j 63

Wiktor
Opole

172 st.

III

Arch. V 88/2/65 C

SERENISSIMO AC INVICTISSIMO PRINCIpi & domino domino Sigiſmundo Dei gratia Poloniæ Regi, magno Lithuaniæ Duci, Ruſſiæ, Pruſſiæq; &c. domino & hæredi, Nicolaus Iaskerus Senatus Cracouien. A Secretis longam ſanitatē fœlixq; in tranquilitate Imperiū, ac ſeruiciorū ſuorū humillimam cōmendationē.

Apientum ſententia eſt, Rex inuictiſſime qui alīs gubernando præeſt, non poteſtate ſola, non armorum fortitudine aut diuiciarum abundantia, uerum dignitate, uirtute, prudentia, iuſticiaq; & pietate præeſſe debet, ut ſic enim facilius ſubiecti parent uerentur, deniq; totius Regni ſalus certius aſſeruatur, ac omnia domi rectius foriſq; adminiſtrātur. Multa ſiquidem Regem uel Imperātem quemq; decent, ſed illud inprimis ut ſaluti Regni cōmoditati, paci, iuſticiæ, ut deniq; omni honeſtati & uirtuti ſubditorū prouideat, benignitate, platabilitateq;, magis q̄ ſeueritate eiſdem dominetur, nihil etenim clemētia in Principe præclarius, ſeueritate ipſa nihil turpius, illa nāq; animos ſubditorū ad queuis obſequia (quo nil regno utilius accidere poteſt) conciliat paratosq; reddit. Iſta uero cōſpirationes & interitū affert. Amiciciā inſuper apud omnes non ſolū apud ſuos ſed etiā exteros ſibi accumulans, non tantū fidens ſue potentiæ quantū bonorū ſinceritati & amicicie. Nonenim Exercitū, non theſauros, præſidia eſſe Regni eloquentiſſimus teſtaur Saluſtius, uerū amicos, quos nec armis cogere, nec auro cōparare queas, ſola fide & beneuolentia parantur. Non purpura certe, non diadema, non ſceptrū, nō longus ordo ſtipatorū atq; apparitorū, non ſplēdor equipiorū, non ſtrepitus formidabilis armorū non auri argentiq; immenſum pondus ueræ imperatorē ac Regē faciūt. At poteſtati uitæ integritas, animi ſinceritas, iugis honeſtorū utiliorumq; Regni prouiſio uirtuti copulata, ubi pietas in religiōe, benignitas in dominatione, modeſtia in potētia, tēperantia in affluētia, liberalitas in erogatiōe reſplendet & clareſcit hoc eſt ueræ Regē eſſe, hoc laudabilē præſidē, hoc admirandū principe, hoc potentē dominū, ſuis amabilē, hoſtibus terribilem, hæc eſt uera dignitas præſidis, hæc optima mēs cuiuſq; regētis, hæc eſt ſolida uirtus gubernantis. Sed & præcipui ſapientū, Principi cure eſſe debere teſtātur, ut prudētia omnes ſuperet, iuſticiaq; præcellat, quodq; ſacris ſuffultus legibus, cunctū a deo ſibi cōmiſſum populū gubernet & regat. Omnibus iten prouinciarū præſidibus & præfectis in mandatis dādo ut propriis reiectis opiniōibus, ſacratiſsimas amplectantur leges ſanctioneſq;, uigore illarū omnia adminiſtrēt officia iudiciaq;, nec quidē unguē ab eis recedenco, fœlix Regnū quod optimis legibus

& institutis rationi cõsentientibus ab optimis & sapiẽtibus gubernatur, hĩs artibus Romanorũ Respub. creuerat, & usq; ad ultimos tines terrarũ imperiũ suũ propagauerat, dignitatis Maiestatem obseruando, iusticiãq; colendo, a qua ne exorbitarẽt a sapientissimis Græcorũ leges petere non dubitauerũt. Neq; qd' sibi prestare minime potuerũt ab alĩs turpe petere putarũt. Sed ut lex est res pulcherrima ita nisi uires suas retineat inanis & ieiuna. Quid enim recte instituta Regum seu Principũ sint si nõ obser uentur, si transgressores non puniantur, Optime siquidem Respub. se habet sancteq; & tranquille in eo Regno uiuitur, ubi leges obseruantur, iura custodiuntur, ubi iusticia inuiolate colitur. Summa & præcipua p/fecto conseruatio Regnorũ sunt leges ipse sancteq; constitutiones. Rei/publice enim salutem afferunt eandemq; asseruant. Quare Maiestatem imperantis prudens illa uetustas, non solum armis decoratam, sed etiã legibus debere esse armatam digne censuit. ut utrunq; tempus & bellorũ & pacis recte possit gubernari, & Princeps ipse non solum in hostilibus prælĩs uictor existat, sed etiam per legittimos tramites calumniantiũ ini/quitates expellat, fiatq; tam iuris religiosissimus, q̃uictis hostibus triũ/phator Magnificus. Apud priscos illos magno honore donabantur hĩ qui Rempub. armis defendebant uel adaugebant, oppressamue ab ho/stibus liberabant, uaria premia illis cõstituebantur, census ampli, coronæ uariæ, imagines q; & statue. Quãto aũt maioribus honoribus digni sunt legũlatores prudẽtissimi qui Ciuitates, Regna, Respub. fundarũt, ac sanctis institutis sacrisq; legibus instituerũt ac stabiluerũt, rectas uiuẽdi nor mas præscribentes, bene firmatas, & opibus auctas paceq; posteris tra/diderũt. Ad omne tẽpus leges sunt plurimũ necessariæ Ab armis enim q̃q; discedim9, iusticia uero et legibus semp indigemus. Hæc quoq; quæ fortitudine & armis fiũt unius ætatis res sunt, quero, p utilitate Reipub. p sacras statuũtur sanctiões æterna habent. Niniũ hac pte Rex. S. patria nostra tuæ Maiestati debet. Optimi enim nomen Regis & Imperatoris merito tibi uendicasti, qui potẽtia diuinitus concredita non abusus, uirtu/tẽ sanctamq; iusticiam & sacratissimas semper colis ac ueneraris leges, tot uirtutis specimina in te refulgent. tantus iusticiæ cultus, tantus æquitatis amor, tantus factorum memorabiliũ cumulus, tot uictoriarum illustriũ monimenta Regno & toti orbi notissima in æ conspiciuntur. Fœlici æuo nostro faustoq; Maiestatis tuæ Imperio, clarissimos partos triũphos cer/nimus, uexilla hostibus erepta conspicimus, te regnante omniũ uiciorũ fomentum exilium patitur, studiorum utilorum, iusticiæ, ac omniũ uirtu tutum ianua patescit, & iucundissimus eorum carpitur fructus, unde fit ut Maiestatem tuam fœlicissimam merito dixerim, cui dominus ea tribu/it assequi quæ cæteris ambitiosis & supbis Regibus multis antehac sæcu lis attingere non dedit, & id affluẽtissim usq; adeo ut Maiestatem tuam non solum suis ad ornamentum sed cæterisquoq; Principibus ad exem/plum naturam genuisse admiramur. Si uero quis perrexerit Princeps in/uictissime Egregias laudes tuas præcoĩs efferre Demostenẽ licet ageret seu Ciceronẽ certe non sufficeret tantæ prouinciæ, nec tuas amplissimas uirtutes lingua aut calamo explicare posset. hoc te semper honore digna/mur ut pater patriæ merito & sis & dicaris, quã celebritate nominis tui, mentis celsitudine, uirtutum omniũ incremento, iusticia, in subditos pie/tate, liberalitate, prudẽtia, benignitate, fortitudine cõdecorasti, institutoru/q; & sacrarũ legum obseruatione reformasti & cõmuniuisti. Ego itaq; animaduertens Sacratissime Rex legum iuriumq; peritiam ex hĩs quæ præmissa sunt cuilibet Reipub. plurimum esse necessariã, & sine quibus diu stare minime potest, cumq; sæpe ac sæpius reuolucrem iura Saxo/nica Prouincialia, tum & Municipalia Maideburgeñ. quibus celebris hæc nostra Respub. Cracouieñ. Tũ & aliæ Regni ciuitates innituntur, reperi loca mille adeo adumbrate ueritatis, quædam mutila, inuersa quædam, ac tantũ deprauata, ut peritissimo cuiq̃ non parũ negotĩ prima fronte faces/serent, Collatis uetustissimis illius iuris codicibus curaui publicis licet oc/cupatissimus negocĩs, ut iura illa emẽdaciora intelligibiliora q; ad cõmu nẽ totius Regni utilitatem patriæq; ornamentũ prodirent in publicũ, om nemq; contuli operã, omne quoad fieri potuit studium, quo singulæ glos sarũ annotationes legumq; allegationes multis referte mendis, ueneran/dis Cæsareis legibus sacrisq; correspondeãt canonibus, ita enim indubi/us cuiusq; articuli & genuinus facilior fieri aut ostẽdi poterit sensus, cum sacris legibus ueluti parẽti & fonti proprie adaptãtur. Huiusmodiq; ope/ris mei instauratũ & castigatũ laborẽ Maiestati tuæ, S. Iustissimo Princi/pi, potẽtissimo Regi, domino clemẽtissimo dicandũ deuouendũq; puta/ui, quippe ut animi mei affectũ, pro eius in omnes pietate & gratia, uelu/ti mancipĩ fidelis & subiecti eiusdẽ maiestatis tuæ, testarer & declarare, nomenq; tam potentissimi patroni ausibus temerarĩs inuidorum oppo nerẽ. Nec anget profecto me Serenissime Rex iniquorũ inuidia, optima quæq; etiam optimo proposito facta aut dicta calumniantiũ, modo hæc S. M. T. gratiosa acceptet mente, quod & maxime opto, fidissime id con/sequi sperãs, si enim S. M. tuæ Optimo Principi stratagemata militũ pro salute & Regni pace facta, amplitudoq; pugnantiũ, si armamẽta bellica, si deniq; omne id sine quo uires bellãdi non subsistunt grate apparent, in spem uocor maximã & hosce labores meos pro cõmodo & utilitate subditorũ Maiestatis tuæ, statuq; ciuitatũ, ac iusticiæ augmento præstitos Maiestati tuæ, qui & iusticiæ præcipuus cultor legumq; & constitutionũ omniũ asseruator & custos uigilãtissimus sit, acceptos fore quoq; & gra/tos. Quod si S. R. M. tuæ gratia opus hoc frugiferum approbatum ex/titerit, facesset omnis liuor inuidi & obtrectantis, cunctiq; subditorũ tan/to gratius id pro sua utilitate & delicĩs acceptabũt frequentius reuoluẽt ac tractabũt plurimũq; amplectentur, gratiaq; suffultus Maiestatis tuæ laboris & impensarũ me non pigebit, cui memet uti fidele mancipiũ de/uotissime recomẽdo. Maiestatẽ tuam dominus deus fœlicem incolumem victoriosissimũq; & semper augustũ in longos conseruet annos. Craccouiæ mense Mayo. M. D. XXXV.

D LECTOREM BENEVOLVM AVTORIS operisq; amicus in Inuidi temerarium ausum.

Emo inficias ibit Candide lector omnibus a natura inditã esse hominibus, uirtutis, cognitionis, scienciæq; cupiditatẽ, in qua excellere pulchrum putant, oppositũ illius turpe duceñ. quare totius uitæ suæ conatus, omnia studia, omnẽ animi meditationẽ exercitationẽq; eo deflectunt ac deuouent, quo sibipsis amicis cœterisq;, maxime uero patriæ (qd' precipuũ uirtutis est) prodesse ornamẽtoq; fore possint. Non enim homines sibipsis dũtaxat sed & amicis, multoq; magis patriæ esse natos Platonis sententia est, diuersoq; operũ tramite, multiiugo bonarũ literarũ studio, uario rerũ agendarũ officio, quisq; pro uoto suo ad eandẽ ueluti ad scopũ, omnẽ posthabendo difficultatẽ dirigitur ac tendit. Quidam (sed rara auis) facile uoti cõpos fit, alter in ipso medio citra uel ultra deficit, alter in limine hæret, a cepto alter deterretur, uerũ a proposito deterreri in operãdoq; defficere uirtus nõ est. At honestũ ceptũ constanter perfecisse honori semper fuit estq;, multa siquidẽ ad uirtutis arcẽ nitenti continuo obstant, quod priscis illis celeberrimis uiris non fuit incognitũ. Quapropter iter uirtutis tetrũ, spinosum, uiamq; ipsius arduã & difficilẽ qua tẽditur in altũ nobis testati sunt Vis tamẽ eius omnes ad se trahit, bonitas allicit, dulcedo fructus suauissima uel tantilla degustatione in cupiditatem sui inflammat exagitatq;, omnia aspera complanans, omnia grauia alleuians, omnia difficilia perstringens, contemptuq; superans, ardua est sed expetibilis, adepta incomparabilis. Nihil est tam durum quod nõ superet, amorq;, affectusq; boni, Et nisi spes eiusdem præclaros illos uiros tenuisset, certe fastigium uirtutis, quæ sola uera rationalis hominis possessio est attigisset nemo, nullumq; præclarorum gestorum pro amicis, pro patria, imitandũ exẽplar, nullũ sapientũ uirorũ illorum arcium bonarũ relictũ nobis esset fastigiũ. Hñ enim uitæ integritate, monimentis literarũ, uiam assequende fœlicitatis & immortalitatis nobis designarunt. Illi ueluti digito præclaris & egregñs gestis cõmonstrarunt. Neq; ego hominẽ esse putauerim qui non hisce formulis institutus sit, qui nõ tam certa uia eat, qui nõ ad uirtutẽ aspiret ullã. Hominẽ enim sine uirtute, aut uirtutis disciplina belluam quandam teterrimã esse perhibent, cum cetui omniũ mortaliũ tũ maxime honesto ac probitati pernicioſam. Plures nihilominus instinctũ naturæ posthabeñ. uiamq; uirtutis salutiferã relinqueñ. uitñs ueluti pseudo magistris addicti, uitã ignauã cũ turpitudine q̃ sedulam cũ honestate persequi malunt, cũ nullus certe sit bonus uiciorũ exitus, nullũ scelerũ ornamentũ, nullum laudabile nequiciæ premiũ, nullũ malignantiũ utile meritũ. Illud saltim hoc genus solacñ habet ut inter se inuidia nõ exagitetur, neq; enim luscus lusco inuidet aut eodẽ pressus malo. At in-

probos quosq; excandescere asueti etiã si desistere uellent nequeũt, uirtus enim uiciũ semper contrariũ & inimicũ habet. Quare cãdide amiceq; lector ac ueræ uirtutis amator, ne mirere si tam frugiferũ operis autorẽ Nicolaum Iaskerum Senatus Cracouieñ. Secretariũ, bonarum literarũ amatorẽ, commendateq; uirtutis uirũ quis incessere morderecq; perrexerit. Ipsiusq; optimo pro utilitate Reipub. Regni suscepto proposito, magnaq; diligentia & impensa non mediocri absoluto labore oblatrare caninoq; dẽte a tergo mordere, sed & clandestinis uenenosisq; insultibus & sugillationibus eidẽ detrahere ausus fuerit. Nunquam enim eiusmodi obtrectatoribus quantalacũq; caruit uirtus quæ hoc quoq; exercicio clarior erit ac nocior. Est quod inuident, est quod obtrectent, nunq̃ enim antehac facilior intelligẽtia extitit iuris Saxonici Prouincialis, tũ & Municipalis Maideburgeñ. quod nunc is limauit ac instaurauit, textũ spinosum ac tetrũ intelligibilẽ & faciliorẽ reddidit, materiã insuper glossarũ in multis locis mancam, obscuram, defectuq; plenam, uetustissimis (ab ipsa Maideburgo) conquisitis exemplaribus conformando in latinũ uersam perfectã effecit. Præterea erroneas legũ, canonũq; in eisdẽ glossis annotatas allegationes originalibus sacrorũ Canonũ & legum adaptando omni menda purgauit, cõcordantias annotationũ egregias addidit, deniq; próptuariũ Speculi Saxonũ ac Municipalis Iuris Maideburgeñ. magna opera confecit. Nunquã tot & tãtis erroribus purgata lectio iuris illius sincerior habita est, nunquã perfectior & uberior posteritati tradita, quod non amicis modo, sed & emulis cũ relegerint, alias conferen. codicibus liquido apparebit. More suo facit pessimus ille quisquis sit, eam quoq; gratiã præclari uiri in cõmuni omnes uirtutis sectatores & cõmodo Reipub. bene uoleñ. reportabãt, quorũ exempla referre, Historiã texere magis esset q̃ epistolã scribere. Verũ iniquos & sceleſtos rerũ iudices odioq; parricidiali spirañ. eos esse memineris, qui quod nõdũ degustarunt, iamiã damnare contendunt falseq; incusare conantur, peruersitati animi ipsorũ id adscribetur non autoris sinceritati, linguã acri bile infectã mellitissima quæq; nõnisi amara iudicare, non rei natura ita se habento sed linguæ infecte culpa. Aranearũ natura est quod ex eisdẽ floribus uenena desugũt, ex qbus apes mel decerpũt, sic hosce inuidos uirtutis alienæ emulos conspicias, qbus nõ aliud q̃ quod ipsi confinxerint placet. Nonnisi nugas suas pluris facere ac pro ueriſſimo reputari contendũt. Verba ipsorũ tanq̃ Appollinis dictũ in precio haberi maxime curañ. quorũ cor uafricia plenum, mens calliditate estuans, lingua præsentissimo oppleta ueneno, nõ aliud nisi gñaris carcereq; tetro dignũ in pernicie uirtutis excogitare norint. Sancta studia omnibus pfutura, gratñs referẽdis loco, morsibus impetere conãtur, sed de hñs hactenus. Tua iamiã protinus rũpantur tibi Ilia Codre. Turgidoq; oppleta liuore tua tibi concrepet gula. At tu benigne lector tanti boni ingratus ne fueris, cõtra Osores obicem te ponas fortissimũ, boni consulens pro cõmoditate tua præstitam operam & impensas Vale.

Prologus.

DEus qui est principium & finis omnium rerum in principio creauit hominem quem paradiso ut ei obediret collocauit. Propria ipse elatus superbia obediētiæ factus uiolator malum tam penæ q̄ culpæ in suam progeniē dilatauit. Quamobrem unusquisq; nostrū secundū praue uoluptatis affectum oberrauit, quousq; nos suo precioso redemit sanguine, legemq; uiuendi nobis ostendit quam & glorioſissima morte confirmauit sua. Quare secūdum qd' nobis eam sanctissimi patres [a] ac Romanorū principes. Præcipue uero Constantinus & Carolus diue memoriæ edocuerunt merito obseruamus.

a. *Iure Muniā. in prol.*

Glosa.

Deus qui est principium &c̄. Interpretaturus simul & translaturus in Germanicū Eckę de Repkaw Priuilegium presens [b] Saxonibus cum ad fidem conuersi sunt Crisūanam a diuis Imperatoribus Constātino & Carolo pro iure datum. Exordium operis adeo summit omīpotēti. Nec immerito est em̄ omniū scientiarum caput & autor: vt xxxvi. dist. §. hinc etiam. Cunctarumq; gratiarum mirabilis elargitor xvi. q. i. reuertimini. Vnde & in omnibus ceptis pietissimus ille inuocandus est pater. C. de vete. Iur. enucle. L. deo autore. Auxiliumq; eius semper implorandum: vt in auten. de ar. in prin. Et quia iuris signanter saxonici in hac parte interpretationem facere intentio autoris est, quare ne ab ignotis, procedatur, difinitio iuris in generali, tum & iustitię preponenda non immerito venit.

[c] Iustitia etenim vt habetur insti. de iusti. & iur. §. i. & item ff. de iusti. & iu. L. iustitia. Est constans & perpetua voluntas ius suum vnicuiq; tribuens. [d] Ius vero vt Celsus elegāter difinit est ars boni & equi.

Vnde quandoquidem Ius omne exordium summit, vel a natura, vel ex consuetudine: vt. i. dist. humanum genus, secundum id etiā habetur iuris diuersitas. [e] Quoddam enim est ius naturale, quoddam vero humanum.

b. *Ecke translator fuit præsentis priuilegij Saxonia ex latino in Germanicū, Vide hoc idē infra li. ij. ar. xxxvi. li. ij. ar. .xxxix. & xlv. Iure Muniā. ar. x. glo.* Ex *mandato uero Imperatoris Ottonis Russi Burchardus de Manphelt sacri pallatij Sequæstrator. Priuilegium præsens glosis [illegible] uit legibusq; canonibus adornauit. Idem etiam Ius municipale in luculentam [illegible] formam ut habetur Iure Muniā. ar. [illegible] glo.*

c. *Iustitia q. t.*

d. *Ius q. t.*

e. *Iuris diuersitas unde ortum habeat.*

Naturale Ius dicitur quod deus ipse solus statuit, vel a solo deo promulgatum est, cordibusq; hominum impressum. [f] Vnde & Ius istud naturale dicitur etiam esse Ius diuinum ex eo, quia omnibus creaturis deus illud statuit, vel quod natura omnia docuit animalia. Ius etenim istud non solum humani generis proprium est, sed & omnium animalium quę in cœlo, quę in terra, quę in mari nascuntur, hinc descendit maris & fœminę coniunctio, quā nos matrimoniū appellamus, hinc liberorum procreatio & educatio. Videmus em̄ cętera animantia feras quoq; & bestias istius iuris peritia censeri: vt habetur Insti de iure. natu. in prin. [g] Ius vero huiusmōi dicit̄ naturale ex q̄tuor causis. Primo ga natura illud docet oēs homines: vt. i. dist. Ius naturale & insti. de iur. natu. in prin. Secundo quia est commune omnibus: vt insti. de re. diui. §. singulorum. Tertio propter eius ęquitatem potissimum etenim ęquitatem suadet: sicut quando quis promitit aliquid est naturale vt illud adimpleat: vt C. de pactis. L. i. Quarto dicitur ex eo naturale quia est honestum, nullus itaq; in honesti quicq̄ in eo exercere debet, & exinde venit quod pueris fragilibus sensu corruptis minime iniuriari debemus: vt insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. i. & ff. de mino. L. i. Et secundum Ius istud naturale omnia sunt libera & communia: vt insti. de iur. natu. & ciui. §. Ius autem & viij. dist. differt autē & xij. q. i. dilectissimi. [h] Ius Humanū dicitur quod ab hominibus propter societatis humane conseruationem constitutum est, & perficitur legibus moribus: & consuetudine. Vnde iuris humani varia & multiplex habetur differentia vt ex sequentibus apparebit. [i] Quoddam enim est Ius gentium, quo omnes ferme gentes vtuntur, vsu enim exigente & necessitatibus humanis gentes iura quędam sibi constituerunt vt religio erga deum vt patrię pareamus, cōtra violentiam resistamus. Item pacta & contractus quę apud omnes gentes valent, emptio, venditio, locatio, conductio, societas, & exinde subsecuta bella, captiuitates, seruitutes &c̄. vt habet̄ lati9 insti. de iur. natu. gē. et ciui. §. Ius aūt. ff. de iusti. & iure. L. ex hoc iure. [C] Ius ciuile [k] qd' vnusquisq; popul9 alicu ius ciuitatis constituit, quasi Ius proprium illius ciuitatis [l] veluti Athenienſium Romanorum &c̄. vt insti. de iur. natu. genci. §. Sed ius. Postq̄ enim populus habitare cepit, ciuitatesq; erigi & cōstrui ceperant, qcquid inter se iuxta eorum arbitrium constituerunt, ius illorum erat. [m] Secundumq; nōnullorū opinionē iuris ciuilis origo primum cepit cū Enoch filius Chaim, ciuitatem primā construxit, quam ex suo nomine Enoch appellauit: sanctum ibidem erat, quicquid vnus labore acquisiuit suo, hoc ipius propriū erat. vt Insti. de iure natu. gen. §. Ius aūt. ff. de Iusti. & iur. L. Ius ciuile.

f. *De hac materia per totum uide abundantius Iure Muniā. ar. i.*

Ius Naturale q. t.

g. *Ius Naturale hoc nomine appellatur ex quatuor causis.*

h. *Ius Humanum q. t.*

i. *Ius Gentium.*

k. *Ius Ciuile.*

l. *Variam iuris acceptionem uide infra eo. lib. ar. lv. Iure Muniā. ar. i.*

m. *Vide Iure Muniā. ar. viij. glo.*

Ius Militare[n] est belli inferendi solennitas, federis faciēdi nexus, signo dato egressio in hostem, vel pugne cōmissio. Item signo dato receptio, flagitij militaris disciplina, si locus deseratur. Item stipendiorum modus, dignitatum gradus, premiorum honor, veluti cū corona vel torques donatur. Item predę decisio: & prō personarum laboribus & qualitatibus iusta diuisio, ac Principis porcio: vt habetur dis. i. c. Ius militare, & exinde venit nobilitas: stipendia.

n. *Ius militare*

Ius publicum P a quodad publicam statutum est vtilitatem: vt est in sacris, magistratibus, sacerdotijs.

o. *Ius publicum.*

Ius Quiritum P a Quirino dictum, & dicit Ius Romanorū quod nullus alter tenuit nisi Quirites hoc est Romani, vel qui Romano Imperio subiecti erant, in quo agit de legitimis hereditatibus, de cōtractibus, de tutelis de vsucapionibus: &c̄. vt. i. dis. Ius Quiri.

P. *Ius Quiritum.*

Ius puinciale dr̄ qđ homines unius Regni vel prouincię statuunt, & inter se tenent, Exindeq; colligi potest quod priuilegiū presens Saxonibus datum, dicitur esse ius prouinciale seu ius proprium & priuatū, exeo, qa priuatis hominibus & priuatę puincię cōcessum est. Priuilegium etenim priuatorum lex est: vt ij. dist. priuilegia & Isidorus sexto ethimologiarum.

q. *Ius prouinciale.*

Legum autem inuentores [r] qui primi fuere declarare visum est. Moses gentis hebreę primus omnium, diuinas leges enodauit. Phoroneus rex Grecis. Mercurius Trimegistus Egiptijs. Solon Athenienſibus. Ligurgus Lacedemonijs, & Appollonius illa confirmauit. Numma Pompilius Romanis [t] subdelegarunt tandem Romani decem viros, qui leges Solonis ab Atheniēſibus in latinū transferent. Fuerunt autem viri pretacti [t] vt sequitur Appius Claudius· Titus Genutius. Publius Festius. Lucius Veturius. Gaius Iulius. Aulus Manlius. Publius Sulpicius. Publius Curiacius. Titus Romulius. Spurius Posthumius, legesq; huiusmodi sic collectę, & alię itidem superaddite xij tabularum leges nuncupabantur a duodecim tabulis Eburneis quibus insculpte erant, & sic lex xij. tabularum ex accidenti dicta est: vt ff. de origi. iuris. L. ij. §. i. ℂ Iuris Naturalis preçepta vt clare habetur insti. de iur. natu. §. iuris preçepta. [u] Sunt hęc honestę viuere, alterum non ledere, Ius suum cuiq; tribuere.

r. *Legum iuuentores q. fuere.*

t. *Legis. xij. tabularū compilatores.*

u. *Iuris Naturalis præcepta hoc idē uide Iure munia. ar. i. & ar xviij.*

Et quia iuris, legis, consuetudinis frequens interuerit mentio, quid vnum quodq; illorū sit declarare breuibus placuit. Ius supius descriptum habetur nec vlteriori indiget declaratione. [x] Lex est constitutio scripta, vnde lex seu constitutio Y necessario esse debet honesta, iusta, possibilis, secundum naturam & consuetudinem patrię, loco, temporiq; conueniens, necessaria & vtilis, manifesta quoq; ne per obscuritatem intactum quid contineat, nullo priuato commodo, sed communi ciuium vtilitate conscripta, vbi si huiusmōi conditiones desunt constitutio erit reicienda vt habetur iij. dist. §. erit autem.

x. *Lex q. t.*

y. *Lex qualis esse debeat, uide hoc idem Iure Munia. ar. i. & xxij. et item ar. xlvij. glo.*

z. *Consuetudo q. t.*

Consuetudo dicitur antiqui mores. [z] Vel cōsuetudo est Ius quoddam moribus constitutū quod pro lege suscipitur, cum deficit lex vel vbi nullum Ius habetur sumitq; vigorem ex tacito populi consensu. i. dist. consuetudo & insti. de iur. natu. §. ex non scripto.

a. *Consuetudo quando uigorem legis habeat.*

Vt autem consuetudo iuris vigorem habeat [a] aliqui dicunt sufficere prescriptionem decē annorum: vt C. de tempo. in integrū restitu. L. finali & C. quę sit lōga consuetudo in glo. rubrice. aliqui quadraginta: vt extra de consue. c. vlti. aliqui cuius memoria non extat: vt ff. de aqua pluuiali. arcen. L. i. & ff. de aqua quotti. & estiua. L. hoc iure. §. ductus aquę. C. quę sit longa cōsue. L. ij. [b] Verius tamē ad hoc quod consuetudo valeat requiritur, qđ ad minus bis antehac secundum illam iudicetur: vt ff. de legi. L. cum de consue. Potissimum vero consuetudo loci illius habet vigorem legis. Si in contradictorio iudicio sit oppositа parsq; consuetudinem allegans obtinuit sententiam, vt cum consuetudo allegatur. x. vel xx. annorū. Aduersarius impugnat alleganſq; victor euadit, vt sic allegata consuetudo per sententiāq; approbata habet vigorem. ff. de leg. & sena. L. de quibus causis & sequentibus legibus.

a. *Consuetudo quando uigorem legis habeat.*

b. *De consuetudinibus uide infra ar. lv. et Iure Munia. ar. i.*

Si quęstio emergit de qua Ius scriptum non habetur, [c] consuetudo seruetur in illa quęstione si non sit consuetudo iudicetur per similę, si hęc duo deficiunt iudicetur secundum consuetudinem vrbis Romę. Ratio quia sicut in defectu iuris nostri recurrimus ad leges Romanas & ab omnibus seruantur vt infra li. ij. ar. xxxvi. li. iij. ar. xliij. in glo. [d] Ira & cō suetudo. Quia tantum valet consuetudo Romanorum non scripta, Id autem quod dictū est de cōsuetudinibus de consuetudine bona & non praua intelligi debet. Consuetudo etenim mala quę est contra legem naturę etiā contra Ius scriptum reicienda est: vt viij. dist. c. mala. c. frustra & sequētibus. Cōsuetudoq; & constitutio iuri cedunt naturali nec huiusmodi consuetudine quis excusatur: xxxij. q. vij. Flagitia & de consue. c. vlti. Quod si instet quis duę uices faciunt consuetudinem. Verū est si populo placuerit vel senatui qui vicem huius representat, vt idem fiat in futurum & item quod duę vel plures vices consuetudinis bonę & non prauę.

c. *Iur. Munia. ar. xliij. glo.*

d. *Vide con. li. ij. ar. xxvi· glo.*

Queritur si alia sit consuetudo in foro actoris, alia in foro rei, cum terrę sint diuerse & si ludex habeat itidem suam consuetudinem R. seruabit ludex quam volet. sed diceres locus iudicij est spectandus R. aut consuetudo spectat ad littis ordinationem, & tunc seruatur illa quę est in foro iudicij, aut ad littis decisionē, & tunc illa quę in foro seu in loco contractus est. C. quę sit longa consuetudo L. i. de hac materia vide abundantius insti. de

iur. natu. §. ex non scripto ff. de legi. & senat. L. de quibus causis, & post per totum C. quę sit longa consuetudo. L. i.

e. *Consuetudinis tres uirtutes.*

Consuetudinis tres sunt virtutes, [e] Imitandi legem ideſt in tantum valere sicut legem vbi lex non est scripta: vt insti. de iure natu. §. ex non scripto. Quod si concordet legibus fortificat legem. viij. dist. frustra, Interpretādi legem vbi est dubia hoc est vbi lex esset intrincata & non bene intelligibilis iudicari debet secundum consuetudinem approbatam [f] optima enim est legum interpres consuetudo ff. de legi. & senat. con. L. si de interpretatione Et corrigendi quod distingue aut est generalis per totum mundum & sic vincit legem vbiq;, aut specialis & sic vincit in illo loco vbi est dūmodo sit post legem inducta, alias vincitur lege superueniente: insti. de. iur. natu §. ex non scripto. & ff. de leg. & sena. consul. L· de quibus causis in fi. ff. de sepulchro violato. L. prętor ait. §. diuus Adrianus.

f. *Vnde & lex xij. tabularum consuetudinē esse seruandam suadet cum inquit rittus familiæ patricij seruato*

Quare secundū quod nobis &c̄. Est em̄ inter cetera vtriusq; iuris preçepta illud precipuū quod nihil asserere presumamus nisi quod confirmare possumus. Aut auctoritate legis. C. de coll. L. Illam. Aut auctoritate Canonis de consti. c. i. &. c. Ne innitaris. Aut auctori. consuetu. insti. de iur. natu. §. Ex non scripto. & de consue. c. fi. & per to. Aut aucto. statuti loci singularis. ff. de iusti. & iu. L. Omnes populi. ff. de legi. in multis legibus de consti. c. i. li. vi. Et nostrum non est Ius extendere seu producere. ff. so ma. L. si vero. §. de viro. & in dic. c. ne innitaris immo nec distinguere debemus vbi lex non distinguit. ff. de re. iudi. in multis legibus. ij. q. v. consuluisti, iura ergo quę non apparent non sunt, nam Ius finitum est & certū: vt in prohe. fforum. & in prohe. insti. §. igitur. Et erubescimus loqui sine. L. in auten. de trien. & semis. §. consideremus. coll. iij. & C. de repudi. L. dissentientes, & de iur. fisci. L. certa forma. li. x.

Articulus I

a. *Vide infra li. iij. ar. xliij. Iure Munia. ar. vij.*

[D]Vorum gladiorum potestatem [a] spiritualē scilicet & secularem ad defendendum suum populum Cristus in sua approbauit Ecclesia ex quibus apostolicū spirituale & Romanum Impatorē secularē habere nemo ambigit ob quorum figurationem apostolico super equum candidum equitare constitutū est, [b] & in ascensu eius a Principe sella ne decidat tenebiē in quo significatur, ut si qui inobedientes apostolico existerent, a principe ad obediēdum & econtra cum necessitas hoc exigerit (alij addunt dummodo exercitus fuerit) cōpellant[c].

b. *Iure Munia. ar. vij. glo. abunde uide super hac materia.*

Glosa.

Liber primus Spe. Sax. diuiditur in lxxi. articulos: & tandem in paragraphos ponitur q; singulatim notitia vniuscuiusq; articuli, tū & paragraphi. Presens articulus tractat de duobus gladijs hoc est iudicijs spirituali videlicet & seculari quę duabus commissa sunt personis, spirituale apostolico, & seculare Imperatori. Vocanturq; Iudicia illa gladij, sicut enim gladio arcentur & puniuntur malefactores, ita spirituali gladio arcentur animę excessiue, seculari vero homines excessiui.

c. *Papa an Imperator quis eorum dignitate maior argumenta p & contra.*

DVBIVM circa id exoriri potest [c] ex quo qdem potestas spiritualis & secularis in his duobus gladijs fundata sit, quis illorum sit superior & dignior. Arguitur primum qđ Imperator superior sit. Imperium etenim a nullo alio originem habet nisi a deo: vt. x. dist. quoniam. & xxij. q. iij. quęsitum. Secundo si papa deberet esse superior Imperatore extunc appellatio esset ab Imperatore ad apostolicum quod tamen non fit: vt extra de adpellationibus. c. si duobus littigantibus. &c. causam qui filij sunt legittimi, & itē Imperator tributū accipit quandoq; de Ecclesia & non Papa: vt. xi. q. i. c. magnum quidē est. In oppositum sunt alij qui dicunt apostolicum esse superiorem Imperatore. Primum deus etenim omnipotens apostolico spiritualem & secularem potestatem dedit: vt xxij. dist. c. omnes. Preterea Imperator iuramentum prestare tenetur apostolico: Iustitiā exaltare: Iniustitiam vero deprimere: vt lxiij. dist. c. tibi domino. Preterea apostolicus Imperium ex oriente in occidentem transtulit: vt extra de electi. c. per venerabilem, & item apostolicus in certis casibus ex autorisare potest Imperatorem: vt xv. q. vi. c. alius. de sen. & re. iudi. c. ad apostolicę. li. vi. Omissis tamē argumentis pro & contra militātibus R. qđ vterq; illorum tam apostolicus q̄ Imperator propriam habent autoritatem in quantum non excedunt officium dignitatis suę. Vnde si Imperator non facit ea quę Imperatorem decent. Itidem & apostolicus procedi contra eum potest non vt contra Imperatorem: sed vt contra excessiuum, potestq; deponi, excommunicari: vt infra li. iij. ar. lvij glo. In contrariū istius sunt certe quędam leges quę disponunt quod Imperator est super omnes leges nec rigori legis subest nisi inquantum velit: vt C. de legi. L. digna vox, & ff. de legi. & senatus consul. L. princeps. Intellige tamē

Vide infra li. iij. ar. lvij Iure. Munia. ar. vij. ad hanc materiam.

quod Imperator non patitur rigorem legis inquantum Imperator sed posiꝫ exautorisetur pati cogitur vt excessiuus vt dictū est. Apostolicus vero vt textus habet Imperatorem iuuare in Imperio debet omnibus viribus suis, demandareq; vt Ius illius inconcusse ab omnibus indifferenter obseruetur: vt.x.dist.si in adiutoriū.& c.de capitulis, dato etiam quod clericus sit. Canones etenim concordantiam & connexionem cum legibus habent, vnumq; aliud iuterpretatur sed & Imperator Papam iuuare debet inobedientes arcēdo. Nā Christianitas subest potestati sacri Imperij Romani: vt C.de sacro. san. eccle. & xxiij.q.viij. conuenior.

d Papa intromittere se potest in ius seculare.

Notandum circa id [d] quod apostolicus seu Papa intromittere se quandoq; potest in Ius seculare propter manifesta & enormia scelera prēcipiens iudici seculari vt puniantur: vt xxiij.q.iij.c. Maximianus & c.ab Impatoribus.

e. Imperator iurisditionem habet in personas spirituales, hoc idem vide infra li.iij.ar.lvij. Iure Munia.ar.viij.

Imperator etiam quandoq; [e] iurisditionem in personam spiritualem habere potest, vt pote si prēlatus eos corrigere nollet vel non posset: vt xxxij.dist.eos qui. Secundo ꝓpter auariciam & inuersum iudicium prēlatorum vt lxxix.dist.c.si quis pecuniam. Tertio propter hæresim: vt viij.dist.c. quo iure, & xvij. dist.nec licuit. Item propter falsitates: vt c. ad falsariorū de crimi. fal. Item propter seditiones factas, aut si excōmunicationem respuerint: vt xxiij.q.v. de liguribus. Item si potestas spiritualis quem coercere non posset: vt xxiij.q.iij.c.ab Imperatoribus. Item propter rebellionem tributi ad defensam reipublice de bonis ecclesię: vt xxiij.q.viij.c. tributum.

Articulus II

Quilibet Christianorum adultus ter in anno Sy̅nodo se præsentare tenetur, libertas est etiam tripertita. Quorum primi Episcoporum Sy̅nodum quærere solent & hy̅ banniti dicuntur Proprietarij summorum præpositorum. Pagani autem archipræsbyterorum. Simili modo & secularia iudicia quærere solent scilicet banniti Comitū [a] qd' xvij.septimanis exponetur sub bāno Imperatoris. Si autem in numero quindenali pro uiolentia aliqua a superiori iudiciali termino Iudicium expositum fuerit, etiā ibidem

a. Vide infra li.iij.ar.lxi.Iure Munia.ar.xlv.

uenire tenentur, ac per id omne eorum proprium banniti cōtra iudicē [b] omnino liberū faciūt. Proprietarij iure necessario suorum præfectorū Iudicium quærent quod sex septimanarū spacio prouocetur, [c] & ex his si opus fuerit præco eligatur. Pagani propriū non habentes suorum Gograuiorum iudicium expectent, [d] ibi & in omnibus legittimis iudicijs debet unusquisq; Sculteus clamores illatarum iniuriarum & humana uulnera alij ab alio illata, & comminationes ac euagiationes gladiorum factas in damnum aliorum [e] & hos qui ad iudicium cum tenebantur non uenerant, [f] omnemq; iniuriam pœna mortis uel membri absciſione puniendam accusare, si coram iudicio nó fuerit incepta, alioquin ea nō accusabit.

b. Banniti etenim ex corum proprio non aliud iudiā obligātur nisi ut iudiaum Comitum frequentent hic ex textu et li.iij.ar.lxi. Quod si negligant ꝑprium eorū consignari poterit. Si paruerint eliberant ut sic proprium suum ut textus habet.

c. Vide infra li. iij.ar. xlv.& lvi.

d. Gograuius uero qs sit, vide infra eo. lib. ar.lv.lvi.& sequentibus.

e. Qui autem iudicio pertinere dicantur, vide infra eo.lib.ar.lxx. & li.iij.ar.lxi.

f. Alij textus habent omnemq; iniuriā quæ in uitam uel in cutem iudicatur.

Glosa,

Quilibet Christianorum adultus ter in anno sy̅nodo &c̄. Vnde de sy̅nodo & qui ad eam venire tenentur: vide c.decernimus xvij.dist. & xxv.q.vi. Episcopus. de ma.& obe. quod super his. ℂ Si corā iudicio non fuerit incep. Nam vbi ceptum est iudicium ibi finem accipere deber. ff.de iudi.L.vbi ceptum & L.si qs ff.de iurisdictio.iu.L. cū quędā de fo.com.c. proposuisti. & litte.pen. nihil est innouandū vt li.pen.in rubro. & nigro. Et idem etiam si in alio iudicio res fuerit iudicata. ff.de excep. re.iudi.L.cū quęritur & L.se. & L.si rem meā de excep. c. aduersario eo. ti.c. ij.li. vi. Nam res iudicata pro veritate accipitur. ff. de reg. iur.L.res iudicata. Nec recipitur probatio in contrarium C. de re. iud. L. sub spe. eo. ti.c. suborta. Item sententia facit Ius inter partes elapsis decem diebus a tempore prolationis computandum: de re.iudi.c.cum inter vos §. vlti.& c.quod ad consultationem. C. de agri. & censi. L. iitibus ar. de prēben. nisi ver; ergo. Vnde nec error detectus retractat sentētiam. ff.ffa.hir. L. cum putarem. de re.iudi.c. inter monasterium .& c.c. Vide etiam in repetitione regulę possessor per. Pe. de ancho. Videtur enim acquiescere finem is contra quem fertur cum non appellat, nam sententia auctoritate iuris suffulta tribuit Ius illi qui non habuit, & auffert illi qui habebat, arg. de repe.

c.pastoralis & datur illi pro quo lata est sententia actio in factum ex causa iudicati C. de re. cre. L. actori. ff. de re iudi. L. miles. §. fi. Et res acquiritur per sententiam vt de cętero cum sana & pura conscientia possit teneri secundū ea quę notantur per hostien. in summa de re. iudi. §. quot sint sub. §. sed nunquid vers. sed quid si post sententiam vide in repetitione dic. regule. Nec princeps contra rem iudicatā concedit rescriptum. C. sententiam rescindi non pos. L. impetrata. Immo & alias in debitum ex causa iudicati solutum repeti non potest. C. de condi. inde. L. i. cum concor. ibi alle ga. in glo. adde notata infra. eo. li. circa ar. vij. ver. de transac.

Glosa.

Ex quo quidem in primo articulo duos Ecclesię datos esse gladios declaratum est, qdq; vnus alteri auxilio esse debet, prosequendo itaq; autor intentionem suam dicit necessario omnes Christianos synodum conuenire debere vt ibidem de excessibus fiat discussio &c̄. vt textus habet. & xvij. dist. decernimus Signanter vero in huiusmōi synodo excessus notorij corrigi debent, si quis contra decem prēcepta dei vel statuta Ecclesię excesserit, & hoc si & in quantum Iudicium seculare aī hac hniusmōi excessiuū non correxerit, quia vt sic secundario eum corrigere non oportet vt de excepti. c. cum quidam. li. vi. Si quis ẏo diebus feriatis excesserit [h] vel in locis sacris dato quod Iudex secularis eū puniat, nihilominus in synodo accusandus erit, ac vtriq; iudici mulctam prestabit, vt infra eo. li. ar. liij. Notandum circa id [i] quod nullus damnatur post mortem iure spirituali nisi in tribus casibus propter hęresim: vt xxiiij.q.ij.c.vlti. sane profertur. Item si hęreticis bona relinquerit sua, hoc est si hęreticum hęredem relinquerit: vt de hęreti. c. si quis Episcopus. Item si in manifestis sceleribus decedat non confessus: vt lxxxviij. dist. c. neq;. Qui vero iure seculari accusari etiam post mortem possunt, suo loco declarabitur.

h. Qui autem sunt dies feriati, vide infra li. ij.ar.x.glo.

i. Post mortem damnari unus potest in tribus casibus.

Illorum etiam qui Iudicio interesse tenentur, vt textus habet libertas est triplex Banniti videlicet Proprietarij & Pagani. Vnde pro expositione textus ampliori notandum, [k] qd Banniti dicuntur qui propriam libertatē habent vl' huiusmōi proprium possident ratione cuius scabini esse possunt. Secundum ẏo Ius feu. c. iij. Banniti dicuntur illi quos dominus feudalis sede scabinali prefert ad ediendum Ius sibi vel suis subditis, vel quia a domino infeudantur, ut sibi sententias inueniant.

k. Banniti in proposito scabini actu uel aptitudine dicuntur, & de his vide infra eo.li. ar.vi. lib.ij.ar. xij. lib. iij.ar.lxxij. Iure Muni ar.x.& item ar.xxxiij glo.

PROPRIETARII sunt [l] q in prouincia proprium habent & ex illo aliquid facere, seruire aut dare tenentur. C. de agri. & censi. in mīs legibus. ℂ Pagani censuales [m] dicunt qui in bonis ex conductitio sedent, ex quibus alienari possunt ex certis causis. Quid autem vs

l. Proprietarij q sunt.

m. Pagani q dicuntur.

nusquisq; horum demeretur, cum ad synodū vel ad iudicium non venerit inferius declarabitur, li.iij.ar.lxiij.

Articulus III

Origenes septem fore seculi ætates quodq; in septima seculum finiri deberat enarrauit, & sicut in scripturis apparet, quælibet secuſi ætas per mille annos est repræsentata. In Adā incepit prima, in Noe secunda, in Abrahā tertia, in Moyse quarta, in Dauid quinta, in Trāsmigratione Babilonis sexta, in Christo septima in qua nūc sumus sine finis certa noticia. Sic etiā Clipeus seu cingulus militaris in septimo terminat' & primum habet rex Romanorum [a] Secundum Episcopi, Abbates, & Abbatisse, qui & superilluſtres dicuntur. Tertium laici Principes, ex quo facti sunt Episcoporū subditi & Vasalli, qui illustres nuncupantur. Quartum nobiles & liberi domini. Quintum prædictorum nobilium uasalli & etiā banniti. Ipsorūq; ulterius uasalli tenent sextum, sicut autē in septima seculi ætate quoad finem est Ecclesia incerta, sic nec scitur an cingulus militaris in septimo existit. Laici tamen principes cum facti sunt Episcoporū uasalli [b] sextum cingulum in septimum reduxerunt, sicut etiā ciugulus in septimo & seculum in septima finitur ætate, sic [c] gradus cognationis in septimo terminatur.

a. Iure Munia.ar.viij. glo.

b. Vide ad id in auten ut ab illustri. & qui. §. sanximus. coll.v. & dist.i.c. Ius Militare.

Nunc itaq; consideremus ubi cognatio incipit [d] & in quo membro finiatur. In membro capitis masculus & fœmina qui quæ ue legittime contraxerunt constituūtur. In colli & corporis membro eorum proles

c. Nota quod gradus cognationis hoc Iure Saxonico finitur in septimo. Necesse est ergo in petitione hereditatis, ut hæres articulet se defuncto infra se ꝑtimum gradum attigisse, et id à multis observatur, q̄us iure cōmuni gradus se ad de amū extendit, ut insti. de gradi.cogna. §. hoc loco.& sequentibus.

d. Cognatio in proposito large accipitur extendens se tā ad agnatos q̄ ad cognatos.

quæ de eodem patre, & eadem matre originem produxerũt. Si autem de eisdem non sunt progenite parẽtibus non in eodem membro constituuntur sed transeunt in gradum remotiorem. Contrahãt etiam duo fratres cũ duabus sororibus & tertius eorum frater sibi alienam subarrauerit superduxeritq; sponsam filij nihilominus eorum indistinctæ ad succedendũ alter in alterius hæreditatem admittũtur, [c] dummodo in eadem sunt dignitate propagationis. Indistinctorum fratrum filij in membro annexionis brachij & corporis ponuntur, itidem & sororum Pueri isti primum gradum obtinẽt. fratrum uidelicet sororũue proles qui & Nepotes appellantur. In membro cubiti secũdus est gradus & hi pronepotes dicuntur. In coniunctione manus & brachij ubi tertius qui abnepotes nuncupantur. In membro manus & digiti medij ubi quartus gradus illi antenepotes nominantur. In secundo membro digiti ubi quintus gradus qui trinepotes dicuntur. In tertio membro quadrinepotes ubi & sextus gradus est. In septimo unguis & non membrum reperitur & ideo ibi cognatio terminatur. Qui a primo gradu usq; ad ultimum se æque in gradibus computant æque hæreditatem dimissam percipiunt. Qui autem se in proximiori gradu huic de cuius hæreditate agitur probauerit præfertur ei qui ulteriorem obtinet gradũ. In septimo gradu terminatur cognatio in pcipiendis hæreditatibus q̃uis in quinto gradu apostolicus matrimonia cõtrahere concessit, [f] Quitamen nullam decretalem in nostri iuris feudalis & ciuilis potest conde-

c. *Hoc est si sint generatione similes, de generatione uero similibus, & quomodo unus alteri similis generatiõe dicatur, uide infra eo.li.ar.xvij. & li. & item lib.iij. ar. xlv. glo.*

f. ARTICVLVS ISTE REPROBATVS EST.

re præiudicium.

Glosa.

Origenes septem fore &c̃. Vide xxxv. q.iiij. c. vno. Et quod notatur in prohe. li. vi. super verbo perfectus ad hanc materiam abunde. ℂ In Adam incepit prima &c. & cum eo incepit Ius naturale, vnde dicit lex palam aũt est vetustius esse Ius naturale quod cum ipso genere humano rerum natura prodijt. Ciuilia autem iura tunc esse ceperunt cum ciuitates condi & magistratus creari legesq; scribi ceperunt vt in. §. singulorum. infti de rediuisi ℂ Qui tamẽ nullam decretalẽ. Paragraphus iste erroneus est. Intelligendo vt sonat, quia Papa derogat per suas decretales statutis & consuetudinibus locorum irracionabilibus & alias vbi timetur periculum animę, etiam si hoc non exprimat, licet alias per posteriorẽ constitutionem locorum & personarum singularium consuetudines g & statuta rationabilia nisi hoc expresse caueatur non intendit in aliquo derogare: de quo in c. primo de cõstitu, & in regu. possessor. de reg. iur. li. vi. Imo dicit etiam Imperator sacrę leges non dedignantur sacros Canones imitari: in auten. vt cle. apud propri. Epis. §. si vero. coll. vi. & alibi dicit Impator quod per omnia vult seq sacras regulas, quę debent pro legibus valere vt in auten. quomo. opor. Epis. & cęte. cleri. § i. &. §. sancimus coll. i.

g. *Vide infra lib.iij. ar xliij.*

Glosa.

Id quod de ętatibus mundi in textu habetur non precise ad materiam ptinet operis cepti. Verum autor priuilegij comparationem quãdam facit, quo clarior intentio eius appareat in declarando de clipeis militaribus & gradibus agnationis, cognationisq; &c.
Omissa itaq; ętatum declaratione, nam & ad ppositum parum spectant nostrum. Pro intellectu articuli presentis [h] Notandũ venit qđ Clipeus non est aliud nisi distinctio militię seu nobilitatis: ut dist. i. c. Ius militare.
Militia autem est duplex [i] Bellica & Iuridica Bellica quę sit contra hostes armis nocere volentes in bello. Iuridica vero est peritia iuris iniustitię contrauenieñ: vt insti. in prohemio. Vtraq; enim militia contigit homines occidi, bonaq; nancisci, & perdi, & hoc cum audacia prauorum cohibetur: vt iiij. dist. factę sunt autẽ leges. [k] Militia iuridica est duplex Prima cum iure aliquid defenditur: vt C. de postulan. L. quisqs. & in auten. vt om. obedi. §. i. Alia cum appositione pnarum in damnãdo transgressores sicut faciunt illi qui exsententia interficiunt: vt spiculatores, precones, nam & illi milites nuncupantur: vt habetur Iohannis xix. milites autem diuiserunt vestimenta sua &c. Milites huiusmodi fuerunt tor-

h. *Clipeus qđ sit hoc idem uide infra lib.iij. ar.lxxij.*

i. *Militia duplex, uide seu.c.i. de hac materia abunde.*

k. *Militia iuridica duplex.*

tores & spiculatores: vt xxij. q.v.c. de occidendis. & c. non solum. Militia bellica est itẽ duplex acquisita & innata. l Acquisita vt est Episcoporum, Abbatum &c. Innata vero vt est principum, superillustrium, & ista originem habet a rege Romanorum: nam Romanorum Imperator naturalis militię primũ obtinet gradum vt textus habet. [m] Militiaq; huiusmodi nobilior est cę acquisita. [n] Acquisita enim venit ex constitutionibus, naturalis vero ex natura, sed constitutio iuri naturali minime derogare potest. i. dist. c. omnes. insti. de le. agna. tute. §. vlti.
NOTANDVM preterea pro elucidiatione textus [o] quod cognatio est triplex. Naturalis quę venit ex genelogia & secundum istã succeditur in bona tutelaq; adiudicatur: vt infra li. ij. ar. xx. & xxx. in auten. de heredi. quę ab inte. per totũ. coll. ix. insti de legitti agna. tutella. §. i. P Secũda est quę venit ex affinitate vnde affinitas est attinentia personarum ex copula proueniens omni carens parentela. Affinesq; ex eo dicti quia duę cognatiões quę inter se diuersę sunt propter nuptias copulantur Postq̃ enim vir carnaliter coniungitur vxori omnes consanguinei vxoris efficiunt affines viro & econtra. Tertia cognatio sit ex baptismo quę & spiritualis affinitas dicitur & est propinquitas seu attinentia quę prouenit ex sacramenti datione, vel ad sacramentum recipiendum attestatione vel tentione. [q] Vnde ex cognatione spirituali quę ex baptismo contrahitur, nouem propinquitates nascuntur. Prima filiacio inter sacerdotem baptisantem & baptisatum. Secunda compaternitas inter sacerdotem & patrem baptisati. Tertia commaternitas inter eundem & matrem baptisati. Quarta inter filios sacerdotis & baptisati scilicet fraternitas xxx. q. i. omnes, & q. iij. ita diligere. Quinta filiatio inter baptisatum & suscipientem de baptismo. Sexta filiatio inter eundem & vxorem susciptentis. Septima fraternitas inter baptisatum & filios susciptentis Octaua compaternitas inter susciptentem & patrem susceptum. Nona maternitas inter eundem & matrẽ pueri, de his abunde vide xxx. q. iij. & sequẽtibus per totum. Ex prima itaq; cognatione quę naturalis dicitur [r] venit hereditatis successio, vltimę duę dũtaxat matrimoniũ impediunt. ℂ In successionibus vero hereditatum triplex inuenitur gradus, descendentium videlicet, ascendentium [s] & collateralium. Primus gradus est descendentium vt filius, nepos & infra. Ascendentium vero vt Pater Auus &c. Vude descendentes succedũt in defectu illorum ascendentes sequũtur, prę omnibus collateralibus: vt insti. de hęre. quę ab intesta. defer. §. sin autem. Nec inter ascendeñ. & descendeñ. matrimonium esse poterit, etiam si Adam viueret nubere non posset vt insti. de nupti. §. ergo non omnes. De gradibus cognationis, affinitatis, immo declaratione glosę prę sentis ampliorem vide, xxx q. iij. & sequentibus. & item. xxxv. q. iij. iiij. & sequentibus: insti de nuptijs. & item de gradi. cogna. & ff. eo. ti. per totum. Ibidemq; in titulis allegatis inuenies quod Canonistę gradus huiusmodi magis abreuiant propter matrimonia vetanda, legistę vero largius extendũt propter nanciscendam hęreditatum successionem.

l. *Iure Munia. ar. viij.*

m. *Verũ est quo ad se totum, secus autẽ quo ad certas partes.*

n. *Vide infra lib.iij. ar. xxix. Iure Munia. ar. i. ar. ij. & viij.*

o *Cognatio triplex.*

p. *Cognatio in ppositio large actipitur extendens se tam ad agnatos q̃ ad cognatos. Vnde agnati dicũtur q̃ per uirilis sexus lineam coniuncti sunt in cõsanguineitate dicti ideo quasi nobis agnati uel à patre cognati ueluti frater ex eodẽ patre natus fratris filius & c. Cognati uero dicũtur qui p fœminini sexus personas nobis sanguine iũguntur, ut insti. de legitti. agna. tute. §. sunt autem.*

q. *Ex cognatiõe spirituali nouem propinquitates nascuntur.*

r. *De successionibus ui de infra li. i. ar. xvij. li. ij. ar. xx. Iure Munia. ar. lxiij. in autẽ. de hære. quæ ab intesta. deferrun. coll. ix. per totum. insti. de legitti. agna. tute. §. i.*

s. *Nota quod in defectu descendentũ ascendentes succedunt præ omnibus collateralibus, ut infra eo. lib. ar. xvij. Ratio quia successio ex gremio excedere non debet & id in curijs dominorũ cõmuniter tenetur licet aliqui contrarium quãdoq; pronunciant, scilicet quod ascendẽtes cum quibusdam collateralibus defuncti simul admittuntur. Tenent etiam aliqui qđ auus siue auia & frater siue soror defuncti simul succedant potius tamen obseruandũ est priuilegiũ in successione huiusmodi.*

pter actus humanos fiunt, sed quia tam homines q̃ actus illorum mutabiles sunt. Quare & leges occasione illorum sancite ex rationabilibus causis immutãtur: vt in auten. qui. mo. na. effici. §. i. coll. vi. & C. de vete. iur. enucle. L. deo autore: & in auten. de cõsan. et vter. fra. §. i. coll. vi. Exindeq; sequitur q̃d' si quid apostolico antehac in iure nostro complacitũ fuit ex certis causis nunc displicere eidem poterit. Quare & constitutionem contra ius nostrum eidem ferre licebit: vt extra de senten. & re. iudi. c. ad apostolice. li. vi. In scrinio enim pectoris sui omnia iura recondita habent. vt extra de constitu. c. licet Romanus li. vi. Preterea apostolicus reicere potest apostolorũ canones: vt xvi. dist. c. Canones. Quãuis p predecessores suos fuerint statuti. Apostolicus etem nec Imperator quicq̃ constituere potest in preiudicium posteritatis sue: vt extr̃ de rescrip. c. si gratiose. & c. vltimo li. vi. C. de legi. & constituti. L. digna vox. Concluditur ergo quod Imperator & apostolicus in contrarium iuris nostri constitutionem statuere possunt. Quare paragraphus articuli vltimus vbi dicitur quod Papa nullam decretalem in preiudicium iuris nostri condere potest locum non habet.

In contrarium tamen huius declarationis & pro roboratione paragraphi vltimi articuli presentis.[t] Notandum quod ad immutationem constitutionis alicuius non sufficit id qđ homines & actus illorum mutabiles sunt, vt argumẽtum ex aduerso militabat. [u] Verum ad id multe alie circumstantie requiruntur, potissimũq; ex triplici causa lex seu constitutio immutatur. Primo cum causa illa immutatur propter quam lex sancita fuit, vt quia lex est quod bona paterna in pueros hereditant, causa quia nullus est propior patri, & magis obligatus in obsequio fidelitate & honore, q̃ pueri eius, cum ergo pueri aliqui parentibus fidelitatem, obsequium, honorẽ, non exhibent, ratione cuius hereditare debe rent, est constitutio noua in contrarium quod pater exhereditare potest puerũ: vt in auten. de immens. donati. §. i. coll. vij.: & in noua cõstitutione Nos Adalbertus &c. Exindeq; seq tur quia causa iuris Saxonibus dati fuit fides susceptа, durante ergo fide in eis, ius illorum immutari non debet, nec noua constitutio in contrarium dari. Secundo quando Ius statutum ex antiquo in abusum venit & in malum vertitur: vt in auten. hec constitu. innouat nouam constitutionem §. i. coll. vij. vt statutum fuit [x] quod mulier dotem abrenunciare non posset nec obligare se pro marito in sua substantia: vt in auten. vt nulli iudi. §. & illud coll. ix. & infra eo li. i. ar. xxi. nisi illud concernatur venire in commodum dicte vxoris. Venit tandem in abusum quod mulieres iurantes huiusmodi pactis non contrauenire, per iudices nihilominus permittebatur eis iuramentum in contrarium. Constitutio ergo noua sancita est qua derogatur legi alte gate: vt de iure. iuran. c. licet. li. vi. Tertiũ quã do noua actio que antehac non fuit euenit, vt sic noua lex statui potest: vt in auten. vt defuncti. seu fune. coll. v. per totum· C. de legi. & constitu. L. ij. Ex quo itaq; causa iuris Saxonibus dati que est fides susceptа, hucusq; ille sa manet nec illud Ius versum est in malum sed nec repugnat fidei Christiane. Quare apostolicus illud immutare nõ debet: vt. xij. dis. c. Illud. & c. Ridiculum. Tum etiam quia immutatio iuris Saxonici magis pertinet ad Imperatorem q̃ ad apostolicũ, nisi probare posset in eo contineri aliquid contra fidem Christianam, vt extra de foro competenti. c. Licet. & c. Ex tenore. & c. Ex parte. & extra de appella. c. Si duobus. Dato etiã qđ apostolicus aliquid statuat, illud parum nobis obesse poterit, nisi ex nomine errorẽ exprimat, vt extra de cõstitutionibus. c. Licet Roma. li. vi. In generali tamen concludi quod apostolicus derogare iuri & legibus potest, priuilegiaq; reuocare, que cõtra salutẽ anime, fidei Christiane repugnantia & contra honestatem sancita sint: vt extra de constitu. c. allegato. li. vi. habetur.

[r]. *Vide infra li. ij. ar. vi Iure Munia. ar. i.*

[u]. *Ad immutationem constitutiõis quæ requiruntur.*

[x]. *Ex hac glosa colligi potest qđ mulier dotalitium seu uxoræ prouisionem quis illi abrenunciet repetere potest nisi forsan iuraverit de non repetendo. vide ad hanc materiã Iure Munia. ar. xxij. et cxl. glo.*

Articulus IIII

Alij addunt & de ermophrodita.

SVper gnauos et homũcios nullum descendit feudum aut hæreditas. Qui autem propinqui ores illorum existunt, id quod ad ipsos peruenire ex bonis cernitur accipiunt, ac illis necessaria sumministrabunt.

Nascitur etiam puer surdus aut mutus, sine pede aut manu, idq; cũ natus sit demonstretur. Iure ciuili hæres quidem existere potest, sed non iure feudali. Si autem feudum ante huiusmodi tempora sit fortitus propter superadueniens impedimentũ feudum prius acquisitum non amittit. Quod & de leproso homine similiter enarramus.

Glosa.

Id quod in textu dicitur. Super gnauos hereditas non descendit. Intellige quoad administrationem vt infra patebit, quia debent esse sub cura aliorum. Quod vero de leproso homine dicitur, Leprosi etem de ciuitate expellẽ di sunt. Vnde nota quod tria genera hominũ [b] in ciuitatibus tolleranda non debent, verũ ex pelli, videlicet leprosi. [c] Cadauera mortuorum, & mendicantes validi, scilicet qui laborare possunt ne alios inficiãt: vt C. de mendi. vali. L. Cunctis. li. xi.

[b]. *Tria genera hominũ ex ciuitate pellẽda.*

[c]. *Hoc idem lex .xij. tabularum suadet cũ inquit in urbe ne sepelito, neue urito, ne suãto rogum, asãa ne polito.*

Id quod dicitur de gnauis & homũcionibus, hoc idem intellige de furiosis & surdis ex eadem causa quia defectuosi sunt, vbi est enim vna ratio ibi eadem est iuris dispositio. Agnati itaq; bona eorum administrabunt: vt insti. de cura. §. furiosi. Alij addunt articulum intelligi debere & de hermophroditis.

Iuri naturali contradicere videtur articulus iste. Naturali enim iure succedere debent defectuosi, quod est maius scripto. Ius etenim naturale vetustius est, quia cum ipso genere humano natura illud prodiit. Ciuilia iura tunc ceperunt cum ciuitates & magistratus creati & fundati sunt. Preterea & iure communi merito succedere debent, aflicto enim superaddi afflictio non debet: vt vij. q. i. cum percussio. Intelligẽdus est ergo sane articulus quod huiusmodi defectuosis hereditas interdicta est quoad administrationem non autem quod penitus excludantur: vt C. de Episcopa. audien. L. liberi furiosi. & insti. de cura. §. furiosi & §. sed & mente captis.

Articulus V.

[a]. *Ex isto colligitur quod pueri emancipati filij, nullam sortem aui sui recipiunt nisi forsan aliqua bona auo admortua sint, vide ad id Iure Munia. ar. lxiij.*

[b]. *Istud abrogatũ est ut ex glosa colligitur & in auten. de hære. ab intestato per totũ.*

[c]. *Quæ autem ad parafernam spectare dicantur, vide infra ar. xxiiij.*

[d]. *Iure Munia. ar. xxij. glo.*

CONtrahat si filius tempore patris sui [a] cũ muliere sibi in generatione cœquali & ex ea prolem genuerit. Postmodũ uero nondum ab hæreditate & bonis patris diuisus ab hac luce per mortem decesserit. Proles eius mortuo auo in hæreditate eius cũ patruis & materteris accipit portionẽ [b] quod de nepotibus filiarũ non est præsumendũ. Filia quæ adhuc i domo est nõ emãcipata utẽ filia [c] seu paraferna matris sue cum sorore quæ iam emancipata est diuidere non cõpellitur. [d] Diuisionem uero rerũ hæreditariarum non poterit sibi denegare. Mulier cum luxuria sui corporis famam quidem suam denigrare potest iura tamen sua aut hæreditatẽ propter id minime perdet.

Clericus cum sorore sua [e] in utensilibus seu paraferna matris sue æquã habet portionem [f] similiter cum fratribus æquam partem in proprietate ac hæreditate obtinebit. Impossibile uero est quem clericum nominare nisi sit doctus, ordinatus, & tonsuratus, priusq̃ hæc ad eum iure hæreditario peruenerũt. Vbi uero mulier fratrem non habet suppstitem nisi clericum ipsa sibi in hæreditatis perceptione cœquatur. De clerici uero bonis [g] post mortem eius nemo utensilia potest postulare qa res hæreditariæ sunt omnia quæ sub ipso tempore mortis inueniunt. Non emancipata mulier utensilia matris suæ cum fratre clerico beneficiato aut præbendato non diuidet Cum quibuscunq; bonis homo moritur hæreditas appellatur.

[e]. *Iure Munia. ar. xxiij. & lvij. glo.*

[f]. *Ex his colligitur qđ clericus parafernam duntaxat matris accipit & non sororis uel alterius cognatæ.*

[g]. *Ex textu isto trahi potest quod mulieribus quæ hæreditatem perapiũt nõ opus esse geradam tribui, intelligitur tamen de mulieribus ex parte fusi descendẽtibus & non de relicta post mortem marit. Quod autem mulieres perapiũt ante omnem diuisionem geradã. Ratio est, qa filij in recompensam perapiunt arma bellica seu Hergewet tuni etiam feudum: ut infra eo. li. ar. xxiiij. Iure Munia. ar. xxiij.*

Glosa.

In precedentibus duobus articulis magister priuilegij oculto meminit de hereditate & successione hereditatum hic iam in articulo presenti, apertius intentionem declarat suam diuisionem hereditatem prosequendo, cum dicit contrahat si filius &c̃. Circa id quẽrere quis posset quur id sit quod puer filij recipit portionem patris in bonis aui. R̃. quod hoc efficit patria potestas seu possessio pueri filij premortui, qui & remansit in domo aui loco patris sui. Quid si miles supducat Rusticam an filij eius hereditant mortuo patre in bonis aui. R̃. quod iure prouinciali succedunt in bona aui loco patris, non autem iure feudali: vt in auten. coll. x. in prin. Textus tamen articuli nullam facit super iure feudali mẽtionem, sed successionem admittit dummodo sit in generatione equalis, vel in eadem dignitate propagationis, hoc est quod vxor sit libera & non serua.

In textu cum dicitur Quod de nepotibus filiarum non est presumendum &c̃. Contrariũ istius habetur supra articulo tertio cum dicit qui a primo gradu vsq; ad vltimum se eque

in gradibus cõputant per quũ hereditatem relictam percipiunt. ℟dent aliqui quod ibi loquitur de successiõ collateralium, hic vero de linea recta descendentiũ articulus dispo nit, vel limitatur hoc modo, quod videlicet filiarum pueri non accipiunt portionem aui nisi importetur illud quod mater eorum exportauerat: vt infra eo: li. ar. xiij. & li. ij. ar. xix Vel dic & melius quod paragraphus articuli intelligitur de mulieribus sueuorum que propter excessum exhereditabantur: vt infra eo. lib. ar. xviij. & ar. xxx. Vel potius intelligendum est illud esse verum secundum iura antiqua. Descendendes etem ex parte gladij iure antiquo Ius melius habebant q̃ descendeñ ex parte fusi: vt insti. de here. que ab intesta. deferrun. §. item vetustas. Ius tamen illud posthac reiectum est: vt infra eo. li. ar. xvij. & in auten. de trien. & semis. §. nec: illo. coll. iij. Sequitur textus autentice. Vnum ordinem ponimus in omnibus nepotibus & pronepotibus nõ fereñ. fœminam a masculo in talibus minui. Nec: enim masculus ipse nec: fœmina solum ad natiuitatis propagationem sufficiens est. Sed sicut vtrunq; eorum coaptauit deus ad generationis opus. Ita etiam nos eandem vtrisq; seruamus equalitatem.

Filia que adhuc in domo patris est non emancipata &c. Concordat insti. de here, que ab intesta. defer. §. emancipati. Cum dicitur emãcipati autem liberi iure ciuili nihil iuris habẽt nec: enim sui heredes sunt quia in potestate parentis esse desierunt nec: alio vllo iure per leges xij. tabu. vocantur, & idem dicitur in paragrapho emancipatos: insti. de exhereditа. libe. In quantum hic dicitur de vtensilibus concordat allegatus paragraphus, hodie ꝙ secundum leges aliter obseruatur: vide in auten. in successione C. de suis & legitti. libe. vbi allegatus §. corrigitur. De dotata vero muliere an per consuetudinẽ vel statutum possit excludi: vide super ℟. de succes. ab intesta. in additione speculato. in versu, sed reducitur

h. *Iure Munid. ar. lvij.* vbi innuitur quod excluditur. h Quod aũt filia non emancipata vtensilia non diuidit cũ emancipata. Ratio est, quia emancipata iam portionem cepit suam, ista vero non. Sed in expectando fuit in damnum & commodum In damnum si forsan nihil supersit talium vtensilium. Ius autem disponit quod qui sentit damnum sentiat etiam & commodum: vt ff. de reg. iur. L. ex qua persona. insti de legi. agna. succes. §. Sed nos. & insti de legi. patro. tute. §. i. Immo si vellet importare emãcipata vtensilia que exportauerat non emancipata non tenetur secum diuidere.

Mulier cum luxuria sui corporis hereditatem non perdit &c. Ratio quia si hereditatem perderet daretur occasio ex paupertate maiora patrandi facinora, exindeq; parentibus & amicis leuitas maior subsequeretur. Prouidi tur etiã in eo filiabus vt parentes curent eo diligentius quo eas nuptui tradant; vt in auten. vt cum de appel. commu. §. si alicui. coll. viij. Contrarium istius sentire videtur in auten. de nup. §. si vero. coll. iiij. & ff. ad le. iul. de adul. L. ex lege Iulia. ℟. quod ibi loquitur de mulieribus maritatis. Articulus vero presens intelligit de mulieribus liberis & solutis.

Id quod textus habet quod Clericus vtensilia diuidit &c. hoc fit propter orationes quas fundunt & fundere debent vniuersaliter pro omnibus: vt in auten. quomo. opor. Episco. in prin. coll. i.

Impossibile[i] vero est quem clericũ nominare &c. Sensus paragraphi istius est, quod nullus clericus nominari debet, nisi sit doctus & ab Epõ ordinatus, vt lxix. dis. c. Nõ oportet.

i. *Iure Munid. ar. lvij.*

De clerici vero bonis &c. Quicquid em̃ bonorũ sacerdos post se reliquerit, hereditas est. Si quid vero spirituał habuerit, ecclesię cedit vt xij. q. iij. c. i. & c. Relatum de testa. Quod si duplicia bona possideat: hoc est feudalia & hereditaria, nec dinosci inter illa potest quę pertinent ad hereditatem & quę ad feudum.

℟. Quod clericus literas vel notam aliquam moriturus sup eo relinquere debet: vt xxviij. dis. de Siracusane vrbis. Quid si non faciat.

℟. Quicquid manifeste cõmonstrari poterit quod hereditas sit heredibus ceder, residuũ vero ecclesia tollet. iij. q. i. c. Manifesta. cum duobus sequentibus.

k. *Hæreditas q.t.*

Cum quibuscũq; bonis homo moritur &c. k Circa id queri potest quid hereditas sit, lege etenim communi hereditas nihil aliud est q̃ successio in vniuersum ius l quod defunctus habuerit: vt. ff. de reg. iur. L. Hereditas. & ff. de ꝟbo obli. L. q̃ties. & infra arti. seq̃nti glo. Vnde si mortuus ex preda, furto, &c. bona possideat illud etiã ius heredibus relinquit, nullus enim pinguius ius in alium transferre potest q̃ quod solus habuit: vt ff. de reg. iur. L. Nemo. & Insti. de perpe. & tempo. acti. §. Penales. & si mortuus pro his inculpatus fuerit, respondere here pro his tenebitur. Contrarium huius militare videtur articulus proxime sequẽs, vbi dicitur, furta nec spolia &c. ℟. Quod here succedit in ius mortui in bona q; omnia, hoc verum est ad que mortuus ius habuit, illa etiã iusto possideat, que vero per iniuriam a mortuo occupabantur, here etiam iniusto illa tenebit. Quare & repeti bona huiusmodi ab herede possunt. Nullus em̃ locupletari debet cum iactura aliena: vt ff. de reg. iur. L. Iure nature. & extra eo. ti. c. Locupletari. li. vi. Vnde si mortuus fuit predo uel fur, in bona ex preda vel furto occupata & in iusto possessa here non succedit. vt Insti. de perpe. & tempo. §. Nõ autem. & C. de penis. L. Sanximus. Quinimmo non semper locũ habet paragraphus articuli allegatus quod cũ quibuscũq; bonis homo moriatur hereditas sit, dãtur em̃ aliqui casus vbi mortuus bona sua in heredes transferre nõ poterit, nec bona illa hereditas nuncupabuntur. Res etenim nominibus coequari debent: vt insti. de donа.

m. *Herede unus carere ex tribus causis dicitur.*

§. sed nos. Vnde circa id sciendũ m quod ex triplici causa vnus heredẽ non relinquit. Primo si contra imperium vel rempublicam machinatus quid fuerit, etiam litte non contesta. Quicqd bonorũ relinquerit confiscabunt vt insti. de here. que ab intesta. defer. §. p cõtrariũ &. C. ad. L. Iul. maies. L. q̃q̃s. Secundo si per annum & diem in proscriptione seu banno Imperatoris permanserit, vt infra eo li. ar. xxxviij. Tertio qui seipsos interficiunt vt. C. de bonis eorum qui sibi mortem consci. L. eorum. Contrarium istius videtur infra li. ij. ar. xxxi. Vbi innuitur quod bona illorum qui seipsos interficiũt heredes tollunt, & item C. de bonis damna. ℟. per distinctionem qui cõ scius est mortis suipsius ex timore pœnæ vel timore mortis quam ex sententia Iudicis sustinere deberet, bona eius confiscantur nec ad heredes cedunt. Qui vero ex insania, egritudine, & non animo deliberato seipsos interimunt bona eorũ in heredes veniũt, & hoc intelligere vult articulus. xxxi. li. ij. & C. de bonis eorum qui mortem sibi consci. L. ij.

Articulus VI

a. *Iur. Munid. ar. xxvi. glo.*

Cum quibuscunq; bonis homo moritur hæreditas appellat[a] Qui hæreditatem percipit debita soluit quantuncunq; hæreditas, in mobilibus uel sese mouentibus perdurabit aut extenditur.

b. ARTICVLVS REPROBATVS.

Furta, spolia, luforie[b] pdita, soluere non tenetur, nec aliqua[c] debita nisi de quibus hæreditas fuerat ampliata, uel quæ hæres personaliter fuerat stipulatus,[d] hæc soluet, si ei erũt per testimonium septuagínta duorum bannitorum aut totidem legitimorum latinorum. (.alij textus habent originalium.). prout Iuris ratio exposcit declarata.

Si autem actor suis uoluerit renunciare testibus,[e] & in Iure Ciuili aut feudali hæredem impecierit de scientia sua, tunc necesse est ut de sua scientia dicat ueritatem, & si fassus fuerit soluere debet. Si uero negauerit ignorantiam suam iureiurando cõfirmabit, & ut sic absoluetur.

c. *Iur. Munid. ar. Ciij. & ar. Ciij.*

d. *Vide Iur. Munid. ar. lxvij. glo. & ar. Ciij.*

e. *Vide infra li. ij. ar. xxij. & Iur. Munid. ar. xvij. Paragraphusq; iste intelligi debet, si actor ante quarẽdã præstitã reo iuramẽtũ detulisset. Postea enim reus non tenetur etiam positionibus actoris respondere, uerum actor cogetur actionem probare. Concordat ad id L. quotẽs §. prætor ait. ff. de noxa.*

Debita etiam defuncti hæredibus eius persoluentur.

Debita quæ homo personaliter debet non inducunt talem probationem. Sed si impetitus ea fateatur, soluere tenebitur. Si uero negauerit, manifestissimum est iurare cum, oportere.

Glosa.

Qui hereditatem percipit debita soluit. &c & hoc verum est, si fecit inuentarium alias enim heres tenetur ad solutionem omnium debitorũ. C. de Iur. de liberan. L. scimus. Vn de dicunt quidã quod heres habet decem dies a morte defuncti ad faciendum inuentariũ Speculator ꝟo dicit quod habet triginta dies, a die adite hereditatis, & ꝺraginta dies ad complendũ de hoc in specu. de instru. edi. §. dicto. ver. in huiusmodi autem.

Furta nec spolia &c. Hoc damnatum est per Ius Canonicum de rap. c. in literis de sepul. c. vltimo, & quod ibi nota in glo. finali. Secundum leges autem, heres ex delicto defuncti vel quasi non tenetur nisi in quantum ad eum peruenit ex illo delicto vel nisi cum defuncto lis fuerit cõtracta C. ex delict. defunc. L. vni. & hic & infra li. iij. ar. xxxi. hoc idẽ etiã nota p hostiẽsem in summa de testa. §. ad qd. Nec lusorie perdita &c. f Quid si aliquis mutuauit in ludo perditionis. Sed debitum postea interuallo facto promisit, vel preceptum iudicis de soluendo sponte recepit. Dic quod talis ad solutionẽ tenetur quia sublata est prima turpitudinis causa ergo valet. ff. de con. ob. tur. cau. L. penulti. C. qđ me. cau. L. ij. Sed quid de illo qui mutuauit in alea siue taxillorum ludo, iste tamen mutuum in aliam & vtilem expendit causam, dic quod aut expressa fuit causa mutui ad ludum, & tunc talis non agat, expressa enim nocent: vt. ff. de pac. L. si. vnus. §. illud. Si vero causa non exprimatur agere poterit. Cogitationis enim pœnam nemo patitur. ff. de. pe. L. cogitationes. De his quanto plenius vide per Ioan. Andre. in addi. spe. de obli. & solu. super. ℟.

f. *Nullus iudicum luforie pdita pacta uerbalia aut manualia iudicare debet, de his vide Iur. Munid. ar. Ciij. & Ciij. ff. de alcato. L. i.*

Glosa.

Sensus articuli presentis est qui hereditatem percipit debita soluit. Quantumcunq; hereditas in mobilibus perdurabit, hoc est secundum quod bona deuolutoria quepost mortem ad heredẽ cedũt se extenderint. g Ex his sequitur qđ here nõ tenet de suo proprio p defũcto soluere vt. C. de iur. deli. L. scimus. Quod si here negauerit habere bona ex quibus soluat, h vel nõ omnia recognoscat, po-

g. *Iur. Munid. ar. xxvi. glo.*

h. *Hæres negans bona pcepisse & aliter inuenitur creditoribus duplum soluit.*

stea vero aliter inueniatur duplum soluere cogitur, ut ead. L. §. licentia. Ante omnia tamen heres, id quod pro sepultura expendit defalcet, ut. C. eo ti. L. scimus. §. in computatione Leges uero quę contrarium senserint omnes sunt abrogate vt ea. L. §. vltimo.

Furta spolia, &c. Norādum circa id quod ad omnem quęrelam pecuniariam debiti heres respōdere cogitur. Quod si mortuus accusetur pro furto rapina, heres respondet in restituendo illo nec aliter respondere cogitur sed nec ad maiora cōpelli vt infra li. iij. ar. xxxxi li. ij. ar. xvij. si vero insimuletur mortuus qđ contra imperium aut rempublicam egerit, et de facinore in vita ipsius intentatum non est, heres defendere & pro ipso respondere potest. Si cōuincitur mortuus, hereditatem perdit, & bona illa confiscātur, vt. ff. ad. L. Iul. maies. L. vlti. Insti de here. quę ab intesta. defer. §. per cōtrariū. ℣. Cū dicitur nec aliqua debita nisi de quibus hereditas fuerat ampliata. Vel quę personaliter fuerat stipulatus, vt Insti. de fideius.

Debita quę hō personaliter debet. &c. Contrarium huius leges quędam sentire videtur, vt. C. de contrahen. & Comi. stipu. L. veteres, eo. ti. L. si quis. C. de fideiuss. L. fideiussoris quidem heres. ℟. tamen quod leges allegate intelligi debent de debitis quorū noticiā heredes habēt & non de illis debitis quę pater incognita remansit.

Si ei erunt per testimonium. lxxij. bannitorū &c. In contrarium huius videtur esse extra de testa. c. cum esses & de testi. c. in omni. &. c. licet vniuersis. ℟. tamen quod ius presens specialiter sancitum est ex eo quia heres difficilius citra iacturam conscientię pro facto mortui iurare potest, vt. xxij. q. ij. homines. Vnde circa id sciendum[i] quod fideiussor molestari nō debet, q̄diu principalis inueniri poterit, qđ si presens non sit inducię dantur ad certū tempus, ad statuendum principalem.

Cum dicitur septuaginta duorum bannitorum, &c. [k] probatioq; huiusmodi testimonij cū septuaginta duobus hodie de iure Saxonico venit ad septem viros in Iure bene cōseruatos. Secundum vero Canones duo testes sufficiunt, vt extra de testi. c. in omni, &. c licet vniuersis.

Ibi cum dicitur. Necesse est vt de sua scientia dicat veritatem. &c. Vnde heres impetitus, vt de sua scientia dicat veritatem recognoscere vel negare eum oportet. Vbi vero probatio defuerit, iuramentum cedit, & vt sic absoluitur, vt in auten, vt litti Iu. per totum, coll. ix. & extra de proba. c. ij. &. ff. de Iure iur. L. admonendi.

In textu cū dicitur nec aliqua debita. &c. concordat. C. ne filius p patre. L. nec cōtra. Et sic̄ dem leges quędam contrarium sentire videtur, vbi dicitur quod heres etiam fideiussoria patris soluere tenetur. ℟. tamē quod hoc seruatur in Lōbardia & nō hic, vel dic quod soluere cogitur, si mortuo patri pecunia deposita sit per illum pro quo fideiusserat. Existimatur enim non sine causa depositam apud eum fore pecuniam, vel etiam intellige, si iure contra eum occasione istius agebatur.

Nec lusorię perdita. &c. Quid si manifestum sit esse accommodatā pecuniam vt ludo perdat, de his vide. ff. de alee lusu. L. vlt.

Septuaginta duorum Bannitorum. &c. Vnde Banniti in proposito dicuntur[l] qui in aliquo comitatu ad sedem pertinēt scabinalem. Secundum vero ius municipale Banniti dicuntur, qui ad sedē iurarunt scabinalem. Tū etiam illi qui ex eorum quatuor progenitoribus non inculpati in eodem municipio residunt. Et qui ad sedem scabinalem eligi possunt.[m] Originarij vero dicuntur quos Saxones prouinciam illam subiugantes ibidem in agris consedere permiserunt.

i. *Fideiussor molestari non debet quādiu principalis haberi poterit.*

k. *Iure Muni. ar. lxvij. & ciij.*

l. *Vide supra eo. li. ar. ij. & item li. ij. ar. xij. & li. iij. ar. lxxiij. Iure Munia. ar. x. & xvi. & item ar. xxxiij. glo*

m. *Supra eo. li. ar. ij. li ij. ar. lix. li. iij. ar. xl. iij. Iure Munia. ar. l.*

Articulus VII

Si quis ab alio quid accomodauerit, mutuauerit, seu quicq̄ stipulatus fuerit, hoc reddere debet & adimplere, & qcquid fecerit hoc ipsum ratū & gratum habere tenetur. Si uero postea negare uoluerit suo se[a] occasione illius liberabit iuramēto[b] dū modo coram iudicio non fuerit factum, nam tunc actor cum testimonio duorum uirorum[c] & iudicis eū dem conuincet.

a. *Et ut sic iuramentū cedit loco solutōis. Ius iur. ff. de iure iur. & L. proprietas. C. de probatio & hoc intellige si actor sine testibus ageret alias secus.*

b. *Iur munia. ar. xvij.*

c. *Ex hijs colligi pōt quod principalis de cætero iurare solus nō tenetur ex eo, quia testimonium iudicis iā est sufficiēs, Iudex enī iurauit iustiam facere uni cuiq̄. Idē est in arbi. compromi.*

Glosa.

Stipulatus quicquā. &c. Etiam sine causę expressione. Quia ex stipulatione sine causę expressione potest agi, nā ipsa stipulatio est sufficiens causa ad agendum. Promissio enim & solucio paria iudicātur. C. ad. L. fal. L. vlti. ff. de dona. L. si patronus. §. i. &. ff. de consti. pec L. idē est. ij. sed nemo presumitur indebite soluere. ff. de proba. L. cum de indebito. Sic ergo dicatur quod nullus presumatur indebite promittere. Vnde cum causa promittendi sp presumatur, non est necesse, quod causa inseratur. Nam & stipulatio dicitur a stipite quod est firmum, insti de verbo obli. in prin. per se igitur sine alia causa firmitatem ad agendum desīgnat, vt ibi probatur. Idem deducendo per singulas obligationes, insti. de obli. §. fi. ff. de procu. L. licet. §. ea obli. sed in alijs singulis obligationibus sine expressione causę agi potest, ergo & in ista.

Item quiā in stipulatione est obligatio ciuilis. Insti. de acci. §. de constituta.

Item subest naturalis. ff. de pac. L. i. §. adeo.

Cum igitur ibi sit vtrūq; vinculum ad agēdum promittens est necessario obligatus alicuius rei soluēde causa. Insti. de obli. in prin.

Etsi promittens ab agēte in libello petit causam sibi edi. respōdebit agens quod causam sui proprij facti, ipse idem scire tenetur. ff. p suo. L. vl. ff. ad vellei. L. quamq̄. Propter ipsius ergo scięntiam cessabit ędictio. L. si quis ex argenta. §. prohibet. ff. de eden. Et hęc vera donec probatum fuerit causam nullam vel falsam interuenisse, de quo plenissimę in addi. spe. ti. de consel. §. nunc videndum ℣. quę est, vbi tamē. Io. an. videt, declinare in partē contrariā cū Roff. ibi vide. Pactū se extendit ad pacisc̄tes, non quo ad alios nec q̄ ad alias res, de pact. plęrumq; de transac. c. de cętero. &. c. veniens de offi. ordi. dilectus, de re. iudi. c. penul. ff. de pact. L. si vnus. §. ante omnia, hoc fallit in contractu, in quo heres succedit de sol: c. i. Pro materia istius articuli, vide insti. de obli. & in ti. sequenti. Nam tunc actor cum testimonio duorum virorū. &c. Et nota quod licet per statutū remittitur omnis solennitas non tamen videtur remissa p. batio duorum testiū. C. de testa. mili. L. miles in glossa.

Glosa.

In articulo presenti autor priuilegij intentionem prosequēs suam. Ius ipsum apertius declarat & interpretat. Ponitur q; in textu quadruplex obligatio d quā vnusquisq; iure ipso suadente seruare tenetur. Prima omne illud quod qs accomodat soluere cum oportet & hoc ibi, cum dicitur si quis accomodauerit, vt Insti. qui. mo. re. contra. obli. §. i. ij. &. iij. Secunda per verbale compromissum aut stipulationem, pro se vel pro alio factam & hoc ibi cum dicitur aut stipulatus fuerit, vt Insti. de duo. re. stipu. §. et stipulan. &. ff. eo. ti. L. ex duobus reis stipulan. Tertio obligatio cōtingit per literas seu chirographos, cū videlicet quid per litteras se facturum promiserit, vt Insti. de litte. obli. §. i. &. ff. de proba. L. cum. Quarto efficitur vnus debitor ex tacita obligatione, sicut qui bona tenet mea censualia, censum mihi soluere tenet vt. C. in qui. mo. pig. taci. L. i. & Insti. de obliga. quæ ex con. §. i. &. ff. de obli. L. consensu. Vnde si quid horum obligauerit sese vt textus habet adiplere tenet & non negare, vt. xxij. q. v. c. iuramēti. Si vero postea negare voluerit. &c. istud infra declarabitur arti. xv. Tum etiam habetur C de cōtrahē. et cōmit. stipu. L. oēs. Dummodo coram Iudicio nō fuerit actum &c. nam cicius conuincitur vt textus habet, q̄ quod euadere possit, vt extra de testi. c. licet vniuersis.

d. *Obligatio quadrifariam contigit.*

Articulus VIII.

Proprietas & propriū appellatur[a] possessio seu fundus qui a nullo recipitur in feudum uel hæreditatem sed per successionem deuoluitur ad hæredes absq; aliquo tributo successoris.

Vbicunq; proprietas donatur seu impignorat, aut testimoniū, de rogationē iuris, uitæ aut sanitatis cuiuscūq; concernens ferri cōtingat, [b] hoc Iudex metseptimus, cū hīs q [c] coram eo sententias iure adinueni unt comprobabit. Testimoniū autem præconis [c] uice stat duorum, ubi testimonium septem uirorum agetur, ideſt ubi septē testibus pro banda uenit causa. [d] Sua emenda pari modo [e] & uerigeldus ideſt recōpensa est duplex, secundum conditionem naturalem ab eo tempore quo præco electus est.

Transactio ideſt reconciliatio [f] & pax stipulata seu iurata in iudicio concepta cum duobus testibus & iudicæ protestetur. Si uero extra iudicium facta fuerit [g] testimonio septem uirorum comprobabitur.

a. *Primus iste §. ex uetustioribus extractus est codiabus.*

b. *Hoc refertur ad loca ubi acta non habētur, recordari enim eos oportet negotiorum corā eis actorū Itaq; intelligitur de testamentis quia uidelicet etiam eos recordari oportet. Concordat infra li. ij. ar. xxviij. Iur. Munia. ar. xxxij. & lxv.*

c. *Vnum ex parte sui aliud ratione officij hoc idē habetur infra eo. li. ar. xv. & li. iij. ar. lvi. glo. secus ē si testetur duobus uel tribus ut sic enim unū uirum duntaxat ualet.*

d. *Ideſt satisfactio pro malis uerbis uel alijs iniurijs.*

e. *Ideſt si interficeretur binā recōpensam soluet interfector, sic etiam in uulnere duellari. Præterea contra eius testimonium duobus se excusari oportet testibus.*

f. *Iure Munia. ar. li. uide ad id.*

g. *Intellige in criminalibus, quia in Ciuilibus mettertius usus habet.*

i. *Vide Iure munia. ar. li.*

tinenti, etiam non prodest tum ei. C. de transac. L. quāuis, nec potest lis amplius instaurari, cui semel renunciatum est. C. de pactis. L. postq̄. xxiij. q. iiij. Si illic. ff. de solu. L. quęres. §. aream. ff. de edil. L. quęritur. §. si vēditor. Pacta enim sunt seruanda de pac. c. i. &. iij. ff. de pac. L. Ius gētium. §. prętor, etiam si facta sint inter hostes. xxij. q. iiij. innocens. xxiij. q. i. noli existimare. Adde supra, quę circa articulum tertium in glosa habētur, in q̄bus autem causis licet transire in diuersorio. Responsionem vide infra circa arti. lxi. ad de notata glo. circa arti. ij. supra. §. nam. ver. ceptum & li iij. ar. xc.

Glosa.

[k] Vide infra Spe. Sax. li. iij. ar. xxviij. Iur. Mu. ar. xxxij.

Expositio articuli presentis prout textus habet est[k] quod accusatum vel reum cum iudice & scabinis quis conuincere potest. Similiter etiam testamētum septem testibus approbatur, vt. C. de testamen. L. hec consultissima &. L. testamentum.

[l] Testificare qui non possunt. Ad id concordat infra ar. xxxvij.

Transactio & pax stipulata. &c. Pro intellectu textus articuli notandum [l] quod testificari non possunt infames. Preco, qui meretrices fouet propter commodum. Item iudicialiter condemnati[m] Item qui tutoriam in iuste administrant, vel cum rebus in depositū datis, aut in societate dolose agunt, vt. C. de his qui nota. infa. L. i. vi. q. i. c. infames vero. Preterea lusores, histriones, lenones, latrões bibuli, vt extra de accu. c. si cōstiterit, et. xliij dis. c. non oportet, extra de testi. c. exparte. A. Item periuri, vt extra de testi. c. sicut nobis &. c. testimonium. Item prędones, homicidę, vt extra de testi. c. exparte. A Et itē prętio cōducti testes reiciuntur vt. C. de testi. L. si quis. Vide lacius ad hanc materiam. ff. de hīs qui notā. infa. L. i. & in multis alīs, &. vi q. i. c. infames, testificari etiam non potest qui minor quatuor decim annorum sit vt. iij. q. i c. i. ¶ Sciendū tamen circa id quod iure spirituali infames testificari possunt, in certis casibus[n] Primo occasione simonie, vt extra de simo. & licet heli, &. c. si quis. Secūdo in causa matrimonij. Tertio in crimine lesę maiestatis vel reipublicę, vt in dictis capitulis liquet, &. C. de testi. L. si quis. Vnde & iure canonico habentur versus quidam quibus testium inabilitas facile perpendi poterit, videlicet condicio, sexus, etas, discretio, fama, & fortuna, fides, in testibus ista requires. Et consanguinei pariter domestica turba & cleros, laicos, a se fugit viceuersa res pariter gradus locus, his consonat tempus, de his abūdantius, vide. iij. q. ij. &. iij. per totum.

[n] Infames iure spirituali testificari quandoq; possunt hoc idē vide infra li. iij. ar. xvi. & lxx. glo. Iure Muni ar. iiij.

Transactio & pax stipulata. &c. Aduertendum circa id specialiter venit quod crimina liter accusatus de facinore aliquo recognoscensq; factum in sua responsione. Concordia subsequta se tueatur non dicitur vt sic uictus vt in. c. cū venerabilis de excepti. Immo ad probandum transactionem admitti, debet non obstante quod actor illam negare velit. Si transactionem non probauerit, ex recognitiōe vitam ammittit, recognoscēs enim propria conuincitur recognitione vt. C. de accusa. L. accusationem. §. nemo. ff. de confes. L. ij. Admittitur ergo probatio accusato transactionis, propter id ne actor eum p negatiuam in periculū inducat. Ius etenim fauorabilius est ac promptius vnum ad eliberandum q̄ad condemnandum. ff. de acti. & obliga. L. Arrianus, &. ff. de re iudi. L. inter pares, & extra de proba. c. ex literis.

[o] Iur. Muni. ar. li. glo.

Pax stipulata, in ꝓposito in tantum valet,[o] sicut iuramentū super pace factum, vel pax post factū inita. ita quod illam causam nullomodo innouare debet & qui huic contra venit, eidem probatio cedit, de hac materia vide. C. de transac. L. causas, &. L. non minorem. Insti. de excepti. §. comparate, et. §. prętera &. ff. Iur iur. L. ij. in prin. §. eum cū quo

[p] Transactionis uirtus triplex vide hoc idem Iur. Muni. ar. liij.

Transactiōis virtus triplex habet. P Primo destruit naturalem querelam vt. ff. de solu. L. stichum. Secundo sistere facit iudicium vt Insti. de excepti. §. prętera. Tertio ligat eum qui promittit seu iurat ad seruandum illud ut. ff. de in litt. iuran. L. i.

Articulus. IX

PRoprietatem alteri in iudicio dare qui fuerit stipulatus, ubi & pecuniam emptor dederit proprietatis donatori, & donator priusq̄ donatio perficiatur ab hac luce decesserit, donatio p hæredes eius erit adimplēda, dummodo ab altero pecunia integre fuerit persoluta. Idem est de bonis mobilibus censendum. Quicunq; etiam cum aliquo cōuenerit & stipulatus fuerit sibi sua bona feudalia corā feudi domino resignare, dūmodo ab altero infeudatio procuretur, & si is ante huiusmodi infeudationem morietur eius hæredi feudali si extat, alioquin uero hæredi præfatā resignationem & infeudationem fieri sancitum est, dummō pecunia stipulata integre fuerit exsoluta, aut hæredi pecuniam super hoc data

tam restituere oportebit. Idem per omnia est si quis cum domino feudi conuenerit de certis bonis libere infeudandis. Si uero is qui prædictam debeat facere resignationem promiserit infeudationē alteri procurare, & si hoc fecerit, ac sibi cum testibus insinuauerit, ipseq; huiusmodi infeudationem sine impedimento legittimo denegauerit acceptare, insinuans de cætero a prædicta procuratione fit immunis si dominus uel moriatur, uel suā uaria uerit uoluntatem, resignationem tamen facere tenebitur si postea ipsemet prius recusatam infeudationem de nouo a domino poterit implorare. [a] Qui etiam alteri ante resignationem & infeudationem bonorum dimiserit possessionem ipse eiusdem debet esse uarendator, cū alter ipsius uarendatiōe indigebit. Si uero ab eodem huiusmodi possessio iure euincatur pecunia super hoc data merito est restituēda [b] filius etiam resignationem promittētis nisi ipsemet stipulatus fuerit, aut fideiussores super hoc dederit adimplere non tenetur.

[a] Quod autem uendi tor emptorem uarendare teneatur, uide infra li. ij ar xlij. lib. iij. ar. iiij Iur. Munia. ar. k. ix. & Cxl. Vnde pro roboramento articuli præsentis, est lex xij. tabu. in hæc uerba, uendite res & traditę post pretium solutum aut si alio modo satis factum existat emptori acquiruntur.

[b] Ex isto sequitur & argumentum sumi potest quod filius in bonis paternis extranco præfertur emptori, cōtra legem dudū C. de contrahen. emptione & uenditione.

Glosa.

Quicunq; etiam cum aliquo cōuenerit. &c. Nota si petitio est generalis & transactio specialis tunc nō prejudicat, nisi in quo est trāsactum. C. de transac. L. age. sic & cum petitio est specialis & transactio generalis, valet tantum ad speciem petitā. C. eo. L. si de certa. Nam & transactio facta super vna re non porrigitur ad prejudicium super alia. C. eo. L. transactio, & in cōtrarijs vltima valēt. C. eo. L. si diuersa, & si non seruatur quod trāsactionis nomine est actum aut data possunt recipi, aut excipi nisi sit dictum rato manente pacto. C. eo. L. cum proponas. Et viciant transactionem, metus salutis, periculum corporis, cruciatus. L. interpositas C. eo. Qui autem in hoc casu metū allegat illū probet. C. eo. L. transactionem. Infirmitas vero corporis non impedit transactionem sed infirmitas animi. L. sanū. C. eo. Et sicut querela indebiti, ita debiti cessat per transactionem. L. si quidem. C. eo. Et si res aliqua detur ex causa transactionis, tunc debetur euictio secus si dimittitur. L. si profundo. C. eo. Et trānsactio etiā iurata prętextu falsi rescindi potest. C. eo L. si ex falsis. Et conuentio facta licet sit inequalis quę non est contra leges est seruāda. L. si pascenda. C. de pactis.

Si dominus suam variauerit voluntatē &c. Nota ergo quod habens ius in re quod non est principale, sed secūdarium, vt est vtile dominium non potest quantum ad alienañ. de ea disponere sine domini requisitione, aut volūtate, vt. c. quę in ecclesiarum, de constit. C. de Iu. emphi. L. fi. Simile est in vsuario q̄ non potest vendere vsum rei irrequisito domino. Insti. de vsu, & ha. in prin. Nota quod de rigore iuris domino etiam requisito nolente emere feudum non potest vasallus domino inuito, feudū vendere, maxime burgensi siue ignobili. Et est ratio quia non potest feudum alienari, vt sic vni partium non licear, quod alteri non licet. C. de fru. &. li. exper. L. fi. Et videtur expressum de prohi. feu. a perferri. §. pre. ij. in fi. Et si diceretur q̄d vasallus hoc potest, per cōsequens potest alium in homagium surrogare. Trāsit enim res cū onere suo. C. sine cen. vel reli. L. ij. quod esse non debet quia tenetur prestare operas quę in faciendo consistunt, scilicet dominū iuuare contra inimicos, & similia in quibus non videtur quod possit alium surrogare. ff. de solu. L. inter artifices, descendentes tamen de corpore suo bene potest surrogare, vt filios vel nepotes & hęc vera de homine libero nisi casus immineat necessitatis quia tunc domino non expedit vasalli seruitiū. ff. de oper. liber. patro. L. medicus, vide. Cīn. de noua. L. i. hęc procedūt post requisitionem domini & ipse emere nolit. C. de iur. emph. L. ff. de loca si potuit, extunc vendat homini sue conditionis vel melioris vt si sit nobilis, vendat nobili. Si enim venderet burgensi vel ignobili istum dominus in vasallum recipere non tenetur si feudum est nobile, immo potest occupare feudum vel saltem poterit eligere venditionem quem nouerit vilem sibi esse vasallum. Nam per talem substitutionē nō videtur esse ab homagio liberatus. C. de contra. & commit. sti. L. veteris. ff. de duo. re. L. nemo.

Glosa.

Dictum est superioribus quo pacto hęres post mortuam manum impetitus respondere teneatur hic tandem declaratur quomodo actio eidem venit pro bonis vbi damnū & lucrum bonis adiunctum sit. Pro intellectu itaq; textus ampliori querere vnus possit, si hęres venditionem negauerit, repetentiq; bona pecuniam desuper datam dare recusaret an emptor pecuniā propter id ammittere debeat suam nec ne. [c] Quidā dicunt q̄d sic quia supplementum vēditionis est traditio vel resignatio bonorum. Insti. de re. diui.

[c] De emptionibus & uenditionibus uide infra li. vj. ar. iiij. Iur. Munia. ar. Cxl glo.

.§. per traditionem. Et si eis obicitur ergo vtrunq; perdit tam bona q̄ pecuniā. R. dent quod non, quia si probare poterit pecuniam datam restituere ille q̄ bona recuperare vult tenetur. Alij oppositum senciunt completā venditionem asserentes, etiam si bona non tradantur dummodo pecunia soluta sit nec eam emptor ammittit mortuo vēditore opinionem fundantes suam super paragrapho alie aūt Insti. de donati. An aūt hęredes ad explēdū donationē vel resignatiōm rei vēdite p patrem eorum teneantur. Quidā tenent qđ sic, fundantes opinionem suam super. L. stipulatio ista. ff. de verbo oblig. Alij vero contrarium sentiunt dicentes quod hęredes restituta pecunia quę desuper data sit a conrractu venditionis per patrem eorum factę liberantur per legem primam. ff. de acti. empti. Cōtrouersia tamen vtrorunq; de facili solui potest. Opinio enim prima intelligi debet, de his qui soli per sealiquid vendunt, ex necessitate enim iuris est vt illud teneant, vt. C. de acti. & obli. L. si cum. Secunda vero opinio intelligit de hęredibus mortui, isti enim cogi non debent ad resignandum bona per patrem eorum vendita. Sed illa maiori iure obtinebunt, restituta pecunia quam pater desuper acceperat, & id vult paragraphus vltimus articuli presentis ad hanc materiam vide plura. ff. de acti. empti. L. i. & sequētibus. C. de actio. & obliga. in multis legibus. C. de actio. empti. & vendi. per totum. Insti. de re. diui. §. venditę.

Idem per omnia est. &c. Existo paragrapho innuitur, quod vnū ius ex alio deriuari potest in decidendisq; causis vno & eodem iure vti possimus: In similibns etenim causis etiam ius simile est.

Instātia circa id formari possit. Paragraphū prętactum articuli esse superuacaneum sup inuestitura etenim feudi. magis pertinet ad ius feudale q̄ad prouinciale. R. quod autor priuilegij incidentaliter hic de bonis feudalibus meminit, ex eo ne hęres feudalis prędecessoris sui pecuniam profeudo sibi pertinētem perdat. Tum etiam quia promissiones omnes. Contractus venditiones ad ius pertinent prouinciale. Vnde ommissis his q magis ad ius feudale pertinent de quibus & articulus presens ad finem vsq; tractat, in glosisq; per longum habetur declaratio. Notādum specialiter. Quod quicunq; feudum vēdiderit ille vendit quod suum non est. Sed eius dominum pertinet, dominus etenim bona huiusmodi sibi contulit in feudum, nō tamen donauit, & ita quicquid vnius proprium non est, vendi non poterit. Quicquid autem iure vendi non potest, etiam iure varendari illud minime valebit. Promittat etiam vnus aliquid, quod suum nō est, promissio illa inutilis efficitur, vt Insti. de inuti. stipula. §. i. & sequentibus. Vnde si quis feudum vendere promiserit, promissio illa inutilis erit. Sed et venditio, ex eo quia feuda omnia dominum pertinēt, nisi forsan consensus domini superueniat, pecuniam tamen desuper acceptam restituere cogitur, is qui vendiderit. Si consensus domini nō superueniat. Vnde in textu tria specialiter tanguntur. Primo de venditione vel donatiōe cum quis aliquid alienat quod illius proprium est. Secūdo de bonis quę dominus dare & cōferre potest. Tertio de bonis quę vnus vendit quę tamen nec dare nec conferre potuerat. Super primo vēditor ab hęredibus emptoris liberatur, si pecuniam desuper datam restituerit. Pro secundo dominus etiam erit per simile liber ab hęredibus emptoris, cum rem emptam contulerit vel pecunia restituta sit. Pro tertio venditor liberatur ab emptore, si dominus consentire vel conferre noluerit & aliter non.

Ius feudale de quo inpręsens [d] statutum est super bona quę militibus data sunt a Romanis pro stipendio. [e] Vnde feudalia bona seu feudum habere non est āliud nisi cum donatur quid ex bonis imperij aut proprio domini, militibus propter eorū dexteritatem vel nobilitatem, ex quibus tandem seruiciū pręstare tenentur, nisi ex gratia absoluantur.

d. *Vide seu. in prohe.*

e. *Bona feudalia habere q.t.*

Articulus X

Vide ad hunc passum Iur. Munia. ar. lvij. glo

SI pater filio suo uestimenta æquos aut arma donauerit, tempore quo donationē perficere potuerat, & filius eisdem uti ualeat donata huiusmodi post mortem patris cum fratribus diuidere, aut domino patris seu patris hæredibus, dato quod in generatiōe sibi non fuerit æqualis reddere non tenerur. Etiā si filius a patre in bonis non sit emancipatus.

Id qnod intextu dicitur si pater filio &c. hoc itidem intelligendū est de filiabus & earum ornatu uel uestimentis iuxta ar. lvij. Iure Munia. Sed si fuerint emancipate cogentur illa uiceuersa importare, ut infra eo. li. Spe. Sax. ar. xiij.

Glosa.

Si pater filio suo. &c. De multiplici peculio quid in quolibet sit speciale vide azo in summa. C. de bo. quę. libe. & per hostien. in summa de pecu. cleri. C. quot sunt eius species et in specu. de actore. §. ve. Sed & filius familias, & se. Pro concordan. etiam istius articuli, vide. C. de colla. &. ff. de colla. bono. per totum. Et quemadmodum hic dicitur de vestimentis. &c. Perinde etiam intelligendū erit, si filius libris quos pater sibi coemit aliquid lucretur. Si talis filius ad statum aduocatie vel magisterij puenerit, vide Guiller. in spe. de Iudi. & Baldum in additionibus ibidem.

Id quod in textu dicitur equos etiam intelligitur de alijs mobilibus dummodo pater donationem facere potuerit, ut infra eo. lib. ar lij.

Glosa.

Superius habitum est de bonis quę post mortem parentum hęredibus pro vtilitate veniunt hic declaratur quid pueris pro cōmodo cedere potest, tempore vitę parentū. Vnde notandum circa id specialiter quod omnia bona quę pueri acquirunt cum in potestate patris sunt, patrem pertinent & ipse cū his disponere poterit quicquid voluerit, vt Insti. per quas perso. no. acqui. in principio.

Sciendum tamen circa id quod septena dona inueniuntur quę filius diuidere non tenet cum germanis, nec patris sunt, cum per filiū vt sic acquiruntur. Primum quicquid pater filio dederit in vestimentis armis. &c. vt textus habet illud hęredibus sui patris restituere non tenetur, nec domino patris, dato etiā quod sibi in generatione sit inequalis, hoc est si ipse sit seruus, & pueri sint origenarij, etiam si filio prędicto illa dederit. Secundū quod diuidere non tenetur filius, sunt bona quę cum vxore accepit vt infra eo. li. ar. xij. et in auten. de non eligen. coll. i. Tertium quicquid lucratur in bello vel obsequio militari, vt. ff. de castrē. pecu. l. si forte. &. l. castrē. si, & Insti. per quas perso. no. acqui. §. igitur liberi. Quartum quicquid acquirirur ex disciplina magisterij, doctoratus, officio aduocacie, vt. C. de inoffici. testa. in multis legibus. Quintum si filius cum patre aliqua bona per successionem equaliter hereditant vt in auten. de hęredi. ab intesta. veni. §. si vero coll. ix. Sextum, si pueris aliquid datur cū conditione quod videlicet pater desuper nihil habeat, vt in auten. vt li. ma. & auie in prin. coll. viij. Septimum si patris bona excepta legittima causa sint abiudicata, vt si pueros procreans cum vna, aliam superduxerit vxorem consanguineam, pueri prioris vxoris non diuident bona paterna cū pueris secūdę, si probabitur incestum, vt in auten. de incesti. nupci. §. i. coll. ij. Et hęc sunt septuplitia filiorum peculia & dona, quę parentibus reddere aut cum alijs hęredibus diuidere, etiam si per patrem emancipati non fuerint minime tenentur.

Septena dona quæ filius cum germanis diuidere non tenetur.

Iure Munia. ar. xcvi. glo.

Articulus XI

[a] RAter si post mortē matris filios [a] sub tutela habuerit suos, postq̄ sese abinuicem seperauerint ipse eisdem omnia bona materna [b] (nisi præter ipsius culpā perierint) restituere tenetur. Idem de matre post mortē patris & de alio quolibet tutore est censendum.

a. *Iur. Munia. ar. xxij. glo.*

b. *Intelligēdum est de bonis immobilibus nā mobilia omnia lucratur maritus, ut infra eo. li. ar. xxxi. glo. Sed īmobilia tenetur præstare non retento usu fructu.*

Glosa.

Restituere tenetur. &c. Et quando tutor confitetur per mediū contractus & proprio motu non nocet pupillo. Sed tantum cum in iudicio confitetur mandante & cogente iudice vt notat Cīnus in. L. i. C. de confes. negligētiaq; in non conueniendo debitores & non collocando pecuniam, imputatur tutori vt. ff. de administra. tutor. L. Si tutor, potest tamen ipse tutor a pupillo pecuniam sub mutuo recipere & seipsum debitorē ascribere, vt. ff. eo. L. quotiens. §. non tantum. Et contra tutorem qui non fecit inuentarium absq; causa iuratur in litem, & ante nō potest administrare nisi ea quę dilationem non recipiunt, nimia enim festinantia vel negligētia tutoris in rebus vendendis punitur. In tutandis autem rebus pupillaribus tutor non tenetur nisi de dolo & lata culpa, vt in. L. tutor. ff. eodem. Tutorę; non faciens ea quę faceret quilibet legittimę se defendens non videtur recte defendere vt in. L. generaliter. ff. eodē. Nec potest tutor nomine pupilli plus expēdere ex bonis eius q̄ ex suis honestissimis esset erogaturus, vt. ff. eodem. L. cū plures. §. nimium, debet enim tutor circa personā pupilli expendere quod moribus honestati & extimationi pupilli conuenit, vt in ea. L. §. cum tutor. Et tenetur ad hęc qui iussus est administrare, vt in. L. qui iussus. ff. eodem. In rendenda etiam ratione tutoris sufficit contra, eū probare quod fructus bona fide percipi potuerunt licet percepti per eum non probentur, vt in. L. tutorem. ff. eodem. Regulariter vero tenetur tutor illud facere quod diligēs paterfamilias esset facturus, vt. ff. eodem. L. a tutoribus. Expense etiam circa personā tutoris non imputantur pupillo nisi ei per iudicem fuerit salarium ordinatum vt in eadē. l. §. vlti. Et quod tutor vel curator acquirit ex pecunia minoris efficitur mīoris vt in. L. si tutor. ff. quando ex facto tuto. Teneturq; tutor reddere rationem in omnibus quę fecit cū facere non deberet & in his quę fecit prestando dolum seu latam culpam & quantam in suis rebus diligentiam adhibere deberet, vt. ff. de tuto. & ratio distra. L. i. vbi etiam in §. hanc actionem dicitur quod hęc actio etiam cōpetit in hęredes tuto. & hęre. pupilli.

Glosa.

In articulo presenti de tutoribus tractare incipit, & primum de tutoria patris respectu puerorum, daturq; in textu doctrina. Si qñ contingat pueros minorennes post mortem matris sub tutela paterna relinqui, quo pacto prouidere sibi debeat, vt nō incurrat pe

nam mali administratoris, alias dānum resarcire teneretur, vt in auten. vt hȳ qui obliga. §. Si vero coll. vi.
Et quia in tutelis multę & varię eueniunt fraudes & deceptiones. Quare ad obuiandū huic malo pro intellectuq; tam p̄sentium q̄ & sequentium articulorum. Considerandum necessario sequitur, quid nomine tutoris intelligere debeamus, & quomodo & qs tutor esse possit. Tum & qui se a tutela excusare poterit. [c] Vnde tutor in proposito dicitur quasi defensor, vel cui ex iure committitur defensa illius [d] qui propter imperfectā ętatem seipsum dirigere non potest, vt Insti. de autorita. tuto. §. tutor. Vñ et tutor ab officio eligi potest vltra velle suum, & eidem demādari officium poterit vt tutelam accepret, vt Insti. de atilia. tuto. in prin. Tutor autem esse nō admittit [e] qui paris conditionis non sit, vt Insti. de legit. agna. tute. §. finali, & item infamis, vt Insti. de suspec. tute. §. nouissimę &. §. suspecti.
Notādum etiam [f] quod vnus excusare se potest vt non sit tutor, vel quod tutelam nō accepter ex certis causis. g Primo si multos habeat pueros. Item si eum in obsequio domini in partibus longinquis esse oporteat. Item Reipublicę officio occupatus. Item propter paupertatem, propter ęgritudinem, propter inimicitias, vt quia pater erat ei inimicus. Item propter senīū, quia septuagenarius tutor esse non potest. Licet ipse tutorem habere poterit si vult & nihil iuri derogabit suo. Itē propter iuuentam, vt infra. xx. annū, vt Insti. de excusa. tuto. & curato. per totū. C. eo. titu. &. ff. eo. ti. Pręterea mulier tutor esse non poterit, vt. ff. de reg. Iur. L. feminę. Circa id tamen sciendum sequitur [h] quod mulier tutor esse potest cum deficiūt ex parte gladij, ideſt deficientibus legittimis ascendentibus vel testamentarijs, nam legittimis transuersalibus prefertur mater. [i] Item si propinquiores ibi nullum habeāt domicilium. [k] Item si puer sit illegittimus vt. C. quan. muli. tuto. offici. fungi. po. L. ij. Mulier tamen cogi nō debet ad tutoriam acceptandam nisi eam beniuole affecter, vt in auten. vt sine prohibi. matres & debito. §. in prin. coll. vij.

c. *Tutor q. t.*

d. *Iur. Munid. ar. xxvi. glo.*

e. *Tutores qui esse nō possunt.*

f. *Iure Munid. ar. xxvi. glo.*

g A *tutela unus se excusare potest in certis casibus hoc idem iure Munid. ar. xxvi. glo.*

h. *Mulier tutor esse potest in certis casibus.*

i. *Mulier habens maritum Iure Saxonico tutrix esse non potest ga est sub tutela uiri.*

k. *Auus nepotum matri annuum rationem tutele reddere tenetur quia ipsa eorum est hæres.*

de damno est intelligendū. Quicquid autem aliquis cum uxore sua receperit in hac parte cum socijs suis & fratribus diuidere nō tenetur. Si etiam quis bona sua ludo, luxuria, donatione, aut alia prodigalitate dissipauerit, in idq; fratres seu socij sui non consenserint, damnum quod ex his euenit dissipantis est proprium, & non suorum fratrum aut sociorum.

Glosa.

Vbi fratres. &c. Qualiter autem fratres fiant socij, & quibus modis societas contrahitur, vide in quodam consilio quod incipit Nobilis po. ad finem additione specu. primę & secundę partis. Aut alij bona habent indiuisa & eorum. &c. Vnde etiam dicit lex & quidē si nihil in societate de partibus lucri & dāni nominatim conuenerint equales scilicet partes & in lucro & in damno spectantur, quod si expresse fuerint partes, hęc partes seruari debent, vt Insti. de socie. §. i. Concordat etiā lex si maior. C. communi diuidūdo, dicitur autem talis societas leonina si quis velit habere spem lucri, ita quod alter totum damnum subeat. ff. pro so. L. si non fuerint. §. ita. Vnde non est admittēda cum contractus nō debeat claudicare. ff. de arbi. L. si cum dies. §. penul. in fi.
Vbi fratres. &c. vbi scias quod si fratres se diuiserunt tunc circa lucrum & damnū vnusquisq; tantum sibi negociatur. Si autē stant simul, et si constat vnde lucrum prouenerit quilibet sibi tantum acquirit. Si autem non constat presumitur de bonis communibus prouenisse, ideo fiet communicatio. Et predicta vera de fratribus inter quos nulla societas contracta probatur. Sic etiam lucrum de communi pecunia factum conferi debet, & in duplo hoc presumitur ideo etiam venit communicandum. Sed si probatur societas omnia debent communicari, cum infantibus tamen & pupillis ista societas contrahi non potest. Et si vnus sociorū clam emit aliquas possessiones pro se & suis hęredibus, tunc nihilominus fructus sunt communicādi quia socius renunctiare clam non potuit societati. Sed debuit hoc facere altero sciente. Si vero vnus ex duobus fratribus indiuisa habentibus fecit debitum, hoc de communi solui non debet vt hic &. C. de famil. herci. L. certum, nisi tunc debitum sit occasione communis vtilitatis contractum, q̄d tamen non presumitur nisi probetur. Sic nec cōdemnatio vnius fratris debet solui de cō-

Articulus XII

VBi fratres aut alij bona habuerint indiuisa eorumq; seruicijs laboribus & expensis ea meliorari & augeri contingat, utilitas & fructus in his cōiunctim omnibus ascribetur, idem

muni. Et si vnus fratrum habet filiam maritandam, ista nō est de cōmunibus bonis maritāda, quia onus liberorum sequitur patrē. De his vide per dominum Baldum in additio. specul. titu. de Iudi. post Guiller. vbi inuenies alleg. iur. Et Guiller. in specu. ibidem valet tit. de iud. in. §. sequitur, plene tractat de actionibus finium regundorum famil. hircisc̄unde, & cōmuni diuidundo. Ibi omnino videas.
Aut alia prodigalitate dissipauerit. &c. Et nota quod prodigalibus datur curator vt furiosis iuxta legem imperialem sic dicentem, lege duodecim tabularum. Prodigo interdicitur bonorum suorū administratio, quod & moribus quidem ab initio introductū est. Sed solent hodie prętores & prędes si talē hominem inuenerint qui nec tempus nec finem expensarum habet. Sed bona sua dilacerādo & dissipando perfudit curatorem ei dare exemplo furiosi, & tam diu erunt in curatione ambo, q̄ diu vel furiosus sanitatem, vel ipse prodigus sanos mores receperit, q̄d si euenerit ipso iure desinunt esse in potestate curatorum vt in. L. i. ff. de cura. furi. vel alijs dandis. Et habent tales a iure curatores legitimos scilicet agnatos, vt. ff. de minori. L. patri & Insti. de curat. §. furiosi. Et licet istos curatores habent a iure, possunt tamen pro se & pro alijs in iudicio esse donec eis administratio bonorum in iudicio per iudicē interdicatur de hoc in specu. de actore. §. i. ver. Item opponitur contra actorem.

Glosa.

Articulus presens de societatibus tractat. Vnde societas iuste admittitur, si recte & rationabiliter inchoetur vt Insti. de socie. §. de illa sane. Pro intellectu textus ampliori sciē dū [a] quod societas disoluitur ex certis causis. Primo si vnus sociorum moritur, & hoc vel morte naturali violentaue, siue iure ipso moriatur, vt quia vel passus est capitis diminutionem ex sententia iuris, vel qui se in seruitium dederit, vel in exilium missus, vel religionem intrauerit. Isti etenim iure pro mortuis reputantur, vt Insti. de capi. diminu. §. maxima &. C. de sen. pas. & restit. &. ff. de bo. dāna. L. i. Itē cum sociorū sunt multi vnusq; ex his perit, disoluitur societas vt Insti. de socie. §. sed et si. Item si causa illa perit ratione cuius societas inita fuit etiā societas terminatur. vt Insti. eo ti. §. item si alicuius. Item si bona socij propter excessum eius confiscentur, vt Insti. eo. ti. §. publicatiōe. Item si vnus sociorum propter debita aufugerit, vt Insti. eo. ti. §. item si quis &. C. de ces. bo. L. i.
Sciendum pręterea [b] quod nullus societatē inire debet ea intentione quod ipse commodum habeat & socius eius damnū solus tolleret, vt. ff. pro socio. L. si non fuerit. §. aristo. refert. Quicunq; etiam societatem inierit, dā-

a. *Societas dissoluitur ex certis causis.*

b. *De societatibus uide*

Articulus XIII.

a. *Iure Munid. ar. lvij.*

EMancipati liberi [a] post parentum obitum ad diuisionem hæreditatis cum nō emancipatis minimæ admittuntur, nisi prius cum iuramento bonorum cum quibus emancipati fuerint (præter utensilia & res expeditorias) fecerint collationem. Et si cum bonis immobilibus emancipētur, pro his se non poterint sacramentaliter liberare. Si uero diuisioni hæreditatis renuncciarunt, carere debent eadem nisi se iuratoriæ studeant expurgare. [b] Pro renunctiatione autem iudicialiter facta si probari ualeat nō potuerit iurare. [c] Scultetus etiam cōtra paganum in huiusmōi causa uice iudicis ī iudicio testificet

Glosa.

Emancipati liberi [d] post parentum obitum. &c. Qualiter autem secundum. L. debeat fieri ista emancipatio, vide Insti. qui. mo. iust. pa. po. sol. §. pręterea emancipationem, [e] & vide de hoc formam in specu. ti. de natis, ex li. ven. ad fi. ibi. Collationē, & hoc scias q̄d qui debeat conferre, cogitur satisdare fideiussoribus vel pignoribus de conferendo, quod si recusat per contumeliam denegan-

b. *Ista renūcciatio successionis est contra. L. fi. C. de pactis & c. q̄uis de pactis li. vi. ergo non tenet,*

c. *Sequitur ergo quod corā ipso fieri potest renūcciatio.*

d. *Vide infra li. ij. ar. xix.*

e. *Fieri enim debet coram competētibus iudiabus à magistratu ibidemq; parentes cōpareāt, & filios filias nepotesue à sua dimittant manu capiendo eos per manū & relaxare per uerba ad id idonea, uide hoc idē Iure Munid. ar. lvij. gl.*

tur sibi actiones, & si per impetitiam dabit curator bonis, vel fiat collatio re ipsa si cetere sunt res conferende, vel fiat cōpetitio vl alterius loco collationis diuisio, vt in. L. ñ. ff. de colla. bono. Castrense etiā peculiū vel q̄si & quod nomine dignitatis filij ei a patre datur vel debetur in collationē nō venit, vt in L. i. §. nec castrense. ff. de colla. bono. & vide etiam supra eo. li. ar. x. Quod aūt alias quis habet tempore mortis patris venit in collationē, secus in eo quod querit post eius mortem, & secus in his que non transferuntur ad heredem, vt eo. li. §. Si emancipato. & §. Si impuberi. Et ius conferendi questum transfertur ad heredes, vt in L. ij. eo. ti. Quod aūt iuris sit de dote secūdum ius municipale dicitur supra eo. li. arti. xij. Sed pro iure cōmuni vide. L. filium. ff. de collatio. bonorum cū concordan. ibi notatis, & de doris collatiōe p totū vide supra. eo. li. ar. v. & iur. mu. ar. xxi. et Insti. de heredi, q ab intes. defer. §. emācipati & insti. de ex here. libe. §. emācipata. Preter vtensilia & res expeditorias, fecerint collationem. &c. Qualis autem alias de iure communi debeat huiusmodi collatio fieri, habetur. ff. de colla. bono. per totum, &. C. de colla. per totum. Si vero diuisioni heredi tatis. &c. Pro quo vide pulchram distinctionem notatam infra li. ij. circa arti. xxx.

Glosa.

Articulum istum multi ignorare videntur, paucis etenim verbis multa in se complectitur. Tractat si qdē de patria potestate, filiorumq; emancipatione de quo habundantius vide. C. de emanci. libe. & insti. qui. modo. patri. pote. sol. & in auten. cōstitutio que de dignita. per totū. Intellecto tamē quantū potestatis pater habeat erga puerū, & quo pacto potestas huiusmodi patria soluitur, facile textus articuli intelligi poterit, vt cōmuniter tamē separatio patrie potestatis iure nostro tunc incipere dicitur, cū filius a cōmāsione & pane patris segregat. Pro intellectu itaq; textus ampliori. f Notandum venit quod patria potestas erga pueros (intelligēdo tamen de non emancipatis) septena inuenitur. Primo quod pater filium vendere obligareue g tēpore famis poterit, ut. C. de patria potestate. L. si filius. Secundo, quod puer contra patrem iudicialiter quērulari non potest, vt. C. de in ius vocādo. L. finali. Tertio quod vindicare erga patrem minime poterit, vt. ff. de iudicijs. L. iis &. C. de patria potestate. L. congruentius. Quarto quidqd acquirit filius patris est, & omne ipsius lucrum seruatis tamen exceptionibus que circa articulum. x. signanter in glo. habentur, vt Insti. per quas pso. nobis acqui. §. i. Quinto quod sine consensu patris querelas iudicialiter instituere nō possunt nisi in certis casibus, vt. C. de bōis, que libe. L. i. Sexto si qd pueris per successionem venit patris est, exceptо tamen castrensi peculio, vel que ex militia aut huic simili acqrit, vt Insti. per quas perso. nobis acqui. §. i. Septimo filio delinquēte eundē pater eliberare potest in suamq; acceptare ptātē, vt. C. de emancipa. L. i. Octauum addunt aliqui quod necessaria patri subministrare coguntur [h] Sed hoc est communē etiam emancipatis immo & filiabus, vt. ff. de liberi. agnoscen. L. si quis. C. de patri potes. L. filia. Emācipati itaq; pueri si qd bonorum ceperint importare tenētur, si diuisionem participare volunt vt in auten. de immensis donationibus. §. ñ. coll. vij.

Si vero diuisioni hereditatis renunciauerit. &c. ex isto sequitur quod quicquid corporaliter probari poterit, pro eo iurare vnus minime potest.

Scultetus etiam. &c. hoc est is cui officiū iudicis subdelegatur in villa, & vocantur rusticorum prefecti in legibusq; pedanei nuncupantur, vt in auten. vt ab. illustri. & qui super eam sunt digni colla. v. Sed & arbitrorū testimoniū valet, in hijs que coram ipsis acta sunt, vt infra li. ñ. ar. xi. glo.

Emācipati liberi &c. [i] Quo pacto autem pater emancipare filium debeat, & que circa id seruāda, vide infra li. ñ. ar. xix. & ar. xxx. glo. coram enim iudice prouinciali id cum facere oportet, vt. C. de emancipa. L. iubemus. Si etiam filius vnius efficiatur Princeps vel Senator, aut consiliarius Imperij liberatur a potestate patris & item filia quā primū maritatur, ius acquirit viri, vt Insti. qui mo. patet. §. ij. & in auten. constituci. que de dignitati. §. iij. coll. vi.

Nota super illo articulo Magdeburgen. male pronūciant, & eum male seruant, indistincte etenim tenent cum quibuscunq; bonis filia emancipata sit illo iam contenti debet, neceam posse ad diuisionem peruenire dicūt quis importauerit illa quibus emancipata fuerat nisi forsan patri bona ex admortuo veniant, quia vt sic filia ad diuisionem admitteretur, addunt; illud obseruari debere. Iure municipali. Prouinciali vero iure procedit articulus presens & ita obseruan. est.

f. *Patria potestas erga pueros septena.*

g. *Lex etiam xij. tabularum hoc idem suadet cum dicit, uendēdi filium patri potestas esto.*

h. *Lex tamen xij. tabu. limitare istud uidetur in hec uerba filius arete carens patris incuria eidem necessaria uitæ subsidiaue ne præstato, alioquin parentes educare cogitor. E meretrice natus patrem non alito.*

i. *Nota si uir moriēs reliquat pueros filios & filias omnes emancipatos illi secundum Maideburgen. non tenentur importare illa quibus emāpati sunt, sed relictam hereditatem mortui patris equaliter diuident, ut Iur. Muni. ar. xcvi. glo.*

Articulus XIIII

QVamuis iure feudali dūs duntaxat unum de filijs cū feudo patris mortui ualeat infeudare, non tamen est ius terræ quod illud solus debeat retinere quin fratres ipsius ad æqualem dimiserit in feudo porcionem. Sic etiam non est ius terræ si pater unum de filijs suis cum feudo suo emancipauerit, quod ipsum post patris mortē solus cū fratribus suis diuisione nō facta ualeat obtiere, Vñ etsiquidem iure feudali sup eo impetere eūdē nō ualebūt, iure tñ prouinciali si contra eum agant, eundē cōpellēt ad iustā & æquā diuisiōm.

Glosa.

Quamuis iure feudali. &c. Verba sunt Ecke de Repkau autoris priuilegij, estq; mirabile quid & diligenter attendendum quomodo ius vnum contrariari vt textus habet alteri debeat. Illud enim quod pro iure semel statuitur, Iuri posthac contrariari non debet. Si itaq; ius prouinciale & feudale in eo casu cōtrariantur necessario exinde sequitur, quod vnum illorum pro non iure immimo pro iniustitia reputari debet. Preterea postq; apostolicus vel Imperator legem aliquam statuit que priori cōtrariatur illa prior annullatur [a] per posteriorem, etiam si illud in constitutione non expresserit vt extra de consti. c. licet li. vi. Exquo itaq; prouinciale ius antiquius est feudali quare & constitutiōes prouintialis iuris p subseqētes iuris feudalis leges [b] annulari deberēt. Carolus etenim magnus. [c] Ius prouintiale Saxonibus statuit. Fredericus vero Imperator ius feudale, vt in auten. de. vsi. feu. coll. x. Pro intellectu istius. [d] Nota quod diuersitas & contrarietas iuris potissimum ex tribus prouenit. Primo ex distinctione personarum sicut Ius militum est aliud q̄ ius rusticorum, vt insti. de mili. testa. §. i. C. de iure deli. L. fi. C. de iur. & fact. ignoran. L. i. Secundo prouenit ex certa prouintiali consuetudine seu permissione sicut Anglicis admissum est contrahere in gradu cōsanguineitatis, vt. xxxv. q. iij. c. quēdā lex. §. quod scripsi. Tertio diuersificatur ius propter diuersitatem causarum vt & siquidem quilibet iure suo gaudere debet, & actor sequitur forū rei, inuenitur tamen causa quod coram extraneo iudicę respondere vnum oportet, & hoc iure reconuentionali, vel ex certis causis ad iudicium extraneū trahi poterit, vt secularis ad spirituale, vt extra de fo. compe. cum sit generale &. ij. q. viij. cuius in agendo. In. proposito ergo diuersificatur Ius propter diuersitatem causarum, vna em causa exprimit ius puintiale alia ius feudale Sciendum preterea [e] quod feudum amittit ex certis causis. Primo propter inordinatam donationem vt in auten. de immen. dona. §. dudum coll. vij. Item si vasallus dominū iniuria affecerit, ita quod iniurias atroces in eū effundat vel manus impias inferat, vel iactu re molem ex insidijs suis ingerat, vel vitę periculum aut substantię intulerit, vel quasdā conuentiones, siue in scriptis habitas, quas donationi impositas, siue sine scriptis habitas, quas donationes acceptor spopōdit, minime adimplere voluerit, vt clare habet. C. de reuocan. dona. L. fina. & in auten. vt libe. de cete. au. annullo. §. quoniam autem coll. vi.

Vnde si in Iure prouintiali contra eum agā. &c. [f] Quererē vnus possit quo pacto occasiōe feudi actio sibi in iure prouintiali intentari valeat, ex quo super feudo Iudex prouintialis iudicare minime potest, nec actio nisi coram domino feudi institui poterit, etiam si clericus feudum a domino habeat, non nisi coram eodem agere & respondere tenebitur, & qui secus facit perperam agit, vt extra de fo. cōpe. c. ex trāsmissa, ex istoq; apparet, quod incidentaliter vnus propter certam causam extraneo subesse cogitur iudicio, vt. ff. de verbo. obli. L. ñ. Iudex etiā Prouincialis super feudo iudicare minime debet verum causam relegare ad feudi dominū. [g] vt infra li. ñ. ar. ñ. R. Quod & siquidem vnus occasione feudi actionem instituere corā iudice prouinciali per directum minime poterit, Iure tamen reconuentionali eidē admittitur vt postquā Is qui feudum occupat pro bonis hereditarijs coram iudice prouinciali heredi actionem intentet heres vt sic accusatus, respōsionem denegare iure poterit quoad actori fideiussoriam statuat, itidem de respondendo in his, que contra eum occasione feudi agere habeat antequam in possessionē bonorū hereditariorum admittatur. Quod cum factum fuerit ad respondendum vt sic pro feudo cogitur, & ita reticula captiuabitur sua, careat ergo qui nouit. [h] Sicut in exēplo, si frater meus bōa feudalia occupare vel let ego seruabo hereditatem iuri prouintiali subiectam & exinde nihil sibi impartiam si tandem accusauerit me coram prouintiali iudice pro hereditate huiusmōi, defendā me responsurum, nisi & ipse promittat ibidem, occasione feudi mihi sese iustificaturum. &c. Alias non tenetur super feudo coram prouintiali iudice respondere. Quod autem feudum illud frater meus solus obtineat habetur feu. c. vi. in glo. Pater etenim illud sibi cōcessit, dominusq; etiam illud eidem cōtulit, et ita suum est nec cogitur post mortem patris cum fratribus illud diuidere, lucrantur tamē illud fratres iure prouintiali, quia prouintiali iure sunt pares in diuisione sicut hic.

a. *Hoc idem lex xij. tabu. sentit. in hec uerba quodcūq; postremum populus iusserit id ius ratumq; esto.*

b. *Vide infra li. ij. ar. xxvi. li. iij. ar. lxxiij. Iur. Muntā. ar. i.*

c. *Vide infra li. iij. ar. lxxxij. glo. et Iure Mu. in prolo.*

d. *Diuersitas iuris ex tribus prouenit causis*

e. *Cause ammissionis feudi.*

f. *Occasione feudi quō actio coram iure prouinciali intētari possit.*

g. *Vide infra eo. li. ar. lxi. in glo. contrarium huius quod reconuenuri non potest.*

h. *Additio ista est doctoris Bugsdorff. Practicaq; ista applicari potest ad illos qui bona terrestria & Castrensia possident.*

Articulus XV

SI quis alteri mobilia concesserit, impignorauerit, aut apud eum deposuerit locaueritue, siue cum conditione siue non [a] & post modum ille uel hæres negare uoluerit, cõductor seu expositor facilius illud mettertius probabit q̃ quod retentor suo iuramento obtinere ualeat. Possessor uero si hæreditarium quid in huiusmodi rebus cõpetere sibi mõstauerit, uel quod ita est ex fœtu suorum animalium educationem probauerit. Vel si uarendam emptionis producere potuerit ipse eas cum iuramento duorum obtinebit nisi defectum in testibus siue in uarenda patiatur Incusatus de quacunq; re [b] quæ apud eum non apparuerit suo se poterit excusare sacramento. Quæ autem apud eum sensibiliter demonstrari poterint in his per iuramentum non euadet. [c]

a. *Vide ad hanc materiam Iur. Munia. ar. Cxxxiij.*

b. *Iur. Munià. ar. xl. & infra Spe. Sax. li.i. ar.xxij.*

c. *Textus aliqui ultra id habent inserũ articulum octauum per totum frustra tamen hic repeti debet ibidẽ uide.*

Glosa.

Possessor vero si hereditariũ. &c. aut pignoratitiũ quid [d] & tũc possessor pignoris probet quãtitatem debiti solo suo iuramento secundum Inno. in causa & facit pro hoc finis arti. viij. infra. li. iij. cum vero res impereretur vt furtiua vel rapta, vide arti. xxxvi. infra. li. ij. & infra li. iij. arti. iiij. Concordat lex Imperialis quę vult quod ex inopia probationis regulariter venitur ad iuramẽtum vt in. L. in bonę fidei. C. de rebus credi. & iureiuran. vbi dicitur in bonę fidei cõtractibus, necnõ & in ceteris causis inopia probationũ emergente per iudicem iureiurando causa cognita res decidi oportet, & vide etiam in. c. ij. de probati. cum concordan. ibi notatis.

d. *Nota non suffiàt dicere rem aliquam esse meam sed necessario rationẽ cõmonstrare oportet rem huiusmõi meam fore.*

Glosa.

Si quis alteri mobilia. &c. In precedentibus dictum est quod in certis casibus heres iuramento liberatur contra actorem. Articulus presens declarat, vbi negatiua absolui minime poterit. Vnde pro intellectu textus clariori. Notandum [e] quod accommodatũ accipit duplicit, vnomõ quãdo illud tuum fit quod cõceditur nec illud idem in natura redi oportet. [f] sed simile in natura vel bonis vt sunt, pecunię vinum triticum oleum, & vt communiter, ea quę mensurantur ponderantur vel numero cõstant. Aliomodo quãdo illud qd̃ commodatur tuum nõ est. sed illud idem restituere teneris, vt vestes, equi, pecora vt Insti. qui. mo. contra obli. §. i.

Aut pignorauerit aut apd̃ eũ deposuerit &c. ita quod heres pignus, vel aliquid aliud qd̃ in depositum datum fuit cum conditiõe vel sine conditione, in bonis mortui inuenerit, & si conditio aliqua apposita sit, non iam vt depositum erit. Sed magis pignoratitiũ vel conductum, depositio enim nulla conditio superaddi debet, vt Insti. de obliga. quę ex quasi con. nascun. in multis locis. Ex hac si praexpressa rerum accommodatarum distinctiõe sequitur quod in his in quibus differentia aliqua reperitur, & quę corporaliter commonstrari poterint, heredes sine testimonio retinere nõ possunt. In illis vero vbi nulla est differentia. Sed per omnia vnum est simile alteri, vt sunt pecunię, vinum triticum. &c. illud heres iuramento obtinebit suo. Sic etiam iuratur in legibus cum alie probationes desunt, vt. C. de fi. instru. L. fi. & in autẽ. vt litigan. iur. §. si autem col. ix. & ff. de recep. arbi. L. ij..

e. *Accommodatum duplex.*

f. *Vide abundantius infra li. ij. ar. xxxvi. Iure munia. ar. Cxxxiij & Cxxxv.*

Instare quis posset quod textus articuli contrariari sibipsi videtur cum dicit. Si quis alteri mobilia concesserit, locauerit. &c. facilius illa mettertius expositor obtiebit [g] Post modum vero dicit quod incusatus dequacunq; re. &c. suo se excusabit sacramento. &. quod articulus in se verus est nec contradicit sibiipsi. Primus em̃ paragraphus intelligit de rebus quę adhuc in possessione sunt tua, & manifestum estres illas expositoris fore vt sic enim mettertius locator qui illa in depositum dederat ea obtiebit. Sed si in possessione ea nõ habuerit nec appareant apud eũ esse, ille absoluitur iuramẽto vt textus habet Testimonium preconis quoad casum presentem duplex est [h] vnũ ex parte sui, aliud ex parte officij. Itidem & recompensa eius duplex vt supra arti. viij. exindecq; sequit si alicuius genelogia est bona, emenda itidẽ bona eiusdem erit, quiuis etenim emendam obtinet secundum sui generationem. [i] Sciẽdum per modũ Epilogi quod ex articulo presenti quatuor scitu digna elici possunt. Primo quod heres iurare non potest pro re locata inuadiata, & alia quacunq;, quę ostendi sensibilit̃ potest, cõductoris esse vel locatoris et hoc ibi si qs alteri mobilia. &c. Secũdo quicqd solus facere non potest, id facere eidem licebit cum testibus vel per euictorẽ vel quod hereditaria sua bona sint, vel quod solus educauit & hocibi possessor vero. &c. Contra id tamen argui potest per. L. ei ineũ bit. ff. de proba. &. C. eo titu. L. actor [k] affirmanti enim actori incumbit onus probandi

g. *Nota si cum testibus qs accuset aliquẽ cum testibus ille expurgare se se cogitur.*

h. *Glosa ista declaratiua est supra ar. viij. nec præase ad propositum spectat.*

i. *Epilogus articuli.*

k. *Vide infra li.iij.ar. iij.*

l. *Vide infra li.ij.ar.ij.*

m. *Probatio duplex.*

n. *Nota quod testium dubietas semper cõtra eum qui producit est interpretãda, quia q probare vult clare et apte ut faciat necesse est quod si ommittit non prodest sibi talis obscura probatio, de pbationibus c. in presentia in glo,*

ꝛ. quod & si quidẽ leges actori sepius probationẽ admittunt, quandoq; tamen ex responsione reo etiam incumbit probatio defense sue. Sicut si quis dicat, vel inculpet aliquem quod equus sibi vel predecessori suo sit accommodatus. Reus vero in responsione equum dicat esse suum, asserendo eũ ex educatione habere vel aliquo quouis iusto modo eum pertinere vt sic ex responsione probatio sibi cedit, & propior erit ad probandum responsiuam suam, immo ex responsione efficitur actor, vt. ff. de iure iuran. L. duobus reis. §. exceptio Insti. de excep. §. hęc exempli. Reo em̃ licet id [l] quod & actori, vt. C. de dilaci. L. si quando. Tertio in textu tangitur de rebus & debitis quę sensibiliter probari non possunt & hoc ibi incusatus pro quacunq; re. &c. pro his em̃ iurare potest nõ solum iure Saxonico. Sed & Cęsareo vt in auten. vt litti iurent. §. si autem coll. ix. immo & iure Canonico, vt. ij. q. iij. c. si legittimi, &. c. omnibus. Quarto tangitur in textu de rebus sensibilibus & quę apparẽt & hoc ibi, quę autem apud eum. &c. quia pro illis iuramento euadere non poterit, abrogatur itaq; per id articulus sequens decimus octauus, qui dicit quod Saxo. pro omnibus iuramento se absoluere poterit. In omnibus etenim legibus, id obseruatur, quod pro reus non sensibilibus & non cognitis iuramẽto absoluitur, pro manifestis vero minime, vt & textus pẽs disponit pro intellectu tũ articuli clariori [m] nota qd̃ probatio est duplex, Corporalis cum quid sensibiliter probari potest & presentialiter demonstrari, [n] & istã Saxo. ab actore sustinere cogitur. Nõ corporalis quando obicitur aliquid p verba alicui, & istã Saxo non sustinet quia leges magis credunt respondenti q̃ querulanti, vt ff. de reg. iur. L. fauora. ff. de acqui. possef. L. vlti. C. de dona. inter. vir. & vxor. L. si maritus. Attende diligenter articulum istum, intellecto enim eo multa intelliguntur ex priuilegio, quiá & septẽ articuli sequẽtes per id resoluũt, cũ agit̃ de ꝓbatiõe cõtra Saxonẽ.

Ex li. feu. C. XIX.

Vnusquiuis propior est innocentiam suam expurgare quam quis eum cõuincere in his quę verbaliter cõtra eum proponũt̃, & quę extra iudicium fiunt. Probatio etenim duplex est, corporalis & simplex, cõtra corporalem probationẽ se expurgare minime poterit, nec aliquis pro eo iurare potest, fit em̃ cum factum sit presens & manuale, vel est detentus in facto sicut in homicidio, furto, deprehensus huiusmodi probationis testimonium contra se eum pati oportet. Alia probatio quę est simplex & in illa potest vnus reus, vel nõ reus fore. Et hoc fit duplicit vel ex ipsius obligatione, sicut si solus se literis obligauit, sigillum subimprimendo, & iste conuincit se ipsum proprio sigillo & hoc fit ex eius voluntate quod reus ẽfficitur, nisi iuret mettertius quod sigillum nõ sit suum nec aliquando erat suum, consuetudo tenet quod mettercius iurat, & hoc modo etiam mettertius feudum probare poterit.

Item secundo in probatione simplici, potest vnus innocentiam declarare dupliciter, vel ex parte persone coram qua actum sit, vel ex parte loci. Ex parte personę & hoc dupliciter, vel illa persona sit, vbi negari non poterit factum, & hoc vel ex parte iudicij, vel de iure. de iure sicut fit coram Imperio vbi negari non poterit, vel coram domino feudi, vel coram vasallis. Ex parte iudicij sicut coram iudice & Scabinis in loco consueto residẽtibus ibidem, si quid facit aliquis citius conuincitur q̃ negatiua euadere possit.

In generali itaq; apparet in probatione simplici reus propior est euadere. In alijs vero cõuincitur, & hoc ex gratia datum est Saxonibus, cum ad fidem conuersi fuerant.

Item hoc quod vnus propior sit iuramento euadere innocentiã q̃ alter eũ conuincere ex eo sit, quia si vnus testes adducere cõtra aliã deberet magnas indigeret expẽsas & si reiecerentur testes differretur negotium, & si iterũ testes contra testes adducerentur esset indecens & damnosum & ita ex his causis admititur defensa per iuramentum, fuscq; istud Saxonibus datũ a Constantino & Carolo imperatoribus & in hunc vsq; diem obseruat̃.

Articulus. XVI

NEmo sibi aliud ius, nisi quod ei sua tradiderit ꝓpagatio usurpare poterit [a] qui si sup eo in iudicio contenderit & in probatione defecerit cadet iure ab utroq;, nisi sit seruus manumissus cui libertorum iura conceduntur.

Vbi filius est liber & legittimus patris nanciscitur iura. Si autem pater uel mater in ministerialium consistit conditiõe eum uel eos erit pro les secutura.

a. *Vide infra li. ij. ar. vi. li. iij. ar. xxxij.*

Glosa.

Vbi filius est liber & legittimus. &c. sequitur enim filius familiam seu agnationem patris & non matris, vt Insti. de legi. agna. tute. §. i

& inſti. de pa. po. §. ius & C. de adopti. L. mu lierem.

Gloſa.

Nemo ſibi aliud ius. &c. Intellige in recompenſa pro tempore illo, qui enim nobiliorē ſe fecit q̄ ex genelogia ſit, Iuſq; ſuū aſpernādo, aliud ius vſurpare ſibi vult in probatione neq; defecerit cadit pro illo tempore iure ab vtroq; vt textus habet.

Niſi ſit ſeruus manumiſſus. &c. [b] Vnde circa id ſciendum quod nullus ſeruo libertatē dare poterit niſi ſit viginti annorum, vt inſti. q ex cau. manu. §. cum ergo. Qui etiam in fraudem creditorum manumittere velit id iure facere ſibi non permittitur, vt inſti. eo. ti. in prin [c] Serui autē ex eo appellati ſunt, quod Imperatores captiuos vēdere ac per hoc ſeruare nec occidere ſolent [d] dicti autem ſunt ſerui non a ſeruiendo ſed a ſeruādo, vt inſti. de Iur. perſo. §. ſerui autem.

Cui libertorum iura. &c. Intellige erga extraneos non erga ſuum patronum. [e] Vnde circa id ſciendum quod iura libertini erga patronum ſunt hęc, quod videlicet eum debet honorare eiq; aſſurgere. Secundo quod temere in iudicio contra eum agere non debet vt in auten. vt libe. de cete. §. illud vero coll. vi. & C. de obſequi patro. L. i. Tertio ſi neceſſitas poſtulet eum enutrire cogitur, vt. ff de ope. libe. L. i. Quarto quod contra ſuū dominum nihil contumelioſi & dehoneſtantis facere poteſt, vt. C. de obſe. patro. L. ſi manū. Quinto ſi dominus ingratum cernat libertū viceuerſa in ſeruitutē redigere eūdē poterit, vt in auten. vt libe. de cętero. §. quapropter coll. vi. [f] Sexto, decedēte liberto ſine hęrede vel ſine teſtamento, dominus percipit bona ipſius omnia, vt inſti. de ſucceſſi. libe. § ſed noſtra, fallit tamē hoc in quinq; caſibus. [g] Primo ſi in manumiſſione hoc expreſſerit eūq; ab omībus his cōditionibus libertauerit, vt in auten. vt libe. de cete. §. illud. Secūdo ſi patronus cogat libertum vel libertam vt iuramento renuctiet ne nubat, vt. ff. de iu. patro. L. qui contra. Tertio ſi alimenta in labore non pręſtet, vt. ff. de iur. patr. L. diuus Claudius. §. Imperatores. Quarto ſi Patronus pecuniam ab eo extorquet ratione futurorum operum vel laborum non temore famis, vt. ff. eo. ti. in multis legibus &. C. de operi. liberto. L. ſi quam. Quinto, ſi libertus necem domini vlciſcitur quam veri hęredes vlciſci neglexerunt, exindeq; libertatem meruit, vt. ff. de iur. patro. L. vlti.

Notādum pręterea venit [h] quod manumitti non poſſunt quidam. Primo quando quis viginti annorum exiſtens vltro ſe vendit pecuniam tollēdo, vt inſti. de Iur. perſo. §. ſerui. Secūdo qbus propter exceſſum & enorme nefas manumiſſio iudicialiter interdicta eſt, propterq; nefas detentus & ſeruus factus vt. C. qbus. ad libe. procla. L. ij. Tertio ſi cōcubuerit cum vxore domini ſui, vt in auten. de inceſ. & nefan. nupci. §. iij. coll. ij

Manumitti etiam ſerui neceſſario veniunt ex certis cauſis. [i] Primo ſi vlciſcantur necē domini, quam hęres occultauit. Secundo ſi falſam monetā publicauerit. Tertio ſi detegunt crimen raptus virginum, vt. C. pro quibus cau. ſer. propri. L. ij. &. iij.

Vbi filius eſt liber. &c. dictum eſt de ſeruis, tum de his qui manumiſſi ſunt. Paragrahus pręſens meminit de his qui liberi nati ſunt. Vnde circa id nota quod hominum differētia triplex inuenitur. [k] Primi ſunt & vocantur liberi qui videlicet parentum ſuorum libertatem nanciſcuntur, vt Inſti. de iur. nat. §. i. Secūdo ſunt ſerui qui videlicet. xx. annorū exiſtētes ſeſe venundant, pecuniam deſuper tollētes, vt Inſti. de iur. perſo. §. i. Tertio ſunt liberti qui & ſiquidem non ſunt nati liberi, libertate tamen donati, & ita libertatem non de iure habēt, ſed ex gratia, vt Inſti. de liberti. §. i.

Patris nanciſcitur iura. &c. magis em̄ filius ad patrem pertinet q̄ ad matrem, vt inſt. de patri. potes per totum & ſuperius in pręcedenti gloſa tactum eſt.

Si autem pater vel mater in miniſterialium conditione conſiſterit. &c. Antiquitus obſeruabat vt infra. li. iij. ar. lxxiij. et. lxxxi. qđ vē tres matrū inſpiciebāt, exindeq; iudicabāt fœtus an liber vel ſeruilis conditionis ſit, vt inſti. de ingenuis. §. i. Sed ex his illud queſitum eſt. [l] ſi ancilla pregnans manumiſſa ſit, deinde ancilla poſtea facta peperit liberū an ſeruum pariat. Marcellus probat liberū naſci. Sufficit enim ei qui in vtero eſt liberam matrem vel medio tempore habuiſſe vt liber naſcatur. Tum etiam quia mater in ſeruitutem ſe dare potuit, non tamen prolē, vt inſti de ingenu. L. ex his & illud, & hoc intelige ſecundum leges. Secundum Saxones vero ſuper libertate prolis nate vide infra li. iij. ar. lxxiij. &. lxxxi.

[a] Oritur autem uir ſine liberis pater ſi fuerit [b] ſin autem uocet mater & in ſucceſſione fratribus preferatur. Patris matriſq; fratris uel ſororis hæreditatē filius percipit & non filia niſi filius non ſuperſit accepturus. [c] Quādo autem ad hæreditatem ſoror nō pertineat neq; frater [d] omnes qui ſe in uno gradu cognatiōis exiſtere probauerint [e] ſiue ſit uir ſiue mulier æquā hæreditatis percipiant portionem, in his enim ſexum non diſcernemus, quare hæredes accelerātes appellamus. [f] Attamē utriuſq; ſexus nepotes in ſucceſſionibus patribus & matribus ſororibus et fratribus defunctorum præferantur, eo quod ſucceſſio non reſpicit gradus aſcendentium & collateraliū, quamdiu deſcendentiū gradus geniturobus ſuis in generatione equales inueniantur. Si quis alīs in generatione fuerit inequalis hæreditatem eius non percipiet. Suaue etiā de fœminea cognatione hæreditatem non accipiunt eo quod in corū generatione omnes feminæ propter prædeceſſorum fœminarum uitia ſunt ex hæreditate.

Gloſa.

Moritur autē vir ſine liberis. &c. Scias qđ quantum ad ſucceſſionem aſcendentium in parte concordat cum huiuſmodi municipali iure g lex communis cum dicit, defuncto ſine liberis, parentes ſi ſoli ſint ſuccedunt, ſalua gradus ſui prerogatiua ſi pari gradu ſint pariter ſuccedunt paternis quidem dimidia, maternis alia dimidia delata licet diſpar ſit eorū numerus. Sed ſi cum parentibus fratres ſororeſue defuncto coniuncti ſuperſint, vocantur cum aſcendentibus in gradu proximo ita vt viriles faciant portiones excluſa prorſus omni differentia ſexus. & patrię poteſtatis, vbi nulla ſecundarum nuptiarum fit mentio vt in auten, defuncto. C. ad tertul. & in autem, de heredi. ab intes. §. i. & §. conſequen. coll. ix.

Filius percipit & nō filia. &c. vnde dicit hoſtien. in. c. quod nobis, qui filī ſunt legit. Si filius ergo hęres, quod intellige de legitimo & volente adire hęreditatem. Excedunt enim filī matrem & vxorem in bonis patris de teſta. raymun ver. ſed quid & Rolandū in flore. de libe. & natura iam natis in prin. Et ipſo iure filius ſolū in tribus caſibus exheredatur in crimine leſe maieſtatis, hęreſis & ſimonie. vi. hoſtien. in ſum. de hereti. in prin. In quibus aūt caſibus poteſt per patrem exheredari habes hoc in glos.

Attamen vtriuſq; ſexus. &c. Concordat lex imperialis quę dicit in ſucceſſione mortui patris ſamil, ſeu filij famil. liberi eius ſi ſint omnibus alīs pręlati ſuccedunt. Primi quidem gradus ęqualiter, nepotes & vlteriores in ſtirpes non diſtinguendo ſexum vel iura poteſtatis. Sed naturali cauſa ſola inſpecta vt in auten. in ſucceſſiōe. C. de ſuis et legitti. libe. & in auten. de here. ab inteſta. §. ſi quis &. §. reliquū coll. ix. & inſtitu. de hęredi. ab inteſta. §. cum filius &. §. fi.

Gloſa.

Superioribus declaratum eſt de ſucceſſione deſcēdētium, Articulus hic pręſens diſponit de deſcendentium & collateralium ſucceſſionibus, & dicit quod pater & mater omneſq; aſcendeñ. percipiūt hęreditatem ante fratres & ſorores, & ante omnes collaterales. Cōtra id inſtare quis poſſet quod frater meus maiori iure hęreditatem percipere debeat meam q̄ auus meus, ex eo quia eſt propinquior mihi & maiori iure in bona patris noſtri ſuccedit q̄ Auus, & itē in bona aui propinquior eſt in ſuccedēdo q̄ proauus. Quia ſicut filius ſuccedit patri, ita & auo in locum patris. &. qđ hoc non refert [h] ex eo quia auus qui poſt hac moritur bona ipſius cedent in fratres tuos. Si dicas quod bona aui mei potiori iure cedent pueris eius propinquioribus q̄ meis fratribus. &. quod aui mei filius vel ſi plures ſint non niſi vnam portionem quiuis illorum accipit. Sors vero patrem meum premortuum concernens, mihi & fratribus meis iuſto venit, & iſtud vocatur ius repreſentatiuum ſecundum leges, quia puer ſuccedit in locum patris, vt in auten. de hęre. quę ab inteſta. veni. §. ſi vero. coll. ix. ſemp enim propinquior eſt filius patris hęreditatem accipere q̄ pater patris, vt in autē. eo. ti. §. q̄ coll. ix.

¶ Filius pcipit & nō filia. Dubitare qs poſſet. Si id locum habere debeat extūc filie omnes exheredes eſſent. &. quod id obſeruatū fuit iuxta iura antiqua [i] quibus tamen derogatum eſt, vt. C. de legitti. here. L. lege duodecim, & in autē. de hęre. ab inteſta. §. i. coll. ix. quomodo autem etiā iure noſtro id intelligi debeat infra articulo ſequēti declarabit.

Nota quod aſcedeñ. hoc eſt Auus. Proauus ille qui eſt propinquior ſuccedit vnus ſolus, deſcendeñ. vero qui & propinquiores ſunt in ſucceſſiōe aſcendētibus ſuccedunt ſecūdū ſtirpes [k] hoc eſt quotquot pueri ſint accipiunt ſortem quam pater eorū accepturus eſſet. Poſtq̄ autem frater vel ſoror nō ſuperſit, illi qui propinquiores erūt ſuccedent vt textus habet & inſti. de hęredi. quę ab inteſta. de fer. §. cū filio.

¶ Quare acceleran̄. hęredes appellitamus. &c. dicuntur autem ex eo hęredes accelleran̄, quia in deſcendentes hęreditas cedere dicitur, nam & ſecundum aliquos illud quod in deſcendentē cedit trāſire dicit quod vero in aſcendentē ſtare videtur.

Generatione ſimilis [l] vt textus habet dicitur is qui patri ſimilis eſt ſimilem autem gene-

b. Ad libertatē ſeruorū dandā quæ requiruntur.

c. Serui unde dicti.

d. Vide infra li. ij. ar. xxxiiij. li. iij. ar. xlij. Iur nunia. ar. ij.

e. Ius patroni erga libertum.

f. Hoc idē cauetur. L. xij. tabu. Si libertus ab inteſtato moriatur nullum heredē ſuum relinquens patronus ei ſuccedito.

g. Caſus in quibus patronus non ſuccedit in bona liberti.

h. Manumitti quidam non poſſunt.

i. Serui neceſſario manumittūtur ex certis cauſis, hoc idem uide Iure Munia. ar. iij.

k. Hominum triplex differentia.

l. Iur. Muniā. ar. iij.

a. Iſtud contrariari nō detur iuri cōmuni ubi frater ex utroq; coniunctus ſimul ſuccedit cum patre ut in §. cōſequēs in auten. de hęredi. ab inteſta. uen.

b. Iur. Muniā. ar. lxxij. glo

c. Intellige quando qs poſt ſe nō relingt fratres uel ſorores ex utroq; aut altero patrēte tantū qa ex altero tātū excludit alios de quo in textu & ita practicatur.

d. Quando ad hæreditatem ſoror non pertineat neq; frater, hoc eſt quādo deficit hæreditas aliis q̄ fratribus &c. Hic Ius repræſentatiuum admittitur & ſic filius præmortui patris ſuccedit defuncto patruo in locū patris ſui, poteſtq; ſimili gradu agnationis ſe ad bona trahere patrui, cum fratre eiusdē defuncti iure repræſentatiuo. Sed ſcabini rudes hoc non intelligunt, & hodie in collateralibus Ius repræſentatiuum non admittunt ſed præferunt proximum.

e. Et ſic filij duorum fratrum aut plurium inter ſe ſuccedentes de functo eorum patruo tam in feudis q̄ in hæreditate in capita ſuccedunt contra cōmuniorem opinionem legiſtarum & iuris cōmunis & id obſeruāt Maideburgen.

f. Moritur duis relinquēs fratrē ex utroq; & nepotem ex filia præmortua, dicunt Ipſen. quod nepos tantummodo ſuccedit ratione lineæ deſcenden. Maideburgen. uero cōtrarium tenent ſcilicet quod frater ſuccedit tantūmodo ex ea ratione quod ſinus non ulterius procedit q̄ de patre ad filium & non ad nepotes filiarum & ita practicāt

g. De ſucceſſione hæreditatis optimæ ſentire uidetur lex xij. tabularum in hæc uerba inteſtatorum hæredi-

tates primo ſuorū hæredum uelint nolint uc ſumpto his defficientibus agnatus proximus familiam habeto.

h. De Iure repræſentatiuo uide.

i. Limitatio articuli de de filiabus.

k. Hoc approbat Accurſius in auten. ceſſante C. de legitti. hæredi. quod fratrum filij ſuccedunt in ſtirpes Bar. in L. ij. §. hæreditas. ff. de ſuis & legitti. Bal. in auten. ceſſante C. de legitti. hæredi.

l. Vide infra eo. lib. ar li. lib. iij. ar. xly. glo. ſeu c. xx glo.

ratione non aliud distinguit, nisi libertas & seruitus. ¶ Suaue etiã de fœminea cognatiõe &c. Suui vero dicũtur quorum matres per Sueuos ex prouintia ducte erãt, Hesternus si quidem cum Saxonibus Angliã debellans. Sueui interim Saxoniam impugnantes mulieres eorum abduxerant, in reditu Saxonũ pueri mulierum quę cum Sueuis abducti erãt prout in antiquis habetur originalibus Sueui vocabantur, mulieresq; ille exhęreditate fuerant & hoc intellige in earum generatione & non aliter. Cum itaq; dicitur quod mulieres hęreditant intelligitur de alijs mulieribus quę ex hac genelogia non sunt, & per id soluitur iuris differentia.

In textu cum dicitur, eo quod succssio non respicit gradus ascendentium q̃diu descendẽtium &c. Naturalius eñ est quod descendeñ. succedant q̃ ascendeñ. vt ff. de bo. damna. L. cum ratio. Dantur tamen certe quędam causę vbi parentes exhęreditare filios possunt.

Vnde pro maiori issius declaratione notandum [m] quod in legibus causę ingratitudinis propter quas pater potest filium exhęreditare sunt hę. Prima si filius parentibus manus violentas intulerit eosdemq; percusserit. Secundo si grauem iniuriam eis fecerit. Tertio si in criminalibus eos accusauerit, in causa quę non sit aduersus principem vel rempub. Quarto si cum maleficis conuersatus sit, vel magicam seu veneficia exercuerit. Quinto si super morte patris per venenum vel aliomõ insidiari tentauerit. Sexto si nouerce suę aut concubine patris filius se se immiscuerit. Septimo si delator contra parentes filius extiterit, & per suam delationem in grauia dispendia eos perduxerit: vel si ex dilapidatione filij graue dispendium parentes sustinuerint. Octauo, si patrem captiuum per fideiussoriam eliberare noluerit, siue fideiussoria extendat se pro persona sua vel debito eius in quantũ potest, hoc tamẽ quod de fideiussoria dicitur ad filios masculos tantũmodo pertinet. Nono si patrem prohibet elemosinas tribuere. Decimo si preter voluntatem parentum lusoribus, mimis, & histrionibus se se filius sociauerit & in hac professione permanserit, nisi forsan parentes eiusdem professionis sint. Vndecimo si parenti filiam vel neptim marito elocare iuxta vires substantię prohibuerit tũ & filia ipsa si eam pater nuptui tradere vult, illaq; renuit, verum luxuriose vitam agit etiã exheres erit, quod si vsq; ad xxv. annum patentes eam marito copulare distulerint, exindeq; forsan contingat eam in suũ corpus peccare, aut sine consensu parentum marito se libero tamen coniungere hoc ad ingratitudinem filię non imputatur, quia non sua culpa sed parentum id cõmisisse cognoscitur. Duodecimo si parentibus furiosis vel freneticis debitam curam non impenderit. Tredecimo si parentem captiuum liberare non accelerauerit, eundemq; in illa captiuitate mori contigerit. Quartodecimo si filius hęreticus sit vt in auten. vt cum de appellã. cogno. §. causas autem. coll. viij. & in .c. quinta vallis de iure iura. in glo. Adhuc est vnus casus infra eo. li. ar. lxij. in glo. hoc est quãdo pueri morte parentum iure non querulantur.

[m]. *Cause exhæreditationis liberorum quaetuordecim, vide hoc idem lib. i. j. ar. lxxxuij glo.*

Id quod de elemosinis prohibendis in glosa meminit. Codices ueustiores tũ et in auten. ut cum de appella cogno. §. causas coll. viij. tum & in capitulo quinta uallis de iur. iuran. in glo. clarius passum istũ declarant habetur enim ibidem generaliter quod filius coniunctus sibi quia parentes suos testamẽtum condere prohibuerit ex eo sola causa eundem exhæredandi licentiam habebãt rectius ergo ita passus præsens intelligi debet & non solum de elemosinis denegãdis ut in glosa habetur nam causæ huiusmodi exhæreditationis ex loco auctence allegato &c. quinta uallis de uerbo ad uerbum hic ingrossatæ sunt.

Articulus XVIII

TRiplicia iura saxones præter consensum Caroli Imperatoris sunt consecuti Ius suauie in odium fœminarum. [a] Secundum quod quicquid Saxo in iudicio non fecerit [b] si sacramentaliter negare uoluerit hoc quidem facere potest conuincibili probatione aliqua non obstante. [c] Tertium quod nulla in terra saxoniæ coram imperio sentẽtia tam uera & iusta promulgatur [d] Saxo si eam increpare uoluerit deferens manui suæ dextræ multitudiniq; maiori & si septenus alios septem debellauerit tunc maior pars uincentium sententiam obtinebit. Ad hæc omnia eorum antiqua iura cõsuetudinaria ab aula Christianæ fidei non deuiantia obtinuerunt.

[a]. ARTICVLVS REPROBATVS.

b. Distinctionem istius Paragraphi cum eius limitatiõe, uide supra ar. xv. in glo. & infra li. ij. ar. xxxiiij.

[c]. ARTICVLVS REPROBATVS

d. Iure muniã. ar. xiij. glo.

Glosa.

Triplicia iura saxones &c. Christianę fidei Ecclesiasticeq; libertati cõtrauenientia. Vnde dicit lex communis. Cassa & irrita esse denũciari precipit omnia statuta & consuetudines contra libertates ecclesiarum, earumq; personas inductas aduersus Canonicas vel imperiales sanctiones & ea de capitularibus penitus abolere mandat noua constitutio & de cętero similia attentata ipso iure inutilia decreuit, si quid contra fiat pęnę quę statutę sunt imminebũt. Sed si p annũ huiusmõi nouellę constitutionis aliqui inuenti fuerint contemptores, bona eorum per totum nostrum imperium ab omnibus occupantur, vt in con. cassa C. de sacrosan. eccle. sumptum de constitutione Frederici Imperatoris, & vide etiã de sen. ex communi. c. nouerit & c. grauem & de immuni. eccle c. quoniam li. vi. & de cõsti. c. quę in ecclesiarum & c. ecclesia. & quę in istis iuribus notantur. Quare etiam alibi Imperator confirmat ecclesiarum priuilegia, & cõtra eas statuta infirmat vt in L. decernimus C. de sacrosan. eccle. & in L. omnia. C. de epis. & cle. Secundum quod quicquid Saxo in iudicio nõ fecerit &c. hoc omnino est erroneũ quia contra ius diuinum nam in ore duorum vel trium stat omne verbum ideſt probatio vt deutro. xix. & Ioan. viij. & ij. q. iiij. c. i. de testa. cum esses. & c. relatum. de testi. in omni. & c. licet vniuersis. [e] Iurameutum est remedium extraordinarium ad quod tunc demũ recurritur cum alię legittime probationes desse noscuntur, vt in c. ficut. & c. ad nostram de proba.

e. Iuramentum est remedium extraordinarium.

Tertium quod nulla in terra saxonię &c. hoc etiam est erroneum vt patet extra de purga. cano. c. ex tuarum & de purg. vulga. per totũ Nam si fertur iusta sententia ista est seruanda alias locus est appellationi, vt de re. iudi. q. d' ad consultationem & c. inter. cum similibus, & infra li. ij. ar. xij. Vel aliquod priuilegium. Scias tamen [f] quod nemo presumitur priuilegiatus nisi illud probet, vt de priuile. c. porro. & c. recepimus, quia priuilegium non potest naturaliter haberi, vt C. de fide. instru. L. si solennibus secundum Baldum.

f. Nemo præsumitur priuilegiatus nisi illd' probet.

Antiquam consuetudinem secundum glo. & hoc scias [g] qd' cõsuetudo interpretat statutũ, immo corrigit, abrogat, derahit, immutat, & presumptionem inducit, de hoc phostien. & alios in. c. cum dilectus de consuetu. & est consuetudo similis priuilegio C. de Epis. & cle. L. quisquis & de verbo signi. super quibusdam & dicit innocen. in c. cum contingat. de fo. compe. quod quicquid potest priuilegio concedi potest & consuetudine induci cũ consuetudo superioris tacito consensu firmet vt nota lxiiij dist. ga, per innocẽ. de iudi. notat Pro quo etiam vide. eo. li. circa ar. lxiiij. infra. & in simili maior debet facere seruari statuta & consuetudines terrarum secundum Baldũ in vsi. feud. qui feudo pos. in §. i.

g. Consuetudo interpretatur statutũ, uide supra in prolo. & uare munia. ar. i.

Glosa.

In textu cum dicitur preter consensum Caroli &c. non intelligendum est quod pręter voluntatem eius factum sit, quia alias non valeret Ius illud, sine etenim voluntate Imperatoris nemo lus cõdere potest, vt insti. qui modo testa. infir. §. ex eo. in auten. de raptu. muli. coll. ix. C. de legi. & constitu. L. i. Nec contra mẽtem eius quicquam statui potest, vt C. de vete. iur. enucle. L. deo autore. Sed quia non consuluit eis ad articulos presentes, ad instantiam tamen importunam eorum ex certis & legittimis causis eosdem illis confirmauit.

Ius Suauię in odium fœminarum &c. Paragraphus iste non intelligitur nisi de mulieribus quę de genelogia sueuorum sunt, nam & iure Saxonico filię succedunt & hęreditãt quę sunt extra genelogiam prętactam eque sicut viri, vt supra. ar. v. & xvij.

Quicquid Saxo in iudicio &c. Intelligendũ quicquid corporaliter contra eum probare non poterit, nam & iure saxonico testimonio Saxo vincitur, vt supra. lib. i. ar. vij viij. xiij. xv. & lxiiij. Item lib. ij. arti. vi. xxij. & lxix. Item lib. iij. articu. vij. xxi. xxiiij. xxv. xxvij. xxviij. & xxx. Quicquid vero verbis contra saxonem proponitur verbis se expurgat per iuramentum creditur q; in eo casu verbis eius expurgatiuis iuramento appositio & hoc intellige si coram iudicio actum non sit quia alias iudice conuinceretur vt supra declaratum est, quod autem accusato defensa p iuramentum venit ratio est. Ius enim fauorabilius est reo q̃ accusatori, vt ff. de reg. iur. L. fauorabiliores. & ff. de acti. & obliga. L. Arrianus.

Notandum circa id [h] quod iuramentum in iudicio fit ex tribus potissimum rationibus. Primo quia in prouincia saxonię cum vnus defert iuramentum alteri non potest vlterius contra eum agere in illa causa si iurauerit, vt Insti de acti. §. item si quis. ff. de iur. iuran. L. nõ erit. §. finali. C. de re. cre. L. actori. & ff. de eden. L. pretor. §. sed et. & ff. de arbi. L. si cum dies. §. si arbiter. & C. de si instru. L. finali & in auten. vt litti. iur. §. si autem. coll. ix. Leges allegate disponunt quod vnus iramento liber euadit, [k] sed nec poterit actor super periurio contra eum procedere: nec em sibi istud competit, sed deo omnipotenti cõmittendũ est negotium, vt ff. de dolo. L. quod si deferẽre. Secundo quod Ius saxonicum multas perplexitates non habeat, sed eo facilius omnibus in commune sit. Simplicitas enim est amica iuris, vt Insti. de fi. commiss. hęre. §. Sed quia. Tertio quia si admittatur actio in contrarium labor esset superuacaneus & difficultas adaugeretur qd' fieri nõ debet, vt in auten. de eccle. rerum immo, aliena. in prin.

h. Iuramentum in iudito fit ex tribus rationibus, uide infra li. ij. ar. xxxiiij.

In textu cum dicitur quod nulla in terra saxonię sententia &c. hoc pręcise apparet esse falsum, contigere em potest ex dei permissione quod iustam habens causam per certamen cõuincatur, vt habetur iudicum cũ tribus Beniamin decertabat cum alijs tribubus, Saxonibus tamẽ ipsis in casu isto duellum potissimum admissum est. Si enim euenerit quod sententia coram imperio iniusta prolata sit ab ea appellare eidem minime licebat, quia Imperator superiorem iudicem supra se nullum habet. Quare confisus in deo iustitiæ suę dextram manus suę corpusq; periculo exposuit pro iustitia decertanda. Iureq; ipso duellum admittebatur, & a Romanis ortum habuit, vt ff. ad le. aquili. L. qua ratione. §. si quis in colluctatione, & C. de atletis. L. i. li. x.

k. Nota quod contra ria probacio contra iuramentum hoc iur non admittitur, uide id idem infra li. ij. xxxiiij. Secus est secundum leges, ut in allegata habetur tum forsan parti iuramei tum deferratur, qu modo autem iuram tum defertur a pa parti, uide supra ar. & infra li. ij. ar. xxij

Ad hęc omnia eorum antiqua iura cõsuetudinaria &c. Saxones etenim antequam ad fidem conuersi sunt, & Imperio Romano subiecti erant, nulla habuerunt iura nisi consuetudinibus vtebantur. vide ad id in auten. de priui. do, muli, hęre, non prestan. coll. ix.

Articulus XIX

[a] Que autē sunt arma bellica iude in, ra. ar.xxij.

SVeuus tam res expeditorias hoc est [a] arma bellica seu hergeweth ꝙ hæreditarias non solum in tepumo tollit gradu sed quousq; computare poterit, cum de cuius hæreditate agitur ei iure agnationis pertinere & quousq; probare poterit quod prædecessor illius sui in generatione predecessoris, uel econuerso res expeditorias suscepe/rat uel in iudicio eas acquisiuerat.

Sueui etiam inter semetipsos & infra districtum sueuorum licite a sententia appellabunt eamq; non esse admittendam sueuus in antiquiorē eorum genelogiæ discutiendum deferet, quem & nominare oportet & ad plurimos sententiæ consentientes ad superiorem locum iudicialem in iudicijs celebrandis prouocando ac sese trahendo.

Sueuorum iura non discrepant a saxonicis nisi in successione hæreditatum & appellationibus.

Glosa.

Articulus presens non precise ad priuilegiū saxonum spectat, sed sunt verba Ecke magistri priuilegij ad similitudinē quandā posita.

Articulus XX

[b] Cum dātur nomine dotis intelligi debet donationis ꝓpter nuptias. Concordat iure Muni.ar.xxij.& xxiij & ar.lvij.

[b] Que autem ad dotem pertineant uide infra eo li.ar.xxiij.

[c] Per id intelliguntur etiam domus simpliciter erecte non tamē totaliter consumate nec argilla adaptate uide infra li.ij.ar.xxi. Sed & alia ædificia his similia siue consumata sunt siue non quaerba debent esse consona rebus alias dixisset domos. Vnde dicere quis posset qd' mulieres ædificia nequaquam tollunt. Et quod modernis quidē temporibus mulieres non dotantur huiusmodi ædificijs propter desolationem uillarum si tamen contigerit in huiusmōi edificijs illas dotari necessario est ut sibi teneatur ut infra.L. ij. ar.x ca.in glo.

NVnc intellige qd unusquisq; militaris ordinis suæ uxori sine hæredum assensu [b] nomine dotis erogare ualeat anteq̄ cum ea ad prandium discubuerit. Seruum impuberem uel ancillam inennem sæpes [c] & ædificia carpentata pecoraq; pascualia, ideſt quibus non laboratur, eidem libere erogabit.

Vbi uero ad mulierem loca ædificiorum non pertinent post mariti sui mortui tricesimum infra sex septimanarum tempus tenetur sine fodicione carpentata deportare. [d] Si aūt damnum per fodimentum illatum domino fundi illud rependere secundum arbitrium paganorū fuerit parata, eo nolente, extunc ædificia effodientur dummodo scissuræ terrarum reparentur.

Permanserit autē [e] mulier cum mariti hæredibus per tempus breue uel spatiosum non seperatis æmolumentis cum se ab hæredibus sepe rauerit accipiet omne ius in rebus quæ ibi protunc inuentæ fuerint sicut debuisset in tēpore uiri sui mortis suscepisse.

Manserit uero uidua in bonis mortui mariti sui cum filijs suis indistinctæ filiusq; matrimoniū cōtraxerit, mortuo pōst modum filio eius mulier in dotibus ac utensilibus & in domesticis cibarijs percipiendis matri suæ preferetur, [f] quodq; ipsa mater adhuc dotem non acceperit non obstabit, & econuerso est si filius in bonis matris decesserit materq; probare poterit possessionē pacificam prætacta mater in perceptione dotis iuribus nuri preponetur. [g] Dotē mulier proprio obtinet iuramento ad possessionem uero testibus indigebit.

Sic etiam cognata eius si uxor uiro præmoriatur facilius [h] q̄ mater mariti utensilia obtinebit. Filius est hospes in possessione matris suæ & econuerso.

Omnes qui de militari non consistunt progeniæ non nisi suum ualidiorem equum uel animalia cam-

[d] Vetustiores textus habent & uerius. Si autem præbuerit hæredi ædificia redimere secundum arbitriū paganorum ipseq; noluerit extunc ædificia effodi possunt eōmodo fouee & scissure reparentur.

[e] Vide infra li.iij.ar. lxxvi.

[f] Iur.mu.ar.lvij.

[g] Iur.mu.ar.xxij. & hē.lvij.glo. uide amplā huius passus declarationem.

[h] Alij textus habent sed et neptis potius q̄ mater uiri obtinet supellectilē matertere.i. sororis matris si maritur ante uirum.

pestria nomine dotis suis uxoribus possint erogare, dotem mulier obtinet cum iuramento sine teste.

Glosa.

[i] Vide infra li. iij.ar. lxxiij.

Nunc intellige quid vnusquisq; militaris ordinis suę vxori nomine dotis &c. ideſt donationis propter nuptias, sic etiam exponit de donati. inter vir. & vxo. ca. nuper. in glos. & sic etiam inferius exponas. [i] Nam secundū legittimas sanctiones vxor dare debet viro dotem, vir autem vxori donationem facere propter nuptias, vt in dicto c. ruper in fine. Et predicta donatio propter nuptias alibi etiam dicitur ante nuptias. C. de dona. inter virum & vxo. L. si in prin. Et alias dicitur donatitium de dona inter virum & vxor. c. plerumq; vbi de hoc. Quandoq; etiam dicitur sponsalitia largitas, vt in auten. vt spon. largi coll. ix. iure. Sixo. indifferenter nuncupatur dos vt presenti articulo & item vocatur etiam dotalitiū vt articulo sequēti. Que etiā donationes vt patet sunt diuerse nature prout in eisdem articulis videre potes, & infra li. iij. ar. lxxiij. & sequenti.

Eius mulier in dotibus ac vtensilibus &c. Ideſt donationibus propter nuptias, & est talis donatio quam sponsus sponse facit, vel alius eius nomine sed & alteri nomine sponse fieri potest, ff. de iur. do. L. profectitia §. i. & §. si quis. & §. sed & si & potest fieri ante nuptias, vel post marito dicente. Tale quid dono tibi propter nuptias in dotalitium & sufficit quod mulier in possessionem inducatur, & quod non ipsa sed maritus ad vxoris sustentationem fructus percipiat. ff. de iure. do. L. si is §. ibi. Spōsalitia vero donatio est a sponso sponse, vel econuerso facta collatio, dicit tamen lex quod raro contingit quod sponsa sponso cōferat quia femininum genus auarissimū est, ff. eo. ti. L. stipulatio C. de donati. inter virum & vxorem L. si a sponso. Sed ꝓprie dos est quod a muliere vel eius patre marito ꝓpter onera matrimonij datur, vt q̄diu durat matrimonium sit apud virum. Et ad hoc vt sit dos oportet quod matrimonium sit contractum non solum de facto sed etiam de iure. ff. de iure. do. L. ij. Sunt & quędā alie res que parafernales vocantur, & a muliere iuxta dotem in domum viri importantur sic dicte a para quod est iuxta & ferna quod est dos, & si ea mente inferantur quod fiant viro eius erunt alias mulieris & in dubio presumitur mulier eas retiuisse sibi, & ergo ab ea vēdicari possunt, ff. de iure. do. L. si ego §. dotis. & de his non debet vir se intromittere mulie re inuita. Quia q̄is bonum videtur mulierē que seipsam viro committit res etiam eiusdē pari arbitrio gubernari. Tamen equitas que contrarium vult in hoc casu prefertur, C. de pac. coruen. super do. L. hac lege. [k] Sic etiam aufertur viro dos cum vergit ad inopiam, vt quia dudū dites modo facultates non sufficiunt ad dotis exactionem. ff. solu. ma. L. si cōstante, & C. de iure do. L. vbi & L. in rebus

[k] Vide infra ar.xxiij. iure Munia.ar.xxiij.

Glosa.

[l] Militum officia ad id. uide infra ar.xxvij.

Pro intellectu articuli presentis quędam necessario notāda veniunt videlicet quomodo milites efficiuntur, qui milites fieri possunt & qui de stirpe militari procedere dicuntur, vtilitas militię que sit, tum & quomodo priuilegiū militum perditur. [l] Vnde miles efficitur ex operibus strenuis vt C. qui militare possunt. L. i. li. x. Iuramento militari obstrictus mortem non formidare vbi defensa imminet, vt ff. ex qui. cau. maio. L. penulti. qdq; bonis feudalibus infeudetur si illis careat, vt ff. de mili testa. L. si filius. Publicoq; signo in brachio signiri debet p clipei supappositionem vt C. de fabrice. L. iij. li. x. debetq; inter alios milites collocari, vt ff. de mili. testa. L. ex eo, quodq; procedat ex stirpe militari, vt C. negoci. ge mili. L. i. li. x. cui & gladius cōmitti debet, vt ff. de mili. testa. L. penulti. Exindeq; sequit quod infamis seruus miles esse non potest, vt ff. de testa. mili L. si nō. Itidem & infidelis vt in auten. vt neq; miles coll. viij Militaris vero stirpis is dicitur [m] qui ex patre & auo militaris ordinis ꝓcessit, vt C. negoci. ge mili. L. i. li. x.

[m] Militaris stirpis quis dicatur.

Militię vtilitates & commoda sunt. [n] Milites etenim iuri communi subiecti non sunt testamentaq; condere poterint q̄is parentes eorū viuant nec ab eis emancipati sunt. Intellige tamen de bonis illis que ex militia acquisiuerunt, vt ff. de milita. testa. in multis legibus. Nec negligi poterint in iure suo si illud ignorauerint nacta etiam ex successione hęreditate debitaq; sint maiora q̄ hęreditas se extēdat cogi non debent ad exsoluenda debita nisi in quantum hęreditas se extēderit, vt C. de iure. libero, L. fi. & C. de fac. & iur. igno. L. i. Si qd etiam bonorum vel rerum eosdem pertinentium tempore quo in militia sint impignoratum vel venditum sit, non prescribit, immo postq; redierint in annuali spacio contradicere possunt, vt C. de resti. mili. L. fi Valerianus & L. sicut militaribus. Mulieres etiam militū eodem vtuntur iure, vt C. de resti. mili. L. i.

[n] Militię utilitates et prærogatiue.

Miles priuilegio seu iure militari priuari dicitur [o] si ad hostes fugerit, si arma militis furatus sit, si in mortem prefecti militum conspirauerit, si a domino fugam dederit, vt ff. de re. mili. L. ij. & sequentibus vbi & alię multę cause perdendi priuilegij militaris exprimuntur.

[o] Ius militum perditur ex certis causis.

Militia an sine peccato exerceri possit [P] videtur enim primum quod absq; peccato fieri non possit, est enim elatio quędam mentis in militibus, & ex rancore occidere solent, vt patet de militantibus in torneamētis qui nec

[P] Militiam exercere an sine peccato fieri possit.

in sacris sepeliuntur locis si occisi fuerint, vt extra de tornea. c. felicis & extra de sagi. c. artem & xxiij. qāj. c. i. Pro exolutiore tamen dubietatis responde quod militia duplex est.

q. Militia duplex.

q Quedam ex superbia & auaritia proueries vt decertantes in torneamentis, guerris, prēda, & illa est cum peccato occisiq; in torneamentis in sacris locis non sepeliūtur vt supra tactum est. Alia militia est ex necessitate & illa est honesta sine peccato immo meritoria, decertare enim vt sic licitum est pro defensa Reipublicę, vt. xxiij. q. ij. c. Iustum. Et itē pro iustitia & pace, vt xxiij. q. viij. c. Si nulla.

r. Bellum iniustum subditus sufferens ex mādato domini an peccet.

Quērere quis posset. rDominus indicēs bellum iniustum an peccat subditus qui bellū ire cogit. R. Cum dominus preceperit subditus ex obedientia secum expeditionem facere tenetur, nec peccat, dominus enim peccatum sustinebit, vt cētesima dis. Contra morem. &. xxxiij. q. v. Manifestū. Et extra de iure iur. Debitores.

s. Militibus occidere hostes admissum est.

Militibus preterea cōcessum est shostes occidere, vt. xxiij. q. v. c. de occidendis. Tum & predam de hoste si princeps admiserit cū bona conscientia capere vt dist. i. Ius militare & xxiij. q. v. c. dicat

Nota quod dos seu dotalitium in proposito vt textus habet tdicitur ex eo quia mane per sponsum tribuitur, antecq; cum ea ad prandendum discubuerit, potest tamen & alio tempore dari. Secundum leges vero dotalitium dicitur esse donum illud quod sponsus tribuit vxori in recompensam dotis sibi date quę & donatio propter nuptias appellatur, vt Insti de dona. §. est et. & §. sed nos.

t. Dos seu dotalitium quare dicatur.

Sepes & ędificia carpentata vt textus habet. Iure Saxonico loco dotis erogari possunt, vel etiam non tribui si maritus vult. Itidē & secūdum leges, verum hęc omnia in legibus donationes propter nuptias nūcupātur.

Manserit autem mulier cū mariti heredibus &c. Exinde scīēdum quod mulieres dotes tollētes hereditatem accipere non possunt, nec eam pueris erogare tenentur, si hereditatem accipiunt dote carebunt.

Manserit autem vidua &c. Contradicere paragraphus iste videtur legibus. Cautum em est quod qui prior est donatione, etiam prius illā tollere potest, vt in autē. vt exacci. instan. dotis §. si vero. coll. viij. R. quod ibi loquitur de communibus rebus, hic autem speciatim disponit de ędificijs carpentatis & supellectili stannea ad quę vxor filij propinquior est q̄ mater, sic etiam mater est ppinquior si filius moriatur ad bona eius & hoc facit possessio bonorum illorum.

u. Matrimonij causa tripliaa dona erogantur hoc idem iude Iur Munia. ar. xxij.

Notandum circa id u quod matrimonij causa triplicia bona tribui solent. Primum x est arra quę datur ante sponsalia & soluit duplū qui occasionem dedit q̄d matrimonium ad effectum non cessit, vt. C. de spon. & ar. L. Mulier, si moritur simplum restituit, vt. C. eo. tit. L. Arris. Secūda donatio y dos vel dotalitiū dicitur, in legibus vero sponsalitia largitas nūcupatur & de ista hic in articulo prędicti. Illam etem mulier obtinet proprio iuramento sine testibus, quod videlicet dos huiusmodi data & largita sit. Ratio istius, quia Saxones mulieribus omnia ad iuramentum deferrebant, vt ii sū. de acci. §. Itē si quis. Possessionē vero mortui mariti in qua dotalitiū datum sit cū testibus metseptima obtinebit.

x. Arra q. t.

y. Dotalitium q. t.

Tertia donatio z dicitur esse propter nuptias vt insū de dona. §. sed nos, et hęc donatio sit similis doti esse debet, & quicquid in dote defecerit id etiam in dotalicio seu vitę prouisione deerit, vt in auten. de non diger. mulie. secūdo nuben. §. fi. col. i. & in auten. de equa. dotis §. hoc autem. col. vij. & istud maritus nec cū voluntate nec sine voluntate vxoris vendere aut alienare poterit vt firmum sit, nisi recompensalis fiat reformatio quam & sufficienter declaret, vt insti. qui alien. licet vel non. §. i. & in auten. vt immo. ante nup. dona. col. v. in prin. Mulier etenim illa omnia etiam tempore vitę mariti sui lucrare poterit, vt infra eo. li. ar. xl vij. & arti. sequenti. Iur. seu. c. xxxi. in glo. Ex his etiam mulier nulla soluere cogitur debita immo ante omnes illud lucratur creditores, vt in auten. de equalit. §. aliud. col. vij. nisi iuramento dotalitium abrenunctiauerit iurauerit cę venditionem fit miter tenere vt extra, de iure iur. c. licet li. vi.

z. Donatio propter nuptias.

Ex Anno.

a. Dotis uel dotalitij prærogatiuam uide.

Sciendum generaliter a quod dotalitiū ex gratia mulieribus statutum est amplissimeq; per legislatores in fauorem dotis sancite sunt leges, vt. C. de iure dotium. ff. eo. titu. per totum. ff soluto matrimonio quomodo dos petatur p totum, in auten. de equali dotis & in aliis pleriseq; legū titulis & locis, dos etiam vt superius tactum est ante omnia actipitur debita excepto vno. Si militia ex dote emitur, vt in auten. de equa. do. §. his cōsequens col. vij. nec mulier doti cedere debet, sed & placuit textum autentice in fauorem mulierum sanctę hic breuibus annotare. §. vt supra his consequens col. vij. Plurimum super his cogitātes non inuenimus mulierem iuste cedere priuilegio dotis. Videbamus enim (. quę causę absurditas est) quia aliquis quidem fornicantibus mulieribus ex proprio corpore aduerit quęstus & viuunt ex hoc quęstu, auersanti bus autem & quę semetipsas atq; substantiā ad virum introducunt, nō solū nullus sit quę sus a viris male degentibus, sed etiam minuantur. & spes eis nulla sit secundum hoc. Vnde volumus vt si quis domum renouasset aut etiam agrum emisset, non posset talia priuilegia mulieribus opponere infirmitatem nāq; muliebris naturę satis nouimus, & quia facile circumuentiones fiunt aduersus eas, minui autē eis dorem nullo sinimus modo, sufficit

b. Ad hanc materiam de dotalitio uarias easdemq; utiles decisiões Vide Iure Munia. ar. xxij. in glo. præsertim per totum.

cit enim quod a lucris cadūt. &c. b Et itē. C. de dotis promissi. L. ad exactionem habetur quod dotis quam semel prestari placuit qualiacūq; sufficere verba censemus siue scripta sive non etiam si stipulatio nō fuerit subsequuta. Dos etiam repeti potest marito viuente, sed vergēte ad inopiam vt se & maritum puerosq; sustentet. C. de iure dotium. L. donationum quoq;, non tamen illam alienare poterit viuente marito, dotem preterea relicta capit ante omnes creditores. C. de iure dotium. L. in rebus dotalibus.

c. Feu. c. xxxi.

Nota mulier habens cvitę prouisionem a marito in mobilibus stipulataq; sit cum mariro debitum in hunc effectum si maritus moreretur, quod ipsa debitum soluere deberet, in bonisq; nihil plus haberet nisi solam eius vitę prouisionem, heredes vero mortui vendicent sibi bona huiusmodi relictam in eius vitę prouisione expediendo. Creditores tandem si citent relictam contra eam querulantes super stipulatione illa recognoscat ex bonis indiuisę solutionem cum marito olim facere. Sed ex quo ia esta bonis diuisa in manusq; heredum bona huiusmodi peruenerāt. Quęritur an non maiori iure in heredibus debitū illud quęrere debeāt q̄ in ipsa. R. quod debitū illud creditor maiori iure quęrere debet in heredibus q̄ in vidua, & si quid defecerit in bōis mortui, mulier supplere tenet iuxta recognitionem de bonis suis.

d. Vitæ puisionis triplex beneficium.

Vitę prouisionis ex eo quia non durat nisi ad vitā d triplex habet bñficiū. Primo quia actipitur post mortem vxoris. Secundo nulla exinde soluit mulier creditoribus debita. Tertio qd̄ maritus illud alienare nō potest. Vñ nota ex eo quia vitę prouisio nisi ad vitam datur vēdi non potest, quia si ex manibus quomodocunq; dimitteret perderet illud, dato etiam quod esset in proprio.

e. Ex isto sequitur qd̄ proprium sine consensu hæredum alienari non potest., uide hoc idem Iur. mu. ar. xxij. amplius.

Articulus. XXI.

b Textus germanicus ultra id habet quatūcūq; iuuenes sint.

LIcite etiam datur a dotalitiū hoc est uitæ prouisio mulieribus in uirorum proprietatibus cum b consensu hæredum c in iudicijs in quibus sunt situate dummodo ibi sit bannus regalis.

c. Non intelligas filios sed alios hæredes, quia filij contradicere non possunt de consuetudine hodie ut li. iij. ar. lxxv. in glo. & item glo. hic sequenti.

Dotalitium ideſt uitæ prouisionem mulieribus nullus infringere potest neq; hæredes iā nati, nec posthumi d nisi ligna fructifera succiderent. Vel ascripticios bonorum hoc est homines seu rusticos ad bona pertinentes propellerent, uel quouis alio modo dotalicij dominiū in alium transferant e idq; in spacio cōpetenti, postq̄ requisite fuerint iure non reuocent.

d. Hic annumerantur quercus fagus, ad id uide infra li. ij. ar. xxviij. glo.

Diuortium si fuerit iure celebratū mulier nihilominus dotalitium sibi in ꝓprietate uiri donatū obtinebit.

e. Spatiumq; illud sunter quindene a tempore quo sibi denunctiatum sit quod contra iuris ordinem in dotalitio egerit, simile ui de feu. c. lviij. & lxix. Possunt tamē mulieres uitæ prouisionē conducere, locare, indicendo prius hæredibus si & inquantum ipsi arendam seu conductum tenere uellent alias sine consensu illorum id fieri minimæ potest, uide hoc idem Iur. Munia. ar. lvij. & xcv. glo.

Glosa.

Diuortium si fuerit. &c. Cōcor. c. i. de donati. inter virum, & vxo. vbi dicitur mulieres cū pro aliqua licita causa a proprijs viris fuerint separate, totam dotē precipimus eis reddi, & vide ibidem. c. ij. iij. & vlt.

Glosa.

Vel quouis aliomodo dotalicij dominiū in alium transferunt. &c. hoc est a proprijs hęredibus illud alienare vellent. Id enim facere minime possunt vt in auten. de non eligen. muli, secundo rub. §. ij. col. i. & in auten. vt de exacti. instāte. do. §. dudum coll. vij. & C. de iur. & fact. igno. L. ne passim.

Vir etiam duas habens vxores pueri primę vxoris percipiunt dotem matris eorum vltra omnes alios & patrē eorundē vt in autē. de exacti. instan. do. §. si vero coll. vij. & in auten. neq; virum quod ex dote est, neq; muli. §. propterea coll. vij.

f. Causæ perditionis dotalitij & uitæ prouisionis, uide hoc idem Iur. Mu. ar. xxij. glo.

Pro elucidatione textus ampliori f notandū venit, quod nouem contigit modis mulierē vitę prouisionem seu dotalitium ammittere. Tres modi in textu sufficienter expressi habētur ibi cum dicitur nisi ligna fructifera. &c. Quarto mulier ammittit vitę prouisionem si contra imperium consultauerit, vel cōsultātibus conscia sit. Quinto si honestatem matrimonij transgrediatur, nec obstat supra articulus quintus vbi dicitur quod mulier cum luxuria sui corporis hereditatem non perdit nisi famam, loquitur etenim ibi de mulieribus liberis & solutis, hic vero de coniugatis & eorum dotalitijs textus habet. Sexto si vitę mariti insidiata sit, vel alios machinātes viro nō indicauerit. Septimo si pter consensum mariti cū alijs cōuiuabat vel simul balneabat. Octauo si extra domum per noctem inhoneste manserit nisi forsan eam maritus expulisset. Nono si spectaculis teatris circensibus malis congregationibus preter voluntatem mariti interfuerit seu inhoneste vixerit vt in autē. vt lice. ma. & auie. §. si vero & . §. si quolibet coll. vij.

g. Causæ sex pditiōis dotis, uide hoc idem Iur. Mun. ar. xxij. glo

Notandū preterea g quod sex sunt causę propter quas vir dotem pdit, donationem vero propter nuptias dare cogitur. Primo si cōtra

imperium mali quid machinatus sit. Secundo si alios contra imperium machinantes nō publicauerit, verum facti conscius sit. Tertio si vitę mulieris insidiatus fuerit. Quarto si castitati eius aduersatur eam ad adulteram dum exponendo. Quinte si de adulterio eā calumniatus sit idq; non probauerit. Sexto si concubinam apud se in domo fouet, nec eā alienare a se vult vt in autē. vt lice. ma. & auie §. causas, &. §. si autem. coll. viij.

Diuortium si fuerit iure celebratum. &c. Istud contrarium esse videtur his quę iam dicta sunt vbi tactum est quod dotalitium perdunt. &, per distinctionem [h] quod diuortiū est triplex. Primo propter castitatem cū vnus vitam spiritualem seu contemplatiuam ducere vult, idq; vt de consensu vtrorumq; sit necesse est, & cum sic separantur vterq; retinet quod alteri donauerat, vt in autē. de nup. §. per occasionem. coll. iiij. Secundo propter impotentiam actus matrimonij vt in auten. eo. ti. & de his duobus modis textus intelligitur, quod diuortio facto dotalitium mulier obtinet. Separatiōes enim huiusmodi iure ipso fiunt nec vnus erga aliū in matrimonio quicq; delinquit. Tertio prout hic in glosa superius tactum est, diuortium fit cū vnus iniuriatur alteri, & ille qui causam prestat iniurię perdit vel dotem vel donationem, immo vt aliq; gloſe habent maritus oīe suū ammittit proprium. Quid si dotalitium in feudo sit. R. quod retinebit illud iuxta reformationem suam quoad sibi dos restituatur. Quid si nec dotem apportatam, nec dotalitium reformatum a viro habeat. R. quod in quartam partem bonorum [i] viri succedit vt in auten. de exhiben. & intro. §. qm̄ coll. v.

Nota bene illam distinctionem, quia Maydeburgen. indifferēter pronūciant quod vxor retineat bona etiam propter adulterium a viro diuortiata, quod est cōtra istam distinctionem & casum in glosa notatum.

Sciendū etiam quod diuortia de quibus textus articuli presentis & prout etiā de diuortio in glosa meminimus vocātur distinctiōes bonę gratię hoc est diuortia quę ex voluntate fiunt, dantur tamen in legibus alie multe causę propter quas diuortia admittuntur, hoc est propter excessus precedētes. Et quia nihil naturalius est, & principalius matrimonio ipso vt. ff. de iusti. & iur. L. i. Quare nullibi maiores emergunt causę, q̄ in matrimonio. Matrimonium enim audacem facit, vt. ff. so. ma. L. i. ff. de bo. dam. L. cū ratio. §. penul. exindeq; etiam apparet quod generationes a millenis annorum hucusq; durāt, vt. ff. de iudi. L. proponebatur, &. ff. de legatis. i. L. si grege, &. L. si ita legatum. §. si domus propterq; hanc hominum in matrimonio audatiam, leges potissimū ex causa matrimonij sancite sunt, vt Iustinianus meminit in autem. de nup. §. i. coll. iiij. ff. de origine iur. L. i. Homo siquidem nobilior est inter omnes creaturas, vt. ff. de vsuris. L. in pecudum & insti. de iure na. §. fi. Propter hanc etiā causam Theodosius minor leges in causa matrimonij, posthac & gloriosus Imperator Iustinianus amplissimę determinauit, vt. C. de nuptijs. L. generaliter. Sed & autenticam super diuortijs constituit prędecessorū tum & suas ante hac latas corrigendo leges, vt in auten. vt fratrum filij. §. i. col. ix. Vnde & placuit cōstitutionem Bonifacij octaui propter sponsalia & matrimonia latam hic inserere quę & sequitur, Ex sponsalibus puris & certis (etiam si cōanguinitatis affinitatis, frigiditatis, religionis, aut alia qua uis ratione sint nulla) dummodo nō sint nulla ex defectu consensus oritur efficax ad impediendum & dirimendum sequentia sponsalia vel matrimonia non autem ad precedētia dissoluendum impedimentum iustitię publice honestatis Quare ille qui sponsalia purę ac determinate cum aliqua muliere cōtraxit, & post modum cum secunda prioris consanguinea idem fecit ex priorum sponsaliorum vigore quibus per publicę honestatis iustitiam ex secundis sponsalibus subsecutam minimę derogatur ad matrimonium contrahendū cum prima remanet obligatus. Ille vero qui sponsalia cum aliqua muliere sub conditiōe contraxerit si post modum ante conditionis euentum cum alia prioris consanguinea per verba contraxerit de presenti, cum secunda remanere debebit cum ex sponsalibus conditionalibus ante conditionem extantem sicuti consensum non habentibus & in certis nulla publice honestatis iustitia oriatur, vt extra de sponsa li. vi. & ff. de regu. iur. L. expressā Habetur & alia eiusdem Bonifacij constitutio quod & infantes contrahere possunt hanc etiam annotare placuit. Si infantes adinuicem vel vnus maior septennio & alter minor spōsalia contraxerint, ipsi vel parētes pro eis nisi per cohabitationem eorū mutuam seu alias verbo vel facto ipsorum liquido appareat eosdem in eadem voluntate factos maiores septennio perdurare. Sponsalia huiusmodi quę ab initio nulla erant per lapsum dicti tēporis minime conualescunt, & ideo cum sint nulla ratione defectus consensus publicę honestatis iustitiam non inducunt. Idem quoq; si pubes, & impubes vel duo impuberes non proximi pubertati, & in quibus ętatem malitia non supplebat per verba contraxerint de presenti. Sponsalia enim illa quę iuris interpretatione tantum fuerunt sponsalia de futuro, licet verba consensum exprimentia de presenti haberent & matrimonium contrahere intenderent contrahentes per aduentū pubertatis in matrimoniū non transeunt de presenti, nec matrimonium quod vt matrimonium ętate non tenuit prohibente per lapsum dicti temporis conualescit, nisi per carnis copulam subsecutam vel aliquem modum aliū contrahentes eosdem cum eiusdem perseuerantia voluntatis ad pubertatis tempora g

h. *Diuortium triplex contingit.*

i. *Mulier indotata in quartam bonorum viri partem succedit hoc idem vide infra li. i. ar. xxxij. & Iure Munic. ar. xxij. glo.*

Audacia Matrimonia

Infantes pos sunt celebrare sponsalia

uenisse constiterit euidenter, per dictum tamē contractū qui valuit vt potuit non sicuti agebatur publicę honestatis iustitia est inducta. Porro ex sponsalibus quę parentes pro filijs puberibus vel impuberibus plerunq; contrahunt ipsi filij si expresse consenserint vel tacite, vt si presentes fuerint, nec contradixerint obligātur, & ex eis oritur iustitia publicę honestatis. Et est idem si filij tempore sponsaliorum absentes & etiam ignorātes eadem spōsalia post scientes ratificauerunt tacite vel expresse alias ex sponsalibus contractis a parētibus pro filijs nec ipsi filij obligant, nec publicę honestatis iustitia inde surgit vt extra de sponsa. impube. c. infantes. li. vi.

Articulus. XXII

[a] *Sed uidetur quod ipsa non teneatur de mobilibus inuentariū facere, ut. L. ij. quando & ybus quarta pars de. li. x.*

[b] *Nota secundū may debur hæres tenetur soluere exequas sed secundū leges impensa funeris ante omnia ex hæreditate deducitur ut in spec. de instru. edi. §. ut autem caute. uer. circa legata. Vide de etiā ad id Iur. mu. ar. xxvi. & lxxvij. glo.*

[c] *Intellige cū in seruitio domini sit maiorē etenim mercedem q̄ unius anni, me. septimus contra hæredem probare tenebitur, ut de Iur. mu. ar. xxvi. et lxxviij. oppositum istius de mercede domini respecta serui, tum & concordantiam in glosa. ar. lxxviij.*

[d] *Domestica cibaria secundum Maydebur. sunt carnes salute, fumigate. (nō tamē pisces crassati) inter cibaria etiā domestica cō*

HAeres defuncti licite ad uiduā seruandarū rerū causa ne pereāt infra triceſimū intrabit [a] secundum eius etiam uolūtatem [b] uidua sepulturam procurabit. Nullam autem præter id in bonis defuncti usq; ad triceſimum ampliorem hæres habebit poteſtatem. De hæreditate primum detur familiæ prætiū deſeruitum uſq; in diem obitus patris familias, & ipſis mercenarijs uſq; in diem triceſimum in expenſis procuretur quo eis prouideāt ut alicubi recipiantur. Si autem hæres ipſe uelit uſq; ad tempus conſtitutū permanere tenebūt & plenam mercedem accipere. Si etiam prætiū pluſq̄ deſeruierunt ſunt cōſecuti hoc hæredi reddere non tenētur. Et ſi hæres mercenario mercedem anni negauerit uel dimidij [c] hoc ſacramentaliter contra hæredem obtinebit. Qui ſuper gratiā ſe in ſeruitio collocauit hæredem per gratiā monebat. Morietur autem mercenarius ante tempus conſtitutum merces promiſſa ſecundū ratam temporis uſq; ad ipſius ſeruientis obitum eius hæredibus detur. Poſthæc uidua [d] cum hærede domeſtica diuidat cibaria poſt triceſimum in omnibus curijs uel in eius poteſtate ſuperextantia. [e] Tum & uidua res expedito rias hoc eſt arma bellica præſtet quæ ſunt gladius mariti cum uali diori æquo ſellato, & meliora arma quæ tēpore mortis poſſidebat pro uno homine ſpectantia. Cuſſinus cum lectulo linteamen cum menſa li uno, [f] due pelues cum manutergio, heæ ſunt res expeditoriæ ideſt arma bellica uere quæ debentur licet multi multas alias res appoſuerunt. Quaſlibet harum rerum quas uidua non habet non uidetur dare oportere, dummodo pro qualibet earum ſuum interponet iuramentum. De apparentibus quilibet uir aut mulier non iurādo ſed eas præſtādo abſoluitur. [g] Vbi duo uel tres ad unam expeditoriā rem nati ſunt ſenior gladiū tollit [h] in cæteris quilibet accipit ſuam portionem.

Gloſa.

De hęreditate detur primum familię prętiū. &c. Secundum leges autem cōmunes impenſa funeris ante oīa ex hęreditate deducitur, & prędecedit omne es alienū, vide in addi. ſpe. de parroch. inverſ. po. rei. Et expenſe funeris faciende ſunt pro modo facultatum & qualitate perſonę. ff. de reli. & ſump. fun. L. i. &. L. at ſiqs. §. hęc actio et. §. Iudex. et ad legē fal. L. i Qui ſuper gratia. &c. vide quęſtionem notatam in additiōe. ſpe. de loca. & cōduc. §. poſtq̄ in verſ. libellum concipere. Per gratiā moneat, &c. Et qui gratiam allegat illam probare debet, vt no. Ioan. de elec. in cauſis ſuper glo. pe. verſ. Sed qualiter ſtatur. facit de ſcis. c. ñ. & de inſti. cum veniſſet. Et illud ſcias quod ſubiciens ſe gratię vel miſericordię aut volūtati aduerſarij per id non renunciat iuri ſuo ſecundum Inno. & hoſti. qui hoc. no. de renūc. veniens, & ibi etiam plenius, per Ioan. gratia enim nō ſubſecuta talis recuperat ius ſuum, & huiuſmodi gratia vel voluntas reduci debet ad arbitrium boni viri, qui dicit vt ibi, immo etiam dolus pręſumitur eo ipſo quod quis ſpe miſericordie ſe alteri ſubiecit, & ipſe miſericordiam non fecit, prout legitur & no-

numerantur legumina, ſicut piſa ſiligo, panis ſemina, potabilia & iſta ex conſuetudine per medium diuiduntur. Vide ad hunc paſſum. Iur. mu. ar. xxxiij. xxvi. &. lviij. gloſa.

[e] *Ad id ſecundū Lipſen. pertinent ueſtes quotidianæ, Caldarium magnū & aliud paruum de armis bellicis, uide Iur. mu. ar. xxv.*

[f] *Et iſte iuxta aliquorum conſuetudinē lingnee eſſe debēt in quibus cibus apponi ſolet*

[g] *Arma bellica ſi diuenduta ſint, & ita in hæreditatē ceſſerunt etiam femellis iure cedere debent.*

[h] *Vide Iur. mu. ar. xxvi.*

catur in.c.sane de renunctia. Diuidat cibaria. &c. vide Iur.muni.ar.xxiiij.ad hunc passum De apparētibus quilibet vir. &c. vide quę notantur supra. eo. li. ar.xv. quia iuramentum extraordinarium solum admittitur in defectu probationis, vt.ff.de iure iur.L.admonēdi sumus, &. C. eo.ti.L.in bonę fidei, & de proba.c. sicut.

Glosa.

Hęres defuncti. &c. Paragraphum istum cōfirmare videtur lex Imperialis.ff. qui. cau. in possea.L. tres fere, disponitq; articulus prę sens quo pacto hęres hęreditatem mortui vēdicare debeat. Ante tricesimum etenim nihil huiusmodi rerum derelictarum sibi vsurpare poterit, hoc idem etiam creditores obseruare tenentur. Ante tricesimum siquidē pro debito quod mortuus eis remāserat hęredes impetere minime debēt nec accusare. Sed nec iudex eosdem pignorare aut arestare poterit nec aliquod iuris impedimentum imponere quo sepultura impediatur vel ante tricesimum, vt in auten. vt defunc. seu funera, non iniuri. in prin. coll. v. alias nullam super id facultatem habet.

Contrarium istius quod hic dictum est, videlicet quod hęres ante tricesimum nihil rerum mortui sibi vsurpare debeat certe quedā sentiunt leges, vt.C. de acquire here. L.ij. vbi habetur quod in instanti hęres se bonis intromittere debet. Et quod lex allegata per aliam limitat, vt. ff. de solu. L. quod dicimus, vbi Imperator inuere vult. Id quod diximus q' hęres in instanti hęreditatem adire debeat. Intelligi debet competenti tempore & nō eodē momento sicut nec creditor cuius obligationem ab aliquo habeat, in instanti cum facco tollende pecunię gratia accelerare debet. Sed tempus competens prestolare vt. infra li.ij. ar. v. & li.iij. ar.xxij. in glo.

Prętium deseruitū. &c. [i] Ad id autem quod prętium deseruitum sit duo requiruntur. Primo quod prętium sit promissum. Secundo quod seruiant tempore illo & vt sic iuramēto mercedem probare poterint alias non.

Si autem velit hęres. &c. [k] Ex textu hic colligi potest quod seruus conductitius ad seruiēdum cogi poterit & quicqd lucratur seu elaborauerit ad dominum pertinet vt insti. per quas per. acqui. §. i.

Res expeditorię vt textus habet [l] seu arma bellica, dicuntur res quibus ad expeditionē bellicam vtuntur. Si vero his careat diuidere nō tenebitur.

De apparentibus quilibet vir. &c. hic iterum clare habet quod pro his rebus quę sensibiliter apparēt iurare Saxo non poterit, vt insti. de cura. in prin.

i. *Ad id ut pretium de seruitum sit duo requiruntur.*

k. *Seruus conductitius ad seruitium cogi potest.*

l. *Vide infra ar.xxvij. Iur. Muni.ar.xxv.*

Articulus. XXIII.

VBi filij inennes existunt [a] senior agnatus expeditorias accepit res & in his eorum usq; ad annos pubertatis tutor erit. Adueniēte tempore pubertatis eisdem cum omnibus perceptis reddat, nisi probauerit ipsas in utilitatem eorum se impendisse, uel absq; sua culpa uiolenter & casu fortuito easdem perdidisse. Dato quod puer suæ sit factus potestatis [b] iure feudali, uerus tamen tutor pupillū in rebus potest & debet gubernare, & domino pueri secundū iura pupilli debitā præstare seruitutem, quamdiu propter infantiam & indiscretionem se nequit gubernare. [c] Tutor uero pueri hæredibus percepta singulis annis tenetur computare & ei uel cis satisdare idest cautionē facere quod pupillares res ab eo non praue cōsumantur q̄diu puer in ætate consistit pupillari, sæpius enim accidere solet de iure alium esse tutorem & alium hæredem. [d] Vbi autem tutela & hæreditatis successio in unam concurrunt personam tunc neq; satisdare compellitur, neq; alicui rationem & computum facere. Ipse etiā uiduæ tutor erit quousq; matrimoniū contraxerit si ei in progenie fuerit comparatus. [f].

a. *Ex his liquet & ele a potest quod proximior agnatus tutor est, non obstante q' possunt esse similes q succedere possint & in hoc non habet locū L.i.ff.de legit.tuto. ut de Bar.*

b. *Hoc fit in xxi. anno Puer enim iure feudali tunc primum ad annos suos peruenit, ut infra ar.xlij. in glo.*

c. *Intellige ubi residet in bonis indiuisus cū fratribus sed si diuisus fuerit extunc rationē facere tenetur cum ad annos suos peruenerit, unde ad hūc passū Iur. Munia. ar. xxvi. xlix. & Cxl. glo.*

d. *Iur. Munia. ar. xxvi.*

e. *Cōcordat Iur. Mu. ar.xlv. Contrarium tamen ipsius unde infra eo lib. ar. xlv. sub alio tamen sensu, ibidem limitationem unde xlv.*

f. *Ad hunc articulum & eius glosas alludere uidetur lex xij. tabularum cum inquit. Tutores liberis in potestatem testamento parentes danto si non sunt dati. Agnati qui successionē sperant tutores sumpto.*

Glosa.

Vsq; ad annos pubertatis tutor erit. &c. Ad hoc dicit lex communis legittimę tutele lege. xij. tabularum agnatis delate sunt & consanguineis, vt.ff. de legitti. tuto., L.i.. Sunt autē agnati, consanguinei qui per virilis sexus personas agnatione coniuncti sunt, quasi a patre cognati, velut frater eodem patre natus fratris filius nepos ue ex eo. Item patruus & patrui filius nepos ue, ex eo, vt. ff. e. L. sunt autē. Tenetur etiam rationem de rebus pupillaribus reddere. Secūdum leges autem tutor ad rationem finita tutela etiam obligatur vt sic cauetur, in omnibus quę fecit tutor cum facere non deberet. Item in his quę non fecit rationem reddet hoc iudicio prestando dolum & culpam, et quantam in suis rebus diligentiā deberet adhibere, vt.L.i. de tute. et rationibus distrahen. Etiam scias quod pro administratione tutoris sunt ipsius bona pupillo obligata secundum leges sic disponētes pro officio administrationis tutoris vel curatoris bona, si debitores existant tanq̄ pignoris titulo obligata minores sibimet vendicare minime prohibētur, vt in. L. pro offi. C. de admin. tute. Et ad administratores qui tutores confirmant sine inquisitione, & fideiussores non recipiunt pertinet periculum administrationis, vt in. L. tutores. ff. de confir. tu. Et spes primi legittimi tutoris non deuoluit tutelam ad sequentem, sed opus est de iuo, vt. ff. de legitti. tute. L.i. §. si apud. Et si quis prętenitur iure succedendi non ideo priuatur onere tutele, vt in. ea. L. §. interdum. Prętor autem non potest se dare tutorē vel delegare vt in. L. prętor. ff. de tuto. & cu. da. ab his. Et cogitur tutor administrare & ad eum spectat periculū ex quo scit se datum, vt in. L.i. ff. de administra. tuto. Adueniente tēpore. &c. Et tenetur mater suis filijs impuberibus non adultis petere tutores & curatores vt. C. qui. pe. tu. L. matris. Nec potest tutor administrare nisi ei decernat administratio vt. ff. de auct. L. tutores. Primus enim emit a pupillo sicut extraneus vt ibi.

Et casu fortuito perdi. &c. Vnde etiam dicit lex cōmunis tutoribus seu curatoribus fortuitos casus aduersus quos caueri non potuit imputari non oportere, sępe rescriptum est vt in. L. tutoribus. C de periculo tuto.

g. Tutoris administratio non transit ad hæredem.

Tutor idest Curator g cuiusquidem administratio non transit ad hęredem, vnde tenetur ex culpa propria defuncti, vt in. L. curato. C de nego. gest. vide etiam quantum ad tutorē ff. de neg. gest. L. iij. §. hęc autem ac. &. C. arbi. tu. L. quicquid &. C. de hęre. tuto. p totū. Vel eis satisdare. &c. Concordat lex cum dicit. In dubium non venit, tutores qui non testamento dati sunt administrandi potestatem nisi satisdatiōe emissa. Quam tutelam fore nō habere, vt in. L. iij. C. de tuto. vel curato, quę non satisde. Item dicit ad hoc. L. vlt. C. eo. Tutor qui satisdationē cum dare debuit minime interposuit nihil omnino de bonis pupilli alienare potest. Postq̄ autē ad tutele administrationem electus est, & bonorum possessionem pupilli nomine agnoscere eum potuisse et cetera. quę eius tempore artarētur prosequi debuisse aperte claret. Item alibi dicit, ne tamen pupillorum pupillarumue, & eorum earumue, qui quęue in curatiōe sunt negotia a tutoribus curatoribusue consumātur aut diuimantur. Curet prętor vt & tutores & curatores eo nomine satisdent, exceptis tamen testamentarijs & ex inquisitione datis tutoribus qui satisdatiōe non onerantur, vt insti. de satisda. tuto. & curato. in prin. Scias tamen quod satisdatio non est de substantia tutele & ideo alio die prestari pōt. ar. C. de prędici. impera. offe. L. vniuersa, &. ff. qui satisda. eo. L. de die. Non enim requiritur satisdatio ad inchoationem nascentis officij sed ad executionem officij in esse producti. ar, no. in. L. i. ff. de vsu fruct. de hoc vide in spec. ti. de. tutore. §. generaliter, vbi hoc auten. Notandū tutor etiam non debet administrare nisi prius fecerit inuentarium, & per decretum iudicis sibi administratio concedatur, vt in. L. legittimos. ff. de legi. tuto. & ibi per Bart. Et tutor qui non satis dedit ipso iure minori non prędiudicat. C. in quibus cau. resti. in integ. nō est necesse. L. si tutor.

Glosa.

In articulo prędicenti habitū est quę sint arma bellica, hic tandem declaratur quis ea accipere debet. Vnde pro intellectu textus amplioni nota h quod Annos discretionis habere vel pueros ad annos peruenire fit quadrupliciter. Primo cum annos pubertatis attingunt, & hoc fit in tredecimo anno iure feudali, vt feu. c. xxvi. Duodecimo vero iure prouinciali, vt hic in articulo prędicenti & infra, arti. xlij. in glo. & insti. de curato. §. masculi. Secundo ad annos discretionis perueniunt in quatuordecimo anno, & vt sic testamenta condere possunt vt insti. qui. non est permisse. testa. §. prędicta. Tertio in decimo octauo anno & sic proprium eorum alienare poterit & nō prius, vt insti. ex q. caus. manumit. venit non pos. §. iuste autem. Contrariū istius esse videtur in auten. vt spon. lar. col. ix. vbi habetur, si testari potetit etiam propriū alienare & hoc fit in q̄rtodecimo anno. Solui tur dubitas per paragraphū allegatum, loquitur etenim ibi de his qui in lecto egritudinis iacent & ita vnum non contrariatur alteri. Quarto in vigesimo primo anno & sic tutoriam administrare possunt, vt insti. de cura. & infra eo. ar. xlij. glo. Notandum prętera i quod tutoria legittimorum triplex inuenitur. Prima quę de iure fit, vt est agnatorū qui ex parte gladij ad id nati sunt, necessarioq; tutelam acceptant, vt insti. de legi: agna. tute. §. quod autem. ff. eo. titu. pet totum. Secundo tutores fiunt ex fide [k] quia fidit sibi testator, & committit tutoriam, vt insti. de fidu. tuto. §. est & alia, & hi non tenentur satisdare pupillo super bonis, ex eo quia sibi & fidei suę commissa est administratio, propter fidem quam testator in eo nouit, vt Insti. de satisda. tu. in prin. ff. de confir. tuto. L. si filio & L. vti litatem, huiusmodiq; tutorum cōstitutio admittitur, iure Saxonico, etiam in bona fama tate ex certis causis, coram iudicio tamen vt

h. *Annos discretionis attingere cōgit quadrifariam.*

i. *Tutoria legittimorum inuenitur triplex hoc idē uide Iur. Mu. ar.xxvi. & xlix.*

k. *Notandum circa id quod pupillus educari nō debet apud illos qui successioni suæ expectantes sunt. ut ff. ubi pupi. educa. L. i. & extra de conuer. iu fi. c. ulti. Intelligi tamen debet de his qui suspecti sunt & q̄ male cohinarent in mortem pupilli. Lex etiam xij. tabu. hoc idem suadet in hęc uerba apud iudicem tutorem pupillum educari non oportet.*

sic necesse est, Iure vero feudali cum consensu domini fore debet. Tertio tutoria fit ratione superioritatis & dominij vt domus sui vocabuli minorennis tutor est, & item patronus sui libertini quē manumisit, & hęc vltima tutoria, quia est periculosior omnibus est etiam ceteris breuior, nō durat enim nisi ad tredecimum annum. Secunda vero ad quartumdecimum. Tertia ad vigesimumprimū annū, de prima loquitur hic, de secunda infra articulo. xlij. de tertia ibidem etiam eodem articulo & insti. de cura. §. masculi.

Senior agnatus expeditorias accipit res. &c. Hoc fit propter curam administrationis vel tutorie. Nec obstat illud quod forsan obici possit, seniorem agnatum nō pluris iuris habere in bonis mortui q̄ alij agnati, vt in autē. de hęre. quę ab intesta. defer. res enim huiusmodi expeditorię non sunt hęreditas sed ad expeditionem bellicam & obsequium domini pertinent. ℂ Instare qs posset responsionē hanc esse inualidam expeditorie etenim res etiam ad hęreditatem spectare videntur, cū quibuscunq; enim bonis homo moritur hęreditas appellatur, ex arti. vi. supra, sed & infra arti. xxvij. hoc idem approbare videtur, cum dicit militaris stirpe natus, duabus personis hęreditatem dimittere videtur. &c. R. quod hęreditas nō est q̄uis hoc vocabulo nūcupetur non enim proprium nomen inueniri potest quo per directum res huiusmodi expeditorię appellitētur, nam res sunt infinite, nomina vero finita, vt isti. de gra. cogna. §. hactenus &. ff. de verbo signifi. L. iij. & sub isto significato res expeditorias hęreditatē intellexit supra in artitulo. v. &. vi. nā si presupposito instātię locū habere deberet qd̄ videlicet omē illud qd̄ post mortē alicuius relinq̄t hęreditas sit extūc feudū quod itidē post mortē relinquitur hęreditas esse deberet quod tamē non est, de his tamen latius infra articulo sequenti tractabitur.

Aduenīente tempore pubertatis eāsdem reddet. &c. Ex isto sequitur iuxta glosas vetustiores quod rebus illis interim vtetur, ex eo qa in damnum & lucrum tutoris exposite sunt, secundū naturam autem est [l] commoda cuiuscunq; rei eum sequi quem incommoda sequuntur, vt. ff. de reg. Iur. L. Secundum, qd̄ autem bona pupilli periculo tutorum exposita sint habetur in auten. vt hi. qui obli. §. si vero. col. vi. Si vero habeat redditus sufficientes is cuius cura administratur, eos expēdat, si vero plus sit q̄ sufficiat, quod plus est reponat. Quod si in bōis mobilibus bona fuerint lucrari aliquid cum his poterint, & diligentem adhibere circa id curam vt in eadem auctentica habetur.

Vbi autem tutela & hęreditatis successio. &c. Contra id certe quędam militare videtur lege, vt in auten. vt hi, qui obli. col. vi. insti. de satis. tuto. ff. rem pupi. sal. fo. L. nō quasi, & de prętо. stī. L. prętorie &. ff. qui sat. da. cogun. L. i. Omnes allegate leges inuere volunt quod satisdare cogitur. R. leges allegate loquūtur de tutore qui diuisa cum pupillo bona possidet, hic vero loquitur vbi tā tutor q̄ pupillus coniuncta habent, sicut si forsan frater sui fratris supersit.

Ipse etiam viduę tutor erit. &c. Intelligē si supersint pueri. Et ipsa eundem acceptare vel let alias viduę agnatus eiusdem tutor erit, ut infra ar. xlv.

Articulus XXIIII

POst res expeditorias acceptatas tollet [a] mulier dotē suam, ad quā æqui cum uaccis, & capre cū porcis qui & quæ gregatim pascantur [b] pertinere dinoscuntur. [c] Similiter sæpes & carpentata ædificia. Crassati autem porci non his sed domesticis cibarijs applicantur. Postea tollit mulier [d] utensilia & quæ ad ea numerantur, ut anseres & oues, [e] cistas columnatas idest cum eleuatis tecturis, omne filū ne/reatum lectulos idest puluinaria, Cussinos, linteamina, mensalia, balneamina, manutergia cū peluibus, [f] candelabra, linum, [g] uestes mulieres, annullos, brachialia, idest brachiorum ornamenta, serta, omnes libros qui a mulieribus usitantur, & ad dei cultum pertinent. Paruas cistas, cortinas, perpendicula cū uelaminibus & uelamen cū ornamētis. Adhuc sunt quædā clenodia ad ea ptinētia, ut specula & acus ac alia quæ pertranseuntur. Pannū autē [h] non sarciatum ad mulierum uestimenta competēs, & aurum per artificem non operatum ad ipsas mulieres non pertinebit. [i] Omnes res alie præter nominatas hæreditarie appellantur. [k] Et si prædictarū rerum aliquæ tempore mariti loco pignoris fuerit obligate eas si uolue/rit is redimat [l] cui de iure debētur.

l. Vide ad hanc materiam Iur. Munid. ar. xxvi. & in auten. ut hi qui obli. se habere perhibent per totum Clariorē huius passus declarationē uide etiā ad id quæ supra arca ar. xi, in glo. annotata habentur, an uidelicet tutor frui potest rebus pupilli, cauetur enim quod nihil penitus bonorum pupilli usurpare sibi debet sed omnia pro commodo pupillorum agere.

a. Intellige si honesta sit, secus autem erit si illam propter aliquē excessum perdat ut supra arca ar. xxi.

b. Alij addūt ædificia quæ nondum in toto constructa sed nec tecta sunt, tum etiā uirgulta & palos qbus sæpes coustruuntur.

c. Et ex his q̄ relicta uidua ut textus habet accipit nemni respōdere tenetur nec lectū relinq̄re stratū, ut infra li. ij. ar. xxxviij. ratio est, quia relicta uidua cogitur dare lectisternia ad arma bellica pertinentia, ut supra ar. xxij. hoc tamē intelligendū de nobili fœmina secus in rustica quia hæc tenetur lectum sternere.

d. Quæ autē ad utensilia ptineant uide Iur. Mu. ar. xxiij.

e. Maideburgen. indifferēter pronunciant omnes & singulas. Lipsen. uero cōtrariū secundū tamē cōmunē opinionē oues pastorem præcedentes ad utensilia ponent, Oues uero quæ in oulibus occlusæ seruātur doti annumerantur, uide Iur. Munia. ar. xxij. & lvij.

f. Alij addunt Caldar seu patellam pro coquenda cereusia que mitro affixa non est sed predo alijs ex loco mota conduatur, uide ad id Iur. Mu. ar. xxij.

g. Quæ autem uestes pertineant mulierē uide optimam distinctionem Bartol. in L. in his rebus §. soluto matrimonio ubi dicit qd̄ tantū uestes ad quotidianum usum destinatæ & nō preciosæ spectent ad hæredem mulieris uel ad mulierem.

h. Textus germanicus hacet pannum aūt saraatum seu inasum.

i. Iur. Munid. ar. xxiiij. & lviij.

k. Iur. Munid. ar. xxiij. per longum habetur, & item lvij.

l. Ad dotem etiam pertinere dicitur si quid in pecunijs aut alijs rebus sibi datum sit.

m. An maritus post mortem uxoris, agnatę ipsius uasa argentea loco geradæ extradere debeat.

Et velamen cum ornamentis. &c. Vnde lex communis dicit quod vxoris causa parata dicuntur, quę parata sunt ad vsum suum seruiendi, vt. ff. de au. & ar. L. vxori. ij. in fi.

Glosa.

In textu cum dicitur equi cum vaccis. &c. Dubitare forsan quis posset quod & equi gregatim in campis degentes, etiam ad dotem pertinere deberent, nam & illi in campis pascūtur, & custodire eos oportet. R. tamen quod non. Articulus enim intelligit duntaxat de equis quibus laborari solet, in cōpedibusq; in campum transeunt, & non de equis, gregatim in campis sine compedibus deambulantibus tum nec de equis redarijs & in aratro laborantibus, quia illi ad dotem non pertinent. Sciēdum etiam quod vacce vituli & eq gregatim sine compedibus ambulantes iure prouinciali ad dotem & geradam pertinent. Iure vero municipali ad hęreditatem pertinere videntur, vt ibidem. ar. xxvi.

Capre cum porcis. &c. Etiam de suibus intelligere vult, alia autē maiora pecora ad hęreditatem spectare videntur vt. seu. c. lvi.

Crassati autē porci. &c. Intellige qui iam sexti & saliti sunt, quia alias ad hęreditatem pertinent, domestica etenim cibaria dicuntur illa quę ex necessitate & p vsu vnius anni adaptata sunt, vt iur. mu. ar. xxiij. & supra eo. li. spe Saxo. circa. arti. xxij. annotata sunt.

In textu cum dicitur Oues, &c. Elici exinde poterit quod mulier omnes oues post mortē mariti loco gerade accipit. Sed si vir specialē gregem ouiū haberet cum pastore priuato, post mortem vxoris eius cognate extradere minime tenetur. Si vero mulier propriarum ouium habuerat quid istud succedit ad eius cognatam propinquiorem. Circa id attende & diligenter conspice ea quę habentur infra. ar. xxxi. vbi dicit. Si autē viuēte viro mulier decesserit nulla mobilia prēter vtensilia & proprietatem in proximum hęredem relinquet. Quod si nullas oues habuerit maritus non tenebitur eius cognate loco gerade extradere. Scabinię Maydeburgen. sic pnūciant. ℂ Nota quādoquidē in antiquis speculi Saxonū glosis per Episcopum Maydeburgen. cōpilatis inuenitur quod mulier post mortem mariti argentum elaboratum tollere debeat. [m] Quęritur an maritus post mortē vxoris eius cognate extradere debeat vasa seu pocula huiusmodi, siue sint aurea, siue argētea. R. quod non, sed duntaxat illud, quod mulier importauerat sibi p gerada ceder, quodcq; maritus in vsu non habuit suo. Mulier vero relicta tollit ea pro gerada post mortem mariti ex ea ratione quia vt communiter estimatur ex bonis vtrorumq; comparata fore, quod non contigit in agnata. Itidem intelligendum etiam est de cuibus vt supra annotatū est. Sed casus huiꝰ practicā adhuc nō vidi.

Post res expeditorias. &c. Determinatum est superius quid bonorum agnati ex parte gladij descendēn. principaliter vltra alios cohęredes tollant, hic in articulo p̄senti annotat quid in mulieribus ex parte susi descendentibus vltra alios etiam cohęredes bonorum cedit, quantumcq; vxori relicte, & quantum eius cognate rerum huiusmodi extradi debeat, & per id exoluitur dubietas, quę & superius iam limitata est, vbi dicebatur, quod illi qui per equum, tam ex parte patris q̄ ex parte matris, ad hęreditatem pertinent, siue sit vir siue mulier per equum etiam eandem tollet vt supra arti. iij. & isti. Ad senatusc̄os ul. Tertu. §. sed huius. Paragrapho enim allegato in suo robore permanente agnati ex parte gladij ante omnia arma bellica tollūt [n] quia etiam gerada a cognatis ex parte susi in recōpensam istius tollitur, & ita coequantur. Vnde gerada non aliud dicitur nisi suppellectilis in domo viri pertinens.

Aequi qui gregatim pascuntur. &c. Ex his apparet quod equi campestraliter semper degētes, quōrū & fera natura est ad id nō ptinēt. Et aurum per artificem non operatum. &c. intellige quod loquitur de auro seu argento nō formato, hoc est vbi nulla species repręsentatur, quod illud ad ornatum mulieris cedere debeat, vt insti. de re. diui. §. cum ex aliena.

Et si prędictarum rerum aliquę tempore mariti impignorate sint. &c. [o] Dicere quis posset nonne maiori iure ex bonis mortui communibus eliberari illa debeant. Si enim mortuus alicui hęredum quicq̄ teneretur in communi omnes alij hęredes solutionem procurare tenētur, ita per simile videretur, vt. C. de acci. hęre. L. i. & fina. R. Quod mortuus nihil huiusmodi rerum hęredibus seu agnatis debebat aut tenebatur tempore vitę suę. [p] Quare ex communi substantia illud exemi oporter, nam & mortuus si superuixisset nō aliud ius ad huiusmōi res inuadiatas habuit nisi quod eas exemere poterat & hoc idem ius hęredibus relinquit suis, nullus enim plus iuris in alium transfundere potest q̄ quod solus habuit. ff. de reg. Iur. L. nemo. ff. de pigno. L. pignoris.

Articulus prēsens intelligitur de mulieribus quę nullam hęreditatem accipiunt vel accipere possunt. [q] Iste tollunt res huiusmodi cum dotalitio seu vitę prouisione, & nulla exinde soluunt debita, & hoc etiā intelligendo si ex stirpe procedunt militari. Sed si hęreditatem accipere possunt, datur arbitrio illarum accipere quicquid volunt, [r] & hoc si non sunt Sueue, seu de genere sueuarum

Notandum tamen circa id [s] quod nonnulla tum prouintiarum cōsuetudo est, quod mu

n. Vide supra ar. xx. glo. & Iur. Mu. ar. xxiij.

o. Res per mortem oppignoratæ ex quibus bonis eliberari debent.

p. Iur. Mu. ar. xxiij. uide huius passus latiorem amplioremq; declarationē.

q. Practica huius nunq̄ reperitur nisi forsan quis intelligere uelit quod ubi datur tertia pars uxori ibi gerada non præstatur, & ita Lipsen. pnūciant.

r. Contrarium ergo seruatur in rustids fœminis quæ mortuo uiro accipiūt ea de quibus pactis dotalibus conuenerūt ut donationem propter nuptias & utē filia de qbus uxor hęredibus mariti, tā lectū q̄ mensam præparare cogitur alia omnia bona sequūtur hæredes mariti nisi uacuis manibus maritus & uxor cō uenissent & sua bona laboribus acquisiuissent, tunc uxor tertiam partem bonorū mariti haberet sequtur ergo qd̄ articulus præsens &. xxxi. infra de mulieribus nobilibus intelliguntur.

s. Vide supra ar. xxi. in fi. glo. Iure Mu. ar. xxij.

lier recipit tertiam partem bonorum mariti & hoc fit eius donatio propter nuptias.

Articulus. XXV

a. *Vide infra lib. ar. xxij. Contrariū tamen practicatur qa consuetudo vult⁹ Lucerū cos nō ligat.*

CLericus diuidet cum fratribus ad quam diuisionem monachus nō admittitur.[a] Monachet', autem puer & si minor annis exiuerit, jura feudi & ciuilia recuperabit.[b] Si autem adultus monachatur extunc Iuribus feudi & Ciuilibus est omnino alienus ac feuda sua libere ad dominum suum reuertuntur, nā militiæ cingulo renūcciauit,[c] si religio eius cū monachis ubi effectus fuerat monachus uel cum septem uiris ei in generatiõe æqualibus poterit comprobari, qui eum uiderūt relioſum, & si in probationis anno exiuerit, credat minime iam dimissum se statum rehabiturum. Si autē religiõi uir sine cõsensu speciali suæ uxoris fuerat mãcipatus, & ipsa eū iure repoſcat ſynodali, repetitus nō feudi iura quibus renunctiauit obtinebit, ſed tantūmodo Ciuilia quia militiæ cingulo renunctiandi uir sine conſenſu mulieris liberam habet poteſtatem. Moriatur ſi puer iuuenis, uel monachetur, qui res eius habent tenentur ſuo hæredi qui eas poſt mortem eius accepturus eſſet præſentare niſi forſan de ipſius fuerint conſumpte uoluntate,

b. *Concordat iure feu. c. ij. in glo. & hoc ſi adultus ſponte ingreditur monaſterium hæreditatē perdit, alias puer intruſus in monaſterium ſi egreditur hæreditatē non perdit*

c. *Hic monachus in teſtē admittitur iure ſaxonico.*

Gloſa.

Clericus diuidet. &c. Quod clerici ſeculares in non feudalibus ſuccedūt procedit de iure communi, vt. C. de epi. & cle. L. deo. & licet monachi hic excluduntur, tamen ſecundum ius commune pro eis ſuccedunt monaſteria vt de proba. c. in præſentia, vbi de hoc.

Si autem adultus. &c Vnde etiam cauetur in vſibus feudorum. Qui clericus efficitur aut votum religionis aſſumit, hoc ipſo feudum amittit, vt in. c. qui clericus. ti. ſi. de feu. conten. ſiue. vbi dicit glo. quod hoc ideo accidit quia poſtq̃ incipit eſſe miles dei, deſinit eſſe miles ſeculi, nec debet ad eum pertinere benefitium qui nō poteſt gerere officium, vt in c. miles. ti. de vaſal. mili. q ar. bel. depo. et de uoluitur ad ſucceſſorem, ſi quem habet, alioquin ad dominum vt ibi. Item alibi dicitur quod Clericus nullomodo in benefitium paternum ſuccedit. Etiam ſi poſteaq̃ habitū religionis aſſumpſerit eundem depoſuerit, idē in omnibus qui habitum religionis aſſumūt vt conuerſi, hi enim nec poſtea in feudo ſuccedunt, & ſi quod habent perdunt vt in. c. ſi fœmina in fi. de feu. fœmine in vſi. feo.

Gloſa.

Expeditum eſt ſuperioribus quę ad geradam pertineant, quodq̃ clerici ex ſpeciali priuilegio eandem etiam tollunt Articulus præſens diſponit quod clericus vltra id quod paraſſer nam accipit etiam ad diuiſionem bonorū cū fratribus admittitur & hoc intellige in bonis hęreditariis nō in feudo, vt in auten. de ſanc. Epiſ. §. talem. col. ix. & in li. feu. vbi per cleri. feu. ammit. c. qui cleri.

Dicere quis poſſet. Paragraphū articuli præſentis, quod videlicet clericus ad diuiſionem hęreditatis admittatur eſſe ſuperuacaneū, Iure enim Canonico cautum eſſe legimus, qđ clerici propria habere non debent, vt. xij. q. j. c. clericus &. c. duo ſunt. R. quod Capitula allegata magis ſunt de cõſilio q̃ de præcepto. & hoc liquet ex. c. duo ſunt ibidem. xij. q. ij. vbi dicitur quod conuenientius eſſet ſi proprij nihil haberent, ſed vt omnia eis eſſent cõmunia. Item reſpõdetur quod canones intelligi debent de ordinatione quę fuit in primitiua Eccleſia tempore primę Chriſtianitatis, vt. xi. q. i. c. dilectiſſimis. Tertio reſpondendum quod canones allegati intelligi debent de clericis qui prędia vel bona Eccleſię loco proprij ſibi vſurpare vellēt, vt. xij. q. ij. c. nulli &. c. quicunq;. Intelligetur itaq; articulus quod clericus diuidit cum fratribus hoc eſt verū ſi nō renūctiauerit bonis alias ſecus erit. Querere qs poſſit. d Clericus diuiſionē bonorum expetere volens coram quo iudice id facere debeat, an corā ſpirituali vel ſeculari. Dicunt quidam quod corā ſpirituali, vt. xi. q. i. c. Chriſtianis &. c. Siluester. R. tamen qđ Canones illi intelligi debent, cum clericus contra clericum agat, vel laicus contra clericum extunc coram iudice ſpirituali illud vt faciat neceſſe eſt, e Si vero clericus occaſione hęreditatis contra laicum actionem intentare vellet, coram iudice ſeculari id facere eum oportet, vt. xi. q. i. c. experientię &. c. ſi quis, &. C. de iuriſdi. om. iudi. per totum.

Ad quam diuiſionem monachus nō admitteretur. &c. f Quod autem monachus hęreditatem non tollit cum fratribus hoc fit ex eo

d. *Clericus diuiſionem bonorum affectās coram quo iudice agere debeat.*

e. *Vide ad hanc materiam ſupra ar. xiij. in fi. glo.*

f. *Secus eſt de iure cõmuni quia ibi monaſterium ſuccedit loco monachi. c. in præſentia ex. ra de proba. & ſic practicatur.*

quia ipſi ſunt mortui mundo, vt in auten. de monachis, in prin. col. i. & in li. feu. de vaſal. mili. qui belli. ar. depo. L. miles. &. xvi. q. i. c placuit, &. C. de epi. & cle. L. vlti. non tamen intelligendum eſt de omnibus monachis. g Vnde pro intellectu iſtius notandum venit quod monachi in triplici genere inueniunt.[h] Primi ſunt qui libere religionem ſuſcipiunt & de iſtis textus intelligi debet quod videlicet feudum & hereditatem perdunt ex eo quia mundo renunciarunt. Secundo monachantur pueri qui ante annos diſcretionis ad religionē vel alliciuntur vel coguntur & iſti exire poſſunt, neceis quicq̃ oberit ad recuperandum feudum hęreditatemq̃, vt. xx. q. i. illud aūt, & hoc vt textus habet. Si mīor annis exiuerit, tempus vero illud vt communiter ſtatuſq; ad ſedecimum annum, vt. xx. q. i. c. illud autem. Tertio Monachātur aliqui arctā ſuſceptando vitam ad quam coarctantur in eaq; perſeuerare non cogūtur ſi timetur de periculo, vt extra de his quæ vi. metus cauſa. c. cum dilectus. Illi vero qui beniuole religionē huiuſmodi ſuſceptant vel monachātur ad perſeuerandum cogi poſſunt, vt. xx q. iij. c. propoſitum, &. c. procliuis.

g. *Monachi in triplici genere inueniuntur.*

h. *Idem ſentendum eſt de iure cõmuni L. deo C. de epiſco. & cleri. Nam qui clericus effi citur aut uotū religionis aſſumit, feudū amittit. c. qui clericus ti. ſi de feu. contro. fue. in uſi. feu.*

Ex quo quidem declaratum iam ſit quod hi qui voluntarię religiõis ordinem ſuſceptāt, vt in eo perſeuerēt cogi poterint.[i] Queritur an quis cogi poſſit ad alterius ordinis aſſumptionem vt ſi forſan apoſtolicus vnum ab ordine ſuſcepto relaxare velit eundem ſibi interdicēdo & ad alium ordinem artare ſeu cogere nitatur. Quidam dicunt quod ſic nō em attendēdum eſt quis cogat, ſed quale ſit illud ad quid cogitur, vt. xxiij. q. vi. c. vides, cum vero vnus boni aliquid incipit cogi poteſt vt illud expleat & continuet, vt. xl v. diſ. c. diſciplina. Cum itaq; vnus vitę ſpirituali ſeu contemplatiue iniciatur eandē continuare & terminare in eodem ordine ſuſcepto. vel in alio tenetur. Preterea tranſgreſſio voti ſeu promiſſi non eſt aliud niſi renunctiatio boni, vt. xvij q. i. c. qui bona. Cum itaq; iſte voluntarē bonam habuit poſtq̃ religionem vouerat, ordinemq; ſuſceptum ex certa cauſa tollerare nō poteſt, quare tenetur ratione voti alium acceptare ordinem, & ſi id facere recuſat, ſignum eſt, quod illum primarij voti penitet, & ſi eū ex corde pœniteat fidefragus erit apud deū, deus enim eſt iudex cordium, vt. viij. q i. c. ſi ergo. Inſuper quia omes ordines pro vno habentur, ſuper tribus etenim potiſſimum fundati ſunt, obedientia, caſtitate & paupertate, & quicunq; hęc tria promittit, omnes ordines ſeruare promiſit, & exinde apoſtolicus ex vno ordine eundem abſoluendo ad alium eundem relegare poteſt, nec per id immutat votum ſuum licet habitus ille regularis immutatur. Cum vero vt ſic habitus vnius ordinis citra eius voluntatem in alium tranſmutatur, locus immutari dicitur & non ordo.

i. *An qui cogi poteſt ad alterius ordinis ſuſceptionem, argumēta pro & contra.*

Item in Euāgelio habetur de poteſtate apoſtolici, quicquid ligaueris ſuper terrā erit ligatum & in cœlo, & quicquid ſolueris & ibi ſolutum erit. Si itaq; abſolueris vnum ab ordine aliquo, & ad alium eundem aplicuerit, obedire ille cogit, immo & ligatus erit corā deo. Item apoſtolicus clericum ſecularem in ordinem aliquem regularem quem non promiſerat, cōtra eius voluntatem decernere poteſt, a fortiori iſtum qui votum fecerat, & ordinē aliquem ſuſceperat, alteri ordini applicare poterit, vt. xvi. q. vi. de lapſis.

Contrarium tamen huius videtur eſſe tollerabilius ſecundū aliorum opinionem quam & gloſa determinat, quod videlicet cogi non poterit ad alterius ordinis ſuſceptionē. Si em vnus liberum arbitrium habet in promittendo, etiam illud habere debet in explendo, vt ſi quis promittat Cracouię ſoluere centum eoſdem Vercelis ſoluere non cogitur niſi velit, vt Inſti. de actio. §. loco, &. ff. de eo quod certo loco per totum. Qui itaq; promittit vel vouet ordinem ſancti Francisci non tenetur nec aſtringi poteſt ad ordinem ſancti Dominici. &c. Inſuper pro roboratione opinionis ſecundę declaratur nullū debere cogi ad aliū ordinem prętet illum quem promiſerat ſuſceptandū, vt. xx. q. iij. c. præſens. Nullus em ad aliqd vltra velle ſuū cogi debet, vt. xxiij. q. v. c. ad fidē. Qui enim ex coactione aliquid facit, illud reputatur tanq̃ infectū ſit, vt extra de reg. Iur. c. qui ex timore, nec aliquod meritum exinde ſequitur cū quid contra voluntatē facit, vt. xiij. q. ij. c. quam propoſterū. Cum itaq; nullum meritū exinde habet quare nec ad id cogi debet, vt. xx. q. iij. c. præſens, nihil enim ad ordinem ſuſcepiendum aliquem magis cogit niſi voluntas eius propria, vt. xxiij. q. v. c. ad fidem &. c. præſens, & lxxiij. diſ. c. Epiſcopus &. c. geſta. Ad argumenta itaq; in contrarium adducta reſpondendum erit. Ad primum vbi dicebatur qđ homo ꝓbus curare non debet quis eum cogit dummodo ad bonum cogatur. per id intelligere vult quod perſona quę nos ad bonum cogit ſpernenda non eſt, non tamen inuere vult, quo vnus cogatur ad id quod nō promiſerat nullus etenim artari debet contra velle ſuū, vt. xxiij. q. vi. c. vides. Id vero qđ ſubiunxerat quod his qui horum quicq̃ inchoatus eſt cogi poteſt ad explendū hoc, verum eſt, quod ad illud idē opus promiſſum cogi poterit & nō ad aliud quod minime voluerat, magis enim pecaret ſi quis coactus ordinem aliquem ſuſcepter, q̃ quod mereatur. Peccata enim committere magis q̃ plangere diceretur, vt. xx. q. i. c. ſicut. Ad ſecundū vbi dicebatur tranſgreſſio voti vel promiſſi. &c. Hoc verum eſt ſi voluntarię id faciant, in poſito autem ſecus eſt, quia ex mandato apoſtolici, votum primarium infringere videntur, Id vero quod ſubintulit, ſi quid in vno exiſtens ordine tollerare non valeat, in alio promiſſum explere teneatur. Intelligi debet

de his qui arctiorem vitam q̃ ordo suscep-
tus inse contineat eligere velint, in proposito ve-
ro quibus ordo per apostolicum interdi-
citur non expetunt strictiorẽ ordinem, quare
in priori iuxta promissum suum continuare
tenẽtur. Ad tertium vbi dicebatur quod om
nes ordines pro vno habentur &c. Super tri-
bus enim omnes fundati sunt &c. R. Qđ &
siquidem similes sint quoad hęc tria, obedi-
entia videlicet, castitate, & paupertate, non ta-
men per simile in omnibus ordinibus hęc ob
seruantur. Secundum em̃ diuersitatem ordi-
num maior vel minor obedientia, paupertas
&c. cernitur. Quare cum vnus ordinem vnũ
promittit alium promittere nõ videtur &c.
Vnde nec ad id cogi debet. Pro quarto vbi di
cebatur [k] quicquid apostolicus ligauerit sup
terram &c. Intelligendum est si non sit contra
Euangelium vel contra ius naturale, vt notat
Ioan. Andre. in glo. ordi. de sen. & re iudi. c.
ad apostolice. §. Nos itaq; li. vi. Si vero apo-
stolicus vt argumentum vult cogere vnum
velit ad ea quę nõ promiserit & omittere il
lud quod promiserit esset contra ius natura-
le. Naturale enim & decens est vt id quod qs
promittat exsoluat & adimpleat, ad ea vero
quę non promiserit minime cogatur, vt. ff. de
stipula. L. ij. Vnde circa id vbi dicebatur qđ
apostolicus ligare & cogere vnum potest in
his quę non sint contra Euangelium. Notã-
dum venit quod [l] Coactio est duplex quędã
fit verbo & ista cogi possunt omnes homines
per ammonitionem vt faciant ea quę placita
deo sint. Alia fit facto qua artantur illi vt fa-
ciant id quod promiserint vel spoponderint
deo, vt. xxvij. q. i. c. si homo, huiusmodicq; co
actio non pertinet ad illum qui id libenter fa
ceret, sufficere tamen vel explere non potest.
Pro quinto quod clericus secularis ordini re-
gulari per apostolicum aplicari potest. Intel-
lige si aliquid excesserit extunc ordini alicui
subicitur ad tempus certum, vt vitam melio
ret suam, nec proposito contradicit nostro, &
item quod ex vetustis legum voluminibus
allegat, quod vnus ad operandum bonum
cogi potest. Intelligitur quod cogi poterit ad
id quod promiserat, vel voluntarię id facere
incepit. Vel etiam cogi potest ad id quę ne-
cessario requiruntur ad salutem animę suę,
vt est Baptismus confessio, ea etenim nullus
facere poterit, nisi primum fidem voluntarię
susceptet, vt. xxiij. q. v. c. ad fidem.
Queritur, quandoquidem apostolicus illum
qui ordinem aliquem susceptet cogi non põt
ad susceptandum alium cum a priori relaxa
tus est. Vbi potissimum permanere & vitam
suam agere debeat. R. quod apud homines
spirituales, vt. xx. q. iij. c. prȩsens, & extra de
regula, & transeun. c. consultis in fi. Vlterius
quęrere vnus poterit apud quos homies spi-
rituales religiosi ab ordine relaxati habita
re debeant. Nam & clerici seculares religiosi
dicuntur, vt. i. q. i. c. nullus itaq;. Sed & laici
spirituales nũcupant, vt. xxvij. dis. c. si qua vi
dua, decisio istius Canonistis relinquitur.
Si aũt vir religioni sine consen. uxoris man
cipatus sit, illaq; eum iure repetat. &c. Vnde
sequitur quod monasterium deferre cogitur
vt. xxvij. q. ij. c. si quis coniugatus &. c. si tu.
Et ipsa eum iure reposcit Synodali. &c. Ex
isto sequitur [m] quod actio occasiõe matrimo
nij ad ius spirituale pertinet, vt. xxxiij. q. v. c.
manifestum. Iuraq; Ciuilia per id recupera-
bit, vt. xx. q. iij. c. prȩsens non tamen iura feu-
di, feudum etenim de facto amittit non ex
eo quod monachus effectus sit, sed quia milli
tię renunciauit, feudum etenim militare sũ-
pendiũ est, vt. i. dis. lus militare, & in li. feu.
de millite qui bellica arma deposuit.
Moriatur si puer. &c. In isto paragrapho tan-
gitur de duplici morte naturali vi delicet &
Iuridica. [n] Vnde naturalis mors dicitur, cũ
quis senio vel morbo correptus interit Iure
vero mortuus dicitur cum se quis ordini ali-
cui applicat vel seruus efficitur. Monachi em̃
& serui pro mortuis iure reputantur, vt. xvi.
q. i. c. placuit insti. de capi. diminu. in prin. in
auten. de monach. c. conuersationis col. i. Ex
quo itaq; mortuus sit vel morte naturali vel
morte iuris quare hęreditas prȩsentanda est
his qui sunt propingores.
¶ Ex quo qdẽ in principio textus articuli di-
ctum est si puer monachetur, minorq; annis
exiuerit. Iura feudi & Ciuilia recuparabit.
Quęrere quis posset, quo pacto tutor bona
eius in tutelam acceptare debeat, cum nescit
an in ordine susceptо perseueret necne. R. qđ
per modũ tutele illa acceptabit. Sed hoc nõ,
quod & ex subsequentibus facile intelligi po
test, cũ dicitur, quod illa prȩsentare suo hęre
di quicas acceprurus est tenetur, fore tamen
potest, quod hęres huiusmodi tutor esse non
posset, vt supra ar. xxiij. §. ij. insti. de legitti.
agna. ture. §. sunt autem. Vnde pro solutione
quęstiõis huius. [o] Notandũ venit quod pos-
sessio tripliciter acquiritur seu vnus in posses-
sionem intromittitur trifariã. Primo per de-
uolutionẽ ex morte alicuius, & vt sic ipso fa-
cto efficitur dominus & hęres bonorum vt
insti. de hęre. quę ab intesta. defer. §. intestato-
rum. Secundo mittitur aliquis in possessionẽ
bonorum ex quęrela cum videlicet bona seu
possessio bonorum iure sibi adiudicatur, vt in
fra ar. lxv. & ff. ex qui. cau. in possessi. catur. I.
prętor ait. Tertio possessionem vnus acquirit
ratione tutorię vt bona illa tanquam custos
prouideat, vt supra ar. xxij. &. ff. qui. ex cau.
in possess. ea. L. tres fere, & in articulo hoc idẽ
tangitur. Circa idq; considerandum quod ex
nullo magis rationẽ hęredi facere tenetur nisi
ex mobilibus illa etenim maxima indigẽt cu
stodia nec illorum quicq̃ in propriam con-
uertere debet vtilitatem nisi certo sciat puerũ
qui religionẽ intrauit vt textus habet in ea

k. *Apostolicus potestatem habet soluendi & ligandi quomodo intelligitur.*

l. *Coactio duplex*

m. *Actio occasione matrimonij ad ius pertinet spirituale.*

n. *Mors duplex naturalis & iuris, vide hoc idẽ li. iij. ar. lxxx. glo. infra.*

o. *Possessio tripliciter acquiritur.*

dem persеuerare, vt. xx. q. iij. c. prȩsens. &. ff. q
ex cau. in possess. ea. L. apud Iulianum.

Articulus XXVI.

Simonialis in abbatis-
sam aut monachus in
Episcopum eligatur p
hoc ab Imperio mili-
tiæ cingulũ & non iura ciuilia acqui
rere possunt.

Glosa.

Articulus iste non est expriuilegio, sed est cõ
stitutio Frederici Imperatoris li. feu. c. i. ex
mãdato q; ipsius hic insertus est, nõ aliudq; p
id intelligi datur, [a] nisi qđ' quibusdam feu-
dum clipeusq; militaris aduenire potest non
tamen ius prouinciale, hęreditatẽ etenim ac-
cipere minime possunt, nec post mortem eius
aliquis hęreditat vt textus habet. Ediuerso ve
ro si quis absq; voluntate vxoris religionem
intrauerit, repeti per eam potest, & exiens ob
tinet ius prouinciale, non tamen feudale, vt
supra arti. prȩcedenti, & in li. feu. de mili. qui.
ar. belli. deposu. c. i.
Per hoc ab Imperio militię cingulũ. &c. Ra-
tio quia feudum illud accipit ab Ecclesia &
est similis illi q bona feudalia accipit cũ vxo-
re sua, vt in li. feu. c. lvi. etiam alter ab ipso in
feudari potest. Quod si domino venerit actio
criminalis seu penalis iure prouinciali eandẽ
committere potest officiali suo iudicandam,
vt extra de offi. ordi. c. fi. li. vi.
Et non iura Ciuilia obtinebit. &c. Intellige
in hęreditate tollẽda & in iudicio exercẽdo.
Vnde circa id notãdum pro intellectu supra
dictorum clariori [b] quod iudicium est dup-
lex. Quoddam extenditur contra malefacto
res propter excessus, & hoc fit in causa crimi
nali. [c] Secundo occasione debiti in causis ci-
uilibus. In primo nõ possunt clerici per se so
li iudicare, vt extra de offi. ordi. c. fi. li. vi. In
secundo iudicium exercere possunt, & exin-
de iura feudalia tenere poterint.
Notandũ prętera [d] quod clericus in tribus
respondere cogitur coram iudice seculari. Pri
mo occasione feudi vt extra de foro compe-
tenti. c. verum. Secundo si incorrigibilis sit in
iure suo extunc recurritur ad brachium secu
lare, vt. xvij. dis. c. nec licuit. Tertio si quęstus
sit coram iudice seculari contra aliquem, ibi
dem si reconueniatur respondere tenetur, vt.
iij. q. viij. c. accusatores. §. cuius in agẽdo. Cu
ius enim in agendo quis obseruat arbitrium
eum habere etiam cõtra se iudicem in eodem
negotio non dedignetur, quia & leges seculi

a. *Feudum si ex demeritis perdit uasallus erga dominum suum feudum illud domino cedit. Sed si demeruit erga alium & in eo perdit feudũ illud cedit eius hæredi tanq̃ illi qui est expectans post mortem eius, ut feu. c. liiij.*

b. *Iudiaũ duplex*

c. *Notandũ quod Iudiao præsidetur ex duplia causa. Primo ex parte uel loco dei quia omnes iudices in loco dei præsident, ex indeq; mulctam accipiunt. Secundo ex parte hominum ut temeritas refrenetur ut feu c. li.*

d. *Clericus in tribus casibus coram iudice seculari respõdere cogitur.*

idipsum fieri prȩcipiunt.
Intextu cum dicitur & non iura ciuilia acqui
rere possunt, non intelligitur quod iure ciuili
seu prouinciali agere seu respõdere non pos-
sent sed quia hęreditatem non percipiunt vt
supra tactum est.

Articulus XXVII

Quelibet mulier milita-
ris [a] duabus uñs hæredi
tatẽ post se relinquit &
in suos hæreditat. Vtẽ-
filia in propinquiorem cogn tam [b]
quæ ei ex fœmineo genere adhere-
bit, hæreditatem uero in proximum
siue masculus sit, siue fœmina relin
quet, Masculus consimili modo mi-
litaris duabus personis uidetur,
hæreditatem dimittere, res expedi-
torias idest arma bellica in proximi-
orem agnatum, hæreditarias uero
in proximum cuiuscunq; sit sexus,
dũmodo ei sit in generatione æqua-
lis relinquet. Cæteri uero [c] cingulo
militiæ carentes post se tantummo-
do hæreditatẽ dimittũt pcipiendã.

Glosa.

Masculus consimili modo militaris. &c. No
ta, [d] quod plura requiruntur ad militem
creandum. Primum vt prester sacramentũ de
republica conseruanda. Secũdum quod ense
accingatur. Tertium vt signetur stigmate in
brachio. Quartum vt scribatur in metricula.
Quintum vt examinetur de hoc notatur per
accur. circa legem milites. ff. ex qui. cau. ma-
io. & in auten. de manda. princi. in fi. glo. col.
iij. & videtur quod milites nostris tẽporibus
qui potius milites sunt ad prędam q̃ ad iusti-
tiam non gaudent priuilegijs militum secun-
dum Guiler. in spe. de procu. §. i. ver. itẽ qđ'
est miles, licet etiam ense cingantur, vide etiã
de hoc in. c. in nostra de procura. in glo.

Glosa.

Articulus prȩsens determinat de his qui du-
plicem bonorum post se relinquunt successio
nem, tribusq; communitur paragraphis. Pri
mus de successione mulierum militaris ordi-
uis tangit. Secundus de successionibus viro-

a. *Intellige de immobilibus nã mobilia maritus accipit, ut infra eo. lib. ar. xxi. Vide etiam ad hũc passum iure Mu. ar. lviij.*

b. *Sed si etiam hæreditas sit, datur arbitrio cognatæ si utensilia seu geradã acapere uult uel hæreditatem, ut supra eo. lib. ar. xxiiij. in fi. glo.*

c. *Ex isto sequitur quod rusticia & q non sunt de stirpe militari non accipiunt hergewith.*

d. *Ad militem creandum multa requiruntur.*

rum etiam militaris ordinis. Tertius de his q̃ sunt extra stirpem militarem. Sed contra paragraphum primum militare videtur supra articulus. xvij. vbi dicebatur mulieres esse exhereditatas, tu tamen vide ibidem circa eundem articulum limitationem & solutionem legis pretacte, inueniesq; in nullo penitus huic paragrapho contrariari. Et quia hic de viris & mulieribus militaris stirpis mentio fit. Vnde qui dicantur ex stirpe militari procedere. vide supra circa ar. xx. ¶ Quẽritur rusticus in militem creatus, an ius militum habeat necne. Quidam dicunt quod sic. Postq̃ enim miles efficitur iure & priuilegio militũ merito gaudere debet vtin auten. de mar. prin. §. si vero col. iij. f R. tamen quod iure Saxonico. Ius militum nullus habere dicitur nisi pater & auus suus milites sint g vel ex ordine militari processerunt vt supra ar. xx. & x. col. in prin. Pro concordan. vero iurũ allegatorum respondeꝫ, quod lex pro prima opinione allegata, quod videlicet ius militũ habeant intellige quoad honestum. Ius vero pro secunda opinione inductũ intelligit qd̃ huiusmõi rusticus miles effectus militare ius non habet quoad vtile, sicut in simili si quis bona in possessione habeat illis tamen vti vel frui non posset. Quemadmodũ bona q̃ vasallus a domino habet, domini quidem sunt iure feudi vasallus tamen vtitur bonis illis. Ratio autem quur vt sic rusticus miles effectus non omnino ius militare consequitur, si enim Rex illum in militẽ creet, simulq; ius militare sibi conferret extunc heredum eius, qui expectantes sunt hereditaris tũ conditionem faceret deteriorem mirus enim hereditatis acciperent quia iam militũ ius habens duabus vijs hereditaret vt textus habet, alias nõ nisi secundum vnum modum hereditat. Preterea Rex ipse dominiorum feudi in illorum feudo cõditionem etiam faceret deteriorem. Nullus enim de necessitate rusticũ bonis infeudare tenetur, vnde vero infeudare iam eũdem cogeretur si militis ius haberet quod fieri minime debet, nullus enim locupletari debet cũ iactura aliena, vt extra de deci. c. suggestum in textu, & in glosa eo. ti. c dilecti. de ver. sig. nisi. quid per nouale. xxv. q. ij. c. vlti. Nota quod h gerada m pposito est suppellectilis domestica Hergewath vero dicit illud quod ad expeditionem bellicam spectat, vt ff. de re. mili. L. ij.

e. *Rusticus in militem creatus an ius militum habeat.*

f. *Vide supra ar. xx.*

g. *Nota quod iure feudali rusticus effectus miles non tamen efficitur de stirpe militari ga iure feudali nullus dicitur stirpis militaris nisi suus pater & auus milites sint uel ex stirpe militari fuerint feu. c. ij.*

h. *Gerada alienari non potest uiuente marito p mulierẽ sine cõsensu, ptmæ cognatæ nec ipsi uiro nec ptimori cognate nec cui alteri, & hoc ideo qa nõdum uenit in possessionẽ suã, uerũ post mor. ei uiri a primo cedit sibi ĩ possessionẽ ppriã & tũc distribuere potest sicut alia mobilia. Illud enim gerada nõ sit q̃ uir uel uxor uiuũt nisi morte unus, ut habetur feu. c. ij. Vide ad id Iur. Mu. ar. xxxij. ar. xxv. S. Sax. supra eo. ti. ar xxij. in fi. glo.*

Articulus XXVIII

a. *Circa id nota qd̃ si qs sine hæredibus legitimis moriatur relicta nihil ominus uxore illa succedit excluso fi-*

Vicequid talium rerum [a] utensiliũ siue hæreditariarum morte ali cuius hæredibus non extantibus relictum sit post tricesimum [b] iudici uel præconi si huiusmodi res ab eodem postulate fuerint præsententur qui eas per annũ & diem [c] hoc est per annum & sex septimanas integras hæredibus expectatis si forte uenerint integraliter conseruabit. Elapso uero hoc spacio eas in usus cõuertet suos, nisi forte hæres teneretur captiuus uel in imperij seruitio cõstitutus esset, uel ad limina sanctorum exul factus, nam tunc se in his negligere [d] nõ potest, sed iudicẽ eum expectare oportere est manifestum. [e] Prædictam uero regulam [f] de mobilibus intelligi debere iudicamus.

Glosa.

Elapso vero hoc spacio. &c. Perinde etiã immobilia prescribuntur, tempore tamen ad id prefixo. si heredes per spacium illud neglexerint & fiscus cũ vt sic priuato succedit, prestare cogitur onera hereditatis, vt notatur, in specu. de feud. §. ij. vers. xxiiij. Sic etiam fiscus est successor male acquisitorum, vt. ff. de cadu. L. in hęredem. §. i. & de in offici. testa. L. Papinianus. ¶. meminisse, & alia multa priuilegia fiscus habet, vt. C. de priui. fisci. per totum. Et merito fiscus prestat onera hereditatis huiusmodi deuolute. quia ex quo fiscus succedit priuato, quare non proprio sed illius iure vtitur, vt. L. fiscus. ff. de iure fisci. & in L. si sub pignore. C. de fisca. vsur. li. x. & C. ad le. Iul. de vi. publica. L. tutoris.

Glosa.

Articulus presens disponit de his qui bona relinquũt, illa tamen hęrede carere dicantur. Vnde pro intellectu istius notandum venit g quod quadrifariam bona hęrede carere dicũtur. Primo si mortuus nullum relinquit hęredẽ, vt sunt illegittimi, legittimus etenim q̃ uis vnus sit, illegittimo tamen non succedit, vt infra eo. li. ar. li. & in auten. de incest. & nefa. nup. §. sanximus col. i. & in auten. de trien. & semis. §. consideremus. col. iij. h Secundo q̃ uis legittimos relinquat hęredes succedere tamen non possunt propter excessum patris, vt si fuerit contra imperium machinatus, hęreticus, vel metu mortis seipsum interficiens,

b. *Intellige de iudice præsidẽti seu iudicium exercenti & non de illo qui hereditario iudicium habet. Ratio quia ille prouidere ex inde cogitur, patibulum, carceres, si uero quid etiam exinde præconi cedit, uide li. iij. ar. lvi. Ad hanc materiam uide etiam Iur. Mu. ar. lix.*

c. *In textu ubi dicebatur qui eas per annũ & diem conseruabit &c. Hic saxo ualde breuẽ introduxit præscriptionem an aũ ua leat uide Dinn. in regula possessor.*

d. *Iguorãti enĩ nõ curit præscriptio quare cõputanda erit at ẽpore factæ per Allex. de immo. in L. fi. C. de long. tempo. præscrip.*

e. *Intelligi ergo paragraphus istæ debet quod res mobiles per se sumptæ præscribũt in spatio ut textus habet secus si adiunctæ sint rebus immobilibus ut res hæreditariæ ipsi hæreditati qa tunc præscribunt secundum naturam hæreditatis, ut infra articu. sequenti, facit ad id lex prima §. plane. ff. de ui. et ui. arma & Albe. L. ij. C. de fidei comm.. In bonis ergo ut sic uacantibus & immobilibus succedit fiscus L. uacantia C. de bo. uacan. li. x*

f. *In fine articuli ubi dicebatur prædictam regulam de immobilibus intelligi debere &c. Q. D. quia in sequẽti articulo dicetur de præscriptione rerũ immobilium ut differentia sit inter mobilium & immobilium rerum præscriptionẽ & ĩ quis articulus præsens duntaxat in uadimonijs præscriptionem extendi uidetur, ex consuetudine tamen uenit quod omnes res mobiles anno præscribuntur, ut infra li. ij. ar. xxxi. in textu & item xliij. glo.*

g. *Bona hærede carere dicuntur quadrifariam uide hoc idẽ Iur. Mu. ar. xxvi. & lix. glo.*

h. *Nota quod hæreditas alicuius dupliciter deuoluitur in primam. Primo propter excessum in rempub. uel si proscriptus fit. Secundo si hærede caret, hærede autem carere quadrifariam sit ut supra in glo. declaratum est. f. u. c. lxij.*

i. *Hæres nesciens mortem illius cui succedere debeat an nocebit iuri suo.*

k. *Concordat infra ar xxxiij.*

l. *Homĩes certi iura scire non tenentur hoc idem uide infra l. ij. ar. lv. li. ij. ar. xxxix. & lxix.*

a. *De præscriptionibus uide eadem infra eo. li. ar. lxx. li. ij. ar.*

vt supra. ar. v. insti. de hęre quę ab intesta. defer. §. per cõtrarium, &. ff. ad le. Iul. maiest. L. fi. & C. de aposta. L. ij & L. apostatarum. Tertio q̃is hęres sit & accipere possit, sed illud accipere non vult euitandò forsan impetitionem a creditoribus vt supra. ar. vi. & C. de repudi. & abstil. L. si paterna, &. C. de iure. deli. L. scimus iã. Quarto dato quod hęres sit & acciperecq; possit & vult, ex negligentia tamen ad id peruenire non poterit, & de isto loquit̃ textus quod videlicet iudex bona huiusmodi in vsus cõuertet suos, vt in auten. de spõsa. lar. §. ij. cõl. ix. C. de iur. & facti igno. L. si emancipata.

Cũ ritur [i] si hęres nesciat mortẽ illius cui succedere debeat per idoꝑ se negligat an impedi at eũ in iure suo nec ne. ℟. sub distinctione, vel ignorauit mortẽ illius cuius successor esse debuit, vel nesciuit quod ius alicd̃ ad succedẽda bona illa habuisset. Si ignorauit de morte amici id eum non impedit, [k] immo infra annum & diem postq̃ resciuerit de morte recuperare illa poterit, vt. C. de iure. & fact. ignoran. L. error. Si vero ignorauit ius se habere ad succedendũ non excusabit eum post annum & diem, post mortẽ illius. Ius etim suum vnusquisq; scire tenetur, vt. C. eo. ti. L. constitutiones.

Notandũ tamen circa id [l], quod triplex hominum genus inuenitur qui iura scire nõ tenentur, nec eis obest dato quod nesciant, vide licet milites vt. C. de iur. et. fact. igno. L. i. Sueri. vt. C. de tempo. in integ. restitu. miro. per totum. Mulieres vt. C. de iur. & fact. igno. L. ne pallim. Sed & rustici seu coloni ius scire nõ tenentur, vt infra. li. iij. ar. lxxxix. glo.

Nisi forte hęres teneretur captiuus. &c. Sed & alia allegare poterit in subsidiũ sui impedimenta legalia, quę & probare eum oportet. Quę autem legalia impedimenta dicantur, vide infra li. ij. ar. vij. & in auten. de exhiben. & introdu reis. §. plurimi. col. v. &. C. q cau. in integ. restitu. per totum.

Articulus XXIX

[a] Proprietas & fundus nõ nisi post tricesimũ & unum annum diẽq; & sex septimanas aduersus Saxonem in Saxonia præscribuntur.

Imperium & Suauo in suis hæreditatibus tacendo se negligere minime possunt, q̃diu in probatione nõ deficiant.

Glosa.

Proprietas & fundus. &c. Secundum leges enim, omnis actio siue in rem, siue in personã regulariter spacio triginta annorum tollitur, etiam cum mala fide, vt. C. de prescriptione triginta annorum. L. sicut in rem. &. L. si quis emptionis. C. de consti. pe. L. ij. & hoc verum de perpetuis actionibus, secus de tẽpotalibus, quę minori spacio temporis excluduntur, sicut redhibitoria, quanti minoris & similes, vt in allegata. L. sicut in rubri. et. §. sed si qua. &. §. he autem, & insti. de perpe. & tempora. Vnde & in actione personali non requiritur vera possessio sed quasi possessio, nec aliter dicipotest. ff. de peti. hęrede. L. regulariter, &. L. etiã. §. vlti. & debito tempore elapso, ipse actiones conterminantur, quia qui prescribit, similis est soluenti siue satisfacienti. ti. ff. de administra. tuto. L. si pupillus, & solutione eius quod debetur tollitur omis obligatio vt insti. qui. mo. tolli. obli. in prin. de materia vero prescriptionis quantum ad actiones plenius, vide per hostien. in sum. titu. de prescripti. rerum, immobili. §. quę res. ver. de quibusdã, vsq; ad finẽ paragraphi, vide & notata in regula accessoriorum de reg. Iur. li. vi.

Glosa.

Articulus presens disponit de prescriptionibus, & quo pacto per longi tẽporis prescriptionem res aliqua attribuitur huic cuius nõ erat, & aufertur illi cui pertinebat. Adinuenta q̃ prescriptio est propter id vt vnus quiuis posti nanciscatur bona aliq̃ securus esse possit in possidendis illis, vt insti. de vsuca. & lõgi. tempo. prescrip. per totum.

Et quia multi articulum presentem pro fundamento accipientes dicunt sola possessione bona prescribi posse. [b] Quare pro intellectu istius. (. frequenter etenim ista in iure occurrunt.) notandum venit, quod ad veram possessionem requiritur fides bona, hoc est, qd̃ his a quo vnus emit aliqd̃, vel qui mittit me in possessionem certò sciat se esse verum dominum, vt. ff. de cõtrahen. empti. L. qui sundum, huiusmodiq; fidẽ habere debet tempore venditionis absessionis seu resignationis. Secundo quod possessionis habeat legittimas & ratiõabiles causas, ita quod bona ipsa iusto emit vel hereditario sibi cesserũt, vt. ff. de acquiren. vel ammitten possess. L. i. &. L. possideri autem, ac sequentibus.

Notandũ tamen circa id, [c] quod quinq; sunt quę iusto possideri aut prescribi non possunt. Primo famuli nostri qui quantumcunq; lõgo tẽpore seruiunt nobis non patiuntur prescriptionẽ vt iusto serui dicant vel sint vt. C. de prescrip. lon. tempo. L. fi. Secundo res sacre quę emũtur. ff. de religio. & sumpti. L. lo-

lxxxiij. *Vnde ex isto sequitur quod Saxo non prius præscribit onẽ patitur nisi prout hic expressũ est ut C. de præscrip. xxx. annorum.*

b. *Ad ueram possessionem quæ requirũtur.*

c. *Quæ præscribi nõ possunt hoc idẽ uide infra li. iij. ar. iiij. Iur. Munic. ar. Cxl. & itẽ h. ij. ar. xliij.*

cum. Tertio serui fugitiui qui furtim aufugiunt, vt ff. de seruis fugi. L. i. C. eo. ti. Item Quarto siue res furtiue vt infra. li. ij. ar. xxxvi. &. C. de prescrip. long. tempo. per totum Insti. de vsucapi, & lon. tempo. prescrip. §. furtiue. Quinto per violentiam occupata, vt. ff. eo. ti. L. iij. Saxo tamen non prescribit nisi in xxx. annis & anno ac die. C. de prescrip. xxx anno. L. i. &. ij.

Sciendum circa id quod Ecclesię & domus sacrę prescribunt in quadraginta annis, vt in Autē. hęc cōstitutio. §. i. col. viij. & si q̄ in cōtrarium alie sentiunt leges illis per presentem constitutionem derogatum est. Mobiles tamē res prescribi triennio possunt, licet contrariū articulus prędecens, vigesimus octauus sentiat, tu tamen respōnde quod ibi loquitur de bonis mobilibus ad quę se nullus in annali spacio trahit, & ita vnū nō cōtrariatur alteri. Item in bonis immobilibus quę propriū nō sunt, prescribitur inter presentes secundū leges in decennio, vt insti. de vsuca. §. ij. Imperium vero [d] seu res fisci nullomodo prescriptionem patitur, vt insti. eo. ti. §. res fisci.. Si qs vero contra Imperiū emerit quid [e] in quinquennio prescribit. Ab Imperatore vero vel eius clarissima coniuge si quid emptum sit, in instanti prescribitur vt insti. eo. ti. §. vlti. insti. de perici. hęredita. L. nec vllam.

d. *Intellige in rebus fisco acquisitis secus in acgrendis ut insti de usuca. §. res fisa. glo.*

e. *Intellige qui a fisco rem alienam emit insti de usuca. §. Edicto.*

Articulus. XXX

[a] Vilibet aduena in percipiēda hęreditate succedit, non secundū suæ personæ, [a] sed secundū iura terræ Saxoniæ cuiuscunq; etiā sit Bauariæ, Franciæ, uel Sueuiæ, nationis.

a. *Hoc idē ad q̄libet aliā prouinciam uel Ciuitatem applicare potest, quod uidelicet hereditas deuoluta secundū iura illius loci expectanda sit.*

Glosa.

Sed secundum iura terrę. &c. vnde. dicit lex communis. Qua in prouintia quis deliquit aut in qua pecuniarum, aut criminū reus fit, aut de terra, siue de proprietate, siue de possessione, aut vpoteca, vel de re qualibet reus fuerit, & iuri illic subiaceat, quod ius perpetuum est, vt in auten. qua in prouintia. C. vbi de. crimi. agi. opor. Item alibi dicitur. Illic vbi res hęreditarias esse proponis hęredes in possessionē rerum hęreditariarum mitti postulādum est. Vbi autem domicilium habet qui conuenitur vel si illic vbi res hęreditarie site sunt degit, hęreditatis erit controuersia terminanda vt in. L. vnica. C. vbi de hęreditate agatur. Status enim ciuitatis non debet alicuius ar-

tis vel peregrini libidine violari. viij. dist. quę contra morem, vnde vulgare est prouerbiū. Terrę quā pergis cape mores quos ibi cernis.

Glosa.

Doctrina articuli presentis est. Quod si quis cuiuscunq; etiam nationis fuerit domicilium in terra Saxonię susceperit successores eius hę reditatem iuxta iura prouintię tollere debent & id ex duplici causa. Primo quia priuilegiū presens quod & perpetuum est ac immutabile largitum est prouincię & non personis priuatis. [b] Priuilegia enim personalia cum personis intereūt, vt vij. q. i. c. Petisti. & extra de reg. iur. Priuilegium. li. vi. Priuilegia vero quę prouincijs dantur immutabilia sunt & eterna, vt. xvi. q. i. hinc est. &. xxiiij. dist. c. cōmunis filius. & extra de Insti. c. Cū venissent. Secundo propter id vt etiam ibidem reconueniri possit, vbi em̄ quis querulatur vel expetit aliquid ibidem etiam respondere tenetur. vt infra ar. lxi. & extra de fo. com. c. ij.

b. *Nota quod & iure feudali Iudex iudicare debet nō secundū iura actoris sed secundum iura prouinciæ feu. c. lxv.*

Articulus XXXI

[a] Maritus & uxor bona inter se possident indiuisa. Si autem uiro uiuente mulier decesserit [b] nulla mobilia præter utensilia. Proprietatem uero si possidet in proximum hæredem relinquet.

Nulla etiam mulier [c] de suis rebus in aliū trāsferre quicq̄ potest quod hoc disenciens maritus sustinere cogatur.

Postq̄ uir [d] mulieri copulatur, tunc omnia eius bona in suam accipit tutelam. [e] Ideoq; mulier nullam ei facere potest [f] in suis mobilibus uel propietate donationē ut per id post mortem ipsius a ueris eius hæredibus alienēt, & ex eo apparet quod uir in substantia suæ uxoris, nō potest ius aliud sibi uendicare nisi eā [g] quam circa despōsationem nactus est tutelam.

a. *Cōcordat infra ar. xlv. & li. ij. ar. lxxvi. & lxxij. Iur. Mu. ar. xxij. xxij. xxvi. et lvij.*

b. *Ex isto dicunt quidam qd' uitricus suus præuignis mortua eorum matre in bonis mobilibus præter utē silia nihil dare tenetur.*

c. *Cōcordat iure. Mu. ar. lxv.*

d. *Iure cōmuni maritus non potest esse tutor uxoris suæ uel curator. L. maritus. C. qui. da. tu. & cura. pos.*

e. *Iur. Mu, ar. xxvi.*

f. *Intellige nisi autoritate alterius tutoris ad hoc dati donatio huiusmodi fieret pro ut etiam practicatur maximæ iudialiter donatioq; huiusmodi si est facta non ualet nisi post mortem uxoris qua confirmatur donatio, ut L. i C. de donatio. inter ur. & uxo.*

g. *Idest nisi id quod in prima matrimonij copulatione susceperit sallicet tam mulieris q̄ rerum suarum tutelam*

Maritus & uxor. &c. Secundum leges autem res constitute extra dotem mulieris non sunt in dominio mariti nec cadūt sub ypoteca sua Vnde dicit Imperator, cum te possessiones non in dotem pro filia tua dedisse sed ad sustentandā ea extra doris causam filię tuę prædia assignasse proponas ciuilium munerum vel onerum municipalium obtentu ex persona mariti eius, quomodo matres ex persona filiorum interpellari non possunt, cū nec maritum pro vxoris obligatione conueniri posse constat, nisi ipse se pro ea obnoxiū fecit Certissimum enim est ex alterius contractu neminem obligari, vt. in. L. cū te. C. ne vxor pro mari. h Sic etiam ob mariti culpam mulier non potest conueniri nec perdit bona sua, vt. C. eo. titu. L. ij. & in. c. ex literis de pignori, cum cōcordan. ibi notatis, Ex eo apparet [i] &c. Quę enim sunt gerenda cum alio possunt expediri tutore auctorisante secus si cum ipso tutore, vt in. L. potest. ff. de auct. tuto. Nec enim ipse tutor in rem suam auctor esse potest vt insti. de auct. tu. §. fi. In omnibus autē contractibus vbi surgit obligatio contra pupillum requiritur tutoris auctoritas, vt insti. eo. ti. §. i. &. ff. eo. titu. vbi dicitur quod regula iuris ciuilis est in rem suam tutorem auctorem fieri non posse, & sic ipse tutor & emptoris, & venditoris officio fungi non potest, vt. ff. eo. L. pupillus. §. item, vbi etiā dicitur quod nec p interpositam personā emere debet res pupilli fortius ergo prohibet donatio vt hic in textu.

h. *Mulieer ob mariti culpā non cōuenitur.*

i. *Sēsus articuli præsentis est qd' mulieris mobilia post mortē eius relinquūtur apd' maritū, hæreditas ad proximorē hæredē. Supellectilis uero seu gerada ad cognatā cedit nisi forsan uxor extra cōmunē usum seruasset mobilia, nā tūc illa bona post obitum suum trāsmittit ad proximorem hæredē & non ad maritum ita Hennick super textū ar. lxxvi. infra li. ij.*

Glosa.

Si autem viro viuente mulier decedat. &c. hoc verum est si consuetudo patrię non esset in oppositū ideſt vbi cōsuetudo sit, quod maritus tertiam vel medietatem bonorū vxoris accipit. Quia ibi & mobilia veniunt in diuisionem & ita maritus non accipit inprimis mobilia sed in commune cedunt.

Quando vir mulieri copulatur, tunc omnia eius bona in suam recipit tutelam. &c. [k] Intelligebona immobilia & dotalitium, secus autem est dicendum de bonis mobilibus, qa illa recipit mox iure pprio, & ideo post mortem mariti proximus hęres mariti habebit talia bona absq; omni donatiōe quam q̄ fuerūt vxoris, & q̄is vxor adhuc viuat, & hoc verum est nisi tunc vxor talia bona in sua propria semper retinuisset possessione, & ea marito suo in vsum tractanda non dedisset, tunc enim vxor mortuo marito talia bona per se retineret.

Vt per id post mortem ipsius a veris hęredibus alienentur. &c. nisi forsan bona illa fuerint labore eius acqsita, vel sibi donata & nō per successionem hęreditata aut deuoluta.

Pro intellectu textus clariori notandum, qd' exquoquidē matrimonium spirituale quid est. Quare autor priuilegij nihil vel admodū

k. *Ista interpretatio reprobatur á multis & est nullius ratiōis, immo cōtra rempub. et cōtra legē primā. ff. solu. ma. & nunq̄ ualere potest huiusmōi consuetudo aut interpretatio ut eleganter Alexandrinus dicit. c. fi. de do. inter uir. & uxo. Alij aūt iam temporis in practica sic interpretātur hūc articulum, qd' maritus mortua uxore acqrit quidem res mobiles uxoris, sed uiro præmortuo uxor retinet res huiusmōi suas mobiles.*

parum de ipso tractat. Verum de bonis coniugatorum pertinentibus, in plerisq; locis, tū & in presenti articulo disserit, causaq; occasione huiusmodi bonorum [l] partim etiam ad forum spirituale pertinet vt est actio occasione dotalicij seu donationis propter nuptias, occasione enim huiusmodi donationū & dotalicij, etiā iure spirituali actio intentari potest. Vnde & in textu duplex tangitur donatio. Prima si vxor alicui extraneo donauerit aliquid & illa nihil iuuat nisi subsequatur mariti consensus & hoc fit ex tribus rationibus. [m] Prima quia vir est caput vxoris, & illa viuere cogitur secundum velle ipsius, nec est sui iuris vxor, vt. xxxiij. q. v. hęc ymago &. c. non luit. c. mulierem. Secundo quia bona ipsorū possident indiuise, bonaq; communia & indiuisa vnus sine alio alienare non potest, vt. ff. pro socio. L. ij. Tertio quia vxor est sub tutela viri, pupillus vero nihil facere potest sine voluntate tutoris, vt insti. de autorita. tuto. §. autoritas. [n] Secūda donatio tangitur in textu cum dicitur, ideoq; mulier nullam marito facere potest donationem. &c. & hęc donatio etiam progressum non habet immo inutilis efficitur.

Querere circa id quis posset. Ex quo quidem mulier potest alio extraneo bona conferre cōsensu accedente mariti, & ita velle suum iuuat alterum. Quare consensus suus etiam sibi ipsi proficere non deberet. &. quod in obstaculo est tutoria quam ipse gerit. Tutor etenim nullum donū a pupillo actipere debet ex eo quod faciliter inducere pupillum posset, vt omnia bona sibi abscederet. Tutoris vero ius est vt pupillum ab omni collusiōe defendat, quare nec ipse solus eundem colludere debet vt insti. de tutel. §. i. & in auten. vt hi. qui obli. se habe. per hi. §. quod si quis. coll. vi.

Ibi cum dicebatur quod vir copulatus vxori omia mobilia pręter vtensilia iure proprio occupat. &c. dicere quis posset paragraphum istum contrariari legibus quę disponūt quod tutor nec quicquam bonorum pupilli pro se retinere debet vt insti. de excusa. tuto. §. item &. C. qui da. tuto. post. L. i. &. ff. de tuto. & cura. da. ab his. L. fi. &. q. d' leges prętacte dispo nunt de tutoribus si forsan quid pupills quorum ipsi tutelam administrant accipere velint & ita de tutela minorennium loquuntur. Articulus vero presens de tutela mariti respectu vxoris quę & diuersa est, disserit. Vnde circa id nota [o] Tutoris & administratoris differentiam. Illi etenim qui pueris dantur, tutores vocātur. Senibus vero & mulieribus asciti, administratorum & curatorum nomen sortiuntur, vt insti. de excusa. tuto. §. qui tutelā, & de isto hic in textu intelligere vult.

Ideoq; mulier, nullā facere potest marito in mobilibus vel proprietate donationem. &c. Per id intelligere geradam vult, quia illā cognata tollit, Alia vero bona omnia mobilia,

l. *Causa occasiōe dotis tam in iure spūali q̄ auili institui potest.*

m. *Causæ quare uxor sine consensu uiri nihil alienare potest.*

n. *Vide ad hūc passū Iur. Mu. ar. xxvi. glo.*

o. *Tutoris & administratoris differentiam uide.*

P. *Intelligitur de iure saxonũ uir mortua uxore succedit in dote & alijs bonis secus de iure communi ubi pater succedit ut L. dos. C. soluto matrimonio.*

Q. *Et sic dos in pecunia cedit lucro marito contra Bald. L. dos. C. soluto matrimonio.*

R. *Vxores relicte post mortem mariti dotem importatam nõ tollunt sed loco ipsius dotalitium seu dotationẽ ꝓpter nuptias acapiunt rationes iude.*

S. *Nota Iur. seu. Mulier acapit dotalitiũ ante omnia dato qd' bona mariti obligata sint. Vnde circa id quæritur si uir uendat bona in quibus dotalitium inscriptũ sit uel denominatum quid fieri debet qd' ꝑficiat emptori. ic. quod id fieri debet de sæcenta uxoris, & quod per sententiam sit iuridicam & qd' tandem uxor iuramento renunciet iuri suo seu. c. lvi. Etã mulier necessario habet tutores super dotalitio uiuente marito. Primo quod maritus illud uendere aut alienare obligareq; non potest siue sit consensus mulieris siue non, sine consensu illius tutoris. Secundo quod ille æsatus tutor post mortem mariti bonis dotalitijs se intromittat in*

maritus retinet vt paragraphus secũdus eiusdem articuli disponit, & infra li. iij. ar. lxxvi. § ij. & ita sub hac limitatione paragraphus iste quartus non contrariatur articulo secundo. Notandum circa id quod aliqui male intelligentes articulum istum signanter vero paragraphum quartum vbi dicebatur, posicq; vir mulieri copulatur. &c. putant quod maritus exquo est tutor bonorum vxoris, quod vxor post mortem mariti omnia acciperet mobilia & dotem quam importauerat, & geradã donationemq; propter nuptias, ita quod maritus in illis bonis nihil haberet nisi tutoriã ex parte vxoris. Intelligendus ergo paragraphus est P quod maritus accipit dotem importatam in pecunijs paratis, nõ nomine tutorio, sed sibi datur ex eo Q quia ipse sibi uicuersa reformationẽ facit in dotalicio & vitę prouisione. Parafernam vero & proprium ac vitę prouisionem mulieris maritus in tute lam accipit, & illa mulier marito dare nõ potest, nec a veris suis heredibus alienare vt supra declaratum est. R Quod autem mulier post mortem viri dotem importatam nõ recipit S probatur per articulum. lxxvi. li. iij. vbi habetur quod mulier post mortem mariti accipit donationẽ propter nuptias vtensilia, & domestica cibaria, ibidẽ vero de dote importata nulla mentio est. Preterea probari etiam poterit tribus rationibus quod mulier dotem importatam non tollit. Primo si enim mulieres postmortem viri dotem importatam actipere deberent, esset aliquod ius vel priuilegiũ tempore Caroli Imperatoris (qui & multas in fauorem mulierum sanxerat leges) datũ, nec hucusq; ocultatum fuisset. Secũdo quia si relicta vidua acciperet dotaliciũ, geradam cibaria domestica, heredes vt in plurimum exhereditarentur. Tertio si et inquantum dotem, donationem propter nuptias, geradam, & vitę prouisionem tollerẽt, extũc mulieres maius commodum haberent in bonis virorũ, viri vero ipsi nullum sustentamen vel vtilitatem in bonis mulierum sentirẽt, quod fieri minime debet. Dotalitiũ etenim eis datur in recompensam dotis importate, vt infra li. iij. ar. lxxv. glo.

reformati dotalicij suã esse proprietatem dixerit ac repulsam iure in eo pacietur, utrunq; hoc est tam dotalitium q̃ proprietatem perdit.

Glosa.

Nulla mulier propter vsufructum &c̃. Et est ratio, quia vsufructus cõstituitur in rebus alienis. b Est enim ius alienis rebus vtendi, fruendi, salua rerum substantia, vt. ff. de vsufruc. & quemadmodum quis vtatur. L. i. & insti. eo. in princi. & cõstituitur inter viuos pactionibus & stipulationibus. Item in iudicio famil. hircis. & cõi. diui. vt si iudex vni proprietatem adiudicet, & alteri vsufructum, vt ff. e. L. §. i. Item & in testamẽto vt insti. eo. §. i. Constituit autem in fundo rustico & vrbano & ędibus, & in seruis, & in iumẽtis, & ceteris rebus etiam sterilibus, exceptis his quę vsu consumuntur vt insti. eo. §. cõstituitur, & hoc verum est de vsufructu formali, qui supra est descriptus. Sed vtilitatis causa etiam receptũ est vt in his quę vsu consumuntur constitui possit non verus, sed quasi verus, vt in pecunia frumento vino oleo. &c̃. vt insti. eo. §. sed vtilitatem, & ff. de vsufruc. earum rerũ quę vsu. consu. L. ij. & iij. Pertinet etiam ad vsufructum lac & lana agni hedi, & vituli, si in singulis animalibus vsufructus est constitutus, & si aliquod moritur periculum erit fructuarij non proprietarij. Secus si vsufructus vniuersitatis vel gregis est relictus, vt. ff. de vsufruc. & quemadmodum quis vtatur. L. vetus &. L. vel inutiliter, quid ergo & insti. de rerũ diuisi. §. sed si gregis. Et cauere debet verus vsufructuarius qd' ipse re vtatur & fruatur arbitrio boni viri, & de restituenda re, vel eo quod ex ea extabit finito vsufructu. ff. de vsufruc. quemad. ea. L. i. & per totum, & hęc caucio non potest remitti per testatorem. C. eo. L. i. &. ij. Quasi autem vsufructuarius cauet de restituenda consimili quantitate, vel summam debet vero restituere proprietario vel eius heredi. C. de pigno. L. cum constet. Et ammittitur vsufructus morte vsufructuarij & maxima & media capitis diminutione & si res perijt in qua relictus est, vt insti. eo. §. finitur, &. ff. qui. mo. vsufruc. ammit. L. i. & p totum &. C. eo. L. penul. Si etiam plures sunt vsufructuarij vno mortuo sua pars acquiritur alijs iure accrescendi. ff. de vsufruc. accres. per totum. Ammittitur etiam non vtẽdo spacio decennij inter presentes vel. xx. inter absentes vt. C. eo. ti. L. penul. secũdum Azo, licet alij aliter dicunt & sic lõgo tempore ammittitur vsufructus. Sed personalis actio quę pro eo competit non ammittitur ipso, sed per exceptionem quia tempus non est modus tollendę obligationis. ff. de acti. & obli. L. obligatio

instantiũ; illa expetat loco relictæ ex quo ipsa clipeo caret belli co. Tertio quod uiro uiuente & ad inopiã declinante etiam constãte matrimonio ut usufructus dotalitij ꝑ tutorem expetatur. C. de iure do. L. ubi adhuc. De hoc uide latius seu. c. lx. Item si mulieri loco dotalitij denominetur in bonis certa pecunia uel summa uel frumentũ mulier non debet taxare secundum quomodo ei placuerit nec frumentum taxabit iuxta uoluntatem sed secundum commune forum.

a. *Vide infra li. ij. ar. xxi. Iur. Mu. lvij.*

b. *De usufructu uide abunde.*

Articulus XXXII

NVlla mulier[a] usufructũ sui dotalicij, sed nec eius hæres, potest fundi proprietatem sibi uendicare quãdiu appareat quod in eo dotalitium sit sibi concessum. Quod si attentauerit huiusmodiq; fundum

c. *Abutens gratia perdit eam.*

num. In hoc autem casu nõ ammittitur q̃diu quis saltem per annũ vtitur nomine suo alias secus. ff. de vsufruc. & quemadmodum. L. arboribus. §. vsufructuarius &. §. sequenti, & L. non vtitur, &. L. sequenti. Ammittitur etiã confusione cum scilicet ad proprietatẽ redit. ff. quib. modis. vsufruc. amit. L. si seruus. Diminuto etiam numero gregis cuius vsufructus relictus erat in tantum quod grex esse desinat ammittitur vsufructus, vt. ff. qui mo. vsufruc. ammit. L. fi. Secus autem si non gregis sed corporum relictus est vsufructus. ff. qui. mo. vsufruc. amit. L. qd tamẽ. §. fi. Ammittitur etiam rei mutatione super quo vide. ff. de vsufruc. & quemadmodum. L. quotiens §. fi. &. ff. qui. mo. vsufruc. ammit. L. repeti. §. penul. &. fi. &. L. quid tamen. §. agri. vicq; in siuem leg. &. L. nisi &. L. si cui &. L. si ager &. L cum vsufru. hic etiam per ius municipale perditur ꝑpter abusum et merito c quia est gratia, et ea abutens pdit eam vt in. c. tuarũ de priuileg. xi. q. iij. priuilegium.

Glosa.

Nulla mulier, &c. Superioribus declarata habetur maxima mulierum super earum dotalicio prerogatiua, quodq; nullus illud eis infringere potest, Articulus presens precauet et precustodit ne iidem mulieres abutentur dotalicijs ne forte abutendo reformationem dotalicij eandem perdant, merito autem et iusto mulieres in dotalitio seu reformatiõe vitę ꝑuisionis tueri et defendi debent, ipse tamẽ edi uerso precauere debent ne iniuste in huiusmodi reformationibus agant. vt. ff. de reg. Iur. L mulieribus, et. C. de iur. et fact. ignoran. L. ne passim, articulusq; iste cõfirmatur per paragraphum vltimũ articuli. xliij. infra libri. ij. vbi dicitur quod qui in suo feudo aut dotalitio matris aut sue cognate voluerit proprietatem comprobare nisi hoc testimonio sex bannitorum probauerit succumbet. Contra id arguitur. Textum articuli esse in sufficientẽ, sicri em potest quod vitę prouisio mulieri in proprio seu hereditate reformata sit, moriãtur tandem pueri quibus proprietas illa pertinebat, huiusmodi hereditas seu proprietas in sinum deuoluitur matris ex arti. xvij. supra, quæ & vitę prouisionem ibidẽ habuit. Quare & proprietatem illorum bonorũ sibi vsurpare poterit. ℟. quod textus inse verus est vnde & si quidem mulier morte decedẽtis pueri hęreditatem seu proprium occupet non loco tamẽ vitę prouisionis seu dotalicij, sed ratione deuolutionis illud obtinebit, & ita mutatur casus. ¶ Quod si attentauerit. &c. Ratio autẽ istius est quia falsę in bonis illis egit abusaq; est gratię sibi date & concesse. Cum vero gratia quis abutitur perdit eam. Multe siquidẽ prerogatiuę d & gratię mulieribus in eorum dotalitio seu vitę prouisione cõcesse sunt vt po-

d. *Dotalitij prærogatiuæ.*

Articulus XXXIII

NVnc considerate de imprægnata muliere quæ se in uiri sepultura uel triceſimo ostenderit parituram & post modum partus uiuus fuerit emissus, idq; mulier cum quatuor uiris qui eum plorantẽ audierunt, & cum duabus mulieribus quæ ei in partu ministrauerunt poterit cõprobare. Posthumus hic sui patris hæreditatem obtinebit. Qui si posthac moriatur[a] in matrem suam eam transfert, si ipsa ei in generatione poterit coequari[b] & infringit omnem in patris feudo expectãtiam feudalem & tunc feuda ad dominum reuertantur quia puer humanus[c] & uiuus post patris mortem apparebat. Si uero puer[d] Ecclesiæ manifeste præsentetur[e] omnes qui eũ audierunt & uiderunt ad testimonium eius uitæ admittantur.

c. *Priuilegia quos modo amittuntur.*

f. *Dotalitium mulier pdit ex triplia causa*

a. *Cõcordat Iur. Mu. ar. lvij.*

b. *Textus uetustiores tum & germanicus hunc paragraphum ita legunt & intelligibilius. Et diruit omnis possessionis sponsiones in feudo patris ex eo qa post mortem patris uixit, eiaq; feuda patris uacabunt domino a quo tenebantur si puer fuerit ostẽsus tantus & talis quod uiuere potuisset.*

c. *Secus si natus & moriuus sit ãte patrẽ qa ut sic expectantiã feudalẽ nõ infringit. feu. c. xx.*

d. *Nota hic quod si puer ante baptismũ moritur Christianus tollet hæreditatẽ pagani cũ puer nondũ baptisatus sit.*

e. *Hic est casus quod sacerdotes, monachi, mulieres testificari possũt. Cõcordat Iure Munia. ar. xcvi.*

Glosa.

Nunc considerate de impregnata, &c. Vide. L. sicuti, ff. de ventre in pos. mit. vbi inter alia sic dicit. Prægnantem esse mulierem omnino oportet, nec dicere se prægnantem sufficit, quare nec retinet bonorum possessionem nisi vere prægnans fuerit & mortis tempore, & eo quo mitti in possessionē se petit. &c. vide etiā in arti. xxxviij. li. iij.

Glosa.

Lex præsens maximę vtilis est quo ad duo, p viditur enim per eam ne pueri posthumi in hereditatibus eorum ab alijs olim mortui heredibus defraudentur, qui inuidia ducti dicere forsan possent posthumum non esse mortui puerum, consilium itaq; datur mulieribus vt se prægnantes declarent circa viri sepulturam vel infra triceſimum mulier enim impregnata esse potest & fetum portare ante q̄ dinoscatur quadraginta diebus, vt in auten. de resti. & quę parit. Ad id etiam vide infra eo. li. ar. lviij. & insti. de pupil. substi. §. sui autem, consulitur etiā vt se prægnantē mulier declaret ne forsan heredes allegent puerum non esse natum ignorantiam allegantes tum & propter alia incommoda quę exinde emergi possint, quibus per præsentem constitutionem obuiatur, difficilime etenim mulieres in casibus emergentibus sine impetitiōe permanere possint nisi legibus tueantur. Nā illud quod medicamēta morbis hoc exhibēt iura negocijs vt in aucten. hęc constitutio innouat. §. quot medicamenta col. viij.

f. *Mulier quādiu fetum portare potest.*

f Vnde & sciendum quod mulier fetum portare potest decem mensibus & duobus diebus & non longius, vt in auten. de resti. & ea quę pariat. col. iiij. ff. de suis & legit hęre. L. intestatori. §. si. Secundo vtilis est lex ista prouiditur enim per eam quod matres puerorum qui viui nati sunt & tandem moriūtur hereditatem tollunt, vt supra ar. xvij.

Et infringit omnem in sui patris feudo expectantiam feudalem. &c.

g. *Expectantia feudalis q.t. Hoc idem iuxta infra li. iij. ar. lxxv. & lxxvi.*

g Vnde expectantia feudalis dicitur cum dominus vasallo viuente promittit bona vasalli alteri cum conditione si videlicet ille vasallus sine hęrede decesserit, in proposito itaq; exquo mulier impregnata post obitū mariti manet, mortuus non dicitur decedere sine hęrede feudali, vt. ff. de reg. iur. L. Si quis, de hoc vide amplius seu. c. v. vbi dicitur quod expectantia feudalis dicitur esse pactio seu ꝓmissio feudi vt si vnus habeat feudū actu & alteri promittatur post mortem eius. Si ille sine hęrede decedat vide etiam ad id infra. li. iij. ar. lxxvi.

Omnes qui eum audierunt & viderunt ad testimonium admittantur. &c. Intellige qui testificari possunt, vt. ff. de resti. per totū. Nota tamen quod in casu presenti omnes tam Sacerdotes, Monachi [h] & mulieres testificari possunt de baptismo pueri & est ius speciale quo ad hoc quia testificantur puerum baptisatum & nemini per id prejudicant seu nocēt quare iure id admittitur vt de consc. dist. iij. c. paruulos.

h. *De mulieribus qđ testificari possunt, vide de iur. Mu. ar. lvij. occasione dotalitij & item testimonio conuinci ar. xci. ibidem.*

Anno. ex. L. xij. tabu.

Concordat ad id lex. xij. tabu. cum inquit in decimo mēse legittimus infans nascitor. Qui vero post decem viros leges Rome tulerunt decimo item nono & propter doctissimi Hipocratis autoritatē septimo mense perfectum partum nasci posse existimauerūt, & ideo vtero ex his temporibus natos ad legittimam hereditatem admiserūt quod Plautus & Menander veteres poetę etiam tradiderunt. Celius autē & post Aristotelem Marcus Varro & Gelius refert octauo etiam mense partum nōnunq̄ edi posse scriptum reliquerunt & Gell. ipse negotio magnę rei postulāte suą ętate diligēter Romę quęsitum fuisse dicit an octauo mēse infans viuus ex vtero editus & statim mortuus ius trium liberorum supplesset, quum abortio nō partus mensis octaui intempestiuitas quibusdam videretur. Verumtamen huiusmodi quasi mōstruose raritates a Romanis non fuerunt Varronis testimonio receptę. Sed & cum fœmina honestis moribus non ambigua pudicitia in vndecio mense post mariti mortem aliquando peperisset, quoniam in decimo mense non vndecimo gigni hominē decem viri scripsissent Romę, an illa mulier post mariti obitum cōcepisset autore Gellio discepratum & in cōtrouersia deductū est. Sed requisitis veterū philosophorū & medicorū sententijs in vndecimo quoq; mense partū edi posse diuus Adrianus causa cognita decreuit quod etiā Marcus Varro post Aristo. lib. xiiij. rerum diuinarum tradidit & Plinius Vestiliam septimo mense Corbulonem, octauo Cesoniam Caij Principis coniugem, & vndecimo Sugillū Ruffum genuisse dicit. Sed hoc a sequētibus legūlatoribus non est receptū. Nam Vlpianus de legittimis hęredibus post decem mēses natum non debere ad legittimam hęreditatem admitti scribit, quod contrarium esset si illo tempore regulariter nasci posset aliqs. Iustinianus quoq; vndecimo mense partum edi non posse constituit. Non prēteribo tamē quod septimo libro naturalis historię de hac re Plinius e Massurij autoritate scribit. L. scilicet papirium prętorem quum mater se tredecim mensibus partum tulisse diceret bonorū possessionem contra secundum hęredem lege agentem dedisse quoniam ei nullum certum tempus pariendi statutum videretur, ꝛō gę maiora nostrę ętatis fœminę bonis mari-

tis partus intempestiuitatem atq; celeritatem admirantibus persuadent vt tertio mēse immo postera nuptiarum die partus nasci possit, certe tales viri multo vētro ab interiore sœminarum tunica procedente impleti sunt, q hęc incredibilia & has mulierum fraudes admittūt, validis proculdubio argumētis opus esset anteq̄ similia euenire crederemus.

Articulus XXXIIII

a. *Proprietas q̄uidem alienari potest sine consensu iudicis illud tamen tanq̄ propriū possideri non potest nisi resignatione iudicialiter facta ut infra ar. lij. lib. ij. ar. xxx. Iur Mu. ar. xx.*

Sine iudicis licentia [a] potest quis suam alienare proprietatem dummodo alienationi ab hæredibus assentsus præbeatur, & dummō ab alienatore [b] dimidietas mansi & soli ideſt curiæ fundi in qua currus uerti poterit reseruetur de quo satis iudici in iure fiat. [c] Si quis proprietatem suam domino ita dederit ut cum ea per dominum uiceuersa infeudetur, ista donatio domino nō proderit, nisi eam proprietatem per annum & diem libere possideat, peracto hoc spacio eandē proprietatem in feudum cōferre secure potest quia deinceps donator de sua re in hac hæreditate uel proprietate monstranda nō audietur. Alij textus habent nec ipse donator nec hæres suus illud propriū sibi a modo poterint in proprietatem uendi care. Impedit uero iudex [d] iniuste aliquem in suæ proprietatis alienatione cum Rex fines Saxoniæ attigerit coram eo donandi liberam habebit facultatem dūmodo iniustum iudicis impedimētum demōstretur.

b. *Passus istius textus & tota sequens glosa intelligitur cauſaliter nō præasse ſalucet qđ qua ſeruat dimidium manſum ut releuetur ab onere ſatisđādi ſeu fideiuſſoriæ, ſiue ſit agens, ſiue conuentus.*

c. *Alij textus habent ubi exinde iudia obsequia præstare possit.*

d. *Hoc idem intellige de ſcabinis ſi iud. licet præd corrupti alios quem in iudio neglexerint, uide de hoc iure mu. ar. xi. & xviij.*

Glosa.

Ex paragrapho primo articuli præsentis colligitur [e] quod venditio immutat dominiū & nō iuridica absscesio seu resignatio, ita qđ si quis vendat bona alicui, dato quod iudex iudicialiter ea in ipsum nō transfundat vel resignet, bona tamē illa apud emptorē manēt.

e. *Vide contrarium infra li. iij. ar. iiij. in glo. ubi dicitur quod q̄diu iudialiter bona non resigno mea tamdiu mea sunt.*

Quærere quis posset ad quid ergo resignatio iuridica vtilis sit. [f] R. quod resignatio iuridica vtilis est ad quatuor. Primo quia per resignationem venditio firmatur & stabilitur, vt Insti. de re. diui. §. per traditionem. Secundo quod onera & seruitia bonorum amplius in venditore exposci non debent, vt. C. de agri. & censi. L. iij. Tertio quia venditor forū seu venditionē negare non poterit, vt supra ar. xviij. & isti. de emp. & vend. §. emptor. Quarto quod possessionis rationabilem causam habeat & id iuuat eum quoad prescriptionem vt insti. de vsucap. & longi. tempo. prescrip. §. iure Ciuili.

f. *Resignatio hæreditatiū utilis ad quatuor. concordat Iur. Munia. ar. xx. glo.*

Dummodo alienationi consensus heredum prębeatur. &c. ita quod heredes abrenunccient bonis vel in instanti si presentes sint, vel infra annum & diem cum absentes fuerint nō contradicant.

Impediet vero iudex aliquem. &c. Impedimē tum seu error iudicis g est duplex. Primo ex ignorantia, & isto modo relarcire cogitur dānum si cui per eius ignorantiam illatum sit, vt insti. de obliga. quę ex quasi delict. nascū. §. si iudex. Secundum impedimentum seu error iudicis sit ex malitia, & ratione istius ab officio suspenditur infamisq; declaratur, vt. C. de pena. iudi. qui male iudi. L. finali.

g. *Impedimentū seu error iudias duplex.*

Cum rex fines Saxonię attigerit. &c. Intellige si iudicium tale sit a quo ad imperiū pręcise appellatur. Sed si alter intermedius iudex fuerit, illi erit insinuandum, vt si forsan sculetus excesserit Comiti denunciabitur. Si vero comes deliquerit Regię maiestati duntaxat insinuandum erit dato etiam quod Comes a Marchione comitatum habeat non tamen ad eum negotium deuoluitur. Sicut nec sententia reprobata in comitatu in Marchiam appelatur, vt infra. li. ij. ar. xij. Vide etiā adhūc passum. ff. de appella. & rela. L. Imperatores, & extra de appella. c. si duobus.

Dummodo ab alienatore dimidietas mansi. &c. Quęritur quare iudex istum qui proprietatem vendit cogere debet vt certam partem fundi relinquat, videtur enim id esse contra ius commune, nam & nihil conuenientius est naturali equitati q̄ voluntatem domini volētis rem suam in alium transferre ratam haberi, vt insti. de re. diuisione. §. per traditionem. Causa etiam quur id fieri debeat quam & in textu ponit vt videlicet iudici exinde in iure satisfiat insufficiens videtur. Exinde enim sequeretur, quod & successor suus id facere teneatur, & vt sic a Iudicis seruitute nunq̄ liberari possit. Quinimmo bona illa iudicio obligarentur semper. Contrarium etiam habetur infra. li. ij. xxiij. §. ij. vbi habetur quod vnus bona sua alienare poterit, vt cum ea vēdit resignat. &c. quod tamen fieri non posset stante paragrapho articuli pręsentis. R. quod sensus articuli istius dependet ex articulo quinto infra secūdi libri vbi habetur quādo quis

in illa Iurisdictione tantum proprij habuerit quantum verigeldus eius sit fideiusoria cõtra querulantem statuere non tenetur. Ex quo itaq; ius est qđ ille q bõa vt sic habuerit fideiusoriam statuere non tenetur. Iusq; etiam fit vt supra allegatum est, quod vnusquisq; proprium suum alienare potest ex duplici itaq; causa future pcauet difficultati qa vel ipse solus accusatur, vel pro accusato fideiubet, & ita respectus habetur ad bona ipsius nec fideiusoriam statuere cogitur, vt infra. li. ij. ar. v. ff. de legi. & sena. consul. L. sed & posteriores. Si ergo fideiusoria facta posset vnus bona huiusmodi sua, ratione quorum sibi credebatur abscedere vel resignare. Iudex vt sic colludetur nec haberet vnde fideiussoriã queraret. Ediuerso etiam Iudex posset occasiõe huiusmodi fideiussorie vnum qui amplas hereditates seu proprium magnẽ estimationis haberet, impedire quod illa alienare seu vendere non posset nonsine detrimento illius. Quare ius mediũ illius statuit, quod vnus q accusatur, rationeq; bonorum possessorũ fideiussoriam statuere non cogebatur, alienare & diuendere semper illa poterit, reseruata dimidietate mansi vt textus habet, vt videlicet exinde iudici respõdeat, hoc est quod ipsum met, vel illum pro quo fideiusserat iudicio presentet, & vt sic iudicium illesum manebit, ipse vero non priuabitur alienatione bonorum suorũ, vt insti. ex qui. cau. manumit. nõ pos. §. iuste autẽ. Ex textu presenti habetur[h] quod medius mansus valet verigeldum qui quandoq; facit decem octo libras, quandoq; decem, quandoq; nouem denariorum illius prouincie vbi negotium agitur communiter currentiũ vt infra. li. iij. ar. xl. &. xlv.

h. *Concordat infra li. iij. ar. xlv. Iur. Mu. ar. xvij.*

Articulus XXXV

THesaurus omnis subterraneus, pfũdius mẽatu aratri iacens ad imperij pertinet maiestatẽ Argentum sub terra absconditũ nemini excidere licet sine proprietarij illius loci uoluntate. Si uero uoluntas ipsius aduenerit, in operis loco aduocatiam obtinebit.

Glosa.

Omnis thesaurus subterraneus. &c. Lex tamẽ cõmunis aliter disponit, vt. §. Thesauros. Insti. de rerum diuisione cum dicit thesauros quos quis in loco inuenerit suo. Diuus Adrianus naturalem equitatem secutus, ei concessit qui eos inuenerat. Vnde thesaurus [a] dicitur esse pecunia abignotis dominis vetustiori tempore abscõdita, vt. C. de thesauris L. ii. x. in prin. Vel Thesaurus est dispositio pecunie cuius memoria nõ extat, vt. ff. de acquiren. re. domini. L. nunq̃. §. thesaurus.

a. *Thesaurus q.t.concordat infra li. ij. ar. lxi glo.*

Nota quod thesaurus in quinq; locis inueniri potest. [b] Videlicet in locis Imperij Ecclesie, obligatis bonis, communibus locis, & in loco proprio occupatoris. In quatuor primis locis si ex casu nulla ad id data opera thesaurum inuenerit medietas illorum est cui locus pertinet. Inuentori vero alia medietas cedit, vt insti. de re. diuisi. §. si quis &. ff. de acquirẽ. re. domi. L. si is qui. §. quod si creditur. In proprio vero solo, si inuentus sit per aliquẽ thesaurus apud ipsum totus manet, vt insti. de re. diuisi. §. thesauros, & in glo. ibidem, nec requiritur illi qui sic thesaurum in solo proprio inuenerit consensus a domino suo thesaurum effodiendi, sibi etenim iure communi pertinet, nec id repugnat articulo presenti qui intelligi debet de thesauro in loco imperij inuento & non de loco alicuius priuato, [c] vel etiam intelligitur articulus de thesauro p nigromãtiã inuẽto vt. C. de thesau. L. vnica. Si vero quis ex cõducto thesaurum tibi querat in fundo tuo thesaurus inuentus tuus erit soluto mercenarij prẽtio. Si vero aliquid aliud laborans mercenarius thesaurum inueniat, medietas thesauri tua erit. Alia medietate circa laboratorem permanente prẽcustodito tamen eo quod ad actum istum eundem non conueneras, v. ff. de acquiren. re. domini. L. si is qui in aliena. §. creditor.

b. *Thesaurus in quinq; locis inueniri potest.*

c. *Dicunt quidam sepius se sententiam obtinuisse iuxta hanc glosam quod quando solum est priuatũ in quo thesaurus repertus sit habet locum dispositio iuris communis. Textus uero articuli intelligitur de solo publico seu Imperatoris.*

Argentum sub terra absconditum. &c. Ex eo notatur thesauri & minere differentia accipiturq; argentum hic in textu pro minera ipsa, vt. ff. de acquiren. vel ammiten. possessi. L. peregre, & hoc ex eo quia nomina sunt finitates vero infinite, vt. ff. de verbo signi. L. iij.

Si vero voluntas eius aduenerit aduocatiam obtinebit. &c. Intellige sub distinctione si totale dominiũ illius loci ipsius sit & nõ alterius Quẽrere quis posset. [d] Quid si vnus proprietatem seu dominium agri seu fundi non habuerit, sed duntaxat vsufructum obtineat an facultatem habeat argentum fodiendi. Quidam dicunt quod sic, quicquid etenim commodi & vtilitatis, ex fundo ad vsufructũ sibi concesso comparare poterit, hoc eidem facere licet, dummodo nullum damnũ in fundo vsufructuario committat, nec locum illũ deteriorem faciat, vt insti. de vsufruc. §. i. &. ff eo. ti. L. i. &. ij. Ex quo itaq; ager seu fundus p argenti fodinam nõ deteriorabitur quare eidem fodere licet. Prẽterea quicqd in iure prohibitum non est hoc cuiq; facere licet, vt. C. de testamen. L. sancimus. Cum itaq; id facere prohibitum non sit ergo. &c. q. nõ obstantibus argumentis in contrarium adductis, qđ vsufructuarius cui ager pro cultura in vsufructum datus est mineram fodere minime poterit [e] ex eo, nã cũi ager pro cultura in vsum datus sit huic facultas argentum fodiendi cõcessa non est, ex vi vocabuli. [f] Et item fundũ ad vsufructum concessum vsufructuarius ille se re uare debet, quod non esset si foderetur vel effossam terram in fundum exportaret, vt ff. de vsu. & habi. L. finali. Nec illud te releuare poterit, quod in contrarium allegabatur. Quicquid in iure prohibitum non est, id facere licet. &c. In terminatur prẽsuppositũ prohibetur enim istud vt infra eo. lib. ar. liij. in fi. et insti. de re. diuis. §. thesauros, &. §. si quis &. C. de thesauris, L. vnica.

d. *Vsufructuarius un potestatem habeat in loco usufructus mineram fodiendi.*

e. *Vsufructuarius ius fodiendi argentum nõ habet, ut infra ar. liiij.*

f. *Vide ad hunc passũ ff. de usufruc. & quẽadmodũ quis utatur L. item si fundum. §. sed si & metalla.*

Articulus. XXXVI

a. *Iur. Mu. ar. iiij. & xcvi.*

SI maritata mulier [a] ante definita tẽpora maturi/us prolẽ genuerit, pro/les huiusmõi in iure suo increpari potest. Idem est de prole uiduæ post obitum mariti tardius nata censendum.

Glosa.

Poterit increpari. &c. Nota tamen hic quod si sententia proferatur a Iure pro aliquo delicto, quod tunc nõ est alia sententia necessaria requiritur tamẽ iudicis declaratio vt patet de homici. c. pro humani in fi. lib. vi. & boc ibi notat. arg. & allegat, concordan. Vide etiam pro hoc quod notat Io. an. de penis. c. felicis super verbo infamis. li. vi. in nouel. Et prędicta declaratio debet fieri per inquisitionẽ parte vocata pro quo vide notata ad remiss. in cle. presenti in glosa ord. de censi.

Proles in iure suo poterit increpari. &c. & ex isto seqtur quod illegittimus procurator esse non potest. Quia ille procurator esse non poterit qui in iure suo redarguitur vide ad id infra eo. li. ar. lxi. Textus articuli in se planus est nec multa indiget declaratione, vide etiam ad hanc materiã supra quę notata habentur, circa articulũ. xxxiij. Iur. muni. ar. xcvi. feu. c. xx

Articulus. XXXVII

a. ARTICVLVS REPROBATVS *Vide infra eo. li. ar. li. in glo. & c. referente extra qui filij sunt legittimi.*

VXorem alicuius [a] manifeste adulterans uel solutam & liberam uiolans posteaq; matrimonium secum contraxerit proles ex ea nunquam legittima procreabit.

Glosa.

Si quis vxorem. &c. Vnde dicit lex communis commissum antea adulterium cum eo cui se postea nuptijs sociauit, velamento matrimonij non extinguitur, vt in le. commissum. C. ad le. Iul. de adul.

Iste articulus erroneus est & per ius canonicum condemnatus crimen enim adulterij nõ diuidit matrimonium nisi in tribus casibus. Primo cum quis adulteratur & dat fidem adultere viuente legittimo viro vt extra de eo, qui duxit in matrimo. quam polu. per adulte. c. ij. Secundo cum de facto contrahit cum secunda viuente alia coniuge, vt eo. titu; cum haberet. Tertio cum alter eorum cum effectu machinatus est in mortem defuncte, vt xxi. q. i. per totum. Potest etiam secundum canones rapta contrahere matrimonium cũ raptore, vt extra de rap. c. fi. licet secũdũ antiqs canones & leges olim nõ poterant. vt. xxxvi. q. ij. de puel. &. c. si autem &. c. placuit &. C. de raptu. virgi. L. vna. §. fin autẽ. Et cũ dicto. c. fi. cõcordat. c. denicq; &. c. tria. xxxvi. q. ij.

Glosa.

Articulus prẽsens de legittimis disponit pueris. Vnde circa id quẽrere vnus possit. Quare id fit, quod proles huiusmõi ex matrimonio v. textus habet progenita illegitima dicatur. R. quod id statutum est propter abhominationem peccati. Peccatum etenim istud cõtra naturã hoc est cõtra ius naturale & cõtra decem prẽceptafit, vt insti. de iur. na. §. i. Pro intellectu textus ampliori. Notandum quod peccatum luxurię committitur trifariã primo naturaliter & voluntarie contra deũ, vt cũ solutus cum soluta fornicatur. vt. xxxi. q. i. c. quomodo. Secundo fit volũtarie & naturaliter contra deum & contra decem prẽcepta, vt est adulterium. Tertio fit volũtarie cõtra naturam, contra deum, & contra decẽ prẽcepta. Primum vocatur simplex luxuria quę fit inter duos solutos, vt. xxxi. q. i. c. quomõ. Secunda vocatur adulterium, vt. xxxi. q. i. c. illud. Tertia propter eius abhominationem subticetur, vt. xxxij. q. vij. c. adulteri. c. offerebas &. c. flagitia, hee vltimę duę secundum leges pœna capitis puniuntur, vt. ff. ad le. Iul. de adul. L. i. & in auten. vt non luxuri. contra na. §. omnibus. coll. vi.

In textu cum dicitur posteaq; matrimonium secum contraxerit, proles ex ea nunquam legittima procreabitur. &c. In contrariũ istius sunt certe quędã leges quod videlicet pueri cum non nupta procreati matrimonio subsequuto legittimantur, ex matrimonio enim legittimi efficiuntur, vt extra qui filij sunt le-

gittimi per totum. Quinimmo pueri huiusmodi hereditant cū illis qui tempore matrimonij procreantur vt in multis legibus practicatur. &. quod leges huiusmodi nō contrariantur articulo p̄senti, [b] pueri etenim huiusmodi subsequuto matrimonio efficiuntur legittimi ex facto nō de iure. Vnde circa id sciendum quod tria sunt matrimonium impedientia. [c] Primo quādo coniugatus seu coniugata sese desponsant, tēpore quo adhuc spōsus prior viuit. Secundo si in mortem mariti machinata est vel econtra, vt. xxxi. q. i. relatū & extra de eo qui dux. in ma. quam polu. per adul. c. significauit. Tertio si publicę cū ea sese commiscuit, vt extra eo. ti. c. cū haberent. C. ad le Iul. de adul. L. castitati. In hoc casu maritus nedum querulari contra adulterum potest, sed & contra ipsum solusmet iudiciū extendere [d] si eundem apud vxorē p̄uenerit, & si eum detineri nō valeat vulnerare vel occidere eum poterit, vt. C. ad le. Iul. de adulte L. Graccus contingat etiam quod vir de vxore suspitionem habeat super aliquo adultero & eidem ter cum testibus indixerit vt vxorē suam in pace sinat, [e] si posthac eundē p̄ueneriț, cum vxore sua in occulto aliquid loquis in domo sua vel in domo adulteri aut in popinis, vrbanisq; p̄dijs manibus propr̄ijs eū dem impune occidere poterit. Si vero in alio loco talem inuenerit cum vxore loquentem tribus testibus fide dignis conuocatis quibus probare possit eundē cū vxore loq iudici crimina examinanti tradendus venit, q veritate cognita eundem punier. Si in Ecclesia custodi ecclesię indicere debet vt seruetur, & ipse Episcopo denunctiet vt eos tormētis tradat, vide de hoc abunde in autē. vt lice. ma. & aui. §. his quoq; coll. viij.

Notandū tamen circa id quod maritus adulterium vlcisci in vxore adultera non potest nec eidem occasione adulterij actionem intentare in sex casibus. [f] Primo si ipse q̄q; adulter est. vt. xxxij. q. vi. c. i. Secundo si occasionē ci ad id dederit, vt. xxvij. q. ij. c. si tamen, & in auten. vt lice. ma. & aui. §. quia vero. col. viij. Tertio si ab ea absentatur & in tantum abest quod ipsa putet eum mortuū fore, vt. xxxiij. q. ij. c. si virgo. Quarto si coacta id fecerit, vt xxij. q. vlti. c. ꝓposito &. ff. ad le. Iuli. de adul re. L. si vxor. §. si quis. Quinto si adulterū putauerit fore suum maritum, vt. xxxiiij. q. ij. c. in lectum. Sexto si eam post commissum nefas fouet, factum enim per id approbare videtur, vt. ff. ad le. Iul. de adulte. L. in crimine.

Vel solutam & liberam violauerit, de his vide. C. ad le. Iul. de. adulteris. L. propter violatam &. L. de crimine.

Vxorem alicuius manifeste adulterans. &c. Aliqui limitare textum istum videtur quod loquitur de his qui alterius vxores adulterātur, & tandem eas in matrimonium ducūt viuente priori marito, illi etenim cum alienis vxoribus verum matrimonium acquirere nō possunt nec pueros legittimos procreare ex eo quia alterius vxor est.

Textus germanicus vltra id q̄ articulus in se continet latinus infrascriptum habet paragraphū, [g] Certantes & eorū proles histriones & omnes illegittimi, fures, prędones, vel qui occasione illorum concordiam ineunt, vel illa reddunt iudicio conuicti, vel qui corpus curtim aut crines redimunt, omnes sunt infames. &c. Paragraphus tamē iste magis pertinet ad articulum sequentem vt ex ipso etiā articulo apparebit. Hijs etiam hic expressis annumerantur illi qui ante tempus a iure determinatum vel tardius nascuntur. Ecclesiarū violatores, sententiati, fornicarij, periuri, latrones, nigromantici, venefici, venena tribuētes de bellis publicis fugientes falsarij, apostate & qui indigna sibi petunt, & alij q̄plurimi de quibus amplissimę vide. vi. q. i. infames &. C. ex qui. cau. ali. infa. irroga. p totū, & infra. c. sequenti. li. ij. ar. lxx. Annumerantur etiam hijs, vsurarij, scortatores, hęretici, vt. C. eo. ti. L. improbum vnde isti suprano minati exquo quidem infames sunt ad testimonium non admittuntur.

b. *Vide ad id infra eo. li. ar. li.*

c. *Matrimoniū impedienta tria.*

d. *Concordat lex xij. tabu. cum inquit, me ebū in adulterio deprehensum necato.*

e. *Adulteri incommoda.*

f. *Adulterium nō ulciscitur in sex casibus*

g. *Certātes in ꝓposito actores arene in legibus nūcupantur & sunt hi qui pro pecunia decertant.*

Articulus XXXVIII

CErtantes seu pugiles, & eorū proles, histriones, Ioculatores, & omnes illegittimi, uel qui paciscuntur seu cōcordauerint pro spolio, furto, uel ea reddūt (alij textus addunt & qui uitam, cuttim, aut crines redimerint) si in hijs coram iudicio cōuicti fuerint, notantur in famia [a] & iuri sūt alieni. [b] Qui p annum & diem in proscriptione Imperatoriæ Maiestatis deniq; steterit ille iuri erit alienus & eius feudum domino liberum uaccabit necnon eius proprietas esse imperij Maiestatis pronunctietur. Si uero hæredes ipsius proprietatem huiusmodi infra totidem tempus cum suo iuramento nō absoluerint eandem perdūt, nec occasiōe illius sicut nec principalis agere poterint, nisi iustū & legale eis obstet impedimētū quod tū

a. *De iure priuatis ut de infra li. iij. ar. xvi. et lxx. Inr. Mu. ar. iiij.*

b. *Quo pacto autē in proscriptionem Imperatoris unus uenit uide de infra co. li. ar. lxxi. de proscriptis etiā habetur abunde eo. li. ar. lxviij. & lxxi. Iur. Mu ar. v.*

hæredes declarare tenentur. Ministerialium proprietas licet iuri dero gent suo extra suorum dominorū successionem, in regalem deuenire non potest potestatem.

Illegittimum legittimos [c] non posse acqrere liberos indubitati iuris est. Si quis in proscriptione regalis culminis per annum & diem fuerit, & si postmodū ei tam matrimoniū, q̄ Iuris beneficia sententialiter interdicantur adhuc remissionem ac relaxationem proscriptionis impetrare poterit puta ut ex ea proscriptione non interficiatur. Capitis tamen diminutionē quam passus est per id non recuperabit nisi in acie Imperatoris seu Regis ubi rex cum alio rege pugnauerit præferat' lanceatūq; alium inuadat, tunc primum statum & non bona sibi abiudicata recuperabit.

c. *Vide infra ar li. Iur. Mu. ar. lix. glo.*

g. *Bona confiscata quomodo per hæredes eliberantur.*

Glosa.

Certantes. &c. Casus autem in quibus quis notatur infamia vide plene notatos in sacramentali domini Guil. de modo laud. ritu. de irregularitate propter infamiam, & in aureo repertorio domini Guil. durandi sub titu. de pœnis. §. ante omnia, & in remissorio domini Caspa. de cal. sub litera. §. infamis, vbi habes istam materiam ad saturitatem.

Et eorum proles. &c. Nā sœpe solet filius similis esse patri, vt. C. ad leg. iul. maiest. L. qs quis, & in auten. de referendarijs. §. i. coll. ij. & nota de fil. prœsby. c. Michael, & qui filij sunt legittimi. c. transmisse.

Glosa.

d. *Vnde annus & dies quid sit concordat Iur. Mu. ar. iiij. & xxi. glo.*

e. *Proscriptio simplex q. i.*

f. *Proscriptio maior.*

Ex articulo p̄senti tria per ordinem eliciūtur documēta. Primum quid annus & dies d sit. Secūdo quid proscriptio simplex. Tertio q̄d proscriptio maior seu bānicio. ¶ Vnde annus & dies iure Saxonico est annus & sex septimane. [e] Proscriptio vero simplex, est cū vnus propter excessum vel propter non cōparitionem iuris contumax pronunctiatur, qui & iure infamis quodammodo est, eum tamen vulnerare vel interficere nō licet [f]. Proscriptio autem maior seu bannicio est proscriptionis confirmatio, vt cum vnus simplicem proscriptionem anno & die tollerat in maiorem proscriptionem incidit, bonaq; eius confiscantur & iuri infamis pronunctiatur, occidiq; poterit. C. de bōis ꝓscrip. L. deportate. Si vero hęredes ipsius hęreditatem non elibe rauerint. &c. Quęrere vnus possit quo pacto id fieri debeat. [g] R. qd' hęredes bona huiusmodi publicata & confiscata eliberare possūt acceptis literis a Iudice illius prouincię, curiamq; insequantur regis, & iurent quod ipsi, nec facto nec consilio conscij sunt in excessu patris, quodq; proscriptionem imperij nunq̄ demereri volunt sic eos deus adiuuet & omes sancti, & vt sic bona viceuersa eliberāt, vt. C. de bonis proscripto. L. penulti. & vlti.

Ministerialium proprietas. &c. Nam huiusmodi hęreditas eorum domino cedit, vt. C. eo. ti. L. i.

Illegittimum legittimos non posse acquirere. &c. Intellige de illegittimis hoc est de illis qui superducūt scienter vxores cum quibus de iure contrahere non possunt, matrimoniū etenim illorum de iure nō tener, vt. xxxij. q. vij. c. si quis, & alijs ibidem sequentibus. Vel dicendum quod illegittimus non acquirit legittimos pueros. Intellige quoad hęreditatis successionem. Vel dic quod loquitur de illis qui se ipsos illegittimos effecerunt, sicut sunt illi qui contra Imperium machinati sunt, & & non de his qui illegittime nati sunt, nā isti legittimari possunt per subsequens matrimonium, & legittimos procreare pueros ad quę bona sua hęreditabunt, vt infra eo. li. ar. li. & supra arti. prœcedenti. C. de natu. libe. L. hūanitatis, & in autē. qui. mo. na. effi. sui. in prin. col. vi.

Adhuc remissionem proscriptionis impetrare poterit. &c. hoc est speciale Saxonum, qd' iuri seu honori restituūtur & non bonis. Bona enim illius vel alter possidet, vel imperiū cui de iure adiudicatum est, nulli etenim gratia declaranda est cū damno alterius, vt. xxv. q. ij. c. vlti.

Articulus XXXIX

[a] Qui sua Iuris beneficia ex furto aut spolio ut supra dictum est perdiderunt. [b] Si denuo spolia uel furta cōmisisse dicantur uel pro his accusentur ipsi suis iuramētis excusari nō poterint. Sed ex his tribus actibus unum magis eligant congruentem uel ferrum candens

a. ARTICVLVS REPROBATVS.

b. *Vide ad hanc materiam Iur. Mu. ar. xxxij. & xcij.*

manibus portent uel in aquam buli entem brachium usq; ad cubitum imponant aut ab incursu in area cō tra certantem se defendāt. Alij tex/ tus habent aut contra pugilem pro prio corpore decertent & hoc facto expurgabuntur.

Glosa.

Qui sua iuris beneficia &c. vide in.L. Lom/ bar.de patrici.L.iij.&.de homici.lib. ho.L. vltima. ℂ Sed ex his tribus hoc est dānatū p iusſ. canonic. vt in.c.ex tuarū de purg.cano. & de purga.per totum. Concordat autem ad hunc textum in vſi. feud. de pace. tenen.§. Si miles in glo. quę incipit per iudicium,[c] & ibi vide, immo secundum iura can. possit se talis expurgari cum alijs qui tamē numerus compurgatorum est arbitrarius, vt de simo. c. Cum essent.de ac.c. cum p.&.c.inquisitiō/ nis.§.peñ.&.ñ.q.v. Omnibus in fi.& de pur. ca.c. Ex tuarum.&.c. Cum in iuuentute. Re/ quiritur tamē in purgatoribus quod sint eiuſ dem ſtatus et cōditionis sicut principalis, vt ñ.q.v. Omnibus.&.c. Si legittima.&.c. Pręſ/ byter. Hoc verum nisi essent tales inimici alis ſuſpecti tunc reperirentur etiam alij Ar. c. Cum in iuuentute.§.ſi de pur.ca. vel si tales in isto loco non reperirentur, vt in.c. Quoti/ ens de pur.cano. Item requiruntur tales cō purgatores qui vitam et conuersationem in/ famati principalis cognoſcant de pur. ca.c. constitutus in prefentia. Qui etiam vicini sint. Quis autem dicatur vicinus, vide in reperto. Caspar de cal.c. de vniuerſ.vicinus.& in.c. Fe licis.§. Pręſēti in glo. de pe.li.vi.& honeſti. de purg.ca.c. Cum dilectus. Et non tantum de/ bent habere notam eius vitam & conuerſati/ onem pręſentem, ſed etiam pręteritam, vt in c.inter ſol.§. Ipſum, de purga.ca.& hoc verū in grauibus criminibus, vt hęreſi & ſimilibus ſcilicet quod quis ſe purget de peccato ſecū/ dum Hoſtien. Et est purgatio de obiecto cri/ mine innocentie oſtenſio, quę etiam est tunc indicenda quando quis infamatus est apud bonos et graues homines de aliquo crimine deficiente accuſatore et probatione certa, vt de purg.ca.c.ſi quis.et.c. quotiens.et duobus c.pręcedentibus.et.c. Nos. Interdum tamen infamia non habuit ortum ab inimicis, vt in dic.c. Cum in iuuentute, niſi tūc tanta ſit in/ famia quod ſcandalum generet. Ar. de purg. ca.c.ñ.inſi.et.c.inter ſol.§.i. vel niſi ipſe prin/ cipalis ſe ad hoc offerat, vt in dic.c. cum in iu/ uentute.§. Cęterum. Et poſt pręſtitam purga tionem ratione infamię pręterite, talis accuſa/ rī non poteſt, niſi accuſans ſuam vel ſuorū in/ iuriam proſequatur. ff. de accuſ. L. Si cui.§. hiſdem, vel niſi doceat primum accuſatorē pręuaricatum fuiſſe. ff. de pręuaric. L.iij. vel niſi velit probare quod purgans deierauit, quod fieri poteſt cum ſacramentum purgati onis eſt iudiciale, & contra iuramentum iudi/ ciale probatio admittitur. ff. de iureiuran. L. Admonendi.&.C. de reb.cred. L. fi. Iuret aūt infamatus ſe immunem ab eo de quo contra eum laborat infamia. Compurgatores vero iurabunt quod credūt infamatum verum iu raſſe, vt in.c. quotiens.&.c.fi. de purg.ca. de his vide plenius in ſum.per. Hoſtī. ti. de purg ca. per totum. & quę ſcripta ſunt remiſſiue circa.i. glo.in.c.ñ. de accuſa.li. vi. Deficiens autem in purgatione de crimine punitur vt conuictus vt de ſimo.c. de hoc.& de accuſa.c. inquiſitionis de ſimo. per tuas.& in dic.c.inē ſol. qui dicit vt in ſum. Hoſtī. dic. tit.§. fina.

[c]. *De purgationibus obiecti criminis uide*

Glosa.

Superiori articulo dictum est de infamibus qui sint & quo pacto infamia cōtrahitur, hic tractat de nocumentis illorum nō enim adeo facile vt textus habet expurgari possunt ſu/ per obiecto crimine sicut ceteri qui bonę fa/ mę sunt, vt. C. de ſen.pas. et reſti. L. Generalis Et hoc generaliter intelligi debet de cūctis ſupra expreſſis. Vnde pręda vī furto antehac notatus ſi pro aliquo facinore poſthac accuſe tur, excuſationi ſue non creditur, nec aliter ex purgari poterit niſi vt textus habet, ita quod deus ſpeciali gratia per illos probationis a/ ctus innoxiū eū fore declaret, vel p certamē innocentiam oſtendat. Vnde certantes in pro poſito dicuntur qui pro pecunia in duello de certant, habenturq; pro infamibus, vt pręce/ denti articulo dictum eſt. [d] Duellum tamen ſeu pugillatio abrogata nunc eſt, & venit ad iuramentum ſeptem virorum, niſi forſan in certis caſibus.

Vnde notandum circa id [e] quod duellum ad mittitur in tribus caſibus. [f] Primo ſi interfe/ ctum accuſet quis quod eum in defendendo ſeſe occiderit, conſanguineus vero mortui eundem defendere velit, vt infra eo.li ar.lxiiij & in li. feu. de pa. tenen.§. Si quis homi. Se/ cundo ſi in crimine leſe maieſtatis fuerit ac/ cuſatus, & mortuus a ſucceſſoribus purgari deberet, vt. ff. ad le. Iul. Maieſt. L. His q. Ter/ tio ſi alloquatur pro duello iudicialiter, vt infra eo.li.ar. lxiij.li.feu. de pace tenenda per totum.

[d]. *Vide infra ar.lxx. iij.Iur.Mu. ar. xxxv.*

[e]. *Duellum admittitur in tribus caſibus.*

[f]. *Duellum fieri poteſt occaſione falſi pro fraude imperij aut ac/ tus, furto, præda, ſtu/ pro, & item duellum indicta poterit formica/ rio & fidefrago feu. c.lv.*

Articulus XL

[a]. *Concordat infra li. iij.ar.xviij. & lxxxij. & lxxxvij.& item li. ij.ar.lxxi.Iur.Mu. ar. iiij.vide ad hanc ma/ teriam.*

QVi fidefragus [a] uel ab Imperij ſeruicio profu gus ſententietur id/ eſt ſi conuictus fuerit de fide fracta, uel quod de obſequio Imperatoris fugerit, perdit honorē feudum non tamen uitam

Glosa.

[b]. *Infideliter agere cō tigit tripliter.*

Pro intellectu clariori notandum [b] quod cō tra fidem ſeu infideliter agere cōtingit tripli citer. Primo cum alicuius fidei committitur aliquid ſicut eſt tutoria ſocietas, vel cum ad ſeruandum ſibi quid datur, ille vero infideli/ ter adminiſtrat & agit. Secundo cum infide/ liter quis agit in his rebus quę ad fidem exi/ git vel emonet commodat vel conducit. Ter tio infideliter agere contigit violando ſaluū conductum, vel defraudando aliquē. In pri/ mo efficitur vnus infamis, vt Inſti. de ſuſpec. tuto.§. Suſpectus autem. In ſecundo perdit bona & honorē vt hic in textu. In tertio per/ dit honorem & vitam, vt. ff. ad le. Iul. maies. L.iij.

[c]. *Practica quomodo fidefragus accuſatur.*

Qui fidefragus vel profugus ſententiatur vel potius accuſetur &c. [c] Queritur quomō contra eum procedi debeat, an iure experiri ſecū oporteat necne. ℟. Quod nō, qa pro hu iuſmōi excellibus nō requirit qd' iure ſecū ex/ piat. An corā dño vel alijs hominibus & ver bis tractari male debeat. ℟. quod nō, pid cm nequaquam per ſententiam condemnabitur, dicendum ergo quod in duabus primis quę/ relis accuſari ſine clamore debet & hoc ſi ma nuale factum non ſit vt infra li.ij.ar.lxiiij. In tertio vero termino cum clamore tanq; cōtra malefactorem & tandem expeti debet ac cau tione prouideri terminoq; aſſignato proceda tur cōtra eum vt contra malefactorem. Poſt/ q; vero iam proſcribi debet vel in mortē ſen/ tentiari honore & bonis priuabitur. Nullus tamen contra eum ſententiam inuenire debet niſi ipſius accuſati ſimiles in ſcuto ſint. Ex eo quia tangit Ius feudale,

Vel ab Imperij ſeruitio profugus. &c. Con/ trarium ſentire videtur. L.ij. ff. ad le. Iul. ma/ ies. vbi dicitur quod capite priuari debēt. ℟. quod lex allegata intelligi debet de illis qui ex conflictu fugiunt vel dominos ſuos iuua/ re in bello poſſint. Articulus vero pręſens lo quitur de his qui ex bello vel ſeruicio impe/ rij vel qui dominos ſuos iuuare peramplius non poſſunt, vt. ff. de re militari. L. omne,§. q in acie. vi. q. i. c. infames. ff. de mili. teſta. L. ex milita, feu. quę fuit cauſa beneſi, ammittē. c. i. §. item qui.

Gat ſi uirgouel [a] uidua Iure prouinciali contra ſuum tutorem, eo quod ipſe eius uel earum feu/ dum dotalitium aut proprietatem ex earū alienauit poteſtate, tribuſq; edictis citatus non comparuerit ut ſuſpectus abiciatur tutoriaq; ſibi in/ terdicatur. Et ex eo tempore iudex eius uel earū tutelam ſuſceptet bo/ naq; earundem minus iuſte a con/ demnato tutore alienata in prædi/ ctæ uel prædictarum reuocet pote/ ſtatem reſtituatq; omnia quibus in/ iuſte fuerant ſpoliate.

[a]. *Vide infra ar. xl/ iij. Iur.Mu.ar.xxvi.*

Glosa.

Vt ſuſpectus abiciatur. &c. Cauſaq; ſuſpecti tutoris agitari poteſt tam coram ordinario q̄ delegato, & omnes tutores cuiuſcūq; ſint cō/ ditionis poterint accuſari de ſuſpecto ſi male gerūt. Quilibet etiam admittitur ad accuſan/ dum de ſuſpecto [b] etiam mulier, tam quod publicū est omnibus pater. Et ob facta atro/ tia tutor non ſolum remouetur, ſed etiam pu nitur, vt in. L. i. ff. de ſuſpec. tuto. Poteſt etiā tutor ſuſpectus remoueri ex officio iudicis ſi ne accuſatore. [c] Remouetur autē tutor ob do lum in tutelam commiſſum. Secus ſi extra tu telam & propter inimicitias cum pupillo vel eius parentibus. Item propter res male vendi tas item ſi indebite denegauit pupillo alimē/ ta item ſi non fecit inuentarium vel pecuniā pupilli non depoſuit ad comparationem, vt in. L. tutor. ff. de ſuſpec. tutor. [d] Tutor vero remotus abſq; dolo, non eſt infamis. Et idem prohibere, gerere, & remouere, vt in. L. hec, erim. ff. eo. Satiſdacio etiam non impeditur quin tutor ſi male gerat poſſit remoueri, vt. ff. eo. L. ſuſpectus. Item tutor poteſt remoue/ rī propter latam culpam. Item ex ſola contu/ macia redditur tutor adeo ſuſpectus vt poſ/ ſit remoueri, vt in. L. impuberibus. ff. e. Et di/ citur tutor ſuſpectus ex moribus non ex di/ uitiarum defectu, vt. ff. eo. L. ſuſpectū & poſt remotionem nō ſpectat ad tutorem periculū tutele, vt in. L. decreto. ff. eo.

Item iudex dat alium tutorem ſeu curatorē. Nam & ſecundum ius commune propter litē quam quis habiturus eſt cum tutore vel cura tore, datur curator, pręſenti tamen & petenti vt. ff. de tutelis. L. ſi pupillus.

[b]. *Cōcordat iur.Mu/ ar.xxvi.*

[c]. *Tutor quādo abi/ atur.*

[d]. *Agitur ergo con/ tra tutorem durāte tutela. L. ſi tutor.§. ſi inteſtamēto & §. fina. de tutelis.*

Glosa.

Pro intellectu textus notãdum venit, quis iudex tutoris esse debeat. Quo pacto & ob quã causam accusetur, & item quę ipsius pœna. Super tutorem etenim iudicat iudex prouincialis, in ciuitatibus vero iudex ciuilis, vt in auten. de defen. ciui. coll. iij. .&. ff. de offi. prę. si. L. i. ff. de suspec. tuto. L. i. ¶ Tutorẽ vero accusare possunt [c] puerorũ mater, Auia, Amita, & quęlibet alia mulier quę ex fide id facere dinoscatur, vt insti. de suspec. tuto. §. consequens. C. eo. ti. L. pietatis. §. fi. In contrarium istius videtur esse lex secunda. ff. de reg. Iur. vbi habetur qđ mulieres agere seu accusare nõ possunt, nisi ipsarummet iniuriã. R. quod istud ius est speciale in fauorem tutele datum quod tutores etiã per mulieres accusari possunt, potissimum propter duo. Primo si insideliter administrant bona pupilli. Secundo si miseriam pupillos pati permittant vt insti. de suspec. tuto. §. si qs &. §. nouissime. [f] ¶ Tutorum vero pœna est quod infames efficiũtur si & inquantum ob dolum commissum reciantur, vt insti. de suspec. tuto. §. suspectum Tutoris autẽ infamia tũc contrahitur quando per iudicem pronunciatur hisce verbis. Ego prohibeo tibi tutelam propter commissum dolum. Si vero dolum non exprimat, sed simpliciter tutoriam sibi inhibeat non fit infamis, vt insti. eo. ti. §. suspectus, &. ff. eo. ti. L. iij. in fi. &. L. hęc. §. qui, pœna etenim semp minuitur dum de excessu dubitatur, vt. ff. de pœnis, L. penulti.

Et ex eo tempore iudex turelã eius accipiat. &c. sic scilicet quod eandem in bona per tutorem eius alienata viceuersa introducat.

Agat si virgo vel vidua. &c. Is articulus loquitur & meminit de personis quę per seipsas istituere querelas possunt, sicut sunt mulieres puelle. &c. Si vero pueri sint eis curator addi debet, vt insti. de auto. tuto. §. vlti. ff. de ver. signi. L. quod dicimus. C. ne quis in sua cau. iudi. L. vnica.

[c] *Tuterem quis accusare potest.*

[f] *Tutorum pœna.*

Articulus. XLII

ANte tempora [a] discretionis & tempore senectutis potest unusquiuis tutorem habere si uoluerit, uel absq; tutore sui iuris permanere. Qui suum tutorem in præsenti habere non poterit tenetur eũ ad terminum propter actionem suam sibi assignatum præsentare, post uigesimum unum annum homo discretionis attigit annos, & post sexaginta annos dies transcendit eosdẽ. Quare tutorem si uoluerit ibidẽ habeat, nec per id emendam suam si quis in eum deliquerit, sed nec ueri geldum diminuet. [b] Si is de cuius ætate dubitatur pubes in locis congruentibus apparebit, annos pubertatis eum impleuisse credendũ est. Quãdo puer pubes factus fuerit licite suæ uxoris & aliorũ tutor esse poterit, [c] etiã si duellũ pro his esset ineundũ, nam qui seipsum tueri ualet, nõ phibet suos tueri pupillos.

[a] *Nota secũdum leges annos discretionis puer nõ attingit nisi in xv. anno ut insti de cura. §. i. vbi dicitur masculi quidẽ puberes & fœminæ uiri potentes usq; ad xxv. annum completum curatores acãpiunt, qui licet puberes sint adhuc tamen huius ætatis notantur ut sua negotia tueri non possint. Secũdũ saxones uero & Ius quinquale in xxi. anno, annos attigit discretionis ut hic in textu & etiam infra in glosa uide pan. L. omnes. C. de his qui ueni etą. ipetra. ubi ex statuto minor uel maior fieri potest &c. nec potest petere restit. in iure ange. L. i. C. si de momen. possessi. an fi.*

[b] *Alij textus habent si pillos iu barba illijs sub ascellis habeat, annos attigisse discretionis dicitur. Vide ad id L. ætate. ff. de minoribus, vbi habetur qđ ex aspectu præsumitur qs maior uel minor.*

[c] *Alij textus habent & pro monomachia respondere poterit.*

Glosa.

Quomodo quis annos discretionis attingat vide ampliorem huius declarationem supra circa arti. xxiij. in glo. & quia de tutoribus in textu mentio sit, pro declaratione itaq; articuli [d] notandũ quod tutela cõtigit dupliciter, aliquando fit in bonis seu occasione bonorũ vt supra habitũ est. [e] Secundo contigit in defendendo honorem alicuius sicut cum aliqs vnũ defendit in duello & hoc tangitur in textu cum dicitur quod emendam & verigeldũ per id nõ diminuet, & exinde sequitur quod vnus bonorũ suorum curatorem statuere potest, nec per id emendam diminuet suam & secundum hunc modum procuratores seu ferendarij tutores etiam dicuntur, vt. ff. de procura. L. i. vide etiam ad hanc materiam insti. de cura. §. i. vbi dicitur masculi quidem puberes & femine viri potẽtes vsq; ad. xxv annũ completum curatores accipiunt.

Notandum pręterea [f] quod tutela octo finitur modis. Primo si pupilli ad annos peruenerint. Secundo si arrogati sint impuberes hoc est, cum se vnus alicui in filiũ dederit. [g] Tertio cum deportatur vel in seruitutem redigatur, aut ab hostibus capiatur. Quarto si tutor datus sit sub certa conditione. Quinto si moriatur tutor vel pupillus. Sexto si tutor clipeum immutet hoc est paciatur capitis diminutionem aut econtra pupillus. Septimo si datus est ad certũ tempus. Octauo si suspectus fuerit, vel qui iusta causa excusauerit sese, de his vide insti. qui. mo. tute. fini. §. itẽ finitur tutela. ff. eo. ti. C. eo. ti. per totum.

Circa textum cum addebatur, cum pilos in barba. illijs & sub ascellis habuerit. &c. Consuetudo ista abrogata iam est p sanctiões imperiales, vt insti. qui. mo. tute. fini. §. pubertatem. Cũ dicitur pubertatẽ autem veteres quidem non solum ex annis sed etiam ex habitu corporis existimari volebant, nostra autem maiestas dignum esse castitate nostrorum tẽporum existimans bene putauit, quod in fœminis impudicum antiquis visum est, idest in spectionem habitudinis corporis, hoc etiam in masculos extẽdere, & ideo nostra facta cõstitutione promulgata, pubertatem in masculis post decimum quartum annum completum illico initium accipere diſposuimus. Antiquitatis normam in fœminis bene positam in suo ordine relinquentes, vt post duodecim annos completos viri potentes esse credant. Textus tamen articuli dicit hanc consuetudinem seruari debere si de annis alicuius dubitatur. Q. d. si de annis alicuius dubitatur inspectio habitudinis corporis obseruet, si vero de annis notitiam habeãt inspicere nõ erit necesse.

[d] *Tutela contigit dupliciter concordat infra ar. sequenti.*

[e] *Tutoria triplex inuenitur, quædam est bonorum, quædam honoris quædam uitæ. Tutor bonorum iure feudali est dominus feudalis. Tutor honoris est quilibet patronus causæ, & iste est duplex uel potius triplex. Quidã ex legitima agnatione, ut qui de uirili sexu cõiuncti sunt quasi à patrenati & hij etiam sunt tutores uitæ. Quidam per fœminini sexus personas cognati iungũtur, ut insti de legitti. agna. tute §. ij. Tertia fit a iudice f. u. c. lvi.*

[f] *Tutela octo finitur modis, concordat Iur. Mu. ar. xxvi.*

[g] *Tutela iure feu. inter mulierem & tutorem finitur octo modis. Primo si mulier uitæ prouisionẽ uel dotalitiũ demeruerit ex causis in xxxi. c. li. feu. expressis. Secundo cũ ad annos peruenerit quia tunc sibi tutorẽ eligere poterit. Tertio si tutorem in maritũ legitimum duxerit. Quarto si ad tempus electus sit. Quinto si passus est capitis diminutionem. Sexto si tutor moritur. Septimo si mulier moritur Octauo si ex causa à tutela depositus sit, uide feu. c. lvi.*

IN uiolentiarum actione [a] quæ duellum non infert, tum & in omni manuali facto. [b] Iudex mulieribus licite dabit tutorẽ, si uerum suum tutorem protunc habere non possunt. Si autem per eã actionem alicui partium duellum inferatur, idest si casu ad duellum ueniret, extunc tutor eius nõ erit alius nisi is qui est in generatiõe sibi æqualis, & ad eam iure agnatiõis ptinet.

[a] *Cõcordat Iur. Mu. ar. xxvi.*

[b] *Quod autem factum manuale dicatur, uide infra l. ij. ar. xxxv.*

Glosa.

In articulo presenti declaratur id quod superius tactum est. Quod quidã sunt tutores bonorum, & quidam honoris & vitę, hoc tangitur in articulo cum dicitur in actione quę duellum non infert, vel cum duellum infertur. In actionibus duellum non inferentibus tutores esse possunt, procuratores seu ferendarij seu alter quiuis qui de iure iuuare aliquem potest vt hic in textu &. C. de in litem. dando tuto. vel cura. L. ad protegendam. Si vero actio ad duellum cedit extunc, tutor fit proximior agnatq, vt. ff. de legi. agna. tute. L. ij

[h] *Nota differentiam inter annos pubertatis & annos discretionis. Annos etenim pubertatis puer attigit cum à tutoria potestate in qua fuit absoluitur alumq; sibi eligere potest curatorem si uult, & hoc facere potest post xiij. annum tur. seu. Annos uero discretionis attigere non dicitur nisi habeat xxi. annos seu. c. xxvi.*

[i] *Secundum ius Saxonicum anni pubertatis quãdo attinguntur Concordat Iur. Mu. ar. xxvi. glo.*

[k] *In quibus annis matrimonia contrahere possunt.*

[l] *Iure spirituali ad annos quando perueniatur.*

[m] *Prelatiure in quibus annis cõferri debent.*

Articulus. XLIII.

porum existimans bene putauit, quod in fœminis impudicum antiquis visum est, idest in spectionem habitudinis corporis, hoc etiam in masculos extẽdere, & ideo nostra facta cõstitutione promulgata, pubertatem in masculis post decimum quartum annum completum illico initium accipere diſposuimus. Antiquitatis normam in fœminis bene positam in suo ordine relinquentes, vt post duodecim annos completos viri potentes esse credant. Textus tamen articuli dicit hanc consuetudinem seruari debere si de annis alicuius dubitatur. Q. d. si de annis alicuius dubitatur inspectio habitudinis corporis obseruet, si vero de annis notitiam habeãt inspicere nõ erit necesse.

Et post. lx. annos &c. Huic. §. cõtrariari videtur, Insti. de excusa. tuto. §. Item maior, ubi expresse habetur, quod is qui annos transcẽdit suos septuaginta annorum esse debet. [h] Is vero qui attingit viginti quinq; annos, a primo annos attingere dicitur. R. quod tempore Iustiniani qui constitutiões statuit illas, homines fortioris naturę fuerunt, q̃ tempore Caroli qui ius Saxonibus prẽsens dedit. Quare & tempus abreuiauit in attingẽdis discretionis annis tum & in transcendendis eisdem vt textus habet articuli, vide ad hãc materiam, insti. de excusa. tuto. §. minor &. C. de legitti. tute. L. fina.

Sciendum tamen secundum ius prouinciale nostrum Saxonicum quod puer annos attingit pubertatis post duodecimum annum. [i] Secundũ vero ius feudale in tredecimo. Ad annos vero discretionis nõ peruenit nisi post vigesimum primum annum secundum ius nostrum. Secundum vero leges post vigesimum quintum vt supra arti. xxiij. glo.

Sciendum pręterea si matrimoniũ valere deberet in sponsalibus puer ad minus debet esse septem annorum [k] secundum ius canonicum, quod si infra septennium cõtractus fit, tenent sponsalia, si postmodum fiat consensus. Si vero posthac non cõsenserint contractus erit nullus, vt extra de spon. impube. c. si infans. §. fi. li. vi. &. xxvij. q. ij. lex.

Sciendũ pręterea quod iure spirituali ad annos non peruenitur, [l] ita quod sine tutore quęrulari possit nisi habeat quatuordecim annos, vt extra de iudi. c. si annũ. li. vi. Prelatus vero [m] & dignitates iure canonico habere admittuntur. xx. attingentes annum & hoc intelligendum de prelaturis quibus cura animarum adiuncta non sit, vt extra de ęta. & quali. c. permittimus. li. vi.

Articulus XLIIII.

PRoponat si fœmia aut uidua ciuiliter [a] aduersus suum tutorẽ quod ipse eius uel eorum bona occupauerit, uel si maritus uxori suam proprietatem in modũ propter nuptias donationis [b] in recompensationem erogauerit idest dederit, in his casibus Iudex eius uel earum tutor erit.

[a] *Cõcordat Iur. Mu. ar. xxvi. glo.*

[b] *Ex isto colligitur quod mulier tutorẽ necessario habere debet ad acceptandum donationem.*

Glosa.

Proponat si fœmina. &c. Ad hoc etiam dicit lex imperialis, cum quem vt suspectum tutorem vel curatorẽ accusas, pendente causa cognitionis abstinere ab administratione rerũ tuarum donec causa finiatur preses prouincię iubebit. Alius tamen interea in locum eius in administratione rerum tuarum ordinan-

dus est, vt in. L. eū quem. C. de suspect. Et hoc nota quod tutor loco domini habetur cū tutelam administrat, non tamen pupillum spoliat. ff. pro emp. L. qui fundū §. si tutor &. ff. de fur. L. hoc interdū. [c] Tutor autem defendit pupillum expensis pupilli. ff. de administra. tuto. in multis legibus, & de pe. c. in qui busdā. Et potest tutor pupillam maritare & omnia eius bona in dotem assignare, de testa. c. rainūtius. Et sicut tutor prohibetur emere rem pupilli, sic & eius vxor. C. de contrahē. emp. & vendi. L. cum ipse.

c. *Tutor defendere pupillum debet impensis pupilli.*

Nota quando infans vel minor conuenitur, vel eius bona sunt peritura, vel imminet es alienum iudex dat ex officio curatorem liti de consilio coniunctorum alias procedi non potest ius illud quando non reperitur tutor, idem in furioso vide per Bald. in li. feud. ti. de va. mili. qui. c. i. vide etiam per Bald. de ap. in spe. ante medium versi. sed quid dices.

Glosa.

Id quod in articulo presenti habetur quodā modo supra ar. xli. tactum est. Articulus tamen presens & ille. xli. in eo differūt. Ibidem enim contra tutorem agitur quod bona alienet sua hoc est quia ex possessione ea dimiserit, illa vendendo. Hic vero quia bona huiusmodi solus occupat vel tollit & hęc est magna differentia, hic etenim solus facit, ibi vero alteri facere permittit, vide ad id in auten. vt liti. iurent in exordio. §. i. coll. ix.

In textu cum dicitur bona eorum occupauerit. &c. Quid si sibi donauerit vel vendiderit an illa iure retinere possit. Quidam dicūt qđ sic per. §. per traditionem, insti. de rerum diuisione, nihil enim conuenientius est naturali equitati, q̄ voluntatem domini volenti rem suam in alium transferre ratam habere. ℟. tamen quomodocūq; tutor a pupillo bona acquirit, vel illius cuius est tutor, in dolum fit pupilli, & ita occupare bona pupilli iniuste dicitur, cōtra iuris enim dispositionem facit. Sed quicquid non iure fit iniuste fit, siue illud solus faciat, siue alter nomine ipsius, vt in auten. vt hij qui obli. §. quod si quis. coll. vi. Dicere quis possit responsionē hanc esse minus validā, nam paragraphus ille dūtaxat disponit de pueris minorennibus, & non de mulieribus quę annos perfectos habent· ℟. quod &si quidem paragraphus allegatus ita se habeat. Principium tamen & paragraphus primus eiusdē tituli disponit de adultis, annosq; habentibus qui sub tutela sunt alicuius, vt in auten. eo. ti. §. i. coll. vi.

Vel si maritus vxori loco donationis propter nuptias recompēsationem fecerit. &c. sic scilicet quod ipsa dotalitium seu vitę prouisionem in aliquibus bonis reformatā dimittat. Maritus vero in alia hereditate recompensam hoc est aliam reformationem facere velit, vide ad id. C. de cōpensa, &. C. ad Vellciauum. L. iubemus. & in auten. vt immobi. ante nup. coll. v. [d] Vnde & periculosum est bona huiusmōi in dotalitiū assignata emere q̄uis tutor vel maritus recompensam faciat, emptor siquidem tutus non erit cum bonis illis, recuperare etenim bona huiusmodi iure possunt, etiam si emptori promiserint. Dato etiam quod recompensa hoc est reformatio huic similis per maritū facta probari possit, nisi forsan de nō agendo vel repetendo iurauerint, vt in auten. vt immo, ante nup. do. §. i. coll. v. & in auten. vt nulli. iudi. li. habe. §. & illud coll. ix. & extra de iuriuran. c. licet. li. vi. Persimile etiā intelligi debet de illis quibus bona aliqua conferuntur vt exinde obsequiū aliquod prestent, vel pecunia aliqua datur vt emolumentum aliquod sit. Illi vero profugos se faciunt in recompensamq; illius donationis vel pecuniam collatam restituunt, vel pro obsequio ratione bonorum acceptorum obligato recompensam faciunt. Vnde circa id sciendum [e] si vnus profugum se declarans bona sua cuiq̄ dimiserit vel ea alienauerit pro non facto reputatur quinimmo bona huiusmodi per creditores repeti possunt in debito si ille profugus sit, de hoc vide. ff. qui in fraudem creditorum &. C. eo. ti. per totum.

d. *Bona in dotalitium assignata emere periculosum est.*

e. *Bona in fraudē creditorum alienari minime possunt alias repetuntur.*

Articulus XLV

Licet maritus uxori suæ quantū ad progeniē nō sit æqualis, ratione tamen consumati matrimonij eius tutor est [a] & efficitur sibi æq̄lis [b] moriente aūt uiro, mulier ab eius absoluitur iure, & primum statū quē ante copulationē uiri habuit recuperabit, innatumq; ius acquiret, & ideo non mariti eius sed ei in progenie æqualis & proximior agnatus ex parte gladij tutor eius erit. Exindeq; mulier nulla bona sine uiri consensu donandi uendendi neq; resignandi habet potestatem, & hoc propterea quia ipse ea cum uxore noscitur possidere.

Virgines tamē & uiduæ proprietates suas sine tutoris autoritate uendere possunt [c] si tutor hæres earum non fuerit.

a. *Vide infra li. iij. ar. xlv.*

b. *Concordat L. maritus C. de procura. et item L. doce. C. de rei. uendi, an autē appellatione uxoris etiā intelligatur sponsa quæ per uerba de præsenti contraxit matrimonium sed nondum est traducta in domum mariti, vide Ange in §. fuerat Insti de acti. in xv. & xvi. col.*

c. *Alij textus habent nisi tutor ut hæres ad illa perueniat.*

Glosa.

Licet maritus, &c. Pro concordantijs istius vide. ff. ad municip. L. filij. §. ij. &. L. vlt. ff. de iudi. L. exigere. ff. de fena. L. fœmine. C. de nupci. L. cū te. &. C. de dignī. L. mulieres li. xij. &. C. de. inco. L. fi. Et hoc scias qđ vxor etiam nō dotata debet ali a viro, & in domo viri li vir viuit dum tamē operetur viro. Sed mortuo viro debet ali extra domū viri si male tractaretur in domo. Et intrà annum restitutionis dotis mulier debet ali ab heredibus viri de fructibus suę dotis, de hoc in specu. ti q fil. sunt legi. & ibi per Bald. in additioni. Et extenditur priuilegium vxori concessum etiā ad spōsum sicut priuilegium concessum monachis extenditur ad regulares, & cōcessum religiosis ad Episcopos de sen. excom. canoni, in glo. extendendū, vide etiam supra. co. li. circa ar. xij. & ar. xx. & circa. ar. xxxiij.

[d] Vxor quicquid acquirit de operibus suis marito acquirere dicitur.

Nota etiam [d] quod quicquid acquirit vxor de operibus suis, acquirit marito suo sicut liber homo bona fide possessus secundum Inno. de testa. cum in officijs. Dicit tamen Bar. quod si vxor gerit in animo acquirendi sibi ipsi, tunc nō acquirit marito quia acquisitiones iuris gentium sunt & fundantur in cōsensu. ff. de dona. L. qui mihi &. C. de donatio. inter virum & vxo. L. si filiū tui. Maritus autē tanquam tutor & coniuncta persona proponit actiones pro vxore, vt in. L. maritus. C. de procurato. Quamuis tutores vel curatores in causa pupilli vel adulti procuratores non faciunt nisi lite a se contestata vt in. L. neq̄. C. eo. e Et licet cōiuncta persona non cogitur mandatum allegare debet tamen cauere. C. eo. L. exigēdi. Et licet iure lōbardo, vxor transit in potestatem viri secus tamen de iure Romano, vt nota. C. de cōdit. inser. L. si vxor & nota. insti. ad trebelli. §. postea, nisi quoad debitum carnis vt ibi. Secundum leges vero vidua retinet domicilium honorē & dignitatem defuncti sui mariti donec & quousq; alteri nupserit vt. ff. ad municip. L. filij. §. vidua C. de nup. L. cum te. ff. de senato. L. fœmine & notatur in. c. exparte adfi. vlti. glo. de fo. cōpe. Et sic etiā intellige hic glosam ordinariā.

[e] Coniuncta persona ut est maritus cum uxore mandatum allegare non cogitur debet tamen cauere.

Glosa.

Superius in articulo. xxiij. habitum est de tutela agnatorum de qua etiam vide Insti. de legi. agna. tute. §. i. Dictū preterea est supra arti. xli. §. iij. de tutore per iudiciū dato de quo etiam vide. C. de in littem dando tuto. vel curato. L. iij. hic in presenti articulo habetur de tertia tutela quæ fit per voluntariam electionem, & hęc est mariti erga vxorem.

Vnde notandū circa id quod tutoria mariti differt ab alijs tutorijs vel tutoribus datiuis quadrifariam. [f] Primo quia non necessario

[f] Tutoria mariti per respectum ad uxorem differt ab alijs tutorijs quadrifariā concordat. Iur. Mu. arti. xxvi. glo.

indiget satisdatione vel assecuratione bonorum quorum est tutor sicut alij tutores facere coguntur, vt supra ar. xxiij. §. iiij. Insti. de satisda. tuto.. vel curato. §. ne tamen. Secundo quod rationem facere non tenetur, quemadmodū illi coguntur, vt supra ar. xxiij. In auten. vt hi q obli. §. si vero. coll. vi. Tertio qđ alienari non potest quemadmodum alijs cōtingit, vt supra ar. xli. insti. de suspect. tuto. §. nouissime. Quarto nō necessario venit quod sit paris conditionis, quemadmodum alios esse oportet, vt supra ar. xxiij.

g. *Paris conditionis esse intelligitur quadrifariam vide infra lib. iij. ar. lxxiij glo.*

Notandum preterea g quod paris conditionis esse intelligitur trifariā. Vno modo ex parte progenici seu genelogie, vt insti. de legit. agna. tute. §. sunt autē. Secundo, ex parte nobilitatis ex qua cognatio oritur. In auten. vt ab illustribus. §. quęcūq; coll. v. & de his duobus tangitur hic in textu, nam maritus ista habere non tenetur ad hoc quod tutor sit vxoris. Tertio paris conditiōis esse fit cum vterq; sit liber, nā a cōtrario sensu illos dicimus nō esse paris conditionis cum vnus est liber & alter seruus. Ille etenim qui seruus est non est equalis illi qui est liber, vt insti. de iure. pso. § summa itaq;, & istud presupponitur in matrimonio, [h] quia nullum matrimonium esse potest inter liberum & seruum secundū leges vt. C. de incestis nup. L. Cum ancillis. Secundum canones tamen matrimonium valet si sciuit eū seruū fuisse, vt. xxix. q. ij. Si femina.

h. *Inter liberum & seruum matrimonium nullum esse potest.*

¶ Moriente autē viro &c. Vxor siquidem iura nanciscitur viri q̄diu ipse vixerit & nō vltra, vt in autē. de consul. col. iiij. C. de nup. L. Cum te. ff. Ad municipales. L. Filij. §. ij. ff. de sena. L. Femine. C. de digni. L. xij. per totum. In auten. de nup. §. attamen. col. iij.

Considerādum insuper [i] quod tutele mariti cum alijs tutelis conuenientia inuenitur triplex, seu vt alij volunt tutele mariti triplex effectus. Primo quia mulier sine voluntate viri nihil facere potest, & hoc tangit in textu ibi, & exinde mulier. Secūdo quod vxor marito de bonis suis nihil dare potest, vt supra arti. xxxi. & iur. mu. ar. xxvi. glo. In auten. vt hi qui obli. §. quod si quis. col. vi. Tertio qđ nec alteri alienare poterit, vt insti. qui. alie. licet vel non. §. i.

i. *Tutelle mariti respectu uxoris cum alijs tutelis conuenientia triplex.*

Et ideo non mariti eius sed in progenie progenie proximior agnatus tutor eius erit. &c. Dubium circa id exoriri possit. Quandoquidem superius in articulo. xxiij. §. vlti. habetur quod tutor filij minorennis etiam tutor viduę esse debet, hic vero In articulo presenti dicit quod nō mariti eius sed proximior agnatus esse debeat, & ita vnum contrariari videtur alteri. ℟. quod nulla est in eo contrarietas superius etenim in articulo allegato intelligi debet de mulieribus pueros habentibus vnde tutores puerorum etiam viduę vt sic tutores erunt quoad alium superduxerit maritum, hic vero in articulo presenti loquit

de mulieribus quę nullos habent pueros, vt sic etenim tutor ipsius erit proximior agnatus & non eius mariti, huiusmodi etiam tutores superintendere debent, ne maritus dotalitium seu virę prouisionem alienet, vt insti. qui alie. li. vel non. §. i. In auten. vt immo. ante. nup. dona. col. v. nã alienatio huiusmodi nullum robur habet etiam si consenciat, vt. C. ad velleia. L. iubemus, in auten. vt nulli iudi. liceat, habe. §. illud. col. ix. ff. de dona. inter virũ & vxo. L. i. C Virgines & viduę. &c. hoc fit ex eo quia tutores non participant cũ ipsis in lucro vel damno, vt in auten. vt lice. ma. & auie. §. si autem vir col. viij.

Articulus XLVI

[a] Fœminæ & mulieres tutores habere debent [b] in qualibet actiõe ex eo quod iudiciaria potestas in testimonio eas non poterit superare. [d] Vbi uero iuramentum ab eis fieri debere decernetur non tutor sed persona iuret principalis. Veri etiam tutores earum uarendã seu cautionẽ pro eis promittere debent, & eandem si necesse fuerit recipere & promissam adimplere.

Glosa.

Fœminę & mulieres tutores idest aduocatos, habere debẽt & hoc ptinet ad officiũ iudicis, vt. ff. de officio. pcõsul. L. nec quicq̃. §. aduocatos, vbi innuit q̃ Iudex debet prouidere de aduocato fœminis. Pupillis debilibus, & his qui sue mentis non sunt, aliquo ex eis petente, vel etiam non petente, & qui per aduersariorum potentiam aduocatum habere non possunt. Vide etiam infra eodẽ libro circa ar. lx.

Glosa.

Fœminę & mulieres. &c. Si vero mulier fuerit pars respondens [e] & agitur contra ipsam occasione bonorum nullumq̃ habeat tutorem cogitur in instanti coram iudicio tutorem sibi eligere, alias cadet in actiõe. Si vero legitimum & verum habeat tutorem qui tamen protunc absens a domo sit inducie sibi dande erũt quatuordecim dies ad statuendũ eundẽ. C Veri etiã tutores. &c. [f] Vñ tutores veri dicuntur & sunt vir respectu mulieris, & item propinquior agnatus qui paris conditionis sit, & isti guarendam prestare tenẽtur pro suis pupillis secus est de illis tutoribus qui per iudicium dantur vt infra articulus sequens. Sciendum circa id q̃ quod mulieres in actionibus earum necessario habent tutores ex triplici causa. Primo quia testimonio vinci non possunt vt hic in textu. Secundo quia promittere non possunt nec ex eorum respõsiua aliquid pati, vel etiam quia iura scire non tenẽtur, vt. C. de iur. & fact. igno. L. ne passim. Tertio vt non necessario veniant monende pro iudicato, & ita in eo honorantur, honorięq̃ eorũ prouiditur, vnusquisq; enim mauult virum pro aliquare monere q̃ mulierẽ, & etiam citius testimonio conuincuntur viri q̃ mulieres. Pręterea pręcauetur in eo indemnitati mulierum ex eo quia a damno se prę custodire nesciunt vt in auten. vt liti iurent. §. si vero mulier. coll. ix.
In textu cum dicitur & promissam adimplere. &c. hoc intelligi debet de veris tutoribus, vt. C. de procuratoribus. L. cum rem & C. de eo qui pro tuto. vel cura, negocia gessit. L. i.

[a] *Textus germanicus habet urgines & mulieres.*

[b] *Contrarium uide supra eo. circa ar. xli. & ar. xliij. li. ij. ar. lxij. li. vj. ar. xxx. vbi aliter de iure canonico sentitur.*

[c] *Istud receßit à praxi modęnorum hodie etenim mulier oportet ad quærelam tutorem eligere & eum per iudicem cõfirmare & ita per illum confirmatũ tutorem acta precedentia per non confirmatum tutorẽ agreata cõfirmat & ratificat.*

[d] *Intellige qd̃ q̃uis mulier sola per se iurare cogitur, hoc tamẽ non contingit nisi tutor eius per negatiuam litem contestatus sit & ad cõscientiam mulieris iuramentum delatum fuerit & ita practicatur.*

[e] *Mulier sine tutore agere nõ potest. Primo si marituꝫ habet quia ille eam intercedere debet. Secundo si datus est ei tutor indialiter ille est nim eã intercedit. Iẽ puelle mulieres non maritate etiam tutores habere coguntur quia uinci testimonio non possunt, seu. c. lvi.*

[f] *Veri tutores qui dicantur.*

Articulus. XLVII

[g] Tutor iudicialis uel ex parte iudicij datus pro mulieribus & fœminis quibus tutor ascitus est uarendam seu cautionem recipere & promittere interrogantiq; iudici facti ueritatem enarrare debet & nihil amplius pro stipulatione præ dicta sustinere, quia expirato iudicio eius tutela expirat.
In omnibus iudicialibus terminis licebit iudici personis huiusmodi aliũ dare tutorem cum uerum non habeant defensorem.

Glosa.

Tutor iudicialis. &c. de huiusmodi tutoribus vel curato. vide plene p. Guil. in spe. ti. de tuto. & ti. de curato. per totum.
In quibuslibet. &c. Curator tamen simpliciter ad litem datus, intelligitur datus ad omnes lites vt in. L. si pupillus. ff. de ture. Et secundum ius commune in eadem causa dato vno curatore, non potest dari alius vt. ff. eo. L. cum semel. Item & municeps detur tutor municipi, & sic alias ciui. secus ergo si nõ esset ciuis vt. ff. ea. L. &c.

[g] *Mulieres in actionibus suis necessario habent tutores ex triplici causa.*

Glosa.

Antehac dictum est de tutoribus qui pupillum ab omni periculo & damno tueri debẽt damnaq; ex negligentia commissa resarcire, hic tandem agit de tutore iudicialiter dato q̃ nullum ex tutela sustinet damnum, vt. C. de in lit. dan. tuto. vel cura. L. ad protegendum.
Et est mirabile quid, quod is qui cautionem promittit eam adimplere non teneatur. Tuta men responde quod tutor huiusmodi nõ aliter se habet nisi quemadmodum procurator.
[a] Procurator etenim verba alicuius faciens nullum sustinet damnum, sic & tutor huiusmodi cuius etiam autoritas cessat, cessante iudicio, vt. C. eo. ti. L. Siue ex testamento.
In omibus iudicialibus terminis &c. Intellige si verum non habeat tutorem, vt. C. in qui. cau. tuto. habe. L. Licet.
Notandum circa id [b] quod tutor per iudicẽ dari potest etiam illi qui prius tutorem habet ex sex causis. Primo si tutor cum pupillo aliquid iudicialiter ad agẽdum habeat, sicut cum maritus facit vxori aliquam reformationem recompense dotalitionalis vt supra ar. xliij. Secundo si absens sit tutor, vtpote quia in seruitio domini, vel bellica expeditione immoretur, interimq; pupillus impetatur. Tertio si vnus excusauerit se a tutela, dato etiam quod plures sint qui se nõ excusauerint, in loco ergo illius qui se excusauit, eligitur alter in tutorem, facilius em tutela administratur a pluribus q̃ ab vno. Quarto si bona sint in diuersis ptibus, quę p. vnũ difficile administrari possint. Quinto si proscriptus fuerit vel ex suspiciõe interdicta sit vni tutela, vt supra ar. xli. Sexto, si bona pupilli multiplicantur, ita quod difficile per vnũ prouideri possint. vide ad hanc materiam insti. qui dare. tuto. pos. §. ad certum. ff. de acti. & oblig. L. Obligationes. C. in qui. cau. haben. tuto. dari tutor potest. L. i. ij. iij. penulti. & vlti. ff. de tutelis L. Si quis tutorem. ff. de excusa. tuto. L. propter litem. §. vltimo.

[a] *Procurator uerba alicuius faciens nullũ sustinet damnum.*

[b] *Tutor dari potest prius habenti tutorẽ ex sex causis, concordat Iur. Mu. ar. xxvi.*

Articulus XLVIII

OMnes illegittimi et capite diminuti neq; in suis actiõibus neq; in eorũ duellis tutores habere possũt. Mutilati sine tutore se defẽdere debent, & etiã actiones instaurare, nisi in actione parti duellum inferatur tunc eorum tutor sit quilibet eius in progenie similis agnatus. [a] Si corpore uiciatus non poterit suum uerum habere tutorem cũ ei actio duelli indicetur, & hoc iura mẽto suo affirmauerit, extunc quicunq; hoc propter eum uel nomine ipsius facere uoluerit eidem conceditur, uel pugilem quem saltem suis poterit ad hoc nummis comparare habeat, dato quod eius tutor uerus ibi præsens sit cõstitutus. [b] Si uero per pugilem se defendere uoluerit, pars aduersa æquo modo ipsum p pugilem poterit impugnare, [c] licet ei personaliter duellum primo indicebat, nec p hoc iuri derogabit suo. Simili etiã modo defẽditur mortuus si ei duellia uerba apponãtur & eum impetere quis de commissis uelit. Cum certatore potest se quis defendere ut præmissum est. [d] Eo autem modo homo in suo iure minime potest impugnari qui est bonæ famæ.

Glosa.

Superioribus declaratum est per longum de tutoribus & qui tutores habere possunt si voluerint & item qui necessario tutores habere debent, articulus prẽsens disponit de his qui in actionibus tutores non possunt habere suis, cum dicit omnes illegittimi & capite diminuti. &c. Ratio autem istius est quia si tutores habere possent, ipsi essent meliores in iure q̃ eorum principales quod fieri non debet.
[c] Nullus enim admittitur habere meliores & potẽtiores ac digniores tutores q̃ ipse est, sed nec causam potẽtiori subdelegare q̃ solus sit, quia id esset nocium parti aduerse vt. C. ne liceat potentioribus. L. si cuiuscunq;, immo q̃ id facit actionemq; potentiori [f] ratione officij cedit perdit actionem illam & cessio non habet effectum.
Et capite diminuti, de his vide supra ar. xxxvij. xxxviij. &. ff. de his qui notan. in fa. L. iij.
Mutilati sine tutore. &c. hoc est ille qui mutilatus est tutorem habere non tenetur in actionibus suis sicut contigit mulieribus quę absq; tutore nihil agere possunt.
Si corpore viciatus. &c. Paragraphus iste cõtrariari videtur supra. arti. xv. &. xviij. & legibus ibidem allegatis vbi dicebatur quod qcquid corporaliter cõmonstrari poterit iura-

[a] *Alij textus addunt qui id facere voluerit.*

[b] *Inr. Mu. ar. lxxiij.*

[c] *Alij textus habent quãuis in principio causæ de pugile nullam fecerat mẽtionẽ.*

[d] *Alij textus habẽt cum pugile uero nõ potest quis hominẽ bone famæ in suo iure conuincere.*

[e] *Nullus admittitur potentiores habere defensores.*

[f] *Actionem potentiori cedens perdit causam.*

mento se pro eo expurgari non potest, hic vero dicit quod iuramento facto occasione illius quod tutorem habere non potest, pugile pecunijs comparare ei admittitur, licet tutor eius verus ibi præsens sit. &. Quod cū in textu articuli presentis dicitur dato quod eius tutor verus ibi presens sit intelligitur de tutore bonorum & non de tutore duelli, fieri em̄ potest quod aliquis bonorum tutorem habere potest qui tamē non est nec esse vult tutor duelli, & ita vnum non contrariatur alteri, sepius etenim sub tutoris nomine tutor bonorū intelligitur, ut. C. de procu. L. neq; g Q̄q; tutor actipitur pro illo qui bona communitatis administrat, vt. C. de sacrosan. epis. L. iubemus. Aliquando etiam pro procuratore actipitur, vt. C. de auro. tuto. per totum, fore etiam posset quod ibidem presens sit sed propter senium eundē defendere minime posset. Simili modo defenditur mortuus. &c. Istud ius iam ex vsu venit & ita abrogatum quodcunq; etenim ius ex consuetudine venit huic derogatur vt. iiij. dis. leges, & in prohe. instit. § igitur post libros [h] immo & iure Canonico abrogatum est ius illud vt extra de purgatione vulgari per totum licet Saxonibus in certis casibus admittatur, vt supra ar. xxxix.

Cum certatore potest se aliquis defendere. &c. ex isto paragrapho doctrina datur quo pacto, & contra quem se vnus per pugilē defendere possit. Corpore etenim viciatus contra sanum qui eum alloquitur & aliter innocētiam commonstrare non potest suam per pugilē sese defendet, vt. ff. de re iudi. & effec. sen. L. commodis, preterea contra illos qui ius suum furto vel preda infregerunt per pugilem decertaē vt supra arti. xxxix. ff. ad le. Iul. ma. .L. is qui in reatu. Sciendum tamen circa id quod articuli qui occasione duelli vel pugilationis disponunt quicq; peramplius nullius sunt vtilitatis. Id enim quod prius per duellum probabatur, [i] & duellum alicui quis indicebat nunc septem testibus conuincitur vt infra eo. ar. Ixiij. glo. Vnde & si quidem Saxonibus duellum admissum est, non tamen in omnibus casibus id eis facere licuit, sicut nec pro omni damno corpus & bona vnus perdere debet, vt. ff. de bonis damna. L. cum ratio, &. ff. de dona. L. post contractum, & in autē. de manda. princi. §. oportet coll. iij. &. C. de pœnis. L. sancimus.

g. *Tutor multis modis accipitur.*

h. *Duellum abrogatū est fallit in certis casibus, ut supra ar. xxxix.*

i. *Duellum hodie ad probationē septem testium uenit.*

Articulus. XLIX

VLneratus si suum plagiarum uel qui eū uulnerauit per duellū conuincere uelit, propter debilitatemq; corporis protunc duellum perducere ad effectum non poterit nec habet qui pro eo id agredi uelit, [a] Iudex dabit ei inducias seu terminum assignet quoad id perficere possit.

a. *Hoc ius saxonum est contra ius commune ubi actor tenetur mittere procuratorē qui impedimentum legale declaret, ut notatur per doctores in L. prima. ff. de diuer. & temp. pre.*

Glosa.

Duella & pugillationes obtinuerāt Saxones [b] ex eo quia militares erant, quodq; non omnia ad iuramenta admittere cogerentur, duellū eis pro iure confirmatum est, in casibusq; huiusmodi trahebāt se ad priuilegium presens ex singulari prerogatiua eis cōcessum, [c] nec enim diceretur priuilegium nisi aliquid speciale contineat in se, sed nec debet Saxonibus prohiberi duellum cum nec ipsi demeruerūt in aliquo vt eis infringatur.

b. *Concordat Iur. Mu. ar. xiij. & xxxv. & item ar. lxxxiij. glo.*

Notandum circa id quod quatuordecim modis euenire potest d quod priuilegiū reicitur Primo si in aliquo suspecto loco viciatū sit, vel falsi caracteres appositi sint sensum immutantes, vt extra de crimi. falsi. c. licet. Secūdo si in sigillo falsificatum quid sit, vt extra de fide instrumētorum. c. inter dilectos. Tertio si refert se ad prius priuilegiū & illud prius non habetur, extunc istud posterius quod se ad primū refert nihil valet, quia nouū priuilegium nullū ius tribuit priori, sed duntaxat confirmat illud, vt. ff. de re. iu. L. cum principalis & extra de confirma. vti. per totum. Quarto si nihil speciale habet quod cōmuni prejudicaret, sicut est in proposito, qa hic est speciale quid communi prejudicans. Priuilegium etenim est lex priuata & ita vt aliquid specialis habeat necesse est, vt extra de verbo. signi. c. abbate. &. xxv. q. i. c. ideo p̄mittente, item octaua die, &. xij. q. i. c. quia. Quinto si dolo malo illud acquisiuit, vt extra de rescrip. c. sedes. Sexto si sit cōtra communem vtilitatem vt in autē. in medio littis. §. i. col. viij. Septimo si interposita conditione datur, vt extra de condi. appos. c. verum cum alicui Ecclesię & in glo. Octauo si ad definitum tempus datur tempusq; illud expirauit, vt. xxxv. q. iij. c. quędam &. c. quod scripsi. Nono si est datum contra ius alterius, vel in prejudicium alterius iuris, vt extra de decimis. c. suggestū &. c. dilecti filij, extra de verbo signifi. c. quid per nouale, &. xxv. q. ij. c. vlti. Tum etiam amittitur priuilegium si abutitur eo ad decennium, vt. ff. de. iudi. L. i. Decimo si priuilegium illud sit quo vnus liber esse velit a iure prouinciali vel a iure ciuili cui subest, vt. C. de decurionibus. L. vacuatis. L. exemplo. L. curiales &. L. omes qui. C. de ca. fru. L. ij. & in autē. vt. om. obedi. iudi. §. hāc. coll. v. Vndecimo si inchoata iam causa priuilegium sit impetratum ita quod sit inhibitorium cause iam incepte vt extra de testi. c. causam que de priuilegijs. c. dudum et extra vt litte. pēden. c. i. &. vlti xij. q. i. c. penulti. & vlti. C. vt lit. pēden. L. i. Duodecimo si cōtra cōmūe priuilegiū speciale sit impetratū, vt extra de rescrip. c. sicut Romana, & eo ti. c. pastoralis &. c. ex parte & extra eo. ti. c. gratiā li. vi. Tredecimo, si ille cui priuilegium dedit in contrarium illius iudicat scienter vel ignoranter vt. c. suborta in fine, extra de sen. & re iudi, vel si illo derogauit, & hoc intellige tēpore quo id facere potuit, vt. C. de iu. L. iussio. &. c. suggestum de decimis. ff. de adimen. lega. per totum. Quartodecimo si priuilegiati libertati per priuilegiū concesse, verbo vel facto occulte vel aperte renunctiarunt, vt. C. de pactis. L. si quis. ff. de acquirē. vel ommittendo, heredi. L. recusari, vel alio quouismodo contra illud facit aut gratię huiusmodi derogat, vt. ff. de lega. L. cum pater. &. ff. de minoribus. L. auxilium, extra de prēben. c. proillorum, de consti. c. cum accessissent, de priuile. si de terra, &. xi. q. iij. c. priuilegium &. lxxiij dis. c. vbi.

d. *Priuilegia reiiciuntur ex certis causis.*

Articulus L

OCcidens aut uulnerans aliquem [a] eundēq; occisum aut uulneratum si iudicio præsentauerit uolens eum uiolatorem comprobare si in probatione defecerit ibidem deprehēdetur & in culpa quā uulnerato aut occiso imposuit permanebit. [b] Licet etiam ille occisus sit homo illegittimus aut ioculator, dummodo raptoribus aut furibus non comparatur, ideſt quod nō sit prædo uel latro ut illorū exemplo debeat per pugilem conuinci.

a. *Vide infra ar. lxiiij. & lxix. Iur. Mu. ar. xxxviij. glo.*

b. *Iur. Mu. ar. cxxix.*

Glosa.

Occidens aut vulnerans aliquem. &c. Concordat ad id. ff. de re iudi. L. iij.

Notandum tamen circa id quod quatuor inueniuntur cause, cum vnus [c] alium impune occidere potest. Prima est causa necessitatis defendendo sese, vt infra ar. xiiij. li. ij. & item li. iij. ar. lxxviij. C. ad. L. corne. de sicca. L. is qui aggressorem &. L. si quis. Secundo cum quis adulterum apud vxorem inuenit, vt. ff. ad le. Iul. de adul. L. marito. Tertio si quid suspicatur contra aliquem de vxore eiq; interdicat colloquia vxoris sue, ille vero desistere non vult, preuetus in aliquo loco suspecto impune occiditur, vt supra circa arti. xxxvii. & in auten. vt lice. ma. & aui. §. his quoq;. coll. viij d Quarto cum quis noctu comprehendit aliquem ei nocere volentem, vt. C. quan. li. vni. vindica. se. sine iur. L. si liberam &. L. opprimē dorū & in li. feu. de pa. tenen. §. si qs hominē. ¶ Licet etiam sit hō illegittimus. &c. Isti siquidem nullum iure accusare possunt, in ipsis tamen vnus deliquit, nam & si infames sint, nō sunt tamen latrones nec fures quod impune interfici possint, hoc idem intellige de fistulatoribus & alijs instrumenta tangentibus, tum etiam ioculatoribus, lusoribus, incantatoribus seu maleficis, eos etenim interficere nō licet vt. C. de maleficis, & matematicis. L. nemo &. L. quicunq;.

c. *Cause quatuor cum unus alium impune occidere potest.*

d. *Vide infra li. ij. ar. xiij. Iur. Mu. ar. xxxviij.*

Articulus LI

OLures sūt noxij hoc est absq; iure [a] qui nō sunt a matrimonio contrahē do interdicti, quia noxij ideſt iure priuati cōtrahere possunt & pueros eis æquales procreare qui etiam pueri parentū suorum in hæreditate erūt successores si ab eis nō discrepēt seruitute. [b] Legittimus uel legittima illegittimo non succedit. Dicitur etiam secundum iura antiqua quod proles suis matribus illegittima non existit, ideſt puer spurius esse non potest suæ matris quod falsum est. Mulier enim potest legittimam & illegittimam mancipiū & liberam prolem procreare, ut puta si est ancilla potest manumitti. Si fornicaria potest contrahere & in quolibet statu prolem propagare. [c] Si quis in quatuor suis generationibus hoc est ex duobus auis & duabus auns ac patre & matre idifamati iuris est, illū in iure suo nemo infamare potest si non solus ei personaliter prius derogauit. Si qs ban-

a. *Iur. Mu. ar. iiij. gl.*

b. *Vide supra ar. xxxviij. gl. & ar. xxxviij Iur. Mu. ar. lix. glo. infra li. iij. ar. lxxxj.*

c. *Cōcordat Iur. Mu. ar. iij.*

nitus alij sibi æquali duellum obiecerit suas quatuor indiget scire generationes [d] locumq; sui banniti & eum nominet, alias sibi alter poterit duellum de iure denegare. Si qs alterum duelli faciendi gratia inaserit apparueritq; hoc iure fieri non debere, occupantem cum emenda cõpetenti relinquere necessariũ est.

d. *Vide infra li.iij.ar. xxix. Iur. mu. ar. xxxv iij.*

Glosa.

Legittimus vel legittima illegittimo nõ succedunt. &c. Scias tamen [e] quod illegittimus non excluditur [f] nec repellitur secundum ius cõmune a dignitatibus & honoribus seculariũ p. L. iij. §. spurij. ff. de decuri, & de fil. presby. c. i. li. vi. in glo. penul. Et illegittimus ad actus spirituales legittimatus intelligitur etiã legittimatus quoad actus seculares indirecte per quandam consequentiam, vt. in. c. per venerabilem, qui fil. sunt legi. & de donat. inter uir. & mulie. & de doris post diuor. resti. c. de prudẽtia. Quod supra dicitur de illegittimo quod videlicet habere dignitatem possit intellige in defectu aliorum alias non, vt. C. de digni. L. ij. & C. de decu. in mul. legi.

e. *Illegittimus nõ repellitur ab honoribus.*

f. *Iur. Mu. ar. iiij. Vnde de cõcubina natus dicitur naturalis filius quia tenetur in domo concubina illa loco uxoris & talis in bonis paternis ab intestato succedit in duabus untijs paterne substantie si alij filij non extant nec coniunx legittima C. de natura. L. i. In bonis uero maternis succedit eum legittimis filijs. C. ad senatus cõsul. Orfitia. L. si qua. §. ulti. Intellige tamen de muliere cõcubina quod spurij cum legittimis succedunt, non de illustri matrona, quia si illa intestata decedit, spurius non succedit cũ legittimis etiam in bona materna ut eadem lex declarat.*

Cum dicitur mulier potest legittimã procreare prolem. &c. & tales filij succedunt parentibus, nam nati ex legittimo matrimonio vero vl putatiuo siue ab initio siue ex post facto succedunt parẽtibus suis, qui fil. sunt legi. cũ inter. &. c. lator. &. c. ex tenore & vide infra li. iij. ar. lxxij. Et quomodo illegittimus nõ succedit in bõis paternis, sed in maternis de hoc vide de renun. c. nisi cum pridem in glos.

Glosa.

Pro intellectu articuli presentis tum & precedentium. Notandum venit [g] quod iure priuati in triplici differentia inueniũtur. Primo dicuntur iure priuati qui in iudicio testificari non possunt, vt sunt hi qui notati sunt infamia, vt. ff. de his qui nota. infa. L. i. ff. de testi. L. in. extra de testi. c. in omi negotio. Sed nec verba alicuius facere aut procurare eis admittitur, vt extra de accusa. c. omnipotens deus. Vnde circa id sciendum [h] quod testi obiciẽs inhabilitatem eandem in instanti probare tenetur, vt. C. de testi. L. si quis. Secũdo iure priuati dicuntur quia videlicet priuatur iure in eorum bonis, ita quod illa vendere aut alienare non possunt vt insti. de capi. diminu. §. maxima. C. de sen. pas. L. cum patrem. Tertio sunt quidam iure priuati in corpore & bonis. In corpore quidem quia impune occidi possunt, ut. C. quan. li. vnicu, sine iudice vindi.

g. *Iure priuati in triplici differentia inueniuntur, uide supra ar. xxxvij. §. ij. Iur. Mu. ar. iiij.*

h. *Testi obiciens inhabilitatẽ eandẽ in instanti probare tenetur.*

L. liberam, & in auten. vt liceat ma. & aui. §. his quoq; col. viij. Priuatur etiã bonis ita qd' non hereditat in successores, vt insti. de here. que ab intesta. defer. per totum. [i] Primi sunt lusores & alij q̃ plurimi de quibus sup. arti. xxxvij. in prin. Secundi sunt illi quorum bona imperatorie maiestati confiscant, vt supra arti. xxxvij. §. ij. Tertij sunt pacis violatores de quibus infra li. ij. in multis articulis & isti duplices sunt. Quidã per iudicem pronunciãtur esse iure priuati, vt sunt proscripti adulteri vt supra arti. xxxvij. Quidam vero seipsos iure priuant facto suo, vt sunt illi qui noctu in domos irruptiones faciunt alienas, vel cum vxoribus aliorum secreto congrediuntur, de quibus supra ar. xxxvij. infra li. ij. ar. xxxix. & aliis pleriscq; locis. C. quãdo li. vni. sine iudi. L. opprimẽdorum, in auten. vt licea. & aui. §. his quoq; col. viij.

i. *De iure priuatis uide*

Matrimonio inhabiles k etiam in triplici differentia inueniuntur. Quidam sunt qui nati sunt ad id inhabiles [l] vt sunt illegittimi vt in auten. qui. mo. natu. effi. sui. §. sancitũ col. vi. Secundo sunt & li quidem legittime nati ad nubendum tamen inapti redduntur & isti duplices quia vel renunciarunt matrimonio vt sunt spirituales, Monachi, vt. xxvij. q. i. c. virginem & extra qui cleri, vel mona. per totũ. Vel quia demeruerunt ex aliqua causa quod nubere non possunt, sicut illi qui cũ duabus sororibus, vel cum matre & filia concubuerunt, vt. xxij. q. vij. c. quẽdam. c. si quis. c. qui dormierit. Tertio matrimonio inhabiles dicuntur illegittime nati isti & si quidem legitimas superducere possunt vxores vtilitatem tamen iuris non consequuntur, hoc est quia pueri eius non succedunt, vt hic in textu, & supra arti. xxxviij. §. iiij. C. ad le. Iul. maiest. L. si quis, & insti. de capi. diminu. L. quod aũt. Iure priuati cõtrahere quidem possunt & liberos procreare qui eis succedunt. &c. Intellige de iure priuatis primo modo acceptis, vt sunt lusores, qa alias esset cõtra ar. xxxvij. supra hic enim admittitur successio, vbi vero denegatur, dato etiã quod iuri restituantur, qd' & intelligere idem vult de illis qui cõtra imperium aliquid deliquerunt & ita priuantur iure, vt. C. de sen. pas. & resti. L. cum patrem. Nisi seruitute discrepent. &c. [m] Hic tangitur quomodo vnus alteri generatiõe equalis esse debet, nihil eñ aliud disterminat qd' vnus alteri similis generatione non sit, nisi quando vnus est liber & alter seruus, vt insti. de. Iur. perso. §. summa. Vnde quando liber superducit liberam, proles genita similis generatiõis parẽtibus erit, quia libera. Itidem etiam si seruus superducat seruam proles eorum seruilis conditionis existet.

k. *Matrimonio inhabiles in triplici differentia inueniuntur, concordat Iur. Mu. ar. iiij. glo.*

l. *Natus de scorto Mẽser diatur, spurius de cõcubina Nothus de adulterio*

m. *Generatione similem esse q. t. cõcordat supra ar. xvij. & infra li. iij. ar. xlv. glo.*

Legittimus vel legittima illegittimo non succedit. &c. de his vide. C. fami. hercis. L. q̃stiens. [n] Exinde etiam sequitur quod mulieres testificari non possunt vt extra de verbo, signi. c. forus, sicut nec testimonio conuinci

n. *Extra propositum iste interpositus est §. glose.*

o. *Filij duplices sunt legittimi & naturales. Cõcordat Iur. Mu. ar. iiij.*

vt supra articulo. xlvi.

Dicitur etiam quod proles suis matribus illegittima nõ existit. &c. Pro intellectu istius o notandum quod pueri vel filij duplices sunt naturales videlicet & illegittimi. Filij naturales qui extra matrimonium nascuntur, & isti non minus sunt filij parentum, sicut & legittimi. Ius tamen statuit quod in hereditate non succedũt, & hoc ex eo Imperatores constituerunt vt homines ad matrimonia cogerent, manent tamen naturales filij ex natura ipsa. Ius etenim positiuum opprimere non potest, Ius naturale, vt. ff. de reg. Iur. L. iura & L. q̃d' attiet, Insti. de legit. agna. tute. §. sed agnatiõis Et quẽadmodũ illegittimꝰ nõ succedit legittimo. Ita etiam a cõtrario legittimus illegittimo vt supra eo. li. ar. xxxvij. ¶ Filij autẽ seu pueri legittimi dicunt qui ex iustis nuptijs nobis aduenium vel nascuntur & isti hereditatẽ tollunt, quia duplex ius ad illam habẽt. Naturale videlicet & positiuum. Sunt enim & naturales & legittimi filij, Illi vero primi non nisi naturales dicuntur. [p] Qui autem duplex ius ad aliquid habet propior est ad obtinendum illud, q̃ ille qui duntaxat simplex ius habet.

p. *Duplex ius ad aliqd habens propior est ad obtinendũ illud q̃ ille qui duntaxat simplex ius habet.*

q. *Illegittimus an succedit legittimo, uide Iur. Mu. ar. lix.*

[q] Quod autem quidam sint pueri legittimi, & quidam illegittimi, hoc non ex natura sed legibus Imperatorum qui homines ad matrimonia cogere nitebantur, vt supra tactum est sancitum fuit, alias bona ipsorum hẽrede carerent. Cum vero diligenter reuoluere volumus leges & canones clare inuenietur [r] quod quandocunq; constitutio aliqua est contra ius naturale, Imperatores seu legislatores inuenerunt & statuerunt modum ad opprimendum sub conditione constitutionem huiusmodi ficut & in proposito fit. Quod & si quidem iure positiuo illegittimi non succedunt, dantur tamen conditiones contra id quod succedere possunt.

r. *Concordat Iur. Mu. ar. iiij.*

Notandum itaq; [s] quod tres modi inueniũtur quando illegittimus efficitur legittimus & per consequẽs succedit. Primo quando redigũtur in potestatem patris, qualis est is, q dum naturalis fuerat, postea in curiam datur Imperatoris vel presidis prouintię, vt insti. de nup. §. aliquando. Secũdo si matrẽ illius postmodum superduxerit, vt in auten. de fili. ante dota. instru. §. peruenit col. iij. Tertio q̃is matrẽ non superduxerit. Vel quia forsan eius matrimonio digna non fuit, morte tamen illo absumpto per principem legittimari potest, vt in auten. qui. mo. natu. effici. legi. §. licet &. §. si vero coll. vi. & hoc intellige si alij non supersint legittimi. Vide etiam ad hanc materiam insti. de hęre. ab intesta. veni per totum.

s. *Tres modi quo pacto illegittimus efficiatur legitimus & per consequens succedit.*

Si quis in quatuor suis progenitoribus. &c. Ex isto apparet dato quod suus, pauus suis-

set diffamatus, vel indiffamatus. Istud p desse vel obesse, pnepoti minime poterit. [t] Quia predecessorum honor vel scandalum nõ nisi in tertiam deriuatur prolem. Quare & textus de auis & patribus duntaxat mẽtionem facit. Si quis bannitus. &c. Vnde bannitorũ ad hereditatem tollendam ius est, sufficit enim eidẽ quod liber sit & legittime natus, ex quatuor vt supra progenitoribus nec opus est vltra progredi in declarãdo progenitores suos, vt infra. li. iij. ar. lxxij. perinde etiam si duellũ alteri inferre velit. Progenitores vt textus habet declarare eum oportet alias duellum sibi denegari poterit, vt infra li. eo. ar. lxiij.

t. *Predecessorũ honor uel scandalũ nõ nisi in tertiam deriuatur prolem concordat Iure Mu. ar. iiij.*

Locumq; sui banniti eum nominare oportet &c. [u] locus vero huiusmõi dicitur esse iurisdicio illa vbi natus est sede scabinali dignus, quodq; scabinus ibidem esse possit.

u. *Vide infra li. iij. ar. xxvi. Iu. Mu. ar. xxxv iij.*

Occupantem cum emenda competenti relinquet. &c. vide ad id infra eo. li. ar. lxiij. lxiij. lxix. insti. vi. bo. rapto. §. sed ne dum. C. vnde vi. L. si quis in tantam.

Articulus. LII

[a] ARTICVLVS REPROBATVS.

Sine hæredum [b] consensu & legittimo iudicii termino nulli seruũ aut proprietatem alienare licet. Illustres tamen & domini fine his ideſt absq; iudicio ministeriales suos commutabunt dummodo persona commutata poterit designari. Donet autẽ quis hæc præmissa contra iustitiam sine hæredũ cõsensu, hæres qui fuerit ipsam proprietatem ueris sententijs postulet, & eam quasi donator obtinebit, eo quod alienauit quod de iure alienare non potuit. Omnia mobilia uel se mouentia potest quis sine hæredum cõsensu alienare q̃diu præcinctus gladio & clipeo suum dextrarium seu æquum sine iuuamine alicuius ascendere poterit dummodo dextrarius & strepa ei tenea tur pedibusq; eius lapis uel truncus cubitum in altitudine habens supponatur, cũ id facere nequiuerit alienandi, conferendi seu donandi aut

a. ARTICVLVS REPROBATVS.

b. *Nota istã hic copulatiuã diligenter Sine enim iudicio licẽa potest unus, proprietatẽ alienare suã ex ar. xxxij. supra eo. libro & ita una pars copulatiue erit falsa ergo tota. Et quod articulus allegatus intelligi debet de rebus mobilibus Articulꝰ uero præsẽs de imobilibus ut in fine glose notatur.*

c. *Vide ad hanc materiam supra eo. lib. ar. xxi. Iur. Mu. ar. xx. lvij & lxi. et lxv.*

d. ARTICVLVS REPROBATVS.

quicq̄ faciendi (ut per id hæredibus post mortem suam auferetur) nullam habebit potestatem. Quæ autē iniuste quis subtraxerit reddere potest [c] in quo receptor non donationem sed restitutionem poterit comprobare & iura ab eo in his prius possessa obtinere. Si quis in sua infirmitate de suis facultatibus iuste quicq̄ impignorauerit, uel alienauerit, uxor eius sed nec familia pro his incusari debet, eo quod ipsa uel ipsi siue iuste siue iniuste donationem patrisfamilias contradicere minime potuerant. Si quid uero iniuste legatum fuerit a legatario illud iuste per sententiam repetatur.

Mulier pro nulla re sui mariti respō debit [f] nisi pro his quæ tēpore mortis sui mariti eius custodie fuerunt mancipate.

Glosa.

Sine heredum consensu. &c. Iste articulus est erroneus, & per sedem apostolicam reprobatus. g Ideo qa elemosinas & alia pietatis opa excludit, immo & prohibere videtur in extremis quod est iniquum. Et tractatur hic de donationibus quarum aliqua est inter viuos. Alia causa mortis, vt institu. de dona. in prin. & de utraq; hic tractaf, de donatiōe aūt inter viuos tractaf supra eo. li. arti. ix. & ar. xxxi. & xxxiiij. & infra li. iij. ar. iiij. cum similibus. Vnde scias quod donare potest inter viuos pater familias & dominus rei. ff. de reg. Iur. L. qui iuius. Ergo nō seruus non filius famil. nō pupillus. ff. de pac. L. contra. §. i. & ij. & ff. de acqui. re. do. L. pupillus, non monachus vel cōuersus quia proprium non habet. liij. dis. abbati. h Nec abbas seruū Eccelsie, nec Episcopus nisi recompensationem facit. xij. q. ij. Episcopus. Item compos mētis non furiosus vel prodigus. ff. de dona. L. modestinus, ad fi. ff. de cur. furi. L. Iulianus, & ff. de verb. ob. L. is cui. Nec is donare potest cui alienatio per leges est interdicta, vt quia cōmisit crimen lese maiestatis, vel est hereticus, vt de hereti. c. vergentis &. c. ad abolendam &. C. ad leg. Iul. maie. L. vl. Quod autem filiusfa. donare non potest fallit in quatuor casibus. Nam iusta ratione motus causa mortis donare potest. Item si habet peculium castrense vel quasi. Item si habet liberam administrationem peculij pro fectitij, & hoc ipsum ei specialiter cōcessum sit. Item vbi est filius comitis vel marchionis, vel senatoris, aliter non quantumcunq; magnus sit & discretus. ff. de dona. L. filiusfa. §. i. §. i. ij. & iij. Potest autem cuilibet donari nisi per leges prohibeaf, siue absens sit siue presens notus vel ignotus. C. de dona. L. nec ambigi. & ff. e. ti. L. absenti. & C. e. L. in extraneos, etiā meretrici. ff. e. L. affectionis, nisi sit miles qui meretrici dare non potest. C. de dona. inter vir. & vx. L. si ancillam. Ergo nec clerici nec aduocati quia isti tres equiparantur. xxiij q. i. militare, extra de ser. non or. c. eo libentius. Item donari potest patrisfamilias & filiofa. dū tñ extraneo. C. de dona. L. siue emācipatis. Donatio tamen inter coniuges non valet nisi morte confirmetur. C. de do. inter vi. & vxo. L. donationes. Omne vero quod in dominiū alterius transire potest donatur. ff. e. L. in edibus. §. vlt. Et ita res omnis cuius commertiū haberi potest, non ergo res sacra vel religiosa, vel Sol vel luna. Insti. de inuti. stipu. §. i. §. i. & ij. Item res Ecclesiastica dari prohibet extra de pigno. c. i. donatio autem que excedit quingentos aureos requirit scripturā nisi vbi in persona donat priuato, vel Ecclesie vel alias causa pietatis, vel magister militum militibus, vel priuatus priuato in recuperationem domus vel donationem propter nuptias. C. e. L. sancimus In auct. vt non fi. pig. §. illud, coll. v. In auten. de nō ali. §. si minus col. ij. C. de dona. propter nup. in multis legibus, vel si remittātur vsure futuri tēporis. ff. e. L. modestinus, nec donatio causa mortis scripturā requirit. C. de dona. causa mortis. L. fi. Quādo dictam summam excedit donatio, requirit scripturam, & quod insinuetur siue publicetur apud competentem iudicem adhibitis personis publicis, & debet donator suā voluntatem exprimere & quantitatem donationis, & hec omnia debent redigi in scriptis. C. de dona. L. in donationibus. Vbi vero donatio nō excedit quingentos aureos, valet sine scriptura. C. e. L. penul. §. fi. nisi forte aliter sit conuentum inter partes. C. de fi. instru. L. contractus vel nisi forte fiat a patre in filium emancipatum, vel nisi fiat in coniunctas personas. C. de dona. L. si quis &. L. sequen. Et si plures fiunt donationes que omnes cumulate excedūt dictam summam est vna donatio. ff. de dona. causa mor. L. senatus. §. fi. Si tamē fuerit personalis quia nulla mentio est facta de heredibus nō requiritur scriptura alias sic. vt. C. eo. L. sancimus. §. fi. Perficitur etiam donatio nudis verbis, licet olim per stipulationem tantum. C. eo. L. si quis argentum Insti. eo. §. perficiuntur. Consensu tamen vtriusq; scilicet donatoris & donatarij intercedente, alias nec nuda ratio nec causa ioci, vel doctrine facta pactio constitueret debiliorem. ff. eo L. vt supra.

Perficitur etiam donatio pedum inter presentes sed etiam absentes, per nuntium vel epistolam cuius non breuitas nocet. ff. eo. L. per interpositam, &. C. eo. L. nec ambigi, &. L. si aliquis & sufficit solus consensus. C. eo. L. donatio. Nec refert an donator dicat do vel dabo. Nam olim per stipulationem fiebat que in futurum concipitur. ff. de verb. obli. L. stipulatio, &. L. quotiens. C. de euic. in certis legi. &. ff. de pac. L. i. §. i. Et secundum le. ex nudo pacto in hac causa datur actio, vt. C. de donati. L. si quis argentum. Donator autem tenetur ad traditionem rei quā dare promisit, vel ad ipsius extimationem si rem tradere nō potest vt in dict. L. si quis argentū. Et ne prēsset euictionē si quid dolo fecit. ff. eo. L. Aristo. &. ff. de edili. edic. L. ad res donatas, vel si ex preterito ita cōuenerit. C. de euic. L. ij. Vel si donatio a ꝓmissione incipit. C. de iure do. L. i. Vel nisi quis ex necessitate donat. de prēben. inter cętera. de iure pa. pastoralis &. vij. q. i. presentium. Et hoc verum ratione fraudis vel malicie si interuenerit, vt in dictis cōcordan. Ad quid autem teneatur donatarius, & quando donatio potest reuocari, vide infra lib. iij. circa arti. iiij. &. lxxxiij.

Glosa.

Dictum est in glosa articuli precedētis quod leges imperiales occulte & astute quodammō iuri naturali adminiculo veniunt, vbi ius naturale per leges & cōstitutiones opprimitur. Vnde sciendum [i] quod tria sunt ex constitutione iuris positiui que iuri naturali contrauenire cernuntur. Primum quod homines qui a natura sunt liberi, omnes siquidem natura parit liberos, constitutionibus tamen serui efficiuntur, vt Insti. de libertinis. §. manumissio & in auten. qui. mo. natu. effici. sui. §. si qs. col. viij. & inf. a. li. iij. ar. xlij. Imperatores ergo subuenire naturali libertati hominum volentes, varias sanxerunt constitutiones quibus serui liberi efficiuntur, vt insti. qui. manumit. lice. vel non. §. iuste. & insti. de le. fusi. cani. tollen. &. C. de testamen manumis. L. Cum cōstitutio. &. C. de fidei commissarijs libertati. L. Si quis. &. L. finali. C. de lati. liber. tollen. L. cū dedititij. C. de cōmuni seruo manumisso. L. in cōmunes, vbi habetur [k] quod seruus existens istens multorum dñorū seruus, si vnus illorū eundem dimittere vult, alij obtemperare coguntur, viginti solidos pro seruo accipiēdo, id enim seruī precium statutum est, vt. C. ea. L. §. Ne autem. Secundo quod iuri naturali per ius positiuū contrariatur. Est, quod quidā homines illegittimi nuncupantur & sunt, cū tamē a natura omnes homines legittimi sint vt in autē. qui. mo. natu. effi. sui. §. Si quis. col. viij. in remedium itaq; sunt constitutiones qd illegittimi efficiuntur legittimi, vt insti. de hę re. quę ab inteſta. defer. §. fi. & in auten. de inces. nup. §. Dubitatum. & in auten. de filijs ante instrumen. dotalitia, natis. §. Peruenit. coll. iij. in auten. qui. mo. natu. effici. sui. §. Naturalium. col. viij. C. de natu. libe. L. Humanitatis. extra. qui filij sunt legittimi. c. tanta. Tertium est quod de iure communi positiuo quilibet uir bona sua etiam in lecto egritudinis alienare quidem potuit. Et quia exinde sepius euenichat quod pueros suos indigētes relinquebant impij patres, vt in autē. de nup. §. Disponat. coll. iij. quod & contra naturalē charitatem fuit & est, quare in cōtrarium plerq; sancire sunt leges, que disponunt vt hęredibus aliquid relinquatur, vt insti. de le. fal. ci. §. Superest. in auten. de hęre. falcidia. §. Fiat. igitur. col. i. & ff. de inoffi. testa. L. iij. [l] Saxones vero ius speciale & priuatum habent, qd cū quis donare aliquid vult, vt id faciat tempore quo donationem facere poterit necesse est. Nam alias si donauerit quid [m] tempore quo solus huiusmodi re vti non potest, donatio erit nulla, quia donat illud quod suū non est, sed hęredum eius, vt in auten. de manda. princi. §. Oportet autem. col. iij. in auten. de incest. nup. §. i. col. ij. Indecens namq; est, quod quis suos indigentes relinquat, extraneos ditando, vt in auten. de trien. & semis. §. Frequēter. coll. ij.

Notandū pręterea quod Saxones ipsi ex speciali eorum priuilegio secundum [n] quod triplicia bona sunt, etiam triplex ius succedēdi vel alienandi bona illa habent. Primo quędam sunt bona quę proprium nuncupantur & illa alienare non possunt sine hęredum cōsensu vt hic in textu. Secundo bona dicuntur vt est feudum, & illud vnusquisuis dimittere & alienare potest quādo vult nisi forsan illud faciat tempore cum id facere minime potest, & eo solus vti non valet, vt tempore egritudinis vel cū ex prouintia cedere vult, quia tunc illa alienatio in fraudem domini vel successorum eius facta locum non habet vt supra articulo. ix. feu. c. lviij. in auten. de trien. & semis. col. ix. per totū. Tertio sunt bona mobilia & ista duplicia. Quędam vt sunt serui mancipia & illi non omni tempore alienantur, nec diuidi debēt, pueri eīm vt sic exhęredes essent vt hic in rextu & infra ar. lxxij. Alia sunt bona mobilia quę de facili de loco in locū moueri possunt, & ista donantur cum vir prędictus gladio. &c. vt textus habet. Vnde multi textum. §. istius cum dicitur quamdiu prędictus gladio deriuari putant ad omnes indifferenter homines quod tamē [o] intelligendum non est, nisi de militibus ipsis, & illis qui sunt eorū stirpis. Dicit enim quod prędictus gladio & clipeo. &c. quod pertinet militibus ipsis Iusq; istud primarie specificatim & expresse posuit propter militū dexteritatem vt insti. de iusti. & iur. §. his igitur generaliter. P Cuius vero iur. mu. proprium quod nō ex successione, nec ex ad mortuo sibi venit alienare potest, si ita est fortis quod sine iuuamine tā diu stare poterit coram iudicio bannito quoad donatio perficiatur. Mobilia vero donare

e. Alij textus habent hoc tamen decrepitus potest de iure restituere quicquid alicui abstulerit iniuste

f. Alij textus & rectius habent nisi ꝓ his quæ tempore mortis mariti sui apud ipsam relictum sit.

g. Articulo presenti contrariari uidetur lex xij. tabu. in hec uerba hæreditates in testamento iure sanctæ rate sūto. Quam legem Vulpianus de uerbo. signi. comprobat tradens non improprie ab aliquo dicā lege eam obtinere hereditatē quæ ex tam testamento defertur quia lege xij. tabularum secūdum eius sententiam testamentarie hæreditates confirmātur, sed & testimonio iustiniani, si & necessarij hæredes instituantur uolunt uolunue sicut ab intestato L. xij. tabu. hæredes fiūt ei sic lex hoc edu hæreditates ē testamēto delatas cōfirmat. In alio etiā loco lex xij. tabula. cōtrauenire dicitur aruendo præsentiū in hec uerba uti quisq; legasset super rei ius esto. In practica tamen nostra secus est, tenendum itaq; est priuilegiū saxonum nam et ius municipale hoc idē suadet quod hæreditates in lecto egritudinis alienare non licet.

h. Donationes quomō ualent & quomodo non uide per totum.

i. Tria sunt ex constitutione iuris positiui que iuri naturali contrauenire cernuntur

k. Seruus existens multorum dominorū seruus consentiente uno in libertatē serui alij consentire tenentur.

l. Saxonum in donationibus & alienationibus lex.

m. Donans aliquid cum ei id facere non licet nō donat quod suum est sed alterius

n. Ius triplex successionis bonorum apud Saxones.

o. Miles quomodo ꝓprium & bona alienare poterit, uide hic & clarius intextu.

p. Ciuis quarum uirium esse debet ut ꝓprium alienare sibi admittatur, concordat iure mu. ar. xx.

poteſt & alienare dummodo perfecte ſanitatis fuerit & huiuſmodi donatio valet, quam actualiter facit alicui, vel corã iudicio de habendo & poſſidendo poſt mortem eius. Dicunt tamen aliqui quod in lecto egritudinis dare & alienare poteſt quicquid in lecto decũbens vltra aſſerem lecti porrigere poſſit. [q] Ruſticus preterea donationem facere poteſt ſi vires oſtendat ſuas in tantum quod aratrum per ſpaciũ vnius ſtadij inſequi poſſit. [r] Mulier autem ſi ex domo ſine iuuamine viri vel mulieris ad Eccleſiam ire poterit. Eccleſia aũt diſtet. xx. virgis [s] a domo, extunc bona non ex morte deuoluta alienare poteſt. Si vero mulier ſecus fecerit imputaretur ſibi quod ab heredibus alienare vellet.

Id quod in textu dicitur ſine heredum conſenſu. Intelligi debet de bonis ex morte alicuius deuolutis ſecundum ius municipale. Secundum vero ius villanorũ locum habet de omni proprio, ſiue ſit reſignatum hereditatum, vel emptum, dura tamen eſt & inhumana conſtitutio hec, quod non excludit teſtamenta & elemoſinas.

Veris ſentẽtijs poſtuletur &c. hoc eſt per que relam iuridicam, omnes etenim querele & cõtrauentiones que in abſentia alicuius fiunt tribus vicibus coram iudicio proponi debent, vt infra eo. li. ar. lxvij.

Que autem quis iniuſte ſubtraxerit &c. Illud etenim quod ſuum non eſt ſuper nullum hereditare poteſt. ff. de reg. iur. L. quod in initio & C. vi. bono. rapto. L. Si res. & ſequentibus.

Nec illud dici poteſt donatio ſed reſtitutio.

Si quis in ſua infirmitate quicq; impignorauerit &c. Declarauerat ſiquidem quomodo vnus proprium alienare poteſt & quomodo non, hic in iſto paragrapho tangitur, quis donationi contradicere nõ poteſt, & ſpecialiter meminit de vxore que nec impeti pro eo poterit vt. C. de crimi. expila. here. L. aduerſus.

Si quid iniuſte legatum fuerit &c. Ille enim qui iuſtam agendi cauſam habet pro aliquibus bonis maius ius ad illa habere dicitur q̃ ille qui rem occupat, immo rem ipſam habere videtur, vt. ff. de reg. iur. L. qui actionẽ.

Mulier pro nulla re &c. Intellige niſi illa poſſideat, quia tunc vendicabuntur ab ea, vel dolo malo poſſidere deſinat, quia tunc pro fructibus agi poterit. vt. C. de crimi, expila. here. L. aduerſus.

Anno.

Pro intellectu textus articuli nota, quod quẽ admodum bona duplicia ſunt, mobilia videlicet & immobilia, ita & proprium duplex eſt immobile videlicet & mobile. Immobile q̃d de loco ad locum facile moueri non poteſt, & illud iterum eſt duplex, ſtans, vt ſunt domus, predia &c. & iacens, vt ſunt agri, nemora &c. Mobile vero quod de facili de vno loco in alium moueri poteſt, vt ſunt ſerui pecora, pecunię, & alia mobilia. Vnde proprium huiuſmõi dupliciter nobis aduenire dicitur. quia vel illud ſuis pecunijs labore proprio acquiſitis coemitur, vel iudicialiter donatur, vel etiã q̃d quis acquirit ex locis deſertis que antehac nullius erant, vt inſti. de re. diuiſi. §. inſula. vocaturq; proprium per nos bene acquiſitum, illudq; dare poſſumus cuicumq; voluerimus & alienari poteſt ſine heredum conſenſu, vt inſti. de re. diuiſi. §. vendite. Secundo proprium huiuſmodi aduerit per ſucceſſionem vel ex morte alicuius, vt quando bona per me empta & mihi reſignata in meum deuoluuntur heredem, vocaturq; proprium hereditarium, vt inſti. de here. quali. §. ſui autem. Et ſi tandem ad pueros puerorum deuoluitur proprium illud, vocatur hereditas ex morte deuoluta ſeu admortua, vide ad id Inſti. de heredi. que ab inteſta. defer. & in auten de heredi. ab inteſta venientibus. per totum. huiuſmodiq; proprium diuendi alienariq; ſine conſenſu heredum minime poteſt ſed meliorari vel deteriorari iuxta poſſe ſuũ quidem poterit, vt hic in articulo preſenti & iure mu. ar. lxi. Proprium vero mobile quod etiam duplex eſt, quoddam enim proprium dicitur, vt ſunt ſerui, & hij etiam alienari non poſſunt ſine heredũ cõſenſu. Aliud proprium mobile, eſt & dicitur omnia alia pter hec mobilia, & iſta alienari poſſunt ſine heredum cõſenſu ſi precinctus gladio &c. vt textus habet.

Vnde & articulus iſte cum dicitur ſine heredum conſenſu intelligi debet ſine conſenſu heredum ſcilicet ſuorum. Sequitur ergo ſecũdum aliquorum expoſitionem quod ſine cõſenſu fratris illud facere poſſunt, vide ad id iur. mu. ar. xxi. ar. lxi. feu. c. liiij.

Articulus LIII

[a] QVi non ſequitur quã/do uiolentia alij illata ſibi notificatur uel qui ſuam interpoſitam actionem non fuerit proſecutus, uel q duellum indixerit iure alicui qui per ius euadit, hoc eſt iure ſe excuſaue/rit, uel qui in terminis iudicialibus non comparuerit, uel etiam ſi quid in iudicio iniuſte dixerit uel fecerit, debita aliaue adiudicata non ſolue/rit, in qualibet prædictarum cauſa/rum iudici mulctam ideſt pœnam præſtet. Et in alijs omnibus quan/docunq; pars aduerſa emendã id/

[a] *Qui autem uiolentiarum clamores inſequi non tenentur, uide infra li. ij. ar. lxxi.*

[q] *Ruſticus quomõ alienare proprium poterit.*

[r] *Mulieri quopacto alienatio bonorum admittatur.*

[s] *Virga quid ſit & quantum ſpatij contineat, uide infra li. iij. ar. xlv.*

eſt ſatisfactionẽ acquiſiuerit ſuper emendante iudex [b] etiam mulctam obtinebit. [c] Attamen iudex ſæpius mulctam in iudicijs ab indiſciplinate agentibus conſequitur, propter quæ parti aduerſe emenda nõ præſtatur. Impetat etiã [d] ideſt alloquatur homo bona aliqua licet ea non conſequatur ipſe nec mulctam ſed nec emendam propter hoc uidetur perdidiſſe dum tamen ea non inuaſerit. [e] Si quis mulctam uel emendam tempore debito non perſoluerit præco eũ pro his pignorabit & ea pignora ſtatim in his debitis exponere hoc eſt oppignorare poterit uel uenundare. Non licebit tamen præconi aliquem pignorare niſi ad hoc ſentẽcialiter fuerit expetitus. [f] Nemo bis mulctã præſtet pro uno actu niſi uiolentiam commiſerit in die feriato, eaq; de cauſa in canonẽ inciderit. Tunc etenim [g] tam Eccleſiaſtico q̃ ſeculari iudici in præſtanda mulcta condemnetur, una uero emenda iniuriam paſſo emendabit.

[b] *Iur. Mu. ar. xvi.*

[c] *Quæ autẽ mulcta uniuſcuiusq; ſit uide infra li. ij. ar. lxiij. & item lxiij.*

[d] *Vide ad hunc paſſũ iur. Mu. ar. xxxvi.*

[e] *Tempus autem determinatum debiti ex ſoluendi, uide infra li. ij. ar. v.*

[f] *Vide infra li. iij. ar. xxxix. §. penul ibidem inuenies quod mulcta iudia in una actione triplex exſoluitur nec eſt contra paragraphum iſtum.*

[g] *Que autẽ ſit mulcta ſpiritualium uide infra li. ij. ar. lxiij. de mulcta uero ſecularium eodem li. iij. ar. lxiiij.*

Gloſa.

In qualibet prędictarũ cauſarũ. &c. Et nõ poteſt alteri exequutionem iſtam vlterius committere. Quia cum alicui ſit preceptũ quod aliquid perſonaliter exequatur, tunc non poteſt illud alteri committere, etiam de partium voluntate, quia partes non poſſunt mutare formam mandati. de hoc in ſpe. ti. de delega. §. excipi. verſ. item quod iniunctum, & vide etiam. ff. de pollicita. L. de pollicitatione.

¶ Nemo bis mulctã &c. Quia tot pene quot delicta. ff. de priua. delict. L. nunq̃. Nec em̃ debet quis duplici pena conteri, vt de iudi. c. at ſi clerici. §. de adulterijs. & ibi concor. e. in glo. penul.

Gloſa.

Articulus preſens tria nos docet. Primo q̃d omnibus in eorum neceſſitate auxilio eſſe debemus, & hoc ibi cum dicit, qui nõ ſequitur iſtudq; ex honeſtate quadam euenit quam & leges ipſe ſuadent, vt Inſti. de iuſti. & iur. §. iuris precepta. Secundo æquitatem ne proximo noceamus, & hoc ibi vel qui ſuam interpoſitam actionem non fuit proſequtus. Nullus etenim ſine cauſa legittima alium accuſare debet vel malefactum impingere qui id facit iniuſte facit, vt inſti. de iuſti. & iur. §. iuris precepta. & inſti. de pœna temere litigantiũ L. item actoris. Tertio docet obedientiam & hoc ibi vel qui in terminis iudicialibus non comparuerit, qui enim obedientiã ſeruat omnem adimplet legem & omnia iure facere dicitur & hoc eſt tertium iuris preceptũ vt inſti. de iuſti. & iur. §. allegato. ¶ Vel ſi q̃d in iudicio iniuſte dixerit &c. Innuitur exinde quod vnuſquiſq; honeſte ſe circa iudicium habere debet. Iudex enim in loco dei ibidem reſidet vt habetur deutronomij, recte iudicate filij hominum, Iudicium enim meum eſt & C. de vete. iur. enuclean. L. deo autore. Vnde circa id ſciendum [h] quod iudicio ex duplici cauſa preſidetur. Primo ex parte dei vt corrigatur exceſſus in deum cõmiſſus. Secundo ex parte hominum qui leduntur vel iniuria afficiũtur. Vnde & duplex [i] pœna ibidem ſoluitur deo ipſo vel iudici in loco dei reſidenti mulcta preſtatur, exeo quia preceptũ dei tranſgreſſus eſt, vt. xxiij. q. v. c. q malos, homini vero ledenti emenda ſoluitur, & hoc in textu tangitur ibi & in alijs omnibus quandocũq; pars aduerſa &c. Vide etiam ad id infra li. ij. ar. xli. & li. iiij. ar. lxxxvi. glo

Impetat etiam homo bona aliqua &c. Intelligendum eſt ſi querela huiuſmodi diffamatoria nõ ſit vt hic, quia alias emendare cogetur. Contrariari tamen huic paragrapho videt infra articulus xxij. li. ij. vbi dicitur quod impetens bona aliqua in probationeq; teſtium deficiat penam ſoluit. R̃. quod articulus allegatus non contrariatur huic preſenti, non em̃ ex eo ſoluit penam quod alloquutus eſt vel vẽdicabat rem aliquam, ſed propter mendatiũ quia dicebat teſtibus illud notum eſſe cum tamen eis notum non ſit, vt C. ſi ex falſis inſtru. vel teſtimo. iudica. L. falſam.

Notandum preterea [k] quod obediẽtia ſextuplex inuenitur hominũ in reſpectu ad alios homines & qui eam tranſgrediuntur penam ſoluunt iure ciuili ſecundum vniuſcuiuſq; dignitatem. Primo ſerui reſpectu dominorum vnde ſi tranſgrediatur ſeruus dominus faciet ſecum pro arbitrio ſuo, non tamen eum occidere licet vt C. de emẽ. ſeruo. L. vnica. Secũdo milites reſpectu Capitanei, vnde ſi miles in bello vel potius in conflictu deliquit quicq̃ capite punitur, vt ff. de re militari. L. omne. §. contumatia, nec eſt in contrarium vt quidam obiciũt articulus ſupra xl. qui diſponit quod ſeruitio imperij profugus perdit honorem & feudum ſed non vitam. Intelligitur enim ibidem de illis qui de obſequio ſeu bello fugiũt hic vero intelligitur de his qui ex cõflictu fugam parant. Tertio obedientiam tenẽtur diſcipuli ſuis preceptoribus. Ibi vero p exceſ

[h] *Iudicio ex duplicĩ cauſa præſidetur.*

[i] *Mulcta in iudicio propter qd ſoluitur.*

[k] *Obediẽtia hominũ ſextuplex.*

su paruainfligitur pena, vt extra de sen. excō. c. i. & c. cum volūtate, & c. ex tenore. ff. ad le. aquili. L. iij. & v. §. vlti. Quarto manumissi erga suos patronos, secus facientes priuantur libertate vt. C. de libertis. L. ij. & iij. Quinto obedientiam tenentur pueri respectu suorū parentum transgredientes exhęreditātur, & infames fiunt & hoc si excessus fuerit insignis, vt in auten. de hęre. & falci. §. exhęreditatos, col. i. In auten. de trien. & semis. §. frequenter, col. iij. & in auten. de immensis donationibus. §. vlti. col. vij. hoc idem etiam habetur in cōstitutione Adalberti imperatoris. Sexto omnes ad iudicium alicuius iudicis pertinentes, eiusq; iurisdictioni subiecti obedientiam eidē tenentur, si non faciunt mulctam soluunt, vt in textu & infra. li. iij. ar. xxxix. ff. de re iudi. L contumatia.

Si quis mulctam vel emendam tempore debito nō persoluerit. & c. paragraphus iste disponit quopacto, & per quem mulcta exigitur ad hunc passum etiam vide. C. de exequtiōe rei iudicate. L. i. & L. ij. dicitq; quod pręco illud facere debet, nuncupaturq; iuxta aliquorum interpretationem pręco nuncius dei. I

I. Pręco nuntius dei nūcupatur ex duplica causa.

Et hoc ex duplici causa. Primo quia ad officium electus ad sacra dei iurat. Secundo ex eo quia est iudex vel potius exequutor iudicij in loco dei celebrati, vt. xxij. q. v. c. non solum & c. non est.

Nemo bis mulctam prętet. & c. Istud iam supra declaratum inuenies. Vnde mulcta seu pęna spiritualium sunt sexaginta solidi, vt infra li. iij. ar. lxij. Contingat vero quod aliquis in violentia interfectus sit nullam mulctam spirituali sed nec seculari iudici ratiōe excessus dare tenetur, morte enim sua eandem exoluit, si contra vtroq; deliquit.

Quęritur an suspensi. Capite plexi seu decollati. & alij propter excessus eorū damnati in sacris locis sepeliri possunt. [m] ℟. quod sic.

m. Suspēsi capite plexi an in sacris locis sepeliri possunt.

Quia & sacramenta illis ministrari debent, vt xiij. q. ij. c. quesitum & de peni. & remi. c. q d' in te. Nec obstat quod forsan allegari possit, xxiij. q. v. c. placuit, vbi interdicitur suspensis sepultura. Canon enim ille disponit de his q seipsos suspendūt vel qui confiteri noluerint. Vel etiam intelligitur de illis quibus iudex sepulturam denegat, illud enim totum ex iudice dependet, vt. ff. de cadaue. puni. L. corpora eorum. L. si quis & sequēti. Si vero iudex admittit, ex patibulo deponi possunt & cū consensu loci ordinarij sepulture in Cimiterio demandari, vt. xiij. q. ij. quęsitum.

Articulus LIIII

[a] Non debet cēsitus altiora seu maiora pignora q̄ cēsus annualis suus constat pro do

a. Concordat infra li. ij. ar. xxi. & luij.

mino sustinere suo.

Si quis censum debito tempore nō persoluerit altera die & singulis diebus dūmodo in ædibus censitorum a domino sententialiter postuletur duplicatur.

Census extra fines ædium non est persoluendus. [b] Censum facilius dominus uel eius qui sibi agrum collo cauerat nuncius si per censitum fuerit denegatus obtinebit, quod etiam de decimis fundi q̄ quis possidet cēsendum est. Si uero cēsum censitus persolutū afirmauerit & si hoc mettertius qui id uiderunt & audierunt firmauerit absoluetur. Domi nus pro precio a suo fundo sibi stipulato seu promisso sine licētia Iudicis licite unum pignorabit.

Nullus censitorum [c] sine consensu domini sui foueas excidere, uel ligna cedere, uel eius radices poterit extirpare, nisi hæreditario iure fundus sit suus censualis.

b. Nota secundum ius feudale quod Censitus accusatus de censu si dicat soluisse metteretius solutionem iuramento probabit, sed si dominus dicat eidem non solutum esse propior est cum conuincere q̄ ille negare etsi conuincatur altera die duplum soluit & sic consequetur si non satisfaat sententiæ, & iusto capi potest quia occasione statutæ pœnæ. ut C. de usur. & fruc. lega L. legatorū ibidem plura uide de solutione censuum f. u. c. lxv.

c. i. Locator secus i emphiteota ut in fine eiusdem articuli.

Glosa.

Non debeat censitus. &c. [d] Nota quod in traditione rei suę potest quilibet imponere censum seu seruitutem prout velit de censi. c. quāto de iur. patro. prętereā. xviij q. ij. eleutherius, & ff. communia prędi. L. si quis, & C. si manci. ita fue. aliena. L. ea quidem.

d. De censibus & censitis hic uide abunde per totum.

An autem census possit in parte prescribi vt non detur vide in mercu. in regula plus semp Et quis probet cum allegetur prescriptio vel consuetudo negatiua, vide in mercu. super regula, in possessione.

An vero qui habet agrum censualem possit alteri dare ad colendū, & an sine consensu domini possit maiorē cēsum imponere vide iur. feu. c. lx. Vel an possit sine cōsensu domini alteri vēdere, vide infra li. iij. arti. lxxix. in glos. & li. ij. arti. lix.

Quā census annualis. &c. hic scire debes, e quod census est quędam pensio quę de prouētibus alicuius rei persoluitur. Quicquid em annuatim prestatur in quantitate vel summa, potest vocari census, vt. ff. de censi. L. etatē cū duabus legibus sequen. & de censi. cū olim & c. cum canonicis. Et potest imponere censum dominus rei, idest proprietarius. Insti. de vsu

e. Census q. t.

fruc. §. sine testamēto. sed talis non potest imponere censum qui vltra ipsius vitam extenditur, cum ius eius quod habet morte finiat. Insti. de vsufruc. §. finitur. Sed citra mortē potest perceptionem fructuū in alium transferre non tamen ius. ff. de peri. & commo. rei vēdi. L. necessario. §. vlti. & C. de iure. do. in plerisq; legibus, census vero ignorantię non est persoluēdus de censi. peruenit & C. de pactis. L. si certis annis. Caue igitur nā si agis possessorio quia cēsus est subtractus obtinebis, q̄uis etiam nullam causam probes, de electi. c. querelam. Secus si petitorio quia tempus non est modus inducende seu tollende obligationis. ff. de actio. & obliga. L. obligationē. ij. §. placet & C. de vsuris. L. creditor. Si vero proponis causam ad quam probandam inducis pacētiam longi temporis obtinebis, si tempus probes vt. ff. de vsuris. L. cum de in rem versu. ff. si ser. ven. L. si quis. ff. de aqua pluuiali arcen. L. i. in fi. & L. in summa. §. idē labeo. f Etsi aliquis census prefixus fuerit tanto tēpore quod non extat memoria in contrariū, dic quod est vltra soluendus, etiam si non appareat de causa, vt in allegat. iuri. & xviij. q. ij. seruitium, & de verbo signi. super quibusdā. §. preterea. Et idem est si census per. xl. annos solutus fuerit licet non liquet de causa vt de censi. peruenit. i. q. i. nullus. x. q. iij. quia cognouimus, de excess. prel. sane & c. cū ad quorundam, & C. ne vxor pro mar. L. fi. g Et si prescriptione tempus non est completum nō tamen est census subtrahendus propria autoritate, alias enim spoliatus restitueretur, vt de electi quęrelam. Sed in petitorio obtinebit si proponat cōtra ipsum quod non tenetur ad solutionem census quia sine causa prestatur, sic intelligitur. c. peruenit de censi. Et licet verū sit secundū leges quod sufficit patientia lōgi temporis vt supra, tamen secundum canones necesse est probatio longissimi temporis, vt notat Hostien. in summa de consuetud. §. obtentus. f. tempus quadraginta annorū. Si sterilitas causatur aut guerra quod censitus agrū non possit colere an excusatur vide Ioan. And. in additio. specu. de loca. §. nunc aliqua super ver. cxxxvij. in verbo propter.

f. Census si tanto tempore soluitur quod nō exist memoria ipost semper soluendus erit.

g. Census non est propria autoritate subtrahendus.

Si quis censum debito tempore non persoluerit. &c. Si tamen emp. seu census pſoluit pensionem seu censum tribus annis retro proximis & hoc probet, prefumitur semper soluisse, vt. C. li. x. de apochis publi. L. quicūq. vide in specu. titu. de loca. §. nunc aliqua vers. xxij. quęritur.

A domino sententialiter postuletur duplicatur. &c. Etsi ex post differatur solutio per triēnium cadit res censualis in commissum secūdum glo. & vide in causa ger. intentata siue de superactione.

h. Census soluendus secundum extimationem monetæ in qua à principio est impositus.

Si vero censum censitus persolutum affirmauerit. [h] Soluendus est autem census secundū extimationem monete in qua a principio est impositus vt de censi. olim vbi de hoc, vide etiam infra li. iij. ar. xlv. Pro cuius pleniori intellectu, docto. in dic. c. olim et in cle. ij. de de ci. & in. c. quāto. de iureiuran. ponunt has cōclusiones. Prima vbi pecunia debetur ratione maleficij vel delicti, sufficit quod fiat solutio in pecunia curenti. ar. dic. cle. ij. de deci. & C. de rei vxo. acti. L. vlt. §. fi. Secunda vbi pecunia debetur ex contractu vel quasi, si talis pecunia effecta sit minoris valoris, datur extimatio pecunię secundum antiquam & primā monetam vt de censi. c. olim. Et premisse cōclusiones procedūt quando pecunia est diminuta in valore licet sit eadem in numero figura & quantitate. Si vero pecunia est diminuta in pondere, tunc si debitor talem diminutionem non procurauit, nec fuit conscius istius fraudis periculum est creditoris qui non multum ledetur ex quo tamen valet, & nihil est quod valet debitori imputari, igitur non erit in hoc puniendus. c. satis peruersum. lvi. dis. Secus autem si debitor hanc diminutionē procurauit vel fuit conscius istius fraudis tūc propter ipsius culpam eius est periculum de iureiuran. c. quanto.

Sine licētia iudicis licite pignoretur. &c. hoc nota quod vbi pensio non est in pecunia sed in frumento, ibi res inuecte nō sunt tacite obligare, quia nō est locatio, sed contractus innominatus secundū Bald. in addi. spe. ti. de loca. post Guil. & emphiteota qui vult rem̄ dictam rei, tenetur soluere censum nam ad id quasi ex contractu tenetur. ff. cōmo. L. incommodato. §. sicut. Secus autem quę tenetur propter rem ex dispositione legali quia talis cedendo rei liberaliter facit. ff. si serui. ven. L. & si forte. §. labeo. ff. de vsufru. L. si vsusfructuarius & de dam. infec. L. prętor. §. hoc edictum secundum Bald. ibidem. Sic autē habet dominus ius ypo. vt si locetur Vrbanum prędium omnia inuecta & illata tacite obligātur domino etiam ignorante. Sed inuecta in prędio rustico ita demum obligantur si domino scīēte sunt intromissa. C. loca. L. certi. Et res secundi cōductoris scilicet quia a me conductore conduxit. C. lo. L. nemo, obligātur etiam domino, non tamen ad vniuersam pēsionem sed quatenus donare debet. ff. loca. L. si in lege. §. si colonus & de pig. acti. L. solutum. §. solutam, & hoc tantum in Vrbano prędio locum habet secundū Azo. Et nota quod locator ideo potest pro re locata aliquid pcipere, quia ad ipsum spectat rei periculum vt. ff. de rei vendi. L. si nauis, & insti. qui. mo. re. cōtra obli. §. item is. Sed dato quod conductor etiam in se susciperet periculū rei locate aduc dominus. f. locator potest recipere pensionem ar. C. cōmo. L. i. secundum Io. cal. in cōmune. c. nauiganti de vsuris. An autem locator teneatur reficere vide. ff. loca. L. sed ades. §. illud & L. si merces §. si vicino, vbi dicitur quod sic nisi pactū aliud inducat.

Glosa.

Pro intellectu tam precedentiū, q̄ etiam articuli presentis. Notandū [i] quod bona triplici ter conferūtur seu possidētur ab hominibus. Quędam possidentur propter officia vt sunt Scabini, Iudices, Sculteti, & alij officiales, vt Marsalci, Dapiferi, Camerarij. Quędā ex censu & ita ex conducto sub annuali pensione & deistis hic textus habet. Quędam in prouisionem data bona possidentur, de hoc vide latius seu. c. Ix. Alij vero aliam & clariorem ad hūc passum ponūt distinctionē, quod quidā possident bona ratione officij, vt Scabini, Iudices. &c. Quidā ex censu, vt censuales de quibus hic. Quidam vero quia exinde seruire coguntur vt vasalli. [k] Tēpore etenim quo Romani prouintias sibi subiugauerant agri omnes & census Romanorum erāt, exindeq; militibus stipendia ministrabant, vt in auten. vt neq; miles §. cum domini dei coll. viij. & in auten. de man. prin. §. i. coll. iij. & in auten. vt iudi. sine quoquo. supra. §. eos coll. ij. Postmodum vero difficultatem stipēdiorum subterfugientes possessiones agrorum militibus assignabant, vt exinde stipendia & victum haberent obsequiū imperio prestantes, vt in auten. de manda. princi. §. publicorum, coll. iij. Milites tandē vlterius agros huiusmodi rusticis ad incolendum cōferebant sub certo pacto seu censu, & vocabantur rustici prenotati censuales, vt. C. de agri. & cēsi. L. ij. Censualisq; vt sic nulla matora sustinere debet pro domino nisi inquantū census annualis se extendat, bonaq; cēsualia tacite sunt pignus domini in censu suo, vt. C. in qui. cau. pig. taci. con. L. si non.

Sciendum insuper [l] quod censualis & dominus suus triplex ius inter se habent. Primo ga contractus eorum pro lege habetur, vt. C. de loca. & conduc. L. legem, & Insti. eo. ti. §. cōductor. ff. depos̄i, vel con. L. i. Secundo quicquid censualis habet in bonis cēsualibus hoc totum est pignus seu vadiū domino loco prouentus seu census, vt. C. de loca. & conduc. L. certi iuris. Et duplex exinde venit vtilitas. [m] Prima quod dominus potest eundem pignorare sine consensu iudicis, ex eo, [n] quia est pignus domini quicquid cēsualis importat ad bona censualia, vt infra li. ij. ar. lix. glo. & li. iij. ar. lxxvij. & lxxix. C. eo. ti. L. certi iuris glo. Secunda vtilitas si quis tuo censito aliquid acceperit, vel quomodocunq; vsurpauerit, tibi restituere tenetur, quia est pignus tuū siue expressum fuerat siue non, vt. C. in qui. cau. pig. taci. L. sancimus, & ff. de acquirē. re domi. L. rem in bonis. Tertium ius inter censualem & dominum est, quod nullus censitus bona censualia alienare seu dimittere potest, ita quod census in ipso maneret, & alter bona occuparet etiam dato quod iam alienasset de facto nihil iuuabit, verū emptor censum soluere cogetur, vt. C. sine cen. vel reli. L. rei annonarie.

Notandum pręterea quod cēsuales sunt duplices. [o] Quidam pertinent semper ad bona censualia, quidam vero nō, de primis textus articuli intelligi debet. Secundorum vero ius est tollerabilius q̄ primorum excepto tamē in quatuor casibus. [p] Primo quia alienari possunt cum tempus aduenerit eisq; indictū sit, vt infra li. ij. ar. lix. Secundo quia alienantur q̄primum censum non soluerint. Vnde secūdum leges si emphiteota censum vel pensionem per triennium dare recusauerit, alienari potest, vt. C. de iur. emphi. L. ij. Ecclesię vero si ad biennium censualis pensionem soluere refutauerit repelletur, vt. x. q. ij. c. eo enim. §. & hoc modo, & extra de loca & cōduc. c. potuit. Tertio alienari possunt cum proprietarius solus inhabitare vult domū illam vel edificia desuper struere. [q] Quarto si cēsualis in bonis conductis inhoneste se gesserit, vt. C. de loca. & conduc. L. edem quam.

Si quis censum debito tempore non persoluerit altera die duplicatur, &c. Quętere vnus possit an id vsura sit quod censitus duplū soluit. Et an vsura admittatur secundū leges nec ne. Quidam dicunt quod sic, vt. C. de vsuris, & fruc. L. legatorū, & in auten. de alie. & em. coll. ix. & in auten. de vsur. nau. §. hęc etiam, coll. ix. &. §. in casu coll. ix. R. tamen & verius quod vsura actipi non debet, immo interdicitur per canones ex veteri & nouo testamēto, vt. xl vij. dis. c. quoniam multi. Quicquid autem canones inhibent hoc etiam interdicere leges videtur, vt in auten. de ecle. titu. §. de regulis coll. ix. & in auten. quomo. opor. epis. §. i. &. §. fi. coll. i. Vñ & si quis temerarie dicat [f] vsuram non esse peccatum pro hęretico censeri debet, vt extra de vsur. c. i. in clementinis. Vnde pro intellectu istius ampliori notandū venit [t] q̄d vsura dicitur cū qs magis actipit q̄ accommodauit, vt. xiij. q. iij. c. i. Nec secūdum leges & canones, vt supra declaratū est admittitur nisi in quinq; casibus. [u] Primo in fauorem Ecclesiarum, vt extra de vsur. c. i. & c. conquestus & in auten. de aliena & emphi. §. si vero pręter hęc, coll. ix. Secundo si quis fideiussor soluerit vsuram pro te eandē expetere viceuersa ex te poterit, vt extra de fideiuss. c. constitutus. Tertio potest vnus pecuniā expetere quę statuta est pro excessu aliquo p modum pęne, vt quia statutum est qui actipit aliquid rerum Ecclesię in quadruplum tenet, & illud extorqueri licite poterit, vt. xij. q. iij. c. in legibus. Quarto quādo actipitur in recompensam damni susćepti de quo vide. xiij. q. iiij. c. si quis oblitus. Quinto cum id fit ex ratiōabilibus causis & probabilibus de bitis & ita accipi vsura poterit ex prolongatione solutiōis, vt. ff. de vsur. L. mora. §. in bone. Vnde cum quis solutionem iniquę & dolose protrahit expeti vsura ex eo pōt nec proprie vsura dicetur, sed recōpensatio damni susćepti, vt. ff. pro socio. L. secundum. Quilibet enim damnum suum prouidere potest vt ex-

i. *Bona tripliter cō feruntur.*

k. *Tempore subiectarum prouinciarum agri omnes Romanorum erant. Concordat infra li. ij. ar. lxvij. Iur. Mu. ar. vij.*

l. *Censualium & dominorum ius triplex*

m. *Dominus licite cē sualem pignorabit, uide infra li. ij. ar. lix. glo.*

n. *Nota secundū ius feudale quod bona q̄ius non obligentur pignoratida tamen efficiuntur dupliater Primo bona censualis hominis importata in bona domini Secundo bona tutoris importata in bona pupillorum seu. c. ly.*

o. *Censuales duplices.*

p. *Censuales in quibus casibus alienari posse sunt.*

q. *Vide infra li. ij. ar. lix.*

r. *Vsura an admittatur uide.*

s. *Spes lucri accōmodatorem usurarium facit.*

t. *Vsura q. t.*

u. *Vsura in certis casibus admittitur.*

f. *Allegans usurā non esse peccatum pro hęretico reputatur.*

tra de fideiuss. c. puenit &. xij. q. ij. c. si quis de clericis. Addunt etiam aliqui pro sexto quod vsura accipi potest a Iudęis & infidelibus, vt. xiiij. q. iij. c. ab illo. Sunt enim nostri & Christianę religionis hostes quare bona eorū occupare possumus, vt extra de hęre. c. excōmuni camus. Septimo si plus restituat ille cui accomodatū fuit ex liberalitate vel mera bona voluntate, vt extra de simo. c. dilectus. ij. Octauo cum pecunia cōmodatur ad ostentationē, vt ille qui commodat dicior appareat, & ita ratiōe istius potest aliquid ab eo experi, vt ff. de cōmo. in plerisq; legibus. Nono potest vnus ex proprio seu bonis quę sibi loco dotis cū vxore sua collata sunt aliqd vsurpare nec fructus illos reddere cogitur, ad supportanda etenim onera matrimonij conferuntur, vt extra de vsur. c. salubriter. Decimo cum quis aliquid emit ad tēpus determinatum fructus exinde tollere potest, ac si vendicio esset perpetua. C. de pactis interem. L. commissorię.

Aduertendum tamē est, si quis aliquid emit vel vendit rem aliquam, [x] vel etiam accōmodat sub certa cōditiōe, vel sub spe quod emolumentum sibi exinde aliquod cedat, illa spes lucri facit eum vsurarium, vt. xiij. q. iij. c. putant. Sic etiam si vnus aliquid confert ea intentione quod bonis Ecclesię prouideretur, Simoniacus fit, vt. i. q. iij. c. non solum, in isto tamen casu non est opus quod aliquid viceuersa reddatur sed quod peniteat contritionem pro peccatis habēdo vt extra de simo. c. vlti. Censum facilius dominus obtinebit. &c. hic ex textu censualis cogitur testimoniū sufferre sui domini, nisi testimonio solutionem probauerit, vt infra li. ij. ar. xi.

Nullus censitorum. &c. hoc ex eo fit quia ipse bona domini sui deteriorare nō potest nisi forsan bona illa censualia sint sua hereditaria, quia vt sic facere cum illis poterit pro libitu suo, vt. C. de loca. & conduc. L. edem quā & Insti. de vsufruc. §. i. ff. eo. ti. L. i. &. ij.

x. *Spes lucri accōmodatorem usurarium facit.*

Articulus. LV

OMne ius seculare ab arbitrio & electione initium traxit. Ideoq; nullus iudex esse poterit nisi q ad hoc eligitur uel infeudatur. Euenit autem euidens factum in furto uel præda uiolenciaue cum qua per petrās fuerit comprehensus ab hoc licite [a] Gograuius adminus ab incolis trium uillarum seu prædiorum eligatur factū illud iudicaturus, &

a. *De Gograuijs uide infra ar. lvi. lvij. li. ij. ar. lxiij. Iure Mu. ar. xiv. & lxvij.*

hoc si iudex ordinarius nō habeat.

Glosa.

Ad hoc licite Gograuius eligatur. &c. Vnde nota [b] quod electi ad aliqua officia vel regimina ea acceptare tenentur vt nota. in auten. de defen. ciui. §. interim &. ff. de mune. & hono. L. si quis magistratus, & idē est in eo quē ciuitas deputat in causa vertēte inter se & suum ciuem, de quo notatur circa legem secundam. C. sen. quę sine cer. quanti.

b. *Electi ad officia publica illa acceptare tenentur.*

Glosa.

Dictum est superius in prologo huius libri, quod ius triplicem originē habet [c] ex natura, ex consuetudine, & ex statuto, vt Insti. de iusti. & iur. §. priuatum. [d] Naturale autē ius dupliciter aduenit. Quoddam enim est quod a natura omnibus in commune indictum est, sicut maris & fœminę coniunctio, vt insti. de iur nat. §. ius naturale. Aliud est ius naturale ex eo dictum quia natura illud docet omnes homines, nec aliquis hominum illud statuit, sicut cum quis alicui concredidit vel accommodat quicq̄, est naturale qd' illud viceuersa restituat. Vel si quis aliquem percutere vult vt se defendat & exinde venit seruitus, & omnes actiones quę per querelam instituuntur, vt insti. de iure gen. §. ius autem &. ff. de vi. & vi. arma. L. vim. Differētia tamen illorum est quia ius naturale primo modo acceptum. Ius diuinū dicitur ex eo, quia deus qui est natura naturans, & qui omnia regit & gubernat illud statuit manetq; immutabile semper & ęternum, vt insti. de iur. natu. §. sed naturalia, & i. dis. ius naturale. Ius aūt secundariū naturale dicitur ex eo naturale, qa ab hominibus iuxta naturę inclinationem viuentibns sanctum est, deus enim omnipotens qui & natura naturans dicitur, omnia in bonum creauit vt habetur Genesis. i. vbi dicitur, & vidit deus quod esset bonum. Vnde si quis perperā agit contra naturam facere dicitur, nō quod illud ex natura facere non possit, sed quia deus omnia bona fecit, ille vero contra bonū agit. Cū itaq; homines iuxta legem & inclinationem naturę viuebant, illud tandem in consuetudinem reduxerunt quę consuetudo pro iure habebatur, & hic tangitur secunda origo iuris quę videlicet ex consuetudine venit, vt Insti. de iur. gen. §. ex non scripto. Et quia adaucta generis humani multitudine, quidam homines vt pote boni. Ius naturale insequebantur, quidam vero vt pote praui contrariū faciebāt [e] quare exinde venit cōsuetudo duplex. Bona videlicet quę secundum naturam & ex iure naturali proueniebat, vt. xi. dis. c. in his rebus. Alia fuit constitutio mala & contra naturam quę potius antiquus error nuncupari

c. *Vide supra in prologo & Iur. Mu. ar. i. glo.*

d. *Ius Naturale dupliciter aduenit.*

e. *Consuetudo duplex bona & mala*

debet q̄ consuetudo, vt. viij. dist. c. consuetudo. Propter has itaq; binas consuetudines necessario fuit adinuenire ius tertiū quod cōstitutio Imperatorum vocatur proadiuuamine probor̄ & eorum consuetudini bonę ad coercendū vero malitiam prauor̄, vt. iiij. dist. facte sunt autem leges, &. C. de vete. iur. enucle. L. deo autore. §. cum itaq;, & insti. in prohemi. §. i. Constitutioq; [f] seu ius istud scriptū varijs adinuentum est modis. Primo ex electione, Imperator siquidem pensatis duabus cōsuetudinibus illam quę melior fuit acceptabat pro lege q̄ statuit, vt. xi. dist. vsus, et nūc superius declaratum est. Secundo quod populus quandoq; aliquam constitutionē fecit, & illam per Imperatorem confirmare pecijt, vt insti. de iure gen. §. plebiscitū. Tertio constitutiones ortum habuerunt ex mandato principum pro bono & vtili reipublicę apostolici etenim & Imperatoris iusta voluntas ius facit, vt dist. i. c. cōstitutio, & insti. de iur. gē. §. sed & q̄ principi. C. de legi. & cōstitu. L. leges. Ex quo [g] itaq; vt iam declaratū est. Ius ex electione originem habet necessariū est quod & Iudices per electionē fiāt, frustra eter im leges essent, [h] nisi per iudices custodiātur, vt extra de electi. c. vbi periculū magis, li. vi. ita quod nullus suipsius iudex sit, vt. C. ne quis in sua causa ius dicat. L. i. Eliguntur etiam quandoq; iudices q̄n veri iudices haberi nō possunt. Pro intellectu itaq; tā presentiū q̄ sequentiū nota [i] q̄d Iudices duplices sunt. Quidā sunt infeudati sicut Principes, qui & ordinarij ac veri iudices vocantur, vt. C. de offi. ciuj. iudi. L. honorati. Alij sunt iudices electi. Et isti dupliciter eliguntur, quia vel eliguntur post factum exarbitrio, pro aliquo videlicet negocio terminando & amicabiliter componēdo & isti arbitri nuncupātur. ff. de recep. arbi. L. i. & sic sunt iudices illius facti & non plus ab illorumq; sententia appellare non licet. [k] Ille enim sibi solus in culpa erit qui eū elegit, vt. ff. de recep. arbi. L. diem. §. stari. Si etiam eligātur plures arbitri mortuo vno electio perit, vt. ff. eo. ti. L. item. §. item si plures. Alij eliguntur ante factū vt sūt iudices vlterius ifeodati vt comites sculteti et ab eorū sentētia appellare licet iudicareq; possunt res pnoctatas. Quādoq; vero eliguntur tēpore alicuius eueniētis facti & ita ex necessitate, si verus iudex absens fuerit, de quo in textu, eligi tamen debet homo sincerus & cōscientię bonę alias non valebit electio, vt. iij. q. v. c. accusatoribus, & ff. de iurisditione omniū iudicum. L. qui.

Omne ius seculare ex electiōe iniciatū est. & c̄ Per hoc innuere vult quod nulli iudiciū committi debet nisi ad hoc electus sit.

Notandū preterea sequitur [l] quod Iudex nō debet esse periurus nō proscriptus, nō excōmunicatus, non Iudeus neq; hereticus, nō infidelis, legittime natus nō mutus, nō surdus, nec iunior .xxi. annorū. Si aliqd horū defecit iudex esse non poterit. [m] Vnde & quatuor virtutes iudex vt in se habeat necesse est, iustitiam quā dimittere nō debet, causa amoris gratię, odij, munerū. &c. [n] fortitudinem nā & corpus exponere debet bonaq; sua, ius & iustitiam defendendo. Prudentiā vt sciat dignoscere inter bonū & malū. Et modestiā in cibo & potu, etiam modestus in passionibus animę ne effundat irā & exinde contra ius qd dicter, vel inhonestus verbis appareat.

f. *Ius scriptum uarijs adinuentum est modis concordat infra li. iij. ar. xxvi. et xlvij. glo. Iur. Mu. ar. i.*

g. *Vide seu. c. lxi. ad hanc materiam copiosius.*

h. *Leges frustra conderentur nisi per iudices custodirentur.*

i. *Iudices duplices cōcordat Iur. Mu. ar. xvi. xvij. xlvij. glo. & infra li. ij. ar. xxij. ibidem clariorem huius passus inuenies intellectum.*

k. *De arbitris uide abunde infra li. ij. ar. xi. glo.*

l. *Iudex quis & qualis esse debeat.*

m. *Iudex quatuor uirtutes in se habere debet, uide hoc idem infra li. ij. ar. xlv. glo. Iur. Mu. ar. xi.*

n. *Iure etiam feudali Iudex quatuor in se habere debet ut non iudicet ex timore auaritia, propter munera ex odio, seu. c. lxvij.*

Articulus LVI

a. *De Gograuijs uide supra articulo precedenti.*

[a] In gograuionatu ideſt subito electo ad iudicium non pertinet feudū neq; successio quia de libero rusticorum consistit arbitrio. Gograuium illum eligere ad præsens factū uel ad tēpus designatū. Cōferat autem dominus alicui hoc officium in feudum, ut sic dominus ei & suis filijs tenere collationem illam & ad iura feudi obligatur nisi hoc libera rusticorum electione elidatur (id est infringatur) ut potę qa ex officio deponeretur.

Glosa.

Articulus presens declaratiuus est precedētis vbi dicebatur de Iudice qui ex electione iniciū habet. Vnde dicit quod in Gograuionatu feudum non est nec successio, hoc est ad eius officiū nullū pertinet feudū in quo succedere filij eius possint, sed nec ad officiū illud succedunt, electus etenim est ad factū superueniens & nō plus, estq; quasi arbiter facti illius. Arbiter vero eligi potest sed nō institui, vt. C. de peda. iudi. L. procuratori, &. L. placet. Si enim huiusmodi iudices darentur sententia eorū non ligabit, vt. C. qui pro sua iurisdi. iudi. da. pos. L. in causarum, & exinde liquet [b] quod quędam contingere possunt per electionē quę de iure nō valēt sicut hic &. C. de iurisditione omniū iudicum. L. nō quidē. Quęrere vnus posset, quo pacto is iudex fieri poterit. Quādo quidē cautū esse legimus, quod specialis volūtas iudicem non facit nec iudex autoritatem a priuatis habet, vt. C. de iurisditione omniū iudicum. L. priuatorū, & ff. si certum peta. L. eius qui in prouintia ver. nam & si tibi in hoc, in glo. & item. c. cū venissent de testi. [c] Rz, quod iudices huiusmodi non nanciscuntur autoritatem vel potestatem suam ex electiōe rusticorum, sed ex autoritate superioris iudicis vel potius ex autoritate iuris, vt. C. de peda. iudi. L. placet &. L. q̄dā. Gograuium eligere, &c. [d] Vnde iudex huiusmodi Gograuius dicitur propter id quia causas subito emergentes iudicat. ℂ Cōferat autem dominus alicui. &c. Dicere quis possit quod is paragraphus cōtrariari videt primo paragrapho eiusdem articuli ille enim disponit, quod in gograuionatu nullum pertinet feudum aut successio, hic vero dicit conferat si dominus alicui hoc officium eidem collationem feudi tenere obligatur quomodo aūt collationem feudi tenere debet, cū nec illud idem conferre possit, quicquid enim contra ius fit pro nō facto reputatur, vt. C. qui pro sua iuris. iudi. da. L. in causarum &. C. de legi. & cōsti. L. nō dubium. Preterea hic in isto paragrapho dicit quod dominus suis filijs collationem feudi tenere obligatur, quod in primo paragrapho negauit. Rz. pro ex solutiōe cōtrarietatis quod &si quidem in officio Gograuionatus nullum sit feudum aut successio postq̄ aūt eligitur, & dominus sibi aliquid in feudū cōferat, pro labore suo, extūc ipse & sui filij sui sequelam & ius succedendi in bona illa habebūt. Quicquid enim dominus cōfert infringere illud nō debet, vt feu. c. ij. & lxxviij. Nisi hoc libera rusticorū electione infringatur. &c̄. Quęrere vnus possit quomō rustici p vnanimem eorum consensum ius feudi alicui infringere valeant, exquoquidem inferiores sunt q̄ dominus feudalis, inferior aūt ius superioris debilitare nō potest, vt. xxi. dist. c. inferior sedes. ff. de arbi. L. nā magistratus, &. ff. ad trebeli. L. ille a quo. §. tēpestiuū. Rz. quod etsi quidem rustici ius feudi infringere non possunt. Ab officio aūt, hoc est a Gograuionatu ratione cuius feudū sibi aduenerat eundem deponere possunt, & ita ex cōsequēti feudum sibi aufertur, sublata etenim causa & ea nō consistente, nec ea quidem quę sequuntur locū habent, vt. ff. de reg. iur. L. cū principalis &. C. de legi. & consti. L. non dubium.

d. *Gograuius unde dictus.*

b. *Cōtingere q̄dā ex electione possunt quę tamēde iure non ualent.*

c. *Gograuij unde nanciscuntur autoritatem.*

tur sunt promulgata.

Glosa.

Non iudicabit. Et si iudicet sentētia sua est nulla. [b] Nam quę a iudice incōpetenti fiunt non valent, vt. C. si a non compe. iudi. L. i. licet sit arg. contra. ff. si quis in ius voca. nō ie. L. ij. & ff. de iudi. L. si quis exaliena, iudicatum enim intelligitur si iudicatū fuit ab eo cui iudicādi ius fuit, vt. ff. ad tertul. L. i. §. fi. Et sic res iudicata habetur pro veritate. vt. ff. de regu. iur. L. res iudicata. Cū & in iudicio quasi cōtrahimus, de quo plene per Arnol. xvi. q. iij. post quingentos.

b. *A non cōpetenti iudice acta pro non factis reputantur.*

Glosa.

Notandum pro intellectu textus articuli, [c] quod fur dicitur ille qui cōtrectat rem alienā pro vtilitate sua eandem cōuertendo, irrequisito domino cuius res illa est. At tamē si vnus manifeste vtatur re aliena non tamen propositomalo nec animo furandi, non efficitur fur, vt insti. de re. diuisi. §. Gallinarū, &. ff. de fur. L. furtū &. li. ij. ar. xxix. li. iij. ar. xxij.

Notandum pręterea [d] fur est duplex manifestus & ocultus, vt. ff. de furtis. L. furtorū, fusq; huiusmōi Gograuius iudicare debet die eodem quo cōmissum furtum sit. Si vero pernoctetur negociū extunc in feudatus iudex iudicabit & non Gograuius, non enim Gograuij iudiciū illud erit, nam & accusatus ad fidei iussoriam dari poterit, vt infra. li. ij. ar. ix.

Quęritur si alie euenerint iniurię [e] sicut homicidiū, virginum vel mulierū oppressiones, an Gograuius illud iudicabit nec ne, quidā dicunt quod sic, in his enim duobus, verbis fur vel raptor includere videtur omnes alie iniurię, cū enim vnus occidit aliū spoliare eum vita eius videtur. ff. ad le. Corne. de sicarijs. L. i. Qui etiam virginem vel mulierem opprimit castitate & virginali pudicitia eam priuare dicitur, vt in auten. de manda. prin. §. necq;. coll. iij. & item qui aliū veneno interemit vel occidit auferre & ita furari sibi vitam dicitur, vt. ff. ad le. corne. de sica. L. i. &. L. eiusdē. Rz. dū tamen et verius quod Gograuius ista non iudicabit. Iudicium etenim quod in vitam transit non adeo large extendi debet nec facile alteri subdelegari. Sed & Gograuius vt ex textu liquet, nullam habet super eo commissam a iure autoritatem. Vnde quicunq; occidit aliquē etiam ex officio cum tamen id sibi cōmissum non sit, vel iurisditionem ad id non habeat, ille homicida dicitur & non iudex, vt. xxiij. q. v. c. de occidendis. Preterea cuicunq; iudicium commissum sit ille commissionem excedere non debet, vt extra de rescriptis. c. dilectus, concluditur ergo quod Gograuius dū taxat fures & prędones de die iudicabit cū fa

d. *Fur duplex.*

e. *Gograuius an alios excessus prater furtum iudicare poterit.*

Articulus LVII.

a. *Iur. Mu. ar. xxxviij. & xlvij. glo.*

[a] Si fur uel raptor captus sit infraq; diem naturalem non condemnetur seu conuincatur, [a] ulterius eum gograuius non iudicabit sed ad infeudati iudicis spectat iurisditionem.

Ista de Gograuijs qui ad uiolentiā in continenti iudicandam eligun/

ctum sit manifestum, & eodem etiam modo facere debent conseruatores Ecclesiarum hoc est illi quibus iudiciū commissum est contra manifestos Ecclesiarum raptores, vt extra de officio delega. c. statuimus. li. vi. f Si etiam cōtingat iudicium ad pœnam dirigi in miciorē debet vergere partem, vt. ff. de pœnis. L. respiciēdum. §. furta. Quod autem Gograuio nō pertinet iudicare nisi fures & raptores patet ex articulo. lv. & lvi. supra, & hęc de Gograuijs dicta sufficiant.

f. *Pena mitior semper erogari debet.*

Articulus. LVIII.

Si uero Gograuius in tē pus eligitur spaciosum dominus prouintiæ ut Marchio uel comes cū tenebitur infeudare, [a] & sic corā eo deliberatum rusticorum arbitrium procedit, liciteq; pernoctatas iudicat iniurias seu uiolentias. Quando Comes uel dominus prouincialis [b] iudiciū sui Gograuij ingressus fuerit cessat iudiciū gograuij, sicut quādo Rex intrauerit iudicium Comitis cessat iudicium comitis ubi rex & comes ambo sunt actioni præsentes. Sic etiam omnes iudiciorum actiones in regis præsentia nisi actio regē ipsum attigerit suspendantur.

a. *Textus uetustiores habent & coram eo proscripto fieri poterit pernoctatasq; iudicat iniurias.*

b. *Iur. Mu. ar. viij. gl.*

Glosa.

Violētias iudicabit. &c. An autem iudex laicus scire iura teneatur notatur. xxxviij. dis. si in laicis, & de cōsuetu. c. iij. in & super. ij. glo. vbi innuitur [c] quod illiterati possunt esse iudices si habent naturalem industriam & peritiā causarum alias non, quia iudex debet esse peritus nec quęrere ab alijs quid eū loqui oporteat, vt in autenti. de iudi. in prin. col. vi. & de consang. & affi. ex literis in fi. vbi de hoc, & xx. dis. c. i. & notaī in. c. sciscitatus de rescrip. in glo. puta. ibi. vide.

c. *Illiterati iudices esse non possunt.*

Vnde etiam dicit lex imperialis [d] iudicium soluitur vetante eo qui iudicare iusserat. Vel etiam eo quia maius imperiū in eadem iurisditione habet, vel etiam si ipse iudex eiusdem imperij esse cepit, cuius est qui iudicare iussit, vt in. L. iudiciū soluitur. ff. de iudi. Vide etiā infra. li. iij. ar. xxxiiij. vnde & alibi dicit lex, pocioris gradus iudicibus al. inferioribus cō

d. *Iudicium quando dissoluitur.*

perens reuerentia tribuatur vt in. L. potioris. C. de offici. recto pro, rā & virtutū prēmia tribui merentibus conuenit, & aliorum honores alijs damnorū occasionem fieri nō oportet, vt in. L. vlti. C. de statuis & ijmagi. & in. L. singuli. C. de officio diuersorum iudicū.

Glosa.

Si vero Gograuius. &c. Antehac in articulis precedentibus dixerat de iudicibus quorum electio, & exautorisatio ex parte cōmunitatis dependet. Articulus presens loquitur de iudice qui etsiquidē a cōmunitate eligitur ab officio tamen eundem deponere facultatem nō habent, subtilēq; in eo Imperator processum obseruat, eo quod in sanctiendis cōstitutionibus presentibus a leuioribus procedit ne propter duritiam legū & constitutionū Saxones easdem reiciant & abrenuncient, eundemq; modū quilibet prudens obseruare debet qd a leuioribus & facilioribus in actionibus suis semper procedat vt Insti. de iusti. & iur. §. his igitur generaliter. In primis itaq; statuit de iudicibus qui eligi & exautorisari a cōmunitate possunt, posthac vero de iudicibus qui & siquidē eligi a cōmunitate possunt, exautorisari tamen minime, & hoc in principio articuli tangit cum dicitur. Si vero Gograuius in tēpus eligitur spaciosum. &c. dominus pro uncię eū infeudare tenetur. ¶ Quærere vnus possit, quomodo huiusmodi infeudatio esse debeat, an dominus sibi bona conferre vel iudicio eundem infeudare teneaī. Iudiciū quidem sibi conferre non potest quia nulla successio in eo esset, ex articulo. lvi. supra, sed & iudicium in quartam manū ex infeudatione sequi non potest excepta scultecia in comitatu, vt infra. li. iij. ar. li. & lij. exquo itaq; iudex vt textus habet electus scultetus nō sit. Quare feudū habere in iudicio non poterit. Si etiā quis dicat quod bona sibi conferre possit respondebitur eis quod id fieri nō oportet, quia si conferat sibi feudi clipeum nō propter hoc iudex feudalis esse poterit. ℟. itaq; melius e quod non omnia quę in legibus ponuntur ex precepto sunt verum multa ex consilio fiūt, vnde in proposito de collatione bonorū Gograuio ad tempus spaciosum electo est magis consiliū q̄ preceptum, nullus enim inaniter labores expendere debet suos vt. v. q. ij. c. precarie & vnusquisuis expensas laborū suorū habebit, vt extra de simonia. c. cum sit Romana. Sic etiam est consilium & non preceptum quod habetur in causa quędam matrimonij. xxxiij. q. iiij. c. sciatis. Intelligendū tamen sane id, quod de infeudatione dicitur Gograuij, quod videlicet magis sit consilium q̄ preceptum, hoc verū est in comitatu quia in marchionatu preceptum est, vnde & id quod dictum est, quod iudicium in quartam manū per infeudationem cedere nō posset, intellige

e. *Non omnia quæ in legibus. continentur ex præcepto fiunt uerum quædam de consilio.*

in comitatu, in marchionatu etenim licite fieri potest nam in marchia iudicatur sub marchionis fidelitate vt infra li. iij. ar. lxv. In comitatu vero sub banno regio & hęc diuersitas est ex parte prouinciarū, vt. xxxix. dis. c. sciendum.

f. *Rusticorum arbitrium.*

Et sic coram eo deliberatum rusticorum arbitrium procedit. &c. f Vnde rusticorum arbitrium in proposito accipi debet pro illa rusticorum inquisitione quam faciunt, cum videlicet iudicio iam bannito exeunt, & inquirūt seu scrutinium faciunt inter se excessus examinando vnusquisuisq;, de quo & supra, ar. ij. eo. li. & hoc itellige in marchia in Comitatu etenim aduocacie nō sunt, vnde & mirabilis obseruatur modus rusticorū in inquisitione hūiusmodi excessuum quia quandocq; sciunt, & eis notū est illud quod examinare debent, cū tamen cōuenerint negant se scire pro primo, & pro secūdo. Pro tertio vero postq̄ diligēti facto examine concordauerint per iudicē interrogati iurare eos oportet, quod nunc primum in tertia inquisitione eis innotuit super excessu recognito, in defectu quo iurare noluerint, mulctam iudici prestabunt, ex eo gabis antehac iudice mentiti sunt, vt. C. de modo mulctarum qui a iudi. L. eos qui.

g. *Vide infra li. iij. ar. xxvi. & ar. lij. & Iur. mu. ar. viij.*

Quando Rex intrauerit iudiciū. &c. g Rex etenim supremus est iudex omniū vbilibet locorum, vt. C. de vete. iur. enuclean. L. tanta, & infra li. iij. ar. xxvi. & lij. & quia rex in persona sua in quolibet loco esse nō potest. Qua re loco sui statuit alios iudices vt pote principes. Illi tandem comites, vlterius vero comites constituunt Gograuios in sui absentia, vt. C. de peda. iudi. L. placet.

h. *Concordat infra. li. ij. art. xij. glo. Iur mu. ar. viij. glo.*

Vnde cū superior iudex aduenerit cessat iudicium inferioris tum etiam si causa illa ad quā Gograuius electus sit cessauerit, iudiciū etiā eius cessabit, vt extra de appel. c. cū cessante &. ff. de reg. iur. L. cum principalis, vide etiā ad hanc materiam de offi. diuerso. iudi. L. singuli. &. L. sciant. Si autem cōtingat quod iudex similis sibi ad iudiciū venerit eundē assidere sibi faciat, vt infra li. ij. ar. xij. glo. Si vero superior iudex sit eidem assurgere & de loco cedere debet vt textus habet &. C. de offi. diuerso. iudi. L. singuli. h Preterea etiā iudex assidere sibi faciat, viros spectabiles & prudētes si ad iudiciū eius venerint & hoc si soli coram eius officio non agant, hoc est quod nō sint vel pars actorea vel pars respondens, vt in auten. vt ab illustri. §. quęcunq; procedunt. Quod si actionem habuerint, i ita quod agere vel respōdere eos oporteat stare eos necesse est & iudex sedebit, vt infra. li. ij. ar. xij. in auten. vt ab illustribus. §. quicunq; coll. v. C. de postulan. L. quisquis in fi. C. vbi senatores & clarissimi. L. finali. §. sedendi. C. de offici. diuerso. iudi. L. si.

i. *Vide infra li. ij. ar. xij. glo*

Articulus LIX

Omnimodas actiones [a] & iniurias ac pacē fractā iudex ubicunq; locorum in sua iurisditione cognoscere ac iudicare potest dū modo actio ipsum non tangat, [b] uel nisi bannitus criminaliter accusatur super eo etenim iudex nonnisi in legittimo loco iudiciali sub imperij banno cognoscet. Sub imperij banno [c] nemini iudicare licet nisi q prius bannum ab imperatore susceperit. Qui bannum regalē semel a Rege acceptauit eum secundario si rex a quo eum susceperat morietur acceptare non cogitur. In una aduocatia nō nisi unus potest esse bannus. Qui sub banno regali cognoscit & inuestituram banni ab ipso rege nō dū postulauit suā pro eo [d] mulctet linguam. Non poterit ullus comes qui sub regali banno cognoscit [e] legittimum habere sine suo sculteto iudicium cui ante omnia seipsum debet præbere iudicandum & ideo ab ipso primam si congruum & conueniens iudicandi tēpus fuerit sententiam postulabit, [f] & postmodū eundem interroget si ei tumulta & indisciplinata hoc est insolentias inobedientiam in iudicio liceat prohibere, quæ dum ab eo (quod uidelicet prohibere insolētias eidem licet) fuerit pronunciatum, tandem unusquisq; de eo quod eū tangit mediāte ferendario suam interponet actionem.

a. *Vide ad hanc māteriam infra li. ij. ar. xij. li. iij. arti. xv. Iur. mu. ar. viij. x. xvi. xx. xxiij. xxxiij.*

b. *Alij textus addūt excepto si sit quærēla occasiōe proprij.*

c. *Vide Iur. mu. ar. xi*

d. *Hoc est, eius pena est linguæ ammissio & hoc est uerū ubi iudicatur sub banno Regio ut in comitatu, secus enī ē in marchia ubi sub Marchionis fidelitate iudicium exercetur.*

e. *Vide infra li. iij. ar. lij. Iur. Mu. ar. x. xvi. & xviij.*

f. *Iur. Mu. ar. xvi.*

Glosa.

Omnimodas actiones. &c. hoc tamen scias quod potestates terrarum nō habent merum

imperium de iure communi, sed prēses prouincię fit, de cōsuetudine tamen vsurpant sibi hoc, vnde quottidie membra mutilant & condemnant ad mortem ex vsurpatione non exiure, hanc tamen potestatem Princeps potest reuocare quando vult. Nam & omnis cō suetudo potest ab eo cassari, vt de consti. c. i. lib. vi. & ff. de sepul. vio. L. iij. §. diuus. Merū autem imperium & liberum habet duntaxat Papa & Imperator, sed legi subnixū habēt inferiores quibus nominatim hoc participant vel ex priuilegio concedant, vt hic in. L. i. ff. de offi. eius cui man. est iurisdic. Consistit em merum imperiū circa humanum corpus gladio materiali vel ciuili conterendū. Quod ga summa res est ideo etiam circa illud requirit summa iurisdictio videlicet ad hominem capitaliter condemnandū cum homo est creatura creaturarum facta ad imaginem dei, vt in. L. si quis. C. de penis. Et prescribitur merum imperium bene ab illo qui fuit & est in possessione territorij vt dominus vel Iusticiarius generalis licet diu non sit vsus quia non occurrit casus vtendi. g Nam in istis incorporalibus plena possessio cōsistit in aptitudine sicut in actu. vt. ff. de serui. rusti. prędi. L. foramen. Et si quis prescribit iurisdictionē in incolas videtur etiam prescripsisse & in forenses qui ibi contrahunt vel delinquunt, quia ista prescriptio est ius reale, vel velut cōfessoria redditur contra quemlibet vt. ff. si serui. ven. L. si quis, secundum Baldum.

g. Possessio in corporalium æque cōsistit in aptitudine sicut & in actu.

Vbicunq; locorum, &c. [h] est tamen is locus eligendus in quo ius sine incōmodo littigātium reddi potest, vt. ff. de iudi. L. si locus id est vbicunq; prętor salua maiestate imperij sui iudicare pōt, sed nō in prostibulo vel alio loco inhonesto saluoq; more maiorū idest non extra territoriū sibi cōmissum, vt ix. q. ij. c. i. & ij. Is etenim est mos maiorum vt extra territorium ius nō dicāt, sicut & illud quod aliquis nō committat iurisdictionem nisi is qui ipsam suo iure habet, vt. ff. de iuridic. omniū iudi. L. more. & L. fi. Dicit autē notanter more maiorum non inferiorum, q. d. iudicū non subditorum vndecunq; ergo sunt subditi, si iudices soliti sint ius reddere ab eis vocati infra territorium venire debent & ibi littigare etiā in itinere dummodo sedeant pro tribunali & dummodo non in secreto sed palam sedeant. C. de senten. & interlocu. omniū iudi. L. cum sententiam. Is ergo locus dicitur vbicunq; prętor ius dicere cōstituit, vt. ff. de iusti. & iur. L. penultima. Non tamen derelinquat sacra palacia vel prętoria pro domibus priuatorū ne ipsa contingat dirui. C. de offi. recto. prouinci. L. fi. Et omino etiā caueat quod locus vtriq; parti sit securus cōgruus & honestus. ff. de arbi. L. si cū dies. §. si arbiter, & sequen. & extra de confir. vti. cum dilecta. de appella. ex parte, & de testi. cum olim. i Territorium autem cit sic dictum quia is sub cuius dominio consistit habet ibi potestatem terrendi sup. homines delinquentes. ff. de verborū signifi. L. pupillus. §. territoriū. Extra enim territoriū iurisdictio siue forus non extenditur. ff. de iurisdicti. omniū iudi. L. fi. & extra de cōsti. c. ij. lib. vi. In sua iurisdictiōe idest in suo foro. Forum enim in neutro genere est territorium cuiuscūq; iudicis in quo facinorosos potest animaduertere, vt. ff. de verbo signifi. L. pupillus. §. territorium. Sed forus in masculino genere est locus vbi iudex pro tribunali sedet vt extra de verbo. significa. c. forus.

h. Locus iudicij quo modo obseruetur.

i. Territorium unde dictum.

Glosa.

Satis abunde superius declaratum est de iudicibus omnibus, & quo pacto iudices efficiūtur. Quidam enim fiunt ex electione. Quidā ex commissione, quidam vero ex infeudatione, de primo habetur. ff. de recep. arbi. L. i. & supra eo. li. ar. lviij. de secundo. C. de officio eius qui vi. alte. iudi. L. in causa, & supra eo. li. ar. viij. De tertio habetur. C. de peda. iudi. L. placet, & supra eo. li. ar. prędicti, rum & articulo prędicti.

Vbicunq; locorum iudicium exercere potest. &c. [k] Nota tamē quod iudex secularis in certis locis iudicium exercere non potest, sicut in locis sacris prostibulis, & item locis inhonestis, vt. C. de sen. & interlo. omniū iudicum. L. cum sententiam, &. ff. de reg. iuris. L. omnia quęcunq; & extra de apel. c. qua fronte.

k. Iudex secularis in certis locis iudicaū exercere non potest. Concordat iure Mu. ar. x.

Omnimodas actiones. &c. [l] Sunt tamen certe quędam actiones quas secularis iudex iudicare non potest. [m] Primo occasione bonorū spiritualium vt extra de foro competenti. c. si diligenti, &. c. significasti. Secūdo si actio est cōtra personam spiritualem, vt in auten. vt clerici apud ppri. Episco. §. si vero coll. vi. [n] Tertio si quęrela fit contra mortuū ignoraturq; an mortuus sit, vt. ff. quę sen. rescin. pos. sine appella. L. penulti. in fi.

l. Nota iudex iure pmunali iudicium exercere debet quando expetitur ab ipso occasione debiti manualis facti, quia non exapiūt manuale factum feriæ nec dies ligati, occasione feudi non nisi ante meridiem iudicatur alias non ligat sententia. Iudicij locus debet esse aptus & honestus alias sententia non ligat potest etiam ille excusari si non sit præsens, seu. c. lxv.

m. Iudex secularis quasdam causas iudicare non potest.

n. Iur. Mu. ar. xxyiij.

In sua iurisdictione, &c. [o] Quid si duo quorum vnus sit actor & alter respondens conueniant suum iudicem in extraneo iudicio prorunc existentem an iudicare inter eos debeat necne. q. quod non, non enim ibi gerit officium iudicis sed est tanq; persona priuata, cōponere tamen inter eos negotiū poterit p modum arbitrij. Si vero duo extranei & forenses extranee iurisdictioni subiecti ad iudicem in sua iurisdictione existentem in territorium q; suum veniant causam prosequi volentes eosdem iudicabit, vt. C. de offici. recto. prouin. L. iustissimos.

o. Iudex an in alia iurisditione iudicare ualeat. Concordat Iure ar. xxyiij.

Dummodo actio eum non tangat p hoc distingue vel quęrela sit ratione bonorū extunc ex vtroq; eligere sibi iudicem possunt. C. vt omnes tā ciui. q; mili. L. nemo ex viris. Si vero sit quęrela pœnam exposcens hoc erit pro vita vel honore extunc non nisi superior iudex iudicabit, vt. C. ne quis in sua causa ius sibi dictet. L. i.

p. Iur. Mu. ar. xvij.

Vel nisi Bannitus criminaliter accusatur, &c.

Contra bannitos etenim nonnisi in loco iudicij cōpetenti agendum est, nam nisi in loco iudicij cōpetenti respondere tenentur, ex eo ga ipsi etiam ibidem vnicuiq; ius dictare cogunt, quare & ibidem contra eos agi oportet, & hoc intellige si actio vergat in vitā vel honorem, vel si actor in Comitatu mansionem habet vel in territorio iudicij domiciliū possideat, vel vbi factum nō sit manuale alias seu eus erit, vt. C. vbi de crimi. agi. opor. L. i. & ij

q. Vide infra li. ij. ar. xij. li. iij. ar. lxiij. Iure Mu. ar. x. glo.

Sub imperij banno. &c. q idest sub Regia cōertione vel pœna statuta quia ibi mulctā prestare cogitur sexaginta solidos, huiusmodiq; bannum seu coertionem necessario requirit, quod Rex cōferat iudici per infeudationē.

In vna aduocatia. &c. hoc est in vno comitatu non potest esse nisi vnus Bannus regius.

Non poterit comes sine sculteto legittimū habere iudicium. &c. & hoc ex eo fit, quia in primis offerre eidem debet seipsum iudicandum vt infra li. iij. ar. lij. &. iij. q. vij. c. iudicet &. de sta. reli. c. ea quę. §. si vero & de censi. c. i. li. vi. & infra li. ij. ar. xvij. glo. [r] Sine offensa enim & omni vicio esse debet qui alium iudicare vult, vnde & iudiciū huiusmodi sub banno Regio ante meridiem exerceri sobrie debet vt infra. li. iij. ar. lxix.

r. Qui iudicare alium uult sine offensa esse debet.

Inobedientiā in iudicio liceat prohibere hoc est quod nullus ad iudiciū pertinens sine consensu iudicis exinde discedat, anteq; iudicium finiatur, & hoc intelligendum de scabinis actore & reo.

Insolentias. &c. hoc est demandare debet ne vnus alium verbo vel facto, vel alio quouismodo infestet aut aggrediatur.

Tandem vnusquisq; deo eo quod eū tangit. &c [s] post huiusmodi enim solennitates tunc primū iudiciū efficitur bannitū, & iudex efficit iudex qui antehac fuit vt simplex homo.

s. Iur. Mu. ar. xyiij.

Articulus LX.

[a] Sine ferendario quisq; agere & se defendere potest, si damnum sibi per hoc eueniens (scilicet ut emissa sibi uerba dānosa [b] re/tractare non possit) uoluerit sustinere. Iudex ferendariū quemlibet primo postulatum dare debet & non alium nisi iure primus absoluatur. Ferendarium se esse nullus negare potest in iurisditiōe in qua residet, uel bōa possidet, uel in qua Ius & actionem prosequitur nisi cognato uel domino suo, uel uasallo hæc actio in uitam uel sanitatem aut famā si uinceretur extendatur, tunc contra eos & pro ipsius inimico iuste hoc recusabit.

a. Ferendarius in proposito dicitur aduocatus seu patronus siue causidicus siue rogatus, unde & de ferendarijs uide li. ij. ar. xiiij. Iur. Mu. ar. xvi & xlij. glo. Procurator uero proprie dicitur qui ex mandato aliqua administrat negotia L. i. ff. de procu. & ibi per glo.

b. Et hoc ītelligitur q per se in iudicio agit si ex uerbis damnum paatur releuari non potest.

Glosa.

Iudex ferendarium quemlibet. &c. Vnde etiā dicit lex. cōmunis ait prętor. Si non habent aduocatum, ego dabo non solum his personis quibus prętor humanitatem solet exhibere. Verum etiam si quis alius sit qui certis ex causis vel ambitione aduersarij vel metu nō inuenit patronum, vt. ff. de postulan. li. i. §. ait prętor. Concordat etiā ad hoc. §. aduocatos in. L. nec quisquā. ff. de offi. proconsu. vbi innuitur quod iudex prouidere debet de aduocato fœminis pupillis debilibus, & his qui suę mentis non sunt aliquo ex eis petente, & etiam non petente, & qui per aduersariorum potentiam aduocatum habere non possunt.

Glosa.

A principio libri huius dictum est de hęredi tatibus & eorū successione, exinde etenim venit quod homines quęrelas instituūt iudiciarias, nā si vnus nihil habeat, nihil ab eo exigeretur, nec ad iudicium vocaretur, sed nec quęrela necessario eidē institueretur, posthac determinauerat de iudicibus coram quibus querela institui solet iuxta vniuscuiusq; necessitatem, vt in auten. vt omnes obedi. iudi. §. hęc considerantes coll. v. hic in articulo prę senti dat modum & doctrinam quo pacto & per quē quęrela formari debeat, & dicit qđ illud fieri debet per ferendarium.

Vnde pro intellectu articuli prędictis aliqua notanda veniunt. Primo quid ferendarius sit. Secundo quis ferendarius esse potest. Tertio quis ferendarium habere non poterit. Quarto quę vtilitas ferendarij. Quinto quomō in iudicio ferēdarius obtineri debet. Sexto quo modo denegari se esse ferendariū potest. Septimo si prędicto conueniri possit. Octauo quā vtilitatem exinde habet quod ferendarius est. Nono quę pœna ferēdarij si iniuste egerit. [c] Quantum ad primum ferendarius seu patronus est qui sui amici vel etiam suipsius volūtatem iudici declarat, & contradicit illis qui sue voluntati contrauenium, vt. ff. de postulan. L. i. &. iij. q. vij. c. infames, & in autē. de ref erēdarijs sacri. pall. §. i. coll. ij. [d] Pro secundo ferendarius seu patronus esse non potest, seruus, surdus, infamis, Iure priuatus, fœmina, cecus, puer, vt. ff. de postulan. L. i. &. iij. q. vij. c. infamis. §. tria. Monachi etiam sacerdotes & acoliti, tum hij qui spirituale feudum habent

c. Ferendarius q. t.

d. Ferēdarius qs esse non poterit concordat Iur. Mu. ar. xvi. & xlij.

coram iure seculari ferendarij esse nō possūt, vt extra ne cleri vel mona. per totū, extra de postulā. c. ex parte. xvi. q. i. c. placuit. Sed nec in iure spūali sacerdotes causas agere possunt nisi pro se, suis amicis, & indigētibus hominibus vt extra de postulan. c. i. & sequentibus. xiij. q. v. c. denicq; &. iij. q. vij. c. infamis. §. tria e Ferendarius etiā verbis minacibus causam agere non debet, vt. iij. q. vij. c. infamis. §. tria. §, si quis adeo. Si quis etiam antehac iudex vel scabinus in aliqua causa fuerit signanter cum actio sit penalis in eadem ferendarius esse minime potest, vt. C. de assef. L. vlti. Item infamis si quis fuerit ferendarius esse nō potest, vt. ff. de postulan. L. i. &. iij. q. vij. c. infames. §. tria. f Infamis tamen signāter nō magna infamia procurare potest, p parētibus, p patrono cuius seruus erat, pro eius liberis, sororibus, fratribus, filiarum viris. Nurukus seu filiorū vxoribus vitrico, nouerca, pupillis, mēte captis, puellis & pauperibus, vt. iij. q. vij. c. infamis. §. tria &. §. omnes. Pugiles & qui cum bestijs decertant ferendarij esse non possunt vt. ff. de postulan. L. i. §. item senatus Vnde & p intellectu dictorum, nota versus sequentes non cuicūq; datur quod postulat, immo vetatur luminibus cassus mulichria, passus adiector pene seruus puer actor arene, vide ad hanc materiam. C. de postulan. L. i. Accipitur tamen quādoq; ferendarius pro tutore sepiusq; in iure vnus loco alterius nominatur, vt. i. q. iij. c. saluator, & extra de procu. L. quia in causis. g Quantum ad tertium hereticī infideles, iudei ferendarios habere nō possunt, contra Christianos, vt. C. de postulan. L. nemo & extra de hēreti. c. excōmunicamus. §. credentes. Qui etiam solus personaliter coram iudicio loqui ceperit ferēdario carere debet vt supra ar. xl viij. clarius tamē infra. li. iij. ar. xxx.

Pro quarto h ferendarij vtilitas est, si erauerit principalis verba eius retractare potest i & hoc ante sententiam latam sicut hic &. C. de errore aduocatorū. L. errores. k Quo ad gnotum ferendarius obtinetur de consensu iudicis ad optata partis. Quod si ex mandato iudicis temerarie ferendarius id facere noluerit Iudex post modum eundem audire non tenebitur, immo a iudicio eundem propellere, vt iij. q. vij. c. infamis. §. tria &. §. si vero.

Pro sexto l ferendarius resistere potest verba alicuius loqui contra suum dominū, vasallū, amicum, familiam suam sicut hic &. ff. de penis. L. moris, contra vero alios homines verba loqui denegate minime poterit in illa iurisditione vbi pertinet, vel vbi causas agit. Aliter etiam cogi nō debet nisi quod sibi officium interdicatur. m Quantum ad septimū an videlicet ferendarius prētio cōueniri possit anceps & difficilis super eo est questio. Vñ si secundum rei veritatem vnus super eo decidere velit, multos exinde habebit emulos sentientesq; sue aduersarios hostes. Dicunt enim quidam nullum probū decere ad patrocinādum aliquas causas signanter iniustas prēcio conduci, habetur enim prouerbiorū. i. fili mi si lactauerint te peccatores ne acquiescas eis, si dixerint veni nobiscum insidiemur sanguini abscondamus tendiculas contra insontē. &c. ne ambules cū eis. Tum etiam in summa Bernardi doctrina datur, quod homo prudēs in consilijs dandis circumspectus esse debet in prestādoq; auxilio fidelis, hoc autem fieri nō potest cum vnus ad patrocinandū causam signanter iniustam prētio conducitur, fidelitas etenim ac animi sinceritas vnacum iniustitia simul stare nō possūt, sequitur ergo quod ad ius dandum vel illud promouendum prēcio conduci non debet. n Ius enim in se sanctum est, & ita pecunia illud comaculare nullus audeat. ff. de vari. & extra ordi. cogni. L. presses &. C. de vete. iur. enucle. L. deo autore. In contrarium tamen doctrina sufultus prophete q dicit, melius ac tolerabilius est, quod vnus a iusto arguatur, q̄ quod a malis & puersis laudetur. Secundū cōmunē opinionem respondeo, quod ferendarius seu causidicus prēcio conduci potest nec est contra illud quod dicitur quod nullus ad promouendum iniustitiā salariari debet, istud enim de iudicibus locum habet qui iustitiam vel iniustitiam facere possunt in iudicando vel testificando, quod ferendarijs non cōpetit, nam nec ipsi per se iudicium ferunt nec testificantur, & ita per iniustitiam nemini nocere possunt. Quod etiā dicebatur ferendarium amore dei & nō pro pecunia iustitiam promouere debere nec eandē prētio seu pecunia comaculare, magis est consilliū q̄ preceptum, vnde & in contrariū istius multa habentur iura quod videlicet. o Causidicus prētium licite pro labore suo accipere possit, vt. xij. q. ij. c. charitatem. Nullus em̄ suo proprio stipendio alteri obsequiū & vtilitatē facere tenetur, vt. x. q. ij. c. precarie. Preterea iure cautum esse legimus quod iurisco-sulti consilia sua prētio impartire possunt, vt xi. q. iij. c. nō licet, vbi clare habetur quod p consilijs pecuniā accipere licet. Sequitur textus capituli. Non licet iudici vendere iustum iudicium & si liceat aduocato vendere iustū patrocinium, & iurisconsulto rectum consilium &. xiij. q. v. c. non sane. Quod etiam dicebatur quod videlicet, prudentia iuris sancti emi vel diuendi minime debet, intelligit de iudice ipso. Sententia etenim iudicis nullomodo emi vel diuendi debet, vt in auten. vt iudi. sine quoquo sufragio. §. licigit, coll. ij. & in auten. vt litti. iur. §. presentem, coll. ix. &. ij. q. vi. c. ei qui. ver. diffinitiua, & ver. venales, & extra de vi. & honesta. cleri. c. cum abomni, &. C. quan. prouo. non est necesse. L. venales. In iuribus allegatis cauetur quod ad iudicium venientes actionemq; suam promouere volentes iurare debent, quod iudici nec

c. Ferendarius verbis minacibus causam agere non debet.

f. Infames ferendarij esse non possunt in certis casibus.

g. Ferendarium quis habere non poterit uide.

h. Ferendarij utilitas.

i Quamdiu consensus super uerba ferēdarij non sit, uel si altera pars ortulegium non quæsuit tunc ualebit reuocare uerba ferēdarij, sed. c. lxvij.

Ferendarius iure feudali nullus esse potest nisi sit uasallus domini.

k Ferendarius quomodo obtinetur.

l. Ferendarius quomodo tueri se debet ut uerba alicuius nō dicat

m. Ferendarius an prētio conueniri poterit.

n. Cōcordat ad id lex xij. tabu. hisce uerbis donum ne capiunto ne ue danto, neue petenda, neue gerenda, neue potestate quisq; earum rerum migrasset noxie pena par esto, et item in alio loco, iudicem arbitriue iure datum qui ob rē dicendā accepisse pecuniam conuictus est capite punito.

o. Ferendarius pro labore pretium licito accipere potest.

alicui alteri causam suam & actionem meliorem facere volentes, nec quicq̄ dederunt, sed nec dare volūt excepto eorum causidico seu ferendario & ita expresse habetur, quod ferēdarij licite pro eorum labore salarium accipere possunt, habetur etiā. ff. de varijs & extraordinarijs cognici. L. i. §. si cui cautū, q̄ causidici seu aduocati pro vnaquaq; causa cētum solidos accipere possunt & nonplus, facit apud nos quinq; libras, hoc idem etiam habetur. C. de aduo. diuerso. iudici. L. fori tui vbi Imperator innuere vult, quod quicquid vnus ex aduocatia lucratur eius est proprium nec patri suo cedit, sed nec cum fratribus diuidere cogitur. Verum illud solus retinet tanq̄ miles stipēdium suum. Sed nec iure nostro Saxonico vsquā legitur, quod ferendarij prētio conduci non possint nisi forsan paragraphū articuli presentis vsurpare sibi vnus velit, vbi dicitur quod ferendarium se nullus negare valeat, non tamē ad propositum trahi potest paragraphus allegatus, nō aliud enim intendit, q̄ quod is qui alicui iurisditioni subiectus est, vel illic bona possidet vel actiones prosequitur ferendariū ibidem petenti se denegare non poterit, non tamen inhibet paragraphus iste quod salarium eis tribui non debeat.

p. Utilitas ferendarium.

Pro octauo P quam videlicet utilitatem ferēdarius habeat, respondendū q̄ quod est miles iuris, Imperatorium etenim maiestatem nō solum armis decoratam sed & legibus oportet esse armatam vt vtrunq; tempus & bellorum & pacis recte possit gubernari, vt insti. in pro he. & in auten. vt om. obedi. iudici. §. i. col. v. Aduocatus siquidem r miles iuris dicitur, & quemadmodum milites belli sunt pacis protectores, ita hij sunt iuris defensores, vt insti. in. phe. y. allegato &. C. de aduoca. diuerso. iudicio. L. aduocati. Immo vt supra dictū est quicquid ex aduocatia lucrauerit, illud cum nullo diuidere tenetur, vt. C. eo ti. L. fori.

q. Hoc intellige de aduocato non autem de procuratore qui militiam non consequitur nam officium eius est utilissimum secundum Dynum in re. infamibus, extra de reg. iur. li. vi. & C. de decurio L. si quis procuratorem li. x.

r. Aduocatus miles iuris dicitur.

f Quantū ad vltimum quę pena sit ferendarij, sciendum quod ferendarius qui dolose in negotio agit principalis ita quod se benuole confingere admittat vel conductus per vnū documentisq; & defensam ipsius rescians ad aduersarium se cōferat vel aduersarij causam defendat in damnū prioris domini, pœna illius est pro his excessibus quod infamis efficitur. vt. C. de aduoca. diuerso. iudi. L. i. &. ff. de preuari. L. si is.

f. Ferendariorū pœna qui perperā agūt.

Articulus. LXI.

a. Concordat infra li. iij. ar. xj & ar. lxxix. lu. Mu. ar. xxvij.

VBi quis aliquem conuenerit a ibi licite etiam reconuenietur.

Nullus actor prius interponere tenetur cautionē nisi sibi ad agendum alius terminus prefigatur. Qui fideiussorem habere nō poterit b nec ibidem habet hæreditatem illum iudiciaria potestas reseruet si aliquem criminaliter accusat uel ipse accusatur. c Postulent unū ferendarium duo simul, cui illorum eundem dare uoluerit in arbitrio est iudicantis, proponāt etiam duo simul actiōes. In iudice depēdet quē ex eis prius audire uoluerit secus est si unus eorū priorem actionis propositionem poterit comprobare d Titubans e si in suis dictis ceciderit sine dāno releuare & meliorare sua dicta ualebit. Si etiā clientulū cuius uerba locutus est p uerba sua titubātia neglexerit ille per aliū aduocatū suum poterit supplere defectum. Quilibet in terra f Saxoniæ iure ciuili dummodo sit bone famæ exceptis clericis ferēdarius esse potest. Fideiussorem autem statuere tenetur si ibidem bona aut hæreditatem nō possideat pro mulcta iudicis & emēda partis aduerse exsoluenda, nō tamen prius nisi eandem demeruerit. Cum unus aliquem in ferēdarium accipit, ille licite pro suo principali in omnibus actionibus, tum etiam in ipsius defensionibus sine licentia iterata, p eo referat ac edisserat quæ necessario edisserenda ueniunt & hoc quamdiu iure sibi alienatus nō sit, uel unus aliū per liberam cessionem non derelinquat.

b. Intellige ergo paragraphū istū in causa criminali secus in auili, uide ad hunc passum infra ar. lxvij li. ij. ar. iij. glo. Iur. mu ar. xvij. & xxvi. gl.

c. Iur. Mu. ar. xvi.

d. Iur. Mu. ar. xcvij.

e. Textus antiquus habet opiso & dicitur ille qui sillabas sæpe repetit anteq̄ dictionem exprimere possit.

f. Ex isto liquet q̄ illegitimus ferendarius esse non potest nam ille in iure suo redargui potest ut supra ar. xxxviij.

Glosa.

Ibidem licite reconuenietur. &c. Vnde ad hoc dicit lex cōmunis & consequenter ego conuentus ab aliquo si vicissim velim conuenire eum statim quidē hoc non licet nisi apud eūdem iudicem, vt in auten. vt consequenter. C. de sen. interlo. omni. iudi. L. cum Papinianus, vbi inter aliqua dicitur, cuius in agendo quis obseruat arbitrium eum habere & cōtra

se iudicem in eodem negotio non dedigneť. Concordat. §. cuius in agendo. iij. q. viij. &. c. i. &. ij. de mutu. pe.

Glosa.

Articulus presens partis respondentis quasdā tangit vtilitates. Euenit etenim sepius ex astutia quadam quod vnus querulatur & accusat alium preueniens ne & ipse accusetur. Ad obuiandum itaq; huic malo ponitur cōstitutio presens quod vbi quis aliquem cōuenerit, ibidem etiam per reconuentionem respondere tenetur.

Pro intellectu itaq; textus articuli presentis, quędam ex ordine considerande veniunt. Primo quo pacto reconuentiōalis querela, & qñ inchoari debeat. Secundo quo pacto forma da sit. Tertio in quibus casibus institui reconuentionalis querela non possit. Quarto quid faciendum si actor querelam huiusmodi acceptare recuser. Quinto que persone querelas huiusmodi acceptare tenent & que non. Sexto in quibus causis per reconuentionem accusari vnus potest vel non. Quantū ad primū & secundū sciendum quod iure antiquo querela reconuentionalis instituebatur in instanti post propositionem vnius cōtra alium sic videlicet quod cum vnus querelam proposuit suam, alter viceuersa responsione nondum facta contra eundem querelam item instituebat suam, & ita iudex exaudita vtrorūq; propositione & responso simul decernebat negotium vtrumq;, vt extra de mutu. peti. c. i. ij. & de ordi. cogni. c. cum dilectus. Quod si respōdere ceperit contraria querela omissa posthac non audiebatur. Istud tamen iure canonico abrogatum est, vt extra de rescrip. c. dispēdia. §. reus quoq; li. vi. vbi innuitur quod actor contra querelam respondentis propositā, respōdere tenetur iudicio durante. g Iure vero Saxonico querela reconuentionalis tunc instituitur cum vnus querulatur contra aliū per iudicemq; responsio sibi decernitur iste tandem querat per sententiam decerni, exquo quidem sibi respondere tenetur an ille viceuersa ad proposita sese iustificare sibi non debeat, & decernetur quod sic, vt. C. de senten. & interlo. omni. iudi. L. cum Papinianus. Cū verō ab actore absoluetur eundem viceuersa pars respondens conueniat, vt infra li. iij. articulo. xij. h ¶ Quantum ad tertium sciendum quod treș sunt causę quando vnus viceuersa accusari seu reconueniri non potest. Primo si quis criminaliter accusauerit te eundem criminaliter viceuersa accusare non poteris. Etiam coram arbitris reconueniri vnus criminaliter non potest, vt extra de arbi. c. cū dilectus, iij. q. xi. c. i. & sequētibus, nec obstat in contrarium articulus infra lxix. eo. li. vbi dicitur. Qui mortuum vulneratumue comprehendendo iudicio aportauerat &c. Loquitur etenim ibi de illo qui comprehēdens alium quem pacis violatorem ipsum conuincere nititur in defectu ipsemet solus condemnatur, hic vero loquitur de illo qui per querelam aliqd agit, vel dic quod ibi loquitur de vo iudice, hic vero de arbitrario seu electo. Secūdo si accusas aliquem pro feudo ille re super proprio accusare non potest nisi in eodem iudicio situatum sit de quo vide supra ar. xiiij. i Tertio respondere etiam iure reconuentionali non teneris pro tuo feudo nisi coram tuo domino vt in autē. de vsu. feu. §. preterea. col. .x. Pro quarto k si actor ad querelam reconuentionalem respondere se se recusauerit eriā respondens ad suam propositionem respondere se se defender, sed nec iudex eidem iudicium ministrabit, vt ff. de procura. L. murus. .§. pena & C. de compensa. L. neq; scriptura. & extra de mutu. peti. c. prudentiam. l Pro quinto omnes personę etiam spirituales sacerdotes & monachi, si coram iure seculari actionem intentent ibidem reconueniri etiam respondere tenentur, vt. ij. q. viij. c. cuius in agēdo. &. ff. de iudi. L. ij. m Pro sexto & vltimo pars respondens actorem accusare potest recōuentionali iure in causis que in alijs iudicijs incepte non sunt, alias em̄ si in alio iudicio iam terminate sunt vel saltim inchoate aut transacte quia vt sic recoruenire vnum non potest de primo habetur extra de resti. spoli. c. audita & C. sententiam rescindi non posse. L. impetrata, de secundo vide In auten. de exiben. & introducen. §. illud quoq; col. v, de tertio extra de transac. c. i. &. C. co. ti. L. cum mora. Nullus actor prius tenetur &c. idest nisi lite contestata extunc ibidem fideiussores statuat quod actionem prosequi vult vel iure eandē dimittere sicut hic, & C. de his qui accusare pos. L. qui crimen.

Qui fideiussorem habere non poterit, n vnde si vnus siue sit actor siue respondens fideiussore carens vt textus habet detineatur per id iuri non derogat suo, nec fame sue bone obe rit, vt C. ex qui. cau. infa. alicu. irroga. L. infamię. Ius enim istud dictat & suadet, vt C. de custo. reo. L. de his quos. & C. de priuatis. carce. L. iubemus.

Postulent si duo vnum ferendarium &c. o In paragrapho isto & sequenti exprimitur iudicis autoritas & facultas. Primo si duo petant simul vnum ferēdarium quod & raro euenit, in arbitrio iudicis est eundem fauere cui voluerit, sicut hic. &. C. depositum. L. prouidendum. Secundo si duo sententiam expetant in arbitrio iudicis est primam ferre quam voluerit, vt. C. de errore aduoca. L. i.

Fideiussoriam autē statuere tenetur &c. p Vtile itaq; procuratoribus est, vt a principio litis sibi precustodiant per sententiam eis dari petentes si etin quantum damnum incidant aliquod quis euincere cosdem debeat decernetur quod principalis. Interroget tandem

g. *Querela reconuentionalis iure saxonico quomodo instituitur.*

h. *Cause quando vnus reconueniri non potest, concordat infra li. iij. ar. xij. glo.*

i. *Contrarium istius ui de supra eo. li. ar. xiiij. in glo. ubi practica su per eo habetur quod uidelicet reconueniri potest.*

k. *Actor querele reconuentionalis renuēs quid faciendū.*

l. *Querelas reconuentionales quæ personæ acceptare tenentur.*

m. *Quæ causæ per reconuentionem accusari possunt & quæ non.*

n. *Fideiussoria carens si detineatur per id iuri non derogat suo, concordat iure Mu. ar. xxvij.*

o. *Iudicis autoritas et facultas in iudicio.*

p. *Ferendariorum cautela.*

iudicem an in eo contentus esse vult & vt sic manet sine damno.

Cum vnus aliquem in ferendarium accipit &c. per id reprehenditur stultorū quorūdam opinio qui dicunt quod ad quamlibet querelam vel responsionem tam actor q̄ respondens de nouo ferendarium expetere debeant qui verba illorum proponat, minime enim istud fieri debet vt textus habet q̄diu iudiciū illud duret, q̄uis etiam actiones sint plures & hoc hic tangitur, &. C. de accusa. & in scrip. L. ea quidem.

Et hoc q̄diu iure sibi acceptus nō sit. &c. Quo modo autem Ferendarius & quando, & ob quā causam vnī iure adimitur seu denegat, vide supra ar. lx.

a. *Fallit hoc in casu diffamationis, ut. L. diffamari cum ibi nota. C. de ingenuis & manu. ubi Innuitur quod cum quis diffamat aliquem, iudex ad instantiam diffamati potest tempus illud præfigere intra quod agere debeat alias ultra tēpus non audietur vide etiam ad hanc materiam Iur. Mu. ar. xlvij. glo.*

b. *Nomine gladij intelliguntur omnia arma. insti. de publi. iudi. §. ītē lex, uide ad hunc passum Iur. Mu. ar xlvij. glo.*

c. *Circa id intelligi datur quod pro omnibus simpliabus clamoribus uel excessibus nō nisi tres solidi mulctæ iudicij dantur & uocatur mulcta leuis, pro excessibus uero grauibus ut homicidio uulneribus enormibus præstatur mulcta ut infra li. iij. ar. lxiiij. expresse habetur, uide etiā ad hanc materiam infra li. ij. ar. xxvij. glo. circa finem.*

d. *Textus antiqui habent. Si uero causam debito modo prosequatur absq; duello et ille euaserit per ius iurandum actor liber erit a pena, nisi forte eundē duellariter interfecerit.*

e. *Concordat infra li. ij. ar. xxxvi. Iur Muni. ar. xlvi. & xlvij. & itē xxxviij. glo.*

Articulus LXII

a Vllus ad actionem a in iudicio nondum ceptā compellatur, quamdiu enim quis uoluerit sibi illatum damnum poterit subticere. Si quis autem iniuriam sibi illatam clamore iudiciario manifestauerit, hāc de iure debet prosequi quia clamor iudiciarius inceptio est actiōis. b Si quis in alterius detrimētum gladium suum euaginauerit gladius iudici applicatur. c Pro solo iudiciario clamore non iure prosequuto a clamāte iudici tres solidi nomine mulcte præstātur. d Si uero eum prosequitur licet reus ab eius instantia & impetitione absoluatur, damnū pro eo nullum sentit e si duellia uerba interposita f nō fuerunt. Qui illate sibi uiolentiæ nescit auctorem ipse eū suum uiolatorem in actione nominet absolute. g Testes nomiati post sex septimanarum tempora h uel in cōtinenti si uoluerit producantur. i Debeat autem proprietas testibus probari hoc in cōtinenti uel in proximo iudicio fieri debet. Iudex semper hominē interrogare debet si dictis sui ferendarij cōsenciat. Sentē/

tiamq; quærere debet inter duorū rationes hoc est iuxta quærelam & responsionem. k Interroget autem iudex secundum suum arbitrium & non secundū modum iuris nec secūdum dicta parcium nihil ad rem facere existimatur. ¶ Sententia prius postulata primo erit pronuncti/anda, ¶ Actor & reus in qualibet causa tribus uicibus interloquātur quousq; per preconem ad iudicium reuocētur. ¶ In omnibus locis est iudicium in quibus iudex sententialiter hoc est per sententias scabinorum iudicabit. ¶ Manifeste coram iudicio qui ferendarium impetrauit loqui non debet. Interrogatus uero a iudice si dictis sui ferendarij consenciat respōdere cogitur sic uel nō uel ad colloquendum seu consultandum inducias poterit impetrare aut sententiam increpare.

Glosa.

Inceptio est actionis. &c. l Sic etiā de iure ciuili litis contestatio est formale principium iudicij, nec potest remitti per partes quia ad finem peruenire non potest vbi non est principium vt in spec. de sen. prola. §. iuxta vers. quid si de partium. m Citatio vero non est proprie principium sed preludium iudicij, vt. C. quā do prouoca. non est necesse. L. i. in glo. & in auten. in me. litis. §. si in glo.

Ipse enim suum violatorem in actione nominet absolute. &c. per aliquas circumstantias, licet non expresso nomine. Nominatim enim intelligitur si demonstratiōe corporis, aut artificij aut affinitatis, vel alio mō res certificetur. ff. de le. ij. L. ij. ff. de condi. et demō. L. si nominatim. ff. de le. iij. L. vxorem. §. ij. & de senten. excō. c. cōstitutionē vide de hoc. li. vi.

Et sententiam querere debet inter duorū rationes. Et sic patet quod nostrum ius comparatur plebiscito. n Vnde dicit lex imperialis, Plebiscitum est quod plebs plebeio magistratu interrogante veluti tribuno constituebat, vt Insti. de iure natu. §. plebiscitum.

Sententia prius postulata. &c. iuxta regulam qui prior appellat prior agat. Quę regula habetur. ff. de iudic. L. qui prior & in. c. cū dilectus de ordi. cog.

k. *Actor querele reconuentionalis renuēs quid faciendū.*

l. *Litis contestatio est formale principium iudicij iure ciuili.*

m. *Citatio non est proprie principium sed præludiū iudicij.*

n. *Plebiscitum. q. t. cō cordat Spe. Sax. li. ij. xlvij. Iur. Mu. ar. i. et xiiij.*

Glosa.

Ex textu clare habet quod nullus ad querelā cogi debet, nec iudex ipse propter cōmodū suum & auaritiam que est fomes omnis mali. Vñ si quis iudicū ad agendum aliquem cogere velit, signum est non zelo iustitię sed magis ex auaritia eundem facere velle, que maxime a iudice prȩcaueri debet. o Auaritia siquidem est vna ex quatuor causis per quas iustū inuertitur iudicium, & est mater omnis mali, vt in auten. vt iudi. sine quoquo, supra. §. cogi/tatio, coll. ij. &. xi. q. iij. c. quatuor. Quod aūt nullus ad actionem cogi debeat leges etiā ipse suadent, vt. C. vt nemo inui. age. vel accusa. coga. L. inuitus &. ff. de mune. & hono. L. rescripto. ibidē habetur, vbi nullus accusator est ibi & nullus iudex esse potest.

o. *Auaritia est una causarum iudicū inuertendi.*

Sciendum tamen circa id P quod tria genera hominū sunt, qui ex necessitate agere & querulari tenent. Primo tutores pro iniuria pupillorum. Si enim tacuerint damnū euēniens rependere tenentur, vt. C. de arbi. tuto. L. nomina &. C. de admini. tuto. L. tutoris. Secundo pueri mortem seu homicidiū suorum parentum quia alias exhęreditarentur, vt. C. ad silleia. L. i. Tertio vir p adulterio vxoris sue quia alias efficeretur infamis, vt. ff. ad le. Iul. de adulte. L. qui domū & sequentibus. Vnde & instare aliquis posset textum articuli locū non habere per leges iā allegatas, quia videlicet vnus secundū leges iā adductas ad querulandū cogitur. R. qd' textus articuli vbi dicitur quod nullus ad actionem compelli debet, intellige quod per iudicem cogi non poterit, sunt tamen certi casus vt iam tactum est, vbi vnus non quidem ad instantiam iudicis sed ex constitutionibus & iure ipso suadente querulare cogitur, si quis dicat responsionē istam esse insufficientē, nam ius ipsum sine mādato iudicis, nemini demandare quicq̄ pōt, nec iudex ipse absq; iuris adminiculo, si itaq; iudex mediante iure prȩcipit aliquid, iudex ipse mandare videtur. R. etsiquidē iudex ex officio iuris cogit aliquem ad querulandū, iudicē tamen pœna desup statuta ad id prȩcipiendum compellit, quam & prestare teneretur si illud ommitteret, nam & penā desuper statutā non iudex ipse statuit sed ius ipsum, & ita ex cōsequenti ius ad querulandū cogit & non iudex, vt. xxiij. q. v. c. homicidas.

P. *Tria genera hominum qui agere & querulare ex necessitate coguntur.*

Quęritur q si in homicidio detentus quis sit cum amicisq; interfecti concordauerint, cū iudice vero minime, ex eo, qa iudex forsan multum ab eo expeteret, quod ipse prestare non posset, an vt sic actor vlterius actionem continuare debeat necne alias enim cogi videret. R. quod nō dicitur vt sic cogi. Articulus em disponit de actione nondū cepta instantia vero ista intelligitur cum iam actio incepta sit. Pro intellectu articuli presentis r ad hoc quod intelligatur ad quam actionem seu querelam vnus cogi potest necne, vide differentiam causarum ex quibus querela incidit. Quędā em est causa seu actio ipsi actori nociua non tamē est per querelam incepta, est tamē penalis ad hanc nullus cogi debet ad querulandū, vt. C vt nemo inui. age. vel accusa. L. inuitus. ff. de muneri. & hono. L. rescripto. Secundo actio ex qua querela oritur que etsiquidem penā aportat nulli tamen est nociua nisi ipsi soli q querulatur, sicut si quis querelā incipiens aufugerit, & iste si cepta est actio cogi per iudicem potest, vt eandem continuet & aliter nō, vt. C. de accusa. &. inscrip. L. ea quidem. Tertia actio seu querela si non continuaretur vel iudicaretur esset nociua toti cōmunitati. Vnde ad prosequendū huiusmodi actiones nedum cogere aliquem debet sed etiam nō accusatum dummodo factū manifestum sit cōuincię poterit punire, sicut est turpitudo cōtra naturā, fornicatio, hęresis, falsificatio, homicidium vt in auten. de mandatis principū §. sed neq; col. iij. & infra li. iij. ar. xxiij. Sequitur itaq; per modū epilogi quod causa in iudicio cepta continuari debet, vt in auten. vt litti. iur. col. ix.

r. *Differentias causarum uide ad quam unus cogi potest & ad quam non, cōcordat Iur Mu. ar. xlvij. glo.*

Si quis iniuriam clamore manifestauerit hāc de iure debet prosequi. &c. Intellige si ex non prosequutione cōmunitati damni quid aferre debeat alias absoluitur tribus solidis multe, & desistere a querela poterit.

Si quis in alterius detrimentum gladiū euaginauerit. &c. de hoc vide. ff. ad le. Corne. de sicarijs. L. diuus Adrianus. In propositoq; nomine gladij alia arma & defendicula nociua intelliguntur, vt Insti. de publicis iudicijs §. item lex cornelia, &. ff. de verbo. significa. L. armorum.

Circa id doctrina dat iudicibus ipsis, f post q̄ enim vnus pro homicidio accusatus fuerit non de facili dimitti debet, excessiui em̄ corrigendi sunt ne deus iram efundat suam, vt xxiij. q. v. c. si audieris. Si vero ad cōcordiam seu transactionē deuenerit negotiū illud, & in eo cautus iudex esse debet, ne in suspitionem auaritię incidat q̄d videlicet auaritia ductus actionē instigaret. Primū itaq; operari reus debet vt secum occasiōe mulcte pro excessu cōponat, tandem cum actore seu principali occasiōe emende seu verigeldi determinet, si em̄ prius cum actore cōponeret, cum iudice vero occasione mulcte propter forsan defectū non concordauerit, extunc videretur iudex non ratione querele proposite sed propter id quod expetitam pecuniam sibi non dedit iudicium expetere. Si autem primū cum iudice cōposuerit pecuniam iudex capiet, ex eo, quia permittit illum cū parte componere si potuerit. Quantum aūt mulcte iudici pro excessibus varijs prestatur in iure nostro Saxoni co in multis locis clare descriptum habetur.

f. *Doctrina iudicum in eliberando captuo*

¶ Pro solo iudiciario clamore nō iure prosequuto. &c. hoc intellige vt in ꝓximę sequēti

q. *Actionem incipiēs & cum parte componens an ad continuandū actionem cogi poterit.*

ārticulo declarabitur, &. C. de calumni. L. mater. L. qui nō, &. L. calumnie. Vnde notandū t quod tria potissimū in querela vitari debent quam quis desistere vult ad hoc quod nō incidat penam iudicis. Primo quod diffamatorie querelam non instituat, vtpote furem vel latronem eundem nominando. Secundo qd' testes non nominet nec se ad illos trahat. Tertio quod aduersariū violenter non inuadat, quod si aliquid horum incurrerit multam iudici & accusato emendam soluere cogitur. Iste conditiones tangūtur in textu signanter prima & tertia ibi cū dicit si duellia verba interposita non fuerint. Cum enim quis duelliter aliquē aggreditur violēter inuadere ac diffamatorie eundē accusare videtur allegando eum suū malefactorē vel furem esse, vt. ff. de iniur. et fam. li. L. iniuriarum. In eoq; casu permittitur actori iusiurandū deferre vt reus iuret iniuriā se nō fecisse nedū iure nostro sed & legibus, vt. ff. de iniurijs. L. lex Cornelia. §. hac lege. Quod etiam ad testimoniū producendum non acceleret si sine damno manere vult hoc tangitur ibi cū dicitur, testes nominati. &c. Q. d. si testes nominauerit hoc est ad testimoniū producendū se traxerit, defectūq; in eis paciatur damnum incidit, vt infra li. ij. ar. xij. & Insti. de pe. teme. litti. §. item actoris. Eum absolute nominet, hoc intelligendū est propter duo. Primo si spoliatus es, nec noueris illum qui id fecerit instituas querelā in generali contra illum qui id fecerit, quisquis ille sit, commodū exinde non aliud tibi erit, nisi quod actio non erit pernoctata. Secundo si violatorē derentum tenes, nomen tamen eius ignoras querela formari potest in hunc modum. Domine Iudex ego querelam pono cōtra istū cōmonstrando eum, ita quod a iudice cognosci possit, vt. ff. de iiur. L. prętor edixit. ¶ Iudex hominē interrogare debet si dictis se rendarij cōsenciat. &c. Quamdiu etenim principalis in dicta causidici non asentit immutare illud poterit, vt supra ar. Ix. &. C. de errore aduocatorum. L. errores.

t. *In querela quam qs desistere uult tria potissimum uitari debent ut non incidat pœnam iudicis.*

Sententiam querere inter duorum rationes. &c. exinde colligitur differētia Iuris imperialis & Saxonici. u Iure etenim imperiali & secundum leges iudex solus sentētiam pronūctiat, vt. C. de sen. ex peri. L. i. Iure vero Saxonico. Iudex alium interrogat scabinū qui tandem vlterius populū interrogabit, vt insti. de iure gen. §. plebiscitū, &. ij. dis. c. i. x Vnde sententia seu hortilegiū non est aliud nisi decretū & decisio quam iudex in iudicio facit, p quā vnum absoluit, & alium condemnat, vt. ff. de re. iudi. L. i.

u. *Glosa ista intricata est & magis sensus eiusdem extendit se ad plebisciti q̄ ad sententiam, plebisitum sit quidē est quod plebs plebeio magistratu interrogante ueluti tribuno constituebat, ut insti. de iur. gen. §. plebisitum. Sententia uero iure saxonico hoc modo edicitur. Iudex etenim auditis partiū propositionibus & responsis scabinum sup sententia interrogat qui tandem colloquio cū aliis scabinis facto eandē ediat ac pronūctiat, ut infra li. ij. ar. xij.*

x. *Sententia seu ortilegium qd sit, uide hoc idem infra li. ij. ar. iiij. li. iij ar. v.*

Interroget autem iudex secundum suū arbitrium nihil ad rem facere existimatur. &c. doctrina ex eo datur, quod iudex equū esse prestare debet vtriq; parti tam actori q̄ respondenti, secus faciens iudiciū dei inuertere dicitur, fructusq; exinde proueniens in amaritudinē eterne damnationis conuertetur, vt. xi. q. iij. c. quicunq;.

In omnibus locis est iudiciū. &c. y Ex eo triplex doctrina datur. Primo prȩcustoditur iudex vt diligenter premeditet in cuius loco residet, loco etenim dei officium exercet quare iustam sententiam pronūctiare debet secus faciens denegare deum videtur, vt. xi. q. iij. c. existimant.

y. *Iudiciū cautela.*

z Prȩcauetur etiam actor ne proximū suum in dānum inducat, quodq; actionem sibi iniuste nō intentet, vt. xi. q. iij. c. nolite a Admonetur etiam respondens vt innocentiā & iustitiam suam solerter & prudenter defendat b si enim nō defenderit opprimetur, & errori cōsentire videbitur, vt. lxxxiij. dis. c. error. Vnde tucius est q̄d' in eo casu ferendariū habeat ne per sua verba de facili in damnum incidat.

z. *Actoris doctrina.*

a. *Respondentis regula.*

b. *Veritas non defensa opprimitur.*

Articulus. LXIII

a. *Cōcordat Iur. Mu. ar. xxxv. uide hoc idē in forma.*

QVi duellum indicere uoluerit a sibi in generatione coequali, is iudicē petat ut sibi de iure liceat suum comprehendere seu inuadere uiolatorē, quē ibi prospicit cōstitutū, cum hæc licere fuerit ei pronunctiatum, tunc interroget qualiter eum comprehēdere debeat ut ei proficiat in iure suo b pronunctiabitur quod mansuete in sui superiori foramine uestimenti, postquā eū ut sic comprehenderit & eundem cū licencia dimiserit quo pacto id accidit actor debet enodare, hoc tamen cū interlocutiōe uel in cōtinenti est faciendum. Tenebiturq; eundem c primo incusare quod ipse pacem in eo uiolauit in uia regia aut in uilla, aut ubicunq; hoc factum sit debet edissere ac declarare. Secundo accusabit eum quod ipse ei talem iniuriā & plagas apposuit quas poterit demonstrare per uulnera, & si sanata fuerint per cicatricem. Præterea accusabit eum quod ipsum in tantum suis rebus depredauit, ut merito ꝓ

b. *Textus uetustiores habent, decernetur quod mansuete seu disaplinatæ, attingendo eum arca orā uestimenti & quærat tandem si frivolum aut temerarium in detinēdo se se ostē dat quod illud in iure suo sibi noceat sententiabitur quod sic & tandem arripiat eum cum duobus digitis.*

c. *Hoc est tenebitur declarare ob quam causam ipsum ad duellum receperit.*

his alicui duellū inferatur [d] iste tres uiolentiæ & quærele sunt simul ab eo proponende, quas si simul non proposuerit eius duellum euanescit. Vlterius tandem dicat ibi ego eum personaliter uidi personalem, & eū cū iudiciario clamore infestaui quæ si fassus fuerit bene placeat uel contentus sum. Si uero negauerit ego eū uincam sicut terre incole uel banniti si regalis bānus in eo loco extiterit esse iuris promulgabūt. [e] Posthac reus petat actiōis uarendā quæ ei est facienda [f] licite tamen potest quis actionem suam ante uarende præstitionē querela meliorari potest. Post uarendam factā reus ille suam præbeat innocentiam quæ est iuramentum & duelli actetptatio si fieri potest [g] puta si mutilatio nō intercessit. [h] Quilibet homo potest duellum sibi in generatione deteriori, sed nō deterior meliori denegare. [i] Negare etiam potest quis duellum si post meridiem ei infera tur nisi prius fuerat iniciatū. Iudex uero clipeum cum gladio reo si indiget ordinabit. Duellum etiam unus litigantium cognatus si ipsi inuicē sunt cognati potest ꝓhibere si met septimus suo iuramento tantam inter eos esse cognationem, ut de iure inuicem certare non debeant manifestet. Iudex cuiq; duos præbere debet qui uideant quod secundum cōsuetudinem præparentur quantum uoluerint de corio & lineo induant, dummodo frontes ideſt capita atq; pedes permaneant enudati In manibus nō nisi simplices habeant crotecas, nudū in manu quilibet habeat gladium & cum uno uel pluribus secundum cuiusq; arbitriū præcingatur clipeum ligneum corio tectum & non nisi umbonem ferreū in manu ferant & unam tunicā in duant cuius manice usq; ad cubitū se extendant. Iudex circulo pacem ne quis eos impediat debet sub pœna capitis demandare, Cuilibet eorum iudex unum qui arborem seu phallangam eius ferat ordinabit q ferētes neminem eorum ullatenus impediant. Sed si eorum quis ceciderit uel uulneratus fuerit, uel arborem pecierit & iudex hoc licenciauerit arborem interponant. Postq̄ circulo est pax nunciata tūc petere debēt circulū sibi a iure licenciari quē eis iudex licenciabit. [k] De uaginis ferrum auferant nisi hoc eis a iudice concedatur. Ante iudicem accedere debent præparati, & iurare actor uidelicet, quod illa accusatio uera sit, & reus quod innocens sit, ut sic eos deus adiuuet in suo duello, splēdor solis eis diuidatur quando procedūt si reus uincitur condemnatur. Si uero uicerit donata sibi ab actore emēda & iudici mulcta absoluetur. Actor in circulum prior ueniat, & si reus uenire protraxerit iudex eum debet tribus uicibus per præconē in domo in qua preparat' adhibitis duobus bānitis euocare, qd' si in tertia uocatione non uenerit actor surgēdo se debet duello præsentare, [l] & uerberando contra uentum eū superabit in quærela contra eum proposita, ac iudex eum tanq̄ duello essет superatus condemnabit.

[d] *In actione duelli tres querele simul proponende.*

[e] *Cōcordat Iur. Mu. ar. xxxv. & xli,*

[f] *Ante uarēde præstitionē querela meliorari potest.*

[g] *Textus antiqui habent ideſt sinon caret offiao membri alicuius ut tuto innocentiā clipeo & gladio declarare posset quia alias dare pugilem pro se poterit.*

[h] ARTICVLVS REPROBATVS.

[i] *Duellum quomodo denegari potest.*

[k] *Textus uetustiores habent ferraturas in fine uaginarum absq; licentia iudiās nō portabunt.*

[l] *Alij textus habent bis percutiat seu ferat contra uentum & tertio figat in terram.*

Glosa.

Qui duellum indicere voluerit. &c. Iste articulus & sequēs videlicet. lxiiij. sunt per ius canonicū damnati vt extra de purga. ca. c. ex tuarum & de purga. vulga. per totum, [m] Et est

[m] *Duellum q. t.*

duellum duorum voluntaria corporalis pugna gratia odij exaggerandi gloria criminis purgandi secundum Io. de lig. in. c. ij. de cleri. pugnan. in duel. [n] & est prohibitum iure canonico & etiam ciuili quia naturalis ratio dictat conseruationē vniuersi maximę speciei. Sed duellum tendit ad mortem, & ad anihilationem, ergo lege canonica & ciuili prohibitū est duellū vt in iuribus, supra allega. &. C. de gladiatori. l. i. Itē qa absurdissimum esset a fortitudine assumi iustitiam quod est delictorum occasio. Necest fortitudo quę non est cū iustitia laudanda, ut in auc. vt om. obe. iudi. in prin. col. v. & ex hoc proueniunt corporū & etiam animarum pericula de tornea. c. i. & talis abusus est inprescriptibilis quia per id deus temptari videtur contra Euangeliū Mathei. iiij. &. Luce. iiij. & de purga. vulga. c. fi. & per totum.

Post varendam reus ille suam prębeat innocentiā &c. [o] Iuramentum vero non est deferēdum in causis criminalibus vbi requiruntur probationes luce clariores, vt in. c. vlt. de iureiuran. cum concordan. ibi in glos. Tamē cōscientia bene probatur per iuramentū vt notatur de testū. presentium, & de sen. excom. si vero. Sicut & ignorantia, vt nota. de electi. c. innotuit, & eo. ti. c. vt circa li. vi. Et iuramentum non extenditur ad ea de quibus non est dictū vel cogitatum vel verisimile cogitari de iur. veniens &. c. quanto, &. c. quinta vallis. P Et in iuramento magis debet attendi animus q̄ verba. xi. q. iij. lōginquitate hoc est quod dicimus quod iuramentū transit ad hęredes recipientis non ad hęredem iurantis, nec sortit hęres forum ex iuramento defuncti vt notat Ioan. An. in nouel. de foro. compe. c. vlti. li. vi. dic tamen quod iuramentum quantum ad spiritualitatem quę ei inest non transit ad successorem iurantis, sed bene transit quantum ad robur contractus. Nam ex persona hęredis robur non mutatur.

Vt sic deus eos adiuuet. &c. Cum aliqua iuramenta sunt contraria, necesse est sequi periurium quod iudex admittere non debet. Iuramēta etiam talia non confirmant ea quę de sui natura sunt illicita & quorū obseruātia immittunt peccatum alias sic de iureiu. ad nostram, &. c. veniens. &. c. quinta vallis &. c. cum contingat cum similibus.

[n] *Duellum prohibitū iure canonico & ciuili.*

[o] *Iuramentū non est deferendum in criminalibus.*

[p] *In Iuramento magis debet attendi animus quam uerba.*

Glosa.

Lex & cōstitutio presens occasione duelli pro speciali iure Saxonibus data ac sancita est, qa alias priuilegium non esset q constitutio etem quę nihil singularis aut specialis in se continet priuilegiū nuncupari nō potest nam priuile-

[q] *Priualegium nuncupari non potest nisi aliquid specialis contineat.*

giū semper aliquid speciale habet, vt. iij. dis. c. priuilegia & extra de verb. signi. c. abbate, &. ff. de legatis. iij. L. vxorem.

Duellariter alloqui in proposito agere in vitam ipsius dicitur, non tamen semper duellum alteri inferre admittitur nisi quando aliter damnum suum probare nō poterit, vt sic enim duellum iusto admittitur ex parte illius qui ius habet vnde duellum [r] ex legibus Romanis ortū habet, vt insti. de hęre. quę ab intesta. defer. §. per contrarium. ff. ad le. aquili. L qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. de re. iudi. L. commodis. ff. de his qui nota infa. L. atletas. C. quę res pigno. obli. L. spem &. ff. de dona. L. donationes.

Dicere quis posset quod duellum non est singulare Saxonibus ipsis vt iam dictum est nā & in legibus admittitur. R. quod solis dunataxat Saxonibus admissum est pro omnibus actionibus criminalibus duellum inferre. In legibus vero pro nulla alia causa duellū admittitur nisi cui obiectum sit super fraude imperij, vt. ff. ad le. aquili. L. qua actione. §. si qs in colluctatiōe, &. C. ad le. Iul. maiest. L. ij. Cōtra istam responsionem instare quis posset eā insufficientem allegando nam & secundū leges vt communiter pro omnibus actionibus criminalibus duellum admttitur, & ita non erit commune Saxonibus ipsis vt in li. feu. de pa. tenen. R. quod a tempore Caroli Imperatoris usq; ad tēpora Frederici duellum fuerat speciale Saxonibus dūtaxat ipsis datum Fredericus vero ex iure priuato Saxonū statuit illud pro communi iure, & ita a tempore eius duellum commune esse cepit, vt in li. feu. de pace tenen.

Is iudicem petat. &c. doctrina ex isto elicitur quod q̄is iniuria vnus afficitur. Iudex tamen sui esse non debet, verum actionem iure prosequatur suam, si enim solus per se iniuriam iudicare velit, causam suam iustam, iniustam efficiet, vt in cōsti. frede. L. habita. col. x.

Vnde duellarit alloqui volens aliquem tria in se habere debet. [s] Primo quod ille quē alloquitur sibi sit in generatione ęqualis. Secūdo quod illud faciat ante meridiem. [t] Tertio quod illas tres querelas proponat vt textus habet, quodq; suus consanguineus nō sit, vide ad id li. feu. de pace. tenen. §. ij. &. §. rusticus de duello autem loqui parum vtilitatis est, ex consuetudine enim venit, & est deuentum ad testimonium septem virorum.

Dicere quis posset declarationem glosse sibi esse contrariam, dictum etenim est duellum esse cōmune, ita quod pro omnibus passim decernebatur iniurijs, iterum vero dicitur nō esse adeo commune ex consuetudine enim venit. R. nullam in eo esse cōtrarietatē, duellum enim antehac commune fuit pro omnibus iniurijs post hac vero abrogatum nam & iustus qñdoq; duello vinci possit quare nō nisi in tribus admittit casibus. v. Primo occasiōe

[r] *Duellū ex legibus ortum habet.*

[s] *Duellariter alloqui unus uolēs aliquem tria in se ut habeat necesse est.*

[t] *Iur. Mu. ar. xxxv.*

[u] *Duellū nisi in tribus admittitur casibus.*

x. Nota quod iuramentū calumniæ nō est usitatum iure saxonico, attamen cum actor proponit contra reum intelligitur habere causam et ita creditur sibi absq; iuramento qui si falsæ accusat & non conuincat sustinet penā illam quam reus ferre cogeretur, & hoc in criminalibus ubi reus innocens sit. Sed si respōdens sit reus & posset actorem cō uincere strepitu uerbis ex industria sua non debet in eum extendi corporalis pena sed uerigeldo emendet & hoc cum pena & emenda iuxta cause exigentiam ut insti de pe. te. liti. §.1. & absoluitur respondens liber ab actore quod si actor conuincat respondentem & actor iniuste agat extunc contra actorem damnatio iterum sequitur xi. q. iij. nolite. Vide hoc idem li. seu. c. lxviij. de iuramento calumniæ uide infra li. iij. ar. xiij. & lxij.

y. Miles ciuis rusticus secundum sui status diuersæ unum conuincunt.

z. Concordat Iur. mu. ar. xxxv.

a. Vide supra ar. L. & infra eo. ar. lxix. Iur. muni, ar. xxxviij.

b. Textus antiquiores habēt non oportet ipsum duellū inire

prede manifeste cum aliter contra prędonem ꝓbari nō poterit sicut hic & ifra li. ij. ar. lxxij. li. feu. de pace tenen. §. ij. Tum etiā si quid fraudis contra imperium fecerit. Secundo occasione sententię coram imperio reprobate, vt supra ar. xviij. & infra lib. ij. ar. iij. & ar. xij. §. viij. x Tertio si mortuū quis pro violentia inculpare velit, vt articulus sequens, & exinde liquet quod in certis casibus duellum abrogatum est in aliquibus vero admittitur, abrogationem enim iuris vitare debemus, vt in auten. qui mona. effi. sui. §. tribus, col. vi. quod autem duellum deuenit ad testimoniū septem virorum est statutum Alberti imperatoris, & vocatur constitutio noua y & secundum eandem miles acquirit ferendarium potestq; se defendere prędę sibi obiectę, & etiam conuincere prędonem aut furem mettertius, ciuis metquintus, rusticus simplex, metseptimus. Si vero reus testimonio septem virorū sese defendere poterit propior est q̄ quod actor eum conuincere deberet, z quia ius in huiusmodi casibus fauorabilius est reo q̄ actori, vt. ff. de reg. iur. L. fauorabiliores. ff. de acci. & obli. L. Arrianus. ff. de peti hęre. L. nec vlam. C. de dona. inter vir. & vxo. L. maritus.

Articulus LXIIII.

PEr simile a & eodem etiam modo mortuus si in rapina uel furto occiditur superari debet. Si uero septem uirorū testimonio mortuū actor conuincere poterit b duello se præsentare contra eum non tenetur. c Qd' si unus, qcūq; ille sit ex mortui cognatis ipsum mortuū duello a reatu imposito excusare uoluerit ipse omne dirimit testimonium, mortuusq; si proscriptus non apparuerit sine duello nō condemnetur.

Glosa.

Per simile & eodem modo. &c. Erroneum est vt supra proximo articulo, & vide quod ibi scripsi & supra eodem li. ar. xviij. & infra. li. ij. ar. xij. cum similibus, & intellige quod est erroneum in ista parte qua actor approbat duellum, secus vero vbi admittit probationē. Et nota hic d quod statutū consuetudo & iuramentum non possunt quemquam astringere ad peccandum, & ideo talia super hoc disponentia iura non valent, vt notatur de vero. signifi. constitutionem lib. vi. & ibi cō cor. et vide de delic. puero. c. fi. ī glo. et p. hostiēn.

c. ARTICVLVS REPROBATVS Concordat infra li. iij ar. lxxxvij. & lxxxviij. Iur. muni. ar. xxxviij.

d. Statutum consuetudo & iuramentum non possūt unū astringere ad peccandum.

Glosa.

Articulus iste immutatus est per constitutionem nouam Marchionis Ottonis, seu verius per statutum Alberti Imperatoris vt prędcētī articulo tactum est, ita quod malefactor cō uinci debet per testes sic scz quod miles cōuincere aliquē posset metertius, ciuis metq̄ntus rusticus metseptimꝰ & id ī marchia seruabat. Quęrere vnus posset exquoquidem constitutio noua occasione huiusmōi probationis sancita fuit, an ius vel lex de qua articulus presens disponit robur & vigorem adhuc habeat. Quidam dicunt quod locū minime habet. Consuetudo etenim seu plebiscitum alicuius prouintię quę in vsum venit ius opprimere dicitur, huiusmodiq; consuetudo pro iure habetur, vt. xi. dis. c. Ecclesiarum &. ff. de iurisdom. iudi. L. i. & C. quę sit longa cōsuetudo. L. i. &ij. &. tamen & melius quod articulus presens in hunc diem locum habet non obstantibus constitutionibus in contrarium datis, cōstitutiones etenim ille locū habent in proscriptis & bannitis quę in aliquibus locis prouintie proscripti declarati sunt, cōuincuntur etenim iuxta constitutiones vt iam dictum est. Qui vero proscripti vel banniti non sunt, & ita nec conuicti, sicut in proposito, mortuus in furto vel rapina occisus, qui nec dum superatus est quare defendi contra accusatorē poterit, e nulli eī facto credendū est nisi sufficiēs appareat probatio. vt. C. de accusa. & rescrip. L. si quis homicidij. Quod etiam cōstitutio illa nō cōtradicat articulo presenti q̄d'q; accusatus defendi poterit vt iam dictū est, ex his liquet si etenim mortuus vt prętactum est per testes defenderetur extunc liber dimitteretur mortuus, & actor homicida pronunciabitur, quia qui mortuum vel vulneratū iudicio prśentauerit si in querela deficit vt violator & homicida solus condemnatur, vt infra ar. lxix. &. C. de calumniato. L. vlti. Si ergo ita esse deberet quod mortuū isti defenderent actoremq; in vita cōuincerent esset cōtra ius Saxonicū quod disponit, quod videlicet quiuis propior est vitā, sanitatem, aut bona sua defendere, q̄ aliquis eū conuincere poterit, vt supra eo. li. ar. viij. xv. &. xviij. infra li. ij. ar. xxxvi. li. iij. ar. xxxviij. Prętera fieri etiā posset si accusator ex odio aliquem occideret & vltra id malefactum contra eum iuramento probare vellet, & per consequens mortuū (qui forsan innocens est excusareq; se nō potest conuincere, vt) de penis. L. qui sententiā Concluditur itaq; si nulla probatio sit, quod occisus proscriptus esset, duello pro ipso decertatur, si etenim id non esset, extunc septē testium iuramēto ex cuiuscunq; parte siue sit actor siue reus producto vitam vnius aufe-

e. Facto credendum non est nisi appareat probatio.

f. Inter duo mala minus malum est eligendum.

rent f inter duo tamen mala minus malum est eligēdum, vt. xiij. dis. c. nerui testiculorū. Sed istud minus malum est, quod duello decertēt & statuant iustitiam suā in deum, q̄ quod ex iuramento vita vni auferetur, nec obstat qd' occisor huic mortuo in iudiciū aportato, furtum prędam vel aliqd aliud simile ad caput vel collū eius alligaret, per id pacis violatorē eum probare volens, quia si eum interficere potuit, etiam potens erat in caput vel collum eius alligare quicquid voluit.

Si proscriptus non apparuerit. &c. ex isto sequitur vbi sufficiēs probatio apparuerit, q̄d' pro his duello decertare non oportet, & in eū sensum duellū per ius canonicum prohibet, vt extra de purga. vulga. per totum.

Articulus LXV

a. Vetustiores textus habent ita etiam conuincatur ad duellum receptus uel cui duellum illatū est, ꝓmisertq; uel stipulatus fuerit cautionem interponens ut compareat et in termino non comparet assignato.

ET prout supradictū est a uincitur etiam is cui in comprehensione duellum illatum est, & qui promisit, cautionemq; ad comparē dum interposuit in terminis tamen non comparuerit sibi assignatis. In iudicio condemnatus si uitā aut manum redimat sine iure & infamis erit. b Qui etiam aliquem actionem iniuriarum passum iudicio exhibere promiserit quod si facere nequiuerit cum suo absoluetur uerigeldo, & per hoc iuri non derogat suo. c Verigeldus post tres menses a tempore eius acqsitionis persoluetur. Omnia debita ante solutiōis diem cui debentur licite persoluantur dummodo in eo loco fuerint soluta, a quo creditor ea secure deportare poterit. d Ipse autem soluens ad id testimonio indiget duorum uirorum qui solutionem uiderunt, uel quod argēto aut cum nummis usualibus debitum persoluere sese obtulit, quā solutionem creditor minus iuste acceptare recusauit.

b. Textus uetustiores ita legūt paās uiolatores super quos esset actio pro uita uel sanitate si quis ad fideiussoriā receperit eosdē in termino limitato statuere promittens ad respondendum id non fecerit uel facere non uoluerit eorū reo compensam soluere tenebitur non tamen p id iuri fideiussoris derogatur, uide ad hanc materiam Iur. Mu. ar. xxxi. glo.

c. Verigeldus quando exsoluitur.

d. Et sic solutio debiti probatur tribus testibus debitum autem post mortuam manū septem.

Glosa.

Cum suo absoluetur verigeldo. &c. Sic ergo proceditur contra fideiussorem, vt si promisit sub certa pœna illum exhibere agitur ad pœnam promissam vt hic & infra li. ij. ar. iiij. & li. iij. ar. ix. Et in terra Saxonię pœna nō potest esse incerta cum sit per iura municipalia ītaxata, & hęc pœna semper de iure cōmuni esset fisco applicanda, vt in. L. multarum. C. de modo mulcta. & hęc vera quando fideiussor absq; dolo non exhibet. Si enim dolo facit quod reum nō exhibet, tunc poterit fideiussor extraordinarie puniri vel ad tēpus relegari, vel fustibus affici, vel forte acrius cōtra eum procedi, vt in. L. si quis reū. ff. de custo. & exhi. reo. &. C. de fideiuss. & mandato. L. si barsatoram &. C. ad turpili. L. ij. Nec in causa criminali fideiussor admittitur pro defensione rei, quia ad crimen publici & priuati iudicij prosequēdum frustra procurator interuenit prętereq; pro illustri pśona, vt. ff. de pub. iudi. L. penulti. §. ad crimen, &. C. de iniur. L. fi. Item quia sic puniretur qui non deliquit quod iura nolunt. C. de pe. L. sancimus. Non enim fideiussor qui reum non exhibet est occidendus. xxiij. q. v. cum homo. In ciuili vero causa pōt fideiussor reum defendere eius in se fusciptei. iudicium, vt. C. de fideiusso. L. sancimus de his vide in spe. iij. par. titu. de accusati. §. sequitur ver. sed si dedit & sequen. Scias tamen fideiussorem liberari lata sententia, vt in. L. greca. §. & post litem. ff. de fideiusso. secundum Baldum.

Aut cum nummis usualibus debita absolue re prębuit. &c. c Hic & infra li. ij. ar. xi. tangitur aliquid de oblatione, quę est interpretatiua solutio, requiritur enim quod oblatio fiat congruo loco & tempore vbi debetur, & q̄d' alius cui offertur non habeat impedimentū, quo minus recipere possit. C. de soluci. L. obsignatione, &. ff. de solu. L. si soluturus, &. ff. de pigno. L. creditor. Requiritur etiam quod pecunia obsignetur & sub sigillo in sacro recludatur & deponatur in edem sacram, si is cui offertur recipere nolit, nec eī prodest oblatio sine cōsignatione vel econtra. C. de usuris. L. ij. &. L. acceptam Item necesse est quod totum offeratur nō pars. C. de solutio. L. obsignatiōe, nisi ab initio ita conuenerit. ff. man. vel con. L. qui mutuam. §. i. Vel vbi non cōfiteor nisi partem debiti. ff. si certum pet. L. quidam. Item necesse est quod deposita duret alias si offerēs in propŕios vsus conuertat nō est tutus. ff. de vsuris. L. debitor, &. C. de usuris. L. acceptam in fi. & valet oblatio si fiat bona fide & cum effectu p alium sicut dicimus in solutione vera. Nec obstat. ff. quę in fraudem credi. L. ait prętor. §. illud, quia intelligitur quando verbo tantum fit oblatio & sic in fraudem, requiritur etiam quod fiat oblatio ei cui debetur, vel eo absente iudici, & si iudex deficiat tunc alijs honestis personis. C. de usuris. L. si creditrici. Nō enim imputatur

c. De solutionis oblatione uide.

mihi si non habeo cui soluam. ff. de fidei cōmiss. L. vlti. hec oblatio operatur vt debitor liberetur, quis & pecunia amissa sit taliter deposita. ff. de arbi. L. arbiter, & de postu. c. i. §. si pecunia in fi. Et hec vera quando debitū consistit in quantitate. Nam si species debetur tūc sufficit sola oblatio. ff. de soluti. L. qui decem §. i. & L. si debitor, per interitum em rei que debetur nulla mora precedente contingit liberatio. ff. de solutio. L. verborū, & de verbo. obligatio. L. si ex lega. & L. nemo. §. i. Vide etiam notata infra ad hanc materiam & L mora. & in. L. si ex legati causa. ff. de verbo. obligati. in reperto. per Bart. & Salice.
Et licet petitio pecunie ante diem fieri nō possit, si tamē ante diem prestande pecunie agatur ex iusta causa ad interponendam cautionem fiat ad hoc condemnatio, vt. L. in omnibus. ff. de iudi. & vide etiam ibidem glossam cum remiss.

Glosa.

Ex articulo presenti colligitur quod vbi sufficiens probatio apparuerit, duello decertare non est necesse prout & superius tactum est. Preterea doctrina ex articulo isto datur [f] qd vnū ius ex alio trahitur, similesq; casus vno & eodem iure decidi possunt, vt. C. de vete. iur. enuclean. L. deo autore. §. nulla, hec tamē similitudo non plus durare aut valere potest nisi in quantū iure scripto confirmari poterit, vt. C. de vete. iur. enuclean. §. nulla.
In iudicio condemnatus. &c. Contrariū istius videtur esse infra. li. ij. ar. xv. & tamen vt ibidem declaratum est, &. C. ex qui. cau. infa. ali. irroga. L. non damnatos.
Sine iure & infamis erit. &c. hoc intellige p ut supra circa arti. li. interpretatum habetur.
Qui etiam aliquem actionem iniuriarū passum. &c. dixerat siquidē superius de fideiussoria occasione pecuniarū bonorum mobilium hereditatum feudi. &c. hic tangitur de fideiussoria in actiōibus criminalibus hoc est cū vnus fideiussoriam prestat pro aliquo contra quem querela in vitam vel sanitatem dirigit. Vnde circa id notandū quod q̄uis fideiussorie seu stipulationes cōmuniter omes siue sint iudiciales, caucionales siue cōmunes iudicijs interponuntur, vt. ff. de preto. stipu. L. i. in principio, & insti. de interdi. Sunt tamen aliq; fideiussorie cautionales que a iudicio naturā habēt, & illarū est quadruplex vtilitas. [g] Prima ad cauēdum pro futuro damno cū videlicet coram iudicio promittitur pro dāno si posthac euenerit, vt si vicinus tuus domum habeat ruinosam malam uel huic simile, ex qua timendum est de ruina domus tue. Iudex tenetur prouidere cautionē de damno tuo vt. ff. de dam. infec. L. i. &. L. dies cautioni. Secūda cautio que ex iudicio venit est cum promittitur ad sistendum & parendū iuri, vt extra de dolo. & contuma. c. actor. li. vi. & supra ar. lxi. li. iij. ar. xvij. C. de epis. & cleri. L. generaliter Iure nostro Saxonico huiusmodi cautio vocatur euictio seu potius varenda vt supra ar. xlvij. ff. rem rat. habe. L. i. &. L. procurator. §. si quis, supra eo li. ar. xlvij. Tertia cautio est quā tutores faciūt pupillis vt supra, ar. xxiij. In auten. vt hi qui obli. §. si vero col. vi. C. de fideiuss. tuto. & curato. L. eligere. C. de contrario iudi. tute. L. si pater. [h] Quarta cū vnū cautione interposita coram iudicio sistere promiserit sicut hic in textu, & hoc contigit dupliciter, aliquando enim vnus fideiubetur occasione debiti, & vt sic fideiussor, p ipso respōdere potest & omne ius illius in auxilium defense accipere sue, si conuincatur soluere pro illo cogitur siue sit multū siue parū, vt infra li. iij. ar. ix. &. x. C. de fideiuss. & manda. L. fideiussor, &. ff. eo. ti. L. sicut reus. Aliquando vero fideiubet vnus alium contra quem actio criminalis instituitur, vt hic in textu, & vt sic fideiussor respondere pro ipso non cogitur, ex eo, quia ius ipsius sustinere eum non oportet, quare soluto verigeldo absoluitur [i] vt. C. de fideiuss. & man. L. sancimus. ff. de custo. & exhibe. reo. L. si quis reum.
Et per hoc iuri non derogat suo. &c. etiam si ad fidem eundem sistere promiserit, sed nec ad vitam fideiussoris quicq̄ intentari debet, vt. C. de fideiuss. & man. L. sancimus. §. quod si. Vnde & circa id notandū specialiter [k] quod fideiussoria in criminalibus facilior est q̄ occasione debiti quia prima absoluitur verigeldo que ad summū nisi ad decemocto talenta extenditur. Fideiussoria vero occasione debiti seu in actionibus ciuilibus sepius grauior fit, vt ex iam declaratis liquet. Vnde & doctrina iudicibus datur. [l] Cauere enim iudex vnusquisq; debet, quod cum actio pernoctata non sit nullum ad fideiussoriam dare presumat ne incurrat grauitatem aliquam. [m] Datur etiam & fideiussoribus alia doctrina quo pacto vnum cautione eliberare debeant. Fideiussor etenim eliberare per fideiussoriam aliquem volens iudicem adire debet pro primo pro secundo, & pro tertio per sententiam interrogare, exquoquidē fideiussorem seu cautionariū, p homine detento sese prebet an ad fideiussoriam dari non debeat, interponatq; ibidem fideiussor solidum scabinalem. Si iudex dicat velle illum ad cautionem dare sub centum talentis. In contrariū fideiussor instare potest detentum viceuersa statuere velle corā iudicio vel pati id quod ius dictauerit iterū instando an ad cautionem dari nō debeat, decernetur quod dari debet si ad maiorē summam decernere fideiussoriam velit appellari poterit. Si vero secundū statutum verigeldū fideiussorq; decemocto talenta perdere voluerit eundem statuere non cogitur, dummō in eius potestate non sit, vel eū prsentare nō possit &c. ¶ Verigeldus post tres menses, &c

[f] *Similes casus uno & eodē deadi iure possunt.*

[g] *Fideiussoriæ cautionalis utilitas.*

[h] *Fideiussorum differētia ac corundē cautela.*

[i] *Rationes uide in glo infra ar. x. li. ij.*

[k] *Fideiussoria in criminalibus facilior est q̄ in ciuilibus Concordat infra li. ij. ar. x. li. iij. ar. ix. Iur. Mu. ar. xxvij.*

[l] *Iudicum cautela.*

[m] *Fideiussorum doctrina.*

vt. C. de fideiuss. & man. L. sancimus.
Omnia debita ante solutionis diem &c. vt C. de solu. L. obsignatiōe, ita vt soluatur in eo loco vbi obligatio facta sit [n] quemadmodū enim debitum soluere vnus non tenetur nisi in eo loco vbi solutionem promiserit, vt ii. ff. de acti. §. loco. Ita etiam debitor non absoluitur nisi soluat in illo loco vbi sese obligauerat, vt C. de solu. L. obsignatione in fi. & ff. de fi. & man. L. fideiussor §. qui certo.
Ipse autem soluens testimonio indiget duorū &c. Ex isto colligitur quod contra saxonem probatio per iuramentum venit prout & supra ar. xv. & xxiij. tactum est. Vnde & communiter saxo iurare poterit cum sibi iniuriari vel damnum inferre quis velit [o] sed in damnum alterius ipse iurare non potest quia alter propior est sese expurgare, sicut & in proposito. Si alicui solutio debiti facta sit, illi vero admitteretur iuramentum quod nullam cepisset solutionem iuramento auferret pecuniā soluentis aliam enim facere cogeretur sibi solutionem quod fieri citra iustitiam non debet
¶ Nota quod ad quērelā occasiō debiti triplex intenitur responsio [P] & vnaquęq; speciale ius habet si dicis quod mihi nihil teneris tibi iuramētum venit. [q] Si dicas quod te quittum & liberum ex huiusmodi debito feci ego contradico cum meo iuramento, si dicas quod soluisti, trium hominum venit iuramētum. ¶ Dicere vnus possit quod ista coincidere in vnum videntur, quia si mihi soluisses vel te liberum dimiserim nihil mihi teneretis quare tutius esse respondentem cum vno iuramento absolui q̄ cum pluribus &c. quod nō coincidūt signanter si fideiussores sint [r] dato enim quod tu iuraueris mihi nihil deberi per id fideiussores eliberare nō poteris tuos quia illi adimplere tenentur, quod mihi sine dolo promiserunt, promissumq; recognoscere sine conditione. Si vero solutionem probaueris p testes, fideiussores ipsos eliberas, vt insti. de exceptio. §. comparate, & infra li. iij. ar. lxxxv. fideiussores enim omnem defensam principalis in se actipere & ea vti possunt vt insti. de replica. §. exceptiones.
Vel debitum persoluere sese obtulit, vt. C. de solutionibus. L. obstinatione &. L. eum a quo

[n] *Debitum non nisi in eo loco exsoluitur ubi promissum est.*

[o] *Iure saxonico defendendo iniuriam suam unus iurare potest sed non in damnum alterius.*

[p] *Occasione debiti ex petiti triplex responsio.*

[q] *Nota allegans solutionem illam probare debet-hoc dicunt Mai deburgen. uerum est si reus actori dixit factam solutionem, secus si tertio ut in addi. infra li. ij. ar. v.*

[r] *Iuramētum debitoris non eliberat fideiussores.*

Articulus LXVI

[a] Qui in facto comprehē sus fuerit criminali seu manuali statim debet iudicio præsentari [a] & septem uirorū testimonio actor eū uincere debet quemadmodū & proscriptus superatur, si factū proscriptionis poterit testificari, attamen nulli sua uita propter eam proscriptionem aufertur [b] in qua non nominatim positus fuerat condemnatus. [c] Qui uitam aut manum liberauerit ei cōdēnatā infamis iudicet.

[a] *Concordat Iur. Mu. ar. lxx. & Cxy.*

[b] *Alij textus. habēt cum ex nomine proscriptus seu condemnatus non sit.*

[c] *Paragraphus iste pertinet ad præcedētem articulum.*

Glosa.

Qui in facto comprehensus fuerit. &c. Vnde etiam dicit lex qui accusare volunt probationes habere debent. Actore enim non probante qui conuenitur, & si nihil prestiterit obtinebat, vt in. L. qui accusare. C. de eden. Item alibi dicitur. Sciant cuncti accusatores eam rem se deferre debere in publicam notionē que munita sit testibus idoneis, vel instructa aptissimis documentis vel iudicijs ad probationem indubitatis & luce clarioribus expedita, vt in L. vlti. C. de proba. Item ad hoc cōcor. C. eo. ti. L. actor vbi dicitur actor quod asseuerat probare se non posse profitendo reum necessitate monstrandi contrarium nō astringit cū per rerum naturam factum negantis probatio nulla sit. Item alibi cauetur ei incūbit, probatio qui dicit non ei qui negat. ff. de proba. L. ij. Item dicit canon, non statim qui accusatur reus est sed qui cōuincitur criminolus, vt. xv. q. viij. c. fciscitantibus.
Qui vitam aut manum liberauerit. &c. Vnde dicit etiam lex imperialis non damnatos dūtaxat iniurię sed pactos quoq; perpetuū infamat edictum, vt in. L. non damnatos. C. quibus ex causis alicui infamia irrogatur.

Glosa.

Pro intellectu textus articuli nota [d] quod factum manuale dicitur quod in recenti patratū est, vt infra. li. ij. ar. xxxv. & in recenti que rulatur in instātiq; iudicatur hoc est quod ille malefactor in instanti conuinci debet, quare nec ad caucionem dari vt supra dictum est &. C. de custo. reo. L. in quacunq; vbi dicitur In quacunq; causa reo exhibito siue accusator existat siue eū publicę sollicitudinis cura produxerit, statim debet quęstio fieri vt noxius puniatur, innocens vero absoluatur. &c. Ibidem vide super eo legem nobilissimam.
Et septem virorum testimonia actor eū vincere debet. &c. hic clare apparet quod Saxo testimonio conuinci potest, propter excessum, qui corporaliter probari poterit. Probatioq; huiusmodi in tantum valer, in quātum apud malefactorem res corporaliter inuenitur, vel in facto cōprehensus sit, vel quia in fuga arreptus, vt. ff. de fur. L. fur est manifestus, &. L siue igitur, infra. li. ij. ar. xxxv. &. lxxi.
Quemadmodum & proscriptus superarur.

[d] *Manuale factū q.t.*

e. Proscriptus quō cōminatur.

&c. e Proscriptus etenim septem testimonio virorum conuincitur, vbi nō solum proscriptio nominari debet, sed & factum proscriptionis testificari oportet.
Quærere vnus possit nonne sufficeret proscriptionem solam probare, factum proscriptionis omittēdo, nullus enim proscribitur nisi pro facto aliquo. R. quod non sufficit. Verum necesse est quod & factum illud probet. Nam proscriptus vt cōmuniter proscribitur propter id quia contumax fuit, iudicioq; cōparere spreuit & ita proscriptionē incidit, vt C. quomo. & quan. iudex sen. proser. L. cessante. Quare & actor contumatiam illam tū & proscriptionē subsequentē testimonio sepr̄e bannitorum aut aliorum ad ius pertinentiū proborum hominū testificare tenetur, vt supra ar. viij. & infra. li. iij. ar. lxxxviij. C. de accusa & inscrip. L. singuli, & alijs pleriscq; ibidem legibus.
In qua nō nominatim positus fuerat. &c. Cōtrariū istius videtur esse supra ar. lxij. Vbi dicebatur qui illate violentię nescit autorem ipse eum nominet absolute. R. quod articulus iste non contrariatur paragrapho allegato, quia etsiquidem, vt ar. lxij. disponit nominari potest absolute, prēsens vero paragraphus dicit, quod absolute nominatus in proscriptione, vita tamen ei adimi nō poterit. Vide etiam ad hanc materiam infra ar. xv. &. C. ex qui. cau. ali. infa. irroga. L. non damnatos.
Infamis iudicet. &c. hoc intellige, vt supra circa articulū li. declaratum est.

Articulus. LXVII

a. Textus uetustiores habent quando contra absentem fit querela ad proximum dari debet iudicium

b. Nota quod q̄uis ex benefitio huius iuris, ter reus debeat dari nihilominus si in primo & secundo iudicio contumax fuerit tenetur ad expensas. L sanámus. C. de iudi. secūdum docto. & ibi. L. qui ante calendas. ff. de uerbo. obliga. uide etiā ad hunc textū infra li. iij. ar. xxxix. & li. ij. ar. iij. ibi in continēti

Vi coram iudicio impetitur a præsensq; ibidem nó fuerit uicinum ei iudicium pro termino assignetur. Qui autem b pro uiolētia inculpatur ter citabitur datis semper inducijs duarum hebdomadarū. Si uero bannitus inculpatus sit itidem ter citabitur datis semper sex septimanarum inducijs sub banno imperij & ad legittimum locum iudicialem. Qui tribus edictis citatus non cōparuerit proscribetur c pro nulla tamē alia causa nisi quæ mortem d uel membri ammissionē inferat proscribi poterit.

Glosa.

In textu duplex e actio tangitur ciuilis videlicet & criminalis & secundū id etiam duplices termini ad comparendū assignantur Ciuilis actio vt est occasiōe debitorum damni illati. &c. terminusq; seu tempus in huiusmōi actione datur ad proximū sequēs iudicium. Actio vero criminalis est cum quid in pœnam querulatur, vt pro furto, prēda, homicidio, incendio, & his similia, & in ista terminus assignat ad tres quindenas vt clare in textu habetur, &. C. de dila. L. sine pars.
Nota quod in actione criminali tria necessario consideranda veniunt. f Primo quod querelam cautione fideiussoria ex vtroq; interponi oportet, vt supra ar. lxi. infra li. ij. ar. ix. .C. qui accusare pos. L. q crimen &. ff. de accusa. & inscrip. L. si cui crimen. Secundo qđ in huiusmodi actione procedi non potest in alieno iudicio nisi vbi commissum est nefas, vel vbi domicilium habeat ille contra quem agere quis vult, vt supra ar. lx. vel respondere ibidem fuerit stipulatus, vt infra li. ij. arti. xxv. &. C. vbi de crimi. agi oportet. L. quæstiones. Tertio quod cum ad iudicem causa delata est transigi vel ad concordiam venire nō potest, accipiat vero si quis pecuniam ex cōcordia in causa huiusmōi, is redditur infamis vt supra arti. xxxviij. &. C. ex qui. cau. ali. infa. irroga. L. non damnatos.
Ter citabitur datis semper inducijs. &c. Posteq̄ enim vnus contra alium conqueritur, assignatur sibi terminus iudicialis ad quindenam Quindena vero aduenīente querela renouata, iterum datur tempus ad quindenam & tandē pro tertio. Si vero pro tertio termino non cōparuerit querela renouabitur, & accusatus tādem proscribitur.
Si vero bannitus inculpatus sit. &c. Vnde si contra bannitum seu scabinorum sede dignū actio iniuriarū proponitur, ter triplicate qnq; dene seu triplices sex septimane terminus erit. Ratio quia bannitorū prouincia est sedes sua scabinalis, qui ergo eum accusat a sua prouincia eum euocare & trahere dicitur, sed cuilibet tali termius datur ter sex septimane, hoc & leges ipse admittunt, vt. C. de dilatiōibus. .L. quoniam.
Dicere quis posset, hanc declarationem quātum ad bannitos minime locum habere, nec enim extra suam prouinciam euocari videntur, nam coram proprio iudice & in suo loco iudiciali accusantur. Quare nec tam lōgas inducias ad respōdendū habere debent. R. qđ etsiquidem in suo iudicio contra bannitū querulatur, quia tamē ille propter querelā assurgere & sedem suam scabinalem seu officiū de serere cogitur, quare ex sua prouincia trahi videtur, vt. C. ne quis in sua causa iud. di. L. i. & infra li. ij. ar. xij.
Qui tribus edictis citatus. &c. exinde patet quod non propter querelam factam nec propter debitum sed propter contumaciam quia videlicet non comparuit vnus proscribitur.

f. In actione criminali tria considerāda.

g. Et illa seruabit actor annum integrū anteq̄ diuendat post intromissionem uero infra annum & diem potest intromissioni contradicere & prium obtinere persoluto debito & ueris impensis secundū Magdeburt. ut infra eo li. ar. lxx.

a. Cōcordat Iur. Mu. ar. lxxxix.

b. Textus uetustiores habent aut sanguinolentum fecerit absq; carnis uulnere.

c. Q.d. tunc pax uiolator collū demeretur, cum uiolentia in manuali facto probari posśit, ut hic et li. iij ar. xxxvi. et xxxvij.

d. Textus antiqui habent cum uulneris acatrice & uerbis duellaribus potest unus alium ad duellū prouocare.

e. Quod si uulnera carnis fuerint manū demeretur, ut infra li. ij. ar. xij. & non uitam, ut li. ij. ar. xvi in fi. & li. iij. ar. xxxvij.

f. Concordat Iur. mu. ar. y.

g. Proscriptus an pro confesso habeatur.

h. Iniuria qd sit? Cōcordat. Iur. Mu. ar. lxxxx. glo.

i. Iniuri e seu cōtumelia triplex inuenitur.

k. Cōcordat Iur. mu. ar. lxxxix.

l. Actiones iniuriarū & auiliter et criminaliter ĩstitui poßūt

Pro nulla tamen alia causa. &c. Si enim vnus conqueratur occasione bonorum tribus vicibus, ex contumacia intromissio ei dabitur g Si in debito pignoratio, vt infra eo. li. arti. lxx. §. i. &. ij. & ita. non proscribitur, vt. C. de dote. L. finali, & Insti. de perpetu. & tempora, acti. §. non autem.

Articulus LXVIII

Qvi alium baculauerit a ita quod loca tumescant lesa b uel cuti eius cruentas scissuras sine carnis uulneratione imposuerit, si hoc coram iudice præcone uel sculteto & uillanis cum scissuris recētibus proponetur, & si ille ad emendandum uel ad excusandum se non præsentauerit tempore deputato cum scisura hac aut eius cicatrice c in proscriptionē condemnetur. d Cum interpositione duellium uerborū potest qs alium capere ad duellum. e ¶ Sine carnis uulneratiōe, ut percucien. trudendo & iactando & alijs diuersis modis, potest etiam quis occidi aut uulnerari in quibus perpetrans manus uel uitæ suplicium incurrit aut proscriptionem. Pro quacunq; culpa aliquis proscribitur si in ea proscriptiōe cōprehēsus iudicio præsentat ultio suplicio subicit. f si actor factum & proscriptionem edocere poterit. Si uero reus a proscriptione se absoluerit & iudicio se uoluntarie absq; detentione præsentauerit, ipse iuris beneficia sentit quasi proscriptionem nunquam sustinuisset.

Glosa.

Vel Sculteto & Villanis. &c. vide infra li. iij. ar. xxxvij. & li. ij. ar. xvi.
Vel ad excusandum se non presentauerit. &c. An autem contumacia sit crimen notatur in repetitione. c. finem de do. & contu. circa materiam rubrice quod scire est vtile ibi vide, & licet sententia super crimine lata est perpetua. C. de pœnis. L. seruus. Secus tamen si super cōtumatia, de constitu. c. ex literis.
Potest etiam quis occidi. &c. Nam appositione occisorū continentur etiam qui per vim qualitercunq; sunt interfecti puta iugulati, strangulati saxo fuste aut lapide percussi vel cum telo necati aut veneno extincti. ff. ad sc̄m tusconsultum Silla. L. i. §. occisorum. C. de male & mathe, L. i. &. ff. ad le. aquili. L. sed etsi quemcunq; &. L. qua actione. §. occisum. Pro quacunq; culpa. &c. & sic videtur g qđ proscriptus vel bannitus habetur pro cōfesso. sicut & alias haberi potest ex forma statuti. Sed an ista ficta confessio infamat quod videtur, vt. C. de interdic. matri. L. si tutor. Sed contrarium est verum quia ista ficta confessio ex contumatia non infamat ob dictā. L. quia ibi ex facto oriebatur fictio scz decreto nō ex cōtumatia de hoc per Bald. in addi. spe. ti. de sen. proba.

Glosa.

Autor priuilegij Ecke de Repkau hunc articulum posuit ad similitudinem cuiusdā speclalis querele, determinauerat etenim antehac de querelis ciuilibus post modum vero de criminalibus, querela vero de qua articulus presens, dicitur mixta hoc est quia nec est prēcise ciuilis, nec per directum criminalis quę & in legibus actio iniuriarum nuncupatur, vt. ff. de iniur. & fa. libel. L. iniuria. Vnde pro intellectu textus clariori. h Sciendum quod iniuria dicitur oñe illud quod contra ius fit, vel quod iure non fit, hic autem iniuria proprię accipit pro cōtumelia, vt. ff. de iniur. L. iniuria, & insti. eo. ti. §. generaliter.
Notandum prēterea i quod iniuria seu contumelia triplex inuenitur. Prima dehonestās & damnosa, vt si quis alium tanq̄ debitorem accusat. & pignorat, cum tamen sibi nihil debeat vel teneatur, vt insti. de iniur. §. iniuria autem. k Secūda dehonestans & pœnalis, vt cū quis percutitur vel alia simili iniuria afficitur vt hic in textu & infra li. ij. arti. xvi. Tertia est dehonestans tantum sicut cū quis verbis impetitur inhonestis, vt. ff. eo. ti. L. i. & infra li. ij. ar. xvi. insti. eo. ti. §. i.
l Huiusmodiq; iniurię itidem & actiones earum cōmiscuntur adinuicem quia illud qđ est damnosum & dehonestans, etiā sit pœnale. Aut in corpore, aut in bonis, aut in honore. Et itē illud quod est pœnale in his tribus enumeratis, etiā est idānosum, & quemadmodū causę huiusmodi querelarum miscuntur adinuicem, ita & querele commiscerī possunt, sic videlicet, quod quandoq; ciuiliter quandoq; criminaliter institui poterint. Et quamuis criminaliter quandoq; instituatur, potest ciuilis fieri, & hoc cum accusatus iudicio cō-

c. *Proscriptus quō cō minatur*

&c. c Proscriptus etenim septem testimonio virorum conuincitur, vbi nō solum proscriptio nominari debet, sed & factum proscriptionis testificari oportet.

Quærere vnus possit nonne sufficeret proscriptionem solam probare, factum proscriptionis ommittēdo, nullus enim proscribitur nisi pro facto aliquo. R. quod non sufficit. Verum necesse est quod & factum illud probet. Nam proscriptus vt cōmuniter proscribitur propter id quia contumax fuit, iudicioq; cōparere spreuit & ita proscriptionē incidit, vt C. quomo. & quan. iudex sen. proser. L. cessan re. Quare & actor contumatiam illam tū & proscriptionē subsequentē testimonio septē bannitorum aut aliorum ad ius pertinentiū proborum hominū testificare tenetur, vt supra ar. viij. & infra. li. iij. ar. lxxxviij. C. de accusa & inscrip. L. singuli, & aljs plerisq; ibidem legibus.

In qua nō nominatim positus fuerat. &c. Cōtrariū istius videtur esse supra ar. lxij. Vbi dicebatur qui illate violentię nescit autorem ip se eum nominet absolute. R. quod articulus iste non contrariatur paragrapho allegato, quia etsiquidem, vt ar. lxij. disponit nominari potest absolute, prēsens vero paragraphus dicit, quod absolute nominatus in proscriptione, vita tamen ei adimi nō poterit. Vide etiam ad hanc materiam infra ar. xv. &. C. ex qui. cau. ali. infa. irroga. L. non damnatos.

Infamis iudicet. &c. hoc intellige, vt supra circa articulū li. declaratum est.

Articulus. LXVII

a. *Textus uetustiores habent quando contra absentem fit querela ad proximum ditari debet iudium*

Vi coram iudicio impetitur [a] præsensq; ibidem nó fuerit uicinum ei iudicium pro termino assignetur. Qui autem [b] pro uiolētia inculpatur ter citabitur datis semper inducijs duarum hebdomadarū. Si uero bannitus inculpatus sit itidem ter citabitur datis semper sex septimanarum inducijs sub banno imperij & ad legittimum locum iudicialem. Qui tribus edictis citatus non cōparuerit proscribetur [c] pro nulla tamē alia causa nisi quæ mortem [d] uel membri ammissionē inferat proscribi poterit.

b. *Nota quod q̄uis ex beneficio huius iuris, ter reus debeat ditari nihilominus si in primo & secundo iudicio contumax fuerit tenetur ad expensas. L sanāmus. C. de iudi. secūdum docto. & Ioso. L. qui ante calendas. ff. de uerbo. obliga. inde etiā ad hunc textū infra li. iij. ar. xxxix. & li. ij. ar. iij. ibi in continēti*

Glosa.

In textu duplex e actio tangitur ciuilis videlicet & criminalis & secundū id etiam duplices termini ad comparendū assignantur Ciuilis actio vt est occasiōe debitorum damni illati. &c. terminusq; seu tempus in huiusmōi actione datur ad proximū sequēs iudicium. Actio vero criminalis est cum quid in pœnam querulatur, vt pro furto, prœda, homicidio, incendio, & his similia, & in ista terminus assignat ad tres quindenas vt clare in textu habetur, &. C. de dila. L. siue pars.

Nota quod in actione criminali tria necessario consideranda veniunt. f Primo quod querelam cautione fideiussoria ex vtroq; interponi oportet, vt supra ar. lxi. infra li. ij. ar. ix. .C. qui accusare pos. L. q crimen &. ff. de accusa. & inscrip. L. si cui crimen. Secundo q̄d in huiusmodi actione procedi non potest in alieno iudicio nisi vbi commissum est nefas, vel vbi domicilium habeat ille contra quem agere quis vult, vt supra ar. lx. vel respondere ibidem fuerit supulatus, vt infra li. iij. arti. xxv. &. C. vbi de crimi. agi oportet. L. quæstiones. Tertio quod cum ad iudicem causa delata est transigi vel ad concordiam venire nō potest, accipiat vero si quis pecuniam ex cōcordia in causa huiusmōi, is redditur infamis vt supra arti. xxxviij. &. C. ex qui. cau. ali. infa. irroga. L. non damnatos.

Ter citabitur datis semper inducijs. &c. Positq̄ enim vnus contra alium conqueritur, assignabitur sibi terminus iudicialis ad quindenam Quindena vero aduenīente querela renouata, iterum datur tempus ad quindenam & tandē pro tertio. Si vero pro tertio termino non cōparuerit querela renouabitur, & accusatus tādem proscribitur.

Si vero bannitus inculpatus sit. &c. Vnde si contra bannitum seu scabinorum sede dignū actio iniuriarū proponitur, ter triplicate q̄n dene seu triplices sex septimane terminus erit. Ratio quia bannitorū prouincia est sedes sua scabinalis, qui ergo eum accusat a sua prouincia eum euocare & trahere dicitur, sed cuilibet tali termius datur ter sex septimane, hoc & leges ipse admittunt, vt. C. de dilatiōibus. .L. quoniam.

Dicere quis posset, hanc declarationem quātum ad bannitos minime locum habere, nec enim extra suam prouinciam euocari videntur, nam coram proprio iudice & in suo loco iudiciali accusantur. Quare nec tam lōgas inducias ad respōdendū habere debent. R. q̄d etsiquidem in suo iudicio contra bannitū querulatur, quia tamē ille propter querelā assurgere & sedem suam scabinalem seu officiū deserere cogitur, quare ex sua prouincia trahi videtur, vt. C. ne quis in sua causa iur. di. L. i. & infra li. ij. ar. xij.

Qui tribus edictis citatus. &c. exinde patet quod non propter querelam factam nec propter debitum sed propter contumaciam quia videlicet non comparuit vnus proscribitur.

f. *In actione criminali tria considerāda.*

g. *Et illa seruabit dector annum integrū anteq̄ diuendat post intromissionem uero infra annum & diem potest intromissioni contradicere & prium obtinere persoluto debito & ueris impensis secundū Maidebur. ut infra eo li. ar. lxx.*

a. *Cōcordat Iur. Mu. ar. lxxxix.*

b. *Textus uetustiores habent aut sanguinolentum fecerit absq̄ carnis uulnere.*

c. *Q.d. tunc pœs uiolator collū demeretur, cum uiolentia in manuali facto probari possit, ut hic et li. ij ar. xxxvi. et xxxvij.*

d. *Textus antiqui habent cum uulneris acatrice & uerbis duellaribus potest uenus alium ad duellū prouocare.*

e. *Quod si uulnera carnis fuerint manū demeretur, ut infra li. ij. ar. xij. & non uitam, ut li. ij. ar. xvi in fi. & li. ij. ar. xxxvij.*

f. *Concordat Iur. mu. ar. y.*

Pro nulla tamen alia causa. &c. Si enim vnus conqueratur occasione bonorum tribus vicibus, ex contumacia intromissio ei dabitur g Si in debito pignoratio, vt infra eo. li. arti. lxx. §. i. &. ij. & ita. non proscribitur, vt. C. de dote. L. finali, & Insti. de perpetu. & tempora, acti. §. non autem.

Articulus LXVIII

Qui alium baculauerit [a] ita quod loca tumescant lesa [b] uel cuti eius cruentas scissuras sine carnis uulneratione imposuerit, si hoc coram iudice præcone uel sculteto & uillanis cum scissuris recētibus proponetur, & si ille ad emendandum uel ad excusandum se non præsentauerit tempore deputato cum scisura hac aut eius cicatrice [c] in proscriptiōnē condemnetur. [d] Cum interpositione duellium uerborū potest qs alium capere ad duellum. [e] ¶ Sine carnis uulneratiōe, ut percucieñ. trudendo & iactando & aljs diuersis modis, potest etiam quis occidi aut uulnerari in quibus perpetrans manus uel uitæ suplicium incurrit aut proscriptionem. Pro quacunq; culpa aliquis proscribitur si in ea proscriptiōe cōprehēsus iudicio præsentat' ultio suplicio subicit'. [f] si actor factum & proscriptionem edocere poterit. Si uero reus a proscriptione se absoluerit & iudicio se uoluntarie absq; detentione præsentauerit, ipse iuris beneficia sentit quasi proscriptionem nunquam sustinuisset.

Glosa.

Vel Sculteto & Villanis. &c. vide infra li. iij. ar. xxxvij. & li. ij. ar. xvi.

Vel ad excusandum se non presentauerit. &c. An autem contumacia sit crimen notatur in repetitione. c. finem de do. & contu. circa materiam rubrice quod scire est vtile ibi vide, & licet sententia super crimine lata est perpetua. C. de pœnis. L. seruus. Secus tamen si super cōtumatia, de constitu. c. ex literis.

Potest etiam quis occidi. &c. Nam appositione occisorū continentur etiam qui per vim qualitercunq; sunt interfecti puta iugulati, strangulati saxo fuste aut lapide percussi vel cum telo necati aut veneno extincti. ff. ad senatusconsultum Silla. L. i. §. occisorum. C. de male & mathe. L. i. &. ff. ad le. aquili. L. sed etsi quemcunq; &. L. qua actione. §. occisum. Pro quacunq; culpa. &c. & sic videtur g q̄d proscriptus vel bannitus habetur pro cōfesso. sicut & alias haberi potest ex forma statuti. Sed an ista ficta confessio infamat quod videtur, vt. C. de interdic. matri. L. fi tutor. Sed contrarium est verum quia ista ficta confessio ex contumatia non infamat ob dictā. L. quia ibi ex facto oriebatur fictio scz decreto nō ex cōtumatia de hoc per Bald. in addi. spe. ti. de sen. proba.

g. *Proscriptus an pro confesso habeatur.*

Glosa.

Autor ptiuilegij Ecke de Repkau hunc articulum posuit ad similitudinem cuiusdā specialis querele, determinauerat etenim antehac de querelis ciuilibus post modum vero de criminalibus, querela vero de qua articulus presens, dicitur mixta hoc est quia nec est precise ciuilis, nec per directum criminalis q̄e & in legibus actio iniuriarum nuncupatur, vt. ff. de iniur. & fa. libel. L. iniuria. Vnde pro intellectu textus clariori. h Sciendum quod iniuria dicitur oñe illud quod contra ius fit, vel quod iure non fit, hic autem iniuria proprię accipit pro cōtumelia, vt. ff. de iniur. L. iniuria, & insti. eo. ti. §. generaliter.

Notandum pręterea i quod iniuria seu contumelia triplex inuenitur. Prima dehonestās & damnosa, vt si quis alium tanq̄ debitorem accusat. & pignorat, cum tamen sibi nihil debeat vel teneatur, vt insti. de iniur. §. iniuria autem. k Secūda dehonestans & pœnalis, vt cū quis percutitur vel alia simili iniuria afficitur vt hic in textu & infra li. ij. arti. xvi. Tertia est dehonestans tantum sicut cū quis verbis impetitur inhonestis, vt. ff. eo. ti. L. i. & infra li. ij. ar. xvi. insti. eo. ti. §. i.

l Huiusmodiq; iniurię itidem & actiones earum cōmiscuntur adinuicem quia illud q̄d est damnosum & dehonestans, etiā sit pœnale. Aut in corpore, aut in bonis, aut in honore. Et itē illud quod est pœnale in his tribus enumeratis, etiā est dānosum, & quemadmodū causę huiusmodi querelarum miscuntur adinuicem, ita & querele commiscerī possunt, sic videlicet, quod quandoq; ciuiliter quandoq; criminaliter instituī poterint. Et quamuis criminaliter quandoq; instituatur, potest ciuilis fieri, & hoc cum accusatus iudicio cō-

h. *Iniuria q̄d sit Cōcordat. Iur. Mu. ar. lxxxix. glo.*

i. *Iniuri e seu cōtumelia triplex inuenitur.*

k. *Cōcordat Iur. mu. ar. lxxxix.*

l. *Actiones iniuriarū & auiliter et criminaliter ĩstitui possūt*

paret absoluatq; se a facto eũ mulcta & emẽda & ita manet ciuis in statu suo, vt li.ij. ar. xvi.&.xxx. & li.iij.ar.xlv. Ediuerso etiam si actio ciuiliter instituatur, ita quod sine clamore iudicialiter proposita ad pecuniamq; taxata sit, ille vero venire aut iudicio constitui neglexerit actio illa efficitur pœnalis, & reus ꝓscribetur, & istud totum dependet in actore, qualiter querelã instituere vult, vt insti. de iniur. §. in summa. ff. eo.ti. L. constitutionibus. Intellige tamen aliquam contumeliam esse leuem & de ista loquitur hic, eandẽ actor quomodocunq; vult proponere potest, & sibi nõ nisi sua cedit emenda.

Considerandum insuper [m] quod quedã sunt iniuriam augmentantia seu iniuria ipsa diuersimode adaugetur & extenditur videlicet ex facto vt cum quis alium vulnerauerit magis deliquit, q̃ si simplicibus & leuibus eundem percusserit verberibus. [n] Secundo locus facit atrociorem iniuriam vt si quis baculo percussus fuerit in foro publico vel in Ecclesia, magis puniendus venit q̃ si priuatim hoc fecerit. Tertio ex parte ꝑsonę cui infertur, sicut si puer deliquerit in patrem, vel vilis persona in magnificam. Quarto ex parte membri lesi vt si in oculum percusserit quis alium maior iniuria q̃ si in dorsum eundem verberauerit, vt insti. de iniur. §. atrox &. C. eo.ti. L. iij. Attendendũ ꝓterea [o] quod querela huiusmodi iniuriarum quędã habet specialia. Primo iniuriam mulieri mihi desponsate illatam possum ego querulare eius pater & ipsa sola, infertur etenim iniuria nedum sibi soli sed & patri, & mihi viro suo, vt insti. eo.ti. §. patiẽ, &. ff. eo.ti. L. item. §. sponsum. Secundo iniuriam seu cõtumeliam mihi illatam, nec vxor nec pueri intentare possunt, ego enim illorũ tutor sum & non econtra, vt insti. de iniur. §. patitur, &. ff. eo.ti. L. quod si viro. P Tertio quia contumelia seu iniuria secundum personam nobiliorem vel viliorem rependi debet, facilius enim absoluitur in vilem personã delinquens q̃ si in nobilem vel magnificam personam deliquerit, emende etenim pro excessibus iuxta vniuscuiusq; generationem exoluuntur, vt infra li.iij.ar.xlv. & insti. de iniur. §. pœna.

Circa id inter nonnullos qui articulum ꝓsentem lusq; Saxonicũ, tum & paragraphũ allegatum insti. de iniur. §. pœna, non intelligunt. Quędam exoritur cõtrouersia Innitẽ enim paragtapho ꝓtacto dicunt quod is q iniuriam vel contumeliã patitur, taxare eandem ad summam pecuniariam p̃ out voluerit possit, & secundum quod taxauerit rependi eidem emenda deberet & hoc hisce verbis. Domine iudex ego querelam instituo cõtra. N. quod ab ipso iniuria affectus sum verberatus, vel famę męę bonę leuipendiũ passus, quã & estimo seu taxo, ad decemocto libras. Accusatus tandẽ si recognoscat, actor taxatam emendam decemocto libras expetat. Si vero negauerit iurare cogitur. Id tamẽ fieri minime debet, secũdum Ius Saxonicũ, Emẽda etenim vniuscuiusq; est statuta & determinata nec aliam maiorem soluere oportet, nisi prout secundum vniuscuiusq; generationem statuta est. Sed nec ius Imperiale, & ꝑsertim paragraphus allegatus Insti. de iniur. §. pœna, discrepat in eo casu a iure Saxonico, non enim intendit quod actor iniuriam sibi illatam querulans eandem ꝑcise taxare & decernere deberet. Verum estimare quidem iniuriam sibi factam potest, in arbitrio tamen iudicis erit eandem vel decernere vel minuere si enim secundum voluntatem actoris estimatio iniurię sequi deberet, idem esset & actor & iudex quod fieri minime debet, vt. C. ne quis in sua causa ius sibi. di. L. i. hoc itidem etiam euenit iure nostro, quod sententiã inuenieñ decernunt non secundum quod partes optauerint, sed prout eis equum & iustũ videbitur. Et quia iure nostro Saxonico, vt supra tactum est, emende & pœne secundum vniuscuiusq; generationem taxate sunt & statute. Quare de facili per iudicem inuenitur, vnde dato quod quis pro contumelia aliquã magnam summam, vtpote decemocto libras vel simile in iudicio postularet, reus iusto iurare potest quod non demeruit tantum cõtra eum quod decemocto libras soluere coge retur quia emenda secundum Saxones nõ nisi ad triginta solidos extẽditur, [q] & illa vocatur maxima emenda.

Pro quacunq; culpa. &c. Q. d. cõtumelia seu iniuria coram iudicio propositã magna siue parua siue vulnera sint liuida, siue sanguinolenta reus proscribitur, si emendare non vult nec iudicio comparet, dato quod querela in primis criminaliter instituta non sit nec in vitam se extendebat, proscriptio tamen quę ꝓpter id subsequuta est in vitam eius extendit, vt. ff. de iniurijs. L. prętor edixit, & insti. eo.ti. §. in summa. C. de bonis proscrip. & damna. L. si quis.

Si vero reus a proscriptiõe se absoluerit. &c. ad id vide. C. de sen. pas. & resti. L. casus.

Quasi proscriptiõem nũquã sustinuisset. &c. Quia quod sibi proscriptio damni attulit, illud gratia quod videlicet a proscriptione se eliberauerat adimplet, vt infra. li.ij.ar.iiij. C. de sen. pas. & resti. L. vlti.

m. *Iniuriam augmẽ tantia.*

n. *Iniuriarum quære le specialia.*

o. *Iniuriã uxoris qs querulare potest.*

P. *Præsentem articulum confirmare uidetur lex xij. tabu. in hæc uerba defuncti iniuria non affiauntor, si iniuriã alteri faxit xxv. asses eris pene sunto, re. persona, tẽpore loco, atrociores iniuriæ iudicã tor, hanc tamen legem laboro iurisconsultus in libris quos xij. tabulis conscripsit non probauit quandoquidem ab iniuria faciendæ nemo etiam inops xxv. assibus detereretur. Lusęq; Neratij facto huius legis iniquitatem ostendit qui os homĩs liberi manus suæ palma uerberare pro delectamento habuit, deinde seruo suo sequenti crumenã plenam assium portanti ubebat secũdũ xij. tabulas numerare. Vnde postea secũdum eundem laboronem prætores hanc legem abolescere & relinqui censuerunt iniurijsq; estimandis recuperatores se daturos edixerunt.*

q. *Maxima emẽda ad triginta solidos extenditur, concordat Iur. Mu. ar. lxxxvij. Iudices tamen ob contumatiã & delictum inobẽdiẽtes punire possiunt L. i. ff. si quis ius dicenõ obtem. & insti. de iniur. §. in summa, uide etiã ad id C. de modo mulctarum per totũ.*

Articulus. LXIX

Vi etiam mortuũ uulneratumue [a] comprehẽdendo iudicio appulerit [b] & ipsum uiolatorẽ esse, cum duello uel sine duello superare pretendat, si in hoc defecerit

a. *Hic locus est ubi iure saxonico habetur pœna talionis.*

b. *Concordat supra ar. l. & lxuj. Iur. Mu. ar. xxxyiij.*

ipsemet ut pacis uiolator condemnetur.

Glosa.

c. *De pœna talionis uide supra ar. l. & infra li.ij. ar. lxiiij. in fi. glo. & ar. lxxi. in textu & glo. fi.*

Qui etiam mortuum vulneratũ. &c. [c] Et sic hic est casus vbi locum habet pena talionis. Nam alias per statutum vel per consuetudinẽ potest tolli inscriptio ad pœnam talionis vide in specu. de libel. cõcep. §. fi. post pri. & in. L. momentarie. C. vnde vi secundum Bald.

Glosa.

Per constitutionem ꝑsentem precauetur ne quis ex odio alicui iniurietur, sed vel maxime ne alium occidat, occisoq; crimen aliqd̃ impingat, sed nec allegare debet aliquam extraneam causam & falsam vt condemnetur alius, quia alias peccare in eo dicitur [d] Vt inueniens aliquem in lecto decumbentem cum vxore parcensq; honestati vxoris dicit eũ preuentum in furto, & cõuincit eum, periurus efficit. Quia iurat & impingit sibi factũ vtpote furtum quod tamẽ reus nõ patrauit, vt supra ar. lxij. & li.iij.ar. lxxxviij. &. xxij. q.ij. c. animaduerteñ. immo & homicida efficitur, vt. xxiij. q. v. c. de occidendis. Est etiam inuersor veri & recti iudicij propter amorem coniugis suę quod grauissimum peccatum est, vt. xi. q. iij. c. quatuor, & extra de reg. iur. c. vlti. li. vi. Aduertendum etiam [e] quod iudex vulnerato seu damnato aliam pœnam decernere non debet nisi a iure decretam, etiam si damnatus petat f quia vtsic reus erit animę & sanguinis eius, sanguinis quidẽ quia eum occidit & nõ sententia iudicij decreta, vt si decernatur rota plecti, iudex caput amputare facit, iuste agit non enim potestatem habet creaturam occidere dei, sed iudicio duntaxat ipso hęc facultas data est, vt. xxiij. q. v. c. iudex. Monendi ergo iudices veniũt vt non ex fauore vel odio sententias pronũcient penasq; a iure statutas excedere non debent, vt infra li.ij.ar.xiij. C. de pœna iudi. qui. ma. iudi. L. de eo. &. xi. q.iij. c. nõ licet. Animę vero ipsius reus erit quia qui metu pœne aliam sibi eligit & petit mortẽ q̃ quod sibi decreta sit seipsum interficit, qui vero seipsum interficit inter damnatos computatur, vt. xxiij. q. v. c. placuit. Iudicis vero officium est transgressores punire, vt salui fiant nõ vt cõdemnent, vt in autẽ. de man. princi. Si in hoc defecerit. &c. Vnde qui aliquem interficit interfectumq; iudicio aportat si illum non conuincit, vt homicida condemnatur, notum enim est, quod ille eum interfecerit & ita facto suo conuincitur vt textus habet, &. C. de calumnia. L. fallaciter, &. L. quisquis, & in li. feu. de pa. tenen. col. x.

d. *Adulterum prænueniens apud uxorẽ non debet sibi furti impingere crimen.*

e. *Iudex damnato aliã nõ debet infligere pœnam nisi à iure decretam.*

f. *Concordat infra li.ij. ar. xiij. Vnde ex ipso liquet quod iudex non debet pœnam iuris mutare per L. aũt damnum §. proinde. ff. de pẽ. & L. etsi seuerior. C. ex qui. cau. insa. irroga.*

a. *Alij addunt quæ sibi dicit pertinere, practicam huius uide Iur. Mu. ar. xxxij. glo.*

Articulus LXX

Conqueratur aũt si quis tribus uicibus [a] sup bonis ipse extunc mittetur in possessionem eorũdem [b] de qua eum eicere non cõceditur nisi per iustam quærelam. Illi autem immissioni potest alter utpote eiectus in annali spacio contradicere cum suo iuramento [c] si ab eo prædicta bona in tribus legittimis terminis iudicialibus extunc proximis ab impeticiõibus defendantur. Agatur autem actione debitorum contra absentem & qui ad hoc iudiciũ non pertineat, ei ut infra quindenam persoluat uel iuri suo se excusset a iudiciaria autoritate denuncietur, quod si nõ fecerit pro debitis debet pignorari [d] & per tres quindenas pignus si postulet debet accomodari, qd̃ si non postuletur nihilominus per sex hebdomadas reseruabitur, & si infra hoc tempus se ab actione nõ absoluat, postmodũ se absoluere non ualebit nisi legittime impediatur, pignus illud tandẽ exponetur aut uendatur si pro debitis non poterit obligari & si plus uaIuerit reo reddatur. [e] Si uero minus iterum pignorando debita adimpleantur, [f] Contra quem actio iniuriarum cum clamore iudiciario proponetur dum adhuc iniuria nõ sit pernoctata. [g] Si actor septem uirorum testimonio factum poterit cõprobare statim reus proscribetur. Si uero ordinarius extra suam degerit iurisditionem tunc actionem preconi [h] in loco iudicis manifestet, & quamcito iudex ingressus fuerit iurisditionẽ, ipsum proscribet. [i] Si actor actionem suam primo inchoatã cum testibus manifestet,

b. *Concordat infra li.ij.ar.xxiij. & lxxIi.iij.ar. lxxxij. Iur. Mu.ar.xxix.et.xxxix.clarius tamen ar. Cxl. Vnde & accusatus, fundum hæreditatesq; iacẽtes in annali spatio eliberare poterit, ut supra arca ar.lxvij.*

c. *Idest oportebit ipsum bona illa per omnia defendere et proximis tribus iudicijs oĩbus de se quærulantibus respondere.*

d. *Hoc est pignus debet dari ad fideiussoriam creditori ut illud deñicliet tribus uicibus de quinodena in quindenam.*

e. *Alij textus habent tociens pignoretur quoad debitũ integre ꝑsoluatur.*

f. *Concordat infra. li.ij.ar.lxiij. & Iur. mun. ar.xxxvi.*

g. *Secus si pernoctata fuerit quia tunc ad fideiussoriam dari poterit.*

h. *Vtilitas exinde erit quia ut sic factũ nõ erit pernoctatũ.*

i. *Textus uetustiores habent et si hoc testari poterit prima die cũ iudex ad iurisditionẽ uenerit reus proscribetur acsi uiolẽta codẽ die contigisset.*

Glosa.

Conqueratur autem si quis tribus vicibus. &c. Vnde etiam dicit lex imperialis cōsentaneum iuri fuit temporibus ad presentiā partis aduerse prescriptis presidem prouintię impleta iuris solēnitate & aduersario tuo ternis literis, vel vno pro omnibus peremptorio edicto vt presentiam sui faceret commonefacto si in eadem contumatia perseueraverit presentis allegatiōes audire quod vel successor eius facere curabit, a quo ter citatus si contumaciter presentiam sui facere neglexerit, non absoluet vel ad cogendum eum vt se representaret vel possessionem bonorum cui incumbit ad se transferre, & aduersarium petitorem consituere, vel auditis defensionibus tuis id quod iuris ratio exegerit iudicare, vt in. L. consentaneum. C. quomo. & quan. iudi.

Aut vendantur. &c. Et nota quod sententia pro quā pronunctiantur bona rei conuenti debere vendi est interlocutoria non diffinitiua, & ideo potest reuocari vbicunq; subest rationabilis causa, de verbo signifi. c. dilecto secūdum Inno.

Glosa.

Pro intellectu textus articuli quedam ex ordine notanda veniunt. Primo quomodo bona alloqui debent. Secundo quę vtilitas aut damnum ex alloquutione bonorum prouenit. Tertio vbi alloquutio huiusmodi fieri debet vt valeat. [k] Quantum ad primum bona tunc alloqui dicuntur quando tribus vicibus desuper querela fit vt hic in textu. &. ff. qui. ex cau. in possess. ea. L. pretor ait, nec is qui vt sic bona alloquitur damnū aliquod sustinet si postea repellatur dummodo violenter & cum iniuria se illis bonis non intromiserit vt supra. ar. liij.

[l] Vtilitas alloquutionis bonorum.

Pro secundo [l] vtilitas alloquutiōis est quod petitq; actor ad possessionem bonorum etiā cum iniusta querela venerit, eundē eicere non licet nisi iure mediante, vt infra li. ij. ar. xxiiij &. ff. ne vis fiat ei q in possess. ea. L. pretor ait.

[m] Vtilitas possessionis.

§. hoc interdictum, &. ff. de dam. infec. L. dies &. ff. qui. ex cau. in possess. ea. L. vlti. [m] Itē vtilitas alia eiusdem est quod quicquid commodi nacta possessione ceperit siue ex prouentibus siue fructibus reddere non tenetur, dato quod ille viceuersa possessionem ex eo lucretur, vt infra li. ij. ar. xliij. Si etiā quid pro melioratione bonorum impenderit restiturio sibi venit, vt. ff. de bonis auto. iudi. posse. L. pretor ait, & extra vt lit. non contes. c. quoniā. [n]

[n] Alloquutio vel vēdicatio rei ut valeat quę requiruntur.

Pro tertio si alloquutio vel vendicatio bonorum valere debet, necesse est quod coram iudicio fiat, vt. C. vbi de crimi. agi. oport. L. i. &. C. vt nemi. li. ij. iudi. autorita. L. sępe. Circa id sciendum si contingat re bona alteri dimittere vendere vel donare, vbi & vsucapio desuper cessit, veniatq; vnus vel plures bona impetendo asserendoq; quod illorū sint bona huiusmodi, nō attentoq; iuris ordine eundem bonis spolient violenterq; ab eo auffferant, istud promisso tuo nō nocebit, sed si impetitor ad iudicium venerit cum querela illic emptorem varendare te oportebit si te ad varendationem vocauerit, primo enim tunc fit vera impeticio & non prius, vt infra li. iij. ar. iiij. &. C. de eden. L. edita. ff. qui ex cau. in possess. ea. L. i. Insti. de bono possess. §. vlti. extra de emp. & vendi. c. fi. Vbi innuitur quod vēditor de euictione non tenetur nisi lis mota ei denūctietur.

Illi autē immissioni potest alter in annali spacio contradicere. &c. Intellige quod non simpliciter ille iurare debet verum iudicio comparere eum oportebit impedimentū seu necessitatem declarando, quur ad responsionē non venerit, si eā extra iudicium iurauerit, & tandem istum ex possessione eiciat iuri cōtradicere videbitur, vt infra in multis passibus, &. ff. ne vis fiat ei qui in possess. L. pretor ait. §. hoc interdictum.

In annali spacio. &c. Quid si ille in possessionem missus, possideat sine contradictione vltra annum & diem [o] an possessionem prescribat, vel an ille alter bona huiusmōi iusto impetere possit, Intellige sub distinctiōe, distinctio etenim facilem rei intellectum prestat, quia vel illa bona quę in possessiōe habet sūt mobilia vel hereditas seu proprīū vel feudū. Si sint mobilia & hoc dupliciter, quia vel intromittitur actor iure successionis hereditariq; quod habere se dicit ad bona illa, & tunc intromissus prefectibit anno & die contra aliū, vt supra ar. xxviij. Vel intromittitur ex iuridica sententia seu ex inchoatione actionis vigore aresti. & processus iuridici, & tunc ipso facto pscribit, vt infra li. ij. ar. xxxvi. et. xliij supra ar. xxviij. Et hoc ex eo fit quia per sententiam & decretum sibi adiudicata sunt bona huiusmodi. P. Sentētia autem rescindi nō debet, vt. C. sentē. rescin. nō pos. L. impetrata Si vero proprium sit siue hereditas, extūc hęres qui iure hereditario intromittitur nō ptę scribit contra alium heredem nisi in ttiginta annis, & anno & die, vt supra eo. li. ar. xxix. &. C. de sacrosan. Eccle. L. fi. Si vero dixerit ille proprietatem sibi violenter accepram, actorq; intromissus sit absq; responsione iuridica intromissioni huiusmodi poterit iste cōtradicere in annali spacio vt hic, &. ff. ne vis fiat ei. L. ait pretor. §. hęc actio. Si vero feudū sit anno & die prescribetur, vt infra li. iij. arti. lxxxiij.

Habita iam est sufficiens bonorum distinctio consideranda vlterius sequitur distinctio per sonarum quę prescribi vel non prescribi possunt. [q] Vnde puer prescribi nō potest, nisi ad annos veniens tacuerit dato quod sententia desuper lata sit, vt. C. si aduersus rem iudi. L. cū

[k] Bona quomodo alloqui dicuntur.

[o] In possessionē bonorum missus an prescribit & quam ato.

[p] Concordat infra li. ij. ar. uiij.

[q] Qui prescribi uel nō prescribi possunt. Vide ad hunc passum iur. mu. ar. xxi. clarius uero ar. xxvi. glo.

[r] Vnde ad iudicium pertinentes dicuntur qui ad iudicem citati sunt uel alios citauerunt Iur. Mu. ar. xlvi. seu. c. lxv. glo. Item ad iudicium pertinere dicuntur homines omnes alicui iurisditioni subiecti qui ex debito & necessitate iudicio Burgrabij, scultetj, uel alterius iudicis interesse coguntur & sub ea significatione articulus presens intelligi debet & supra ar. ij. infra li. iij. ar. lxi.

[s] Concordat infra li. ij. ar. xxiiij.

[t] Absentię quinq; genera. Concordat seu. c. xxxviij.

[u] Contumacia eorum qui ius dicenti non obtemperant litis damno coercetur. Contumax est qui tribus edictis propositis, uel uno pro tribus quod uulgo peremptorium dicitur literis euocatus presentiam sui facere contēnit, pœnam tamen cōtumacię non pātitur quem aduersa valetudo uel maioris cause occupatio defendit. Contumaces enim non uidētur nisi qui cum obedire deberent non obsequan

et minores. Item in militia existens etiā prescribi non potest, immo contradicere poterit omnium illorum quæ tempore cum in militia fuerit acta sunt, vt. C. de resti. mili. L. si quid; &. L. si cum. Preterea & ille cui negotiū pertinet & qui contradicere deberet, sup negotio ignorauerit, postmodū cōtradicere poterit, vt. C. de iur. & fact. igno. L. error.

Agatur autem actione debitorum. &c. doctrina per id datur, ne creditor debitum suū a debitore vi extorqueat verum iure contra eum agat vt insti. vi. bonō, rapto, §. sed nedū, &. C. vnde vi. L. si quis in tantam.

Et qui ad hoc iudicium non pertineant. &c. Quęrere vnus possit, quomodo iudex demā dare potest illi [r] qui ad iudicium non pertinet, quādoquidem sue obedientię nō subest, nam nec suus iudex est, quare nec sententia lata eum ligabit, vt. C. si a non compe. iudi. L. fi. & extra de consue. c. ad audientiam, & extra de offi. delega. c. cum super, & de iudici. c. at si clerici &. ij. q. i. c. in primis, &. C. qui pro sua iurisdici. L. in causarum, &. xi. q. i. c. vlti. §. sub distinctione quod aliqui iuri obedire tenentur q̄is ad iudicium pertinentes nō dicantur, vt sunt homines mercatores qui hinc inde commertia habent. Isti etsiquidem ex debito ad iudiciū vbi aduene sint pertinere minime dicūtur, citati tamen cōparere eos oportet, quare & textus articuli sane intelligendus est vbi dicitur qui ad iudicium hoc non pertinet idest qui ad ius istud ex debito non tenetur, & non simpliciter qui ad ius non pertinet quia vt sic esset falsum. Hoc etiam intelligi debet de his qui in alia iurisditione bona habent, in alia vero pro debito conueniūtur, vt extra de foro competenti. c. Romana. Vnde & paragraphus iste ex sequenti textu clarius intelligitur cum dicitur eidem iudiciaria autoritate denunctietur, hoc ideo fit quia ex debito illi iudicio eū adesse nō oportuit, & ita nec contumax pronunctiari debet si illic non adsit, denunctiabitur itaq; illi per iudicem vt solucioni satisfaciat vt textus habet. [s] Nam nec sententia ligat aliquē nisi ille presens sit contra quem fertur vel ex contumacia si friuole nō comparet, vt. iij. q. ix. c. cauebant. C. de procura. L. quia absente. ff. de pēnis. L. absentem.

Pro maiori huius declaratione notā [t] quod absentię quinq; sunt genera. Prima probabilis & necessaria, vt in militia existens. Secūda probabilis tantum sicut studiosorum. Tertia necessaria tantū sicut in relegato vel proscripto. Quarta voluntaria sine contumatia, vt mercator in negociatione existens. Quinta per contumaciā sicut qui ex proteruia iudici obedire renuit, de his vide. ff. de restitutiōe in integrum. L. vlti. In prima si fuit legittime defensus admittitur ad appellandum, si non sit defensus legittime vel nullo modo defensus restituitur ad totam causam. In secunda legittime defensus ad nihilum. Non legittime defensus vel nullo modo ad appellandum tantum auditur iure suo, non per restitutionem. Vbi nullum potuit relinquere procuratorem vel relinquit sed mortuus sit in totū restituitur. In tertia similiter si non habuit procuratorem, vel relinquit sed mortuus est per similē vt in secunda. In quarta vbi non contumaciter sed voluntarię abest non dicitur restitui, quia nec ledi per sententiam potest [u] In quinta scz vbi contumaciter si est sicte contumax auditur appellans, si vero contumax fit non auditur appellans, nisi veniat sedente iudice pro tribunali, vnde verum contumacē dico, quia aperte dicit se non venturum ad quem sufficit vna nunciatio. Fictum vero illum intelligo qui inuenitur & dixit se venturum vel nihil dixit non tamen venit ad quem requiritur trina denunciatio, si autem non inuenitur dicunt quidam non posse fieri contumacem etiam ficte, de his abunde vide. ff. de resti. in integ. L. vlti. in glo.

Nisi legittime impediatur. &c. de impedimētis vero legalibus, vide infra li. ij. ar. vij.

Illud tandem exponatur aut vendatur. &c. Istud; iudex facere debet. Exinde sequitur quod vnusquisq; se bonis suis contra creditorem tueri potest, quę iudex vel diuender, & creditorem contenter, [x] vel creditori precise dabuntur iuxta taxam iudicis, istudq; necessario creditor pati tenetur, vt in autē. de fide iuss. §. ij. col. i. [y] Vnde & siquidem in contrarium militare videtur infra articulus. xl. li. ij. vbi dicitur, qui nummos soluere debet, si p his pignora prebuerit per id liber non fit. Tu tamen articulum allegatum intellige vt ibi in glossa declaratur, tueri enim se pignore potest in defectu pararatum pecuniarū nec fide fragus per id efficitur pecuniam promittendo, vt pignus aliud prestet.

Contra quem actio iniuriarū. &c. dixerat superius de his qui pro debito iudicialiter accusantur quodq; terminus eis prefigi debet nec in instāti iudicari. In paragrapho presenti datur item doctrina quod pro iniuria vel pace fracta accusatus signanter cum factum sit manuale in instanti iudicari debet. Paragraphus tamen iste ibi cum dicitur statim reus proscribetur contrariari videtur superioribus vbi dictum est quod sententia contra absentem lata non valet nisi cōtumax sit. In proposito itaq; vt sic proscriptus forsan ignorabat quod accusatus esset & ita contumax reputari non debet nec contra eum sententiari. Et. quod pro scribitur non propter contumaciam erga iudicem Ius enim precipit vt nemini nocere debeamus, vt insti. de iusti. & iur. §. iuris. Sed qa inobediens iuri fuit & ita reputatur, quod & iudici inobediens sit, maius enim includit in se minus, vt. ff. de reg. iur. L. in toto.

Cum testimonio factum poterit comprobare. &c. ita quod probatio illa sit sufficiēs, vt C. de iudi. L. iudices &. L. placuit.

Statim reus proscribetur. &c. per id reicitur

[x] Cōcordat Iur. Mu. ar. xxvij.

[y] Mulierum prærogatiuas attende magnas mulier enim dari in carcerem non potest in causa ciuili etiam criminali. C. de custo. reo. L. iij. §. hodie, unde si pro fisco uel priuato pulsetur per uirū aut alium legittime respondeat, quod si noluerit uel respōdere uel prosequ litem suam legittime ī rebus suis exequto procedat si uero tale sit crimē quod necesse est eam custodiri si quidem fideiussorem dari potest ipsi creditur, si uero iurauerit fideiussorē dare non posse iuratoriam cautionem præstet de iudicij observatione, sed si crimen grauissimum sit de quo accusatur in monasteriū uel assisterium mittatur uel mulieribus tradatur per quas custodiatur. Iudices autē qui hoc nō seruāt si maiores sunt xx. librarū auri pœnam soluāt, siminores decem soluēt. Obedientes aūt eis in prædictis casibus spoliati angulo dētur in exilium Carcer mulierū seperatus esse debet à uiris, ibidē uide qd mulier præscribi non potest in iure suo qa est sub tutela, etā puer, uide ad hunc passum infra li. ij. ar. xvij. glo.

quorundam stultorū opinio qui dicunt qđ terminus prefigi debet in diem tertiū, & alias plerasq; fictiones adinueniunt, textus etenim clarus est paragraphi presentis quod si actio non sit pernoctata in instanti accusatus iudicari debet. Pernoctata vero si sit ad quindenam terminus prefigi vel ad fideiussoriā dari poterit, vt hic & C. de custo. reorū. L. in quacūq; ¶. Si vero ordinarius. &c. exinde nō aliā acquirit vtilitatem, nisi quod actio pernoctata non erit, ex isto etiam sequitur quod preco se intromittere in iudicium nō debet, quod terminare non posset sicut hic, & C. de pedaneis iudicibus. L. placet.

Articulus LXXI

QVando natus Gograi/uius, uel iudex ordina/rius hoc est infeudatus aliquem proscripserit idq; corā Comite attestando mani/festet, [a] ipse contra reum statim co/mitis inducit proscriptionem, & tā/dem Comitis proscriptio imperij [b] acquirit condemnationem.

a. *Textus uetustiores habent Comes tenetur dictam proscriptionem sua sententia confirmare.*

b. *Concordat supra ar. xxxviij. & lxviij. Iure Mu. ar. y.*

Glosa.

Quando natus Gograuius. &c. hoc intellige in Comitatu, cum vero dicitur vel Iudex infeudatus hoc fit in Marchionātu, & exinde sequitur, quod non nisi isti duo inferiores iudices proscriptionem inferiorem manifestare possunt ad superiores, Gograuius vero ad tēpus electus id facere minime pōt, sed nec aliquem proscribere, vt supra ar. lvij. C. de pedaneis iudicibus. L. placet nobis. Si ergo neminem proscribere potest, quare nec testimonium dare super proscriptione eandem ad superiorem iudicem deferendo.

Ipse contra reum comitis inducit proscriptionem. &c. dictum est superius quid damni euenit huic qui per negligentiam non comparet postq; super bonis eius querela proponitur, tum etiam quid incommodi patitur criminaliter accusatus cum ex proteruia non comparet. Paragraphus iste declarare vult quid mali sustinet is qui ex negligentia proscriptionem tollerat, secundum leges etenim bona ipsius publicantur, vt. C. de acquiren. re. L. vlti. Ratio istius est quia is qui in imperij proscriptionem incidit ad maiora artari non potest, nisi vt bona eius publicētur, vt. C. de bonis proscriptorum & damna. L. deportari, secundū Saxones vero non pro omni proscriptione vnus priuatur bonis sed dūtaxat pro illa quę iam autoritate imperij confirmata sit, datur q; intextu modus quomodo id fieri debeat, & dicit, postq; Gograuius hoc est iudex inferior comitis vnum proscripserit eundem superiori suo iudici hoc est comiti publicare debet. &c. vt textus habet.

Quęritur si Iudex infeudatus vnū iniuste proscribat [c] an appellare possit nec ne. R. quod non. Qui enim per inobedientiam non cōparuerit iudicio vt est in proposito, ille sententiam reprobare non potest nec iure spirituali nec curili, vt. C. quorum apella. non recipi. L. i. & C. de iudicijs. L. properandū. §. cū autem hermodicium. Importatio vero proscriptionis ad maiorem iudicem maius importat incommodum & damnū proscripto, & quāto ad superiorem deuenitur tanto maioris autoritatis est. Inconsulte ergo aliqui prorūpiant dicentes, quod qui proscriptus sit in vno loco, proscriptus haberi deberet in omni loco, erroneum enim id est, vt ex articulo presenti liquido apparet. Si enim proscriptus in vno loco, deberet esse proscriptus in omni loco, extunc proscriptio inferioris iudicis vel feudalis esset tantę efficacie sicut proscriptio imperij ita quod vbiq; interfici posset, nacto enim testimonio inferioris iudicis super proscriptione alicuius, posset tandem in alia iurisditione proscriptum insequi & contra eum agere, & per consequens ex officio eundem ad mortem inducere, quod fieri non debet, vt infra li. iij. ar. xxxiiij. Consilium itaq; datur, quod iudex cum aliena vel extranea proscriptione vnum in suo iudicio conuincere nō facile permittat, & qui secus facit homicida est, nam qui hic proscriptus est, in alia iurisditiōe non dicitur proscriptus, vt infra li. iij. ar. xxiij. Proscriptio etenim est sententia quędam, sed sententia contra absentem lata non ligat, vt. C. si a non compe. iudi. L. vlti. & extra de consue. ad audientiam. & ij. q. i. c. in primis. Vnde id quod hic dictum est intellige de proscriptione inferiorum iudicum, ad hanc materiā vide etiam. C. de pedaneis iudicibus. L. Placet. & C. de offi. qui vices. alteri. iudi. obti. L. in causa.

c. *Proscriptus iniuste an appellare potest.*

Prointellectu clariori textus articuli presentis. Notandum quod contra contumacē proceditur duplici quęrela secūdū qđ etiam dupliciter inobedientia committitur. [d] Primo proceditur contra contumacem quęrela ciuili. Vocaturq; ideo ciuilis quia tā actor q; reo spondens ante quęrelam in quęrela post quęrelam retinent possessionem & ciues manent, & qui vt sic inobediens est perdit causam, vt C. de iudi. L. propetādum. §. cum autem hermodicium, in auten. de exhiben. & introdu. re. §. si vero coll. v. ff. de re. iudi. L. cōtumacia. Alia est quęrela Criminalis quę pœnam expetit & vocatur ex eo criminalis quia contumax punitur, huiusmodi vero contumaces

d. *Quærela duplex de uilis & criminalis, cōcordat supra li. i. ar. xxvij. li. iij. ar. ix. Iur. Mu. ar. xvi. xvij & lxxij. glo.*

quandoq; contumaces reddūtur iudicio, vel iudici ipsi inobedientes, & hoc iterum dupliciter vel personaliter seu presencialiter, vel non presencialiter, si sunt inobedientes iudicio presencialiter iudicantur in pœnam, vt supra ar. xx. & infra li. ij. ar. xi. ff. de publi. iudi. L. inter accusatorem, & C. de accusa. L. accusationis. §. nemo tamen, & in auten. de man. princi. §. sed neq;. coll. iij. Si vero est inobediens non presencialiter proscribitur, vt insti. de capi. diminu. §. minor & ff. ad. L. Iul. pecu. L. iij. Quod si in eadem proscriptione perseuerauerit, extunc inferior iudex in proscriptionē comitis eundem inducet. Si nec istud iuuare voluerit in bānum Imperatoris deueniet, Imperij vero bannum si anno & die tollerauerit bona sua confiscabuntur, vt supra ar. xxxviij. C. de bo. proscrip. & damna. L. si quis, & insti. de hęre. quę ab intesta. defer. §. per contrarium & ff. de bo. damna. L. i.

Et hoc coram comite attestando manifestet. &c. Istud vero actor cum literis inferioris iudicis superiori iudici oblatis probare poterit. Si vero inferior iudex sine actore testificare vellet hoc facere potest oretenus & iurare superiori iudici illum esse proscriptum, vt eo audentius illum in maiorem imponat proscriptionem, nam & oculatus iudex quilibet esse debet ne alicui in iudicio preiudicet, eadem enim hora qua iudex iudicium contra accusatum exercet etiam contra eundem in hanc vel in illam partem horribile dei extenditur iudicium, vt. C. de iudi. L. rem non nouā, &. xi. q. iij. c. abijt Iudas & xxij. q. v. c. cauete. Insti. de obliga. quę ex quasi delic. nascun. §. i. ff. de vari. & extra ordi. cogni. L. vlti. In auten. iusiurandum. quod prestatur ab his qui administra. accipi. §. Iuro ego, coll. ij.

FINIS LIBRI PRIMI.

Articulus I

ILlustres & spectabiles personæ, ubi per Iusiurandum se cõfederauerint uel inuicem conspirauerint nisi imperiũ excipiant cõtra imperij delinquent maiestatem.

Glosa.

Illustres & Spectabiles, &c. de Iuramento vni uersitatis an transit ad successores, vide in dominicali questione quę incipit Bononiẽsis[a] & est. xxxvij. Vnde pro intellectu textus articuli presentis notãdum[b] venit quod Principes sunt duplices, super illustres seu patricij dicti, & sunt hi qui alios Principes feudales habent vt Insti. qui. mo. ius. pa. potes. §. filius familias, & in auten. de consti. quę de digni. & e nis. §. quicquid coll. vi. vt sunt Electores Imperij. Alij sunt Illustres tantum qui & inferiores Principes vocant, vt in autẽ. vt ab illustr, & qui super eam sunt digni. §. quęcũq; col. v. ¶ Et spectabiles ponę seu vt text9 alij habẽt domini. &c. pet id intelligũtur omnes domini feudales qui vasallos habent, quilibet em vasallum habens dominus dicitur respectu sui vasalli, vt in auten. in constitutione Imperatoris Frederici. §. preterea.

Per iusiurandum cõfederauerint. &c. Sensus articuli est. Quando cũq; homines inter se cõspirauerint vnus alteri auxilio fore Imperium excipere debent, vt in auten. in constitutione Imperatoris Frederici. §. illud quoq;. Quod si non exceperint, ledere imperium dicuntur vt textus habet &. C. ad le. Iul. maiest. L. si qs. Quęritur[c] quę pena contra huiusmodi cõiuratores statuta sit. ℟. sub distinctione vel in huiusmodi coniuratione non excluditur imperium propter obliuionem, extunc pœna principum est centũ pondo seu libre auri[d] quę liber continens septuaginta duos denarios aureos. Quilibet vero denarius aureus valere debet[e] solidum cõmuniter currentem. C. de suscep. prępo. L. quocienscunq;, & hoc intelligitur si circa id in malum opinio quędam sit. Si vero propter malitiam non excluditur imperium, demerentur vitam bona & honorẽ, vt Insti. de hęre. quę ab intesta. defer. §. per contractum &. C. ad le. Iul. maiest. L. quisquis. ff. eo. ti. L. cuiusq; Sed etsi quis pro illis intercesserit infamis efficitur, vt. C. eo. ti. L. quisquis. §. deniq;, huiusmodi vero conspiratores acrius puniuntur si contra imperiũ aliquid fecerint, q̃ si contra personam Imperatoris. Imperator enim interire potest non autem imperium, vt. C. ad. L. Iul. maiesta. L. quisquis. f Cõfederationes vero huiusmodi inter Principes, prouincias, ciuitates, si legibus contraueniant seruari non debent nisi fiant propter pacẽ, vt infra eo. li. ar. x. & in auten. de pa. tenen. §. hac edictali &. §. conuenticulas coll. x. g Nec immerito Conspirationes etenim quę in damnum alicuius fiunt vel contra consuetudinem seruari non oportet, vt. xxij. q. iij. c. si aliquid Quęritur[h] ille qui iurat & non adimplet promissum forsan propter id quia ius illud facere uetat an efficitur periurus necne. ℟. sub distinctione[i] quod periurium fit quadrupliciter. Primo cum quis ignoranter pecerat vel non recte iurat putans illud verum fore pro quo iurauerit huiusmodi periuriũ fore potest sine peccato, vt. xxij. q. ij. c. beatus. Secũdo aliqui iurant scienter false, & isti mortaliter peccant, vt. xxij. q. ij. c. homines. Tertio quidam false iurant ex insania, & istud periurium quãdoq; est mortale quandoq; veniale, vt. xx. q. iij. c. qui sacramẽto, &. xxv. dist. c. qualis. Quarto euenit periurium quando promissum vel fides non seruatur, & est quandoq; peccatũ, vt, xxij. q. iij. c. si aliquid. Quadoq; vero nullum peccatum est sicut in his quę seruari non oportet. vt. xxij. q. iij. c. in malis &. C. de legi. & consti. L. non dubium.

Quęritur in quẽ peccatum periurij vergit,[k] cum quis propter metum pene promissa adimplere non auder, an in iudicem qui pœnam instituit vel in illum qui propter coactionem non adimplet. ℟.[l] quod coactio est duplex. Quędam euenit ex violentia, & isto modo q alium ad periurium cogit est peior homicida quia homicida corpus quidem interficit, iste vero animam ipsam occidit, vt. xxij. q. v. c. ille qui. Alia coactio fit iure & hoc dupliciter, vnomodo quando iudex cogit facere aliquid ex officio vt cum decernit & iudicat suspendere furem iste non peccat, vt. xxij. q. v. c. de occidendis. Alio modo quando alijũ admittit vti iure suo, vel continuare & adimplere ius suum & non contradicit dato quod sciat illum iniuste iurare nec vt sic peccat quia iudicium permittit istum iurare & nõ iudex, vt. ij. q. v. per totũ. Iudex etenim iudicare nõ debet secundum noticiam & scientiã suã, sed secundum declarationem & allegata, vt. xv. q. v. c. presbiter[m] & insti. de offici. iudi. §. superest, &. ij. q. vij. c. iudicet, & extra de offici. ordi, c, i. in glo. C. de eden. L. qui accusare.

Articulus II

NEgligat si comes[a] unũ iudicialem terminũ illũ solum perdit actor. Si uero plures in actione iniuriatũ per eum negligãtur actionem de nouo incipere necessarium est, Agat si quis contra presentẽ pro feudo aut proprietate[b] quæ fide bona possidet ipseq; si dixerit propter hoc sibi terminum non esse prius assignatum, usq; ad proximũ iudicium inducietur, hoc est proximum sibi iudicium assignabitur. In secũda uero actione si legittimo ad ueniente iudicio induciarum gratiã pecerit hoc ei erit concedendũ, postea tandem respondebit.

Glosa.

Agat autem quis contra presentem. &c. dicunt quidam quod qui volunt alium conuenire, primo sibi debent denũciare. Arg. ff. de serui. predi. vrba. L. quidã. Sed dic quod hodie fit ex vrbanitate, & non ex necessitate, vt notatur Insti. de acti. §. appellamus.

Glosa.

Negligat si Comes. &c. Sensus articuli presentis quod comite absente actor non potest querelam facere prout sibi expediret & ita illud duntaxat perdit quod videlicet querelã facere non potest. Sicut si ante quindenam querelam instituisses & hodie aduenient9 dena iterum querulari deberes. Comes q; illo tempore non adsit qui iudicio presideat, & ita iudicium negligatur, cogeris iterum querulari post quindenam & illud spacium erit quatuor septimanarũ ab institutione primę querele & nihil plus amittis nisi illos inter medios quatuordecim dies. Si vero plures negligat termios iudiciales vt textus habet querelam de nouo instituere necesse est.[c] Nulla enim querela esse potest vbi iudex presens nõ est, vt. iiij. q. iiij. c. i. & extra de verbo. significa. c. forus.

Quęritur cum vt sic per inceptam querelam bona impetuntur seu alloquũtur, an illud vera impetitio dici possit nec ne. Quidam dicũt quod non, opinionem fundãtes suam super. L. res. C. de litis contestatione. Vbi dicitur res in iudicium deducta non videtur, si tantum postulatio simplex celebrata sit, vel actionis species ante iudicium reo cognita, inter litem enim contestatã & actionem editam permultum interest. Lis enim tum videtur contestata cum iudex per narrationem negocij causam audire ceperit, Sequitur ergo per modũ epilogi quod q̃uis negotium sit coram iudice propositum non statim tamen fit litis contestatio, nec enim postulatio nec libelli edicio, aut debiti petitio faciunt litis contestationẽ, sed narratio cum contradictione, ita in proposito videtur quod non sit vera allocutio hoc tamen intentionis non est nostre, nam vt sic tempus prescriptionis continuaretur adhuc contra actorem. Aliter ita q; senciendũ, quod statim posti iudicialiter querela proposita sit etiam si nõ adsit qui illud defendat hoc est quod se negligat, bona illa impeti vel alloqui dicuntur, nisi forsan respondens de quęrela nesciat, vt. ff. de vsuca. L. in vsucapionibus. Ad legem vero allegatã pro prima opinione vbi dicebatur quod nec postulatio nec libelli edicio aut debiti petitio. sed sola narratio cum contradictione litis contestationẽ facit. Intellige quod ibi loquitur de allocutiõe quę efficiat vt bonorum possessor bona illa non prescribat vel vsucapiat.

Agat si quis contra presentem, &c. Ratio autem quur respõdenti terminus vlterior ad respondendum prefigitur est, vt se ad responsionem recolligat & premediter, actor si quidem satis antehac ad querelam instituendam deliberauerat,[d] reo enim licere debet quod & actori, vt. ff. de reg. iur. L. non debet, &. ff. de eden. L. i. §. i. Terminusq; seu dilatio ad respondendum reo secundum Saxones datur ad bina proxima iudicia. Secundum vero canones & leges dantur. xx. dies, vt. iij. q. iij. c. inducie. §. offeratur, & in auten. de exhiben. & introdu. re. §. sancimus, coll. v. & hoc eo fit, quia Saxones habent determinata tempora iudiciorum, Legiste vero & Canoniste non.[e] Vnde nec iudex abreuiare potest dilationem reo, quia nulli debet minuere gratiam vel beneficium iuris vt in auten. consti. quę de digni. §. illud, coll. vi. &. ff. de re iudi. L. iiij. §. si quis. In contrarium aliquę licet sencient leges vt. ff. de iudi. L. nonnunq;, &. ff. de re. iudi. L. ij. ℟. tamen non obstantibus legibus allegatis quod terminus prefigi debet, vt in auten. de iudicibus. §. oportet in fi. coll. vi, Vel dic quod leges primum allegate dicunt terminũ esse prefigendum, leges vero vltimo introducte sencient quod terminus prefigi non debet, intelligẽ nisi expetatur a parte & hoc etiã articulus circa finem innuere vult cum dicit, In secũda vero actiõe si inducias pecierit hoc erit ei concedendum, alias si velit respondere in instanti poterit,[f] actori vero dilatio non datur, vt. C. de dilationibus. L. si quando, actor enim premeditatus in querela esse debet, vt. iij. q. ij. c. inducie. §. spacium.

Articulus III.

INdicetur si cui duellum qui ex abrupto & non præcustoditus uenerat nec sibi propter hoc terminus fuerat assignatus ipse si in-

---

a. Concluditur ibidẽ quod pueri ex cõtractu sui patris auari quidẽ possunt periuri tamẽ non efficiuntur ex iuramẽto patris eorum. Nullus. n. periurus dicitur qui non inrauit.

b. Prinãpes duplices Cõcordat supra li. i. ar. iij. & infra li. iij. ar. lviij. Iur. Munia. ar. viij.

c. Pœna coniuratorũ si imperium non exceperint.

d. Libra auri quantũ ualeat, concordat infra li. iij. ar. lxv.

e. Solidus idest aureus à solidãtate dictus quia de solido auro fit. C. de uete. numis. L. i. Vnde solidi idest aurei lxxij. constituunt libram unã aurei ut glo. habet et C. de suscep. prepo. & archa L. quotẽsciq; Libra uero argenti bis quinq; solidi idest aurei. C. de argẽ. prędo. L. iubemus. Ibidẽ etiam habetur quod xx. librę eris unus aureus est.

f. Cõfederationes cõtra leges facte reuocande.

g. Conuenticula seu coniurationes in ciuitatibus uel inter ciuitates aut personas omnibus & singulis sub pœna unius librę auri interdicuntur. Iidem etiam inter mercatores conspiratio ne merces a ueri ut nõ permittat eum iurare uel quod declaret eũ fore probum apud Episcopũ anteq; falsę iurauerit alij dicũt quod simpliciter audiendus est.

a. Nomine Comitis iudex quilibet intelligitur in proposito.

b. Si uero anno & die non possederit in instanti respondere tenebitur, ut infra li. iij. ar. xxxvij.

c. Querela nulla sine iudice esse potest.

i. Periurium contigit quadrupliciter.

k. Peccatum periurij in quem deriuatur.

l. Nota coactio est triplex. Quædam est timorosa & honesta. Quædam est honesta & deifica. Quædam inhonesta & tamen timorosa. Timorosa et honesta est quæ imponitur Cristianis ut secundũ legem dei uiuant. Honesta & deifica ut est monacherũ & q̃ se religioni tradunt obedientiamq; p miserunt. Coactio uero inhonesta & timorosa ut quæ fit in uitã alicuius uel quando aliquis expellitur de bonis seu. c. xxxix.

m. Ibidem in glosa notatur quod præsbyter sciens aliquem in mortali peccato eidem cõcedere eucaristiam debet, ut de cõsecra. dist. ij. nõ prohibeat. Item cum Episcopus iure suo utatur si quid mali inde accidat ei non est imputandum, ut xxiij. q. v. c. de occidendis. Vnde et si quis ad instantiã Episcopi iuret non tamen Episcopus eũ cogere dicitur ad periurium sed Canon, unde ad obuiandum malo periurij uel ille debet secreto amo-

d. Reo licere debet quod & actori concordat supra. li. i. ar. xv.

e. Dilatio reo datur ad deliberandũ quæ nec potest abreuiari.

f. Actori dilatio nõ datur.

a. Duellum indicere uel duellariter prouocare, non est aliud in proposito nisi criminaliter uel pœnaliter querulari, concordat infra. li. iij. ar. xxvi. & xxxv. Iur. mu. ar. xxxiij. et xxxv

ducias desiderat secundum sui generationem habebit, non tamen antea nisi postq̃ duellum fuerit stipulatū ideſt compromiſſum. Sex ſeptimanarum inducie bannitis. Alijs uero utpote miniſtris uel alijs liberis qndecim dies largiuntur. ¶ In qualibet alia actione cum quis accusatus fuerit in continenti fateri debet uel negare.

Glosa.

Ipſe ſi inducias deſiderat. &c. Et pendẽte dilacione conquieſcit iudicis officium niſi partes conſenciant. C. de dilationibus in pleriſq; legibus, & notatur in. c. ſignanter de appella.

Glosa.

Articulus preſens diſponit de termino aſſignando, ſi cui duellum ex improuiſo indictū ſit. Quomodo autem duellum indicitur vide ſupra, li. i. ar. lxiij. Vnde ſenſus articuli eſt ibi cum dicitur, qui ex ebrupto & non precogitato uenerat, hoc eſt dato quod ibi preſens aſſet, dato etiam quod in alia cauſa ibi compareat, ſi eo inprecuſtodito aliqs duelliariter eundem alloqui uelle, terminus ſibi aſſignari debet ſecundum ſui generationem. Nec obſtat ſi qs forſan dicere uellet quod iudex ad duellum vnicuiq; apparamenta miniſtrat, vt ſupra li. i. ar. lxiij. quare non neceſſario ad duellum prouocato vlterior datur terminus. Tu tamen reſpõde quod etſiquidem iudex ſubminiſtrat clipeum & gladium duelliariter decertanti, vltra id tamen neceſſario alia apparamenta habere debet, quare dilacio ſibi datur vt textus habet.

Cui etiam propter hoc non fuerat terminus aſſignatus. &c. dato etiam quod in alia cauſa terminum habeat prefixum & in eo prouideatur ſibi ne ab aduerſario facile obruatur, cuilibet enim aſtucie per ius obuiatur, ſicut & morbis per medicamenta, vt in auten, hęc cõſtitutio innouat conſtitutionem. §. quot medicamenta, coll. viij.

Secundum ſui generationem. &c. huic paragrapho contrariari uidetur. c. erit autem. diſt. iiij. vbi dicitur quod lus debet eſſe equale diuiti & pauperi, ſi ergo bannitus vel nobilis lõgiores haberet inducias in duello ſibi indicto, q̃ ſimplex homo ius non inſerviret eque pauperi ſicut diuiti. Pro intellectu iſtius nota quod leges ſunt duplices. Communes videlicet & iſte debent eſſe per equum omnibus communes. Et priuilegiate quę videlicet certis perſonis cauſa honoris ſtatute ſunt, huiuſmodiq; perſonę ſpecialibus priuilegijs eximuntur & preferuntur alijs, vt. C. de officio. diuerſo. iudi. L. i. ij. & iij. & in auten. vt ab illuſtribus. §. quęcunq;, coll. v. vbi multe nobilium perſonarum declarantur prerogatiue.

Non tamen antea niſi poſtq̃ duellū fuerit ſtipulatum. &c. Contrariū iſtius ſentire videtur articulus. lxi. ſupra li. i. vbi dicitur quod nullus actor cautionem interponere tenetur niſi ad agendum alius ſibi prefigatur terminus. Hic vero dicit quod non antea inducie dabiũ tur niſi poſtq̃ duellū fuerit ſtipulatū. ℟. quod vnum non cõtradicit alteri, ſuperius enim in articulo allegato intelligere vult de actore ipſo vt ex verbis ipſis cognoſcere licet. Articulus vo preſens de reſpõdẽte ipſo diſponit. ¶ Quẽrere vnus poſſit an ſufficiat huic qđ duellum prouocatus ſit promiſſio ſese ſiſtendi pro termino deputato. ℟. quod non ſuffi cit ſed requiritur cautio fideiuſſoria, vt ſupra li. i. ar. lxi. Quid ſi hęreditatem ſeu proprium ibidem habuerit. ℟. quod ſi tantum proprietatis habet quantum eius verigeldus ſit, cautionem ſtatuere non tenetur, vt infra eo. ti. ar. .v. & in eo prerogatiuam habet, vt. C. de offi. pretoris. L. ij. c. Quod ſi nec propriū nec ſi deiuſſores habeat. ℟. qđ iudiciaria poteſtas eundem detinebit, nõ tamen duro & tenebroſa carcere detineri debet, ſed nec ledi in corpore membris vel ſenſibus aliquibus, nec cathenis dure arceatur, vt exinde pedes ledantur, vt. C. de cuſto. reo. L. in quacunq;.

In qualibet alia actione. &c. in eo caſu ius noſtrum Saxonicum cum iure communi & imperiali diſcrepat, ibi enim datur terminus ad premeditãdum, porrigiturq; in ſcripto cauſa pro qua impetitur, vt extra de libelli oblatione. c. i. ij. de verbo. ſignifi. c. ſepe. in Cle. in glo. daturq; dilatio. xx. dierum, vt. iij. q. iij. c. inducie. §. offeratur, & in autẽ. de exhiben. & introdu. re. §. ſancimus, coll. v. hic vero dicit quod in omni alia actione extra duellum ex improuiſo indictum, excepto etiam ſi comes vel iudex preſens non ſit, in continenti fateri vel negare debet. ℟. quod vnum non contrariatur alteri. d nam & ſecundum leges ſunt certi caſus in quibus etiam reo ad premeditandum nulla dilacio datur. Primo cũ ſunt breues lites vel inter perſonas pauperes & viles parueq; conditionis cognoſcere illas ſtatim oportet abſq; aliqua expenſa, vt. C. de ſen. ex pericu. recitan. L. niſi breues. Exquo itaq; iure Saxonico reſponſio quelibet breuis eſt, quia ſiſtit in recognoſcẽdo vel negando, quare nec indigetur dilationis termino. e Secundo cum Epiſcopus ſui iudicij ſubiectos iudicat, vt in auten. vt cleri. apud propri. Epiſ. § i. coll. vi. & hoc ex eo, quia cõtrouerſia & negotium eſt illis notum. Ex quo itaq; negocia iuris Saxonici ex querela et reſponſione nota appareãt quare dilatio termini nulla datur. Tertio cum agitur contra illos qui pecora ex ſtabulis ſu-

c. Cõcordat Iur. mu. ar. xxvij.

b. Iura nobilium et plebeiorũ quãdoq; diſcrepant.

d. Cauſæ in quibus reo etiam ſecundum leges ad premeditandũ dilacio nõ datur.

e. Iure etiã ſen. c. lxv certi habẽtur caſus, ubi reo dilatio ad reſpondendũ nõ datur. Primo cũ negotiũ in noſtra recognitione ſtat, hoc eſt cũ ad recognitionẽ datur ibi dilatio nõ admittitur ſed recognoſcere uel negare eũ oportet alias cauſas ibidẽ vide quæ cõcordãt præciſe in forma cum gloſa præſenta.

ſatur. ff. de abigeis. L. i. &. C. eo. ti. L. i. Quarto eſt agitur contra ſuſpectos tutores vt. ff. de ſuſpect. turo. L. iij. §. non tantum. Quinto cũ agitur in cauſa manualis facti, vt ſupra. li. i. ar. lxvi. &. C. de accuſatoribus. L. ea quidem. Sexto cum agitur occaſione penalis negocij ſicut cum quis baculo percuſſus ſit, vt. ff. de accuſa. L. leuia. Septimo cum iudicatur ſuper falſificatione literarum ſcribentium vel portantium, vel contra falſos teſtes, vt. C. de proba. L. vlti. &. C. de teſti. L. nullum.

In continenti fateri vel negare debet, intellige tamen quod reus ſuper propoſitione actoris iure ſeſe defendere poteſt, quod vtiq; dilationem etſi non longam habebit ſicut ſi occaſione debiti eum impetat interrogare eũ poteſt, vnde debitum illud veniat, vt infra li. iij. ar. xli. in fi. & extra de libel. obla. c. ij. Ex indeq; dignoſcere vnus poterit ſi negare vel affirmare debeat, vt. ff. de eden. L. i.

Articulus IIII.

a. Concordat Iux. Mu. ar. Cxiij. & infra li. iij ar. xxxiij.

QVi ſe a proſcriptiõe exuere uoluerit, iudex ſi requiſitus ſit, ad comparẽdum ei a pacem debet pronunctiare ut tuto iudicio comparere poſſit, poſtq̃ ſeſe ut ſic iuramento expurgauerit b iudex & populus uerbis & digittis eum abſoluere debebunt quemadmodum eũ proſcriptioni incluſerant, ſi conetur eum quis indebite impedire & ipſe ſeſe iureiurando a proſcriptione liberauerit ulterius proſcriptus non eſt reputãdus, paxq; ſibi indicetur fideiuſſoreſq; tandem idem ponat, ut in tribus ſequentibus iudicijs ſe præbeat reſponſurum ſi quis ab eo quicq̃ expetat. Si uero in his tribus terminis eum nemo inculpauerit ab actiõe ſententialiter abſoluetur. Exuet autem ſe quis a proſcriptione in abſentia actoris etſi promittat fideiuſſoreſq; ad compareñ ſtatuat & non comparet, rem ſtipulatam nõ actor ſed iudex tollit. i. pœna iudicii cedit non actori ſi eum ſecũdo proſcribat ſicut de iure facere tenetur. c

b. Practicã uide quo pacto unus à proſcriptione expurgatur.

Glosa.

Qui ſe a proſcriptione exuere voluerit. &c. Et ſic pareat quod ſententia proſcriptionis ſeu banni poteſt retractari, & reuocari ſicut ſententia mulctę quia eſt inter loquutiua de hoc per Baldum in addi. ape. de ſenten. prola.

Et debet pacem pronunctiare. &c. & ſic etiam dicit Dinus in. L. is qui reus. ff. de publi. iudi. Preſtare debet ſecuritatem bannito pro communi quod non offendatur donec inchoata accuſatio ſit finita contra eum.

Proſcriptus eſt reputandus. &c. Bannum eſt generale vel ſpeciale inordinate vel ſine cauſa factum vel datum alicui non habet vim legis nec ſententię nec interloquutiue, neq; diffinitiue. C cõmina. epiſto. L. programma & notat dij. in. L. iij. ff. de re iudi. hoc etiam ſcias quod bannitus ſemel ſepius banniri põt ob diuerſa crimina & citabitur vbi conſueuit habitare vt in ſpecu. de accu. §. ſequitur verſ. quid ſi bannitus.

c. Textus germanicus & alij uetuſtiores id quod ſequitur ultra id habet, qui fideiuſſoriam ad comparendum ſtatuerit legaleq; nominet impedimentũ hoc ſuus fideiuſſor facere tenetur & nullus alter nũctius. Paragraphus tamẽ iſte infra ar. vij. in forma habetur, cõcordat Iu. Mu ar. xlij.

Glosa.

In articulo preſenti tria ex ordine documenta ponuntur. Primum quo pacto ille qui iniuſte proſcriptus ſit a proſcriptiõe ſeſe eliberare debet ille etenim qui pro violentia accuſatur in inſtanti proſcribitur anteq̃ negotiũ pernoctetur, vt ſupra. li. i. ar. lxx. §. iiij. d Et quia quandoq; euenit quod actor iniuſte vnũ accuſat teſteſq; minus iuſte teſtificantur vnde ex male informatis iniuſte vnus iudicatur citra tamẽ culpam iudicis, vt Inſti. de obliga. quę ex quaſi delict. naſcun. §. ſi iudex. Ad obuiandũ itaq; huic malo eſt articulus preſens, qđ ille qui ſe iniuſte proſcriptum nouerit procedere debet vt textus habet ſed & a proſcriptione liberari, vt. C. de cuſto. re. L. i.

d. Cõcordat Iur. mu. ar. Cxiij.

¶ Nec obſtat ſi quis dicere velit proſcriptus eſt per ſententiam proſcriptus. e Sententia aũt reſcindi nõ debet, vt. C. ſenten. reſcin. nõ poſ. L. i. Etiam ſi imperator literis demandet. Iudex minime ſibi in eo obedire debet, vt. C. eo. ti. L. vlti. ℟. quod ibi loquitur de ſententijs legittime latis ſed quia iſte iniuſte fuit proſcriptus & ita ſententia nulla, nec habuit vim legis nec ſententię interloquutiue nec diffinitiue. Sed fuit iniuſtum quid, & ita illud iniuſtum hic reuocabitur & non ſententia, vt in auten. hęc conſtitutio innouat conſti. §. i. coll. viij. &. C. de re. iudi. & effectu. ſen. L. i. &. ff. eo. ti. L. ſi ſe. §. cõdemnatum, hoc modo etiã intelligi debet illud quod in Euangelio legitur f quicquid apoſtolicus ligauerit hoc erit ligatum, hoc verum eſt ſi vere & iuſte ligauerit. Si vero minus iuſte cõtrariũ erit, vt. xxxv q. ix. c. loci, §. his ita.

e. Vnde ſententia eſt diſcuſsio per iudicem facta qua unum condemnat & alium excuſat, cõcordat ſupra li. i. ar. lxij. & li. iij. ar. v.

f. Quicquid apoſtolicus ligauerit hoc ligatum erit quomõ intelligitur.

Secundum documentum est, quod si proscriptus sese expurgare voluerit iudexq; sibi id negauerit minus iuste. & ille iuramento se absoluere voluerit pro nō proscripto haberi debet. Q. d. si absq; sententia & iudicio bannito iurauerit quod ipse iniuste & absq; culpa in proscriptionem venit, iuramentumq; prestitum testibus probaturū se offert, ille peramplius proscriptus nō erit, illud etenim quod iniuste contradicitur pro nihilo reputatur, vt C. qui pro sua iu. iudi. da. non pos. L. i. & ꝛ. q. vi. c. ei qui. §. diffinitiua, & extra de sen. & re. iudi. c. inter ceteras.

Si in his tribus terminis eum nemo inculpauerit. &c. & ita erit liber impēseq; & pena sibi refundetur, vt infra eo. li. ar. viij. & Insti. de pena. teme. litigan. §. hęc autem.

Tertium documentum est, si dolose accusatus agat ita quod se a proscriptione exuat fideiussoresq; ponat ad se representandum nō tamen comparet, textus habet quod iterū debet proscribi & actor euadet victor, iudexq; verigeldum obtinebit.

Nota hic speciale quid, quod posti vnus occasione iniuriarum aliquem fideiusserit, pecuniaria multa quę pro ipso prestatur g iudici cedit, hoc tamen intellige si importune non comparet. Si vero fideiussor iudicio se ostendat & non posse habere illum quem fideiussit se declaret parti cedet actori verigeldus, vt infra li. iij. ar. ix. quod si pro debito fideiusserit debitum actori exsoluet.

Exuet autem se a proscriptiōe in absentia actoris. &c. Intellige de illis qui non citati vel quibus terminus non fuit assignatus proscripti sunt quia alias si terminum prefixum habuerint exindeq; proscribantur sine voluntate actoris a proscriptione se exuere non possunt, C. sentē. rescin. non pos. L. impetrata. ff de exequti. re. iudi. L. miles.

In additionibus vbi dicebatur hoc fideiussor facere tenetur. &c. fideiussor enim respondere tenetur loco respōdentis omnemq; defensam & cautelas quibus respōdens vti potuisset in subsidium accipere potest, vt in auten. de fideiuss. §. i. coll. i.

g. *Contrarium istius uidetur infra li. iij. ar. ix. ubi dicitur qd' uerigeldus cedit actori &. quod hic loquitur de illo q est proscriptus ibi uero dicitur de nō proscripto & ita ibi accipit uerigeldū actor, hic uero iudex.*

Articulus. V

a. *Cōcordat Iur. Mu. ar. xxvij.*

b. *Vide Iur. Mu. ar. xxxiiij. & xcvij.*

c. *Debita quando exoluī debent.*

QVi tantū de ꝓprietate quantum prætiꝫ summa sui constat uerigeldi habet, [a] is in ea iurisditione si contra eum actio iniuriarum mouebitur [b] ad statuēdum fideiussorem compelli non debet. [c] Post quindenam reddenda sunt debita quæ in iudicijs acquirūtur post sex hebdomadas mulcta, & post mulctam per quindenā præstatur emenda. [d] Si autem emenda priusq; mulcta acquisita fuerit, tūc post sex hebdomadas emenda & ultra post quindenam mulcta debeatur.

d. *Iur. Mu. ar. xlvi.*

In creditoris domo lucente sole debitum est persoluendum & si ibi in iurisditione creditor domum nō habuerit in uicina domo iudicis persoluatur.

Glosa.

Qui tātum de proprietate. &c. Cōcordāt etiam lex communis sed generalius, cum dicit. Sciendum est, possessores immobilium rerū satisfacere nō compelli. e Et possessor is accipiendus est qui in agro vel in ciuitate rem soli possidet. Et qui solam proprietatem habet non creditor qui pignus accepit aut cum aliquis precario detinet possessor est intelligendus, vt in. L. sciendum. ff. qui satisda. cogun. de huiusmodi satisdatione vide etiam supra. li. i. ar. lxv. & infra eo. li. ar. x. & li. iij. ar. ix. & infra ar. lij. & insti. de satisda. §. sed hoc, & in spe. eo. ti. per totum. Sed quid si quis possidet immobilia quę valent decem & ciuiliter cōueniatur in centum. f Dic quod satisdabit ad minus in eo in quo excedit, quia quod iuris est de toto quo ad totū idem est in parte quo ad partem, vt. ff. de acqui. hęre. L. si seruus & notatur in dic. §. sed hoc, de huiusmodi satisdatione de qua hic, tangitur etiam supra ar. proximo, & infra li. iij. ar. xvij. fixus ergo & non suspectus de fuga possidens immobilia hic taxata in causa criminali, aut pro modo & quantitate debiti in ciuili non tenetur dare fideiussores, vt in iuribus allegatis.

In creditoris domo. &c. vide quod notātur circa arti. xl. infra li. iij. qui cōcordat cū isto. §. vbi inuenies quid sit de iure communi.

e. *Possessor quis dicatur.*

f. *Vide de satisdatione etiam illius qui est in habendo.*

Glosa.

Qui tantum de proprietate. &c. superius, li. i. ar. lxi. & infra eo. li. ar. ix. habet g q d' tā actor ꝙ reus fideiussores statuere coguntur, & hoc intellige in criminalibus actionibus vt etiam clare habetur. ff. de preto. stipula. L. pretori, & C. de his qui accusare possunt. L. qui crimen. In presenti articulo dicta limitat sua enumerando aliquos qui fideiussoriam interponere non coguntur, vt textus habet.

Dicere quis posset quod Ius non per ęquum

g. *Cōcordat Iur. Mu. ar. xxyij.*

h. *Iur. Mu. ar. xxvij.*

i. *Nota qd' debitores nō sunt cogendi gladio aut metu ad solutionē, sed ordine iudiciario, ut in. L. negātes. C. de actionibus et obligationibus, sallt hoc si debitor fuerit profugus, ut in. L. aut Prætor. §. debitorē. ff. quæ in fraudē sunt creatorū, & allegans solutionem, debet illā ꝓbare, Hoc dicūt Mat debergen. esse uerū si reus dicat actori fore solutionē factā secus si terno.*

k. *Quilibet ꝓ bono reputari debet anteq; contrariū probetur.*

l. *Ius quandoq; durius extenditur contra iudices personas q̄ contra ꝓspectabiles.*

m. *Iur. Mu. ar. xxiij. & xcij.*

a. *Debiti solutio quo pacto probatur.*

b. *Paragraphus iste intelligi debet ꝓ L. si seruꝰ C. de noxa iuxta L. testium faalitatem C. de testi. loquitur etemim de solutione debiti non inscripti contracti quia alias quando debitū inseruiret omnibus ex quoquidem istum qui proprietatem habet a cautione liberat, qui vero proprietate caret ad fideiussoriam cogit quod tamen minime fieri debet. Ius enim tā diuiti q̄ pauperi, vt inseruiat necesse est, vt. iiij dist. c. erit autem, & insti. de iusti. & iur. §. iuris.*

Ꝛ. nullam in eo esse diuersitatem, fideiussoria etenim coram iudicio propter id fit, vt eo cercius ex vtraq; parte actio terminetur h Ille ergo qui bona sua in vadium ponit plus assecurat [i] q̄ ille q fideiussores statuit, vt. ff. de reg. iur. L. plus cautionis. Etiam pignus quādoq; loco fidei datur vnde q̄uis vnus probus & fidei bonę homo sit, pignus tamen acceptatur loco suę fidei vt & ille qui accipit pignus certior sit. Prēterea dicere vnus posset, ius istud non ęqualiter deruari quoad omnes, accusatus etem criminaliter pro pace fracta vel alijs iniurijs rationeq; illius quia proprium habet fideiussoriam statuere non cogeretur pocius integrum verigeldum q est decemocto talenta vel tantum propriį perdere mallet q̄ vitam amittere suam, pellem enim pro pelle & cuncta quę habet homo dabit pro vita sua vt habetur Iob. c. ij. Sed nec istud aliquā facit diuersitatem ex causa iam allegata nam nec omnes accusati occiduntur, sicut nec omnes ęgroti meriūtur k quilibet etenim ꝓ bono & probo reputari debet anteq; contrariū de ipso probetur, unde & in proposito posti vnus accusatur non statim reputari debet qd' reus sit, sed nec in instāti detineri, vt. C. de exhiben. & introducen. re. L. nullus. Intellige tamen quod accusatus non statim detinetur si manuale factum non sit, alias in instanti capiturabitur dato etiā quod multas haberet possessiōes, vt supra, li. i. ar. lxvi. & lxx. infra eo. li. ar. xxxv. C. de custo. reo. L. si quis, & in auten. de manda. prin. §. neq;, coll. iij. Vnde etsi quidem vt iam allegatū est quod ius equaliter inseruire debet omnibus. l Immutatur tamen quandoq; ius & fit durius respectu ꝑsonarum, ita quod seuerius extenditur cōtra vilem hominem q̄ erga spectabilem etiam in eodem excessu, vt. ff. de penis. L. capitalium, & C. de custo. re. L. de his, & insti. de iniuri. §. atrox.

Post quindenam reddēda sunt debita. &c. m intellige de iure nostro Saxonico, cōtrarium enim habetur. C. de vsur. rei iudi. L. vlti. vbi datur tempus quadrimestre soluendi debitū iudicialiter acquisitum, concordando tamen legem allegatam cum iure nostro, respondequod ibi loquitur de magna debitorū summa, hic vero de paruis debitis articulus intelligi debet. Immo legi iam allegate contraria ri videtur. ff. iudi. sol. L. i. & ff. de reg. iur. L. in omnibus, vbi cauetur, quod quicunq; aliqd sine determinato tempore promiserit, vel cū quid adiudicatum sit in instanti exoluere tenetur. Pro corrigendis tamen legibus allegatis respondeꝰ. Quod etsiquidem in instanti debitor efficitur non tamen in instanti pignoratur nisi post quindenam, non enim statim creditor eum sacco ad tollendam pecuniam venire debet nisi forte in instanti soluere promisisset, vt. ff. de solu. L. quod dicimus.

Post mulctam per quindenam prestatur emēda. &c. ex isto sequitur quod solutio emende quandoq; inducias habet sex septimanarum quandoq; octo, quicquid enim primū in iudicio lucratur primum exolui debet & est cōtra illos qui dicunt q̄primum emenda decernitur quod in instanti solui deberet, contrarium em istius hic habetur.

In creditoris domo. &c. hic exprimitur tempus & locus solutionis. Quidsi creditor debitum acceptare nollet. Ꝛ. quod ibidem relinquat debitum apportatum etsi illum in domū intromittere nollet sicut bene poterit, vt insti. de re. diui. §. apum quoq;, extunc in domum proicere debet, vel ante ianuam ponere habito testimonio, & absoluetur, vt infra, ar. sequenti. &. C. de soluti. L. obsignatione.

Articulus. VI.

QVi suam uerā in iudicio emendam ideſt satisfactionem despexerit ulterius nullam habebit. [a] Omne persolutum debitū duobus hominibus [b] solutionē uidentibus & audientibus debitorem probare necesse est. [c] Qui ad iudicium non uenit cum ad hoc teneatur mulctā præstet nisi se iuste excusauerit. [d] Donationem si quis uiderit & ei nō contradixerit & a sententia quā auditerit [e] non appellauerit [f] postmodum ei contradicendi & appellandi facultas denegetur. [g]

Glosa.

Omne persolutum debitum hominibus cī duobus. &c. facta enim non presumuntur nisi probentur, & sic ea quę non apparent non presumuntur, vt. C. de proba. L. i. C. de non numerata pecunia. L. alleueratio, de cōsecrati. distin. i. solennitates, de pe. dis. i. Petrus, de fide instru. cum Ioannes, sic ergo allegans solutionem ipsam probare tenetur cum & excipiendo reus fit actor, vt. ff. de exceptioni. L. i. & ff. de proba. L. in exceptionibus & hic.

c. *Cōcordat Iur. Mu. ar. xlvij. gio.*

d. *Vide Iur. Mu. ar. xx.*

e. *Textus germanicus addit in instanti non cōtradixerit uel in instanta non appellauerit.*

f. *Quomodo autem sese excusare debeat uide infra eo lib. ar. xi. glo. ee li. iij. ar. vij.*

g. *Cōcordat Iur. Mu ar. x. xi. xiij. & xx. glo. Vnde & paragraphus iste intelligi debet uxta ar. xij. infra eo. li. quod sententia huiusmodi ꝑ ualere debet sedendo in sua sede a scabino in iudicio a iudice interrogato inuenari debeat, unde sententia hutusmodi inuenta immediate incorpari debet secundum ius nostrū & nō in-*

telligitur de illis sententijs quæ extra iu diaaliter à commissarijs &c. & quæ inscripta proferuntur Contrariũ enim habetur, ut in c. quod ad cõsultationem extra de sentẽtia & re iudicata, ubi dantur decẽ dies ad appellandum.

Qualiter vero & quod modis fiat solutio vide in glossa, & infra lib. iij. circa articulũ. xl.

Glosa.

Pro intellectu textus articuli notãdum [h] qd tria sunt quę ex vsurpatione maioris autoritatis ammittuntur. Primo quando aliquis sibi vsurpat maius ius q̃ sua propagatio sibi tradiderit, ius vt sic suum innatum perdit, vt supra. li. i. ar. xvi. Secundum si mulier vsu fructum dotalicij loco proprij sibi vendicet, dotalicium vt sic ammittit, vt supra. lib. i. ar. xxxij. Tertio vt textus habet, si quis emendã maiorem q̃ ei ex genelogia pertinent expetat vtsi rusticus emendã nobiliũ habere voluerit ℂ Omne persolutũ debitum probari debet cum hominibus. &c. hic liquido apparet qd Saxo conuinci testimonio potest contra illos qui aliter senciunt.

h. Tria ex usurpatione maioris autoritatis ammittuntur.

Solutionem videntibus & audientibus. &c. Quidsi vnus viderit & non audierit vel econtra. Pro intellectu istius nota quod solucio cõtigit quatuor modis. [i] Primo quãdo illud idẽ restituitur quod accõmodatum fuit, & illud videri & audiri potest, vt insti. qui. mo. re. cõtra obliga. §. i. Secundo solutio fit ex recompensatiõe sicut si tu debes mihi decem, & ego tibi triticum ad vnam diem ita quod vnum non excedat aliud in valore, hic vnus non videtur alteri quicq̃ debere quia quantũ vnus alteri tantum ille vicissim sibi, illa solutio fieri potest, quod eam quis non viderit vel audierit, vocaturq; in legibus solutio ex recompensatione, vt. C. de soluci. L. eius. Tertio si soluo alicui qui sit mutus, huiusmodi solutionem nisi videre quis potest, ille em̃ loqui nõ potuit, & ita me liberũ dimittere per verba non valebat. Quartum si debitum meum in alio debitore tibi abscedam & tu in illo contentari vis, hęc solucio duntaxat auditur non tamen videtur. C. de noua. L. ex contractu. [k] Ex quo itaq; vnus nõ nisi quatuor modis debitor efficitur, hoc est ỹ bo, scripto, re, & p̃missione, vt insti. de obliga. §. vlti. ergo etiam quatuor modis ab ea vnus liberari poterit. Naturale enim est vt eo modo quis liberetur quo pacto obligatio facta fuit, vt. ff. de regu. Iuris. L. nihil. Vnde & aliqui paragraphũ istum vbi dicitur videntibus & audientibus, limitant dicẽtes, quod ibi hęc dictio &, magis facit orationem disiunctiuam q̃ copulatiuã ita quod sensus sit, duobus hominibus solutionem videntibus vel audientibus.

i. Solutio cõtigit quadrifariam.

k. Debitor unus efficitur quatuor modis.

Qui ad iudicium non venerit. &c. De hac materia vide supra. li. i. ar. liij.

Donationem si quis viderit. &c. Contrarium istius videtur esse supra ar. xxix. vbi dicit qd̃ proprietas & fundus non nisi post tricesimũ & vnum annum diemq; & sex septimanas adversus Saxonem prescribuntur. ℟. quod ibi loquitur de absentibus, hic vero de presentibus, ineq̃liter em̃ eis prescriptio currit, vt Insti. de vsuca. §. & cum hoc, ratioq; diuersitatis est, estimatur em̃ quod ille qui presens est tacirurnitate sua emptorẽ colludere veller. Vel etiam reputatur accedere ad id voluntatẽ eius ex quo non contradicit, qui enim tacet consentire videtur, vt in auten. de sanctis Epis. & cleri. §. si seruus coll. ix. &. ff. ad munici. L. quociens. Sciendum tamen quod in isto casu vnus iuramento se absoluere poterit si forsan contra eum proponatur quod donationem vidisset, q̃uis etiam iudicio adesset, nisi forte ad donationem vel alienationem huiusmodi verbo aut facto iuuisset. [l] Et ea sententia quam audiuerit non appellauerit. &c. Contrarium istius habetur de iure communi secundũ canones & secundum leges, vbi inducie dantur ad appellandum decem dies post sententiam latam, vt in auten. de appella, [m] & infra quę tempora. §. i. coll. iiij. ℟. quod secundum Saxones tempus appellandi nonnisi iudicio durante admittitur ex eo quia apud Saxones interrogantur partes an, sententiam suscipiant necne, etsi cõsenserint eandem posthac increpare non possunt, vt. ff. de reg. Iur. L. nemo, &. C. senten. rescin. non pos. L. impetrata.

l. Vide elarius ad hãc materiã Iur. Mu. ar. xi.

m. Tu dic ratio esse potest hæc, quod per consuetudinẽ uel statutum uniuersitatis potest abreuiari & prolongari tempus appellandi glosa singularis in L. præscripaone. C. si cõtra ius uel utilitatẽ publicã.

Articulus VII

[a] Egalis impedimenti a quatuor sunt causę captiuitas, infirmitas, peregrinatio extra fines terræ, & publica expeditio. Si aliqua prædictarum causarum ut ad terminum iudicialem sibi præfixũ uenire non posset euenerit, ipse pro eo dummodo ut iuris est [b] demonstretur damnum non sentit aliquale, & usq; ad primum iudicialem terminum post causę cessationem inducias obtinebit. Qui autem quod cõpareat fuerit stipulatus si ex prædictis aliqua causa euenerit fideiussor suus necessitatis causam debet manifestare suoq; iuramento confirmare & non alter nunctius.

a. Cõcordat Iur. Mu. ar. xlvij. glo.

b. Textus uetustiores addunt per nunctium suum quisquis ille sit.

Glosa.

Quatuor sunt causę. &c. Pro istis causis uide materiam & docto. in. c. quęrelam de procur.

c. Infirmitas nedum sua sed etiam amicorum sæpe impedimẽtum legale.

dicit Ia. de Are. quod infirmus tenetur constituere procuratorem in his quę de facili possunt explicari, in alijs autem non. vt nota. ff. pro socio. L. idẽ, & ad tertul. L. siue ingenua. .ij. §. confestim. Et si longa infirmitate quis teneretur, tunc daretur curator bonis, Insti. de cura. §. penul. & de procurato. c. ij. de dolo. & contuma. cum dilecti, cum similibus. [c] Et infirmitas nõ sua sed suorũ excusat. Et si absens sit habet excusationes & legittima impedimenta quę scit presens, si tacet imputabit sibi & prouidebitur absenti, vt. ff. de iudi. L. si prętor. §. marcellus.

Glosa.

d. Vide extra de electi. c. quapter ãrea finem.

Superius declaratũ est quid damni euenit cũ vnus iudicio se contumaciter non presentat, hic excipit casus quosdam quibus vnus se excusare potest, ne damnum incurrat. Et ne homines faciliter vel ex leui causa negligentię suę excusationem habeant, determinate in textu quatuor exprimit causas. [d] Prima est captiuitas, vt. C. qui ex. cau. maio. in integ. resti. per totum. Captiui etenim obtinent illud totum quicquid consequi potuissent interim quod captiui detinebantur, vt. ff. de capti. & post limi. reuer. L. bona. Secũda causa est infirmitas, vt. C. qui. ex cau. maiores in integ. resti. L. ij. &. v. q. iij. c. si egrotans. Egritudo tamen huiusmodi esse debet quę obstaculo esset quod venire nõ possit, vt. ff. si quis cauci. L. ij. §. iij. &. iiij. Tertia causa est peregrinatio. Intellige quod sit in peregrinando interim quod de ista causa sibi notificatum nõ sit, alias eum non iuuabit, vt. ff. ex qui. & a quibus manumis. liber. in plerisq; legibus. Quarta causa est expedicio publica & ista excusat semper ante & post indictam causam, vt. C. de resti. mili. L. si qd, &. L. ignorare, immo ista causa omnem excusat actionem.

Quærere vnus possit. Ex quoquidem nõ nisi quatuor necessitatis legittime describunt causę. Quid si vnus citatus sit, vltraq; aquam domicilium habeat, nec constitui possit propter impetum forsan venti, vel quod nauẽ habere nõ possit, vel quia ęquo spoliatus sit, vel quod extra regnum in mercancijs exercendis occupetur, vel in obsequio domini sui extra expeditionem & absq; scitu imperij fuerit, an vt sic excusari potest iste necne. Dicunt quidã quod non quia hęc impedimenta non cõputantur inter has quatuor causas ergo. &c. Prętera vbi ius aliquã limitat causam ibi volũtas, constitutio, & interpretatio nostra locum non habet, vt. C. de iurisdici. om. iudi. L. priuatorũ. Exquo itaq; ius non nisi quatuor legalis impedimẽti causas vt textus habet posuit frustra ergo iste apponuntur. Non obstantibus tamẽ his allegationibus. ℟. [e] quod præter vnamquamq; legittimã causam parcere hominibus debemus, vt. ff. qui & a quibus manumis. liber in plerisq; legibus, etsi parcitur nec iudex contra illos sententiam proferre debet qui absentes sunt, nisi forsan ex proteruia absententur, vt. iij. q. ix. c. caueant &. C. de accusa. & inscrip. L. absentem. Exquo itaq; isti ex causis legittimis non comparuerunt, pro cõtumacibus non habentur. Quare omnes causę legittimę eos excusabunt. Quinimmo & causę quę hic in glosa introducte sunt ad illas quatuor in textu positas reducũtur, vt pote inundacio aquarum, adequatur captiuitati quia sicut ista sic & illa impedit & captiuat animum meum quod non possum id qd̃ velim. [f] Captiuitas etenim est impedicio p̃prię voluntatis, vt Insti. de iur. person. §. i. Item spoliatio equi, egritudini corporis coequatur, quia sicut ista sic per comparationem vnus illa impeditur. Si quis etiam in negociatione vel quęritãdi victus gratia extra regnũ existat, is honesto & bono operi insistit, & ita in obsequio dei esse videtur quare refertur ad peregrinationẽ. Ille etiam qui in obsequio sui domini quisquis ille sit occupetur, in obsequio imperij esse dicitur quia obedit illi quem imperiũ sibi pręposuit imperatq; sibi is qui potestatem ab imperio habet. Cum vero mandat mihi ille qui potestatem ab imperio habet facere videor id quod imperium mãdauerit, vt. C. de vete. iur. enucle. L. deo autore. §. his itaq; insti. &. ff. de re. mili. L. desertorem. §. in bello &. L. omne. §. contumacia, & in autẽ. neq; miles. §. i. coll. viij. Sed & omes alie his similes legittime causę quibus posset se vnus excusare quod iudicio non cõparuit ad has quatuor in textu positas reduci poterint.

e. Quæcumq; legittima causa potest excusare unum.

f. Captiuit. & q. n.

Dummodo vt iuris est demõstretur. &c. hoc est debet probare illud iuramento & hoc vel nunctius ille q istud denunctiat, vel per illũ q denunctiare facit postq̃ reuenerit &. & in isto actor optionem habebit, quem ex his ad iuramentũ admittere velit, an nunctium vel principalem. Quodsi veniendo legale impedimẽtum iuramento probare recusauerit cadet in sua causa, vt. ff. de re. iudi. L. contumacia.

Legale impedimentum fideiussor manifestare debet. &c. quia fideiussor respondere tenetur pro eo, & omnẽ defensam accipit qua respõdens vti potuisset, vt inauten. de fideiusso. §. .i. coll. i.

g. Iure etiam feudali nunctius qui legale impedimentum importat de non posse isti in iudicio retã non debet qsquis ille sit siue sit seruilis siue libere conditionis seu. c. xxiij.

Articulus VIII

[A] Ctio occasione iniuriarũ uel pro pace fracta contra absentem proposita si fuerit postmodumq; accusatus præsens iudicio fa

ctus sit,& actor in præsentia eius ceptam non proponat actionem, iudici mulctam præstabit & reo condemnabitur ad emendam,sed & reus ab actione liberatur.[a] Quod si actor suam prosequatur actionem licet reus iure suo se excusauerit actor nullum damnum exinde sustinebit si reum per duellia uerba non impecierit.

a. *Et hoc est uerum si reus per sententiã petat se absolui, si uero non & actor postmodũ querelam innouet respondere eum oportet.*

Glosa.

Et reo condemnabitur.&c. Absente ergo actore & reo presente,ex negocio non liquido absoluitur.Et regulariter victus victori in expensis condemnatur,vt in.L. properandum. §.etsiquidem &. §.sin autem.C.de iudi.& in autẽ.de iudi.§.oportet.col.vi.&.C.de Epis. & cle.auctẽ.generaliter,& extra de ma. & obed.c.vlt.& de pe.c.calum.& facit infra ar. xij.ante medium.

Glosa.

Dictum est superius quomodo vnus se excusare debet postq̃ accusatus sit. Tum etiam qd' respondens actorem ad impensas non inducat, In presenti articulo habetur cautela ne actor respondentem ducat ad expensas inanes, hę enim duo iure vt cõmuniter pręcustodiuntur,vt insti.de pe.teme.liti.§.i.Quare dicit hic in textu si quis contra absentem actionẽ proposuerit.&c.Qui enim accusat absentem in presentia veroeius subterfugit. Signum est quod false cõtra ipsum querelam proposuit, vt in auten.de exhiben.& introducen.re.§.si vero,coll.v.&.C.de iureiuran.propter calũniam.L..ij.§.quod si actor,& §.si reus,mulctamq; vt textus habet iudici prestare cogit, ex eo,quia transgressus est Iuris preceptũ qd' disponit vt nemini nocere debeamus,vt Insti.de iusti.& iur.§.iuris pręcepta &.ff.de preuari.L.accusator &.L.ab imperatore.

Qui etiam ab actione liberatur.&c.vt.C.de abolici.L.abolicio vbi habetur, qd' actore absente accusatus absoluitur,vide etiam ad id.C.de iudi.L. properandum.

Quod si actor suam prosequatur actionem. &c.Contrarium istius esse videtur.C.de calumni.L.quisquis,vbi habetur quod vnusq; uis vitare debet a falsa accusatione,quia alias subibit pœnã accusati. R. quod articulus intelligi debet,quod videlicet actor nullum sustinet damnũ, si & in quantũ accusatus vincula aut alias grauitates exquerela accusatoris perpessus nõ sit[b] quia alias teneretur sufferre similes grauitates vt in.L.allegata.C.de calumnia,& supra,li.i.ar.lxix.&.C.de abo. li.L.fallaciter. Vnde non sine causa subinfert in textu si reum per duellia verba non impecierit,hoc est si eum non diffamauerit.

b. *De pœna talionis uide infra li. iij. ar.lx glo. fi.et supra li.i.ar.lxix.*

Articulus. IX

[a] Qui cum inceperit respondere a si alius terminus sententialiter præfigatur & in eo non comparuerit quasi uictus condemnetur Iudex ab actore & reo cautionẽ recipere debet ut iuri se representent b & ipsi respectum & confidentiã habere debent iurium suorum ad iudicium quia causa dilata est per sententiam in aliam diem.Captiui hominis actio si sententialiter in crastinum fuerit inducta iudex eum debet ad repræsentandũ commoda re,hoc est ad fideiussoriã dare nisi sit in facto deprehensus manifesto.

a. *Textus uetustiores habent qui cum respondere ceperit & non finita causa negotium in alium prorogetur terminum reusq; non comparet tanq uictus condemnatur.*

b. *Textus alij ita legunt & ipsi respectum ad iudicem habere debẽt quia per sententiam causa dilata est in aliũ diem*

Glosa.

Qui cum inceperit respondere.&c. concordat lex communis,& vide infra.li.iij.ar.xvij Scire enim debes quod Iudex est publica persona qui etiã subiectis precipere potest & pro bono eorũ agere,vt.ff.rem pupilli vel adolescen.saluam fore.L.nõ quasi,& in.c.quanq̃ li.vi.de vsuris.

Glosa.

Maximã fuit imperatorum omniumq; legislatorum in eo cura & diligentia,vt ius ipsum & iusticiam ab insultu & impetitiõe calumniantium tuerentur & defenderẽt,quodq; iustus a nequam homine nõ opprimatur,vt in auten.de here.& fal.§.i.coll.i.vnde & multas super eo sanxerũt leges, vt in auten.hęc constitutio innouat.§.quod,coll.viij. Sed & iure nostro Saxonico tam in articulo mox precedenti,q̃ in presenti hoc idem cauetur,constitutiones tam de actore q̃ de parte respondente sancite sunt,quo pacto vnus erga aliũ sese habere debeat,quodq; vnus alteri actione cepta nõ iniurietur,verum vt ordo iuris exposcit tam in agendo q̃ respondendo procedãt. ℂ Qui cũ inceperit respõdere.&c. Pro intelectu articuli sciendum[b] quod respondere

b. *Respondere unus non dicitur nisi respondeat ad obiecta actoris.*

vnus non dicitur nisi respondeat ad obiecta actoris. Vnde si tu cõtra me proponis pro decem,ego vero dico.Domine Iudex ex quo iste & ego vnius iurisditionis sumus an illic in iurisditione nostra maiori iure me conueniri non debeat quã hic,hoc dicto nondum aliqua facta est responsio [c] quia q̃diu me respõdere defendo tamdiu non respondeo,sed si affirmo.vel nego debitum,iam respondere incipio,vt.C.de litis contestati.L.res.

Et in eo non comparuerit,quasi victus condemnet.&c.Quęrere vnus possit posteq̃ vnus non comparet & ita nec respõdere incipit an vt sic perdit causam suam necne,videtur eñ quod non, exquo nondum respondere cepit &c. qd' iure nostro tanq̃ victus cõdemnat vt textus habet,secus aũt ẽ de iure canonico,vbi non nisi post litis contestationẽ cõtumax in actione superatur,in expensis tamen semper condemnatur,vt.C.de iudi.L.properandũ. §.sin autem.

Iudex ab actore &reo cautionem.&c.de hoc vide.C.de his qui accusa.pos.L.qui crimen, & hoc intellige si nullam proprietatem in illa iurisditione habeant,vt supra eo.li.ar.v.

Vt se iuri representent,vide.ff.de preto.stipula.L.i.&.ff.iudica.sol.L.iam tamen.

Quando actio captiui in crastinum inducta sit.&c.ex isto intelligitur quod in causa pernoctata debet vnus ad fideiussoriam dari [d] in facto vero manuali non,cõcordat supra,li.i. ar.lxvi.&.C.de exhiben.& introducen.re.L. nullus,&.ff.de custo.reo.L.si quis reum.

c. *Quamdiu me nõ debere respõdere defendo tam diu nõ respondeo. Concordat infra li.iij.ar.xxx.*

d. *Ex isto colligitur quod captiuus extra manuale factum detentus per sententiam à iudiaria potestate eliberari debet uel quærere causam quur & quare id fieri non debeat, & si necesse esset parti aduersę consuetudinem probare.*

Articulus X

[a] Proscriptus licite diebus feriatis uel ligatis arestetur uel detinea/tur [a] sed in his nisi sit factum manifestum non condemnetur.

ℂ Fideiussores nemo statuere tenetur ultra mensuram sui uerigeldi nisi in debitis recognitis uel si debita iure contra eum fuerint comproba ta. Tempore feriato nõ iuratur nisi pax & super malefactore in facto manifesto. Violentiam in ferijs qui cõmittit eum ferie non defendũt. [b] Similiter Ecclesia & cimiterium nõ defendit illos in crimine quod in locis illis cõmiserunt. Quicquid excepta actione iniuriatum coram iudice in præsentia partium tempore feriato propositum fuerit,iudex licite iudicabit & reo præcipere quod uel fateatur temporeq; deputato satisfaciat,aut neget. Feriato tempore iudici bannire iudicium non licet. Obligatus ad iuramenti sacramentũ in proximo sequenti die non feriato illud explebit.

a. *Articulum præsentẽ confirmat lex xij. tabularũ in hæc uerba,ferijs iurgia amouento,easq; in famuelis (operibus patratis) habento,ut ita cadat in annuis anfractibus descriptũ esto,qua lege innuere uult quod ferijs festisq; diebus liberi homines quietem litium & urgiorum Serui uero rusticorũ operũ & labori intermissionẽ habeãt.*

b. *Concordat Iure Mun.ar.ix.*

Glosa.

Proscriptus licite in diebus feriatis.&c, An ferie messium & vindemiarum cuilibet concedantur,vide in questione dominicali.xx. quę incepit vtrum ferie.

Violentiam in ferijs qui committit eum ferie non defendunt.&c.concordat lex cõmunis. C.de ferijs.L.prouinciarum,vbi dicitur,provinciarum pręsides moneantur [c] vt in questionibus latronum &maximę hizaurorũ nullum quadragesime nec venerabilem pascarũ diem existiment excipiendum nec differat sceleratorum prodicio consiliorum,quę per latronum tormenta querenda est,cum facillime in hoc summi nominis speretur venia, p quod multorũ salus et incolumitas ,p curat. Similiter Ecclesia & Cimiterium non defendit.&c. [d] Et scias qd'alias fugiẽti ad Ecclesiã dabit ecclia expẽsas in quã fugit,sicut et in carceratis dat expẽsas custos carceris,de hoc. xvij.q.iij.c. definiuit in glo,si qs. [e] Et si stãs extra cimiterium trahit cum qui stat intus p partem mantelli quę manet exterius,offendit immunitatẽ Ecclesię ,vt. xvij.q.iij.c. si quis, facit de senten.excom. nuper, & notat hoc Vincen.in.c. vlti.de immunita.eccle.Quę aũt sit pœna violantis immunitatem ecclesiasticã vide per .Hos, in sum.de immu. eccle.in.§. quę sit pœna.

Quod in eis commiserunt.&c, vide in.c.fi.de immu. eccle. de hac materia, & in. L.ij. & L.presenti.C.de his qui ad eccle.cõfu.in tex. & in glo.

Feriato tempore iudici bannire iudicium nõ licet &c. Sed nec aliquos iudiciarios actus exercere,concordat lex cõmunis.C.de ferijs.L. dies,vbi dicitur [f] dies festos, dies Maiestati altissime dedicatos nullis volumus voluptatibus occupari,nec vllis exactionũ vexationibus prophanari. Dominicũ itaq; diem g ita semper honorabilem decernimus venerandũ vt a cunctis executionibus excusetur. Nulla quenq̃ vrgeat admonicio nulla fideiussionis flagitetur exactio,taceat appitio,aduocatio, delitescat,sit idem dies a cognitionibus alie-

c. *Latrones & malefici etiã diebus solennibus torturis applicari possunt.*

d. *Ad Ecclesiam fugienti,Ecclesia expẽsas sumministrabit.*

e. *De immunitatibus ecclesiarum uide.*

f. *De celebratiõe dierum festorum uide.*

g *Dies dominicus omniũ celebremus.*

nus. Preconis horrida vox silescat, respirent a controuersijs litigantes, & habeant federis interuallum, ad sese simul veniant aduersarij non timentes, subeat animos vicaria penitudo, pacta cõferant, transactiones loquantur, nec tamen huius religiose diei ocia relaxantes obscenis quenq; patimur voluptatibus detineri. Nihil eodem die sibi vẽdicet scena theatralis aut circense certamen, aut ferarum lachrimosa spectacula, etiam si in nostrum ortũ aut natalem celebrando solennitas inciderit differatur. Amissionem militię proscriptionemq; patrimonij sustinebit si quis vnq; hoc die festo spectaculis interesse vel cuiuscunq; iudicis apperitor prętextu negocij publici seu priuati hęc quę hac lege statuta sunt crediderit temeranda.

Glosa.

Proscriptus licite diebus feriatis. &c. hoc sit ex eo, quia ius prestolare cogitur nisi factum forsan sit manuale vt textus habet, vide ad hanc materiam. C. de ferijs. L. prouinciarum, & in auten. de manda. princi. §. neq; coll. iij.

h. *Fideiussorũ differẽtia in causis criminalibus, & ciuilibus Cõcordat supra li.i. ar.lxv. glo. Iur. mu. ar. xxvij.*

Fideiussores nemo statuere tenetur. &c. h hic tangitur fideiussorum differẽtia. In causis etenim criminalibus non tenetur aliquis fideiussores ponere vltra suum verigeldũ qui se extendit ad maximũ ad decẽcto libras. Cõtractum istius videtur esse. C. de fideiussoribus. L. si Barsatoram, vbi habet. Si Lizias Barsatoram nequam homicidam quem fideiusserat non presentauerit, ipse solus presidi prouincię presentandus erit, & secundum arbitrium iudicis pœna imponitur. ℟. tamen qđ quia in legibus verigeldus non est determinatus, quare fideiussor iudici presentatur vt lex pretacta habet. Iudexq; pœnã pecuniariã desuper statuit contra fideiussorem iuxta arbitrium suum, Iure vero Saxonico quia verigeldus est determinatus id fieri non oportet, vt .ff. de custo. & exhibi. re. L. si quis, &. ff. ad le. Iul. maiest. L. lex. &. L. cuiusq; dolo.

Nisi in debitis recognitis. &c. hic tangit alia fideiussoria quefit in actionibus ciuilibus, & ista extendit se in maius q̃ illa prima. i Eliq; mirabile quid quod fideiussor in causis quę in vitam se extendunt minori periculo exponitur q̃ ille qui fideiubet in causis occasione bonorum. ℟. tamen quod id ex eo fit, quia etsiquidem fideiussor in criminalibus eliberatur cum suo verigeldo, nihilominus tamen actor proscribitur & in iure pro mortuo reputatur, vt instit. de capi. dimi. §. maxima. Pro debito vero quia se debitorem fecit, si cõtra illũ probabitur adimplere tenetur. k Promissum enim & conditio ius limitat omne, vt. ff. de reg. iur. L. in toto, &. ff. q manumitt. nõ pos. L. vlti. Ille vero pro quo fideiussit ciuis & in statu permanet suo.

i. *Fideiussoria in ciuilibus grauior est q̃ in criminalibus.*

k. *Promissum & cõdicio ius limitat omne.*

Tempore feriato non iuratur. &c. hic tangit quod quęrele nonnulle progressum habere non possunt propter dies ligatos. Quia homines tunc temporis seruicijs dei vacare debent. Vocãturq; dies illi in legibus ferie qua si dies vacantiarum, a quęrelis enim protunc cessatur.

l. *Varias dilationes iuris uide secundũ leges & canones.*

Notandum circa id l quod huiusmodi ferie seu dilationes iuris quędam dantur per iudicem, quasdam iudiciũ ipsum dat, Dies quos iudex dat, quidam sunt propter citationem, quidam propter deliberationem, vel ad prosequendum, vel propter violentiam illorum quos respondens citauit, sicut si cui bona acepta sint violenter, ille respondere non tenetur nisi restitutus sit in bõa ablata, vt extra de restitu. spolia. c. frequẽs, li. vi. & nõ nisi in trimestri ad minus postq̃ rehabuerit, vt. iij. q. ij. eiectis. Citatis dantur tres menses quia vnus quinis tribus iudicibus citari debet semper in spacio triginta dierũ iure spirituali, vt. xxiij. .q. iij. c. de illicita. Ad deliberandũ dantur viginti dies, vt. iij. q. iij. c. inducie. §. offeratur, Ad adaptandũ sese sicut si vnus testes in prõptu habere nõ posset datur spaciũ nouẽ mẽsiũ .Ad producendum testes quandoq; triũ mensium, quandoq; sex, quãdoq; nouem, vt .iij. q. iij. c. inducie. §. spacium. Ad explendum vero seu prosequendum iudicatum sicut si ad iudicatur pecuniarum solutio, illeq; solutionem prętermiserit, iudex vsuras exinde nõ experit nisi in quadrimestre, vt. C. de vsuris. L vlti. Id tamen totum secundum leges & canones fit, dicunt etiam quidam quod huiusmodi dilationes fiunt secundum arbitriũ iudicis, vt extra de appella. c. cum sit. Romana. m Ferie vero quas iudicium dat sunt dies certi solennes in quibus iudicare prohibitum est, Item etiam dies orationum, ieuniorum, vt. xv. q. iij. c. placita, &. C. de ferijs. L dies, &. ff. eo. ti. L. si feriatis. n Omnium tamẽ solennitatũ dies dominicus est maior & principalior, vt. xv. q. iij. c. i. & in Exodo. & item de cõse. dis. iij. c. sabbato Deus enim omnipotens in veteri prœcepit testamento ab omni opere mundano vacare debere.

m. *De ferijs uide per totum.*

n. *Dies dominicus omnium solennitatũ maior et principalior.*

Notandum pręterea o quod dies huiusmodi festiui secundũ leges inchoantur a medio noctis, vt. ff. de ferijs. L. more. Secũdum ius vero canonicum ferie inchoantur a vesperis, & terminantur ad alias vesperas, vt de cõse. dis. iij. c. pronunciandũ, & extra de ferijs. c. i. & ij. Pręterea sunt etiam alij dies ligati quos iudicium dat, qui ferie rusticorũ dicuntur, propter communem vtilitatem date & imposite, vt est tempus messis in Augusto, tempus vindemiarum, &c. vt. ff. de ferijs. L. i. & iste incohantur & terminãtur iuxta necessitatem & cõsuetudinem regionũ & prouinciarum. Sunt & alie ferie dominorũ, vt si quando domini constituunt diem celebrari propter victoriã de hoste partam, vel quod filius natus sit, & hunc diem subditi sui celebrare coguntur vt C. de ferijs. L. a nullo. ff. ex qui. cau. maio. in

o. *Nota secundum ius feudale feriæ triplices inueniũtur. Primo dicũtur solennes ut sunt festa ab Ecclesia instituta. Quatuor tempora, Aduentus. & cum hoc a Septuagesima usq; ad festa Paschæ, Rogationũ, Pentheco stes, & tres dies ante festũ sancti Ioannis et alia, ut de consec. dist. iiij. pronunciandũ. et C. de ferijs. L. omnes. Secundo feriæ sunt repentine ex mandato principũ ut cum principi filius nascitur & dies natalis solennisatur, ibi etiam iudicium bannire non licet nec iure quinãli nec feudali nisi sit deprehẽsus in facto manuali. Illũ etenim nec dies solennes nec ligati dies nec feriæ dominorum excusant. nullam etenim defensam habet. ut C. de ferijs. L. pronũciarũ Tertio sunt feriæ rusticorum, ut tempore messis uindemiarũ. ibi dem etiam iudiciũ bannire non licet, actamẽ inceptas antehac causas continuare potest diebus feriatis seu. c. iiij.*

integ. resti. L. sed etsi. §. si ferie.

Tempore feriato nõ iuratur nisi pax. &c. pro pace enim iurare tunc potest, vt. xv. q. iiij. c. i. & extra de ferijs. c. omnes.

Et super malefactorẽ in facto manifesto. &c. istum etenim nec solennis pascarum dies exemit vt non puniatur, vt. C. de ferijs. L. prouinciarum, vbi solẽnis super eo habetur lex quã annotatam vide in principio glose istius articuli, vnde ex isto textu liquet quod huic qui in manuali facto detentus non est, prefigitur terminus extra diem feriatum.

p. *Ecclesia omnes ad eam confugiẽtes defendit, exceptis qnq; hominũ generibus. Concordat Iur. mu. ar. ix. glo*

Similiter Ecclesia & Cimiterium non defendet. &c. Ecclesia etenim & Cimiterium omẽs ad illam confugientes excellsuos defendit, vt C. de his qui ad eccle. confu. L. fideli. ¶ Excipiuntur tamen quinq; hominũ genera quos Ecclesia non defendit. Primo Iudeos. Secundo seruos qui se armis defendere conantur vt C. de his qui ad eccle. cõfu. L. i. &. L. si seruus Tertio sunt spoliatores Ecclesiarũ & ifti irrequisito prelato accipi exinde possunt, primi vero expeti debent. Quarto sunt violatores mulierum. Quinto sunt publici scortatores, vt in auten. vt lice. ma. & aui. §. ga vero, coll. viij. Illi etiã qui ad Ecclesiã confugiunt violenter extrahi non debent, verum procurari ne victus eis subministretur, vt. C. de his qui ad Eccle. confu. L. vlti.

q. *Quiq; genera hominum Ecclesia non defendit.*

Quicquid excepta actione iniuriarũ. &c. Intelligendum in negocijs quę non tendunt in pœnam, illud enim iudicare poterit.

r. *Qui autẽ iudicio perũnẽtes dicantur, uide supra li. i. ar. lxx & infra. li. iij. ar. lxxi.*

¶ Feriato tempore iudicium bannire nõ licet. &c. Is paragraphus cõtrariari videtur prioribus dictis & proxime precedenti paragrapho, dictum enim est quod parue causę iudicari possunt. Sed quomodo iudicabuntur si iudicium bannitum non sit. Intellige quod iudiciũ bannire ei nõ licet, idest non debet omnes ad iudiciũ pertinentes conuocare r ne seruicium dei impediretur, inter illos tamẽ quorum actio agitur & qui presentes apud eum stant, iudicare potest.

Obligatus ad iuramenti sacramentum. &c. Si vero respondens in instanti iuramentum face re vult s actor illud acceptare tenetur, istud tamen pertinet volũtati tam iudicis q̃ rndentis.

s. *Iuramentũ præstare uolens, actor illud acceptare tenetur.*

Articulus. XI

I Vramenti sacramentũ si quis pro debito promittat, idq; tẽpore determinato a non exoluerit expleueritq;, in debito condemnatur nisi legali impedimento se defendat. Et si sacramentum coram iudice sit promissum iudici pœnã & actori emendam erogabit. Si reus paratus sit ad iurandum tempore b & loco statuto, & actor respuerit aut præsens non fuerit reus liber est c a sacramento & debito, si defu per testimonium habuerit. Cui argentum uel nummi sunt soluendi, & si ad terminum solutionis nõ uenerit, uel si uenerit pecuniam tamen accipere nollet, per hoc pecuniam suam non amisit. d illum uero diem nosca se perdidisse. Reus etiam ab obstagio seu eqtatura tũc liberatur si quod ꝓmisit e sed mini/me a pecuniarũ solutiõe. ¶ In ferijs iudicia bannire non licet.

a. *Scilicet sex septimanarum, ut supra li. i. ar. lxij. qbus elapsis si. tunc ad proximũ sequens iudiaum delatorem nõ atauerit & iuramentum tuaturus præstiterit de cõsuetudine ut uictus succũbet ex textu articuli præsentis si autem in his sex septmanis feriæ interueniũt præstatur iuramentum proximo iudicio post feriας ut supra articulo precedenti nec audiatur iuraturus si dicere se iudiaum ignorasse.*

b. *Opus est ergo prefigi terminum certũ ne delator semper in ramentum expectare cogatur ꝑ totas sex septimanas ut in præcedenti annotatione tactum est.*

c. *Persimile est cum unus per testes probare aliqđ uult, ille uero testes audire recusat, extũc iste manet uictor, ubi enim est eadem ratio ibi dem est eadem iuris dispositio.*

d. *Hoc est quia illo die iam in solutone retardabitur.*

e. *Textus uetustiores habent & si debitor promiserit locũ ali quem intrare & do nec solueret non exire, actore nõ comparẽte liber erit ab illa promissione & non à debito.*

f. *Iuramẽtum quodlibet tres comites habere debet,*

g. *Periurij pœna.*

pœna. Adde supra, lib.i.arti. lxij. de testium probatione.

Et pecuniam noluerit acceptare. &c. dicit autem lex quod paratus soluere est similis solueti. ff. de cō. & demō. L. iure ciuili. Adde nota. in diuersorio de offerente se paratum soluere cum allega. ibi notatis.

h. *Iudex obseruare debet ferias sui fori non ferias litigantiū*

In feriis iudicia bannire non licet. &c. [h] Et scias quod iudex debet obseruare ferias sui fori non ferias litigantium & sic seruat curia Romana, ferie enim sapiunt ordinem processus, & tempus est de ordine vt de fer. c. fi. secundum Inno.

Glosa.

In articulo presenti precaueꝛ obuiaturq; astucie quorundam litigantium, fieri enim pōt quod hi qui accusantur & quibus ad instantiam partis iuramentum decernitur culpabiles sunt, vnde & aduenīēte tempore decreti iuramenti iuramentum negligunt, per id forte causam & actionem annihilare volētes, & in eo astutia quadam laborār, fraus autem & dolus nemini patrocinantur, vt. ff. de dolo. L. & eleganter. §. i. Textus itaq; articuli id innuit quod si cuiꝰ iuramentum decretum sit, aduenienteq; tēpore illud nō expleuerit in debito cōdemnetur nisi legale impedimentū allegauerit, vt supra eo. li. ar. vij. ¶ Et si fuerit sacramentū in iudicio promissū. &c. hoc dicitur ex eo, quia contigit aliquando promitti iuramentum [i] coram arbitris quod si non expleꝰ lucratur debitum postq̄ id coram iudice probatum sit, ac si etiam coram iudicio actū esset. Sentētie em̄ arbitrales custodiende sunt, vt. C. de arbi. L. i.

i. *Iuramentum promitti potest etiam coram arbitris.*

Ipse mulctam prestet. &c. Q. d. si actum sit coram arbitris tenere quidem oportet nō tamē mulcta eis prestatur, sicut fit quando coram iudice agitur, vt. C. de arbi. L. i.

Si reus paratus sit. &c. Quia sicut respondēs si non comparet pecuniam perdit, ita persimile actor si se negligit negotio frustratur & iste a iuramento absoluitur, quia actoris & respōdentis ius debet esse equale, vt. ff. de reg. iur. L. non debet.

Liber est a sacramento & debito. &c. Is paragraphus est cōtra nonnullos fatuos, qui dicunt quod iste eliberari non deberet verum in aliud tempus negotium differri.

Si desup testimoniū habuerit videlicet corā iudice vel coram arbitris, vt supra. li. i. ar. vij. vnde ex isto sequitur [k] quod arbitri & diuersitarum compositores testimonio vnum conuincere possunt [l] acsi coram iudicio actum sit vt. ff. de probaci. L. i. &. ij.

k. *Arbitri testimonio unū uincere possunt.*

l. *Videlicet per se uel per literas sigillatas sub fide ac honore & sub iuramēto illorum concordat Iur. Mu. ar. liij.*

Vnde exquoquidē iure vtroq; spirituali videlicet & seculari sepius dantur arbitri ad discuciendum causas eis commissas quorū sententię non semper ex recto veniunt tramite, quę nec inrepari possunt. [m] Ad obuiandū itaq; euenienti periculo quędā ex ordine de arbitris ipsis annotare placuit.

m. *De arbitris et differētiarum compositoribus uide hic p longū pulchras easdemq; utiles annotationes, uide etiam ad hanc materiam C. de arbitris. & ff. de receptis arbitris, & q arbitrium reapiunt, extra de arbitris p totum.*

[n] Vnde sciendum q̄ arbiter esse nō potest seruus, vt. ff. de arbi. L. periurus. §. in seruum. Itē minorennis seu ętatem nō habēs, furiosus seu freneticus, surdus, mutus, arbiter esse etiam non potest, vt. iij. q. vij. c. tria, &. ff. de arbi. L. in seruum. L. quin etiam, &. L. cū lege Iulia. In propria etiam causa nullus arbiter esse pōt, vt. ff. de arbi. L. penulti. Contrarium tamen istius videtur esse. C. mādati. L. in re manda. vbi dicitur quod quilibet potest esse compositor negocij sui. R. tamen quod in lege allegata in. C. intelligere vult qđ quiuis esse potest compositor seu equator negocij sui. Lex vero adducta. ff. de arbi. intelligit de arbitris ipsis qui iudices causarum sunt, siue iuste, siue iniuste pronunctient sententiam eorum tenere oportet, vt. ff. de arbi. L. idem. Prēterea mulier arbiter esse non potest. vt. ff. de reg. iur. L. ij. nisi sit matrona clarissima discreta & sapiens, vt extra de arbi. c. dilecti filij. Item iudex infeudatus arbiter alicuius esse non potest, vt. ff. de arbi L. sed etsi in seruum. §. ij. & hoc secundum leges, secundum vero canones bene fore poterit, vt extra de arbi. c. cum tempore &. c. cum olim, & extra de electi. c. cū causa, & extra de preben. c. nisi essent, & de presum. c. literas. Item in criminalibus & occasione seruitutis eligi seu ex electione fieri arbiter non potest, quia ad id requiritur iudex ordinarius vt de restituci. in integ. c. penulti. & item pro matrimonio, vel in causa matrimoniali, vt extra de iureiuran. c. tua. & extra de in integrū restitutiōe. c. causa restitutionis. §. in matrimoniali. Item infamis arbiter etiam esse non pōt licet in certis casibus admittatur, vt. iij. q. vij. c. tria, &. ff. de arbi. L. pedius. Itē si mulier ex parte alterius arbitrum eligat nō tenet, vt. ff. de arbi. L. non distinguemus. Si etiam pupillus absq; licentia tutoris in arbitrum consenciat nō ligat, vt. ff. de arbi. L. si pupillus. Sētentia etiā arbitralis si non sit sub pœna vallata, vel aliquo vadio huic simili non valet, vt. C. de arbi. L. i. Vel nisi iuramento cōprobetur secundum ius Canonicum, vt extra de arbi. c. cū tempore &. c. non sine. Arbiter prę terea sententiam pronunctiare debet tempore per partes prefixo, nam si alio tēpoꝛe proferat non valet, vt. ff. de arbi. L. non distinguemus, & extra de officio delegati. c. de causis. Si etiam sententiam proferat die solenni vel feriato sententia non valet, vt. ff. de recep. arbi. L. diem. §. si quis litigatur, &. ff. de feriis. L. si feriatis. Cauſę etiam spirituales si per laicum iudicem decidantur non valent vt extra de arbi. c. cōtingit, & extra de iudi. c. decerni mus. Etsi plures arbitri eligātur cōcordari debent alias non valebit. ff. eo. ti. L. sicuti &. L. item. §. si plures, nisi forsan aliter condictum inter eos sit, vt. ff. eo. ti. L. non distinguemus. §. cum plures. [P] Si etiam arbitri sententiam quā edixerunt in scripto non dederint, nō valet sententia, vt. ff. eo. ti. in certis legibus, nisi

n. *Arbitri qui esse nō possunt uide.*

o. *Sententia arbitralis si nō sit sub pœna uallata non ligat, cōcordat Iure Mu. ar. lij. & item de sententijs arbitralibus uide per ordinem.*

p. *Sententia arbitralis in scripto dari debet.*

forsan aliter condictum sit, vt. ff. de iudi. L. ij. q. Prēterea si plures arbitri eligātur mortuo vno aliorum perit potestas, vt. ff. de arbi. L. item. §. item si plures, possunt etiā illi qui arbitros elegerunt ad id cogi quod arbitri decreuerint, & hoc sit per iudicē ordinarium, vt in. c. dilecti. de arbi. & in. L. iij. §. ait pretor. ff. de arbi. Vnde & compromissum non extēditur in compromittentis hęredes, si de ipsis non fuerit cautum in compromisso, vt. c. fi. extra de arbi. Insuper arbitri vltra edicere & decernere non possunt nisi illud quod eis cōmittitur, vt ff. eo ti. L. si cum dies. §. i. ff. de verbo. obliga. L. quicquid, & extra de arbi. c. cū dilectus. [r] Item si arbitri tres fuerint & duo ex eis concordent, tertius cogitur stare voluntati eorum, [s] si vero vnus dixerit decem dare alter sex, tertius vero quinq;, qui minus dixerit illius sentētia ligat, quia qui decem aut sex dare dixit, etiam consentire in quinq; quod minus est videtur, vt extra de arbi. c. fi ex tribus li. vi.

q. *Mortuo uno arbitrorū aliorum perit potestas.*

r. *Arbitri si tres fuerint & duo concordent ad inuicem tertius assentire cogitur, uide ad id Iure Mu. ar. luj.*

s. *Arbitri in edicendo ille qui minus dixit illius sententia ligat.*

Cui argentum vel nummi sunt persoluendi &c. Si enim tempus illud solutionis corā iudicio limitatum sit, extunc debitor in absentia creditoris pecuniam apud iudicem relinquere poterit & eliberatur, vt supra ar. v. Si vero extra iudicium stipuletur solutio, & actor pro tempore prefixo nō comparet, debitor vt sic satisfacit promissi sui comparendo, & acquirit posthac tempus competens, non tamen per id creditor perdere debitum dicitur. Cōtrarium istius videtur esse. ff. de solu. L. si debitor, vbi dicit lex, si pecuniam creditor accipere noluerit peramplius in iudicio audiri non debet. Non obstante tamen lege allegata. R. sub distinctione, quia vel solutio adiudicata sit coram iudicio, eamq; actor ex certis causis acceptare recusat, respondens coram iudicio pecuniam reponat, vel in proxima iudicis domo, & vt sic ab omni querela liberatur, vt supra eo. li. ar. v. Si vero solutio extra iudiciū promissa sit, eamq; acceptare itidem nollet per id pecuniam non perdit suam sed duntaxat diem iuxta condictamen determinatam, & respondens vt sic sine dāno manet si aliquod exinde imminebat in bonis vel in honore, quia actoris culpa factum est qđ solutio non sit subsequuta. vt. ff. de reg. iur. L. in iure, hancq; differentiam verbum illud in articulo positum cū dicitur accipere nollet, clarius exprimit, Nolle em̄ aliquid accipere dupliciter intelligitur, vel absolute, vel sub certo respectu, euenit enim quandoq; quod vnus lubens rem habere vellet, sed propter insecuritatē vię vel ex alia certa causa eandē non acceptat, iste non perdit pecuniā suam, sicut hic. & C. de soluti. L. obsignatiōe. Sed si vnus rem suam acceptare non vult, nec hic nec in aliquo alio loco vbi de iure eam acceptare deberet, iste rem pdere dicitur, & per id soluitur argumentum incontrarium induc̄tū, & lex allegata, ff, de soluti, L. Si debitor,

¶ In feriis iudicia bannire non licet &c. Dicere quis posset, Paragraphū istū esse superuacaneum, nam & supra articulo prędecēti hoc idem dixerat, & ita prius dicta reiterare videtur. R. quod non sine causa id factum est, quod paragraphum presentem reiterādo hic inseruit, declaraturus enim est autor priuilegij de penis contra iniustas sententias, & de sententiarum increparionibus seu appellationibus, & hoc articulo sequenti, vt. ff. de mino. L. prefecti. Quare & breuiter tangit paragraphum prius declaratum, quod videlicet in feriis bannire iudicia non licet, si enim iudicium bannitum non sit, nec sententia inuenirī poterit, nec inuentam increpare oportebit, quia & hic etiam non appellare minime ligant.

Circa id notandum quod appellationis quā nos increpationem sententię vocitamus [t] triplex inuenitur modus. [u] Primus quod quędam sententię etiam non appellatę nihil valent, & hoc in quatuor casibus. Primo si sententia cōtinet expressum iuris errorem, vt C. quan. prouo. non est necesse. L. Si cum inter te. Secus si error non sit expressus, licet sit lata contra ius, valet tamen, sed est iniqua & nisi prouocetur transit in rem iudicatam, huiusmodiq; contradictio iure nostro fieri debet in instanti, vt supra eo. li. ar. vi. Secundo si sentētia empta sit hoc est si aliquid donatur vt iniuste sententiam proferat, vt. ij. q. vi. c. & qui appellat. §. venales. C. quan. prouo. nō est necesse. L. venalis. Tertio si pronunctiatur sententiā qui est inhabilis ad id vt in articulo sequenti a principio. [x] Quarto si diebus festiuis seu feriis pronunctietur, sicut hic & extra de feriis. c. vlti. &. ff. de feriis. L. si feriatis. ¶ [y] Secūdus appellatiōis modus quod sententia q̄is appelletur manet tamen sententia & hoc quadrupliciter. Primo quando edicitur ab illis qui superiores se nō habēt, vt est Papa, Rex. Appellatio enim fieri debet ad superiorem vt dicem istis vero nemo prefertur, vt. ff. a quibus appel. L. ij. Secūdo si appellare vel increpare vellent qui id facere nō possunt, vt sunt illi q criminaliter accusantur, vt infra articulo sequenti. §. vlti. &. C. quorum appella. non recipi. L. obseruare. [z] Tertio si tempus negligerint increpandi, iure enim nostro tempus appellandi est in instanti & iudicio durante, vt supra eo. li. ar. vi. §. vlti. Iure vero spūali & legibus dantur decem dies, vt in auten. de appella. & infra quę tempo. §. i. coll. iiij. & extra de re. iudi. c. quod ad consultationem. Quarto a iudice qui fit per electionē vt arbiter, illius sententiam increpare non potest, eundem enim sibi elegit & ita sibīpsi imputabit qui iniquum elegerit iudicem, vt. ff. de arbi. L. diem. §. stari. Tertius appellatiōis modus est [a] quādo appellatur & sententia increpatur, iudicemq; appellans sistere facit, vsq; ad tēpus illud, quoad per superiorem iudicem sententia declarabitur, an iuste vel iniuste edicta sit, & istud adinuentum est propter duplicē cau-

t. *Nota appellationis triplicem modum cōcordat infra li. iij. ar. lxij. Iur. Mu. ar. xi.*

u. *Sententię quędam sunt inualide eam non appellate.*

x. *Sententia eam inuenire non debet infra parietes obseratas & sub tecto seu. c. lxxiij.*

y. *Sententia q̄is ab ea appelletur ligat tamen in certis casibus.*

z. *Concordat Iur. Mu. ar. xi. glo.*

a. *Appellationis uirtus & propter quas causas adinuenta fit.*

sam, hoc est propter malitiam & stultitiã illorum qui sententias proferunt, vt. ff. de apella. & rela. L. i.

Articulus XII.

SEntẽtiam inuenire nõ debet uasallus contra dominũ suum, nec ecõtra dominus contra uasallum, nec cognatus contra cõsanguineum, ubi uitam eorũ sanitatẽue aut honorem attigerit. Bannitus ideſt dignus officio scabinorum licite quemlibet sententiare potest ipse autem a nullo ubi uitam honorem aut hæreditatem attigerit, sed duntaxat a suis æqualibus sentẽtias aut eorum increpationes patitur. Extra bannum regium cuilibet sententias est licitum pronunciare, & eis appellando contradicere qui iuris detrimentum non paciũtur & hoc in illis casibus de quibus extra bannum regium cognosci potest. Sentẽtia si reprobetur deferri & appellari debet ad digniorem iudicem, [a] ultimo ad regem, & iudex ad hoc actori & reo nunctios dabit ut ipsi audiant quis eorum coram rege sententiam obtinebit. Nunctiꝫ esse debẽt banniti si in comitatu appellatur. Si uero illud acciderit in marchia, nunctiꝫ esse possunt quilibet pleni iuris, & iudex eis in expensis prouidebit. Panem & cereuisiam illis præstet abundanter. Craterem uini ad unamquanꝙ comestionem & tria fercula quæ fuerint in die usitanda, duo uero fercula seruis præstabuntur. Cuilibet æquo quatuor manipuli infra diem & noctem erogentur et in anterioribus pedibus æqui sufferãtur. Sex debent esse serui, & octo æqui ab ipsis habeantur, & cum ipsi aduentum Romani principis in Saxonicam nationem primo intellexerint, ad curiam eius pergant, & infra sex septimanarum tempus confirmatam ab imperio sententiã reportent. Appellans si sententiam non obtinuerit [b] iudici mulctam dabit & pronunctianti emẽdam, Iudici etiã in expensis damnabitur quas cum nunctijs expendit. Sententia in comitatu reprobata ad marchiã appellari non potest, licet comes sit cũ eo comitatu a Marchione infeudatus, & hoc ideo quia in Marchia non est regalis bannus, & in eo iura eorum discrepant potissimũ. Ad Romanum ergo Principem appellatur. ¶ Sententia si quæratur ab aliquo qui eam inuenire nescit sua mq; ignorantiam per iuramẽtum declarauerit, extunc pro eadem sentẽtia alter & tandẽ tertius & quartus interrogetur. Cum uero ad ultimum deuentum sit, ille inducias habebit secũdum quod reo cõtra quẽ sententia inuenitur inducium esse. [c] Sententiam inuentam si Saxo reprobauerit deferens eam manui suæ dextre & multitudini maiori consencientium ipse pugnabit septenus cum sibi similibus aduersus totidem & uincentes sententiam obtinebunt. Victus iudici mulctam & uincenti emendam præstare tenetur, [d] quod tamen nusq; nisi corã rege est faciendum. [e] Quæratur autẽ ab aliquo sententia etsi eam prout iuris sibi esse uidetur protulerit dato etiam quod iuris non fuerit, ipse pro eo damnum nullum sustinebit. Si quis consensum inuente sententiæ non præbuerit, & aliam ueriorẽ

a. Cõcordat Iur. mu. ar. xi. glo.

b. Cõcordat Iur. mu. ar. lxxiij.

c. ARTICVLVS REPROBATVS.

d. Textus uetustiores habent pro sententia reprobata nusq; pugnatur nisi corã imperatore.

e. Cõcordat Iur. Mu. ar. xiij. glo.

Concordat Iur. Mu. ar. xiij. glo.

f. In appellãdo quomodo unus loqui debet. Concordat Iur. Mu. ar. lxxiij.

g. Textus uetustiores sic legunt, inuẽtor tãdem primæ sententiæ eidem de loco cedat, & quamcũq; sententiã ille qui inceperit inuenerit offerat sese illam iure obtinere, et deferat ut dictum est exposcẽdo nũctios.

h. Intellige si scabini consenserint in sententiã inuentam, et si tũc postea quis appellet, ille nihilominus q inuenit dimittere nõ debet. Si uero sententia inuenta fuerit, & in eam non consenserint dimitti potest sine damno.

i. In criminalibus appellatio nõ admittitur

expresserit in quam maior pars populi consenserit illa uires obtinebit & nullus eorũ incurrit pœnã mulcte, quia ipsorum nullus alterius sententiam increpauit. [f] Appellare qui uoluerit sic loquatur, sententiã quã iste pronunctiauit iniusta est illam reprobo, & ab ea appello ubi de iure fuerit appellandum idq; peto declarari. Increpet si Sueuus Saxonis sententiam uel econtra hoc ipsi coram Imperio determinent ut supra dictum est. Sententia stando sub banno Regio increpetur, & sedẽdo unusquisq; in sua sede promulgabit eandem. Qui ad illam sedem natus non est, [g] postulet sententialiter sedem ad ueriorem sententiam pronunctiandam, & ibidem sibi cedat qui priorem sententiã exprimebat. Sententiam tunc ab eo prolatam, offerat se secundum iura obtinere, & appellet ubi de iure est appellandum, petatq; per iudicem nunctios adhiberi. Pro sententia increpata Iudex consensum populi seu Scabinorum non oportet interrogare. Sententiam etiam qui adinuenit ab ea recedere ei non licebit, [h] nisi ab isto in cuius profectum pronunctiatũ est consentiatur. [i] Qui pro iniuria comprehensus iudicio præsentatur sententias increpandi nõ habet potestatem, & is etiam cui duellum indictũ est, postq; circulo includitur.

Glosa.

Appellat quis contra sententiam ad dignio rem iudicẽ tenetur &c. Concordat. L. Imperatores. ff. de appel. & c. dilecti. eo. ti. & ñ. q. vi. si quis. & c. placuit. & c. anteriorem. ver. illo videlicet. & q. vij. metropolitanum. C. de appel. L. precipimus. & ff. quis & a quo appel. L. i. ¶ Et uincentes sententiã obtinebunt &c. Maximus abusus est iustitiq; hec obseruatio, quod tali & similibus casibus uincentes sint potiores. Absurdissimum em̃ est a fortitudine assumi iustitiam quod est delictorum occasio. [k] Nec est fortitudo quę non est cũ iustitia laudãda. In auctẽ. vt om. obedi. iudi. in prin. col. v. & ex hoc proueniunt animarũ & corporum pericula, de tornea. c. i. Est etiam iste abusus inprescriptibilis quia per id deus temptari videtur, contra Enange. Mathei. iiij. & Luce. iiij. & de purga. vulga. c. fi. & per totũ. ¶ Et sedendo vnusquisq; &c. vide de re iudic. c. vlti. lib. vi. & quod ibi nota super verbo sedendo, & infra lib. iij. ar. lxix.
Sententias increpandi non habet potestatem, &c. Et merito talis appellare non potest, nam cui audientia denegatur & appellatio sibi interdicta videtur. ff. qui ex cau. ma. L. sed etsi, etsi talis est incarceratus non debet pro quolibet actu iudiciali de carcere trahi & ad acta duci. ar. ff. ad turpil. L. domiciarius, sed tantũ vt respõdeat, & vt torqueatur vtq; audiat sententiam, vt. C. de cust. re. L. ij.

k. Fortitudo laudãda non est si non sit iustitiæ comes.

Glosa.

Sententiam inuenire non debet. &c. Concordat extra de consue. c. ad audientiam, & extra de iudi. c. at si clerici. ñ. q. i. c. in primis. C. si non a competenti iudice. L. vlti. Vnde circa id sciendum [l] quod sententiarum increpationes iure nostro contingunt trifariam vt supra prȩcedenti articulo declaratum est.
Extra bannum regiũ. &c. hoc est in marchionatu. Vel etiam intelligi potest in iudicio villarum in comitatu vbi magister rusticorũ iudicat. Marchia etenim sub suo ꝓprio iudicat feudo, seu homagio vt superioribus declaratũ est. [m] Vnde sub banno regio iudicare tantũ valet in proposito, ideſt sub regis coactiõe. ¶ Qui iuris detrimentũ non paciuntur. &c. Quærere vnus possit quur id cueniat, quod in marchia degentes sententias a suis inequalibus tollerare coguntur, dicunt quidam quod id fit ex eo, quia ꝓuincia illa adaucta sit diuerse nationis hominibus. Quidã Sueui quidam Franci. Quidam a Rheno. hęc tamẽ opinio est minus valida. Respõdendum itaq; est, quod in Marchia a suis quidem inequalibus coram iudice proprio, hoc est corã marchione suferre non coguntur. Si vero alibi iudiciũ postulauerint etiam ibidem respondere cogẽtur sententiasq; acceptare etiam contra velle ipsorum & id ex quodam plebiscito statutũ est, [n] exindeq; sequitur iuxta aliquorum declarationem Episcopus in recõuentionalibus iudicijs, seculari sententię subesse tenetur, vt. iij. q. vij. cuius in agendo.
In illis casibus de quibus extra bannum regium cognosci potest. &c. hoc est quę in vitam vel honorem non vergunt, alias contradicere paragrapho primo eiusdem articuli.
Sed duntaxat a suis equalibus sententias aut

l. Sententiarum increpationes contingunt trifariam.

m. Sub banno Regio iudicare q.t. cõcordat supra li. i. ar. lx. et infra li. iij. a. r. lxuij Iur. mu. ar. x

n. Aliqui limitant dictum istud quod clericus reconuẽtus coram laico respõdere tenetur, hoc uerũ est si reconuentionis negotiũ à priori depẽdeat causa.

eorum increpatiões patitur, &c. hoc est ab illis qui in clipeo eis sunt equales vt sunt ministeriales, vt supra li. i. ar. iij.

Ad digniorem vel superiorem iudicem appellare necesse est. &c. Quærere vnus posset an ille iudex superior esse debeat nobilitate vel ratione sedis. R. quod ratione sedis uel loci superior esse debet.

o. Differentia appellationis secundū ius saxonicum & canonicum tum & imperiale.

Vltimo ad regem. &c. o nota circa id differē tiam in appellando inter ius Saxonicum, Canonicum, & Imperiale. Iure etenim Saxonico appellatur de vna ciuitate in aliam, ex Marchia vero ad Comitem & vltimo ad regem. Secundum leges vero prouocatur ab vno iudice ad aliū, etsi intermedio omisso per directum ad supremum prouocauerit, ille eum relegabit ad istum, ad quem prius prouocare debuit. ff. de appella. & rela. L. imperator. Iure autem spirituali omnes intermedij iudices ommitti possunt, & precise ad pontificē supremum appellatur, vt. ij. q. vi. c. quociens, &. c. ad Romanam &. ij. q. vij. c. Metropolitanum, & extra de appel. cū duobus, & eo. ti. c. Romana li. vi.

Iudex q; nunctios procurabit. &c. hoc seruat apud Saxones, alias secundum leges dantur in appellādo apostoli, hoc est licere transmittuntur ad illos ad quos appellatur, vt. ij. q. vi c. ab eo. Apud Saxones vero nūcij transmittebantur ex eo, quia Saxones pro illo tempore, cum ius istud eis largitū est, literas nō multum curabant, immo nec intelligebāt, quare nunctios mittebāt suos. P Vnde vt textus habet nunctij huiusmodi banniti esse debent ex eo, quia ad ius dictandum sacramento obligati erant.

P. Cōcordat Iur. Mar. xi. ex usu tamen uenit modernus temporibus hæc nunctiorum transmissio, nā p literas seu scripta etiam apud Saxones appellatio peruratur.

Si vero illud in marchia acciderit. &c. sicut est Missne, in Brandenburgk, Lussacia, Durinsgia, quia & illi ius Saxonum habent.

q. Comes q. t.

Notandum circa id. Quandocunq; dictū inueris iure nostro in comitatu intelligere debes in iurisditionie vnius iudicij. q Comes etenim secundum antiquum vocabulum Saxonicum Groffdictus, iudicem denotat.

Vnde vnus Comitatus dicitur inquantū vni iudici aliqua iurisditio supposita sit, vel in quantum iurisditio vnius iudicis se extendit, quod & ius ciuitatis dicitur, quod nos municipale ius nūcupamus. Cum vero mentio est de Marchionatu, vt cōmuniter ius prouinciale intelligere vult, ac si dicat in reprobandis sententijs nō appellatur ex comitatu in marchiā, hoc est ex iure mūicipali ad ius puiciale.

r. Bannitus q. t. Concordat supra li. i. ar ij. & vi. li. iij. ar. lxxxiij. Iur. Mu. ar. x. xvi & xxxiij.

Nunctij debēt esse banniti. &c. r Vnde bannitus esse dicitur quilibet homo non diffamatus ex quatuor suis progenitoribus in illa ciuitate residētibns. Quodq; exinde merito ad sedem scabinalem eligi possit.

Quilibet pleni iuris. &c. hoc fit ex eo quia ipsi testes esse debent. Si vero notati essent infamia testificari non possent, vt. ff. de his q notantur infamia. li. i.

Iudex eis in expensis prouidebit. &c. Quidsi iudex id facere nollet. R. quod iniuriaretur, & vt sic amitteret sedem officij, iuri cm̄ contrauenire videtur, vt infra arti. sequēti in fine.

Panem & cereusiam. &c. exprimitur mensura expensarum ne iudex postmodum partes forsan in expetendis impensis aggrauare velet, & in eo precauetur indemnitati litigantium, vide etiam ad id in auten. de appel. & inter quę tempora, illud etiam. coll. iiij.

Et in anterioribus pedibus equi suferātur. &c. Per id innuitur quod iudex & scabini iustitiā & prudentiā comitem habere debent, & mediante prudentia iudicium exercere iustitiāq; defendere, quemadmodū sufferamenta equo rum protegunt equos ne ledantur.

Et infra sex septimanarum tempus. &c. in cōtrarium istius sunt quędam leges & canones q inducias ad prosequutionem appellātiōis illis qui vltra mare inhabitant concedunt vnū annum, vt. C. de temp. & repa. appel. L. fi. §. illud, & in auten. de his qui ingrediuntur ad appellandum. §. i. col. v. & extta de appel. c. cum sit Roma. &. ij. q. vi. c. qui scit. §. tempus vero. R. quod id ex eo fit, quia vt sic appellātes curiam insequi eos oportet. Saxones vero appellationem nō prosequuntur, nisi cū Rex cum curia sua in nationem Saxonum aduenerit. f Queritur vlterius qd si appellans in sex septimanis expeditionem habere non possit, an ruat in causa sua nec ne. R. quod nō, quia sex septimanę de quibus hic meminit initiū habent a tempore prosequende appellatiōis cum rex prouinciam intrauerit. Si vero interim post inceptam appellationis prosequutionem alijs publicis occuparetur negocijs vicio appellantis nō dabitur. Quis enim cogere Imperatorem potest, vt ipse ius dictet cum quis voluerit, expectare etem̄ vnusquisq; cogitur quoad voluntas imperatoris fuerit. Quare vt sic appellans non negligit se, vt in autē. de apel. & inter quę tempo. §. i. &. §. ad hęc, coll. iiij.

f. Appell. ns si infra fatalia appellationis expeditionem conseq non possit an ruat in causa.

Appellans sententiam nō obtinuerit. &c. hic exprimitur pœna illius qui appellat, in appellando tamen succumbit. vide ad id in auten. de his qui ingredi. ad appel. §. quia enim, col. v.

Sententia in comitatu reprobata. &c. Exquo quidem iure nostro prouocatio semper fit a iudice inferiori ad superiorem. Marchiaq; ipsa superior est cj̄ Comitatus. Comes em̄ feudum a Marchione accipit, sed qui confert aliquid superior est illo cui confertur & ita sententiam eius approbare vel reprobare poterit, vt. ff. de appella. L. ij. Vñ ergo euenit istud quod a Comitatu in Marchiam non apellat R. quod ratio istius est, quia etsi quidē marchio tribuit comitatum. Iudex tamē ipse seu comes bannum acquirere cogitur a Rege, vt supra li. i. ar. lix. sed & Regi ipsi iuramentum prestare, quod iuste iudicet, & exinde colligitur quod potestas & cōmissio iudicij magis

depender a Rege cj̄ a Marchione.

t. Ius saxonū & Marchie discrepat in sex casibus.

Et in eo iura eorum discrepant. &c. t Notandū circa id quod ius Saxonię & Marchie discrepat in sex casibus. Primo qa in Marchia non habetur bannus regius. Secūdo quia nec officium scabinale apud illos est. Tertio quia nec scultecie illic habentur. Quarto quia in Marchia quędam iudicia transposita celebrātur. Quinto quia rustici certam proprietatem in bonis habent ad ea tamen pertinere nō dicuntur. Sexto quia in marchia nullus venit ad iudicium marchionale nisi homines illic bene conseruati.

Sententia si quęratur. &c. Occurrit astucię iudicantiū seu scabinorū, qui vel propter odiū aut fauorem per iudicē interrogati sententiā inuenire forsan recusant, allegantes ignorantiam, quodq; eam inuenire nesciūt. Vnde textus dicit quod non sufficit allegatio ignorantię, sed requiritur quod iurēt super ignorātia. Quid si iudex diceret vt inuicem colloquant ad sententiam inueniendam. R. quod colloquutio illa nihil valet nisi ius ipse solus adinueniat. Sententia etenim inueniri debet nō narratis, sed quilibet ex se, iuxta iuris formā vt sententiam adinueniat necesse est, vt C. de vete. iur. enucle. L. i. §. his itaq; &. C. de sentēcijs & interloquutionibus omnium iudicū. L nemo, & in autē. vt om. obedi. iudi. §. i. col. v.

u. Induciæ q. t.

Secundum quod reo induciatū est. &c. u Inducie in proposito dicitur esse terminus prefixus partibus vt iuri compareant.

Sententiam inuentam, si Saxo reprobauerit. &c. istius passus declarationem vide supra li. i. ar. xviij.

Quęratur autem ab aliquo sententia. &c. Cōtrarium istius videtur esse. C. de senten. & interloquu. om. iudi. L. nemo. &. C. de iur. & fact. ignorātia. L. constitutiones, vbi habetur quod constitutiones principum nec ignorare quenq̄ nec dissimulare permittimus, sentētiaq; non debet elici exemplo aliorum iudicū etiam peritissimorum sed secundū iura & leges. R. quod causę quędam sunt quę nō afferunt damnum aliquod, sed nec lucri apportant quicq̄, lridem & negligentia quędam esse potest quę damnū nulli inferre poterit vt in proposito sit, ille etenim qui inuenit sententiam prout sibi iuris videtur nihil nocere pōt nec damnū alteri affert, nam sententiam increpare ille poterit. Per simile prout in iure spirituali a grauamine prouocat, vt extra de sententi. & re iudi. c. ad apostolice, li. vi.

Si quis inuente sententię consensum non prebuerit. &c. Per simile sicut iste sine dāno manet, qui non secundū iuris formam sententiā inuenit putans esse iuridicam, ita & is nihil incommodi sufferre debet qui sententię nō consentit, eam iniustam allegando. Vbi enim est similis casus, ibi & similis eius, & vbi vna ratio ibi eadem est iuris dispositio, vt insti. qui. modius. patri. potes. §. pari ratione, &. ff. de verbo. obli. L. A ticio. Et Insti. quod cum eo qui in alie. po. ges. &. ff. de edendo. L. quędam. §. nummularios &. ff. ad le. aquili. L. illud.

Appellare qui voluerit. &c. hic diluit stultā nonnullorū opinionē qui dicebant quod in appellando scabinis ignominia inferri deberet, de sede vel scamnis eorum summouendo & propellēdo eosdem, quod magis ridiculū q̄ verū est, vide ad id. ff. de apella. & rela. L. q. C Increpet si Sueuus Saxonis sententiā &c. & hoc fit, ppter id quod Sueui Saxonū vxores violarunt, quando Saxones sub Hesterno Duce in Anglia decertabant, vt supra li. i. circa ar. xvij. tactum est.

Sēntētia stando increpet. &c. x ex his liquet quod actor reus & procurator in iudicijs sedere non debent Y vt in auten. vt ab illustri. §. i. coll. v.

x. Notā iure feudali sententiā increpans si inculpatur quod non zelo iustiæ sed causa dilationis id faciat cū iuramento se se excusare oportet uel mulctā præstare.

Y. Actor reus in iudicio sedere non debent

Et sedēdo in sua sede, pmulgabit eandē. &c. z existo liquet quod iudex sedendo sententiam pronunctiare debet, vt. C. de postula. L. qs quis in fi. &. C. vbi senatores preclarissimi cōueni. L. finali. §. sedēdi, &. C. de offi. om. iudi. L. i. &. C. de offi. diuerso. iudi. L. fi. &. xxiij. q. i. c. paratus, &. iij. q. iij. c. inducie. §. spaciū. Assidere tamē sibi iudex facile admittat a homines spectabiles & prudētes tēpore cū sentētię reprobantur, vt in auten. vt abillustris. §. quęcunq; coll. v. C. de officio iudicū. li. i

z. Iudex sedendo' iuo dicet uide supra li. i. ar. lviij. glo.

a. Iudex assidere admittat uiros spectabiles iudicio suo.

Pro sententia increpata. &c. ex isto doctrina datur b quod appellatione facta pro nulla re iudex vlterius iudicabit nec vlterius procedet appellatione enim stāte nihil est innouandū, vt in auten. de iudi. §. audiēt, coll. vi. c Vnde & pœna iudicis si appellatione stante vlterius procedat prefixa habetur, In spiritualibus iudex per annum ab officio suspenditur, quod si suspensione facta officium exerceat, efficit perpetuo irregularis, vt extra de senten. & re iudi. c. cum eterni tribunal. li. vi. Iure vero seculari si fuerit actio ciuilis pdit officium. Si vero accio criminalis sit, per sententiāq; eius occiditur homo, proximi vero tandem occisi accionem contra iudicem instituant, accio huiusmodi in vitam & honorem eius cedet, vt infra arti sequenti in fine &. C. de pœna iudi. qui male iudicant. L. vlti.

b. Appellatione facta nihil ulterius intentandū. Concordat infra ar. xiij. Iur. Mu. ar. xiiij. & xvij.

Vnde circa id notandum d si sententiam qs appellare voluerit iudexq; id denegare velit cuius laicus appellans sit, ipsius & suo quęrus lare potest Episcopo, & ille eum ad id faciendum coget. Si vero tibi nūctios denegauerit. Episcopus, literas hoc est apostolos dare debet & ita negocium perficies, acsi nunctij tecum missi fuissent, vt in auten. vt differ. iudi. §. si tamen, coll. ix. & extra de foro competenti. c. ex transmissa, &. xxiij. q. v. c. administratores.

c. Pœna iudicum qui appellatione stante ulterius procedunt.

d. Appellatio si non admittatur quid faciendum.

Sentētiam etiam qui adinuenit. &c. Paragraphus iste contrariari videtur prius dictis vbi habetur quęratur autem ab aliquo sententia etsi eam prout iuris sibi videtur protulerit, cuius iuris non sit, damnum nullū sustinebit sed

nec is qui inuente sententię consensum nō prę buerit. Hic vero in isto paragrapho dicit q̄ ab inuēta sententia recedere eidem nō licebit. Si ergo recedere a sententia sibi non admitti/ tur, quare assentire eidem cogitur, & ita in dā num incidere poterit. ℟. quod cum assensus iniuę sententię non prestatur. Vel etiam quā do sententia contra iuris ordinem putans eā iustam & iuridicam quis inuenerit, sententia huiusmodi nemini preiudicare dicitur, quia sentētia nulla & ita recedere ab ea poterit, pa ragraphus vero presens loquitur de sentētijs iuste adinuentis ab ea enim is qui eam inuene rat recedere non potest, sine consensu illius in cuius commodum pronunctiata est, euenire enim forsan posset quod subterfugere volens fatigas & labores in appellando pocius rece dere vellet a sententia inuenta q̄ fatigas in ap pellando subire, & quia id in damnum parti cui sententia adinuenta est cederet. Iure itaq̄ cauetur hic ne id fiat sine cōsensu illius in cu ius profectum sententia promulgata est, vt. C. de senten. ex perfu. recitanda. L. hac lege. Qui pro iniuria iudicio presentatur. &c. Istud superioribus declaratum est, cōcordat etiam. C. quorum appellaci. non reci. L. obseruare, & hoc ex eo fit, quia suspicatur quod maleficum per id eliberare vellet vt. ff. de penis. L. si quis.

a. *Textus uetustiores ita legūt hæ sunt pœnæ quæ pœis uiolatoribus & alijs ex ceßuis infliguntur.*

b. *Hoc casu de consuetudine solidus p floreno acāpitur qa minor fieri debet interpretatio. nam & in legibus florenus solidus dicitur à soliditate auri dictus ut supra arca ar. i. eiusdem li. ij. declaratum est.*

c. *Cōcordat Iur. Mu. ar. xxxviij. De gogra uijs uero uide supra li. i. ar. lvi.*

d. *Vide supra li. i. ar. xxxviij. & infra li. iij. ar. xvij.*

e. *Quia iudex feu. illud iudicabit qui et peritor esse uidetur & superior.*

f. *Alij textus habēt eadem etiam pœna debetur habēti iustā mensuram & pondus iniustum resq; uendibiles falsificantes.*

Articulus. XIII

NVnc percipiendum ue nit de iniurijs [a] quæ iu stitia eis debeatur, fur est suspendendus. Accidat autem uillanis in die in uilla furtum quod minus fuerit [b] trium solidorum hoc ipso die scultetus seu Gogr. uius eundem punire potest [c] in cute & crinibus, uel reus eandē pœnam redimere tribus solidis po terit [d] & ut sic infamis & iuri alie nus permanebit. Istud est maius iu dicium quod pertinet ad scultetum, hoc tamen facere non poterit si ac tio pernoctetur. [e] Super nummis & alijs mobilibus bene ulterius iu dicabit. Prædicta etiam pœna [f] seu iudicium contra iniustas mensuras & pondera iniqua, & uēdibiles res falsificantes, si poterint comproba/ ri noscitur constituta. Omnes Sica rij & qui aratra tum & molendina Ecclesiasq̄ & cimiteria spoliant tra/ ditores, incendiarij, & eorum nun/ ctij qui eorum agunt profectū. g) Alij textus habent & qui legatiōes in suas peruertunt utilitates) plecti debent in rota. Qui aliquem interfi/ cit non tamē sediciose captiuat, spo liat, aut incendit, & uirginem oppri mit aut mulierem seu pacem infrin git, & q̄ in adulterio fuerit deprehē sus capite plectitur. Qui furta aut spolia celauerint uel facientibus pa trocinium ad hoc præstiterint [h] con uicti eadem legis seueritate puniun tur. Si quis Christianus, Christia naue apostotauerit, uel uenenū cui ministrauerit, aut incantauerit, igne is flammis in craticula cōcremetur. [i] Iudex si actionem iniuriarū uel pa cis uiolatorem non iudicauerit [k] ea damnatio iudici inferenda quam in ferre iniurianti dissimulauit. Nemo tenetur ad iudicium iudicis accede re, nec coram eo in iudicio assistere aut comparere [l] quando ipse alicui iustitiam petēti denegasse ꝓbabit.

g. *Pœnas diuersorum criminum uide infra eo. ti. ar. xxv. & xxvi.*

h. *Attende hoc uerbū conuicti quia per hoc uidetur dicendū si qs huiusmōi crimina uel auxilia solum fatea tur non tam. n testi bus de his uictus esset quod is textus non ha beat locum cum iure cōmuni, confessio præ sertim in criminalibus nō diat cōuictiōm nec iportat quē conuictū esse, unde uidetur cessare huic casuiti articulus tu cogi. a id qđ iustum est. Infra tamē in annota. circa ar. xviij. eo lib. habetur quod ex sola confessio ne potest quis damnari dummodo sit ex proposito & sine tortura ibidem uide.*

i. *Iudias male iudicantis grauissima pœna.*

k. *Ad hanc materiam uide abunde Iur. Mu. ar. xi. & xvij.*

l. *Concordat Iur. Mu. ar. xi. & xvij.*

Glosa.

Nūc percipite de iniurijs. &c. [m] Et quia hic exprimuntur varię pœne malefactoribus in fligende. Vnde ista infligi debet nō maior aut durior alioquin iudex infamis fit, vt. C. ad. L Iuliam de vi. publi. aut priua. L. seruos qui in fine. Hoc verum nisi causa subsit, alioquin cō tra. ff. de penis. L. respiciendum &. ff. de his q̄ notantur infamia. L. quid ergo. §. pœna grauior &. C. ex qui. cau. infa. irroga. L. etsi seuerior, & de transactiōi. c. fi. in princi. n Vbi ve ro certa pœna statuta nō est, debet iudex ꝓce dere seruata equitate, sempet in humaniorem partem declinando & arbitrarie puniendo, vt in dicto. c. fina. de transactio, & de offi. de legati. c. de causis. ff. de iure delibran. L. i. §. i. ff. de vsuris. L. more. ff. de testi. L. quęsitū scio. ff. de ver. ob. L. continuus. §. ij. &. ff. de iniu. L. sed si vnus. §. ait prętor. Et si pro vno delicto diuerse pene statuuntur quę tunc sit infligen

m. *Concordat infra li. iij. ar. lxxxiij.*

n. *Pœna ubi certa statuta non est in mitiorem iud. x debet declinare partem.*

da nota in dicto. c. de causis & ibi vide.

¶ Facte sunt enim leges vt earum metu hūana coherceatur audacia, tutaq̄ sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato suplicio refrenetur audacia & nocendi facultas, vt. iij. dis. facte.

o. *Furca suspensus nō debet deponi sine licētia iudicis.*

Fur est suspendendus. &c. o Et furca suspensus non debet deponi sine licentia iudicis, q̄ tamen petenti facile concedere debet, vt nota. in cle. de pœni. & remissi. c. i.

Quod minus fuerit trium solidorum. &c. Scias autem quod constitutio Frederici imperatoris dicit de quinq̄ solidis, vt in lib. feudo de pace tenē. §. si quis, vbi sic dicitur. Si quis quinq̄ solidos valens, aut amplius furatus fuerit laqueo suspendatur. Si minus scope & forpice excorietur & tondatur. Et licet hoc videatur per q̄durum, lex tamē ita scripta facit. ff. qui. & a qui. L. prospexit. p Si tamē fusses sūt irrogati vel tortori datus sit vnus ad inquisitionem criminis non inducunt infamiam vt in. L. nullam. C. ex qui. cau. infa. irroga. Nec etiam ictus fustium infamiam irrogant, sed causa propter quam fiunt, vt. C. eo. titu. L. fustibus.

p. *Fustium ictus non irrogat infamiam sed causa propter q̄ fiunt*

Omnes siccarij. &c. Secundum ius autem cōmune pœna voluntarij homicidij iuxta leges in sublimibus est deportatio & omniū bonorū adeptio, in mioribus decapitatio. Sed sec'm Canones si clericus est, deponitur. Si laicus, excommunicatur, secundum Vin. & Gof. & notat Ioan. And. de homici. sicut dignū, & vide in specu. ij. parte. de sen. §. vi. versi. si aūt, vide plenius infra. eo. arti.

Incendiarij & eorum nunctij. &c. Vtrum incēdiarij sunt excommunicati ipso iure, vide de senten. excommuni. tua. in glos. & de foro. cōpe. conquestus, &. xij. q. ij. cum deuotissimam in glos. q Et incendiarius non absoluitur nisi damna refarciat & prestito iuramento quod vlterius ignem non adponat. xxij. q. vlti. c. pessimam de iniur. c. siquis, de verbo signifi. ex parte in fine. Et debet penitere per tres annos vt in dicto cap. si quis.

q. *Incendiarius non absoluitur nisi refarcat damnum.*

Qui eorum agunt profectum. &c. Pro hoc vide quod notatur eodem libro, circa articulū vltimum de faciente & consencięte qualiter puniantur.

Aut mulierē virginemq̄ violauerit. &c. Vnde etiam dicit lex cōmunis Raptores virginū honestarum, vel ingenuarū, siue iam despōsate fuerint, siue non, vel quarumlibet viduarum licet libertine vel serue sint capitis suplicio decernimus plectendos, vt in. L. vnica. C. de raptu. virgi.

Qui furta aut spolia. &c. Vnde concordat ad hoc lex imperialis, cum dicit. Interdum furti tenetur ipse qui furtum non fecerit, qualis est cuius ope & cōsilio factum est furtum, vt insti. de obli. quę ex deli. nas. §. interdū q̄q̄ furti.

Si quis Christianus. &c. concordat. L. nullus cū sequētib9. C. de malefi. et Mathe. et ceteris

Si quis iudiciū iniuriarum. &c. Vide pro cōcordantia. C. de pœna iudi. qui. ma. iudi. L. vlti. & Insti. de oblig. quę ex qua. delic. nas. §. i. & quod ibi notatur, & in. c. i. de re iudi. in. vi. quę sit pœna iudicis male iudicantis, etiam hic in glo, & infra li. iij. ar. lxxxvij. & in vsi. feudo. de pa. iura. fir. in. L. hac edictali. §. iudices. Nota quod valet statutum quod pro homicidio imponit certam pœnam pecuniariā, vt de delic. pue. c. ij. & hoc verum est de iure canonico. Secus de iure ciuili secundum doct. ibidem.

Glosa.

In articulo presenti autor priuilegij de pœnis malefactoribus infligendis tractat, iusticiaq̄ vt pro delictis ministretur suadet. Vnde etsi quidem multi misericordiam a iustitia discernere nescientes legem hanc durā & nimis aspe ram immo religioni Christianę contrariam esse dicūt, miris etiā modis lex nostra Christiana misericordiam suadet vt ex multis sacre scripture locis colligi poterit, dicit enim saluator misericordes estote sicut pater vester misericors est, & item in alio loco misericordiam volo & non sacrificium. Preterea alibi habetur misericordię domini super omnia opera eius. Et item dimittite & dimittetur vobis. Preterea in oratione dominicali, dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus. &c Si itaq̄ non dimitto, nec pater dimittet mihi. Si iudico aliquem & deus ipse iudicaturus est me sicut scriptum est, nolite iudicare & nō iudicabimini, ad Roma. xiij. &. i. ad Corin. iiij. ℟. quod etsiquidem lex Christiana misericordiam suadeat, iusticiam tamē non ommittere facit, immo vtrunq̄ misericordiā iusticie iūgi debere docet. [r] Quinimmo si qs malefactori pœnam temporalem infligit misericordiam in eo facere dicitur. Per pœnam enim tēporalē liberat eum a pœna eterna ex morteq̄ corporis animam eternaliter viuere facit, qđquid enim iudex hic secularis pro excessu iudicauerit. Deus omnipotens amplius illud non iudicabit, vt. xxx. q. ij. c. quęsitum. Vnde si vnus misericordia ductus malefactorem viuere sinat, alijs similia patrandi animū dabit, & ita occasionē mali de se prebebit, vt. xxiij. q. iij. iustū est, &. xxiij. q. iij. c. est iniusta. Tucius ergo est malefactorem occidere ad deterendum alios a simili maleficio, & ad consolationem proborum qui conturbati a nequā hominibus fuerunt, vt eo securius deo inseruire possint. Vnde Iudex qui vt sic misericordia motus malefactorem dimittit, ne eum molestet. Pręcise ita est misericors sicut is qui puero ploranti ad mittigandum eum a fletu cul-

r. *Malefactorem ex iustitia puniens misericordiam in eo facere dicitur*

tellum sibi porrigit, quo tandē leditur & vulneret sese, vt. xxiij. q. v. c. qui vicijs. Ad rationes vero in contrarium adductas respondendum breuiter, ad illud vbi dicebatur dimitte & dimittetur vobis. Intelligesi quid cōtra te excesserit extunc ex persona tua dimittere debes. f Si quid vero contra deum & preceptа eius quis egerit, dimittere minime debemus. Ira enim dei initigatur, cum malefactor punitur, vt. xxiij. q. iij. c. si quos. Illud vero quod dicebatur nolite iudicare. &c. Intelligesi iudex non est & autoritate ad id prestita caret, alias in officio positus illa iure facere poterit. Vnde cum dicitur in textu fur est suspendendus. Intellige non simpliciter, sed autoritate & ex statuto legis suspendi fur debet nec illum iudex dimittere audeat, quis etiā cum lachrimis petatur, vt. xxiij. q. iij. c. est iniusta, &. ff. de offi. presi. L. obseruandum. Si etiā p alia quam demeruit morte petatur id facere minime debet, vt. ff. de penis. L. respiciendū.

¶ Accidit aūt villanis in die furtum. &c. hic ex ordine tria tangūtur. Primo de fure diurno, ex eoq; innuere vult, t quod furtū diurnum non est adeo detestabile sicut nocturnū, furetur itaq; vnus de die minus q̄ tres solidos in cute & crinibus punitur u hoc est ad statuam virgis ceditur, & crines sibi supra in capite in cumulum coniuncti colligantur.

x Dicunt quidā quod tempore quo ius istud Saxonibus largitum est, longos deferebant crines Saxones, in maleficioq; deterenti crines eorū simul colligabantur & abscidebātur seu tondebantur vt cognosci possint & euitari. Y Nunc vero cum breues ceperunt deferre crines auricula eius abscidit, vt dignosci possit. De furto nocturno hic nihil meminit z ex eo, quia qui de nocte aliquē in domo sua occlusa preuenit in vitā sibi cedit immo & occidi ibidem poterit, vt. C. quan. li. vnicuiq; sine iudi. se vindi. L. liberam, & hoc ex eo fit, quia malum de quanto cōmunius de tanto grauius puniri debet, vt. ff. de furtis. L. i. Et propter id etiam fures suspenduntur nec suspensi sepeliuntur. a Vel admodum raro, vt reliqui terreantur, vt insti. de acci. §. plane.

Istud maius iudicū. &c. Secundum quod tāgitur in textu, quod videlicet sculteti seu Gograuij istud quod textus habet & non aliud maius iudicium obtinent in penalibus.

Obiciunt quidam, iudicium istud sculteti nō esse penale seu criminale ex quo iste tribus solidis liberatur. R. tamen quod iudici ū istud penale est, quia vt sic in facto deprehensus, si fustes sustinet, verba huiusmodi eius pena est. Si vero liberatur tribus solidis vt textus habet efficitur infamis & iuri alienus & ista est adhuc maior pena, concordat ad id supra. li. i. ar. xxxvij. &. C. ex qui. cau. ali. infa. itroga. L. non damnatos.

Hoc tamen facere non poterit si accio pernoctetur. &c. Tertium quod tangitur in textu, quod videlicet Gograuius pernoctata nō iudicat, quia iudex infeudatūs illud facere debet. Ille etenim pro experciori reputatur, vt Insti. in prohe. §. vlti. & in auten. de iudi. §. i. coll. vi. Vbi habetur quod indignum videt habere nomen sed indignius gerere officium iudicis qui peritia iuris careat.

Sup nummis & alijs mobilibus. &c. Ex isto liquet quod largiorem ius ipsum tribuit facultatem Gograuio seu sculteto in causis ciuilibus q̄ in criminalibus, b res em̄ que maioris importantie sunt etiam maiori prouisione indigent, vt. ff. de reg. iur. L. nemo potest, & extra de electi. c. vbi maius periculū. li. vi. Querere vnus possit ad quantam summam possit huiusmodi sculteti iudicium extendere suum. Aliqui dicūt pro quantacunq; summa vnus querelam instituerit, mirum tamen id videretur quod is qui etiam pro vno mēbro iudicium exercere non potest vt super eius tota hereditate aut proprietate iudicare posset. Vnde iure quidem Cesareo iudices huiusmodi qui & pedanei dicuntur iudicare nō possunt, c nisi ad decemocto libras, vt in auten. de iudi. §. audient, coll. vi. Quod autē iure nostro iudices huiusmodi pedanei seu sculteti maiorem summam iudicare possunt est d ex eo, quia hic non requiritur tanta iuris subtilitas sicut in legibus obseruatur.

Prędicta etiam pena seu iudicium. &c. hoc est quia vel ad statuā alligantur & scopis verberantur, vel redimunt sese & infames erunt, vt in auten. de colla. §. nullus, coll. ix.

Omnes siccarij. &c. Qui em̄ interficit aliquē homicida est, vt. xxiij. q. v. c. de occidendis. Pro intellectu tamen textus clariori. Nota e quod homicidium contingit trifariam. Primo interficit vnus alium ex mera voluntate, animo rapiendi bona illius & de his loquit paragraphus presens. Secūdo interficit vnus alium propter pacem, de quo infra in paragrapho qui aliquem interficit. &c. & is capite punitur. Primus vero rote apponitur. Tertio interficitur aliquis casualiter & is verigeldo absoluitur, vt infra eo. li. ar. xxxviij.

¶ Contingat vero aliquem cedere vbi nulla via eunti esset interimq; casualiter interficiatur vnus quem Cesor arboris illic gradere non putabat, manet sine damno. Ad hanc materiam, vide. ff. ad le. aquili. L. si putator, &. ff ad le. Corne. de sicarijs. L. i. §. diuus Adrianus, &. C. eo. ti. in plerisq; legibus, infra eo. li. ar. xxxviij.

Spoliat aut incendit. &c. de his vide. ff. ad le. iul. de vi. publi. L. in eadem.

Et virginem aut mulierem opprimit. &c. Per id etiam intelliguntur, illi qui vxores suas alijs ad adulterandum exponunt, vel alias probas & honestas matronas aut virgines ad opprimendum ordinant lenociniū exercēdo.

¶ Et q̄ in adulterio fuerit deprehensus, &c. & hi sunt q̄ maritatis vxoribus sese immiscent vel ipsimet vxorati alijs concubunt. ¶ De oppressoribus virginum vide. C. de raptu.

f. *Excessus cōtra nos factos quomodo puniri debeant nostris ex precepto diuino dimittere debemus & quomodo non, & an pœna pro malefacto & excessu expeti debet, vide Iur. Mu. ar. xvij. glo.*

t. *Furtum diurnum non est adeo detestabile sicut nocturnum*

u. *Concordat Iure Mu. ar. xxxvij.*

x. *Nota.*

y. *Dura est ista commutatio loco criminū auriculā perdere, tu tamen sequaris id quod æquum est.*

z. *Præuentus unus noctu in domo occlusa alicuius siue fuerit siue non, occidi poterit, concordat supra li. i. ar. i. Iur. Mu. ar. xxxvij.*

a. *Suspensi quare ut communiter nō sepeliantur rationem vide cōcordat Iure Mu. ar. xxxvj.*

b. *Res maioris importantiæ etiam maiori prouisione indigent.*

c. *Accipiendo libram quæ contineat xx. solidos & quemlibet solidum per xij. denarios computando, concordat Iur. Mu. ar. xlvij.*

d. *Iudex causarum de ullium potest ultra trecentos aureos iudicare ut hic secundū saxo.*

e. *Homicidium contingit triphater concordat infra eo. li. ar. xxxviij. Iure mu. ar. xxxviij.*

ygi. L. i. ¶ De fornicarijs. ff. ad le. Iul. de adul. L. i. ¶ De lenonibus vide. ff. de iniur. L. attētari. & in auten. de lenonibus col. iij. ¶ De adulteris vbi eque femina sicut & vir punit, vide. C. ad le. Iul. de adultr. L. reos. Hi em̄ omnes capite plectuntur. C. de raptu. virgi. L. i.

Qui furta aut spolia celauerint. &c. de his vide. ff. de fur. L. his qui. &. L. si quis & Insti. de obliga. que ex delict. nascun. §. interdum.

Si quis Christianus apostotauerit. &c. f Ex isto colligitur quod nullus vitam demeretur propter id quod fidem non tenet Christianā, nisi Christianus apostota, vt. C. de iudeis. L. iudei, & isti ab Ecclesia catholica reiciuntur, vt. xxiij. q. iij. c. quidam.

Aut incantauerit venenaq; ministrauerit. &c. g de his vide. C. de maleficiatis per totum, &. xxvi. q. v. per totum.

In craticula cōdemnetur. &c. de his vide. ff. de penis. L. capitolium.

Iudex si actionem iniuriarum non iudicauerit. &c. Precustodiendi itaq; iudices veniūt vt ea euitent. h Iudex etenim furem dimittens ipse solus profure reputabitur, vtex textu eli ci potest, concordat etiā de pena iudi. qui male iudi. L. vlti.

Nemo tenetur ad iudicē accedere. &c. Id q̄ prius dixerat de iudice si actionem iniuriarū non iudicauerit. &c. Intelligi debet in criminalibus, quod vero hic loquitur in ciuilibus actionibus intelligitur, vnde si in primo iusti tiam denegauerit, vel solus ipse in iustitiā fecerit, in vitam actio cedit. In secūdo vt hic officium perdit & illi cui iniuriam fecit resarcire cōgitur. vt hic, &. ff. de varijs & extra ordi. cogni. L. vlti. quinimo periurus efficitur, vt infra. li. iij. ar. liij. Insti. de obliga. q̄ ex delict. nascun. §. i.

f. *Nullus punitur in uita quod fidem non tenet Christianam nisi Christianus apostata.*

g. *Vel etiam futura prædixerit, uel alia similia fecerit.*

h. *Iudex furē dimittens pro fure reputatur, cōcordat Iur. mu. ar. xvij. glo.*

Ex le. xij. tabu.

Lex etiam. xij. tabu. articulum confirmare videtur presentem cum ait, Furem qui manifesto furto prehensus erit, si furtum aut noctu faciat aut interdiu comprehēderetur & se telo defendat occidito, ex ceteris manifestis furibus, liberos verberato, & ei cui factum luci furtum erit si se telo non defendāt adicito. Seruos autem manifesto furto prehensos verberibus afficito, & e saxo precipitato. Pueros impuberes pretoris arbitratu verberato, noxamq; ab his factam sarciri facito. Furta que per lancem liciniumq; concepta erunt, sicut manifesta vindicato. Hac lege Caius in lege Aquilia furem noctu aut interdiu deprehensum occidere permisisse dicit. Si id ipsum cū clamore significaretur & si interdiu se fur telo cum prehenderetur defenderet. Teli autē appellatione interpretatur & fustis & ferrum & lapis & denique omne quod nocendi causa manumittitur in hac lege significatur, licet vulgo quod ab arcu in longinquum mittitur telum appelletur. In hac lege. x. viri sententiā Draconis in aliquo sequi videntur, qui primus omnium Athenienſibus leges statuens, furem cuiuscunq; furti supplicio capitis esse puniēdum censuit. Postea vero vt Gellius ait ab illa lege decē virali discessum est, & p parte ad Solonis legem peructum. Nam si quis sup manifesto furto iure & ordine experiri velit, actio in quadruplum datur. Pro furto aūt concepto & oblato pœna triplici constituta est, alijs deinde furtis omnibus que nec manifesta appellātur penam dupli, sicut & Solon Legumlatores imposuerunt, rursus actiones concepti & oblati furti in desuetudinem secūdum Iustiniarum abierunt. Tu tamē tene priuilegium in casu huiusmodi.

Articulus XIIII

Nterficietur si quis causa necessitatis a & perpetrans propter sui corporis periculū eū in iudicium adducere non audeat. b Si uenerit absq; mortuo & fateatur anteq̄ aliquis contra eum agat offerēs se de eo iustificari, corporale iudiciū sibi pro eo non inferatur. Iudici tamen maior nummorum sicut solet acquiritur mulcta c & parentele interfecti uerigeldus adiudicetur, ad quem acceptandum ad primum secundum tertium iudicij bannū agnati mortui cittentur, ut recompensam seu uerigeldū accipiant pro agnato, etsi non uenerint pax reo seruari sententiabitur & cum uerigeldo supersedere pronunctietur quoscq; propinqui per actionem ab eo eundem extorquēt. Cum huiusmodiq; interfecto nullus eum uincere pōt postq̄ se anteq̄ accusaretur iudicio præsentauit. Si uero interfectus nondum sepulture traditus in iudicium aportetur & contra aduersarium proponatur reus stricto modo hoc est pro collo respondere aut mortuum ut supra dictum est d cō/

a. *Cōcordat Iur. mu. ar. lxxxviij.*

b. *Textus uetustiores ita legūt, & nō audet ex metu arcā eum manere ut eum ad iudicem apportet & contra eum quæruletur.*

c. *Hoc est mulctam maximam iudici demerebitur, de mulctis uero quomodo exolui debeant uide infra li. iij. ar. lxiij. et lxiij. & item li. i. ar. liij.*

d. *Quomodo autem id fieri debeat uide supra li. i. ar. xlix. & l. & item lxiij.*

uincere eundem oportebit.

Glosa.

Interficietur si quis causa necessitatis.&c. An autem quis dicitur homicidium fecisse in defensa, iudicis arbitrio committitur. Sicut an iustus sit metus. C. de trāfacti. L. interpositas in glos.

Corporale supplicium ei pro eo non inferatur. Hic ergo magis attenditur causa faciendi & modus ac animus q̄ factum. ff. de fur. L. verū. ff. man. L. si procuratorē in prin. lxxxvi. dis. non satis. xv. q. vi. c. i. de pe. dis. i. quamuis

c. De malefitio nedū patratores sed & auxiliarij accusari possunt.

Nota quod non solum tenentur de maleficio illud perpetrantes [c] sed etiā tenētur alij tanq̄ socij & auxiliatores, nedum ex insultu & coadunatione prebentes fauorem, immo ex sola p̄sentia si per eam insultus reddatur timidior ad hoc quod no. lo. An. post Inn. in. c. continentia de cle. percus. Oportet autem vt dicantur socij auxiliatores quod omnes in rixa sint pariter principales, & ad maleficium illud perpetrandum principaliter coadunati. L. ij. §. homines. ff. vi. bo. rap. Vnde censendi sunt pariter principales & omnes tenentur & sunt puniendi, vt in. L. si in rixa. ff. ad le. Cornel. de sic. in glo. or. & idem sentit ibi Bar. Et hęc vera quod potest cōcedi cōtra alios tanq̄ socios & auxiliatores quando eis constat de delicto principalis, alias nō, vt not. Bar. in. L. si is qui. §. si tu ticiū. ff. de furtis. Pro hoc etiā vide quod notatur de socio consiliario fauorem dante & de defensante in cle. i. de pœnis in glo.

Glosa.

Interficitur si quis. &c. Articulus iste limitat prius dicta, vbi dicebatur, qd' omnes sicarij rota plecti debeant. Homicide vero gladio puniri. Excipiuntur etenim qui causa necessitatis & in defensa aliquem occidunt, vt. ff. de vi. & vi. arma. L. vim vi. Qui enim alium, vitam sibi adimere volētem interfecerit, manet sine damno, vt. C. ad le. Corne. de sicca. L. his qui, & L. si quis.

Et perpetrans non audet propter periculum corporis &c. Et hoc euenire potest quia vix forsan solus ab eo absolutus fuit. Vel quia ita potens in amicis est quod eum ad iudicium p̄sentare non audet amicorum violentiam timens, vt. C. de his qui vi. me. cau. gest. sunt. L. si donationis.

f. Aliquæ glosæ addunt etiā si pro tūc ꝓpter metū corpis solus p se iudiao nō compareat, nisi enim id adderetur, declaratio glosæ sequentis eū legibus inductis locum non haberet.

Offerens se de eo iustificari. &c. Istius oblationis testes eum habere oportet, necessitatemq̄ declarare defense & ita non demeretur pēnā colli, f & hoc ex eo fit, nulla enim sententia cōtra absentem lata ligat nisi sit absens ex cōtumacia, quod hic non fit cum vnus ex metu iudicio comparere non audet, vt. C. de ꝓcu. L. quia absente, &. ff. de pœnis. L. absentem &. iiij. q. ix. c. caueāt. In cōtrariū licet istius esse videtur. C. de his qui per metum iudi. nō appel. L. i. vbi habetur si contra te iure pronūciatum fuerit, nec appellationis auxiliū imploratum est. Intelligis acquiescere te statutis oportere, In sacro em comitatu nostro timere nihil potuisti. Fx quo itaq̄ iudices omnes imperij autoritatem gerunt, quare nec timere eos vnus debet, sed nec in proposito metum allegare iste poterit, nisi illud probet sufficiēter, vt. C. de his quę vi. met. causa. L. cum te. &. L. metum. ℟. quod lex in oppositum adducta non contradicit prius dictis. Intelligi enim debet quod coram iudicio imperatoris nullus timere debeat. Presumptio enim timoris in curia principis cessat, nam vbi princeps ibi securitas, secus autem fit in alijs iudicijs, vnde etsiquidem iudicia omnia eximperatore dependent, tucius tamen vnus prouiditur a violentia in curia imperatoris q̄ coram alio iudicio. Vel dic quod in proposito is qui ꝓpter metum corporis iudicio nō cōparet nō id facit vt iudicium formidet, sed violentiam timet ab amicis defuncti.

Iudici tamen maior nummorum acquiritur multa. &c. Quęrere vnus possit quur id fiat. Si enim deliquit, pecunijs refundere iure non potest. Si nō deliquerit, quur pecuniam perdit. Quod aūt innoxius sit, & nihil deliquerit, habeī. C. ad le. cerne. de siccarijs. L. his q. &. L. si quis, &. ff. eo. ti. L. i. §. diuus Adrianus & ita propinqui iniuste pecuniam ab eo accipere videntur quod fieri non debet. Nullus enim locupletari debet cum iactura aliena, ve. ff. de reg. iur. L. iure nature. ℟. qd' iuste accipiunt pecuniam, quia iste optionem habet si venire vult & defendere sese pecuniam retinebit. g Si vero potius prestare pecuniā vult, iste iusto et sine peccato accipit, ex eo, quia cū bona voluntate offertur.

g. Hæc glosæ declaratio non est ad mentem textus articuli præsentis, innuere enim textus uult quod dato si cōpareat reus anteq̄ contra eum quæstum sit iudex mulctam ab eo acqrit ℟. itaq; qd' propinqui illius ocasi iusto pecuniam accipiunt ex eo quia ius istud sic statuit & id fieri admittit non omnium etenim quæ iure statuta sunt ratio assignanda erit.

Quousq̄ propinqui per accionem ab eo eandem extorquent. &c. Queritur quo pacto p̄ querelam id lucrari debeat, exquoquidē prius citati non comparuerant, Citatus vero nō comparens ruit in causa, vt. ff. de re. iudi. L. contumacia. ℟. quod id vbi dicebatur quod videlicet agnati mortui ad primum secundū & tertium citentur. &c. Citacio ibi accipi debet pro denunciatione & non propriq̄ proicitatiōe, nullus enim alium citare potest nisi eū accuset, vel quod accusetur, quod non fit in proposito. Propinquos enim in eo casu nullus accusare intendit, sed nec ipsi aliquem accusant, & ita nulla citacio fuit. Quidsi quesiti fuissent an venire teneantur. ℟. quod non, qa iudex non susceptat querelam illorum propter illius qui prius venerat excusationē, quā & prius audiuerat, & ita querela illa pro non incepta habetur, vt. ff. de reg. iur. L. nō videī. Si vero interfectus nondum sepulture traditus iudicio apporteī ab amicis, vt textus habet. &c. Queritur quid tandē interfector fa-

h. Non omnes homicide puniendi.

i. Occidens patrē matrem fratrem auum filiū pœna grauissima.

cere debeat in eo casu. ℟. quod occisorem alloqui tenetur duellariter seu penaliter, acsi eū dem solus ad iudicium apportasset, vt supra li. i. ar. lxiij. & hęc est prima exceptio, [h] qd' non omnes siccarij seu homicide rote apponi aut capite plecti debent, istum enim excusat defensa legalis. Eximūt etiam leges a rote pena illos qui parentes occidunt propter enormitatem facti aliam eis imponentes penam. Vnde nota [i] quod qui patres, matres, filios, auum, auiam, consanguineum seu affinē occiderit, seu conscius criminis existat, neq̄ gladio neq̄ ignibus neq̄ vlli alie solenni pene subiciatur, sed insutus culeo cum cane & gallo galinaceo, vipera & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus serpentium contubernijs misceatur, & vt regionis qualitas tulerit vel in vicinum mare, vel in amnem proiciatur, vt omni elementorum vsu viuus carere incipiat, eiq̄ cūctis superstiti & terra mortuo auferatur. Si vero hęc vicina non sunt, bestijs subiciatur, vt Insti. de publi. iudi. §. alia. C. de his qui paren. & libe. occi. L. si quis. ff. ad le. pompe. de paricidijs. L. vlti. Grauitas em excessus pēnam adauget, vt. C. ad le Iul. de vi. publi. L. si crimis. Quur aūtid fiat nota secūdum aliquos declarationē. Caris etenim designat quod iste nequam homo honorem parentum suorum quem eis debebat nō nouit, quemadmodum & caris qui cecus in nonum vsq̄ nasciī diē, Gallus denotat elatum animū quem erga parentes gessit, quemadmodum & gallus elati animi est. Vipera designat parē tum infelicitatem. Masculus enim vipere cum commiscetur femelle, imponit caput in os ipsius & exinde cōcipit, propterq̄ libidinem in actu coitus conceptā, abrodit masculo caput & moritur, fetus iterum cum nasci debet abrodunt sese de ventre & femella moritur. Simia similitudinem representat facti. Simia etenim multa facit quę factis hominum similia videntur, non tamen sunt, sic & iste apparet quidem homo esse & non est secundū factum, ex eo, quia non humanum factū egit parentes occidendo suos.

Articulus XV.

[a] Alij textus habent digitto cautionē præstare pro eo ne unq̄ aliquis de cætero eundem impetat in dicta causa.

b. Concordat Iur. Mun. xcix. glo. clarius uero ar. Cxvi. in textu

Qui coram iudicio [a] causam inchoauerit ꝓ qua ipsum uarendam præstare oporteat. [b] Si uarenda iam facta postmodum alter superueniens causam apud iudicē proponat eandem, & qui prior egerit superuenientem iure per sententiam amouere nō poterit, eum causam dimittere oportebit cum recōpēsa sui dimidia, [c] aut carere manu dextra cum qua uarendam promittebat & Iudici mulctam, [d] Varenda si promittatur aut præstatur pro rebus hæreditarijs, expeditorijs, aut pro utensilibus seu mobilibus [e] & si in his uarendam ratam non tenuerit, quia scilicet sibi per sententiam infringatur, promissor iudici dare mulctam & res illas cum emenda dimittere cogitur.

c. Hæc pœna recessit iam ab usu moderno rum.

d. De uarenda & eius utilitate inde infra li. iij. ar. xiij. Iur. Mu. ar. xli. glo.

e. Nota quod iure cōmuni etiam est causa similis huic ut cum plures petunt rem ab uno tunc victor tenetur victo prestare cautionem quod eum defendet indēnemq̄ conseruet, ut ff. de rei. uend. L. is à quo, & ff. de pactione hæreditatis L. ulti. & qui hanc cautionem habet rem habere uidetur quantum ad hoc ut his qui ꝓ eo cauit, respondere pro eo tenetur. ff. ad le. fala. in pleriscq̄ legibus.

Glosa.

Quicunq̄ in iudicio. &c. alias autem secundū ius cūmune in causis in quibus locum habet euictio, re euicta veniūt sumptus ad interesse in euictione, vt in. L. si cōtrouersia. C. de euicti, vbi dicitur. Si controuersia tibi possessionis quā bona fide te emisse allegas ab aliquo mouetur, actori hęrediue eius denūcia. & si quidem obtinueris habebis quod emisti. Si autē euictū erit a venditore successoreue eius consequeris quanti tua interest in quo continetur etiam eorum perfectio que in tē empram ate vt melior fieret rogata sunt. Et vide etiam infra eo. li. ar. xxxvi.

Glosa.

Dictum & abunde declaratum est superioribus de iniurijs tum & quę pene desuper sancite sunt. Precedenti etiam articulo expressit quomodo factum ex negligētia vel in defensa patratum emendari debeat. Articulus presens casum quendā ponit, si varenda cui ꝓmittatur pro impetitione aliqua, vtpote occasione homicidij vel vulnerationis quid sufferre ille primus impetitor teneatur, textus in se planus est.

Si varenda iam facta postmodum alter superueniens. &c. Quid si fuerit presens & viderit negotium agi, verigeldumq̄ & pecunia tolli. ℟. quod post modum querulari non poterit ex articulo. vi. eiusdem li. ij.

Per sententiam amouere non poterit. &c. ex isto sequit qd' si quis iure propellit a querelatā q̄ illā non incepisset reputa. ff. de reg. iur. L. nō videtur. Vbi habetur. Nō videur q̄ id capere quod ei necesse est alij restituere.

Aut carere manu dextra. &c. & hoc ex eo fit quia per id emendatur excessus eius qd' videlicet varendam manu promisit, quam perficere non potuit, quare manum vt textus habet amittit, qua varendam promiserat.

Quęritur varendam manu promittens. eāq̄

perficere non valens mediaq; recompensa vt textus habet eliberet sese, f an fidefragus nũcupari vel incusari poterit necne. Quidam dicunt qđ sic ex articulo. xxxvij. &. xxxviij. li. i. supra. Promissum enim illud negare non poterit ex quo coram iudice factum sit ex arti. vij. li. i. in fine. Rz. quod ad ulteriora cogi non debet varende promissor, nisi in quantum Verigeldus suus se extẽdit, ille enim qui coram iudicio promittit quid, non aduersatio sed iudici promittere dicit, & in illo pars vtraq; ius suum cõsidere & respicere debent, vt supra eo. li. ar. ix. Nec iudex contra eũ maiora extendere poterit, sed nec alios permittere vt sibi maiora obiciãt, nisi id quod iure descriptum est & prout ius disponit, nisi forsan sibi vltra id promissum quid sit, vt Insti. de offi. iudi. §. i. Si ergo iste quod fidefragus sit accusaretur, maior pena contra illum extenderetur q̃ ius statuerat, quia vt sic in isto casu perderet honorem, g honor autem maior est q̃ manus ipsa quã iste demeruit. Pena autem seuerior extendi non debet. vt. ff. de pẽnis. L. absentem.

Cum recompensa sui dimidia. &c. Quęritur an iste infamis redditur necne, h quidam dicunt quod sic, opinionem fundantes suam super ar. xxxvij. &. xxxviij. li. i. & ar. xiij. supra, li. ij. Vbi dicitur qui crinem aut cutem redimerit. Iure priuatus manet, a fortiori iste qui manum redimit Iure priuatus esse debeat. Rz. quod redimens vt sic manum nihil sibi in iure nocere potest. Omnia siquidem in iure cõplanari debẽt, quę per ius specialiter expressa non sunt. Sed quia ius eũ cutem vel crinẽ redimerit quis, infames esse nõ expressit, nisi fures & predones vt supra li. i. ar. xxxvij. et xxxviij. &. C. qui ex cau. ali. infa. irroga. L. non damnatos. Quare in proposito iste infamis non erit sed micius contra eum procedit In contrarium licet istius videatur esse articulus. lxvi. in fine, li. i. vbi habetur qui vitam aut manum ei condemnatam liberauerit infamis iudicetur Tu tamen responde quod ibi loquitur absolute & sine cõdicione aliqua cui manus abiudicata sit, hic autem loquitur cõdicionaliter qui suum medium verigeldum soluere noluerit carebit manu dextra, vide ad id. C. de trãs. & cõpro. L. trãsigere &. L. causas Quęritur exoluens vt sic medium verigeldũ videtur iam vt textus habet absolui ab impetitione quacunq;. i Et quia ab illo quem insecrabat plenum susceperat verigeldum, quare medietas videtur ei remanere, & ita collusio eius eum iuuabit ac promouebit, quod de iure fieri non debet, delictum enim & dolus nemini patrocinantur. ff. de reg. iur. L. nemo. Rz. quod medium verigeldum dare debet illi quem varendare promiserat & hęc est sua pena, & cum hoc plenum verigeldũ, hoc est pecuniam quam ab eo acciperat eidem vicem uersa restituet, & ita dolus eius eum non promouebit. ¶ Per simile etiam soluitur mulcta & emenda, per illum qui iuramẽtum promserit pro debito quod tamen non perfecit vt supra eo. li. ar. xi. De huiusmodi recompensis habẽt etiã Insti. vi. bono. rapto. §. sed ne dum. Quęritur, quid facturus est tandem iste super ueniens, quem ille primus iure repellere non potest. Rz. quod totum ius quęrulandi pro se habebit agere q; contra reũ poterit sed & reus similem defensam habebit. Vnde si prius accusatus pro homicidio vel furto liberatus fuerat & nunc liberabitur k in similibus eũ simile ius pronũciatur, vt Insti. qui. mo. ius. pa. potes. §. pari. &. ff. de verbo. obli. L. a ticio in fi.

Varenda si ꝓmittatur. &c. Paragraphus prę cedens dixerat de his qui varendã promisſam explere non possunt in causis criminalibus. Paragraphus presens disponit in simili casu de varenda promissa in causis ciuilibus, quę & micior est, quare & pena desuper statuta tollerabilior, iuxta quantitatem etem excessus, etiam pene statuuntur vt Insti. de publi. iudi. §. item lex. &. C. ad le. Iul. de vi. publi. L. i.

Articulus XVI

Varẽdam actor quilibet præstare debet [a] in causa mortis, homicidij, mutilatione, & uulnerũ pro domino suo & pro suis agnatis. [b] Qui alium mutilet uuln eraueritue conuictus manum ammittit. Quibus iniurijs [c] duello qs uincitur pœnam demerebit capitalem. [d] Quilibet emendam si eam suis non minuit uicijs secundum suam obtinet generationem. Quando præco iudici mulctam demeretur pro eo quod eũ super suo neglexerit iudicio, tunc mensuram regis ideſt maldratam [e] pro mulcta præstet quæ in triginta duobus uirge quercine uiridis duorum cubitorum longitudine uerberibus noscitur comprehensa. [f] Qui in ore, naribus, oculis auribus lingua manibus genitalibus pedibus mutiletur aut eorum usu priuatus, huiusmodi membra si sint persoluẽda quodlibet horum cũ dimidij ue-

f. Varendam manu promittens & eam perficere non ualens an fidefragus sit.

g. Priuatio honoris maior est pœna corporali.

h. Recompensa manũ redimens an infamis efficiatur.

.Nota dubium pulchrum & solutionẽ eiusdem.

k In similibus casibus simile ius pronunciatur.

a. Concordat Iur. Mu. ar. Cxvi.

b. Alij textus legunt quamcumq; uiolentã actor contra reum p duellũ probauerit pœnam demerebit capitalem, concordat Iur. Mu. ar. lxx.

c. Lex etiam xij. tabu. hoc idem sonare uidetur cum dicit si membrum rupit meum talio esto, propter os uero fractum nummariæ pœnæ constitute sunto.

d. Vide hoc idem infra li. iij. ar. xlv. glo.

e. Concordat infra li. iij. ar. lvi. glo.

f. Secus est de iure cõmuni ubi uulnerans liberum hominem condemnatur arbitrio iudicis, ut ff. si quadrupe. pauper. L. ex hac.

g. Alij textus addunt dens.

h. Concordat Iur. Mu. ar. xc.

i. Alij textus & uerius habent dummodo non moriatur quis, quotcũq; sustineat uulnera in uno impetu uulneratus unam rea pte emende aut recõpensæ medietatem.

k. Concordat Iur. Mu. ar. lxxxix.

l. A contrario ergo sensu si uulnera fuerint carnalia uel duellaria liberari non poterit simpliciter emenda sed medio uerigeldo in aulli actione, In criminali uero in Curti sibi credit, ut hic in textu. §. ij. & infra li. iij. ar. xxxvij.

m. Ex febre post uulnus superueniente si moriatur quis an ex uulnere mortuus dicatur.

n. An tutor pupilli possit reddere pacem occasori patris pupilli

o. Masculi tantũmodo recipiunt compositionem pro mortuo & non fœmine.

rigeldi summa persoluetur. [g] Quilibet digitus & pedica emendatur secundum quod eius est in uerigeldo decima pars constituta. [h] Quociens quis in uno membro uulnerat tur aut mutiletur in uno actu [i] dũmodo tamen nõ occidatur dimidio uerigeldo contentatur, quando uero secũdario in alio membro mutiletur dimidij uerigeldi donatio iteratur. Cui sola caro uulneratur [k] alij textus habẽt qui absq; uulnere carnis percutitur aut mendax arguitur, eidem secũdum generationem suam [l] præstetur emenda Abscidatur membrum alicui quod ei antehac in iudicio ratione mutilationis fuit persolutũ nonnisi emendã pro eo consequetur.

Glosa.

Varendã quilibet pro [m] homicidio aut mutilatione. &c. An autem mortuus ex febre superueniente post vulnus dicatur mortuus ex vulnere. Dic quod hoc aut constat esse ex malicia vulneris, aut ex alia causa, aut dubitat, & tunc statur dicto medicorũ, etsi in loco nõ est nisi vnus medicus ei soli credet circa examinationem vulneris, si sit bonus homo & in multis locis talis est iuratus qa agitur de magno prejudicio. Mortuus autem infra triduũ presumitur mortuus ex vulnere. vt. L. i. C. de emen. propin. de hoc vide in spe. de homi. & ibi per Bald. in addi. [n] Sed an tutor pupilli vel ipse pupillus potest reddere pacem occisori patris. Dic quod solus tutor non potest sed pupillus si expediat cum autoritate tutoris & cum decreto iudicis, presumitur tamen quo pax & concordia cuilibet expediant secundum Bald. vbi supra. Scias etiam qđ fideiussor in processu vulneris nõ tenetur mortę secuta qa primus processus annullatur mutato titulo criminis, nec est in his eadẽ forma agendi, nec idem exitus controuersie de hoc in spe. de fideiuss. §. i. ver. sed pone. Vide etiam in. c. ij. de cle. percuss.

Et pro suis agnatis. &c. [o] Quia masculi tantum & non femine recipiunt compositionem patris, vel alterius consanguinei occisi, vt in Lombar. de homici. liberi homi. L. si quis. Conuictus manum ammittit. &c. Sic etiã secũdum. L. Frederici, quę est in vsi. feud. tit. de pace tenenda. §. si quis alium p solo vulnere manus amputetur.

Quilibet digitus & pedica emendatur. &c. Pro hoc etiam vide in mercu. in. c. delictũ de reg. iu. in. vi.

Cui sola caro vulneratur. &c. Sed quid si statutum dicit quod percutiens aliquem puniatur in. x. An pluries percutiens, pluries punietur. P Dic quod pro quolibet ictu debet fieri punitio, fallit in occiso, quia ex omnibus resultat vnus titulus crimis & vnus finalis effectus, de hoc vide in spe. ti. de sen. §. i. ver. sed pone in statuto, & ibi in addici. dicit. Ioan. And. quod Ia. de Are. distinguit. An statutũ dicat q dederit alapam, an qui alapauerit in primo casu secũdum numerum palmarum, secundo semel tantum puniatur. Ipse tamẽ Ioan. And. ibidem sic distinguit cum quęritur. An ex multiplicitate delicti multiplicetur pena. q Aut enim ex actu cõtinuato pluries delinquo, aut ex actibus separatis & diuersis. Primo casu aut sunt eedem species delicti, aut diuerse. Si sunt eedem tunc vnum erit delictũ & vna sola pœna puniendum. Nisi in plures & contra plures personas delinqueretur quia tunc numeratione personarũ plura delicta cẽsentur. Secũdo casu quando sunt diuerse species delinquendi licet ex eodem facto continuato, tunc plura & diuersa sunt delicta, nisi ad eundem effectum omnes species sequerent. In secundo autem membro principali scz qñ separati & diuersi sunt actus tũc si sępius iteratus sępius in alterius iniuriam vertitur rociens delinquẽs tenetur quociens iterat. Si autem nõ respicit alterius iniuriam vel damnũ, vt quia respicit delinquentis malos mores, tunc ter tantum puniatur in anno & nõ vltra ad quę allega. & plenius, vide in loco prealegato, vide etiam Bald. in addi. spe. ti. de contuma. [r] Et hoc scias quod si ꝓuocatus ad irã dixit verba iniuriosa non tenetur de verbis iniuriosis, quia talis magis repellit, q̃ impellit, de hoc per Bald. in addi. spe. tit. de accusa. & vide etiam notata in spe. ibidem vers. qđ si te. & titu. de aduocatis. §. iam nũc. ver. hoc tamen post prin. §. Non em̃ debeo seruare honorem ei qui mihi vituperium facit. ff. de iniust. vo. L. sed si hac lege. §. prostituta. Adde infra. li. iij. ar. xlv, vbi vide in. L. vulgaris est quęstio. ff. de furtis ꝑ Ange. & per Ioã. de sñ. in. L. defuncto eo qui reus. ff. de publi. iudi. & in. L. q seruo. §. si duo serui. ff. de fur. ꝑ Ange.

Glosa.

Varendã quilibet pro homicidio. &c. Et hoc ex eo fit, quia sibi promittere debet quod eũ varẽdare vult & euincere ab impetitiõe quorumuis, vnde in textu exprimuntur cause ꝑ quibus varenda expeti debet, vt est homicidiũ, mutilatio, vulneratio. &c. & hoc intelligẽ si homicidiũ illud vel vulnus in defensa vel ex improuisione inflictum est. Vel si ad

p. Pluries percuẽs an plures puniatur uide Iur. mu. ar. xc.

q. An ex multiplicitate delicti etiã pœna multiplicetur.

r. Ad iram prouocatus si uerba iniuriosa dixerit non tenetur de uerbis iniuriosis.

concordiam negocium cessit, vel de iure fieri admitatur, quia vt sic vt textus habet varenda prestari debet pro domino & suis agnatis. Vnde p intellectu textus clariori notandum f quod domini duplices sunt. Primo in respectu liberorum famulorum, qui eis bonafi de inseruiunt, vt Insti. per quas psonas nobis .§. idem placet. Si famulis nostris vt sic quid contigerit non opus est quod ipsi varendam prestet pro dominis, Pro iniuria enim illorū nō competit actio dominis ipsis sed nulus cogitur ad varende prestationem nisi cui actio & querela competit, suo itaq; nomine famulos agere oportet nisi forsan in contumeliam dominorū quicq; actū sit, vt infra ar. xxxiiij. & Insti. de iniur. §. sed si. Nam vt sic etiam domino pro contumelia refarcire tenetur nisi iuramento sese absoluerit, vt. ff. eo. ti. L. lex. cornel. §. hac lege. Secundo domini dicuntur in respectu suorum seruorum illiberorū, & seruis huiusmodi respondere non oportet sigs in eis deliquerit, sed dominis ipsis, vt insti. de iniu. §. seruis. Sed nec varendam promittere poterint, verum dominis actio totalis cedit. Vnde etsi quidem huic contrariari videtur. §. siquis. Insti. de. inuti. stipula vbi innuere videtur hanc stipulationem esse inualidam. ℟. tamen quod ibi loquitur de iniurijs seu contumelijs. Textus vero presens intelligi debet de homicidio vel mutilatione que violenter fit seruo. & ita varendam dominus promittere tenetur, alias nullus sibi verigeldus cedet. Vel dic & intellige textum, de vasallis q sub vno domino infeudati sunt, qa vt sic actionē intentare volentes pro domino varendā prestare tenentur.

f. *Domini duplices.*

Et pro suis agnatis. &c.[t] Queritur an frater matris vlcisci possit meam iniuriam vel mortem sicut mei patris frater, vel mei patrui filius. ℟. quod vindicta est duplex[u] Quidā vlciscūtur facto Quidam vero iure, Istis ex parte gladij ius admittit querelam ex eo, quia pro suis agnatis duellum inire tenentur, hoc est quia tutores eos esse oportet in omnibus que relis, vt supra. li. i. ar. xlij. & lxiiij. Insti. de legi. agna. succes. §. penul.

t. *An frater matris posset ulasa mortem alicuius.*

u. *Vindicta duplex.*

Quid si mulieri quis iniurietur actioneq; intentata an maritus varendam promittere debeat, vel proximior agnatus. ℟. quod maritus, qa ipse est tutor & defensor vxoris q̄diu vixerit, vt supra, li. i. ar. xlv. Insti. de iniur. §. patitur.

Qui alium mutiler. &c. hoc intelligi debet cū vnus ex proposito bono & violenter id faciat, conuictus enim manum ammittit.

Quibus iniurijs duello quis conuincitur. &c. de his vide supra, li. i. ar. xliij. & xliiij.

Quilibet emendam si eam suis non minuit vicijs secundum sui generationē obtinebit. &c. hoc est iuxta clipeum sue dignitatis, vt supra li. i. ar. iij. & i. dis. c. ius militare, nisi vt textus habet ex delicto emendam diminuat suā ita quod iure priuatus declaretur, vt supra, li. i. ar. xxxviij. & infra li. iij. ar. xlv §. vlti.

Quando prco iudici multam demeretur. &c. & hoc ex eo fit, quia paucam pecuniā habent, cum ergo emendare pecunia excessum non possunt puniuntur corpore, vt in auten. de pa. tenen. §. i. coll. x. & infra li. iij. ar. lv.

Qui in ore naribus oculis. &c. Id quod textus habet aliter alibi tenebatur, qui enim aliū mutilauerat, etiā in eodem membro mutilabat, ex lege. xij. ta. que leges ab Atheniēsibus Romam allate fuerunt vt dis. vij. c fuerunt. Istud tamen propter paupertatem magis statutum fuit, vt qui non haberet vnde pecuria emēda ret membrū perderet, vt Insti. de iniur. §. pena. Secundum leges autem posteriores dabat arbitrio iudicis, vt iuxta excessum pnam staueret, vt Insti. eo. ti. §. eodem. [x] Saxones aūt quia determinatum & a lege statutū habent verigeldum & emendam secundum quas eos emendare oporteat, quare nec maior imponi debet, & estimatio eorum cessat.

x. *Estimatio excessuū iudicē tessat iure Saxonico, vide supra li. i. ar. lxviij. glo.*

Genitalibus. &c. Istud intelligi debet si genitalia abscindantur ex improuisione vel negligentia, quia si studiose quis alteri, sibīpsi, vel etiam seruo, ex proposito genitalia absciderit vel castrandum procuraverit, medietatem bonorū perdit, vt. ff. ad le. Corne. de siccarijs. Lis qui, vbi habetur is qui seruum castrandum tradiderit pro parte bonorum dimidia ex senatusconsulto mulctabitur &. L. eiusdem. §. qui hominem. vbi habetur si alicui libero, & ipse etiam liber sit id fecerit in exiliū mitti debet. Si vero vilis cōditionis esset bestijs ad deuorandum datur.

y. *Lex etiam xij. tabul. in eā sententiā cedere uidetur cū diat. Si puerum quis castrauerit licet preaoscrē scerit eūdem, quadruplū præstato.*

Dūmodo tamen nō occidetur. &c. [z] Ex isto habetur quod pro multis mutilationibus in vna guerra factis nonnisi vnus exoluitur medius verigeldus. Itidem etiam fit in vulneribus duellaribus quia mutilationes & vulnera duellaria habent similem emendam similē pnam & simile ius vt superioribus declaratum est, quod aūt id ita se habeat, ex his que sequuntur liquet. Si enim vnumquodq; vulnus itidem etiam & mutilatio medio soluere tur verigeldo, extunc excessus in viuum patratus in maius extenderetur q̄ contra interfactū qui exoluitur vno integro verigeldo, hoc est decemocto libris. Mutilatio vero & duellaria vulnera nouem libris.

z. *Vide Iur. Munī. ar. xc. glo.*

a In textu cum dicitur, quando tamen secundario in alio mēbro mutiletur. &c. Id qđ hic dicitur quod ei videlicet omnem mutilationem emendare oporteat contrariari videt priori paragrapho vbi dicebatur quociēs in vno membro quis vulneretur aut mutiletur in vno actu dum tamen non moritur dimidio verigeldo cōtentatur. ℟. quod vnum nō contrauenit alteri ibi enim in priori paragrapho loquitur, cū quis mutilatur in vno actu, hic vero de actu secundario, hancq; gratiam ius addidit mutilatis ne ex animo destruātur, nā

defendere sese minime possunt, ad hanc materiam vide etiam infra ar. xxi. in glo.

Cui sola caro vulneratur. &c. hoc est cū vulnera sunt non tamen duellaria, vt supra arti. lxviij. li. i.

Secundum sui generationem prestatur emēda vt Insti. de iniur. §. pena.

Abscidatur membrum alicu. &c. hoc ex eo fit quia iam antehac sibi exolutum est.

Nota quod vltra has in textu positas pcenas sunt & alię propter varios excessus in legibus pene statute [a] vtpote pena falsificantiū literas, vel sigilla falsa adaptantes & qui cōscij sunt si liberi fuerint in exiliū dar tur. Si serui capite plectuntur, vt in Insti. de publicis iudicijs. §. item.

a. *Sigillorum falsificatores.*

b Qui frumenta coemūt vt carisiam faciāt, vel qui seruant frumenta vt eo carius diuendant. xx. aureorū pena statuta est, vt. ff. ad le. Iul. de annona. l. ij.

b. *Annone coemptores in carisiam.*

c Theolonea nouasi quis instituerit. Centū aūrei pro pena statuti sunt & cum hoc redditur infamis, vt. ff. ad le. Iul. de ambitu. L. vrica

c. *Theolonea instituētes.*

d Qui liberum hominem scienter loco sui serui vendiderit qui & plagiarius nuncupatur in legibus, vel occultat eum in damnum domini, vel consilio adest quod fugiat vita punitur. ff. ad. L. fauj. de plagiarijs. l. i.

d. *Plagiarij.*

e Qui contra imperium fraudem commiserit. Ciuitates aut arces defraudauerit, perdit vitā & bona si duello cōuincitur. ff. ad le. Iul. maiest. L. cunusq;

e. *Crimen l. sæ maiestatis.*

f Sepulchrorum violatoribus pena statuta est decem libre auri, vt. C. de sepulchro violato. L. qui.

f. *Sepulchrorum uiolatores.*

g Constitutiones nouas facientes capite plectuntur, vt. C. de seditiosis. L. i. pro seditioso enim censetur.

g. *Seditiosi.*

h Famosos libellos scribens, vel inuentos publicans capite punitur. C. de famosis libellis. L. Si quis.

h. *Famosos edentes libellos.*

i Aggerum & piscinarum ruptores igne crematur. Qui ad id consilium prestiterit perpetuo relegabitur, vt. C. de Nili aggeribus nō rūpen. L. Si quis. & infra eo. li. ar. lv. glo.

i. *Ruptores aggerum.*

Articulus. XVII.

[a] Filius non respondebit pro patre defuncto si quando fecerat iniuriā seu uiolentiam. [a] Pater filium super iniuria accusatum si iuramento suam probauerit innocentiam [b] excipere potest, si ab eo nō dum sit emancipatus. Si uero ambo in unius facti comprehēsi essent accusatione, extunc pater filium excipere non potest nisi ipse prius se ab hac excuset causa.

a. *Concordat Iur. Munī. lxxvi.*

b. *Aliqui textus habē semel excapere potest.*

Glosa.

Filius pro iniuria mortui patris &c. Concordat Insti. de perpe. & tempora. acti. §. non autē vbi dicitur. Est enim certissima iuris regula ex maleficijs penales actiones in heredem rei non competere. Que enim in facto cōsistunt, personales sunt, & ideo non transeunt de persona filij vel serui ad patrem, vel ad dominū, ff. de verbo. obli. L. fi.

Glosa.

Articulus ptens fundatur super certis legibus in quibus de perpetuis & temporalibus tractatur actionibus. Vnde pro intellectu textus clariori notādum [c] quod querela duplex est, perpetua videlicet & temporalis seu transitoria. Querela transitoria dicitur illa que vna cum persona contra quam querulatur cessat. Perpetua seu perhennis actio que etiā ad heredes deuoluitur, vt Insti. de perpe. & tēp. acti. §. hoc loco.

c. *Querela duplex temporalis & transitoria.*

[d] Filius non respondebit pro patre &c. Ad materiam articuli presentis pro & cōtra multę habentur leges, ex vna parte sentire videtur quod actio patris etiam in filium deuolui debeat, e diuerso vero id minime fieri debere concludunt. Quantum ad primum quod actio videlicet parentis heredi perireat, habetur Insti. de perpe. & tempo. actio. §. penales. &. ff. de reg. iur. L. rotiens. Vbi innuitur rotiens in heredem damus actionē de eo quod ad eum peruenit quotiens ex dolo defuncti conuenitur, non quotiens ex sua, & item de reg. iur. L. heredem. vbi habetur heredē eiusdem potestatis iurisq; esse cuius fuit defūctus & itē. ff. eo. ti. L. hereditas. vbi dicit qđ hereditas nihil aliud est q̄ successio in vniuersum ius quod defunctus tēpore mortis habuit. Ex his itaq; colligitur quod si ius totum heres sui patris accipit etiam pro excessu eius merito respōdere deberet. Ex aduerso vero & proborationē articuli presentis sunt alię plęreq; leges que precise dicunt filium non debere respondere pro patre defuncto, vt Insti. de perpe. & tempo. acti. §. non omnes autem. &. C. ne filius pro patre. L. patris nomine. & ff. de reg. iur. L. hereditas. Vnde ad sopiendū hanc iurium & legum allegatarum controuersiam, nota [e] quod querela quatuor euenit modis. [f] Prima incipit tempore vitę patris, vergitq; in sanguinem, & vt sic filius non respōdebit pro patre, vt. C. ne filius pro patre.

d. *Filius pro iniuria patris an respondere cogatur uide pro & contra.*

e. *Querela quatuor euenit modis.*

f. *Nota iure feudali querela instituta potest triplicter ciuiliter, criminaliter & occasione feudi, & secundum hoc. triplicia iudicia fiunt. Primo cū ciuiliter agitur et in eo casu agit etiam potest cum rē iudicem & per sententiā obtineri quod in locū suū subdelegeat aliū cui a iudice cogatur ius dare & recipere si actio est pœnalis dato quod statuat loco sui aliū ac tamē ille super eā iudicare nō pōt, sed causa & cognitione exaudita & cōscripta ad superiorē iudicem relegare, si occasione feudi remittere eū debet ad dominū uel iudicem feudalē seo. c. dxi.*

L.vlti. Secunda sit post mortem patris que se etiam extendit in vitam vel famitatē qua pater propter excessum deneruit, & vt sic filius etiam non respondebit, vt supra li.i.ar.vi.in glo.filius enim non portat iniquitatem patris nec econtra, nam cuius vita excesserit ille moriatur teste Ezechiele propheta, & Insti.de ppe. & tempo.acci.§.non autem omnes. Tertia querela fit pro iniurijs quas contumelias vocamus & in eo casu filius etiam respondere non tenetur, quia nec ipsi filio respōderetur si post mortem patris sui agere vellet, vt Insti. de iniur. & famo.libel.§.iniuria, & infra li.iij. ar.xxxi. ¶ Quarta querela si mortuus pater tempore vite sue damnū faciat, furto, latrocinijs, hęres pro ipso respondebit in quantū de illo ditatus est, vel hęreditas exinde sit ampliata, vel si pater tempore vitę pro his fuerat accusatus, vt supra li.i.ar.vi.Insti.de ppe. & tempo.actio.§.aliquādo, &.ff.de reg.iur. L.sicuti. Itidem etiam fit in causa damni vel cōtumelie, si tempore vitę patris iudicialiter pro his ceptum sit, heres respondere tenetur & hoc si ad pecuniariam recompensam cesserit negotium aliter non vt.ff.de acci.& obli. L.omnes, & insti.de perpe.& tempo.actioni. §.penales. Ad legem vero in contrarium adductam.ff.de reg.iur.L.tociens, ℟. quod intelligi debet cum querela sit pro dolo mortui, ita qđ ex illo dolo heres ditatus sit, quare iusto respondere debet pro commodo susceptō, nullus enim ditari debet cum iactura alterius, vt.ff.de conditione indebiti, L. naturaliter, &.C.pro empto. L. eum qui.

Pater filium pro iniuria accusatum. &c. Paragraphus iste etiam super certis fundatur legibus signanter.ff.tit.de noxalibus actionibus & item.ff.si fami.fur.fecis.dica.L.vtilissimū, vbi habetur si seruus noxam fecerit, dominus duplicem habet optionem, vel eū actori dare pro excessu, vel noxam redimere.

Pro intellectu paragraphi secundi vbi dicebatur quod pater filium super iniuria accusatum excipere potest. [h] Quomodo id sit verū & quomodo non, quędam necessario notanda veniunt. Primo quod pater non plus nisi semel accusatum excipere filium potest, idq; fauetur sibi de iure Saxonico, nec enim deceret quod pater filium pro excessu exponeret, vel perire sinat, sicut dominus seruum exponere potest, vt insti.de noxalibus actionibus. §.vlti. Secūdo quod non sit emancipatus qa vt sic factum filij nocius est patri q̄ si emancipatus fuisset, vt, C.ne filius pro patre. L.i. Tertio quod pater pro filio iurare tenetur innocētiam declarādo suam, & hoc propter id vt filius iniurię que cōtumelia dicitur iuramento patris liberetur, vt supra li.i.ar.lxviij, &.ff.de iniur.L.lex Cornelia.§.hac lege, & hoc intelige si actio sit contra filium vbi ad iuramentum sibi cedat, alias solus ipse filius respōdere teneretur, vt Insti.de noxalibus actionibus §.fi. Quarto quod pater illius facti & querele innocens sit. Nullus enim alium excusare potest nisi se prius excusauerit, vt. C. si fami. fur. fecis. dica. L.i.

g. *Nota si pater cōtumeliam fecerit uerbo aut facto negotium; ceptum sit tempore patris & accusatus negauit uel recognoscat filius respondere tenetur & refundere pecunijs uxta exigentiam facti seu.c.aliuj.*

h. *Pater quomodo excipere à iudiio filium potest & quomodo non iude.*

Articulus XVIII

Sententiandum nō est qualiter qs debeat puniri [a] anteq̄ appareat p sententiam uictus ad cōdemnandū. [b] Nec debet per sententiam ostendi qualiter hæreditatem aut eius possessionem quis debeat probare, nisi prius fuerit probatio per sententiam adiudicata.

a. *Alij textus habent sententia inueniri non debet qua pœna reus puniri debeat nisi prius super crimine conuincatur.*

b. *Concordat Iur. Mun. Cxxxix.*

Glosa.

Ex articulo presenti doctrina datur quod nō ad omnia ferendariorum quesita seu interrogata iudex sententiam ferre debet, ordo enim in ferendis sentencijs necesse est vt obseruetur vt textus habet. Vnde si procurator querelā fermet, domine iudex principalis meus. N. querulatur contra. B. quod sibi equum furto vel preda abstulisset petitq; sententiam decerni cōtra furem vel predonem statutam, in isto casu non statim sententia ad interrogata ferri debet, quia si sententia ad quesita partis actoręq; ferretur accusatus ad responsionem & defensam venire minime posset, primū itaq; p̄bandum & conuincendum est quod fur vel predo sit, tandem quęratur quā pēnā iure demeruerit, vt. C. de edendo. L. qui accusare. [c] Nulla enim sententia in communi & generali ferenda est ad interrogata partis, vt.ff.de re. iudi. L.si se.§.condemnatum &.C.de accusa. & inscriptionibus. L. singuli &. L. accusatiōis. Quid si accusatus admittat actori probationem in causa quę in mortem cedit, an iudex sequi debeat. d ℟. quod sic si & in quātū etiā factum accusatus recognoscat e quia qui coram iudicio recognoscit pro victo habetur, vt supra li.i.ar.vij.&.xviij.§.i. C. de erro. aduoca. L.fi.&. C. de accu. & inscrip. L. accusatiōnis.§.nemo. Si vero accusatus admittat probationem sine recognitione illam iudex acceptare nō debet. Probatio etenim iudici fit & nulli alteri quia ipse est qui sententiam ferre debet, vt. C. quando dies legati, vel fidei. commi. L.i. Nec iudex alicui probatiōi credat nisi quę coram iudicio fit, vt.ij.q.i.c.deus oīs. ¶ Nec debet per sententiā ostendi. &c. In primo paragrapho huius articuli in actione criminali intentio legis declaratur, in isto vero

c. *Sententia in communi & generali ferri non debet.*

d. *Cōcordat infra ar. xxij.*

e. *Exinde patet quod ex sola confessione potest quis damnari dūmodo sit ex proposito & sine tortura, cum tormentis non valet nisi præcedant ueritimilia indicia & huiusmodi confessio non debet fieri coram solo notario, nec corā iudice in camera sed coram iudice ad bancū causarum. C. de custo. reo. L.ij. secundū Bal. & ff. eo ti. & item titulo de confessis. Vide supra in anno. arca. ar. xiij. eo. lib. ubi in parte cōtrariatur huic declarationi.*

paragrapho in ciuili actione propositum elucidatur. Si etenim bona alicuius impetantur, ille vero possessionem earundem alleget quā & probaturum se offerat, non statim possessionis probatio sibi adiudicanda est, nisi prius decernatur eidem probationem debere fieri, Vnde accusatus si possessionem alleget, possessionis causa prius dicenda est, & quomodo in possessionem venit res illa cui actor contradicat si poterit. Si vero posthac accusato possessionis priuatio decreta fuerit, interrogabit quomodo id probare debeat, alias si id non obseuaretur sententię inequaliter decerneretē quod fieri non debet. Textus in se planus est, ex declaratione precedentis paragraphi facile intelligibilis. Curare enim maxime iudex debet vt in similibus casibus similes ferat sententias, vt Insti. de actio. §. curare. & Insti. de offi. iudi. §.ij. C. de senten. & interlocutiōibus omni. iudi. L. preses. &.ij.q.vi.c. & qui appellat. §. diffinitiua. &. ff. de re. iudi. L.a diuo. §. Si super rebus.

Articulus XIX

Pater coram iudicio filiū emancipare ideſt sepa/rare a se poterit quantumcūq; parue res sint quibus emācipetur, dummodo per eum fuerint acceptate. Domino ser/uum iam condemnatum excipere licet [a] si iurare præsumat qđ ille ser/uus suus sit innatus, quodq; facti innocens sit, seruus tamen ille absq; iure erit & absq; honore.

a. *Concordat Iur. mu. ar.xij. glo.*

Glosa.

Pater coram iudicio &c. Sed quid si pater emancipauit filium, & donauit ei omnia bona sua, postea vero pater cōmittit maleficium quod exigit confiscationem bonorum. Dic quod si pater postea diu possedit presumitur donatio simulata & fit confiscatio. Secus si nō possedit pater, sed filius. Quidam autem dicunt quod presumitur fraus ex generali donatione sicut ex generali venditione presumit etiam fraus ex vicinitate maleficij. Vnde donacio vel vendicio bonorum omnium delinquentis, maleficio subsequuto non valet propter fraudem ex quo bonorum perdicio imminebat alias bene valeret donatio presentiū non autem presentium & futurorū simul, de hoc in spe. ti. de dona. ibi per Bald. in addi. formam emancipationis vide in spe. ti. de natis ex libero ventre ad finem & in. §. preterea per emancipationem Insti. qui mod. ius pa. potes. sol. Pater enim habet filios in sua potestate & non mater, vt Insti. de pa. potes. §. ius. &. C. de adoptionibus, L. mulierem, & ideo filius agnationem patris sequitur & non matris Insti. de legit. agna. tute. §. i. &. ff. ad munici. L.i. Et hoc etiā scias quod idem honor debetur parentibus etiam si non habeant filios in potestate, vt. ff. qui satisda. L.ij. §. prętor aic &. ff. de in ius vocan. L. parentes, &. ff. de obsequi. L.i.

Glosa.

In precedenti articulo habitum est de filio q̄ nondum emancipatus est, hic vero declarare vult secundum quem modum & in quo loco filius emācipari debeat. Articulusq; presens super certis fundatur legibus & signanter sup. § pretetea Insti. qui mo. ius. patriq; potes. solui. ibidē amplam inuenies ad hunc passum materiam & antiquam in hoc negotio consuetudinem, tum & postmodum latam obseruationis legem, [b] vbi habetur quod emācipatio antea quidē ex antiqua legis obseruatione p imaginarias procedebat venditiōes, ita quod consensus Imperatoris aduenirat, parentesq; quodam ficto modo filios vendebant, vendi tores tandē in continenti eos manumittebāt, idq; obseruabatur vsq; ad tempora Imperatoris Iustiniani, qui omnes Romanorum leges illuminauit, in luculentamq; redegit formam, vt Insti in prohe. §. omes. &. C. de vete. iur. enuclean. L. deo auctore. §. cum itaq;. Iustinianus tandem statuit quod quicunq; filium suum a sua potestate dimitteret vel emancipare voluerit, vt id coram iudice faciat necesse est, [c] vt Insti. qui. mo. ius pa. potes. soluitur. .§. sed emancipatio. &. §. nostra. vnde & articulus presens in eo concordat, cum dicit pater coram iudicio filium &c. & hoc ex eo fit, ne forsan posthac negare quisq; eorum id vellet. Id enim quod coram iudicio actum fuerit negari minime poterit, vt supra li.i.ar.vij. Ad hanc materiam vide etiam supra li.i. ar. xiij. in textu & in glo. abunde. Specialiter tamen sciendum est d quod etiam emancipatus patrem enutrire necessario cogitur si ad paupertatem deueniat, vt. ff. de liberis agno. vel alen. L. si quis a liberis in prin.

Dummodo per eum fuerint acceptate &c. Ex isto sequitur si filius emācipari recuset, pater eo inuito id facere minime poterit. [e] Emācipatio etenim fieri debet cum cōmodo vtiq; us, nullus enim contra velle suum ad aliquid cogi debet, vt. C. de pactis. L. si quis in conscribendo, nisi forsan filius sit inobediens vel excessiuus, quia vt sic ex certis causis exheredari poterit, vt in auten. de trien. & semis. §. frequenter. coll. iij. & supra li.i.ar.xvij. glo.

b. *Emāipatio quomodo fieri debet.*

c. *Concordat supra li.i.ar.xiij.*

d. *Emancipatus patrē necessario enutrire cogitur.*

e. *Emancipatio fieri non potest contra uoluntatē alicuius.*

f. Rationē uide quur dominus seruum condemnatum iuramento liberat.

Domino seruum iam condemnatum excipere licet &c. f Queritur quare seruus condemnatus solo domini sui iuramento liberatur cū tamen si decem etiam pro homine libero iā condemnato iurare velint sententia iam lata nihil proderit, vt supra ar. vi. §. vlti. & C. sententen. rescin. nō pos. L. impetrata. R. quod hoc fit ex eo, quia quando homo liber condemnatur ad vitam est eius damnum proprium. Sed cum seruus sententiatur, est damnum domini sui, & ita absoluit iuramento innocentiam suam eundemq; liberat, in tantumq; iuramentum valet g ac si iuraret, quod iumentum suum vel equus nullum intulisset damnum, vt. ff. de iuriis. L. lex Cornelia. §. hac lege. Dominus enim in eo casu eundem defendere potest, vt. C. de accusationibus & inscriptionibus. L. si cuiusdam.

g. Absurda hæc est glosæ declaratio hominem iumento approprians, homo siquidem etiam seruilis conditionis si sit rationalis tamen creatura est, sed & iuri naturali contrariatur, ubi nulla differentia est inter hominē liberū et seruū.

Absq; Iure erit & absq; honore. &c. Quærere vnus possit quur id fiat quod infamis reddatur, an est ex parte domini quod videlicet iniuste iurasset. R. quod non, sed ex eo infamis redditur seruus ille, quia fuit victus & condēnatus, vt supra li. i. ar. lxvi. &. C. ex qui. cau. infa. irroga. L. si furii.

Articulus XX

ERAtres sororesue [a] indistinctorum fratrū sororumue in successione hæreditaria fratribus, uel sororibus a patre aut a matre in generatiõe [b] præferuntur distinctis Textus uetustiores ultra id habent paragraphū sequentem, [c] Indistinctorum fratrum pueri æque similes sunt cum distictis fratribus in hæreditate percipienda.

a. Hoc est qui ex utroq; parēte fratres sorores ue sunt.

b. A contrario ergo non succedunt eū patruis contra auten. cessāte. C. de legi. hæredi. & auten. ut fratrum filij. §. hoc. col. ix.

c. de successiõibus uide supra li. i. ar. iij et xvij. et Insti de legitima. successi. §. nos uero.

Glosa.

Fratres sororesue. &c. Ad hoc dicit lex communis. Cessante successione linee descendentis & eius quę sola sit ascendentis vocātur primo fratres, fratrisq; premortui filij in stirpes ¶ Dico autem de fratre eiusq; fratris filiis qui ex vtroq; parente contingunt eum de cuius hęreditate agitur, quę persone veniunt etiam cum proximis gradu ascendentibus si supersint. Et quidē prędicti fratris filius præfertur fratribus defuncti, qui ex vno tantum parēte cognati erāt, post fratres aūt ex vtroq; parēte & eorum filios admittūtur ex vno latere fratres sororesue cum ipsorum defuncto/rum filiis in stirpem, vt in auten. cessante. C. de legi. hęredi. & Insti. de hęredi. quę ab intesta. §. cum filius &. §. fi. & in auten. de hęre. ab intesta. §. reliquum &. §. sequen. col. ix. cū. §. fi.

d. Regula ista qđ uidelicet medij fratris in aliud descendāt mebrum non intelligitur ulterius nisi inter integrum & mediū fratrem, quia q̄primum medij fratris filius cōcurrit cū integri fratris filij, filio, statim medij fratris filius, q̄prior erit ad hæreditādum q̄ integri fratris filij filius, & hoc est qđ dicitur hic in glosa. Si aūt uianor &c. postmodū uero subiungit exemplum, ut quia mortua fratris filius &c.

d Nota secundum Ius municipale Scabini Maydeburgeñ. pronunciāt, vbicunq; distinctus & indistinctus cōcurrunt scz premortue medie sororis filius, & integri fratris filia, præfertur indistinctus. Si autem vicinior quis esset sit distinctus vel indistinctus ille semp præfertur, vt quia mortui medij fratris filius prior est q̄ integre sororis pueri, puer, id tamē seruatur Iure prouinciali nō municipali.

Glosa.

Dixerat siquidem superius de diuisiõibus & seperationibus quę voluntarię eueniunt vt inter patrem & filium cum videlicet pater filiū emancipat. Is articulus determinat de seperationibus & diuisionibus, quę natura ipsa facit inter fratres vel sorores, cum dicit fratres, sorores ue. &c. Concordat ad id supra articulus tertius, li. i. cum dicitur indistinctorum fratrū filij. &c. e Ratio autem istius est quia indistincti propinquiores sunt in gradu q̄ distincti vt etiam supra habitum est li. i. ar. xvij. & ii. ff. de legit. agna. succes. §. nos vero. Tum etiam quia inde fit actus duplex ius habet ad succedendū, distinctus vero nō nisi vnum. Sed cui duplex ius habet ad aliquid maiori iure tollit illud q̄ ille qui simplex ius habuerit, vt Insti. de adoptionibus. §. si vero. C. de edicto diui Adriani tollendo. §. nos vero.

e. Rationē uide quare indistincti preferuntur distinctis.

Indistinctorum fratrum pueri. &c. In primo paragrapho dixerat de successione indistincti fratris quod videlicet propinquior est in succedēdo q̄ medius frater, de quo etiam habetur in auten. de consanguineis & vterinis. § quia igitur coll. vi. Is paragraphus determinat de pueris indistinctorum fratrum quod equę propinqui sunt in tollēda hęreditate patruorum sicut medius frater, vt in exemplo me mortuo, mei indistincti scu integri fratris pueri & distinctus seu medius frater equales erunt in accipienda hęreditate mea, & hoc est qđ supra. li. i. ar. iij. dictum est, quod fratres distincti cum fratribus indistinctis non sunt in eodem membro sed transeunt in gradū remotiorem, vt etiā habetur in auten. de hęre. ab intestato venientibus. §. si aūt coll. ix

f. Successionis regulā uide.

Pro intellectu textus articuli prędicti f nota qđ hęreditatē p me derelictā, pximus & maiori iure hęreditat pater q̄ integer frater. Itē integer frater, ppior est q̄ medius frater ex pte patris mei, vel matris mee. Itē integri fratris pueri & medius frater equales sunt in hęreditando. Item patruelis meus, seu mei fratris indistincti filius proximior est q̄ medij fratris filius, vt in auten. de cōsangui. & vterī. fratribus. §. quia igitur. col. vi. & in auten de hęredi. ab intesta. venientibus. §. consequens. §. reliquū.

&. §. si autem. coll. ix.

Articulus XXI.

a. Textus uetustiores ita legunt plenā recōpēsam & satisfactionem reapere debet qđlibet homo, licet careat usu alicuius membri quod coram iudice non ostendit nec tutorem in duello acquisiuit, nec solutionem p membro leso cepit.

QLenum Verigeldū [a] & plenam emendā habet quilibet hō licet in aliquo mēbro defectū paciatur, dummodo illum defectū iudicialiter non publicauit, & exinde tutorem in iudicio ideſt protectorē in duello non acquisiuit, uel ei actus non sit sententiando persolutus. Cē situs quicunq; sit, sua relinquit in fundo censuali ædificia suis hæredibus, nisi forte militaris sit qui huiusmodi ædificia uxori in dotē dederit. (Textus uetustiores ultra id hoc quod sequitur addunt.) Si aūt absq; hærede uacauerint ædificia nec sunt in dotem collata, dominus feudi potest ea in usus conuertere suos una cum cēsu. [b] Mulier si habeat dotalicium ideſt uitæ prouisionē in feudo uel proprietate ædificia in ea ab ipsa derelicta cedere non eius hæredibus sed cui dotalicium cedit uidētur. [c] Et sicut proprietario aut infeudato sine domini sui uoluntate ædificia meliorari uel peiorari concedītur, sic mulieri in suo dotalicio cōcessum est. [d] Pater si habeat filium seu hæredem in feudo qui non sit hæres in iure prouinciali illi pociori iure ædificia in feudo collata debētur q̄ hæredi iure prouinciali. Conferat si dominus alicui feudum (alīq; habent fundum) indistincte ædificia fundi eius erunt nisi a domino nominatim excipiātur in conferendo.

b. Alij textus ita legunt, si mulier uitæ prouisionē habeat in proprietate uel in feudo, & ibidem etiam ædificia sint post mortē eius derelicta, ipsa non poterit suis hæredibus ædificia delegare, sed post mortē eius cedunt fundo, seu illi cui bona huiusmōi uacant.

c. Nota quod usufructuarius tenetur ad rectionē domus & ad tributum. ut. ff. de usufructu & quemadmodum quis uta. L. usufructu legato, &. L. sequenti.

d. Vide ad hunc passū iure muni. ar. xcv. glo.

Glosa.

Sensus paragraphi primi, articuli prędicti quod verigeldus æque persoluitur mutilato. Itidem & emenda si forsan post mutilationem vulneretur vel alia affectus sit iniuria, acsi etiā sano existenti id contigisset cum condicionibus tamen vt textus habet. Ratio, verigeldus etenim soluitur propter dolorem & iniuriam quam quis ex negligentia & improuisiõe alteri infert, sed æque dolor infertur mutilato ex vulnere vel iniuria, ergo iuste eūdem habet verigeldum, vbi enim est eadem ratio, ibi & eadē iuris dispositio, vt insti. qui, mo. pa. po. sol. §. pari. & ff. de verbo. obli. L. a Ticio. & insti. quod cū. eo. qui. in ali. pos. nego. gest. esse dicitur. §. istas. &. ff. de eden. L. quędam. §. nummularios &. ff. ad le. aquili. L. illud. Secūda ratio quia emenda prestatur ratione honoris & ad recognoscendum quod is qui emendam soluit iniuste egit contra illum cui soluitur. Ex quo itaq; mutilatus æque grauitatē sustinet ex iniuria illata sicuti sanus ergo etiā per similē verigeldo & emenda honoratur & cōdonatur, vt. ff. de iniuri. L. illud, & insti, ad le. Aquili. §. his autem verbis, &. §. illud.

Et exinde tutorem in iudicio non acquisiuit. &c. In proposito tutor pro pugile accipitur, quem mutilatus acquirit in duello, vt supra, li. i. ar. xlviij.

Qūritur si tutorem vt sic acquisiuerit an sine verigeldo erit necne. R. quod sic in mēbrō illo propter cuius defectum se pugnare non potuisse declarauit, presumitur em illud sibi antehac persolutum fuisse & ratione istius pugnare solus recusauit. Si vero vulneretur in membro eodem, emendare illud oportet, vt supra eo. lib. ar. xvi. habitum est, & hoc est quod textus habet, & exinde tutorem in iudicio, hoc est defensorem in duello non acquisiuit, vel ei actus sententiando nō sit psolutus. In contrarium licet istius videntur esse quędā certe leges, vt insti, de iniuriis, §. pœna. Vbi dicitur quod iniuria ex vulnere alicui illata datur arbitrio iudicis taxandi vulnus illud. R. tamen id verum esse secundum leges nōn aūt iure nostro, vbi vniuscuiusq; rei verigeldus est determinatus.

Censitus quicunq; sit. &c. hic declarare incipit quomodo ędificia apud ciuitates vel villas permanere debent, & quia ędificia villarum hęreditates esse videntur, immo sunt quia hęreditant in hęredes quicunq; sint, siue pertineant ad bona censualia siue non.

e. Militares in censuales esse possunt, cōcordat infra li. iij. ar. lxxxvi. & lxxix. glo.

Nisi forte militaris sit. [e] Qūritur an militaris homo censualis esse possit. Quidam dicunt quod sic, multi em militaris ordinis in bonis residēt emphiteoticis seu censualibus. R. tamen quod de iure miles super bonis censualibus residere nō debet. Vnde pro intellectu istius. [f] Sciendū venit quod bona censualia sunt duplicia. Quędā bona habēt in se cēsum quędam eademq; possessor forsan habet in feudum, & vt sic milites bona censualia habere possunt, datoq; quod feudum sit, ędificia tñ

f. Bona censalia dupliciā.

g. Edificia cedunt fundo.

h Nota quod iure feudali potest hæreditari bonorum possessio in filium, iure uero prouinciali hæreditatur æque in filiam sicut in filium, sed in mobilibus diuidendis etiam filiæ succedunt Iure feu. hoc idem habetur li.ij. ar. lviij. Feudum tamen pater conferre uni filiorum potest ante omnem diuisionem feu. c. vi. Notandum præterea exquoquidem nullum feudum in filias cedit si contingat quod pueri habeant castrum quod ad ius feudale pertineat uel alia bona & pueri inuicem se obligent, quod sorores nec filiæ sortem in his habeant, in idq; sorores & filiæ consentiunt, filijq; seu pueri moriantur sine hærede feudali relinquẽtes patruos, an patruus maiori iure ad illa bona pertineat iuxta contractũ &. ommissis in contrarium opinionibus si contractus fuit & probari potest per uasallos, quod filiæ uel sorores renunctiarunt bonis illis. Vasalli tamen esse debent domini illius qui bona huiusmodi confert tunc ad patruos maiori iure cederet, sed si probari non poterit extunc filiæ succedunt. Iur. feu. c. vi.

i. Iure prouinciali etiam filia hæres est. Iure uero feudali nõ nisi filius concordat. Iure Mu. ar. xvi. & .cxvi. glo.

hereditãt in eorum prouinciales heredes, hoc precustodito quod fundus feudum non sit g quia omnia edificia cedunt fundo, vt Insti. de re. diuisi. §. cum in suo. Secundo bona censualia sunt ex quibus alteri census soluitur, & ista militares de iure tenere non debent. Vnde circa id nota si edificia huiusmodi censualis vxori dare velit, dominus censualis illud prohibere poterit ne edificia destruerentur & exportarentur, vt supra li.i. ar. xx. quia exinde census desolaretur censualis vero ditaretur cum iactura aliena quod fieri minime potest, vt. ff. de conditione indebiti. L. naturaliter, &. L. vlti. ff. de reg. Iur. L. iure &. C. pro emp. L. eum qui. Quod autẽ milites bona huiusmodi habere nõ possunt habetur in auten. vt neq; miles neq; fede. §. cum domini dei coll. viij. vbi dicitur quod bona per milites possessa infeudata esse oportet, alias pderẽt clypeũ militarẽ Mulier si habeat dotalicium. &c. hoc dicitur propter id, si forsan heredes mulieris dicere velint edificia ista loco dotis mulieri esse data mulierq; edificia huiusmodi apportata hic ea locauerat, & ita loco hereditatis eis iusto cedere, vt infra li.iij. ar. xxxviij. & ex eo fundamento destruere & auferre illa vellent quod fieri non debet. Verum edificia illa in fundo manebunt dato quod per mulierem meliorata sint, quod & exemplo in textu probatur, sicut enim dominus fundi accipere edificia derelicta cogitur, qualiacunq; sint etiam peiorata, ita a cõtrario si meliorata fuerint tollet, qa qui sentit damna sentiat & cõmoda, vt. ff. de reg. Iur. L. secundum & Insti. de legitti. patro. tute, & item. ff. de contrahen. empti. in plerisq; legibus.

h Pater si habeat filium. &c. dixerat siquidẽ in precedentibus paragraphis de obseruatione quę fit in edificijs inter dominum & censualem, inter heredes mulieris & illum cui post mortem cedit vitę prouisio, hic in paragrapho isto differentiam quandam tangit iuris prouincialis & feudalis. i Heres enim iure puinciali etiam filia esse potest. Iure vero feudali non nisi filius. Et quia iure cõmuni edificia ad hereditatem pertinent, quare limitat & cõditionem ponit in textu si & inquantum in feudo edificia sint. &c. conditio enim ius limitat omne, vt. ff. de reg. iur. L. in toto.
Conferat si dominus alicui feudum. &c. hoc fit propter id ne ville desolarentur, vt Insti. de re. diuisi. §. cum in suo, & §. appellatione.

Articulus XXII.

Quicquid contra iudicẽ quis est probaturus in ea probatione iudicis testimonio non indigebit si actio seu inculpatio non excedat mulctam seu pœnam simplicẽ, sed hoc cum duobus sententiam inuenire solitis probabit. a Si uero altius actio proposita extendatur præfectus seu scultetus aut præco ad testificandum loco iudicis apponetur uel ipse iudex solus. Qui suam intẽtionem seu testimonium per scultetum aut præconẽ aut cum scabinis impleuerit. Iudex propter ueritatẽ ipsorum testimoniũ facti b testis efficitur licet factum prius ignorabat. Neget autem iudex se esse testem fraudulenter hoc est si testificare noluerit temerarie & fraudulenter, nihilominus probans suam adimpleuit intentionem c Monachetur etiã quis adultus licet corã iudicio id factum non sit, hoc tamen contra ipsum probabitur sicut in primo libro ar. xxv. § clericus diuidet exaratũ est. Vbi cũ septem testibus debet quid probari, pro eo testimonio. xxi. sunt interrogandi. d Si idem aduersus quem testimoniũ producitur in testẽ nominatur, e ipse de iure sub sacramento suo debet sibi in his notis dicere ueritatem. f Impleatur autem proponentis probatio per eundem ulterius contra eum non indigebit probatione, Sed cõfessus iudici mulctam dabit, & proponenti emendam sicut emendare debuisset, si in probatione defecisset ex eo quia cõtra iustitiam & suam conscientiam eum compulit ad probandum.

a. Alij textus habent si uero debitum ulterius se extendat. &c.

b. Concordat infra li. ij. ar. xxv. Iur. mu. ar. xxxij. clarius uero ar. ij.

c. Vide supra li. i. ar. xxv.

d. Textus uetustiores habent obligatus ad probandum, si testimonium deferat soli actori, actor qui eum ad probationem cõpulit per sacramentũ testimonium perhibere oportet, cõcordat supra. lib. i. ar. vi. Iure mu. ar. xvij.

e. Ex isto. §. colligitur quod delato alicui iuramento is cui defertur referre illud idem uicissim eidẽ minime poterit p. L. Marcellus ff. de acci. rerũ amo. in fi. ubi dicitur. Si quis delatum sibi iuramentum referre uelit non uidetur præstor p misisse, & itẽ duabus L. sequẽtibus, Vide etiam ad id. L. iij. ff. de iureiurã. in pri. et supra circa. ar. vi. li. i. in anota. & itẽ infra li. iij ar. xi. glo. Is tamẽ qui huiusmodi defert iuramentũ si sibi nõ creditur tenebitur iurare quod non animo callidi uandi huiusmodi iuramentũ sibi defert, ut in dicta. L. Marcellus clare habetur.

f. Alij textus habent ille autem si proprio conuictus fuerit testimonio ulterius contra eum non indiget probatione.

Glosa.

Vbi cum septem testibus. &c. Hic vult secundum glo. quod producens potest simul tot nominare & sic in vna productiõe vtitur qua si tribus dilationibus, si tamen pauciores vel solũ septẽ a principio nominet sibi prẽiudicat & ex post nõ põt plures inducere qa suspecti esset, de subordinatione si primi in testificando deficerent quia testes hoc modo iure deponunt publicę in presentia partium. Secus autem secundum ius commune.
Sicut emẽdare debuisset, &c. Ex ista litera habent scabini Mayd. istud, qp omnem actionẽ cum testibus propositã sequitur emenda & mulcta ex parte succumbentis prout sępe reciperunt in iure.

Glosa.

Superius li. i. ar. vij. & ar. viij. declaratum est quod ad obiecta Saxo negatiua iuramento superappositio liberatur, excepto eo, quod coram iudicio actum sit, quia vt sic iudex eum cõuincet in aliquibus casibus metseptimus, in aliquibus mettertius, hoc idem etiã memini supra li. i. ar. xviij. Dicere qs posset qđ secundum ius istud Iudices omnes inconuincibiles esse viderentur, ipsi vero alios conuincere possent. Pro exolutiõe huius dubietatis g nota quod Iudices triplices sunt. Veri iudices qui vexillo feudi infeudantur qui & iurisditionem habent iudiciumq;, vt sunt Principes & liberi domini. Secundo sunt quos isti primi vlterius infeudant cum iure suo in prouincia vt sunt comites sculteti. Tercij sunt cõmissarij qui substituuntur a principibus. Ius etiã triplex est spirituale, seculare, & feudale. h Iudex vlterius infeudatus conuinci testimonio potest in duobus. Primo si ius ab eo expetitur ille vero recusat, & tunc in ciuilibus causis conuincitur mettertius vt hic in textu. In criminalibus vero metseptimus quia sibi pro vita cedit, vt eo. li. ar. xiij. Nequaquam enim iudex omittere debet vt malefactorem non iudicet misericordia forsan ductus. Ius etenim maiorem complectitur misericordiam q̃ iudex ipse, vt in autẽ. de iudi. §. oporter, coll. vi. ff. de recep. arbi. L. celsus. Secundo testari contra iudicem potest, id qđ coram iudicio actũ sit si negare vellet, vt in autẽ. vt nulli iud. licet habe. §. & hoc. coll. ix. &. ff. ad senatusc̃ũsul. trebelli. L. iij. &. C. sentẽ. rescin. nõ pos. L. neq;, & id obseruat de iure seculari, Iudex commissarius testimonio etiam conuinci põt si magis ẽclinatus fuit vni parti quã alteri, vt subiectus respectu domini vt. xxij. q. v. c. de forma, & extra vt lite non contes. c. accedẽs. Vel si vnius dñi sint. iij. q. v. c. accusatores. Vel si vnius familia fuerit, vt. ff. de Iurisdici. om. iudi. L. qui. Vel si inimicus sit, vt. iij. q. v. c. vlti. & id seruat de iure spirituali. Pro tertio iudex feudalis contestari etiam & conuinci testimonio potest iure feudali cum uasallis domini, vt in vsibus feu. coll. x. & id iure feudali tenetur.
Si vero alcius actio proposita. &c. Quęre vnus possit quomodo iste scultetũ aut prẽconem in testem acquiret exquoquidem quãdo iudicium Iudicum, vlterius infeudatorũ vel magistrorum ville qui & Gograuij dicitur exercetur ibi raro scultetus fit. Prẽco etiã dato quod prẽsens sit forsan propter metum testificari no audet aut circa factum non fuit sed suus prędecessor. Rz. tamen si huiusmodi querele fiunt actorq; prout iuris est probauerit extunc scultetus vel prẽco testis illius necessario erit & credit sibi vt infra li. iij. ar. xxv. §. i. Sic etiam iudex in legibus credere cogitur illi qui super suis expensis iurauerit, vt in auten. de iudi. §. oportet col. vi. &. ff. de arbi. L. celsus.
Iudex propter veritatem ipsorum testis efficitur. &c. In contrarium istius sunt leges & Canones qui dicunt quod testis nullus esse põt nisi illud quod testificatur viderit vel audiuerit, vt extra de testi. c. prẽterea &. c. licet ex q̃dam. Ex quo itaq; is non aliud testificari põt nisi de auditu quod videlicet causam huiusmodi coram se recitari audiuit. Rz. quod in capitulis allegatis loquitur de rebus quę videri possunt, sicut si vnus interemptus sit vel huic simile, vel dic quod ibi loquitur quod nullũ testimonium fieri potest p. out ex relatu dicit, sed quę solus certitudinaliter scit. i Vel dic quod ibi non vult intelligere quod visus & auditus vtrunq; necessarium sit ad testimoniũ sed disiunctiue vnum eorum sufficit. k hic vero textus intelligi debet quod videlicet Iudex testis erit horum quę coram ipso insinuabuntur, faciliũs enim insinuatio seu narratio testificatur q̃ negotium ipsum, quia iste qui narrat potest postmodum excusare se, vt in auten, vt diseren. iudi. audi. §. si tamen, &. §. propterea coll. ix. Vnde iudex si protunc prẽsens non sit, vt supra li. i. ar. lxx. recognitionẽ dare tenebitur, quicquid scabini coram ipso testificañ recognouerint.
Neget autem iudex se esse testem. &c. ad hãc materiam vide. C. in constitutione greca de testũ. L. vltima.
Monachetur etiam quis. &c. Autor priuilegij intentionem contiuando suam paragraphum prẽsentem ponit, quod nonnulla etiã extra iudiciũ acta testimonio cõuinci possunt exemplificando de monacho. Ratio autẽ qđ monachus ad diuisionẽ nõ admittitur supra li. i. ar. xxv. expresse habetur, quia est mortuus mundo, vt in auten. de sanctis Epił. §. si vero, col. ix. &. xx. q. iij. c. i. Vnde notanter in textu dicitur adultus, qa si puer monasteriũ intruderetur non perid iuri nocebit suo, vt supra li. i. ar. xxv. &. xx. q. ij. c. si qualiber, testificarique istum vt sic religionem suscepisse oportet, vt in ar. allegato expressum est cum septẽ viris in generatiõe equalibus quia tangit feudum quare sui equales in generatione ad testificandum esse tenentur, vt feu. c. ij. & item in vsi. feu. coll. x.
Vbi cum septem testibus probari debet, p eo testimonio. xxi. sunt interrogandi. &c. intellige q̃ in iure illo sunt possessiõati, vnde ma-

g. IVdices triplices sunt concordat supra li. i. ar. lv. Iur. Mu. ar xvi. xvij. & xlv. glo. feu. c. xi. & lxi. ubi habetur quod iudices triplices sunt ex electione, infeudatione, & cõmissione, ibidẽ plura inde.

h. Concordat Iur. Mu. ar. xvij. glo.

i. Vide supra li. eodẽ ar. vi. glo.

k. Hæc respõsio non satisfaciat Canonibus in contrarium addutis tu ampliorem huius solutionem uide infra li. uj. ar. xxv. & item Iur. Mu. ar. xxxij. & lij. ubi habetur quod iudex iusto testificabit narrata scabinorum uel sculteti qui uiderunt uel audiuerunt idq; ex officio recognoscũt, plura etenim ex officio admittuntur quæ alias priuato denegantur.

xima circa huiusmodi testes debet esse aduertentia si testes huiusmodi suspecti non sint. Iure priuati, proscripti, aut excommunicati, quia alias de facili reiciuntur, vt supra li.i.ar. xxxvij.&.xl.& li.iij.ar.xvi.Iure feu.c.xiij.Ibidem super interrogatorijs testium plura vide, vnde & textus intelligi debet quod testibus aliquis probare quicq; volens, [1] testes huiusmodi nominare eum oportet quos iudex ipse cogere potest ad edisserendum veritatem ab eisdemq; vt textus habet (vbi dicit sunt interrogandi) perquirere & interrogare de hora, loco tempore, si ex auditu vel visu negotium eis notum sit & alia plura quę longū enumerare esset, nam & res sunt finite nomina vero infinita, vt.ff.de prescrip.ver.L.nam. Si idem aduersus quem testimonium producitur, &c, intelligere si aliquid patrasti recognoscere; nolles propter rebellionem admittere sce testibus conuinci homines cogere volens ad iuramentum contra te, actor potest testificari teipso dicendo quod negotium istud melius tibi notum est vt sic recognoscere vel negare sub iuramento veritatem recognoscere tenerut & huiusmodi casus in legibus positiones nuncupantur, [m] vt extra de fide instrumentorum, c.cum omnes, & in eo casu is contra quem testimonium producitur & sibi ipsi defertur in instanti respondere potest, vel ad deliberandum accipere si vult. Secundum canones vero vt sic pro veritate publicanda interrogatus iurare cogitur, vt.C.de iure deliberan.L.si curatores &.ff.de iureiuran.L.iusiurandū &.ff.de interdic.acti.L.interdictorū Contra eum non inducebit probatiõe, &c. qui enim confessus est pro victo habetur. C. de accusa.& insc ip.L.accusatiõis.§.nemo & C de probation ibus.L.frustra.

Sed confessus iudici mulctam, &c. Preceptū enim iudicis & legem transgressus est exquo proximo nocere voluit, vt Insti.de iusti.& iur. §.iuris precepta.

Et proponenti emendam, vt Insti.de pœna temere litigantium.§.hęc autem, & in auten.de exhiben. & introdu.reis. §.plurimi, coll.v.& in auten.de iudi.§.oportet.coll.vi.

[1] De testium interrogatorijs uide.

[m] Item posito fiat enda est per iuramentum credulitatis glo. in L.i.in fi.C.de confessis.

[n] Confessus pro iudicato habetur. Concordat supra li.ij.ar. xviij.

Articulus XXIII.

[a] Concordat Canon c.quod si dormierit xxxi. q. i. ubi dicitur quod dominus septima matrimonia non damnat.

QVamdiu uir uxore carere nõ poterit aut noluerit [a] legittimã ei accipere licitum est uxorem, licet ei tres uel plures moriantur, & econuerso mulier legittimos successiue accipit plures uiros, & tã cũ ultimo q̃ cum primo liberos potest procreare [b] & eos in bonis parentum & in iure succedere nemini dubium existit. [c]

[b] Textus uetustiores habent & ipsos heredes relinquere in re uel hæreditate.

[c] Lex xij. tabularum matrimonium comendare etam uidetur ꝓpter fortę conseruationem humanæ speciei defensamq; reipublicę oppositum e. enim illelius puta celibatū uetat in hæc uerba Celibes esse prohibento. Vnde Camillus & Posthumius censores ęra pene nomine eos qui ad senectutem celibes peruenerant inerrariū deferre iusserunt. Cumq; aliquando consti.tutionem incusarent a censoribus responsum est. Nature ram sicut nascendi ita gignẽdi legem prescribere & parentes nutriendorũ nr̃orũ debuo aliquasse. Vnde Plato uxorem a trigesimo anno usq; ad quintum & trigesimum esse ducendam statuit quod si aliquis non faceret cum pecunia & probro mulctandum existimauit, secus tamen suadet lex nostra Christiana tu seguaris id quod melius est.

Glosa.

Articulus presens de statu matrimonij̃ disponit, qui & primus est omnium ordinum mundi prestatę immortalitatem omnibus hominibus. Adam enim viuere in progenie sua dicitur, vt in aurẽ. de nup. §.i. coll.iij. Vnde matrimonium extribus potissimum cõmendatur, [d] Primo quia est antiquius omnium ordinum. Exordium etenim a principe nature habet & inter primos homines cõstitutũ, est item sanctum ratione autoritatis & statuti dei. A deo etenim ordo ille cõstitutus est. Illud autem quod a deo statuum est perfectum habetur, homines siquidem constitutionem eisq; hũane immutari poterint, ordo vero iste immutabiliter manet. Est etiã sanctior propter intraneas virtutes in illo etenim occluse manẽt omnium ordinum effectus. Sed & tres Theologicales virtutes in se complectitur, in eo enim est fides quod si vnus ex eis fidem non seruat perfectio matrimonij̃ destruitur, vt.xxvij.q.i.c.i. Inest etiam spes vera, qua etenim de causa hõ procrearet & educaret pueros nisi sperare ad honorem & obsequium dei id fieri, vt exinde ęternam consequatur vitam, vt.xxvij. q.i.c. nuptiarũ. Est preterea charitas in Christo quando statum matrimonij̃ seruat precise propter Christum, & vxorem diligit sicut se ipsum in Christo, vt.xxvij.q.i.c.ruptiarum. Nec matrimonium dicit esse virginitatis amissio sed est consensus voluntatis, vt.xxvij. q.ij.c.cõiux. Ratiõe etiã ordinis istius spũalis gloriosissima virgo Maria mater dei facta non ratione copulationis matrimonij̃ sed virtutis diuine id ordinatis, de hoc vide, xxvij .q.ij.c.omne. In isto ordine est etiam vera paupertas quia is nihil retinet qui seipsum alteri tribuit quomodo enim illi propriũ aliqd habere possunt quorum corpora indiuisa manent vt exponitur per doctores sup illo passu Euangelij̃, ecce nos relinquimus omnia, & item & erũt duo in carne vna. Est etiam ibi vera obedientia precipit enim deus Euam esse sub potestate viri. Ordo preterea iste est vtilior omnibus, quia si ordo matrimonij̃ nõ esset alij̃ ordines cessarent. Est enim constitutus ante omnes ordines, & est perfectus in seipso, alij̃ vero ex ipso dependent, hoc expressit omnipotens deus in primi hominis plasmatione cum non alium ordinẽ religiosorum, sed dũtaxat matrimonij̃ statuit vt habetur Gen̄.i. In hoc ordine includi debent omnes homines ad deum pertinẽtes, vel corporaliter vel similitudinarie. Matrimonium etenim designat caritatis amorẽ quem deus pr̃ habet erga spõsam suam Ecclesiam Christianã, designat etiã filij dei vnitatẽ cum humanitate, denotat pręterea gratiã spiritussancti ad electas animas.

[d] Textus uetustiores addũt aut si censum aut seruicium domino debitum nõ persoluerit infra annũ.

[d] Matrimonij laudes uide quodq; ex tribus potissimũ comẽdatur.

¶ Legittimã ei licitum est accipere vxorem. &c. [e] Notandum circa id quod quinq; genera hominum contrahere non possunt. Primi qui castitatem vouerunt & hoc dupliciter secũdum quod votum seu promissum duplex est. Simplex videlicet & solẽne. Primi vt qui propter votum benedictionem ab Episcopo accipiunt, & istud non dirimit matrimoniũ. Alij qui monasterium intrant & istud impedit matrimonium, vt.xxvij. dis. c. vlti. Secũdo quando vnus alteri fidem dat & hoc dupliciter vel per verba de futuro simpliciter, vt.xxvij.q.ij.c.nõ est & istud nõ impedit matrimonium cõsumatum. Vel est arra desuper data & sic tener, vt.xxvij.q.ij.c.non. [f] Vel fit per verba de presenti & istud dirimit oñe matrimonium, vt extra de sponsa per totũ. Tertio contrahere non potest cum illa quę tuo cõsanguineo desponsata fuit, & hoc si ipse vel illa septennium excedebant, vt extra de spõsa impube.c. literas &.c. accessit. Item insidelem superducere nõ potest, vt. xxij.q.v.c. cauete, &.c.si quis. Quarto compatrem tuũ vel commatrem vxoris qui post factum matrimonium compater sit superducere minime potes, vt.xxx.q.iij.c.i.

Item nec illam cum qua manifeste adulteratus es vt supra li.i.ar.xxxvij.& hoc si tempore prioris mariti sibi fidẽ dederas. Vel in mortem quis eorum machinatus est vel consensit vt.xxxi.q.i.c. relatũ, & extra de eo qui duxit in ma.c.significauit, & eo.ti.c.cum haberet. Quinto tue vxoris consanguineam superducere minime licet, vt.xxxv.q.i.c.cũ igitur, & ea.q.iij.c.coniunctiones, & extra de cõsangui. & affi.c.non debet.

Notandum circa id g quod actus matrimonij̃ quolibet tempore sine peccato fieri potest, & hoc si est proposito prolis, vt.xxxiij.q.iiij. .c.vir cũ propria. Vel proposito libidinis refrenande aut adulterij̃ euitandi. Prima causa fuit in statu innocentię. Secunda in statu culpe cum Adam mandatũ dei transgressus est, vt.xxxij.q.ij..c. Sicut non omnis. §. his itaq; respondetur & in alijs Canonũ locis inuenit.

[e] Quinq; genera hominum contrahere nõ possunt.

[f] Ad hanc materiam de matrimonio uide abunde li.i.ar.iij.xxi. xxvij.xlij.

[g] Cõiugati quomodo in actu matrimonij se se gerere debeant.

Articulus XXIIII

[a] Alij textus addunt ex parte iudias uel iudicij.

[b] Concordat supra li.i.ar.lxx infra eo.li.ar.lxx.li.iij.ar.lxxxiij. Iur. Mu. ar. xxix. ar. Cxxxix. & Cxl. copiose in glo.

NEmo eici debet a sua possessione [a] licet male possideat, [b] nisi bonorum possessio in ipsius præsentia ex iusta actiõe auferatur, uel in suis legitimis terminis citatus non compareat. Vnusquisq; potest sua iusta bona etiam iure ammittere seu alienare [c] si ab eo obligentur, uendantur, resignentur, uel si a feudi domino inuestitura per anni circulum non petatur, [d] aut si fuerint iure prouinciali aut feudali abiudicate uel qualitercunq; non coactus ea iure desinat possidere. Vnde ob hoc non licet aliquem a possessione eicere sua, nisi iuste ad iudicium citatus, & per sententiam a possessione eiectus sit.

[c] Cõcordat Iur. Mu. ar.xx. glo.

[d] Textus uetustiores addũt aut si censum aut seruicium domino debitum nõ persoluerit infra annũ.

Glosa.

Non debeat aliquis a sua[e] eici possessiõe. &c. Vnde dicit lex recte possidenti ad defendendam possessionem. &c. vt in. L.i.C. vnde vi. Predo enim secundum rigorem iuris non est spoliandus & debet restitui, vt. L.i. §. qui a mẽ ff. de vi. & vi. ar. & in. c. in literis, de resti. spo. Vel in suis legitimis citatus terminis. &c. Et sufficit quod iudex infeudatus vel eius nuncius iuratus hoc recognoscat. Et si non est iuratus satis est ꝙ postea iuret se debite citasse iudicis mãdato secundum. In quid autem si de iure communi denuntio vide in spe. de cita. § nunc de temporum, ver. sed nunq̃ credetur. Vnusquisq; potest sua iusta bona. &c. Nota p istos actus hic expressos hoc iure municipali ammittitur possessio, [e] & secundum leges communes ammittitur inundatione si res est immobilis & idem si mobilis & demergatur in mare, vel in flumine. ff. de bo. auct. iudi. possef. L. cum vnus. §. vltimo, &. L. qui vniuersas. §. item quod. ff. de acquir. pos. Item si mortuum intulero causa perpetue sepulture, quia locus efficitur religiosus, quem possidere non licet. Idem est si vicinus meus exsecundo decreto in possessionem domus meę fuerit positus me de dãno infecto nolente cauere. Itẽ si in alterius potestatẽ perueniam vt in dic. L. quę vniuersas. §. i. ij. &. iij. Item ammittitur lõgo tẽpore, vt. ff. de vsucapi. L. furtum. §. fundi. Et in ammissione possessionis rei mobilis & immobilis est differẽtia. Nam rei mobilis possessionem ammittimus si subrepta fuerit etiam ignoranter, vt. ff. de acquiren. vel ammitten. poss. L. rem. Sed immobilis si deiectus vel suspicatus fuero me posse repelli. ff. eo. L. si id quod. §. vlti. ferarum autem & bestiarum possessionem ammittimus q̃cito in naturalem libertatem se receperint. Si autem incluse erunta nobis possidẽtur. ff. eo. L. possideri. §. itẽ feras, fallit hoc quia Gallinę vbi

[e] Iure cõmuni possessio multis ammittitur modis.

cunq; euolauerint & alia animalia mansueta, nostra remanent, & qui ea retinet furtum committit. Insti. de re. diuisi. §. pauonum, &. §. ceruos &. §. in his &. §. gallinarū. Item amittitur possessio corpore & animo vel etiam animo solo. Sed solo corpore non amittitur. ff. eo. l. i. &. l. si qs. &. l. possideri. §. in amittenda. Et sic si incipias ab animo sufficit, sed si a corpore vtrunq; exigitur simile. C. de iure. delibe. l. potuit. Insti. de iu. natu. §. penult. &. C. de inoffi. dona. l. si totas, vide etiā infra eo. li. circa ar. xliij.

Vendantur. &c. Nemo enim potest pacisci vt non liceat sibi vti rebus suis. C. de contrahē. emp. l. dudum.

Aut resignentur. &c. Vnde dicitur in lib. feu. poterit etenim vasallus sine domini voluntate feudum refutare, & post refutationem ad seruiendum non tenetur sed cum quidem tūc offendere non debet, vt de vasallo qui contra constitutionem Lotharij beneficiū alienauit. c. si vasallus in fine. Vide de alie. feu. paterni. in textu & per Bald. Potest autem quis renūciare iuri suo scripto temporali, corporali, & incorporali, vt nota in sum. hostī. de re. nunc. in. §. quę possunt, dummodo sit is ad quē pertinet, vt de regulari. c. ad apostolicā &. c. statuimus, & de cri. fal. c. vlt. & hoc intellige per se vel per alium habentem specialē mādatum, de offi. dele. cum olim ab. §. ga vero, &. ff. de iureiur. l. iusiurandum. §. si procurator. Item si habeat generale mandatum ad liberam administrationē. ff. de procura. l. p curator. Et dummodo renuncians non sit furiosus: nisi habeat dilucida intervalla. vij. q. i. quis &. C. de cura. furi. l. pe. Et dūmodo non sit minor deficiente ętate vt notat. Hosti. in sum. de reg. §. & qualiter &. §. & vtrum. Et ita q renuntians sit voluntarius, alias contra. vij. q. i. quis, & de his quę vi vel metus causa. c. ad audientiam, taliter autem renunciari iure suo vt de cętero non habeat ad id regressum. ff. de edili. edic. l. quęritur. §. si venditor. Et satis absurdum esset quem redire ad id cui renunciandum putauit. C. de re. credi. & iureiuran. l. si quis. Et quod semel repudiatum est reintegrari minime conceditur. C. de condi. incer. l. cum quidam ante finem sit ius quod cunq; vt promunt iura prędicta, &. ff. de succes. edic. l. i. §. qui simul, & in auten. de testi. §. quia vero coll. vij. &. vij. q. i. q. periculosum &. c. hoc nequaq. xvij. q. ij. Gonsaldus. xviij. q. vl. dudū. xxi. q. ij. si quis iam translatus. xxiij. q. iij. si illic. xcv. dis. Epūs de renunc. post translationem, & de causa pos. c. pastoralis cū similibus.

Glosa.

In articulo presenti tum & precedentibus ius statuit & precipit diuersi generis hominibus ne aliquē a possessione eiciant sua. Primo precipit huic cuius bona sunt siue sint mobilia, siue immobilia, sicut si ego tuum possideā qd auferre mihi non debes nisi iure id facias, vt Insti. vi. bono. rapto. §. quia tamen, &. §. sed nedum. Secundo inhibet iudicibus ipsis ne aliquem ex possessione eiciāt nisi iure victus sit, quinimmo nec sententiare audeant quomō quis possessionem probare debeat suam antecq; ei probatio decernatur vt supra eo. li. ar. xviij. habitum est, &. C. de probationibus. l. siue. Vnde & Iudex superintendere debet, ne quis a sua propellatur possessione Ius enim id fieri suadet, vt. C. de eden. l. edita, &. l. vlti.

f Dato etiam quod iudex omnia ex amussim sciat iniuste possideri, actorem nihilominus ad probandum faciat quęrelam suam, & hoc ideo quia dato q; iste iniuste possessionē nactus sit. Actor vero sufficienti probatione eandem possessionem non destruat. Possessor accusatus obtinet bōa, & hoc est quod textus habet, licet male possideat, hoc idem etiā habetur insti. de interdic. §. commodū, &. C. de eden. l. qui accusare volunt.

Nisi bonorum possessio in ipsius presentia. &c. g Sententia etenim contra absentem lata non ligat, nisi ille ex cōtumacia absens sit, vt hic, &. iij. q. ix. c. caueant, &. C. de procura. l. quia absente te.

Vel in suis legitimis terminis citatus non cōpareat. &c. hoc est quod tres termini iudiciales sibi prefigantur, vt supra li. i. ar. lxx. &. C. quomo. & quan. iu. sen. profer. l. ij. &. l. tres & id est contra illos iudices qui pro primo, p secundo, pro tertio non citatos iudicant.

Non compareat. &c. nisi legale impedimentum importauerit, vt supra eo. li. ar. vij. &. C. quomo. & quan. iu. l. cum non, &. C. qui ex cau. ma. in integrum. l. i. ij. &. iij.

Vnusquisq; potest sua bona iure ammittere. &c. h Hic in textu ponūtur quinq; modi quo modo vnus rem possidere desinit. Primo per venditionem, vt supra. li. i. ar. ix, &. ff. pro emptore. l. qui cum, &. l. qui fundū, & hoc tangitur in textu cum dicitur vendantur, & hoc est verum de venditiōe reali & sufficienti vbi & pecunia desuper tollitur. Si enim sub conditione vendicio fiat, vt in exemplo, vendo tibi rem prout Petrus taxauerit si id facit vendicio accipit effectum. Si vero non taxauerit vendicio perit & res mea manet, vt Insti. de empti. & vendi. §. prętium, &. ff. pro emptore l. i. Secundo desinit res esse per obligationē. Et hoc tangitur in textu ibi si ab eo obligentur. i Vnde vendere aliquid & obligare non alio diferūt nisi quia istud exemi potest, illud vero non, vt. C. de pig. l. creditores. k Vnde circa id nota quędam specialia in pignore. l Primo quod pignora prescribi non possunt. Secundo q; ad pignus computatur id quod pro necessitate pignoris expositū est. Tertio si vadium vtilitatem afferēs oppignoratum est, illa vtilitas ad summam capitalem defalcari debet. Quarto si vadium vēdatur per eū qui inuadiauit, is cui vadium ptinet electionem habet vel contra venditorem querelari, vel super bonis debitum querere. Quinto quod nullus potest vadium lucrari m nisi is cui locatum fuerat. Sexto qui vadium accipit vel lucratur, debet fideliter illud conseruare si id facit absoluitur si forsan vadiū perderetur. Septimo quod aliquādo res erit ex ipsa pignus q̄is per directum non impignoratur vt qui bona tenet sub censu & qui tutor est pupillorū illius res importare in bona censualia domini loco pignoris erunt. Istius vero pupillorum, vt. C. de. pig. per totum, & C. qui. mo. pig. taci. contra. per totum.

Sciendum prēterea n quod sextuplicia bona sunt quę pignorari non possunt. Primo dotalicium mulierū o vt Insti. qui. mo. alie. li. vel non. §. i. Secundo bona minorennium nisi pecunia cedat in commodū eorum, vt. C. si alie res pigno. data. l. curator, & in auten. denō alie. aut permuta. rebus. Eccle. §. si autem creditor coll. ij. Tertio pueri & liberi homines. P Quarto res quę sunt in bonis meis censualibus, aut sub pacto & censu locatis, vt sunt boues aratra q̄diu census mihi non exoluitur. vt. C. qui res pigno. pos. vel non. l. qui filios & lege exequutores. q Quinto sunt res sacre nisi fiant in redemptionē captiuorum, vt Insti. de re. diuisi. §. sacre. & in auten. de non alie. nan. rebus Eccles. §. si vero creditor. coll. ij. Item pro tertio principali rem vnus desinit possidere ex resignatione iuridica, & hoc tangitur in textu cum dicitur resignētur. &c. hoc intellige iure prouinciali tum etiā feudali, nihil enim naturalius esse potest & magis cōueniens naturali equitati, q̄ voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi, vt insti. de re. diuisi. §. per traditionem, &. C. de vsuca. transforma. l. vnica. Pro quarto res vnius desinit esse ex negligentia, & hoc tangitur ibi vel si a feudi domino inuestitura per anni circulum non petatur & istud fieri etiam potest, iure prouinciali, vt supra, li. i. ar. xxvij. & xxix. Tum etiam iure feudali, quia qui feudum in anno & die a domino non petit, iste posthac in experendo negligitur, vt feu. c. xxij. & in auten. de vsu. feu. cōsti. Imperiali. §. prēterea, coll. x. Pro quinto rē possidere vnus desinit si eidem iure fuerit abiudicata, & hoc tangitur in textu aut si iure fuerint abiudicate. &c. hoc est si ille contra quē conqueritur tribus vicibus citatus non comparuerit, ratione cōtumacie bona illa sibi abiudicabuntur r vt supra li. i. ar. lxx. &. C. quomo. & quan. iudex senten. profer. L. cellante. Quid si iste se negligat & actor iniuste petat s an ex istius negligentia actor ius ad illa bona consequi possit. Aliqui dicūt quod nō propositum fundātes suum in certis legibus signanter insti. de iusti. & iur. §. iuris precepta vbi habetur quod nemini nocere debemus, et item. L. quod ab inicio. ff. de reg. Iur. vbi habetur quod ab inicio iniustum est etiam si cen-

f *Iudex sciens aliquē iniuste possidere aliquid eundem eicere non debet nisi iure uincatur.*

g. *Sentētia contra absentem non ligat. Concordat supra li. i. ar. lxx. Iur. Mu. ar. lxiij. & Cxxxix. glo.*

h *Aduerte modos quo modo res unus desinit esse ad hanc materiam uide abunde Iur. Mu. ar. Cxxxix. & Cxl gl.*

i. *Venditio & obligatio quo differunt.*

k. *Specialia quędam in pignore uide, concordat Iur. Mu. ar. xx. & Cxl. glo.*

l. *Vnde & secūdūs feudale. c. lv. Pignus nunq̄ præscribit q̄ius probari potest quod res obligata sit, uide ad hanc materiam C. qui mo. pig. rei tā. contra per totum.*

m. *Casum istum uide iure Mu. ar. cxl glo.*

n. *Bona quæ pignorari non possunt.*

o. *Vnde circa id nota si cum consensu mulieris uir dotem impignoraret uel alienaret & mulier post mortē uiri acquirit bona uiceuersa extunc contra mulierē agi potest de dolo exquo dolose consenserat.*

p. *Nota secundum ius feudale differentia est inter pignorationem, feudum, uenditionem, conductionē, pignus fieri potest in tribus, in hereditate seu proprio. Secundo in mobilibus. Tertio in censibus exactiōibus &c In proprietatibus nō fit nisi coram iudicio scabinis & alijs ad iudicium pertinentibus. Item hereditas impignorari potest uel sed illa quis euincere, cum pro aliquo fideiusserit sine consensu hæredum nec desuper q̄is coram iudicio actum sit, aliqua erit præscriptio. Hæredes enim post mortē illius qui obligauit hæreditatē illam exemere poterint. Feu. c. lv.*

q *Impignorata ciuitas alicui si fuerit non debent ultra solutū extorqueri ab hominibus exactiones uel dacie nisi id quod tribuebant dominis propris quia non debet peiorare bona sed præseruare nec nouas exactiones statuere in*

tum annis steterit iniustum erit. Et item nullus ditari debet cum iactura aliena, vt ff. de reg. iur. l. nemo, & in c. non firmatur de reg. iur. li. vi. Non obstantibus tamen iuribus in contrarium adductis. Rz. quod legibus imperatorum quę in communem omnium vtilitatem ex ordinatione diuina sancite sunt, vt dis. viij. c. quo iure, statutum est quod bona etiam illi qui ius ad ea habuit abiudicantur immo priuatur bonis illis, vt ff. qui. mo. in posse. ea. l. iiij. & C. quomo. & quan iudex senten. profer. l. ij. & l. ab eo. & insti. de offi. iudi. §. i. istudq; contigit ex contumacia partis quod videlicet ius aufert bona vni & alteri eadē tribuit, vt in auten. de exhiben. & introducen. re. §. si vo coll. vi. & extra de eo. qui mitti. in possess. c. i. & ij. & C. de iudicijs. L. properandū. §. si autem. s Sciendum tamen circa id quod & siquidem is cuius bona alloquuntur negligatq; se iure humano & ex constitutionibus perdit bona pretacta non autem iure diuino. Iudicium etenim humanum decipere homines potest. Iudicium tamen dei minime, deus enim nemini nocere verum ius suum vnicuiq; tribuere suadet. vt Insti. de iusti. & iur. §. i. Sed & bona sic ex contumacia perdita recuperari iure possunt per iustas querelas anteq; occupator prescribat.

Ad iudicium citatus. &c. ex isto articulo clare habetur, t quod absens ad omnes actus citari debet & ad omnes querelas singulatim, & hoc si accusatus presens coram iudicio nō sit, vel illud non fateatur, quia alias iam victus esset, vt C. de confes. L. vna infra eo. li. ar. xlv li. iij. ar. xxxix. ff. de confessi. L. vna in fi. & xxi dis. c. nunc autem, alias sententia non ligat nisi absentes contumaces sint, vt ff. quę sen. sine appella. rescin. pos. L. i. & extra de cōsti. c. Ecclesia, & extra de senten. & re. iudi. c. cum eterni. li. vi.

prouintia obligata seu. c. lv.

r. *Ex negligentia ius non attentans occasione bonorum cuius an perdit bona.*

s. *Concordat iur. Mu. ar. cxl. glo. fi.*

t. *Concordat infra li. iij. ar. v. glo. fi. iur. Mu. ar. lxiij.*

Articulus XXV.

Conqueratur si quis cōtra unū a quod aliqua uiolenter possideat, & ibidem manifestū spolium apparebit, si tunc iudex ad hoc cū uiolentiarum clamore citatus fuerit insequi tenetur in continenti, q̄diu illum prospicere poterit & actori super prædam b & similiter deprędantem & suos cōplices iudicare. c Postmodū debet ei suam in hac re restituere possessionem d si reus iu/

a. *Ad hanc materiam uide. Iur. Mu. ar. cxxxix.*

b. *Alij textus habent & actori plenam iustitiā exhibere de spoliatore & eius complicibus.*

c. *Concordat iur. mu. ar. cxij.*

d. *Textus uetustiores ita legunt & protinus oportet actori restituere spoliata, nisi reus id fieri iure prohibeat.*

re hoc prohibere non poterit. Vbi autem iudex actori non iudicat uel iudicare non ualebit. Rex cū in Saxonicam aduenerit nationē, & actio coram eo comprobetur illud iudicabit.

Glosa.

Et suos complices iudicare. &c. Vnde etiā dicit lex cōmunis vbi aut vis facta dicitur aut mōtanea possessio posiulāda est, ibi loci iudicem aduersus eum qui possessionem turbauit conuenit iudicare, vt. L. vnica. C. vbi de posses. agi oportet. e ¶ Postmodum debet ei suam in hac re restituere possessionē. &c. Ante omnia em ante restitutionem aduersario respōdere nō tenetur. vt in. c. cū dilectus, de ordi. cogni. & in. c. frequens de resti. spol. li. vi. Datur autem restitutio contra eum qui deiecit vel mandauit, vel ratum habuit deiectionem ab aliquo factam, vt. ff. de vi. & vi. ar. L. cum a te. Vbi dicitur quod contra primū deiectorem agi potest & non contra secundum, vt. ff. eo. ti. L. iij. §. cum procurator, vbi dicitur Si procurator vel familia armis deiecerit dominus sic deiecisse videtur, si mandauit vel ratum habuit. Item datur contra vniuersalē hęredē & successorē. ff. de vi. & vi. arma. L. i. in fi. & L. iij. §. vlti. sic etiam datur successori. ff. eo. ti. L. i. §. hoc interdictum, vbi dicitur hoc interdictum hęredi & cęteris successoribus cōpetit, secundum leges autem nō competit cōtra successorem rei vel contra emptorem vel donatarium. ff. eo. ti. L. cum a te, & notatur in c. cū ad sedem in glo. penul. de resti. spo. Hic enim peccata suos debent tenere actores, vt in L. sancimus. C. de pe. nec factum alterius debeat alteri obesse. C. de inoffi. testa. L. si quis in suo versus finem, & in regula non debet, cū cōcordan. ibi notatis de reg. iu. li. vi. Sed secundum Canones etiam datur contra illum qui scienter recipit rem a deiectore sic in vicīū succedendo, vt in. c. sępe de resti. spo. de iudi. c. quia, cū similibus. Sed quia omnium bonorum eraptor loco hęredis est, ideo vbi hęres non vsucapit, nec ipse, vt notat glo. in. L. i. ff. de vsuca. & ff. pro emp. L. i. & poterit etiā talis vt hęres cōueniri, vt in. L. nō intelligit. §. cum ex causa. ff. de iure. fis.

Et nota quod de intellectu dicte legis cum a te dicit Guil. in spe. de resti. spo. §. vlti. ver. fi. vbi dicit quod locum habet in ignorante & c. sępe. eo. ti. in sciente. Vide etiam de ista lege de resti. spo. olim. ij. in glo. magna, dicit etiā Bart. in dicta. L. quod ipsa lex etiam intelligitur quando primus deiciens est soluendo alias secus alleg. ff. de furtis. L. itaq. circa princi. Conditione tamen ex dicto decreto sępe bene potest agi contra tertium, sed non interdicto istius legis cum a te, secundū Barto. ibidē.

e. De restitutione spoliatorum, uide hic per totum.

Glosa.

Superioribus dixerat de vtilitate possessiōis, articulus presens docet quid ille facere debeat qui ex sua eicitur possessione & quinq; ex ordine ponuntur documenta. f Primū quod nullus sui ipsius iudex sit, & hoc tangitur ibi cum dicitur conqueratur si quis contra vnū, qui enim sui ipsius iudex esse vult bonaq; vio lenter aggreditur iure nostro in vitam sibi cedit, nisi id faciat tempore & hora cum sibi res auferē vel infacti fuga, vt supra eo. li. ar. xiij. & infra. lxxij. & item li. iij. ar. vij. Secundum leges vero talis perdit omne ius quod in bonis illis habuit si bona huiusmodi sua fuerūt. Si vero aliena sibi violenter vsurpare conabatur restituere tenebitur illi cui pertinebant, & cum hoc tantundem satisdare eidem cogitur, g vt instit. vi. bono rapto. §. sed nedum. C. vnde vi. L. si quis in tantam. Secundum docetur hic quod iudex sententiam dare non debet, h nisi prędcedant primū probationes, hoc tangitur ibi cum dicitur, & ibidem manifestiū spoliū appebit. Hoc idē etiā leges suadent, vt. C. de eden. L. qui accusare, & de accusa. & inscrip. L. singuli. Tertiū docetur quod iudex sententiā prędonis ferre debet, cōtra illū apud quem spolium inuenitur, & hoc ibi cum dicitur, & similiter depredantem, hoc idem etiam cauetur legibus, vt. ff. ad le. Iul. de vi. publica L. in eadem, &. C. vnde vi. L. inuasor. Quartum docetur quod eandem sententiam ferre debet contra adiutores seu complices prout cōtra principalē tulit, & hoc ibi & suos cōplices iudicare i Dicunt vero cōplices qui iuuāt explere alterius voluntatem, vt instit. de oblig. quę ex delict. nascun. §. interdum, quis etiam nihil plus fecerint, nisi quod cum scitu voluntate & hospicio consci sint, vel furta aut spolia diuidant ęque culpabiles iudicantur, k vt supra eo. li. ar. xiij. C. de his qui latro. vel aliis crimi. reos occul. L. eos qui &. L. si qui. Quintum docetur quod iudex actorē in suā debet restituere possessionem & hoc tangitur ibi cum dicitur, postmodum debet ei suam in hac re restituere possessionē. Et hoc est contra nōnullos fatuos qui dicunt si quid furto vel prędā ablatum sit quod Iudex qui desuper iudicat tertiū denariū p fatiga exinde habere deberet. Istud em falsum est, nam Iudex exercere iudicium debet ratione officij quia est in feudatus, vt supra li. i. ar. liij. glo. Et si obiciat quis, quid faciendum erit si iudex infeudatus non sit, respondebitur quod iudicium exercere non poterit. Si iterū instet quisq; quod Gratiuus non pernoctata iudicat furta qui tamen infeudatus non est. R. quod iudiciū eius non extenditur vltra tres solidos, nec exinde tertius sibi cedit denarius, vt supra li. i. ar. lvij & supra eo. li. ar. xiij. Vnde etsiquidem non nulla iura oppositum sentiant dicūtq; quod iudex de rebus furtiuis vel prędā ablatis aliquid accipere debeat, vt infra eo. li. ar. xxxvj.

f. Nullus sui ipsius iudex esse debet, concordat infra eo. li. ar. lxx. li. iij. ar. xiij. Iure muni ar. xxvij. & xlj. & ite Cxij. glo.

g. Intellige si putauerit esse sua, alias ut predo iudicabitur.

h. Vide Iure. muni. ar. Cxij.

i. Complices qui dicantur.

k. Vnde furta restituī debent partii, ut infra li. iij. ar. xiij. in glo.

l. Concordat Iur. mu. ar. xxxvij.

& xxxvij. Intellige tamē ad hūc sensum qd cum fures & prędones inuestigantur in aliā vsq; iurisdictionē resq; ille furto vel preda ablate recuperantur, extunc illis qui sic fures inuestigarunt, tertius cedit denarius. Quod si nullus venit ad recuperandas res illas iudex terrium accipit denarium, l ab illis tamē qui sue subsunt iurisdictioni nihil accipere debet, vt infra eo. li. ar. xxxi. & xxxvij. Secundū autem rei veritatem iudex ex huiusmodi rebus furto vel prędā ablatis, nec quicq; accipere debet, & quod ita sit verum probatur per paragraphum vltimum, ar. xxxi. infra eo. li. ij. Vbi dicitur quod licet possessor earum morte puniatur, res nihilominus reddūtur illi cui pertinent. Et item si iudices quicq; accipere debeant sententias vendere videntur quod fieri non debet, vt. C. quan. prouo. non est necē. L. venales, &. L. vlti. &. ij. q. vi. c. ei qui. vers. diffinitiua, & ver. venales, extra de vi. & honest. cleri. c. cum ab omni. Nullum etiam sententia ledere debet nisi eum qui demeruit Is vero cui furto vel preda bona ablata sunt nil mali facit, vt in auten. de manda. princi. §. quod si, et. §. oportet coll. iij. & in auten. vt iudi. sine quo quo suffragio. §. volumus coll. ij. Si qs forte dicat qd istud iudici cederet rōe mulctę nam ex aliunde eam repetere non poterit, quęritur ab eo, quis demeruit mulctam huiusmodi, si responderit fur vel predo, replicabitur iterum sibi quod mulctam in huiusmodi bonis demereri nō potuit, nam nec sua fuerunt, vt infra eo. li. ar. xxxi. Et itē requam ille demeruit vitam, quare bona aliena cum hoc mulctando perdere non potuit, vt supra li. i. ar. lij. & in autē. de manda. princi. §. oportet, coll. iij. Si etiam dicatur quod actor mulctandus venit. R. quod nulli pœna infligi debet absq; sua culpa. Is vero qui iustam instituit querelam sine culpa manet, vt supra li. i. ar. liij. & C. de modo multarum. L. eos qui. Concluditur ergo cum textu quod spoliato possessio viceuersa restitui debet, resq; furto vel preda ablata, vt. C. vñ vi. L. vi pulsos.

manū nisi ostendere poterit uarendatorem a quo denarios cœperit. Qui uero pleni iuris est si apud eū solidus nummorum falsorum inueniatur eosdem & nihil amplius amittit & si plures habuerit absq; uarendatore manum perdit, c falsificet autem monetarius suos nummos, uel non curet eos prout iuris est, nemini potest crimen imponere falsi ut exinde ei satisfacere tenetur. Moneta nūmorū cudi debet æqui pōderis & ualoris. Nemini licet forū erigere uel monetā de nouo instituere sine consensu eius loci ordinarij seu iudicis, etiā Rex in signum sui consensus suam ad hoc mittere debet cirothecam. Nemini etiam nūmos cudere licet qui alijs sint similes, sed habeant diferentias competentes d postq; nummi prohibētur licite cū eis posthoc per quindenā debita persoluantur & pignora redimentur. e Qui autem post tēpus deputatum cum eis emerit cudens eos licite frangit dūmodo es ementi reddat.

c. Alij textus habent in cute punitur.

d. Cōcordat infra li. iij. ar. xl. glo.

e. Textus uetustiores habent, licebit monetario eosdem frāgere fractosq; restituere & non retinere.

Glosa.

Qui vero pleni est iuris si apud eū. &c. Quid si pecunia fuerit approbata & postea appareat reprobata. Item si alius istam pecuniam expendit vt bonā, de his nota in specul. titu. de pigno. §. hęc rubrica post princi. in addici, p Ioan. And.

Hoc etiam scias quod de iure tria sunt necessaria in qualibet moneta f scz, pba materia, iustum pondus, & imago seu subscriptio principis, quorum altero deficiente non censetur proba sed falsa & roprobata moneta, vt probatur & notatur. ff. de contrahen. em. L. i. &. C de vete. nūmis. po. L. i. li. xi. iuncta. L. quintus. §. penul. ff. de auro. & argento lega. & notatur per docto. in. c. quanto de iureiuran.

f. Tria sunt de iure necessaria in qualibet moneta.

Articulus. XXVI.

a. Concordat iur. mu. ar. vij. Alij textus habent moneta denariorum renouari debet quando nouus dominus curā susceperit.

b. Textus alij habent, preus est cutis uel capitis. uide ad id Iur. mu. ar. xcix. glo.

MOneta denariorum in aduentu domini noui est renouanda. a Monetarius si unum falsum exposuerit denarium in emendo res aliquas morte condemnatur. Monete tres denarij cum medio si inueniantur apud eum qui iuri suo furando aut spoliando derogauit b perdit

moneta renouatur. In Episcopatu vero Maydeburgen̄sis g Vnde & circa id dubiū exoriri possit an magis cōsuetudo inueterata seruari debet vel potius ius scriptum vt articulus habet. h Sciendum quod noua constitutio propellit antiquam legem, vt.ff.de legi, & senatuscon.,.L. de quibus, & consuetudo vnius ciuitatis prēponitur etiam legi ciuitatis illius si per desuetudinem eidem abrogatum est, vt.ff.communi predi.L. venditor.§. si constat. Vnde inter cętera lex allegata.ff.de legi.& senatuscon.infrascriptum continet paragraphum quem & hic inserere placuit. Inueterata consuetudo pro lege non immerito custoditur, & hoc est ius quod dicitur moribus constitutum. Nam cum ipse leges nulla ex alia causa nos teneant, q̄ quod iudicio populi recepte sunt, merito & ea quę sine vllo scripto populus probauit tenebunt omnes. Nam quid interest suffragio (id est cōsensu in scripto redacto) populus voluntatem suā declararet, an rebus ipsis & factis. Quare rectissime illud etiam receptum est vt leges non solo legislatoris suffragio sed etiam tacito omnium consensu abrogentur. i Et exinde vt in glossa ibidem annotatum est sequitur, quod lex per duo corrigitur. Primo per aliam superuenientem legem & hoc planum est. Secūdo per consuetudinem vel potius desuetudinem legis alicuius, & hoc vel consuetudo est generalis & tunc generaliter vincit legē, vel specialis & sic specialiter vincit legē in illo loco vt.ff. cōmunia prędiorum.L. venditor.§. si constat, & hoc est verum si consuetudo sequitē legē, nam si precedat vincitur a lege. Ad hāc materiam vide plura in loco allegato.ff.de legi. & senatuscon. Ad questionem vero motā vbi per modum dubij propositum est. R. q̄d' articulus iste consuetudini non derogat, dicit enim quod in aduentu domini nummi noui sunt renouandi, nō tamen vetat quod singulis annis non renouentur.

Qui iuri suo furando vel spoliādo derogāt. &c. Vel etiam qui occasione furti obiecti cōcordiam ineūt, de his vide supra li.i.ar.xxxvij. & xxxviij. & item. C.ex qui.cau.ali. infami.irroga. L.non damnatos.

Monete tres denarij cū medio si inueniantur. &c. hoc in signū istius sit, quia ipse furto vel spolio naturam suam ex quatuor elementis susceptam dehonestauit & non est iam perfectus homo quatuor elementorum sed quasi ex semiquatuor, k sic etiam parricide denegantur quatuor elemēta nec sibi aer viuo cōceditur nec terra mortuo ad sepeliendum, vt Insti.de publi.iudi.§.alia, & supra eo. li.arti. xiij. C.de his qui libe.vel paren.occi.L.si qs &.ff.ad le.pom.de paricidijs.L.i.

Qui vero est pleni iuris.&c.huic enim non adeo erit imputandum cum pecuniam malā quam credit esse bonam expendit, vt.ff.de solu.L.qui.

Si monetarius vnum denariū.&c. Quia magis sibi obest denarius q̄ alteri solidus, ex eo quia maiorem illorum noticiam habet q̄ alter quod si plures inueniantur denarij manū ammittit, vbi enim excessus maior ibi & pœna adaugetur Insti.de pub.iudi.§.alia.

Falsificet autē monetatius suos nummos nemini potest imponere crimen falsi.&c. Ratio quia vnusquisque obicere sibi possit falsitatem Contra alium enim agere non potest qui ille crimine notatus est, vt.vi.q.i.c.qui crimen &.C.de testi.L.vlti.

Moneta debet esse equi ponderis.&c. l ita q̄d' vna non sit grauior & ponderosior alia tum etiam in qualitate & valore equalis sit, secundum quod in aliqua prouincia statuitur.

Nemini licet forum erigere &c.& in eo prouiditur reipublice ne videlicet homines depauperentur in monetaq; iactura fiat aliqua vt.C.de nundi.is.L. qui.

Sine consensu iudicis.&c. Exisio habetur q̄d' omnes Principes iudices vocitantur, vt infra li. iij.ar. lij .Paragraphusq; articuli intelligi debet quod pro erigēda noua moneta subdi ti suo iudici hoc est principi seu presidi prouincię insinuare debent, vt infra li.iij.ar.xlviij &.xlvij.& ille tandem negotium ad imperiū deducet, ita quod imperator ad id suū prębeat consensum vt textus habet &.C.noua vectigalia institui non posse.

Nemini etiam nummos cudere licet.&c. Ad hanc materiam vide. C. de falsa moneta. l.i. iij.&.iij.per totū, vbi imperator contra illos qui falsam cudere audeant monetam pœnas statuit condignas vnde & leges prenotatas hic inserere visum est. m Quoniam nonnulli monetarij adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercent, cuncti cognoscant necessitatem sibi incūbere huiusmodi homines inquirendi vt inuestigati tradātur iudici, facti conscios per tormēta illico prodituri, ac si dignis suplicijs sint adijciēdi. Accusatoribus etiam eorum immunitatem permittimus cuius modus, quoniam dispar patrimonium est a nobis per singulos statuitur. Si quis autem militum huiusmodi personam suspectam de custodia exire fecerit capite puniatur, appellandi etiam priuato licentia denegetur. Si vero miles aut ꝓmotus in gradu huiusmodi crimen incurrerit super eius nomine & gradu ad competentes iudices referatur. Domus vero vel fundus in quo hęc perpetrata sunt si dominus in proximo constitutus sit, cuius incuria vel negligentia punienda est, & si ignoret fisco vendicetur, nisi dominus ante ignorans vt primum repererit scelus prodiderit perpetratum, tunc enim possessio vel domus ipsius proscriptiōis iniurię minime subiacebit. Sin vero longissime ab ea domo vel possessione abfuerit nullum sustineat detrimētum, actore videlicet fundi vel seruis, vel incolis, vel colonis q̄ ad hoc ministeriū prę-

g. *Ad hanc materiā vide supra li.i.in ꝓlogo.et ar.xiiij.li.ij. ar.lxxvij.li.ar.mu.ar .i.glo.*

h. *Consuetudo inueterata an magis seruanda sit q̄ ius scriptum.*

i. *Lex ex duobus corrigit ur.vide supra li. i.ar.ij.li.ar.mu.ar.i.*

k. *Parricidij pœna.*

l. *Moneta equi ponderis & ualoris esse debet.*

m. *Falsificantium monetam pœna secundū diuersi status hoīum.*

buer ūt cū eo qui fecit, supplicio capitali plectendus. Viduas autē ac pupillos speciali dignos indulgentia credimus, vt vidue nec in proximo constitute domo sua vel possessione careant si nulla apud ipsas tam grauis cōscientie noxa resideat. Impuberes vero si etiā conscij fuerint nullum sustineant detrimentū quia ętas eorum quid videat ignorat. Tutores tamen eorum si in proximo fuerint quoniam ignorare eos quid in re pupilli geritur non oportet, hęc pœna expectabit vt de rebus eorum si idonei fuerunt tantum fisco inferatur quantum a pupillo fuerat inferendū. Et itē alia lex disponit. Si quis nummos falsa effusione formauerit vniuersas eius facultates fisco nostro precipimus adijci. In monetis etenim tantum nostris cudende pecunię studium frequentari volumus cuius obnoxij maiestatis crimen committunt, & premio accusatoribus proposito quicunq; solidorū adulter poterit reperiri, vel a quocūq; fuerit publicatus illico omni dilatione semota flammarum exustionibus mancipetur. Et itē alia lex sequitur. Si quis super cudendo ere vel re scripto aliquo vel etiam annotatione nostra sibi arripuerit facultatem non solum fructum proprię petitionis ammittat, verumetiam pęnam quam meretur excipiat.

Articulus XXVII

a. *Theloneum non solūs quid demereatur.*

QVi ualuarum Pontiū siue aquarum Theloneum nō p̄soluerit a quadrupliciter refundet. Theloneum autem forense qui nō dederit triginta solidos pene dabit. Quatuor euntes pedestres unū denarium, & unus æquitum dimidiū præstet nummū. Currus oneratus quatuor denarios in eundo & redeundo soluet, & hoc dabitur in Theloneo aquarū, in poncium autem soluetur dimidia pars. Clerici & militares familiaq; eorum a theloneo sunt exēpti. b A thelonei etiam datione immunis est omnis qui poncium & nauium non indiget transfretatione. De iure etiam prætiū soluere nō tenetur a conducto cui placet corpus & res committere periculo seu fortunæ. c Qui alijs prebet conductum a damno precauere & præcustodire ipsis debet. Currus uacuus dimidiū soluit thelonei respectu onerati, dimidius uero currus seu biga unum pro theloneo dabit nummum. d Si quis transitum agro nouo imposuerit, per uetitasq; uias per agros ierit pro qualibet rota unum nummum soluet & æquitās nomine emende dimidium. Si uero ager fuerit seminatus damnum resarcire tenentur & id facieñ licite pignorantur, quod si resisterent pignorationi cum clamore uiolentiæ arrestētur quem clamorem cum tribus solidis eos emēdare oportet & desuper iura pignoris sustinere.

d. *vide infra ar.xlvij.*

b. *Alij textus habent quilibet etiā eques in curru uel uehiculo liber est a theloneo, si naue non indigeat uel ponte.*

c. *Concordat Iur. mu. er.viij.textus uetustiores ultra id addunt quod si non fecerit eū damna resarare oportebit.*

Glosa.

Qui valuarum pontiū.&c. e Hic scias quod refectionem itinerum & pontium agnoscit ecclesia, quia respicit pietatem. Vnde dcit lex Imperialis. Ad instructiones itinerum pontiumq; etiam venerabiles ecclesias & diuinas domus tam laudabili titulo libenter ascribimus, quia nō est inter sordida munera numeratum, vt in.L. ad instructiones. C.de sacrosancto.ecle.

e. *Itinerū & pontiū refectionem agnoscit Ecclesia.*

Quadruplicit refun.&c. Posset tamen cōsuetudo vel statutum operari vt non soluentes theloneum vel gabellas amittunt bona, vt ff.de publica.& vecti.L.commis. Et qui eam gabellam imponunt & pro qua causa, vide in repetitione regule possessor, de re.iur.li.vi Quomodo etiam regulariter quilibet ad vectigalia & huiusmodi soluēda teneatur, vide in. L. omnium. C.de vectig. & commis. Iu movidetur quod fraudans gabellam rerum vectarum perdit illas ipso iure secundum dominici in.c.cum secundam de hęredi.li.vi.& ibi.concor.in glo.super.vers.ommittens.quę tamen intelligitur in speciebus illicitis.

Clerici, milites &c. Vñ dicit cōsti. Frede. nulla communitas vel persona publica, vel priuata collectas seu exactiones angarias seu p angarias Ecclesijs aut alijs pijs locis, aut Ecclesiasticis personis imponant, aut inuadere presumāt, quod si fecerint & requisiti ab Ecclesia vel Economo reddere cōtempserint triplum refundant, & nihilominus banno imperiali subiaceant, quod absq; satisfactione debita nullaterus remittatur. Vide etiam in c.quanq; de censi.li.vi.& eo.ti.presenti in cle. Et in.L.ij.&.L.presbyteros. C.de Episco. &

Vbi dicitur presbyteros, diaconos, subdiaconos, atq; exorcistas, lectores atq; hostiarios etiam personalium munerum expertes esse precipimus.

Et eorum familia. &c. familia & etiam mulieres. Nam secundum leges mulieribus quę cū maritis Reipublice causa absentibus peregrinate sunt ad exemplum militū subueniri solere non est ignoratum vt in. L. i. C. de vxo. mili f Mulier enim honorem viri obtinet, vt in. L. filij. §. ij. ff. ad munici, & ad hoc qđ hic dicit de familia dicit lex communis. Omnibus quoq; clericis huiusmodi prerogatiua succurritur vt cōiuges clericorū ac liberi eor; quoq; ministeria, idest mares, pariter & femine, eorumq; etiam filij immunes semper ab huiusmodi mūeribus perseuerēt, vt in. L. ij. de epis. & cle.

f. *Mulier honorē uiri obtinet.*

Qui alijs prebet conductum. &c. vide etiam ad id. xxiij. q. iij. si quis Romipetas. Et nō soluens iustum pedagiū peccat, recipiens vero pedagium debet tenere iter securum, & si dānum detur transeunti, debet sibi id resarcire de hoc etiam per hostien. in sum. de censi. §. ex qbus, & per Odo. C. ne filius pro patre auct. habita. Vide etiam per Bald. de hoc plene in. §. conuenticulas, de pace iuramē. firman, coll. x.

Glosa.

Queritur circa id, an theloneum sine peccato exigi possit necne. g Quidam dicunt quod sine peccato exigi non potest, est enim origo auaricię, oppressioq; hominū, vnde & Christus saluator noster Matheum qui & publicanus erat hoc est exactionum publicarū quęstor, ad se inuitauit redargutusq; postmodum a iudeis quod cum publicanis comederet. Rn. tamen reiectis in contrarium opinionibus quod si iusto exigitur sine peccato fieri potest. Ex Imperatorum enim constitutionibus theloneum statutum est propter publicā vtilitatem illud autem quod Imperatores statuerunt pro iure habetur, & ita sine peccato accipit, vt Insti. de iur. gen. §. sed & qđ' principi, &. ff. de origine iuris. L. ij. §. deinde, &. x. dis. c de capitulis. c. vides. c. quis autem. Quod autem imperatores theloneū admittant est textus clarus & rotundus. C. vectigalia noua in stitui. L. vectigalia, &. L. vlti. immo eodem titu. per totum, nō enim temere permittitur nouorum exactio vectigalium sed cōmuni vtilitate inspecta, & non propter aliquam auariciam cōceditur. Vnde Christus theloneū esse soluendum approbauit, cum prehenso per discipulum pisce, dragmaq; in eo inuēta vectigal exoluit. h Nec theloneator publicanus dicitur vt aliqui idiote putant quasi publicus pāt̄or, sed thelonatores publicani nuncupantur ex eo, quia fruuntur publico, vel quia cōducti ab imperatore aut Ciuitate exactionem aliquam publicam, & exinde prę-

g. *Telonea an sine peccato exigi possūt.*

h. *Publicanus unde dicatur.*

stant aliquod tributum. In generaliq; omnes q conducunt aliquid a fisco publicani dicunt, vt. ff. de publicanis. L. i. §. ij. ff. de verbo signifi. L. eum qui.

Quadruplum resundet. Hoc fit ex eo quia illud reputatur pro violento & manifesto furto, vt Insti. de oblig. quę ex delict. nascun. §. pęna, & Insti. de acci. §. quadruplici. i Propter tamen huiusmodi thelonei nō solutionē vel transgressionem null9 suspendi debet, dato quod furtiue vsurpet id quod soluere tenetur, non enim furtiue illud accipit vt furto cōuinci possit, vt infra eo. li. ar. xxix. k Notandumq; circa id quod actio quęlibet criminalis ciuiliter semper instituti potest, ita quod querulari potest super pecunijs impensis simplici querela, vt Insti. de iniur. §. in summa.

i. *Teloneum nō soluēs an furtum committat et an suspendi debeat.*

k. *Actio criminalis auditer semper instituti possit.*

Quatuor eūtes pedestres. &c. Istud intellige vt in se sonat, & hoc postquā theloneum pro necessitate Reipublicę instituitur, vt. C. vectigalia noua instituī non post. L. non quidem.

Clerici & militares. &c. l Hic excipiunturin triplici genere homines qui theloneum soluere non tenentur. Primo clerici, & hoc propter publicum commodum & vtilitatem vt pote orationes quas fundunt & fundere debent pro incolumitate Imperij, & hoc nedū de presbiteris intelligitur, verum de omnibus qui titulo clericali gaudēt, totus enim mundus eorū vtitur orationibus, vt in auten. quomo. opor. Epis. & cleri. §. i. coll. i. Secundo excipiuntur milites propter eorum obsequia in defendendo imperio & Republica & ita cō fertur etiam eis donū publicū, inmumitas videlicet vectigaliū, vt. C. de vectiga. cōmis. L. omnibus, & in auten. neq; miles, neq; federa. §. cum domini dei, coll. viij. Tertio excipit eorum familia m eodem enim iure vtitur familia cum dominis suis, vt. C. de epis. & cleri. L. ij. Sed & vxoribus militum eadem immunitas seruatur, vt. C. de incolis. L. vlti. & xij. q. ij. Ecclesiarum seruos, &. ff. de iurisditione omnium iudicum. L. cum quędā puella. Qui pontium & nauium nō indiget transfretatione. &c. per istum paragraphum excipiūtur a thelonei solutione qui pontium & nauium vsu non indigent. Et exinde sequitur id quod prius tactum est, quod videlicet theloneā, & vectigalia salui conductus nō propter auaritiam statuta sunt, sed ad necessitatē Rei publice, quare iusto exigi possunt, statuūtur enim thelonea propter viarū reformationē & securitatem, vt hic &. C. de vectigalibus commis. L. vectigalia. Excipiuntur insuper a thelonei solutione. n illi qui ad pontem pertinent, vel de propinquo residen, ex eo, quia si non extendat se theloneum pro construendo ponte, vicini impensis suis extruere tenebūtur, vt. C. de vectigalibus. L. vniuersi. Clerici tamē & milites negociantes thelonea soluunt. C. vectigalia commu. L. ex prestatione. ¶A dāno prȩcauere & prȩcustodire ipsis de-

l. *Homines tripliū generis à Telonco exapuntur.*

m. *Familia eodem iure utitur cum domino*

n. *Ad pontem pertinentes à Telonco eximuntur.*

bet. &c. Qui enim sentit commoda senciat & incommoda, vt. ff. de reg. iur. L. secundū. Vñ & theloneum nouum imponens sine consensu principis violentiam committere dicitur, quare & capite pęnam soluit, vt. ff. ad le. Iul. de vi. publica. L. vlti. & ff. ad le. Iul. de ambitu. C. noua. vecti. insti. non pos. L. vlti.

Si quis transitum agro nouo imposuerit. &c Pro declaratiōe paragraphi istius o nota qđ' rusticorum prediorum iura sunt hęc iter, actus, via, aquę ductus. Iter est ius eundi vel ambulādi hominis per se, hoc est vbi ire & equitare potest. Actus vbi currus ęgrare vnus potest. Via vbi pecora pelli & vnus currus alteri cedere valeat. Aquę ductus est ius aquę ducende per fundum alienum, vt Insti. de serui. rusti. & vrba. predi. § iter. §. actus et §. via. Hęc iam expressa signanē prima tria in textu quodam modo tangūtur. Per id cum dicitur ęgrans iter includitur. Per id quod dicitur pro qualibet rota actus designatur. Cū vero dicitur si ager fuerit seminatus viam designat. P Vñ via esse debet octo pedum latitudinis in directum, in angulis vero sedecim nisi maiorem vel minorem placuerit facere constitutibus quod non fit in actu. Insti. de serui. rusti. predi. §. i. in glo.

o. *Rusticorum prediorum iura, uide infra arti.*

p. *Vie latitudo qualis esse debet. Vide infra arti. lix. Aur. mu. ar. C xxxi. Vnde & lex xij. tabularum hoc idem sentire uidetur in hęc uerba. Vie latitudo in porrectum octo pedes, in anfractū idest ubi flexum est xvi. habebit.*

Notandum insuper pro declaratiōe eiusdem paragraphi q quod quādo transgredit ager vno anno publicę, non violenter sine prohibitione, vel absq; contractu admissione precaria, nulli posthac prohiberi potest, vt. ff. de iti. actuq; priua. L. i.

q. *Ager uno anno publice transgressus sine prohibitione posthac prohiberi nō poterit.*

Cum clamore violentię arestentur. &c. Et existo passu iudices quidā auaricia ducti a quo libet iudiciario clamore pęnam trium solidorum vsurpare sibi volunt sicut si vnus venit & querulari vult contra aliquem, procurator interrogat eius quomodo ipse necessitatem suam declarare debeat, decernitur quod cum clamore. Vlterius procuratot expetit qđ' iudex decernat vt eum acclamare seu aduocisse rare possit, quod cum factum sit acille aduocatus fuerit, iudex tandem iure sibi tres solidos cedere putat, in paragrapho isto opinionem fundando suam, & supra. li. i. ar. lxij. ibi pro solo iudiciario clamore non iure prosequuto. &c. Id tamē fieri minime debet nec textum isti intelligūt immo contra ipsos militat locus allegatus, loquitur enim arti. lxij. de clamore iudiciario, cum non prosequitur, quęrelam, tunc enim tres solidi soluūtur, hic vero secus est, quia iste prosequitur actionem contra illum, quem arestauerat, immo & ibidem li. i. ar. allegato sequēti paragrapho hoc idem clare habetur, cum inquit si vero clamorem prosequitur nihil demeretur. Cōcludit ergo quod non pro omni iudiciario clamore tres solidi soluuntur iudici, nec obstat si quis dicat quod paragraphus ille arti. lxij. lib. i. damnum nullum sustinet si verba duellaria non interposuit. &c. intelligi debeat cū quis sine duello alloquitur alium, hic vero videtur duellariter alloqui, exquo cum clamore conqueritur. Rn. quod non duellariter alloquitur. Qui enim duellariter contra aliū agit preparat se contra illum si forsan negare velet quod eū conuincere nitatur, prout ius & iudicio pertinentes decreuerint. Iste vero non hoc facit quia necessitatem declarat suam, & petit cogi aduersariū ad respondendū, dato etiam quod duellariter exigeret ab illo responsionem, extunc iudici multa soluitur non ratione iudicij vt isti putant, sed propter id, qđ actori emenda prestatur, vt supra. li. i. ar. liij. Preterea exquoquidem huic ex officio iudicis admissum est quod aduersarium aduocisse ret, quicquid vero iudex ex officio admittit illud firmiter tenere eum oportet, & nullam rationē istius exigere multam vt. C. contrario iudi. tute. L. si pater tuus, &. ff. de reg. iur. L. qui in ius.

Nota hic speciale ex textu presenti, r quod quandoq; pignorare non poterit vnus aliquem sine iudicis licentia sicut occasione damni in campo patrati, pro eo tamē criminaliter agere non poterit, & hoc ex eo fit, quia damna illa fiunt ab hominibus itinerantibus qui non facile per ius aresteri possunt.

r. *Pignorare qn. de quoq; unus potest sine licentia iudicis.*

Articulus XXVIII.

QVi ligna incidit, uel gramina falcit aliena aut in alicuius riuis fluuijs/q; piscauerit a tribus solidis liberatur, damnum nihilominus secundum formam persoluendo. In piscaturis uero foditis seu stagnis si qs piscauerit & arbores plātatas inciderit, aut insertas fructiferasue, uel fructum decerpserit seu arbores aut lapides limitum seu finiū effoderit triginta solidos exoluet p mulcta, & si repertus in facto fuerit licite b pignoretur. Nocturnali temporæ ligna cesa uel gramina iā falcata furatus qui fuerit suspendi/tur. c Si diurno tempore hoc fecerit crinis & cutis tormentis subicietur. Aqua fluens nauigandi & piscandi communis est & esse debet, & piscatores ripa ac planicie licite uti pos/

a. *Alij textus addunt excepto mari et magnis fluminibus.*

b. *Textus uetustiores addunt sine licentia & consensu iudicis.*

c. *Cōcordat Iur. Mu. ao. xxxviij. glo.*

sunt quantū uno passu ex naui attingere ualeant.

Glosa.

Aqua fluens. &c. Vnde dicit lex communis, flumina vero omnia & portus publica sunt, ideo ius piscandi omnibus commune est in portu fluminibusq; sicut & riparum usus, itaq; naues ad eas applicare funes arboribus innatis religare, onus aliquod in his reponere cuilibet liberum est, sicut per ipsum flumē nauigare. Insti. de re. diuisi. §. flumina. Proprietas tamen illorum est quorū predijs adhereāt vnde & arbores ibi nate eorū sūt. Insti. eo. ti. §. riparum.

Glosa.

Precedenti articulo declaratus est casus, vbi quis licite sine autoritate iudicis arestari & detineri possit. In articulo presenti dat etiā specialem doctrinam vbi sine consensu iudicis vnus aliū arrestare valeat. Vnde in generali pro quolibet dāno ab iter agentibus patrato vnī detineri qs pōt, vt supius declaratū est Qui ligna cedit. &c. per ligna in textu intelligi vult arbores nonfructiferas, per riuos vero & fluuios denotat aquas que nullū defluxum habent per que pisces egredi vel regredi libere possunt. Sed dīta xat aqua illa vēto hincinde agitatur, vt insti. de re. diuisi. §. flumina eiusq; emenda sunt tres solidi. Vitā em nō demeruit q in his piscaverit, vt infra eo. li. ar. lxi.

In piscaturis vero foditis seu stagnis. &c. & hoc ex eo fit quia impensa & labor hominis ad id accessit. Pisces q; ibidem tanquam in reseruaculo seruantur. Vnde si stagna aut aquæ huiusmodi rupte sint, prandens pisces exeuntes etsi vitam non demeretur iniuste tñ agit, quia contrectat rem alienā, vt. ff. de reg. iur. L culpa.

Et arbores insertas. &c. vt sunt Salices, Tilia. Vnde circa id interrogare vnus possit an qui sic arbores succiderit pati debeat ius furantiū arbores, hoc est quod suspendi debeat vel potius ius vt hic textus habet. [d] R. si extēdat se damnū quod patrauerat ad tres solidos susepēditur. Si vero non, extunc ad statuam virgis ceditur, quia ligna huiusmodi assimilantur succisis lignis, nam inserta ligna non dicuntur arbores plantate nisi radicate iam sint vt. ff. de arbo. fur. cesa. L. vitem.

Aut insertas fructiferas. &c. Per id intelligun tur etiā quercus, fagus, plante, vineę, & alie arbores fructifere, vt. ff. eo ti. L. vitem. Vnde circa id sciēdum in cuius fundo radix figitur eidem planta cedit, & idem ius possessionale ad plantā habebit ex parte fundi sui, qui arborem viuificat, & fructificare facit, vt Insti. de re. diuisi. §. si Titius & infra eo. li. ar. lij. [e] etsi plures eandē arborem furtim inciderint cum singulis in solidum agetur, vt. ff. eo. ti. L si plures.

Vel fructum decerpserint. &c. Dicere qs possit, ius istud nō esse equum, quod ille qui fructus decerpit in tantum mulctari debeat sicut ille qui arborem succidit. R. quod arbores ratione quorum vt textus habet mulcta soluī intelligi debent que extra sepes circumdatas situate sunt, quia si quis exciderit arbores in aliquo loco pariete vel sepe circumducto & cum clamore contra eum proponitur pena capitis punitur, vt. ff. eo. ti. L. ij. vbi habeī quod incisores huiusmodi arborum pena capitis puniuntur.

Seu arbores finium effoderit. &c. intellige si ignoranter id fecerit, vt sic em punitur vt textus habet, secus si scienter & violenter id faciat pena enim capitis succumbet, vt ff. de termino. mo. L. vlti.

Etsi repertus in facto fuerit &c. Quid si vnus pignoret alium allegando damnum sibi esse illatum, iste vero factum excuset & se fore de predatum querulet, quis eorum ad conuincendum propior sit. R. ille qui pignorauit propior erit eum conuincere cum probationibus damni illati & pignore accepto, vt. C. de probationibus, L. siue, & L. frustra.

Nocturnali tempore ligna cesa vel gramina falcata &c. Istud tractum est ex iure naturali. Vnde gramina huiusmodi nondum secta si quis ceperit pro eo vitam non demeretur. Natura etenim illa crescere facit non adhibita etiam hominum opera, quare nec interfici homo debet si quid de his ceperit, si vero qd operis postmodum subsequatur, vt quia falcata sunt furtumq; in eis committatur vitam demeretur vt textus habet, &. ff. de ar. fur. ces. L. faciēda.

Si diuturno tēpore hoc fecerit &c. [f] Exinde venit quod furtum nocturnum grauius est diurno quia diurnus fur in cute & crine punitur. Nocturnus vero suspenditur, vt ff. de furi. bālne. L. fures & supra eo. li. ar. xiij.

Aqua fluens &c. Intelligi debet de aquis & torrentibus vbi pisces libere egredi & intrare possunt, vt Insti. de re. diuisi. §. flumina. Et ille qui primus in illis piscaverit, alios per possessionem prohibere minime potest, vt ff. de vsuca. L. vsucapionem, nisi forsan prescriptione triginta annorum illa possideat, ita qd aquam & piscaturam per illud tempus pacifice teneat, vt C. de prescriptione xxx. annorum L. si quis.

Et piscatores ripa ac planicie &c. Locus em ille piscatoribus eque communis est sicut & aqua, ita quod portū egredi possunt naues trahāt, rete siccent, gazas edificent, naues reforment & non aliud, dominium tamen riparum illis pertinet quorum predijs adherent. Qua de causa arbores quoq; in eisdem

[d] Ex ar. xiij. supra eo. li.

[e] Ad hunc passum alludere etiam quodam modo uidetur lex xij. tabularum cum ingt. Tignum alienum furtiuum ædibus uel uineis suis iniunctum ne quis eximere cogitur, sed duplum pro eo pactionem de tigno non iuncto præstare compelluntur.

[f] Furtum nocturnum grauius diurno.

nate dominorum sunt, vt Insti. de re. diuisi. §. ripparum. & §. littorum. & ff. de verbo signi. L. littus.

Articulus. XXIX.

Cvm res alicuius per alluuionem applicentur ipse eas domino reddere tenetur suo, dummodo ut iuris est easdem postulet & si ei quæ ab eo sunt impensa & desuper exposita secundum hominū estimationem persoluet. Idem etiā inuentor res sic applicatas denunctiare debet, & per sex septimanarū tempus non consumere interrogatusq; ea se habere non neget, si contra factum fuerit ex occultatione res furtiue erunt & eas cum emenda & mulcta restituere tenetur, futtum tamen in hoc per quod in uita honore, membris, sanitateue condēnetur non cōmisit, quia prædictas res furando aut spoliando a domini possessione non noscitur abstulisse.

Glosa.

Cui res alicuius. &c. Vnde ad hoc dicit lex Imperialis. Alia causa est earum rerū que in tempestate maris leuande nauis causa ejciūtur, hęc enim domino permanent, quia palā est non eas eo animo ejci quo quis eas habere non vult, sed quo magis cum eis periculum maris effugiat qua de causa si quis eas fluctibus expulsas, vel etiam in ipso mari nactus lucrandi animo abstulerit furtum committit, vt Insti. de re. diuisi. §. si. [a] Et scias qd naufragium pacienti nihil est auferendū, sed totum restituendum & clericus contra facies deponitur laicus vero excōmunicatur, de accusa. cū dilecti, &. xxxiiij. q. ij. c. siquis necessitate, & de treuga & pa. c. ij. & hoc nisi fuerit naufragium piraticum & predonum, vt in cōsti. frede. ad decus. §. nauigia, vbi etiam cōtrafacientibus imponitur pena & ibi vide p materia & in. c. excommunicationi de rap. in glo. vlti.

[a] Naufragium pacienti nihil est auferendum.

Glosa.

Pro intellectu textus articuli [b] nota qd' alluuio duplex. [c] Prima qū fluuius est inter meū & tuū agrū, quicquid arene per impetū ex tuo agro importatur in meā partem hoc tibi aufertur & meum fit, vt infra eo. li. ar. lvi. & Insti. de re. diuisi. §. pręterea. Id tamen verum est si illud facile dignosci non possit. Si enim flumen rapuerit quantitatem agri tui qui dinosci poterit in meamq; transportet partē ager huiusmodi illius cui abductus est per aquam manet, vt infra eo. li. ar. lvi. & C. de alluuionī, & palu. L. i. & Insti. de re. diuisi. §. quod si vis. Secundo alluuio fit si aqua eliderit arborem tuum ex terra & transportet illum in partem meam, q̄diu non immittat radices in terram tua manebit. Si vero radificetur in rippa mea mihi pertinebit, vt Insti. eo. ti. §. plane, & ff. de dam. infec. L. hoc amplius.

Sciendum etiam circa id quod ager per alluuionem accrescens alicui, etiam census ex illo debet secundum quantitatem augeri illi vero cui ager decreuit census minuī, vt. C. de alluuionibus. L. ij.

¶ Insula etiam in medio fluminis [c] inter agros per equum fitta vtrorumq; iuxta latitudinem cōmunis erit. Insula vero que est propior agri alicuius illius erit, vt Insti. de re. diuisi. §. insula. & ff. de acquirē. re. domi. L. inter eos & infra eo. li. ar. lvi. in fi.

Alter sensus articuli presentis est cui res alicuius per alluuionem applicentur. &c. Quamdiu enim vnus libera voluntate non dimiserit aliquid, vel sibi iure abiudicatum nō sit, vel non effugiat illius manent res huiusmodi. Sed ille cui res per alluuionē alienate sunt non voluntate eius id factum est, vt. ff. de p̄ba. L. cum de in debito in prin. & C. de infantibus. L. fi. ergo &c.

Circa id quęrere vn⁹ possit. Res vel merces tēpore fluctus in mare ejecte, an illius qui ejecit sint, necne. Quidam dicunt quod iam istius qui proiecerat res huiusmodi per amplius nō sunt, & hoc quia voluntarie merces huiusmodi ejecerat, allegantes simile in Coronatione apostolici Imperatoris vel Regis, vbi pecunię proiciuntur, & qui illas apprehenderit illius manent. R. tamen quod merces tempore tempestatis in mare ejecte illius sunt qui proiecerat in necessitate enim vitę nauem exonerauit & non animo quod merces illas vlterius habere nollet, nec est simile de pecunia tempore coronationis sparsa illud enim fit ex leticia, istud vero p̄pter cōseruationē vitę, alias em libentius retinerent merces huiusmodi, vt insti. de re. diuisi. §. vlti. ff. pro derelicto. L. i. & ij. & item. L. si id quod, in auten. de consuli. § hęc itaq; coll. iiij. Ex occultatione res furtiue erunt. &c. [d] Ex isto textu habetur quod quędam res furtiue efficiuntur ex sola negatiōe [e] quę tamen in vitam vel honorem nō vergūt sed cū emenda illa dimittere cogitur, vt sunt res per alluniōnē applicate si occultare sint. Tum etiam res mobiles inuente, & si negaue

[b] Alluuio duplex.

[c] Concordat infra eo. li. ar. lvi.

[d] Cōcordat iur. Mar. Cxxxvi. glo.

[e] Res quædam furtiue efficiuntur ex sola negatione.

rit inuentor, vt infra eo.li,ar.xxxvij.&.ff. de furtis.L.falsus,& Insti.de re.diuisi.§.alia in fi. Furtum tamen in hoc.&c.hoc intellige de rebus que per alluuionem sibi aduenium. Vel cum electe merces ex naui propter fluctū eidem applicātur, vel res tempore incendij exportate in eiusq; domū a casu inducte. Si vero aliquis ex proposito tempore diluuij in loco alicuius proprio res ceperit, vel tempore fluctus quo nauis periclitatur merces occupauerit, vel etiam tempore incendij in domo igne flagrante quicquam abstulerit pœna capitis damnatur, vide ad hanc materiā.ff.de incendio ruina naufragio.L.quo naufragiū.L. pedius.L.ne qd immo huiusmōi res ex naufragio perdite, sine consensu iudicis inquiri & colligi possunt, vt.ff.eo.ti.L.vlti.

Articulus XXX

a. *Textus uetustiores ita legunt, qui sibi uendicat hereditatē non per cognationem sed per promissionem hoc pro iniusticia reputatur nisi fuerit promissio coram iudice confirmata.*

HEreditatem seu successionem qui sibi uendicat, non iure cognationis sed ꝓmissionis seu donationis debere aut pertinere, hoc pro irregulari habetur, id est pro iniusticia reputatur, nisi promissio huiusmodi coram iudicio sit confirmata.

Glosa.

b. *Adopcio q. t. & alia de adoptionibus uide.*

Qui sibi dicit &c. In isto articulo tāgitur materia adoptionis. b Et est adoptio legalis actio ad solatiū eorum principaliter inuenta qui liberos non habent penē naturam imitans, ar. C. de adoptio L. cum eum & ff. eodem. L. adopcio. Potest autem adoptare maior natu, minorem & non econuerso. Item is qui filios habet & qui non habet, Insti eo. §. fœmine. Necesse autem est quod adoptans sit paterfamideest sui iuris, & talis quod generare possit, immo & qui non potest adoptabit, dum tamen naturaliter non impediatur, minor vero sexagenario arrogare non potest nisi causa cognita, quia iugis debet dare operationē creationi propriorum filiorum, sed bene potest adoptare. ff. eo. L.ij. §. illud. L. si pater. §. vlt & L. sequēti. Mulier adoptare non potest sed masculus tantum nisi per rescriptum mulieri hoc concedatur, vt.ff.eo.L.nam & femine,& insti.eo.§.femine. Quilibet vero tā masculus q̄ fœmina dummodo sit minor natu adoptantis, potest adoptari.ff.eo.L. adoptio.ij. c Et transit etiam adoptio in aliam speciē que dicitur arrogatio. Nam & is qui arrogatur.i.rogatur. Interrogatur an velit arrogantem habere in patrem, sic & arrogans. An velit habere arrogandum in filium.ff.eo.L.i.in fi.& L.ij. d Dicerunt huiusmodi species quia filiꝫfa. adoptantur nec transeunt in potestatem adoptantis. Arrogantur aūt patresfa. & transeunt in potestatem patris.ff.eo.L.i.in fi. Item adoptio fit cuiuslibet magistratus competentis autoritate dum habet merum & mixtum imperiū & iurisdictionem.ff.eo.L.ij.& de offi.procōsu.L.ij. Arrogatio fit autoritate principis & requiritur vtriusq; verbū expressum vnde infans nō potest arrogari sed bene adoptari.ff.de adoptionibus L.ij.&.L.in adoptionibus &.L. etiam infantem. e Soluuntur autem per emancipationem que est patrie potestatis relaxatio coram competenti iudice facta, ex eo quod extra manum & potestatē patris filius ponitur. Insti.qui.mo.ius.pa.potest. §. ꝓterea. Et fit volūtate patris & filij cō currente. Nec cogitur pater emancipare filiū nisi in certis casibus. f Primo si male afficit filium suum verberibus contra pietatem. Secundo si compellat eum in corpus suū peccare. Tertio si filius est arrogatus impubes,& pubes factus, probat sibi expedire emancipatum esse. Quarto si pater agnouit legatum sibi hac conditione fieri vt emanciparet. ff. eo.L.nōnunq̄.C.de epis.au.L.si lenones &.ff. de condi.& demō.L.si cui. Soluitur etiā morte naturali.ff.de adopti.L.si pater. Item morte ciuili, Insti.qui.mo.ius.pa.po. sol.§.cū autem,&.§.ꝓpe. Item soluitur dignitate.C.de decu.L.vlti.li.x. g Est autem in his effectus vt arrogatus ab intestato patri succedat,& habet contra testamentum querelam. C. de adoptionibus.L.cum in adoptiuis.§.vlt.&. ff.e.ti.L.si arrogator. Et idem est in adoptione, scilicet cum fit ab auo paterno vel materno. Sed si ab extraneo fit, tunc remanet in potestate patris naturalis,& nihil prodest nisi quod ab intestato iura successionis habet, insti. de adopci.§.sed hodie,&.C. cum in adoptiuis.§.si quis. Et etiam effectus vt in his acqratur filiacio & patria potestas vt necessitate famis pater potest eum vendere. C. de patri,q fili. distra. L. vlt. Item vt impediat matrimonium, vt in.c.vno de cogna.le.

An & quando valeat promissio siue pactū h de futura successione secundum leges sic distingue. Aut pactum fit de iure successionis conseruando,& valet. Insti.de legi.agna. suc. §.si. Aut de iure successiōis amittendo & adhuc valet si causa subest.ff.si a paren.qs manu.L.i.§.si parēs. Vbi excluditur pater ab hereditate filij, quia deliquit recipiendo premium emancipationis si autem non subest causa non valet. C.de col.L.pactum, nisi tunc firmetur iuramento, vt in.c.ij.de.pactis.lib.vi. Aut fit de iure successionis acquirendo & nō valet sine cōsensu viuentis. C.de pact.L.vlt. Immo aufertur ei hereditas & fisco applicat. ff.de dona.L.quidam &.L. seq. Aut fit de iure successionis certo modo diuidendo,& tūc subdistingue. Aut fit respectu incerti homi-

d. *Adoptionis & arrogationis differēcia.*

e. *Vide Iur. Mu. ar. lvij*

f. *Emancipare pater filium cogitur in certis casibus.*

g. *Arrogationis effectus.*

h. *An ualeat ꝓmissio de futura successione.*

nis vt quia duo paciscuntur diuidere omnem hereditatem communiter sibi obuenientem & valet.ff. prosocio L. iij. §. de illo. Aut fit respectu certi hominis & non valet sine eius cōsensu. C. de pac. L. vlti. De hoc vide per Bar. .ff. de verb. obli. L. stipulatio.

Sed promissionis &c. aut venditionis, & qui sic vendit vniuersitatem hereditatis, cum res singulas non vendit, de euictione nō tenetur rei singularis, vt C. de euic. L.i. vbi dicitur. Emptor hereditatis rem a possessoribus sumpti a periculo suo persequi debet. Euictio quoq; non prestatur in singulis rebus cum hereditatem iure venisse constat nisi aliud nominatim inter contrahentes conuenit. Et scias quod hereditate vendita heres nihilominus remanet creditoribus obligatus vt in L. ratio C. de heredi. vel acti. vendi. Venditor vero ipsum compellet vel actionem accipiet, vel interesse sibi prestet vt ibi notatur. Et in venditione nominis debitoris consensus non est necessarius. C. eo. L. nominis. Nam talis contractus factus apud acta equiparatur confessioni in iudicio facte,& mandatur exequutioni tanq̄ confessio iudicialis, vt in L. tale pactū .§. qui prouocauit. ff. de pactis,& ad idem facit. C. de testa. L. omnium, vbi dicitur quod testamētū factum coram principe vel apud acta iudicis habet vim testamēti publici & insinuati. Et fit de actis siue fiat apud acta, siue ante factum redigatur in actibus,& sic vt ex liquido & nororio iudici fit per eum exequcio. Regulariter autem secundum leges non valet pactum de futura successione, vt legitur & notatur in. c.ij. de pact. li. vi. Et pactū factum cum quibusdam heredibus non tangit alios. C. de pac. L. si actionem. Et si etiam heredes siue debitores inuicem paciscantur non prejudicat hoc creditoribus, vt in. L. debitorum. C. eo. titu.

Coram iudicio sit confirmata &c. Et hoc scias quod confirmatio in forma communi valet sic vt iuste possideas & similibus, nullum vel modicum ius tribuit sed verius tantum conseruat xij. dis. preceptis. & de priuil. c. quia intēcionis, & ius qd̄ precesserat declarat, arg. ff. si serui vend. L. sicuti. §. distant. Et per eam non impeditur petitio alterius partis vel iudicis cognicio de concess. prebend. quia diuersitatem, ne sede va. c.ij. de consti. ex parte &. ix. q. iij. conquestus. &. c. nunc vero & ff. ne quid in loco pub. L.ij. §. si quis. & C. de emancipa. L. nec auus. Confirmacio vero que fit ex certa scientia cum causę cognicione tribuit ius, & nullus nisi confirmans de re sic confirmata cognoscit, vt de confir. c.i. & ij. & de offi. dele quoniam abbas,& de testa. raȳnuncius &. c. raȳnaldus. Et non solenne reddit solenne. C. de testa. L. omnium, & mutat naturam C. de rei vxo. acti. Et nudum pactum innuit ar. ff. de pac, L. legittima.

Glosa.

Articulus ꝑsens fundatur in certis legibus que de adopcionibus tractant. Vnde iure ipso licito fuit semper sibi adoptare filium vel filiam qui in potestate illius erant, & bona illorum hereditabant, vt Insti. de adop. §. i. ff. eo. ti. L. i. & hoc in fauorem admissum fuit illis qui pueris carebant vel eos bello perdiderunt. Postmodum in tantum extendebatur lex illa quod vnusquisq; pro libitu sibi heredes constituebat, vt in auten. de nup. §. dispōnat. coll. iiij. ff. ad le. fal. L. i. Vnde & in abusū postmodum constitucio prętacta venit. Quidam enim omnia bona sua adoptiuis tribuebant, pueros proprios mendicos relinqueñ. vt in auten. de trien. & semis. §. frequēter. coll. iij. i Lege tandem Imperatoris statutum est ac prouisum, quod quilibet adoptare aliquem volens etiam bonorum partem proprijs relinquere debet pueris, vt in auten. de trien. & semis. §. hęc nos. coll. iij. Vnde & siquidem in aliquibus legum locis inuenitur quod minus relinquere possit, leges tamen ille abrogate sunt. k Saxones vt ex toto presenti libro intelligi datur adopciones non tenent, seruantq; priuilegium inconcusse in hoc casu. Nullus enim apud Saxones ex electione vel promissione hereditatem percipit, sed secundū gradus,& hoc tangitur hic in textu & supra li. i. ar. iij. & in auten. de hęre. ab intesta. veni. §. si vero coll. ix.

Nisi promissio coram iudicio sit confirmata &c. Quid si testificari possis quod tibi coram iudicio promiseram vt bona hereditares mea an percipere valeas necne. R. quod sic, quia ius ꝑsens ita disponit, quicqd vero iure cautum est eidem contradicere minime licet. Imperator enim id vult quod ius suader, vt in auten. vt in medio huius non fieri san. §. i. coll. viij. In contrarium licet istius sit ar. xxxiiij. li. i. vbi dicitur si quid donatur, necessario est qd̄ ille cui donatur possideat anno & die alias donacio non valebit. R. per distinctionem & nulla in eo erit contrarietas, nam si est donacio mobiliū illa donari possunt quando id facere potēs ē vt supra li. i. ar. lij. Si sit hereditas illā euacuatā tenere debet anno & die. Si uero fuerit proprium hereditariū, siue hereditas deuoluta, illam alienare non poterit sine heredū consensu, vt supra li. i. ar. lij. Hanc triplicem donationis differentiam tangit hic cum dicitur, nisi promissio huiusmodi corā iudicio cōfirmata sit, hoc est vt donatio sit ꝓ vt de iure fieri debeat, vt Insti. de re diuisi. ꝑ traditionem.

i. *Adoptionis regula secundum posteriores leges.*

k. *Adoptiones apud saxones inusitate.*

Articulus XXXI

QVi per sentētiam interficitur uel seipsum interficit eius succedit hæres

uel agnatus. Spolia uel furta sub eo uel quocunq; alio inuenta Iudex p annale tempus obseruabit etsi per hoc tempus nō postulentur [a] iudex eas in usus conuertet suos. Neq; ali cuius res ꝓpter alterius uicia si sub eo sunt usurpari possunt. Vnde & licet possessor earum morte puniatur res nihilominus redduntur illi cui pertinent.

a. *Alij textus addū. uel testimonio nō repetantur.*

Glosa.

Qui per sententiam. &c. Vnde dicit lex communis bona damnatorum seu proscriptorū non fiunt in lucrum iudicibus, aut eorū officijs, neq; secundum veteres leges fisco applicantur, [b] sed ascendentibus & descendentibus, & ex latere vsq; ad tertium gradū si supersunt. Vxores vero eorum dotem & ante ruptias donationem accipiant. Si vero sine dote sunt de substantia viri accipient partem a legibus diffinitam siue filios habeāt siue nō Sed si neminem predictorum habeant qui ista deliquerunt eorum bona fisco sociantur. In maiestatis vero crimine cōdemnatis leges veteres ꝓcipimus obseruari, vt. C. de bon. proscrip. auct. bona. Item alibi dicitur eorū demum bona fisco vendicantur qui conscientia delati admissiq; criminis metuq; futurę sententię manus sibi intulerunt. Ea propter fratrem vel patrem tuum si nullo delato crimine dolore aliquo corporis, aut tedio vitę, aut furore vel insania aut aliqua causa suspēdio vitam finiuisse constiterit, bona eorū tam ex testamento q̄ intestato ad successores pertinebunt, vt in. L. i. C. de bo. mor. sibi consci-

b. *Bona damnatorū ceu cedant.*

tet in auten. de manda. princi. §. oportet, coll. iii. vbi dicitur. Oportet autem te. & in hoc omnem ponere prouidētiam cum aliquis dignus apparuerit pœna, illum quidem punire, res autem eius non contingere, sed sinere eas generi & legi secundum illum ordinem. Non enim res sunt quę delinquūt sed qui res possident, at illi reciprocant ordine, eos quidem qui digni sunt pœna dimittunt, illorū autem auferunt res, alios pro illis punientes quos lex forte ad illorū vocauit successionem, hoc idem etiam habetur. C. de pœnis. L. sancimus, vnde licet in cōtrarium istius videtur esse articulus. xxxviii. supra li. i. & C. de bonis proscriptorum. L. deportati, vbi habetur quod proscriptorum bona confiscātur. R. tamen quod in iuribus allegatis loquitur de illis qui in proscriptione Regię Maiestatis sunt, bona enim illorum confiscantur. Articulus vero presens meminit de his qui excessum vita emendant sua, vnde ad hanc materiam vide supra eo. lib. ar. xxv. Secundum quod hic in textu tangitur, quis bona illorū qui seipsos interficiunt accipit, id sub distinctione intelligendum erit, quia vel ex egritudine aliqua vt sunt melancolici, frenetici, seipsos interficiunt, bona eorū propinquis cedunt. [c] Si vero occidant se metu pœnę mortis quam iudiciū eis inferre deberet propter delictum bona eorum fisco applicantur, de primis habetur. C. de bonis eorum qui mortem sibi consciuerunt. L. i. De secundis vero habetur. ff. de bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi consci. L. qui rei, &. C. eo. ti. L. vlti. Nec huiusmodi homines mortem sibi conscitēs in sacris locis sepeliri debēt nec ꝓ eis exorandū est, vt. xxiij. q. v., c. tu dixisti, &. c. placuit.

c. *Concordat Iur. Mu. ar. xxvi. glo.*

Tertium in textu tāgitur de bonis derelictis pro quibus aliquis vita priuatur. Bona em̄ huiusmodi anno & die per iudicē seruari debent, si quis iure ad illa se traxerit vt sibi restituantur, vt supra eo. li. ar. xxv. & in glo.

Quarto docetur hic quo pacto vnus hic ad bona huiusmodi se trahere debeat iudicē em̄ eum adire oportet mettertiusq; iurare qd̄ bona illa eius sunt, vt infra eo. li. ar. xxxvi.

¶ Sed querere aliquis posset, quur annus & dies expectatur, postq̄ enim iste vtpote maleficus conuinci debet, depredatus contra eum querulari necessario teneē etsi querulat quur anno & die expectare teneatur. R. quod sępe contigit multos in vna strata publica simul & semel depredari. Vnus vero duntaxat inuestigat predonem & agit, quare alij expectandi veniunt vt textus habet. Quinto quod neq; alicuius res propter alterius vicia vsurpari possunt, & hoc fit propter duo. Primo propter id quia iam predo vitam perdidit suam & ita bona alterius vltra id perdere nō potuit. Secundo quia si duo fratres, vel pater & filius coniuncta habeant bona, si vnus eorum vitam deliquerit aut sua bona, alterius tamen bona perdere non potest. Si ego etiam alteri bona cōmodauero & illevitam demeretur nō propter hoc ego bona perdo mea vt hic &C. de pœnis. L. sancimus

Articulus XXXII

a. *Vide infra li. iij. ar. vi.*

Dominus pro famulo suo [a] non nisi quantū prætium eius se extendat actioni respōdebit nisi forte maiora pro eo fuerit stipulatus. [b] Expellat si dominus mercenarium ei plenam mercedem præstare tenetur. Relinquet autem mercenarius dominum importune, quātum eius summa præcij constat domino obligatur, [c] etsi aliqua pars præcij eidem sit persoluta in duplo reddere compellitur.

b. *Concordat Iur. Mu. ar. lxxx.*

c. *Hoc est quantum sibi mercedis promissū est tātum domino soluere tenebitur.*

Glosa.

Dominus pro famulo suo. &c. dominus em̄ non tenetur de facto familię suę, nisi mandauerit vel ratum habuerit. Sed pro seruo eius tenetur in quantum ad ipsum peruenit, & tūc nomine serui tantum tenetur noxialiter. ff. de vi. & vi. arma. L. i. §. si quis &. §. sequen. Et si familia aliquid fecerit non tamē nomine domini, dominus potest illud non habere ratū. ff. de neg. gest L. si pupilli. §. sed si ego, & illud regulariter est verū, vt in regula ratū, de reg. iur. lib. vi. Pro materia istius etiā vide in. c. i. &. c. cum ad sedem, de resti. spo. per doc. Respondebit. &c. Et si vltra pro ipso soluit, ab eo recuperat, vide in addi. Spec. ti. de iniur. & in specu. in versi summa.

Expellat si dominus mercenarium. &c. Vnde dicit lex. Cōductor omnia secundum legem conductionis facere debet. Et si quid in lege cōductionis prętermissum fuerit, id ex equo & bono debet prestare, vt in. §. conductor in fitu. de loca. & conduct.

Glosa.

Articulus presens de excessibus famulorum disponit quos q̄nq; sine iussu. & voluntate domini euenire cōtingit. [d] Vnde pro intelelectu istius nota quod famuli duplices sunt. Quidam qui serui & mancipia proprie dicūtur qui & illiberi sunt, vt sunt bello capti vel

d. *Famuli duplices.*

precio empti, vt Insti. de iur. ps̄o. §. serui. Alij sunt qui nobis famulantur, liberi tamen homines manent, vt insti. per quas perso, nobis acqui.. §. i. Vnde dominus pro seruo seu mancipio respondere tenetur prout actor damnū suum iure contra eum proposuerit. Vel eundem actori pro excessu presentare [e] eanḡ iumentum aliquod excessum vel damnum faceret, vt infra eo. li. ar. xl. & insti. de noxa. acci. §. ex maleficijs.

e. *Absurda & immanis est hæc glosæ declaratio ubi ieiunum iumento comparat cum homo etiam seruilis conditionis creatura rationalis dei sit.*

Notandum specialiter circa id de seruis ipsis Dominus si quidem seruum suum de crimine capitali accusatum defendere potest, & in iudicio sistere accusatoris intentionibus respō surus, seruum enim domino defendere permissum est, vt pro eo competentes possit offerre allegationes post probationem autem criminis nō ipse dominus sed seruus pro suo dilecto sententiam sustinet, vt. C. de accusa. & inscrip. L. si cuiusdam.

f. *Serui noxam facere possunt dupliciter*

[f] Prętera sciendū quod serui facere noxam possunt dupliciter. Primo de scitu & voluntate domini, & vt sic dominus respondere tenetur, qui enim aliquid facere procurat, ac si solus fecisset iudicatur. vt. ff. de noxa acci. L. ij. &. L. in dilectis, &. C. eo. ti. L. ij. Secundo cum delinquunt sine scitu & voluntate domini, & vt sic liberantur domini ipsi vt textus habet.

g. *Serui multi si noxam fecerint quid faciendum in eo casu.*

[g] Queritur si multitudo seruorū vel tota familia noxam fecerit, quid in eo casu faciendū. R. quod dominus optionem habet, aut totam familiam dandi illi cui noxa facta sit, vel damnum soluēdi ac si vnus noxam fecisset, hoc tamen verum est si eo inscio noxa huiusmodi facta sit. Si vero conscius erit poterit conueniri nomine suo, & nomine singulorū de familia, vt. ff. si fami. fur. fecit. dica. L. vtissimum. Alij vero famuli qui famulātur ex mercede ad tempus certum pro istis dominꝰ non respondebit, nisi in quantum prętiū eorum sit, vt textus habet, & hoc ex eo quia huiusmodi famulus non est proprię seruus aut mancipium sui dñi, & ita pro eo respondere nō oportet, vt insti. de iniurijs. §. sed si libero. Dicere quis posset textum articuli in eo casu cōtrariari infra. ar. xxxiiij. eiusdē libri, vbi dicitur qui alterius famulū percusserit captiua uerit, tam domino q̄ famulo prestabit emendam. Si vero actio dño admittitur & emenda prestatur pro iniuria famuli, merito etiā pro excessu familię rndere deberet. R. qd̄ nō est simile, nec vnum contrariatur alteri, ibi enim in articulo allegato dominus non agit nisi ꝓ damno & iniuria sua. Articulus vero presens de noxa famuli disponit pro qua ipse famulus respondere solus cogitur. Si quis etiam cōtra dominum actionem intentare velet in casu presenti, quod scitu voluntate cōsilio eius factum sit respondere etiam cogitur dominus ipse, v. ff. si fami. fur. fecit. dica. L. i

Dicere iterum quis posset declarationē glosse

non per equum quadrare quia dominus in maius respondet pro seruo illibero q̄ pro famulo mercenario, cum tamen eque iste sicut & ille seruus eius est. Quamdiu enim rem conductam habet quis tēpore conductus res illa eius est, ac si mancipium eius sit proprium [h]
Si ergo vnus sicut & alter per equum sibi ptinet quare respōssio equaliter pro vtroq; fieri deberet. R. quod dominus pro vtroq; respondere equaliter videtur, famulus enim liber famulatur pro pecunia & mercede, domi nusq; illam tribuit pro noxa seu excessu, vt textus habet. Seruus vero seu mancipium seruit etiā pro mercede q̄ est vita ipsius, hoc est vt in vita cōseruetur. Si ergo dominus dat vitam serui pro excessu illius dat mercedem ipsius, & ita equaliter respondere pro vtroq; videtur. Quod autem vita serui sit merces ipsius, habetur insti. de iur. perso. §. serui.

h. Cōcordat Iur. Mu. ar. lxxx. glo.

Quærere quis possit, an domino seruum occidere liceat suum. Omissis in contrariū opinionibus, [i] R. quod dominus seruum occidere nō debet, nec de iure sibi id facere admittitur ex duobus. Primo qa vita serui est eius merces deseruita pro qua laborat. Secūdo qa legibus Romanis id prohibitum est, dato em quod seruus suus sit occidere tamē eum nō licet. [k] Nullus siquidem re sua male vti debet vt insti. de his qui sui vel alieni sunt iur. §. sed hoc. Vnde potius serui vendi debent propter seuitiam dominorum q̄ quod interficiantur vel eis abutatur, emendari tamen & castigari iure poterint, vt. C. de emendatione seruorum. L. i.

i. Domino seruum occidere leges uetant.

k. Nullus etiā re sua male uti debet.

Expellat si dominus. &c. hoc ex eo fit ne domin⁹ defraudetur opera sua, & famulus mercede & pane suo, & ita vnus refundit alteri pro dāno vt textus habet. Alias si id per articulum p̄sentem expressum non esset, extūc dominus seruo & econtra damnum refunderet teneretur id quod leges suadēt, vt insti. de. loca. & conduc. §. penul. & C. eo ti. L. p̄ses.

Articulus XXXIII

MErcenarius si matrimonium contraxerit aut ei tutela incumbit pupilorum licite a domino recedet & per quantum tēpus famulabatur tantum a domino consequitur p̄cij, [a] quod si plus acceperat hoc tantūmō restituet sine emenda.

a. Vide ad hūc passū infra ar. lxxx.

Glosa.

Mercenarius si matrimoniū contraxerit. &c facit ad hunc arti. ff. loca. L. dñs, dicit em̄ lex quod qui operas suas locauit totius temporis mercedem recipere debet, si per eum non steterit quo minus operis p̄staret, vt in. L. qui operas. ff. loca.

Iu textu duę tangūtur causę propter quas famulus liber licite a domino recedere potest. [b] Prima est matrimoniū & hoc est propter sacramenti illius dignitatem quod & inicium est omnium bonorum, vt insti. de iur. na. §. i. Nullus itaq; sacramentum illud prohibere potest seu impedire. Secūdū est tutela & hoc fit ratiōe pupillorum, discessus enim famuli a domino non est ita nociuus dño sicut pupillis damnū esset, si sine pupillo manerēt. [c] Vnde nota quicquid aliquis facit quod ius suadet recte facit & facere tenetur vt hic in textu de mercenario, qui q̄uis p̄miserit seruicium domino, recedere tamen potest ex causis in textu positis, vt insti. de excusa. tuto. §. non esse [d] facien cm̄ quod ius dictat omnia soluit promissa & iuramenta nedum in isto casu, sed & in omnibus, vt. C. de legi. & consti. L. non dubium, &. xxñ. q. iiij. c. in malis.

b. Causa duplex quod famulus dominū dimittere licito potest.

c. Quicqd aliquis facit quod ius suadet recte facit.

d. Faciens id quod ius dictat omnia soluit p̄missa.

e Quęritur an operas seu labores quis perpetuo locare vel concucere possit. Quidam dicunt quod nō, quia alias libertas sua sibi inutilis esset, vt. ff. de condi. cau. da. L. dedi. §. si. liber homo. &. ff. de libe. homi. exhi. L. ñ. R. tamen sub distinctione qui seipsum conduceret sequeretur quod esset illiber vt leges allegate senciunt. Cōducere vero labores suos bene poterit nec per hoc derogatur libertati eius, alium enim in locum suum surrogare poterit, vt. C. de epis. & cleri. L. si quis &. L ad similitudinē, vt hic enim non tenetur vn⁹ totum solus laborare, vt. C. de cadu. tollen. L. vnica. §. ne aūt. &. ff. de duobus reis stipu. L. nemo, & istud bene fieri potest, quia p̄cium illud alteri bene cōferre poterit, vt. ff. de re. iudi. L. si quis ab alio. §. fi.

e. Operas seu labores suos an quis perpetuo locare possit.

Quęritur an alique alię sint causę vt mercenarius dominū relinquere possit. R. quod nō nisi forte aliqua euidens causa vel damnū imineret maximum, vel de voluntate domini id fiat, vt insti. de loca & conduc. §. vlti. ff. de reg. iur. L. nihil, extra de reg. iur. c. i. Insti. q mo. tolli. obli. §. itē si reus, & ibidē in prin.

Articulus. XXXIIII

a. Iur. Mu. ar. lxxx. glo

FAmulum alienum [a] si quis percusserit captiuauerit spoliauerit propter domini odium & culpā

tam dño q̄ famulo præstabit emendam [b] nisi suo confirmauerit iuramēto quod hoc in domini seu utilitatē contumeliam non sit factum siue in domini damnum, quo opera per famulum domino facienda nō periclitetur, ut sic enim duntaxat famulo seu seruo emendabit. [c] Si uero affirmare uellet hoc in damnum domini non fecisse ipse damnū huiusmodi debet quemadmodum seruus seu famulus debuisset si seruicium domini sui non iure deseruisset resarcire, & cum emēda ut supra dictum est nisi se excusset liberare. Qui hominē tenet captiuū respondere tenetur omnibus suis uxoriq; ipsius & cuilibet cognatorum agere uolentium q̄diu per eum uincu lis est mancipatus.

b. Iure Mu. ar. iij. glo.

c. Textus uetustiores ita. legunt famulum alienum si quis percusserit ceperit spoliauerit tantummodo p̄ domini culpa iusse satisfaciat utriq; nisi iuret quod in damnum domini uel dedecus hoc non fecerit quia ut sic euadet una cemenda, Dedecus dico si ipsum percutit propter culpam domini & non propter culpam serui, uel propter culpam utrorumq;. In damnum dico si ratione uerberum dominus in obsequio notabiliter impedatur suo. Ille etenim qui sic lesit famulum domino supplere tenetur sicut seruus ille deberet si sine causa seruitium dimisisset.

Glosa.

Famulum alienum si quis. &c. Vnde etiā dicit lex imperialis. Sed si libero qui tibi bona fide seruit iniuria facta sit, nulla tibi actio dabitur. Sed suo nomine is experiri poterit nisi in contumeliam tuam pulsatus sit, tunc enim competit & tibi iniuriarum actio quociens in tuam contumeliam & iniuriam facta sit, vt insti. de iniur. §. sed si libero. Vide etiā qd̄ notat. Inno. & hosti. in. c. dilectis ad apel. & quod nota. in glo. quę incipit dicebant in. c. autoritate de priuile. lib. vi.

d. Seruus à seruando dictus concordat supra li. i. ar. xvi. & infra li iij. ar. xlij. Iur. Mu. ar. ij.

Pro intellectu textus clariori [d] nota qd̄ seruus mancipij nomen est in latino seruus a seruando dictus, bello enim captus occidi potuit vita tamen donatur & loco mancipij seruatur, vt insti. de iur. perso. §. serui autē, & istis non competit actio pro iniurijs si percussius vel captiuatus sit, nec emendā accipiunt verum pro iniuria eorū domini actionem intentabunt ipsisq; emendabitur, vt insti. de iniur. §. seruis &. ff. eo. ti. L. apud Iabeonem. §. interdum. Vnde & textus articuli non debet intelligi de huiusmodi seruis & hoc ex eo liquet, cum dicitur quod vtriq; emenda exoluitur, si in contumeliam vtrorumq; iniuria illata sit, vt insti. ad le. aquili. §. illud. e Serui autem emendam non accipiunt sed domini loco ipsorum verū textus intelligitur de mercenarijs liberis qui pro pecunia nobis seruiūt qui & famuli dicūtur, vt supra eo li. ar. xxxij & insti. per quas perso. nobis acqui. §. acquiritur, & isti differunt plurimum ab illis prioribus nec aliqua dominis pro eorum iniurijs competit actio nisi in contumeliam domino rum factum [h] sit vt textus habet.

e. Concordat Iur. Mu. ar. iij. & ar. iiij.

Notandum vlterius quod in textu pro trib⁹ excessibus emenda exprimitur. Percussiōe vi delicet captiuatione & spolio, cum tamen p̄ nulla earum emenda competat, omnes enim sunt criminales nisi forsan dicere velis, quod pœna quam occasione istius patitur sua emēda esset, quod tamen fieri non potest quia textus habet quod vtriq; dare emendam cogitur hoc ipse cū pœna satisfacere minime potest. Pro intellectu istius respōnde quod percussio est duplex. [f] Vna est cum vis infertur & armata manu vnus alii inuadit, exindeq; vulnera euenīunt duellaria, actioq; criminalis subsequitur. Alia est percussio quę & verberatio simplex dicitur sicut in maxillam cesio. &c. & pro his datur emēda vt hic, distinctionem etiam huius vide supra li. i. ar. lxviij li. ij. ar. xiij. &. ff. de iniur. L. lex Cornelia. [g]

f. Percussio duplex.

g. Spolium duplex.

¶ Spolium etiam est duplex. Quidam enim spoliat id quod alienum est, & pro eo nō pertinet pecuniaria emenda quia actio criminalis est, vt supra eo. li ar. xiij. §. iiij. ff. vi bono. rapto. L. vlti. Quidam spoliat id quod suū est, sicut qui se intromittit possessioni sine iudicis cōsensu rei quā alter prius possederit dato etiam quod res illa sua fuerit, emenda nihilominus propter id exoluitur, vt supra eo. li. ar. xxiij. Insti. vi. bono. rapto. §. sed ne dū, &. C. vnde vi. L. si quis in tantam. [h]

h. Captiuitas duplex

¶ Captiuatio insuper est etiā duplex. Vna cum carceribus vel compedibus aliquis coniungitur, & ista est penalis, vt infra eo. li. ar. vlti. Alia est cū vnus detinet per tunicam vel alio quouismodo cum iniuria alterum quod vltra ire non possit, vt. ff. de vi. publi. L. & eum & insti. de iniurijs. §. ij. In tribus vltimis harū subdiuisionum modis, emendare oportet famulo libero pro eius dolore, dño vero pro contumelia, vt insti. de iniur. §. sed si &. ff. eo. ti. L. item apud Iabeonem. §. interdum. Seruo vero si quid tale acciderit nihil sibi emendabit, vt insti. eo. ti. §. seruis autem.

Nisi suo confirmauerit iuramēto alij vero textus habent, nisi suo audebit confirmare iuramento. i Vnde istud verbum audebit diligēter attendendum est illis qui iurare volūt. In omni enim iuramento necessario vt sit veritas, sinceritas, & iustitia, etsi quid horū desicit periurus efficitur, iurat enim id quod nescit, vt extra de iureiuran. c. etsi. Christius. xxij. q. ij. c. animaduertendum vers. item qui falsum. Posti vero vt sic iuramento confirmauerit immūis erit iure Saxonico, speciale est enim ius Saxones habēt quod ad obiecta iuramento se expurgare possunt [k] nec cōtrail⁹

i. Iuramentum p̄stare uolēs quid considerare debeat & quæ circa iuramentū necessario considerā tur.

k. Super periurio effecto non datur, unde supra lii. ar. xvij.

los datur actio super periurio, vt supra li.i.ar. xviij. Licet secundū leges actio super piurio institui possit nisi forsan iuramentū sibi defe-ratur in defectu aliarū probationum, vt. C. de proba. L actor, & L.fi.ff.de iniur. L. lex Cornelia. §. hac lege.

In textu & signanter in annotationibus vbi dicit dedecus vero. &c. Ex isto doctrina datur, quod quicquid vnus probare vult per distinctiones & diferentias vt id faciat necesse est, vniuersale enim & generale recte limitatur per speciale, in toto enim iure generi derogatur per speciem & illud potissimum habetur quod ad speciem directum est. vt. ff. de reg. iur. L. in toto, & extra eo. ti. c. generi. lib. vi.

Emendare oportet. &c. Intellige de illis qui contumeliam fecerunt à quibus contumelia irrogatur vel irrogari potest [1] sunt enim aliqui quibus contumeliam faciunt pro contumelia tamen non reputatur & hoc fit vel ex parte illius qui infert vt sūt pueri vel furiosi, isti enim nec inferre alteri nec eis inferri infamia potest, vt insti de iniur in certis passibus. Vel ex parte illorum quibus inferri potest, vt domini respectu seruorū, parētes respectu puerorum, vir respectu vxoris, dominus respectu libertini quem manumisit & qui seruus suus antehac erat, ab istis enim nulla infamia irrogatur, vt insti. de iniur. §. ac si. C. de emēdaci propinquo. L. in corrigēdis. C. de emēda. seruo. L. si virgis. De viro respectu vxoris habetur in auten. vt lice. ma. & auie. §. siquis autem coll. viij. Vnde etsiquidem in contrariū istius videtur esse in auten. de nup. §. si igitur coll. iiij. Lex tamen ista correcta est p̄ prius allegatā, de domino respectu libertini habetur. C. de in ius vocando. L. venia.

Quemadmodū famulus debuisset. &c. hoc est tenebitur domino prestare tantum pecuniarum quantum precij famulo promissum fuit, etsi quid precij famulus ceperat duplum restituere, vt supra eo. li. ar. xxxij.

Qui hominem tenet captiuum. &c. Paragraphus iste contrariari prioribus videtur, vbi dictum est famulum alienū si quis captiuauerit iuramento excusare se poterit quod in cōtumeliam domini id factum nō sit, hic vero dicit quod omnibus occasione istius respondere tenetur. R. quod nulla in eo est contrarietas, intellecta distinctione captiuitatis de qua a principio huius glosse dictum est. Loquitur enim hic in isto paragrapho de captiuitate quę fit cum carceribus vel compedibus & ita pēnalis, & vt sic captiuans aliquē respondere cogitur quia vt predo reputatur, vt supra eo. li. ar. xiij. & ff. de capti. & postli. L. hostes, quod autem omnibus respondere teneatur habetur insti. vi. bono rapto. §. vlti. Intellige etiam sane paragraphum primum quod videlicet captiuans aliquem innocentiam potest declarare suam in contumeliam

1. *Contumelia a quibus non inferur.*

domini nō fecisse. Si & in quantum corporaliter id ita fore probari non possit, alias non admittitur sibi iuramentum, vt supra li.i.ar. xv. & xviij. & hoc idem in textu tangitur, cū dicitur q̄diu per eum vinculis est mācipatus vt. C. de edendo. L. ij.

Articulus XXXV

MAnuale factum fit cum faciens in facto aut in facti fuga repitur [a] uel ubi furtum aut spolium in suis clausuris quas persona liter occludere solet inuenitur [b] nisi sint res adeo parue quod per fenestram illic immitti possint.

a. *De manuali facto uide.*

b. *Concordat supra li.i.ar.lxvi. Iur.Mu.ar xxvij. & Cxv.*

Glosa.

Aut in facti fuga reperit. &c. [c] Hic est casus vbi fuga facit quē adeo suspectum quod possit contra eum ferri sententia de hoc in specu. de presumptio. §. hic per Ioannē Andree in additionibus, & habetur hic fugiens pro cōfesso. ff. de suspectis tutori. L. impuberibus & de custodia reorum. L. in eos, & in auctenti de exhib. re. §. si vero coll. v. & ibi p̄ laco. de bel. Nocet ergo fuga. ff. de eo quod met. cau. L. metum. §. i.

c. *Fuga facit unum adeo suspectum quod contra eum sententia ferri possit.*

Glosa.

Quandoquidem superius dictum est actiones diuersificari secundum diuersitatem facti, aliamq; actionem institui oportet cum factū sit manuale, aliam vero cum factum iam sit pernoctatū. [d] Vnde nota manualis facti triplex iudicium est & secundum quod factum manuale triplex est. Ita etiam in facto illo tria considerantur. Primo quod captus in manuali facto ad fideiussoriam dari non debet, nec eidem alter prefigi terminus sed in instanti iudicat, vt supra li.i.ar.lv. & lxvi. & C. de custo. reo. L. in qua cunq;. Secūdo quia sic deprehensi negare factum non possunt. Actor etenim eos metseptimus conuincit, vt supra li.i.ar.lxvi. & C. de accusa. & inscrip. L. singuli. Tertio quęcunq; sententia contra eū feratur eam increpare non potest, vt supra eo. li. ar. xij. in fi. & C. quorum appellaci. nō reci. L. obseruare, & ff. de appel. nō recipi. L. vlti. Quod autem manuale factum in se triplex sit ex his quę sequuntur habetur. [e] Primo quia factum huiusmodi ius nō negatiuum habet ita quod negari factum non poterit, verum

d. *In manuali facto tria consideranda. Cōcordat Iur Mu.ar. Cxy glo.*

e. *De manuali facto uide. Concordat Iur. Mu.ar. Cxy. glo.*

ita euidens ac si ad manum affixum sic illi qui sic in facto comprehenditur, vt. ff. de furtis. L. fur. Secundo manuale factum fit si in facti fuga deprehenditur, vt. ff. eo. ti. L. siue igitur. Tertio manuale factum dicitur si furtum vel spolium in suis scrinijs ad quas ipse solus claues portat inuenitur, notanterq; id additur ad quas ipse solus claues portat. Si enim clauem alibi seruare solitus est, vel alicui alteri tribuere, vel si res ita parue sint quod per fenestrā vel foramen ibidem proici possint non impingitur sibi factum huiusmodi. Alias si ista non interueniant reputabitur quod illa furatus est vel furari subordinauit, quod vnum & idem est, vt supra eo. li. ar. xiij. & C. de his qui latro & alijs crimi. reos ocultan. L. i. & ij. f. Notandum preterea quod iudicium & actio pro manuali facto triplex est. Primo cum expetitur duntaxat ab his contra quos quęrulatur pœna, sicut cū agitur contra proscriptos ibi enim actori nihil sequitur ex pœna rei. Secūdo actio fit tantūmodo pro bonis occupatis p̄ reū, vt videlicet si mobilia sint quod agat contra eum pro eo quia ex possessione illa accepisset sua, expetens vt ablata restituātur, vt supra li.i.ar.lxx. in prin. & insti. de acci. §. omnium. Tertio cum expetitur vtrunq; tam pœna q̄ bona occupata seu ablata, vt cū quis prædonem cum preda vel furem cū furto iudicio presentat expetens vt ablata restituantur & malefactor puniatur, vt supra eo. li. ar. xxv. & xxxi. & infra arti. xxxvi. & insti. de acci. §. ex maleficijs. §. vi autem &. §. sed & legis, aquilie.

f. *Iudicium & actio pro manuali facto triplex. Concordat Iur. Mu.ar.cxv. glo.*

Articulus XXXVI.

QVi post alterum diem furtum aut spolium sibi illatū apud quenq̄ inuenerit et ille res huiusmodi aperte ac manifeste emit nec postea occulte seruauit qd' et testari poterit, per manuale factum nō est incusandus, [a] dato quod res ablata apud eū reperiatur nisi forte sui iuris passus sit detrimentū, sed actor cum licentia iudicis suas res potest uēdicare. Si autem ille resistere, nec huiusmodi res sibi dare uoluerit anteq̄ ad iudicium ueniat, actor petat ut ille secū ad iudicium diuertatur, hoc si negauerit clamorē uiolentiæ desuper excitet in comprehenden-

a. *Concordat Iur. Mu. ar. xxvij. & cxv.*

do eo tanquam furem proprium et ac si factum manuale sit, fugiendo etenim ille reum sese effecit. Si uero reus cum actore uoluntariæ ad iudicium properabit actor iure rem suā uendicet. Contradicatur autē a reo ueluti si pannus sit, per eum texuisse, aut si animal uel equus fuerit per ipsum educatum, possessor maiori iure sacramento proprio & duorū uicinorum res huiusmodi obtinebit q̄ quod actor illa occupare ualeat, Dicat uero possidens rem in cōmuni foro esse ab eo emptā sed se ignorare uenditorem innocens erit furti dummodo locus emptionis & emptio sub suo iuramento indicetur. Nummi autem ab eo pro ea re dati perduntur, si actor rem suam cum duobus uiris poterint comprobare qui fuerint pleni iuris quibus & illud notum sit quod sibi ea res sit furtiue uel per spolium sublata. [b] Si uero possessor dicat rem sibi esse datā uel ab aliquo emisse, extunc donato rem aut uenditorem & locum emptionis eum nominare oportebit. Iurare etiam tenebitur quod eum ad uerum uarendatorem, nō ad aliam partem fluuiorum nauigabiliū existentē perducat, quē & per quindenam sequi tenetur quocūq; ierit, excepto ut dictū est ultra flumina nauigabilia. Si uarendator id recognouerit eundem intercedere ac pro ipso respondere tenebitur. [c] Si autem in uarendatore defecerit, ipse rē cū mulcta & emenda relinquet, [d] & si pro furto uel spolio rei inculpatur, secundum iura se excusare tenetur. Defecerit etiā uendicator seu actor in uendicatione [e] mulctā atq; emendam retromittit. Multos uarendatores nominare admittitur & unus ali

b. *De arestatione equi & cæterorum animalium. Vide Iur. Mu. ar. cxxxij. & cxxxv.*

c. *Vide Iur. Mu. ar. lvi. glo.*

d. *Sciendum ex lege xij. tabu. res furtiue usucapi non possunt, ubi dicitur, res furtiue ne usucapiuntor.*

e. *Alij textus habent cum mulcta & emēda desistere cogitur.*

f. Scias quod præscriptio sequens rei traditionem confirmat emptori dominium, et confirmato domino cessat actio de euictione, ut in .L. si obligata. C. de euicti. Etiam si post longum tempus res non præscripta euincatur de euictione agitur, nisi legitima enunciatio præcesserit tollitur tamen spacio xxx. annorum, ut no. accur. in L. empt. C. de euicti. Quid autem sit de iure nostro Municipali uide infra ar. liij. & lxiij ar. lxxxv. Re autem euicta uenit usque sumptus & interesse melioris ionis. C. de euicti. L. si. controuersia, & .L. si cũ quæstio.

um nominabit ac ad illum se trahet quousq; ad eum qui illud educauit, si pecus est, aut qui texere fecit si pãnus est perueniatur. Mettertius uẽdicator si detentor deficit rem obtinebit. Sub quo res uendicantur eadem retinere debet quousq; ab eo iure acquirantur.

Glosa.

Contradicatur autem a reo possidente, &c. Nota quod si reus negat se rem petitam possidere cum tamen ipse possideat facta de hoc fide q̃ actor non probat rem suam esse trãsferenda tamen est in eum possessio, vt nota. de iur. calum. c. pen. & de testa. raynaldus.

Contradicatur autem. &c. facilius enim de nouo aliquid acquiritur q̃ recuperetur amissum, sic arguit glo. de pe. dist. i.

Nummi pro ea re dati perduntur. &c. Concordat etiam lex cõmunis cum dicit. Inciuilem rem desideratis, vt agnitas res furtiuas non prius reddatis q̃ precium vobis sit solutum a dominis. Curate ergo cautius negociari, ne non tantum in damna huiusmodi sed etiam in suspicionem criminis incidatis, vt. C. de furtis. L. Inciuilem &. L. ciuile est. Sic etiã & alibi dicit lex. Quod ego consequor rem meam a violento, vel ab eo qui habet sine pre cij restitutione. C. de rei ven. L. mancipium. Qui tamen possidet res alienas non succumbit nisi actor probet de iure suo. C. de rei. vẽ. L. res alienas.

Quem per quindenam sequi tenetur. &c. alibi dicitur guarendare vt in vsi. feud. de lege contradic. si inter. De iure vero cõmuni venditor debet defendere emptorem in foro emptoris. Vnde dicit lex, In rem actio non cõtra venditorem sed contra possidentem cõperit, frustra itaq; desideras non recum congredi sed cum actore tuo, ideest venditore dominium vendicare cum te possidere contendas. Nam si denunciasti ei qui tibi vendidit, intelligis euictionis sibi periculum imminere, nec enim iurisditionis forma in eadem prouincia constitutis tam petitore q̃ possessore ob actoris personam quem in alia prouintia dicis consistere debet immutari, vt in. L. i. C. vbi in rem ac exer. debet. & Hic tamen de iure municipali secus videtur. Et vẽditor tenetur emptori de. euictiõe & venditione venditam rem defendere exp̃lis ipsius vẽditoris, nisi aliud esset dictũ in contractu, de hoc per Caspa. de cal. in remisso. de ven. in ver. vendere. h Et nota qd̃ de re vendita & tradita precio non soluto agẽdum est personali ad precium & non rei vendicatione ad rem. C. de acti. emp. & ven. L. ex arrali. Et in huiusmodi contractu veniũt vsure, ideest interesse ex quasi mora. C. eo. ti. L. cum rabit. Et actio ex vendito datur ad precium & non ad rei restitutionẽ nisi hoc sit actum in. L. venditi. C. eo. Et solutio precij de pecunia venditoris emptorem non liberat. C. eo. L. si seruos. Et in huiusmodi contractu sine traditione dominium non transfertur. C. eo. L. si pater. & L. si ancillam. & in hoc contractu precium non est interesse, vt probat lex sicut. C. eo. ti. de acti. emp. & vendi.

Glosa.

Determinauerat antehac articulo precedenti de facto manuali, & quid incommodi euenit cum quis in facto comprehenditur huiusmodi, per constitutionẽ articuli presentis datur cautela subueniturq; innocentię hominũ quibus quandoq; euenit rem emere furtiuam qui putant ex dominio venditorem pertinere, vt videlicet ille defendere se possit auctoritate articuli presentis, subtilemq; autor priuilegij in eo casu seruat processum. Peruersis etenim & transgressoribus pro factis eorum pena non denegat, vt in auten. de man. prin. §. neq; autem, col. iij. &. ff. de mino. L. auxiliũ et in auten. de mona. §. si vero, coll. i. Innocentibus vero defensam proponit ac porrigit, qui enim ius suum non defendit vt iuris est eius negocium conculcatur, nam error cui non resistitur approbatur, & veritas cũ minime defensatur opprimitur. Negligere quippe cum possis perturbare peruersos, nihil aliud est q̃ fouere, neq; caret scrupulo societatis occulte qui manifesto facinori desinit obuiare, vt. lxxxiij. dis. c. error.

i Sciendum circa id quod non omnes manuali facto deprehendi possunt nec vt fures iudicantur apud quos furtum vel spolium reperitur. Vnde pro intellectu istius quod is apud quem res furtiua reperitur fur non iudicetur k vel pro fure non reputetur tria necessario cõcurrunt. Primo quod illa res sit pernoctata, vt hic a principio textus, &. ff. de fur. L. quo destinauerit. Secundo quod non occulteretur, vt. C. de his qui latro. L. i. &. ij. & insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. oblatum. Tertio quod ille apud quem res huiusmodi reperit, sit pleni iuris, vt hic & supra li. i. ar. xxxix. & C. de exhiben. & transl. re. L. i. &. ff. de his qui notan. infa. L. ictus fustium.

Sed actor cum licentia iudicis. &c. l Hic tria ex ordine tanguntur huic qui rem vendicare vult plurimum necessaria. Primo quod cum licentia iudicis id faciat, vt hic &. C. vt nemi. lice. sine iu. aucto. L. rebus. Secundo vt certo sciat rem illam suam fore quam vendicare ꝓponit, dato enim quod iudex sibi admittat, res tamen sua non sit quam vendicat damnũ in eo patietur, vt hic in textu &. ff. quę sen. sine appell. rescin. pos. L. illud. §. item. Nullus itaq; iudice se excusare poterit, nam iudex non plus admittere potest nisi quod ius ipsum admittit. Si quid vero contra iuris ordinem admittit, illud non facit vt iudex quare admissio nulla, vt. C. quan. appel. non est necess. L. si cum &. ff. de reg. iur. L. factum, extra eo. ti. c. ea quę li. vi. Tertio quod ille qui vendicare vult, vt id faciat secundum quod ius suader, quia alias caderet a causa posset, vt in auten. de pa. tenen. in vsi feu. L. hac edictali. in si. col. x. &. C. de ordi. cogni. L. si res. Id vero quod dictum est secundum quod ius suadet ideest vt procedat secundum cursum & ordinem iuris, vt in auten. vt iudi. sine quoquo sufragio. §. eos autem. coll. ij. &. ff. de re. iudi. & effec. sen. L. qui pro tribunali.

1. *Non omnes ut fures iudicantur apud quos furtum reperitur. Cõcordat Iur. Mu. ar. xcij. & ar. cxxxv.*

k. *Res furtiua apud aliquem inuenta ut euadat penam furti, quæ requiruntur.*

l. *Vendicare rem uolens aliquam quæ requiruntur.*

m. *Possessor rei dupliciter rem defendere potest. Concordat Iur mu. ar. Cxxxv. glo.*

Si autem ille resistere voluerit. &c. m Nota quod ille qui rem possidet dupliciter resistentiam & defensam contra vendicatorem habet. Primo extra iudicium & hoc dupliciter. Vnomodo cum defendit vnus rem suã si qs violenter sibi eam arripere vult, vt supra eo. li. ar. xiij. &. ff. de vi. & vi. arma. L. idem est. §. si quis autem. Secundo cum quis defendit & impedit rem alterius quod tamẽ ei facere nõ licet, & sic faciens pro prędone censetur, pro vno enim & eodem reputatur qui bona alterius rapit, & qui aliquem in vsufructu proprie rei impedit, vt insti. de vi. bono. rapto. §. quires, & insti. de oblig. quę ex delict. nascũ. §. furtum. Secundus modus defense contra vendicatorem fit coram iudicio & istud tangitur in textu cum dicitur, si vero reus volũtarie ad iudiciũ properabit, defensaq; huiusmodi fit per contradictionem. Quẽadmodũ emẽ miles, defendit se in bello gladio, ita accusatus responsione contradictoria coram iudice, vt insti. de excep. §. cõparate, &. ff. de excep. seu. prescrip. L. exceptio.

n. *Practicã uide quo pacto unus in uendicatione rei procedere debet.*

Actor iure rem suam vẽdicet. &c. hoc est per sententiam & cum licentia iudicis, alias extra iudicium non requiritur consensus iudicis. n Vnde corã iudicio cum quis vendicare vult rem aliquam hunc modum seruare debet dicendo. Domine iudex peto mihi de iure admitti vt rem vendicare possem meam quod & admitti sibi debet. Circa id nonnulli dicũt cum quis vendicat & se intromittit rei alicui[o] & signanter si pecus vendicare nititur [o] calcare debet in dextrum eius pedem & arripere per dextram auriculam, parum tamen de eo curandum est, attingere etenim & apprehendere vnusquisq; rem suam quam vendicare conatur potest quomodocũq; poterit, vt insti. de lega. §. sed olim, &. ff. eo. ti. L. si a pluribus.

o. *Iur. Mu. ar. Cxxxv. admittatur hæc consuetudo.*

Contradicatur autem. &c. dictum siquidem est quomodo actor rem vẽdicare debeat, in isto paragrapho datur modus quo pacto respondens contra vẽdicatorem se defendere possit, quemadmodũ enim vt dictum est miles in bello defendit se gladio, ita accusat[o] iudicialiter per contradictionem & responsionem resistit aduersario, vt insti. de excep. §. cõparate, & complectitur breuiter omnes respõdentis contradictiones in his tribus cautelis in textu positis, quod videlicet vel rem emit, vel eam educauit, vel solus opatus est. p Dicere quis possit autorẽ priuilegij insufficienter expressisse modos defense contra vendicatorem, nam prẽter hos in textu positos alij q̃plures inueniuntur sicut forte quia rem quę vendicatur inueni. Vel ex deuolutiõe mihi cessit, vel accõmodatam habeo. R. quod autor priuilegij Ecke de Repkaw, nec plura addere sed nec minuere potuit nisi secundum quod in priuilegio q quod ipse ex latino in Germanicum transtulit inuenerat, iura enim ampliare vel minuere nemini licet nisi Imperatori, vt In fi. de iur. gen. §. sed &. C. de vete. iur. enucle. L. ij. §. sed &. C. de legi. & confir. L. ij. Vel dicendum quod autor priuilegij nõ ea intentione hos tres contra vendicatorem defense modos in textu posuit quod videlicet prẽter illos nullam aliam defensam possessor habere possit, sed quia vt communiter vna ex his tribus respondens rem quę apud eum vendicatur si probauerit obtiner, poterit nichilomin[o] & alia quę iusta videbit in eo defensam habere vt. C. de rei. vendi. L. si inferiorẽ. C. de eden. L. is apud, &. ff. vti possidetis. L. ait prętor.

p. *Concordat Iur. Mu. ar. Cxxxij. & Cxxxv.*

q. *Speculum Saxonũ ex latino in germanicum translatum. Cõcordat supra li. i. ar. prolo. & infra li. iij. ar. xxxix. & xiv. & ibẽ Iur. Mu. ar. x. glo.*

Dicat vero possidens rem in communi foro emptã. &c. In paragrapho precedenti dictũ est quibus contradictoriis & responsiuis maiori iure respondens vendicatam rem obtinet. In paragrapho presenti tangitur responsio duplex vbi respondens rem perdere potest vendicatam. Primo si dicit quod rem emisset venditorem tamen ignorat, nummos perdit, ille etenim qui tibi vẽdidit, ius vendẽdi non habuit, r illud vero quod non iure sit pro non facto reputatur, nec pecunia sibi restituitur quia rem non suam ille vendiderat. sed alterum pertinebat, illud vero quod alterius est sine voluntate veri domini alienari minime potest, vt. ff. de reg. iur. L. id qd̃ nostrum. Emptor si quidem non plus iuris habet nisi prout venditor habuit, vt. ff. de reg. iur. L. plerumq; Secunda responsio si dicit rẽ sibi esse donatam vel ex aliunde aduenisse ille quem sic nominauerit te euincere tenebitur vel multam iudici & actori emendam dare cogeris propter id quod illum temere in sua re neglexisti vt insti. de pe. teme. liti. §. hęc autem &. C. de iudi. L. properandum. §. sin autẽ Pro intellectu maiori articuli presentis vidẽ dũ segtur q̃ res vẽdicari possũt & quo tpe & q̃diu rẽ possidere teneẽ vt veram in ea consequatur possessionem. s Sciẽdum itaq; quod vendicari seu alloquiri res non possunt nisi differentias in sui natura habeant per quas diro sci possint, vt pecora vestimenta & his simile. Pecunię vero communiter in ciuitate illa vbi vendicatio fit currentes vendicari non possunt, nullam enim differentiam habent. Si enim ego numamum vel denarium amiserim & apud alium similem cernens num-

r. *Concordat infra li. iij. ar. xiij.*

s. *Res uendicari nõ possunt nisi differentias habeãt. Concordat supra li. i. ar. xv. Iur. Mu. ar. Cxxxij. glo.*

g. *Concordat Iur. Mu. ar. cxl. glo.*

h. *De uenditione uide per totum*

mum eundem vendicare velim, id fieri minime admittit. Nummi enim huiusmodi nullam differentiam habent nam & vendicator difficile probare posset nummum illum suū fore, nec per testimonium probari poterit, testimonia enim debent esse clarissima, vt ff. de interroga. actio. L. de ętate. §. nihil. & C. de testi. L. solam & L. eos. Sed nec ille impetitus pro nummo ad euictorem se trahere possit, nam cum difficultate ille cognoscere valebit, an nummum illum ab ipso habeat necne. Prętera cum res furtiua commutatur pro alia re, illa res transmutata vendicari nō potest vt si equum furatum quis emit bona fide, putans venditorem esse verum dominū, illum tandem pro boue seu vacca commutat is cui equus furatus fuit non potest bouem apud re lucrare, dato quod recognoscas ga equum pro ipso dederas, vt. C. de rei. ver. L. si ex ea [t] In super is qui rem aliquam furat⁹ fit vel scit furatam fore, nullo modo prescribit, vt. C. de rei. vendi. L. cum a matre.

t. Furtiua res nunq̄ prescribit.

Pro secundo quo tempore vel q̄diu teneatur vnus rem posidere vt in ea veram consequatur possessionem. &c. ℟. sub distinctiōe qa vel iste rem emit ab illo qui furatus est vel sciuit rem furatam fore, & iste etiam nunquam prescribit quia est actio personalis. Vel emit rem aliquam quam venditor putat pro certo suam fore, sicut si hereditatē vēderet ex morte alicuius sibi deuolutam quam & putat fore iusto per illū priorē possessam eandēq; tandem vlterius vendit, iste prescribit mobilia in tribus annis. Noxa enim seu factum illud nō est personale sed in re ipsa, vt insti. de vsuca. & longi. tem. prescrip. §. & cum, &. §. furti ut, &. C. de acquiren. posses. L. vicia, &. ff. de doli. mali. excepci. L. apud. §. autoris.

u. Saxones quo iure uti debent in casibus quos expressos in priuilegio non habent, cōcordat infra li. iij. ar. xliij. glo.

u Querit cuiusmōi ius Saxones insęg debēt in casibus quas expressas in priuilegio nō habent. ℟. quod obseruare debent eorum laudabiles consuetudines & iura ex antiquo statuta, vt supra li. i. ar. xvij. Vbi aūt ista deficiunt recurrendum est ad leges & Canones, ad illas enim vnusquisq; obligatur, vt. C. de legi. & cōstitu. L. leges, &. C. de iur. & fact. ignoran. L. constitutiones, & extra de cōsti. c. i.

a. Ad hunc textum vide supra eo. li. ar. xxx. Vnde qui rem alienam inuenit ut euadat penam furti debet illam facere preconisare, ut in allegato araculo habetur & notatur simile per Ioan. And. in c. dudum de electi

b. Alij textus habēt quę furibus aut raptoribus adimuntur cerā ullanis, uel in ecclesia denunciari debent.

Articulus. XXXVII

Quicquid aliquis inuenerit a postmodumq; interrogatus id negauerit furtum cōmittit. Inuenta autem b & quæ furibus aut raptoribus fugatis retromittuntur coram uillanis sunt denunctianda & si aliquis eiusdem Iurisditionis ea infra sex septimanas iure mettertius repetierit post solutionem impensarum ut si sunt animalia uel pecora ei restituantur. Si uero alterius iurisditionis fuerit ille cui bona pertinent, extunc is qui prædonibus ea abegerit tertia parte retenta duæ partes reddantur. Quod si per tempus illud sex septimanarum nullus uenerit qui se dominum rerum illarum demonstret, iudex duas accipit partes, tertia ereptori datur.

c. Furtum comittitur dupliter.

Glosa.

Qui quid inuenerit. &c. Concordat ad hoc canon inquiens. Si quid inuenisti & nō reddidisti, rapuisti, quātum potuisti fecisti, quia plus non inuenisti, ideo plus nō rapuisti, qui alienum negat si posset & tolleret, deus cor interrogat non manum, vt. xiiij. q. v. si quid inuenisti. Item eadem causa &. q. c. multi. habetur. Multi sine peccato putant esse si alienū quod inuenerint, tenent, & dicunt. Deus mihi dedit cui habeo reddere. q. d. nulli, discāt ergo peccatum simile esse rapine si quis inuēta non reddat.

Post solutionem impensarum. &c. Ob negocium enim alterius vtiliter gestum repetitur impēse & vsura. Vnde dicit lex cōmunis. Ob negocium alienum gestum sumptuū factorum vsuras prestari bona fides suasit vt in. L. ob negotiū. C. de nego. gest. & sic gerens non prestet casum fortuitum sine pacto, vt. C. eo. ti. L. negotium, vbi dicitur negotium gerentes alienum non intereuniente speciali pacto casum fortuitum prestare non compellūtur.

Glosa.

Superius dictum est de rebus quę apud quē vendicantur, quę etsi furtiue sunt furto tamē ille accusari non potest, ex eo, quia res huiusmodi nō occulte seruātur. In presenti articulo agitur de rebus quę ḡuis furtiue non sunt propter id tamen quia occultantur pro furtivis reputari poterint.

Pro intellectu textus articuli nota, c qd' furtum cōmittitur quatuor modis. Primo furatur vnus rem aliquam, resq; huiusmodi furtiua fit, & exinde contra istum criminaliter intentari poterit, sicut cum quis in manuali facto deprehenditur, vt supra eo. lib. ar. xxxv. Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. manifestos, & Insti. vi. bono. rapto. §. i. &. ff. de fur. & item. C. eo. ti. per totum. Secundo furatur quis rem aliquam & exinde criminaliter accusari potest, res tamen illa ablata, furtiua nō

dicitur sicut si quis furetur pignus quod prius inuadiauerat, vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. vnde. Tertio furatur quis nō tamen furtum cōmittit, nec criminaliter accusari potest, sicut si quis accipit equum quem emit & proprijs exoluit pecunijs sed differtur & prolongatur eius extradicio, vt. ff. de furtis L. eum quē emit. Quarto furatur quis resq; illa furtiua fit, criminaliter tamē accusari nō potest, & hoc cōtigit bifariam. Quia vel iste cui res ablata fit, est tante autoritatis quod sine actione solus per se sup facto iudicare valeat, vt quia forsan sunt pueri sui qui id fecerunt, vel vxor sua, vel seruus seu mancipiū suū, vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascūt. §. hi qui in parentum potestate, &. ff. de furtis L. si quis vxori in prin. &. L. ne cum filio, & L. serui, &. C. de patria potes. L. congructius Secundo quia ille qui furtum commisit, in primis animo nō furtiuo illud fecit, idest honesto modo illud acquisiuit, sed postea res illa furtiua efficitur. Sicut si quis aliquid inuenerit idq; negauerit, ex negatione res inuenta furtiue assimilatur vt hic & supra. eo. li. ar. xxix [d] Furtum em̄ non est aliud nisi dolosa contrectatio rei aliene, vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascun §. furtum. De raptoribus vide in cōstitutione Frederici de pace tenenda. Etsi aliquis eiusdem iurisditiōis. &c. [e] Vnde eiusdem iurisditionis in proposito dicuntur eiusdem ducatus incole. Quare si duo iudicio presideant alicubi, in aliquibus villis vterq; tamē subest superiori iudici. Villani illi vnius iurisditionis dicentur vterq; enim iudex autoritate superioris iudicis iudiciū exercet. Quare in casu presenti non diuident res huiusmodi inuentas.

d. Furtum. q. d. Concordat iur. mu. arti. xcij. & Cxx glo.

e. Eiusdem iurisditionis qui dicantur.

Cum iudice diuidat. &c. ex isto trahunt quidam consuetudinem prauam & noxiā, allegantes quod iudices tertium denarium accipere debent rerum ablatarum & spoliatarū, quod tamen minime fieri debet, vt supra circa. ar. xxv. &. xxxi. declaratum est. Consuetudo siquidem mala reicienda est, vt. viij. dis. c. frustra, nec iudicari debet vt exiāde commodum aliquod cueniat, vt. xi. q. iij. c. qui recte & in auten. vt iudi. sine quoquo. suffragio. §. Cogitatio, coll. ij.

f. Res honesto modo acquisita, furtiua post modum efficitur.

Quicquid aliqs inuenerit. &c. [f] Circa id notandum quod vnus potest rem honesto modo acquirere quę tamen postmodum furtiua efficitur, sicut si quid ad seruandum mihi locas, vel si quid inuenero exordium istius honestum est. Si vero post hac locatum vel inuentum detinuero furtum erit, non tamen transit in vitam verum in mulctam & emendam vt hic, & Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. furtum, &. ff. eo. ti. L. si pignore.

g. Furtum committi Potest ille uero qui id facit fur non erit.

Sciendum etiam g quod furtū committi potest, ille autē qui id facit fur non erit, nec res illa furtiua nuncupabitur, sicut si triticū ex campo ducis putans esse suum, quod tamen alterum pertinet, triticum illud proprię non dicitur furtiuum antequam resciueris quod tuum non est. Vbi enim voluntas furandi nō aduenit fur non dicitur, vt Insti. de re. diuisi. §. gallinarum, &. ff. de furtis. L. i. vbi clare habetur quod furē nō aliud facit, nisi solūtas. Opponi circa id potest. Exquoquidem furtum est contrectatio rei aliene cum proposito nocendi ita quod voluntas adsit illius q furare nititur, vt. ff. de fur. L. i. §. furtū. Et ga nullus propter voluntatem puniri debet cogitationis enim pœnam nemo patitur, vt. ff. de pęnis. L. cogitationis. Si ergo furtum sine voluntate & proposito fieri non potest propositumq; seu voluntas pœnam nō infert, vt lex allegata disponit ergo nec furi pœna inferri deberet. [h] ig. quod hęc dictio volūtas aliquando accipitur pro cogitatione duntaxat simplici, vt quando quis proponit male facere nō tamen facit, & prōsita cogitatione pœna non infligitur, vt lex allegata disponit. Alio modo pro facto cum videlicet cogitationem illam in effectum deducit, & prosito pœna irrogatur.

h. Voluntas dupliciter acapitur.

Inuenta autem & quę furibus. &c. Dicere qs posset, articulum istum contrarium esse precedenti, dictum enim ibidem est, ad hoc quod aliquis de furto non incusetur sufficit quod rem emptam non occultet, hic vero dicitur quod res huiusmodi debet denunciari. ℟. quod ibi loquitur de rebus emptis quę putat non esse furtiuas, hic vero loquitur de rebus inuentis & furibus ablatis.

Etsi quis eiusdem Iurisditionis. &c. istud iam declaratum superius est quia eiusdem iurisdictionis illi dicuntur qui vno domino subsunt vnde q̄is duo iudices in duabus villis existant ab vno tamen & eodem domino iudicē um habent commissum homines illi vnius iurisdictionis dicuntur. Quibus enim autoritas impartitur illi agunt nomine illius qui autoritatem dedit, vt extra de offi. delega. c. sane, &. c. pastoralis, &. C. de vete. iur. enuclean. §. his itaq;.

Tertia parte retenta. &c. hoc fit propter illius fatigam qui prędonibus & latronibus abstulerunt & id iustosit, quia alias negligentia esset in subueniendis spoliatis. [i] Notandum etiam circa id quod si quis inuenerit quid in via publica vel ciuitate & nullus adsit, qui illud repetat, medietatem accipit inuentor, & aliam medietatem ciuitas, vt Insti. de re. diuisi. §. at si quis in alieno loco.

i. Inueniēs in uia publica uel Ciuitate qd cui cedit inuentum.

Si vero per tempus illud nullus venerit. &c. Vt sic enim iudex duas accipit partes declarationem istius vide supra eo. li. ar. xxxi.

Articulus XXXVIII

Homo damnum alīs a sua negligentia a illatū resarcire tenet. Si quis

a. Textus uetustiores habent, qui alteri ex negligetia damnū fecerit per ignem aquā, puteū, ysq; ad genua super terram non prœmunitū, uel circumseptū, aut sagitās in auem pecus uel hominē intersiat, at si moriatur lesus reus in mēbris aut uita nō punitur hoc est nō adimitur sibi sanitas aut uita in mēbris sed solute ei cōpensatiōs estimationem.

aliquem ignoranter iaciendo uel sagitando interfecerit in sui donationem uerigeldi & non in mortem condemnetur. b

b. *Concordat Paulus de Castro. L.i.C. ubi senatores uel clarissimi, & ītē L.ii sagittui. C. de seruo sagittuo.*

Glosa.

Homo damnum &c. Sed quid si est statutum in ciuitate Bononiēn. qđ is cuius occasione quis sentit damnum teneatur ad emendam. Et quidam A Bononiēn. debebat B. Florētino centum qui recusabat soluere, ꝓpter qđ ille B. quendam D. Bononiēn. transeuntem per florentinū districtum spoliauit, Quęritur an virtute statuti spoliatus possit agere contra A. & qua actione agat, dic quod iste A. debitor ipsi D. spoliato de iure non tenetur. Ratio quia spoliatus habet contra spoliatorem actionem & repetitionem cum augmēto quadrupli. Vnde cum repetere possit ab illo contra A. debitorem de iure non agat. Istud ēm est negocium A. nec re, nec gestu, nec ratihabitione. Si autem ponderatur statutum, tūc dubium pendet ex verbo occasione. An intelligatur de occasione remota aut proxima. De hac quęstione notatur in addi. Specul. titu. de iniur. & de dam. da. §. sequitur in ver. sed pone. In quo versu dicit Specu. Quod si inimicus tuus cuius forte patrem occidisti incendit domum tuam męę vicinam, ex quo mea etiam est combusta quod tu mihi in nullo deberis, ad quod alleg. iura & ibi vide. Vn de etiam dicit Ius canonicū, si culpa tua dānum est datum, vel iniuria irrogata seu alijs irrogantibus opem forte tulisti, aut hęc imperitia tua seu negligentia euenerunt iure sup his satisfacere te oportet. Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere, vel iacturam vt in. c. vlti. de iniur. §. i.

Iaciēdo &c. nota quod secundū leges licet aliquid facere ad ostendendas vires vt hastam vel pilum iaciendo, vel currendo, vel saliēdo vel luctando, vel pugnando, & in his etiam casibus sponsionem facere licet, vt. ff. de alea. L. solent. & L. sequen. Et si quis alteri in publico certamine damnum dederit non tenetur cum causa virtutis & glorię non animo iniuriandi hoc factum sit. ff. ad le. aquil. qua actione. §. si quis. & vide tamen de hoc notatur contra Burgenses, Insti. de le. aquili. §. iniuria. ver. si alius per Ioan. fab. & alios modernos post glo. Nec tales infames sunt, vt ff. de his qui not. infa. L. athletas. Et hoc verum quando quis pugnet causa virtutis ostendende, secus si hoc facit causa auaricię scilicet operas suas locando, nam tunc efficitur infamis, vt ff. de postulan. L. i. §. bestias. Huiusmōi autem torneamēta secundum Cañ. reprobantur, vt de torneamē. per totum, quia hominū interit⁹ & animarū pericula exinde sępe ꝓueniunt, vt in. c. i. de tornea. & debet quilibet discretus sibi ꝓspicere in futurū, quia debet cogitare hoc euenire posse, de electio. c. licet, de seruis non ordi. c. i. de obliga. ad ratioci. c. i. ff. loca. L. Si quis domum. & de homici. c. vlti. li. vi. Non quod causa ludi factum dicatur. Nam ludus noxius est in culpa. ff. ad. legem Aquil. Nā ludus, & de prēsumptio. c. i. Quis enim ludos appellet ex quibus crimina oriuntur, vt in prohe. ff. §. illud vero.

Vnde etiam dicit Seneca. Nihil interest quo animo facis quod vitiose factum est, de ludo quando sit licitus vel illicitus, & prēsertim de ludo taxillorum, vide plene per Hosti. in summa de excessibus prēlato. §. qualiter. ver. clericus vero & sequenti.

In sui donationem &c. Sic etiam dicit Ioan. And. post Hosti. de electi. dudū. ij. super glo. simile quod qui rem alienam inuenit vt euadat penā furti debet illā facere preconisari.

Glosa.

Pro intellectu textus, nota quod damnū contingit tripliciter. Primo damnificat vnus aliū voluntarie, & propter commodum suū, sicut ille qui alteri rapit, vel furatur, & si pro eo ciuiliter accusetur, soluere debet cum multa & emenda, vt infra li. iij. ar. xlvij. Insti. de acti. §. tripli. vero. &. §. sed furti. &. ff. de furtis. in multis locis. Si vero quęruletur criminaliter, in vitam sibi transit, vt supra eo. li. ar. xiij. & Insti. de publicis iudicijs. §. iiij. &. §. item lex Iulia. & ff. de penis. L. capitalium. Secundo damnificat vnus alium voluntarie, non tamē propter suum commodum, sicut qui pecus interficit vicini sui, vel mutilat, illud soluere tenetur secundum verigeldum determinatū, vt infra eo. li. ar. xl. & Insti. ad legem Aquil. in prin. & ff. de dam. infec. L. iij. Tertio damnū infertur prēcise prēter voluntatē & absq; commodo suo, & iste non demeretur vitam, sicut hic in textu. & Insti. ad leg. Aquil. §. iniuria. &. §. at ne. &. ff. eo. ti. L. itē si obstetrix.

¶ A sua negligentia illatum &c. Hoc est quādo quis negligit & non prouidit rem quam ꝓuidere tenet, estq; grauis excessus negligētia ipsa, qa est mater omis noxe. Si ēm ille debite ꝓuideret nullū damnū exinde sequeretur.

In textu articuli nō de ista negligētia quā nūc expressimus intelligi debet, sed de illa cum aliquid fit prēter alicuius voluntatem. Estq; valde necessarius passus articuli prēsentis nec enim illa quę de verigeldo prius dicta sunt intelligi possent si non esset articulus prēsens

¶ Si aliqs iaciēdo, vel sagitatdo interfecerit &c Nota quod homicidium contigit quatuor modis. Primo interficit vnus alium voluntarię sine iusta causa, & vocatur siccarius vt supra eo. li. ar. xiij. &. ff. ad le. Corneliam de siccarijs. L. i. Secundo interficit vnus alium voluntarię quidem sed causa necessitatis, defendendo sese ille manet sine damno si vt iuris est necessitatis defensam probauerit, dato etiā quod non venerit ad iudicium prę timore & angustia liberatur nihilominus interfecti verigeldo, vt supra eo. li. ar. xiij. &. C. ad legē Corneliam de siccarijs. L. his qui. & ff de iusti & iur. L. vt vim. & extra de sen. excom. c. si vo & eo. ti. c. delicto. li. vi. c Tercio interficitur qs vbi solus ex improuisione sua causam mortis prębuerit vt si quis per locum gradiendi in consuetum transierit, alterq; ibidem arborem cederit, arbor cadens gradientem interficit, vel si in torneamentis vbi milites ludos exercent damnū ex casu acceperit ipse sibi culpa erit, vt Insti. ad le. aquili. §. at ne. &. §. item. &. ff. eo. ti. L. item si obstetrix in fine. Quarto interficit vnus alium ex sua propria inconsideratione prēter tamen eius voluntatem sicut sagitans in auem hominem interficiat ille demeretur verigeldum interfecti & iste sunt causq; quę verigeldo absoluuntur. Vnde ludex ꝓuidus & cautus in eo esse debet diligenterq; exquirere si voluntarię homicidium patratū sit, quia si sic etiam vitā eidem adimere debet vt. ff. de pactis. L. iurisgentium. §. pactorum, &. C. de secundis nupcijs. L. cum apertissime &. ff. de pigno. L. Paulus, & Insti. ad legē aquili §. at ne. Secus si prēter volūtatem factū fuerit quia tunc verigeldo absoluitur vt hic &. C. ad le. Corne. L. i. & in auten. vt hi qui obliga. §. si vero, coll. vi.

c. *Damnum contigit tripliciter, uide ad hāc materiam infra li. iij. ar. xlv.*

d. *Homicidium contigit quadrifariam, uide ad hanc materiam supra eo. li. ar. xiij. Iur Mu. ar. xxxyiij.*

e. *Vide ad hanc materiam iur. Mu. ar. xxxyij.*

Exquo itaq; furtum nocturnum cōmunius est diurno, quare & grauius punitur vt hic in textu & supra eo. li. ar. xxyiij. & ff. de furibus balnearijs. L. fures nocturni, &. ff. de fur. L. furtum, &. ff. de pęnis. L. aut facta. Quare & textus habet annonā qui noctis tempore furatus fuerit suspenditur quod & grauius est, si in die decollatur, de huiusmodi penis vide. ff. de pęnis. L. aut facta.

Viator si agrorum fructum. &c. In paragrapho isto ponit quandam exceptionem & limitationem prędictis paragraphi de viatore mentionem faciendo. In contrarium tamen istius videtur esse infra ar. lxyiij. vbi dicitur quod equitanti admissum est sata succidere & spicas equo apponere. &. quod articulus allegatus non contrariatur paragrapho prędicti, loquitur enim ibidē quod si alicui equus fessus sit, licebit equitāti succidere spicas vno pede a via. &c. hic vero logitur de illo q pecora in annonam immiserit, iste damnū resarcire tenetur.

d Quęritur an pro minima re quęrulari cui li ceat vel instituī quęrela possit. &. quod sic, immo etiam pro vno denario quęrelam instituī licebit, vt hic &. ff. de damno infecto. L. si proprietarius in fine, vbi dicitur eadē erunt & si minimum damnum detur, & Insti. de re. diuisi. §. gallinarum in glo. vbi dicitur, quod quęlibet actio etiam pro vno nummo datur. Galline enim vnus medius nūmus verigeld⁹ est ex li. ij. ar. li. & tamen occasione illius actio instituī potest.

d. *An pro minima re quęrulari et instituī actio possit, uide etiam infra li. iij. ar. xlvij. glo.*

Articulus XXXIX

a. *Concordat Iur. Mu. ar. xxxviij.*

ANnonam qui noctis tēpore furatus fuerit suspendetur, [a] si in die decolletur. [b] Viator si agrorum fructū non asportādo frumenta cōsumpserit, tenetur ad ipsius estimationem.

b. *Textus uetustiores habent, uiator si depasat equo uel alio iumēto frumenta agrorū alienorum non asportando illa, damnū soluat secundum annone ualorem.*

Glosa.

Annonam qui. &c. Scriptum est enim in lege. Trāsiens per messem alienam falcem immittere non debet sed manu spicas conterere & manducare vi. q. iij. scriptum.

Glosa.

Exquoquidem furtum communius est spolio, quare sępius in iure mentio fit de furto, q̄ de spolio. Iniuria enim quę cōmunius euenit etiam iure sępius admonetur, vt. ff. de legibus & senatusconsulto. L. nam ab ea, excessusq; huiusmōi qui cōmunior est grauius penat. [c]

c. *Furtum nocturnum cōmunius est diurno Concordat Iur. Mu. ar. xxxyiij.*

Articulus XL

a. *Vide infrā ar. lxiij. et Iur. Mu. ar. Cxxiij.*

CVius, canis, aper ue, Taurus, aut anial quod libet [a] hominē aut animal mutilauerit, occidetitue, dominus tenetur damnū soluere iuxta determinatum uerigeldū uel iuxta eius ualorem recompensam facere, & hoc si animal illud postq̄ de noxa resciuerit postmodū in suam recipit possessionem. Si uero noxiū animal ab eo omnino expellitur, nec seruat illud neq; pascit neq; potat, innocens est a damno, & damnificatus animal illud pro damno accipit si uult. Animal seu brutum ex facto suo [b] nullam mul/

b. *Animal ex facto mulctā non prǽstat*

aut pecus in custodia famuli seu seruientis existens, si damnum fecerit ille famulus damnum resarciet cuius custodie pecora fuerant manci/pata. c Si uero custos effugerit & currus animalue domini arestentur in manifesto facto & probari possit testibus dominus equorum seu pecorum resarciet damnū integre, si nō poterit per ius se eximere usq; ad ualorem equorum seu animalium & currus qui detenti sunt, uel his omnibus carebit lesusq; hæc omnia pro damno retinebit. Cōsumat quis sata uillanorū, cum porcis aut aucis qui quæue commode pignorari non possunt si a canibus mordeantur aut interficiantur eorum damnum sustinebit nec resarcire oportet.

c. *Nota quod dominus æquorum, cuius seruus aliquem curru interemit non tenetur nisi defuncti amias unum uerigeldum, iudtā autem nihil tribuitur & hæc est communis practica.*

Glosa.

Equus aut pecus in custodia famuli. &c. Scire debes quod pro omni damno datur Aquilia actio quando damnū culpa alicuius datum est, alias enim quis non tenetur de iniuria vel damno vt in. c. fi. de iniurijs, &. ff. ad leg. Aqui. L. sed etsi. §. iniuriam. Duoergo requiruntur d scilicet quod damnum datū sit, & quod culpa dantis precesserit, & est necesse quod facto hominis interueniente damnū detur culpā etiam necesse est interuenire, ideo nec; furiosus, nec; infans dolo carens tenetur secus si sit doli capax. ff. ad le. aquil. L. v. §. iuriam. Ideo etiam non tenetur qui se defendendo damnum dat, dummodo modum seruet alias contra. ff. ad leg. aquil. L. scientiam. § qui cum. Talis enim culpa caret cū facit hoc autoritate iuris, vt. ff. de iusti. & iur. L. vt vim. Et illud non excusat a culpa quod quis dicat se ignorasse si ei aliquid poterit imputari. ff. ad le. aquil. L. v. §. i. &. L. scientiā. §. pena. Vñ hic etiam leuissima culpa ei imputetur. ff. ad le. aquil. L. in lege. Est autem damnum diminutio vel ademptio patrimonij, vt. ff. de dam. infec. L. iij. Actio autē de pauperie datur cōtra dominum quadrupedis, & in eum qui cōfessus est quadrupedem esse iuam, etiam si sua non sit. ff. de interro. acti. L. si quis in iure. Datur etiam & in heredes & ceteros successores, & in quasi heredes & quasi quoslibet dominos. vt. ff. eo. L. i. §. fi. & datur ad extimationē damni, dando autem illud quo nocuit quis liberatur, vt. ff. eo. L. i. in prin. Et tūc datur cū nullius hominis instinctu vel culpa interueniente. Vel cōtra sui naturam idest cōsuetudinē sui gñis damnū dedit. Alias autē agitur cōtra eum qui in culpa fuit. ff. ad le. aquil. L. si ex plagis. §. quidā & hic. Sed actio Aquilia datur contra eum qui damnum dedit aut opem vt de iniurijs ca. fi. R. i. Item & contra illū qui iussit damnum dari excusatur tamen is qui dedit si precipiens in eum habuit ius precipiendi, puta quia dominus vel pater erat cui parendum est, nisi in atrocibus. Sed si nō habuit ius precipiendi tunc uterq; tenetur ad. L. aquil. L. liber hō. ff. de reg. iur. L. ad ea, & in fine. de noxalibus. §. omnis.

d. *Ad damnum requisita.*

Damnum quid sit.

Glosa.

Nota quod damnum vt communiter euenit ex triplici causa. e Vel euenit voluntarie. Vel sine voluntate. Vel etiam cum equus aut animal alicuius damnum infert sine tamen istius voluntate. De primo habetur Insti. ad le. aqli. §. at ne, de secūdo. C. ad le. corne. de sicarijs L. frater. De tertio habetur hic in textu cū dicitur cuius animal damnum fecerit. &c. Vnde etsi quidem hic de pecore textus habet p id tamen intelligi dantur alia animalia damnum facientia, vt. ff. si quadrupe. paupe. fecis. dica. L. i. in principio. Sciendum itaq; quod quedam animalia sunt fere nature vt que sub custodibus pabulari non possunt. Quedā vero domestica & mansueta, vt Insti de re. diuisi. §. ceruos quoq;. Notandum preterea quod in textu triplicia animalia ponit, ex eo quia triplicem diferentiam in nocēdo habent animalia vt communiter omnia, per canem intelligi vult omne animal quod inter homines versatur ex natura tamē nociuum est, Boues & Verres ex natura quidem damna non inferunt, furore tamen cōcitati & inedia pulsi aliquādo nocent, f quomodocunq; tamē damnum per ea inferatur, si post factum dānum, dominus illa expulerit indemnis manet. In contrarium istius videtur esse, si quadru. paupe. fecis. dica. §. animalium, vbi dicit si animal illud quod nocuit tibi attulerit absoluitur. R. quod paragraphus allegatus nō debet intelligi, quod pecus illud noxam faciens deberet dari illi cui damnum factū est, miserabile em̄ esset & dolorē animi afferret, si pecus occidens puerum alicuius in maiorē molestiam in domū eius transmitteretur. Intelligi ergo debet quod pecus noxam faciēs dimittatur, ille vero cui damnum illatū est, acceptet tandem illud si vult.

e. *Damnum ex triplici euenit causa.*

Animaduertendum insuper quod tenens & fouens Leonem, Vrsum, Simeam, Leopardū quibus etiam annumerari potest canis rabiosus lupus & aliud aīal his simile in loco vbi homines preterire solent si faciant damnum resarcire tenetur, cum verigeldo & mulcta, nec eum iuuabit quod post factū illa expedi-

f. *Vide infra. ar. lxij. & iur. mu. ar. Cxiij. glo.*

lere vellet, vt Insti. si quadrupe. paupe. fecit. dica. §. ceterum, &. ff. de edili. edic. L. hi enim &. L. item generali, & infra eo. li. ar. lxij. &. li. iij. ar. li. Si vero huiusmodi animalia seruātur in loco priuato extra viam publicā dānumq; illic aduenienti euenerit excusari forsan poterit, dicens quod nihil negocij tibi fuit locum intrandi huiusmodi. Vel dicere possit quod forsan Curiam meā animo malo intrare voluisti, vt Insti. eo. ti. §. ceterū, & Insti. ad le. Aquili. §. item. Exinde liquet qd' quedam animalia mansueta que circa homines versari solent. Vel ex sui natura, vel furore incitata inediaq; pulsa nociua sūt. Alia vero que circa homines non versantur, sicut animalia fera ex natura nociua sunt, quare seruari minime debent.

Iuxta determinatū verigeldum. &c. hoc dicit propter duo. Primo si animal mansuetū ex natura damnum fecerit ibi necessario requiritur verigeldus. Si vero illorū statutus verigeldus non habeatur vt sunt equi militum, & alia similia animalia, solui debēt iuxta valorem. Secundo loquitur si animalia fera de quibus iam supra dictum est damnū fecerint.

Attendendum circa id quod multi passum istum a iure cōmuni discrepari putant, dicit enim hic quod damnum resarcitur cum verigeldo. Secundū leges vero vt Insti. si quadru. paupe. fecis. dica. §. ceterum in fine. vbi dicitur quod resarciri debet iuxta taxam iudicis. Alibi vero vt. ff. de edilicio edicto. L. quia vulgo, habetur qd' resarciri debet hominis damnum ducentis solidis que faciūt decem libras. R. quod iura allegata non cōtradicūt articulo presenti. Iudex enim nihil similius decernere debet nisi id qd' iure cautum est, nec enim penam augere, sed nec minuere eidem licet, vt ff. de penis. L. respiciendum. Decernere itaq; penam pro excessu debet secundum quod ius mediante quo iudicat disponit. Lex etiam allegata. ff. de edilicio. edicto. L. quia vulgo, non discrepat a iure hic nostro. g Communis enim verigeldus est liberorum hominum rusticorum de cem libre, vt infra li. iij. ar. xlv.

g. *Verigeldus rusticorū decem libræ ut infra li. iij. ar. xlv.*

Animal ex facto suo nullam prestat mulctā &c. hoc ex eo fit. Iudex etenim in loco dei sedet, nec mulctam accipit nisi excessus committatur erga deum. Quia ergo irrationabilis bestia non peccat erga deum. Quare nec mulctam prestabit. h Sed nec violentiā facere dicitur bestia huiusmodi in facto suo, ex eo qā rōe caret, vt Insti. eo. ti. §. paupies. Aut equus in custodia famuli damnum faciens. &c. dixerat si quidem de animalibus extra custodiā si quid damni fecerint, paragraphus iste tangit de animalibus que custodiri possunt damnumq; faciant, & dicit quod is cui in custodiam cōmissum fuit animal illud damnū resarcier. In defectu vero quo id non fecerit vel aufugerit vt textus habet do

h. *Bestia iniuriam seu uiolentiā inferre non dicitur. Concordat Iur Mu. ar. liiij.*

mino illius animalis exoluere tenebitur vel carere animali huiusmodi. i Et hoc est contra quosdam stultos qui dicunt quod ille solus in culpa sit damni commissi, cuius currus equi aut pecora fuerint sepiusq; sacramēto confirmare vnum cogunt, quod pecora illa eius non fuerunt. k Precauere tamen ne id fiat iudex debet quodq; homines ad iuramentum etiam quandoq; iniusum non inducat, vt in auten. de iudi. §. quia vero, coll. vi. Nam in eo casu iudex ipse efficitur periurus, quia non seruat iuramentum quod deo & superiori dño prestitit, vt in auten. iusiurandum quod prestatur ab his. §. iuro ego, coll. ij. & infra li. iij. ar. liij. Preterea iudex efficitur etiam periurus quia iuramētum illud coactum equę iniudicem sicut in iurantem vergitur. Est etiam peior homicida, homicida etenim corpus duntaxat interficit, iste vero animam occidit, vt. xxij. q. v. c. qui compulsus &. c. ille qui.

i. *Ad hūc casum uide infra ar. lxij. co. li. in gio.*

k. *Iudex nō facile ad Iuramenta hominē inducat.*

Consumat quis sata villanorum cum porcis. &c. l Quia qui damnum infert, eidem etiam damnum inferri potest, & qui ius spernit, ille etiam in subsidium ius accipere minime poterit, hoc iste facit. Quare agere iudicialiter non potest, vt. ff. de mino. L. auxilium, & in auten. de mona. §. si vero. coll. i.

l. *Damnum facēs eidem etiam inferri potest.*

Articulus XLI

MVlctam si iudex extrahere seu emonere non potest in proprio alicuius, in huiusmodi fundo preco debet super portam crucem apponere & per illam imposi/tionem & bannitorum sententiam insignit illud proprium ad opus iudicis a etsi istud per dominum fundi intra annum & diem non reuocetur, omne ius quod habuit in ipso abiudicatur domino. Si postea infra annum & diem hæres illius ueniat in iudicium, & se ad suā trahat hæreditatem per sacramentū ut iuris est, debitumq; soluat iudici qd' iudex suo sacramento & duorū probare potest & quæ ipse in iudicio lucratus est, hæres proprium sic requirit. Nullum aliud maius debitū iudex in hoc casu probare poterit

a. *Concordat Iur. Mu. ar. luij.*

nisi tres mulctas & unū uerigeldū.

Glosa.

Superioribus dictum est de verigeldo & emenda & qua post hęc duo sequitur mulcta quæ deo ipso spectat, uel iudici in loco dei residenti. Vnde pro intellectu articuli presentis quędam ex ordine notanda veniunt quę ex textu articuli eliciunt. Primo qs mulctas iusto recipere debet, hoc tangitur in textu a principio cum dicitur mulctam si iudex, &c. Q. d. quod nulli alteri mulctam recipere licet nisi iudici.

b. *Iudex quatuor in se habere debet. Cōcordat supra li.i.ar. lv. Iur. Mu. ar.xi.*

Vnde quandoquidem iudex loco dei residet mulctamq; nomine ipsius accipit. b Quare & potissimum quatuor virtutes in se habere debet. Primo iurisperitiam, vt in auten. de iudi. §.i. coll.vi. c Secundo insitiam. Ius enī maiorem complectitur misericordiam quā etiam aliquis iudex, vt in auten. eo. titu. §. oportet, &. ff. de arbi. L. Celsus. Quare omia iudicia secundum ius scriptum vt exerceat necesse est. ff. ad exhiben. L.ij. &. C. de senten. & interlo. L. nemo. & in auten. Iusiurandum quod prestatur ab his. §.i. coll.ij.

c. *Iur. Mu. ar. xvij. gl.*

d. *Iudex an secundū ius scriptum uel secū dum suam notiam iudicare debeat.*

¶ Quritur circa id, an ludex secundum ius scriptum d vel secundum suam noticiam & scictiam iudicare debeat, vt in exēplo. Accusetur quis de homicidio, iudexq; sciat illum esse insontem, sed quia tacet ad quęrelam & nihil respondet, cumq; ei tribus denuncitatur vicibus vt respōdeat ille nihilominus respondere non vult, exindeq; de rigore iuris sententiari iam deberet. Qui enim tacet consentire videtur, vt. ff. de reg. iur. L. qui tacet, & extra eo. titu. qui tacet lib. vi. An ergo is in hoc casu iuxta iuris dispositionem condemnari debeat, vel de scientia iudicis liber dimitti. Quidā dicunt qd' liber dimitti debeat, vt in auten. de manda. princi. §. sit tibi q̄q; coll. iij, vbi per imperatorem iudicibus demādat quod lites cum omni equitate audire debent breuesq; lites ex non scripto cognoscere & iudicare, prouidereq; ne occasiōe iudicialium expensarum subditi damnificentur, & item. C. de iudi. L. placuit &. ff. finium regundorum. L. si irruptionem in fi. &. ff. de feriis. L.ij. &. tamen quod iudex ipsum sententiare & iudicare debet secundum iuris dispositionem & non secundum eius notitiam vel scientiam, vt. ff. de offici. presi. L. illicitas. §. veritas &. C. de legi. & consti. L. inter. Nisi forsan sint pueri aut furiosi, vt infra eo. li. ar. Ixv. & li.iij. ar.iij. Et quāuis mirari vnus possit id ita fieri tenendum tamen est non obstante in contrarium sanctione vel pragmatica per Imperatorem vel principē lata, leges enim preferri debent sanctionibus quibuscunq;, vt in auten. de iudi. §. omnis autē iudex coll. vi. Ad legē vero allegatam, vbi dicebatur quod iudex cum omni equitate decernere debet & nō ex scripto, intelligitur de rebus parui momenti vt ibidem habet, vel cum omni equitate iudicabit vbi ius scriptū nō habetur vel super casu aliquo dubitatur, in casibus enim dubijs tutius est fidem adhibere huic qui allegat & probat q̄ illi qui tacet vt hic in ꝓpositio, quare & tutius iudicabit secundum propolita q̄ secundum scientiam suā. e Tertio iudex in se habere debet vt videlicet se prestet equalem vtriq; parti ad audiendum propositionem & responsionem, vt supra li.i. ar. Ixi. &. Ixij. infra li.iij. ar. xxx. In auten. vt iudi. sine quoquo supra. §. eos autem coll.ij. Et in auten. vt differētes iudi. coll. ix. Quarto quod ira cōmoti sententias pronunctiare minime audeāt, vt. xi. q.iij. c. ira &. c. cum apud. &. c. summopere &. ff. de offi. presi. L. obseruandum. Secundo docetur hic in textu an mulcta iusto recipi debeat ibi cū dicitur, f Mulctam si iudex extrahere. &c. concluditurq; mulctam iusto esse recipiendam iudicem enim proprię & de iure pertinet & dimittens eam male facit ex tribus. Primo quia mulcta est quasi recōpensa vel pena dei propter excessus hominū facta tuta. Quare dimitti non debet, vt. xxiij. q.iij. c. duo ista. Secundo quia si mulcta reciperet autoritas & honestas iudicij vilesceret, vt supra. li.i. ar. lix. &. C. de modo mulcta. L. mulctarum. Tertio mulcta recipitur vt populus a maiori damno precaueatur, vt in auten. de manda. princi. §. quod si, & in auten. de defenso. ciui. §. audient. coll.iij. Tertium docet in textu. g Vnde & ex quibus bonis mulcta exigenda sit, & hocibi in proprio alicuius. Sciendūq; circa id quod ratione mulcte aut verigeldi nullus bona immobilia accipe debet nisi eueniat vt hic textꝰ habet. Quod vidiceet mulctā ex mobilibꝰ exigere nō posset psimile etiā habet in autē. vt nullꝰ mutuās agrico. §. ꝓpt auariciā. col.iij. qd' vcz creditor credēs agricole ꝓ debito eiꝰ terrā ocupare non debet. Vñ in primis bōa mobilia ad exoluēdū mulctam vl' verigeldū pignorari debent, vt supra. li.i. ar. liij. &. C. de exequtione rei iudicate. L. si vt. Si non sint mobilia expetitur ex censu ex agro vel fundo prouenīente. Vltimo vero expetitur ex hęreditate, vel proprio sicut hic &. C. eo. ti. L. ordo. Iudex pterea prouintialis mulctam expetere non debet in feudo alicuius, istud em ptinet ad iudicē feudalem seu ius militare, vt dis. i. c. ius militare. Quarto docet hic quo pacto mulcta expeti, & quomodo bona huiusmodi consignari debeant & hoc ibi, preco debet crucē apponere, exinde liquet qd' mulcta ad deum pertinet, insignio enim dei cōsignatur, vt. xi. q.iij. c. quicūq;, huic mulcte crucis appositio nedū propter id fit qd' iudicium ad deum pertinet, sed vt notū appareat hęredibus q ad bona huiusmodi spectant quia alias si ignorarent eis minime nocere posset vt. C. de iuris & facti ignorantia. L. error. Quinto docetur hic quomodo ille vel hęredes eius viceuersa ad illa bōa sese tra-

e. *Nota quod Iudex præcogitare debet qa in sede residet dei quare recte & iuste iudicabit, alias deus omnipotens in extremo iudicio eundē iudicaturus est. Actor etiā premeditet quod iustam inchoet causam, proximūq; ad expensas & iuramentū non inducat. Reus itidē cu stodiat quod nō aliud nisi uerū recognoscat. seu c. lxvij.*

f. *Mulcta recipi debet, & dimittens eam male facit. Concordat Iur Mu. ar. xvi. & liij.*

g. *Mulcta unde et ex quibus bonis exigi debet.*

here debent & dicit quod hęres iuramento ad bona illa sese trahet exsoluendo iudici ea quę sibi debentur, vt hic, &. C. de prętor. pigno. L. si prętorium, &. C. de pigno. L. cum te. Sexto docetur hic de modo mulctarum ibi, nullum aliud maius delictum. &c. Hoc idem etiam habetur. C. de modo mulcta. L. eos qui. Vbi dicit lex, quod iudex accipere potest pro excessu mulctas ternas in anno in vnius correctione persone, si continuatio peccati impulerit, exceptis tamen furibus, latronibus, qui puniuntur secundum excessus. Tres mulctas & vnum verigeldum. &c. h Dicere quis posset paragraphum istum contrariari prius dictis, dicit enim quod iudex tres mulctas & vnum verigeldum acquirere potest, cum tamen iudex nonnisi mulctam, actor vero verigeldum & emendam in iudicio consequitur, &. quod iudex quandoq; & in certis casibus verigeldum etiam consequitur & hoc tunc quando proscriptus se a proscriptione liberare vult, fideiussoriamq; iudici statuit ad parendum iuri, non tamen comparet, iudex lucratur verigeldum vt sic & non actor. Est enim querela in sanitatem ipsius, vt supra eo. li. ar. iiij. &. x. huiusmodi enim fideiussoriam seu cautionem iudex acceptare potest sine actoris voluntate, in alijs vero casibus pars respondens verigeldum accipit.

h. *Cōcordat Iur. Mu. ar. xlvij.*

Articulus XLII.

QVi agit contra alium quod ipse feudum eius occupet minus iuste, et alter ipsum feudum se ab alio domino habere contendat, uterq; eorum suum dominum adducere in iudicium ad recognoscēdum tenetur, a et si quis suum non adduxerit alter qui suum represen tet feudum obtinebit, dummodo eorum alter in prædicto feudo possessionem non habeat magis efficacem, ut pote quia in ipso anno ambo sunt de eodem feudo infeudati. Si quis uero eorum feudum huiusmodi per annum & diem possedit propter uigorem sue possessionis feudum per absentiam domini sui non amittit, sed tamen alteri aut eius uarendatori tunc respōdere tenetur, legittimo cessante impedimēto. Illustres uero seu principes infeudatos per suas patētes literas sigillatas uarēdant per suum innatū ministerialem eos trāsmittendo qui feudum illius nomine defendat & ad obiecta respondeat. Si autem ambo unum feudi nominauerint dominum, ad illū infra sex hebdomadas a iudice transmittātur. Iudexq; suos nunctios duos mittat ad audiendum quis eorum uicerit. Victus uero mulctam iudici & parti præstabit emendam.

a. *Textus antiqui ita habent, cuius dominus non apparuerit ille cadit in sua causa si non ipsum legale impedimentum excusset, quod ostendere posit.*

b. *Textus uetustiores ita legunt literæq; hu iusmodi præsentari debent illi contra quē agitur ideſt reo ad testificandum querela m si forsan his past hac indiguerit.*

Glosa.

Qui agit contra aliū. &c. Nota quod ad partem istius articuli cōcordat lex feudorum, cū dicit si inter pares duos de aliquo beneficio sit controuersia quorum vterq; suum proprium feudum esse dicat, & si asserant se diuersos inuestitores habere, coram iudice vel arbitro finiatur. Sed si vnum conducunt inuestitorem, & possidenti sine fraude guarendare voluerit ipse obtinebit, nisi aduersarius aliquid contra induxerit, vt in lib. feudo de lege Conradi. §. si inter. Item alibi dicitur, si tres vel plures contendunt de eodem beneficio producentes vtrinq; diuersos inuestitores, iudex in cuius presentia causa ventilatur a duobus requirat boni testimonij hominibus in prouincia eorundem litigatorum commorantibus per sacramentum quod iurent qs illorum absq; rapina eius beneficij possessor extitit, & cognita ex ipsorum testimonio rei veritate possessor beneficium suum quiete obtineat, nisi iudicio & iusticia dictante de manu sua iudex illud eripiat, vt in consti. feud. de pa. tenen. §. si tres.

Literas. &c. Et nota quod vbi litera seu instrumentum cause perditur creditori casum probanti reficitur c & qui casum allegat eum ꝓbet. C. de fide instrumen. L. sicut. Sed qualiter casus amissionis probetur, vide in specu. de pignori. §.i. ver. sed qualiter & sequenti. Et amissio instrumenti non mutat substantiam veritatis. C. eo. ti. L. statum. Et tentor literę seu instrumenti non potest probari per eos qui rem gestam ignorant. C. eo. ti. L. apud. et cū ab vna parte producuntur diuerse scripture & sibi repugnantes, eis non creditur. C. eo. ti. L. scripturę, & soluto debito remanet litera seu instrumentum inefficax penes creditorē reddendum debitori p cōditionē sine causa. C. de condi. ex lege sine cau. L. dissoluto.

c. *Qui casum allegat eundem probet.*

Sigillatas.&c. Sic potest dominus feudi causam delegare feu.c.lxvi.[d] Nota quod statur sigillo domini contra dominum & preiudicat sibi vt confesso. de fi.instru. si cautio. Et idem est si dominus alteri tradidisset suum sigillum confidit enim quis de illo cui sigillum tradidit,& totam voluntatem illi committit cum imprimetur imago domini, vel saltem caracteres nominis eius de fi. instru. c. inter dilectos. Et sigillū cuius non potest legi scriptura non probat,nec meretur dici sigillum,nota. in dicto. c. inter dilectos & sigilli appensio facit consensum no.Bar.in.c.i.§. preterea,quimo. feud.amitt.

Vnde etiam dicit lex imperialis, si quis asserat cū mandatis nostris se venisse secretis, omnes sciant nemini quicq̄ nisi id scriptis probauerit esse credendum vt. L. vnica. C. de man.princi.& vide etiā infra li.iij. ar.xxxiiij. Et Io.qui videtur qui nunctium mittit vel literas,vt.ff.de consti. pecu. L. & licet. Omnia enim nostra facimus quibus autoritatem impartimur,vt. C. de vete.iur.enucle.L.i vltra medium. An autem credatur sigillo ignoto vel obscure sculpto, vide per docto. de fide. instru.c. quod super his,& ibi etiam quomodo negāti verum sigillum incumbit probatio. Sigillare potest quis cedulam licet non legit eam,extra de his quę fi.a maio.par.c.quāto. Contrarium autem notatur de fide instrumentorū.c.ij.quia non videtur sigillasse ille qui non vidit, sicut nec dicitur subscripsisse qui errauit adde infra.&c.

Ministerialem.&c. Et qui eum & ipsius verba recipit, dominum recipit,qui autem spernit eum istum a quo missus est,& cuius fungitur legatione spernit,vt xxi. dist.in nouo.

Glosa.

Satis abunde antehac declarauerat de quęrelis coram iudice prouinciali preponendis. Articulus presens disponit de quęrelis incidentaliter prouenientibus,vbi & quęrela principalis terminari non potest nisi illud incidentale prius finiatur. Et ex isto colligitur quod inceptio quęrelę quandoq; competit vni iudici decidenda, cum vero incidentaliter quid eueniat,ad alium iudicem negocium remitti oportet,vt hic in proposito. Iudici prouinciali competit iudicium, cum quis alterius bona violenter occupat, vt. ff. quorum bonorum L.ait prętor.&.ff.vti.possi.L.i. [e] Si vero accusatus dicat bona huiusmodi a domino habere,& ita feudum fore. Iudex prouincialis querelam primum propositam determinare non potest nisi illud incidentale occasione feudi primum finiatur & ita remitti debent ad dominum feudalem, vt textus habet. Quia istud iudici prouinciali iudicare non licet, vt in auten. de consti.Frederi. §. preterea. coll.x. Vterq; eorum suum dominum in iudicium adducere tenetur.&c. Istud mirabile quibusdam esse videtur. Exquoquidem iudex prouincialis super vasallo aut bonis feudalibus quę vasallus a domino habet iudicium exercere minime potest. Is vero paragraphus dissponit quod dominus solus iudicio comparere debeat.Ꝛ.tamen quod dominus non ex eo cōstituitur coram iudice prouinciali quod occasione feudi aliquid agatur, sed duntaxat ad recognoscendum feudum vasalli sui, & ita liberat eum a violentia & impeticiōe. ¶ Habentur etiā in aliquibus glosis hic circa articulum presentem certe quędam occasione occupationis & vendicationis feudi instantie & quęstiones de quibus parū ad propositū, magis enim ad ius spectant feudale.

Si quis vero prędictum feudum. &c. hoc est si quis in possessiōe feudi prescribat nō opus est ei guarendatore iam enim tutus est ab omni impetitione, vt insti. de vsuca. & lon. tempo.prescrip. §. & cum.

Et si quis suū nō adduxerit.&c. Ex isto colligitur quod venditor varendare emptorem debet cum facto opus sit, vt. C. vbi in rem actio. L.i.

Quęritur vlterius vbi venditor emptorem varendare debeat.Ꝛ.sub distinctione si sit occasione feudi varendare eum dominus tenetur coram suis vasallis,vt in auten. de pace, tenen.hac edicta.li. coll.x. & feu. c. xxxvij. &. xl. Quid si varendator venire negligat emptorq; ex possessione eiciatur an ius perdit suum necne. Ꝛ. quod omne retinet ius quādiu ille intromissus non prescribat, hoc est quamdiu non possideat anno & die, vt C. eo.ti. L.vlti.nisi legale importet impedimentū, vt supra eo.lib. arti. vij. [f] Illustres suos in feudatos per suas patentes literas varendant &c. Ratio istius est quia si forsan principes soli per se & in personis suis ad iudicium venirent, homines pauperes quibus in iudicio actio est pertimescerent presentiam eorum. & item in actione quam coram iudicio habe rent stare eos oporteret quod esset cum dignitate illorum, si etiam sederent contra autoritatem & consuetudinem iudicij foret, vt in auten. vt ab. illust. & qui super eam sunt digni. §. quęcunq; coll. v. &. C. de postulan.L. quisquis,&. C. vbi sena. & clarissimi. L. fina. §. sedendi.

Per litteras sigillatas.&c. Intellige si ibidem nihil falsi appareat,de huiusmodi litteris vide extra de consit. vti vel inuti. c. cū dilecta, &. C. de iure Emphiteo. L. vlti. Vnde literę postq̄ad iudicium important diligenter inspici et legi debēt g si nō sit aliquid abrasum inter linias vel scriptū,&si aliqua litera in loco nociuo innouata nō sit quia alias reicietur, vt extra de crimi.fal. c.licet,et extra de fide instrumē.c.inter dilectos. Inspiciendū etiā diligenter est an sigillū principis sit qa alias nō valebit,vt.C.de fide instrumentorū in certis legibus.Per suū ministeriale innatū.&c.hoc ex eo fit, Iurare enim eū oportebit pro domino suo si negocium ad iuramētum venerit, & hoc intelligitur in isto quod textus habet,q feudū nomine ipsius defendat.&c. [h] Vñ notandum circa id. Quandō principes iuramētum facere obligāt, cōtra suos inequales. Iuramentum illud facere possunt per suos vasallos,vt in auten.vt ab illustrib⁹.§.i.coll.v. Iuramentumq; huiusmodi extendit se & deriuatur ad vtroscq;,si vterq; eorum de iniustitia nouerit. Si vero vasallis incognitū erit iniustum esse negotium,iuramētum illud in animā domini cedit,acsi per se solus iurasset,vt.C.de iureiuran. propter calumniam. L.cum.§.sin autem,&.C.eo.ti.L.cum & iudices. Contrarium etsiquidem istius videtur esse supra li.i.ar.xlvi. vbi habetur. Iuramentum adhibitum plenipotēti principalis illud explere tenetur.Ꝛ.quod ibi loquitur de hominibus simplicibus siue de his qui procuratores habere possunt si volunt. Principes vero procuratores necessario habere coguntur siue volunt siue nolunt. C. de procuratoribus. L. quicunq; & vi.q.iiij.c.si quis. Episcopus, extra de iureiuran.c.i.&.ij. li. vi. & in auten. vt ab illustribus & qui super eam sunt digni §.i. coll.v.

[c] Vide supra li.i.ar. vi.

[d] De sigillis literarū inde.

[e] Nota quod feudum hæreditarium hæreditat de uno in alium iuxta naturalitatē Cypri militaris. Vnde feudum hereditarium est huiusmodi feudum quod ab eo alienare non potest nisi demereatur ex causis supra expressis in li. feu.et confertur ex proprietate domini militibus propter eorum dignitatem, exindeq; seruicium præstare tenētur conduciq; huiusmodi feudū potest acsi proprietas esset, feu.c. xxxvij.

[f] Vnde nota quod feudum perditur ex sex causis. Primo cum proscriptus sit ab imperio. Secūdo si bona publicātur propter fraudem commissam. Tertio si in mortē domini machinatus sit. Quarto si dominum uerbis uel alio diffamauerit, alij dicunt si cum uxore domini concubuerit. Quinto si ex bello fugerit dominum relinquens. Sexto si ex delicto membrum crines,cutim,perdiderit. Septimo si bona in feudum accepta alienauit. Octauo si religionem suscepit tempore quo annos habuerit, & omnia ista contra vasallū dominus probare debet meliori modo qa est actio Criminalis,ut feu.c.lv.

[g] Literæ iudicio præsentate diligenter conspici debent.

[b] Iuramentum per vasallos principes exequi possunt.

[a] Vide Iur. Mu. ar. lxix. sub alio tamen sensu.

[b] Textus antiqui ita legunt, si eorum probationes fuerint equipolentes,fauorabilior est pars proprietarij ad obtinendum bona illa cum duorum testimonio scabinorum.

[c] Notanter in textu dicitur si æqualiter ea possideant, quia alias nō esset uerum,ut feu. .c.v.in fi.glo.Secus etiam si uasallus illa dixerit contra dominū ut feu.c.xiij.& xli.

[d] Possessio feudi præscribitur anno & sex septimanis.

Articulus XLIII

Si quis bona aliqua suā esse dicat pprietatē [a] et alter ea suū esse feudū affirmet, facilius ea proprietarius cum duorum bannitorū testimonio obtinebit, [b] & hoc si equaliter ea possideāt. [c] Proprietas etiam hæreditaria citius obtinetur q̄ empta uel donata.

Glosa.

Si quis bona aliqua suam esse dicat proprietatem. &c. vide qd de hoc sentitur in vsi. feud. tit. de controuersia inter masculum & fœminam de beneficio in. c. item sciendum.

Glosa.

In prędicti & insisto articulo tria tanguntur. Primo si duo occasione feudi decertauerint, & hoc in prędicti articulo habitum est. Secundo si duo vendicent sibi bona vnusq; dicat suam esse proprietatem alter vero suū feudum esse affirmet equali tamen possessione, vt textus habet. [d] Vnde & circa id sciendū quod possessio feudi prescribitur in anno & sex septimanis, vt supra. li.ij.ar.xxiiij. & infra ar.proximo. Item supra. lib.i.ar.lxx.

Proprium vero contra illū qui presens sit, [e] donationēq; vidit & ei non contradicit prescribitur in instanti, vt supra eo.li.ar.vi. Cōtra illum vero qui absens est in.xxx.annis & in anno & die prescribitur, vt supra.li.i.arti. xxix. contra id instare quis posset stante huiusmodi feudi & proprij prescriptiōe sequęretur quod feudum melius esset, q̄ proprietas, quia quod facilius est ad possidendum etiam melius & facilius est ad conseruandū, si ergo feudum in anno prescribitur proprietas vero in triginta annis & anno & die, quare illud facilius obtinetur q̄ istud ergo.&c. Ꝛ. quod hic non loquitur quod eorum facilius prescribatur,sed quod ex his facilio obtinetur. Si vterq; eorum nullam habeat prescriptionem,vt si vnus moriatur sine hęrede feudali, dominusq; dicere velit quod fundus iste per mortuum relictus ad eum iure cedere debeat,ex eo quia feudum sit, hęres propior est bona illa loco proprij possidere q̄ dominus loco feudi,& hoc ex eo,quia dominus confert in feudum bona absq; bannito iudicio. Proprietas vero non nisi in determinato iudicij loco, & sub banno Regio,vt supra li.i.ar.lij. Quare & cicius testimonio probari potest,& ita obtineri,vt.ff. de interdic.L.interdictorum.§.iuris,&.ff.quorū bonorum.L.ait prętor &.C.vti possidetis.L.i. Proprietas etiam hęreditaria.&c. hic tangit tertium videlicet quando duo dicant, quilibet suam esse hæreditatem seu propriū allegando, vnus tamen dicit esse emptam. Alter vero hęreditatam. Iste secundus cicius obtinebit hęreditatem illam quia ad nullum euictorē se trahere cogitur, verum illud totum ius in bonis habet,quod mortuus habuerat,vt.ff.de reg.Iur.L.hęredem &.C.vn de legitimi.L.i.&.C.vnde liberi.L.si auus. Emptor vero non plus in bonis habet,nisi quod se ad euictorem trahit, vbi multe interuenire possunt difficultates,quare & difficulter illa obtinere poterit,vt supra eo.lib. ar.xxxvi.&. C.de empci.L.ij.&.iij.. C.vbi in rem actio.L.in rē.&.L.si quis & infra li. iij.ar.iiij.

[e] Vide supra li.i.ar. vi.

Articulus XLIIII.

Vicunq; bona aliqua per annū & diē absq; iusta cōtradictiōe possederit [a] eorundē uerus efficitur possessor. Quamdiu autem contra retentorem bonorū agitur licet diucius ea retineat [b] iu-

[a] Nota ex isto textu rem mobilem anno præscribi. Vide infra li.iij. ar. lxxxiij. Iur. Mu. ar. xxx.

[b] Textus antiqui ita legū,licet ea diuaus uiolenter possideat.

stam tamen per hoc non acquirit possessionem nec ea præscribit, q̃ diu uera actio poterit comprobari. Qui uero bona hæreditaria aut donata sibi uel concessa retinet nō uioleter (idest quæ nulli abstulit) fructus in his medio tempore per eū perceptos non restituet si postmodum possessio ab eo euincatur, & hoc si pro ipsis bonis iura debita nulli denegauit. Qui etiam in suo feudo aut dotalitio matris aut suæ cognate sibi proprietatem uoluerit usurpare, [c] nisi hāc testimonio sex bannitorum comprobauerit succumbet.

c. Nota in hoc speculi & diffiali casu possessionem septem testibus probari sex eus in alia simplici possessione, pro qua duo testes quemadmodū pro dominio sufficiunt de communi obseruanda.

Glosa.

Quamdiu autem. &c. Nam cum dolo malo quis fuerit possessor inuentus non debet sibi talis possessio patrocinari, vt. C. de libe. cau. in multis legibus.

a. Nota quod bona impetere dicuntur, uel impetitio bonorū fit quando unus adiudicatur qui bona in possessione habet, & contra eū conqueritur. Vnde si quis bona haberet & dominus uiolenter eum de his pellat uel spoliet, uel comburat, ex eo q̃d sibi bona ablata sunt, nō ꝓpter hoc fit impetitio bonorum, ut C. de edendo. L. edita. ui de feu. c. xiij.

d [Qui] vero bona hereditaria. &c. concordat ad hoc lex cōmunis, cum dicit. Si quis autē a non domino quem dominum esse credidit bona fide fundū emerit, vel ex donatione aliquaue qualibet iusta causa eque bona fide acceperit, naturali ratione placuit fructꝰ quos percepit eius esse pro cultura & cura, & ideo si dominus postea superuenerit & fundū vendicet, de fructibus ab eo cōsumptis agere non potest, vt insti. de re. diuisi. §. si quis autem, hic patet de commodo possessionis, & supra. eo. lib. ar. xxxvi. & infra. li. iij. arti. ij iij. Iure feu. ar. xxxvij.

Si postmodū. &c. hic videt approbari quorundam legistarum opinio quę habet, quod si aliquis detineat rem alterius per annū, ille perdit possessionem per. L. si finita. §. nō autem, &. §. eum tamen. ff. de dam. infec.

e Scire autem debes quod possessio est corporalis rei detentio corpis & animi iuris administrandi concurrente. Ideo enim dicitur corporalis rei, quia incorporalia possideri non possunt, sed quasi possidētur, vt de electi. c. quę relā, & de cau. pos. & proprie cum. c. cū ecclesia. Detentio ideo dicitur quia naturaliter tenetur ab eo qui insistit ei. Nam appellata est quasi pedum positio. ff. de acqui. possessio. L. i. in prin. Ideo autem dicitur corporis & animi iuris adminiculo concurrente quia nō acquiritur aliter nisi corpore & animo interueniente, licet solo animo ammittatur. ff. eo. possideri. i. &. L. quemadmodum, &. C. eo. L. licet, hęc autē possessio quam quis animo & corpore suo adipiscit naturalis est. ff. eo. L. i. idest de iure naturali gentium inducta vel approbata, hęc etiam eadem possessio potest dici ciuilis scz approbatione. ff. de verb. signi. L. lege, &. ff. de origine iuris. L. ij

f Nec sunt duę possessiones sed vna. Illa tamen naturalis quam retineo animo, potest dici ciuilis, quia iuris ciuilis autoritate tenetur. Iuris adminiculo ideo dicitur, quia possessio quandoq; habet plurimū iuris vt ea quę per seruum in rebus peculiaribus habeo. ff. de acqui. possel. L. i. §. item acquirimus, &. L. possessio, &. L. si me. §. seruus, sic est & alia quę habet plurimum facti, vide de concess. preben. c. cum nostris in glos. g Acquritur autem possessio per apprehensionem in rebus quę in nullius bōis sunt. ff. de acquiren. pos. L. i. in princi. &. L. possideri. §. item feras &. ff. de acqui. re. domi. L. i. Item quęritur p quemcunq; qui alterius nomine sit in possessione. ff. de acqui. vel amitten, possel. L. possideri. §. genera. Item & per furem quęritur non enim ad possessionem refert an iuste vel iniuste quis possideat, vt supra eo. li. ar. xxiij. & infra eo. li. ar. lxx. & li. iij. ar. lxxij &. ff. eo. L. possideri. §. ex cōtrario, &. L. rem Item acquiritur ex secūdo decreto ex causa damni infecti, vel alias vbi res adiudicatur pro debito, sed in actione reali, lapsus anni verū facit possessorem. ff. de bo. auct. iud. pos. L. q̃is, de offi. ordi. c. pastoralis & de dolo. & contu. c. contingit. Item acquiritur per pactiōtiam, nam si scienter quid mihi dedisti vel vendidisti, & pacienter possessionē intraui & omnia vt dominus gessi possessionem acquiro. C. de acquiren. vel amitten. possessi. L. minus &. ff. si serui. vēdi. L. si a te, & per binum actum acquiritur possessio, vel fortius per trinum, extra de causa pos. cum Ecclesia. Acquiritur etiam per traditionē pignoris ciuilis & naturalis. ff. de acquiren. vel ammitten. possessi. L. i. §. per seruum, &. L. qui pignoris. Et acquiritur nobis possessio nō solum per nos, sed per hos quos habemus in nostra potestate vt per filium. ff. eo. L. quicquid. Item per seruum proprium nisi ab alio possideatur. ff. eo. L. i. §. sed & per eū. Item per seruum fugitiuū qui diu, idest decennio fuit in possessione libertatis bona fide & paratus sit subire iudicium liberale. ff eo. L. possideri. §. si seruus, &. L. per eum. §. vltimo. Item acquiritur per procuratorem, tutorem, & curatorem, rectorem ciuitatis, & prelatū Ecclesię possessio. ff. eo. L. i. §. p procuratorē &. §. vlt. ff. de condi. & demon. L. municipibus, &. ff. quod cuiusq; vni. L. vlti. extra de pecu. cleri. per totum. Item etiam acquritur possessio corpore & animo, vt supra in descriptione pos. Item acquiritur quandoq; & sine apprehensiōe, vt patet in his versib⁹. Visu, siue rei mutuate vēditione, Clauibus & chartis mea si conduco scienter. Quamuis non aliter detur possessio transit, Visu vnde

f. De possessionibus hic uide abunde per totum.

g. Possessio quomodo acquiratur.

si rem tuam mihi vendideris quę cum in aspectu sit me possidere iusseris, vel procuratori meo precipio tradendam quamuis aliter corpore non apprehēdam possessionē quę ro. ff. de acqui. vel ammiten. possel. L. i. §. penul. &. L. quorundā. Quidam tamen disputant, vt in vacua possessione, sufficit aspectꝰ, & in non vacua exigitur pedum impositio. ff. eo. L. i. &. ff. de acti. empti. & vendi. L. ij. §. vacua. Sequitur in vers. siue rei mutuate venditione, quia si cōmodasti mihi rem tuā, vel pignori obligasti, vel apud me deposuisti, & ipsam mihi vēdideris, eo ipso quod pateris meam esse videtur tradita. Insti. de re. diuisi. §. interdum. Preterea clauibus, nam si claues celle vinarie vel horreorum mihi tradideris coram cella vel horreo vendendo mihi vinum vel merces, quę ibi sunt tradita, videtur possessio per claues. ff. de acquiren. vel ammitten. possessi. L. i. §. penulti, &. ff de cōtrahen. empti. L. clauibus. Sequitur in vers. & chartis, pura si vēdis mihi mancipia vide or acquisiuisse possessionem, si tradas mihi instrumenta mancipiorum in quibus continetur qualiter mancipia emisti. C. de donatio. L. i. Sequitur mea si cōduco scienter, scz constituendo me possidere nomine tuo cui vendo. Nec enim causam possessionis mihi muto, se desino possidere & alium ministerio meo possessorem cōstituo. Is namq; possidet cuius nomine possidetur. Sic loquitur. ff. de rei. ven. L. quędam mulier, &. ff. de acquiren. vel ammitten. possel. L. qd' meo. Et dicitur scienter quia tunc donare videor, etiam si non vendam, alias si ignorans conduco rem propriam non paro mihi preiudiciū. C. de rei. vendi. L. re tua, & de loca. & cōduc. L. qui rem. Idem si retineo vsufructū rei quā tibi dono videtur enim tradita possessio. C. de dona. L. quisquis. Vsufructuarius tamen naturaliter possidet, & sic ciuilis tantum in hoc casu traditur. Item & cōsuetudo transfert possessionem ipso iure sine apprehensione secundum Inno. & Hostien. in. c. ij. de cōsuetu.

h. Bona adueniūt uni tripliciter.

i. Vide supra li. i. ar. xxxix.

Glosa.

Dixerat si quidem superius de his qui bona occupāt nondum sufficienti possessione nata. Articulus presens loquitur de bonorum possessionibus. Vnde pro intellectu articuli quędam ex ordine notanda veniunt. Primo quādo in omnibus & singulis bonis possessio acquiritur. Secundo quo pacto acquiratur. Tertio ad quid vtilis possessio sit. Quantum ad primum quando & quo pacto possessio acquiratur. [h] Sciendū quod bona tripliciter vni adueniūt. Primo quia ex amicis hereditarie deuoluuntur, sicut quando hęredes in bona succedunt demortuorum propinquorū, [i] & in his acquiritur possessio ex admortuo, vt. ff. de reg. iur. L. hęredem &. ff de vsucapi. L. possessio. Secundo adueniunt vni bona ab extraneo, etsi fide bōa illa possederint in anno & die prescribūt, de iure nostro sicut hic, &. li. iij. ar. lxxiij. Secundum leges vero res mobilis prescribit in tribus annis. Immobilia vero contra presentem in decem, contra absentem in. xx. annis, vt Insti. de re. diuisi. §. illud, &. § quicqd, & Insti. de vsuca. §. iij. ff. de vsuca. L. pōr. k Res vero empta a fisco, Imperio, Rege, Regina, prescribitur in insertis, & hoc propter eorū dignitatē, vt Insti. de vsuca. §. edicto, &. C. de quadri. preseri. L. bene, cōtra Ecclesiā vero prescribitur in. xl. annis. Ecclesia vero contra te in tribus annis prescribit, vt in auten. hęc cōsti. §. i. coll. viij. Vndē etsiquidem in contrarium istius videtur esse in auten. vt Ecclesi. Roma. §. i. coll. ij. vbi habetur de prescriptione centum annorum. R. tamen quod constitutio sequens & quę prius allegata est corrigit istam quę vltimate introducta est Tertio aduenient hominibus bona quando ipsi tolli ea lucrant, sicut feras, bestias, aues, agros desertos qui ante hac nullius erant occupantis ex fiunt, vt insti. de re. diuisi. §. fere &. §. insula. Exinde sequitur, quod cum feram aut bestiam insequeris fugientem vel eandem possides tua est. Si vero post hac in alterius venerit manus illius erit. m Si etiam feram vulneras & eam insequeris tua est si eam prehēdere possis, si effugerit illius erit qui occupare eam poterit, vt Insti. de re. diuisi. §. & illud &. §. quicqd. ff. de acquiren. & retinen. possel. L. naturalem.

k. Vide ad hāc materiam supra. li. i. ar. xxix. glo. aliam huius passus declarationem & Iur. mu. ar. xxi. glo.

l. De præscripcionibus uide.

m. Notandum eātenus id, quod bona aduenire um possunt ex infeudatione, conducto, & oppignoratione, ut in anno, infra eo. li. circa. ar. lvij. uide etiā ad hāc materiam infra li. iij ar. lxxxiij feu. c. v. & c. vij. in glo.

Pro declaratiōe preterea textus articuli. Notandum quod possessio est duplex. n Corporalis, videlicet & mentalis. Possessio corporalis dicitur quādo rem possessam teneo manu vel in ea pedem figo, vt. ff. de acquirē. vel ammitten possel. L. possessio, & Insti. de re. corpo. §. ij. Mentalis possessio dicitur cū rem meam menti teneo licet a manibus desit nateſſe meis, & ita non cedit ex possessione mētali, sicut q tēpore [n] nauffragii ejcit merces in mare, nihilominus menti tenet res illas eius esse non enim voluntarie possidere desinit, hoc modo etiam intelligere possumus de possessione aliorum bonorum quę mente possidemus, non enim omnia corporaliter possideri possunt, vt Insti. eo. ti §. vlti. &. ff. de acquiren. vel ammitten. possel. L. possideri.

n. Possessio duplex corporalis & mentalis.

Quęritur. Exquoquidem sine mea voluntate prescribi possessio nō potest, voluntatēq; meam declinare nō possum nisi prius de illa re sciam, an ergo bona possideri possunt de quibus ignoro. Quidā dicunt quod nō, qa si tesaurꝰ in agro iaceat meo de quo ignoro tesaurum non videor menti possidere, dato quod agrum possideam, vt. ff. de acquiren. & ammitten. possel. L. possideri. §. in certam. Alij respondent sub distinctione si quis ius habuerit ad rem aliquam eandēq; sine possessione se non sequi posse sciat obtu

nebit eandem, dato quod de illa nesciat. Sed si nullum ius extra possessionem acquirere se posse putet, nec illud sciat, extūc nec possidet bona huiusmodi. Preterea acquiri etiā possessio rei alicuius poterit, si quis nomine tuo illam possideat, sicut si tuus vasallus vel censualis, vel seruus tuus, bona pro persona tua possideat, vt insti. p quas perso. nobis acquiri. §. non solum proprietas, &. ff. de acquiren. & ammitten. posses. L. i. §. item acquirimus Leges allegate disponūt quod filius, seruus, & is cui vxor cōmissa est, possessionē acquirere nobis possunt, etiam inscijs nobis & hoc esset contra prius dicta, vbi dicebatur absq; sciētia nostra possessionem acquiri non posse. Vel. &. pro ex solutione quęstionis o quod noticia seu scientia alicuius rei & voluntas differunt, fieri enim potest quod rē in possessione habeā de qua nescio, & hoc qū includitur res aliqua mihi ignota in illa de qua mihi notum est. Vnde quando possideo rem quę mea propria est, voluntarie illam possidere dicor. Illud vero qd' nolo vt meum sit, nullo modo possidere possum, sufficiet ergo voluntatem accedere ḡuis per exp̄esse de re illa nesciat vt. ff. eo. ti. L. possideri Quamdiu vero contra retentorē. &c. P Circa id notandum venit quod quędā res sunt, quę possideri seu p̄scribi non possunt. Primo res violenter occupate vbi desup cū violentia queruletur vt iuris est, vt hic & supra li. i. ar. xxix. & li. ij. ar. xxv. &. C. vñ vi. L. si quis, & Insti. vi. bono. rapto. §. quod tamē Secundo res furtiue, vt supra. eo. li. ar. xxxvi & Insti. de vsuca. §. furtiue, &. §. quod autem Res vero sacre nunq̄ p̄scribunt, vt Insti. de re. diuisi. §. nullius, &. §. sacre.

Qui autem bona hereditaria. &c. hoc intelligi debet quicunq; bona possederit, nec alicui super his ius denegauit, fructus p̄ceptos percipiet, quicunq; fructus huiusmodi sint, dummodo fide bona possederit, & cū hoc omnia exposita eidem refundi debent, vt Insti. de interdic. §. commodū &. ff. de condici. indebi. L. si in area, &. ff. de doli. excepci. L. Paulus.

Testimonio sex bannitorum. &c. hoc intelligē si sit in comitatu, quia si in marchionatu fuerit extunc obtinet cum eo qui sententiam inuenit, vide etiam ad hanc materiam supra eo. li. ar. viij. C. de assessoribus. L. studiorum &. L. liceat omnibus, & Insti. de interdic. §. commodum. C. de rei. vendi. L. iij. &. L. si in area &. L. certum, & istud perdit ille qui iniuste possederit, vt. C. de fructu, & liti. impen. L. ij.

Qui etiam in suo feudo. &c. hoc ex eo fit qa feudum ex gratia datur. q. gratia autem si qs abutitur perdit eam, sicut in proposito fit, cū quis feudū in proprietatē sibi vsurpare nititur, vt extra de priuile. c. vt priuilegia, & c. tuarum, & in vsi. feu. qui. mo. feud. amitti. §. vlti. col. x. C. vbi. sena. conueni. L. ij. &. C. de reuocan. dona. L. ij.

P. Notitia alicuius rei & nolūtas differunt.

P. Res quędam sunt que nullomodo prescribi poterint. Vide ad hanc materiam supra. li. i. ar. xxix. gl.

q. Abutens gratia perdit eam.

Articulus XLV

COntra quem in iudicio a in sua p̄sentia actū fuerit, si effugerit actori res actionis adiudicetur (ideſt conuictus est in causa) & si actio fuerit iniuriarum in continenti reus proscribitur.

a. Concordat Iur. Mu. ar. Cxij.

Glosa.

Contra quem in iudicio in suā p̄sentia. &c. potest enim sententia ferri ex perēptorio vel quasi peremptorio & expressa cōrumacia vt in. L. tres denunciatiōes. C. quomo. & quā. iudex, & ex monitione facta p̄senti, vt eo. ti. L. ij. & ex recessu sine licentia iudicis, vt notatur. ff. de re. iudi. L. contumatia, secundum Bald. Et p̄sertim per statuta locorum accusati vel inquisiti qui sunt contumaces, habēt pro confessis, vt in specu. de accusa. §. sequitur circa prin. Pro quo etiā vide glossam supra eo. li. in arti. ix. super verbo, quasi victus condemnetur. Vide etiam infra li. iij. ar. xxxix. §. vlti. Et est ratio p̄sentis articuli qa fugiēs iudiciū videtur de sua iustitia diffidere. xi. q. i. Christianis &. lxxiiij. dis. honorat⁹. Hoc etiam scias b quod possum debitorem meum fugientem capere & detinere donec ipsum ad iudicem perducā, vt. ff. quę in fraudem credi. L. ait p̄tor. §. si debitorem. Non tamen possum ab eo rem per violentiam auferre, vt satis dicitur. C. de decurio. L. generali. li. x. & not. ff. de eo quod met. cau. in. L. extat decretum.

In sua p̄sentia. &c. Intellige de p̄sente & audiente, alias enim non dicitur fieri eo p̄sente, vt notatur. ij. q. i. in primis &. iij. q. ix. testes, &. xi. q. iij. eorum, & de electio. vt circa lib. vi. super verbo coram.

b. Debitorem fugientem detinere licet. Concordat Iur. Mu. ar. xxvij.

Glosa.

In articulo p̄senti declaratur de eo cū quis reus efficitur cum tamen innocens esse possit, & hoc ille qui in eius p̄sentia accusatur a iudicioq; aufugit, vt. C. de assessoribus, L. consiliarios.

Vnde pro intellectu textus clariori nota, c quod innocens quandoq; reus efficitur ꝙncq; modis. Primo vt tactū est in textu, & hic in glossa habetur. Secundo quando res furtiua apud quem inuenitur & vendicatur, per iudicemq; restitutio decernitur, ille vero restituere non vult aut facere recusat, vt supra. eo. li. ar. xxxvi. Insti de obliga. quę ex delict. nascun. §. est etiam. Tertio qui nō admittunt quęrere res furtiuas aut spoliatas apud se, vt infra. ar. lxxij. & supra eo. li. ar. xiij. Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. est etiā. Quarto si vnus alium verbis male tractauerit, vel eidem iniuriatus sit, decernaturq; vt illud emēdare debeat, ille ꝙ id facere recusat, actoq; post modū criminaliter instauretur reus efficitur, vt supra li. i. arti. lxviij. &. C. quomo. & quan. iudex senten. profer. L. cessante. §. i. Quinto cum respondere non vult qū accusatur, vt infra. li. iij. ar. xxxix. ff. de reg. iur. L. qui tacet, &. C. de iureiuran. L. ij. §. ij. & extra de testi. c. cum clamor.

c. Innocens reus quādoq; efficitur. Cōcordat Iur. Mu. ar. Cxij.

Articulus XLVI.

a. Textus dij ita legūt: Qui arat agros ejus alienos, vel quos sibi alter commisit deprehensus a contradictore laborē perdit. & ille qui sibi contulit recompensabit laborem, qui seminat essdē sub interdicto semina perdit & laborem, quecquid seminat ante quærelam semina retinet & censum soluit terram obtenta.

QVi alienum arat agrū a uel forte alter eundē sibi locauerit nesciēter. Interimq; quod adhuc arat actio contra ipsum moueatur laborem & semina amittit. Qui autem agrum sibi locauerit damnum ei refundet. Qui uero nondum actione mota seminauerit ipsi competere sata uidebuntur, & ei qui agrū obtiebit cēsum præstabit, Qui sata seu seminatos agros alterius arauerit emendā ei dare tenetur, & damnum iure refundet, hoc est quantū crescere potuisset in agris, & cum hoc iudici mulctam & parti emendam soluere cogitur.

Glosa

Qui alterius arat agrum. &c. vide etiam infra. li. iij. ar. xx. cum concordan.

Concordat cum principio istius articuli ius commune, vt insti. de re. diuisi. §. si quis, & vide supra eo. li. circa. ar. xliij. Pro alia autem parte articuli vide infra li. iij. circa ar. xx.

Laborem & semina ammittit. &c. fructꝰ em magis debentur iure soli q̄ seminis. ff. de vsuris. L. qui scit, &. ff. de rei vendi. L. itē Pomponius scribit. §. si frumentum. §. idem scribit.

Glosa.

In articulo p̄senti duo tanguntur. Primū si agrum alienum quis arat scienter, idq; sibi antehac interdictū sit, vel per eū cuius ager est, vel per alium quemcunq; nomine ipsius accusatus super eo perdit laborem, est enim male fidei possessor, vt. C. de rei. vendi. L. domum. Si vero interdictum sibi non sit obtinet laborem & impensas contra illum cuius ager est, vt Insti. de re. diuisi. §. certe. Secundū quod hic tangitur est qd' ille qui pro eo, accusatus non sit, vel actione nondum mota seminauerit, iste retinet sata soluendo censum. Dicere quis posset huius glosse declarationem sibi esse cōtrariam, dictum est enim prius quod iste qui sic nesciēter, & qui actione nondum mota seminat, tam impēsas q̄ laborem retinet, hic vero dicitur qd' censum exinde soluere tenetur. Si ergo censum p̄stat sata loco census retinere videtur & non pro suo labore. &. quod ibi loqtur de agro qui liber est, hic vero loquit̄ de bonis seu de agro censuali, sicut si ego meo censito agrum tuū tanq̄ meum conferrem. Quod si forsan leges in contrarium allegarentur & signanter Insti. de re. diuisi. §. si Titius &. ff. de acquiren. re. domi. L. adeo. §. si alienam, vbi dicitur si plantam in fundum meum inseris cum creuerit mea erit. Ita in proposito, sata in alienū agrum iniecta illius esse deberēt cuius ager est. &. tamen quod leges allegate & similes quę adduci adhuc possent intelligi debent de illo qui dolo malo id agit. Textus vero articuli loquitur de eo qui ignoranter id faceret vt Insti. de re. diuisi. §. certe, &. ff. de acquiren. re. domi. L. adeo. §. appellatione.

Qui seminatos agros. &c. Textus iste est contra illos qui dicunt, quod quotiēscūq; aratrum aratrum subleuat & ecō tra dimittit, totiēs mulctam & emendā succumber, falsum enim est ex paragrapho p̄senti. Debet enim damnum resarcire, hoc est tantum dare debet quantum crescere potuisset in agris, dominoq; emendam & iudici mulctam p̄stabit, sicut hic & infra li. iij. ar. xx. &. C. de fructi. & lit. expen. L. ij.

Epilogando itaq; articulum istum scire debemus. Qui agrum ignoranter arat laborē retinet suum. Qui scienter id facit laborē perdit. Qui seminatos agros arāt emēda & mulcta absoluitur. Qui vero arat terram quę p̄ sententiam sibi abiudicata est & posit quęrelā alteri desuper pax indicta, vitā demeretur, sicut leges allegate disponūt & articulus p̄ns.

Articulus. XLVII

QVi sua pecora in alterius sata uel gramina immiserit damnum resarciet, et tres solidos possessori dabit pro emenda. Si autem

dominus pecorum immissioni præ
sens nō fuerit,& pignorantur,dā
num si ostensum fuerit soluat do/
minus,put a paganis arbitretur, [a]
& sex nummi eius emenda erit a
quolibet cuius pecora erant. Si ue/
ro animalia sunt quæ pignorari nō
possunt,sicut equi feroces, apri, [b]
extunc damnificatus assumat du/
os uiros eis damnum demonstran
do, pecoraq; in ædem dñi sequa/
tur eum inculpādo ipse tandem in
soluendo eidem tenebitur acsi pe/
cora fuissent pignorata. Qui pecо/
ra sua in communia alterius præ/
dñ seu uille pascua immittit,in sex
nummis delinquit pignoratus. In/
cultum agrum si quis pertransierit,
nisi forte pratum fuerit insignitū,
non punitur.

a. *Alij textus addūt, et si plures sint quilibet sex denarios pro pecore emēdā dabit damno soluto.*

b. *Alij addunt ursi, anseres.*

Glosa.

Qui sua pecora in alterius.&c. Cōcordat ca
non cum dicit si leserit quisquam agrū vel
vineam & dimiserit iumentum suum vt de
pascat aliena,pro damno extimationem re
stituet,vt in.c.si leserit de iniurijs.
Et sex nummi.&c.licet enim possim pigno
rare aut includere pecudem tuam mihi dan
tem damnum illud tamē celare non debeo.
Vide Bald.in addi.spe.titu.de actore.
Qui pecora sua.&c. c Nota quod si cōmuni
tas consueuit infra limites alterius a tem
pore quo non extat memoria hominum ani
malia sua pascere,aut ligna in nemore scin
dere aut gramina,seruāda est huiusmodi cō
suetudo,sic de deci.in.c.cum sint &.c.sugge
stum de deci.de verb.signifi.quid per noua
le.C.deseruitu.L.preses,p Ioan.And.in no
uella,& in.c.dilecti.de arbi.
Inculcum agrum.&c.Et hoc licet secundum
Ius diuinū,vt.i.dist.c.i. Secus autem est de
iure hūano. Vnde dicit Imperator per agrū
quidem alienum qui seruitutem non debet,
ire vel agere vicino non licet,vti autem via
publica nemo recte prohibetur,vt in.L.per
agrum.C.de seruitu.& aqua.

c. *De pastoribus uide*

Glosa.

In articulo precedēti dictū est de eo qui agrū
arat alienum, articulus presens disponit de
damno per immissionē pecorum illato,& is
qui sic dāmnum facit peior est q̄ ille qui agrū
arat. Qui enim alienum arat agrum domin⁹
agri potest quandoq; ex eo commodum ac
cipere,vtpote quādo scienter agrum ille ara
uerit,iste vero nullum cōmodum facit. Qua
re & punitur propter iniuriam in vicinū illa
tam vt textus habet. Qui enim contra ius fa
cit iniuriam facere dicitur,vt Insti.de iniur.
§.generaliter,&.ff.eo.ti.L.i.
Si autem presens dominus non fuerit.&c. [d]
Ex isto liquet quod ius facilius absoluit ab
sentem q̄ si presens solus esset,& hoc ex eo ga
opinatur quod doleat de damno facto,qua
re minoratur sibi emenda. Damnum nihilo
minus refarcire tenetur. Is etenim cui dam
num illatum est,eque incommodū patitur,
siue iste doleat siue nō,sed contumelia ratio
ne cuius emenda soluitur,est iuxta affectum
hominum,vt Insti.ad le. Aquili.§.item &.L.
dist.c.hi qui.&.c.spe.&.c.si duo.
Sex nummos dabit,hic dicitur quod vnus
dare sex nummos debet. Quid si pastor com
munis fuerit omniumq; rusticorum pecora
pascat,an etiam emendare debeat cum sex
nummis,videtur enim quod non quia alias
contrariaretur huic paragrapho.R.q̄d nul
la est contrarietas quia dato quod multorū
sint pecora,illa tamen pastorē pertinent,eius
enim periculo subsunt, positq; eius custodie
cōmittūtur,vt infra.ar.liij. In cuius vero cu
stodia vel prouisione quid factum sit,ille re
spondere tenetur,sed & sibi respondetur,vt
Insti.de obliga.quę ex delict.nascun.§.item
si fullo. Quare pastor emendā soluit acsi vn⁹
homo. Sed si dicas emendat vt vnus homo
ex eo ga eius sunt pecora & est presens,ex
tūc emendare deberet tribus solidis sicut pri
us dictū est. R. q̄d pecora huiusmodi sua sūt
quoad custodiam & non quoad dominiū &
ibi presens est vt custos,non tamen sequitur
vt pecora illa sua sint, quodq; maiorem
emendam pro alterius pecoribus solue
re deberet q̄s ille cuius proprium pecus est
vtpote sex nummos. e Quod autem pastor
ad emendam cogatur est ex eo,quia non sa
tisfacit officio sibi cōmisso,vt in auten.de iu
di.§.i.coll.vi.
Si vero animalia sint.&c. Ex isto textu habe
tur quod Saxo testimonio cōuinci potest &
hoc propter id,ne pecora per illū q ea in satis
vel graminibus preuenit occidantur ledan
tur,vel mutilentur,& ita admittitur testimo
nium ac si pignoratum pecus esset. Alij in
terpretātur textū istū,quod in eo casu Saxo
non conuincitur sed pecus,vt supra eo.li.ar.
xxxix. f Aliter enim pro re paruí momenti
iudicatur q̄ pro re magnę estimationis,vt in
auten.de manda.princi.§.sit tibi.col.iij.&.C
de sentē.ex pericu.recitan.L.nisi breues,vbi
innuitur quod cerimonię iudiciales occasio
ne vilium rerum seruari non debent sed sim
pliciter iudicentur.
Qui pecora sua in cōmunem alterius predij

d. *Ius facilius absoluit absentem q̄ si presens sit.*

e. *Concluditur ergo iuxta glo. antiquorum Codicum quod sex nūmis pastor in eo casu absoluitur.*

f. *Alter obseruatur modus in iudicando res parui momenti, q̄ in rebus magne importanāe.*

&c. Quęritur an rustici possunt maiorem
inter se statuere pœnam pro excessu hu
iusmodi occasione pastorum q̄ quę iure de
scripta sit. g R. q̄d sic,illud tamen minime
nocere poterit circumuicinis villis. h Plebi
scitum enim dicitur ideo quia ligat illos qui
in illud consenciunt. Si ergo plebiscitum il
lud per rusticos vnius villę conclusum noce
re deberet alijs circūuicinis,non esset plebi
scitum sed ius. i Priuate autem persone ius
cōdere minime possūt,vt.C. de Iurisditio
ne omnium iudicum.L.priuatorum.
Incultum agrum si quis pertransierit.&c. In
tellige si via per huiusmodi agrū prout de
cet facta sit ad aliam villam, [k] quelibet enim
villa viam liberam prestare debet alteri vil
lę,vt Insti.de serui.rusti.& verba. predi.§.rus
ticorum. Sed si vnus nouam faciat viam p
agrum pignorati potest,vt supra.eo.li.arti.
xxvij. Si vero quis dicat articulum presentē
contrarium sentire,tu tamen responde quod
ibi loquitur de agro,qui quandoq; incolit,
hic vero de agro deserto nisi forte pratū sit,
vt Insti.de iti.actuq; priua.L.i.§..is cuius.

g. *Ad hanc materiam uide supra li.i.ar.lxij. Iur.Mu.ar.i.*

h. *Plebiscitum unde dicatur.*

i. *Priuatæ personæ ius cōdere minime possūt*

k. *Villa quælibet uiā liberam præstare debet ad aliam villam.*

Articulus. XLVIII

Quicquid pastor in sua
custodia amiserit ad
eius tenetur solutionē.
Si quis dimittit fruges
in campo aliorū fructibus uicinorū
introductis,si conculcentur aut cō
sumentur,postmodū a nemine si/
bi persoluantur. [d] Per simile est de
decima,si decimator eam non sus/
ceperit,& a decimante dimissa ac p
uillanos demonstrata fuerit. Quod
libet animal quod fetum parturit,
ubi de uesperi ad hospicium uenit
illic debet suo tēpore decimari. An/
nona decimatur in campis,anima/
lia in uillis in qualibet domo ubi
nascuntur. Decime dantur ab om/
nibus animalibus reptilibus [b] exce
ptis gallinis [c] Quælibet curia uel so
lum aut singularum domus cum
uno pullo seu gallina decimatur,p
festo sancti Martini. Vbi decima
soluitur in cāpo, decima sexagene
dabitur eque bōa,uel decimus ma/
nipulus. Introducere uolens anno
nā hoc intimet decimatori,si in uil/
la sit seu in agro, quod si decima/
tor non curat, ipse solus personali/
ter deputet decimā,ita quod si post
modū impetitus sit,suo possit sal/
uari sacramento,& duobus eam ui
ris demonstret ac eam stare per/
mittat,quod si postmodum annihi
lata & consumpta fuerit,sine dam/
no manebit. In multis locis deputā
ta & certa annona in sexagenis sub
certo numero,nomine decimæ &
agnus de ouili unius curie pro de/
cima datur. [d] Vbi decima soluitur
ut dictum est in sexagenis, funicu
lus duarū debet esse ulnarū a polli/
ce incipientium per quem manipu
li ligabūtur,& hoc in frugibus hie
malibus obseruetur. Qui secundū
consuetudinem decimam soluit be
ne soluit. [e] De appibus autē & cū
ctis animalibus,decimator suā ac/
cipit decimam si expectare uolue/
rit de anno in annum,quousq; sibi
de illa domo cedere possit. Si autē
expectare noluerit detur ei q̄d ad
eum annuatim pertinet. De pole/
dro idest pullo equi & muli unum
nummū,de oue,asino,uitulo, edo,
porcello,dimidium nummi si sint
in nūero quinario aut infra. Si ue/
ro in senario consistant nūero,uel
ultra,decimator sextum cū duobus
nummis. [f] Septimum cū altero di/
midio. Octauum uno denario. No
num medio nummo seu obulo li/
berabit. Dominus autem animaliū
duo capita excipit ex sex, & tria de
nouē,postmodū eligat decimator
unū,consimiliter decimantur pulli
anserum, secundumq; aliquos &
caprarū uno denario.

a. *De decima uide per totum.*

b. *A gallis non decimatur.*

c. *Alij textus habent curia sine horto, & item domus in horto præterea domus spectat aliter inhabitate decimantur uno pullo.*

d. *Textus uetustiores i. a legū. si soluitur decima ut dictū est in capetibus seu sexagenis, ibi debet ligamen inter duos nodos cubitum obtinere in annona hyemali.*

e. *Alij textus habēt de appibus & cunctis animalibus decimam acapit decimator, de anno in annū si voluerit expectare donec sibi de iure cōtingat de domo soluētis, quod si noluerit decimam acapiet in compensatione.*

f. *Nummus in proposito duos cōstituit obulos.*

Glosa.

Quicquid pastor, &c. Tenetur em̄ pastor de custodia, vt. ff. l. ca. L. qui mercedē &, xxiij. q. iiij. tres personas & vide vltra quę notantur in glos. quis de regulis iuris.

Vbi de vespere receptum fuerit decimatur, &c. Et secundum legem Moysi, leui. c. vlti. videtur deberi decimum in ordine nascendi qualecunq; optimum vel minimum, hoc verum si ab alijs cognoscatur, alias cessabit iste rigor, facit. c. sacris de sepul. & quod ibi notatur, & tūc debet prestari mediocriter, & dabitur agnus vel hedus lactatus & congruus ad vsum facit. ff. de soluti. L. si seruꝰ & in fi. & de verbo. obli. L. stipulatio ista. §. inter certā.

Si eam tunc nō expetant. &c. Iste etiam cui decima debetur potest de iure cōmuni petere interdici domino fundi ne fructus colligat vel exportet, nisi eo vel eius nuntio presente Arg. C. li. x. quando & quibus quarta pars de ex vo. decurio. li. ij. &. ff. de rei. vendi. L. non solū. Si enim habet partem in fructibus ratione decime, ergo & in fundo, ga fructus sunt pars fundi. ff. de rei. vendi. L. fructus, & iure cōmuni pocior est causa prohibentis. ff. commu. diuidū. L. sabinus, immo quod ipse aut eius nuntius debeant interesse probatur. ff. de procura. L. Paulus. ff. de ino. fi. testamen. L. si suspecta. §. i. &. ff. de adoptionibus. L. nam ita. ff. de appellaci. L. si pusorto, cum multis similibus, de quo plene vide in specu. de decimis ver. vlti.

Glosa.

Quicquid pastor in sua custodia ammiserit. &c. in omni enim conductione damnū prouideri debet, dato quod expressum non sit alias respōdere super damno tenetur, vt Insti. de loca. & con. duc. §. penul.

Ad eius tenetur solutionē. &c. Contrarium istius videtur esse eo. ti. §. vlti. Vbi dicitur quicunq; rem diligenter custodit, si damnū interim euenerit resarcire non tenetur. ℞. quod seipsum soluit argumentū istud. Si enim tantam diligentiam facit in custodia, quantam facere potuit, non tenebitur de damno. Textus vero articuli disponit, de illo qui ex negligentia id facere omittit, v. ff. eo. ti. in multis legibus.

Si quis dimittit fruges. &c. dictum siquidem superius est, quod damnum resarciri oportet, si quis ex negligentia illud fecerit, vt hic in primo paragrapho, & supra eo. li. ar. xxxviij. infra eo. li. ar. xlix. ff. de damno infecto. L. iij. Is paragraphus logtur de illo qui sibi ipsi causa est damni, sicut est ille qui fruges in campo dimittit. Negligentia enim vnicuiq; nociua est g vt supra. ar. xl. & infra. xlix. ff. de reg. Iur. L. quod quisq; &. ff. de verbo. obligatione. L. moram &. L. cum filiꝰ. Sed nec quęrulari occasione damni illius poterit ga iure a quęrela alienatur, vt. ff. de reg. Iur. L non videtur. Quicquid enim ipse solus facit eidem imputabitur, v. ff. de arbi. L. diem. §. stari, &. C. de iure deliberan. L. scimus. §. qa. Persimile est de decima. &c. Pro intellectu istius paragraphi aliqua ex ordine notanda veniunt videlicet decima quid sit. Item qui eam dare teneantur. Item cui offerri debeat. Item quę pęna statuta sit contra illos qui decimam non soluunt. Item de iure occasione decimarum. Quātum ad primum sciendū est qd decima est oblatio dei decime partis rerum a domino deo per laborem tuum largitarum, quę & iuste soluitur, vt. xvi. q. i. c. decime. Quantum ad secundum. Decima ab omnibus hominibus dari debet, vt extra de deci. primi. & obla. c. decimam partem.

Quantum ad tertium decima prestatur Ecclesijs locorum & villarum earumq; prębiteris, vt. xvi. q. vij. c. decimas. i Soluiq; decime debēt ex omnibus fructibus terrę & animalibus de anno in annum nascentibus mercede deseruita, & de omni honesto lucro ac negociatione. xvi. q. i. c. decime. Quantū pro quarto pęna eorum qui decimas nō soluūt priuantur enim bonis terrenis & cœlestibꝰ. Deusq; omnipotens auert benignitatē suā ab ipsis minusq; erescere faciet, vt. xvi. q. i. c. decime. Quoad vltimū quo iure occasione decimarum agi debeat. k Sciendū quod negotium occasione decimarum ad forū pertinet spirituale, vt in clemen. c. dispēdiosam de iudi. & extra de arbi. c. cōtigit, & de iudi. c. decernimus. l Vnde & decimam non soluens excōmunicari potest, quod si proteruū in eo se prestiterit, potestas secularis eundem coercebit transgressorq; incurrit pœnam sexaginta solidos, vt infra li. iij. ar. xvi. &. lxiij c. i. c. statuimus, & in canoni. & in. c. in sacris ibidem decimis plura vide.

Queritur an laicus decimas accipere possit. m Quidam dicūt quod nō. Iure enim id prohibetur, vt. xvi. q. i. c. i. & extra de decimis. c. quoniā, & de resc. rip. c. vlti. vbi expresse habetur quod laici decimas accipientes peccant. Alij vero dicunt quod Episcopus decimam pro libitu conferre potest, eandem oppignorare, vendere, vt extra de empti. & vē dici. c. i. & de loca. & cōduc. c. vestra. Alij vero contrarium senciunt, quod videlicet laicis illud conferre minime potest, vt extra de deci. c. ad hęc, &. x. q. i. c. hanc consuetudinē. Quidam vero istud limitantes dicunt, Episcopum conferre decimas posse reseruato sibi dominio, quia alias sine volūtate Episcopi id fieri minime potest, vt. xvi. q. i. c. in canonibus. In contrarium licet istius sit. xvi. q vij. c. i. vbi expresse habetur, dato quod cōsensus Episcopi adueniat id fieri minime pōt. Vnde & aliqui, Canones pro & cōtra allegatos concordando dicunt, quoad vnā partē, quod videlicet decimas laici habere possunt, intelligendū est de decimis quę ad aliquam Ecclesiam applicate sunt. Vbi vero dicebatur quod laicis decime prohibētur nec eis vti possunt, vt. x. q. i. c. hanc consuetudinē. Intelligi debet de decimis vel oblationibus quę in Ecclesia offeruntur. Ommissis tamen pro & contra allegatis canonibus. ℟. quod laici ex antiqua consuetudine decimas in feudū habere possunt & illas in suos successores hęreditare, vt extra de his quę fiunt a prela. sine consensu. c. cū apostolica, & de priuilegijs. c. cum & plantare. Intelligendū tamen si ante constitutionē quę facta est. Anno, Millesimo centesimo septuagesimo nono concesse in feudū huiusmodi decime fuerunt, quia alias post constitutionem possideri non poterint nec acquiri, vt extra de decimis. c. ad hęc &. c. cęterum, &. c. prohibēmus, & de rescrip. c. causam, & qui aliter facit periculum animę sustinet. Immo contrarium faciens Christiana debet priuari sepultura vt in dic. c. prohibemus.

Animal vbi de vespere ad hospitiū venerit. &c. Intellige dato quod in campum alienū animal ad pascua pellatur, decima tamē soluitur vbi iumētum nocte hospicio declinatur, idq; de cōsuetudine fit. n Cōsuetudo est enim est optima iuris interpres, vicit em̄ legem si post legem introducta sit, vt Insti. de iur. natu. §. ex non scripto. Quicquid em̄ de decimis habemus magis ex consuetudine fit, quę & legem vt dictū est opprimit, vt. ff. de legi. & consti. L. de quibus &, iiij. dist. c. statuimus.

g. Negligentia cuilibet est nociua.

h. Decima. q. f.

i. Decima a quibus rebus prestatur.

k. Actio occasione decimarum ad forū spirituale pertinet.

l. Decimam non soluens quæ pœna.

m. An laicus decimas accipere possit. Vide ad hanc materiam infra eo. libro. ar. lvij.

n. Vide supra eo. lib. ar. xxvi. glo.

Articulus. XLIX

a. Concordat Iur. Muar. Cxxvi. Intellige si non sit consensus uicini secus est si consentiat, ut Insti. de seruit. rusti. predi. §. item Vel die nisi per annū quiete sic possedisset quia tunc præscribit ut supra li. i. ar. xxviij.

b. Concordat Iur. Muar. Cxxvi.

c. Testamēto seruitus et libertas instituī potest.

Vlli licet stilicidiū seu tectum a suorum ædificiorū in aream seu fundum alienū extendere. Vnusquisq; etiam tenetur partem curiæ suæ sepire, alioquin damna p hoc uicino suo illata resarciet, sua uero damna sibijpsi imputabit.

Glosa.

Nulli licet stillicidium. &c. Vnde etiam dicit lex communis. Si quis velit vicino aliquod ius constituere, pactionibus atq; stipulatiōibus id efficere debet. c Potest etiam in testamento quis hęredem suum damnare, ne alicui us tollat ędes suas, ne luminibus ędium vicini officiat, vel vt paciatur eum tygnū in parietem immittere vel stillicidium habere, vel vt paciatur eum per fundū iter agere aquāue eo ducere, vt in. §. si quis. Instit. de seruit. rusti. & vrba. prędio, vide ad hoc. ff. de damno infec. L. dies & per totum. Pro hac materia vide etiam aliquid notatum in lib. iij. ca. arti. xxxi. & infra eo. lib. articulo. li.

Vnusquisq; etiam tenetur partem suę curię sepire. &c. Quidam dicūt, ad altitudinē vnius hominis facit infra li. iij. ar. lxvi. circa mediū. Alij vsq; ad genua hominis facit supra. eo. lib. ar. xxxvij. Alij dicunt esse arbitrariū & arbitrio iudicis ordinarij relinquendū cū hic non deciditur, facit de offi. delega. c. de causis. Hoc verū est si istud nō est speciali cōsuetudine vel statuto loci determinatum. Primum tamē vidi multociens obseruari, vide etiam Iur. mu. arti. xxxi. Alij vero dicūt qd taliter debet fieri munitio re vicino damnū inde contingat alias veniet damnum resarciendum, vt hic dicitur.

Vide in materia seruitutū in diuersorio vulgari. d Et nota, Si area non potest habere ventum nisi ab vna parte ipso iure in illa parte constituta est seruitus. Adeo quod alius non potest ibi ędificium altius extollere neq; arbores plantare, neq; aliquid aliud facere q̄ exinde vētus impediatur, tex. est nota. in. L. cum talis. C. de seru. adde notata in. §ti. de. seruitu. rusti. & vrba. prędi. & insti. de acci. in. §. eque si agat in reperto.

d. Area si uētum nō habet nisi ab una parte potest prohiberi ne uianus faciet ex illa parte.

Glosa.

Articulus presens cauet de futuro dāno, vt pote quando vicinus ędificia struit in ea forma quod stillicidium in vicinum suū immittere velit, e huiusmodi damnum nondū est factum tendit tamen ad effectum, in huiusmodiq; casibus vicinus illud iudici denūciare debet, & huic qui ędificat. Si vero vicinus post denunciationem anteq̄ super his respondeat vlterius ędificet, demolire ędificia cogitur, dato quod probare vellet illud iure facere posse, vt ff. de operi. noui. nūciat. L. operis noui nunciatio, & sequentibus, &. ff. de damno infecto. L. pretor ait. Nec est cōtra paragraphum, item vrbanorum. Insti. de serui. rusti. predi. vbi dicitur qd vicinus stillicidium alterius vicini ferre cogitur. Textꝰ enim articuli presentis logtur de illo, vbi cōsensus non aduenit vicini.

Vnusquisq; etiam tenetur partem curię sepire. &c. virgultis vel roboribus, & per id prę cauetur de futuro damno. f Similiter vicinus querulari potest contra alium, si vnacū ipso domus contiguas in vno pariete fundatas habeant, timeturq; de ruina vicinę domus, propter vetustatē vnde iudex eū amonere debet, vt super damno, quideat & assecuret, vel alias iste mittetur in possessionē, vt. ff. qui ex cau. in. possess. ea. L. i. &. ij. &. ff. de dam. infec. L. dies. Si vero non querularis nec petis caueri de damno, interimq; ędificium corruat supet domū tuam, damnum nihilominus resarcire tenetur, vel ligna seu robora quę in curiam vicini ceciderunt vicinꝰ seruabit, vt. ff. de damno infecto. L. euenit. Si vero damnum sibimet illatum est, sibijpsi

e. Cōcordat Iur. Muar. Cxxvi. glo.

f. Quomodo unus ꝑuidere sibi debeat si domus uana sit ruinosa.

imputabit, vt. ff. de reg. iur. L. quod quisq; & C. de iure. deli. L. scimus. g

g. Edificia struere unus potest in altum quantumcunq; voluerit, iuxta infra ar. li.

Nota qđ vicin⁹ ędificia sua struere in fundo suo potest in altum quantum sibi placuerit, etiam ad aera, dato quod luminibus vicini officiat, vt. ff. quod vi. aut clam. L. fi. §. penul. et hoc est verum si domus est sitta prćter seruitutem ideſt quod seruitus contra eũ probari non possit. Vnde si seruitus nulla fuerit faciens feneſtram ad alienam curiam cogitur propriis sumptibus rem in pristinum restituere statum, vt. C. de serui. L. altius quidem. Nullus tamen potest stillicidium vel defluxũ tignum & similia in vicini curiam vel ędificia ponere, vel infigere nisi sit consensus illorum vel ex venditione, donatione & hiſmile, vt infra. de serui. rusti. prędi. §. si quis.

b. Domus uicini tempore incendij impune destrui potest.

h Nota quod domus vicini põt impune destrui in tempore incendij timore futuri damni exinde, vt si ignis vsq; illic peruenerit non tenetur de damno ille qui destruxit. Si vero non peruenerit illuc tenetur destruens restaurationem, vt. ff. quod vi. aut clam. L. si alius. §. est & alia.

Articulus. L

a. Concordat Iur. mu. ar. Cxxvij.

QVi lapides aut arbores a finium regundorũ id est distinguendorũ limitum ponere uelit, uicinos qui ex altera parte fundum habent ad id uocare debet. Qui curiam sepit uirgis, uersus fundum suũ arbusta debet uertere uirgarũ b

b. Ratio est ut dignoscatur quod spectat eum pertinẽ, sicut a simili quando dignosci uolumus cuius paries sit & ad quem pertinet perscrutatur, unde & ex qua parte figitur clauis et in qua parte capita clauũ sint illius paries est

Glosa.

Qui lapides finium regundorũ. &c. vide. C fi. regun. L. i. ĩj. & per totum. Pro materia istius articuli secundum ius commune de pena ammouẽtis terminum notatur. lxxxvi. dist. tanta nequitia. Et nota quod si damnũ datur & nescitur per quem, prćsumitur contra vicinum arg. ff. loca. L. dñs, & de fun. instruc. L. si ita. Et ratione vicinitatis consequitur quis damnum & cõmodum Arg. ff. de serui. ru. prędi. L. qui duo & quod ibi notatur &. ff. de contrahen. empci. L. quod sępe. §. fi. De isto iudicio, videlicet finium regundorum, vide hic in glo. & in. c. ex literis de ꝓba. & inspecu. de iudi. §. sequitur, & infra ar. lxx.

Glosa.

c. In causa finium regundorum quędam spęcialia uide.

Circa articulum prćsentem quinq; notanda ex ordine veniunt. c Primo quod circa fines limitandos dominus potest fundũ vel agrũ suum in quantum suus est limitare, terminare & adaptare, prout sibi placet, vt. C. finiũ regundorũ. L. i. &. ĩj.

d. Cõcordat Iur. mu. ar. Cxxij.

d Secundo quod nulli admittitur actio super diuidendo vel occasione finium regundorum nisi actor ostẽdat bonorum illorum possessionem occasione quorum limitatio fieri debet, vt. C. eo. ti. L. si quis. Tertio cum possessio probetur extitisse diuisio subsequi debet non obstante contumacia partis aduersę, vt. C. eo. ti. L. iij. §. qđ si altera pars. Quarto quod qui conatur alterius fundi partẽ occupare, victusq; si sit tantũ ammittit de suo, quantũ ipse vicini occupare voluit, vt. C. eo. ti. L. si constiterit. Quinto quod actio finium regundorum non longi temporis, sed triginta tantum annorum prescriptione locum habet, vt. C. eo. ti. L. vlti. In contrarium licet sit. Ir sti. de vsucapi. §. iij. vbi dicitur quod res mobiles per triennium. Immobiles vero inter prćsentes decennio. Inter absentes vero viginti annis vsucapiũtur. R. quod ibi loquitur de prćscriptione bonorum, hic vero de prćscriptione limitum.

Qui curiam sepit virgis. &c. Concordat. ff. finium regun. L. sciendum. §. si quis. Lex quę ilIa Solonis est Athenięn data, & inter leges xij. ta. apud Romanos habita. Si quis sępem vel maceriem iuxta alterius regionem effoderit, terminum non excedũto. Si autẽ murũ, vnum pedem derelinquat. Si domũ, duos pedes. Si sepulchrum aut souream effoderit quantum profundum ideſt quantum extenditur souea interius tantundem derelinquat, si puteum, passum vnum. Oliuam autẽ aut ficũ, nouem pedes ab extrema regione plantę, in cęteris autem arboribus quinq; pedes seruanto, forte oliuam & ficũ hęc lex ab alijs arboribus distinxit quia huiusmodi arborum radices longius proserpunt damnumq; obid finitimis afferunt, an hoc tamẽ sit verum agricolas consule, ibidem ex glosa. Notandum ibi cum dicitur in prętacta lege duos pedes, immo videtur quod in ędificatione qualibet quę fit a priuato iuxta priuatum debet spacium decem pedum liberi aeris relinqui. Si autem iuxta horrea publica quindecim pedum alias domus destruitur & solum fisco applicatur, vt. C. de edi. priua. L. Meniana, & ita videtur esse cõtra legẽ prćsentem, dicunt tamen quidam hanc corrigi per illam. Alij dicũt quod illa loquitur in Menianis. i. solarijs, hęc autem in cęteris ędificationib⁹ vel structuris qđ est verius, nõ emi adeo de facili lex vna debet corrigere aliã, correctionẽ emi iuriũ vitare debem⁹.

Articulus LI.

a. Concordat Iur. mu. ar. Cxxiij. & Cxxv. & Cxxvij.

FOrnaces, cloace, & stabuli porcorũ a sępe trium pedũ spacio a sunt ponẽ/

de. Quilibet fornacem suam & caminum protegere debet, ne a scintularum incursibus fundus uicini periclitetur. b Cloace etiam uersus curiam uicini uerse c usq; ad terram muniãtur.

b. Concordat Iur. Mu. ar. Cxxiiij.

c. Iur. Mu. ar. Cxxvi.

Glosa

d. De seruitutibus rusticorum prędiorum uide supra eo. li. ar. xxvij. & hic in glo. per totum.

Fornaces, cloace. &c. vide etiam pro materia prćsentis articuli in. L. prętor & per totũ ff. de cloa. &. ff. de dam. infec. p totũ. d Sed quid, an pactum quod nõ possum facere fenestrã in meo pariete vel simile liget emptorem vel successorem. Dic quod non, nisi tũc appareat pactum appositum contemplatione tui prędij vel tuę domus, de hoc p Drin. in. L. finali. ff. de oper. no. nunci. & facit. ff. de alie. iudi. L. ij. §. opus &. ff. de serui. in. L. antepenul. & penul facit etiam. ff. ad vellei. L. si mulier secundum Bald. Adde notata in specu. titu. de empci. & vendi. in. §. sciendũ vers. sed pone, vbi de fenestra. Sed cum lex dicit quod ille qui vadit per fundum alienũ, vel facit alios actus per quos potest quęri aliqđ ius seruitutis talis per hoc nõ querit possessorem seruitutis nisi eo animo facit vt intendat vti iure suo. ff. quemadmodũ serui. amit. L. fi. &. ff. de aqua. quotti. & esti. L. i. §. ariston. &. ff. de iti. actuq; priua. L. i. §. Iulianus &. L. fi. Vñ dicit Inno. in. c. bone. ñ. de postu. Quid de hoc constare debet per verba expressa, vt dicat se vti illo actu seruitutis tanq̃ iure suo non ex gratia, sed ex debito, & etiam secundum eum ad hoc necessaria est scientia illius in cuius prćiuditium cedit, & ꝙ non contradicat verbo vel facto, sed potius paciatur. Si enim nescit non fit ei prciudiciũ. ff. de acqui. possess. L. clam possidere. §. fi. Nam in vtente seruitute vt illius possessionem acquirat, est necessaria pacięntia possidentis rem, vt. C. de serui. L. ij. &. ff. de serui. L. quotiens, &. ff. de serui. vr. pre. L. ij. Pacientia autem non potest dici adesse nisi sciat ille cuius res est qđ vtens intendit acquirere seruiturem. ff. si serui. ven. L. & si forte. §. i. & hoc placet. Non obstante C. de prescript. longis. tempo. L. fi. vbi prescribitur etiam contra ignorantem, quia loquitur de corporalibus, vt nota in. L. ij. C. de serui.

e. De prescriptione seruitutis attende.

e Nec etiã obstat quod notat Inno. in. c. de quarta. de prescrip. ꝙ etiam domino alicuius nisi ignorante possit quis in illa re incipere possidere & prescribere ius seruitutis, & ꝙ prescriptio iurium currit inter prćsentes & absentes. Nam intelligitur absentes sup. & scięte vere & prćsumptiue. Et dicit ipse Inno. quod si ista scientia negetur debet ꝓbari per asserentem, & probet eam si docet se antiquo possessori hoc dixisse scz quod intendebat vti iure suo, vel quod ipse eum prohibuit & nihilominus ipse eo prohiben te vsus est possessione seruitutis, tunc enim quęrit sibi ius, nisi alius sibi prouiderit de retinenda sua possessione, vt notat Inno. in. c. ij. de rest. in integ. Item probat eum scire qđ ipse intendebat vti iure suo, eo ipso ꝙ talis sciuit ipsum vti his actibus vel iuribus qui non conueniunt nisi possessoribus. Constat igitur de huiusmodi intentione ex qualitate actus quem quis exercet, & alius pacienter sustinet. Item ex multiplicitate actuum & ex qualitate personarũ ex modo petẽdi, ex modo faciendi & ex alijs similibus, ex qbus hoc bonus iudex arbitretur, & secundũ hoc refundet onus probationis in alterum secundum Inno. & eorum quę leguntur in. c. prętera &. c. in nostra de testi. Et quando prima facie est prćsumptio cõtra vtentem ꝙ nõ vtitur iure suo, debet ille de hoc coram domino rei protestari, non clam coram alijs. Nam per id apparet quod malam fidem haberet, & sic nec possideret nec prćscriberet, vt in. c. vlti. de prćscripti. Et non est necesse ꝙ vtens credat sibi seruitutem de iure competere, cũ etiam predo exceptis bene facientibus eam acquirat secũdum Inno. in. c. in literis, de restitu. spo. Et si dominus non possidet furtum, dicit Inno. quod tunc prćter eius scientiã seruitus acquiritur quia nullum prćiudiciũ patitur ei fieri in possessione ex quo non possidet, & si plures sunt in possessione rei in parte seruitus acquiritur, si ex ista acquisitione omnibus fit prćiudicium tunc omnium scięntia est necessaria, vt. ff. de serui. rusti. predi. L. per fundum. Alioquin si iura possidentium sunt seperabilia tunc requiritur scientia illorum tantum quibus fit ex hoc prćiudicium secundum Inno. Incipit igitur tempus acquirendi currere ex quo quis cepit vti illo iure non vi. aut clam. non precario & illo cui fit prćiudicium sciente & non cõtradicente, sed tacente & ipsum probare debet & sic intelligitur. ff. quemadmodum serui. amit. L. fina. &. ff. de iti. actuq; priua. L. i. §. Iulian⁹. Quot tuplex autem est seruitus & qualiter in ea prescribatur, vide plenissime p Inno. & alios modernos post eum in. c. de quarta de prescriptione.

Notate Iesuita

f. Si domus extra seruitutem posita est ędificia excelli usq; ad aera licet.

f Nota quod contra seruitutem domũ eleuare nõ possum sed prćter seruitutẽ mihi licebit vsq; ad cœlũ, vt in. L. alcius. C. de serui. & aqua. Et omne prędium est liberum nisi appareat de seruitute imposita, vt. C. eo. ti. L. i. per agrum.

g. Ad hanc materiã uide infra eo. li. ar. lxx.

g An habens molendinum in flumine põt prohibere ne aliud ędificetur, notatur in. L. si manifeste. C. de seruitut. Et an flumen quod nauigio transfretatur recipit seruitutem, rota per Bald. in addi. specu. ti. de. resti. spo. in ver. iuxta. Et scias quod vim facit qui cõtra inhibitionem facit. ff. quod vi. aut clam. L. i. &. L. iij. Et aduersus violentiam parũ ꝓdest custodia. C. qđ met. cau. L. ij. &. ff. loca. L. Sed & de damno.

Glosa.

Fornaces trium pedum &c. Hoc exeo sit ne paries ardeat.
Cloacę & stabuli porcorū &c. Hoc fit propē ferorē. ff. de cloacis. L. prętor ait. §. quēq̄.
¶ Quilibet fornacem suam protegere debet &c. Hęc constitutio statuta est ꝓpter cōmodum vicinorum, vnusquisq; em prouidere debet ne damnum ex sua negligētia eueniat. Quare si ad instantiam vicinorum prouidere non vult, cautionem de damno statuere cogitur, vt. ff. de dam. infec. L. dies. Vnde dato quod vicinus non queruletur antehac, nihilominus tamen si postmodū damnū illatum eueniat, refarcire tenetur, ex eo quia iure interdictum & prohibitū est, vt. ff. de interdic. seu extraordi. L. videamus. & Insti. de interdic. §. prohibitoria.

h. *Mandata seu præcepta quæ ꝓiudicem statuuntur tripliciꝫ inueniuntur.*

Vnde pro intellectu istius, notādum [h] quod mandata seu prēcepta quę per iudicem statuuntur triplicia sunt. Prima sunt prohibitoria, hoc est prēcisto ditiua damni, vt eū prętor vetat aliquid fieri vt hic, & Insti. eo. ti. §. prohibitoria. Secundo sunt restitutoria quib⁹ iudex restitui aliqd iubet, veluti bonorū possessori possessionē eorū, vt Insti. eo. ti. §. restitutoria, & ff. eo. ti. L. interdictorū. §. hęc aūt Tertio exhibitoria hoc est repetēdi ea quę in iudicio ꝓmissa sunt, sicut si iudex expetit illum a fideiussore quem ad cautionem dederat, vt supra li. i. ar. lxv. & li. iij. ar. iiij. infra. li. iij. ar. ix. Insti. eo. ti. §. exhibitoria. ff. de interdic. L. interdictorū. §. iuris, &. §. q̄dā interdicta.
¶ Cloace etiā versus curiam vicini, &c. idq; propter cōmunem vtilitatem statutum est vt ff. de cloacis. L. prętor ait. §. hoc autem interdictum, vbi habetur, quod mundatio cloacarum prohiberi minime debet dato etiam quod p curiam vicini id fieri contingat, ad salubritatem enim ciuitatū id ptinere dicit.
¶ Dicere qs posset hanc glosse declarationē contrariam esse primo paragrapho huius articuli vbi dicitur quod cloace trium pedum spacio sunt ponende. Rz. quod nulla in eo est contrarietas. In paragrapho em vltimo cloaca accipi debet pro loco secreto gratia exonerandi ventris constructa. In paragrapho vero primo accipitur cloaca pro omni loco seu puteo vbi aqua desluit, vt. ff. de cloacis. L. prętor ait.

Articulus. LII

a. *Cōcordat Iur. Mu. ar. Cxxviij.*

TRanscrescat siquidē humulus sepem, [a] q radices habet infra sepē uel cuius fundo radices figerit [b] quantum de humulo atrahe re potest per sepem humulum tollet, & quod extra manet uicinū pertinet. [c] Rami arborū sepē nō transcendāt si hoc uicino sit dānosum.

b. *Ad id sentire uidetur lex xij. tabu. cum inquit glādem in alienū fundum prodeentem colligere fas esto.*

c. *Concordat adꝫ hoc lex xij. tabu. cum inquit si in agrum alterius arbor impendeat, usqꝫ ad quindecim pedes à terra alius coerato & ne umbra arboris uiano prædio noceat quindecim pedes alterius ramū arboris circumadito in propositoq; nomine arboris & uites intelligi debent.*

Glosa.

Qui radices habet. &c. Concordat Insti. de re. diuisi. §. si Ticius, vbi sic dicitur. Si Ticius alienam Plantam in suo solo posuerit ipsius erit & sic exaduerso, si Ticius suam plantam in Meui solo posuerit Mei si planta erit, si modo vtroq; casu radices egerit, antequam autem radices fixerit, eius permanet cuius & fuerat, [d] adeo aūt ex eo q radices egerit plāta proprietas eius cōmutatur, vt si vicini arbor ita terram ticī presserit vt in eius fundū radices egerit ticī effici arborem dicamus. Ratio etenim non permittit vt alterius arbor esse intelligatur q̄ eius in cuius fundum radices egisser, & ideo prope confinīū arbor posita si etiam in vicini fundum radices egerit, cōmunis fit, qua ratione autem plante quę terrę coalescunt solo cedunt, eadem ratione frumenta quę sata sunt solo cedere intelligūtur. Item alibi dicitur, si quis sciens in alienū agrum plantas posuerit posiq̄ hęc radicibus terram fuerint amplexate solo cedere rationis est, vt in. L. si quis. C. de rei. ven.

d. *Concordat Iur. Mu. ar. Cxxviij.*

Glosa.

Sensus articuli presentis duplex est. Primus quod qui radicem arboris vel aliarū herbarum in fundo suo habet eundem iure naturali pertinet. Arbor etenim seu planta vitā suā ex illius fundo retinet. Vñ textus dicit transcrescat siquidem humulus sepem. &c. q. d. si arborē vel herbam aut vitem in fundo habeas tuo, ita quod radices in terrā egerit tuam, rami ex ea procedentes tibi pertinent radicem insequentes vt Insti. de re. diuisi. §. si ticius, &. ff. de acquiren. re. domi. L. adeo. §. si alienā. e Alter sensus articuli presentis. Quāuis radices arbores tui sint in colligendis tamen fructibus vicino damnum ferre nō debes sepem eius destruendo vel demoliendo, aut agrum laboratum conculcando, & hoc tangitur ibi in textu, quantum de humulo atrahere potest. &c. dato etiam q̄ plus accipere ex illo possis cū damno tamen alteri⁹ id facere minime admittit, vt. ff. de reg. iur. L. iure, &. ff. de vsucapi. L. cū qui &. ff. de cōdici. in debi. L. naturaliter &. L. nam hoc, &. ff. de peti. hęre. L. plane
Rami arborum &c. Paragraphi istius sensus etiā est duplex. Vnde in priori paragrapho dictum est de ramis plantarum seu arborū quę facilie flexibiles sunt, hic vero tangit de ramis magnarum arborum quę non faciliter

e. *Ad hunc articulum concordat Iur. scu. c. lxxi. glo. cum dicit fructus cadens ex arbore uicini in fundum meū mei sunt, fructum tamen ex arbore ipsius decerpere mihi non licet, nisi postq̄ ipse fructus huiusmodi ex arbore decerpserit arboremq; monēdo quod in meum fundū ceciderit meum manet poteroq; ei introitū negare in fundum meum ne fructus illos in meum fundum cadentes colligat, si uero colligere possit fructus sine damno meo, egoq; sibi prohibeo uiolentiam facere uideor, quod si in damnum arbor illa plantata sit meum tollere req; illud nolo iudicio aliterq; contra eius ego arborem exidere cogitur. Iidem & de aqua habetur. Erūpat si aqua in agrū alterius, & ille tollere uult potest ea uti sicut ille ex cuius agro oritur. Notādum etiā si aqua originem in meo fundo habet do-*

minus agri. riuum et decursum aque continere in agro suo pōt si uult, prouidere tamen ne damnum uicino inferatur. Si uero aqua naturalem meatum consequitur pro hiberi nō debet. Qui autem nouum meatū fecerit, penam de stagni raptoribus latā pati oportet, ut. C. de Nili aggeribus nō rumpen. L. i.

Sciendū præterea est q̄liu aqua in meo permaneat agro, uhumquēq; quo pisces prēdat prohibere possū, ut Insti. de re. diuisi. Cum aūt metas agri mei excesserit, prohibere minime possum ex quo & fluuius ille meus peramplus non est, sed tantūmodo riuus et origo illius apud me manet, hanc etiā glossam cō firmare uidetur lex. xij. ta. in hæc uerba, si aqua pluuiaue noceat arceſto.

flecti possint. Vnde si huiusmodi frondes seu rami crescāt, quominus vicin⁹ tuus ędificia struere possit, abscidi debent, vt. ff. de arbo. ce. L. ait prętor. Si vero non nocēt crescere permittantur, vt. ff. eo. ti. L. i.
Notandum etiam quod in colligendis fructibus, si fructus arboris tui cadunt in vicini fundum, illius sunt. Et licet in contrarium istius videtur esse. ff. de glande legen. L. ait prętor. Vbi prohibetur ne vicinus impediat vicinum in colligenda glande in fundo suo, etiam in diem tertiam. Lexq; xij. ta. hoc idem suadet cum inquit, glandem in alienum fundum procidentem colligere fas esto, vbi no mine glandis fructus quilibet intelligitur, vt. ff. de verbo. signi. L. qui venenū. Rz. quod non est in contrarium, quia lex disponit qđ nullā sibi violentiā faciat, sed iste qui iure alienum facere quicquam vetat iuste facit, nec violentiam aliquam in eo committit. Intelligi etiam debet quod fructus vicini sine damno colligātur & ita lex allegata non militat in contrarium.

Articulus LIII

QVicquid homo censualis in terra ædificat alie na hoc est in fundo cē suali, ea tollere potest, & hæres eius cum recedit præter anteriorem & posteriorem sepem, domum & fimum, id etenim dominus redimere potest secundum arbitrium & æstimationem paganorum, quod si non fecerit tam ea q̄ prius dicta q̄ uoluerit exportabit.

a. *Res aliena iure naturali effiatur tua sex tupliciter*

Glosa.

Articuli precedentes duo & iste presens declarāt quomodo res aliena iure naturali tua effici potest, [a] istudq; contigit sextupliciter. Primo illud quod crescentiā habet, crescitq; ex tuo fundo, dato quod antehac alterius sit tuum tamen efficitur, vt Insti. de re. diuisi. §. si Titius. Vnde & siquidem contrariū istius videtur esse supra. ar. xlvi. in fi. Rz. tamē quod ibi loquitur de satis seminatis in agro alicui⁹ censuali, quare soluto censu sata istius manebunt, hic vero secus est. Secundo cum quis ędificat in suo solo roboribus meis. Tertio si quis tabulę meę picturā imposuerit. Quarto si mei fructus in fundum tuum ceciderint. Quinto si ex mea materia imagnem facis, quę in pristinam materiam prout fuit redigi non potest, de his abunde vide. Insti. de re. diuisi. §. cum ex aliena. §. cum in suo solo, & alijs. &. ff. de acquirē. re. domi. L. adeo. Sexto si domus ędificetur in fundo meo, mea erit, quia ędificium cedit fundo, vt Insti. de re. diuisi. §. ex diverso.
Quod si non fecerit tam ea q̄ prius dicta exportabit &c. Huic paragrapho contrariari videtur declaratio glosse nunc dicte, vbi tactum est quod res aliena quandoq; efficitur tua iure naturali. Rz. Quod nulla in eo est cōtrarietas, omnia etenim hic expressa, vtpote quod robora permaneant circa ędificia, & tabula circa pictorem, & metallum circa fusorem. Intelligi debēt si ille qui ex alieno fabricauit vel pinxit, putauerat materiā suā fore, & ita manet apud illos materia illa, ne laborem perdant suum, quę maioris ęstimationis est, q̄ materia huiusmodi, exoluere ni hilominus materiam tenebuntur, & in eo dominus materię contentus esse debet. Si vero sciuerat materiā huiusmodi non suam fuisse sed alium pertinere, potest contra eū pro furto agi, vt Insti. eo. ti. §. certe. &. §. si quis. &. ff. de fur. L. furtum. In contrarium etiam istius videtur esse supra ar. xxxvi. eo. li. vbi dicitur quod quiuis rem furto sibi ablatā vendicare & alloqui potest, hic vero secus sentit. Rz. qđ non est simile, qui enim ędificia locat aut aliquid plantat in fundo meo, non furatur mihi fundum, sed duntaxat plantat vel ędificat desuper. Articulus vero pretactus xxxvi. ꝓcise de re furtiua loquitur. Vnde pro intellectu istius nota [b] quod vendicatio seu repetitio rei fit dupliciter. Primo quando illa eadē res consequitur. Secundo quando valor rei persoluit, vnde res ipsa potest expeti, q̄ diu a bone fidei possessore in aliam formam nō immutatur, & de isto liber presens, & articulus signanter iste loquitur, legibus vero habetur, si res transformata fuerit per laborem alterius. Et vt sic iste cōsequitur valorē rei & ille operam & laborem non perdit, qui em bona fide aliquid possidet impensas & laborem desuper obtinet, vt supra eo. li. ar. xliij. & Insti. de re. diuisi. §. si quis a non domino, nisi sint res furto ablate, vt Insti. de vsuca. §. quod autem.

b. *Vendicatio rei cō tingit dupliciter.*

Articulus. LIIII.

a. *Textus uetustiores ita legūt, nisi tres turias aut plures habeat, aut feudū in illa uilla.*

QVecora quæ pastorem seq possunt nullus domi seruare debet exceptis suibus lactātibus quæ etiam custodiri debent ne dānum inferāt alicui. [a] Nemini licet

segregatim pecora pascere ut per id communi pastori prætium minuatur nisi tres mansos habeat sub titulo proprietatis uel feudalis, illi ouile & pastorē ouium seperatim cōceditur habere. Vbi prætium pastori soluitur de mānsis seu curtis & nō de pecoribus appreciat, illud nō licet denegare ne ulla maneat absq; pastore. Quicquid pastori præsentatur & ex ulla ad eū pellitur istud uice uersa impellere debet, & quod perdidit soluere tenetur. Si lupus quid ceperit aut spoliator & ipse si detentus non fuerit nisi factū per uiolentiæ clamorem ita ut hoc possit comprobare notificet ad solutionem earundem teneatur. Mutiletur etiam pecus coram pastore ab alio pecore uel cōculcetur aut mordetur, si pastor pro his incusabitur nominare tenetur pecus, & si opus fuerit [b] ad hoc iurare quod pauperiē perpetrauit, & ille cuius pecus pauperiem intulit debilitatum seu lesum in suam capiet tutelam quousq; pastorem sæqui possit, & si mortuatur pecus, deputatus a iure uci/geldus pro eo est persoluēdus. Accusetur pastor quod aliquod pecus non reportauit suo iuramento absoluitur. Si autem ille qui pecus suum non inuenit statim sub testimonio duorum pastorem accusando accedit pro eo pastor iurare nō poterit sed ad eius tenetur solutionē. Dixerit autem si pastor pecus sibi non esse præsentatum ad pascendum hoc nunctians cum duorum testimonio uirorum qui uiderunt quod pecus sibi commendatum & præsentatū sit facilius obtinebit q̄ pastor denegare possit.

b. *Hic loens est, qd̄ testimonio unius credit.*

Glosa.

c. *Boues ad custodiā cōmissi pastori si lupus rapit eis damnū cedit.*

Si lupus quid ceperit aut spoliator. &c. c Quid autē iuris sit. Si locaui tibi boues meos custodiēdos certa mercede tibi data, & tu dimisisti eos in pascuis in quibus animalia cōmuniter dimitti solebāt, & lupus vel fur eos abstulit vel occidit, nunquid teneris, uidetur quod sic. Nam pastor de custodia tenetur, & quia mercedem habueris de periculo teneris. ff. loca. L. qui mercedem. Item quia non debuisti eos sine custode dimittere, vt. ff. cōmo. L. si vt certo. §. si de me. Et hoc ipso in culpa es quia in tuciorem locū trāsferre potuisti. ff. de dam. infec. L. vtiq;. Nec obstat q̄d homines ibi confueuerunt dimittere boues sine custode, quia quod alij in suis faciūt culpandum est, quod autem tu in alienis neglexisti puniendum est. Argu. ff. solu. matri. L. si constat re. §. si maritus. De ista quæstione vide in ſ. ecula. titu. de loca. §. positq̄ vers. quid si locaui. Vbi arguit pro & contra, & videt tenere quod excusatur & plerius pro soluci. Vide ibidem Ioan. And. in addi.

d. *Publica utilitas præfertur priuate.*

Nemini licet segregatim pecora pascere. &c. Iste articulus fundatur super publica vtilitate q̄ regulariter priuate prefertur, vt. ff. pro so. l. actione. c. labeo. &. C. de cadu. tollen. L. vna. §. penul. & in aucten. de resti. & ea quę parit. c. ll. iij. & in. c. bone. i. de postula. prela Et hec vera cum in cōmuni seu publica vtilitate priuata includitur vt hic. Alias enim quilibet potest preferre propriam vtilitatem cōmuni. Arg. xvij. q. ij. duę sunt &. xxiij. q. v. si non licet &. C. de seruitu. L. preses, &. ff. de arbi. L. licet.

Glosa.

Articulus iste fundatur super publica vtilitate quę regulariter priuate prefertur, vt Insti. de re. diuisi. §. singulorum. Vnde nō sine causa articulus prefers de publica vtilitate disponēs de pecore & pastore meminit, damnū enim per pecora illatum nocet & illi cui pertinet, & etiam pastori. Vnde & in textu supeo poruntur nōnulle conditiones. Primum quod nullus pecora domi fouere debet quę pastorem insequi possunt, re damnū exinde vicinis eueniat pastorq; in sua mercede minuatur. Et ex isto liquet quod constitutio statui potest occasiōe futuri damni vt hic & supra eo. li. arti. xlix. ff. de dam. infec. L. i. &. L. damnum. Secundum quod priuatim pastor seruari non debet, & hoc ex eo, ne expense augeantur, tota enim villa facilius pastorem fouere potest, q̄ vnusquis priuatim. Et exinde liquet, quod iudex redum iudicat excessus aliorum sed etiam statuere & demandare poterit, quod vnusquisq; bonis non abutat suis, e nec illa inutiliter effundat vt Insti. de his qui sui aut alieni sunt iuris. §. expedit eū.

e. *Iudex prohibere potest ne quis re male utatur sua.*

Articulus. LV

Quicquid sculcetus [a] cū maioris partis consensu paganorum ordinauerit utilitatis, huic a minori parte contradici non poterit.

a. *Textus uetustiores ita legunt, quicqd sculcetus pro utilitate ullę cū cōsensu plurium statuerit istud a minori parte imutari non potest.*

Glosa.

f. *Multa statuuntur pro cōmuni utilitate in Repub. etiam cum dāno hominis priuati.*

Quicquid Sculcetus &c. b Sed quid si recipiunt mutuum an quilibet de vniuersitate teneatur ad soluendum debitum vniuersitatis. Dic quod sic & fiet collecta, vt notatur. ff. quod cuiusq; vniuer. L. i. §. quibus. Sed an ista collecta fiet per capita, an per libram, & solidum. Dic quod aut est debitum principale, & tunc per libram & in solidū collecta imponetur, vt in. L. incola. ff. ad munici. in glo. Aut est debitum accessorium capitum, puta quia erat impositum onus villę in capita, quod onus pecunia redimeretur, tunc illa pecunia debet distribui in capita. c Sed vtrū ad istud debitum teneantur forenses. Dic q̄d sic, si sunt habitantes perpetui tenentur ad onus personale. Si vero sunt eliberati, tenentē ad onus libertino, vt notatur in dicta. L. incola, etiam si non habitent vt banniti. ff. de pollici. L. de pollicitationibus. Si autem non sunt incolę, nec liberti, non tenentur ad collectas, vt. ff. de mune. & hono. L. rescripto. §. fi. Sed ad munera patrimonialia tenentur cū res est immediata causa debiti non persona, & si vnus de villa est exemptus pars oneris non accrescit alijs. Et qui cunq; cedit bonis, non tenetur ad collectas. d Nec vniuersitas potest priuilegiare rusticum re soluat collectas. Nouus etiam habitator ville nō tenetur ad vetera eius debita recp; repressalijs veteribus pōt capi. Q̄d si villa debet emēdare dānum alicui de corpore villę, illemet contribuer, de his in spe. ti. de censi. in. §. nunc dicēdum. Et ibi per Bald. in addi. Et non obligatur Ciuitas ad mutuum nisi apparet versum in eius vtilitatem, c alias enim soli contrahere obligantur. ff. de re. credi. L. ciuitas.

b. *Debitū uniuersitatis an quilibet teneatur ad soluendū inde.*

c. *Ad collectas ciuiles an forenses teneantur.*

Ordinauerit scilicet statuendo. Statutū enim est lex municipalis, vt. i. dist. Ius ciuile, extra de constit. c. quę in ecclesiarū, &. ff. de iustici. & iure. L. omnes, & insti. de iure. natu. §. i.

Vide. ff. quod cuiusq; vniuer. L. ij. &. L. item eorum, & Insti. de iure. natu. §. i. &. ij. in quibus iuribus innuitur quod vniuersitas potest facere statutum. Quod igitur maior pars facit alij seruare tenētur vt notatur in. c. ex parte, de cens. & de postu. prela. c. bone. ij Et q̄d placuerit maiori parti vniuersitatis seu populi factum est, vt. ff. ad munici. L. quod maior, Qualiter autem contrahendum sit cum

d. *Vniuersitas ciuilis nō potest rusticū priuilegiare, ne collectas soluat.*

e. *Ad hanc materiā uide Vr. munic. xlviij. glo.*

g. *Testimoniū unius quomodo ualet & quomodo nō uide hic*

h. *Testes quales esse debent in isto casu.*

f. *Ad hoc qd' actus alicuius cõmunitatis ualeat necessario duepte præsentes esse debent.*

vniuersitate vel ciuitate, vide in specu. de obli. & solu. §. i. vers. cęterum scz cõmunitas alicuius ciuitatis. f Et in vniuersitate debẽt esse presentes due partes ad hoc vt actus valeat. ff. quod cuiusq; vniuersi. L. plane, & de no. ope. nunci. c ñ. Et requiritur quod conueniãt in corpore. C. de decu. L. ñ. lib. x. & de elect. i. c. in Genesi. & quodlibet collegium artificiorum potest habere superiorem ordinarium qui recusari non potest, vt in. L. per iniquum. C. de iurisdicti. om. iudi. Vide etiam in lib. feud. iit. de forma. fid. in. c. in epistola per Bald.

Glosa.

Superioribus abunde dictum est de communi omnium vtilitate, quam quilibet legislator maxime curare debet, vt Imperator Iustinianus testatur, in auten. de hęre. & falcidi. §. i. coll. i. Et quia non omnes iuri intendere possunt, signãter rustici laboribus dediti, quare eis admissum est quod quicquid pro cõmodo & vtilitate de cõsensu maioris partis inter eos statutum sit, hoc minor pars cõtradicere non potest, g istudq; iudices potissimum animaduertere debẽt, vt in auten. de manda. princi. §. sed &. coll. iij. & in auten. vt iudi. sine quoquo sufra. §. omnes. &. §. cogitatio. coll. ij. &. ff. de offi. procu. Cęsar. L. curatores, &. C. de senten. & interlo. om. iudi. L. nemo.

g. *Ad hanc materiã vide supra li i. ar. xxviij. & infra. li. iij. ar xxxix. & lxxix. glo.*

Articulus LVI.

QVecunq; uillæ seu predia iuxta flumina aut aquas instagnatas sita sunt uel aggeres habent qui ea ab impetu aquæ protegat [a] quodlibet prædium in eo partem stagni suã debet tenere ab undis inconuulsam. Si autem undarũ impetus aggerem diluit, & per uio lentiæ clamorem ad id aduocentur hñ qui sub eo commorantur [b] quicunq; eorum ad reparandum aggerem non uenerit ipse talia quæ sub eo habet bona se noscat perditurũ. Quicquid aqua euellit de terra hoc perdit cuius erat & tuo fundo applicatum tuũ erit. Si uero nouum fecerit alueum seu meatũ partem fundi tui diruptam non amittas. [c] Si qua insula in flumine ex arena nata fuerit cuius fundo uicinior sit ipsi est acquisita. Si autem mediũ omnino tenuerit possidentium ab utroq; ex equo erit. Quod etiã de alueo seu palude siccato est intelligendum.

a. *Alij textus habẽt quilibet partem stagni suam illesam seruare debet, ne per negligentiam uiania submergatur.*

b. *Textus uetustiores ita legunt si per uiolentiæ clamorem uocati ad claudendũ ruptura stagni nõ uenerint, quicquid hæreditatis infra stagnũ possederint perdunt.*

c. *Concordat supra eo. li. ar. xxix.*

Glosa.

Quę per alluuionem. &c. Idem dicit Imperator Insti. de rerum diuisi. §. preterea, quod p alluuionem in agro tuo flumen adiecit iure gentium tibi acquiritur. d Est autem alluuio incrementum latens per alluuionẽ, aut id videtur adiici quod ita paulatim adiicitur vt intelligere non possis, quantum quoquo momento temporis adiiciatur.

d. *Alluuio q. t.*

Si vero. &c. Item facit ad hoc in dicto. §. insula vbi etiam inter alia dicitur, quod si alia qua parte diuisum flumen sit deinde infra vnitũ agrum alicuius in formam insule redegerit eiusdem permanet is ager cuius fuerat, hoc tamen scias quod etsi totus agger inundatus fuerit ipsa inundatio non cõmutat speciem fundi. Vnde si recesserit aqua palam est eius fundum manere cuius & fuit, vt insti. de re. diuisi. §. alia. Ex premissis igitur nota, quod flumina vicem iudicis obtinent, & delent & auferunt dominia facit etiam. ff. de acquiren. re. do. L. ergo. §. alluuio.

Non ammittas. &c. Concordat Insti. de re. diuisi. §. quod si, vbi dicitur quod si vis fluminis partem aliquam de tuo prędio detraxerit, & vicini prędio appulerit, palam est eam tuam permanere.

Si qua insula. &c. Concordat, insti. de re. diuisi. §. insula, vbi dicitur Insula quę in mari nata est, quod raro accidit occupantis fit, nullius enim esse creditur. At in flumine qd' frequenter accidit siquidem mediam partẽ fluminis tenet communis est eorum qui ab vtraq; parte fluminis prope ripam prędia possident pro modo latitudinis cuiusq; fundi quę latitudo prope ripã sit. Quod si alteri parti proximior sit, eorum est tantũ q ab ea parte prope ripam prędia possident, & si naturali alueo in vniuersum derelicto, alia parte fluere cœpit, prior quidem alueus eorum est qui prope ripam eius prędia possident pro modo scilicet latitudinis cuiusq; agri quę latitudo prope ripam sit.

Glosa.

Continuans ea quę ad communem vtilitatẽ sunt posita in articulo presenti hocidem facit dicens, quod illi qui circa stagna cõmorant ad reformationẽ aggerũ cogi possunt, idq; ad precauẽdũ de futuro dãno statutũ ẽ

e. *Ad rippã stagni uel fluminũ commorant. pactum inter se facere possunt super reformatione rippe.*

f. *Vide iur. mu. ar. i. gl.*

Si autem undarum impetus &c. Circa id tria notanda veniunt. e Primo quod illi qui sub stagno commorantur vel residet, possunt inter se concludere pecuniam certam quantam cunq; voluerint ad reparandũ aggerem, huiusmodicq; conclusio est iusta & honesta quę si longo tempore seruata fuerit pro iure habetur, vt. C. quę sit longa consuetudo. L. prędes. f Consuetudo enim precedens & ratio quæ consuetudinem suasit, custodienda est, & ne quid contra longam consuetudinem fiat ad sollicitudinem suam reuocabit prędes prouincię. Secundo qui adreparandum aggerem prędare auxilium noluerit hęreditatẽ amittit, Quid si proprium sit. R. quod vnũ & idem est, nam & proprium hęreditas appellatur, vt supra li. i. ar. v. in fi. Sed si feudum sit illud non perdit, feudum enim est stipendium militare vt dis. i. c. ius militare, &. ff. de testamen. mili. L. ex eo. Hoc tamen quod dictum est de perditione hęreditatis. Intelligeni si eum legale impedimentum excuset quod ad reparationẽ aggerum venire non potuit, vt supra eo. li. ar. vij. & C. qui ex cau. maio. in integ. resti. L. ij. & L. in contractibus &. L. vlti. g Tertium qui stagnum voluntarie dirupit igne cremandus venit. Qui veroad id consilium prestitit perpetuo proscribitur, vt C. de agger. nili. non rumpen. L. si quis.

g. *Aggeres disrumpens crematur, cõcordat supra eo. ti. ar. xvi*

Quicquid aqua euellit de terra. &c. de hoc vide Insti. de re diuisi. §. preterea.

Si vero nouum fecerit alueum. &c. Ad hanc materiam vide abundantius. Insti. eo. ti. §. si quis, & ff. de acqren. re. domi. L. adeo, &. C. de alluui. L. ea quę, & per totum. h Sciendũ tamen quod nullus alueum nouum ex industria facere debet ad id quod aqua aliunde nouo fluat alueo in damnum alterius qui id facit pœnam subibit quę contra ruptores aggerum statuta est, vt. C. de alluuionibus. L. i. & C. de Nili. aggeribus non rum. L. i. Sciendũ etiam si flumen partem fundi tui adimat vicinoq; applicet tuo, istudq; corporaliter id ita fore cernatur tuus erit, vt Insti. de re diuisi. §. suis fluminis.

h. *Alueum nouum nullus facere audeat.*

Si qua insula. &c. de hac materia vide. ff. de acquiren. re. domi. L. insula, & Insti. de re. diuisi. §. insula.

In flumine ex arena nata fuerit. &c. Notanter istud additur in flumine, si enim contingat q; lacus vel stagnum aut fluuius, intantum exsiccetur, extunc terra sic exsiccati stagni non erit illorum qui circũ incolũt sed illius cuius stagnum antehac erat, nascatur etiam insula in mari occupantis fit, Insti. de re. diuisi. §. insula.

Quod etiam de alueo est intelligendum. &c. Ad hanc materiam vide Insti. de re. diuisi. §. quod si, & ff. de acquiren. re. domi. L. adeo. §. quod si toto.

Articulus LVII.

Licet feudũ propter inuestituram sit plurimorum [a] id tamẽ quod in eo delinquitur libero possessori emendatur.

Glosa.

Licet feudum propter inuestiturã. &c. [b] Nota quod iste articulus in parte qua dicit de decimis, intelligitur de illis quę laicis fuerant cõcesse, de hoc de priuile. c. cum & plantare, & de decimis prohibemus. Vnde concilium vt legitur in Chronica Martiniana fuit celebratum. Anno domini Milesimo centesimo septuagesimonono, & fuit in eodem concilio prohibitum, ne clerici decimas cum animarum suarum periculo detinentes in alios quoquomodo transferrent, contrarium autem facientes deberent Christiana sepultura priuari, vt in dicto. c. prohibemus, hinc etiã est quod laici decimas prescribere nõ possunt vt in c. causam quę, de prescrip. Pertinẽt eñ decime ad Ecclesiam vt in. c. cum apostolica, de his quę fiunt a prła. &. c. ñ. de resti. spo. lib. vi. & de deci. quasi per totum, est enim cibus leuitarũ, vt. xvi. q. i. reuertimini &. c. vlt. Vnde etiam Ecclesia decimas de nouo nõ potest dare in feudum nisi in casibus, vt in. c. vlti. de feud. Sed pone quod non apparent instrumenta infeudationis, & est dubium an laicus eas post vel ante dictum concilii habuerit. Sed tamen habuit eas tanto tẽpore cuius initij non est memoria, quid iuris. Dicunt quidam quod nisi appareat habuisse eas ante concilium quantocunq; tempore possedit semper possunt reuocari ab Ecclesia, quod ius cõmune dictat pro Ecclesia, & possessiones decimarum a laicis sunt odiose, ideo restringẽde. Sed dicit cõtra per. c. i. de prescrip. li. vi. Per quod respondetur ad primam rationem. Ad secundam vero rationem dic, quod verum est si laicus non possideret decimas vt vasallus, & si non recognosceret Ecclesiam vt dominam.

a. *Textus uetustiores hunc textum ita legũt licet multis dominis una pertineat hæreditas seu feudum, ita qd' unus ab alio ex infeudatione eandem teneat, quicquid aliquis in illa deliquerit satisfaciet possessori & nulli alteri.*

b. *Glosa ista nihil ad propositum articuli disponit sed magis pertinet ad articulũ. xlviij. supra eo. li.*

Glosa.

Precedentibus declarauerat de alluuionibus accrescentijsq; agrorum quę per alluuionem vni aduenium. vt ff. de re. diuisi. §. preterea. &. ff. de acquiren. re. domi. L. adeo. §. preterea &. C. de alluuionibus. L. si quos. Articulus presens disponit de dãno in bonis quę vnus ab alio per infeudationẽ habet illato cui damnum illud resarciri debeat. c Pro intellectu articuli presentis nota quod bona ab altero habere contigit tripliciter, ex feudo, Conducto, & oppignoratiõe. Si ex feudo bona illa habuerit, extunc illi querela incumbit qui

c. *Bona ab altero habere contingit trifariam.*

est possessor bonorum feudalium vt instit. de vsufructu. L. cętere. c Si ex conducto bona quis habeat, hoc intellige sub distinctione ga euenit damnum & nihil dominus res conducta in se ipso illesa manet, & tunc emendatur conductori, quia sibi damnum cedit, vt C. de loca, & conduc. L. damnum. Si vero destruitur res conducta, extunc actio pertinet domi num illius rei, vt C. de iure Emphite. L. i. Quod si ex oppignoratiõe vnus rem ab alio habeat, extunc emendatur illi cuius pignus est. Vnde breuiter epilogando, cuius est dam num eidem cedit querela, vt Instit. vi. bono. rapto. §. vlti. eidemq; etiam soluitur emenda. Creditori enim magis expedit incumbere pignori q̃ in personam agere, quare & eidem emendatur, vt Instit. de obliga. quę ex delict. nascun. §. furti. ff. vi bono. rapto. L. ij. §. & generaliter, & ff. de reg. iur. L. plus, &. L. minus.

c. Vnde & iure feu. c. ij. Bona unus ab alio acquirit tripliciter. Primo ex feudo, sicut Rex bona cõcedit principi. Princeps tandem uasallo aliquid ex eis tribuit, & ille tandẽ alteri, & ita unus ab alio habet bona infeudata qui itaq; in usufructu & utilitate tenet bona illa, eidem respondere oportet si qd in bonis euenerit. Secũdo bona uenunt nobis ex oppignoratione et conducto. Tertio ex pacto qd dicitur Emphiteosis. dest melioratio, ut do certũ locũ ut ille eradicet & exinde seruiat uel cẽsum det.

Articulus LVIII.

HEredem feudalem si qs post mortem non habeat, hæres ,puintialis quicunq; sit tollit mortui bona in feudo deseruita. Nunc considerandum sequitur quando redditus feudi deseruiuntur uel exsoluuntur. In festo sancti Martini, [a] est omnis cẽsus & pactus deseruitus quare ibidem soluitur, [b] Die sancte Valpurgis decima agnorũ. Assumptionis Mariæ Anserũ, Die sancti Ioannis Baptistæ, decima carnium, ubi decima denarij redimitur annuatim. Vbi autem non redimitur ibi quando nascitur est deseruita. Die sanctæ Margaretæ omnis decima frugũ uel si prius manipulatur soluitur. Die beati Vrbani decima uinearum & pomeriorum. Sata proprio aratro operata & rastrata deseruiuntur quãdo semina agro deteguntur, quod & de hortis intelligitur cum scz rostratus & semina tus fuerit. Pensio molendinorum Teloneorum, monetarum, uinearũ soluenda est cum terminus aduene

a. Alij textus habent p festo sancti Bartholomei.

b. Textus uetustiores legunt sanctorũ Philippi & Iacobi.

rit huiusmodi solutionibus assignatus. Si puer annos suos compleuerit ante dies census qui in bonis deseruitur, puero persoluitur. Si uero post dies census ueros annos expleuerit tunc in percipiendo censu illius anni carebit, hoc ideo dico, [c] quia si dominus hortos pueri aut uineas aut pomeria coluerit aut tradiderit ad colendum usq; ad festum sancti Vrbani, & puer ad annos peruenerit post terminũ dominus accipit fructũ. Si etiã dominus agros pueri seminauerit infra annos, dominus sata recipit & non stipulas, neq; baculos palmitibus seu uitibus adligatos. Nõ licet domino pueri ad annos peruenientis ligna cedere aut gramina defalcare. Si autem prius puer annos attigerit aut terminum, dominus suum amittet laborem. Puer enim sibi nihil restituere tenet, sic nec dominus puero nec eius hæredi quicq̃ dabit [d] quãdo post mortem eius feudum expectabit.

c. vide ad hũc passũ. Iur. mu. ar. xxvi. glo.

d. Alij textus habent quando tale feudum ad eum fuerit deuolutum.

Glosa.

Si vir hęredem. &c. Scias quod pro hac materia usus feudorum aliter disponit, vt in li. feu. tit. hic finitur lex. §. his consequenter, vbi sic dicitur quod si vasallus decedat & contigerit feudum ad dominum reuerti, sic distinguitur, vt si ante Martiũ omnes fructus eius anni ex feudo prouenientes ad dominũ pertineant. Si vero post Calendas Marcij vsq; ad Augustum fructus qui inde percipiuntur ad hęredes vasalli cedunt. Si vero post augustum omnnes fructus anni percipiet dominus. Quidã tamen dicunt quocunq; tempore anni vasallus decesserit, omnes pendentes fructus ad dominũ ptinere. Et nota quod vasallus per successionem non cogitur de debito hęreditario aliquid soluere nomine feudi sed de fructibus sicut ibi in lib. feu. titu. an agnatus vel filius defuncti. c. si contigerit. Et verũ est de agnato vel alio vasallo, non autem de filio qui non poterit retinere feudũ repudiata hęreditate patris, ad hoc vt non teneatur soluere debitum paternum. Sed aut totũ debet repudiare aut retinere, nisi dominus eum tanq̃ de nouo beneficio inuestierit agnatis cõsentientibus vt ibi. Hoc etiam est notandum quod si vasallus sine descendentibus masculis decesserit, & aliquod edificium fecit in feudo, aut sua pecunia ipsum meliorauit, dominus debet pati ędificiũ ab hęrede auferri vel debet prędictum melioratiõnis soluere, & idem si sua pecunia seruitutem feudo acquisiuit, licet quidam dixerunt quod prędicta ad dominũ pertineant, vt in li. feud. hic finitur lex §. si. vasallus, & vide supra eo. li. ar. xxi. §. habeat si quis. Quando autem incrementũ feudi transit ad dominũ vel vasallũ, vide plene per Ia. de bel. titu. de contro. inuesti. in. §. si quis de manso.

An quis potest repudiare hęreditatẽ & feudũ retinere & cum perditur feudum cui aperiatur, vide notata in specu. de feud. §. quoniam vers. xxxvij. & ibi in addi. per Ioan. And.

Glosa.

e. Feudi primi inuentores Romani.

Articulus iste a Romanis ortum habet Romani etenim totum subiugantes mundum, [e] Principes prouincijs prefecerunt eisdem milites adiungentes quos & expensis prouidebant. In recompensamq; prouisionis militũ. principes prenotati agros & possessiones deuictarum prouinciarum occupabant, & quod ad locandum seu conducendum videbatur sub determinato cõmodo vtilitate & censu faciebant & exinde milites fouebant, quicquid superfuerat Romanis tribuentes, [f] Cũ tandem alię prouincię vlterius subiciebantur & istis propinquioribus pax fuit, displicebat principibus milites continuis fouere expensis, quare tribuebant & largiebantur militibus prouentus prouinciarum, & illi sese in expensis prouidebant, exindeq; obsequium imperio prestabãt. Sẽsus itaq; articuli presentis est quando miles quicq̃ de bonis obsequio suo obtinuit si moritur homo ille in feudatus, bona huiusmodi domino cedunt nisi sit vnus cui de iure bona illa pertinent, & q illa obsequijs promereri possit suis, hoc est vt sit talis hęres qui sufficiens sit ad ferendum onera ad vasallum feudalem pertinentia. [g] Vnde nota quod hęres feudalis est filius, pater, auus, qui ex stirpe procedunt militari, vt Iur. feu. c. ij. & in autẽ. de vsu. feu. in prin. col. x. Debẽtq; sani esse & ad vsum armorum apti, [h] vt supra li. i. ar. iiij. Vnde defectuosi ad succedendum in feudo non admittuntur, feudum enim confertur vt manu armata inimicis sese defendere possit, quia ergo defectuosi & signanter qui vt supra li. i. ar. iiij. enumerantur ad defensam non valent, quate nec ad feudum admittuntur, sublata enim causa tollitur & effectus, vt C. de Epis. & cleri. c. generaliter, & extra de iureiur. c. etsi Christus, & extra de appella. c. cum cessante.

Hęres prouincialis quicunq; sit tollit, &c. [i]

f. Concordat supra li. i. ar. iiij. Iur. mu. ar. vij. glo.

g. Hęres feudalis quis dicatur et q ad bona admittũtur feudalia.

h. Vide supra eo li. ar. xxi. Iur. mu. ar. xvi.

i. Iure prouinciali etiã filia hęres esse potest Concordat Iur. mu. ar. vi. glo. ubi dicitur qd' puincialis pater possessionem hęreditat æque in filiã sicut in filium.

Iure autẽ prouinciali ęque filia hęreditat sicut & filius, vnde bona huiusmodi in feudo deseruita si filius non supersit filia tollit ad tẽpora, vt in textu expressa habentur. Vnde & articulus presens magis ad ius feudale spectat q̃ ad prouinciale. Feudũ enim est stipendium militare quod promereri eos oportet, vt in auten. de manda. princi. §. publicorum, coll. iij. &. i. dist. c. ius militare.

Si puer annos suos compleuerit, &c. Dominus siquidem tutor est in bonis vasallorum anteq̃ annos attingãt, domini vero vt textus habet prouentus illos tollunt. Iure enim id admittitur, [k] quicquid vero iure fit iuste fit, vt ff. de. reg. Iur. L. nullus & C. de emenda. propin. L. i.

k. Quicquid iure fit iuste fit.

Articulus LIX.

SI dominus fundi censualem bonis non innatum alienare aut ille uiceuersa recedere uelit, hoc ei dominus & econuerso cẽsitus domino in die Purificationis denunciare debet. Moriatur si censitus, eius hæres succedit in fundo, & soluit ex bonis sicut ille solutus esset. Si uero dominus moriatur extunc ei ad quẽ bona pertinebunt hoc est legittimo successori cẽsum persoluet promissum, & nõ nisi suo aratro indigebit uarẽdatore. [a] Strata seu uia Regia tante latitudinis esse debet quod currus alteri cedere possit. [b] Currus uacuus onerato cedat, & minus oneratus magis onerato. Pedester cedat æquiti & æquitans currui. Si aũt in uia arcta consistunt, ut supra pontem, aut si æquitans uel transiens persecutionẽ patiatur ab inimico, currus tãdiu stet donec pertransierint incõmoda fugientes. Currus prius pontem ascendens primus transeat, siue sit uacuus siue plenus. Qui prius annonã molendino præsentauerit prius molere debet.

a. Vide supra ar. xxvij. Iur. mu. ar. Cxxxi.

b. Vide glo. L. prætor ait. ff. ne quid in uia publica.

c. Alij textus addunt excepto domino molendini.

Glosa.

Et soluit ex bonis sicut ille solutur⁹ esset. &c. Nam res transit ad quemlibet cū onere suo, extra de deci. cum non sit, sicut & vitium rei sequitur omnem possessorem. C. de acquiren. pos. L. vicia. ff. de acqui. pos. L. Pōponius refert. §. i. &. ff. de cōtrahē. empci. L. alienatio.

Glosa.

Articulus presens de locato & conducto tractat, [d] locatum autem & conductū venditioni fere correspondent, excepto quod venditio in perpetuum sit. Conductio vero in tempus determinatum, vt. ff. de loca. & conduc. L. i. & quia locatio & conductio communis omnibus est, necessario itaq; sequitur vt ius ipsius debite sciatur.

d. *Venditio & conductio quo differunt.*

Vnde pro intellectu articuli sciendum, [e] q̄d bona triplicia sunt videlicet proprium, feudalia, & bona conducticia seu locata. [f] Bona quę proprium dicitur, sunt quę quis primum acquisiuit, prima siquidem rerum origine bona omnibus cōmunia fuerunt & quęquis primum aggressus est eius erant, sicut & hodie fit quando acquiruntur res quę antehac nullius erant quare occupantis fiunt, vt Insti. de re. diuisi. §. Insula & ff. de acquiren. re. domi. L. adeo. §. *insula*. Ex huiusmodiq; bonis quę proprium dicuntur, nec soluitur quicq̄, nec obsequiū aliquod prestatur. [g] Feudalia bona sunt quę ab imperio vel dominorū proprio veniunt, & conceduntur militibus propter eorum merita exindeq; imperio obsequia prestare tenentur, est enim stipendium eorum nisi ex gratia eis dimittatur, vt in auten. de mānda. princi. §. oportet. coll. iij. & in auten. de pace tenen. §. hac edictali, coll. x. [h] Bona conducticia vel locata sunt quando bona mea siue sit proprium seu feudum alteri loco seu conduco secundum condictamen mutuum sub certo pacto, condictamenq; illud pro iure seruari inter eos oportet, vt Insti. de loca, & conduc. §. conductor.

e. *Bona triplicia inueniuntur.*

f. *Proprium q.t.*

g. *Feudalia bona.*

h. *Conducticia bona.*

Notandum preterea quod locationis materia inuenitur septuplex. Primo qui in bonis conducticijs sedet, militaris ordinis esse non poterit, perdit enim ius militare, nam accipit illū pro domino qui sibi bona locat, & istud tangitur in articulo presenti cum dicitur. Si dominus censualem alienare velit. &c. q. d. ille qui bona censualia susceptat censualis efficitur. Ille vero cuius bona sunt suus dominus erit, & vilior est censualis q̄ si vasallus suus sit, quia vasallus defert scutum bellicū & manet miles. Censualis vero perdit ius militare & efficitur rusticus, vt C. de loca. & conduc. L. licet, & L. milites. Secundo quia vnus alterū non alienat, nisi determinato tempore sibi indixerit vt sic enim locatio recte cedit. Et id tangitur in textu cum dicitur hoc ei denuntiare debet, vt C. de loca. & conduc. L. legem quidem, & in auten. de depos. & de nūc. §. i. coll. vi. Tertio quod quędā locatio sit hęreditaria, vnde in textu non immerito additur censualem non innatum, hoc est qui natus non sit ad bona illa, & in isto discrepat ius Saxonicum a Marchionali. Saxonico enim iure is qui ad bona censualia innatus est, originarius dicitur, & non possunt bonis renunciare sine volūtate dominorū. [i] Vnde originarij dicuntur quos predecessores Saxonum in agris consedere permiserunt sub certa conditione, tēpore quo prouintias subiugabant, vt infra li. iij. ar. xliij. In Marchia vero rustici possident bona sub quibusdam pactis, vt infra li. iij. ar. lxxix. & diuendere bona huiusmodi possunt iuxta eorum placitū, idq; ex eo fit quia Marchia incolis oppleta est, agricq; antehac rusticis sub censu dati & concessi eorum industria meliorati sunt, quare & diuendere agros huiusmodi poterint. Idq; quod ipsi in agris huiusmodi meliorarunt vltra illud q̄ bona censualia valebant, hęreditas rusticorū vocatur, vt. C. de iur. emphi. L. i. ij. & iij. [k] Quarto quicquid damni euenerit in conductione damnum illud est conductoris, id est coloni non domini, ita tamen quod bona illa in sui natura permaneant, non enim decet quod minus prestetur propter infortunium vel damnum superueniens cum nec plus datur, si fortuna vel vtilitas subsequatur, vt. ff. de reg. iur. L. secundū. C. de loca. & conduc. L. damnum. Quinto si conduco mobilia & custodio illa cum diligentia qua maiori possum, [l] moriturq; interim vel deperditur soluere illud non teneor, preciū tamen cōducti me dare oportet, vt Insti. de loca. & conduc. §. qui pro vsu, & ff. eo. ti. L. si merces. §. qui columnam. &. ff. eo. ti. L. sed & de damno. [m] Sexto quia bona sic locata recuperare possum tripliciter. Primo si locatio est hęreditaria seu perpetua, conductorq; censum ad tres annos non soluerit, bona illa domino vacabunt, vt in auten. de alie, & Emphi. §. si vero, coll. ix. & C. de iur. emphi. L. ius emphiteoticarium. Secundo si bonis illis solus pro mansione indigeo, vt C. de loca. & conduc. L. edem quam, sequitur textus legis. Edem quam te conductam habere dicis si pensionem domino non soluisti inuitum te expelli non oportet, [n] nisi proprijs vsibus dominus eam esse necessariam probauerit aut corrigere domum voluerit, aut tu in re locata male versatus es. Tertio si locator bona deteriorauit vel inhoneste ibidem vixerit, alienari poterit, vt C. eo. ti. L. ea, & in auten. de aliena. §. si quis vero, coll. ix. Septima locationis materia, si conducis bona sine aliqua determinatione census extunc soluitur tibi exinde iuxta consuetudines prouincię aut patrię, vt C. eo. ti. L. licet. §. penultimo.

i. *Originarij qui dicūtur concordat supra li. i. ar. ij. & ar. vi. li. iij. ar. xliij. Iur. mu. ar. L.*

k. *Damnum in re locata uel conducta euenies conductoris est et non domini.*

l. *Res conducta si moritur uel deperditur, damnum domino redit.*

m. *Bona locata recuperari possunt tripliciter.*

n. *Vide supra li. i. ar. liij.*

Moriatur si censitus. &c. de hoc vide. Insti. de loca, & cōduc. §. vlti. et. C. eo. ti. L. vīa. *Vitatis*

Si vero dominus moriatur. &c. textus vt in se est intelligi debet, & censitus non nisi suo aratro indigebit varendatore, ita vt ostēdere possit, quod ille agrum laborauit. Cōtrarium istius videtur esse infra, li. iij. ar. lxxvij. vbi dicitur quod si quis agrum reditū percipiendi gratia locauerit seminatū. &c. & ille interim moritur, ager seminatus est hęreditibus restituendus, quia ipse diucius agrū huiusmodi in varendatione habere non potuit nisi quamdiu viuebat, hic vero in textu artículi dicitur quod non alio varendatore indiget nisi aratro. R̄. sub distinctiōe quod si moriatur dominus censito, vel sibi bona dimittat non indigebit alia varendatione ad hoc quod semina in vtilitatem reducat suam nisi aratrum suum, hoc est vt declaret quod ipse semina huiusmodi labore adaptauit suo vt textus habet. Si vero bona huiusmodi lōgius tenere deberet, ille qui iam mortuus est eum varendare iam non poterit.

o. *Cōcordat iur. mu. ar. Cxl.*

o Sciendum etiam quicquid inuenitur bonorum censiti in curia tua est pignus tuū loco census. Quicunq; etiam bona cōducta loco proprij vsurpare vult, tantū ammittit de suo, quantum occupare de alieno voluit, si victus sit, vt. C. de loca & conduc. L. certi iuris. &. L. vlti.

Strata seu via Regia. &c. de hoc vide Insti. de serui. rusti. predi. §. via. &. ff. eo. ti. L. via. &. ff. de via publi. reffi. L. prętor ait. §. viam aperire. Et id ex eo statutum est, vt vnus cedat alteri siue eques sit siue cum curru, vnusq; ex malicia non impediat alium.

Anno ex li. feu.

Molendino prius allata frumenta prius adaptari & moliri debent. Vnde molendinator sub pacto seu censu tenens molendinum, debet illud tenere sine damno vicinorum alias damnū refundere cogitur. ¶ Quęritur circa id molendinator habens molendinum in cōmuni fluuio, faciatq; obstaculū propter abū dātiorem aquam, exindeq; damnū vicino fit vicinus vero denunciet molēdinatori vt obstaculum resarciat qui nec facere curat, vicinus illud tādem disrumpat, accusatusq; per molendinatorem coram iudice super disruptione obstaculi cui primo cedit quęrela. R̄. si obstaculum illud fuit cōstructum in agro vicini, potuit destruere vicinus & damnum molendinator resarcire tenetur. Sed si in suo agro molendinator construxerit non potuit vicinus disrumpere obstaculū illud & ita de meruit si id fecit. Ibidem practicam istius laciorem vide.

P. *Ad hāc materiā ui de supra ar. lij.*

Secūdo quęritur P Tholandus habuit molendinum sine omni impetione possessum triginta annis, & cum hoc liberum defluxum aque. Gaius tandē construxit aliud molendinum in damnū istius auferendo vel impediēdo aquam, negotioq; in iudiciū verso, Gaius respondet molendinum constructum esse in proprio solo & in cōmuni fluuio, nec per id aquā ampliauit vel minorauit & quęrat in iure, an in proprio solo ędificare non posset quicquid voluerit. R̄. quod iste in dānum illius ędificare non debet qui per tempus longum sine impetitione illud tenebat, nec obstat quod dicit aquam illius non accepisse. Est tamen causa quod aqua a molendino illius impeditur, sicut in simili. Si qs pecus alterius detinet & moritur pre inedia seu famę q̄is non interficit est tamen causa mortis eius seu. c. xi.

Norandum etiam quod bona sunt alicuius propria ea tamen habet in feudum, quędā sunt feudalia prędicte quę donata sunt, pter seruitium suum. Si vendidit homo bona primo modo accepta, quę sunt propria seu feudalia, mortuo illo pueri forum adimplere tenentur & dominus prohibere non poterit qd illum non infeudet, huiusmodiq; bona hęreditat vnus in hęredes tam prouinciales q̄ feudales. Sed feudalia bona prędicte non potest vendere, quia feudū domini est. Quod si dominus admittere vult extunc vendere potest ille non quidem feudum sed bona feudalia seu. c. xvi.

Nota etiam differētiam inter feudum & prīū. Feudum enim illud est quod datur ex proprio Imperij, & tribuitur militibus pro pter eorum seruitia vide hoc idem in prologo seu. Proprium vero est illud quando vn emit quid pecunijs propijs vel quod lucratur aut obtinet ex desertis radicibus qd antehac nullius fuit seu. c. liij.

Articulus LX

QVi equum uestimēta seu aliquod aliud mobile concedit aut impignorat seu quouismodo res ab eius potestate cum cōsensu suo desinunt possideri, si percipiens seu nouus possessor eam rē uendiderit, obligauerit, detestauerit, hoc est ludo amiserit, uel furto aut spolio perdiderit, is qui res huiusmodi primo concessit aut pignorauit, a nullo poterit eas repetere aut euincere, nisi ab eo cui sponte concessit aut impignorauit. Si uero is qui rem huiusmodi concesserit aut in suam recepit obligationem

morte directa uel indirecta moriatur, tunc is suã rem ab hærede eius prout iuris fuerit postulet [a] uel a iudice si ad eum pertinebit.

[a] *Alij textus legunt uel a iudice si ad eũ quouis modo perueniat.*

Glosa.

Vel aliquod mobile concesserit.&c. Lex aũt cõmunis videtur contrarium innuere, cum dicit, quod rei commodate sicut & deposite proprietatem & possessionem retinemus, vt ff.depo.L.licet.§.rei.
Nisi aduersus eum.&c. Et iste merito etiam pro his rebus respondebit, quia & pro eis agere potest & defendere. Dicitur enim illud ex bonis meis quod mihi cõmodatum vel pignori datum est, & quod apud me depositũ est & ea res in qua ius habeo, vt plene dicitur.ff.vi.bono, rapto, L.ij.§.in hac.

Glosa.

In articulo presenti tractatur cũ quis accõmodat aliquid alteri, & si ille tandem oppignoratũ alienauerit, iste a nullo alio rem vendicare potest nisi ab illo cui cõcredidit & alia quę textus habet. Contrarium istius videtur esse supra ar.xxxvi.eo.li. vbi dictum est qđ vnusquisuis rem suam vendicare potest vbi eam preuenerit. ℟. tamen quod ibi loquitur de rebus furto ablatis. Textus vero articuli presentis disponit de rebus libere per accommodationem vel oppignorationẽ alienatis. Si vero is qui rem concesserit moriatur.&c.

[b] *Rem accommodans oppignorãs, an hæredibus illius cui accõmodauit actionẽ instituere possit.*

[b] Queritur, an iste qui rẽ accõmodauit vel oppignorauit occasione huiusmodi accommodati hęredibus actionem intentare valeat. ℣. Si circa huiusmodi vadiũ maxima quapotuit habebaẽ diligẽtia, interimq; perit vel alienatur respondere non tenebitur, vt insti. de loca, & conduc.§.vlti. Sed si quis instare velit quod hęc solutio & paragraphi allegatio locum habet de rebus concreditis & custoditis vbi sub custodia ammittuntur, quid si ludo ammittantur an recuperare easdem apud hęredes valeat. ℟. quod & in isto casu hęredes minime impeti poterint, vt supra li.i.ar.vi.&.C. de alee lusu. L.vlti. Vnde textus articuli vbi dicitur ab hęrede eius prout iuris fuerit postulet, intelligi debet nõ quod pro omni indifferenter accõmodato vel oppignorato hęres respõdere teneatur quia alias esset contra primum paragraphum articuli presentis, vbi dictũ est quod a nullo poterit repeti, nisi cui voluntarie concredidit. Verum si quid rerum concessarum, oppignoratarum, concreditarum, accommoditarumue inter bona mortui relictum sit, hęresq; sibi illa vsurpare voluerit, extũc iste vendicare illa poterit cum duorum virorum testimonio quod sua sint, vt supra li.i.ar.xv vel contra hęredem agat si res huiusmodi in in vsus conuerteret suos, vt supra li.i.ar.vi.ff. de reg.iur.L.quociens.
Vel a iudice si ad eum pertinebit.&c. Quomodo istud euenit quod bona illa iudici pertineant. ℟. quia forsan ad paraternam vel ad arma bellica connumerantur, & post tricesimum iudici presentantur, vel quia forsan hęredibus ablata & spoliata sunt, & fur seu predo cum his iudici presentetur, vt supra li.i. ar.xxviij.&.li.ij.ar.xxxi.
Quæritur si pannum dedero ad parandum tunicam, vel aliquid aliud simile, [c] & interim furatus sit pannus ille, resq; furtiua vnacum fure intercipitur & iudici presentatur, cui competat actio furti, an huic qui pannũ dederat, vel illi cui pannus datus sit, vel cõtra quẽ actio instituí debet, an contra illum cui pannum ad parañ.tunicam dederat vt est sartor, vel cõtra furem. ℟. quod iste qui pannum dedit optionem habet repetendi damnum suum, vel in illo cui pannum concrediderat, vel contra furem agere super furto, vt ff. de furtis. L. itaq; fullo. Insti. de obli. quę ex delict. nascun. §. item fullo. Limitatur tamen ibidem, si fullo seu sartor est in soluendo qđ soluere possit domino, tunc ei incumbit actio, secus si non sit, extunc domino incumbit actio contra furem.

[c] *Pannus' si sartori detur ad parandũ tunicam, interimq; pannus furetur, contra quẽ actio instituenda sit iure.*

Articulus LXI

QVando deus hominẽ formauerat [a] ei uolatilium piscium ac bestiarum dedit potestatẽ, ex eo istis iniuriam inferenti uita aut sanitas nõ auferatur. [b] Tribus attamen in Saxonia nemoribus, & in eis bestijs existentibus, exceptis lupis, ursis, & uulpibus, pax p bannum imperij nunciatur. Primũ est nemus Koyniſch. Secundũ Mageteyde atq; hartus tertia. Qui feras in istis locis occidit soluet bannum Regium. lx. solidos mulcte. Qui autem per dicta nemora æqui tauerit [c] arcus & eius balista relaxentur faretra eius sit munita, nec non & omnes eius canes colligabũtur. Si feram extra prædicta nemora persequi ceperis & in nemora effugerit licite eã insequeris dũ

[a] *Concordat. Iure mu. ar.cxx.*

[b] *Textus uetustiores ita legũt, iria sunt loca in Saxonia in quibus sub banno Regio feris securitas est cõcessa, ursis, lupis, & uulpibus exceptis, & hec loca uocãtur mercæ seu syluæ banno Regio interdicte. Pri Choyna. secũda mercа uirginum. tertia Habarith.*

[c] *Cõcordat Iure mu. ar.cxxiij.glo.*

[d] *Textus antiqui habent, postq; se erexerint, & in modulos se preparent ad culmũ.*

modo cornu nõ sufles & canes nõ instiges ad insequendum, & si eam ceperis non delinquisti canesq; tuos absq; culpa licite reuocabis. [d] Nemini etiam licet fata pertransire uenando & conculcare postq; folium crescendo acceperint.

Glosa.

Quando deus hominẽ formauerat.&c. Vnde dicit lex imperialis, fere, bestię, volucres, & pisces ac omnia animalia quę in terra, & in mari, cœloq; nascũtur, postq; ab aliquo capta fuerint, iure gentium statim illius esse incipiũt. Quod enim antehac nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur, vt insti. de re. diuisi. §. fere. Vbi etiam dicitur. §. in pecudum, quod omnes fructus rerum natura idest deus hominũ gratia comparauit. Vnde etiam dicit psalmista, omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas insup & pecora campi, volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris.

Glosa.

Verba in principio articuli posita non sunt ex priuilegio sed sunt ipsius Ecke de Repkau ex Genesi extracta. Ponunturq; ad declarandum & magis elucidandum ius ipsum.
Dicere quis possit. Autorem priuilegij per verba hęc in articulo introducta intentionẽ suam minime declarare posse. Voluntatis etenim & intentionis sue est declarare velle, qp homo iniuriã bestijs siluestribus inferens eas occidendo vitam aut sanitatem non demeretur, & hoc ex eo, quia deus omnipotens dominium & potestatem dedit homini sup omnes bestias vt habetur in Genesi. Vnde si sic hoc est si ratione doni & dominij quod deus homini cõcessit super bestias iniuriam eis inferẽdo nihil demereatur, equa ratione animalibus mansuetis iniuriam inferendo nihil demereri deberet, non enim deus omipotens speciale concessit dominium hominibus super bestias siluestres sed in gñali sup oia animalia q̃ in cœlo quę in terra & in mari nascũtur. Ex quo itaq; donum est cõmune, quare ad omia animalia deriuari debet, secus tamẽ videmus, iniuriam enim inferẽs pecori alicuius illud occidens emendam & verigeldum soluere cogitur, immo & vitam perdet si illud furto abstulerit. Sequitur ergo, quod nõ ratione dominij a deo omnipotenti homini bus in bestias concessi hęc prerogatiua habetur quod iniuriam eis inferenti vitam aut sanitatem non demeretur. Omissa tamen in cõtrarium adducta instantia. ℟. secundũ rei veritatem quod exquoquidem deus omnipotens hominibus potestatem dedit & imperiũ super omnia animalia in generali tam fera q̃ domestica homo non demeretur in animalibus si ea occiderit vulnerauerit ue, prout in precedenti instantia superinductum est. Demereri tamen quis potest vitam aut collum seu aliam penam in illis si ea furatus vel depredatus sit. Vel etiam demeretur quandoq; emendam & verigeldum si animal alicuius vulnerauerit occideritue. Nec erit contra articulum presentem intentionẽq; autoris priuilegij quia vt sic in eo casu non demerebit contra pecus sed cõtra hominẽ cuius est animal illud.
Exquoquidem vt dictum est, nullus incurrit penam mortis occidẽdo vel vulnerando animal excepto furto. [e] Queritur an pro feris siluestribus furto quis accusari possit. ℟. quod non, furtũ enim est dolosa contrectatio rei alienę inuito domino, vt.ff.de furtis. L.furtum &.ff.de penis. L.cogitationis. Sed quia fere siluestres nullius sunt, vt Insti.de re. diuisi. §. fere, quare in eo casu non contrectat dolose res aliena, & ita nec furtum cõmittit. Pro declaratiõe horum quę dicta sunt, [f] Nõ tandũ quod rem nullius esse contigit sex modis. Primo ex natura vt hic de bestijs siluestribus dictum est, & Insti. de re. diuisi. §. fere. Secundo contigit rem nullius esse ex negligẽtia vel ira, vt cum vnus rem a se proiecit, vt Insti. eo. ti. §. vlti. Tertio euenit rem nulli esse propter hõestatẽm vt sunt res sacre, vt Insti. eo ti. §. nullius. [g] Quarto quę venerunt in obliuionem, vt sunt absconditi thesauri quorũ nõ est memoria, vt.ff. de acqrẽ.re.do. L.nunq̃. §. thesaurus. Thesaurus enim est vetus quędam depositio pecunię cuius nõ exstat memoria, vt iam dominũ non habeat. Sic enim fit eius qui inuenerit quod nõ alterius sit. Alioquin si quis aliquid vel lucri causa vel metus, vel custodie condiderit sub terra non est thesaurus, immo & furtum in eo cõmittitur. Quinto venit ex parte proprij seu hereditatis sicut ex lucro quod seruus hęredis lucratur tẽpore illo cum verus hęres hereditatem nõdum nactus est, vel eam acceptare non vult, lucrum illud per seruum acquisitum tempore illo nullius est, hęreditati tamen applicatur, vt Insti. de stipulatione seruorum. §. i. Sexto contigit istud propter excessum alicuius, sicut si seruũ ęgrotum quis expulerit eundem in eius infirmitate prouidere nolens, ille seruus nullius erit, vt. C. de liber. lati. tollen. L. vnica. §. sancimus.
Tribus attamen in Saxonia nemoribus.&c. Textus vt ipse est intelligi debet. Secus vero faciẽs sexaginta solidos demerebitur, & hęc pena bannus regius dicitur, vt supra li.i.ar. lix.& infra li.iij.ar.lxiiij.&.xvi.q.i.c. statuimus, & extra de penis.c.licet.
Nemini fata pertransire licet &c. Vnde qui transgredi, damnum refarciet & penã sol-

[e] *An proferis siluestribus quis furto accusari põt uide. Iur. mu. ar. Cxx. glo.*

[f] *Rem nullius esse contingit sex modis.*

[g] *Vide supra lib.i. ar.xxxv. glo.*

uit tres solidos, vt supra eo. li. ar. xlvii. & Insti. de seruitu. rusti. predi. §. iter, &. ff. de iti. actuq; priua. L. prætor ait. §. is cuius.
Postq̃ solium crescendo acceperint seu in nodolos se erexerint. &c. [h] Verba enim coequari rebus debent, vt Insti. de dona. §. sed nos, C. de Episco. & cleri. L. decernim⁹, &. C. de offi. prefect. L. i. & in autẽ. de iudi. §. i. col. vi.

h. Verba coequari rebus debent.

Articulus. LXII

[a] QVi uerrem tenuerit, canem, [a] lupum, ursum, ceruum, simeam aut taliũ quid, & si postq̃ dãnum dederint ea animalia excludẽdo, [b] aut eis uictualia denegando se excusare uoluerit, hoc facere non potest si comprobare possit metter tius is qui damnũ acceperit, quod prædictus ea usq; in diem dati dãni tenebat. [c] Interficiat quis canem uel simile quid, ipse nullã sustinet pœnam si suum addet iuramentũ se causa necessitatis hoc fecisse. [d] Qui bestias quarum natura est fera tenere uoluerit eas intra sua septa aut munitas debet habere possessiones.

a. Textus uetustiores addũt taãc mordentem.

b. Vide supra eo. li. ar. xl. ubi contrariũ istius uidetur sentire sed dic quod ibi loquitur de animalibus mansuetis et usui necessarijs, hic uero de feris & bestijs ut de ad hanc materiã Iur. mu. ar. cxxiij.

c. Concordat Iur. mu. ar. cxxiij.

d. Textus antiqui addunt extra siluam bannitam.

Glosa.

Qui verrem tenuerit. &c. vide supra eo. li. ar. xl. & dicitur verres potius cum testiculis domesticus, sed aper siluestris.
Etsi eam ceperis. &c. cum vero prohibitus fuerit aucupandi gratia, ne per agrum vadat alienum nõ facit ipsas suas, vt Insti. de Re. diuisi. §. plane, & quod ibi nota.

Glosa.

Dicere quis posset textum articuli presentis esse superuacaneum. Exquoquidem superius articulo, xl. de hac materia sufficiens habita est declaratio. ℟. tamen quod nihil superfluitatis in eo est, vbi enim sunt casus diuersi ibi & iura vt specialia sint necesse est, vt. C. de legi. & consti. L. quę ex relationibus, vnde articulus. xl. supra logitur de animalibus quę ex natura nociua non sunt, vt vacce, equi. &c. vt Insti. si quadru. paupe. fecisse. dica. §. hęc autem. Articulus vero presens disponit de illis q̃ bestias seruant, quę ex natura nociue sunt, vel naturaliter damnum inferre solent, & quia pretacta differentiam habent inter se, quare & iura occasione illorum distincta, & pene p excessibus diuerse habentur. Iudex enim maxime curare debet, vt secundũ excessum pena sequatur, vt Insti. de acti. §. curare, &. ff. de penis. L. respiciendum. Quare iuxta articulum. xl. si animal mansuetum damnum fecerit, dominusq; illud non susceptat, liberatur, vt Insti. de noxa. acti. §. ex maleficijs, hic vero iuxta articulum presentem quamuis bestiam illam expellat per id non liberatur, sciuit enim quod animal illud ex natura nociuum est, tum etiam qa iure bestie huiusmodi foueri prohibent, sicut hic & Insti. si quadru. paupe. fecisse. dica. §. ceterum.

[e] Ex isto colligitur quod exemplum non restringit regulam.

Lupum, vrsum. &c. [e] In istis verbis intelligere vult omnia animalia nociua, vt sunt vulpes, Leones. Leopardi, Simee, Cati marini, Pantheri. &c. siue sint occlusa. siue alligata, vt. ff. de edili. edic. L. hi enim &. L. & generaliter &. L. vlti.
Damnum soluere tenetur. &c. vt Insti. si quadru. paupe. fecisse. dica. §. penul. Intelligendum iuxta determinatum verigeldũ, si libero homini id fecerit, vt supra eo li. ar. xl. In alijs vero quanti datum sit dupli, vt si seruum meũ momorderit qui artificium tale nouit quo se enutrire possit, duplũ soluere cogitur, vt ff. si quadru. paupe. fecisse. dica. L. ex hac, & Insti. eo. ti. §. ceterum. Alie vero res soluunt iuxta earum valorem, vt supra. eo. li. ar. xl.
Si comprobare possit mettertius. &c. Ex isto textu clare liquet, qd' Saxo. testimonio vinci potest mettertius, hoc idem etiam habetur extra de testibus. c. licet vniuersis &. c. in omni. Cõtrariũ licet istius esse videtur supra li. i. ar. vij. &. xviij. vbi dicitur quod Saxo cõtra quemlibet iuramento se absoluere potest, quę coram iudicio acta non sunt. ℟. tamẽ vt ibidem declaratum est, nec est contra nũc dicta. Nõ enim loquitur hic quod Saxo iuramento se absolucre prȩcise non possit, nam & id facere licitum ei erit, si bestia illa renunctiare vellet, iuraueritq; quod ignorabat canem tacite mordacem esse, vel quod canem aut aliam bestiam quę damnum fecit nõ fouerit, vt sic enim iuramento absoluitur, vt. ff de iniurijs. L. lex Cornelia. §. hac lege.
Interficiat si quis canem. &c. hoc intellige vt in se sonat, quiuis enim violentiam propulsare põt, vt. C. ad le. corne. de sicarijs. L. ñ. et. iij.
Vnde ex isto paragrapho, vbi dictũ est, qd' ille qui fouet feram ne dum per amissionem bestie liberatur, sed iurare cogitur, quod p tunc temporis cum illatum sit damnum bestia sua non fuit. Quidam trahunt opinionẽ stultam tamen dicẽtes, si animal alicuius mã suetum vel auriga curru damnum faciat, tãdemq; aufugiat, [f] quod dominus occasiõe illius iurare cogatur, quod videlicet equi sui non essent et his similia, Erroneum enim id

f. Ad hanc materiã uide supra eod. ar. xl. in glo.

est vt supra circa ar. xl. eo. li. declaratum fuit quare iudex prouidere huic debet, vt in auten. de mãda. princi. §. sed neq;. coll. iij.
Si suum addet iuramentum. &c. Quod autẽ vnus iuramento absolui possit habetur hic, & Insti. de acti. §. itẽ, &. C. de iureiur. L. in bona, &. ff. eo. ti. L. iusiurandum.
Qui bestias tenere voluerit. &c. Is paragraphus de venationibus quodammodo tangit, de ferisq; & bestijs quę per venationem capte seruantur. [g] Vnde notandum circa id quod prohibitio venationis cum iniuria fit, nisi bestię ille intra septa vel alias munitiões seruentur, omes enim bestię siluestres sunt naturali iure, & ita occupantis primo fiunt, exceptis tamen in tribus nemoribus vt in prȩcedẽti articulo habitum est, & Insti. de re. diuisi. §. fere, &. ff. de acquiren. re. domi. L. i. §. omnia. Nisi forsan aliter ex consensu hominum statutum sit ex consuetudineq; illud teneat, vt. C. quę sit lõga cõsuetudo. L. preses.

[g] Venatio an iuste prohibeatur.

℣ Obicere quis posset consuetudinẽ huiusmodi nullo modo contrariari posse iuri scripto, sed quia legibus cautum habemus feras cõmunes esse omnibus, vt Insti. de re. diuisi. §. fere. Vbi autem ius scriptum habetur, illud consuetudo vel consensus hominũ infringere non potest vt. C. quę sit longa consuetudo. L. ñ. Vbi dicit Cõsuetudinis vsusq; longeui non vilis autoritas est. Verum non vsq; adeo sui valitura momento, vt aut rationem vincat aut legem. Ex huiusmodi etiã hominum consensu nullum ius subsequi potest, Priuatorum enim voluntas ius non statuit, vt extra de foro. compe. c. significasti, supra eo. li. ar. vij. in glo. Iur. mu. ar. xlv. in glo. C. de iurisditione omnium iudicum. L. priuatorum. ℟. quod constitutio in eo casu hominum, consuetudoq; subsequẽs nõ repugnat iuri & legibus allegatis, quia etsiquidem bestię aut fere ex sui natura nulli⁹ sunt, primoq; occupantis fiunt, & ita iure naturali venatio non prohibetur, potest tamen vnus prohibere alium quod fundum suum fata vel siluas non ingrediatur [h] vt Insti. de re. diuisi. §. plane, &. C. de rei vẽdicatione. L. si fundũ, &. L. certum. Et ita si venator fundum intrare prohibetur etiam venationem exercere non poterit, quare & iure venatio quodammodo prohibetur q̃uis indirecte. Exindeq; statutũ seu consuetudo si quę est occasione prohibẽ de venationis non contrariatur iuri, immo pro iure vt sic habebitur. Ad illud vero vbi dicebatur, quod priuatorum consuetudo & statutum nullum ius facit. ℟. quod etsiquidem legem communem ita quod ab omnibus teneri debeat constituere non potest priuatorum consensus, statutum tamen priuatũ locum habet & seruari debet inter illos q illud statuunt, vt infrã li. iij. ar. lxxix.

h. Concordat Iur. Mu. ar. Cxxiij. glo.

Mvlieribus ꝓcurare non licet, [a] neq; sine tutore agere hæc omnia perdidit eis Calfurnia quæ sexus uerecundiam coram Rege ex ira ostendit, dum suam in procurãdo obtinere non potuit uoluntatẽ. Vnicuiq; [b] testificari agere & se defendere licet, nisi forte in Regis uel ipsius iudicij sit proscriptione. In foro autem ecclesiastico [c] hoc ei non admittitur si est excommunicatus.

a. De ꝓcuratoribus seu ferendarijs uide infra li. iij. ar. xxx. ad hanc materiam repete etiam articulũ xlvi. li. i. supra.

b. Intellige uiro secũdum quod textus uetustiores addunt.

c. Vide ad hanc materiam Iur. Mu. ar. v.

Glosa.

Mulieribus procurare non licet. &c. Vñ dicit lex cõmunis. Secundo loco edictum prõponitur in eos, qui pro alijs ne postulent ꝓhibentur. In quo edicto pretor excipit sexũ & casum. Sexũ dum fœminas prohibet prõ alijs postulare, & ratio prohibẽdi, ne contra pudicitiam sexui congruentem alienis causis se immisceant, nec virorum officijs fungãtur mulieres. Origo autẽ introducta a Calfurnia ꝓhibitissima fœmina quę inuerecũde postulãs, & magistratũ inquietãs causam dedit huic edicto. Casum dũ cecũ a postulãdo repellit, vt. ff. de postu. L. i. §. secũdo loco.
℣ In foro autẽ Ecclesiastico. &c. Nec etiã hodie in foro seculari vt in. c. decernimus de sen ten. excõmunica. li. vi. vbi sic dicitur, Decernimus vt iudices seculares per censurã Ecclesiasticam ab Ecclesiasticis iudicibus canonica monitione prȩmissa repellere excõmunicatos ab agendo, patrocinando, ac testificando in suis curijs & iudicijs compellantur.
Si est excõmunicatus. &c. Et excõmunicat⁹ in vna Ecclesia est excõmunicatus quantum ad alias. xi. q. iij. c. ñ. &. iij. &. iiij. q. v. quisq;s. Et notatur de appella. in. c. pastoralis in glo. vlt. excõmunicatus. [d] Nullus autem debet excõmunicari nisi pro mortali. Vnde dicit cãnon. Nemo Episcoporũ quemlibet sine certa & manifesta peccati causa cõmunione priuet Ecclesiastica, quia anathema ęterna mortis est damnatio, & non nisi pro mortali debet imponi crimine, & illis qui aliter nõ potuerunt corrigi. xi. q. iij. nemo, & vide quod ibi notatur in. c. sacro, & de sen. excom. & eo. ti. c. i. lib. vi.

d. Excommunicari nullus debet nisi pro mortali.

Glosa.

Mulieribus procurare non licet. &c. Ad hãc materiam vide. ff. de reg. iur. L. fœmine, &. iiij q. vij. c. infamis. §. tria sunt.
[e] Notandum tamen circa id quod mulieres

e. Mulieres in sex casibus fungi officio procuratoris possunt.

in sex casibus officio ꝓcuratoris fungi possunt. Primo ratione officij vt abbatissa rē potest defendere monasteriū, extra de constit. vti.c.cum dilecta, circa finem. Secundo in causis eorum proprijs vel ad vtilitatem eorum, vt.C.de procura.L.quia absente. Tertio si ei ceditur causa vel querela, vt.C.de ꝓcuratoribus.L. qui. Quarto pro parentibus ęgrotis, vt.ff.eo.ti.L.fœminas. Quinto quādo tutrix est, vt.C.quādo mulier officio tutoris fungi potest.L.vlti. Sexto mater pro libertate filij agere potest, vt.ff.de liberali causa.L.amplius, idq; totum fit secūdum leges & Canones.

Nec sine tutore agere.&c. hoc ex eo fit, quia testibus iure nostro cōuinci non potest, vt supra li.i.ar.xlvi.

Hęc omnia perdidit eis Calsurnia.&c. vt Insti.de suspectis tutoribus.§.consequens,&.ff de postula.L.i.§.secūdo loco. Vñ circa id dicere quis posset hunc paragraphum vbi dicitur hęc omnia perdidit eis Calsurnia cōtrariari videtur ar.xlvi.supra li.i.tum & glose iam declarate, vbi habetur & exprimit causa quare mulieres procurare non possunt, ex eo, quia vinci testimonio non poterant. Rn. quod vnum non cōtradicit alteri. Articulus enim allegatus.xlvi.dicit quod mulieres necessario tutores habere debent in actionibus earum propter id, quia iudiciaria potestas testimonio eas vincere nō potest. Articulus vero presens dicit, quod nullius verba iudiciaIter loqui possunt, nec procurari propter demeritū Calsurnię, vnde & ꝓcurator in proposito etiam pro tutore accipi debet.

Vnicuiq; agere, testificari, & se defendere licet.&c. [f] Exceptis tamen infidelibus & hęreticis vt.C.de postulan.L.nemo, & extra de hęre.c.excōmunicamus.§.credentes. Exceptis etiam monachis, vt.xvi.q.i.placuit. Exclusis etiā clericis, vt extra ne cleri vel mona.c.sacerdotibus. Tum etiam exceptis illis de quibus habetur supra li.i.ar.lx.in glo.

Agere & se defendere.&c. Exceptis is nunc proximę expressis &.C.qui accu.pos.L.qui crimen.

Testificare.&c. exceptis illis qui infames sunt vt.ff.de his qui notantur infamia.L.i.nisi forte in certis casibus qui expressi habentur li.i.ar.viij.in glo. Vnde ex isto verbo quod in textu ponitur, vnicuiq; agere licet.&c. liquet q̄d nullus a ferendario natu reici pōt, vt Insti.de excepti.§.vlti. nisi forte iuris sui paciat detrimentum.

Si est excōmunicatus.&c. vt extra de hęreticis.c. excōmunicamus.§. credentes, & extra de excessibus prelatorum.c.inter dilectos & de iudi.c.intelleximus, & de excep.c.pia.lib.vi. hoc idem seruari etiam debet in iure secularI propter salutem animę, vt extra de sententi.excōmuni.c.decernimus li.vi.

[f] *Procurare seu in iudicio agere quibus de negatur uide.*

Articulus LXIIII

Mvlieres & uirgines uio lenter oppresse [a] cū uiolentiarum clamore coram iudicio agere debēt propter manuale factū & uim seu necessitatem quam declarare eas oportet. Qui etiam in furto aut spolio comprehensos iudicio præsentēt cum clamore uiolentiarum eos agere oportet propter manuale factum quod producitur cum hominibus præsentatis. [b] Præterea qui occisos iudicio præsentant uel iniuriam eis illatam prosequi intendūt cum clamore uiolentiarum id agere debent propter manuale factū quod manifestum & clarum appareat. Spoliatus si scit ubi res eius ablate peruenerint, & si iudicē ad prosequendum eas aduocare uoluerit, cum clamore uiolentiarum hoc facere debet & conqueri propter manuale factum quod ibidem ostendere uelit. Vbi manuale factum nō est sine clamore uiolentiarum agēdū est, alias actio agēti est dānosa. [c]

[a] *Concordat Iur. Mu. ar. xxxvij.*

[b] *Vide supra li. i. ar. lxx. & Iur. Mu. ar. xxxvi.*

[c] *Concordat Iur. Mu. ar. xxxviij.*

Glosa.

Mulieres & virgines.&c. Vnde etiā dicit lex imperialis. Sciant cuncti accusatores eam rē se deferre debere in publicam notionē, quę munita sit testibus idoneis, vel instructa apertissimis documētis vel iudicijs ad probationem indubitatis & luce clarioribus expedita, vt in.L.vlti.C.de probatio.

Qui etiam occisos iudicio presentant. &c. Et omnis particeps homicidij debet pro homicidio condemnari, siue sit particeps delicti ex consensu, consilio, facto, seu opere, vt ff. de minori.L.aut xiliū.§.in delictis, & de homi.c.sicut dignum.

Glosa.

In textu quatuor ponuntur quę iudicialiter cum clamore violentiarum conqueri oportet. Primum est raptus virginū quod & grauissimum est, vt.C. de raptu.virgi.vel vidu. L.raptores. Vnde grauitas huius delicti in iure ex tribus consideratur. [d] Primo quia noxa huiusmodi necessario querelatur a patribus, quod si parentes querelari omiserint, vel factum occultauerint, in exiliū transmittuntur, vt.C.eo.ti.L.i. Secūdo quia mulierē per vim rapiens vitā demeretur & bona, nec eam posthac in matrimoniū superducere poterit, vt supra li.i.ar.xxxvij.& in auten. de rapti, mulie. quę rap. nubet.§.i.coll.ix. Vnde & siquidem in contrarium alique militant leges tamen interpretationē huius vide supra li.i.ar.xxxvij.in glo. Tertio quod iudices raptores huiusmodi inuestigare tenentur & iudicare sine querela omnesq; complices similes ius paciuntur, vt.C.eo.ti.L.i.& in auten. de manda.princi. coll.iij.& infra li.iij.ar.i.

Propter manuale factum quod declarare eos oportet.&c. Declaratio autē hui usmodi fieri debet cum testibus & cum clamore, vt.C. de Eden. L.q accusare, &.C.de rap.virgi.L i.cuis aliqui in eo casu aliter senciant.

Qui etiam in furto aut spolio deprehensos. &c. Istud est secundū quod cum clamore violentiarum querelari oportet, & hoc ex eo qa etiam est actio criminalis. Vnde vt sic furto accusatus damnum seu incommodū sustinet in tribus. [e] Primo quia accusatus si desuper cōcordiam inierit efficitur infamis, vt supra li.i.arti.xxxvij.&.xxxviij.&.C.ex qui. cau. ali.infa.irro.L.non damnatos. Secundo qa tales si secundario accusantur ad iura legaliū hominum venire non possunt, nec sententias eis reprobare admittitur, vt supra li.i.ar. xxxix.&.li.ij.ar.xij. in fi.&.C.quorū appella.non recipi.L.obseruare. Tertio quod bona vt sic ex furto vel spolio lucrata possideri vel prescribi nullo modo possunt, vt supra, eo.li.ar.xxxvi.& Insti.de vsucapio.§. furtiue &.§.quod autem.

Pręterea qui occisos.&c. hic tertium tāgitur quod cum clamore agere oportet. Vnde ex homicidio etiam tria incōmoda veniunt. [f] Primum quia is qui interficit verigeldū soluere tenetur etiam si sine culpa id eueniat, vt supra lib.i.ar.xiij, & Insti.ad le. Aquili.§.illud. Secundo qui homicidam fouet domici liumue sibi prestat eandem pœnam sufferre tenetur, vt supra eo.li.ar.xiij.& C.de his qui latro.& alijs crimi.reos ocul.L.i.&.ij. [g] Tertio si occidere proponunt aliquem, & vulnerant duntaxat, dato quod non interficiant si detinentur tanq̄ homicide iudicantur, vt.ff. ad le.Corne.de sicarijs.L.i.&.C. eo.ti.L.his qui, & supra li.i.ar.xliij.

Spoliatus si scit vbi res eius ablate.&c. Et id est quartum quod cum clamore etiā querulare vnus tenetur. [h] Vnde cōtra raptores etiam pena statuitur triplex. Primo quia ex debito & necessitate insequi debent vt hic & supra li.i.ar.liij.& infra li.ij.ar.penul.& vlt. In auten. de manda. princi.§. quod si, coll. iij. Secūdo quod sub illo iudice vbi excesserint respondere tenentur & sententiā tollerare cuiuscūq; iurisditiōis fuerint, vt.C. vbi de crimi.agi.opor.L.i.& in auten. vt om.obedi.iudi.§.arripiat.col.v.& infra eo.li.ar.lxxi.& supra li.i.ar.lix. Tertio quod in facto vel fuga interfici possunt, vt infra eo.li.ar.lxix.&.C. quan.li.vni, sine iudi.se vindi.L.vlti.

[e] *Furto accusatus dānum sustinet in tribus Concordat Iur. Mu. ar.xxxvi. glo.*

[f] *Ex homiadio tria incommoda eueniunt*

[g] *Ocidere proponēs aliquem & interim non nisi uulneret eundem ut homiada iudicatur.*

[h] *Raptorum pœna triplex. Cōcordat Iur. Mu.ar.xxxviij.glo.*

Vbi manuale factum non est.&c. [i] vnde manuale factum est vel dicitur factum quod ita est cuidens acsi manu attigi vel palpari possit, vt.C. de proba.L.sciāt, & supra eo.li.ar. xxxv. [k] Vnde circa id sciendum vbi clamor excitatur iudiciarius, factum debet esse cuidens & ad huiusmodi querelam sufficiens. Subsequi etiam oportet membri amissio vel mortis pena.

Vnde dato si vnus baculatus sit cum clamo rec; queruletur factumq; euidens sit, pena nō subsequitur corporis, emendam tamē de iure soluere tenetur, vt supra li.i.ar.lxviij.& infra li.iij.ar.xxxvij.

Alias actio agenti est damnosa.&c. Queritur quod damnum sufferre cogitur hisce. Quādoquidem supra li.i.ar.lxij. dictū est, quod ille qui alicui actionē intentat & si ab ea propellatur damnum pro eo nullum sentit, hoc idem etiam habetur li.ij.ar.viij.& ita vnum contrariari videtur altero, Rn. quod vnū non contradicit alteri. In locis enim allegatis loquitur, quod sine damno manet nisi duellaria verba interposita sint, hoc est nisi cū clamore & criminaliter eū accuset, vt.C.de calumnia.L.mater &.L. qui non, &.L. calumnię, &.ff.de penis.L.absentem.

Actio agenti est damnosa, per damnum in ꝓposito intelligi debet [l] quod ipse solus pena illam tollerare cogitur si illum nō conuincer, vt supra li.i.ar.lxix.

[i] *Manuale factū q.i. Ad hanc materiam uide supra li.i.ar.lxvi. li.ij.ar.xxxv. Iur.Mu. ar.Cxv.*

[k] *Clamor iudiciarius cū exatari debet quę requirantur.*

[l] *Hic est locus pene talionis.*

Articulus. LXV

Dver infra annos discretionis [a] non potest in tantū delinquere qd̄ in uita puniatur. Occidatur uero aut mutiletur quis a puero, [b] tutor illud ex substantia pueri secundum uerigeldi modum resarcire tenetur, quod & de dānis aliis a pueris illatis est intelligendum si iure comprobata fuerint. Interficiat autē quis puerum, plenum pro eo dare debet uerigeldum. [c] Corrigat uero quis puerum dummodo hoc pro delicto eius se feciſſe suo iuramento affirmauerit nihil pro eo sustinebit.

[a] *Iur.Mu.ar. xxxviij. glo.*

[b] *Vide infra li.iij. ar. iij.Iur.Mu.ar.xxxvij.*

[c] *Textus antiqui ita legunt, qui puerū per crimes traxerit uirgis castigauerit dummodo propter delictum & excessum eius id feciſſe iuramento confirmauerit nihil prō eo sustinebit.*

Glosa.

Nullus puer infra annos.&c.vt in.L.i.C.de falsa moneta,& in.c.referente de deli.pue.& in concor.ibi allega. Paret autem hic quod puer pro delicto tēporaliter punitur, quod quidam etiam procedere dicunt secundū le. si sit proximius pubertati. Si autem esset proximius infantie in nullo teneret.ff.ad le. Aqui.L.sed & si.§.iniuriam,&.ff.ne vis fi.ei. qui in possess.mis.est.L.i.§.hoc edicto,& de doli. excepci. L.apud Celsum,& de reg.iur.L. pupillus.Et dicunt quidā quod si delinquat minor ex culpa seu negligentia,non ex proposito mero iure obligatur,sed restitutionē petere potest,siue ciuiliter,siue criminaliter cōueniatur.C.si aduer.delict.L.i. Si vero ex certa scientia delinquit & ciuiliter cōueniatur, tenetur quatenus interest illius contra quem delinquit.Et si vltra tenetur petere potest in in hoc restitutionē.ff.de minori.L.si ex causa.§.si in cōmissum. Si vero conueniatur criminaliter,tunc precipitur ei,vt hic &.C.de fal.mone.L.i.ad finem quoad penam mortis,sed tamen alias temporaliter punitur vt hic vides,& si nō habet in bonis vnde satisfaciat,tunc potest cum loris & virgis castigari.ff.ad vellei.se.con.L.ij.& pparētes leuiter.Per iudicem vero seuere secundū atrocitatem feriri.C.de emen.propin.L.vna.

Glosa.

Puer infra annos.&c.dixerat siquidem superius de querelis cum clamore instituendis & que pene easdem sequantur. Articulus presens excipit nōnullos qui ex facto suo penā mortis non demerentur vt sunt pueri & furiosi de quo etiā vide infra li.iij.ar.iij. d Vnde & exinde liquet differentia inter violentiā & damnum. Violentiam etenim nullus cōmittere potest sine volūtate.Exquo itaq; pueri de quibus articulus presens,sed & furiosi de quibus infra li.iij.ar.iij.arbitrium voluntarium non habent,vt.ff.de reg.iur.L.furiosi,quare violentiam facere non possunt,vt.ff de iurijs. L.illud,& ita nec vitam demeretur,vt.ff.de reg.iur.L.fere &.C.si aduersus delictum.L.i..Damnum vero fieri potest sine voluntate quare damna per pueros vel furiosos illata refarciri oportet iuxta determinatum verigeldū siue sit nobilis siue plebeius,siue spurius is cui damnū huiusmodi illatū sit, vt infra li.iij.ar.xlv. Ad hanc materiam etiam vide infra li.iij.ar.iij.&.C.si aduersus delictum.L.in criminibus.

d. Differentia inter violentiam & damnū

Illud ex substantia pueri,&c. Tutor enim de suo respondere non tenetur super excessu pupilli exquo absq; eius culpa factum sit,vt supra li.i.ar.xi.&.xxiij.C. de administratione tutorum.L.frustra,&.C.de pericu.tuto,L.tutoribus.

Occidatur vero quis a puero.&c. Intellige de pueris minorennibus,secus si sint doli capaces,quia illi vitam demerentur,vt.ff. de reg.iur.L.pupillū. Sicut si tredecim vel quatuordecim annorum sint,vt.ff.de fur.L.impuberem,&.ff.ad le. Aquili.L.itaq;, &.L. sed & si.

Corrigat vero quis puerum.&c.de his vide C.de emēdatione propinquorum.L.in corrigendis,&.ff.de iniurijs.L.item apud Labeonem.§.addicitur.

Suo iuramento affirmauerit.&c.vt.ff.de iurijs,L.lex cornelia.§.hac lege.

Articulus LXVI.

NVnc considerate antiquam pacem quam in terra Saxoniæ Imperialis Maiestas ex cōsensu religiosorum nobilium, procerum,uasallorum,proborumq; hominū in ea cōmorantiū cōfirmauit. Omnibus in perpetuū tēporibus. Clerici & religiosi,mulieres,uirgines & Iudæi in corpore & rebus. Necnon Ecclesiæ cimiteria,& quæ libet uilla intra sepes suas aut foueas. Aratra cū molendinis & Regia uia tam in aquis q̄ in campestribus & omnes in his existētes secura pace fruent. Omnes etiā dies feriales seu celebres ac ligati ad pacem omnibus hominibus sunt constituti & cum hoc in qualibet hebdomada quatuor dies uidelicet quita & sexta feria. Sabbatum & dies dominicus. Quinta feria ꝓpter olei & crismatis consecrationem cū quo Christiani in baptismo consignantur. Ipso etiam die cenauit dominus cū discipulis ubi corpus suū nobis in cibum tradidit a quo & lex incepit nostra. Etiam propter uenerabilē in hac die domini Ascensionem in qua serrata uia nobis fuit reserata

a. Alij reuera legunt reconciliati deo sunt.

merito tranquillam teneamus. Sexta feria deus hominem formauit & moriēdo eum redemit. Sabbato dominus requieuit,post cœli terræq; formationem & in sepulchro post amare suæ mortis passionem,& tunc etiam clerici ordinantur qui Magistri Ecclesiæ sanctæ deputantur. Dominica die homines deo reconciliabantur & sicut iste dies omnium dierum fuit primus domiusq; in eo a mortuis surrexit,sic & omnium erit ultimus,qa in eo erit resurrectio omnium,ac in eo unusquisq; accipiet præmiū meritorū,& ideo prædicti dies a Christianis custodiuntur & cū uere pacis consignatione honorantur. Exceptis tamē his qui in manuali uiolentiæ facto deprehenduntur, uel qui pro eorum reatu a Rege uel ab alio iudice proscribuntur eodemq; iudicio fuerint deprehensi.

Glosa.

Omnibus.&c. vide in.c.i.&.ij. de treuga.& pa.quæ iura cū isto articulo in multis cōcordant,& plenius per Host.in sum.de treu.& pa.per to.ibi vide.

Et quelibet villa.&c.vnde etiam dicit lex imperialis. Agricultores & circa rem rusticam occupati,dum villis insident,dum agros colunt,securi sint quacunq; parte terrarum,ita vt nullus inueniatur tam audax qui personas bona & agrorum instrumenta,aut si qd aliud sit quod ad operam rusticalem pertinet inuadere,capere,aut violēter auferre presumat.Si quis autem statutū huiusmodi ausu temerario violare presumpserit,in quadruplum ablata restituat,& infamię notam ipso iure incurrat,i nperiali animaduersiōe nihilo minus puniēdus,vt in constitu.Frederici de statutis & consuetudinibus cōtra libertatem Ecclesię ꝯdictis in fine.

Glosa.

Articulum presentem pauci admodū intelligūt.Pro intellectu itaq; illius sciendū quod hic in textu de multiplici tractat pace.Et in primis pacem antiquam nominat,fuitq; pax illa quę in terra Saxonię initium habuit,cū ex paganismo ad fidē Christianam conuersi sunt,& eorum prauis cōsuetudinibus renūtiarunt,& hęc pax spiritualis fuit inter deū & Saxones ipsos.In hacq; fidei pace cepit cōsuetudo bonorum operum,cuius initiū fuit Imperialis Maiestas,consuetudines huiusmodi confirmando & hoc bisariā.Saluberrimis videlicet documentis cum introductione cōsuetudinis bonę, reiectioneq; consuetudinis praue,vt supra in prologo lib.i.& ar. xviij. Alia confirmatio fuit per pene superappositionem contra illos qui fidem Christianā seruare nollent,vel secundum eam viuere recusarent, vt supra li.i.ar.ij.li.ij.ar.xvij. infra li.iij.ar.Iv C.de apostо.per totum, & in autē. de priuile.dotis.§ i.coll.viij. Idq; statutū fuit pro consolatione bonorū qui in acceptanda fide superbiam in humilitatem transmutarunt Saxones siquidem antehac domini erant superbię,facti tandem sunt serui humilitatis in Christo. Secundo tangitur hic pax quę statuta est certis personis propter eorum dignitatem,eandemq; habere debēt,Clerici & spirituales propter eorum orationes quibus totus mundus fruitur,vt in auten.quomo.oportet.Episco.§.i.coll.i. Vel pacem habere debent de bona consuetudine qui antehac pace carebant ex cōsuetudine praua,hunc ei am prestitum honorem & pacem habere debent omnes mulieres & virgines ne eis qcquam inferatur iniurię vt Insti.de iniurijs.L. sed est,&.L.attentari,&.L.si quis.

Et Iudei.&c. Quia exquoquidem omnipotens deus pacienter nostram prestolatur conuersionem,ita & nos pacifice tollerare vt aliquādo cōuertantur eos debem⁹. Ad obsequium enim & fidē Christi nullus cogi debet, vt.xlv.dis.c.q sincera &.C.de Iudeis p totū. Hanc prerogatiuam etiā habere debent. Ecclesię & Cimiteria ita quod null⁹ ex illis violēter accipiat,nisi in certis casib⁹ quos annotatos vide supra eo.li.ar.x.&.xij.&.C.de his q̄ ad Eccle.cōfu.L.fideli,&.L. dennūciam⁹.

¶Et quelibet villa intra sepes & foueas.&c. Quidam dicunt quod ex isto passu sequi debeat cōmunis cuiuslibet domus pax,quam vnusquisq; in domo,curia,intra suos parietes seu quatuor angulos domus vel curie habere debet. Alij vero dicūt quod pax huiusmodi non nisi in iudicio quando pax vni decernitur intelligi debeat,vt infra li.iij.ar.xx. R. tamen secundum variorem intellectū,q̄d exquoquidem pax ista ortum habet ab illa antiqua pace prout text⁹ habet,quare & deriuari pōt q̄d vnusquisq; in domo sua pace ista frui debeat ,quinimmo & conductor domus vtitur isto priuilegio pacis infra parietes domus conducte. Sed & quilibet necessariam defensam in domo facere potest vt infra li. iij.ar.lxxviij.

Omnes etiam dies feriales.&c.Et hęc omnia habentur ex cōstitutionibus Imperatorum. Intelligeq; eum paragraphū,non quod dū-

Glosa.

taxat in his diebus pax esse debeat, nam omni tempore & omni die seruanda est. Sed qa maxime & potissimū in his diebus pax obseruatur, & signanter quia abstinetur tempore illo a querela nullumq; iudicium exerceꝫ, vt supra eo. lib. ar. x. & ar. xij. C. de ferijs. L. omnes. L. quadraginta, &. L. vlti.

b. *Istud uenit ex cōsuetudine, apud nos enim ut communiter ferijs sextis iudiū hannitū celebratur.*

Et cū hoc in quālibet hebdomada b quatuor dies. &c. & hoc intellige quia in illis diebus nullum legittimū iudicium exerceri debet. Feria quinta propter id, quia lex nostra eo die vt textus habet cepit, vt extra de treu. & pa. c. i. & de consc. dis. ij. c. nec Moises. Eodem etiam die instituit sacramentū corporis sui nobis hic in terris celoſq; ascendit, Feria sexta saluator noster morti iudicatus est. Sabbato quia dñs die illa requieuit. Domini ca vero die homines deo reconciliabant. Instare tamen contra id vnus possit, textū paragraphi istius esse male positum, homines em reconciliati sunt feria sexta per mortē Christi mors enim Christi, salus est eterna. Reliqua aliquorum sententiā, in die nouissimo per filium dei qui est salus hominū, primo deus reconciliabitur totaliter. Cum vero dicitur in textu reconciliabantur, hic verbum pretēritū pro futuro ponitur, quod & in sacra scriptura sepius euenit, vt apud Esaiam. Puer natus est nobis, cum tamen adhuc nasci debuit. Sensus ergo articuli erit quod reconciliabimur deo dñico die, c hoc est in extremo iudicio qui die dominico eueniet, ita quod post hac domin⁹ deus nobis non indignabitur, quare diem illum celebrem habere debemus vt hic &. C. de ferijs. L. omnes, & de consecra. dis. iij. c. pronunciandum.

c. *Declaratio textus articuli, tū & glose istius super solennisatione diei dominice intrincata est. Tu tamen uide ad hanc materiam legem nobilissimā supra arca ar. x. co. li. annotatā*

Exceptis qui in manuali facto deprehendūtur. &c. vt supra li. ij. ar. x. & in auten. de māda. princi. coll. iij. C. de ferijs. L. prouintiarū.

a. *Nota quod pax in iudicio fracta corpore punitur, uerbo pecunia exsoluitur seu. c. lxix.*

Pro violētia seu pace fracta citat⁹. &c. a Abūdanter superioribus declarauerat de damno & incōmoditatibus quas sustinere coguntur qui iudicio contumaces sunt, presens constitutio datur de his qui q̄ris iudicio compare ant, cōtumaces tamen seipsos reddūt. b Vnde pro intellectu istius nota quod reus quādoq; cōparendo fit contumax. Primo vt cū quis presens sit & comparet respondere tamē non vult, vel causam nō allegat quur respōdere non debeat, iste sentētiatur victus ex cōtumatia. Qui enim tacet consentire videtur, vt infra li. iij. ar. xxxix. ff. de reg. Iur. L. qui tacet, extra de prsumci. c. non ne, & detesti. c. cum clamor. Secundo qui licet iudicio sint presentes proterue tamen a iudicio recedunt vel aufugiunt, isti propter fugam sententiātur, vt supra eo. li. ar. xxxv. &. xlv. C. de iudi. L. properandū. §. cum autem, &. ff. de prēto. stipula. L. i. &. ij. Tertio qui manu armata ad iudicium veniūt eo animo quod ius pro voto habere vellent si secundū voluntatem eorū non succedat vt cum manu armata exinde eis abire liceret, & de istis textus presens habet, & qui sic armatus ad iudicium venit, mulctam prestabit, & actor querulari nō tenetur, nec iudex istum audire debet. Quod si incipit guerram vt pacis violator iudicat, vt. ff. de vi. publi. L. in eadē. &. L. qui dolo. &. ff. de vi. priua. L. legis Iulie, & istud etiam intelligi debet de his qui extra iudiciū populum pro seditione congregant, vt. C. de sedici. L. ij. &. iij. &. ff. ad le. Iul. Maiest. L. proximum, & Insti. de publi. iudi. §. item lex.

b. *Reus quandoq; cōparēdo fit contumax*

Articulus. LXVII

PRo violentia seu pace fracta ad præsentandū se iuri citatus. Ipse non plures nisi triginta secum ad iudiciū ducere potest, & hi nulla arma secū deferant præter gladios.

Glosa

Pro violentia seu pace fracta. &c. vel qui alium accusat cū equa debet esse actoris & rei conditio vt in. c. i. de mutu. peti. Et nō debet actori licere quod reo non permittitur, vt. ff de reg. iuris. L. non debet, & eo. ti. c. non licet. lib. vi.

Articulus. LXVIII.

SI æquitantis seu uiatoris equus fuerit fessus eidē liceat fata seu annonam iuxta uiam positam seu situatam succidere, & spicas ad pabulandum equo ponere, dummodo ea scindendo unum pedem in uia cōtineat & ea post equi aut equorum pastum nullibi ferat ad sui profectum.

Glosa.

Si equitantis equus. &c. De iure enim in necessitate bene licet agros alienos ingredi, & spicas manducare, & conterere, vt in. c. discipulos de consc. dis. v. Alias enim de iure humano transire per agrum alienum nō licet

vt in. c. omnes. i. dis. vbi in casibus ibi nota, in vlti. glo.

Et ad istum articulum dicit etiam lex. Quicunq; per terram transiens equum suum pabulare voluerit, quantum propinquius secūdum viam stans in loco amplecti poterit ad refectionem & reparationem equi sui, impune ipsi equo porrigat, licitū etiam sit vt herba & viridi silua sine vastatione quilibet vtatur pro suo cōmodo & vsu necessario vt in vsu, feu, titu. de pa. tenen. §. quicunq.

Glosa.

a. *Non omnis qui rē contrectat alienam furto accusari potest*

Ex textu articuli presentis habetur a quod non omnes illi fures nuncupantur, qui cōtrectant res alienas propter cōmodum suū, b Ad id enim quod furtum dicatur tria concurrunt. Contrectatio, vtilitas exinde proueniens, & propositum furādi. In viatore itaq; prout textus habet licet duo sint, tertiū tamen deficit quia non animo furandi id facit, & ita nullum furtum exinde cōmittitur, vt. ff. de fur. L. i. & Insti. de obliga. quę ex delicto nascun. §. ij. &. Insti. dere. diuisi. §. gallinarū.

b. *Ad id quod furtū dicatur tria concurrere sunt.*

Articulus LXIX

CCidens aut uulnerās pacis suæ uiolatorem pro eo nihil demeretur, si metseptimus hoc in fuga, aut in actu uiolentiæ accidisse ualeat comprobare.

Glosa.

a. *Concordat Iur. Mu. fr. Cxij.*

Non demeretur. &c. vt in. L. i. C. quando licet vni. sine iudi. se vindi. a Quod igitur legittime factum est, penam nō meretur, vt. C de adulter. L. Gracchus. Nulli enim licet interficere quenquā, nisi habeat gladij potestatem vt est iudex. Nam iste interficiens malos in hoc minister dei est, de sen. excom. perpendimus in glo. vlti. Nisi tūc sint notorij depopulatores agrorum vel latrones in publicis stratis quos quilibet occidere potest, vel vbi defendendo quis aliquem occidat, vt notatur. xxiij. q. v. in summa. Iste enim qui aggressorem vel aliū in duello discriminis constitutum occiderit, nullam calumniam ob id factum metuere debet vt. C. ad leg. Corne. de sicca. L. ij. Et quod quis ob tutelam sui corporis fecerit, iure fecisse existimatur, vt. ff. de iusti. & iur. L. vt vim. Et licite quis occiditur cum ex parte resistentis bellum est licitū. C. de his qui ad Eccle. confu. L. iij. & bonus est dolus quem quis machinatur in hostes. ff. de dolo. L. i. §. non fuit autē. Ex parte vero infferentis, bellum regulariter est iniustum, cum nefas sit hominē homini insidiari. ff. de iusti. & iur. L. vt vim.

Aut vulnerat. &c. vt in. L. i. C. quando licet vni, sine iudi. se vindi. ibi enim dicitur quod melius est occurrere in tempore, q̄p post exitum vindicare.

Glosa.

Articulus presens concordat cum precedenti, ibi enim posuit exceptionē quod non omnis qui contrectat rem alienā furtum facit b sic non omnis qui aliū interficit, reus homicidij efficitur, & hoc si in defensa id faciat, vt supra eo. li. ar. xiij. & infra li. iij. ar. lxxxiij. infi. C. quando li. vni. sine iudi. defen. L. i. &. ij. & Insti. ad le. Aqui. §. iniuria, &. ff. de vi. pub L. vlti.

b. *Non omnis qui interfiat aliquem reus homicidij efficitur.*

Si metseptim⁹. &c. Intellige si occisum nullus desēdere duellariter velit, alias secus succederet si agnatus illum defendere proponat, vt supra li. i. ar. lxiij. &. C. de proba. L. vlti.

Articulus LXX

POssessio a nullo alienetur, uel ex bonis quæ possidet nullus expellat a nisi possessio foret iure ab eo acqsita. Pacis uiolator debet puniri secundum quod supra dictum est.

a. *Concordat supra li. i. ar. lxx. & li. ij. ar. xxiij. & li. iij. ar. lxxxij. Iur. Mu. ar. xxix. ar. Cxxxix. & cxl.*

Glosa.

Possessio a nullo alienetur. &c. Concordat supra eo. li. ar. xxiij. & infra li. iij. ar. lxxxij. Immo quilibet est tuendus in sua possessiōe, extra de insti. c. cum venissent, & in li. feud. c. i. & per totum. ff. ne vis. fi. ei. qui in possessionem. L. i. §. i.

Glosa.

Articulus presens facit tertiamexceptionem de illis qui bona aliorum occupant & dicit, quod qui rem vel bona in possessiōe habeat violenter expelli ex possessione nō debet nisi prius sibi iudicialiter possessio abiudicet, vt supra eo. li. ar. xxiij. C. de iudi. L. nulli, & C. de rei. vendi. L. ordinarij.

Pacis violator. &c. hoc pertinet ad accusatorem vel actorē, qui dato quod inueniat apud aliquem rem suam iure eandem vendicare debet, quia si violenter illud nancisci conat, in possessionēq; violentiam faciat, vt violā

tor pacis puniendus erit, vt supra eo.li. arti. xiij. Immo si suam etiam rem nō iuridice accipiat perdit illam, vt infra lib. iij. ar. xliij. in glo. Si vero accipiat aliquid quod ad alium pertinet putans rem esse suam duplum reddit, & hoc intelligē si veraciter putat rem suam fore, alias vt predo punietur, vt Insti. vi. bono rapto, §. vlti. C. vñ vi. L. si quis in tantam, & ff. vi. bono. rapto. L prętor ait.

Articulus. LXXI

IN iurata pace arma (exceptis gladijs) non nisi ad publicam expeditionem uel ad torneamenta sunt portanda. Quicunq; contra ædictū & aduersus ea fecerint, sicut illegales & banniti iudicentur Imperialem enim transgressi sunt sanctionem, Gladios etiam nō licet ferre in Castris, Ciuitatibus, aut uillis, oībus q in eis domicilia aut hospicia habent Arma licite ab his feruntur qui uiolentiæ sequuntur clamorem. Clamorem autem uiolentiæ omnes sequi tenētur qui annos discretionis habent & gladijs accingi possunt, nisi iusta necessitate fuerint præpediti exceptis clericis, mulieribus, sacristis, (ideſt, Ecclesiarū custodibus) & pastoribus. Si clamorem ante castrum aliquod insequuntur, ante illud per tres dies & noctes permanere debent, quisq; sub sua prouisione & expensis propijs. Quilibet in sua iurisditiōe sequi tenetur q̄diu actor insequitur. Si autem actor nō ualeat sequi uulneratus, sequantur uicini alij q̄diu uiolatorem conspiciunt. Si forsan uiolator in aliam se trāsferat iurisditionem, & eum sequentes comprehendere in campo queant anteq̄ gens illius territorij uenerit, ab eis licite reducatur. Si uero ad uillas, castra, aut ciuitates fugierit uiolator, renouato uiolētiarum clamore, & congregatis ad hoc sculteto & rusticis ac probis uiris qui protūc haberi possunt, ad iustum iudiciū reus postuletur ad quod præsentādus est si in manuali constiterit facto, & si sequentium persecutiō a suo iudicio per testimonium septē uirorum comprobetur, qui probēt quod istum in manuali facto insecuti sunt ex suo iudicio usq; illuc. Cautionemq; prosequeñ statuere debent, super uerigeldo hominis illius [b] si forsan iniuste contra illum iudicent, & sic reum reportantes faciant quod de iure fuerit faciendū.

a. *Et sic isto casu non tenetur ad pœnā talionis prout supra li. i. arti. lxix. cogebatur.*

b. *Textus uetustiores ita legū, si reum non iudicent legeuista, tandē uero á primo reum ducent & secundum quod ut fuerit eundem condemnabunt.*

Glosa.

In iurata pace, &c. Qualiter pax est iuranda, & de pena violationis, vide in vsibus feu. ti. de pace iura. fir. constitutione Frederici quę incipit hac ędictali, & supra eo. li. ar. xiij. & infra li. iij. ar. ix. cum similibus.

Sanctionem, &c. Sic etiam omnes incidunt in crimen lese Maiestatis qui delinquunt facta opponendo, & moliendo contra Principem vel contra vrbem Romanam vel eius populum, vel qui ad hostes profugit, vel ipsos qualitercunq; iuuat scz armis, vel pecunia, vel consilio, vel qui subiectas prouincias nititur rebelles facere, vel seditionem mouet in ciuitate, vel qd̄ Magistratus vel Princeps occidatur, vel qui arma sumit, vel occupat loca cōtra Rempublicam, & hoc crimen etiam perduellionis appellatur ideſt crimen hostile, vt. ff. de crimi. pduelli. L. i. ij. &. iij. & iiij. &. C. ad le. Iul. Maiest. per totum. Si vero cōmittitur crimen lese Maiestatis non cōtra Principem vel Rempublicā, non dicitur crimen perduellionis sed lese Maiestatis tantū, vt. ff. ad le. Iulia. Maiest. L. vlt. vide etiam infra li. iij. ar. lxxviij & de pena istorum vide etiam supra li. i. ar. xl. Secundum le. autem in crimine lese Maiestatis etiam filij delinquentis puniuntur, q̄uis enim non decapitentur, sunt tamen infames, nec alicui succedunt licet de bonis maternis falcidiam habeant, vt. C. ad le. Iulia. Maiest. L. quisquis. §. filij vero. Et accusatio inchoari pōt etiā post mortem. C. eo. L. vlt. Non etiam excusatur reus huius criminis siue perfecerit crimen, siue ad actum processerit, dando vel recipiendo sacramentum super crimine cōmittendo, vel aliquid simile faciendo, & debet gladio feriri & bona eius

omnia publicantur. Eadē enim seueritate volūtas huius criminis punitur qua & effectus vt. C. eo. L. penul. Si autem alias verbis & nō facto maledixerit principi, vel premissa cōmiserit contra alium dominum suum superiorem, tūc arbitrarie punitur, quę dic vt notat Hostien. in sum. de maledi. per totum. Et ad accusationem huius criminis quilibet admittitur, vt. ff. e. L. famosi, &. L. seq. &. C. eo. L. nullus, &. L. vlt.

Gladij etiam in castris, &c. vide. C. de gladi. pon. tollen. per totum. li. xi. & vt armorum vsus per totum, eo. li.

Ab eis licite reducatur, &c. vnde dicit lex cōmunis. Questiones eorum criminum quę legibus aut extra ordinem coercentur vbi cōmissa vel inchoata sunt vel vbi reperiuntur, qui rei esse perhibeantur criminis perfici debere satis notū est, vt in. L. i. C. vbi de crimi. agi. opor. An autē in criminibus fiat remissio de iure vel honestate notatur super verbo de more in Clemē. pastoralis de re. iudi. quę dic, vt ibi nota, & super ea per Ioan. de lig. & vide supra li. i. arti. lix. & infra li. iij. ar. xxv.

Glosa.

c. Iurata pax tria in se continet specialia.

Nota quod iurata pax tria in se specialia cōtinet. [c] Primo quod diebus feriatis & ligatis fieri potest, vt supra eo. li. ar. x. & item. xv. q. iij. c. nullus, &. xxij. q. i. c. omne. Secūdo qd̄ in pace huiusmodi gladij omnibus interdicti sunt qui gladios portare possunt vt textus habet, signanter in ciuitatibus qui & si non iurauerint super pace, tenere tamē ędictum eos oportet, vt in autē. de pace tenen. § i. coll. x. Tertio quod arma portare etiam nō debent. Exceptis tamen duplici genere hominibus, primi qui violentiam sequuntur, vt supra eo. li. ar. lxiiij. in fi. & li. i. ar. liij. Alij sunt qui in torneamentis militant vel exercitium militare habere solent, istis enim admissum est, vnde si casus alicui ibidem acciderit, ita quod mutilatus vel vulneratus sit iudiciū desuper non cedit, sibiq; ipsi imputabit qui loeū illum ingressus est, sit quisquis sit, vt Insti. ad le. Aquili. §. at ne, & in auten. de manda. princi. §. titulos. coll. iij.

Gladios etiam ferre nō licet, &c. vt. ff. de vi. publica. L. i.

Arma licite ab his feruntur, &c. Et hoc ex eo Violentia enim armis propulsanda est, vt infra lib. iij. ar. lxxviij. &. ff. de vi & vi arma in multis legibus.

Clamorem violentię omnes sequi tenentur. &c. Dixerat siquidē superius li. i. ar. liij. qd̄ qui non sequitur violētię clamorem mulctā prestare cogitur per articulum nunc presentem excipit quasdam personas qui id facere non tenētur, vt sunt clerici, istis etenim arma deferre prohibitum est, vt infra li. iij. ar. ij. & xxiij. q. viij. c. clerici. Et etiā mulierib[9] Vir eā defendere debet vxorem & non econtra, vt ff. de iurijs. L. quodsi, & Insti. eo. ti. §. patit. Excipit etiam ab insecutione violentię sacrilegas hoc est Ecclesiarum custodes. Isti siquidē arma deferre possunt in via, si iuri spirituali subiecti non sunt, vt. xxxij. dis. c. si quis, &. xx. q. iij. c. eos. & extra de cleri. cōiuga. c. Ioannes. Preterea eliberat a prosecutione violentię pastores. Officium etenim eorum est, gregem commissum custodire & non defensę insistere. Quare & ius cōductū eis seruari debet, vt Insti. de loca. & cōduc. §. cōductor. Per testimonium septem virorum, &c. vt. C de eden. L. qui. accusare.

Cautionemq; statuere debēt persequeñ. &c. Circa id nota si accusatus pro violentia iure non conuincitur verigeldo emendatur, ex eo quia contra eius vitam actio intentatur & ita iudex expetit ab eis fideiussores. Articulus tamen presens contrariari quodammodo videtur articulo. L. supra. li. i. Dictū enim ibidem est quod ille qui aliquem accusat criminaliter & non perducit, solus ipse conuincitur. Textus vero articuli presentis dicit, qd̄ verigeldo absoluitur.

Et sic faciant quod de iure fuerit faciendum hoc est secundum excessum pena sibi infligetur, vt supra eo. li. at. xiij. ff. de penis. L. respiciendum. C. de exhiben. re. L. vlti. & in autē. vt in medio litis. §. si vero. coll. viij.

Articulus. LXXII

[a] *Vide ad hanc materiam infra li. iij. ar. xxiij.*

RAcis uiolator [a] si super aliquod castrum se receperit, uel in quo contra iustitiam detinetur cum iudex per uiolentiæ clamorē ad hoc citetur, ipse in tanto sonitu uocis ut in castro audiri possit, reū ad rectum iudicium debet postulare & si iudicio nō præsentetur, tam castrum q̄ in eo habitantes proscribentur. [b] Sed si dominus castri sex nuntios iudicis cum actore ad quærendum rapta & raptorem castrū ascendere permiserit tunc castrum non est proscribendum. Accusetur autem castrum quod ab eo uel ad ipsum spolium sit illatum aut portatū, dominus suo iuramento [d] aut suus castrensis illud poterit excusare. Qui autem ipsemet de spolio est accusatus castrū anteq̄ seipsum ex-

[b] *Vide ad hanc materiam infra li. iij. ar. i. & ar. lxviij tur. Mar. xxxix.*

[d] *Alij legūt Burgen.*

cusauerit non poterit excusare. Si quis uelit castrum reum facere per duellum hoc a domino eius uel suo castren si contra sibi in generatione æqualem repugnetur. Alioquin ꝓscribetur castrum & ipsi castreñ rei iudicabuntur. Conqueratur si quis quod de alterius castro sit spoliatus per aliquem, dominus castri illum ut castrum excuset aut ut satisfaciat eundem producere debet, aut pro eo respõdere eum psonaliter oportebit. Agatur uero aduersus castrũ quod qs ex eo sit spoliatus, & si actor spoliatorem ignorabit, dominus castri post sex hebdomadas si pro eo incusetur castrum cum suo expurgabit sacramento, uel damnũ secundũ quod iuris fuerit sine emẽda resarcire debet, dummodo ipse operis & consilij sit immunis. Si inferentes damnum de aliquo castro exequitauerint & infra diem & noctem ad illud nõ reuertantur, spoliumq; ante castrum uel in castrum ad seruandum non dederint, extũc castrum immune ab hoc facto habeatur. Si uero exequitantes facto damno ad castrum reuertuntur, & spolium castro [c] aut suis defensionibus mancipetur, castrum iusto iudicio pro eo in facto iudicetur.

c. Textus uetustiores habẽt & spolium ad castrum inductum sit uel ante castrum seruatum iusto iudido castrum condemnetur.

Glosa.

Supra quodcunq; castrum. &c. dicit lex ad istum articulum. Si Iudex clamore populi aliquem violatorem ad castrum alicuius domini secutus fuerit, dominus idem cuius castrum esse cognoscitur, ad faciendum iustitiam illum producat. Quod si de sua diffisus fuerit innocentia & ante conspectum iudicis eum vocare formidauerit, si mansionem habet in castro, dominus eius mobilia sub iuramento iudici repsenter, & eum de cetero in domo sua tanq; proscriptum non recipiat. Si vero mansionem in castro non habuerit, dominus eius secure eũ adducere faciat, ac postmodum iudex cum populo eum tanq; pacis violatorem persequi non desistat, vt in vsi. feud. de pa. tenen. §. si iudex. Item in eisdem, vsi. feud. ti. de pa. iura fir. in consti. Frede. hac edictali. §. receptatoribus, ad nostram materiam sic cauetur Receptatoribus etiam malefactorum qui pacem violauerint in prędamentibus, nostram indignationem subituris, & eadem pena cum violatoribus feriendis. Prẽterea bona eius publicentur & dom⁹ eius destruatur. Qui pacem iurare & tenere noluerit beneficio & lege pacis nõ fruatur. ¶ Pro materia vide in. C. de his qui latrõ. vel ali. crimi. re. occul. L. i. & per totum, & ff de receptatoribus per totum, facit enim qui fieri facit. ff. de his qui notan. infa. L. furti, & quod quisq; iuris. L. i. & vide qd notetur de faciente & consenciente in. c. i. de offi. deleg. & de homici. c. sicut dignũ, & plenius statim infra eo. ar. in glos. Omnis autem receptator obligatur. ff. de recep. L. iij. ff. de fur. L. q vas. § qui furem, &. ff. de incen. rui. naufra. L. quo naufragium. §. non tantum, &. C. de fur. L. ff. Et pro hoc etiam vide moder. in. c. pro hũani de homici. li. vi. Est enim pessimum genus receptatorum sine quibus diu latro esse & latitare non possit, & perinde ideo vt latrones debeant puniri, vt. ff. de receptatoribus. L. i. & de offi. presi. L. cõgruit. Et idẽ est si eos nõ receperint, sed cum eos possent apprehendere accepta pecunia vel parte surreptorũ eos dimiserint cum in pari causa videantur cum eis vt in alle. L. i. in fi. Et iure Lombardo si postq; deprehendãt eos dimiserint, omne dãnũ pro quo fuerint deprehensi tenentur emẽdare, vt in Lombar. de furtis. L. si quis. Quos enim par facinus coinquinat & equat vtroscq; similis pena cõsequitur. C. de epis. & cle. L. si quenq; in fi. Nisi tunc forte ille quem recepit sit eius affinis vel cognatus quia non est par eius delictum in istius qui nihil ad se pertinentibus malefactores receperit, vt. ff. de recep. L. i. Iure autẽ lombar. hoc non inspicit etiam si latro sit receptantis pater, frater, vel alius propinquus, vt in lombar. de furtis. L. quicunq;.

¶ Violator se receperit. &c. Concordat supra ar. proximo, & infra li. iij. ar. ix.

Non iure excusabit. &c. Cõcordat supra eo. li. ar. xvi. §. ij. & quod ibi nota.

Agatur vero aduersus. &c. Nec enim seruus excusatur qui in atrocioribus domino obediuit. ff. de iniur. L. sed si vnius. §. si iussu dñi. Sicut nec subditus quicunq; in hoc excusat. ij. q. vij. admonendi. &. xi. q. iij. quid ergo & c. qui resistit, &. xxiij. q. i. quid culpatur in fi. Et consilij. &c. Nihil enim differt vtrũ malũ facias, an domini causa malum prestes. ff. ad le. Aquil. L. qui occiderit. §. penul. ff. ad le. Corne. de sicca. L. nihil interest, de consecra. dis. ij. si quis per ebrietatem. Auxilium autẽ presumitur quis dedisse, eo quod stat armat⁹ cum malefactoribus vt notat Inno. in. c. cõtinentia de clerico, percusso.

Glosa

¶ Violatorem in arce fouens cõsequitur pœna triplex.

Articulus presens disponit quid iuris sit, & quę pena sequatur illum qui pacis violatorẽ in arce occultauerit. ¶ Vnde nota quod illum qui pacis violatorem in arce fouet sequitur pena triplex. Primo quod dominus castri vitam amittit, & castrum illud destruitur, qui enim vt sic maleficos fouet & occultat reus facti efficitur, vt. C. de his qui latro & aliis crimi. re. occul. L. eos, &. L. si qui. Secundo quod omnes pacis inhabitatores conscij facti efficiuntur ex eo, quia malefactum illud pro rato habet, vt. ff. de vi. & vi. arma. L. i. §. deicitur, & extra de reg. iur. c. ratihabitionẽ, li. vi. Tertio quia vt sic destructum castrũ reedificari non debet sine licentia iudicis, vt in fra li. iij. ar. lxvi.

Sed si dominus castri sexnuntios iudicis, &ẽ hic ponitur documentum quo pacto castrũ excusari debet a manuali facto, excusaturq; per id cum dominus castri malefactorẽ quę rere permittit, alias pro huiusmodi facto minime iurare poterit, vt supra li. i. ar. xiij. xv, &. lvi. & supra eo. li. ar. xxxv. & ar. lxiij. C. de eden. L. qui accusare, &. C. de proba. L. frustra.

Accusetur autem castrũ quod ad ipsum spolium sit illatum. &c. cum iuramento itaq; vt textus habet declarabit innocentiam castri, & hoc fieri potest, vt supra lib. i. arti. vij. & C. de iure iurã. L. actori, &. ff. de dolo. L. qd si deferente.

Si inferentes damnum de aliquo castro exequitauerint. &cẽ. dixerat si quidẽ superius vbi castrum propter excessum destruitur. Paragraphus iste loquitur, vbi castrum sine damno manet dato quod equitantes de ipso damnum fecerint, fieri enim potest quod aliquis in castro existens & exinde equitando contra voluntatem domini arcis damnum faciat, non propter hoc dominus vel castrum damnum sufferre debet. Sed si post factum malefactor in arcem acceptatur, dominus arcis reus efficitur, vt. C. de his qui latro, & aliis crimi. reos occul. L. i. &. ij

g. Reus facti efficitur unus quatuor modis Concordat Iure Mu. ar. xli. glo.

Circa id sciendum quod reus facti vnus efficitur quatuor modis. ¶ Primo si solus fecerit. Secundo si cõsilio affuit. Tertio si ex mandato eius illud factum sit. Quarto qui malefactores fouet, vel spoliũ acceptat, vt supra, eo. li. ar. xiij. Insti. de obliga. quæ ex delict. ra secun. §. manifestus, &. §. interdum. ff. de vi. & vi. arma. L. i. §. deijcit. C. ad le. Iul. de vi. pub li. & priua. L. seruos. C. de raptu. virginum, & viduarũ. L. i. §. fin autem, &. xi. q. ij. c. conspirationum, & in auten. vt lice. ma. & auie. § quia vero, &. §. si autem. coll. viij.

Notandum prẽterea quod in maleficijs faciẽdis non potest contrahi societas, & ideo inter eos non datur iudicium communi diuidundo, nec actio pro socio, nec potest vn⁹ de altero in iudicio cõqueri si non seruat promissum, vt notatur. xxij. q. iij. si ad peccatum. In rebus enim inhonestis non contrahitur societas. ff. fami. hercis. L. cętere. §. vlti. &. ff. pro socio. L. nec prętermittendum.

Libri Secundi Finis.

Articulus. I

a. Ad hanc materiam uide supra li.ij.ar.ult. infra li. iij.ar.lxviij. Iur.Mu.ar.xxxvij.clarus uero ar. xxxix.

EDificia prædiorum seu uillarū [a] propter nullā aliam iniuriam succidi seu ad terrā prosterni debēt, nisi in ipsis fuerint uirgines aut mulieres uiolēter oppresse, aut post factū introducte. Tunc enim domus ille per ius condemnantur si non ut iuris est excusentur. Postq̄ condēnata iam fuerint ædificia huiusmodi si reus post modum absoluitur ab actione, destructa iam ædificia non exoluentur, quia ea a reatu non excusauit cum iure fuerant excusanda. [b] Omne animal quod tēpore uiolentiæ illic affuit, per sentēdecoletur. Omnes huius claboris uiolētiæ insecutores, si malefactorem quoquomodo comprehēderint licet uictus nō fuerit nō delinquunt, dummodo ab eis iudicio præsentetur.

b. Alij legunt omne uiuens intellige quod ad id auxilio fuerat ut equi quibus uiolatores assidebant uel uiolatæ abducebātur.

Glosa.

c. Concordat lex xij. tab. cum inquit uim ingenue uirgini inferre aut eam suasione in tuam sententiā trahere caueto, sororem aut filiam stupro deprehēsam uēdito, posteriori tamen iure qui uirginē rapit ultimo supplicio punitur.

Omne animal quod tēpore violentię.&c. [c] Vnde etiam dicit lex cōmunis Raptores virginum vel ingenuarum siue iam desponsate fuerint, siue non, vel quarumlibet viduarum seu fęminarum licet libertine sint vel serue, capitis supplicio decernimus plectendos, vt in L. raptores. C. de raptu. virgi. vbi etiam lex alias penas raptoribus imponit.

d. Ex huius glosæ declaratione colligitur quod ædificia uillarū seu prediorum propter spolia uel furta non destruuntur quēadmodum castra annihilantur ut supra li. ij. ar. ult. habitum est.

Glosa.

Edificia prędiorum.&c. [d] dixerat siquidem superius libro precedenti articulo vltimo, propter qd & ob quam causam arces seu castra destruantur prosternanturq̄, ne itaq̄ anihilatio ędificiorum ratione similitudinis cōmunis fiat, in hoc articulo primo libri tertij autor priuilegij exceptionem facit de ędificijs prędiorum seu villarum quę non ita de facili destrui debent. Vnde pro intellectu textus notandum, quod ędificia castri destruuntur vt articulus vltimus libri precedentis habet propter spolia, ex eo, qa prędones in illa refugium habēt & non possunt de facili exinde tolli. Nullūq̄ aliud ędificium latrones & spoliatores tuetur & defendit nisi arces seu castra, vt in autē. de pa. tenen. §. hac ędictali col. x. Edificia vero prędiorum seu villarum qa non habent tantum munitiōis vt latrones & spoliatores receptare & occultare possent, quare non nisi propter factam in eis violentiam vel oppressionē mulieribus succidūtur vel ad terram prosternuntur, ex eo, quia domus ille obstaculo fuerūt, quod mulieres sic oppresse aufugere nō valebār, quin violent. Vidēdum vlterius venit quę pena oppressores huiusmodi sequatur, & itē an sic oppresse seu violate nomen pudicitię & castitatis suę aut honoris perdant. Pro intellectu istius attendendū [e] quod castitas duplex est. Animi videlicet & corporis. [f] Castitatem quidē corporis perdit violata, vt. C. de raptu. vir. vel vidu. L. raptores, &. xxij. q. v. c. ille, &. xxvij. q. i. c. nuptiarum. Castitas vero animi corā deo & coram hominibus illesa manet, neper violentiam aufertur. Castitas siquidē virtus animi est. Sed virtutes huiusmodi per violentiam auferri non possunt, vnde quāuis corpori violentia infertur, animę aūt nūquam, vt. xxxij. q. v. c. reuera, &. c. ita ne. [g] Castitas huiusmodi quędam est in coniugatis, quędam in virginibus, quędam in viduis. In coniugatis pudicitia vocatur. In virginibus puellarum virtus. In viduis vero continentia nuncupatur, vt. xxvij. q. i. c. nupciarum. Et quemadmodum in triplici fęminarum genere virtus huiusmodi consistit, ita & excessus qui in ipsis cōmittitur, triplici pena punitur, vt. ff. de penis. L. respiciendū, &. ff. ad senatusconsul. turpili. L. i. &. xxiij. q. iiij. c duo ista. Primūm genus fęminarum quę per violentiam opprimi possunt est, cum soluta opprimitur a soluto, excessus istius nihilominus est magn⁹, vt hic, &. ff. ad le. Iul. de adul. L. vim passam, &. C. de raptu. vir. L. i. Istorū pena est multiplex. [h] Primo qd' capite puniūtur sicut hic & supra li. ij. ar. xiij. C. ad le. Iul. de adulterijs. L. i. Secunda pena est, quia propter id ędificia destruuntur sicut hic, & ff. ad le. Iul. de adulterijs. L. qui domū, &. L. finali. Intellige tamē quod ędificiorum huiusmodi non nisi obseracula hostia & parietes locusq̄ vbi mulieres violentiā passe sunt succiduntur & prosternuntur, & hoc propter id vt dictū est, quia prohibebāt quominus mulieres aufugere possint, & hoc si nō excusentur vt textus habet, cuilibet em̄ negligētia sua est nociua, vt. C. sentē. rescin. nō poss. L. peremptorias. Tertia pena est quod animalia & omne viuens occiditur, hoc est equi quibus insidebant vel qui violatas abducebāt, homines q̄ & aliud omne viuens quod auxilio oppressioni fuit, vt. C. de raptu. virgi. L. i Quarta pena, qa de necessitate & de iure inuestigari debent & ante sententiam occidi licite possunt, siue in defensa siue non, vt hic & C. eo. ti. L. i. §. sin autem, Quinta pena est, qa

c. Castitas duplex.

f. Violata an castitatem perdit uide sub distinctione.

g. Castitas multiplex.

h. Oppressoris mulierū pœna.

vtsic raptā vel violatā inlegittimā nunquā poterit accipere vxorē, vt. C. eo. ti. L. i. §. sin autem ingenua, & supra li. i. ar. xxxvij. Contrariū licet istius esse videatur in autē. de rap. muli. §. i. coll. ix. R. tamen, nullam in eo esse contrarietatē, hic enim loquitur quod de iure contrahere non possunt, paragraphus vero in autentica allegatus, intelligitur de facto, hoc est cum quę de facto raptori matrimonio copulatur penas ibidē expressas sustinet. Vel dic, quod quāuis matrimonialiter postmodum copulauerint sese, fructū tamen seu vtilitatem iuris matrimonij nunq̄ consequuntur, vt ibidem circa articulum. xxxvij. li. i. declaratum est. Sexta pena, si parētes virginis illius oppresse eandem postmodū raptori nuptui tradant, perpetuo proscribi & banniri debent, vt. C. eo. ti. L. i. & in auten. de rap. mulie. per totum, coll. ix.

Secūdum genus fęminarum quod opptimi pōt sunt maritate, excessus ille grauior est, quia est & oppressio seu violentia, & cū hoc capitale peccatum, quare consequūtur eum omes ille pene, quę in priori excessu expresse habentur, & cum hoc aliquid adhuc specialius additur. [i] Suspitionem etenim si quis habeat de aliquo ad vxorem suā, prohibeatq̄ sibi ne secreto habeat quid colloquij seu cōmercij cum vxore sua tribus vicibus, testib⁹ sibi adiūctis, ille vero desistere nō vult, eundem impune interficere potest, vt in autē. vt lice. ma. & auie. §. his quoq̄ col. viij. C. ad legē Iuli. de adulte. In autē. si quis. Breuiterq̄ sciendum quod excessus seu peccati istius pena adeo est magna, dato, quod de voluntate vxoris maritate peccarum perpetres, in tāntum grauiter peccas, acsi solutā violares vel opprimeres, vt. C. de adul. L. Gracchus. Maritatus etiam vir si cum aliqua adulteratus sit, vxor illius eum libere dimittere poterit, quia nō minus ille sicut & illa in eo casu deliquit, vt. xxxij. q. vi. c. si ducturi, &. c. non mechaberis, immo & dotem repetere potest, vt in auten. vt lice. ma. & auie. §. si quis in sua, col. viij.

Tertium genus fęminarū quod opprimi potest, sunt mulieres vel ỹgines deodicate, estq̄ peccatū grauissimum quia desponsata Christo opprimitur, & ita in Christum peccatum cōmittitur, vt. C. de raptu. vir. L. i. Iste oēs penas superius expressas sustinet. Sed & omnes auxiliatores interficiuntur bonaq̄ illorū Cenobio seu clausto vbi rapta illa degit applicantur, vt. C. de epis. & cleri. L. raptores, per totum. C. de raptu. virgi. L. raptores, & xxvij. q. i. c. si qs, & Insti. de publi. iudi. §. itē lex, &. ff. ad le. Iul. de adulte. L. hęc verba. In auten. de sanctis. Epis. L. si quis, & in auten. quan. opor. Epis. §. qui vero eas, col. i.

i. Suspectū habēs aliquē de uxore sua prohibeatq̄ sibi sub trium testimonio ut secum pacem habeat & ille desistere nō uult, præuentus post hac impune interfici potest, concordat supra li. i. ar. xxxvij glo.

Articulus II.

CLerici & Iudæi arma portātes & secūdū qd' iuris est si non tonsurentur, si quis in eis deliquerit non aliter nisi ut laico eis emenda præstatur quia arma portare non debent qui pace quottidiana imperij sunt communiti.

Glosa.

Clerici & Iudei.&c. [a] Nota quod clerici habētes temporalem iurisditionem indisunēte pro defensiōe sua & suorum possunt sumere arma, quia hoc omnia iura permittunt, vt de senten. excom. dilecto. in prin. li. vi. cum cōcord. &. xxiij. q. i. noli. cum. c. sequen. Si vero temporalem iurisdictionem non habent, nō licet eis arma sumere in propria persona nisi ad defensionē, vel nisi ad adhortādū. xxiij. q. vlti. in certis canonib⁹, de quo pūcto vide in dist. c. dilecto. per noua l. Sic de clerico disponit ius canonicum. Clericus neq̄ comā nutriat neq̄ barbam, & clerici arma portantes excōmunicētur, vt in. c. clerici, &. c. clericus, de vi. & hone. cle. & ammittunt priuilegium clericale, vt in. c. perpendimus de senten. excom. quod tamen sane intelligendū quia si clericus dimittens habitū in percussione percuciatur, tunc nō perdit priuilegium, immo verberantes sunt excōmunicati, licet nō mittendi ad sedem apostolicā nisi tunc fuerit mōnitus & apparuerit incorrigibilis vt in. c. in audientia de sen. excom. secundum Io. de lig.

a. Clerici iurisditionē temporalem habentes arma iuxta deferrent.

Glosa.

Clerici. &c. Articulus iste disponit a quibus clerici abstinere debent, vnde nomine clericorum in proposito intelligi debent omnes, qi gaudere possunt & volunt priuilegio & iure clericorū, vt extra de cle. con. c. Ioānes, & extra eo. ti. c. vnico. li. vi.

Sciendum itaq̄ quod clerici abstinere debent potissimum ab octo quę eis interdicuntur. [b] Primo tabernas non teneant, nec eas frequētent, vt. xliij. dis. c. non oportet, &. c. nulli, & extra de vita & honestate clericorum. c. clerici. Secundo quod guerras cum omnibus facere non audeant, vt. xlv. dis. c. i. &. c. licet, & lxxxvi. dis. c. nō liceat, & in auten. de sanctis. Epis. in plerisq̄ locis, coll. ix. Sed nec ipsis guerra inferri debet, vnde si quis clericū vel qui clericorū titulo vtitur percusserit vel percutere procurauerit, ipso facto est excōmunicatus, vt extra de sen. c. non dubium. &. c. extenore. Tertio qd' clerici vestes, pallia, cappas sericeas, nec rubeas aut virides, nec exisa calciamenta, nec inaurata calcaria defer-

b. Clerici a quibus potissimum abstinere debent.

re presumãt, vt extra de vita & honestate clericorum. c. clerici. Quarto cum vxoribus aliorũ inhabitare eis minime licet, nec illas ad cohabitandum cum eis permittant, vt. xxxij dis. c. interdixit, & extra de cohabitatiõe clericorum & mulierum per totũ. Quinto qđ non sint lusores, aleariumq; ludo indulgẽtes, vt in auten. de sanctiss. Epis. §. interdicimus, coll. ix. & C. eo. ti. L. placet, & L. decernim⁹, & extra de vita & honestate clericorũ. c. clerici. Sexto quod venationibus non insistant, accipitres, canes venaticos nõ seruent, vt. lxxxvi. dis. c. qui venatoribus. c. qui. c. vide. c. Ezau. c. quid. c. an putatis. extra de cleri. vena. per totum, & xxxiiij. dis. c. quorundã, & extra de censi. c. cum apostolus. Septimo aduocatias & officia secularia administrare nõ debent, vt extra ne cleri. vel monachi. c. clericis. Octauo quod arma nõ deferant si priuilegio clericorum vti volunt, vt. xxij. q. viij. c. clerici, & xxxij. dis. c. si q, & xxij. q. c. eos, & de vita & honestate clericorum. c. ij.

Arma portantes. &c. Arma hic accipiuntur pro gladio cultro seu ficca. &c. ff. de verbo signi. L. armorum.

Non aliter nisi vt laico eis emẽda prestatur. &c. Alias si quis clericum & qui clericali veste indutus incedat infestauerit, percusserit, vel percutere procurauerit est ipso facto excõmunicatus, vt extra de sen. c. non dubium, & c. ex tenore.

Iudei arma portãtes. &c. c Nota circa id magnam differentiam. Clericis enim & Scholaribus arma interdicuntur propter eorum dignitatem. Iudeis vero in contumeliam, & in signum quod ipsi cum eorum bonis sub potestate Christianorum esse debent.

Notandum preterea d quod Iudeis quatuor precipue interdicũtur a quibus abstinere eos oportet. Primo quod nullus Christianus cũ eis manducare audeat, nec econtra, vt. xxviij q. i. c. omnes, neceis famulari, vt extra de Iudeis. c. Iudei. i. & ij. Cum paganis quidẽ mãducare Christianis permittitur, vt. xi. q. iij. c. ad mensam. e Secundo quod nullum officium publicum habere debẽt in quo Christianis presessent, vt. liij. dis. c. nulla. Tertio medicine ab eis nõ accipiant, vt. xxviij. q. i. c. null⁹ Quarto quod die parasceues exire, non audeãt, nec fenestras apertas habeãt, vt extra de iude. c. quia super his, & C. de Iudeis, & celicolis. L. nullius.

Qui pace quottidiana imperiali sunt cõmuniti. &c. hanc autem pacem Iosephus apud Vespesianum Iudeis conciliauit, vt infra ar. vij. de pace vero tenenda vide supra li. ij. ar. Ixvi. f Contingat etiam Iudeum cõtra Christianum testificare velle, hoc facere debet cũ duobus Christianis & vno Iudeo. Christianus vero contra Iudeum testificari potest, cũ vno Christiano & vno Iudeo.

Articulus. III

Mulier prægnans nõ debet in iudicio [a] nisi ad cuttim & crines condẽnari. Super fatuos & furiosos sentẽtia mortis uel membri amissionis non promulgatur. [b] Sed si damnum dederint curatores eorum illud restaurari debebunt.

a. *Iur. Mu. ar. xcvi. & supra li. i. ar. xxxiij.*

b. *Iur. Mu. ar. xxxviij. supra li. ij. ar. lxv.*

Glosa.

Mulier prægnans nõ debet. &c. Vide. ff. de pe nis. L. prægnantis. &. C. eo ti. L. sancimus. c Immo & sentẽtia lata cõtra furiosum vel bonis interdictũ, est ipso iure nulla, vt. ff. de re iudi. L. furioso, extra de successi. ab inteſta. c. finali, & C. de curatore furio. per totũ, vide etiã supra li. i. ar. xij. sup verbo ꝓdigalitate.

c. *Sententia contra furiosum lata est ipso iure nulla.*

Glosa.

Dictum est articulo precedenti quod Iudicium seculare abstinet a quibusdã personis ratione officij illorũ, ita quod ad ius trahi non possũt seculare, vt clerici, corã em spũali iudice conueniri debent, vt in auten. de sanctiss. Epis. §. si qs, coll. ix. & in auten. vt cleri. apd ptopri. Epis. §. i. col. vi. & in autẽ. apud quos opor. cleri. §. i. col. vi. & xi. q. i. c. siluester. Hic in articulo presenti declaratur quod iudiciũ quandoq; suspẽditur cõtra alias personas, sicut si mulier prolem vitam in vtero portauerit, noxa enim matris nihil obesse potest puero, vt Insti. de ingenu. §. i. Sensusq; articuli est quod puer seu aliquis homo innocẽs interfici aut pena affici nõ debet propter excessum parentum, vt. C. de penis. L. fancim⁹ & hic in textu.

d. *Mulier impregnata maleficium commitens an puniri debeat uel dimitti.*

Queritur an ergo libere dimitti debeat. d Quidam dicunt quod sic opinionem fundãtes super articulo presenti quod mulier prægnans in iudicio non debet cõdemnari. Si ergo non condemnatur nec pena iudicij in eã exequi potest, nullus enim iure occidi poterit nisi prius sententietur. Pro exsolutio ne quæstionis nota quod Iudicium est duplex. e Primo quando sencialiter vnus declarãtur. Secundo quando exequutio fit sententię. Primum potest fieri super prægnantem mulierem. Secundum non nisi enixa prole, postq; enim sentẽciatur, seruari debet quoad prolem genuerit ne puer propter sententiam interficiatur, nec enim noxam parẽtis sufferre tenet, vt. ff. de pe. L. prægnãtis. Super fatuos & furiosos. &c. f dictum est in primo paragrapho huius articuli quando sententia prolongari debet, hic dicitur quãdo omino eam auferri oportet, nullus enim vitam demereri potest, nisi voluntas & factũ

e. *Iudicium duplex.*

f. *Ad hanc materiam uide sup. c. xviij. glo. & supra li. ij. ar. xxxviij.*

c. *Clerids & iudeis arma interdicuntur diuerso tamen respectu.*

d. *Iudæis quatuor potissimum interdicuntur.*

e. *Iudæi præterea nullum Christianum in seruitorem habere debent, ut extra de iudæis. c. multorum & .c. at hec, nec scholas seu sinagogas nouas construere, ut extra eo. ti. .c. consuluit.*

f. *Iur. Mu. ar. Cxxxviij habetur quod Christianus contra iudæum agere uolens pro debito mettertius eum conuincere cum testibus oportet, uidelicet eũ iudæo & Christiano, Iudæus simliter conuinat Christianũ.*

cõcurrant nec vnum sine altero sufficit. vt. ff. de pe. L. cogitationis.

Delinquat etiam quis ex negligentia vel insania sine voluntate non sufferet penam propter hoc, vt hic & supra li. ij. ar. xxxviij. in fi. & lxv. & ff. deiniur. L. illud, & C. ad le. Corne. de sicca. L. si quis, & hoc ex eo fit quia furiosi & pueri liberum arbitrium non habẽt, vt. ff. de reg. iur. L. furiosi, & C. de falsa mone ta. L. i. & ita non puniuntur

Curatores eorum illud restaurare debebũt. &c. Dicere quis posset quod furiosi etiã puniuntur, quia bona illorum pro resarciendo damno accipiuntur, vt hic & supra li. ij. ar. lxv. & ff. quod illud quod quis in membro vel corpore punitur proprię pena vocatur. Illud vero quod ad pecuniam vergit multa dicitur, vt. ff. de verbo signi. L. aliud. §. inter multam autem & penam. Cum itaq; pena duntaxat in membris fit. In mẽbris vero nihil paciũtur ergo nec penari proprię dicuntur sed multari. Vnde corrolarie sequit quod quicquid in corpus vel in membrum cedit, est pena. Quicquid ad pecunias vel bona, emenda aut multa dicitur. Vel dic quod tutores de suo proprio multam huiusmodi erogare tenentur vt textus hic habet. Tutor enim furiosum prouidere debet ne damnum faciat. Si ergo ex negligẽtia id omittit resarcire tenetur, vt supra li. ij. ar. xxxviij.

g. *Pena quid proprie dicatur.*

Ex li. feu. c. xviij.

h. *Sententia mulaifaciam differri potest.*

Nota quod sententia differri potest multifariam. h Primo si sententiam inuenire nesciũt transferre possunt ad informandũ & melius resciendum. Secundo differtur propter factiũ & hoc tripliciter si deligt puer infra annos & tutorem habere non potest. Sententia differtur ad proximũ iudicium vt tutorem habere possit, vt. C. de administrato. L. frustra, & C. de peri. tuto. L. tutoribus. Secundo si negotium fatuum vel furiosum attinet sentẽtia differtur, & fatuus seruari debet vt dinoscatur si ex insania id fecerit nec ne. Tertio si impregnata mulier delinquat, differtur sentẽtia scz quoad exequutionem, donec ꝓcreauerit. Puer enim propter excessum matris puniri nõ debet, vt in. L. supra allegata, idq; totum intelligitur de sententia proroganda quoad exequutionẽ. Pupillo enim differtur sententia quoad tutores habere possit qui eum intercedant, fatuis item & furiosis hoc idem prestatur. Si vero furiosi tutores habere nõ possunt nec eos aliquis intercedere vult quanto mitius fieri potest cum eis proceda tur, & si tutor sit, damnum resarcire eũ oportet, ex quo illum non custodiuit quem custodire debuit.

Quærere quis potest, quur furiosus detineri debeat ex quo tutor damnum resarcit. Rz. quod huiusmodi detentio fit ꝓpter duo. Primo ex officio iudiciario non tamen liga ri debet nec penis afficiatur vinculis seruari. Sed occludi & necessaria ministrari eidẽ oportet, vt ibi dinosci possit si praua voluntas circa factum affuit necne, quia si affuit volũtas mala, punitur iuxta excessum. Si vero ex furia id fecerit, occludi perpetuo debet vel relegari ne illi quibus damnũ illatum est vindictam soli de eo accipiant.

Articulus. IIII

Qui repetit ab aliquo si bi uendita uel donata mobilia [a] remq; uenditam negauerit uel donatam, si emptor uel acceptator rẽ sibi uenditam aut donatam metter tius probare poterit, iure eam obtinebit, sed cum tali testimonio si res aliqua sub aliquo uendicetur alium sibi non potest acquirere uarendatorem quia hic suo se poterit expiare sacramento. [b] Qui uenditionem recognoscit ille emptori uarendare tenetur, & qui uenditionem fuerit confessus uarendare tamẽ nõ uult, hic fur aut furi similis præsumitur nisi illud in uenditiõe seu cõtractu coram testibus excepisset.

a. *Textus uetustissimus ita l. gun. Si res mobiles quis uendiderit, do nauerit, easdẽq; possimodum repetat factum negãdo, possessor suo sacramẽto & dominorum qui factũ uiderunt res ipsas suas libius obtinebit. Cũ huiusmodi uero testimonio, si easdem res alter quilus tanq; furtiuas uendicet, non poterit quis unum quod uarendator eius si lucrare, ille enim proprio absoluitur sacramento.*

b. *Concordat supra li. i. ar. ix. li. ij. ar. xlij. lure. mu. ar. xcix & exl.*

Glosa.

Qui repetit ab aliquo. &c. c Perfecta em̃ donatio non potest reuocari, vt. C. de donati, que sub mo. L. perfecta, & C. de reuocan. dona. L. ij. iij. iiij. v. vi. d Et hoc regulariẽ fallit in casibus, videlicet propter ingratitudinem quod dic. vt de dona. c. fi. puta si donatarius in donatorem manus violentas iniecerit. Itẽ si atrocem iniuriam eidẽ irrogauerit. Item si graue damnũ rerum suarum molitus sit. Itẽ si ei vite periculũ inferre presumpserit vt ibi. Item si conditionẽ appositam non impleuerit. C. de reuocã. dona. L. fi. & insti. de dona. §. alie, & de condi. ap. c. verum. He autẽ reuocationes personales sunt, nec extendũtur ad heredes illorũ qui in vita sua siluerũt, de dona. c. fi. & C. de reuo. don. L. fi. Itẽ reuocatur donatio propter pacti turpitudinẽ, de simo. c. de regularib⁹. & .c. de hoc, & .c. audium⁹. Item propter donãtis enormitatem vt si pater iratus filium exheredet. xiij. q. ij. si quis. Item propter superuenientem filiorũ natiuitatem, & hoc iure poli. sed non iure fori. xvij

c. *Ex textu liquido apparet quod cui alt quid donatur aut uendatur proprior est illud obtinere ij ille donationem uel uenditionem negare.*

d. *De donationibus & quomodo reuocãtur iude hic per totũ*

q.iiij. quicunq; ñ. Item propter donantis imꝑ potentiã, vt si res Ecclesiastica tradereꝫ, xvij q.iiij. queſti. & de teſta. c. filius. Item propter certũ defectum de cleri. cõiu. quod ate, & de renun. ex transmiſſa. Item reuocatur aliꝗ quando donatio quatenus legittimam ſummam excedit. xij. q.ij. ſi quis, &. C. de dona. ſancimus. Aſtringitur vero donatarius donatori naturaliter ad antidona ideſt retributionem. Naturaliter em̃ homo mouetur vt beneſaciat ſibi benefacienti ſcz quod vicem ei impendat, & beneficium ei recognoſcat, & offendere caueat. Et dicitur naturaliter quia eo iure vtitur vt cętera animalia Inſti. de iure. natu. in princi. multo forcius homines hoc attendere debent, ad hoc de teſtamen. cum in officijs, &. xvij. q.ij. illud. Et vide etiam infra eo. li. circa arti. lxxxiij.

e. Venditor quomodo tenetur emptorẽ uarẽdare & quõ nõ.

Ille emptori varendare tenetur. &c. In iudicio ſi res vendita impetatur, hoc denunciaꝫ venditori, vt. C. de euic. L. auctore &. L. emptor fundi. & de empti. & vẽdi. c. ſi. Si enim fiet emptori in re iniuria vel violentia, iſta nõ tangit vendirorem & ſic nõ agit tunc de euictione vt etiã notatur in dicta. L. emptor fundi, & in glo. ſupra libro. i. arti. lxx. & in dic. c. ſi. Et in quibus caſibus anteq̃ res eſt euicta agi poteſt de euictione vel ad cautionẽ prẽſtandam vel ad rem liberam tractandam, vide. C. de euic. L. qui rem & ibi in glo. nota. Vide etiam aliquid de euictione notatũ ſupra li. ij. circa ar. xxx. & ar. xxxvi. & infra li. iij. ar. lxxxiij.

Gloſa.

Sensus articuli preſentis eſt quod ille cui qd donatur vel venditur propior eſt obtinere rem venditam vel donatã q̃ ille negare poſſit. Cõtrariũ iſtius videtur li. i. ar. vij. &. xvij. vbi innuitur quicquid coram iudicio actum non ſit, hoc vnus negare poteſt. Exquo itaq; donatio vel vẽditio quãdoq; coram iudicio non ſit negari tamen nõ poterit vt texus habet. Quare videtur articulus iſte contrariari prioribus dictis. R. nullam in eo eſſe contrarietatem, dicitur enim ibidem cũ aliquis coram iudicio renunciauerit quid, illud negare non poterit, vincetur enim teſtimonio. A cõtrario ergo ſenſu quicquid vnus nõ renunciauerit iudicialiter vel coram iudicio nõ fecerit hoc ipſe pociori iure ſuper damno ſuo ſe defendere poterit, ſ̃p quis cũ teſtibus damnum ſibi inferre poſſet. Ex quo itaq; huic dãnum inferretur ſi donata vel empta bona ſibi auferrentur ſequitur ergo quod propior eſt damnũ defendere ſuum q̃ alter donum negare. Etiam propter hoc id ſit quia ille qui in poſſeſſione rem tenet potius ius ad eam habet q̃ ille q eam imperit, quia actor nõ plus habet niſi iuramentũ & teſtes quibus probare poſſit ſuam quęrelam. Reſpõdens vero habet poſſeſſionẽ, iuramentũ, & probationem, donationis vel venditionis per teſtes, quare probatio poſſidentis melior eſt q̃ actoris, vt ſupra. li. i. ar. xv. &. li. ij. ar. xxxvi. Hoc quod hic dicitur qd̃ reſpondens probatiões afferre poteſt vel probare valeat, videtur eſſe in cõtrarium. C. de eden. L. qui accuſare, vbi innuitur quod actori incũbit probatio, vt Inſti. de interdi. §. commodũ, &. C. de proba. L. fruſtra. f Vbi habetur fruſtra veremini ne ab eo qui lite pulſatur probatio exigatur, & itẽ L. actor ita habetur. Actor qd̃ aſſeuerat ꝓbare ſe non poſſe profitendo reum neceſſitate monſtrandi cõtrarium non aſtringit cum per rerũ naturã factũ negantis ꝓbatio nulla ſit. Prẽterea. L. vlti. eo ti. diſponit q̃ actor ꝓbare debet qd̃ allegat. R. qd̃ leges allegate nõ cõtradicũt articulo p̃ſenti ga quẽadmodũ ſecũdum leges actori incũbit ꝓbatio ſuę querele. g Ita reſpõdenti parti probatio incũbit ſuę reſponſiue, ſicut in ſimili. Si dicis, quod equus qui eſt apud me tuus ſit, inſtat tibi probatio propoſitionis tuę, & hoc volũt leges allegate, quod etiam leges prętacte dicunt mihi nõ competere probationẽ, hoc intelligein hunc ſenſum. Si tu non probaueris rem eſſe tuam ego probare tibi non teneor, quod mea ſit, quia ſi tua non eſt, extunc manet mea. h Vnde vtilitas poſſeſſionis quanquam ille qui poſſidet nõ ſit dominus rei, tamen ſi ille qui petit rem non poteſt probare rem illam ſuã eſſe, remanebit res penes poſſidentem. Prẽterea ſi iura poſſeſſoris & petitoris ſunt dubia pro poſſeſſore iudicari ſolet, melior ergo condicio eſt poſſidentis & exin/ de ſuper poſſeſſione humana frequens mentio fit. vt. C. de probaci. L. actor & Inſti. de interdi. §. commodũ, &. C. de eden. L. nõ eſt nouum. Si vero tu probaueris quod res tua ſit, & ego dixero rem eſſe meam, quia mihi eam dediſti vel vendidiſti hanc contradictionem propior ſum ad probandum, vt. C. de probaci. L. cũ res, &. L. vis eius &. ff. de excepci. L. i. & extra de probaci. c. ñ.

f. Vide ſupra li. i. ar. xv.

g. Reſpondenti equũ iucũbit probatio ſue reſponſionis ſicut & actori ſue querele.

h. Poſſeſſionis utilitas

Sciendum tamen circa id i quod donatio reuocari poteſt multis modis prout & ſupra in glo. prẽcedenti tactum eſt, vtpote ſi atrocem iniuriam donatori fecerit. Si illum percuſſerit. Si in corpore vel bonis eum damnificare vult. Si pactum non impleuerit ratione cuiꝰ donatio facta ſit. Si ingratus donationis fuit, vt Inſti. de dona. §. ſciendum. C. de reuocãdis dona. L. generaliter. In autẽ. de nup. §. mater, coll. iiij. In auten. vt liberi de cętero aureo non egeant. §. illud, coll. vi. Item propter donantis enormitatem, extra de Simonia. c. regularibus &. e. de hoc. Item reuocari poteſt donatio cum fit ab his qui eam facere minime poſſunt, vt ſupra li. i. ar. xxxi. Inſti. qui. ali. poſſ. vel nõ ꝑ totũ, ſicut ſunt mulieres, pueri, furioſi. Item propter ſuperuenientem filiorum natiuitatem, vt. xvij. q. vlti. c. qui cunq;. Item ſi donatio excedat immenſam ſummã, vt Inſti, de dona. §. perficiuntur, extra eo, ti, c.

i. Donatio multis mõdis reuocari poteſt.

k. Donator non tenetur de euictione uide infra ar. lxxxiij. Iur. Mu. ar. xxx.

l. Donationem promittens ad eam explẽdam artari non debet niſi inquãtum poterit. Concordat iur. Mu. ar. xxvij. & infra Spe. Saxo. eo. li. ar. xxxx.

m. Vide ſupra li. i. ar. ix. Iur. Mu. ar. Cxl. ad hanc materiã abunde

n. Repetere bona eorũ que dupliciter.

o. Furtum præſcribi non poteſt.

p. Bona ſunt duplicia que uarendare oportet.

q. Quędam ſunt res que non neceſſario uarendãtur.

r. Hæres cogitur aliũ coheredem uarendare occaſione bonorũ deuolutorum & coheredi abceſſorum.

apoſtolice. k Donator etiã nõ tenetur de euictione vel recompenſa rei donate ſi damnũ eueniat, vel perius impetatur vel lucretur, niſi forſan de dolo ſi interceſſit datur actio, vt. ff. de dona. L. Ariſto. §. vlti. l propterq̃ promiſſam donationem non poteſt quis artari ad eam explendã niſi inquantum põt, ita quod etiam ſolus poſthac mendicare non cogeretur, vt. ff. eo. tí. L. qui id, & in auten. de equali. dotis. §. ſin autem, coll. x.

Sed cum tali teſtimonio. &c. hoc intellige prout textus in ſe eſt, quia alias ſequeretur, ſi bona mea apud aliquẽ preueniremẽ eadẽq; vẽdicare vellem, ille vero tandem dicat per me ſibi fore donata vel vendita idq; probare duobus teſtibus velit, vt ſic teſtimonio illorum lucraretur me in euictorem. Textus ergo habet quod iſtud fieri nõ põt. Varendam enim iuramento negare poſſum.

Paragrahus tamen iſte ſecundus contrariari videtur primo paragrapho ciuſdem articuli vbi dictũ eſt, qui repetit ab aliquo ſibi vẽdita vel donata rẽq; venditã negauerit extũc ille qui in poſſeſſione rem habet ꝓpior eſt mettertius probare. Sed quomodo quis repetere poteſt, niſi cum vendicatione, & ad quẽ potiſſimũ vt ad varendatorẽ ſe trahere valeat ille qui rem poſſidet, m niſi ad illum a quo rem habeat donatam vel venditam, & qui eam viceuerſa vendicare nititur. Si ergo rem donatã teſtibus obtinere poſſum vt paragraphus primus loquitur extunc rem donatã poſſidebo et ille euictionẽ negare nõ poterit. Et ſi illum pro varendatore obtinuero, extunc id erit falſum quod paragraphus ſecundus habet. Si vero a varendatione ſe ſe excuſare poſſet vt. §. ſecũdus diſponit, in priꝰ venditionẽ aut donationem eum negare oportet, & ſi id facere poteſt, extunc paragraphus primus locũ non habebit, ſoluit dubietas iſta ſub diſtinctiõe repetitionis. Vnde nota n quod repetere bona cõtigit dupliciter, quia vel repetit a te ſicut a vero poſſeſſore, extunc tu retinere potes illa cũ teſtibꝰ ſi emptionẽ, donationẽue legittime factam ꝓbare poteris, vt ſupra li. i. ar. xv. & li. ij. ar. xxxvi. &. C. de proba. L. cum res, &. ff. pro empto. L. i., &. ff. pro ſocio. L. ij. & Inſti. de dona. §. alie. Si vero repetit a te rem furtiuã probareq; poterit quod ſibi furto ablata ſit, teſtibus eam lucrare poteſt, vt ſupra li. ij. ar. xxxvi. o furtum enim preſcribi non poteſt, vt Inſti. de vſucapi & longi tempo. §. furti. & §. quod autem.

Secundo diſtingue quod bona ſunt duplicia que varendari oportet. P Mobilia videlicet & immobilia. Mobiliũ varendatorẽ conſeq nõ poteſt, niſi ille donationẽ aut venditionẽ recognoſcere velit vt hic textꝰ habet, & ſupra li. ij. ar. xxxvi. Si vero ſint bona imobilia hoc diſtingue, vel illa tibi dederit coram iudicio, vel extra iudiciũ. Si coram iudicio factũ ſit & illa viceuerſa repetit, poſſeſſor facilius probabit cum iudice & duobus ad iudiciũ pertinentibus, vt ſupra li. i. ar. vij. &. viij. &. C. de ꝓba. L. ſiue. Si vero extra iudiciũ factũ ſit extunc illum varendare te nõ oportet, quia adhuc res illa eius eſt, vt. C. de ſupra. L. i. & cogitur tibi pecuniam tuam vel aliam rem occaſiõe illius datam reſtituere, vt ſupra li. i. ar. ix. &. xxxiij. Infra eo li. i. ar. lxxij. C. de euicti. L. ſi prędium. Tertio diſtinctio neceſſario ſequitur ex parte varende, quia ſi tu vendices & alloquaris bona mea, & ego probauero quod tu ea mihi ſolus dediſti vel ea vendidiſti liber pronunciabor a re, nec cõtrariabitur huic, quod re cum teſtibus pro varendatore non acquiro, per id enim varẽdator nõ es, quia varendator non eſt ille cui probatur illud quod prius ſuũ fuit, & iam meũ eſt iure factum. Sed varẽdator ille dicitur ad quẽ me traho occaſione rei donate vel vendite quã alter a me vẽdicare titit. Si vero quis alter alloquatur bona mea ad quem nõ intendo me trahere tanq̃ ad euictorẽ & ſi me poſt modũ traho, eum cõuincere teſtibus nõ poſſum, nec pro varẽdatore eũ obtinere, niſi coram iudicio factũ ſit, vt ſupra li. i. ar. vij. viij. &. xviij. Si vero coram iudicio actũ ſit, & donatio ſeu vendicio cõfirmata fuerit varendare cum me oporter, vt. C. de euicti. L. ſi controuerſia, & Inſti. dere. diuiſi. §. p traditionẽ &. ff. ne vis fiat ei qui in poſſeſ. L. ait prętor, & Inſti. de empti. & vendi. §. item.

Qui venditionẽ recognoſcit. &c. Exinde habetur qd̃ iſte varẽdator neceſſario ſit qui vẽditionẽ recognoſcit. Intellige de bonis que vendicantur ſub emptore.

Nota tamen q quod quędam ſunt quę nõ neceſſario varendantur. Primo ſi bona vendũtur quę ex demortuo mihi venerunt, vel per mortem alicuius ſuccedere poſſunt, non tenetur varendare venditor, vt. C. de euicti. L. i. quia vẽditor nihil vendit aliud, niſi ius ſucceſſoriũ quod expectabat vel in expectando eſt. Secundo quicquid donatũ ſit illa varendari nõ oportet, nec dãnũ reſarcire, vt. ff. de dona. L. Ariſto. Ille enim qui donat beneficiũ preſtat, ſed beneficiũ nulli nocere debet. In contrarium licet iſtius ſit. C. de euicti. L. ij. R. tamen quod lex allegata diſponit r qd̃ hęres tenetur aliũ coheredem varendare occaſiõe bonorũ deuolutorum & coheredi abceſſorũ quia vt ſic dantur bona pro ſortis ſuę contentatione, hic vero intelligitur cum donatio ſit ex gratia. Tertio qui ſcienter emit res Eccleſię ſeu res ſacras. Res enim ille nullius ſunt & ita eaſdem nullus vẽdere ſed nec emere debet quare venditio nulla niſi ſit prõ redemptiõe captiuorum, vt Inſti. de re. diuiſi. §. nullius, &. §. ſacre, &. C. de ſacro ſanctis Eccleſijs. L. ſancimus, & in auten. de võ alie, & pmu. res Eccleſię coll. ij. Quarto ſi emptor nõ indixerit venditori quando bona empta ſub ipſo alloquiuta ſũt, hoc eſt ſi omiſerit denuntiare vẽditori poſtq̃ res impetita ſit. Quib

si emptor bona sita amittit propter inobedientiam vel iniustam sententiam a qua nō appellauit, de istis duob⁹ modis habetur extra de empti. & vendi. c. vlti. Sexto si emptor bona empta potuit vsucapere seu prescribere & id non fecit sed neglexit. Septimo si ex compromisso per arbitros facto eidem abiudicata sunt, & de istis duobus modis habetur. ff. de euictio. L. si dictū. Octauo si non tempestiue denunciat vēditori sed prętermittit vsq; ad vltimam sententiam. ff. de euicti. L. si rem. Nono si propter culpam emptoris bona illa alienentur, vt in dicta. L. si rē. Decimo si aliquid pro ludo emit, vt. ff. quarum re. nō da. actio. L. ij. Vndecimo si emit bōa quę scit nō vere pertinere venditorem nisi aliter in contractu expressum sit, vt de re. Eccle. non alienan. c. ad audientiam. Duodecimo si emptor seruū emptum liberū dimittit, vt. ff. de euicti. L. si seruum. Tredecimo si emptor in bonis emptis permittit mortuos sepelire quia locus ille vt sic efficitur sacer, vt. ff. eo. ti. L. si per imprudentiā. Quartodecimo si emptor emit quod de iure sibi emere prohibitū est, sicut si ludęus seruum Christianum emeret. Quintodecimo si emptor bona empta habere nollet pro suis, & dimiserit illa voluntarię, vt. ff. eo. ti. L. vlti.

Et illum vacēdare seu tueri non vult, hic furest. &c. Ille enim qui vendit aliquid, ius suum in auxiliū emptori porrigere debet quo iure ipsi vendere potuit, si id facere nō vult signum est quod absq; aliquo iure illud vsurpabat, & ita est fur vel p̄doni similis reputatur. Si enim violenter occupat prescribere non potest, vt supra li. ij. ar. xliij. Insti. de vsuca. §. quod autē, retineat vero illa dolosa cōtrectatione vel occulto, furtū est. ff. de furtis L. i. & Insti. de obli. quę ex delict. nascun. §. i. Et ex ista forsan causa euictionem subterfugit, non enim melius & pinguius ius alij tribuere potest, q̄ quod solus habuit. ff. de acq re. domi. L. traditio, & ff. de reg. iur. L. nemo & L. non debet, & Insti. de vsuca. [f] §. furtim &. §. quod autem.

a. *Textus uetustiores ita legūt. Res concessa seu ad seruandum eoram testibus tradita tanq̄ furtiua uel spoliata repeti nō potest.*

Articulus V

QVicquid alicui conceditur [a] aut apud eum sub trium testimonio depositum manifeste fuerit, de furto aut spolio incusari non poterit. Per tres autem quinque nas seu tribus uicibus per interualum semper duarum septimanarū citari debet is, qui res alteri concesserat, uel qui eas deposuerat ut cōpareat res suas in iudicio si ei uidebitur defensurus. Quod si non fecerit actor in prædictarum rerum mittitur possessionem. Retentor autem huiusmodi terminum aut diē si sine periculo permanere uoluerit suo accomodatori aut depositori personaliter aut in eius domicilium intimare debebit. Accomodatā rem is cui accomodata est in principio litis & in conspectu actoris creditori licite restituere potest. Si quis rē suam apud alium deposuerit, & si ex furto is eam amiserit, aut spolijs incendijsq; perdiderit, uel si animal mortuum fuerit, nullam pro eo penam sustinebit dummodo ille suo sacramento hoc dolo suo non accidisse declaret. [b] Quicquid uero uni cōceditur aut pignoratur illud reddere tenetur non peioratum aut se cūdum sui ualorem exsoluere. Moriatur equus uel animal obligatum sine creditoris culpa, hoc soluere non tenetur si id probauerit, & ut iuris est a dolo sese excusauerit summam autem debiti in qua obligata fuit res illa [c] per hoc ammittit creditor, nisi aliter in contractu fuerat stipulatum.

[f]. *Nota Iure feudali bona quędam dātur ratione officij & non erunt feudalia nec iure feudali uerum iure curiæ illa possidebit, ut bona quæ dantur pincernis, Marsalis & alijs officialibus & ista dantur ad uoluntatem dominorū seu. c. lxij.*

b. *Concordat cum proxime præcedenti & supra li. ij. ar. xxxvi.*

c. *Contra. L. si pro mutua C. si certum petatur inde colligi in principio quasi.*

Glosa

Quicquid alicui conceditur, aut apud eum sub trium testimonio. &c. Et licet de natura depositi est, vt res ipsa restituatur, vt. i. distin. ius naturale. [d] Fallit tamen primo quando quis deposuit gladium & demum factus est furiosus. xx. q. ij. ne gs. [e] Item si deponēs fuerit deportatus. ff. de depo. L. bona fides. Item quando fur deponens & dominus rei concurrūt in petitiōe, vt in dic. L. bona fides. Itē cum fur deponit rem apud propietariū, vel apud illum cui surripuit vt ibi, &. xij. q. ij. cū deuotissimam & etiam nec contra. L. sequestrationem restitutio est facienda, de hoc nota p̄ Hostiē. in sum. de depo. §. cui vers. est em & vide plene de deposito supra li. i. cir. ar. xv

d. *Gladius depositus furioso restituēdus nō est.*

e. *Depositum quando restitui non oportet. Vide & de deposito habunde per totum.*

Accomodatam rem. &c. de natura cōmodati vide in. c. vnico, de cōmo. & in legibus ibi in glossa allegatis.

Si quis rem. &c. Dicit ad hoc lex imperialis. Prętera is apud quem res aliqua deponitur re obligatur & tenetur actione depositi, qa ipse de ea re quam accepit restituere tenetur, & si quid dolo cōmiserit, is ex eo solo tenetur, culpe autē nomine idest desidie atq; negligentie nō tenetur. Itaq; securus est qui parum diligenter custoditam furto rem amisit, quia qui negligenti amico rem custodiendā tradidit non ei sed suę facilitati illud imputare debet, vt Insti. qui. mo. re. cōtra obli. §. prętera. Vide etiam. ff. de depo. L. i. §. in conducto &. §. vlt. & in. c. bona fides de depo. Item ad hoc dicit lex cōmunis. Si incursu latronū vel alio fortuito casu deposita pierint ad depositariū vel eius heredem qui dolū solum & latam culpam sinon aliud specialiter cōuenit prestare debuit nō pertinet detrimentū vt in. L. i. de depo.

Alium deposuerit. &c. Et si te presente in domum tuā rē aliquam immisi videor tibi tradidisse & tu custodiam istius rei recepisse, facit q. d' nota extra de depo. c. grauis in glo. Moriatur equus. &c. Aliter disponit lex cum dicit placuit sufficere quod creditor ad eam rem custodiendam exactam diligētiam adhibeat, quam si prestiterit & aliquo fortuito casu rem amiserit, securum esse nec impediri creditum petere, vt Insti. qui. mo. re. contra. obliga. §. fi.

Sine creditoris culpa. &c. Nota q. d' licet creditor de iure cōmuni necesse habet probare cōmissionem pignoris, nō tamen tenetur p̄bare q̄ sine dolo suo vel culpa sit amissum, quia nec potest, ergo debitor hoc probet si vult alias sibi condemnetur. C. de pigno. acti. L. si creditor &. L. si nulla. ff. de proba. L. quotiens. §. qui dolo. Non etiam tenetur creditor de fortuitis casibus vt in. §. fi. Insti. qui mo. re. contra obliga. Certū tamen est quod fructus sortem attenuant, nec potest pignus obligari alij creditori a primo creditore vltra summam quam in re habet. C. si pignus pigno. da. sit. L. i. &. ij. De natura pignoris plenissime etiam notatur supra li. ij. circa ar. lx, ibi vide.

[f]. *Occasione rerum accōmodatarū furtū inpingi non poterit Concordat supra li. ij. ar. xxxvij. Iur. Mu. ar. lxij.*

Glosa.

Sensus articuli presentis est & eius doctrina si quid alicui conceditur, vel apud eū deponitur illudq; idem sub ipso vēdicetur quomodo ex vtraq; parte p̄custodiri se debeāt ne damnum incurrant, differentiaq; p̄cedētis & istius articuli in eo liquet. Presens enim articulus tractat de respondente qui se advendatorem trahit quem res illa impetita pertinet, p̄cedens vero articulus declarabat si quis repetat vendita aut donata ab aliquo. Circa id tria notanda veniunt. [f] Primo q. d' ratione huiusmodi rerū accomodatarū vel depositarum furtū alicui impingi nō potest sicut hic, furtum enim non est aliud nisi dolosa cōtrectatio rei aliene vt leges habent. ff. de fur. L. i. & Insti. de obli. quę ex delict. nascun. §. furtū. Id autem hic non fit quare vn⁹ de facili furtum alicui impingere nō potest si illi quid manifeste accomodatū vel ad seruandum datum sit.

Sed dicere q̄s posset, si ergo cui datur ad seruandū aliquid, debet ne manifeste illud facere, & si nō faciat furto incusari possit. Quidam dicunt quod sic, quia qui vt sic rem seruare vult vt exinde furtum sibi nō impingat iste vel manifeste acceptare vel publicę illā seruare tenet, vt supra li. ij. ar. xxxix. & xxxvi & hic in textu, qa q furtiuā rē occulte tenet furi similis efficitur, vt supra li. ij. ar. xiij. &. C. de his qui latro. vel alijs cri. reos. occul. L. i. & ij. Si ergo quis pecuniam occulto accipiat in depositio & secreto seruat, furto accusari possit. In oppositū tamen sunt leges quę dicunt quod furtū nullus cōmittit nisi dolose contrectet rem alienam propter suū cōmodum Insti. de re. diuisi. §. gallinarum &. ff. de fur. L. i. & Insti. de oblig. quę ex delict. nascun. §. ij. &. §. furtum autē. Pro ex solutiōe quęstionis & intellectu p̄cedentiū [g] nota furti & rei furtiue differentiā. Aliquādo em fit res furtiua furtumq; cōmittitur in ea & p furto accusari seu pro furto cōtra eum agere potest, sicut ille q furatur, vt Insti. de oblig. quę ex delict. nascū. §. aliquādo. &. ff. de fur. L. i. &. C. eo. ti. per to. Aliquando furtū cōmittitur & res ablata fit furtiua, non tamen cōtra illum qui facit actione furti agi poterit, sicut si seruus domino, puer patri, vxor marito quid ceperit, sub cuius potestate adhuc sunt, vt Insti. eo. ti. §. hi qui, &. ff. de fur. L. serui & filij. Tertio cōmittitur furtum & p̄ furto accusari sed res ablata nō fit furtiua, id est non erit huiusmodi res vt possideri non possit. Possessione enim res huiusmodi prescribi poterit, quod de re furtiua intelligēdū nō est, vt Insti. de vsuca. §. furtiue, &. §. quod aūt, sicut si actipio secreto apud te pignus meum, vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. aliquando.

In textu cum dicitur. Quicquid sub testimonio depositum fuerit. &c. Intellige quod depositum vel cōmodatum manifeste seruari oportet hoc est ita seruetur prout de iure seruari debet. [h] Vnde si pecuniam tibi quis ad seruandum dederit, similiter equū vel vaccam si in occluso in cista tua pecuniam seruas eque manifeste eam tenes sicut si equum in stabulo, vel vaccam quę in campum pelitur. Et si quis ea ratione rem furtiuam tibi dederit vt apud te inueniatur animo tibi nocendi quod videlicet cū illa re detineri possis & nō ipse, sine pena manes si id negaueris mulctā & emendam soluere te oportet. Istud vlti. habetur li. ij. ar. xiij. de primo vide Insti.

g. *Furti & rei furtiuę differentia, inde supra li. ij. ar. xxxvi. & xxxvij.*

h. *Pecunia ad seruandum data eque manifeste in asta seruari debet sicut equus in stabulo & uacca in campo. Cōcordat Iur. Mu. ar. lvi.*

de oblig. quę ex delict. nascũ. §. oblatũ furtũ. Preterea nota.[i] Mutui, cõmodati, & depositi differentiam, Mutuũ dicitur cum rem quã mihi mutuas fit mea in tantum, quod nõ teneor tibi illam restituere sed sui similem sicut si mutuas mihi pecuniam & alia quę ponderantur pecuniam eandem tibi dare nõ teneor, sed similem in valore & quantitate & per id liber ero a te, & si illa mutuata perdit pecuniã refarcire nihilominus cogitur iste cui mutuata est, vt Instĩ. qui. mo. re. contrahi obli. §. i. & §. item is. Commodatũ vero dicitur illud quod cui cõmodatur ad vsum sicut est vestis equus & similia, & differt a primo in tribus.[k] Primo quia cõmodata re vti non potes, nisi ad vsum illum ad quem tibi cõmodata est, si aliter facis soluere eã cogeris, vt Instĩ. de oblig. quę ex delict. nascun. §. furtum. Secundo quia illam eandem rem restituere cogeris & non sui similem, vt Instĩ. qui. mo. re. contra oblig. §. item is.[l] Tertio quia si custodis rem cõmodatã prout melius potes, custodia tamẽ debet esse maior q̃ tuas res custodire soles, & si aliqd eueniat pręter tuã culpam aut negligentiam soluere non teneris nisi specialiter in cõmodato expssum sit, vt Instĩ. eo. ti. §. & is quidem, & ff. de depositi. L. i. & C. eo. ti. L. si in cursu. Si vero circa cõmodatũ expresserit quod equũ soluere vellet si quid damni eueniat vel ad tempus determinatum non restituat soluere tenetur, vt in c. vti. de cõmo. & infra ar. xxxi. Istud tamẽ obseruatur secundũ leges. Secundũ ius uero nostrum Saxonicum vt articulus presens habet res cõmodata integre restitui debet vel in valore solui. Depositum vero seu res deposita dicitur quando aliquid alicui cõmittit vel ad seruandũ datur, & illa vti non debes nec e. iã soluere teneris si perditur, dato si nõ diligenter custodias nisi forsan dolus cõmitatur per te, vt Instĩ. eo. ti. §. pręterea, & ff. de depositi. L. i. & extra eo. ti. c. vlti. & C. eo. ti. L. si in cursu.

[m] Nota tamẽ quod in depósito quatuor cõsideranda veniunt. Primo qui depositũ non reddit damnũ illi refarciet qui deposuit & cũ hoc furto accusari potest, vt. C. de depositi. L. si depósita pecu. & L. vsura. Secundo quod retentor ille nullam exceptionẽ facere põt quo depositum arestari possit, etiam si sibi teneretur quid vel si contra eum deliquerit, vt C. eo. ti. L. si quis Tertio si deponentis plures relinquantur heredes & vnus accipit suã partem illum concernentem. Alij vero differant & interim depositarius nõ sit in reddẽdo, illi non possunt contra illũ agere qui suã partem ceperat, vt. C. eo. ti. L. super vacuam. Quarto qui non restituit depositum infamis efficitur. C. eo. ti. L. qui, &. ff. de his q nota. infa. L. i.

Per tres quindenas. &c. Intellige apud quem aliqua res vendicatur quę sibi in depósitum vel cõmodatum data est, ille super furto vel spolio accusari nõ debet. Verum ille qui accomodauerat vel ad seruandum dederat reciari debet, alias sententia contra absentem lata non ligat, vt. C. de procura. L. quia absente, & ff. de penis. L. absentem &. iij. q. ix. c. caueant,[n] nisi tercitatus nõ comparet, vt. C. quomo. & quando senten. profer. Iu. debet. L. cessante &. L. consentaneum &. L. tres.

Vt eas defẽdat. &c. hic tria notãda veniũt. Si enim ille non venerit qui deposuerat vel cõmodauerat aliqua forsan prepeditus necessitate extũc de facili ab ipso liberatur cui cõmodatum fuit, & nihil perdit quia suum nõ erat. Secundo si cuincitura principali nihilominus iste nihil lucratur, quia non erat rei dominus nisi custos, vt. ff. ex qui. cau. in pos. ea. L. prętor ait. Tertio nõ nocet ei q in depositũ dederat si iste illud non pscribat, vt C. de depo. L. vlt. & C. de rei. vẽdi. L. re. tua. Accõmodatam rem. &c. hic notatur quo modo vnus se habere debet cõtra illum qui rem sibi aliquam cõmodauit, huiusmõi em rem sibi restituere tenetur, hoc idem vide. C. de depositi. L. si quis, &. ff. de eden. L. quędam §. is autem.

Moriatur autem equus hoc idem vide Instĩ. qui. mo. re. cõtra obli. §. creditor.

Summam autem in qua obligata fuit res pdit. &c. Contrarium istius videtur esse, Instĩ. eo. ti. §. vlti. Vbi dicitur custodia diligẽti pręcedente si pignus creditor casu fortuito amiserit nihilominus creditũ petere potest.[o] R. quod secundũ leges pignus vtriusq; gratia datur, & debitoris quo magis pecunia creditur, & creditoris quo magis in tuto sit sibi creditum, vt in. § allegato habetur. Textus vero articuli presentis intelligitur cum nõ nisi sub vno respectu res oppignorata cõceditur, videlicet vt debitori magis credatur rationeq; ipsius pignus locat quare & restitui debet non peioratum vt textus habet.

Nisi aliter in contractu stipulatũ fuerit P in toto enim iure generi derogatur per speciem & condicio superappósita limitat omnia, vt ff. de reg. Iur. L. in toto, &. C. de pigno. L. q̃uis constat.

k. *Commodatũ à mutuo differũs in tribus.*

l. *Is paragraphus potius intelligendus est de depósito q̃ de commodato secundum ius Saxonicum.*

m. *Depositi quatuor considerãda.*

n. *Vide supra li. ij. ar. xxiiij. Iur. Mu. ar. lxxij*

o. *Hæc responsio non satisfacere uidetur paragrapho in contrarium adducto quare dicẽdum quod constituto præsens occasione pignoris ut textus habet ẽst pro speciali iure Saxonibus sancta quare & seruari debet non obstante iure communi. Vide ad id infra eo. lib. ar. x. in fine glo.*

p. *Concordat Iur Mu ar. ar. xxvi. glo.*

Articulus. VI

[D]Etesserat si famulus res domini sui, aut eas diuẽdat obligetq;, dominus eas repetere potest iure se ad illa trahendo. Si autẽ famulus in suis rebus hoc fecerit seu uolũtate propria quouismodo alienauerit domino nulla competit actio nec sibi eadem refarcire aut

q. *Textus antiqui ita legũt amittat si ludo famulus res domini &c. Concordat Iur. Mu. ar. Ctiij.*

repẽdere tenetur[b] licet famulo sua damna refarcire promiserat. Si autẽ res famuli furtiue in domini seruicio aut uiolenter sine eius culpa[c] auferantur dominus refarcire tenetur & in soluendo cõdemnetur, domino uero ad recuperandũ huiusmodi res actio remanebit.

Glosa.

Detesserat famulus. &c.[d] Nota, quod quãdo procurator agat causam cum mandato etiam si malum finem capiat negotium, ipse repetit sumptus secus si non habet mandatum. C. manda. L. etiam, & quę ibi notãtur. Sic etiam si vtitur & gestum sit negotiũ impuberis repetitur impensum, si factus est locupleior alias non. C. de nego. ges. L. cõtra. Procurator tamen etiã tenetur de dolo lata culpa leui & leuissima. C. mãda. L. a procura. Dominus ei in soluẽdo. &c. An autem nuntius alicuius a latronibus captus debeat redimi per dominum, & quid de stipendiario vel simili vide in specu. iiij. parte titu. de itudi. §. specialia. Vers. illud autẽ, & ibi vide etiam in addi.

Glosa.

Superiꝰ in articulo. xxxi. li. ij. §. vlti. dictũ est quod nullus propter excessum suum alteriꝰ bona depdere potest, in presenti articulo declarare nititur an aliquis alterius bona non quidem propter excessus enormitatem verũ ludo & alio modo amittere possit.

Nota quod articulus iste tria complectitur. Primo quod aliquid famulus facere põt q̃ tamen dominũ pro rato habere nõ oportet.[e] Vnde sciendũ breuiter quod dominus duo pro rato seruare tenetur si famulus vel filiꝰ illud fecerit, filius enim & famulus vnũ ius in eo habent, vt Instĩ. de pa. potes. §. Ius autẽ, & Instĩ. per quas perso. no. ius. acqui. §. i. & sequentibus. Primo si parentes vel domini eis cõmiserint negocium vel officium aliquod, sicut si sigillum eis concrediderint, mercantias item exercendum, tabernas administrandum, quicquid in huiusmodi cõmisso negocio fecerint in emendo, vendendo, cõmodãdo, ita quod illud ex cõmisso negocio deriuatur seu pertinet, eos pro rato tenere oportet & pro eis respondere, vt Instĩ. quod cũ eo q alio. potes. nego. §. exercitatoria & sequẽtibus. Instĩ. de iusti. & iure. §. vlti. Secundo si filius vel seruus fecerit quid propter cõmodum patris vel domini vt si pecuniam accomodauerit vt debitũ soluatur vt familia exinde persoluatur aut cibo puideat, vel domus ruinosa restauretur patremfamilias pro rato habere necesse est, vt Instĩ. eo. ti. §. pręterea, & §. in rem &. C. eo. ti. L. ei. qui. §. alioqn ff. quando de peculi. actĩ. est. L. quęritum in fine. C. de Instĩ. actio. L. seruus tuus. Idq; intelligi debet tam de seruis q̃ de famulis, vt Instĩ. eo. ti. §. institoria.

Sciendum tamen venit. Si dominus presicit seruum negocio alicui ipseq; in officio exsistens aliquid comodauerit quod in commodum officij non cessit, dominus pro rato habere nõ tenetur, sicut si seruus in negocio illius equum perluserit eundem sibi soluere non oportet. Idem etiam si equum tuum perluserit quia nec istud in mandatis habuit. ff. de estima. actio. L. i. C. quod cũ eo, q in alienа. L. domino per seruum &. L. dominos.

Dominus ea repetere potest. &c.[f] Vnde nota practicam quõ dominus res per seruum perlusas aut perditas repetere potest. Quidã dicunt per alloquutionẽ & apprehẽsionem rei, & ita autumant articulum presentem pertinere debere ad ar. xxxvi. li. ij. Alij vero dicunt quod cõtra seruum querulari deberet, vtrunq; tamen non valet, qui enim per apprehensionem rem alloqui vult, metternus illud, pbare oportet, quod sibi furtò vel spolio ablata sit, sicut supra li. ij. ar. xxxvi. Nec etiam cõtra famulum querulare est necesse, vt patet ex textu articuli, vbi dicitur quod iure illud repetere potest, nec subiunctum est quod seruus iure accusari deberet, qa nec rẽ illam sicut equum a domino accomodauit, nec promisit verbo aut facto literis seu promisso viceuersa reportare, vnde merito dominus rem suam iure vt textus habet repetit qa si in seruo illud expetere deberet fieri posset, seruum adeo esse inopẽ quod soluere non possit, & & ita cautius est agere in rem q̃ in psonam. ff. de reg. Iur. L. plus cautionis. Quare practica datur quo pacto dominus id facere sibi competat. In primis enim adire iudicem debet & querulari cõtra eum apud quẽ res est sua quod videlicet equum vel aliquid aliud sibi retinet nec restituere vult. Iudex tãdem illum ad respõsuam cogat. Si vero ille dicat quod varendatorẽ habeat & ad illũ se trahat qui perlusit aut sibi vẽdidit aut donauit, querat tandem dominus rei vlterius, an seruus res domini sui ludo ammittere vel ludo ammissa debita cum his persoluere queat. Sententiabitur quod seruus bona domini ludo ammittere vendere alienare vel ludo ammissa debita soluere minime põt, vt hic textus habet, &. ff. de alee lusu p totũ & exinde res suas recuperabit.

Nota circa id speciales regulas de lusoribus ipsis h Primo lusor peior est prędone, qa qñ cum aliquo ludit si posset bõa eius aliter habere & ea sibi rapere, nullo modo luderet & lucraretur in eo. Item apud quem taxilli falsi inueniuntur sicut sur sentenciatur. Etiã sunt infames & iure priuati nec pbi hominis habere locum possunt in iudicio, bonaq; eius

b. *Intellige textũ in eum sensum quãuis famulus dominũ seruare promissumq; in cõtractu sit eũ uelle ab omni damno indemnem reddere nihilominus damnum ex ludo factũ ut textus habet refarcire non tenetur. Ratio quia culpa famuli patratum est dampnum illud.*

c. *Alij textus addunt absq; eius negligẽtia.*

d. *Procurator promouẽs negotium etiam si malum sortiatur finẽ nihilominus sumptus repetere potest.*

e. *Dominus factũ famuli an pro rato habere teneatur nec ne.*

f. *Practicã uide quo modo domius res per famulum ludo perditas repetat.*

g. *Agere in rem cautius est q̃ in personã.*

h. *De lusoribus uide hic & eorum pena.*

consiscantur. Item ludens falsis taxillis capite punitur si cōuincitur. [i] Item si quis perluserit aliquid & non est in soluendo coram iudice accusari non potest, nec maius pignora ri nisi quod circa se habet, si vero fugiat liberatur.

Si vero famulus. &c. pars est secunda articuli in qua declaratur quantum dominus seruo obligatur in damno quod promiserat resarciendū. Textus in se planus est, quia si famulus propria voluntate quid perdiderit rerum suarum, dominus resarcire non tenetur, quicquid eñ famulis nostris euenit hoc nō domini est damnū sed illorū, nec actio occasione istius sibi competit, vt supra lib. ij. ar. xxxiiij. &. C. de iniur. L. dominū. ff. de actio. & obliga. L. qui seruum. ff. de iniur. L. sed si ff. ad le Aquiliam. L. sed & si quemcunq;

Hic circa querere quis potest. [k] Seruus in obsequio domini si detentus sit cui dominus p̄ damno promiserit, ad quantam summā eundem redimere cogitur, dicūt quidam inquātum domini facultas se extenderit, hoc tamē non, quia si famulus ad bona domini taxari deberet. Prędones equę auide seruū detinerent sicut dominū. Alij dicunt quod seruus debet taxari ad duas partes facultatum suarum, hoc etiam minus iuste foret, quia si famulus partem substantię suę dare cogeretur in redimēdo sese, minus iuste cederet sibi, exquo dominus eum indemnem seruare promiserat. Promissa autē seruari debent, vt supra li. i. ar. vij. & Insti. de verbo oblig. §. penulti. Dicendum itaq; verius, omnibus prętactis opinionibus quod famulus in obsequio domini detentus cui de damno promissum est taxari & redimi debet iuxta facultatē famuli & eiusdē pecunijs solui, dominusq; illud sibi resarcire postmodū tenetur. Vide hoc idem & clarius seu. c. iiij. in fi. [l] vbi dicitur quod famulus sic captiuatus taxari & redimi debet iuxta facultatē famuli, dominusq; illud sibi resarcire & recōpensare debet. Intelligendo secundum distinctionē libertatis suę, quia si illum non eliberallet spoliaretur libertate sua, libertas autem pręponitur omnibus, vt. ff. de reg. iur. L. libertas.

Domino vero ad recuperañ res actio manebit. &c. hic est pars tertia articuli. Textus in se planus. Contrariari tamen huic videtur. Insti. de iniur. §. sed si, vbi habetur quod domino actio pro famulo non competit. &. tamē nisi id in contumeliam vel damnum domini actum sit. In proposito autem est damnū domini, quia seruo in obsequio eius existēti illud resarcire tenetur quare agere vlterius potest, vt Insti. de iniur. §. sed si &. C. eodem ti. L. dominum. ff. de actio. & obli. L. qui seruū &. ff. ad le. Aquiliam. L. sed & si quemcunq; Insti. de obliga. quę ex delict. nascun.. §. furtum. ff. vi. bono. rapto. L. ij. §. &. generaliter.

i. *Lusor qui nō est in soluēdo ad qđ tenea tur. Vide ad hanc materiam Iur. mu. arti. cuj. &. cuij.*

k. *Famulus in obsequio existens si capti uatur, quo pacto redimi debeat.*

l. *Ad hanc materiam unde abunde seu. c. iiij.*

Articulus. VII

[a] Vdæus Christiani uarendator esse non potest a nisi ut Christianus respondere uellet. Percuciat Iudæus Christianū aut eundem iniuria afficiat in qua si cō prehendatur ut catholicus sententietur. Percutietur etiam Iudæus a catholico aut aliquam ei Christianus iniuriam irrogauerit, quasi aliū percussisset iudicetur, quia in eo pacem regalem uiolauit. Istam pacem Iosephus circa Vespesianum cum Titum filium eius a paralisi curauit Iudæis acquisiuit. Emat si Iudæus calices, libros, aut de sacris ornamentis quicquam uel si ei hæc obligentur, ista si in eius erunt inuenta possessione, & eorū nequiuerit habere uarendatorem sicut fur condemnetur. Si quid autem de alīs rebus emerit, uel in pignus recepit non furtiue neq; occultando, die lucente & non clausis ianuis si mettertius hoc probare poterit, licet res empta sit furtiua ipse tamen summam desuper datam suo obtinebit iuramento. Si uero in testibus defecerit nūmos suos sciat se p̄diturū.

a. *Cōcordat. Iur. mu. ar. cxxxviij. & sequēti bus tribus.*

Glosa

Percuciatur etiam Iudęus a Catholico. &c. Vndeetiam dicit lex cōmunis. Iudęi Romano cōmuni iure viuentes in his causis quę tā ad superstitionem eorum q̄ ad forum, leges, & ad iura pertinēt, adeant solenni more iudicia, omnesq; Romanis legibus conferant & excipiant actiones, vt in. L. Iudęi. C. de Iudęis. ¶ Cū Titum filiū eius. &c. iste Titus imperator regnauit annis tribus, & cum patre isto Vespesiano Hierusalem destruxit, & ab eis omnia ornamenta templi delata sunt Romam, [b] hic etiā fuit vir mirabilis, & tante liberalitatis quod nulli quicquam negauit dicens. Nullum tristem debere recedere ab Imperatore.

b. *Titus Imperator maximæ liberalitatis nulli petenti quicquā denegauit.*

Glosa.

Quia in prędictis dictū est cum ęs dē

res apud aliquem vendicatur quod se ad varēdatorē trahere potest, in presenti articulo ponit exceptionem qui varendator esse non poterit & dicit quod Iudęus ipse.

[c] Vnde circa id notandum quod Iudęi aliqd speciale iuris habēt vltra Christianos. [c] Primo quia Christianus pro varendatore eū habere non potest, ita quod ille q̄ vendicat eū insequi teneatur, nisi forsan Iudęus Christianorum iure illud varēdare vellet, hoc est vt testis esse velit rei impetite vel verum varendatorem declarare aut ostendere. In Christiano vero id aliter obseruatur, quia si venditionem recognoscit varendare eum oportet, vt supra li. ij. ar. xxxvi.. Quod autem Iudęi varendare vnum non tenentur. Ratio est. [d] Iudęis enim admissum est qđ furtiuas res emere possent, nec nummos desuper datos perdunt, & hoc ex eo vt res furtiue eorius inueniri possint, & exinde opinatur rem illā venditam furtiuam esse, quia qui deligt vel deliquere potest in vno, hoc est in emptione rei furtiue eriam opinari potest de alio malo vi delicet quod rem furtiuam vendit. Vnū eñ malum sequitur aliud, vt. ff. de rei. vendi. L. ex diuerso, & in auten. vt iudi. sine quoquo. supra. fiāt. §. cogitatio, coll. ij. &. c. semel mala de reg. iur. li. vi. Secundo [e] quod Iudęus seruum Christianum habere non potest, & si eū habuerit alter sibi eundem accipere poterit, dando sibi duodecim solidos pro quo libet & eundem si vult Christianus emptum seruabit, vel liberum dimittet. C. ne Christianum mancipium. L. Iudęus, & extra de Iudęis. c. prędicti &. c. multorum. Tertio schołas vel Sinagogas nouas ędificare non audeant nisi antiquas restaurare, nullus tamē violenter illas eis destruere prędumat. C. de Iudęis & celico. L. in Sinagoga &. L. vlti. &. xlv. dist. c. qui sincera, & extra de Iudęis. c. Iudęi. Quarto seruire Christianus Iudęis nō audeat sub excōmunicatiōis pęna, vt extra eo. ti. c. Iudęi, &. xxv. q. i. violatores. Quinto die parasceues occulte domi sedeant clausis ianuis & fenestris, extra de Iudęis. c. quia super his. Sexto inter Iudęum & Christianum nullum matrimonium esse poterit & si contraxerint sententiabit contra illos tanq̄ contra fornicarios. C. de Iudęis. L. v. §. nam si quis. Septimo si quis Iudęus conuersum ad fidem Christianam Iudęū molestauerit, iniuria afficerit, trudendo vel in illum iaciendo cōburi debet cum omnibus cōplicibus. C. de iude. & cœli. L. Iudęis. Octauo quod nihil facere prędumāt quo fides nostra Christiana cōtaminari possit. C. eo. ti. L. Iudęos quosdā. Nono Christianus Iudęo seu collegio Iudęorū nihil legare potest, vt C. eo. ti. L. quod cornelia. Decimo Iudęus contra Christianum testificari non potest sed bene contra, vt. C. de hęreti. & Maniche. L. quoniā multi, &. ij. q. vij. c. non potest, & extra de testi. c. licet vniuersis &. c. Iudęi. In contrariū tamen videntur esse decretales, extra de Iudęis. c. Iudęi. Tum & leges. C. de hęreti. L. penulti. in fi.. [f] R. tamen quod quandoq; Iudęi per testimonium euadere possunt occasione paruarum rerum sicut modica emptione, & quando solus emit sicut hic vt textus habet articuli. ibi si qđ aūt. Vndecimo quod Iudęus Christianū in suam sectam inuertere non pręsumat alias capite plectit vt. C. de Iude. L. Iudęos, &. C. ne sanctum baptisma. L. vlti. &. C. de apostatis. L. penulti. &. C. ne Christia. manci. L. Iudęus. Duodecimo Iudęis hęreticis, paganis gratia Cesareę Maiestatis suffragari non debet, pręsertim eorum vxores dotalitia habere non possunt. C. de hęreti. L. Item priuilegiū, & in auten. de priui. doti. muli. non prestan. §. i. coll. viij.

Circa id notandum quod in iure Saxonico. Iudęus, hęreticus in omni causa testimonio vincitur, id enim quod Saxo iuramento suo absoluitur, ex speciali gratia Cesareę Maiestatis Saxonibus datum est. Iudęi vero & hęretici hanc gratiam habere non possunt vt nūc tactum est. Prętera gratia ista data est natiōi Saxonū, vt supra li. i. ar. xviij. Ex quo itaq; illi nationis Saxonicę non sunt quare nō releuat illos gratia ista, vt. ff. de reg. iur. L. priuilegia, &. ff. de censi. L. eratem. Si vero quis instet & alleget. L. Iudęi. Ro. C. de Iudęis, vbi innuitur quod Iudęi cōmune ius imperiale tenere debēt. R. quod lex illa intelligitur qđ videlicet Iudęi legibus imperialibus subesse debent si aliquē accusant, vel ab aliquo accusantur. Vel etiam quod non debent vsurpare gratiam aut immunitatem prouintiarum in quibus degunt, nec etiam in contrarium est articulus. xxx. libri primi, vbi dicitur qđ quilibet aduena iura terrę in percipienda hereditate seruare debet quod extendi videtur & de Iudęis ipsis si quid expetere in prouintiam venietes velint. Intelligi enim debet articulus de Christianis aduenis non Iudęis. Vel intelligitur in hęreditatibus percipiędis & non de querela, aut responsione Iudeorū. Quo pacto autem Iudęi iurare debent vide iur. mu. ar. penul. more enim suo iurabūt, vt xx. q. i. c. mouet.

Percuciat si Iudęus Christianū. &c. [g] in hoc enim casu. Iudęus sustinere cogitur pęnam pacis violatoris nec se priuilegijs suis defendere. C. de Iudęis. L. nullus, vno eñ simili ac cōmuni iure cum Christianis subiecti sunt in facto isto, vt. C. de iude. L. Iudęi Roma.

Percucietur etiam Iudęus. &c. Intellige si extra percusserit eū, nullus enim iniuriam vlcisci per se debet sed iudici denuntiare. C. de iude. & celico. L. nullus tanquam. In contrariū videtur ij. q. vij. c. pagani. Vbi habetur quod Iudęi, Pagani & hęretici Christianos accusare nō possunt, aut vocem infamationis eisdem ferre, si ergo non accusantur nec iudicātur, vbi enim nulla querela, nec iudex nec iudicium erit, vt. ij. q. i, c. licut, &. c. si pecauerit.

f. *Vide Iur. Mu. ar. Cxxxvij. & cxxxviij. & in glosa ibidem.*

g. *Concordat Iur. Mu. ar. Cxxxviij.*

R. quod accusare quidem & infamare aliorum hominum excessus non possunt ludei, sed q̄ ipse solus patiē querulari poterit, vt C qui accusari pos. Li. si crimen &. L. neganda &. iiij. q. vi. c. omnibus.

Istam pacem. &c. de hoc vide abūde in Cronica Romanorum.

Et eorum nequiuerint habere varendatorē. &c. Querere potest quis, quur istud in paragrapho ponitur & eorū nequiuerit. &c. Quā do quidem res sacrę obligari nō possunt nec varendari quare nec ludeus illas emere poterit vt supra dictum est, & Insti. de re. diuisi. §. sacre res, & in auten. de non alienan. rebus Ecclę. §. insūdē penis coll. ij. & C. de sacrosanctis Eccle. L. sancimus. R. quod hic loquitur de varendatione occasione calicis qui nondū consecratus sit. libris & sacris ornamētis quę non dum in vsum Ecclesię venerunt.

h. Res Ecclesiæ diuē di possunt ex certis causis, cōcordat. Iur. mu. ar. cxl.

Nota tamē h quod res Ecclesię diuendi quā doq; possunt ex certis causis, vt propter liberationem captiuorum, sustentationē pauperum. ludęis tamen diuendi non debent, vt in auten. de Eccle. titu. §. iubemus, coll. ix. ri si prius cōflata sint, vel in materiam redacta priorem, nec varēdare eas possunt, qd' si reperiantur apud Iudęum vt fur cōdemnetur, vt supra li. ij. ar. xiij. tactum est, &. ff. de pe. L. capitalium. §. famosos.

Si quid autē de aliis rebus, &c. istud iam circa. §. primum declaratum est.

Articulus VIII

SVnt qui dicant quod Castra & Prīcipes seu Illustres non habeant pacem quā quis in eis uiolare poterit propter præsidia & assiduas munitiones castrorum & propter militantes quos illustres secū ducere ex debito tenentur, quod tamen falsum est, quia qui personis illustribus omagia fecerit aut castro, & qui ad hoc iure sunt astricti si pacem transgressi fuerint, mortis sententia condemnentur.

Glosa.

Articulus iste de opiniōibus tractat quę plerunq; multos subducunt homines, in damnaq; injiciunt. Necessarium itaq; est vt stultorum opinio veritate iuris elucidetur.

a. Opinio. q. t.

Vnde nota quod opinio dicitur, a Cum qs rem nescit aliter fore nisi vt putat b & huiusmodi opinio est duplex. Vera cum opīnor rē iustam vel iniustam de qua ius non habetur scriptum, vt extra de Iudęis. c. quia super his, huiusmodiq; opinionem nullus interpretare debet nisi imperator vel superior dominus, vt. C. de legi. & consti. L. i. & L. digna vox. L vlti. & ff. eo. ti. L. nam. & in auten. de iudici. § vlti. coll. vi. & isti propter ignorantiam excusantur, vt. ff. de iur. & fact. igno. L. error. Sed si dubitatur de quo ius scriptum habetur nō excusat, vt. C. de iur. & fact. igno. in multis legibus. Opinio falsa fit cum quis opinatur & opinionem solus facit. ff. de legi. & consti. L. iura. C. de senten. & interlo. omni. iudi. L. non videtur, opinio ista venit ex ignorantia vel mala interpretatione iuris, & ita est falsa, leges enim omes scire tenentur. C. de legi. & consti. L. sacratissime, & de iur. & fact. igno. L. constitutiones principum, & in auten. de iudi. §. omis, coll. vi. Isti qui sic opinati sunt quod Illustres & Castra pacem non habe. b male opinabātur, quia si pace caterent per a contra transgressores descripta non esset, c, d' tamen falsum est, vt infra ar. xl v. Tum etiam quia qui deliquit in aliquam spectabilē personam magis punitur q̄ contra vilem, vt Insti. de iniur. §. atrox &. C. eo. ti. L. vlti.

b. opinio duplex.

Propter præsidia Castrorum. &c. Munitiōes etenim castris iure admittuntur vt infra eo. li. ar. lxvi. Illustribus etiā militantes habere admittitur, ad reprimendum pertinatiam malignantium, vt in auten. de manda. princi. §. deinde coll. iij.

Quia qui personis illustribus, &c. Videtur quod magister priuilegij insufficiēter determinauit quęstionem motam super pace illustrium & castrorū, cum dicit in fine articuli qd' Principes & Illustres pacem habere debent ab illis qui omagia eis fecerint, & iure ad id astricti sunt. Tutius em̄ videretur si dixisset quod pacem ab omnibus habeant. Vnde p intellectu istius nota qd' pax duplex est, c Ex compromisso vt cum Principes aut domini inter se in vicinatu pacem seruare iurāt & promittunt, & illam seruare tenentur, vt in auten. de pa. tenen. §. hae edictali, coll. x. &. xxij. q. i. om̄e quod in federa. Alia pax est ex debito vt feudales & subditi respectu dominorum, & isti nedum fidem & pacem seruare debent dominis suis verum eos in omnibus iuuare sub fide & honore, vt supra li. i. ar. xl. &. ff. de re. mili. L. omne, &. xxiij. q. v dicat aliquis. d

c. Pax duplex est.

Cum dicitur in fine articuli iudicētur. Intelligesi dominum occiderit existens suus vassallus, vt sic enim perdit vitam, honorem, & bona quę a domino habet, vt infra ar. lxxviij, & Insti. de publi. iudi. §. publicorum. C. ad le. Iuliam. Maiest. L. quisqs. ff. eo. ti. L. proximum, alias vero si non occiderit perdit bona & honorem non tamen vitam, vt supra li. i. arti. xl.

d. Distinctio ista non satisfacit instante in contrarium adducta. R. itaq; quod ipso quidē illustribus, tam & castris pax ab omnibus seruari debet, potissimū uero illi q omagiū principi uel castro prestiterūt feudalesq; illius sunt pacem ex debito tenentur, alias mortis sententia ut textus habet condemnabuntur.

e. Ex opinione tria potissimum fieri non debent.

f. Ex opinione iurandum non est nec iudicandū nec credendū.

g. Iur. Mu. ar. xiiij.

Et si quidem suprādictum est de opinionum differentia. c Nota tamē quod tria sunt quę ex opinione fieri nō debent. f Primo ex opinione iurandum nō est, quia sępius efficitur periurus cū iurat quod certo nescit, vt. xxiij. q. ij. c. animaduertendū. c. homines, &. c. nec artificioso. Secundo ex opinione non iudicatur quia talis facit sicut cecus gladio verberans. g C. de pena eius qui male iudicat. L. de eo. &. C. de accu. & inscrip. L. singuli. Tertio ex opinione non est credendum nec ad verain fidem admittēda est opinio, quia q opinatur se recte credere, non est recte credens. C de summa trini. & fide catho. L. nemo & extra de hęreti. c. dubius.

Articulus. IX

EIdeiussorem si quis sese obligauerit aliquem in iudicio sistendi & id implere non ualeat a tenetur pro reo ad soluendum secundū modū actionis quia absens uictus iudicatur. Si uero actio iniuriarum fuerit, absentis tenetur præstare uerigeldum qui ad actorem & nō iudicem dinoscitur pertinere, sed iudex in eo mulctam obtinebit. Simili modo debet quis pacem pro alio stipulatam emendare. Si quis uero pro seipso stipulatam uiolauerit pacē morte puniatur. b Pax siue trāsactio in iudicio in quo stipulata est contradicenda aut melioranda uenit. Si fregerit quis stipulatam pacem actori posse agere per duellū & sine duello concessum est. Si autem uiolator in manuali deprehenditur facto in iurata pace iudicetur. Expugnātur etiam in stipulata pace castra & homines in eo capiantur, huiusmodi perpetrātes suos stipulatores seu fideiussores cum iuramento nō poterint liberare. c Si qs aliquem in iudicium præsentare stipuletur, si is qui præsentaturus fuerat sine stipulatore suo se præsenta uerit stipulatorē liberabit dummodo hoc præsentatus poterit cōprobare d Qui hominem contra quem iniuriarum actio in iudicio proposita est e a iudicio uiolenter deduxerit comprehensus simili pena plectetur. Si uero effugerit est statim proscribendus & hoc si poterit cō probari.

a. Cōcordat Iur. Mu. ar. xxxi. & Cxvij.

b. Textus antiqui paragraphum qui sequitur ultra id habent illi eam tempore quo agere licet contra illam cui pax indicta est hoc est saluum conductū habenti nihil agere contra illū potest.

c. Concordat Iur. Mu ar. xxxi. & Cxviij.

Glosa.

Qui fideiussor alicuius. &c. Vide in specul. de fideius. vbi quęritur. ij. per Ioan. And. in addi. quid Iuris de fideiussore q promisit aliquem repręsentare.

Tenetur præstare verigeldum. &c. de iure aūt scripto fideiussor rei criminis qui reum non exhibet arbitrarie punietur, vt notatur. xxiij. q. v. cum homo in glossa ſi.

Si quis vero pro scipso. &c. Qualiter pax est iuranda tenenda, & de pena violationis vide in vsibus feudo, de pace tenen, & de pace. iura. fir. per totum & aliquid supra li. ij ar. xiij. & ar. lxxi. & sequeñ.

Glosa.

In precedentibus dictum est quomodo pax consequitur contra violentiā, in presenti articulo docetur quomodo pax obtinetur corā iudicio, quia quemadmodū guerra quę fit tempore belli multos interficit homines, & quosdam priuat bonis & vita. Ita etiam fit in decertatione iuridica quod quidam victores euadunt, quidam succumbunt, & quemadmodum ibi tempus prefigitur & assecuratur ita & hic. Vnde in proposito hij qui potissimum in iure assecurationem faciunt sunt fideiussores ipsi, f & isti sunt duplices. Extra iudiciales & isti possunt factum negare fideiussorie si volunt de iure nostro. g Quilibet enim Saxo defert alteri iuramentum si non tam sufficientes habeat probatiōes, vt supra li. i. ar. vij. & xv. & item. xvij. hoc idem legibus obseruatur quod iuramento delato absoluitur si iste probationes non habuerit, vt Insti. de arti. §. item si quis. ff. qui. mo. pigno. vel hipote. L. si deferente &. C. de iureiuran. L. causa, &. L. in bone fidei, in auten. vt lit. iurent in exordio lit. §. si vero, col. ix. &. ij. q. i. c. i. Alij fideiussores fiunt in iudicio & isti iuramento liberari non possunt vt in pretacto articulo, &. ff. de preto. stipula. L. i. h huiusmodi q̄ fideiussores tenentur respondere iudicio ex tribus causis quia vel principalis ibi non est presens & illi petunt quod eis credatur & isti fideiussores erunt voluntarij quia volū-

d. Alij textus hoc qd' sequitur addunt. Qui etiam captuum fuerit stipulatus istud exequi pro tempore statuto fideiussor tenetur & non captuus.

e. Iur. Mu. ar. Cxviij.

f. Fideiussores duplices.

g. Cōcordat Iur. Mu. ar. xxvij. & Cxvij.

h. De fideiussoribus ide hic. Concordat Iur. Mu. ar. Cxvij.

tatem habent quod pro isto respondere volunt, vt Insti. de obli. quę ex consen. §. vlti. & §. consensu. Alij fideiussores sunt facto, sicut qui furta vel spolia in suas arces aportare fecerunt, si accusantur spoliatores extradere tenentur, aut damnum refarcire, vt supra li. ij. ar. lxxij. Tertio sunt fideiussores verbo sicut cum vnus solus personaliter stipulatur & de isto hic loqtur, & Insti. de verbo obli. §. verbis &. C. de vsur. L. i. ff. eo. titu. L. vlti. & isti fideiussores sunt vel in actionibus ciuilibus, vel criminalibus. In primo paragrapho tangitur de actionibus ciuilibus. [i] Et dicitur actio ciuilis ex eo, quia vterq; tam actor q̄ reus manēt ciues in querela & post querelam. Vnde fideiussor qui existit ciuilis actionis accusatus, necessario in se accipit accusati responsionem & omne subsequens damnum si non statuitur ille, vt in auten. de fideiuss. & manda. §. si quis coll. i. & hoc intellige de fideiussoribus qui in iudicio fideiussoriā spoponderūt. Fideiussorum extra iudicialium seu qui extra iudicū fideiussoriam promiserunt. [k] nota quinq; specialia. Primo quod actor necessario primum accusare debet principalem q̄ fideiussorē, vt in auten. de fideiuss. §. si quis, coll. i. & infra eo. li. ar. xxxix. Contrariū tamen videtur C. eo ti. L. iure. Vbi dicitur qđ actor optionem habet si principalem vel fideiussorem primū aggredi voluerit. R. tamē quod lex pretacta correcta est per autenticā allegatam, etiā intellige si principalis in prouincia sit, vel ita in propinquo quod citari possit, vt. ff. de iurisdi. omni. iudi. L. fi. Aliqui vero intelligere id volūt si principalis in iurisditione presens sit vt in auten. de test. §. pe/ nulti. col. vij. ff. de damno infecto. L. iiij. Secūdo quod bōa debitoris principalis l nō prius impeti vel alloqui possunt nisi cōtra fideiussorem prius agatur, idest cum bona alicui impignorantur non potest creditor sup bonis agere nisi prius fideiussores accuset, vt in auten. de fideiuss. & manda. §. sed neq; adres, coll. i. Tertio si principalis pecuniam promisit eandemq; habere nō potest, & bona hereditaria habeat creditor sibi emptorem ordinare tenetur [m] vel solus illa acceptare iusta taxam iudicis, & sic debitor liberatur, vt in auten. eo. ti. §. quod autem de cętero, col. i. Extra hic habetur qđ solutio alteri fieri potest contra eius voluntatem q̄ quod sibi p̄missum est, hoc idem habetur. C. de donaci. L. si quis argentum in prin. ff. de re. iudi. L. milles, in autē. de alie. & Emphi. §. si vero. ff de rei vendica. L. restituere. Quarto si vnus fideiussorum soluit totum, omnes liberat & lucratur actionem ab omnibus, vt. ff. de solutio. L. Stichum, & C. de duobus reis stipula. L. i. & C. de fideiuss. L. cū alter. [n] Quinto qui pignus & fideiussores simul accipit non potest fideiussores impetere nisi prius restituat pignus fideiussoribus.

Circa id etiā nota si fideiussio immutatur, fideiussores absoluuntur si coram hominibus actum sit, vt Insti. de verbo obli. in multis locis, & C. de fideiuss. & manda. L. ij. & L nouatione. [o] Preterea sciendum quod fide iubens vel promittens rem malam & in cōsuetam adimplere nō tenetur, vt Insti. de inuti. stipu. §. quod turpi. & ff. de verbo. obliga. L. generaliter & L. veluti. & C. de inuti. stipula. L. ex eo.

[p] Considerandum insuper quod promissio nulla matrimonio superaddi debet & addita non valet, sicut si filius meus superducere debet filiam tuam & cuius culpa dissoluetur soluat centum, non valet nec teneri debet. Matrimonium enim liberum esse oportet, vt C. de inuti. stipula. L. libera, & ff. de verbo obliga. L. titia, & xxx. q. ij. vbi non est, & extra de sponsali. c. cum locum, & c. requisiuit &. c. gemma.

Si vero actio iniuriarū fuerit. Hic tangitur alia fideiussoria quę criminalis dicitur & quę coram iudicio fit in actionibus criminalib⁹, huiusmodiq; fideiussores penam illorum p̄ quibus fideiusserūt sustinere non tenentur sed verigeldo absoluuntur, supra ar. lxv. li. i. & licet in legibus, vt. C. de fideiuss. & manda. L. si barsatoram aliter senciatur. Inruit em̄ lex illa quod fideiussor debet p̄sentari iudici. Sed tu respondę, quod ex quoquidem in legibus verigeldus non est descriptus datur arbitrio iudicis excessum corrigendi. Iure vero nostro quia specificatū habemus verigeldum pro vno quoq; excessu, cessat taxa iudicis sup impositiōe pene huiusmodi & iuxta priuilegium emendatur. Vel dic promissum pro barsatore, de quo lex meminit allegata sub certa forsan fuit pena homicidā sistendi. Vnde quia nō satisfecit iudici fideiussor p̄sentabatur puniēdus, hic autem vt dictum est secus fit, qa hic loco pene per iudicem instituē de soluitur verigeldus a iure determinatus, vide etiam ad id. C de fideiuss. & manda. L. fancimus.

Notandum vlterius venit q quod fideiussoria in criminalibus facilior est q̄ in ciuilibus, quia in criminalibus nullus ad fideiussoriā datur qui in manuali facto detinetur, vt supra li. i. ar. lxx, & li. ij. ar. ix. & C. de custodia reo. L. in quacunq;. Ex quo itaq; nullus datur ad cautionem nisi qui habet propositum se iure defendendi, [r] si ergo in defensa succumbit fideiussor suus soluit verigeldum & ille proscribitur in iureq; pro mortuo reputatur, vt Insti. de capi. dimi. §. maxima, & ff. eo. ti. L. vlti.

Qui ad actorem & non iudicē pertinet. &c. In contrariū istius videtur ar. iiij. li. ij. vbi dicitur quod verigeldus iudici cedit. Intellige tamen quod paragraphus ille seipsum soluit, quia loquitur de illo qui de facto proscriptus est & a proscriptiōe se liberare vult, hic vero loquitur de illo quem adhuc actor habet in sua liga,

i. Actio ciuilis quare dicatur uide supra li. i. ar. lxvij. & lxxi. Iur. mu. ar. xvi. xvij. & lxxij. glo.

k. Fideiussorum specialia concorda: Iur. mu. ar. cxvij.

l. Intellige quæ alteri obligata sunt, nec creditor agere poterit contra bona huiusmodi nisi prius fideiussores iure aggrediatur

m. Secus est de practica hic nostra quia actor diuendit partē pignus inducēdo prout poterit.

n. Preterea si p̄missū cautione obstrictum euincatur fideiussores etiam absoluuntur.

o. Iur. Mu. ar. xxvij.

p. Matrimonij condicionalis nulla superaddi debet.

q. Fideiussoria in criminalibus facilior est q̄ in ciuilibus. Concordat Iur. Mu. ar. xxvij. & Cxvij.

r. Iur. Mu. ar. xxvij. §.

Sed iudex mulctam obtinebit. Mulcta igit iudici cedit pro mendacio quod fecit coram deo & iudicio, promittens statuere illū & nō fecit. Simili modo debet quis pacem stipulata tam emendare &c. supra li. i. ar. liij. li. ij. ar. xli glo. Similitudo quidem hic ponitur precedentis paragraphi cum isto presenti, non tamen sunt per omnia idem. [s] Vnde nota q̄ fideiussoris pro iniuria & pace fracta triplex est differentia. Primo quia occasione transactiōis & pacis fracte potest vnus grauius accusari & ad maius taxari, fideiussores vero in actione iniuriarum non possunt vltra taxari nisi prout verigeldus se extēdit, quia qui cōtra ius promittit seruare non tenetur, vt. C. de legi. & consti. L. non dubium, & C. de pactis. L. de quęstione &. L. pacta. Secundo si transactio occasione pacis fracte fideiussoria stante subsequatur (possunt etenim arbitri & pacis compositores in eo casu, eligi) in arbitrio erit partis illud quod edixerint tenere, vl soluere vadium aut penam desuper statutam sententiamq; arbitrorum refutare, vt in auten. de iudi. §. quia vero mūre coll. vi. Hoc autem non fit in ista fideiussoria. Tertio quia transactiones seu potius pax fracta per trāsactionem sopita si in iudicio resuscitatur repellitur ab actione actor, & emendare eum oportet fideiussoresq; eius ac si pax violata sit, vt in articulo presenti paragrapho sequēti, & C. de transacti. L. causas, & Insti. de exceptio. §. preterea debitor. Hoc autem non fit in fideiussoria huiusmodi. Quare dicitur simi limodo, &c. Vt quemadmodum verigeldus coram iudice soluitur illi cui stipulatio facta sit, ita etiam stipulatam seu transactam pacē coram iudicio vbi promissa fuerit emendari oportet vt hic &. C. vbi de crimi. agi. opor. L. i. Secundo conueniunt quia vtrunq; absoluitur verigeldo.

Quęrere aliquis possit, [t] si transactio & pax stipulata sub fide promittatur interimq; frāgatur, an efficiatur infamis vel an perdat honorem & vitam, vt supra li. i. ar. L. & ista vt sic maior pena esset q̄ verigeldus. R. quod non sequitur istud, quia qui promittit & tenere non potest emendareq; secundum quod iuris est imperi posthac non poterit.

Si fregerit quis stipulatam pacē &c. [u] Tangitur tertia eorundem conuenientia videlicet quod ille qui solus stipulatā fregerit pacem, & ille qui fideiubetur vterq; vitā amittet si in manuali detineturfacto, vt infra li. ij. ar. lxiiij. & C. ad senā. cō. turpil. L. si pro eo, & L. si. fœmina.

Circa id nota speciale quid, [x] quod pacem frangens non promissam eque caput demeretur sicut qui transactionem promissam violauerit, vt supra li. ij. ar. xiij. & ff. ad le. Iul. de vi. priua. L. hac lege tenetur.

Notandū etiam, quod transactio violari potest per querelam vt hic & C. ad senatusco. turpili, L. i fœmina. In contrarium licet sit supra li. i. ar. lxij. vbi habetur quod p actione cepta nihil demeretur. R. quod ibi loquit de querela quę non est per stipulationem interdicta hic autem secus.

Quod si vnus pacē in vna iurisditione promissam y in alia tandem iurisditione eandē frangat an huiusmodi pacem promissam hic emendare deberet vt prius dictum est, & an in alia iurisditione pro violentia etiam eundē emendare oporteat, videtur esse id nimis durum, quia & ibi & hic pro vno actu bis mulctaretur quod est contra articulum. liij. li. i. vbi dicitur quod pro vno actu non nisi vna mulcta soluitur, Immo super vno negotio bis iudicaretur, quod est cōtra. L. cum quęritur. ff. de excepci. rei. iudi. & extra de exceptio. c. aduersario, & de litis cōtesta. c. i. li. vi. & xiij. q. vlti. c. vlti. R. quod nō est vnus excessus nec vnum iudicium quia vnus iudex iudicat super excessu pacis fracte, & huic mulcta soluitur. Alteri iudici mulctam soluit ip se vel sui fideiussores p̄pter factū p̄missum.

¶ Posse agere per duellū & sine duello. &c. hoc intellige in omnibus actionibus quę penales sunt. Quelibet enim actio criminalis & criminaliter & ciuiliter instituī potest vt superioribus declaratum est, & Insti. de re. diui. §. si quis in aliena, & Insti. de iniurijs. §. in summa.

Fideiussores cum iuramento non poterint liberare. Istud superius declaratū est, &. C. de edendo. L. is, & Insti. de lega. §. quod autem. Si his qui p̄sentaturus fuerat sine stipulatore se p̄sentauerit, &c. Per id doctrina datur si quis fideiusserit aliquem in iudicio sistendi principaliscq; seipsum statuat ablcq; fideiussore, fideiussor liberatur, hoc etiam vide. Insti. de duo. re. stipu. §. si.

Id quod in annotationibus ex codicibus vetustioribus habetur videlicet, istud pro tempore statuto fideiussor exequi tenetur & non captiuus. &c. Ratio istius est quia fideiussoribus creditur & non captiuo.

Qui hominem occasione iniuriarum accusatum a iudicio violēter deduxerit. &c. ad hāc materiam vide. ff. ad le. Iuliam. de vi. publi. L. qui dolo fecit.

Et hoc comprobare poterit. &c. Ex isto habetur quod negotiū necessario testimonio p̄bandum venit siue coram iudicio siue extra iudiciū actū sit vt hic, & Insti. de interdic. §. commodū, & C. de eden. L. & quę, & in auten. vt liti. iur. §. si quis, coll. ix. & ij. q. i. c. in primis &. c. primo semper.

s. Fideiussoris pro iniuria & pace fracta triplex differentia.

t. Stipulatam pacem sub fide promittens & eandem frangens an infamis efficiatur.

u. Alie glosse habent si fregerit quis stipulatam pro seipso pacem uel fideiussor si eandē uiolauerit uterq; uitam amittit si in manuali detineantur facto.

x. Pacem frangēs nō promissam eque uitā demeretur sicut trāsactionē promissam uiolans.

y. Pacem in una iurisditione promissam in alia tandem iurisditione uiolans an utrū; iudex emendare debeat.

Articulus X

DEbeat autē homo aliquem iniuriarū actione accusatum in tempore certo iudicio præ

sentare etsi interim præsentaturus moriatur [a] stipulator si eum defunctum præsentauerit liberatur. Si uero actio ciuilis seu pro debito contra eum proposita sit, [b] mortuum non oportet iudicio præsentare, sed fideiussor mortem eius mettertius declarabit, & hæres mortui pro debito respondere tenebitur. [c] Si animal qd' præsentari debuit mortuū fuerit, promissor in iudicio cuttim si præsentauerit liberatur.

a. Cōcordat Iur. mu. ar. cxix.

b. Textus uetustiores ulterius habēt quod debitum nondum est super eo lucratum.

a. Iur. mu. ar. cxix.

c. Literas in iudicio reproducens falsas quo modo cōtra eum actio datur.

Glosa.

In articulo presenti triplex fideiussoria tangitur. Prima occasione iniuriarum & si interim principalis moritur quid fideiussor facere debeat vt textus habet. In contrariū istius videnť esse certe leges, vbi habeť quod mortuo illo super quē querela instituitur cessat omnis actio, vt. ff. si pendente appel. mors. interue. L. i. & C. si reus vel actor. mor. fu. L. si is quem. [d] & sub. dif. si querela debitorē tangit duntaxat in suam vitam qui interim moritur leges allegate locum habent, nec est in contrarium paragraphus primus istius articuli, cum dicitur quod mortuus iudicio presentari deber, huiusmodi em̄ presentatio nō est aliud nisi absolutio a iure & fideiussoria. Vel sic cautio illa nō est aliud nisi absolutio a iudicio, & presentatio est absolutio fideiussorie. In proposito apportatio huiusmodi est absolutio a iudicio & fideiussoria. Si vero q̄rela tangit vitā & bona, qui bona percipere vult ad querelam eum respondere oportet, vt. C. ad le. Iul. Maies. de consti. greca. L. meminisse. & ff. eo. ti. L. is qui. & Insti. de hęre. qui ab intesta. deferun. §. per contrariū.

d. Iur. mu. art. cxix. glo.

[c] Circa id etiam notandū venit, si quis literas coram iudicio reproduxerit literęq; huiusmodi fuerint falsę, si primus ille reproductor moriatur, alterę; easdem postmodum ibidem monstrauerit, contra istum datur actio. C. si reus. vel actor, mortu. fue. L. si vt proponis.

Si vero actio &c. Tangitur secunda fideiussoria: Vnde nota si quis aliquem occasione debiti fideiusserit, iste si eum representare non potest, vel debitum soluer, vel iure illud defendat, vt in precedēti articulo. §. i. vel quod fideiussor exoluerat probare & ita liberaf.

Sed hęres eius &c. Contrariari huic videtur supra ar. xvij. li. ij. & ar. vi. li. i. & item. C. ne filius pro patre, vbi habetur quod filius p patre respondere non tenetur. R. quod hic filius pro patre non respondet, sed pro bonis quę sibi ex successione cesserunt.

Quęrere vlterius vnus potest si nulla bona hęres ceperit an soluere cogeretur debita huiusmodi. R. Si bona aut recompensam bonorum quę hęreditat non receperit, soluere non cogetur. Si quid vero contra predecessorem dum aduc in viuis esset intentatum sit solutiq; decreta ipso mortuo hęres exsoluere tenetur, quinimmo actiones omnes post litem contestatam ad hęredes transeunt. quare eos respondere oportet & soluere si lucratur. Ante litem vero contestatam nō transeunt nisi q̄tenus ad eos peruenit successores, vt si vim fecisti bona rapiendo mea regulariter hęredes ex delicto non tenentur ate commisso nisi tecum fuerim litē contestat⁹ vel aliquid ad hęredes occasione debiti peruenisset Nec est in contrarium articulo huic vt etiam habetur li. i. ar. vi. & Inst. de perpe. & tempo. acti. §. aliquādo. &. §. penales. & C. ex delict. defunct. L. post litis. &. ff. de reg. iur. L. totiēs.

[c] Si animal &c. Tertia tangitur fideiussoria Vnde scier dum qui animal seu pecus habet quod impetitur per quęrelam vel vēdicatur, vel illud vendiderit, vel pro illo fideiusserit moriaturq;, iste liberaf vt hic. &. Insti. de inuti. stipu. §. item cōtra. & Insti. de empti. & vēdi. §. cum autem. &. ff. de peri. rei. vendi. L. id quod. Nisi forsan pecus illud fuerit tibi accomodatum aut pignoratū, quia illud red dere teneris non peioratum de iure nostro, vt supra eo. li. ar. v. Secundum leges vero aliter obseruatur, vt Insti. qui. mo. re. contra. obliga. §. itē is. Vel si illud moriatur ex tua culpa, vt Insti. de lega. §. si res. &. ff. de verbo. obli. L. si seruum. &. ff. de lega. L. cum res.

Articulus. XI

[a] Qui pro sacramēti prestatione promiserit [a] moriente reo idē promissor aut rei hæres ad sacramenti tenetur completionem, [b] alias promissor ad solutionem rei pro qua sacramentum fuerit promissum obligatur.

a. Textus uetustiores ita legūt, qui fideiusserit pro illo qui ad iuramentum obligatus erat. &c.

b. Dicāt enim Canonistudiose agendum est ut ea quæ promittuntur, opere compleantur, ut in. c. qualiter de pactis.

Glosa.

Dictum est superius de assecuratione fideiussorie corā iudicio facte ar ratarū rerū, vt sunt homines pecora, hic tandem determinat de fideiussoria occasione sacramenti vel iuramēti nec discrepat multum fideiussoria huiusmodi a prioribus quia & hic si venerit ad iudicium solus principalis sine fideiussore eū dē absoluit sicut in precedēti ar. & li ij. ar. xi. & Insti. qui. mo. tolli. obli. §. itē si reus.

c. In iudicio statui potest fideiussoria sextuplex.

d. Tutor quiuis assecurationem facere tenetur de bene administranda tutoria exceptis tutoribus quos parentes constituunt.

Vnde pro intellectu articuli nota quod in iudicio statui pōt fideiussoria sextuplex. [c] Primi fideiussores fiunt occasiōe tutorie, & hoc tunc quando fideiubent pro tutoribus qd' recte administrēt bona pupillorum, vt Insti. de satisda. tuto. vel curato. §. i. & ij. & ff. rem pupilli salutā fore. L. non quasi. &. ff. de prēto. stipu. L. prętorie, &. ff. qui satisda. cogan. L. i. [d] Circa id sciendum quod quilibet tutor assecurationē facere debet de administrāda tutoria exceptis illis quos parentes in tutores statuūt, vt Insti. de satisda. tuto. vl' curato. §. i. & ff. de cōfir. tuto. L. si filio. & L. in cōfirmando. Secundo qui promittunt pro eorum pupillis, & isti sunt veri tutores qui promittunt & explere tenentur, vt supra li. i. ar. xlvij. & C. de contrario iudicio. L. i. & C. de autoritate prestanda. L. clarū. Tertio qui promittunt pro eorum pupillis satisfacere tamē pro eisdem non tenentur, vt sunt illi q̄ circa iudicium in tutores dantur, vt supra li. i. ar. xlvij. & Insti. q mo. tolli. obli. §. finali. Quarto fideiussores sunt corā iudicio dati, & isti vel fideiubent in actione criminali vel ciuili, qui in criminali actione fideiubent verigeldo absoluuntur si illum quem fideiubēt nō representant, vt supra li. i. ar. lxv. in nullo em̄ iure inuenitur quod fideiussores occidi deberent q̄uis non presentent illum pro quo fideiusserant, dato quod etiam dolo malo id fiat, pœna tamen eis imponitur ratione doli vt xxiij. q. v. in certis canonibus. Qui vero fideiussores sunt in ciuili causa absoluūtur exsoluendo pecuniā pro qua principalis accusabatur vel si mortem eius mettertius probauerit, vt supra eo. li. ar. ix. & x. Quinto fideiussores fiunt pro animali & isti absoluuntur aportando cutim si pecus mortuum fuerit, vt supra eo. li. ar. x. & Insti. de lega. §. si res, & C. de in litem dando tuto. L. ad protegendā Sexto fideiubent pro sacramento seu iuramento prestādo vt hic articulus habet, vnde circa id notādum quod fideiussor huiusmodi non absoluitur nisi ipse vel hęredes illius pro quo fideiusserat soluerint vel iurauerint.

[e] Queritē si fideiussor certo nescit quod ille pro quo fideiussit nocens vel innocens sit, [e] contigit enim aliquando qd' vnus pro amico fideiubet. iuramentum tamen prestare ex certis causis recusat occasione intentate querele. Si itaq; hęres illius vel fideiussor iure cōpelli deberet vt iuret super negotio quod sibi ignotum est, contra iuris ordinē id esse videretur, vt. xxij. q. ij. in certis canonibus. Aduertēdum quod in isto casu fideiussor vel hęres possunt actori deferre iuramentum, vt li. ij. ar. xxij. &. C. de iureiuran. L. vlti. In oppositum etsiquidem sentire videntur leges non nulle. C. eo. ti. vbi habeť si vnus negotiū suū defert alicui ad iuramentum ille potest vicissim huic iuramentum referre. Si itaq; actor hęredi vel fideiussori iuramentum sibi delatum vicissim refert, extunc sequitur vt prius f. & Quod si actor respondenti iuramentum vicissim huiusmodi referre velit, respōdens illud non acceptañ iure se defendere poterit, qui enim deferre vult alicui iuramēti in negotia q̄d sibi est ignotū illud accepta re non tenetur is cui defertur, vt ff. de iureiurando. L. finali. Si tamen id eueniat positoq; & non concesso quod aliter fieri non possit nisi vt iurare deberet, extunc fideiussor vel hęres non aliter iurare cogitur quam quod ipse plenā fidē habet quod mortuus ille nihil sibi debebat, hęres vero iurabit, quod ei de debito nihil constat, vt supra li. i, ar. vi. &. C. de iureiuran., ppter calumniā. L. ij. Aliorum em̄ debita facile alteri incognita esse possunt, vt. C. de ꝓba. L. i. & de iur. & fact. igno. L. cū qs. ¶ Alias promissor ad solutionē rei. &c. Quid si fideiussor iurare noluerit. R. qd' soluet promissum debitū & hęres sibi refarcire tenetur si illud in vtilitatem bonorū cessit & sibi cognitū est, vt supra li. i, ar. vi. & Insti. de perpe. & tempo. acci. §. aliquādo. §. pœnales, &. ff. de accusa. L. ex iudiciorum.

e. Fideiussor an cogi potest ad iuramentū loco illius quem fideiusserat & quomodo procedendum est in isto casu uide.

Articulus XII.

[a] Qui agit aduersus aliquem & si ille econuerso contra suum uelit experiri actorem, [a] posterioris actio nisi priore discussa non audiatur. [b]

Si multi contra unum actionem interponere uelint iniuriarum, cæteris respondere non tenetur donec a primo per iudicium sit absolutus. Et si actio prorogatur hoc est in aliū terminū differatur cautionē nō nisi pro suo præstabit uerigeldo. [c]

a. Ex isto textu colligitur quod obiectio compensationis locū non habet de iure Saxonico ut hoc articulo, eo quod is qui proponit compensationis exceptionem dicit actorē sibi debere &c. Dicit enim Bald. in L. si constat in fi. C. de compensationibus qd' compensatio est species reconuentionis, ut ibi latius per eum & per Bald. in extrauaganti ad reprimendū coll. x.

b. Quando & qualiter reconuentio fieri possit de iure communi notatur in Clementina de uerborum significatione sæpe ut glosa ibidem uide.

c. Textus alij addunt dato quod quærelæ sint plures.

Glosa.

Articulus presens ex Iure naturali ortum habet. [d] Naturale etenim est, quod quicquid ab alio expeto, vt & illud solus faciam. Insti. de iu. natu. per totum extra de consti. c. cum omnes &. i. dis. in prin. Et si contra aliquēius dicialiter ago q̄uis est vt illi viceuersa respōdeam si contra me agat, vt supra li. i. ar. lxi. & extra de mutu. petici. ex literis, & ij. q. viij accusatores. §. cuius in agendo. [e] Vnde pœna illorum qui respondere viceuersa nolunt in reconuētionalibus est qd' ei respondere non cogit iste, vt extra de mutuis petici. per totū Ius reconuentionis admittitur ex textu, ar-

d. Ad hunc articulum uide etiam supra li. i. ar. lxi. infra li. iij. ar. lxxix. Iure Mu. ar. xxviij.

e. Pœna illorum qui reconuenti. respondere nolunt.

tamen iustificando se prius super quesito actoris. Vnde nota pro intellectu textus f quod iure antiquo cum reus viceuersa actorē reconuenire voluit, illud eū facere in instāti oportebat anteq̄ litē contestatus est per affirmationē vel negationem in hunc modum, postquā actor quęrelam suam iudicialiter formauerat pars respondens nondum responsione facta quęrelam itidem fecit suam, posthac vero respondens super actoris propositionem respondit tandem & actor ad eiusdē propositionem respondere cogebatur, & sic vterq̄ cōsequenter procedebat iuxta regulas vt habetur li.i.ar.lxi. Sententia prius postulata primo erit pronunctianda, vt extra de mutu.petit.c.i.& extra de ordi. cognici.c.cū dilectus. Nunc vero iure nouo pars respondens actorem accusare non potest quamdiu iudicium durat, quare iura illa correcta sunt quę dicebant quod ante responsiuam per affirmationem vel negationem per respondentem quę rela fieri deber, vt li.vi.de rescrip. c. dispēdia litium, §.reus. Iure tamen spirituali adhuc is modus antiquus obseruat, vt notatur in Clementina sępe super verbo exordio de verbo. signifi. Iuris enim correcturam euitare debemus inquantum possumus, vt extra de elec ci.& electi.potestate.c.cum expediat.li.vi.de iure vero Saxonico obseruatur modus, vt textus habet. g

f. Ius reconuentionis quomodo ab antiquo seruabatur.

g. Nota quod reconuentio contra actorē uidetur solum habere locum infra triennū, ut in. L. properandū C.de iudi.

Sciendū tamē quod [h] Iure reconuentionali agere vnus nō potest in tribus casibus. Primo cum quid ad arbitrorum sententiam datur, coram eis alter alium reconuenire non potest nisi aliter conclusum inter eos sit, vt extra de arbi.c.cum dilectus, & ff.eo.ti.L.si cum dies, &.ff. de verbo.obli.L.quodcūq̄. Secundo quod reconuenire nō possunt proscripti, vt infra ar.xvi.§.ij.& supra li.ij.ar. Ixiij. Iure vero spirituali excōmunicatus etiam reconuenire non potest, vt supra li.ij.ar.Ixiij.& extra de excepci.c.cum inter,& extra de iudi.c. intelleximus. Tertio si quis alicui pecuniā dederit q̄us sibi eam non tenebatur sed ille forsan iuramēto eandem ab ipso lucratus sit, vel iste pro huiusmodi paruula summa iurare noluit, si iste postmodum accusare vellet quod iniuste pecuniā lucratus sit respōdere sibi nō tenetur, vt instī. de acci. §. itē si quis &. C. de his qui accusare possunt. L.i.&.C. de iureiuran. L. actori &.C. de condi. indebi. L. indebitum. [i]

h. Iure reconuentionali unus agere non potest in tribus casibus.

Nisi priore discussa non audiatur.&c.hoc idē habet.C.de his qui accusare nō possūt. L.i. Quando quidem vnus alteri respondere non cogitur nisi prius ab ipso liberetur, quid facere iste debet quod non accusetur pro pecuniis quas iam lucratus sit.?.quod interrogare debet actorē quo pacto & sub quibus cōdicionibus pecuniā sibi dederit & quę sit causa quod iniuste eā possidere debeat quod & indicere sibi oporter, vt infra ar.xli.§.vlt.causam enim debet actor necessario declarare in iudicio si pars aduersa postulauerit. Si quęrat ille per sententiam dari, exquoquidē desuper sententia iuridica iam lata sit an sibi ,p eo vlterius respondere teneatur, decernetur quod non vr.C.senten.rescin.nō pos.L. vlti. & instī.de excepci. §. eque si debitor.

i. Nota secundum ius feudale actor proponens unam uel duas querelas contra reū si interrogetur an adhuc aliquid habeat cōtra eū propositurus, si dicat quod sic, per sententiam compellet quod omnia proponat anteq̄ sibi respōdeat.seu. c.lxv.

Si multi.&c.Ius istud maxime est necessariū vnus enim duobus respondere non tenetur, nisi illum qui prius quęrulatus est absoluerit. Si vero duo vel plures inuicem quęrulētur, in iudicis est arbitrio decidere & demandare cuicūq̄ voluerit primam quęrelam, vt supra li.i.ar.lxi.&.ff.de accusaci. & inscri.L. si cui crimen. §. hisdem.

Et si actio prorogatur nonnisi vnum prestabit verigeldū.&c. hoc est quia non potest nisi vnam amittere vitam quare non plus etiā nisi vnum soluit verigeldum, vt. ff. de custo. & exhibi.reo.L. si quis reum, &. ff.de priua. delict.L.nunquam plura.

Articulus XIII.

a. Concordat Iur.Mu. ar.xli.

SI contra aliquem actiones in iudicio proponentur iniuriarum[a] ipso non præsente terminusq̄ reo ad respondendum assignetur,& actor infra dictos termi nos reum inuenerit, eum licite usq̄ quo sufficientem ut eius respondē/at quærimonijs præbuerit cautionē iure arestabit,[b] quia pacē actori iudex & non reo in cuius absentia cō questum est nunctiauit.

b. *Alij textus ita legūt quia iudex actori pacem indicit & non reo qui absens adiudicium citatur.*

Glosa.

Vt eius respondeat querimonijs. &c. In eodē iudicio quiavbi semel ceptum est iudicium ibi & finē accipere debet, vt.ff.de iudi.L.vbi ceptum. Nec enim causæ continentia est diuidenda, vt in.L.nulli.C. de iudi. & de sequestra.c.i.& hoc est etiam secundum intellectū glo. licet supra intellexerit & hoc etiam fieri posset in diuersis iudicijs & coram diuersis iudicibus per prędicta iura.

Glosa.

Quandoquidem vt supra tactum fuit tota legis dispositio est vt per eam temeritas prauorum coerceatur. C. de legi.& consti.L. leges sacratissime, & dist.iiij. c. facte sunt. [c] Vnde nota quod temeritas seu temereagere contingit tripliciter. Primo quando quis temere & im judice audenterq̄ facit contra ius, vel qui forsan solus deberet iustitiam souere & iniusticiam debilitare solus ipse iniuste agit, cuiuscunq̄ status et legalitatis sit,& contra illos statutum est,quod quicquid hoc pacto fecerint [d] pro non facto reputatur, qui enim contra ius facit iniuste agit subitq̄ pœnam contra excessiuos a iure decretam, vt in exēplo si vnus equum furetur & deineatur, equus cedit illi viceuersa cuius erat. vt supra li.ij.ar.xxv.& ar.xxxi. Nec res illa furtiua pertinebat istum qui eam furatus est, nec cōmodum illius aliquando habere potuit, immo subit a lege statutam pœnam quia suspenditur, vt. C. de legi.& cōsti. princi. & edicto. L. non dubium, & in auten. vt om. obedi. iudi. §.i. coll.v. Secunda temeritas dicitur etiam esse mala, & sit quando contra aliquem quis excesserit & ille propria autoritate illud vlciscitur, pœna illorū est quod causa illorū iusta iniusta efficitur, iusq̄ suū inuertit, vt instī. vi. bono. rapto. §. sed nedū, &. C. vnde vi. L. si qs in tantā. ¶ Hic circa quęrere vnus posset quod istud quod hic dictum est quod videlicet ius suum inuerteret, & illud quod iustū esset faceret iniustum, id non esse bene dictū quia ius manet in seipso semper videlicet qđ iustum est & immutari non potest, vt instī.de iusti. & iure. §.i.[e] ¶. quod iusticia quandoq̄ accipitur in genere suo vel etiam pro illo qui est iusticia summa vt est Deus ipse, & ista manet semper, vt instī.eo.ti. §.i. Quandoq̄ iusticia accipitur pro illo processu in nanciscenda insticia & de ista hic loquitur vt si quis iudicialiter rem suam expeteret coram iudicio, si idem propria autoritate illam occupat ius si quod habuit perdit, quia propria autoritate rem sibi vendicat, & istud tangitur in textu ibi, eum licite vsq̄quo &c.[f] et notanter dicitur iure arestabit, nullus enim suipsius iudex esse debet, vt instra arti.Ixxxi.&.C.ne quis in sua causa iudicet.L. generali lege. Tertia temeritas, & illa est pessima, videlicet cū quis male fecerit vel excesserit, vitareq̄ non vult, sed aperte incedit ac si ordinate & bene egisset, vel potestatem ad id faciendum habuisset. Pœna istius est quod arestari & detineri potest quoad cautionem ponat vt se super eo iustificet, istud tangitur ibi quia pacem actori iudex.&c.q.d.sit quisquis sit, ille tamen propter excellentiam nominis sui facultatem nō habet malefaciendi seu iniuste agendi, illud enim quod pro bono non habetur malum est nisi iusticia concomitatur, vt in auten. vt om. obe. puin. iudi. in crimi. & pecunia. cau. §.i. coll. v.

d. *Vide supra li. ij. ar. xxxvi.*

e. *Iusticia duplicem habet acceptionem.*

f. *Vide supra li. ij. ar. xcv. Iur. Mu. ar. xxvij. ar. xli. & xcij. glo.*

c. *Temeritas duplex temereq̄ agere contingit duplici. Iur. mu. ar. xlj. glo.*

SI homo dictis sui ferē/darij non consentiat ,p/ter emissa ab eo uer/ba damnum non sustinebit. Contra quem agitur actione iniuriarum [b] primo uarendā petat actionis, [c] quoniam ante huiusmodi uarendæ præstitionem actor suam corrigendi actionem liberam habet facultatem quam post huiusmodi præstitionem non est habiturus. [d]

a. *Concordat Iur. Mu. ar. xxxv. & xli.*

b. *Cum dicitur primo uarendam petat actionis. &c. Et quando huiusmodi uarenda p ficitur uel cauetur, tūc debitū non potest meliorari nec maiorari ut hic & Iur. Mu. ar. xli. non tamen sufficit quod uarenda ymittatur sed quod effectualiter fiat & præstetur necesse est.*

Glosa.

Damnum non sustinebit.&c. Qualiter & qñ error & confessio procuratoris aduocati vel principalis in iudicio possit reuocari, notat in.c.vlti.de confes.& in.c.olim de censi.& plenius in spe.parteñ.ti. de cōfessis. §. vl. ibi vide

c. *Item post uarendā peti potest iuramentum calumniæ uel maliciæ prius non petitū cū in qualibet parte litis præstatur. Item tēpus probationis reo non currit nisi prius actor uarendam præstiterit.*

Glosa.

In articulo presenti ponuntur duo respondēti maxime necessaria. Primum quādiu quis non consentiat verbis ferendarij damnū nullum sustinet, hoc idem habetur supra li. i. ar. Ix. C. de erro. aduoca. libello vel prece. L. sententijs. vnde nota quod Iure Saxonico ferendarij sui dicta retractare poterit vnus q̄diu in ea non consentiat, vt hic & supra li.i. arti. Ix.

d. *Nota præstita uarenda nō potest quis actionem suam emendare per hūc textū potest tamen diminuere eam qui prius plus petijt, potest postea minus petere per hoc enim nihil deperit reo cum ius sibi suū salutē manet ad id faciunt notata per docto. in. c.ij. de libel. obla. & in.c. inter dilectos, de fi.instru.*

Ex isto sequitur doctrina litigantium [e] quod si ferendarius quid dixerit in damnum principalis per iudicē q̄ interrogatur. ¶ Iudex eum interrogare eū ante sententiā latā debet, vt supra li.i.ar.Ixij.)an dictis consentiat ferē darij. Ibidem alter debet expeti ferendarius, & per eum denunctiatur non esse voluntatis sue id quod ille dixerat, sepius etenim euenit quod ex stulta ferendarij interrogatione eti am iusta inficitur causa. Iure vero spiritualis principalis potest post triduum retractare verba procuratoris & posthac non, vt extra de confes.c.finali, & de resti. c. olim, &, hoc ideo fit, quia principales debent presentes ad esse & legittimas ostēdere causas erroris, hoc Saxonem facere non oportet &' ita illi lōgiorem habent diem reuocandi q̄ Saxones ipsi. Aliqui vero id quod dictum est quod ad retractañ verba male emissa ferendarij, deberet alter ferendarius expeti a parte. dicunt quod illud ipse idem solus principalis facere debet verbaq̄ huiusmodi per ferendarium prolata quādiu eis non consenserit retractabit. Impossibile enim est quod vnus consentire deberet his quę in damnum vergunt suum, da-

e. *De ferendarijs uide supra lib i.ar.lx. Iure Mu.ar.xvi.& xlij glo*

Articulus XIIII.

to etiam quod ferendarius illa protulerit. ff. de confes. L. ñ. & L. vlti. & de censi. L. forma. §. vlti. ff. de aqua pluuiali arcē. L. sed hoc ita C. de iuris & facti ignorantia. L. cum testamē tum nullo iure & ff. de iurisdi. om. iudi. L. si per errorem.

Quæritur si iudex non interroget principalē an dictis ferendarij consentiat, vt supra dictū est quo tempore possit retractare verba ferēdarij. R. q̄diu sententia desuper prolata non sit, vt. C. de errore calculi. L. errorem. Secundo quod in articulo ponitur, est id, quod quis quærelam suam ante guarendam meliorare potest. Vnde varenda expeti debet ab illo qui te iudicialiter accusat. f Effectusq; varendę seu vtilitas est quia actor seu querulator a querela te tueri debet & tenetur si ei demeritam exolues emendam aut per responsuam euades ita q̄d pro huiusmodi causa seu querela nullus alter te accuset vel accusare poterit, vt supra li. ñ. ar. xv. Et item varenda ad id est necessaria quod actor querelam suam postmodū meliorare non potest, sicut si te accusauit pro uiolentia, non potest postmodum te inculpare pro homicidio, preterea si te duellariter seu per duellum alloquatur & non nisi duas conditiones expresserit, varendāq; postmodū faciat, ruet in sua causa, quia omnes tres in duellaria actione proponere tenetur vt supra li. i. ar. lxiij.

f. *Varendæ effectus seu utilitas, concordat supra li. ij. ar. xv. Iure Mu. ar. xli.*

Articulus XV.

a. *Ad hanc materiam uide infra ar. xxi. Codices tamen uetustiores paragraphū præsentem ita legunt si post tricesimum diem eandem rem in iudicio acquirere nitantur. possessor neutri respō debit donec amicabiliter inter eos componatur aut unus alium in iudicio occasione istius a causa ꝓpellat.*

SI res hæreditaria a duobus post tricesimū defuncti postuletur a nisi lite inter eos sopita, id est donec amicabiliter cōponāt aut unus aliū in iudicio amoueat nulli eorum præbeatur. Retentor uero rei hæreditariæ armorum bellicorū aut suppellectilis si postulata post tricesimum exhibere negat minus iuste, pro eo mulctā dabit & emendam si eius iniusta retentio iudici nuncietur. b Si autem res litigiosa extiterit a duobusq; impetatur & iudex eam postulet eidem presentari debet, eandemq; seruabit iudex ad litis usq; decisionem, præsentansq; liberatur. Qui expeditorias res hoc est arma bellica postulet, agnatus ex parte gladij esse debet, c ad utēfilia uero seu geradā cognatus idest ex parte fusi seu mulieris duntaxat admittitur.

b. *Concordat Iur. Mu. ar. xxiij. & xxv. Textus tamen antiqui hūc passim ita habent, si prædium ali quod impetatur a duobus & Iudex exigat illa sibi tradi seruāde rei causa eidem tradetur donec litigantes per ius separentur, & qui tradiderit iudici liber erit*

c. *Iure Mu. ar. xxiij. & xxv.*

Glosa.

Textus articuli in se planus est ne longa declaratione indiget, plurimum tamen conducit illis qui res aliquas siue sint hereditarie, gerada, arma bellica, apud se in depositio vel accomodato habent, & interim moritur depositor, postmodum vero a pluribus vendicentur quomodo se in his obseruare debeat, sicut si equum arma accomodauerit & interim moritur qui accomodauit, repetantq; duo forsan agnati a possessore rem illam, ille vero nescit quis eorum ius maius ad id habeat nemini illorum dabit quoad iure discernetur, idq; cauetur per constitutionem presentem. Cōstitutionibus siquidem sufultus vnusquisq; facili damnū & periculum euitare pōt, vt. C. de vete. iur. enucle. L. Deo autore. §. cum itaq;. Vnde multi articulū p̄sentē non sane intelligentes in alium sensum eundem trahere videntur. Tu tamen textum vt in se est intelligere debes.

Si autem res litigiosa extiterit. &c. doctrina per id datur huic apud quem res huiusmodi in depositio sit, eandem etenim si difficultatē euitare vult iudici presentabit & vt sic absoluetur, & signanter si iudex eandem postulet, mandato enim iudicis obediendum est, vt Insti. de interdic. §. restitutoria.

Iudex eandem rem vsq; ad litis decisionē seruabit. &c. Textus iste contrariari videtur supra li. i. ar. xxviij. vbi dicitur, quicquid rerū expeditoriarū morte alicuius heredibus non extantibus relictum sit. Iudex tenetur seruare per annū & diem non alienādo & tandē in vsum conuertet suum, possent itaq; duo litigare pro huiusmodi re vltra annum, & ita esset contrā textum allegatum. R. quod non contrariatur, ibi enim loquitur de rebus expeditorijs, vbi opinatur nullū superesse heredem, hic vero vbi heredes extant.

Qui expeditorias. &c. vnde nota quōd expeditorias res seu arma bellica hoc est hergewet nullus repetere debet nisi sit ex linea paterna, vt supra li. i. ar. xxvij. In contrariū tamen istius videtur esse articulus tertius libri primi, & item articulus sextus, & Insti. de here. que ab intesta defer. §. item vetustas, &. §. dui. prin. & in auten. de here. ab intesta. venien. coll. ix. per totum, vbi habetur quod illi qui sunt ex parte gladij non habent melius ius q̄ illi qui sunt ex parte fusi. d R. quod leges allegate non contradicunt huic, nec enim vt sic etiam de iure nostro melius ius habent quia q̄is cognati ex parte gladij expeditorias res tollunt, in recompensam tamen mulieres accipiunt geradam, vt supra li. i. ar. xxij. Vel dic quod expeditorias res accipiunt in primis ratiōe laboris circa tutelam exhibiti vel

d. *Agnati ex parte gladij arma tollunt bellica in recompensam uero istius cognati geradam percipiūt*

exhibēdi, vt supra li. i. ar. xxiij. qa q sentit laborē senciat etiā cōmoda. Nullus em ꝓprio stipēdio militare cogit vt extra de prescrip. c cum ex officij, & in auten. de iudi. §. ne autem &. C. de statu, & imagi. L. i.

Articulus XVI

a *Concordat Iur. mu. ar. xxxij. Textus tamen antiqui & Germanicus hunc articulum ita legunt. Iudex non potest aliquem a sua propellere actione nec alter quisquā preterquam is. ad quem actio instituitur.*

b. *Cōcordat Iur. mu. ar. iij. glo.*

c. *Textus alij addūt in illa iurisdictione ubi proscripti sunt.*

NEmo aliū a sua repellere potest actione a nisi is aduersus quem actio fuerat uentilata. Infames tantum tutores habere prohibentur. In imperij & in ipsa iurisdictione proscriptis respondere nemo teneatur b sed ipsos alijs respondere oportebit. c

Glosa.

Nemo alium. &c. Concordat cum isto principio, supra li. ñ. ar. xxiij. & ar. lix. & ifra eo. li. ar. lxxxiij. & feu. ar. xxxix. & vide etiā que ibi notantur quoad possessionem. Hic nō dicitur de accione, opponantur autem exceptiones a reis & eorum heredibus & fideiussoribus nisi sint personales, sed non transeunt ab vno fideiussore ad aliū, vt. ff. de fideiusso. L. amissi. §. vlti. Et sicut exceptio inducit a reo contra actionem actoris, sic ab actore replicatio contra exceptionē, & a reo triplicatio & ab actore quadruplicatio, vt Insti. de replica. §. i. & §. rursus, & de foro cōpetenc. ex parte. Effectus aūt exceptionis est si est dilatoria, vt per eam differatur iudicium vel euitetur persona iudicis vel procuratoris, peremptoria vero perimatur actio agentis vel excluditur intentio eiusdē secundū Hostien. in sum. de excep. §. quis sit effectus in princi.

Glosa.

Sensus articuli est, specialisq; doctrina datur quo pacto vnus alium ab actione repellere potest & quomodo vnus alteri respōdere nō cogitur. Iudex siquidem vt ex precedentibus liquet vnicuiq; se benignum iudicem prebere debet qui cunq; querelatur. Iste vero q̄ accusatur potest accusatorem repellere si infamis sit vel iure priuatus vel proscriptus, illis enim respondere non oportet.

d. *Iure priuati dicuntur multifariam. Ad hanc materiā uide supra li. i. ar. xxxviij, infra lib. iij. ar. lxx. Iur. mu. ar. iiij.*

Vnde pro intellectu istius nota d quod Iure priuati dicuntur multifariam. Primo qui in fama & honore sunt notati macula aliqua sicut de iure nostro sunt fures & predones, vt supra li. i. ar. xxxviij. & C. ex qui cau. infa. irroga, L. si furti, &. ff. eo. ti. L. vlti. Secundo iure priuati dicuntur qui anno & die in imperij proscriptione iacent, vt ibidē li. i. ar. xxxviij. Tertio qui cutim & crines redimerint, vt li. ij. ar. xiij. Quarto qui fidefragi sunt, vt supra li. i. ar. xl. Quinto qui vitam vel membrū redimerint per sententiam abiudicatū, vt supra li. i. ar. lxiiij. excipitur tamen ille qui manum redimerit occasiōe varende presite quā tamen explere nequiuerit, vt supra li. ij. arti. xv. Sexto infames dicūtur quos domini redimunt iuramento suo, vt supra li. ñ. ar. xix. &. C. ex qui. cau. ali. infa. irro. per totū, &. ff. eo ti. per totum & vi. q. i. infames.

e Pœna iure priuatorum est triplex. Primo quod testificari non possunt, vt. ff. de his qui nota. infami. per totum, &. vi. q. i. c. infames, & extra de testi. c. testimoniū. f Exceptis tribus casibus in quibus testimoniū etiā illorū qui infames sunt admittitur videlicet occasione fraudis imperij vt. C. ad le. Iul. maiest. per totum. ff. eo. ti. famosi. Occasiōe simonie, vt extra de simoni. c. licet heli. Et occasiōe fidei, vt. ñ. q. vij. c. oues. Secūda pena illorum est quia tutorem habere non possunt, & hoc intelligere quidam volunt quod videlicet ferendarium habere non possint, alij qui vero q̄d pugile carebūt in actiōe duellari, tu tamen intellige quod vtrumq; habere non poterint vt clare habetur, supra lib. i. ar. xlviij. & hic in textu.

Quærere tñ posset aliquis cuiusmōi est pœna ista quod vnus ferendarium vel pugilem habere non debet. R. quod pœna est nō parua. Ferendarium enim habere non poterit in quo confidat vt eum a malefacto defendere possit, ipse vero seipsum defendere non valebit, qui enim offensus est in vno, offensus est in multis, & qui semel malus semper reputatur malus, vt in auten. vt iudi. sine quoquo, supra. §. cogitatio, coll. ñ. & ff. de. rei vendi. L. & ex diuerso. & in c. semel malus de reg. iur. lib. vi. Quod etiam pugilem habere non possint. g Ratio est, quia per pugilem vinci poterint & alloqui, vt supra li. i. ar. xlviij. Tertia pœna quia innocentiam suā iuramento declarare nō possunt, nullus em debitum seu excessum iuramento defendere poterit suum, qui crimine notatus sit, vt supra li. i. ar. xxxix. &. iij. q. vij. c. ifamis, &. ij. q. i. c. prohibentur.

e. *Pœna iure priuatorum triplex.*

f. *Infames testificari possunt in tribus casibus, concordat supra li. i. ar. viij. infra li. iij. ar. lxx. Iur. mu. ar. iiij. glo.*

In textu cū dicitur proscriptis. &c. Proscripti vero dicuntur qui in imperij proscriptione iacent & illis respondere non oportet, vt supra tactum est li. i. ar. xxxviij.

Articulus. XVII

PRoscriptus quemadmodum aduersus eum actio proscriptionis in omni loco a iurisditiōis

g. *Alia ratio & fortior induci potest. Nullus enim admitti debet meliores & potentiores habere tutores q̄ ipse sit, ut supra li. i. ar. xlviij. glo.*

a. *Textus antiqui ita legunt, proscriptus se in omni loco iudicii in quo proscriptus est eximere a proscriptione potest, quēadmodū etiam in omni loco eiusdem iurisditionis contra eum querela exhiberi potest.*

proponitur [a] ita se in omni ciusdē iurisditionis loco expiabit. Fide/iussorem autem dare debet ut iuri compareat responsurus quem si ha bere nequiuerit [b] eum iudex usq; ad condignam responsionem reti/nere tenetur.

b. Alij textus legũt, iudex eum in custodia seruabit donec ad obiecta respondeat.

Glosa.

Proscriptus. &c. Multas quæstiões de bannitis vide not. in specu. titu. de accusaci. ad fi. & ibi per Ioan. And. in addi.
Fideiussorem autem. &c. Nam & in crimina li suo nomine conuentus satisdat iudicatum solui & nisi satisdet, debet teneri in carcere publico. ff. de custo. reo. L. i. & L. si qs reũ. [c] Nisi sit mulier quę non debet detineri propter inopiam fideiussorum, vt. C. de custo. reo. audtent. hodie nouo iure. Et vide supra li. ij. ar. ix. Et in criminali, pauper si non inuenit fideiussorem non cõmittitur cautioni iurato rie sed incarceraf, vt in specu. iij. parte de accu. §. sequitur. versi quid si non potesi, hoc verum secundum Bald. nisi haberet declinatoriã exceptionẽ, vt. ff. de iudi. L. ij. §. penulti.

c. Mulier ꝓpter inopiam fideiussoris incarceranda non est, uide supra. li. ar. lxx un anno.

Glosa.

Articulus prẽsens de proscriptis & iure priuatis disponit. Vnde pro intellectu textus clariori nota [d] q̃d iure priuati duplices sunt Perpetuo priuati qui ius suum nullo modo recuperare possunt, vt sunt malefici, fures, latrones, & eorum socij, vel qui pro furto concordauerint vt ꝓximo articulo habetur. Et ad tẽpus & istis ius suum rehabere admittit. Ius etenim inquantum potest potius vnum conseruare nititur q̃ cõdemnare. ff. de acti. & obliga. L. diuus Adrianus. ff. de re. iudi. L. inter pares. ff. de reg. iur. L. in obscuris, extra de prob. c. ex literis & xxxiij. q. i. c. si quis, vt sunt banniti vel proscripti qui ad tempus proscribuntur propter forsan contumaciam, vel i. ar. lxviij. in fi. & li. ij. ar. iiij. lxiij. & lxvi. & nunc proxime precedenti articulo.
Nota quẽadmodũ proscriptio duplex est, [e] ita duplicit vnus ex ea eliberari debet, iusq; viceuersa acquirit suum. Primo quod proscriptus pro manuali facto de quo & hic tangitur iste venire potest & acquirere ius suum veniendo ad iudicũ & iurando innocentiã cautionemq; ponat ad respondendũ, hoccq; ex eo fit quia sepius proscribitur vnus inno cẽter, admittitur ergo ei eliberatio prout habetur, supra li. ij. ar. iiij. &. C. de aboli. L. prses, & hoc intelligendo de proscripto qui citatus non sit nec ei terminus prefixus fuit. Si vero citatus secundũ iuris ordinem proscribitur non potest se eximere nisi cum consensu iudicis & principalis quia per contumaciã defensam perdiderat, vt. ff. dere. iudi. & de effec. sen. L. contra pupillũ, &. L. cõtumacia, & supra li. i. ar. lxvij. Secunda proscriptio dicitur imperij & ista proscriptio est duplex. Primo anno ꝓscriptio illa bannus vocaf, [f] & interim dinosci potest si nocens vel innocens fuerit proscriptionis illius & durat anno integro, interimq; Imperator admittit expurgationem innocentię suę. Secundo vocaf proscriptio maior in qua absiudicatur vnus, vita, bonis, honore, iure, & ex ista expiare se minime poterit nisi in acie Regis, cum Rex pugnauerit lanceatum inuadat, vt supra li. i. ar. xxxviij, &. C. de bonis proscrip. L. deportati. &. ff. eo. ti. L. i.

d. Iure priuati duplices.

e. Dupliciter unus ex proscriptione liberatur, uide iur. mu. ar. y.

f. Cõcordat Iur. mu. ar. xciij.

Notandũ ꝓterea quod homines proscribi solẽt propter duplices excessus. [g] Primo ꝓ violẽtia sicut pro homicidio vulnerib[9], basculatione, vt supra li. i. ar. lxviij. & isti eximũt se a proscriptiõe dupliciter. Primo si sunt innocentes eximunt se vt hic, & li. ij. arti. iiij. & xiij. &. C. de abolici. L. abolicio. ff. de re. iudi. L. si se. §. condemnatũ. Secundo eximunt se & eliberant si concordauerint, vt supra li. ij ar. iiij. &. C. de abolici. L. abolicio, &. ff. dere. iudi. L. si se. §. condemnatum, &. C. de transacti. L. causas, istud aũt fieri debet de cõsensu iudicis, vt infra ar. xxxiij. &. C. eo ti. L. prses. Secundo proscribuntur qui de furto vel spolio accusantur, & si innocentes sint eximere se possunt vt alij. Si vero noxij fuerint concordari eis non licet, quia si concordauerint infames & iure priuati efficiuntur, vt supra li. i. ar. xxxviij. &. C. ex qui. cau. infa irroga. L. si furti, &. C. de aboli. L. ij. §. fin autem. Ex isto sequitur quod vt sic accusatus vel petitio proscriptũ eum manere oportet vel infamis efficitur aut periurus erit.

g. Proscribi cõtingit unum propter duplices excessus.

Et quia sępius euenit quod vnus aliũ vtpote amicus amicũ a proscriptione lubens eliberare vellet, [h] vt id non noceat fame & honori eius infrascriptam vide practicã. Si proscripto qui vere proscriptus est, vtpote predo. vel fur succurrere vnus vult, ordinetur aliqs alter extraneus qui negotiũ cum actore componat & ita ille solus nõ cõcordabit occasione furti, exindeq; nihil nocebit iuri suo. Q̃d aũt id fieri possit vide li. i. ar. xxxviij. cũ dicit in primo paragrapho. Vel q̃ paciscũtur spolia vel furta vel ea reddunt, loqtur enim de illis qui pro scipsis concordiam inierunt de furto quod infames efficiuntur, & nõ loquit nec prohibet quod alter id facere nõ possit, immo posq̃ liberatus fuerit nullus eũ conuincere poterit quod occasione furti cõcordauerit. Si vero impetatur ille qui eum liberauerat dicere potest quod ego dedi hoc & hoc pacem redimendo vt amicum meũ non infestaret sed vt eundem in pace dimitteret, & ille absolut[9] nõ impetteretur. ¶ Quęrere vlterius quis posset, dato quod ab actore ab

h. Practicã uide quo modo occasione furti prede, transactio fieri debeat ut non deroget fame illius.

soluitur a iudice vero quomodo liberatur. Rc. potest sibi prefigi terminus contra actorẽ actorq; non veniẽs ex contractu secũ facto, cadit ab accione nec plus actor nisi mulctam iudici & emendam illi contra quem querulare ceperat succumbit, vt supra li. ij. ar. viij. & hęc omnia secundũ cõdictamen & concordiam cum actrea parte per amicũ accusati fieri possunt. Preterea quęritur, quid randẽ facere debeat occasione iuramenti quod prestare debuit. Rc. quod iurare deinceps non tenetur. Si vero ad iuramentũ cõpelletur, iurabit sub his ỽbis. Proscriptio in quam incidi in ea vlterius manere nolo sic me deus adiuuet. Alij dicunt quod iurare tenetur quod absq; culpa eius in proscriptionẽ venit, sed hoc non, quia nullus proscribitur nisi ex cõtumacia, vt supra li. i. ar. lxvij. &. ff. de re. iudi. & effec. senten. L. cõtumacia, &. ff. quomodo & quando iudex. L. cessante, &. L. tres denũciationes, quia si iurauerit vt sic efficeretur infamis, ergo iurare nõ debet secundũ istum modum quod videlicet sine eius culpa proscriptionẽ inciderit. Quidam dicunt quod iurare deberet quod facti innocens sit, sed hoc nõ, quia alias etiã infamis esset, vt. C. de iure iuran. L. delata &. L. generaliter, &. ff. quarũ re. actio. non da. L. iusiurandũ. Ex quo itaq; fideiussores statuere eũ oportet quod respõdere vellet. Quare pro facto iurare nõ tenebitur per hunc q; modũ a proscriptione vnus alium eliberare poterit honoremq; conseruabit & a periurio eundem liberabit.

Articulus XVIII.

Si proscriptus dixerit in iudicio se pscriptionẽ debito modo euasisse, illud si per iudicẽ scultetumue aut preconem loco iudicis & duobus testibus additis idoneis uiris nõ probauerit, actor probatione ulteriori super proscriptione cõtra eum obiecta non indigebit. Sed qui sub regis banno fuerit proscriptus ad probandum sui expiationem duorum bannitorum testimonio & iudicis indigebit.

Glosa.

Superius dictum est quo pacto vnus a proscriptiõe se expiare debet hic tangit quomodo id eum ostendere oporteat.
Vnde nota quod quẽadmodũ vnus triplicis ter in proscriptionẽ incidere potest [a] ita triplex probatio censetur quod quis a proscriptione liberari possit. Primo dicitur vnus in proscriptionẽ imperij incidisse & in isto casu is Imperatoris vel Regis literas ad sui expurgandũ necessario habere debet, vt supra li. i. ar. xxxviij. & ifra eo. li. ar. xxxiij. &. C. de mãda. princi. L. si quis. Secundo proscribit aliquis sub banno Regio, vnde ad probandum sue expiationis necessario habet duos bannitos & iudicem pro testimonio vt is articulus. §. vlti. declarat. Tertio proscribuntur aliqui a iudice q̃ vlterius infeudatus est iste pro declaratione liberationis sue necessario habere debet in testimoniũ iudicem & duos ad iudicium pertineñ, si istud habere nõ poterit, victus erit. [b] Quicquid enim quis dixerit probare eum oportet. C. de probaci. L. possessiones. L. frustra. L. actor. L. sciãt, &. C. de eden. L. is apud. &. ff. de excep. L. i. C. de proba. L. siue possidetis, & Insti. de interdi. §. commodum, & extra de proba. c. ex literis.

a. Triplex probatio quod unus à proscriptione liberatus sit.

b. Quicquid aliquis allegat probare illud tenetur. Concordat Iur. Mu. ar. xxxij.

Articulus. XIX.

Ingenui seu liberi atq; ministeriales imperij licite coram imperio aut Rege testes esse & sententias inuenire possunt, quia per sacramentum Regi fidelitatem debitam spoponderunt. Non licet tamen tali ministeriali sententiã edicere uel testimoniũ dare aduersus bannitos, si causa in uitã ipsius honorem aut hæreditatis amissionem cedere uideretur.

Glosa.

Saxones rebus prouideñ suis indemnitatiq; prẽcaueñ eorum ab inicio diligentissime semper obseruabant ne quouismodo conuinci testimonio possint. Presens itaq; articulus de testimonijs tractat vbi & tria cõtinẽtur. [a] Primo innuere vult quod nullus testificare potest nisi sit liber homo. Seruus itaq; ad testimonium nõ admittitur, vt. C. de testi. L seruos & extra de verbo signifi. c. forus. iiij. q. ij. c. si testis. ver. liberi testes, &. iiij. q. vj. c. infames, hoc tangitur hic cũ dicitur ingenui. &c. Secundo tangitur quodam modo differentia inter seruũ & liberum ac ministerialem, quę vero huiusmodi differẽtia sit inferius ar. xlv. clarius declarabitur, & hoc notatur ibi eum dicitur atq; ministeriales Imperij. Tertio in

a. A testimonio qui reiciantur uide.

nuere vult[b] vt sciamus qđ nullus testis valet nisi prius iuret ad sacra, & hoc tangitur ibi, quia per sacramentū regi fidelitatem. &c hoc idem vide. C. de testi. L. iusiurandū &. ff. de feri. l. i. & extra de testi. c. nuper, &. c. tuis. iij. q. iij. c. si testis ver. iusiurandi, &. iij. q. ix. c. hortamur.

Fidelitatem debitam spoponderūt. &c. Vñ nota quod iuramentū fidelitatis [c] Emphiteote vasalli & ministerialis est, iurare enim debet quod ipse iuri affectus & fidelis esse vult prout ministerialem decet. Sic etiam infeudatus iurat fidelitatē domino suo, de forma vero fidelitatis vide in li. feu. per totū, & in decretis xxij. q. v. de forma, Iurare enim debet fidelitatē dño verbo, facto, cōsilio, auxilio, vita, bonis, &c. vt ibidem clarius habetur.

Vnde nota pro maiori istius declaratione d quod ille qui fidelitatē iurat dño suo, hec infrascripta menti semper habere debet. Incolume, tutum, honestū, vtile, facile, possibile. Incolume quod ipse domino nō sit in damnum sanitatis sue tum & bonis. [e] Tutum ne sit ei in damnū de secreto suo, vel munitionibus per quas tutus esse possit, immo immunis ab omni suspitiōe. Honestū ita quod prouideat vtilitatē eius nec in iure suo eundem impediat ipsumq; in omni loco in bonis corpore & honore tueatur ac eidem honeste assistat. Vel sic curare debet ne sit ei in damnum de sua iustitia vel de alijs causis que ad honestatem eius pertinere videntur. Vtile ne sit in damnū in possessiōibus. Facile ne dño bonū illud qđ dominus facile expedire possit ordinet vt sit dificile, neue quod est dificile faciat impossibile, vel paret rē quę officere possit dño in bonis vita, & honore, debet etiā facilis esse in omnibus honestis vtilibus pro obsequio domini. Prēterea pro augmento rerum domini sui & pro cōmodo facere debet ac omino cuitare vt autoritas & potēcia domini non minuatur sed crescat, nec friuole dño resistere debet, de his vide plura. xxij. q. v. c. de forma fidelitatis, et feu. c. iij. &. c. lxix. Dominus etiam iura fidelitatis erga vasallum obseruare tenetur, & si non facit periurium cōmittit, vasallusq; a iuramento fidelitatis absoluitur, vnde dato quod nō iuret sed promittat & post modū illud idem non seruet periurus est & fidefragus, [f] apud deum enim nulla est differentia inter iuramentū & promissum, vt. xxij. q. v. c. iuramenti.

Non licet tamen. &c. Dicere aliquis posset. Ex quoquidem ministeriales cōtra bannitos testificari nō possunt prout paragraphus articuli habet, quo pacto itaq; conuinci debēt in eorū excessibus, difficile enim eorū generatione similes inuenīri vel haberi possunt in re testificando contra illos, & ita excessus eorum impune manebit quod est contra leges, vt in auten. vt om. obe. iudi. §. i. col. v. [g] Vbi dicitur quod status quantumcunq; eminens non addit facultatē quod quis male operari debet. nisi ager qui aratur alicui per sentētiam sit abiudicatus, & adiudicato pax sit super eo nunciata.

b. *Testimonium non valet nisi testis iuret ad sacra.*

c. *Iuramētum Emphiteote et vasalli quomō fieri debeat vide.*

d. *Fidelitatem domino iurans quæ habere mēta debet.*

e. *Concordat feu. e. iij.*

f. *Iuramentum & promissum equipolent.*

g. *Status quantumcunq; eminens non addit autoritatem qđ quis male operetur.*

Articulus XX

AGrum alterius arans ignoranter nullam pœnā pro eo sustinebit. Sed qui arat agrum quē dicit suū esse si succubuerit hoc emēdabit. Quilibet etiam arantem agrum suum licite sine iudicis licentia ut eum ad iustitiam faciendam inducat pignorabit. [a] Arando nemo uitam suam amittit aut sanitatem, ret. &. itaq; qđ ministeriales aduersus bannitos testificari non possunt, intellige coram imperio. Imperiū etenim excepit illos a iure ministerialiū. Secundo intellige quod testificari contra illos non possunt in comitatu, qa ibi nullus sentētias inuenit nisi qui ad sedem iurauerit scabinalē. h Tertio intelligitur qđ testificari nō potest in loco vbi scabinus est. Si vero homo scabinali sede dignus locum scabinalem protunc nō habeat superioris iudicis iudicium quērere eum oportet, vt infra ar. xxvi. Et qa iudiciū quērit quare & sentēti as ad iudiciū pertinentium tollerare eū oportet. Vnde etsiquidem articulus. xij. lib. ij. §. ij. huic contradicere videtur, vbi dicitur quod contra bannitū nullus sententiā inuenire pōt nisi sit gñatione similis. &. qđ nō cōtrariatur huic. Ministeriales em cū scabinis sūt ęqualis generationis in clipeo, quintū enim obtinent militarē clipeum, vt supra li. i. ar. iij. huncq; prętactū honorem obtinent banniti propter eorū officium. Ex genelogia etiam sunt nobiliores q̄ aliqui ministeriales prout in terra Saxonię adhuc cernitur, breuiterq; sciendū quicquid scabini specialius iuris habēt [i] hoc in profectū eis cedit in loco illo vbi officio presunt, & vbi bannum regium habetur cui prędident, & ita debent intelligi iura allegata pro parte ipsorū adducta, Si vero ipsi quę rulentur alibi in alio iudicio eos oportet ius dare & ius recipere vt alij homines, etsi etiā contra illos cōqueritur eos respondere oportet vt reliq, vt supra li. i. ar. lxi. Ibi vbiqs aliquem conuenit ibi licite recōuenietur, & infra ar. lxxix. §. Iv. & item, xxvi. &. ff. de decuri. L. i. Si etiam deliquerit iudiciū sustinere cogitur illud vbi deliquit. Quamuis huic contradicere videtur articulus. lix. li. i. intellige tamen si ibi fuerit bannus regius, & ita pro intentione nostra erit articulus prędens. xix. &. C. vbi de cri. agi. opor. l. quęstiones, &. C. in qui. cau. mili. fori. prędscripti. L. omnes. C. de iurisdici omni iudi. & foro. cōpe. L. vlti. &. ff. de iudi. L. i. &. iij. q. vi. c. ibi enim.

h. *Nota iure feu. qđ dimidiū possidet mansum & qui quinq; solidos à domino habet annuatim testis esse potest & sententiam reprobare.*

i. *Scabini quomō prerogatiuis suis gaudeāt*

a. *Alij textus habent nemo potest uitā aut membrum per iudicij demereri, arando sicut dū indebite sibi usurpatum nisi sibi per sententiam fuerit adiudicatus & pax super eo nunciata.*

rapto. §. quia tamen, &. C. de iur. & fact. igno. L. error facti.

Articulus XXI

IMpetant si duo unam rem uel predium cū simili testimonio & actione, [a] ipsis eque res erit diuidenda. Istud testimonium a circumsedentibus uillæ [b] in qua bona huiusmodi sunt situata determinetur, & qui testimonium plurimarum habuerit personarum, is rē seu illud prædium obtinebit. Si uero uicinia ignorauerit quis eorū iustiorem habeat possessionem, [c] tūc per sententiam ueritas experiri poterit, [d] uel actor & reus de his bonis quod ad unumquenq; eorum pertineat sub iuramenti ostendant præstatione, ad quod iudex nuncti os suos mittet. [e] Quicquid uero ab eis æque ostenditur æque eis ut dictum est diuidetur.

a. *Alij textus addunt & neuter alium preueniat in agendo, ad hanc materiam vide supra eo. li. ar. xv.*

b. *Alij addunt aut aliarum arcumuianarum uillarum.*

c. *Textus uetustiores habent aquæ iudicio decernatur.*

d. *Textus alij ita legūt, uel actor & reus iuret quod recte ostendat quantum sibi de iure pertinet & non plus.*

e. *Alij textus habent si uero utercq; iuramēto probauerit æque eis diuidetur.*

Glosa.

Impetant siquidem duo vnam rem. &c. Pro ista materia & accione, vide. C. vti possidetis. L. vnica. & quę loquūtur & notantur in. c licet de proba. & in. c. ex literis. Et recte iudicari debet pro illo pro quo plures faciūt rationes, de hoc inspecu. de disputa. & allega. § iij. vers. studeas & hic Et in dicto. c. licet ponitur illud quod duo in simul candē rem & eodem modo in solidū possidere non possunt, quod intellige vt ibi notatur. Et intellige de re corporali & licet res cōmunis a pluribus cōmuniter possidetur, quilibet tamen possidere dicitur pro iure & sua parte, q̄uis pro indiuiso.

Vt dictum est diuidetur, de iure aūt Canonico gratificet iudex quando ex vtraq; parte pares sunt testes, & peritur res indiuisibilis, vt notat. iiij. q. iij. c. si testes in glossa magna, iuxta fi. versi. Item si res est, & de testi. in nostra in prima glossa. Alioquin inter partes diuidatur vt hic & ibidem notatur.

Glosa.

Declaratio articuli prędentis deriuat ex arti-

b. *Rusticus alium rusticum eiusdem ullæ pignorari in campo non debet.*

nisi ager qui aratur alicui per sentētiam sit abiudicatus, & adiudicato pax sit super eo nunciata.

Glosa.

Articulus prędens superius li. ij. ar. xlvi. declaratus habetur. Vnde dicūt quidam quod superflue ponitur hic. Alij vero asserunt qđ iste cōtrariatur illi ex eo, quia hic ponit qđ arans agrum sine pœna manet. Ibi vero habetur quod laborem & semina amittit, q vero vt sic mulctatur sine pœna non erit. &. tamen quod non contrariantur adinuicē, hic enim propterea manet sine pœna quia ignoranter facit, ibi vero non prędcise ignoranter quia eo tempore quo adhuc id facit vel agrum arat, sibi actio intentatur.

Qui arat agrū quem dicit suum esse. &c. hoc ex eo fit, quia sibi vendicat rem alterius extraiudicialiter & hoc idem verum est & locum habet in omnibus similibus casibus cū vnus vendicat sibi bona alterius iniuste, soluit enim pœnam & emendam vt infra ar. xlij. &. C. vt nemi. lice. sine iudi. autori. signa. L. sępe, &. L. reb[p]. Insti. vi. bono. rapto. §. sed nedum. C. vnde vi. L. si quis in tantam. In cōtrarium istius videtur esse Insti. vi. bono. rapto. §. sed nedum, tum & in alijs legū locis, quod is qui sibi violenter & sine autoritate iudicis rem vēdicat, perdit rem huiusmodi, quod si res quam vendicat sit alterius ad duplum rei vendicate cogitur. &. tamen nullā in eo esse contrarietatem, hic enim loquitur de illo qui vendicat extraiudicialiter rē alias quam emendaq; liberatur. Leges vero allegate intelligi debent de illo qui violenter inuadit & occupat rem alienam.

Licite sine iudicis licētia pignorabit. &c. b Intelligi debet nō de rusticis villanis. In huiusmodi enim casu rusticus villę de facili iustiam consequi poterit de altero villano, sed intelligitur de externis hominibus, & hoc liquet ex eo, cum dicitur vt eum ad iustitiam faciendam inducat.

Arando nemo vitam amittit. &c. & hoc ex eo, quia arando terram domini sui non peiorat nec alienat.

Nisi ager per sententiā sit abiudicatus & pax sit nunciata. &c. Et si pacem illam fregerit vi ta punitur, vt hic & supra li. ij. ar. lxx. &. ff. de vi. &. vi. arma. L. pretor ait. §. ne qđ autem, &. ff. ne vis fiat ei qui possel. p totū, &. ff. de vi. publi. per totum.

Dicere quis possit. Quod vnicuiq; indicitur pax ad quamlibet sententiam cum quis optat & signanter circa bonorū resignationem an ergo ille tam facile pacem frangit sicut hic iste. &. quod nō, quia forsan ille putare posset quod ager huiusmodi suus fuisset quare gratia sibi in eo ostenditur, vt Insti. vi. bono,

cūlo immediate precedēti. Sensusq; illius est si quis dicat quod alter agrum suum aret, alterq; contradicat suum esse allegando, vel si vterq; dicat suum esse, sed alter alleget magis de eodem sibi ptinere, & ita eueniret q̄d̄ duo vnam rem equaliter impetant, sicut si vterq; eorū equaliter agri stadia habeant vel possideant, hoc innuitur ibi simili possessione. Si etiam vterq; dicat quod vnus nō plus ad illū pertinet q̄ alter vel quantū sibi cōpetat & tunc similis actio erit, & hoc tangit ibi simili actione. Cum vero vterq; se trahūt ad iudicem & ad vicinos, simile illorū erit testimonium, & hoc tangitur ibi simili testimonio. Specialeq; in hoc articulo habetur q̄d̄ in huiusmodi querela vterq; illorū actor & respondens est, vt. ff. de iudi. L. ij. &. iij. & de proba. c. ex literis.

f. Testimoniū ex narratis fieri non debet.

Istud testimoniū. &c. Intelligendū est nō q̄d̄ vicini istud narrare vel manifestare deberent testesq; informare, testis enim qui in suo testimonio informatur ab aliquo, locū non habet. f Testimoniūq; ex narratis fieri non debet, vt extra de cleri. c. per inquisitionem & extra de testi. c. tam literis in fi. &. c. causam, extra de cōsan. & affini. c. tua nos, extra de successi. ab intesta. c. cū dilectus, extra de accusa. c. inquisitiōis, §. quęsiuisti, extra de eo, qui cogno. caus. c. super eo.

¶ Intellige ergo quod vicini per se testificari tenent cui illorū iuste ager ille pertinet & cui non. Vnde & per hoc quod dicit̄ determinetur, innuitur q̄d̄ cogi ad hoc possunt, vt. C. de testi. L. si quādo &. iij. q. iij. placuit ver. in criminali. Quamuis in oppositū videtur esse extra de testi. c. si qui testiū. iij. q. iij. c. placuit vers. in criminali, &. ff. de iureiuran. L. ad personas, vbi dicitur quod senes, egroti, milites qui sunt in obsequio imperij, isti ad testificandū cogi non possunt. Intellige tamen quod cogi non possunt vt veniāt ad testificandū qui egroti sunt, cogi tamen possunt vt testificentur illud quod viderūt & quod sciunt. Sic etiam de illis intelligitur qui sunt extra in obsequio imperij tū & amici & affines & alij qui nominātur. iij. q. iij. in. c. allegato. Testes tamen huiusmodi cogi non debent sed salubriter amoneri. g Excepto tamen in tribus casibus, vt si veritatē recognoscere noluerint propter odium, amorē, gratiam, vt extra de testi. cogen. c. cum super, & xi. q. iij. quisquis. Preterea qui mediator caute fuit cogi non debet ad testificandum nisi charitatiue petat per partes vtrasq;, vt in auten. de testi. §. fi. coll. vi. & extra de testi. c. dilectorū in princi. glo. h Ille etiam qui testes indiguerit eis impensas ministrabit, vt. C. de testi. L. quoniam, &. iiij. q. iij. c. si testes ver. liberi. i Propter testificandū etiam & eorū aduentum nihil dari eis debet, vt in auten, vt litigan. in exordi. liti. iurent. §. i. coll. ix. Iure tamen Saxonico nullibi inuenitur quod iudex cogere testes debeat verum is q̄ eos indiget eosdem afferre oportet & ita obseruat̄ vbilibet. Si quis tamen ius Saxonicū de testibus p̄ducendis recte intelligit, aperte inueniet quod non discrepat in isto casu a legibus & Canonibus & hoc sub quadam distinctione. Iure enim prouinciali nullus cogere p̄t testem qui in sua iurisditione p̄sens non est nisi forsan veritas aliter inuestigari non possit, sicut hic. & xiij. q. ij. c. quanquā. C. de hę reti. L. vlti. &. ij. q. vi. c. statutū. Si vero sit in eodem iudicio ille qui in testem vocatur, eūdem iudex cogi potest ad recognoscendū veritatem sub suo iuramento, vt supra lib. ii. ar. xxij. ibi si idem aduersus quem testimonium producitur in testem nominatur. &c. & infra li. iij. ar. lxx.

g. Testes in certis casibus cogi possunt.

h. Qui testes indiguerit eisdem impensas ministrabit.

i. Testes predo conducti non debent.

D. A. posset, quod articulus. xxij. supra li. ij. allegatus non id intendit quod videlicet iudex testes cogi deberet, verum innuere videtur quod si is aduersus quem testimoniū producitur in testē nominatur, debet de sibi notis veritatem aperire. Sed & in contrariū dicitur ar. lxij. li. i. vbi habetur quod testes si quis nominat eos, p̄ducere oportet. Legibus etiā cauetur quod is qui accusat probationes habere oportet, vt. C. de eden. L. qui accusare, hoc istum facere non oportet si iudex ad testificandum cogeret.

Pro intellectu istius. Rz. quod quicquid corā iudicio fieri debet ex coactione iuris vt fiat necesse est. Si itaq; iudex cogere potest vt ego super meipsum testificem, sine dubio cogere etiam potest vt veritatem contra alium recognoscam. Quod etiam vnus testis adducere debet quos nominauerat hoc fit ex eo, quia ipse confidit quod illis notum sit quos nominat, & postq̄ illos aportauerit, iudex eos cogi poterit. Ad legem vero allegatam vbi dictum est quod qui accusare vult, probationes habere oportet. Intellige testes habere cogitur vel probatiōes sue propositiōis, eos em̄ iudici nominare tenetur, & si illos nominare potest, illos habet. Vnde & breuiter sciendū quod leges allegate q̄e iniure Saxonico habentur quod videlicet iudex testes cogere potest, intellige postq̄ eos principalis in dicio p̄sentauerit. Cum vero dicitur quod principalis testes habere debet paratos, intelige quod eos in iudicium p̄sentare oportet die per iudicem prefixo, vt supra li. i. ar. lxij. & extra de testi. c. vlti. c. in causis, &. c. significauerunt, & in auten. de testi. §. quia vero multum, coll. vij.

k. In criminalibus testes cogēdi non sunt.

k In criminalibus tamē testes cogi non debent. C. de testi. L. quoniā &. ff. de iniur. L. eum qui, &. C. eo. ti. L. si nō &. C. de famo. libel. L. i. &. iiij. q. iij. c. si testes, ver. liberi, & extra de testi. cogē. c. dilectorū in princi. glo. & hoc ex eo fit, quia excessus qui iudicio denūciatur corrigiq; debeat ex/actissime inuestigandus est, vt. C. de proba. L. sciant, &. C. de accu. & inscrip. L. singuli. Et qui testimoniū plurimarū personarū. &c.

l. Testimonium trium proborum hominum efficacius est q̄ centū improborum.

l Intellige tamen quod testimoniū triū proborum hominū maius & efficacius est q̄ centum improborum, quia honestas personarū inspicienda est in testimonio non pluralitas, vt extra de testi. c. in nostra &. c. licet &. iiij. q. iij. placuit ver. in criminali.

m. Sententia aquæ diebatur ex antiqua cōsuetudine apud Saxones cum causa in dubio erat, & ueritas aliter inquiri non potuit, extūc aquam bulientem actori ad bibendum dabant, & si exinde ægrotabat, uel aqua illa actorem lcdebat seu urebat, sententiabatur reus, seu. c. xl.

m Quidam dicunt quod textus iste intelligendus est q̄d̄ aqua benedici debeat, & si ex ardore lesit aliquem illius negotiū iniustū erat istudq; admittebatur ex antiqua Saxonū cōsuetudine, nam & in leuitico habetur, quod aqua impudicitia mulierū experiebat. Saul p̄terea quodam p̄sagio didicit, quod Ionatas mel prohibitū comedisset & alia multa per huiusmodi signa in notitiā deueniebant, vt in multis locis veteris testamenti habetur. Rz. tamē q; istud ex fide nostra minime admitti debet, qui enim ex sortilegijs res futuras scire conatur vel periculo huiusmodi se exponit mortaliter peccat. Scriptū enim habemus, noli tentare dominū Deum tuum. Vnde etsiquidem in antiqua lege experientie huiusmodi quodammodo admittebant, quare facere id licuit. Nunc vero quia prohibitum est abstinendū erit, vt. xxvi q. ij. per totum, immo ea faciēs excōmunicatur ea. q. v. c. si quis, &. c. non liceat. Preterea consuetudo ista apud Saxones est iā abrogata pestq̄ ad tidem conuersi sunt Christianam. Vnde in proposito, iudiciū aque non dicitur ex eo, quod per aquam veritas indagari deberet, sed potius aque iudiciū dicitur quia omnes tam fontes q̄ innocentes bibere coguntaquā hanc iuramenti, sicut insontes & nocentes iudei bibere cogebantur ex aqua in quam vtulus ille cōflatilis aureus impulsus erāt.

n. Hæc glosse declaratio non satisfacit opinioni adductæ sed & eius ulterior interpretatio parū affert utilitatis, intellige ergo textum ut in se est, quod hæc fuit antiqua Saxonum cōsuetudo in declarando innocentiā suā quod accusatus in aquā bulientem manum immerserat, uel ferrū candens gestabant ut superioribus declaratum est, li. i. ar. xxxix.

n Hæc iuramentū q; huiusmodi vocatur sententia aque, quia iuramentū sicut aqua fluit de vno in alium. Illud etiā quod habetur feu. quod sententia dei expeti non debet, nisi aliter veritas inuestigari non possit sic intelligendū est, q̄d̄ vnus ad iuramentum non cogatur vt aliqui Codices habēt, si aliter negotiū per testes vel probationes inuestigari potest, exinde etiam sequitur quod iuramentū dicitur hortilegiū seu sententia dei quia deriuatur in corpus & animam. ff. de dolo. L. quod si deferentē. Super iuramentum enim vel occasione iuramēti iudicium dei pertinet, vt. C. de iureiuran. L. iurisiurandi.

o. Admitti non debet quod duo super una re iurent quia altas unus erit periurus.

o Admitti preterea non debet quod duo super vna re iurent, quia vt communiter vnus periurus efficitur, vt Irsti. de acci. §. si qs preterea. Si vero duo iurent super vnare diuidatur eis per medium propter iuramentū factum, vt. C. de re. credi. L. in bone fidei. ff. de iureiuran. L non erit.

QVi equum aut uestimenta ad certum tempus accomodauerit, & si diucius hæc ab eo retinentur, statim post interpositam a creditore actionem huiusmōi reddere debet detentor. Et si peiorata fuerint commodatori ad interesse tenebitur in his uero debitor furtū aut rapinam dici non poterit commisisse, quia solus libere accommodauerat. Licite etiam quis bona sua sicut iuris est poterit uendicare quæ alius contra iustitiam ultra terminum præfixum tenet occupata.

Glosa.

Statim post interpositam. &c. a Sic ergo mora sua sibi est nociua, vt. ff. de reg. iur. L. in cōdemnatiōe. §. vnicuiq;, & eo. ti. c. mora. li. vi.

a. Mora sua cuilibet nocua.

b Tenetur enim morosus de casu fortuito etiam si res eodem modo fuisset apud dominū peritura. ff. de lega. i. L. cum res. §. vlti. Itē est mora nociua quod fructus ad quos tenetur morosus ex diemore quando aliquid petitur per actionem bone fidei, vel per actionem ex testamento quę sapit naturam actionis bōe fidei. ff. de lega. i. L. apud Iulia. §. fructus, & idem si sit actio stricti iuris quo peto mihi restitui q̄d̄ est meū. Sed si peto alienū veniūt a die litis cōtestate. ff. de vsuris. L. videamus generaliter circa princi. &. §. in fauiana &. §. si actione. Item morosus renetur ad interesse quod peti pōt. & augetur a die more in odium debitoris morosi. ff. de acti. empti. L. ratio. §. si per venditorem. Item nocet mora quoad causarum prosequutionē. Nā si causa cognita statutus est termin⁹ actori ad agendum vel ratio ad excipiendum post terminum, non auditur, secundū dij. in regula indultum, & in regula mora, de regulis iuris li. vi. Ad hoc autem vt qs dicatur morosus regrit quod sciat se debere vel scire debeat quod interpellat⁹ fuerat a die, vel ab hoc die & quod habuerit possibilitatem dandi, vt. ff. de rebus credi. L. quod te. Et nota in dicta regula mora. Vide plenius ad materiam hanc in. L. si ex legati causa. ff. de verbo obligaci. in repetitione per Barto. de saliceto.

b. Morosus tenetur de casu fortuito.

Nota actiōes ppetue & peremptorie sunt c quę semper agentibus obstant, & semper rē de qua agitur perimunt vt est exceptio doli mali aut exceptio quod metus causa. Alie vero sunt temporales & dilatorie quę ad tempus nocent & dilationem temporis tribuūt,

c. Actiones perpetuæ & temporales quæ dicantur.

vt Insti. de excep. §. perpetue &. §. tēporales, & hoc idem hic intendit.

Glosa.

In articulo pñti tangit materia accomodati quo pacto videlicet vnus rē mobilē alteri ad certum tēpus cōmodatam repetere debet, inuenitur cōtra huiusmodi querelas duplex exceptio que plane habetur Insti. de excep. §. appellantur.

d. *Exceptiones duplices peremptorie & dilatorie.*

Vnde sciendū.[d] quod exceptiones huiusmodi quedam sunt peremptorie, videlicet que tota destruunt causam, sicut si contra me queris pro decem, ego vero dico quod te deue rente iuramentū super eo iurauī & absolutus sum destruo tibi in toto querelam, vt Insti. de excep. §. eque. ff. de in litē iureiūran. in plerisq; legibus. C. de re credi. L. in bone fidei, &. ff. de iureiuran. L. nam postea, & Insti. de acci. §. siquis. Alia est dilatoria & temporalis, vt si me accusas pro decem, ego vero dico adhuc esse tempus solutionis vnius anni, hic protraho querelā sed non destruo, vt Insti. de excep. §. temporales. ff. de verb. obli. L. si seruus, & hoc tangitur ibi cū dicitur ad certum tempus. q. d. si monuerit eum ante tē pus redderenō cogitur. Si vero pro tempore prefixo reddere tenetur in instanti, huic tamen contradicere videntur iura que dispo nunt, quod debita iure acquisita in quindena soluūtur, vt supra li. ñ. ar. v. &. ff. de solu. L. quod dicimus, vbi habetur, dato quod hęres in instanti soluere teneatur cum aliquo tamen temporis temperamento intelligendū est, nec enim cum sacco statim venire debet. Tum & Insti. de inuti. stipu. §. vlti. Vbi dicit si fundum agri stipuleris vel hominem, non poteris continuo agere nisi tantum spacium prēterierit quo traditio fieri possit. Contradicere etiam huic videtur articulus. lxx. li. i. vbi tempus sex septimanarum datur tum & C. de vsur. rei. iudi. L. ñ. &. iij. vbi habet q̄ datur spaciū quadrimestre. [e] Ad sopiendum itaq; has controuersias & pro intellectu istius nota quod debita sunt multiplicia. Quędam sunt cum vnus ita cōmodat quod vtilitatem aliquam exinde habet. Ille vero qui dedit nullum emolumentū consequitur, & huic in instanti restitui debet quod cōmodatum est de damnoq; cauere, & de isto habet. ff. de reg. iur. L. in omnibus. Quidam accomodant vtercq; tamen exinde vtilitatē habet & iste quindenam habet ad restituendum, vt li. ñ. ar. v. &. ff. de solu. L. quod dicimus. Quidam vero cōmodant & nullam vtilitatē verum damnū ex eo sustinent, sicut fideiussor q pro alio cauet, & is si accusatur sex septimanas habet inductarum si principalis presens non fuerit, vt. li i. ar. lxx. &. ff. de cōstitu. pecuni. L. promissor. Item accomodat etiā aliquis vel promittit quod ante tēpus reddere nō potest, sicut si promittit aliqs bona seu dalia ordinare seu dimittere, is facere illud non poterit nisi prius ad dominū veniat, & istud apud dominū procuret, vt supra lib. i. ar. ix. & insti. de inuti. stipu. §. vlti. Item sunt quędam debita adeo magna quod spacio trium mensium indigent sicut est verigeldus vt supra li. i. ar. lxv. &. C. de vsur. rei. iudi. L. ij. & ex isto liquet quod leges supra allegate nō contrariantur inuicem.

e. *Debita sunt multiplicia variisq; contrahuntur modis.*

Furtum aut rapinam dici non poterit commisisse. &c. Circa id notandum venit [f] quod si quis aliū pro debito ꝓscribit iniuste agit, quia cum libere quis aliquid accomodat furtum in eo non cōmittitur, vt supra li. ij. arti. xxix. In contrariū licet videntur leges vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. Vbi innuitur quod furtū nedum in furto fundatur sed etiam in contrectatione rei aliene inuito dño vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. furtum, & id in proposito fit. R. tamen qd̄ res quędam potest esse furtiua ille tamen non efficitur fur, ita quod suspēdi possit & de isto hic tangitur, vt supra li. ñ. arti. xxix. &. ff. de fur. L. serui. & filij. Pro huiusmodi etiam furto vt tactum est interfici non licet, vt in auten. vt nulli. iudi. lice. habe. loci conser. §. ꝓ furto coll. ix. Sciendū tamen pro huiusmōi furto [g] quod quis dolose in re commodata agit, & si non interficitur infamis tamen manet, vt. ff. de his qui notan. infa. L. i. &. C. ex q. cau. infa. irroga. L. si te. &. vi. q. i. c. infames. Licite etiam poterit quis bona sua vendicare. &c. hoc est potest ea arestare vel desuper querelari.

f. *Pro debito nullus ꝓscribi debet.*

g. *In re commodata dolose agens & si nō interficitur infamis tamen efficitur.*

Articulus. XXIII

Qui recipit alitue proscriptū scienter hic multam præstet iudicio, si uero ignoranter se id fecisse iurauerit impunitus erit.

Glosa.

Qui recipit alitue proscriptum. &c. [a] Absolute enim proscriptus sicut & bannitus extra protectionem cōmunis pacis positus esse videtur, vt. C. de natura. li. i. p. dñ. Est em̄ proscriptio expulsio de ciuitate & protectione publica & bannū seu proscriptio secū trahit suam exequutionem & est interlocutiua, quia fit etiam lite non contestata vt si offendatur bannitus agere non potest. facit q̄d̄ notatur in. L. sed et si. ff. q ex eau. ma. Nec etiā cōiuncta persona quę non est in banno pro eo aget, quia principalis persona inspici debet non secundaria. ff. de iniurijs. L. non solum secundum Bald.

a. *Bannum secundum uulgare Gallicorū & Lombardorum uidetur esse edictum publicum. Vnde bannire secundum dicta uulgarium idem est quod proscribere & bannitus dicitur quasi ꝓscriptus è ciuitate ut in proh. fforum. Proscriptio est aduersus absentem iudicialis pronunciatio ut in posterū procul agat ideſt maneat ab imperio, & talis contra quem fit pronunciatio & cuius bona palam & aperte proscribuntur dicitur ꝓscriptus, & debēt omnia bona ipsius scribi & de ipso inuentarium fieri cōtinens tam mobilium & se mouentium diuersas ſpecies & qualitates, q̄ immobiliū, ut mensuram agrorū & numerum uinearū quantum sit in uineis, oliuetis, arbustis, ortorijs, & pascuis, hāc proscriptionē greco uocabulo diamus pragmaticam quæstionē, uide ad hanc materiā Iur. Mu. ar. v. glo.*

Proscriptum. &c. Etiam patrem. Nam propter bannum priuatur pater filio iure nature, vt notat Bald. in lib. feu. titu. de pa. tenen. & eius vio. in. §. si vero violator pacis.

Glosa.

Et quia multi contra illos qui ꝓscripti sunt rancore ducti indifferenter omes qui eosdem hospicio susciperent vel alimenta prestarent mulctandos esse statuerūt, obtiuatur itaq; illis per constitutionē presentem que sub quadam distinctiōe sita est. Si quis enim proscriptum fouet vt hospitē ignorans quod proscriptus sit excusatur. Si vero hospitat cum sciens proscriptū esse, sed nescit quod id de iure esset prohibitū vt videlicet hospitari nō deberet soluet mulctam, quia ius vnusquisq; scire tenetur nec ignorantia eum excusabit. Qui vero fouet & cōstruat in domo sua ꝓscriptum sciens illum proscriptum esse, maiori animaduersione punitur, vt supra li. ñ. ar. lxxij. &. C. de his qui latrones & alijs crimi. occul. L. eos qui, & L. si qui.

Si vero ignoranter. &c. distingue, vel ignorauit ius occasione istius quod aliqua pœna esset qui fouet proscriptū, mulctā soluere cogitur. Iura enim omnes scire tenentur, vt. C. de legi. & consti. L. sacratissime, &. C. de iur. & fact. igno. L. constitutiones. Si vero factū ignorauit quod videlicet ille proscriptus sit, manet sine damno, vt. C. de iur. & fact. ignoran. L. error.

b. *Communicatio eū proscriptis prohibetur sub pœna capitis, sicut cum excommunicatis cōuersatio interdicitur sub pœna ſpirituali.*

Sciendū etiam [b] quod cōmunicatio cū proscriptis prohibetur sub pœna capitis seu vite, vt infra ar. xxxiij. quemadmodū excōmunicatis etiam cōmunicatio Christiana interdicitur sub pœna spirituali, vt. xxiij. q. vlti. c. de excommunicationis, &. xi. q. iij. c. quicunq;.

Articulus XXIIII.

[a] Nullus propter proscriptionem in una iurisditione factam in alia iurisditione condemnari debet. Qui in supiori iudicio proscribitur in omnibus iurisditionibus inferioribus ad hoc pertinentibus proscriptus habetur.

Qui autē in inferiori proscribitur, in superiori iurisditione non censetur proscriptus nisi rationabiliter in proscriptionem illam ueniat.

Inferior iudex de proscriptione superioris iudicis cognoscere non debet nisi forte superioris iudicis proscriptio sibi ita cognita sit ut eam iudicis superioris loco uoluerit testificando affirmare, ideſt quod de ea testis loco summi iudicis esse uelit.

a. *Alij legunt in omnibus iudicijs summo iudicio subiectis proscriptus habetur.*

Glosa.

In articulo presenti quędam ponuntur nota tu digna ad hoc vt sciatur de proscriptis in qua iurisditione condemnari possunt & in qua non. [b] Vnde nota quod in extranea iurisditione vnus conuinci non potest cū proscriptione qui in alia iurisditione proscriptus est, hoc ex eo fit, quia proscriptis vita adimi non potest nisi conuincatur testimonio iudicis & septem testiū illius iurisditionis, vt supra li. i. ar. viij. &. ar. lxviij. Sed si in alia iurisditione detinetur & apportatur iudici dato etiam quod ibidem adsit iudex ille qui eum proscripserat testificari illic non potest vt iudex, quia iudex nullibi dicitur esse iudex nisi in iurisditione sua, & exinde venit prouerbiū illud nullus testes per campū ducere debet, hoc est quod nullus iudex mulctat seu pœnam irrogat nisi in suo iudicio. Iudex etiā ille vbi proscriptus detinetur testificari contra eū non potest, quia nō nisi ex narratis de negotio nouit, sed ex narratis nullus testis esse poterit vt extra de electi. c. per inquisitionem, & extra de resti. c. tam literis vestris. In oppositum tamen videtur esse infra articulo lxxij. vbi dicitur quod q iuri suo in vno derogauit loco, vbiq; in eo erumnam sustinebit. In contrariū etiam est consuetudo qa in proscriptione semper vnus continet pōr ferme in omnibus locis, consuetudo vero huiusmodi exquo non derogat iuri tolleranda est, vt Insti. de iure. gen. §. ex nō scripto. Si qī etiam super aliqua lege dubitatur iuxta consuetudinem iudicari debet. ff. de le. L. si de interpretatione. Exquo itaq; cōsuetudo oppositum sentiat ergo. &c. diceret forsan qs q̄d̄ leges correcte sint p cōstitutiones subsequeñ. R. tamen quod istud nō contradicit illi. Vnde pro intellectu istius nota [c] quod excessus duplex est pro quo proscribit aliquis, vt us non adeo notorius & non adeo in scandalū populo Christiano, & ita proscriptus in vna iurisditione non oportet quod proscribatur in alia & de isto loquitur hic articulus. §. i. Nec iudex sine querela contra eum agere debet. Alter excessus est enormis vt sunt publica adulteria, peccatū sodomie, raptus virginum, & similia. Vnde patratores huiusmodi scelerum nullibi pacem habent illoſq; iudex vbilibet querere debet & sine querela cōtra eos agere in mortemq; condemnare, vt Insti. de publi. iudi. §. publica, &. C. de raptu. virgi. & vidua. L. raptores, &. ff. ad le.

b. *Cum proscriptione in extranea iurisditione unus cōuinci nō potest.*

c. *Excessus duplex est pro quo unus proscribitur.*

Iul. de adul. L. i. & in auten. vt nō luxurientur cōtra naturam. §. i. coll. vi. & in auten. de manda. princi. §. neq; coll. iij. Si itaq; iudex eos solus quērere potest quare & alteri iudici in sua iurisditione cum proscriptione illa eundem conuincere licito admittat & vt sic vnum non contrariatur alteri. d Iuris em abrogationem vitare debemus inquantum possumus. C. de apella. L. precipimus in fine, extra de electione. c. cum expediat li. vi. in autē. qui. mo. natu. effi. sui. §. tribus. col. vij

d. *Iuris abrogationē uitare debemus inquantum possumus.*

C Quiin inferiori proscribit in superiori, p scriptus nō sencietur. &c. Exinde duplex habetur vtilitas. Primo honestas, per id enim honorem atribuimus superiori iudici quod nullum iure priuare possumus in eorum iurisditiōe, honor enim triplex tribuitur superiori iudici ab inferiore. e Primus vt iam nūc tactum est. Secundus quia super vitā illorū iudicare nō possunt. Intellige si sunt illustres vel principes, vt infra ar. lv. &. C. vbi senatores & clarissimi. L. quotiens. Si vero principes non sint, extunc in ciuilibus non iudicat cōtra iudices superiores ab inferioribus, sed bene in criminalibus ab inferioribus iudicātur, vt. C. vbi de crimi. agi. opor. L. i. C. vbi senatores vel clarissimi. L. i. Tertio quod superiores iudices ab inferioribus honorari debent, ita quod si apud inferiorē sententia increpatur eandem statim ad superiorē admittere debet, vt in auten. de appella. §. sancimus coll. viij. & in auten. de iudi. §. nostros. col. vi. Secunda vtilitas quia si is qui apud inferiorem iudicē proscribitur etiam apud superiorem proscribatur, non posset se apud inferiorem sed duntaxat apud superiorē a proscriptione expiare.

e. *Honor triplex iudici a superiori tribuēdus est a iudice inferiori.*

Nisi rationabiliter. &c. Quomodo autem id rationabiliter ostendi debeat vide articulum vlti. li. i. & itidē obseruatur si in marchia proscribitur.

Inferior iudex. &c. f In criminalibus etenim cautissime procedendū est, & non nisi precedentibus documentis condemnari vnus debet, vt. C. de edēdo. L. qui accusare. C. de accusa. & inscrip. L. singuli. C. de ꝓbaci. L. sciant In auten. de testi. §. i. col. vij. xi. q. iij. c. graue &. c. non solum.

f. *In criminalibus cautissime procedendum.*

Articulus XXV

MOriatur si iudex, eius successor in iudicialibus actibus testis esse debet omnium quæ in defuncti præsentia iudicio acta fūt a quantum scabinorum testimonio fuerit informatus licet ipse præsens nō fuerit i facto nec illud uiderit uel audierit. C b In foro oppido seu iurisditiōibus alienis, respōdere nullus tenetur nisi forte mansionē domicilium uel bona ibi possider, uel nisi iniurian do inibi deliquet uel ibidem respondere fuerit stipulatus. Quod extra aliquam iurisdi/tionem actum constiterit hoc in eo iudicandum non est.

b. *Vide infra ar. lxxvij. Iur. mu. ar. xxvij. lxvi. & ar. ci.*

Glosa.

Mansionem. &c. Quia ratione domicilij sor/titur quis forum sicut & ratione rei delicti cō tractus & vbi quis soluere promisit, vt in. c. vlti. de foro compe. & in. c. dilecti eodem titu. & vide plene in specu. de compe. iudi. adi. p totū, vide notata in. c. ij. in. §. statuto. de cōstitutionibus li. vi. in repertorio.

Glosa.

Dictum est in precedētibus quod iudices & sententiarum inuentores diligenter attendere debēt qn cōtigat vitā alicui p testes adimi, in eo em oculati esse debent, vt supra li. i. ar. viij. & ista eo. li. ar. lxxxij. Articulus presens declarat de testionio iudicis si iudex moriē & vnus per eum proscriptus fuit qd faciendum. Quidā putabant quod proscriptio expiraret exquo testimoniū eius cessat. Imperatore enim mortuo cessat mandatū eius, vt extra de officio delegati. c. gratum &. c. relatū, &. c. licet vndicq;. Sic per simile mortuo illo qui proscriptionē fecerat quod & proscriptio cessaret, sed hoc non, quia iura illa intelligi debent si causa nondū finita iudex moretur vel actor vel reus. Proscriptio vero fit tēpore vitę iudicis & illius q proscriptus est, q̄re ꝓscriptio illa nō expirat morte iudicis. C Successor ei⁹ testis esse debet. &c. Paragraphus iste aperte videtur esse contra ius commune vbi habetur quod testimonium esse debeat non ex natratis, vt extra de electi. c. p inquisitionē, & de testibus. c. tam literis. c cum causa, extra de ac. & extra de cōsanguini. & affini. c. tua nos, & extra de succes. ab intesta. c. cum dilectus extra de accusa. c. inquisitionis. §. quęsiuisti, extra de eo. qui cogno. consangui. vxoris. c. super eo. Est etiam cōtra ius vbi innuitur quod testimoniū fieri debet exhis quę quis videt vel audit, extra de testi. c. prēterea &. c. cum causam, &. xxxij. q. i. c. dixit. Rz. sub distinctione, rerum incognitarū fides non datur nisi testimoniū sit illorū qui viderunt vel audiuerunt, vt extra de testibus

c. *Officio plura admittuntur quæ priuato denegantur cōcordat Iure. mu. ar. xi. & xxxij. glo.*

d. *Diuersitatem iuris municipalis a prouinciali, uide, concordat, infra eo. li. ar. xxxiij. Iur. mu ar. xxviij. glo.*

e. *Accusatus in extraneo iudicio respondere cogitur in certis casibus, uide infra arti. lxxxvij. Iur. mu. arti. xxvij. & ar. ci.*

f. *Cōcordat Iur. mu. ar. xxviij. glo.*

g. *Rescriptum apostolicū non ualet si causa secularis committatur iure spirituali iudicari.*

c. prēterea. Exquo itaq; istud manifestum est & cognitū scabinis, quare iuste datur fides iudici cui ipsi illa narrarūt, c etiam ex officio fieri admittuntur plura quod priuato denegatur, vt. xxiij. q. v. c. de occidēdis, & ita euenit etiam huic quod ex officio testificare potest nec est in contrarium allegatorum.

In oppidis vel foro. &c d diffiniguere p id vult ius municipale a prouinciali, & dicit implicite quod nullus homo terrestris seu prouinciali iuri subiectus in iure municipali respondere tenetur, exindeq; inuere vult qd actor reum sequi tenetur ad suū iudicē, vt. C. de iurisditione omniū iudicum. L. iuris ordinē, & extra de foro competenti cū sit, secus tamē intelligendū est in criminalibus, quia illic pati oportet vbi qs excesserit, vt. C. vbi de crimi. agi. opor. per tō.

Quod extra aliquam iurisditionē. &c. e Sciendum tamen quod accusatus in alieno iudicio respōdere tenetur in quinq; casibus, vt. ff. de iudi. L. si quis citetur ex aliena (vbi innuit qd si qs ad extraneū citteē iudicē comparere tenetur repręsentaturus priuilegia & ius suū, & allegaturus quare respondere non debeat). Primo si bona sub illo iudice habeat apd quē accusat, vt. C. vbi de crimi. agi. opor. L. sciens, &. C. vbi in rem actio cōpetit. L. vlti. Secundo si ibi excessum fecerit, vt. C. vbi de crimi. agi. opor. L. quęstiones & hic &. iij. q. vi. c. vbi. Tertio vbi quis domiciliū habet vt hic & extra de foro cōpetenti. c. dilectus & c. vlti. vel si contraxerit debita ibidem, vel negociationes ac mercantias exercet respōde re etiam ibidem cogitur, vt. ff. de re iudi. L. i Quarto vbi quis cōquęritur ibidem respōdebit sicut hic & supra li. i. ar. lxi. infra. li. iij. ar. lxxix. & extra de mutuis petitionibus. c. ex literis &. iij. q. viij. c. accusatores. §. cuiꝰ in agendo. Quinto si apud suū iudicem iudiciū recusauerit vel cōparere noluerit alibi cōueniri pōt, vt infra ar. lxxxvij. &. xvij. dis. c. nec licuit, huic contradicere videtur articulus. lix. li. i. vbi dicitur quod iudex in suo iudicio omnimodas potest iudicare actiōes. Si itaq; iuxta presentem intentionē homo iuri prouinciali subiectus iure municipali respondere non tenetur sequitur contrariū. f Rz. q iudex quidē ex officio suo iudicare pōt omnimodas actiones postq̄ coram suo iudicio ꝓponentur, sed actor agere vel quęrulari non debet contra illū qui est extranei iudicij, qd si agat & iste illū viceuersa coram competenti iudice vbi vterq; illorū pertinet accusauerit, indemnem eum reddere tenetur & cadit ab actione, vt infra ar. lxxxvij. &. C. ne filius ꝓ patre. in constitutiōe habita, hoc idē etiā pati cogitur si illum ad ius trahat spirituale in negocijs secularibus, vt infra ar. supra allegato.

Notandū etiam g quod rescriptum apostolici vel alterius iudicis spūalis non valet quādo causa cōmittitur iudicari spirituali iure quę subest seculari iudicio, vt extra de foro cōpetenti. c. licet. c. ex tenore. c. ex parte. B. Reginę, & extra de appellatiōibus. c. si duobus in fi. nisi forsan secularis iudex ius deneget postulantibus, quomō autem rescriptū reici potest, vide specu. titu. de rescrip. §. dicat &. §. sequenti.

Articulus. XXVI

REx est cōmunis iudex ubilibet omnium. a Liber & idoneus scabinatu non compellitur respondere in causa duelli coram iudice extraneo. In iurisditione autē in qua insignitus est, ideſt in qua natus est sede scabinali dignus, etiā in illo ubi sedem bannitorum seu scabinorum habuerit iudicio uel responsioni alligetur. b Qui autē in/ibi istam sedem non habuerit superioris iudicis ubi residet & domicilium habet iudicium expectabit.

a. *Vide supra li. i. ar. lviij. & infra li. iij. ar. lij. Iur. mu. ar. viij.*

b. *Ad hanc materiā uide supra li. i. ar. li. Iur. mu. ar. xxxiij. glo.*

c Hanc sedem pater primogenito eo uero non existente seniori & sibi in generatione simili agnato relinquet.

c. *Cōcordat Iur. mu. ar. xvi.*

Glosa.

Rex est cōmunis iudex. &c. Et quia sicut est cōmunis & summus iudex, vt. ff. de offi. p consu. L. si in aliquā. §. fi. &. L. sequen. & dns omnium, vt. ff. ad le. rodi. de iac. L. depręcatio, & hic & infra eo. li. ar. xxxiij. & ar. lx. Sic ipsius leges cōmunes etiam ab omnibus hominibus custoditi & sciri debent. Vnde dicit imperator constitutiōes principū nec ignorare quemq̄ nec dissimulare permittimus, vt in. L. constitutiones. C. de iuris & fact. ignoran. Item alibi, leges sacratissime quę cōstringunt hominū vitas intelligi ab omnibus debēt, vt in. L. leges. C. de legi, & cōstituti.

Glosa.

Superius dictū est de iudicijs iudicibusq; priuatis, hic eandem consequenter tractat de iudice vniuersali q est Rex ipse vel Imperator. Et quia in omnibus locis solus per se fore nō potest quare loco sui in prouincijs & ciuitatibus subdelegat iudices qui vicem eius ge-

runt, vt supra li.i.ar.lviij. dictum est, & infra li.iij.ar.lij. & ar.xxxiij. & in autē. vt om. obedi. iudi. §.i. colla. v. & in auten. de iudi. §. a zone coll. vi. Et quia vt dictum est Rex ipse super omnes iudex est vniuersalis. [d] Sciendū itaq; quod sibi vltra omnes iudices quatuor singularia debentur, idq; applicari pōt ad vnūquenq; Regem respectu suarum prouintiarum. [e] Primo vbicunq; ipse per se vel literis suis aut per ministeriales causam decideritpro lege decisio illa semper teneri debet, vt. C. de legi. & constitu. & edictis. L. leges sacratissime, & Insti. de iure gen. §. sed &. Et isto modo codex Iustiniani est cōpilatus, quia ibi non aliud cōtinetur nisi sententie & decreta Imperatorum que in sentētiando pronunciarūt, istudq; pro iure hucusq; tenetur. Secundum quod nullus leges cōdere seu dubias interpretare potest nisi Rex ipse, vt. C. de vete. Iur. enucle. L. deo autore, & de legi. & constit. L. finali, & in auten. de iudi. §. vl. coll. vi. In omnibus his allegatis legibus habetur quod in dubijs vel vbi super lege dubitatur nulli interpretare licet nisi regi. In oppositū licet istius videtur esse. ff. de reg. iur. L. quotiens, vbi habetur si dubitatur de aliquo an liber vel seruus sit, iudex eundem liberum decernere debet. Si ergo iudici istud competit quare nō tantū regi ptinet decernere in dubijs. Preterea oppositū istius est Insti. de acti. §. curare, vbi habetur quod iudex cōsiliari debet & curare vt negocium certo iudicet q̄uis sub dubio ad eum delatum sit. Insuper secus etiam est. ff. de reg. iur. L. semp. Vbi dicitur in dubijs sententiare debemus id quod fauorabilius videtur Pro intellectu istius cōtrouersie [f] nota quod dubietas quedā est iuris, quedam ꝓbatiōis, quedam facti. Dubietas iuris & illa est duplex. Primo vt si homo deliquerit detentusq; in eo sit dato etiam qd̄ Rex mandet vt liber dimittatur. Iudexq; dubitat quid facere debeat, dubietas illa referēda est ad ius scriptum & non ad literas Regis prout leges suadent, vt. C. de senten. & interlo. omni. iudi. L. nemo iudex, & in auten. de iudici, vt nullatenus iudica. coll. vi. §. omnis autē. & Vbi dicitur omis autē iudex custodiat leges & secundum eas sententias proferat, quod si contingat iussionem nostram in medium vel sacram formam, vel pragmaticam sanctionem dicentē aliter agi sequatur legē. Volumus enim seruari quod leges nostre volunt. Alia dubietas est quando iudex in aliqua causa nullum ius scriptum habet vel cū dubitat sup interpretatione legis & hanc dubietatem Rex enodabit. Secunda dubietas est probationis, sicut si mesceptimus probare deberem quod meus seruus seu mancipiū sis, in negocio huiusmodi & controuersia fauorabiliter procedi debet super liberatione ipsius iuxta leges antehac allegatas. [h] Lex enim fauorabilior est semper ad eliberandū q̄ ad condemnandū. Arrianus, &. ff. de liberali causa. L. duobus & ff. de re iudi. L. inter pares & extra de probaci. c. ex literis. Tertia dubietas ē facti, sicut si quis fecit aliquid & vnus dicat illum fecisse ex malicia, alter vero q̄d sine proposito malo, pronunciare debemus quod nō malo ꝓposito fecit, extra de reg. iur. c. estote. Etiā si vn⁹ querulat & taxat sibi damnū in magnā summam iudex moderare debet & in mitiorem interpretando partem ac per hanc distinctionem soluitur dubietas iurium in contrarium allegatorum. Tertium singulare Regis quod potest vnumquenq; noxium corrigere quacunq; pena voluerit, vt furem ad rotas dare q̄uis furcam meruerit. Siccarijū pōt in exilium mittere q̄uis capite plecti deberet, & sic de alijs, vt Insti. de iur. gen. §. plane, &. ff. de penis. L. aut facta, §. fi. Quartum singulare quod a sententia Regis nulli appellare licet, quia appellatio fit ad superiorem iudicem. vt. ff. de appella. L. i. &. ix. q. iij. c. cuncta per mundum. c. ipsi sunt. c. patet. Nec a rege ad Papam appellare admittitur vt extra de appellationibus. c. si duobus, & extra qui filij sunt legittimi. c. causam.

Scabinali sede dignus in causa duellari. &c. [i] Vnde duellariter agere dicitur criminaliter accusare, duellaris vero actio ideſt criminalis dicitur.

Sedem scabinorū habuerit. Textus alij sed male & deprauate legunt vbi sponsam suam habuerit, verius itaq; legendum est in iurisdictione sua in loco iudicij vbi natus est ad sedē scabinalē vel esse scabinus potest si senior ex sua genelogia defuerit iudicio & responsioni alligetur. Et dicitur locus ille iudicialis sedes sua vel locus natalis, quia ipse vel eius parentes illic manu sua ad sacra iudicio iurauerūt. [k] & iste illius signum habet verificum in sede scabinorū in qua sede scabinorū dign⁹ est. Ad actionem nō respondebit. &c. Posset q̄s dicere quod istud nō est speciale scabinis seu bannitis, est enim commune omnibus quod actor forum rei sequitur, vt supra eo. li. arti. xxv. &. C. de iurisditiōe omniū iudicū. L. cū sit. L. iuris. L. in crimīali. &. L. magistrie. xi. q. i. c. expientie. Pretacte leges disponūt quod actor sequi reum tenetur ad eius iudiciū nisi forte in certis casibus circa ar.xxv. co. li. expressis, & in illis etiam casibus bannitus seu scabinali sede dignus q̄ue respondere tenet sicut alter. Ꝛ. quod scabinorum prerogatiua in hoc casu nulla alia est, nisi quod in comitatu nullus super eos iudicare debet nisi Comes seu Burgrabius aut sculletus, vt supra li. i. ar. lix.

Iudicio vel responsioni alligeē. &c. tam Comitis q̄ sculteti, vt supra li. i. ar. ij. infra li. iij. ar. lij.

Superiores iudices quere debet. &c. hoc est Comites. Circa id sciendum qd̄ Banniti seu scabinali sede digni primatum habent inter illos qui sunt liberi ad iudiciū pertinēn. Secundum locum obtinent proprietarij. Tertium vero paganiseu censuales in bonis residētes qui alienari possunt, vt supra li. i. ar. ij. Hāc sedē pater primogenito. &c. hoc idē habet. C. de decurio & eo. fi. L. priuilegio. li. x.

[d] *Regis Romanorū singularia & per cō sequens uniuscuiusq; Regis.*

[e] *Vide infra ar. xliiij. & Iur. mu. ar. i. glo.*

[f] *Dubietas duplex Iuris & facti & quo modo in dubijs procedendum.*

[g] *Vide infra ad hāc materiam ar. xxxiiij. & ixuij. glo.*

[h] *Leges fauorabiliores sunt ad eliberādū q̄ ad condemnandū.*

[i] *Duellariter agere. q t. uide contrarium infra ar. xxix. in textu.*

[k] *Vide supra li. i. ar. li Iur. Mu. ar. xxxiij.*

Articulus. XXVII

[a] *Pro cōcordantia huius articuli, uide. c. extenore qui filij sunt legittimi.*

MVlierem si quis in matrimonium duxerit nescienter quā de iure suum perducere nō ualebat, a & interim pueros procreat ex eadē si postea per Ecclesiam fuerint seperati hoc pueris in suo iure nō derogat qui ante diuortium nati sunt, nec etiam illi quem mater gestat tēpore diuorcij.

Glosa.

[b] *Matrimonij ordo primus est omniū ordinum.*

[c] *Matrimonium lege nature etiam inter cōsanguineos admittitur.*

[d] *Contrahere aliqui non possūt tribus modis.*

Articulus presens de ordine matrimonij tractat [b] qui & primus est omnium ordinū iure naturali exindeq; omnes ordines initiū habent, vt Insti. de iure natu. gen. §. i. [c] Vnde ꝑ intellectu articuli presentis, nota quod matrimonium lege nature fieri potest etiam inter illos qui sunt consanguinei, vt in auten. qui. mo. natu. effi. sui. §. si quis igitur coll. vij. Secundum leges vero prohibentur contrahere mutuo in certis gradibus, vt Insti. de nupci. & in auten. de nuptijs coll. iiij. per totū, &. ff. de rittu. nupci. L. nuptie, & extra de consan. & affi. c. non debet. Ex quo itaq; secundum leges matrimonium prohibetur in certo consanguinitatis gradu euenit itaq; sepius qd̄ mutuo contrahunt qui iure contrahere non debent, & de istis articulus presens.

Vnde nota tripliciter contingere quod aliq contrahere nō possunt [d] quidam contrahūt vnus vero alterum habere non potest & hoc dupliciter, vel ex natura, vel ex accidēti. Ex natura quando actum matrimonij quē reddere vnus alteri tenetur exequi nō potest, vt sunt frigidi ex natura. Aliomodo ex accidenti vt qui sunt maleficiati & ratiōe vtriusq; defectus matrimonium inficitur, Si vero vlterius scire vis an seperari propter id debeant, hoc intellige sub distinctiōe vel anteq̄ id eis euenit facti fuerūt vnum corpus, seperari nō possunt. Si vero vnum corpus non sunt facti hoc est quia naturalem actū matrimonij inuicem non habuerunt, extunc seperari poterint, vt. xxxiij. q. i. c. quod autem &. c. si persorciarias nisi forsan marito vxor id faciat vl facere procurauerit quia tunc cōmorari secū tenetur, vt extra de frigidis & maleficiatis. c. laudabilem &. c. vlti. Circa idq; notandū venit quod si ex defectu huiusmodi seperatio subsequi deberet, per triennium eos cohabitare oportet anteq̄ dirimātur vt extra eo. ti. c. laudabilē, & in autē. de nup. §. p occasiōm coll. iiij. & hoc intelligē si speratur melioratio defectus illius. Si vero dubitatur an effecti sint vna caro siue non, reputari debet qd̄ coniunctio facta sit & hoc propter fauorem matrimonij, vt. C. de edili. actio. L. ij. Secundo contrahunt qui cōtractum tenere nō tenentur & hoc euenit octo modis, & quatuor primis modis dirimitur matrimoniū ac si nullū esset, residuis quatuor modis absoluitur quod inuicē cohabitare eos non oportet si volunt, nihilominus manet matrimonium inter eos. Primus modus si error fiat in persona vt si promiserant virginem & aliam loco illius sibi locant, is contractū tenere non oportet, vt. xxij. q. ij. c. si qs. Secūdus si vn⁹ ex illis apostatet a fide, vel vterq; illorū sit infidelis sit vnusq; ad fidem conuertatur Christianam altero infideli manēte, conuersus superducere potest, vel etiam si infidelis conuerso magnam faciat iniuriam, vt. xxvij. q. i. c. si infidelis, & ea. q. ij. c. si infidelis extra de diuor. c. i. &. c. gaudem⁹. [e] Tertius si liber seruum ducat ignoranter & econtra vt. xxix. q. ij. c. si quis ingenuus. Quartus si coactus contraxit, vt. xxxi. q. ij. c. de neptis, & isti quatuor modi primi simpliciter matrimoniū dirimunt ita quod alium superducere possunt si volunt, residui quatuor modi dirimunt cohabitationē sed non alteri nubendū. Primus modus si sponsus cum sponsa voluntarie castitatem promiserint, vt extra de conuersi. cōiuga. c. cum sis, &. xxxiij. q. v. c. vna sola, & in auten. de nup. §. secūdum occasionem col. iiij. Secundus modus si vnus illorum adultetatur, vt. xxxij. q. vi. c. i. & in auten. de nup. § si igitur coll. iiij. Tertius si vnus illorum infidelis vel hereticus efficiatur, &. xxvij. q. ij. c. si infidelis. §. hic distinguendū, vbi habetur hic distinguendum est aliud esse dimittere volentem cohabitare atq; aliud discedentē non sequi, [d] volentem enim cohabitare licet qui dem dimittere sed non ea viuente aliam superducere, discedentem vero sequi non oportet & ea viuente aliam ducere licet. Verū hoc non nisi de his intelligendū est qui in infidelitate copulati sunt. Quartus si vnus in morte alterius machinatus sit, vt in autē. de nup. §. si igitur coll. iiij. Isti quatuor modi seperāt matrimonium quoad cohabitādum sed nō cōtrahendum. Tertio contrahunt aliqui abstinere tamen abinuicē eos oportet & hoc dupliciter, [e] vel oportet vnus altero carere ad tempus, & hoc multifariam, vel tēpore mensruorum ad duos tres vel quatuor dies secūdū cōplexionē, egritudinē enim illā iuxta dispositionē nature paciunt mulieres quedā in nouilunio, quedam in decrescentia Lune, & quedā plus, quedam minus, vnde tempore

[e] *Vide contrariū isti us ifra ar. lxxiij. glo.*

[d] *Et per id habetur distinctio istius tertij modi ubi dirimitur cohabitatio ab illa secunda exceptione superius ubi simpliciter matrimonium dirimitur.*

[e] *Vir abstinere ab uxore debet in certis casibus & hoc dupliciter ad tempus & perpetuo.*

illo abstinere debet vir a congressu mulieris. Istud etiam prohibet philosophus in secretis mulierum propter multa incommoda que exinde sequuntur, aduenientque menstrua vt in eodem libello habetur in quartodecimo anno, & durat usq; ad quinquagesimū. Cūq; concipit cessat defluxus usq; ad tempus partus & post partum iterum continuat quatuor septimanis & aliquibus plus, vt ibidē philosophus habet nisi vicioſe sint corrupte & hęc est precipua causa quur mulieres in puerperia sex septimanis iacent nec viris cum eis actum habere licet, quia ex actu illo mulieres destruuntur & locus matricis oppletur & occluditur quod post modum concipere nō possunt multęq; egritudines eueniunt, & vt cōmuniter egritudo spine & alie de quibus potius abstinendū est, non enim philosophi sed legiste in hac parte esse volumus. Secundo vir abstinere debet ab vxore diebus solēnibus ieiuniorum vt eo melius vaccare orationibus possit, vt. xxxiij. q. iij. c. sciatis fratres. c. vir cum propria, &. c. non oportet &. c quocienscunq;, & ea. q. si causa.

f. Causa quur mulieres ut cōmuniter sex septimanis in puerperio iacent.

Ad hoc quod vnusquisq; sciat peccati huius differētiam. § Nota quod concubitus viri cū propria vxore fit propter tria. Primo propter explendam libidinē ita quod seipsum ad id irritat & sic est peccatū mortale, vt. xxxiij. q. iiij. per totū. Secūdo propter vitare adulterium & sic vnus impetitus ab alio debitum reddit & est veniale, vt. xxiij. q. v. c. secundū verba. Tertio propter sobolem procreandā & sic est meritorium, vt. xxxiiij. q. iij. c. vir eū vxore. Idq; dictum est si fit tēpore quo vxor est ad id idonea. Si vero id facis tēpore quo vxor egrotat consilio confessoris vtendum est. Scriptura em̄ docet noli accedere mulierem menstruosam. Exinde sigdē multa partus eueniunt incommoda, si enim mulier tēpore egritudinis sue conceperit proles generata raro sit sana, & vt cōmuniter egritudinem oculorum patietur, lepro susq; & alijs morbis infectus puer nascitur, & presertim si tempore quo in puerperio iacet concipitur, etiā pueri illi fiunt vt plurimum lunatici. Consilium itaq; est abstinere ab illis, nā & viri Idropitici efficiūtur proles vero lepra infecta nascitur.

g. Concubitus viri cū uxore fit potissimum propter tria.

h. Vir abstinere ab uxore perpetuo cogitur quadrifariam.

h Item abstinere vir ab vxore necessario habet perpetuo & hoc quadrupliciter. Primo propter consanguineitatē quia nullus potest contrahere nisi de quarta in quintam lineam, vt. xxxv. q. iij. c. de propinqs, & extra de consangui. & affi. c. non debet, &. c. vlti. Secundo dirimitur matrimoniū ex cognatiōe vel affinitate, & hoc tam ex parte viri q̄ mulieris affinibus, nec enim mulieris affinem superducere poteris. vt. xxxv. q. iij. c. de propinquis &. c. equaliter. Tertio ex affinitate spirituali quę fit in baptismo. Vnde sciendum si vnus ex cōiugibus alterius affinis spiritualis in baptismo sit, etiam eius consortis affinis erit. Sed si quis tue vxoris antehac in baptismo affinis fuit, non propter hoc tibi affinis eris si superducis istam. Cuius vero pater in baptismo tu factus sis pueros illius ille tuos etiam qui post modum nascētur post baptismū superducere non potest. i Vñ etiam sciendum quod vir & mulier inuicem compatres esse non possunt vt extra de cogna. spiri. c. nedum li. vi. &. xxx. q. iij. c. illud ea. q. iiij. c. scisitatur & ea. q. c. i. ij. &. iij. per totum. Quarto contrahit aliquis cum vxore quam habere non potest, vt quia vouit castitatem. xxvij. q. i. c. ij. &. iij. In oppositū tamē sentire videtur decretales. xxvij. q. i. c. nuptiarum, vbi habetur quod propter promissum vel votum coniugia disoluenda nō sunt. ℟. sub distinctione k quod votum castitatis fit dupliciter. V nomodo cum benedictione & ordinis susceptione & illud violari non pōt quia deo vouitur, & ita alteri voueri nō potest dirimitq; matrimonium vt extra de voto in plerisq; canonibus. Secundo votum fit sine huiusmodi cerimonijs & illud non dirimit matrimonium & de isto habetur. xxvij. q. i. c. nuptiarum, &. c. vltimo.

i. Vir & mulier inuicem compatres esse non possunt.

k. Votum castitatis fit dupliciter, vide supra eo. li. ar. i.

Hoc pueris in suo iure non derogat, de hoc vide extra qui filij sunt legitimi per totum Sciendum etenim quod omnes pueri qui ex legittimis nascuntur nuptijs legittimi manēt dato quod per sententiam iuris spiritualis dirimantur abinuicem.

Articulus XXVIII

Qui alium dicit illegittimū, &c. c Et hoc scias quod quęstio Natiuitatis de iure tantū pertinet ad iudiciū Ecclesie qui filij sunt legittimi. c. causam quę. ij. &. c. perlatū &. c. i. & cū intenditur quęstio hęreditatis d & opponitur

a. Concordat Iur. Mu. ar. iij. & ar. xxij.

b. A d hanc materiam vide supra li. i. ar. viij. Iur. Mu. ar. xxxij.

c. Quæstio natiuitatis de iure tantum pertinet ad iudiciū Ecclesiæ.

d. Si intendatur quæstio hereditatis & opponatur quæstio natiuitatis ista prius est terminanda.

petenti quęstio Natiuitatis tunc ipsa tanquā pręiudicialis primo est terminānda & remittenda ad iudicem Ecclesiasticum vt in. c. tuā de ordi. cogni.

Glosa.

Quiuis tamē quod sit legittimus. &. c. hoc ex eo fit, quia ius fauorabilius est semper reo q̄ actori, vt. ff. de reg. iur. L. non debet. &. L. fauorabiliores, & extra eo. ti. c. cum sit &. c. nō licet li. vi. & supra li. i. ar. vij. xv. xvi. &. lib. ij. ar. xxxvi. Si dicatur contra aliquē quod ius suum perdiderit. &. c. hoc idem habetur infra ar. lxxxij. & supra lib. i. ar. xxxix. e Circa id notandum est quod nullus agere vel incusare potest martimoni i quod non recte cōtractum sit, vel instigare vt dirimatur nisi consanguinei, vt extra qui matri. incusa. pos. per totum, &. xxxv. q. vi. c. consanguineos. Ad cognoscendum autem si matrimonium iustum ac licitū sit nec ne, vide supra li. i. ar. iij abundantius, & in summa Io. An. iij. decretalium vbi & certi versus super eo ponūtur. Error, conditio, votū, cognatio, crimen cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas, si sis affinis, si forte coire nequibis, hęc sociāda vetant, connubia iuncta retractant.

e. Matrimoniū nullus incusare potissimum potest uel instigare ut dirimatur nisi consanguinei.

Sciendū prętera f quod iuramentū legittime nationis est quod ille iuret quod pater & mater eius legittime copulati sunt, & quod ipse in matrimonio natus sit & legittim̄ est, idq; facere debet vir metseptimus, mulier vero sola per se.

f. Iuramētum legittime nationis quomodo fieri debet.

Articulus XXIX.

Liber seu idoneus scabinis bannum sui scabinatus a ideſt locū ubi natus est scabino dignus ostēdere aut suos progenitores quatuor nominare non oportet, b nisi suo æquali in generatione duellum proposuerit iniūgendum. Licite qs iurādo bannum sui scabinatus potest demonstrare, c licet scabinatū non possideat. d Vbi duo unam debent diuidere hæreditatem senior diuidat, iuniori uero competit electio in hac parte.

a. Ad hanc materiam vide supra li. i. ar. li. Iur. Mu. ar. xxxiij.

b. Hoc est nisi sibi generatione æquali duellum proponat.

c. Concordat Iur. Mu. ar. xxxiij.

d. Concordat ad hoc extra c. i. de paroch.

Glosa.

Declarauerat siquidem superioribus de his qui in iure suo argui non possunt, tum & genelogia ac officio. Articulus prēsens disposit quādo liber scabinus progenitores suos declarare cogitur, quia nō nisi tunc quando duellum generatione equali infert, quomodo autem duellum infertur, vide supra li. i. arti. lxiij.

Nisi suo equali in generatione. &. c. Notanter dicitur equali in generatione, quia si indixerit duellum alicui & ille licet non sit ei similis in officio, hoc est quia nō sit bannitus seu scabinus generatione tamen equalis sit, vt si in marchia duellum indicat, nihilominus ei quatuor progenitores nominare vult.

Quid si in experenda hęreditate an nominare etiam progenitores deberet. ℟. quod sic si sibi non creditur quod mortui amicus sit, vt supra li. i. ar. iij. & li. ij. ar. xxx. & Insti. de hęredi. quę ab intesta. deferun. §. nostra autem constitutio, & in auten. de non eligen. secun. nuben. §. cum igitur coll. i. & in auten. de hęredi. ab intesta. veni. §. consequēs coll. ix. Nec est contra id quod hic textus habet. Articul⁹ enim intelligi debet quod eum nominare nō oportet progenitores, intelligendo in criminalibus causis. In ciuilibus vero nominare cogitur. Tum etiā si dominus feudum seu clipeū natiuitatis alicui recognoscere non vult, etiam illum progenitores ostendere oportet, vt feu. c. ij. nec est cōtra articulum istum quia id quod hic loquitur intelligendum est iure prouinciali, ibi vero de iure feudali.

Quętere aliquis posset si dubitetur in isto, an bannitus ille ad clipeum natus sit vel nō. ℟. quod libertas bannitorum est ratione officij in quo inueniuntur aliqui magne genelogie nec eis illud officit nec deteriorat nobilitatē eorū. Inueniūtur etiam viles in officijs nec tñ eos illud nobilitat, f officium enim non nobilitat aliquē quare & in proposito possunt esse aliqui banniti qui tamen sunt vasalli aliorum etiam ministeriales. § Vnde dato quod Rusticus bannitus efficiatur, officiū illud nō nobilitat eū nec aliquem alium. Contra istud tamen videtur esse infra ar. xxiij. vbi habet quod rustici banniti esse non possunt ex eo, quia feudum habere nequeūt in iudicio, solūitur ibi in glossa, omnia enim officia veniunt ex legum constitutionibus. Nobilitas vero ex natura. h Constitutiones vero possunt immutare ius hominis, non tamen eius naturam seu genelogiam, vt Insti. de legi. agnatute. §. vlti. &. ff. de capi. diminu. L. eas &. L. legatum & Insti. de iur. natu. genci. & ciui. per totum.

f. Officium non nobilitat aliquem.

g. Rusticus effectus bannitus officium nō nobilitat eundem. Cōcordat Iur. Mu. ar. xxxiij.

Licite quis iurando. &. c. Intellige quod se tra here debet suo iuramento ad sedem illā scabinalem si ibi sit scabinus liber natus, vt supra eo. lib. ar. xxvi. in glo. Subiungiturq; in textu licet scabinatū non possideat, i hic notandum est quid speciale quod creditur vni propter suum iuramentum. Ratio vero istius est quia iste iurat quod liber scabinus natus

h. Vide supra li. i. ar. iij. Iur. Mu. ar. i. & ar viij.

i. Iuramentum unius ualet. Concordat Iur. Mu. ar. xxxiij. glo.

quid de tribus uel pluribus loquatur, quis autem dicatur maior in hoc casu, uide Iaze. §. quædam Insti. de actio, uide etiam C. communi dividendo L. si maior & L. in cōmuni, ubi habetur qd diuisio pertinet iudici.

sit & istud nemini nocet nec aliquis eum impedit in eo & ita sibi creditur. Sic etiam creditur testi cuilibet si testimonium illud nemini nocet & huic prodest vt de cōsecra. dis. iiij. c. placuit &. c. paruulos.

k. *Diuisio rerum fieri potest tripliciter.*

Vbi duo vnam debent diuidere hereditatē. &c. Hic nota quedam necessaria circa rerum diuisionem, [k] duisio siquidem rerum potest esse triplex. Prima quod res quedā diuiditur vel diuidi oportet rem aliquam ita quod in recompensam alia res ei datur, vt si vnum seruum vel equum duo habeāt, illum propter diuisionem interfici non licet, quia nullus sua re male vti debet, vel nullus interficiatur propter diuisionē alicuius, vt Insti. de his qui sui vel alieni sunt iur. §. sed & maior, quare in recompensam pecunia soluitur. Secundo bona in feudū data diuidere etiam non licet quia illa vnus pro feudo seruat, vt in auten. de constitu. Imperi. L. hac edictali. §. preterea coll. x.

l. *Rem quæ diuidi debet nō oportet in partes minimas sindere.*

[l] Tertio res ad quā duo vel plures pertinēt non debet in minimas partes diuidi, vt si mansum agri habeant duo vel plures, vnusq; expeteret diuisionem in minimas partes sicut digitus, alter facere non tenetur nisi per medium, vt. C. commu. diui. L. ad officium &. L. si maior. Preterea nullus agrum vel bona censualia diuidere debet, ita quod vnus agrum seruet, alter vero censum vt. C. sine censu vel reliquis fundum compara re nō posse. L. i ij. &. iij. Si vero ille ad quē diuisio spectat diuidere non vult extunc diuisio cedit iudici, vt. C. fami. hercis. L. i. &. L. bona &. C. communi. diuidun. L. si maior, &. L. in communionem &. C. communia vtriusq; iudici. L. i. & sequentibus.

Articulus XXX.

Ferēdario carere debet qui personaliter coram iudicio respondet. Quā diu quis se respondere non debere sententialiter defendet, tamdiu respondisse non dicitur. Iudex equus esse debet omnibus hominibus nec debet sententiam inuenire, nec inuentam increpare.

Glosa.

Quamdiu quis se respondere. &c. Nam qui opponit exceptionem non dicitur respondere. Et ideo si dominus est citatus ad respondendum non sufficit mittere procuratorem ad excipiendum vt de appella. c. Nicolao, & vide plenius in specu. titu. de procura. §. ratione autem. vers. quid si constitutus. Sic & qui excipiendo aliquid presupponit, non fatet, quia semper intelligitur cōtradicere, vt in regula exceptionē de reg. iur. li. vi.

Vnde dicit Ius cōmune quod in iudicijs nō est acceptio personarum habenda vt in. c. nō debet de reg. iur. li. vi. Equalis em & cōmunis debet esse iudex non declinans in dextrā aut sinistram, de accusa. equaliter. i. & de excep. c. cum inter, & de re iudic. c. i. cū concordan. ibidem in glo. li. vi. vnde cum iustus iudex sederit supra sedem non aduersabuntur sibi quicquam maligni, vt. C. de sum. trini. in epistola inter claras.

Glosa.

Superius dictum est in quo casu & quomodo vnus progenitores suos nominare tenet, & item cum quis per se aliquem alloquitur, postmodum cum ferēdario alloqui eum nō potest, dignum itaq; (vt articulus presens habet) hoc idem de reo intelligi debere, ita qd' qui respondere per se iam cepit per ferendarium facere non possit, quia quod actori denegat hoc & reo, vt. ff. de reg. iur. L. nō debet

a. *De ferendarijs vide hic.*

Vnde sciendum [a] quod quivis ferendarium habere potest si vult & eo carere si etiam voluerit, vt supra li. i. ar. lx. Ferendarij enim positi sunt ad vtilitatem litigantium sed vnus vtilitatem potest omittere suam si vult, vt. ff. de reg. iur. L. iij. Ius enim non proficit alicui preter eius voluntatem. C. de pactis. L. si quis inscribendo, & extra de regulari transe. ad religio. c. ad apostolicam, & extra de rescrip. c. nonnulli, &. ff. de reg. iur. L. iniustus Si ergo prius sibi placuit quod prius respōdeat quare displicere sibi postha c non debet extra de reg. iur. ca. quod semel, li. vi.

Nota tamen circa id occasione ferendariorū duplicem differentiam. [b] Principaliter qd' quidam homines sunt qui necessario procuratores seu ferendarios habent vltra velle illorum, dato etiam quod respōdere soli velient. Primo Principes. Et hoc ex tribus, videlicet quia sunt occupati negocijs publicis, vt. C. de pedaneis iudicibus. L. placet. Secūdo propter illorum dignitatem, vt in auten. vt ab illustri. & qui super eam sunt dignitatē §. i. coll. v. &. C. vbi senatores vel clarissimi. L quotiens. Tertio quod sua presentia non deterreatur iudex vel aduersarius, vel quod alia eis dehonestatio circa iudiciū non inferatur in stando vel sedendo, vt. C. de procura. L. quicunq;. &. C. de iniur. L. vlti. vide etiam de hoc supra li. i. ar. lx. Secūdo ferēdarios necessario habēt mulieres ipse, vt supra li. i. ar. xlvi. &. ff. de reg. iur. L. ij & hoc intellige de iure nostro. Iure vero spirituali possunt rem agere suam. C. qui. accusa. pos. L. si crimen, &. C. de procura. L. alienā. Tertio qui ferendarios necessario habēt sunt pueri. C. q legit

b. *Ferendarios quidā homies necessario habere coguntur etiam si nolint.*

c. *Ferendarios quidā homines habere non possunt.*

perso. stan. in iudicijs habeant. L. i. ij. &. iij.

Secunda differentia [c] quod quidam homines ferendarios habere non possunt quāuis illos petant, & hoc quadrifariam. Primi qui ortilegium siue sententiam increpare volunt, vt supra li. i. ar. xij. Secundo infames & iure priuati ac capite diminuti, vt supra li. i. ar. xl viij. &. v. q. iij. c. in criminalibus. Tertio qui duellum alicui inferunt aut duellariter alloquuntur vt extra de procura. c. tue, & extra de iudicijs. c. i. li. vi. &. v. q. iij. in criminalibus Quarto qui soli respondere incipiūt sicut hic in articulo presenti, & hoc intellige de iure nostro, secundum leges enim habere procuratorem eis licebit, vt. C. de procura. L. nihil.

d. *Responsio duplex contra querelam & ad querelam & alia de responsionibus vide.*

Quamdiu quis se respondere defenderit. &c. [d] Tangitur responsionis differentia. Vnde nota quod responsio duplex est, vel est contra querelam quia videlicet se defendit quod respondere non debeat & hoc septupliciter. [e] Primo quia forsan est proscriptus, vt supra eo. li. ar. xvi. Secundo si pupillus queruletur sine suo tutore. C. qui legit pso. stan. in iudi. L. i. ij. &. iij. Tertio diebus feriatis & festiuis respōdere vnus nō tenet, vt supra li. ij. ar. x. &. C. de ferijs. L. omes &. L. quadraginta. Quarto si actio antehac coram iudicio ventilata & finita sit, vt Insti. de excep. §. eque, & extra de excep. c. aduersario, &. ff. de excep. per totum & extra de litis contesta. c. i. lib. vi. Quinto si iudex coram quo conqueritur non sit iudex ordinarius respondētis, vt. C. si non a competenti iudice. L. vlti. & infra ar. lxxix. Sexto si actor nollet econtra respondere ad proposita respondentis, vt supra li. i. ar. lxi. C. de cōpensa. L. neq; scriptura, & extra de mutuo. peti. per to. &. iij. q. viij. c. accusatores. §. cuius in agendo. Septimo respōdere non cogitur quis coram iudice qui ius sibi antehac denegauit, vt supra li. ij. ar. xiij. C. de pœna. iudi. qui ma. iudi. L. vlti. Vnde si qs vnam ex his cautelam pre se habuerit defendere se poterit quod non respondeat.

e. *Nota iure feu. responsio duplex inuenitur ad querelā ubi uel affirmatur uel negatur, uel cōtra querelam quando uidelicet exāpit se quod respondere non tenea tur, seu. c. lxij.*

Secundo respondet aliquis ad querelam qū quis affirmat vel negat & hec dicitur esse litis contestatio & qui sic respondet ferendarium postmodū habere non pōt vt textus habet. Iudex sit equus omnibus. &c. [f] doctrina datur iudicibus quod iuste iudicent premeditātes iudicium dei super eos venturum & quē admodum ipsi iudicant aliquem etiam deus eosdem iudicaturus est. C. de iudi. L. rem nō nouam, &. xi. q. iij. c. quicunq;. Vnde & si qdem antehac iudicibus sufficiens doctrina quomodo se in iudicijs obseruare debent data sit, [g] ex superhabūdanti tamen & hic quatuor conditiones annotantur quas iudices pre se habere tenentur, quod videlicet nemini prejudicare debent, propter timorem, auaritiā, odium, amorem, propter enim hec quatuor inuertitur sepius iudicium, vt. xi. q. iij. c. quatuor, & extra de sentē. & re iudi. c. cū eterni. li. vi. & hic in textu. Quod autem iudex

f. *Iudicum doctrina.*

g. *Iudicum quatuor necessaria. Concordat iur. mu. ar. xyiij. glo.*

h. *De sententia saluatoris nostri uide.*

[h] Exemplū haberi potest in sententia Saluatoris nostri Iesu Christi. Pilatus enim interrogauit quid cum Iesu Nazareno facere debuisset, Principes & prelati cōsiliati sunt populo vt crucifigatur. Acclamauit plebs. Iudex consensit, ibi sentē tiam populus inuenit. Principes consiliati sunt, Pilatus vero consensit & sequelam dedit. Et nullus abest culpa manst.

Iudex sententiam inuenire non debet. &c. id est Ius nouum condere seu inuenire eidem nō licebit, sed secundum Ius iudicare scriptum vt Insti. de offi. omni. iudi. §. i. & C. de iudi. L. iudices, & in auten. de iudi. §. omnes coll. vi.

Quod etiam sententiam inuenire non debeat, id est debet alios pro sententia interrogare qui vlterius mutuo colloquentur, sententia enim maturo consilio adinuenienda est, vt in auten. de iudi. §. i. coll. vi. Preterea vt textus habet quod sententiam increpare non debet, non intelligendum est quod omnibus Ortilegijs consentire teneatur [i] sed qd' nullū hominem in damnū inducere vel artare debet cum ortilegijs & sentētijs suis, verum insinuare eisdem quod inuicem melius colloquant, vel eos ammonere quod ortilegium reportētad illum locum vbi apportari debet, vel prefigere tempus partibus importande sententię. Iudices enim prudentes esse competit ne homines in damnum inducant, vt Insti. in prohe. §. summa. C. de postulan. L. ij. & in auten de iudi. §. i. coll. vi.

i. *Vide iur. mu. ar. xiiij.*

Articulus. XXXI

Vicqd unus alteri debet uel eidem accipit [a] hoc hæredibus illius soluere tenetur si decedat, [b] Si debitor moriatur hæredes eius pro debito non respondebunt nisi possideāt bona pro quibus eorum prædecessor fuerat inculpa-

a. *Ad hunc passum uide iur. mu. ar. lxvij.*

b. *Ad hanc materiam uide supra li. i. ar. vi. & ar. xxvij. & item li. ij. ar. xvij.*

tus. c Qui captiuat alium sine rerū ablatione idest absq; spolio, aut uulnerat & affligit sine uulnere mortali, & sine priuatione membri, hæredibus lesi respondere non cogitur si post anni spacium moriatur nisi forsan ante decessum contra reum causam iudicialiter inchoauerit.

c. *Vide supra li.ij. ar. xiij. contrarium istius ubi habetur quod captuans aliquem capite plecti debet. ℞. tamen quod hic accipitur captuatio si actio iam expiret anno, & ita pro simplici iniuria computatur, & p cōsequens ciuiliter instituatur, omnis tamen huiusmodi accusationis sistit in modo p ponendi.*

Glosa.

Hoc hæredibus illius soluere tenetur &c. Et hæredis appositione in perpetuū omnes succedentes continentur. ff. de verbo. signifi. L. hæredis, & ff. de iure immuni. L. iij. & ff. de verbo. obliga. L. stipulatio ista, licet quandoq; contingatur proximus hæres. ff. de verbo. signifi. L. sciendum. ff. de ope. li. L. cum patronus. §. i.

Sui pro his hæredes nisi ablata &c. Secundū leges etiam pro rapina & furto agitur, contra raptorem & furem & eius hæredes, ita tamen quod quilibet pro hæreditaria parte tenetur, vt ff. de furtis. L. ei qui furti. Et si forte ad vnum hæredem res ipsa in solidum peruenerit, ipse in totum poterit cōueniri. ff. commo. L. iij. §. hæres, & si sunt plures raptores seu fures, tunc quilibet tenetur in solidum conditione furti sed vno soluente ceteri liberantur. In actione vero furti vnus alium non liberat, secus autem de pluribus tutoribus q̄ de rebus pupilli subtractis tenētur in duplū actione de rationibus distrahendis, vno em̄ satisfaciente alij liberantur. C. de fur. L. i. & ff. eo. L. fur est manifestus, &. ff. de administraci. tuto. L. tres. Et licet actione vi bonorū raptorum & furti teneatur fur & raptor & q dedit opem aut consilium non tamen contra vltimum competit conditio. ff. de fur. in plerisq; legibus, & vide etiam li. ij. circa ar. vlti. Et actio furti datur ad pœnam sed conditio ad rei prosecutionem, Insti. de acti. §. ex maleficijs.

Glosa.

Declaratum ante hac fuit qualiter per respōsionem aliquis defendi debet, hic tandem declarat nonnulla quę iudicem ipsum considerare oportet, & ponit duo, exindeq; duplex querela venit d ciuilis videlicet & criminalis. Ciuilis tangitur ibi quicqd vnus alteri debet, innuens quod hæredi respondere necesse est pro debito mortui quia ipse obtinet totum ius mortui, vt. ff. de reg. iur. L. hæreditas.

d. *Querela duplex ā ulis & criminalis.*

Vnde circa id quæstio fieri potest e an hæredes debitum emonentes, cogantur probare debitum illud septem testibus quemadmodum probatio veniret si contra eos ageret R. quod non, quia hæredes impetūt illum qui solus debitum contraxit viuitq; adhuc, & ita probatio contra eum non est necessaria vt supra li. ij. ar. xv. Cum vero hæredes impetuntur qui non contraxerunt per se, probatio debiti septem testiū necessario venit f ex eo, qa factum alterius vt pote patris, potest alteri vt pote hæredi incognitum esse vt C. de eden. L. iustum. Qui vero pro suo debito inculpatur affirmare vel negare poterit & ex eo quod sibi notum est iurare super eo sibi admittitur. Qui autem pro debito prædecessorum suorum inculpatur, iurare eum non oportet, fieri enim potest quod de debito prædecessorum suorum scientiam nullam habet vt ff. de iure iuran. L. iusiurandum.

e. *Vide supra li. i. ar. xvj.*

Vel accipit &c. tangitur actio criminalis. Is enim qui aliqd accipit respondere tenetur illi cui dānū est illatū, cōmunis em̄ habet regula, cui damnum pertinet eidem querelari cōpetit, vt Insti. de oblig. quę ex delict. nascun. §. furti.

f. *Cōcordat supra li. i. ar. vi. Iur. mu. ar. xxvij. & Ciij.*

Si debitor moriatur &c. Sciendum etenim quod si moritur is qui spoliauerat, eius hæredes respondere non coguntur pro malefacto. g Circa id tamen nota tria singularia. Primum hæredibus meis respondere tu cogeris pro furto, spolio &c. quod in me patrasti, hæredes vero mei pro furto & spolio quod ego feci me mortuo respondere non cogūtur. Istudq; & si videatur non esse equū R. tñ nullā in eo esse disproportionē, nullus enim respondere cogitur tanq̄ fur & predo, nisi ille qui furtum vel predam egit, vt supra li. i. ar. vi. & ff. de furtis. L. q̄is, & Insti. de pe. & tempo. acci. §. non autem. Sed hæres in proposito spolium non fecit quare respō dere non cogitur vt predo.

g. *Nota speciale qd ex textu.*

Nisi possideant bona &c. Hic tangitur secūdum singulare h quod actio seu querela criminalis ex morte alicuius ciuilis efficitur. Contra id tamen videtur esse, ff. de reg. iur. L. hæreditas, vbi habetur quod hæres totum illud ius prædecessoris sui nanciscitur, quare & criminaliter merito contra eum agi deberet. R. tamen nullam in eo esse contrarietatem, hæres enim ius habet ad illud quod prædecessorem iure pertinebat, quod vero prædecessor iniuste occupabat carere debet, imo illud pecunia emendare. Noxam vero vel malefactum prædecessoris sui vita sua emendare non cogitur, nullus enim pro malefacto alterius punitur. Tertium singulare, bona furtiua hæres restituere potest sine damno si ex eis locupletior factus sit, vt supra li. i. ar. vi. & ff. de reg. iur. L. totiens. Si autem ex illo locupletior non est factus, reddere nō tenetur, vt Insti. de perpe. & tempo. §. aliquādo, &. ff. de postula. L. i.

h. *Actio criminalis ex morte alicuius efficitur Ciuilis.*

Qui captiuat alium &c. Ex quoquidem obseruatur regula & ius allegatum. ff. de reg. iur. L. hæreditas, vbi habetur quod hæres oc-

cupat ius totum prædecessoris mortui. Exindeq; sequitur si quid mortuus noxe fecerit quod hæres respondere cogatur, tum etiam pro omni debito eidem respondebitur. In presenti paragrapho quandam ponit exceptionem quia hæredibus non semper respōdere oportet quę mortuo euenerunt, & hoc tangitur ibi qui captiuat alium. Contrarium tamē istius habere videtur supra li. ij. ar. xxxiiij. vbi dicitur qui alium captiuat respondere tenetur cuilibet domino vel propinquo &c. Quod etiam in paragrapho dicitur aut vulnerat &c. Contrarium habetur li. ij. ar. xvi. vbi dicitur quod varendam quilibet p mutilatione & vulnere pro domino & agnatis &c. hic vero dicit quod nec respondere cogitur. Alia instantia & signanter contra illud vbi dicitur & affligit. Contrarium enim istius est quod videlicet accusari possunt li. i. ar. lxiiij. vbi habetur qui alium occidit, & eum septem virorum testimonio superare vellet hoc facere non potest si vnus ex mortui cognatis duello eum defendere proponat, hic vero dicit quod nec respondere cogitur. In stantię allegate absoluuntur vnica solutione lura enim citrata disponunt de facto vbi nōdum annus expirat, quia vt sic hæredibus respondere oportet. Articulus autem presens intelligi debet de facto quod cui accidit & vno anno postmodum superuixerat nec actionē inceperat, & ita credi potest quod remissio iniurię illius subsecuta est, excessus em̄ huiusmodi multipliciter dimitti possunt, bibendo, comedendo, conuersandoq; ad inuicem vel cōcordia subsequuta, aut amicabili compositione &c. vt. ff. de iniur. L. non solū & Insti. eo. ti. §. vlti. &. ff. de sepul. vio. L. quęsitum. Vbi habetur quod si quis iniuriam vno anno non quęruletur, peramplius audiri non debet.

i. *Actio iniuriarum si in uno anno non intētatur expirat & annullatur.*

Sine vulnere mortali & priuatione membri &c. Exinde doctrina datur quod quicquid factum fit in contumeliam hæredibus actio non datur, si adhuc ipse viuit & quęrulare potest, vt. ff. de iniur. L. iniuria & L. itē apud Labeonem.

Nisi post anni spacium &c. idq; iuste euenit. Querelę enim huiusmodi non plus nisi anni spacio durant, vt Insti. de perpe. & tempo. acti. §. non autem omnes. &. §. vlti. & C. de iniur. L. si non conuicij. Intellige tamen nisi principalis querelam viuus incepisset, quia vt sic hæredibus respondere oportet, ff. de iniur. L. iniuriarum. & Insti. de perpe. & tempo. acti. §. penales, & ff. de in officioso testamento. L. posthumus. §. fi.

Articulus. XXXII.

SI quis aduena se liberū dixerit, a pro libero habeatur donec per testimoniū hoc reprobet.

a. *Iur. mu. ar. iiij.*

¶ Qui se liberum dicit & alter eundem seruum suum esse dicat eo qđ se ei in seruitutem dederit, liber euadet sacramento donationem negādo pretactam, b nisi forte in iudicio factū sit. Si uero dicat eum suū uernaculum ideſt innatum seruum esse, dominus cum cū duobus seruis suis sub iuramentis obtinebit. Si autem alius eundem a domino ut suum postulet seruum c tunc eū cum septem eiusdem serui cognatis aut hominibus ueridicis obtinere necesse est. Si tamē is qui seruus dicitur suam metseptimus cum tribus ad eum iure cognationis pertinentibus ex parte patris & tribus ex parte matris probare poterit, libertatem obtinebit attestationes omnes annullando. Possidentis seruū probatio facilius admittitur q̄ eius qui eum non possidet. d Qui se in iudicio in seruum donauerit, eius hæres huiusmodi donationi iure contradicat & eum in statum reducet libertatis. Sed si dominus eum usq; in diē obitus tenuerit, ipse eius accipit hæreditatem & prolem si eum secute fuerāt tum & eam quā post donationem genuerat. Qui se seruum unius domini negauerit & ad alium se pertinere dixerit, si ille ad quem se pertinere dicat ad defendendum eum in iudicio non cōparuerit qui eum impecſit cum duobus suis cognatis e quos si nō habet cum duobus uernaculis iurando eum obtinebit. Postquam ut sic per testimonium a domino uictus extiterit, dando sibi colaphum corā

b. *Iur. mu. ar. iiij.*

c. *Iur. mu. ar. iiij.*

d. *Iur. mu. arti. ij. & ar. iij.*

e. *Textus antiqui habent cum septem suis cognatis.*

iudicio si uult eundem suo seruicio mancipabit. In quocunq; iudiciali/ter actor uerigeldum aut emendā acquirit, in eodem iudex mulctam seu pœnam si uult obtinebit.

Glosa.

Si quis aduena, &c. De seruis & quid sit seruitus & quid libertas & qualiter seruus fiat liber, vide plene per Hostiensem in summa de seruis non ordi. per totum.

Sic etiam vult ius commune videlicet quod ille cui mouetur quæstio ingenuitatis non habet necesse probare si est in possessione nisi onus ꝓbationis spōte assumat. C. de testib⁹ L. si tibi. ¶ Si velit obtinebit. &c. & iuste exigi & recipi possunt tales pene legales, nam sunt debite iure naturali & gentiū vt. L. i. ff. de furtis, & ibi nota & etiā iure diuino qđ est naturale. i. dictat ius naturale, & pater. Exodi. xxi. & xxij. & no. Bar. in. L. ex hoc iure. ff. de iusti. & iur.

Glosa.

Articulus præsens de seruitute & libertate agit. Notitiaq; eius maxime est necessaria. Si enim negotium aliquod in iudicio haberetur & interueniret actio seruitutis negotium illud primum discuti nō potest nisi prius terminetur super seruitute vel libertate, sicut si accusas aliquē pro debito, preda, furto, violentia, cōtumelia per illum tibi illata, & ego dicam illum seruum esse meum prius determinandum est si tu seruus meus sis, vt. C. de ordi. cogni. L. cum & ipse.

Vnde sciendum quod tria notanda ex textu veniunt. Primo cui competat occasione seruitutis iudicium. Secundo quomodo querela formanda ac inchoanda sit. Tertio cui probatio de iure cedit & has tres particulas tangit in primo paragrapho articuli presentis. Quātum ad primum sciendum quod nullus iudicare potest istud nisi iudex prouincialis, & hoc tangitur ibi si quis aduena. f Vnde aduenesunt & dicuntur homines qui quādoq; aduenisunt & quandoq; discedunt viceuersa exhinc, pertinentq; ad ius commune prouinciale. g Proprietarij vero sunt qui proprium habent in aliquo municipio & pertinēt quādoq; specialiter ad iudicium illius municipij seu fori, vt supra li. i. ar. ij. &. C vbi causa stat⁹ agi debeat. L. procuratores.

Pro secundo quomodo querela formari & incipi debet, hoc tangitur ibi pro libero habeatur. Vbi enim quis pro libero habetur ibi demum querelam inchoare tenetur.

Quæritur si eundem loco serui exinde abducere ad suam iurisditionē velit, an iudex istud admittere debet. R. quod non. Contrariū licet ius esse videatur, L. i. C. vbi cau. stat. agi.

Ponitur q; ibidem similitudo quod is qui seruit si fugiat in aliam iurisditionem & vsurpet sibi libertatem non est cum iniuria quod ad respondendum in illam ciuitatem arietur vnde ausugerat. Iudex itaq; puincialis hic in proposito etiam eundem in iurisditionem illam transmittere deberet quod ibidem audiretur, & non illic vbi preuētus est. Istud tū soluit sub distinctiōe, si vnus impetitur qđ seruus alicuius sit & istud recognoscat quod sibi seruiuit contra iustitiam tamen ad seruitutem deuenerat huiusmodi, extunc remittit ad iurisditionem ex qua venerat, allegata etenim sua quod videlicet iniuste in seruitutem deuenerat maiori iure, ꝓbare debet in iurisditione ex qua ausugerat q̄ hic, & huiusmodi recognitionis actor varendam habebit nec sibi destrui poterit coram suo iudice, vt supra li. ij. ar. xxij. Si vero dicat ille impetitus nihil se scire de istius dominio, extunc vt textus habet pro libero reputari debet donec per testimonium aliter probetur, & hoc tangitur in textu ibi donec per testimonium. &c. &. C. quod vi. metusue causa. L. i. &. ij. q. v. c. ꝓsbiter.

Qui se dicit liberum. &c. hic tangitur cui probatio huiusmodi cedit. h Vnde circa id notandum venit quadruplicem esse impetitionē seruitutis & vniuscuiusq; specialem probationē. Primo si dicis & alloquaris quod ipse se tibi in seruum dedit, & hoc dupliciter fieri potest, vel coram iudicio & sic cōuincitur iudice & sex testibus vt supra lib. i. ar. viij. & hoc si tria concurrant vt supra tactum est. Primo si viginti annorum erat tempore quo se in seruitutem dederat, vt Insti. de iur. perso. §. serui. Secundo si pecuniam ex venditione acceptam in commodum conuertit suum, vt. C. de liberali causa. L. non ideo. Tertio quod fiat cum consensu hęredum vt infra sequenti paragrapho. Si vero sit extra iudicium istud negare potest & absoluitur iuramento, idq; tangitur ibi nisi coram iudicio actum esset.

Si autem eum dicat suum esse vernaculū. &c Tangitur secunda alloquutio exindeq; alia probatio sequitur. In prima enim dixerat ꝙ se in seruū sibi dedisset, hic vero dicitur qđ innatus seruus suus esset, quicqd enim a seruo nobis acquiritur hoc loco seruꝰ apud nos erit, vt Insti. de iur. perso. §. serui. &. C. de rei. vendi. L. partū, istudq; probare tenetur meo tertius vt textus habet.

Si autem alius eundem a domino. &c. Tertia tangitur impetitio cum sequenti eius probatione, & in isto casu probare eum oportet me septimus veridicorum suorum vasallorū qui sunt propinqui illius serui. In contrariū licet videtur leges & Canones qui disponūt quod propinqui testificari nō possunt, vt. C. de testibus. L. ij. extra de accusa. cum. P. manconella &. C. de verbo & re. signifi. L. finali, & etiam contrariatur. §. sequenti istius articuli, ibi si tamē is qui seruus dicatur. R. tamen

f. *Aduene qui dicantur.*

g. *Proprietarij q uoi atentur concordat supra li. i. ar. ij.*

h. *Quadruplex seruitutis impetitio et uniuscuiusq; specialis probatio cōcor. iure mu. ar. iiij.*

i. *Propinqui testificari possunt in certis casibus, Concordat Iur. Mu. ar. iiij.*

quod ius istud non contrariatur legibus allegatis nec. §. sequenti. Vnde soluūtur iura hic citata quod in causis quidem cōmunibus testificari propinqui non possunt. i Sunt tamen tres speciales cause in quibus testimoniū illorū admittitur. Primo quod pater & quiuis consanguineus testificari potest sui filij & consanguinei ordinationem tastamentalem, vt. ff. de testa. ordi. & q testamenta facere possunt. L. qui testamento. Secundo in causa matrimonij, vt. xxxv. q. vi. c. consanguineos, & extra q matri. accusa. vel testifi. pos. c. videt, & extra de senten. & re. iudi. c. tenor. Tertio vbi testificari debet genelogia legittime nationis vel progenitorum, ibidem etiam amici & consanguinei testificari possunt, vt extra qui filij sunt legittimi. c. transmisse, sic etiam hic est in proposito & ita vnum non contrariatur alteri.

k. *Possessio respectu serui triplex.*

Possidentis seruū probatio facilꝭ. &c. Quarta tangitur impetitio cum sequenti probatione hoc est si impetitor habeat possessionem serui nec ne. k Vnde nota quod possessio huiusmodi respectu serui triplex est. Vel ego habeo possessionem in eo, vel tu qui mecū cōtendis de seruo habes eam, vel ille allocutus habet eam solus ita quod in possessiōe libertatis sit. Possessionemq; huiusmodi acquirimus tripliciter quia vel est seruus noster innatus, vt supra li. i. ar. xvi. & Insti. de iur. perso. §. serui. Vel est emptus & hoc dupliciter quia vel fuit liber & seipsum vendidit in seruum. l Ad hoc autem quod emptio huiusmodi valeat quatuor conditiones requiruntur vt supra tactū est. Prima quod sit viginti annorum, vt Insti. de iur. perso. §. serui. &. C. de liberali causa. L. non ideo. Secūdo qđ pecunia illa sibi cedat alias emptio non valebit, vt Insti. §. prętiū &. ff. qui ad liber. procla. non li. i. Tertio quod sit hęredum consensus, vt infra eo. ar. §. sequenti. & Insti. q ex cau. manumit. nō pos. §. ij. &. ff. de liberali causa. L. liberis. §. si quis sciens. Quarto quod effectualiter illius sit ex venditione & aliter nō vt Insti. de empti. & vendi ei. §. prętium, &. ff. qui ex cau. ad liber. procla. L. i. Secundo acquiritur nobis seruus vigore emptionis a domino aliquo & illum varendare oportet is a quo emptus est ac si emisset aliam rem vendi tam. Tertio acquiritur possessio serui ex donatiōe & hoc sit dupliciter, vel est liber & se donauit in seruum, & ad id pertinēt illa quę & ad venditionem requiruntur excepto illo quod pecunia nulla ꝓsupponitur. Aliomodo cum donatur a suo domino, vt supra li. i. ar. xvi. & in his acquiritur possessio prout in alijs rebus donatis fieri solet. Tertio fieri pōt quod is qui alloquatur, possessionem habet suę libertatis, & hęc libertatis possessio acquiritur quadrupliciter. m Vel ex natura vt ga liber natus sit, vt Insti. de liber. §. i. & Insti. de ingenu. §. i. Secundo acquirit libertatis possessio vt quia manumittitur, vt supra li. i. ar. xvi. & Insti. de lite. obli. §. ij. Tertio acquirit libertas, iure ipso & hoc tripliciter. n Primo si dominum a morte liberauerit. Secundo si falsam monetā mariscalauerit. Tertio si violentiam mulierum & supra publicauerit. C. qui ex cau. ser. premi. liber. L. i. ij. &. iij. Quarto acquiritur libertatis possessio iuste, sicut ille qui ausugit & de isto supra tactū est quomodo possessionem obtinere vel perdere potest, hoc etiam tangitur ibi possidentis seruum. &c. Vnde circa id sciēdum quod proprium tum & seruus alienari non potest sine hęredum consensu, vt supra li. i. ar. lij. C. de liberali causa. L. liberos.

l. *Ad hoc quod emptio serui ualeat quatuor requiruntur, Cōcordat Iur. Mu. ar. iiij. glo.*

m. *Libertatis possessio acquiritur quadrifariam.*

n. *Seruus liberfacit. sequitur ex tribus.*

Qui se seruum vnius domini regauerit. &c. Quęrere vnus potest. Quare seruum dominꝰ in iudicio defendere tenetur. R. propter id, quia seruus per se solus defendere se non pōt, est enim mortuus iure, vt. ff. de reg. iur. L. seruitutē, &. ff. eo. ti. L. liberos, & Insti. de capi. diminu. §. seruus, & ita per alium defendi debet id q; dominus eius facere tenetur, vt. C. de accusa. & inscripci. L. si cuiusdam & lib. ij. ar. xlij.

Cum duobus vernaculis. &c. Istud contradicere videtur extra de verbo significa. c. forus &. iij. q. vij. c. infames, & itē. C. de testi. L. quonia. Vbi habetur quod seruus testificare non potest. R. quod iura allegata intelligi debent quod serui contra liberos homines testificari non possunt. Sed bene respectu seruorum vt hic in proposito.

Dando sibi collaphum. &c. vnde collaphus datur seruo a domino cum eum cōuicerit loco emende quā accipere dominus debuerat, vt. C. de emendan. seruo. L. si virgis.

o. *Seruus fugus an suspendi per dominū ure possit.*

Quęrere aliquis posset, o An dominus seruum profugum suspendere iure posset. Quidam dicūt quod sic quia furtum per fugam cōmisit, vt. C. de ser. fugit & liber. L. finali. R. tamen quod suspendi non debet, pro huiusmodi enim furto suspenditur nemo, vt. C de furtis. L. serui, & inauten. vt nulli. iuci. hęc habe. loci. cōserua. §. profurto. coll. ix. po test eum tamen perpetuo vinculis catheneri, vt. C. de emendan. ser. L. i.

Super eundē iudex mulctam obtinebit. &c. Dubitari possit. Quid mulcte iudex obtinebit in excessu serui, exquoquidem seruus nihil habet quod suum sit, vt Insti. per quas perso. nobis acqui. possei. §. item per seruos. R. quod iudex potest itidem seruo alapam dare loco mulcte exquo nihil aliud habet qđ soluat, vt supra li. ij. ar. xvi. & in autē. de pa. tenen. coll. x.

In fine textꝰ vbi dicit si velit obtinebit. &c. R. quod de iure id facere tenetur vt in noua cōstitutiōe. Nos Adalbertus, & in autē. de mānda. princi. §. quod si col. iij. &. C. ad le. iul. repetun. L. i. &. xxxiij. q. iiij. est iniusta.

a. Textus uetustiores habent, quilibet aduena ius suum &c.

QVilibet Ius suum corã imperio uel Rege obtinet [a] Quilibet etiam respondere ubiq; locorũ coram Rege tenetur non secundum partis actoree, sed propria ree partis iura. Etiam ad omnia incusata respondebit corã eodem nisi forsan duellum eidem indicetur rationе cuius poterit se per ius excipere ne respondeat nisi in territorio suo de quo est oriũdus. Si item de proprio impetatur eum respondere nõ oportet extra territorium suũ. Rex etiam non secũdum hominis tam actricis q̃ rei iura sed secũdum ius prouintiæ in qua sistit proprietas, iudicabit.

Glosa.

b. Actor forum rei sequitur, ad hanc materiam ude supra eo. li. ar. xxv. Iur. Mu. ar. xxviij. glo.

Rex etiam. &c. [b] Ad quod sic dicit lex communis actor rei forum siue in rem siue in personam sit actio sequitur, sed & in locis in quibus res propter quas contenditur constitute sunt iubemus in rem actiõe cõtra aduersus possidẽtem moueri vtin. L. vlti. C. vbi in rem act. exer. de.

Glosa.

c. Vide supra li. i. ar. xviij. & infra li. iij. ar. xluij.

Quilibet Ius suum. &c. Autor priuilegij doctrinam dat omnibus in cõmune hominibus si quando aliquem contingat coram Imperatore ius agere quo pacto illic sese gerere debeant multi etenim conspectum formidant Principis, quare per articulum presentem eis animum dat dicẽs quod quilibet aduena ius suum coram Imperatore obtinet. Ratio istius est. Quia Imperatores ius cõmune statuerunt omnibus in cõmune imperio subiectis, qđ vocatur ius imperiale. Existo tamen iure cõmuni exempte sunt quędam personę vel potius prouintię [c] vt in proposito Saxones vt supra li. i. ar. xviij. Ex quo itaq; per Cesaream Maiestatem priuilegiate sunt prouintię certe frustra esset gratia illa nisi eadem vti possint coram Imperatore, vt Insti. de iure natu. gẽ. §. plane.

d. Declaratio textus pulchra.

Quilibet coram Rege respondere tenet. &c Exquoquidem Rex ipse cõmunis iudex est omnium, vt supra li. i. ar. xxvi. [d] Quare notanter hic dicitur quod vbiq; locorum iudicare potest, si respondens ibidem sit. Si vero illic presens non est citari nõ debet sed in illa iurisditione vbi residet per iudicem illius iurisditiõis iudicandus, & hoc propter impẽsas euitandas, vt in auten. vt om. obedi. iudi. prouin. §. i. & ij. coll. v.

Etiam ad omnia incusata, &c. id est q̃đ omnes querele proponi possunt corã Rege. Rex etiam omnes & singulas iudicare potest causas exceptis tamen, vt infra habetur.

c. Rex certas causas iudicare non potest nec coram ipso respondebitur.

Vnde sciendum [e] quod Rex quinq; casus iudicare non potest, nec coram ipso respondebitur. Primo spirituales psonas, isti enim priuilegiati sunt per imperatorem, vt in auten. apud quos epor. dice. cau. monacho. §. i. col. vi. & in auten. vt cleri. apud propri. Epi. §. plurimos coll. vi. & in auten. de sanctiss. Episs. §. sed neq; & §. si quis coll. ix. Secundo non respondetur coram Imperatore pro re spirituali, sicut nec coram Papa pro re seculari vt in auten. de sanctis Epi. §. vt autem coll. ix. & extra de foro competẽti. c. licet, &. c. ex pte, & extra de apel. c. si duobus. Tertio coram Imperatore non respõdetur pro re quę corã alio iudicio incepta aut terminata sit vel per transactionem composita, vt. C. senten. rescin. non pos. L. impetrata, &. C. de transact. L. nõ minorem. Quarto cum quis pro duello impetitur nisi forsan delictũ ibidem cõmittatur, vt. C. vbi de crimi. agi. epor. L. questiones. Quinto si super hereditate aut proprio agatur vt hic textus habet, & in auten. vt om. obe. iur. prouin. §. i coll. v.

Rex etiam super proprio iudicabit. &c Sciẽdum circa id quod Romanorũ Impator Saxonibus ius speciale dedit quod in prouintia cõmuniter habetur eoq; omes incole vti debent vndecunq; sint & cuiuscũq; nationis existant, vt supra lib. i. ar. xxx. datũ enim est priuilegium prouintię non personis quę facile immutãtur, vt. viij. q. i. c. petisti. [f] Priuilegium etenim personis datũ perit vnacũ personis. Quod vero prouinciis datur semper manet, vt. xvi. q. i. c. hinc est, &. xxiij. dis. c. communis filius, & extra de consti. c. cũ accessissent, &. ff. de reg. iur. L. priuilegia, &. ff. de lega. ij. L. patronus, & Insti. de iur. nat. gen. & ciui. §. plane.

f. Concordat Iur. Mu. ar. i. glo.

Articulus XXXIIII

AIudice proscriptus & in bannum Regis seu illegalitatem inductus ipsam si euadere uelit per sex septimanas curiam sequi debet, eiq; Rex pacem indicet, ille etiam iurare tenetur iudicio se sisti & se iudici qui eum proscripserat presentare. Ibidem tandem infra quindenam postq̃ in suam prouintiam reuersus fuerit se iudici supradicto exhibeat omnibus quærulantibus responsurus. In signumq; ac complementum iuris prosequendi etiã sacra progmata, id est literas regali sigillo munitas secum deferat iudici [a] ut sciat eũ liberum a proscriptione fore.

a. Alias enim sibi non crederetur pro quo uide supra li. ij. ar. xlij

Illegalitatẽ incurrens sine proscriptione inferioris iudicis, Curiã sequatur Regis per sex hebdomadas & fit immunis.

Qui se a proscriptione imperij exuerit & iudicio seipsum non sistit de se iustitiam ministraturus, denuncietur illegalis & bannitus tanq̃ p annum & diem in illegalitate imperij perstitisset.

Glosa.

b. Ad Imperatorem seu Regem confugitur in quinq; casibus.

Pro intellectu textus [b] nota quod ad Imperatorem seu Regem confugitur in quinq; casibus. Primo in appellationibus & sententijs vt supra li. ij. ar. xij. & in auten. de appel. & infra quę tẽpo. §. ad hęc coll. iiij. Secundo si iudex dubitet in aliqua lege, vt. C. de relo. L. si qs. Tertio si Imperator curiam suam vel expeditionem indixerit & ad se venire iusserit, vt infra ar. lxiiij. Quarto cum quis a proscriptione se exuere voluerit, vt hic &. C. de sententen. passis. L. generalis, & hoc sit ex pte iudicij. Quinto si ad illegalitatẽ maiorem inducere quem vult aliquis, quõ autem id fiat vide li. i. ar. vlti. ℂ D. q. posset. Quid si proscripto literas apportet Regias qđ a proscriptiõe liberatus sit iuramentũq; occasione illius nõ fecerit quõ se expiare deberet. R. quod relevare illum istud non potest, [c] literis enim etiam Regijs credi non debet negotio iam corã iudicio incepto si sint cõtrarie iuri scripto. Imperator enim vel Rex non aliud intendit vel intẽdere debet nisi prout ius dictat vt in auten. vt om. obedi. iudi. prouin. in plerisq; locis, coll. v. & in auten. in medi. lit. non fieri sacras formas, coll. viij. per totum.

c. Literis Regijs credendum non est si cõtrariatur uuri scripto Vide supra ar. xxvi. & infra. ar. lxiiij.

Etiam sacra progmata. &c. vnde sciendum quod nuncijs nõ creditur absq; literis, vt. C.

d. Nuncijs non creditur absq; literis, uide infra ar. lxiij.

de manda. princi. L. si quis.

Qui se a proscriptione. &c. istud declaratum vide supra li. i. ar. xxxviij.

Articulus XXXV

CAptus in manuali facto furto aut spolio, [a] harum rerum nullum poterit nominare uarẽ datorem. Inueniet autem quis sub alio res suas sibi ablatas aut furatas & si retentori huiusmodi rerũ, manuale non poterit imponere factum [b] ipse licite in his rebus suum nominabit uarẽdatorem si ei duellia uerba obiciuntur.

a. Concordat Iur. Mu. ar. Cxuij.

b. Contrariari huic uidetur supra li. ij. ar. xxxvi. §. dicat autem possidens.

Glosa.

c. De manuali facto uide hic diuersos modos.

Captus in manuali facto. &c. Vide etiam supra li ij. ar. xxxv. & talis deprehensus dicitur fur manifestus secundum leges [c] puta quando fur deprehenditur cũ re furtiua anteq̃ per uenerit ad locum destinatũ & tenetur iste ad quadruplũ, locus autem destinatus intelligit in quo fur eodem die manere disponebat & non refert per quem deprehẽdatur, vtrũ per dominum vel per aliũ, vt. ff. de furtis. L. quo destinauerit, &. L. fur est. Et idem sit si ad eũ deprehendendũ occursus erit. Et item si cum furtum tibi facerem tu hoc vidisti absconsisti tamen te, ne te occiderem vt. ff. de fur. L. si quis, &. L. penulti. Non etiam refert vtrum fur capiatur in furto, vel an derelictare fugiat cum visus esset, vt. ff. de furtis. L. si quis in seruitutem. §. vlti. hoc secundum leges, sed secũdum hoc ius municipale dicit, vt supra li. ij. ar. xxxv. & li. i. ar. lxvi. & li. ij. ar. xiij.

Glosa.

d. Querela duplex ubi necessario uarendator habetur.

Articulus presens docet in quibus casibus vnus ad varendatorem se trahere non potest Vnde pro intellectu istius nota [d] quod querela duplex est vbi necessario varendator habetur vel vbi quis varendatorem habere potest. Vna ciuilis sicut si ago pro bonis immobilibus & ille qui illa tibi vendidit te varendare seu tueri nõ potest, [e] bona tollit vicecuesa pecuniam restituendo & vterq; manet sine dãno, vt supra li. i. ar. ix. Alia est querela criminalis sicut si me accusas pro preda vel qđ tibi domũ aut castrũ deprædatus sim, egoq; dico quod mihi id facere mandatũ est, idq; dupliciter vel iste qui mihi mandauit tante

e. Concordat Iur. Mu. ar. Cxv.

Varendatur Bounce

potestatis erat quod eidem obedire ex debito m: oportuit sicut si forsan meus pater fuit in cuius potestate adhuc sim, vel meus dominus feudalis idq; coram iudicio recognouerit mihi mandasse vel si suum mancipium sim liberatur accusatus si ille respondere ceperit. ff. de reg iur. L. velle, &. ff. si fami. fur. fecisse. dica. L. i. & sequētibus. Si quis vero ex cesserit ex mandato alicuius in furto vel preda cuius potestatem ipse non habuerit eundē varendare nō potest dato quod recognoscat factum sed magis erit socius illius malefacti & similem pœnam subibit, nec pœnā illi minorabit, vt Insti. de oblig. quę ex delict. nascun. §. interdum, &. ff. vi. bono. rapto. L prętor ait. §. dolo. & supra lib. ij. ar. xxv. &. C. de raptu. virgi. vel vidu. L. i.

F. Cōcordat Iur. Mu. ar. Cxv.

Nullū poterit nominare varendatorē. &c. f hoc etiam intelligitur dupliciter. Primo non pōt se trahere ad varendatorem quia opinatur quod ratione istius id faciat vt sibi pœna prolōgaretur, vt. ff. de pe. L. si quis, & etiam ratione istius quia manuale factum est, vt supra li. ij. ar. xxxv. Secundo non potest se trahere ad aliquē varendatorē ex eo, quia nullū hominem alloqui seu incusare potest de illo facto, ex quo manifestum sit, vt. C. de quæsti. L. sicuti. &. C. de accusa. & inscrip. L. accusationes & hoc intellige, si ille ad quem se trahit negauerit. Si vero recognoscat ille qui eū facere iusserit, extūc ille reꝰ erit & iste dimittitur, vt Insti. de oblig. quę ex delict. nascun. §. oblatum.

Inueniet autem quis. &c. Q. d. nō potest quis manualis facti accusari super re quam amisserat & illam tota die nō habuerat. Alter vero non occultando illam seruauit, vt supra li. ij. ar. xxxvi.

Si ei duellaria verba. &c. § Nota in proposito duelliter alloqui non est aliud nisi criminaliter accusare, vt li. ij. ar. xxxvi. Hic ergo vt textus habet pro rebus pnoctatis duelliter quis alloqui non potest, vt supra li. i ar. lxiij, & li. ij. ar. viij. h

§. Duelliter alloqui q. t. cōcordat supra li. ij. ar. iij. Iur. Mu. ar. xxxiij. & xxxv.

h. Vel sic nullus potest manuali facto accusari pro re quam perdiderat & tota die illa carebat eandemq; rem posthac apud aliquem præuenit, quam ipse non occulto seruauit, ut supra li. ij. ar. xxxvi. Ibi qui post alterum die furtum &c.

In his rebus suum nominabit varēdatorem. &c. Is textus contrariari videtur supra lib. ij. ar. xxxvi. vbi dicitur dicat autem possidens. &c. in cōmuni foro emptam, & si ignorauerit varendatorē innocens furti erit si emptio iuramento confirmetur. ℟. tamen quod non contrariatur quia nec hic præcipitur quod id facere teneretur sed licitum erit ei si vult, & hoc innuit per id cum dicit ipse licite. &c. Vel dic quod ponitur sub conditione si duellaria verba obiciuntur, sed pro huiusmodi rebus pernoctatis duelliter alloqui non poterit vnus.

Articulus XXXVI

QVi alium in iudicio ei indicendo duellum cō prehēderit, & si actio per sententiam proro gabitur ambobus pax indicet quæ si fracta fuerit debet ante omnia sine duello per iustitiam emendari. Violator uero si in facto comprehenditur manuali, prout uiolator pacis iure sentencietur.

Glosa.

Superius dictum est de duellaribus querelis, & quia plerunq; accidit quod illi qui aliquē duellariter accusant, & si in instanti pro libitu eorum non iudicatur per seipsos vlciscuntur, doctrina ergo datur ad obuiādum huic malo, quod si quis duellaria verba alicui inferat, & si interim pacem indictā violauerit emendare eum oportet acsi querelam nō incepisset, & q̄diu id non fecerit eidem respondere super duello non tenetur, nec dies prefigitur ei iuridica. Sic etiam depredatus qui sit contra illum agi non potest nisi restituatur ei illud quod ablatū est, vt extra de restitu. spoliato. c. sollicite, & eo. ti. c. frequens. li. vi. &. ij q. ij. per totum, & hoc tangitur hic cum dicitur prēter duelli.

Violator vero. &c. hoc est si violator pacis detentus sit qui pacem violauit ratione cuius penalis actio fieri possit, iudicari super eo debet vt cōtra pacis violatorem, caput enim sibi amputabit, vt supra lib. ij. ar. xiij, &. ff. de penis. L. capitalium. Sed contra istud esse videtur textus li. ij. ar. xvi. vbi habetur qd' violatori pacis manus amputari debet pro mutilatione vel vulneratione q̄is pro his possit etiam criminaliter accusari. ℟. tamen qd' articulus. xiij. secundi libri intelligitur quod pacis violator pena capitis pūitur si in facto deprehensus fuerit. Articulus vero. xvi. intelligi debet si factum sit pernoctatum, quia tūc in cute punitur per manus amissionem. Quērere quis posset si violando pacem duntaxat baculauerit an pena capitis puniri debeat. Quidam dicunt quod non, fundantes ꝓpositum suum super ar. lxviij. li. i. ℟. tamē qꝺ demeretur caput si inculpatur, quia si hoc leuiter puniretur quanti valoris esset pax stipulata, vt supra li. ij. ar. xiij. & in plerisq; supra articulis cauetur, qd' pax stipulata fracta si sit pena capitis vlcisci debet. Ista ꝺo pax maior est q̄ stipulata, vt ff. ad le. Iul. de vi. publi. L. qui dolo malo.

Articulus XXXVII

a. Cōcordat supra li. i. ar. lxviij. Iur. mu. ar. xxxviij. a cōtrario ergo sensu, si sint vulnera cruenta & carnalia, extunc liberabit se medio uerigeldo si aliter contra eū agatur. Si uero criminaliter cōr actio instituetur an cuiu punitur, ut supra li. ij. ar. xvi. ibi uide.

b. Testem se ultro exhibēs a testimonio ꝓpellitur.

QVi alium sine uulnere percusserit aut baculauerit depilauerit correxeritq;, [a] & si cum clamore uiolentiarum iudicio præsentetur ob hoc uitæ aut sanitatis non pacietur detrimentū. Mulctam etenim & emendam præstando liberatur.

[b] Qui se ad testimonium antequā iuste secūdum iuris formam interrogetur exhibuerit, a testimonio repelletur.

Qui pecus uicini sui cum suis pecoribus in domos suas duxerit & in crastino illꝺ emittet, nihil delinquit dummodo id non neget & eius nō sentiat utilitatem.

Qui maturos alterius fructus dum eos putat suos aut domini sui esse abscindit nec eos auferat non peccat, immo merces ei pro his tribuatur.

Glosa.

Superius dictū est quod excessus maior est q̄ indictam coram iudicio pacem violauerit q̄ simpliciter demandatā, & hoc fit ratione rei iudicialiter propositę. Consequenter autor priuilegij intentionē continuans suam in inuestigandis iuris secretis quę in opinionibus plerumq; sistunt, [c] propter opiniones enim adinuente sunt probationes, & nisi opiniones essent probatione nō indigeremus. Illud em quod pro certo habetur probari non oportet, vt extra de consangui. & affini. c. super eo &. ij. q. i. c. scelus. Quare sciendū [d] quod ꝓbationes vt cōmuniter non aliud faciunt nisi opinionem immo & probationes testium faciunt iudicem opinatiuum in illo facto. Testibus enim non aliter fides datur nisi propē id quod opinatur & creditur illos verū dicere, ex eo quod iurabant & non quod de necessitate verum sit, exindeq; apparet [e] quod probationes certe non sunt nisi quę corpora liter ostenduntur. Quare male opinantur illi qui dicūt verum esse ex eo, quia. N. &. P. iurauerunt immo potius dici debet creditur verum esse, ex quo iste & iste iurauit. vt. i. q. vlti. c. sancimus, hoc etiam intelligitur de Saxonibus in eorum probatiōibus, immo & probationes per literas non sunt in toto vere nisi opinatiue, vt. iij. q. iij. c. placuit. §. in criminali. Debet tamen iudex circa opinionē stare quę probationem infert quoad contrarium probetur.

c. Probatiōes propter opiniones adinuente sunt.

d. Probationes ut cōmuniter non aliud faciunt nisi opinionem.

e. Probationes nulle certiores nisi quę corporaliter ostendūtur.

Vnde nota quod opinio quadruplex est, [f] & secundum hoc etiam in articulo quatuor ponuntur quę opinionē in se includunt. Prima est probabilis sicut cum vnum percutis vel per crines trahis & in eo detineris. Vnde quēadmodū supra li. i. ar. lxviij. §. i. habetur, si percutiens baculansue aliquem causaq; ad iudicem deducta terminoq; assignato idem ad euincendū vel excusandum se non presentauerit in tempore deputato, in proscriptiōe cōdemnetur, hoc est proscribitur propter id quod inobedientem se prestitit, quia si venisset emendare posset & mulctam prestaret si recognouisset. In proposito vero cū verberans aliquem quis captiuatur, dubiū est an vltrò venisset ad excusandū sese nec ne. Opinatur itaq; & creditur si in facto detentus non fuisset quod ille propter id fugam non dedisset sed venisset ad emendandū sese pro facto, ex quo emenda & mulcta liberari potuit quare proscriptionē non incurrit exsoluta mulcta & emenda, & huiusmodi opinio probabilis est, vt. ff. de eo quod me. cau. gest. L. i. &. C. de his quę vi metus causa. L. cum te. &. ij. q. iij. c. presbiter.

f. Opinio quadruplex.

Vitę aut sanitatis non pacietur detrimentum &c. hoc totum efficit opinio probabilis, qa opinatur quod ipse venisset dato quod non captiuaretur, sed si proscribitur non comparens opinio declaratur in contrarium nō recte videlicet actum fuisse quod post factum nōn captus esset, opinatur enim eum nō venisse quoad proscriberetur, vt supra li. i. ar. lxviij. in fi.

Qui se ad testimoniū exhibuerit. &c. Tangit secunda opinio quę fatua dicitur, fatue enim facit qui homines cōuincere vult sine necessitate & qui se vltro ad iuramentū exponit testisq; esse vult non interrogatus. § Vnde cōtra huiusmodi testimonia triplex fit obstaculum. Primo qa suspicatur quod illi ex testimonio huiusmodi emolumenti quid habeant quare repelluntur a testimonio, vt. C. de testibus. L. si quis, & extra eo. ti. c. sicut, & extra de probaci. c. i. &. iiij. q. iij. c. placuit. §. in criminali. Secūdo qa opinatur quod homo sit leuis conditionis, hoc est fatuus & malefic⁹, vt. C. de his qui notan. infami. L. i. ij. & iij. &. iiij. q. vij. c. ij. Tertio quia opinatur qd' sit freneticus, fatuorum enim cōdicio est qd' non interrogati referunt, & ista fatua opinio remoueri debet nec iudex in eam superintendere immo negotium suspendi quoad aliud probetur iudici, vt. ij. q. i. c. in primis.

g. In testē se ultro exhibentis incommoda tria.

Qui pecus vicini. &c. Tertia opinio tangitur quę & violenta dicitur. Ius enim non aliter opinatur & illam opinionem loco iuris statuit, quod ille non male facit qui pecus vicini sui cum suis pecoribus in domum duxit

suam sine aliqua sui vtilitate, dicitur q; fortis aut violenta opinio ex eo, quia non datur probatio in cōtrarium vt videlicet quis p̄bare velit qd' animo malo id fecisset. h Sic etiam a cōtrario clerico nō creditur qui cū vxore alterius cohabitat, dato quod probare velit id eum zelo bono facere, vt extra de cohabi. cleri. & mulie. c. si quicquam.

Qui maturos alterius fructus. &c. Quarta tā gitur opinio quę & audax dicitur, & illā habēt illi qui male opinantur de aliquo vbi nihil mali opinandū est, vt in proposito. §. iste vltimus, non enim male opinari debet de illo qui abscindit maturos fructus alterius putans esse suos.

Vnde ex p̄cedentibus nota regulas pro intellectu textus necessarias. i Quicquid bono animo fit p̄ bono & honesto reputari debet quoad contrarium probatum sit. Quicquid vero inhonestum ex se est pro inhonesto reputatur, sicut si facio laborem pro aliquo vt in proposito fructus maturos abscindo vt textus habet, pro bono reputatur mihi. Sed si mando alicui male facere pro malo reputatur quoad probauero zelo bono me id fecisse sicut hic, &. ff. de iuris & facti ignorantia. L. si vero conuicij, & extra de p̄sumpti. c. i.

h. *Clerico non creditur qui cum uxore alterius cohabitat dato quod probare uelit id zelo bono facere.*

i. *Quicquid animo bono fit pro honesto reputari debet dōec cōtrarium probetur.*

Articulus XXXVIII

QVicquid homo per annum & diem non posse derit pro hoc impetitus statim respondere tenetur. a Mulier imprægnata post mortem uiri sui a bonis eiusdem eici nō debet ante partum. b Comestibilia & dotem non hæreditat mulier tempore uiri, nisi recipiat eadem post mortem eius.

Relicta etiam nō hæreditat suo hæredi ædificia in uitæ prouisione nisi uiua de loco prouisionis in locum proprium uel feudalem illa locauerit uel exportauerit.

Mulier cum mortua fuerit tempore uitæ mariti cognata ipsius uicinior quæ recipit supellectilem seu utensilia relinquet, lectum ornatum marito sicut fuerat tempore uxoris, c & mensam ornabit mensali & bancū seu scamnum puluinari ac sedile cussino.

a. *Cōcordat Iur. mu. ar. xcvi. ad hanc materiam etiam uide. L. sicuti. ff. de uen. in poss. mitten.*

b. *Ratio quia uir & mulier indiuisa bona possident, moriuo ergo eo, primo uxoris fiunt quæ eadem libere hereditat in propinquiores, ut supra li. i. ar. xxiiij. uel etiam huiusmodi res cedunt uxori quia forsan bona prætacta labore iuuit congregare suo ut ibidem in articulo allegato in annota. habetur.*

c. *Cōcordat Iur. mu. ar. xxiij.*

Glosa.

Sensus articuli est quicquid vnus per annum & diem non possederit impetitus respondere in instanti cogitur. d Ita a contrario si p̄ annum & diem illud possederit ad responsionē in instanti non tenetur, oppositum tamē istius est, supra li. ij. ar. iij. in fi. vbi habetur quod in omni actione extra duellum debet quis fateri in continenti vel negare. ℟. tamen quod articulus iste p̄sens vbi dicitur, quicqd homo per annum & diem non possederit intelligit proprium & feudū, quare articulus legendus est vt in se sonat, hoc est si per annum & diem non possiderit. Si vero anno & die possederit respondere in instanti non tenet, vt supra li. ij. ar. iij. in fi. C. quomō & quando iudex sententiam. L. iij.

D. q. posset si respōdere non teneretur signū esse quod p̄scriberet, & quod iste se in vēdicando negligeret quod tamen esset contra articulum. xxix. lib. i. &. C. de p̄script. longi temporis. L. super. ℟. tamē nullam in co esse contrarietatē, non enim dicit quod respondere non debeat sed quod in instanti respondere non tenetur. Si vero tam longe nō possideat in instanti respōdere cogitur, vt sic enim nō plus iuris habet nisi quantum ille habuisset qui ex venditione vel donatione in illū transfudit, vt supra li. i. ar. liij. &. C. de rei. vendi. p to. &. ff. de reg. iur. L. nemo plus &. L. non debet.

Non debet impregnata mulier. &c. Obicere quis posset paragraphum istum superuacanee hic positum fore, dictum enim est sufficiēter superius lib. i. ar. xx. &. xxij. quomō vxores post mortem maritorum expediri debēt & quid eis cedit de bonis defuncti mariti. ℟. tamen quod non frustra hęc p̄sens lex ponitur, immo specialis articul⁹ est in fauorem prolis nondū enixe positus ratione cuius ex bonis mulier illa alienari non debet, est enim hęres in expectādo ad illa bona, p̄terea qñquidem fetus vel puer ille est hęres ad bona huiusmodi & alimentum suum ex matre habet, quare merito mater ex bonis ali & nutriri debet de bonis illis. Prouisioq; ista ad iudicem maxime pertinet, vt. C. diuortio facto. L. licet, &. C. de alen. liberis a parentibus. L. si competenti.

d. *Ad obiecta quilibet respondere tenetur per affirmationē uel negationem intelligitur super mobilibus seu. c. lxy.*

e. *Bona pregnantis mulieris quis prouidere debeat.*

e Ex quoquidem mulier vt supra dictum est alienari non debet ex bonis defuncti. Quere poterit, quis bona illa ꝓuidere debeat. Quidam dicunt quod mater ipsa, hoc tamen nō. Illa em̄ nō est ꝑa hęres ad bōa huiusmōi nisi duntaxat in quantum fetum portat & ita nō est nisi hospes in bona pueri, vt supra li. i. ar. xx. Ibi filius est hospes in bona matris & ecōtra, & ar. xxij. Alij dicunt quod hęredes illa

ꝓuidere debeant hoc etiam fieri nō debet. Nullus enim hęres alter est nisi puer qui in vtero gestatur & nondum genitus, qui si viuus nascitur moriturq; tandem, f hęreditas illa in sinum matris cedit & ita mater remanet hęres in bonis, vt supra li. i. ar. xxxiij. ℟. itaq; quod pueri illius nondum geniti verus tutor & hęres id facere debet prouidereq; tā matrem pueri q̄ puerum ipsum loco patris & bona ipsa, vt supra li. i. ar. xxxiij.

Contrarium licet illius sentire videtur articulus. xliij. &. xlv. li. i. vbi innuitur qd' post mortem mariti mulieris tutor est proximior agnatus. g ℟. tamē quod ibi loquitur de tutoria in causis criminalibus. Vel etiam eius proximior agnatus est tutor bonorū mulieris, agnatus vero proximior pueri est tutor pueri nondum nati in bonis eiusdem & eum hoc mulieris dispensator & ita vnum nō cōtrariatur alteri. Tutor etiam rationem facere debet, vt supra li. i. ar. xxiij. & in auten. vt hi q obli. se habe. §. si vero coll. vi. &. C. de offi. diuerso. iudi. L. i.

Cum dicitur comestibilia & dotē. &c. Ratio istius q̄ dos & comestibilia mulieribus ex speciali fauore tribuuntur & donātur, sed illud quod ex gratia datur non hęreditat, vt Insti. de iur. natu. gen. & ciui. §. plane &. C. de legi. & cōstitu. L. iij. &. vij. q. i. c. petisti &. xvi. q. i. c. hinc est.

Neq; ędificia, &c. Sciēdū etenim est quod ędificia omnia manēt circa hęreditatem, vt Insti. de re. diuisi. §. cum in suo solo. ff. de acqui. re. dom. in plerisq; legibus.

Nisi ea viua abstulerit, &c. Intelligendum est ex quoquidem ędificia in dotalitio meliorare & restaurare potest, ita etiā destruere ea poterit, vt supra li. ij. ar. xxi.

Mulier cum mortua fuerit. &c. h Sciendum quod agnata recipiens suppellectilem, lectū marito ornatum relinquere debet, vt textus habet. &c. hoc fit propter honestatem, exinde q; colligi potest quod ius etiam honestatē suadet idq; quod decorum est docet, vt in auten. vt ab illustri. & qui super eam dignitatē sunt. §. i. colla. v. &. C. de offici. diuerso iudi. L. i.

Mulier pregnans ante partum eici nō debet. Intellige etiam post partum & puerperium antequam in Ecclesiam ierit. Immo vt glosse antiquiores habent donec puerum lactauerit nisi legittime adsint cause, hęc tamē industrie iudicis committuntur.

f. *Bona mortui pueri mater capit.*

g. *Cōcordat Iur. mu. ar. xvi.*

h. *Lectum sternit agnata marito mortue uxoris que causa ista sit.*

Articulus XXXIX.

QVi debita ab eo in iudicio petat qui soluendo non est nec habere poterit pro eo stipulantē.

a Iudex eum pro debitis creditori tradere debet quem tenere in uictu & labore tenebitur sicut aliam familiam, & si uelit compedi eum includat, aliter tamen cum non debet tormentari. Et si effugerit uel eum dimittat propter hoc non est a debitis nondum persolutis liberatus q̄diu debitorum solutionem nequi uerit comprobare b Qui in iudicio incusetur & si ut respōdeat a iudice sibi præcipiatur c ille uero si non respōderit uel se de iure non respōdere debere monstrauerit, mulctatus sententiatur quod in secūda & tertia uice faciendum erit, & si adhuc non responderit, extunc in actione est superatus. Sed si actio fuerit criminalis d actorem facti debere causam cum sex testibus cōprobare.

Glosa.

Qui debita ab eo. &c. e Fiscus enim dicitur abundare si subiectis locupletibus vtatur vt notat. i. q. iij. Si qs obiecerit. Et interest Principis, vt sub se habeat locupletes in auctenti, vt iudi. sine quoquo supra. §. cogitatio col. ij. f Pauperibus tamē qui sua culpa & vicio in egestatem incidunt non est subueniendum vt in. c. non satis. lxxxvi. distin. Dignum em̄ est vt male meriti egestate laborent, vt in. L. bona fides. ff. de depo. vel contra. g Et paupertas in delictis non excusat vt notatur. xij. q. ij fraternitas.

Qui in iudicio incusetur. &c. Sic etiam de iure canonico. Si post prestitum veritatis aut calumnie iuramentum reus vel procurator ipsius positiōibus ab aduersario sibi factis interrogatus iussusq; a iudice respondere absq; rationabili causa recuset aut nolit seu contumaciter se absenter, haberi debet super his de q̄bus in eisdem positionibus interrogatus extitit pro cōfesso. vt in. c. ij. de confes. li. vi. Vide etiam notata in. c. prout. de dolo. & con. & de iuramento calumnię. c. vlti. &. C. quomō & quādo iudex. auctēti. qui semel, & in spec. u. parte. ij. titu. de consumma. per totum, & supra li. ij. ar. xlv.

a. *Ad hanc materiā uide Iur. mu. ar. xxvij. Contrarium tamē ibi tus habetur. C. de acce. & obliga. L. ob es alienum, ubi dicitur qd' liber homo pro debito seruire nō cogitur, in auteticaq; ibidem annexa contra detentores triplex statuitur pœna. Est etiā cōtra. L. i. C. de operi. liber. in addit. Bald. Ade etiam cautelam remedi huiusmodi debitores per Ange. in. §. penul. Insti. de actio.*

b. *Alij textus addunt quia ut sic semper pignus, erit suum loco debiti.*

c. *Ad hunc passum ui de supra ar. lxvij. li. i.*

d. *Textus uetustiores ita legūt, quod si acto in uitam aut membri amissionem diriganr, actor ut sic cū sex testibus causam iuramēto probare tenebitur.*

e. *Fiscus abundare dicitur cum subiectos locupletes habet.*

f. *Pauperibus qui sua culpa in egestatē mādunt subueniendū nō est.*

g. *Paupertas in delictis non excusat.*

Glosa.

Ad remouendam omnem iuris difficultatē

quod deꝫ ius completum habeatur nec aliqd quod necessarium sit omittatur. Autor priuilegij Ecke de Repkau declarare intẽdit qd faciendum est cum illo qui propter paupertatem id quod debet & tenetur soluere non potest. Non tamen opinari quis debet quod solus ipse Ecke [h] qui autor priuilegij est & q ex latino in germanicum presens priuilegiũ traduxit passum istũ duntaxat intellexisset, vel quod solus articulum presentem pro iure sanxisset. Sed quia clarius id apperuit ex latino in germanicũ quod cõmunius apud Saxones erat illud transferrendo. [i] qui enim rem aliquã clarius enucleat maiori laude dignus est q̃ qui adinuenit, vt. C. de vete. iur. enucle. L. deo autore. §. nam qui subtiliter. Qui soluendo non est. &c. Circa id sciendũ cum alicui quid debetur [k] ille solutionẽ prestolare seu eandem expetere trifariam iure cogitur. Primo quod contra debitorem eũ agere primũ oportet, vt in auten. de fideiuss. & manda. §. si quis ergo coll. i. Vbi innuitur quod principalis primum debet cõueniri ante fideiussores. In oppositũ licet videtur esse. C. eo ti. L. non recte. L. iure. L. si alienam, vbi habetur quod fideiussores primum cõueniri debent quam principalis, quia si reo credere voluisset fideiussores ab eo non expetisset, sed quia sibi non credidit verum fideiussoribus, ergo merito illi primũ monendi sunt. R̃z. tamen quod differentia legum allegatarum correcta est per autenticam supra adductam. Secũdo quod creditor expetere debet & quærere solutionem a debitore. Primum in bonis mobilib⁹, vt in auten. de fideiuss. & mãda. §. quod autem, & supra li. i. ar. lxx. Tertio quod tandem quærere eum solutionẽ oportet super bonis immobilibus debitoris & illa acceptare tenetur, put iudex taxauerit, habet tamen optionem inter omnia eius bona. [l] ex necessitate q̃ creditor immobilia accipere oportet q̃uis aurum vel argentum sibi promissum sit, vt in auten. de fideiuss. & manda. § quod autem coll. i. &. C. de donationibus. L. si quis argẽtum, &. ff. de lega. i. L. si domus. §. qui confitetur. &. ff. de re. iudi. L. miles, & in auten. de aliena. & emphiti. §. si vero coll. ix. &. ff. de rei. vendi. L. qui restituere. In omnibus legibus supra allegatis habetur quod si quis alteri debet & soluere tenetur sepius creditor vnũ pro alio accipere cogitur, qd' si istud non esset debitor traderetur creditori vt textus habet.

Iudex eum pro debitis creditori tradere debet, Sciendum est quod paragraphus iste cõtradicit omnibus legibus quę disponunt qd' nullus propter debitum incarcerari debet, vt. C. qui bonis cedere possunt. L. i. & in auten. de fideiuss. & manda. §. quod autem in fi. coll. i. & extra de soluti. c. O dardus in glo. vlti. ibi habetur qd' creditori abscedere debet bona sua nec propter id sit infamis. R̃z. tamen quod debitor seruatur ex officio propter id qa sic presentatus & accusatus iurare forsan non vult vel sese obligare si ad pinguiorem fortunam deueniret bonorũq; qd victra quotidianum victum nactus sit quod creditori exsoluere vellet. Id enim de iure facere tenetur vt Insti. de actio. §. vlti. & in autẽ. de fideiuss. & mandato. §. quod autem coll. i. m Vel datur custodie propter id, quia illum forsan ad laborandum ordinare vult pro debito & ei necessaria vitę ministrare, & hoc tã git ibi in textu cum dicit sicut aliam familiã Vel dic quod non est contra leges quia & hic in textu habet quod nõ debet eundẽ tormẽtis afficere, nec pœnas aliquas eidẽ infligere, hoc idem, etiam leges volunt, vt. C. quibus bõis cedere possunt. L. i. Posset tandem quis cogitare hanc iuris interpretationem minus legittimam fore, quandoquidem expressum habetur. C. de fideiuss. L. vlti. quod seruari debet sine aliqua lesura. [n]. R̃z. quod iusta captiuitas neminem cruciat. Vel dic quod propter ea vinculis datur quia bona sua maliciose dilapidauit soluereq; non valet & exinde incarcerari potest in vinculaq; conici. vt. ff. quę in fraudem creditorum. L. fi. §. fi. & illud tamdiu durat quoad laborãdo se eliberauerit ex tunc vincula finem sorciuntur nec est contra prius dicta vt. C. de pœnis. L. incredibile, vbi habetur quod nullus ad perpetuos carceres sententiari debet, hic enim carceres finem habent cum se per laborem eliberauerit.

Et si effugerit. &c. hoc idẽ habetur. C. q bo. cede. poss. L. i.

Sciendum etiam [o] si quis propter bene merita tenetur aliquid, sicut si qd alicui dedi ex mea libera volũtate vel promittam aliquid sicut donationem propter nuptias vel simile, non potest vlterius ad rependendum artari, nisi prout facultas eius se extenderit suam necessitatem prius protegendo, vt. ff. de donaci. L. qui ex donatione.

Qui in iudicio incusetur.. &c. dictum est supe rius de his qui coram iudicio debitum recognoscũt, hic tandem consequenter continuat qui nec recognoscũt neq; negant, & isti cadunt in actione propter contumatiam, qui enim respondere non vult nec causam allegare quur respondere non debeat ille cõtumax est. Ad materiam istius sunt pro & contra certe quędam leges. Primũ. ff. de confessis, L. certum, vbi innuitur quod duntaxat confessus sententiatur, ponunturq; modi nõnulli quo modo id fieri debeat. In oppositum iterũ est. ff. de reg. iur. L. q tacet. Vbi habetur qui non recognoscit nec manifeste negat sed tacet [p] confesso habetur. R̃z. quod leges pretacte ad inuicem non contrariãtur, quia quemadmodum actori non creditur sine probatione quę/relę sue, vt. C. de eden. L. qui accusare volunt &. C. de probaci. L. sciant. Ita respondens [p] reo habetur nisi se excusauerit. Sed ille q tacet non se excusat [p] nisi forsan sit qui ius ignorauerit, vt sunt milites, Frenetici, pueri,

h. *Vide supra in prologo li. i. & item li. ij. ar. xxxvi. infra eo. li. ar. xlv. Iur. mu. ar. x. glo.*

i. *Clarius rem enucleans maiori laude dignus est q̃ qui adinuenit.*

k. *Creditor solutionẽ trifariam expetere cogitur.*

l. *Creditor immobilia bona acãpere cogitur quamuis aurum uel argentũ promissũ sit.*

m. *Debitor ad laborem cogi potest loco debiti & quicquid laborãdo promeruerit ad rationem debiti de falcabitur.*

n. *Iusta captiuitas neminem cruciat.*

o. *Propter bene merita aliquis obligatus artari ad explendum non debet nisi prout facultas eius se extenderit, uidẽ supra eo. li. ar. iiij. Iur. mu. ar. xxvij.*

p. *Ius qui fare non teneantur uide hic & infrę eo li. ar. lxxx. & supra li. i. ar. xxvij & li. ij. ar. lv.*

mulieres, vt. ff. de confes. L. certum, &. C. de iur. & fact. ignoran. L. error, &. L. vlti. &. C. si aduersus rem iudicatam in integrum resti. postu. per totum, vel si minorennis sit. C. qui legitimam perso. stan. in iudicio. L. in rebus, Vel si mut⁹ aut surdus sit, istis em̃ fauor ostẽdi debet & tutor per iudicem addi, vt. C. de Episcopali audien. L. de creationibus curatorum, & Insti. de curatori. §. sed &.

Tunc in actione est superatus. &c. Dicere vn⁹ possit isto sic stante extũc tribus vicibus mulctabit quod est cõtra articulum. Iñ. vbi dicitur quod nemo bis mulctam prestat. R̃z. q̃ non contrariatur, hic enim tribus vicibus cõtumax & inobediens fit, quare tribus etiam vicibus mulctatur nec mulctã soluit pro re pro qua inculpatur, sed ratione cõtumacię. Notandum tamen pro singulari q qd' quãdo querela in mortem vel sanitatem alicuius vergit sententiari aut condemnari vnus non debet nisi recognoscat aut cõuincatur, vt. ff. de re iudi. L. si se. §. cõdemnatũ [r] &. C. de pœnis. L. qui sententiã, [s] vnde q̃uis fur recognoscat super aliquem etiam si morte illud confirmet sua iste expurgatur suo sacramento nisi superueniat alia probatio.

q. *Ad mortem uel sanitatis lesionem iudicari unus non debet nisi recognoscat aut conuincatur.*

r. *Fiat ad id. L. fi. C. de accusatio.*

s. *Fur proclamãs ali quem etiam si morte illud cõfirmauerit sua proclamatus excusare se ipse poterit.*

Ex lege. xñ. tabu.

Plurimum apud priscos fides in cõtractu & promisso seruabatur, prout ex lege. xñ tabu. liquido apparet vbi debitores qui in soluendo non fuerunt vltra alias penas ibidem expressas etiam vltimo supplicio puniebantur aut trãs mare venundabantur, quod si plures creditores fuerint etiam in partes secabantur. Sequitur textus obscurus licet, ex precedẽtib⁹ tamẽ intelligi potest. [t] Eris cõfessi rebus q̃ iure iudicatis. xxx. dies sunto. Post deinde manus iniectio esto, in ius ducito ni iudicatum facit, aut qui pseudo eo in iure vim dicit secum ducito, vincito, aut neruo, aut cõpedibus, xv. pondo. ne minore aut si volet maiore vincito. Si volet suo viuito, ni suo viuit qui eum vinctũ habebit libras farris in dies dato, si volet plus dato. In viculis sexaginta dies habeto, inter eos dies trinis nũdinis cõtinuis ad prętorẽ in Comitiũ prodúcito quanteq; pecunię iudicatus erit prędicato. Tertijs autẽ nundinis si interea pactus nõ sit, capitis penas dato, aut trans Tiberim pegre venum ito, & si plures forẽt quibus reus esset iudicatus tertijs nundinis partes secãto. Si plus minusue secuerũt sine fraude esto. Cum vero hęc lex inhumana & dura a Fauorino philosopho diceretur, Sextus Cecilius Iurisconsultus eam tam acerbe fidei seruande gratia fuisse latam affirmauit. Romani enim cum alias virtutes tum fidem & in publicis rebus ac in negotiorum contractibus coluerunt vt exhac lege deprehenditur, q̃ tam grauem penam non seruanti in mutuo & debito fidem imponit, presertim cũ de parciẽdo & secãdo corpore humano loquitur. Sed eo consilio vt idẽ Cecilius ait tanta pene immanitas denunciata est ne vnquã ad eam peueniretur, vincti itaq; plures fuerũt quia vinculorum penam mali homines contemnunt nemo fuisse dissectus legitur quod hęc pene sęuitia contemni impune nõ potuit. Hoc magis propter antiquitatem ex legibus. xñ. tabu. hic inserere placuit. Tu tamen de iure nostro tene priuilegium articulumq; presentem in causa contra debitorem.

t. *Lex presens. xij. tabu. inhumana esse uidetur contra debitores sanata.*

Articulus XL

CVi aliquid soluendum est eũ usq; ad occasum solis in sua aut in uicina iudicis domo coram quo solutio extiterit acquisita oportebit expectare. Qui nummos uel argentum soluere debet si pro hoc pignora præbuerit per id non fit liber nisi sic inter eos pactum fuerit. Per nunctium argẽtum aut nummi licite persoluantur sed nulli nũctio nisi ei qui ad hoc a creditore in iudicio deputetur præsentetur.

Talis autem conditionis quemadmodum in promissione continetur argentum aut nummi persoluantur. [a] Si autem conditio non sit nominata argentum aut nummi præstentur qui communiter sunt currentes uel usuales in illo loco uel iudicio ubi promissio facta fuerit.

a. *Alij textus addunt debitor huiusmodi denarios prout promiserit soluere tenetur.*

Glosa.

Cui aliquid. &c. [b] Illud tamen scias quod q promisit certo loco soluere, potest alibi conueniri q̃ loco destinato, & habebitur ratio interesse actoris & rei. Vnde dicit lex cõmunis qui certo loco se soluturum pecuniam obligat si solutioni satis non fecerit arbitraria actione etiã in alio loco potest cõueniri, in qua venit extimatio eius quod alter vtrius interfuerit suo loco potius q̃ in eo in quo petitur solui, vt in. L. vna. C. vbi conue. qui cer. loda. promi.

Per nuntium. &c. [c] Scias quod capiens nuntium amicorum vel inimicorum capite punitur secundum leges. Sed secundum can. ex

b. *Promittens soluere in uno loco si non satisfecit conuenire in alio loco poterit.*

c. *Nunctium alicuius interapiẽs capite punitur.*

cõmunicatur, vt nota in glo. pe. i. di. ius gẽtiũ. Et quod nuntius in delictis teneatur, est ar. Instit. de obligaci. quę ex deli. nas. §. ope. Est tamen contra. ff. quod vi. aut clam. L. aut qui aliter. §. i.
Talis autem. &c. vide pro hoc quod notatur infra eodem li. circa ar. xlv. in prin. & supra li. i. ar. liiij.

Glosa.

Pro intellectu textus articuli sciendum quod creditor si non expectat diem solutionis, dic̃ solum illum perdit & nõ plus, debitor vero nullibi debitum soluere tenetur nisi vbi promiserit, vt Insti. de acci. §. loco. & ff. de eo. qđ certo loco dari oportet. L. iij. & sequẽtibus. Qui nummos vel argentum soluere debet. &c. Superioribus dictum est de hijs qui alijs debent & tenentur. Vnde tamen soluant non habent & quid posthac in negotio facere teneãtur & vbi solutio expectari debet, hic tãdem tractat de illis qui pro parte solutionis satisfacere possunt & hoc in eo quod licet pecuniam promissam non habeant bona tamen quibus debitũ resarciant offerunt. Isti vt textus habet a debito non liberantur, obseruari enim summe debet vt quicquid aliquis promiserit illud expleat, vt supra lib. i. ar. vij. & Insti. qui. mo. tolli. oblig. §. i. & ff. si cer. petat. L. ij. §. appellata. ¶ Articulo huic cõtradicere videnť certę leges quę disponunt quod si qs alteri quid debet sepius prẽter eius voluntatem accipere cogitur q̃ quod sibi promissum est, vt in autẽ. de aliena & Emphite. §. si vero coll. ix. & C. de donaci. L. argentum, & ff. de lega. i. L. si domus. §. qui cõstituitur, & ff. de re. iudi. L. miles, & in auten. de fideiuss. & manda. §. quod aũt coll. i. Vbi habetur si quis argentũ debet illudq; non habet bonis suis libe ratur quę sibi prestabit iuxta taxam iudicis. Pro solutione huius diuersitatis respondetur
d. quod vnus alteri debet & tenetur duplici ter. Vno modo ex natura sicut si quid seruis nostris promittimus vel pueris qui in nostra potestate sunt illud iure naturali & ex natura eis adimplere tenemur, qa iure nature nulla est differentia inter seruum & liberũ. vt. ff. de reg. iur. L. iure, & Insti. de liberti. §. ij. & in auten. qui. mo. si. natu. libe. effici. §. si qs coll. vij. & Insti. de inuti. stipula. §. item inutilis est stipulatio. Promissum tamẽ illud a nobis coram iudice repetere non possunt, vt. C. de in ius vocando. L. venia, &. L. qui in potestate Aliomodo tenetur aliquis & debet ex legiũ cõstitutionibus etiam si illius rei pro qua inculpatur particeps non sit, sicut qui respondere non vult cũ inculpatur pro aliquo q̃ uis illud non fecerit vt supra in prẽcedenti articulo, vel si quis donationem viderit & rauerit sententiamq; audiuerit & ei non cõtradixerit, vt supra lib. i. ar. vi. &. C. sententi. rescin. non posse. L. peremptorias. Et quemadmodum vnus dupliciter debitor exiſtit e Ita dupliciter etiam solutio subsequitur & vt sic liber efficitur. Vnomodo cum precise illud offert & soluit quod promiserat. Aliomodo cum aliquid aliud pro contentatione debiti porrigit. Iure siquidẽ naturali liber nullus fit nisi per directum soluat quod promisit, & de isto articulus iste habet, &. ff. si certũ petatur. L. ij. §. appellata, & Insti. qui. mo. cõtra obli. §. item. Sed secundũ iuris & legis cõstitutiones erit liber si in tantum sibi dat p cõtentatione debiti & soluit secundũ quod iudici videbitur iuxta taxam eius, vt supra dictum est. Vel dic quod liber non erit cũ bonis suis in eum sensum quod creditor illa p suis pecunijs seruare vel recipere cogatur vt debeat, sed erit in tantum liber in quantũ eũ contentat, vt supra li. i. ar. lxx. §. ij.
Per nunctiũ argentum aut nummi. &c. Quocunq; enim modo debitum soluitur non interest, debitor enim ex solutiõe liberatur, vt supra li. i. ar. lxv. nulli tamen nunctio debitũ solui debet vt textus habet nisi habeat potestatem, vt. C. de solu. & libera. L. nihil.
Sciendum etiam est si vnus debet & tenetur duplicem vel triplicẽ summam f quicqd desuper dederit ille qui dat seu soluit computare potest super quamcunq; summam voluerit, vt. C. de solutionibus. L. i. sicut si ad plures summas ex pluribus causis tenearis puta ad. x. ex causa venditionis, ad alia. x. ex causa mutui, ad. x. causa locationis, & soluat. x. In electione istius qui soluit erit in quã summã velit computare solutionem, quod si nõ elegerit seu expresserit istius q capit erit electio, & computabit ad quamcunq; summam voluerit. Excepto tamen pro fideiussoria vel p debitis quę non sunt recognita, vel pro debitis quorum tempus solutionis nondũ venit & si neuter illorum expresserit vt iam dictũ est, lex presumit electionem in duriorem causam seu debitũ, & si est debitum vsurarium prius in vsuras. Deinde in sortẽ Tertio occasione vadij. Quarto Cambij. Quinto antiquiora debita. Sexto fideiussoria, vt. C. de soluti. L. i. &. ff. eo. ti. L. iij. &. iiij.
Argentum aut nummi pfestentur in illo loco vsuales. &c. g Sciendũ quod loquitur hic de nummis qui in iudicio vsuales habentur & quibus cõmuniter vinum, cercuisia, & panis emi potest, & quod sex vnũ grossum valeant & illis soluuntur ponderosi denarij, & eisdẽ soluitur emenda mulcta, verigeldus, de quibus in iure cõmuniter mentio fit.
Sciendum etiam cum euenit nummos renouare & antiqui prohibentur, post proclamationem ad quindenã cũ antiquis denarijs licebit debita soluere & pignora liberare, vt supra li. ij. ar. xxvi. Vnde tempore quo glossa hęc addebatur textui fuerant denarij adeo boni in valore quod repręsentabant pondero sos denarios ita vt sex valebant vnum grossum hodie tamen nihilominus compu-

e. *Solutio dupliciter contigit.*

f. *Duplicem uel triplicem debens summam si quicq̃ desuper soluerit computare poteſt ad quamcũq; ſummam uoluerit.*

g. *Cõcordat Iuramus ar. xlvij.*

h. *Cõcordat supra li. ij. ar. xxvi.*

tare oportet non secundum nostros denarios sed secundum illos quod sex valeant vnũ grossum. Verigeldus vero & emẽda ac mulcta solui debet secundum monetam nostram quę communiter in iudicio actipitur qua panis vinum & cereuisia emitur secundum ius feu. c. lxix. Secundũ ius vero prouinciale sex valent vnum grossum, vt infra ar. xlv. Si etiam denarij non sunt expressi in promissiõe solutiõis, debent solui qui in iudicio illo cõmuniter accipiũtur & hoc modo etiam verigeldus emenda & mulcta soluitur secundũ iura prouincialia vt etiam habetur in glo. c. fi. de iudẽis.

Articulus XLI

Viuslibet captiui pacta aut promissiões ipso iure sut irrite & inanes. Sed si sibi mediante sua promissione inducie tribuantur. Vel si transactio ab eo iuretur aut permittitur, nec interest siue donando pecuniam siue sine donatione illud iuramentum interpositũ sit a hæc duo & non alia promissa illesa custodiantur quæ ab ipso in captiuitate promissa sunt uel iurata. Quicquid homo iurauerit aut promiserit ob suæ uitæ aut sanitatis conseruationem & si ea implere nequerit iuri suo in eo nõ derogabit. Qui alium captiuauerit fraudulenter, si se reuersurum promiserit aut alia iurauerit ea adimplere non tenetur dummodo iurando affirmet se dolose & per metũ ad istam inductum fore stipulationem b Qui cunq; etiam ab alio in iudicio pecuniam debitam petit, causam debiti si hoc reus postulet actor exprimere teneatur.

a. *Textus uetuſtiores ita leguntˢ ſed ſi ſuper fidem ſuã mittatur ad terminum, de iure debet in termino conſtitui ac redire fidem ſuam liberaturus, pro pręcio autẽ aut gratis liber factus impłere tenetur qualitercũq; promiſerit aut iurauerit abrenunctiationem uinducte.*

b. *Concordat ad id Iur. mu. arti. xxvi. xxxiiij. & ciij glosa. Textus antiquus ultra id ſubdit an ex. p. miſſo debitor ſit, uel p hereditate quam ab ipſo acceperat.*

Glosa.

Cuiuslibet captiui. Pro ista materia vide extra de his quę vi. me. cau. fi. per totum. Et in summa Hostiẽ. eo. ti. per totum.
Quicunq; etiam. Sic ergo in actiõe personali debet exprimi causa debiti de quo notatur in. c. ij. de. libel. obla. & in specu. parte. ij. titu. de acti. seu peti. §. sequitur post prin.

Glosa.

Dictum est superius quõ quis ex obligatiõe obstringitur & explere cogitur, & quia nihil adeo facile obligat aliquem nisi cum quis ex mera propria voluntate promittit & obligat sese. Qui enim ex mera voluntate promittit aliquid bona voluntate explere eum oportet dato quod postmodũ penituerit, c qa voluntatẽ suã nullus immutare debet cũ alteri⁹ dãno, vt. ff. de reg. iur. L. nemo. Et qñ vnus nõ coactus p̃mittit, nõ coact⁹ illud explere debet, vt. C. de acci. & obligaci. L. sicut Vbi vero id nõ fit tenere p̃missum nõ oportet. Quare & articulus presens dicit qđ captiui promissa non valẽt de iure, qui enim in captiuitate aliquẽ tenet seruus eius est, quia seruitus ex captiuitate ortum habet vt infra sequenti articulo, & Insti. de iur. natu. genci. & ciui. §. i. & Insti. de iur. perso. §. ij. &. iij. Ex quo itaq; seruus suus est nihil promittere potest. vt Insti. de inuti. stipula. §. item inutilis.
Sed si super fidem suam mittatur. &c. Exceptio est in duobus quę etiam captiuus seruare tenetur. Primo si promiserit se reuersurũ, istudq; pro bono & vtili captiuo statutũ est quod eo facilius liber dimittatur vel tẽpus reuersionis concedatur tum etiam vt eo diligentiores sint in nauanda opa & labore quo tandem eorius liberari possint. Quare necessario promissum illud seruare tenentur, vt. ff de capti. & postlimi. reuer. L. postliminium.
Secundo quod captiuus necessario tenere debet, est transactio seu cõuẽtio super peractis, si em id non esset controuersie & guerre nullomodo sopirentur. Istud etiã pro cõmodo captiui sanciũ est, quod fide ꝛagi & infames non efficiãtur, & etiã vt eorius liberari possint. Transactio enim eandem vim habet sicut sentẽtia, quãdmodũ em̃ sententiã volũtarie acceptatam a qua appellatum non est, etiam si iniqua vel iniusta sit tenere oportet, vt in auten de appella. §. i. coll. iij. & supra, li. ij. ar. vi. & ar. xij. Ita transactionem tenere oportet siue iuste siue iniuste facta sit dũmodo eidem consenserat, vt. C. de transacti. L. cum te. &. L. causas. Quamuis contradicere huic videtur. C. eo. ti. L. interpositas, vbi habetur quod coactas transactiones seruari non oportet. Intellige tamẽ si ex illa transactione vel concordia liber non dimittatur, vt. ff. de eo quod metus causa gestum erit. L. i.
Quicunq; homo iurauerit. &c. Dicere vel quẽrere quis posset quid si aliquis cogatur ad transactionem ita quod promittat certam summam quando redierit postmodumq; redire nollet, ex eo forsan quia promissum explere non posset. Si venerit & non impleuerit videtur quod periurus sit. Si non venerit

c. *Voluntatem ſuam nullus immutare debet cum damno alterius.*

Articulus XLII

ALtissimus Deus hominem ad suam creditur imaginem condidisse, & unum sicut aliū sua redemit beatissima passione, ipse enim æque pauperem & diuitem in suam collocauit charitatem. a Quare nō obmiramini hunc librū tam parum de iuribus ministerialium enarrare cū & uarie sunt (ideſt tot apparent) in eo diuersitates qđ uix enucleari possint. Nam sub quolibet Episcopo, abbate, & abbatissa sibi speciales competere uolunt iurium innouatiōes, ideſt iura ministerialium sunt diuersa quæ distinguere nō sufficit. Et etiam cum leges huius priuilegiū per diuorū prīcipum constitutiones gemmis uerborum primitus exornabantur, ministerialium condicio non consistebat, sed omnes liberi erant. Cū etiam nostri prædecessores ad istam se transtulerunt prouintiam omnibus competebat facultas ingenuitatē. Scrutādo præterea meos sensus exemplum seruitutis inuenire nequeo secundum sacram scripturarum & legum sanctarū ueritatē. b Opinantur tamē quidam a Caim fratricida seruitutem incepisse, sed hoc non, stirps enim eius per diluuium funditus deleta est, seruitutē uero in hunc diem cernimus. Quidam etiam seruitutem a Cham filio Noe inceptā putant, sed nec id locum habet, duos enim quamuis Noe beatificauit filios, tertium non redegit in seruitutē. Preterea Cham per suam stirpem possedit Africā, Sem in Asia morabatur. Iaphet Europam sibi subiugauit, & sic nullus

a. Concordat Iur. mu. ar. ij.

b. Cōcordat Iur. mu. ar. ij.

sed foras manserit uidetur quod iure priuat⁹ erit quid in hoc casu facere debet ad euitandum hęc incommoda. & nihil horum adimpleat, hoc est nec; soluat nec; reuertatur, qa si extra manet nec prout promiserat reuertit contra eum institui actio non potest ex quo coactus promiserit sed nec promissam pecuniam soluere tenetur. Ius enim vetat istud vt hic, &. C. de his quę metus causa fiūt. L. si donationis. Promissa enim & iuramenta contra iuris ordinem facta tenere nō oportet, vt. C. de legi. & consti. L. nō dubium, &. C. de pactis. L. pacta, & extra qđ met⁹ causa gesta. c. sacris, &. xxij. q. v. c. si quis, & hoc etiam habet textus ibi quicunq; homo iurauerit.

Qui alium captiuat fraudulenter. &c dictū est de his qui captiuant aliquem honesto modo vt fit in bello, hic tandē tangit de alia captiuatiōe quę inhonesta est. Circa id sciendū d quod nulla captiuitas honesta est nisi quę in bello fit, & inimicus nullus honestus dicit nisi qui imperio indicit bellum, & ecōtra ab Imperio sibi indicitur vel aliqs nomine imperij sibi denūciat Omes alij pter istos si captiuant aliquem fraudulenter id faciunt, immo siccarij & prędones nuncupātur, vt. ff. de capti. & postlimi. reuer. L. hostes. Excepta. detētione in tuendo bonis aliquibus vel prouincijs, vt infra ar. lxxviij. Vel in defendendo vitam alicuius, vt supra li. ij. ar. xiij, &ff. de iustitia & iure. L. vt vim, & extra de sen ten. excommuni. c. si vero. Si etiam aliquis equitans detētus sit promittatq; ac iuret se reuersurū, adimplere non tenetur.

Dicere quis posset quod textus articuli sibi ipsi contradicat, dictum etenim est quod captiuus qui ad fidem dimittitur redire tenetur fidem liberaturus suam, hic vero in sequenti paragrapho habetur quod q̄is promiserit explere eum non oporter. R. quod illi primi qui redire coguntur sunt qui honesto modo captiuati sunt. In sequenti vero paragrapho tanguntur illi qui fraudulenter & inhonesto modo captiuantur explere enim promissum eos nō oportet, vt. C. de pactis. L. pacta &. C de transacti. L. interpositas, &. C. de his quę vi metusue causa gesta sunt. L. ij, &. iij. q. i. c. reintegranda, &. xv. q. vi. c. si quandoq; a sacerdotibus.

Quicunq; ab alio pecuniam debitam petit. &c. c Ratio autē istius quod actor petens debitum causam debiti exprimere tenetur est, vt respondens recolligat sese, vnde venit debitum illud & exinde edoceatur ac tandē pręcogitet an affirmare vel negare debeat, vel si iure soluere teneē aut se defendere possit necne, quia non ad omnia debita est similis responsio & contradictio, quare exprimi debet causa, vt. C. de eden. L. iustū, &. ff. eo. ti. L. ij. & extra de libel. oblaci. c. ij. &. iij. &. ff. de iure fisci. L. ita fidei hęredis. &. C. de iure iurand. L. generaliter. §. sin autē &. L. iusiurādi.

d. *Captiuitas nulla honesta nisi quæ in bello fit, & inimicus nullus honestus nisi q publice bellum indixit uel sibi indictur.*

c. *Rationē uide quare causa debiti exprimē da sit.*

illorum alterius seruus pmanebat. Item alij eam ab Ismaele oriundam opinātur, non tamen ueriſimile uidetur, scriptura siquidem Ismahelē ancillæ filium non seruum alicuius nominauit. Deinde plures seruitutē ab Esau exiuisse commemorāt sed nec id uerum esse creditur. Iacob enim & siquidem recepit a patre eius benedictionem & per eam dominium suorum fratrum obtinebat, non tamē Esau maledictionis seruituti supponebatur. Iure etiam nostro cautū habemus quod nullus se in seruū dare potest quin suus contradicat hæres qualiter tunc Noe aut Isaac alium in seruitutem redigere posset cū nec seipsum quis donare in seruum poterit Ex scripturis sacris etiam colligitur quod dominus a patrato opere die septimo requieuit, Septimā etiam hebdomadam statuit obseruandam cū Iudæis decalogum tradidit & nobis flamen seu spiritum sanctum suum immisit. Septimum insuper mēsem & annum qui liberationis dicebatur in quo omnes serui & captiui ad priorem statum si uolebant manumittebantur suis duxit cerimonijs subiungendum. Post septies autem septem annos, annus iubileus adueniebat in eo quoq; omnes liberabātur quæ libertas ex necessitate etiam nolentibus præstabatur. Dominus etiam Iesus nullū hominem alterius esse hominis in numismatis tentatione ei a Phariseis & Hærodianis oblato designauit dicens reddite imaginem Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Ex his uerbis colligitur hominē ad deum pertinere & qui eū occupat in omnipotentis peccat potestatem. Secūdū autem rei ueritatem seruitus per captiuitates iniustas comminationes & iniurias initium habet quam homines propter longi temporis consuetudinē tanq; iuris esset usurpare cupiunt.

Glosa.

Altissimus hominem. &c. Vide gen. i. & de sum. trini. c. firmiter, & de homici. c. p hūanū lib. vi. &. C. de penis. L. si quis in metallum. ¶ A Caim. &c. Vnde dicit Gen. iiij. dixit dominus ad Caim, maledictus eris super terrā, quę apperuit os suum & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua, cum operatus fueris eam non dabit fructus suos, vagus & profugus eris super terrā ōmbus diebus vitę tuę. ¶ Quidam etiam seruitutē. &c. Vnde scribit Gen. ix Euigilans autem Noe ex vino cū didicisset quę fecerat ei filius suus iunior, ait maledictus Canaan puer, seruus seruorū erit fratribus suis. &c. &. Canaan fuerat filij⁹ Cham de quo hic in textu.

Item alij. &c. vnde dicitur Gen. xix. dixit dominus ad Abraham super Ismahelem filium ancillę exaudiui te, ecce benedicam ei & augebo ac multiplicabo eum valde.

Deinde. &c. Vnde scribitur Gen. xxvij. dixit Isaac ad Esau de Iacob fratre suo, dominū tuum illum constitui, & omnes fratres tuos seruituti eius subiugaui.

Ex scripturis. &c. de ista materia habet Gen. xxiiij. & Exo. xxxiiij. & Leui. xxij. &. xxv. & Deut. xv. in quibus capitulis habetur de libertate de qua hic etiam narratur.

Dominus etiā Iesus. &c. sicut dicitur. Mathei. xxij. Ait Iesus phariseis. Cuius est imago hęc & superscriptio, dicunt illi Cęsaris. Ait illis. Reddite ergo quę sunt Cęsaris. Cęsari & quę sunt dei deo. ¶ Secundū autem rei veritatē. Vnde dicit lex imperialis, ius autem gentiū omni humano generi commune est. Nā vsu exigente & humanis necessitatibus gētes humanę iura quędam sibi constituerunt. Bella etenim orta sunt & captiuitates secute ac seruitutes quę iure naturali sunt contrarie. c Iure enim naturali ab initio omnes homines liberi nascebantur, vt Insti. de iur. natu. §. fi. Et idem etiā innuitur Insti. de liberti. §. i. vbi dicitur. Quod manumissio a iure gentium originem sumpsit vt pote cum iure naturali omnes homines liberi nascerentur, nec etiam esset nota manumissio cum seruitus esset incognita. Sed postquā iure gentium seruitus inuasit secutum est beneficium manumissionis.

c. *Vide ad hanc materiā supra li. i. in prologo. Iur. mu. ar. i.*

Glosa.

Articulus prēsens non est ex originali priuilegij Saxonum nec pro iure reputari debet.

Sed sunt verba Ecke qui translator eiusdem priuilegij fuit ex ea ratione insertus vt per id probetur quod seruitus de iure esse non debeat. Verum vnū & idem ius ex natura esse omnium. Quod autem seruitus iure naturali nō admittatur nec vn⁹ alterius seruus esse debet probatur in textu multis rationibus. Primo quia homo ipse ad imaginē dei formatus est, & ita vnus alteri similis ratione imaginis impresse, ac per consequens vnus non debet esse seruus alterius. d In oppositum licet istius instare quis posset per interemptionē presuppositi, quod videlicet non omnes homines per equum deo assimilantur ex doctrina philosophi qui dicit, in quantum homo sapientior in tantum deo similior. Ex quo itaq; non omnes ex equo sunt sapientes verum vnus in sapientia precellit alium quare nec per equū deo similes erunt. Preterea habetur in prouerbijs quod stultus obsequio & seruicio prudēti erit eidemq; famulabit. Argumentū istud soluunt aliqui quod ante lapsum Ade vnus similis erat in sapiētia alteri & ita similes deo. Peccatum vero primi parentis effecit quod a creatore nostro multum elongauimus, & ita secūdū quod vnus magis per virtutes bonas appropinquat deo, magis assimilatur eidē, quare & vnus sapiētior alio & per consequēs vnus alteri subiectus. Solutio tamen ista facile perimitur & alia verior & fundamētalior ad obuiādū huic instantie & eius solutioni in textu articuli habetur resolutio cum dicitur & vnum sicut alium sua redemit beata passione, vbi innuitur & siquidem peccatū Ade primi parentis nostri malum istud nobis attulit, ita quod multum dissimiles deo facti sumus, & exinde vnus alterius seruicio suppositus. Christus tamen proprio suo nos redemit sanguine & ab omni malo liberauit similesq; sui fecit ac equali libertate donauit quare vnus similis alteri. ℂ Contra istud arguunt quidam, admisso eo quod Christus dominus omnes per equum glorioso redemit sanguine nihilominus videmus seruitutem & alias aduersitates inesse suis electis. e ℟. quod Adam ex lapsu suo duplicem nobis reliquit pœnam animę videlicet & corporis. Vnde Christus saluator morte sua animam quidem a pœnis hoc est a peccatis liberauit, non tamen pœnam corporis propter id mitigauit, sanctos em̄ suos varia tormenta pati permisit mortalitatiq; subiectos effecit, & laboribus nostris panē quęrere ordinauit. Exquo itaq; seruitus corporalis pena est, quare nec ab ipsa hō liberat⁹ est. ℂ Preterea opponi contra textū articuli possit qd̄ videlicet deus non equę vnum sicut aliū diligit. In sacra etenim habetur scriptura de Iacob & Esau, vbi deus locutus est Iacob dilexi. Esau vero odio habeo, & maior seruiet minori, ex quibus verbis innuitur non equę deum homines diligere quodq; vnus supponit superioritati alterius, ℟. quod ad cōsequendam ęternam beatitudinem deus equę diligit omnes eisdem vitam ęternam tribuendo qui bene egerint. In hac vero vita transitoria permittit aliquādo aduersitates in electos suos eosdem potestati tirannorum subiciendo vt eo magis promereri & accumulare premia futura valeāt, malis vero & peruersis eorum nonnulla benefacta quandoq; transitorijs remunerat bonis. Nō tamen exinde sequitur quod vnum magis diligeret q̄ alterū. Hęc & similia cōtra paragraphum primum articuli formari possunt argumēta mentem autoris impugnantia quia tamē magis theologos spectant q̄ iuristas, quare breuiter eadē transcurrere & ab alijs etiā supsedere visum est. Concluditur tamen de mente autoris priuilegij quod dominus deus ad imaginē suā omnes nos creauit & vnum sicut alium proprio redemit sanguine similesq; sui effecit.

Quare nō obmiramini, &c. Dicere quis posset. Quid iuris ommissum est de ministerialibus quod autor priuilegij nō decidisset, omnia enim iura feudalia ministerialibus pertinētia signāter de. Clipeo illorum in li. feu. & supra li. i. ar. iij. expressit. Diuisiones etiam hereditatum infra eo. li. ar. lxxxiij. docuit. Preterea qualiter ex potestate vnius ad aliū se transhere debent, infra ar. lij. apperuit. Tum quo pacto a potestate dominorū se eliberare totaliter possint, infra ar. lxxx. elucidauit, ℟. qd̄ meminit hic de specialibus gracijs, & priuilegijs quę habent diuersimode. f Vnde dicit Nam sub quolibet Episcopo, Abbate, Iurū innouationes sunt diuerse, &c.

Et etiam cum leges huius priuilegij. &c. Sciendum quod ab origine iuris seruitus nulla erat, ita quod nullus alium in seruum accipere audebat, vt infra eo. lib. ar. xliiij. text⁹ in se planus est.

Cum etiam nostri predecessores. &c. Ex isto textu quidā opinantur quod Ministeriales serui essent, Inter seruū enim & liberum non datur medium. Vnde & summa iuris personarum diuisio hęc est quod omnes homines aut liberi sunt aut serui, vt Insti. de iur. perso. §. i. Quod autem ministeriales liberi non sint textus est clarus articuli ptentis. Quod antequam predecessores Saxonum prouintiam illam ingressi sunt omnibus competebat ingenuitas, postmodū vero aliqui ex his ministeriales esse ceperūt, & ita libertate priori frustrati. Soluitur opinio ista per interemptionem presuppositi. Ministerialis etenim proprie seruus nō dicitur g nec propter id quod aliquis per longum tempus famulatur alteri suus seruus efficitur, vt C. de prescrip. lōgi. tempo. quę pro liberta. L. penul. &. L. vlti. Vnde pro intellectu huius clariori h nota q̄ quorundam hominū seruitium pertinet ad bona, ita quod qui bona possidet seruitium exinde prestare tenetur. Aliud vero ratiōe cōseruationis vitę, & exinde sequitur differētia ministerialis seu famuli a seruo. Illud enim p

d. *Argumenta. §. i. articuli impugnantia cū eorum solutionibus.*

e. *Adam ex lapsu duplicem nobis reliqt pœnā. Cōcordat Iur. mu. ar. ij. glo.*

f. *Nota famulus uel procurator alicuius domini res per dominum sibi in procurationem traditas per possessionem sibi uendicare non potest, nec eas ullo modo prescribere feu. c. biij.*

g. *Ex eo quod quis p tempus longum famulatur non efficitur seruus suus. Concordat Iur. mu. ar. lxxx. glo.*

h. *Seruitium duplex, Iur. mu. ar. iij.*

quo seruus seruit est substantiale, quia propter conseruandam vitam, & propterea vi/uit quia seruit, alias occidi potuisset. Ministerialis vero seu vasalli illud pro quo seruit est accidentale. Seruit enim ratione bonorū quę accidentaliter possidet & quę ei collata sunt ratione obsequiorū. Postq̄ enim Romani p̄uintias imperio subiciebāt suo, & prefectos cōstituebant, alios item officiales eisdem adiungebant quibus itidē confidebant, possessiones illis tribuentes ex ybus obsequia prestare possent qui in hunc diem Curienses aut Aulici vocant. Vnde q Curie feudum habet necessario ad hoc natus esse debet, vel Dapifer, vel Marsalcus, vl̄ Camerari⁹, aut Pincerna, vt feu. c. lxiij. Bona etiam quę dantur in feudum non faciunt illum seruum, nec vt sic vasallus seu ministerialis seruus fit, quia seruit propter aliquid vt supra tactū est, hoc est ratione bonorum vel officij, ratiōe cuius bona illa collata habet. Seruus vero gratis seruit vel saltim pro vita sua. i Secundo ministerialis miles esse potest quod seruo non admittitur, vt. C. de negocijs gestis. L. i. &. C. qui mili. pos. L. i. ff. de reg. iur. L. seruus. Tertio quia ministeriales sacerdotes esse possunt sine consensu domini feudalis, seruis vero id denegatur, vt. C. de episco. & cleri. L. iubemus. §. seruos. Quarto quia ministeriales bona sua in feudum dare vel dimittere possunt quod seruis facere non licet, vt Insti. p quas perso. nobis acqui. §. itē nobis. ℂ Cōtrariari licet huic videtur, supra lib. i. ar. xvi. &. lij. vbi dicitur, vbi filius est liber & legittimus. &c. ℟. tamen quod puer nascitur ad bona in obsequium collata, etiam posito quod pater suus liber dominus sit, id tamen fit non ratione seruitutis sed quia ad bona pertinet ad quę ratione officij natus est. Preterea contrarium etiam huic videtur supra eo. li. arti. xix. vbi dicitur ingenui seu liberi atq; ministeriales, ibi liquido apparet differentia inter liberum & ministerialem. ℟. tamen quod ibi accipit liberos homines pro liberis dominis, multi enim nobiles & ingenui sunt liberi, q tamen liberi domini non sunt. Quod etiam ministeriales differant a seruis est articulus infra. lxxx. vbi dicitur. Si Rex aut alter dominus ministerialem aut seruū manumiserit, ex isto textu liquido apparet alium esse seruum & aliū ministerialem, istudq; denotat hęc cōiunctio disiunctiua aut. Preterea si omnes serui essent qui ratione bonorū famulantur, ex tunc scabinorū sede digni serui nuncuparentur, prestant em̄ obsequiū ex bonis eis collatis, vt supra li. i. arti. ij. & ar. xvi. Tum etiā vasalli vel qui bona infeudata habent serui dicerentur, quod tamen falsum est, vt feu. c. iij. &. viij. & in vsi. seu. si de feu. cōtrouer. sue. per totum. Insuper & nominibus ipsis differunt k quia seruus seu mancipiū proprie seruus dicitur a seruando, quia bello captus seruabatur, alij vero ministeriales nuncupātur

i. *Ministerialis à seruo differentia, Concordat Iur. mu. ar. iij.*

k. *Seruus à seruando dictus, ad hanc materiam uide supra ar. xvi. li. ij. ar. xxxiij. Iur. mu. ar. ij.*

vt. ff. de reg. iur. L. libertas. Ad textum vero articuli pro intentione contraria allegatum. Ibi cum etiam nostri predecessores ad istā se transtulerint prouintiam. Respōdetur, quod etsiquidem vt autor priuilegij dicit ante aduentum Saxonum conditio ministerialiū nō erat, non tamen innuere vult nec exinde vlterius sequitur quod existentibus nunc aliquibus seruis seruitutecq; orta quod & ministeriales ipsi serui esse deberēt, l duarum etenim rerum per aliqua inserta uerba cōmixtio eorum naturam nō facile miscet adinuicē, prout etiam habetur in Euangelio Ioannis. xix. Susceperunt autem Iesum & eduxerūt in locum Caluarie Golgata dictū, vbi crucifixerunt eum & cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum, non tamen per id innuere Euāgelista vult qd̄ Iesus saluator noster iniustus esset q̄is cum iniustis & latronibus crucifixus erat, ita in ꝓposito autor priuilegij innuere non intendit quod ministeriales & seruus idem sint.

l. *Duarum rerum per aliqua inserta uerba commixtio naturam non imutat eorundem*

Scrutando etiam meos sensus. &c. Intentionem autor priuilegij prosequens suam addu cit rationes ex ordine sex quibus probare nititur qd̄ vnus alterius seruus esse nō debeat. m Opinantur tamen quidam a Caim fratricida, &c. contra istam rationem opponi potest signanter cōtra illud vbi dicitur, stirps em̄ eius per diluuium funditus est deleta, oppositum enim istius in sacra tolleratur scriptura quod videlicet genelogia Caim etiam post diluuium durauit, vxor siquidem diui patriarche Noe vel forsan filij illius de progenie Caim fuerat attestāte scriptura Gen̄. c. vi. vbi dicit, videtes filij dei hoc est ex ꝓgenie Sem filias hominū quę videlicet processerunt ex genelogia Caim quod essent pulcre acceperunt sibi vxores ex omnibus. Si itaq; progenies illorum etiam post diluuium durabat, quare & seruitus seq potuit, & exinde cōtra mentem autoris priuilegij erit. Proles enim ventrem sequitur matris, vt supra li. i. ar. xvi & Insti. de iur. perso. §. serui. C. de rei vendicatione per totū, & in auten. consti. quę ex ascripti. §. i. coll. v. ℟. aliqui saluantes mentē autoris quod deus illos qui pessimi erant ex genelogia Caim de hoc mūdo sustulit probos relinquendo, & exinde cessauit maledictio quā deus contra Caim edixerat vt habetur Gen̄. iiij.

m. *Argumēta ista ex ordine sequenta parum afferunt utilitatis, sed & solutiones eorum frigide ut aperte ex earum lectione liquet.*

Quidam etiam seruitutē a Cham filio Noe. &c. contra istam etiam rationē signanter vbi dicitur. Tertium non redegit in seruitutē, instare vnus posset autorem priuilegij non bene sacram intellexisse scripturam. Noe siquidem duobus filijs benedicēs Sem videlicet & Iaphet. Canaan vero tertio filio maledixit dicens, maledictus puer Canaan seruus seruorum erit fratribus suis. Benedictus dominus deus Sem, sit Canaan seruus eius, dilatet deus Iaphet & habitet in tabernaculis Sem. sitq; Canaan seruꝰ eius vt habet Gen̄. e

ix. vbi precise apparet maledictio Canaan & exinde ex maledictione Cham seruitutē insecutam seruosq; deriuari qui & illiberi sunt, vt Insti. de iur. perso. §. serui autē. Respondent aliqui saluare volentes textum autoris qđ hęc maledictio nō redūdabat in Cham sed in Canaan filium suum, & ita textus articuli manet in suo vigore.

Prętera Cham per suā stirpē possedit Africam. Contra istud argui etiam potest signanter vbi dicitur, & sic nullus illorum alterius seruus permanebat, secus enim sacra testatur scriptura quod filij Abrahe qui erant ex genelogia Sem. occupauerant prouincias Canaan qui erant de stirpe Cham, terrāq; illorum diuserunt tributariā facien. Prętera nobilissimus ille Iustinianus imperator Romanus qui & omnes illuminauit leges, vt. C. de vete. iur. enucle. L. i. §. cū itaq;, & Insti. in ꝓhemi. §. omēs vero, de genelogia Iapheth ꝓcedens. Africā subiugauerat quę erat de stirpe Cham vt Insti. in prohemi. §. i. &. C. de offi. ꝓfec. prętori. Afri. L. i. Respōdent quidam quod pro illo tempore nullus subiciebatur dominio alterius & in eum sensum autor priuilegij rationē suā fundat, posthac vero genelogia Cham subiecta seruituti erat.

Cītē alij ab Ismaele eam opinantur oriundā. &c. istud etiam reprobat Ismahel siquidē ex progenie seruus erat. Agar enim mater eius seruilem habebat conditionem vbi vero mater serua est, & ꝓles ex ea genita illibera manet, vt Insti. de iur. perso. §. serui autē & Insti. de ingenuis. §. i. C. de rei vendicatione. L. i. Id etiam quod in textu dicitur. Sacra siquidem scriptura Ismahelem ancille filium non seruū nominauit est precise contra illud qđ dominus deus ad Abraham dixit. Gen. xxi. eice ancillam hanc & filiū eius, nō enim erit hęres filius ancille cum filio meo Israel. Solūt quidam instantiam istam dicentes quod autor priuilegij non precise intendit Ismahelem liberū esse. Sed quia seruitus non ab ipso sed a matre originē habet.

Deinde plures seruitutē ab Ezau exiuisse cōmemorant. &c. contra istud etiam obicit signāter contra illud non tamen Ezau maledictioni seruitutis supponebatur. Autor em priuilegij sibīpsi contradicere videtur, dicit etenim a principio huius paragraphi quod Iacob a patre benedictionem accepit, & per eam dominium suorū fratrū obtinebat post modum vero subinfert non tamē Ezau maledictioni seruitutis supponebatur, hic vnū precise contrariatur alteri. Vbi enim dominium alicui conceditur super aliquo ille subiectus seruus eius erit. n Seruitus enim non est aliud nisi cū vnus dominatur alteri quodq; liber esse ab eo non potest sine eius voluntate, vt Insti. de iur. perso. §. seruitus, &. ff. de re. diuisi. L. i. §. i. ff. ꝓ derelicto. L. finali. ff. de stipulatione seruorum. L. cū seruus. Insti. de libertinis. §. ij. ff. de liberali causa. L. si vsufructum. Si itaq; deus constituit Iacob dominū fratrum suorum necessario sequitur quod illi sub potestate eius erant. Respondent nonnulli defendendo textum articuli dicentes ꝙ autor priuilegij non negat istud quod vnus obsequi non deberet alio, & per consequens Esau Iacob fratri suo. Sed dicit quod ex illa benedictiōe quā Iacob accepit non propter hoc Esau maledicebatur ita quod progenies illius seruilis conditionis sit, multi enim ex progenie Esau processerant qui liberi erant quare seruitus ab eo ortum non habuit.

Ex scripturis sacris etiā colligitur, quod dominus a patrato opere die septimo requieuit &c. Superioribus autor priuilegij sufficienter expressit & dissoluit ea quę contra mentem eius secundum opiniones aliquorum adducebantur, hic in. §. ꝓsenti recitat mentem & intentionem suam probans & concludēs seruitutem in hūc diem nullam fore & dicit posito & nō cōcesso quod seruitus antehac fuisset dominus tamen in veteri testamento ꝓcepit seruos manumittēdos esse vt textus habet, vel sic iuxta aliquas glosas. Si seruitꝰ iure esse deberet dominꝰ deus in veteri lege nō ꝓcepisset manumissionē seruorū nihil em deus faciendū mandat quod contra iuris ordinē esse deberet & ad quod vnus ius haberet. Prętera quādoquidem ea quę in veteri testamento demandabantur lex nostra copiosius adimpler, & quia vt iam dictum est, dñs deus in veteri testamento seruos manumittere ꝓcepit quare & nos seruos ipsos habere non debemus. ¶ In contrariū tamen conclusiōis istius prime instare vnus possit & signāter contra illud vbi dictum est, quod ga in veteri testamento seruorum manumissio ꝓcipiebatur ergo & in nostra lege hoc idē seruari debet, id minime fieri posse. Multa etem Iudęis ꝓhibita sunt in lege antiqua quę nos tenere non oportet, & signanter illa quę figurabant & repꝛsentabant legem nostram, sicut cum interdicebatur ꝙus certorum animaliū & alia plura de quibus in leuitico per lōgum habetur aduenientecq; lege nostra mandata & ꝓcepta omnia figuratiua cessarunt & reiecta sunt, sic in proposito ꝓceptū manumissionis seruorū in antiqua lege designabat libertatem in septem millibus annorum aduenire debere qua genus humanū ex potestate diaboli liberari debuit. Quod ga in esse & iam peruenit, quare cessat figura illa.

Dominus etiam Iesus nullum hominem alterius esse in numismatis tentatione designauit. Hęc est secunda conclusio per quam seruitutem non esse admittendam dicit, vnde numisma illud Herodiani & pharisei obtulerunt tentantes Christum & dicentes Magister scimus quia verax es, legemq; dominī in veritate doces, nec respicis personas hominū an liceat tributum dare Cęsari nec ne. At ille iussit sibi numisma porrigi, interrogans eos cuius hęc sit imago & suꝑscriꝓtio. At illi dixerūt Cęsaris. Respōdit eis date ergo quę sūt Cęsaris, Cęsari & quę sunt dei deo. ¶ Cōtra id obici pōt, quod ex istis verbis dominus saluator noster non omnino seruitutem inhibuit, cum dixit dandū esse Cęsari quę Cęsaris sunt, subiciēdo hominem sub potestatē Cęsaris. ℞. quod homo ipse duplex est seu cōstituitur ex duobus. Ex interiori videlicet homine vt est anīa ipsa. Et exteriori vt est corpus. Exterior homo nō est ꝓcise imago dei, quare subicitur potestati & superioritati Imꝑatoris eiusq; iudicio. Vnde & Christus dominus ex parte suę humanitatis pro tributo seu theloneo nummum quem in pisce diuus Petrus apostolus inuenerat Imꝑatori soluit. Sequitur ergo exquoquidem corpus superioritati imꝑatoris subiectum est, quare & secundum istam partem hominis exteriorem hō liber vel seruus esse potest. Secūdum vero partem interiorem hominis vt est anima ipsa quę & loco imaginis dei habetur intētio autoris est quod seruitus nullomodo admittatur, nullumq; aliud hominem vt sic in seruitutem inducit nisi peccatum quod seꝑat hominem a deo.

Secundum autem rei veritatem. &c. Conclusio est autoris priuilegij ex preasumptis & probationibus quod seruitus per captiuitates & iniustas ac violentas oppressiones supinducta sit, nec secundum deum & conscientiam rectam fieri potest. Contra hanc tamen conclusionē argui poterit, stante enim isto ꝙ seruitus de conscientia recta, & secundū deū non admitteretur, extūc Isaac & Abraam cōtra deum egisse reputabunt qui seruos fouebant, immo & diuus Paulus volūtati dei repugnare videret ꝙ seruos esse tollerabat, docens eosdē debere subiectos esse dominis suis voluntatē eorum explēdo, dominumq; deū in cordibus eorū adorando. Sancta etiā Ecclesia catholica quę omia instinctu Spiritus sancti agit, seruitutē non refutat, in tantū qđ Etiā seruos dominis suis restituendos ꝓcipit, vt extra de seruis non ordinan. per totū Etiam propter seruitutē matrimonium dissoluitur, vt. xxix. q. ij. c. si quis. Tum etiam si seruus ordinem aliquē sacrum suscꝑerit domino restituēdus venit, vt. liij. dis. c. generaliꝰ Prętęrea leges ipse seruitutem non prohibēt immo multa super seruitute Imꝑatores & legisꝑiti scripserunt, vt Insti. de iur. perso. per totum, Insti. de inge. §. i. Insti. de liberti. §. i. C. de seruis fugiti. & liber. L. i. ij. & iij. C. de fur. & seruo corrup. L. alienum. C. de his q a non domino manumissi. sunt. L. vlti. ff. si qs in testamen. liber esse. L. i. ff. de iniurijs. L. lex Cornelia. §. si tamen. ff. si famil. fur feci. dica. L. i. In auten. de mona. L. si quis igitur. coll. i auten. de sanctis, Epis. §. si. coll. ix. in auten. de questo. & qui agi debent per totū col. vi. In his supra allegatis legibꝰ seruitus admittitur quod est contra intentionē autoris priuilegij qui dicit ꝙ adinuenta sit contra iustitiā, ꝓ. pro solutione generali quod ius duplex est. P Naturale videlicet & secundū illud omnes homines liberi sunt, nec vnus subest alteri, vt Insti. de liber. §. si etiā, in auten. qui. mo. natura. effici. sui. §. si qs igitur, coll. vij. ff. de cōdici. ideb. L. si id, et. i. dis. c. ius naturale. & xxix. q. j. c. omnibus, & de isto loquitur autor in textu, qui enim vt sic alium loco serui habet naturę suę violentiam facit. Aliud est ius scriptū & secūdum illud seruitus esse potest. Imperatores siquidē istud sanxerunt qđ si quis inimicum bello ceperit vt eius sit, & hoc ex eo statutum est ne occidatur, vt Insti. de iur. perso. §. serui. Si etenim ex admissione legum id mihi fauetur quod inimici mei bona quę conseruor mea manent, vt. xxij. q. v c. dicat, & i dis. c. ius militare, Insti. de re. diui. §. item ea. Per consequens maius ius habere super inimico si eum viuum captiuauero leges ipse admittunt, vt. C. de capti. & postli mi. reuer. L. i. & sequentib⁹. Maius etenim ius habeo ad inimicū qui in me deliquit & malū cōtra me machinatus est q̄ ad bona sua quę nihil in me delinquerunt, vt in auten. de māda. princi. §. oportet. coll. iij. Et secundum ius istud scriptum seruitus iusto admittitur quia re nec vnum contrariatur alteri.

n. *Seruitus quid sit vide.*

Homo ex duobus constituitur.

P. Ius duplex est naturale & scriptū cōcordat tur mu. ar. ij.

Articulus XLIII.

QVarum rerū se homo nō iure intromittit [a] si eas iure dimittere compellitur cum mulcta & emenda his renunctiare eum oportebit,

Quidquid uero cum consensu ueri domini accipit, uelut si alicui dimittantur, concedantur, accomodentur, si res iste non persoluantur uel debito tempore non restituantur [b] propter hoc retentor non præstabit mulctam nisi earum reditio coram iudicio fuerit stipulata.

a. *Vide infra eo. li. ar. xlvij.*

b. *Vide supra eo. lib. ar. xxij.*

Glosa.

Si eas iure dimittere compellatur. &c. Et secūdum leges si quis hoc fecerit rapiendo, infra annum tenetur ad quadruplū, postea in simplum, vt Insti. vi. bo. rap. post princi. Si vero res est immobilis tenetur ad restitutionem & ad tantundem. C. vnde vi. L. si quis in tantā sed si fecerit furando si furtum non est manifestum tenetur ad duplum, si manifestū tunc

ad quadruplum, Insti. de actio. §. omnes, & §. in duplum, &. §. quadruplum.

Glosa.

Dixerat siquidem superius articulo precedēti quod seruitus iure naturali nō admittitur, vt Insti. de libertinis. §. manumissio. Leges tamen & constitutiones id fieri admittunt, vt Insti. de iur. nat. gen. per totū, articulus itaq; presens docet quod nullus rē alterius sed nec seruum ipsum absq; iuris ordine sibi vendicare necilli se intromittere debet, alias enim cum emenda dimittere cogitur vt superioribus declaratum est, & quia de mulcta & emēda hic meminit quare sciendum c quod emēda ad maximum extenditur ad triginta solidos, vt infra eo. li. ar. xlv. Contrariū licet istius videtur esse Insti. vi bono. rapto. §. sed nedum, &. C. vnde vi. L. si quis in tantam, vbi habetur si quis se in bona alicuius intromittat sine iudicio sine tamen armis vēdicat sibi bona alterius, qui sic facit, mulctam & emendam soluit, illiq; possessioni bonorū cedere tamdiu, quoad iure secū discernat, vt supra li. ij. ar. xxiij. &. ff. vti possidetis. L. ait prētor, &. ff. ne vis fiat ei. L. i. §. hoc interdictū, &. C. de iudicijs. L. iudices. Alia violentia fit cum armis extra iudiciū. Vnde qui se vt sic intromittit dato q̄ bona sua sint, alter tamē ea in possessione seu varenda habuerit & si expulsus contra eū ciuiliter agat violator ab actione cadit & bona sua perdit, vt Insti. vi. bono. rapto. §. sed nedum, &. C. vnde vi. L. si quis in tantū. Si vero res huiusmodi illius nō sit qui eam vsurpat, agatq; cōtra eū criminaliter huic cedit ad vitam, vt Insti. vi. bono. rapto. §. i. Si vero agat ciuiliter de iure nostro ille taxabit dānum cui violentia illata sit, vt infra ar. xlvij, &. ij. q. i. c. in primis. ver. Glorioſus autem, & hoc intellige vbi deputatus verigeldus vel emenda de iure statuta non sit, quia alias si descriptus verigeldus habetur obseruandū ius erit, vt. ff. de custo. & exhibici. L. si quis. Sciendum etiam est, vnusquisq; cui huiusmodi casus acciderit optionem habet in querulando si criminaliter vel ciuiliter agere vult, vt Insti. de iniur. §. in summa. g Postquam vero actionem intentare cepit secundū vnū modum hoc est vel criminaliter vel ciuiliter iam secundum illum modū continuare eū oportet, vt. ff. de iniur. & famo. libel. L. prētor edixit, &. L. senatusconsulto.

Quod vero cum consensu veri domini accepit. Is mulctam nullā soluit, quia nec p spolium nec per furtū nec dolose ex illi⁹ possessione accepit, & ita criminaliter contra eum agere non poterit, vt supra li. ij. ar. xxix.

Propter hoc retentor mulctam non prestabit. &c. hoc est sine dāno manet h si ad tempus prefixum non exsoluerit nisi coram iudicio stipulatus esset hoc est si super eum iste cōquestus fuerit. Iudexq; solutionem demandauit ille nihilominus omisit nec satisfecit, extunc iudici mulcta soluitur & actori emenda vt supra li. i. ar. liij. &. C. de sentē. quę pro eo quod interest. L. cum pro eo, &. C. de fructibus & liti. expen. L. litigator, &. ff. de verbo obliga. L. quociens.

c. Emenda ad maximum extenditur ad. xxx. solidos.

d. Vendicare rem cōtigit dupliciter.

e. Vide contra istam glo. infra eo. ar. xlvij. in addi.

f. Violentia duplex.

g. Actionem instituens ciuiliter non potest postea criminaliter agere.

h. Non soluens debitum cum per iudicem demandatum sibi sit soluit mulctam & emendam.

Articulus. XLIIII.

IN Babilonia a incepit, imperiū, Ciuitas illa toti imperitabat mundo quam Cirus expugnauit & in Persiam transtulit, in qua usq; ad Darium perseuerauit b quē tandem Alexander uicit & imperio Greciæ applicauit, & ibi stetit quousq; Romani sibi imperiū assumpserunt & Iulius imperare ceperat, ex eo adhuc Roma seculare & a beato Petro tenet gladium spiritualem totiusq; mūdi urbs illa tenet principatum.

Cum ad prouintiā istam nostri aduenerunt prædecessores Turingos exinde fugauerunt, mortuo enim Alexandro quem ut Asiam impe-

a. Vide ad hanc materiam extra in. c. uenerabilem. de electi.

d. Legum origo unde Ad hanc materiam uide supra li. i. in prolo. iur mu. ar. i. & ar. vij.

b. De transmutationibus regnorū uide iur. mu. ar. vij. in glo. abū de.

rio subiugauerat iuuerūt. In regione Asiatica post ipsius obitum propter subiugatorum odium morari non audebant, in trecentis galeis se receperunt, quæ omnes fluctibus maris tumescentibus exceptis quinquagita quatuor interierūt. c Quarum decem & octo littora Prussiæ pecierunt & illam obtinuerūt, duodecim item galeæ Rugianorū terram occuparunt, uiginti & quatuor autem in istam se terram ceperunt, & cum in numero essent pauci ita quod agros culture tradere cō mode non possent fugatis & interfectis dominis Thuringorum reliquam gentem ut operaretur terra uiuere permiserunt, talia imponentes eis iura, quemadmodum adhuc consistunt in conditionibus latinorum. Et ex his qui iuri derogat suo dediticiorum cōditioni subiciebat.

c. Cōcordat Iur. mu. in prolo. & item. ar. vij. & ar. x.

Glosa.

Dictum est superius quod iure naturali vnus alterum sibi vendicare non potest, & qui id facit damnum incurrit nisi in subsidium habeat ius scriptū. Hic tandē declarare vult vnde ius scriptū originem habeat. Q. d. Ius originem habet ab imperio. Imperium vero incepit in Babilone & Persia vt textus habet. &c. Leges autem ille & cōstitutiones quę in Babilone statute fuerunt perierunt omnes. d Leges vero quę tandē in Grecia sancite sunt in decem tabulis eburneis Romanis ad petitionem eorum date & tandem per decem viros duę tabulę adiunctę, ita quod leges. xij ta. ex accidenti nomen sortite sunt suum. Leges autem rediere in libros. Primus Consul Pompeius instituere voluit sed non perseuerauit obtrectatorū metu. Deinde Cesar id facere tentauit sed ante interfectus est. Paulatim tandem antique leges vetustate atq; incuria aboluerūt, quarum etiam nullus est vsus noticia tamen necessaria videtur. Noue aūt leges ceperunt a Constantino Cesare (a quo & ius Saxonibus traditū est) & reliquis successoribus erantq; permixte & inordinate. Postea vero Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani Codicem factum constitutionum a Cōstantini temporibus sub proprio cuiusq; Imperatoris titulo disposuit, quę a suo nomīe Theodosianum vocauit, vt dis. vij. c. fuerunt, &. C in prohemio. L. hęc quę. Supernenit tandem diuus Iustinianus. Iustiniani filius vt Insti. de dona. §. est & aliud, & Insti. qui mo. nō est permissa face. testa. §. cecus aūt, qui omnes illuminauit leges & in ordinem redegit, ea quę necessaria fuerūt addendo minus necessaria vero reiciendo, vt Insti. in prohemi. §. omnes, & §. cunq;, &. C. in prohe. L. i. & in auten. vt immobilia ante nupci. donaci. §. i. coll. v. & in auten de hęre. & falcidi. §. i. coll. i.

d. Legum origo unde Ad hanc materiam uide supra li. i. in prolo. iur mu. ar. i. & ar. vij.

Intellecto vnde constitutiones ortum habeant. Sciendum tandem venit quō leges adinuente sunt. e Vnde notandum est quod leges seu constitutiones adinuente sunt quadrifariam. Primo ex responsis imperatorū. Interrogati etenim imperatores super dubio aliquo responsum illud pro lege habebatur. Secundo cum causa per imperatores decisa fuit decisio illa pro lege seruabatur. Tertio quod imperatores de per se & propria eorū autoritate renendum mandarunt. Quarto quod ex gratia alicui tribuebant pro iure apud illos seruabatur, hoc modo leges in hūc diem adhuc condi possunt, vt. C. de vete. iur. enucle. L. deo autore. §. cū enim, &. C. de legi. & cōsti. princi. L. i. &. L. cum de nouo, &. L. si imperialis.

e. Leges admuēte sūt quadrifariā. Ad hanc materiam uide supra eo. li. ar. xxvi. & iur. mu. ar. i.

Ex eo adhuc Roma secularem potestatē habet. &c. vt. C. de vete. iur. enucle. L. i. §. itaq; sequentibus.

Et a beato Petro gladiū spiritualem. &c. hoc est iudiciū spirituale, vt. C. de summa trini. L. i. ff. ad muni. L. Roma. & extra de rescrip. c. sicut Roma. & exinde caput totius mundi est C. de vete. iur. enucle. L. i. ff. ad mu. L. Roma.

Cum nostri aduenerunt prędecessores, &c. dictum est vnde ius ortum habet & quō adinuentum seu illuminatum ac in formam redactum sit. f Consequenter tandem exponit aduentum Saxonum in prouintiam hanc quā nunc inhabitāt, parum enim vtile esset scire declarationem iuris nisi etiam noticia illorū haberetur quę ad ius pertinēt. Vnde sciendū quod in Chronica Romanorum scriptū legimus postq; Nabuchodonosor Rex Babiloniorum bellum intulerat erga Arphaxat, dominatiq; toti mūdo ceperat, resistebant sibi ex Cecilia, Mezopothania & Siria quos & prostigauit exceptis Cecilien sibus, ad vltimum tamē & Cecilien. potentie eius se subdiderunt cęteręq; tandem prouintię subacte. Postq; vero Holofernes Princeps militię ei⁹ erat occisus a Iudith vidua Iudęorū gentis. Exercitus eius dispersus fuit. Consurrexit tādem dominus Cecilię Petraculus dictus qui valet in tantum sicut lapidea turris, inimicis resistebat potentior q; factus Regem Babilonię debellauit ac eius coadiutores, omnesq; subiugauit prouintias. Et isti qui ab eodem Petraculo descenderūt seu originē duxerūt Petraculi dicebantur Regno Babilonię in ni-

f. Vide iur. mu. ar. vi. vij. & sequentibus.

hilum verso. Petraculi ibidem consedebant a nemine subiugati. Asciuerunt tandem sese Alexādro magno Macedonum Regi quorū auxilio Darium Persarum Regem & Asiam totam subiugauit. In Cecilia siquidem quę vicina est Asię residebant. Alexandro vero mortuo populus Asię cum illis de superiori Cecilia contra petraeulos conspirauit tripliciq; commissa pugna fœliciter dimicarunt, occupataq; ciuitate illorum Merargis dicta receptisq; bonis quantum valebant Ciuitate in cineres versa nauibus repletis vasto mari sese cōmiserunt, nauesq; propter imperitiam nauigandi a fluctibus maris obrute perierūt relictis quinquaginta quatuor. Ex qbus de cemocto Prussiam venerunt, vastamq; & inculta inuenientes terram ibidem consedetūr, Duodecem Rugiam adnauigarūt a quibus originem habent, Stormeri, Dithmeri, Holtzacij, & Aldebergi. Viginti vero quatuor in hanc prouintiam aplicuerant qui in hunc diem petrei dicuntur, in Greco enim petra, in latino vero Saxū lapis dicitur, vnde & nos ex deriuato Saxones nuncupamus.

e. Vide Vitichindū rerum Saxonicarū li.i.

Historia tamen Saxonum aliter sentit. Saxonesq; cognomen accepisse asserit ex eo qd postq; nauibus aduecti littora Thuringorum attigissent diuq; inter eos de agris certatum esset. Turingi tandem gentem illam aduenticiam superiorem esse viribus cernēs. per internunctios postularūt vtroq; inermes cōuenire de pace tractaturi quod & factum est die & loco deputato. Erat illis diebus Saxonibus magnorum cultellorum vsus quibus & Angli posthac vtebantur, his armati Saxones sub sagisq; defereū. suis procedebant Cōuenientibusq; loco condicto & videntes hostes inermes & illos qdē Principes Thuringorum tempus rati totius regionis obtinende, cultellis abstractis sup inermes irruunt, & omnes fudunt, vicinisq; tetrori fuere, & ex illo facinore secundum aliquos nomē illis inditum Saxonū. Cultelli em̄ antiquo vocabulo Saxonico Sachs nūcupanē ideoq; Saxones nuncupatos quia cultellis tantam Thuringorum fudissent multitudinem. Vide de hoc Vitichyndum rerum Saxonicorum. L. i.

Fugatis & interfectis dominis Thuringorū. &c. Notandum quod thuringi de qbus meminit non sunt illi ex Comitatu thuringię, quia & illi sunt Saxones, sed isti fuerūt Sclaui quos Saxones ex eo quod improuise & non admodum cauti in bellum procedebāt thuringos ideſt fatuos bellatores nuncupabant, occisis vero dominis thuringorū operarios in ꝓuintia sedere pmiserūt huic glosse contradicere palam videtur historia rerū Saxonicarū, Saxonesq; ipsos littora nō Sclauorum sed thuringorū quę & discreta a Sclauis gens conterminaq; francis fuit primum occupasse, per longaq; tēpora cedes inter eos cōtinuate.

h. Vide Vitichindū rerum Saxonū & iur. mu. ni. in prolo.

h Sed & post cū francis ipsis cruentum subsequutum est bellum. Primū circa tempora Caroli magni Imperatoris cū Sclauis bellum inchoatum fuit qui circum & vltra Albim fluuium in longum vsq; ad littus Occeani septemtrionale sedes extēdebant suas. Illo tempore Velarabi, Sorabi, Abotriti, Bohemani, nuncupati, lingue quidē vnius sed diuersorum morum. Finaliter tandē per Ottonem magnum imperio subiugati.

Reliquam gentem vt operaretur, &c. Dixerat siquidem vnde Saxones originē habeāt, hic declarat vnde incole & operarij regionis illius initium ceperunt. Vnde pro intellectu textus nota quod seruis triplex Iuris beneficium concessum est. Quidam dimittebantur & manumittebantur in toto liberi de quibus infra ar. lxxx. & Insti. de liberti. §. i. Quidam fuerunt serui diebus vitę suę, postq; vero moriebantur libertatem consequebantur ex eo, quia dns in tromittere se nō potuit bonis huiusmodi immo bona eorum hęreditāt in successores & hij dediticij hoc est diurni laboratores dicebantur ista tamē libertas per leges exposita est, vt. C. de ditici. liberta. tollen. L. i.

i. Seruorū triplex iuris beneficium concordat Iur. mu. ar. l.

k Tertij fuerunt liberi dum viuebant serui tamen efficiebantur postquā moriebantur, bona enim eorum domini possidebant vocabanturq; latini vt Insti. de liberti. §. libertinorū, latinus enim tempore quo viuebat liber fuerat. Mortuo vero eo dominꝰ medietatem bonorum segetum frumentorū & mobilū accipiebat, alia medietate apud pueros remanente, libertas tamē latina abrogata est per leges, vt. C. de Iati. liber. tollen. L. vnica.

k. Pro intellectu tamen supradictorum nota quod dediticij erant qui sine conditione se reddebant Romanis, & ꝙdiu uiuebant serui erant postmortē uero in libertatem cadebant, ut Insti. de liberti. §. liberti. & de successi liberto. §. finali. Quare ergo nō dicebātur serui. R. quia successorē habebāt & omino libertatē sperabāt uel uerius liberi erāt sed seruire tenebāt ut sic. C. de dedititia libertate tollen. L. unica in glo. Latini uero dicebantur illi qui dum uiuebāt erant liberi, in morte tamen deuenichāt in seruitutem nec habebāt her. dē. Romani enim subiugantes sibi aliquā prouintiā transmittebant homines illius prouintie in aliā prouintiā et dicebantur latini id est Romani & non erant simpliciter liberi, nec erant liberi, unde sicut illa transmissio tam est sublata ge aliquādo bellū cū indigenis habebant, sic non habentur hodie hmōi latini sed cū aliis rijs mōis introducta erat latinorū cōdito & difficultates exorte, tā ex legibus ꝙ senatusconsulto, quare Impator reuocauit latinā libertatē, ut. C. de lati. liber. tollen. L. unica in glo.

Contra istud quod hic dicitur dediticijs & latinis est ar. xvi. li. i. & infra ar. lxxx. vbi habetur quod si seruus manumittitur ille liberorum incolarū ius habere debet. R. quod non contrariatur. Qui em̄ absolute & sine aliqua conditione manumittitur in toto liber fit, ille vero qui sub cōditione aliqua liber efficitur non est in toto liber & ita non contrariatur vnum alteri.

D. q. posset. Quod textus articuli finalis tū & ea quę dicta sunt de dediticijs & latinis cōtrariari videntur legibus quę disponunt qd libertas dediticiorum & latinorum est abrogata tēpore Iustiniani Imperatoris, vt Insti. de liber. §. sed &, &. C. de Iati. liber. tollen. L. i. §. cum igitur. R. quod non est contra leges allegatas. l Saxones etenim exempti sunt a communi iure imperiali & quicquid imperator statuit seruare & tenere non obligantur nisi illud singulariter exprimatur in constitutione. m Quicquid enim aliqs contra priꝰ priuilegium obtinet nocere nō potest priori nisi specialiter nominetur & exprimatur illud prius, vt supra li. i. ar. iij. in fi. glo. C. de codicillis. L. i. ff. de lega. i. L. si quis. xxv. q. ij. c. i. &. c. p ostea. ver. si ergo, & extra de appella. c. oblate in fine, & extra de rescrip. c. cęterum, &. c. ex parte, &. c. ex tenore, & extra de

l. Saxones exēpti sunt a iure imperiali, correctoꝝ iure communi, non corrigitur ius Saxo. in eodem casu.

m. Vide supra li. i. ar. iij.

n. Saxones in casibus quos expressos in priuilegio non habent recursum habere debēt ad leges & canones concordat supra li. ij. ar. xxxvi glo.

o. Differentia latinorum & dediticiorum.

consti. licet Roma. li. vi. & hoc intellige de his quę in priuilegio expressum habent. n In casibus vero de quibus in priuilegio non habetur recurrendū est & tenere eos oportet. Ius cōmune spirituale & Imperiale, hoc est leges & Canones, vt extra de con. c. i. &. C. de legi. & consti. L. leges, &. C. de iur. & facti. ignoran. L. constitutiones.

Et ex his qui suo iuri derogabat. &c. o Vnde nota differentiam inter dediticios & latinos. Latini enim dicebantur qui in bonis censualibus residebant nec a bonis alienari poterant verum bona ad censum eis concedi possunt. Dediticij vero dicebantur qui bona propter demerita perdiderant & eis accipiebantur ac sine intermissione pro sustentando victu laborare cogebantur, dominisq; suis semper seruire. ¶ Instare quis posset istud abrogatū esse legibus, vt. C. de dediticij. liberta. tollen. L. i. R. tamen quod ista abrogatio Saxonibus obesse minime potest ex eo quia admittitur in eorū priuilegio patet ex supra allegatis. Vel dic quod abrogatum quidem est quod nullus sub conditiōe liber dimitti debeat. Sed q manumittitur in toto liber erit. Qui vero seruus meus est illū obligare possum ad laborem meum prout mihi placet.

Articulus XLV

a. Concordat Iur. mu. ar. l.

b. Quantum marca auri ualeat, uide Iur. mu. ar. xiij. & ar. xv.

c. Ad hanc materiam uide supra li. i. xxxiij. Iur. mu. ar. xvij.

¶ Nunc intelligite qui uerigeldus cuilibet hominū iuxta uniuscuiusq; cōditionem debeatur. Illustres spectabiles & banniti in emenda ac uerigeldo coequātur. a Illustres tamē seu Principes ac spectabiles & liberi domini per solutionem auri præ cæteris honorantur, illis etenim duodecim nummi aurei loco emende debent præsentari, quorū quilibet tres nummos tenet ponderosos, & pondus nummi aurei pro decem argenteis computatur b & sic duodecim aurei nūmi ualorem triginta solidorum obtinebunt. Bannitis seu locō scabinali idoneis triginta solidi pondero/sorum denariorū pro emenda præstantur, c horum uiginti solidi Marcam solent pōderare. Decē & octo talenta denariorum ponderosorū eorum continet uerigeldus. Quælibet mulier maritata dimidiam sui mariti partem emende & uerigeldi obtinebit.

Virgo innupta dimidiā habet emēdam secundum ortus sui generationem, desponsata uero itidem medietatem sponsi sui.

d Maritus est etiā tutor uxoris post desponsationē. ¶ Vxor cū lectum mariti ascenderit per illam copulationem eidem in generatione coequatur, mortuo uiro mulier ab eius iure liberatur. ¶ Paganis uero seu censualibus qui iudicium scultēti quærere solent e quindecim solidi pro emenda, & decem talenta loco uerigeldi numerantur. Ex hijs etiā a præfecto & scabinis si necesse fuerit preco eligitur sed non nisi qui tres māsos habeat ꝓprietatis. Alijs etiā liberis hominibus incolis qui nullam habent proprietatem sed ueluti aduene & peregrini aduenient & recedunt ut paganis uerigeldus & emēda tribuat hoc est quindecim solidi emēda. Verigeldus de cē talenta. Viginti solidi & sex nūmi cum quadrante, est emenda latinorum. (Alij textus habent agricolarum) & nouem libre seu talenta eorū est uerigeldus. Duæ laneæ Cirotece cū fustula seu tridēte quo fimus tollitur emenda est dediticiorum. f Duodecim uero uirgarū cumulus tritici, g ita ut uirga passum distet ab alia, & quælibet uirgarum duodecem clauos habere debet, clauus uero in ascendēdo unus ab alio in spacio usq; ad humeros distet ut cumulus sursum poterit subleuari. In quolibet clauo duodecim burse pendere debent, & duodecim soli/

d. Concordat supra li. i. ar. xly.

e. Vide oppositum iur mu. ar. l.

f. Alij textus habent hortulanorum seu uiloꝝ qui diurni laboratores sunt.

g. Textus uetustiores ita legunt aceruus tritici duodecim habet/s statuas, quarum quælibet per unum passū ab alia distet & quælibet statua clauos cōtineat duodecim á se inuicem distantes in altitudine unius hominis stature usq; ad humeros.

dos quælibet burſa continet, hic eſt eorum uerigeldus. Ordinatorũ ſeu clericorum filiꝰ & aliꝰ illegittime procreatis ſoluitur in emenda curꝰ ſus feni quem duo boues annales ſeu unius anni trahere poſſunt. Hiſtrionibus, ioculatoribus, & his qui in ſeruitutem ſe dederunt emenda datur umbra uiri, Pugillibꝰ eorũqꝫ filiꝰ emenda ſplendor uidelicet cõtra ſolẽ. Clipei duellaris præſtetur. Duæ uirge & una forpex emenda illorum eſt qui furando aut ſpoliãdo iuri derogarunt ſuo. Illegittimorum emende parum afferunt utilitatis ideo tamen poſite ſunt ut eis acquiſitis iudici p hoc mulcta præſtetur. Sine uerigeldo illegittimi reperiuntur attamen ſi quem illorum quis ſpoliat interficit aut uulnerat uel illegittimam uiolat pacemue in eis fregerit ſecundũ iura pacis uiolatoris iudicetur.

Gloſa.

h. *De obligatione legali & conuentionali uide.*

Quorum quilibet tres nummos. &c. h Nota quod obligatio legalis intelligitur de moneta currente tempore ſolutionis, ſed obligatio cõuẽtionalis intelligitur de moneta currente tempore obligatiõis, de hoc in ſpecu. titu. de obliga. & ſoluci. §. nũc aliqua. ver. finali. Et hoc eſt notatu dignum, propter condemnationes quę fiunt ex formis ſtatutorum vt hic habes, & vide ſupra eo. lib. ar. xl. & ſupra li. i. circa articulum. liij.

i. Mulier ſubeſſe debet uiro.

Maritus eſt etiam tutor ſue vxoris. &c. Vnde dicit lex imperialis, cum te nõ ex ſenatore patre procreatam ſed ob matrimonium cũ ſenatore cõtractum clariſſime feminę nomẽ adeptam dicas, claritas quę beneficio eius mariti ribi parata eſt, ſi ſecundi ordinis virum poſtea ſortita ſis redacta ad prioris dignitatis ſtatum depoſita eſt, vt. C. de nup. L. cum te. [i] Et mulier debet ſubeſſe viro & quaſi famula eſſe viri, nam vir eſt caput mulieris & non conuerſo, vt. xxxiij. q. v. cum caput.

Ordinatorum filiꝰ & illegittime. &c. Et hoc eſt ſtatutum vt reſtringatur luxuria & peccãdi materia, & ideo etiam tales iure hereditario non ſuccedũt ne homines inuitent ad impudicitiam & incontinentiam. Vnde & preſbiterorum filij etiam non promouentur vt reſtringatur preſbiterorũ luxuria & quia milites dei preſbiteri dicuntur eorum tamen ſiliꝰ viles ſunt perſone, de ſeruo non ordi. c. ñ. quodqꝫ non ſuccedunt patribus iure heredi / tario. Ratio eſt quia preſumitur quod patere ne incontinẽtie ſint imitatores, vide doct. de fil. preſ. in rubri. & per totum.

Gloſa.

k. *Vide ſupra in prolo. li. i. li. ij. ar. xxxvi. li. ij. ar. xxxix. & item iur. mu. ar. x. glo.*

Autor priuilegij qui ex latino in germanicũ illud traduxit [k] ſuperius li. ij. ar. xiij. ſufficiẽter docuit quam pœnam & emendã ſuſtinere cogitur qui conuictus in criminalibus fuerit quęrelis, hic tandem declarat quid ille emendare debeat cum ciuiliter acculatus ſuperat, cum dicit nunc intelligite.

Vnde nota quod verbum iſtud intelligite in principio poſitum denotat aliquid ſpeciale, & non niſi ſex articuli ſunt in toto hoc priui legio qui ab hac dictione, intelligite, percipite, vel conſiderate inchoantur, in illiſq; aliqd ſpeciale ac vtile includitur. Primo eſt articulꝰ. xx. li. i. vbi habeẽ aliqd ſpeciale qd' militaribus ex gratia & fauore vltra alios collatum ſit. Secundo eſt articulus. xxxiij. li. i. vbi declarat ius ſpeciale ſup poſthumis quodqꝫ cõpati debetur impregnate mulieri poſtmortem viri. Tertio habetur articulus tredecimꝰ ſecundi libri vbi ponitur differentia miſericordie & iuſtitie. Quarto habetur articulus. lxvi. ſecundi libri vbi agitur de pace & iure nouo Saxonibus dato cum ad fidem cõuerſi ſunt Chriſtianam. Quinto eſt infra articulus. li. vbi agitur de verigeldo animaliũ volatilium ſi damnũ in eis cõmittatur. Sexto eſt articulus preſens vbi habetur verigeldus cuiuſlibet hominis. Exquo intelligere vnuſquiuis poteſt quanta gratia & prerogatiua diui olim imperatores Saxones ipſos condonarunt in negocijs quę iniurias ſeu contumelias attinent. Iure enim Cęſareo Impatores facultatem habent vnumquemuis ſententiare, condemnare, emendam decernere ſecundum libitum eorũ ſecundumqꝫ genelogiã & excellentiã perſonarum contra quas exceſſum eſt. Vnde & principes condemnare vnum poſſunt ad quinquaginta libras auri Iudices prouincię ad ſex libras, Iudices vero inferiores ad tres libras, vt C. de modo mulcta. quę a iudici. infligun. L. illuſtres & L. eos. Prętera ſi committitur iniuria alicui, & iudex eandem non moderauerit, extunc is qui patratuit emendare tenetur ſecundum eſtimationẽ illius qui paſſus eſt iniuriam, vt Inſti. de iniur. §. pœna autem. & ff. eo. ti. L. prętor edixit Iſta vero omnia ſunt a Saxonibus remota, in eoqꝫ illis gratioſe prouiſum, ſtatutuſqꝫ modus quomodo emendare eos oporteat ſi aliquid exceſſerint tum & verigeldus vniuſcuiuſqꝫ animalis expreſſus.

Vnde pro intellectu horum prout etiam ſupra. li. ñ. ar. xxxviij. in glo. quodammodo ha

l. *Maleſtaium ſeu exceſſus contigit quadrifariam, concordat ſupra li. ij. ar. xxxvij.*

bitum eſt. [l] Nota quod maleficiũ ſeu exceſſus fit quadrupliciter. Primo fit animo deliberato vt eſt homicidiũ, prędа, furtum, oppreſſio mulierum, ſcortatoria, & exinde oritur actio criminalis & pœna illorũ eſt mors, vt ſupra lib. ñ. ar. xiij. C. ad le. Iul. de ſiccariꝰ. L. ſi qs, & L. is qui, & ff. de penis. L. capitaliũ. § famoſos, & ff. ad le. Iul. de vi. publi. L. qui cetu. & C. de rap. virgi. L. i. & C. ad le. Iul. de adul. & ſtup. L. de crimi. Secundo fit ex negligentia non animo deliberato nec cũ dolo, ſicut ſi freneticus vel puer aliquem occiderit vel ſi in auem ſagittando hominem interfecerit pœna illorum eſt occiſi verigeldus, vt ſupra lib. ñ. artĩ. xxxviij. & lxv. & Inſti. ad le. Aquil. §. item ſi putator, & ff. eo. ti. L. item ſi obſtetrix in fine. Tertio fit exceſſus in ciuilibus actionibus ſicut ſi quis alium etiam deliberatus verbis afficiat malis mendatiũ ei obiciendo, vel leniter percutiendo, vel alicuius rei ſe intromittat vel debitum iudicatũ non ſoluat [m] & hoc duplicit', vel in preſentia ei⁹ lucratum ſit & ſic actor propior eſt eum conuincere. Si vero in eius abſentia reus euadet citius ſeu. c. li. Vel teſtes nõ ꝓducat vel vadiare non poſſet aliquem, iſtorũ pœna eſt emẽda ſtatuta, vt. li. ñ. ar. lxij. & li. iij. ar. xxxviij. Quarto fiunt exceſſus ſine dolo malo vt cum quis ioco verbis afficiat aliquem mendacem eum vocãdo hic nulla emenda ſequitur ſi ille iurabit quod ioco id fecit, vt. C. de iniur. Liſi non conuicij, & ff. de iniur. L. illud relatum.

m. *Debitũ quomodo lucratur contra debitorem.*

Illuſtres liberi domini, & banniti equati ſunt in verigeldo. &c. Iſtud videtur eſſe cõtra prius dicta vbi dicebatur quod emẽdam vnuſquiuis habet ſecundum ſui generationem, vt ſupra lib. ñ. artĩ. xvi. Exquo itaqꝫ iſti tres non ſunt ſimiles generatione, quare & emenda eorum ſimilis eſſe non deberet. [n] R. quicunqꝫ eque liber eſt ſicut alter ei in generatione ſimilis ſit qa generationẽ non aliud diſtinguit niſi libertas & ſeruitus, exquo ergo banniti eque liberi ſunt ſicut liberi domini ſeu ſpectabiles, & ſpectabiles eque liberi ſicut Principes. Quare emenda eorum eſt ſimilis.

n. *Vide ſupra li. i. ar. xvij. & li. ſur. mu. ar. ij.*

Inſuper obicitur eos ſimiles generatione nõ eſſe ex ar. iij. vbi dicitur eos habere diſtinctos gradus. R. quod ibi dicitur ibi de militari dignitate, hic vero de naturali generatiõe quę in his omnibus eandem obtinet libertatẽ, vt Inſti. de iur. perſo. §. ſerui. Vnde & ſiquidem etiam ſecus dicatur li. feu. in prin. R. tamẽ qđ ibi loquitur ſecundum ius feudale hic vero ſecundum ius prouinciale. Prętera cõtradicere etiam videtur huic. L. quiſquis. C. ad le. Iul. Maieſ. R. tamen quod ibi loquitur de his qui fraudulenter agunt contra principes, hic vero de illis qui contumelia aliqua illos afficerint. Inſuper in contrariũ etiam videtur eſſe. Inſti. de iniur. §. atrox iniuria, & C. eo. ti. L. atrocem, & ff. eo. ti. L. prętor edixit. §. poſſe hodie, leges iſte allegate innuere volunt qđ maior eſt exceſſus. Si quis ſpectabilem perſonam iniuria affecerit q̃ qui inferiorem. R. tamen quod non cõtrariatur propoſito noſtro Loquit enim ibi de his qui officio preſunt & qui maiori autoritate fruuntur, hic vero loquitur de his qui equales generatione ſunt. ¶ Illuſtres tamen pre ceteris honorandi auro. &c. Exquoquidem Principes ratione officij nobiliores ſunt q̃ ceteri homines liberi & nõ ratione generationis quare illis aurum tribuitur pro emenda quod nobilius eſt argento & hoc per id intelligi datur quod de iure poſitiuo excellentiores ſunt ratiõe officij. Quod autem aurum illud non maioris valoris eſt quam triginta ſolidi nummorũ qui aliꝰ hominibus pro emenda dantur, denotatur qđ ipſi iure naturali nõ maioris excellentie ſunt q̃ ceteri homines, vt Inſti. de iur. perſo. §. i. ff. de iur. perſo. L. quod attinet. ff. de condi. indebiti. L. naturaliter, in auten. de monachis coll. i.

o. *Aureus nummus iure Cæſareo pro ſolido computatur, uide ſupra li. ij. ar. i. glo.*

Duodecim nummi aurei. &c. [o] Sciendũ qđ in toto iure Cęſareo aureus nummus computatur pro ſolido hoc eſt pro duodecim argenteis, & octuaginta huiuſmodi nummorum conſtituũt libra auri P vt Inſti. de liberti. §. libertinorũ, in glo. & Inſti. de pe. teme. liti. §. finali, & ff. de in ius vocando, L. libertus, & L. ſi ſine. Prout vero habetur. C. de ſuſceptori prepo. & Archa. L. quotiens libram conſtituunt. lxxij. ſolidi. q

p. *Libra auri quantũ ualeat, concordat ſupra li. ij. ar. i. glo.*

q. *Libra quantum cõtineat, uide ad hanc materiam ſupra li. i. ar. viij.*

Quęlibet mulier. &c. [r] honor eſt uiri mulierem nobilitat efficiturqꝫ eius ſocia cum lectũ eius aſcenderit, vt in auten. de conſul. § ſi aũt coll. iij. C. de nup. L. cũ te. ff. ad muni. & de incol. L. filij. §. i. & ff. de ſenato. L. fœmina, & C. de dignita. L. mulieres.

r. *Honor uiri mulierem nobilitat.*

Maritus eſt tutor vxoris. &c. hoc ideo ponit vt ſciatur quis agere debeat pro contumelia vxori facta, [ſ] & intelligi datur quod vir agere debet ſuper iniuria mulieris, & ei reſpondere oportet, non aũt pro contumelia viri mulieri reſpõdetur, vt Inſti. de iniur. §. patitur, & ff. de iniur. L. quod ſi viro.

ſ. *Pro iniuria mulieris uir agere debet & non econtra.*

Paganis ſeu Cenſualibus. &c. Ex hijs preco eligitur, quod autem ius preconis ſit, ſuo loco declarabitur. Cenſuales vero dicũtur vilici quibus bona cõmittuntur in adminiſtratione alienarię poſſunt cum libuerit.

Alijs vero liberis hominibus de quibus itidem in textu mentio fit & hij ſunt aduenticij in bonis, ita quod aliquando adueniunt & econtra recedunt & iſtud intellige vt textus habet.

Viginti ſolidi & ſex nummi cum quadrante &c. eſt emenda latinorum quadrans in textu deſignat quod nolunt liberi eſſe.

Duę laneę cirotece dantur dediticijs propter id quod ipſi quotidie dominis ſuis laborare coguntur.

Quęrere hic vnus poſſet. Quandoquidẽ dediticus vilior eſt in ſuo officio q̃ latinus vnde id eueniat quod magis datur ſibi pro veri

geldo q̄ latino vel pagano. Quod autem deditic̄ius vilior sit q̄ latinus patet ex supradictis. Esset etiā contra prius dicta vbi habetur quod secundum vniuscuiusq; generationem emendare oportet vt li.ij.ar.xvi.¶. non esse contrarium nō enim illic habetur, quod verigeldus solui deberet secundum vniuscuiusq; generationem sed quod emenda soluit secundum quod vnus suam obtinet generationem, per emendam enim satisfit illi cōtra quem excessum est. Verigeldus vero soluitur illi cuius erat dediticius. Exquo itaq; ad dominum pertinebat suum & vtilior fuit sibi q̄ aliquis alter seruus propter continuum eius laborem. Quare soluitur verigeldus non eo respectu quod vilis sit sed ratione damni qđ dominus accepit per decessum eius, vt Insti. ad le. Aquili. §. illud. &. ff. ad le. Aqui. L. ꝓ inde &. L. si seruum. C. lege aquilia. L. cōtra.

¶ Sacerdotū pueri & spurij. &c. Posset vnus dicere autorem supfluum in eo esse quod dicit Sacerdotum filij & illegittime procreati, vno etenim vocabulo id absoluere potuisset vt pote dicendo illegittime nati. [t] Peccatū autem est fieri per plura quod potest fieri per pauciora philosopho teste. ¶. quod non supfluū est quod textus habet, per id enim differentiam notificare vult illegittimorū, quia dato quod filij sacerdotū illegittimi sunt, laicorum vero naturales filij non adeo illegittimi nuncupantur. P Pueri enim sacerdotum nullomodo legittimari possunt. Intellige tamen de pueris sacerdotū qui extra matrimonium procreati sunt. Laicus enim superducēs virginē susceptā ex ea prole, mortuaq; si prebiteraretur, pueri illi legittimi erunt. Pueri vero qui ex laico patre & matre extra matrimonium nascuntur legittimi esse possunt p subsequens parentum matrimonium, vt Insti. de hęre. quę ab intesta. defer. §. sin aūt. Puer enim illegittimus legittimari pōt si ex muliere genitus sit quę postmodū vxor sua esse potest, vt Insti. eo. ti. &. C. de natu. liber. & matri eo. L. cum quis &. L. nuper in fi. & in auten. de trien. & semis & succes. filio. §. fi. coll. iij. Istud tamē fieri non potest in filijs sacerdotum nec legittimari possunt, culpa autē istius est quia in consecratione deo ipso Ecclesieq; Christiane desponsantur. Si ergo cū aliqua mulierum concubuerit, ipsa est sue vere spōse, hoc est Ecclesie catholice filia, vt. vij. q. i. c. nihil, & ita legittimi fore non possunt, vt in autē. de incestis & nefa. nup ci. §. i. coll. iij. &. C. de incestis, & inuti. nup ci. L. qui contra, & in auten. qui. mo. natu. effi. sui. §. vlti. coll. vij Duo annales boues. &c. Per id denotatur ꝙ quemadmodum boues illi annales ęqualiter non possunt trahere currum q̄is similes sūt alijs bobus in forma ad trahendum, pro vtilitate tamen nihil efficere possunt. Sic & spurij quibus datur emenda huiusmodi similes sunt cęteris hominibus, tamen ad honorē & vtilitatem aliorum de iure venire nō possunt vt. ff. de reg. iur. L. qđ attinet, &. L. seruitutē.

¶ Histrionibus & his qui se in seruitutē. &c. Vmbra enim hominis hominem representat sic isti habent quidem similitudinem hominis, non tamen sunt eis similes in iure sed pro mortuis reputantur, sunt enim mortui iure, vt. ff. de reg. iur. L. quod attinet &. L. seruitutem.

Pugillibus & eorum filijs datur splendor clipei. &c. hoc fit ex eo, quia illi vnacum pueris suis victum habent ex huiusmodi vili officio exponuntq; sese & pueros suos ad op illud infame.

Illegittimorum emende. &c. [x] Ponuntur tamen & numerantur ideo vt iudici qui loco dei residet mulcta soluatur quia in huiusmodi personis plus exceditur contra deum q̄ in personā ipsorum.

[x] *Ex textu articuli et ex glosis habetur qđ emendatur secundum generationem sed non uerigeldus, ut patet de dedititijs quorum emenda ulis est, uerigeldus uero excedit alios.*

Articulus. XLVI.

IN meretrice autem & in sua concubina committitur uiolentia, & si eā quis præter eius uoluntatem uiolat, in uita sua condemnetur. Pro uno uulnere nōnisi unus impetitur, licet rei operis & auxilij possint plures accusari.

Glosa.

In meretrice autem. &c. Intellige cum desinit meretricari, quod etiam innuit textus cū dicit præter eius voluntatem. Est enim aliud meretrix cuius publice venalis est turpitudo xxxiij. q. iiij. meretrices. [a] Et nulla necessitas ipsas meretrices excusat, vt. ff. de ritu. nup. L. palam. §. non est, &. xxxij. q. v. ita. Quas etiā vtilitas vite fecit indignas legum obseruatione, vt. C. ad le. Iul. de adul. L. quę adulteriū in fine. [b] Et etiā scias quod senatoris filia nō pōt agere actione iniuriarū si in veste meretricali fuerit deprehensa nā tūc perdit priuilegium, vt. ff. de ritu. nup ci. L. senatoris filia, sicut & non iniuriatur matrimonio quę ipsum ignorauit. C. de adul. L. si ea. Nec militię qui milites ignorat. ff. loca. L. si ignoras, vide in. c. in audientia de sententia excom.

[a] *Meretrices nulla excusat causa.*

[b] *Filia etiam senatoris in ueste meretricali deprehensa perdit priuilegium conditionis suę.*

Glosa.

Exquoquidem mulier soluta & meretricaria a peccato desistere potest, quare ille qui præter eius voluntatem perpetrat libitum in eis suum, collū demeret. [c] Exemplū est de sancta Afra quę antehac publica mulier fuit cōuersaq; a peccatis, cum vnus præter eius voluntatē opprimere eam voluit ipsa renuente eandem interfecit, & hoc fuit suum martirium, qa quemadmodum vnus honestam fœminā præter eius voluntatem in lapsum inducere non debet, sic & in huiusmodi mulieribus prauā libidinē patrari non licet, vt C. de raptu. virgi. vel vidua. L. i. ff. de seruo. corrup. L. i.

[c] *Beate Afre martirium.*

[d] *Pro uno uulnere nō nisi unus criminaliter accusari potest.*

Pro vno vulnere &c. [d] Sciendū etenim est ꝙ pro vulnere vno nisi vnus criminaliter accusatur, possunt tamen plures accusari consilij, auxilij, hęc vero accusatio fit simplex. Si tamen recognouerint eque culpabiles fiunt, vt ff. ad le. Iul. de vi. publi. per to. ff. ad le. corne. de sicca. L. i. & ff. ad le. Iul. de vi. priua. L. hac lege, & L. nec interest.

[a] *Iuxta articulū istū xlvij. lex si quis in tantum C. unde ui. locum non habet de iure Saxonum, quia hic pro excessu emendatur et ita ut communiter obseruatur. Textus enim indistincte loquitur, ꝙuis glo, supra eo. li. ar. xliij. uidatur distinguere possum istum, & potius tenet contrarium, ad hanc materiam uide etiam supra li. ij. ar. xxv. & infra eo. li. ar. lxxxiiij.*

[b] *Vide infra eo. li. ar. li.*

[c] *Concordat Iur. mu. ar. Cxx. Textus uetustiores ultra id quod sequitur habent Aues cantantes, aut unguibus stringentes, canes leporarij, aut sagaces, aut molossi per si bi similia soluuntur, dummodo iuretur hoc eque ualere, idem est in pastoricijs & alijs canibus & non persoluūtur tritico ut uulgo dicatur, uide infra ar. xlix.*

Articulus XLVII.

QVicunq; alteri quicq̄ iniurioſe, uiolenter, uel præter eius uoluntatē siue sit multū siue parum abstulerit ceperit, [a] reddere cōpellitur cum emenda, [b] Sed si auferens ablatam rem habere non posse iurauerit, soluere eandem debebit secundum æstimationem actoris, aut ualorem minuere sacramento. [c] Venatile cum uenatili in ualore simili, dummodo hoc iuretur persoluatur.

Glosa.

Pro intellectu textus sciendum quod articulus presens pro quadam noua constitutione & lege in antiquis exēplaribus habetur. Articuli enim precedentes qui sub distinctione positi sunt in priuilegio sub vno comprehendūtur articulo ex eo, quia emenda seu pœna de quibus antehac dictum fuit exsoluitur cum vnus contra alium deliquit, hic vero presens articulus determinat de emendis seu pœnis cum aliquis deliquit in rebus alicuius. Vnde dicit quicunq; alteri quicquam iniurioſe abstulerit, hoc idem habetur supra ar. xliij. & Insti. vi. bo. rapto. §. sed ne dum &. C. eo. ti. L. si res.

Siue multum siue parum sit. &c. in isto includit etiam articulum. xliij. Videtur tamen id esse contra equitatem quod vnus mulctam seu emendam pro paruo eque expetere deberet excessu sicut pro magno. Iura etenim nō nulla dicunt quod pœna concomitatur mulctā seu emendā, quod si actor extendere emēdam vltra modum vellet. Iudex illud moderare secundum possibilitatem tenetur, vt Insti. de acti. §. curare, & in auten. de mādā. princi. §. quod si coll. iij. &. C. de pœnis. L. si quis & in auten. vt nulli. iudi. lice. habe. §. quia vero, coll. ix. ¶. id quod dicitur siue multū siue parum alter alteri recipiat emendare oportet, emenda tamen illa non eque magna est. Vnde rextus habet quod restituere cogit cū emēda, hoc est secundū quod res illa magna sit quę ablata est, secundum hoc etiam restituitur cū emenda, nec habet in rextu qđ emēda eque similis vel eque magna esse deberet.

¶ Siue multū siue parum &c. Posset aliquis quęrere. Quantū parua res esse debeat quod pro illa querulari unus non possit. ¶. sub distinctione, [d] quod quęrela est duplex. [e] Vnde si querulatur quod sit deceptus vel delusus, querulari non potest nisi damnū extendat se ad duos solidos, vt ff. de dolo. malo. L. i. oleum in fi. [f] Sed si agatur contra furem auditur etiam pro vno denario, vt Insti. de re. diuisi. §. gallinatū, & ff. de dam. infec. L. si proprietarius in fi. Quod autem pro furto occasione minoris damni agitur, q̄ quod committit ex collusione. Ratio est quia furtum cōmunius est q̄ collusio, & illud quod cōmunius est magis animaduertit, vt ff. de pœnis. L. aut facta. §. finali. Non tamē pro huiusmodi parua re suspēditur, vt supra li. ij. ar. xiij. & in auten. vt nulli. iudi. lice. habe. §. pro furto coll. ix.

¶ Iurabit quod illud reddere nō possit &c. Intellige dato quod res magna sit quę ablata fuit, vt Insti. de iniur. §. in summa, &. ff. de iniur. L. prętor edixit. §. &. L. senatusconsul Soluere debet secundum estimationē, & hoc est contra articulum proxime sequentem vbi habetur quod solui debet secundum statutū verigeldum, illud enim quod iure taxatum est non oportet postmodū minorari vel adaugeri. ¶. sub distinctione quod quicquid huiusmodi rerum iure taxatū habetur illud nō oportet iure Saxonico minorari vel adaugere. Illarum vero rerum quarum taxa non cōtinetur actor estimabit seu taxabit. Respondens vero iuramento minuere poterit. Secundum leges vero & Canones damnū taxatur quodlibet per illū cui illatū est. Iudexq; minuit & moderat, & illam moderationē iudicis actor iuramento confirmabit, quod videlicet damnum non minoris precij fuit nisi secundum quod iudex taxauit, vt. C. de iudi. L. properandum. §. sin autem, & in auten. de iudi. & vt nullatenus cū iureiuran. §. ij. col. vi.

¶ Posset quęrere aliquis an ius Cesareū & canonicum discrepata iure nostro in eo casu. ¶. quod non discrepat, seipsam etenim glosa soluit cum subinfert, in his vero vbi rerum taxa habetur estimatione iudicis non indiget, vt supra dictum est, & ff. de custo. & exhi. reo. L. si quis &. C. de fideiuss. & mandato. L. si Barsatoram.

Aues cantantes. &c. [h] In paragrapho isto includit infra articulū. li. qui disponit de animalium & volatilium verigeldo, vnde ad pa-

[d] *Querela duplex ut de supra li. ij. ar. xxxix. glo.*

[e] *Quanti ualoris res esse debeat quod pro ea quærela instituī possit.*

[f] *Occasione furti actio instituī etā pro uno denario poterit.*

[g] *Estimado rei secundum ius Saxo. fit ut hic uide infra ar. li.*

[h] *Concordat Iur. mu. ar. Cxx.*

ragraphum istum pertinent. Canes omnes venatici quocūq; nomine vocētur. Accipitres falcones & omnes aues ad venandum aptę. Item alia animalia & volucres quę magis ad voluptatem q̄ vtilitatē seruantur, vt fasones, psitaci, & cętere aues cantātes. Mardures, asperioli, & alia quę ad iucunditatē dunta[illegible]at; asseruantur suo simili persolui debent.

Articulus XLVIII.

QVi pecus alterius uolū tariæ aut sine uoluntate occiderit quod manducari potest, constituto uerigeldo persoluat. Qui uero id mutilet cum suo dimidio liberatur uerigeldo sine emenda si iurauerit non spontanee fecisse, & ipse illud retinet cuius erat. Qui autē uoluntarie sponte & absq; necessitate occiderit aut in pedē mutilet animal ad manducandū minime aptū, plenū persoluere tenet uergeldū cum emēda. Si uero in oculo mutiletur, mutilans eius præstet medietatem. Occidatur autem aut mutiletur animal non ex hominis consensu, sed tamen ex eius culpa, & si hoc iuratur sine emenda ut supra dictū est. persoluetur. [a] Mutiletur aūt aut occidetur canis cū hominē aut suum pecus in campis uel in uilla morde re uoluerit, nulla emenda sequatur si alio eum modo compescere non potuisse ut iuris est faciens iuramēto comprobabit.

a. *Concordat supra li. ij. ar. lxij. lux. mu. ar. Cxxiij. glo.*

Glosa.

Qui pecus alterius, &c. Ignoscendum autem est ei qui non sponte facit. ff. de bo. li. L. qui cū maior. §. si libertus, & ff. de bo. pos. con. ta. L. si in adoptionem, & C. de administra. tuto. L. cum quędam.

Glosa.

Sciendum quod ad articulum prędictum pertinet infra articulus. li. qui tractat de verigeldo diuersorum animalium.

Cum uoluntate aut sine uoluntate. &c. Qui enim pecus occidit aut mutilat, siue id faciat uoluntarie siue non, nihilominus domino illius animalis nocet & damnum eidem infert & ita emendare eum oportet, vt Insti. ad le. Aquili. §. i. C. eo. ti. L. de pecoribus.

[b] Sciendum etiā furto auferens pecus, vitam demeretur, hoc tamen non sequitur si illud interficit vel mutilat, & hoc ex eo fit, quia furtum illud non patratur in pecus quod furat, sed in hominem cuius animal illud fuit, qui ergo contra hominem excedit, ille etiā secūdum humanitatē seu in corpore pati debet, hoc est in vita sua, vt supra li. ij. ar. xiij. & ff. de pęnis. L. capitaliū. Ille vero qui interficit vel mutilat pecus deliquit in animali. Sed q̄ homo prędest omnibus animalibus, deus eni omnipotens omnia subiecit sub potestatem eius, oues & boues. &c. quare non demeret vitam suam si illud occidit, vt supra li. ij. ar. lxi. & i. dis. c. Ius naturale, & Insti. de re. diui. §. fere, & ff. de aegren. re. domi. L. qđ enim.

b. *Furto auferens pecus uitam demeretur. Occidēs illud uerigeldo absoluitur, ratiōe uide hic.*

Articulus XLIX.

CAnis qui campum uisitauerit aligęt ne ab eo damnum alicui inferatur quod si intulerit, ab eo quē insęqtur, uel si hic solūedo non est a domino resarciatur.

Glosa.

Canis qui campum. &c. [a] Vnde etiam secūdum leges non debet canis haberi vbi vulgo iter est, & si aduersus ea factum fuerit, & nocitū libero homini esse dicatur, extūc q̄d bonum & ęquum iudici videtur tanti dominus condemnetur. Cęterarum autem rerum quanti damnū dati sit dupli, vt Insti. si quadru. pau. fecit. dica. §. cęterum, & supra lib. ij. ar. xl. & lxij.

a. *Canis haberi non debet ubi uulgo iter est.*

Glosa.

Articulus iste declaratus quodam modo est supra li. ij. ar. xl. & lxij. hic tamen expressius hoc idem habetur. [b] Vnde circa id nota q̄d quorundam opinio fuit qui dicebant quod qui canem occiderit eundem tritico oplere teneretur ita quod per caudam supra eleuatus canis per totum trifco obstrueretur. Secundum autem rei veritatem canem occidens etiam manet sine dāno, si aliter cōtra eū sese defendere non potuit, vt supra articulo prędecedenti. Si vero non indefensa eum occiderit, iuxta statutum verigeldum persoluetur, vel

b. *Opinio quorundā de cane occiso.*

secundum valorem & estimationem si verigeldus statutus non sit, vt supra li. ij. ar. xl, & lxij. &. li. iij. ar. xlviij. & infra ar. li.

Articulus. L.

VBi theutonicus propter iniuriam uitam, sanitatem, aut manum amittit, siue illud redimat siue non, desuper mulctam aut emendam non præstabit.

Glosa.

Vbi Theutonicus propter iniuriam vitā &c. Et est ratio, quia ad mortem condemnatus efficitur seruus pęne, & per seruum pęne non acquiritur fisco, vt ff. de his que pro non scriptis. L. si in metallum, secundum Bald. satis em est semel luisse supplicium vt in. L. omnes C. de pe. Nec debet qs duplici pena cōterri, vt de iudi. c. at si clerici. §. de adulteriis, cum concor. ibi in glo. penul. An autem occisum pro delicto deus puniat, vide xxiij. q. v. quid ergo. Vnde etiam condemnatus qui iam deputatam pęnam sustinuit, quia mortuus est, vel quia in terrorem aliorum stetit suspensus [a] potest licite sepeliri. C. de religi. & sumpti. fune. L. obnoxios.

a. *Suspensus licite sepeliri potest.*

Glosa.

[b] Nota qui sanguinem suum fuderit pro alia iniuria hoc est eius mulcta & pęna, sicut enim ille qui emendam dat pecuniariam liberatur eadem, ita etiam qui sanguinem suum fuderit pro excessu, etiam absoluitur, vt in auten. de manda. princi. §. oportet, coll. ij. & hoc intellige de excessu, vbi vtrumq; vita & bona non amittuntur.

b. *Qui pro excessu in corpore punitur mulctam non soluit.*

Articulus LI.

INtelligite de animaliū uolatiliūq; uerigeldo. Pullus cum dimidio [a] nummo. Aneta totidē, Auca autem cum nummo persoluetur. [b] Auca uero oua ponēs, & Gallina tribus nummis persoluentur, Et Anas uenatilis docta ad alias aliciendum tantundem, hoc idem etiam fit cum porcello, cathulo & hædo dum sugunt. Agnus & Capreolus cum quatuor, Vitulus cum sex, Ouis cum octo, Pullus equinus in duodecim hoc est in solido dum sugunt. [c] Canis custodiens curiā seu canis fundi, sicut & is qui oule sequitur tribus solidis. Annalis porcus & pecus domesticum quatuor solidis, Sus succulos portans & nutriens quinq; solidis. Verrem simili modo computando pleni ætatis, Bos aratrum trahens, asinus, mulus, & æqua, cum octo solidis. [d] Itē equi ad laborem ualētes duodecim solidis soluuntur. Cæteri equi qui iuuenes sunt secundum suam ætatē computabuntur. Equus cum quo quis dominum suum sequendo eidem inseruit, talēto id est uiginti solidis coequatur. [e] Dextrarius autem Cursoribus & ambulatoribus, Eqs militum, uerigeldus certus non est deputatus, nec porcis crassatis, ideo ipsi & omnes res mobiles secundū æstimationem si solutionem faciēs eam suo iuramento non minuerit persoluātur.

a. *Alij textus habent cum denario.*

b. *Textus uetustiores ita legunt, auca nutriens & gallina tempore nutritionis.*

c. *Textus antiqui habent, canis fundum custodiēs uno solido. Pastoricius uero tribus exoluitur solidis.*

d. *Alij textus ita legunt, iumentum & alij equi campestres. ad laborem apti &c.*

e. *Estimatio rerum uerigeldum non habentium uide supra ar. xlvij.*

Glosa.

Et omnes res mobiles. &c. Debet em fieri estimatio vt cōmuniter non ex affectione singulorum. ff. ad le. Aquili. L. si seruum & quod ibi nota & ff. ad le. falci. L. prędia.

Glosa.

Articulus prędens in vltimo loco huius libri habebatur, nunc vero hoc loco ponitur propter continuationem ex eo quod concordat cum materia de qua in prędecedentibus habet. Intelligiq; debet vt in se sonat, & secundū expositionem, ar. xlv. & xlviij. istius libri.

Si quis curiosus esse volēs quęrere velit, quut verigeldus vt textus habet animalium descriptorum positus sit, & non maior, eadem ratione interrogari ab eo quis posset. Quare a iure inducie dantur ad quindenam post sex septimanas, ad proximum iudicium bannitū,

vt supra li.i.ar.lxvij.& quur verigeldus a iure decretus in duodecim septimas is soluitur & alię multę quę hic in iure habentur obseruantie.f & itaq; quod in his & similibus quę in voluntate & potestate principis seu primi legislatoris posita sunt vel fuerunt sic vel aliter constituj, ratio inuestiganda non est, vt extra de rescrip.c.si quando,in glo.& signanter in primarijs constitutionibus,quicquid eĩ ꝓ tempore illo illis placuerat pro lege habebatur,vt Insti.de iur.natu.§.sed quod princi.nec omnium danda ratio.

f. Non omnium quæ in iure descripta habentur ratio inuestiganda est.

g. Vide iur. mu. ar. Cxxij.

g Pullus cum dimidio nummo &c. nec mirari debes. g Ex eo enim id statutum est nam expensę ille quas adhuc expositurus esset si vlterius pullum fouere vellet animaduerti debĕt in taxando eo & vna cum isto computabuntur. Q.d.pullus soluitur medio nũmo, quia vix medium nummum excedebat antequam fouebatur, & cum hoc retinet pullum is cuius prius erat.

Articulus LII

a. Cõcordat Iur. mu. ar. viij.

REgem eligere iure Theutonici debĕt, a & cum ab Episcopis ad hoc dẽputatis benedicetur & ad sedem in Aquisgrani receptus fuerit regalem habet dignitatẽ. Cũ autem ab apostolico fuerit consecratus Imperij habet potestatem & imperiam dignitatem & nomen. Rex ipse eligitur iudex super proprium feudum & uniuscuiusq; uitam. b Imperator uero quia in omnibus locis iniurias iudicare non potest,ideo illustribus ideſt principibus confert Comitatus seu comitias uexillaq; feudalia et Comitibus præfecturas ideſt sculteias.

b. Vide supra li.i.ar. lviij.li iij.ar.xxvi.Iur. mu.ar.viij.

c. Textus uetustiores ultra id habent, quæ ipsi etiam ulterius cõferre possunt.

c Feudum seu iurisditio feudalis per quam aliqs in uita aut manu condẽnetur in quartam personam non confertur,excepta præfectura ideſt sculteia in comitatu. d Iudex enim absq; præfecto ideſt sculteto legitimum iudicium habere minime potest, quia si de iudice conquæratur coram sculteto respondere tenetur,

d. Cõcordat supra li. i. ar.lix. iur.mu.ar.x. ar.xyi.& xviij.

e. Concordat Iur.mu. ar.x yi.

e Scultetus enim est iudex culpæ iudicis,& Pallatinus seu palansgrauius imperatoris iudex est. f Burgrabius uero ideſt perpetuus castellanus iudex est marchionis.

f. Concordat iur.mu. ar.viij.& ar.ix.

Glosa.

Articulus xlvi. & sic omnes sequentes vltra continuando & procedendo ab ar. xlvi. vsq; huc in quibusdam codicibus habentur pro vno.

Theutonici regem eligere &c. g Qui hoc meruerunt suis virtutibus. Et dicuntur Theutonici germani, vt in c. vener abilem de electi. Nam vere sunt germen nobilitatis, vt notat Io.xxxiij.dist. quorundã habent ergo Theutonici regnum Romanę Ecclesię de consec. dist. v.in die.

Iure &c. Sic etiam dicit All. c. venerabilem & exponit ibi Hostiẽ.de iure.i. naturali ratione. All.Insti.de iure natu.§.quod vero, &.i. dist. consuetudo.de electione autem imperatoris, vide plene in dic.c.venerabilem.de eius vero iuramento & triplici coronatione habetur in clemen. Romani de iureiurando.

g. Causa autem istius ut in Chronicis legitur,quod cum Ecclesia Romana ab Astulpho rege Lõbardorum opprimeretur pecijt auxilium a Cõstantino & Leone filio eius Imperatoribus Constantinopolitanis,& cum nollent patrocinari Ecclesię Romanæ, Stephanus Papa secundus natiõe Romanus transtulit Imperium ad Carolũ magnum qui fuit filius Pipini, quẽ Zacharias prædecessor eius substituerat Lodouico Regi Francorum quem depo suerat, de quo habetur xv. q.vi. alius, et trãslatio illa facta est Anno domini septingentesimo septuagesimo sexto,qui Carolus coronatus est a Leone Papa tertio elapsis post hoc xv. annis & abeo tẽpore translatum est Imperiũ a græcis ad germanos,de hoc uide in c. uenerabilẽ de electi.in glo. sup ucr. transtulit.

g. Concordat Iur.mu. ar. viij. glo.

Glosa.

Dictum est superius quomodo emenda coram iudice pro quolibet excessu obtinetur, hic declaratur de iudice ipso & vnde ortum habeat incipiendo a iudice supremo qui est Imperator. Vnde notanter in textu dicit,qd' Theutonici regem eligere debent & non dicit Imperatorem. g Rex enim fit ex electione Imperatoriam vero Maiestatem actibus bellicosis consequitur. h Ius vero eligendi Regem seu Imperatorem Carolus Imperator magnus Theutonicis dedit. Antehac eĩ potestas regem eligendi erat Senatoribus Romanis. Postmodum data erat facultas militibus in bello propter periculum ne exercitus sine ductore maneat, vt mortuo vel occiso Imperatore belli,alter eligeret. Carolus vero magnus postea attẽta dexteritate & militia theutonicorum pro illo tempore quam indefesse & fideliter circa imperium declarabant, electionem regis illis decreuit.

Et cũ ab Episcopis benedicetur &c. Cõsecratio etenim tribuit sibi nomen Regiũ, electio vero subicit sibi imperium, dato quod Papa non confirmet, vt xciij. dist.c.legimus.

Cum autem ab apostolico fuerit consecratus &c. Idq; apostolicus facere tenetur ad hoc vt ostendat Regis electionem. i Vnde circa id sciendum quod Rex nomen regium regnũq; consequitur electione. Imperium vero bello & pugna. Nomen vero imperatoriũ ex consecratione Pape nanciscitur, Rex eligitur iu-

h. Glosa ista non in toto uerificatur, non enim Carolus Theutonicis autoritatẽ dedit eligendi Regẽ sed apostolicus seu Ecclesia, ut supra annotatum est.

i. Rex nomen regium consequitur electione, Imperiũ actibus strenuis, nomẽ imperatorium ex consecratiõe.

dex super feudum & proprietatem. &c. Exeoq; supremus & communis est iudex omniũ vt. C. de legi. & consti. L.i. &. L. cum de nouo &. L. si imperialis. C. de vete. iur. cnucle. L. tanta. §. erat enim mirabile, &. §. sequenti.

Impator vero qa in omnibus locis, &c, Exindeq; habet qd' iudices omes sub nomine Regis vel Impatoris iudicãt, vt in auten, vt iudi. sine quoquo supra. §. itaq; coll. ij. & in auten. Ius iurandum quod prestatur ab his. §. i. coll. ij. Sciendũq; vlterius venit quod ab Imperatore omis autoritas deriuatur in iudicijs,

k. Iudex quilibet dominus nuncupari debet.

k & iudex quilibet sit quisquis sit non aliter appellari debet nisi dominus.

Feudum seu iurisdicio feudalis. &c. Dubitare aliquis posset quomodo id fieri debeat qd videlicet feudum in quartam personam conferri non potest vbi iudicare deberet sup vitã aut sanitatem, excepta sculteeia vt textus habet esseteq; cõtra omne ius Saxonicum, vt sic enim nullus iudiciũ exercere posset nisi scultetus sit, nec ipe Gograuius eligi poterit. Nã si Regẽ collocare vis in primo loco Margrabius secundum obtinebit gradum, & comes tertium & ille qui post eum sequitur sculteti obtineret officium esseteq; quartum feudũ & ita nullus inferior iudex in terra Saxonię foret. Immo qui super vitam & sanitatẽ iudicare deberet ex necessitate vel Princeps vel comes vel scultetus vt sit requireretur, hoc tamen esset contra articulum. Iv. &. Ivij. & articulum vltimum li.i. vbi habetur quod electus Gograuius super vitam & sanitatẽ iudicare potest. Intellige ergo textum quod Rex infeudare potest illudq; quod Rex ex parte Imperij infeudat quo ad iudicia exercẽda, iudicium illud vel est ducatus, vel comitatus, vel sculteeia. Alij vero dñi infeudare possũt in quatuor vel plures mans vt Marchio. &c. Vel die quod istud quod loquitur de infeudatiõe intelligi debet in comitatu, huiusmodi dicq; feudũ princeps obtinet ab imperio. Comes vero a principe. Ibi vero comes nullum alium infeudare vel iudicium in feudum cõferre nisi prefecturam seu sculteriam, vnde veram rectam & intelligibilem textus sententiam efficit verbũ istud comitatus. Intelligendo scilicet sic, in vno comitatu feudum iudicij extra quartam manum conferri non potest dempta sculteria, non intelligere vult qd' alibi extra comitatum feudum vltra quartã manum conferri non posset. Sed quia dunta-xat hoc in comitatu euenit vbi sententia confertur alias enim extra comitatum feudũ vlterius conferri poterit. l Consuetudinẽq; protestimonio habemus quę est optima legũ interpres, vt Insti. de iur. natu. gen. &. Ciui. §. ex non scripto. ff. de legi. &. consti. L. de quibus. Insti. de offi. iudi. §. i. &. xi. dist. in his rebus.

l. Consuetudo optima legum interpres.

¶ Quia si de iudice conqueratur hoc est si cõtra comitẽ agatur. &c. ¶ Et Palansgrauius est iudex Imperatoris. &c. intellige quod sup illum iudicabit qui antehac fuit Imperator inquantum enim Imperator est nullum iudicem super se habere potest, vt infra ar. liij. in glo. Est enim super omnes iudices, & supra omne ius sub lege tamẽ viuit, vt. C. de legi. & constitu. Princi. L. digna. & Insti. qui. modo testa. infirman. §. si. ff. de lega. L. ij. &. iij. ff. de inoffi. testa. L. Papinianus.

Burgrabius est iudex Marchionis. &c. huic cõtradicere videtur infra articulus. Iv. vbi dicitur quod super illustrium vitam nemo iudicat nisi Imperator. g. itaq; quod Burgrabius est iudex Marchionis in Ciuilibus causis & de isto loquitur hic, non tamen in criminalibus, quia vt sic duntaxat Rex ipse super cũ iudicat. Vel etiam soluendo textum articuli. ℟. quod Burgrabius potest in criminalibus querelam exaudire, & conscriptam ad Imperatorẽ transmittere Rexq; tandem sententiabit & ita vnum non contrariatur alteri, vt. C vbi sena. vel clarif. L. quotiens & in auten. vt cleri. apud propri. Epis. §. si tamen, coll. vi. & C. de offi. ptocon. L. legati. &. C. ad le. Cornel. de falsi. L. vbi. &. iij. q. vi. c. ꝙis.

a. Concordat Iur.mu. ar.ij.& ar.vij.

Articulus LIII.

VAlibet puintia Theutonice terræ suũ habet Palansgrauionatũ, Saxonia, Bauaria, Francho nia, & Sueuia, quæ antequam a Romanis superabantur regna fuerunt a a quibus ipsis in ducatus nomina fuerunt permutata. b Attamen Illustres in uasallos & uexillorum feuda reseruarunt quæ ipsis per imperiũ iam sublata sunt. c Iudex in suo iudicio mulctam habet & non emẽdam eo quod iudex agere non potest & iudicare, nemini uero emendatur nisi actori. Ideoq; illustribus emendam non competere iniuste ab aliquibus uulgatum est. d Non licet alicui iudiciũ diuidere aut integrum conferre iam collatum, ita q; ille cui collatum est habeat successionem quod oporteat incolas sustinere nisi sit Comitatus pertinens in feudum uexillorum, eundem nõ licet uacantem habere. Similiter nõ licet Regi uel Imperatori uexillum

b. Textus uetustiores ita legunt. Principes tamẽ deuictos seu subactos loco uasallorũ, & feudale uexillũ sub nomine ducali ibidem fore permiserũt, Imperiũ uero postmodum eis & feudũ illud prẽapatus aut ducatus & feudale uexillum abstulit.

c. Alter enim esse debet iudex et alter actor, & nullus potest in propria causa esse iudex, ut. C. ne quis in sua causa ius sibi dicat. L. una. &. iiij. q. iij. c. i. & ij.

d. Alij textus ita legunt iudiciũ diuidere nõ licet nec integrum cõferre uel partẽ eius ita qd' ille cui collatũ est successionẽ habeat qd' oporteat incolas sustinere nisi sit specialis comitia quæ uexillo pertinent feudali hanc enim uacantẽ habere non licet.

feudale diutius retinere, quin illud conferrat infra diem & annum.

Glosa.

Quelibet prouintia. &c. Antehac declaratū habetur quod Rex superior est iudex omnium in secularibus actionibus. Imperium em̄ e celis a deo collatum est vt iustitia mediante omnia gubernentur. C. de vete. iur. enuclean. §. mirabile. Dictū est preterea de iudicibus, & quo pacto Principes, Comites ab imperio fiunt qui & Aulici imperij dicūtur, vt li. feu. c. i. & item de illis qui a comitibus infeudantur qui & sculteti nūcupant. In articulo presenti declarat de iudicibus qui non tantū ex gratia fiunt vt illi de quibus supra, sed etiam partim de iure iudicium eis competit vt sunt Palansgrauij qui hoc modo creati sunt. Romani etenim prouintias subiugantes Reges subactos dominare in prouincijs permittebāt transmutatis eorum nominibus in testimonium quod subacti sunt, sicut & in veteri testamento. Ieconias, Zedechias nominabatur. Item & Romani Reges subactos qui & nomē Regis preferebant, Duces & Palansgrauios nominabant, [c] Dux enim dicitur qui bellū sequitur vel cui ducatus ab aliquo Principe in feudū datus sit, vt in li. feu. quis dica. Marchi. Comes. §. qui a principe. [f] Nomēq; istud Palansgrauij est compositū ex Italico & Germanico. Phalent enim in Italico designat sub iugatum dominū vel subiugatum Regnum. Groff. vero in germanico iuxta antiquū Saxonum vocabulum iudicem designat, exinde deriuātur Gograuij qui ad tempus eligūtur iudices ruſticorū fiunt. Item Margrauij idest vnius fori iudices. Burgrauij idest Ciuitatis vel castelli iudices. [g] Itidem etiam in ꝓposito Phalsgrauij hoc est iudices subiugati Regni & huiusmodi iudicē quelibet prouintia terre Saxonie habet vnum. Principesq; Saxonie est inter illos vn⁹, vt infra articulo. lxij. Secundus est Pallatinus Rheni hoc est Dux Bauarie. Tertius est Marchio Brādenburgen. [h] Phalansgrauionatū Franconie habet, Archiepiscopus Maguntinen. Phalansgrauionatum Sueuie Episcopus Trien. Phalansgrationatū Aquisgrani retinet Episcopus Colonien. & isti tandem habent Principes sub se infeudatos qui ad phalantias pertinēt, & vocātur Electores imperij seu superillustres, vt in auten. vt ab Illu. & qui super eam sunt dignitatem. §. i. coll. v.

Iudex in suo iudicio mulctam habet & non emendam. &c. sequeretur ex eo quod iudices vilioris conditionis essent q̄ ceteri homines. Quilibet enim homo emendam habet secundum sui generationem, vt supra li. ij. ar. xvi. & Insti. de iniur. §. atrocinium, &. ff. eo. ti. L. Prętor edixit. §. atrocē, &. C. eo. ti. L. iiij. Tum etiam si emendam nō habent ergo nec dignitatem, quod tamen est falsum & contra prius dicta vbi habetur quod iudices adminus liberi esse debent, esset etiam cōtra ius feu. ca. lxi. vbi habetur qđ nec mulieres nec clerici, nec illegittimi iudices esse possunt, vt in auten. de iudi. vt nullatenus cum iureiuran. §. i. coll. vi. &. ff. ad le Iul. de vi. priua. L. i. Signumq; istius hic est quod legittimos iudices esse oportet, & si quis infamis sit, iudex esse non poterit, vt. C. ex qui. cau. infa. L. i. extra de rescrip. c. Iscisciatus, de testi., c. licet ex quadam, de iureiur. c. querelā, de excessi. prela. c. inter dilectos, &. iñ. q. vij. c. infamis. Exindeq; sequitur exquoquidē legittime nati sunt & bone fame merito emendam habere debent. Rx. ad obiecta sub distinctiõe. [i] Iudicē in suo iudicio presse intelligitur dupliciter. Vnomodo quādo est in ciuitate vel loco vbi iudicare sibi cōpetit, & ille locus vocatur iurisdicio sua si quis contra eum deliquit, vt sic emendare sibi oportet vt ceteris hominibus. Aliomodo iudex est in suo iudicio, quando in sua sede iudiciali residet, quod nos iudiciū bannitum nuncupamus ibi nulla emenda sibi sequitur sed tantum mulcta vt textus habet. Iudex enim non potest & actor & iudex esse, obuiaturq; per id auaris iudicibus q extorquere audēt pro excessu in iudicio eis illato mulctam & emendam. Mulctam ex parte contumelie iudicio facte, emendā pro cōtumelia iudici illata quod fieri non debet per simile sicut nec actori vtrūq; cedit & mulcta & emenda sic nec iudici.

Quērere quis posset. Iudex contumelia affectus vel verberatus tempore quo pro tribunali iudicio residet quam emendam obtinet vt sic enim minus iuris sibi cōpeteret q̄ aliis. Rx. si iudici talium qd in iudicio residenti euenerit querulari potest superiori iudici emendaq; sibi decernitur nō quidem vt iudici sed vt actori. Vel. Rx. Iudici in iudicio pro tribunali residenti si quid iniurie euenerit emenda quidem sibi non cedit sed ille punitur corpore propter fractam iudicij pacem, vt supra li. ij. ar. xiij. &. ff. ad le Iul. de vi. publi. L. q dolo, & per totum.

Et nemini emēdatur nisi actori. Ideoq; Illustribus emendam non competere iniuste diuulgatum est. &c. excludit opinionem illorum qui dicunt quod vbicunq; Rex vel Princeps sit, quod ibidē iudiciū bannitum esset. Q. d. exquoquidem iudici emenda nō datur in eorum iudicijs, & secundum quod aliqui opinantur quod coram Principibus semper iudicium bannitū sit exinde sequitur quod Principes nullam emendam haberēt. Intellige tamen quod iudicium nomen iudicij sortiri nō potest nisi cum per ortilegia sentētiatur, hoc est iudex iudicium bannitum non habet nisi cum per sententias iudicat, vt supra li. i. ar. lix quare opinio illorum falsa qui dicunt quod Principes emendam non haberent. Patet em̄ ex arti. xlv. eiusdē libri quod Principes emē-

c. Dux unde dicatur concordat Iur. mu. ar. vij. infra eo. liar. lviij.

f. Princeps dicitur ꝓuisor imperij uel principalis feudi quo infeudatus est, dux uocatur cum in imperio preest exercitui Groff. secundum antiquū uocabulum Saxonicum iudex dicitur & hi quadruplices Phalzgraph quasi iudex subiectæ prouinciæ, quia Phalenth in Italico subiectus dominus dicitur Margraph iudex fori uel iurisdictiõis unius. Burgraph iudex unius auitatis uel castelli. Gorgrauius iudex unius facti. Dingrauius iudex unius iudicij uel rei, seu. c. lxxij.

g. Vide feu. c. lxxij.

h. De electoribus imperij, uide infra ar. lvij.

i. Iudicem in suo iudicio presse intelligitur dupliciter.

dam habent.

Non licet alicui iudicium diuidere. &c. Dicere quis posset si diuidere iudicium non potest ergo nec iudicium in feudum dare, sic sci licet intelligēdo. Rex vel alter dominus si iudicium infeudare vult illud totaliter vasallo conferre tenetur & ille cui sic cōfertur vlteriꝰ alium infeudare non poterit. Intellige tamen textū articuli & exinde soluitur dubiū istud Rex creare potest Marchionem seu Margrabium qui confert sibi iudicium vnius oppidi vel fori & hoc Marchio facere non potest quod videlicet vlterius cum simili feudo infeudet alium ex eo quia Marchio aut comes cum sua iufeudatione non potest alium Marchionem aut comitem creare.

Non debet etiam ducatus aut comitatus diuidi nec Marchionatus. &c. hoc intellige ex eo quia vexillū feudi est vel quia imperij officium est, vt in Constitu. Frede. §. preterea de prohibita feu. aliena.

Nisi sit Comitatus. &c. Ponit exceptionem vbi iudicium infeudatum vlterius infeudari oportet sicut & Rex in Regno feudū vexillo rum cōferre cogitur infra annum & diem & ex feudo vexillorum Principes de necessitate Comites infeudant, & comites consequēter sculecias vt in precedenti articulo. Et hoc de veris iudicibus esse dictum intellige. Quilibet em̄ verus iudex potest iudicio suo subdelegare quemcunq; vult, vt. C. qui pro sua iurisditiõe iudices dare. L. i. & in auten. vt defun. sine sune. eo. §. illud coll. v. &. ff. de iudi. L. iudicium, & in auten. de iudi. & vt nullatenꝰ cum. Iureiuran. §. omnes coll. vi.

Articulus LIIII

[a] Eudum in iudicādo seu iudicio nō licet alicui habere nisi sit liber idoneus scabinus & nisi Regi fidem & omagium faciat secundum ius liberorum, per hanc fidem etiam iuret quando ducitur in testē Rex cum eligitur oportet ipsum iurare fidem, idest omagium prestare imperio & quod iustitiā exaltet confortetq;, iniuriam uero pro posse deprimat & etiam Imperium in iure suo protegat secundum quod scit & prævalet, quo finito iuramentum aliquod de cætero non prestabit [a] nisi forte ab apostolico de hæresi accusetur. Postmodum omniū rerum ad suum testimonium pertinentium per iam imperio prestitū sacramentum testificabitur [b] & sub sacramento suam ponat promissionem ubi pax iuratur. Viciatus corpore aut leprosus, uel sententia apostolici iuste innodatus in Regē non est eligendus. [c] Rex debet esse de legittimo thoro natus & ingenuus in iureq; suo immaculatus. Postq; in Regem electus sit quis Franconiæ debebit habere iura cuiuscunq; fuerit nationis. Quia sicut franco nisi in manuali deprahēdat facto in uita eiꝰ nō condemnatur, aut ius Frācorum amiserit ex causa, illudq; abiudicatum sibi sit. Ita nemo potest in iudicio uitam regis impetere nisi prius per sententiam fuerit imperio priuatus.

a. Cōcordat Iur. mu. ar. xiij.

b. Alij textus legunt ubi sacramento pax confirmatur ad hoc ꝓpse suum prestare debet promissum.

c. Cōcordat Iur. mu. ar. viij. glo.

Glosa.

Qui omagium imperio faciat. &c. an qui iurauit predecessori teneatur etiā iurare successori notatur per Inno. extra de iureiuran. c. veritatis & per Arnold. xij. q. ij. Longinquitate, iurans enim alicui & eius successori aut dignitati non tenetur amplius successori iurare, vt notatur in. c. non dei de symo. Et iuramentū fidelitatis si exigitur vltra formam, quantū est vltra est ipso iure nullum de offi. iudi. ordi. dilectus. [d] Et pōt iuramentum fidelitatis ꝑ procuratorem prestari, vt notatur de statu regulari. c. vno, in. §. verum, &. §. Episcopis li. vi. in glo. in Ecclesiastico vbi glosa dicit hoc verum esse cum prestatur Ecclesiastico prelato. Secus si principi temporali nisi consentiret. [e] Et hoc etiam scias quod qui succedit in dignitate temporali tenetur seruare quod ꝓmisit aut iurauit eius predecessor in. c. venerabilem de elec. Vnde dicit Valerianus li. ij. c. i. adduci non possum vt credam vrbi vtilem quem domi scelestum cerno.

d. Iuramentum fidelitatis per procuratorem prestari potest.

e. Successor tenetur seruare promissa predecessoris.

Glosa.

In articulo presenti docetur, qs iudex esse poterit, quomodo iudex efficitur, & quomodo testificari potest. Tandem ponit & tractat de iure Regis Romanorum, & quomodo in eus-

dat vel feuda confert quodq; nullus feudum in iudicando habere potest nisi bannitus. Cõtrarium tamen huic videtur supra. ar. lvij. &. lviij. li. i. vbi dicitur quod Gograuius infeudatur & iudicium sibi cõmittitur si ergo infeudatur erit iudex infeudatus. In gograuiũ vero eligi homo simplex potest & non scabinus natus, & ita contradicere videtur huic articulo. ℟. quod Gograuij nullum iudicium habent in feudum sed si conferatur sibi aliquid, hoc fit propter laborem suum prout ibidem dictum est. Sed quid dicitur de consuetudine que iam cõmuniter in terra Saxonię inoleuit & signãter in Marchia vbi infeudatus iudex nullibi inuenitur scabinus natus. Respondi posset quod multa ex consuetudine admittũtur quę de iure fieri non deberent. Consuetudo enim renouat ius, vt ff. de legi. & sena. cõsul. L. non est nouum.

Instare iterum quis posset id fieri non debere vt iudex ex cõsuetudine sit. Iudiciũ siquidẽ exercere volens ordinarie vt ad id cõstituat necesse est. Qui em nõ ex cõmissa sibi autoritate iudicat non iudicare dicit sed occidere, prout habetur in Enangelio qui gladio dimicat hoc est propria autoritate iudicat gladio peribit, hoc est iudicio dei interimetur, vt xxiij. q. i. c. i. & ea. q. iij. c. ille Si itaq; iudex habeatur ex consuetudine qui non est scabinus non esset secundum iuris ordinem iudex, & ita potius homicida q̃ iudex dicerẽt. ℟. itaq; sub distinctiũe, id quod hic dicitur quod nemini feudum in iudicãdo habere licet nisi sit liber scabinus, homines siquidẽ dũtaxat duplices sunt liberi & serui, vt Insti. de iur. perso. §. summa. Serui iudices esse non possunt, nec feudum in iudicãdo habere, vt. ff. de iudi. L. cum prętor, & extra de reseri. c. sciscitat sed dũtaxat qui liberi sunt, vnde textus sic intelligitur, qui feudum in iudicãdo habere debet ad minus ita liber esse tenetur vel tantã libertatem habere sicut idoneus scabinus. f Libertas enim scabinorum est vilior omnib⁹ nã & liberti seu ministeriales scabini esse possunt, vt infra. ar. lxxxi. §. i.

Iurando imperio omagiũ prestet. &c. & Quo pacto autem id fieri debeat infrascriptam iuramenti attende formam. Iuro ego per deum omnipotentem & filium eius vnigenitũ dominum nostrum Iesum Christum & spiritũ sanctum & per sanctam gloriosam dei genitricem & semper virginẽ Mariam, & per quatuor Euangelia quę in manibus teneo meis, & per quatuor Euangelistas, & per sanctos Archangelos Michaelem, Gabrielem, purã conscientiam ingenuũq; seruitium me seruaturum, quod ius habere & tenere volo secũdum conscientiam & probitatem in seruitio Sereniss̃imi Principis domini. S. occasiõe tradite mihi ab illo in eius bonis administrationis & omnem laborem & sudorem sine dolo suscipieñ. omnemq; artem malam & dolum in commissa mihi ab eo administratione vitare volo, Quodq; Catholice fidei sum, & nullo modo vel tempore ei aduersabor nec alium permittam quantum possibile fuerit mihi, & quod nulli penitus quicquam dedi neq; dabo occasiõe dati mihi cinguli seu officij sed nec quicquam promisi quodq; probe me in eo ostendere volo in subiectis domini mei, contentus in his quę statuta mihi sunt de fisco annonis & iura imperatoria scire volo nec illa ommittẽdo propter amorem, cõpacientiam, inuidiam, odium, cõmodũ, vtilitatem. Iuro etiam quod probos & bonos in eorum probitate paterne seruare volo, subditosq; a prauis tueri, in iudicijsq; equus iudex esse volo, excessus omnes inuestigando, equitatemq; tenendo, iustos in iustitia conseruando. Iniustis vero debitam infligendo pœnã. Id iuro ita tenere & obseruare aliterq; non facere, & si istud non seruauerim extendatur super me horribile iudicium domini nostri Iesu Christi & sim particeps lude inuadatq; me Iesi lepra, & tremor Caim, & gladi⁹ seu iudicium seculare sit super me, quod sup falsos iudices statutũ est. Vide hoc idem copiosius in auten. iusiuran. quod prestatur ab his per totum coll. ij.

Dicere quis posset, quid si vnus non ita vt premissum est iuret nihilominusq; iudex sit & ista hic expressa non seruet, an ex eo efficiatur periurus nec ne. ℟. quod sic. Iuramentum enim istud est officij, qui ergo officium suscepit, coram deo iuramentum facit, q̃uis corã hominibus aperte id non faciat, vt. xxij. q. ij. c. in dolo, &. xxij. q. v. cauete &. c. iuramẽti, Hoc pacto iurat etiam vasallus cum feudum suscipit, persimile Consules & Proconsul iurant ciuitati. Prętera hoc modo iurat professus alicuius ordinis mutatis tamen mutandis vt in iuribus allegatis habetur.

℣ Cũ Rex eligitur. &c. Tractat hic de electione Regis Romanorũ excerptaq; est lex presens per translatorem priuilegij ex constitutionibus Caroli Imperatoris cum Imperium Teutonicis tradidit, h quicquid enim hic dicitur de Imperatoribus imperioq;, nõ habet in legibus vt Accursius dicit. Insti. de iur. natu. genci. & Ciui. §. sed & quod.

Quo finito iuramentum de cętero non prestabit. Imperator etenim semel iurando amplius non iurat, sed verbum ipius sicut iuramentum esse debet, i omniaq; verba eius veraciter proferantur tanquam iuraret, vt. xxij. q. v. c. iuramenti.

Nisi forte ab apostolico de hęresi accusetur, vt sic enim iuramento se excusare eum oportet, alias apostolicus eum deponere poterit, vt extra de senten. & re. iudi. c. ad apostolice. §. de hęresi. li. vi. In huiusmodi etiam casu. Papa ipse propter hęresim deponi potest, vel iuramento se absoluet vt notat Ioan. Andr. in glo. extra de sen. & re. iudi. c. ad apostolice ver. de hęresi. li. vi. extra de hęre. c. excõmunicam⁹. §. i. &. §. si q vero, &. xl. dis. c. si Papa.

f. *Libertas scabinorũ uilior omnium, concordat Iur. mu. ar. xvi & xxxij.*

g. *Iuramentum fidelitatis uasallorum seu iudicum, hoc idem uide Iur. mu. ar. viij.*

h. *Concordat Iur. mu. ar. viij. glo.*

i. *Verbum imperatoris seu regis ita firmũ esse debet ac si iuraret.*

Viciatus corpore & leprosus. &c, ista hic in textu enumerata nedũ in electione Regis sed in quacunq; officiorum electione nocent impediũtq; electionẽ. Sed si lepra aut huiusmodi defectus post electionem alicui aduenerit non deponitur sed sibi datur administrator, vt extra de suplen. negli. prela. c. grandi. li. vi. Vel sententia apostolici innodatus. &c. k Excommunicatio etenim electionẽ impedit ex multis respectibus. Primo quia excõmunicatus est diuisus ab Ecclesia catholica. Qui vero ab Ecclesia seperatur est infidelis, vt in auten. de priui. doti. hęreti. mulieri. nõ prestan. §. i. coll. viij. &. iiij. q. i. c. ij. Secundo quia sacra scriptura est mater imperij, & ita qui excõmunicatur amplius non est filius Ecclesię, vt in auten. vt deter. sit nume. clerico. §. i. coll. i. &. C. de sacrosan. Eccle. L. iubemus. Tertio quia Rex debet esse iudex cõmunis sup omnes. Sed qui vult esse iudex debet esse membrum Ecclesię, vt in auten. iusiuran. qd̃ prę sta. ab his. §. i. coll. ij. C. de Episco. audien. L. iubemus. Quarto qa Regalis dignitas est prę cipua in mundo, & qui non est in congregatione Ecclesię etiam sibi denegantur Christiane dignitates. vt. C. de iudęis & celicolis. L. fi. & in autẽ. de priui. doti. hęreti. mulieri. §. vnã nobis coll. viij. Huic tamen contradicere videtur, infra ar. lxiij. vbi dicitur quod excõmunicatio neminem debilitat in iure nisi sub sequatur Imperij proscriptio. ℟. quod excõmunicatio nemini nocet. Intellige iure prouinciali & feudali, hic vero loquitur quod excõmunicatio nocet in electione, electio vero nec a iure prouinciali nec a iure feudali venit. Quod autem excõmunicatio electionem impediat habetur extra de electi. c. venerabilem, & hoc vt textus habet si iuste in censuras huiusmodi inciderit alias nõ, quę autem excommunicatio noceat & quę non, infra circa ar. lxiij. declarabitur.

Rex. Frãconię debet iura habere. &c. huic paragrapho contrariari leges videntur in multis locis quę disponũt quod Rex legibus subesse non debet, immo omnibus legibus imperat, vt Insti. q. mo. testa. infirmen. §. penulti. &. ff. de legi. & senatusconsul. L. princeps, &. ff. de iure fisci. L. fiscus. Tum qa in scrinio pectoris Principis vel Imperatoris omnia recondũntur iura, & ita nulli iuri subesse debet. Si ergo iura Franconie vt text⁹ disponit habere tenetur, oppositum sequęretur quod tamen fieri debet, vt. C. de testamen. & quẽadmodum testamenta ordinentur. L. omniũ, & extra de cõstitu. c. licet, li. vi. ℟. quod Rex ex sua dignitate omnes excedit leges, subesse tamen non dedignatur legibus, vt. C. de legi. & consti. L. digna vox, &. C. de lega. L. ex imperfecto, &. ff. de inoffici. testa. L. Papinia. §. si Imperator. Sciendum tamen quod paragraphus iste qui hic ponitur non istud intendit quod Rex subiectus esse debeat iuribus Francorum sed innuere vult quod quemadmodum Francum ita & Regem nemo accusare potest, nec contra eum agere in quantum Rex est nisi deponatur. Vñ paragraphus seipsum exponit & limitat cum dicit, qa sicut Franconi vita non adimitur. &c. Ita etiã Rex super vita non accusatur nisi prius Imperio p sententiam priuetur, ex quibus autem causis id fieri poterit vide infra ar. lvij. quis vero imperatorem iudicare debeat dictum est supra eo. li. ar. lij. §. vlti. Palatinus etenim Rheni iudex illius est.

Rex de legittimo thoro natus esse debet, & in iure suo immaculatus hoc idem habetur. C. qui milita. pos. vel non. L. i. &. C. de seruis ad militiam vel dignitatem aspirãtibus. L. i. Quod autem legittimo thoro natus esse debeat, habetur extra de electione. c. innotuit. Et item Iure immaculatus vt sit ita quod Cutem & Crines non redimat nec in professione Imperij anno & die iacear, occasione spolij vel prędę non paciscatur. Legittime nat⁹ qd̃ sit qd̃q; añhac falsus iudex nõ fuerit, vt supra li. i. ar. xxxviij. &. C. ex qui. cau. alie. infa. irroga. per totum, &. ff. de his qui notan. L. i. &. ij. q. i. c. in primis, & extra de testi. c. ij. versi vilissimi, &. ff. eo. ti. L. iij.

k. *Excommunicatio electionem impedit.*

Articulus. LV.

a. *Ad hanc materiam uide C. ubi sena. uel clarissi. Ciui. uel crimi. per totum.*

Vper illustrium uitam [a] & eorum sanitatẽ nemo iudex extitit nisi Imperator. Super uitã bannitorum condemnatorum nullus nisi uerus præco iudicabit.

Glosa.

In precedenti articulo dictum fuit quomodo Rex supremus iudex est in seculari iudicio, hic tandem declarat quis super vitam illustrium & Principum q regi proximi sunt iudicare debeat & dicit quod Rex duntaxat ipse solus & nullus alter. In oppositum tamen istius est supra articulus. lij. vbi habetur quod Burgrabius est iudex Marchionis qui erat Princeps est. Prętera contradicunt etiam leges, vt in auten. vt om. obedi. iudi. prouin. §. i. coll. v. vbi habetur quibus actio vel respõsio competit id facere tenentur in prouintia in qua sunt possessionati. Prętera. C. vbi senatores vel clarissimi. L. ij. cauetur quod senatores, hoc est Principes qui & Cõsules Romani sunt respondere eos oportet in prouincijs, vbi possessionati sunt vel vbi maiora bona possideant. Respondetur quod leges allegatę locum habent in eum sensum quod videlicet quęrela actoris apud iudicem, puintiş exau-

ditur eiusq; probatio tum & Marchionis vel Senatoris responsio, Prefes tandē vel iudex prouintię Regi illud insinuabit qui & solus negotiū decerner, vt. C. vbi senatores vel clarissimi. L. quociers. §. i. n̄. &. iij. & hoc quantum ad primas duas instantias. Quoad tertiā vero, vbi dicitur quod quilibet in prouintia respondere tenetur intelligit simplices homines & non principes, & hoc colligitur ex textu ibidem cum dicitur querulare & respondere debent coram iudice prouintię, hoc est coram principe, & ita lex illa non includit principes, nullus enim iudex esse potest in sua causa, vt. C. ne quis in sua cau. iudicet. L. i

b. Iudices triplices in ueniuntur concordat Iur. mu. ar. xvi. glo.

¶ Super vitā bannitorum. &c. [b] Nota quod iudices triplices sunt. Primo dicitur iudex q per sententiam querelam determinat sicut verus iudex, vt supra li. i. ar. lxij. &. C. de iudicijs. L. rem non nouam in fi. & in auten. de iudi. §. i. coll. vi. &. ff. de re. iudi. &. esse. senten. L n̄. Secundo iudices sunt qui causam exaudire possunt, iudicare tamen minime, sed vlterius transmittunt sicut sunt illi qui superillustres iudicant, & de istis hic in glossa superius tactum est, &. C. de iudicijs. L. Properandum, §. sin autem, & in auten. de defen. ciui. §. audiant, coll. iij. Tertio dicuntur iudices qui prolatam sententiam exequuntur sicut est legalis preco. & de isto habetur hic in fine paragraphi qđ sup vitā bannitorū preco iudicabit.

Articulus LVI

PRæco communis cum a iudice & scabinis fuerit electus Regi tenetur fidem facere secundum ius liberorum. Posthac iudex per manum cum ducendo super sedem cussino tectam in oppositu sui locare debet, & reliquias aut crucē in sinū eius collocabit pacemq; eidē pnūctiabit. Et extūc pignorādi arestādi detinēdiq; unumquemuis & bona illorum. [a] præco quando hoc faciendum pronunctietur habebit potestatem. Si uero iniuriam commiserit uitæ suæ & rerū ut alius pacietur detrimentum. Gladium aut arma non ferat sed si in exequenda iustitia ei idebite resistatur, clamor debet confiniū aduocari & ius prosequi secundum suum posse. Quod si non poterit iudici cōqueratur. Et ei pertinet homo decimus morti cōdemnandus & hunc potest dimittere si redimatur ab ipso. Vbi etiā uir moritur aut mulier absq; hærede [b] fructus in horreis pauimento uiciniores ad eum pertinent & uestis quottidiana defuncti, ubi proprietas datur & donationi pax nūciatur ab ea tres solidos obtinebit.

b. Textus antiqui habent annona crescens in terra uacante sibi pertinet.

¶ Facultatē etiam habet unum hominem excepto sculteto in qualibet uilla absoluere a iudicio si non cōtra ipsum sit quærela, uel si incusatus non sit.

a. Alij textus habent quando ad id fuerit ex petitus & per sententiam assignatus.

Glosa.

Superius dictum est de duplicibus iudicibus hic tandem consequenter in hoc articulo tractat & declarat iura tertij ordinis iudicis qui est preco ipse.

Vnde nota pręconis quędam specialia. [c] Primo quod eligi debet ex proprietarijs, vt supra li. i. ar. ij. Secundo quod non adeo legalis vel insignis esse cogitur, & hoc tangitur li. eo. ar. xlv. cum dicitur qui minus q̄ tres mā sos habeat ꝓprietatis. Tertio quod prefect⁹ seu sculletus cum scabinis eundem eligere tenetur, vt supra ar. eo. xlv. Quarto quod sibi super violentia querulari debet in absentia iudicis, vt supra li. i. ar. lxx. Quinto quod eius emenda & verigeldus secundum sui generationem duplex est, vt supra li. i. ar. viij. Sexto qđ testimonium eius stat vice duorum, vt li. i. ar. viij. & hoc vbi per testimonium septem virorum probare necesse fuerit. Septimo quod testificari potest loco iudicis, vt supra li. ij. ar. xxij. Octauo quod eum iudex iuramento cō firmare debet, & ille iurabit ius ꝓmouere, in iustitiam vero deprimere, & reliquias tēpore iuramenti in sinu tenebit in signū istius qđ iust⁹ esse vult pacē bonis ordinādo, & irā dei in malis vīdicādo, sicut Phinees in sambri fecit, [d] vocatq; preco q̄si nunti⁹ dei, vel seruus dei qa est minister imperij dei, & potest homines penis afficere & occidere sine peccato, vt xxiij. q. iiij. c. quęsitum, habetq; exinde meritū quod malos propter excessus corrigit & per eius factum placatur ira dei, vt ea. q. si quis. Quare iusto preco interpretationem & significatum nominis sui effectualiter in se habere debet vt merito nuntius dei vocari possit. [e] Vnde circa id sciendum quod preco tria in se habere tenetur ad hoc quod nuntius dei vocari possit. Primo quod malos & excessiuos

c. Præconis specialia vide.

d. Præco nūntius dei uocatur.

e. Præco tria in se habere tenetur.

iniustosq; corrigere seu occidere non debet ex odio, ira, sed duntaxat Zelo iustitię, vt Insti. q. ex cau. manumittere nō li. &. xxiij. q. v. officia. Secundo quod id faciat suo proximo in obsequium contra quē ille maleficus excesserat, vt ea. q. c. non est. Tertio vt id faciat propter deum, vt videlicet per illam vindictam ira dei mittigetur, quodq; ab excessiuo vindicta maior propellatur, vt. xxiij. q. iij. si quis & ea. q. vij. c. legi. &. c. occidit, &. xxiij. q. iiij. c. quęsitum, & hoc intelligendum cum p sentētiam ad id deputatus sit vt textus habet, qa alias sibi facere non licet, vt supra li. i. ar. liij.

f. Dignitas aut officiū nullum iuuare potest ut malefaciat.

¶ Si autē iniuriam cōmiserit. &c. & hoc ideo fit [f] quia officium aut aliqua dignitas iuuare minime potest aliquem quod malefaciat, vt. C. vbi senato. vel clarissi. L. quicunq;. & in auten, vt om. obedi. iudi. §. i. coll. v. &. xl. dis. c. non vos.

g. Vide supra li. ij. ar. xvi.

[g] Quod si iudicē neglexerit triginta plagis afficitur, vt supra li. n̄. ar. xvi.

Gladium aut arma non ferat & hoc ex eo fit quia Prępones pace Regia prouisi sunt, vt supra li. ij. ar. lxvi. & li. iij. ar. n̄.

Si quis vero ei resisterit. &c. hoc est eundem detineat si potest, & hoc ex eo fit quia per fugam reum se ostendit, vt supra li. n̄. ar. xxxv. &. xlv.

Quod si non poterit iudici deferatur. &c. & ita proscribitur ille.

Et ei ptinet decimus homo. &c. Exinde colligi poterit quod quicqd vt sic lucratur ius ad illud habet, & qcqd sibi ꝓ huiusmōi hominib⁹ datur iuste sibi cedit, vt. xvi. q. i. c. de cimę. Notāterq; in textu dicit homo decim⁹ morti cōdēnandus hoc est antecq̄ cōdemnet & hoc propter id vt eo maiori prętio redimi possit, qa si sibi traderetur qui iam iudicat⁹ fuisset infamis efficeret, & ita vilioris prętij esset, vt supra li. i. ar. xxxvij. &. xxxviij. &. ff. de his q notan. infa. L. i. &. C. qui ex cau. infa. irroga. L. si furti &. L. non damnatos. Secundo quod circa hunc paragraphum notari debet vbi dicitur condemnandus, hic enim est consiliū, ex prępcpto enim habetur quod mali puniendi sint, vt supra li. n̄. ar. xxiij. &. ff. de penis. L. respiciēdum, &. C. eo ti. L. si operis, &. xxiij. q. iiij. c. quęsitum. In oppositum tamen sentire videtur sacra scriptura cum dicit quod mali tollerandi sunt vt Saluator noster iudam tollerauit, &. xxiij. q. iiij. c. i. h R. qđ mali tollerandi sunt ab illis quibus iudicium commissum non est, vt ea. q. v. c. de occidendis. Illi vero quibus iudicium cōmissum est tollerare eos minime debent, vt. xxiij. q. iiij. c. quęsitum, & supra li. n̄. ar. xiij.

h. Mali tollerādi sunt quomodo intelligatur

Annona crescens in terra. &c. Intellige de annona quę in campo stat & hoc in Comitatu.

A qualibet etiam villa. &c. Quilibet em ad iudicium pertinens iudicio se pręsentare tenetur si non venerit incurrit penam, vt supra li. i. ar. n̄.

Articulus LVII

a. ARTICVLVS REPROBATVS.

IMperator a tępore consecrationis ab apostolico aut alio [a] nisi in tribus casibus potest excōunicari, [b] qui sunt hæresis, matrimonij distractio, [c] & sacrilegij. In principis electione primus erit Episcopus Treuerensis. Secundus Maguntinen. Tertius Colonien. [d] Primus inter illustres Regni Pallatin⁹ Rheni qui est dapifer. Secundus Dux Saxoniæ Marscalcus. Tertius Marchio Brandenburgen Camerarius, Bohemiæ Rex Pincerna est, qui non eligit quia nostræ non est nationis. Præter istos succedit etiam electio omnium Principum Imperij tam clericorum q̄ laicorum non quod sicuti prædicti secundū eorum placitum eligere debeant, sed quē omnes illustres eligunt eū dem præ ceteris in Regem nomina bunt.

b. Vide supra li. i. ar. iur. mu. ar. viij.

c. Alij legunt aut Ecclesias destruxerit cō secratas.

d. Concordat Iur. mu. ar. xiij.

Glosa

Imperator a tempore. &c. Potest etiam pater filium suum illis communem constituere Regem quoad nomen sed non quoad regimen secundum Bald. in vsibus feu. in prohe. in prima diuisione feu.

Nisi in tribus casibus. &c. hoc est erroneū qa non solum in his tribus casibus sed etiam ratione cuiuslibet peccati apostolicus in Imperatorem & quemlibet potest & debet censuram extendere. Nam etiam vbi animę periculum vertitur potest corrigere leges imperiales quia in hoc casu leges nō dedignantur sacros canones imitari de quo puncto notatur. c. nouit de iudi. &. c. vlti. de prescripti. & in regula secunda de reg. iur. li. vi. & non solū Papa sed inferior iudex, vt de offi. iudi. ordina. c. i. & de ma. & obedi. solite. [e] Debet autē imperator defendere Ecclesiam de electi. c. venerabilem, & exaltare dominum Papam. Ixiij. dis. tibi domino. Item tueri clericos. xvi. dis. c. vlti. & miserabiles personas. xxiij. q. v. Principes &. c. administratores.

e. Imperatoris officiū.

In Principis electione. &c. vnde de hoc dant tales versus, Maguntinen, Treuerē, Colonien, quilibet imperij est Cancellarius horum

Marchio prepositus Camere, Pincerna Bohemus, sic Palatinus dapifer, Dux Portitor ensis, de hoc nota in.c. venerabilem de elect. & in.c. ad apostolice de senten. & re iudi. lib. vi. Qui non eliget. &c. Et ex hoc dicūt quidam quod de necessitate non est vocandus nisi cū alij discordant, nec istud ius habent ab antiquo sed hodie de facto tenēt, de hoc per Hosti. de elect. c. venerabilem. Canon tamē dicit quod Exercitus imperatorē facit. xciij. dist. legimus.

Glosa.

Ex textu articuli presentis oritur questio de superioritate apostolici & Imperatoris quis eorum sit superior. f Arguitur q; pro & contra. Quidam enim dicunt Imperatorem esse superiorem certas pre se habentes rationes. Prima quia Imperator imperium a nullo habet nisi a deo, vt. xxiij. q. iiij. quesitum, & extra de appella. si duobus & ita eum subesse alteri nō oportet. Item imperatorem eligit exercitus, vt supra eo. li. ar. lij. & non Papa, & ita subesse apostolico non debet, vt. xxxvij. dist. c. legimus. Preterea Ecclesia conferre imperatori tenetur tributū eque sicut apostolico, vt. xi. q. i. c. magnū. In oppositū sunt alij qui dicunt apostolicum esse superiorem fundantes intentionem suam super dicto Saluatoris quod habet in Euāgelio de sancto Petro. Quodcunq; ligaueris super terram. &c. Idq; deriuari volunt ad omnes eius successores, vt de re. iudi. c. ad apostolice, li. vi. Preterea apostolicus habet vtrunq; imperium coeleste & terrenum, vt. xxij. dist. c. i. Preterea Imperator Omagiū prestat apostolico, vt. lxiij. dist. c. tibi. Insuper apostolicus imperium ex Grecia hic transtulit, vt extra de elect. venerabilem, & item apostolicus deponere potest. Imperatorem. xv. q. v. c. alius. Et etiam apostolicus quandoq; intromittit se in iudicium seculare sicut quando illegittimi qui sunt legittimos efficit, vt extra qui filij sunt legittimi. c. per venerabilem. Replicant aliqui pro opinione prima in proposito persistēs, suo, quod apostolicus vtrunq; iudicium minime habere potest. Iudicia enim hec deus dominꝰ distinxit duabus personis illa conferendo, Apostolico videlicet & Impatori, vt. x. dist. per totum. Quod vero Apostolicus illegittimos efficit legittimos dicunt id esse ex admissiōe & indulgētia imperatoris, vel dicunt illud contingere sede imperatoris vaccante vt extra de fo. compe. c. licet. Omnissis tamen argumentis pro & contra militantibus g soluitur questio prout & supra li. i. ar. i. habetur & hic specialiter declaratur quod in his que sunt animę & que ad dei cultū pertinent & hoc est iudicium spirituale. Apostolicus est supior Imperatore. In illis vero que ad defensam secularem pertinent que nihilominus etiam ad obsequium dei referūtur q'd iudicium seculare nuncupamus Imperator est superior tum & in omnibus que ad milicia pertineant, vt. xxiij. q. i. c. militare, &. xi. q. iij. c. Iulianus, &. c. qui resistit. Exquo itaq; apostolicus in spiritualibus est superior Imperatore quare eundem excōmunicare potest, sed nedum ipse verum & Episcopus vt hic textꝰ habet cum dicitur aut ab alio, vt. xcvi. dist. c. duo sunt quippe, &. xviij. dist. c. quoniamquidem, &. lxiij. dist. c. Valentinianus &. ix. q. iij. .c. si autem. Quare & in textu ponuntur tres cause ratione quorū Imperator excōmunicari potest. Prima si a fide apostotauerit, propē id enim nedum excōmunicari sed & deponi ab imperio potest, & nedum ipse sed & apostolicus a sede sua. Et propter id Fredericus fuit ab imperio depositus, vt extra de re. iudi. c. ij. li. vi. Quod autem & apostolicus deponi possit habetur. xl. dist. c. fi. Papa. Secunda causa est occasiō matrimonij, propter distractionem enim matrimonij Lotharius exautoritatus fuit qui ommissa propria vxore alteri adhesit, vt. ij. q. i. c. scelus. Tertia itē est causa Sacrilegiū seu deuastatio Ecclesiarum, ex iuramento etenim Ecclesias defendere debet & nō deuastare, vt in autē. quomo. opor. Epi. §. i. coll. i. C. de sacrosan. Ecclē. L. iubemus, &. xxiij. q. iij. c. Maximianus. h Specia le enim Imperatorū est quod Ecclesias edificent ac reficiant, vt in auten. de non alie. aut pmu. re Eccle. §. sancimus, coll. i. &. xcvi. dist. .c. boni, &. xxiij. q. iij. c. Maximianus. Ecclesia enim est mater sacri imperij, vt in auten. vt determi. sit nume. cleri. §. i. coll. i. &. C. de sacrosan. Eccle. L. iubemus. Imperator etiā iura re tenetur circa consecrationē Iura & dignitatem Ecclesię defendere, vt. lxiij. dist. c. tibi dño & propter id Theodosius magnus fuit excōmunicatus a sancto Ambrosio, vt. xcvi. dist. c duo sunt, & id de imperatoribus dictū est, de Regibus vero in quibus excōmunicari possunt, dic quod pro omnibus excessibus si incorrigibiles se ostenderint, vt. xv. q. vi. c. alius. i Impator nisi in tribus casibus excōmunicatur. &c. Contrariū istius est. xcvi. dist. c. duo quippe sunt, vbi habetur quod Innocentius Papa excōmunicauit Archadium ex eo, q'd' sanctū Chrisostomū ex sede propellere permiserat sua. Respōdetur, & siquidem solus id non fecerat in illud tamen consensit, consenci entes vero & facientes eadem pœna puniuntur, vt. xxiij. q. iij. c. qui aliorum, &. lxxxvi. dist. c. tanta nequitia. Sciendū tamen in generali tam Imperator q̄ Rex excōmunicari pōt pro oībus vbi iusto excōmunicatio ferri potest vt extra de maio. & obedi. c. omnes, &. c. solite, & de iudi. c. nouit. In textu tamen hic tres cause magis principue sunt expresse p q̄bus Imperator excommunicatur.

In principis electione. &c. Vnde nota quod primus Episcoporū vt pote Treuerē. est Cancellarius Romę. Secūdus est Cancellarius Mediolani, Tercius est Cancellarius Aquisgrani & id propter triplicem coronationē quodq; per id triplex imperiū sibi cedit. j Prima coronatio est Aquisgrani & illā sortitur ab Episcopo Colonien. & est vilior quia coronatur ferrea corona, efficiturq; Rex super omnem germanorū nationem, vt supra ar. Iv. Secundam accipit Mediolani ab Episcopo ibidem Argenteam nanciscitur coronam & efficitur Rex super gentem Italicam. Tertio coronatē Rome in solio Aurea corona ab Apostolico & efficitur imperator totius mundi & super omnem Christianum populū. Corona ferrea designat fortitudinē qua conterrere debet omnes aduersarios fidei Christiane. Corona argentea designat puritatem mētis que in Rege vt resplendeat necesse est. Aurea vero corona designat id quia sicut aurū precedit omnia metalla nobilitate valore bonitate & estimatione. Ita Imperator precellere debet omnes fortitudine, iustitia, vt extra de iurciurā. in clemen. Romani in glosa.

Primus inter illustres. &c. Exinde propositū habetur nostrum quod Principes licet seruicium hereditarium habent non tamen per id serui sunt, dato vt aliqui volunt quod condicio ministerialiū seruilis sit quia in huiusmodi officijs hereditati sunt cuius declarationē vide supra ar. xlij.

Bohemię Rex. &c. Ratio autem quur Rex Bohemię eligere non debeat in textu ponitur qa videlicet non est Theutonice nationis istud tamen improbari potest, quia remota causa removetur & effectus, vt. ff. de reg. iur. L. cum principalis, &. C. de legi & consti. L. non dubium. k Ex quo itaq; fit quod Rex Bohemię Ex theutonica natione nūc eligitur quare removetur & illud quod eligere non possit. R. itaq; quod electio Regi Bohemię non cedit vbi electores inuicem concordauerint, sed si discrepent ita quod tres eligant vnum, & alij tres alium ex his duobus potest consentire in vnum quem voluerit, vt habetur in glo. Ioā. Andre. extra de senten. & re iudi. c. ad apostolice ver. illi sunt li. vi.

Preter istos succedit etiam electio. &c. Et circa id introduci & limitari potest opinio Hostien quam mouet extra de elect. c. venerabilem qui dicit electionem imperatoris secundum quod hic textus habet esse ex accidēti & nō de iure. Imperatorē enim. Exercitus facit, vt xciij. dist. legimus. Quare Respōde quod Hostien. non negat electionem imperatoris fieri a prenotatis imperij electoribus esse iuridicā & legittimam, sed duntaxat illam que fit per Bohemię Regem dicit eam ex accidenti esse hoc est si fuerit disparitas electorū adinuicē. Queritur si electores negligant in electione Imperatoris an apostolicus eundem eligere possit. R. secundum Ioannem Andree. quod id facere minime potest, vt extra de elec. c. venerabilem, & extra de re. iudi. c. ad apostolice vers. illi. li. vi. & glo. sequen. & hoc ex eo, qa electoribus nullum determinatū tempus prę fixum est Imperatorem eligēdi, nisi forsan id facere ex contemptu nollent, postquam ab apostolico auisarentur, vt extra de senten. & re. iudi. c. ad apostolice li. vi. in glo. & extra de electi. c. venerabilem.

Articulus LVIII

Principes Imperij nullum dominum prater Regem habere debēt Nullum est feudū uexilli de quo possit Illustris seu Princeps fieri nisi constitutus a Rege, uel nisi illud sibi a Rege conferatur. Feudum alij prius collatum sequenti Illustriam non tribuit dignitatem. Vel sic iuxta alios Codices. Quicqd alter ut sic ab eo accipit in feudū, exinde non est in feudo primus quia alter recipit ante eum & non poterit idem Princeps Imperij dici.

Glosa.

Principes imperij. &c. priuilegium illud habent isti principes ab imperatore. Papa enim & imperator possunt concedere priuilegiū, quia tales supra ius positi sunt, nec astringuntur legibus, vt in c. proposuit de concess. preben. &. C. de legi. l. digna vox, secundū Dāma. Goffri. & Hostien. Et regulariter Papa dat in spiritualibus, & Imperator in temporalibus, immo & Episcopus dat priuilegium, vt in. c. cum venerabilis de reli. do. & de censi. cum venerabilis. xvi. q. ij. visis de senten. & re. iudi. c. cum inter. & de priuile. cum olim, dū tñ hoc faciat de sui capituli voluntate de. iure pastoralis & de excessib⁹ prelato. c. sicut vnire. Et breuiter quicunq; potest constitutionē facere, & quatenus & in quibus potest & priuilegium dare super quo vide in sum. Hostien. de cōsti. §. qs possit, &. §. qualiter. a Quinimmo consuetudo priuilegium seu priuatam legem inducit vt notatur p Hostien. in summa de consuetu. §. & de virtute. Et regulariter potest isti concedi priuilegium quem constitutio concedentis potest artare quod dic. vt plene notatur per Hostien. in sum. de consti. § qnando constitutio. b Et priuilegij interpretatio patet ad illum regulariter qui priuilegium cōcessit quia eius est interpretare cuius & concedere, ergo quouscq; is qui concesserit respondet negotium suspenditur de senten. excōmu, inter alia &. de iudi. cum venissent. Et

f. *Apostolicus uel Imperator quis eorum dignitate sit maior argumenta pro & contra. Cōcordat iur. mu. ar. vij. glo.*

g. *Solutio quæstionis mote.*

h. *Imperatorū specia le qd' Ecclesias edificent ac reflaurent.*

i. *Imperator nisi in tribus casibus excōmunicatur.*

j. *Romanorum Regis coronatio triplex.*

k. *Hec declaratio non satisfacit instantie non semp enī Boemiæ Rex ex teutonica eligitur natione.*

a. *Consuetudo priuilegium seu priuatam legem inducit.*

b. *Priuilegij interpretatio ad illum pertinet qui illud concessit.*

debet diligenter considerari priuilegij tenor de priuile. porro, &c. recepimus, & cõtra cõcedentem est latissime interpretandum de dona. cum dilecti. ad fi. &. ff. de constitu. prin. L beneficiũ, nisi prejudicet iuri alieno quia tunc reducitur ad ius cõmune si fieri potest de cõsuetu. c. cum dilectis §. penulti. & fi. Sic tamẽ vt aliquid operetur alias non esset priuilegiũ vt de priuile. in his, & de verbo. signifi. abbate. C. de thesau. L. vni. li. x. &. ff. ad munici. L. i. ad fi. &. ff. de leg. i. L. si quando cum similibus. Adde & vide melius nota. per. xxv. q. j. in glo. summe. & in. c. cum venissent de insti. & in regula priuilegium de reg. iur. lib. vi. & ibi remissiones.

Glosa.

c. *Principes duplices.*

In articulo presenti determinat q Imperij Principes sunt & q nõ, exindeq; venit notatu dignũ quod Principes duplices sunt. Quidã sunt simplices principes. Quidã vo principes imperij, vt supra dictũ est li. i. ar. iij. & in autẽ. vt ab illus. & q sup eã sũt dignitatẽ. s. i. coll v

d. *Principes imperij dinoscuntur ex tribus*

d Sciendum preterea quod Principes imperij qui & superillustres dicuntur dinoscuntur ex tribus. Primo vt hic textus habet articuli presentis. Secundo quia bona ab imperio suscipiunt cum vexillo seu sceptro, vt infra ar. lx. Tertio quod prouincias habere debẽt que ducatus sint, vnde si plures fratres fuerint bonaq; inter se diuidant cui cedit ducatus ille imperij princeps erit, vt supra arti. liij, &. C. vbi senato. vel clarissi. L. i. &. L. quocies. §. viros. ¶ Feudum alteri collatum. &c. hic declarare vult quid dux sit & quis dicatur & dicit qd' ille q in ducatu primarie infeudat⁹ est.

e. *Dux quis sit concordat eo. li. ar. liij. iure mu. ar. vij*

e Dux em nominat ille cui a principe ducat⁹ in feudum datus sit, vel dux dictus quasi prouisor prouintie sibi in feudũ date, vel dux qui bellum sequitur.

Articulus LIX

Cum electus fuerit Episcopus, Abbas, Abbatissa qui scuto fruuntur bellico tales primo tenentur a Rege feudum recipere, & postea ab Ecclesia curã spiritualẽ, postq; uero receperint feudum, ius feudale cõferre poterint & non ante. Vbi Episcopus Abbas aut Abbatissa in sex septimanarum tempore non eligatur, electioq; Regi pertinet uel imperatori Electio ut sic deuoluitur ad imperatorem, & ille conferre poterit idoneos pro sua uoluntate.

Glosa.

Vbi Episcopi, Abbates. &c. de iure autẽ cõmuni electio prelati pertinet ad capitulum Vnde dicit ius Canoni. Nullus in Ecclesia vbi duo vel tres in congregatione fuerint nisi eorum electione vel postulatione presbiter ideſt prelatus eligatur, vt in. c. i. de elect. a Et hoc debet fieri infra tres menses, alias eligendi potestate pro hac vice carebunt, vt in. c. ne p defectu de elect.

a. *Electio prelati quamato fieri debet.*

Glosa.

Articulus presens disponit de electione principum signanter spiritualium duoq; in textu tanguntur. Primum si princeps spiritualis p tempore debeat determinato eligi interimq; non eligitur electio cedit imperatori vel Pape officiumq; illud conferre potest cui vult. b Sciendum tamen circa id si electio Pape pertineat, extunc illi quibus de iure spectat electio spacium habent trium mensium. Vbi vero imperatorem attinet sex septimanarũ inducie dãtur, & si neglexerint electio post modum nulla. Sed cõferre potest vel imperator vel Papa vt extra de elect. c. ne pro defectu. Secundum quod tangitur in textu est quod principes electi feudum prius accipere debẽt & postea curam spiritualem quia dato quod electus sit, curamq; spiritualẽ habeat & cõfirmatus existat, feuda tamen conferre nõ poterit, nisi ipse prius collatum feudum habeat & iste est articuli sensus.

b. *Electores quantum spacij habent ad eligendum prælatum.*

Vnde circa id p intellectu articuli c nota quedam electionis iura tum & electionis distinctionem & differentiam. Primo eligitur vel electio fit iudicis a populo de hoc supra li. i. ar. lvi. lvij. &. lviij. Secundo eligit patronus Capellanum seu curatum Ecclesie & circa id nota sex vtilitates. d Primo Ecclesia vacante si patronus curatum non elegerit infra quatuor menses amittit Ecclesiã & feudum. Episcopusq; illud conferet cui vult, vt extra de iurepatro. c. quoniam in quibusdam. e Secundo quod patronus potest conferre Ecclesiam vni, tandem si penituerit secundo & tertio, & sic consequenter q̃diu sibi non committitur administratio cure per Episcopũ vt extra de iure patro. c. pastoralis. Tertio quod patroni inest defensa iurium Ecclesie, ita qd' bona Ecclesie & pastoris tueri tenetur, vt xvi. q. vij. c. filijs. Quarto patronus id habet honoris quod curatorem eligere potest, vt extra de iure patro. c. ij. &. iij. f Quinto qd' patronus potest etiam percipere vtilitates ecclesie & curati, & hoc si ad inopiam deuenerit. Curatus enim sustentare patronũ tenetur ex

c. *Electionis iura vide, concordat iur. mu. ar. xliij. glo. & electionis differentia.*

d. *Patroni prærogatiue in conferendo beneficio.*

e. *Patronus mutare uotum potest in conferendo beneficio.*

f. *Patronus utilitatem Ecclesiæ percipere potest.*

bonis ecclesie inquantum poterit, vt. xvi. q. vij. c. quicunq;. Sexto quod patronus collationem ecclesie donare cõmittere vel abscedere potest, vt. xvi. q. vij. c. nemini, & extra de iurepatro. c. i. &. ij. sed nullo modo vendere. Si vero villa vel Ciuitas vendit collatio etiã illa non nominata alienatur cum alijs bonis, vt extra de iurepatro. c. ex literis.

Tertio electio fit Regis, & ibi Principes non possunt se negligi quia illis non est tẽpus determinatum electionis nisi forsan eligere noluerint postq; moniti sint per Papam, vt extra de elect. c. venerabilem, & extra de senten. & re. iudi. c. ad apostolice et in glo. ver. illi. li. vi. Quarto electio fit apostolici p decessum prioris & si in decem diebus non elegerint, extunc secularis potestas. Cardinales in conclaui mitter, & si qui absentes sint vel ex conclaui discesserint autoritatem eligẽdi amittũt. Illis vero sic in cõclaui positis primis quinq; diebus nõnisi vnum ferculum tribuitur, post peractos vero quinq; dies nonnisi panis & vinum porrigitur, vt extra de elect. c. vbi periculum maius li. vi. Quinto electio fit, Episcopi vel aliorum prelatorum vt textus habet.

g. *Electionem anihilãtia causæ quadraginta quinq;.*

g Vnde nota quod electionem anihilãtia vel anulantia cause inueniũtur quadraginta qnq; Prima si eligitur antequam corpus predecessoris tumulatum sit, vt extra de elect. c. bone memorie. Secũda si electio occulta sit, vt extra eo. ti. c. quia propter. Tertia si electus antehac habeat beneficiũ curatum, vt extra eo. ti.. c. dudum. Quarta si infra tempus determinatum non elegerit vt hic in textu. Quinta si electus non sit legittime natus vt extra eo. ti. c. innotuit. Sexta si sit idiota, vt. xviij. dis. c. quoniam quidem, & extra de ętate & qualitate & ordine perficiendorum. c. vlti. Septima si electus sit praue vite, vt extra de elect. c. cũ in cũctis. Octaua si ille cui cõmittitur electio aliũ eligat q̃ sibi cõmissum est, vt extra eo. ti. c. cũ dilectis. Nona si electores prius verbis composuerint cum illo quem eligere volunt vel cum amicis, vt extra eo ti. c. per inquisitionem. Decima si eligitur ille qui sit minor triginta annis, vt extra eo. ti. c. cum in cũctis. Vndecima si electio sit post interpellationem iustam, vt extra eo. ti. c. considerauimus &. c. auditis. Duodecima si electores vel electi⁹ cẽsuris irretitus sit, vt supra eo. li. ar. liij. & extra de elect. c. venerabilem. Tredecima si electio sit ab illo cui interdictũ est officium, vt extra eo. ti. cũ inter. Quartadecima si electio sit ex coactione secularis potestatis, vt extra eo. ti. c. quisquis. Quintadecima si electio sit a minori parte capituli vt extra eo. ti. c. scriptum est. Sedecima si non sit ex pociori bus capituli vt extra eo. ti. c. licet &. c. cõgregato &. c. scriptum est. Decimaseptima si electus prius consensum prębuerit antequam eligatur, vt extra eo. ti. c. cum post petitam. Decimaoctaua si per laicos sit electio signanter in collegiatis & Cathedralibus, vt extra eo. ti. c. Massana. Decimanona si electio sit ad clamorẽ populi Ad clamorem etenim eius nullus eligendus est, vt extra eo. ti. c. Otius. Vigesima si electus intromittit se bonis Ecclesiasticis antequã cõfirmetur, vt extra eo. ti. c. qualiter, &. c. nosti. &. c. auaricię. li. vi. Vigesima prima si posteq; electio publicatur tandem effectus electionis protrahitur & non subsequitur, vt extra eo. ti. c. cum post petitã, &. c. in geneli. Vigesima secunda si Simoniaca sit data quod electus nesciat, vt extra eo. ti. c. si alicuius. Vigesima tertia si Episcopus vel Archiepiscopus electũ non examinauerit, vt extra eo. ti. c. nihil. Vigesima quarta si electus non sit Diaconus, vt extra eo. ti. c. dudũ. Vigesima quinta si violẽter electus ad id veniat vt extra eo. ti. c. quisquis, &. xvi. q. vij. c. per laicos. Vigesima sexta si persona eligitur que est petenda hoc est q̃ sit exalia dioceli, vt extra eo. ti. c. innotuit, & extra de postula. prela. c. gratum, &. c. vlti. Vigesima septima si secundũ nouum modũ electionem faciant prout eis placet, vt extra de postu. c. gratũ. Vigesima octaua si electio ad septem personas admittitur & tres e medio sui quartum eligant, & alij tres alium extraneũ, iste obtinebit qui e gremio electus fuerit, & hoc si ad id cõsenserit, vt extra de elect. c. cũ in iure. Vigesima nona si electio alibi sit quã antehac fieri consueuit, vt extra eo. ti. c. cõsideravimus. Trigesima si electio sit cũ conditione, vt extra eo. ti. c. cum dilectus, & extra de senten. & re. iudi. c. cum olim. Trigesima prima si electio sit cum disiunctione huic vel illum, vt extra de elect. c. in electionibus li. vi. Trigesima secunda si sit in non determinatam personam vt pote si ille q primus venit eligatur vt extra eo. ti. c. in electiõibus li. vi. Trigesima tertia si electoribus prohibeat electio sine eorum superiore illi enim eligere vt sic non possunt, vt extra eo. ti. his quibus. Trigesima quarta si aliqui allegent eos debere electioni interesse ex capitulo qui tamẽ nõ sunt & proponant causas quur electioni interesse debeant, vt extra eo. ti. c. constitutus & extra de causa proprietatis & possessionis. c. cũ ecclesia alias electio non valet. Trigesima quinta si in electione quid cõmittatur quod per consilium prohibitum sit, vt extra eo. ti. c. qa propter. Trigesima sexta si electorũ vnus qui ad electionem pertinet despectu haberet & nõ vocaretur ad electionem electio nõ valet, vt extra eo. ti. c. bone memorie &. c. p venerabilem. Trigesima septima si electio non sit secundum quod de iure fieri debuit, vt extra eo. ti. c. quia propter. Trigesima octaua si in electione nõ attingitur numerus & pocior numerus electorum, vt extra eo. ti. c. cum ana, &. c. in geneli. Trigesima nona si Papa mãdauerit quod eligere debeant secũdum quorundam consilium & id prętermiserint, vt extra eo. ti. c. cũ in veteri. Quadragesima si elligitur qui eligi nõ potest, vt laicus vel exco-

municatus vel cui officium suspẽsum sit perdunt ipso facto electionem si scienter id fecerint vt extra eo.ti.c.innotuit. Quadragesima prima quod electio sit circa Cathedralẽ seu in. Sũmo ecclesie cathedral' vt extra eo. ti.cũ terra. h Quagragesima secunda si monachꝰ quis eo respectu quod eligatur postmodum in Abbatem, vt eo.ti.c.cum ad nostram & xvi.q.vij.c.per laicos. Quadragesima tertia si eligatur Abbas seu prior nondum professus, vt extra.eo.ti.c.cum ad nostram &.c.causã quę. Quadragesima quarta si ab his quibꝰ committitur electio eligatur qui non sit idoneus, vt extra eo.ti.c.causam quę. Quadragesima quinta si electio sit sub cõditione & disiunctiõe vtsi eligo illum qui acceptare vellꝫt & aliud simile extra eo.ti.c.in electiõibꝰ lib. vi. quod capi. est Innocencij quarti in cõsilio Lugdunen.

h. *Religionem accep tens eo animo ut in Abbatem eligatur electio illa inutilis fit.*

Articulus LX

IMperator confert cum Sceptro spũalibus & cũ Vexillis secularibus feu da omnia illustriæ dignitatis. Nec licet ei dignitatẽ feu do uexilli uacantem per annum & diem nõ collatam tenere. [a] In quãcunq; ciuitatem Imperij Rex deuenerit ibi Thelonea uacabunt sibi & Monete. Quamcũq; etiam prouinciam seu territorium intrauerit, iudicium illius sibi uacabit, & ei licebit iudicare omnes causas quæ coram iudicio non fuerant incepte aut finite. In aduentu Principis omnes detenti ad faciendum cum eis iusticiã sunt Regi præstandi quanto cicius post Regis postulationem id commode fieri poterit & in eius præsentia conuincendi sunt aut ut iuris est dimittendi. Postq̃ Impator aut Rex uel eius nuncij detentori in domo illius aut curia denunciauerint, ubi detentus habetur uel antea tenebatur ut eundem repræsentent, illi uero id facere contempserint, & citatio per nuncium Regium probari possit statim qui eos tenent & detinuerunt & castra in quibus detinẽtur ꝓscriptioni Imperij includẽtur.

a. *Concordat iur.mu. ar.viij.*

Glosa.

Ibi Thelonea vacabunt, &c. de theloneis vide Iur.feu.ar xi. in glossa.

Sibi iudicia vacent. &c. Omnis enim iurisdicio est Imperatoris, vt in. §. hac edictali de pace iuramen.fir.coll.x. vbi dicit Bald. qd' Imperator est qui iurisditionẽ tribuit magistratus creando, vel confirmando, vel prȝstando autoritatem creandi vel confirmandi Alias eo.titu. §. iudices vero &. ff. de offi. prefect. august. L.i. & in auctẽ. de defen. ciui. §. interim. Ita quod etiam minima iurisdictio non potest conferri nisi autoritate principis mediata, vt notatur. ff. de iurisdi. om. iudi. L. & quia &. C. eo. ti. L. priuatorum, & per Innoc. de offi. ordi. c. cum ab Ecclesiarũ & secundũ Bald. ¶ De omni causa. &c. Iudex enim supior in territorio potest cognoscere de omnibus causis de quibus iudex inferior in ipso territorio cognoscere possit de offi. ordi. cum ab Ecclesiarum, &. C. de offi. prefec. vrb. L. i. hoc verũ nisi consuetudo ipsius terrę prefigeret certũ ordinem in cognoscẽdo quia ipso iure nõ valet quod fit contra consuetudinem informantem iurisdictionem & contra ordinẽ cõsuetũ. ¶ Cum eis iustitiam. &c. Est enim Regũ proprię facere iustitiam. xxiij. q.v. Regum & ad hoc potestas est a deo ordinata de quo p Hosti. & alios in. c.i. de homici. li.vi. Summum autẽ bonum est in terris colere iustitiam. xij. q.iij. cum deuotissimam. Et iniustitia aufert no mẽboni & religiosi principis. Nec debet ad arma pmittere venire quos potest sua iurisdictiõe compescere. ff. de vsufruc. L. ꝙsdam. Sed cum Principi multa licent vt hic vides, [b] Nunquid ergo potest rem vnius alteri dare quod videtur, quia est dominus omnium. ff. ad le. rodi. de iac. L. deprecatio, igitur potest in quemcunq; transferre. Insti. de re. diuisi. §. per traditionem. Item quia ab ipso dominiũ impetratur. C. de iure. do. impe. per totũ. Prętera hoc scilicet transferre dominium potest res iudicata. ff. de re. credi. L. iij. &. ff. de publi. iudi. L. i. Et princip. rescriptum hoc potest. C. de testa. in plerisq; legibus. Et etiam vsucapio, quę a iure ciuili est inducta. ff. de vsucapio. L. vsucapio, ergo fortius Imperator hoc potest. Item qa rem aufert Imperator & dat militibus. ff. de rei. vendi. L. item si. §. i. ff. de euic. L. Lucius. Item quia ipse seruum alienũ manumittit. ff. de na. resti. per totum. Itẽ quia dat viam ad sepulchrum profundum alienũ. ff. de relig. & sumpti. fu. L. si quis. Potest etiã rem cõmunem cum alio vendere. C. de ven. re. fil. L. vna. lib. x. Item quia omnia licet principi quę sibi expresse non prohibentur. ff. ex

b. *Princeps an rẽ unius alteri cõferre possit argumenta pro & contra.*

qui. cau. mã. L. necnon. §. quod eis. Tollendo enim iura imperatorũ quis auder dicere. Hęc villa mea est, mea est hęc domus. viij. dis. quo iure. In contrarium vero videtur quod non, quia dominium rerum est singulorum hominum non imperatoris, vt Insti. de re. diuisi. §. singulorum. Quod ergo Imperator non haber in aliũ transferre non potest, vt. ff. de aequi. re. do. L. traditio. Item quia dominiũ est de iure naturali. ff. de iusti. & iure. L. ex hoc iure. Sed ius naturale est immutabile. Insti. de iur. natu. §. penulti. &. ff. de consti. principi. L. i. Et non debet cuiquam ius suum detrahi. ff. de his qui sui vel alie. iur. sunt. in plerisq; legibus, hoc enim esset iniustum. Et inde nasceretur iniuria vnde iura deberent nasci, quod esse non debet, vt. C. vnde vi. L. meminerint. &c. Nam & priuatus non tenetur suum ius vẽdere principi. ff. de his qbus vt indig. L. post legatum. §. si seruum. c Solutio. Dicunt communiter doctores quod Imperator non potest rem vnius alteri dare nisi causa legittima subsistente vel ratione delicti vel cõmuniõis vel ratione publicę vtilitatis vt in dictis iuribus, soluto tamen prętio secundum vulgarem moder. & alios.

ç. *Imperator rẽ unius alteri conferre non potest nisi legitima precedente causa.*

Glosa.

Articulus presens disponit quomodo imperator Principes infeudat eisdẽq; feudum imperij ratione cuius principes efficiuntur conferti. [d] Vnde pro intellectu istius clariori notandum quod Principes vtriusq; status eque feudum petunt ab imperio per genuflexionem & manus compositionẽ, & hoc designat illorũ Omagium, ibidemq; Rex vel Imperator tribuit secularibus principibus vexillum seu banerium ad manus, in signũ quod quẽadmodũ ipsi vexillum imperij obsequia prę stando sua sequuti sunt, ita digni reputati vt ducatus eis conferatur vexilloq; imperij infeudẽtur, Spiritualibus vero cõfert feudum per sceptrum quod est vnũ ex quinq; clenodijs quę Imperatori Romę tribuuntur. [e] Vnde circa id nota quod quinq; sunt Clenodia Imperij quę cõmuniter Romę Imperatori circa eiꝰ consecrationẽ per apostolicum postquã coronatur dantur. Primum Clenodium est corona quę capiti imponitur suo Corona aũt illa est quasi sertũ quoddam superapposita quadam concauitate. Sertumq; illud instar quatuor liliorum floribus condecoratum est. Ad denotandum quod Imperator mittis, probus, timensq; deũ esse debeat, alios etiã homines qui ex quatuor elementis formati sunt ad id inducendo. Idemq; humilis, benignus, et ga probos pius, & absq; ira sicut lilium inter omnes flores est sine spina. Supra concauitatẽ vero corone est crux supapposita habens cornu deflexum in anteriorem partem, & aliud in posteriorem. Vlterior & copiosior eiusdem Clenodij in certis glossis habetur interpręta/tio & quia parũ vtilitatis affert eandem omittendam duximus. Secundum imperij clenodium est banerium insignitũ Aquilla, cui crux in pectore sculpta est, ad denotandũ qd' Crucem ante omnes Christianos portare debet ad defensam omniũ semperq; paratũ se se exhibeat mori pro Ecclesia Christiana, est enim tanquã clipeus & torax Ecclesię Christiane. Vnde & apostolicus postquam eundẽ crismate in scapulis inũgit crucem facien hęc verba profert. Dñe Iesu Christe fili dei viui sanctifica famulum tuũ. S. vt fortem clipeũ se exhibeat nobis cõtra omnes visibiles & inuisibiles hostes prout tu domine deus sanctificasti nos pręcioso sanguine in ligno crucis & a potẽtia inimicorũ liberasti. Tertiũ Clenodium Imperij est Vexillum seu vt li. feu. c. iiij habetur labrũ in anteriori parte rubeũ in posteriori vero glaucum. Rubeum designat verum amorem quem erga deum habere debet & erga iustos & probos homines. Per glaucũ vero designat probitas quã in hac mortali carne in se & erga alios ostendere debet, designatq; etiam mortem quam improbis inferre ex officio tenetur. Color enim glaucus mortem designat vt medici dicunt. Quarto habetur Pomũ aureum quod occludi & aperiri potest oppletũq; terra fieri solet ad denotandum mortalitatem imperatoris in dignitate imperiali. Quintum clenodium imperij est Sceptrũ hoc est virga aurea in summitate binos liliorũ flores continens iisudq; Asuerus Rex excogitauit vt habetur Hester. c v. designatq; benignitatem imperatoris, vnde spiritualibus sceptro feudũ confert ad denotandum quod spirituales feudũ a Rege ex gratia habẽt & non de iure, istud vide de cõsecratione imperatoris per totum.

In quamcũq; terram intrauerit Impator. &c. & hoc est ex eo, quia principes in huiusmodi negocijs nonnisi cõmissam habent prouintiã vt supra ar. iij. Et q huiusmodi iudicia a principibus conduxerit oportet damnum tollerare in aduentu Regis [f] quia nullus potest plus iuris conferre alteri cꝫ quod solus habuit, vt ff. de reg. iur. L. nemo, hoc idem est intelligendũ de Theloneis & Moneta. Vnde & id qd' dictum est quod videlicet imperatore aduenẽte iudicia sibi vacant habetur etiam supra li. i. ar. lviij. §. vlti.

In aduentu Principis omnes detenti. &c. Dicere quis posset Ius istud competere cuilibet iudici vt captiui coram eo conuincantur alias proscribere poterit illum qui eundem detinet Quur itaq; in paragrapho isto soli Regi id tribuatur. ℟. Quod etsiquidem iudex quilibet captiuum in sua iurisditione ad suũ iudicium repetere potest, solus vero Rex captiuos etiam a iudicibus repetit ex eo, quia suprem⁹ iudex est. Iudex enim superior potest cognoscere de omnibus causis de quibus iudex inferior in territorio cognoscere poterit. c. cum ab ecclesiarũ de offi. ordi. &. L. i. C. de offi. prẽto, prefect. Afri, & hoc est verum nisi consue-

d. *Cleriá quidem mulieres, rustia, iure feudi carent. Principibus tamẽ ecclesiasticis sceptro ex gratia Regia feudum confertur, illud tamen nonnisi in tuelam accipiũt, cũq; cõgit principibus spiritualibus ut sic infeudatis iudicare sup cutim aut utilia illud cõmittere debent officialibus suis.*

e. *Clenodia imperij quinq;.*

f. *Vide infra ar. lxxxvii. iur. mu. arti. xxvij. glo.*

tudo ipsius terre prefigeret certum ordinem in cognoscendo tunc ipso iure non valet ex facto contra consuetudinem iurisdictionis & contra ordinem consuetum.
In ipsius presentia vincendi sunt. &c. Exinde habetur quod nullus index quantūcunq; supremus sit absq; ordine iudicij probationibusq; sufficientibus aliquem interficere debet, vt. C. de eden. L. qui accusare volunt, & C. de ꝓbaci. L. vlti. &. C. de accusa. L singli.
¶ Aut vt iuris est dimittendi. &c. hoc fit etiā ex eo. si respondens actori iure se excusauerit emendā sibi prestare cogitur actor, vt supra eo. li. ar. xliij. & Insti. de pena teme. litigā. §. ij.
g. Vide supra li. ij. ar. viij.
g Si vero per contumeliam quid contra eum opposuerit eandem solus suferre tenetur quā ex odio & inuidia cōtra illū intentare voluit, vt. C. de his q accusare nō possūt. L. criminis, extra de electi. & electi. c. statuimus li. vi. &. ij. q. iij. c. qui non probauerit, & ea. q. viij. c. qui crimen, extra de calum. c. cum dilectus.
Quod si contempserint detentores. &c. pro scribent vt hic & supra li. ij. ar. lxxi. non obstā te quod querela cōtra captiuum iam instituta fuit. Ratio vero proscriptiōis potissima est quia mandato Regio non obediuit.
Qui eos tenent. &c. Iure enim cautum est qui alium captiuū tenet respondere pro eo tenet, vt supra li ij. ar. xxxiiij. Quod vero & dom⁹ proscribatur vbi detinetur est ar. vlti. li. ij.
Statim qui eos tenent. &c. vbi enim iudex ꝓpter obstaculum aliquod vel impedimentum iudicare nō valet. Illud Rex solus iudicabit, vt supra li. ij. ar. xxv.

Articulus LXI

a. Concordat li. i. ar. ij. clarius uero iur. mu. arti. xlv. textus uero uetustiores ita legunt articulum istum. Comes quilibet iudicium suum semper indicere debet in decemocto septimanis extra tempus feriatum in loco legaliū iudiciorū ubi sculketus scabini & præco generalis affuerint.

b. Seruus enim iudex esse non potest, ut C. de iudi. L seruus. ff de arbi. L. pedius. § finali. ff. de offi. præto. L. Barbarius. extra de rescrip. c. sasatus & ij. q. vij. c. infamis. §. tria.

POst decē & octo hebdomadas [a] comes suū iudicium in legittimo iudiciali termio ubi scabini prefectus & præco sunt præsentes extra dies feriales & ligatos debebit pronunciare. Nemo potest prefectus esse nisi ingenuus sit [b] & de illa iurisditione oriundus. Præco adminus dimidium mansum habere debet proprietatis, Omnes illius iurisditionis ab ortu solis si iudex ibi fuerit usq; ad meridiem iudiciū debent expectare.

Glosa.

Dictum est in precedentibus, quomodo Imperator principes vtriusq; status infeudat qui & Duces esse debent Christiani populi, vt infra ar. lxiij. & li. feu. a princi. hic tandem declaratur de iudicibus qui vlterius per principes infeudantur vt sunt Comites. Isti etenim sub iudices principū sunt, vt supra eo. li. ar. lvij. Vnde in articulo presenti quatuor ex ordine tanguntur. Primo quod Comes non semper statuere & indicere potest iudicium suum, & hoc propter id ne homines iurisditiōi vel ꝓuintie subiectos destruat quotidianis mulctis & depauperet. Istud etenim & leges ipse vetant, vt. C. de modo mulctarū. L. eos. Idq; tāgitur in textu ibi post decem hebdomadas. Ponitur etiam tempus quādo id fieri debeat ne videlicet semper molestet & fatiget Bannitos qui ex eorum proprijs ad iudiciū comitis venire tenentur, vt supra li. i. ar. ij. §. ij. Ponitur preterea ꝓpter id ne agricole in suis laboribus impediantur, ididem etiam cauetur legibus & hoc ex eo ne operibus defraudentur suis, vt in autē. de quēsto. §. i. coll. vi. [c] Qui libet enim iudex prouidere tenetur ne subditi Imperij depauperentur, sed vt diuites fiant vt in auten. vt iudi. sine quoquo sufra. circa medium coll. ij, & Insti. qui sui vel alie sunt iuris. §. penulti. &. C. de offi. diuer. iudi. L. nemo. ff. de offi. præto. L. i. Statutū etiam est de terminatū tēpus propter id ne Comites negligentes sint. Quemadmodū etenim illud quod mensuram excedit vicium est, ita defectus vitio tribuitur, vt in auten. vt determina. sit nume. cleri. §. dudum quidem coll. i. & in auten. de referen. sacri Pallacij. §. fi. coll. ij. & in auten. de mensu. cleri. §. i. coll. iij. & in auten. de consul. ciuita. in prin. coll. iiij. Si etiam Comes negligens sit extunc iniurię manerēt non iudicate quod tamē fieri non debet. Publice etem vtilitati inest, vt prauī e medio bonorum eradicentur sicut palee a tritico separantur, vt supra li. ij. ar. xiij. &. C. de feriis. L. penulti. &. C. de penis. L. si operis, & hoc tangitur ibi post decem & octo hebdomadas.
In legittimo iudiciali termino. &c. per id ꝓuiditur quod locus determinatus iudicij sit, vt vnusquisuis sciat vbi iudiciū expectare debeat ne per ignorantiam se quis excusare posset. Ius etiam publice edici debet, vt. iij. dis. c. erit, & in auten. vt facte noue cōstitutiones. §. i. coll. v. Noranter etiam in textu istud additur propter sculletum qui ibidem adesse tenetur super comitem si necessarium foret iudicaturus vel vt primam inueniat sententiam vt supra li. i. ar. lix. & li. iij. ar. lij. Banniti etiā propter id adesse tenētur, illis em proprie cōpetit sententias inuenire & nulli alteri, vt supra li. ij. ar. xij. quodq; homines sententijs cōpescant in excessibus eorū & etiam qui mulctam dare recusent, bona eorum consignari decernant, vt supra li. ij. ar. xli.
Nemo potest prefectus esse. &c. Tertium tangitur quod videlicet prefectus aut iudex liber esse debet & illius prouintię natiuus.

c. Iudex quilibet prouidere debet ne subditi depauperentur.

Præco adminus. &c. Vnde præco in vulgari dicitur Buttel ex eo qa iudicis & iudicij nūcius est, necessarioq; habere debet mediū mānsum proprij, quia alias nō esset proprietarius quod tamen requiritur, vt supra li. i. arti. ij. §. vi. &. li. iij. ar. xlv.
Ab ortu solis si iudex ibi fuerit. &c. Tangitur quartum in textu q̄diu videlicet populus iudicium prestolare cogitur, & dicit quod ab ortu solis vsq; ad meridiē & non vltra [d] Ratio autem istius quia iudiciū exerceri sobrie debet, vt infra ar. lxix.

d Cōcordat infra ar. lxxix mu. ar. xvi.

Articulus LXII

QVinq; Ciuitates quæ Palanciæ dicūtur in Saxonia inueniuntur, in quibus Rex legittimis debet præsidere curijs. Prima dicitur Grona, Werlicz secunda a qua modo in Goslariā ē translata, Walhusen tertia, Haldesthete quarta, Quinta Mersseborgk, Septem etiā feuda uexillorum in Saxonia sunt definita, Ducatus Saxoniæ, a Palentia, Marchia Brandēburgeñ. Lanthgrauionatus Thuringiæ, Marchia Misneñ, Marchia Luzacie, & Comitatus Ascariæ. [b] Quatuor Archiepiscopatus cum quindecim suffraganeorum diocesibus in Saxonia reperiunt, Magdeburgeñ subest Episcopus Neuburgeñ. Meseburgeñ Misneñ. Brādenburgeñ. & Hawelbergeñ. Archiepiscopatus Maguntineñ. quatuor in Saxonia habet suffraganeos scilicet Halwerstadeñ. Hildensemeñ. Vuerdeñ. & Padelburneñ. Archiepiscopo Bremeñ obediunt Episcopus Lubiceñ. Schwerineñ. & Raczeburgeñ. Episcopus uero Ossemburgeñ. Mindeñ. & Monasterieñ. Archiepiscopo obediunt Colonieñ.

a. Alij textus loco Palentia legūt Landsberga.

b. Textus germanicus habet duo Archiepiscopatus in Saxonia inueniuntur cum quindecim Episcopatibus.

Glosa.

Satis abunde superioribus declaratū est quō modo Comes iudicio suo prēesse debet locusq; iudicij notus vnicuiq; vt sit, hic tandē declarare vult loca vbi supremus iudex iudicium exercere debeat quę itidem vnicuiq; nota esse oportet, quę & ex ordine in textu expressa sunt, dicunturq; loca illa alio vocabulo Palantię vbi Rex legittimis curijs residere tenetur. Qui autem ad pallantiam citari debeant & qui interesse tenentur, & quomō citandi sunt vide iur. mu. ar. xiij. xiiij. xv. &c.
¶ Septē vexilla feudorū in Saxonia sunt definita. &c. dictū est superius quod Principes imperij prouintias habere tenentur in quibus feuda vexillorum sint. Declarat tandem hic quot numero prouintię huiusmodi sint, & dicit quod sunt numero septem. Principes vero nōnisi quatuor. Marchio Missneñ habet vexillum feudi in Marchia Missneñ & Lansbergа ac Duringia. Marchio Brandenburgeñ. habet vexillum feudi in Marchia Brandenburgeñ & Luzacia. Dux Saxonię vexillum feudi habet in Saxonia, Brandenburgeñ vero Dux vel ex hanhalth feudum vexilli habet in Ascaria, & ita quatuor principes septē habent vexilla feudalia. Quid autem sencien dum est de principibus ex Braunschweyck, vel de Lunenborgk. &. dimissis opinionibus quod nunc princeps Saxonię vtrunq; ducatum possidet, pro illo tempore enim Dux Braunschwiczeñ vtranq; possidebat prouintiam vnam vocitabat ducatū Veneñ, alij dicunt Sclauorum. Aliam vero ducatum Saxonię quę & palantia dicitur.
Quatuor Episcopatus. &c. Codices nonnulli tum & textus germanicus nonnisi duos Archiepiscopatus ponūt in Saxonia, Colonieñ & Bremeñ extra Saxoniam esse dicunt, Suffraganeos tamen seu Episcopos nihilomin⁹ prenotati Archiepiscopi duo in Saxonia existentes habent suos vt textus habet, nec p id aliud innuere vult nisi explodit quorundam opinionem qui dicebant, quod Ius Maydeburgeñ seu Saxonicum in tantū se extendat, in quantum se iurisdicio seu bannus Episcopi extendit, nō aliud etenim textus innuere vult nisi declarat quod Episcopat⁹ huiusmodi in terra Saxonię situati sunt.
Sciendum circa id quod liber presens speculum Saxonum ex eo nuncupatur quia generaliter omnibus inseruit Saxonibus, & omnibus hominibus qui isto iure vtuntur. Dicit etiam ius prouinciale ex eo, quia omniū hominum istius prouintię qui cunq; sint ius est, & non dicitur ius istud Ius Maydeburgeñ, ꝓpter id quod omnes homines ad illam Ciuitatem se trahere debeant. Sed quia illi domini sunt iuris istius, vel super ius istud, & hoc ex eo, qa ipsi seniores sunt prouintię istius & Capitanei iuris. Ius tamen istud non ipsis sōlis statutum est.

Articulus LXIII

CONstantinus Imperator Siluestro apostolico & per eum Ecclesiæ mulctam sexaginta solidorum concessit temporalem, adiungens eam spirituali ad puniendum & constringendum omnes q deo & Ecclesiæ satisfacere contemnunt & in foro Ecclesiastio pœnas incidunt criminales, ut ius alterum alteri succurrat uicissim ad coartandum ut dictū est rebelles ac in Ecclesia contumaces. Excōmunicatio animæ non corpori est nocitura & ita corpus nō perimit.[a] Nec est excōmunicati per hoc conditio in iure Ciuili deterior neq; feudali si imperij proscriptio excōmunicationē nō subsequatur. Proscriptio hominem morti condemnat si in ea fuerit deprāhensus. Ius autem sibi non aufert[b] nisi in ea diu contumaciter p/seueret.

[a] ARTICVLVS REPROBATVS. *Ad hanc materiam uide Iur. mu. ar. v. Oppositum tamen istius reperies ibidem ar. iij.*

[b] *Alij textus legunt quantumcumq; eam in ea perseuerauerit.*

Glosa.

Constantinus Imperator. &c. Iste Constantinus vt habetur in Cronicis annis triginta imperauit suoq; tempore vigebat hæresis Arriani & celebratum fuit Nicenum consiliū, hic Constantinus magnus mundatus est a lepra & baptisatus a Papa Siluestro, ac omnes dignitates imperiales imperiumq; totius occidentis Papę Siluestro contulit, & ipse Basilicā saluatoris Romę construxit quam Papa Siluester dedicauit, & hęc fuit prime Ecclesię cōsecratio quę adhuc Romę & circumquaq; celebratur, prędicteq; cōsecrationis tēpore imago saluatoris non opere humano sed diuino omni populo picta in muro apparuit. Nycomedeq; Constantinus moritur & parum antehac cometa apparuerat.

Quomodo Imperator Constantinus in Papam beatum Siluestrum & eius successores[c] Imperium vrbis Romanę quoad omnem potestatē cōsenciente senatu transtulit, vide. xcvi dis. Constantinus & de elect. fundamenta. §. ne autem. li. vi. Et de ista donatione an teneat disputare graue est peccatum cum iure sit determinatū de iureiur. in cle. Romani. §. porro & ibi glo. & an per successorem imperiū reuocari potest vide in remisso. C. ad cal. ver. reuocatio. De ista donatione vide in. c. Constantinus. xcvi. distin. per totum, conferendo etiam imperialia sceptra simulq; cuncta signa atq; banna.

[c] *Vide ad hanc materiam abunde Iur. mu. ar. vij. glo.*

Excommunicatio non corpori. &c, hoc omnino est erroneum vt de iudi. intelleximus, & c. pia. de excep. & c. decernimus de senten. excommuni. & quę ibi notan. lib. vi. cum similibus. Vide quid de excōmunicatis & proscriptis notatur supra li. i. circa arti. i. Et domino excōmunicato hęretico vel bannito vasallus non tenetur eidē seruire vel iurare. xi. q. iij. c. vlti. in. i. glossa.

Si imperij proscriptio, &c. Et tunc sic in istis quę habentur, supra li. i. ar. xxxviij. non autē in agendo iure seu. ar. xij. Alias etiam eadem ratione proscriptio repelleret, vt infra eod. §. proximo sed hoc est falsum, vt supra li. ij. ar. lxiij. §. i.

Nisi in ea perseueret. &c, vide etiam pro hoc Iur. mu, ar. iiij. & ar. v.

Glosa.

Articulus prēsens & proximę sequens dispo nit de cohertiōibus seu mulctis quas quiuis iudex erga subditos iurisditionis sue habet, frustra enim iura condita forēt nisi essent hij qui ius promoueant & defendant,[d] vt extra de electi. c. vbi periculū maius, li. vi. &. ff. de origi. iur. L. ij. §. post originem extra de statu mona. c. ij. ver. quoniā li. vi. Vnde dicit in textu primum de mulcta apostolici quam Constātinus Siluestro Papę dedit quę est sexaginta solidi, & eosdem accipiunt habentes merū & mixtum imperiū pro criminalibus factis e Circa id notandū quod huiusmodi sexaginta solidi vocantur bannus Regius, vt infra articulo sequenti. §. iij. iiij. &. v. &. xvi. q. i. c. statuimus.

[d] *Concordat Iur. mu. ar. xiij. & xviij.*

[e] *De Banno Regio & quid sit uide supra li. i. ar. lix. li. ij. ar. xij. Iur. mu. ar. x.*

Ex textu articuli sequi videtur quod Constātinus Impator Apostolico ius seculare vltra spirituale concessit & dedit. [f] An autem id sit verum quod videlicet Papa vtrunq; iudiciū habeat & an donatio per Constantinū Imperatorem imperij occidētis Siluestro Papę facta sit valida nec ne habentur pro & contra argumenta. Quidam dicunt quod Imperator id facere potuit quare donatio valida. Imperatoris enim iusta voluntas ius cōstituit, vt. ff. de constitu. L. i. Si itaq; Imperatoris voluntas erat quod Apostolicus vtrunq; iudiciū habeat, quare pro iure merito id haberi debet, exquoquidem imperator de imperio tanq; de suo proprio donare potest quicquid voluerit, vt. C. de quadrieri prescrip. L fi. in prin. Si itaq; apostolico concessit eundē pertinebit. In oppositum alij dicunt donationem illam esse inualidam. Si enim imperator ab imperio aliquid alienaret non diceret Augustus, non enim augeret imperium sed minueret. Imperatoris vero officium est imperium adaugere, vt Insti. in prin. dato etiam q̄d Apostolico istud cōcessisset, donatio illa vergere nō possit in prejudicium posteritatis sug

[f] *An donatio imperij ocādētis per Constantinum Imperatorem Syluestro Papæ facta sit ualida nec ne, uide pro & contra argumenta.*

vt Insti. in prin. &. ff de recep. arbi. L. nā magistratus, &. ff. ad Trebellianum. L. ille a quo. §. tempestiuū. Prēterea officium alicuius rei eiusq; autoritas destrui & in viliorem conditionem reduci non debet, vt. C. de Episco. & cleri. L. placet. Et item nulli competit duplex gerere officium. ff. de pac. L. si plures. ¶ Hic quidam respondēt quod & siquidem donatio huiusmodi sit magna propter tamen autoritatem persone cui facta est vt pote apostolici tollerare eam debemus. Secundum tamen rei veritatē donatio illa iure non valet, vt in auten. de non alienan. aut permutan. re Eccle. per totum coll. ij. &. C. de legi. & consti. prin. L. digna vox. & Insti. qui. mo. testa. infir. §. i. Et siquidem id contra clericos dictum sit succensere tamen non debent, cum & Accursius in communi eius declaratione iridem sentit, vt in auten. vt determi. sit nume. cleri. §. i. in glo. super ver. conferent, coll. i. §. iij. ¶ vbi & concluditur quod et siquidem Constantinus Imperator. Siluestro Papę tribuit secularē potestatem, vel vt textus habet mulctam non tamen sibi concessit seculare iudicium.

[g] *Conclusio ista non satisfacere uidetur q̄stioni proposite & argumentis in contrarium adductis.*

Vt q corporaliter deo nollent emendare. &c, vt videlicet qui citatus sit & non comparet, vel qui aliomodo se ostendit rebellē iste mulctatur vt textus habet & ita ius spirituale & seculare inuicē in eo concordant, vt supra lib. i. ar. i. & in auten. vt determina. sit numer. cle. §. i. coll. i.

Excōmunicatio non corpori. &c. Sciendum quod quemadmodum proscriptio iure seculari corpori nocet, ita excōmunicatio animę est nocitura & q̄a superius circa articulū. iiij. mentio facta est de excōmunicationum sentētia cuius declarationē in hunc passum distulit. Quare sciendum quod excommunicatio non est aliud nisi iudicis spiritualis sententia quam profert propter manifestos vel probatos excessus contra animam alicuius.

[h] *Excōmunicatio q̄d sit, concordat Iur. mu ar. v.*

¶ Circa id notandum venit[i] quod sententię quandoq; proferūtur iniuste ex multis causis. Primo si sententia emitur prętio non valet vt. ij. q. vi. c. ei qui. ver. diffinitiua & ver. venalis. & extra de vi. & honest. cleri. c. cum ab omni. &. C. quā. prouo. nō est necess. L. venales. Secundo si sit pronunciata diebus feriatis vel festiuis, vt extra de fer. c. i. &. ff. de feri. L. si feriatis, vel in Augusto vt extra de ferijs per totum. Tertio si est contra absentem qui nondū est cōtumax, vt. iij. q. ix. c. caueāt, &. ff. de p/cu. L. absente, &. ff. de seruis. L. absens. Quarto non valet si intro non contineantur verba quę soluere & ligare possunt & similia, vt. ij. q. vi. c. ei qui. §. diffinitiua. extra de accusa. c. illa, extra de verbo. signifi. c. i. C. de senten. & interlo. omni. iudi. L. preses. Quinto non valet sententia si non sedendo pronunciatur, vt iij. q. iij. c. inducie. §. spaciū, & in auten. vt ab illustri. & qui super eam sunt dignita. §. quicunq; coll. v. &. C. de sen. ex pericu. recitan. L. i. Sexto si non in scripto datur, vt. ij. q. i. c. in primis in fi. & extra de sentē. excom c. i. li. vi. nisi in quibusdā causis vbi non necessario requiritur scriptura, vt extra de consue. c. ad audientiam &. C. de senten. ex peri. recitan. L. vlti. &. ff. de recep. arbi. L. diem in prin. &. L. nō distinguemus. §. quod si hoc modo. Item sententia pronunciata sit contra illum qui nondū viginti quinq; annos habet & qui sine tutore est vt. C. qui legit. perso. standi. L. i. &. ij. &. C. si aduersus rem iudi. postulatur restitutio. L. cum & minores &. C. de procuratoribus. L. non cominus. Sententia etiam non ligat si non competens iudex pronunciauerit, vt extra de consue. c. ad audientiam, & extra de iudicijs. c. at si cleri. &. ij. q. i. c. inprimis, & C. si non a competenti iudice. L. vlti. Item si proferatur a seruo, iudeo, hęretico vel infide li, vt extra de hęreticis. c. excommunicamus. §. credentes. Item si secularis iudex in causa spirituali proferat sententiā non valet, extra de foro competenti. c. si diligenti, &. c. significasti, & in auten, vt cleri. apud propri. Epis. & c. §. si vero coll. vi. Item si sententia feratur post alias sententias quę appellare sunt, vt. ij. q. vi. c. ei qui. ver. diffinitiua, &. C. de senten.. & interlo. omni. iudi. L. post, &. C. quando reuocare non est necesse. L. i. Item si lata sit in locis suspectis & inhonestis, vt extra de appel. recusa. & rela. c. qua fronte, &. C. de sentē. & interlo. L. cum sententiā, &. ff. de reg. iur. L. omnia quęcunq. Item si non seruatur ordo iuris vt. ij. q. vi. c. ei qui. ver. diffinitiua, & extra vt lite non contestata. c. i. Item sententia non valet si tramites iudicij deficiāt. Vnde nota q̄d tramites iuris sunt multiplices.[k] Primo q̄d querela in scriptis dari debet, vt. ij. q. iij. c. inducie. ver. spacium, & ver. offerretur, & extra de libel. obla. c. i. Secunda quando vnus quę relam ponit & alter recognoscit vel negat vt sic dicitur litis contestatio vt extra de electi. c. dudū, & de lite cōtestata. c. vnico, &. C. de litis contesta. L. vnica.. Tertio est expetendum iuramentū calumnię[l] hoc est quod falsę conqueruletur quodq; etiam veritas fateatur si causa est spiritualis, vt extra de electi. c. dudum, & de lit. contes. c. vnico, &. C. eo. ti. L. vna, & de iureiur. L. si quis. Quarto quod recognitio testium seu testimoniū conscribat vt extra de proba. c. quoniam contra, &. C. de sentenci. & interlo. L. prolatā. Quinto vt testimonium illorum publicetur, vt. C. eo. ti. L. ea. Sexto quod sententia pronūciari debet sedendo, vt. C. de assess. & domes. L. i. &. C. de sentē. ex pericu. recitan. L. i. &. ij.[m] Septimo quod sententia in scripto pronuncietur, vt. ij. q. i. c. in primis. Item sententia non valet si sit contra ius scriptum vel constitutiones, vt. ij. q. vi. c. ei qui. ver. diffinitiua, et extra de sentē. & re. iudi. c. i. &. c. inter cętera &. c. cū inter vos Item sententia non valet si proferatur a iudice qui alios socios & coniudices habet illos tamen omittit & solus pronūciat nisi forte habeat in cōmissis, vt, ij. q. vi. c. ei qui. ver. diffi-

[i] *Sententię quandoq; iniuste proferuntur ex multis causis.*

[k] *Iuris tramites multiplices uide.*

[l] *Nota quod iuramētum calumniæ de iure saxonico non præstatur nisi in causis spiritualibus ut hic in glo. ibi tertius Trames, uide etiam feu. c. lxviij. Contrariū tamen sententiatur apd Lipsen.*

[m] *Vide ad hanc materiam supra li. ij. ar. xi. Iur. mu. ar. xi.*

nitiua & ver. item si plures, & extra de offi. iudi. c. prudentiam &. c. causam, & extra de senten. & re iudi. c. ad probandum. Item nō valet nisi ter citetur vel vno ędicto pro tribus & si solus non est debet sibi in domo denunciari vel vxori eius, vt. xxiij. q. iij. c. de illicita, &. ff. quę senten. sine apela. L. i. & extra de dolo & contumatia. c. causam, &. c. prout nobis &. c. vlti.. & extra de eo qui mittit in possessi. c. vlti. Item nō valet sententia si super mortuum lata sit, vt. ff. quę senten. sine apella. rescindan. L. penul, nisi sit contra hęreticū vel infidelem quia illi post mortē etiam excommunicantur, vt. xxiij. q. i. c. sane. Excōmunicatus autem si quis sit etiam post mortem potest super eum fieri inquisitio, vt. xxvi. q. vi. c. qui recedunt, & extra de sententia excōmunicationis. c. a nobis. Item sentētia non valet si quid impossibile precipitur, vt. ff. quę sententię sine appella. L. vlti. Item non valet sententia si iudex solus est excōmunicatus, vt extra de senten. & re. iudi. c. ad probandum, & extra de excep. c. exceptionē, & extra de electione. c. vlti. extra de consue. c. cum dilectis, extra de concess. preben. c. quia diuersitatē. Irē sententia nō valet si procurator falsę egit, vt extra de procu. c. in nostra &. c. ex insinuatione, & extra de rescrip. c. ex pte Decani, &. C. de procura. L. licet. Ligat tamen tamdiu sententia donec super falso dinoscatur. Item sententia non valet si contra hęreticum vel furiosum lata sit, vt. ff. de re. iudi. L. furioso, dato etiam quod post sentētiam a furia resipiscat. Item sententia non valet si illi qui officiū illud ex debito administrare & defendere debent pecuniam propter id accipiunt & se cōuincere permittunt, vt. C. de aduocatis diuersoriudi. L. i. Item sententia non valet si proferatur ab illo cui ex auaritia cōmissum est officium vel qui non attigerit vigesimū annū, vt extra de offici. & potesta. iudi. delega. c. cum vigesimum, nisi forsan antehac Papa vel Imperator id sciat antequam sibi iudiciū contulit. Non valet etiam sententia si commissarius iudex datus sit qui nondū vigesimū attigerit annum, & id esset contra illud quod habetur extra de offi. & potest. iudi. delega. c. cū vigesimū, & extra de elecci. & electi. c. cum in cunctis. R. tamen prout in glo. habetur extra de rescrip. c. statutum li. vi. &. ff. de re. iudi. L. quidam. Circa id etiam sciendum est si nō verus tutor agit causam pupilli sentētia lata nō potest prędiudicare pupillo, vt. C. in qui. cau. resti. in integ. non est necę. L. si tutor.

n. *Excōmunicatio iniuste lata an tollerāda sit.*

Quęritur vlterius [n] excōmunicatio iniuste lata an tollerāda sit vel non. Quidam dicūt quod sic. Subditus enim prędecessore debet sententiam superioris, vt. xi. q. iij. c. i. siue illa sententia sit iusta siue iniusta. Alij dicunt qđ non est curanda, vt extra de sententia excommunicationis. c. per tuas. Qui enim alium excōmunicat iniuste, seipsum excōmunicat, vt xxiij. q. iij. c. cōperimus, &. c. qui negligunt &. c. si quis, &. c. de illicita. [o] R. tamen soluendo argumenta prętacta quod excōmunicatio aduertenda est & timenda dato etiā qđ iniuste excōmunicatus quis sit, beniuole etiā debet seperari ab Ecclesia P nisi forsan in duobus casibus si scilicet sit lata postappellationem factam vel si huiusmodi sententia & excommunicatio in se contineat notariam & importabilem iniustitiam, vt extra de senten. ex cōmu. c. per tuas Canones vero allegati qđ sententia excōmunicationis iniuste lata curari nō debet, hoc intelligitur quod animę nocere non potest, ex quo minus iuste contra eū lata sit. [q] Vnde sciendum quod Iudex iniuste excommunicans aliquē ab officio suspendit ad annū, & si exerćet interim officium efficit perpetuo irregularis, vt extra de sentē. & re. iudi. c. cum ęterni Regis li. vi.

Proscriptio tollit vni vitam, &c. hoc idē habetur supra in plerisq; locis, &. C. de custo. & exhibi. reo. L. in quacunq;.

In annotationibus in fine textus vbi habetur quantūcunq; etiam in ea perseuerauerit. &c. Vnde sciendū qui propter aliquem excessum proscriptus sit, excessus huiusmodi siue malum per eum patratum quantumcunq; etiam per longū tempus in eo perseuerauerit bonū non efficitur, quod em a principio malū est, successu tęporis non cōualescit, vt. ff. de reg. iur. L. quod in inicio, nec excessus ille minorē sequitur pœnam si quis in proscriptione seu excōmunicatione perseuerauerit, vt. C. de penis. L. impunitas.

o. *Concordat iur. mu. ar. v glo.*

P. *Excōmunicatio in duobus casibus adducenda non est.*

q. *Iudex iniuste excōmunicans aliquem suspenditur ab officio Concordat iur. mu. ar. v. glo.*

Articulus. LXIIII.

CVm Rex publicam indixerit expeditionem [a] uel suam curiam sentēciādo illustribus per sacra programmata seu literas sex septimanis antehac declarauerit ad hoc omnes generaliter conuenire tenentur ubicunq; fuerit intra Saxoniam seu Theutonicam nationē quod si ommiserint mulctando puniuntur. [b] Illustres uexillo feudali insigniti centū talenta seu libras Regi mulcte dabunt. Omnes alij decē talēta seu libras ubi pro iniuria seu pace fracta nó mulctatur. Duci decem talenta præstet quilibet Generosus seu Nobilis pro mulcta cuius est patria infra ducatum. Multæ tamen natiões in terra Saxoniæ sunt quæ sibi aliena competere iura dicūtur, ut Holtzacij, Haldeleri, & Stormeri, quorum iura & mulctas hic nó describo. [c] Sexaginta solidi Comiti seu aduocato si bannum a Rege susceperit pro mulcta præstantur. Bannum nemo conferre potest nisi Rex ipse solus. Rex etiam denegare non potest bannum conferre iudici cui iudicium est collatum. Si Comes partem Comicie alteri conferat aut iudex seu aduocatus partē iudicij seu aduocacie in hoc ait perperam & est contra ius attentatum nec desuper in feudatus bannū habebit regalem ita quod illud ab eo sustinere seu pati quis oporteat.

¶ Bannum cófertur sine dominio.

¶ Palāsgrauij seu Pallatini & Lādgrauij sub banno ut Comites iudicant regis & ideo eis sexaginta solidi pro mulcta dantur Cuilibet Marchioni triginta solidi mulctantur & ipse iudicat sub gracia seu Omagio suo. [d] Sculteto seu præfecto sui pagani octo solidos mulctæ præstāt. [e] Aduocato autem infeudato sine bāno regio ad maximum tres solidi dantur. [f] Gograuio solidus aut sex nummi tribuuntur. Vel secundum quod in arbitrio uillanorum continetur. Sculteto qui & prefectus rusticorum dicitur sex nummi & aliquando tres solidi pro crinis & cutis liberatione tribuuntur qui ad potandum omniū uillanorum cedūt.

a. *De expeditione etiā uide in usi feu. de capitulis conradi. §. ulti. & in cōstitutione Frederici. L. hac edictali §. ult. & L. Imperialē §. firmiter, & supra ar. xxxiiij.*

b. *Concordat iur. mu. ar. ar. xv. & xlvij.*

c. *Cōcordat iur. mu. ar. xlvij. & xlix.*

d. *Iur. mu. arti. xlvij. & ar. xxix.*

e. *Et illi uocantur etiam Gograuij qui ad tempus eliguntur spaciosum, ut supra lib. i. ar. lvij.*

f. *Intelligitur de iudice ad casus subitos electo cōcordat iur. mu. ar. x.*

g. *Militare nō est delictū sed propter predam militare est peccatum.*

Glosa.

Cum Rex publicam indixerit expeditionē. &c. [g] Militare enim nō est delictū sed ꝓpter prędā militare peccatū est, nec rempublicam gerere criminosum est sed ideo agere rēpublicā vt diuicias augeas videtur esse damnabile, propterea enim quadā prouidentia militantibus sunt stipendia cōstituta ne dū sumptus quęritur predo crassetur, vt. xxiij. q. i. militare. Ordo autem ille naturalis mortaliū paci accōmodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli auctoritas atq; consiliū penes ꝓncipes sit. Sed si humana cupiditate bellum geritur non nocet sanctis in quos non habet quispiā potestatem nisi desuper datam, non enim est potestas nisi a deo, siue iubente siue sinente, ergo vir iustus si sorte etiam sub Rege homine sacrilego militet recte potest illo iubēte bellare, si vice pacis ordinē seruans quod sibi iubetur vel non esse contra dei ꝓceptum certum est, vel vtrū sit certum nō est, ira vt forte culpe reum faciat Regem iniquitas imperādi. Innocentem autē militem ostendat ordo seruiendi. xxiij. q. i. quid culpatur, & facit etiā. c. audacter. viij. q. i. & Ius enim militare est solennitas belli inferendi, nexus federis faciendi idest pacis componende, egressio in hostē, cōmissio pugne, disciplina flagicij militaris modus stipendiorum, dignitatum gradus, honor premiorum decisio prede. & ꝓ personarum qualitatibus & laboribus iusta diuisio ac principis porcio, vt. i. dis. ius militare, [h] vbi dicit glo. fin. quod omnia quę acquruntur in bello sunt principis, sed ipse tenet ea diuidere secundum merita personarū. Sūma autem Ius milicię est obedientiā Reipublicę vtilitatibus exhibere & quicquid sibi vtiliter imperatum fuerit obtemperare, vt. xxiij q. i. summa. Iustum namq; bellū est quod ex edicto geritur de rebus repetēdis aut propulsandorum hominū causa, vt in. c. iustū. xxiij. q. ij. In iusto enim bello vtrū quis aperte pugnet an ex insidijs nihil ad iustitiam interest. Iusta autem bella definiri solent quę vlciscūtur iniurias, vt in. c. dominus noster. xxiij. q. ij. Vbi notatur in prima glossa, quod sicut ꝓ insidias sic & per dolum possumus licite vincere hostes nostros all. xxiij. q. ij. vtilē &. xlij. dis. in mandatis. Dum tamen hosti. non rumpamus fidem, vt. xxiij. q. i. noli. Fides em quā do promittitur etiam hosti. seruanda est contra quem bellum geritur quanto magis amico pro quo pugnatur. Bellū autem debet esse necessitatis vt deus liberet a necessitate & conseruet in pace. Non enim pax quęritur vt bellū exerceat, sed bellū geritur vt pax acqrat. Ad hoc cōuenire tenentur. &c. Et merito qa etiam in dubio est obediendū. xxiij. q. i. quid culpatur in si. melior enim est obedientia cꝫ victime de ma. & obedi. c. illud, & de hęre. c. ad abolendam. Nam per victimam aliena caro, per obedientiam vero propria mactatur. viij. q. i. sciendum.

g. *De bello inferendo uide hic per totum.*

h. *Cōcordat supra li. i. in proo. iur. mu. ar. i.*

Multę sunt in terra Saxonię. &c. Nota quod qui a Principe de ducatu aliquo inuestitus est dux solito more vocatur. Qui vero de Marchia, Marchio appellatur. Dicitur autē Marchia quia in archa locata cum iuxta mare plerum sit posita. Sed qui de comitatu aliquo est inuestitus hic Comes appellat, vt in vsi. feu. qui dicatur dux mar. co. c. i. in prin. ibi vide.

i. *Mulcta quid sit secũdum leges & alia plura de mulctis hic vide.*

Nota quod in isto articulo tractatur de modo mulctarum secundum ius municipale, [i] Scias autem secundum leges cõmunes qđ mulcta est animaduersio pecuniaria arbitrio iudicis statuenda. ff. de verb. signifi. L. aliud. § i. Pœna vero est & corporalis & pecuniaria, a pœna etiã nõ appellatur sed a mulcta. Et mulcta nõ dicitur nisi a maioribus magistratibus. Pœna autem a quolibet qui habet potestatẽ iudicãdi, vt in prędicta. L. &. L. si qua. eo. ti. Item si mulcta imponatur vltra modũ a lege concessum nõ tenet impositio. Secus si in pœnã. C. qñ prouoca. non est ne. L. cer a &. ff. de his qui not. infa. L. quid ergo. §. pœna. Secundũ leges ergo cõmunes mulctare possũt Illustres vsq; ad. L. libras auri cũ peccatũ est grauissimũ. C. de mo. mulcta. L. illustres, Spectabiles autẽ vsq; ad tres vncias auri prẽter Proconsulem & Comitem orientis & prẽfectum Augustalem qui vsq; ad sex vncias auri mulctare poterint. Sed clarissimi puta prẽsides prouinciarũ vsq; ad duas tantũ vncias indicunt mulctas. Nullus tamen istorum in aliquem etiam si cencies peccauerit in anno secundum dictũ modum nisi ternam imponat mulctam & si excedat tenetur condẽnato in duplũ. Procurator vero Cęsaris vel curator Reipublicę non potest indicere mulctam. Sicut nec magistratus municipalis seu ciuitatis defensor. C. de defen. ciui. L. i. Nisi forte modicas non graues. C. de sportulis. L. ĩj. Imponũtur autem hęc mulctę pro delictis omnibus secundũ prędictũ modum prẽterq; pro peculiaribus & manubijs. i. deprędationibus, concussionibus, furtis, & alijs flagicijs quę coerceri seuerius conuenit, & ideo in eis seuerior mulcta est imponenda pro arbitrio iudicantis. [k] Item mulcta ĩmposita non est remittenda nisi paupertas cõdemnati ipsum persuaserit. C. de modo mulcta. L. eos. Et mulctę applicantur fisco nisi iudex pro operibus publicis vel necessarijs causis vel lex deputauerit. C. de mõ mulcta. L. mulctarũ, &. C. de Episco. audien. L. ĩj. ff. de iure. pa. L. diuus. §. vlti. Et mulcta non irrogat infamiam. C. de modo mulcta. L. i. de ista materia etiam plene vide in specu. de senten. prola. §. i. ver. est etiã quarta cum sequen. vide etiam quę notantur in diuerso. respon. i. circa ar. xviĩ. §. ĩj. & per Hostiẽn in sum. de re. iudi. sub rubricella de mulct. per totum.

k. *Cõcordat Iur. mu. ar. luij.*

Glosa.

l. *Mulcta quid sit & propter quid datur.*

Pro intellectu articuli notandũ [l] quod mulcta nõ est aliud nisi illud quod ꝓ excessu datur cum quis in iudiciũ delinquit a mulctando seu puniendo dicta. Pœnam enim quandam & dolorem infert illis a qbus exigitur vt timeant & prẽcustodiant se in post iudicijs obedientes sint.

m. *Rex tria demandare potest.*

Cũ Rex indixerit publicã expeditionẽ &c. [m] Nota quod Regis mãdatũ triplex est. Primo mandare potest expeditionem bellicam, vt sibi auxilium prẽstent contra inimicos imperij & illud mandatur in instanti & absq; omni mora vt fiat, vt li. feu. c. iiĩj. §. ij. & ff. de capti. & postlimio. reuer. L. hostes. Secundo mandat curiam suam ideste iudicium suum & istud indicit sex septimanis antehac vt supra eo. li. ar. lx. Tertio indicit curiã suam hoc est seruicium quando vltra montes seu alpes expeditionem facit ad consecrationẽ consequendam, & istud indicit sex septimanis & vno anno & tres dies antehac. [n] Circa id notandũ etiam venit quod ab expeditione bellica vn⁹ se liberare potest decima parte bonorum suorum, vt li. feu. c. iiĩj. v. & vi.

n. *Ab expeditiõe bellica unus liberari potest decima parte bonorum.*

Per sacra prograĩmata vel literas &c. [o] Nuncijs etenim Imperatoris & Papę non creditur absq; literis quantumcunq; insignes sint, vt C. de mandatis principum. L. si quis.

o. *Nuncijs imperatoris seu apostolia absq; literis nõ creditur, cõcordat supra ar. xxvi & xxxiiij. eo. li.*

Vbicunq; fuerit infra Saxoniam &c. Hoc est intelligendum de primis duabus expeditionibus quia tertiam expeditionem insequi tenentur cum Rex ad consecrandum fuerit, vt li. feu. c. vi. Et hĩj qui vltra Salam fluuium exista hic parte commorantur non tenentur obsequium Imperio expeditionis bellice prẽstare nisi in Bohemiam & Sclauoniam seu Vandaliam.

Illustres principi centum talenta mulctę dabunt, ceteri omnes decem. Duci etiam decem pro mulcta prẽstent &c. Intellige de ducibus qui Principes non sunt, sed qui duces exercituũ fuerint, vt sunt Capitanei, quare non immerito superadditur in textu & quilibet Generosus, vt in vsi. feu. quis dux Marchio. Comes &c. §. i. Vel dic quod duci mulcta datur decem talenta si nobilis sit ille qui mulctatur & iudicium illud vbi mulcta soluitur sit nobilium iudicium, vt est ius feudale feu. ar. lxviĩ.

Multę sunt in terra Saxonię nationes &c. Notandum quod illi qui in textu enumerantur inferius appellantur Lamburgen.

P Si bannum a Rege susceperit. Vnde bann⁹ Regius quemadmodum etiam superius dictum est non est aliud nisi coactio Regis quę est sexaginta solidi, sicut hic & articulo prędecedenti, &. xvi. q. i. c. statuimus. ff. de reg. iur. L. nemo. extra eo. ti. c. nemo, li. vi. ff. de penis. L. si quis forte.

p. *Bannus Regius qđ sit cõcordat supra li. i. ar. lix. li. ij. ar. xij. Iur. mu. ar. x glo.*

Rex denegare non potest bannũ conferre. &c Quamuis enim multa cõtra ius fieri possunt. Rex tamen ea plurimum obseruare tenetur ne quid contra ius sit quod ipse condidit, vt ff. de reg. iur. L. non omẽ, & extra eo. ti. c. qđ semel li. vi. & extra de consti. c. cum omnes, &. C. de legi. & consti. L. digna vox.

Palansgrauij. Quid autem Palansgrauius sit dictum est superius eo. li. ar. liĩj.

Ex quo itaq; Palansgrauij Lanthgrauij sub eo banno Regio iudicant vt comites quare ipsis eadem mulcta prẽstatur sexaginta videlicet solidi, quia vbi est eadem ratio, ibi est eadẽ iuris dispositio, vt extra de consti. c. trãslato, & extra de rescrip. inter cęteras. Quod autem minus datur Marchioni quam comiti est ratio, quia ipse iudicium bannit sub suo Omagio & nõ sub banno Regio, vt infra articulo proximo.

Prẽfecto seu sculteto dãt octo solidi, &c. itel ligendũ est in comitatu & coram eodem iudex iustificare se cogitur si quis contra eũ agere debeat, vt supra li. eodem ar. liĩj.

Sui pagani. &c. de his vide supra li. i. ar. ĩj. & li. iĩj. ar. xlv.

Aduocato autem infeudato sine banno. &c. hoc intelligendũ est in Marchia vbi iudicia habentur in feudũ. ℭ Ad maximũ tres solidi dantur. &c. Intelligendum est non quod aduocatus quamlibet mulctam habeat quę minor sit. Sed dicitur qđ ad maximũ hęc mulcta se extendit. Quidam etiam intelligunt iudices huiusmodi Gograuios esse qui ad tempus spacioſum eliguntur de quibus habetur, supra li. i. ar. lviĩj. eo. ti. c. qđ cęp infeudare Marchiones tenentur. Opinio tamen ista stare non potest Gograuius enim ex consensu villani eligitur eundemq; dominus infeudare cogitur vt ibidem in dicto articulo habetur.

Sculteto sex nũmi. &c. & hoc est prẽfecti rusticorum vera mulcta & aliquando tres solidi, & hoc fit cum vnus crines vel cutim liberauerit infamiscę & iure priuatus pronunciatur, vt supra lib. ĩj. ar. xiĩj. Exindeq; fit quod istud cedit in communem potum rusticis. Ex isto articulo quidam intelligere volũt quod propter negligentiam, ignorantiã, inceptãcq; iniuriarum quęrelam quę non continuatur mulcta & emenda coram iudicio rusticorum solui deberet sculteto tres solidi, cuilibet rusticorum sex nummi cõmunes dominoq; superiori decem solidi Brandenburgen. Articulus tamẽ iste non istud intendit per expressum. Iure etiam municipali in huiusmodi excessibus sculteto dãtur octo solidi, datur prẽterea in vtroq; iudicio emẽda parti li. i. ar. liĩj. &. lxiĩ. &. li. ĩj. ar. viĩj.

Ex his iam declarata habetur vniuscuiusq; iudicis mulcta quę de iure propterea statuta est ne iudices mensuram mulctarũ excedant, vt C. de modo mulct. L. eos. Iudices enim subditos cohercere debent seruata pietate magis q̃ seueritate penarum, vt in auten. vt iudi. sine quoquo sufra. §. quod si, coll. ĩj. & hoc si leuis excessus sit. Ibidem etiam parua mulcta iniũgi debet, vt in auten. de manda. princi. §. qđ si, coll. iĩj. Prẽcauere itaq; iudices debẽt in his & alijs ne auaricia obcecati quę & mater est omnis malicię vt in auten. vt iudi. sine quoquo supra. §. cogitatione, coll. ĩj. secus faciant, prẽmeditantes quod & ipsi extremo iudicio subiecti sunt, & quemadmodũ ipsi se in iudicando prẽstiterint eodem modo a supremo iudice deo omnipotenti iudiciũ suscepturi sunt. Immo magnam in eo esse differentiam, nam is quem iudex iudicat homo mortalis est, Ille vero qui iudicem iudicaturus erit deus est, vt C. de iudi. L. rem nouam, diligenter itaq; attẽdat vt ęquum se in iudicando prẽbeat.

Articulus LXV

[a] Quis autem dicatur Marchio qui dum & quis Comes, notatur supra eodem libro circa art. lxiiij. ibi uide & Iur. mu. ar. x.

MArchio iudicabit sub sibi prætito fidelitatis sacramento post sex hebdomadas, [a] Ibidẽ potest quilibet contra alium sententiã inuenire qui in suo iure reprobari non poterit. [b] Attamen ibi nullus respondebit ad duellum sibi generatione inequali. Si quis a sibi in generatione æquali infeudatur nõ suam originẽ aut Ciuilia iura sed tantummodo feudi dignitatẽ ideſt scutum bellicum minorauit.

b. *Textus antiqui legũt post quadraginta dies.*

Glosa.

Super intellectu articuli prẽsentis nonnulle fuerunt opiniones & controuersię. Quidam enim vt Burchardus Episcopus Maydeburgen, & Comes Otto de Falkenstheyn intelligere voluerunt articulum Marchio iudicabit sub sibi prẽstito fidelitatis sacramento, hoc est sententię quę in Marchia inueniuntur quod videlicet inueniri debeant sub iuramẽto qđ ipsi Marchioni circa Omagiũ fecerunt. Opinio tamen ista non placet multis. Iure emẽ ꝓuinciali nulla sententia inuenitur sub iuramẽto Omagij. Istud enim ad ius feudale magis pertinet, vt feu. c. iĩj. iiĩj. Alij vero vt wolrad & Conradus de Roslaw intelligere textũ voluerunt quod Marchio iudicare debeat sub suo Omagio, hoc est sub Omagio & iuramẽto quod Regi prẽstitit. Sed istud etiã nõ placet nec enim id speciale Marchionis est. Omnes etenim iudices sub iuramento prẽstito iudicãt, vt supra ar. liiĩj. & in auten. Iusiurandũ quod prẽstatur ab his. §. i. col. ĩj. Si vero id ita sit qđ Marchio iudicaret vt alij iudices mulcta eque similis esse deberet alijs iudicib⁹ qđ tamen non est ex textu articuli prędecedentis. Palansgrauijs enim, Lansgrauijs, Comitibus cedunt sexaginta solidi, huic vero nõ nisi triginta. Alij vero vt Henricus & ceteri textum intelligere voluerunt quod Marchio iudicaret propria autoritate. Quemadmodũ enim alij iudices iudicia eorũ banniunt autoritate Regis, ita etiam intelligere voluerunt quod Marchio iudicaret autoritate sua, hoc etiam fieri non potest Marchio etemẽ nec quiuis alter iudex iudicare põt nisi autoritate ab im-

perio concessa & secundum rei veritatē nullus iudex vetus est nisi Imperator ipse q alijs cōmunicat tandē iudicia, & hoc ex eo liquet. Imperatore enim p̄sente iudicium omniū cessat vt in p̄cedentibus dictum est li.ij.ar. xv.supra eo.ar.xxvi.&.lx.

Reiectis itaq; opinionibus.Pro intellectu articuli nota quod ibi est immutatio personarū cū dicitur Marchio iudicabit. Intelligi enim textus debet de iudicibus Marchioni subiectis qui iudicant sub p̄stito fidelitatis sacramento ,Sic sez iudex iudicat sub Omagio Marchionis.Q.d.Imperatori omnes iudices iurare coguntur quod iuste iudicabunt,vt supra eo.li.ar.liij.&.C.de iudi.L.rem non nouam. Sed pro iudicib⁹ in Marchia. Marchio ipse iurat,& in illum Imperator prospectum habet pro his omnibus. [c] Hoc modo etiā p̄ curatores iurant pro principalibus & huius iuramenti reus efficitur tam ille qui iurat q̄ pro quo iuratur,vt extra de iuramento calūnie.c.penulti.& fi.Nec mirari debes qd' hic in textu ponitur Marchio,& per id intellige re vult iudices,quia si quis loco Marchionis facit & iudicat.Marchio ipse facere videtur, sicut quicquid nomine Imperatoris quis facit Imperator ipse facere dicit,vt.C.de emendan. Codi.Iusti. L. Cordi nobis.§. supradictis. Ibidem potest quilibet contra aliū sententiam inuenire.Oppositū videtur esse in cōmuni practica,In iudicio etenim marchionis nullus sententiā inuenire potest nisi sit ad Clipeum natus prout cōmuniter habetur in iudicijs marchionalibus q̄ in cōmuni camera marchionū habentur.Rz.aliqui quod hoc forsan ex eo sit,quia aliter ex cōsuetudine venit,fieri em̄ potest vt consuetudo opprimat ius,vt.ff.de legi.& senatuscon.L.non est nouum, & ita credunt in proposito fore.Respō sio tamen ista non est sufficiens. [d] Iuris enim abrogationem in glossis maxime cuitare debemus.Intelligēdus ergo textus est quod ibi dem potest quilibet contra alium sententiam inuenire,hoc est in iudicio prouinciali vel in iudicio iudicis infeudati,hoc autem non fit coram marchione vel in ciuitatibus vbi camere huiusmodi habentur. Vel dic cum dicitur quod vnusquisq; iudicis sententiam contra alium inuenire potest,hoc fit ex eo,quia ibi non attenditur si sit sede scabinor⁹ dignus vel nō. Indifferenter ergo quilibet ibidē sententiam inuenire potest in iudicio. ¶ Attamē ibi nullus respondebit ad duellū.&c.hic exponitur illud quod prius dictū est.Q.d.velit,in marchia Thuringię quius sententiā inuenire p̄t contra aliū coram iudicibus infeudatis.Nullus tñ sibi gñatiōe inequali in dignitate nobilitatis ꝓ duello rñdere teneť,vt supra li.i.ar. Ixiij.Qui etiā aliū ad duellū ꝓuocare vult ne cessatio sibi equalis esse debet.

Si quis a sibi in generatione equali infeudet non suam originem sed tantūmodo dignitatem minorauit,&c.Ratio,origo enim & genealogia est ex natura,feudi vero dignitas est de iure scripto,sed ius scriptū obfuscare nō p̄t ius naturale,vt Insti.de legitti.agnato.tutel'. §.fi. [e] Vt si ego dominus sim illius cui bona confero istud est ex constitutionibus,fieri em̄ potest quod conferre possim bona fratri meo & ita de iure scripto essem domin⁹ eius. Iure vero naturali esset frater meus,nec ius scriptū auferre sibi potest quod non sit frater meus, & hoc innuitur in textu cum dicitur non suā originem aut iura Ciuilia,hoc est emendam q̄ iure prouinciali sibi debetur non minuet vt Insti.de iniurijs.§.atrox,sed duntaxat feudi clipeū ideſt militarem dignitatem,vt.i.dist. c.Ius militare.

[e] Procurator iuramentum explere potest pro principe.

[d] Cōcordat infra ar. lxxviij.

[e] Vide infra ar. lxxviij.

Articulus. LXVI.

[a] Pro materia istius articuli si uis scire ius commune uide .C. de edi.priua.per totū.

NOn liceat castrum [a] uel forū ædificare nisi octo stadia distet ab alio [b] Non debent etiam oppida aut castra muniri,aut in prædijs seu uillis muri fossata ualles aut Turres ædificari absq; licentia iudicis ꝓuincialis. [c] Absq; licencia tamē eius fodere licet in altum quamdiu fossor cum fossorio terrā eicere poterit absq; adiutorio asseris,gradus, aut scabelli ad ulterius proiciendū. Licite etiam sine eius licentia trium mansionum altitudo cū lapidibus & lignis edificetur,dummodo una subterranea & aliæ sūper terrā apparebunt ita quod ianua sit in inferiori mansiōe super terram usq; ad hominum genua.Fūdus etiam seu curia cum sepibus uirgis seu lignis aut muris extensis in tali altitudine quod sedēs in dextrario manu possit attingere summitatem circumdari potest,sed in his propugnacula minime construantur.Castrū præterea quod propter uiolentiam uel iniuriam destructum est sine licentia iudicis & actoris reedificari non debet.Destruat etiam dominus castrum uel propter paupertatē eius paciatur ruinam uel si illud ammi/

[b] Textus uetustiores istum textum ita legunt,nō liceat castrū forum seu uillam forē sem nisi unum miliare ab alia distet construere.

[c] Concordat Iur.mu. ar.ix.

[d] Cōcordat Iur. mu. ar.ix.

[e] In nundinis emens aliquid in instanti solui oportet nisi aliter contractum sit.

[f] Monopolia interdicitur.Concordat li. ij. ar. i.in anno.

[g] Frumenta cariusstatui non debent nisi secundum quod deus illa statuerit.

[h] Vbi pauiores munitiones ibi maior obedientia & econtra.

serit uiolēter sine licencia iudicis illud licite poterit reedificare.

Glosa.

Ex textu articuli p̄sentis nonnulla colligi possunt Ciuitatibus vel villis foralibus q̄ de nouo fundari debent maxime appropriata. Primum quod oppidū vel villa foralis nō debet in ꝓpinquo alteri edificari,esset enim in damnū alterius quod fieri non debet. Ius enim prohibet ne quis ditetur cum damno alterius,vt.ff.de condicio.indebi.L.naturaliter,&.ff.de reg.iur.L.Iure.Forum enim aut oppidū esset vilius ex erectiōe in propinquo alterius. Item Ciuitas seu villa foralis erigi non debet sine licencia iudicis,& in testimonium istius quod voluntatis imperij sit Imperator mittit cirothecam suam [d] vel potius literas sigillatas consensum p̄bēn in locū illum vt habetur Iur.mu.ar.ix.Quod autem istud pertineat ad imperium admissio videlicet erectionis fori vel oppidi habeť.ff.de nundinis.L.i.&.ij.&.C.eo.ti.L. qui exercēdorū. Sciendū etiam [e] quod qui in huiusmodi foro vel nundinis quid emerit in instanti solui debet,nisi aliter compositū sit,vt.ff.de nundinis.L.si quis.[f] Item in foro non debent fieri contractus monopolitici,quod videlicet cō ponant aliter merces non vendere nisi secundum quod mercatores secū contraxerint sub pena quinquaginta lib. auri imperio soluēdorum.Iudices vero id admittēn.xl.libras auri puniuntur,vt.C.de monopolijs & conuentu negociatorū.L.iubemus,&.ff.ad le.Iul.de annona.L.i. [g] Frumēta etiam non debent carius nec alcius statui nisi secundū quod deus illa statuit,ff.ad le.Iul.de anno.L.Imperatores. ¶ Nō debent Oppida aut Castra muniri.&c. & hoc propter id ne augeatur numerus inobedictię, [h] qa si pauciora fortalicia vel municiones sint etiam pauciores inobedientes inueniuntur,qui enim non habent ꝓpugnacula facilius iudici obediunt,& quia q̄dā fortalicia sunt vtilia prouincijs,& q̄dā nō, quare officio iudicis ꝓuincię interest admittere castrū vel forum erigere vbi pro cōmodo sibi videtur,& hoc tangitur in textu cum dicitur sine licentia iudicis.Potest etiam illud prohibere propter futurū damnum,vt.ff.de operis noui nunciatione per totum.

Licite etiam sine eius licencia.&c.Lex ista pōtissimū posita est pro cōmodo ciuium & signanter mercatorū,quia ex huiusmodi constructione seu edificatione nemini damnum imminere potest, & ita iure admittitur,vt.ff. de reg. iur.L.domū,&.C.de seruitutibus.L alcius.

Fundus etiam sepibus aut muro in tanta altitudine q̄ sedens in dextrario attingere possit summitatē circumdari potest.&c.Ius istud ꝓpter militares positū est,illis enim licet curias suas circūmunire in quantum insidentes dextrario,gladio summitatē attīgere possint & hęc est mensura municionū illorū. Alij vero munitiones faciunt vt textus habet,vt.C. de militibus.L.penul.

Destruat etiam dominus Castrum.&c.Intelligesi illud prius ex admissione iudicis cōstructum erat extūc reformare illud poterit. Sed si per sententiam destructum sit reedificari nō potest,vt textus habet,& infra ar.proximo, & supra li.ij.ar.vlti.

Articulus LXVII

QVi alterius castrū minus iuste expugnauerit seu occupauerit,& ammittens hunc prout iuris fuerit prosequitur expugnatorem castrum adhuc uiolenter obtinentem,nulla isto tempore aduersus prædictum castrum poterit actio proponi propter quam in præiudicium ueri domini desolationis cōtra illud sententia promulgetur.

Glosa.

Sensus articuli p̄sentis est. Si castrū alicuius occupatū fuerit,occupator vero tandem ex castro p̄dam committat per factum illud suum,castrum illud demoliendū non est,nec factum illius vero domino cui per violentiā castrum ablatū est nocere debet. Nullus enim ex culpa sua alteri nocere poterit vt superius dictum est.

Minus iuste.&c. Si enim iure castrum sentencietur agere pro illo nō poterit nec illud reedificare vt iur.feu.c. lxxiij. [a] Sciendū etiam quod Castrum destrui seu demoliri potest ex quatuor causis.Primo si quis violatorem pacis in castro hospitauerit,vt supra.li.ij.ar.lxxi &.lxxij.Secundo si mulieres vel virgines ibidem opprimātur, vt supra li.iij.ar.i. Tertio si captiuos ibidem detinuerit vltra mandatum Regis,vt supra eo.li.ar.lx.Quarto si dominꝰ castri iurare non vult pacem ex illo castro seruare,vt in auten.de pace seruan.§.hac edicta li in fi.coll.x.

Et ammittens hunc prout iuris fuerit prosequitur.&c.idq; fieri debet coram iudice prouincię cum clamore,vt.ff.de vi.& vi.arma.L.prętor,& supra li.ij.ar.lxxij.Tum etiam pro violētia & preda,vt supra li.ij.ar.xxv.&.ff.ad le.Iul.de vi priua.L.hac lege,& de vi.& vi. arma.L.prętor ait.§.necq. C.de vi. publi. & pri.L.si quis,&.L.omnibus.Tenebitur etiam quęrelā huiusmōi annuatim innouare,vt li.

[a] Castrum ex quatuor causis demoliri potest.

feu.c.xxij.ff.de vi.&.vi.arma.L.ij.

Articulus. LXVIII.

[a] Alij textus addũt securi, ad hanc materiam uide supra li.ij. ar. ulti.li.iij.ar.i. Iur. mu. ar. xxxix.

VDex siquidem debet primo in castrũ uel in tignũ [a] tres ictus uerberare quod iure exti/tit condemnatum, & ad hoc uillani debent excidendo & destruẽdo ad/iuuare. Cremari nõ debet nec lapis aut lignũ abduci nec aliquid quod intus habetur nisi per spolium fue/rit inductũ, quia illud spoliato qui id iure consequi poterit tribuatur. Aggeres fossata ab incolis illius iu/risditionis sub eorũ expensis in tri/bus diebus complanentur si ad hoc cum uiolenciarũ clamore cõuocẽt.

Glosa.

[b] Iudex castrum destruere non potest nisi ex rationabilibus causis.

Pro intellectu articuli [b] nota quod iudex ca/strũ diruere non potest nisi rationabilib9 ad/ductus causis. Primo quod iudicialiter ad id citetur, vt supra li.ij.ar.lxiij. Secundo si opi/nantur in arce fore pacis violatores & dene/getur inquisitio illorum, vt supra li.ij.ar.vl/ti. qui enim inquisitionem admittere nõ vult signum est quod ipse solus culpa non caret, vt Insti. de oblig. quę ex delict. nascũ. §. est et am. Tertio si castrum non defenditur cũ per duellum alloquutum sit, vt supra li.ij.ar. vl/ti. & ff. ad le. Iul. maiest. L. lex duodecim tabu larum. Quarto si tenens arcem iurare nollet pacem tenere quia vt sic opinatur illum velle perperam agere, vt in auten. de pa. tenen. L. hac edictali coll. x.

[c] Iudex externos milites ad comprimendum predones conducens incole expensas illis ministrare nõ coguntur.

Et ad hoc villani debent excidendo. &c. [c] Quid si dominus vel iudex prouincię exter nos milites in prouintiam adducere velit ad comprimẽdos prędones, an incole expensas illis ministrare tenentur. Rz. quod non, vt in auten. vt iudi. sine quoquo sufra. §. interdici/mus, coll. ij.

Cremari nõ debet. & c Intelligendũ est etiam de ędificijs, vt supra ar. i. li. iij. & hoc si arx cõ/sequi potest sine crematione, qa alias si aliter occupari non poterit cremari admittitur, vt in auten. de pa. tenen. L. hac edictali, coll. x.

¶ Nec lapis aut lignũ. &c. Quãuis enim ho/mo perperam agat bona tamen eius non au/feruntur, non enim bona delinquunt, sed ho/mines ipsi bona occupantes, vt in auten. de manda. princi. §. oportet, coll. iij. nisi spolium sit quia illud spoliator restituere cogitur, vt supra li. ij. ar. xxv.

Aggeres & fossata complanentur. &c. & hoc tunc contigit cum aggeres in fossata deiciũ/tur ab incolis illius iurisditionis. &c. Omnes enim violentię clamorem sequi tenentur, & qui nõ sequitur mulctam prestabit, vt supra li. i. ar. liij.

Sub eorum expensis. &c. Iudex nihilomin9 etiam suos habere tenetur quos incole expen sis prouidere non coguntur, vt. C. de Epis. & cle. L. si quis.

[d] Vasallus an castrũ domini oppugnare licito possit, uide infra, ar. lxxxiij.

[d] Quęritur si vasall9 dominũ habeat in iuris/ditiõe illa & in destructiõem castri domini sui feudalis expeditio sit, an sequi tenetur nec ne. Quidã dicunt quod non, quia qui in destruc/tionem domini auxilium prestat feudũ per/dit & honorem, vt in li. feu. qui cau. feu. ama/mitti. c. i. ꝛ. tamen quod sequi tenetur, vt in/fraar. lxxviij.

Articulus LXIX

VBi sub Regis cognosci/tur banno iudices seu scabini Capucia, Pilea, aut Pepla & cirotecas habere non debent, Clamides seu mantela habeant super humeros iudicentq; inermes, [a] Ieiuni & sedẽ tes etiam debent sententias inueni/re contra quemlibet Theutonicum aut sclauum suo iudicio subditũ libe rum aut seruum & hoc nemini al/teri licet facere nisi ipsis. [b] Quod si eis in generatione æqualis senten tiam eorum increpet is sedem po/stulet quam ei pronunctiator debe bit accommodare, & postq̃ sederit sententiam ab eo opinatam uerio/rem promulget, & se trahat cum il/la ubi de iure se trahere debet & eã ut supra dictũ est obtineat uel am/mittat. [c]

[a] Vide supra eo. lib. arti. lxi. in fi. glo. Iur. mu. ar. xvi.

[b] Textus uetustiores ita legunt & ille qui sententiam inuenerit, cedere sibi de loco te nebitur, iste uero locũ illum occupabit.

[c] Ad hanc materiam uide supra li. ij. ar. xij.

Glosa.

Sedendo pronunciant. &c. Sedere enim iudi/ces non solum debent cum diffinitiue pronũ/ciant, sed etiam cum res quę agitur plenã co/gnitionẽ desiderat, vt. ff. quis or. in bo. poss. ser. L. ij. §. dies, & in autẽ. vt ab illus. & q sup eos sunt. §. sanxim9, coll. v. & in auctẽ. de iu/

di. §. sedebunt & de re. iudi. c. fi. lib. vi.

Glosa.

In articulo presenti docetur quomodo iudex & scabini in iudicando habere sese debeant cũ sub banno Regio iudicãt, honestatem etenim preseferre maxime in omnibus tenentur, cui enim deus omnipotens plus donorũ impar/titur etiam maiorem honorem seruare debet & maiori laude & gloria ratione donorum prestitorum deum laudare tenetur de pluri/busq; eum respondere oportet. Exquo itaq; scabini in exercendo iudicio plus honorati sunt cę alij simplices, ergo etiam plus hone/statis pre se vt habeant necesse est, nec id sine quodã spirituali misterio fit. Per id quod di/citur. Caput non tectum eos debere habere. Intelligi datur illos ad imaginem dei creatos esse quare nec animas vicijs maculare pmit/tant, facies etiam & vultus eorũ rectos nõ ha beanta d insinuandum quod iustitiam cũ ini quitate obtegere non debent, vt. xxxiij. q. v. hęc imago. Nudas etiam habere debent ma/nus. Per manus etenim opera hominũ intelli/guntur, ad insinuandũ quod ab excessibus li beri esse debẽt pro quibus alios condemnãt. Fur etenim non libenter furem iudicat, vt in auten. de sanctis, Epis. in prin. coll. ix. &. ff. de eden. l. si quis, & in auten. vt iudi. sine quo/quo sufra. §. si. coll. ij. Manus prętera eorũ immunes a donis esse debẽt, munera etenim iust9 puertũt iudiciũ, vt. xi. q. iij. c. quatuor. Clamides seu mantella. &c. per id designatur verus amor quem habere tenentur in iudicã/do, quia sicut mantela obtegunt alias vestes & corpus, ita amor illorũ iustitiam obtege/re debet. in humerisq; illa gestare eos opor/tet, hoc est amorem & fauorem probis osten/dere sicut pater fauorem filijs ostendit, vt in auten. de defenso. Ciuita. §. li qua, coll. iij. Et sine armis iudicẽt, & hoc ex eo, quia pace im perij sunt muniti, vt supra eo. li. ar. ij. Tũ etiã vt nullus eorum arma timeat, sine enim ira iudicabũt.

[d] Ebrietas origo mali.

Ieiuni. &c. hoc fit ex eo ne ebrietas eos ad in/iustitiam inducat. [d] Ebrietas etenim est sepi/us origo mali, vt. xliij. dis. c. i

Quemlibet hominẽ. &c. Intellige eius iuris/dictionis subiectũ, vt in auten. vt om. obedi. iudi. §. hęc cõsiderãtes, coll. v. Vnde nec Scla uus potest se eorum sententie defendere q̃is respõsioni defendere se poterit si actor Theu tonicus sit & ille eum non intelligat, vt infra ar lxxi. Tum etiam vt sequens articulus ha ber, si non iudicatur sub banno Regio. Siue sit Theutonicus siue Sclauus, hoc est senten/tias scabini inuenire possunt contra vnum/quemq; qui coram eis responderit. In oppositum licet videtur articulus sequens, vbi dici tur quod Saxo contra sclauum sententiam inuenire non potest. Intelligitur tamen ar/ticulus allegatus sequens si iudicium sit extra bannum regium, articulus vero presens dis/ponit cum sub banno iudicatur Regio. Sedentes pronunciabunt. &c. Sententia ete/nim quę non sedendo pronunciatur est ipso iure nulla, vt in auten, vt ab illustri. & qui su per eam sunt dignita. §. sancimus, coll. v.

Articulus LXX

VBi uero sub banno non iudicatur Imperiali ibi quilibet contra aliũ sen tentiam inuenire & te/stimonium dare poterit, dummodo rationabiliter increpandus non ue/nit, Excepto Saxonæ super Sclauũ & econuerso. Sed si Sclauus uel Sa xo in iniurijs uel crimine recenti pa cis fracte deprehensus & cum uio/lentiarũ clamore iudicio fuerit præ/sentatus, extunc Saxo Sclaui & ecõ uerso sic deprehensus testimonium & sententiam sustinebit.

Glosa.

Precedenti articulo dictum est, quomodo iu dicatur sub banno Regio & quomõ iudex & scabini se habere debeant quodq; nulli sen tentiã inuenire licet nisi iudici & scabinis. In articulo presenti determinatur quomodo in dicatur extra bannum Regium, sicut in Mar chia Brandenburgẽ, Landzbergẽ, Luza/cięn, quia istarum prouintiarũ ius discrepat a Saxonico quodammodo, vt supra li. ij. ar. xij. & hoc ex eo fit, quia huiusmodi Marchię habẽt speciales iudices, vt supra li. iij. ar Ixiij & ita liberiores sunt in mulcta. In comitatu enim sexaginta solidi mulcte dantur. In Mar chia vero nõ nisi triginta vt in pretacto. lxiij ar. Tum in marchia quilibet probus ferre sen tentiam potest. In Comitatu vero nisi bann/i/tus, vt supra ar. allegato. lxiij. habetur.

Dummodo rationabiliter increpandus non venit. &c. Exinde liquet duplex ius marchio natus. Primo etsiquidem cõmunes inuenire possunt sententias vnus contra alium, vnus tamen alteri duellum indicere non potest si ei sit generatione inequalis, & hoc intelligitur de illis qui in Clipeo sunt inequales, vt supra ar. lxv. & in li. feu. de pace viola. Secũdo qđ quilibet sententiam inuenire potest qui in iu re suo increpandus non est.

[a] Diuersi homines in uenientur quibus iuri derogari potest, uide supra li. i. ar. xxxvij. li. iij. arti. xvi. Iur. mu. ar. iiij.

[a] Circa id nota qđ diuersi homies sunt q̃rũ iuri derogari potest, ita quod sententias eorũ

tam in Marchia q̄ alibi tollerare non oportet. Primo quia occasione prede, furti, concordiam inierint, vt supra li.i.ar.xxxvij̄.&.C.ex qui cau.infa.irroga.L.non damnatos. Secundo qui iudicialiter conuicti sunt, vt.C.eo.ti. L.si furti,&.L.etsi. Tertio publici fures & predones.ff.de furtis per totum,& extra de testi. c.ex parte A. Quarto certantes & eorū proles, vt supra li.i.ar.xxxvij̄. Quinto sunt periuri, vt extra de testi.c.sicut nobis,&.c.testimonium,& extra de p̄sumpci.c.literas. Sexto sunt lusores, vt supra li.i.ar.xxxvij̄.&.ff. de his qui notan.infa.L.i.&.iij̄.q.i.c.i. Septimo aleatores vt extra de excessibus p̄latorum. c.inter dilectos,& extra de vita & honest.cleri.c.clerici. Octauo contra quos probari potest quod fidefragi sunt, vt supra li.i.ar.xl.&. .ff.de his qui notan.infa.L.ij̄. Nono proscripti, vt supra li.i.ar.xxxvij̄.lxvij̄.& aliis plurib̄ locis. Decimo illegittimi seu inhonesti, vt.C.de testi.L.si testis,extra de testi.c.ij̄.ver. vilissimi. Intellige tamen quod isti supranominati sententias inuenire & testificari in iure spirituali & etiā seculari possunt in tribus casibus. [b] Primo occasione simonie, sicut contra illum qui rem sacram vendit vel emit. Secundo occasione hereſis. Tertio occasiōe fraudis in imperium cōmisse, vt.C.ad le.Iul.maiest.L.nullus,& extra de Simonia,c.licet,&.ij̄ .q.vij̄.c.oues.

b. Iure priuati testificari possunt in tribus casibus concordat supra li.i.ar.xvij.lib.iij. ar.xvi.Iur.mu. ar.iiij.

Excepto Saxone super Sclauum.&c. Saxo enim sup sclauum sententiam inuenire & testificare non potest, [c] & hoc ex eo, quia ab antiquo semper inimici fuerunt, vt supra eo.li. ar.xliij̄. Postq̄ etenim Saxones Sclauos qui & Thuringi dicebantur ex eorū sedibus vsq̄ in ducatum vltra Albim pepulerunt, [d] magnum posthac inter eos ortum est bellum,& vsq̄ ad tempora Caroli Imperatoris durauit qui magno adaucto exercitu Sclauos debellauit,& ex illo ducatu eosdem per omnē Saxonię prouintiā dispersit inhabitariq̄ iussit. Exindeq̄ in hunc diem multe Sclauorū villę ibidem sunt. Ad hanc materiā plura habētur Iure municipali, exindeq̄ vnus contra alium testificare non potest. [e] Inimicus enim contra alium in testem non admittitur nec contra eū sententiam inuenire debet. sicut nec vnus cōsanguineus contra alium, vt extra de Simo. .c.per tuas.

c. Sclaui & Saxones ab antiquo inimici semper fuerunt.

d. Vide infra ar.lxxiij.Iur.mu.in prolo.

e. Inimicus in testem non admittitur.

Sed si Saxo vel Sclauus in iniurijs.&c.quia vt sic captiuatus vnus sustinet sententiam alterius, vt.C.vbi Senato vel clarisſ.L.i.& hoc intelligendū est de iudicio prouintię vbi iudicatur sine banno Regio, quia ibi vnusquisq̄ sententiam inuenire poterit contra alium. In iudicio vero Marchionis vbi contra legales homines iudicium exercetur rusticus sententiam inuenire non potest, vt ex antiquo seruatum est. [f] Vnde etsiquidem antehac forsan seruabatur, consuetudine tamen aliter sit, quę & pro iure custoditur, vt Insti.de offi.iudi.§.i.ff de legi & senatusconsul.L. de quibus.C. quę sit longa consuetudo.L.pręses.xi. dist. In his extra de successi. c. vbi ver. de hoc. Sed si in iniurijs deprehendatur &c. Extunc contra eū extenditur iudicium, vt C. vbi senato, vel clarissi. L. i.

f. Clariorē huius glose declarationem vide supra eo.li. arti. lxv. glo.

Articulus LXXI

Vilibet reus respondere ad actionem non tenetur si actio non inna to sibi idiomate proponat. Vnde si in Theutonico cōtra unum agatur iste uero iuramento afirmet Theutonicum ignorasse respondere ut sic non cogitur. Si uero conquæratur contra eum in sermone suo sibi intelligibili, ipse etiam aut eius ferendarius respondere tenetur sermone quē etiam actor & iudex intelligat. Si autem in Theutonico antehac quæstus est uel respondebat, uel sententiam in iudicio promulgauit, & hoc contra eū comprobetur, eundem in Theutonico respondere oportebit, excepto in pallacio Imperatorie Maiestatis quia ibi quilibet iura suæ genelogiæ noscitur obtinere.

Glosa.

Quilibet reus ad actionem respondere non tenetur &c. Ratio quia nemo cogitur in iudicio respondere nisi prius veraciter intelligat ea quę sibi obiciuntur, vt v.q.ij̄. relatum, & lxxxiij̄. error. Item quia nemo ex sua responsione obligatur nisi prius intellexerit ea quę ex aduerso proponebantur, vt de spon. ex literis,& de verbo. obliga.L.i.in fi.ff.

Glosa.

Exquoquidem sententia sit ex querela & responsione iudicialiter factis, vt supra li.i.ar. lxij̄. actorq̄ aliquando agere vellet sermone illo quem respondens non intelligit, quare in articulo presenti datur doctrina quo pacto in eo casu procedendum sit. ¶ Vnde nota [a] quod respondere vnus non tenetur alteri in quatuor casibus. Primo si accusatur in idio-

a. Respōdere unus alteri nō tenetur in quatuor casibus concordat supra eo.li.ar.xxx

mate quod ignorat vt textus habet. Alij casus habētur supra eo.li.ar.xxx.in glo. Potest tamen actor vna lingua querulari, & respondens itidem alia respondere dūmodo vterq̄ se intelligat, vt Insti.de verbo. obli.§. in hac re.& ff.eo. ti.L.i.

Si iuramento affirmet quod Theutonicum ignorauerit &c. Allegare forsan quidā posset Theutonicum se ignorare cum tamen illud calleat. Quare tria in textu ponuntur super eo documenta. Primum si testificari contra eū potest quod antehac in theutonico respondebat vel agebat &c. respondere vt sic cogitur vt textus habet.

Circa id quęritur quid si in Theutonico alia disposuit negotia, an testimonio vinci potest &c. quod non, quicquid enim extra iudicium aliquid saxo fecerit, iuramēto absolui potest vt supra li.i.ar.xvij̄. Sed si coram iudicio actum quid sit testimonio conuincitur, vt supra li. i. ar. vij̄. Secundum quod iurare eum oportet est, quod videlicet non intelligat pro posita actoris, si vero iurare noluerit respondere cogitur, vt C. de iureiuran. L. in bonę, & L. cum proponas. Tertium si recognoscat linguam illam, & in ea accusatur, postmodum vero eam negare vellet, illud auxiliari sibi minime potest [b] quia nullus immutare verbū poterit in damnum alterius, vt ff. de reg. iur. L. remo.

b. Verbum immutari non debet in damnū alterius.

Quem actor & iudex intelligat &c. Iste §. cōtrariari priori videtur vbi dictum est, quod innato sermone querela proponi debet, quomodo id fieri potest si respondens Italus vel Sclauus sit, & actor Theutonicus vt sibi responderet sermone sibi intelligibili, videtur enim id esse impossibile, sed ad impossibilia nemo obligatur, vt ff. de reg. iur. L. verum. Ius autem & lex possibilis esse debet, vt iij̄. dist. erit autem, q̄. prout in antiquis originalibus scriptum habetur, quod articulus iste respondentem cogere non vult, vt respondeat sermone sibi incognito, sed quod ferendarium habeat qui verba & responsionem eius notificet, quicquid enim statuitur contra actorem, hoc etiam reus facere cogitur, vt ff. de reg. iur. L. non debet.

Articulus. LXXII.

[a] Legittima & ingenua p̄les Clipeum patris sui & hæreditatē eius matrisq̄ obtinet si sit æqualis generationis uel melioris.

a. Concordat Iur. mu. ar.iij.

Glosa.

Legittima & ingenua proles &c. [b] Sed quaeritur probetur filiacio vtriusq̄ die quod maternitas legittima & naturalis potest probari per testes scilicet per obstetrices quę interfuerunt, ff. de ven. inspi. L.i. §. de inspiciendo &. §. sequen. Paternitas autem probatur per nuptias, nam posiq̄ semen apposuerit id marito acquiritur qui est dominus ventris, & ideo patris debet sequi conditionem, patris inquam tanquam domini & tanq̄ dignioris Et hoc est quod dicit lex quia mater semper certa est, pater autem est is quem nuptie demonstrant, ff. de iniust vo. L. quia semper. Nisi forte maritus anniculum inueniat in quo pareat quod suus non est, ff. de his qui sui iuris vel alie. sunt L. filium. ff. de libe & posthu. L. si posthumus. §. vlti. & de carbo. edic. L.i. §. Pomponius. Statur etiam in hoc casu verbo viri & mulieris, scilicet paternis & maternis, si quem filium nominent & affectum paternum erga eum demonstrent, talibus enim violentis p̄sumcionibus prima facie nisi cōtrarium probetur statur de p̄sumpc. afferte, & c. illud, C. de adopt. L. penul. §. si vero, maxime si inueniatur in possessione illationis nisi contrarium probetur, C. de proba. L. non nudis, & de testa. L. recę professio, & ff. de proba. L. imperato, grande ergo iudicium p̄ filio facit professio patris. ff. de libe. agnos. L. i. §. Iulianus. Legittima autem filiatio & Ciuilis probatur per testes. ff. de probatio. L. ab ea parte. C. de adopti. L. vlti. & de emancipa. L. un. Et idem de legittima & spirituali de cognatione spiritua. veniens, &c. vlti. Naturalis vō tātum probatur per testes & famam, & recognitionem, & affectionem, de proba. per tuas. C. de nup. L. si vicinis. ff. de ritu. nupti. L. in libere, & de concubi. L. in concubinatu, & xxxij̄. q. iij̄. liberi.

b. Filiatio qualiter probetur vide hic.

Ac matris hęreditatem &c. Hic clarum habes textum quod legittimus succedit parentibus non distinguendo etiam an ab initio, an ex post facto fuerit de legittimo matrimonio natus, vt in c. cum inter, & c. lator, & c. ex tenore & in c. tanta, cum ibi notatis qui filij sunt legitti. Pro quo etiam vide supra li.i.ar. li. Licet aliqui errantes dicunt quod quamdiu illegittimatio in progenitores & superiores possit computari & probari, tamdiu etiam legittimus non succedit parentibus qđ falsum est, [c] nam si nepos est legittimus quis filius est natus ex coitu damnato, succedit tamen auo secundum quosdam, Nam vicium censetur purgatum per mediam personam secundum aliquos vide in R.ij̄. sub ar.ij̄. cum remissi. R.v.ar.xxxix. & ar.li. supra li.i.

c. Illegittimi filij filius succedit auo secundū quosdam.

Glosa.

Clipeum & hęreditatem &c. hoc est feudum & insignia quę defert tum & hęreditatem tollit, vt supra li.i.ar.xvij̄. & in auten. de hęredibus ab intestato, ver. ien. §. quę igitur. coll. ix.

Articulus LXXIII

SI uero Pagana aut Vilica bannito copulatur[a] genita ex ea proles non matri sed patri in emenda & uerigeldo coequatur, quia ius obtinet patris & non matris, & ideo nō succedunt in hæreditatē matris aut alicuius cognati ex parte matris. Istud etiā ius habebāt Ministeriales usq; ad tempora Vichmani Archiepiscopi Maydeburgē, quod filius patris & filia matris iura nanciscebantur, & si ministerialis existebat conditionis eos sequæbatur, nec tunc inter ministeriales erat opus permutatione.[b] A iuris autem principio hoc ius fuit quod liber partus nunquam seruilem procreauit partum. A prædicti autem Archiepiscopi temporibus hoc ius inualuit,[c] quod proles utriusq; sexus tam filius q̄ filia in conditione erat matris si mater theutonica existebat, licet pater sclauus aut theutonicus nuncuparetur, Sclaue autem proles sequitur patrem sclauum. Si uero theutonicus fuerit iura nanciscitur suæ matris. Aliqui dicunt quod sclaue sint ingenuæ ex eo quod earum proles sequitur patrem sclauum, quod reprobamus, quia suis dominis quotiens copulē tur præstant mercedem copulationis, quotiens etiam a uiro iuxta eorum rittum separentur, domino soluunt tres solidos, & in aliquibus locis plus secundum eorum ueteres consuetudines.

a. *Concordat Iur. mu. ar. iij. Textus tamen uerustiores hunc textum ita legunt, si mulier orta de idoneo scabinis, nubat tabernario aut colono seu ullico simplici genita ex ea proles &c.*

b. *Vide ad hanc materiam Iur. mu. ar. ij.*

c. *A lij textus hunc paragraphum ita legūt Proles utriusq; sexus in conditione matris erat & cui ipsa pertinebat ut pote si theutonica fuit proles eam insequæbatur & eidē peranebat, & p̄r cō sequens pinebat etiā illi cui mater, siue pater sit Theutonicus siue Sclauus, Sclaue autem proles sequitur patrem sclauū, si sclauus sit. Si uero theutonicus fuerit matrem sequitur.*

Glosa.

A iuris autē principio &c. Vide Insti. de ingenu. inprin. vbi dicitur, si quis ex libera matre nascatur patre vero seruo, ingenuus nihilominus nascitur, quemadmodū qui ex matre libera & incerto patre natus est, sufficit autē liberā fuisse matrē eo tēpore quo nasciē licet ancilla conceperit,[d] Sequitur em̄ partū ventrem quoad libertatem. C. de rei. vendi. L. partū, de na. ex libe. ven. c. vnico. ff. de stato. L. & seruorum, & de ser. non ordi. c. vlti. Illud verum de iure communi, de consuetudine vero vel alio iure singulari posset esse secus, vt in c. licet de coniu. ser. & infra hoc eo. arti. Qualiter autem & in quibus partus sequitur patrem & matrem, vide ad plenū per Hostiēn in sum. de seruis non ordinan. §. quid sit libertas, vers. est & quarta, & de coniu. seruo. §. & an consensus, & in prin. de na. ex libe. ven. §. cuius conditionem. Illud etiam certum est, quod si dominus ancillam suā dotē sibi conscribēdo quod in liberis tantū mulieribus fieri consueuit, & non in ancillis, vt. ff. de iure do. L. si mulier. §. vlti. & L. proculus. Vel tanq̄ liberam alicui libero tradiderit matrimonialiter in vxorem, vel sciēs eam duci a libero taceat, amittit propterea ius suum, & mulier eripitur in libertatem. Et idem est de seruo si sciente, tacente, vel tradente domino suo cum libera contrahat, vt in auten. vt liberti. de cętero. §. sed et si quis. coll. vi. & in auten de nup. §. si vero ab initio. coll. iiij. & C. de lati. liber. tol. L. vnica. §. si quis. de hoc per Hostiēn. in sum. de coniu. seruo. in dict. §. & an cōsensus. ver. verum si domin⁹. Si autem seruus vel ancilla matrimoniū contraxerint, nulla ratione propter id est dissolueñ. Sacramentum em̄ Ecclesię est quare & seruis minime denegari debet,[e] vt in c. i. de coniu. seruo. inuito domino & contradicente, dominus tamen non debet seruicijs debitis defraudari vt ibi. Et partus ancille vxorate eiusdem domini cuius erat ancilla quicunq; etiam fuerat pater siue libet siue seruus efficitur. ff. de sta. homi. L. & seruorum. Et pecunia tradita ex parte ancille viro doris nomine, an sit viri, quod dic vt in allega. legi. si mulier. §. vlti. & L proculus. ff. de iur. doti.

d. *Vide Iur. mu. ar. ij. & ar. iij.*

e. *Contrarium istius uide supra eo. li. ar. xxvij. Iur. mu. ar. ij.*

Glosa.

Articulus presens tractat, quomodo quis alteri similis in generatione fit quę in iure magnam facit controuersiam,[f] vnde nota quod similem generatione esse alteri intelligitur quadrupliciter. Primo ratione officij, & de isto loquitur hic cum dicitur bannito. Bannitus enim dicitur qui proprium libere possidet vt ex illo officium scabinatus in Comitatu habere possit, vt supra li. i. ar. ij. & istud ratione officij quod habet deriuatur in filium & propinquiorem agnatum, & non in pueros filię quia illi nanciscūtur iura sui patris vt supra li. iij. ar. xxvi in fi.

f. *Similem esse generatione intelligitur quadrupliciter, ad hāc materiam uide supra li. i. ar. ij. & ar. vi. li. ij ar. xij. Iur. mu. ar. xxxiij.*

Istud etiā ius &c. Tangitur secundus modus similis generationis, quod est ratione seruitij quod occasione bonorum in feudum datorū prȳstatur. Ex quo etenim bona conceduntur propter id quod seruitium impendatur Principibus vel Ecclesijs, vt in li. feu. c. lxij. Cum ergo alter alterius ministerialis est, ille non est generatione equalis isti cuius bona accipit, & ita bona illa sibi cedere non possunt. Si enim id contingat quod bona ex quibus ministerialis ad Maidеburgum esse deberet hereditare possent in illum qui in Brandeburg vel alibi ministerialis est perirent & desolarentur officia infeudatorum principum, quia iste ad seruitiū nasceretur, & alter bona possideret quę loco mercedis esse deberent istius hic ministerialis quod fieri non debet, vt infra ar. lxxxi. quod etiam hic textus habet, quod ministeriales eiusdem iuris sint sicut banniti hoc in toto fieri nō potest, & hoc ex eo intelligitur. Banniti enim accipiunt hereditatem & omne ius post decessum patris. Sed ministeriales iura nanciscebantur matris, & hoc vsq; ad tempora Vichmani archiepiscopi, qui vt textus habet de cōsensu Imperatoris hoc ius immutauit, statutumq; fuit, quod filius patris & filia matris iura nāciscebantur, vt si pater liber fuit, mater vero serua, filius natus liber erat, & non filia. Si vero mater libera, & pater seruus, filia nata libera erat, & nō filius, de hoc vide supra li. i. ar. xvi.

A Iuris autem principio &c. Tangitur terciū quomodo vnus alteri similis vel dissimilis generatione existit, & dicit quod seruus non est similis generatione libero. Seruus etenim non potest hereditare bona liberi, quia quicquid seruus acquirit domini est, vt supra eo. li. ar. xxxij. & Insti. per quas perso. acqui. §. i. & Insti. qui sui vel alieni sunt iuris. §. ij.

Quod liber partus nunquam seruilem partū &c. Tāgitur id quod a principio legibus cautum est, quod videlicet mulier libera seruilē partum procreare non potuit, dato quod maritus fuit seruus, vt Insti de iure perso. §. vlti. & Insti. de ingenu. §. i.

A prędicti autem archiepiscopi temporibus &c. Quidam intelligunt hunc textum quod puer seruilis conditionis non existit, q̄uis pater sit seruus mater tamen libera, secus vero intelligēdum est vt patet ex posti sequētibus, cū dicitur si mater cui proles illa pertinebat theutonica existat licet pat̄ Sclauus aut theutonicus &c. si vero sclauo pertinebit, proles illa non erit libera & ita id quod prius sequit, g Aliqui dicūt quod sclaui sint ingenue &c. Sciendum quod sclaui ab antiquo vt in plurimum serui erant, quia cum saxorum prędecessores in prouintiam istam aduenerant Nothuringos hoc est sclauos occuparunt, & qui viui remanserunt serui & captiui effecti sunt & exinde venit eorum seruitus sicut & quęlibet alia[e] vt Insti. de iur. perso. §. serui. & Insti. de liber. §. manumissio, supra eo. li. ar. xlij. & xliij. Notandum tamen circa id quod vbi certo nescitur aliquem esse seruum pro libero reputari debet, vt supra eo. li. ar. xxxij. & ff. de reg. iur. L. libertas.

g. *Vide supra eo. li. ar xx. Iur. mu. in prolo.*

Secundum consuetudinē prouincię &c. Hoc erat tēpore quo fidem non susceperant Christianam, nam tunc temporis dimittebāt vxores pro libitu, quia tamen id repugnat Christiane charitati, cōsuetudo illa abolita est nec seruari debet, vt extra de consuetudine. c. li. supra li. i. ar. xvij. in fi. & i. dist. c. consuetudo & viij dist. c. mala. Quarto similis generatiōe alteri fit ratione militaris originis, sicut in scuto bellico quod nobilitatem vocamus.

h. *Similis generationis differentia ture nostro maxime est necessaria. utde supra li. ar. xlv. g.*

[h] Notandū qd̄ hęc q̄druplex similis generationis differentia in hoc libro maxime est necessaria, sepius em̄ mētio de eadē habet, multiq; ignorant ad quā illarū applicari aliquid debeant. Vt itaq; maior illius rotitia habeat breuiter transeurrendum est, vbi & in quibus articulis mentio de illa fit, & ad quam ex his quatuor applicari debeat. Vnde sciēdum q̄d li. i. de simili generatione habetur ar. ij. xxij. & xxvij. §. ij. & xliij. §. ij. li. ij. ar. iij. & xij. §. iij. & iiij. & li. iij. ar. xix. xxvi. liij. lxv. lxxij. hę omnes similis generationis acceptiones pertinēt ad primum modum quia ad iudicium referuntur. Quoad secundum modum habetur li. i. ar. ix. & lxx. vbi agitur de ministerialibus Quoad tertium modum habetur li. i. ar. iij. §. vj. & ar. v. §. i. & li. iij. ar. xxij. xxxiij. xli. xliiij. & ix. Ibi enim habetur de seruorum simili generatione. Quoad quartum habetur li. i. ar. iij. §. ij. & ar. x. xx. xxij. xxv xliij. §. iiij. & li. §. ij. & xl. §. iiij. & li. ij. ar. xv. & item li. iij. ar. lvi. li. feu. c. lxxij §. iij. & hoc pertinet ad militarem dignitatem.

Articulus LXXIIII

DIuortium si iure fuerit celebratum inter uirum & uxorem, mulier dotalitiū idest uitæ prouisionem si in propri etate uiri donatum fuerit & ædificia in ea locata obtinebit, sed ædificia huiusmodi destruere aut auferre minime poterit. Præter id nihil consequetur de ædificio sed neq; dotē. Suppellectilis sua idest utensilia & & comestibilia idest pulmētaria de bēt etiā sibi reddi, & q̄cquid ad maritū secum attulit aut tantū sibi de uiri bonis dabitur, quantū in cōtractu matrimonij promissum fuerat.

Glosa.

a. *Cause matrimoniales diuorcij & occasione dotis ad iudicē Ecclesiasticum pertinent.*

Diuortiū si iure fuerit &c. [a] Sciās quod causa matrimonialis seu diuorcij est de iure communi tractanda coram iudice Ecclesiastico sicut & causa dotis quę est accessoria ad matrimoniū, vt in c. de prudentia. de dona. inter virum & vxorem. Et est huiusmodi iudex Episcopus. xxv. dist. perlectis, vel eius officiales, vel alius ab eo specialiter delegatus, de frigi. & male. c. i. de regula. c. ij. & de Instit. c. ex frequentibus, cum tunc Episcopo succedat in iurisdic. de maio. & obe. cum olim. Et etiam inferior Episcopo. puta Archidiacon⁹ Archipresbyter. Abbas. vel alius ministet Ecclesię ex speciali priuilegio vel mandato Episcopi, aut ex consuetudine prescripta & sic intelligitur de testibus. c. Albertus, & de testi. cogen. preterea.

Tempore copulationis &c̄. Et illud propriē est dos, vt in c. nuper. de dona. inter vir. & vxo. vbi dicitur. Illud ꝯo tenolum⁹ ignorare quod vxor dare dicitur viro dotē, vir autem vxori donationem facere propter nuptias secundum legittimas sanctiones, & illa mulieribus est restituenda. [b] Etiam de iure canonico, quod sic disponit. Mulieres cum pro aliqua licita causa a proprijs viris fuerint separate totam dotem precipimus eis reddi. Et sicut soluto matrimonio dos redit ad mulierem, ita & donatio propter nuptias redit ad virum, vt de dona. inter vir. & vxo. c. i. & vlti.

b. *Vide supra li. i. ar. xx. glo.*

Glosa.

Mulier seperatā iure &c. vt textus habet & supra ar. xxvij. dotalicium obtinet & ędificia quę tamen auferre non poterit quod facere possit si post mortem eius ad eam venirent, quia vt sic obtinet dotem, supellectilem, & comestibilia, vt Instit. de donatio. per totum. Et ęquid bonorum ad maritum attulit vel sibi promissum fuerit &c̄. Circa id sciendum quod mulier vt sic tollit proprium suum & donationem propter nuptias, vt in auten. de nup. §. per occasionem coll. iij. etiam si cui extraneo alienatum sit totum recuperabit. [c] Attamen diuortio subsequto pueri si quos antehac genuerint ex vtroq; nutriri debent, apud matrem tamen manebunt q̄diu non adoleuerint, vt in auten. vt lice. ma. & aui. §. illud quoq; coll. viij. & C. de alimentis. L. i. ij. & iij. Si vero ex vnius culpa diuortium sit illud, pueri manebunt circa illum qui occasionem diuortij non dederit, vt C. de diuortijs L. i. & in autē. de nup. §. i. coll. iij. & C. de pa. potes. L. filia. Attendendum etiam quod mater per triēnium pueros fouere ex debito tenetur, vt C. de pa. potes. L. penulti.

c. *Diuortio subsequto pueri apud matrem manebunt, quoad adoleuerint.*

IN proprietatibus uera donatio seu uitæ prouisio fit mulieri & non in feudo. [a] Quia in proprietate nemo illis ad uitam ipsarum infringere potest, in feudo uero eā multis modis uiciari contingit. Feudum marito uiuēte propter nuptias est mulieris donatio, ipso mortuo eius feudum appellatur. Neq; uir neq; mulier diutius feudum q̄ ad uitæ suæ tempora retinebunt, licet uir ipsum iure hæreditario et nō mulier post se relinquat.

a. *Concordat lib. mun. ar. xxij. glo.*

Glosa.

In feudo vero &c. Et si maritus concesserit vxori rem feudalem in donationem propter nuptias viro defuncto, mulier ipsam rem retinere amplius non potest, nisi dominus ad quem dominium istius rei pertinet a principio vel ex post facto voluerit consentire, vt legitur & notatur in c. nuper. de dona. inter vir. & vxo. Et si dominus alienationi rei feudalis consenserit, tūc non poterit postea reuocare. Ar. ff. qui. mo. pig. sol. L. sicut. §. si volūtatem, & §. si permiserit, & L. si debitor. §. si in venditione.

Et non mulier &c. Ad hoc Ar. in li. feu. si femina habēs beneficium moriatur, nullomō succedit in beneficium maritus nisi specialiter inuestitus fuerit, & si ipsa femina filios dimiserit, dicunt quidam filios non debere succedere in beneficium matris nisi specialiter sit dictum vel nisi inuestiti fuerint, ram secundum vsum regni beneficium vocatur paternum & non maternum, Sed secundum ęquitatem dicamus filios debere succedere, vt in libro feu. titu. An maritus succedat vxori. c. si femina, & item iur. feu. c. xxi.

Glosa.

Quandoquidem vitę prouisio mulieribus vt communiter fit in proprio aut feudo. Declaratur itaq; hic in quo potissimum fieri debeat quod non infringatur & dicit quod in proprio & nō in feudo. Text⁹ tamē articuli impugnari potest tribus rationib⁹. Primū quicquid mulier vite prouisionis habet, ius ad illud habere videtur, admissoq; quod mulieres ad feudum nullum ius habent, sed si sibi confertur ius ad illud habebunt, vt in li. feu. c. ij. §. vlti. vbi habetur si quis consequtus fuerit bonorum feudalium possessionē illa possi

dere debet & continuatur vsq; ad alium dominum. Secundo improbatur articulus quia mulier eque nullum ius habet ad proprium nisi iudex illud sibi tribuat, sicut nec ad feudū nisi dominus conferat, si itaq; iudice indigeat quoad proprium obtinendum sicut & domino feudali quoad feudum, quare simili iure vtrunq; consequi potest. Tertio quia maritus vxori proprium conferre non potest quoad vitę prouisionem sine consensu hęredum, vt supra li. i. ar. xxi. & ar. lij. Feudum vero confertur sine hęredum consensu, sed illud quod faciliori iure conferri potest tutius obtinetur Nec obstat declaratio in textu articuli posita vbi dicitur, vitę prouisio in feudo esse nō potest eo, quia vt sepius viciari & infringi potest. Declaratio enim ista falsa est Feudum enim ipsis nolentibus ab eis auferri non potest. Proprium vero multis modis amittitur per mulierem in qua vitę prouisio sibi facta est, vt si ex possessione eam dimittat, vel ligna fructifera succidat, vel ascripticios fugiat &c. vt li i. ar. xxi. Et quia eque vtrunq; perdere possunt quare non erit potius ius in vno q̄ in alio. Soluuntur tamen instantię per interemptionem earumdem. Tempore enim Ecke qui translator priuilegij fuit, ius mulierum non erat pinguius & melius in feudo. A multis si quidē feudum habebatur sine certa possessione, & isto stante variis etiam modis alienabatur vel per mortem domini qui illud cōferebat, nec succedere potuerunt ad alios dominos, vt feu. c. ij. & xxiiij. Etiam prouentus certos dominis tribuebant, vt feu. c. iiij. Preterea illi q feudum testificari debuissent illud videre & audire eos necesse fuit, & propter has controuersias ac difficultates necessaria prouisio mulieribus erat, vt vir cum vxore illud susceptabat, vt feu. c. lxxv. per translatorem itaq; priuilegij consultum est vt in proprio prouisio huiusmōi mulieribus sit. Iusq; istud Fredericus Imperator in fauorem mulierum statuit. Leges enim multa in fauorem mulierum sanxerunt, vt Instit. qui aliena. licet vel non §. i. & C. de rei vxorie actione. L. vnica. §. cum lex. C. de iure dotium. L. quotiens & ff. de donatio. inter vir. & vxo. in multis legibus. C. de fun. dota. L. i. ff. eo. ti. L. iij. & iiij. & Instit. de actio. §. fuerat. In auten. de ęquali. do. §. his consequenter. coll. viij. In auten. vt immobi. ante. nupci. §. ij. coll. v.

Feudum marito viuente &c. hic declarat autor priuilegij quod non securum fuit mulieribus vitę prouisionem habere in feudo, de facili enim alienari potuit ab ea, ex eo, quia expectantia feudalis ipsius fuit, Nunc autem est eius proprium feudum quia illud actualiter possident cum vir & vxor inter se possideāt bona indiuisa, vt supra li. i. ar. xxxi.

Notandum circa id quod donatio huiusmodi seu vitę prouisio quandoq; nuncupatur expectantia feudalis, hic vero dotalitium nominatur quia confertur in recompensam dotis apportate [b] nomina em̄ rebus adequari debent, vt Instit. de donati. §. sed nos. C. de Episco. & cleri. L. decernimus.

b. *Nomina rebus adequari debent.*

Neq; vir neq; mulier &c. hoc fit ex eo, quia est stipendium militare quod pater hereditat in filium, si illud promereri poterit, sunt tamen nonnulle constitutiones in antiquo iure quę disponūt quod mulieres hereditare possunt. Iure tamen saxonico constitutiones ille abrogate sunt, vt feu. c. ij. & xi.

Articulus. LXXVI

MOritur autē mulieri uir eius, [a] & ipsa si cum mariti hæredibus permanserit rebus indiuisis longo aut breui tempore, si postea diuidere uoluerit in omnibus quæ ibi tunc supersunt rebus suam accipiet propter nuptias donationem. Domestica cibaria utensilia [b] sicut accipere debuerat tpe mortis mariti sui. Si uero mulier interim alteri copuletur, copulatusq; ad eam & ad indiuisa cum hæredibus bona ingressus fuerit, & postea uxor decesserit, uir obtinet plenum ius in omnibus bonis mobilibus exceptis ædificijs & suppellectili. Qui uxorem duxerit uiduam habentem feudum, proprium, aut dotalitium, uitæ prouisionem, aut terram censualem, quicquid in bonis arando culture tradiderit, laboratūue sit, interimq; moriatur uxor priusquā uir seminet, licebit ut sic marito seminare annonam & metere, cēsumq; seu pensionem aut pactum soluere successori ad quem bona illa deuoluūtur tenebitur. Sed si mulier agro iam seminato & sub terra absconditio obierit, uir percipere debet fructus. [c] Censum autem sed nec quicquam de his soluere tenebitur de quibus ipsa dum uixerat nihil persoluebat. [d] Cēsus etiā & redditus, qui in mu/

a. *Vide supra li. i. ar. xx.*

b. *Fall. secundum ius mun. ar. xxij. Ibidem ad hanc materiam ide abundantius.*

c. *Textus antiqui ita legunt si & inquantum ager huiusmodi nemini censualis sit, ita quod uxor olim censum ex eo nō præstabat &c.*

d. *Textus uetustiores ita habēt, si census alicui quis multi rem pertinebat, interimq; eo non percepto obierit, marito census huiusmōi perūcbit.*

lieris fuerint bonis si ipsa post dies ad soluendum deputatos ab hac luce decesserit, census & pensio uiro pertinet, quasi stipendium deseruitum, sicut hæredum esset si uirum non duxisset.

Glosa.

Paragraphus primus articuli presentis sufficieter haberur expositus supra li.i.ar.xx.§.iij. Si vero mulier alio copuletur &c. Quod vir mobilia post mortē vxoris retinet, est ex eo, quia nulla mobilia mulier hereditat ad heredes, huiusmōi etēm bona mulierem iure pertinebant. Quod autem edificia & geradam seu supellectilem nō capit maritus, est ex eo, quia ex gratia illud datum est mulieri. Vnde dicitur in textu maritus omne ius mulieris retinet in mobilibus. Q.d. ad quid mulier ius habet ad illud & vir, sed qđ mulieri de gratia datum fuit hoc non iuuat maritum. Geradia enim & proprium de gratia mulieribus confertur, [e] gratia autem non iuuat nisi illū cui data est, vt Insti. de iur. natu. gēci. & Ciui. .§. plane. Qui vxorem duxerit viduam &c. Et qa necessario sciendum fuit quantum suris vir habeat in bonis mulieris, [f] Quare in textu tanguntur quadruplicia bona, quę vt communiter vir tollit cum vxore. Primo est proprium & illud est duplex. Primum ita cō petit mulieri quod illud hereditare potest in omnes pueros tam prioris q̄ sequentis mariti, vt supra li.ij.ar.xxiij. & illud proprium est quod iure hereditario illis pertinet. Queritur vlteri[o] circa id an illud alienari poterit necne R. sub distinctione vel illud alienare vult pro pinquis (glosa antiqua habet & verius extraneis) vel heredibus, vel marito suo. Si extraneis, vel illud fit ex fauore aut ꝓpter deum, si ex fauore, necessario requiritur consensus viri & heredum, vt supra li.i. ar. xxxi. Quid si illud det cum voluntate viri vel propinquorum & non heredum. R. quod vir & mulier illis carebunt, heredes vero illa faciliter vendicare poterint, vt supra li.i.ar. liij. Quod si dabit cum consensu heredum sine tamē voluntate viri, donatio quidem illa valet sed ille cui donatur nullam vtilitatem ante mortem vxoris habebit, quia vtilitas vita durante vxoris apud maritum manebit. Illa vero mortua cui donatum est cedit & non heredibus, qa quod semel placuit &c. ff. de reg. iur. L. nemo. [g] Si vero heredibus illud dare vult consensu mariti indiget, vt Insti. de adopci. §. si vero. Item si marito donare vellet, hoc fieri non potest dato quod consensus heredū sit. Maritus em̄ est tutor vxoris, pupillus autem tutori nihil dare potest, vt in auten. qui obliga. se habe. ꝑhi. §. quod si quis. coll. vi.

e. *Grada non iuuat nisi illum cui concessa est.*

f. *Quadruplicia bona quæ uir cum uxore perapit.*

g. *Vidua pueros habens post mortem uiri cū pupillorum tutore cohabitare non debet ex lege xij. tabu ubi habetur Tutori cum pupillorum ma-*

Si vero alienare veller propter deum ideſt testamentaliter, id facere non potest sine heredū consensu iure saxonico, secundum leges autē ei facere admittitur sine heredum consensu si tertiam partem relinquat pueris, vt in auten. de trien. & semis. §. hoc nos coll. iij. Aliud ꝓprium quod maritus cum vxore accipit est proprium quod vxori donatur ad vitam ipsius quod & vsufructus proprie dicitur, & illud alienare non potest quia post mortem cedit ad heredes illius qui donationem fecerat, & illa non nisi vsufructum ad vitam habebit [h] Cum dicitur feudum aut dotalitium habētem &c. hic multi errare videntur in vocabulis istis feudo videlicet & dotalitio, quia vt communiter dotalitium seu vitę prouisio feudum mulieris est ex eo, quia ad nullum ill[ud] qđ hereditat. Ad declarandum itaq; errorem & difficultatem huiusmodi [i] Sciendum quod mulieres quadruplex feudū habere possunt [k] Primo habere poterint ius feudi in bonis ex quibus imperio nullum seruicium prestatur, vt est feudum Castrense feu. c. iiij. Secundo quod ad vitā emitur per easdem. Tertio in bonis demortuis quando aliquid ad illas hereditat, vel per mortem cedit quę devolutoria bona dicuntur. Quarto in illo quę donantur sibi respectu dotis apportate quod & dotalitium dicitur.

[l] Pro intellectu preterea clariori horum nota differentiam expectantię feudalis, vitę prouisionis. & dotalitij. Feudalis expectantia dicitur, quādo dominus confert bona alicui sub conditione, hoc est si vacare illa cōtigerit post mortem alicuius vasalli qui sine prole decederet. Istud plerique tribuere solebant vxoribus suis in feudum pro eorum dotalitio, sed quia vt plurimū viciabat & infringebatur illud idem vt pote si illud vacare dominis non contingebat nec ipsi habere quicquam in eo potuerunt. Exinde venit illud iuxta aliquorum sententiam & dictum quod maritus dotalitiū vxoris suę dimittere potest sine cōsensu eius, postq̄ etenim confertur vt sic mulieri quicq̄ in expectantia feudali aliquorum bonorum, is qui in possessione bona habet, dimittere bona huiusmodi poterit cuicunq; voluerit, vt feu. c.x. Secundum est vitę prouisio vxoris quam in possessione habet, & illam dimittere potest quando vult si sine tutore sit. Tertiū vocatur donatio propter nupcias, & est illud quod donatur in respectu dotis, & antequā illud vir mulieri donet, prius illud dimittere cogitur & postmodū dominus confert, virq; tandem illud aggrediatur in signum quod feudum hereditarium sit, quodq; vxori concessum est ad eius vitam, & de isto superi[us] dictum habetur quod illud vir sine consensu etiam cum consensu vxoris alienare non pōt alias mulier illud recuperabit ab vnoquoq; emptore nisi sibi alia donationis recompensatio fiat, vt Insti. qui. mo. aliena. licet. §. accidit, & in auten. vt immobi. ante nupci. do-

tre ne habitato. Agnati seu substituti qui successionem spectant tutores sumto & dari tutores possūt. Sed si aliqua sit insidiarū suspicio apud alios pupillus educator, hec tamen lex potius quę dat & applicari debet ad art. xxiij. supra li.i.

h. *Feudū mulieribus in dotalitium datum circa uitam mariti est uitæ prouisio, post mortem uero est suum feudum, & dominus illi admittere iure debet sequellam in bona cū tutore eius, Mulier dotalitium in bonis feudalibus inscriptū marito secundo nubenti dare non potest, Maritus omnes fructus capit ex bonis feudalibus uxori suæ q̄diu ipsa uiuit, & post mortem fructus colligat, uel sibi reseruari debent omnia exposita fructuum & laboris facti, & census retenti eidem cedūt, seu. c. lvij.*

i. *Mulieres quadruplex feudum habere possunt.*

k. *Secundum aliquorū declarationem hic in isto passu feudum accipitur pro dotalitio, uitæ prouisione, donatione propter nuptas indifferenter.*

l. *Differentiam uide expectantiæ feudalis, uitæ prouisionis, dotalitij, concordat supra li.i.ar. xxxiij.*

Articulus. LXXVII.

SI agrum seminatum ex ponat quis ad annos determinatos sub cēsu aut pensione certa qđ seminatum eidem certo tempore ui ceuersa restituat, in quocunq; tempore locator infra aunos moriatur terra seminata restituenda est hæredibus, quia defunctus non potuit agrum aratori diutius uarendare ni si quamdiu uiuebat. Hæredes autē tales ad quos bona prætacta pertinent census seu redditus præstare compelluntur cui pertinent de annonis, quēadmodum locatori defuncto præstabātur, [a] eo quod mortis suæ tēpore ipsius aratrum agrū non arauit.

a. *Alter textus habet sicut soluebat illi qui terram exposuit ex eo quod aratam terram eius nō coluit sed alius*

Glosa.

Ager seminat[us] est heredibus restituēdus &c. Quia lex conductionis est seruanda, vt Insti. de loca. & conduct. §. conductor. &. C. eo. ti. L. legem, facit regula contractus de reg. iur. li. vi. Sed quid si colonus seminauit agrum, an emptor agri possit eum expellere non resarciendo ei sumptus. Quidam tenent quod possit expelli. Et cōtrarium videtur per. L. si colonus. ff. de vi. & vi arm. a. vide. L. si fundus ff. loca. & in specu. eo. titu. § i. ver. sed pone. Et colonus sicut emphiteota non potest incidere nisi arbores ceduas quę sunt in fructu. de hoc. ff. so. ma. L. diuortio. §. si fundum per dij. & facit. ff. de dolo. L. & eleganter. §. i. Nam de uastare arbores & deuastare domum iudicantur ad pericula secūdum Bal. vbi supra in addi. & supra li.i.ar. liiij.

Glosa.

Superius dictum est quid maritus post mortem vxoris in bonis eius obtinere potest, hic tādem declarat quid iuris habeat ille cui bona per dominum locantur vel conducuntur vt textus habet.

Articulus tamen iste impugnari potest tribus rationibus. Primo superius enim dictum est quod mortuo domino censitus heredibus cē sum exsoluere debet nec ad varēdam nisi prio aratro indigebit, vt supra li.i.ar. lix. §. ij.

m. *Bona cēsualia duplicia.*

Aut terram censualem &c. [m] Nota quod bona censualia sunt duplicia, & secundum hoc dupliciter vni aduenient, vel pertinent alicui ex hereditate vel ex bonis, si hereditarie alicui pertinent illi ad id nati esse debent, vt supra li.i.ar. xxi. §. penulti. & in auten. de non alienan. §. hęc ergo. coll. ij. & C. de agrico. & censi. L. ij. & L. quemadmodū. Secundo bona censualia alicui pertinent cum eis vnacū iure censito tribuuntur, vt hic in textu & infra ar. lxxix.

Quicquid in bonis arando &c, nec tamen aliquid deteriorabit, nullus enim locupletari debet cum iactura aliena. ff. de reg. iur. L. iure.

Laborare debet & fructus percipere &c. hoc est si agrū illud ceperat laborare tēpore vitę vxoris debet vltra cōtinuare laborem & censum seu pactum exinde soluere, sed si vltra laborem etiam impensas fecerit circa vitam vxoris ita quod illud seminauit nihil exinde soluere tenetur, retinet siquidem fructus pro labore & impensis suis, nullus enim laborem suum alteri gratis conferre debet, vt extra de simo. c. cum sit Romana, nec aliquis cogi potest quod laborem suo alterum diter. x.q. ij. precarie, & dignus est fructibus qui laborem prestat, sufferre enim ille cogitur damnum in segetibus, quare & commodum digne expectare eidem licebit, vt Insti. de legi. patro. tuto. §. i. ff. de reg. iur. L. ij.

Si ipsa post dies ad soluendum deputatos mortua sit &c. Est enim census deseruitus, vt li. ij. ar. lviij. & id iuste euenit exquoquidem ille vxorem vsq; ad tempora census prouidebat. Cōuenientius est quod census percipiat q̄ heredes q nullam prouisionem sibi fecerunt, Leges etenim id fieri suadent vt equitas vnicuiq; sit, vt in auten. de non eligen. secundo nubent. §. illud quoq;. coll. i. ff. de reg. iur. L. non debet, alias ius colluderet vnum quod fieri prohibetur. C. de bonis quę liber. L. fi. §. penul. In autē. de equali. do. §. hęc igitur. coll. vij.

Secūdo, quia in cōducto & locato cōtractus simpliciter teneri debēt, vt. C. de loca. & condu. L. legem. & Insti. eo. ti. §. cōductor. Contract⁹ em̄ ex cōuētione legē accipit. ff. de po. L. i. §. si conueniat. quod aūt hic non fit, nam euenire poterit quod condictamen inter eos erat agrum restituere seminatū in triennio, interim vero mori potest in vno anno & ita cū iniuria esset vt seminatum agrum in vno anno restituere cogeretur. Tertio, fieri em̄ potest quod ille qui conduxit moriatur, & iste agrum seminauerit, postmodū vero hēredes mortui cōductoris agro se intromittere possint soluendo censum locatario quem soluturus esset pro agro non seminato, si forsan nō seminatum suscepisset, istudq; iniustum videretur, hēredes etenim ante omnia fructus haberent, censusq; nō plus penderent nisi quantum ex inculto agro soluendus fuisset, & ita ditarentur cum damno istius qui conduxerat quod fieri non debet, vt. ff. de condi. indebi. L. nam hoc natura. ff. pro empto. L. qui cum ff. de petē. hēre. L. plane. ff. de reg. iur. L. iure. Rationes prętacte soluūtur, quo ad primum quod censitus varendatione non indiget nisi aratro. Intelligi debet de bonis censualibus quę vrius sunt. Bona vero locata vt textus habet non mariti erāt tantum sed illa terebat exparte vxoris, & qa terram huiusmōi non diutius habere potuit nisi ipsa viuēte. [b] Quare nec diutius eam varendare potest illi cui locauit nisi quamdiu ipse cum vxore viuebat. Nullus enim pinguius ius in alium trāsfūdere pōt nisi vt solus habuit, vt. ff. de acq. re. domi. L. traditio. C. de distracti pigno. L. si debitor. ff. de pigno. & Ipo. L. pignoris. & C. fine censu. & reliquis. L. ñ. & vlti. Vel dic si terra illius sit cum eam seminat, vt supra li. ñ. ar. lix. Quod autem censitus nulla varendatione indiget nisi aratro, hoc intellige quod nihil aliud indiget ad id quod fructus colligere possit illius anni nisi quod ostendat agrum illum laborasse. In proposito autem seminare eum oportet & seminatū restituere, & hoc si seminatum susceperat & aliter non, & per id soluitur etiam tertiū argumentum. Secundum argumentum vbi dicitur quod conditiones locati seruari debent. Intellige quod obseruari debent inter eos qui contractum fecerant & etiam per hēredes si illud tollerare volunt, sin vero successores illud infringere voluerint hoc fieri debet sine damno alterius partis vt textus habet ibi cum dicitur hēredes autem. [c] Secundum autem rei veritatē sciendum est quod in omni conductione bonorum requirirur consensus hēredum quando bona sub conditionibus locantur, quia si non consenserint pactum seruare non tenentur. [d] Ex conducto enim aut locato ęque bona hēredum alienari possint sicut per vendi/tionem, vt in auten. de non. alienan. aut permutan. rebus Eccleſię. §. alienationis, & §. qa vero. coll. i. ff. de statu. liber. L. statu libero».

[b] *vide supra co li. ar. lx. iur. mu. ar. xxvi. gl.*

[c] *In omni cōductione consensus hæredum requiritur.*

[d] *Ex conducto æque bona alienari possunt sicut per uenditionē.*

Quemadmodum etenim in vendicione pecunia ꝑ bonis accipitur ita in cōducto posset tanta summa recognosci quod in euum ille in domo sederet nec hęres ad hęreditatem peruenire posset. Ad obuiandum itaq; his quodq; hęres bonis non fraudetur hęredes optionem habent si locatum tenere volunt, vel illi qui conduxerat pactum soluere quē ipse soluturus esset, & ita hęres veniet ad suā proprietatē & conductor manet sine damno. Quid si ille qui conduxerit damnū suscepit, an ista quę supra dicebantur fieri possint. ℟. quod sic, quia qui contractum occasione locati vel conducti faciūt ignorare eos nō debet ius hęredum quod videlicet ipsi illud sufferre non coguntur, vt. ff. de reg. iur. L. qui cum alio. & C. de legi. & consti. L. leges. & C. de iur. & fact. ignoran. L. constitutiones. & L. cum ignorantia.

Articulus LXXVIII

REx & quilibet Iudex super uitam sanitatemq; & hæreditatē cuiuslibet sui uasalli siue cognati [a] iudicare potest, & in his suam non distrūpit fidelitatē. Vasallus etiā suo Regi & iudici & alīs omni tēpore licite iniurīs resistere poterit q̄is sint sui dñi seu cognati ac si externi sint, & in his suā non frāgit fidem. Vasallus licite insequi potest domi nū & econtra, & cognatus cognatū in causa pacis fracte & crimine recenti, & iurare tenetur ex parte iudicē eundem detinere quādo cum clamore ad id fuerit uocatus, nec in eo contra fidem delinquit suam. [b] Vasallus etiam dominum, uel dominus uasallum, necnon cognatus cognatum, & etiā alter ad alterius munitionem domum aut castrum licite sequitur [c] & ad arrestandum eum secundū iuris formam potest patrocinium præstare, si ad perpetratam iniuriam per uiolentiæ clamorem fuerit euocatus, & etiā munitio de iniurīs infamata per eum si non excusetur licite destruatur, &

[a] *Alij textus legunt iudicio punire potest.*

[b] *Alij textus ita legūt, similiter castrum uel domum alterius quilibet prænominatus ex parte iudicij in uadere debet, & ad terram prosternere, si non legitume excusetur manetq; ut supra dictum est absq; culpa.*

[c] *Vide supra eo li. ar. lxviij.*

in his suam non disrumpit fidelitatem. Licet etiā cuilibet defendere ciuitatem, burgum, castrum & terram, & uitam domini sui, & cognati, & uasalli, & etiam amici contra dominum, cognatum, & uasallum, si uiolenter impetantur, & contra eos licebit pugnare & non delinquet ut prædictum est dummodo res ipsorum nō rapiat. Si uulneret uel occidat dominus uasallum aut econuerso necessitate compulsus nō delinquit in fide si dicta necessitas contra lesum ut iuris est fuerit com probata. Socium in uia & hospitē tam actiuum q̄ passiuum, hoc est apud quem hospitio susceptus est, & quem in hospitium susceperit. & item illum qui ad gratiam alicuius confugit, tenetur quisq; pro posse defendere contra quemlibet uiolentiam inferentem, nec ut sic contra fidem agere dicetur suam. Inuadat uero Vasallus dominum suum, uel dominus uasallum nondum corā uasallis secundū quod iuris est proposita cōtra eum actione, hic in suā fidem noscitur delinquisse. Si non animo damnificandi contra ipsum sese expediuerit seu aduenerit & dā num ex eius aduentu acciderit ab his qui eundem concomitantur, uel ipse adiuuerit inscienter, illud secundum formam iuris resarcire tenetur & in his suam non disrumpit fidelitatem. Qui in expeditione seu comitiua fuerit multorum & non sit principalis seu capitaneus, ab aliisq; socīs inuasio. sit & damnū exinde domino suo, uasallo, aut cognato, aut cuicunq; fuerit illatum absq; consilio suo, facto iuramento manet sine culpa & absq; dolo.

Glosa.

Vasallus etiam suo regi & iudici &c. [d] An & quādo de iure cōmuni liceat iudici resistere, vide. ff. de iusti. & iure. L. vt vim. C. de appel. L. quonsam. de senten. excōmuni. dilecto li. vi, & de tempo. ordi. c. ad aures. Libertatem aūt propriā defendere quis potest etiā de iure contra principem illā sine causa auferre volentem, vt notat Hostien, in. c. significauit, de peni. & remis. vide etiam in. c. sane, de excessi. prela. Et hoc scias quod quiuis potest resistere iudici & se aduersus eum tueri, etiam si sit iudex suus ordinarius, si ipse ordine iuris nō seruato iniurietur siue clerico siue laico in rebus vniuersaliter siue persona secundū Inno. in. c. dilecto, de senten. excōmu. li. vi, alias. C. de iure fisci. L. prohibitum li. x. & in auten. vt iudi. sine quoquo. suff. §. volumus. coll. ñ. Et dicit quo ad ordinariū processum etiam qui habitus est per modū inquisitionis, vt extra de testi. cogen. c. super his, & de offi. ordi. c. i. Et talis processus est legittimus & secundum leges in autē. de coll. §. iubemus. coll. ix. &. ff. de offi. prēsi. L. cōgruit. & ibi vide in dicto. c. dilecto. Idem etiam tenet Ioan. mon. & vide in nouel.

¶ Si vulnerat etiam vel occidat &c. Ignoscendum enim est ei qui sanguinē suum quomodocunq; redimere vult, vt L. i. C. de bo. eo. qui. mor. seu consti.

Suum viaticum socium & suum hospitem &c. hospes enim tenetur defendere suum hospitem, vnde & lex dat actionem contra eū vt notatur xxxñ. q. vñ. offerebat.

Hic in suam fidem noscitur deliquisse &c. Et est talis proditor. [e] Est enim proditor qui sine vlla causa diffidatione eum qui de eo confidebat grauiter offendit vel vulnerat, & maxime committendo ea contra suum maiorē. Item dicitur proditor qui sine vlla diffidatione mouet bella. Item qui dat alicui potiorē venenatam. Item proditor nuncupatur reuelator secretorum. Item dicitur proditor qui proponit transire ad gētem inimicam, de hoc per Bal. in vsi feu. ti. qui. mo. feu. amit. c. i. §. i. Et generaliter vasallus dicitur proditor cōmittens aliqua in personam domini contra formam fidelitatis, vt in c. i. in fi. de for. fidelitatis, & vide etiam iur. feu. c. lxxvi. Etiam in reperto, Caspa. de cal. d. p. ver. proditor. Ita videlicet quod aliter periculum cuitare non potuit vt nota in lib. feu. titu. in qui. cau. feu. amittu. alias enim vasallus contra omnes dominum suum adiuuare debet, etiam contra fratrem, filium & patrem nisi contra dominum antiquiorem qui cęteris est prēferendus. Debet autem vasallus dominum guerrare facientem tunc adiuuare eū sciat vel dubiter quod dominus eam iuste facit, sed si palam est quod irracionabiliter tūc non adiuuet eum ad offendendum sed ad de

[d] *Iudici an resistere liceat.*

[e] *Proditor quis dicatur.*

fendendum. Nec etiam est obligatus dominum excommunicatum vel a Rege bannitū adiuuare. Vasallus insuper ad seruiēdum vel ad iuuandum non tenetur nisi domino hoc petente & sibi denunciante, excepto si vasallus sciuerit maximū periculum domino imminere, & si tunc illud renuerit perdet feudū, vt in li. feu. titu. hic finitur lex in prin. &. §. ad hoc, &. fi. in. §. licet. ti. si de feu. controuer. fuerit.

Glosa.

Ex quoquidem iudicia omnia feuda sunt vt superioribus declaratum est, nullus enim super vitam aut bonis iudicare potest nisi iudicio sit infeudatus. In presenti itaq; articulo reuertitur ad declarandū illud quod iudicibus maxime opportunum fore videtur, vt est honestas ipsa & fama bona. [f] Vnde homo sine honore .p mortuo habetur, vt. C. ex qui. cau. iusa. irroga. L. si furti. & Insti. de capi. diminu. §. i. ff. ad senatusc on. tertu. L. i. §. capitis. Et ga honor a fidelitate deriuatur quare hic tractat de fidelitate ipsa.

f. *Homo sine honore pro mortuo habetur.*

g. *Fidelitas triplex.*

[g] Vnde nota qd' fidelitas ex tribus venit, seu triplex est. Prima ex beneficio alicuius iuramento subsequuto, & hanc habere debet vasallus erga dominum suum & econtra. Humilem etenim benignum & fidelem vasallus se presetare tenetur erga dominū, vt clare habet xxij. q. v. de forma fidelitatis. Secunda fidelitas venit ex natura & exagnatione, diciturq; naturalis quia ex natura venit nec a iure positiuo opprimi potest. [h] Ius enim naturale opprimere quidem poterit ius positiuū, sed nō econtra, vt Insti. de legitti. agnato. tute. §. vlti. & Insti. de iur. gen. §. sed naturalia. Tertia fidelitas venit de iure & vtilitate, sicut est illa quā iure suadente vel erga ius & iudicium seruare debemus, nihil etenim est sanctius & vtilius q̄ sanctissimas leges illesas fideliter seruare iniustitiā propulsando, vt. C de vete. iur. enucle. L. deo autore. §. cum itaq;. Quis etenim probus iustum iudicem non veneretur aut amet, vt in auten. vt iudi. sine quoquo suffra. §. eos autem. coll. ij. Nulla enim vtilitas legum esset nisi sit ille qui leges defendat & manuteneat, vt extra de elecci. & electi. potest. c. vbi periculum maius. §. preterea. li. vi. Euenit etem quādoq; ex causarum diuersitate quod iustus iudex iudicare cogitur contra suum dilectū dominum, & dominus contra fidelem vasallū, vel contra cognatum. Quare dicitur in textu rex & quilibet iudex, & illud intelligi debet de Rege Romanorum. Vbicunq; etem in hoc iuris processu Rex nominatur sine appositō, vel Princeps intelligi semp debet de Rege Romanorum, vt Insti. in prohemio. §. i. &. C. de legi. & consti. L. digna vox. &. ff. ad le. Iul. maiest. L. i.

h. *Vide supra ar. lxv. eo. li.*

Circa paragraphum primum vbi dicitur iudex qui sententiam inuenit non dicitur negotium discutere, sed is qui sententiam pręcipit seruare, & is est iudex qui interrogat &c. Ad secundum vbi dicitur quod nulla sentētia est nisi eam solus iudex edicat. R. quod istud tenetur secundum leges, & non de iure Saxonico. Vel dic quod postq̄ iudex sententiam secundum eorū consensum cōfirmauerit, solus eam proferre dicitur, & non ille qui adinuenit. Secundum leges etenim iudex sententiam proferre non potest sed vt colloquatur cū assessoribus necesse est, vt. C. de assessori. L. i. & illi cogunt occulte iudici declarare sententiam & non publice. De iure vero nostro illi qui adinuenit declarare iudici debēt nō occulte sed manifeste, vt supra li. ij. ar. xij.

i. *Iudex quis sit an ille qui inuenit sententiā uel q interrogat uide.*

Ad tertium vbi dicitur quod nulla sententia ligat nisi illam proferat respondentis iudex. Intelligitur de iudice qui non est competens iudex respondentis, sicut si laicus spiritualem iudicaret &c. vt in autē. vt cleri. apud propri. Epi. §. i. coll. vi. in auten. de sanctis. Epi. §. si qs coll. ix. &. xi. q. i. c. Christianis. Quare propositum verum. R. itaq; quod iure nostro sententiam solus iudex proferre debet & nullus alter. Quāuis enim multę in eodem iudicio interueniuntur sententię nō tamen ligant aliquē, vt in exemplo, cum Scabini iudici insinuant id quod inter se ad interrogata partis inuenerunt, vtpote si in recognito debito quod solutio sit ad quindenam huiusmodi declaratio respondentem nondum cogit ad̄ soluendum, quia non est aliud nisi declaratio mētis suę aut consilij. Sed posti iudex illam declarationem expresserit pręcipiendo solutionē ad quindenam, extunc a primo fit sententia, vt. ff. de re. iudica. & effectu sententię per totum, & id facere iure nostro iudex solus cogitur sicut & secūdum leges, vt. ff. eo. ti. L. res iudicata, & huiusmodi sententia ligat vel absoluit, vt. C. de senten. & interlo. L. fi.

Iuste iudicet &c. Iudex etiam iuuare actorem debet contra dominum dato quod quilibet iudex iuret domino contra vnumquemq;, vt in li. feu. de forma fideli. per totum, nec vt sic efficitur periurus, nō enim iurauit sibi iuuare iniusticiam, sed & in isto casu non iuuat actori sed iusticię eius.

Vasallus etiam suo Regi &c. Per Regem hic intellīgi debent alij Reges extra Regem Romanorum, vt est Rex Bohemię, Dacię, &c. illis enim contraueniri potest, Regi vero Romanorum nullomodo nisi contra Imperiū forsan facere quid velit, vt supra declaratum est eo. li. ar. lij. Ipse enim est super omnes leges & in scrinio eius pectoris omnia recondūntur iura, vt Insti. qui. mo. testamen. infirmen. §. vl. & C. de legi. & constitu. L. digna. ff. de legi. & senatusc on. L. Princeps. Resistere potest &c. vt C. de iure fisci. L. prohibitum, cum autem vasallus domino resistere debeat, [l] caute & prudenter vt id agat necesse est, plerūq; etenim error in his euenit. Consultare itaq; prudētes homines super negotio quo pacto aggrediendum sit teneī. Tucius enim est qd' plures sapiunt, q̄ quod vnus vt extra de offi. de le. c. prudentiam, pluriumq; sententia vt communiter validior sit. C. de fideiuss. L. vl. & si tandem ex consilio plurium inuenitur quod dominus iniuriatus eidem sit iure contra eum agat, vt in autē. vt iudi. sine quoquo sustra, fiant. §. volumus. coll. ij, in auten. vt differen. iudi. §. si vero coll. ix.

l. *Vasallus quomodo domino resistere debet, ut id caute faa at necesse est.*

Vasallus etiam dominum insequi potest &c. Quęritur quomodo vasallus dominum insequi vel detinere potest cum tamen sententiā cōtra eum inuenire nequeat, vt supra li. ij. ar. xij. §. ij. [m] R. quod vasall⁹ dominum insequi potest bifariam. Primo, si clamorem audiuerit violentię, & nescit contra quem excitatus sit, euenit enim quandoq; quod ille qui clamorē excitat ignorat quis sibi iniuriatus sit, vt supra li. ij. ar. vlti. Secūdo dominum insequi potest & eum detinere, si sibi vel alteri iniuriatus est & non aliter, in alio enim casu cōtra eū agere nō poterit, vt. xxij. q. v. c. de forma, nec contra eum testificari, vt extra qui si lij sunt legittimi. c. causam.

m. *Vasallus dominum insequi potest bifariā*

Quilibet etiam licite ciuitates, castra propugnet &c. Quod autem vasallus id facere potest, hoc fit ex eo, quia sepius vrius atq; alterius vasalli bona illa sunt. Quare vnus alterū in sua iustitia iuuare teneī, & hoc vult in textu cum dicit, violenter eos oppugnantem, illos vero minime defendat qui iniuste tenēt, qui em iniustitię fauet, magis eis obest q̄ prodest, vt. xiiij. q. vi. c. si res aliena.

Dummodo res ipsorum non rapiat &c. quia si id faceret signum esset quod non amore iustitię & fidelitatis, sed magis ex auaricia quę mater est omnis mali id faciat, vt in auten. vt iudi. sine quoq̄ suffra. §. cogitatio. col. ij.

Vasallus insequi potest dominum &c. Caute intelligi debet paraphus iste nec ita grosse vt in se sonat, magna enim premeditatione indiget vasallus vt id aggrediatur quod textus suader, dictum etenim est supra li. ij. ar. xij. qd vasallus contra dominum sententiā inuenire non potest, quod tamē tollerabilius est q̄ qd dominū detinere debeat, si ergo ei facere non licet illud quod est minus, nec ei licebit id qd est maius, vt Insti. q. aliena. licet vel nō & ff. de reg. iur. L. non debet. Etiam habetur in li. feu. ex qui. cau. feu. amitta. vbi iuratur domino esse auxilio cōtra vnumquemq;, quod non esset si eum detineret vt hic textus disponit, habetur etiam. xxij. q. vlt. de forma, quod vasallus dominum tueri debet ab omni damno quod hic non esset. Quidam dicunt quod lex ista corrigit & derogat alijs legibus in cōtrarium. R. tamen quod noua lex corrigit antiquiorem, sed ius feudale posterius est Saxonico, [n] quare istud non derogat illi. Dicunt etiā quidā quod ius feudale derogaret huic, quia lex posterius constituta quę est cōtraria priori, derogat illi dato quod mentio aliqua

n. *Vide supra li. i. ar. xiiij. & li. ij. ar. xxvi. iur. mu. ar. i. glo.*

k. *Nomina rebus adequari debent quomō intelligitur vide.*

ibidem non sit, vt de constitu. c.i, li. vi. Sed tu dic quod derogatio nulla facta est, abrogationem enim iuris in probationibus maxime vitare debemus in quantum possumus C. de apella. L. precipimus in fi. & in auten. q mo. natu. effi. sui. §. tribus. coll. vij. & ita nulla est iurium pretactorum abrogatio. Consilium itaq; est vt vasallus caute in his que hic in articulo habentur agat, si enim in insequendo dominum iniuriam sibi fecisse inuentus est, grauius sibi imputabitur q̄ si in pace sedet, illud enim esset periculum vite & honoris, istud vero mulctam iudici apportaret, vt supra li. i. ar. liij. & in auten. vt iudi. sine quo q̄ sufra. §. cogitatio. coll. ij.

Si vulnerat dominus vasallum &c. Dictum est superius quomodo vnus contradicere potest si dominus vel iudex sibi iniuriare velit, hic declarat quomodo vnus violentię contra uenire poterit.

o. Violentiæ & iniuriæ differentia.

o Vnde nota differentiam violentię & iniurię. Iniuria enim fit per falsas & iniustas sententias, vel ex iudicio vel quod ius obtinere, vel habere non potest, vt ff. ad le. Corne. de sicca. & venefi. L. i. & Insti. de obligatio. que ex q̄si delict. nascun. per totum. Violētia vero cōmittitur quando violēter contra vnum agitur, ita quod per illud corpus & bona perdere possit, & contra id defensa fieri potest dupliciter. Cum armata & nudo sine armis. Vnde si dominus te percusserit pugno minus iuste & violenter vel per capillos trahat, si tu cum gladio cedis non facis defensam necessariam, P sed si te impetat armis que tibi nocere possint dato quod te non ledat, gladio occidere eum poteris & defensam facis, armatā enim necessitatem armis repellere oportet, vt. ff. de vi. & vi. arma. L. i. ¶ Tutius enim est vitam suam defendere q̄ postmodum violentiā querulare, vt. C. quan. li. vnicuiq; sine iudi. se vindi. L. i. Vbi exprēsse dicit textus, melius enim est occurrere in tempore q̄ post exitum vindicare, & probatur. L. vlti. in fi. C. in qui. cau. resti. in integ. non est necesse. vbi dicit, melius est intacta iura seruare, q̄ post causam vulneratam remedium quērere. Hoc etiam facere licet si dominus tibi hostium domus extrudere conatur, vel ad curiam violenter irruere, quilibet enim vltra suos parietes pacem habere debet, vt supra li. ij. ar. lxvi. Si itaq; te defendis & eum occidis, non facis contra fidem tuā si indefensa id fit, vt. ff. de vi. publi. L. hi qui ędes. &. C. eo. ti. L. seruos, manetq; sine dāno, vt. C. ad le. Iul. de siccariis. L. is qui.

P. Gladio si qs te impetat animo nocendi dato quod te non ledat, eum interficere licebit in defensa.

q. Tutius est uitam suam defendere quam violentiam querulare

r. Hodie tamen defensa probatur duobus testibus non omni exceptione maioribus adde Ias. in rubri. ff. de iureiur. uer. 7. limi.

Et hoc probet per necessariam defensam quā & declarare eum oportet metseptimus.r Vel per duellum si cognati mortui eum alloquūtur, vt supra li. ij. ar. lxiiij. Si vero non probauerit perdit vitam, honorem, & feudum q̄d a domino habuit, vt infra. ar. lxxxiij. & in li. feu. titu. q. mo. feu. amitta.

Vnde exquoquidem necessaria defensa iuris admittitur, vt ff. de iusticia & iur. L. vt vim, & ff. ad le. aquili. L. sed & si. & in multis alijs legibus. & extra de senten excōmuni. c. si vero. &. c. dilecto. li. vi. & extra de homicidio. c. significasti.

f. Ad defensam faciendam cōsideranda quedam uenunt.

f Quare ad defensam seu repulsam necessariā aliqua consideranda veniunt. Primo quod fiat moderate & quod non excedat modum defēse, vt. C. vnde vi. L. i. & extra de homici. c. significasti. Iste modus seruandus est in rebus quibus defensa fit, quia si te quis pugno percutit gladio non est verberandus, vt. ff. ad le. Aquili. L. si ex plagis. &. xxiij. q. iij. c. non inferenda. & extra de sen. excōmunica. c. vt fame, nisi se aliter defendere non valeat & modum excedat. ff. ad le. Aquili. L. sed & si. & in Clement. si furiosus de homi. Vel si ignoranter egerit vt extra de homici. c. sicut dignum de restitu. spoli. olim. i. de senten. excom. c. cū voluntate. Secundo quod repulsa talis sit in instanti & non ex interuallo, vt ff. de vi. & vi. arma. L. idē est, & extra de sentē. excō. c. si vo & hoc intelligesi violentia personę illata sit Si vero violentia in bōis meis fit, hoc potest in facto vel etiam expost, q̄primum resciuero congregatis amicis defendere licebit, vt ff. de acquiren. re. possef. L. clam possideri, & extra de restitu spoliato. olim. i. & ff. ad senatusconsul. Tertullianum L. ij. Tertio requiritur quod repulsa sit ad defensam & propulsandum iniuriam seu violentiam & non vindictam, vt ff. ad le aquili. L. sed & si, & xxiij. q. i. c. quid culpatur, & hoc fit tunc quando pretactę condiciones seruantur, & qui vt sic defensam faciunt, iustum bellum gerunt. Ius enim naturale admittit violentię resistere, vt. i. dist. Ius naturale, & extra de excep. cum inter, extra de re. iudi. c. pastoralis in cle. Et huiusmodi bellum permittitur eque spiritualibus sicut secularibus, vt extra de homici. si furiosus in cle.

t. Ad hoc quod iustū bellum sit quędam requisita.

t Vnde nota ad hoc quod iustum bellū sit, quędam necessario requirūtur. Primo quod personę sint idoneę quę bellare possent, vt seculares & non spirituales excepta defensa necessaria, vt supra dictū est, &. xxiij. q. vij. clerici. & extra de homici. c. sicut. Secundo q̄d sit ex admissione iuris, vt Principis, Imperatoris, vel apostolici, vt. xxiij. q. i. quid culpatur. &. q. ij. c. i. &. ff. de capti. & postlimi. L. hostes. Tertio vt sit propter iustas causas, vt pro pace, pro fide, obedientia, bono reipublice, & his similia, & nō ex inuidia, vt in dicto. c. quid culpatur. &. xxiij. q. ij. c. i. &. q. iij. c. fortitudo, &. q. vij. c. si nulla, & q̄cquid in huius modi bello acquiritur ab inimicis iuste retineri potest, vt. xxiij. q. v. c. dicat. alīs enim si alio proposito bellum inferatur, tam illi qui faciunt, tam isti qui consilio & auxilio adsunt, damna resarcire cogūtur ex iniusto bello subsequentia, vt extra de re. iudi. cum. i. & extra de ęta. & quali. c. tuam. de senten. excōmuni. c. cum inter. xi. q. iij. c. quoniam. extra de resti. spo. cum ad sedem in glo. &. xvij. q. iij. c. o

ries, & ij. q. i. c. notum.

Socium in via, &c. Mirabile quidem videtur socijs in via nobiscum existentibus hanc atribui prerogatiuam, quod in defensa illorum etiam contra dominū se opponere vasallus potest cum tamen maiorem fidem prestare domino tenetur q̄ filio suo, filius etenim ex natura sibi pertinet domino vero obligatur iuramento, vt li. feu. quemadmodum feud. amittitur. R. tamen quod socius vię signanter ille qui longum iter cum alio facit tanq̄ peregrinus & quasi frater eius est, quod autem eidem admittatur vt ex parte socij sui contra dominum se opponat est magis pre angustia & propter periculum corporis sui q̄ socij necessitate. Positq̄ em̄ socius suus violenter imperitur quis scit quid sibi tandē eueniat, quare sibi defensa admittitur, vt C. quan. lice. vnicuiq; sine iudi. vindica. L. liberam. Quid si dominus dicat ad vasallum quod tutus esse debeat. R. quod sibi credi non debet. Quia qui semel male facit presumitur maiora facere si possit, vt in auten. vt iudi. sine quo quo sufra. fiant. §. cogitatio. coll. ij.

Et suum hospitem &c. Hoc est qui in domū eius vel intra quatuor angulos curię suę fugi erit vel de facto ibi sit, Qui enim quatuor angulos curię tutatur iste defensam facit ac si vi tam defenderit suam, vt ff. ad le. Iul. de vi. publi. L. hi qui.

Inuadat vero dominus vasallum &c. Hic clare habetur quod vasallus nullibi potest dominum accusare suum nisi coram vasallis, vt in li. feu. titu. si inter dominum & vasallum lis oriatur, & hoc intellige in cōtrouersia quę sit occasione feudi vel alicuius rei, vt in li. feu. si de feudo cōtrouersia fuerit &c. In alijs vero casibus quęrulari debet coram iudice p uinciali, vt in auten. vt om. obedi. iudi. prouin. §. si igitur. coll. v.

Quid si vasallus dominum accuset an eum hostiliter insequi vel contra eum procedere possit, quidam dicunt quod sic quia illud iuris non prohibet, sed quicquid iure non vetatur illud nec nos prohibere debemus, ergo &c. vt C. de testa. & quemadmodū testamen. ordi. L. sancimus. Oppositum tamen istius superius dictum est vbi habetur quod nihil fieri potest nisi ex admissione imperij, sed si post querelam vasallus dominum insequi posset contra eum bellare videretur. Quod autem vasallo bellare contra dominum non liceat habetur ff. de capti. & postlimi. reuer. L. hostes. q. itaq; quod vasallus non consequitur ex quęrela quod contra dominum bellare deberet, in eo enim prouidet fidelitati suę.

Illud secundum formam iuris resarcire tenetur &c. Hoc est secūdum ęstimationem illius cui damnum illatum est nisi ille iuramento minuerit, vt supra eo. ar. xlvij, & li.

Si quis in expeditione, &c. Ille enim contra quem equitatur defendere se potest.

Manet sine culpa, &c. Quia damnum soluere tenet. Et impunitus &c. hoc est sine mulcta & absq; verigeldo. Exinde iam liquet, quid & quomodo vasallus erga dominū sibi precauere debeat, vt sine damno manere possit, si quid interim iniurie domino eueniat, vt li. sti. ad le. Aquili. per totū, & ff. eo. ti. L. si putator. & xxxi. q. ij. c. de neptis.

Articulus. LXXIX.

a Cōcordat sup. li. i. ar. lxi. li. iij. ar. xij. Iur. minor. xxviij.

VBi rustici in radicibus desertorum uillam seu prædium ædificant terram de nouo excolendo, licebit domino uillæ ius ceiuale in eadem terra eisdem cōferre q̄us ad ea bona geniti non uideantur. Nulla autem iura eis dominus dare potest aut ipsi eis eligere poterint per quæ ordinarij seu prouincialis iudicis iura aut mulctæ minuantur aut augeantur. Nullus extraneus in prædijs secundum specialia & discreta eorum iura respondere tenetur, sed secūdum ius commune nisi conquæratur super hæreditate siue bonis alijs aut debito. ¶ a Vbi quis aliquem conuenit ibi licite reconuenietur, si actio in duellum nō extendatur.

Glosa.

Conferre potest, &c. Sed quid si quis accepit instrumentū Emphiteosis pro se & vxore & liberis, Dic q̄d vxor habet dimidiam, & viri aliam dimidiā, quia liberi partem non faciunt viuis principalibus, de hoc vide in spec. titu. de loca. §. vlti. ver. cxlviij. & ibi etiam per Bald. in addicio. Et si emphiteos, est cōcessa duobus fratribus, vt post mortem eorū ad ecclesiā reuertatur, vno mortuo pars eius fratri accrescit non ecclesię, vt in dict. §. ver. lxviij. Et istud ius accrescendi trahit secum suum effectū sine noua possessiōe, vt in allega. §. ver. lxx. Et si duobus pro indiuiso res conceditur vno non soluente tota reuertitur ad ecclesiā, vt in dicto paragrapho, ver. lxxi. & lxxiij.

Glosa.

Supertus declaratum est quomodo dominus respectu vasalli & econtra ratione bonorum feudaliū obligatus sit, hic tandem habetur de rusticis, vbi domini ratione bonorū censuarium desuper dominium obtinent.

b. *Christianitatis status in tria genera hominum diuisus est.*

b Vnde p intellectu istius nota, quod status Christianitatis pro bono reipublicę diuisus est in tria hominum genera. Primi sunt spirituales, de quibus supra li.iij. ar.lxvi.§.i.& iij. Illorumq; officium est orare pro militibus & rusticis. Orationibus em̄ corū totus mundus gaudere debet, vt in auten. quomo. oportet. Episco.§.i.col.i. Secundo sunt milites glorioſi, illorumq; ius est tueri & defendere sacerdotes & agricolas, vt in auten. vt necq; miles, necq; federatus,§.i. coll.viij. Tertio sunt agricolę, & illi tam spirituales q̄ milites laboribus suis enutrire debent, vt in auten. vt nullus mutuo. agrico.§.i. coll iij.& hic in textu. Vnde si qs prędictū culturę de nouo tradiderit rusticis, potest ipsis ius hereditariū in bonis censualibus dare, q̄uis sibi illa suum feudū sit, & hoc ex eo, vt illud qđ excrescit vltra cēsum, sit premiū pro labore suo & possessione, c vtile em̄ & conueniēs est reipublicę quod agricole sint quodęq; agri instaurētur, vt in auten. de questo,§.i. coll.vi.

c. *Agricole reipublicæ plurimum utiles*

Circa id nota quędam necessaria de bonis censualibus, & de cēsu pecuniario. d Bona em̄ cēsualia necq; sunt proprium, nec hereditas, nec feudum, conferunturq; bona huiusmodi in Saxonia illis qui ea emunt absq; aliqua infeudatione. Collatio tamen illa non aliud designat nisi voluntatē domini. Quod autem bona censualia proprię non sint, patet, quia dominus habet censum desup, vt supra ar.lxxvi Proprium autem est sine aliquo censu, quod autem non sit hereditas. Iudex enim illa resignare non potest, sed nec est feudū, quia census exeo soluitur, ex feudo autem census non prestatur vt feu. c. xiij. lv. & lxxiij.

d. *De bonis censualibus & de censu pecuniario inde quædam necessaria.*

e. *Rusticorum censuum iura quædā specialia.*

e Nota etiam quod rustici in bonis residētes censualibus quadruplicia quędā iura specialia habent. Primū quod liber ab illis esse non potest, q̄diu aliquis inuenit natus ad illa bona, sed nec ab illis alienari possunt, vt supra li. ij.ar.xxi. f Secūdo quod nullum ius scire tenentur nisi naturale, vt C. de in ius vocando L. venia, & C. de agri. & censi. L.ij. Tertio qđ inquęrelis statim experiri iudicialiter debēt, ita qđ in instanti respondere per affirmationē vel negationem eos oporter, & hoc ex eo, ne in laboribus impediant, vt in auten. de questu.§.i. coll.vi. Quarto quod mense augusto ad nullum ius vocari possunt, vt ff. de feriis. c. vlti. g ¶ Notandū etiam quod censualia bona duplicia sunt, Quędam quę diuēdi & alienari nō possunt, & illa habent originarij seu latini qui adid nati sunt, & qui vt sic succedere debet necessario ad id natus esse tenetur, multiq; in hunc diē reperiūtur q & serui plurimum sunt, vt C. de agri. & censi. L. vlti. & isti etiam nūcupantur proprietarij. Alia bona censualia sunt quę vt cōmuniter rustici alij omnes habent, & isti hereditant & succedunt in bona quę vltra censum sunt extimata, vendereq; possunt cui volunt, dominis tamen prius suis denunciando, vocanturq; bona huiusmodi melioratio bonorū vltra cēsum quia videlicet labore eorum bona adaucta sunt, & isti liberi rustici dicuntur, vt C. de iure Emphiteo, L. Cum dubitabatur.

f. *Rustici nullū ius scire tenentur, Concordat supra li.i. ar.xxviij.li. ij.ar.lv.li.iij.ar.xxxix. glo.*

g. *Bona censualia duplicia.*

Articulus LXXX

SI proprietas a pagano relinquatur ad quam hæres non existat quæ se ad tres mansos extēdit uel minus a hoc præfecture id est sculteciæ adiciatur. Sed si triginta mansorum uel minus se summa extēderit Comitatui aplicetur, si uero hunc numerum transcendat ad Regalem pertinebit Maiestatem. Si rex aut alter dominus ministerialem uel seruum faciat liberum ille ius obtinet puincialium liberorū.

a. *Concordat iur. mu. ar.lix.*

Glosa.

Vel minus, hoc prefecture deest sculretie adiciatur &c. b Deficientibus em̄ omnibus consanguineis post virum & vxorē, etiam secundū leges cōmunes succedit fiscus affinib9 exclusis, vt C. vnde vir & vxor L.i.& C. de bo. vaca. L. i. li.x. Et notat Hostien. in sum. de succes. ab intesta.§.fi. in princi. & vide etiam supra li. i, ar.xxviij.& li.ij.ar.xxxi.& xxxvij.

b. *Consanguineis deficientibus fiscus succedit affinibus exclusis.*

Glosa.

c Pro intellectu text9 nota quod mors euenit alicui dupliciter. Primo quando moritur mortę iuris, & hoc dupliciter. Vnomodo si se in seruum det, idcq; de consensu agnatorum faciat proprium domino vacabit, quia per seruitutem mortuus efficitur, vt li.iij.ar. xxxij. & ff. de reg. iur. L. seruiturē, vbi habet quod seruitus mortalitati comparatur. Secundo moritur iure cum in imperij illegalitatem supremam incidit, vt sic enim proprium imperio vacabit, vt supra li.i. ar.xxxviij.& Insti. de capi. diminu.§.ij. & C. de bonis proscrip. L. Deportati. ff. de senten. pas. L. Si deportatus. Secunda mors dicitur naturalis, & huiusmodi bona cedunt libere domino, si nullū consanguineū reliquit vsq; ad septimum gradum, vt supra li.i. ar.iij. in fine. d

c. *Mors euenit dicit dupliciter, iuxta supra li.i.ar.xxv.glo.*

d *Concordat iur. mu. ar.lix. glo.*

Si Rex ministerialē &c. vt habetur Insti. de liberti. §. libertinorum.

Aut seruum &c. Ex isto passu eum dicitur, si Rex ministerialē aut seruum manumiserit per istam disiunctiuā, aut, clare habet quod ministeriales serui non sunt. Dicunt tamen quidam hoc non esse, & hoc liquet ex his quę vltra sequuntur, Rex enim ministerialē imperij liberum dimittere potest. Si itaq; seruus non esset non necessario manumitteretur, quia qui liber est non opus est vt manumittatur, nihil enim differentiam maiorem in hominibus facit nisi libertas & seruitus, vt Insti. de iur. pso. §.i. & Insti. de liberti. §.i. Soluitur istud vt supra li. iij. ar. xlij.

Articulus LXXXI.

SI banniti alicuius comitatus obierint a Princeps Romanus ministerialē imperij per sententiam licite manumittet, & eum bannitū in eo comitatu efficiat ne ius defectum paciatur, & ut bannū ibidem seruetur Regium. Vnicuiq; autem de Regali proprietate tantū donare tenetur ut officiū Scabinatus exinde per eum exerceri possit, quæ donatio in tribus mānsis uel in plus cōtinetur. b Hanc etiam proprietatem licite tollit a prædicto comitatu ubi comiti uacat, eo quod bānitorum defunctorū proprietas in eo comitatu noscitur permansisse. Ministeriales hereditant & hereditatem accipiunt sicut liberi secundum ius prouinciale, excepto quod extra dominium suorū dominorū nemini succedunt, nec habēt successorem.

a. *Concordat iur. mu. ar.xxxij.*

b *Alij textus it a legūt hanc proprietatem Rex a prædicto comitatu ubi eam uacare contigit licito tollit, eandem tandē ministeriali manumisso et ad scabinatum electo conferendo ex eo, quia proprium illud scabinorū qui decesserant ad comitatū per uacantiam deuenerat.*

Glosa.

Articulus presens innuere quodā modo vult quod ministeriales serui sunt, quia si serui non essent liberi forent, nihil enim magis distinguit homines nisi libertas & seruitus, vt Insti. de iur. perso.§. summa. Si ergo liberi essent manumitti eos necesse non esset, vt Insti. de liberti.§.i.& ff. de acquirē. re. domi. L. adeo.§. cum quis. Soluitur tamen instantia ista secundum quod habetur supra ar. xlij. li. eodem ¶ Ministeriales sicut liberi succedūt &c. Quādoquidē dei adiuuante gratia Ius Saxonicū in finem perductū est, differentiaq; status hominū, dignitatis, & bonorū sufficiēter declarata, tum quomodo seruus liber esse possit. Hic in vltimo articulo huius inclti priuilegij amplissimis viris Saxonibus ipsis largiti celaratur ius ministerialium, ponitur q; in calce huius operis ex eo, vt priuilegiū presens cū notabili finiat materia prout & in signe sumpsit exordiū, tum etiam vt ius ministerialium apertius declaretur & publicetur, est em̄ mirabile & diuersum, vt supra, ar. xlij. in prin. Illud vero qđ bene deliberatur optime etiam exprimitur ac declarat, vt C. de senten. ex perfcu. recitan. L. hac lege, & in autē, vt iudi. fine quoquo supra. §.i. coll.ij. Etiam propter id in fine ponitur Ius ministerialiū vt melius memorię teneatur. Illud enim quod est vltimū memorię melius cōmendatur, vt de cō secra. dist. ij. .c. liquido.

Ministeriales vt liberi &c. Ex isto textu iterū colligit quod ministeriales serui sunt, & hoc ex eo liquet cum dicitur Ministeriales vt liberi succedunt, vbi enim hęc dictio assimilatiua, sicut, apponitur, denotare videtur differentiam illius cui assimilatur. Si ergo ministeriales hereditant sicut liberi, signum est qđ liberi homines non sunt. Omnes enim homines aut liberi sunt aut serui, vt Insti. de iur. pso. §.i.

Vnde & siquidem supra ar. xlij. sufficienter id declaratū est, ex superabundanti tamen instantia ista hic soluitur, vbi dicitur. Ministeriales vt liberi succedunt, non per id distinguere vult eorum generationem, sed tantum iuris eorum diuersitatem, quare notanter hic addit excepto quod extra dominium suorum dominorū succedere non possunt, hoc enim exeo fit, qui enim ad seruitiū natus est ratione cuius bona habet, endē etiam hereditare potest. Qui ergo ministerialis alterius nō est, ius huiusmodi bonorū haberenon poterit, & ita nec succedere ad bona sup quę seruitiū instituti est. Qui em̄ sentit commodū, damnū etiā sentire tenet, vt Insti. de legitti. patrono, tute, §. i. in fi. Etiam dicitur ideo quia iste ex potestate domini venire non potest, & hoc ex eo intelligi datur, quia cum nulla re sua Comiti vel sculreto cedere aut in eius potestatem venire seu adici possunt si sine herede decedāt, quēadmodū res per mortē aliorum adiciuntur, vt in precedenti articulo habetur. Proprium etiam eorū iudici deuenire nō potest, ex morte vel propter excessum eorū, vt supra li.i. ar. xxxviij.§.iij.

Articulus. LXXXII.

[a] Concordat iur. mu. ar.iiij.glo.

QVi iuri suo coram iudicio in uno derogauit loco [a] ubiq; in eo erumnã sustinebit, dũmodo per iudicem & scabinos probetur. Nemo tamẽ hanc probationẽ seu hoc testimoniũ ad alium iudicem producere tenetur, nisi iudex coram cuius iudicio ius fuerit amissum. Iudex siquidem coram quo proponitur huius infamiæ exceptio, duos nuncios ad iudicem coram quo id esse actũ perhibetur transmittere cogitur. [b] Et postq̃ testimoniũ eius audiuerint ipsi coram iudice qui eos miserat testimonium perhibeant ueritatis.

[b] Testimonium ex audito fieri potest, ut hic.

Glosa.

Qui iuri suo &c. Sic etiam qui est excommunicatus in una ecclesia censetur excõmunicatus quantũ ad omnes ecclesias, vt xi.q.iij.c.ij.& c. iij. & iiij. q.v. quisquis, & notatur de appel. pastoralis in vlti. glo.

Glosa.

Qui iuri suo in uno derogauit &c. Id enim est possibile & conueniens, sententia siquidem quę contra excessiuũ extenditur, facit eum iure priuatum. Vnde in quemcunq; locum uenerit, ibi iure priuatus erit. In oppositum istius instare unus possit textum articuli minus est: uerum, quia si sic, extunc ille qui in uno loco proscriberetur, in omni loco proscriptus esset, quod est cõtra articulum xxiiij. eo. li. & quod hic non loquitur de proscriptis sed de iure priuatis, qui ideo priuati dicuntur, quia unus eorum sententias aut testimonia sufferre non cogitur, Vel quod inter probos homines locum habere minime possunt, de his abunde supra li.i.ar.xxxviij.& li. habetur. Sic etiam excõmunicatus in uno loco ubiq; pro excõmunicato reputabitur, vt xi.q.iij.c.ij.& vij.q.i. c. si quis presbyter, & iiij.q.v.c. quisquis.

Dummodo per iudicem condemnatio comprobetur &c. Vt sic enim negare illud non poterit quia testimonio conuincetur vt supra li. i.ar.vj. Iudex tamen sex uiros sententias inuenientes circa se habere tenebitur vt supra li. i.ar.viij.

Testimonium autẽ iudicis nemo tenetur &c. Hoc dicitur propter id quod superius tactũ est, qui se per testes probaturum offert, ille in sex septimanis testes afferre tenetur, vt li. i. ar. Ixij. §.iij. Hic uero iudicẽ afferre uel statuere nõ teneẽ ex eo, qđ nullꝰ iudex officiũ iudicis habet nisi in sua iurisdicione, vt ff. de iurisdi. om. iudi. L. fi. & ff. de offici. præs. L. iij. & de con. li. vi. c. ij. Nullibi etiam testificari potest vt iudex nisi in sua iurisditione. Si ergo in testem adduci deberet ad aliũ iudicem, extunc testificari ibidem non poterit vt iudex. Exindeq; uenit nonnullorum hominũ opinio qui dicunt quod testes per campũ ducẽdi nõ sunt, quod uerum est in casu presenti, & etiã qui ponuntur extra de testibus c. si qui, & extra de iudicijs c. mulieres, li. vi. In aliꝭ uero causis per campũ duci secure possunt, hoc est in aliam iurisditionẽ apportari, vt C. de testibus, L. si quando, & ff. eo. ti. L. i. & extra de testibus cogendis in c. delectorũ. [c] Iure etiam municipali seruatur quod testimonium datur & porrigitur ad aliam iurisditionẽ per literas iudicis & scabinorum. Iudex etiam testificari potest literis suis si locus adeo longinquus sit ita quod cũ difficultate illic equitandũ esset.

[c] Testimonium per literas fieri potest.

¶ Iudex coram quo proponitur duos nũcios mittat &c. Hic habetur tertius casus vbi iudex nuncios suos mitterere potest. [d] Vnde nota quod in tribus casibus iudici pro inquirẽda ueritate nuncios transmittere admittitur. Primo cum sententia increpatur, vt supra li. ij.ar. xij. Secundo cum quis se trahit ad dominum occasiõe feudi, vt supra li.ij.ar.xlij. Tertio vt hic in textu.

[d] Iudex in tribus casibus nuntios transmittere admittitur.

Testimonium eius audiuerint, & ita testificabunt illud quod audiuerunt. Contrariũ tamen huic uidetur extra de testibus.c. causam c.licet ex quadam, extra de succes. ab intesta.c. cum dilectus. Sz tamẽ quod nuncij istũ non vincunt testimonio sed iudex ad quẽ missi sunt, qui uidit & audiuit quod iure priuatus declaratus est, quod uero isti contra eum testificari uidentur, hoc ex declaratione iudicis uenit. Nuncij em̃ testificantur quod presentes fuerunt cum iudex ille testificatus est, & hoc bene fieri potest, vt iij.q.ix.c. testes, & v.q.ij. c. relatũ, & xxx.q.vlti.c.vlti.

Conclusio priuilegij.

[e] Priuilegium presens largitũ est Saxonibus in Saxenburgo ab Imperatore Carolo, Ab anno domini octingentesimo decimo, anno septimo imperij sui, die decima Ianuarij, meritoq; nomen diui illius Imperatoris Caroli huic operi preponitur. [f] Iura enim & leges id suadent, vt priuilegijs omnibus nomina Imperatorum preponantur, [g] vt in auten. vt p̃pona. nomen Impera. documen. & vt lati. lite. aper. tempo. deseriban. §. illud omniũ col. v. & C. de testibus, L. omnibus, & in auten. de questo. in princi. coll. vi. & in auten. de armis, §. i. coll. vi. extra de rescriptis, c. cam te, & vlti, regula iuris li, vi. in glo. Ioan. Andr.

[e] Priuilegiũ presens Saxonum, quando & a quo largitum sit.

[f] Vide supra ad hanc materiam li.i.ar.xiij glo. & iur.mu in prologo.

[g] Priuilegijs omnibus nomina Imperatorũ uel principũ prępponantur.

[h] Priuilegium q.t. Ad hanc materiam uide iur.mu.ar.i.

[h] Priuilegiũ; ideo nuncupatur quia priuatã legem tribuit, vt iij dist. priuilegia. Est enim priuilegiũ priuatum seu singulare ius contra cõmune indultum. Nec priuilegium diceret nisi aliquid indulgeat speciale, debet em̃ sem per aliquid operari specialiter de priuilegio, in his, C. de thesau. L. vni. li. x. & ff. ad munici. L. i. ad fi. & ff. de lega. L. si quando. Qualiter autem amittatur priuilegiũ, vide in sum. Hostiẽ. de priuile. §. qualiter, & de deci. c. suggestum in glosa, vide etiam pro materia supra eo. li. circa ar. lviij.

[i] Caroli Imperatoris uitam descriptã uide, ad hanc materiã etiã nonnihil inuenies, iur mu.in prolo.

Iste Carolus de quo hic mencio, fuit filius Pipini, qui (vt legitur in chronicis) Regno Francie xlvi. annis prerat, xli. uero annis imperabat, temporeq; Adriani Pape fuerat inunctus, & erat primus qui inungebatur inter imperatores, ipse etiam fundando erexit episcopatum Bremeñ. Halberstadeñ. Padelburneñ. & Monasterieñ. Estq; sepultus in manastrio beatę Marię virginis Aquisgrani. Auus eius uocabatur Carolus, qui fuit etiam Rex Francię, & Lombardorum, & fecit quasdam leges in Lombar. per totum, qui etiam postea habuit imperiũ. De nostro autẽ auctore videlicet Carolo magno qui Saxones priuilegiauit in iure plene legitur, & notatur in c. venerabilem de electione, & lxiij. dist. Adrianus. Et plenius de ipsius statura moribus & actibus vide in historijs. Iste Carolus confirmauit omnia quę pater eius dederat beato Petro apostolo, hic etiam ad petita Romanorũ est factus imperator, subiecitq; imperio & ecclesię Saxones & alios Germanos. Et deinde usq; ad pedes barbam, cibo atq; potu fuit tẽperatissimus. Et filios suos quamcito ętas patiebatur equitare & armis intendere curabat, filias uero assuescere lanificio colo uidelicet & fuso ad repellendũ ocia, hic cultum Christianũ summa pietate semper coluit, & Romã veniendo ad miliare de equo descendit, pedibusq; eundo per urbem omnes ecclesiarũ postes humiliter osculatus fuit, & ipse terrã sanctam a Saracenis occupatam recuperauit, inreditucq; per Constantinopolim imperrauit partem de corona domini, & vnum clauum passionis Christi, & camisiã beatę Marię, vnde & ad numerũ literarum alphabeti cenobia fundauit, & in vnoquoq; per ordinem vnam literam alphabeti de auro fabricatam plusq̃ centum lib. Thuronen. valentem reliquit, quę literę ad huc in pleriscq; monasterijs reperiuntur. Hic Carolus etiam quatuor Archiepiscopatus, Threuerensem, Colonien sem, Maguntinẽsem, & Salisburgensem, diuitijs ac honoribus ampliauit, prędictasq; reliquias concomitãtibus miraculis secum detulit, & in Aquisgrani in Basilica beatę Marię, quam ipse construxerat, & vbi honorifice est sepultus recondidit: Qui Carolus relicto filio suo primogenito Ludouico coronato plenus bonis operibus est mortuus, & quãdo moriebatur prelatis ecclesiarũ, quos habere potuit omnes thesauros dedit per necessitates ecclesiasticas distribuendos.

[a] Textus uetustiores ita legunt & rectius, qui alteri bona donauerit, eidemq; per iudicem possessionẽ dari procuret, solus uero eorundẽ bonorũ nullam habet possessionẽ, licebit huiusmodi assignationem possessio-

Articulus LXXXIII.

QVi alteri bona donauerit aut uendiderit, [a] & alter in eorũ per ipsum et iudicẽ præsentet possessionẽ, cũ ea primus adhuc personaliter non possedit. [b] Possidens huic licite cõtradicat dummodo pro eisdem bonis in primo iudicij termino se præbeat responsurũ, quia possessionẽ suam nullus tenetur relinquere, nisi ipsa ei ueris actionibus et sententijs prohibeatur. [c] Donata uiro uel mulieri per tres dies possideri oportet. [d] Quæ uero per querelam euincuntur aut hæreditario per successionem ueniunt non est necesse possessorio illud obtinere. [e] Qui alteri feudale prædium confert aut dimiserit per annũ & diem illorũ uarendator esse debet. [f] Qui uero proprium aut res mobiles uendiderit quousq; uixerit illorum uarendator esse tenetur, res tamen illa pro qua litigatur ad manus tradi debet uenditoris ad defendendũ uel perdendum q̃diu illud defendere tenetur. [g] Cui autem quid donatũ est in eo donatarius probare non poterit nisi donationem.

[b] Vide supra ad hanc materiam, li.i.ar.lxx. li.ij.ar.lxx. iur.mu.ar. xxix.ar. cxxxix, & c. xl.glo.

[c] Qđ si uni abiudicata sint, & alter iudicialiter in eorũdẽ mutetur possessione eicere eũdẽ nisi per ueras sententias haud licebit.

[d] Concordat iure mu. ar.xxx.uide etiã li. ij. & ibi salice.C. si propter pub. pens.

[e] Concordat supra li. i.ar.xxix.li.ij. ar.iiij. Iur.mu.ar.xxi. & ar. xxx.

[f] Vide supra li. ij. ar. xliij.

Glosa.

Qui alteri bona donauerit &c. Auctor istius constitutionis & duarũ sequentiũ, fuit Otto primus magnus imperator Teutonicorum, hic potens cũ esset in Almania pijs operibus in allodio apud Maydeburgeñ. ecclesiam mire pulchritudinis in honorem sancti Mauricij fundauit, h & maximis possessionibus amplianit ibidemq; est sepultus. Iste Otto habuit duos filios, scilicet Guilhelmũ Episcopum Maguntinen. & Ottonem qui sibi successit in regno, qui cum non haberet nisi septem annos vnctus fuit in regem Aquisgrani, de vo-

[g] Nota quod possessorio obtinere, & secũdũ determinatos annos præscribere assimilantur iure. Saxonico. Bona etenim ita tantum possideri debent quousq; præscribantur, scilicet mobilia per annũ, ut hic. Immobilia triginta uno anno & die, ut supra li.i.ar.xxix. & cõuenienter id fit, ex prescriptione etenim ille a primo tutus erit bonorum, & ita necessario cuincere ille tenetur, quod & consuetudine confirmatur.

[h] Ottonis magni laudes, & gesta Egregia.

Iuntate & consilio principū, & hoc in prēsentia dicitū Ludolphi senioris filij sui, qui se sibi opposuerat cū Vngaris & Sueuis ¶ Nisi donationē &c. Quasi velit dicere quod donator de euictione seu varēdatione non tenetur. An autē & quando donator teneatur de euictiōe. Sic distingue, aut enim donatio incepit a traditione, & tunc dicit quod donator de euictione nō tenetur, vt ff. de edi. edic, L. ad res donatas. Si aūt donatio incepit ab obligatione, tunc donator tenetur de euictiōe, vt ff. de donatio. L. Aristo. §. vlti. de hoc notatur in c. interet cętera. de prēben. Et licet donator regulariter non teneat de euictione. i Donatarius tamen donatori ad antidonā, idest remuneratione naturaliter est obligatus, vt ff. de petici. hęredi. L. sed & si lege. §. consuluit. & viij. q. ij illud, & notatur in c. cum in officijs de testamen. in glo.

i Donatarius tenetur donatori ad antidonā.

Est enim de natura emptionis & venditionis prēcium, & res sine quibus emptio esse non potest, ff. de contra. empci. L. i. & L. nec empcio, & vt venditor de euictione teneatur, etiā si non sit promissum, vt hic & supra, eo. li. ar. iiij. & C. de euictio. L. non dubitatur. Et teneē emptor ad hoc vt prēciū soluat & ipsum faciat accipientis ff. de actio. emptio. L. ex empto. Sed venditor non tenetur rem facere recipientis, nam ipse tenetur in specie, & ideo sufficit quod de euictione teneā. Emptor autem tenetur in genere, ideo cogitur nummos facere venditoris. Venditor vero tenetur ad traditionem prēcise secundū Mar. ff. de acti. empcio. L. si quis alienā. & L. ex empto. Alij dicunt quod condemnetur ad interesse vt ff. eo. L. i. Et tenetur tradere vacuam possessionē vt emptor potior sit, ita quod ab eo nequeat aduocari alias perinde est ac si tradita non fuisset, & si alius sit in possessione. ff. de acti. empci. L. i. §. i. l. iiij. & L. emptorem, §. inde Neracius. Ante traditionem vero rei debet satisfieri de prēcio, vt ff. de cōtrahen. empci. quod vendidi, & de tributoria, L. procuratoris, §. sed si dedi. Et contrahitur emptio & venditio solo consensu cum de prēcio conuenit Insti. eo. in princi. & inter prēsentes & absentes per nunciū vel epistolam, vt ff. eo. L. i. §. vlti. & L. ij. §. i. & prēciū debet esse in certa quantitate non in spe, C. de contrahen. empci. L. empci. & ff. eo. L. hęc venditio. §. huiusmodi, vide etiā pro materia supra eo. li. circa. ar. iiij. & supra li. ij. circa. ar. xxxvi. & C. de acti. empci. & vendi. per totum.

Glosa.

Constitutio prēsens est Ottonis imperatoris, quę pro confirmatione & roboramento iurū per Carolū imperatorem Saxonibus sancitorum lata est k Iste Otto imperabat, Anno Christi noningentesimo trigesimo octauo historię tamen veriores habent, quod anno noningentesimo quadragesimo quinto, prę-

k Tempus imperij Ottonis.

fuitq; imperio annis triginta, constitutionēq; prēsentem tulit anno imperij decimo, prima mensis Iunij in loco vbi nunc ciuitas Maydeburgk locata est. Motiuum aūt huius constitutionis fuit. Iurisē periti inter se disceptare cœperant super possessione. Quidam & illorum maior pars asserebat quod ille qui corporalem possessionē in aliqua re habet melius & efficacius ius desuper obtineret, q̄ ille q̄ per iudicem in possessionē intromittatur. Alij vero oppositum tenentes dicebant, quod qui per iudicem in possessionē mittitur, ius potius habeat. Ad sopiendum itaq; controuersiā lata est constitutio prēsens per imperatorem, sensusq; illius est, quod ille qui possessionem rei habet, ius potius obtinet, vt si de facto in possessione sim, Iudexq; alium intromittere velit, cedere sibi ex possessione non teneor & econtra, si iudex aliquē intromiserit, alter tandem veniens priorē eicere non potest, nisi iure contra eum agat, dato quod iniuste possideret &c. vt textus habet, de hoc etiam vide supra li. ij. ar. xxiij. & ff. ne vis fiat ei qui in possessione, L. i. Qui ēm aliquid possidet illud tenere debet, quoad sibi per veram actionem euincat, vt ff. vti possi. L. ait prętor, & C. eo. ti. L. i.

l Possessio rerū triplex concordat iur. mu. ar. xxix.

Vnde circa id sciendū quod possessio rerum triplex est. l Primo possidet vnus rem seu bona quę sibi vendicat absq; iudicio ad quę nullum ius ante hac habuit, & hoc sit dupliciter. m Primo si nullus illud defendit, illa bona fiunt illius qui primū occupat, vt Insti. de rerum diui. §. insula, & ff. de aquiren. re domi, L. q̄ enim. Secundo quando vnus occupat aliqd quod antehac alterius erat, sed illa dimiserit, & illis abrenunciauit proieceritq; a se, vt ff. de acquiren. re. domi. L. qua ratione & aliis multis legibus. Secundo possessio fit quando bona alicuius sibi per mortē cedunt, & illa bona in possessionem accepit, quę tamen per sententiam non sunt sibi tradita, & huiusmodi possessio venit ex iuriū constitutiōibus vt Insti. de hęre. quę ab intesta. deferun. per totum, & Insti. de hęre. quali. & differ. §. sin autē, & in auten. de hęredi. ab intesta. venien. §. si vero coll. ix. Tertio acquiritur possessio bonorum cum cōram iure nobis absceduntur vel donātur, vt supra li. ij. ar. xxiij. & Insti. de re. diuisi. §. per traditionē. Et quia multi homines vendunt bona quę ipsorū non sunt, quare obuiatur his per articulum prēsentem, nullus ēm ius potius alteri dimittere potest q̄ solus habuit, vt ff. de aquiren. re. domini L. traditio. & Insti. de re. diuisi §. per traditionē. C. de distractione pignorū L. si debitor. & C. sine censu. vel reliquis fundum comparare non poss. L. ij. Si ergo nullū ius habuit ad illa bona, nec ius possessorium in illum transfunde. re potuit. Si vero per iudicem prēsentē, ex tunc qui possessionem habet iure contradicere potest, vt textus habet.

m Possidere bona secundum ius seu contigit triplicuer. Primo cum per mortem alicuius nobis uenit. Secundo si coram tudicio nobis absceduntur. Tertio per querelam iuridicam, & hoc dupliciter, secundū quod querela duplex est, Ciuilis videlicet & criminalis. Ciuiliter tunc fit si bona impignorantur, ut si debet certam summā ad tempus determinatū inscriptiūq; in omnibus bonis, creditor inuestitur in bona tacta huiusmodi obligationem. Inuestituraq; huiusmodi quandoq; fit in prēsentia respondentis, & hoc cum debitum recognoscit, & ille tandem quem quācito soluere debet sententiatur in quindena. In defectu solutionis inuestitur tamdē. Criminaliter uero sicut si sit proscriptus, & interim bona sibi abiudicentur. Tertio possidetur bona ex inuestitura, ut cū quis queritur super feudo alicuius, & tria affirmit iudicta, mittitur tandem in possessionē, etiam in absentia eius seu. c. xliij.

n Possessionem impedire uolens tria in se habere debet, concordat iur. mu. ar. xxix. glo.

o Emptori iura uenditoris prodesse debēt

P. Concordat iur. mu. ar. xxx.

lens tria in se habere debet. n Primo quod possessionem habeat, vt superius declaratum est. Secūdo q̄ ad illam intromissionem iudicialiter non sit interdictus, vt etiam superius declaratum habetur, & ff. de re iudi. in plerisq; legibus. Tertio quod prēsens non sit quando bona illa donabantur & intromissio adiudicabatur, qui enim sententiam audit, debet illi in instāti contradicere, vt supra li. ij. ar. vi. & qui tacet cōsentire videtur, ff. de reg. iur. L. q̄ tacet, & in auten. de sanctis Epis. §. li seruus coll. ix. Dummodo pro eis bonis se prębeat responsurum, hoc est vt in proximo iudicio declaret ius suum & iudici scabinisq; id quod iusto pertinet soluat, vt ff. vti possidetis L. ait prętor. §. hoc interdum.

Si vero in varenda deficiat &c. Scilicet ille q̄ donauit aut vendidit. o Emptori etenim venditoris iura prodesse nemo ambigit, vt C. de euictionibus. L. emptori. Si vero aduersario possessio adiudicetur, extūc venditor emptorem indemnem seruare debet, & hoc si iure sibi abiudicentur alias non, vt C. de euictio. L. non dubitatur, & l. qui rem, & C. de periculo rei vendite. L. i. & C. de actio. empci. L. si pater.

Donata viro vel mulieri. Intelligendum est de bonis mobilibus quia ad illa non plus requiritur nisi fauor & gratia illius qui donauit, vt Insti. de re. diuisi. §. sed & si quidem §. interdum. §. item, & C. de peti. rei. vendi. L. post perfectam.

Hoc possident tribus diebus &c. Quęrere aliquis posset quid istud iuuabit ad rei possessionē. &. aliqui, quod exinde prescriptionē acquirit sed contra istud opponi potest quod videlicet prescriptio nulla erit. Mobilia enim isto modo prescribi non possunt, immo vt articulus prēsens dicit, euincere illa vnusquisq; tenetur quoad vixerit, etiam esset contra articulū xxiiij. li. ij. P R. itaq; quod id vbi loquitur de possessione trium dierum non per id intelligere vult quod mobilia prescribantur tribus diebus, quia contrarium huius declaratū est, sed dicit hic quod tribus diebus possidens non potest de furto accusari in illis rebus si non occultando illa tenuerit q̄uis forsan ille qui sibi donauerat eadem furatus sit, vt Insti. de vsucapi. §. res fisci, & supra li. ij. ar. xxiij. Nec opinio illa quę in prima responsione huius questionis tacta est, q̄ videlicet possessio trium dierum conduceret ad prescriptionem locum habere potest, quia & infra sequenti §. tangitur quod annus & dies faciunt possessionem, vt etiam supra li. ij. ar. xxiij. ar. xlij. ar. xliij. habitum est.

Quę vero per querelam euincuntur aut hęreditario cedunt &c. Illud enim quod hęreditario ad nos deuoluitur illius mortui possessio adminiculo est hęredi quo ad prescriptionē, vt Insti. de vsucapi. §. res fisci. & ff. eo. ti. L. possessio. C. de annali. prescripti. siue excepci. L. i.

Qui proprium aut res mobiles vēdiderit &c. Hęc est secunda diui Ottonis Imperatoris cōstitutio. Estq; sancita propter controuersiam iurisconsultorum. Exquoquidem enim ius Saxonicum disponit quod pro bonis mobilibus se vnus trahere potest vsq; ad illum qui educauit si pecus est, vel si solus fecit, vt supra li. ij. ar. xxxvi. Dubitabatur itaq; quādiu proprium varendare vnus debeat, ex quo vera prescriptio non nisi in triginta annis, & anno & die fit, vt supra li. i. ar. xxix. huiusmodiq; controuersia & dubitatio, partim venit ex legibus quę disponunt quod prescriptio mobilium sit in triennio. Immobilium vero in decennio inter prēsentes. Inter absentes vero in viginti annis, vt Insti. de vsucapi. §. & cum hoc. Alię vero leges, vt C. de vsucapi. transforman. L. i. disponunt quod prescriptio terminatur triginta annis. Ad sopiendum itaq; has cōtroversias Imperator Otto statuit, q̄ ille qui mobilia aut proprium vendiderit varendare illud deberet quamdiu viueret, & hoc ex eo, quia ille qui propriū alienare vult cum cōsensu hęredum id facere tenetur, vt supra li. i. ar. liij. Nec est textus prēsens contra articulū xxix. li. i. vbi habetur quod proprietas in triginta annis & anno & die prescribit. Loquitur ēm ibi de bonis quę per successionē ex admortuo cedunt, hic vero intelligitur de bonis venditis.

q Nota passum istum diligenter.

q D.a. posset. Quid si pater meus moriatur, & eodem anno mortis vel precedenti antehac proprium alienet me nesciente an carcere illo debeā. Quidam dicunt quod sic. Predecessor ēm meus illa varendauit quoad vixerat, nec vltrius varendare tenebatur, vt textus prēsens. Esset tamen cōra articulū li. ij. vbi habetur quod sine hęredū consensu proprium alienari non debet. & sub distinctione quod hęres alienationi illi contradicere potest ex eo, quod de alienatione ignorabat, vel quia ex necessitate contradicere non potuit, pecuniā tamen restituere cogitur, quia si proprium eidem restitui deberet, non persoluta viceuersa pecunia, efficeretur ditior cū alterius damno, quod fieri non debet. vt ff. de conditi. indebi. L. naturaliter, & L. vlti. & ff. pro emptore, L. qui cum, & ff. de petione hęreditatis, L. plane.

Res tamen illa pro qua litigatur &c. Hoc est res ille dari libere debent venditori, in lucrū ēm & damnū illa tueri teneē, vt C. de euictio. L. auctore. & L. si prędium. & Insti de empci. & vendici. §. prēciū. ¶ Quęritur qd si vnus vt sic in possessionē viceuersa restituatur rei illius an iurare possit, quod bona illa ipsius sint, r R. quod sic, non ēm vendidit bona illa nisi illa varendare potuisset, & dato quod non vatendauit adhuc sua manent, vt C. de periculo, & comodo rei vendite. L. i. & Insti. de actionibus. §. rursus. Illius etem interest defendere & querulari, cuius damnū vel lucrum

r. Aliæ glosæ habent an res huiusmodi illius adhuc sint.

imminer, vt Insti. de obligati. quę ex delict. nascun. §. furti. & Insti. de vi bono. rapto. per totum, & ff. eo. ti. L. ij.
Cui autem quid donatum est, non aliud probare poterit nisi donationem, hoc idem supra habetur, li. i. ar. lij. & Insti. de donatio. §. alię autem. & ff. de donatio. L. aristo. ait. & C. de iure dominij impetrando. L. i. Vel dic quod desuper non aliud probare tenetur nisi donationē, per idq; differentiā innuere vult inter donationem & emptionē, ille em̄ qui vē dit, varendare tenetur vel restituere pecuniam si varendare non poterit, hoc is facere non tenetur q donauit, vt patet ex legib⁹ allegatis, & Insti. de actio. §. rursus. & C. de iure dot. L. euicta. Idq; intelligendū est de donationibus simplicibus.

f Aliæ glosę addunt etiā de illis donationibus quæ coram iudicio fiunt.

Articulus LXXXIIII.

Vi bona alterius uiolēter aufert seu occupat ante mortem unius, seu sic occupata uiolēter tenet usq; in istius mortē, omne ius perdit quod habere debuit in bonis illis post decessum spoliati. Vasallus si interficit dominum suum in uita honore & bonis cū quibus ab ipso fuerit infeudatus cōdemnetur Idem etiam de domino censendum est si occidit uasallum.[a] Et superior dominus sic occisi uasalli natos ad prædictum dominum cum inuestitura dicti feudi dirigere non ualebit. Qui occiderit patrē, matrē, frātrē, aut aliū quēcunq; de cuius morte proprietatis aut feudi successionē expectet, hanc se noscat perdidisse nisi forte id ignoranter, uel causa necessarie defensionis accidisse prout iuris fuerit super mortuum comprobetur.

a Textus antiq ita legunt, & dominus superior nō poterit ulterius pueros occisi remittere ad dominum, ut sibi seruādo astringantur.

Glosa.

Qui occiderit patrem &c. Immo lex erubescit filios esse castigatores parentum, vt in auctē de nup. §. si vero. ver. si.
Hanc se noscat perdidisse &c. Sic etiam vxor quę facit occidi virum, perdit dotem, vide ff. de adimen. lega. L. penul. & alias causas propter quas quis perdere debet ius hęreditariū, vide notatas in. c. quinta vallis de iureiuran. & supra li. i. ar. xvij.

Glosa.

Hoc modo etiam filius exhęreditari potest si bona parentis occupat ipso viuente, vt in cō sti. imperatoris Alberti habetur. Indignum em̄ est quod is alicui bona relinquere deberet a quo antehac lesus est, vt Insti. de donatio. §. sciendū & C. de reuocan. donati. L. finali.
Vasallus si interficit dominum suum &c. Est tertia constitutio imperatoris Ottonis, propter auaritiam malitiāq; nonnullorum sancita. Adeo etenim quorundam creuerat auaricia, vt cum eis bona in feudum de futuro ꝓmittebantur vel in expectando fuerūt, mortem illis ministrabant vt eocius bona consequi possent. Vnde etsi quidem omnibus sicarijs pœna statuta sit, vt supra li. ij. ar. xiij. & qa excessus & homicidiū huiusmodi grauius & maius est, quare de mente iurisconsultorū pœna deberet esse grauior, vt Insti. de publi. iudi. §. alia, & ff. de pœnis. L. capitalium, & L. Si quis, ff. de priuatis delictis, L. nunq̄. C. de pœnis, L. cum reis. L. ne quis. L. si vindicari. Leges allegate disponunt quod pœna esse debet iuxta enormitatē excessus. [b] Alij vero dicunt quod exquo iure Saxonico nulla grauior pœna sancita est, quare nec maior imponi debet. Iudex em̄ nullam pœnam pro excessu imponere audeat, nisi quę de iure sup excessu descripta habetur, quod si in aliquo dubitatur magis moderare debet q̄ exacerbare, vt ff de pœnis. L. respiciendum, & L. penulti. & ff. de reg. iur. L. semper in obscuris. ff. de re. iudi. L. inter pares de arbitris. L. diem. ff. de liberis & posthu. L. cum quidam. ff. de exceptione rei iudicate. L. si ex testamento. Soluuntur tamen leges allegate vbi dicitur quod pœna adaugeri non debet, nisi quę descripta habetur. Minorari tamē etiam non debet nisi cum dubitatur, sicut si iudex dubitet inter duas leges irrogare debet mitiorem pœnam.[c] Tutius etenim est & melius q̄ vnus ex opinione liber dimittatur, q̄ quod ex dubio occidatur. vt ff. de pœnis. L. absentem. Ex quo itaq; de huiusmodi excessibus occisione videlicet parentū, agnatorū & aliorum quorū bona quis in expectando est, tum dominorū suorū nulla maior pœna statuta erat. Quare Imperator Otto supplendo defectum iuris nostri presentem superaddidit constitutionē, quod is vitā amittat, vt precedentes leges suadent, vt supra. li. ij. ar. xiij. & C. ad le Corne. de Sicarijs. L. i. ff. eo. ti. L. iij. Insti. de pub. iudi. §. item lex Cornelia. Et cum hoc honorem, & id superaddit constitutio presens & hoc propter periurium eius quod circa Omagiū fecit, vt xxij. q. vlti. de forma fidelitatis. Quod autem periuri infames sint, habetur extra de testibus. c. sicut

b. Concordat supra li. ij. ar. xiij glo.

c. Tutius est unum ex opinione liberum dimittere quam ex dubio occidere.

nobis, & c. testimoniū ver. prēterq̄ pro reatu periurij extra de iureiuran. c. querelam. & iij. q. vij. c. infamis.
D. quis posset, quid nocet quod quis honorem perdat cum iam vitam amiserit. & qđ is etiam perdit honorem quamuis vita sibi condonetur, vt. C. ex qui. cau. infa. irroga. L. ad tempus, perdit etiam cum hoc bona sua & illa cedunt domino, & non illius homicidę hęredibus.

d. Regulam successionis bonorum attende.

Circa id nota regulam in successione bonorū d Si vasallus feudum perdit, ꝓpter excessum erga suum dominū patratū, feudum illud cedit hęredibus domini, & non hęredibus occisoris. Qui vero perdit feudum ex causa contra alium extraneū, feudum cedit hęredibus qui fuit in expectando, hoc idem etiam fit in excessu domini respectu vasalli, eandem em̄ fidelitatem etiam dominus tenetur vasallo, vt in li. feu. qui. mo. feu. amitta. & xxij. q. vlti. de forma fidelitatis. & xcv. dis. esto subiectę⁹, extra de iureiurando. c. peruenit, & xxij q. vi. c. nihil.

e. Ad hanc materiam vide supra li. i. ar. xvij abundantius.

[e] Qui occiderit patrem, matrem &c. Hic colliguntur causę propter quas puer exhęreditari potest. Prima si manus iniecerit in parentes. Alias vero causas vide sup̄ li. i. ar. xvij. in glo. ℂ Perdit omnē expectationē &c. Idem̄ quod aliquis in expectando bona alicuius est, hoc sibi tribuit gratia illius, vel ius quod ex illo habet, qui ergo interficit illum cuius gratiam vel ius expectat gratia illius carere debet, vt Insti. de dona. §. sciendū, & C. de reuocan. donati. & in auten. vt liberti. de cetero. §. propter ea. coll. vi. & xx. q. iij. c. constituit, & extra de donatio. c. propter eius ingratitudinem.
Nisi forte id ignoranter &c. hoc declaratū habetur supra li. ij. ar. xiij & Insti. ad le. Aquili. §. iij. iiij. & ff. eo. ti. L. iij. & C. ad le. Corne. de sicarijs. L. eum qui.

Articulus LXXXV.

Vbi plures uerigeldū &c. Ad materiam istius articuli dicit ius cōmune, ex huiusmodi obligationibus & stipulationibus solidum singulis debetur, & promittentes singuli insolidum tenentur, tamē in vtraq; obligatione vna res vertitur, vel alter debitum accipiēdo vel alter soluendo omnū peremit obligationem, & omnes liberat, vt Insti. de duobus reis stipulan. & promit. [c] Vnde dicit glosa, quod reus stipulandi dicitur ille qui rem vel pecuniam aliquam stipulatur, a re non a reatu dictus. Et econuerso reus promittendi dicitur qui aliquam rem promittit. All ff. eo. L. i. ℣ dicit lex cōmunis alibi. Creditor prohiberi non potest exigere debitū cum sint duorei ꝓmittendi eiusdem pecunię a quo velit. C. eo. L. i. Et sicut ex beneficio diui Adriani scindit actio inter plures fideiussores, mādatores, & constitutores, q̄uis quilibet in solidum obligatur qui sunt soluendo, & litis contestatione presentes, vt C. de cō sti. pecu. L. diui Adria. & Insti. de fideiusso. §. si plures, & sequen. Sic & inter pluresreos debetur per beneficiū nouę constitutionis, vt C. de duobus re. per totum, de his vide plene per Hostien. in summa de fideiuss. §. quid si beneficiū, & tribus. §. sequen. & in specu. de renunci. §. i. ver. nota ergo, & multis ver. sequen.

b. Iur. mu. ar. xxxi.

c. Reus stipulandi dicitur à re non à reatu.

d Nota autem quod illud nomen fideiussor est ita generale vt contineat in se mandatorē & constitutorem, & eum qui ex toto in se alienam obligationē transfert, quod & promissum vocatur, ff. ad vell. L. quamuis. §. si mulier. Sed tamen mandator precedit obligationem, constitutor sequitur, & fideiussor precedit, & sequit aliquando per Hosti. in summa de fideiuss. §. quis dicatur.

d Nomen fideiussoris est generale.

Promiserint pecuniam &c. Si duo sunt ab aliquo stipulati in solidū, & vni est totum solutum, an alter de iure cōmuni possit petere partem eius quod solutum est, & an vnus creditor negare possit quod alteri iam est solutum Vide in addi. specu. de obliga. & solu. super rubrica. vers. est & alia, & sequē. p Ioan. And.

Glosa.

Constitutio presens est imperatoris Ottonis. Ruffi, magni Ottonis filij, anno septimo imperij sui. Mortuum huius constitutionis fuit, quod homines quidā quibus multi fideiusso

principali fideiussor liberatur, dummodo per eūdem id comprobetur. Qui autem per seipsum pecuniam soluere pro alio promiserit sibi incūbit probatio facte per se uel ex parte eius per alium solutionis.[b]

a. Textus ue tustiores ita legunt omnes sunt astricti per iustiam ad soluendum quamdiu non sit persolutū non quiuis totum sed quilibet quantum ad se pertinet, & ꝙdiu p iudicium cōstringi potest cui fuerat promissum, uel huic qui cum eo stipulatus est & soluere est coactus. Concordat Iur. mu. ar. xxxi. glo.

res super solutionē extiterant, a quolibet illorum solutionē aut vergeldū expetere volebant fundantes opinionem suam in eo, quod quicunq; quid promiserit adimplere tenetur. Exquo itaq; glibet eorum vergeldū promiserat, ergo &c. Habebantq; pro se articulum septimū libri primi, & Insti. de obliga. §. obligatio, & Insti. de obliga. ex consensu. §. vlti. & Insti. de fideiussori. §. si plures, & ff. quod iussu, L. finali. Alij dicebant quod quilibet eorum non plus teneret nisi partem suam exsoluere, & habebant pro se. Auten. §. i. coll. vij. de duobus reis promittendi, & ff. eo. ti. L. reos. Hanc vero controuersiam sopire volēs Imperator Otto mediam statuit viam, & est, vbi plures manu coniuncta solutionē promiserint vnus soluere tenetur, & hoc sub distinctione si socius suus in soluendo non est. Vel si ad iudicium haberi non possit, sed si ad ius vocari possunt omnes, debet quisuis pro sorte impeti sua, nec vnus ad solutionem totius cogi. Si vero contingat quod vnus pro omnibus totam summā soluere compellatur, illi dabitur actio contra alios fideiussores extorquendi sortes illorum, vt in auten. de duobus reis promittendi, §. i. coll. vij. Leges enim in contrarium allegate sunt iam correcte, vt insti. de fideiusso. §. si plures in glo.

c. *Promittens decem uel uiginti soluere nō tenetur nisi illud qd' est minus.*

Nota cum promittitur indistincte decem vel viginti, [c] non tenetur soluere nisi illud quod est minus. [f] Et in obscuris sequitur minimum vt ff. de reg. iur. L. semper in obscuris, & extra eo. ti. c. in obscuris li. vi. & ita in simili glibet iurisconsultus medium eligere debet in omnibus, vt C. de iudi. L. rem non nouam, & Insti. Qui ex cau. manumit. non pos. §. Iuste. & ff. de offici. procon. L. solet.

f. *In obscuris sequitur minimum.*

Satisfacto soli creditori &c. Vt sic enim satisfaciens principali seipsum & si qui alij pro eo fideiusserunt tam contra principalem q̄ cōtra alios qui fideiussorem & promissum acceptarunt liberat, vt insti. de duobus reis stipulandi, §. ex hiusmodi, & ff. de arbi. L. si duo. Sed si solutio in vno defecerit, alij rependere tenentur, vt in auten. de duobus reis pro. §. nouimus, coll. vij. & ff. qui ex cau. ad eun. iudi. catur, L. fi. & C. de fideiuss. & manda. L. iij. & C. ad senatusc. Velleia. L. antique.

Dummodo solutionem probare poterit &c. huiusmodi autem probatio fieri debet cum duobus testibus qui solutionē viderunt & audiverunt, factaq; probatione fideiussores liberantur, vt supra declaratum est li. i. ar. lxv. & li. ij. ar. vi. & C. de solutio. L. solutionem, & ff. de negotijs gestis, L. soluendo, & id facere tenetur principalis ipse vel alter ex parte illius qui loco eius solutionē fecerat. [g] Et ex isto passu habetur quod eque valet solutio p subdelegatum sicut per principalem, vt Inst. qui. mo. toll. obliga. §. i. & C. de solutio. L. vl.

g. *Soluđo æque valet per subdelegatum sicut per principalem.*

Articulus LXXXVI

QVi terram seu communem agrum suorum uil lanorū, arat, fodit, aut sepit incusatus pro eo coram sculteto tres solidos mulcte persoluet. [a] Qui si ibidem quod iuris est reddere negauerit & causa ad superiorem trahatur iudicem, eidē mulctam dabit, & cum hoc triginta solidos uillanis emende cum agri restitutione. [b] Sic etiam uilla uillæ cū triginta solidis & damni restauratione, si ut iuris est coram circumsedentibus hoc conqueratur & ostendatur emendabit, quod si uilla hoc facere noluerit, & coram superiori iudice pro eo accusentur, scultetus eorum communem mulctam pro eis sustinere debet, & ipsi cum triginta solidis & damni restauratione suis aduersarijs emendabunt.

a. *Textus uetustiores ita legunt quod si coram sculteto respondere aut id quod uoris est exsoluere recusauerit, eausaq; ad superiorem deuoluta fuerit iudicem &c.*

b. *Textus alij habent eodem etiam modo uianie uianie &c.*

Glosa.

Hic nota quod ad hoc vt cōmunitas, vniuersitas, villa, vel ciuitas delinquere dicat. [c] Requiritur quod conueniant maiores seu consiliarij quocunq; nomine nuncupantur, siue iurati seu consules, siue prefecti, & habita deliberatione id concludatur, in quo maior pars cōmunitatis concordat, & quod hoc fiat ab eis congregatim, & vt a corpore non tanq̄ a singularibus ad id, vt C. de sacrosan. eccle. L. iubemus, & ff. de reg. iur. L. aliud. §. refertur ver. de hoc, & facit etiam quod notatur de symo. dilectus. & secundum Ioan. Andre. in c. felicis de pēnis, li. vi. in nouellis, & dominū Pan. & Ioā. de lig. post eum in Cle. si qs suadente de pēnis, facit etiam ad hoc supra li. ij. ar. lv. vide plenius de hoc in li. repetitionū, §. ex narratis in numero xxij. in repetitiōe, c. omnis de pēni. & remissi. super verbo omnis in numero, xxvi. & per Bald. in vsibus feudo. titu. qui. mo. feu. amit. in i. & per Ioan Andre. in nouel. de pēnis fēlicis super verbo ciuitas li. vi.

c. *Ad hoc quod uniuersitas uel ciuitas delinquere dicatur que requiruntur.*

Glosa.

Constitutio presens est Ottonis Rufi Imperatoris. Quidam etenim opinabantur quod ille qui alterius bonis se intromiserit, huiusmodicq; bona cōmunia sunt quod vnicuiq; ex cōmunitate mulctā soluere deberet, & respectu vniuscuiusq; emende mulctam iudici, vt supra, li. ij. ar. xlvi. Alij vero opinabantur quod liberari posset cum vna emenda, vt etiam superius tactum est, li. i. ar. liij. Vbi enim unus partem non habet determinatam, non poterit etiam pro ea agere, vt seu. c. viij. sanctaq; est constitutio presens vt aboleretur auaricia iudicum que in extorquendis mulctis maxime inoleuerat, vt in auten, vt iudi. sine quoquo. suffra. §. cogitatio circa mediū coll. ij. [d] Auaricia enim est origo omnis mali, & mater peccati, vnde dicitur in textu tres solidos mulcte dabit, facile etenim euenire potest quod vnus agrum vicinū suo agro ex limitibus adiacentem limites excedendo suos aret aut sepiat. Quare & secundum id ius expressum ac determinatum habetur, ne ratione illius difficultas habeat. [e] Iudex enim maxime curare debet, ne quid aut durius aut remissius pro excessibus q̄ quod constitutum est fiat, vt ff. de pēnis L. respiciendū. In oppositum istius videtur esse articulus xiij. li. ij. & tamen quod ibi loquitur de mulcta in criminalibus causis, hic vero agitur de emendatione in causis ciuilibus. Preterea contrariū etiam videtur esse supra eo. li. ar. lxiij. vbi habetur q̄ Sculteto pro nulla alia re tres solidi mulcte dantur, nisi in causa furti pro cute & crinibus. Ex quo itaq; is nullum furtū cōmisit, quare iniuste sibi soluuntur tres solidi. & quod iste soluit tres solidos non ratione mulcte sed ratione emende & melioration is. Preterea contrarium huius etiam videtur supra li. i. ar. ij. §. vij. Vbi habetur quod Scultetus in omnibus legittimis iudicijs iniurias, clamores, &c. inquirere & accusare debet, nec ibidem exprimitur quod coram eo accusari debeat quis. [f] & q̄uis ibi expressum non sit, tamē nec interdictum habetur ne id fiat, sed illud quod iure non interdicitur ius admittere videtur, vt C. de testamen, L. sancimus. Vel dic quod Scultetus huiusmodi inquisitionem & scrutinium bene facere potest propter cōmodum villanorum, quicquid enim in commodum cōmunis vtilitatis statuitur tenendum est, vt supra li. ij. ar. lv.

d. *Auaritia est origo omnis mali.*

e. *Iudex maxime curare debet, ne quid aut durius aut remissius pro excessibus quam quod constitutū legibus sit, fiat.*

f. *Quicquid iure non interdicitur, illud ius admittere uidetur.*

Triginta solidos, hoc fit ex eo, quia magne impense desuper facte sunt, vt insti. de pœna. temc. liti. §. hæc autem.

Et cum agri restitutione &c. Quando enim aliquis iniuste in bona alterius se intromittit, emendare sibi cogitur, ante omnia tamē ablatum restituendo. [g] Iniuria enim & furtū non dimittitur, nisi prius ablatum restituatur, vt ff. de vsuca, L. sequit. §. quod autem, & xiij. q. vi. c. si res, extra de reg. iur. c. peccatum, li. vi. de pœ. dist. i. si peccatum.

g. *Iniuria uel furtū nō dimittitur, nisi ablatū restituatur.*

Sic etiam villa ville &c. [h] In similibus etem simile ius obseruari debet, vt Insti. qui ius patri potes, §. par ratione. ff. de edendo, L. quedam. Insti. quod cum eo qui in aliena, §. ista. ff. ad le. Aqui. L. illud.

h. *In similibus ius simile obseruari debet.*

Si vt iuris est ostendatur, &c. hoc est cum duobus viris vt supra li. ij. ar. xlvi. cōmunē mulctam, idest cōmunem rusticorum mulctā soluit scultero tanq̄ iudici.

Articulus LXXXVII.

SI quis laicus laicum coram Ecclesiastico iudice impecierit in causis ibi de iure non tractandis [a] & ei damnū dederit, si is pro eo ciuiliter accusetur, iudici ad mulctam [b] & damnū passo ad emendam, & ad prioris iudicij indemnitatis obseruationem condemnetur. [c] Idem soluet paganus si contra alium in extraneo uel municipali iudicio egerit, dum sint unius uille uel iurisdicionis incole, nisi forte eidem a iudice uel a parte ius fuerit denegatum. [d] Ius autem iudex denegare dicitur, cum iudicare non uult aut suos debitos iudiciales terminos non obseruat. Ius etiam reus denegat quando de ipso fit querela postq̄ fuerit proscriptus, aut alteri adiudicata debita non persoluit, nec habet ut pro his pignoretur, uel per uadium ad soluendum astringatur, contra huiusmodi hominem licebit actori querulari ubicunq; eum reperire posset ipsis autē nullus respondere cogat.

a. *Vide supra eo. li. ar. xv. glo. iur mu. ar. xxa viij. & ar. Ci.*

b. *De mulctis uide supra li. i. ar. liij. li. ij. ar. xl. xli. li. iij. ar. lxiij. & aliys pleriſq; locis.*

c. *Textus uetustiores legunt idem soluat ut prouincialis, si contra alium sibi parem, &c*

d. *Ius quando denegare dicitur.*

Glosa.

Constitutio presens est Frederici de Stupfen Imperatoris. Motiuum eius fuit. Quidam enim putabant quod quiuis passim coram quolibet iudice posset accusari fundantes opinionē suā super ar. lix & lxx. li. i. Alij vero dicebant, quod quilibet non nisi coram suo iudice respondere tenetur, super ar. xxv. li. iij. Proposito ponentes suum, hec cōtrouersia limitatur per constitutionem presentem.

Vnde pro intellectu textus sciendum, quod

Iudicium duplex concordat iur. mu. ar. xxvij.

iudicium duplex est. [c]Spirituale, & coram eo spiritualis agere debent, vt xi. q. i. c. peruenit. Et seculare & corā illis secularibus actio venit, vt xi. q. i. c. te quidem. In contrarium istius sunt certa iura, vt xxvi. q. vlti. c. his quibus. Et tamē quod iuditare quidem seculares possunt, in causis tamen ad Ecclesiam pertinentib⁹. Sed si in alijs causis clericus agere vellet contra laicū, vt id coram competenti suo iudice faciat necesse est, vt xi. q. i. experientię, C. de iurisd. om. iudi. & foro compe. L. iuris ordinem.

[f] Causæ quædam in quibus secularis corā spirituali iudice respondere tenetur, concordat iur. mu. ar. xx. vij glo.

In causis ibi de iure non tractandis. [f] Circa id nota quod sunt nonnulle causę pro quibus secularis coram spirituali iudice respondere tenetur. Prima est occasione fidei vt extra de senten. & re. iudi. c. ad apostolici. ver. de hęresi li. vi. Secūdo occasione pacis fracte. Ecclesiasticis vel ecclesię, vt extra de foro competenti. c. cum sit. & etiā supra li. i. ar. liij. Tertio occasiōe periurij, vt extra de iudi. c. nouit, & extra de foro competenti, c. vlti. Quarto causę matrimoniales, vt xxxv. q. vi. c. multorum. Quinto occasione usurę, vt in dicto c. cum sit de foro competenti.

[g] Ad extraneum ius aliquem trahens quæ pœna.

Et ei dānū dederit &c. [g] Hoc est si in damnū aliquem inducit coram extraneo iudice, pœna eius est quod actionē & querelā amittere cogitur, & istum indemnem reddere, vt hic, & C. ne filius pro patre in constitutiōe noua Frederi L. habita. Is vero qui accusat & se iure nō defendat quod ibi respondere non cogatur, si sententia contra eum processerit ligat, vt C. de iurisdicio. om. iudi. L. in criminali, & xi. q. i. c. inolita, & c. placuit.

Si vero cogatur quis ad respondendū sententia nulla, vt ff. de iudi. & vbi qs agere debeat L. ij. Sciendū etiam venit si actor ante responsionē facti penituerit, & causę renunciauerit, non subibit pęnam istam, vt ff. de inoffici. testa. L. Papinianus §. meminisse.

Si is pro eo ciuiliter, vel coram iudice prouinciali accusetur &c. Vt sic etenim coram iudice prouinciali querulare cum oportet pro illo quod in iudicio spirituali intentatum est. Contrarium tamē istius videtur militare Ius commune quod disponit, vt iudex secularis manutenere debeat sentētias spiritualis iudicis, & econtra, vt extra de exceptio. c. cum quidam li. vi. [h] Et tamē quod videlicet vnus iudex alterius sententias manutenere & exequi tenetur in causis quę iudicio pertinēt suo. In isto etiam casu actor reo respondere tenet, nisi causa eius prius discussa fuerit, vt supra eo. li. ar. xij.

[h] Iudex unus alterius iudicis sententias manutenere debet quomodo intelligendū.

Nisi forte ius denegatum sit, &c. Ius denegare dicitur vni [i] cū se ad ius trahi non permittit. Iudex etiam ius denegare intelligitur cum iudicare nō vult, vt supra li. ij. ar. xiij. [k] vnde circa id cōmunē nota regulā, cōuenit p quę relā vbicq; pōt sine clericus siue laicus, & alter quiuis quē suus iudex ordinarius ad iudicū trahere nō potest, & ita vbicq; actio cōtra eum intentari poterit, vt xvij. dis. c. nec licuit & xi. q. i. c. si quis sacerdotum, & in auten. vt clerici apud propri. conueni. Epis. §. i. coll. vi. & in auten. de sanctis. Epis. §. si quis, coll. ix.

[i] Ius denegari quando dicitur, concordat iur. mu. ar. xxviij.

[k] Ad extraneum ius quādo unus trahi potest, nota regulam.

Articulus LXXXVIII.

[a] Concordat iur. mu. ar. xi.

[a] Vicquid aliqs iudicialiter probare debeat, iudex testimoniū sub imperij deponere tenetur fidelitate, postea scabini hoc idē facient negocium sub eadem declarātes fidelitate. Cæteri uero ad iudiciū seu iuri pertinētes sub suo deponēt sacramento. [b] Vbi proscriptus sine manuali facto in iudiciū deducitur, & ab actore positio eius postulet, & si reus se proscriptū fore nō fatetur, iudex cum sententiarū representatoribus proscriptionem ante positionis permissionē debebit cōprobare. Actor tūc non iurabit, qa ubi cum iudicio cōprobabit, suo nō indiget iuramento. Facta autem positione actor prius iurare debet eū facti reum esse, pro quo passus est proscriptionem, sic deus eum adiuuet & sancti eius, deinde iurabūt testes iuramentū actoris iustum purum, mundum esse, & immune. Sic etiam actor cum suis testibus pro iurijs proscriptū, & in manuali facto depræhensum, iudicioq; præsentatū & positum iurando superabit. Vbi autem quis testibus probatus est coram iudicio uel contra iudicium siue pro bonis, siue pro uarenda, deponens prius intentū suum exprimere debet testibus, & postea iuret. [c]

[b] Alij textus ita legunt, quādo proscriptus in recenti scelere deprehēsus iudicio statuitur, & actor petat positionē, reus uero proscriptionem neget, & scriptio in eo casu ut hac debet per iudicē & scabinos probari, nec oportet actorē sup proscriptione iurare, si per iudicē ut dictum est positū probari.

[c] Alij textus habent hoc debēt testes inprimis sacramento testari, & actor ipse hoc esse uerum postea iurabit.

Glosa.

Quicquid aliquis iudicialiter &c. Intellige tamen quod iudicium bannitum sit, & iudex iudicio pręsideat vt iudex, vt sic eum testificari & testimoniū dare cum scabinis poterit alias non, vt in auten, vt nulli li. habe loci. conser. §. & hoc. coll. ix. ff. ad sena. consul. Trebe. L. ij. C. senten. rescin. non pos. L. neq;.
In manuali facto &c. De hoc uide supra eo. li. ar. xxv, Actor enim id probare tenetur metse primus si est actio criminalis, vt supra li. i. ar. lxx. Vel mettertius si actio sit ciuilis, vt li. ij. ar. xxxvi. §. penultimo.

Articulus LXXXIX

[a] Antiqui textus addunt aut rasorum.

[a] Vi alterius gladiū, uestimenta, peluim [a] aut quid aliud pro suo simili opinatiue de balneo seu alio loco abstulerit, [b] uel de molendino saccum plenum aut uacuū, aut huiusmodi quid deportauerit et suam rem ibi dimiserit, hocidemq; non celando tenuerit, suamq; rem fore opinatus sit, si innocentiam in eo suam sacramento afirmet, alter quidem rem suam ciuiliter poterit uendicare. Criminaliter autē si pro huiusmodi accusetur suo absoluitur sacramento, dummodo ipsam rem se non occultando tenuisse testibus poterit comprobare, nec etiam tūc de manuali facto poterit incusari.

[b] Textus uetustiores ita legunt, aut saccum de molendino uacuū, aut plenū, sellam aut filtrum, frenū, calcaria, lectum, de plumis cussinum, aut lintea men alterius, uel quic quid aliud huic simile ea intentione, & opinione, quod res huiusmodi sua sit cœperit exportauerit, &c.

Glosa.

[c] Balneum de cōmuni iure edificari potest.

De balneo &c. [c] Scias qd' potest de iure cōmuni balneū edificari, dum tamen fiat secundum consuetudinem. Vnde dicit lex cōmunis, & balneū vt desideras extruere, & edificium ei supponere potes, obseruata tamen forma qua cęteris super balnea edificare permittitur, idest vt concameratas superinstruas, & ipsum concameres, nec modū usitatū altitudinis excedas, vt in L. i. C de edi. priua.

Glosa.

[d] Furtum q. t.

Si vero illa occulte tenuerit furtiua res nuncupari possit, & furto inculpari poterit, [d] Furtū etenim est voluntaria contrectatio rei alienę, vt Insti. de obligati. quę ex delict. nascū. in prin. qui enim non occultando rem inuentam seruat denunciare eam non tenetur, vt supra li. ij. ar. xxxvij.

Articulus XC.

Occidatur aūt quis in cāpo & perpetrātes ignorantur, si quis cum cum socijs suorum uillanorū ibidem aut in uilla tumulauerit nō delinquet. Occidatur etiam alicuius pater, frater, aut cognatus quamuis sibi de patratore sceleris cōstet, eundem licite dummodo cum ipso iudicialiter actionē nō inceperit tumulabit. Sed si cū eo actio incepta fuerat, ante actionis determinationem sine licentia iudicis non sepeliatur. Si cadat quis aut uulneretur, uel ita grauiter percutiatur quod ad uillā uenire non ualeat, is qui ipsum intulerit, in ciusq; domicilio lesus postmodū moriatur, manet absq; damno, hæredes etiam mortui tenentur hospiti expēsas exsoluere, si res quæ circa mortuū in morte superfuerint ad exolutionem non sufficiant expensarum.

Glosa.

Sed si cum eo actio incepta &c. Licet enim in causa ciuili quandocunq; voluerit recedere a lite per gratiā vel per transactionē sine licētia iudicis, [a] secus ꝙ vbi actio sit famosa, in q̄ requirit auctoritas iudicis, alias transigēs efficitur infamis, ff. de his qui notā. infa. L. furti. §. pactis, sicut & impune etiam in criminali ante litem inchoatam sine iudicis licentia potest quis desistere per gratiam, ff. ad turpil. L. mulier, & L. quesitum. [b] Post inchoatam uero litem non licet sine iudicis autoritate & cōsensu rei, siue fuerit tormentatus siue non, alias per hoc remanet infamatus, vt hic & supra li. i. ar. lxij. & li. ij. ar. viij. & ix. Et si post litem fiat transactio tunc secundū ius cōmune crimen est publicū, punitq; fideiussor in quantitate promissa & accusator rotatur infamia, & extra ordinē pro motu iudicis punitur, vt ff. de custo. & exhiben. re. L. iij. & ff. de prēuari. L. iij. in fi. & L. si is. Si autē delictum est priuatum tunc extra ordinē punitur, ff. ad turpil. L. si quis in fi. hoc secundum leges. Sed secundum canones omne crimen quasi publicum si sit per transactionem a lite recedere

[a] In actione famosa sine consensu iudicis ab actione recedere non licet.

[b] Lite contestata ab actione sine iudicis autoritate & consensu rei in actione criminali recedere nō licet.

nō licet. Ar. c. i. & ſi. de collu. dere. Quid aūt ſit de iure municipali, dic vt in dictis articu. et ſupra li. i. ar. lxv. & li. ij. ar. iiij. & li. iij. ar. ix. cū ſimi. Et hoc verū ſi vtiliter expoſuit, vt enim negotiorum geſtor habeat de geſtis actionē requiritur, vt exactiſſimam diligentiā gerat. Vnde dicit lex Imperialis. Sicut autem is qui vtiliter geſſit negotiū obligatū habet dominum negotiorū. Ita econuerſo iſte tenetur, vt adminiſtrationis reddat rationē quo caſu ad exactiſſimā diligentiam quiſq; compellitur rationē reddere, nec ſufficit talem diligentiam adhibere qualē ſuis rebus adhibere ſoler, ſi modo alter diligentior cōmodius adminiſtraturus eſſet negociū, vt Inſti. de obliga. quę quaſi ex cōtra. naſcun. §. ſicut, & vide ibi glo. Et contraria prohibitio domini tollit actionē negotiorū, vt C. de nego. geſt. L. ſi. Et eſt talis actio perſonalis C. eo. L. negociis, quæ tollitur ſpacio triginta annorum, vt nota in reg. Acceſſorium de reg. iur. li. vi. Et caſus fortuitus ſine ſpeciali pacto non uenit in hac actione, vt in L. negotium, C. de negociis geſtis.

Gloſa.

Si quis tumulauerit nō delinquet &c. [c] Qui enim mortuum tumulauerit opus miſericordię facit, Thobie i. & ij. impenſaſq; funebres eidem reſarcire tenentur hęredes, vt ff. de ſepul. viol. per totum, & hoc ſi interfectus tātum bonorum poſt ſe relinquerit, ſi vero nihil bonorum ſuperſit hęredes ad ſolutionem non cōpellentur, vt extra de ſoluti. c. Odardus. [d] Poteſtq; vt ſic interfectus in ſacro ſepeliri loco, & hoc ſi excōmunicatus non ſit qđq; manifeſtum fuerit illo anno eum confiteri, & ſacroſanctū corpus domini acceptauit, vt extra de raptori. c. in literis, & de pęni. & remi. c. omnis vtriuſq; ſexus.

[c] *Mortuum ſepeliens opus pium facit.*

[d] *Interfectus in campo in ſacro ſepeliri poteſt, niſi aliquod obſtet impedimentum.*

Articulus XCI.

COlligat ſi qs ſeu ſuſcipiat in hoſpiciū aliquos, & unus alium occidat uel uulneret aut aliquā iniuriam fecerit ſine hoſpitis culpa, hoſpes impunitus manebit. Tū etiā uillani ſi uiolatorem nequeunt cōprehendere, ſine culpa manebunt ſi hoc ſuis ſacramentis afirmabunt, huiuſmodi tamen caſus in iudicio ſunt referendi. [a] Iudex non poteſt neq; cum tutore neq; ſine tutore aliquem inculpare durius q̄ ad ſuam negationem excepto actore duelli. Nec licet iudici aliquod preceptum aut hoſpicia ſeruiciaue, neq; præcariam exactionem expeditionemq;, aut conſuetudinem nouam ſtatuere in confinio, aut incolis imponere abſq; prouincialium communi conſenſu.

[a] *Textus uetuſtiores ita legunt. Iudex non poteſt cū tutore uel abſq; illo aliquem impetere præter actorē ad duellū, nec altius q̄ ad rei excuſationem ſi ipſam reus ſecundum iuſ ſuum exhibere præſumat, uide ad hāc materiā iur. mu. ar. xlviij.*

Gloſa.

Colligat ſi quis aliquos &c. Vnde dicit canō Abſit quod ea quę propter bonum & licitū facimus aut habemus, ſi aliquid per hoc præter noſtram voluntatem cuiq; mali acciderit nobis imputetur, vt xxiij. q. v. de occidendis.

Gloſa.

Hoſpes impunitus manebit &c. Et hoc ſi ſacramento vt iuris eſt ſe excuſabit, quod ſine ſcitu & mandato factum ſit, vt de offici. delega. c. i. & de reg. iur. c. ratum. li. vi. Huiuſmodi tamen caſus in iudicio ſunt referendi, ſeu potius examinandi, vt ſupra li. i. ar. iij.

Finis tertij libri.

ARTICVLI SPECVLI SAXONVM IN CONCILIO BASILIEN. reprobati.

ET QVIA INTER HAS SPECVLI SAxonum conſtitutiones nonnulli habentur articuli quos & annotatos inferius comperies de indulgentia diuorum olim Conſtantini & Caroli Imperatorum, Saxonibus cum ad fidem conuerſi ſunt Chriſtianam propter euitare maius malum & ut in fide perſeuerarent ſuſcepta admiſi, & ad eorūdem preces pro illo tempore confirmati. Sacra tamen mater Eccleſia poſthac in Baſilien. Concilio eoſdem tanq̄ erroneos, fidei Chriſtianæ repugnantes, legi diuinæ ac ſacris ſcripturis. Naturaliq; & Ciuili Iuri contrauenientes, autoritatemq; Eccleſiaſticam conculcantes refutauit iuxta bullam diui olim Gregorij Papæ deſuper confectā. Vt ergo iuris Saxonia Maideburgen. præfecti et Iudices eiuſdemq; ſtudioſi lectores eo facilius ab hijs quæ ut ſupra tactum eſt à ſacroſancta Eccleſia Catholica damnata & refutata ſunt eis præcauere poſſint. Articulos huiuſmodi erroneos cum eorundem refutationibus aggregatum hic inſerere uiſum eſt. Sequitur in primis Bulla diui Gregorij Papæ.

GREGORIVS ſeruus ſeruorum dei Venerabilibus fratribus &c. Ad reuerentiam dei, extirpationem errorum, exaltationem catholicæ fidei iuſtiąq; & animarum ſalutem, quædam execrabilia ſcripta leges in Speculo Saxonum contenta, multa examinatione & maturitate in hac parte præhabita autoritate apoſtolica reprobamus, damnamus, decernimusq; irrita, inania, & carere omni robore firmitatis prout continetur in noſtris literis inde confectis, quarum tenor talis eſt. Gregorius &c. Saluator humani generis dominus noſter Ieſus Chriſtus cuius licet indigne uices gerimus in terris cernens ipſum genus à delicijs paradiſi corruiſſe, & in perpetuę damnationis deſcendiſſe profundum, ac ſine intermiſſione deſcendere, ſua ipſi generi ineffabili pietate compaſſus & miſeratione ſubueniens, ut illud genus ſuo præcioſo ſanguine redimeret & ſecum in cœleſtibus collocaret, deſcendit in mundum miſericorditer homo factus in eoq; præſentia corporali exiſtēs, ſuam ſacratiſſimam fidem, conſilia, & mādata ſalubria diſcipulos docuit quos elegerat, ut ea per illos in terram transfunderet uniuerſam, & cunctā humana creatura præcioſo redempta ſanguine fideq; firmata, & ſalubribus conſilijs atq; mandatis inſtructa, per ipſam fidem & iuſtitiæ opera ad perpetuę ſaluationis gradam peruenire. Iidemq; diſcipuli plenitudine ſpiritus ſancti recepta mādata dominica promptis affectibus exequentes huiuſmodi doctrinam continentē fidem ſpē, & charitatē, aliaq; uirtuoſa opera, nec non conſilia & mandata ſalubria, honeſq; mores uniuerſis populis prædicarunt, documentisq; ſanctiſſimis per quæ credentium & faciētiū certa & æterna ſaluatio peruenit uniuerſam Eccleſiam inſtruxerunt. Et quia futurorum præſcitor deus, prouidebat inter ſatum puriſſimum triticum, inuidum hoſtē ſeminaturū Zizaniam, ac inter ſancta, ſpharta, inter ſincera, figmēta, et recta, iniqua, machinatione hoſtili callidis ſuis aſtutijs poſiturū, cultores agri ſui uidelicet beatum Petrum Apoſtolorum Principem, cui & ſuis ſucceſſoribus per eundem trādidit pleniſſimam poteſtatem, aliorumq; apoſtolorum & diſcipulorum ſucceſſoreſq; Eccleſiarum præſules qui ſuperuacuum euellerent lolium ne inficeret ſemen bonumq; agrum præfatum purgarēt aſſidue, ut in eo fructus uber & ſuauis excreſceret in ſuum horreum inferendis ineffabili prouidentia ſubſtituendum eſſe prædixit, ut pro primis ſanctis patribus filius naſceretur, futuri ſpirituales Principes per climata orbis terræ. Ideoq; ad noſtrum aliorumq; prælatorū Eccleſiæ ſanctæ dei ſpectat officium & animarum ſaluti ſolerti ſolicitudine intendentes, ut agrum huiuſmodi ſæpius cum expedit expurgantes ac ea quæ nouerimus dictæ ſaluti contraria ſtudio paſtoralis ſolicitudinis euellamus, ſæpe fide digna, & admodum moleſta relatio plurimorum ad noſtrum perduxit auditum quod in Saxonia ac nonnullis alijs partibus quædam deteſtabilia ſcripta. Il. Speculum Saxonum uulgariter appellata, & inferius annotata apud nonnullos tam nobiles q̄ plebeios reperiuntur, quæ iudices & incolæ paraum earumdem omiſſis canonibus alijſq; ſcripturis ſacris competentiſq; naturæ & aiulibus bonis moribus procul pulſis à longis ætra temporibus obſeruarunt & obſeruant etiam de præſenti, ex quorum obſeruantia deus offenditur, proximus grauatur, uera iuſtitia & æquitas rumpitur, & .ll. condemnātur, enormiter rectum iudicium ſubuertitur, ueritas impugnatur, contra bonos mores & leges naturæ agitur, deboneſtatur heneſtas, libertas Eccleſiaſtica conculcatur, & quod deterius eſt apoſtolica denegatur poteſtas, & ueritati fidei catholicæ derogatur. Nos igitur de his tanto dolemus amore, quanto exinde illa ſeruantium animæ non longioribus temporibus & ſtrictioribus laqueis alligatæ fuere. Et propterea paternis deſiderantes affectibus, tot & tantis periculis obuiare, ne nobis prædicta diſſimulantibus ſanguis peccantium in prædictis de manibus noſtris à domino requiratur. Eadem ſcripta uel. ll. quæ nos maturæ uidimus & per nonnullos ex fratribus noſtris ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales ac etiam alios in ſacra pagina magiſtros, ac utriuſq; iuris doctores dili-

genter examinari fecimus, habita super ea deliberatione matura tanq̃ falsa, temeraria, iniqua, iniusta, et in quibusdam paribus eorum hæretica ac fasmatica, & contra bonos mores existentia, periculosa nimium animabus de ipsorum fratrum consilio, auctoritate apostolica tenore præsentium reprobamus, dãnamus, ac decernimus, irrita & inania & carere omni robore firmitatis, neenon processus & sententias si quos & quas forsan ipsorum scriptorum & reprobatarũ legum prætextu & fieri & ferri contingant in posterum penitus non ualere. Vniuersis Christifidelibus p apostolica scripta mãdamus quatenus ipsis scriptis siue legibus reprobatis de cætero non utantur, & domini terrarum tam Ecclesiastici q̃ seculares suos uti non permittãt subditos. Alioquin contrariũ præsumentes cuiuscunq; præeminẽtie dignitatis status condicionis existant, Etiam si Põtificali, Imperiali, Regali, uel alia qualibet præfulgeant dignitate, excõmunicationis sententiam incurrere uolumus ipso facto & ut reprobatio, dedignatio, & mandata nostra huiusmodi tam salubria effectum debitũ irrefragabiliter consequantur. Vniuersos & singulos principes ac dominos temporales tam Ecclesiasticos q̃ seculares per præsentes requirimus & rogamus, ut per corũ constitutiones & statuta perpetuo ordinent ac mãdent sub grauibus temporalibus pœnis, quod nullus eorum subditorum deinceps utatur reprobatis scriptis seu legibus memoratis ip asq; pœnas in contrafacientes taliter exequantur quod corũ scriptorum seu legum detestanda iniquitas de terris eorũ totaliter extirpetur. Tenor autem siue effectus scriptorũ seu legum huiusmodi est ut infra sequitur.

PRIMVS ARTICVLVS.

Li.i.ar. iij.§. ultimo. Papa seu apostolicus decretalem seu ius condere minime potest in præiudicium Iuris Saxonici Ciuilis seu feudalis.

Secundus.

Li.i.ar.vi. §.ij. Hæres non tenetur respondere de furto uel spolio per illum cui in hæreditate succedit patrato. Istud erroneum est saltim in foro conscientiæ.

Tertius.

Li.i.ar.xviij.§.ij. Quiequid Saxo quantumcunq; notorium sit extra iudicium fecerit, si sacramẽtaliter negare uoluerit, hoc eidem facere licet, conuincibili probatione aliqua non obstante, nec contra illum aliquod ualebit testimonium.

Quartus.

Li.i.ar.xviij.§.iij. Nulla sententia in terra Saxonie coram imperio tam uera & iusta promulgari potest si eam Saxo increpare uoluerit deferens manu sue dextræ multitudmiq; maiori, & si septenus alios septem debellauerit maior pars uincentiũ sententiam obtinebit.

Quintus.

Li.i.ar.xxxvij. Quicunq; cognouerit uio enter mulierem aliquam si postea in matrimonium eandem superdueat, prolem legittimam ex ea nunquam procreare poterit

Sextus.

Li.i.ar.xxxvij. Vxorem alicuius manifeste adulterans uel uiuente eius marito publice eandem cognoscens, si post mariti mortẽ eandem in uxorem ducat, prolem ex ea nunquam legittimam habebit.

Septimus.

Li.i.ar.xxxix.§.i. Qui iuris beneficia per furtum aut spolium perdiderit, denuoq; furta uel spolia comisisse dicatur, ipse iuramento se excusare non poterit, sed uel ferrum candens manibus portabit, uel in aquam bulientem brachium usq; ad cubitum immittet, uel cõtra pugilem proprio corpore decertet.

Octauus.

Li.i.ar.lij. §.i. Sine hæredum consensu & legittimo termino iudiciali, nulli seruum alienare licet à proprietate, alias hæredes ipsius repetere ea poterint, ac si donator mortuus fuisset.

Nonus.

Li.i.ar. lij.§.iij. Quicunq; uir succinctus gladio clypeum tenens, nõ poterit de ligno uel lapide ulnam ad altitudinẽ habentem super dexirarium ascendere, is non poterit cedere, dimittere, donare, aut infeudare bona sua, ita quod hæredibus eius id nocere posset. Isti duo articuli erronei sunt inquantum elemosinas testamẽta & alia pia opera despiciunt.

Decimus.

Li.i.ar.lxiij.circa medium. Quilibet homo duellum sibi in generatione deteriori sed non deterior meliori denegare poterit.

Vndecimus.

Li.i.ar.lxiij. Interfectus in furto seu spolio si consanguineus interfecti se præbeat pro eo ad duellum, talis per duellum omne repellit testimoniũ, nec tunc talis mors tuus sine duello conuinci poterit.

Duodecimus.

Li.ij.ar.xij. circa medium. Sententiam inuentam si Saxo reprobauerit, deferẽs eam manui sue dextre & multitudini maiori consentientium, ipse pugnabit septenus cum sibi similibus aduersus totidem, & uincentes sententiam obtinebunt.

Tredecimus.

Li.iij.ar.lvij.§.i. Imperator à tempore consecrationis ab apostolis eo aut alio non nisi in tribus casibus excõmunicari potest qui sunt hæresis, si refutat uxorẽ legittimã, aut Ecclesias destruat.

Quartusdecimus.

Li.iij.ar.lxiij.§.penul. Excõmunicatio neminem in suo iure tam terestri q̃ feudali debilitat, nisi cã regalis sequatur ꝓscriptio.

Bullæ Apostolice conclusio.

Nulli ergo hominum liceat hanc paginam noe

stræ reprobationis, damnationis, constitutionis, mandati, uoluntatis, ac requisitionis infringere, uel ausu temerario contraire, Si quis &c. Datũ. &c Quocirca fraternitati uestræ per apostolica scripta mandamus quatenus reprobationem, damnationem, constitutiũq; huiusmodi, totumq; tenorem præsentium in singulis uestris cathedralibus & collegiatis, ac alijs ecclesijs locorũ insignių uestrarum ciuitatũ ac diocesis infra missarum solennia existentibus populis ad diuina per uos uel alium seu alios sæpe & soleniter publicetis ac exponatis eisdem populis in uulgari, & mandetis ea sub pœnis in ipsis contentis inuiolabiliter obseruare, ipsas literas in libris constitutionum uestrarũ curiarũ regestrari faciatis fideliter, & de publicatione huiusmodi cũ sermone totius tenoris earundẽ literarum publica confici instrumenta quæ in signum completi mandati nostri ad cameram trãsmitatis nostrã, et quia propter uiarũ distantiam & alia impedimenta legittima, literæ præsentes singulis forsan præsentari commode non possunt, uolumus quod per te frater Archiepiscope earundem literarum transsumptum manu scriptum publiceq; tuo munitum sigillo nostris fratribus suffraganeis transmittatur. Cui quidem transsumpto ac si ipsis literis originalibus plenam fidem adhiberi uolumus.

ARTICVLI IVRIS SAxonici ex Typo doctoris Buckſdorff. ſub hac quæ ſequitur forma collecti, & per eundem ſuppoſitã correctione ſancte matris Eccleſiæ Romanæ ac aliorum quorum intereſt iuxta intentionem legũ & Canonũ erronei declarati.

PRIMVS.

Li.i.ar.iij.§.ultimo. Papa seu apostolicus nullam decretalem seu ius cõdere potest in præiudicium iuris ciuilis seu feudalis

Secundus.

Li.i.ar.v. circa mediũ. Mulier cum luxuria sui corporis ius suum, sed nec hæreditatem perdit.

Tertius.

Li.i. ar. vi. Furta, spolia, luxorie perdita, hæres soluere non tenetur.

Quartus.

Li.i.ar.vi.§.iij. Hæres debita ullius cui succedit soluere non cogitur, nisi de quibus hæreditas fuerat ampliata si ei per septuaginta duorum bannitorum testimonium fuerint comprobata.

Quintus.

Li.i.ar.xvij.§.i. Saxones Ius suauie in odium fœminarum ab Imperatore Carolo consecuti sunt, ita quod mulieribus hæreditas denegetur

Sextus.

Li.i.ar.xv.et xviij.§.ij Quiequid Saxo extra iudicium fecerit si sacramentaliter negare uoluerit, hoc eidem facere licet probatione conuincibili non obstante.

Septimus.

Li.i.ar.xviij. §. iij. Nulla in terra Saxoniæ coram imperio sentẽtia tã uera & iusta promulgari potest, si eam Saxo increpare uoluerit, deferens manu sue dextre multitudiniq; maiori, & si septenus alios septem debellauerit, maior pars uincentium sententiam obtinebit.

Octauus.

Li.i.ar.xxv. §.i. Nulli Monacho debetur hæreditas.

Nonus.

Li.i.ar.xxv. §. ij. Si adultus monachetur uel religionem intrauerit. Posthac uero infra probationis annũ exiuerit uarius feudi, & ciuilibus est omnino alienus.

Decimus.

Li.i.ar.xxxvij. Quicunq; cognouit uiolenter aliquam mulierem, et postea eandem in uxorem superducat, nunquã prolem legittimam ex ea procreare poterit.

Vndecimus.

Li.i.ar. xxxvij. Siquis publice cognouerit uxorem alicuius, uiuente eius marito, post mortemq; mariti eãdem in uxorem accipiat, nunquam ex ea legittimam prolem generabit.

Duodecimus.

Li.i.ar.xxxviij.ar.penultimo. Illegittimum legittimos non posse acquirere liberos.

Tredecimus.

Li.i.ar. xxxix. Qui iuris sui beneficia furto aut spolio perdiderit, & denuo spolia uel furta comisisse dicatur, iuramento excusare se minime poterit, sed uel ferrum cãdens in manu gestabit, uel in aquam bulientem brachium usq; ad cubitũ mittet, uel in area contra certantem proprio corpore sese defendet.

Quartusdecimus.

Li.i.ar.lij.§.i. Sine consensu hæredum & legittimo iudiciali termino nulli seruum aut proprietatem alienare licet.

Quindecimus.

Li.i.ar.lij.§.iiij. Quicunq; uir gladio succinctus clypeum gestans, si super dexirariũ de trunco uel lapide altitudinem unius ulne habente ascendere non poterit, talis bona sua dimittere alienare, donare seu infeudare in damnum hæredum minime poterit.

Sedecimus.

Li.i.ar.lxiij.circa medium. Quilibet homo potest duellum sibi in generatione deteriori, sed non deterior meliori denegare.

Decimuseptimus.

Li.i.ar.lxiij.circa finẽ Duellariter agere uolentes ante iudicem accedere debent preparati & iurare, actor uidelicet quod illa accusatio uera sit, & reus quod innocens sit, ut sic eos deus adiuuet in eorum duello.

Li.i.ar.lxiiij.

Decimusoctauus.

Interfectus in furto uel spolio si consanguineus interfecti, eundem duello excusare uoluerit, omne diriminit testimonium, interfectusq; si proscriptus non sit sine duello non condemnetur.

Li.ij.ar.xij.circa medium.

Decimusnonus.

Si duo in iudicio ꝓponãt sententias cõtrarias, qcũq; maiorem sequelã habuerit ille sententiã obtinebit.

Li.iij.ar.ij.§.i.

Vigesimus.

Clericum arma deferentem & ut iuris est non torturatum percutiens, non aliam nisi ut laico emendã præstabit.

Li.iij.ar.lvij. §.i.

Vigesimus primus.

Imperator a tempore consecrationis ab apostolico & ab alijs non nisi in tribus excõmunicari potest casibus, hoc est occasione hæresis, si legittimã repudiauerit uxorẽ, uel ecclesias destruat, sacrilegusq; sit

Li.iij.ar.lxiij.§. penul.

Vigesimus secundus.

Excõmunicatio neminẽ debilitat, nec conditionem eius in iure ciuili uel feudali deteriorem facit, si imperij proscriptio excõmunicationẽ nõ subsequatur.

IMPROBATIO ARTICULORUM ex typo ut supra, doctoris Buckſdorff, collectorum.

PRIMVS ARTICVLVS.

Legi repugnat diuine ubi conceditur Pape seu apostolico, quod quicquid correxerit in Ecclesia dei correctũ censeri debeat, Luce.x. Ioan.xxi.cũ dixit. Pasce oues meas Christianum populum ostendens. Ex his itaq; liquet quod Papa potest iura Saxonũ corrigere præsertim ubi legi cõtraria sunt diuine. Præterea sacerdos in iudaismo hanc habuit autoritatem, multo fortius eandẽ in Christianismo habebit. Item Imperator leges suas subicit correctioni Pape ergo &c. Insuper articulus ille repugnat Ecclesiasticelibertati, quare eum tenentes ipso facto sunt excõmunicati in c. nouit de iudi. iuxta illud Mathei xvi. Quodcunq; ligaueris super terram &c. Item articulus iste in forma condemnatur in constitutione Caroli quarti, ubi eum tenentes infames declarat.

Secundus Articulus.

Refragatur per.c. plerunq;, de donaci. inter uir. & uxo. hocidẽ probatur. c. exparte in glo. de cõsuetu.

Tertius Articulus.

Repugnat iuri Canonico. c.ul:. de sepul. & c. in literis de rapto, facit ad id regula, qui sentit cõmodũ sentiat & damnũ &c. ergo respondere debet.

Quartus Articulus.

Repugnat humane societati. In cõtractibus etenim non possunt haberi tot testes, & per consequens nulli alteri concederet, uel mutuaret aliquid. Repugnat etiam legi diuine ubi dicitur in ore duorũ uel triũ &c. & alijs iuribus quæ numerũ nõ requirũt.

Quintus Articulus.

Erroneus est, ut uidelicet propter odiũ quod inuertit omne iudicium & propter peccatũ parentũ mulieres hæreditate priuari debeant, per hunc enim modũ propter primi parentis peccatum omnes ex hæreditari deberemus. Idem hic esset quod propter odiũ mulierũ Saxones ius Sueuorum obtinuerunt, cũ mulieres hæreditate priuentur. Oppositũ enim istius decreuit dominus Numeri.xxvij. scisciti Mosi de hæreditate filiarũ Salphaat, decernendo quod eis debeatur hæreditas. Item statutũ hoc assimilatur legi Foconiæ qua etiam unam filiam quis instituere poterat, ut Augustinus li.iij. de ciuitate dei. c. xxij. qua nihil iniquius.

Sextus Articulus.

Repugnat legi diuine. Deutro. xviij. per Mosen promulgate, & Euan. Math.xvij. ubi dicitur in ore duorum uel trium stet omne uerbũ, quod exponitur. c. licet i. extra de testi. & non paucorum. Vnde Canon dicit nec Euange. nec ulla lex unius testimonio quenq; iustificat uel condemnat, Et Papa. c. ad nostram extra de proba, reprobat Regẽ Dacie &c. Et ibidem Iohan. An. allegat. hostiens. in nouella dicentem. Quod Saxones habent talem legem, quod fur abiurat furtũ dextra, sinistra illud tenentẽ &c. Et dicunt se habere talẽ legem à Carolo sicut legẽ de sponsalibus, ut Hostien. c.i. extra de sponsa. Item de iudicijs determinatur, quod hoc sit mandatũ domini. ut in ore ducrũ &c. Videant ergo hoc statutũ tenẽtes quod dicitur in Euan. Marci ulti. scilicet. Qui non crediderit condemnabitur, præsertim cum illi legem iniquã tenent Euange. repugnantẽ. Ad hoc respondet frater Rndolfus Block doctor Parisiensis. Quod hæc lex in ore duorum &c. posset intelligi de diuinis personis patre, filio, & spiritusancto. Cui respõdeo quod in proposito ista. L. sic exponi non possit, sed ad literam ut patet in ueteri & nouo testamẽto, sic enim exponit illud ius. Cã. ubiq; extra de testi. in plerisq; locis, & in c. cum esses, extra de testa. Quare dico quod est manendum in exposicione prima legis. Item hoc statutum repugnat racioni quod plus credatur reo soli quam pluribus testibus idoneis, quia præsumendum est, quod reus plus inordinate seipsum diligit ut uitam tueatur q̃ quod testes ipsum odiant, & iniuste eum condemnare cupiant. Cum ergo sicut determinatur de consecra. c. ulti. Transgressio iuris naturalis periculũ animæ inducit per aliquam consuetudinẽ quæ potius corruptela esset dicenda, & tanto grauiora sunt peccata quanto &c. Ex hoc statuto probabiliter dicitur in Saxonia quod quilibet Saxo tenere potest furtum in manu sinistra de quo se purgat dextra. Item hoc statutũ repugnat duobus præceptis charitatis quibus pendet uniuersa lex. Math. xxij. Quia per hoc fur admittitur scienter ad periurium contra dcum & in proximi damnũ. Item iure naturali locupletaretur scienter cum damno alterius. &c,

Septimus Articulus.

Erroneus est, daretur enim sententia conformis Euangelio & rationi, postea uero sententia huiusmodi poneretur in dubium purgationis uulgaris, et triumpharetur contra talem sententiã & per consequens obtineretur contra Euangeliũ & fidem. fortioresq; opprimere possent debiliores quod fieri nõ debet, ergo &c.

Octauus Articulus.

Reprobatur per ius Can. c. cum ad monasteriũ, de sta. mona. Et item li.i ar.v. admittitur & conceditur mulieri fornicanti, uel adulteranti, & quæ se dedit seruituti malorum, quod succedere in hæreditatẽ posset. Is uero articulus religiosos priuat portione hæreditatis, ex eo, quontam se obsequio dei manciparunt.

Nonus Articulus.

Contrariatur Canonibus ubi dicitur quod ingressus monasteriũ beneficiũ non perdit. c. beneficium de regula li.vi. ergo minus feudum in quo habet ꝓprietatẽ. Item talis non censetur monachus cum habitus non faciat monachum sed professio. Archi. in Rosa. xix.q.ij.c.ulti. Vbi de hoc.

Decimus Articulus.

Aliter sapit de sacramento matrimonij q̃ Ecclesia sancta determinat. c. ad id de sponsa. &. c. accedẽs de rapto, & xxxi.q.ij.c.iij. Ex legittimo enim matrimonio ꝓles legittima ꝓcreari potest, ergo. &c.

Vndecimus Articulus.

Etiam aliter sapit q̃ Ecclesia determinauit, ut extra de eo qui dux. in matri. quam polu. per totum.

Duodecimus Articulus.

Falsus est & repugnat sacramento matrimonij cũ tale non sit impedimentũ legittime prolis secundum dispositionẽ Ecclesiasticã q̃ de hoc habet decernere.

Tredecimus Articulus.

Erroneus est, quia decreuit fieri purgationẽ uulgarem in qua tentatur deus. Vnde Math.x. & Luce, eodem dicitur, Non tentabis dominũ deũ tuum &c. Sed purgatio ista non aliud est q̃ inquisitio secreti contra naturã, scilicet quod ferrum ignitũ nõ ledat. Item si iusticia debite requireretur per uulgarem purgationẽ scilicet quando quis ferro ignito uel similibus non lederetur, Sequeretur quod non fuisset dei filius quem iudei uolebant experiri, utrum dei filius esset iubentes eum de cruce descendere qd̃ non fecit. Similiter sanctus Laurẽtius iuste fuisset cõdemnatus, quoniam ignis eum consumpsit. &c. Ex his patet quod ista priuatio repugnat legi.

Quartusdecimus Articulus.

Reprobatur supponẽdo quod bona parentũ sufficerẽt pro legatione, statu filiorum deducto. Tunc arguo secundum Aug. de doc. Christi. ibi uidea.

Quindecimus Articulus.

Repugnat Euan. Math. xxv. cum dominus instituit quod opera misericordiæ fiant, condemnans non facientem mortẽ æterna, non distinguendo inter sanũ & ægrotum, nec inter tempus sanitatis & ægritudinis. Item si statutũ ciuitatis diceret, quod nullus æger deberet aliqd̃ debitũ suis creditoribus soluere, certum est quod præiudicaret creditoribus, ergo si teneamur deo soluere fit præiudiciũ per illud deo. Item si confessor ex lege dei quã sibi imponit dicit ægroto quod aliquid misericordiæ gratia faciet &c. sed illud fieri contra interitum animæ non posset.

Item istud statutum contrariatur to. ti. extra de testa. Ponatur ergo casus qd̃ aliquis leget in infirmitate certa certis legatarijs qui post mortem petunt Episcopum, ut hæredes cogat soluere legatum, tũc diceret quod non teneatur per istud statutũ, & Papa non potest contra statuere, ut patet in articulo iij. Ergo & multominus Episcopus. Sic in illo casu hæredes agerent in testamẽto contra determinationẽ Ecclesiæ, cuius est de testamentis iudicare. Debet tamen istud legatũ fieri sine exhereditatiõe uel omniũ bonorũ priuatione hæredum, ut xviij.q.ij.c. ult.

Sedecimus Articulus.

De duello reprobatus est per. ll. canonicas & imperiales, ut de purga. uulga. per totũ. Nec obstat q, crimẽ lese Maiestatis dicitur crimẽ perduelliõis, quia tantum est quantiũ crimen hostile, ut L. quos nos hostes ff. de uerb. sig. Item reprobatur c. Henricus, de cle. pug. indu. Vide Ioan. fratrem ordi. prædicatorum in summa confessorũ li.ij.ti. iij. Item inter duellantes uel uterq; dubitat utrũ habeat iusticiã uel non? Si primum cum in rebus dubijs securior pars est eligenda, potius uitandum esset duellũ quã scienter committere crimen homicidij. Si uero certus est quod iusticiam habeat, & sic duellans cum alio consentit in mortale peccatum. Idem argumẽtum fit de iudicibus aduocatis cõsentientibus in duellũ. Nec obstat pugna Dauid & Golie, quia Dauid pro Repub. coactus duellauit, & ad hoc diuinam reuelationẽ habuit, sed quod alicui conceditur per priuilegium non est trahẽdum in cõmune. Diceret licite quis pugnat pro iusticia, quod accidit in duello præsertim cum iusticiam debeamus uitæ præponere, secundũ illud quod dicitur, fiat iusticia & pereat mundus. Dico quod hoc sic intelligitur quod potius debeamus uitam q̃ iusticiam amittere, sed sic faciendo nunq̃ contingeret duellum, cum duellũ legi repugnat & iusticiæ, nec aliquis posset iusticiam amittere propter hoc quod nollet duellare, nec etiã sicut autumant, duellare nolens perderet honorem, cum nullus honorẽ perdere potest quin perdat iusticiam, sed duellando perditur iusticia, & perconsequens honor quoniam contra diuinã legem infide

Articuli Reprobati.

liter agit. Vide doct. extra de cle. pug. &c.

Decimusseptimus Articulus.

Reprobatur, quia pro lege peccatū constituitur, eo quod scienter exigatur, immo exigitur periurium cum impossibile sit utrunq; uerū posse iurare.

Decimus octauus Articulus.

Erroneus est, scilicet. Quod plus credatur purgationi duellari &c. Per c. significantibus extra de purga. uulga. Itē casu dato qui cōmuniter accidere potest, quod consanguinei mortui multo forciores essent per istū articulum daretur occasio fortioribus debiles opprimēdi qd' iuri naturali repugnat.

Decimus nonus Articulus.

Repugnat legi diuinæ, dicenti non sequaris turbam ad faciendum malū, nec acquiescas in iudicio multorū, nec à ueritate declines. Sed hoc fieret si contra pauperē cōmunitas consurgeret. Item si sic tunc Christus iuste fuisset crucifixus. quia maior populi pars clamauit, crucifige quia mortem meruit. Item reprobatur per c. ad nostram, extra de proba. ubi Io. an. & hostien.

Vigesimus Articulus.

Reprobatur præsertim dūmodo percutiens cognoscat talē esse clericū c. si uero de senten. excom.

Vigesimus primus Articulus.

Patet falsus. Papa enim quemlibet Christianū per censuram ecclesiasticā cohercere potest indistincte, ut extra de iudicijs. Ergo &c. Insuper repugnat ecclesiastice libertati dupliciter. Primo quia tenentes illū sæpe induxerunt imperatores ad rebellandum & alias cohercet libertatē iurisdictionis & gladij spiritualis.

Vigesimus secundus Articulus.

Apparet esse falsus quia sicut apostolus scribit i. ad Corinth. v. Corinthum dedit Apostolus in interitum carnis &c. ubi doctores & glose dicunt. Quod excōmunicatio infirmitatē carnis inducit. Item probatur per c. decernimus. li. vi. de senten. excom. Idem articulus reprobatur etiam per Carolum iiij.

Ad hæc omnia respondet Reuerendus pater meus & doctor frater Rudolfus nostræ religionis & uenerabilis uniuersitatis Parisien. sacræ Theologiæ professor, nationis Saxonū quod licite hæc statuta obseruari debent quia Carolus ea Saxonibus cum ad fidem conuersi sunt Christianā ut eis uterentur, ad cutandū maius malū fieri admisit. Sicut Mosi misit quod iudei darent libellum Repudij ne suas interficerent uxores, & quod in deserto uero deo pecora sacrificarent, ne ad idola declinarent, ut Ioan. Chrisosto. super Mathe. xix. c. & subditur quod Moses dimidium malū permisit ne totum perdat bonum. Ita in proposito ergo &c. Oppositum tamē istius sentiendū est, nam magister Rudolfus prenotatus cōcedit quod in his statutis malū fieri permissum sit. Sed apertissimū est quod euangeliū sub æterna damnationis pœna nobis Christianis sit prædicatū, & quantū ad præcepta moralia sit indispensabile quibus repugnāt ista statuta sicut superius ostensum est. Item tria statuta expredictis obtenta fuerunt contra uoluntatem Caroli, ut li. i. ar. xviij habetur. Item non uidetur simile de permissione Mosi cum ista statuta repugnent iuri diuino, sicut periuria, homicidia & huiusmodi, bene credo quod Carolus & Papa fecerunt in hac parte quod potuerunt. Nec habet hec regula locū scilicet quod inter duo mala minus est admittendū, quando utrunq; repugnat legi morali, alias licite quis fornicaretur nō cōmittendo adulterium, ut patet per beatū Thomā ij. parte. q. lxxxvij. ubi dicitur quod morale præceptū est indispensabile, ut est nō occides, cuius opposituū decernitur in duello cum alijs similibus quæ articuli prænotati fieri admittunt. Exprægustatis et alijs adducendis patet prænotatos articulos esse reprobatos nec cum salute animæ tenendos, quare secundū eosdē misericorditer cuilibet iudici sententiam promulgare licet.

Finis.

Errata.

Typographus candido lectori. S.

EN tibi candide lector, egregium opus hoc, marte nostro summa cū diligentia excussum, in quo si quidpiam ultra ea quæ hic annota habentur maiora errata alia quædam leuiora repereris, ignosces ac ueniam dabis, cum nec Argus quidem ille Centioculus longi eui perpetuoq; labore atq; ego fessus errore uacaret. Tu uero pro humanitate tua & officij nostri gratitudine si studio proderimus tuo parua ne reputaueris, literæ ademcionē immutacionem aut appoſicionem facile ferens, leni animo lectionem finceram reddideris. Vti bonus tam frugiferū bonicq; propositi laborem boni consulens. Vale fœlix.

Errata inter imprimendum commissa, Ex primo libro.

Fo.i.col.iij.ver.xxxv.illa, lege illas.
Fo.iij.col.i.ver.xxvi.staſtuta, lege ſtatuta.
Fo.vij.col.iij.ver. xix.à ſine, & licet heli, lege c. licet heli.
Fo.xi.col.ij.ver.xxxv. actori, le.actor.
Fo.& col.ea.ver.xli.careat, lege, caueat.
Fo.xi.col.iij.ver.xij.monſtauerit, lege mōſtrauerit.
Fō.xij.col.ij.ver.xxvi. aliam, lege alium.
Fo.eo.col.iij.ver.vi.fecit, lege facit.
Fo.xiij.col.i.ver.xvi.a.fi.autem.le. Auten.
Fo.& col.eadē in annota.ſtirpes, le.ſtipes.
Fo.xij.col.iij.in annota.ex eo ſola, lege ex ea ſola.
Fo.xiiij.col.ij.ver.i.quidquid, le.quicquid.
Fo.& col.eadem in annota.ar.v, lege ar.vi. Ibidem.lt.lege. li.
Fo.xiiij.col.iij.in annota.L.ij.ar.xci. lege li.ij. ar. xxi.
Fo.xv.col.i.ver.vij.a fi.mulier, le.mulierē.
Fo.xvi.col.iiij.ver.xij.conanguinitatis, lege conſanguinitatis.
Fo.& col.eadem.ver.xxij.ſponſaliorum, lege ſponſalium.
Fo.xvij. col. i.ver. ix. ſponſaliorum, lege ſponſalium.
Fo.eo. col.iij.ver.xx. a fi. preſtolare, lege preſtolari.
Fo.xviij.col.i.ver.ix.vt.le.i.de tute, lege vt le.i.ff.de tute.
Fo.eo, col.iij.ver.iiij.a fi.lege pro leges.
Fo.& col.ea. in annota. circa fi. hacet pro habet.
Fo.xix.col.ij.ver.xix.& ẽſti, le.& inſti.
Fo.& col.ea.ver.xly. exemi oportet, lege exemi non oportet.
Fo.eo.col.iij.ver.xix.relioſum, le.religioſū
Fo.eo. col.iiij.ver.i.ammtit, le.amittit.
Fo.xx.col.iiij.ver.a.fi.xi.ar. lxv.le.ar. lxx.
Fo.xxi.col.ij.in annota.i, eodē.li.ar. xxi.lege eo.li.ar.xxxi.
Fo.eo.col.iij.ver.xviij.a fi.dominiorum lege dominorum.
Fo.eo.col.iiij. ver.xxij. & fiſcus cū vt ſic priuato ſuccedit, lege & fiſcus vt ſic cum priuato ſuccedit.
Fo.xxij.col.ij.ver. xvij.a fi.his, lege is.
Fo.xxiij.col.iij.ver.vij.a fi.nulla mulier vſufructum, lege nulla mulier propter vſufructum.
Fo.xxvi.col.i. ver.xxvij.boc, lege hoc.
Fo.eo.col.iiij.ver.xv. determinatum, lege determinato.
Fo.xxvij.col.iij.ver.xxvi. reperirentur, lege reciperentur.
Fo.xxviij.col.iij.in annota circa fi. ex affectu, lege ex aſpectu.
Fo.xxix.col.i.ver.iiij.facta, lege ſancta.
Fo.eo.col.iiij.ver.i.ad velleiauum, lege ad velleianum.
Fo.& col.ea.in annota.mime, le. miníme.
Fo.xxx.col.iij.in annota.circa fi.ſine tutore.lege ſine tutore.
Fo.eo.col.iiij.ver.i.in annota. Indicialiter, lege iudicialiter.
Fo.xxxi.col.iij.ver.iiij. a fi. plagiarum, lege plagiarium.
Fo. eo.col.iiij.ver.viij.a fine.priuilgium, lege priuilegium.
Fo.xxxiij.col.iij.ver.ix.iuſte, le.iniuſte.
Fo.eo.col.iiij.ver.xxxij.§.ſi minus, lege §. ſinimus.
Fo.xxxv.col.ij.ver. xxv.ipſo, lege ipſi.
Fo.eo.col.iij.ver.v.a fi.vt xiiij.q.ij. lege vt xiij.q.ij.
Fo.xxxvij.col.i.ver.vij.a fi.euenit, lege e-

Errata.

ueniat,et in annota.ibidem ver.vlti. & lxvij.lege xlvij.
Fo.eo.col.iij.ver.ix.conuitutioꝯ, lege cõstitutioꝯ.
Fo.xxxvij.col.iij.in ãnot.illiterati iudices esse nõ posſũt.le.illiterati iudices esse posſũt
Fo.xl.col.i.ver.xxxvi.deo eo,lege de eo.
Fo.eo.col.iij.in annota.infames ferendarij esse non posſũt.le. infames ferendarij esse posſũt.
Fo.eo.col.iiij.in annota.veribs pro verbis.
Fo.xlij.col.ij.ver.a fine.xix.§.ſi in glo.lege §.fi.in glo.& ſequenti ver.enim.le.cum.
Fo.xliij.col.ij.ver. v. non tamen ſemper duellũ le.non tamen ſemper vnus duellũ.
Fo.xlv.col.i.ver.xvi.ve extra,le. vt extra.
Fo.xlvi.col. iij. in annota vnius,le. vnus.
Fo.xlvij.col.ij.ver.vi.a fine.bononorum lege bonorum.
Fo.eo.col.iiij.ver.a fi.xxij.ar.xxviij. lege ar.xxvij.
Fo.& col.ea.ver.iij.a fi.puer preſcribi, lege preſcribere, & in annota. ibidem preſcribi pro preſcribere, bis erratum.

Ex ſecundo libro.

Fo.l.col.ij. in annota.ar.lxv.le.xlv.
Fo. li. col.iij.ver.xxvij.tenebroſa,lege tenebroſo.
Fo.liij.col.iij.ver.xxiij. a fine. Quartum, lege Quarto.
Fo. liij. col.ij. ve.xxxij.col.viij.le.col.vij
Fo.lv.col.i.ver. ij. actoris, lege actoris.
Fo.eo.col.iij.ve.xv.apperitor,le.appetitor
Fo.lvij.col.ij.ver.xvi.& ſic, lege vt ſic.
Fo.eo.col.ij.ver.xvij.a fi.terio,le. tertio.
Fo. lviij.col. iij.ver.fi.li.i.pro l.i.
Fo.lix.col.ij.ver.xxix.li.i.pro L.i.
Fo.eo.col.iiij.ver.penul.vnus pro vnius.
Fo.lx.col.iiij.ver.xix.a fine.Contingat vero aliquem cedere. le. Contingat vero aliquem ligna cedere.
Fo.lxi.col.ij.ver.x.triplici,lege tripli.
Fo.eo.col.iij.ver.xix.prouiditur,lege prouidetur.
Fo.& col.ea.ver. xiiij. a fi. pro icitatione, lege pro citatione.
Fo.lxij col.ij.ver.ix.a fine. reputa,lege reputatur.
Fo.lxiij.col.i.ver.xv.a fine. quo pax, lege quod pax.
Fo.eo.col.iiij.ver.xvi.a fine. interfactum, lege interfectum.
Fo.lxiiij.col.i.ver.x.a fi.ar.lv.le.ar. lvi.
Fo.eo.col.ij.ver.a fi.xx.& item de regulis iuris,lege ff.de reg.iuris.
Fo.eo.col.iiij.ver.ix.a fine.reognicione,lege recognitione.
Fo.lxvij.col.i.ver.i.eſſet.lege eſſent.
Fo.eo.col.ij.ver.iiij.no.lege non.
Fo.eo.col.iiij.ver.i.vinos,lege viros.
Fo.lxxij.col.iiij.ve.xli.diuturno ꝓ diurno
Fo.lxxiij.col.ij.ver.xiiij.tuum, lege tuam.
Fo.lxxiiij.col.i.ver.xij.ſumpti pro ſumptu
Fo.lxxv.col.i.ver.iiij.proter,lege propter.
Fo.eo.col.iiij.ver.xvi.ſi ſine pupillo,lege ſi ſine tutore.
Fo.lxxvij. col. iij.ver. xvij.lucrare, lege lucrari.
Fo.lxxix.col.iiij.ver.vij.a fi.ſagiantdo, lege ſagitando.
Fo.lxxxi.col.iij.ver.v.ipſo. lege ipſi.
Fo.lxxxiij.col.i.ver.xxix.ſe,lege ſi.
Fo.eo.col.ij.ver.fi.ſe nõ ſequi,le.ſe cõſequi
Fo.eo.col.iiij.ver.a fi.vi.teus,lege reus.
Fo.lxxxvi.col.iij.ver.i. v. lege vt.
Fo.& col.ea.ver.xxvi.a fine.ibidem decimis,lege de decimis.
Fo.lxxxvij. col.iij.ver.xix.in tempore, lege tempore.
Fo.xci.col.iij.in annota.ver.ij.feu.c.ij.lege c.vij.
Fo.xcij.col.i.ver.a fi.xvij.ad ſerendum,lege ad ferendum.
Fo.xciij.col.i.ver.a.fine v.impecione,lege impetione.
Fo.eo.col.iij.ver.v.a fine. accomoditarum lege accomodatarum.
Fo.xcv.col.ij.ver.xviij. ſeminas, lege fœminas.
Fo.eo.col. iiij.ver.xvi. a fine.iudicijs, lege indicijs.

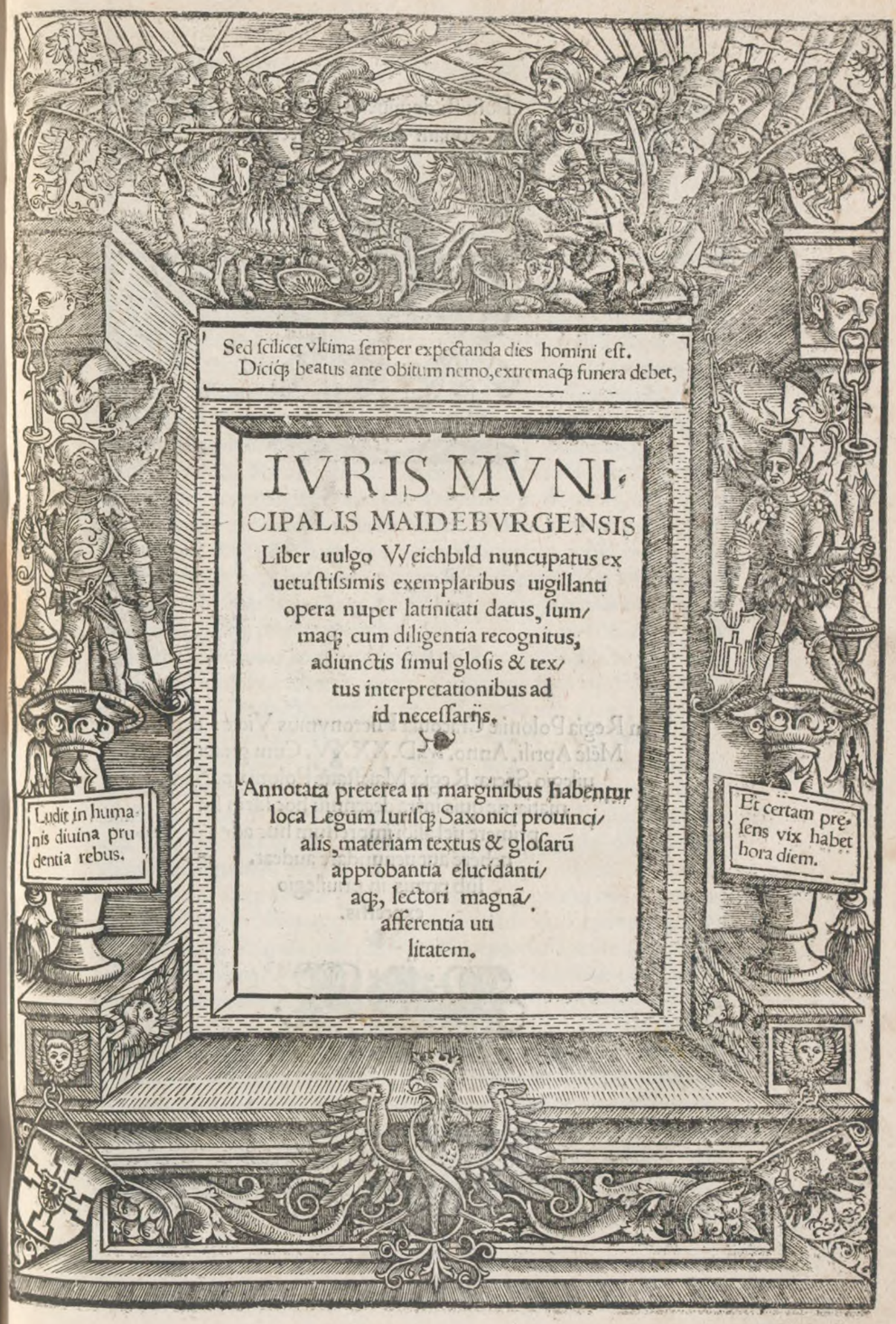
Ex tertio libro.

Fo.ci.col.iij.ver.xxi.vt.xxiij. q.le.xx.q.iij.
Fo.& col.ea. ver.v.a fine. teſtificare, lege teſtificari.
Fo.eo.col.iiij.ver.penul.omino,le.omnino
Fo.cij.col.ij. extra in annota.lucrare, lege lucrari.
Fo.ciij.col.ij.ver. xvi. li.ij.ar. xxxix. lege xxix.
Fo.cvi.col.i.ver.iiij.a fi.contra,le. econtra.
Fo.eo.col.iiij.ver.v.interpretare,lege interpretari.
Fo. cvij. col. ij. in annota. actor diuendit parti pignus indicendo, lege actor diuendit pignus indicendo parti.

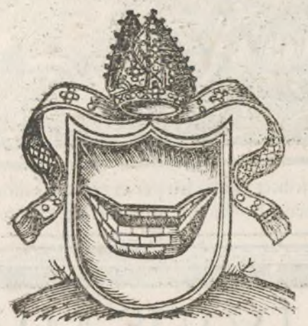
Errata.

Fo.cxiij.col.ij.ver.xx.preſtatione,lege preſticione.
Fo.eo.col.iij. ver. xxiiij. vt extra de cleri, lege de electi.
Fo.eo.col.iiij.ver.xij.& infra in aliquibus locis,cogi pro cogere.
Fo.cxiij.col.i.ver.xxij. a fi.erant,lege erat
Fo.cxv.col.i.in annota.indicijs,le.iudicijs.
Fo.cxvi.col.ij.ver.ix. in aliquibus exẽplaribus habetur.Mex, lege Rex.
Fo.eo.col.iij.ver. xxiij. & infra in aliquibus locis interpretare, lege interpretari.
Fo.cxvij.col.ij.ver.xi.puerperia, lege puerperio.
Fo.& col.ea.ver.a fi.xvij.hidropitici,lege hidropici.
Fo.cxviij.col. i. ver. xv. matrimoni. lege matrimonium.
Fo.eo.col.iij.ver.viij.duiſio, le.diuiſio.
Fo. eo.col.iiij.ver.ix.index, lege iudex.
Fo.cxxi.col.ij.ver. xxviij. teſtificare, lege teſtificari.
Fo.&.col.ea.in annota.ſequitur,lege conſequitur.
Fo.cxxvij.col.ij.ver.xiij.ab infra,iure naturali, lege iuri naturali.
Fo.cxxx.col.i.ver.ix.a fi.aboluerunt, lege aboleuerunt.
Fo.cxxxij.col.ij.ver.antepenultimo,deditticus, lege deditticius.
Fo.eo.col. iiij.ver.xi.quę, lege qui.
Fo.eo.col.iiij. in annota. emendatur, lege emenda datur.
Fo.cxxxiij.col.ij.ver.xxxiij.€,&,le,§.i.&,
Fo.eo.col.iiij.ver.vi.a fine,tririco,le.triticò
Fo.cxxxvij.col.iiij.ver.xxiij. a fi. generanem, lege generationem.
Fo.cxxxix.col.ij.ver.iiij.a fine, interpretare, lege interpretari.
Fo.cxli.col.iiij.ver.xiiij.a.fi,addicitur,lege adijcitur.
Fo.cxlij.col.i.ver.ix. preſtolare, lege preſtolari.
Fo.cxliij.col.iiij.ver.viij.notariam,lege notoriam.
Fo.cxliiij.col.i.ver.xiiij.ait,lege agit.
Fo.eo.col.ij.ver.iij.a fine plerum,lege plerumꝯ.
Fo.cl.col.ij.ver.viij. a fi.tebitur, lege tenebitur.
Fo. cli. col.i. ver. xxxiiij. illud, lege illum,
Fo.eo.col.ij.ver.viij.aunos, lege annos.
Fo.cliij.col.iij.ver.xv.a fine.vltra le. intra.
Fo.clv,col.iiij.ver.xix.delictorum,lege dilectorum.
Fo.clvi.col.ij.in annota.vide etiam,li.ij. et ibi ſalice.vbi habetur,li.ij.pro L.ij.Ibidem in annota.li.ij.ar.xliij.le.xliiij.
Fo.clvij.col.ij.ver.xv.a fi.petione, lege pẽticione.

Finis.

Sed ſcilicet vltima ſemper expectanda dies homini eſt.
Dicíq; beatus ante obitum nemo, extremaq; funera debet,
IVRIS MVNI
CIPALIS MAIDEBVRGENSIS
Liber uulgo Weichbild nuncupatus ex
uetuſtiſsimis exemplaribus uigillanti
opera nuper latinitati datus, ſum/
maq; cum diligentia recognitus,
adiunctis ſimul gloſis & tex/
tus interpretationibus ad
id neceſſarijs.
Annotata preterea in marginibus habentur
loca Legum Iuriſq; Saxonici prouinci/
alis, materiam textus & gloſarū
approbantia elucidanti/
aq;, lectori magnā/.
afferentia uti
litatem.
Ludit in humanis diuina prudentia rebus.
Et certam preſens vix habet hora diem.

Posuisti domine super caput eius,
Coronam de lapide precioso.

In Regia Poloniæ Cracouia Hieronymus Victor excudebat
Mēse Aprili. Anno. M.D.XXXV. Cum gratia & pri
uilegio Sacræ Regiæ Maiestatis Poloniæ ac Sar
matiæ ne quis infra decenniū hoc idem im
primere uel alibi impressum huc ad
uehere aut uenundare audeat.
sub pœnis in priuilegio
expressis.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI ET DOMI
no domino Petro Tomicio deigratia Episcopo Cracouieñ. Et Re
gni Poloniæ Vicecācellario domino ac patrono clementissi
mo, Nicolaus Iaskerus bonarum Artium ac Philoso
phiæ cultor, Senatus urbisq; Cracouieñ. A Secre
tis fælicitatem obsequentissimāq; sui
cōmendationem.

OMNIS MORTALIVM LABOR. ET CONATVS dignissime presul duplici uoluitur contineturq; uita, opero
sa uidelicet quam & actiuam aiunt & contemplatiua, quisq; enim aut alteram aut utramq; per uices elegisse sibi & colere amplectiq; conspicitur, prout cuiusq; natura aut asuetudo a teneris fert atq; patitur, fœlicem sese in eiusmodi uitæ delectu suosq; sequaces existimans, hinc uidere licet plurimos fuisse ac esse, qui nihil fœlicius, nihil iucundius, nihil diuinius meliusue in uita habeant, q̄ naturæ archana, rerū omnium causas, bonarū arcium principia, & secretissima ac difficillima queq; animo contemplari, inuestigare ac rimari profundius, noui quippiam effingeñ. aut ueteribus lucem addeñ. Videas cōtra nō paucos, cura perpetua & graui sollicitudine rerum suarum aut publicarum premi & distineri atq; angi, utilitatem tantum spectañ. prodesseq; sollicitos seu intentos cum sibipsis domuiq; & soboli, tū patriæ ipsi cuius amor apud præclaros quosq; priuato commodo antefertur, Sed mihi neutri eorum recte sentire uidentur, cum neq; hīj soli per se, neq; illi subsistere possunt nisi inter se mutuas traderent operas, quemadmodum consilium nullū esse nisi utaris, & frustra quis extra belligeratur nisi domi prius consulat, sic alta rerum inuestigatio, si non ad aliquam uitæ utilitatem referatur inanis ridiculaq; est, & itē temeraria queq; actio efficitur deuiaq;, ni matura prouidēcia ueniat, quod in quibusq; rebus colligere facile est, uicissitudo enim & alternum rerum studium commendabilia facit omnia. Vnde hoc uitæ genus quod approbo, mihi quoq; cōtigisse gaudeo, Plurimum siquidem dierum meorum Antistes Clarissime hac fere uicissitudine & alternatione peregi atq; transmisi, partim bonis artibus, partim officijs publicis magis q̄ priuatis insudañ. illud maxime curæ habens, patriæ & Reipub. obsequijs fidelissime prodesse, uel eo ipso me uixisse testari uolens. Quare iam iam magis officiose addictus uitæ Cracouieñ. Reipub: inseruiens Iuris municipalis Maideburgeñ. quo urbs illa & aliæ ex æquo ciuitates Regni utuntur deprauati & admodum obscuri, quodq; iam pridem nimio plus mendis conspurcatum uiciatumq; est, adeo ut nec a doctis quidem facile intelligi possit, castigandi, limandi, instaurandiq; prouinciam suscepi. Magnitudo & siquidem rei difficultasq; ac plurimæ curæ, sed & liuor inuidentium edax iudiciumq; peruersum a proposito me deterrebant & auocabant, publicæ tamen utilitatis & patriæ amor e diuerso alliciebat, omnemq; obicem perfregit, dedecorosum

& indignum iniquumq; ac damnosum reputans, tam necessario pignore, cum seniores ciuitatum ac iudices rectoresq;, tum ciues bonos carere, quod quidem istorum iusticiæ & pacis ciuilis norma est & profugium, illis uero æqui iudicij est regula & ueluti perpendiculum, a quo uel latũ unguem abire summum nefas est. Conquisitis itaq; uetustissimis eiusdẽ operis exemplaribus omnem adhibui curam ut singulis explosis mendis pro ingenij tenuitate, & quatenus per maxima negotia licuit, genuinus ac germanus Iuris Maideburgẽ. sensus in latinum uersus in communem prodiret utilitatem. Articulorumq; ac paragraphorum infallax & iusta ad Ius prouinciale saxonicum esset coaptatio, quodq; ad latissimos legum Imperialium sacrorumq; Canonum fontes a quibus omnis iurium municipalium ueritas intelligentiaq; perfectior dependet, ex hijs quæ in glossis annotate sunt allegationibus facilior pateret recursus diligenter efficere curaui. Idq; stilo humili ac familiari omnem posthabendo uerborum curiosam elegantiam, magis consulere uolens proborum sinceritati, q̃ curiosorum loquacitati. Et quia malicia hominũ hijs diebus eo pcessit Præsul amplissime ut nil tucius fecerit quisq;, q̃ scelus quodpiam, id enim nunc non probro sed laudi aut honori est, bonũ quoduis optima intentione & proposito factum pessimum ab improbis reputatur, si non fautoribus patronisq; summis ac potentissimis fuerit commẽdatum. Proinde tam frugiferum & perneccssarium opus nemini iustius q̃ tuæ R.P. patrocinio uenit deuouẽdum. Cuius utriusq; uitæ exercitatio in tua R.D. abunde relucet, doctrina incomparabilis, legũ iuriumq; omnium pericia. Iudiciũ acre, fidum cõsilium, amor patriæ, boniq; publici, & omnium studiorum, studiosorũq; singularis fauor, apud omnes prædicatur, uereq; cœlebratur. Quare incredibilis R.P. tuæ prudentia & summa autoritas toti mundo uulgata, propositi mei boni sit cõtra emulos clypeus & obex. Tanta enim Egregiarum uirtutũ specimina & exẽpla probitasq; uitæ in tua P. refulgent, ut unius tuipsius forma satis sit omnibus ad recte uiuendum cuiusuis status mortalibus, taceo pietatem, taceo liberalitatem, & munificentiam, taceo stupendam in omnes animi tui beneuolentiam quibus uirtutibus nobile genus tuum illustrasti. Sub tui igitur tanti nominis patrocinio ac tutela P.D. paciare opus hoc diligentissime recognitum atq; repurgatum in communem prodire utilitatem, quod eo gracius Regni incolis & cunctis iurium studiosis fœcerit T.P. si benigne calculo tanti censoris fuerit comprobatum. Noui si quidem singularẽ tuæ R.P. in me gratiã, noui in cunctos supplices T.D. paternum affectum. Tuere itaq; a morsibus inuidorum, calumnijsq; emulorum, uituperijs malignantium tam cõmodum utileq; opus, meq; clientulum suum ut solet sua foueat gratia, & complecti nõ dedignetur, factura mihi cæterisq; animi conatũ promptiorẽ maiora tentandi aggrediendiq;. Vale decus & præsidium patriæ nostræ & studiosorum asylũ diu & q̃ optimæ, Craccouiæ mense April. Anno M.D.XXXV.

Summarius Articu. Juris Aduni. Adaide.

Prohemium. Folio. i.
Saxonum antiquam originem eorumq; Egregia gesta ac fundationem ciuitatis Maideburgẽ sub Iure Municipali notificat, cum annexo priuilegio Ottonis magni super locatione Maideburgi.

Articulus primus fo. ij.
Iuris variam complectitur acceptionem. Iuris item & Iusticie deffinitionem, Pręcepta iuris quę sint, Pręterea longa inuenitur declaratio Iuris Diuini, Naturalis, Humani, & item Iuris gentiũ. Pręterea Ius Prouinciale, Ciuile, Militare, Feudale, Publicum, Ius Quiritum, quid vnum quodq; illorum sit. Item Lex, Consuetudo, Mos, quo differãt, & earum deffinitio. Legum insuper primi inuentores qui fuere. Item, Plebiscitum, Senatusconsultũ, Constitutio, Responsa prudentum, Priuilegium quid sit. De consuetudinibus etiã & constitutionibus plura, Finaliter in calce articuli sufficienter declaratur quod pius municipale nõ derogatur iuri prouinciali quod Speculum saxonum vocitatur.

Articu. secundus. fol. iij.
De seruitute & vnde originem seruitus habeat per longum tractat varias recitando opiniões, Libertas & seruitus qd sint, & vnde serui appellentur, & item quod Adam ex lapsu duplicem pœnam reliquit generi humano.

Articu. tertius. fol. iiij.
De seruitute natiuitatis seu Genelogię disponit. Seruorum et famulorum seu ministerialium differentia. Et item seruitium duplex, Serui etiã efficiũtur tripliciter, Si homo liber se vendat in seruum ad hoc quod vendicio illa valeat quę requirantur, Serui necessario manumittũtur ex certis causis, Flagitium in seruum cõmissum domino emenda cedit, Serui item incommoditates expressas ibidem vide.

Articu. quartus. fol. v.
Quomodo vnus Iure Municipali libertatem debeat obtinere suam, & quo pacto libertas probetur. Impetitio item seruitutis quadruplex, & quod cognati & alij consanguinei in certis casibus testificari possunt. Annus & dies qd sit Honor & scãdalum nisi in tertiam deriuatur generationem. Excõmunicatis respondere nõ oportet, ipsi vero respondere omnibus cogũtur, De iure priuatis & infamibus multa ibidẽ vide, & quę sit eorũ pœna quodq; iure priuati testificari possunt in certis casibus, Iure priuati & matrimonio inabiles quo differant, Pueri duplices legitimi & naturales.

Articu. quintus. fol. vi.
De excommunicatis & proscriptis abunde disponit, quodq; excommunicatus dato quod anno & die in censuris perseuerauerit per id contra honorem non facit nec vitam amittit, nec iuri derogat suo, secus est de proscriptis quibus & vita & honor adimitur, & alia de excommunicatione & proscriptione. Excommunicationis item & proscriptionis deffiniciones ibidem vide.

Articulus sextus. fol. vi
Ius Municipale vnde originẽ habeat qa ex Babilone, & quo pacto nomen sortitum tenet.

Artic. septimus fol. vij.
De transmutationibus regnorum, & quo pacto Imperium vltimo ad Romanos translatum fuit. Imperiũ Assiriorum, & item Imperium Medorũ, Persarum, Grecorum, Romanorum, quo tempore vnũ quodq; illorum cœpit, & quantum durauit, Idolatrie origo. Item Pape Syluestri à Constantino Imperatore sublimitas. Papa an Imperator quis illorum est dignitate superior. Legum duodecim tabularum origo. Nomina item decem virorum qui leges corrigebant. Legum imperialiũ origo. Dux vnde dictus, Ius Emphiteoticũ quid sit, & alia ad id plura.

Articu. octauus. fo. viij
De iure Imperatorum & eius confirmatione, tum & in quibus casibus vitam demeretur, & quis imperatoris iudex sit. Iuramentũ item Imperatoris descriptum ibidem inuenies. Nobilitatis seu militię dignitas duplex innata & acquisita, & Clypei militaris gradus. Iudices in iudicio residentes domini nuncupantur. Nummorum item origo. Thelonea pręterea ob quam causam statuta sint. Et item causę propter quas Imperator excommunicatur.

Articu. nonus. fol. ix.
Qualiter super Imperatore iudicatur &

Summarius Articulorum

quod Palatinus Rheni eius iudex sit, Tū & quo pacto Ius municipale in prouincia Saxonię statutum fuit, quodq; triplex nomen sortitū habet liber prędens. Municipiū, quid vnum quodq; illorum sit. Ciuitas extrui non debet sine consensu prędis prouincię. Ecclesia & cimiterium defendit omnes illic confugientes, quinq; tamen genera hominum minime. Cōfugientes ad cimiteriū quomodo exin de tolli debent & quomodo non.

Articul. decimus fol. xi.

De locatione Maideburgeñ ciuitatis Iure municipali, quodq; Maideburgum prima saxonię ciuitas est. Iuris Prouincialis & municipalis differētia, Mulctę Burgrabio & sculteto, quantū prętatur. Scabini vndecim numero esse debent, sculteus duodecimus. Ad cuius instantiam ius municipale confectum sit, & quis autor operis fuit. Priuilegium Imperatoris Ottonis Ruffi super confirmatione Iuris municipalis Maideburgensium ac prerogatiue scabinorum ibidem inserte habentur, Iuris Prouincialis, Municipalis, Imperialis, & Spiritualis differentia. Sub banno Regio iudicare quid significet, Scabinus unde nomē accepit suum, Iudicium in certis locis exerceri non potest, Locum iudicij imitare volēs Iudex insinuare & publicare illud per preconē populo tenebit.

Articulus xi. fol. xij.

Vnde Hallenses ius suum reportare debent, & quo pacto id fiat. Appellationis triplex modus. Scabinis quantum exsolui tur cum profertur sententia, & quid Notario. An scabini solidos iusto pro sententijs accipiunt argumenta pro & contra, Multa iure admittuntur quę in se locum non habent. Iudex triplex incommodum incurrit si iudicare non vult. Iudices quatuor virtutes in se potissimum habere debent. Sententia reportata vbi aperiri debet, & quo pacto procedendū, ibidē vide quędam specialia in reportatione sentētię.

Articulus xij. fol. xiij.

Si Maideburgi sententia reprobetur vbi ius querere debeant, in Schartaniam eñ vltra albim se trahere coguntur, quodq; ciuitas principalior in qualibet prouincia caput esse debet iuris aliarum ciuitatum illius prouintię.

Articul. xiij. fol. xiij.

Quo pacto & per quem modum palātia Maideburgi per Ottonem fundata sit, et quicquid in pallantia decernitur in causis appellatis id pro iure Municipali obseruari debet. A sentētia in palantia lata an appellare quis possit.

Articulus xiiij. fol. xiiij.

Quomodo palantia congregari debeat, et qualiter ad palantiam pertinentes citandi veniunt. Scabini propter id quod sententia eorum increpatur, malum animū contra appellantem habere non debent. Appellatio nulli denegāda. Iudicis cautela in sententijs ferendis. Ex opinione sententia ferenda nō est. Si statutū sit alicuius ciuitatis quod à sententia nō appelletur, quid faciendū, doctrina pulchra. Plebiscitū contra ius scriptum minime statui debet. Appellatione stante nihil innouandum nec vltra procedendū. Pœna iudicū si stante appellatione vlterius procedant. Appellato si denegetur quid faciendum.

Articulus xv. fol xv.

Quo pacto citatio pro congreganda palantia formanda sit, quodq; sententia ferenda est per hos, qui prędentes sunt, non obstante absentia aliquorum. Marca auri quantū valeat. Iudices palantie si dubitauerint vel concordare non possint in ferēda sententia, negotium relegandū erit ad Regem ipsum.

Articulus xvi. fol xv.

Quo pacto Iure Municipali iudiciū banniri debet. Scabini cur vndecim numero eligantur. Pro iudicio banniendo extra Maideburgū in alijs ciuitatibus tres Scabini sufficiunt. Maideburgi quis Scabinos officio prędicere debet, Episcopus Maideburgeñ an feudum scabinale negare poterit. Defectus aliquis in officio existenti superueniens, deponi propter id ab officio non debet, Scabinorū fede dignis requisita. Scabini solidos scabinales iusto accipiunt. Scabini Maideburgeñ si moriantur Imperatorq; coronatus non sit vt alij infeudentur quis interim iudiciū prouidebit. Scabinus nouiter electus est administrator negotiorum scabinalium, Scabini singulis quatuor tēporibus anni solidos diuidunt. Scabinis quantum prę-

Juris Municipalis Maidaideburgeñ.

statur à sententia, & quantum notario? Actio duplex Ciuilis & Criminalis. Iudices triplices, in pronunctianda sententia tā iure Saxonico q̄ Cęsareo. Iudicis in iudicando requisita. In loco iudicij depictum habeatur extremū iudicium, Iudex est locum Dei tenens. De ferendariorum vtilitate & eorum cautelis, & item qui ferendarij esse non possunt, & an ferendarius recusare potest verba loqui alicuius.

Articulus xvij. fol. xvij.

De excessu iudicis, & ipsius grauí imposita pœna. Ex iudiciaria potestate si ausus/gerit captiuus preter iudicis culpam, iudex quomodo euadet. Verigeldus quantum valeat. Excessus nobis illatos quomodo dimittere debemus, & quō non.

Articulus xviij. fol. xviij

De querela contra iudicem iusticiam facere denegantem instituenda. Iudex non dicitur iudex nisi cum iudicio preest. Iudex triplex nomen habet. Iudex à quibus potissimū precauere debet, & alia de iudicibus plura. Practica etiam ibidem habetur quo pacto iudex de loco mouēdus erit iudiciali, cū qs sibi actionē intentare vult.

Articulus. xix. fol. xix.

De electione Proconsulis, eiusq; autoritate & iuramento. Reuenditorum constitutio. Mensurę potabilium & aliarum rerum debent esse sub insignio ciuitatis. Pondera adminus semel in mense conspici debent. Ciues in generali omnes dato quod Principem vel Regem habeāt, subesse mandato ac obedientię Proconsulis, & consulum tenentur. Ciuitas ex diuerso hominū genere constituitur.

Articulus. xx. fol. xix.

Quo pacto proprium seu hereditas Iure Municipali resignanda venit. Resignationisq; solennitates vide amplas, & quę hereditas sine consensu heredum resignari potest, quę vero non. Ante quatuor scāna venire quid per id intelligatur. Bona desinit vnus possidere trifariam. Pignus nunq̄ prescribitur. Resignatio iuridica bonorum vtilis ad quatuor. Practica ibidem habetur quo pacto ferendarius seu procurator à iudice expeti debet, & alia de officio ꝓcuratoris. Solēnitates itē circa resignatiōes hereditatū fieri cōsuetas ibidē inuenies, & quo pacto militaris ordinis homini, alienatio proprij admittitur, quomodo Ciui, quo pacto rustico, & item quo pacto mulieri. Solennitas resignationum vnde ortum habeat.

Articulus. xxj. fol. xxj.

Quanto tempore proprium resignatum varendari debet. Annus & dies quid sit. Venditor quomodo emptorem varenda re tenetur. Proprium seu hereditas duplex est, stans & iacens.

Articul. xxij. fol. xxi.

De iure dotaliciali mulierum post mortē viri. Differentiam Iuris Prouincialis & Municipalis occasione dotalicij ibidē vide, & item de donationibus quę in fauorem matrimonij fiunt. Dotaliciū reformatum in bonis indeterminate vir bona illa nihilominus oppignorare poterit absq; mulieris contradictione. Dotalicium accipitur ante omnes creditores, quibus vir post reformationē dotalicij contraxerat. Dotaliciū reformatum in bonis cum reseruatione dominij & bona illa oppignorentur, mulier vero precustodiat sibi, ne uidelicet iuri noceat suo, precedit dotaliciū Dotalicium mulier habens inscriptum in aliquibus bonis, & postmodum cum marito obligationem faciat in bonis huiusmodi vel fideiussoriam, libera esse nō potest à solutione. Debitorem non pluralitas verborum sed simplex efficit promissum. Promissio fieri debet ore & manu. Dotalicium reformatū in bonis censualibus etiam vidente domino censuali, census antehac persessus precedit solutionem dotalicij. Dotalicium denominatum vxori quę tandem moriatur sine liberis mariti superstite, cui cedit dotalicium huiusmodi, Dotalicium per fideiussoriam reformari promissum postq̄ etiā dos extradatur mortuo marito non facta reformatione, an consequi possit. Dotalicium denominatum coram viris fidedignis, siue sit postmodum inscriptum siue non, vxor illud probabit iuramento. Dotaliciū si non sit denominatū q̄uis mulier apportet pecuniam ad virum, dotalicium extradi non oportet, datur tamen actio contra heredes super pecunijs apportatis. Dotaliciū vxoris ex priori marito vir secundo nubens, & eam superuiuens, q̄uis à pueris diuisa non erat, obtinet in bonis mobilibus. Cōsuetudo Maideburgensium occasione do-

talicij. Dotalicium ſi denominatum non ſit vxori, & bona habent labore acquiſita, vxor tertiam bonorum accipit portionem. Ibidem cauſas vide quando mulier vitę prouiſionem amittit, quodque teſtimonio vinci poteſt, tum & quando vir dotem perdit donationem tamen propter nuptias nihilominus dare cogitur. Diuortio facto qd bonorū viri vxor retinet.

Articulus xxij.fol.xxij

De Gerada ſeu Paraferna, & quę ad eam pertinent. Cognata geradam accipiens ex parte fuſi deſcendere dicitur. Geradam ante triceſimum expedire non oportet. Ibidem practicam vide quo pacto procedi debet in conſequenda gerada, quodq; mulieri cum teſtibus admittitur probatio. Preterea ibidem practicam vide cū quis tribus vicibus citatus iudicio non cō paruerit quo pacto actor mittitur in poſſeſſionē. Donatione inter virum & vxorem mutuo facta omnium bonorū nullis exceptis, an gerada poſt mortem vxoris, per virum neceſſario cognate extradi debeat. Mechanicorum diuerſi ſtatus, gerada quę ſit. Res ad geradam pertinētes impignorate tempore vitę vxoris, ille exemere cogitur, cui iure cedunt. Gerada per vxorem oppignorata quis eam exemere debeat. Gerada à primo nomen ſortitur ſuum poſt mortem cognate, itidem & arma bellica ſeu hergeweth poſt mortem agnati. Gerada alienata tēpore egritudinis etiam cum conſenſu viri non valet alienatio, immo vir ſuper eo reſpōdere cogitur. Vir per negligentiam alienare vxorē aliquid admittens in damnū illorū qui ſunt expectantes reſpondere pro illo tenetur. Cognata geradam tollēs cur ſtratū lectū marito relinquere tenetur. Geradę expedicio prędcedit expeditionem armorū bellicorum.

Articulus xxiij.fol.xxvi

De cibarijs domeſticis, & quę cibaria domeſtica dicuntur.

Articulus xxv.fol.xxvi.

De armis bellicis, & quid ad arma bellica pertinet. In diuidenda hęreditate & armis bellicis. Agnatus ante omnia gladium accipit, & quare id fit ibidem vide rationē.

Articulus xxvi.fo.xxvij

Quę ad hęreditatem pertineant, hęreditas quid ſit, hęreditas carere hęrede dicitur trifariam. Seipſos interficientes bona illorum cui cedunt. Succedentes in bona aliqua obligantur ſemper ad aliquid. Gladiū tutor accipit in ſignum tutelę interpretationem huius ibidem vide. Tutores in triplici genere inueniuntur. Tutores eligi poſſunt ōmiſſo agnato. Agnatus tutorā ſuſcipiens, ſatisdare cogitur cautionemq; facere pro bonis pupilli. Condicio ius limitat omne. Tutorū prerogatiua, & alia de tutoribus plura. Bona pupillorum diuendi non debent. Bona pupillorū quādo diuendi poſſunt cauſas vide. Pupilli quando preſcribunt in bonis per tutores diuenditis. Pupillotum prerogatiua. Creditori in bona pupillorum datur poſſeſſio & quo pacto bona illa eliberari poſthac poterint. Tutoris poteſtas & autoritas erga pupillos. Pupilli ſine tutore nihil facere poſſunt, dato quod in commodū vergat eorundem, habenti tutorem quādoq; tutor dari poteſt. Tutor ex officio eligi debet, ex proximioribus pupilli agnatis. Ex duobus agnatis ex equo ad tutelam pertinentibus in arbitrio eſt iudicis eligere ex eis quem vult. Iudex cogere vnum poteſt, ad tutoriam acceptandam. A tutela ſe vnus ex certis cauſis excuſare poterit. Tutor per quem & quomodo accuſatur. Tutela quomodo interdicitur. Tutela multis finitur modis. Quomodo probatur quod vnus pubertatis attigit annos. Tutoria viri reſpectu legittime vxoris, differt ab alijs tutorijs. Mulier ſine conſenſu mariti nihil facere poteſt, nec marito aliquid dare. Tutor vnde nomen habeat ſuum. Tutor accipitur multis modis.

Articulus xxvij.fol.xxx.

De actione iniuriarum & debitorū, ibidē practicam vide quo pacto detentus extra manuale factum ad iudicium adducitur, & item pro debito arreſtatus. Manuale factum quid ſit. Patibuli inuentor Tarquinius, & torturas idem excogitauit. Iudex etiam nullo inſtigante malefactores cohercere poteſt. Nullus ſibipſi iudex eſſe debet. Carceribus iniectus ob defectum fideiuſſorię, honori minime derogat ſuo, fideiuſſorię varietas, fideiuſſoria in Ciuilibus actiōibus, grauior eſt q̄ criminalibus Pignore ſi quis tueatur ſeſe contra credi-

torem. Pignus taxari per iudicem debet, an valet ſummam debiti necne.

Articulus xxviij.fol.xxx

Quo pacto vnus defendere ſe debet vt in extraneo non reſpondeat iudicio. In extraneo iudicio reſpōdere vnus cogitur, ex certis cauſis. Accuſatus in extraneo iudicio, & non ſe excipiens, quę pœna. Iudex extra iuriſditionem exiſtens, etiam ſuę iuriſditionis homines vt iudex iudicare non poteſt. Secularis etiam iure noſtro corā ſpirituali iudice reſpondere cogitur in certis caſibus. Ius denegare q̄n iudex dicitur

Articulus xxix.fol.xxxi.

De donatione ſeu abſceſſione bonorum in quibus veram poſſeſſionem ſolus non habuerat. Poſſeſſionis ſpecialia. Poſſeſſio multis acquiritur modis. Poſſeſſor iudici intromiſſionem defendere volens, tria in ſe habere debet ne pœnam incurrat.

Articulus xxx.fol.xxxij.

De donationibus vel abſceſſionibus coram iudicio factis, & q̄diu bona ſic abſceſſa vel donata varendari debeant.

Articulus xxxi.fol.xxxij

De fideiuſſoria debiti vel iniuriarum, & quo pacto fideiuſſor liberatur. Obligationis definitio.

Articulus xxxij.fo.xxxij

De teſtimimonio contra aliquem producendo cum illum quis accuſat eſſe illegittimum ortu aut iudicio vel quod furto aut ſpolio Iuri deroget ſuo. Quodq; iudex ſi moriatur eius ſucceſſor teſtis eſſe debet omnium quę coram ipſo acta ſunt. Sed nec Iudex aliquē à querela repellere poteſt ſine voluntate accuſati. Iure priuatorum incommoditates.

Articul. xxxij fol.xxxij.

De libertate Scabinorum, & quando eā probare oportet, quando vero non Libertas ſcabinorum omnium vilior. Ruſticus ad officium aliquod electus, officiū illud eum non nobilitat, teſtimonium vnius quandoq; valet.

Articul.xxxiij.fol.xxxij.

De exigendis debitis, & quomodo debitor impeti debet. Debitorum ſolutio quomodo decernitur.

Articulus xxxv.fo.xxxij

Duellum quomodo fit, & quo pacto duellum infertur alteri per longū vide. Quę relle tres in duello proponende. Ante vārendam poteſt quiuis querelam meliorare ſuam, poſthac vero nō. Duellum denegari poteſt deteriori ſe ſed non econtra. Duellariter alloqui quid ſit. Duellum an iure diuino admitatur. Duelli definitio. Contra querelas duellariter propoſitas, poterit vnus teſtimonio abſolui. Clericus duellum promittens an illud explere tenetur. Clericus duellariter interficiens aliquē an deponi ab officio debeat. Clericus per pugillem duellariter vnum interficiens, an efficitur irregularis. Duellum indicens tria in ſe habere debet. Obiecte alicui prędę aut furti quo pacto vnus ſe expurgare debeat, ſecundum diuerſos hominum ſtatus

Articul. xxxvi.fol.xxxv.

De actionibus Criminalibus, quod cum clamore violentiarum proponi debēt & ſeptem teſtibus probari.

Articul.xxxvij.fol.xxxv.

De querelis violentiarum, domusq; irruptionum, quod itidem cum clamore proponende ſunt.

Articul.xxxviij.fol.xxxv

De violentijs ex irruptione domorum illatis. Clamor inchoatio eſt querele in actionibus criminalibus. Furtum manifeſtū quid ſit. Fur deprehenſus in facto quomodo iudicio preſentari debet. Furto accuſatus iudicioq; preſentatus nocumentū habet ex tribus. Fures quibus pœnis afficiuntur. Fur nocte deprehenſus in domo alicuius, licite occidi poteſt. Pœna contra fures & raptores ſtatuta. Homicidiū contigit trifariam. Occiſus in campo in furto vel prędā, quomodo conuincitur. Homicidium caſuale contigit multis modis. Puer equo impoſitus irrefrenato ſi interficitur cui culpa datur. Puer vel freneticus occidens aliquem quomodo punitur. Irruptiones & obſidia viarum quomodo puniuntur. Stuprum iure ipſo eſt peccatū grauiſſimum ex tribus. Cauendum eſt ne vnus cum clamore queruletur cum manuale factum non apparet. Virgo vel mulier ſtupratam ſe eſſe allegans, diſperſis crimibus ſi iudicem agrediatur extra manuale factum, accuſatus citius abſoluitur quā

quod conuinci possit.

Articul. xxxix. fol. xxxvi.

De querelis ex necessitate propositis & p Burgrabium iudicandis, quodq; edificia propter excessum violentię sententiata, destrui debent.

Articulus xl. fol. xxxvi.

Contra quas iniuriarum querelas quis iuramento absolui non poterit.

Articulus xli. fol. xxxvi.

De querela contra aliquem in eius absentia facta, vbi & terminus reo assignatur, an interim arestari seu detineri per actorē possit. Accusatus pro iniuria varendam inprimis expetere debet. Edificia prędiorum Arcis, ex tribus destruuntur causis. Reus facti potest esse vnus quadrifariam Furis detenti practicam ibidem vide. Temeritas triplex. Varēde vtilitas et effectus

Articulus xlij. fol. xxxvij

Quo pacto ferendarius iure obtinetur in causis & querelis violentiarum ac manuatis facti. Ferendariorum doctrina. Ferendariorum vtilitas & eorum laus. Ferendarij qui esse non possunt. Quo pacto ferendarius cogi potest, vt verba alicuius loquatur practicam vide. Cautela pro expetendo ferendario. Ferendarius quid prę custodire sibi debet ne incurrat damnum Ferendarius excedens commissum domini potest ad mulctam impelli.

Articul. xliij. fol. xxxviij

De Consulum electione eorumq; auctoritate ac potestate. Iuramentum Consulū. Ad Consilium vocatus si negligat quantum demeretur. Sclauonica marca quantum valeat. Electionis seniorum ex mechanicis, preterea electionis consulum apud Maideburgen consuetudo. Eligēs ad officium aliquem quid precauere debet, & quę circa electionem consideranda. Nec diuites nec nimium pauperes, verum mediocris status homines ad officia potissimum eligendi sunt. Extraneus & qui domi raro moratur, sed & nonagenarius in Consulē eligi minime debet. Quo pacto Consules Ciuitatis Maideburgen. nouiter electi confirmari debēt eorumq; iuramentum. Plebisciti & consuetudinis differentia. Plebiscitum ciuitati constitutum publicari debet. Mechanici plebiscitum minime facere possunt in commodū contubernij sine consensu Consulū. Mechanici constitutionum suarū literas a Cōsulatu expetere debent. Laniorum in mactandis & venundandis pecoribus ordinatio. Nullus ad statuam virgis ceditur, nisi pro furto & preda. Institorum & aliorū mechanicorū ordinationē ibidē inuenies. Preterea institores & alij artifices minime prohibere possunt alios extraneos, quominus res suas venundent in ciuitate nisi speciales desup habeāt prerogatiuas.

Articul. xliij. fol. xxxviij

De penesticis reuenditoribusq; ac eorum pœna.

Articulus xlv. fol. xl.

De Iudice supremo hoc est burgrabio ciuitatis Maideburgen Iudicijsq; legalibus

Articulus xlvi. fol. xl.

De pœna seu mulcta Burgrabij & Sculteti.

Articulus xlvij. fol. xl.

De Sculteto & eius iudicijs. Iudiciū Burgrabij vnde ortum habeat. Legalia impedimenta quę sunt. Legale impedimentū fideiussor declarare tenetur. Libra quantum valet. Quibus nummis exsoluenda sit mulcta, & emēda. Citationis forma de consuetudine Maideburgen. Querele triplices. Gladius portatus contra statutum ciuitatis cui cedit.

Articulus xlviij. fol. xlij

De officio Scabinorum. Tutores habere contigit dupliciter. Iudex ius ciuile habere debet omnibusq; libertatibus Ciuitatis vti & item oneribus subici, Ibidem vide de exactionibus & contributionibus ciuilibus, quia videlicet exigi debent iuxta laudum, plebiscitum, consuetudinemq; vniuscuiusq; ciuitatis.

Articulus xlix. fo. xlij.

De tutoribus tractat, ibidem practica habetur tutelę acquirendę.

Articulus. l. fo. xlij.

De pœnis & emendis origenarium, & item seruorum triplex iuris beneficium.

Articulus. li. fol. xlij.

De causis ex consensu euenientibus, ibidemq; arbitrorum cautelę ānotantur.

Articulus lij. fo. xlij.

De transactionibus seu concordijs.

Articulus liij. fo. xlij.

De transgressoribus transactionū. Trāsactionis virtus triplex. Transactio sub pœna vallata fieri debet. Arbitrorum cautela & autoritas. Transactio violatur bifariā.

Articulus. liij. fol. xlij.

De bonis per Iudicem consignatis seu arestatis. Mulcta dimitti non debet.

Articulus. lv. fol. xliij.

De donationibus.

Articulus. lvi. fo. xliij.

De donationibus itidem iudicialiter factis disponit. Pecunia publice oblata dato quod in scrinio occludatur, eque publice seruari dicitur ac si equus in campo.

Articulus. lvij. fol. xliij

De dotalicio & vitę prouisione mulierū, ibidem mulier in testem admittitur. Hęreditas in dotalicio mulieri inscripta an alienari per eam possit, & practicam ibidem vide quo pacto mulier dotaliciū oppignorare potest. Donum mulieri per virū eius factum cui cedit mortua muliere. Quomodo mulier donationem probare debet in bonis viri. Emancipatio quid sit. Emancipati si diuisionem habere volunt cum nō emancipatis omnia quę cœperunt importare tenentur. Emancipati certas res importare non tenentur. Clerici quare geradam tollunt. Dotalicium mortua vxore cui cedit.

Articulus lviij. fol. xlv.

De successione hęreditatis, & quę ad hęreditatem pertineant.

Articulus lix. fol. xlv.

Hęreditas nullo hęrede extāte relicta cui cedat. Iudex prouidere debet, carceres, patibulum. Iudicis officium in enutriendis pauperibus. Bona hęrede carere dicuntur multifariam.

Articulus lx. fol. xlvi.

De donatiotibus iudicialiter factis pueris suis vel vxori.

Articulus lxj. fol. xlvj.

De dono in bonis censualibus facto, & an bona ex successione deuoluta siue sint mobilia siue immobilia alienari possunt.

Articul. lxij. fol. xlvi.

De bonis censualibus ab ecclesia possessis

Articulus lxiij. fol. xlvi.

De pueris emancipatis. Bona ex admortuo aduenientia post mortem illius cui cedunt.

Articulus lxiiij. fo. xlvij.

De possessione bonorum mobilium seu mercium, et quomodo probari debet possessio.

Articulus lxv. fol. xlvij

De dono in lecto ęgritudinis, & an ęger in lecto decumbens quicq̄ bonorum alienare potest sine hęredum consensu. Preterea an mulier dare aliquid potest sine cōsensu mariti. Donatio duplex. Donatio causa mortis quomodo valet, ibidem annexa habentur argumenta pro & contra occasione donationis in lecto ęgritudinis Donatio trifariam inutilis redditur.

Articul. lxvi. fol. xlviij.

Nullus in extraneo iudicio impeti iudiciaaliter debet.

Articu. lxvij. fol. xlviij.

De fideiussoria occasione debiti & quo pacto probetur. Tum etiam debitū post mortuam manum quomodo probari debeat.

Articu. lxviij. fol. xlviij.

De querela hospitis contra hospitem pro debito. Ciuis mercatum equitans, an pro debito in alia iurisditione impeti poterit. Accusatus pro debito post manum mortuam, quomodo absoluitur.

Articulus lxx. fol. xlviij

De querela occasione bonorum hęreditariorum, & quo pacto defendere se debet contra illum qui ea impetit.

Articulus lxx. fol. xlviij.

De actione vulnerum clamore protestatorum.

Articulus lxxi. fol. xlix.

De Guerra nocturna quomodo vnus super facto accusatus euadere debet.

Articulus lxxij. fo. xlix.

De querela vulneratorum cum factū sit pernoctatum. Vulnus duellare quid sit.

Articul. lxxiij.fol.xlix.
Scabinum in sede iudiciali improperans quid demeretur.

Articulus lxxiiij.fo.xlix.
De sententiarum reprobatione disponit.

Articulus lxxv. fol.xlix.
Testibus se probaturum aliquid offerens quantum inducarum habeat.

Articulus lxxvi. fol.xlix
Pater an filium accusatū intercedere possit. Quatuor specialiter attendenda quando pater filium iudicialiter accusatum excipere vult.

Articulus. lxxvij. fol. l.
Accusatus pro potu quomodo euadet.

Articulus lxxviij. fol. l.
Famulus mercedem suam quomodo probare debeat.

Articulus lxxix. fol .l.
De mercede item famulorum.

Articulus lxxx. fol. l.
Dominus si mercenarium expellat vel econtra si mercenarius importune dominum relinquet, quomodo merces exsoluēda est, & alia de mercede famulorum in glosa plura.

Articulus lxxxi. fol .l.
De vulneribus duellaribus & quo pacto querela occasione vulnerū instituenda sit.

Articulus lxxxij. fol.l.
De duello occasione vulnerum & quomodo in eo procedendum.

Articulus lxxxiij. fo. l.
De duobus mutuo vulneratis vbi vterq; ad iudiciū veniat, quis eorum duellū primū nanciscitur, Vulnerū differentia.

Articulus.lxxxiiij. fol.li.
De duobus mutuo vulneratis, quorum vnus coram iudice in domo priuata, alter vero ante quatuor scamna coram Scabinis vulnera declarauerit, quis eorum primam nanciscitur querimoniam.

Articulus. lxxxv. fol. li.
Vulnerent si se mutuo, vnus gladio alter cultello, quo pacto super eos iudicatur.

Articulus lxxxvi. fol. li.
De fideiussoria occasione vulnerum vbi in illa fideiussoria vnus occidatur, quomodo accusatus euadere debet.

Articulus lxxxvij fol.li.
De stipulata pace occasione vulnerum.

Articul. lxxxviij. fol. li.
In actionibus pro vulneribus pernoctatis quomodo proceditur.

Articulus lxxxix. fol. li.
De vulneribus liuidis seu flaueis baculo illatis.

Articulus xc. fol. lij.
De probatione stupri & violentiarum.

Articulus xci. fol. lij.
Homicidio accusatus si expurgauerit se vni ex pueris occisi, alijs respondere non cogitur. Iniuria quid sit. Iniuria triplex. Iniuriam augumentantia. Iniuriarum specialia, & item de homicidio & vulneribus quedā notatu digna. Homicidio accusatus simplici querela euadit suo iuramento. Mulier in certis casibus vincitur testimonio, sed & expurgare sese quandoq; testibus cogitur.

Articulus xcij. fol.lij.
Quo pacto procedendum est cum alicui res furto ablata sit, & practicam ibidem annotatam vide quomodo proceditur occasione rei furtiue. In inuestigando fure que consideranda.

Articulus xciij. fol. liij.
Debitum iure acquisitum q̄cito exsolui oportet in defectu solutionis quid faciendū est. Debitor efficitur vnus multis modis, Bannus & proscriptio quo differunt.

Articulus xciiij.fol. liij.
Mulier filium intercedere non potest pro debito accusatum.

Articulus xcv. fol. liij.
De dotalicio mulieris inuadiando.

Articulus xcvi. fol.liij.
De muliere impregnata quod expelli a bonis viri non debet, nec iudicari super eā nisi ad cutim & crines. Vir pueros habens si superducat viduam pueros itidem habentem, acquirant tandem bona mutuo labore, mortuo viro nulla donatione vxori facta, filius mortui mariti

propior est circa talia bona remanere, q̄ pueri vxoris. Mulier pregnans in maleficio deprehēsa quo pacto super ea iudicat.

Articulus xcvij. fol.liij
De iuramento coram iudicio prestando & cautelis circa id obseruari solitis.

Articulus xcviij.fol.liij
De mulcta ratione iuramenti soluenda, quodq; iuramentum fieri debet, secundū quod querulatum sit, & alia de iuramentis plura. Iuramentum testium quo pacto fieri debeat.

Articulus xcix. fol.liij.
De arestatione & varendatiōe equi. Merces falsas vendens quid demeretur.

Articulus c. fol.liij.
De autoritate Consulatus in accusando.

Articulus ci. fol. liij.
Maidеburgen ad extraneum ius trahi nō debent.

Articulus cij. fol.liij.
De pœna scabinorum si sententiam pecunijs corrupti pro voto alicui decernant Recognitio consularis quo pacto coram iudicio peragi debet. Transgressoribus ciuitatis saluus conductus dari non debet sine consensu ciuitatis.

Articulus ciij. fol.liij.
De probatione debitorum post manum mortuā quodq; p debito ex aleę ludo cō tracto respondere vnus non tenetur, nec iudex pro eo iudicare.

Articulus ciiij.fol.liij.
De aleę ludo, & quod nullus accomodare pro ludo alteri debet, alias sibi actio in repetendo denegabitur. Ibidem plura vide de aleatoribus, & quod lusus aleę prohibetur.

Articulus cv.fol.liij.
De solido scabinali in iudicio solui consueto.

Articulus cvi. fol. liij.
De testimonio occasione hereditatis quo pacto fieri debet.

Articulus cvij. fol. liij.
De testimonio solutionis debitorum super proprio alicuius.

Articulus cviij. fol. liij.
De probatione solutionis debitorum.

Articulus cix.fol. liij
De testimonio in conuincendo falsario.

Articulus cx. fol. liij.
De testimonio occasione vulnerum.

Articulus cxi.fo.liij.
De testimonio occasione iniuriarum.

Articulus cxij. fol. liij.
De querelis occasione prede vel furti. Nullus violenter res sibi ablatas recuperare debet. Innocens quandoq; reus facti efficitur quadrifariam.

Articulus cxiij.fol. liij.
Quo pacto vnus à proscriptione sese liberare debeat, & alia de proscriptis ibidem plura. Tum & de manuali facto specialia quedam.

Articulus cxiiij.fol.liij
In manuali facto detentus nullum nominare potest varendatorem.

Articulus cxv. fol. liij.
De manuali facto, & quid sit factum manuale. Querela duplex vbi necessario varendator habetur. Malefactum cōmittes ex mandato alicuius an eum excusare illud potest. Manualis facti iudicium triplex. Manualis facti ius periculosum ex tribus. Actio facti manualis etiam est triplex.

Articulus cxvi. fol.liij.
De pœna illius qui varendam promisit varendare tamen non potest.

Articulus cxvij.fol.liij.
De fideiussoria pro aliquo prestita & quo pacto fideiussor liberatur. Fideiussoria duplex. Fideiussores triplicitер efficiūtur. Tum & quedam fideiussorię specialia vide.

Articulus cxviij.fo.liij
De fideiussoria occasione iniuriarum.

Articulus cxix. fol.liij.
De fideiussoria pro aliquo homine facta interimq; principalis moritur, quomodo absoluitur fideiussor. Preterea si equus vel aliud pecus quod statui debuit mo-

Summarius Articuloum

riatur quo pacto fideiussor absoluitur.

Articulus cxx. fol. lviij.
De auibus & volatilibus si ex potestate euolauerint tua, an iure recuperare illa possis.

Articulus cxxi. fol. lviij.
Apes ex aluearío euolantes an inuestiga ri in curiam vicini debent.

Articulus cxxij. fo. lviij.
Galli in domo vicini si damnum faciant, quid faciendū. In bestijs furtum comitti potest. De falconibus & alijs auibus, tum & gallis ibidem vide plura. Furtum quid sit. Falconem alterius occupans non propter id suspenditur.

Articulus cxxiij. fol. lix.
De animalibus feris, & nocumenta inferentibus, tum & de canibus ibidem vide Bestię fere damnum facientes an refarcire is qui eas fouet tenetur. Animalia domestica damnum itidem facientia, an satisfacere dominus cogitur. Bestię q̄uis fe re sint venari tamen non possunt.

Articulus cxxiij. fol. lix.
De fornacibus, cloacis, caminis, stabulisq; porcorum.

Articulus cxxv. fol. lx.
De fabris & eorum officina, Tum & de pistoribus quędam. Constitutiones item omnes triplices sunt.

Articulus cxxvi. fol. lx.
De stillicidijs & alijs vrbanorum seruitutibus. De edificio ruinoso.

Articulus cxxvij. fol. lx.
De limitibus seu graniciebus.

Articul. cxxviij. fol. lx.
De humalo & ramis arborum, quodq; cloacę versus vicini curiam extructę prę munire debent, ne vicino officiant.

Articulus cxxix. fol. lx.
De verigeldo & emendis.

Articulus cxxx. fol. lx.
Verigeldus vbi solui debeat. Verigeldi, emende & mulctę differentia. Pœna duplex, corporalis & pecuniaria.

Articulus cxxxi. fol. lx.
De viarum & semitum latitudine.

Articulus cxxxij. fol. lxi.
De arestatione equi.

Articulus cxxxiij. fol. lxi
Pro quibus rebus se ad varendatorem v. nus trahere non cogitur.

Articulus cxxxiiij. fol. lxi
Pecunia & merces citius obtinentur per possessorē q̄ quod per actorem euincātur

Articulus cxxxv. fol. lxi.
De vendicatione rei furtiue.

Articulus cxxxvi. fol lxi
Ab inchoatione causę nullus soluere iudici aliquid tenetur. Non omnes furto accusari debent apud quos furtum inuenitur. Alloqui vel arestare rem aliquam volens quid obseruare debet. Rem possidēs duplicem defensam habet contra vendicatorem. Vim vi repellere decet. Ibidem vide modum quo pacto obseruari debet in vendicatione rei perdite. Res vendicari non possunt nisi ex natura differentiam inter se habeant. Res efficitur furtiua multis modis.

Articulus cxxxvij. fo. lxi
Iudęus vbi conueniri per quęrelam debet tum & iuramentū decretum vbi exequi.

Articulus cxxxviij. fo. lxi
Iudęus an varendator alicuius esse possit & quomodo testimonio conuincitur. Iudęus Christiani varendator ex certis causis esse non potest. Iudęis admittitur res emere furtiuas ex rationabilibus causis. Christianus interficiens Iudęum quę pœna.

Articulus cxxxix. fol. lxij
De iuramento Iudęorum quomodo peragi debet. Tandem in fine articuli conclusio priuilegij Maideburgēn dati, annexa habetur. In glosa ibidem practicam vide quomodo in vendicatione rei procedi tur. Iudex etiam si certo sciat, quod aliquis rem male possederit demandare non potest vt ea cedat nisi per sententiam vincatur.

Articulus cxl. fol. lxij.
Declarat modos quo pacto res vnius esse desinit. Venditor q̄diu emptorem varendare tenetur in re vendita. Resignatio bonorum fieri non debet nisi in iudicio

Juris Municipalis Maidēburgēn.

cui bona huiusmodi subsunt. Vendicio vt valeat quę requirūtur. Venditionis & emptionis cautelas ibidē vide. Domus si vendita sit quam & in possessione cœpit emptor nondumq; facta iuridica resignatione cōburatur cui cedit damnum, Equus emptus & apud venditorem locatus si interim moritur cui dānum venit. Regulas emptionis & venditionis ibidem vide. Quopacto ex oppignoratione res vnius desinunt esse. Oppignoratorum bonorum proprietas cui cedit. Venditio & oppignoratio quibus differunt. Regulę obligationis. Bona obligata diuendita si sint an varendare illa venditor valeat. Res oppignorata nullam patitur prescriptionē. Edificia in bonis obligatis facta an repetantur. Prouentus & vtilitates ex bonis obligatis percepte an ad summā capitalem defalcari debeant. Bona oppignorata vni & postmodum diuendita alteri ille primus an in persona principalis vel potius in bonis debitū querere debeat suum. Bona oppignorata certo instrumento ad id confecto, an heres eius illa repetere poterit. In bonis obligatis damnum si eueniat, quis illud tollerare cogitur, Conductor seu dominus domus aut fundi citius censum ad sacra obtinebit, q̄ inq̄linus negare valeat. Quędam res ex seipso efficiuntur pignus. Bona tutoris sunt pignus pupilli. Bona obligata in summa debiti tempusq; prefigatur illa exemendi condicione adiecta, si ad prefixum tempus non exemerit vt cum illis faciat pro libitu suo an illico tempore aduenīente diuendi possint. Bona dotalitionalia si diuendita sint, etiam de consensu vxoris, conditione tamen reseruata ne iuri noceat suo an dotalitiū repeti posset. Tutor an bona pupillorum diuēdere aut oppignorare valeat. Res Ecclesię an oppignorari possunt. Homines liberi in pignus dari non debent, nec puer. Res per inquilinum in domum loco pignoris apportate, an oppignorari valeant. Ex resignatione quomodo res vnius desinunt esse, & item ex negligentia prescriptionis quomō res ammittuntur. Impetat si quis bona & nullum ius habens ex negligentia partis aduersę mittatur in possessionē an vero domino nocere quid posset. Ex iuris strepitu aliqua admittuntur quę tamen in foro conscientię non valent.

Iuris Municipalis Magdeburgen.

PRIVILEGIVM OTTONIS magni Romanorum Imperatoris, super locatione Maideburgen. ciuitatis.

IN NOMINE DOMINI Amen Nos Otto magnus Romanorum Imperator semper Augustus. Significamus hoc scripto nostro omnibus qui illud vel visuri vel audituri fuerint, quod accedentes nostram Cesaream maiestatem fideles ac strenui. Imperij Romani subditi egregij Saxones, declararunt cõstituisse in animo in tranquilitate dei sedes simul locare suas, ciuitatẽq; extruere vbi & autoritate nostra locum sibi delegerunt quem colere inhabitareq; vellent, supplicantes vt gratię prærogatiuis primũ condonati, simul & perpetua pace firmati a Maiestate nostra legibus quoq; & iuribus instituerentur. Nos illorum precibus moniti simulq; expendentes, tum illorum amorem & ardorẽ quẽ erga fidem Christianam gerunt, tum etiã illorum strenue gesta atq; indefessa obsequia quę & nunc præstant & antea Romano Imperio præstiterunt, cum scientia sanctissimi patris nostri Papę Martini, q ad hęc autoritate sua & sancti Petri pacẽ suam largitus est, quam & nos confirmamus de scitu & consilio Principũ Imperij. & accedente consensu terre, eisdẽq; Saxonibus fidelibus nostris dilectis facultatẽ concessimus cõcedimusq; ciuitatem extruẽdi & muniẽdi atq; in ea Ius Municipale instituendi ita vt antiquitus Ius Municipale obseruari solitũ est. Concedimus preterea fidelibus nostris dilectis atq; illorum successoribus perpetuã in ea ciuitate pacem, gratiam, & libertatem, qđ eo iure prout a Nobilibus & Generosis Constantino & Carolo egregijs Saxonibus atq; prouincię datum est, uti, & frui debeant ad honorem & emolumentum ciuitatis, secundũ iuris formam generaliter & specialiter, nisi forte quis iuribus carere declaratus fuerit iureq; existat priuatus. Insuper liberos pronũctiamus illos perpetuo a nobis & successoribus nostris, ita vt ciuitas atq; eius incole perpetuo liberi sint ab imperio quãdiu ipsi suam libertatem vt iuris est seruauerint. Ad hęc illi ciuitati quę Maideburgum vocatur ex nostra concessione liberum esse volumus vt quicquid illius prefecti cum insigniorum ac prudentiũ consilio & populi assensu ad ciuitatis honorem emolumentũ & tranquillitatem statuerint, id firmũ & stabile esse debebit, perinde ac si ab ipso Imperio concessum & statutum foret, atq; illud ipsum plebiscitũ si annũ & diem durauerit seruari debet si ipsimet voluerint, quod si pacifice post id tempus iudicialiter seruatum sit, robur iuris scripti obtinebit, si quidem non repugnet iuri scripto & sacro sanctę fidei Christianę. Quare auctoritate nostra Cęsarea serio mandamus omnibus principibus nostris & imperij subditis, domiuis, Equitibus auratis, Ministerialibus, & omnibus officialibus, tam spiritualibus, cą; secularibus, ne eandem ciuitatem Maideburgen atq; illius incolas in illorũ iure libertatibus, & immunitatibus a nobis gratiose concessis impediant aut ulla ratione grauent siue violentia, mandatis, exactionibus, siue etiam bellicis subsidijs, aut alijs quibuslibet grauaminibus. Damus insuper illis potestatem dominandi iure municipali, circa quod conseruare illos volumus, & proinde nemo huic contrauenire audeat. Alioquin quisquis id fecerit succumbet potestati nostrę Cesareæ, & si quid preiudicij eis inde accideret, uolumus nos & successores nostri eandem ciuitatem atq; eius incolas indemnes reddere, Cęterum damus eidem ciuitati atq; eius incolis in verum tutorem sacro sanctum Ius, Iustitiam, Romanorũ denicą; imperatorem, cum principibus electoribus, spiritualibus & secularibus, qui adstent clipeo militari in omnibus vtilitatibus atq; emolumentis. Ad perpetuam igitur memoriam cum assensu sacri Romani imperij, hoc est Pontificie potestatis, Principum imperij, cumq; voluntate terrę iuxta illorum laudum, omnes gratiarum prerogatiuas libertates, Iura, articulos, instituta, & plebiscita confirmauimus, ratificauimus, & obsignauimus, sigillo aureo Maiestatis nostrę Cesareæ qđ appensum est. Datũ a natiuitate Christi Anno Noningẽtesimo quadragesimo septimo Imperij nostri Anno secundo, die septima mensis Iunij, eo in loco vbi nũc Ciuitas Maideburg situata est.

Articulus I

Iuris uariã cõplectitur acceptionẽ.

IVs ipsum, aut diuinũ est aut ciuile, aut prouinciale. Ius diuinum quod Deus ipse a mundi primordio naturali quadam lege statuit, ut in Adam & Eua, suam etiam sponsam ecclesiam catholicam lege confirmauit. Ius ciuile seu municipale quod homines unius ciuitatis seu fori concluserunt inter se teneñ iuxta eorum arbitrium & antiquas consuetudines, quemadmodũ Colonieñ circa Rhenum Ius Caroli cõfirmatũ habẽt. Saxones uero iuxta eorũ laudũ & plebiscitũ. Ius prouinciale qđ homies alicuius prouinciæ inter se sanxerunt, quẽadmodũ tẽpore Alexãdri Magni, & antehac bellis exortis, statutum fuit, ut bello captus, alio redimeretur captiuo, uel auro argento, in defectu uero seruire cogebatur.

d. *Iuris præcepta tria*

e. *Spe. Sax. in proe.*

f. *Ius Diuinum.*

g. *Ius Naturale.*

Glosa.

ORIginem iuris indagantibus, simul & eidẽ operã daturis, vtq; textus articuli p̃sentis qui obscurus quodãmodo est clarior appareat, nosse prius oportet vnde nomen Iuris descendat, ab ipsa em̃ Iustitia veluti a matre, & stipite ius ipsum deriuari & appellari cõstat: vt habetur. ff. de Iusti. & Iure. L. i. Et quia vt Romani eloquñ princeps Cicero primo Officiorũ libro meminit, omniũ qę; ratiõe de aliqua re suscipitur institutio, a diffinitione eã profiscisci necesse est, vt intelligat quid sit, de quo disputetur. Operepreciũ vtriusq; definitionẽ subiũgere uisum est. Iustitia [a] em̃ vt habetur, Insti. de iure. natu. §. i. Est constans & ꝑpetua voluntas ius suũ vnicuiq; tribuẽs. Vel sic, Iustitia est habitus animi cõmuni vtilitate seuata, suã vnicuiq; tribuens dignitatẽ, deo religionẽ, parentibus reuerentiã, maioribus obedięntiã, equalibus cõcordiã, minoribus disciplinã, sibiꝑsi castimoniã, pauꝑibus & indigentibus cõpassionẽ operosam. Ius [b] uero ipsum vt elegãter Celsus definit: est ars [c] boni & equi. Iustitię etem̃ p̃cepta & volũtatem seruamus, cũ boni & equi noticiã ꝓfitemur, & docemus, equũ ab iniquo separãtes, licitũ ab illicito discernentes, bonos non solũ metu verũ prẽmioꝝ quoq; exhortatiõe efficere cupiẽn: vt ff. de Iustitia & iure L. i. §. nam vt eleganter. [d] Iuris aũt pręcepta sunt hęc, honeste secundũ deũ & nature legem viuere, [e] alterũ nõ ledere, ius suũ cuiq; tribuere, vt instit. de iure natu. genti. §. iuris p̃cepta. Est & alia secũ dũ quosdã iuris definitio. Ius est pręceptum seu ordinatio principantis, seu domini circa subditos, talis aũt vel est deus ipse, vel est natura, vel homo ipse, & secundũ id Ius in suo genere triplex habet, vt pote, Diuinũ, Naturale, & Humanũ. [f] Ius diuinũ vt textus articuli habet, est quod ipse solus deus statuit a mũdi principio naturali quadã coniũctione, vt in Adam & Eua, & etiã Christianitatẽ in recta stabiliuit coniũctione. Vel potius ius diuinũ, est qđ a solo deo hominibus ꝓmulgatũ est, qđ in veteri & nouo continet testamẽto & est ꝑcipuũ & sanctissimũ. [g] Ius naturale est qđ a solo nature instinctu & nõ humana cõstitutiõe omnibus in cõmune venit: vel qđ natura omnia docuit animalia. Nam ius istud nõ solũ humani generis ꝓpriũ est, sed & omniũ animaliũ quę in cœlo: quę in terra: quę in mari nascũtur, hinc descendit maris atq; fœminę cõiunctio, q̃ nos matrimoniũ appellamus, hinc liberorũ ꝓcreatio & educatio. Videmus etem̃ cęrera quoq; animalia feras etiã bestias, istius iuris peritia censeri. Preterea his annumeratur cõmunis omniũ possessio, & omniũ vna libertas, acqsitio eorũ que de cœlo, terra, mariq; capiũtur. Iusq; istud [h] naturale ex quadã cõnexiõe dicitur etiã quãdoq; ius diuinũ ex q̃tuor causis. Primo ex eo, quia originẽ habet a natura, naturã vero deus ipse sic & nõ aliter instituit & ordinauit, ex ordinatiõeq; dei omnipotentis natura omnibus creaturis hoc ius inspirat & suadet. [i] Secũdo ius naturale dicitur ius diuinũ ratiõe cõmunis libertatis, iure em̃ naturali omnes homines sunt liberi, & omnibus omnia cõmunia, vt instit. de re. diuisi. §. singulorũ. Tertio dicit ex eo ius naturale ius diuinũ, quia honestatẽ & ꝓbitatẽ suadet, ut si qs aliqd ꝓmiserit est naturale & honestũ vt illud exequat̃, hoc idẽ ius diuinũ docet. Quarto naturale dicitur ius diuinũ, quia suadet ne ꝓximũ decipiamus, nemini noceamus, insanos ne colludamus, hoc em̃ itidẽ ius diuinũ in Euangelio nos docet. [k] Differt aũt ius naturale a iuribus humanis origine: dignitate: amplitudine & sentẽtię rigore, nam cepit ab exordio naturalis creatiõe & nullã patitur immutationẽ & sibi omnia cõmunia sunt, nec cõtra ipsum dispensatio fit, secus est de iuribus humanis. Sed et naturalis ac humanę legis differẽtia ex alio manifesta. Iura em̃ naturalia apud omnes homines ꝑ eque obseruãtur, diuinaq; quadã prouidẽtia, cõstituta sunt: firmaq; & inuiolabilia manẽt. Humane vo leges seu cõstitutiões ſg-

a. *Iustitia quid sit.*

b. *Ius quid sit.*

c. *Vide Budeũ in Pan. de. multa enĩ pulchra in hũc passum disserit.*

h. *Ius Naturale etiam dicitur ius diuinum ex certis causis.*

i. *Iuris & iustitiæ definitionẽ tũ & eius multiplicem acceptionem ac alia quæ hic circa articulum primũ annotata habẽtur. Vide abunde ff. de origine iuris. Insti. de iure natu. gen. & diui. per totum, & l. ij. dist. ac sequẽtibus, tum in prol. Spe. S. & feu. in prol. & item Spe. Sax. li. i. ar. lv.*

k. *Iuris naturalis à iuribus humanis differentia.*

pius immutari solent, vel tacito populi consensu, vel alia supueniēte lege, [l] vt Insti. de iure. natu. §. Sed naturalia quidē iura. Cōstitutio [m] etēm ius humanū immutare solet non naturale, vt Spe. Sax. li. iij. ar. xxix. glo.

[n] Ius autē humanū dicitur qđ ab hominibus ꝓpter societatis humane conseruationē cōstitutū est, & perficitur moribus legibus & consuetudine. Quod quidem a naturali recedere facile intelligere licet, quia omnibus illud animalibus, hoc solis hominibus inter se cōmune sit.

Iurisq; humani varia & multiplex accipitur dr̄ntia & diuisio: vt ex seq̄ntibus apparebit.

Quoddam [o] em̄ est ius gentiū, quo omes ferme gentes vtunt̄, & ab oibus per eque custoditur. Vsu em̄ exigēte & necessitatibus humanis, gentes iura quędā sibi cōstituerunt: vt religio erga deum, vt patrię pareamus, vt violentię resistamus. Item pacta & cōtractus quę apud omnes gentes valent, emptio, vēditio, locatio, cōductio, societas, sediū occupatio, ędificatio, munitio, fœdera pacis, inducię, legatorū non violandorū religio, exinde subsecuta bella, discrete gentes, regna cōdita, dominia distincta, agris termini positi. Iure em̄ diuino omnia sunt cōmunia. Iure vero gentium hoc meum, hoc alterius iudicat̄. Superuenere tandē & captiuitates, seruitutes, q̄ iuri naturali sunt cōtrarię. Naturali em̄ iure omes homies ab initio liberi nascebant̄: vt Insti de iure natu. gen. §. Ius aūt. Temporibus aūt cū bella cepta sunt statutū est, vt qcunq; bello captus sit, alio itē seruo redimeret, vel auro aut argento, quod si non faceret, seruus illius mā sit, iusq; istud originē quodāmodo a iure naturali habuit. Posti; em̄ vnus cōtra naturalē libertatē alium in seruitutē redigere voluit, naturale fuit & est: vt violētię resisteretur, qđ si forsan violenter subactus sit, quo libertati naturali subueniatur, statuta est captiui redēptio vel eius manumissio, ex his etiā venerūt inimicicię, & damna, ratione quorū quęrelę fiunt, q̄ omnia iuri naturali cōtrariant̄.

Ius P Prouinciale dicit̄ quod homines vnius regni vel prouincię statuūt & inter se tenent, vt est ius prouinciale Saxonicū, quod Speculū Saxonū nuncupat̄, vel etiā ius prouinciale seu terrestre nobilitatis regni Polonię &c̄.

Q Ius ciuile seu municipale dicit̄, qđ q̄sq; populus vel ciuitas sibi diuina humanaq; causa cōstituit: q̄si ius ꝓpriū illius ciuitatis vel fori. Posti; em̄ populus habitare inuicē cepit, ciuitatesq; erigi & cōstrui ceperāt, qcqd inter se iuxta eor; arbitriū cōstituerūt: ius illor; erat, vt fuit ius Athenienſiū, Lacedemoniorū, & etiā in p̄sens est ius Maideburgēn̄, quo [q] Pauia & multę ciuitates regni vtūtur. Generaliter q; ius vniuscuiusq; ciuitatis ius ciuile seu municipale illius ciuitatis dicit̄; & plerūq; ius huiusmōi, partim ex iure gentiū cōmuni partim proprijs plebiscitis constituitur.

[r] Ius Militare; est belli inferēdi solennitas, fœderis faciēdi nexus, signo dato egressio in hostem, vl̄ pugnę cōmissio, signo datō r̄ceptio, flagitiū militaris disciplina, si locus deseratur, stipēdiorū modus, dignitatū gradus, p̄miorū honor, veluti cū corona vel torques donat̄. Itē p̄dę decisio, ꝓ ꝓsonarū q̄litatibus & laboribus iusta diuisio & principis portio vt dist. i. c. Ius militare, & exinde venit, nobilitas, stipendia, &c̄.

[f] Ius Feudale qđ & militare etiā dicit̄, cū cōferuntur aliq̄ bona alicui militi vtenti clipeo bellico, aliquādo ad vitā, aliquādo ad hereditatē eiusdē stirpis successionē, vt exinde obsequiū p̄stent Imperio vel domino, eo iure gaudēt Duces: Magnates: & milites militaris ordinis homines, p̄sertim Imperio Romano subiecti: iurisq; istius feudalis primi inuctores Romani fuere: vt p Iongū habet̄ Spe. Sax. li. ij. ar. lvij. & hic infra Iure municipali ar. vij.

Ius Publicū dicit̄, vt est in sacris, [t] sacerdotibus, magistratibus, vnde q̄ ledit sacerdotes res sacras, ab omnibus tanq; pro publico crimine potest accusari. i. dist. Ius publicum.

Vel sic, Ius publicum est quod generalit̄ ad publicam deseruit vel spectat vtilitatē: veluti ne in portis vel muris ciuitatis & alijs sacris locis aliquid committatur nefarii, iudicibus, Sacerdotibus, Magistratibus, ne quid inferatur contumelię. ℂ [u] Ius Quiritum a Quirino dictū est: & est proprie Romanorū quod nulli tenent nisi Quirites Romani, vel q Romano imperio subiecti erāt, in quo agitur de legittimis hereditatibus, de contractibus, de tutelis, vsucapionibus: vt. i. dist. Ius Quiritū.

ℂ Ex his colligi potest quod Priuilegium p̄sens Maideburgēsibus datum dici potest Ius Ciuile seu Municipale, proprię em̄ datū est ciuitati Maideburgēn̄, partim excerptum ex Iure prouinciali Saxonico, partim proprijs eorum statutis, constitutionibus & plebiscitis sanctum: vt infr̄ declarabitur.

Et quia iuris, legis, cōstitutionis, consuetudinis, plebisciti, priuilegii &c̄. frequēs interuenit mentio, quid vnumq; dq; sit, & eorum differentia breuibus declarare placuit.

Ius quidem superius desiderium est, nec vltteriori expositione indiget, dictum em̄ est Ius, quia iustum est: constatq; ex legibus & moribus, & est nomē gener. [x] e, multas sub se continens species. Vnde &c̄. Iex Iuris est species. Leges [x] aūt ones aut diuine sunt, aut humane. Diuine natura, humane moribus cōstant: idecq; hęc quandoq; discrepant, quoniā alijs gentibus leges placēt. Fas lex diuina est, ius lex humana, transire per agrum alienum fas est, ius non est, & ex eo liquet eorum differentia, cum omne quod fas est nomine diuino vel naturalis legis accipitur, nomine vero legis humanę, mores iure conscripti & traditi intelliguntˉ. Y Vnde Lex est cōstitutio scripta. Mos est longa cōsuetudo, de moribus tantū modo tracta. Consuetudo autē est ius quoddam moribus cōstitutū quod pro lege susci-

l. *Spe. Sax. li. i. ar. iij. & li. ij. ar. xxvi.*

m. *Sp. S. li. i. ar. iij. li. iij. ar. xxix. infra ar. vij. eodem li.*

n. *Ius humanum q. t.*

o. *Iuris humani uariā acceptionē itde. Primo ditur ius gentiū.*

P. *Ius prouinciale.*

Q. *Ius ciuile seu municipale q. t.*

r. *Ius militare.*

f. *Ius feudale.*

t. *Ius publicum.*

u. *Ius quiritum.*

x. *Leges duplices diuinæ & humanæ.*

y. *Lex, mos, consuetudo quid sit.*

pitur cum deficit lex, & vocatur consuetudo ex eo, quia in communi est vsu. Vel [z] sic Lex est cōstitutio populi qua maiores natu simul cū plebe aliquid sanxerunt, vel qđ populus Romanus: Senatorio magistratu interrogāte: veluti cōsule cōstituebat: vt Insti. de iur. natu. gen. §. Lex est. [c] Facte aūt sunt leges, vt eorum metu humana coerceatur audacia, tutaq; sit inter improbos innocētia, & in ipis improbis formidato supplicio, refrenet̄ audacia & nocēdi facultas: vt iiij dist. c. Facte aūt leges.

Erit [a] autē Lex honesta, iusta, possibilis, secūdum [b] naturam & consuetudinem patrię, loco tēporiq; conueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoq;, ne aliquid per obscuritatem incautum captione cōtineat, nullo priuato cōmodo, sed pro cōmuni ciuium vtilitate conscripta, considerariq; hęc omnia in lege seu constitutione potissimū debent, quia cum leges iam institute fuerint, non erit liberum iudicare de ipsis, sed iudicare oportebit secundum ipsas: vt iiij. dist. c. Erit aūt lex.

Legum [c] etiā qui primi conditores fuere hic annotare visum est. Moises gentis hebreę primus omniū diuinas leges sacris literis explicauit. Hymnosophiste Indis. Caldei Babilonijs. Magi Persis. Druide Gallis. Zaleucus Locrēsibus. Phoroncus [d] rex Grecis primus leges iudiciaq; constituit. Mercurius Trimegistus Egiptijs primus leges tradidit: scdum alios propheteę seu sacerdotes. Solon equidē primus leges Athenięsibus edidit. Ligurgus Lacedemonijs iura ex Apollinis autoritate primus confinxit. Minos Cretensibus. Phido Corinthijs. Zamolsis Getis Androdamus rheginis. Hippodamus Millesijs. Carūdas Thurijs. Philolaus Thebanis. Phaleas Carthaginēsibus. Numma Pompilius q; Romulo successit in regno primus Romanis leges edidit, deinde cum populus seditiosos Magistratus ferre non posset, decem [e] viros legibus scribēdis creauit quodq; leges ab Athenięsibus & Lacedemonijs in latinū translatas apportarēt ordinauit, quę & duodecim tabularum leges nuncupabantur.

Plebiscitū [f] est quod plebs plebeio Magistratu ꝓ interrogāte, veluti Tribuno cōstituebat. Plebs [h] autē a populo eo differt quo species a genere. Nam appellatione populi vniuersi ciues significant̄ cōnumeratis etiā patricijs et senatoribus, plebis aūt appellatione sine patricijs Senatoribus ceteri ciues intelliguntˉ: vt Insti de iur. natu. §. Plebiscitū. & §. Plebs aūt.

ℂ Senatus [i] cōsultum est quod senatus iubet atq; constituit vt Insti. de iure natu. gen. §. Senatus consultum.

Constitutio [k] vl̄ edictum est quod tantū Rex & Imperator cōstituit vel edidit [l] qcquid em̄ principi placuit legis habet vigorem, & hoc siue p epistolā illud constituat vel cognoscēs decreuit, vel edicto p̄cepit legē esse cōstat.

Responsa [m] prudētum sunt quę iuris consulti respōdere dicuntur consulentibus. Vel responsa prudentum, sunt sententię & opiniones eorū quibus permissum erat ius cōdere, data em̄ facultas ab Imperatore fuit quibusdam ius interpretandi quorum sententię & opiniones eam autoritatē obtinebant vt iudici recedere a responsis eorum nō liceret.

Priuilegiū [n] est lex priuatorū: vel leges priuate, nam priuilegium dictū est ex eo quod priuatim datur & cōceditur. Est [o] em̄ priuilegiū priuatum seu singulare cōtra cōmune indultum, nec enim esset priuilegium nisi aliquid indulgeat speciale & illud vel datur prouincię, ciuitati ꝑ vel personę. Prouincię vel ciuitati datum priuilegium manet semper. Personale vero vna cum persona interit.

Exindeq; liquet iuris scripti seu legum originem quadrifariā. Primo ex responsis Imperatorum; vt cū q Imperator vel alter qui potestatē habuit ius condēdi super dubio aliquo interrogaretur responsum illud pro lege habebatur. Secundo cū causa ꝓ Imperatorem decisa fuit partibus altercantibus decisio illa pro lege seruabat̄. Tertio quicqd Imperator de per se & propria autoritate tenendū mandauit. Quarto quod ex gratia alicui tributū est, sicut in ꝓposito, ius istud municipale qđ & cōfirmatum est Imperatoris autoritate.

Notandum p̄terea venit, ex quoquidē vt supra dictum est, Consuetudo ius & legē qñdoq; facit. Ex non scripto em̄ ius venit quod vsus approbauit, & diuturni mores consensu vrentium approbati legem imitantur: vt Insti. de iure natu. §. Ex nō scripto. Non tamē omnis consuetudo quantumcunq; etiā lōga legē facere dicitur. Pernicios[a] enim consuetudo radicitus est euellenda, nedum quod ꝓ iure seruari non debeat nec contra ius naturale quicq; ex cōsuetudine agere licet, immo veritati & rationi cōsuetudo posponi debet. Sed & si veritas obfuscet, ex consuetudineq; contra eam actum sit aliquid, reuelata veritate consuetudinē sibi cedere oportet, frustra etiam consuetudo rationi opponitur, & supuacaneum hi qui ratione vincuntur consuetudinem obiciunt, quasi consuetudo maior sit veritate, nec em̄ consuetudo impedire debet quo minus prealeat veritas & vincat. Nam consuetudo sine veritate vetustas erroris est: vt viij. dist. per totum. Sola ergo illa cōsuetudo legis vigorem habet & inconcusse seruari debet, quę nec iuri diuino, naturali, aut humanis legibus contrauenit, immo in his rebus de quibus nihil certi ex scripto habemus. Mos populi & institutia maiorum ꝓ lege tenenda, diuturni enim mores nisi legi sunt aduersi consensu vtentium approbati legem imitantur. Vnde [t] & consuetudo p̄cedens & ratio quę consuetudinē suasit tenēda est, & quicquid cōtra longam consuetudinē fit ad solicitudinem suā reuocabit Pręses prouincię: vt. xij. dist. c. Consuetudo.

Ad hoc autem quod Consuetudo legis habeat vigorem & alia de cōsuetudinibus plu-

z. *Horū & sequentiū amplioré declarationem Vide Insti. de Iu. natu gen. & ciuili.*

a. *Leges quare sanāte sunt.*

b. *Spe. Sax. in Pro. & infra ar. xxij. & xliij Iure Muni.*

c. *Legum primi inuētores qui fuere.*

d. *Spe. Sax. in prolo.*

e. *Nomina uirorū huiusmodi, vide infra ar xij. & alia plura de origine legis xij. tabu.*

f. *Plebisitum q. t.*

g. *Spe. Sax. li. i. ar. lxiij li. ij. ar. xlvij. Iure Munic. infra ar. xliij.*

h. *Plebis à populo differentia.*

i. *Senatus consultum.*

k. *Constituão. q. t.*

l. *Sp. Sa. li. i. ar. lv. glo.*

m. *Respōsa prudētū.*

n. *Priuilegium q. t.*

o. *Spe. Sax. li. iij. ar. lxxxij. glo.*

p. *S. Sa. li. ij. ar. xxxiij. glo.*

q. *Spe. Sax. li. iij. ar. xliij. glo.*

r. *Iuris scripti seu legum origo.*

s. *Non omnis consuetudo legem fiat.*

t. *De consuetudinibus uide abūde Insti. de Iure natu. §. Ex non scripto ff. de legi. et sena. con. L. de qui cau. & post in sequentibus legibus p totum. C. quæ sit longa consuetudo L. i. & Spe. Sa. in pro. glo. & ar. lv. glo.*

ra Spe. Sax. in prologo lib. i.

Premisso eo quod Consuetudo quedā est mala & peruersa quędā vero bona, elici potest cur & ꝓpter quā causam ius potissimū scriptū venit et adinuentū est, [u] Adducta etem̄ generis humani multitudine, quidā vtpote boni. Ius naturale immutabilitē seruabāt consuetudinē bonā & honestā imitātes, bonū simul ac honestū custodiētes, alij perperā facientes a iure naturali deuiabant malā inducētes consuetudinē & ꝓpter has duas cōsuetudines necessario introductū est ius scriptū & cōstitutiones Imperatorū ad auxiliandū bonorū cōsuetudini, & reprimendum arcendumq; malos a consuetudine eorum pessima.

Constitutioq; seu ius istud scriptū ex electiōe venit. Imperator em̄ p̄fatis duabus cōsuetudinibus, illā quę melior fuit acceptabat, pro legeq; statuit: vt. xi. dist. c. Vsus autoritati cedet. Vel etiā quod quidā constitutionē facientes cōfirmationē ab Imperatore petierunt: vt Instī de iure. natu. §. plebiscita. Tum & Imperatores quādoq; statuerunt & edixerūt specialē consuetudinē pro bono, vtili, cōmuni: vt Instī. de iure. natu. §. Sed & qđ Princi. placuit.

[x] Ex his sequitē per modū Epilogi [x] quod iuri naturali & consuetudini bonorum adminiculo ius scriptum introductum est: vt Spe. Sax. li. i. ar. iij. glo. latius habetur.

Poterit etiā ex hac glossarum declaratiōe instātia facile solui, si quis forsan dicat Textum articuli esse insufficientē quo ad diuisionē iuris, quod tantū videlicet triplex posuit. Naturale ius & alia plura ommittendo. Y Autor etem̄ priuilegij id quod ad propositū magis cōcernebat suū breuibus licet, sufficienter tn̄ explicuit. Virtualiter em̄ alię iuris acceptiōes in hac trina diuisione includuntur. Sub iure em̄ diuino, ius naturale includere vult. Sub

[z] prouinciali, ius gentiū, militare etsic deinceps. DVBITARE quis posset. [z] Quandoquidē Saxonibus antehac Ius prouinciale datū sit & prouincię eorum confirmatū an per iā p̄sens priuilegium posterius datū iuri eor̄ prouinciali quod Speculū Saxonū vocitatur derogetur necne. Iure em̄ [a] nouo seu constitutione posteriore supueniēte. Ius antiquius cedit & annullatur. Pro exoluenda hac dubietate. Respondendum, quod positū ciuitas Maideburgen̄ p̄senti priuilegio qđ & breue quodāmodo in se est, dotata & cōfirmata fuerat, de consensu Imperatoris, Principū & prouincię totius, Ex iure prouinciali quod Speculū vocatur extractū est, certis quibusdā plebiscitis superadditis, nec tamē per id derogatū est iuri prouinciali, nec etiā ciuitas renunciari Speculo Saxonū per id voluit, verū hoc factū est ex certis & rationabilibus causis. Primo quia hic quędam constitutiōes speciales habentur quę in Speculo Saxonū tradite nō sunt, vt quādo [b] increpatur ortilegiū in Maideburgo, nō appellatur p̄cise ad Regem, sed ad Palantiam. Secundū vero ius prouinciale appellatio p̄cise ad regem fit: vt li. ij. ar. xij. [c] Secundo priuilegiū p̄sens sancitum est ad supplementum prouincialis iuris: vt si quid breuibus in iure prouinciali cōplexū habeē hic expressius enodaē. Tertio quod sensus & declaratio iuriū quę in iure prouinciali sparsim in diuersis locis habetur, hic sūmatim et breuiē exprimiē. Ex his & alijs causis p̄fis priuilegiū confirmatū est, nec cōtradicit Speculo Saxonū: sed est declaratio illius, intellecto em̄ priuilegio p̄fi qđ est minus & facilius, intelligi facilię ius prouinciale poterit, est em̄ priuilegiū istud q̄si instituta seu elemēta iuris prouincialis, sicut Instituta Imperialia sunt elemēta legum. ℂ Notandum finaliē quod sicut ius omne quo vtimur vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiōes: vt Instī. de iure. natu. §. vlti. Itidem & ius p̄sens municipale hoc idem in se cōplectitur. Quare primū de personis quod & ius personarū nuncupatur videndum erit in articulo sequenti, nā parum ac inutile est ius nosse, si personę quarum causa constitutum est ignorentur.

[u] *Ius scriptū quare ad inuentum.*

[x] *Spe. Sax. li. i. ar. iij. glo.*

[y] *Instantiæ soluto.*

[z] *Iuri prouinciali an derogatur p Ius Municipale.*

[a] *Spe. Sax. li. i. ar. xiiij. & Lege. xij. tabu.*

[b] *Spe. Sax. li. ij. ar. xij.*

[c] *Ius Municipale supplementum est iuris Prouincialis.*

Articulus II

De seruitute & unde originem seruitus habeat.

SVmma [a] iuris personarū diuisio hæc est, qđ omnes homies aut liberi sunt aut serui. Libertas quidē [b] ex qua liberi uocātur, est naturalis facultas eius qđ cuiq; facere libet, nisi qđ ui aut iure ꝓhibeat. [c] Seruitus uero, est cōstitutio iurisgētiū qua qs dominio alieno cōtra naturā subicitur. Seruitus autē [d] unde initiū habeat, uarię diuersa sentiebāt. [e] Quidā a Caym cū fratrē suū Abel interemit seruitutē primū incepisse asserunt, hoc tamē minime esse potest, genelogia enim Caym per diluuium generale deleta est, nec in posteros successit. Seruitutē aūt ipsam in hunc diem apud nonnullos durare cernimus. Alię seruitutē exordiū habere a Cham filio Noe propter dedecus qđ patri intulerat suo dicebant, quod tamē non est ut scriptura testatur, multi enim Reges et

[a] *Instī de iure perso. §. Summa.*

[b] *Libertas q. t.*

[c] *Seruitus q. t.*

[d] *Spe. Sax. li. iij. ar. xlij.*

[e] *Seruitus unde oriū habeat, opiniones.*

principes ex genelogia Cham processere, immo plures q̄ ab alijs duobus eius fratribus, in principibus uero seruitus locū non habet. Plures seruitutē ab Esau exiuisse commemorāt, sed & hoc non, quia q̄is Iacob a patre benedictionem cepit, nec tamē per id Esau maledictioni seruitutis supponebatur. In antiqs etiā legū codicibus inuenit qđ primus Babiloniæ rex Nemroth hoies suæ subicere potestati primū cepit, idq; non iure aliquo sed uiolentia & affectu libidineq; dominādi ac consuetudine praua, sed nec id locū habere potest. Iure enim nostro prout in uetustissimis legū uoluminibus habetur [f] nullus se in seruū dare potest quin suus contradicat hæres, quomodo ergo Noe seu Isaac ac cæteri aliū in seruitutē redigere potuerūt cum nec se ipsum qs donare in seruū potest. Secundū ergo rei ueritatem: seruitutem, ex bellis, Captiuitatibus: oppressionibusq; ortum habere inuenimus. Seruus [g] enim ex eo appellati sunt [h] qđ Imperatores captiuos uēdere ac ꝓ hoc seruare nec occidere solent, qui & mācipia dicti sunt, eo quod ab hostibus manucapiātur. Seruitutēq; ipsam [i] principes antiqui ex longi temporis consuetudine tanq̄ iuris esset usurparunt. Id tamen contra equitatem fit. Altissimus enim deus hominem ad suam creditur imaginē condidisse, & unū sicut alium beatissima redemit passione liberumq; fecit glorioso sanguine, quomodo ergo tam præclara ac magnifica libertas in seruitutem redigi possit. [k] Orta itaq; ut prætactū est seruitus ipsa ex principum statuto de cōsensu communitatis ex captiuitatibus & bellis pro iureq; statutū. Quamcumq; enim legem communis populus inter se statuit, hoc imperator confirmare solet, in qualibet prouincia, & in eo Saxonū Iura a legibus aliarum prouinciarum discrepant potissimum.

[f] *Spe. Sax. li. iij. ar. xxxj. §. Qui se in iudicio.*

[g] *Spe. Sax. li. i. ar. xvi. & li. ij. ar. xxxuij. li. iij. ar. xlij.*

[h] *Serui unde dicti.*

[i] *Instī de iure pers. §. Serui autem.*

[k] *Seruitus unde oriū habeat secundum rei ueritatem.*

Glosa.

Declarata precedenti articulo habetur Iuris & Iusticię deffinitio, & quomodo ius positiuum a iure naturali ortū habeat, hic videndum erit de iure personarum. Quia etenim naturali Iure omnes homines liberi sunt, & eis omnia cōmunia: vt Instī. de iure. natu. gen & ciui. Multicę fuere qui libertatem hominis naturalem in seruitutem commutare Iure etiam ipso volebant. Quare ad refrenandum proteruiā eorum ponitur lex p̄sentis priuilegij per Imperatoriam majestatē cōfirmati, recitanter̄q; aliquę occasione seruitutis opiniones cū earum refutationibus vt textus habet. Circa id tamen de mente autoris priuilegij quędam pro & cōtra super seruitute ipsa formari possunt argumenta. Primum quod seruitus iure admittitur. Arguitur sic. [l] Quic quid communis populus inter se statuit, hoc pro iure seruabatur, sed id ex communi consensu populi sancitum est bellis exortis, qui aliū bello cepit & redimi non potuit pro seruo habebat, ergo seruitus iure fit. Maior argumenti patet ex definitione iuris gentium. Minor habetur. Instī. de iure. perso. §. seruitus autem. In oppositum vero arguitur ex textu Altissimus deus hominē liberum creauit, & ita iure diuino & naturali libertas eidem inest nec ius aut statutum aliquod condi potest cōtra naturalē libertatem eius, dato quod bello eum capiat, [m] nulla em̄ cōstitutio fieri potest cōtra ius scriptum vel naturale ergo &c. Pro solutiōe argumentorū & si forsan adhuc alia possint adduci similia. Notandū venit quod ius [n] est duplex Naturale & positiuum seu scriptum. Iure quidē naturali omnes homines liberi sunt, nec vnus subest alteri: vt in multis legum locis habetur, et de isto loquit̄ pars vna articuli & argumentum secundum Aliud est ius scriptum quod ex constitutionibus ortum habet, [o] istoq; iure seruitus venit quia serui exinde venerunt cū populus vnus erga alium pugnando, alium captiuabat & redimi noluit vel non potuit, eosdē interficere volebant, ne ergo interficiant̄ seruabantur perpetuo seruitio, & istud statutum fuit a cōmuni plebe, tandem cōfirmatum pro iureq; acceptatum: vt Instī. de iure. perso. §. serui.

Et merito istud admittitur, si etem̄ ex legum admissione ea quę ex hostibus capimus bona seu res vsurpare nobis possumus vt Instī. de re diuisi. §. Itē ea quę ex hostibus. A fortiori hostē si detineo seruare possum. [p] Maius

[l] *Iuris gentium.*

[m] *Spe. Sax. li. i. ar. iij.*

[n] *Ius duplex naturale & positiuum.*

[o] *Spe. Sa. li. iij. ar. xlij.*

[p] *Spe. Sax. li. iij. ar. xlij. glo.*

etenim ius super hoste habeo, qui in me deliquit & malum cõtra me machinatus est, q̃ ad bona sua, quę nihil deliquerunt: vt in auten. de manda. prin. §. Oportet. coll. iij. Concluditur ergo quod iure scripto seruitus admittitur, nec vnum contrariatur alteri.

q. *Seruus à seruando dictus.*

Notandum circa id quod seruus ꝙ a seruãdo venit, quia bello captus seruabatur ac seruituti subiciebatur vel venundabat: vt Insti. de iure. pers. §. Serui. Seruitusq; prout & textus articuli habet, non est aliud, nisi quãdo vnus dominat alteri, & ab eo liber esse minime potest sine volũtate illius in cuius est potestate.

Possent quidẽ nõnulla cõtra conclusionẽ textus formari argumẽta, quia tamẽ parum vtilitatis afferũt, ea missa faciemus, vnum duntaxat contra Paragraphũ illum vbi dicit qd Deus ad imaginẽ suam homines condidisse creditur annotari placuit qd & proponit sic.

℄ Homines non ęque omnes deo assimilant ergo &c. quia de quãto sapientior vł virtuosior est quis, de tãto deo similior, quantũ vero criminibus obuolutus sit & recedit a deo, tãto dissimilior: vt dicit sapiens. ℟. qd ante lapsum Adę omes homines erãt adeq̃ti in sapientia & deo ęque similes, post lapsũ vo secus factũ est, nam ꝓpter peccata vnus sapientior altero, & ita vnus seruit alio. Christus tñ gloriose: vt textus habet: omes redemit sãguine. Q. d. q̃is ex lapsu Adę nõ omes similes facti sunt, q̃re ad rectificandũ ęqualitatẽ omnium cõmunem proprio nos redemit sanguine.

f. *Adam ex lapsu duplicem nobis reliquit penam.*

Circa id notandũ quod f Adam ex lapsu duplicem penã reliquit generi humano. Vna est pena animę, alia corpis, a pena corpis nõ sumus liberati, nec per Christi passionẽ huiusmodi pena moderata est, f sed bñ animã a pena hoc est a peccatis redimere dignatus est, ex q̃ itaq; seruitus corpalis pena est, quã Principes de cõsensu populi tpe exortorũ bellorũ statuerũt, nec aliq̃ iure abrogata est, quare stare potest & iure admittitur. Exinde tandẽ sequitur, quod ad consequendã ętернã beatitudinẽ omnes nos deus ęque diligit, nec vnus ibi seruire alteri cogit, in hac tamẽ vita secus fit, verũ vnus subicit dominio alterius.

f. *Spe. Sa. li. iij. ar. xlij. uide clarius hũc passum in glo.*

Articulus III

De Seruitute Natiuitatis, seu Genelogiæ.

a. *S. sax. li. iij. ar. lxxiij*

Constitutionibus a antiquorum principũ cautũ esse legimus, si homo liber seruã in matrimonium duxerit, proles ex ea genita patri & nõ matri æquari debet. Principes aũt potentes de consensu communitatis sanxerũt si ingenua mulier seruũ superduxerit quod filij iura nanciscebantur patris & filiæ matris. Recitatur tñ quod tpe Frederici Impatoris statutum fuit, si liber homo seruã supduxerat, uel ingenua seruũ qd proles illa utriusq; sexus matrẽ sequi deberet & nõ patrem. A iuris aũt principio hoc fuit ius qd liber partus nunq̃ seruilem procreauit partũ. A tẽporibus uero Wickmani Episcopi iure frequentũ est & per Henricũ Impatorem statutũ qd utraq; proles filius & filia nascũtur scdm matrem, & nõ patrẽ, hoc est uentrẽ ipsum sequuntur siue pater sit Theutonicus siue Sclauus. Qui etiã libertatẽ cõmutauit in seruitutẽ utrunq; tã libertatẽ q̃ seruitutẽ ammisit. Textus antiqores habẽt utrũq; pdit, hoc est tam libertatem b q̃ proprium.

b. *Spe. Sax. li. iij. ar. xxxij. §. Sed si dona.*

Glosa.

In precedentibus declaratũ est de seruitute q̃ pacto iure positiuo statuta sit. Articulus pñs tractat de seruitute natiuitatis seu genelogię. Quidã em̃ seruitutẽ deriuari a matre dicebãt: quidã vero a patre, nõnulli ab vtroq;: sic videlicet intelligẽdo, qd filius sequat patrẽ: filia vero matrẽ in gñatione. Concludit tamẽ qd vtraq; proles, tã filius q̃ filia matrẽ sequũtur. Partus em̃ ventrẽ imitat matris, cõsuetudinis em̃ tũ & legis erat qd ventres impgnatarũ inspiciebant & exinde seruitus decernebatur, vnde si ex matre nascit libera qs, patre vero seruo, ingenuus nihilominus nascitur. Quẽadmodũ q ex matre libera & incerto patre natus q̃m vulgo cõceptus est, sufficit autẽ liberã fuisse matrẽ eo tẽpore quo nascitur, licet ancilla cõceperit. Et ecõtrario si libera cõceperit deinde ancilla facta pariat, placuit eũ qui nascit liberũ nasci, qa nõ debet calamitas matris ei nocere q in vtero est. Ex his & illud quesitũ est, si ancilla p̃gnãs manumissa sit: deinde ancilla postea factã pepit, liberũ an seruũ pariat. Marcellus probat liberũ nasci, sufficit em̃ ei qui in vtero est liberã matrẽ: vel medio tpe habuisse vt liber nascat, qd & verũ est: vt Insti. de ingenuis. §. sed & si qs, & seq̃ntibus.

c. *Spe. Sax. li. iij. ar. xlij*

℄ Et quia de seruitute in presens agitur, multiq; c arbitrati sunt, quod ministeriales seu famuli d serui sint, opinionem fundãtes suam

d. *Famuli an serui dicantur.*

super ar. xlij. li. iij. Spe. Sax. vbi de ministerialibus agitur, opinanterq; autorẽ Iuris prouincialis ibidẽ per Ministeriales intelligere velle seruos ipsos. Vnde ad absoluendũ errorẽ illorũ. Notandum venit qd seruitiũ e duplex est, quoddã em̃ seruitium est ratione personę & illud proprie seruitus est, & q vt sic seruit, seruus & mancipium dicit. Aliud f seruitiũ est ratione bonorũ quę possidet ex qbus seruire cogitur, si illa tenere vult, nec tñ seruus proprie dici poterit: vt. C. de agri. & censi. L. Ne diutius. Sed g & alio differunt, illud em̃ ꝓ quo seruus seruit est substantiale, qa subsłat seruitio, & seruit ꝓ vita sibi cõcessa. Seruitiũ vero qd famulus vel ministerialis p̃stat est accidẽtale, seruitiũ em̃ illd facit ratione bonorũ accidentalit sibi collatorũ, & ita ministerialis seruit ꝓ bonis, seruus vo vt viuere possit.

e. *Seruitiũ duplex est.*

f. *Spe. Sax. li. iij. ar. xlij.*

g. *Serui & famuli differentia.*

Preterea & ex alijs multis liquet eorũ drũtia. Ministerialis em̃ miles esse potest, sacrisq; iniuriari & religionẽ intrare absq; cõsensu domini, quod seruus minime facere poterit, nisi sit consensus dñi sui, etiã ministeriales bona sua feudalia dimittere possũt, secus fit de seruis.

h. *Serui efficiũtur tripliciter.*

℄ Circa id notandum etiã venit quod serui efficiunt tripliciter. h Quidam em̃ fiunt serui iure positiuo, quidã vero nascunt serui. Nati serui dicũtur qui ex seruis matribus nascunt. Iure positiuo vero efficiũtur dupliciter, quia vel capiuntur bello, vel liber existẽs seipsum in seruum dat per venditionem aut spontaneam donationem.

Sciendum ꝓterea venit si liber homo vendat se, i vel donet sponte in seruũ, ad hoc qd vẽditio vel donatio illa valeat q̃tuor necessario requirunt, animo ad quãlibet verã venditionẽ ista potissimum ptinent. k Primo qd ille qui se vendit, debet esse viginti annorũ. vt Insti. de iur. pers. §. Serui aũt. &. C. de liberali causa. L. Non ideo. Secundo qd id sit de cõsensu heredũ: vt Inst. Ex qui cau. manumit. nõ pos. §. ñ. & Spe. Sax. li. iij. ar. xxxij. Tertio quod pecunia illa sibi cedat, alias emptio nõ valebit: vt Insti de iur pers. §. Serui aũt. &. ff. qui ad liber. ꝓcla. nõ li. L. i. Quarto qd emptor nesciat de libertate illius quẽ emit, vt. ff. de liberali causa. L. Liberis. §. si qs scies Quintum supadditur, quod vẽditio illa iudicialit cõfirmetur, quia alias ꝓclamare eidẽ licebit ad libertatẽ, imo & alia q̃ ad verã venditionẽ requirunt ad id ptinere maxime videnť.

i. *Spe. S. li. iij. ar. xxxij. glo.*

k. *In seruum se donãs aut uendens, quæ requiruntur, ut ualeat uenditio uel donatio.*

Quia em̃ articulo precedenti habitum est qp nullus se in seruum dare potest quin suus contradicat heres &c̃. Sciendũ tamen quod istũ qui vt sic se in seruum dat, heres liberare non potest, nisi soluat precium quod pro ipso expositum est, & id sit cum voluntate illius qui eum emerat, ita quod eum viceuersa liberum dimittat, in loco illo vbi se in seruum dedit: vt. ff. de statu hominum. L. Homo liber.

l. *Serui necessario manumittuntur ex certis causis.*

l Serui etiam ipsi necessario manumittẽdi venisse & libertatẽ iure consequunt̃ m si vlciscuntur mortẽ domini sui, quã heres occultauit,

m. *S. S. li. i. ar. xvi. glo.*

Si falsam monetã publicauerint: si detegunt crimẽ raptus virginũ: si desertorẽ militię prodiderint. vt C. qui ex cau. serui. premi. liber. cõsequũtur: per totũ. Seruus vero q nõ manumittitur ppetuo seruire cogitur: scilicet pro vita sua: & si qd n in seruum cõmitatur flagitij o domino emẽdare oportet, p dominus etiã seruũ in iudicio intercedere, & eũdẽ excipere potest. ℄ In textu cũ dicitur: qui etiã libertatẽ cõmutauit in seruitutẽ &c̃. hoc est si forsan seipsum vendidit vel donauerit sine heredum cõsensu, pdit vtrũq; libertatẽ videlicet & propriũ, ita qd liberi hominis sui habere nõ possit in ꝓprio, in emẽda nec verigeldo vt li. i. ar: xvi Spe. Sax. & li. ij. ar. vi. Etiam liber homo in hereditatẽ serui nõ succedit: ad dominũ em̃ deuoluitur ex ar. xxxij. li. iij. Spe. Sax. §. Sed si donatũ dominus. Ex quo itaq; vt supra habitũ est: nullus se in seruũ dare potest: sine heredum cõsensu. Seruitus etiã natiuitatis esse nõ potest nisi mater serua sit Quare sequitur ꝙ qd inter seruũ & liberũ matrimonium esse nõ potest: immo si seruus supducat liberã & ecõtra ignoranter, nec a domino suo liber factus dimittatur: separari possunt, & vnus supducere potest aliũ si vult: vt xxix. q. ij. Si q̃s ingenuus & si seruus religionẽ intraueriõ cõtra volũtatẽ domini: illũ domino reddere tenentur, vt liij. diſti. i. c. generalis querelę. Ex his sequitur p modũ Corolarij: qd sus positiuum in cõtrariũ iuris naturalis sanctum est, omnia em̃ hęc iure naturali licent, quę iure positiuo prohibentur.

n. *Flagitium in seruũ cõmissum domino ad emendã cedit.*

o. *S. S. li. ij. ar. xxxiiij.*

p. *Spe. Sa. li. ij. ar. xix.*

Paret ꝓterea ex hac glossarum declaratione clarissimeq; colligi potest, Paragraphũ articuli presentis vltimũ iuxta originalia vetusti ora melius sonare cũ dicit q etiã libertatẽ cõmutauit in seruitutẽ, vtrũq; pdit tã libertatẽ q̃ propriũ, q̃ quod intelligatur vt aliq textus habẽt; vtrũq; pdit: tam libertatẽ q̃ seruitutẽ.

Articulus IIII

Quo pacto unus Iure Municipali libertatem debeat obtinere suam.

a. *Spe. Sax. li. iij. ar. xxxij. §. Si tame us.*

Quicunq; a homo in municipio: iureq; municipali anno & die sine allocutione liber cõsederit, ille libertatẽ suam metseptimus cũ suis cognatis facilius retinebit, quorũ tres ex parte patris, & tres ex parte matris esse debent, q̃ quod quis eum in seruum conuincere possit.

b. *Spe. S. li. iij. ar. lxxij.*

b Quicunq; etiam puer liber est &

legitime natus iure municipali iura retinet patris sui.

Et qui municipali iure sederit anno & die nō allocutus, nec diffamatus in iure suo, eū uullus abigere a iure suo potest, nisi ius suū perdiderit ita quod sit homo suspectus. ¶ [c] Si qs etiā homo liberū se dixerit, ille p̄ li/bero haberi debet & liberi hominis emendā, & eundē ut liberū hominē tractare oportet, quia omnes uno liberorū iure subiecti sunt q̄ in mu/nicipio cōmorantur. ¶ [d] Qui etiam ex quatuor progenitoribus suis, ex duobus auis & duabus auūs indiffa mati iuris est, ille a nullo inculpari potest in iure suo. ¶ [e] Potest tamen aliqs in sua generatione & in offi/cio argui suo, a iure tamen reici suo non poterit, nisi ius suum perdide/rit, furto, præda, spolio, uel simili, q̄/bus ius demeretur quis suum [f] uel excōmunicatus sit, aut proscriptus. [g] Potest etiā increpari in generatiōe sua qs, ut pote quia minus tempe/stiue, uel nimis tarde natus sit. Dicitur [h] etiam q̄d nullus puer ma/tris illegitimus esse possit, hoc tamē non est, quia mulier potest illegiti/mos ac legitimos nobilesq; p̄creare pueros. Si est serua, potest manu/mitti, si est fornicaria, potest nubere & legitimos procreare.

c. Spe. Sax. li. iij. ar. xxxij.

d. Spe.Sax.li.i.ar.li.

e. Spe.Sax.li.iij.ar.xxxviij.

f. Vide oppositū li.iij. ar. lxiij. Spe. Sax. & hic Iure Munia.ar.seq. ibidē uide interpræ/tationē huius clariorē

g. Spe.S.li.i.ar.xxxvi.

h. Spe.Sax.li.i.ar.li.

Glosa.

Supius declaratū est de seruitute, & vnde ori/tū habeat, hic tandē autor priuilegij p̄cauet si forsan qs super seruitute alloquatur, quali/ter libertatē probare debeat suā. Si em̄ impe/tat vnus aliū, quod mancipiū suum sit, & iste dicat nō ita se habere, sed se esse liberū profi/tetur, Probare debet vt iuris est, si etiā impe/tatur testibus, p̄prior erit obtinere libertatē suam cū suis cognatis vt textus habet.

Pro intellectu articuli p̄sentis ampliori: no/tandū [i] q̄druplicē esse impetitionē seruitutis & vniuscuiusq; specialē p̄bationē. [k] Primo alloquatur si vnus aliū quod seruus suus sit, ex eo q̄d se ipsum in seruū dedit: probaturūq; se offert prout ius decreuerit. Considerandū erit an ille se in seruū dederat corā iudicio, si sic, extunc actor propior erit donationē ob/tinere, cui iste negatiua absolui: vt Spe. Sax. li. i. ar. vij. & li. iij. ar. xxxij. glo. & hoc est verum si sit viginti annorū, si pecunia cessit in cōmo dū suum, si cōsensus hēdū subsequatur & alia quę precedenti articulo tacta sunt cōcur rant, ibidē uide. Residuas vero tres seruitutis impetitiones cum ipsarū p̄bationibus: vide Spe. Sax. li. iij. ar. ar. xxxij. in glo. abunde.

In textu cum dicitur facilius libertatē obtine/bit metseptimus cū suis cognatis. [l] Contra id argui potest, cognati em̄ testificari nō pos/sunt. C. de testi. L. ij. R. q̄ in causis quidē cō/munibus amici testificari nō possunt. [m] Dan tur tamē speciales causę in q̄bus testimonium eorū admittitur vt ordinationem testamēta/rem. Item pater filij & cognatus testificare potest vt ff. de testi ordi. L. qui testamēta. Item in cau sa matrimonij vt extra q̄ matrimonio accusa. c. videtur. Item vbi testificari debet Genelo/gia legittime nationis vel progenitorū, ibi/dem etiā amici & consanguinei admittūtur vt extra q̄ filij sunt legittimi. c. transiuisse.

Qui in municipio sederit anno & die nō allo cutus &c. infra em̄ annum potest impeti vnus sup libertate, sed exacto anno & die propior erit iste [n] ex possessione libera suā obtinere li/bertatē. Vnde [o] annus & dies in proposito est spatium vnius anni & sex septimanarum.

Qui etiā ex quatuor p̄genitoribus &c. dictū est in p̄cedētibus istius articuli paragraphis quomō vnus libertatē testibus obtinere de/beat. Is paragraphus tāgit de his q̄ generatio ne similes aliis sunt, & dicit quod q̄ ex duo/bus auis & duabus auūs indiffamatus est, dif famari nō potest. ¶ Ex isto sequit̄ dato quod p̄auus fuisset diffamatus: nocere minime po terit pronepoti, qa p̄ p̄decessorū honor vel scādalum nō q̄ nisi in tertiā deriuat̄ generatio nē, si ergo pater & mater, ac eorū vtricq; parē/tes liberi fuerunt sup seruitute accusari nō po terit vnus dato quod proauus seruus fuit.

Circa id notandum etiā, quod seruo respon/dere [r] vnus non cogitur sed actio cōpetit do mino ipso vt articulo p̄cedēti habetur.

In textu cū dicit illea nullo inculpari potest iure suo &c. quia vt sic, p̄prior est testimonio euadere. Accusetur etiā ratione officij vel ge/nelogię accusatus euadet testibus. Si vero ius amittat suum furto: spolio: vt textus seqñs habet vel quōd cōcordauerit pro furto con/uincitur citius Iudice & Scabinis q̄ q̄d se ex cusare posset. [s] Quiem̄ iuri suo in vno dero/gauit loco vbicq; in eo erumnā sustinebit, dū modo per Iudicem condemnantem: vt iuris est condemnatio cōprobetur. li. iij. ar. lxxxij. Vel excōmunicatus sit &c. Vnde nota, qui iuste in sententias venit excōmunicationis, est separatus a cōmunione Christifidelium, nec

i. Impetitio seruitutis quadruplex.

k. Spe.S.li.iij.ar.xxxij.

l. Spe.s.li.iij.ar.xxxij.

m. Cognati testificari possunt in certis ca/sibus, itidem & alij cō sanguinei.

n. Spe.Sax.li.i.ar.xxxviij.glo.infra iure mu/nia.ar.xxi.glo.

o. Annus & dies q̄d sit.

r. Spe.S.li.ij.ar.xxxiiij

s. Spe.S.li.iij.ar.lxxxij

c. Excōmunicatis re/spondere nō oportet ipsi uero omnibus re/spondere coguntur.

u. Iure priuati dicun/tur multis modis.

x. De infamibus & iure priuatis, uide a/bunde C. Ex qui. cau. nota. infra. per totū. ff. eo. ti. & vi. q. i. c. Infa/mes. Spe. Sax. li. i. ar. xxxviij. & lxv. & li. iij. ar. xvi. et lxx. in gl.

respondere [c] eidem oportet: ipse vero omni/bus de se querulantibus respondere cogitur, vt. xi. q. iij. c. Quicunq; infra anni spacium, hoc idem intelligendum est de proscriptis, vt li. iij. ar. xvi.

Notandum [u] circa id venit, quod iure priuati dicūtur multifariā. Primo qui in fama & ho/nore notati sunt macula aliqua, & qui occasi/one furti concordiā ineūt: [x] vt sunt fures, prę/dones: vt. C. Ex qui cau. alicu. infa. irroga. L. Non damnati. & Spe. Sax. li. i. ar. xxxvij. & xxxviij. Secundo qui anno & die in proscri/ptione permāserit: vt Spe. Sa. li. i. ar. xxxviij. Tertio qui cutim vel crines in iudicio condē natus redimerit. vt Spe. Sax. li. i. ar. lxv. Tum etiā qui fidefragus sit; vt li. i. ar. xl. Spe. Sax. Quarto si dominus seruū iudicialiter cōdem natū iuramento eliberauerit: seruus vt sic infa mis fit: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xix. Quinto pugi/les, certantes & eorum proles, histrionesq; & omes illegittimi: vt li. i. ar. xxxviij. Sexto om nes qui tutoriā iniuste administrarunt: & sup eo iudicialiter condēnati sunt: vt Spe. Sax. li. i. ar. xli. Septimo qui perperā in societate exi/stentes faciunt: vt. C. Ex qui cau. infa. L. vlti. & Spe. Sax. li. i. ar. xij. Octauo: Lusores simf & periuri: vt Spe. Sax. li. iij. ar. vi. Nono si qs dolum faciat in re q̄ sibi in depositū data est vt Spe. Sax. li. iij. ar. v. Decimo omnes ficta/rij venefici, & qui aratra: molendina, ecclesias ue, et cimiteria spoliāt: vt Spe. Sax. li ij. ar. xiij & vi. q. i. c. Infames. & C. Ex qui cau. infa. ali/cui irroga. p totū. Vndecimo vsurarij, simo/niaci, faliumq; testimonium p̄bēn, simul etiā illi, qui parentibus suis improbe resistere vo/lunt: vt C. eo ti. L. Improbum fenus. & vi. q. i Infames. Duodecimo, hęretici, Iudęi, infide/deles, infames etiā sunt: vt C. de Iude. &. celi/co. extra de testi. & attesta. c. ex tenore.

y. Iure priuatorum pena.

Y Pena iure priuatorum inuenit etiā triplex.

z. Spe.Sax.li.i.ar.viij. & li.iij.ar.xvi.

z Prima quod testificari non p̄nt, nec iure spi/rituali, nec ciuili. vt. ff. de his qui nota. infami p totū. et. vi. q. i. c. Infames. & extra de testi c. testimoniū: exceptis tamē tribus casibus. [a] Oc casiōe fraudis Imp̄j: vt [b] C. ad le. Iul. maiest. p totū. Occasiōe simonię. vt extra de simoni. c. Licet Heli. & occasione fidei seu cōtra hęre/ticos: vt ij. q. vij. c. Oues. Secunda pena illorū est, quia tutorē habere non possunt, aut feren dariū, neq; in actiōe duellari pugilē: vt Spe. Sax. li. i. ar. xl viij. Et hoc sit ex eo, ne confidē tiā habeant in aliquo: vt eos a malefacto de/fendere possit. cum nec seipsos defendere po terint. Tertia pena est quia innocentiā suā iu ramento declarare minime p̄nt, nullus etem̄ delictum seu excessum iuramento defendere poterit, qui crimine notatus est: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxxix.

a. Iure priuati testifi/cari possunt in certis casibus.

b. Spe.Sa.li.iij ar.xvi. & lxx. & li.i.ar.viij.

c Sciendū etiā circa id q̄d proscriptis nullus respōdere cogit̄, [c] illos aūt omībus de se q̄ru lātibus respōdere oportet: vt ij. q. i. c. phibet.

c. Spe.Sax.li.iij.ar.xvi

¶ Considerandū p̄terea: quod iure priuati & matrimonio inhabiles [d] seu illegitimi int̄ se differunt. Quinimmo & iure priuati ipsi triplicem inter se differentiā habent. [e] Primo iure priuati sunt, qui in iudicio testificari non possunt, vt sunt lusores: vt. ff. de his qui notā insa. L. i. & ff. de testibus L. iij. extra de accusa. c. omīpotens deus. Spe. Sax. li. i. ar. li. glo. Se cundo sunt, qui priuātur iure in eorum bonis ita quod illa vēdere aut alienare nō possunt: vt Insti. de capi dimīnu. §. Maxime. & C. de sen. pas. L. cum patrē, vt sunt illi q̄ cōtra regiā mai/statē deliquerint: & ita bona eorum cōfi/scant, prout etiā habet. Spe. S. li. i. ar. xxxviij. Tertio sunt quidā iure priuati in corpore & bonis. In corpore quidem, quia impune occi di p̄nt: vt C. Quan. li. vnicui. sine iudi. vindi, L. Liberam. & in auten. vt li. ma. & auie. §. His quoq; coll. viij. Priuatur etiā bonis, ita quod non hereditat in successores: vt. Insti. de hęre quę ab intesta. deferun. vt sunt pacis vio latores & isti duplices. Quidam per Iudicem pronunciant esse iure priuati, vt sunt proscri pti, adulteri. Quidam seipsos iure priuant fa cto suo, sicut illi qui nocte in domos alienas irruptiōes faciunt, vel cū vxoribus aliorum secreto congrediuntur: vt in auten. Vt li. ma. & aui. §. His quoq; coll. viij.

d. Huius glosę ampli/orem declaratiōnē & uberiorē eius intelle/ctū, uide Spe. Sax. li. i. ar. li. in textu et in gl.

e. Iure priuati & ma/trimonio inabiles dif/ferunt.

In textu cum dicit. Quidam senciunt quod puer illegittimus matris esse non potest &c. Sciēdum circa id quod pueri f quidam sunt legittimi, g & quidam illegittimi, legittimi q ex vero matrimonio p̄creant, illegittimi ve ro seu naturales, qui extra matrimonium na scunt, & isti ex natura eque filij sunt sicut illi priores, legibus tamē Imperatorum, qui ho mines ad matrimonia cogere nitebantur, hoc sancitum est, quod legittimi duntaxat succe/derent, & nō naturales. Vnde & legittimi du plex ius in succedenda hereditate habent, ui delicet ius naturale & ius matrimonij. Natu rales vero filij non nisi vnum ius: vt pote natu rale habent, quare illi potiori iure succedunt in bona patris vel matris quam isti, hoc tamē fit de iure positiuo non naturali.

f. Spe.Sax.li.i.ar.li. ibi/de copiosius materiā

g. Pueri duplices legit/timi & naturales.

Cum vero diligenter reuoluere volumus le ges et canones: aperte inuenit. Quandocunq; constitutio aliqua est contra ius naturale. Im/peratores [h] seu legislatores inuenerunt & sta tuerunt modum ad opprimendum sub con ditione constitutionem huiusmodi, prout & in proposito fit, quia & siquidē iure positi/uo illegittimi non succedunt, dantur tamen cōditiones cōtra id quod succedere possunt, vt quando rediguntur in potestatem patris, vel cum matrē superduxerit, vel si per Prin/cipem legittimantur, vt habetur clarius li. i. ar. li. Spe. Sax.

h. Spe.Sax.li.i.ar.li.

Articulus V

De Excommunicatis & proscriptis.

SI quis bonæ famæ homo in municipio actionē habens minus iustæ in censuras papæ inciderit uel ab alijs spiritualibus excōmunicatus sit, & a congregatione Christifideliū sepa-
ratus, dato quod in his perseueraue-
rit [a] anno die & ultra, non delinqt per id contra honorem, nec uitam, nec Iuri derogat suo, quia excōmu-
nicatio animæ quidem nocet, sed nulli adimit uitam quantumcunq; etiam in ea permanserit.

Proscriptus uero si quis sit, uel in bannum positus Regium, & perse-
uerat anno & die, ille perdit hono-
rem, uitam, ius, libertatem, si proce-
ditur cōtra eū rectis iudicijs, [b] quo-
cunq; etiam modo qs proscribitur, si in proscriptione detentus fuerit cedit sibi in uitam.

a. *Vide Spe. Sax. li. iij. ar. lxiij.*

b. *Vide Spe. Sax. li. i. ar. lxviij. & lxxi. & ite ar. xxxviij. eodē li.*

Glosa.

ARticulus presens declaratiuus est articuli p̄cedentis, dictū em est. Qui iure priuati sint & qui iuri derogarunt suo, quodq; etiā excō-
municati & p̄scripti in numero illoꝝ habent̄ interq; iure priuatos connumerantur, intel-
ligendum tamen sane est de excōmunicatis, qui iuste excōmunicati sunt: friuoleq; in ea p̄-
seuerant. Hic tandem in presenti articulo ha-
betur de excōmunicatis, qui minus iuste ex-
communicantur, isti etenim iuri non dero-
gant suo; vt textus habet.

Notandum circa id q̄uis vnus minus iuste excōmunicatus sit, ommittit tamen declara-
re innocētiam suam, & p̄mittit censuras gra-
uiores vlterius ferri, etiā friuole censuras tol-
lerare dicitur. [c] Aduertenda itaq; ac timenda excōmunicatio etiā iniuste lata, q̄nimmo be-
niuole separi debet ab ecclesiā, ne sit scandalo Christifidelibus, & incurrat penam p̄teruis, nisi forsan in duobus casibus: scilicet si sit lata post appellationē factā, vel si huiusmōi sentē-
tia excōmunicatiōis in se cōtineat notoriā & iportabilē iniustitiā: vt extra de senten. excō-
muni. c. Per tuas. ¶ Vnde sciēdū: qd iudex vl' p̄latus iniuste excōmunicās aliquē ab offi-
cio suspēdit [d] ad annū, si vo exercet interim officiū, efficit̄ ppetuo irregularis, vt extra de senten. & re. iudi. c. Cum eterni regis li. vi. Vn de excōmunicatio p̄simile nocet animę, quē-
admodū p̄scriptio corpi. [e] Excōmunicatio

c. *Spe. Sax. li. iij. ar. lxxiij. glo.*

d. *Vide Spe. Sax. li. iij. ar. lxiij.*

e. *Excōmunicatio. q. t.*

etem nō est aliud nisi iudicis spiritualis sentē-
tia, quā ppter notorios excessus p̄fert cōtra animā, quę corrigi non potest, nisi qd cōpel-
latur p obedientiā. [f] Quę autē excōmunica-
tio sit iusta & quę iniusta, aut quā p̄cauere seu timere debeamus, & alia de cēsuris seu excō-
municationibus, vide Spe. Sax. li. iij. ar. lxiij. ¶ Notandū p̄terea q̄d p̄scriptio nō est ali-
ud nisi sententia iudicis secularis [h] ppter in-
obedientiam vel excessum cōtra aliquē data. Et illa quādoq; est maior quandoq; minor. [i] Proscriptio minor seu simplex: est cū vnus ppter excessum: vel ppter non comparitio-
nē iuris contumax p̄nūciat̄, q̄ & iure infamis sit anno primo: illū tamē interficere nō licet. Proscriptio vo maior: quę & Bannitio dicit̄: Est cōfirmatio p Imperatorē prioris p̄scriptio-
nis, bonaq; vt sic eius cōfiscant̄, efficit̄q; infa-
mis, & occidi potest: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxx-
viij. Quomodo aūt id fieri debeat: qd proscri
ptus simpliciter in proscriptionē Imperatoris incurrat: vide Spe. Sax. li. i. ar. lxviij. & lxxi.

f. *Excommunicationū sententiæ quando uale-
ant & quando non uide abunde Spe. Sax. li. iij ar. lxiij.*

g. *Proscriptio. q. t.*

h. *S. S. li. iij. ar. xxij.*

i. *Sp. Sax. li. iij. ar. xij.*

Articulus VI

Ius Municipale unde originem habeat.

IVris municipalis origo: & quo pacto terræ Saxoniæ largitū ac ex beneplacito Imperatoris principūq; cōcessum sit Ius illud, ex sequētibus faciliter apparebit. In [a] Babilonia enim primū imperiū stetit, omnibusq; dominabatur prouincijs urbs illa, Nemroth siquidē gentilium regū fortissimus, Ciuitatem prætactam fundauit, ac Turrim mire altitudinis erexit, urbēq; magnis & amplis terminis menibusq; circūsepsit, quædā propugnacula ac munitiones extruēdo, [b] exindeq; a munitionibus, Ius ipsū municipale nomen accepit. Rex ipse solus magnanimus & animosus eandem inhabitauit, multiq; cū eo principes & duces & alij pleriq; inhabitatores honorati uiri qui & mercatores dicebātur, omnesq; uno & eodē iure utebantur, quod Municipale dicebatur prout ex sequentibus apparebit, &

a. *li. iij. ar. xliij. Spe. Sax. uide hoc idem.*

b. *Ius Municipale unde nomen sortitū habet uide.*

exinde nomen accepit, quod nondum immutauit.

Glosa.

Articulus p̄sens nō aliud intendit: q̄ quod originem iuris municipalis declarat. Ex ipsa em Babilone ius municipale initium habere dicit. [c] Ex sacris nāq; codicibus, tum plerisq; historicorum libris legimus, quod post diluuiū illud generale, Noe patriarcha deo amabili ex Archa egresso, tres eidem filij fuere. Cham, Sem, & Iapher, E qbus duę & septuaginta prodiere [d] gentes, licet multorum filij non connumerentur: qui nascendo tribubus alijs accessere: nullam ex se gentem facientes. de Iaphet xv. descenderunt generationes, de Cham triginta, de Sem primogenito & omnium patriarcha viginti septem, qui cum in magnum creuissent populum, totā mundi huius terram inter se diuiserunt. Sem cessit Asia. Iaphet Europa. Cham qui & Soroastes dictus est Africa. Ex Cham processit Chus, Ex Chus vero Nemroth: qui & potēs in terra esse cepit, Gigas permaximus corpore vastissimo: audacissimusq;: & manu fortissimus inē omes filios & nepotes Noe: libidine dñandi admodum succensus, primum imperiū & tyrannidem in suos apud Babilonios sibi vsurpauit, cuius regni principium fuit Babilon ipsa, quam ille fundauit cum alijs ciuitatibus: videlicet Arath, Archad, & Calamię. In terra Senaor, q̄obrem dei venator: ideſt deceptor ac humani sanguinis effusor oppressorq; cognominari meruit, vrbem illam vt textus habet fortissimis propugnaculis et munitionibus circumsepsit, iusq; in habitatoribus statuit, quod a munitionibus illis ius Municipale nominauit. Imperio itaq; hoc p tyrannidē adepto: cognatos suos: videlicet Iectā ex filijs Sem & Suphne: ex filijs Iaphet: vt itidē in suos exercerēt: exemplo hortatus est suo. Horum aūt trium principū ductu et auspicio [e] vniuersa Noe sanctissimi posteritas regebatur. Conuenientibusq; illis cū innumerabili suorum multitudine in campo Senaar, Nemroth vir audacissimus & lingua disertissimus multitudinē illam totam a timore dei auertere satagens, Turrim quę celos tangat edificare consuluit, deus tamē stultitiam eorum miratus: vt sacrę testantur scripturę linguam eorum cōfudit, per totumq; dispersi orbem habitationes quesierunt. Ex declaratis itaq; liquet [f] Ius Municipale ex Babilonę originē habere, omnes etenim illic inhabitantes vno & eodem iure locati erant, quod Ius Municipale seu Ciuile dicebatur. Vrbsq; illa initium & radix fuit imperij & iuris municipalis. Constitutiones tamen in Babilonę & Persia fancite: omnes periere: & in abusum venernnt. & Iusq; Municipale prętactum: priuatum ius etiam dicitur, sicut & p̄sens ius Maideburgen: priuatum ius ciuitatis illius [h] nominat̄. Itidē etiā Speculū Saxonū ius priuatum prouincię Saxonicę est, & pro priuilegio apud illos habetur.

h. *Speculum Saxonū ius priuatum prouinciæ Saxonicæ est*

c. *Genes. c. ix. & sequenti.*

d. *Septuaginta duæ gentes ex filijs Noe prodiere.*

e. *Vide in suplemen. Cronicar. mundi. li. ij.*

f. *Ius municipale ex Babilone originē habet.*

g. *Ius Municipale ius priuatum dicitur.*

Articulus VII.

De trasmutationibus Regnorum, & quo pacto Imperium ultimo ad Romanos translatum fuit.

DEclarationem Municipalis iuris lucidiorem facien. necessario recitandum uenit, quādiu Imperium in Babilone immutabiliter stetit, anteq̄ ad Græcos translatum sit, ad ultimum etenī Persarum Regem Darium, quē Alexander Magnus Macedonum Rex pugnando uicit, ab eoq; tempore mutatum est Babilonis regnū Græciamq; translatum, ac illic stetit quousq; Romani Imperio totius ferme orbis se itromiserūt. Iuliusq; Cæsar Impator creatus, & hucusq; Roma Imperiū tenet ex parte Sancti Petri, quæ & caput Christianitatis est, [a] duosq; gladios, potestatē duplicem designañ. Spiritualem uidelicet & Secularem Romanū obtinet Imperium. Papa Spiritualem, Imperator uero Secularē, ad defendendum Ecclesiam sanctam. Et si quid apostolicus corrigere non possit, Imperator eundem iuuare tenetur, & econtra, ita quod unus alteri, pro defensa Christianæ ecclesiæ auxilio esse debet. ¶ Cum uero ut supra tactū est, Imperium ad Romanos translatum fuit, nulla lege uiuebant Romani, sed quiuis pro libitu faciebat prout alicui placuit, etiam absq; querela & immutatione. Nullum enim ius habebatur apud eos, uigore cuius querela instituī posset, idq; tamdiu stetit, quoad ab Athenienſibus Romam leges apportate

a. *Spe. Sa. li. iar. i. & li. iij. ar. xliij.*

sunt scripte. Extruereq; ac erigi mandarũt in ciuitatibus & foralibus signa quædam ad modum manus, pacẽ designañ. exindeq; in hũc usq; diem pacem manualem habemus. ¶ Cogitañ insuper Romani ipsi ut Imperium eorum amplius extendi posset.[b] Hostes & ab Imperio alienos subiugando, castra & munitiones in prouincijs edificarunt, exindeq; prouincias infestabant, subiugabantq; uicinas. ¶ Consultabãt prætereа, ut arces illas pro commodo inhabitantium iure aliquo communirent ac locarent. Acceptisq; nõnullis militaris ordinis uiris illos fortalicijs & munitionibus præfecerunt, ac sub eo iure, quod castrense seu Emphiteoticũ ius dicit, sub feudo castreñ collocarunt. ¶ Vlterius tandem prouincijs subiectis, prouidere uolentes, cogitabãt quas leges & iura eisdem conferre tribuereq; deberent. Sancitaq; prouincijs iura secundum plebiscita illoꝝ quemadmodum & Saxonum prouincia a Constantino & Carolo tradita iura habet.[c] Prouinciæq; huiusmodi ut est Saxonia, Bauaria, Sueuia, & Franconia, anteq̃ a Romanis superate sunt regna fuere, postq̃ uero Imperio subiugate sunt in Ducatus nomina transmutarunt.

b. *Spe. Sax. li. ij. ar. lviij & item li. i. ar. liiij.*

c. *Spe. Sax. li. iij. ar. liij.*

Glosa.

Declaratio textus articuli presentis magis ad historiographos q̃ legistas pertinet, de transmutationibus etenim regnorum, & quomõ de vna gente in aliam imperium transferebat tractat, vt tamẽ materia articuli eo clarius intelligi possit, mentẽ autoris priuilegij insequẽdo, q̃dã breuibus subinferre placuit. d Assirij primũ post tẽpora Nemroth Imperiũ tenuerũt: quod & omnibus insignius fuit: pannos mille trecentos durans. Belus Nemrodes quem Assirij Saturnũ deum falso nominauere,[e] Primum eo in regno imperare cepit, Babiloneq; inhabitauit,[f] ab ipsoq; nefandissimũ idolatrię genus initium habuisse legimus, eo eñ mortuo, Ninus eius filius ex patris obitu merore cũ torqueret, in solatiũ doloris, paternã imaginẽ sibi sculpere fecit, cui mox tantam reuerentiã exhibuit, vt quibuslibet excelsiuis ad eam cõfugientibus parceret. Regnicolę tandem simulachro ipsi diuinos impẽdere ceperunt honores. Durauitq; Assiriorum regnũ vsq; ad tempora Sardanapali vltimi ipsorum regis, qui & luxuria deditus: omniumq; mulierum corruptior fuit, per Arbacem prefectum inter scortorum greges repertus, occisus. Exindeq; imperiũ per Arbacẽ q; & Medus fuit, ad g Medos trãslatũ durauitq; per annos ducentos quinquagin ta nouem: vsq; ad tẽpus Astiagis vltimi Medorum regis, quem Cirus Persarum rex vicit, regnumq; in [h] Persiam transtulit, sed & Balthazar Chaldeorum ac Babiloniorũ regem: cuius predecessores ab Assirijs defecerant: deuicit, eiusq; regiam Babiloniam superbissimam vrbem statim subuertit. Postmodum et aduersus Cresum Lidorum regem, qui Babilonijs auxiliũ tulerat profectus, eũdem sine vllo negocio fudit, durauitq; imperiũ apud Persas annis ducentis quinquaginta quatuor: vsq; ad vltimum eorum regem potentissimũ Darium: quem Alexander Macedo, ter cum eo cõgressus: cruento vicit prelio, imperiũq; occupauit, post mortemq; suam, ne quis in potentia eidem par apud posteros legeretur, Monarchiam inter duodecim quos adolescentia Comites habuerat partitus est, & amplissimi regni successores cõstituit, exindeq; imperium Babilonię cessauit, & [i] Greciã transtulit: ibidem stetit vsq; ad Perseum ultimũ Macedonum regem, qui a Romanis victus, pro triumpho q; p. Paulum Aemilium vna cum liberis, & omni regia gaza Romam adductus, spectaculum grande prębuit, & ita imperiũ Greęorum [k] ad Romanos transportatum, Romaq; in huncusq; diem: vt rextus habet imperium tenet ex parte Sancti Petri, qui & caput Christianitatis est, duosq; gladios potestatem duplicem designañ: Spirituale videlicet & Secularẽ Romanum obtinet imperium, Spiritualis apostolico, Secularis vero Imperatori ipso tribuit, [l] Sed vel maxime tempore Constantini magni, qui a beato Siluestro baptizatus: & exinde a lepra mũdatus fuit. Dignitas & potestas creuit ecclesię. victo eñ in signo crucis: quod celitus vidit, Maxẽcio, reliquis prętereа tyrannis fugatis, pacatoq; imperio: pro exoluẽdis deo gratijs, ipsi Siluestro & successoribus suis: pallatium Lateranense imperij sui, premio dedit, deinde coronam capitis sui simulq; & frixium: & superhumerale, clamidemq; purpuream, arcq; coccineam tunicam: & alia omnia imperialia indumenta, dignitatemq; imperialium presidentium equitum. Contulit prętereа sceptra imperialia; simul & cuncta signa ac banna

d. *Imperiũ Assiriorũ.*

e. *Regnorum ĩmutatio nem Vide hic & item Spe. Sa. li. iij. ar. xliiij.*

f. *Idolatrię origo.*

g. *Imperium Medoꝝ*

h. *Imperium Persarũ.*

i. *Imperium Grecoꝝ.*

k. *Imperium Romanum.*

l. *Pape Siluestri à Constantino Imperatore sublimitas.*

et omnẽ processionem imperialis culminis. Et quẽadmodum varia dignitatũ adornabat militia, ita Clerum sacro sanctę Romanę ecclesię statuit adornari. Ordines Cardinaliũ, Officialiũ Cubiculariorum &c. statuendo. Decreuit prętereа vt ille dignissimus Pontifex et eius successores diademate: ideſt corona quam ex suo capite illi concesserat ex auro purissimo & gemmis preciosis vti deberet.

m. *Spe. Sax. li. i. ar. i.*

[m] pro honore beati Petri Apostoli. Insuper pro reuerẽtia diui Petri christianissimus Constantinus sub papa Siluestro frenum equi tenens in subiectionis signum, stratoris officiũ illi exhibuit, ac sic deniq; tã vrbẽ Romanam q̃ pallacium suum & omnes Italię prouincias loca & ciuitates Siluestro Pontifici, suisq; successoribus Constantinus Imperator tradidit. Imperium suum in Orientales prouincias trãsferendo, vrbemq; egregiam ex suo nomine Constantinopolim appellatam ibidẽ construxit. ¶ Circa id dubiũ exoriti potest. Quandoquidem [n] Imperator apostolico potestatẽ tradidit Imperij, o quis eorum sit maior & superior, multaq; super eo pro & cõtra formantur argumẽta. Quidam apostolicum superiorem esse dicunt, intentionem fundantes suam super dicto saluatoris, quod habet in Euangelio de sancto Petro. Quodcunq; ligaueris super terram &c. idq; deriuari volunt ad omnes eius successores, ex quo itaq; apostolico potestas cœlestis: quę dignior est q̃ secularis data est ergo &c. Secundo quia apostolicus quandoq; vtitur gladio & iudicio seculari, exercet siquidem ea, quę Imperator exercere solet, illegittimos em efficit legittimos, vt extra: qui filij sunt legittimi. c. Per venerabilem. Item Imperator cõsecrationem suam ab apostolico accipit, eundem etiam excommunicare & deponere potest: vt xv. q. vi. c. alius item Romanus. Prętereа apostolicus Imperium ex Grecia hic transtulit: vt extra de electi. c. Per venerabilem. In oppositum sunt alij qui dicunt, Imperatorem esse superiorem, certas pro se habentes rationes. Primo Imperatori enim gladius commissus est, Ius iustitiam, viduas, & orphanos defendendi, vt xxiij. q. v. c. Regum est officium. Exerceręq; iudicium potest: vt ira dei mitigetur: hoc vero apostolico denegatum est, vt legimus de sancto petro: vbi saluator dixit. Mitte gladiũ tuũ in vaginam, per id intelligere volens ne potestati se immiscęat seculari: vt extra. Nec clerici vel Monachi secla. nego. c. Multa sunt. negocia. Secundo si Papa deberet esse superior Imperatore, extunc appellatio esset ab Imperatore ad apostolicum, quod tamen nõ fit vt extra de appellationibus. c. Si duobus litigantibus. Et item Imperator tributum quandoq; accipit de ecclesia & non papa: vt xi. q. i. c. Magnum hoc quidem. P Omnibus tamẽ argumentis pro & cõtra militantibus, soluitur quęstionis dubietas. Quod in his q̃ sunt animę: & quę ad dei pertinent cultum, apostolicus est superior Imperatore: illa etenim ad iudicium spirituale accomodantur, in illis vero, q quę ad defensam spectant secularem, quę nihilominus etiam ad obsequium referuntur dei, quod & iudiciũ seculare nuncupamus. Imperator est superior apostolico, nec ista contradicunt, immo quandoq; tã Papa in ius seculare, q̃ etiam Imperator in ius spirituale in certis casibus sese intromittere possunt: vt habetur Spe. Sax. li. i. ar. i. glo. vnusq; alium in defendenda christianitate iuuare debet: vt textus habet.

n. *S. S. li. iij. ar. lvij. glo*

o. *Papa an Impator quis eorũ est dignitate superior.*

p. *Solutio quæstionis*

Cum dicitur in textu nulla lege viuebãt &c. [r] Romani etenim ab vrbe condita nullas leges habuerunt scriptas. Postmodum Numa Pompilius, qui Romulo successit in regno, primus Romanis edidit leges. Deinde cum populus seditiosos magistratus ferre nõ posset decem viros legibus scribendis creauit, qui leges ab Atheniẽsibus & Lacedemonijs in Latinum trans̃latas apportarent, quod & factum est, legesq; sic in latinum transpositas in decem tabulis eburneis Romam attulerũt, tam de iure scripto Athienſium, q̃ consuetudinario Lacedemoniorum, in his enim ciuitatibus ita agi solitum erat, vt [s] Lacedemonij quidem, ea quę pro legibus obseruarent, memorię mandarent. Athienſes vero, ea quę in legibus scripta comprehendissent cu stodirent. Sed quia postea aliquid decrat, vel emendatione desiderabat, data fuit potestas per vnum annũ Decem uiris, ius & leges corrigendi, addendi, detrahendi, & si opus esset interpretandi. Qui vt ea facerent, duas tabulas addiderunt, & sic lex. xij. tabularum ex accidẽti dicta est: vt. ff. de origine iuris. L. ij. §. i. Illi autem Decem viri [t] quibus facultas corrigendi huiusmodi leges data erat [u] hi fuere. Appius Claudius. Titus Genutius. Publius Festius. Spurius Posthumius. Publius Sulpitius. Aulus Manlius. Lutius Veturius. Caius Iulius. Publius Curiatius. T. Romulius. Qui vero legum inuentores fuerunt: vide. vij. distibidẽ etiam de his Decem uiris expresse habetur. Abundantius tamen de ipsis legum primis inuentoribus vide supra eo li. ar. i. in glo. tum & Spe. Sax. li. i. in prologo. [x] Leges autẽ rediere in libros, primus Consul Pompeius instituere voluit, sed non perseuerauit obtrectatorum metu, deinde cepit Cęsar id facere, sed ante interfectus est. Paulatim autẽ antique leges vetustate atq; incuria aboleuerunt, quarum etiam nullus est vsus, notitia tamen necessaria videtur. Y Noue autem leges a Constantino Cęsare, a quo & Saxones ius habent suum ceperunt & reliquis eius successoribus, erantq; permixte & inordinate Postea vero Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani, Codicem factum constitutionum a Constantini temporibus sub proprio cuiusq; Imperatoris titulo disposuit, quem a suo nomine Theodosianum vocauit. Superuenit tandem

q. *Hæc & his similia abunde ũde Spe. Sax. li. iij. ar. lvij. glo.*

r. *Legum xij. tabularũ origo.*

s. *Athenienſes scripturа. Lacedemonij uero memoria leges asseruabant.*

t. *Nomina decem uiroꝝ qui leges corrigebant.*

u. *Vide ididem Spe. Sax. in prolo.*

x. *Leges in libros redigere, Pompeius primum curauit.*

y. *Legum origo.*

nobilissimus Imperator Iustinianus, qui omnes leges illuminauit, abrogatisq; minus necessariis, & superadditis quę oportuno videbantur, in elegantem redegit formā: vt Insti. in prohe. §. Cumq; hoc deo propitio.

Acceptisq; nonnullis militaris ordinis viris &c. Romani etenim prouincias subiugantes duces illis prefecerunt: agriq; illorum omnes erant. Ducem propterea preficiebant, vt presit subiugato populo. [a] Dux em dicitur, qui bellum sequitur, vel cui ducatus [b] ab aliquo principe cōmittit, ducibusq; huiusmodi seu principibus milites adiunxerunt pro [c] defensa prouinciarum, quos & expensis prouidebant, in recompensamq; prouisionis militū principes agros & possessiones occupabant: & quicquid ad locandum vel cōducendum videbatur, sub determinato cōmodo & vtilitate faciebant, & exinde milites fouebant, quicquid superfuerat Romanis tribuentes. Cum vero [d] Romanis displiceret, milites cōtinuis expēsis fouere. Principibus ipsis prouincias & castra in feudū dederunt, vt exinde obsequiū impio pstarent, sub iure Emphiteotico seu feudali. Principes vero vlterius bona certa militibus conferebāt sub eodē iure, exindeq; verit quod vasalli effecti sunt. Milites tandem cōsequenter locabant agros rusticis, sub determinato censu, & rustici huiusmodi qui ad talia bona nascebantur, ascriptitij dicebātur: vt. C. de agri. & censi. L. Ne diutius Iusq; inter eos iuxta contractum mutuum super damno & super censu statuebatur, & quicquid inter eos conclusum fuit occasione hu-
iusmodi bonorū pro iure habebatur: vt Insti. de loca. & condu. per totum. Vnde [e] Emphyteosis seu ius Emphyteoticū, dicitur esse contractus quidam liber & voluntarius occasione bonorū, [f] quę dantur sub conditione hoc est sub certo censu vel aliquo obsequio, quod illa bona laborare debeat ex radicibus quę antehac inculta fuere, huiusmodiq; obligatio quę promittitur occasione bonorum fit ius vtrorumq;, & dicitur Emphyteosis. Nunc vero etiam bona elaborata tribuuntur sub contractu, & exinde census soluitur, & alia quę in contractu exprimuntur, cōdictamenq; illud pro iure inter eos habetur: vt. C. de iure Emphyteotico. Emphyteosis sēdum alios dicitur, cum alicui res conceditur mercede in pecunia vel in specie constituta a locatione & emptione differēs: vt Insti. de loca. & conduc. §. Adeo aūt. ¶ In textu cum dicitur. Iste prouincię regna fuere &c. Saxones etenim, qui & Petraculi iuxta ar. xliij. li. iij. Spe. Sax. dicebantur, reliquię Macedonici exercitus fuerunt, nauibusq; in hanc prouinciam aduecti Thuringos subiugarunt, [g] regnaq; cōstituerunt, quę & illese permanserant vsq; ad tempora Constantini Imperatoris, qui eosdem subiugādo, Christianę fidei iniciauit, Iuraq; prouincijs statuit, sed & nomen regnorū in Ducatus immutauit: vt li. iij. ar. liij. cętera vide super hac materia ibidem.

a. Dux unde dictus.

b. Vide Spe. Sax. li. ij. ar. lviij. & li. i. ar. luij. & li. ij. ar. liij.

c. Spe. Sax. li. ij. ar. lviij glo. iude.

d. Vide Spe. Sax. li. ij. ar. lviij.

e. Emphiteosis siue ius emphiteoticū q. s.

f. Feu. c. v.

g. Vide Spe. Sax. li. iij. ar. xliij. supra iure Munia. in pro.

Articulus VIII

De Iure Imperatorum & eius confirmatione.

PRincipes tandem & liberi domini ac omnes militiæ nomē habentes cum Romanis conueniendo consultarunt ut iure alicuo imperiū stabiliri possit. Sanxeruntq; regi Ius, quod sedem Romanā gubernare & [a] defendere debeat ex parte sancti Petri gladio seculari, a quo & adhuc aduocatus Romanus dicitur. Et sibi Ius ac iudicia omnia uacāt in ciuitatibus singulis ubi aduenerit Theutonicā [b] puinciam. Itidem moneta & Thelonca etiam uacant quia aduocatus ut dictū est Romanus dicit'. Nec potest uitam suam demereri aut honorē debilitare [c] nisi in tribus. [d] Primo si sedē impertij Romani destruere uellet. Secundo si infideles fortificaret & eis auxilio esset. Tertio si legittimam dimiserit uxorē, si ex his tribus in uno reperiatur super eo iudicari debet & caput eidem amputari cū aureo dolabro, [e] seu bipenni aut securi, ex eo quia ipse gladium secularem habet iudicandi super omnes iniuste agentes. Eundem etiam gladium Impator cōmisit omnibus iudicibus [f] (alię textus & uerius habēt omnibus qui nomen militis habēt) uiduas ac pupillos defendere & Ecclesiam dei, Iniustitiāq; deprimere, & Iusticiam fortificare. [g] Iudicium etiam commisit omnibus Iudicibus ut iudicēt super illos qui perperam agunt, idq; soli p se iudices omnes uel eorum præco facere debent cōtra omnes illos qui in iurijs detenti sunt & conuicti,

a. Spe. Sax. li. iij. ar. liij

b. Spe. Sax. li. iij. ar. lx.

c. Spe. Sax. li. i. ar. lij. iij. ar. lvij.

d. Imperator in quibus uitam demereatur & quomodo exerceatur in eum iudium.

e. Ecu. c. iiij. uide de hoc copiosius.

f. Militum officia uide

g. Spe. Sax. li. iij. ar. liij.

prout Iuris est.

Per simile etiam quemadmodum Iudices habent secularem gladium a rege, ita spirituales habent spiritualem gladium ab apostolico..

Glosa.

Dictum est superius de origine Iuris, [h] & qa frustra iura & leges cōderent, nisi sint illi, qui leges defenderent, inter omnes autē qui potissimum iura defendere debet: est ipse Romanorū rex, qui ex parte beati Petri gladium secularem tenet, estq; communis iudex omnium: vt habetur li. iij. ar. xxvi. Spe. Sax. Postq̄ vero Rex eligitur, [i] eum iurare oportet, quod iusticiam exaltet, & iniuriam deprimat pro posse. Omagiumq; prestare imperio tenetur.

Forma autem huiusmodi iuramenti Impetatoris aut regis infrascripta habetur.

[k] Iuro ego per deum omnipotentē & filium eius vnigenitum dominum nostrum Iesum Christum: & Spiritum sanctum: & per sanctam gloriosam dei genitricem semper virginē Mariam & per quatuor Euangelia quę in manibus teneo meis, & per quatuor Euangelistas, & per sanctos Archangelos, Michaelem, Gabrielem, puram conscientiam, ingenuūq; seruitium me seruaturū. (Textus germanicus habet quod Ius habere & tenere vo lo secundum conscientiam & probitatem) in seruicio. Serenissimi principis domini. N. occasione tradite mihi ab illo in eius bonis administrationis, & omnem laborem ac sudorem sine dolo suscipiēn, omnemq; artem malam & dolum in commissa mihi ab eo administratione vitare volo, & quod Catholice fidei sum, & nullomodo vel tempore ei aduersabor nec alium permittam quantum possibile fuerit mihi, & quod nulli penitus quicq̄ dedi, neq; dabo occasiōn, dati mihi cinguli seu officij, sed neq; quicquā promisi, quodq; probe me in eo ostendere volo in subiectis domini mei, cōtentus in his quę statuta mihi sunt, de fisco annonis, & iura Imperatoria scire volo, nec illa ommittendo propter amorē compatientiam, inuidiam, odium, commodum, vtilitatem. Iuro etiam quod probos & bonos in eorū probitate: paterne seruare volo subditosq; a prauis tueri, in iudicijsq; equus iudex esse volo, excellus omnes inuestigādo, equitatēq; tenendo. Iustos in iusticia conseruando, iniustis vero debitam infligēdo penā: id iuro ita tenere & obseruare: aliterq; non faciam, & si istud non seruauerim, extendatur super me horribile iudicium domini nostri Iesu Christi, & sim particeps iude, inuadatq; me Iesi lepra: & tremor Caim, & gladius seu iudicium seculare sit super me, quod super falsos iudices statutum est, Vide hoc idem in Aut. c. ius. iuran. quod pstatur ab his. p totū, Iuramentumq; [l] huiusmodi, est iuramentum officij, siue sit Imperator: siue alter quiuis iudex, spiritualis vel secularis.

Regem etiā eligere Theutones debent. istudq; Ius a Carolo Imperatore eis concessum est, an tehac enim facultas regem eligendi Senatoribus erat Romanis, postmodū data erat facultas militibus i bello, propter periculū, ne exercitus sine ductore maneat, ut mortuo Imperatore belli: alter eligeret. [m] Carolus vero magnus: posthac attenta dexteritate & militia Theutonicorum, pro illo tempore quam indefesse & fideliter circa Imperium extendebant: electionē regis illis decreuit.

In textu cum dicitur. Quia Aduocatus Romanus est &c. Est etiā supremus & cōmunis iudex omnium: vt li. iij. ar. xxvi. Spe. Sax. & primum obtinet clipeum dignitatis. Spe. S. li. i. ar. iij. Estq; nobilior omnibus.

Vnde circa id notandum venit, [n] quod Nobilitatis seu militię dignitas [o] duplex est, innata & acquisita. Acquisitam habent Episcopi, Abbates. Innatam vero habent Principes superillustres, & ista originem habet a rege Romanorum: estq; nobilior q̄ acquisita. Acquisita etenim venit ex constitutionibus. Naturalis vero ex natura. Sed cōstitutio iuri naturali minime derogare potest. i. dist. c. omnes. Insti. de legi. agna. tute. §. vlti. P Vnde Rex ipse, liber, nobilis, & legittimus esse debet: vt Spe. Sax. li. iij. ar. liij. ex eo quia ab eo ortum habet militaris dignitas. [q] Et primū clipeum seu cingulum militarem obtinet. [r] Secundum vero ab ipso Spirituales Principes, Episcopi, et Imperij electores: ex eo quia nullius vasalli sunt, qui & in legibus superillustres nuncupantur. Tertium clipeum obtinēt laici Principes, ex eo qa sunt Episcoporum & superillustrium vasalli, & vocantur illustres & simplices principes. [s] Quartū obtinēt liberi domini, qui & Nobiles dicunt. Quintum liberorum dominorum vasalli vocanturq; barones. Sextum liberorum dominorum vasallorum vasalli, qui & simplices sunt in clipeo: & dignitate militari.

¶ Dubitant tamen aliqui, an clipeum septimū obtinentes feudum habere possint nec ne, nulla tamē super eo venit dubitatio, Principes enim feudales clipeum septimū annullarunt cum Episcoporum facti sunt vasalli, quod antehac non fuit: vt S. S. li. i. ar. iij.

Sciendum etiam: quod omnes qui in clipeis includuntur, dignitatemq; clipei habent militis nomē preferunt, idest quod milites esse possunt: vt supra in gradibus clipeorum declaratum est.

Iudicium etiam commisit omnibus &c. Ex quo gdē em Rex in omnibus locis solus per se iudicium exercere non potest, ideo illustribus confert comitatus, [t] Iudicesq; statuit, illi tandem Comites substituunt. Comites vero vlterius exse subdelegatos seu pedaneos iudi

h. Vide infra ar. xviij. Spe. Sax. li. iij. ar. lxiij.

i. Spe. Sa. li. iij. ar. liiij.

k. Forma hæc iuramēti, magis pertinet ad Iudices & Vasallos, q̄ ad Imperatorē. Vide hoc idem Spe. Sax. li. iij. ar. liij.

l. Alia ad id plura, ui de Spe. S. li. iij. ar. liij.

m. Ad id alia plura ui de Spe. Sax. li. iij. ar. liij. & in glo. ibidem.

n. Sp. Sa. li. i. ar. iij. g'lo.

o. Nobilitas duplex.

p. Spe. Sa. li. iij. ar. liiij.

q. Spe. Sax. li. i. ar. iij.

r. Clipei militaris gradus.

s. Vide Sp. S. li. i. ar. iij.

t. Vide Spe. Sax. li. iij. ar. lij. abundantius tamē li. i. ar. lviij. glo.

ces Iocant.vt.C.de peda.iudi.L.Placet.

u. *Sp.S.li.iij.ar.lij.glo*

Notandum preterea: ex quo quidem Iudices in loco dei sedent,[u] iudicium enim dei exercent.[x] Quare & domini a circumastātibus & iudicium eorum expetentibus vocari debēt tempore quo iudicio president,[y] Si quādo uero contingat, quod quedam persona notabilis ad iudicium veniat, illum Iudex adsedere faciat,[z] Nisi forsan actionē habeat, ita quod agere vel respondere eum oporteat: vt Spe.Sax.li.i.ar.lviij.glo.

x. *Iudices in iudicio residētes domini nūcupari debent.*

y. *S.S. li.i.ar. lviij.glo.*

z. *Actionē in iudicio habens stare eum oportet.*

Moneta & Thelonea vacāt &c̄. Iuris [a] origo seu incrementum secundū aliquos tunc primū cepit, cum Enoch filius Caim ciuitatem primā construxit, sancitū etem ibidem fuit, quicquid vnus labore acquisiuit suo, eidē nullus accipere potuit, sed necille alteri dare presumpsit, [b] Excogitatum tandem fuit signū, in quo principis imago exsculpta habebat, signūq; huiusmodi ostendere cogebatur is: qui aliquid alienare voluit, ad denotandum quod cum consensu Imperatoris id facit, re presentabatq; obedientiā. Romanis vero imperare & dominare incipientibus: Nūmaq; Pompeio presidente regno: idem nūmos instituit iuxta prius allegata, quos ex suo nomine Nummos appellauit, cū illisq; cōmercia fieri fecit,[c] antehac em vsus nūmi non erat, sed rota substantia hominū in pecoribus fuit, vēditioq; & emptio: non nisi per cōmutationē rerum exercebatur: vt.i.q.iij.c. Totū. Crescente vero hominū copia, cumq; regna etiam longinqua possidere ceperant: nūmiq; & res sine periculo de vna regione in aliam deportari non poterant, ex gratia & fauore Imperij admissum est nūmos cudere principibus prouinciarū: vbi necessitas postulauerit vtilitasq;, in signūq; quod de voluntate regis id sit. Imperator seu Rex signū aliquod mittere solitus erat.

a. *Iuris origo secundū aliquorum opinionē.*

b. *Nummorū origo.*

c. *Vide Sp.Sax.li.ij.ar xxv. & li.iij.ar.lx.*

Thelonea etiā sic vacant &c̄.[d] Vnde notandū quod Thelonea pro cōmodo cōmuni adinuenta sunt & statuta, hominibus em inter se bella gerentibus, populus negotia & mercantias inter se exercere non potuit. Romani tandem adinuenerunt Boletos, is vero qui boletum offerebat, ab omni dāno & periculo seruabatur, & id etiā ex fauore imperij principibus cōcessum fuit, vt ex illa collecta & datione, milites eo facilius seruari & foueri possint: ad custodiendum vias publicas: vt hospites ex longinquo, tuto ad illos venire possint. Cum itaq; Imperator ad prouinciā venit aliquā: vbi Theloneū habetur.[e] Thelonea huiusmodi sibi vacāt. Ad iuuestigandum aūt quod theloneū sit iustum vel iniustum vide.C. Noua vectigalia per totū.

d. *Thelonea ob quam causam statuta sint.*

e. *Vide Spe. S.li.ij. ar. xxvij. & li.iij.ar.lx.*

Sciendū preterea, quod qui thelonea, monetariam, aut iudicia ab aliquo dominorū conduxerit,[f] eaq; in aduentu domini vacare cōtigerit, damnū tollerare oportet, rul Ius enim plus iuris alteri conferre potest, q̄ quod solus habuit.ff.de reg.iur.L.Nemo.

f. *Spe.Sa.li. iij.ar. lx.*

In textu etiam ponuntur tres causę propter quas Imperator excōmunicari potest.[g] Prima si sedem Romani imperij desiruere vellet. Imperatoris em officiū est, quod sedem imperij tueri, Ecclesiasq; imunes seruare debet: vt in auten.quo.opor.episco.vel cleri.§.i. Ecclesias etiā non destruere: sed restaurare tenetur: vt in auten.de non alienan. re. eccles.§. sanctis.& xcvi. dist.c. Boni principis. Et ꝓpter id Theodosius magnus excōmunicatus fuit: a beato Ambrosio. Et Archadius Imperator, quia consensit: vt sanctus Ioannes Chrisostomus a sua sede pelleretur, itidē censuris grauatus fuit: vt dist.xcvi.c. Duo sunt.[h] Secunda vero causa: si infidelibus auxilio sit: vel apostotauerit, is nedum excōmunicari, sed et deponi debet, & non solum Imperator: verū & papa ipse: vt xl. dist.c. Si papa. Et propter id Imperator Fredericus fuit Imperio priuatus. Tertia vero causa propter quā Imperator excōmunicari potest. Est causa matrimonij, & ꝓpter id Lotharius Imperator exautorisatus fuit, quia ommissa propria vxore: alteri adhesit: vt ij.q.i.c. Scelus qd' Lotharius.

g. *Causæ propter quas Imperator excōmunicatur.*

h. *Vide Spe.Sax.li.ij. ar.lvij.*

Si ex his tribus in vno repiat &c̄.[i] Iudicādus itaq; Imperator erit: caputq; aurea securi sibi amputatur, idq; [k] Palatinus Rheni facere debet q & Iudex toti prouincię: & regi ipso datus est: de cōmuni omnium consensu, sane tamen intelligi hoc debet, quia nō prius super Imperatorem iudicium exercetur, nisi posti a sede Imperiali per sententiā exautorisetur. Quod autem securi & non gladio caput sibi abscinditur, ratio est, gladius etenim cōmissus sibi fuit cum eo iudicandi defendendiq;, viduas, pupillos: & orphanos, eundēq; & ipse alijs cōmisit iudicibus, eo tamen abusus est, nec iudicium prout ex debito tenebatur: defendit, & ita dignitatē Imperialē coinquinauit, quare nec dignus est hoc digniori genere penę: puta gladio puniri. Tum etiā quia per sententiam sibi gladius abiudicatus est, subest tamen sententię & penę: vt textus habet: & xxiij.q.v.c. Ad fidem nullus.

i. *Spe.Sa.li.iij. ar.lij.*

k. *Palatinus Rheni iudicat Imperatorē & quomodo*

Articulus. IX.

Qualiter super Imperatorem iudicat, & quo pacto Ius Municipale in his prouincijs statutum sit.

IMperator itaq; ut præcedenti articulo tactum est iudicandus erit, si conuictus Iudicio sit,[a] sed & iudicium huiusmodi contra imperatorem exercere debet pallatinus Rheni, qui in Iudicē Regi & toti prouin

a. *Spe.Sax.li.iij.ar. lij.*

ciæ de communi omnium consensu & laudo statutus est prout & infra clarius apparebit, hoc pacto etiam Burgrabius, Iudex est Marchionis, scultetus uero Burgrabij.

Conuenientibus tandem & mercatoribus prouinciarum coram imperio, exposuerunt. Ex quo quidem ut supra habitum est unicuiq; prouinciæ Ius sancitum ac statutū sit, affectabant & illi scire quo potissimum Iure uti debeant. Imperator uero de consilio Romanorum demandauit & indicauit ut Ciuitates firmas cū muris, turribus, ac propugnaculis, municionibusq;, circa aquas nauipotētes, & flumina nauigabilia extruerent. Ipsis reiterantibus instanterq; postulātibus, declarari, ac statui eis Ius quo uiuere debeant, ad instantiam tandem eorum. Imperator dedit ac largitus est eis Ius quod quottidie in curia ustatū fuit sua, illudq; cum ueridicis confirmauit signis & manum desuper extendit suam stipulatione facta. Et pax sancti Petri cum signo crucis eisdem concessa. Idq; signum hucusq; seruatur ubi ciuitates uel foralia nouiter fundātur, figitur crux in testimonium pacis quodq; ibi cernatur municipalis pax, appenditurq; Imperatoris signū, ut appareat de uoluntate eius id factum fore, Ius enim municipale ab antiquo originem habet suam, A tēpore etenim Nemroth Regis stetit[b] quoad Roma Imperium subiugauit & tandem ad Romanos deriuatū est Ius illud, & hucusq; inconcusse manet.

b. *Vide supra eodem ar.vij.*

Glo.

Paragraphus primus articuli, est continuatiuus precedentis. Vnde & potiori ordine ibidem inserri deberet, declaratioq; eius supra in precedenti articulo sufficiens habetur. Secundus etiam paragraphus dependet ex articulo sexto supra, esticq; continuatiuus articuli septimi, vnde & ibidē copiosior liquet eius declaratio, nō aliud em intendit, nisi vt ostendat vnde liber presens nomen sumpsit, quod videlicet Ius Municipale vocitat, fortit etem nomen suum a Iure, quod populus ipse sibi statuit, vt supra habitum est, & non est aliud nisi Curię imperij ius: quod Imperator in curia frequentabat cōmuniter sua.

An autem supplicatio ista, quam Mercatores apud Imperiū fecerant fuerit iusta: vt eis ius traderetur, ommissis in contrariū argumentis: respondendū breuiter quod petitio huius modi fuit & iusta, honesta, vtilisq;, quare merito exaudiri debuerant. Omnis etenim supplicatio, quę nihil doli aut damni in se habet exaudiri debet: vt extra. de electio. & electi. potest.c. postq; & infra confirmationem, sed mercatores prętacti, petierunt rem iustam: nemini nocumentum afferentem, immo magis cōmodum, quare merito exaudiri debuerāt. nec aliquam repulsam pati.

Circa id notandū venit, quod liber presens triplex sortitur nomē,[c] triplicię appellatur vocabulo. Primo dicitur esse Ius Municipale, nomenq; istud ex antiquo sortitum habet, a tempore illo, postq; Memroth filius Cham Ciuitatē Babilon extruxerat, iusq; omnibus largitus est, quod Municipale nuncupauit, a munitionibus deriuatum, interpretaturq; ius municipale: quasi ius iurisditionis illius. Ius em huiusmodi in tantū extenditur in quantū iurisditio ciuitatis, vel loci illius cui ius illud largitū est: sese protendit, nomenq; istud hucusq; habet, incōcusseq; manet, habetq; originē ius istud a iure naturali, qd' manet immutabile: vt Insti. de.iure.natu.§. Sed natu. Secūdo vocatur ius istud, Ius sanctum, vel ius dei, sicut em deus est incognoscibilis & iintelligibilis in sui natura, potest tamen intelligi sub eo quod est cōmunicabilis omniū bonorum: ita per simile, ius presens ad id sancitum est, quod nullus in eo propriū debet querere cōmodū, sed in cōmune ius istud debet esse omnibus. Vnde nō inelegāter Plato[d] Ciuitatē illā iustissime ordinatā fore tradit: in q̄ quisq; proprios nescit affectus. vt viij. dist.c. Differt autem. Tertio vocitatur ius istud, Ius Ciuile, ex eo quia ciuitatibus ipsis datum sit. Ciuitatesq; circa Imperium firmiter & inconcusse fideliterq; pro viribus stare debent. Vnde vt textus habet, Imperator cōmisit ciuitates extrui ad aquas nauipotentes, vtq; muniantur fortalitijs, ꝓpugnaculis, alijsq; muntiōibus. [e] Munitio in ꝓposito: quę in Saxonico antiquo vocabulo wighaus nuncupatur, tripli cem interpretationem habet. Primo dicitur esse ꝓpugnaculum in muribus ciuitatis constructum, nullū habens tectum. Secundo dicitur esse domus publica in ciuitate, in qua Iudex iudicium exercet suum. Tertio dicitur esse locus vbi executio iudicis fit: vel vbi pene infli-

c. *pręsens liber triplex habet nomen.*

d. *Elegās Platonis dictum inde.*

e. *Munitio triplicē habet interpretatiōm.*

gũtur noxijs. Primo modo accepta, munitio dicitur ex eo, quia inimicis ciuitati nocere vo lentibus, ex illa contrauenitur ciuitasq; defen ditur. Secundo modo accepta munitio, que & Pretorium appellatur: est ex eo, quia homi nes ibidem in municipio conuenientes, arceri debent a prauis consuetudinibus, consulereq; continue ad seruandum vera iuris precepta, & signanter naturalia iura, vt nemini nocere, al teri tribuere quod suũ est, honeste viuere &c. Tertia vero munitionis acceptio iam declara ta patet, accipi eñ debet pro loco vbi pene in fliguntur, & qui in terrorẽ construitur seu pre figitur, vt homines a malo precustodiant se, & accipitur locus ille pro precustoditiõe seu pene cõminatione: vt Sp. Sax. li.ij. ar. xiij.

Et quia de iure municipali seu municipio fre quens hic habetur mentio, quare declaratio/ nem vocabulorum clariorem hic annotare placuit. ¶ [f] Vnde Ius Municipale dicitur esse ius priuatum vniuscuiusq; ciuitatis: vt supra habitum est. [g] Municipalia magisteria vocan tur administrationes & officia sui municipij. Municipiũ [h] vero quandoq; accipitur pro lo co seu oppido in quo pacis obseruande causa milites constituuntur, & qui vt sic loci illius custodiam tenent, municipes dicuntur, deri uanturq; a capiendis muneribus: hoc est sti pendio, non obstante etiam quod munus nõ capiat, ibidẽq; municipes dicunt: q in eodẽ mumicipio nati sunt. ff. ad municipa. L. muni cipẽ. et ff. d ybo. signifi. L. munici. Municipiũ seu municipia dicunt etiã ciuitates suo iure & legibus proprijs vtentes, vt hic in proposito: & municipes vt sic cuiusq; ciuitatis ciues ap pellantur. De Municipalibus copiosius vide ff. ad munici. per totũ. &. C. de munici, & ori gi. itidẽ per totũ li. x.

In textu cũ dicitur, vbi Ciuitas nouiter fun datur crux figitur &c. intelligendũ est vt ibi sit municipij pax, que & confirmata sit: de cõ sensu Imperatoris. [i] Nulla etẽ Ciuitas ex truí debet sine cõsensu prefecti prouincie, nec [k] Preses cõsensum p̃bere potest, nisi voluntas Imperatoris vel Regis aduenial, vnde & Ci uibus iusto prohiberi potest a Prefecto alicu ius arcis, ne ciuitatẽ muro cingãt: vl fortalicia edificent, si sentitur id in damnũ illius fore, quilibet eñ damnũ suum tueri potest, iureq; defendere: vt. C. Vectigal. noua. instũ. nõ pos. &. C. de nundi. L. Vni.

Ad locandũ etiã & fundãdũ Ciuitatẽ aliquã necessario consensus venit vtriusq; iudicij, tã secularis, q̃ spiritualis, & per consequens tam apostolici q̃ Imperatoris, qui vtrunq; tenent iudicium. Per crucẽ itaq; que figitur in foro vel oppido, quod erigitur assensus iudicij spi ritualis apostolici, per signũ vero Imperato ris ibidẽ appensum, vel prout alię glosse ha bent: & rextus aliqui per Cirotecam, que per Imperatorem illic missa in loco fori appen ditur, potestas iudicij secularis & eius con sensus denotatur. Per hec enim duo signa in telligi datur illic esse verã pacem, libertatem, Iusq; municipale esse sancitum: vt Spec. Sax. li.ij. art. lxvi.

Notandum preterea, postq; Cemiteria conse crantur, cruces ibidem etiã apponuntur: vel sculpuntur, ad denotandum pacẽ & immuni tatẽ loci illius. [l] Vnde si quis Ecclesiã vel Ce miterium venerit, vel illic confugerit ab Ec clesia defendetur, [m] nisi forsan ille pacem in Ecclesia vel Cemiterio fregerit: vt. C. de his qui ad Eccle. cõfu. & xxiij. q. v. c. Reos sanguí nis, & Spec. Sax. li.ij. ar. x.

Vnde sciendũ, quod quinq; genera hominũ: Ecclesia vel Cemiterium non defendit, immo libere ex ea trahi possunt. [n] Primo Iudei, vn de si Iudeus aliquid mali patrans in ecclesiam fugerit, dato quod baptisari vellet, accipi de ber, signanter si se armis defendat, arma etẽ Iudeis sunt interdicta: vt Spe. Sax. li.iij. ar.ij. Secundo ecclesia non defendit seruos fugiti uos, extradi eñ libere debẽt: vt. C. de his qui ad eccle. confu. L. Si seruus. Tertio Ecclesiarũ & sacri loci violatores etiam defendi minime debẽt. Quarto violatores & oppressores mu lierum. Quinto adulteri & publici scortato res. Tum etiam q deodicatas virgines oppri munt non defendũtur ab ecclesia, vt in auten. vt lice. ma. & auie. §. Quia vero. coll. viij. Vn de [o] & fugientibus ad Ecclesiam Cemiteriũ, vel Cenobium, pax vt supra seruabitur, sed & illi vicissim custodire debent, ne quid sedi tionis, guerre, tumultus illic faciant. Tum vel maxime a sanguinis effusione vel homicidio abstineant: vt. C. de his qui ad eccle. confu. L. Denunciamus vobis.

P Notandum etiã, si quis pacis violator, vel maleficus, Ecclesiam, Cemiterium, vel Ceno bium ausugerit, in manualiq; facto, vt iuris est insequatur, si illi qui vt sic violatorem inse quũtur, eundem detineri possint in fuga, in cemiterio sine tumultu, vel armorum strepi tu, ecclesiarumq; ministri vel sacerdotes illic non adsint presentes, qui illum in defensam suscipiant, potest exinde capi, precaueri tamẽ debet, nẽ tumultus sanguinolẽtus eueniat. Si vero presbyteri sint presentes, siue sit plebs parrochus, monachus, monialis, illudq; phi bẽt nomine dei, & priuilegiorũ ecclesię, absti nere tenenẽ ex obedictia. Ius eñ & officiũ ac fa cultatẽ non habẽt, vt illũ exinde violẽter tra here possent, ex quo eis prohibitũ est: vt Insti. de re diui. §. Sanctę quoq; res.

Ecclesiarũ etiã ministri, si prohibẽt qd' vnus ad cemiterium non intret, hoc facere iure pos sunt, quiuis eñ, phibere potest ingressum in domum suam, ex quo ergo illi sunt ministri dei, ecclesiaq; eis in administrationem cõmissa est, ergo id facere possunt. Si quis vero ausu temerario in contrarium fecerit, censuras ec clesię incidet: vt lxxxvij. dist. c. Eos q ad eccle. Malefactores etiam ecclesiam confugientes, extradi non debent, nisi eis vita promittatur in facto illo, & quod libere sine aliqua captũ uatione, & absq; dolo exinde exire possint. Si etiam spiritualibus istud promittatur, ser uari firmiter debet, quia alias sacerdos par ticeps erit mortis istius, & irregularis efficie tur. Quod si libere exiẽs de ecclesia, posthac forsan comprehendatur, nulla culpa sacer doti ascribetur.

f. Ius Municipale quare dicatur

g. Municipalia officia.

h. Municipiũ qd sit.

i. S. S. li.iij. ar. lxvi. glo.

k. Ciuitas extrui nõ debet sine cõsensu Præsidis prouinæ.

l. De his quæ hic et in his quæ infra ad finẽ usq; articuli præsentis annotantur. uide Spe. S. li.ij. ar. x. glo.

m. Ecclesia & Cemiteriũ defendit omnes illic confugientes.

n. Ecclesia non defendit quinq; genera hominum.

o. Superadditur sectis aliquos qđ agrorũ depopulatores ex Ecclesijs libere tolli possant, sed et homiadęs in auten. de man. prin. coll. iij. §. Neq; autem. Segtur textus. §. Neq; autem homiadis, neq; adulteris, neq; virginũ raptoribus delinquẽtibus terminorũ cautelam, sed etiam exinde extrahes & suppliaũ inferes.

p. Confugiẽtes ad Cemiteriũ, quomodo exinde tolli debent, & quomodo nõ, vide doctrinam.

Articulus X

De locatione Maidеburgeñ. Ciuitatis Iure Municipali.

a. Maidеburgum prima Saxoniæ ciuitas.

b. Iuris prouincialis & Municipalis differentiam uide.

c. Vide Spe. Sax. li.iij. ar. lxv.

d. Spe. Sax. li. i. ar. lix.

e. Spe. Sa. li.iij. ar. lxiij.

f. Mulctæ Burgrab. & sculteti quantum præstatur.

g. Vide Spe. Sax. li.iij. ar. lxiiij. Secus etenim ibidem habetur et hic inferius in glosa præsentis articuli.

h. Scabini xi. numero esse debẽt, Scultetusq; duodecimus.

i. Spe. Sax. li. i. ar. lx. & li. iij. ar. iij. infra iure Mund. ar. xxvi. et xvi j.

k. Vide Spe. Sax. li. iij. ar. xliiij. & supra in prologo.

MAideburgeñ Ciuitatis lo catio declaranda sequi/ tur, Imperatoris etenim Ottonis magni consilio accedente etiam seniorũ totius pro/ uinciæ consensu, primum fundata est & erecta. Iureq; municipali præ/ senti cõfirmata. [a] Estq; Maidebur/ gum Ciuitas totius prouinciæ Sa/ xonum præcipua capitalis ac senior & ciuitas Hallensis super Iure illi/ us fundata est ac utraq; uno utitur iure. Ea propter omnes de Polo/ nia, Bohemia, de Marchia Misneñ. & Lusacen. Ciuitatibusq; illis subic/ ctis qui iure maideburgeñ locate sunt. Ius suũ in appellando ex Hal/ la reportare debent. Si uero Halleñ in sententia deficiant, uel inuenire ignorauerint, eandem querere & re portare ex Maideburgo coguntur ex eo quia utraq; iure uno fundata est, & Maideburgũ omne Ius Mu/ nicipale protegit prouinciæ Saxo/ niæ & supplet [b] hoc tamẽ iure pro/ uinciali fieri non potest, quod uide/ licet ex Marchia ad comitatũ cum sentẽtia reprobata appelletur. Mar/ chia etenim Iudicium bannire solet & iudicia exercet sub sua fidelitate. [c] Comes uero id non facit, [d] uerum sub banno iudicat Regio. Hoc idẽ etiam obseruatur in ciuitatibus an/ tiquis ubi bannũ habetur Regium. [e] Sub banno etenim regio mulctæ præstat tres libræ Burgrabio, [f] Scul teto uero octo solidi, ex sententijs scabinorum. Hoc idem intelligi/ tur de Aduocato, qđ' uidelicet octo solidi sibi præstantur in iudicio ex sententijs scabinorum.

[g] Notandum circa id, quod Scul/ teto extra iudicium bannitum, & Ad/ uocato dantur sex solidi mulctæ, in iudicio uero bannito octo solidi. [h] Scabini numero debent esse un/ decim, & Scultetus duodecimus. [i] Scultetus etenim Comiti seu Bur/ grabio primam inuenire debet sen/ tentiam. Nec Burgrabius aliquod exercere potest sine sculteto iudi/ ciũ. Itidem Scultetus sine undecim scabinis prætactis nullum legitti/ mũ habere poterit iudiciũ in deter/ minatis iudicij temporibus locoq; iudiciali, ubi Comes bannit ut iu/ ris est sub regio banno. Necessario ergo uenit, ut ex utroq; id obserue/ tur, prout supra tactum est.

Glosa.

Declarata superius habetur origo iuris mu/ nicipalis, & vnde nomen habeat suũ, quod immutabiliter hucusq; manet. Hic tandem in presenti articulo ostenditur, vnde aliud nomen ius prętactum fortitum tenet. Voca tur etenim etiam ius Maideburgeñ. Ratio istius in promptu est. Datum etenim aclar gitum est ius prętactum ciuitati Maidebur geñ, que & principalior vetustiorq; ciuitas est prouincię, confirmatumq; ab Ottone Ruf so Imperatore, & ita a ciuitate illa Maidebur geñ, nomen fortitum tenet.

Pro intellectu articuli clariori. Notandum venit, quod regnãte Nabuchodonosor rege Babiloniorum, qui & multas sibi subiuga uerat prouincias, Siriam, Mezopotamiam, Siciliam, & alia q̃plurima regna, [k] Consur rexit tandem Cecilię dominus, Petraculus nominatus, potentiorq; factus, regem Babi/ lonię debellauit, illicq; a Petraculo descenden tes Petraculi appellabantur, Alexandro tan dem magno Macedonum rege contra Persas expeditionem faciente sibi auxilio fuere. Alexãdro vero rege mortuo populus Asię contra Petraculos cõspirauit, tripliciq; com/

missa pugna: feliciter dimicarunt, saluti tamē eorum prēcauentes, ne a tanta hostium multitudine posthac forsan oppримantur, nauibus repletis, vasto mari sese commiserunt, naueśq; propter imperitiā nauigandi, a fluctibus maris obrute perierunt: relictis quinquaginta quatuor, ex quibus decē & octo Prussiam venerant ibidēq; confederunt, duodecim Rugiam aduecte, viginti vero quatuor in hanc prouinciam applicuerant eandēq; occuparunt. Post modum vero longo elapso tempore regnante eorū gentis Ottone magno, Romanorum Imperatore prēstantissimo, qui & multa egregia pro cōmuni Christianitatis vtilitate: tum & laude Saxonū egit, fortalicium seu arx quēdam cōstructa habebatur vltra Albim fluuiū, eamq; inhabitabant virgines & puellę, quę tam arci q̄ prouincię vicinę imperabāt. Arxq; prętacta Maideburg, hoc est puellarū arx nominabatur ex eo, quia puellę & virgines eam construxere.

Cum vero per Ottonem prouincia impugnabatur, colonięq; positę, virgines vltro arcem dederunt, vnde & in hunc diem Maidеburgeñ in vexillo seu bannerio desculptā habent virginem expansam, stantem inter duas turres, deferentemq; in vna manu crinile, in alia florētem ramum, ad denotandū quia inuictę fuerunt. Imperator tandem ibidem circa Albim fluuium Ducatum fundauit, Schartaw cognomine, sed & ciuitatē Maidеburgum ibidē locauit, cōmuniq; priuilegio Iuris Municipalis, de cōsensu totius prouincię dotauit. Filius eius tandem Otto Ruffus priuilegium, iusq; municipale, per patrē eius Ottonem magnū ciuitati concessum auctoritate Imperiali confirmauit, nonnulla etiam iuxta eorū plebiscita ac de consilio prudentium illius prouincię: ex iure prouinciali, qđ Speculum Saxonum vocatur extrahendo addidit.[l] Quinimmo illa quę in Speculo Saxonum obscuro habebantur, hic clarius enodauit. ℂ[m] Huicq; operi ac prouincię prefecerat. sequestratorē sacri sui pallatij Burchardum de Manphelt, professorem, sacrę theologię, ac vtriusq; iuris doctorem. Is etiā ex mandato Imperatoris, in ius prouinciale seu Spe. Sax. commentarium fecit, legibusq; & canonibus adornauit, idq; in conclaui sedendo facere coactus. Prēsens etiam Priuilegiū vt supra tactū est congessum, glosis & interpretationibus lucidius declarauit. Sed & p̄cessum iuris compilauit, quem tandem Gerko consummatius peregit.

[n] Ecke vero de Repkaw: Speculum Saxonū latinis literis illuminauit, ad instantiāq; Comitis Henrici de Phalkensteyn in germanicū traduxit. Corpusq; vt sic Iuris Maidеburgeñ congestum, reuisum, diligenterq; interpretatum, per Imperatorem Ottonem confirmatū fuit. Sed & per successores eius illese custodiebatur, ac quędam superaddebātur pro commodo & vtili ciuitatis Maidеburgeñ.

l. *Vide supra eodem li. ar. i.*

m. *Ad cuius instantiā ius prædens Muniapale cōfectū est, & quis autor operis fuit vide*

n. *Spe. Sax. in prolo. glo. li. i. & item li. ij. ar. xxxvi. li. iij. ar. xxxix. & ar. xlv. glo.*

Priuilegium etiā quod Otto Ruffus ciuibus de Maidеburg, ac prouincię, quimo & alijs ciuitatibus super Iure Maidеburgeñ fundatis, & qui ius a Maidеburgeñ reportāt largitus est, hic subinferre consulto videbat.

PRIVILEGIVM IMPERATORIS OTTONIS Ruffi, super confirmatione Iuris Municipalis Maidеburgensiū ac prærogatiua Scabinorum.

NOS OTTO Dei gratia Romanorum rex, semper Augustus, Significamus publicę per prēsentes, quod honesti & fideles ciuitatis nostrę Maidеburgeñ. incolę ad nos venientes, humiliter declararunt nobis, Patrem nostrum vita functum. Cesarem Ottonem magnum, Ciuitatem Maidеburgū Iure Municipali instituisse, ad vtilitatem & emolumentū regionis Saxonię, vt dei atq; imperij nomine illud ius manuteneant, & iniusticiam comprimant omnium ciuitatum & terrarum, quę a Maidеburgo initium & fundationis originem ducunt suam, o vtq; omnibus iura petentibus, sententiam suam pronunciēt. Rogaruntq; nos vt ea illis confirmaremus. Nos itaq; habentes rationem illorum fidei & prudentię, confirmamus Maidеburgensibus, & potissimum terrę Saxonię omnes libertates & priuilegia, quibus sunt nominanter a patre nostro instituti. Et prēsertim concedimus illis, quod debeant ciuitatis commodo consulere, & ciuitatis nostrę officia sub iuramento conferre. Quod equidem iuramentū, seniores & prudentissimi quiq; eiusdē ciuitatis suscipere debent, ea cū auctoritate, perinde ac si nos prēsentes adessemus. Ad hęc concedimus eiusdē ciuitatis Scabinis, eam facultatem, quod possint & debeant feudum suscipere ab Episcopo, si quidem ille sua regalia [p] seu feudum a Romanorum rege collatum habuerit. Porro Scabini nulla ratione a functione sua reiciendi sunt, nisi eorum quispiam contra iura sua delinquerit, vel ius ammittat suum. Verū ad sedem Scabinalem succedere debent iure feudali. Quin eam quoq; gratiam illis concedimus. Si contingat scabinales sen

o. *Priuilegiū prēsens nedū Maidеburgensibus, uerū & alijs ciuitatibus, quæ iure Maidеburgen. utuntur, ad miniculo est.*

p. *Quomodo autem feudū ab Imperatore à spiritualibus expectatur, & ubi quomodo eisdem cōfertur, vide Spe. Sax. li. iij. ar. lix. & lx.*

tentias repræhendi, illos non posse propterea ad ulla alia loca protrahi, prætereq; ad palantiam nostram, ante principes nostros electores, q̄ ad eā citandi sunt, quod si principes non comparuerint, Imperio erunt obnoxij. Preterea hac prerogatiua & auctoritate eos insignitos esse uolumus, quod propter latas sententias nihil prorsus damni perpeti cogantur, immo q̄cquid ipsi pro iure inuenerint, huic nos, & omēs successores nostri assensum prēstare, & id pro rato habere uolumus. Quare mādamus omnibus Imperij subditis, siue sint spirituales, siue seculares, ne supramemorate ciuitatis iuribus & libertatibus uoluntarie, uerbis, operibus aut permissione aliqua incommodent. Omnes uero edictum hoc nostrum transgredientes, pena corporis, & facultatum omnium erunt mulctandi, perinde si conuicti forent. Et ad perpetuū huius rei testimonium præsens hoc Priuilegium cum appensili Maiestatis nostrę Sigillo corroborauimus. Datum cum consilio, Prefectorum Imperij, & prudentissimorum quorūuis, denicq; cum consensu etiam terrę. Anno post Christi natiuitatem 975. Anno primo imperij nostri feria secūda ante Pentecostes in Palantia Maidеburgeñ.

Et hęc est generalis omniū libertatū Maidеburgensium confirmatio per Imperatorem Ottonem Ruffum facta, omniaq; Maidеburgensium, municipalia iura ex eo dependent: vnde in testimoniū huius Maidеburgeñ ipsi habent insignium (seu vt alij textus) effigiē eius sculptam in foro stantem vna cū electoribus Imperij, quę pro ornamento ciuitatis seruatur. Ciuitasq; prętacta vt supra habitū est: in suis iuribus, & signanē municipali iure de consensu totius prouincię cōfirmata: estq; antiquior omniū ciuitatū prouincię, & Halla in iure istius fundata est. Quare vt textus habet, omnes de Polonia, Bohemia &c. ab Hallensibus ius suum reportare debent, ex eo: quia secundū obtinet locum post Maidеburgum, estq; nobilior in locatione q̄ aliq; ciuitates, in defectu vero: si sententiā Hallenses inuenire ignorauerint, ex Maidеburgo eam aportare debēt, ex eo: quia ciuitas illa primatum habet. Imperatorq; Otto primariam supremamq; sedem iuris municipalis illic locauit.

q. *Iuris Prouincialis Municipalis Imperialis & spiritualis differentia.*

q Circa id notandum: Iuris prouincialis, municipalis, Imperialis, & spiritualis differentiam, in appellando.[r] Municipali etem iure appellat de vna ciuitate in aliā; secundū qđ ciuitates locate sunt, & venit tandē vsq; ad Maidеburgum, finaliterq; ad palantiam vel ad Regem; sicut in exemplo: de Lipsio appellatur in Hallam, exinde ad Maidеburgum ex Maidеburgo ad pallantiam in Schartaw: Iure vero Imperiali, prouocatur ab vno iudice ad alium, quod si ab inferiori prouocauerit ad supremū: intermediū ommittendo: relegandus est ad intermedium: ad quē prius appellare tenetur. ff. de appella. L. Imperator. Iure autē Spirituali: potest omnes intermedios iudices ommittere: & ad supremū appellare, vt accionem habēs corā officiali, prouocare poterit ad Papam: alios ommittēdo iudices: vt ij. q. vi. c. Ad Romanam. Iure etiam Prouinciali appellatio aliter obseruatur: vt Sp. Sax. li. ij. ar. xij. §. Sentētia in comitatu reprobata ad Marchionē appellare non licet, ibidē habetur: quod & si qdē Marchio superior sit, q̄ Comes, quia feudum Comes habet a Marchione, nō tamen appellatio sit ad Marchionem: sed ad Regem, & hoc ex eo quia Marchio iudicat sub sua fidelitate. Comes vero sub banno Regio, quod Bannum a Rege eum habere oportet: vt Spe. Sax. li. i, ar. lix. Cogitur nihilominus Comes iurare Marchioni ad iudicium exercendum, & exinde liquet, quod appellatio iudicialis cōtinentius fit ad Regem ipsum: q̄ad aliū Principem, vtq; id melius intelligatur: exemplū annotari potest. Si Iudex curię alicuius iurisdictionis cōstituat, appellatioq; a sententia subsequat, illa non ad ius ciuile continuabitur, verum ad aliquem superiorem dominū, & vltimo ad Regem: sic in proposito.

r. *Spe. Sax. li. ij. ar. vi.*

[s] Vnde sub Banno Regio in proposito iudicare, non est aliud nisi sub regia coactione: vel iuramēto: aut sub Omagio Regi prēstito iudicium exercere. [t] Nullus enim sub Banno Regio iudicium exercere prēsumit, nisi bannū a rege habeat: vt Spe. Sax. li. i. ar. lix. Notandum cū sub banno regio iudicatur, octo solidi. A duocato mulctē dātur: vt Spe. Sa. li. iij. ar. lxiij. [u] In legittimis iudicijs octo itidem solidi tribuuntur, extra bannitum iudicium sex nummi, in iudicio vero bannito octo solidi.

Scabini esse debent numero vndecim &c. [x] Scabinus aūt nomē accipit suum a scamno, scamnis enim seu sede iudicij residere debēt: sententiā inuenientes. Vnde & sententia inueniri debet inter verba duorum: hoc est actoris & rei: vt Spe. Sax. li. i. ar. lxij.

Scabinus etiā in iure suo inculpatus esse nō debet, [y] quare & liber: scabinalię sede dignus appellatur, omnibusq; vitijs abstinere: ita quod nullus eū in eius honore, iure, officioq; inculpare posset: Quod autem scabini sint numero vndecim, istud ex constitutione Imperatoris venit.

Circa id notandum est, [z] quod sunt quędam certe actiones, tū & loca specialia in quibus iudex secularis iudiciū exercere non potest.

s. *Sub banno regio iudicare quid significet.*

t. *Spe. Sax. li. i. ar. lix. li. ij. a. xij. li. iij. ar. lxiiij*

u. *Vide. Spe. Sax. li. iij. ar. lxiij.*

x. *Frigida uidetur istius uocabuli & nominis hæc interpretatio nam si sic, extunc omnes sc mno residentes scabini dicerentur.*

y. *Vide Spe. Sax. li. ij. ar. xij. & li. i. ar. ij. li. iij. ar. lxix.*

z. *Iudiciū in certis locas exerceri nō potest.*

a. Spe. Sax. li. i. ar. lix

[a] Primo in locis sacris: alij habẽt in locis spiritualibus. Secundo in prostibulis. Tertio in locis vbi pene infliguñ, & alias in omnibus locis inhonestis: vt. C. de senten. & interlo. omniũ iudi. L. Cum sententiã. & ff. de reg. iur L. omnia quecunq; & extra de appella. c. Quia fronte.

Sciendum etiam, si contigerit Iudicem, Aduocatum, seu Scultetũ, locum iudicij ex certis causis immutare: finito in illo priori loco iudicio, cunq; illud resignare voluerit, tenebitur ex nomine locũ declarare, vbi posthac iudicio residere vellet. [b] Ibidemq; etiam per sententiã pręcustodire: causamq; exprimere, cur iudicij locum transmutat: vt Spe. Sax. li. iij. ar. lxi. In omnibus itaq; locis: exceptis illis: quę supra notata habentur, iudiciũ exercere poterint, pręcustodito vt dictum est, & insinuato per publicam pręconis proclamationem, vt locus ille vnicuiq; sit notus.

b. Locũ iudicij immutare uolẽs Iudex ſinu are & publicare illud per præconem populo tenebitur.

[a]. Articulus præsens & sequentes quatuor parum afferunt utilitatis nobis. Appellatio etenim in Hallam uel Maideburgum ex regno Poloniæ abolita est in Anno domini. 1356 per duũ olim Caźimirum Magnum Poloniæ regem locatumq; est Ius pro uindale in castro Cracouien. ut illic omnes in appellando recursum habeãt, ab illis uero tandẽ pro instanta ultima ad tribunal regium uel Commissarios sex Ciuitatum ad id deputatos prouocatio fit uxta priuilegia desup data, & diuersus super eo processus habetur q̃ hic, ut ex cõmuni praxi liquet.

b. Spe. Sax. li. ij. ar. xij.

Articulus XI.

Vnde Halleñ. Ius suum querere debent.

DE [a] Hallensibus uidendum erit, unde Ius suũ reportare coguntur, si forsan illud ignorauerint, aut si apud illos sententia fuerit reprobata. Querere enim illud debent, in Maideburgo, sententiãq; eis dabunt Scabini Maideburgeñ. ante quatuor scamna, hoc est in loco ubi Scabini residẽtiam habent, sed & Scabinis, id quod iuris est exoluetur. Ipsi etenim in posterum testes esse debent, quod sententia rite & rationabiliter prolata sit, sine cuiusuis contradictione. [b] Nunciꝫ etiam ibidem præsentes esse debẽt, ubi sentẽtia definitur parte ex utraq;, tempore quo sententia illa pronunciatur, qui audiant & uideant. q̃ utriq; iusticia fiat. Et Iudex ipsis in expẽsis prouidere debet, in eundo & redeundo.

Si sententia sub banno regio fuerit reprobata, reportari debet ad proximum Burgrabiꝫ iudicium, nisi legale eundẽ excuset impedimentũ. Si uero sub Comitis banno reprobata fuerit, extunc reportari debet in quindena. [c] Scultetus enim habet bannum a Comite, & scultetiã a domino terræ. [d] Ita etiã Burgrabius habet bannum a Rege, iudicium uero a domino terræ.

c. Vide infra ar. xbij.

d. Spe. Sax. li. i. ar. lix.

Glosa.

Pro intellectu textus ampliori. Notandũ venit, quod appellationis, quã nos iure nostro increpationem sentẽtię vocitamus, [e] triplex inuenitur modus. [f] Primo quod quędã sententię etiã non appellate, nihil valent, & hoc in quatuor casibus. Primo si sententia continet expressum iuris errorẽ, est ipso iure nulla, nec appellatio est necessaria, secus si error nõ sit expressus: licet sit lata contra ius, quia tunc valet, sed est iniqua, & nisi prouocetur: transit in rem iudicatã: vt. C. Quan. prouo. non est necess. L. Si cum inter te. Sciendum tamẽ quod iure nostro appellatio debet esse in instanti: vt Spe. Sax. li. iij. ar. vi. Secundo si sentẽtia empta sit, hoc est: si donatur aliquid Scabino in priuato, vt sententiam huic pro voto inueniat: vt iij. q. vi. Venales, &. C. quan pro vo. nõ est necess. L. Venales. Tertio si pronunciatur sententia ab illo: qui est inhabilis ad id: vt Spe. Sax. li. iij. ar. xij. § i. Quarto si diebus festiuis seu feriis pronuncietur: vt Spe Sax. li. iij. ar. xij. § vlti. & extra de feriis, c. vlti. & ff. de feriis. L. Si feriatis. Secundus appellationis modus, quod sententia q̃uis appelletur, manet tamen sententia, & hoc quadrifariam. Primo, quando edicitur ab illis qui superiores se nõ habent: vt est Papa, Rex &c. [g] Appellatio enim fieri debet ad superiorẽ: vt ff. A quibus appella. L. ij. Secundo si appellent seu increpent sententiam illi, qui increpare non possunt, vt sunt hi, qui in manuali facto comprehensi, iudicioq; presentati, criminaliter accusantur: vt Spe. Sax. li. iij. ar. xij. § vlti. & C. Quorũ appella. nõ recipi. L. Obseruate. Tertio si tempus neglexerint increpandi. Iure enim nostro tempus appellandi est in instanti, & iudicio durante: vt Spe. Sax. li. iij. ar. vi. § vlti. [h] Iure vero spirituali & legibus decem dies dantur: vt in auten. de appella. & intra quę tempo. § i. coll. iiij. & ij. q. vi. anteriorũ. Quarto a iudice, qui fit per electionẽ, vt est arbiter. illum etenim sibi elegit, & ita ab eo appellare non potest: vt ff. de arbi. L. Diem. § fiari. Tertius appellationis modus, quando appellatur, & sententia iure mediante increpatur, Iudicemq; sistere vnus facit, vsq; ad tempus illud quoad sententia declarẽt si iuste vel iniuste edicta sit, & istud adinuentum est ex duplici causa, vel propter

e. Vide hoc idem Spe. Sax. li. ij. ar. xi. glo. & li. iij. ar. lxiij.

f. Appellationis triplex modus.

g. Spe. Sax. li. ij. ar. xij.

h. Spe. Sa. li. ij. ar. vi.

malicią, vel propter stultitiam eorũ qui sententias pronunciãt: vt. ff. de appell. & rela. L. i.

¶ In textu cũ dicitur, & scabinis ius ipsorũ exoluatur &c. [i] Ius aũt scabinorum istud est, quod cuilibet eorum vnus solidus. Notario vero duo solidi dentur.

Appellatione etiã facta. Iudex nuncios mittere debet, vt textus habet. Intelligitur iure nostro, & secundum aliquos iure Imperiali, secus vero obseruatur iure Canonico, ibi em̃ porriguntur litere, quę & apostoli dicuntur: vt ij. q. vi. Ab eo. [k] Quod aũt iure nostro per nuncios declaratio appellatiõis statutafuit. Ex gratia Saxonibus ipsis largitũ erat. Tempore em̃ quo ius pręsens eis datũ est, ignari literarũ fuerunt. Nunc vero temporibus istis, nouus appellationis modus vsitatus habetur. Si em̃ sententiã vnus increpauerit: sedẽq; obtinuerit aliam inuenturus sententiam, inuentamq; probat: prout iuris ordo exposcit. Scabini tandem vtranq; in scripto sententiam obsignatam transmittũt in locum vbi de iure transmittere debent. [l] Iudexq; nuncios mittere tenebit suos: & isti esse debent duo scabini, qui audiant & testes sint illorum omniũ. Iudex etiã eis in expensis prouidere cogitur. Si vero Iudex id recusauerit, officium perdit: vt Spe. Sax. li. iij. ar. xij. & ar. xiij.

Contra id quod in textu habetur. Quod scabinis ius ipsorum exolui debet, arguí potest, iure id minime fieri debere, nec scabini solidos pro sentẽtijs accipere possunt. [m] Primo: Iure em̃ cautum habemus, tum & articulo pręsenti superius declaratũ est, quod sentẽtia nulla via venalis esse debet, vt. C. quan. prouo. nõ est necess. & ij. q. vi. Venales. Secundo si em̃ scabinis eorum ius exoluitur propter id: vt testes sint. quod sententia rite data sit, hoc iure fieri minime debet, testes enim precio conducti reiciuntur: vt extra de testibus in multis ca. habetur. Tertio, quia nullus ingenium & prudentiam suam vendere debet, est enim donum dei, alias simoniacus efficitur: vt. i. q. i. Gratia. & ff. de calumnia. L. i. Concluditur etgo, quod scabini sententias diuendere, pecuniamq; pro eorum ortilegijs accipere minime debent, sed & Iudex ipse alꝫ efficitur infamis, & falsus iudex. In oppositum tamen est textus articuli, qui admittit scabinis a sententijs ferendis precium accipere, quare et iusto id facere possũt. Multa [n] etenim iure admittuntur, quę alias in se locum non habent, [o] vt in exemplo, pręceptum diuinum est, quod vnus alium non occidat. Iure tamẽ admittitur, quod Iudex malefactorem occidere potest: vt xxiij. q. v. c. si homicidium, & hoc sit ratione eius officij. Multa etenim officio admittuntur, quę alꝫ nulli priuato facere licet: vt xxiij. q. v. de occidendis hominibus.

Itidem etiam sit in proposito. Scabinus accipit pecuniam & solidum scabinalẽ ratione officij cui pręest. Alias si Scabinus non esset donumq; gratuitum sapientię & prudentię diuenderet, simoniacus esset. Tum etiã si pecuniam acciperet ad obticendum veritatem peccaret. Hoc itidẽ intelligendum est de Iudice, si super aliquo iudicare nolleꝫ cum ab eo expetitur, [p] Iniustus enim iudex efficitur, [q] & triplex incommodum incurret. Primo efficitur periurus. Secundo quia officiũ perdit si conuictus sit. Tertio quia extenditur contra eum iudiciaria sententia, quę contra falsos statuta est: vt Spe. Sax. li. iij. ar. xiij. Scabini pręterea nõ ratione iudicij pecuniam accipiunt. Iudicium enim exercere cum ab eis expetitur renentur, sed ratione officij & obsequij: pro cõmuni vtilitate pręstiti. Is vero, qui cõmunitati ex officio seruit, cõmodum ad officium pertinens iusto accipit. Nullus enim proprijs impẽsis militare cogitur: vt. i. q. ij. c. Clerici omnes, & in auten. de consult. § i. coll. iiij:

Ad rationes itaq; in contrariũ allegatas: breuiter respondetur, seipsas enim interimunt, & ex pręcedentibus soluuntur. Ad primam vbi dicebatur, quod sententia vendi non debet, id enim verum esset, si pecunia scabino daretur, quod sententiam sibi pro voto inueniat, hoc aũt hic non fit, sed solidi soluũtur ratione officij. Ad secundam vbi dicitur quod testes pecunia cõduci non debent &c. Respondendũ quod scabini non propter id pecuniam accipiunt: vt testificent pro libitu alicui, sed vt dictũ est: ratione officij cui pręsunt. Pro tertio vbi dicebatur, quod dona gratuita vendi non debent, intelligendũ est, si id extra officium facerent: prout declaratum habetur.

Notandũ etiã: si quis officiũ affectet ea intentione, quod exinde, vtilitatem, cõmodum, vanãq; gloriã habeat, vel qđ proximos opprimat, vel alio quouismõ illud affectet, nõ pręcise ob amorẽ dei, pro obsequio superioritatis: bonoq; reipublicę, ille officio dignus non est: vt. i. q. v. Quicunq;. hoc idem intelligendum est. de Iudicibus & Scabinis si etem Iudex seu Scabinus ea intentione iudicio pręest, vel illic residet, vt pecuniam & lucrum exinde habeat, pupillosq; & orphanos opprimat, & nisi cõmodum illud esset: iudiciũ non frequẽtaret. Nefarij ac periuri sunt, nec digni nomine illo vocitari, eternaliterq; cõdemnantur: vt. i. q. i. c. Cum omnis auaricia. Iudicium enim dei huiusmodi sceleribus coinquinari non vult.

[r] Iudex etenim, tum & Scabini ipsi: quatuor virtutes in se habere tenent, [s] Iusticiam quã dimittere non debent, causa amoris, gratię, odij, munerum &c. Secundo honestatem vel alꝫ ius honorariũ: vt Insti. de iure. natu. gen. § Pretorum quoq; edicta. Tertio quod sit infeudatus: vt Spe. Sax. li. i. ar. lv. Quarto prudentiam & modestiam. Omniũq; coram iudicio actorum sub pręsũto iuramento te-

i. Scabinis quantum exoluntur cum proferatur sententia & quid notario.

k. Spe. Sax. li. ij. ar. xij.

l. Vide Spe. Sax. li. ij. ar. xij. de hac materia abunde.

m. An Scabini solidos iusto pro sententijs ac apiũt uide pro & cõtra argumenta.

n. Multa iure admittuntur quæ in se locũ non habent.

o. Vide infra ar. xxx. ij. in fine glo.

p. Spe. Sax. li. ij. ar. xiij & infra Iure Munici ar. xvij.

q. Iudex triplex incommodum incurrit ſi iuo dicare non uult.

r. Iudices quatuor in ſe habere debẽt potiſſimum.

s. Vide Sp. Sax. li. i. ar. lv. li. ij. ar. xli. in glo. feu. c. lxvij.

tificare debent: nec de nouo iurare cogũtur: vt Spe. Sax. li. iij. ar. lxxxviij.
Sententia reprobata ad proximũ Burgrabij iudiciũ reportetur &c. vt textus habet. Tempus vero illud est sex septimanarum: ex Spe. Sax. li. i. ar. ij. & li. ij. ar. xij. nisi forte legale impedimentum importauerit.
Attendendũ [t] etiã circa id est: qđ cum sentẽtia appellata fuerit, in eundo vel redeundo & signãter cũ apportat ex loco ad quẽ appellatũ fuit, [u] nullibi aperiri debet, nisi ante quatuor scamna, seu ante sedẽ scabinalem, ibidẽq; pars vtraq; presens erit, quos & Iudex citare tenetur. Quod si pro primo nõ comparuerit quis, mulctam soluet. Itidem pro secundo, pro tertio, & pro q̃rto citatus si nõ venerit, vel legale impedimentũ nõ importet, quod venire non possit, decernetur contra eum cõtumacie pena. Si vero posi modũ nõ venerit ad declarandã causam, legalis impedimenti sententia apperitur. [x] Quod si sententia in dãnum istius presentis lata sit: & illi qui absens est pro cõmodo, nunciumq; nõ habeat, qui eam accepter, vel absentẽ excuser, legale impedimentum declarando, ius perdit suum, quia ius neminem ingratum frui facit, & ita ꝓpter ingratitudinẽ perdit ius: vt ff. de reg. iur. L. Nemo. & Spe. Sax. li. i. ar. lxvij. Si vero pars respondens fuerit, querela sibi adiudicatur, & illi aufertur, & hoc non ratione sententię, sed ratione contumacie, quod si forsan ille tandem cum impetere veller, iste iure se defendet.
Contra id quod in textu habetur, de reportatione sententię in quindena &c. Arguj potest id esse contra leges & Canones, datur em tempus prosequendi appellationẽ vnus annus: vt in auten, de his qui ingrediuntur ad appel. §. i. coll. v. et extra de appel. c. Cum sit Romana. ℟. quod hoc ex eo sit, quia illi Curiam insequi tenetur, Iure vero Saxonico id facere non oportet, habent enim certum deputatum locum appellandi, Iure Municipali in Maideburgum.

t. *Quæ autem legalia impedimenta sunt vide Spe. Sax. li. ij. ar. vij.*

u. *Sentẽtia reportata vbi aperiri debet & quopacto procedẽdũ.*

x. *Nota quædam speculta in reportatione sententiæ.*

Articulus. XII.

Si in Maideburgo sententia reprobetur, ubi ius querere debeant.

NVnc attendendum, si Maideburgi sententia reprobetur, ubi querere eam: aut inuenire eos oporteat. Trahere eni se debent ultra Albim in Schartaniã, Et exinde apportare tenebũtur q̃tuor uiros, qui seniores reperiri possunt, & hoc ex eo, quia antiquius locata est q̃ Maideburgũ, Cæsarq; Otto a tempore diuturno ibidem Ducatum cõstituit, ac omnes uno & eodem iure sunt locati. Cum illis tandem quatuor uiris ex Schartania apportatis, constituũtur Maideburgi ante pallacium Imperatoris Ottonis Ruffi quod fuerat, Pallantiamq; posthac in fine summi tẽpli statuerat, ut in præmissis patet, & sequentibus apparebit. Pro una etenim sententia reprobata continue ad Imperium se trahere non potuerunt.

Glosa.

Prosequens autor Priuilegij intentionẽ suã sup appellationibus declarat, vbi ex Maideburgo appelletur, & ex nomine manifestat locum, Schartaniam nuncupans, causam allegat, quia est antiquior Maideburgo, per idq; intelligi datur, [a] quod in qualibet prouincia, Ciuitas principalior & antiquior caput esse debet iuris aliarũ ciuitatũ illius prouincię vel regni: vt in exẽplo de Schartania.
¶ Vnde & siquidẽ vnusqsq; in appellando signãter in vltima instantia ad Regẽ, vel Imperatorẽ prouocare debeat. Saxonibus tñ ex gra largitũ est: qđ appellatio ad Regẽ nõ sit: nisi cum Rex in prouinciã venerit. Spe. Sax li. ij. ar. xij. Ne itaq; hominibus ius prolongaretur, vnusq; alteri non iniurietur. Cesar Otto constituit Pallanciam seu Pallaciam in fine summi templi Maideburgi, accipicq; debent, & apportari quatuor seniores uiri: vt textus habet ex Schartania, ex eo quia antiquior est, Ottoq; Ducatum illic fundauit, alias adiungendo prouincias, quę qdem prouincię, anteq̃ a Romanis occupate erant, regna fuere, vt supra habitũ est, postmodum vero Ducatus nomen acceperunt.

a. *Ciuitas principalior in qualibet prouincia caput esse debet iuris aliarum ciuitatum illius prouinciæ.*

Articulus XIII.

Quo pacto, & per quem modum Pallancia Maideburgi per Ottonem fundata sit.

COnsiderandum ulterius uenit, quomodo Pallãcia per Imperatorem ordinata sit. Vocari eni

instituit de Shartania, quatuor uiros seniores, & quatuor Canonicos Prælaturas seu officia in Summo aut Cathedrali Ecclesia habentes. Primus Præpositus. Secundus Decanus. Tertius Episcopi Vicarius. Cancellarius quartus. Ad id uocauit quatuor Barones, & innatos ministeriales feudales Ecclesiæ maioris Maideburgeñ. Marscalcum. Dapiferum. Pincernam. & Camerarium. Et item accepit undecim Scabinos ciuitatis, & Scultetum duodecimum. Præterea ordinauit tres Duces laicos, qui primi sunt in electione Imperiali, uidelicet Marchionem Brandeburgeñ. Ducem Saxoniæ, Palatinum Rheni Et item quartum Aduocatum Ecclesiæ maioris in Maideburgo. Prætactos uiginti octo uiros nunc enumeratos, Imperator elegit, & super sedem Pallantiæ collocauit, eis potestatem ex parte sui tribuendo. Quæcumq; sententia Maideburgi inueniri non possit, uel illic redargueretur, ut tandem in Pallantia inuestigetur, [a] & quicquid ibidem rite & legittime decretum sit, pro iure Municipali obseruari debeat in prouincia Saxoniæ. Cum uero ut sic sententia ante Pallantiam apportata decisaq; fuerit, extunc his uiginti quatuor uiris in signum cuilibet eorum datur unus solidus aureus, & quiuis solidus ualere debet duodecim solidos nummorum talis pecuniæ, aut talium denariorum, quæ in usu ibidem in foro habẽtur, in prouinciaq; ut communiter currunt. Quatuor uero residuis dari debent marce q̃tuor auri, [b] & quelibet marca aurea [c] ualere debet duodecim marcas argenteas. Id itaq; tribuitur uiginti octo uiris prænotatis, & cum hoc cui sententia pro commodo inuenta est soluitur emenda. Alij textus habent, hoc illi dare tenentur, qui bus sententia ad profectum uel utilitatem fuerit inuenta uel definita, & iste qui in sententia definitiua defecerit, soluere expensas tenetur. Si autem ille in sententia defecerit, qui eam reprobauerat, extunc soluere tenetur plus q̃ ille cui sentencia ad profectum cessit. Scabinis etenim qui sententiam inuenerant, & qui consensum & sequelam ad id dederant, quam ipse reprobauit, si iusta fore definitur, emendam soluet, & iudici suam penam, & hoc si ante sequelam increpet sententiam. [d] Si uero sequela subsequatur, & tandẽ reprobetur sententia, tunc cuilibet Scabino, & illi qui sententiæ sequelam dedit, iudiciq; totiens sua pena aut mulcta soluitur.
Quod si in Halla sentẽtia increpet, ad Maideburgumq; appelletur, sed & ibidem sententiam non acceptãs, ad Pallantiam prouocet, extunc utriscq; emenda soluitur, tam Maideburgeñ. q̃ Halleñ. Idq; ex ordinatione Imperatoris Ottonis Ruffi factum est, ut Municipale Ius stabiliretur, prout ex antiquo stetit. Ducatumq; ultra Albim fundauit.

a. *Quicqđ in pallantia decernitur in causis appellatis id pro Iure Municipali obseruari debet.*

b. *Spe. Sax. li. iij. ar. xlv*

c. *Marca auri quantũ ualeat vide hoc idẽ infra ar. xv.*

d. *Spe. Sax. li. ij. ar. xij.*

Glosa.

Pallantiam vero Cesar Otto ex eo fundauit, viginti octo viris eam administrandam committendo. Imperium etenim aliis grauibus onerabatur curis, vnde negotijs huiusmodi se implicare minime potuit. Quare & potestas eisdẽ data est, vt Imperij nomine omnia decernant & constituant. Quicquid vero inuenerint pro iure seruetur.
c Querere aliquis poterit, an sententiã in Pallãtia in damnũ alicuius prolatam quis increpare posset, sententiam illorum iniustam declarando. [f] ℟. quod in antiquis legum oti-

e. *A sententia in pallãtia lata an appellare quis possit.*

f. *Spe. Sax. li. i. ar. xviij.*

ginalibus inuenitur, quod nulla in terra Saxonię coram imperio tam iusta sentẽtia promulgari potest, quin eã Saxo increpare posset, suam manũ ad id exponendo, & si metse ptimus alios septem debellauerit sententiam obtinebit: vt Spe. Sax. li. i. ar. xviij.

Contra id arguitur. Si em̃ sententia nomine Imperatoris prolata increparetur, extũc Imperatoris voluntas Ius condere non posset quod minime fare potest. Imperator etenim est origo omnium legum & constitutionũ: vt C. de legi. & constit. L. i. ℞. quod & siquidem a Pallantia ad superiorem iudicem increpatio sententię non admittitur. Quare in deo cõfidens iusticięq; suę, exponit corpus periculo, pugnando pro iusticia quã prętendit se habere, idq; iure admittitur: vt. ff. ad le. Aquili.

Duellumq; ex antiqua consuetudine Saxones tenuerunt, quod & confirmatum eis fuit per Imperatoriam Maiestatem, propter eorum dexteritatem & animositatem g Id vero quod confirmatum quis habet, illibate seruari debet: vt in auten. de priui. dotis. mulieri. in prin. coll. viij.

g. *Spe. Sax. li. i. ar. xlix & infra ar. xxxv. & lxxxiij.*

Quod aũt Pallantię p̃sidentibus aurũ datur eorũ denotat dignitatẽ: vt S. S. li. iij. ar. xlv.

Sciendum etiam si sententia ante sedem Scabinalem reprobetur: interrogeturq; principalis si volũtas eius sit: cõsensumq; inuente sententię non prębuerit & aliam veriorẽ expresserit sententiam h in quam maior pars populi consenserit, illa vires obtinebit, & nullus illorum incurrit penam mulctę, quia ipsorum nullus alterius sententiam increpauit: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xij. §. Si quis consensum.

h. *Spe. Sax. li. ij. ar. xij.*

Per simile etiam quemadmodum is, qui iuxta suum intellectum & quam Iustissime potuit sententiam inuenerat: sine damno manet, ita & is qui iniuste sententię consensum non prębebit indemnis erit: vt Instit. Qui mo. ius. patrię pote. §. Pari ratione. & Instit. Quod cũ eo qui in aliena potestate. §. Istas tamen duas actiones.

Articulus XIIII

Quomodo Pallantia congregari debet, & qualiter ad Pallantiam pertineñ citandi sint.

INtelligendũ sequitur, quomodo Pallantia cõuentum habere debet suum, & quo pacto cõgregari. Scultetus primũ de Maideburgo literas Ciuitatis cum appenso sigillo accipere tenetur, easdemq; transmittere supremo Aduocato Ecclesiæ maioris, hoc est Burgrabio in Maideburgo. Illeq; tandem & suas dare tenebit literas, ac alias ab Episcopo expetere sigillatas. Prætera & literas Regias si in Theutonica sit prouincia cũ pensili sigillo. Burgrabiusq; Maideburgeñ literas sic ordinatas, cũ his qui se ad Pallantiam cum sententia traxerant, de scitu & uoluntate uiginti quatuor uirorum supranominatorum transmittere debet. In primis Duci Saxoniæ, postmodum Marchioni Brandeburgeñ. Tertio Palatino Rheni.[a] Hi enim tres sunt laici principes primi in electione Imperiali cum nouus Rex eligitur Theutonicæ nationis.

a. *Vide Spe. Sax. li. iij. ar. liij. & lvij. & lxij ar. lxij.*

Glosa.

Textus articuli de citandis ad Pallantiam, his qui iusto ibidem presentes esse debent planus est, nec longa declaratione indiget, non aliud em̃ intendit nisi quod Cęsar Otto Ruffus constitutionem presentem propter id statuit, si forsan aliquam sententiam Maideburgi increpare contigerit, id non temere sed iuris ordine facere & declarare debet. Tũ etiam, quod Scabini contra illum qui sententiam eorum increpat, [b] non habeant malum animum nec vlciscantur de eo, & nedũ Maideburgeñ. verum & alijs ciuitatibus quę ex Maideburgo ius reportant suum inseruit doctrina presens. Opinantur enim Scabini quidam fatui id fore in contumeliam eorum magnam factum, cum sententia increpatur, quinimmo nonnulli adeo proterue corã eis litigañ, statutis suis deterrent, vt sub pena capitis a sententia eorum non appelletur, [c] quod fieri minime debet, sed liber detur appellationis locus, non em̃ propter id quod Scabinus est quis omnia iura examussim nouit. Multi enim sedem Scabinalem occupañ. ignari inueniuntur, contingitq; quandoq; ex astantibus melius negotium intelligere, q̃ illũ qui causam discutit. Ponitur itaq; hic modus sententias increpandi, ad obuiandũ huic vel simili malo. Frustra em̃ iura essent super appellationibus, si opprimi debeat appellationis modus.

b. *Scabini propter id quod sententia eorum increpatur malũ animum contra appelantẽ habere non debent*

c. *Appellatio nulli deneganda.*

Appellatio vero vt habetur Spe. Sax. li. ij. ar. vi. in instanti iure nostro esse debet, & hoc

ex eo, quia apud nos interrogatur pars, an sententię consentir, & illam acceptat nec re, d si consentiant, postmodum locus appellãdi non dabitur, secus est secundũ leges & Canones, ibidem em̃ longiores appellandi inducie dantur: vt supra habitum est.

d. *Spe. Sax. li. ij. ar. vi. & supra eo. libro. a. r xi.*

e. *Iudids cautela in sentijs ferendis.*

e Iudex etiã cautus in eo esse debet vt ad iniustam sententiam sequelam & consensum nõ prebeat, f inspiratecq; poterit: vt negocium transferatur per Scabinos ad melius prędeditandũ, vel ad cõcordãdum super vnanimi sentẽtia, si discordes in eorum sententijs sint.

f. *Sp. Sax. li. iij. ar. xxx.*

Pręcauendum prętera est cp̃ maxime, ne sententia ommisso g iure scripto secũdum opinionẽ h feratur, quia vt sic subsistere non poterit, immo Scabinus ex opinione sententiã proferens, interrogatusq; ad instantiam partis recognoscat secundum eius videre sententiam inuenisse, ita quod ex opinione quadã prolata esse subintelligatur, non valet sentẽtia, dato quod eam probare vellet.

g. *S. Sax. li. iij. ar. viij.*

h. *Ex oppinione sententia ferenda non est*

i Ex opinione em̃ probatio nulla valet, nec iurandum ex opinione est, k Si vero nullam mentionem de opinione faciendo, dicat sententiam inuenisse secũdum eius conscientiã, & id probare vellet, manet sine damno: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xij.

i. *Spe. Sax. li. iij. ar viij.*

k. *Vide Spe. Sax. li. ij. ar. xij. §. Sententiam si quis.*

l Notandũ prętera, si in aliqua Ciuitate cõsuetudo praua habeat, quod sententias eorum sub pena capitis & priuatione bonorũ nullus increpet, cõtingatq; sententiam ferri iniustam. Iscp̃ in cuius damnum lata sit prouocare, ob penam statuti non auderet.

l. *Si statutũ sit alicuius auitatis qd̃ a sententia non appelletur quid faacn. doctrinam inde.*

Ad obuiandnm huic malo doctrina datur. Si contingat aliquem actionem habere in Ciuitate, in qua consuetudo huiusmodi praua habetur, timeturq; ne sentẽtia iniusta feratur, ante inchoationem causę, Prędictes seu regẽtes ciuitatis adeat, declaraturus causam quandam in ciuitate habere, subiiungendo, quod timeret ne iuri & iusticię sue contraueniatur. Consilium expetendo, quo pacto id pręcustodire debeat, erga Prędictes, erga ciuitatẽ, prouinciã, & erga iudiciũ, expetendo circa id, vt sibi appellationis locus admittatur, si forsan sententia contraria decreta sit, ad locum vel ciuitatẽ illam, quę caput est iuris municipalis, quod & prędictes loci facere tenetur. xxiij. q. v. Regum est officium. Si vero contingat consuetudinẽ illam per ciues obseruari, de consensu prędictis, nec huic actionem habenti auxilio, prędictes ciuitatis esse vult: superiori eius domino id negotium denunciare debet, qui tandem literis prędicti insinuate tenebitur, vt ille ciuibus demandet, ne huic contra iusticiam fiat. Si autẽ tam prędictes loci: q̃ ciues id facere recusauerint, allegantes consuetudinem & plebiscitum, vigore cuius iusticiam se facere pollicentur. Is vero prę timore negotiũ agredi non vult, offerendo prętera sese corã superiori domino astare, & ibidem sententiã per eos inuentam audire, quod si & id recusauerint citare eosdem superior dominus debet ad prędictam Regiam, vbi & constitui eos oportet, ad defendendum consuetudinẽ & plebiscitum suum, in prędudicium iuris scripti sancitum. Postmodum vero decisiõe facta per Imperatorẽ, sententiam huic proferre tenebuntur, & ille appellare poterit: si necessitas videbit: vt ij. q. vi. Si qs putauerit.

m. *Vide supra eo. li. ar. i.*

m ℂ Sciendum etiam, n quod plebiscitum nullo modo fieri debet contra ius scriptum: vt xij dist. Diuturni mores, & ita laudum seu plebiscitum non statuitur, nisi forte in iure non contineantur huiusmodi causę occasione quorum plebiscita sanciuntur: vt xi. dist. In his rebus. Secus autem hic est in proposito de appellationibus & sententiarũ increpationibus, vbi per expressum ius habetur scriptum.

n. *Plebiscitum contra ius scriptum minime statui debet.*

o Appellatione etiam facta, iudicium cessat nec vltra iudex in negotio procedere debet: P sed standum est appellationi: vt in auten. de iudi. Vt nullatenus. §. Audiant. coll. vi. & Spe. Sax. li. ij. ar. xij. Vnde Iudex appellationi locum non admittens, vel facta appellatiõe vlterius in negotio p̃cedẽs, pena illi q̃ est: si sit iudex Spiritualis, suspẽditur ab officio per vnum annũ. q Si interim exercet officiũ efficitur irregularis. In foro vero seculari, in Ciuilibus causis perdit officium, in Criminalibus vero si iudicatus occiditur transit Iudici inuitam r vt C. de pena. Iudi. qui male. iudi. l. i. & Spe. Sa. li. ij. an. xij. & xiij. §. si quis Iudicium.

o. *Spe. Sax. li. ij. ar. xij.*

P. *Appellatione stante nihil innouari nec ultra procedi debet.*

q. *Pena Iudicũ si stante appellatione ulterius procedant.*

Appellationẽ s etiam si Iudex prohibeat agrauatus Episcopum loci ordinariũ adire debet negotium exponendo qui & Iudicẽ q̃ quis laicus sit cogi potest, eque sicut dominus prouincię, quod si Iudex non curando mandatum Episcopi facere recuset, extunc Episcopus huic qui appellauit literas det, & is appellationem cum literis ad locum deputatum transmittat, eque ac si nunctij Iudicis mitterentur vt in auten. vt difer. Iudi. audi interpella. allega. cogantur ab Episcopis. §. Si vero: coll. ix.

r. *Spe. Sa. li. ij. ar. xij. & xiij. & infra Iure Munic. ar. xvij. abũde.*

s. *Appellatio si denegetur quid facien.*

Articulus XV.

Quomodo citatio pro cõgreganda pallantia fieri debet.

NOtandũ tandem sequitur quo pacto suprame morati domini ad pallantiam pertinentes citari debeant, ut simul conueniant. Scultetus enim inprimis Burgrabium citare debet per sententiam Iudicam & item pro secundo, & ter

tio, semper per spatium sex septimanarũ, quod si pro tertia citatione nõ comparuerit, extunc tres laici duces eundem per nunciũ uocabunt suum, & pro qualibet citatione, Regi tres marcas aureas demeretur. [a] quarum quælibet marca aurea duodecim marcas argenti ualere debet, & si posthac ultra sex septimanas non uenerit, ad excusandum se coram Rege, ubi protunc cum curia fuerit sua, extũc in primis omnia Ecclesiæ maiori Maideburgeñ. quæ ab ea in feudum habuit, & itẽ regi bannũ uacabit, sed & proscribetur in regis illegalitatem.

Per simile etiam sicut Scultetus citat Burgrabium, sic Burgrabius citare debet, hos tres Principes sub banno Regio, quod si in tertia citatione non comparuerint, ut prætactum est, [b] ex tunc quuis eorum de qualibet citatione decemocto marcas aureas Regi demeretur, quarũ quælibet duodecim marcas argenti continet. [c] ¶ Et si non uenerint tempore illo per citationem expresso ad sententiã difiniẽdam, sententia nihilominus decerni debet ante Pallanciam.

a. Marca auri quantum ualet.

b. Vide amplius de hac materia Spe.Sax. li.iij. ar. lxiij.

c. Iudices pro ferenda Sententia pertinen. Citati si nõ uenerint Sententia ferenda erit per hos qui præsentes sunt.

Glosa.

Pro declaratione textus articuli, notandum quod posiq̃ illi duo, qui cũ sententia ad Pallantiam se traxerant: a principibus cum literis reuenerint, quas a Burgrabio deferebant, extunc a tempore præfixionis termini per sex septimanas cõueniri debent: uiginti quatuor uiri, hoc est quatuor ex Schartania: quatuor Prelati, quatuor officiales, vt supra habitum est, vndecim Scabini ad Pallanciã, Scultetusq; iudicium bannire ibidẽ cum eis debet, vt iuris est, quod cũ factum sit interrogare tandem debet Scabinum vnum. Ex quo quidẽ sententia postulatur vel increpãta fit, & hic ad Pallanciam appellatũ extitit, ad inueniendũ meliorem vel iustiorẽ sentẽtiam.

Quero, quis huic appellationi de iure interesse debet, sententiabitur tandem quod Burgrabius. Interrogabit tandem vlterius Scultetus, ex quo quidẽ hic presens non est, quo pacto citari debeat, decernetur quod per literas & nuncios. Hoc idem etiam obseruabitur pro secunda & tertia citatione. Interroget vlterius Scultetus q̃ cito constitui debeat, sentẽtiabitur, quod a tempore citationis in sex septimanis, quod si non comparuerit nec aliquis nomine eius, extunc illi viginti quatuor viri Pallantiam vadant. Scultetusq; iudicium banniendo Scabinũ interrogabit: quãdoquidẽ Burgrabius de Iure hic p̃sens esse debet, citatusq; vt iuris est, iuxta sententias latas pro tempore prefixo non comparuerit, an id iuste facit, decernetur quod in iuste facit & negligentiam cõmisit. Interrogetur vlterius: an mulctam incidit, sententiabitur quod sic. Scultetus tandem interrogabit: quantũ, decernet Scabinus quod tres marcas auri demeruit. Pergret postea quantum marca valere debeat, respondebitur per sententiam, quod quelibet marca auri valere debet duodecim marcas argenti. Finaliter interrogabit: cui cedere debet mulcta huiusmodi, sententiatur, quod Regi ipso, ex quo obsequium regis est: vt Spe. Sax. li.iij. ar. lxiiij. Et ita etiam sit pro secunda & tertia citatione: vt textus habet. Quod si Burgrabius aut Principes tres non comparuerint, ex tunc isti viginti quatuor viri sententiã pronunciabũt. [d] Si vero in aliquo dubitauerint vel cõcordari nõ possent iuxta dispositionẽ legum & Canonum, relegare eos oportet ad Imperatorem. In secularibus etenim iudicijs nulli competit dubiorum interpretatio, nisi Imperatori: vt. C. de vete. iur. enucle. L. Deo autore nostro. & C. de legi. & constit. L. Interequitatem. In Spiritualibus vero causis, Papa ipse est interpres.

d. Iudices pallite etiam alij ultimæ instantiæ si dubitauerint in sententia ferenda vel concordarenon possint ad suum primatem relegare negotiũ debent.

Articulus XVI.

Quo pacto Iure Municipali, Iudicium Banniri debeat.

BAnniendi iudicij modum secũdum Ius Municipale, considerare licet. Scabini undecim esse debent, Scultetus duodecimus, [a] quia ille Burgrabio primam inuenire debet sententiam. Burgrabius etiam nullum legale habere potest sine Sculteto iudicium.

Itaq; primæ sententiæ quas Sculte

a. Spe.Sax.li.i.ar. lx. & li. iij.ar. lij. supra Iure municipali. ar.x.

tus Aduocato feudali inuenire debet heæ sunt. ¶ Aduocatus in primis Scultetum interrogare debet, si tempus iudicij sit, quod cum istud per sententiam inuenent, tandem queret, si iudicium bannire poterit, & inuenitur sibi quod facere id potest, si iuridicam potestatem habet. Tandem queret ulterius, an de iure demandare debet, quæ demandãda sunt, & inuenitur sibi, quod demandare debet excessus circa iudicium, turpia uerba, ac omnem iniuriam, & heæ sunt tres primæ sentẽtiæ, quas Scultetus Aduocato inuenire debet. Interroget posthac Scabinũ, si pacẽ iudicio idicere debeat. Respõdetur quod pacẽ indicere debeat de iuris forma. Indicit q̃ pax, quod unus alium in sua non impediat querela, in causisq; suis. [b] Qd si quis alium in festauerit clamore, uehementi cursu, increpatione, & alijs iniurijs sibi in querela nociuis, si id iniuriose fecerit ac protestatũ sit, Iudice & Scabinis, acquiritur ab ipso emenda, & iudici mulcta. [c] Si id fiat coram Aduocato, demeretur tres libras. Si coram Sculteto octo solidos.

[d] Quãdocũq; unus emẽdam acquirit, Iudex etiam suam tollit mulctã. Attamen sæpius Iudex mulctã acquirit ubi nulla soluitur emenda, ut est pro iniurijs, quũ contra honestatem iudicij, quis cõcitatis uerbis, uel aliquo alio iudicium impedierit, uel indisciplinate se habuerit. Iudex tandẽ ibidem unicuiq; demãdabit, quod contra alium querelã honeste proponat suam per procuratores aut ferendarios, quod nullus uegligat se, aut impediatur in iure suo.

[e] Quilibet homo potest uerba sua loqui iure municipali, qui iuri suo non est passus detrimẽtum, & hoc si periculum sustinere uult, quod exinde euenire possit.

b. Modũ Iudicij bannienti vide eidem li.i. ar.lix.Spe.Sax.

c. Vide infra eo. li.ar. xlvi.

d. Spe.Sax.li.i.ar. liij.

e. Vide S.S.li.i.ar. lx.

Glosa.

In articulo presenti declaratur modus, Iudicij Banniendi Municipali Iure: determinatumq; numerum scabinorum ponit cum dicit eos esse debere numero vndecim, & sculetus duodecimus.

Circa id tamẽ quæstio exoriri possit. Ex quo quidem determinatus sit scabinorum numerus per expressum q; habetur quod vndecẽ esse debeant. Cur id fiat quod in plerisq; Ciuitatibus Iure Maideburgeñ. utentibus non nisi sex eligantur. R. quod id ex eo sit quia Maideburgum est origo Iuris municipalis in defectuq; omnes illic, Ius renentur quærere suum: vnde & merito maior numerus cum numerari debet qui Ius, Iustitiam: & sententias decernant: quam in alijs Ciuitatibus a quibus ad illos fit recursus. [f] Numerus uero scabinorum denotat numerum vndecim discipulorum saluatoris nostri, excepto Juda traditore. Scultetus vero duodecimus qui & superior est representat Saluatorem nostrum qui & caput discipulorum fuit. Hęc autem similitudo Saxonibus cum ad fidem conuersi sunt in memoriam fidei Christianę, (Iusq; & leges eis constitute fuerũt) relicta est, qd Iudicio presidẽtes scabini vndecim numero esse debeãt & scultetus duodecimus. Et quẽadmodũ apostoli Cristi, corpus denotabant Ecclesię vnũ: ita vndecim scabini qui & mẽbra Iudicij sunt. Scultetus vero caput illorũ vnitatem Iudicij representant. Vnde & si quidem a corpore membrum vnum aut plura dissecentur manet tamen corpus capite & corde durante. Ita in proposito q̃is in alijs Ciuitatibus non nisi sex reperiantur, minorĩ tamen numero esse non possunt nisi septem aut sex adminus & sculetus vltra id septimus vel octauus, ad denotandum quod in alijs Ciuitatibus non tanta requiritur Iuris peritia prout Maideburgi ad quam ex omnibus ciuitatibus prouocatur. Vnde & Maideburgi si Iudicium banniri debet requiritur quod septem vel adminus sex scabini interesse debeant in alijs vero Ciuitatibus vbi scabinorum senarius numerus haberi solitus est [g] pro Iudicio banniendo quatuor vel adminus tres presentes esse oportet, & hoc ex eo quia, forsan tantus numerus prout Maideburgi scabinorum esse non potest, quare sufficit medietatem accipi ex necessitate & id ser-

f. Quur undecim numero Scabini eligantur.

g. Pro Iudicio bannido tres Scabini sufficiunt extra Maideburgũ in alijs Ciuitatibus.

uabatur ex antiqua consuetudine quę iam pro iure habetur. vt xij. dist. diuturni mores.

h. *Maideburgi quis scabinos præficere officio debet.*

Quæstio [h] circa id exoriri potest. Ex quoquidem Scabini vndecim numero Maideburgi esse tenentur quis eosdem officio præficere debeat: R. Postq̃ Maideburgū iure municipali confirmata fuit, Schartanię ducatus habebatur: per Imperatoremq; Ottonem prouincia illa pro dote Ecclesię Maideburgen. donata fuit Episcopus: q; Maideburgen. protūc Ecclesię præsidens ab Impatore Ottone magno ducatum acceptauit. Ecclesię cathedrali applicando: Commisit preterea & demandauit imperator prętactus Episcopo plenariā tribuendo autoritatē Scabinos eligendi eosq; officio Scabinali infeudandi: antehac etenim Scabini ipsi Ministeriales imperij erāt bonaq; eorum situata habebantur in ducatu Schartanię: eosdem Imperator pro tempore illo liberos ab obsequio fecit, officium Scabinorum eis conferēdo, & exinde liberi Scabinorumq; sede digni nominantur, posthac uero collatio feudi officio Scabinorū in Episcopum cessit, & Is Scabinatum in feudum prestare solet: hoc autem prius facere non potest quoad ab Imperatore iufeudatus sit. vt Spe. Sax. li. iij. ar. lix. ¶ Imperator autē spiritualibus sceptro cōferre solet feudū. vt Sp. Sax. li. ij. ar. lx. ad denotandum quod ex gratia eis tribuitur nec huius modi feudum conferre potest nisi coronatus Romę fuerit.

Vnde circa id attendendum quod officium Scabinale hereditat in proximum heredem feudalem [i] & quia hęres feudalis filius est & omnes masculi a patre prouenientes sursum vel deorsum. Mortuo itaq; Scabino hęres ꝓximior, hoc est filius sedem Scabinalem occupat. In defectu vero eius proximior agnatus: vt Spe. Sax. li. iij. ar. xxvi. §. Hanc sedem pater primogenito &c̄.

i. *Vide. Spe. Sax. li. ij. ar xxi. & ar. lviij. glo. et feu. c. vi.*

Dubitarę q; vlterius posset, [k] an Episcopus feudū huiusmōi Scabinale, denegare iuste alicui posset. R. quod sic, ex certis & legitimis causis Primo si patri similis generatione non fuerit: vt Spe. Sax. li. iij. ar. xxvi. Secundo si defectuosus: vtpote, surdus, cęcus, mutus &c̄. sit: vt Spe. Sax. li. i. ar. iiij. Tertio: qui anno & die in banno permanserat Regio: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxxviij. Quarto. si iure priuatus sit: vt eodē articulo li. i. habetur. Quinto si in anno & die feudum nō postulauerit, ita quod illud vacare contigerit: vt Spe. Sax. li. iij. ar. lx.

k. *Episcopus Maideburgen. an feudū scabinale denegare posset*

Sciendum [l] tamen, si Scabino post adeptionem officij aliquis defectus corporis aduenerit, vt est cęcitas, surditas, lepra, deponi non debet. Verum officiū retinet ad vitam suā, tum etiam si excōmunicatus fuerit nō propter hoc ab officio deponitur, sed prędicare debet ab ingressu contuberniij eorum. Si aūt vt dictū est infeudati nō sunt, defectusq; huiusmodi eos prędenerit. Episcopus feudū eis denegare poterit, alias ad vitam durant suā, nec eis viuentibus in loca aliquis surrogari debet, nec infeudari.

l. *Deffectus aliquis in effectu existenti superueniens deponi propter id ab officio non debet.*

Vnde notandū [m] circa id, quod is qui sede Scabinali residere debet, infrascriptas in se cōditiones habeat necesse est. Primo necessario requiritur, quod Scabinus sit homo liber: vt Spe Sax. li. i. ar. ij. & ar. iij. Ad clipeū etenim pertinere debent, alias feudum habere non possent: vt feu. c. ij. Secundo, quod sinodum qnerere eos oportet, & iudicium Comitum: vt Spe. Sax. li. i. ar. ij. Tertio: quia officium ad nullum hęreditat, nisi sit ei similis generatione: vt li. i. ar. v. & li. iij. ar. xxvi. Spe. Sax. Isq; descendere debet ex parte gladij. Quarto, quod contra vrumquemq; testes esse possunt. Testimonium tamen eorū fieri debet in iudicio banniito: vt Spe. Saxo. li. i. ar. vij. & viij. Quinto, quod in generatione eis dissimilibus in causa duelli respōdere non coguntur: vt li. i. ar. li. & ar. lxiij.

m. *Scabinorū sede dignis requisita.*

Item Scabinus etiam locū sui ortus, & progenitores declārare non oportet contra generatione dissimiles: vt li. iij. ar. xxix. Prętera pro iniurijs accusatus respōdere nō tenetur, nisi in legittimis iudiciorū terminis: vt Spe. Saxo. li. i. ar. lix. & lxvij. [n] Vnde & quicquid commodi ac pecuniarum ex sententijs eis cedit, iuste accipiunt: vt. i. q. ij. Et si omnes. Si autem id faciant ex auaricia, vel propter vanam gloriam officium appeterent: peccarēt. vt. i. q. i. Cum omnes auaricia.

n. *Scabini solidos Scabinales iusto acapiūt.*

Queritur [o] prętera, Si Scabini Maideburgen. morte decedant: Imperatorq; coronatus non sit, & ita Episcopus regalia seu feudum ab Imperatore non habeat, vt tandem alios infeudet Scabinos, quis interim iudiciū prouidere debet, & quo pacto prouideatur.

o. *Scabini Maideburgen. si moriantur Imperatorq; coronatus non sit ut alij infeudentur quis interim iudicium prouidebit.*

Sciendum: postquam Otto Imperator officium Scabinorum de cōsensu & consilio totius prouincię infeudauit, cōfirmauitq;. Cōstitutionem ibidem decreuit, Si & in quantū contigerit Scabinos decedere Maideburgi, & Impator coronatus non sit, Episcopusq; feudum ab Imperatore non habeat, ne officium vacaret, malefactūq; & excessus ne maneant impuniti, vt Consules ciuitatis, de cōsensu Episcopi Scabinos eligere possent & Iudiciū prouidere. Non tamen illos ad quos Iure successorio ex morte prędecessorū officium pertinet, immo nec istis vt sic legittimis expectantibus feudo nocere debet, hoc tamē pręcustodito, quod nec illi vltro se intromittere ad officium debent, quia alias perderēt feudum per id.

Postq̃ vero Episcopus Regalia ab Imperatore nactus sit, extunc illos qui iure ad id pertinent infeudare debet, & nullum alium. Si etiam locum vacare contingerit, nec aliquis ex genelogia prędefuncti supereſt, poterit homo idoneus, probus, & dignus fede, in Scabinum eligi, siue ille in ciuitate residerat: siue non, siue sit ciuis: siue ministerialis: eundē Episcopus libere dimittere debet, & officio huiusmodi infeudare, & hoc ex eo constitutū est, ne officium iudicij negligatur. Post infeudationem vero Scabini Imperio Omagium prestare tenentur, ac iuramentū secundū iura ingenuorū: vt Spe. Sax. li. iij. ar. liiij. Quo pacto aūt iuramentum id fieri debeat, vide supra ar. viij. in glosa. & per Omagiū iuramentum etiam prestant iudicio.

p. *Scabinus nouiter electus, est administrator negotiorum scabinalium.*

p Scabinus etiā nouiter infeudatus, efficitur Camerarius, & administrator negotiorū scabinalium, vnde & presens esse debet Scabinos expectando, solidos in iudicio acquisitos in camera conseruando, si quid autem necessario fuerit ex pecunijs illis subministrat.

q. *Scabini singulis quatuor temporibus anni solidos diuidūt.*

q Singulis vero quatuor temporibus pecuniam solidorum collectā inter se diuidūt, nec aliquis participat cum eis de pecunia huiusmodi.

r. *Scabinis quantum prestatur à sententa & quid Notario.*

r Scabinis etiam a qualibet sententia Maideburgi singulis datur solidus vnus, ita quod vnusquiuis ab Ortilegio per vnum habeat solidum. [f] Notario vero duo solidi pstantur. Officiali vero Scabinorum & qui eis inseruit etiam solidus vnus nummorum cōmuniter in foro currentium. [r] Vnde & Scabinorum sede digni dicuntur, qui ita liberi sunt, quod in Scabinos eligi possunt, si necessitas postulauerit: vt Spe. Sax. li. i. ar. ij. li. ij. ar. xij. Scabinorum vero libertas est omnium vilior: vt Spe. Sax. li. iij. ar. liiij. & Instit. de libertinis. §. Libertinorum.

f. *Vide supra ar. xi.*

r. *Sp. Sax. li. i. ar. ij. & ar. vi. & item li. ij. ar. xj. glo. li. tij. ar. lxxiij. supra iure Munic. ar. x. infra ar. xxxij.*

In textu cum dicitur, & Scultetus duodecimus. Vnde sciendum, quod Scultetus iudex sit Burgrabij vel Aduocati cum contra eos conqueritur, & hoc in ciuilibus causis. Quēadmodum Palatinus Rheni, Iudex est Imperatoris, & Burgrabius Marchionis: vt Spe. Sax. li. iij. ar. Iij.

Contra id arguj potest, hoc minime fieri posse, habetur etiā Spe. Sax. li. iij. ar. lv. quod super vitam illustrium nullus iudicare potest nisi Rex. R. sub distinctione, [u] quod actio est duplex, ciuilis & crimialis. [x] Ciuilis actio vt est occasione debiti. Scultetus vt sic iudicat super Aduocatum, & de ista hic loquitur Alia est criminalis, quę penam expetit, in corpore, membro, cute, crinibus &c̄. vt sic Scultetus sui superioris iudicis iudex esse non potest [y] exaudire tamen negotium poterit, & superiori iudici in scripto transmittere vt ibi tandem sententietur. vt. C. vbi Senatores vel clarissimi. L. Quotiens. & in auten. vt cleri. apud propri. Episco. §. Si tamen coll. vi.

u. *Actio duplex Ciuilis & Criminalis.*

x. *Vide. Spe. Sax. li. i. ar. lxvij. & li. iij. ar. ix & item li. i. ar. lxxi. glo. Iure Munic. infra ar. xvj. & lxxij. glo.*

y. *Vide Spe. Sax. li. iij. ar. lv.*

Pro intellectu etiā textus ārticuli. Notandū venit, [z] quod iudices triplices inueniuntur. [a] Quidam sunt veri Iudices, qui & ipsi soli iurisditionem habent & iudicium, dicūturq; ordinarij iudices, vt sunt Principes & liberi domini. Alij sunt, quos Principes iure suo in prouincia infeudant, vt sunt Comites. Tertij sunt Cōmissarij: vt. C. de offici. diuerso. Iudi.

z. *Iudices triplices.*

a. *Vide Spe. Sax. li. i. ar lx. & li. ij. ar. xxij. & infra Iure Munic. ar. sequen & ar. xly. glo.*

Sunt prętereā alij Iudices, arbitri vocati seu volūtarię per partes aliquas accepti iudices, vt cum duo negotiū aliquod habeant & in aliquē consentiunt libere qui causam inter eos discernet & ab istis appellare non licet. Alij sunt Iudices ex euentu, vt cum accidat euidens furtū, uel violētia, [b] eligitur a villanis Iudex Grograuius dictus, ad iudicandū factum illud, absolutoq; facto huiusmodi casuali, per amplius Iudex non erit. Tertij dicuntur iudices Subdelegati ab Imperatore vel sanctissimo, aut Principe missi, ad audiendum decidendumve aliquam causam cū sufficienti mandato quę & cōmissio dicitur. Id eteñ Princeps quilibet facere potest commissariumq; transmittere, vel per literas constituere, ad audiendum inter partes allegata & responsa in causis ciuilibus, causamq; determinare iure vel amicabiliter, decisioq; huiusmodi robur habebit, ac si princeps solus eā decideret. Sed & apostolicus & alter spiritualis quiuis Iudex id licite facere potest. Sententiam tamen iudicum huiusmodi Sub delegatorum increpare vnus poterit: vt. ij. q. v. Accusatores.

b. *Spe. Sax. li. i. ar. lv.*

Aduertendum circa id, quod inter omnes infeudatos Iudices, Scultetus est inferior Iudex, qui & liber esse debet, & ingenuus ac ex illa iurisditione oriundus: vt li. iij. ar. lxi. & vocatur etiā apud alios Prefectus, iudicio enim prędesse solet.

[c] In pronunciandis sentētijs alia consuetudo obseruatur iure nostro, alia item Cęsareo & spirituali. Iure enim Cęsareo & spirituali Iudex solus edicit sententiam. Iure vero nostro Iudex interrogat Scabinū, & quicquid ille inuenerit, pro iure habetur, dummodo ab vtroq; consensus sit.

c. *In pronunciādi sententia alia consuetudo seruatur iure nostro q̄ Cæsareo.*

Iudicij [d] etiam banniendi modus, cum iudicium legittime expositū bannitū exercetur is obseruetur, vt sic eñ posiq̃ iudicio consederint Scabini cum Aduocato, extunc Aduocatus seu Comes scultetum, vel Scultetus Scabinum interrogare solet. Ex quoquidē hodie dies est iudicij legittimi expositi, an tēpus sit iudicium banniendi, necne. vt Spe. Sax. li. iij. ar. lxi.

d. *Iudicij banniendi modus.*

e Iciunoq; & sobrie iudicium exerceri debet. Si vero iudicium sit extra diem legittimū expositum, vt ex necessitate, Iudex alium seruabit modum. Quērere enim debet. Ex quo quidē necessario quęrela proponitur, vel ex necessitate iudicium expetitur, an sit banniendum. Scabinus decernet quod sic, obseruareq; modum iudex debet in huiusmodi iudicio oportuno & necessario, qui cōmuniter habetur in processu iuridico. Cum vero iudiciū bannitum iā sit, paxq; denūciata vt iuris est: vnus quiuis [f] tandē procedat in causis suis iuxta iuris ordinem ne iuri deroget suo.

e. *Sp. Sax. li. iij. ar. lxix. & lxi. an glo.*

f. *Vide Spe. Sax. li. i. ar. lix.*

g Iudex etiam potissimū curare debet, vt iuste iudicium exerceat, eadem etiā hora qua

g. *Iudicis requisita in iudicando.*

h. *In loco iudicij depictum habeatur extremum dei iudicium.*

i. *Iudex est locum dei tenens.*

k. *Vide Spe.Sax.li ij. ar.xli.glo.*

l. *De ferendariorū utilitate.*

m. *Ferendarij qui esse non possunt.*

n. *Vide Sp.Sax.li.i.ar. lx. & C.de postulan. L.nemo infra iure mun. ar.xlij.*

o. *Ferendariorū cautelæ & utilitas.*

iudicium iniciat suum, Deus omnipotens, iudicium itidem extendit suum super Iudicem & Scabinos, in hanc vel in illam partem eosdem sententiaturus. [h] In loco q; Iudiciali depictum habeatur extremum Dei iudicium, vt Iudex recogiret & pre oculis habeat extremo Dei subesse iudicio. [i] Est q; Iudex locum tenēs Dei, quia nomine & loco Dei excessus corrigit iudicatq;. Quare & mulcta, que pro prie Deo conuenit pro excessu eidē soluitur. [k] Emenda vero contra quem iniuriatus est, vt.xxiiij.q.v.Qui malos percutit. Si etiā contra iudicium excesserit quis emendare eum oportet: vt Spe. Sax.li.i.ar.liij. Nec mulctā Iudex dimittere debet.

[l] In textu cum dicitur, per Procuratores seu Ferendarios &c̄. Ferendarij etenim pro communi vtilitate instituti sunt. [m] Vnde Ferendarius dicitur ille, qui amici, vel alicuius alterius querelā Iudici declarat. [n] Ferendarij q; esse non possunt, freneticus, surdus, mutus, annos nō habens, mulier, hereticus, ludeus, monachus presbyter, signanter in secularibus negotijs, quamuis iure spirituali procurare possunt in causis ecclesie pro eorū amicis & pauperibus, viduis: vt extra de postulando.c.i.& ij.

[o] Ferendarius etiam verbis minacibus causam proponere non debet. Et is qui solus loqui in iudicio ceperit, ferendarium habere nō potest: vt Spe.Sax.li. iij.ar.xxx. Iure priuati ferendarium itidem habere nō possunt, tum & omnes illegittimi.

Ferendarij vtilitas est, quod principalis verba eius retractare ante sententiam poterit, vt C. de errore Aduocatorū. L.Errores. Ferendarius preterea a Iudice postulatus, datur partibus & aliter non: vt Spe.Sax.li.i.ar.lx.

[p] Potest tamen quandoq; ferendarius denegare verba alicuius loqui, seu causam patrocinare, q & hoc si suus inimicus sit, vel si contra affinem suū actio deberet dirigi, alias cū demandatum sibi per Iudicem sit, excusare se minime poterit vt causam non defendat, & hoc intelligendum vbi possessionatus est, vel actionem aut ius prosequatur.

Ferendarius preterea est miles iudicij quemadmodum em̄ milites prouincias defendūt armis, ita isti verbis, & quemadmodū ille vitam tuetur, sic & iste statum: vt. C. de aduocatis diuerso iudici per totum.

[r] Ferendarium si duo petant in iudicio, est in voluntate Iudicis eundē dare cui vult.

p. *Ferendarius an recusare poterit verba alicuius loqui.*

q. *Spe. Sax.li.i.ar.lx.*

r. *Spe. Sax.li.i.ar.lxi.*

Articulus XVII

De excessu iudicis & eius pena.

[a] Attendendum super eo si Scultetus impediuerit aliquem in sua querela, [a] & sibi iusticiam non iuuerit, uel recuset minus iuste, & pro eo coram Burgrabio aut Aduocato cum testibus incusetur, quid facere debeat, ipsum enim cum testibus etiam euadere oportet.

Cum qualicunq; testimonio super iudicem questum fuerit, tali testimonio excusari cogitur, siue sint Scabini, aut alij iudicio ptineñ. [b] Si uero coram Aduocato in iudicio bannito, tunc citius testibus uinci potest, q̄ ille cum testibus euadere poterit. [c] Si autem uir cedere uellet testibus & inculpat eum de sua scientia, extunc super eo, unica euadere potest manu. ¶ Quando inculpatur pro causa huiusmodi coram Aduocato in instanti respondere tenetur, postq̄ iudicium legale ibidem fuerit, quia necessario ibidem presens esse debet, nisi legale impedimentum eundem occupet, quod impedimētum statim probare eum oportet.

Si non ostenderit, aut iniuste renuerit, uel per iusticiam excusare se recusauerit, super iniuria sibi obiecta quam exercuit, extunc condemnatur Aduocato in decem talentis idē Scultetus, & illi debitum persoluet. cui iusticiam facere recusauit. Interimq; quoad debitum non resarciet, uel solus non soluet, aut iure se non excuset in iudicio proximo, amplius nullius iudex esse poterit, nisi se ab hac inculpata causa ut premissū est eliberauerit.

[d] Si aūt pro facto criminali iusticiā uel iudicium recusauit, sicut pro homicidio, furto, spolio, Ecclesiæ uiolentia, incendio, & his similia, quæ crimina capitalia [e] dicuntur hoc iudicium super eundem decerni debet quod super illum extendi deberat, nec pro eo pecunia, aut

a. *Spe.Sax.li.ij.ar.xiij*

b. *Spe. Sax.li.i.ar.vij.*

c. *Spe. Sax. li.i.ar.vi. & li.ij.ar.xxij.*

d. *Contra iudices grauius imposita pena.*

e. *Spe.Sax.li.ij.ar.xiij.*

f. *Ex captiuitate si qs aufugerit preter Iudicis culpā Iudex quomodo euadet.*

g. *Verigeldus quantū valet.*

h. *Spe.Sax.li.iij.ar.xlv & li.i.ar.xxxiiij.*

emenda, aut recompēsa, aut aliquo alio eliberari poterit, si in his uincatur ut iuris est. [f] Si autē unus in captiuitatē iudicij publicam, uel ad iudiciū præsentatus fuerit, ut detineatur ibidem, et si euaserit exinde sine iudicis culpa, aut negligētia, pro crimine quod trāsit ad collum, soluet uerigeldum, id est recompensam, si ad manum, mediam recompēsam, iuramento tamen cum confirmare oportet, si sibi non creditur, quod absq; eius culpa captiuus euasit.

[g] Recompensa alias uerigeldus integer Iure Municipali [h] est decem octo talenta nummorum, qui communiter in usu habentur illic ubi demeruit recompensam. Media recompensa nouem talenta.

Glosa.

Et quia articulus presens de Iudicum negligentia cum appositione pene tractat, idq; quādoq; cōtigi potest, in criminalibus, quādoq; vero in ciuilibus causis.

Quare pro intellectu horum ampliori considerandū venit, quod actio duplex est. Ciuilis & Criminalis. Ciuilis actio dicitur ex eo, quia tam actor q̄ respōdens ante querelā, in querela, & post querelam ciues manent, in statuq; conseruanē suo. Criminalis vero est, que pena pro excessu exigit.

Scultetus vel alter quiuis Iudex: vt textus habet, si aliquē in sua impediat querela: vbi superior eius Iudex presens fuerit, pro eoq; cum testibus impetetur, siue sint Scabini vel alij iudicio pertineñ. cum simili testimonio, innocentiam suam eum declarare oportet.

[k] Sciendum preterea venit, quod Iudices triplices sunt. Veri Iudices, qui vexillo feudi infeudantur, iurisdictionemq; habent & iudiciū, vt sunt Principes. Secundi sunt, quos isti primi vlterius infeudant, in prouincia iure suo: vt sunt Comites Sculteti. Tertij sunt Commissarij.

Ius etiam triplex est, Spirituale, Seculare & Feudale.

Iudex vlterius infeudatus conuinci potest testimonio in duobus. Primo si ius ab ipso expetitur, & ille recusat, & si actio sit ciuilis, testesq; cōmemorantur, extunc mettertius contra iudicem probabit. Si vero Iudex innocētiā declaraturus suam excusaturū se offert, extunc ex sentētia Scabinorum itidem mettertius facere cogitur, cū similibus testibus: prout imperabatur. Qd si actio sit Criminalis, actor eum conuincere debet metseptimus: vt Spe. Sax.li.ij.ar.xiij.§. Si quis iudicium. [l] ¶ Posiq; vero vt sic cōuictus testimonio fuerit, penāl lum sufferre cogitur [m], quā administrare recusauit: vt. C. de pena. iudicū. qui male iudicant: per totum. Si autē conuictus fuerit in ciuilibus causis damnum resarcier. Aduocato vero vel superiori domino: decē libras succumbet, & donec huic satisfecerit, nullius iudex esse potest Intellige tamē si contra eum testimonio vt supra tactum est procedatur, summa ergo cum diligentia Iudex custodire debet: ne iniuriam faciat, secundumq; ius scriptū omia agat. [n] Iusem maiorem complectitur misericordiam, q̄ quod Iudex excogitare possit: vt in auten. de iudi. vt nullatenus. §. Oportet. Periurus enim coram deo efficitur, si quis contrariū faciat: vt xxij.q.v.per totum. Efficitur etiam domino suo infidelis: vt xxij.q.v. de forma fidelitatis. Est etiam iure priuatus coram Deo & hominibus. & ita iudicium per amplius exercere non potest: vt iij. q.vij. Infames. Secundo contra iudicem huiusmodi protestari potest: si negare vellet eorum q̄ in iudicio acta sunt. vt in auten. Vt nulli iudi.lice.habe. §. Et hoc coll.ix. Et id tenetur de iure seculari: vt Spe. Sax.li.ij.ar.xxij.

¶ Iudex Commissarius testimonio etiam uinci potest, si in sententiando magis aclinatus fuit vni parti q̄ alteri, [o] vt subiectus respectu domini: vt xxij.q.v. de forma, vel si vnius domini sint: vt iij.q.v. Accusatores. Vel si vnius familia sit: aut inimicus alicuius: vt iij. q.v.c.vlti.& id tenetur iure Spirituali.

Iudex etiam feudalis vinci testimonio potest in iure feudali, cū eius vasallis: vt de vsu. feu. ¶ Si autē pro facto Criminali &c̄. Vt de vt dictum est. Actio huiusmodi criminalis: dē quando in vitam, cuttem, crines, sanitatē &c̄. se extendit, quemadmodum sunt homicidia vulnerationes, preda: vt li.ij.ar.xiij. vt sic enim, si iudex iusticiam administrare recusauerit, conuictus eliberare se pecunia: aut verigeldo minime poterit, sed peram illam pati cogitur, quam facere dissimulauit: vt. C. de pe.iudi.qui.ma.iudi.per totum.

Si aūt vnus ī carceres publicos datus sit &c̄. hoc etiā dupliciter intelligi potest, vel datur carceribus ex querela ciuili, quod & raro euenit, exindeq; euaserit. Iudex pro isto accusatus, vnica absoluitur manu, quod absq; eius id factū est culpa ¶ Si vero in criminali causa presentatus euaserit, eū iuuare minime potest innocentia quam fecit tacto sacramento: sed resarcire illi tenetur, qui eum carceri tradiderat vno integro verigeldo, si pro vita agebatur, vel medio: si pro manu: vt textus habet.

Quæstio circa id exoriri possit. Nonne salu-

i. *Spe.Sax.li.i.ar.lxvij. & lxxi. & supra ar. precedenti glo. & infra ar.lxxj. glo.*

k. *Spe. Sax.li. i. ar. lv. li.ij.ar.xxij. Iure Muni ar. precedēti & infra ar.xlv.glo.*

l. *Spe.Sax.li.ij.ar.xiij.glo.*

m. *Secundum leges Iudex iniustam proferēs in criminalibus sententiā conuictus efficitur infamis, mittiturq; in exilium ut C. de iudi. q̄ male iudi L. ultima.*

n. *Spe.Sax.li.ij.ar.xli.*

o. *Vide hoc idem li.ij. Spe.Sax.ar.xxij.*

o. Excessus nobis illatos quomodo dimittere debemus & quomodo non.

brius esset, quod malefactor dimittatur, ꝙ quod penis affici debeat. Est enim doctrina Christi, quod inimicis excessus dimittere debeamus. Soluitur instantia per distinctionē. o Vnde notandum, quod debita & excessus dimittere intelligitur dupliciter, secundum qđ excessus bifariam fiunt. Primo excessus dicitur, quando quis cōtra me aliquid iniuriꝫ facit, & vt sic vindicare solus minime debeo. Verum ex corde dimittere, & de isto habetur in Euāgelio, dimittite & dimittetur uobis. Secundo excessus fit contra Iuris precepta, & illū dimittere nō debemus, quod si dimittitur contra preceptum Dei fit, qui facit malos de medio bonorum tollere, prēueireꝫ eorum maliciꝫ, quodꝫ per penam temporalem: penam euadant eternam. Ira enim omnipotentis Dei mitigatur cum hic pro meritis peccator corrigitur: vt. xxiij. q. iij. Si ea de quibus. Vnde & Iudex malefactorem veris sententijs conuincens: & eum morti iudicans nō peccat, in quantum malefactor facti noxius est: vt. xxiij. q. iij. Illud etiā.

Articulus. XVIII.

De querela contra Iudicem iusticiā facere denegantem.

DE Iudice cōsideraꝫ sequitur, si non iuste iudicauerit, cū sibi querulatur, aut illud ommiserit, propter amorem, compatientiam, munera, aut aliquā aliam causam, uel si solus noxā aut iniuriam fecerit, quam de iure facere nō debuit: propter id enim Iudex electus est, quod ius fortificet, & iniusticiam debilitare deberet. Si itaqꝫ querela super ipsum in iudicio facta fuerit, Scultetus iudex esse debet Aduocati, & cogitur ueris sentētijs ad respondendum ad obiecta ut nunc declaratur. Primū petatur per sententiā, quod Aduocatus surgat, & Iudicem in suo loco sedere faciat, qui illum iudicet, tandem & sedere procuret Scultetum, qui iudicabit super Aduocatum. Consimiliter etiā Aduocatus iudicabit super Scultetū, & ex eo Burgrabius nullum legale iudicium habere potest, a sine Sculteto, quia corā eo se exhibere debet iustificaturum, si cōtra eum propositum sit.

a. Spe. Sax. li. i. ar. lix. & li. iij. ar. lij. & supra Iure Munia. ar. x. & xvi.

Si contra iusticiam anno & die id facere recusauerit, domino terræ iudicium uacabit, & bannum Regi, si contra eum prosequat̄ per ueras sententias, ut iuris est.

Glosa.

Textus articuli nō aliud intēdit, nisi vt ostendat quo pacto Iudex se retinere debeat cū iudicio p̄sidet. Vnde circa id scīdū: quod Iudex nō nisi cū iudicio p̄esi, b Iudex dicit. c Cū vo iudiciū resignat, et ex sede iudicij baniti exurgit, non iā vt iudex, sed vt simplex homo habetur. Nomen em̄ istud ratione officij inditum habet, ad cōmunemꝫ vtilitatē a Romanis statutum est officium iudicis.

b. Sp. S. li. i. ar. lix. glo.

c. Iudex non dicitur iudex nisi cum iudicio præst.

d Iudex etiam triplex habet nomen, dicitur em̄ quandoꝫ p̄tor, & hoc ex eo, quia officiū eius est ex parte iperij. Specialit̄ homines cogere & inducere ad honeste viuendum, aliter non nocendum, & cuiꝫ quod suum est tribuendum. e Hec enim sunt iuris precepta vt Insti. de iusti. & iur. §. Iuris p̄cepta. f Frustra em̄ essent p̄cepta & cōstitutiones, nisi sint hi, qui homines ea adimplere cogerēt. Hoc aūt officium est Prętoris: vt. ff. de offi. prēto. L. i. Sed & corrigere atꝫ punire debet excessiuos & contra facientes. g Vnde & olim id seuabatur, quod iudices per se penis afficiebāt maleficos: vt xxiij. q. v. de occidendis hominibus. Dicitur etiā Iudex ipse Prefectus, idꝫ nomen ab Imperio inditum fuit, potestas em eidem dabatur, agendum pro cōmodo Imperij, & constitutiones faciendi de consensu prudentum: vt Spe. Sax. li. ij. ar. lv. Estꝫ nō mē officij. Regere etenim debet subditos pro cōmuni vtilitate, & eis p̄cauere de futuro damno. Quandoꝫ em̄ vnus proprīū damnum dimittere cogeretur, si patrocinium nō habeat. Tertium nomen habet: quod vocatur iudex. Estꝫ nomen eius peculiare & commune, duo priora includens in se, iureꝫ nomen illud inditum est sibi, hec enim precedētia nomina, quod videlicet Prętor vel Prefectus dicitur, prouenit ratione cōmunis vtilitatis, quā vel maxime curare debet. Istud vero tertiū ratione officij, Officium tamen suū Iudex exacte implere non potest, nisi per veras sententias iuridicas. Id em̄ proprie cōpetit iudici. Iudex nāꝫ dicitur, q̄si ius dictans, pronuncians, vel inueniens, & hoc de consilio Scabinorum secundum ius nostrum, de-

d. Iudex triplex nomē habet.

e. Vide supra ar. i. & Spe. Sax. li. i. in prolo.

f. Sp. Sax. li. iij. ar. lxij & supra ar. viij.

g. Nota de Iudiciis.

h. Iudex à quibus potissimum præcauere debet.

i. Spe. Sax. li. iij. ar. xxx glo.

rsuationēꝫ quāndam habet a nomine Iustus: ille etenim qui aliorū excessus corrigere debet, eum sine offensa esse oportet. Iudex itaqꝫ omnibus iustus esse debet: vt Spec. Sax. li. iij. ar. xxx. h Iudex p̄terea propter nullā causam iudiciū inuertere debet suū, & p̄sertim p̄cauet, ne iudicet ex timore, auaricia, odiō: amore, propter munera. Ex timore seu metu iudicatur dum potestas alicuius pertimescit. Ex auaricia vero dū premio aut munere corrumpitur animus iudicis, vt. i. q. i. Cum omnis auaricia. Ex odio vero iudicatur, cum iudex erga vnam partē malo fit animo, alteri vero fauorabilē auditorē se p̄stat: vt iij. q. v. Accusatores. & iiij. q. iij. nullus. Ex amore vō vel consanguineitate inuertit iudicium: dū amico vel propinquo contendimus p̄stare auxilium. Si quis itaqꝫ ex quacumqꝫ causa peruertit iudiciū Christi, fructū illius in damnationis sibi uertit amaritudinem: de his abunde vide. xi. q. iij. Quatuor modis humanū iudiciū & sequētibus capitulis.

In textu cum dicit, si itaqꝫ querela super ipm. &c. In paragrapho isto dat modus, quo pacto Aduocatus, Scultetus, & quiuis alter Iudex accusari debeat, si iudicium inuertat suū, ex aliqua allegatarum causarū, subinsertaꝫ in textu quod iudicem a sede exurgere faciat sua, & hoc hisce verbis fieri potest.

k. Vide practicā quo pacto Iudex seu aduocatus de loco moueri debet iudiciali cū quis sibi actionem intentare uult.

k Domine Iudex actio iudicialis tecū mihi est: peto ut loco tui aliū substituas q iudex tui sit, idꝫ per sententiam mihi dari opto, an id facere non debeas, mihi ad obiecta responsurus, vel quid sit iuris. Recuset vero vel deneget. Iudex Scabinum pro sentētia interrogare, petitionēꝫ istius si ommittit, extunc protestetur Scabinis & precone, si in iudicio bannito sit: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xxij. Si uero assurgat, & loco sui alium substituat, respondebitꝫ tandē ad obiecta actoris. Qđ si iudex id renuat: vt supra habitum est, actor protestabitur, quod & i sequēti iudicio faciet, ibidēꝫ corā Burgrabio querelam intētabit suā. Positū vero demandatū fuerit iudici vt respondeat: ille vero comparere, iusticiāꝫ de se ministrare renuerit, terminus pro secūdo iudicio sibi p̄figetur, tandem & pro tertio. Tum & importatio legalis impedimenti, ad certū tempus sibi limitabit, quā si nō importauerit ex tūc actor corā Burgrabio, pponet hisce v bis. Dñe Iudex: prout ego querelā meam corā iudicio proposuerā uestro cōtra. N. Aduocatū, qui & iustus iudex esse debuit causę meę: id tamē minime fecit. Ius em̄ denegauit mihi iusticieꝫ: neglexit meę, idꝫ probaturum me offero Scabinis & precone iurato, nec ipse iudicialiter comparuit auditurus querelā contra se, pro primo, pro secundo, & pro tertio. nec legale impedimentum importauit, nec hucusꝫ comparet, peto per sentētiam mihi dari: quid exinde demeruit, decernetur tandē quod penam iniuriarum. Burgrabius tandē proponet, ex quo quidem actori iniuriatus est. Quero a te. N. quid mihi ꝙ quid erga Ecclesiam, tum erga imperatorem demeruit? Inuenietur tandem per sententiam, quod quoties iudicio non comparuerat citatus ad respondendū, totiens mulctam Burgrabio exoluet quamliber decem libris. Propter iniuriā vero factam Aduocatiam amittet, illaqꝫ domino terrę vacabit, & bannum Regi ipso de iure cedet, vt textus habet.

Articulus XIX.

De Proconsulis electione.

a. Autoritas proconsulis.

QVostquam Proconsul in ciuitate eligitur, ad unū annum ille eligi debet, a et ut sic potestatem iudicandi habebit, super iniustas mensuras potabilium, & pondera, & in iustos coretos, & cuiuslibet cibi & potus, mercimonia, qui paruum coquit & diuendit panem, uel cibaria inualida, & sup reuenditores, quod recto & iusto uendant cibaria precio, & si unus excesserit, demere bitur, cutim & crines, uel marcam ponderosam, hoc est uiginti sex solidos.

b. Contra reuenditores.

Constitutio b ipsorum est, postq̄ signum in foro figitur, extunc reuenditores emere nō debent, animo ultra illud uendēdi. Cum uero signū depositum sit, emere possunt, quicquid uolunt, ut tamen ciuitatis statutum non fregerint.

Statutum Ciuitatis si fregerint demerentur ut supra tactum est, hoc erit in uoluntate & arbitrio Consulum, quicquid accipere uelint. Quia & si pecuniam accipiant, manet nihilominns reuenditor infamis & iure priuatus.

c. Iuramentum proconsulis.

Ad id c Procōsul iurare debet, quod ipse, nec ratione amoris, nec compassionis facere & dimittere uult, sed Ciuitatis honorem, profectum,

quanto melius & cautius sciat, cum exquisito consilio custodire.

Glosa.

Superioribus declarabatur de Iudicū officio eorumq; differentia abunde habita est, hic in articulo presenti officium Procōsulis & eius potestas interpretatur. Proconsul etenim est quasi medius inter iudices. Officiūq; eius est, quod de consilio exquisitissimorum sibi assidentiū, pro cōmuni ciuitatis utilitate regimē exercere debet, sortiturq; nomen Proconsulatus ab officio, presest enim alijs ex officioq; sibi iuncto dominari, in bonoq; regimine manutenere reliquos debet.

Tangūturq; in textu quatuor, que potissimū pro cōmodo resp. curare tenetur. Primum qđ superintēdere debet sup iniustas mēsuras. Existio colligi potest, quod quiuis ciuiū non alias mensuras in venundandis & propinandis potabilibus habere debet, nisi sint consignate ciuitatis signo.[d] Istud vero superintēdere est officium Consulum cū Proconsule: electi etenim ad id sunt: vt pro cōmuni ciuiū vtilitate cōsulant, siue illa potabilia sint: vini medonis, ceruisię, & aliorum liquorū. Secundum: quod pondera prouideat, & per id intelliguntur, Institores, mercatores, & alij omnes, qui res & merces suas sub pondere vendunt, necessecq; est vt prouideatur, ne statutū: ciuitatis transgrediantur. Sepiusq; pondera conspici debent & probari, tam illa quibus merces sub graui pondere librantur, tam illa que sub leuiori, vt est Institorum: idcq; ordinēt quod vnicuicq; in cōmuni iusticia fiat. [e] Sed & prefectus Institorum cum duobns Consulibus pondera conspici debet ad minus semel in mense. Tertiū quod super iniustos coretos iudicet, & per id intelligi debent omnes mensurę ad venundanda frumenta, sal: & alia ad cōmunem vtilitatē pertinentia. Annumerant preterea etiā his & vlne, quibus pannicide & alij qcunq; merces suas vlnatim cidunt. Officium enim Proconsulis est, cum consilio exquisitissimorū pro cōmuni ciuitatis vtilitate his omnibus prouidere: vt. C. de legi. & constitu. L. Leges. Quartum quod prouideant super cibo & potu, ne caristia in ciuitate escu lentorum fiat, & in eo animaduertere debēt: super lanios & pistores.

Vnde & siquidem breuibus hic declarata habentur, ea que ad regimē ciuitatis pertineāt, & que Proconsul cū Consulibus superintendere debent, tum etiā qui eorum imperio & mandato obedire teneātur. In generali tamē Mechanici omnes, dato quod ciuitas libera sit, siue habeat Principem supra se: siue non: [f] Tum & ciues in cōmuni omnes regimini subesse debent Proconsulis & Consulum ciuitatis, dato quod Consulatus Regem vel Principem superiorem se habeat. Princeps etenim nō omnia superintendere potest, que bonum ciuitatis pertinēt, vnde & propter id loco sui eligit prefectos & officiales, qui illā superintendant. Ciues ergo nec omnino liberi esse debent a potestate Consulum, nec ab obedientia eorū excipere sese, verum omnibus subesse mandatis: iuramēto satisfacientes suo.

¶ Ciuitas etiam non ex vno hominū genere constituitur [g] sed necessario ex diuersi status coadunatur hominibus,[h] vt sunt agricolę, mercatores, mechanici: rei militaris homines: tum & serui mercenarij: & alij id genus. Milites quidem pro defensa ciuitatis. Agricolę vt victum subministret, Mechanici: qui necessaria parent, Mercatores vero vt ex alienis partibus, ea quibus ciuitas caret: afferant.

Vnde & hęc omnia, exceptis tamē militibus in textu tanguntur, per id enim vbi dicit in iustos coretos, agricolas subintelligit, tū & alios mechanicos, qui labore manibusq; victum querunt suum. vt sunt fabri, aurifices, sartores, sutores, pelliparij &c. Cum vo meminit de ponderibus. Mercatores & Institores exprimit. Cauponarij vero & tabernatores per iniustas mensuras intelliguntur, Reuenditores vero, lanij, pistores, & alij qui esculenta venundare solent. Per id cum dicitur cibi & potus mercimonia sufficienter enumerātur. Mercenarij etiā & seruilis conditionis homines laboratoresq;, tum & alij qui arma fabrefaciunt bellica, ciuitati vtiles sunt, & in generali omnes artifices pro vtili & cōmodo reipublice valent, sed & omnes obedientię Proconsulis subesse tenentur. Proconsul etiā vnacum Consulibus, sub suo iuramento, domino superiori & ciuitati prestito, omnia pro commodo ciuitatis administrare debent, poterintq; statutum & constitutionem facere quantumcunq; extendatur infra triginta sex solidos, ad coercendum excessiuos extendēdumq; penam in cutem, & crines, & qui istud redimerit, infamis efficitur: vt Spe. Sax. li. i. ar. lxvi. & C. Ex qui cau. alicu. infa. L. Non damnatos, & Spe. Sax. li. ij. ar. xiij.

[d] *Mensurę potabiliū & aliarum rerum debent esse sub insignio ciuitatis.*

[e] *Pondera adminus semel in mense conspia debent.*

Ciues in generali ōnes, dato quod prīncipem uel regē habeant subesse mandato ac obedientiæ proconsulis & consulū tenentur.

[g] *Vide infra ar. xliij.*

[h] *Ciuitas ex diuersi hominum genere constituitur.*

Articulus. XX.

Quo pacto propriū seu hæreditas Iure Municipali resignari debeat.

PRoprium si unus alienare seu resignare Iure Municipali uelit, extūc is qui cōdescendere seu alienare intēdit,[a] & ille qui illud accipere desiderat, constitui debent ante quatuor scamna Iudicij banni

[a] *Spe. Sax. li. i. ar. lij.*

[b] *Resignationis hæreditatum solennitates uide.*

[c] *Vide Spe. Sax. li. i. ar. xcv. & ar. xxxiiij. & item ar. lij. tū & infra Iure Munia. ar. lxi.*

[d] *Articulus præsens innuere uult quod hæreditas ꝙ quis à parētibus ex successione habet, alienari sine hæredum consensu non potest, sed bene illa ꝙ ges proprijs emit pecuniis.*

ti.[b] Et qui ut sic proprium seu hæreditatem condescendere uult, petere debet procuratorem quæratq; per sententiam, quo pacto propriū alienare & condescendere debeat, ut sibi proficere posset in Iure suo.

[c] Inuenitur tandem iudicialiter, qđ cum hæredum consensu, si proprium illud sibi absscessum uel resignatum non sit.[d] Si uero hæreditatem illam proprijs emit pecunijs, extūc eandem dare & alienare poterit cui uoluerit: sine cuiusuis contradictione. Cum uero ut prætactū est proprium seu hæreditatem absscesserit, & ille eandem acceptauerit, ulterius per sententiam quærat, ex quo: quidem absscessionem feci, an istud proficere ei possit in iure suo, quod cum sibi decernetur, exinde per sententiam petat intromissionem a Iudice fieri. Iudex tandem aut Scultetus, uel is a quo donationem seu resignationem accepit, eidem intromissionem dare debet, scabinisq; secum ire tenentur, qui & præsentes esse debent, ad testificandum, quod intromissio iuris ordine data sit. Intromissioq; hoc pacto, ut infra declarabitur exequatur. Iudex domum introibit illius, qui eam alienauit, uel in aream si domus nō sit, cæteri uero foris stabunt, & istū cui hæreditas absscessa est, per manum accipiat, in præsentiaq; Scabinorū, eundē in domū inducat, hæc uerba dicendo. Quemadmodū tibi domus seu hæreditas coram iudicio absscessa, resignata, donataue est, in illam te intromitto, prout ex sententia mihi decretum fuit, & in testes accipio Scabinos, & alios Iudicio pertinentes, uel qui iudicio astabāt, quod te huc introduxi, prout iuris est. ¶ Postmodum uero reuertantur ante quatuor scamna, hoc est ad iudicium bannitum, & petat Iudicem, quod testis suus de iure esse uelit. Idq; Iudex facere tenetur, ex iuramento iudicio præstito, & iste tādem album nummum, Iudici & Scabinis dabit, perfectusq; permanebit in iure suo.

Per simile etiā, quemadmodum Iudex testificabitur, sic etiā Scabinos testificari oportet.

Glosa.

Textus articuli declarat modū, quo pacto vnus iudicialiter bona sua resignare debeat. Venire em̄ teneť, vt textus habet, ante quatuor scamna.

[e] Vnde ante quatuor scamna venire, non est aliud, nisi corā Iudicio bannito cōstituti.

Pro intellectu tamen articuli ampliori.[f] Notandum quod vnus bona desinit possidere tribus modis. Primo cū illa vendit, quo pacto autem venditio aut emptio fieri debeat, & que ad eam requirunt, tum & que vēditio valeat, que vero non. vide C. de acci. empti. & vendi. ff. eo. titu. insti. de empti. & vendi. p totū. Secūdo si bona obligat vel impignorat, & istud nō discrepat a primo, nisi per id quia illud quod vēditur rehaberi & redimi non potest. Impignoratum vero recuperari poterit, restituta pecunia: vt. C. de pigno L. Creditores.

[h] Notandum etiā circa id, si quis bona sua siue sint mobilia siue immobilia in pignus dederit,[i] quantumcūq; longo tempore illa possideat: vsurpare sibi loco propriī ea minime poterit, dūmodo probatum sit ea obligata fore, nisi forsan aliter contractum sit: vt C. Qui. mo. pig. contrahi. per totum.

Tertio si bona illa iudicialiter resignauerit, istudq; necessario fieri debet de cōsensu hęredum: vt li. i. ar. xxxiiij. & lij. Spe. Sax.

Contra id tamen argui potest: quod videlicet absq; iudicio bannito, potest quis bona sua alienare. Habetur etenim li. i. ar. xxxiiij. Spe. Sax. Quod sine Iudicis licentia potest quis proprietatē alienare: si itaq; consensus iudicis nō est necessarius, quare nec iudicio bānito indigere quis debet in alienatione rerū suarum: sufficit enim ad bonorum alienationem vt res vendatur: & emptori tradatur. vt Insti. de re. diui. §. Per traditionem.

[k] ℟. Quod bonorum resignatio iuridica, est

[e] *Ante quatuor scamna uenire, q.t.*

[f] *Bona desinit unus possidere trifariam.*

[g] *Sp. Sa. li. ij. ar. xxiiij.*

[h] *Pignus nunq̄ prescribitur.*

[i] *Sp. Sax. li. ij. ar. xxiiij. seu. ca. lv.*

[k] *Spe. Sax. li. i. ar. xxx iiij. glo.*

vtilis quoad quatuor. [l] Primo: quia per resignationem venditio firmatur & stabilitur: vt Inſti. de re diuiſi. §. Per traditionē. Secundo resignatio bonorum ad id vtilis eſt, ſi & in quantū bona cenſualia ſint, vt ſciatur qđ in venditore amplius cenſus repeti nō debet: ſignanter ſi eſſet cenſus in bonis perſeſſus, & venditor bona huiuſmodi vendidit cū omnibus iuribus, emptorq; ita ſuſcipit, tenebitur coram iudicio emptor cēſum ſoluere ſolus. C. de agri. & cenſi. L. iij. Tertia vtilitas: quia venditor contractum & forum negare non poterit, unde ſi bona illa impeterentur, venditorq; illa euincere cogeretur, negare non poteſt illa non vendidiſſe: ex eo quia vendicionem iudicialiter fecit: vt Spe. Sax. li. i. ar. vij. & xviij. & Inſti. de contrahen. empti. & venditi. Quarto reſignatio utilis eſt, ad uerā bonorum poſſeſſionem, & iuuat ad preſcriptionē poſſeſſionis: vt Inſti. de vſucap. & lon gi tempo. poſſeſſi. §. i.

Id quod in principio textus dicitur propriū ſi vnus alienare ſeu reſignare velit &c. Intelligi debet. Poſtq; vnusex ſentētijs iuridicis ad id faciendū cōpellatur, ſicut ſi verdat alicui bona aliqua, & is tandem reſignationē iuridicam ab eo fieri expetat, conſtitui vterq; coram iudicio bānito: vt textus habet teneť: Procuratorēq; ſeu ferendariū a iudice expetat: ad explendam reſignationem huiuſmodi.

Ferēdarius ẏo ſeu procurator hiſce verbis a Iudice experi debet. Domine Iudex faueatis mihi hominem: qui verba faciat & declaret mea, petoq; p ſententiam eundē mihi de iure dari. [m] Iudex tandē interrogabit Scabinū. Ex quo quidē is ferendariū petit: an ſibi dari debeat. Inuenietur ex ſententia Scabinorum: quod ſic: vt Spe. Sax. li. i. ar. lx. Tādem & Iudex ſententiam inuentā pronunciabit: quod pars ferendariū iuſto habere debet. Vlterius vero expetet pars ferendarium quem habere voluerit: eum nomine pronunciando, cui & Iudex demandabit, vt negotium agat ſuum verbaq; eius faciat. Ferendariusq; vt ſic acquiſitus, hiſce vel ſimilibus verbis negotiū agrediatur. Domine Iudex peto fauorē mihi dari ac licentiam: vt verba facere poſſim, quod cū Iudex annuat. Vlterius procurator dicet. Domine Iudex, ego ſecundū iuris curſum preçuſtodio. N. & mihi ius ac omne illūd quod ad ius ptinet: vel pertinere videtur, ſiue illud exprimam ſiue non, peto iure decerni ſi id principalis meus cum ſuo procuratore in iure habere poſſit per ſimile ac ſi ea de verbo ad verbum exprimerem, vel qđ ſit iuris. Iudex tandē Scabinis inſinuabit, vt ad cōſtionē propoſitam mutuo colloquātur, ibidē vero Scabinus reſpondet ex inuenta ſententia, qđ quid preçuſtodit iuxta formam iuris Magdeburgēn, hoc de iure habere debet. Poſthac vero procurator cum principali ad partem cedat, ſumpta prius a Iudice licentia: vt Spe. Sax. li. i. ar. lxij. Poſtq; autē reuenerit cum principali, hęc vel ſimilia proferat verba. N. vendidit hereditatē ſeu propriū, quod propriis pecūnis, ſuo labore acquiſitis coemerat, illud reſignare vult. P. Iuſte enim & legitime ab ipſo propriū huiuſmodi emit: [n] cum omnibus eiuſdem iuribus: modis limitibus: prout illud habuit: tenuit: & poſſedit, & q̄ petoq; per ius decerni, quemadmudū eum tantarum virium animi & corporis eſſe certi tis (ſicut ſi ipſe ſolus ad iudiciū, per circulū, per vias, ſemitas, ſine alicuius adiutorio venit) quod ipſe bona prętacta: dare poteſt cui voluerit, vt illi proficere poſſit in iure ſuo.

Per ſententiam tandē decerni debet, ſi oſtenderit: declaraueritq; vires & fortitudinem ad id requiſitam: prout iuris eſt: id licito facere poteſt. Quęrat tandem Procurator, peto de iure informari. q̄modo iſtud declarare debeat, decernetur ſecundum ſui generationē.

Vlterius vero procurator interrogabit. [o] Ex quoquidem eſt militaris ordinis, peto per ſententiam dari, quo pacto vires oſtēdere debeat vt proprium alienare poſſit ſententiabitur, ſi ita eſt fortis, quod de lapide ſeu trunco: vno cubito a terra eleuato: ſine alicuius auxilio equum aſcendere poterit, dūmodo equus & lirepa ſibi teneatur, prēcinctus tamen gladio: & clipeū in collo pendentē habere debet, extunc vires ſuas ſufficienter probabit, [p] quod propriū alienare poteſt de forma iuris: vt Spe. Sax li. i. ar. lij.

Ciuis [q] vero ſi vires oſtēdat ſuas, quod accinctus gladio ſine alicuius adiuuamine ad iudicium venerit: & ſe adeo potentem fortemq; oſtendat, per gladij eduēctionem, quod educere e vaginis gladiū: & viceuerſa imponere libere poſſit, decerneť ſibi, qđ bona labore proprio acquiſita, ſiue ſit proprium, ſiue hęreditas, dare poterit cui voluerit.

Villanus [r] ẏo ſiue ruſticus donationē facere poteſt, ſi declaret vires ſuas, in eo qđ aratrū inſequi poſſit per ſpacium vnius fiadij, quia vt ſic donatio valebit.

[ſ] Mulier autē ſi ex domo Eccleſiā incedere poſſit ſine auxilio viri: vel mulieris, domus tamen vt diſtet ab Eccleſia in ſpacio viginti virgarum, [t] extūc bona alienare poteſt, quę ſibi per mortem non ſunt deuoluta. Preçuſtodiendum tamen quod mulier illa non ſit in tutela alicuius, ita quod libera eſt: nullū habens tutorem, tum etiam quod ſola per ſe judicium venire poſſit ſine adminiculo viri vel mulieris, & tandem ibidem ſtare, quoad donatio vel reſignatio perficiatur, & vt ſic donatio valebit.

Poſtq; vero ut ſic per ſententiam decernetur, qđ bona reſignari poterint, regratiabit Procurator deo & iudicio, propoſitū proſequēdo ſuum in hęc verba. N. reſignat. P. domū quę iacet illic & illic, locum denominando cum omnibus iuribus, vtilitatibus, prouentibus, prout in ſuis graniciebus, diſtincta & limitata exiſtit, & cā habuit, tenuit, & poſſe-

l. *Reſignatio Iuridica bonorū, utilis ad quatuor.*

m. *Practicā uide quo pacto ferendarius ſeu procurator à Iudice expeti debet, & alia de offiāo procuratoris.*

n. *Solennitates circa reſignationes hęreditatum fieri conſueta uide.*

o. *Vide quomodo miles militaris ordinis bona propriū alienare poteſt.*

p. *Spe. Sax. li. i. ar. lij.*

q. *Ciuis quomodo proprium alienare poteſt.*

r. *Ruſticus quomodo propriū alienare poteſt.*

ſ. *Mulier quomodo propriū alienare poteſt.*

t. *Virga quantum contineat uide Spe. Sax. li. iij. ar. xlv.*

dit, petitq; veſtri officij autoritatē, vt & vos alienationem: ſeu donationē huiuſmodi per ſententiam confirmetis, prout & de iure facere teneminī Iudex tandem expetat ſignum a reſignante. In inſtantiq; porrigere ſignū debet, vtpote capucium vel pileū, reſignatioq; per Aduocatum confirmatur in hęc verba. N. reſignat. P. Curiam, domum: uel ,ppriū: ſeu hęreditatē: illic vel illic, locum nominādo ſituatam: cum omnibus prouentibus: vtilitatibus, cumq; omnibus eiuſdem iuribus: modis & limitibus, prout ad eundem venit: ceſſit, donationem huiuſmodi prout de iure fieri debet, & iuxta iuris formam ex officio meo per ſententiam ratifico, confirmo, reſignationēq; denuncio & publico, pro primo pro ſecundo, pro tertio, & ex ſuperabundāti quarto. [u] Et quęro. S. per ſententiam decerni. Quicunq; hic preſens eſt, taceťq; & non contradicit, an in poſt ſilere debeat: vel quid ſit iuris. Scabinus poſthac decerner. [x] Ex q̄ quidem hi qui preſentes ſunt tacent, ſententiamq; & ortilegium audiētes, donationēq; videntes, non contradicunt: ſed ſilent, extūc merito in poſt ſilere debent.

Notandum tamen quod alienatio vel donatio huiuſmodi corā iudicio facta: rocius fir, his q preſentes ſunt & ſilent, poſthac cm̄ eos ſilere oporteť. Illis vero minime obeſt, qui idem contradicunt li. ij. ar. vi. Poſthac tandē P. dabitur per Iudicem ſignum per appoſitionem pilei ſuper caput, quod ſignum eſt reſignationis. Cum id factum ſit: perat. P. poſmodum a Iudice indicationē ſeu intromiſſionē. Iudexq; vna cum Scabinis corſurgēdo in domum ſeu curiam ibūt: vbi intromiſſio fieri debet, & ille foris manebit. Dicatq; Iudex. P. per manum eum apprehendendo, donationem ſeu reſignationem, quę tibi coram iudicio facta eſt confirmando, in hereditatē donatam vel reſignatam, prout ex ſententia iuris decretū eſt, te introduco. Proteſeturq; intromiſſio illa per Scabinos et alios iudiciū pertinentes, reuertaturq; tandem ad iudiciū, & intromiſſus conteſtabitur donationē Scabinis, album eis denarium dando.

[y] Notandum quod ſolennitates iſte reſignationum ex conſtitutionibus hominū ortum habent. Cum enim Enoch filius Caim ciuitatem edificauit, cōſtitutiones quędam ibidē ſancite ſunt, vt quicquid vnus labore acquiſiuit ſuo, eidem nullus accipere potuit, ſed nec ille alteri quicq̄ alienare, niſi conſenſus domini ſuperueniat, & apportabatur in ſignum a domino nummus, in quo principis imago exſculpta fuit, ad repreſentandū voluntatem domini, quod tandem ad Romanos venit, & vltimo Maideburgēn, ſecundū Ius Manicipale confirmatum: vt ſupra eo li. ar. vij. in glo.

u. *Hic ad ſcabinū uerba dirigere debet.*

x. *Spe. Sax. li. ij. ar. vi.*

y. *Solēnitates reſignationū unde ortum habeant.*

Articulus. XXI.

Quanto tempore propriū reſignatum uarendari debet.

Qui [a] proprium dederit aut reſignauerit illud uarēdare tenetur anno & die ut Iuris eſt, [b] hoc eſt anno & ſex ſeptimanis. In teſtimoniumq; cuilibet Scabino, datur denarius unus, Sculteto uero nihil porrigitur. Si uero donatio illa uel abſcetſio ſub Banno regio fiat cum Scabini inuicem congregati ſint. Iudiciumq; celebratur bannitū in poſſeſſionē rei donate aut reſignate, intromitti debet ut prius dictum eſt, huiuſmodiq; reſignatio & intromiſſio confirmari in Iudicio legali per Iudicem & Scabinos: & exinde donatio fit iuſta & legittima, illeq; eundem uarendare tenebitur ut prius dictum eſt.

Si [c] uero in Iure Municipali quis conſederit negotiumq; ad id deueniat quod uarendatione indiguerit teſtis ſuus fore debet quoad uixerit

a. *Vide Spe. Sax. li. iij. ar. iiij. glo. & ar. lxxxiij. & uē li. i. ar. xxxv.*

b. *Annus & dies qđ. Vide hic & ſupra ar. ca ar. iiij. & Spe. Sax. li. i. ar. xxxv. ij. glo.*

c. *Concordat Spe. Sax. li. iij. ar. lxxx. iij.*

Gloſa.

Poſtq̄ alicui bona donantur vel venduntur, donatioq; per reſignationem coram iudicio vt iuris eſt confirmata fuerit, extunc per ſententiam queri poteſt an ſibi bona vēdita uarendare non debeat vt Iuris eſt, decernetur quod varēdare licito debet, ſi pecuniam pro bonis libere ab illo tollere vult.

Pro [d] declaratione textus vlteriori ſciendū quod venditor varendare neceſſario debet emptorem in re quam ſibi vendidit, contra preſentem anno & die, contra abſentem quo ad vixerit, [e] vel ſignanter ad triginta annos & annum & diem, vt Inſti. de vſuca. & lon. tempo. preſcrip. §. Iure ciuili, idq; ſtatutum fuit, ne dominia rerum deſolarentur.

Nota [f] tamen circa id quod proprium ſeu hereditas duplex eſt ſtans & iacens. Stans

d. *Venditor quomodo emptorem uarendare tenetur.*

e. *Spe. Sax. li. i. ar. xxix & li. iij. ar. lxxxiij.*

f. *Vide feu. c. liij. et arca articulum liij. li. i. S. Sax. abūdantius de his.*

g. *Proprium ſeu hęreditas duplex ſtans & iacens.*

vt sunt domus curię. lacens vt sunt agri, & hęc differentia expresse tangitur Spe. Saxo. li.i.ar.xxix. vbi dicitur, proprietas & fundus non nisi post tricesimum & vnum annum, diemq; & sex septimanas aduersus Saxonem prescribunt. Per id enim cum dicitur proprietas: agri intelliguntur qui & hereditas iacens appellatur. Cum uero dicitur fundus, domus & curię denotantur, quę inter hereditates stantes connumerari debent.

Contra pupillum vero varendare vnum oportet ad quatuor decimum annum, & anno & die.

b. *Vide Spe. Sax. li.i. ar.xxix. & li.ij.ar. xl iiij. de his abundantius*

Contra [b] Ecclesiam autem Monasteriumue prescriptio non fit nisi post quadraginta annos, & ita etiam per id tempus eum varenda re oportet. Contra ciuitatē vero nullus prescribere potest, vnde si quis bona ciuitatis emerit, quę proprię ciuitati pertinent, ea nul lomodo possidere nec prescribi potest.

Contra imperium prescribit vnus in quinquennio, si quis aliquid ab imperio emerit. Contra imperatorē vero vel imperatricem prescribitur in instanti.

Articulus XXII.

De Iure dotaliciali mulierum post mortem uiri.

Intelligendū uenit quæ bona uxor relicta post mortem mariti sui, Iure Municipali seruare potest, nihil enim uxor usurpabit sibi de bonis defuncti nisi id quod sibi coram Iudicio in eius proprio donatum sit ad uitam ipsius.

Spe. Sax. li..ar.xx. & xx.i.

Dicunt quidam quod mulieri in Iure municipali dari potest sponsalitia largitas, sine hæredum consensu, hoc tamē fieri non potest. Quicquid enim uxori Iure municipali corā Iudicio præstatur hoc necessario esse debet uel donatio propter nuptias, seu proprium cum consensu hæredum, uel bona mobilia in paratis mariti pecuniis.[a] Et in hoc discrepat Ius prouinciale a municipali. Iure enim prouinciali ad dotē pertinent sepes, edificia carpētata, pecora pascualia &c.

a. *Differentiam Iuris Prouincialis & Municipalis uide.*

Iure uero municipali ex quo omnes uno subsunt Iuri, Iusq; per æquū omnibus inseruit. Vnde uxor non plus accipit nisi parafernam seu geradam,

Glosa.

Superioribus articulis declaratum est quo pacto vnus proprium seu hereditatem alienare poterit, articulus presens determinat de donationibus quas vir uxori facere solet. Et quia matrimonium est quasi primaria causa omnium Iurium.[b] Quare nonnulla de donationibus quę in fauorem matrimonij fiūt. subinferre placuit.

b. *Vide Sp. Sax. li.i.ar. xx. glo.*

Prima [c] itaq; inter virum & mulierē donatio fieri solet quę arra dicitur, huiusmodiq; donum dari solet, ante sponsalia & soluit dulum qui prebet causam quod matrimonium non subsequatur. Si vero moritur simplum restituitur vt C. desponsa. & arris per totum.

c. *Donationes quæ in fauorem matrimonij fiunt considera.*

Secunda donatio dicit in legibus sponsalicia largitas, hic vero & Spe. Sax. li.i.ar.xx. dos nuncupatur. Estq; huiusmodi donatio quā vnusquisq; militaris ordinis vxori suę facit mane, antequā cum ea ad prandium discubuerit sine heredum consensu, vt seruum qui annos iā attigit pubertatis, hoc est quartum decimum annum: & ancillam seruilem, etiā annos habentem: hoc est duodecimū attigentem annum, sepes, edificia carpentata, pecora pascualia: vt sup allegatū est li. i. ar. xx.

Tertia donatio dicitur esse donatio propter nuptias, & ista adequari doti debet, quā vir accipit cū vxore, sed & quicquid defecerit in dote, etiā deerit in huiusmōi donatiōe, dicitur etiā huiusmodi donatio alio nomine dotalitium: seu vitę prouisio.

Quęstio circa id oriri potest. Si vir vxori certā pecuniarū summā denominauerit, & loco pignoris oīa bona mobilia & imobilia obligauerit, an vir bona huiusmodi vēdere aut oppignorare poterit: et an huiusmōi bonorū alienatio vxoris iuri nocere eq; posset: nec nec d q. Secundum formā iuris: si maritus inscripserit vxori suę donationē propter nuptias: seu dotalicium indeterminate: seu generaliter in omnibus bonis quę habet: vel habiturus est, bona huiusmodi maritus vēdere: aut alienare poterit: iuxta eius voluntatē: absq; q̄uis vxoris cōtradictione. Si vero reformatio dotalitij fuerit in aliq̄bus bonis determinatim: vtpote in domo, vinea: vel bonis cēsualibus: alienare illa non poterit: nisi aliam similem faciat recōpensationē de forma iuris: vt Insti. qui, aliena, licet. §. nam dotale prędium. Ratio istius est quia q̄uis summa dotalicij denominetur bona nihilominus illa sua manent Cum vero specialiter in certa hereditate fit

d. *Dotaliūm reformatum in bonis indeterminate, iur bona illa nichilominus oppignorare poterit absq; mulieris contradictione.*

reformatio, eam neq; cum consensu nec sine cōsensu vxoris alienare potest nisi faciat sibi recompensam illius, hoc est quod similem summam in alijs bonis sibi assecuret.

Preterea si locus ille in quo dotalicium reformatum est mulierem pertinet, nomineq; dotis viro cessit vt sic etiam vir ab vxore aliena re non poterit eundem.

Intelligi tamē sane hęc pretacta debent, si uir dominium reseruauerit ad uitam suam cum huiusmodi bonis faciendum & dimittendū.

Alij vero indeterminate tenent quōcumq; eueniat, postq; vir vxori sue certam summā post mortem suam in bonis suis generaliter reformauerit bona huiusmodi alienare potest. ¶ Si vero ad mortem vsq; nō alienat, verū bona illa deteriorari contigerit, intantū q; peiorata sunt quod vix dotalitium in his cō sequi potest, [e] extunc vxor relicta dotaliciū obtinet ante omnes creditores [f] & ante omnia debita quę post denominationem ac reformationem dotalitij contracta sunt, vt in auten. de equali. do. §. aliud coll. vij. Si vero vir ante reformationem dotis, bona sua alicui obligauerat, debitum huiusmodi precedit & dotalitium sequitur.

e. *Dotalicium acapitur ante omnes creditores quibus uir post reformationem dotalicij contraxerat.*

f. *Vide Spe. Sax. li.i. ar xx.*

Quęritur [g] vir inscribens certam pecuniarū summā pro dotalitio in bonis omnibus mobilibus & immobilibus cū reseruatione dominij de bonis illis aliter disponēdum cum eisq; faciendū & dimittendū, secundum eius beneplacitum. Postmodum vero impignoret bona huiusmōi in certa summa, mulierq; ibidem precustodiat quod illud nocere non debeat iuri suo, mortuo viro [h] creditor declaret debitū suum cum inscriptione ciuili, vel testibus post mortuā manum. Mulier itidē alloquatur & impetat bona viri declarando reformationem dotalitij cum sequenti vel simili propositione. Exquoquidem debitum suum prius precessit in omnibusq; bonis reformatum extitit, an secundum formam Iuris non sit, propior circa id permanere, debitumq; dotalitij in omnibus bonis mariti recuperare de forma Iuris. Creditor vero contradicat. Quādoquidem mulier reproducit literas dotalitij in quibus expressum habetur, quod vir dominiū reseruauerat cum bonis suis faciendum & dimittendū iuxta eius beneplacitū, vigoreq; istius bona huiusmodi in certa summa quā probare possum mihi oppignorata sunt peto per sententiā decerni, an non sim propior circa pignus permanere meū q̄ mulier olim mortui relicta, vxor vero iterū replicando contradicat, suę reformationi huiusmodi obligationem minime nocere posse, ex quo sufficienter id sibi precustodiuit circa obligationē pretactā cū dixit non nocendo Iuri meo, petatq; an reformatio huiusmodi dotalitij pręcedere debeat necne. R. quod mulier est propior cum suis documentis & probationibus obtinere dotalitium suum ante omnia debita quę post denominationem dotalitij maritus in bonis reformauerat suis de forma Iuris, ut in auten. de equali. do. §. aliud. coll. vij.

g. *Dotaliūm reformatū in bonis cum reseruatione dominij, et bona illa oppignorentur mulier uero præcustodiat sibi ne uideliceat Iuri noceat suo præcedit dotaliūm.*

h. *Vide infra ar.cxl.*

Quęritur [i] mulier denominatum dotalitium habens in bonis viri, maritus tandem faciat fideiussoriā in bonis suis, vel promittat solutionem de consensu vxoris in hęc verba. Ego promitto vnacum vxore mea centum marcas, Iudexq; vxorem interroget an id vo luntas sua sit, promissionemq; istam bene de liberata faciat respondeatq; quod ego promitto, viro vero per mortē decedente vixq; tantum bonorum supersit, quod dotalitium consequi possit, creditor tandem relictam vxorem impetat coram Iudice & scabinis occasione promissi cum uiro facti. Illa vero respondeat pro tempore illo se non fuisse sui Iuris, Verum sub potestate & tutela mariti, cui omnem tenebar obedientiam, nec plus etiam super promisso egi nisi quod dixi promitto vel spondeo, ac cum eo documēto traho me ad Iudicem & scabinos, petoq; p sententiā decerni, an p hoc simplex promissum dotalitio meo sibi cedere debeam, quandoquidem sibi obligatiorē secundum Iuris formam consuetā nullam feci. Creditor replicā do instet. Ex quo hic astando promissum recognoscit quod sine aliqua determinatione vel exclusione fecerat nec aliquam coactionem aut compulsionem declarat seu ostendit. Peto p sententiam decerni, an iuxta promissū solutionē facere nō debeat. R. Ex quo mulier debitū recognosci audiuit, oreq; suo libere non coacta dixerat se promisisse nec pro illo tempore aliquā coactionem ad id fieri verbo aut facto meminerat bonaq; non super sunt alia ex quibus debitum solui possit, extunc vxor libera esse non potest a solutione huiusmodi de forma Iuris vt insti. de verbo. obliga. §. verbi obligatio.

i. *Dotaliaū mulier habens inscriptum in aliquibus bonis & postmodū cum marito obligationem faciat in bonis huiusmodi uel fideiussoriā libera esse non potest a solutione*

Circa id notandum venit quod ad hoc vt vnus debitor efficiatur [k] non requirit plura litas verborum, si enim dicat vnus tu debes mihi, & ille respondeat sic. Tandē iste dicat promittis soluere, ille respondeat promitto iam expleta est promissio, quia in omni promisso non plus requiritur nisi uolūtas, qui itaq; soluere intēdit eque paucis verbis sicut pluribus promissum facit, & per simile cum paucitas verborū sicut pluralitas, ad satisfaciendum ligat.

k. *Debitorem non pluralitas uerborum sed simplex promissum efficiat.*

Aduertendum tamen [l] quod promissiones omnes fieri debent, ore & manu, ita quod quicquid ore promiserit, manu approbet, eandem sibi porrigendo in confirmationem fidei. Si enim posthac promissum negare uoluerit, Iuramētoq; euadere velit, manu illud per quam promissum fecerat ad sacra confirmare tenetur, vel si manum non habeat cum trunco manus id faciat, vt. C. de Iureiuran. per totum.

l. *Promißio fieri debet ore & manu.*

QVERITVR [m] vir vxori donans certam summā dotalitij in loco vbi id facere potest

m. *Dotaliūm reformatū in bonis censualibus etiam uidente domino censuali census antehac persessus præcedit solutionem dotalicij.*

post mortē suam habendam, reformationēq; faciat in domo, quę censualis est, & dominus census presens sit, viditq; & audiuit donationem, & sententię nō contradixit, domus tandem illa comburatur, marituſq; decedat, exinde tādem dominus census trahat se ad areā domus combustę, iure censuali. Mulier vero relicta dicat ibi esse dotalitij sui reformationem, cui ipse presens fuit, nec reformationi contradixit. Quis illorum maiori iure aream illam possideat? R. Quod dotata antiquiora opprimūt posteriora. Si itaq; census antiqor est dotalicio, cedere oportet mulierem aream illam domino censui, quā & vendere debet, si illam solus retinere non vult, nam & in electione eius est, illam retinendi. Taxari tamen debet per Iudicem et Scabinos precium eius: & quemadmodū taxata fuerit in voluntate domini censualis erit, in illa summa eam retinendi, & quicquid vltra eius censum excreuerit vxori datur pro dotalitio. Si vero deficiat adimplere mulier nō tenetur. Nullum em̄ promissum super eo fecerat.

Sciendum tamen circa id, si maritus relictę domino censuali censum tenebatur pro vno duobus vel tribus annis, ante reformationē dotalitij, vel etiā post, & illum pro censu retento non monuerit, non poterit vt sic cum censu illo dotalitium impedire mulieris. Verum cum muliere super eo iure experiri, & si recognoscat soluere cogitur, si negauerit iure suo absoluetur.

n. Dotalium denominatum uxor tandem moriatur sine liberis marito superstite, cui cedit dotalitū huiusmodi.

n QVERIVTR vir donans seu denominās dotalitium vxori iuxta consuetudinem prouincię, precustodiatq; cum illis faciēs. & dimittēs facultatem, sed non exprimat conditionem vir, quod post mortem suam: vel aliquid simile, dotalitium illud vt expediatur. Mulierq; decedat sine pueris, & tandem pater dotalitium expetat denominatū, maritus vero maiori iure sibi pertinere, & ad eū deuolui alleget. Quis eorum propior sit consequi dotalitiū huiusmodi? o R. Si vir denominet dotalitium vxori suę iuxta consuetudinem prouincię: moriaturq; mulier sine pueris, dotalitium huiusmodi cedit patri. Si vero circa denominationem huiusmodi dotalitij conditionē expresserit, vt pote quia post mortem suam, vel reseruata facultate cum bonis faciendum & dimittēdum, extunc dotalitium maiori iure apud virum manebit. Conditio em̄ ius immutat limitatq; legem, postq; conditio huiusmodi probatur, vt iuris est. vt ff. de pactis L.i.

o. Vide hoc idem infra ar.lvij.in fi.glo.

p. Dotalitū per fideiussoriam reformari promissum postquam dos extradatur morto marito non facta reformatione an consequatur dotalitium.

QVERITVR p Vir promittens dotalitium vxori, per fideiussoriamq; stipulatus illud reformare, postq; sibi etiam dos promissa extradatur, interimq; ante reformationē decedat vir, & tandem dotalitium expetatur apud fideiussores; illi vero defendant se, nondū forsan adhuc esse extraditam dotem ex parte relictę iuxta contractū factum, illoscq; semper paratos fuisse fideiussorie satisfacere, dūmodo etiam illi satisfecissent promisso suo in extradenda marito dote. vxor vero relicta, vel amici eius dotem marito esse extraditam allegent, sufficienti testimonio id probaturos se offerentes, quibus & notum est: id ita fierit fideiussores vero solutionem negēt, an vt sic vxor maiori iure testimonio presuppositio, quod dos extradita sit dotalitium suū in bonis viri obtinere potest, cū isti negatiua absolui. R. Vir denominans mulieri dotalitium, illudq; reformari ꝓmittit, positq; sibi dos extradatur fideiussoriaq; de seruando pacto ex vtroq; subsequatur, sub hac conditione vt supra tactum est, quod videlicet reformatio sit extradita dote, mortęq; decedat vir, nulla facta inscriptione, & amici mulieris ostendant & declarent satisfactionem dotis iuxta cōtractum, fideiussores vero mariti recognoscant quidem fideiussoriam, sed solutionē negent, extunc facta probatiōe solutionis dotis, mulier maiori iure obtinebit dotalitium iuxta promissum fideiussorum, quā ipsi negare debeant: vt Spe. Sax. li.ij.ar.vi.

q. Dotalitū denominatum coram uiris sit dedignis siue sit post modum inscriptum siue non uxor probabit dotalitium sacramēto.

QVERITVR q vir superducens vxorem coram certis hominibus: protunc circa sponsalia astātibus, dotalitium denominet in bonis suis, domo, prędio, horto, vinea, & vxor cū marito bona huiusmodi post denominatum in eis dotalitiū possideat, anno & die sine impetitione, nullaq; posthac inscriptione dotalitij in bonis illis facta, vir ex hac vita decedat, hęredes vero viri iuxta aliquorum cōsuetudinem, relictam ex bonis alienare vellent, r eidem subsellium ante ianuam domus ponēdo cum colo, si forsan post triceſimum diē luctus sit, eandemq; cū paraferna contentare vellēt: illa ꝙ trahat se ad bona in eius dotalitio, hęredes tandem dicant se facere paratos: id quod iuris esset, dum nodo probationem haberat, relicta tandem vidua, paratam se offerat testibus: viris possessionatis dotalitium sibi promissum coram eis factum, hęredesq; testimonium admittere nollēt, sed affectarent vt probatio sit testimonio iudicij banniti, vel actorum ciuilium: seu literarum, si et in quantū his careret, nolle admitti aliā probationē &c. An mulier cū testimonio huiusmodi maiori iure dotalitium consequit suū: q̄ hęredes cōtradicere possint, vel quid sit iuris. R. Vir denominans corā hominibus fide dignis dotalitium vxori, siue cōfirmet illud inscriptione: siue non, vxor facilius obtinet dotalitium sacramento suo, t possessionē vero in qua dotalitium datum sit cum testibus: q̄ hęredes viri eam alienare possint de forma iuris: vt Spe. Sax. li.i.ar.xx.

r. Hæc consuetudo qđ uidelicet relicta uidua reformatione dotalitij carens ante ianuā eiꝰ debeat ut glosa habet quia absurda quare apud nos inusitata.

f. Spe. Sax. li.i.ar.xx. & infra Iure municipali ar.lvij.glo.

QVERITVR t Mulier apportans certā pecuniarum summā ad maritum, nullumq; de nominatum habeat dotalitium, moriatur tādem vir, & hęredes de pecuniis apportatis nihil se scire dicant, huiusmodiq; ignorantiā vt iuris est probare se offerant, tum etiā, quia nihil dotalitij sibi promissum sit, an propiores non sint, iuxta negatiuā permanere suam q̄ mulier eos conuincere: vel quid sit iuris. R. Cum nihil promittitur, id soluī nō oportet, sed si mulier querulatur contra hęredes occasione bonorum, quę ad maritum importauerat, hęredes vt sic propiores erunt euadere testimonio post mortuam manum q̄ quis eos, excepto iudicio conuincere possit de forma iuris: vt li.i.ar.vij. & xviij. Spe Sax. & itē ar. xv. eiusdem libri. Et quia eis notum non est, si quid ipsa in domum apportauit patris: nec nec vnde & ad euadēdum periurij notā, cum periculo etenim iurat, cum quid ignorauerit quis. Quare si hęredes relictę, vel testibus eius fidem super eo dare volunt, id stabit voluntati eorum.

t. Dotalitium si non sit denominatū q̄uis mulier apportet pecuniā ad utrū, dotalitium extradi non oportet, datur tamen actio contra hæredes super pecunia apportata.

u. Dotalitium uxoris ex priori marito uir secundo nubens & eā superuiuens, q̄uis a pueris diuisa non erat, obtinet in bonis mobilibus.

u QVERITVR u Dotalitium inscriptum si sit mulieri, ac reformatū in bonis mariti, moriatur vir, & ipsa cum pueris maneat in bonis huiusmodi indiuisa in vera possessiōe, aliiq; tandem superducat virum, ipsaq; secundo nubens vir maneat secum in bonis illis, & cum hoc mulier promittat sibi dotem, & ille viceuersa dotalitiū denominet: moriatur mulier in bonis puerorum indiuisa, vbi nec dotalitium prioris mariti sibi expeditū sit ab hęredibus, ita quod in manum eius ipsa viuēte nunquā venit vel cessit, is tandem maritus superstes dotalitium vxoris expetat, nec bona euacuare vult, quoad sibi dotalitium extradatur, hęredes vero cōtradicant matrem eorū indiuisam cum eis ad mortē patris in bonis mansisse, quibus illi nunq̄ renunciarunt &c. An x dotalitium huiusmodi maritus cōsequi posset nec ne? R. Maritus denominās dotalitiū vxori relictis pueris moriatur, maneatq; indiuisa in bonis mortui, & tandē aliū superducat virum qui in bonis illis indiuisis secum maneat, mortua vxore maritus superstes. Ius omne vxoris mortue in bonis mobilibus obtinet quod vxori competere uidebatur de forma iuris.

x. Vide Spe. Sax. li.iij. ar. lxxvi.

Nota quod dotalitium & Ius de super sanctum in fauorem mulieribus datum est, ante hac enim id non seruabatur, vt insti. de donat. §. est & aliud genus. Quare & quęuis ciuitas in denominando vel consequendo dotalitio specialem seruare potest consuetudinē & illā viceuersa reicere quando vult.

y. Consuetudinē Maideburgen. occasione dotalitij ude.

Vnde & apud Maideburgen. specialis occasiōn dotalitij seruatur cōsuetudo, illam tamē alię ciuitates seruare nō tenent, immo si quādo appellatur ad Maideburgū in causa dotalitij non decernitur pro iure consuetudo illorum, vt necessario alibi fieri debeat & seruari teneatur.

Consuetudo autē y Maideburgen̄ occasioñ. dotalitij hęc est. Postq̄ vir superducit vxorē: vel superducere intendit, extunc promittitur marito dos cum ipsa. Tandem vero in sessione consulari: vel coram iudicio datur promissum illud donum, & quantum dotis fuerit, tum etiā in quantū se bona viri extendūt; facta prius bonorū diuisione per medium, inscribit & reformat ad acta dotalitiū in medietate bonorum suorum, & vt sic illā quod vxori donat, ex his debita soluere nō oportet, daturq; ex officio ad donationem illam tutor proximior agnatus, ex parte gladij, hereditareq; tutoria huiusmōi ad sequeū. & hoc ex eo fit, si forsan posthac maritus vxorē verbis allicere, vel etiam cogere vellet, vt abrenunciet bonis illis, quod id facere nō posset: nec ei liceret sine tutore. Vel etiam si quid sit pulata sit, aut promittat, vt promissum illā robur non habeat. Preterea & maritus bona huiusmodi sibi reformata, nec vendere: nec oppignorare potest, sine licentia tutoris. Est tamen maritus quoad viuit dominus bonorum huiusmodi: quantū pertinet ad vsufructum illorum. Sanctumq; plebiscitum hu̇ius̄modi in ciuitate Maideburgen̄. propter id est, ne quis bonis defraudetur suis in substantiaq; damnificetur propria, quod forsan subsequeretur, nisi hęc constitutio fiat. Sed & iusticię non repugnat constitutio pretacta.

z. Vide supra eodem li.ar.i. & Spe.Sax. in prolo.li.i.

z Plebiscitum etenim seu constitutio fieri debet honesta, iusta, possibilis, secundum naturam patrię, loco, temporiq; conueniens, necessaria, vtilis, manifesta &c. vt habetur. iiij. & viij. dist. Quę contra mores hominum. & supra eo. li.ar.i. & Spe. Sax. in prolo.li.i. Plebiscitum vero presens hęc omnia in se comprehendit, manifeste em̄ exequitur negotiū dotalitij, necessarioq; fit donatio huiusmodi coram publico ciuium iudicio sub banno regio, vbi omnes iudicio pertineñ. interesse tenentur. Si vero in ędificijs dederit, quid id cum cōsensu hęredum necessario fit: vt li.i.ar.lij. & xxi. Spe. Sax. Est etiā consuetudo ista honesta, quia propter decorū & honestatem matrimonij sancita: vt Insti. de donati. §. Sed & nos plenissimo. Est etiā vtilis, temporiq; accommoda. Si enim maritus facta huiusmodi reformatione: bona pretacta alienare deberet, ad inopiam vxorem & seipsum induceret: vt Insti. de his qui alieni iuris sunt. § Expedit enim reipublicę. Est etiam vtilis personis, positq; enim donatur quid, illius est cui donatur. Reseruatur tamen apud eum dominium: quoad vsufructum bonorum illorum, nō tamen illa alienare poterit. Contingat etiam virum in cōditione facultatum suarum deteriorari, debitaq; contrahere, siue illud fiat cum consensu mulieris siue non: dū non superuenit tutoris consensus, illis omnibus tutor contrauenire poterit: vt Insti. de autori. tuto. §. Vnde in his causis. Maritus etem̄ bona vxoris post factam donationem in tutelam duntaxat accipit, facultatē tamen non habet illa alienandi. Moriatur vero tandem vxor, medietas bonorum cedit marito, alia medietas ad proximos mulieris, dummodo pueri non superextent. Si vero pueri fuerint apud maritum manebunt bona huiusmodi, quod si postmodum pueri a patre separari

a. Spe.Sax.li.i.ar.xi.

voluerit hoc est cum aliam forsan superducat vxorem, uel simile huic, [a] extunc pueris extradere tenebitur dotem illam reformatã: vt in auten.de equalita.do.§. Si vero.coll.vij.& in autẽ. neq; vir.quod ex do.est.§. Propterea. coll.vij.

b. Dotalitium si denominatum non sit uxori & bona habent labore acquisita uxor tertiam bonorum acipit portionem.

QVERITVR. [b] Si vir superduxerit vxorẽ cũ qua nihil dotis aut bonorũ acceperit: labore req; mutuo bona acquirant: et exinde moriatur vir, nulla facta reformatiõ. ꝓpinquiores tandẽ didẽ nihil dare vellẽt immo iuxta aliq; rũ cõsuetudinẽ, vacuũ sedile seu subsellium cũ colo ante ianuã sibi exponẽdo: eã [c] sedere faciãt. An bona huiusmodi, q̃ laboribus iuuit congregare suis potiori iure mulieri cedant necne? R. Si vir vt supra: vxorẽ superduxerit cũ qua nullã dotẽ accepit, & ex vtroq; nihil bonorũ habuerunt, verũ labore adauxerunt mutuo, nullaq; reformatione facta moriatur d extunc obtinet tertiam partem bonorũ mariti. In fine tamen eiusdem articuli habetur: quod in quartam partem succedit omnium bonorum, & cum hoc parafernam seu geradam deforma iuris.

c. Hæc consuetudo tanquam absurda apud nos non seruatur.

d. Vide Spe. Sax. li.i. ar.xxi. in fi.glo.ubi habetur quod in quartã partem bonorum succedit: concordat tamẽ ar.xxiiij.glo.fi.qui disponit quod in tertiã succedit uiri bonorũ partem secundum tamen consuetudinẽ prouinciarum.

Et quia dotalitium mulieribus ex gratia statutum est iure Municipali. Vnde notandum venit, cur dotalitium hoc vocabulo nominetur, & propter quam causam statutum sit. Dotalitium etenim seu vt alij volũt donatio propter nuptias aut vitę prouisio dicitur esse beneficium illud quod imperatores ex speciali gratia mulieribus post mortem viri ad vitam eorum statuerunt vt insti.qui.ali. lice. vel non. Nec ea infringere quis potest nisi id demeruerint vt Spe.Sax.li.i.ar.xxi.

e. Causas quando mulier uitæ prouisionẽ ammittit uide.

Notandum etiam circa id prout & declaratum habetur Spe.Sax.li.i.ar.xxi.glo.quod nouem modis contingit [e] mulierem dotalitium seu vitę prouisionẽ ammittere suam, quę si maritus vel eius agnatus tempore vitę mariti probauerit de facto vitę prouisionẽ perdit. Quędam vero ex his post mortẽ mariti contra ipsam probari possunt. Primo si bona per maritum donata desolari faciat vt pote ędificia destruat vel ligna fructifera succidat & in manuali facto detineat [f] septemq; viris pleni iuris conuincatur carebit gratia data. [g] Secundo si per iudicem conuincatur quod homines innatos & ad bona illa pertinentes alienauerit & exinde bona desolari faciat. Tertio si bona ex possessione dimittat sua. Quarto si per septẽ testes conuincatur sup perfidia & fraude erga Imperiũ. Quinto si tẽpore vitę viri voluntarie sacramentum matrimonij fregerit: seu adulterata sit, & in facto deprehensa. Contra istud tamen argui potest, quod iste quintus modus nõ recte ponitur, quod ex adulterio vitę prouisionẽ mulier ammittere deberet. Habetur enim Spe. Sax.li.i.ar.v. Quod mulier propter luxuriã sui corporis famam quidem denigrat suam, Iura tamẽ & hęreditatẽ non perdit. R. Quod ibi loquitur de mulieribus nõ maritatis, hic vero de his quę maritate sunt. Tum etiã ibi loquitur de hęreditate q̃d succedere possunt: hic vero de vitę prouisione intelligit. Sexto si in mortẽ viri insidiata fuerit, vel alios machinantes marito non indicauerit. Septimo si prẽter consensum mariti cum alijs conuiuabat: & balneabat. Octauo si extra domum per noctem mãserit, nisi forsam eam maritus expellat. Nono si spectaculis, theatris, inhonestis cõgregationibus interfuerit prẽter voluntatem viri: vide de hoc in autẽ. vt lice.ma. & aui.§. quia vero coll.viij.

f. Hic mulier testimonio uinãtur. Vide caã infra.ar.xci.

g. Vide hoc idem Spe. Sax.li.i.ar.xxi.in textu & in glo. & seu. c. xxxi.glo.

Prẽterea notandum est, quod sex iidem sunt causę propter quas vir ab vxore dotem perdit, [h] donationemq; propter nuptias dare cogitur. [i] Primo si conuictus sit quod cõtra Imperium aliquid dolose egerit. Secundo si alios contra Imperium machinantes non publicauerit. Tertio si vitę mulieris insidiatus fuerit. Quarto si castitati eius contraueniat eam tradendo ad adulterandũ. Quinto si de adulterio eam calumniauerit: & id non probauerit. Vel etiam secundum alios, si ipse de adulterio diffamatus sit. Sexto si concubinam in domo apud se in contumeliam vxoris fouerit: eamq; alienare non vult: vt in auten. vt lice.ma. & auie.§. Causas. &.§. si aũt. coll.viij.

h. Spe.Sax.li.i.ar.xxi. glo.

i. Causas uide quando uir dotem perdit donationem propter nuptias nihilominus dare cogitur.

QVERITVR [k] Si homo ex iusta & legitima causa per ueramq; sententiã ab vxore separatus sit etiã hoc super apposito, vt vtq; eorum alium vel aliam supducere possit, q̃ pacto vxor sic separata: expedienda a viro venit. R. Si vir iuxta iuris formam ab vxore separatus sit: diuortio subsecuto, [l] ipsa nihilominus retinet vitę prouisionẽ in proprio viri sibi datam. Si vero in bonis feudalibus assignata est vitę prouisio, seruabit etiam illa ad vitam, & cum hoc omne illud quod sibi datũ vel donatum per maritũ fuerat, quod si nihil sibi datũ sit, vel promissum, in quartam viri bonorum succedit partem: vt in autẽ. de introdu. & exhibe. reis. §. quoniam vero coll.v.

k. Diuorcio facto quid bonorum uiri uxor retineat.

l. Spe. Sax. li.i.ar.xxi. glo.

Sciendum circa id [m] quod in proprio est vera mulieris donatio propter nuptias, sed tẽpore vitę mariti est vitę prouisio, seu expectatia feudalis. Post mortem vero est eius feudum, feudum enim vlterius seruari non potest, nisi ad vitam, nec hęreditat ad mulierẽ, nisi ad virum.

m Vide Sp.Sa.ar.lxxv li.iij.& li.i.ar.xx.

Articulus XXIII.

De Gerada seu paraferna & quæ ad eam pertinent.

COnsiderandum ulterius quæ ad geradam seu parafernam pertinent. [a] Ad eam enim specta-

a. Vide Spe. Sax. li. i. ar.xxiiij.

b. Cracouien. in expetẽda uel tollenda paraferna seu gerada, plebisitum ac priuilegiũ obseruant speciale.

re uidẽtur omnes uestes muliebres incisi panni, & tela itidem cisa ad usum mulieris, & ea quæ pro ornatu deferre solent mulieres, ac ea in suo habuerit reseruaculo & tutela. [b] Prætereа omne aurũ, argentum ue, quod formatum est ad ornatũ mulierum, omnes annuli, brachialia, cinguli, sericum formatum, cortine appendicula, scamnalia cũ uelaminibus, linteamina, balneamia, uelamen, lectũ, puluinaria, cussini, mẽsæ, patelle, caldar ad abluendũ, linum, filum omne nereatum, siue sit dealbatum siue non, libri qui a mulieribus usitãtur, anseres, anete, oues pastorem præcedentes.

Si uero maritus sit Institor, aut Mercator, qui uenales res huiusmodi habere solitus erat, ut sunt cortine, apendicula, tapetia, illa mulier obtinere non poterit, nisi quæ pro ornatu eius camere pertineant, uel ad maximum de singulis horũ tria pro ornatu habitatois apparamẽta.

¶ Si uero maritus, fuerat hospites fouere solitus, nõ potest illa omnia obtinere.

Ea etiam quæ hic expressa habentur intelligi debent, si uxor ad maritũ geradam apportauerit, ut oues. Quia si maritus antehac oues habuerat, priusquã uxorẽ superduxit ad id proxima cognata nullum ius habebit. Quicquid autẽ in alio muliebri ornatu fuerit, hoc cognata p̃cipit, signanter omne illud quod uxor ad maritum importauerat.

c. Vide Spe.Sax.li.iij. ar.xxxvij.

Decedat uero uxor marito, cognata quæ [c] accipit parafernã lectum marito struere debet & adornare sicut fuit tempore quo uxor uiuebat sua. Scamnumq; cum puluinari, & mensam cum mensali, manutergiũ simul & sedile cũ cusino relinquet. Nulla etiam accipit cibaria agnata prætacta.

Glo.

Pro dealaratiõe textus articuli p̃sentis qui de paraferna seu gerada tractat. Notandum quod gerada nõ est aliud [d] nisi illud quod ad domum viri alicuius in cõmuni pertinet nullusq; accipere geradã potest nisi mortuę vxoris vel virginis proximior cognata ex parte fuit. [f] Quemadmodũ etiam arma belli ca nullus accipit nisi proximior agnatus ex parte gladij, maiorem tamen & ampliorem interpretationem horum vocabulorum qui agnati & cognati sint vide insti. de legiti. agna. tutela. §. sunt autẽ agnati. [g] Cognatecq; huiusmodi procedere dicuntur ex parte fusi ratione cuiusdam similitudinis. Mulieribus etenim nere innatum est, vnde & Ius merito id mulieribus indidit vocabulum, quod omnes ab eis descendentes ex parte fusi originari dicuntur. Vnde q̃is vnus vir sit ex parte tamen matris descendens mihi in consanguineitate pertineat, cognatus nihilominus dicitur: vt Insti. de legi. agna. ture. §. At qui per feminini sexus. Quare vt iam prędictum est. Quicunq; geradam accipere vult ex parte fusi ad eã pertinere debet. Exindecq; de facili potest solui instantia, quã aliqui contra id formant, fundantes propositum super articulo tertio libri primi vbi dicit, qui eque in gradibus se computant, per equium hęreditatẽ derelictam percipiunt, quia & siquidẽ mulieres ante omnem diuisionem geradam tollunt, [h] in recompensam tamen, filij etiam ante omnẽ diuisionem arma bellica accipiunt, tum & feudum.

d. Gerada quid sit.

e. Spe.Sax.li.i.ar.xxvij

f. Spe.Sax.li.iij.ar.xv.

g. Cognata ex parte fusi descendere dicitur.

h. Vide Spe.Sax.li.i.ar v.& ar.xxiiij.

Enumeranteq; per longum in textu ea quę ad Geradam pertinent, generaliterq; omnia illa quę ad ornatum corporis mulieris concernunt, Gerada dicitur.

Sane tamen id intelligi debet si etenim vir & vxor ornatus huiusmodi mulierũ venundari soliti erant, ex eoq; victum habuerunt suũ ad hęreditatem, & non geradam pertinebũt, excepto eo, quod mulier pro vsu habuit suo, in scrinioq; & possessione retinebat sua.

QVERITVR [i] Vxore mortua, cognata si expetat geradam ante tricesimum, vel infra dies luctus, maritumq; ad iudicem trahat, sibi actionem intentando, maritus vero gerade extraditionẽ non neget, verum ante tricesimum diem eandem expedire non teneri alleget, petens per sententiam id decerni. R. Post mortem vnius: et si quidem gerada tum & arma bellica de iure iã cedunt in illos quibus per successionem pertinẽt, siue sit vir, siue

i. Geradam ante tricesimum expedire non oportet.

mulier, eandem tamen vir ante tricesimum die extradere, aut occasion. huiusmodi qcq; pati minime tenetur. Spe. Sax. li. iij. ar. xv.

Sed si is, cui de iure gerada pertinere dicitur, infra tricesimum venerit cum iudice & prestone, expetatq; ostendi geradam, & ille recusat, nec claues dare vult ad scrinia vxoris pertinentes. [k] Iudici multam & parti emendam prestabit, impetiq; ante tricesimum per querelam poterit, & geradam reponere tenebitur: vt li. iij. ar. xv. §. Retentor vero.

k. *Spe. Sax. li. iij. ar. xv.*

Posiq; vero vt sic[l] Gerada post mortem cognate alicui cedit venire cum ferendario ad iudicium bannitum debet, factisq; reformationibus vt iuris est: ferendarius tandē dicat. Hic astat. B. & ego verba eius pronuncians, ea quā decet decentia, exponitq; : quod eius auia, soror, vel alia quecūq; sit cognata mortua sit, geradam relinquens, quę iure eā pertinet, ad quā se trahere vult, petens per sententiā sibi decerni, quo pacto id fieri debeat, vt proficiat iuri suo. Decernetur tandē quod [m] probare tenet mettertia cū proximioribus agnatis, id cum factum sit, ferendarius tandē proponat: hic astat. B. cōcitareq; dedit ad iudiciū. P. habens contra eum nonnihil agere. Iudex demum interroget preconem, an eundem citauerat. Iterum ferendarius indicet se contra partem citatam, insinuans nonnihil cōtra eum propositurum si presens sit Si vero non aderit, cōmunis sententia cōtra contumaces ferri consueta expeti debet, & si nō venerit infra sententiā, extūc procurator apponat, hic presens est iudicio. B. q citare ad iudiciū dedit. P. qui nec cōparuit, cōmunisq; sententia iam lata est, an iam liceat sibi propositionem declarare: propter quā causam citatus sit. Iudex tandem sibi dicat, quod id facere potest. Ferendarius exinde manifestabit, quod ille citatus sit pro gerada, quę iusto per mortē sororis: vel alterius cognate eius principalē vtpote. B. pertinet, quę si hic presens adesset contra eum querelam vt iuris est formare uellet, [n] petatq; vt aduocaretur hisce verbis. P. Respondeas ad obiecta. B. pro primo: pro secūdo: pro tertio: & ex superhabundanti pro quarto. Interrogetq; procurator, quid iam mulier vlterius facere deberet. per Iudicem insinuetur, quod partē pro iudicio sequenti, secundario citet. Id cum factum sit, tempusq; iudicij aduenit, ferendarius iterum proponat. Quemadmodum. B. citauerat ad iudicium transactū pro primo termino. P. prout id Iudice: Scabinis, actisq; iudiciorū probare vult & probat de facto, & nunc secundus iudicialis terminus sit, illecq; non cōparet, quid vltra facere debeat. R. qđ pro tertio eiūdem citare debet. In tertio ỹo termino si non comparuerit decernetur sibi adhuc legale impedimentum, quod si non importauerit ad iudicium proximum: extunc procurator, negotiū continuet hisce verbis. B. cōcitare ad iudiciū procurauit. P, queritq; cōtra eum pro gerāda quadraginta sexagenarum quam occupat contra deum, contra ius & iusticiam, qui nec cōparuit citatus, prout acta iudiciorum testantur pro primo, secūdo: tertio, sed nec legale impedimentum importauit, quid iam vlterius facere debeat. Iudex cō munem proferat sententiam, quę cum decernetur, & ille non comparet. Procurator tandem dicat. [o] Ex quo quidem cōmunis sententia lata sit, legaleq; impedimentum sibi reseruatū, quod nec importauit pro quartoq; termino: contumax factus: petit. B. per sententiā sibi dari: an iusto & secundum iuris formā ius suū super. P. perduxit nec ne. Decernetur qđ legitime & secundum iuris formam ius suū quod iusto sibi pertinet, iuxta querelam suā perduxit de forma iuris. Vlterius tandē Procurator ḡrat. Ex quo ḡdem eā in sua impediuit iusticia, an non succubuit tot emēdas: q; iudicia citatus neglexit: sententiabitur qđ sic. Postmodum interroget an iam sequi sibi gerada libere non debeat, & an occasion. emende pignorari possit. R. quod sic. Finaliter interrogabit, si & in quantū non in toto gerada prout Scabini dictauerint inuenietur, quid ille demerebitur, sententiabitur quod emendā & multā, ibideq; sententiabitur, qđ in quindena soluere debeat, si iusto se nō excusauerit ¶ Et quemadmodū hęc practica formata est occasion. geradę, ita p̄ simile formari potest: occasion. aliorum quorumcūq; bonorū. Preter enim citatus si quis non comparuerit, mitti actor debet in possessionem, in quantū iuris ad id habeat. vt. Spe. Sax. li. i. ar. lxx.

l. *Practicam uide quo pacto procedi debet in consequenda gerada.*

m. *Hic mulieri cum testibus uenit probatio.*

o. *Vide Spe. Sax. li. i. ar lxx.*

p. *Nota ter citatus nō comparens actor mittitur inpossessionem.*

Si ỹo ad primā querelā cōparuerit potest ad obiecta respōdere: defensamq; facere: prout melius & vtilius sibi videbit. Et signāter iuxta aliquarum ciuitatum consuetudinem responsio ita formari potest. Ex quo quidē hic astat B geradā expetens, ciuitatisq; nostrę nō est incola seu ciuis, idq; me ad consulatū trāho, ciuitas ỹo nostra q speciali prērogatiua Principe nostro condonata est, tum & laudū ciuitatis habeā. Quicūq; incola ciuitatis nō sit, facultatē potestatēue nō habet expetēdi hereditatē: geradā: arma bellica: & alia quā cūq; deuolutionē, petoq; per sententiā decerni, an aliquid contrarium pati debeā. Si vero probari potest: quod ciuis sit ita quod de bonis suis iuxta laudum ciuitatis exactionē soluit, annoq; & die in ciuitate mansit, quod & probaturum se offert regestris ciuilibus libroq; exactionum, & petat decerni, an non propior sit iuxta petita sua permanere, q̄ repulsam pati, vel quid sit iuris. R. per sententiam. Si mulier libro ciuili probare poterit quod ciuis sit, exactionēq; soluit: ac possessionatis hominibus apud quos anno & die mā sionē habuit docuerit, propior erit iuxta postulationem suam permanere q̄ quis eam repellere ab actione posset de forma iuris.

q. *Hęc responsio locū non habet nisi forsan ubi auitas plebiscitū huiusmodi habeat.*

Postmodum vero ad responsionem ex sententia cogitur, exinde, B. formet querelā cōtra P. vel contra alium quocūq; nomine vocitet. occasion. geradę in valore. xl. sexagenarum, aut prout eā taxauerit sibi iusto ex morte cognate suę pertinētis, petens responsionē super eo fieri. Si tandem. P. dicat, [r] ego & vxor mea omnia bona mobilia & immobilia a maximo ad minimū, nō excepta etiā geradā aut armis bellicis, vnus alteri tēpore vitę mutua donatione inscripsimus, ea conditione, vt qui alterū superuiueret, is omnia possideret bona, plenariā habens facultatē cum eis faciēn. & dimittendum. Donatioq; huiusmodi per sententiam iuris confirmata est, qđ si contradicere velit, probaturum me offero, literis sub sigillo ciuitatis vl'iudicij, quas huiusmodi literas ex sententia iuris consecutus sum, sed & in bonis huiusmodi vna cū vxore mea post factam donationem residebā anno & die, & alio anno & die, & item tertio anno & die, ac longiori tempore, sine aliqua alocutione, vxorq; mea quam superuixi mortua est, nihil speciale extra donationē possidēs peto per sententiam dari: an maiori iure gerada apud me maneat, q̄ in. B. prętactam cedat. Quandoquidem ipsa presens in prouincia protunc fuit: cum donatio facta sit: nec ei contradixit. B. vero in oppositū contradicat. Ex quo quidem hic. P. meminit de literis, quibus probare vellet donationem omnium bonorum in generali per vxorem sibi factam, contra quas: nō ax affectu agere volo: nec eis recognitionicq; Scabinorum cōtrauenire animus est, nisi in quātum iusticia postulauerit. Quędam em̄ bona vir & mulier inter se possident ita indiuisa ad vitam, quę vnus alteri dare[s] minime potest, in damnum illorum qui expectantes sunt deuolutioni illi, prēter voluntatem illorum. Bona vero nulla nomine gerade nuncupari possunt, nisi moriatur, [t] is post cuius mortē quis geradam expetere debet. Sed nec geradam aliquis affectare potest vita illius durante, nisi moriatur. Mihi itidē id facere minime licuit, vt geradam a cognata mea: ipsa viuēte expeterem, sed & gerada prętacta in proprium seu hereditatem transmutata nō est, quod me probaturum offero trahens se ad bona & ad geradam, petensq; simul per sententiam decerni, an propior nō sim, geradam cui nunquā renūciaui obtinere quā. P. vigore huiusmodi donationis eandē occupare debeat, vel quid sit iuris. R. Si vir vxori vel econtra bona donauerit post mortem possidēda, quicūq; alium superuiueret, vt omniū possessor sit, nihilq; specialis ibidē exemptum fuerit, & in bonis eiusmodi remanet gerada incōmutabiliter quę cōmonstrari poterit, maiori iure cedit cognate proximiori vxoris, quā. P. vigore donatiōis eandē occupare debeat de forma iuris.

r. *Donatione inter uirum & uxorē mutuo facta omnium bonorum nullis exceptis an gerada post mortem uxoris per uirum necessario cognate extradi debeat practicā uide.*

s. *Spe. Sax. li. i. ar. xxxi.*

t. *Feu. ca. lvij circa ar. xxvij. li. i. Spe. Sax. uide*

Si cōtradicat vero. P. vxor donationē mihi fecit bonorum, quę ego in mobilia bona cōmutaui, donumq; huiusmodi non quadraginta sexagenis; vt proposuit, nō medietate; non vnam sexagenam valebat, ac donationē prętactam probare volo Iudice & Scabinis, vel alijs documentis, q̄ adminiculo esse possint iuri meo, an occasion. huiusmodi geradę aliquid pati debeam, vel quid sit iuris.

In oppositum vero. B. dicat prout hic meminit, quod donū huiusmodi in mobilia bona commutauit, ego vero probaturam offero. geradam superesse, inueniriq; posse: inter bona olim mortuę, quę ad geradam pertinent, secundum quod Scabini dictauerint, & quę ipse in mobilia nōdum cōmutauit, exindeq; decerni peto, an maiori iure circa id permanere debeam. R. Si mulier declarare poterit, secundum quod Scabini dictauerint, quod inter bona mortuę aliquid est, quę ad geradam pertinent, nec in bona mobilia transmutatū est, id mulier potiori iure facere potest Vlterius tandē. B. proponat. Quandoquidē per sententiam mihi decreta est probatio geradę, quę post mortem cognate remāsit, idq; cōmode facere non possum nisi. P. corā iudice & Scabinis apperiat habitationes & scrinia, idq; per sententiā decerni peto, an id iure facere nō debeat, aut claues ab omnibus suis habitationibus: anteq̄ exhinc discedat: iudici prēsentare non teneatur: vel quid sit iuris. P. tandem contraueniat per responsiuam. Ex quo per sententiam habitationes apperire q̄rit: vbi res meas occlusas habeo: id vero qđ eā pertineat, nihil intro continetur: pero per sententiam dari, an varendam prestare non teneatur. si & in quantum ibidem nihil inueriat, quod eam iusto pertineret, vt contumeliā mihi illatam sufficiēter resarciat. Decernetur quod varendam. B. per suū procuratorem facere tenetur de forma iuris. Ibidem tandē si mulier secundum quod Scabini dictauerint rerum aliquid inuenerit: quę ad geradā pertinent, sit illud quicquid sit. Iudex & Scabini mulieri libere dabunt, illudq; tollet iuxta arbitrium Scabinorum. Si vero nihil inuenat. B. incidit penam: emendāq; parti, & multā iudici refundere cogitur, nec posthac occasioñ. illius actionē intentare poterit. Si vero inuentum quid sit: quod ad geradam pertinet incidet itidem in penam & in emēdam. P. Sed & pro alijs ad geradam pertinētibus: de quibus notitia non habetur, & quę inuenta non sunt in mobiliaq; commutata nō fuerunt: iudicialiter imperi potest.

Notandum circa id, quod gerada quandoq; in secundam aliquando in tertiam descendit & deriuatur personam, sicut si forsan mulier filiam habeat maritatam: geradaq; incō cusse apud matrem manēte deceder, gerada huiusmodi in neptim vel proneptim deuolui pōt. QVERITVR. circa id: si moriatur maritus mulieris: habētis pueros cum quibus indiuisa maneat ad vitam suam: ipsa decedente, pueri prętacti opinentur forte geradam se consequi non posse, sicut si filij sint, vel si forsan filiā nō habeat: aut dato quod sit filia ex vno

parente, supersit tamē filia ex vtroq; parente maritata, aut etiā alia cognata, ppinqor cui de iure gerada ptinet, expetaturq; vt iuris est. & pueri nō cōtradicāt. Inueniaf autem p cognatā in cista vna pecia panni, pueriq; recusent sibi extradere. Queriē an id iuste negare possint necne? R. qđ ad geradā pertinet. Si vero in cōclaui seu possessione viri illud sit, pueri maiori iure obtinebunt illud, ad hereditatēq; computabit: & non ad geradā.

u. *Mechanicorum diuersi status gerada quæ sit.*

Gerada vero [u] Mechanicorum seu artificum: vt sunt pannifices, sartores, fabri, & alij manibus operantes quę sit, subinferre visum est.

Vxores etenim omniū mechanicorum, qui opus manibus laborant: gerada sua dūtaxat contente esse debent. Ex instrumentis vero artificiū eis nihil pertinebit, hoc etiā intelligendum est de sutoribus textoribus &c̄.

Vbi vero mulier sola per se cum ancillis suis artem textoriā exercet, virq; per se illud non operatur: instrumenta omnia ad geradā pertinent His etiā annumerantur, zonę, velamina, filum nereatū, sericum quo exercet opus suum: & in generali omnia quę ad artificium ptinēt gerada est. Si vero opus illd viri fuerit victumq; ex eo habet suum, ad hereditatem pertinent instrumēta omnia. Vnde postq̄ gerada expeditur, non plus cognata tollit, nisi ea quę iusto ad geradam ptinent: vt est linum filum nereatum &c̄. quę mulier in vsu solita est habere suo: vt textus habet.

Aurifices: serico laboratores: pictores: & bractearij: quicquid instrumentorum fuerit & supellectilis, quę pro vsu quotidiano habet: & his victum queritant suum: ad hereditatē pertinent. Si vero vxor habeat quid in suo reseruaculo: vel scrinio, ad idq; nullus clauem portare solet nisi ipsa, tum etiā si quid in parietibus: camere: vel in scamno: vel ad alium ornatum: tapetiorum: cōrtinarumq; sit: gerada erit. Si vero alibi rerum illarum quid inueniatur hereditas est.

Aurifex etiam quicquid auri: argenti, quod quotidie fabrefacit, vel etiam vt illud diuendat apud se seruat: hereditas est.

Ceruisiq; coctores: & brasseatores, quid gerade relinquant: vide. Si enim vnus habeat patellam pro ceruisia coquenda infixam loco: vt muro immutabiliterq; in domo illa in pace stat, quotidie ea vtens pro ceruisia coquenda & nemini extraneo eam conducit: ad hereditatem ptinet. Si vero eā alijs cōducit: & nō ad vsum duntaxat suum eam seruat ad geradam pertinebit. Itidem etiam vasa: cadi: & alia similia, si illa pro vtilitate sua alijs conducit, ad geradam pertinent. Si solus eis vtetur hereditas est.

Diuersoria publica teneñ: seu cauponarij, q & hospites actiui dicuñ, quicquid lectisterniorum, linteaminū: tum & aliorum quę pro hospitibus seruantur habuerint ad hereditatem spectant. Si vero vxor in suo scrinio alia lectisternia pro puerperio & alio ornatu habet ad geradam spectant, quę si non habuerit, expediri post mortem viri debet. Ex illis cōmunibus hospitum lectisterniis, lectusq; sibi adaptabitur pro puerperio valēs, de singulis per tres pecias, vtpote tres plumatice, tres cussini, vnum par linteaminum, & alia quę ad ornatum lectus pertinent, eoq; modo in gerada expeditur: Nullus tamen cōputari pro cauponario seu hospite actiuo debet: nisi vt cōmuniter hospites foueat. Vnde si quis pro tempore aliquo Principem vel aliquem Magnificum cum eius familia hospitio susceperit: non propter hoc cauponarius dicitur, nisi forsan alios etiam aduenas in communi hospitauerit.

Lanius etiam habens oues, boues & alia pecora: vbicumq; locorum illa seruauerit, quę ad quotidianum forum seruat mactādas: ad hereditatem pertinent. Si vero oues habeat: quas conducere alijs solet pro vtilitate sua, Tum etiam si domi seruat vaccam duas: tres aut plures pro vtilitate domus; & itē anseres: anete ad geradam spectabunt. Galli vero ad hereditatem annumerantur: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxiiij. & infra iure Muni. ar. xxvi.

Ad geradam vero multa alia prēterq̄ quę in textu habentur enumerata secundū aliquos pertinere dicuntur. vt sunt cistę eliminate cī eleuatis tecturis. Si illas non habuerit, extūc accipit eas quas secum apportauit, & signanter ad quas clauem deferre soler, cinguli etiā sericei: vel argentei in vsum eius fabrefacti, vnus crater ad potandum si sit ibi, vnus cantarus, mensa vna: & scabellum: sedile item vnum: si & inquantū plura sint q̄ vnum, gerade annumerantur.

Sciendum tamē quod vasculum potagiorū argenteum: & sedile ex gratia tribuitur, quare & in beneplacito siat illorū qui geradā expediūt cōferre relictę id qđ volunt ex his.

QVERITVR si vir tempore sanitatis vxoris suę necessitate vrgente vestes eius impignorauerit, postmodumq; vxor egritudinem incidens moriatur, cognata tādem expetat [x] geradam, ille vero declaret ex necessitate tempore sanitatis vxoris vestes vendidisse, & qđ pecuniā in egritudine consumpserat, cognata tādem instet. Ex quo quidem recognoscit, quod vestimēta solus impignorauerit, & nō vxor, an respondere super his non debeat? Maritus item reiteret ex necessitate id fecisse tempore sanitatis vxoris, huiusmodi etenim pecuniis eādem nutriebat. R. Si vir probare poterit cum illo cui vestimēta impignorata sunt, quod id factum est, tempore adhuc sanitatis vxoris, extunc is qui geradam expetit vestimenta exemere tenetur. Maritus vero nihil super eo pati debet: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxiiij. §. Et si prędictarum rerum.

Vnde sciendū, si maritus pro necessitate vxoris ea quę ad geradam vel ad arma bellica pertinent alienauerit, tacto sacramento id facere eum oporter, si sibi nō credit, id ita se habere:

x. *Res ad geradam pertinentes impignorate tempore uitæ uxoris exemere cogitur is cui iure cedunt.*

et cum hoc, quod tēpore sanitatis id fecerit, postmodum vero exemet ille cui de iure cedit, si eam habere vult.

y. *Gerada per uxorē oppignorata p̄ quem exemi debet.*

QVERITVR an huiusmodi gerada aut arma bellica exemi debeant, de communi mortue, vel mortui substantia nec ne? [y] Videtur em̄ quod sic, quia pecunia illa in cōmunem substantiā cessit. R. quod ille exemere de suo proprio tenetur ad quē gerada vel arma bellica pertinent. Ratio istius. Mortuus etenim tēpore vitę suę nemini erat obligatus, & ita ex cōmuni substantia: si impignoratū quid est, exemi nō oporter, tum nec ille res sic oppignorate gerade nomen habuerunt, immo non vt geradā: sed vt res proprias oppignorauit, nomenq; istud quod gerada nuncupāt post mortem istius venit, & ita illud idē ius quod mortua, vel mortuus relinquit, in illis rebus successor eius tollit, quare & exemere cogitur, nam & mortua si superuixisset: non alid ius ad huiusmodi res inuadiatas haberet nisi qđ eas exemere poterat, sed nemo plus iuris in alium transfundere potest, q̄ quod solus habuit: vt. ff. de reg. iur. L. Nemo. &. ff. de pignoribus in multis legibus.

z. *Gerada à primo nomen sortitur suū post mortem cognate ttidem & hergeweth post mortem agnati.*

[z] Ex eo sequitur regula generalis, quod gerada vel hergewet: seu arma bellica runcupari non possunt: tempore quo viuit, ille vel illa: post cuius mortem in expectando est. Sed postq̄ moritur: primo sortitur nomen geradę & hergeweth.

a. *Gerada alienata tēpore egritudinis etiā cum consensu uiri non ualet alienatio immo uir super eo respondere cogitur.*

QVERITVR [a] Mulier egrotās de vitaq; desperans sua, si geradam tempore egritudinis alicui donet presbytero manibus suis, eandē cum iuuria a proximiori cognata alienans, & vir suus in id consentiat: forte eō animo, quia eam solus retinere nō potest, assintq; homines qui testes esse possint: huiusmodi tamē donationi cognata presens non adsit: quę in id cōsentiat, & geradam presbyter exportet: mortua tādem vxore, cognata virum impetrat pro gerada, is vō eam esse presbytero donatā dicat. Vnde si geradam recuperare velit: cum sacerdore esse actionem intentandā, negotium posthac ad iudiciū deferatur: vbi & querela formari hoc pacto potest. Domine Iudex ego propono contra. P. quia geradam mihi ex morte cognate meę pertinentē: vsurpat in valore viginti saxagenar̄, peto super eo responsionem. Accusatus posthac petat varende prestationem. quę sibi decerni debet: vt Spe. Sax. li. ñ. ar. xv. huiusmodiq; varendam fideiussoria cautione assecurare eā oportebit, quod cum factum sit: responsionem formabit his vel similibus verbis. Vxor mea res ad geradam pertinentes, propriis suis manibus in opera misericordie sacerdoti donauit: idq; probare volo his: q̄ p tūc presentes fuerunt, cum huiusmodi res donate per sacerdotem exportate sint, si & in quantum ultra id pro aliquo mihi culpam dederit expurgaturum me offero prout ius dictauerit vestrū, & quęro an super propositionem eius respondere debeam: vel quid sit iuris. Cognata posthac replicando dicat. Ex quo quidem recognoscit se protunc presens fuisse cum res huiusmodi alienate sunt. Mulierq; nulla bona donare vel alienare potest sine consensu legitimi eius tutoris, & quia consensus eius superuenit mihi in damnum an per hanc suam responsuam a querela liber possit esse mea vel quid sit iuris. [b] R. quod non iuuabit eum excusatio illa de forma iuris.

b. *Vir per negligentiā alienare uxorem aliquid admittens in dānum illorum qui sunt expectan. respondere pro illo tenetur.*

Poterit & alia via contra huiusmodi maritū procedi & querela formari. Interrogari em̄ potest, an presens fuit, cum gerada alienabatur, respondere eum oporter, quod sic vel non, si per negatiuam responderit proponatur. Ex quo quilibet maritus fidelisq; tutor precauere debet vxori qđ viuat. Tum & pupillo de damno, cognata mea in eius existens tutela egritudinem incidit, bonaq; alienauit, quod de iure facere minime debuit, & ita non vt verum tutorem decet, se se exibuit peto per sententiam dari, an in damno mihi satisfacere debeat, vel quid sit iuris &c̄.

Notanda circa id veniunt quędam necessaria quo pacto vir precauere sibi debet ne dānum incidat, si mulier geradā alienet. Vtrusquisq; maritus cuius vxor egritudine correpta iacet, eandē diligenter prouidere debet omnia pro necessitate administrādo, sed nec admittendo ei facere ea quę in damnum alicuius cedunt id enim officium est boni tutoris. Pupillus enim sine consensu tutoris, alienandi aut donandi aliquid, nullam habet facultatē vt insti. de autori. tuto. per totum, & insti qui aliena. lice. §. nunc admonēdi sumus Vnde & quicquid damni ex negligentia tutoris euenīat relarcire tenetur. vt Spe. Sax. li. ñ. ar. xxxvij. Nec absentia cum excusat, tū etiā si dicat, eum ignorasse cum illud alienauerit excusare eum minime potest. Officium enim tutoris est, pupillo prouidere, vnde & negligentiam illam sibiipsi imputabit, vt Spe. Sax li. ñ. ar. xxxvij. Si vero dicat quod protunc presens non sit ignorabatq; de alienatione bonorum huiusmodi quinimo arteq̄ verebat iam exportate res fuerunt, extunc propior erit declarare responsiuam suam q̄alter eū conuincere. Quo facto expetetur gerada ab illo cui donata fuit, sin autē respondeat qđ cum diligentia qua maiori potuit id denegare nitebatur, offerens se probare testimonio illorum qui presentes fuerunt. Actrix vero vel is cui gerada pertinet cor tradicat dicendo, si mihi denūciasses, asserisum prębuissem vel consilium contra id inuenirem, hic iterum respondere cogitur ratione tutele, in his enim & similibus casibus necessario presentes esse debent qui successionem expectāt alias donatio non valet vt insti. de inofficioso testamento in multis locis. Sed si maritus sibi indixerit quod sine cōsensu propinquorum nihil donare poterit, idq; mettertius vt iuris est docuerit nihil impetitionis pacietur

c. *Cognata geradam tollens, quar stratum lectum marito relinquere tenetur.*

d. *Spe.Sax.li.i.ar.v.*

e. *Gerade expeditio præcedit expeditionē armorum bellicorum.*

f. *Sp.Sax.li.i.ar.xxiiij.*

ḡuis cognate non indixerit, vt inſti. de lega. §. non ſolum.
Cognata paraſernā actipiēs, ornare lectum marito tenetur vt textus articuli habet. & Spe. Sax. li. iij. ar. xxxviij. [c] Idq; propter honeſtatem ſtatutum eſt, nam & iſtud quod datur mulieribus ex honeſtate iuris ſancitū habetur, merito ergo & mulieres: iuri honeſtatē exhibere debent. Ius enim non aliud ſuadet, niſi honeſtum: vt in auten. vt ab illu. & qui ſuper eam ſunt. digni. §. i. coll. v. & . C. de offi. diuerſo. iudi. L. i.
Et quia dictum eſt quod geradam nullus accipit: niſi qui procedat exparte mulieris.
Sciendum tamen ſi mulier nulla relicta filia filium relinquerit ſcholarem accolitum: iſte propinquior erit gerade: q̄ ſoror matris. [d] Si vero filia ſit, & filius ſcholaris: per equum accipiunt geradam: vt Spe. Sax. li. i. ar. v.
Gerada etiam dicitur alio nomine paraferna, & eſt ſupellectilis illa: quę in domo mariti in communi vſu habetur. [e] expeditur; etiam ante expeditionem armorum bellicorum f hoc eſt hergewet.

Articulus XXIIII
De cibariis domeſticis.

QVantum Iuris uxor habeat ad cibaria domeſtica quæ poſt mortem uiri in domibus ſeu curijs relinquūtur [a] Iure Municipali cum ſeperari uelit a pueris ſeu mariti hæredibus uidendum ſequitur.
Si etenim mulieri uitæ prouiſio inſcripta ſit in curia illa, ubi cibaria huiuſmodi relicta ſunt, omniū accipit medietatē poſt triceſimū, quæcūq; maritus ordinauerat ad uſum unius anni, & hoc ultra illa cibaria quæ ſe ad hæreditatem extendunt.
Reſiduum uero quicquid ſuperfuerit, hoc accipit mariti uerus hæres & non hæres feudalis. Si uero locus ille ubi hæc relicta ſunt non ſit in uitæ prouiſionē mulieri aſſignatus, nō plus de his accipit, niſi quātū comedere & bibere poſſit, quoad ſibi eius pecunia exoluatur.
Quamdiu etiam ſine marito manſerit, tam diu euacuare locum non tenetur, niſi forte hæredes eam Iure uel bonis (alī textus habēt aut bona uoluntate) expediuerint & ſi fideiuſſoriam habuerit ſuper his hæredes monere non oportet.
Acceptis etiam pecunijs, poſſeſſionem euacuare tenetur, promiſſum enim & ſtatutū omne Ius frangit.
Cibaria [b] autem domeſtica unius anni dicuntur quæ illo anno, & ad annum unum adaptata & ordinata ſunt pro neceſſitate domus.

a. *Vide Spe.Sax.li.i.ar xxij. & infra Iure Mu nia.ar.xxvi. & lviij.*

b. *Cibaria unius anni quæ dicantur.*

Gloſa.

Quę dicantur cibaria domeſtica ſufficienter expreſſum in textu habetur. Sunt enim illa quę vir ad neceſſitatem domus pro vno anno cōparauit, ad id annumerātur carnes ſalite, fumigate: lardum: ſuſfragines: ſcapulę ſeu aſcelle porcorum &c. caſei, butirum, ſagina, ſal, mel, piſces, alleca, ac alia omnia eſculenta, legumina, quę pro vno anno ad neceſſitatem domus comparantur, his etiam annumerantur frumēta, braſeum, cereuiſia, medo vinum, & alij liquores ad vſum domeſticū ordinati, illorum omniū mulier accipit medietatē, ſi prędium illud vbi hęc relicta ſunt ſibi ad vitę prouiſionem inſcriptum ſit. Si vero vitę prouiſionem in his non habuerit, nō plus accipit, niſi quo nutriri poſſit, q̄diu per hęredes non expediatur, [c] aut ab illis ſeperetur. vt Spe. Sax. li. i. ar. xxij. Etiam ſecūdum aliquos his annumerātur, porci craſſati: vt Spec. Sax. li. i. ar. xxiiij.
Conſiderandum circa id, quod mulier q̄diu maritus vixerit neq; dotalitium neq; cibaria hereditat, omnia enim illa apud maritū manent, cum vero ea poſt mortem acceperit ita quod nullum habeat maritum, extunc inpximiorē ſuum agnatū & non ad mariti illa hereditat: vt li. i. ar. xxxi. Spe. Sax.
Notandum prēterea. Si maritus relictę vxoris huiuſmodi cōditionis fuerat, quod ex his prenotatis rebus ſeu cibarijs victum querit ſuum, ad hereditatem pertinebunt ex plebiſcito.

c. *Vide Spe.Sax.li.i.ar xxij.*

Articulus XXV.
De armis bellicis.

a. *Vide Spe. Sax.li.i. ar.xxij.*

QVe ſint arma bellica ſeu res expeditoriæ, & quæ ad ea pertineāt Iure Municipali conſiderandū ſequitur. Tum etiam quo pacto relicta, mortui uxor proximiori agnato illa extradere debeat.
Ad [a] arma etenim bellica ptinet dextrarius ſeu equus melior mariti ſellatus gladiuſq; eius, clipeus item, & meliora eius arma quæ habet p corpore unius uiri. Tum & quotidiane ueſtes, lectiſterniū item bellicum, hoc eſt lectulum cum cuſſino, duo linteamina, una peluis, menſale unum cum manutergio, caldar unum uel aliud huic ſimile, & hæc ſunt & dicuntur uere arma bellica, licet aliqui ad id alia apponere ſolent. Et ſi quid horū relicta non habuerit ac ſacramento confirmare audebit ea non ſupereſſe, dare non tenetur.

Glo.

Articulus p̄ſens eſt cōtinuatiuus p̄cedentiū vbi de gerada habitum eſt. Quemadmodū etem mulieres cognate accipiunt geradam, ita agnati viri arma bellica ſeu hergeweth tollunt: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxij.

b. *Sp.Sax.li.i.ar.xxvij & ar.xxij.glo.*

c. *Arma bellica.q.t.*

d. *S. S.li.iij.ar.xv.glo.*

e. *Vide ſupra eo.li.ar. xxiij. & Spe. Sax.li.i. ar.v. & ar.xxiij.*

f. *Spe.Sax.li.iij.ar.xv.*

b Arma etenim bellica ſeu hergewet [c] non eſt aliud niſi ſupellectilis illa quę ad expeditionem pertinet bellicam.
Vnde qui huiuſmodi res expeditorias: ſeu hergeweth expetere volunt, [d] neceſſario ex parte gladij eſſe debent: vt Spe. Sax. li. iij. ar. xv. Nec obſtat quod aliquis forſan dicere velit: id eſſe contra articulum tertium li. i. Spe. Sax. vbi habetur, quod hij qui eque in gradibus computantur, [e] equaliter hereditatem dimiſſam percipiunt, et ita agnati merito nō deberēt huiuſmodi arma bellica habere. Verum ea diuidere cū cognatis eiuſdē gradus.
Pro ſolutione huius dubij. Notādum quod & ſiquidem hi qui ex parte gladij non melius ſus habent ad hereditatem tollendam, q̄ hi qui ex patre fuſi procedunt. [f] Ex iam allegato articulo tertio li. i. Spe. Sax. Arma tamen bellica iuſto tollunt, & hoc ex ea ratione, quia etiam illi ex parte fuſi deſcendentes, geradam accipere ſolent, & ita inuicem adq;quantur. g ¶ Agnati etiam ex ſingulari iuris priuilegio, gladium accipiūt ante omnia in ſignum tutelę, tutores enim eſſe debent aliorum: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxij. Ex quo itaq; ratione tutorie plus laboris ſubire cogūtur. Quare & plus lucri iuſto habere debent. Nullus ēm alteri ſeruire cogit cū ſuo incōmdo: Vbi aūt duo vel plures ad vnam pertineant hereditatē, ſenior diuidit & iunior eligit: vt Spe. Sax. li. iij. ar. xxix.

g. *Agnatus ante omnia gladiū acapit & quare id ſit.*

Articulus. XXVI.
Quæ ad hæreditatem pertineant.

AD hæreditatem autem Iure Municipali ſecundum ſimilem ortus generationē pertinere dicitur, omne propriū non alienatum omne item aurum & argentum, Panni ex lana & lino non inciſi, equi, boues, ſcrofe, ex curia exeuntes. Sed porci qui ſunt mactati & partiti non pertinent ad hæreditatē ſed ad domeſtica cibaria.
Domeſtica [a] etenim cibaria ut iam habitum eſt dicuntur, quæ ad neceſſitatem unius anni comparantur, & ita porci craſſati pertinebūt ad cibaria communia, ſi ſint mactati & partiti, alias integri ad hæreditatem pertinent, parne item lardi, [b] aſcelle porcorum ſiligo, ciſte braſcorum, & alia item ſcrinia, menſe, ſedilia, ſcamna cinguli, brachialia, lauatoria, diſtillatoria, ciſte ſimplices, ſartagines ſeu patelle, dolia paucifice in loco ſituata, omnia caldaria, excepto caldari pro abluendis ueſtimentis quod ad geradam pertinet. Vaſa præterea ſeu dolia quæ uacua ſunt, & itē galli & aliæ aues, canes & cati, morſarius ac omnis generis armatura, clipeiq;, exceptis tamen his quæ inter arma bellica connumerantur. Omnia item uaſa

a. *Vide ſupra eo.li.ar xxiiij. et infra iure municipali ar. lviij. Spe. Sax. li. i. ar. xxij.*

b. *Id ſane intelligi debet prout ſupra arcē articulum. xxiiij. declaratū habetur, hoc eſt ſi huiuſmodi carnes inueniantur in prędijs uel in domibus in quibus mulier uitæ prouiſionem non habeat, quia alias ad domeſtica cibaria computabuntur mulierq; illorum acapit medietatē*

argẽtea ad hæreditatem pertinent. Quod c si tres aut plures ad unam pertinere uidentur hæreditatẽ, uel ad arma bellica, senior tamen accipit in primis gladium ante omnia.

c. Spe.Sax.li.i.ar.xxij.

Glosa.

Noticiã articuli presentis summe est necessaria, cõmuniter etenim occasioñ hereditatis, iudicialiter intentari solet actio, omniaq; hic in textu enumerata ad hereditatem pertinẽt.

d. Spe.Sax.li.i.ar.v.

d Hereditas autẽ e nihil aliud est, q̃ successio in vniuersum ius, quod defunctus habuit tẽpore mortis, vt. ff. de reg. iur. L. Hereditas. & ff. de verbo obliga. L. quotiens. Si itaq; heres sequi debet in ius illũ quod mortuus habuit necessario sequitur, si successio iusta esse debeat, quod mortuus ius verum & legitimũ ad bona illa habeat. Inueniatur vero contrarium: vtpote quia ex certis causis abiudicata sibi fuerunt bona sua, heres eius vt sic nullum ius ad ea habebit. f Nullus enim potest alijs ius pinguius in bonis relinq̃re, nisi prout solus habuit. vt. ff. de reg. iur. L. Nemo,

e. Hæreditas q.t.

f. Spe.Sax.li.iij.ar.lx. & ar.lxx.vij.

Preterea si querela contra mortuum intentata sit, heres q bona accipere vult: super proposita respondere tenetur: vt Instit. de perpe. & tempo. acci. §. Non autem. & C. de penis. L. Sancimus. Et item si mortuus quid cum iniuria occupauerit: pro quo actio sibi intentari potuisset, heres restituere cogitur. Iure enim naturę, equũ est neminem cum alterius detrimento & iniuria fieri locupletiorem: vt ff. de reg. iur. L. Iure nature.

g. Hæreditas herede carere dicitur trifariã

Vnde circa id sciendum, g quod hereditas post mortem alicuius herede caret, ita quod nullus in eam succedit trifariã. h Primo si dullariter: vel etiam sine duello conuincatur quod contra imperium fraudem cõmiserit, vel etiam si id contra eum probetur: vt Instit. de hereditã, quę ab intesta. defer. §. Per cõtrarium. C. ad le. Iul. maies. L. Quisquis: & vt sic heredes si hereditatem accipere vellent, respondere pro mortuo tenentur. Secundo si anno & die proscriptionem tollerauerit: vt Spec. Sax. li. i. ar. xxxviij. & C. de bo. proscrip. & damna. L. Si quis. i Tertio qui seipsos interimunt metu pene: vt captiui. desperati. Preterea, vsurarij, lusores, fidem non seruantes, etiã qui rationem ciuitati de administratione facere non possunt, malefici, incantatores, nigromantici, a sathana percussi, bona eorundem non ad heredes, verum ad fiscum deuoluũtur: vt. C. de bonis eorum: qui mortem sibi consci. L. i. & ij. Si vero contingat quod aliquis seipsum interficiat ex melancolia, ira, k egritudine: vt sunt frenetici, maniaci, melancolici, bona eorum derelicta ad heredes cedunt, vt Spe, Sax. li. ij. ar. xxxi.

h. Vide Sp.Sax.li.i.ar. xxviij.glo.

i. Seipsos interfiaentes bona illorũ cui cedunt

k. Vide. Spe. Sax.li.ij. ar. xxxi.

Hereditatem autem accipiens heres, siue sit l filius: siue filia: vel alter quiuis: siue masculus siue femina, mercedem in primis deseruitam familię soluere & expedire tenetur, & si heres mercedem negare voluerit, & ei soluere recusauerit, mercesq; huiusmodi medij vel integri anni sit, famulus propior erit iuramẽto obtinere mercedẽ suam: q̃ heres illam sibi negare: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxij:

l. Vide. Spe.Sax.li.i.ar. xxij.

m Postmodum vero heres omnia liquida soluet debita quę comprobata fuerint: vt iuris est post mortuam manum. n Debitum enim petens ab aliquo causam debiti declarare oportet si reus postulauerit.

m. Vide. Spe. Sax. li.i. ar.vi.

n. Spe.Sax.li.iij.ar.xli.

Furta vero spolia, aut lusorie perdita soluere non tenetur. Spe. Sax. li. i. ar. vi.

o. Spe. Sax.li.i.ar.vi.

o Debita etiam solui non oportet, p ex proprio seu bonis morte ad aliquem deuolutis, q ex eo quia proprium alienari non potest sine heredum consensu.

p. Spe.Sax.li.i.ar.lij.

Contingat autem creditores actionem proponere super proprio, probentq; desuper debitum illorum vt iuris est & Ius perducant suum assignari illis propriũ debet ac in possessionem mittentur. vt Spe. Sax. li. i. ar. lxx. & C. qui. ex. cau. in possessionem eatur in multis legibus.

q. Nota passum istum diligenter.

Proponat vero actor contra heredem quod plus de hereditate supersit, q̃ ipse recognoscat: idq; vt iuris est probauerit r duplum soluere cogitur, vt C. de iure. deliberan. & de adeun. heredi. L. scimus. §. licẽtia. heres tamẽ nihilominus tollere debet ea quę pro sepultura expendit vt C. eo. titu. L. qua supra. §. in computatione autem.

r. Spe.Sax.li.i.ar.vi.

Pro declaratione precedentium vberiori notandum venit s quod quicunq; succedunt in bona aliqua: siue bona huiusmodi sint hereditas, siue gerada: siue hergewet, ad aliqđ onus obligantur: ratione illius quod percipiunt. Ille etenim qui hereditatem accipit: debita soluit. Spe. Sax. li: i. ar. vi. Geradam etiã tollens, lectum sternere cogitur marito mortue vxoris. Specu. Saxo. li. iij. ar. xxxviij. Is vero qui arma bellica seu hergewet percipit, vt est agnatus, tutor est & tutela sibi incumbit, & signanter illi qui senior est inter agnatos. Tueri enim pupillos ex officio tenetur t & in signum accipit gladium ex vtraq; parte acutiem habentem, cũ manubrio & globo desuper affixo, per acutiem vnam designatur: quod pupillum tanq̃ pugil in iudicio defendere debet. Nam & pugil tutor etiã dicitur: vt Spe. Sax. li. i. ar. xlix. Per aliã vero acutiem denotatur quod fideliter pupillo in omnibus prouideat: nihilq; admittat in damnum pupilli. Quemadmodũ em pugil nedum precauere debet: vt ab aduersario nõ feriatur, sed etiã curare eũ oportet ne seipsum proprio ledat gladio. Ita per simile tutor facere debet: vt puerum ab aduersarijs defendat & etiam ne ex sua negligentia damnum committatur, quia alias refundere eum

s. Succedẽtes ad bona aliqua, obligãtur sem per ad aliquid.

t. Gladium tutor acãpit in signum tutelæ. Vide interpretationem huius.

oporteret: vt Spe. Sax. li. ij. ar. lxv. Per manubrium vero ligneum intelligitur quod nullus tutele se intromittere debet, nisi id sub iuramento & fide agat sua, efficiũturq; periuri & infames, qui falso officium administrant suũ: vt Spe. Sax. li. i. ar. xli. & Instit. de suspect. tuto. §. Nouissimo.

Vnde Tutores in triplici genere inueniũtur.

u. vide Spe.Sax.li.i.ar xxiij.seu.c.xxvi.

u Primo agnati: vt Instit. de legitti. agna. tute. §. Sunt autẽ, & isti legittimi tutores dicuntur.

x. Tutores in triplia genere inueniuntur.

x Secundo fiunt ex electione: vt cum quis tempore vitę suę eligit tutores pueris suis: vt Instit. de fiduci. tute. §. Est & alia. tutor vero vt sic electus satis dare vel assecurare bona pupillorum non cogit, ex eo quia fides eius & diligentia apud testatorem approbata fuit. vt Instit. de satis dati. tuto. §. Sed hoc non est perpetuum. Iure & consuetudine Maidebur gen potest vnus tutores pueris eligere suis. Y ommisso agnato vel consanguineis, quibus de iure incumbere deberet tutela: & vt sic omissus agnatus, nihil ad tutoriam habebit. Id tamen testatorem facere oportet coram iudicio, exponendo causas legittimas, cur agnatos in tutores habere nollet, vt quia forte est seruus, fatuus, infamis, sibi insidians, & similia, probareq; eum oportet vt iuris est mettertius: et tandem alios eliget: vt Instit. qui testa. tutor. dare. possunt. per totum, & vt sic electi tutores per sententiam eligendi necessario veniunt, qui & confirmari debent. Tertio tutores dicuntur feudales. Quemadmodum dominus feudalis tutor est vasalli minorennis, tũ & sui libertini: vt Sp. Sax. li. ij. ar. Iviij.

y. Tutores eligi possunt ommisso agnato.

z Agnatus etiam tutoriam suscipiens satis dare, seu assecurare tenetur bona pupillorũ cum cautione incorruptibili: hoc est cum huiusmodi pignore, quod non de facili corrũpitur, vt sunt domus, predia, agri & alia huiusmodi: vt Instit. de satisda. tuto. L. Ne tamen pupillorum:

z. Agnatus tutoriam susapiens, satisdare cogitur cautionẽq; facere & alia de tutoribus vide.

Tutor preterea bona pupillorum destruere vel annullare non potest, immo damnum resarcire tenet, si eius culpa quid cõmissum sit.

a. Spe. Sax. li. i. ar. xxiij

RAtionem etiam de anno in annum facere tenetur, bonaq; summa cum diligentia prouidere. Si vero quid preter eius negligentiam damni commissum sit, sacramento expurgare sese cogit suo. Moriatur vero interim pupillus nondum ad annos perueniens, illi qui successionem accipiunt. a a tutore rationem expetent, quã & facere cogitur: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxiij.

Tutor item heredi rationem & calculum facere tenetur, & eam comprobare duobus digitis ad sacra, si sibi non creditur, & hoc de vltimo anno: & non de alijs. Presumitur em quod de annis preteritis in heredis presentia ratio facta sit antequã pupillus mortuus est. Nec enim tutor rationem pupillis de anno in annum facere debet, sine presentia heredũ siue illorum qui sunt in expectando bonorũ huiusmodi posi mortem pupilli: a quibus & quietari semper debet. Tutor preterea tenetur heredi fidem dare pro varenda: vt in auten. vt hi qui obliga. se habe. perhibe res. mino. §. Si vero. coll. vi. Exinde tãdem sequitur Quandoquidem bona pupillorum illeśe seruari debent, quare assecurari per tutorem illa oportet: vt dictum est, nec facultatem tutor habebit, bona huiusmodi inscribẽ, obligañ. vendẽ. impignorañ. nec ex possessiõe dimittere sua sine consensu heredum, vel illorum qui in expectando sunt successionis. Etiam dato quod consensus sit, recompensatiõ nihilominus pupillo & heredibus facere cogitur: vt Spe. Sax. li. i. ar. liij. Instit. Quimodo. aliena, nisi forsan circa assecurationẽ aliter expressum sit. b Conditio enim ius omne limitat, cum id probatum fuerit.

b. Condido ius limitat omne, vide hoc idẽ li. iij.ar. v.glo.fi.

Vnde ex quo quidem tutor sentit onera & damna in bonis pupillorum. c Quare & cõmoda sentire iusto debet, Si ergo bona pupilli fuerint in proprio hereditate ue, agris, vineis, hortis, humuletis, tutorq; impensas proprias faciat in laborãdis illis, fructus exinde etiã percipiet, d sine alicũ censu, dũ modo nõ promiserit illũ: vt Instit. qui. mo. re. contra. obliga. §. His qui. Qualia autem bona susceperit, cum se tutele intromisit, talia restituere tenetur, vt si seminati fuerint agri, etiam seminatos restituet. Sane tamen id intelligendum erit, nam si pupillus ante festum sancti Vrbani ad annos veniat, tutor perdit laborem suũ in vineis pupilli pstitum: fructusq; pupillo cedent & non tutori.

c. Tutorum prærogatiua.

d. Spe.Sax.li.ij.ar.lviij

Sed si nudo bonis illis se intromiserit, vacuaq; bona acceptauerit, & fidũ pupilli ad fortunam in dãnum & lucrũ proprijs laboret, & ędificet pecunijs. Signãter si bona illa sub iecta sunt fortunę, extunc tutor vel eius heredes, si tutor decesserit fructus tollere debẽt & pupillis vel eorum heredibus recompensam cum censu facere.

e Pupilli si annos attigerint, cum siligo ad spicas venerit, tutor vel sui heredes fructus recipit, & pupillus stipulos seu truncos vinearum.

e. Vide Spe. Sax. li. ij. ar. lviij.

Exinde sequitur. Si vir vel mulier relinquentes pueros in possessiõe aliquorum bonorũ moriãtur, bonaq; pretacta sine iusta allocutione ab eis possideãtur, nec violẽter bonis se intromiserãt huiusmodi, extũc pupilli: nec alter quiuis ex parte illorum poterit illos a fructibus, ratione quorum impense per eorparentes facte sunt & ad eos hereditarũt repellere, & hoc si pro huiusmodi bonis, iura debita nulli denegarunt: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xliij. Si vero ius denegauerit impensas & laborem perdit. Quicquid enim rerum huiusmodi q̃ ad fortunã exponũtur fuerit, tutorem magis q̃ pupillum pertinent: vt in autẽ. vt hi. qui obli. se habere perhi. res minorum. §. Si vero, & hoc intelligendo, si lucrum exinde proueniens fortunę exponatur sicut si forsan pupillorũ bona mobilia fuerint, vel

mercātię quę & taxarę sint ad certam summā cautionecq; prouise, qđ si taxarę nō sint, easq; ea qua poterit maiori diligētia custodit, & interim deperdūtur absq; eius culpa & negligētia, quā iuramento proprio probare tenebit: manet sine damno, si & inquantum etiā bona sua vna cum bonis pupillorum ablata sunt: vt Instī. qui aliena. lice. vel nō. §. Si aūt aliter.

f. Spe. Sax. li. i. ar. xxiij.

℣ Turela & hereditatis successio in vnam si concurrant personam, nec satis dare f hoc est cautionem prestare, nec rationem facere tenetur,: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxiij. Quod si pupillus & eius tutor, specialia habent bona, rationem facere tenebitur, vt alter extraneus: vt ff. rem pupilli saluam fore in multis legibus & Instī. de satis da. tuto. vel curato. §. ne tamē pupillorum. g Si autem vt dictum est tutor cum pupillo diuisa bona habuerint: vt fratres & sorores, ille qui inter eos tutor est, nullam rationem facere cogitur, & hoc intellige tempore quo tutoriā administrat, vel etiā & post, q̄ diu indiuisi manent in illis bonis. Postq̄ vo ad annos peruenerint pupilli, bonaq; diuidant rationem tutor facere cogit, vel suus heres illius locum suplendo. Pupilli si quid etiam tutori in debito remanserant: soluere tenētur, vel se super debito defendere post mortuam manū: vt iuris est, & vt sic tutor, vel eius heres, pupillo bonorum possessionem abscedere tenebitur vt. ff. rem pupilli saluam fore. L. i.

g. De tutoribus uide per totum.

Tutor si soluat aliqua liquida debita pro pupillo, heredes tutoris propinquiores erunt cōuincere pupillos in debito huiusmōi persoluto, q̄ illi se defendere possint. Dantur em causę certę in quibus bona pupillorum etiā diuendi poterint: vt infra habebitur.

Ex precedentibus patet quo pacto tutor sibi prouidere debet ne in administranda tutela damnum incurrat. Contigit enim quandoq; quod vnus relinquat pueros minorennes, cum bonis & hereditatibus immobilibus, ac proprio, nonnullaq; contraxerat debita quę & soluenda veniunt de bonis mortui. Is enim qui hereditatē actipit debita solucre cogitur, vt Spe. Sax. li. i. ar. vi. Caueat ergo ne proprium seu hereditates pupillorū vendat. Proprium etenim sine consensu heredum minime alienari potest, vt Spe. Sax. li. i. ar. liij.

h. Vide infra ar. cxl.

h Quod autem bona pupillorum diuendi non possunt ratio est. i Is enim qui vendit aliquid varendare emptorem oportet, sed quia tutor accepta tutoria pupillorum bona assecurare cogitur. Vnde si emptor impetitus sit pro bonis emptis ad varendatoremq; se trahat, tutor ille varendare eum non posset q̄uis forū recognoscat, proponere etenim pupilli contra eum iudicialiter possent, Ex quo quidem bona illorū vendidit tempore quo sub tutela erant nec consensum ad id prestiterunt, an bona vendita varendare posset necne, decernetur quod nec vendere bona huiusmodi sed nec ea varendare poterit de forma iuris vt instī. qui. alie. licet vel non. & vt sic tutor incideret in damnum.

i. Bona pupillorum diuendi non debent.

k. Bona pupillorū quā do diuēdi possunt causas uide.

k Notandum circa id quod sunt quędam certe causę vbi bona pupillorum alienari & diuendi possunt, cum id tamen fieri contingat necessario coram iudicio eas declarare oportet, vt C. de predijs & alijs rebus minorum per totum. Primo propter dotalitium, cum illo mulier carere nō vult, bona vendūtur & rescarcitur dotalitium, fuit em pignus suum. Secundo propter famem superuenientē, ita quod aliter miseris hominibus subueniri non possit: vt sic enim & res ecclesię licito diuenduntur: vt. C. de sacrosan. eccle. L. Sancimus. Tertio si bona pupillorum violenter vel iuridice alloquuntur occupantue, & tutor illa minime defēdere potest. l Quarto propter paupertatem: vt pauperes & orphani exinde tueri possint ab iniusta violenta, ac oppressione. Quinto si aliqua pupillorum bona impignorata sint, vel apud ludeos inuadiata, vbi quottidiane expēsę & vsure crescant, aut aliqua alia damna exinde eueniant. Sexto propter omnia liquida debita, q̄ litteris obligatorijs super proprio aut heredi tate p eorum patrē recognita & approbata sunt: signanter si conditio superaddita est, qđ cum bonis illis facultatem habeant faciendū & dimitendum. Septimo bona pupillorum diuendi possunt propter iustas & legitimas causas quę commonstrari possint, vt est liberatio captiuorum vt C. quan. decre. opus non est per to. His exceptis propter nullam aliam causam bona pupillorum alienari poterint, vt C. de predi. & alijs rebus minor. l. i. ij. & l. si predium. Vnde & pupilli si ex alia causa bona eorum per tutores diuendantur ea recuperare possunt iure, nisi tutor declaret pecuniam in commodum & vtilitatē pupilli esse expositam quia vt sic cogētur viceuersa emptori pecuniam restituere, vt C. de contrahen. empti. L. dudum. m Si autem anno & die postq̄ ad annos peruenerint se neglexerint, per amplius bona impetere minime possunt. vt instī. de vsuca. & longi. tempo. §. Iure ciuili. Quod si extra prouinciam tempore quo annos attigerint abducantur non nisi in triginta annis & anno & die prescribunt, vt Spe. Sax. li. i. ar. xxix.

l. Causas nōnullas horum uide C. de admini. tuto. signanter L. ult.

m. Pupilli quādo prę scribunt in bonis per tutores diuenditis.

Tutor etiam innatus vel ex iudicio datus, si tutoriam susceperit, respōdere & agere pro pupillo tenetur, quoad ad annos puenerit, n Quod si pupilli nullum habeant tutorē, respondere minime tenentur, immo Iudex curatorem eis dare oportet: vt Spe. Sax. li. i. ar. xli. in fi. glo. & ar. xlvi.

n. Pupillorum prærogatiua.

Pupilli preterea habentes tutorem, iudicialiter si impetātur sine presentia tutoris, prefigi eisdem proximus iudicialis terminus debet, o vt tutorem adducant, tādem & pro secundo & pro tertio, qui si non comparuerit actor querelam perducet suam contra pupillos, nisi legale impedimentū tutor importauerit: vt Spe. Sax. li. ij. ar. ij. & hoc intelligendum in actione iniuriarum, si quid delinquerint, quia alias nullo modo iudicialiter contra eos agi potest: nisi annos attingant discretionis: vt Spe. Sax. li. i. ar. xlij.

o. Spe. Sax. li. i. ar. xlij.

P. Nota passum istum ubi creditori in bona pupillorū datur possessio & quomodo bona illa eliberari post hac poterint.

Quod si mater vna cum pueris in possessione maneat bonorum, patercq; mortuus debita contraxit, quę & expetuntur post manum mortuam: vt iuris est. P Mater nihil perdere pueris potest, actori nihilominus bona pupillorum imperēti, indicatio admittur pro tertia querela in bona huiusmōi: vt Spe. Sax li. i. ar. lxx. Pignus tamē illud creditor nec alienare nec diuendere poterit in damnum pupillorum. Postq̄ vero ad annos peruenerint pupilli propiores erunt debito contradicere & proprium eliberare cum innocentia sua, q̄ creditor circa illud permanere, dato quod indicationē acceptauerit iuxta eius querelā, non obstante etiam quod pueri pro illo tempore cum bona eorum vna & ipsi impetiti sunt. Agnatos habuerant: vt. C. de predi. & ali. rebus. mino. L. Si predium.

q. Tutoris potestas & auctoritas erga pupillos.

Tutoris etiam potestas q erga pupillos cum iudicialiter confirmatur, est quod pro pupillo iudicialiter agere poterit, iusq; dare & recipere, querelas item acceptare & responsum facere, promittere & ratū facere. Si quid vero pupilli dederint absq; eius voluntate irritum manet: vt Instī. de inutī. stipula. §. Pupillus omne. In vēditione preterea emptioe accommodato, necessario habetur tutoris consensus: vt. ff. de coutrahen. empti. in multis legibus.

r. Feu. c. lvi.

Pupilli etiā sine tutore, nec querelam instituere, nec hereditates acceptare nec occasiōe illarum agere, nec possidere, nec promittere r nec promissum acceptare f, dato etiam quod sit in commodum & vtilitatem eius, sine cō sensu tutoris poterint, hęc enim omnia tutor loco ipsorum facere debet: vt Instī. de autori. tuto. per totum. & Spe. Sax. li. i. ar. xlvi.

f. Pupilli sine tutore nihil facere possunt, dato quod in commodum uergat eorundē.

Pupilli etiam virgines & mulieres, si cum tutore quid agere habeant, tutor vt sic actor in rem suam esse non potest, sed in locum eius datur curator ex officio: vt Instī. de autori. tuto. §. Si inter tuto. pupillumq;.

t. Habēti tutorē quādoq; tutor dari potest

Tutor etiam dari potest t per iudicē quādoq; habenti prius tutorē vt C. in qui. causi. haben tuto. vel cura. dari tutor potest per totum, & signanter in sex casibus. Primo si tutor cum pupillis iudicialiter aliquid agere habet, etiā si vir donationem propter nuptias vxori facere velit, u vxor alio idigebit tutore vt Spe. Sax. li. i. ar. xliij. Secundo si tutor absens sit vel in seruitio domini aut bellica expeditiōe impediatur, & interim pupillus impetatur iudex tenebitur de tutore sibi prouidere qui eos defendat dilationēq; ex sententia petat ad aduentum veri tutoris. Tertio si tutor se a tutela excusauerit: dato quod plures sunt qui se non excusauerint in locum illius qui se excusat alter surrogatur, Quarto si bona sint in diuersis partibus pupilli quę per unum difficile administrari possunt. Quinto si ex aliqua legitima causa tutor prius datus vt suspectus reiciatur, vt Spe. Sax. li. i. ar. xli. Sexto si bona pupilli adaugeantur, ita quod dificile per vnum prouideri possint.

u. Vide hoc idem in forma Spe. Sax. li. i. ar. xlvij. glo. seu. c. xxvi.

Tutor vero potissimum ex officio per iudicem eligi debet de consensu x scabinorum ex proximioribus pupillorum agnatis per sententiamq; confirmari.

x. Tutor ex offido eligi debet ex proximioribus pupilli agnatis.

Si vero contingat duos vel plures ad vnam pertinere tutelam qui eque propinqui sint & vnus alteri cedere nollet Y Iudex de consensu scabinorum eligere vnum ex is poterit quem pro commodo prouisioni bonorū & pupillis intelligat.

Y. Ex duobus agnatis ex æquo ad tutelam pertinentibus in arbitrio est iudias eligere ex eis quem uult.

Item si vnus proximior ex parte gladij, & alter ex genelogia matris, vel non adeo propinquus in linea tutelam expetant, est in arbitrio iuditis vnum ex his eligere, qui magis vtilior sit pupillo.

Moriatur etiam vir relictis pueris bonis z & propinquioribus amicis, agnatusq; tutelam susceptare noller. Iudex ex officio seniorem agnatum cogere potest vt tutelam suscepter, quam & acceptare cogitur, a nisi legitime se excusauerit.

z. Iudex cogere unum potest ad tutoriam acceptan.

a. Vide hoc idem Spe. Sax. li. i. ar. xi. glo. & C. de excusa. tuto. & instī. co. titu. per totum & ff. co. titu. L. i. & ij. seu. c. xxvi.

Vnde notandum circa id quod vnus excusare se poterit tutelę vel quod tutor non sit ex certis causis. b Primo si m̄tos habeat pueros vt C. de excusa. tuto. & cura. per totum. Secundo propter officium quod gerit publicum. Tertio si in seruitio domini in partibus longinquis cum esse oporteat.

b. A tutela se excusare unus potest ex certis causis.

Item excusari potest propter paupertatem, item propter egritudinem, item propter inimicicias quas habuit cum patre pupillorū Item propter senium septuagenarius enim tutor esse non potest, licet ipse tutorem habere poterit si vult.

Etiam excusatur propter iuuentam minor em vigintiquinq; annis tutor esse nō poterit.

Sciendum preterea ex quo quidem tutoris officium est pupillo prouidere, ergo illi qui defectuosi sunt vt pote. egroti. corpore debiles, animo capti, tutores esse non possunt, cū nec sibiipsis prouidere poterint, sed vel potissimum tutor eligi debet proximior agnatus, & generatione similis, vt instī. de legi. agnatute. §. quod autem lex. Vnde & si quidē sepius in tutela dolus committatur reici tamen tutor non potest nisi iudicialiter sit victus, vinci vero vnus non potest nisi contra eum iudicialiter proponatur, vbi em actor non est, nec iudex decernere poterit.

Tutorem itaq; accusare poterit pupillorum mater, auia, & quęlibet mulier, c imo omnes alij zelo bono, d & propter deum id facientes: vt Instī. de suspect. tuto. §. Consequēs est. & C. eo ti. L. Pietatis.

c. Spe. Sax. li. i. ar. xli.

d. Tutor per quem & quomodo accusatur.

Sed & inter alias causas hęc vna est, si pupillo alimenta non prester, mulier eum accusare poterit: vt Instī. de suspect. tuto. §. Si quis

tuto. & qui fraudulenter tutelam gesserit: vt ibidem. §. Nouissime. Et ꝓpter has duas potissimum causas tutores reiciuntur. Dantur tamen alię cause, quibus vnus a tutela prohibetur, sicut si idoneus nō sit, vt mēte captus lunaticus, inimicus seu hostis, minor viginti quinq; annorum, vel qui bona pupillorum dissipet, etiam propter alios naturales defectus: vtpote, quia est mutus, cęcus, surdus: vt Insti. de cura per totū. ¶ Tutoresq; suspecti conuinci iudicialiter debent per septē testes, [e] & postmodum ex sententia reici, ac tutela eis per Iudicem prohibetur hisce verbis. [f] Inhibeo tibi tutelam propter dolum cōmissum, & vt sic infamis efficitur. Si vero non expriматur falsitas, non erit infamis: vt Insti. de suspect. tuto. §. Suspectus. reiecto tamē tutore. Pupillum Iudex defendet.

Tutoria si ex morte alicuius vri cedit. Is per sententiam iuris tutele se intromittere debet, demandabitq; Iudex eidem vt pupillos pro regat, tueatur, donec adoleuerint.

Tutela autem finitur octo modis, [g] Primo quando puer ad annos peruenerit, [h] & hoc secundum sexus diuersitatem, vnde si masculus fuerit, extunc iure feudali in tredecimo anno, annos attigit pubertatis. Iure vero prouinciali & municipali, masculi in quartodecimo, femellę in tredecimo, cum complete hos attigerint annos, perfecte discretionis annos habere dicuntur: vt Insti. qui. mo. tute. fini. §. Et ideo nostra semper constitutiō. Secundum antiquos cum anni ignorabantur. Pupilli annos attigisse dicebantur, cū crines in barba, & inferius in pudibundis apparebant: vt Spe. Sax. li. i. ar. xlij. hoc tamē abrogatum est per Imperatores, propter verecundiam seruandam: vt Insti. qui. mo. tute. fini. §. Pubertatem. Sancitumq; est, vt ibidem in allegato paragrapho habetur, quod hi qui potestate plenaria feudum alienare vellent, necessario attingere eos oportet viginti quinq; annos, vt etiam clarius habetur: Insti. de curato. §. Masculi quidem. [l] Iure vero nostro viginti verum annos attingens super feudo disponere potest suo, & hoc ex eo fit, quia tempore Iustiniani, qui leges instituit, homines multo fortioris nature erant, q̄ tempore Caroli, qui ius Saxonibus instituit.

[k] Pupillus autem annos attingens pubertatis si a tutela liberari vult, probare eū oportet, quod annos attingat legitimos. [l] Vnde & venire tenetur cū duobus agnatis ex parte patris, & duobus cognatis ex parte matris qui annos pueri recognoscant, & exinde anni dinumerabuntur, ac puer attigisse annos pronunciabit, poteritq; iam libere facere, & disponere cum bonis absq; tutoris contradictione, nisi forsan tutor esset in expectādo successionis bonorū. Mobilia tamen dare & alienare poterit, absq; penitentia illius, dummodo ygritudine & morbo non occupetur, poteritq; alium sibi eligere ad tempus tutorem si vult, & ille tutor primus bona in tutelam accepta huic abscedere tenet: vt Insti. de Atilia. tuto. §. Cum igitur. Secundo tutela finit si pupillus se alteri arroget: vt Insti. qui. mo. tute. finitur. §. itē finit. Tertio si pupillus in seruitutē trāsferat, nisi forsan ad tempus determinatum datus sit ad redimendum. Quarto si moriatur puer. Quinto si minorauerit clipeum suum: uel aliquem ordinem suscepterit: vt Insti. de capi. diminu. Sexto si interdicitur tutori prouincia: vt Insti. eo. ti. Septimo si tutela prefigitur ad certū tempus. Octauo cū ex certis causis a tutela prohibetur: vt Insti. qui. mo. tute. fini. §. Desinunt autem.

Vltra ea quę hic de tutelis tam agnatorum q̄ ex officio datis tutoribus habebantur. [m] Notādum venit quod & alia inuenitur tutela, que est viri respectu vxoris legitime, & differt ab aliis in quibusdā. [n] Primo quia vir existens tutor, non cogitur assecurare bona vxoris sue, sicut alij tutores id facere coguntur: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxiij. & Insti de satisda. tuto. §. Ne tamen. Secundo quod calculum facere non oportet vxori de administratione bonorum, quemadmodum illi primi facere coguntur: vt articulo pretacto libri secundi, & in auten. vt hi qui oblig. se habe. per hi. res mino. §. Si vo. Tertio quot reici aut deponi non potest tutor vxoris quemadmodū illis contingit: vt Insti. de suspect. tuto. §. Nouissime. Quarto non necessario venit q̄d sit sibi paris conditionis. Quamprimum enim maritus vxori copulatur, licet ei non sit paris conditionis, ratione tamē consumati matrimonij efficitur sibi equalis: vt Spe. Sax. li. i. ar. xlv. Sed & post consumationē matrimonij bona habēt indiuisa, illaq; cia vir in suam accipit tutelā. vt Spe. Sax. li. i. ar. xxxi.

[o] Exinde fit quod mulier sine consensu mariti sui bona sua alienare, inpignorare: diuēdere minime poterit: sed nec aliq̄d promittere. [p] Pupilli etem factū sine assensu tutoris pro nō facto reputatur: vt Insti. de autori. tuto. §. Tutor autē. Potissimum vero marito nihil prestare poterit in damnum heredum. Quia quęcūq; bona tutor pupilli acquirit nō plus in eis iuris habet, nisi vt tutor, & quia pupillus de iure nec quicq̄ dare tutori poterit, opinaretur enim forsan, quod dolo illud extorqueat coactusq; faciat, quod minime admitti debet, dato quod coram iudicio id actum sit, etiam si hilari vultu id faciat, nihil prorsus iuuabit, nec donatio valebit. Tutor enim defendere debet, ne circūueniatur pupillus, quare ne & solus id faciat cauendum est.

[q] Notandum insuper, quod tutor est nomen officii, ex legibus ortum habens: vt Insti. de Atilia. tuto. §. Sed ex his legibus.

[r] Tutor dicitur etiā esse Procurator: vt Spe. Sax. li. ar. xlviij. Item tutor dicitur etiam cōmuris prouisor, veluti Proconsul in ciuitate: vt. C. de sacro san. L. Iubemus. Etiā tutor accipit q̄doq; pro pugili: vt S. S. li. i. ar. xlviij. & xlix.

[e] *Tutela quomodo interdiatur.*

[f] *Vide hoc idem Spe. Sax. li. i. ar. xli. glo.*

[g] *Vide Spe. Sax. li. i. ar xlij. glo. feu. c. xxvi.*

[h] *Tutela multis finitur modis.*

[i] *Habundantius de his vide insti. de tuto. per totum.*

[k] *Quomodo ꝓbatur quod unus attigit pubertatis annos.*

[l] *Nota quod aliud est dicere, pupillum attigisse annos pubertatis et aliud habere annos perfecte discretionis. Iure enim nostro annos pubertatis masculi quidem in quartodecimo anno completo, femellę tredecimo attingunt, & ibidem tutela finitur ut hic et insti. qui. modis. tute. fini. Annos uero perfecte discretionis secundū leges in anno xxv. Iure uero nostro in anno xxi. Vnde pestq̄ tutela finitur datur esse dē iuuenibus curator qui bona eorūdem administrat ꝓpter edos lesecntiā enim soli p se id facere minime pesſunt ut insti. de curato & per id intelligitur glo. ar. præsentis quę perplexa est. Vide hoc idem Spe. Sax. li. i. ar. xlij. glo.*

[m] *Vide Spe. Sax. li. i. ar. xlv.*

[n] *Tutoria uiri respectu legitime uxoris differt ab aliis tutoriis.*

[o] *Mulier sine consensu mariti nihil facere potest nec marito ali quid dare.*

[p] *Vide Spe. Sax. li. i. ar xxxi.*

[q] *Tutor unde nomen habeat suum.*

[r] *Tutor accipitur multis modis.*

Articulus XXVII.

De actione iniuriarū & debitorū.

COnsiderandum sequitur, quo pacto Iure Municipali, uir assecurari debeat cum accusatus sit pro iniuria & manuale factum, in eo non probatur. Is enim ante quatuor scamna, hoc est in locū ubi iudicium exercetur trahi debet, cauſaq; eidem insinuetur quare iure arestatus sit, & necessario ibidem Iudex præsens sit uel suus preco.

Si negotium illud ita cesserit [a] quod ad uitam uel sanitatem uergat, fideiussoriam eum statuere [b] oportet pro suo statuto uerigeldo. [c] Si fideiussoriam nō habeat, Iudex eum solus seruabit.

Sed si negotium illud sit occasione debiti, quod ille recognoscit, & uir sic accusatus hæreditatem habeat in ciuitate, quæ ad maius se extēdit q̄ debitum illud, poterit se heredi/tate tueri [d] ad legittimum iudicialē terminum. ¶ Quod si hæreditate careat, præsentabitur creditori per manum. Si aduena fuerit is cui præsentatus sit, eundem secum libere abducere poterit si ipsum in municipio seruare non ualebit. Cautionē tū fideiussoriā statuere eum necesse est, quod absq; noxa corporis & sanitatis eūdem seruabit, uel uiceuersa præsentabit. Si fideiussoriam nō habeat, eundem in municipio in domo iudicis relinquet. Compedes potest sibi apponere, & præter id nullam aliam penam sibi irrogare poterit, beniuole enim sese in carceres obtulit. Prouidere eum debet cibo & labore, per simile prout aliam suam familiam, quia nec fur, nec furum socius aliquando fuit. Si euaserit anteq̄ debitum exoluat [e] eundem detinebit ubicumq; eum preuenire poterit pro peccunia sibi retenta, ac uiceuersa iudici præsentandus necessario erit.

[a] *Practicam uide quo pacto detentus extra manuale factum ad uadium adducitur, & item pro debito arestatus.*

[b] *Spe. Sax. li. ij. ar. v.*

[c] *Vide Spe. Sax. li. i. ar. lxi.*

[d] *Vide Spe. Sax. li. iij. ar. xxxix.*

[e] *Sp. Sa. li. iij. ar. xxxix*

Glosa.

In textu articuli presentis datur breuiter modus quo pacto tam ciuilis q̄ criminalis quęrela instituenda sit.

[f] Vnde pro intellectu eiusdem clariori, Notandum quod manuale factum dicitur g cū factum aliquod nūc patratū sit, & eo instanti conqueritur ibidēq; iudicatur, sed & statim malefactori pena infligitur, & vt sic in manuali facto detentus ad fideiussoriā dari non potest, vt C. de custo. reo. L. in quacūq;. Intruit enim lex illa quod in quacumq; causa reo exhibito siue accusator existat siue eum publice sollicitudinis cura ꝓduxerit, statim debet questio fieri. Vt noxius puniatur, innocens vero absoluatur. Iiudq;a Romanis ortum habet, qui & Iudices constituerant Prętores eosdem nominando, quibus prouincia hęc commissa erat, vt super malefactores iudicarent, postq̄ sibi presentabantur, dignoscebātq; an pena digni sint nec ne? Quod si manuale factum nō apparebat, seruabatur modus vt textus hic habet.

Tarquinij etiam superbi temporibus in cohibendis malefactoribus infrascriptus adinuentus est modus. Posiq̄ enim vel a priuato quoq̄ vel ab officio malefactor sibi presentatus fuit, eūdem torturis afficere iussit, vt cōplices facti manifestet.

Is [h] etiam Tarquinius primum patibulum & omnis generis penas ac torturas excogitauit. ¶ Iudicis etiam officium est nedum ad instigationem alicuius [i] verum etiam ex officio suo nullo instigāte malefactores coercere. Plura etenim industrię iudicis committuntur dato quod nullus accusator sit, etiā si nulla probatio appareat, quod si probatio premanibus est, debet in manuali facto cū illa probatione iudicio presentari & eundem conuinci vt ff. de furtis L. furtum manifestū, & Spe. Sax. li. i. ar. lxvi.

[k] Exinde tandem elici potest quod nullus sibiipsi Iudex esse [l] potest in sua causa, nec aliquis sibiipsi iusticiam administrare audeat, dato etiam quod rem antehac furatam apud aliquem inuenerit [m] eandem vi accipere ab eo non debet, sed bene ille detineri poterit & iudicio presentari; vt textus habet.

[f] *Manuale factum q.d.*

[g] *Spe. Sax. li. i. ar. lxvi. li. ij. ar xxxv. ifra Iure Munia. ar. cxv.*

[h] *Patibuli inuentor Tarquinius & torturas idem excogitauit.*

[i] *Iudex etiam nullo instigante malefactores coercere potest.*

[k] *Nullus sibiipsi Iudex esse debet.*

[l] *Spe. Sax. li. ij. ar. xlv. glo.*

[m] *Vide Spe. Sax. li. ij. ar. xxv. & infra Iure Munia. ar. cxij.*

Quod si manuale factum non appareat, hoc est, quia factum sit pernoctatum, vel quia Iudex domi presens nō sit,[n] & querela vergat in sanitatem vel vitam, ibidemq; alius terminus ad agendum proponatur: vt Spe. Sax. li.i.ar.lxi. actor fideiussoriam ponere ad prosequendum actionem cogitur, & respondēs itidem cautionem ponat ad respondendum secundum quod cōtra eum quesitum sit.[o] Si cōtra eum quesitum fuerit, & pena uergat ad cutim, fideiussoriam statuat pro medio verigeldo, & hoc si factum pernoctatum sit: vt C. de exi. & intro. reis. L. Nullus. &. ff. de custo. reo. L. Si quis reum. Si vero fideiussoria careat, seruari debet apd iudiciariā potestatē.

¶ P Homo vero vt sic iudiciarie potestati traditus, siue sit actor siue respondens.[q] Iuri suo minime derogabit, sed nec honori.

Notandum circa id quod fideiussoria quandoq; accipit naturam suam a iudicio,[r] vt cū quis cautiōe prouiditur, occasiōn futuri dāni: vt. ff. de dam. in fect. L. dies cautiōi p̄fixus: Et id venit ex mandato iudicis. ¶ Alia fideiussoria fit in iudicio, cū qs promittit parere iuri: vt ff. Rem ratā haberi. Et hec fideiussoria duplex, criminalis videlicet & ciuilis, in textu tangitur.[s] In criminalibus fideiussor absoluitur verigeldo, secundum quod contra ipsum proponitur. Ad maximum vero verigeldus extenditur ad decem octo libr̄. & hoc ex consuetudine statutum est, ne fideiussor penā subire cogatur, sed verigeldo sese defendat: vt C. de fideiusso. & mandā. L. Sancimus.

[t] Fideiussoria vero in ciuilibus grauior est q̄ in criminalibus. In ciuilibus etenim ad quātamcunq; summā fideiusserit quem,[u] eandem persoluere cogitur. Quod si quis fideiussorem non habuerit, detineri potest. Si vero tantum facultatis sibi sit prout querela extenditur, ad statuendum fideiussoriam cogi non debet.[x] Is etenim qui se contra querelā proprio seu hereditate tuetur, tutius facit q̄ qui fideiussorem statuit: vt. ff. de reg. iur. L. Plus cautionis. Vbi habetur quod cautio in rem tutior est q̄ in personam. Vnde posit̄q ac cusatus bonis sese defendit: datur cognitioni Iudicis & Scabinorū, qui taxent bona huiusmodi,[y] & qd nō sint obligata: impignorata, & vt cōtentari in querela actor possit, quod si non contentaretur, ad fideiussoriam vlteriorem cogi potest. Si vero fideiussoria careat, actioq; sit criminalis, Iudiciaria potestas eū dē seruabit. Si sit occasiōn debiti, q̄ ipse fassus est, fideiussoriaq; caret, nec est possessionatus, creditori p manus dari debet ut textus habet.

¶ Creditor etiam debitum potest p̄stolare suū prout vult, vel contra debitorem agere, Quod si accusatus debitum recognoscat, bonaq; habeat mobilia, in illa creditor inuestiri debet.[z] Si illis careat, ad proprium seu hereditatem intromittatur, acceptareq; illud creditor cogitur, & is contentari. Si vero nec proprium habuerit, fideiussoriaq; careat in potestatē creditoris p̄sentet. Vnde & siquidem in contrarium certe quędam militant leges, quod videlicet nullus propter debita incarcerari debeat: vt in auten. de fideius. & manda. §. Quod autem, ac alię quāplures. Intelligi tamen debent, si & in quātum debitū recognitum nō sit. Textus vero intelligitur de recognitis debitis. Vnde si quis pro debito accusatus illud non recognoscat, propior est iuramento euadere, nisi testimonio Scabinorum & Iudice conuictus sit. In recognito vero debito: vt supra tactū est, absedere creditori tenebitur, proprium, hereditatem, mobilia alia, & feudalia bona si habuerit. Si aūt contingat, quod debitor sub fide promittat creditori solutionem,[a] si & in quantū omni potens deus, vltra sustentationem victus sibi prouideret cautionemq; super eo statuat non necessario dandus venit in manus creditoris.

¶ Debitor etiam vt textus habet in defectu solutionis, datur in potestatē creditoris, ex eo qa dolose in eo egit: & beneficio abusus est: non tamen sic traditus torqueri debet, sed labore & victu quemadmodū alia familia prouideri. Quod si extra municipiū, vel vt alī textus habent, extra domum Iudicis eundē ducere velit, fideiussoriam statuat suę vxori & pueris, quod eū illese seruabit, ac viceuersa p̄sentabit: vt clarius in textu habetur: & C. Quę in fraudem creditorum. L. vlti. Non etiam perpetuo carceribus macerari debet, verum labor quem p̄stabit creditori taxabitur, ac ad summam debiti defalcetur. Iure enim habetur, quod nullus propter pecuniā perpetuis carceribus detineri debet: vt. C. qui. bo. cede. pos. in mul. legi.

Sciendum etiā, quod si quis tenetur aliquid propter benefacta alicuius,[b] & promiserit recompēsam propter huiusmodi promissum: non debet arctius vexari, nisi in quantū potest, & facultas eidem remunerandi sit, ita quod solus etiam mendicare non cogatur: vt. ff. de donati. L. Qui ex dona. &. ff. de regu. iur. L. Donari videtur.

Articulus XXVIII

Quo pacto unus defendere se debet ut in extraneo non respondeat iudicio.

HOmo[a] extraneus in alieno iuditio respondere minime tenetur alteri qui in uno secū residet iudicio, quod si exinde in damnum induxerit eundem, id resarcire sibi

n. Spe. Sax. li.i.ar.lxx.

o. Vide Sp. Sax. li.i. ar. lxi.

p. Spe. Sax. li.i.ar.lxi.

q. Carceribus iniectus ob defectum fideiussoriæ honori minime derogat suo.

r. Fideiussoriæ uarietas.

s. De fideiussoribus ui de plura Spe. Sax. li.iij ar.ix.

t. Fideiussoria in ciuilibus actionibus grauior est q̄ in criminalibus.

u. Vide Spe. Sax. li.i. ar. lxv. & li.ij. ar. x. li. iij. ar. ix.

x. Spe. Sax. li.ij. ar.v.

y. Pignore si quis tuetur se contra creditorem, pignus taxari p iudicem debet an uelet summā debitā necne

z. Spe. Sax. li.i. ar. lxx.

a. Spe. Sax. li. iij. ar. xxxix.

b. Vide Spe. Sax. li. iij. ar. iij. & ar. xxxix. gl.

tenetur, nisi forsan iudicium illic sibi denegatum sit.

b. Spe. Sax. li. i. ar. lxi. & li. iij. ar. xij. & lxxix.

[b] Conqueratur si quis iure municipali super hæreditatem, proprium, debito, bonis, iniurijs, siue sit theutonicus siue sclauus, ibidem etiam respondere tenetur, nam ubi quis ius petit ibidem etiam ius dare hoc est respōdere debet in causis omnibus, excepto duello cum suis similibus. Accusetur[c] uero quis coram iudice spirituali in causa seculari, uel quæ iudicio secularis iudicis proprie subest, & in eo damnū perpessus sit, ac tandem is coram seculari iudice conueniatur protesteturq; contra eum, quod ius nunquam sibi recusauit, indēnem cūdem reddere, ac emendam sibi soluere cogitur, iudici uero mulctam præstabit.

c. S. S. li. iij. ar. lxxxvij.

Glosa.

Constitutio p̄sens fuit Ottonis magni Imperatoris pro confirmatione priuilegij p̄sentis data, sed & potissimum per Fredericū de Sthowffen Imperatorem confirmata. Motiuum eius fuit quod aliqui iuris periti dicebant vnumquemq; passim debere respondere coram quolibet iudice indifferenter, opinionem fundantes suam super articulo lix. & lxx. li. i. Spe. Saxo.[d] In oppositum alij sentiebant dicentes quod quiuis non nisi coram suo iudice respondere tenetur, habentes pro se articulum vigesimum quintū li. iij. hanc controuersiam dirimere volens Imperator, p̄sentem statuit constitutionem, dicens qd homo extraneus in aliena iurisditione respōdere minime tenetur &c. vt textus habet. Sane tamē id intelligendum venit: vt ex sequētibus apparebit.

d. S. S. li. iij. ar. lxxxvij.

e. In extraneo iudiō respondere unus cogitur ex certis causis.

Pro intellectu itaq; textus articuli clariori. e Notandum quod vnus in alieno iudicio respondere cogitur ex certis causis. Primo si bona in alia iurisditiōe habuerit, ibidem em etiam eum iuri parere oportet, quantum ad bona illa quę illic possidet pertinebit illa defendendo: vt f C. vbi de crimi. agi. opor. L. Sciens. Secundo si quis deliquerit quid, in illo etenim iudicio respondere cogitur: vt. iij. q. vi. Ibi enim semper. Tertio vbi quis mercantias exercet vel debita contrahit, ibidem etiā respōdebit: vt. ff. de iudi. L. xix, et sequētibus. Quarto vbi quis querulatur ibidem etiā respondebit: vt Spe. Sa. li. i. ar. lxi. & li. iij. ar. lxxix. & iij. q. viij. Cuius in agendo.

f. Vide Spe. Sax. li. iij. ar. xxv. & ar. lxxxvij.

Notandum p̄terea & siquidem Iudex quātum est ex officio suo omnimodas actiones iudicare potest: vt Spe. Sax. li i. ar. lix. Prouidere tamen debet, vt illa quę iurisditionis suę non sunt non iudicet,[g] quod si aliquis extraneus corā iudice alterius iurisditionis accusatus se ad ordinarium iudicem non excepserit, non iam culpa erit iudicis sed istius, qui se non excipit, penaq; eum sequitur hęc,[h] qđ sententiam promulgatam sustinere cogitur, immo ligabit eum sententia illa quę alias nihil valeret, si se vltro in iudicium non dedisset, vt C. de Iurisditione omnium iudicum. L. in criminali. Si vero cogatur quis ad respondendum sententia prolata erit nulla, vt ff. de iudicijs. L. ij. Quod si actor ante responsionem facti penituerit & causę renunciauerit, non subibit penam illam. Vnde & autoritas supra allegata vbi dicebatur quod Iudex quilibet omnimodas actiones iudicare debet limitatur. Id enim verum est quod secularis actiones seculares iudicabit. Spiritualis vero spirituales causas & vnus alteri in eius iurisditionē se non intromittat, vt extra de foro competenti in multis capitulis, & in auten. vt clerici. apud propri. Epis. §. si vero coll. vi.

g. Accusatus in extraneo iudiō & non se excipiens quæ pena.

h. De hac materia ulde Sp. Sax. li. iij. ar. lxxxvij.

Iudex[i] præterea, homines sue iurisditionis cum extra suam iurisditionem fuerit, iudicare vt Iudex mi imeteri,[k] dato qđ libere ad eum veniant & causam proponant suam vt C. de offici. recto. prouin. L. iusissimos.

i. Iudex extra iurisditiō nē existens etiā suæ iurisditionis homies ut iudex iudicare nō pōt

Considerandum insuper quod Ius duplex habetur, Spirituale uidelicet & seculare.[l] Exindeq; sequitur quod spirituales Ius suū insequi, tum & seculares suo itidem Iuri parebunt. Quod si clericus accuset laicum vel econtra eius forum sequi tenetur[m] vt xi. q. i. c. experientię & in multis alijs locis.

k. Spe. Sax. li. i. ar. lix.

l. S. S. li. iij. ar. lxxxvij.

m. Vide Spe. Sax. li. iij. ar. xxv. & xxxiij. glo.

Sciendum tamē[n] quod secularis etiam Iure Maideburgeñ. in certis casibus coram iudice spirituali respondere tenetur. Primo occasione fidei vel hęresis vt extra de senten. & re. Iudi. c. ad apostolice li. vi. Secundo occasione pacis fracte Ecclesiasticis vel Ecclesię[o] uel si deliquerit contra decem p̄cepta vt Spe. S. li. ij. ar. xiij. & li. i. ar. liij. & extra de foro cōpetenti c. cum sic. Tertio occasione periurij, vt extra de Iudi. c. nouit. & extra de foro competenti. c. vltimo. Quarto causę matrimoniales vt xxxv. q. vi. c. multorum. Quinto occasione vsure vt in dicto. c. cum sic de foro competenti. ¶ In textu cum dicitur nisi forsan iudicium sibi denegatum sit.

n. Secularis etiā iure nostro corā spirituali iudice respōdere cogitur in certis casibus.

o. Vide Spe. Sax. li. iij. ar. lxxxvij.

p. Ius denegare quando iudex dicitur.

q. S. S. li. iij. ar. lxxxvij.

p Vnde Ius denegari dicitur q̄ cum is contra quem agere quis habet proscriptus est, & ita comparere iudicio non auderet, & vt sic iste in alieno iudicio accusari potest, & arestari vbicunq; p̄queratur, vt Spe. Sax. li. iij. ar. xiij. Tum etiam si debitum iudicatum non soluit

nec vadium habet quo solutioni satisfaciat: vt sic enim vbicunq; locorum inueritur accusari potest: vt Spe. Sax. li. iij. ar. lxxxvij. Iudex etiam ius denegans alicui, eidem posthac obedire nō oportet: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xiij. in fi. textus. In generali tamen siue sit clericus, siue laicus, monachus, vel alter quiuis: quem Iudex cogi non potest ordinarius: corā quocūq; extraordinario iudicio accusari potest, & ibidem respondere cogitur: vt in auten. Vt cleri. apud propri. Epis. §. i. coll. vi. & C. de Epis. audien. L. Episcopalem.

Articulus XXIX

De donatione seu absceſſione bonorum in quibus ueram poſſeſſionem ſolus non habuerat.

QVi bona alteri in eius tradiderit potestatē in quibus nullā solus habuerat poſſeſſionem. Si alter iure mediante in eadem bona introductus sit, is qui poſſeſſionem habet intromiſſioni licite iure contradicere potest, [a] & illum sic introductū remouere. Tenebitur tamen poſſeſſionem iure defendere in proximo assignato iudicio.

Nullus etenim poſſeſſionem dimittere cogitur nisi iudicialiter accusatus [b] per ueras sententias repulsam patiatur. Quod cum factum fuerit iste tandem iudicialiter introducitur, & exinde eundem nullus expellere poterit nisi accusatus ueris sententijs repellatur.

a. S. S.li.iij.ar.lxxxiij.

b. Vide Spe. Sax.li.ij. ar.xxiiij.& lxx.& li. i. ar.lxx.li.iij. ar.lxxxij.& infra Iure Mūnia.ar.cxxxix.& cxl.

Glosa.

Autor presentis constitutionis fuit Otto magnus in fauorem Saxonum tulit eandem. Motiuum autem eius fuit. Quidam ēm iurisperiti dicebāt quod possidens rem aliquam corporaliter propior esset eandem obtinere, q̄ ille qui postmodum iudicialiter inuestitus esset. Alij item oppositum sentiebant, dicentes, quod is qui per Iudicem in poſſeſſionem mittitur, ius potius habeat q̄ ille intrusus q possidet. Ad sopiendam itaq; cōtrouersiam lata est cōstitutio per Imperatorem presens, [c] quod is qui actualiter rem possidet maiori iure illam possidere debet, q̄ is qui posmodum intromittatur. Vt si. P. domū possideat & eā in sua habuerit potestate. Iudex vero. N. intromittere velit, possessor ille primus poſſeſſioni cedere non tenetur, nisi veris sententijs ab ea propulsetur. Si vero. N. ex sententijs & iuridice poſſeſſionem nactus sit, posmodū tandem. P. adueniat ilium sic introductum a poſſeſſione eicere minime poterit, quamuis iniuste possideat: vt Spec. Sax. li. ij. ar. xxiiij. &. ff. Ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem. L. i. Is etenim qui possidet aliquid, circa poſſeſſionem libere permitatur, donec iuridice ab ea propellatur: vt. ff. vti. possid. L. Prętor ait &. C. eo. ti. L. i.

c. Poſeſſionis ſpeāla

Pro intellectu articuli clariori. Notandum quod poſſeſſio bonorum etiā quandoq; sine adminiculo iuris acquiritur multis modis. [d] Primo cum se vnus intromittit bonis, quę antea nullius erant, sicut si ager occuperetur qui nullum antehac habuerat dominum. Tū etiam ferę, beſtię &c: vt Inſti. de re. diuiſi. §. Insula. &. ff. de acquiren. re. domi. in multis legibus. Secūdo si bona per mortem alicuius deuoluuntur cuiq̄. Is etiam sine iuris adminiculo illa possidet: vt Inſti. de hęredita. quę ab intesta. deferun. §. Intestatorum autem. & Inſti. de hęre. quali. & differen. §. Sin auten. & in autē. de hęre. ab intest. veni. §. Si vero. coll. ix. Tertio acquiritur poſſeſſio iudicialiter, [e] vt cum bona absceduntur & resignantur in loco vbi id de iure fieri debet, venitq; in poſſeſſionem sine contradictione: vt Spe. Sax. li. iij. ar. xxiiij. & Inſt. de re. diuiſi. §. p traditionē.

d. Poſeſſio multis acq̄ritur modis.

e. S.S.li. iij.ar.lxxxiij.

¶ Et quia multi homines vendunt bona quę ipsorum non sunt. Quare obuiatur his per articulum istum. Nullus enim ius potius alteri dimittere potest, q̄ quod solus habuit: vt. ff. de acquiren. re. domi. L. Traditio. & C. de distracti. pigno. L. Si debitor. &. C. Si ce censu vel reliquis fundum compara. nō poſ. L. ij. Si itaq; vnus nullam veram poſſeſſionē in bonis habuerit, etiam illi cui bona dimittit, iustam non relinquit poſſeſſionem &c. vt textus habet.

[f] Considerādum prēterea quod poſſeſſor bonorum intromiſſionem Iudici defendere volens, tria in se habere debet, ne penam incurrat. [g] Primo quod iusto & legittime illā poſſeſſionem habeat. Secundo quod intromiſſio illa iudicialiter sibi non fuisset interdicta: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xxiiij. et. ff. ne vis fieri qui in posſes. L. i. &. ff. de re iudi. in multis legib. Tertio quod presens non sit quando bona illa donabantur, resignabanturue, & intromiſſio adiudicabatur. Qui enim sententiā audit debet illi in instanti cōtradicere: vt Spe. Sax. li. ij. ar. vi. Et qui tacet consentire videtur: vt in auten. de san. Epiſco. §. Si seruus. coll. ix. In textu cū dicitur, tenebit autē poſſeſſionē

f. Poſeſſor iudicij intromiſſionem defendere uolens tria in ſe habere debet ne penam incurrat.

g. S. S.li.iij.ar.lxxxiij.

in proximo iudicio defēdere &c. Q. d. Comparere iudicio debet cōpetenti tempore proxime celebrando: coramq; iudicio protestet hisce verbis. Bona habeo in poſſeſsione si quis occasioñ illorum agere vult, respondere pro his volo illa defendendo, & sic pro secundo & tertio iudicio faciat. Si nullus compareat qui eum impetat. Iudex tandem poſſeſsionem sibi adiudicet pleno iure, quā sibi nullus alienare poterit, nisi q̄rela iudiciali.

Articulus XXX.

De donationibus uel absceſſionibus coram iudicio factis.

[a] Donata uiro uel mulieri iure Municipali tribus diebus illa possidere oportet. ¶ Quæ uero per querelā euincuntur præscribi poſſeſſione non cogitur.

a. S.S.li.iij.ar.lxxxiij.

[b] Bona feudalia si quis alteri dimiserit illa uarēdare oportet anno & die. ¶ Qui uero proprium uel mobilia in municipio uendiderit illoq; uarendator esse tenetur quoad uixerit, res tamen illa pro qua litigatur ad manus tradi debet uenditoris, ad commodum uel damnum q̄diu illam defendere ualeat.

b. Vide hoc idem Spe. Sax. li.iij.ar. lxxxiij.

Cui autem donatum quid est, in eo donatarius probare non poterit nisi donationem, nec uarendare eum oportebit.

Glosa.

Constitutio itidem presens Imperatoris Ottonis est. Motiuū vero illius fuit, quod multi dubitabant super prescriptione poſſeſsiōis bonorum acquisitorum, cū & diuerse leges diuersa super prescriptione sentiant. Quemadmodum li. ij. ar. xxxvi. Spe. Sax. & item li. i. ar. xxix. vbi de varendatione & rerū poſſeſsioñ habetur. [c] Sed & q̄dam bonorū mobiliū prescriptionē terminari triennio dicūt. Immobiliū vo inter p̄sentes decennio, inter absentes vero per viginti annos prescriptionem fieri: vt Inſti. de vsucapi. & longi. tempo. §. Iure ciuili. Ad absoluendum itaq; dubium illud, lata est lex presens, quod qui prium vel mobilia vēdiderit, resignaueritq; illa varendare oportet, q̄diu vixerit, & hoc ex eo fit, quia si forsan quis proprium alienauerit sine consensu hęredum, istud hęredibus minime obesse poterit: vt Spe. Sax. li. i. ar. lij. Nec textus presens est cōtra articulum xxix. li. i. Spe. Sax. vbi habetur, quod proprietas & fundus in triginta annis, & anno & die prescribit. Loquitur enim ibi de bonis quę per successionem ex admortuo cedūt. Textus vero presens intelligitur de bonis venditis.

c. Vide hoc idē abūde Spec. Saxo. li. iij. ar. lxxxij. glo.

d. Instantia pulchra.

e. S. S.li.iij.ar.lxxxiij. glo.

d Quid si pater meus moriatur, & eodē anno mortis vel precedenti antehac proprium alienet me nesciente. [e] An carere illo debeam & an prescribā necne? Quidam dicūt quod sic, fundātes propositum super articulo presenti, quia illud varendauit quoad vixerat, nec interim tempore vitę bona huiusmodi impetita sunt. In contrarium tamen est articulus lij. li. i. Spe. Sax. vbi habetur quod sine hęredum consensu proprium alienare nō potest. Rt. sub distinctione, quod hęres alienationi illi in quantum iuris ad id habeat cōtradicere poterit, & hoc si de alienatione ignorabat, vel quia ex necessitate cōtradicere nō potuit. Pecuniam tamen restituere cogitur, quam pater in uendendo acceperat. Si etem proprium eidem restitueretur non persoluta viceuersa pecunia, efficeretur ditior cū alterius damno, quod fieri non debet vt Spe. Sax li. i. ar. ix. &. ff. de conditione indebiti. L. Naturaliter. & ff. de petiti. hęre. L. Plane.

Res tamen illa debet in manus tradi vendi-toris &c. & vt sic bona prętacta defendere possit, vel iuramēto intercedere quod proprium suum sit, alias ēm varendare illa non posset: vt C. de pericu. & commo. rei. vendi. & Inſti. de acci. §. rursus. Illius etenim interest defendere & querulari, cuius damnum vel lucrū imminet: vt Inſti. de obligati. quę ex delict. nascun. §. Furtim. & Inſti. de vi. bono. rapto. per totum.

Cui autem quid donatum est, non aliud probare poterit nisi donationem: hoc idem habetur Spe. Sax. li. i. ar. lij. &. li. iij. ar. lxxxiij. & Inſti. de donati. §. Alie autem. & ff. de donati. Aristo. ait. &. C. de iure domi. L. i. Ponitq; in textu id ex eo vt dignosci possit differentia inter donata & vendita. Vendita etenim varendare oportet. Is vero qui donat id facere non tenetur: vt. ff. de dona. L. Aristo. & C. de iure domi. per totum.

In textu cum loquitur, quod donata tribus diebus possideri debent, non per id intelligi vult, quod mobilia prescribantur tribus diebus, quia contrarium declaratum habetur. li. iij. ar. lxxxiij. f Sed intelligitur quod tribus diebus possidens nō potest de furto accusari in illis rebus si non occultando illa tenuerit, q̄uis forsan ille qui sibi donauit furatus sit.

f. S.S.li.iij.ar. lxxxij.

Articulus XXXI.

De fideiussoria debiti uel iniuriarū

[a] Spe. Sax. li.iij. ar. lxxxv. §. qui pecuniā & li.iij.ar.ix.

FIdeiussorē [a] coram iudicio statuens pro debito cum conditione, quod ille solus uel fideiussor exoluat, si probare posset quod ille solus persoluerit ut iuris est, fideiussor liberatur, dummodo solutio per eum probetur.

Qui autem pro alio fideiusserit certam pecuniam ad tempus soluere probare testibus idē tenetur quod solutioni satisfecit,

Si quis uero fideiussoriam statuere pro iniuria accusatus cogit̄, coraq; iudicio eundem statuendi [b] fideiussor promiserit & non statuerit ad terminum iudicialem pro eo accusatus emendare eum oportet iuxta querelā & determinatū uerigeldū.

[b] Vide Spe.Sax.li.iij. ar.ix.

Glosa.

Otto Ruffus Imperator, constitutionem p̄sentem largitus est: ex querela ad eum delata. Opinabantur enim quidam: quod posit̄ aliquis uni tenebatur quid, fideiussoriamq; super solutione statuerit, quod ab utroq; debitum expeti posset.

Sed & alia oriebatur dubietas. Nonnulli em̄ autumabantur, postquā multi pro una re cōiunctim extiterint fideiussores, [c] ep quiuis eorum singulatim solutioni satisfacere debeat, fundantes propositum suū super articulo septimo li.i. Spe. Sax. & Insti.de obliga. §. Obligatio, [d] ubi habetur, quod obligatio est iuris vinculum, quo necessitate astringimur alicuius rei soluende secundum nostre ciuitatis iura: ut. ff. de ubo obliga. L. Vcluti. & Insti.de fideiusso. §. Si plures.

Alq; uero dicebant, quod quilibet eorū non plus teneretur, nisi partem suam exoluere: ut Insti. de duobus reis stipulandi. & in autē. eo.ti. §.i.coll.vij. Imperator itaq; dubietatem soluens medium statuit, quod soluente principali fideiussor absoluitur, tum etiam si plures manu coniuncta solutionem promiserint vnus quidem soluere tenetur, sed sub conditione, hoc est si sortius suus in soluendo non est, vel si ad iudicium haberi non potest. Vnde quicumq; fideiussorum ad ius haberi poterit contra eum agatur, & partem suā solue re cogitur, & ita similiter alter impetat. Si uo id deficiat, quod videlicet vnus in soluendo non est, vel ad iudicium haberi non poterit, cōtra illum agatur qui haberi potest, sed & solutionem facere tenebitur: vt Insti.de duo. re. stipulati. in multis legibus. & in auten. de duo. re. promitten. coll.vij. per to. Quod si contingat, quod vnus pro omnibus soluere compellitur totam summā, relinquetur sibi actio contra alios fideiussores, extorquendi sortes illorum: vt in auten. de duo. re. promitten. §.i. coll.vij.

[c] Spe. Sax. li. iij. ar. lxxxv.

[d] Obligationis definitio.

Debitor si solutionem allegauerit, illud mel tertius probare tenetur: [e] vt Spe. Sax. li.iij. ar. vi. & ff. de soluti. et liberati. L. Solutā. & alijs pleriscp ibidem legibus.

[e] Spe. Sax. li. ij. ar. vi.

Fideiussor vero probare etiam tenetur solutionem sui principalis: vt iuris est: prout textus habet. & Insti. qui. mo. cōtrahi. obliga. §.i. & C. de soluti. L. vlti.

[f] In actionibus uo criminalibus principalē si fideiussor statuere non valebit, penam quā principalis passurus esset, fideiussorem sustinere non oportet, sed verigeldo liberatur: vt Spe. Sax. li.i. ar. lxv.

[f] Spe. Sax. li. i. ar. lxv.

Articulus XXXII.

De testimonio contra aliquem producendo & legitimo alicuius ortu.

QVi alium dicit illegitimum ortu aut officio [a] hoc contra eum septem testibus pleni iuris probare debet.

[a] Vide Spe. Sax. li. iij. ar. xxviij. supra Iure Muna. ar. iiij.

Si uero dicatur quod ius perdidisset suum [b] coram iudicio cum furto aut spolio hoc iudex cum duobus scabinis, & quatuor ad iudiciū pertinentibus metseptimus probaturus est.

[b] Spe. Sax. li. i. ar. viij. & li. iij. ar. xxviij.

Moriatur si iudex [c] eius successor in iudicialibus actibus omnium quæ acta sunt circa tempora præmortui in quantum scabinorum testimonio informatus fuerit, quamuis illa nec uiderit nec audierit testis esse debet.

[c] Spe. Sax. li. iij. ar. xxv clarius uero infra ar. lij.

Iudex nullum a quærela repellere

[d] Sp. Sax. li. iij. ar. xvi.

potest [d] sine uoluntate illius cōtra quem quærela proponitur.

Glosa.

[e] Sp. Sa. li. iij. ar. xviij.

Articulus p̄sens non aliud intendit nisi id cū quis testibus probaturū se aliquid offert, id explere tenetur, [e] alias incidet in mulctā & emendam: ut Spe. Sax. li. i. ar. iij. Quod si accusatus pleni iuris sit, propior est innocentiam defendere suam. Ius enim fauorabilius est ad conseruandum vnum q̄ ad condēnandum: vt. ff. de regu. iur. L. Fauorabiliores. & L. Non debet.

Notandum circa id, quod si alicui ius abiudicatum sit & in eo conuincere eum quis nitatur, id facere oportet per iudicem & Scabinos, quia alias propior erit defendere honorem suum. Quod si iuri suo in vno derogauerit iudicio, vbicp in eo erumnā sustinebit: vt Spe. Sax. li. iij. ar. lxxxij. Quod autem Iudice & Scabinis cōuinci possit: habetur Spe. Sax. li. iij. ar. xxviij.

Saxonum etiam antiqua seruabatur consuetudo ex li. i. ar. xxxix, quod qui per furtum vel spolium ius perdidit, [f] nullomodo deinceps ad ius potuit peruenire suum. Quod si alibi posthac accusatus fuerat statuti optionē habuit, vel ferrum candens manibus portare, vel in aquam bullientem manū mittere, vel duello sese defendere: vt in articulo p̄allegato clare habetur.

[f] Spe. Sax. li. i. ar. xxxix. & Iure Munā. infra ar. xcij.

Iure etiam priuatus, vel qui ius perdidit suū [g] de facili pro alia conuinci potest causa, nulla enim probatio contra eum est necessaria, sed sufficit quod probet eum esse iure priuatum: & non opus est factum illud secundariū probare. Posit̄ vero probatum erit, eum esse iure priuatum, creditur quod etiam istud fecit pro quo inculpatur.

[g] Iure priuatorū incōmoditates.

Moriatur vero iudex &c. Constitutio ista propterid statuta fuit, opinabantur em̄ nōnulli quod mortuo iudice: etiam testimoniū actorum corā eo nihil valere deberet. Secus em̄ id intelligi debet vt textus habet, & Spe. Sa. li. iij. ar. xxv Quia successor eius in quantum fuerit testimonio Scabinorum edoctus testificabit. Nec obstat quod habetur extra de testibus. c. Preterea. vbi innuitur, quod testimoniū non debet esse ex narratis, sed ex his, quę quis videt vl audit. Intelligi em̄ debet quod ignotis factis credi non oporter, sed si factū probatū sit, ex his qui uiderunt & audierūt credit testimonio. Ex quo itaq; iudex nouus edocetur per Scabinos, qui viderunt & p̄sentes fuerunt. Quare creditur testimonio huiusmodi. Testificatur etenim Iudex, non ex persona sua, verū ratione officij. [h] Sed multa officio admitturtur, quę alias priuato facere nō licet: vt xxiij. q.v. de occiden. homini.

[h] Vide supra ar. x.

Articulus XXXIII

De libertate scabinorum.

LIber seu idoneus [a] officio scabinorū, bannū sui scabinatus, hoc est locū ubi natus est scabino dignus, ostēdere aut suos progenitores quatuor nominare non oportet, nisi suo in generatione æquali duellum proposuerit iniungendum. Quilibet [b] se trahere potest ad locum natalis sui iuramēto proprio ubicumq; sit, licet scabinatum non possideat.

[a] Spe. Sax. li. iij. ar. xxix. & li. i. ar. li.

[b] Sp. Sa. li. iij. ar. xxix.

Scabinorum sede dignus in alieno iudicio nemini respondere tenetur, Verum in illo iudicio ubi suus natalis locus habetur, uel sedem obtineat scabinalem respondebit, [c] & ibidem etiam ad ius pertinebit.

[c] Sp. Sa. li. iij. aa. xxvi

Sedem uero illam pater primogenito eo uero non extante seniori & sibi in generatione simili agnato hæreditat.

Glosa.

Articulus p̄sens de libertate Scabinorum tractat, [d] de qua & superius circa articulum sedecimum habetur. Estq; Scabinorū libertas [e] vilior inter omnes tres libertates: vt Insti. de li. §. Libertinorū. & Spe. Sax. li. i. ar. ij. Vnde & libertas Scabinorum dicitur esse, quando quis adeo liber natus est, [f] quod ad officium Scabinatus eligi potest, & is locū sui natalis & suos progenitores a quibus libertatem habet suam, nisi sibi simili in generatione duellum inferat, vtpote si in Marchia aliquem duellariter alloquatur necessario progenitores ostendit, & hoc in criminalibus causis. Duellariter enim alloqui, [g] nō est aliud nisi criminaliter accusari. In Municipio vero declarabit progenitores secundū ciuium libertatem.

[d] Spe. Sa. li. iij. ar. liiij.

[e] Libertas scabinorū omnium ultior.

[f] Vide Spe. Sax. li. i. ar. ij. & ar. vi. & li. ij. ar. xij. & li. iij. ar. lxxiij.

[g] Spe. Sax. li. iij. ar. xxxv. et xxvi. li. ij. ar. iij.

[h] Spe. Sax. li. iij. ar. lxxxi.

[i] Vide Spe. Sax. li. iij. ar. xxix.

[k] Rusticus ad officiū aliquod electus officium illud eum non nobilitat.

h Scabinus enim est nomen officij, ad illudq; etiam extra clipeum: vtpote libertini vel ministeriales in defectu eligi possunt, & id venit ex constitutione iuris.

Exinde tandem sequitur, [i] quod rusticus nō efficitur nobilis, [k] quāuis ad officiū eligatur

Scabinatus. Quẽadmodum eñ officiũ illud ſuſcipit, ita & retinet. Nobilitas eñ a natura, venit & nõ ex officio. Nam & cõſtitutio humana minime opprimere poteſt ius naturę.

¶ In textu cũ dicit. Quilibet ſe trahere poteſt ad locum natalis ſuę &c. hoc eſt ad locũ vnde Scabinorũ ſede dignus eſt, & hoc per iuramentum ſuum, l credicq; ſibi debet cũ exprimat locũ vnde proceſſit, progenitoreſcq; declarer hiſce verbis. Ex iſto loco proceſſi a qtuor progenitoribus, libertatẽcq; ex eis habeo, & exinde ſum Scabinorum ſede liber & dignus, ita me deus adiuuet & omnes ſancti, & per id fides ſibi datur.

l. *Teſtimonium unius quandoq; ualet.*

m. *Spe. Sax. li. iij. ar. xxix.*

mPer ſimile etiam creditur teſtimonio vnius ſi teſtimonium illud nulli oberit: vt de conſecr. dis. iiij. c. Placuit. & c. Paruulus.

Scabinorum ſede dignus, in alieno iudicio reſpõdere minime teneẽ &c. hoc etiã intelligi debet ſi in comitatu manſionẽ habuerit.

¶ Notandum pro intellectu textus, quod locus natalis Scabinorum non eſt aliud, niſi locus iudicij, vel iuriſdictio illa, vbi ad ſedẽ Scabinalem pertinet: vel pertinere deberet, ſi alter propinquior ex eius genelogia ad illam ſedẽ prefectus in electione ſibi nõ eſſet.

n. *Spe. Sax. li. i. ar. li. & li. iij. ar. xxvi.*

n Et dicit locus ille natalis, ex eo quia ipſe vt eius parentes illic manu ſua ad ſacra iudicio iuraruntˌ & iſte ſignum illius habet verificũ in ſede Scabinorum, nec reſpõdere in alieno iudicio tenetur, hoc eſt in comitatu, nullus eũ iudicare poterit, o niſi Comes vel Sculetus in legittimo iudiciorum termino: vt Spe. Sax. li. i. ar. lix. Iudicatur autem in proprio iudicio, ex eo quia & illic iudiciũ exercer, quare & dignum eſt vt ibidem etiam iuſticia de ipſo miniſtretur.

o. *Sp. Sa. li. iij. ar. xxvi. li. i. ar. lix.*

Articulus XXXIIII.

De exigendis debitis.

DEbitorẽ ſi quis habeat in municipio, uel unus ſibi quid teneatur, extunc præconem ſubordinet qui illum ante Iudicem uenire faciat a inſinuariq; tandem ſibi debet quo pacto debitum illud contractum ſit, uel cauſam exponere cur eundem detinere uult. Iudicemq; expetat quod eum aſſecuret uel prouideat ſi poſſeſſionatus non eſt, idq; iudex facere tenetur. Quod ſi proprium in municipio habeat terminus ſibi præfigi ad proximũ iudiciũ debet.

a. *Spe. Sax. li. iij. ar. xli. ſupra Iure Munia. ar. xvi. & infra ar. ciij. glo.*

Gloſa.

Debita quo pacto exigi debẽt practicã, vide in cõmuni iuris proceſſu, neceſſario autẽ per creditorẽ debitũ inſinuari & declarari debet, vt debitor exinde eo facilius ſe recolligere poſſit, an recognoſcere vel negare illud debeat: vt C. de eden. L. Iuſtum. & ff. eo. ti. L. i. & extra de libel. obla. c. ij. & iij. & Spe. Sax. li. iij. ar. xli.

b Conſiderandumq; circa id. Debitor ſic citatus, ſi debitum recognoſcat, ſolutio decernitur c ad quindenam, intelligendo de iure noſtro. Si vero debitum fuerit magnum, inducie ſibi dantur duodecim ſeptimanarum: vt ſi eſt occaſiõ verigeldi. Poſtq; vero id decernitur, reſpondenſq; poſſeſſionatus nõ eſt, fideiuſſoriam ſtatuere oportet: & vt ſic fideiuſſor locum debitoris gerit, & omne eiuſdẽ ius in ſe accipit, quo debitor vti deberet.

b. *Vide infra Iure Munia. ar. xciij. & Spe. Sax. li. ij. ar. v.*

c. *Debitorum ſolutio quomodo decerni debet.*

Articulus XXXV

Duellum quomodo fieri debet.

QVi duellum indicere uoluerit ſibi in generatione coequali a is petat iudicem ut ſibi de iure liceat compræhendere ideſt inuadere ſuum uiolatorẽ quem ibi proſpicit conſtitutum b cum hæc licere fuerit ei pronunciatum, tunc interroget qualiter eum compræhendere debeat, ut ei proficiat in iure ſuo, ibidem pronuncciabitur quod mãſuete in ſui ſuperiori foramine ueſtimẽti. Quæratur tandem ſi friuolum aut temerarium in detinendo ſe oſtendat & eum alibi tangi contingat quod illa proteruia eidẽ in iure noceat ſuo, ſententiabitur quod ſic, & ſic arripiat eũ duobus digitis. Cum ſic eum compræhenderit & eum cum licentia per ſentẽtiam dimiſerit, quamobrẽ reo hoc accidit & cur eum alloquatur actor

a. *Vide hoc idem in forma Spe. Sax. li. i. ar. lxiij.*

b. *Practica quomodo duellũ infertur alteri.*

c. *Quærelæ tres in duello proponende.*

debet enodare, hoc tamen cum interlocutione uel incontinẽti eſt faciendum. Tunc eum tenetur c primo incuſare quod ipſe pacẽ in eo uiolauit in uia regia, aut in uilla, aut ubicunq; hoc factum ſit in municipio debet referare. Secundo tãdem accuſet eum quod ipſe ei plagas & talem iniuriam appoſuit quas poterit demõſtrare per uulnera, & ſi ſanata fuerint per cicatricem, & ibidem declaret uulnera uel cicatrices Præterea accuſet ipſum quod eum in tantũ ſuis rebus depredauit ut merito pro his alicui duellum inferatur, iſte tres uiolentiæ ſeu iniuriæ ſunt ſimul ab eo proponendæ quas ſi ſimul non propoſuerit eius duellum euaneſcit. Vlterius uero dicat, ibi ego eum perſonaliter uidi perſonalem, & eum cum iudiciario clamore infeſtaui, teſtimoniumq; producere paratus ſum, uiros qui clamorem audierunt, quæ ſi faſſus fuerit, placeat. Si uero negauerit ego eum uincam per pugilem meũ iure prout mihi ſcabini decreuerint Reus tandem petat actionis uarendam quæ ei eſt facienda.

d. *Ante uarendã poteſt quiuis quærelam meliorare ſuam poſthac uero non.*

d Tamen licite poteſt quis actionẽ ſuam anteq; uarendam faciat, in ſtatum perducere meliorem. Poſt uarende præſtitionem reus ſuam prebeat innocentiam cauſæ contra eũ propoſite.

Tandem ille quærat per ſentẽtiam ſibi dari quæ huiuſmodi declaratio innocentiæ ſit, quandoquidẽ eundem conuincere uult, per ſe uel ſuũ pugilem, decernetur iterum quod innocentia declarari debet clipeo aut gladio. Quod ſi duellum propter membri mutilationem exequi non poſſit. Iuramentoq; id confirmare audebit tutorẽ ſeu pugilem iure acquiret.

e. *Duellum denegari poteſt deteriori ſe, ſed non econtra.*

e Quilibet etiam homo poteſt duellum ſibi in generatiõe deteriori, ſed non deterior meliori denegare.

Negare etiam poteſt quis duellum ſi poſt meridiem ei inferatur, niſi prius fuerat iniciatum. Iudex uero clipeum cum gladio reo ſi indiget ordinabit.

Duellum etiam, ſi quis litigantium cognatus eſt, aut ſi ipſi inuicẽ ſunt cognati poteſt prohibere, ſi metſeptimus ſuo iuramẽto tantam inter eos eſſe cognationẽ, ut de iure inuicem certare non debeant manifeſtet.

Iudex tandẽ cuiq; duos præbere debet nunctios qui uideãt qd ſecundum conſuetudinem præparentur quantum uoluerint de coreo & lineo induant, dum modo frontes ideſt capita, atq; pedes permaneãt enudati. In manibus non niſi ſimplices & lineas habeant cirotecas, Nudum in manu quilibet habeat gladium & cum uno uel pluribus ſecundum cuiuſq; arbitrium præcingatur. Clipeum ligneum coreo tectum in manu ferant, umbo tamen ferreus illius eſſe poteſt, & umen nam tunicam induant cuius manice uſq; ad cubitum terminabunt. Iudex circulo pacem ne quis eos impediat debet ſub pena capitis demandare. Cuilibet eorum Iudex unum qui arborem eius ferat ordinabit, qui ferentes, neminem eorũ ullatenus impediant, ſed ſi eorum quis ceciderit uel uulneratus fuerit uel arborem petierit, & Iudex hoc licentiauerit arborem interponãt.

Postq̃ circulo est pax nũctiata, tũc petere debent circulum sibi a iure licenciari, quem eis iudex licencia/bit, de uagmis ferrum auferent ni/si hoc eis a iudice concedatur.

Ante iudicẽ accedere debent præ/parati & iurare actor uidelicet qđ illa accusatio uera sit, & reus quod innocens sit, ut sic eos deus adiu/uet in suo duello, splendor solis eis diuidatur, quando procedunt si re/us uincitur condemnatur. Si uero uicerit donata sibi ab actore emen/da & iudici mulcta absoluetur. A/ctor in circulum prior ueniat, & si reus uenire protraxerit Iudex eum debet tribus uicibus p̃ præconem in domo in qua præparatur adhi/bitis duobus bannitis euocare, & si in tertia uocatione non uenerit actor surgẽdo se debet duello præ/sentare, & uerberando contra uen tum bis feriendo & tertio confodi/endo eum superabit in quærela cõ tra eũ proposita. Iudexq̃ eum tanq̃ duello esset superatus condẽnabit.

Glosa.

Duellum an iure admitti debeat, necne? & q̃ pacto instituí debet, tũ & alia de duello mul ta abunde declarata habẽtur in plerisq̃ Speculi Saxonũ locis. In primis S. S. li. i. ar. xviij. Quod sententia increpari potest & duello cõuinci. Item eo. li. ar. xxxix. de duello illorũ q̃ ius suũ furto vl' spolio amiserũt habet. Prẽterea eo li. ar. xlviij. de duello ex necẽssitate indicto habitum est, quodq̃ duellum iam abrogatum sit. Item eo. li. ar. xlix, de duello rationes vulnerum declaratur, & quod ex speciali prerogatiua Saxonibus propter eorũ militaria gesta duellum admissum erat. Insuper eo. li. ar. L. duellum in defendendo occiso admittitur. Item eo. li. ar. li. cum vnus generacione similis, alteri duellum indicit, sufficiẽter habetur. Et quemadmodum iam tactum est, Saxones ipsi constitutionem de duello propter eorum dexteritatem obtinuerãt. Ex eo vt iuramenta euitarent, in huiusmodiq̃ casibus trahebant se ad priuilegiũ commune prouinciq̃ datum, nec enim priuilegium dici possit, nisi aliquid specialis in se habeat. Et quia presens articulus de duello & quo pacto vnus alterum pro duello alloqui debeat tractat.

f Vnde sciendum quod duellariter alloqui Est quando vnus alterum prouocat ad declarandum Iusticiam suam contra eum pugnaturus eam spem habens iusticia eum adiuuante, g quod damnum per id recuperare possit suum.

f. Duellariter alloqui quid sit.

g. Vide supra ar. xxxiij. Spe. Sax.

Pro declaratione textus vberiori h queritur an duellum iure diuino fieri debeat nec ne? Argui potest pro & contra, Primũ pro parte negatiua quod uidelicet minime admitti debet, instatur sic. Quicquid iure canonico & sacris literis prohibitum est pro peccato habetur, sed duellum est huiusmodi ergo &c̃ Maior ex se patet. Minor declaratur per mꝭ tos canones, tum etiam quia vt communiter duellum ex prouocatione ire venit, & ex rancore. Secundo quod uidelicet duellum admitti non debeat quia est peccatum, sed peccatũ nullo modo tollerari debet. Quod autem peccatum sit patet quia vt communiter ex superbia euenit, quod vnus alterum opprimere nititur, nocereq̃ vult homini Cristiano. Tetio duellum admitti minime debet quia certatores huiusmodi p̃ iure priuatis habentur ex eo quia homines occidũt vt iiij. q. vi. infames, & Spe. Sax. li. i. ar. xxx viij. Quarto duellũ fit cum peccato quia est interdictum iure canonico vt ij. q. iiij. Monomachiam vero. Quinto quandocũq̃ aliquis contra iuris ordinem expurgare vult se se, is iniuste agit, sed his qui duello decertare affectat hoc facit ergo &c̃.

h. Duellum an iure diuino admittatur q̃stio.

In oppositum tamen arguitur quod videlicet duellum fieri potest sine peccato. Quandocumq̃ enim aliquis facit id quod non est contra iuris precepta iusto & recte facit. Iusticia namq̃ quę a iure deriuationẽ habet hoc suadet, sed qui duellum alicui indicit ex admissione iuris facit ergo &c. Bella enim carnalia bellorum spiritualium figuram gerunt vt xxiij. q. i. nisi bella ista. Ex quo itaq̃ iure admittũtur, quare sine peccato fieri possunt Pro solutione argumentorum in contrariũ adductorum & ferenda conclusione de mente autoris priuilegij. Notande sunt quędam suppositiones. Prima quod i duellum dicitur esse causa quę vertitur inter duos & vterq̃ eorum Ius pro se accipit materialiter ita quod iustus appareat & pro iusto reputetur. Vnde k & iusticiam quiuis eorum defendere nititur, quia alias nisi defendat iniustus reputaretur. vt lxxxiij. dis. error. Secũda suppositio duellum seu allocutio duellaris est priuilegium contra Ius commune datum ad declarandum probandũq̃ iusticiam vniuscuiusq̃ vbi testimonium ex vtroq̃ deficit iustitiam declarañ suam in corporibus eorum. Confidentiam in deo habeñ quod innocenciq̃ & iusticiq̃ subueniat suę. Sequitur

i. Duelli definitio.

k. Spe. Sax. li. i. ar. lxiij

l. Contra querelas duellariter ꝓpositas potest unus testimonio absolui.

ex his conclusio, quod duellum licite fieri potest cum quis aliter iusticiam consequi nõ posset suam. Quod aũt & iure id admittat, patet ex iam locis allegatis, signanter vero li. i. ar. xviij. Spe. Sax.

Et exinde de facili solui possunt argumenta in oppositum adducta. Ad primũ vbi dicebatur, quod duellũ ex prouocatione ire ex erceatur &c. R. quod duellum ex rancore minime fieri debet, quia alias esset peccatũ. Verum duellum fit de quo ad propositũ inter duas personas, quarum vna queuis iusticiã prefert suam, & ibidem necessario sequitur deliberatio, vbi vero deliberatur aliquid secundum rectam rationẽ: magis extẽditur intẽtio ad iustum: q̃ ad iniustum, & ita non excõmotione ire sequitur factum illud: sed deliberate iustitiam quiuis allegans suã, quam & pugna tandem declarat, iurareq̃ vt textus habet actor debet, tum & respondens sup̃ innocentia sua. Ad secundũ argumentũ vbi dicebat, qđ duellũ ex supbia & elatione mentis proueniat. Tum etiã qa est contra legem nature Quod tibi non vis alteri ne feceris &c. R. Quod si eo animo duellum indiceretur, peccatum esset, fieri tamen eo proposito non debet, verum vt vnus declaret iusticiam suam, & alter innocentiam tueatur, sepius enim euenit quod aliquis injuria afficitur, nec testes habet: vt contra malefactorem probare possit, & exinde si duellum non admitteretur ad probãdum iniuriam illatam, maleficus in suo facto roboraretur, & ad peiora facienda audacior esset.

Is etiam qui inculpatur pro aliquo, duo incommoda pre se habet, & duplex malũ sibi imminet. Si enim recognoscit vitam perdit. Si negat duellum sibi decernitur. Sed inter duo mala minus malum eligendũ est: vt xiij. dis. Duo mala. Duellum vero minus malũ est, sepius enim venit victoria huic qui accusatur, & si accusatorem vicerit, emẽdam sibi prestare cogitur, & iudici mulctam, quã per didisset si factum recognouisset. victus vero nõ plus perdit nisi suam demeritam penam. Contra istud tamen argui potest: ubi dicebatur, quod actor duello reum conuincere potest, reus enim propior est innocentiã defendere suam: q̃ aliquis eum conuincere: vt Spe. Sax. li. i. ar. vij. R. quod id non contradicit illi, ibi enim dicitur: cum quid contra aliquẽ iudicialiter proponitur, accusatus ꝓpior est sese defendere, hic vero secus est.

Vnde & circa id notandũ, l quod accusatus quis tribus quęrelis contra vnamquãq̃ met septimus sacramẽto se expurgare cogitur. Si itaq̃ decemocto viros testes habere poterit, duello decertare non cogitur, in defectu vero decertare iure compellitur. Ad tertium argumentum vbi dicebatur, quod duellatores essent iure priuati, intelligitur de illis qui pro pecunia decertant: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxxviij. Secus est de illis qui pro honore & iusticia sua. m Ad quãrtum vbi dicebatur, quod duellum prohibitum sit. R. in certis casibus admitti, vt ex legibus allegatis patet, quando quis aliter suam non potest probare iusticiam. Ad quintum vbi dicebatur, quod quicumq̃ contra iurisdispositionẽ facit, iniuste facit &c̃. R. quod is qui duellum indicit non facit contra iuris dispositionem. Ius enim istud admittit, & ita presuppositio maioris interimitur. Liquet itaq̃ conclusio prius tacta esse vera duellum iusto admitti debere, ex quo ius illud non prohibet, & hoc si eo proposito fiat: vt iam declaratum est: vt videlicet iusticiam preferat suam, nec aliter eam probare posset. Si vero ex rancore, superbia, vel alio proposito malo fiat, peccatũ est: & infamis esset ac homicida.

m. De duello plura ut de Spe. Sax. li. i. ar. lxiij

Queritur: Clericus accusatus de furto, spolio &c. vel quod Imperij proditor, falsarius, Ecclesiarum violator, aut homicida sit, defferegq̃ se velit duellaribus verbis, n ad idq̃ deueniat, quod duellum promittatur, ac fideiussoria assecuretur, an illud explere clericus teneatur nec ne? R. quod clericus absti nere debet a duello. Si vero temerarie id faciat, duellliq̃ promissũ assecuret, illud implere tenetur. Si aliquã membri mutilationẽ non patiẽ per quã duellũ recusari possit.

n. Clericus duellũ promittens an illud explere tenetur.

Queritur o Clericus duellum alicui inferẽs si interficiat, vulneret, aut mutilet aliquẽ in certamine, a quo potius abstinere debuit, an deponi ab officio debet? R. Clericus vt sic in duello pugnans, quod promiserat vel allocutus ad pugnandum sit, si victor euadat, sine mutilatione aut homicidio, deponẽdus non est ab officio, sed gratiose secum dispensetur per Episcopum. Si vero vincendo occiderit aut mutilauerit aduersarium, perdit sacerdotium: vt extra de cle. pugnan. in duel. c. Porro si clericus.

o. Clericus duellariter interfiaens aliquẽ an deponi ab officio debet.

Queritur vlterius, p Clericus si alloquatur aliquẽ occasioñ furti, vel predę & eum testibus: vt iuris est, conuincere non potest, respõdensq̃ petat duello defendi: iuxta statuta prouincię. Clericus tandem consequatur pugilẽ qui pugnando vincat respondentem, an clericus irregularis sit nec ne? R. Si clericus alloquat aliquem pro furto vel spolio, testibusq̃ eum conuincere non potest, pugilemq̃ pecunia conducit, pugil vt sic homicida est si illum interficit, presbyter vero efficitur irregularis, dispensari tamen cum eo potest: vt extra de cleri. pugnan. in duello. c. Henricus presbyter.

p. Clericus per pugilem duellariter unum interfiaens an efficiatur irregularis.

Notandũ circa id, q quod duellũ indicere alicui volens tria in se habere debet. r Primo quod deliberate & rationabilibus ad id faciendum inductus causis duellum affectet. Secundo quod illud faciat ante meridiem: quia alias poterit sibi recusari. Tertio quod tres querelas quas textus habet ꝓponere debet. ¶ Duellum in eum effectum vt textus habet abrogatum est, s & est deuentum ab illo ad

q. Spe. Sax. li. i. ar. lxiij

r. Duellũ indicens tria in se habere debet.

s. Spe. Sax. li. i. ar. xxxix. & lxiij.

testimonium septem virorum, & his conuincit actor reum, quare & de duello parum ad propositum: vt etiam habetur Spe. Sax. li. i. ar lxiij. in glo.

Considerandum tamen circa id, quod respõdens accusatus duellariter, propior est metseptimus expurgare sese, q̃ quod actor eum cõuincere possit, & hoc intelligendo: si vnus secundum constitutiones nouas, quę ab Alberto Imperatore sancire sunt, aliquem allo quatur pro furto, præda: vt in li. feu. de pa. tenen. §. Si rusticus. [e] Et si fuerit miles, prędę obiecte se defendere potest, & etiam conuincere prędonẽ mett rtius, ciuis metquintus, rusticus vero simplex metseptimus. Sed si reus potest se iudicialiter defendere testimonio facilius sibi admittitur. Ius enim fauorabilius est semper reo q̃ actori. vt. ff. de reg. iur. L. Fauorabilius.

e. Spe. Sax. li. i. ar. lxiij.

Articulus XXXVI.

De actionibus criminalibus.

a. Spe. Sax. li. i. ar. lxx. §. contra quem actio ude & li. ij. ar. lxiiij.

ACtiones iniuriarũ omnimode, [a] ut sunt occasione furti, homicidij, & similes cum clamore iudiciario proponãtur, dum adhuc manuale factum appareat, septẽq; uirorũ testimonio cõuincitur reus.

Articulus. XXXVII.

De quærellis uiolentiarum & irruptionum domus.

b. Vide Spe. Sax. li. i. ar. lxiij.

VIolentiarum seu stuprorum quærele [b] & domus irruptionis in uitã alicuius, querulari oportet cum clamore manualis facti & metseptimus conuincitur.

Articulus XXXVIII

De uiolentijs ex irruptione domorum.

c. Spe. Sa. li. ij. ar. lxiij.

ACcuset si quis alium ob irruptionem domus diurnam uel nocturnã [c] & conqueratur super iniuria uel uiolentia, uel si opprimatur mulier, aut puella, uirq; detineatur in recẽti facto & cũ clamore iudicio præsentetur testesq; habuerit quibus factum probare posset ut iuris est metseptimus, in uitam illius cedet factum illud.

Si uero [d] factum pernoctetur, Burgrabius illum iudicabit & nullus alter. Vbi manuale factum non appareat, [e] propior est accusatus euadere, q̃ qs cũ conuincere poterit.

d. Spe. Sax. li. i. ar. lvij. & Iure Munia. infra ar. xlvij. in glo.

e. Sp. Sax. li. ij. ar. lxiiij.

Glosa.

Articulis his tribus, targitur modus quęrelarum, quę cum violentiarũ clamore instituende sunt. [f] Clamor etenim est inchoatio q̃querelę in actionibus criminalibus, & per id habetur differentia actionum ciuilium & criminalium. Primumq; de furto & spolio targitur, daturq; modus quomodo cũ fure vel spoliatore, qui in manuali facto detentus sit, procedendum est.

Vnde pro notitia textus maiori. [h] Notandũ quod furtum manifeste factum, vel fur in manuali facto detentus dicitur, cum fur vel prędo in facto sit deprehensus, & furtũ cum clamore dorso sibi alligetur, & ita ad iudicẽ præsentatur factum illud, vt sic erit probabile, & manuale factum appellabit. Posiq̃ vero cum sic ad Iudicem præsentauerit, contra eum apponat hisce verbis. [i] Furẽ hunc interq̃tuor statuas aut parietes, vel intra septa domus meę comprehendi: apud quẽ bona & res inueni meas, quas & in psens apud se habet, eundem cõuincere testibus & alloqui volo quod fur meus sit, vt ius decreuerit sum paratus, petoq; per sententiam mihi dari, quo pacto eum accusari debeam: vt iuri proficiat meo. Decernetur tandem, quod cũ clamore manualis facti, si eũ conuincere vult: vt Spe. Sax. li. ij. ar. lxiiij.

Notandum circa id, [k] quod furto accusatus iudicioq; præsentatus nocumẽtum habet ex tribus. Primo si concordiam occasioñ furti: vel prędę inierit, infamis efficitur: vt. C. ex qui. cau. ali. infami. irroga. L. Non dãnatos. & Spe. Sax. li. i. ar. xxxvij. [l] Secundo quia tales si secundario accusentur ad iura legaliũ hominum venire non possunt: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxxix. nec sententias reprobare poterint: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xij. in fi. & C. Quorum appella. non recipi. L. Obseruare. Tertio quia bona vt sic ex furto vel spolio lucrata possideri vel præscribi nullo modo possunt: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xxxvi. & Insti. de

f. Spe. Sax. li. i. ar. lxij.

g. Clamor inchoatio est quærele in actionibus criminalibus.

h. Furtum manifestũ quid sit.

i. Fur deprehensus in facto quomodo iudicio præsentari debet.

k. Furto accusatus iudicioq; præsentatus nocumentum habet ex tribus.

l. Spe. Sa. li. ij. ar. lxiiij. glo.

m. Fures quibus penis afficiẽdi debent.

vsucapi. §. Furtiue. [m] Vltimum eorum malũ seu pena: quod si in manuali facto deprehensi cum violentiarum clamore, vt iuris est iudicio presentẽtur. Furtumq; minus trium solidorum si fuerit, punitur in cute & crinibus: [n] vt Spe. Sax. li. ij. ar. xiij. hoc est ad statuam virgis ceditur, & auricula sibi abscinditur, si aurem non habuerit: per faciem cremari debet, seu insigniri. Si signum illud bis impressum habuerit in exilium euiternũ: hoc est ad patibulum mittetur.

n. Sp. Sax. li. ij. ar. xiij.

o. Spe. Sax. li. ij. ar. xiij.

[o] Istudq; quod dictum est de signi impressione de furibus, q in die furantur, & qui burras abscidunt intelligi debet. In primis ẽm per faciem crematur. Secundo vtraq; auricula sibi abscinditur. Tertio crux per frontem imprimitur ferro, semper tamen & virgis cedi debet, huiusmodiq; signi impressio ex eo fit, vt ab hominibus cognoscatur, & de eo sibi pręcaueant. Si vero vlterius committat aliquid, insigniri debent fune vel catena in patibulo, & hoc ex eo fit, quia furtum est cõmunius aliis malefactis. P Quare & grauius puniri debet: vt. ff. de fur. in mul. legi. suspensusq; fur raro deponitur in terrorem aliorũ, Spe. Sax. li. ij. ar. xiij.

p. S. Sa. li. ij. ar. xxxix.

q. Fur nocte deprehẽsus in domo alicuius liãte occidi potest.

[q] Fur deprehensus nocte in domo alicuius: dato quod nihil furatus sit, [r] licito occidi potest & furto accusari. Furetur etiam quis robora ędificiorum, vel aliud quid [s] noctu, etiam si minus sit q̃ tres solidi, iudicari cum reste vel fune debet. Fructus etiam si quis ex pomerio furetur, iudicioq; cõprehensus prẽsentatur. Iudicari debet iuxta taxã damni. vt ff. de arbo. ceden. per to. Furetur vero nocte frumenta siue in campo, [t] siue in horreo, siue sint tritulata siue non, fune iudicabitur.

r. Spe. Sax. li. i. ar. l. li. ij ar. xiiij.

s. Spe. S. li. ij. ar. xxxvij.

t. Spe. Sa. li. ij. ar. xxxix

Contra raptores etiam & fures pena triplex statuitur. [u] Primo quia prędo vel fur per clamorem denunctiatus ex necessitate insequi debet, vt S. Sax. li. i. ar. liij. & li. ij. ar. penulti & in auten. de manda. princi. §. quod autem coll. iij. [x] Secundo quod sub illo iudice vbi excesserint respondere cõguntur & sententias acceptare, etiam si iudex sit vilioris condicionis q̃ ille accusatus, [y] vt C. vbi de crimi agi. opor. L. i. & in auten. vt om. obedi. Iu. §. arripiat. & Spe. Sax. li. i. ar. lix. & li ij. ar. lxi. Tertio quod in facto vel fuga interfici possunt, vt C. quando lice. vnicui. sine iudi. L. vlti. & Spe. Sax. li. ij. ar. lxix. Et secundũ qd aliquis demeruerit pena sibi si conuincitur insligi debet.

u. Pena contra fures & raptores statuta.

x. Spe. S. li. ij. ar. lxiiij.

y. De penis quo pacto secundum diuersos excessus insligi debent. Vide abunde Spe. Sax. li. ij. ar. xiij. xiiij. et xvi.

Considerandũ etiam [z] quod homicidium contigit tripliciter & secundũ hoc pena homicide sit etiam triplex. Primo occidit vnus alium propter bona vt illa rapiat. Pena illius est quod per circulum equo trahitur & rote apponitur. [a] Secundo occidit vnus alium ex inimititia, is gladio punit. Tertio occiditur quis in defensa vitę vel bonorum & si testes habuerit metseptimus iuramento liberabitur. Additur etiam & quartus homicidij

z. Homicidium contigit tripliciter.

a. Spe. Sa. li. ij. ar. xiij. & ar. xxxvij.

modus vt cum quis ex casu aliquem occidit sicut cedens arborẽ viatorem eumtem interficiat non voluntarie, vel in auem sagitans si hominem interimat.

Occidat etiam si quis alium in campo in furto vel pręda, [b] est homo pleni iuris, [c] iudicatur super illum occisum iuxta clamorem violentię. Quod si agnatus occisi illum vellet per duellum intercedere, cum duello etiã eum vincere necesse est. Sed si testes declarauerit produxeritq; contra illum offerens se testibus eum conuincere id facere propior erit propter manuale factum quod euidens est, q̃ agnatus per duellũ eum defendere posset. Si vero testibus careat & defensam allegauerit, agnatus metseptimus facilius eum defendere poterit, q̃ accusator super pręda vel spolio eum conuincere. Occidens autem in defensa aliquem idq; probet vt iuris est suo verigeldo absoluetur, vt Spe. Sax. li. ij. ar. xiiij. Interficiat etiam quis alium absq; malo proposito sicut sagitando in auem hominẽ interimat verigeldo absoluitur, [d] ligna etiã cedens in silua penes viam & clamore pręcustodiat euntes.

b. Spe. Sax. li. i. ar. l. & lxiiij.

c. Occasus in campo in furto uel prędo quomodo conuinatur

d. Vide Spe. Sax. li. ij. ar. xxxvij. de hac materia.

Item si tegat domum: muro construat publice, ibidemq; casualiter interficiatur quis, verigeldo absoluitur: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xxxvij. & huiusmodi homicidium dicitur casuale, metseptimus tamen probare tenebitur. Occidatur etiam si vnus [e] ex casu in torneamentis, hoc est si propria voluntate & motu suo intrauerit ad torneamenta: vbi decertatur vel pugillatur & ibi occiditur, leditur, sibi ipsi imputabit. Item si iuerit in locum vbi cursus equorum sunt vel lapides pro exercicio, aut falange iaciuntur, si quid similiter ei accideritq; & probetur per illum qui fecit qd̃ nõ animo malo factum sit manet sine culpa. Item si robora quis cederit in domo sua, & loco vbi nullus ad agendum haber, & ibi quis extraneus veniens leditur, vel canis eũ laceret in domo vbi nihil ad agendum habeat, sibi ipsi imputabit.

e. Vide de homicidio casuali hic abunde.

f Sed si imposuerit quis puerũ in equũ, qui freno detineri non potest, & equus puerum occidat, dominus equi emẽdare oportet, vt iuris est, si equum habere voluerit: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xl. & Insti. Si q̃dru. pauperi. fere. g Puer vero nondum annos habens, vel freneticus, si occidat alium, h tutor damnũ resarcire tenetur: vt Spe. Sax. li. ij. ar. lxv.

f. Puer equo impositus irrefrenato si interficiatur cui culpa detur.

g. Puer uel freneticus occidens aliquem quõ punitur.

h. Spe. Sax. li. ij. ar. lxv. & li. ij. ar. ij.

In textu articuli. xxxvij. cum dicitur violentiarum querelę, & domos irruptionis &c. Irruens etenim domũ alicuius, prędoni & pacis violatori similis est, qui manu violenta aliquem spoliare nititur. Querularicq; debet cum clamore contra eum sicut cõtra furem. [i] Hijs etiã annumerantur illi qui in via libera noctu vel de die armati aliquẽ expectant aut iniuriari, obsidia viarũ dõmorum ue faciunt volentes. Contra illos etenim sicut cõtra fures & prędones procedetur. Nam sicut

i. Irruptiones & obsidia uiarum quomodo puniuntur.

fur surripere nititur bona alicuius, sic iste vitam adimere conatur, metseptimus ergo cõuincitur qui sic prẽuẽtus est propter manuale factum quod apparet, & pena illius est quod plectitur capite: vt Insti. de publi. iudici. §. item lex Cornelia. Per id etiam quę in textu breuiter expressa habentur omnes alię iniurię subintelligi debent, siue sit spolium, furtum, incendium, homicidiũ, seu depopulatio, stuprum, irruptio domorum, obsidiũ ac in vijs liberis deprędatio, aut sanitatis lesio. Omnes em̃ prędicti morti condẽnant. Posẽ vt iuris est conuincunt superantęq;.

Vnde & siquidem non nisi quatuor causę iniuriarum vt cõmuniter describũtur: vtpote, furtum, prędа, homicidiũ, oppressio virginum, alię tamen sub his: vt supra tactum est includuntur.

k. *Stuprum iure ipso est peccatum grauissimũ ex tribus.*

k Stuprum seu oppressio virginũ: vt textus habet, peccatum est grauissimũ in iure quoliber ex tribus. Primum quia factũ illud necessario conqueritur, quod si parentes ex negligentia id ommittant, & violatori eã postmodum copulent, in exilium mitti debent perpetuum: vt. C. de raptu. virgi. L. i. Secũdum quia stuprans virginem eandem in matrimonium superducere non potest, l vel si superduxerit ex ea proles legitima non procreabitur: vt in. auten. de rapto. muli. quę rap. nubunt. §. i. coll. ix. & Sp. Sax. li. i. ar. xxxvij. Tertium quod iudices raptores huiusmodi inuestigare debent & iudicare sine quęrela, omnesq; complices simile ius patientur: vt C. eo. ti. L. i. & in auten. de manda. princi. §. Irę. coll. iij. domusq; huiusmodi in qua stupratę mulieres fuerint, succidi debent, omneq; animal, m quod auxilio ad id fuit occidi. Sed & omnes huiusmodi violẽtię clamorem insequi tenentur.

l. *Vide Spe. Sax. li. ij. ar. lxiij.*

m. *De hac materia uide abunde Spe. Sax. li. iij. ar. i. & in glo. ibidem & C. de raptu virgi per totum.*

Si vero iniuria sic proposita pernoctata fuerit superior Iudex eandem decernet. In manuali vero facto in instanti iudicabitur: vt Spe. Sax. li. ij. ar. ix.

n. *Cauẽdum est ne unus cum clamore quæruletur cum manuale factum non apparet.*

Cum autẽ manuale factum non apparuerit facilius accusatus euadere potest. n Vnde prẽcauendum est, ne vnus cum violentiarũ clamore quęruletur, cum manuale factum non apparet, quia alias incidit penam: vt Spe. Sax. li. ij. ar. lxiiij. & C. de probati. L. Sciant. Vbi enim cum clamore violentiarum proponitur factum illud manifestum & clarum esse debet, & iuxta causarum probatiões infligitur pena malefactoribus: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xiij.

o. *S.S. li. iij. ar. xxxvij.*

Sciendum etiam circa id, dato quod vnus baculo percutiatur, ita quod loca illa percussa sint liuida, o tumida, quęrela etiam iniuriarum apponatur per clamorem, nulla tamẽ sequitur corporalis pena, dato quod victus sit, sed soluet emendam & mulctam.

p. *Virgo uel mulier stupratam se esse allegãs dispersis crinibus si iudicẽ agrediatur*

QVERITVR p Virgo vel mulier dispersis crinibus, & scissis vestibus, si veniat ad officium, & quęrelam proponat, quod stuprata sit, probaturam se offerens cum testibus clamorem audientibus, actionemq; prouideat: vt iuris est, accusatus tandem veniat libere, non detentus: non ligatus, & petat innocentiam declarari suam, cui cedit probatio. R. Vir vt sic accusatus, si libere non detentus ad Iudicem veniat, est propior quęrelam euadere metseptimus, q̃ quod conuinci possit. Ius enim fauorabilius est respondenti. vt. ff. de reg. iur. L. Fauorabiliores.

extra manuale factũ accusatus aĩtus absoluitur q̃ quod conuinci possit.

Casus

Articulus. XXXIX.

De quærelis ex necessitate propositis, & per Burgrabiũ iudicandis.

a. *Spe. Sa. li. i. ar. lvij.*

OMnimodas necessarias quærelas quæ pernoctate sunt, nullus iudicat nisi Burgrabius.

Si alicui ædificia per sententiam iuridicam abiudicentur, ex eo quia in illis mulieres, uel puellæ uiolatæ sunt, ædificium illud succidi debet, b & in terram prosterni, non tamẽ debet exinde abduci, nec comburi. Sed si sententiatus sit pro prædа, furto ex castro cõmisso, excidi ædificiũ debet, eritq; omibus cõmune.

b. *Sp. Sax. li. iij. ar. i. & lxviij. & uẽ li. ij. ar. ult.*

Articulus XL

Contra quas iniuriarum quærelas, quis iuramento absolui nõ potest/

c. *Spe. Sax. li. i. ar. xv. & ar. xxij.*

OMnes iniuriæ & quærelæ ubi probatio habetur, c coramq; iudicio cum clamore inchoate sunt, pro illis iurare non poterit, sed si nulla probatio sit, extunc citius unus iure se expurgabit, q̃ quis eum conuincere possit.

Articulus XLI.

De quærela contra aliquem in eius absentia facta, ubi & terminus reo assignatur.

d. *Spe. Sax. li. iij. ar. xiiij*

ACcusetur si qs pro iniuria, ubi præsens non sit, d terminusq; reo ad respondendum assignetur, & actor infra dictos terminos reum reperiat, eum licite arestabit seu detinebit pro quærimonia tamdiu quoad fideiussoriam ponat ad comparendum. Quia Iudex pacem actori, & non reo in cuius absentia conquæstum est nunctiauit.

Qui pro iniuria accusatus est, ante omnia uarendæ præstationẽ petat.

e. *Sp. Sax. li. iij. ar. xiiij. & supra ar. xxxv. eo. li. Muna.*

e Quamdiu enim uarenda nõ præstatur, actor suam actionem corrigendi liberam habet facultatem, post hac uero non.

Glosa.

Tres articuli precedentes vna illuminantur glosa, in idem enim coincidere videntur, declarãt siquidẽ q̃ pacto quęrelę iniuriarũ fieri debeãt, & etiã quę pena exinde sequit.

f. *Edifida prædiorum aras ex tribus destrui possunt causis.*

Vnde circa id sciẽdum, f quod propter tres causas ędificia prędiorũ arcis, fortalitiorũq; destrui possunt, videlicet occasiõ stupri in eis commissi, occasiõ prędę, & etiam furti. Pro stupro ędificia destruuntur ex eo, quia domus ille fuerũt obstaculo quod mulieres sic oppresse non potuerunt aufugere, quin violẽtur: vt Spe. Sax. li. iij. ar. i. & C. de raptu. virgi. L. i. Secũdo etiam destruunt ędificia cassiri, vel domus, posẽ sententialiter condemnentur, occasiõ furti vel prędę: vt Spe. Sax. li. iij. ar. lxviij. g Is enim qui malefactorẽ fouet reus facti efficitur: vt Spe. Sax. li. ij. ar. vlti. &. C. de his qui latro. vel aliis crimi. re. occul. L. Eos. &. L. Si qui. Pro fure etiam vel prędone reputat: q furtũ fouet & occultat: vt Insti. de obli. quę ex delict. nascun. §. manifestus. Casirũ pręterea ratione prędę condẽnatũ restaurari nõ debet: vt Sp. S. li. iij. ar. lxvi.

g. *De hac materia uide Spe. Sax. li. ij. ar. ult. li. iij. ar. i. ar. lxvi. et lxxvij.*

h. *Reus facti potest esse unus quadrifariã*

i. *Sp. Sa. li. ij. ar. ult. glo.*

h Circa id notandum venit: h quod vnus fit facti reus quatuor modis. Primo si solus noxam fecerit. Secũdo si auxilio ad id fuit. Tertio si consilium dedit. i Quarto si malefactores fouet: vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. Manifestus. &. ff. de vi. & vi. arma. L. i. & Spe. Sax. li. iij. ar. xiij.

Pro declaratione etiam textus maiori. Notandum, quod si quis furem intra quatuor angulos, vel intra septa domus suę arripuerit, eundem in facto manuali cum clamore publicare debet vicinam acclamando, manuscq; & pondus rerum furatarum dorso alligare, in custodiaq; seruare. k Iudici eundem tandem denunciaturus. Iudex posmodum duos illic nunctios mittet, & quemadmodũ Scabini furem huiusmodi illic viderint, ita iudici denunciabunt. Exinde tandẽ post hãc recognitionem actor quęrelam apponet suã. Isq; modus furem presentandi vtilis etiã est actori, cum eum ad iuridicã vel preconis presentat potestatem, sed & debet presentari cum furto illo protestariq; cum Iudice & Scabinis & hoc ideo: si forsan fur euaserit, quod ad ius venire possit suum. Quemadmodum em̃ iudiciarie potestati seu carceribus cõmittit ac presentatur. Ita etiam viceuersa iudicio presentari & sisti debet: vt Spe. Sax. li. i. ar. lxvi. Constitutiones autẽ occasiõ iniuriarũ tam hę presentes q̃ alię plereq; sancite sunt. vt malefici refrenentur. Iuris enim & legum intentio est temeritati prauorum resistere.

k. *Practicam iuris dicenti uide.*

l. *Temeritas triplex.*

l Vnde considerandũ quod temeritas triplex est. Prima quando quis temere & impudice auderterq; facit cõtra ius, vel qui forsan sotius deberet iustitiam fouere, & iniusticiam debilitare, ipsemet iniuste agit, sit cuiuscumq; status & legalitatis, m & contra illos statutũ est, quod quicqd hoc pacto fecerint, pro nõ facto reputatur, qui enim contra ius facit iniuste agit, subitq; penam contra excessiuos a iure decretam: vt in exemplo, si vnus equũ furetur detineturq;, equus cedit illi viceuersa cuius erat: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xxv. & xxxi nec res illa furtiua pertinebat ipsum, qui eam furatus est, nec commodum habere illius aliquãdo potuit, immo subit a lege statutam penam quia suspenditur vt C. de legi. & consti. princi. L. non dubium, & in auten. vt om. obedi Iudi. §. i. coll. v. Secunda temeritas etiã dicitur mala & fit cum contra aliquem excesserit quis, & ille propria auctoritate vlciscitur illud nec iudici quęrulatur. Pena illorũ est quod causa illorum iusta per temerariam inuasionẽ iniusta efficit. vt insti de vi. bono. rapto. §. sed ne dũ & C. vnde vi. L. si qs i tantã.

m. *Spe. Sax. li. ij. ar. xxv. & lxx. li. iij. ar. xiij. eo. Iure munia. supra ar. xxvij. & infra ar. cxij.*

n. *Spe. Sax. li. ij. ar. xxv. & lxx. li. iij. ar. xiij. eo. Iure munia. supra ar. xxvij. & infra ar. cxij.*

n Nullus etenim sui ipsius Iudex esse debet, sed iustitiam a iudice expetat, vt C. ne quis in sua causa L. generali. Tertia temeritas & illa est pessima cum quis malefecerit vel excesserit vitareq; non vult, sed aperte incedit ac si recte & bene egisset, vel potestatem ad id faciendum habuisset. Pena istius est quod arestari & detineri potest, quoad cautionem ponat, vt se super his iustificet. Istud tangitur ibi quia Iudex pacem actori &c. Q. d sit quisqs sit ille tamẽ facultatem non habet male faciendi seu iniuste damnandi, illud enim quod pro bono non habetur malum est, nisi iusticia concomitetur, vt in auten. vt om. obedi. prouin. Iudi. §. i. coll. v.

Ante uarende prestitionem meliorare actor quęrelam potest suam vt textus habet. Cau-

tus itaq; respõdens in eo esse debet, qđ postq̃ cum clamore contra eum proponitur, vt varende petat prẽsitionem.

D. *Varende utilitas.*

o Varende autem vtilitas & effectus est ad multa. P Primo quod pro huiusmodi causa seu querela nullus alter eũ accusare poterit & si se super obiecto debito vel facinore excusauerit, deusq; omnipotens eum iuuerit, & ab alio forsan posthac molestatus sit, ille qui actor fuit eum tueri tenebitur.

P. *Spe. Sax. li. ij. ar. xv. & li. iij. ar. xiiij.*

Item varenda vtilis est, quod querelã suam postmodum meliorare non potest, vt si teaccusset pro violẽtia, nõ poterit te accusare pro homicidio.

Prẽterea si duelliariter te alloquatur & duas proponat quẽstiones, tertiam ommitendo varendamq; faciat, ruet in causa quia omnes tres proponere eũ iure oportet, vt Spe. Sax. li. i. ar. lxiij.

Articulus XLII

Quo pacto ferendarius Iure obtineri debet in causis & quærelis uiolentiarum ac manualis facti.

FErendarius per sententiam ad id coactus qđ uerba alicuius facere debeat in facto manuali hunc modum in processu seruare debet.

a. *Ferendariorum doctrina.*

a Primum etenim dicet, domine Iudex ex quo me procuratorem huic dedistis homini, quæro per sententiam dari, si ab aliquo inimicicias, impetitiones, aut aliud quid cõtrarium suferre debeam, ex eo quod uerba sua pro Iuris loquar exigentia quãtum melius possum aut ualeam. Postq̃ sibi hoc definitum fuerit, extunc præcustodiat ei quod & alium in defectu habere possit procuratorẽ, uel si forsan in defendendo deficiat causam non bene intelligendo, qnod consultari cum principali uel alium attigere possit procuratorem, tum & alia quæ iuxta consuetudinem iudiciorum obseruari solita sunt reformentur.

Tandem quærat ferendarius, quomodo quærelam inchoare debeat ut proficiat iuri suo, cum sibi id decernitur quærat per sententiam an principalem interrogare iure debeat, quis in eo pacem fregerit.

Quod si ita impotens est ut colloqui nõ possit cum sibi decernetur, & illum iudex cum duobus scabinis & item duobus ad iudiciũ pertinẽtibus conspexerit, hoc est si fuerit ita imbecillis seu debilis, quod loqui non possit, ut exprimant illi testes prout uiderunt uel audierũt quodq; sub iuramento ipsorum recognoscant quid ipsis notum sit in facto illo, cũ hoc sibi difinitur, ab uno, a secundo, a tertio, extunc req rat in sententia si iam profecerit in iuris processu, cumq; sibi hoc decretum sit & pacis uiolator per clamorem citatus ut iuris est fuerit, tandem proponat hæc uerba.

Domine iudex peto audiri uerba N. & ea intelligere. N. quærulatur contra. A. quia ipse ueniens in municipium in uia libera pacem in eo fregit, eundem mutilauit ac uiolentiam in eo patrauit, q̃ probare potest, sed & uita ac bonis eum spoliauit, & sibi tantum accepit quod dello dignum est, petitq; Ius super eo decerni. Exinde uiolator pacis aduocetur per præconem pro primo, pro secundo, pro tertio, ex nomine eundẽ aclamando. Pro qualibetq; uice quærela renouetur dicẽdo q̃ N. conquerit̃ contra A. quia in Municipium ueniens in uiam regiam eundem bonis & uita spoliauit uiolentiamq; in eo patrauit quam & ostendere potest, & petit

super eo Ius decerni, Itidem faciat & pro tertio.

Posthac tandem ostendere debet uulnera, & quærat per sententiam dari, si uiolatorem alibi ubicunq; locorum præuenerit an eum detineri possit de forma iuris, cũ sibi hoc definitum sit, petat pacem quæ & decerni sibi debet.

Glo.

Practicam huius ampliorem vide in processu iuris. Is tamen modus qui hic in rextu habetur communior est in proponenda quẽrela contra pacis violatorem.

b. *Ferendariorum utilitas.*

Vnde circa id sciendum, b quod ferendarij seu causidici in omnibus iuridicis actionib⁹ plurimum sunt necessarij.

c. *Spe. Sax. li. i. ar. lx. li. iij. ar. xiiij. & Iure Munita. supra ar. xvi.*

Ordinati etenim sunt ad communem vtilitatem c iuri & communitati in obsequium, vt tam actor q̃ reus a damno & periculo prẽcustodiãtur quod minime euitari posit si ferendarij non haberentur.

d. *Ferendariorũ laus.*

d Ferendarij etenim iuris milites appellantur sicut etenim miles bellicosus gladio communem defendit vtilitatem, ita ferendarius industria sua iusticiam fortificat, iniusticiam vero deprimit. Status etenim rei publicę nedũ armis verum & legibus fortificatur, vt instit. in prohemi.

Honorificumq; est ferendariatus officium, cum & vnus quisq; iuri dignus ferendarius esse potest, vt Spe. Sax. li. i. ar. lx.

e. *Ferendarij qui esse non possunt.*

e Ferendarius autem esse non potest iure priuatus, seruus, surdus, freneticus, Minorennis quia nec iudicio astare eis admissum est vt ff. de postulati. per totum. & inſ. q vij. Infames. Is enim qui seipsum defendere nõ potest, nec alium defendere poterit: vt ſ. q. i. Prohibent̃: Sed & mulieres ad officiũ istud minime admitti debẽt: vt Sp. S. li. i. ar. lx. & li. ij. ar. lxiij.

f. *Sp. Sax. li. iij. ar. xiiij.*

¶ Item clerici & monachi abstinere etiam ab officio huiusmodi debent, nisi forsan in certis casibus in iure spirituali. f Sed & quiuis ferendarium habens damnum euitare potest, si dictis ferendarij non consentiat, sed ea retractet, rempore quo id facere potest.

g. *Quo pacto ferendarius cogi potest ut uerba alicuius loquatur practicam uide.*

Considerandum circa id venit, g quo pacto vnus cogi possit, quod verba alterius in Municipio ꝓponere vel loqui cogatur. Is etem qui ferendario indiget proponere in primis debet. Dñe Iudex, faueatis mihi hominẽ: qui verba proferat mea. R. Faueo. Potest etiã is qui ferẽdarium affectat, alijs item verbis proponere. Domine Iudex, ego sum adeo pauper, & alienigena, quod nullum ꝓ consilio et auxilio habeo, qui propter Deum faciat, qui consilio adsit, & verba ꝓponat mea, faueatis itaq; vnum qui id faciat. R. Iudex. Faueo. Ille tãdem dicat, ago gratias Deo & vobis, respiciatq; quem potissimum habere velit, quod si nomen ignoret suum, tunc ad illum dicat, quem libenter haberet. Domine rogo causa Dei & Iudicij vt verba faciatis mea. Si vero recusẽt interroget eum cur id facere nolit, quod si pertinaciter recusauerit extũc Iudicem vlterius agrediatur & dicat, peto ꝓ homine isto: & nominet eũ vel designet quod Iudex eum cognoscere possit. Iudex tandem dicat, faueo tibi. Proponat tandem vlterius homo ille. Quandoquidem possessionatus est in iure vestro: peto decerni an recusare possit verba loqui necne? R. Pro iure si possessionatus est recusare minime poterit quin verba faciat vt Spe. Sax. li. i. ar. lx. Vnde circa id sciendum, si Iudex ex officio preceperit ferendario, qnod verba loquatur: & ille recusauerit sine legittima causa, mulctam Iudici, & petenti emendam sucumbet h Si autem causa illa sit erga dominũ suum vel erga agnatum in uitam vel saritatem si quid agatur iuste se excusare potest, iuramento id confirmando si non creditur sibi, immo quamcunq; causam allegauerit probare iuramento tenetur si iudex fidem sibi non dat, nec iam vltra ille qui procuratorem peciit, quicquam interrogare tenetur, negotiũ etenim illud iam iudicem pertinet, qui principali ius in ferendarium dederat, & vt sic ferendarius non solum excesserit cõtra illum qui eũ petijt, sed & contra iudicem cuius mandato cõtrarium se porrit, & ita vt dictum est, huic soluit mulctam, illi vero emendam.

h. *Sp. Sax. li. iij. ar. xiiij & li. i. ar. lx.*

Notandum insuper, si vnus iudicialiter agere habeat, & videat ferendarium quẽ libenter haberet, i aduersarius vero cum eodem interim secreto comporat, & agere intendat, ipse aũt eum alienare sibi vellet, sicut in exemplo si. N. cum. P. actionem intenterent, &. N. cum A. conueniant seu colloquãtur, qualiter verba sua loqui debeat. P. esset respondens, & libenter etiam haberet ipsum. A. dicat q̃. P. ad Iudicem, faueatis mihi verba domine Iudex. R. faueo. Dicat tandem. P. peto homin̄ẽ qui verba dicat mea, & rogo pro isto: denemin̄ando. A. si dicat tãdem. N. domine Iudex: ego peto pro isto. A. vt eundem mihi in ferendarium detis. Si tãdem. P. dicat. Domine Iudex faueatis verba loqui. Quemadmodum ego in primis experij. A. vbi me traho ad iudicẽ & scabinos, petoq; sententialiter decerni, an verba mea potiori iure loqui non debeat, cũ alter eum mihi alienare posset. Posthac. N. dicat quod prius secũ collocutus sum, & pro prijs impẽsis eum huc attuli: & ad eũ solũ me traho, nam & ipse solus id facere promisit, peto per sententiã decerni, an eum mihi quis alienare posset. k R. Si. P. probare potest per

i. *Cautela pro expetẽdo ferendario.*

k. *Spe. sax. li. i. ar. lx. & lxi.*

Iudicem & Scabinos qđ. A. in ferēdariū primum petijt ille potiori iure verba sua dicet, Sed si vterq; eundem simul a iudice petierit est in voluntate Iudicis cui eundem fauere velit: vt Spe. Sax. li. i. ar. lx.

Ferendarius etiā verba alicuius facere recusans, Iudex posthac eū audire non tenetur.

l. Ferendarius quid præcustodire sibi debet ne incurrat in dānum.

l Ferēdarius insuper, si ex iuris sentētia verba dicat alterius, præcustodire sibi per sentētiam poterit, si & in quantum ex illo ferendarionatu in damnum incurrat, quis eum euincere debeat, decernetur quod principalis. Vlterius quęrat Iudicem an satis habeat in illo, & vt sic manebit indēmnis, verbaq; posmodū faciat vt iuris est, prout etiam in processu iuris inuenitur, formetq; querelam & omnia agat iuxta iuris regulas, & doctrinam prudētium ac iurisperitorum.

m. Ferendarius excedens commissum domini potest ad mulctam impelli.

m Ferendarius excedēs cōmissum domini in dicēdo, potest ad mulctam compelli, & hoc si p sententiā id quęratur: hisce verbis. Quando quidem pacem & ius obtinui &c. & ferendarius hic stat, & aliter locutus est, q̄ dominus sibi commisit &c. An id iure fecit necne?

n. Ecu. c. xix. glo.

n Decernetur secūdum quod fuerit excessus ille. Quod si ferendarius se eliberare velit, id facere debet antęq̄ sententia decernatur, hisce verbis, quod nihil locutus sum nisi qnę in cōmissis habui, an non sim propior prout ius decreuerit mulctam euadere. Decernetur: qđ si audebit sacramēto probare, quod nō aliud locutus est nisi quę in commissis habuit, immuris euadet; vt feu. c. xix. glo. ibidem plura vide.

Articulus XLIII

De Consulum electione ac eorundem potestate.

QOstq̄ Maideburgeñ ciuitas Iure Municipali fundata fuit, de uoluntateq; Imperatoris Ottonis Ruffi cū consensu etiam & consilio seniorum prouinciæ illius secundum Ius Caroli Imperatoris & iuxta eorum arbitrium ac uoluntatem locata, consiliati exinde sunt quomodo scabinos & consules eligere debeant pro ciuitatis cōmodo. Scabinos quidē ad tēpus diuturnū. Consules uero ad unum annum [a] qui tunc iurauerūt, & nunc iurāt annis singulis cum de nouo eligūtur, ciuitatis honorem profectum, utilitatem, & Ius custodire, prout melius nouerint aut poterint, cum consilio & iuuamine seniorū. Nec id ommittēdo racione amoris, molestiæ, iræ, munerum, sic eos deus adiuuet & sancti eius.

a. Iuramentum consulum.

b. Autoritas consuli.

[b] Consules cōuentum suum exponere & statuere poterint, cum exq; sitorum ac seniorum consilio.

Eligere insuper consules debent inter se proconsulem unum uel duos & quicquid ibidem in congregatione uel conuentu illo conclusum fuerit firmiter obseruari debet [c] qui ad conuentum illum interim quando campana pulsatur non uenerit mulcte dabit sex nummos. Si uero conuentus ille sibi denūctiatus fuit quinq; solidos mulctæ demerebitur. ¶ Consules præterea potestatem iudicandi habent super quasli bet uacuas mensuras, & pondera iniusta, ac cuiuslibet cibi & potus falsa mercimonia, quicunq; hec uiolauerit demeretur tres sclauonicas marcas [d] quæ faciunt triginta sex solidos.

c. Ad consilium uocatus si negligat quantum demeretur.

d. Sclauonica marca quantū ualet.

Articulus. XLIIII

De pena reuenditorum & penestico rum.

QVi penestici & reuenditores uocantur si in aliquo demeruerint uel excesserint, contra statuta ciuitatis aut consulum decreta uiolauerint in esculentis falsificandis, uel aliquo alio quod ciues constituerant, idq; cōtra illos probatū fuerit ex parte ciuitatis demerētur cutim & crines [e] aut triginta sex solidis eliberare se poterint, iuri tamē ciuili suo per id derogabunt.

e. Quo pacto uero incute & crinibus pena infligitur uide S. Sax. li. ij. ar. xiij. glo.

Erit etiam in arbitrio consulū quicquid horum acceptare uoluerint, cum uero pecuniam acceperint, ille nihilominus manet sine iure & sine honore.

Hoc idem simile iudicium extenditur super omnes qui in falsificatione esculentorum preuenti & in eo conuicti fuerint, qui nec aliquod cōmertium seu communitatem cū reliquis habere, sed nec cōmestibilia diuēdere poterint absq; consulū consensu.

Glosa.

Declarata habetur superius origo Iuris Municipalis in Maideburgo quę & de consensu totius prouincię confirmata est, hic tandem sequitur ac ostenditur modus electionis consulum Maideburgi quę a Romanorum republica ortum habere legitur. Romani etenim explosis Regibus Consules statuerant prefecerātq; regimini, quibus & prouincia supiniuncta erat vt pro bono consulerent reipublice, & vt sic electi iuramentum facere cogebantur super administratione eorum.

f. Electionis seniorum ex mechanicis apud Maideburgen. modū uide.

Notandum [f] quod antiqua apud Maideburgeñ. seruatur consuetudo qđ in primo quarali anni ac prima quadragesime septimana omnes & singuli Mechanici simul conueniunt ad domum conuentioni ac congregationi deputatā. Computaturq; vniuscuiusq; excessus & penę, ac ibidem inter eos deputātur magistri qui toti contubernio vtiles sint pro senioratu, & vltra duos qui precedētis anni erāt adhuc duo eligunt, ita qđ q̄tuor numero sint, cōscriptiq; vt sic cōsulatui presentant Consules tandem viginti quatuor istius presentis anni p̄sidentes, iubent mechanicos exire & inuicem colloquuntur, habentes secum in consilio seniores & exquisitiores ciuitatis, ac ex illis quatuor per singulos contuberniorum mechanicos oblatos magistros, eligūtur hn̄ qui magis honori ciuitati, & contubernio vtiliores sint.

g. Electionis consuli apud Maideburgen. consuetudo.

g Posth̄q̄ vero ex consuetudine Consules Prętorium conuenerint, extunc omnes in eorū contubernia congregantur mechanici, & eligunt Consules, quodlibet contuberniū seorsum suos: quos presentare tenentur, sub iuramento eorū, quod videlicet meliores ac vtiliores ad officiū illud eligere non potuerūt: ita eos deus adiuuet & omnes sancti.

h. Eligens ad officium aliquem qđ præcauere debet.

Electores huiusmodi, [h] immo & omnes in generali, quibus electionis prouincia superimposita est, præcauere debent: ne eligant ad officium aliquod, propter munera, timorem fauorem, iram, vel etiam quod agnatus vel amicus suus sit. Nam si postmodum per consulatum compertum sit aliquem ita egisse in electione, periurus sit & iure priuatus [i] tā electus vt extra de electio. c. per inquisitionem Exempla circa id plura haberi solent, primū de muneribus si enim quis affectet officium, promittendo donum aliquod: vtpote decem vel viginti libr̄. est eque simoniacus ac si officium vel rem spiritualem precio emeret. Q̄si conuincantur infames erunt, nisi ciuitas cū eis dispenset, vel a ciuitate per decennium proscribunē. Ex timore etiam eligitur quis, quādo timet nisi ille eligat quod amici eius sibi nocere possent. Electio huiusmodi est nulla: vt extra de electi. c. quisquis. Prętera si eligant quem ex inuidia: vtpote si ea intentione eligitur: vt exinde depauperetur, officio enim impeditus, victum non posset querere suum, vel forsan quia in officio existēs, in dānum & in incōmodum de facile incidere posset, electio etiam huiusmodi progressum nō habet. Electio prętera si a potenti pendeat manu, is honorē & fidem inspicere debet suā ac animę pręcauere suę, nec eligere debet ex fauore, non ex precibus, nō ex odio, inuidia: nec aliquo proposito malo, sed secundū vnius cuiusq; fidem: honorem & veritatem. Nec eligere debet nimium potentes, nam si vnus eligeretur, qui diues & potens sit, omnibus potentia sua prędalere curabit, cōmunem vtilitatem opprimendo, cōmodumq; suum curando, immo & pauperes contemnendo. Eligi etiam minime debēt egentes & pauperes, vtilius enim est, quod ipsi seruiant alijs q̄ qđ illis obsequium prestetur. [k] Mediocres itaq; ex cōmunitate ad huiusmodi magistratus eligentur, qui sua contenti aliena non optant. Ciuitas etēm hoc triplex genus hominū vt in plurimū in se cōplectitur, quod videlicet quidam sunt potentes & diuites, quidā pauperes & serui, quidam vero mediocris status Potentes vt cōmuniter rempublicam opprimere assueti. Pauperes ex inopia nihil cōmodi facere possunt. [l] Status vero mediocris ad id plurimū valet, & ex illis administratores reipublice potissimum eligi debent.

i. De electione & quæ sint annullantia uel anichilātia electionem causas abūde uide Spe. Sax. li. iij. ar. lix.

k. Mediocris status homines ad officia eligendi.

l. Vide Aristotelem iij. Pollit. & ītē v ac sequentibus libris ad hanc materiam.

m. Ad electionem etiam requiritur vt is qui eligi debet naturales defectus nō habeat, nō em̄ esse debet leprosus, surdus, mutus, cęcus: confractus, freneticus, lunaticus. Ista em̄ impedīunt vnum in electione tam in spiritualibus q̄ secularibus, sed si in officio ista accidāt non propter hoc reicitur. Item eligi non debet excōmunicatus, a Iudice proscriptus, hęreticus: vtin auten. de priui. dotis hęreti. §. i. coll. viij. Item illegitimus eligi nō debet. Prętera annos debet habere completos, hoc est vt vigesimū quintum attingat annū: vt Spe. Sax. li. i. ar. xlij. Nullus etiam eligi debet in Consulem extraneus: qui ex alia iurisdictiōe

m. Circa electionem considerandā.

n. *Qui domi raro moratur in consulem eligi non debet nec decrepitus.*

sit,[n] tum nec is qui domi raro moratur. Insuper & ille qui non est genarius est, sed & propter alias multas legitimas causas electio impedi potest.

o. *Quo pacto consules auitatis nouiter electi confirmari debēt*

Notandum preterea,[o] posito vt supra habitum est. Consules preteritum conuenerint, electioq; sufficiens iuxta determinatū numerū facta sit, extunc Consules nouiter electi primum obtinent locum, antiqui vero posi sequuntur, & iurant omnes illi vno iuramēto erectis digitis contra solem, quiuis eorū nomen exprimēdo suum. P Ego. A.B.C.D.E. &c. Iuro Deo, domino nostro regi, & iudici, actoti communitati, diuiti & pauperi, fidelis & vtilis fore, consilio & auxilio, p viribusq; & facultate mea indefesse iusticiam fortificare insusticiam deprimere, cōmunem vtilitatem aduugere prout potero & valeo, secreta ciuitatis non publicare verbo aut facto. Iuro itē veram obedictiam magistratui, seu magistris ciuium semper tenere, nec illud omittere volo, causa amoris, molestie seu condolentie, odij, inuidie, muherum, sic me deus adiuuet & omnes sancti. ¶ Est & aliud iuramentum multo grauius, q̄ istud presens, quod magis ad alios omes officiales pertiner. Iuramentū vero presens, speciale est Consulum.

p. *Iuramentum consulum auitatis uide.*

¶ *Vide Spe. Sax. li. iij. ar. liij. & supra Iure Munia. ar. viij.*

Consules tandem viginti quatuor vt sic electi & confirmati, duos inter se eligent procōsules, qui speciale iuramentum faciant: vt supra circa articulum decimū nonum habitum est.[r] Antiqui vero Consules & Proconsules offerant se competentem de administratione facere rationem, tum & alia que necessaria videbunt declarabūt: sed & vt cōmuniter hisce ybis eos aggredjunt. Gratias agimus vobis vniuersaliter pro suscepto officio, intercedimus p cōmunitate ciuitatis vt fideliter administret, rogamus etiā p seruis & famulis ciuitatis pauperibus, vt benigniter expediāt tractentq;, pulsenturq; tādem ad conuentum Consulum tribus horis. Postmodū incedūt Consules omnes in simul, nouiter electi primum locum occupantes, antiqui vero post sequētes, in sedilibusq; vel scamnis consedūt. Postq̄ vero consederint, preco populo silentium demandabit, tandem duo ex antiquis consulibus assurgent & cōmunitati gratias agēt hisce verbis. Charissimi ciues, hic astāt domini & seniores nostri, regratiantur vobis de honore exhibito obedientieq; prestite, & cōmittunt vos hisce dominis nunc electis exoptantes, quatenus in honore, reuerētia & dignitate eosdē, put decet habeatis: si & in quātum vobis & cōmunitati, in maioribus inseruire potuissemus, ex animo ac lubēter id per nos factum fuisset. his expletis verbis consedunt viceuersa. Noui tandem Cosules denūciare procurabunt conuentum suum, cōmunitatemq; consulare mutuo facient, si circa plebiscita anni preteriti decreta ac in vsu habita perseuerare velint necne: quo expleto, conuētus ille consulum dissoluitur, & quiuis

r. *Hec Maideburgen. in electione consulum seruata cōsuetudo, tū & cerimoniæ area id subsecute parum commodi & utilitatis afferunt. In regno etenim Poloniæ signanter apud Cracouien. alter obseruatur modus q̄ hic expressus habetur*

in domum reuertitur suam, negotiaq; dispōnet propria.

Circa id sciendum, [s] quod plebiscitū differt a consuetudine. consuetudo enim est origo plebisciti, quia ex consuetudine venit plebiscitum, Plebiscitumq; fieri potest in illis de q̄ nullū ius habetur scriptum: vt Insti. de iur. natu. §. Ex non scripto, & xi. dis. In rebus.

s. *Plebisciti & consuetudinis differentia: uide de hoc idem supra ar. i. cc. li.*

Notandum cum constitutio seu plebiscitum statui debet, [t] necessario quod sit honestum: vt Insti. de iust. & iur. §. Iuris precepta: debet etiam esse iustum vt. i. dis. ius natu. Item debet esse possibile: vt xxxv. q. v. et item necesse est quod sit naturale: vt iiij. dis. Erit aūt, & itē vtile ciuitati esse debet, tempori cōueniens & cōmuni vtilitati, quod si quid horum defici at reici debet: vt viij. dis. q̄ contēpta veritate.

t. *Spe. Sax. li. i. in prolo & Iure Munia. ar. i. & xxij.*

¶ Consuetudo item approbata vt robur habeat iuris scripti, debet esse ita antiqua, quod non sit memoria illius: vt. ff. de aqua. pluuia. arcen. L. i.

Plebiscitum etiam si in ciuitate constitutum fuerit teneturq; anno & die: nec illi vt iuris est cōtrauenitur, vigorē iam In post obtinebit: si bis iuxta illud plebiscitū iudicatū sit: vt. C. de Episco. L. iij. Contingat tñ cōtra plebiscitum seu consuetudinem contradictionem fieri bis, contradictioq; huiusmodi vincatur quod videlicet plebiscitum & consuetudo illa iusta & legittima sit, vel quod ex auctoritate superioris introducta cōfirmataq; sit, [u] plebiscīti vigorem habet: vt. ff. de legi. & sena. consul. L. de quibus causis. Princeps etenim si concessit ciuitati gratiam aliquam, illa seruat pro plebiscito, Principis etem iusta voluntas pro iure habetur: vt Insti. de iure. natu. §. sed & quicquid princeps. Sed & plebiscitum pro iure haberi debet: vt Insti. de iure. natu. §. Ex non scripto.

u. *De plebisatis & cō suetudimbus uide Sp. Sax. in prolo. et supra Iure Munia. ar. i.*

Plebiscitum preterea, [x] cum statuitur prouincie vel ciuitati publicari debet cum ciues cōuentum habere solent publicum, & si annuerit illi cōmunitas, iudicabitur postmodum vigore plebiscīti huiusmodi bis vel ter vt robur habeat, tū & in omnibus sculteti iudicijs. Post elapsum verō vnius anni cum noui eliguntur Consules, & publicum cū communitate habuerint conuentum. Proconsul cōmunitatem interrogabit, an circa illa plebiscita perseuerare velint, quibus per annum precedentem vsi sunt, istudq; in cōmunitatis voluntate erit, an plebiscita huiusmodi seruare velint necne.

x. *Plebisatum ciuitati constitutum publicari debet.*

Mechanici etiam conuentus & cōgregationes in eorum contubernijs habere debent occasione magistrorum & aliorum ad eos pertinentium. Item excessus corrigendi, tum & que commissa habent ex parte ciuitatis consultādi, & ea que prohibita sunt, ne transgrediantur amonendi.

Mechanici tamen plebiscitum vel constitutionem Y inter se facere minime possunt in cōmodum contubernij eorum sine consensu

Y *Mechanicā plebisatū minime facere possunt in cōmodū contubernij sine consensu consulum.*

Consulum, vel domini prouincialis, aut prefecti ciuitatis, & hoc intelligendum si aliqua confirmatione desuper indigerint, in causis yo minimis, que nec plurimū vergunt in dānum ciuitatis. confirmatiōe haud indigebūt.

z. *Mechanicā constitutionum suarum literas à consulatu expetere debent.*

z Vnde contuberniū sit quodcūq; sit, si literis indiguerit super cōstitutionibus sancitis, vel si forsan literas a ciuitate super eorum libertate concessas amiserit, a Consulatu alias expetere debet. Qvod si libertas illa a Principe eisdem cōcessa fuit: Consules cōfirmandi nullam habebunt potestatem, verum Princeps ipse solus.

a. *Lanicrū in mactandis & uenūdandis pecoribus ordinatio.*

Lanjorum ordinatio in ciuitate Maideburgen hec obseruatur. [a] Iurare etenim Consulibus & eorum officio tenentur, quod artificium & cōmunitatem in eo prouidere volūt vt tota contubernij cōgregatio, nulla pecora morbida, ad venūdandum mactare audeat, qui id trasgressus fuerit, demerebitur ciuitati iuxta plebiscitum, & eorum contubernio. Si pecus fuerit vulneratum, confossum, sanguinolentum, & vulnus recens sit, sine consensu magistrorum ad venundandum mactari & exponi minime debet, si id facit demerebitur ciuitati & cōtubernio. Carnes etiam pecorū mactatorum falsitas: vel fumigatas diuendere vnus poterit, & si quis forsan eundem alloquatur, qd inualide sint, & qā prohibitas diuenderet carnes, propior est vrsica euadere manu, q̄ quis eum conuincere possit.

Item si magistri lanjorum carnes inualidas preuenerint, demandentq; ac interdicant, ne partiātur, verū apperdātur, tamdiu q̄ad dignoscat, an licito vēdi possint nec ne: cognitumq; sit, quod vendi licite nō possunt, & pecus illud sit partitum, aut in partes scissum, siue illud diuendat siue non, demerebitur iuxta constitutionē. Similiter si pecus ex fatiga suffocatum sit, inualidum erit cū per magistros probatum sit. Vnde si quis publice suffocatorum pecorum & alias inualidas carnes siue sint salite, siue fumigate diuenderit, demerebitur vt supra habitum est. Accusetur si vero corā senioribus in contubernio, a suis cōfratribus manualeq; factum nō appareat, nec manifeste in his puentus sit, si negauerit: propior est euadere vt iuris est, quod si manifeste factū appareat facilius conuincitur.

Carnes vero que ad esum humanum non valent si quis diuendat contra illum iudicabitur vt iuris est. Omnia hec supraexpressa duo magistri seniores prouidere debent ac proconsuli cum consulibus insinuare, transgressoremq; proconsul iuxta demeritum ad cutem & carnem puniet, hoc itidem intelligendum est de omnibus alijs escalentis si qs ea falsificauerit vel in venundando excesserit punietur enim iuxta statuta ciuitatis vel scabinis presentabitur, aut supra statuam publicam locabitur, vel his simile. [b] Ad statuā tamen nullus virgis ceditur nisi pro furto, preda & his simili excessu.

b. *nullus ad statuam virgis ceditur nisi p furto preda.*

Hec que superius expressa de lanijs habetur pena, intelligi & extendi debet de omnibus alijs mechanicis, si quid etenim contra statuta ciuitatis faciunt a cōmunitate & congregatione eiciuntur.

Popinæ pe cōd

Preterea pena huiusmodi etiam extenditur contra illos qui popinas seu coquinas publicas esculentorum tenent: penesticis, reuendictoribus, piscium venditoribus, & alleca miscentibus seu falsificantibus, & simile genus hominum quos penesticos foraliū seu esculentorum vocitamus.

De institoribus insuper videndum sequitur [c] qui & diuersi generis sunt, tum & alijs opificibus vt sunt institores serici, & institores telę. Sartores item & telę incisores, bursifices, frenifices, mensatores, fellatores, hij omnes tū & alij si qui in ciuitate plures fuerint mechanici diligenter obseruare tenentur sub pena superius expressa omnia ciuitatis plebiscita tum & omne illud quicquid magistri concluserint vel in contubernio statuerum sit Omnia em illa magistri corrigēdi habebunt facultatem in quantū se non extendit ad penam pecuniariam, cutim vel crines, hec em cousules duntaxat ipsi iudicabunt. Si vero quis se senioribus opponat rebellisq; in corrigendo apparear, seniores consulibus illum indicere debent. Consulatusq; iuxta demeritum eundem pena corripiet artificiūq; deponet, quod nec exercere poterit nisi de cōsensu consulatus. Si autem in eo rebellis appareat, contraq; contubernium plura egerit ac seniores sub iuramentis id ita fore recognoscant perpetuo artificium exercere non poterit. Si vero vt sic accusatus qui & artificium perdidit suum, ex gratia consulū tum & ad preces eorundem viceuersa susciptatur artificium quidem exercere potest suum iure tamen priuatus manebit, ita quod nullius testis esse poterit, nec aliquem in cōtubernio inculpare, nec ad barnitum contubernium inē magistros, venire officij itē est indignus, tum & de facili priuari artificio potrit, vt C. ex qui. cau. ali. insa. irroga. in multis legibus. & insti de capi. diminu. §. minima.

c. *De institoribus & alijs mechanicis uide.*

Considerandum preterea [d] quod institores & alij artifices ciuitatem aliquam incolentes dato etiam quod onera ciuitatis uigilias exactiones & tributa soluant. Alijs artificibus & institoribus aduenis victum eorum prohibere minime possunt, nisi huiusmodi institores & artifices, ciuitatem inhabitantes, speciali gratia & prerogatiua principis & dominorum priuilegiati desuper sint, specialesq; ostendant libertates quo illis prohibere valeant.

d. *Institores & alij artifices minime prohibere possunt alios extraneos quo minus res uenūdent suas in ciuitate nisi speciales desuper habeant prerogatiuas.*

Articulus. XLV.

De iudice ciuitatis Maidebuergeñ. iudicijsq; legalibus.

IVdex supremus Maidebuergi, tria iudicia burgrabialia in anno exercet, [a] unum die sanctæ Agathæ, aliud die sancti Ioannis & Pauli. Tertiū in octaua sancti Martini, [b] Si uero ceciderit aut euenerit aliquod horum Iudiciorū ad diem celebrem aut feriatum extunc amittit suum iudiciū.

Quod si scultetus ad iudicium non uenerit mulctam burgrabio soluet decem libras nisi legale importet impedimentum quod eum probare oportet, quia [c] scultetus primam Burgrabio inuenire debet sentētiā.

Quicquid iniuriarum uel criminalium cōmissum fuerit quatuordecim diebus uel noctibus ante iudicium illud, hoc burgrabius iudicat & nullus alter.

Stuprum, [d] obsidia, irruentiam domiciliorum, [e] Burgrabius seu Castellanus iudicat & nullus alter.

Si uero Castellanus seu Burgrabius præsens esse non poterit & excessus cueniat [f] seu iniuria aut uiolentia ubi manuale factum appareat, extunc ciues eligunt unum iudicem loco castellani.

Quando Castellanus surgit ex loco seu scamno iudicij, & resignat iudicium, sculteti tandem sequitur iudicium a proximo die post quatuordecim noctes.

Articulus XLVI
De pena seu mulcta burgrabij & sculteti.

REna seu mulcta castellani aut burgrabij [g] sūt tria talēta, sculteti uero octo solidi.

Castellani aut Burgrabij pena, [h] & item recompensa seu uerigeldus ac quisiti, in iudicio bannito solui debent [i] per sex hebdomadas.

Burgrabio aut Sculteto scabinus non tenetur aliquam inuenire sententiam extra ueros dies iudiciales nisi factum sit manifestum.

Burgrabius & Scultetus iudicare possunt omni die pro debito pro quo absq; testimonio agitur. Nisi contingat quod ciuis hospitem uel hospes ciuem impetat pro debito cum testibus extunc iudicare eos quolibet dierum oportet.

Hospes tamē iurare tenetur, quod sit alienigena & ita remote domicilium habeat quod una die ad iudicium uenire nō possit, pro iudicioq; exercēdo burgrabius seu scultetus duobus indigebit scabinis.

Cui uero debiti solutio adiudicata sit hoc exolui sibi debet ultra aliam noctem.

Articulus XLVII
De sculteto & eius iudicijs.

SCultetus etiam tria habet iudicia legalia i anno [k] unū die quartadecima, post natalis domini, alij textus habent in crastino Epifaniarum. Secundum feria tertia post octauas Paschæ. Tercium post octauas Pentecostes. Post huiusmodi uero iudicia legalia continuat semper Iudex iudicia sua per quindenam.

a. *Sp. Sax. li. i. ar. ij. & li. iij. ar. lxi.*

b. *Cracouien. consuetudo est quod huiusmodi iudicijs legalibus locū burgrabij pro consul uel ab eo subdelegatus consul obtinet*

c. *Vide supra eodē. li. ar. x. & xvi.*

d. *Vide supra eodem li. ar. xxxviij. & infra ar. xc.*

e. *Intellige iuxta consuetudinem diuersarū auitatū. Cracouiæ etenim uiolentias manualis facti aduocatus cum scabinis iudicare solet.*

f. *Sp. Sax. li. i. ar. lv. & lvi.*

g. *Vide supra eo. li. ar. xvi. Spe. Sax. li. iij. ar. xl. & lxiij.*

h. *Spe. Sax. li. ij. ar. v.*

i. *Poterit quidē ultius si uoluerit sed prolongare minime.*

k. *Sp. Sax. li. i. ar. ij. & li. iij. ar. lxi.*

l. *Cracouien. in celebrandis sculteti iudicijs legalibus alium obseruant ordinem. Primum etenim Iudicium exponere solent feria sexta proxima post festum Epifaniarum. Secundum feria sexta post conductū Paschæ proxima. Tertiū feria sexta in crastino corporis Christi & sic deinceps sculteti seu aduocati de quindena in quindenam iudicia continuat sua, nisi superueniant feriæ seu tpa interdicta.*

m. *Bannīri tamē iudicium in die occurenti celebri poterit sed actiones propter solennitatem transponi.*

n. *Spe. Sax. li. i. ar. lv. lvi. lvij. li. iij. ar. lxiij. supra Iure Munia. ar. xlv.*

o. *Iurē Munid. supra ar. xi.*

p. *Spe. Sax. li. ij. ar. v.*

q. *Iudices triplices.*

r. *Vide Spe. Sax. li. i. ar lv. & li. ij. ar. xxij. glo supra Iure Munia. ar. xvi. & xvij.*

s. *Iudicium Burgrabij unde ortum habeat.*

t. *De ferijs uide Spe. Sax. li. ij. ar. x.*

[l] Quod si dies iudicialis ad diem celebrē uel feriatum euenerit potest iudiciū in sequentem uel tertium [m] transponere diem.

Iudicium sculteti nemo iudicare potest nisi scultetus solus aut præco, nec alter quiuis.

Scultetus si in domo non fuerit [n] & criminale quid exortū sit ciues statuere possunt unum iudicem ad discutiendum crimen illud manifestum.

Scultetus etiam bannum habere debet necesseq; ut cum eo sit infeudatus, [o] ita ut suum uerum sit feudum bannumq; huiusmodi tenere & habere debet a domino terræ.

Glosa.

In articulo xlvi. ubi dicebatur. Castellani pena solui debet in sex septimanis &c. P Alij textus habent pena ad sex septimanas solui debet, emenda post penam ad viginti quatuor dies, recompensa uero soluitur in duodecim hebdomadis.

Ex articulo itē xlv. elicitur iudicum differentia triplex. ¶ Quidam enim sunt iudices ordinarij, [p] vt in proposito est Burgrabius qui & supremus iudex est vt textus habet, [r] Alij sunt iudices vlterius infeudati, qui bannum habere solent a domino prouincie, vt in proposito est Scultetus. Tertio iudex sit ex casu seu accidenti: cum aliquod factū euenit manuale, Scultetusq; presens domi non sit, & de omnibus his meminit hic, & mulctam declarat. Tum & de iudicijs vniuscuiusq; abunde disponit.

Iudiciū Burgrabij prout textus meminit a Romanis ortum habet, qui supremum iudicem preficiebant iudicijs huiusmodi, & exinde nomen sortitur, quod Castellani seu Burgrabij iudicium vocitatur. Necessario enim Burgrabius presidere debet in iudicio huiusmodi. Tum & Episcopus Maidebuergeñ. presens esse tenetur, nec aliquas ciuiles Burgrabius iudicare poterit ibidem causas, nisi pro hereditatibus, proprio & criminales actiones: vt Insti. de offi. iudi. §. Ideoq;. & occasione finium ac limitū: vt Insti. eo. ti. §. Si finium regundorum.

In textu cum dicitur, [t] Si vero ceciderit aliquā iudiciorum ad diem feriatum &c. Ferie etēm impediūt actiones iudiciarias; vt, C. de ferijs L. Dies. & item Spec. Sax. li. ij. ar. x. Scultetus etiam si iudicium neglexerit, mulctā Burgrabio soluet. Burgrabius etēm nullū legale iudicium sine Sculteto exercere potest: vt Spe. Sax. li. i. ar. lix. & li. iij. ar. lij. & C. de officio prętoris.

Nisi legale importet impedimentum &c.

[u] Legalia autē impedimēta vt cōmunit quatuor inueniūtur, videlicet captiuitas: vt. ff. de capti. & postlimi. L. bona [x] Secundo est infirmitas & signanter quando ita euenit quod ad iudicem venire nō potest vt. ff. si quis cautio. L. ij. Tertio est peregrinatio extra fines prouincię, & si vult quod sibi id proficiat: curare debet ne citatione preueniatur: vt. C. quibus ex cau. manumit. nō licet. L. i. Quarto est obsequium seu expeditio bellica: vt C. de restitu. mili. L. Si quid. &. L. ignorare. Vnde & in generali omnes legitime causę excusare vnū quemq; possunt, nam & in his quatuor alię omnes includuntur, sicut si forsan vnus domicilium habeat vltra Albim vel Istulam, iudicioq; sisti debeat, & naue careat, vt fluuium trāsfreret. vel si ventus adeo sit turbulentus, quod sine periculo vix trāsmeare posset, aut alie tempestates. Captiuitati etenim hęc assimilātur. Tū etiā si equus fureī mihi, nec aliū habeo quo equitem, prę egritudineq; corporis venire non possum etiam si velim, hic casus egritudini comparatur. Prętera si in negociatione & querēdo victum meum absens sim, excusare illud me poterit, nam obsequio dei seu peregrinationi assimilatur. Vide ampliorem huius passus declarationem Spe. Sax. li. ij. ar. vij. in glo. Legale vero impidimentum huiusmodi declarare eū oportet, postq; reuenerit, vel iudicio durante nuncium mittere, qui casum denunciet illum, & iuramento confirmet, si aduersarius expetat, & si non fecerit ruet in causa: vt. ff. de re iudi. L. Contumacia.

Fideiussoriam etiam statuens ad parendū & non comparet, [y] fideiussor impedimentum probare tenetur, iuramento suo causam exprimēdo: vt Spe. Sax. li. ij. ar. vij. & in autē. de fideius. & manda. §. i. coll. i.

Sed si Castellanus vel Scultetus presens non sit &c. existio innuitur, quod in absentia veri & legitimi iudicis: si casus manualis facti euenerit: vtpote si fur: virginū oppressor, predo aut alter quiuis maleficus detineatur in aliq; iurisditione. Burgrabiusq; aut Scultetus haberi non possit, pro facto illo eligitur Iudex ex arbitrio ciuium, qui & Gograuius dicit: vt Sp. Sax. li. i. ar. lv. & lvi. Quod si captiuus in manuali facto detentus non sit, nec cōuictus in illa die Gograuius nullam facultatem habebit iudicandi super eum, sed solus Scultetus: vt Spe. Sax. li. i. ar. lvi. & li. ij. ar. xiij. & supra iure muni. ar. xxxvij.

Burgrabij pena est tres libre seu tria talenta, [z] quę constituūt sexaginta solidos nummorum cōmuniter in illa iurisditione currentiū;

u. *Vide Spe. Sax. li. ij. ar. vij.*

x. *Legalia impedimēta quæ sunt.*

y. *Legale impedimentum fideiussor declarare tenetur.*

z. *Libra quantū uadeat.*

a. Vide Spe. Sax.li.iij. ar.xl. & ar.lxiij.

a quibus potus & panis emitur.
Sculteto vero octo solidi similium nummorum vt supra eo.li.ar.xvi.& C.de modo mulctarum.L. Iudici.
Si etiam denarij vel obuli iu vsu sunt in Iudicio vbi mulcta lucratur, sculteto non plus soluitur nisi octo solidi b denariorum illorū communiter currentium siue sint viles siue in gradu aut valore graues, dominus enim prouincię Iudicium & monetam in manu habet sua, & ita iudices ab eo constituti contenti esse debent in moneta domini, siue sint nummi siue denarij aut obuli, nec iudici sub banno regio iudicanti maior mulcta exoluitur nisi sexaginta solidi, & si solidus vnū grosū valeat, vnam sexagenam faciet.

b. Quibus nummis exsoluenda sit mulcta emenda &c.

Si vero in aliquo iudicio triplex vel quadruplex habeatur moneta, c quā dominus prouincię sub suo signo cudere procurat vna vilior alia: non est super eo disputandū. Illa etenim quę est communior, & qua vt plurimum panis & potus emitur mulcta etiam absoluitur, tum & verigeldus vt Sp. Sa.li.iij.ar.xlv. Emenda etiam si ante mulctam lucratur primum etiam expetitur, sed si silētio omittitur emenda, & iudex mulctam expetit sibi iure primum decernitur.

c. De solutione mulctarū, iude li.ij.ar.v.Sp.S.

d. Vide Spe. Sax.li.ij. ar.xli.

Iudex preterea nullam maiorem penam aut debitum d lucrare poterit nisi tres mulctas & vnum verigeldum: vt Spe.Sax.li.ij.ar.xli.& C.de modo mulctarum quę a Iudi.L.eos qui.
¶ Burgrabio aut sculteto, scabinus nō tenet inuenire sentētiam &c. Scabini etenim ad cōmunem vtilitatem ordinati sunt, quare non alias sententias inuenient nisi in iudicijs legitimis. Idq; statutum est ne Iudex homines illius iurisdictionis subiectos quottidianis mulctis agrauet, id enim fieri minime debet. Vnde & determinata iudicia legalia habentur, tam Burgrabij, q̄ etiam sculteti vt hic in textu, & Spe. Sax.li.iij.ar.lxi.
Ad omniaq; huiusmodi iudicia tum & quę posthac continue sculteti celebrabit scabini frequentare tenentur. Si vero querela sit occasione debiti Burgrabius seu sculteti omni die iudicabit, ex eo quia non indiget per sententias causam decernere, sed ad recognitionem solutio demandabitur ad solis occasum vel ad crastinum nisi forsan hospes sit vt textus habet, quod & duobus digtis probare tenebitur, quod vno die iudicium attingere nō possit. Quod aūt Sculteti ex statuto tria habet iudicia sua, tum & posthac in quindena semper eadem celebrat ad cōmunem vtilitatem id adinuentum est, ne homines in eorum negligantur iustitia.
Notandum quod quicumq; ex cōsuetudine ciuitatis Maideburgeñ alium citare voluerit e modum infrascriptum vt obseruet necesse est. Iudicem enim primū adire tenebitur eundem rogando vt citationem admittat per se vl per preconem, eūdem tandem Iudex interroget pro quo eum citare velit, declarabit q̄

e. Citationis formam de consuetudine Maideburgen'uide.

pro debito vel alia quauis re. Querat tandē Iudex vlterius an contra eum iudicialiter agere seu procedere velit. Respondet actor qd sic, ex eo quia id quod meum est non restituit nec componere pro his mecum vult. Consignaturq; per Iudicem vterq; tam actor, q̄ reus & necessario actio prosequenda erit. Si interim concordauerint venire debent, & Iudici regratiare, declarando quod in debito satisfecit vel secum composuit. Quod si vnus venerit siue sit actor siue reus, alium non cōparentem in mulctam inducet: vt Spe. Sax. li.i.ar.liij. f Si vero vterq; non comparuerit, & eos Iudex per sentētias aduocare facit, incidunt penam seu mulctam, ex eo quia ad iudicium pertineñ sunt, & non veniunt. Per id em̄ quod vnus aliū ad iudiciū citat, iudicio ptinere dicitur. Quod si ad acta iudicis annotatum non sit, nec aliquā actionem intentare: sculteto aut preconi actor promisit, & exinde etiam coram iudicio vterq; non cōparuit: Iudex nullam penam aut mulctam ab illis extorquere poterit, & hoc si actio sit ciuilis.

f. Vide Spe.Sax.li.i.ar liij. & li.ij.ar. vi.

Si vero actio criminalis sit, & cum clamore inchoetur, g eandem continuare apud iudicem compellitur: vt Spe. Sax: li.i.ar.lxij.

g. Vide Spe.Sax.li.i.ar lxij.

Notandum circa id, quod cum vnus alium ad iudicium citauerit (excepta tamen mutilatione) sicut pro vulneribus, liuidis, tumidis, sanguinolentis, eductione gladij, & pro alijs quę necessario in iudicio examinada sunt Iudici mulctam demeretur. Sed si causę non sunt insinuate nec incepte Iudex nullum ad actionem cogere poterit vt Spe. Sax.li.i.ar. lxij. Citet vero vnus alium in actionibus ciuilibus sicut profideiussoria debito, & posthac eundem liberum dimitat vel inuicem cōcordent, Iudex nullam acquirit mulctam. Si etem̄ mulctam propter id expeteret ab actore, quia citauerat alium: videretur eūdem cogere ad querelam, & ita iudicium exerceret, non zelo iusticię, sed exauaricia ac propter mulctas exterquendas nomenq; officij p deret, & auaricia sibi ascriberetur, quod fieri minime debet vt in auten. & Iudi. sine quo. supra §. cogitatio. coll.ij. nec Iudex iudicare debet vbi nullus actor existit. vt C. vt nemo inuitus agere vel accusa. L. Inuitus.

h. Querele triplices.

i. Spe.Sax.li.i.ar.lxij.

Vt ea quę superius declarata sunt melius intelligātur, & ad quā actionem quis cogi potest nec ne, h Notandum venit quod querelę triplices sunt. i Quędam enim querela est quę duntaxat ipsi actori est nociua, & quę iudicialiter incepta non est & ad illam nullus cogi potest, vt C. de mune. & hono. Alia est querela quę apportat penam nulli tamen est nociua nisi ipsi soli qui querulatur sicut si quis querelam incipiens aufugerit, desistere enim actionem non potest sine consensu iudicis. Tertia quędam querela seu actio ita nociua est quod nisi iudicetur communitati obesset plurimum & ad illam nedum Iudex cogere potest vt queruletur sed etiam iudicare factū

debet nullo actore existente signanter si notorium sit, vt luxuria contra naturam vt in auten. de manda. princi. §. necq;. coll.iij.
Actionem etiam coram Iudice intentari se offerens ac tandem inchoans idq; indixerit Iudici vel preconi, obligans sese ad prosequēdum & interim sine consensu Iudicis concordiam inierit mulctam demerebitur, vt Spe. Sax.li.i.ar. liij.& hoc intelligendo si citationem a sculteto expetebat iudiciariā, eandēq; sculetus vel loco eius preco dederat, vt in auten. vt litigantes iurent in exordio litis. §. omnem. coll.ix.& hanc certe quędam ciuitates seruant consuetudinem quod posq̄ vnus alium citare procurauerit Iudici vel preconi promittere cogitur quod prosequi actionem vult. Si vero actio cum clamore inchoata sit eandem de iure prosequi tenetur.
Gladius preterea euaginatus in damnum alterius si sit k Iudici cedit vt Sp. Sa.li.i.ar.lxij. & ff.ad le.corne.de sicari.L. diuus Adrianus
Plebiscitum seu statutum si sit ciuitatis de cōmuentia iudicis & consensu communitatis, p commodo & vtilitate omnium ciuium quod nullus gladium seu arma deferat. Idq; iuxta iuris ordinem publice denūcciet ur: interimq; Iudex vel suus nuncius interdicta apud alię quē preueniat arma presentari in pignore ciuitati debent, ex eo quia statutum transgressus est ciuitatis l & ex his Iudex tertiū habet denarium. Si vero guerra in ciuitate oriatur & Iudex ad sopiendum eandem venire negligat vel auxilium & defensam prestare nolit, famulusq; ciuitatis aduersus guerram sopiat, arma ibidem nacta ciuitati cedunt, gladij vero iudici presentabuntur.
Contra statutum & plebiscitum ciuitatis si transgressus sit, pro eoq; ad proximum consulum conuentum citatus si fuerit respondere cogitur. Si recognoscit emendabit iuxta statutum ciuitatis, si emendam soluere non prealuerit iudiciaria potestas eundem detinebit vel ad tempus a ciuitate relegabitur.

k. Vide Spe.Sax.li.i.ar. lxij.

l. Gladius portatus cōtra statutum auttatis cui cedit.

Articulus XLVIII
De officio scabinorum.

NVllus scabinorum ultra tres incessanter horas sententias inuenire seu pronuncciare in iudicio bannito tenetur.

Nullus etiam Iudex infeudatus a q̄ suos attigit annos tutorem habere poterit in suo iudicio siue ibidem præsens sit, siue non sit,

e. Vide Spe. Sax.li.iij. ar.xcv.

Poterit tamen tutorem habere in sua quærela si eo indiguerit.

Glosa.

Declarata superius habetur iudicum differentia hic tandem breuibus scabinorum exprimitur officiū. Exindeq; elici potest, si Iudex longiori tempore scabinos fatigare uellet: sententias eidem inuenire vltra tres horas successe siue minime tenentur. Idq; de iure obseruatur vt ff.ad Munici.L.i.
Nullus etiam Iudex infeudatus &c. Per id non aliud intelligi vult quod vnus sui iuris esse non potest nisi ad annos peruenerit perfectos, hoc est, quo ad vigesimum primū attingat annum. Sed & iudex nullus esse potest: nisi vigesimum primum habuerit annum Idq; & hic innuitur in textu articuli presentis cum dicitur quod Iudex feudalis tutorē habere non potest, ita videlicet intelligendo quod hoc faciat propter commodum suum sicut si iudicium euitare velit in respondendo. Nihilominus tamē ille solus iudicio presideat & de isto hic loquitur, quod videlicet iudici feudali qui sufficientes attigit annos, & qui iudicādi habet facultatem siue iudicio presideat solus siue non, minime admittitur vt se prouocet ad tutorem cū cōtra eum agatur, ipse enim solus respondere cogitur.

b. Tutorem habere cō tigit dupliter.

Vnde circa id notandum b quod tutorē habere contigit duplicirer. Vnomodo procuratorem in querela, & isto modo Iudex tutorē habere potest, cū actio sibi prefigitur. Aliomodo tutorem habere in tantum valet sicut patronum, & vt sic tutorem habere non potest, neq; em cum tutore neq; sine tutore agere potest: c vt Spe. Sax. li.iij.ar.xci.§. Iudex. non potest &c.

c. Vide Spe. Sax.li.iij. ar.xci.

Atendendum etiam si vnus alium per nuncium iudicis ad Iudicium citet promitatq; actionem prosequi interimq; componāt partes ac Iudex ab actore mulctam expetat. Ille vero neget factum propior erit innocentiam excusare suam q̄ Iudex eundem occasione mulcte conuincere.
Notandum preterea quod Iudex in ciuitate possessionatus si fuerit d cum ciuibus his ciuile habere debet, sicut alter ciuis & si excesserit contra laudum ciuitatis meliorare eum oportet vt alter conciuis, omnibus etiā libertatibus vtitur, quę cōmunitati pertinent, in propinando brasea faciendo, cereuisiam braxando. Quiuis etenim ciuis propinare, e brasium facere, & mercari potest.

d. Iudex ius ciuile habere debet omnibus q̄s libertatibus cautatis uti & item oneribus subiā.

e. Ciuium libertas.

Contributionem etiam vel exactionem omnium bonorum sub iuramēto suo quiuis exopedire cogitur, f & q̄quid denominauerit, expresserit, & ab illo exactionem soluerit, illud sibi manet. Si quid autē apud se habeat, qd probari & ostendi possit, a quo exactione nonsoluit, cōuictusq; in eo sit, ciuitati cedit,

f. De exactionibus & contributionibus ciuilibus, iude hic & item Sp. Sax. li.ij.ar.lv. glo.

Si vero mobilia sua ad pecunias taxauerit siue eum iurare admittant siue non, ciuitas alcius taxam exactionis bonorum statuere poterit. Qui si renuerit: excusaueritq; ciuitas bonis illis intromittet se, illeq; ea iure perdit, & in quantum taxauerat iurareq; voluerat, hoc suum manet, residuum cedit fisco, quia negata bona sunt.

g. *Exactio seu contributo aulis potissimū colligi debet iuxta laudum & plebiscitū uniuscuiusq; ciuitatis ut communiter enim quæ uis ciuitas habet suas constitutiones in colligendis exactionibus.*

g Habeat etiam vnus, parafernam, arma bellica, domestica cibaria, ab his exactionē solue re non oportet. Alij vero textus habent, quod soluitur exactio ab his iuxta laudum ciuitatis.

Si vero habeat quis census super bonis alicuius, ideſt bona censualia seu super domo, siue alibi in iurisdictione ciuili soluet exactionē prout census ille valet. Quod si extra municipium bona illa sita sint, medium exactionis ciuitati soluitur, istudq; ex laudo obseruatur cōmuni, denunciarique debet posteaq; exactio statuitur in ecclesia & ante iudicia cum celebrantur.

Habeat etiam vnus alienam pecuniam a qua censum soluit, ille qui pecuniam ad censum locauit exactionem soluet.

Eaq; omnia secundum quod laudum vniuscuiusq; ciuitatis sit obseruantur.

Articulus XLIX

De Tutoribus.

a. *Vide supra eodem li.ar.xxvi.glo.& Spe. Saxo.li.i.ar.xxiij.*

MOriatur si uir, relinquēs pueros annos non habentes [a] eorum proximior in generatione similis agnatus tutor illorū erit, quoad annos attigerint.

Si is proximior agnatus itidem annos non habuerit nec sufficiens ad tutoriam sit, auxilio sibi esse debet illius proximior agnatus generatione similis, tamdiuq; tutor illorum erit, quoad annos attigerint, uel eorum uerus ac proximior tutor illos prouidere poterit.

b. *Spe.Sax.li.i.ar.xxiij & supra Iure Munia. ar.xxvi.glo.*

Ex bonis etiam puerorum de anno in annum rationem facere tenebitur, [b] tamdiu quoad uerus tutor prouisioni intendere ualebit, uel illi suos attingant annos.

Glosa.

Hęc quę in presenti articulo habentur superioribus declarata sunt. [c] Quare & breuibus ea perstringere visum est. Tutela etenim omnis a iudice, vel ab officio auctoritatē habet suam. Vnde si tutela alicui incūbit per mortem agnati, vel alterius amici, Consules ciuitatis adire debet, [d] defectūq; pupillorum exponere, & quod tutela eum cōcernat declarare offerēdo sese, si & inquantum mater puerorū admittere tutoriam vellet, curaret facere in tutoria id quod verum decet tutorē. Si vero mater recusauerit ad ius relegabitur: ibidemq; per veras sententias tutoriam obtinebit, pupillos per manū ad Iudicem adducendo, & causas exponendo vt dictū est.

c. *Vide supra arca ar. xxvi*

d. *Practica tutele acq rende.*

Articulus. L

De penis & emendis origenarium

ORigenarius si penam aut emendam demerue rit hæc est triginta solidi [a] mulcta uero quatuor solidi.

a. *Spe.Sax. oppositum istius uide li.iij.ar.xlv.*

Quicquid origenarius iniuriarum fecerit, domino suo in cuius bonis residet uel eius aduocato pro his respondebit.

Moriatur si origenarius domino suo cedit melior equus & quotidiana uestis. Hoc idem etiam fit archipræsbytero cum præsbyter moritur sub suo feudo uel iurisdicione.

Glosa.

Articulus presens non aliud intendit nisi qđ declarat quę potissimū emenda sit Iure Municipali statuta & dicit quod nullius hominis emenda alcius se extendere potest, q̄ ad triginta solidos denariorum illorum quibus panis & potus emitur exemplumq; ponit intentionem declarando suam de origenarijs qui & in legibus latini dicuntur.

Vnde origenarij seu latini dicebantur, illi qui processerunt ex his, quos [b] Saxones prouinciam subiugātes in agris consedere permiserunt sub censu & tributo, & hi vt cōmuniter serui erant.

b. *Vide Spe. Sax.li.iij. ar.xliij.li.i.ar.ij.et ar. vi.li.ij.ar.lix.*

Vnde pro intellectu textus ampliori. Notandum quod seruis triplex iuris beneficium concessum est. [c] Quidam enim dimittebātur & manumittebātur in toro liberi, de quibus Spe. Sax. li. iij. ar. lxxx. & Insti. de liberti. §.

c. *Seruorū triplex iuris beneficium.*

Libertinorum. Quidam manent serui diebus vitę suę, postq̄ vero moriuntur libertatem cō sequuntur, ex eo quia dominus intromittere se non potest bonis eorū, immo bona sua hę reditant in successores, & isti in legibus vocā tur deditiţ, ista tamen libertas per leges exploſa est: vt C. de deditici. liberta. tollen. L. i.

d. *vide hoc idem Spe. sex.li.iij.ar.xliij.*

d Tertio quidā fuerunt liberi dum viuebant serui tamen efficiebātur post mortem suam, bona enim eorum domini possidebant, vocabanturq; latini seu origenarij, vnde & textus articuli presentis habet quod mortuo latino: domino cedit eius melior equus, & quotidiana vestis: vt Insti. de liberti. §. Libertinorum: ponitur q̄ exēplum in textu de origenarijs: ac si diceret, omnes in municipio consedētes sunt eque liberi. Et quia latinorum seu origenariorum libertas est infima inter omnes, seruitus enim antehac fuerunt, sed liberi facti. Ex quo ergo liberi sunt, liberi ctiā hominis emēdam habent: vt Spe. Sax. li. i. ar. xvi. Iure vero prouinciali eorum emenda est viginti solidi, sex nummi cum quadrante: vt Spe. Sax. li. iij. ar. xlv.. Quod vero omes in municipio existentes equalem emendam habeant, est ratione priuilegij omnibus per equum dati & concessi.

Articulus LI

De causis ex consensu uenientibus

SI duorum quærela in iudicio ꝓposita suspēsa sit cū iudicis & principalis cōsensu, qđq; omissio iudiciario strepitu relegetur, [a] uel ad eorum dominos, aut cognitioni amicorum detur iuxtaq; consilium amicorum compositum sit negotium ut per amplius innouari non debeat, si postmodum unus causam innouare uelit coram iudicio, alter sibi respondere non tenetur, si testes habuerit iudicem & scabinos quod hæc actio prius iudicialiter erat mota, & de consensu utrorumq; ad concordandū accepta.

a. *Spe.Sax.li.i.ar.viij.*

Glosa.

Si contingat quod aliqui actione habita in arbitros consenserint, eligunturq; arbitri, & compositum sit negocium, siue sit coram iuditio siue extra, ille qui impetitur propior erit per arbitros defendere sese de damno, q̄ alter eum damnificare posset.

Accidat etiam quod Principes, [b] domini ac alię certę personę, interse actionem habeāt siue sit occasioñ bonorum siue aliarum rerū, negotiumq; illud ad discernendum delatum sit consulibus alicuius ciuitatis, extunc consulatus anteq̄ negotio se intromittat, fideiussores vel literas expetere debēt. Quod qcqd sub fide et honore eorū dixerint, vt ab vtraq; partium indemnes, & sine periculo maneant: ac sine suspicione: vt. ff. de recepti. arbi.

b. *Arbitrorū cautela*

Articulus LII

De Transactionibus.

a. *Spe.Sax.li.i.ar.viij.*

TRansactio & pax stipulata seu fracta, [a] si corā iudicio facta sit, testificari potest unus Iudice et Scabinis. Quod si scabini mortui sint, testificabitur hominibus fide dignis, qui eiusmodi iudicio affuerūt.

Quicquid Scabini protestantur & confirmant, [b] hoc & Iudex cū ipsis protestari debet & confirmari.

b. *Spe.Sa.li.iij.ar xxv. & supra Iure Munia. ar.xxxij.*

Vbi uero transactio extra iudicium facta sit, hoc uir testimonio metseptimus [c] facilius probabit.

c. *Possunt tamen & tres concordiam testificari, si fuerint probate fidei ex cōmuni praxi.*

Articulus LIII

De transgressoribus transactionū.

TRansactio uel stipulatio si facta sit, & eam principalis uiolet, [d] cōuictus ut iuris est per iudicē & scabinos, pro uulnere manum, pro homicidio collum demeretur.

d. *Spe.Sax.li.i.ar.viij.*

Si uero alter transactionem uiolet, emendare eum oportet statuto uerigeldo, pro uulnere nouem talenta, pro homicidio uero decemocto, nisi se ut iuris est excusauerit.

Glosa.

Articuli presentes disponunt de actionibus que per cōcordiam & transactionem compo
lite sunt, in huiusmodiq; casibus, ius facilius admittit reo probationem, quod negotium compositum sit, q̄; quod actor eundem impetere posset: vt. C. de acci. & obli. L. Negantes. [e] Ius etenim fauorabilius est accusatū absoluere q̄ cōdemnare: vt. ff. de acci. & obliga. L. Arrianus. & ff. de re. iudi. L. Inter pares. & extra de probati. ex literis.

e. Vide supra eo. li. ar. xxxv. & xxxviij.

Notandum circa id si transactio vel cōcordia subsequuta sit, vel compromissum factū illud seruare necesse est.

f. Sp. Sa. li. i. ar. viij. gl.

Vnde & transactionis [f] virtus triplex est. [g]

g. Transactionis uirtus triplex.

Primo quia desinit naturalem querelam: vt ff. de solu. & libera. L. Sichem. Secundo desinit & impedit etiam iudicium: vt Insti. de excep. §. Preterea. Tertio quia ligat eum qui promittit seu iurat ad seruādum illud, & exinde vt iam habitum est accusato cedit probatio, ad declarandum negotium esse cōpositum, & hoc innuere textus articuli vult, cū dicit. Querela si iudicialiter proposita sit, & eam Iudex de cōsensu partium ad concordādum dederit. Sed & post in arbitros compromittant, negotiumq; discussum ac terminatū sit, vnusq; tandem causam innouare veller, accusato probatio facilius cedit negotium esse transactū, q̄ quid impetionis pati debeat.

Transactiōis insuper maxima est virtus, plurimumq; homines ligat, qui in arbitros compromittunt nec in contrarium agere licet si concordia probabitur: vt. C. de transacci. L. Causas. & L. Non minorem. & C. de probati. L. i. & ij. Vnde & precauere sibi homines debent cum negotia in arbitros statuunt, cōpromittuntq;, reuocare etenim posit sententiā latam, sed nec appellare poterint: vt ff. de recepti arbi. L. Diem proferre. §. Stari. [h] immo si quid contrarij ex sententia arbitrorum sibi euenerit, sibi ipsi imputabit, qui eum in arbitrum accepit, & hoc intellige vt textus habet si transactionem illam testimonio probare poterit.

h. Spe. Sax. li. ij. ar. xi.

Transactio etiam per arbitros extra iudiciū facta [i] sub pena vallata fieri debet: & q trāsgressus sit, illam soluere cogitur, [k] secūdum quod arbitri decreuerant: vt. C. de arbitris. in multis legibus. [l] Arbitri etiam nihil plus decernere debent, nisi illud quod in eos cōpromissū est: vt. ff. de rece. arbi. L. Dic̄ pferre.

i. Transactio sub pena uallata fieri debet.

k. Vide Spe. Sax. li. ij. ar. xi. abundantius de hac materia.

l. Arbitrorum cautela & auctoritas.

Transactio etiam si facta sit ad aliquam summam essentq; tres arbitri, vbi duo inuicem cōcordauerint, tertius sequi & annuere cogitur vt extra de arbitri. c. si ex tribus li. vi.

In transactionibus preterea pena vallata per arbitros statui potest secūdum quod eis videbitur propter id ne metu pene transactioni contradicatur & prout pena statuta sit transgressor eandem rependere tenebitur, vt in auten. de Iudi. vt nullate. Iudi. §. quia vero multe. coll. v.

Transactio etiam dupliciter violatur seu infringitur. [m] Vno modo si per querelam interpetitur ille cum quo iam compositum est. Aliomodo per violentum actum vt C. de transactionibus per totum. Vnde vt textus habet si alter preter principalem transactionē fregerit iuxta cause exigentiam verigeldo emendabit. Si vero principalis violēter illud fecerit, iudicabitur contra eum sicut contra pacis violatorē, vt C. ad senatus consul turpili. L. si femina. Si vero transgrediatur transactionem quam promiserat querelam innouando sucumbet, pene valate.

m. Transactio uiolatur bifariam.

Articulus LIIII

De bonis per iudicem consignatis seu arrestatis.

Si proprium alicuius cōsignatū iudicialiter sit, [a] quotiens extra uel intra uadit aut ingreditur totiens iudici mulctam demeretur, nisi consignatio illa iudicialiter amota sit.

a. Spe. Sax. li. ij. ar. xli.

Glosa.

Sciendum quod cum Iudex mulctam suam in proprio alicuius consequi non potest, [b] p sententiam iuris possessionem seu proprium cōsignare poterit illius, cum cruce insculpta ad declarandum mulctam illic dei esse, mulcta etenim iudici loco dei soluitur.

b. Spe. Sa. li. ij. ar. xli.

Sensus articuli presentis est, ex quoquidem Iudices in loco dei residentes, iudicantes homines, quos deus precioso redemit sanguine, & quia contigit quod vnus contra alium excedit, vnde ratione istius quia creaturam lesit dei, mulctam deo vel iudici in loco dei soluet, ad placandum iram creatoris nostri: Et [c] exinde sequitur quod dimitti mulcta non debet, [d] vt xxiiij. q. iiij. Duo ista nomina. & Spe. Sa. li. ij. ar. xli. quia alias si dimitteretur mulcta: cessaret ordo & destrueretur iudiciū, per mulctas enim coguntur homines quod iuste agant, & a malo precaueāt: vt. C. de modo. mulcta: per tō. & in auten. de manda princi. §. Quod si delinquentes. coll. iij.

c. Spe. Sax. li. ij. ar. xli.

d. Mulcta dimitti non debet.

Sciendum etiam, [e] quod Iudex ex bonis immobilibus, mulctam repetere non debet, nisi forsan deficiant mobilia: vt in auten. Vt nullus mutu. §. Propter auaricia. coll. iij.

e. hæc et alia de multis plura uide li. ij. ar. xli. glo. Spe. Sax.

Articulus LV

De Donationibus.

Articulus. LV.

Si Iudex & Scabini in municipio moriantur, extunc in causa donationis alicuius sedes Scabinalis si necessitas urgeat, supleri & locari debet ad maximū duobus Scabinis & quatuor uiris ad iudicium pertinentibus, & ut sic ille suā obtinebit donationē.

Glosa.

Articulus presens, est cōstitutio Ottonis Imperatoris. Sensus eius: Q̄d quicqd dari debet in proprietate seu hereditate id faciendū est coram iudicio, quod si Iudex mortuus sit, alter eligatur, in defectu etiam Scabinorum sedes Scabinalis locari debet: vt textus habet, & vt sic donatio illa robur habebit, idq; ex eo ordinatum est ne officium aliquem in suo negligat negotio, tum etiā vt donatio iuris ordine fiat, & probari [a] sufficiēter posset.

a. Hoc intellige ubi dicta non habentur inediatalia, alias inscripta ostendere oportet.

Articulus LVI

De Donatiōibus iudicialiter factis.

Donatum siue absessum si quid sit corā iudicio banito uiro uel mulieri, in eo mulier cum sua parte siue dono accepto pro suo arbitrio facere potest sine cuiusuis contradictione.

Hoc idem etiā uir facere poterit cū parte sui doni quod acceptauit qcquid uoluerit.

Glosa.

Sensus articuli est. Quicquid viro vel mulieri donatum sit &c̄. id est quicquid ius tribuit vni, [a] & per sententiam adiudicatum sit in bonis mobilibus, q̄ primum ea in suam acceperit potestatem, bona illa eius sunt, cū eisq; facere & dimittere poterit, hoc est si ea iure acquisiuit, vel etiam ad eum hereditata sunt, nec em̄ vt sic prescriptiō indiget.

a. Spe. Sax. li. iij. ar. iiij. & lxxxij. & supra iure Munia. ar. xxx.

Donata vero ex mera liberalitate extra iudicium possidere illa oportet tribus diebus, & hoc propter id, [b] si forsan bona illa furata sint: & ea quis impetere vellet, si etenim vt sic tribus diebus possideātur accusati super furto vel manuali facto nō poterit possessor.

b. Vide supra ar. xxx.

Aduertendum circa id, si equum quis donet mihi, illumq; publice equitare faciam in cāpum, vel etiam adaquando eum, furtum mihi nullus impingere poterit, nec enim occulte illum seruaui, hoc itidem annotandum erit de vacca, quę publice in cōmune impellitur stabulum, cū alijsq; seruatur pecoribus. Preterea hoc idem intelligendū erit de pecunijs [c] Si enim pecuniam mihi oblatam publice acceptem, & illam nō occultando in cistam reponā meā, [d] pecunia vt sic, publice & absq; vicio occultatiōis in scrinio seruatur, sicut & vacca in campo, ac equus in stabulo.

c. Pecunia publice oblata dato quod in scrinio occludatur ea que publice seruari dicatur ac si equus in cāpo.

d. Vide. Spe. Sax. li. iij. ar. v. glo.

Donet vero si quis alteri furtiuā rem ea forsan intentione quod liberter videret, [e] vt ex officio detineatur, & grauitas subsequeretur eidem, si id probetur quod non vt furtiuam, & non ocultando rem illam teneat. Tum etiā si antehac iuris sui detrimentum passus nō est, manet sine damno & pena, dato quod vendatorem non statuat.

e. Spe. Sax. li. iij. ar. v. glo.

Varendator vero ad quem me traho si aufugerit vel eundem habere non possum [f] rem illam dimittere me oportet, cum mulcta & emēda vt insti. de oblig. quę ex delict. nascū. in multis paragraphis.

f. Sp. Sa. li. ij. ar. xxxvi.

Articulus LVII

De dotalitio & uitæ prouisione mulierum.

Mvlier Iure Municipali non potest dotalitium [1] nec uitæ prouisionem in bonis mariti reformatam loco proprij obtinere, sed si moritur illa cedit ad proximiores & hæredes mariti.

a. Spe. Sa. li. i. ar. xxxij. & li. ij. ar. xxi.

Quando autem maritus nihil dederit mulieri in bonis suis, in possessione bonorum sui mariti permanebit mulier, pueriq; sibi necessaria ministrabunt donec alium superduxerit uirum.

Si uir oues habuerit [b] illas mulier ad supellectilem recipiet.

b. Spe. Sa. li. i. ar. xxiiij. & supra Iure Munia pali. ar. xxij.

Quod si dotalitium mulieri inf. ingere uelit in mobilibus quæ sibi data sunt coram iudicio [c] illud obtinet cū uiris & mulieribus qui tūc præsentes fuerunt metseptima.

c. Hic mulier in testē admittatur.

Si uir pueros habeat aut mulier & ex his nonnulli emancipati sint mo

riatur uir, [d] pueri qui in hæreditate patris tempore mortis fuerint reci/piunt bona & non hi qui emanci/pati sunt, hæreditatem tamen uen/dere non possunt [e] absq; coheredũ consensu.

Pueri qui in hæreditate mortui sint Vel sic, pueri qui in potestate patris mortis tempore fuerint si ex his u/nus moritur istius partem diuidunt interse equaliter tam emancipati q̃ hi qui domi manent.

In possessione etiam domus si ma/neat filius qui clericus uel præsby/ter sit, parafernam seu geradam tol lit, [f] si uirgo non superstit. [g] Si uero & puella ibidem fuerit, parafernam per æquum inter se diuidunt.

d. *Spe.Sax.li.i.ar.xiij.*

e. *Spe.Sax.li.i.ar.lij.*

f. *Spe.Sax.li.i.ar.v.*

g. *Intellige de clerico non beneficiato, quia beneficiatus nõ diuidit cũ sorore, ut Spe.Sax. li.i.ar.v.*

Glosa.

Dictum est superioribus in ar. xxij. Tum & Spe. Sax. li. i. ar. xx. quid maritus vxori in bonis suis loco dotis donare poterit: hic declara tur an mulier seu vxor post mortem viri bo na huiusmodi in dotalitium donata alienare posset: nec ne: [h] textus in se planus est: & seip/sum declarat. Mulier etenim bona huiusmo/di sibi ad vitam donata non ad heredes suos sed ad heredes mariti hereditat, sic scilicet in/telligendo si maritus vxori vitę prouisionem in bonis suis ad vitã suam dederit, bona hu iusmodi post mortem mariti maiori iure ce/dunt in heredes mariti q̃ mulieris. Ratio isti/us est proprium etenim sine heredum consen su minime alienari potest, vt Sp. S. li. i. ar. lij. Tum etiam quia dotalitium illud ad vitam vxori donatum est & non hereditarie, vtetur ergo bonis illis quoad vixerit. Exindeq; seq̃/tur quod dotalitiũ huiusmodi seu vitę pro/uisionem, mulieribus nullus infringere po/test: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxi. nec aliqd dã/num tollerare cogitur, vt iu auten. de equali. doti. §. his consequens coll. vij.

h. *Vide Spe. Sax. li. i. ar. xx. & xxi.*

QVERITVR [i] Si vir vxori donationem in hereditate sua sine consensu heredum fece/rit, pueros q; tandem ex ea procreauerit. Et si/gnanter si hereditas illa inscribatur vxori in dotalitio, nulla tamen certa pecunia esset de/nominata nec conditio apposita quod cum bonis illis facere & dimittere posset, [k] post mortemq; mariti in possessione maneat, nec aliquid aliud bonorum restat nisi hereditas illa. An mulier bona illa alienare posset nec ne: R. si maritus vxori vt sic vitę prouisionem dederit in proprio vel hereditate nullaq; spe/cificatio sit cum bonis illis faciendum & di/mittendum mulier bona huiusmodi aliena/re non potest, si eã ex possessione illa dimit tat perdit possessionẽ, vt Sp. Sax. li. i. ar. xxi. & ar. xx xij. Nec illa diuendere; poterit sine cõ sensu heredum: vt Spe. Sax. li. i. ar. lij. Si ete/nim vltra voluntatẽ heredũ dimiserit vendi/deritq;, heredes intromittent se iusto in bona illa ac si mulier mortua sit. Is etenim qui bo/na ex possessione dimittit sua: nullam peram plius in illis possessionem habet: & ita nec alte ri potius Ius in illis tribuere potest, vt ff. de reg. Iur. L. nemo. Et id nedũ Iure obseruatur nostro quod videlicet bona dotalitialia alie/nari minime possunt, sed & legibus cautum habetur: vt insti. qui aliena. §. nam dota. Nec mulier bona huiusmodi impignorare vende re poterit, etiam si cum damno illa teneat suo Pro declaratione tamen horũ amplioni eue/niente casu huiusmodi in negotio occasione dotalitij, ne mulieres relicte opprimãtur plu rimum, bonaq; desolentur & ne ipse aliquam sufferre cogantur grauitatem.

Notandum venit, si mulieri donatum sit do/talitium vel vitę prouisio, propter vero im becillitatem & paupertatem prouidere illud non possit. Iudicem adire debet cum iudici/um bannitum habeatur vbi hereditas sitta sit exponereq; causam tenebitur negotij sui in hęc verba. [l] Domine Iudex ego propter im becillitatem & paupertatem non valeo nec sufficio prouidere bona, quę ad vitę prouisionẽ mihi donata sunt. Exindeq; bona desolari possunt, allegationem probare volo meam prout Ius decreuerit, peto informari quid cum bonis illis facere debeam, vt a periculo & sollicitudine mihi pręcaueatur: decernetur quod heredes bona huiusmodi eliberare & exemere ab ea debent. Si heres recusauerit, ex ponet illa sub censu, heres tandem si censum illum prout alij conduxerunt soluere volue/rit, propter erit bona illa sub censu tenere. Quod si recusauerint heredes: vt bona illa ad censum taxari deberent, presentesq; sint: (Nã & insinuari negotiũ illud eis oporter de sci entia Iudicis & Scabinorum.) Petat tandem mulier per sentẽtiam decerni, quid cũ bonis illis facere debeat, vt iuri proficiat suo: expo/nendo causas quę eam ad id cogunt, vt pote paupertas & alię legittime causę. Decernetur quod impignorare seu conducere illa poterit sub censu ad vitam, & necessitati prouidere suę ex quo est pauper. [m] Si cõducere non po terit, vẽdat illa prout potest. Ex quo heredes illis vt dictum est & ad taxam positis se intro mittere noluerunt, & vt sic manebit sine dã/no: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxij.

Sciendum circa id. Moriatur si vir mulieri fa cta sibi iudicialiter certa donatioñ in bonis suis, si donatio illa sit in mobilibus, mulier disponit cum eis iuxta suam voluntatem. Si vero donatio sit in hereditate vel ꝓprio, pro baricę possit, ad vitam mulieris duntaxat fa ctam esse donationem, post mortem eius ad heredes viri cedũt bona. Quod si donatio fa cta sit de cõsensu heredum in loco iudiciali vbi de iure id facere debuit cũ apposita clau sula cũ bonis illis vt facere & dimittere pos set iuxta eius voluntatem, [n] bona huiusmodi deuoluũtur ad proximiorẽ mulieris agnatũ. Pueri etiam eius si decedant bonaq; per mor tem [o] puerorum ad eam deuoluantur, post mortem vxoris bona illa admortua in proxi miores eiusdẽ mulieris agnatos cedent.

Sciendum prętera, si mulieri domus per ma ritum donata sit, obtinet iure quicquid in ea donatũ fuit, post mortem vo eius ad heredes viri redit. Nec obest heredibus, quod dona/tioni non contradixerunt, tacueruntq; anno & die. Contradicere enim possunt quando volunt, sed nec taciturnitas illa nocere po test iuri illorum.

Notandum insuper, moriatur vir facta pri us vxori iudicialiter donatione in bonis suis p donationem huiusmodi mulier obtinet Iu dice & Scabinis: vt Spe. Sax. li. i. ar. vij. q Si vero donatio extra iudicium facta sit, nec iu dicialiter confirmata, donationẽ huiusmodi propior est obtinere manu vnica q̃ aliquis eam a donatione alienare deberet, possessio nem vero bonorum propior est testibus met septima cum viris & mulieribus probare post manum mortuam qui presentes fuerũt quando donatio facta sit.

Si vir etiam vxori omnia bona sua quę ha bet de consensu heredum donauerit, donati oq; huiusmodi coram iudicio cõfirmata sit: reseruata tamen potestate cũ bonis illis aliter disponendum faciendumq; & dimittẽ. ipso mortuo nulla alia facta ordinatioñ, ita quod bona in integro maneant. Mulier post mortẽ viri obtinet bona ex donatione ad vitam eius dem, & quicquid mobilium sit, deuoluitur ad eiusdem vxoris proximos, proprium ve ro ad proximiores viri. Si vero bonis renũ ciauerint extũc ad vxoris heredes cedũt. [r] alij codices habẽt. Si vero virũ superduxerit & pueros procreauerit, pueri vt sic hereditant bona illa.

Si vir & mulier habeãt pueros emancipatos &c. Pro intellectu istius considerãdum, [s] qđ emancipatio filij a patre dicitur esse, cũ filius a patris & matris potestate dimittitur, a pa neq; illorum separatur, [t] propriis viuens ex pensis cum separatione bonorum quę acce ptat ꝓ sorte paterna & materna: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xix. & Insti. qui. mo. ius. patri. pote. p totũ. & vt sic, si vnus emancipatus sit: bonisq; renũciauerit, bona per mortem patris dere licta, cedunt illi qui in domo mansit patris, tempore mortis: vt Spe. Sax. li. i. ar. xiij. Bo na tamen illa alienari non possunt sine here dum consensu: vt Spe. Sax. li. i. ar. lij.

Emancipati vero si diuisionem habere vellẽt in bonis paternis & maternis cum nõ eman cipatis, [u] omnia importare sub iuramento te nebuntur, [x] quę ad sortem receperant suam: vt Spe. Sax. li. i. ar. xiij. Nec prohibere illis nõ emancipati poterint, nec iure eos repellere, nisi forsan testibus probauerint illos esse e mancipatos, & quod bonis renunciauerint paternis aut maternis. Sub iuramento itaq; emancipati importare viceuersa tenentur si & in quantum diuisionem accipere volunt. Quicquid vero probari possit bonorũ quę acceperant, negatiua minime absolui pote rint: vt Spe. Sax: li. i. ar. xiij.

Sunt tamen certe res, quas emancipati im portare non tenentur, [y] vt si pater vel mater filio dederit vestimenta, [z] equos, arma, tem pore quo donationem facere potuit, & filius illis vti valebat. Filiabus itidem si quid do natum sit in vestimentis, ornatu, supellectili, tum etiam filius arma bellica importare mi nime tenetur cum diuisio bonorum fieri de bet. Sed nec filię emancipate participant ge radam cũ non emancipantis: iam etem sortẽ ceperũt suã: iste vero q̃ in domo matris sunt, minime, [a] immo sustinuerunt casum fortui tum, si forsan nihil superfuisset gerade: nihil cepissent. Iusto etenim est, quod is qui sentit damnum, sentiat etiã & commodum.

In textu cum dicitur, pueri qui in hereditate mortui sunt, si moritur vnus ceteri diuidunt hereditatem &c. Intellige quod hoc verum esi si nõ superfit mater ad quã bona illa ad mortua sunt.

Qui etiã domi manet & sit clericus &c. Cle rici enim geradam accipere admissum est ex fauore ecclesię, [b] propter orationes, quas ꝓ tota fundunt christianitate: vt in auten. de san cti Episco. §. i. coll. ix. Clericus tamen ille qui geradam accipere vult necessario est vt ordi natus sit [c] ad gradus sacerdotij, quod si post modum in alium statum sese transmutet nec sacerdotiũ nanciscatur, restituere tenetur co gnatis mulieris. Sed & anteq̃ geradam tolle re admittitur, necessario literas ostẽdere tene tur quod ordinatus sit ad clericatum anteq̃ gerada illa sibi admortua fuerat, quod si vir ginẽ superduxerit promiseritq; presbyterari si eam superuiuat, manebit circa geradam, si ãhac fuerat acolitus: vt Ixix. dis. nõ oportet.

¶ Notandum si vir vxori dotalicium deno minauerit [d] iuxta prouincię consuetudinem sine aliqua distinctioñ: moriaturq; mulier: do talicium illud cedit patri vxoris in vita ma riti, [e] Sed si vir specificauerit faciendi & di mittendi cũ bonis illis relinquẽdo potestatẽ, quodq; dotalicium post mortem suam con sequatur, & vir superuixerit vxorem dotali cium manet apud virum.

Notandum prętera si vir dederit vxori do talicium, illudq; tollat mulier post mortem mariti: & habeat vir pueros qui nondũ eman cipati sint, [f] moriãtur tandẽ pueri, bona eorũ in sinum deuoluuntur matris, & hoc intelli-

i. *Dotalitium quo pacto mulier oppignorare potest, practica uide.*

Spe.Sax.li.i.ar.xxi.gl.

m. *Vide hoc idem infra ar.xcv.*

Donũ mulieri per uirum eius factum cui cedit mortua muliere.

n. *Sp.Sa.li.i.ar. xxxiij.*

o. *Aliqui codices habẽt quod bona ad matrem per mortẽ puerorũ deoluuta ipsa decedente in ꝓximiores puerorum agnatos cedere deberent. Glosa tamen articuli præsentis magis quadrat, et ita ut communiter practicatur, nam succesßio non in latus sed semper deorsum cedit, in defectu uero ascendit & prefertur collateralibus ut Spe.Sax.li.i.ar. xvij. et infra Iure Munia.ar. sequenti & ar. lxiij glo.*

p. *Quomodo mulier donationẽ probare debet in bonis uiri.*

q. *Vide Sp.Sax.li.i.ar. xx. & supra Iure Munia.ar. xxij.*

r. *Paragraphus iste quo ad utramq; eius declarationẽ secus obseruatur in communi praxi, cũ bonis etenim ex donatiõe deuolutis si non reuocatur donato disponere poterit iuxta beneplacitũ mulier, itidem & uir si eam supuixerit, nulla uero ornamatiõe facta bona huiusmodi mobilia et immobilia propinquiores illius qui supuixerunt tollẽt.*

s. *Emancipatio q.t.*

t. *S.S. li.ij.ar.xxx. glo.*

u. *De hac materia uide Spe.Sax.li.i.ar.xiij. & li.ij.ar.xix.*

x. *Emãcipati si diuisionem habere uolunt cũ non emancipatis, omnia quæ ceperant importare tenentur.*

y. *Vide S.Sa.li.i.ar.x.*

z. *Emancipati certas res importare non tenentur.*

a. *Spe.Sax.li.i.ar.v.gl.*

b. *Clericũ quare geradam tollunt.*

c. *Spe.Sax.li.i.ar.v.*

d. *Dotalitium mortua uxore cui cedit.*

e. *Vide hoc idẽ supra ar.xxij.glo.*

f. *Se.Sa.li.i.ar.xxxiij.*

gendo si puer mortuus nullum vlterius relinquat puerum, etiam si femella sit, & relinquat filium, g extunc mortuę femellę mater geradam tollit. Si vo femella sit, moriturq; post mortē matris, mortuę matris mater, maiori iure accipit geradam, q̄ mater viri. vt Spe. Sax. li. i. ar. xx.

g Cracouien. hunc passum ex ludo & pl. bis. sato dubitatis secus obseruant ut supra arca. ar. xxiij.

Articulus. LVIII
De successione hæreditatis

a. Spe. Sax. li. i. ar. xxvij

MOriatur si mulier absq; hærede [a] ita qđ nullum hæredē a marito susceperit, illa hæreditat sortem suam ad proximiores agnatos siue sint masculi siue femelle, & hoc si similes generatione sibi fuerint, hoc itidem facit uir cum sorte sua. Ad hæreditatē itaq; pertinet [b] omne aurum & argentum non formatum pecunia item, frumenta, panis, cereuisia, uinum, pannum, carnes quæ post tricesimum supersunt & hæc omnia ad hæredes uiri pertinēt & non mulieris.

b. Spe. Sax. li. i. ar. xxxiij. & supra Iure munia. ar. xxvi. uide de his copiosius.

Sed domesticorum cibariorum mulier accipit mediū, & hæredes mariti aliam medietatem.

Vxoris proximiores cognate geradam tollunt.

Glosa.

In textu cū dicitur ad proximiores agnātos. Intellige si in bonis illis vxor relicta reformatū non habuit dotalitium alias coguntur eam contentare. Idem etiam quod de viris dicitur de mulieribus quibus eque tollenda hereditas interdicta non est intelligendū erit, mulier namq; post mortem bona relinquens aliqua, siue illa ex admortuo siue aliunde sibi cesserunt, eius hęredibus cedūt. Gerada vero ad proximiorem cognatam, vir etiam si moriatur arma bellica agnatis veniunt, hęreditas vero ad hęredem quisquis sit, siue masculus siue femella deuoluitur: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxvij.

c. Sp. Sax. li. i. ar. xxiiij. & supra Iure Muna. ar. xxiij.

In textu cum dicitur, ad hereditatem autem ptinet &c. [c] Quid si fuerint pro vsu & ornatu mulieris comparata, vt vestimēta, cinguli argentei, zonę argento adaptate, cultelli itidem argento formati quę mulier deferre solet, pectoralia, corone, annuli, quas vir dominaueratin sponsalibus, illa omnia circa vxorem manent. Ciphi vero crateres & alia potagiorum vascula vel etiam cibariorum vasa quę in vsu fuerunt, siue sint aurea, argentea, cuprea, ex auricalco, ac alterius cuiusq; cumq; metalli, omnia ad hęreditatē viri pertinent, vnum tamen vel duo ex his mulieri pro expeditione dabuntur.

Cum dicitur in textu cibaria domestica &c. [d] ad id pertinent, pultes, pisę, sal, butirum, aruina, mel, carnes, pro quotidiano vsu adaptate, milium itidem, & horum mulieris hęres accipit mediū, hęres vero viri aliam medietatem.

d. Spe. Sax. li. i. ar. xxij. & supra Iure Muna. ar. xxiij. & xxvi.

Articulus LIX
De hæreditate relicta nullo hærede extante.

SI hæreditas relinquatur uacua [a] hoc est non extante hærede, & ad quam se nullus trahit in anno & die, illa ad regalem perti net maiestatem.

a. Vide abundantius S. Sax. li. iij. ar. lxxx.

Glosa.

Pro intellectu articuli notandum quod cum quibuscūq; bonis homo moriē hęreditas appellatur, vt Spe. Sax. li. i. ar. v. & ff. de verbo. significa. Si itaq; vnus moriatur nullo extante hęrede, hęreditas ad regiam cedit dignitatem vt textus habet. Hęreditas autem in proposito vniuersaliter accipi debet extendens se tam ad proprium, paraphernam, & arma bellica, omnia enim prętacta si hęredes agnati ex parte gladij, vel agnate ex parte fusi desunt regię cedunt autoritati.

Nomine etiam regis in proposito intelligi debet potestas quęlibet a rege cōstituta, cuibus commissa administratio & gladius est iusticiam defendendi, iniusticiam vero debilitādi, vt sunt Comites Burgrabij, Iudices, ac alij omnes potestatem a Rege vel Imperatore habentes.

Ius autem istud a Romanis ortum habet, vt Insti. de heredi. quę ab intesta. defer. per totū. Ratio autem cur paraferna & arma bellica iudici cedunt est, vt viduas & orphanos tueatur & protegat tanq̄ verus tutor. Rationecq; potestatis quam iudices a Rege habent statutum est, vt bona huiusmodi hęrede carentia tollant, locum enim regis obtinent. Exinde

b. Iudex prouidere debet carceres patibula.

etiam prouidere debent [b] carceres, patibula, statuas: vbi virgis ceduntur & alia ad punien dos malefactores necessaria subministrare. Ratione etiam istius iudiciariam potestatem habere dicitur Iudex puniendi malefactores loco; sui subdelegatum habet, qui exequitur sententiam illius iuxta iuris formam vt xxv. q. v. de occiden. homini. [c] Iudex prętera ex gerada & armis bellicis quę tollit post tricesimum diem pauperes homines enutrire, communem vtilitatem defendere, & item fretericos, fatuos, qui nullum ex aliunde auxilium habent fouere tenetur, idq; intelligendum est de Gerada & armis bellicis. Si vero proprietas relinquatur seu alia mobilia bona ad quę hęres non existat, & donata seu impignorata non sint, sculteto tribuūtur si tres mansos nō excedant, sed si ad triginta mansos se extenderint comitatui aplicētur. [d] Si vero hūc numerum transcendant, ad regalem pertinebāt Maiestatem, vt Spe. Sax. li. iij. ar. lxxx.

c. Iudicis officium in eum ręd is pauperibus.

d Vide Spe. Sax. li. iij. ar. lxxx.

Bona autem huiusmodi vt sunt, Gerada arma bellica, per caducum ad iudicem deuoluta Iudici vel suo pręconi presentari debent si post tricesimum diem obitus ea expetierit illaq; Iudex illese anno & die seruare tenebit: si forsan aliquis venerit, & se ad ea vt iuris est mettertius traxerit. [e] Quod si nullus apparear per id tempus Iudex ea in vsus conuertet suos, vt Spe. Sax. li. i. ar. xxviij.

e. Vide Spe. Sax. li. i. ar. xxviij.

Circa id notandum prointellectu textus ampliori, [f] quod bona dicuntur hęrede carere multis modis. Primo si mortuus nullū relinquit legittimū hęredem: vt sunt illegittimi, quamuis em̄ legittimus sit quis, illegittimo tamē non succedit: [g] vt Spe. Sax. li. i. ar. li. Ita videlicet intelligendo si moriantur & bona relinquāt non donata, sicut si presbyteri filius vxorē superducat, bonaq; acquirat, procreando pueros cū vxore: pueri illi legittimi erunt, non tamen bona paterna hęreditare possunt, [h] pater enim secundum leges indignus est, quod hęreditatem eius pueri tollāt, Sed si vir ille bona sua, hereditatem, propriū pueris dederit in iudicio bannito: coram Iudice & Scabinis, extunc tollent illa iure. Si quid etiam coram iudicio vxori dederit, obtinebit illud. Moriatur autē relinquendo bona non donata, regiam cedunt potestatem: vt in auten. de inces. & nefa. nup. per totū. coll. iij. Secundo bona hęrede carere dicunē, vt quāuis vnus legittimos relinquat hęredes, bona tamen tollere nō possunt, propter excessum patris, vt si fuerit contra Imperium machinatus, hęretic⁹, ex timore penę mortis seipsum interficiēs: vt Insti. de hęredi. q̄ ab intesta. defe runt. §. Per contrariū. &. ff. ad le. Iuli. maiesta. L. vlti. Tertio. Quamuis hęres sit & accipere possit, sed accipere non vult, euitando forsan impetitionem creditorū. Quarto si hęres sit, & accipere possit & vult, dummodo sciuerit de morte illius qui hęreditatem relinquit, & his in anno & die hęreditatem recuperabit, et

f. Bona dicūtur hęrede carere multifariam

g. Vide hoc idem Spe. Sa. li. i. ar. xxviij. et li.

h. Istud est extra consuetudinē modernam.

hoc intellige sub distinctione, quia vel ignorauit mortē illius cuius successor esse debuit, vel nesciuit quod ius aliqđ succedendi ad bona illa habuisset: si ignorauit de morte amici non impedit eum, immo infra annum & die postq̄ resciuerit de morte, recupare illa poterit: vt C. de iur. & fact. igno. L. Error. Si vero ignorauerit se habere ius succedendi, elapso anno & die post mortē illius ignorantia frustra allegabit. Ius em̄ suū vnusquisq; scire tenetur: vt C. de iur. & fact. ignoran. L. Constitutiones principum, id tamē intelligi debet, nisi forsan legale impedimentum importauerit. vt Spe. Sax. li. ij. ar. vij.

Articulus LX
De dono pueris per patrem facto.

SIuir in municipio pueris suis in iudicio bannito coram Iudice & scabinis aut suæ uxori ad uitam cum consensu hæredum bona dederit, paxq; desuper decreta sit, posthac uero in eisdem bonis alicui dare quid uellet. [a] Is cui prima donatio facta sit prohibere iure poterit, si illud ut iuris est probare ualeat.

a. Spe. Sax. li. iij. ar. lxxxx. iij. & supra Iure Munia. ar. xxix.

Articulus LXI
De dono in bonis censualibus.

IN municipio si qs pueris suis aut uxori, edificia super bonis censualibus dederit corā domino uillæ seu curiæ uel coram uicinis. Post mortē uero suā quis edificia illa alloq uel impetere uellet, mulier obtinet edificia huiusmōi si probauerit ut dictū est sibi esse donata. Cum uero utrumq; tam fundus q̄ edificia propriū uiri sit, alloqui seu uendicare [b] suus generatione equalis agnatus iure potest.

b. Spe. Sax. li. i. ar. xxi. & ar. lij.

Nulli enim proprium in munici/

pio alienari licet, nisi in Iudicio coram iudice cum hæredũ consensu. Si uero bona hæreditario censualia fuerint & mulieri non sunt infeudata extũc dare sibi minime potest nisi id faciat cum consensu domini a quo bona illa susceperat.

Habeat uero si qs mobilia seu merces quas ex bonis illis quæ admortua sibi sunt, uel ex uera successione cesserunt comparauerit emeritq; hæc suæ uxori [c] minime dare potest nisi in iudicio bannito coram iudice & scabinis.

[c] Alij textus habent aut pueris.

Si uero bona huiusmodi mobilia aut merces labore proprio acquisita habet, illa tempore pfecte sanitatis cuicunq; uoluerit dare poterit sine cuiusuis contradictione.

Glosa.

Dictũ est superius de bonis hereditarijs mobilibus hic in his duobus articulis irruere vult: quo pacto donatio fieri debeat vt firma sit & robur habeat, duoq; in articulis tangũtur. Primo si quid vxori quis dare vult ad vitę prouisionem illud facere tenetur cum heredum cõsensu: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxi. Idq; coram Iudice & Scabinis fieri oportet vt textus habet. Quod si alteri forsan in eisdẽ bonis facere velit donationem, ille primus contradicere iure potest. Secundum est quod in articulo tangitur, si vir vxori aut alteri cuiq; coram domino villę in bonis censualibus ędificia dederit, etiam si hoc sit coram villanis factum, mulier aut eius pueri facilius illa obtinebunt, q̃ quis eos repellere posset. Si autẽ locus seu fundus in q̃ ędificia extructa sunt, priũ viri sit, sine consensu hęredum alienare minime poterit: vt Spe. Sax. li. i. ar. lij

Articulus LXII

De bonis censualibus ab Ecclesia possessis.

SI homo habuerit bona cẽsualia ab Ecclesia, Monasterio, aut alio domino. Et Abbas Monasterium aut dominus non fateatur sibi esse concessa, hic uir metseptimus cum suis similibus protestari poterit, illud esse suũ predium censuale. Quod si dominus aut Abbas horum testimonio stare noluerit, aut etiam illis, bona quæ in censum habere dicũt, negare uoluerit, extunc quiuis eorum metseptimus bona obtinebit.

Articulus LXIII

De pueris emancipatis.

MOriatur uir in Municipio qui pueros habeat emancipatos a bonis suis, & unum relinquat nõ emancipatum, filium uel filiam in bonis post mortem, iste uel etiam si plures sint alij ædificia sua cum consensu matris diuendere poterint sine contradictione puerorum qui emancipati sunt.

Glosa.

Articulus. lxij. dependet ex articulo immediate p̃cedenti. lxi. Sensus eius est, si hõ bona habuerit censualia &c. dominusq; neget illũ esse suum censitum, is metseptimus cum suis collegis probabit huiusmodi bona sua esse censualia. Si vero dominus etiam huiusmodi testes, esse censuales negauerit, vnusquisuis metseptimus probabit: vt. C. de agri. & cens. per totũ. De iure etiã censitorum: vide Spe. Sax. li. i. ar. liij. & li. ij. ar. liij.

Articuli. lxiij. sensus est, si vir moriens relinquat pueros emancipatos, hoc est, qui sortis paterne renunciarunt, alijq; in bonis remaneant pueri, siue sint filij siue filię, ędificia quę in bonis censualibus cõstructa sunt, vendere possunt cum cõsensu matris, & hoc ex eo fit, quia mater in expectando successionis est puerorum non emancipatorum, & hoc etiã verum est si bona illa ex admortuo nõ cesserũt: si etenim ex deuolutione aduenerunt bona huiusmodi, pueri vt sic sine consensu hęredũ alienare non possunt.

Notandum circa id, [a] si moritur aliqua successio mulieri, vt si bona aliqua ex successione ad mulierem veniunt, illa mortua, bona cedunt ad pueros eius. Si vero pueri moriantur, patri adueniunt bona illa, & puerorũ cognati ex parte matris nullum ius ad id habebunt. Itidem etiam de patre intelligi dũ est: successionem em̃ confratrum vel sororum nullus tollit q̃diu pater vel mater viuat, [b] vt Spe. Sax. li. i. ar. xvij. In auten. de hęredi. quę ad intesta. deferun. coll. ix

[a] Bona ex ad mortuo aduenientia post mortem illius cui cedunt.

[b] Spe. Sax. li. i. ar. xvij.

Notandum prętera. Si moriatur quis, qui nec fratrem nec sororem habet vterinos ex vtroq; parẽte vel ex vno, [c] omnes q in equali linea inueniũtur, siue ex patre, siue ex matre, equaliter hęreditatem tollunt: sicut fratres patris & sorores, equaliter sortẽ accipiunt.

[c] Spe. Sax. li. i. ar. xvij.

Sciendum insuper quod ascendens proximior accipit successionem totã vnus solus, descendẽ autem quodquot sunt accipiunt id quod eorum progenitor accipere debuit. Quando vero a fratribus & sororibus discedit, succedunt secundum lineam: vt Instit. de hęredi. quę ab intesta. defer. per totũ.

Articulus LXIIII

De possessione bonornm mobiliũ seu mercium.

POssideat si quis merces, aut bona mobilia in municipio ex parte iudicij, & pronunciet illa ut iuris est tribus iudicijs. Quartoq; iudicio per ueram sententiam desuper acquirit dominium & proprietatem, reposueritq; ac soluerit signum decreti dominij, seu memoriale corã Iudice & Scabinis paxq; sibi denunciata sit a iudicio. Post hac uero alter uenerit bona sua prouidere seu euincere, primus iste propior est de super possessionem retinere cũ Iudice & Scabinis, q̃ ille recupare ex q̃ ex possessione cesserat

Glosa.

Articulus prẽsens docet nos, quo pacto obseruandum sit, cum aliquis ex parte iudicij, possessionem aliquorum bonorum nanciscatur: vt si forsan vir ad bona alij intromissus fit: per Iudicem & Scabinos: vel vadiũ acquisuerit, aut bona aliqua allocutus vel arestatus fuerit, aut sibi data, aut impignorata fuerant, denunciare illa coram iudicio bannito, tenetur, petereq; per sententiam sibi dari, qd cum bonis illis facere debeat, & post q̃libet denunciationem album soluet nummum. Si vero posthac alter venerit, & bona sua seu merces, vel alia mobilia vendicare voluerit, negotiumq; ad controuersiam veniat. Decernetur quod qui bona in possessiõ habet in debito vl' alio modo, is propior est per testes hoc est Iudice & Scabinis ea obtinere in debito suo q̃ alter ea occupare: vt. ff. Ne vis fiat ei qui in posses. L. Ait prętor.

Sciendum etiam pro intellectu articuli ampliori, si quis bona mobilia, vl' merces posse derit ex parte iudicij, & ille cuius bona fuerant prẽsens non sit, verum absentabat ex legittima causa, nec citatus erat. Actor qui ius suum super bonis acquisiuerat: possessionẽq; per sententiam nactus est, propior est circa id permanere. Intellige si eum de furto aut rapina, desuper accusare vellet. Si vero dicat, sibi ignotum fore quod aliquando inculpatus sit, sed nec domi fuit, nec in prouincia, nec de citatione se scire quicq̃, offereteq; se iure bona euincere sua, ac iuridice respondere, si quis eum pro aliquo inculpet, in hoc casu, is qui bona habet in possessione, ostendereq; poterit possessionem, propior erit debitum suum in bonis illis obtinere q̃ alter ea eripere. Et hoc intellige si ille respondens sibi de nouo debitũ recognoscat, quia alias sententia prior nõ valebit. Nulla enim sententia ligat contra non citatum: [a] vt Spe. Sax. li. ij. ar. v. Citari em̃ semper ad quemlibet actum vnus debet: vt Spe. Sax. li. ij. ar, xxiij.

[a] Vide. Spe. Sax li. ij. ar. xxiiij. et li. iij. ar. v. glo. finali.

Articulus LXV

De dono in lecto egritudinis.

NEmo masculus neq; ulla fœmina, possunt in lecto egritudinis de bonis suis alicui quicq̃ dare, ultra tres solidos [a] absq; hæredũ consensu.

[a] Spe. Sax. li. i. ar. lij.

Nec mulier [b] quicq̃ dare potest, sine consensu mariti.

[b] Sp. Sax. li. i. ar. xxxi.

Glosa.

Dictum est superius de multiplici donatiõ & signanter de donationibus quę fiunt inter virum & vxorem, quę magis propter dignitatem matrimonij q̃ alia causa cõstitute sunt,

c. Donatio duplex.

d. Donatio causa mortis quomodo ualet.

¶ Vnde circa id sciendum, quod donatio duplex est.[c] Causa mortis, Alia est inter vivos. De donatione causa mortis, articulus p̄sens disponit. Contigit em̄ tūc, quādo aliqs egritudine correptus, nec sui iuris est,[d] nec tantarum virium quod bona alienare de iure posset, in fraudem tamē hered̄ quos post se relinquit, & quibus bona illa iure cedere debeant alienare conatur, quod fieri minime debet, nec est naturale. Dare etenim si quis aliquid velit, tempore quo illis solus uti non potest non donat quod suum est, sed donat illorum qui post eum expectantes sunt: vt in auten. de māda. princi. §. oportet aūt coll. iij.

¶ Contra tamen articulum formari possunt aliq; rationes,[e] textum impugnantes. Primo si textus stare debeat, extunc nullus testamenta condere posset, quod tamen falsum est cuilibet enim testamenta facere admissum est vt extra de testamentis & vlti. volun. Si hered̄es, vbi habetur quod si hęres iussa testatoris non impleuerit tota substantia ab Episcopo loci illius interdicatur fructusq; & emolumenta quoad voluntatem defuncti adimpleat percipiantur. Si itaq; heres voluntatem implere tenetur mortui, ergo illi legare licitum fuit. Secundo qa si sic extunc voluntas vltima infringi posset, quod falsum est. Voluntates etenim vltime maxime custodiende sunt vt xiij. q. ij. vltima voluntas, tum etiam si qs in opera miseri cordię in extremis quid legauerit nec illud immutauerit exequi deber, quod si per hęredes non exequatur Episcopo exequutio cedit vt extra de testa. & vlti. cnos quidem. Tertio vnusquiuis enim id quod suum est donare iure cui vult poterit. vt Instit. de dona. per totum. vbi habetur de multiplici donationum genere. Tum & Instit. de lega. §. nostra autem constitutio.

In oppositū tamen est textus articuli vbi & concluditur Iure nostro quod nullus vir aut mulier in lecto egritudinis bona sua alienare potest, nec vltra asserem lecti porrigere, vltra tres solidos, vel in tantum, quod ipse manu apprehendere potest, in pecuniis paratis in lecto decumbens, & hoc intellige, sine iuuamine alicuius, ita quod solus vel sola apprehendat manu sua.

e. Argumēta pro & contra occasione donatiōis in lecto egritudinis.

f. Donatio trifariam nulla redditur.

Pro intellectu istius ampliori. Notanndū qd donatio trifariā inutilis redditur,[f] & signanter personis quę donationem faciunt. Primo donatio iure interdicitur, quę fit inter virum & mulierem, & hoc intelligendo, si mulier proprium, hereditatem, vitę prouisionē, seu geradam habeat, ista etenim omnia, viro donare minime potest, neq; in lecto egritudinis nec tempore sanitatis, ita quod donationem illam hęredes sustinere cogantur: vt. ff. de donatio. inter vir. & vxo. in multis legibus, & hoc ex eo fit, quia vir & vxor bona indiuisa possident ad mortem suam, vt Spe. Sax. li. i. ar. xxxi. De bonis autē in communi possessis; vnus sine cōsensu alterius nihil dare poterit: vt ff. pro socio. in multis legibus. Si itaq; vnus sociorum absq; voluntate alterius nihil dare poterit, itidem est de viro respectu vxoris, sed vel potissimum ex quo vir est caput mulieris. Quare mulier cōtra voluntatē viri nihil dare poterit: vt xxxiij. q. v. Mulierē constat. Secundo donatio redditur inutilis, cum pupillus sine consensu tutoris quid donat. Pupilli em̄ sine consensu tutoris nihil dare aut promittere possunt: vt Instit: de autori. tuto. §. Vnde in his causis. Tertio cū p̄ seruū quid alienatur. Nullus enim seruus sine consensu domini quicq̄ alienare potest, sui enim iuris non sunt serui, sed sub potestate aliorū constituti: vt Instit. qui. non est permis. face. testa. §. i. Si autē superueniat consensus illorū q in expectando sunt successionis, dare vnus poterit cui voluerit, dūmodo hęredibus tertia pars bonorum relinquatur: vt Instit. de lege falcidia. §. i. & sequentibus.

Ad rationes itaq; in oppositum adductas respondendum est. Ad primam quod non omnia testamenta admittuntur signanter in lecto egritudinis, & hoc si consensus hered̄ū non superueniat, ratio istius est, si debita forsan impersoluta essent, & hęres cōsentiret ad legata testamenti, extunc vt sic hęres cogeret ad explendum legatum, & cum hoc astringi posset ad soluenda debita: vt Instit. de fidei cō missa. §. In primis igitur, & hoc volunt Decretales ille in primo argumento adducte, & ita perimit p̄suppositum argumēti: vbi dicebatur qd quilibet testamenta facere possit. Ad secundam rationem vbi dicebatur quod vltima voluntas impleri debet, intelligitur de illis qui liberi sunt, in bonis suis, & remini obligati. Ad tertiam vbi allegatum est quod vnusquiuis id quod suum est alienare poterit, intelligendum est dum id fiat tempore perfecte sanitatis, perfecteq; discretionis, quodq; probari pollit septem testibus, huiusmodi enim ordinationem vt legittime factā hęres implere tenebitur, & hoc vult. §. nostra autem. Instit. de lega.

g. Ius Mumiāpale p̄sens tum & prouinciale Saxonicū parum admodum de testamētis differit, i. cētio enim Saxonum semper erat ut bona magis per successionē agnatorū cognatorumq; q̄ ex legatis hæreditarēt. Tutamen de testamentis uide Instit. de testamen. ordi. & item ff. & C. eodem titu. per totū.

Notandum circa id, g cum quis bona sua legare voluerit, id facere eum oportet tempore perfecte sanitatis in p̄sentia septem testiū h quibus intentionem suam cōmittet, vna & vero hęredi, ordinatioq; huiusmodi robur et vigorem habebit, testesq; p̄tacti testimonium p̄stabunt super voluntate testatoris, sub sigillo si necessario sit coram iudicio vel aliquo officiali.

h. Cracouien. in cōmendis testamētis aliam cbseruant consuetudinem corā etenim Iudāo bannito aut essiāo consulari testamentū facere oportet si ualidū esse debeat.

Testis aūt ad ordinationē testamētalē esse nō debet i mulier, puer annos nō habēs, surdus mutus, proscriptus, excōmunicatus, aut iure priuatus: vt Instit. de testamen. ordi. §. Possunt autem & sequentibus. Positq̄ autē confirmati fuerint iudicis autoritate. Sic scilicet intelligendo si testator cōmittat executoribus dicē do ego committo bona mea & volo vt istud illic & illic tribuatis, in quantum bona extendant se post mortē meā, illi vero executores

i. Spe. Sax. li. i. ar. viij.

facere promittant exequi tenentur vōluntatē testatoris, si executorie consenserunt.

Articulus ergo p̄sens intelligi debet, qd in lecto egritudinis vnus alienare non potest, si nullam ordinationem fecerit de consensu hęredum, vt patet ex declaratis: & Instit. qui modis. testamen. infirmen. §. i.

Articulus LXVI

Quod nullus in extraneo iudicio iudicialiter impeti debet.

a. Sp. Sax. li. iij. ar. xxv. & lxxxvij. & supra Iure Mumi. ar. xxviij.

SI peregrinatū aut mercatum quis ierit extra prouinciam aut extra limites,[a] & impeditur ab aliquo pro debito hoc cum iniuria fit, nec ille iure id facere potest. Verum ius suum coram iudice cōpetenti quærere cum oportet.

Articulus. LXVII

De fideiussoria occasiōn debiti.

QVeruletur unus super alterū pro debito, quod pro suo patre promittendo teneatur, id probare & declarare cum testibus ut iuris est eū oportet. Si uero ille negauerit absoluitur cū sua innocentia.

b. Sp. Sa. li. iij. ar. xxxi.

b Queruletur autem cum testibus, c ille uero dicat debitum esse persolutum, metseptimus post mortuam manum probare tenebitur, & si negotium ita & in eum punctum uenerit, ille iure suo perfectus erit.

c. Debitum post mortuam quomodo probari debet.

Articulus LXVIII

De querela hospitis contra hospitē pro debito.

QVEruletur si hospes contra alium coram iudicio pro debito, ille liberabitur ab eo ut iuris est, nisi apportet testimonium contra eum.

Glosa.

Declaratio articuli. lxvi. sufficiens habetur supra circa articulum. xxviij., & item Spe. Sax. li. iij. ar. lxxxvij. Nullus enim alteri in extraneo iudicio cum vtercq; vnius sit iurisditionis respondere tenetur, & hoc intelligendum, si in sua iurisditione sufficienter possessionatus sit prout inculpatur pro debito, nec enim esset occasio quod eum alibi pro debito impedire debeat.

QVERITVR Si debitor ex ciuitate discedens in negotijs suis, alibi equitet, creditoresq; p̄ueniāt eum in itinere, a domo sua sex miliaribus vel propius, nec domi fuerit pro tunc cum discedebat, immo & longe ante hac, d detineantq; eum in debito, ille vero alleget illos esse ex vna iurisditōe, nec aliquādo euitabat iudicem proprium. Creditor vi ceuersa dicat, quod ego nō fui p̄sens domi aut in prouincia cū tu discedebas, quare vos Io vt respondeas iudicialiter, vnde & de isto loquitur articulus. lxvi.

d. Ciuis mercātū egotans an pro debito in alia iurisditione impetu poterit.

Pro solutione istius sciendum quod si respōdens iustis sententijs se tuetur, vt ad proprium remittatur iudicem, remitti debet. Si vero eū remittere noller, istic tandem si conqueratur super actorem coram iudice competenti, dānum sibi refarcire tenebit. Et quia forsan negare vellet, quod videlicet eum non impetisset. Quare ad obuiādum huic difficultati, iudicem illum extraneū sollicitare debet p recognitione, quod apud eum in iudicio extraneo iure arrestatus sit, iudexq; id facere tenebitur literis patentibus, quas tandem ipse iudici offeret suo. Exindeq; actor damna refarcire tenebit: vt. C. Ne filius pro patre. Constitutione noua. L. Habita. nec sententia illa ligabit si probari posset, quod coacte responderit: vt. ff. de iudicijs. L. ij.

Si vir queruletur super alterum pro debito &c̄. Lex ista multum necessaria est, in expectando debito post manum mortuam, ponitur q; primū modus q̄rulandi tardē & respondēdi.

¶ Et quia cum vnus alium impetit pro debito post manū mortuam, declarare seu docere actor debitum illud tenetur cū testibus. Vnde declaratio in proposito seu probatio debiti non est aliud, nisi posiq̄ mortui hęres impetitur pro debito patris sui post marum mortuam, & hęres debitum illud nō promiserit, actor debitum huiusmodi declarabit, probabitq; hęredi cum testibus: vt Spe. Sax. li. i. ar. vi. Declaratio vero & probatio huiusmodi quę antehac per testimonia septuaginta duorum bannitorum erat, hodie venit ad septem viros in iure bene conseruatos: vt extra de testibus in multis capitulis, & hoc

Spe. Sax. li. i. ar. vi. & seu c. xlv.

ex eo statutum est, quia hęredes cum periculo & conscientiose iurarēt pro debito paterno. Qui enim ex opinione & dubitatiue iurat communiter periurus efficitur: vt xxij. q. ij. Homines falsum.
Alia itidē declaratio solutionis debiti fit quā quis facit pro huiusmodi debito quod solus promiserat: vt Spe. Sax. li. iij. ar. xli.
Sciendum etiam si pecunia alicui debetur ex petituręq; post mortuam manum, respondēs admittit illi probationē, & hoc ex eo fit, ga super negotio ignotum sibi est, quare nec iurare presumit: vt. ff. de iureiuran. in multis legi. & C. de Iur. & fact. ignoran. L. cum quis.
Notandum preterea quod responsio ac declaratio super impetitione [c] quandoq; cedit accusato & quēadmodum fit declaratio per actorem respondenti pro debito metseptimus. Ita per simile intelligendum est, si respondens dixerit debitum esse persolutum, metseptimus enim euadet. Si autem dicat quod ille solus querulatori soluit mettertius probabit: vt Spe. Sax. li. ij. ar. vi. Quod si dixerit se eidem nihil teneri, vel quod sibi nihil promiserit sua absoluitur manu, & hoc si contra eum cum testibus non agat. Vnde pro generali sciendum cum vnus impetit alium pro debito cum testibus respondens propior est cum testibus expurgare se se, q̄ quod conuincatur. Si vero absolute dixerit se nihil teneri offeratq; innocentiam declarare suam, decernetur sibi probatio vnica manu.

c. Accusatus pro debito post mortuam manum quomodo absoluitur.

Articulus LXIX

De quærela occasione bonorū hæreditariorum.

Conquæratur si quis super alium in municipio pro bonis hæreditarijs, quod bona illa sua uera hæreditas sit, ex parente ad eum deuoluta, quodq; ille bona huiusmodi cum iniuria sibi detinet & usurpat. Is uero contra quem quærela proposita sit cōparet & dicat iusto esse suum prædium censuale, habereq; defensorem bonorum illorum quæ & possedit anno & die sine contradictione & iusta allocutione. Ipsum oportet suum nominare euictorem eundemq; statuere ad iudicium determinatum proximum, & ut sic ob tinebit bona illa censualia possessa, si ut Iuris est per euictorem id probauerit. Sed si in euictore defectum paciatur actor conseruat suam proprietatē in eisdem bonis ut iuris est. [a] *Quiuis enim homo suam innatā* hæreditatem facilius conseruat, q̄ alter emptam aut obligatam, aut prædium censuale conseruari posset, cū & impossibile est aliquem naturali defraudari portione.

a. Sp. Sax. li. ij. ar. xliij.

Glosa.

Sensus articuli est, si quis bona anno & die possederit, possessionēq; probare posset, propior est q̄ ille qui possessione caret.
In textu cum dicitur quiuis enim innatam hęreditatē facilius cōseruat, q̄ alter emptā &c Ratio istius est quia ille qui ex successione bona habet & ex mortuo sibi cedunt, possessionem & defensam habet ex illo mortuo: vt ff. de reg Iur. L. hęredem. & C. vnde liberi. L. si auus. Venditor vero non plus in bonis defensę habet nisi quod se ad euictorem trahat idq; dificillime fit, vt C. de empti. in mul. legi. & Spe. Sax. li. i. ar. lvi. Sine etenim consensu hęredum bona illa alienari non poterant.

Articulus LXX

De actione uulnerum clamore protestatorum.

Homo si uulneratus fuerit, clamoremq; excitet [a] & si hunc ceperit qui eū uulnerauit iudicioq; præsentet adsintq; illi qui clamorē audierint ad testificandum, propior erit metseptimus conuincere eundem q̄ ille se se expurgare ualeat. Si uulnus profunditatem unguis longitudinēq; articuli seu membri habuerit [b] manum soluet, pro homicidio uero collum nisi se ut iuris est excusset.

a. Spe. Sax. li. i. ar. lxvi. de facto manuali iude.

b. Spe. Sa. li. ij. ar. xvi.

Articulus LXXI

De guerra nocturna quomō unus sup facto accusatus euadere debet.

Contingat criminale nefas nocte uel de die, & probus antehacq; iure nunq̄ accusatus homo, super facto impetatur, propior est euadere metseptimus, q̄ alter eum conuincere.

Articulus LXXII

De querela uulneratorum.

Vir si uulneratus fuerit, & eodem die iudicium nó quesierit, negotiūq; pernoctatum sit, & qui inculpatur tunc comparuit, euadet eum metseptimus.
Sed si querimoniā ceperit, & ille nó cōparet, proscribitur quarto iudicio.
Vulneratus si quis sit in municipio negotiumq; sit pernoctatum, præfigi seu indici debet terminus ad proximum iudicium. Si etiam uulneratus sit, & uulnus nō est duellare, denunciandus nihilominus erit ad iudicium proximum.

Glosa.

Declaratum est superius, de actionibus ciuilibus. Hic in his tribus articulis tangitur actio criminalis, [c] quę dicitur ex eo criminalis quia exposcit penam ex illo qui deliquit, si conuincitur in quantum vulnus in profunditate sit vnguis, & longitudine articuli seu membri.
Vnde in proposito vnguis intelligi & accipi debet pro vngue cū articulo superiori medij digiti, [d] & hęc profunditas vulneris duellaris esse debet. Eiusdem vero medij digiti tota lōgitudo pro membro seu articulo accipiē, & huiusmodi vulnus duellare dicit, deprehē susq; manū pdit: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xvi.
Cum dicitur in textu, & qui inculpatur tunc comparuerit, intellige quod ille qui patrauit veniat libere non detentus nec vinctus propior est euadere metseptimus, nisi forsan Iudex pro tempore illo domi presens non fuerit: vt Spe. Sax. li. i. ar. lxx. &. C. de custodi. reo. L. In quacumq;.

c. Spe. Sax. li. i. ar. lxvij & lxxi. & Iure Municipali supra ar. xvi. & xvij.

d. Vulnus duellare qd sit.

Articulus LXXIII

Cum quis Scabinum in sede iudiciali improperauerit.

Vicumq; Scabinum in municipio, in scamno, [a] seu sede iudiciali improperauerit seu increpauerit, Scabinus lucratur suam emendam in ipso, hoc est triginta solidos & cū hoc iudex suam mulctam.
Improperet uero quis Scabinum postq̄ sententia definita sit & cōsensus aliorū Scabinorum subsecutus, extunc Scabini omnes emēdas acquirunt, ac Iudex penas seu mulctas, & quot emende fuerint, totidem pęnæ iudici acquiruntur.
Si quid unus coram Iudice & Scabinis agere habeat in donando uel resignando, solidum soluet, quē Scabini pro memoriali accipiunt.

a. Spe. Sax. li. ij ar. xij.

Articulus LXXIIII

De reprobatione sententiæ.

Qui sententiam Scabini increpare in iudicio bānito uoluerit, hisce utatur uerbis. [b]
Domine Iudex sententia quā Scabinus inuenit iniusta est domino meo, & mihi in loco eius, secūdum omne ius super quo fundati sumus & id probare uolo ut iuris est, trahoq; me ad locū ubi ius nr̄um quęrere seu reportare iusto debemus. Tandem Iudicem petat pro nūcio, quem Iudex ex medio Scabinorū dare tenetur.

b. Vide Spe. Sax. li. ij. ar. xij. abundantius de hac materia.

Cautionemq; Iudex ab utroq; accipiat pro impensis desuper factis, ac aliis ad id necessariis, & qui in causa defecerit, expensas soluet.

Glosa.

Sciendum quod sententię vituperatio apud Saxones in iure spirituali & imperiali appellatio nuncupatur. Quo pacto autem increpatio sententię fieri debeat, abunde habetur in processu iuris: tum & Spe. Sax. li.ij. ar.xij. & ff. de appella. & rela. in multis legibus. Tū & hic in articulo presenti satis clare apparet. Appellans autem si in sententię increpatione defecerit, [c] Scabino emēdam soluet, & iudici multā, ac expensas refarciet. Sed si sit sequela subsecuta & ille abscesserit ad colloquendū ideſt cōsensus aliorum Scabinorum sit, vnicuiq; soluet emēdam, & iudici totidem multas: vt Spe. Sax. li.ij. ar.xij. & in auten. de his qui ingrediun. ad appella. §. quia eñ. coll. v. ℂ Scabinus etiā testimonio iure Maidebur geñ vinci non potest: vt Spe. Sax. li.ij. ar.xij. Sciendum insuper quando vnus se ad Scabinos trahit, ideſt ad eorum recognitionem vel testimoniū, & Scabini offerunt se facturos, si credere Scabinis quis nō vult quod pro illo tempore affuerunt, probare eos oportet cū iuramento.

c. Spe. Sax. li.ij. ar.xij.

Articulus LXXV

De testimoniū probatione.

Decernatur uni testimonium iudicialiter, [a] ille tēpus habebit ter quindenas quamcumq; eligere ex his uult ad iudiciū proximū

a. Spe. Sax. li.i. ar. lxij.

Glosa.

Dicere vnus forsan posset, presentem constitutionem superfluam fore, quandoquidē in multis iuris Saxonici locis habetur, quod Saxo vinci testimonio nō potest, nisi testimonio Scabinorum: vt Spe. Sax. li.i. ar. xvij. R. quod non est contra prius dicta & articulum allegatum, immo magis est pro intentione dictorum, quilibet enim propior est, honorem, vitam, bona defendere, q̄ quis eū conuincere posset: vt Insti. de actio. in multis locis. Sed & Saxonibus specialiter hoc cōcessum est. Vnde cum contra vitam, bona, honorem, Saxoni proponitur, cū testibus, accusatus propior erit testimonio defendere sese: ff. de iure iuran. L. Non erit. & hoc ex eo sit, quia ius fauorabilius est respondenti q̄ actori: vt. ff. de reg iur. L. Fauorabiliores. Quare & textus presens habet, si viro decernatur testimonium &c̄. hoc est si innocentiam suam testimonio declarare vult, obtinet inducias hic in textu exp̄ssas: vt Spe. Sax. li.i.ar. lxij. ℂ Sciendum circa id quod in huiusmodi casibus vbi iuramentū interuenit, principalis primū iurabit, tandē alij factū confirmabit.

Articulus LXXVI

De intercessione patris pro filio.

Quilibet homo in municipio non inculpatus, nec iuris detrimentum passus, [a] filium quē in potestate habet non emancipatum & qui panem eius comedit, excipere in iudicio potest pro quolibet crimine capitali tacto sacramēto solus. Si autem uterq; pater cū filio simul coram iudicio inculpati fuerint, extunc oportet prius patrem in his se expurgare.

a. Spe. Sax. li.ij. ar.xij

Glosa.

Articulus presens tangit actiones noxiales, cum quid damni per filium vel seruum committatur nostrū. [b] Vnde pro intellectu textus ampliori. Notandum quatuor specialiter attendenda fore quando pater excipere filium pro iniuria accusatum vult. [c] Primo si puer iniuriam vel aliquid noxiale fecerit, pater potest eum semel excipere, hoc est per sententiam & iure eū intercedere. Impossibile etem est & contra naturā, qd pater filium pro delicto dimittat quem intercedere iure potest. vt Insti. de noxia. acci. §. Sed veteres quidem. Secundo quod filius ille a patre non sit diuisus a pane eius, nec emancipatus, quia alias factum filij sibi esset ignotū: vt. C. Ne filius pro patre. L. i. Tertio pater iurare debet innocentiam filij, ita quod filius iniurie & contumelie innocens sit. Hoc tamen totum intelligendum erit, si excellus talis est, negotiumq; ita agitatur quod innocentiam declarare ad iuramentūq; iusto deuenire posset. Si aūt secus sit solus respondebit filius & penā tollerare cogitur: vt Insti. de noxia. acci. §. Sed veteres. Quarto quod pater innocens facti sit illius, nullus em alium excipere potest nisi seipsum primū excusauerit: vt. ff. Si fami. fur fecis: per totū.

b. Quatuor specialiter attēdenda quando pater filium iudicialiter accusatum excapere uult.

c. Spe. Sa. li.ij. ar.xvj.

Articulus LXXVII

De accusato pro potu.

Qui aliū accusat pro pecunia cōtracta uino ac alio potagio, euadet eū ut pro alio debito, ubi nullum dominium aut possessionem protestare poterit.

Articulus LXXVIII

De mercede famulorum.

Famulus [a] liber in municipio, mercedem quam promeruit obtinere ad sacra potest, occasione quinq; solidorum.

[b] Sed si dominus solutiouem debiti probare uelit, propior est hoc facere mettertius ad sacra, q̄ famulus obtinere possit.

a. Vide hoc idem supra eo. li. ar. xxvi. glo.

b. Vide oppositū Spe. Sax. li.i. ar. xxij. interpretatione tamen huius inuenies in fine gl. hic

Articulus LXXIX

De mercede famuli.

Famulus si mercedem deseruitam contra dominū suum iudicialiter obtinuerit pro eo dominus iudici nullam demeretur penam, sed famulo mercedem eadem die indilate soluere tenebitur.

Articulus LXXX

De Mercenarij precio.

Expellat si domius mercenarium, [c] ei plenam mercedē præstare tenebitur. ℂ Relinquet aūt mercenarius iportune dominū in tantum domino, quantum eius precij constat summa obligatur, & si aliqua pars precij ei persoluta sit, in duplo reddere compellitur.

c. Sp. Sa. li.ij. ar. xxxij.

Glosa.

Accusatus pro expēsis vel potagio, si negat absoluitur vt pro alio debito. Si vero recognoscit, sed non habet vnde soluat, nō potest magis pignorari nisi in eo, quod super se indumenti habet, quę cingulo pręcincta non sunt: vt est pileus, pallium &c̄.

Cum dicitur in textu famulus liber &c̄. [d] Notandum circa id quod quantōcumq; etiā longo tempore famulus seruiat nobis, non propter hoc seruus efficitur. Nec dominus maiora pro famulo respondebit nisi quantū precij eius constat: jvt Spe. Sax. li.ij. ar. xxxij. Famuli prętereа si quid delinquerint ipsi soli respondebunt, & hoc intelligendū si absq; voluntate & mandato domini id fecerint. Si vero mandatum domini pręcessit, domini eque inculpandi veniunt.

d. Vide Spe. Sax. li.ij. ar.xxxij. clarius tamē habetur li. iij. ar.xlij. glo. Spe. Sax.

Famulum etiam alicuius percutiens, iniuria afficiens, [e] domino nulla actio pro eo erit, nisi forsan in contumeliam eius actum sit: vt Spe. Sax. li.ij. ar. xxxiiij. & Insti. de iniu. §. sed si libero homini. Secus est si seruus percuciat domino actio erit: vt Insti. eo. ti. §. Seruis aūt. Accusatus vero vt dictum est dominus respōdere non tenetur pro facto serui, sed si inculpetur, quod cōsilio eidem & auxilio affuerit respondebit: vt ff. Si fami. fur. fecis. in multis legibus.

e. Sp. Sa. li.ij. ar. xxxiiij

Famulus conductus ad certum tempus si expellatur: vt textus habet, integrum precium eidem solui debet, tanq̄ illd promeruerit, & hoc ex eo, quia seruitiū alibi neglexit, nisi prius iuramento declaretq; legittimas causas cur id fecerit. [f] Si famulus etiam propria voluntate dominum reliquerit, illud precium quod sibi promissum est, domino soluet: nisi forsan matrimonium contraxerit, vel tutela sibi incumbat.

f. Vide Spe. Sax. li.ij. ar.xxxij. & xxx.iij.

Famulo mortuo merces cedit hęredibus eius. Si vero ante tempus moriatur, eius successor vel hęres seruitium conductum exintegro perficiet. Si accipere vult precium pro missum, alias nō plus accipiet mercedis nisi illud quod promeruit ad tempus mortis.

Moriatur insuper famulo dominus, hęredes domini familiam vsq; in tricesimū diem seruare tenentur: vt eis de seruitio prouideant. Mercesq; soluēda vsq; ad tempus mortis domini. Si autē plus mercedis acceperint, q̄ conduxerant, reddere non compellentur, g recusetur vero precium eis, anni vnius vel medij iuramento citius obtinebit q̄ sibi negari possit: vt Spe. Sax. li.i. ar. xxij.

g. Spe. Sax. li.i. ar. xxij

Et hęc glosę declaratio intelligenda est, [h] Si merces ab hęredibus mortui expetatur: secus enim est si apud dominum expetatur quid: vt

h. Nota diligenter.

textus habet, vt sic enim dominus facilius solutionem mettertius probabit, & ex his liquet interpretatio articuli xxij. li.i. Spe. Sax. §. Et si heres mercenario: mercedem anni vel dimidij negauerit, hoc sacramẽto contra heredem obtinebit. Ibi em̃ intelligitur de actione contra heredem mortui mota, hic vero de actione quę ipsi domino viuo pro seruitio intentatur.

Articulus LXXXI

De uulneribus duellaribus

WLneratus si quis sit in municipio, clamoremq; excitauerit, & ad iudicium uenerit querulando cotra præsentem, ac illos qui clamorem suum audierint habuerit, quot uulnera habet tot homines inculpare potest.

Si autem homines comparuerint duellum in ipsis acquiret, si uulnera duellaria sint

Quod si plures iudicialiter impeterit uel accusauerit pro adiutorio q̃ uulnera habeat alij omnes euadent iure suo, quilibet metseptimus.

Articulus. LXXXII

De duello occasione uulnerum.

a. *Vide Spe. Sax. li. i. ar. xlviij.*

QVando unus duellum [a] per sententiã iuris acquirit pro uulnere, cedatq; bello uel uincatur subibit penã manus. Si uero pro homicidio sit in uitam sibi transit.

Quomodocumq; se uir tuetur duello eodem etiam modo alloqui debet duellariter.

Duellum si promittatur uel potius decernatur in municipio pro homicidio, uel pro huiusmodi causa, pro qua hominẽ in iure suo non suspectum argui nõ potest, lucrabiturq; homo pugilem contra eum quẽ allocutus est. Si ille contra quem duellũ transit ostendere & testificare ut iuris est poterit, quod duellator pugil, uel pro pecunia decertans est, duellum per sententiam iuridicã recusare poterit.

Articulus LXXXIII

De duobus mutuo uulneratis.

VVlnerent se duo inuicem, & uterq; ad iudicium ueniat, ac querelam proponat per æquum, qui primam protestari poterit querimoniam contra aduersarium duellum acquirit dato quod utriusq; uulnera duellaria sint, & hoc si ipsum ut iuris est alloquatur.

Glosa.

Duellum de quo in articulis p̃sentibus mentio habetur, [b] Saxonibus admissum erat propter eorum dexteritatem, & ex eo, quia militares erant.

b. *Vide Sp. Sax. li. i. ar. xlix supra Iure Mun. ar. xiij. & xxxv.*

Pro declaratione articulorum clariori, Notandum est, [c] quod vulnera inter se differentiã habent. Quędam sunt carnalia, quę secta vel confossa sunt in huiusmodi locis, quę nec multũ nocere possunt, nec occasione illorũ alloqui duellariter vnum quis poterit, & dicuntur carnalia vulnera, ex eo quia nihil aliud nisi caro vulneratur confoditurq;. Alia vulnera sunt patentia & aperta, intellige tamen in illis locis vbi non adeo notoriũ vel damnosum sit, & habẽt latitudinem non ãit profunditatẽ, et per id differũt a vulnere carnali. Carnale enim vulnus profunditatem habet non latitudinẽ. Tertio dicuntur vulnera duellaria, quę vtrumq; tam longitudinem q̃ profunditatem complectuntur, & dicuntur ex eo duellaria, quia manifeste cognoscibilia sunt quod occasiõn illorũ duello agi potest. Isiudq; venit ex lege duedecim tabularum, vbi expressum fuit, quod qui mutilauerit alteri membrum, talionitue, is vicissim ab illo eandem sustinere cogebatur insecuritatẽ. penaq; talionis erat, & si foderit aliquẽ sustinere ictum viceuersa cõpellebatur, signanter si vulnus duellare fuit, propter os fractum, vel sanguinolentum pecunia soluebatur.

c. *Vulnerũ differenda.*

Sequitur textus legis. xij. tabu. Si membrum rupit meũ, e pacto talio esto, ꝓpter os vero

fractum nummarię penę constitute sumto. Idq; potissimum propter paupertatem statutum erat: vt Instí de iniur. §. pena autem. Vnde & lex huiusmodi a Romanis, Saxonibus admissa erat, qui & dexteritati eorum confidebant plurimũ, statutumq; fuit, quod quicunq; aliũ ex iniuria vulnerauerit, occiderit, idq; iudice & scabinis comprobatum sit, qui & conspicere vulnera cogebantur huiusmodi, vel ad id deputatus iuratusq; medicus, & quemadmodum recognouerit, si vulnera duello digna sint, duellariter incusabatur.

Notandum preterea accusetur si vnus de auxilio homicidij vel vulneris, metseptimus excusare eum oportet, si accusetur cum clamore vt iuris est.

Sciendum insuper & si quidem Saxonibus duellum admissum erat, vt supra tactum est propter eorum dexteritatem. Postq̃ autẽ ad fidem conuersi sunt Christianam, edocti duellum esse cum peccato, vnanimiter concluserũt & statuerunt, quod qui vulneratus sit, paciscq; violatorem comprehensum & vinctũ cum clamore iudicio apportauerit, eundem cõuincere sese offerens, metseptimus id facere cogitur cum testibus qui clamorem audierint, quod cum expletum sit accusatus manũ demerebatur. Si vero vnus libere veniat non vinctus, & offerat innocentiam declarare suã metseptimus hoc faciet, ipsęq; primus esse debet in declaratione huiusmodi, & si probauerit innocentiam suam vt iuris est, euadet accusatorem. Si defecerit pro vulnere duellari manum: pro homicidio collum perdet.

Ibi cum dicitur alij omnes euadent iure suo, quilibet metseptimus &c. Alij textus hoc qd sequitur vltra id habent, vel quiuis sola sua manu pro adiutorio ratione homicidij vel vulneris duellaris, aut mettertius, & hoc si pro eo cum testibus fuerit impulsatus, sic scilicet intelligẽdo qd iudex eũ perquirat quos principaliter inculpare proponit, & dum tot inculpauerit, quot vulnera habeat, alij euadunt vnica manu, vel cum tot testibus, quot fuerunt inducti per actorem.

Articulus LXXXIIII

De duobus mutuo uulneratis.

VVlnerent se duo æqualiter ac mutuo, & unus ex his ad iudicem uadat in domũ suam, querimoniamq; faciat facti. Alter uero ueniat ad quatuor bancos seu ad sedem iudicij scabinorũ, et queruleẽ preconi scabinisq; si illic sunt, ac hominibus iudicio pertinẽtibus, declaraueritq; uulnera sua cũ clamore ut iuris est, & mittet pro Iudice ex sententia Scabinorum, ipse primam querimoniam obtinebit.

Articulus LXXXV

De uulneratis mutuo quorũ unus gladio alter uero cultello uulneret.

SI duo uulnerauerit se mutuo, unus gladio & alter cultello & ad iudicium ueniãt uterq; conformiter, ac in recẽti actione duellũ comprobatũ sit per uerã sententiam, pro uulnere ex cultello iudicatur in collũ illius. Cultellus etenim furtiuam & occultã infert mortẽ, ille uero qui gladio uulnus intulit sup manũ ipsius iudicabit.

Glosa.

Constitutio p̃sens Ottonis Imperatoris fuit. Motiuum autem eius erat. Quidam enim Iurisperiti dicebant, quod qui primũ Iudici querelam publicauerit, huic prima cedit querimonia, propositum fundantes suum, super articulo lxi. §. proponãt etiã duo. li. i. Spe. Sax. Alij vero contrarium sentiebant dicentes quod is qui primum in loco iudicij alí cum clamore comparuerit in recenti facto vulneraq; declarauerit protestaueritq; p̃cone & iudice pertinentibus. Ad sapiendum itaq; hanc cõtrouersiam ponitur constitutio articuli. lxxxiiij. quę & media est inter opiniones prętactas. textus in se planus est vtriusq; articuli.

Articulus LXXXVI

De fideiussoria occasione uulnerũ.

WLneret unus alium fideiussoriãq; statuat cautionem ad proximũ iudiciũ se statuendi, eundem si posthac occiderit in huiusmodi fideiussoria, fideiussoresq; statuat pro eadem causa seu inculpatione, propior est euadere metseptimus de homicidio, q̃ contra eum quis probare possit.

Articulus LXXXVII

De stipulata pace occasioñ uulnerū

SI uero in iudicio bannito pro uulnere corā Iudice & Scabinis manu pax promissa fuerit ut prius dictum est, citius contra ipsum probari potest, q̄ ille cum testibus euincere se poterit.

Debeturq; iudici ex sententia maxima mulcta [a] hoc est medius ueri geldus. Si etiam aliquis interfecti [b] agnatus occisum defędere per duellum uoluerit, ille repellit omne testimoniū respondereq; accusatus tenetur pro suo collo.

[a] Sp. Sax. li. i. ar. lxviij.

[b] Spe. Sa. li. i. ar. lxiiij.

Articulus. LXXXVIII

De uulneribus pernoctatis.

VLnerēt se duo inuicem ac uterq; ueniat in iudicium & quærulētur equaliter, quærelaq; trāsposita sit ex sententia ad proximum Iudicium, si unus moriatur in tempore illo alter uero ueniat ad iudicium indicendo se Iudicio ut dictum est, euadet ad sacra iurando metseptimus. Quod si testes in instanti habere non possit obtinet tres quindenas & ex his eligat sibi unā quindenam quamcunq; uoluerit.

Quod si proximior interfecti agnatus [c] uelit defendere interfectū duello, abicit omne testimonium ut supra dictum est.

[c] Vide Spe. Sa. li. i. ar. lxviij.

Glosa.

Autor priuilegij per articulū. lxxxvi. excludit opinionem quorundā qui dicebant, qd is qui fideiussoriam statuit pro uulnere: comparendi coram iudicio, & interim occidatur uulneratus facilius conuinci testimonio deberet pro homicidio si per agnatos accusetur, secus em̄ textus dissonat, quia q̄uis pro uulnere fideiussoriam statuerat, in illū q; fideiussoria istum occidat, propior est euadere metseptimus, & hoc intellige si in manuali facto extentus non sit. Si uero pacem promissam fregerit citius conuincitur: vt. C. de legi. & cōsti. L. Non dubium. &. C. ad Senatusconsul. Turpill. L. Si pro eo.

Quod si aliquis interfecti agnatus &c. Vide circa id sciendum quod ubi sufficiēs probatio est alicuius facti, duello nō indigetur, duellum etenim pro homicidio non nisi ex consuetudine uenit. Consuetudo autem nō ultra durat nisi quoad iure scripto sulciatur. vt. C. de uete. iur. enucle. L. i. §. Nulla.

Articulus LXXXIX

De uulneribus liuidis seu flaucis baculo illatis.

[a] Vide Spe. Sax. li. i. ar. lxvij.

SI uir [a] fustibus aut baculo percussus sit in dorso, uētre, & uerbera illa fuerint flauea aut fusca si desuper iudicem pro teste habuerit & homines iudicio pertinentes qui hoc uiderunt & audierunt propior est duellum acquirere q̄ ille cum euadere iure suo possit.

Si uero super caput aut brachio percussus a pluribus fuerit, probariq; non poterit, citius euadere possunt iure suo q̄ quis eos cōuincere ualeat.

Si fatētur quilibet soluet emendam & iudici mulctam.

Si uerbera mortalia sunt respondere tenentur cum duello qui pro his iudicialiter inculpati fuerint.

Si uero mortalia non sint unus respondebit cum duello, alij uero euadunt suo iuramento.

Articulus XC.

De probatione stupri & uiolentiarum.

[b] Vide supra eo. li. ar. xxxviij. & xlv.

INsidias seu obsidia, stupra, domorū irruptiones, iudicat Burgrabius & non scultetus.

Si domorū irruptio probari possit uulneribus edificijsq; sectis & protestatus est Iudice scabinis ac alijs hominibus qui id audierunt, propior est eum alloqui duellariter q̄ ille euadere possit.

Articulus XCI

De occiso habente plures pueros.

OCcidatur si unus q tres uel plures habeat pueros, postmodū uero accusatus de homicidio fa ctaq; sibi uarenda se ut iuris est expurget a crimine obiecto, ab alijs pueris nullam posthac patietur gra uitatem.

Glosa.

[c] Spe. Sax. li. i. ar. lxviij glo.

[d] Iniuria quid sit.

[e] Vide Spe. Sax. li. i. ar. lxviij.

[f] Iniuria triplex.

Habita est superius declarata differētia uulnerū, & q̄ uulnera duellaria sint, q̄ uo non, & q̄modo instituit actio pro uulneribus duellaribus, hic uero in articulo. lxxxix. habetur de actionibus mixtis, quę nec ciuiles nec criminales sunt, possunt tamē sic uel sic instituī: [c] nam & ciuiliter & criminaliter formari poterint: vt. ff. de iniur. L. Iniuria. Et uocat actio huiusmodi actio iniuriarum.

[d] Iniuria autem dicitur omne illud quod contra ius fit, seu illud quod in contumeliam alterius factum fuerit: vt. ff. de iniu. & famo. libel. L. Iniuria. & Insti. eo. ti. §. Generaliter.

Notandū circa id, [e] quod iniuria triplex est [f] Quędam est dehonestans & damnosa: vt si quis alium tanq̄ debitorē accusat vel pignorat: cū nō sibi nihil tenetur: vt Insti. de iniur. §. Iniuria. Secunda est dehonestans & penalis, vt cum quis percutitur & iniuria afficitur: vt Spe. Sax. li. i. ar. lxviij. & li. ij. ar. xvi. Tertia est dehonestans tātum, sicut cum quis verbis inhonestis impetitur. vt. ff. de iniur. L. i. & Insti. eo. ti. §. i. Spe. Sax. li. ij. ar. xvi. Huiusmōiq; iniurię tum & actiones earum miscētur adinuicem, quia illud quod est damnosum & dehonestans etiam fit penale, & hoc tangitur in textu hic cū dicitur, si uir fustibus aut baculo percussus sit. Cum enim percutitur quis, damnosum sibi est & contra honestatē ciusdē fit, quare & penale. Idq; totum dependet in actore, qualiter querelam instituere uult siue ciuiliter siue criminaliter. Si etem testimonio Scabinorū instituit querelā, qui & recognoscere tenent, qđ uiderunt & conspexerūt uulnus sectū vel confossum, vel ex iactu, vel ex percussiōe, duelloq; dignū sit, formare actionē poterit prout ei placuerit: vt Insti. de iniuri. §. In summa sciendū, Ampliorēq; huius passus declarationē vide Spe. Sax. li. i. ar. lxviij.

¶ Iniuria prętera, [g] seu contumelia diuersimode adaugeē. [h] Ex facto ut cū quis aliquē uulnerauerit magis deliquit, q̄ quis simplicibus & leuibus uerberibus percusserit. Secūdo locus facit atrociorē iniuriam, vt si quis percussus fuerit in foro publico uel in Ecclesia magis puniendus uenit. Tertio ex parte personę illatę sicut si filius deliquerit in patrem, seruus erga dominū, ciuis erga procōsulem. Quarto ex parte mēbri lesi, vt si in oculum uel caput maior, q̄ in dorsum, immo in oculo & capite duellare uulnus fit, quod alibi pro simplici reputatur.

[g] Spe. Sax. li. i. ar. lxviij glo.

[h] Iniuriā adaugenda

Notandum circa id [i] quod iniuriarum querela habet quędam specialia. [k] Primo iniuriā mulieri mihi desponsate illatam possum ego querulare, eius pater & ipsa sola, quia infert iniuria nedum sibi, sed & patri ac uiro: vt Insti. de iniuri. §. Patitur. Secundo iniuriam seu cōtumeliam mihi illatam nec uxor nec pueri intentare possunt, quia ego tutor illorum sum, & non econtra: vt Insti. de iniur. §. Patit. & ff. eo. ti. L. quod si uiro. Tertio quia contumelia seu iniuria secundum personam nobiliorem uel uiliorē rependi debet: vt Spe. Sax li. iij. ar. xlv. & Insti. de iniuri. §. Pena.

[i] Spe. Sax. li. i. ar. lxviij

[k] Iniuriarū specialia.

Sciendū prętera [l] pro intellectu textus ampliori quod querelę omnes, quę ad iudiciū bannitum deuoluuntur siue p̄ mutilatione, uulneribus, verberibus, homicidio nullus prolongationem termini in his habere poterit sine consensu iudicis. Vnde si ad id uoluntas iudicis non subsequatur, cadit a querela, & de nouo eum querulari oportet, nisi probare possit mettertius, quod Iudex sibi id admiserit. Secundo sciendum. [m] Accuset uxus alium pro homicidio, & uulnera in mortuo non demonstrat, vt iuris est, respondensq; denunciet innocentiam suam secundum formā iuris, decretumq; sit quod respondens propior est solus innocentiam declarare suam, ex quo querela simpliciter proposita sit sine clamore, defeceritq; in iuramēto: actori mortui uerigeldum demeretur, & iudici mulctam. Tertio item considerandum, si homicidium contingat & alloquatur quis, quod sit cōscius facti, in iuramētoq; defecerit, actori demeretur verigeldum & iudici mulctam, quodsi nō paruerit in uero iudicio, actor nihil plus in eo lucrabitur nisi verigeldum, sed nec proscribi debet. Quarto attendendum uulneratus si quis sit uel cōfossus in caput inter cra-

[l] Nota quędā de homiadio & uulner. bus spcialia.

[m] Homiadio accusatus simplia quærela euadet suo iuramento.

neum cerebri, vulnusq; inflatū sit, si vulnus illud suam profūditatem habet, duellare est, & aliud tāgit iudicium. Quinto aduertendū: [n] vulneratus si quis sit in vno loco pluribus vulneribus, vel confossus ab vno homine nō potest specialiter & singulariter inculpari, p quolibet vulnere, sed omnia illa vulnera excusare potest ad sacra metseptimus si audet.

n. Spe. Sax. li. ij. ar. xvi. glo.

Si quis etiam pro homicidio accusatus legalem excusationem ex decreto importare teneatur, idq; facere negligat nō potest sine culpa manere.

Homicidiū si cōmittatur, & ad iudicium delatū fuerit negotiū, concordiaq; inter ipsum subsequatur cum actore, ibi Iudex mulctam habet desuper

Mulier si in homicidio detenta in facto manuali vel vulnere duellari sit, actor cum hominibus clamorē audientibus [o] propior est eam conuincere q̄ ipsa se excusare & penam statutam sustinebit.

o. Hic mulier uinātur testimonio inde etiam supra ar xx.j.

Mulier honesta si accusetur pro homicidio, vel vulnere illo die patrato, [p] dataq; sit ad fideiussoriā propior erit cū septem testibus euadere q̄ quis eam conuincere poterit.

p. Mulier expurgare se se cogitur testibus.

Mulier si accusetur pro facto pernoctato, p propior est suo iuramento euadere, q̄ quod eam quis conuincat.

Iuramentum si alicui decretum sit pro iuriis contumeliisq; sicuti percussione, capillorum tractione, & his similibus, actor illud dimittere non potest sine iudicis voluntate.

Articulus XCII

De bonis alteri ablatis.

BONA si alicui ablata sint in municipio & delata seu apportata in domum seu possessionem alterius inscio illo, & qui antehac inculpatus non sit. Postea uero furtum illud [a] inquiritur cum uoluntate eius ex parte Iudicij inueniturq; furtum ut sic ablatum in possessiōe uel domo eius, hospes ille indemnis manebit. Si iurare ad sacra audeat, quod de fctō nesciuit. Quod si furtum inueniatur in conclaui suo & occlusa habitatione ille habendus est pro fure, nisi furtū adeo sit paruum quod fenestra proici possit, inueniatur uero in celario uel camera excusabit se hospes ut prius dictum est. ¶ Si uero sit antehac suspectus non poterit se iuramento excusare, [b] nisi ferrū ignitum portet, uel dueallariter se defendat.

a. Sp. Sa. li. ij. ar. xxxvi. & li. iij. ar. v.

b. Sp. Sa. li. i. ar. xxxix. et Iure Muni. ar. xxxij

Glosa.

Pro intellectu textus, [c] notandum, [d] quod furtum non est aliud nisi dolosa contrectatio rei alienę contra voluntatem domini illius cuius res illa est: vt Instit. de obliga. quę ex delict. nascun. §. Furtum.

c. Sp. Sa. li. ij. ar. xxxvij

d. Furtum quid sit.

Cautela autē datur huic, cui furto bona ablata fuerint, si vult quod iudicium sibi auxilio sit. Iudicem enim primum adire debet, [e] factum publicando, quodq; furtū in eum cōmissum est, postulando ab eo auxilium vt in domibus res suas querere possit: quod & fieri Iudex annuere debet. Ibi dēq; in instanti Iudex ciuitatem occludat tamdiu quoad inquisitio per domos ciuium exequatur. Si quis vero in domum intromittere nolit, pro fure inculpari potest: vt Instit. de obliga. quę ex delict. nascun. §. Est etiā prohibiti furti. Quodsi intromittat libere qui antehac inculpatus iure non sit, furtumq; in possessione sua domo eius pręueniatur, iurareq; audeat ad sacra, qđ furtum illud prēter eius voluntatem illic deuenerit, manet sine damno: vt Instit. eo. ti. §. Cōceptum furtum. Inueniatur aūt in conclaui seu habitatione aut cista occlusa, resq; huiusmodi tantę quantitatis & magnitudinis sit, quod sine claue illic imponi minime potuit, extunc clauiger, & is qui clauem ad habitationem vel cistam illam portat, pro fure reputabitur: vt. C. de his qui latro, vel alii. crimi. reos. ocul. L. i. &. ij.

e. Practicam uide quo modo procedi ur occasione rei furtue.

Sciendum etiam si vnus bona alicui furatus sit in domo sua & ea exportet in plateam, [f] ille vero insequitur illū ita quod cadere faciat res huiusmōi, homo ille cui damnū illatum est: res tollet libere suas, sine iudicis consensu si nullus clamor suscitatus sit. Sed si clamorē excitauerit, res huiusmodi tollere aut seruare sine consensu iudicis minime poterit.

f. In inuestigando fure que consideranda.

Fur si detentus sit, & eum principalis prēter voluntatem dimittat, vel vi se eripiat de manibus eius, & Iudex propter id eum inculpare vellet. Is iuramtēo absoluitur, quod absq; voluntate eius euaserat: vt. ff. de reg. iur. L. Fauorabiliores.

Notandum insuper, si actor venerit ad iudicium bannitum, declaretq; quia furem ad carceres dedit publicos, rogare eundem debet, quatenus duos illic ad carcerem mittat Scabinos ad conspiciendum furem illum. Post factam vero Scabinorū recognitionē offerat se querelam cōtra captiuum facere, id Iudex facere ex officio tenetur, Scabiniq; illic profi-

ficiscentur ad conspiciendū inquirendūq; q̄ pacto ad carcerem venit ille, recognitionem tandem apud iudicem facien. Quod cum factum sit ille querelam faciat qualiter detentus sit in facto manuali, & alia vt sup̄ declarata habent. tum etiā: Spe. Sax. li. ij. ar. lxiij.

Articulus XCIII

De debito iure acquisito.

QVicumq; alium [a] corā Iudice pro debito impulsauerit, & debitum illud coacto iure consecutus sit, oportet [b] eodem die soluere. Iudexq; in eo mulctā acquirit. ¶ Si querimonia sit pro debito de quo fatetur, [c] ad quindenam solue re tenebitur, quod si statuto tempore non exoluerit. Iudex in eo mulctam obtinet, nihilominus solutionem demandabit ad octo dies, deinde ad tres dies, deinde ad duos dies, tandem ad crastinum. Quotiens uero mandatum debitor neglexerit adimplere, totiens mulctam Iudex in eo acquirit. Si autem Iudici mulctam, & creditori debitum soluere contempserit, possessio eius confiscatur uel consignetur, [d] per idq; cōpellitur quod debitum creditori & mulctam Iudici soluat. Si autem possessione careat, banno compelli tur, [e] potestq; comprahēdi ubicūq; prāeueniatur pro debito & mulcta, quicumq; uero eū ultra id tenuerit, penam Iudici demeretur.

a. Spe. Sax. li. ij ar. v.

b. Vt pote per testimonium obligationē decretum antehac latum.

c. Vide supra ar. xxxiij. & Spe. Sax. ar. v.

d. Et hoc ad interrogationē actoris, quaerere enim actor debet an pignorari non debeat.

e. Idest proclamatiōe seu publicatiōe actor enim quaeret an detinere non debeat cum possessionatus non sit.

Glosa.

Textus articuli intelligi debet de debitis coram iudicio recognitis, qđ videlicet ad quindenam solui decernuntur: vt Spe. Sax. li. ij. ar. v. Si vero debitum sit magnum sicut est verigeldus, vlteriorem habet [f] dilationem. Vnde & textus articuli sane intelligi debet, vbi dicitur, quod eodē die soluere oportet. Quamuis etenim solutio vni decernitur, non tamen in instanti cum sacco pro pecunia venire debet, sed ad minus ad quindenam dilatio datur. ff. de solutiōi. in multis legibus.

f. Spe. Sax. li. ij. ar. v.

Notandum circa id, [g] quod debitor vnus ex istis alteri multis modis. Primo cum quis accomodat, fideiubet, vel vēdit. Naturale etem est & honestū, quod illud expleat quod promisit vel accomodauit: vt Instit. qui. mo. rei. contrahi. §. Mutui autem. Secundo debitor exisiit vnus ex promissoribus: vt cū vnus pro altero promittit quid: vt Instit de duo. rei stipulā. §. i. Tertio efficitur debitor per literas desuper datas: vt Instit. de obligatio. literarum. §. i. Quarto efficitur debitor ex cōsensu tacito: ut C. qui. mo. pignus. tacite contrahitur. L. i & Instit. de obliga. quę ex consensu. §. i. Si itaq; vnus rationē debiti vel promissi accusatus sit, recognoscatq; debitum vel promissum. Decernitur solutio ad quindenā, tādem ad octauam, & si per sentētias iuridicas terminos experierit, p quolibet termino decreto mulctā demerebitur. Quod si debitum & mulcta ex pignoratione ab eo haberi non possit, ita qđ proprium hereditatem, nec fideiussores habeat, sed nec ipse solus haberi potest, extunc ipsedem in pignus decernitur, hoc est in bannum seu proscriptionē ponitur.

g. Debitor efficitur uarius multis modis.

Sciendum tamen circa id [h] quod bannus & proscriptio inter se differunt [i] quia bannus non aliud importat nisi quod vnus deineri potest in omnibus iudicijs vita tamen sibi adimi non potest sicut contigit illi qui proscriptus est & secundū alios bannus dicitur proscriptio minor. Proscriptio vero illegalitas maior nuncupatur. Vnde & qui seruat huiusmodi proscriptum mulctam Iudici soluit: vt Spe. Sax. li. ij. & hoc ex eo quia Iudici non denunciauit cum illum sciat esse bannitum [k] Debitor pterea efficit qs tripliciter, vel qa pmittit aliquid aut consentit per suū nuncium in sui absentia. Secundo efficitur debitor ex consensu, dato quod non sit coram Iudicio actum, sicut ille qui in domo vl castro fouet prędones aut promouet. Tertio cum quid personaliter corā Iudicio promittitur.

h. Bannus & proscriptio differunt.

i. Vide Sp. Sax. li. ij. ar xvij. abundantius.

k. Feu. e. xlvi.

Articulus XCIIII

Mulier filiū intercedere non potest.

NVlla mulier intercedere filium potest aut eū excipere in iudicio pro debito aut excessu.

Articulus XCV

Dotalicio mulieris inuadiando.

QVando uir uxori dotalicium dat & proprium seu hæreditatem in pignus sibi ponit in municipio, moriatur uir, [a] mulier pignus illud inuadiare poterit, quandocumq; uoluerit in summa sua.

Articulus XCVI

De Muliere imprægnata.

MVlier prægnãs seu quæ puerum in utero gestat propelli [b] seu alienari non debet a bonis uiri post mortem eiusdem, anteq; enixa prolem fuerit.

[c] Nec iudicari contra eam poterit, nisi ad cutem & crines.

Glosa.

Textus articuli. xciiij. in se planus est, quod mulier filium pro debito, aut accusatum pro iniuria excipere minime potest. Ratio istius facile adduci poterit. Mulier enim tutor fore a lege prohibetur.

Pro intellectu item articuli. xcv. Sciendum quod si mulieri in dotalicio bona oppignorata sunt, probationemq; istius habeat illa dimittere poterit in dotalicio, denunciãdo prius vt iuris est. Si vero bona illa sunt fructifera iuxta probatiões suas ea possidebit quoad expedita sit.

Notandum circa id, [d] superducat si vir viduam, pueros habẽtem, & vir prętactus nulla habeat bona, habueritq; etiam filium ex priori vxore progenitum, lucrentur tãdem bona labore proprio & conuertant illa in hereditatem seu proprium, aut mercantias, aut alia bona mobilia. Moriatur tandem vir, nihil in vita vxori donans, filius mortui mariti propior est circa talia bona permanere, q̃ pueri vxoris, vel pueri filię eius, aut pueri sororis eiusdem, & hoc si filius sit similis generatione patri.

Filius si superducat vxorem danturq; sibi bona cum vxore, [e] illud totum quod cum prima & secunda vxore ceperit, apud se retinet, poteſtatemq; habebit cum his facien̄, quicquid voluerit.

Relinquat si vir filium & filiam generatione similes non emancipatos, relinquatq; post mortem suam bona hereditaria, & feudum, f extũc post mortem eius proprium & supellectilem diuidunt inter se, feudum vero filij accipiunt.

Notandum insuper si vir duplices habuerit pueros, & primos coram iudicio expediuerit emancipaueritq;, tum & alijs pueris in bonis suis tribuerit quicq̃ ac tandem morte decedat, g illud quod collatum est, pueri retinebunt, residuũ quicqd sit diuidẽt inter se equaliter, & hoc si similes [h] generatiõe fuerint.

Mulier prægnans propelli non debet &c̃.

Hoc fit propter fetum quem gestat, quia & si quidem mulier alienari posset a bonis, fetus tamẽ quem portat minime propelli poterit, i & quemadmodum fetus quem gestat, nutrimentũ a matre habet, ita illa vicissim nutriri ex bonis viri debet: vt. C. de diuortio facto. L. Licet. & C. de alen. libe. L. si cõparenti.

[k] Vnde & naturalis proximior agnatus pueri nondum geniti eiusdem & matris tutor esse debet: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxiij. non tamẽ proprie est mulieris tutor, sed potius administrator bonorum, vel etiam eius quoad matrimonium contraxerit.

Moriatur etiam vir vxori & illa imprægnatũ se sentiat publicare seu ostendere se debet iudici infra tricesimum, & si id ita fore probatũ sit bona illese; seruari debent quoad procreauerit. Quod si puer viuus nascatur, testesq; super id habuerit qui eam iuuabãt circa partũ: vocemq; [l] suam emiserit puer infra quatuor angulos domus, omnes qui vocem audierũt testificari possunt. Prętera posq̃ portatus sit puer ad Ecclesiam, omnes erunt testes qui viderũt: vt de consecra. dis. iiij. Paruuli. Si moritur puer, bona cedunt matri: vt in auten. de restituti. & ea quę parit in vndecimo mense. coll. iiij.

A tempore etiã natiuitatis pueri, computari possũt hęredes si puer tardius natus sit, a die q̃ pater mortuus est, & si excesserit determinatũ tempus natiuitas pueri, hoc est vltra nouem menses, duobus vel tribus diebus, bona illa diuidũtur inter veros hęredes: vt in auten. de restituti. & ea quę parit. §. v. Verius tamen secundũ prudentiorum intentionẽ sciendũ est, [m] quod mulier fetũ portare in vtero potest decem mensibus, & duobus diebus ad maximum, quare & hęc probatio longior admittenda puero est, incipiendo computum octo diebus a tempore mortis mariti, [n] & ita consequẽter vsq; ad decem menses & duos dies, nec interim hęreditas diuidatur, verũ. in puerum cedet si viuus nascatur, vel post mortẽ suam in eius matrem. Hoc itidẽ intelligi debet de puero qui citius vltra prescriptum a iure tempus nascatur, vt si mulier superducat virum moriaturq;, & vxor impręgnata maneat, pariatq; citius q̃ quod a tempore cõnubij iuxta cursum cõmunem parere debuerat computabitur vt iam expressum est.

Nec iudicari debet super eam &c̃. Quęritur si mulier in manuali facto homicidij, furti, incendij, ac alterius cuiusuis maleficij deprehensa sit, [o] impregnataq; incedat, quo pacto iudicanda est. R. Ex quoquidem maleficium patrauit, quod nec impunitũ manere debet. Sed quia puer quem gestat nihil demeruit, quare nec occidi protunc mulier debet iudicialiter, quia alias fetus in vtero occideretur contra iusticiam, excessus enim parentis, puero nihil obesse potest: vt. ff. de penis. L. Pręgnantis & in alijs multis legibus. Quare non nisi in cute & carne punitur, & hoc intellige iuxta quãtitatem excessus. Si em̄ excessus sit in tantum quod vitam demeruit, prolongari sententia debet, quoad enixa sit prolem, postmodum vero sententiabitur iuxta demeritum: vt. ff. de penis. L. Pręgnan.

Articulus XCVII

De iuramento iudicialiter facto.

SI uir iuramentũ corã iudicio præstare debeat, licite & sine pena supra apponere [a] & deponere poterit absq; licentia Iudicis, & per id nihil ammittit, nec iudici q̃q̃ dare cogitur.

Articulus XCVIII

De mulcta ratiõe iuramẽti soluẽda.

IVramenti denarium, hoc est Iudicis mulctã ex iuramento proueni entem nullus dare tenetur. Si iuramentum cum iudicis consensu dimissum sit.

Iuramentũ etiam fieri debet secundum quod querulatum sit, si ille in iure suo perfectus esse uult.

Glosa.

Declaratum etem̄ superioribus est, quomõ vnus contra accusatorem iuramẽto liber esse debeat. Hic in articulo presenti prœuenit auaricię nõnullorum iudicum, qui mulctas extorquere velint, ab illis qui iuramenta iudicialiter faciunt, & forsan sine consensu iudicis digitos cruci apponant, vel deponant, nullã etenim mulctam occasione istius expetere debet: vt textus habet articuli. xcvij. Sed nec aliquid expẽdere mulctę tenent̄, si iuramẽtũ de consensu iudicis dimissum sit.

Notandum circa id, [b] posq̃ iuramentum corã iudicio p̃missum vel decretum sit, illudq; contra actorem non expleuerit, Iudici mulcta exoluitur. Iudex etenim cum alijs ad iudicium pertinentibus superintendere debẽt, an recte iuramentum expleuerit, quod si nõ recte fecerit mulctam iudici dabit, si vero expleuerit nihil patietur, & hoc in textu tangitur articuli.

Iuramentum si vnus alteri facere debeat, sit pro quacunq; re sit, promissumq; iuramentũ fuerit, & petitio tandem subsequatur: vt iuramentum dimittat, qui & respondeat facile se facturum velle, dummodo consensus iudicis sit. Iudex vo dicat saluo iure meo, & nullus illorum iudicem cõrentare vellet. Accusatusq; iurare cogitur, in quem cedit iuramentum illud, an ad actorem, accusatum, vel iudicem. R. quod qui culpabilis manet super illum iuramentum deriuatur, idq; sine culpa iudicis fit. Iudex enim nullum iurare cogit aut querulari, nec male agere, nec iniuriã facere, & ita non cadit iuramentum super iudicem q̃is mulctam expetit. Mulctam etem̄ Iudex accipit ex officio suo, ratione istius, quia ille deliquit erga deum: in proximo suo delinquendo, & quia Iudex loco dei residet iudicialiter, quare & mulctam deo pertinentem pro excessu iusto recipit: vt. C. de modo. mulctarum per totum.

Notandum prętera quod iuramentum fieri debet iuxta querelam, [c] si perfectus iure esse vult vt textus habet: vt si pro hereditate inculpatur quis, iurabit, quod hereditatẽ pro qua accusatus fuit habeo ab isto vel isto, nomen exprimendo venditoris: emptam vel donatam, vel ex successione patris legittime nactam: vel iudicialiter corã iudicio & scabinis: qui post donationẽ factam iã mortui sunt acquisitã sic me deus adiuuet & omes sancti.

Iuramẽtum etiam restitum qui alterius iuramentum confirmare volũt, [d] hoc pacto fieri debet. Iuramentum quod. P. peregit ratione donationis est iustum & sincerum, ita me deus adiuuet & omnes sancti. Vel sic, donatio quam. P. iuramento confirmauit suo, est iuste & legittime facta ita me deus adiuuet & eius sancti.

Iuramentum autem occasione obiecti homicidij hoc pacto fit. Quẽadmodum mihi obicitur per. P. quod amicum, vel fratrem eius occidissem vel vulnerassem istius facti innocens sum sic me deus adiuuet & omes sancti. Illi vero qui iuramentum eius confirmabũt: sic dicent. Iuramentum quod. N. fecit pro homicidio sibi obiecto est iustum & sincerũ, ita me deus adiuuet &c̃.

a. Vide supra ar. lvij. glo.

b. S. Sa. li. iij. ar. xxxviij

c. Spe. Sax. li. iij. ar. iij.

d. Nota passum istum

e. Spe. Sax. li. i. ar. x.

f. Spe. Sax. li. ij. ar. xxd.

g. Spe. Sax. li. i. ar. xij.

h. Generatione similis quo pacto unus alteri dicatur. Vide Spe. Sax li. i. ar. xvij. & xlv. & li. & item li. iij. ar. xiv.

i. Spe. S. li. iij. ar. xxxviij

k. Spe. Sax. li. i. ar. xxij & li. iij, ar. xxxviij.

l. Spe. S. li. i. ar. xxxiij.

m. Spe Sa. li. i. ar. xxxvi

n. Vide Spe. Sa. li. i. ar. xxxiij. & in auten de restituti. & ea quæ parit in undecimo mense in glosa potißimum.

o. Mulier prægnans in maleficio deprehensa quo pacto iudicatur super ea.

a. Intellige digitos super crucem.

b. De iuramentis vide per totum ad finem usq; articuli.

c. Iuramentum iuxta querelam fieri debet.

d. Iuramentum testitũ quo pacto fieri debet.

Iurámentum pretereа illoꝛum quibus obiciꝫ tur, quod conſciꝫ ſint facti, aut mortis hoc modo fit. Secundum quod mihi obicitur qđ cõſilio, auxilioue adeſſem conſciuſq; ſim homicidij, iſtius innocens ſum, ſic me deus adiuuet &c̃. Illi vero qui cum eo iurant ſic pronũciabunt. Iuramentum quod. N. fecit, quod conſcius non ſit facti, eſt iuſtum & ſincerum &c̃. & eo modo cõtra omnes querelas mutatis mutandis, iuramentũ exequi debet.

Circa id notandum ſpecialiter, quod prout Scabini iuramentũ decreuerint, ita conſignari debet, & poſtq̃ terminus iuramenti preſixus aduenerit, iuramentum pronunciabitur & exequitur, vt proficiat iuri ſuo. Si iuramẽtum non conſumauerit pro primo, admittẽ ſibi reiteratio pro ſecundo, & item pro tertio iuramentum meliorare poterit, vbi ſi nõ expleuerit, per amplius meliorare dicta ſua minime poteſt, ſed & pro ſingulis iuramenti reiterationibus iudici mulctam ſoluet, ſi corã Burgrabio actum ſit, ſexaginta ſolidos: corã Aduocato vero octo ſolidos.

Articulus XCIX

De arreſtatioñ et uarendatioñ equi.

VEndat ſi unus equum alteri, ubi & guarendam promiſerit, guarendare in eo tenetur,[a] quod non ſit ſtatiuus, ita quod a loco tempore ſe offerente, ire & tranſire nollet. Item quod apparens uidere non ſit cæcus. Item quod non ſit arreſtatus aut ſubtractus, ſed ſit liber.

a. *In prouinda Regni Poloniæ, arca æqui uenditionem ut cõmuniter hæc promittuntur ut non ſit aſmaticus. Item quod non ſit nauſeaticus ſeu reumaticus. Item quod non ſit areſtatus uel ſubtractus alij addũt ut textus habet quod apparens uidere non ſit cecus.*

Gloſa.

Articulus preſens declarat nobis, quo pacto varendatio rei vendite fieri debeat. Exemplũ ponens de equo vendito, vbi venditor varẽdare oportet ea quę textus habet, & per id intelligi debent mercantię omnes & res vendibiles, in quibus variatio & defectus fieri poteſt b venditor etenim emptorem varendare oportet iuxta iura venditionis mercatorumq; conſuetudinem & leges, & ſignanter pro defectu qui conſpici vel dinoſci de facili non poſſunt, poſthac vero inre vendita dinoſcuntur, c preterea ſi merces ille vendite inueniantur & appareant poſthac falſe, accuſari venditor poteſt ſuper falſo, ſi negat forum ſeu venditionem propior eſteuadere. Si vero recognoſcit forum ſed dicat quod ſibi non promiſiſſet ꝓ falſo, appareatq; expreſſe falſitas rei illius reſpondere oportet emptor ꝓ falſo, & ſi contra eum probare poſſit metterꝫ tius vt iuris eſt, d lucratur ſuper eo penam varendę hoc eſt manum qua varendam preſtitit vel medium verigeldum, vt Spe. Sax. li. ij. ar. xv.

d. *Spe. Sax. li. iij. ar. xv.*

Si argentum vel pecunia fuerit pati eum oportet in quantum ſolus facti noxius ſit, e ſed ſi pro bonis ſibi date ſunt pecinię & habere poteſt varendatorẽ recognoſcatq;, ſit liber, ſi negat hiſce damnũ tollerare oportet. Quod ſi fuerit ſuſpectus manum perdit. Si vero aliter negotium vertatur vitam demeretur, vt Spe. Sax. li. ij. ar. xxvi.

e. *Vide. Spe. Sax. li. ij. ar. xxvi.*

Articulus C

De autoritate Conſulatus in accuſando.

COnſules ex parte ciuitatis inculpare unum nõ poſſunt pro debito ſeu exceſſu, niſi illud corã eis in conſulatu agatur in loco ubi præſident.

Quem autem inculpauerint defendere ſe iure ſuo poterit.

Articulus CI

Maidebuꝛgeñ. ad extraneum ius trahi non debent.

QVouſq; & quamdiu ciues Maidebuꝛgeñ uerã actionem aut reſponſiuam tenuerint, a & ſe coram Epiſcopo aut Burgrabio iuſtificari exhibuerint, tamdiu nemo eos extra ciuitatem ad extraneũ ius trahere poteſt.

a. *Spe. Sax. li. iij. ar. xxi & lxxxvij. Iure Mun. ſupra ar. xxxvij.*

Articulus CII

De pena Scabinorum ſi ſententiã pecunia corrupti pro uoto alicui decernant.

SCabinus ſi pecuniam accipiat ab uno, & ſibi pro eo ſententiam ſingulatim pronunctiat ſine conſenſu & ſcientia aliorum conſodalium ſuorũ, ſententia illa nullius uigoris erit, & ſi cõuictus ſit, ſotñ eius eum a ſede alienare poſſunt ſcabinali, ita quod peramplius Scabinus non erit.

Gloſa.

Articuli preſentes ſpecialẽ ſenſum habent & declarant ea quę antehac q̃dammodo tacta ſunt, daturq; doctrina in articulo centeſimo, q̃ pacto & ſub quibus cõditionibus conſules ciuitatis vnum inculpare poſſunt. Secundo declaratur quod Maidebuꝛgeñ ad nullũ extraneum iudicium trahi poſſunt. Tertio oſtẽditur ꝓ qua cauſa Scabini deponi ſeu exautoriſari poterint. Primum extenditur ad conuentum ciuium generale, & hoc intelligẽdo pro mandato ſeu ſtatuto, quod conſules ciuitatis vnanimiter ſtatuũt, ſub pena nummaria ſeu pecuniaria: mandatumq; illud ſi quis trãſgrediatur, ac pro eo inculpetur in conuentu ciuium publico, ille vero exponat innocentiam ſuam, propior erit defendere ſeſe, q̃ quis eum teſtibus conuincere poſſit, niſi forſan coram eis in loco vbi preſident actum ſit vel recognitum, poteſtatem enim habebunt, conuincẽdi eum in conſulatu, penamq; ciuitatis tollerare cogitur.

Notandum circa id, cõtingat ſeu eueniat aliquid coram conſulatu, ſicut pro imperitiõ. allocutiõ. & alia cauſa, ſit quęcumq; ſit, negotiumq; illud deuoluatur ad iudicium, ac vnus eorũ trahat ſe ad conulſes cũ cauſa ſua: b alter vero contradicat dicẽdo, quod recognitio conſulum nec prodeſſe nec bbeſſe alicui poteſt. Recognitionẽ illam conſules in iudicio facere debent omnes in ſimul coram Iudice & ſcabinis, nec tenebitur vnuſquiuis ſingulatim recognitionẽ facere, ſed Proconſul recognoſcat, & alij tandẽ cõſenſum pſtent.

Notandum inſuper ſi conſtitutio ciuitatis ſit vt pręcaueatur vel euitetur aliquod malũ vel cõſtituatur quicq̃ pro commodo & honore ciuitatis, ſub certa pena etiã pecuniaria, ſicut in exemplo, ſi homicidium cõmittatur, vt tranſgreſſor careat introitu ciuitatis, preſigiturq; tempus viginti annorũ & cũ hoc pena quinquaginta marcarum. Cõmittaturq; homicidium, & accuſatus, ſeu malefactor aufugiat, ac adeat dominũ ciuitatis: ab eoq; gratiam obtineat. Dominus ciuitatis vt ſic, man dare non poteſt malefactorem ſuſcipere, niſi idem ſufficiens aportet documentum ab amicis interfecti, quod compoſuerit cum eis, ne ciuitas in damnum veniat. c Saluum etiã cõductũ dominus dare non debet ſine ciuitate, nec ciuitas ſine cõſenſu iudicis & ſcabinorũ.

b. *Recognitio conſularis quo pacto coram iudice peragi debet.*

c. *Tranſgreſſoribus ciuitatis ſaluus conductus dari non debet ſine conſenſu ciuitatis.*

In textu cum dicitur. Quamdiu ciues Maidebuꝛgeñ veram actionem tenuerint &c̃. ideſt q̃diu ius nemini denegant vel non euitant iuri comparere & querulanti deſe iuſticiam miniſtrare coram iudice ſuo, ſicut coram ſculteto reſpondere in extraneo iudicio minime tenẽtur, & ſi illic grauaretur extũc appellatiõis locum habebũt illic vbi de iure appellare dñt.

¶ Scabinus ſi pecuniam accipiat &c. hoc ex eo fit. Quia contra officium facit ſuum, & ita indignus officio reputari debet. Scabinis etenim intereſt, quod vnanimiter omnes ſimul ſententiam edicere debeant cum deliberatiõe bona, ſi itaq; vnus pecuniam accipiat, & ſententiam edicat, ſine conſenſu aliorum conſodaliũ, illa ſententia nõ ligat, ſi probari poſſit ac cõuinci quod illam vendiderat. vt. ij. q. vi. c. Et qui appellat. §. venales.

Articulus CIII

De probatione debitorũ poſt mortuam manum.

QVilibet perſoluta debita [a] declarare debet ad ſacra poſt manum mortuam metſeptimus.

Accuſet ſi quis alium pro pecunĩs cauſam debiti [b] & pro quo ſibi id tenetur coram Iudice nominare eum oportet.

Si debitum ſit [c] ex alea uel ludo cõtractum reſpondere ſibi nõ tenetur nec iudex pro eo iudicare.

a. *Spe. Sax. li. i. ar. vi. li. iij. ar. xxxi. ſupra Iure Munic. ar. lxvij.*

b. *Spe Sax. li. iij. ar. xli. & ſupra Iure Munic. ar. xxvi. & xxxiij.*

c. *Spe. Sax. li. i. ar. vi.*

Articulus CIIII

De Aleæ ludo.

NVllus hoſpitum [d] puerum aut ſeruum alicuius hominis ſupportare nec eidẽ ſubuenire, nec intercedere eundem in ludo debet, nec pignorari ad maius poterit, niſi in eo quod circa ſe habuerit, & ſi aufugerit liberatur.

d. *Articulus præſens fundatur ſuper ar. vi. li. iij. Sp. Sax. & ſignãter in gloſa ibidem.*

Gloſa.

Communis responden̄tium regula est, si pro debito inculpatus sit, siue post mortuam manum debitum expetatur, siue quocumq; alio modo, causam debiti perquirere ab actore debet: vt sciat pro quo debitum illud contractum sit quod & actor facere cogitur: vt Spe Sax. li. iij. ar. xli. & hoc ex eo fit: vt respōdens p̄memediret an debitor sit nec ne: vt. C. de ed̄o. L. Iustum. & C. de iureiuran. L. Generaliť.

e. Debitum ex ludo cō tractum soluere non oportet, & alia de ludo inde.

e Quod si forsan debitum illud ex ludo contractum sit, soluere non tenetur: vt Spe. Sax. li. i. ar. vi. §. Furta, spolia, nec lusorie pdita.

f. Spe. Sax. li. i. ar. vi.

Vnde & circa id notandum quod nullus iudicum iudicare debet f super lusorie perdita, aut pacta manualia: vt. C. de aleę lusu. L. alearum vsus. & ff. eo. ti. per totum.

Articuli. ciiij. sensus est quod nullus alteri & signanter hospes actiuus in tabernis vel diuersorijs ad ludum seu pro ludo quicq̄ accōmodare debet, nec eñ accōmodatum illud, iure repetere poterit, sed nec ex rebus domini accōmodatū refarcire, g dominus etem illud repetere iure poterit: vt Spe. Sax. li. iij. ar. vi. Nisi forsan accomodatum repetat suum in rebus proprijs serui quas protune circa se habuerit. Vnde et clara habetur lex Spe. Sax. li. iij. ar. vi. quod seruus existens in obsequio domini si equum suum perluserit, dominus refarcire nō tenetur, si vero equum domini ludo ammittat, illum dominus ab eo qui lucrauerat repetere potest. Seruo etem facultas non est data, equum ludo ammittendi.

g. Spe. Sax. li. iij. ar. vi.

De aleę lusu & aleatoribus vide abunde. ff. de aleę lusu per totum, vbi & lex ibidem solennis ponitur, per quam lusus aleę prohibetur, penam condignam statuens, nedū his qui ludum exercent, verum & illis vtpote hospitibus actiuis, potissimum qui illud admittunt. Sequitur textus legis.

h. De prohibēdo aleę lusu inde.

h ¶ Pretor ait, si quis eum apud quem in alea lusum esse dicatur, verberauerit, damnūue ei dederit, siue quid eo tempore dolo eius subtractum est, iudicium non dabo. In eum qui aleę ludende causa vim intulerit, vticq; res erit animaduertam. Si rapinam fecerint inter se collusores, vi bonorum raptorum non denegabitur actio. Susceptorē em duntaxat prohibuit vindicari non etiā collusores, q̄uis & hi indigni videantur. vide alia quę in eadē lege de hac materia ibidē habēvr: vide etiam de lusu aleę. C. eo. titu. abūde. & item in. c. Clerici. super verbo. ad aleas. extra de vita & honestate cleri. &. xxxv. dis. c. i. & abb: in dicto. c. Clerici. vbi determinat quinq; questiones, quarum Prima est, an repeti potest quod in ludo perditum sit. Secunda an valeat consuetudo in contrarium. Tertia an ex mutuo facto in ludo, oriatur actio. Quarta an valeat transactio ibi facta. Quinta an vendens rem in ludo, teneatur de cuictione. vide etiam Spe. Sax. li. i. ar. vi. & li. iij. ar. vi.

Articulus CV

De solido in iudicio solui consueto.

QVando unus alteri in iudicio sub banno regio in debito hæreditatem locat. Is qui eam accipit iudicio unum solidum soluit pro memoriali & in signū pacis.

Articulus CVI

De testimonio occasioñ hæreditatis

TEstimonium produce/re postq̄ unus uult su/per ꝓprio alicuius met/septimus uel mettertius id facere eum oportet cum homini bus possessionatis ad illud iudiciū pertinentibus.

Articulus CVII

De Testimonio debitorum.

SI persoluta debita testificari debeāt super prò prio alicuius, id facere tenentur homines pos/sessionati si coram iudicio debitum illud contractum non sit.

Articulus CVIII

De probatione solutionis debitorū.

PErsoluta debita si unus probare intendit pure & simpliciter, ad id acersiri poterint omnes homines qui in iure suo non redarguuntur.

Articulus CIX

De testimonio occasioñ falsi.

MAnum alterius si unus te/stimonio lucrare uellet occasioñ falsi id facere co/gitur mettertius cum hominibus fi de dignis.

Articulus CX

De testimonio occasioñ uulnerum.

SI unus cum testibus agere uellet pro uulneribus in manuali facto, istud face/re oportet metseptimus, secundum formam iuris ciuilis,

Articulus CXI

De testimonio occasioñ iniuriarū.

TEstimonium omne occa/sioñ iniuriarum in causa quæ cum clamore ad iudi/cium delata est, ubi ad uitam uel sa/nitatem cedit, fieri debet cū septem testibus.

Glosa.

Articuli p̄sentes sunt recapitulatiui prius dictorum omnia etenim quę hic breuiter tacta sunt antehac declarata habentur. Vnde articulus. cv. non aliud intendit nisi cū quid in iudicio bannito alicui tribuitur. Is qui donum acceptat vnum solidum dare tenetur in signū pacis vel pro memoriali Scabinis.

Articulus tandem sequens. Cvi. non aliud itidem disponit, nisi cū quis testimonio proprium lucrari vel conuincere vult, & hoc intellige si proprium huiusmodi corā iudicio sibi donatum vel absessum non sit, trahere enim vt sic se poterit ad testes homines possessionatos, qui recognoscant donū vel uenditionem, propiorq; erit probationem testibus, q̄ alter sua vnica manu sibi euincere.

Si vero negotium sit in causa manualis facti apportatusq; iudicio sit malefactor, extunc actor propior erit eū euincere metseptimus.

Articulus CXII

De querelis occasione præ/dæ uel furti.

ACcusatus si quis sit pro furto, aut spolio, a ubi uel in quo manuale fa/ctum probare possit.

a. Spe. Sa. li. ij. ar. xx.

Vel sic, conqueratur unus contra aliquē quod rem ex spolio uel præda possideat, manifestumq; appareat spolium. Si ad id Iudex cū uio/lentiarū clamore citatus fuerit, per/sequi eundē Iudex incontinenti te/netur, & actori super facto aut præda & similiter prædonē ac iniuriæ complices iudicare. Posthac uero debet actori super illa re dare pos/sessionem, si accusatus se Iure excusare non poterit.

Si uero quis b iudicialiter accusetur in sui præsentia & a iudicio aufugerit, est in querela superatus.

b. Sp. Sax. li. ij. ar. xlv.

Glosa.

Ex textu articuli presentis doctrina elicitur: c quod nullus sui Iudex esse debet, vnde si alicui violenter quid accipiatur, d non violēter viceuersa illud expetat, quia qui sic facit de iure nostro pena capitis punitur, nisi forsan in fuga fiat, idq; probari possit, vt Spe. Sax. li. ij. ar. lxix. Innuitur etiam ex textu p̄senti quod sententia nulla dari debet, e nisi probationes p̄cedant sufficientes: vt. C. de eden. L. qui accusare. Posit̄q vero probatū sit sufficienter ex facto manuali, sententiabitur tandem contra furem vel p̄donem: vt. ff. ad le. Iul. de vi. publica. in multis legibus. hocidē etiam intelligitur de complicibus & cōscijs facti eorum: vt Insti. de obliga. quę ex delict nascun. §. Interdum.

c. Vide supra ar. xxvij.

d. Nullus violēter res sibi ablatas recuperare debet.

e. Sp. Sax. li. ij. ar. xxv.

Tum etiam qui p̄dones occultant, eādem sustinebunt penam: vt. C. de his qui latrones vel alijs criminibus. L. Eos. Posthac vero mittitur ille in possessionem cui res ablata fuit, vt Spe Sax. li. ij. ar. xxv.

Si vero quis iudicialiter accusetur &c.

Notandum circa id quod vnus quandoq; innocens facti est, declararecq; posset innocentiam suam, f dummodo se iudicio p̄senter. Sed quia non comparet reum sese declarat, & hoc cōtingit quadrifariā. g Primo

f. Spe. Sax. li. ij. ar. xlv.

g. Innocens quandoq; reus facti efficitur quadrifariam.

Si vnus accuset alium cum presens sit. Accusatus vero non confidens iudici discedit a iudicio. Secundo qui non admittunt querere res furtiuas aut spoliatas, illi pro fure & prædone reputantur. Tertio si vendicatur apud vnum res furtiua, ille vero aufugit dimittendo rem huiusmodi allocutã. Quarto si vnus alteri iniuriatus sit ex decreto; demãdatum sibi fuerit vt emendet sibi, ille vero facere recusat friuole, actio; criminaliter instauretur reus efficitur proscribitur; tandem: vt Spe. Sax.li.i.ar.lxix.

Articulus CXIII

Quo pacto unus a proscriptione sese liberare debeat.

[a] PROscriptione qui se exuere uel eliberare uoluerit.[a] Iudex si requisitus fuerit eidem pacem in municipio ad cõparendum pronunctiare debet ut tuto iudicio cõparere possit. Postq; uero iuramẽto se expurgauerit, Iudex cum uerbis & digitis eundem absoluet, quẽadmodum eum proscriptioni inclusserat. Conetur autẽ eũ quis indebite impedire, & ipse sese iureiurando a proscriptione liberauerit, ulterius p scriptus nõ est reputandus. Verum pax sibi indicetur, & ipse fideiussores ponat ut in tribus sequentibus iudicijs se præbeat responsurum, si quis eundẽ impetere uellet. Si uero in his tribus terminis eum nemo inculpauerit ab actione sententialiter absoluetur.

Exuat autem quis se a proscriptiõe in absentia actoris, ille uero promittat ac fideiussores statuat ad comparendum & non comparet, illã procrastinationem seu penam ex stipulatione prouenientem iudex lucrabitur & nõ actor, dummodo eundem secundario proscribat sicut de iure facere tenetur.

[a] *Vide hoc idem in forma Sp.Sax.li.ij.ar. iiij.*

Glosa.

Articulus presens plurimum vtilis est & admꝛa valet. Vnde si vnus iniuste proscriptus sit, habita notitia articuli presentis facile se eliberare poterit [b] euenit etem sepius quod actor iniuste quandoq; accusat, testesq; minus iuste testificantur, exinde tandem proscribitur vnus minus iuste, vt cum quis pro violẽtia vel vulneribus accusatur, in instanti proscribitur antequã negotium pernoctetur: vt Spe. Sax.li.i.ar.lxx. [c] Qui itaq; se iniuste p scriptum fore nouerit procedere debet: vt textus habet & se a proscriptione expurget.

Nec obstat si quis dicat, proscriptus per sententiam proscribitur, sententia autẽ rescindi non debet: vt. C. Sententi. rescin. non posse. L.i.&.L.vlti. Responde qđ ibi loquit̃ de sententijs legittime latis. Sed quia iste iniuste proscriptus fuit, quare sententia huiusmodi nulla, nec habuit vim legis, nec sententię interlocutiue, sed fuit iniustũ quid, & ita illud iniustum hic reuocabitur & non sententia: vt in auten. Hęc constitutio innouat constitutionem. §.i. coll.viij.&.C. de re iudicata: in multis legibus.

Notandum vlterius circa id, [d] Si quis a prõscriptione se dolose liberet fideiussoriãq; ponat sistendi se & nõ comparet, debet alibi p scribi, ac Iudex mulctam accipit, hoc est verigeldum, hoc tamẽ intellige si ex proteruia respondens non venit, si vero fideiussor iudicio se ostendat & non posse habere illum quem fideiussit declaret, parti cedet actoree verigeldus: vt Spe. Sax.li.iij.ar.ix.

Cum etiam in textu dicitur, exuat autẽ quis se a proscriptiõe in absentia actoris &c. intelige de his qui sunt proscripti & antehac nõ citati, vel quibus terminus non fuit assignatus, quia alias sine voluntate actoris se exuere non posset. vide plura de hac materia Spe. Sax.li.iij.ar.iiij.

Sciendum preterea si ciuis vel prouincialis homo in municipio possessionẽ habeat, violentiamq; vel iniuriam in ciuitate vel alibi in extraneo iudicio faciat, ac tandem euadat, debet in illo iudicio proscribi vbi demeruit, vt ibidem sentẽtiari si detinetur, qđ si noxa vel iniuria illa commissa sit in ciue nostro in aliena ciuitate, vel iudicio extraneo ibidem in illo iudicio vbi noxa eidem facta sit, querelam inchoare, & eandem continuare, malefactoremq; ad proscribendum ex officio ordinare, & hoc si corpore valido sit quod id facere queat, vel si ius consequi poterit, [e] quod si corporis valitudine prepediatur, vel ius cõsequi non possit, & venerit in ciuitatẽ vbi ille possessionatus est, declarauerit̃q; ius suũ coram iudice, poterit factum manuale ibidem declarare & contra violatorem pacis agere, si factum non est pernoctatum, sed si factum pernoctatũ fuerit, querulari debet tribus iudicijs & ius suũ vt iuris est perducere.

[b] *Spe.Sax.li.ij.ar.iiij.*

[c] *De proscriptis uide.*

[d] *Spe.Sax.li.ij.ar. iiij.*

[e] *Nota passum istum.*

Articulus CXIIII

In facto manuali cũ quis compræhenditur.

[a] *Spe.Sa.li.iij.ar.xxxv*

CAptus in manuali facto [a] cum furto aut spolio. Harum rerum nullum nominare poterit uarendatorẽ nec se ad eundem trahere, & hoc si in instanti duellariter allocutus sit.

Articulus CXV

De facto manuali.

[b] *Manuale factũ q. t.*

[c] *Sp.Sax.li.iij.ar.xxxv. & supra Iure Munic. ar.xxvij.*

[d] *Spe.Sax.li.i.ar.lxvi.*

MAnuale factum tunc dicitur quando uir appræhenditur in facto illo seu in fuga facti.

[c] Item manuale factũ dicitur quando quis furtum uel spolium in sua habuerit possessione ubi solus clauem ad habitationem uel cistam portat nisi forsan res adeo sit parua quod fenestra ibidem proici possit. Manuale etiam factũ est cum gladius, sica, aut aliud simile in manibus unius depræhẽditur cũ quibus pacẽ fregerit, & detẽtus cum clamore ad Iudiciũ ducatur.[d] Illđq; actor metseptimus probare tenebitur.

Glosa.

[e] *Sp.Sax.li.iij.ar.xxxv glo.*

[f] *Querela duplex ubi necessario uarendator habetur.*

[g] *Malefactum cõmittens ex mandato alicuius an eum excusare illud potest.*

Pro intellectu textus notandũ est, quod quẽrela duplex est, vbi necessario varendator habetur [e] vel vbi quis varendatorem habere potest [f] vna est Ciuilis sicut si accionem intento pro bonis immobilibus, & ille qui illa vendidit te varendare seu tueri non potest, bona illa tollit viceuersa pecuniam restituendo & vterq; manet sine dãmno: vt Spe. S. li.i.ar.ix.

Alia est quẽrela Crimmalis cum vnus alium accusat pro re iniuste possessa, sicut si quis me accuset pro prẽda, vel quod sibi domum aut castrum deprẽdatus sim ego; dico quod mihi id facere mandatum est, [g] quod & duplicitet intelligi debet, quia vel ille qui mihi mandauit tantę potestatis erat qđ eidem obedire me oportuit, sicut si forsan meus pater fuit, vel meus dominus feudalis, id q; corã iudicio recognouerit mihi mãdasse, vel si fuit mancipium sim liberatur iste si ille respondere ceperit: vt.ff. Si fami.fur.fecis.dica. L.i. & sequentibus, secus vero si negauerit quod ex mandato eius factum sit. Si quis uero excesserit ex mandato alicuius vel noxam fecerit in furto, prẽda, & ille qui mandauit potestatem super eo nõ habuerat, varendare eundem nõ potest, dato quod recognoscat factum, quod videlicet ex mandato eius factum sit, sed magis erit socius illius malefacti, & similẽ subibit penam, nec huic pena minorabitur: vt Insti. de obliga. quę ex delict. nascũ. §. Interdũ. ff. vi bono. rapto. L. Prętor ait. §. Dolo. C. de raptu virgi. & vidu. L.i. Spe. Sax.li.iij.ar.xiij. & xxv.

Nullum etiam poterit nominare varendatorem &c. [h] & hoc fit ex duplici causa: Primo quia opinatur forsan quod per hanc ad varendatorem exceptionem dilationem faciat vt sibi pena prolongaretur: vt.ff. de penis. L. Si quis. Tum etiam ratione istius quia factũ est manuale: vt Spe. Sax. li.iij.ar. xxxv. glo. Secundo non potest se trahere ad aliquẽ varendatorem, hoc est nullum hominem accusare potest, quod illã rem ab ipso habeat, & hoc intellige si negare velit, sed si recognoscat ille factum huiusmodi, extunc reus idẽ manebit & iste dimittetur: vt. C. de questi. L. Sicuti. &. C. de accusa. & inscrip. L. Accusationes. & Insti. de obliga. quę ex delict. nascun. §. Oblatum.

Aduertendum etiam, [i] quod manuale factũ probare non potest qui post alterũ diem furtum aut spolium sibi illatum apud aliquẽ inuenerit, & ille res huiusmodi aperte & manifeste emit, nec postea occulte seruauit, nec p furtiua rem illã habuit. Ad euictorem tamẽ trahere se debet si duellariter pro ea alloquatur vel criminaliter accusetur.

Notandum preterea, [k] quod manifesti facti triplex est iudicium, sed & in facto illo tria veniunt consideranda. [l] Primo quod captus in manuali facto ad fideiussoriam dari nõ debet nec eidem alter terminus prefigi, vt Spe. Sax.li.i.ar.lv.& lxvi.& C. de custo.reo. L. in quacunq;. Secundo quia sic deprehensi negare factum non possunt, actor etenim propior est eos conuincere metseptimus. vt Spe. Sax.li.i.ar.lxvi.& C. de accusa.& inscrip.L. singuli. Tertio quęcunq; sentẽtia contra eum feratur. eam increpare non potest, vt Spe. Sa. li.ij.ar.xij.in fi.&.C. quorum appella. non recipi. L. Obseruari.

Manualis etiã facti [m] ius periculosum est ex tribus.[n] Primo quia negari non potest factũ illud, qui enim in facto comprehenditur ac si ad manũ eius res affixa sit iudicat: vt.ff. de furtis. L. Fur. Secundo manuale factum etiã

[h] *Sp.Sa.li.iij.ar.xxxv.*

[i] *Spe.Sa.li.ij.ar.xxxvi.*

[k] *Spe.Sa.li.ij.ar.xxxv. glo.*

[l] *Manualis facti triplex iudium.*

[m] *Sp.Sa.li.ij.ar.xxxv.*

[n] *Manualis facti ius periculosum ex tribus.*

fit si in facti fuga deprehenditur: vt. ff. eo.ti. L. siue igitur. Tertio manuale factum etiam ꝓbatur, si furtū vel spolium in loco occulto vel scrinijs occlusis ad quę claues ipse solus portat inuenitur, & hoc notanter superaddi/tur si solus claues portet. Si etenim clauē alibi seruare solitus est, uel etiam alicubi appē/dere, vel alteri tribuere, estq; vir perfecti iu/ris & boni nominis defendere se cōtra manu/ale factum & furtum poterit iure suo.

o. *Spe.Sa.li.ij.ar.xxxv*

Notandum preterea [o] quod actio manualis facti triplex est. P Primo cū expetitur ab his contra quos agitur duntaxat pena, sicut cū agitur cōtra proscriptos, ibi actori nihil se/quitur ex pena rei. Secundo actio sit tantū modo pro bonis ablatis per reum: vt vide/licet si mobilia sint, quod agat contra eum ex possessione illa accepisse sua, expetens, vt ablata restituatur: vt. Spe. Sax. li.i. ar.lxx. in prin. & Insti. de actio. §. Omnium. Tertio cum expetitur vtrumq; tam pena q̄ bona ab lata: vt cum quis predonem cum preda iu/dicio presentat, vel furem cum furto & petit res restitui, ac malefactorem puniri: vt Spe. Sax. li.ij. ar.xxv. &. xxxi. & Insti. de acti. §. ex maleficijs. §. Vi aūt. &. §. Sed & legis Agline.

P. *Actio manualis facti triplex.*

Articulus CXVI

De pena illius qui uarendam promisit uarendare tamen non potest.

a. *Spe. Sax.li.ij.ar.xv.*

Qvi iudiciū uenerit [a] & causam huiusmodi pro ponat pro qua uaren/dam promittere cogit eandēq; cum prestiterit, alter post/modum superueniens causam ean/dem in iudicio proponat & is qui uarendam promiserat eum uaren/dare seu defendere non poterit, nec istum ab actione propellere ualet accionem suam liberare oportet cū uarende emenda, hoc est dextera eius cum qua uarendam promisit uel medio uerigeldo.

Promittatur uero uarenda pro ar/mis bellicis, hæreditate, rebus expe ditorijs seu paraferna uel alijs bo/nis mobilibus in uarendaq; defece rit, hoc est quia sibi per sententiam infringitur, promissor Iudici dabit mulctam, res uero huiusmodi cum emenda dimittere cogitur.

Varendam necessario unus præsta re debet [b] in causa homicidij, muti/lationis, uulnerum pro suis agnatis & propinquis.

b. *Spe.Sax.li.ij.ar.xvi.*

Glosa.

Dictum etenim superioribus est, quod in cau sa homicidij, armorum bellicorum, geradę &c. guarēda necessario prestatur, quare iusto hic pena contra illum qui varendare nō po test cum promiserit exprimitur. Textus in se planus est nec multa indiget declaratione.

Ibi cum dicitur & alter tandē veniat qui cau sam eandem in iudicio proponat &c. Intelli/ge qui ad eandem causam ius habeat. Vnde si vnus presens sit & viderit pro illa causa ne/gotium agi, pecuniāq; tolli vel etiam in pro/uincia si sit pśens, obticetq; anno & die, post hac agendi nō habebit locum. Vnde vt tex/tus habet, is qui varendam promiserit euin/cere illum cui promisit tenetur, quod si face/re non valeat, actionem liberabit cum varē/de emenda, vel medio verigeldo, & hoc in/tellige si sit actio criminalis vtpote pro ho/micidio, mutilatione, vulneribus, nec ad al/tiora cogi potest, nisi vt presens ius disponit, & per id liberatur, huiusmodi vero medium verigeldum dare tenebitur illi cui varendā promiserat, et cum hoc restituere cogitur sibi recompensam seu verigeldum tempore acti onis mote sibi datum.

Varendam autem si quis promiserit in actio nibus ciuilibus, vbi nec membri amissio, nec corporis pena expetitur, non aliud perdit, ni si quod pro re vendita acceperat.

Articulus CXVII

De fideiussoria pro aliquo præstita.

Fideiussor si quis existat ꝓ uno [a] eundem sistendi in iudicio illūq; habere non potest ut illum constituat, emenda/re eum oportet secundum quod in culpatus fuit si in quærela uictus sit Si uero quærela extendat se ad uitā, uerigeldum præstare cogitur qui ad actorē & non Iudicem dinoscitur pertinere, sed Iudex in eo mulctam obtinebit.

a. *Spe.Sax.li.iij.ar.ix.*

Glosa.

b. *Fideiussoria duplex.*

Pro declaratione textus notandum quod fi/deiussoria duplex est, [b] extra iudicialis, & co ram iudicio. Fideiussoria quę extra iudicium fit, negari potest. Saxonibus enim admissum est, quod vnus alteri ad iuramentum deferre potest vbi manuale factum non apparet: vt Spe. Sax. li.i.ar.vij. xv. & xviij. [c] Hoc idem etiam legibus obseruatur, quod vnus iura/mento absoluitur vbi nulla probatio suffici ens appareat. vt Insti. de Actī. §. Item si quis. &. C. de iureiuran. L. Causa. &. L. In bonę fi dei. ℂ Fideiussores vero qui in iudicio pro mittunt, liberari iuramento non possunt, vt in articulis prealegatis. li.i. Spe. Sax. &. ff. de preto. stipula. L.i.

c. *Vide hoc idē in forma Spe.Sax.li.iij.ar.ix glo.*

d. *Fideiussores' triplicuer efficiuntur.*

Fideiussores coram iudicio facti, tripliciter efficiūtur. [d] Primo quia vel ibi presentes nō sunt, denunctiare tamen faciunt, vt eis creda/tur, & isti fideiussores fiunt ex voluntate. Vo luntatem etenim habent quod id facere vo/lunt: vt Insti. de obliga. quę ex consen. §. Item ex his. ℂ Alij fideiussores sunt facto: sicut q furta vel spolia in suam possessionem appor/tare sinūt, quod si accusantur, spoliatores ex tradere tenentur: vt Spe. Sax. li. ij. ar. lxxij. Tertio fideiussores fiunt verbo sicut illi qui personaliter soli stipulantur: vt Spe. Sax. li. iij. ar.ix. & Insti. de verbo obliga. §. Verbis. Huiusmodi autem fideiussores vel fideiubēt pro responsione seu ratione querelę, & hoc dupliciter vel in actionibus ciuilibus vel cri/minalibus. Fideiussor si quis existat in actio/ne ciuili, [e] & ille qui respondere debeat nō cōparuerit, necessario fideiussor in se accipit accusati responsionē & eius omne ius: vt in auten. de fideius. & manda. §. Si quis: coll. i. & hoc intellige si principalis haberi non po test, vt pro debito moneatur, & signanter si in illa iurisditione non resideat: vt in auten. de restitu. §. Penulti.

e. *Nota speāalia quædam fideiussoriæ.*

Fideiussorem preterea si quis se ponat pro ali quo in actione ciuili & non comparuerit fi/deiussorē eliberaturus, bona debitoris prin/cipalis nō prius impeti vel alloqui possunt, nisi contra fideiussorē prius agatur: vt in au/ten. de fideius. & manda. §. Sed neq; has res.

Item si principalis pecuniam promiserit fide/iussorę id spopōderit, pecuniaq; haberi nō potest, extunc alijs bonis solutionem facier: vt in auten. eo. ti. §. Quid aūt de cętero. coll. i.

Itē fideiussores si plures fuerint manu coniūc/ta, quicūq; ex his solutionem fecerit reliq̄s omēs liberabit, actionēq; habebit contra ali/os, sortes ipsorum expetendi: vt. ff. de solu. L. Stichum. §. vlti. et. C. de duo. reis stipula. L. i.

Preterea qui pignus & fideiussores simul ac cipit, nō potest fideiussores impetere, nisi pri us restituat pignus fideiussoribus, ratiōe cui/us fideiussoriam fecerant.

Insuper si fideiussoria inter creditorē & illū qui promittit immutatur verbo vel promis/so aut alia obligatione fideiussores vero qui ante hac fideiusserant ad id non consenserunt liberantur a priori fideiussoria, vt insti qui. mo. tolli. obligati. §. Preterea nouationem.

f. *Spe. Sax.li.iij.ar.ix.*

f Promittat etiam si quis rem inhonestam im portabilem explere non tenetur, vt Insti de inuti. stipula. §. quod turpi. & ff. de verbo. ob liga. L. generaliter.

Si vero querela extendatur ad vitam &c. hic tangitur alia fideiussoria in actionibus cri/minalibus que itidem coram Iudicio fit, huiusmodicq; fideiussor penā illius pro quo fideiusserat sustinere non tenetur, sed verigel do absoluitur: vt Spe. Sax. li.i. ar. lxv. & li. iij ar. ix. & hoc ex eo fit, quia iure Saxonico om nium rerum est determinatus verigeldus.

Notandum etiam circa id quod detentus in manuali facto & Iudicio aportatus ad fide/iussoriam dari non debet.

Et item ex quo nullus datur ad cautionem nisi ille qui propositum habet defendendi se se, si ergo in defensa succūbit, fideiussor suus soluit verigeldū, & respondens ptoscribitur, & ac pro mortuo iure reputatur: vt Insti. de capi. diminu. §. Maxima. & cum hoc Iudici mulcta cedit.

g. *De hac materia uide de abunde Spe. Sax.li. iij.ar.ix.*

Articulus CXVIII

De fideiussoria occasione iniuriarū.

Fideiusserit si quis alium Iudicio præsentare [a] si is qui præsentari debu/erat se sine stipulatore præsentabit, denūcciauerit; Iuri ac protestatus sit, suum liberabit fide/iussorem.

a. *Spe.Sax.li.iij.ar.ix.*

Qui uero hominem captiuum fide/iubet uiceuersa statuendi uel respō/dendi, fideiussor istud exequi tene/tur pro tempore statuto & non ca/ptiuus.

Si quis accusatum pro iniurijs in Iu dicio [b] uiolenter exinde abduxerit, comprehensus simili pena plecte/tur. Si aufugerit illico proscriben/dus est, & hoc si in facto cum uio/lentiæ clamore insecutus fuerit.

b. *Spe.Sax.li.iij.ar.ix.*

Glosa.

Hęc quę hic habẽtur antehac declarata sunt, nec multa interpretatione indigent.
In textu cum dicitur. Istud exequi fideiussor tenetur &c. Ratio huius est, quia fideiussori creditur & non captiuo.
Qui accusatum pro iniurijs a iudicio abduxerit &c. de his vide. ff. ad le. Iul. de vi. publica. L. Qui dolo fecerit.

Articulus CXIX

De fideiussoria facta ubi interim principalis moritur.

a. Spe. Sax. li. iij. ar. x.

FIdeiubeat unus aliquẽ[a] pro iniuria accusatũ tpe determiato Iudicio præsentare, & is quẽ pũtare debeat interi moriat̃, stipulator si defunctũ præsentauerit liberat̃ Quod si pro debito accusatus fuit debitumq; illud nondum perlucratum erat interimq; moritur principalis, præsentare eum Iudicio non oportet, sed si mortẽ eius metterti⁹ us, pbabit liberabitur a fideiussoria hæredes tamen mortui pro debito respondebunt.

b. Spe. Sax. li. iij. ar. x.

Si moritur equus[b] uel aliud pecus quod statui debuit, fideiussorq; apportabit cutim illius, absoluitur per id.

Glosa.

In contrarium istius articuli videntur militare leges quędam vbi innuitur, quod mortuo illo super quẽ querela fit cessat omnis actio: vt. ff. Si pendẽ. appella. mors interue. L. i. §. Quamuis. &. C. Si reus, vel actor mor. L. Si is quem. R. Quod leges allegate locum habent, si vnus pro iniurijs detentus interim moriatur anteq̃ causa terminetur:[c] & querela duntaxat tangit in vitam suam, quia vt sic mortuo illo actio etiam finitur. Sed si negotium tangat vitam & bona, respondere ille cogitur ad querelam qui bona habere expetit: vt. C. ad le. Iul. maiesta. L. Meminisse.

c. Vide abũdantius S. Sax. li. iij. ar. x.

Fideiussoria si sit occasiõ. debiti, & principalis mortuus sit fideiussor liberatur dũmodo mortem declarauerit.[d] Et hoc intellige si ꝓ pecunia vl̃ debito nõ fideiusserit, hęredibus tamen posthac actio intentari potest.

d. Nota.

Si moritur equus vel animal &c. Hic tertia tangitur fideiussoria. vide de hac materia Insti. de inuti. stipula. in multis locis. Insti. de empti. & vendi. ff. de rei uendicatiõ. in multis legibus. Is autem qui vt sic cutim animalis mortui apportauerit, iurare cogitur ad sacra, quod absq; eius culpa animal illud mortuum sit.

Articulus CXX

De Volatilibus.

COlumbæ, corui, picæ, pauones & aliæ[a] aues quæ nõ sunt unguibus stringentes,[b] si in campum euolant, in commune ueniũt, secus est de auibus unguibus strin⁹ gentibus.

a. Intellige de auibus immansuetis & non domestias.

b. Spe. Sax. li. ij. ar. lxi. & li. iij. ar. xlvij.

Articulus CXXI

De Apibus.

AGmen apum, si ex alueario unius aut ex domo uel curia euolauerit ad uicinum suum, uicinus maiori iure apes retinebit q̃ ille insequi debeat. Apis etenim nõ est uermis domesticus, sed fere naturæ

Articulus CXXII

De Gallis.

GAlli si euolant in domũ alterius, & damna facĩant capere illos poterit & alas abscidere domũq; transmittere illius cuius erãt.

Glosa.

Ad aues hic in textu expressas, annumerantur etiam aues quę ad voluptatem seruantur, si enim ex possessione illius euadunt communes sunt, & qui eas primũ occupauerit, illius erunt: vt sunt aues cantantes &c. vt Insti. de re. diuisi. §. Pauonum quoq; & colũbarũ. Qui ergo huiusmodi aues habere vult

in conclaui eos seruet necesse est. Interim em̃ quod eos seruet sue sũt: vt Insti de re. diuisi. §. Fere igitur & bestię. Is etiam annumerantur asperioli, mardures & alię bestię quę ad voluptatem seruantur: vt Insti. eo. ti. §. quicquid autem horum.

c. In bestijs furtum cõmitti potest.

Notandum circa id, [c] q̃uis bestię & aues supra memoratę ferę naturę sint, furtum tamẽ in eis committi potest: vt Insti. eo. ti. §. Allegato, & si in manuali facto comprehensus sit cum clamore coq; iudiciũ adductus ad cutim & carnem sententiatur. Si pro furto accusetur: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xiij. Consilium tamẽ est vt nullus in hoc casu per clamorem violentię accusetur. Sed si desistere non vult a querela, simplicem & ciuilem instituat actionem: vt Insti. de Iniuri.

d. Vide Spe. Sax. li. iij. ar. xlvij.

Quicunq; etiam animal huiusmodi vel aues in domo occiderit vel conculcauerit sua, declarare oportet quod prẽter voluntatem id factum est, & illum cõtentare cum sibi similĩ,[d] & si fidem sibi dare noluerit confirmare eum oportet duobus digitis. Si vero ex contemptu & in opprobrium fecerit idq; recognoscat dare oportet similem pro simili, vt pauonem pro pauone, cignum, ibim, vel aliud simile cum mulcta & emenda.

e. Vide de falconibus & alijs auibus.

[e] Aues vnguibus stringẽtes, sicut falcones accipitres, & alię similes sunt etiã ferę naturę, anteq̃ capiuntur & alligantur, postq̃ vero capiunt & allueſcant volare & reuolare, p amplius ferę naturę nõ sunt, sed illius q̃ assuefecit dũmodo ꝓpria voluntate illas nõ dimiserit, q̃uis em̃ quandoq; eas dimittit, volũtatem tamen habet eas rehabendi, & hoc si assuefacte sunt reuolare, & esca viceuersa reuocantur, alias si reuocari se nõ permittunt, ferę intelligentur naturę, & ita illius fiunt qui eas occupat. Quod si auis huiusmodi cum ligatura quam in pedibus habet euolauerit capta sit, ille qui detinet, bene dinoscere potest ex ligatura, quia auis sua non est: vt Insti. de re. diuisi. §. In his autem animalibus, & ita fur fit, q̃uis nõ furtiue illam ex domo cepit sua.

f. Furtum q.t.

[f] Furtum etenim non est aliud nisi iniusta cõtrectatio rei alienę ꝺ inuito domino, vt Insti de obliga. quę ex delict. nascun. §. furtum est contrectatio,[h] nullus tamen pro huiusmodi furto suspendi debet.

g. S. Sa. li. ij. ar. xxxvij.

h. Falconem alterius occupans non suspenditur.

[i] Apis si euolat ex alueario &c. hic etiã ostenditur modus quo pacto obseruari se vnus debet in animalibus feris. Quiuis etenim qui huiusmodi animalia fera seu apes in alueario seruat, aut aues in caueis, tam diu illius sunt q̃ diu per plateam vel sepem alterius nõ euolauerint, illas etenim inuestigare non potest, nam vicinus eum prohibere poterit, ne domũ intret suam: vt Insti. de re. diuisi. §. Plane qui alienum fundum. Apis etenim est vermis fere naturę, vnde si euolauerint apes illius sunt qui eas occupat, siue ex alueario domus, siue e siluis aut nemoribus euolauerint. Is qui eas primum in alueario occludet suo illius erunt.

i. De apibus uide.

Apes autem si quis furatus fuerit, vt fur iudicabitur. Prẽterea apes euolare euestigio insequi possunt dum modo illas apprehendere poterit insequi tamen in alterius possessionẽ illas non admittitur.

Circa id etiam considerandum est de auibus Aues etenim in tuo arbore nidificantes tui sunt, sed si crescant & euolauerint occupantis siunt.

Mel etiam apum non insequitur apes ipsas sed illius erit qui illud possederit vide amplius de hac materia Insti. de re. diuisi. §. Apũ quoq; fera natura est.

k. De gallis considera.

Galli si euolant &c.[k] Vnde galli si in domũ alterius vel curiã euolauerint non tamen per id illius sunt, & si quis gallum vel gallinam occupat contra ius facit, galli etem̃ non adeo facile vt cętera volatilia custodiri possunt, vnde si ad vicinum venerint damnumq; fecerint, & ille interficiat eosdem ꝺsoluere cogitur,[l] statuto verigeldo, si pro eo accusetur vt Spe. Sax. li. iij. ar. li. Quare hic in textu ad euitandum damnũ doctrina datur, vt si forsan gallus vicino damnũ fecerit, apprehendi debet, & ale abscecntur domũq; remittatur.

l. De uerigeldo gallorum, uide Spe. Sax. li. iij. ar. xlvij. & li.

Articulus CXXIII

De animalibus feris & nociuis.

a. Verres q.t. Vide S. Sax. li. ij. ar. lxij. glo.

QVi[a] uerrẽ tenuerit, canem, lupũ, ursum,[b] cer uum, aut simeam quicquid damni fecerint resarcire tenetur qui illa seruat. Quod si post damnum illatum eis renunciare uoluerit animalia huiusmodi excludendo aut eis uictualia denegando, indemnis esse non potest, si is qui damnũ accepit comprobare mettertius poterit quod ille animalia huiusmodi usq; in diẽ illati damni tenebat.

b. Spe. Sax. li. ij. ar. xl. & lxij.

Interficiat si qs canem,[c] ursum, uel aliud simile animal sibi nocere uolens manet in demnis si iuramento probare audet quod causa necessitatis id fecerit.

c. Spe. Sax. li. ij. ar. lxij.

Qui bestias quorum natura fera est[d] tenere uoluerit, eas intra sua septa, aut oclusas seruare debet possessiones.

d. Spe. Sax. li. ij. ar. lxij.

Glosa.

Superioribus declaratum est de volatilibus distinctionē corundē ponens quod videlicet quędam sunt ferę naturę, quędam vero domestica. In presenti articulo determinat de quadrupedibus signanter quorum natura fera est,[e] & quę ante pastorem in campum pelli non possunt, enumeratq; nonnullas bestias sub nomine illorum alias itidem eis similes intelligere volens, per canem etē intelligi vult omnes bestias quę cōmuniter circa homines commorantur, ex natura tamen nociua sunt. Vnde si canis damnum faciat alicui, is qui eum seruat probare tenetur de ignorancia qa videlicet nesciuit quod canis ille mordax sit.

e. Insti. de re. diuisi. §. ferę igitur.

Quod si canis alligatus sit cathena [f] in domo vel curia alicuius damnumq; inferat ille sibi culpa erit quem lesit. Preterea si canem emiserit in pecora alterius & vulneretur, is qui vulnerat indemnis manet. Insequatur etiam canis pecora extra domum vnius in plateam damnumq; faciat, hospes vel dominus illius canis damna resarcier. Insuper si canis in platea virum vel mulierem impeteret morderetq; veller, nec aliter violētia canis prohiberi potest, [g] declaretq; necessitatis causam, & interficiat vel vulneret canem: manet sine dāno, si probabit vt iuris est, necessitatis defensam. Et signanter si vulneret in pedem anteriorem vel in latus probareq; duobus digitis audeat ad sacra, quod coacte & indefensa id fecerit. Si vero in partem posteriorem vulneratus sit canis, non potest sine damno manere, & hoc si in manuali facto inculpetur, exoluere enim canem oportet cum statuto verigeldo: vt. Spe. Sax. li. ij. ar. xl. hoc itidē intelligendum erit de alijs animalibus mansuetis, quę tamen ex natura nociua sunt, vt abunde declaratur: li. ij. ar. xl. Spe. Sax. & Insti. Si quadrupes. paupe. fecis. §. Animalium. &. ff. eo. ti. in prin.

f. De canibus uide.

g. Spe. S. li. ij. ar. xlviij.

Notandum circa id, [h] qd animalia fera si qs tenuerit, vt sunt lupi, vrsi, vulpes, pantheri, leopardi, leones, damnūq; per eas inferatur, resarcire cogit, nec excusari potest, [i] dato qd post illatū damnum bestiā expellat. Si is qui damnum accepit, mettertius probabit, quod bestiam illam vsq; ad tempus illati damni seruauit, ratio istius est, quia bestię huiusmodi ad seruandum interdictę sunt, quare damnū per eas illatum is qui eas fouet iuxta taxatū verigeldum resarcire tenetur: vt Inst. Si quadru. paupe. fecis. dica. §. Etenim. dum tamen is qui damnum accepit, mettertius probabit vt extra de testi. c. vniuersis. &. ff. de iniurijs. L. hac lege. Et de huiusmodi bestijs feris intelligitur articulus presens. tum & lxij. li. ij. Spe. Sax. Si vero animalia demestica, vt est aper, taurus & alia similia, [k] damnum vl' noxam fecerint, is cuius est pecus damnū resarciet iuxta verigeldum seu valorem, & hoc intellige, si animal illud post noxam factam in suam recepit possessionem. Si vero noxiū animal ab eo omnino expellitur: nec seruat illud neq; pascit aut potat, innocens est a dāno, damnificatus vero accipit illud in recompensam dāni si vult, & de huiusmodi animalibus intelligitur. ar. xl. li. ij. Spe. Sax.

h. Bestiæ ferę damnū facientes an resarire is q eas fouet teneatur.

i. Spe. Sax. li. ij. ar. lxij.

k. Animalia domestica damnū facentia an satis facere domius cogitur.

Sciendum etiam, [l] & siquidem animalia fera communia sint: venari tamen non possunt in syluis alienis, ex constitutione etenim statūi potest, [m] ne vnus in alterius fundū ingrediatur, & ita per indirectum venatio prohibet sine licentia illius cuius sylua est, quę alias iure naturali admittitur: vt Insti. de re. diuisi. §. Plane. &. C. de rei. vendica. L. Si fundum.

l. Bestiæ q̄is ferę sint uenari tamē non potuerint.

m. Spe. Sax. li. ij. ar. lxij

Bestia etiam quę per venationē insequitur, vel quę in occluso iā detenta seruatur, in tantū illius est in quantū intra munitiones eā habet, si euaserit occupantis erit: vt Insti. de re. diui. §. quod enim.

Ferā etiam & bestiam, [n] si insequēdo quis vulnerauerit, eam in nemus alterius insequi potest, dummodo cornu non sufflet, & canes nō instiget ad insequendum, & si eam ceperit nō delinquit, si effugerit illius erit, qui posthac occupabit: vt Insti. de re. diuisi. §. Quicquid autem.

n. Spe. Sax. li. ij. ar. lxij.

Articulus CXXIIII

De fornacibus & caminis.

Quilibet prouidere fornacem & caminū [a] debet, ne scintillæ in alterius curiā euolent. Fornaces, cloace, & stabuli porcorum tribus pedibus a sepe construi debent.

a. Spe. Sax. li. ij. ar. li.

Glosa.

Constitutio presens ad cōmunem omnium vtilitatem sancita est, teneriq; inuiolabiliter debet sub priuatiōe vitę et bonis. Ratio istius: si etenim ignis eruperit ex mala prouisione, damnum subsequi posset in vita & bonis: vt ff. de dam. infecto. in multis legibus. Huicq; constitutioni subiacent omnes ciues, signāter vo artifices igne laborātes: vt sunt pistores, cereuisiarum braxatores, fabri, & alij similes. ℂ Vicinus vero vel alter quiuis cognoscens quod damnum exinde euenire posset. Scabinis vl' officio illud indicere debet, Iminensq; damnū declarare. Quod si damnū aliquod subsequatur ex sua negligētia illud repēdere tenebitur: vt Insti de interdic. L. Videamus.

Articulus CXXV

De Fabris & eorum officina.

Emat si faber domum in ciuitate illic ædificare potest conflatoriū seu officinam pro artificio suo, aut aliud qquid uoluerit, proui dere tamen debet ne damnum exin de aliquod eueniat.

a. Nota de fabris.

Nullus faber [a] construere potest in platea angarium seu equiciniū, hoc est officinam ubi equi sufferrantur, si antehac ibi nulla erat, sine ciuium consensu.

b. De pistoribus considera.

Glosa.

Quamuis quilibet homo vti potest domo sua quā emit secundum eius beneplacitū, id tamen facere debet citra damnum alterius. [b] Vnde & pistor si domum emerit, fornacem construere non potest nisi superueniat consensus ciuitatis.

Notandum circa id quod omnes constitutiones prętracte pro bono ciuitatis sancite sunt vt. ff. de interdictis. L. Videamus.

c. Constitutiones omnes triplices sunt.

[c] Vnde & constitutiones omnes signanter interdictorie triplices sunt vel in tribus continentur. Quędam sunt prohibitorie, vbi constituitur & prohibetur ne quicq̄ fiat contra cōmunem vtilitatem, vt quod vnus alteri violenter non accipiat, nec alium occidat, nec in locis publicis aut sacris ędificet. Alię sunt restitutorie, quę suadēt restituere id quod quis iniuste occupat. Alię sunt exhibitorie, vt est interdictum de tabulis exhibendis, seu extra ordinarijs actionibus & similia, vide de hac materia abūdantius. ff. de interdictis: p totū.

Articulus CXXVI

De stilicidijs & alijs urbanorū seruitutibus.

a. Spe. Sax. li. ij. ar. xlix

Nulli stilicidium [a] in curiam alterius immittere licet. ℂ Vuusquis etiā partem curiæ suæ sepire debet, alioquin damna per hoc uicino suo illata resarcire tenetur.

b. Spe. Sax. li. ij. ar. li.

Si uero ipsi soli damnū eueniat uicinus soluere non opportet.

Cloace prætera [b] uersus curiā uicini cōstructe ruideātur & muniāt.

Glosa.

Lex presens statuta est, vt precaueatur de futuro damno, vnde si quid huiusmodi vicinus a vicino sieri p̄senserit, iudici indicere debet qui & demandabit eidem vt precaueat de dāno vicini, qui si non fecerit, mulctam iudici soluet & cum hoc ędificiū destruere cogitur, & damnū rependere, nisi forsan probare posset iusto edificasse: vt. ff. de ope. noui. nūciaci. in multis legibus.

Sciendum circa id si duo vicini habeant domos in vno pariete: domusq; vnius sit ruinosa, [c] alter vero vicinus id iudici denunciet, d iudex demandare sibi oportet, vt prouideat de damno ad quindenam, tandem ad octauam, posthac ad triduum, exinde vero ad duas noctes, si non fecerit, iudex emendabit eū & punier. Vicino vero de damno cauebit, vt ff. qui. ex cau. in possess. ea. L. i. & ij. & ff. de dam. infec. L. dies.

c. Spe. Sax. li. ij. ar. xlix glo.

d. De ædificio ruinoso uide.

Si vero vicinus non querulatur nec petit cauueri de damno, interimq; ędificium corruat super domum vicini extunc damnum resarcire tenebitur, vel ligna seu robora quę in curiam ceciderunt vicini, vicinus tollit: vt. ff. de dam. infec. L. venit. &. C. de liberali causa. in multis legibus.

Articulus CXXVII

De limitibus & graniciebus.

Si arbores aut lapides finium regundorum [a] ideſt distinguendorum limitum ponere uelit, uicinū qui ex altera parte fundum habet ad id uocare debet.

a. Spe. Sax. li. ij. ar. l.

Qui curiam uirgis sepit uersus fundum suum arbusta debet uertere uirgarum.

Glosa.

Notandum si & in quantū controuersia exorta sit occasiōn finium regundorum [b] negotium illud ad superiorem dominum pertinet qui & mittere debet ad conspiciendum differentias illas: vt. C. Finium regundorū. L. f. & Insti. de offi. iudi. §. Si finium regundorū.

b. Nota de limitibus seu graniciebus.

Item nulli admittitur actio super diuidundo vel occasiōn finium limitādorum, nisi actor ostendat bonorum illorum possessionē occasione quorum limitatio fieri debet: vt. C. eo. ti. L. Si quis. Item cum possessio probetur: diuisio subsequi debet, nō obstante cōtumacia

partis aduerſę: vr. C. eo. ti. L. iij. §. Quod ſi aliter. [c] Item qui conatur alterius fundi partem occupare, victuſq; ſit, tãtum ammittit de ſuo quantũ vicino ipſo occupare voluit: vt. C. eo. ti. L. Si conſtiterit.
Item actio finium regundorum non longi temporis, ſed triginta annis preſcribitur: vt C. eo. ti. L. vltima.

c. Vide hoc idem Spe. Sax. li. ij. ar. I. & C. finium regundorũ per totum.

Articulus CXXVIII
De Humulo & ramis arborum.

[a] RAſcreſcat ſi humulus ſepem, [a] qui radices habet infra ſepem, uel cuius fundo radices figerit quantum de humulo attrahere poteſt per ſepem, humulũ tollet, quod uero extra manet uicini eſt.
Rami arborum ſepem non trãſcendant in damnum uicini.
Cloacæ præterea [b] uerſus uicini curiam extructe, uſq; ad terram muniantur.

a. Spe. Sax. li. ij. ar. lij.

b. Spe. Sax. li. ij. ar. li.

Gloſa.

Notandum pro declaratione textus, quod q radicem arboris vel aliarum herbarũ in fundo habet ſuo, eundem iure naturali arbor vl' herba pertinet. [c] Planta etenim vitam ſuam ex illius fundo habet, & ita radicem ſequitur vt Inſti de re. diuiſi. §. Si Titius. &. ff. de acquiren. re. domi. L. Adeo. §. Si alienam. Vnde q̃uis radices arborum ſeu herbarum tui ſint, in colligendis tamen fructibus damnum vicino inferre non debes propter commodum tuum. ℂ Rami preterea arborum in curiam vicini tendere non debent, intellige ſi noceãt vicino. vt. ff. de arbo. ceden. L. ait Prętor.
Fructus etiã arboris poſitã carpũtur, ſi quid ceciderit in fundum ſeu curiam vicini, illius manet, nulli etenim violentia inferenda eſt: vt. ff. de reg. iur. L. Nullus.
Cloacę preterea: vt textus habet prouideri debent, & hoc ſtatutum eſt propter communem vtilitatem: vt. ff. de cloacis. L. Prętor ait.

a. Spe. Sax. li. i. ar. I.

Articulus CXXIX
De Verigeldo & emendis.

[a] PER cuciat ſi quis hominem infamem [a] hoc eſt luſorem uel pugilem, aut mulierem publicã, abſq; uulnere, accuſatus coram iudice & recognoſcat, demerebitur Iudici mulctam, & parti mediũ emendã, [b] hoc eſt quindecim ſolidos.
Sub banno regio [c] mulcte præſtatur tres libræ. Sculteto uero octo ſolidi.

b. Integra etenim emenda ad maximum extenditur ad xxx. ſolidos Spe. Sax. li. iij. ar. xliij. & xlv.

c. Vide ſupra iure munia. ar. xvi. xlvi. & item xlvij. Spe. Sax. li. iij. ar. xl. & lxiij.

Articulus CXXX
De Verigeldo ubi ſolui debeat.

VErigeldum nemo ſoluere debet, niſi coram Iudice & Scabinis, q̃s teſtes habebit ſi neceſſe fuerit.

Gloſa.

Pro maiori intelligentia articuli preſentis, tum & precedentium [d] nota differentiam inter verigeldum, emendam, & mulctam.
Cum Emenda etenim melioratur vel purgatur noxa, quam quis in hominem commiſit.
[e] Cum verigeldo purgatur factum in homine ex negligentia patratum: vt ſi quis iniuriatus alteri quid ſit, vel interficiat alium ex improuiſione, aut in defenſa, expurgaueritq; ſeſe vt iuris eſt verigeldo abſoluitur.
Mulcta autem datur deo, vel Iudici in ſede Dei reſidentis, propter id quod patrauit noxam in homine contra mandatum Dei: vt C. de modo mulctarum.
Pena etiam [f] ſeu emenda duplex eſt. Quędam eſt corporalis, vbi exceſſus in corpore punitur: vt Spe. Sax. li. ij. ar. xiij.. Alia pena eſt pecuniaria, quę pecunia exoluitur, & quia non omnes homines ſunt generatione ſimiles. [g] quare nec omnes ſimiles emẽdas habent, vnde & textus hic meminit, quod emenda pugilem ſeu luſorum, eſt quindecim ſolidi.

d. Verigeldi emende & mulctæ diferentia.

e. Hoc idem uide ſcu. c. li.

f. Pena duplex.

g. De emenda & uerigeldo unuſcuuſq; ſtatus hominum uide Spe. Sax. li. ij. ar. xli.

Articulus CXXXI
De uiarum & ſemitum latitudine.

VIa publica habere debet [a] de iure latitudinis octo pedes, ſemita uero tres pedes.

a. Spe. Sa. li. ij. ar. xxvij. glo. & it. in ar. lix. in textu.

Via huiuſmodi intelligi debet, tam in ſyluis campis, aquis, ciuitatibus, & vt communiter tãtę latitudinis eſſe debet, quod vnus currus alteri cedere poſſit: vt Spe. Sax. li. ij. ar. lix. & Inſti. de ſeruitu. ruſti. prędi. §. Via.

Articulus CXXXII
De arreſtatione equi.

ARreſtet ſi quis equum. & ille ſe ad ſuum trahat euictorem, ille qui equũ arreſtauit [b] iſtũ inſequi cogitur, per tantam diſtãtiam prout ſibi deſignauerit, iurare tamẽ cogitur ad ſacra quod ad uerũ uaren datorem eundem trahat, & item fideiuſſores ſtatuat pro omnibus impenſis.

b. Sp. Sa. li. ij. ar. xxxvi.

Articulus CXXXIII
Pro quibus rebus ſe ad uarendatorem unus trahere non cogitur.

AVrum argentum non formatum, [b] cũ his nullus cogitur ſe ad euictorem trahere dummodo is apud quem aurum uel argentũ uendicatur, uel alloquatur, præſumitur eſſe tantarum facultatum, qđ illđ emere uel exoluere preualuerit.

b. S. Sax. li. ij. ar. xxxvi.

Articulus CXXXIIII
Pecunia & merces citius obtinẽtur q̃ quod euincantur.

QVilibet pecuniam ſuã obtinere poteſt, [c] & iuſtas merces mettertius.

c. Spe. Sax. li. i. ar. xv. & li. ij. ar. xxxvi.

Articulus CXXXV
De uendicatione rei furtiue.

ALloquatur ſi uir [d] bona aliqua, ſiue ſint panni, ſiue aliæ res huic ſimiles quæ ſibi ſubtractæ, uel præda ablatæ ſint, ad id ſe unica trahere debet manu & iurare ad ſacra quod res huiuſmodi ſua fuit, & nunc adhuc eſt, ſibiq; furto uel præda ablata fuerat.
Si autẽ equus fuerit quem alloquitur ad eum ſe trahat ut iuris eſt, [e] de betq; cũ dextro pede ſuper ſiniſtrũ equi pedem calcare, & manu ſiniſtra appræhendere equi auriculam, offerendo probationem ac iurabit ſuper caput equi, quod equus ſuus fuit, & adhuc eſt, ſibiq; furto ablatus uel præda acceptus ſit. Poſthac ille ad ſuum ſe trahet euictorem, & iſte eum inſequi cogitur, nõ autem ultra mare magnum. Si uero dicat equum emiſſe in foro libero uarendatoremq; habere nõ poteſt, equũ perdit, & cum hoc Iudici mulctam ſoluit.

d. S. Sax. li. ij. ar. xxxvi.

e. Hæc conſuetudo de calcãdo ſuper pedem equi, abrogata eſt ut habetur in gloſa ar. xxxvi. li. ij. Spe. Sax.

Articulus CXXXVI
Ab inchoatione cauſæ, nullus ſolue re Iudici aliquid tenetur.

PRo inchoatione cauſæ, [f] nullus quicquam ſoluere debet Iudici & Scabinis.

Gloſa.

Dictum eſt ſuperioribus & ſufficienter declaratum de facto manuali & quo pacto in eo procedendum. Vnde pro intellectu tam precedentiũ q̃ textus preſentis, [g] Sciendũ quod non omnes manuali facto accuſari poſſunt, nec vt fures iudicandi apud quos furtum reperitur, & vt id locum habeat, quod videlicet vt fures non iudicentur tria in ſe habere debent. Primo quod res illa pernoctata ſit, [h] vt Spe. Sax. li. ij. ar. xxxvi. &. f' e fur. L. quo deſinauit. Secundo quod res ita non occul-

f. Alij textus habent à uendicatione ſeu arreſtatione rei & hoc intellige ſi obſeruet condiciones quæ infra in gloſa habẽtur, ſignanter quod res illa quã alloquitur ſua ſit.

g. Non omnes furto accuſari debent apud quos furtũ inuenitur.

h. Vide hoc idem Spe. Sax. li. ij. ar. xxxvi. glo.

tetur: vt. C. de his qui latro. vel alijs crimini. reos occul. L. i. & ij. & Insti. de obliga. que ex delict. nascun.. Tertio quod ille apud quem res huiusmodi reperit sit pleni iuris: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxxix. & C. de exhibē. L. i. & C. ex qui. cau. infami. irroga. L. Si furtim.

i. Alloqui uel arestare rem uolens quid obseruare debet.

Sciendum preterea, [i] quod is qui equum vel aliam rem mobilem alloqui vel arrestare vult cum consensu iudicis vt faciat necesse est: vt C. vt licc. nemi. sine iudi. L. eius. [k] Item vt certo sciat rem huiusmodi suam fore, dato etem quod iudicis consensus sit, res tamen sua non fuerit, damnū patiet: vt Sp. Sa. li. ij. ar. xxxvi. & ff. que senten. sine appella. rescin. L. Illud. Nec consensus Iudicis eū iuuabit. Iudex etem non plus admittit: nisi quod ius ipsum admittere debet. Sed si quid contra iuris ordinem admittat, non admittit illud vt Iudex, quare admissio illa inualida. Item quod ille qui vē dicat: facere debet iuxta iuris cursum quia alis cadet a causa: vt. C. de ordi. cogni. L. Si res. In autē. vt Iudi. sine quoq; suffrag. §. eas. coll. ij. ℂ Notandum vlterius quod ille qui rem possider, [l] duplicem defensam contra vendicatorem habet, vna est extra iudiciū, alia vero coram iudicio. Extra iudicium contigit cum defendo meum, si quis mihi illud violēter accipere vel auferre cōtra iusticiā vellet. [m] Violentia etenim vi propelli potest: vt ff. de vi. & vi. arma. L. Idem est. §. Si autem. & Spe. Sax. li. ij. ar. xiij. Item extra iudicium defensa fit, si alienum apud me habeam, & impedio quo minus ille cuius res est rehabere posset, [n] predone vel fure reputabor vt sic, pro vno etenim & eodem reputatur qui bona alterius rapit, & qui aliquem in vsufructu proprie rei impedit: vt Insti. de vi. bono. rapto. §. Qui res. Secundus modus defense cōtra vendicatorem fit coram iudicio, & iste tāgitur in textu. & Spe. Sax. li. ij. ar. xxxvi. defensaq; huiusmodi fit per contradictionē.

l. Rem possidens duplicē defensam habet contra uendicatorem.

m. Vim ui repellere decet.

n. Vide modū in uendicatione rei perdite.

Sciendum insuper, si quis bona sua vendicare voluerit id facere iure & p sententiā debet. [n] hisce verbis. Domine Iudex pero mihi de iure admitti, vt rem vendicem meam, quod & Iudex admittere sibi debet.

Vnde & contra huiusmodi vendicatorem respondens triplicem habet defense responsionem. Quia vel dicit rem esse emptam, vel donatam, aut si pecus est educatum, aut per hereditatem deuolutā. Si dicat rem emptam vel donatam fuisse statuere varendatorē tenetur. Quod si varendator haberi non potest & dicit rem in communi foro emptam, nummos perdit. Si vero solus educauit vel elaborauit mettertius probare tenetur. Si ex deuolutione declarabit vt iuris est.

o. Spe. S. li. ij. ar. xxxvi.

Considerādum vlterius [o] pro ampliori textus declaratiōe, quod res vendicari non possunt, [p] nisi ex natura differentiam inter se habeant: vt sunt pecora, vestimēta, & alia huiusmodi.

p. Res uendicari non possunt nisi ex natura diferentiā inter se habeant.

Moneta autem seu pecunię in prouincia cōmuniter currēn. siue sint aureę siue argenteę, & item aurum & argentum nō elaboratum, vinum, triticum non consignatum, alloqui seu vendicari non possunt, si ille tantę facultatis sit quod huiusmodi res habere prēualeat, quia alias pro fure reputabitur: vt. C. de rei vendi. L. Si ex ea.

Notandum insuper est, [q] quod res efficitur furtiua multis modis. [r] vtpote res que furibus ablata sit. Item res q̄ inuenta sit & denegatur postq̄ occasiōn illius interrogatio fit, ille tamen furto accusari non potest, & sic de singulis.

q. Res efficitur furtiua multis modis.

r. Vide Spe. Sax. li. ij. ar. xxv. & ar. xxx. & item li. iij. ar. xxij.

Articulus CXXXVII

Vbi contra Iudæum querulari oportet.

IVdæum Christianus accusare non potest, nisi coram iudice suo cōpetenti.

Iudæus si promittat ius seu iuramētum alicui, id in congregatione seu schola, eorum facere eū oportet.

Articulus CXXXVIII

De Iudæis an uarendare quem possunt.

IRahat se unus in emptione rei ad Iudæum [a] eundē pro euictore expetendo, Indæus illum uarendare non potest nisi in quantum ius immutet suum, hoc est nisi ut Christianus respondere uellet.

a. Spe. Sax. li. iij. ar. vij.

Agat Christianus contra Iudæum pro debito cum testibus, eum conuincere mettertius debet, cū Iudæo & Christiano.

[b] Iudæi etiā conuincunt Christianum Indæo & Christiano.

b. Spe. Sax. li. iij. ar. ij. glo.

Glosa.

Et quia superioribus dictum est, quod pro qualibet re impetita & vendicata trahere se

vnus oportet ad euictorē. Ponitur ergo lex presens si Christianus Iudęum pro aliquo impetat, eundem coram competēti iudice quęrere oportet. Actor enim forum rei sequitur. vt extra. de foro compe. c. Si diligenti.

c. Iudæus cristiani uarendator esse non potest ex certis causis.

Notandum circa id quod ille qui venditionem recognoscit, emptorē varendare oporet excepto ludęo, & hocsit [c] ex certis causis Primo quia nullus se ad Iudęum pro varendatore trahere potest, ita quod actor eū illic insequi cogeretur, nisi Iudęus varēdare vellet vt alter Christianus, ita videlicet quod Iudęus super re vendicata vlterius varendatorem indicere veller, quod quidem iure facere non tenetur: & hoc ex certis & legittimis eisdem admissum est causis, & signāter ex eo, vt res furtiue eo facilius inueniri & restaurari possint, [d] quare conceditur eis vt res furtiuas emere possint, nec super eo varendare cogun tur cum alicui quid vēdiderint, immo quicquid a Iudeo emitur, reputari debet quod illud varendari non poterit. Qui em deliquit in vno, hoc est in emptione rei furtiue cuius emptio sibi admittitur, etiam opinari potest de alio malo, videlicet quod rem vendidit furtiuam, vnum enim malum sequitur aliud vt. ff. de rei vendi. L. ex diuerso. & in auten. vt iudi. sine quoq; suffragi. §. Cogitatio. coll. ij.

d. Iudæis admittitur res emere furtiuas.

℄ Considerandum etiam, [e] quod si Christianus interficiat Iudęum, vel eundē iniuria affecerit, [f] iudicatur super eo secūdum excessum & econtra si Iudęus interficiat Christianum: vt. C. de Iudęis & cęlicolis. L. Nullus & Spe. Sax. li. iij. ar. vij.

e. Spe. Sax. li. iij. ar. vij.

f. Cristianus interfiaens iudæū quæ pæna.

Insuper si apud Iudęum inueniant res Ecclesię, [g] vtpote calices, missalia, ornatus ecclesiastici, & alię res sacrę, pro furibus reputabū tur. Sed si non fuerint consecratę res illę, euictorem statuet, quod si consecratę sint nullū euictorē statuere potest, res etem Ille nullius sunt: vt Insti. de re. diuisi. §. Nullus.

g. Vide plura de hac materia Spe. Sax. li. iij ar. vij.

Articulus CXXXIX

De iuramento Iudeorum.

IVdæi iuramentum facere debent, secundum aliquos modo infrascripto, prout mihi. N. culpam dat quod sibi iniuriatus sim. Huiusmodi accusationis innocens sum, ita me deus adiuuet, qui cœlū terram, gramina, & omnes res creauit, meāq; iudaicam legem statuit, & ut sic proficit in iure suo.

Alij uero in iuramentis Iudæorum obseruant modum qui sequitur, & dicunt quod iuramentum Iudæi facere debent ante Sinagogam, tenēdo catenam qua sinagogæ hostium attrahitur ad occludēdum, & quod nudipes stet, pronunciabiturq; sibi iuramentum hisce uerbis. Prout tibi culpam. N. dat, quod tu innocēs facti es, sic te deus adiuuet, & si iniuste iuras, quod te deus confundat qui cœlum & terram creauit, aerem & gramina, & si iniustus es, quod te deus perdat, qui in archa octo homines tempore diluuij enutriuit, qđ si falsus in iuramento sis, ut te deus perdat, qui ciuitates quinq;, Sodomam, Gomoram, &c. igne infernali combussit, quodq; te deus cōfundat, qui cum Moyse ex rubo igneo locutus est. Et si iniustus sis, quod te deus perdat, qui Moysi legem tradidit, ac digitis proprijs in tabulis lapideis eandem conscripsit. Et si iniuste iuras, quod te deus perdat, qui Pharaonem in mari rubro contriuit, & Iudæos libere ad terrā fluentem melle & lacte transduxit. Et si iniuste iuramētum profers, quod te deus confundat qui Iudæos. xl. annis in deserto māna pauit, [a] qđq; deus te perdat ad infernumq; transmittat cum corpore & anima.

a. Sciendū quod quodlibet membrum iuramenti acāpi poterit pro totali iuramento cum expressione tamē causæ p quā iuratur.

Iuramentū istud Iudæus facere debet sup libro Moysi. Iudæus etiam extra Synagogā exire nō debet sine mitra Iudaica.

CONCLVSIO PRIVILEGII.

TVS iſtud & Conſtitutiones præſentes, Nos Cæſar Otto ciuibus noſtris & incolis Maideburgi cum conſenſu Principum & Seniorum prouinciæ dedimus, & de uoluntate eorũdem ciuium pro plebiſcito ſeu iure municipali una cũ omnibus iuribus quæ a Conſtãtino & Carolo diuis Imperatoribus ſancita habent. Tum & omnes eorum bonas conſuetudines dummõ fidei Chriſtianæ non contraueniãt eiſdem confirmamus. In robur & maius teſtimonium ac perpetue rei firmitatem præſens priuilegium cõmuniuimus cum aureo ſigillo appenſoq; ſecreto noſtro. Datũ in anno Domini Noningenteſimo quadrageſimo octauo. Imperñ noſtri anno tertio. Dominica Pentecoſtes, in præſentia principum Imperñ electorum, qui ſigilla itidem ſua appẽſa ad id applicuerunt, de uoluntate etiam aſſenſu, & autoritate ſanctiſſimi patris Papæ Benedicti.

Gloſa.

Superius articulo. xxix. habitum eſt, quod nullus ex poſſeſſione eici debet: niſi pro eo accuſatus iudicialiẽ veris ſententijs abiudicatus ſit. b ℭ Vnde pro intellectu illius ampliori notanda hic q̃dã ueniunt, quo pacto ſe vnus in vendicanda re aliqua apud alium inuenta habere debeat, danturq; nõnullę reguł quo pacto in his procedendum. Primo q̃d Iudex aut Scabini neminẽ ex poſſeſſione eicere debent niſi iure uictus ſit. Secũdo prohibẽt illis quorũ bona ſunt, ſiue ſint ꝓpriũ ſiue alia bona mobilia aut imobilia, q̃d ꝓpria autoritate ad ea ſe nõ intromittant. Et qa duplicia bona ſunt q̃ vendicari pñt, mobilia videlicet & immobilia. Ponit primũ modus de mobilibus bonis, c ſi quis ea ꝓuenerit apud aliquẽ qui forſan ea vel emit, vel ſibi impignorata ſunt, vel ea inuenit, aut ex alluuione ſibi applicata, aut a furibus vel prędonibus ablata, ſeu quouis aliomodo ſibi adueuere, alter vero aduenĩat, bonaq; apud eũ prędicta expetat, dicendo hoc vel hoc: vtpote equus vel aliud mobile meum fuit, & vltimate ad me pertinebat cum mihi ablatũ eſt, volo mihi reddi, accipiatq; vt ſic equum violẽter, alter vero vtpote ille cui equus violenter acceptus eſt ad iudicem veniat querulando q̃d P. violenter contra deum & iuſtitiam ſibi equum accepit vel rem aliam quam ipſe in poſſeſſione habuit ſua, publiceq; tenuit & nemini Ius denegauit, dum modo quis eum Iure impetijſſet petens Iure decerni.

Tandem P. reſpondeat, equum vel rem aliã mobilem quę mihi furto ablata eſt vel exinundatione aut quouis aliomodo alienata apud iſtum inueni, & illam vendicaui eandem intercedere volens ſicut Ius & ſcabini decreuerint petoq; decerni an Iure ad illam ſe trahere debeam, poſtmodũ M. dicat, proteſtor vobiſcum domine Iudex & honorati ſcabini recognitionem eius quia ſine licentia iudicis id fecerit, cum ego Ius ſibi nunq̃ denegauerim: peto per ſententiam decerni an iuſto meum accepit. ℟. quod iniuſte ſe intromiſit bonis illis ex quo uiolenter & nõ autoritate officij id fecerit. Querat tandẽ an id recte egit, Reſpondetur, quod qui aliquid ſibi vendicat contra iuſticiam & contra conſenſum iudicis non recte facit.

Quęratur vlterius quid exinde demeruit d ℟. quod qui iniuſte ſe bonis intromittit reſtituere illud viccuerſa tenetur cum multa & emenda: vt Inſti. vi. bono. raptu. §. ſed ne dum Quod cum factum ſit huicq; bona viceuerſa reſtituentur & in poſſeſſionem mittatur, tandem P. querulare poterit ſuper M. occaſione bonorum huiuſmodi quę M. per reſponſionem defendere tenebitur, vt Inſti. eo. ti. & §. allegato.

Per ſimile etiam querela formanda erit, ſi q̃s violenter proprium vel hereditatem occupauerit. e Tercio prohibetur etiam Iure ſcabinis & iudici quod neminem ſententiari debent, qualiter hereditatem aut poſſeſſionem quis probare debeat niſi prius probatio ſibi adiudicata ſit: vt Spe. Sax. li. ñ. ar. xviñ. & C. de probationibus. L. ſiue. Quarto docetur q̃d nullus expelli a poſſeſſione debet f niſi veris ſententijs vincatur: vt C. de edendo. L. edita. & L. finali.

QVERITVR ſi Iudex & ſcabini g certo ſciant aliquem mala fide occupare bona aliqua an Iudex ei demandare debet quod cedat bonis ſine ſtrepitu Iuris. ℟. quod nullus alienari debet a poſſeſſione quamuis iniuſto poſſideat, dato quod Iudex certo ſciat Iudex etenim actori querelam, & accuſato reſponſionem admittere tenetur.

Si quis etiam dicat res iſta vel poſſeſſio eſt mea & traho me ad iudicem & ſcabinos quibus notum eſt illam meam fore, petoq; decerni an Iure mihi cedere ex poſſeſſione non

b. *Gloſa iſta eſt extra ordinaria articuli præſentis, ſed magis eſt declaratiua ſupra eo. li. ar. xxix. & item Spe. Sax. li. i. ar. lxx. ac li. ij. ar. xxiiij. & lxx. & itẽ li. iij. ar. lxxxiij.*

c. *Practicam uide quo modo in uendicatione rei proceditur.*

d. *Vide ad hanc materiam Spe. Sax. li. ij. ar. xxv*

e. *S. Sax. li. ij. ar. xviij.*

f. *Spe. Sa. li. ij. ar. xxiij*

g. *Iudex etiã ſi certo ſciat quod aliquis rẽ male poſſederit denegare non poteſt ut ea cædat niſi per ſententiam uincatur.*

non debeat. ℟. quod alienari non poteſt niſi iuſta querela formetur, & tamdiu quoad p ſententiã ex querela ſibi abiudicetur: vt Inſti. de interdic. §. commodum autem.

Quinimmo in preſentia iſtius qui rem poſſidet intentari debet actio alias non valebit niſi forte contumax ſit: vt iñ. q. ix. c. caueant iudices & C. de procuratoribus: quia abſente, ſed & tribus terminis legittimis citari debet antequam contra eum decernetur: vt Spe. Sax. li. ñ. ar. xxiiij. & C. quomo. & quan. Iudex. ſenten. profer. L. ij. Cum vero vt ſic citatus non comparuerit, iſte in poſſeſſionem mittetur: vt C. eo. ti. §. cum non.

Spe. Sax. li. ij. ar. xxiiij. Conſiderandum inſuper quod aliquis bona ſua iuſto poſſeſſa Iure ammittere ſeu alienare poterit, per venditionem, obligationem, liberam dimiſſionem, ex negligentia preſcriptionis, vel alijs multis modis, & de iſtis quatuor modis vt pote quo pacto per venditionem, obligationem, reſignationem, vel ex negligẽtia res dimittitur in ſequenti articulo ſingulatim declarabitur.

Articulus CXL

Declarat modos quo pacto res unius eſſe deſinit.

a. *Articulus præſens non eſt ex priuilegio ſed magis eſt declaratiuus ſupra ar. xxix. Item Spe. Sax. li. i. ar. lxx. li. ij. ar. xxiiij. & lxx. li. iij. ar. lxxxiij.*

b. *Venditor q̃diu emptorem uarendare tenetur in re uendita.*

c. *Reſignatio bonorũ non fit niſi in iudicio cui ſubſunt.*

Pro intellectu tãm precedentium a q̃s que hic in gloſa preſenti declarantur.

Notandum quod qui vendere vult aliquid debet eſſe rei dominus, varendare eñ oportet venditor emptorem in re vendita: vt Spe Sax. li. i. ar. ix. & li. iñ. ar. xxxvi. alias pro fure reputaretur: vt Spe. Sax. li. iñ. ar. iiij.

Quęritur ſi vnus vendit proprium ſeu hereditatẽ ſuam, quam & probet literis vel alijs documentis ſuam fore b eandemq; proprijs ac bene acquiſitis pecunijs emit, tum & per ſententias iuridicas obtinuit quod propriũ illud vendere poſſit ac reſignare, ille vero q emit poſſeſſionem deſuper accepit q̃diu venditor eum varendare debeat ab impetitione ℟. quod qui bona ſua vendit quę habuit in poſſeſſione varendare emptorem tenetur anno & die contra preſentes. Contra abſentes vo triginta annis et anno ac die & ſignanẽ q̃diu vixerit de forma Iuris: vt Spe. Sax. li. i. ar. xxix. & li. iij. ar. iiij.

Sciendum quod ille qui vendit aliquid varendam preſtare tenetur, vbi eterim venditio vel emptio interuenit rei alicuius ſignanter proprij coram iudicio vt ſic neceſſe eſt vt ibidem confirmetur venditio, ac reſignatio illa denuncietur vt Iuris eſt, & hoc ex eo ſi forſan poſthac bona quis impetere vellet quod iudicialiter ſeu coram iudicio vbi reſignata ſunt id faciat.

Reſignatio etiam bonorum c fieri non debet niſi in iudicio cui ſubſunt bona illa.

Venditio preterea ſi perfecta eſſe debeat cum determinatione rerum, expreſſioneq; verborum vt ſit neceſſe eſt, d quodq; confirmetur hominibus vel alijs obligationibus iuxta prouincię conſuetudinem ita quod retrocedere non poſſet ſine conſenſu vtrorumq;.

d. *Venditio ut ualeat quæ requruntur.*

Venditio namq; inualida eſt niſi ſubſequatur voluntas vtrorumq; & is qui emit intromittat ſe rei empte vt abunde habetur. Inſti. de empti. & venditi. §. in his autem quę ſcriptura conficiuntur.

QVERITVR ſi duo in ſimul agant ſuper venditione vel emptione pro aliqua re & venus non concludat finaliter nec pretium nominet an venditio ſit completa necne. ℟. q̃d in caſu iſto ſi non concluſerint ſuper contractu nec pretium nominatũ ſit venditio nulla pretium enim nominare oportet: vt Inſti. de empti. & venditi. §. pretium autem.

Quęritur e ſi duo ſuper emptione contractũ faciant & concludant inſimul ſub condicione in quantum emptor pecuniam venditori aſſecuret, vel per fideiuſſoriam eandem pro re empta promittat, & interim emptor intromittat ſe bonis venditorq; partem preti rei vendite accipiat, emptor etiam in poſſeſſionem veniat & bona poſſideat nec eſt determinatum tempus ſolutionis preti reſiduj emptor in poſſeſſiõe ſedeat nulla preci facta aſſecuratione, tandem & emptor inſinuet q̃d contractum emptionis tenere nec aſſecurare poteſt, venditorq; expetat bonorum ſuorum poſſeſſionem euacuandi, emptor autẽ defendat probando poſſeſſionem mettertius quã nec euacuare vult niſi pecunia ſibi reſtituat, an vt ſic poſſeſſio euacuanda ſit & an venditor pecuniam apud ſe ſeruare non debeat, ex quo emptor poſſeſſionem occupauit & contractum emptionis ſeruare non valuit: vel an pecunia emptori reſtituenda venit. ℟. ſi quis bona vendiderit ſua ſiue ſit proprium ſiue hereditas condicioq; expreſſa ſit f dummodo ſolutioni ſatiſfaceret vel eam cautione aſſecurare poſſet, emptorq; partem pecuniq de ſuper dederit. Contractumq; emptionis poſt modum reiecit etiam ſi poſſideat anno & die plus vl minus emptor bona huiuſmodi poſſidere Iure non poteſt, verum illa euacuare quod ſi venditor pecuniarum quid deſuper ceperit emptori eandem reſtituere non teneẽ ex eo quia emptor eundem in ſua impediuit poſſeſſione, niſi contractum inter eos aliter ſit. Quod ſi venditor emptori quid promiſerit, Iure contra eum aget non tamen antehac niſi prius poſſeſſionem euacuet & hoc ex eo quia contractus vẽditionis annullatus eſt & diſtractus non ex parte venditoris, ſed ex parte emptoris: vt Inſti. de empti. & venditi. §. in his autem.

e. *Venditionis & emptionis uide cautelas.*

QVERITVR g vendat ſi quis bona alicui quę emptor in veram accipiat poſſeſſionem vt ſupra habitum eſt interimq; damnum ob-

f. *De emptiõibus uide Spe. Sax. li. i. ar. ix. li. iij ar. iiij.*

g. *Domũ uendens quę et in poſſeßionẽ cepit emptor nondũq; facta iuridica reſignatione combuiatur cui cedet damnum.*

uenerit bonis per ignem vel aquam, venditor expetat bonorum seu domus solutionem, emptor vero respondeat domum quidem esse emptam nondum tamen resignatā sibi fore, sed & damnum illud absq; eius culpa superuenit resignatione nondum subsequuta, licet solutionem stipulatus sit, an in eo damnum pati cogatur domumq; sibi exsoluere, quę nondum resignata est, vel an ipe maiori iure domū dimittere non debeat: aut quid sit iuris. Actor vero replicando instet. Ex quo quidem emptionem recognoscit, domumq; vt hospes inhabitauit, nec ego pro aliquo damno sibi stipulatus sum vel promiseram, paratusq; semper fui domum resignare liberamq; dimittere, dummodo pecunia superrestans iuxta contractū exsoluta fuisset. peto per sententiam decerni, an emptor pecuniam quam sine aliqua conditione promiserat exsolui debeat, exquo quidem possessionem domus nactus est, & an damnum quod citra negligentiam subsequutum est meum, mihi obesse & sibi prodesse poterit. R. Ex quo sufficienti facto emptionis contractu, p bonis seu domo, vbi & emptor certam pecuniarū summā desuper accepit, emptor bonis illis se intromisit & ea possederit sine contradictione, nec venditor resignationi contradixit, sed & emptor emptionem confirmauit per pecuniam datam, & cum hoc possessionem accepit ante damnum illatum, extunc pecuniam exsoluere complete tenetur, damnumq; emptori, & non venditori computabitur: vt Insti. de empti. & vendi. §. Cum autem vendicio.

Sciendum circa id quod sententia ista extendit se & vtilis est ad id quod emptor periculum tollerare cogitur rei empte ipso facto, & hoc ex eo fit, quia possessionem rei accepit, quāuis resignatio non subsequatur, dummodo ex vtroq; emptio & vēditio recognoscatur: vt ff. de pericu. & commo. rei. vendi. L. iij. & alīs sequentibus.

Considerandum preterea si se bonis nō intromiserit emptor, dato quod pecunia desuper data sit etiam si probare posset emptionē & quod emerat, ppior negatiua absoluitur: ex quo resignatio non est subsequta q̄ ille eum conuincere posset, pecuniam tamen desuper datam perdit, quod si pecuniā posthac expeteret declarare cogitur vnde eueniat debitū illud. Si dicat pecuniam sibi datam tūc cum ab eo domus empta sit, & exinde vendi tionem recognoscat, extunc contractus venditionis contra eum citius probari possit, q̄ ille negare valeat, & vt sic emptor vēdicabit aream domus vendite, & illi pecuniam exsoluet: vt Insti. de emptio. & venditio. §. Quod si fugerit.

h. *Equus emptus & apud uenditorem locatus interim moritur cui damnū cedit.*

QVERITVR Equum si quis emat h vel pecus, & emptor mercipotum bibat cum vēditore & alīs hominibus, contractūq; fori concludāt, ac [illegible]s alteri aream seu certam pecuniam desuper tribuat, emptorq; equum superequitet ac illū probet, nec denominatur tempus solutionis nec promissum aliquid super periculo aut damno equi, emptor equū suscipiat, ac tandem venditorem petat, quod in suo stabulo equum ad certum tempus stare permittat, interimq; in stabulo damnū eueniat, ille reuersus equum expetat quem inuenit vel mortuum vel claudicantem, aut alio defectu superueniēte peioratum, renuat equū accipere, venditor tandem pecuniam ab eo expetat iuxta cōtractum emptionis, emptor contradicat allegans equum bene sanum emptum ab actore, qui nec dum in possessionē venit eius, quinimmo in stabulo venditoris mortuus vel defectuosus factus, quod & probaturum se offert, siue id ex negligentia aut scientia sua effectum est, eum nihil refert. Petatq; p̄ sententiam decerni an equū quē in possesiōn semper habuit venditor sua, exsoluere teneatur: vel quid sit iuris. Actor tandē replicet, ex quoquidem hic astat ac recognoscit equum a me emptum, vbi & exsuperabundāti me traho ad illos qui emptioni affuerunt, sed & is equum acceptauit & illi se intromisit me dūtaxat expetendo: vt equum in stabulo permitterem stare meo suis expensis & in suum periculum, interimq; defectuosus vel mortuus factus absq; culpa & occasiōn mea: eiusq; damni ex animo doleo circa id innocentiam declarare offerens meam prout Scabini decreuerint, petens id per sententiam de cerni an cum huiusmodi contradictoria pecuniam retinere possit meam: vel quid sit iuris. R. Si venditor probare potest vt iuris est quod emptor equū susceperat iuxta fori cōtractum, tandemq; petijt equū in stabulo vēditoris ad certum tempus sisti, interimq; dānum seu periculum equo obuenerit, ac venditor ad sacra duobus digitis probare audebit quod damnum absq; eius culpa euenit, emptor iusto equū soluit, ex quo forum iuxta recognitionem emptoris legittime factum sit: vt. ff. de pericu. rei. vendi. L. Illud. & Insti. de empti. & vendi. per to.

In causa emptionis & venditionis, Notanda est generalis regula, quod ex quacunq; causa inter emptorem & venditorem conditio superuenerit illa potissimum obseruanda est, sicut si forsan contractum vnus faciat cum alio occasione vini, frumenti, equi, pecoris, vel alterius quicquid sit, & inter emptorem vel venditorem eueniat cōditio aliqua sicut dummodo solutionē cautione stipulatus sit, vel solutionem fecerit, vel res illa libera, sit, vel varendari poterit, aut pecus illud sanum sit, aut ad probam datum, aut aliquid simile in contractu expressum interimq; aliquid eueniat incommodi rei vendite, vbi & emptor sub illa conditione rē apud vēditorem reliquerit, probariq; potest per venditorem conditio illa per homines qui contractui emptionis affuerūt, & cū hoc iuramēto

Regula uēditionis & emptionis.

vt iuris est. Maxime custodienda erit cōditio supueniens. Sed si res empta nulla reseruata condicione in possessionemq; accepta apud venditorē pro custodia relinquitur damnūq; interim eueniat iuramētoq; probare audebit venditor quod damnum illud in re vendita absq; eius culpa subsequtum est i manet sine damno & quicquid pecuniarum de super datum est ammittitur nisi forsan contractus inter eos aliter fiat: vt ff. de peri. & commo. rei. vendi. L. i. Sed & conditio inter venditorem & emptorem facta magis pertinet ad emptorem positā rem in suam accipit possessionem is vero cui committitur vel apud eum relinquitur res illa, est custos rei illius, sed qui custodit rem tanq̄ suam propriam idq; probauerit vt iuris est manet sine damno. Contractus etenim mutuus inter eos factus dummō probari poterit lus limitat omne. Hoc idem intelligendum erit de panno, vino, oleo, zīn zibere, & alīs rebus quę per gustum, tactū, visum, dinosci possunt, quę vnus hodie emit & illa nō accipit interimq; ea destrui contigit emptor suscipere cogitur si venditor eum a contractu liberum dimittere non vult: vt ff. de peri. & commo. rei vendi. L. quod si & sequētibus legibus, potest tamē intentari actio doli contra venditorem.

i. *Vide ad hanc materiam ff. de peri. & cōmo. rei uendite per totum.*

Notandum preterea k quod ex oppignoratione bona desinunt alterius fore sicut si. T. bona N. impignorauerit l nihilominus proprietas bonorum manet apud T. vt si forsan vineam vel domum inscripserit, & ille hereditatem huiusmodi in decem auri marcis acceperit cū condicione eam redimendi ad tēpus festi sancti Martini, hereditatemq; hanc si non exemerit ad tempus prefixum, vt cum illa disponat secundū eius voluntatem, quęritur per sententiam decerni quis veram possessionem in huiusmodi bonis habere debeat R. si quis bona obliget sua in certa summa ad tempus determinatum illa exemendi, creditorq; illa in possessione habuerit sua is qui obligauit nec vendere nec obligare vlterius ea potest sine voluntate illius cui obligauerat & quamuis creditor in possessione illa habuerit sua nihilominus si quid damni iterim in bonis euenerit absq; negligentia possessoris damnum circa bona manet obligata. Quod si ille qui obligauit eliberare bona non potest, damnum sustenere non tenebitur erga illū cui bona impignorata sunt: vt Insti. de loca. & conducti. §. conductor autem.

k. *Quo pacto ex oppignoratione res unius desinunt esse.*

l. *Oppignoratorū bonorū proprietas cui cedit.*

QVERITVR ex quō quidem oppignoratio m equē ligat vnum sicut & venditio in quo hęc duo differant. R. quod obligatio seu impignoratio non alio differunt nisi per id n qđ res vendita exemi viceuersa nō potest, impignorata vero libere exemi poterit. Exindeq; sequitur quod is cui res impignorata sit eandem diuendere non potest sine voluntate illius qui oppignorauit, vt C. de pignori. & ipote. L. creditores.

m. *Vide seu. c. lv. glo.*

n. *Venditio & oppignoratio quibus differunt.*

QVERITVR o si vnus inscriptionem faciat alteri bonaq; obliget sua, assecurationem faciendo debiti cum promissione ad certum tempus illud soluendi nec solutionem facere potest nec bona eliberare. Creditor vero cui bona obligata sunt id quod iuris ordo exposcit cum bonis huiusmodi oppignoratis faciat ea denuncciando & iuridice indicendo illi qui ea sibi obligauit, posthac vero bona huiusmodi vendidit P an huiusmodi bona sibi obligata, & per eum vendita varendare possit nec ne. R. quod quamuis vnus obligationem faciat bona oppignorando sua cum conditione adiecta quod is cui obligata sunt diuendere posset si ad prefixum tempus non exemerentur, posito etiam quod per sententiam sibi decernatur vt diuendere valeat, diuendatq; de facto varendare tamen illa non poterit quia duntaxat loco pignoris illa habuit, immo ille qui inuadierat, vel cui ipse fauerit exemere potest dato etiam quod anno & die prescribat q nulla etem pscriptio fieri potest. quādiu, pbare poterit rem illā oppignoratā fuisse, r vt C. de pigno. L. creditores. Varenda namq; venditoris rei oppignorate maior esse non potest nisi quod probet rem sibi fore intiadiatam in ista vel ista summa, & ad illud tempus quodq; processit cū pignore vt iuris est & quod vendidit pignus ex eo quia ille secundum contractū non eliberauit. Quęritur si aliquid in bonis oppignoratis edificatum sit s an expensas repēdere debeat is qui eliberare vult anteq̄ [illegible]ucuetur bona illa. R. si edificia sint necessaria restituere cogitur is qui bona exemit de forma iuris: vt C. titu. & L. allega.

o. *Regulæ obligationum*

P. *Bona obligata diuēdita si sint an uarendare uenditor illa ualeat.*

q. *Res oppignorata nullam patitur præscriptionem.*

r. *Sp. Sa. li. ij ar. xxiiij. feu. c. lv. & iure Munia. supra ar. xx.*

Quęritur oppignoret si quis bona quę fructum & vtilitatem afferrunt t vt pote agros vineas, humuleta, hortos, pomeria, prouentus, thelonea, aquaia, insitas seu bancos panum, calciparioru, cerdonum, laniorum, tum & domos cum condicione ea redimendi ad certum tempus ex bonisq; vt sic oppignoratis, vtilitas indies prouenit nec sit expressū circa oppignorationē qđ bonis illis cū singulis vtilitatibus vti debeat vsq; ad exēptionē, prouētus illi an ad summā capitalem defalcari debeant necne. R. quod si quid bonorum in quibus vtilitas aliqua sit oppignoratum fuerit, vtilitas illa ad summam capitalem defalcetur, nisi forsan expressum fuerit circa cōtractum quod bonis illis in summa huiusmodi libere vti debeat quia alias si acciperet & expressum in contractu non esset vsura foret, vt Spe. Sax. li. i. ar. liiij.

s. *Aedificia in bonis obligatis facta an repetantur.*

t. *Prouentus & utilitates ex bonis obligatis peepte an ad summam capitalem defalcari debeant.*

Quęritur si quis oppignoret bona alicui in certo debito & idem principalis hęc eadem bona alteri vendat u an is cui bona oppignorata fuerant debitum suum in illo qui bona sibi oppignoratis & post hac alteri venditis quęrere debeat. R. si qs oppignoret bona alicui diuendatq; hęc eadem bona al[illegible] sine volū-

u. *Bona oppignorata uni & post modū diuendita alteri ille primus an in pſona principalis uel potius in bonis debitū quærere debeat suum.*

Litkup. Mercipotus

tate istius cui prius oppignorauerat bona huiusmodi, is qui in possessione bona prætacta habet optionem habebit debitum suū querere, vel in persona illius q rem vendidit vel in bonis oppignoratis de forma iuris.

QVERITVR si bona quis impetat pignus suum esse dicendo literasq; habuerit desuper prædecessori duntaxat suo ptinentes. Respondens vero expetat probationē a vendicatore ille tandem ad literas prædecessoris sui se trahat. [x] Respondens iterū dicat. Ex quoquidē bona alloquitur mea pignus suum esse dicēdo probareq; literis intendit quę eum non concernunt peto per sententiam dari, an ipse bona alloqui possit mea. Actor iterum instet. Quandoquidem propīnquior illius sum hęres, bonaq; omnia cum omni iure ad me deuoluta sunt, siue sit proprium siue hęreditas, debita: mobiliaq; ac immobilia bona, peto p ius decerni an bona sua q̄ in vadio steterunt vendicare possim: vel quid sit iuris. ℟. Ad has controuersias quod & siquidem nullus ex directo lucrare pignus potest nisi is cui oppignoratum est, nihilominus tamen si debitor remansit quis, & bona sua in debitō oppignorauit, hęres pro eo istum accusabit, & si recognoscat respondens vel cōprobatum contra eum sit bona esse oppignorata hęres ad vadium venire potest cū omni iure in his pecuniis prout prędecessori debebat de forma iuris.

QVERITVR si bona oppignorata sint siue illa sint mobilia siue immobilia, contingatq; damnum in bonis, oppignorans tandē ea exemere vellet, [y] expetens vt ea melioraret & reformaret, ille vero dicat, bona sibi esse oppignorata, custodiamq; quanto maiorē potuit in custodiendis illis habuit tanq̄ circa sua propria, quod si sibi fidem dare non vult id obtinere paratum se offert prout ius decreuerit, petens per sententiam decerni an super eo damnum sufferre cogatur. ℟. Si vadium oppignoratum sit illudq; diligenter ac fideliter custoditur, eueniatq; tandem vadio damnum sicut si comburatur vel furto ablatum sit cum aliis eius bonis, si ad sacra probare ausus fuerit, quod absq; eius culpa & negligentia damnum subsequtum est, nullā impetitionem habere debet de forma iuris.

QVERITVR Si aliqs cum consensu & voluntate mea domum inhabitet meam, siue promittat censum siue non: vel etiam si bona censualia aut mihi inuadiata apud me conduxerit, [z] posthac ꝯo ex bonis illis abire voluerit censum soluere recusans, detineamq; eū suppellectilem occludendo eiusdem, post hac tandem negotium ad iudicem deferatur, querelaq; proponatur contra me quod suppellectilem occluserim, ego defendam dicendo, suppellectilem seruari in possessione vel in bonis meis censualibus loco census, qui posit̄ exsoluetur suppellectilis libera erit, ille vero contraueniat dicendo mihi peritus nihil teneri cum nec aliquid etiam promiserit, ego tandem contradicam. Ex quoq; dem substantiam & suppellectilē eius in possessione bonorum meorum habeo, an propior non sim circa censum cōseruari meum q̄ ipse negare valeat: vel quid sit iuris. ℟. Cū bona conducuntur quicquid bonorū ad bona illa conducta vel ad pactum data apportauerit bonisq; resederit vno anno, medio, siue quartali si dominus bonorum censualis soluere cogitur, occludereq; potest in habitationibus suppellectilem eius, siue censum promittat siue non, & si confirmare iuramento audebit q̄d in censu id fecerit suo, citius & maiori iure cē sum obtinebit q̄ ille negatiua absolui potest: vt Spe Sax. li. i. ar. liiij.

Sciendum circa id [a] quod quędam bona efficiuntur ex seipso pignus seu vadium, quis non specificētur loco vadij esse data, [b] sicut quicquid homo censualis vel inquilinus in domū importat hospitis sui, illud totum pignus hospitis erit, occludereq; illud in censu poterit & conseruare fideliter. Si alias sine allocutione manere vult: vt. C. de loca. & conduc. L. Certi iuris est.

QVERITVR si tutor intromittat se in bonis pupilli, [c] vel ea in prouisionem acceperit tutorq; bona itidem habuerit sua, an bona huiusmodi tutoris sint pignus pupilli de iure d ℟. Si tutor bonis pupilli se intromiserit, & tutoriam acceptauerit bona sua sunt pignus pupillo, ita quod tutor facultatem nō habebit bona sua alienandi, oppignorandi, aut vendendi.

QVERITVR si vnus bona sua alteri obliget impignoret, [e] cum clausula apposita ac verbali compromisso in defectu exēptionis bona huiusmodi vendendum aut vlterius impignorandum: vel si alter quicumq; contractus inter eos sit, an dominus pignoris ininstanti cum dies exemptionis transierit bona huiusmodi alienare posset, signanter si in literis expressum sit, quod id facere ei liceat sine iuris adminiculo vel tanq̄ omnia iura transacta fuissent. ℟. si bona alicui oppignorata sint ille vero ad certum tempus non exemerit cittari debet tribus iudicijs ad impugnandum qd si pro tertio iudicio non comparuerit pignoris dominus inuestiri seu institui debet in bona iure illo prout literis docuerit, nec aliquis eum exinde eicere valebit nisi per querelam iudicialem, si comparuerit cittatus & est presens actor literas vel acta iudicij legi postulet vel alio quouismodo probet, quo pacto iste vel iste se se obligauit querens ex eo si contradicere quid huic vellet, si nihil contradicat dimittetur pignus libere creditori corā iudicio, Iudexq; demandabit vt vadium eliberetur ad quindenam, si non exemerit interrogabit posthac creditor quid cum bonis illis siue sit proprium siue hęreditas facere debeat, & iterum per quindenam similiter

[x] *Bona oppignorata certo instrumento ad id confecto an hæres eius illa recuperare poterit.*

[y] *In bonis obligatis damnum si eueniat qs illud tollerare cogitur*

[z] *Conductor seu dominus domus aut fūdi citius censum obtinebit ad sacra q̄ inquilinus negare ualeat.*

[a] *Quædam res ex seipso efficiūtur pignus.*

[b] *Spe. Sax. li. ij. ar. lix.*

[c] *Bona tutoris sunt pignus pupilli.*

[d] *Spe. Sax. li. i. ar. xxiij*

[e] *Bona obligata in summa debiti tēpusq; præfigatur illa exemendi conditione adiecta, si ad præfixum tēpus non exemerit ut cum illis fiadat pro libitu, an illico tempore aduenięte diuēdi poterint.*

interrogabit, sententiabitq; eidem q̄d denūciare bona illa debet p tres quindenas, quod cū factum sit, decernetur q̄d insinuare debitori debet in domo vel in curia eius cū Scabinis, & habebit iterū inducias q̄tuordecim dies, & q̄rat posthac creditor, quēadmodū omnia iura & gradus iuridicos in vadio perduxi, put Iudex & Scabini mihi decreuerāt, ad quos me traho: peto p sententiā decerni ex q̄ secundū iuris ordinē ad bona introductus sum, & in ea institutus, an bona huiusmōi euacuare mihi nō debeat. ℟. q̄d ex quoqdē iuris ordine in bona institutus est, extūc bona euacuari debēt. Tandē dñus pignoris posī de cretā euacuationē accipere debet possessionē bonorū illorū vel aliū illic loco sui mittere vel domū occludere candē in possessionē accipiendo, queratq; tandē vlterius quid cū vadio huiusmodi signāter cū domo facere debeat. ℟. quod illā tenere debet illese anno & die & iterim exemi & eliberari potest. Anno ꝯo & die trāsacto domū vēdere poterit & aliena re varēdāq; p̄mittere quantā solus habuit & nō maiorē de forma iuris: vt S. S. li. i. ar. lxx.

[f] *Bona dotalidonalia si diuendita sint etiam de consensu uxoris cō diaone tamen reserua ta ne iuri noceat suo an dotaliaum repeti potest.*

QVERItur Mulier habēs reformationē dotalitij [f] in bonis seu domo, vendaq; posthac domus illa, etiā cū consensu eius dummodo circa venditionē precustodiat vt iuri suo non noceat an dotalitiū in bonisillis repetere potest. ℟. q̄d mulier iure dotalitiū repetet, dato q̄d venditioni cōsentiat, dūmodo pcustodiat ne iuri suo dotalicionali noceat, ymo nec obe rit iuri suo, obtinet eā dotalicū suū in quātū illd, pbauerit ante oīa debita: [g] & hoc si bona illa in dotalicio oppignarata sunt anteq̄ creditoribus obligata fuerāt: vt Insti. qui aliena. licet. §. Accidit.

[g] *Vide hoc idē supra Iure Munia. ar. xxij. glo.*

QVERITVR an tutor bona pupillorū alienare, [h] vendere, oppignorare, vel censum de sup inscribere posset ℟. Tutor bona pupillorū nec diuendere, oppignorare, nec q̄uismō obligare poterit, ita qd illud pati cogātur, [i] cū ad annos peruenerint, nisi ostēdat & declaret, cum cōmodo pupillorū id factū fuisse, quodq; pecuniā illā in vtilitatē pupillorū conuertat alias non de forma iuris.

[h] *Tutor an bona pupillorū diuendere aut oppignorare ualeat.*

[i] *Vide supra Iure Munia. ar. xxvi.*

QVERITVR An ecclesiarū prouisores, Plebani, Abbates, Guardiani, defectu supueniē te, Ecclesiarū [k] res sacras vt sunt ornatus & alia apparamēta, calicesq; impignorare possent necne. ℟. quod nullus siue sit spiritualis siue secularis, monachus, vel ecclię patronus alienare vel oppignorare q̄ rerū ecclesię poterit, [l] ex quacunq; etiā necessitate, nisi dūtaxat pro redēptione captiuorū de forma iuris: vt Insti. de re. diuisi. §. Sacre res.

[k] *Res Eccleſiæ an oppignorari possunt.*

[l] *Spe. sax. li. iij. ar. vij.*

Sciendum etiam circa id, [m] quod homines liberi & pueri in pignus ac in vadium dari non debent: vt in auten. de non alienan. aut permutan. §. Si autem creditor. coll. ij.

[m] *Homines liberi in pignus dari nō posſūt nec pueri ipſi.*

QVERItur si res aliq̄ apportaq; sint in bona mea cēsualia vel in domū quā cōduxi vt prius dictū est, [n] ille ꝯo q domū conduxit oppignoret res vel suppellectilē anteq̄ cēsum solu-

[n] *Res per inquilinū in domum loco pigno ris apportate an oppignorari ualeant.*

uat meū, interimq; ego aduenia ac ille cui oppignorate res sunt dicat eius esse vadiū, an sibi vel maiori iure mihi cedēt res ille. ℟. quod res oīes & suppellectilis tota quęcūq; p inquilinū vel censitū in bona censualia vel domū importantur sunt pignus illius cuius domus est in cēsu suo, nec inglinus res huiusmodi obligare alteri poterit, q̄d si faciat dñus domus iure illa vendicabit dūmodo resciuerit, si negauerit ille q oppignorauerat, p cedatur in negotio vt iuris est. Si recognoscat restituere cogitur & iste mulctā & emendā exsoluet: q̄d si vadiū perditum esset in domo hospitis exoluere illud cogeret dominus domus, vel iuramēto defēdere q̄d absq; eius culpa aut negligētia id factū sit: vt C. q̄ res pignori obligari pñt in mulis legib. & signanter L. felicis.

[o] *S. Sax. li. ij. ar. xxiiij.*

Notandū insup [o] quod bona etiā ex resignatiōe alterius desinunt fore dūmodo id fecerit in loco vbi de iure id facere debeat: P vt Insti. de re. diuisi. §. p traditionē. Nihil etem ꝯ uenientius est naturali equitati quā volūtas dñi volentis rem suā in aliū transferre ratam haberi: vt C. de vsucapi. trāsforma. L. vnica.

[p] *Vide quomodo ex resignatione res unius desinunt esse.*

Considerandū preterea q̄d bona desinūt esse alterius q ex negligentia p̄scriptionis vt inter p̄sentes anno & die inter absentes triginta vno anno & anno & sex septimanis: vt Sp. Sax. li. i. ar. xxix. nisi legale impedimentū eū defendat: vt Spe. Sax. li. ij. ar. vij. ¶ Iure etiā feudali bona desinunt esse vt si feudi inuestitura per anni circulū a dño non petatur, dño cedit feudum vt in auten. de vsu. feu. §. constitutio nup. §. preterea. coll. x. Iure etiā prouinciali [r] bona vnius desinunt esse cū tribus iudicijs contra vnū conqueritur & ille non cōparet, vt sic em pro tertio iudicio actor mittetur in possessionem: vt Spe. Sax. li. i. ar. lxx. & C. quomo. & quā. Iudex sententiā. L. cessante

[p] *Ex negligētia pr.e scriptionis quomodo res amittuntur considera.*

[r] *Spe. Sax. li. i. ar. lxx. & supra Iure Munia. ar. xxiij. practicā huius uide in gloſa.*

QVERItur si quis iniuste bona allocutus sit [s] nullūq; Ius habens mittatur in possessionē & iste cuius bona sunt negligat se in iure suo an istud nocere sibi debet necne? Dicunt aliq̄ q̄d minime officere potest respondenti ex eo quia ille iniuste egit & iniuriatus est huic. Ius aūt suadet vt nemini noceamus: vt Insti. de iure natu. §. iuris p̄cepta. ℟. tū & melius si respondēs se neglexerit in iure suo & defensa, [t] exindeq; bona sibi abiudicātur, alter vero in ea intromissus sit ille cuius bona erant negligit se ex cōtumacia de forma iuris. ¶ Sciendū tū circa id [u] q̄d & si quidē Iudiciū humanū decipere hoies potest, Iudiciū tū dei minime, vnde licet is cuius bona alloquūt negligit se: Iure q̄dē humano pdit bona p̄tacta nō aūt iure diuino, sed & bona sic ex cōtumacia pdita recupare iure poterit p iustas querelas anteq̄ occupator p̄scribat. Causa aūt potissima cur iste cuius bona alloquunt ex negligētia pdit bona huiusmodi est, propter cōtumaciā & inobedientiā Iudicis propter id etem q̄d cōtumax est Ius priuat eū bonis & actori illa tribuit: vt in auten. de exhiben. & introduc. reis. §. si vero. coll. v.

[s] *Impetat si quis bona & nullum Ius habens ex negligentia partas aduerſe mittatur in poſſeſionem an uero domino nocere quid poſit.*

[t] *Spe. Sa. li. ij. ar. xxiiij glo. uide ad propoſitū*

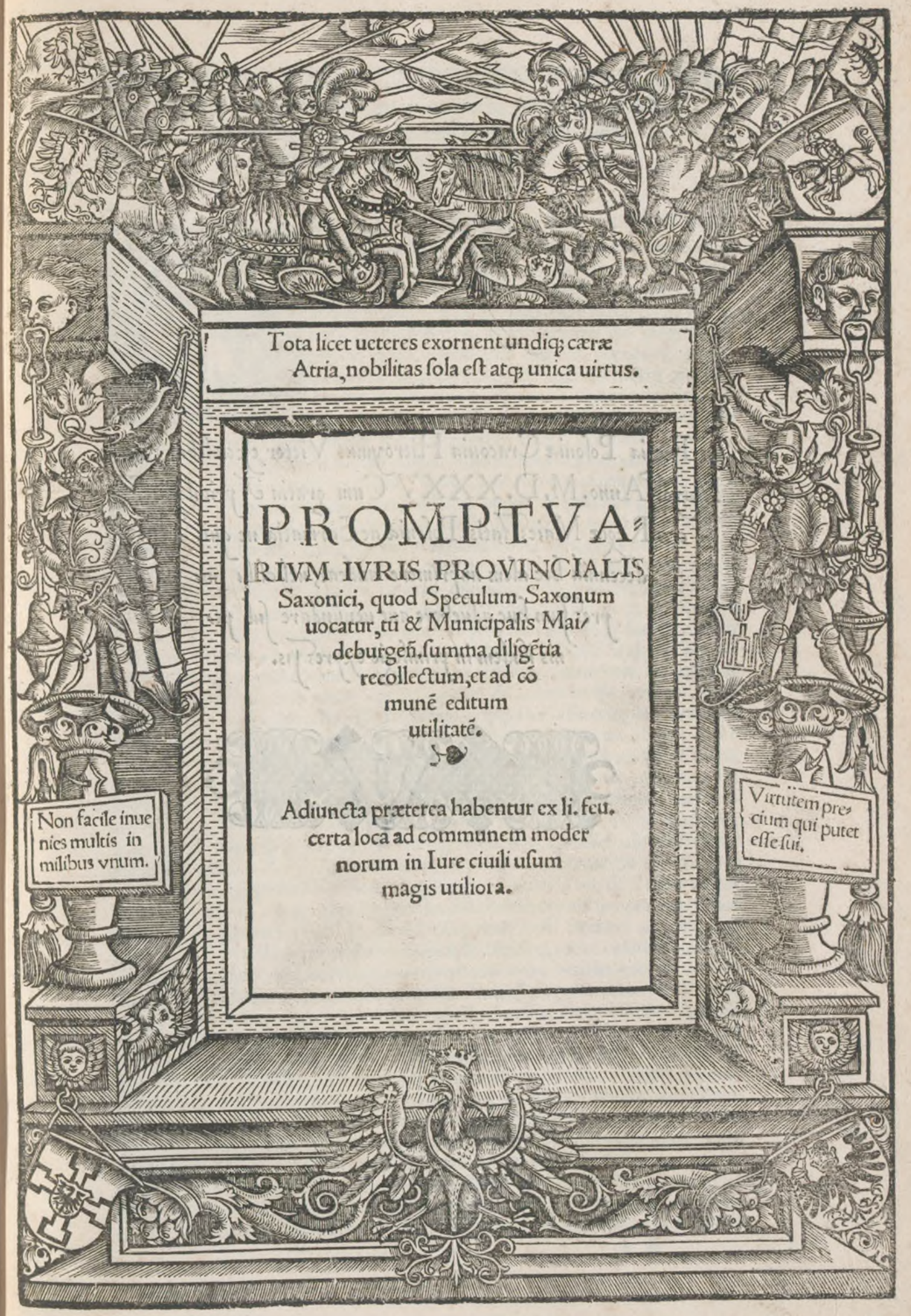
[u] *Ex iuris ſtrepitu aliqua admittūtur quæ tamē in foro conſcientiæ non ualent. Conſcienda eteni mille teſtes*

FINIS.

Errata in imprimendo commissa.

Fol.iij.col.ij.ver.xv.interti, lege interit.
Fol.iiij.col.ij.ver.xxviij.alio, lege alteri.
Fol.v.col.ij.ver.v.vullus, lege nullus.
Fol.eo.col.iiij.ver.xxi.testificare, le.testificari
Fol. & col.eisdē ver.a fine xv.ipso, lege ipsi.
Fol.vij.col.iiij. ver.a fi.xv.ipso, lege ipsi.
Fol.ix.col.iiij. ver.xxviij.ipso, lege ipsi.
Fol.x.col.ij. ver. ix. a fi. muncionibus, lege municionibus.
Fol.xv.col.ij.ver.xxxvij.cogi, lege cogere.
Fol. eo.col.iiij.ver.xxvij.ipso, lege ipsi.
Fol.xvij.col.ij. ver.xx.a fi.patrocinare, lege patrocinari.
Fol.xviij.col.i.ver.xxiij.cōtigi, le.cōtingere
Fol.xix.col. ij.ver.viij. ipso, lege ipsi.
Fol.eo.col.ij. versu.xxiij.a fine conspici pro conspicere.
Fol.xx.col.iij.ver. vij. a fi. regraciabit, lege regraciabitur.
Fol. xxi. col ij. in annota.ar. v, lege ar.iiij.
Fol.eo.col.iij.ver.xx. possidere prescribi, lege possideri prescribere.
Fol.xxiij.col.iiij.ver.xxi.a fi. principe, lege a principe.
Fol.xxv.col.iiij.ver.xxxv.gerede, le.gerade
Fol.xxvi.col.i.ver.xij.a fi.prestationem, lege prestitionem.
Fol.xxvij.col.ij.ver.a fi. iiij. morsarius, lege mortarius.
Fol.xxix.col.ij.ver.xiiij. is, lege hijs.
Fol.eo. col.iiij.ver.xxvij.quot, lege quod.
Fol.xxx.col.ij.ver.x.a fi.eundem, lege ibidē
Fol.eo.col.ij. ver.xxi. prouiditur, lege prouidetur.& ver.a fi vij.prestolare lege prestolari
Fol.xxxi. col.i. ver.vlti.L.xix.pro L. i.ij.iij.
Fol.xxxij.col.i.ver.xviij.prescribi, lege prescribere.
Fol.eo.col.ij.ver.xxi.alienare, lege alienari.
Fol.xxxiij.col.i.ver.a fi. xiij.testificabit, lege testificabitur. & ver.ix.a fi. credi pro credere.
Fol.xxxiiij.col.ij.ver.xxij.coreo, lege corio.
Fol.xxvij. col. iij. ver. a fi. iij. attigere, lege attingere.
Fol.xxxvij.col.i.ver.vi.detineri, le.detinere
Fol.xxxix.col.iij.ver.iiij.impedi, lege impediri.
Fol.& col.ea.ver.a fi.vij.& xix consedunt, lege consedent.
Fol.xl.col.ij.ver.a fi.xvi.officij, lege officio
Fol.& col.eisdē ver.xxix.indicere, lege indicare.
Fol.xli.col.iij.ver.xxix.lucrare, lege lucrari.
& item ver.xxxv.alias lege alibi.
Fol eo.col.iiij.ver.ix. regraciare, lege regraciari,
Fol.xliij.col.ij.ver.xi.dixerint, le.edixerint.
fo.xliij. col.iij ver.xxix. impetionis.lege impetitionis.
fo.xliij.col.i. ver.xix.posset, lege possit.
fol.xlv.col.ij.ver.xxiij.emancipantis, lege emancipatis.
fol.l.col.iiij.ver.iij.testificare, lege testificari.
fol.li.col ij.ver.xviij.a fi. protestaueritq; lege protestatusq; fuerit.
fol.lij.col.ij.ver.xxvij.querulare, lege querulari.
fol.lv.col i.ver.xxv.a fi.conulses, le.cōsules
fo.eo.col.iij.ver.xxxi.lucrauerat, lege lucratus erat
fol. lvij. col. iij. ver. xxvi. Aquiline, lege Aquilie.
fol.lix.col.i.ver.iij.annumerantu, lege annumerātur. & sequenti ver. volurptatem, lege voluptatem.
fol.eo.col.ij.ver.iij.euolate, lege euolántes.& ver.viij. tuo pro tua, & tui pro tue.
fol.eo.col.iij. ver.xvij.a fi.eas, lege ea.
fol.eo.col.iiij.ver.xxi.besliam, lege bestiam.
fol.& col.eisdem, ver.v.a fi.indicere, lege indicare.
fol.lx.col.i.ver.iij.a fi. vicinus, lege vicinum.
fol.eo.col.ij. ver. v. indicere lege indicare.
fol.eo.col.iij. ver.xvij.a fi.tui, lege tue.
fol.lxi.col.iiij.ver.xiij.a fi.indeus, lege iudę
fol.lxij.col.ij. in annota. vlti.quem le. quā.
fol. lxiij.col. ij.ver.viij.indicendo, lege indicādo & ver. xx.inuadierat, le. inuadiauerat.
fol.eo.col.iij.ver.xxiij.lucrare, lege lucrari,
fol.lxv.col.ij.ver.xvij.mulis, lege multis.

Finis.

Tota licet ueteres exornent undiq; cæræ
Atria, nobilitas sola est atq; unica uirtus.
PROMPTVA-
RIVM IVRIS PROVINCIALIS
Saxonici, quod Speculum Saxonum
uocatur, tũ & Municipalis Mai-
deburgẽ. summa diligẽtia
recollectum, et ad cõ
munẽ editum
utilitatẽ.
Adiuncta præterea habentur ex li. feu.
certa loca ad communem moder
norum in Iure ciuili usum
magis utiliora.
Non facile inue
nies multis in
milibus vnum.
Virtutem pre
cium qui putet
esse sui.

In Regia Poloniæ Cracouia Hieroymus Vietor, excudebat Mense Mayo. Anno. M.D.XXXV Cum gratia & priuilegio Sacræ Regiæ Maiestatis Poloniæ ac Sarmatiæ ne quis infra decenniũ hoc idem imprimere audeat, uel alibi impressum huc aduebere aut uenundare sub penis ibidem in priuilegio expressis.

CLARISSIMIS VRBIS CRACOVIEN. SENATORIBVS NIcolaus Iaskerus Bonarum artium ac philosophiæ cultor earundẽ Magnifi. A Secretis, suipsius obsequentissimam commendationem.

CLARA DIVINI ILLIVS PLATONIS in eo quẽ de Repub. scripsit libro. Senatores optimi habetur sententia, fœlicem ac vere beatam fore ciuitatem, quę à prudentibus gubernatur, à probisq; & sapientibus administratur. Tantisper enim fœlix & tranquilla efficitur Respub. donec prudentes extiterint qui magistratus gerunt. Tales constat esse ciues & populares, quales hij fuerint qui gubernando & regendo eisdem pręsunt. Exemplo etenim vt in plurimum viuitur pręfectorum. Magnus Orator ac summa apud Romanos autoritate philosophus habitus Cicero, cum de Repub. scriberet, Platonis sententiam sequutus, tradidit nihil esse illi principi Deo qui omnem regit mundum, quod quidem in terris esset acceptius, quàm concilia cętusq; hominum iure sociati quę ciuitates appellantur. Sed quid est iure sociata ciuiũ multitudo: nisi quę optimi magistratus gubernaculis subiacet, quę legum religioni conformatur, Institutis regitur, moribus ac virtutis disciplina constituta est, vnitate coniuncta indissolubiliter viuit, omni prorsus vacat odio, denicq; iusticię laude continetur. Maximi procul dubio viri apud priscos extitere ac iure habiti sunt & appellati sapientes, qui vrbes condere excogitarunt & ceperunt, dispersosq; montibus & syluis homines ac passim beluarum more vagantes ad societatem vitę conuocarunt. Non minori profecto laude digni sunt earundem ciuitatum rectores administratoresq;, quorum industria, populi & ciuitatis salus asseruatur, hominum mutua conciliatio & societas retinetur, omnis boni incremẽtum Respub. accipit, quorum virtute, opera, prudentia & autoritate illa geruntur, quę à totius mundi principe & rectore Deo imperata, quęq; sanctissimis legibus sancita ac constituta sunt. Vt autem boni ac sapientis administratoris ciuitatum rectores nomẽ sortiantur, multa eos prospicere oportet; multa animaduertere & prouidere. Omniũ primũ vt diuini nominis Maiestas summa veneratiõe & amplissimis ,psequatur honoribus, atq; id quod Deus ipse vel faciendum vel fugiendum instituerit custodiatur. Proximum huic iusticia proponitur, vt omni studio ac totis viribus tractetur, quę reddens vnicuiq; quod suum est vna prę ceteris in Reipublicę administratione maxime dominatur. In cinctis ciuitatum ac populorum gubernaculis cum Grecorum legislatores prestantissimi, Solon, Ligurgus, & Plato. Tum & Tullius noster Iusticiam in primis vigere debere in pollitica sua tradiderunt institutione, qua si homines caruerint, intereat omnis humana societas necesse est. Summa itaq; diligẽtia adniti debent, vt iusticia prę omnibus fulgeat & claresçat, nec eã omittere audeant, causa amoris, gratię, odij, munerum, non meretricio more venales habeant manus Rerumpub. prefecti. Munus etenim etiam fortissimorũ obcęcat mentes. Adhibentes preterea concordiam atq; vnanimitatem quod est vel maximum ciuilis societatis vinculum, ciuitatisq; salutem, securitatem & conseruationem procurat, Amicã enim & prudentem esse ciuitatem oportet, nihil siquidem perniciosius ciuitati est diuisione ipsa, nihil vtilius ac melius vnione. Virtus animorum vnita fortior est seipsa dispersa. Concordia paruę res crescunt, discordia maximę dilabuntur Salustij testimonio. Exempla prę foribus mille. Vnde in ciuitate voluptatis & doloris communio ciuitatem ipsam vnit, quando videlicet magistratus & in communi ciues omnes maxime ex earundem rerum accessu vel decessu, augmento vel decremento, fortunio vel infortunio pariter gaudent ac dolent. Et quemadmodum ex male cruciato membro alię corporis partes compatiuntur, vel cum bene euenit gestiunt, sic & illi omne superueniens bonum vel malum in solidum & perequum ipsis adscribunt, horum

vero diuersitas dissoluit eandem quando videlicet eiusdem ciuitatis incolę & ex hijs qui in ciuitate contingunt casibus alij vehementer dolent, alij lętantur plurimum. Ad omnem vero ętatem & ordinem Reipub. fidus superintendere debet administrator, Infantiam seu puerorum educationem procurando, Adolescentiam ignis libidine flagrantem refrenando, virilem mitigando furorem, senum quoq; auariciam moderando, Sed vel maxime puericia & adolescentia custodienda est. Puericiam dico, non enim parum refert infantem sic vel sic assuescere, difficilimeq; ea didicimus quibus à puericia imbuti sumus. Natura siquidem tenaces sumus eorum quę rudibus percipimus annis, vt Quintili. primo Oratorie institutionis habet. Et hęc ipsa magis pertinaciter herent quę deteriora sunt. Leonides Alexandri magni pędagogus vt à Babilonio Diogene traditur quibusdam eum vicijs imbuerat, quę robustum quoq; & maximum Regem ab illa puerili institutione sunt prosequuta. Nec ipse Aristoteles summus eius ętatis philosophus, Alexandro posthac magister ascitus eundem ab hijs reducere potuit. Detestandi itaq; veniunt nonnulli liberorum suorum ꝓobliti impij patres, qui multo maiorem curam & diligentiam impensasq; vberiores in dirigendis alendisq; equis, administrandisq; & procurandis bonis eorum faciunt, quam in suscipienda opera educationis filiorum suorum, qui & hęredes illorum futuri sunt, nomen eorum perhenne portantes & repręsentantes, bonorum omnium successores, qui vel illorum quę vel ex auaricia congregata sunt ex mala educatione dissipatores, vel paucę relictę substantię ex optima institutione adauctores, qui consilijs vrbes regere, legibus fundare, iudicijs emendare expectantur. Adolescentiam vt memini compescendo. Adolescens siquidem vt Plato septimo de legibus habet, est omni bestia intractabilior, omni fera indomita seuior. Nam cum prudentię fontem nondum habuerit insidiosissimus est acerrimusq; & petulantissimus omnium bestiarū, custodeq; remoto, cereus in vicium flecti, monitoribus asper, vtilium tardus prouisor, prodigus eris, sublimis cupiduscq; & amata relinquere pernix, ideo institutis quasi frenis compescendus est. Nam si cum natura fœlici rectam quoq; disciplinam fuerit assequutus mansuetissimus inter viuentia euadere solet. Si vero non satis aut non bene fuerit educatus, ferocissimum omnium quę in terris nascuntur animal redditur. Sed & ciuitatum prefecti duo Platonis precepta in memoria habeant, vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur ꝙ quicquid agant ad eam referant, omnia consilia, verba, opera, ad reipublice decus augmentum & communem applicent vtilitatem, deniq; salutem patrię, nō modo externis rebus, sed vitę quoq; anteponant & sanguini, commodorum obliti suorum. Nam & iustissime ciuitas ordinata traditur in qua quisq; proprios nescit affectus. Alterum vt totum corpus Reipublicę sic procurent, nedum partem aliquam tueantur, reliquas deserant. Vt enim tutela, sic procuratio Reipublicę ad vtilitatem eorum q̄ commissi sunt, non ad ipsorum quibus commissa gerenda est. Qui vero parti ciuium consulunt, vel maiorem in eos declarant affectū, partem vero negligunt, quinimo eosdem spernunt pernicioſissimam rem in ciuitatem inducunt seditionem atq; discordiam, quę procul vt diximus à repub. esse debent, in interitum em̄ hęc perducunt ciuitatē, sed vel firmissimam sępe labefactant Rempub. Omni etiam auaricia, ira, odio, seu inimicicia administratores vacuos esse oportet. Auaricię inquam, nam ipsa est mater omnis erroris & malicię, nec vllum iusticię in illo corde inuenitur vestigium, in quo sibi auaricia fecit habitaculum. Ira, sępius etenim irę excandescentia impedit animum ne possit noscere verum. Odio tam erga subditos, quam inter semetipsos. Qui enim inter se odio laborant, magis student alter alterius interpellare facta, q̄ preclarum quicquam edere, & seipsos magis insectantur quam hostes. Non patiatur iacturam aut damnum iusticiam expetens propter iudicantium dissensiones odia & hostilitates, foris & ante ianuam inimicicias ac simultates relinquant iudiciorum prefecti, & recti ac iusti iudicij vestem induant causas iudicaturi. Quinimo hijs non admissis, vel si irrepserint explosis & rejectis inuicem diligant sese, concordiam ament, vnitatem spiritus consectentur, amicam amplectantur pacem, quę bonorum omnium cumulum prestat, quę totius humani generis salutem conciliat & procurat. Saluator noster non aliud magis in extremo nobis relinquit testamento nisi pacem, nisi dilectionem inquiens. Pacem meam do vobis pacem relinquo vobis, mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem. Necessaria item quędam sequuntur vt in se habeat ciuitatum prefectus videlicet Modestiam, sed vel maxime in animi passionibus, equum & affabilem sese reddens, neue quid ire effundat, propensum ostendens animum. Nihil enim laudabilius, nihil magno & preclaro viro dignius placabilitate atq; clementia. Et itē prudentia & fortitudine abundare eum oportet. Nullam etenim generi humano requiem fieri posse legislatores credebant nisi in idem ciuilis potentia sapientiaq; cō currat. Prudentia inquam, non enim verus Iudex vt Plato de legibus differit, ea quę iudicio determinanda sunt discere debet, non ab alijs interrogare quid eum loqui oporteat & quasi stupefactus tam clamore multorum q̄ ignorantia sua sic vel sic ferre sententiam. Fortitudinis autē, quia nec etiam si per se ipsum intelligit, debet propter ignauiam & fortitudinem ex eodem ore quo iudicaturus deos inuocauit, desidiose iniquum promulgare iudicium. Non eum deterreat ius expetentium excellentia personarum. Non amicum respiciat, non inimicum despiciat, non consanguineum, non socerum, non affinem, non charum ac fidum coniunctumq; socium, non peregrinum, non aduenam, non gentilem vel patrię vnius, verum ex equo id quod ius dictauerit promulgando, nec optare vt iuxta voluntatem illius omnia proterue fiant, quod si pro voto non cesserit excandescere & furere illum contingat. Non em̄ affectare debemus vt voluntatem nostram cuncta sequantur, vel ad nutum omnia cedant, sed vt prudentiam voluntas cum modestia imitetur. Prudentia etenim ęterorū dux est, sed et eorū quę in Senatu habita & tractata sunt fidus custos secretissimusq; obseruator in scrinio cordis illa recondens ac sepeliens, nec labijs admittens suis, quę eum posthac pœniteat. Exemplo adnixus Xenocratis, qui interrogatus quur linguā suam vltra solitum cohiberet, respondisse fertur, quia dixisse me aliquando pœnituit tacuisse nunquam. Vnde & multa audienda pauca vero loquenda natura ipsa docet, os hominibus vnum & aures duas formādo. In hijs preterea quę pro bono Reipublicę promulgata sunt, constantia obseruetur necesse est, non quod nunc placet, posthac displiceat, non quod hodie iusticię loco pronūctiatur, cras pro iniusticia reciatur, ne appareat in ipso redargutionis nota, in simili casu diuersas & easdem contrarias pronunctiando sententias, non in gratiam vnius vel alterius à recto discedat. Status enim ciuitatum rectumq; iudicium alicuius artis aut personę gratia violari aut immutari minime debet. vij. dil. quę contra mores. Maiestas item & autoritas obseruetur in decretis & constitutionibus, vt firma stabilia ac perhenne duratura sint, populares vt id quam diligentissime custodiant cogendo. Ridiculi siquidem est & leuitatis, constitutiones promulgare nisi ille in executionem deducantur. Frustra leges cōdere, nisi sint qui illas manuteneant & exequantur. Nihil prodesse de rebus iustis iudicia aut sententias princeps philosophorum Aristoteles vi. Politicorum disceptat, nisi essent qui eas custodirent, exequutioni mandarent, si id deerit communio inter se ciuium permanere non potest. Difficilia forsan hęc aliquibus videntur, verum rectoribus ciuitatum maxime necessaria. Nec enim ciuitatum administrator circa facilia versatur. Vnde & Xenophon in Econo. rempub. administrare & alijs scire imperare difficillimum fore dicit, sed quanto difficilius tāto preclarius, tanto Deo acceptius, magisq; meritorium. Omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerintue, certum esse in cœlo deffinitū locum, vbi beati ęuo sempiterno fruantur Romanę eloquentię princeps Cicero libro sexto de Repub. expresse concludit. Sed vel omnium maximum ciuitatum administratores ac rectores sacratissimas custodiant leges ac iura eorum Municipalia, patriosq; mores eas manibus semper tractent suis, oculis diligēter intueant̄ memorię q; tradāt. Leges inquam tanquam Reipublicę primum necessarias & eandem conseruantes. Demosthenes Grecorum disertissimus leges animā esse ciuitatis dicebat, vt enim corpus anima ipsa viuit, anima vero priuatum, cadit & stare nō potest, sic & ciuitas legibus conseruatur, hijs vero deficientibus corruit. Nihil tā ad Dei cultum, quā ad bene beate ac ciuiliter viuendum fieri & excogitari potest, quod non in profundissimis Legum ac Municipaliū iurium codicis

bus contineatur, quod non exacte enucleatur, examussimq; decidatur. Ad omnẽ ętatem, statum, ordinem, regulę positę, nihil indeterminatum, nihil indecisum, nihil imperfectum in eis relinquitur, non aliud preseferunt constitutiones sanctissime nisi virtutem. Non enim ad aliud legislator prospectum habet nisi ad virtutes amplissimas, non aliud suadet nisi iusticiam, nõ nisi id quod bonum & equum est cohortatur, tũc siquidem iusticiam colimus, cum boni & equi noticiam profitemur, equum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum pœnarum metu, verum premiorum quoq; exhortatione efficere cupientes. Cõmendatur potentissimus Alexander Macedo, quod assidue etiam noctu postq; euigilaret in lecto decumbens, Egregios Homeri libros manibus suis tractare solitus sit, illorum lectione oblectatus. Sed quid fabulę Poeticę cum sacratissimis commune habent legibus, quę cõparatio lucis ad tenebras. Cur non maiori tractentẽ affectu, cur non auidius legantur leges ipse, cur Iura municipalia patrię q; institutiones menti non imprimantur, quę Reipublicę Ciuitatis statũ & conseruationem complectuntur quę ab omnibus sciri debent, nec quenquam, maxime vero ciuitatis prefectos & rectores excusare poterit eorum ignorãtia, nec vituperare eas quisq; audet, nec quęrere vtrum bone vel male sint, nec disceptare de ipsis quod sic vel sic sancite sint, sed iudicare secundũ ipsas oportet. Naturę & suipsius prorsus obliti videntur qui sacratissimas constitutiones patriasq; leges vel mores tãtopere auersantur, Sapientissimus poëta fingit Vlyssem optare vt vel fumũ de patrijs exoriẽtem focis videre liceat. Nonnulli vero leges posthabere & contemnere videntur ornamẽtum patrię pulcherrimũ, quarum beneficio ipsi & aluntur & conseruantur, vt ne naturę quidem plus q; hijs debeamus. Non postremis profecto extollenda laudibus venit Senatores Magnifici vrbis huius inclyte Cracouien condicio, preq; puis siquidem quę ad statũ Reipublicę fœlicẽ eiusq; conseruationem maxime competant antehac semper & nunc dotata est virtutibus Ciuitas ipsa, erga Deum religione flagranti, ad conseruationem ciuium prouisione sufficienti, amplissimis preterea abundans legibus, condonata emunitatibus, adaucta libertatibus, & item vigilantissimis prouisa rectoribus, prudentissimo ornata magistratu. Tanta siquidem ex antiquo in huius vrbis prefectis abundabat semper erga Deum religio, officij stupenda Maiestas, iusticię professio, animorum constãtia, inter ipsos amica pax & concordia, in alios equa beneuolentia & pietas innata, ac deniq; omnium virtutũ copia, vt vel nulla vicina vrbs religione, iusticię administratiõe, ac recta omnium gubernatione eidem equari potuit. Intantum quod multi tam huius Regni militaris ordinis proceres & alterius status homines, tum & exterarũ nationum nobiliores infiniti, proprio relicto solo, dulci posthabita patria, natiuis omissis delicijs, eorundem admirati prudentiam, equitatis & iusticię cernentes excellentiã, ipsorum superioritati (quod quidem mirum est) vltro sese subiciebant, Ciuesq; effecti Imperio eorũ officiosissime parebant. Sed & quo nostro vt alias omittam virtutes Clarissimi viri, tanta in vobis resplẽdet intellectus acrimonia, ingenij sagacitas, tãta prudẽtię et industrię admiratio, quod à Serenissimis Regni huius Principibus & Regibus nonnulli è Collegio vestro ad publicas Regni totius & quidem summas euecti sunt prefecturas, eorum administrationi & fidei officia concreduntur magnifica & pergrandia. Tanta insuper abundat in vobis legum notitia Iurium municipalium constitutionumq; patriarũ peritia. In vtroq; genere deliberatiuo videlicet & iudiciario prompta & subtilis adinuentio, vt nedum ad dirigenda ciuilia negotia, Sacra Maiestas Regia vos prefficere, verum et difficillimas inter subditos suę Maiestatis emergentes causas Iuris prudentię confidens vestrę cognitioni & decisioni cõmittere dignatur. Ab alijs item diuersi status hominibus in extremis ambiguisq; causis ad vos tanq; ad summũ prudentię recurritur fontem, ex eisdem in eorum dubijs & controuersijs quasi ex ipso iuris scrinio sententiam spectantes, legum & Iuris peritiã apud vos reconditam certo habentes. Cupiens & ego ex animoq; affectans Ornatissimi viri notitiam legum & Iurium municipalium ac constitutionum in omni Repub. maxime oportunam alijs quoq; non esse alienam, verum vt in communi omnes ad exemplar prestantiarum V. Iuris illius q; peritissimi euadant, arduis quotidianisq; officij mei licet occupatus laboribus & curis, Ius prouinciale Saxonicum,

tum & Municipale Maideburgen quo potissimum & hęc vrbs, ceteręq; Regni ciuitates vtũtur pro virili clarius reddens nuper in lucem ediderã. Sed & in presens varias easq; precipuas ac vtiliores in codicibus illis hincinde sparsas sententias, & quę promiscue nullo q; habito ordine illic continentur, in istud fidelissime congessi volumen, materiarum titulos adaptando proprios. Ex re id fieri putãs, vt & M. V. eodem ceu Indice & promptuario quodam vti possint, legumq; & municipaliũ iurium latissimos ac profundissimos locos antehac vobis haud incognitos, & quibus abundantis affluentissime eo inspecto facile in memoriã adducere. Illi vero qui alijs occupati negotijs, & quibus iuris lectio in vsu non est, summatim aggregata & recollecta visa & cognita materia non omnino cecutientes & ignari iuris reputentur ciuilis, Sed & opus istud sub titulo Magnificentiarũ vestrarũ typpis Calcographis excudendum curaui, quod quidem licet ob sui vtilitatem merito omnibus cõmendatum esse debere speratie & comendationis accessurum quod sub nomine & titulo M. V. prodierit in publicũ. Obnixius rogans vt lucubratiões & labores hosce meos grato accipiãt animo, me cõmendatum habeñ. Cracouię,
xv. Mensis Maij. Anno,
M. D. XXXV.

Abbas.

ABbates & Episcopi, secũdũ obtinẽt militarem clipeũ, et sunt Principes spiritu-ales. Spe. sax. li. i. ar. iij. Iur. mu. ar. viij. glo. Abbates & Episcopi nobilitatem habent acquisitam nõ innatam. Spe. sax. li. i. ar. iij. Iure mu. ar. viij. ibidem habetur quod no-bilitas innata principalior est acqsita glo. Abbates Abbatisse qui feudo vtuntur se-culari, primo Feudum á Rege, tandẽ cu-ram spiritualem accipere debent, Spe. sax. li. iij. ar. lix.

Abbas seu Episcopus in sex septimanis non electus, electio cedit Regi. Spe. sax. li. iij. ar. lix. glo.

Abbates, Plebani, Guardiani res ecclesię alienare non possunt nisi pro redemptio-ne captiuorum. Iur. mu. ar. cxl. glo.

Abbas vide infra in dictione Monachus ad hanc materiam plura.

Absens.

ABSENTIE quinqꝫ genera. Spe. sax. li. i. ar. lxx. glo. Feu. c. xxxviij.

Absens ad omnes actus & querelas citari debet alias sententia non ligat, Spe. sax. li. ij. ar. xxiiij. li. i. ar. lxx. Iure muni. ar. lxiij. & cxxxix. glo.

Absens contra absentem sententia non li-gat nisi ter citatus nõ compareat, Spe. sax. li. iij. ar. v. glo.

Actio.

ACTIO prius cepta iudicialiter accusari & proponi non debet coram iudicio Co mitis seu Burgrabij Spe. sax. li. i. ar. ij.

Actio omnis siue in rem siue in personã spacio triginta annorum tollitur, Spe. sax. li. i. ar. xxix. glo. & hoc intellige de actioni bus perpetuis, secus enim est de temporali bus quę minori spacio excludũtur vt ibi-dem in glosa limitatur.

Actio, in actione personali non requiritur possessio sed quasi possessio. ibidem ar. xxix. glo.

Actionem cedens potẽtiori perdit causam Spe. sax. li. i. ar. xlviij. glo.

Actionem intentare potest mutilatus & corpore viciatus excepto duello, qa vt sic per agnatũ aget, Spe. sax. li. i. ar. xlviij.

Actionem ceptam non prosequens mul-ctam soluit. li. i. ar. liij.

Actiones omnimodas & pacem fractam, Iudex vbiqꝫ locorũ in sua iurisditione co-gnoscere potest, nisi sit actio super ꝓprio Spe. sax. li. i. ar. lix.

Actionem suam prosequi volen̄, secundũ leges & ius cõmune, iurare coguntur qđ iudici nec alteri cuiq̃ (excepto tamen Ad-uocato seu Ferendario) quicq̃ dederunt, nec dare volũt actionem suam meliorem reddere volen̄, li. i. ar. lx. glo.

Actiones duę in iudicio propositę est in Iudicis arbitrio audire quã vult, nisi vnus probet prioritatem in actione, Spe. sax. li. i. ar. lxi.

Actionem in iudicio nondũ ceptã nullus intentare compellitur. Spe. sax. li. i. ar. lxij. Iur. mu. ar. xlvij. glo. fallit hoc si vnus aliũ diffamat, qa vt sic iudex sibi terminum p̃-figere debet, vbi eũ agere oportet vt ibiq̃ in annota. habetur. &. li. iij. ar. xc. glo.

Actionem iniuriarum clamore iudiciario inchoatam prosequi vnus cogitur ibidem li. i. ar. lxij.

Actio, ad quam actionẽ vnus cogi potest et ad quam non, vide distinctionem super hoc ibidem ar. lxij. li. iij vide, & Iure mu-ni. ar. xlvij.

Actione intentata actor & reus tribus vi cibus interloquãtur quousqꝫ per prẽconẽ ad iudicium aduocentur, li. i. ar. lxij.

Actionem incipiens & cum parte compo nens an ad prosequendum eandem per iu dicẽ cogi poterit, ibidẽ. li. i. ar. lxij. glo.

Actionem intentans quam desistere vult, tria cauẽda vt nõ incurrat in pęnã iudicis ibidem Spe. sax. li. i. ar. lxij. glo.

Actiones similes eodem iure deciduntur. li. i. ar. lxv. glo. li. ij. ar. xij. glo. &. ar. xv. glo li. iij. ar. lxxxvi. glo.

Actionem iniuriarũ passum exhibere ꝓ-mittens & id facere neqt verigeldo absol uit nec ꝑ id iuri derogat suo, li. i. ar. lxv.

Actio ciuilis & item criminalis quid sit & vnde dicatur. Spe. sax. li. i. ar. lxvj. &. lxxi. li. iij. ar. ix. Iur. muni. ar. xvi. xvij. & item. lxxij. &. cxv. in glo.

Actio, in actione ciuili terminus habetur ad proximũ sequẽs iudicium. In criminali vero ad tres quindenas. Spe. saxo. li. i. ar. lxvij. glo.

Actio, in actione criminali tria cõsideran-da ibidem. glo.

Actio iniuriarum quid sit. Spe. saxo. li. i. ar lxviij. & Iur. muni. ar. lxxxix. glo. Feu. c. xxiij. glo.

Actio iniuriarum dicitur etiã actio mixta

ibidē li.i.ar.lxviij.glo.Iur.muni.ar.lxxxix glo.

Actio,in actione iniuriarum quādoq; ciuiliter quandoq; criminaliter procedi pōt. ibidē glo. & Iur.mu.ar.lxxxix.glo.

Actio iniuriarum ex triplici causa diuersimode instituitur, ibidem. li. i. ar. lxvij. Spe.Sax.glo.

Actio criminalis ciuiliter agi potest. ibidē li.i.ar.lxviij.glo.li.iij.ar.ix.glo.

Actio cōtra absentem pro debito quomō procedendum. Spe.sax.li.i.ar.lxx.

Actio iniuriarum cum clamore cū adhuc pernoctata nō sit proponenda est. ibidem. & Iur. mu.ar.xxxvi.

Actio non pernoctata in instanti iudicanda,pernoctata vero si sit ad quindenā terminus assignatur,vel ad fideiussoriā accusatus datur. Spe.sax.li.i.ar.lxx.glo.

Actio iniuriarū septem testibus probanda ibidē.li.i. ar.lxx. Iure mu.ar.xci.

Actiōe iniuriarū victus proscribitur ibidē li.i.ar.lxx.& li.ij.ar.xlv.Spe.sax.

Actio iniuriarū in absentia iudicis pconi est declaranda & tandem iudex veniens eūdem proscribit nec erit causa pernoctata.ibidem.li.i.ar. lxx.

Actio,in actione proposita quomō actor persistere debet & quomō procedere contra aduersarium vt nanciscatur possessionem. Spe.sax.li.i.ar.lxx.glo.

Actio si coram iudicio Comitis intentetur Comesq; terminū negligat, illum solum duntaxat actor perdit,sed si plures in actione iniuriarū per eū termini negligātur,actionem de nouo incipere necessariū est.li.ij.ar.ij.

Actio agatur si contra presentē super proprietate qui nō habet terminum prefixum eidem ,pximi iudicij terminus assignetur. Spe.sax.li.ij.ar.ij.

Actio proposita contra aliquem & iudex non venerit,secundo citandus est reus & queruletur contra eum,vtilitas tamē illius est qđ non prescribit actio,ibidē glo.

Actio,in actione qualibet extra duellum oportet vnum incontinēti fateri vel negare.Spe. sax. li.ij.ar.iij.quomodo autem id verum sit vide glo.ibidem. Tum & circa ar. xxxviij. li.iij expositionem clariorem inuenies.

Actionem corā iudicio intentans,vbi & varenda prestatur si alter supueniens causam eandem proponat & ille prior ipsum amouere non potest,cum cū dimidia rei cōpensa causam dimittere oportet vel carere manu dextra, li.ij.ar.xv.

Actio iniuriarum contra aliquem proposita fideiussoriam statuere non oportet,sitātum proprij habet quantū verigeldus situs sit.Spe.saxo.li.ij.ar.v.Iur. mu.ar.xxvij

Actio,agens actione iniuriarū cōtra absentē, & postea in presentia nō prosequēs demeret mulctam & emendā actorq; absoluitur á causa. Spe.sax.li.ij.ar.viij.

Actionem prosequens licet reus absoluatur nullū sustinet damnū,ibidem.

Accionē inchoās & tandem in presentia non prosequēs cadit ab actione quomodo intelligi debet,ibidem glo.

Actio captiui sentencialiter in crastinum dilata Iudex eundem ad cautionem prestare debet nisi sit factum manifestum.Spe. saxo. li. ij. ar. ix.

Actio pro morte patris vel alterius cōsanguinei occisi competit masculis & nō fœminę.li.ij.ar.xvi.glo.

Actiones penales ex maleficijs in heredē rei non competere certissima regula.est li. ij.ar. xvij. glo.

Actio, agere cōtra iudicem volens in probatione testimonio iudicis non indigebit, li. ij. ar. xxij.

Actio quę non extenditur nisi ad mulctā & pœnam simplicem,iudex cum duobus sententiam inuenire solitis probabit eandē ibidem li.ij ar.xxij.

Actio si vlterius se extendat quid ad probandum necesse sit ibidē li. ij.ar.xxij.

Accionē omnē cū testibus propositā sequitur semper emēda & mulcta,ibidē glo.

Actio criminalis semper ciuiliē instituí potest.Spe.sax.li.ij.ar.xxvij. glo.et li.iij.ar.ix

Actio manualis facti triplex. Spe. saxo.li. .ij.ar.xxxv. glo.& Iur.muni.ar.cxv.

Actio occasione dāni ciuiliter & criminaliter instituí potest & quę pœna exinde. Spe. saxo. li. ij. ar. xxxviij. glo.

Actionem intentare potest vnus etiā pro vno nūmo. Spe. saxo.li.ij.ar.xxxix.glo.

Actione intentata iudex, actor,reus,quid precogitare debēt, Feu.c.lxviij.vide circa articulum.xli.li.ij.Spe.saxo. hoc idem.

Actio contra iudicem quomodo formari debet. Spe. saxo. li. ij.ar.xxij.

Actio intentari potest etiam pro minima re.Spe.Saxo.li.ij.ar. xxxix. & quomodo id intelligatur, vide etiā li.iij.ar.xlvij.glo.

Actio intentata in iudicio contra presentem si effugerit res actori adiudicatur & ille ex contumacia cōuincitur.Spe.saxo.li. ij.ar.xlv.& Iure muni. ar. cxij.

Actio iniuriarum in presentia proposita in iudicio cōtra aliquem si effugerit proscribitur, ibidem ar.xlv.& supra li.i.ar.lxx.

Actio,agere quis volens super diuidundo vel occaliōe finium regundorū necesse vt prius agat super possessorio.Spe.saxo.li.ij ar.l.& Iure muni.ar.cxxvij.

Actio finiū regundorū nō lōgi tēporis sed triginta annis prescribit.Spe.saxo.li.ij.ar.l

Actio ancontra heredē institui possit pro rebus corum predecessori accomodatis, oppignoratis,cōcreditis,quę interim amittuntur.li. ij. ar. lx. glo.

Actio,cuilibet agere cōpetit q̄ nō est in regio vel iudicij bāno.Spe. saxo.li.ij.ar.lxiij

Actio agens vel accusans cū clamore vbi manuale factum non est incidit in pœnā talionis.Spe.saxo. li.ij.ar.lxiij.

Actio,agēs non criminaliter nihil demeretur.Spe.saxo.li.ij.ar.lxiij.et sp̄.li.i.ar.lxij.

Actio,agere in rem cautius est q̄ in personam. Spe. saxo.li.iij.ar.vi.glo.

Actiones omnes post conteſtatam litem ad heredes transeunt quare eos respondere oportet & iudicatū soluere,ante litē vero conteſtatā minime nisi quantum ad eos peruenit successores.li.iij. ar.x. glo.

Actionem intentans contra aliquem si ille vicissim contra te agere vellet tu respondere non cogeris nisi tua actio finiatur. Spe. saxo.li.ij.ar. xij.

Actiones iniuriarū á multis contra vnum proposite respondere alijs non tenetur, nisi á primo sit per iudicium absolutus, ibidē.

Actiones iniuriarum á multis contra vnū proposite & in alium diem translate non nisi pro vno cautionem prestabit verigeldo, ibidem.

Actio iniuriarū si contra absentē proponatur & terminus prefigatur, si actor eundē interim alibi reperit licite eundē arestabit ad prestandum cautionem de parendo Iuri.Spe.saxo.li.ij.ar.xij.Iure mu.ar.xli.

Actio iniuriarū cū sit, varenda primo postuletur.Spe.saxo.li.iij.ar.xiij.& Iure muni.ar.xli.

Actio,ab actione nullus propelli potest nisi per eum contra quem actio intentatur. Spe.saxo.li.iij.ar. xvi.

Actio,in actione vbi duo vnam rem petunt simili testimonio quomodo procedatur,vide Spe.saxo.li.ij. ar.xxi.

Actio vbi duo impetunt vnam rem simili testimonio vterq; est & actor & respōdens, ibidem glo.

Actiones sunt duplices, Perpetue seu peremptorie, & temporales seu dilatorie & quomodo agentibus nocent.Spe. saxo. li. ij.ar. xxij. glo.

Actio, In crimīalibus acciōibus cautissime procedendū & non nisi precedentibus probatiōibus sufficientibus vnus condemnari debet li.iij.ar.xxiij. glo.

Actio occasione hereditatis intentata si actio interuenit natiuitatis ista prius tanq̄ preiudicialis est terminada.Spe.saxo. li.ij. ar.xxviij.glo.

Actionē intentans alicui quod sit illegittimus ortu aut officio testibus probare necesse est li.iij.ar.xxviij.

Actionē intentans alteri qđ ius suū furto aut spolio p̄didisset iudice & sp̄e testibus ꝓbare necesse est, ibidem li. ij.ar.xxviij.

Actio criminalis ex morte alicuius efficitur ciuilis.Spe. saxo.li.iij.ar.xxxi.glo.

Actio iniuriarum si non proponitur in anni spacio desertatur ibidem in fi.glo.

Actionem heredes intentare non possunt pro contumelia parenti illata si ipse aduc viuit &querulare potest.li.iij.ar.xxxi.glo.

Actio in iudicio acta si interuenit actio su per seruitute ista posterior prius est terminanda.Spe.saxo.li.iij.ar.xxxij.glo.

Actio seu quęstio ingenuitatis si cui moueatur eandē probare seu defendere nō est necesse si est in possessione nisi onus probationis sponte assumat li.iij.ar.xxxij.glo.

Actio criminalis in iudicio acta si proroga tur & pax stipuletur quę si fracta sit prius debet per iusticiam sine duello emendari. Spe.saxo.li.iij.arti.xxxvi.

Actione proposita si respondere non vult pro secundo & tertio amonitus si actio sit ciuilis extunc in actione superatur,si criminalis, extunc actor factum in cōuincendo eo sex testibus indigebit. Spe. saxo.li.iij. ar.xxxix.

Actio si sit in vitā vel in sanitatē nullus cō dēnari potest nisi recognoscat vel conuincatur,ibidem.glo.

Actionē intentans secundum vnum modum vt pote criminaliter non potest agere secundum alium modum vt pote ciuiliter & econtra.Spe.saxo.li.iij.ar.xliij.

Actio iniuriarum quid sit. Iure muni. ar. xvij. & lxxxix. Spe. saxo. li.i.ar. lxvij.
Actio, in actione ciuili vnicuiq; á lite recedere licet sine licentia iudicis, secus vero si actio sit famosa ibi enim requiritᷣ cõsensus Iudicis alias transigẽs redditur infamis. li. iij.ar.xc glo.
Actio contra iudicem iusticiam non facientem quomodo institui debet, & quis eũ iudicat, Iure muni.ar.xvij.
Actio, in actione extra manuale factum quomodo proceditur & quod fideiussoriã statuere necesse est, alias iudex eum detinebit, Iure muni.ar. xxvij.
Actiones iniuriarum pro quatuor excessibus fiunt, Iure muni. ar.xxxviij.glo.
Actione iniuriarum vulnera liuida, tumida cum clamore querulari debent, ibidem glo.
Actiones pernoctatas iniuriarũ nullus iudicat nisi Burgrabius. Iure muni.ar.xxxix
Actio ex consensu á iudicio ad concordãdum data nõ potest iam innouari. Iure muni.ar.li. Spe. saxo. li.i.ar. viij.
Actionẽ coram iudice & scabinis habẽs, donando vel resignando aut locando solidũ soluet quem scabini pro memoriali accipiunt. Iure muni. ar.lxxiij.& cv.
Actio manualis facti pro furto quę sit. Iure muni.ar.cxij.
Actio iniuriarum morte illius contra quẽ instituitur finem habet. Iure muni.ar.cxix. & Spe. saxo. li.iij. ar.x.
Actio iniuriarum quę tendit in vitam & honorem ille respondebit qui bona perci/pit. Ibidem ar.cxix. & Spe. saxo. li.iij.ar.x.
Actio, de actionibus iniuriarum vide infra super titulo iniuria.
Actio quo pacto potissimum instituí debet pro auibus, feris, bestijs, vide infra. Iur mu.ar. cxxij. glo.
Actionem inchoans nec iudici nec scabinis quicq; dabit. Iure muni.ar.cxxxvi.
Actionem intentans alicui etiam iniuste et alter negligit se in negocio, actor iure & iuste obtinebit bona illa. Iure muni.ar.cxl.
Actio, vide de hac materia plura infra in titulo querela & item in dictione actor.

Accipiens.

Accipiens iniuste aliquid reddere tenetur. li.i.ar. lij.
Accipere nolle intelligitur dupliciter. li. ij. ar.xi.glo.
Accipiens aliquid prẽter vnius voluntatẽ siue sit multum siue parum reddere cogit, cum emenda Spe.saxo. li.iij.ar.xlvij.
Acceptam alicui rem si se non habere illam iurauerit soluere secundum estimationem actoris tenebitur aut valorem minuere sacramento, ibidem.
Accipiens rem alterius in aliquo loco putans suam fore & eam non ocultat criminaliter accusari pro eo nõ potest dummodo iuramento se expurget. Spe.saxo. li.iij. ar.lxxxix.

Accommodatum.

Accommodans, mutuans, stipulans reddere cogitur, & implere. Spe. saxo. li.i.ar. vij.
Accommodatum negans suo absoluitur iuramento, si coram iudicio actum non sit ibidem.
Accõmodatum accipitur dupliciter, vnomodo quando illudidem numero redditur. Alio modo quando simile. Spe. saxo. li.i.ar.xv.glo. li.ij.ar.xxxvi. Iure muni.ar. cxxxiij. & cxxxv.
Accommodet si quis res alicui & ille tandem ex maleficio damnatur, iste non perdit res suas. Spe. saxo.li.ij.ar.xxxi. glo.
Accõmodans, impignorãs aut quouismodo de voluntate sua alienans, equũ, vestẽ & alia mobilia, si ille tandem cui concredidit ea amiserit, perluserit, iste res non poterit euincere suas, nisi apud illũ cui concredidit. Spe.saxo.li.ij.ar.lx.
Accommodans alicui quicq; & interim amittatur, an hęredibus eius occasione illius actionẽ intentare possit. li.ij.ar.lx.glo.
Accommodatam vel depositam rem manifeste seruans, furto accusari non potest. Spe. saxo.li.iij.ar.i.
Accommodatam vel depositam rem si qs apud re vendicare nititur quid facere debes, vide ibidem.
Accõmodatã rẽ in principio litis in cõspectu actoris creditori restituere licet, ibidẽ.
Accommodatũ impignoratum reddere oportet non peioratũ vel secundum sui valorẽ soluere secundũ Saxones, secus habetur secundũ leges, uide ibidem ar. v.
Accommodatum, mutuũ, depositũ differunt, & alia de accommodato & deposito plura vide ibidem.
Accommodatum animal si moritur solui oportet. li.iij.ar.x. glo.

Accõmodans rem ad certum tẽpus & diutius eam detinet post interpositam á creditore actionem statim restituí debet. Spec. Saxo. li.iij.ar. xxij.
Accõmodans si peiorauit rem tenetur ad interesse ibidem.
Accõmodatã rem si diucius detinet vltra tẽpus deputatũ, vel eam peiorans non comittit furtũ exinde, sed nec pro accõmodato quis furto accusari potest, ibidẽ ar. xxij.
Accõmodatum, in re accõmodata dolose agens & si vitam non demeretur infamis tamen efficitur. li. iij.ar.xxij. glo.
Accommodata sunt multiplicia & secundum illud multiplex illorum restitutio & solutio, ibidem glo.
Accommodatum vltra prefixum tempus occupans non prestabit emendam nisi coram iudicio sit restitutio stipulata. Spe. saxo.li.iij.ar.xliij.

Actor.

ACTor contra hęredem quęrens debitũ post morturam manum si renunciare vult testibus, iste de scientia sua necesse est vt dicat veritatem aut affirmando aut negando. Spe. saxo.li.i.ar.vi. Iure muni.ar.xvij. & ex isto eliciũt aliqui si vnus quęrit post mortuã manũ omittẽdoq; testes simpliciter ad recognitionẽ vel negationẽ mittit respondenti iste vnica absoluitur manu.
Actor coram iudicio actorum cum iudice & duobus citius probabit q̃ ille factum neget. Spe. saxo.li.i.ar.vij. feu .c.xix. glo.
Actor testificans contra aliquem cum iudice vel iudicio, solus non oportet iurare, ibidem ar. vij.li.i.
Actor super commodato deposito, concesso, in tradiato agens, facilius contra illũ cui depositũ probare mettertius potest, & quomodo id intelligitur vide Spe. saxo.li. i.ar.xv.
Actori incumbit probatio & quõ id intelligitur, nam & respondenti etiam probatio venit sue responsiõis, ibidem glo. & li. iij.ar.iiij.glo.
Actor & respondens stando Iudex vero sedendo negocium discutiet. Spe saxo.li.i. ar.lviij. glo.
Actor lite contestata, fideiussores statuere cogitur quod actionem ibidem prosequi vult. li.i.ar.lxi.
Actor non tenetur interponere fideiussoriam cautionem nisi ad agendum sibi alius prefigatur terminus ibidem.
Actor & reus interloqui tribus vicibus possunt. li.i. ar.lxij.
Actor qualem se prestare debet in agẽdo li.i.ar.lxij.glo.
Actor id quod assenerat probare tenetur. li.i.ar.lxvi.glo.
Actor conquerẽs tribus vicibus super bonis alicuius mitti debet in possessionẽ. Spe. saxo.li.i. ar.lxx.
Actor, agens occasione debiti contra absentem quid obseruare debet ibidem.
Actor quomodo in actione proposita persistere debet & quomodo procedendum contra aduersarium vt nanciscatur possessionẽ, ibidem ar.lxx.glo.
Actor, agat si quis pro feudo aut proprietate contra presentem, & ille dicat terminum sibi non esse assignatum eidem proximum iudiciũ assignabitur. Spe. saxo. li. ij. ar.ij.ibidem vide plura de terminis per actorem obseruandis.
Actori ad agẽn. dilatio non datur rationẽ vide li.ij.ar.ij.in fi. glo.
Actor intentãs actionẽ occasione iniuriarum contra absentem & postmodum in presentia non prosequitur quid demeretur vide li. ij.ar.viij. Spe saxo.
Actor prosequens actionem licet reus absoluitur nullum sustinet damnum nisi per duellia verba eum fuerit prouocatus, ibidẽ
Actor actionem inchoans in absentia, & tandem in presentia non prosequens cadit ab actiõe quomodo intelligitur ibidẽ glo.
Actor falsę accusans & ad vincula inducens accusatum similem subibit pœnam, Ibidem glo.
Actor et reus cautionẽ prestare tenẽtur ad representandũ se iuri. Spe saxo.li.ij.ar.ix.
Actor & reus respectum habere debent ad iudicium cum causa dilata est per sentẽtiam in alium diem ibidem.
Actoris & rei ius debet esse equale. li.ij ar. xi.glo.
Actor, reus, procurator sedere in iudicio non debent. Spe.saxo.li.ij.ar.xij. & supra li.i.ar.lviij.
Actor iure repulsus á causa acsi causã nõ incepisset dicitur. Spe.saxo.li.ij.ar.xv. glo.
Actor quilibet varendam prestare debet in causa, mortis, homicidij, vulnerum, pro domino & agnatis, li.ij.ar.xvi.
Actor & reus actiõe intẽtata quid prẽcogitare debent feu.c.lxviij. vide etiam circa

articulum.xli.li.ij.Spe. saxo.
Actore non probante rem esse suam quę apud me est ego qui teneo rem illam probare non teneor esse meā.li.ij.ar.iiij.glo.
Actore probante rem esse suam reus probare ididem potest in contrarium rem sibi venditam, donatam &c. ibidem.
Actor nō tenetur respondere reo nisi prius sua actio terminetur. Spe. saxo.li.iij.ar.xij
Actores si fuerint multi contra vnū actione iniuriarum, respondere alijs non tenetur nisi á primo sit per iudicium absolutus ibidem.
Actor proponens vnā vel duas querelas interrogari potest an adhuc plus ad querulandum habeat, si dicat quod sic compelli potest ad proponendum feu.c.lxv. & itē circa articulū xij.li.iij. Spe.saxo.vide.
Actori querulāti & nō reo absenti Iudex pacem denunciat. li.iij. ar.xiij.
Actor ante guarendam meliorare querelam potest & non post.li.iij. ar. xiij. Iure muni.ar. xli.
Actor forum rei sequitur siue in rem siue in personam actio dirigatur.Spe.saxo.li.iij ar.xxv.& xxxiij.glo.Iure.muni.ar.xxviij glo.
Actori sicut non creditur absq; probatione querelę, ita respondens pro reo habetur quoad se expurget. Spe.saxo.li iij.ar.xxxix.glo.
Actor iudice & scabinis aut iudicio probans aliquid iurare vltra non cogitur.Spe. saxo.li.iij.ar.lxxxviij.

Accusatus.

ACCusatus criminaliter & recognoscēs, sed se ad concordiam initam trahens eidē cōcedi debet,nec vt sic victus dicitur,quod si defecerit vitam amittit. Spe. saxo.li.i. ar. viij.glo.
Accusato admittitur probatio transactionis propter id ne actor eū per negatiuam in periculum inducat.li.i.ar.viij.glo.
Accusatus pro aliquo quod extra iudiciū actum est,propior est se expurgare,ibidē. & feu.c.xix. glo.
Accusatus de aliqua re quę non apparet apud eum fore suo se absoluit sacramento Spe.saxo.li.i.ar.xv. feu.c.xix. glo.
Accusatus de re quę sensibiliter apparet,sacramento se non excusabit.Ibidem ar.xv. & xxij.& Iure muni.ar.xl.feu.c.xix. glo.
Accusari veniunt necessario tria hominū genera. Spe.saxo.li.i.ar.lxij.glo.
Accusatus in iudicio,miles,ciuis, rusticus, & etiam agere volens actione prędę furti obiecti quid facere debet.li.i.ar.lxij. glo.
Accusare volens probationes necessarias habere debet sufficientes.li.i.ar.lxvi. glo.
Accusatus in iudicio si prędens non fuerit vicinum sibi iudiciū pro termino assignetur.li.i. ar.lxvij.
Accusatus pro violentia ter citetur datis semper inducijs quindenę, ibidem.
Accusatus pro percussione, baculatione, &c. & non comparuerit proscribitur li.i. ar. lxviij.
Accusans aliquem de aliqua re quā quod demeruit vt si prędeniēs adulterū et occultare volens noxā vxoris eum accuset furto peccat mortaliter. Spe.saxo.li.i. ar. lxix. glo.
Accusans criminaliter,cum clamore eum agere oportet. Spe.saxo.li.i.ar.lxx. li. ij.ar. lxiij. Iur.muni.ar.xxxvi.
Accusato in iudicio dandus est terminus ad proximum iudicium.Spe.saxo.li.ij.ar.ij
Accusatus pro eo quod non possidet anno & die statim respondere tenetur,ibidē glo. & in annota.
Accusatus non statim detinendus venit.li. ij.ar.v. & quomodo id intelligatur,ibidē vide in glo.
Accusatus in manuali facto statim detinetur,ibidem.
Accusans in absentia, in presentia vero subterfugiens falsę accusat.li.ij.ar.viij.glo.
Accusatus pro furto spolio &manuale factū probari possit Iudex quomodo eū insequi debet & quo pacto ille in possessionē restituat.li.ij.ar.xxv.Iure.mu.ar.cxij.
Accusatus in sui presentia & á iudicio fugiens est superatus in querela,li. ij.ar.xlv. Iure. muni. ar. cxij.
Accusatus propter raptum, furtum,homicidium,quę nocumēta habet.li.ij.ar.lxiiij. Iure muni. ar.xxxviij. glo.
Accusare aliquem volens eidem respondere tenetur,ius nature disponit.Spe.Sax. li.iij.ar.xij.glo.
Accusatus actione iniuriarum á pluribus respondere non tenetur,nisi prius ab vno fuerit absolutus,& si actio prorogatur in aliū diem fideiussoriā statuere nō cogitur, nisi ꝓ vno verigeldo,dato quod querelę sint plures, ibidem. li.iij.ar.xij
Accusatus actorem ab actione repellere

potest nec eidem respondere ex certis causis.li.iij.ar.xvi. glo.
Accusatus in extraneo iudicio respondere non tenetur.Spe. saxo.li.iij.ar.xxv.glo. et ar.lxxxvij.Iure muni.ar.xxviij. & Ci.
Accusari quis in alieno iudicio potest in certis casibus. Ibidem li.iij.ar.xxv.
Accusans aliquem ratione officij vel genelogię accusatus euadet testibus, si vero accusetur quod furto aut spolio. &c. Iudex dat suū citius cōuincitur iudice et scabinis quā qđ se excusari valeat.Iure.mu.ar.iiij
Accusans aliquē generatiōe,ortu,officio, metseptimus probare tenetur. li.iij. ar.xxviij.Iure muni.ar.xxxij.
Accusatus in iudicio & non respōdet,vel causam non alleget cur respondere non debeat, mulctam prestabit. Secundo & tertio accusatus in actione superatur.li.iij.ar. xxxix.
Accuset si laicus alium laicum Iure spirituali in causa seculari, quid demeretur. Spe. saxo.li. iij.ar. lxxxvij. Iure muni.ar. xxviij.
Accusatus in criminalibus & non respondet demandatumq; sibi fuerit,primo,secūdo,tertio, vt respondeat, ille vero omittit actor causam sex testibus cōprobabit. li. iij.ar.xxxix.
Accusatore nullo existente malefactor quandoq; potest torturis per iudicem dari Iure muni. ar.xxvij.
Accusatus defendens se bonis cognitioni datur iudicis si bona tāti valoris sint quod creditor contentari possit.Iure mu.ibidē.
Accusatus in extraneo iudicio & non se excipiens sententiam sufferre cogitur.Iure muni.ar.xxviij.
Accusatus pro eo quod ius perdidisset furto,spolio, hoc iudex cum duobus scabinis & quatuor ad iudicium pertinentibus ꝓbabit. Iure muni. ar. xxxij. Spe. saxo.li. .i.ar.viij.& li.iij.ar. xxviij.
Accusatus criminaliter vel duellariter tribus querelis si cōtra vnamquamq; querelam septē testibus euadere potest nō oportet duellum acceptare. Iure mu.ar. xxxv.
Accusatus pro iniurijs vel oppressione mulierū cum clamore cōtra eum agi oportet.Iure muni.ar.xxxviij.& Spe.saxo.li.ij ar. lxiiij.
Accusatus extra manuale factū propior est euadere quā quis eū cōuincere possit. Ibidem Iure muni.ar.xxxviij.& Spe. saxo.li.ij.ar.lxiiij.Feu.c.xix.glo.
Accusatus si homo probus sit pro criminali causa propior est euadere metseptimus. Iure muni.ar.lxxi.
Accusatus pro potu expēsis sicut pro alio debito respondebit, si probatio in contrarium non sit. Iure muni. ar.lxxvij. secus si fatetur &non habet vnde soluat vt sic pignorari potest in eo quod cingulo nō prędinxit vel quicquid non prędincti indumēti habet,ibidem glo.
Accusatus de auxilio vulnerum homicidij metseptimus iuramento absoluitur. Iure. mu.ar.lxxxiij.glo.
Accusare aliquē pro furto,in aue,aut bestia patrato,consilium est ne cū violentiarum clamore agat, sed ciuilem instituat actionem. Iure.mu.ar.cxxij.glo.

Adam.

ADAM,ab Adam cœpit prima ętas, & ipsum ius naturale.Spe.saxo.li.i.ar.iij. & in glo.
Adam si nunc viueret nubere non posset ratione cognationis, quia inter descendēs matrimonium esse non potest. Spe. saxo li.i.ar.iij. glo.
Adam in sua progenie viuere dicitur.li.ij. ar.xxiij.glo.
Adam ex lapsu suo duplicem nobis relinquit pœnam. Spe. saxo. li.iij.ar. xlij.Iure muni.ar.ij.glo.
Adam,ante lapsum Ade omnes fuerunt liberi & vnus alteri similis.Iure muni.ar.ij. glo.& li.iij.ar.xlij.glo.

Adoptio.

ADOPTIO quid sit,vide.Spe. saxo. li. ij.ar.xxx.glo.Et itē qui adoptare & adoptari possunt ac alia de adoptionibus plura secundum leges ibidem vide.
Adoptionis & arrogatiōis differentia,ibidem li. ij. ar.xxx.
Adoptio soluitur per emancipationē, ibidem li.ij.ar.xxx.Iure.mu.ar.lvij. glo.
Adoptionis regula secundum leges posteriores li.ij.ar.xxx. glo.
Adoptans aliquem cogitur relinquere suis pueris tertiam partem bonorum secundū leges, ibidem.
Adoptiones apud Saxones non seruantur sed succedunt hęreditario secundum lineā ibidem li.ij.ar.xxx.glo.

Aduena.

ADVENA quilibet ſuccedit in hereditates ſecundum iura terrę illius, non ſecundum iura perſonę. Spe. ſaxo. li. iij. ar. xxxij & cauſas ibidem vide.
Aduena qlibet pro libero reputatur, niſi teſtibus cõuincatur, li. iij. ar. xxxij. Spe. Saxo.
Aduenę qui dicantur, ibidem vide in glo.

Adulter.

ADVLter cõtrahens cum adultera poſt mortẽ prioris mariti proles genita nunquã eſt legittima. Spe. ſaxo. li. i. ar. xxxvij. Eſt tamen articulus erroneus.
Adultero prohibetur matrimonium cum adultera in tribus caſibus ibidem glo.
Adulterum prẽueniens cum vxore & detinere eũ non poteſt occidere eundẽ impune licet, & alia adulteri incõmoda vide ibidem glo. & ex lege xij. tabularum, & itẽ li. i. ar. L. glo.
Adulter prẽmonitus ne cum vxore loquatur, ſi poſthac prẽuenitur cum ea in locis ſuſpectis occidi poteſt, ibidem li. i. ar. xxxvij. glo. & lib. iij. ar. i. glo.
Adulterium vlciſci non poteſt in ſex caſibus, ibidem li. i. ar. xxxvij. glo.
Adulterum prẽueniens apud vxorem crimen furti eidem impingere non debet. li. i. ar. lxix. glo.
Adulter ęque vir vt mulier punitur li. ij. ar. xij. li. iij. ar. i.
Adulterio deprehenſam ſororem vendere licet ex lege xij. tabu. Spe. ſaxo. li. iij. ar. i.
Adulterij exceſſus adeo grauis dato qđ cũ volũtate maritate peccatũ perpetres intantum grauiter peccas acſi ſolutam oppri meres. li. iij. ar. i.
Adulterum vxor libere dimittere poteſt. li. iij. ar. i.

Aduocatus.

ADVOcatus, patronus, cauſidicus quã differentiã inter ſe habẽt. Spe. ſaxo. li. i. ar. Ix. glo. Ibidem etiam habetur quod pro cõſilio accipere pecuniam poſſunt.
Aduocatus ideſt Burgrabius iudicat ſuper ſcultetum, & econtra. Iure mu. ar. xvij
Aduocatus ſecundum leges dicitur ille qui conſilio adeſt in cauſa aliqua ſecundũ Saxões vero impropríe pro prẽfecto Iudicij accipitur, vide infra in dictiõe Burgrabius & item ſuper titulo iudex.
Aduocatus pro vna cauſa accipere poteſt centum ſolidos hoc eſt quinq; libras. Spe. ſaxo. li. i. ar. lx.
Aduocatus, de aduocatis vide infra ſub alia tamen ſignificatione in dictione ferendarius, & titulo procurator.

Affinitas.

AFFInitas quid ſit & vnde affines nũcupati. li. i. ar. iij. glo.

Ager.

AGRI omnes tempore ſubiectarum pro uinciarum Romanorum erant li. i. ar. liij. glo. li. ij. ar. lviij. Iure muni. ar. vij.
Agrum ſeminatum pertranſiens licito pignoretur vt damnum reſarciat reſiſtẽs pœnam dabit & damni valorem. Spe. ſaxo. li. ij. ar. xxvij.
Agrum tranſiẽs pignorari debet, ſi pignorari ſe non permittit cum clamore violentię areſtetur, ibidem.
Ager tranſgreſſus vno anno publice ſine prohibitione, nec violenter nulli poſthac prohiberi poteſt, ibidem glo.
Ager ſuſtinere cogitur viam ſemitam, ibidem. ar. xxvij.
Ager per alluuionem acreſcens etiam cenſus in illo debet augeri, & illi cui decreuit minui. li. ij. ar. xxix. glo. feu. c. lxxi.
Agrum arans alienum quid demeretur. li. ij. ar. xlvi.
Agrum ſeminatum arans alienũ quid demeretur, ibidem.
Agrum arans qui iure ſibi abiudicatus eſt & poſt querelam pax alteri indicta, vita punitur, ibidem ar. xlvi. glo.
Agrum incultum equitãs ſine damno erit li. ij. ar. xlvij.
Ager totus inundatus ſi fuerit inundatio ipſa ſpeciẽ fundi non immutat ſed cũ aqua recedit, fundus illius manet cuius prius erat li. ij. ar. lvi. glo.
Agricolę omni tempore pacem habere debent. li. ij. ar. lxvi. glo.
Agricolarum ex conſtitutionibus imperatorum maxime pacis libertates vna & rebus eorum date, ibidem. li. ij. ar. lxvi. glo.
Agrum alterius ingredi licet & ſpicas tollere tempore neceſſitatis. li. ij. ar. lxviij.
Agrum arans alterius neſcienter nihil demeretur. Spe. Saxo. li. iij. ar. xx.
Agrum arans quem dicat eſſe ſuum ſuccũbens pœnam dabit, ibidem.
Agrum ſuum arantem poteſt vnus ſine li-

centia iudicis areſtare vt eundem ad iuſtificandum ſe inducat. Ibidem in glo. interpretationem vide.
Agrum arando alterius vitam non demeretur niſi ſit alteri abiudicatus, & pax nũciata, ibidem ar. xx.
Ager ſeminatus locatus alicui ad tempus certũ quomodo ad heredes reuerti debet morte locatoris. Spe. ſaxo. li. iij. ar. lxxvij.
Agrum ſi ego conduco heredes poſt mortem contradicere poſſunt. li. iij. ar. lxxvij.
Agricolę reipublicę maxime ſunt neceſſarij. Spe. ſaxo. li. iij. ar. lxxix. Ibidẽ de agricolis plura vide.
Agricolę in bonis cẽſualibus reſidẽtes ius ſcire non tenentur niſi naturale. Spe. ſaxo. li. i. ar. xxviij. li. ij. ar. lv. li. iij. ar. lxxix. glo.
Agricolę, de agricolis vide infra in dictione ruſticus.
Agrum vicinum fodiens, ſepiens, arãs, incuſatus tres ſolidos ſoluet mulctę ſi recuſabit, & ad ſuperiorẽ aduocetur Iudicem triginta ſolidis punitur. Spe. ſaxo. li. iij. ar. lxxxvi. feu. c. lxxi.

Aggeres.

AGGEres neceſſario reparantur per villas & prędia vicina. Spe. ſaxo. li. ij. ar. lvi.
Agger ruptus per violentię clamorem & vicinis declarari debet, ibidem.
Aggerem violẽter ruptum ſi quis reficere vel defendere neglexerit bona pdit, ibidẽ.
Aggerũ inhabitatores poſſunt inter ſe licite cõcludere ſuper reparatiõe eiuſdẽ glo.
Aggerem ſtagni transfodiens igne crematur, li. ij. ar. xvi. & arti. lvi. glo.

Agnatus.

AGNAti qui ſunt & vnde dicantur. Spe. ſaxo, li. i. ar. iij. in anno. & ar. xxiij. glo.
Agnati aut ſubſtituti qui ſucceſſionẽ ſperant tutores eſſe debent, ex lege xij. tabu. li. i. ar. xxiij. glo.
Agnati ex parte gladij habent agere pro morte agnati & non illi qui ſunt ex parte matris. Spe. ſaxo. li. ij. ar. xvi. glo.
Agnati accipiunt res expeditorias ideſt arma bellica, vtenſilia vero cognati. li. iij. ar. xv.
Agnatus teſtificari non poteſt agnato in cauſis cõmunibus ſed bene in certis caſibus. Iure muni. ar. iiij. & Spe. ſaxo. li. iij. ar. xxxij.
Agnati ex parte gladij non melius ius habent q̃ ex parte fuſi. Spe. ſaxo. li. i. ar. v. & li. iij. ar. xv. Iure muni. ar. xxv. glo.
Agnati accipiunt gladium in armis bellicis, ad denotandum quod tutores eſſe debent, Iure muni. ar. xxv.
Agnatus ſuſcipiẽs tutelam aſſecurare bona tenetur ſufficienter, Iure. muni. xxxvi. glo.
Agnatis tutela incumbit, ergo gladium accipiunt, ibidem. ar. xxvi. & xlix. glo.
Agnatus cogi ad ſuſcipiendã tutelam poteſt, ibidem, ar. xxvi. glo.

Allocutio.

Allocutio bonorum quomodo fit, quę eius vtilitas, & quę requiruntur vt valeat, li. i. ar. lxx. Ad hanc materiam vide infra titulo Impetitio, & item in dictione vendicatio.

Alueus.

Alueum nouum ex induſtria faciens vt aqua illic tranſeat in damnũ alterius igne cremandus. li. ij. ar. lvi. glo. feu. c. lxxi.
Alueus exſiccatus cui pertineat, ibidem li. ij. ar. lvi.

Alluuio.

Alluuione res applicate reſtituende ſunt, impenſe tamen ſoluende, Spe. ſaxo. li. ij. ar. xxix.
Alluuione ſi quid applicatũ ſit pro eo furtum applicari mihi non poteſt ſi illud iudicatur, ibidem.
Alluuione applicate res denunctiari debẽt, nec p ſex ſeptimanas cõſumi, ibidẽ.
Alluuio duplex, ibidẽ. glo. ar. xxix.
Alluuio, ſi quid per alluuionem ad te importatur tuum erit, & hoc verum eſt ſi res non ſit notoria, Spe. ſaxo. li. ij. ar. lvi. & Feu. c. lxxi.
Alluuio ſi partem fundi per notium alueũ ad aliam partem traduxerit cuius ille ager prius erat illius & tunc manebit, ibidem ar. lvi. li. ij. & Feu. c. lxxi.
Alluuio quid ſit ibidẽ. ar. lvi. in glo. vide.

Animal.

Animalia duplicia ſunt fera & domeſtica li. ij. ar. xl. glo.
Animalia, ſilueſtria, volatilia, occupans mortẽ inferens nihil demeretur. Spe. ſaxo. li. ij. ar. lxi. Iure muni. ar. cxx. glo.
Animalia alicuius occupans occidens demeretur etiam pœnam & quandoq; col-

lum. Si ea furatus sit non ratione animalis sed in respectu hominis cui damnū intulit, ibidē ar.lxi. & Iure muni.ar.cxx.glo.
Animalia ferocia damnum facientia ille resarcire tenetur qui ea seruat.li.ij.ar.lxij.Iure muni.ar. cxxiij.& item ex lege xij.tabu li. ij.ar. xl.
Animal ex facto suo nullam mulctā aut pœnam prestat.li. ij. ar.xl.
Animal si quis apud se habuerit vel depositum vel fideiussum & interim moritur, ostendēs cutim fideiussor absoluitur. Spe. saxo. li.iij.ar.x.Iure muni.ar. cxix.
Animal si accōmodatū tibi sit & moritur, exsoluere illud teneris, ibidem.ar.x.li.iij.
Animal esui aptum voluntarie vel absq; voluntate occisum verigeldo constituto soluitur.mutilatum vero medio verigeldo & is seruabit illud cuius pecus erat. Spe. saxo.li.iij.ar.xlviij.
Animal esui non aptum occidens vel mutilans sine necessitate. Verigeldū soluit cū emenda, ibidem.
Animal oculo mutilatum medio soluitur verigeldo,ibidem.
Animal occisum non ex cōsensu hominis sed tamen eius culpa si iurabit quod dolo malo non fecerit illud sine emenda persoluet, si vero in contemptū alicuius id fecerit reddet simile cū simili cū mulcta & emenda, ibidem. li.iij. ar. xlviij. & Iure muni. ar.cxxij.glo.
Animal furto auferens vitam demeretur, occidēs vero non,rationes vide in glo. ar. xlviij,ibidem.& li.ij.ar.lxi. glo.
Animalia fera q̄uis communia sunt venari tamen non debent in siluis alienis. Iure muni. ar.cxxiij.&spe.saxo.li.ij.ar.lxij.glo.
Animal,vide plura infra de hac materia in dictione Bestia,& titulo pecus,& in dictione fere.

Anni discretionis & defectus.

Annos discretionis habere quatuor fit modis.Spe. saxo,li.i,ar.xxiij. glo.feu.c. xxvi. glo.
Annos pubertatis vnus dicitur habere duodecimo anno,discretionis vero in vigesimo primo anno secundum Saxones, secundum leges vero in vigesimo quinto. Spe.saxo.li.i.ar.xlij.Iure mu.ar.xxvi.glo. feu. c. xxvi.
Annos defectionis attigit vnus post sexagesimū annum,ibidem ar.xlij.
Annos discretionis attingens pubesq; effectus tutor vxoris suę ac aliorum esse potest, duellūq; p eis inire, ibidē.li i. ar.xlij.
Annos discretiōis habere dicitur etiā quādo pili in barba.Illis & ascellis apparent,et hoc cū de ętate ignoratur, Ibidem.
Annos discretiōis habere diuersimode interpretatur secundū Saxones & legistas, Ibidem glo.
Annos attigit puer secundum Saxōes anno duodecimo, secundum ius feudale anno tredecimo & sex septimanis,ibidē glo. & feu.c.xxvi.
Annorū discretiōis et pubertatis differētia feu.c.xxvi.et circa.ar.xlij.li.i.hoc idē vide.
Annos quando attigisse dicitur. Iure spirituali ibidem.li.i,ar.xlij.glo.
Annos discretionis attigisse probationem vide Iure muni.ar. xxvi.

Annus et dies.

Annus & dies secundum Saxones est annus integer & sex septimane. Spe.saxo.li. i.ar.xxviij. & ar. xxxviij. glo. Iure muni. ar.iiij.& ar.xxi.

Appellatio.

Appellatio apud Saxones non fit nisi iudicio durante.Iure vero spirituali dantur inducie decem dierum. Spe. saxo. li.ij. ar.vi. glo.Iure muni.ar.x.xi.& xiiij. rationes ibidem vide in glo.
Appellationis Iure prouinci.muni.Imperiali spiritu.differentiam vide Spe.saxo.li.ij. ar.vi.& item ar.xij.glo.clarius tamen habetur.Iure muni.ar .x.
Appellatiōis triplex modus,li.ij.ar.xi.glo. & Iure muni.ar. xi.
Appellatio nō admittitur in certis casibus, ibidem li.ij. ar.xi.
Appellationis virtus & propter quas causas adinuenta est.li. ij. ar.xi. glo.
Appellationis distinctiones, vide ibidem, li.ij.ar.xi.& Iure muni.ar.itidem xi.
Appellationem semper fieri oportet ad digniorē iudicem,li.ij.ar.xij.Iure muni.ar.xi
Appellatione facta iure Saxonico quare nuncij mittuntur,causam vide li. ij.ar. xij. Iure muni.ar.xi.glo.
Appellans sententiam non obtinens quid demeretur li.ij.ar.xij.Iure muni.ar. lxxiiij.
Appellans quomodo loqui debet in appellādo,ibidē,& alia de apellationibus plura.
Appellans si sententiam in sex septimanis non reportet quid demeretur & an perdit causam,ibidē vide ar.xij.li.ij. & Iure mu. ar.xi. glo.
Appellatiōe stante nihil innouandū,ibidē li.ij.ar.xij.& ar.xiij.& itē. Iure muni. ar. xiiij.& xvij.
Appellationem prohibens iudex & si vltra procedit stante appellatiōe quę pœna ibidem ar.xij.& Iure muni.ar.xiij. glo.
Appellatio si non admittatur quid faciendum.li.ij.ar.xij.glo.
Appellare non potest iudicio presentatus pro iniuria, nec is cui duellum indictū est postquam circulo includitur. Spe. saxo. li.ij.ar.xij.
Appellās seu sententiā increpans accusatus qđ non zelo iusticię sed dilatiōis causa faceret iurare cogitur.feu.c.lxx.& circa ar.xij. li.ij. hoc idem vide.
Appellatione etiā non subsequuta sententia ligat in certis casibus. Spe.saxo.li.ij.ar. xi.Iure muni.ar.xi.
Appellatio fit in Hallā &exinde in Maideburgum. Iure muni. ar.x.
Appellatio iure prouinciali nō fit ex Marchia ad comitatum, ibidem.
Appellatio de Polonia,Bohemia,Iusacia fit in Hallam & exinde in Maideburgū, ibidem ar.x.
Appellationis forma de Hallis in Maideburgum.Iure muni.ar. xi.
Appellatiōis modus & quō nunccij mittendi, & quopacto sentētia reprobari debet,ibidē. ar.xi.& Spe.saxo.li. ij.ar. xij.
Appellationis modus nouiter vsitatus.Iure muni.ibidem.ar.xi.glo.Iure muni.
Appellatio ex Maideburgo vbi fieri debet.Iure muni.ar.xij.
Appellatio apud Saxones ad Regē non fit nisi cum Rex in prouincia fuerit & id ex gratia eis largitū est. Iure muni. ar.xij. Spe. saxo. li.ij.ar.xij.
Appellatio ad pallantiam quomodo fit et qui ad id vocandi.Iure muni.ar. xiij.
Appellans in appellando deficiens quid & cui demeretur, ibidem.
Appellatio á Pallantia fieri potest apud Saxones per duellum,ibidem & Spe. saxo.li. i.ar.xviij.
Appellatio cuilibet admittenda. Iure muni.ar.xiiij.glo.
Appellationis modus quare per Imperatorem statutus sit,ibidem.
Appellationem si fecerit vnus, Iudex vel scabini vlcisci de eo non debēt,ibidem.
Appellatio si non admittitur, ex eo quia laudum est in ciuitate super non appellando, laudum illud seruari minime debet, ibidem glo..
Appellatio si cui denegatur secundum statuta alicuius ciuitatis quomodo procedendum,ibidem glo.
Appellationem non admittēs Iudex,Episcopus adeundus & quomodo procedendum,ibidem glo.
Appellatio á Rege ad Papam non admittitur. Spe. saxo.li.iij.ar.xxvi. glo.
Appellatio, vide ad hanc materiam infra plura in dictione sententia.

Apis.

Apis,de apibus soluitur decima.Spe.saxo li.ij.ar.xlviij.
Apes euolantes ex alueario iam tui non sunt.Iure muni.ar. cxxi.
Apis est vermis non domesticus, ibidem Iure muni.
Apes euolate insequi uestigio possunt, sed non ad domum alterius, ibidem glo.
Apes furans vt fur iudicatur,ibidem.
Apum mel non insequitur apes ipsas sed illius erit qui possederit, ibidem.glo.

Apostolicus.

Apostolico gladius spiritualis á Christo comissus est,iusq; spirituale.Spe. saxo. li. i.ar. i.
Apostolicus, vide ad hāc materiam infra in dictione papa abundantius.

Aqua.

Aqua fluens nauigandi & piscandi cōmunis esse debet.Spe.saxo.li.ij.ar.xxviij.
Aqua pluuialis si nocet arceri potest, ex lege xij.tabu.Spe.saxo.li.ij.ar.lij.glo.
Aqua quamdiu in agro manet meo, prohibere possum ne alter pisces prēdat, cum metas excesserit prohibere minime valeo. feu.c.lxxi.& circa.lij.ar.li.ij.Spe. saxo.
Aqua per agrum alterius transiens seu erū pens ad quem pertinet, & an prohiberi possit.feu. .c.lxxi. & circa ar.lij.li.ij. Spe. saxo.

Arbiter.

Arbitrorum sententiā tenere oportet nec ab ea appellare licet, li, i.ar.lv. glo.

Arbitri ſi electi fuerint multi mortuo vno electio perit. li.i.ar.lv. glo.
Arbitrarij iudices qui ob rem dicendam pecuniam tollunt capite puniuntur, ex lege xij.tabu. Spe.ſaxo.li.i.ar.lx.glo.
Arbitri & compoſitores contra vnum teſtificari poſſunt per ſe vel literis & eſt tãti vigoris ac ſi corã iudicio actum ſit.Spe. ſaxo.li.ij. ar.xi.Iure muni.ar. liij.
Arbitrorum ſententia valida eſt & tenere eam vnus cogitur, ibidẽ li.ij.ar.xi. glo.
Arbitri qui eſſe non poſſunt, ibidem.
Arbitri ſub pœna vallata decernere debent, alias ſententia non valebit, ibidẽ, & Iure muni.ar.liij.glo.
Arbiter in criminalibus & occaſiõe proprij eligi nõ poteſt quia illud facere oportet Iudex ordinarius, ibidem li.ij.ar. xi.
Arbiter pronunciare ſententiam tenetur tempore partibus prefixo alias non valebit, ibidem.
Arbitri pronunciare debent ſententiã tẽpore competenti & quod concordent in ſententia alias non valebit, ibidem.
Arbitro vno mortuo perit poteſtas iudicandi, ibidem.
Arbitri in ſcriptis dare tenentur ſententiã ſuam, alias non valet niſi aliter condicta men ſit, ibidem.
Arbitri vlterius edicere non poſſunt niſi illud quod eis compromiſſum eſt, ibidem ar.xi. & Iure muni. ar. liij.glo.
Arbitri duo concordantes tertius ſtare cogitur voluntati eorum. li.ij.ar. xi. & Iure muni.ar.liij. glo.
Arbitri ſi vnus dixerit decem eſſe dandũ vel ſoluendũ, alter ſex. Tertius vero qncp ſtandum eſt qui minus dixerit & illius ſententia ligat, quia qui decem aut ſex dixit etiam cõſentit in quincp, ibidẽ. Spe. ſaxo. li. ij.ar.xi.
Arbitrorũ cautella cum negotiũ deciditur inter pſonas ſpectabiles vt fideiuſſoriã accipiant pro impetitione occaſione ſententie edicende. Iure muni. ar.li. glo.
Arbitrorũ cautella & autoritas. Iure mu. ar. liij. glo.

Arbor.

Arbores plantatas incidẽs triginta ſolidis punit, intellige quę ſunt extra ſepes quia ſi intra ſepes arbores cederit vel effoderit, ſuſpenditur. Spe.ſaxo.li.ij.ar.xxviij.
Arbor erepta ex tua ripa & ad meã tranſportata per aquam q̃diu non radificetur, eſt tua. Cum radices in terram miſerit eſt mea. Spe.ſaxo.li.ij.ar.xxix.glo.feu.c.lxxi.
Arborum rami ſepem non tranſcendant, ſi eſt cum dãno vicini.li.ij.ar.liij. Iure mu. ar. cxxviij.
Arbor tua ſi in fundum vicini egerit radices, vicini eſt, ſi in tuum tua eſt, ibidem, ar.liij.li.ij.Spe.ſaxo.& Iure muni.ar.cxxviij.feu.ca. lxxi.glo.
Arboris fructus ſi cadunt in vicini fundũ illius ſunt, ibidem ar.liij.et Iure muni.cxxviij.feu.c.lxxi.glo.
Arbor ſi vicini agrum impediat coercenda eſt ad quindecem pedes ex lege xij. tabula. Spe.ſaxo.li.ij. ar.liij.glo.
Arboris nomine vitis etiam alia intelligi debet. Spe.ſaxo.li.ij.ar.liij.glo.
Arborem cedẽs ſi hominem interficiat ex caſu verigeldo abſoluitur. Spe. ſaxo.li.ij. ar. xxxviij.glo.

Argentum.

Argentũ & minerã excidere nemini licet ſine ꝓprietarij loci volũtate, ſi volũtas acceſſerit inueniens aduocatiam obtinebit. Spe.ſaxo.li.i.ar.xxxv.
Argentum fodi non poteſt per vſufructuarium in loco vſufructus. Ibidem glo.
Argentum & aurum non formatũ varẽdatore non indiget. Iure muni. ar.cxxxiij.
Argẽtum & aurum non formatum non poteſt licite apud alium vendicari ſi ille tãte facultatis ſit quod ſine ſuſpicione illud habere poſſit. Iure muni.ibidem & in glo.

Arma.

Arma inter percuciendum accepta ciuitati cedunt. Iudici vero gladius & cum hoc pœnam dabit. Spe.ſaxo. li.i. ar. lxij. Iure muni.ar. xlvij,
Arma non deferũtur tempore pacis. Spe. ſaxo. li.ij.ar. lxxi.
Arma portari non debẽt in ciuitatibus & villis ab incolis illius loci, ibidem ar.lxxi.
Arma portans contra edictum bannitus fit, ibidem.
Arma licito deferũtur ab his qui violẽtie ſequuntur clamorem, ibidem.
Arma vehi poſſunt propter pacem, ibidẽ glo.
Arma prohibentur clericis propter honeſtatem, Iudęis propter contumeliam. Spe. ſaxo.li.iij.ar.ij.glo.

Arma, nomine armorum quid intelligi debet, li.iij.ar.ij. glo.
Arma, vide ad hunc paſſum infra in dictione gladius.

Arma bellica.

Arma bellica quę ſunt & vnde dicantur, vide Spe.ſaxo.li.i.ar.xxij. & ar.xxvij.Iure muni.ar. xxv.feu. c.lvi.glo.
Arma bellica heredi vidua dare tenetur, ibidem ar.xxij. li.i. & Iure muni. ar.xxv. feu. c. lvi.
Arma bellica ſi non ſunt illa vidua expedire non tenetur. Spe.ſaxo.li.i.ar.xxij.Iure muni. ar. xxv.
Arma bellica proximior recipit agnatus, ibidẽ li.i. ar.xxij. & xxiij.Iure mu.ar.xxv
Arma bellica ſi diuendita ſint, & ita in hęreditatem ceſſerunt etiam femellis iure cedet illud li.i. ar. xxij. in annota.
Arma bellica quę dicãtur ibidẽ li.i.ar. xxij. glo.
Arma bellica ſi ſunt duo vel tres qui per equum accipere debent quantum quis accipere debeat. vt ſupra ar.xxij.& Iure muni.ar. xxv. ſed clarius xxvi.
Arma bellica accipit ſenior agnatus ſi filius hęredis ſit minorenni s & illa ad annos pupilloru m ſeruabit. Spe.ſaxo.li.i.ar.xxiij
Arma bellica reſtituuntur hęredibus adueniente tempore & omnia alia per tutorem agnati ibidem.
Arma bellica non relinquuntur niſi per illos qui ſunt de ſtirpe militari, ergo cingulo militie carentes niſi hęreditatem poſt ſe relinquunt & non arma bellica. Spe.ſaxo. li.i.ar. xxvij.
Arma bellica in defectu agnati iudici cedunt, niſi hęres reuertatur.li.i.ar. xxviij.
Arma bellica vide ad hanc materiam infra in dictione expeditorie res, & item in dictione hergeweth.

Arra.

Arra quid ſit. Spe.ſaxo.li.i.ar.xx. Iure mu mi.ar. xxij. glo.
Arra in duplo ſoluitur per illum qui cauſam prębet quod matrimonium non ſubſequitur, ibidem li. i. ar.xx. & Iure muni. ar.xxij. glo.

Arreſtatio.

Areſtatio fieri nõ debet quominus funus ſepeliatur. Spe.ſaxo.li.i.ar.xxij. glo.
Areſtans in campo propior eſt conuince re illũ quẽ areſtat.li.ij.ar. xxviij.
Areſtatio rei furtiue quomodo fieri debet vide Spe. ſaxo.li.ij.ar.xxxvi.& Iure muni.ar.cxxxij. & cxxxv.
Areſtatio equi ſecũdũ aliquos qd' in dextrũ pedem equi calcet & auriculã eiuſdẽ dextra teneat eſt abrogata. Spe. ſaxo.li.ij. ar. xxxvi. glo. Secundũ vero Ius municipale iſtud ſeruatur. Iure muni. ar. cxxxv.
Areſtari ſeu vendicari res poſſunt quę differentiam inter ſe habent vt ſunt pecora, veſtimenta, ibidem li.ij.ar. xxxvi. Iure muni.ar.cxxxv. glo.
Areſtari ſeu vendicari pecunię, aurum, argentum non formatum non poteſt, ibidem li. ij. ar. xxxvi. & Iure muni. ar.cxxxiij.glo.
Areſtatio equi quomõ fit. Spe. ſaxo. li.ij ar.xxxvi.Iure muni.ar.cxxxij.& cxxxv.
Areſtata ſeu conſignata bona ſi per iudicẽ ſint, quotiens extra vel intra vadit tociens iudici mulctam demeretur. Spe.ſaxo. li.ij.ar.xli.Iure muni.ar.liij.
Areſtari quomodo vnus debet pro iniuriis extra manuale factum & item pro debito. Iure muni.ar.xvij.
Areſtatio, vide ad hanc materiam infra in dictione vendicatio.

Arrogatio.

Arrogatio quid ſit. li.ij.ar. xxx.
Arrogationis effectus ibidem.
Arrogatio vide ſupra titulo adoptio plura.

Aſſertio.

Aſſerere nihil debemus niſi quod confirmare poſſemus, aut auctoritate legis, aut canonis, aut conſuetudinis, aut ſtatuti loci ſingularis immo erubeſcere debemus lo qui ſine lege. Spe.ſaxo.in prolo.glo.fina.

Auaricia.

Auaricia eſt vna cauſarum iudiciũ inuertendi. li.i.ar.lxij.glo.
Auaricia eſt mater omnis erroris & malicię. Spe.ſaxo.li.iij.ar.lxiiij.glo.fina.& ar. lxxxvi. glo.

Aues.

Aues cantantes, canes venatici, per alio quem occupati ſi non habentur vt reſtitui poſſint per eorum ſimiles ſoluuntur, dum modo iuretur equi valere illis. Spe.ſaxo.li. iij.ar.xlvij.Iure muni. ar.cxx. glo.

Aues vt ſunt columbę, picę, coruí, pauones cum euolant iam tui nõ ſunt ſed illius qui eas occupat. Spe. ſaxo. li. ij. ar. lxi. & li. iij. ar. xlvij. Iure muni. ar. cxx.

Aues q̃uis fere nature ſint furtum tamen in eis cõmittitur. Iure muni. ar. cxx. glo.

Aues vnguibus ſtringentes vt falcones, accipitres, ſi euolãt cum ligaturis & tandẽ alter eas capit cui iure cedunt, vide Iure muni. ar. cxx. glo.

Aues in tua arbore nidificate tui ſunt, ſed ſi euolãt occupãtis fiunt, ibidem Iure mu. Aues ſignanter non domeſticas qui ſeruare vult, in conclaui id facere debet. Iure muni. ar. cxx. & alia de auibus falconibus ibidem in glo.

Auem falconem & his ſimile euolantem ab aliquo ſi quis cœperit non ſuſpenditur propter id. Iure muni. ar. cxx. glo.

Aurum.

Aureus nũmus vbiq; in legibus cõputat̃ pro ſolido, hoc eſt pro duodecim argẽteis & octuaginta nummorũ huiuſmõi cõſtituunt libram auri. Spe. ſaxo. li. iij. ar. xlv. iuxta vero ar. i. lib. ij. denarij lxxij. aurei libram faciunt.

Aurum argentum non formatũ pecunia, pro his non tenetur ſe ad euictorẽ trahere ſi ille tante facultatis ſit, vt illa citra ſuſpitionẽ habere valeat. Spe. ſax. li. ij. ar. xxxvi. Iure muni. ar. cxxxiij.

Aurum ſi ſoluere me obligaui & illud non habeo, creditor á me alia bona recipere cogitur. Spe. ſaxo. li. iij. ar. xxxix. glo, et. ar. xl.

Auriga.

Auriga equis inſidens dãnumq; faciẽs ſi aufugit, dominus dãnũ illud reſarciens, nil vltra pati tenetur. Spe. ſaxo. li. ij. ar. xl. glo.

Auxiliarij vel auxilium prestantes.

Auxilium prẽbentes eque tenẽtur de maleficio ſicut illi qui exequũtur principales, & nedum ex inſultu, ſed ex ſola preſentia ſi per id inſultus reddatur timidior, li. ij. ar. xiiij. glo.

Auxiliatores dicuntur proprie qui in rixa ſunt pariter principales & ad maleficium illud patrandum principaliter coadunati li. ij. ar. xiiij. glo.

Auxiliarij eque puniũtur ſicut principales li. ij. ar. xxv. Eſt enim peſſimũ genus auxiliatorum ſeu receptatorũ ſine quibus latro diu latitare nõ poteſt. li. ij. ar. lxxij. glo.

Auxilium pręſumit̃ etiam quis dediſſe, eo quod ſtat armatus cũ malefactoribus. li. ij. ar. lxxij. glo.

Auxilio pro vulnere vel homicidio accuſatus metſeptimus ſe excuſare oportet, ſi cũ clamore vt iuris eſt accuſetur. Iure muni. ar. lxxxiij. glo.

Auxiliatores, pro vulnere non niſi vnus accuſari poteſt, auxilij vero poſſunt plures inculpari. li. iij. ar. xlvi.

Auxiliarij, de auxiliarijs vide infra plura in dictione complices.

Auus.

Auus matri nepotum ſi tutellam eorũ ſuſcipit rationem annuatim facere tenetur. Spe. ſaxo. li. i. ar. xi. glo.

Auus tollit hereditatem nepotis ante omnes collaterales. li. i. ar. xvij. glo.

Auo mortuo bona cedunt nepoti & non proauo nepotis, ibidem glo.

Proauus ſi difamatus ſit, pnepoti hoc obeſſe minime poteſt, nec enim requiritur ni ſi vt quatuor progenitores indiffamatos declaret. Spe. ſaxo. li. i. ar. li.

Balneum.

Balneũ licite cõſtrui poteſt ſeruata menſura altitudinis. Spe. ſaxo. li. iij. ar. lxxxix.

Balneo accepte res ignorãter, iuramento abſoluitur reſtituendo res illas, ſecus eſt ſi ſcienter id faciat, ibidem ar. lxxxix.

Bannus Regius.

Bannus, ſub imperij banno nemini cognoſcere licet, niſi illud ab Imperatore habeat. Spe. ſaxo. li. i. ar. lix.

Bannum ſemel á Rege ſuſcipiens, eum ſecundo ſi Rex moritur ſuſcipere non indiget, ibidem.

Bannus, qui ſub banno cognoſcit & inueſtituram illius non habet linguam perdit, ibidem.

Bannus non niſi vnus eſſe in vna aduocatia poteſt, ibidem.

Bannus, ſi comes ſub banno cognoſcit non poteſt ſine ſculteto legittimum habere iudicium, ibidem.

Bannus Regis quis ſit, ibidem vide li. i. ar. lix. li. ij. ar. xij. li. iij. ar. lxiiij. Iure muni. ar. x. glo.

Bannus Regis ante meridiem fieri debet, ibidem li. i. ar. lix. glo.

Banni Regij mulcta eſt ſexaginta ſolidi, li. ij. ar. lxi. li. iij. ar. lxiij.

Bannum nemo conferre poteſt niſi Rex. Spe. ſaxo. li. iij. ar. lxiiij.

Bannum Rex denegare non poteſt cui iudicium eſt collatum, ibidem.

Bannũ confertur abſq; dominio, ibidem.

Banno ſub regio iudicantes ſcabini qualiter veſtiti reſidere debent, & quod ieiuni iudicẽt. li. iij. ar. lxix.

Banno ſub Regio contra quemlibet iudicio ſubditum, Theutonicum, Sclauum, liberum, ſeruum, ſententias ſcabini inuenire poſſunt, ibidem.

Bannus, vbi ſub banno non iudicatur ibi vnus contra alium ſententiã inuenire poteſt excepto Saxone contra Sclauum & econtra. Spe. ſaxo. li. iij. ar. lxx. ratiões ibidem vide in gloſa.

Bannito iudicio intereſſe omnes debent ab ortu ſolis ad meridiem. Spe. ſaxo. li. iij. ar. lxi. glo.

Bannire iudicium non licet diebus feriatis & quomodo id intelligatur. Spe. ſaxo. li. ij. ar. x. gloſa.

Bannum ſcultetus habet á comite, ſculteciam á domino terrę. Iure muni. ar. xi.

Bannum Burgrabius á Rege habet, iudicium á domino terrę. Iure muni. ibidem et Spe. ſaxo. li. i. ar. lix.

Banniendi iudicij modus. Spe. ſaxo. li. i. ar. lix. & Iure muni. ar. xvi.

Bannito iam iudicio quid ſcultetus demãdare debet. Iure muni. ar. xvi.

Bãnito iã iudicio ſi vnus infeſtauerit aliũ quid demeretur emẽde parti, & quid mulcte iudici, ibidem ar. xvi.

Banniri iudicium poteſt vbi quatuor vel tres ſcabini ſunt. Iure muni. ibidem glo.

Banniendi iudicij modus cum legale iudicium ſit. Iure muni. ibidem vide ar. xvi.

Banniendi iudicij modus extra legale iudicium quomodo obſeruetur, ibidem glo.

Banniri iudicium ieiune debet, ibidem ar. xvi

Bãnitus idest ſcabinus.

Banniti ſynodum Epiſcoporum, proprietarij, prepoſitorum, pagani archipręſbiterorum querere debent. Spe. ſaxo. li. i. ar. ij.

Banniti ad qd obligãtur de proprio eorũ ibidem in glo. & in annota.

Banniti idest ſcabini qui ſunt, vide Spe. ſaxo. li. i. ar. ij. & ar. vi. & li. ij. ar. xij. li. iij. ar. lxxiij. Iure muni. ar. xxxiij. in glo. feu. c. iiij

Bannitus non niſi in loco iudiciali conueniri debet li. i. ar. lix. glo.

Bannitus pro violentia accuſatus poſt ſex triplicatas hebdomadas citetur ad iudiciũ ſub banno Regio. Spe. ſaxo. li. i. ar. lxvij.

Bannitus ſeu ſcabinus licite quẽlibet ſententiare poteſt, ipſe autẽ á nullo cũ vitam aut honorem attigerit niſi á ſuis ęqualibus ſententiatur li. ij. ar. xij.

Banniti ſeu ſede ſcabinali digni primatum obtinent inter illos qui ad iudiciũ pertinẽt, Secundũ locũ habẽt ꝓprietari, Tertium pagani. li. iij. ar. xxvi. glo. fi. et li. i. ar. ij

Bannito ſi villica copuletur genita ex ea proles nõ patri ſed matri in emenda & vergeldo coequatur & ius obtinet patris nõ matris, li. iij. ar. lxxiij.

Bannitus, vide maiorẽ iſtius vocabuli declarationẽ infra ſup paragrapho ſcabinus

Bãnitus idest ꝓſcriptus

Bannum generale vel ſpeciale ſine cauſa factum non habet vim legis vel ſententię, nec interloqutiue nec diffinitiue, li. ij. ar. iiij.

Bãnitus idest proſcriptus ſemel, ſi pius bãniri poteſt ob diuerſa crimina, & citabitur vbi cõſueuit habitare, ibidem li. ij. ar. iiij. glo.

Bannire idest proſcribere, & bannus idest proſcriptio quid ſit, vide Spe. ſaxo. li. iij. ar xxiij. in annota.

Bannitus idest proſcriptus agere non poteſt, nec aliquis ab eo. Spe. ſaxo. ibidem.

Bannus & proſcriptio differunt. Iure mu. ar. xciij.

Bannitus id eſt proſcriptus, vide maiorẽ huius termini declarationem infra ſuper titulo proſcriptus.

Bellum.

Bellum etiam iniuſtum cum dominus indixerit á ſubditis acceptandũ eſt ſine peccato. Spe. ſaxo. li. i. ar. xx. glo.

Bellicam expeditionem cum Rex indixerit omnes ſequi tenentur, li. iij. ar. lxiiij. ſub pœnis ibidem expreſſis.

Bellica expeditio redimi poteſt decima parte bonorum, & alia de expeditiõe bellica plura, ibidẽ ar. lxiiij. & feu. c. iiij. v. vi.

Bello acquisita principis sunt, ipse tamen secundum merita personarum diuidere inter milites tenetur, li.iij.ar.lxiij. glo.
Bellum, de bello inferendo vide abunde li.iij.ar.lxiij. glo.
Bellum iustum dicitur quod ex edicto geritur de rebus repetendis aut propulsandis li.iij.ar.lxiij.glo.
Bellum cum iustum geritur vtrum quis aptæ vel ex insidijs pugnet nihil ad iusticiam interest, ibidem glo.
Bellum esse debet necessitatis, vt deus liberet á necessitate & cõseruet in pace, bellũ enim geritur vt pax acquiratur, ibidẽ.
Belli iusti requisita. Spe.saxo.li.iij.ar.lxxviij.glo.
Bellum, vide in dictione miles.

Benefacta aut beneficiũ

Benefactum alicuius nõ cogitur vnus soluere niũ inquantum quis potest. Spe.saxo. li.iij.ar.iiij. & ar. xxxix. Iure muni.ar. xxviij.glo.
Beneficium ecclesiasticum alicui collatũ reuocari potest q̃diu vult vnus si non sit cura per ordinariũ imposita, li.iij.ar.lix.
Beneficiatus cogitur patronum enutrire si ad egestatem deuenerit, ibidem.

Bestia.

Bestię duplices. Spe.saxo.li.ij.ar.xl. glo.
Bestia iniuriam seu violentiam inferre nõ potest, li.ij.ar.xl.glo. Iure muni.ar.liij.glo
Bestijs pax indicta in tribus Saxonię nemoribus, exceptis vrsis, vulpibus, & lupis. Spe. saxo.li.ij.ar.lxi.
Bestiam venando si vulneret, in siluam alterius illam insequi potest dummodo cornu non suflet & canes non instiget, ibidẽ ar.lxi. Iure muni. ar. cxxij.
Bestijs si iniuriam quis infert in vita aut sanitate non condemnatur, ibidem.ar.lxi.
Bestias fouens damnum illatum refarcire tenetur. Spe.saxo.li.ij.ar.xl. & ar.lxij. Iure muni.ar. cxxij.
Bestia tamdiu est tua q̃diu eam possides. li.ij.ar.xliij. glo.
Bestias fouere volens intra septa aut munitiones illud facere tenetur. Spe.saxo.li.ij ar.lxij. Iure muni.ar. cxxij.
Bestia, vide ad hanc materiã supra super dictione animal, & infra titulo pecus, & dictione fere.

Bona.

Bona mobilia quãdoq; dicuntur illa quę per mortem ad hęredẽ deuoluuntur. Spe. saxo.li.i.ar.vi.in princi. glo.
Bona acquisita per pueros non emancipatos, & qui in potestate sunt patris omnia patris erunt. li.i.ar.x.glo.
Bona materna post mortem matris cum filius separari voluerit præsertim immobilia nisi perirent, pater extradere pueris cogitur, hoc idem etiam de matre erit intelligendum. li.i.ar. xi.
Bona indiuise possessa per fratres & alię item bona si interim adaucta sunt, vtilitas in commune omnibus cedere debet. Spe.saxo.li.i.ar. xij.
Bona cum vxore accepta cum fratribus & socijs diuidere non est necesse, ibidem Iure muni.ar. xcvi.glo.
Bona luxuria aut prodigalitate consumpta ipsemet damno ascribet suo, ibidem ar.xij
Bona alteri cõcessa, oppignorata, deposita, si ille vel hęres negare voluerit, expositor iuramẽto obtinebit, li.i.ar.xv. vide tamẽ in glosa huius limitationẽ, datur enim etiã possessori probatio.
Bona vxoris respectu viri quam colligantiam habeant, vide abunde Spe. saxo. li.i. ar.xxxi. glo.
Bona confiscata quomodo per heredes cliberantur. Spe. saxo.li.i.ar.xxxviij.
Bona in dotalicium assignata emere periculosum est li.i.ar. xliij.glo.
Bona in fraudem creditorum alienari nõ debent alias repetuntur, ibidem li.i.ar. xliij.glo.
Bona tripliciter possidentur. Spe.saxo. li.i.ar.liij.glo.feu.c.lx.glo.
Bona quamuis non obligentur pignoraticia tamen efficiuntur dupliciter. feu. c. lv.& circa ar.liij. li.i.Spe.saxo.
Bona quomodo alloqui dicuntur, & quę eiusdem vtilitas, li.i.ar.lxx. glo.
Bona censualia duplicia. Spe. saxo.li.ij. ar.xxi.li.iij.ar.lxxvi.& lxxxix. glo. feu.c. xxxvij.
Bona mobilia alienari possunt sine hęredum consensu, dummodo id faciat cum facere potest, & quopacto procedendũ. Spe.saxo.li.i.ar.liij.
Bona alienata, vel oppignorata ęgritudinis tempore per maritum, vxor nec familia propter id incusari debet, ibidem, li.i. ar. liij.

Bona mobilia quę sunt & quę immobilia, ibidem, & quod dupliciter acquirunt̃.
Bona mobilia duplicia, ibidẽ li.i.ar.liij.glo
Bona triplicia inueniuntur, proprium, feudum, & mobilia, ibidem glo.
Bona alicuius vendicans vel alloquẽs, dato quod ea non cõsequat̃ mulctã non prestabit, dummodo ea non violenter inuaserit. li.i.ar.liij. Iure muni.ar.xxxvi.
Bona donata filio emancipato illa tamẽ pater apud se retineat, cõmittatq; malefici um cui cedunt bona illa. Spe.saxo.li.ij.ar. xix.glo.
Bona sextuplicia pignorari non possunt. Spe.saxo.li.ij.ar.xxiiij. glo.
Bona alicuius propria amittuntur multis modis, li.ij.ar.xxiiij.
Bona per sententiam alicui adiudicata q̃ vis antehac nullum ius habuit per sententiam tamẽ ius consequitur, ibidem.glo.& Iure muni.ar. cxl. glo.
Bona sententiatorum, damnatorum, & conscienciũm sibi mortem ex furia cedũt heredibus. li.ij.ar.xxxi.& in glo.ibidem.
Bona alterius habens & sententiatur propter excessum bona cedunt illi cui proprie bona pertinent & qui in depositum dedit ibidem ar.xxxi
Bona qui seipsos interficiunt in carceribus pœnę metu, cedunt fisco, ibidem glo. Iure muni.ar.xxvi.glo.
Bona per iudicẽ confiscantur, si non soluit vnus mulctã per annum. li.ij.ar.xli.
Bona si duo allegant illorum fore ex contraria possessione quomodo iudex procedere debet, li.ij.ar.xlij.
Bona acquiruntur vel aduenire vni possunt tripliciter. li.ij.ar.xliiij.glo.feu.c.xiij.
Bonorum impetitio quid sit. feu.c.xiij. & circa arti.xliij.li.ij.Spe.saxo.hoc idẽ vide.
Bona ab alio contigit habere tripliciter, ex feudo, conducto, impignorato. li.ij. ar. lvij.glo.feu.c.vij.& lx.glo.
Bona triplicia, propria, feudalia, impignorata. li.ij.ar.lix.glo. feu.c.xiij.
Bona conducta vsurpare volens tantum amittit quantum vsurpare sibi voluit, ibidem. Spe.saxo.li.ij.ar.lix.
Bonorũ feudalium & proprij differentia. feu.c.liiij.& circa ar.lix.li.ij.hoc idẽ vide.
Bona duplicia, quędam sunt propria ea tamen in feudum habet vnus, quędam feudalia precise feu.c.xvi.& circa ar.lix.li. ij.Spe.saxo.
Bona rapta nullo modo possideri seu prescribi possunt. Spe.saxo.li.ij.ar.lxiiij.glo.
Bona duplicia quę varẽdare oportet. Spe. saxo.li.iij. ar. iiij. glo.
Bona dupliciter vendicari possunt. li. iij. ar.iiij. glo.
Bona vendita aut donata repetere contigit dupliciter, ibidem.
Bona mobilia varendari non oportet nisi recognoscat venditionẽ aut donationẽ, ibidem.
Bona ĩmobilia varendari non oportet si corã iudicio adhuc p.cõ sunt resignata, ibidẽ
Bona quę nõ necessario varendãtur, ibidem ar.iiij.li.iij.
Bona quędam dantur ratione officij non tamen erunt feudalia nec iure feudi sed iure curię illa possidebit. feu.c. lxij.& circa ar.iiij.li.iij.Spe. saxo.
Bona simili testimonio impetita quomodo diuidi debent. Spe saxo.li.iij.ar.xxi.
Bonis alicuius se non iure intromittens si dimittere iure cogitur, mulctam & emendam soluet. li. iij.ar.xliij. & in glo. ibidem ampliorem huius vide declarationem.
Bona accõmodata si pro tempore statuto non redduntur mulctam non dabit si corã iudicio actum non sit, ibidem.
Bona mortui vxore prægnãte relicta qs prouidere debet. li.iij.ar. xxxviij.
Bona mobilia post mortem vxoris cedũt viro li.iij.ar.lxxvi. rationes ibidem in glo. vide.
Bona immobilia post mortẽ vxoris non cedũt marito, ibidẽ & ratiões in glo. vide.
Bona quadruplicia quę maritus capit cũ vxore, ibidem glo.
Bona an per vxorem alienari possunt viuente marito, vide per longum ibidem.ar. lxxvi. li. iij.
Bona, de bonis censualibus vide quędam necessaria. li. iij.ar.lxxix.
Bonorum censualium in respectu ad rusticos qui ea possident iura quędam specialia, ibidem glo.
Bona per aliquem donata, vendita, si quis possederit & alter item per ipsum & iudicem in possessionem mittatur, possidens licite contradicere poterit. li.iij.ar.lxxxiij. Iure muni.ar.xxix.
Bona mobilia quoad uixerit varendare oportet, ibidem li.iij.ar.lxxxiij.
Bona donata aut ex querela adiudicata q̃diu varendare teneatur, vide ibidem.

Bona pro quibus litigatur in manus tradi debent varendatoris, ibidem ar. lxxxiij.
Bona violenter occupans ante mortem alicuius perdit ius quod in expectãdo post mortem eius habuit,li.iij. ar. lxxxiiij.
Bona seu res accipiens occupans alterius ignoranter putans suas fore & nõ occultat,criminaliter accusari non potest dum modo sacramento confirmat se ignoranter occupasse. Spe. saxo. li.iij.ar.lxxxix.
Bona desinũt possideri tribus modis. Iure muni. ar.xx. & cxl. glo. feu.c. xxxvij.
Bona pupillorũ per creditores occupata quomodo eliberari tandem debent cũ pupilli adoleuerint. Iure muni.ar. xxvi. glo.
Bona pupillorum ex certis causis diuendi possunt,ibidem Iure muni.ar.xxvi. glo.
Bona ex admortuo in matrem aduenientia post mortem tandem eius cui cedunt. Iure muni.ar.lvij. glo.
Bona mobilia immobilia ex successione deuoluta quõ alienari possunt.Iure muni. ar.lxi.
Bona mobilia aut merces cõparate ex illis bonis quę ex admortuo cesserunt quo modo alienari licet,ibidem.
Bona aut merces labore proprio acquisite tempore perfecte sanitatis alienari licet Iure muni, ibidem ar. lxi.
Bona censualia ab aliquo habita signanter ab ecclesia si negat ille se ab eo habere sub censu, hic possidens censualis cicius obtinebit metseptimus q̃ qd' dominus eũ alienare deberet. Iure muni. ar.lxij.
Bona admortua patri vel matri illis tandem mortuis cui cedunt.Iur muni.ar.lxiij. glo.
Bona mobilia iure acquisita quomodo obtinentur si forsan ille cuius fuerant ea repetere vellet. Iure muni.ar.lxiiij.
Bona perlucrata iudicialiter cõtra aliquẽ, quomodo possidentur & quopacto ille veniens ea eliberare ex aresto poterit, ibidem glo.
Bona iudicialiter lucrata & possessa etiã contra absentem maiori iure quis obtinet q̃ alter sibi eripere possit, vt pote creditor cuius bona sunt & hoc intellige si debitũ ille postmodum recognoscat, ibidem glo. ar.lxiij.Iure muni.
Bona si acquisita sint per virum labore,p̃prio qui habet filium ex priori vxore, & vxor itidem pueros ex priori marito, bona mariti cedunt filio viri maiori iure q̃ pueris mulieris.Iure muni.ar.xcvi.
Bonis nullus se intromittere debet propria autoritate. Iure muni.ar.cxxxix. glo. & Spe.saxo. li.ij.ar.xxiiij.
Bona obligata si interim euenit damnũ in illis cui cedit damnum illud,vide Iure muni.ar. cxl.
Bona quędam ex seipso vadium efficiuntur, vt est supellectilis per inquilinum in domum q̃ conducit importata,ibidem.
Bona tutorum vadium est pupillorum postq̃ se tutelę intromittunt, ibidem.
Bona obligata tempore prefixo non exẽpta an diuendi possunt,& quomodo procedendum,ibidem.
Bona,si quis super bonis agat etiam iniuste & alter se negligit actor iuste obtinet bona huiusmodi,ibidẽ ar. cxl. Iure muni.
Bona vendicans sibi alio iure quã quod habet, vt si habet feudalia dicat esse propria perdit vtrunq̃.feu.c.xxxvij.
Bona mobilia,vide infra in dictione mobilia,de hac etiam materia vide infra titu. hęreditas,& itẽ titu.res.& dictiõe propriũ

Bonus.

Bonus,pro bono quilibet reputari debet, donec contrariũ probetur. li.ij.ar.v.glo.
Bono animo quicquid fit pro honesto reputatur. Spe. saxo.li.iij.ar.xxxvij.

Burgrabius.

Burgrabius nullum legale iudicium habere potest sine sculteto.Spe. saxo.li.i.ar. lix. & li.iij. ar. lij. Iure muni.ar. x.ar. xvi. & xviij.glo.
Burgrabius bannum á rege habet,iudicium á domino terrę. Spe. saxo. li.i.ar.lix. Iure muni.ar.xi:
Burgrabius quomodo bannum indicere seu iudicium bannire debet.Spe. saxo.li.i. ar.lix.li.iij.ar.lij. Iure muni.ar.xvi.
Burgrabialia iudicia ter in anno celebrãda.Spe.saxo.li.i.ar.ij. li.iij.ar.lxi. Iure mu. ar.xlv.
Burgrabij,Margrabij,Gograuij,phalãsgrauij,deriuationẽ vide.Spe.saxo.li.iij.ar. lij.glo. & feu.c.lxxij.ibidem circa eũdem articulum.
Burgrabius & nullus alter iudicat super insidias,obsidia,domorũ irruptiones.Iure muni.ar.xxxvij.& xlv.& xc.
Burgrabio surgente ex iudicio sculteti iudicium sequitur.Iure muni.ar. xlv.
Burgrabius in iudicio nullas ciuiles iudi-

eat causas nisi occasione ,pprij,hęreditatis, occasione feudi,limitũ,ibidem ar,xlv.glo.
Burgrabij & Sculteti pœna & quando soluí debet. Iure muni.xlvi.
Burgrabio aut Sculteto scabinus sentẽtiam inuenire non tenetur extra dies iudiciales nisi sit manuale factum,ibidem.
Burgrabius & sculletus iudicare possunt omni die vbi sine testimonio agitur, ibidẽ
Burgrabius, de burgrabijs vide infra in dictione Comes.

Caminum.

Caminum quilibet protegere debet ne á scintillis damnũ vicino eueniat.Spe.saxo. li.ij.ar.li. Iure muni.ar.cxxiiij. & cxxv.

Canis.

Canem interficiens in defensa si iurauerit quod causa necessitatis id fecerit nihil demeretur. Spe.saxo. li.ij. ar. lxij. Iure muni.ar.cxxij.
Canes venatici per aliquẽ occupati si non habentur & restituí non possunt, per eorum similes soluuntur,dummodo iuretur ęquiualere. Spe. saxo. li. iij.ar.xlvij. Iure muni.ar.cxx.glo.
Canis vel aliud animal volens hominem mordere si occidatur, iurauerit q̃ occisor qd' eũ aliter cohibere nõ potuit, nihil soluit, Spe. saxo. li.ij. ar. lxij.li. iij. ar. xlviij. Iure muni.ar. cxxiij.
Canis qui campũ visitat alligetur ne damnum inferat li. iij.ar.xlix.
Canis inferens damnum ille quem sequitur vel si hic soluendo non est damnum á domino resarcitur,ibidem.
Canis haberi non debet vbi vulgo iter est li.iij.ar.xlix.glo.
Canem occidens non in defensa quomõ solui debet abolita consuetudo,quod cauda suspendi & tãdem in altum oppleri tritico debeat, ibidem glo.
Canis damnũ faciens ille q̃ fouet eũ probare oportet qd' nesciuit eum rabidũ & mordacẽ fuisse.Iure muni.ar.cxxiij.glo.
Canis cathena ligatus si damnum facit ille sibi in culpa erit quem lesit,ibidem.
Canem emittens in pecora aliena si leditur absq̃ culpa ille qui lesit erit, ibidem.
Canis vulneratus extra domum in defensa in anteriori vel posteriori parte quomodo procedendum in quęrela, ibidem Iure muni.ar,cxxiij. glo.

Canon.

Canones cum legibus concordãt. Spe.saxo.li.i.ar.i.glo.

Captiuitas.

Captiuitati datus propter id quod fideiussore caret non derogat iuri aut honori, Spe.saxo.li.i.ar.lxi. Iure muni.ar.xxvij.
Captiuitas quid sit.li.ij.ar.vij. glo.
Captiui hominis actio si in crastinum inducta fuerit ille ad cautionem dari debet fideiussoriam,nisi sit in manuali facto deprehensus. li. ij.ar.ix.
Captiuus extra manuale factum detentus eliberari per sententiam debet, vel quęrere causam oportet quur id fieri non debeat,li.ij.ar.ix.in anno.
Captiuans percutiens famulũ alterius quę pœna li.ij.ar.xxxiiij.Iure mu.ar.lxxx.glo.
Captiuum tenens hominem respondere tenetur omnibus pro ipso agere volentibus ibidem li.ij.ar.xxxiiij.
Captiuitas duplex, ibidem glo.
Captiuans alium sine rerum ablatione aut vulnerans absq̃ mortali vulnere hęredibus lesi respondere non cogitur,si post anni spacium moritur,nisi actio sit inchoata tempore vitę.Spe.saxo.li.iij.ar. xxxi.
Captiuitas iusta neminem cruciat.li.iij.ar. xxxix. glo.
Captiui facta & promissiones sunt ipso iure inanes.li.iij.ar.xli.
Captiuus ad fidem dimissus vel transacti onem faciens explere tenetur,ibidem.
Captiuus promittẽs quid propter vitę cõseruationem & non potest implere, iuri non derogat suo, ibidem.
Captiuus fraudulenter si se reuersurũ promiserit implere non tenetur dummodo iuret dolose & per metum ad istam venisse stipulationem,ibidem.
Captiuus duo tenere & implere tenetur, fidem promissam,& transactionem,ibidem glo.
Captiuus coactus ad transactionẽ ꝓmittens certã summã quid facere debet quod periurus non sit,ibidem.
Captiuus exquo seruus illius est qui eum detinet,quare promittere nihil potest,ibidem. glo.
Captiuitas nulla honesta nisi quę in bello fit,alij vero si quem captiuant fraudulenter facere videntur,excepta tamẽ detenti-

one in tuēdo bonis suis, vel prouincijs vel vitam suā vel alicuius alterius ibidē.glo.
Captiuus non implens promissa an periurus sit, ibidem ar.xli.glo.
Captiui omnes in aduētu Regis sunt Regi presentandi .li. iij.ar.lx.
Captiuū si detinet vltra postq̄ sibi á Rege demandatum sit detentor erit illegalis, ibidem.
Captiui omnes illius iurisditionis, iudici presentari debent, ibidem.glo.
Captiuus in carcerem publicū datus quomodo iudex euadere debet vt sit sine damno tam in ciuilibus q̄ in criminalibus actionibus. Iure muni.ar.xvij.glo.
Captiuus, vide infra in dictione carcer.

Carcer.

Carcer mulierū separatus esse debet á carcere virorū. Spe.saxo.li.i.ar.lxx.in anno.
Carceribus iniectus publicis ob defectum fideiussorie honori minime derogat suo. Iure muni.ar.xxvij.glo.
Carcerem iudex prouidere debet, & propter id ex caduco hereditatē & arma bellica capit. Iure muni.ar.lix. glo.
Carcer vide ad hunc sensum supra in dictione captiuitas.

Carolus.

Carolus Magnus ius terestre dedit Saxonibus Fredericus vero feudale. Spe.saxo. li.i.ar.xiiij.glo.
Carolus magnus Sclauos debellauit. Spe. saxo.li.iij.ar.lxx. Iure muni.in prologo.
Carolus magnus xli. annis imperauit Saxonibus, Item priuilegiū dedit & alia plura de vita & virtutibus eius. Spe. saxo.li. iij.ar.lxxxij.glo. Iure muni. in prologo.

Castitas.

Castitas duplex, & illa diuersum sortitur modum in virginibus, coniugatis, & viduis. Spe.saxo.li.iij.ar.i.& xxvij glo.
Castitatis votū duplex, ibidē li.iij.ar.xxvij

Castrans.

Castrans aliquem ex proposito quę pœna.li.ij. ar. xvi. glo. & ex lege duodecem tabularum, ibidem.

Castrum.

Castrum fouens malefactores bannitur seu proscribitur. Spe.saxo.li.ij.ar.lxxij.
Castrum accusatum super spolio quomodo expugnatur, ibidem.
Castrum, de castro exuntes damna si faciant quomodo procedendum erga illos, & illi quomodo iure defendi possunt, ibidem
Castrum q̄ remote vnum ab alio edificari debet.li.iij.ar.lxvi.
Castra, oppida, muniri non debent sine licētia iudicis, ibidem.
Castrum propter iniuriam destructū reedificari non potest sine licentia iudicis, ibidem glo. & feu.c.lxxiij.
Castrum destructum per aliquem voluntarie vel propter paupertatem desolatum, aut violenter amissum restaurari potest, ibidem li.iij.ar. lxvi.
Castrum minus iuste occupatum quomodo consequi debet secundum iuris ordinē. li.iij.ar.lxvij.
Castrum minus iuste occupatum actio interim contra eum fieri non potest vt destruatur nisi prius agatur contra occupatorem, ibidem.
Castrum demoliri potest ex quatuor causis, ibidem glo.
Castrum demoliturus iudex quomodo procedere debet, et villani quomodo sequi eundem tenentur.li.iij.ar. lxviij.
Castrum cum destruitur iure condemnatum cremari non debet nec ligna auferri, nec aliquid capi nisi sint spolia, illa etenim spoliato restituuntur, & alia ad hanc materiam, ibidem.
Castrum iudex diruere non potest nisi rationabilibus inductus causis, quę sunt quatuor, ibidem.
Castrum domini etiam vasallus destruēdum iuuare cogitur cum rationabiles precedant causę, ibidem li.iij.ar.lxviij.

Cautio.

Cautionem interponi non oportet actori, nisi alter terminus prefigatur. Spe.saxo.li. i.ar.lxi.
Cautio statuenda per actorem lite contestata quod illic terminet actionē, ibidē glo
Cautio expeti potest ad sistendum se iudicio & de parendo iuri, & hoc verum in actionibus criminalibus. li.iij.ar.xiij.
Cautio, vide ad hunc passum infra titu. fideiussor, & itē titu.obligatio & ꝓmissio.

Celibatus.

Celibatus prohibetur ex lege xij. tabula. Spe. saxo.li.ij. ar. xxiij.

Census.

Censualis non debet pignora maiora pro domino sustinere vltra censum vnius anni. Spe.saxo.li.i.ar.liiij.
Censum non soluens tempore debito in crastino soluet duplum, & sic consequenter si dominus censum iuxta sententiam prosequitur in domo censita, ibidem.
Census extra fines ędium non est soluendus, ibidem.
Census & decimas facilius dominus aut eius factor obtinebit si denegatus fuerit, ibidem.
Censum si persolutū censitus dixerit mettertius probabit, ibidē in annota. & feu.c. lxv. glo.
Census, pro censu á fundo dominus licite pignorabit sine licentia iudicis, ibidem, li.i. ar. liiij.
Censitus sine licencia domini foueas facere, arbores excidere, minime potest, nisi sit sua hereditas illa censualis, ibidem.
Censum quilibet instituere potest in tradicione rei prout velit, li.i.ar.liij.glo.
Census difinitionem vide, ibidem.glo.
Census prestitus tanto tempore quod nō sit memoria illius, & item á xl. annis soluendus in posterum erit. ibidem glo.
Census propria autoritate non est auferē dus, ibidem.
Censitus probans censum tribus annis retro proxime transactis exsoluisse, presumitur quod non fuit negligens immo semper soluisse, ibidem glo.
Census quando soluitur ex agris, ibidem.
Census in traditione rei alicui imponi potest prout vnus vult, ibidem glo.
Census soluendus est secundum estimationem monete protunc currentis cum census impositus sit, ibidem glo.
Census Romani sunt autores, ibidem li.i. ar.liiij & li.ij.ar. lvij. Iure mu.ar. vij.glo.
Censualium ius erga dominos, & econtra triplex, & vtilitas eiusdem duplex, ibidem li.i.ar.liij. & li.ij.ar. lvij.
Censuales duplices, quidam pertinent semper ad bona, quidam non, ibidem.
Censualis alienari á proprietario in certis casibus ante tempus potest, ibidem in glo. causas, vide li.i.ar. liij.
Censitus accusatus de censu solutionem mettertius probabit, sed si dominus dicat non soluisse propior est eum conuincere q̄ ille negatiua absolui, & vt sic conuictus duplum soluit, & sic consequenter, feu.c.lxv. & circa ar.liij.li.i. Spe. saxo.
Censitus quicunq; sit, edificia fundi suis reliquit heredibus, nisi sit militaris qui ea vxori dederit. Spe.saxo.li.ij.ar.xxi.
Censualis fundus si domino feudi cedit eidem cedunt edificia, ibidem.
Censualia bona duplicia, ibidem glo. & li. iij.ar.lxxix.feu. c. xxxvij.glo.
Censiti an milites esse possint. li.ij.ar.xxi. & lix. glo.
Censualis si moritur eius heres edificia in terra aliena facta cum recedit tollit, preter anteriorem & posteriorē sepem domum & fimum, illa etenim dominus redimet, li.ij. ar. liij.
Census & redditus feudalis quādo soluūtur, quomodo & á quibus rebus, & cui cedūt mortuo vasallo, vide abunde Spe, saxo.li.ij.ar.lviij.
Census & redditus heredis feudalis cū ad annos peruenerit eidem cedere debet, & quomō dominus segetes abscidit, ibidē.
Censualem non innatum dominus si alienare & econtra, si ille recedere vult quando denunctiare vnus alteri debet. Spe.saxo li.ij.ar.lix.
Censitus si moritur, heres succedit in fundum. ibidem.
Census mortuo domino heredi soluitur. ibidem.
Censualis ante tempus expelli non debet nisi in certis casibus, ibidem glo.
Censitum nihil varendare oportet nisi ratio suo, ibidem glo.
Censum non soluens ad tres annos locata bona vacabunt domino. ibidē glo.
Censitus quicquid bonorum in curia habet est pignus loco census, ibidem. li.ij.ar. lix. & Iure.muni.ar.cxl.
Censualis quis dicatur, ibidē. li.iij.ar.xlv. glo.
Census mulieris mortue si iam preterijt ante mortem suam ille cedit viro, li. iij.ar. lxxvi. feu. c.lvij.
Census pecuniarius & censualium bonorum diferentia, li.iij.ar.lxxix.
Censualia bona sunt neq; propriū, neq; hereditas, neq; feudalia, & de bonis censualibus plura ibidem. glo.
Censitorum rusticorum super bonis censualibus consedentium iura specialia ibidē li.iij.ar.lxxix.glo.

Census agrorum vnde ortum habent. Iure muni. ar. vij

Census retentus ante dotalicium & non monitus vt soluatur, viro tandē mortuo, dotalicium per id impediri minime potest. Iure muni. ar. xxij. glo.

Censu non soluto si bona res seu supellectilis per censitum alienata sint, dominus bonorum illa repetere potest, & obtinet illa maiori iure q̄ is cui inuadiata sunt. Iure muni. ar. cxl. ibidem de censu plura.

Certantes.

Certantes q̄ sint & quod sunt infames, vide li. i. ar. xxxviij. et xxxix. Spe. saxo. glo.

Certantes in publico certamine & vnus alium ledens nihil resarcire tenetur, li. ij. ar. xxxvij. & ar lxxi. glo.

Certantes causa virtutis non sunt infames secus si pro pecunijs id faciant, ibidē glo.

Certātes, vide plura in hūc passum in dictione duellum, & item in dictione pugil.

Cibaria.

Cibaria domestica quę sint. Spe. saxo. li. i. ar. xxij. Iure muni. ar. xxiiij. xxvi. & lviij. glo.

Cibaria domestica quis tollit & quomodo diuidūtur, li. i. ar. xxij. Iur. muni. ar. xxiiij. & lviij.

Cibaria vxor non hereditat tempore vitę viri nisi post mortē. Spe, saxo. li. ij. ar. xxxvij.

Cibaria domestica q̄uis post mortem viri appareant, si tamen maritus eius conditionis fuerit quod ex huiusmodi rebus victum quęritabat suum ad hereditatem pertinebunt. Iure muni. ar. xxiiij.

Cibariorum domesticorum quantum mulier accipit post mortem viri. Iure muni. ar. xxiiij. & lviij.

Cimiterium.

Cimiterium confugientes qui defendūtur & qui non. Spe. saxo. li. ij. ar. x. glo. Iure muni. ar. ix. glo.

Cimiteria cū construūtur cruces illic apponuntur vel sculpūtur ad denotandū immunitatē loci. Iure muni. ar. ix. glo.

Cimiterium, vide plura infra in dictione Ecclesia.

Citatio.

Citatio non est principium sed prę ludium iudicij. Spe. saxo. li. i. ar. lxij. glo.

Citatus ter & non comparet proscribitur li. i. ar. lxvij.

Citatus pro qualibet non comparitione impensas soluet anteq̄ ad responsionem admittitur, ibidem in annota.

Citati tribus vicibus si non comparent actor in possessionem mitti debet. li. i. ar. lxx. practicam huius vide. Iure muni. ar. xxiij. glo.

Citatus ad iudicium non veniens mulctā soluet, li. ij. ar. vi. Iure muni. ar. xlvij. glo.

Citare nullus alium potest nisi eum accusset vel quod accusetur. li. ij. ar. xiiij.

Citari absens ad omnes actus debet, alias sententia non ligat. li. ij. ar. xxiiij. li. iij. ar. v. circa fi. glo. Iure muni. ar. lxiiij.

Citatus pro violentia quot homines secū habere potest ad iudicium, & quomodo se regere debeat. li. ij. ar. lxvij.

Citationis modus illorum qui ad palantiā pertinent. Iure muni. ar. xv. & in glo.

Citati ad palantiam & non veniunt sententia nihilominus per illos qui interfunt pro qua fuit appellatum edici debet, ibidē glo.

Citet si vnus alium & tandem liberum dimittat an mulctam soluere tenetur iudici, vide sensum huius sub distinctione. Iure muni. ar. xlvi. glo.

Citationis forma & quomodo procedere debet, cum aliquem pro debito & alijs in iurijs citat, & de citationū effectu abunde vide Iure muni. ar. xlvij. glo.

Ciuitas.

Ciuitas, ė ciuitate tria genera hominū expellenda, leprosi, cadauera mortuorum, et mendicātes validi. Spe. saxo. li. i. ar. iiij. glo.

Ciuitatis status non debet propter aliquē violari. Spe. saxo. li. i. ar. xxx.

Ciuitas oppignorata maiori q̄ vt consueuit exactione torqueri non debet. feu. c. Iv. & circa ar. xxiiij. li. ij. Spe. saxo.

Ciuitates quę palantię dicuntur in Saxonia quinq̄ vbi Rex cum curia residere debet. li. ij. ar. lxij.

Ciuitas foralis erigi non potest sine licencia principis, li. iij. ar. lxvi. & Iure muni. ar. ix. glo.

Ciuitates aut castra erigi non debent sine licentia iudicis propter inobedientiam inhabitantium. Spe. saxo. li. iij. ar. lxvi. glo

Ciuitas vel cōmunitas vt delinquere dicatur quę requiruntur, li. iij. ar. lxxxvi. glo.

Ciuitas illa iustissime ordinata est, in qua q̄sq̄ ꝓprios nescit affectus, ex dicto Platonis. Iure muni. ar. ix. glo.

Ciuitas cum edificat necessario venit cōsensus Imperatoris et Pape, Iure muni. ar. ix. glo.

Ciuibus ꝓhibere prędes prouincię potest ne ciuitatem muro cingant vel fortalicia extruāt, si prędictum id in damnum fore. Iure muni. ar. ix.

Ciuitas cum erigitur cruce signatur in signum pacis, ibidem. glo.

Ciuitatis mandatum & consuetudo non extendit se vltra, nisi inquantum iurisditio extēditur. Iure muni. ar. ix.

Ciuitatis Maideburgen. Iure municipali locatio. Iure muni. ar. x.

Ciuitatis administratores ex priuilegio Ottonis Ruffi Imperatoris, potestatē habent officia prouidendi. Iuramenta suscipiendi, ac alia faciendi tanq̄ solus Imperator adesset, ibidem glo.

Ciuitas antiquior & principalior alicuius prouincię vel regni, caput esse debet iuris erga alias ciuitates illius prouintię. Iure muni. ar. xij.

Ciuitatis constitutionem frāgens quid demeretur. Iure muni. ar. xix.

Ciues omnes subesse imperio proconsulis debēt dato quod ciuitas libera sit. Iure muni. ar. xix. glo.

Ciuitas necessario constituitur ex diuersi generis hominibus, mechanicis, mercatoribus, laboratoribus, agricolis. Iure muni. ar. xix. & xliij. glo.

Ciuis q̄libet brasea facere, cereuisiam propinare & mercari potest. Iure muni. ar. xlviij. glo.

Clamor.

Clamor iudiciarius est inchoatio querele seu actionis. li. i. ar. lxij. Iure muni. ar. xxxviij. glo.

Clamorē iudiciariū excitans & non prosequens pœna tres solidi, ibidē li. i. ar. lxij.

Clamor iudiciarius non semper emendatur pœna trium solidorum, ibidem li. i. ar. lxij. & li. ij. ar. xxvij. Spe. saxo.

Clamor si excitatur, factū debet esse euidens & subsequi oportet membri amissionē vel saltim pœna. Spe. sax. li. ij. ar. lxiiij.

Clamorem violentiarum excitans contra aliquem vbi manuale factum non sit, pœnam illam tollerare cogitur si eum non cōuincet. li. ij. ar. lxiiij. glo. finali.

Clenodia.

Clenodia Imperij quinq̄ quę Imperatori Rome circa eius coronationem vt cōmuniter conferuntur & eorū declaratio. Spe. saxo. li. iij. ar. lx. glo. feu. c. iij. glo.

Clericus.

Clerici etiā legibus obedire tenentur. Spe. saxo. li. i. ar. i. glo.

Clericus cum sorore vtēsilia diuidit simul & cum fratribus hereditatem, & quare id fit rationes vide li. i. ar. v. Iure muni. ar. xxiij. & lvij.

Clericus debet esse ordinatus, tonsuratus, ibidem. li. i. ar. v. Iure muni. ar. lvij.

Clerici morte vtensilia relicta pro hereditate censentur, ibidem.

Clericus beneficiatus non diuidit vtensilia matris cum non emancipatis, ibidem.

Clericus sororem habens in perceptione hereditatis coequantur, ibidem.

Clericus quicquid post se reliquit hereditas est, ibidem.

Clericus duntaxat accipit supellectilē matris cū sororibus nō autē supellectilē sororum aut agnate, ex textu innuere videtur, ibidē in annota. Spe. saxo. li. i. ar. v. & glo.

Clericus duplicia possidens bona hereditaria & feudalia post mortem eius cui cedant, ibidem li. i. ar. v. glo.

Clericus diuidit cum fratribus & nō monachus. li. i. ar. xxv.

Clericus diuisionem bonorum affectans coram iudice seculari agere eū oportet. li. i. ar. xxv. glo.

Clericus in tribus respōdere cogitur apud iudicem secularē, li. i. ar. xxvi. feu. c. ij. glo.

Clerici iudicium exercere in criminalibus non possunt, sed bene alijs committere, ibidem. li. i. ar. xxvi. glo.

Clericus siue presbiter sciēs aliquē in mortali fore peccato. Eucharistiā petēti ministrare debet. Spe. saxo. li. ij. ar. i. in annota.

Clerici & milites thelonea non pendunt li. ij. ar. xxvij. feu. c. xi.

Clerici & milites negociantes soluere thelonea coguntur. ibidem li ij. ar. xxvij. & feu. c. xi.

Clerici & iudęi arma portare non debēt. li. iij. ar. ij.

Clerici arma portātes & nō tonsi, delinquēs in eis, vt laico emēdā dabit, ibidē.

Clericum percutiens ipso facto est excõmunicatus, ibidem glo.
Clerici iurisdictionem temporalem habentes arma deferre possunt. Si vero iurisdictionem non habent temporalem arma sumere eis nõ licet in propria persona, nisi ad defensam vel ad adhortãdũ, ibidem li. iij. ar. ij. glo.
Clericus neq; comam neq; barbam nutriat, ibidem.
Clericus dimittens in persequutione habitum non perdit priuilegium suum, immo percutiens eum est excommunicatus, ibidem glo.
Clericorum nomine qui intelliguntur, ibidem li. iij. ar. ij.
Clerici á quibus potissimum abstinere debent, li. iij ar. ij. glo.
Clerico non creditur qui cum vxore alterius cohabitat dato quod probare velit zelo bono id eundem facere li. iij. ar. xxxvij. glo.
Clericorum filij peiores sunt q̃ laicorum naturales filij, legittimari enim minime possunt. Spe. saxo li. iij. ar. xlv. glo.
Clericus nullam habens sororem accipit supellectilem pre omnibus agnatis etiam sororibus matris. Iure muni. ar. xxiij. & Spe. saxo. li. i. ar. v.
Clericus an per duellum agere possit & quomodo, & an efficiat̃ irregularis, vide iure muni. ar. xxxv.
Clericus accipiens Geradã promittensq; presbyterari virginem superducat si moriatur Geradam restituere nõ tenetur. Iure muni. ar. lvij.
Clericorũ filius si superducat vxorẽ pueri quidem sui legittimi sunt, succedere tamen patri non possunt. Iure mu. ar. lix. & Spe. saxo. li. i. ar. li.
Clericus, vide infra in dictione sacerdos.

Clipeus militaris.

Clypei militares septem, & quẽ quis clypeum obtinet incipiendo ab Imperatore. Spe. saxo. li. i. ar. iij. Iure muni. ar. viij. glo. feu. c. i.
Clypeus quid sit, ibidem. li. i. ar. iij. & li. iij. ar. lxxij. glo. feu. c. i.
Clypeus militaris vni aduenire potest, nõ tamen ius recuperat prouinciale, vt patet de monacho in abbatem electo. li. i. ar. xxvi. glo.
Clypeo militie carentes non relinquunt post se arma bellica li. i. ar. xxvij.
Clypeum quando diminuere quis dicitur. li. i. ar. lij. glo.
Clypeum patris filius obtinet legittimus. li. ij. ar. lxxij.
Clypeo nobilitatis quicunq; includuntur milites esse possunt. Iure muni ar. viij. glo.
Clypeus, vide infra in dictione scutũ bellicum.

Cloace.

Cloacę stabuli porcorum fornaces trium pedum á sepe edificari debent. Spe. saxo. li. ij. ar. li. Iure muni. ar. cxxiij. cxxvi. & cxxviij.
Cloacę versus curiam vicini ad terrã vsq; muniantur, ne fetore vicino noceant, ibidem li. ij. ar. li. & Iure muni. ar. cxxvi. & cxxviij.

Coactio.

Coactio duplex, verbo et facto. li. i. ar. xxv. Spe. saxo. glo.
Coactio duplex ex violentia & ex iure, & ista iterum duplex. li. ij. ar. i. glo. feu. c. xxxix. glo.
Coactio triplex honesta, deifica, timorosa. feu. c. xxxix. & circa ar. i. li. ij. Spe. sax.
Coacte promittens quid adimplere non tenetur. Spe. sax. li. iij. ar. xli. glo.

Cognatio.

Cognationis gradus in septimo terminatur in percipiendis hereditatibus, in quinto vero ad contrahenda matrimonia. Spe. sax. li. i. ar. iij.
Cognationis gradus quomõ distinguuntur, & qui in primo continentur ibidẽ.
Cognationis gradibus propinquiores pre feruntur & alia de gradibus successionis ibidem plura vide.
Cognatio triplex, ex genelogia, affinitate, baptismo, & que tacit ad succedẽdũ, & que impedit tantummõ matrimonium ibidem. li. i. ar. iij. glo.
Cognatio, ex cognatione spirituali, que ex baptismo contrahitur nouem propinquitates nascũtur, ibidem. Spe. sax. li. i. ar. ij. glo.
Cognata mulieris facilius obtinet vtẽsilia eiusdem q̃ vxor mariti. li i. ar. xx. & Iure muni. ar. lvij. & lviij.
Cognatus iudicare potest super vitam satitatẽ hereditatem cognati, & eum occasione pacis fracte inseq, & alia plura vide

li. iij. ar. lxxviij.
Cognatus dicitur ex parte matris siue sit vir siue mulier. Iure muni. ar. xxiij. glo.
Cognata quare ex parte fusi descendere dicitur, ibidem Iure muni. ar. xxiij.
Cognata accipiens geradam struere debet marito lectum propter honestatem, ibidẽ ar. xxiij. & Spe. sax. li. iij. ar. xxxviij

Collatio

Collacio qualis esse debeat, vide Spe. sax. li. i. ar. xiij. glo.
Collacio, quicquid vnus habet tempore mortis patris venit in collationem cũ non emancipatis ibidem.

Comes. Comitatus.

Comes sub banno iudicans sine Sculteto iudicare nõ potest. Spe. sax. li. i. ar. lix. & li. iij. ar. lij. Iur. mu. ar. x. ar. xvi. & xviij.
Comes si negligit terminum iudicialem illum solum perdit actor, li. ij. ar. ij.
Comitis nomine iudex quilibet intelligi debet, ibidem glo. & ar. xij. glo.
Comes & Comitatus quid sit & quomodo intelligitur. li. ij. ar. xij.
Comes coram sculteto respõdere tenetur, li. iij. ar. lij.
Comitatus pertinens in feudum vexillorum eundem vacantem habere non licet. li. iij. ar. lij.
Comitis iudicium quomodo celebrari debet, & qui interesse tenentur. li. iij. ar. lxi. & li. i. ar. ij. Iure muni. ar. xlv.
Comites sunt subiudices principum, ibidem glo.
Comes non semper indicere iudicium debet, ne subiectos iurisditionis sue fatiget & destruat mulctis, ibidẽ li. iij. ar. lxi. glo.
Comes partem Comitie alteri dare non potest. li. iij. ar. lxiij.
Comes vnde dicatur. li. iij. ar. lxiiij. glo.
Comes bannit iudicium sub bãno regio, Marchio sub sua fidelitate. Iure mu. ar. x.
Comes sine sculteto nullum iudicium habere potest. Scultetus vero sine vndecim scabinis, ibidem. ar. x.
Comes, residuum de comite vide supra in dictiõe Burgrabius, & infra titulo iudex.

Commissum.

Commissum si sit alicui facere aliquid personaliter illud alteri cõmittere non potest, Spe. saxo. li. i. ar. liij. glo.
Commissum vide plura infra in dictione mandatũ.

Compensatio.

Cõpensatio iure Saxonico locũ nõ habet Spe. saxo. li. iij. ar. xij. glo. & in annota.

Complices.

Complices eque sicut principales puniuntur, li. ij. ar. xxv.
Cõplices q dicant̃ ibidẽ. li. ij. ar. xxv. glo.
Complices seu participes homicidij debẽt pro homicidio condemnari siue sit particeps delicti ex consensu, consilio, facto, opere. li. ij. ar. lxiiij. glo.
Complices & conscij facti fiũt, maleficos in arce occultañ, & hi qui arcem inhabitant per simile culpandi veniunt ex eo q̃a malefactum pro rato habetur. lib. ij. arti. lxxij. glo.
Complices etiam dicuntur nedum illi qui auxilio sunt maleficij vel receptatores eorundem, sed etiam si accepta pecunia vel parte surreptorum eosdem apprehẽdere omiserint, vel prehensos dimiserint. li. ij. ar. lxxij.
Cõplices, vide supra in dictiõe auxiliarij.

Compromissio.

Compromissum non extenditur in compromittentis heredes si de ipsis cautũ non sit in cõpromisso. Spe. saxo. li. ij. ar. xi. glo.
Compromissum de cõpromissis vide plurã infra ti. fideiussor et dictione promissio

Concordia.

Concordia quid sit & que eius vtilitates vide abunde infra ti. transactio.

Concredens.

Concredens aut concedens alicui aliquid & ille alienat non potest rem in emptore nisi in illo cui concredidit refarcire. Spe. sax. li. ij. ar. lx.
Concredens rem aut concedens alicui & ille alienat, res huiusmõi ab herede vel ab iudice si ad illũ ptinet postulet ibidẽ ar. lx.

Condemnatus.

Condemnatus in mortem liberari non potest etiam iuramento, nisi seruus per dominum. li. ij. ar. xix.
Condemnatorum & seipsos interficientium ex furia, bona cedunt heredibus. li. ij. ar. xxxi.
Condemnatus debitam sustinẽs pœnam, potest in sacro loco sepeliri. li. iij. ar. l. glo.

Conditio.

Conditio apposita omnem limitat legem. Iure muni.ar.xxij. & li.ij.ar.x.glo.li.iij,ar v.glo.fina.
Cōditio vēditioni vel emptioni apposita plurimū obseruāda est. Iure muni.ar.cxl.

Conductor pacis.

Conductum saluum prębens alicui, si dānum inferatur refarcire tenetur. lib.ij.ar. xxvij.
Conductum saluum soluere non tenetur cui placet corpus & res fortunę exponere, ibidem.
Conductum, de conducto vide plura infra in dictione saluus conductus.

Conductio. Locatio.

Conductor omnia secundum legem conductionis facere debet, & si quid in lege cōductionis prętermissum est id ex ęquo & bono prestabit. li.ij.ar.xxxij.glo.
Conductio, in omni conductione damnū prouideri debet, dato quod expressum nō sit. li.ij.ar.xlviij.glo.
Conductio & venditio quibus differunt. Spe. saxo. li.ij.ar.lix.glo.
Conductitia bona quę dicantur. lib.ij. ar. lix. glo.
Conducta res si moritur vel anihilatur, damnum est domini principalis, precium tamen conducti exsoluere oportet conductor. li.ij.ar.lix.glo.
Conducta seu locata bona recuperari possunt tripliciter ibidem.
Conductor domus frui debet priuilegio pacis in domo illa. li.ij.ar.lxvi.glo.
Conductiōis seu locationis modus sextuplex. li.ij.ar.lix.glo.feu.c.xiiij.& lx.
Conducta bona loco proprij qui vsurpare vult tantum amittit de suo quantū vsurpare voluit de alieno, ibidē li.ij.ar.lix.glo.
Conductor inquilinū ante tēpus alienare nō potest nisi in tribus casibus, ibidēglo.
Conducens bona damnū superueniens tolerare oportet & non proprietarius, ibidē, li.ij.ar.lix. glo.
Cōducere labores ac operas suas an vnus poterit, li.ij.ar. xxxiij. glo.
Conductio bonorum cum consensu hęredum esse debet. li.iij.ar.lxxvij.glo.
Conductum & locatum hęredes seruare non tenentur, sine tamen damno illius qui conduxit, ibidem ar.lxxvij.li.iij
Conductione & locatione ęque bona alienari possunt, sicut per venditionē, li.iij.ar. lxxvij.glo.
Cōductoris vel inquilini domus, tota suppellex quam importat est pignus domini domus in censu. Iure muni. ar.cxl.
Conductiōis & locatiōis plura ibidē vide
Conductor domus potest in suo cēsu occludere suppellectilē inquilini sine prędicio, ibidem.
Cōductor domus citius iuramēto obtinet censum in inquilino q̄ ille negatiua absoluitur, ibidem.
Conducens domū suppellectilem importatam in domum alteri impignorari non potest, est em̄ pignus in censu, immo dominus domus eam recuperare iure potest Ibidem ar. cxl.

Confessus.

Confessus victus habetur. Spe. saxo. li. ij. ar.xvij. & xxij. glo.
Confessus, ex sola confessiōe potest vnus dānari dūmō sit sine tortura, alias non valeret, ibidē li.ij.ar.xvij.in annota.& glo.

Confirmatio.

Confirmatio alicuius priuilegij in forma communi facta, vt potē eo respectu si & inquantum ius ad id habes vel iuste possideas cum similibus, nullum vel modicum ius tribuit sed verius conseruat. Confirmatio vero quę fit ex certa scientia cum causę cognitione tribuit ius, li.ij. ar.xxx.glo.

Coniuratio.

Coniuratio principū non excluso Imperio est crimen lese Maiestatis. Spe. saxo. li. ij.ar.i.
Coniuratio ciuitatum, ciuium, mercatorū pœna pondo auri, ibidem glo.
Coniuratio principum non excluso Imperio si ex obliuiōe id factum sit, deliquit cētum pondo auri, Si ex malicia vita bonis honore priuatur & pro eis intercedēs infamis est, ibidem glo.
Cōiuratio facta inter principes, ciuitates, personas, seruari non debet, nisi sit propter pacem, ibidem li.ij. ar.i.

Corona.

Coronatio Regis Romanorum triplex. li iij.ar.lvij.
Corona Imperij triplex, & earum inter-

pretatio. li.iij.ar.lvij.glo. feu.c.iiij.

Conscientes mortem.

Inferre sibi mortem dupliciter contingit. Spe.saxo.li.i.ar.v.glo.& li.ij.ar.xxxi.glo.
Conscientes mortem sibi ex Melancolia hęredes succedunt. Seipsos autem interficientes timore pœnę fiscus succedit, ibidē li.i.ar.v. glo.& li. ij.ar. xxxi. glo. & item Iure muni. ar. xxvi.
Conscientes sibi mortem in sacris non sepeliuntur, nec pro eis oretur, ibidem li. ij. ar. xxxi.

Conscij facti.

Conscij facti qui dicuntur, vide supra titulo auxiliarij & dictione complices.
Conscius facti quod sit in homicidio si q̄s alloquatur, in iuramento q̄p defecerit, quid demeretur. Iure muni.ar.xci.

Consilium.

Consilium, pro consilio dato vel dando licitum est pecuniā accipere pro fatiga. Spe. saxo. li.i.ar. lx.

Constitutio.

Constitutio qualis esse debet. Spe.saxo.li. i. in prologo. Iure mu.ar.xxij. & ar.xliij.
Constitutio quid sit. Iure muni.ar.i.
Constitutio iuri naturali minime derogare potest. li.i.ar.iij. glo.& Iure muni. ar.i. & ij.
Constitutiones propter actus humanos qui & mutabiles sunt constitute habentur, quare & leges occasione illorum sancite ex rationabilibus causis imutantur, li.i. ar. iij. glo.
Cōstitutio ex triplici immutatur causa. li. i.ar.iij.glo.
Constitutio dupliciter corigitur seu immutatur. li.i.ar.iij. li.ij.ar.xxvi. Iure muni.ar.i.
Constitutiones immutare possunt ius humanum non tamen ius naturale. li.i.ar.iij. li iij.ar.xxix. Iure muni.ar.i. & viij.
Constitutio posterior derogat priori ex lege xij.tabu. li.i.ar.xiiij.& li.ij.ar.xxvi.li.iij. ar.lxxviij. glo. dato etiam quod ibi nulla mentio sit de illa constitutione.
Constitutio legem, consuetudo vtrumq; vincit. li.i.in prologo.& li.ij.ar.xxvi. glo.
Constitutiones contra ecclesię libertatem introducte ipso Iure casse & inanes esse debent li.i.ar.xviij.
Constitutio facta per iudicem cum maiori parte populi, á minori parte seruari debet. li.ij.ar.lv.
Constitutio vniuersitatis seu cōmunitatis si valere debet necessario fit á maiori parte populi, ibidem glo.
Constitutiones ortum habuerunt ex triplici causa, ibidē li.i.ar.lv.& Iure mu. ar.i.
Constitutio ex electione venit. Iure muni.ar.i.
Constitutiones in Babilone late in abusum venerunt. Iure muni.ar.vi.
Constitutio difert á plebiscito, Iure muni. ar.xliij. glo.
Constitutio, tria sunt quę ex constitutionibus iuri naturali contradicere videntur. Spe. saxo. li.i.ar. lij.
Constitutio occasione futuri damni statui potest. li.ij.ar.xlix.et ar.liij.glo.
Constitutio priuatorum q̄uis pro lege haberi non debet cōmuni, ab illis tamen seruatur qui constituerunt. Spe. saxo. li.ij.ar. lxij.
Constitutiones pro bono ciuitatis de iure facte in tribus continentur, Prohibitorio, Restitutorio, & Exhibitorio. Iure muni. ar.cxxv.glo. Spe.saxo.li.ij. ar. li. glosa.
Constitutio si aliqua lata est contra ius naturale, Imperatores seu legislatores inuenerunt & statuerunt modum ad opprimendum sub condicione constitutionem huiusmodi. Spe.sax.li.i.ar.li.& ar.lij.& itē Iure muni.ar. iiij.
Constitutio, vide plura ad hāc materiam infra in dictione lex, & in dictione plebiscitum, & titu. Ius.

Consuetudo.

Consuetudo mos & lex quo differant Iure. muni. in prolo.
Consuetudo quid sit. Spe.saxo.li.i.in prolo. Iure muni.ar.i.
Consuetudinem quid efficit quod habeat vigorē legis, ibidem li.i.in prolo. Iure muni.ar. i.& xliij.
Consuetudo seruatur vbi ius scriptum deficit & si non est consuetudo iudicandū est per simile, si hęc duo deficiunt iudicatur secundum consuetudinem vrbis Romanę ibidem in prolo. li.i. & Iure muni. ar. xliij.
Consuetudo mala reicienda nec illa exequi quis potest, ibidem li.i.in prolo. & Iure muni.ar.i.li.ij.ar.xxxvij.glo.

Consuetudinem an due vices faciunt & quomodo intelligendum, ibidem li. i. in prolo. Spe.saxo.
Consuetudo si vna sit in foro actoris, & alia in foro rei, quę illarū sit tenenda, ibidē
Consuetudinis tres virtutes maxime necessarie, ibidem in prolo.li.i.
Consuetudo duplex bona & mala, & alia de consuetudinibus vide Iure muni. ar. .i. Spe.saxo.li.i.in prolo.& ar.lv.glo.
Cōsuetudines ac ritus familię patrięq; seruande sunt ex li.xij. tabu. Spe.saxo.li.i.in prolo. glo.
Consuetudo interpretatur statutum li.i.in prolo.& ar.xvij.glo. & item Iure muni. ar. i.
Consuetudine potest induci omne id qđ priuilegio conceditur li.i.ar.xvij.glo.
Consuetudo preponitur quandoq; legi, & hoc si per desuetudinem huiusmodi legi abrogatum est. Spe.saxo.li.ij.ar.xxvi & xlviij. in fine glo.
Consuetudo legis habet vigorem & maxime custodienda li.ij.ar. lvi.glo.
Consuetudo si sit á tempore quo memoria non extat quod communitas vnius ville intra limites alterius animalia pascere, ligna in nemore aut gramina succidere consueuit, seruanda est consuetudo illa li. ij.ar. xlvij.
Consuetudo optima legum interpres li. ij. ar.xlviij.& li.iij.ar.lij.glo.
Consuetudo priuilegium seu legem priuatam facit li.iij.ar. lviij.glo.
Consuetudo ciuitatis alicuius ad quam appellatur, in causa appellata decerni pro iure non debet, ita quod alibi seruari teneatur sed secundū leges decernēdū vt patet de Maideburgeñ.occasione dotalitij. Iure muni.ar.xxij.
Consuetudo, vide infra ad hunc passum in dictione plebiscitum.

Consul.

Consulum electionis modum vide abunde Iure muni.ar. xlij.
Consules ad vnum annum eligi debent ibidem.
Consules quid superintendere tenentur & eorum iudicandi potestas ibidem.
Consules electi, proconsules inter se eligunt ibidem.
Consulum iuramentum ibidem & in glo.
Consules conuentum ad pulsum campane habent & negligentes quid demerentur ibidem.
Consulum in iudicando potestas ibidem.
Consulum in animaduertendo erga reuēditores auroritas Iure mu. ar.xliij.
Consules á Romanorum republica ortū habent, ibidem glo.
Consulum eligendi modus secundū Maideburgeñ. ibidem glo.
Consulum electores quid pręcauere debeant in eligendo, ibidem.
Consulum electio si á manu dependeat potenti quid pręcustodiendum est, ibidem glo.
Consules eligi debēt non ex diuitibus, nō ex pauperibus, sed ex mediocri statu ciuium ibidem.
Consules qui esse non possunt, ibidem.
Consules eligi non debent extranei, tum nec hi qui raro domi morantur, tum nec nonagenarius, ibidem glo.
Consules electi quopacto se gerere debēt in residendo locis suis, ibidem glo. & alia de consulibus plura ar. xliij.Iure muni.
Consulibus si cōmitatur negotium terminandum inter principes vel magnificas personas antequam se negocio intromiserint, fideiussores vel literas expetere debent super decreto seruādo, & quod ciuitas posthac indemnis maneat, Iure muni. ar.li. glo.
Consules nullū inculpare pro debito possunt nisi illud coram eis in residentia actū sit nam vt sic accusatus defendere se iure potest & quomodo id intelligīt. Iure muni.ar.c.& in glo.
Consules illorum quę coram ipsis acta sunt si quis recognitione indiget eorumdē coram iudice testificare omnes tenentur ibidem glo.
Consules si quid testificari debent cum p cōsule, non tenētur omnes singillatim recognitionem facere, sed proconsul duntaxat recognoscit, consules vero consensum prebent, ibidem Iure muni. ar. c.in glo.

Contractus.

Contractus, de contractu vide infra in dictione, societas.

Contumax.

Contumax, ex contumatia intromissio actori datur si occasione bonorum actio instituebatur, si vero in debito pignoratio

li.i. ar.lxvij.glo.finali.
Contumax quis sit & alia de contumacibus, vide li. i. ar.lxx. glo.& in annota. ibidem.
Contumax, contra contumacem duplici pceditur querela Ciuili & criminali. Spe. saxo.li.i.ar..lxxi.glo.
Contumaces multipliciter fiunt, ibidē glo.
Contumax pro confesso habetur secundū statuta locorum, li.ij. ar.xlv.glo.
Contumax efficitur reus licet compareat in tribus casibus, li.ij.ar.lxvij.glo.
Contumacia triplex, ibidē ar.lxvij.glo.

Contumelia.

Contumeliam certi homines inferre non possunt nec factum illorum pro contumelia imputatur. Spe.saxo.li.ij.ar.xxxiiij.
Contumeliam inferens alicui si ille se iuste excuset, iste sufferre eandem cogitur. Spe. saxo.li.iij.ar.lx.glo.fi.& li.ij. ar.viij.
Contumelia, de contumelia vide infra in dictione infamia, & in dictione iniuria.

Conuenire.

Conueniri nullus debet nisi coram suo iudice.li.iij.ar.xxv.& lxxxvij.Iure muni.ar. xxviij.& lxvi.
Conueniri per querelam vbilibet locorū quis potest siue laicus siue clericus quem ordinarius iudex ad iudicium trahere nō potest.li.iij.ar.lxxxvij.Iure mu.ar. xxviij.
Conuenire, vide ad hanc materiam plura infra in dictione, reconuenire.

Conuincere.

Conuinci nullus in honore potest nisi iudice & scabinis alias propior est euadere. Iure muni.ar.xxxij.glo.

Creditor.

Creditor si ad terminum solutionis nō venerit vel veniens pecuniam accipere non vult, pecuniam per id nō amittit suam sed duntaxat diem & terminum illum perdet, li.ij.ar.xi.
Creditores ante tricesimum occasione debiti hęredes mortui minime ipetere debēt li .i.ar.xxij.glo.
Creditor fugientem debitorem detinere potest non tamen violenter rem ab eo auferre sed iudicio pręsentare, li.ij.ar. xlv.& Iure muni. ar. xxvij.
Creditor non tenetur de casibus fortuitis li.iij.ar.v. glo.
Creditor etsiquidem de iure communi necesse habet probare commissionem pignoris non tamen tenetur probare quod sine dolo & absq; culpa sit amissum, li. ij. ar.v. glo.
Creditor quomodo sup solutione queruari, & eam pręstolare tenetur quadrupliciter, li.iij.ar.xxxix.& quodammodo etiā habetur ad hunc passum, li.i.ar.xxij.glo.li. iij.ar.xxij.Iure muni.ar. xciij.
Creditor accipere tenetur mobilia, q̄is argentum sit sibi promissum, ibidem & ar.xl.glo.& item eo.li.iij.ar. ix. glo.
Creditor non expectans diem solutionis illum duntaxat diem perdit, ibidem li.iij. ar.xxxix.
Creditor debitum probans super proprio alicuius & iure perducto proprium sibi assignari debet, & indicatio subsequi, dato quod pueri pupilli sint cum tamen adoleuerint contradicere debito possunt. Iure muni.ar.xxvi. glo.
Creditor debitum pręstolare potest prout longe voluerit. Iure muni. ar.xxvij.
Creditor, ad hanc materiam vide infra in dictione debitor.

Crimen.

Criminis obiecti purgatio quomodo fieri debet, & per quos, vide li.i.ar.xxxix.glo.
Crimen lese maiestatis incidentes quomodo puniuntur, li.ij.ar.lxxi.glo.
Criminaliter accusatus septem testibus cōuincitur, li.i.ar.lxx.li.ij.ar.lxiiij.Iure muni. ar.xxxvi.
Cirmen non alibi iudicatur nisi vbi quis deliquit, li i.ar.lxvij.glo.
Crimen contra imperium cōmissum & crimen lęse maiestatis quid vnumquodq; illorum sit & quomodo differant, & est excessus grauissimus vbi & filij delinquentis puniuntur, licet non in vita tamē infames fiunt, li.ij.ar.lxxi.
Criminis lęsę maiestatis obiecti nō excusat vnus, siue pfecerit crimē, siue ad actū processerit dando vel recipiendo sacramētum super crimine, committendo vel aliquid simile, voluntas enim ibidem pro facto reputatur & gladio talis punitur, li.ij. ar.lxxij.glo.
Crimen cōmittens verbo contra principem eidem maledicens, vel contra alium dominum suum quomodo punitur. li. ij. ar.lxxi.glo.

Crimen, vide ad hanc materiam plura supra in dictione, actio criminalis.

Crine et cute.

Crinem & cutem redimens infamis efficit li.i.ar.xxxviij. Iure muni. ar. xliij.
Crine & cute furi pœnam infligere quid sit, li.ij.ar.xiij. Iure muni.ar.xxxviij.

Christianitas.

Christianitatis status in tria hominũ genera diuisus, li.iij.ar. lxxix glo.

Curia.

Curiam vnusquisq; sepire debet ne damnum vicino fiat, quomõ & ad quantã altitudinem, li.ij.ar.xlix. & Iure muni.ar.cxxvi. & in glo.
Curiam vel agrum sepire volens arbusta virgarum versus suum fundum vertere debet, li.ij.ar.L. Iure muni.ar.cxxvij.
Curia q̃ alte sine licentia iudicis possit sepibus aut muro cingi. li. iij.ar. lxvi.

Currus.

Currus vacuus onerato cedet, ambulans equiti, eques currui. Spe. saxo. li.ij.ar. lix.
Currus prius pontem ascendens prius trãseat, ibidem ar. lix.
Currus si damnũ fecerit equitando, quis damnũ resarcire teneatur. li. ij.ar. xl.

Custos.

Custos equorum vel pecorum damnum per animalia factum soluet. Spe. saxo. li.ij. ar.xl.
Custos, vide infra in dictione, pastor.

Damnatus.

Damnari vnus post mortem non potest, nisi in tribus casibus. Spe. sax. li.i.ar.ij.glo.
Damnari vnus potest ex sola confessione. Spe. saxo. li.ij.ar.xviij. in annota. vide plura in dictione sententiatus ad hunc passum.

Damnum.

Damnum tollerare potest quis quamdiu vult. Spe. saxo. li.i.ar.lxij.
Damnum á sua negligentia illatum resarcire vnus tenet. Spe. sax. li.ij. ar.xxxviij. ibidem vide quod puteus aquę prouideri vsq; ad genua debet á terra.
Damnum si vicino tuo illatum sit per alĩquem inimicum tuum ex culpa tua an cõtra te agere possit, li.ij.ar. xxxviij.glo
Damnum ex igne illatũ ille resarcit á quo ignis prosilijt, ibidem.
Damnum contigit tripliciter, ibidem. li.ij. ar.xxxviij.
Damnum illatum á cane, apro, aut alio animali, si illud dominus post noxam susceperit damnum soluet, si vero illud expulerit á damno immunis erit. li.ij.ar.xli. Intelligitur tamen id de animalibus mansuetis, quia in non mãsuetis aliter fit, dato em̃ quod nõ susceperit illud, nihilominus dãnum per bestias illatum resarcire tenetur, vt eodem. li.ij.ar.lxij. Iure mu.ar.cxxiij.
Damnum per equum vel pecus illatum quod sub custodia famuli est, famulus resarciet, si vero aufugerit dominus illud exsoluet, ibidem li.ij.ar.xl.
Damnum si quis accipit in loco vbi certa mina fiũt ipse sibi ĩputabit, li.ij.ar.xxxviij.
Damnum factum in segetibus per anseres porcos si á canibus mordentur eorum erit damnum li.ij.ar.xl.
Damnum illatum per seruum in ducendo curru seruus si effugit dominus verigeldo damnum soluet, ibidem.
Damnum per animal illatum non soluitur ex facto suo mulcta, ibidem.
Damnum qui infert eidem etiam damnũ inferri potest, ibidem. ar.xl.
Damnum quid sit & ad hoc quod damnum sit duo requiruntur, & alia de damno, ibidem glo.
Damnum contigit trifariam, ibidem li.ij. ar.xl.
Damnum á pecoribus segetibus immissis quomodo soluitur, li.ij.ar.xlvij.
Damnum ab animalibus quę pignorari non possunt in segetibus factum quomõ probatur, ibidem.
Damnum á villanis alteri villę factum in pratis quomodo punitur, ibidẽ ar.xlvij
Damnum illatum in segetibus quę non induxit tempore quo alij inducunt nõ soluitur, li.ij.ar. xlviij.
Damnum ex edificio vicine domus quomodo resarciri debet & quopacto iudici illud denunciatur, li. ij.ar. xlix.glo. Iure muni.ar.cxxvi.glo. & alia de damno infecto, ibidem glo.
Damnum in aliqua re illatũ an competat domino illius rei vel conductori, vel etiã in re pignoraticia cui damnũ imminet, li.ij ar. lvij.

Damnum qui suffert eidem quęrela competit, ibidem li.ij.ar.lvij. glo.
Damnum in re locata conductoris est nõ domini, li.ij.ar.lix.glo.
Damnum si illatũ sit sartori in pãno meo, & fur detinetur, est in optione mea vt cõtra furem vel sartorem actionem intentẽ li.ij.ar.lx.
Damnum illatum ab vrso, lupo, aut alia bestia, qui eas fouet resarcire tenetur dato quod post damnũ illatum illa non susceperit, & quomodo probatio venit li.ij.ar. lxij. nec est contra articulum xl. quia ibi loquitur de mansuetis animalibus, vide hoc idem. Iure. muni.ar.cxxiij.
Damnum á bestia illatum seruo meo qui artificium nouit quo se nutriuit per mutationem duplo soluitur li.ij.ar.lxij.glo.
Damnum á puero illatum tutores soluũt li. ij. ar.lxv. Iure muni.ar.xxxviij.
Damnum fit etiam preter voluntatem, ibidem ar. lxv. li.ij.
Damni & violentię differentia ibidem ar. lxv.
Damnum illatum ex castro aliquo quomodo procedendum erga illos, & illi quo modo iure se defendunt, li.ij.ar. lxxij.
Damnum illatum per fatuos & furiosos curatores soluunt li.iij.ar.iij. Iure muni.ar. xxxviij.
Damnum illatum iuxta taxatum verigeldum refunditur si non sit verigeldus deputatus extunc secundum estimationẽ actoris, si reus illud iuramento non minuet, li. iij.ar.xlvij. & li.
Damnum, in alterius damnũ nemo verbum immutare debet, li.iij.ar. lxxi. glo.
Damnũ illatum domino vel alicui alteri vbi vasallus in comitiua pręsens sit absq; tamen consensu eius quomodo absoluitur, li.iij.ar. lxxviij.
Damnum illatũ villę & alijs vicinis villis quomodo rependi debet & quę emenda, li.iij.ar. lxxxvi.
Damnum illatum per equum qui freno detineri non potest ita quod puer impositus est equo & leditur, cui cedit damnũ. Iure muni.ar. xxxviij.
Damnum imminens quilibet vicinus officio publicare tenetur. Iure muni.ar.cxxiij glo.

Debitum debitor.

Debita hęres soluit qui hęreditatem tollit sed non nisi in quantum hęreditas in mobilibus se extendit. Spe. saxo. li.i.ar. vi. & in glo. huius vide interpretationem, & Iure muni.ar.xxvi.
Debita ex proprio per mortem deuoluta solui non oportet, ibidem li. i. ar. vi. Iure muni.ar.xxvi. glo.
Debita non soluuntur nisi de quibus hęreditas fuerit ampliata, vel quę hęres fuerit stipulatus, ibidem li.i.ar.vi. & in glo. vide interpretationem.
Debita probari debent post manum mortuam per lxxij. testes & quare hoc fit ibidem vide. Probatio tamẽ ista hodie venit ad septem testes vt in glo. ibidem declaratur & Iure muni.ar.lxvij. & ciij.
Debita defuncti hęredibus persoluantur, ibidem, li.i. ar.vi.
Debita quę homo solus contrahit aut soluat aut iuret, ibidem Spe. saxo. li.i. ar.vi.
Debita omnia hęres soluere tenetur si inuentarium non fecit quod si negauerit bonorum quid percepisse & posthac aliter inueniatur duplum soluere cogitur. li.i.ar. vi. Iure muni.ar.xxvi.glo.
Debita mulier non soluit ex dote li.i. ar. xx.
Debitum mulier soluere cogitur ex vitę prouisione si promiserit illud, feu. c. xxxi. & circa ar.xx.li.i. Spe.saxo.
Debitum pro quo mulier stipulata fuit cũ viro, illo tandem mortuo, an creditores in ipsa vel in hęredibus mortui debitũ quęrere debeant, feu. c. xxxi. & circa arti. xx. li.i Spe. saxo.
Debitum ante tricesimum ab hęredibus emoneri non debet li.i.ar.xxij.glo.
Debitor profugus in fraudem creditorũ bona alienans creditor illa recuperabit. li. i.ar.xliiij.glo.finali.
Debitum adiudicatum non soluẽs, mulctã soluet. li.i.ar.liij. & li.iij.ar.xliij.glo.fi.
Debita ante tempus prefixum solui possunt, li.i.ar.lxv.
Debita in eo loco solui debent vnde tuto á creditore reportari possint. ibidem.
Debitor nõ absoluitur nisi in eo loco soluat vbi sese obligauerit. li.i.ar.lxv.glo.
Debitum solutum testimonio duorum indigebit, mortue vero manus septem, ibidẽ. ar.lxv. & li.ij.ar.vi.li.iij.ar.lxxxv.glo.
Debitum tempore adueniente si creditor accipere non vult, illud reponi apud officium debet. ibidem.

Debitum in determinato loco dari obligatū, ibidem solui debet nec liberatur debitor nisi illic soluat, ibidem glo.
Debitum in vno loco solui promissum ꝑmittens non tenetur in alio soluere loco, ibidem.
Debitum & si ante tempus ꝓfixū peti non potest, occasione tamen cautionis ex certa causa contra debitorem agi poterit, ibidem glo.li.i.ar.lxv.
Debitum, ad querelam occasione debiti triplex responsio, & triplex exinde iuramentum, ibidem li.i.ar.lxv.
Debitor etiam si iuret solutionem factam nō per hoc fideiussor liberatur, ibidem, li. i.ar.lxv.glo.
Debitum, bona in debito per ius acquisita per annum seruantur anteq̄ diuenduntur li.i.ar.lxvij.glo.& in annota.
Debitor intra annum post datam intromissionem bona obligata liberare potest, ibidem glo.& in annota.
Debitum, agat quis pro debito contra alíquem qui absens est & qui ad iudiciū non pertinet, ad quindenam solutio demandetur, vel se ad contradicendum statuat, li.i. ar.lxx.
Debitum, contra absentē pro debito quomodo proceditur. ibidem.
Debitum non soluens ad tempus ꝓfixū pignorari debet, & pignus sex septimanis seruari, tandē vero diuendi. ibidē.
Debitor pignore se tueri contra creditorē potest, & illud cū diuenditur quicquid creditor non attigerit in debitore requiret, ibidem ar.lxx.& Iure.muni.ar.xxvij.
Debitum vi extorqueri non debet, sed per querelam expetatur, ibidem li.i.ar.lxx.glo.
Debitum in iudicio acquisitum in quindena soluitur, li.ij.ar.v.Iure muni.ar.xxxiiij. & xciij.
Debitum soluitur in domo creditoris ante occasum solis, ibidem li.ij.ar.v.
Debitum solui debet in proxima iudicis domo si creditor domicilium non habeat ibidem.
Debitores nō sunt cogendi metu aut gladio, fallit hoc si fuerit profugus, ibidem in annota.
Debitor fideiussoriam statuere cogitur dato quod proprium habeat si debitum excedit taxam proprij, ibidem.
Debitum magnum soluitur in quatuor mensibus, ibidem li.ij.ar,v.glo.Iure muni. ar.xxxiiij. vbi habetur quod in duodecim septimanis soluitur, & item Iure muni.ar. xciij
Debitum promissum vel adiudicatum sine determinatione temporis in instanti solui debet, & quomodo id limitatur, ibidē li.ij.ar.v.glo.& Iure muni.ar.xciij.
Debitor etsiquidē in instanti cū promisserit vel debitum adiudicatum sit vnus efficiatur, non tamen statim pignorari debet racionem istius vide ibidē glo.li.ij. ar.v.
Debiti solutio probatur duobus hominibus solutionem videntibus. Spe.saxo.li.ij. ar.vi.& supra li.i. ar. lxv. Iure muni. ar. xxxi.
Debitor efficitur vnus quatuor modis. li. ij.ar.vi. glo.
Debiti solutionem probare debet metterius & hoc est verum si debitum non est inscriptum, si vero inscriptum fuerit metquintus, ibidem li.ij.ar.vi.glo.feu.c.xix.
Debitum soluere cogitur, si sacramentum pro eo decretū non fecerit, li.ij.ar.xi.
Debitum soluere licebit & pignora liberare moneta interdicta ad quindenā post interdictionem, li.ij.ar.xxvi.li.iij.ar.xl.glo
Debito soluto litera obligata est inefficax & reddenda est á creditore. Spe.saxo. li.ij. ar.xlij.glo.
Debitor fugiens per creditorem detineri potest & iudicio ꝓsentari non tamē violenter rem ab eo extorqueat li. ij.ar.xlv. glo. Iure muni. ar. xxvij. & item ar.v. in annota.
Debitum communitatis vel vniuersitatis an omnes solui teneantur, & an collectio debiti illius sit per capita vel per libram li. ij.ar.lv.glo.
Debitum vniuersitatis an forenses ad soluendum teneātur ibidem.
Debitum patris soluit filius & quomodo li.iij. ar.x.glo.
Debitum an heres soluere tenetur si nulla ceperit bona li.iij. ar.x.glo.
Debitum conuictum tempore vitę patris filius soluere tenetur, ibidem ar.x.
Debita varijs contrahūtur modis, & secūdum id multiplex illorum solutio, li.iij. ar. xxij. glo.
Debitum ante tempus ꝓfixum monitū soluere non oportet, ibidem.
Debitum, pro debito nullus proscribitur, ibidem ar. xxij.
Debita vel occupata heredibus mortui

sunt soluenda, li.iij.ar.xxxi.Iure muni. ar. lxvij.
Debitore mortuo heres non tenetur pro debito respondere, nisi habeat bona sub se pro quibus inculpatur, ibidem, vide ad hanc materiam li.i.ar. vi. & xxvij. & itē li.ij. ar. xvij.
Debitum mortui per heredes eiusdem cōtra debitorem viuū non necessario illis incūbit probatio, sed reo defensa & probatio venit li.iij.ar.xxxi.glo.& supᵖ li. i.ar.vi
Debitum contra heredes mortui propositum, hoc est mortue manus per actorem probari debet, ibidem li. iij.ar.xxxi.glo. et supra li.i.ar.vi.Iure muni.ar.lxvij. & ciij.
Debito proprio accusatus, per affirmationem vel negationem respondendum est, ibidem li.iij.ar. xxxi
Debitor in soluendo qui non est nec fideiussorem habet per iudicem creditori per manum dari debet & quomodo seruari. li. iij.ar.xxxix, & Iure muni.ar.xxvij. vide abunde quomodo seruatur & laborare cogitur.
Debitores iuxta legem xij.tabu. qui soluēdo non erant necabantur etiam in partes secabantur, secus tamen obseruatur iure nostro, ibidem circa ar. xxxix. li. ij. in glo.
Debitor creditori datus tamdiu laborare eidem cogitur quoad laborando se á debito eliberauerit & sic vincula finē sorcientur, ibidem li.iij.ar. xxxix.
Debitor á creditore aufugiēs á debito nō absoluitur, ibidem li.iij.ar.xxxix. Iure mu. ar.xxvij. & detinere eum potest vbicunq; preueniatur & iudici ꝓsentare.
Debiti solutio expetitur quadrifariam, li. iij.ar.xxxix. glo.
Debitor promittens creditori solutionem & cautionem ꝓstans non oportet eum dari per manū creditori. iure mu.ar. xxvij.
Debitorem ex municipio creditor ducere volens fideiussoriam statuat quod in sanitate eum non ledat, ibidem Iure muni. ar.xxvij.
Debitorem se affirmans propter benefacta alicuius arctius cōpelli ad soluendum non debet nisi in quantum potest. Spe.saxo.li.iij.ar.iiij. & ar.xxxix. Iure muni.ar. xxvij.
Debitorum solutio quomodo fit ex mobilibus q̄is argentum promittatur li. iij. ar.xxxix. glo.
Debitor paratam pecuniam non habens eliberatur bonis alijs & sic faciens nō redditur infamis ibidem.
Debitor ad laborem cogi potest loco debiti & quicquid laborando promeruerit ad rationem debiti defalcetur, ibidem li.iij. ar.xxxix.glo.
Debitum soluere nō tenetur nisi prout ꝓmiserit, ibidem ar. xxxix.li.iij.
Debiti solutionem expectare vnus oportet in domo sua vel iudicis vicina ad solis occasum. Spe.saxo.li.iij.ar.xl.
Debitor obligans alicui nummos vel argentum si pignora offert per hoc non est liber, nisi sit inter eos pactum, ibidem li.iij. ar.xl.& in glo.vide quomō id intelligat.
Debitū in nummis vel argento per nuncium licito soluitur ibidem.
Debitum nulli ꝓsentetur nuncio nisi q̄ sit apud iudicium ad id deputatus ibidem.
Debitor huiusmodi pecuniam vel argentum soluere tenetur prout condictamen inter eos fuit ibidem.
Debitor non exprimens in contractu sup denarijs, soluere eū oportet denarios qui sunt currentes in loco vbi stipulatio facta est, ibidem.
Debitor nullibi solutionē ꝓstare tenetur nisi in loco vbi promiserit, ibidem.
Debitor moneri etiam in alio loco potest q̄ in quo solutionem promiserit & hoc si rate in loco condictaminis non satis fecit, ibidem glo.
Debitum contrahitur dupliciter ex natura & ex cōstitutionibus, ita solutio earum duplex, ibidem glo.
Debitum nummis solui debet qui cōmuniter in prouincia currunt, & quibus panis ac cereuisia emitur, nisi aliter in cōtractu expressum sit, ibidem glo.
Debitor tenens triplicem summā & soluit aliquid, computare illud potest super quam summam voluerit, quod si non exꝓsserit istius erit electio qui capit, exceptiones tamen istius vide li.iij.ar. xl. glo.
Debitum petens ab aliquo causam debiti exprimere oportet si reus optet li.iij.ar.xli. Iure muni.ar.xxvi.& xxxiiij.& ciij. causam istius ibidem vide in fine glo.
Debitum quomodo lucratur contra debitorem li.iij. ar.xlv. glo.
Debiti solutio eque valet per subdelegatum sicut per principalem. Spe saxo. li.iij. ar.lxxxv. glo.

Debitor quod quis efficiatur non requiritur pluralitas verborum sed simplex affirmatio vel negatio. Iure muni. ar. xxij. glo.
Debita antiquiora obfuscant & pręcedũt posteriora, ibidem glo.
Debitor iudicio adductus quomodo procedendum cum eo. Iure muni. ar. xxvij.
Debitum potest prestolari q̃diu quis vult ibidem.
Debitoris labor quem apud creditorem facit, taxari & defalcari debet ad summã debiti capitalem, ibidem. Iure muni. ar. xxvij. & alia de debitis ibidem.
Debitorum exigendorum vide modum. Iure muni. ar. xxxiiij.
Debitum absq; testimonio omni die iudicari debet, hospitibus vero etiam cum testibus omni die iudicatur. Iure mu. ar. xlvi
Debiti adiudicatio hospiti soluenda est vltra aliam noctem, ibidem.
Debitorem peregrinatum vel mercatum euntem, turbare non licet in alieno iudicio, alias damnum resarcire eidem tenetur Iure muni. ar. lxvi. quadrat ad id Spe. saxo. li. iij. ar. lxxxvij.
Debitum ante reformationem dotalicij contractum pręcedit in solutione dotalicium. Iure muni. ar. xxij.
Debitum promissum pro mortuo quomodo absoluitur. Iure muni. ar. lxvij.
Debitorem peregrinatum euntem, si creditor in campo vel extra suam iurisdictionem pręuenit, an eum detinere potest. Iure muni. ar. lxvi. glo.
Debitum cum hospes contra hospitẽ quęrit quomodo absoluitur. Iure mu. ar. lxviij
Debiti mortue manus declaratio quomodo fit & quid sit. Spe. saxo. li. i. ar. vi. li iij. ar. xxxi. Iure muni. ar. lxvij. & ciij.
Debito mortue manus accusatus solutionem probare potest metseptimus. Iure muni. ar. lxvij. glo. & ar. ciij.
Debito accusatus si testibus sit, testibus absoluitur, si simpliciter etiam vnica liberat manu, ibidem. Iure muni. ar. lxvij. glo.
Debitum coacto iure soluens eodem die soluitur, & iudex mulctam obtinet. Iure muni. ar. xciij.
Debitum recognitum ad quindenam soluitur, tandem ad octauam, tandem ad triduum, tandẽ ad solis occasum decernitur, semper cum pœna iudicis, ibidem.
Debitum non soluens possessio eius confiscatur si possessione caret, banno compelliturtandem detinetur, ibidem.
Debitum contrahitur multis modis, ibidẽ Iure muni. ar. xciij. feu. c. xlvi.
Debitum in ludo contractum vel pro ludo accomodatum repeti iure non potest li. i. ar. vi. Iure muni. ar. ciij.
Debitor locans hereditatem in iudicio, is qui acceptat vnum solidum pręstat iudicio. Iure muni. ar. cv.
Debita persoluta super proprio alicuius probare per testimonium volens istud fieri oportet per homines possessionatos. Iure muni. ar. cvij.
Debitorũ solutio probari potest per omnes qui iuri non derogarunt suo. Iure muni ar. cviij.
Debitor, vide ad hanc materiam supra in dictione, creditor, & infra in dictione, solutio.

Decima.

Decima si non tollitur tempore debito & interim conculcatur perpetrans nullum ex eo damnum sustinet. Spe. saxo. li. ij. ar. xlviij.
Decima soluenda á frugibus, & quomõ ibidem & feu. c. xi.
Decima quomodo ab vnoquoq; animali & quando soluitur vide ample li. ij. ar. xlviij. per totum.
Decima dat̃ ab omnibus animalibus exceptis gallis, ibidem.
Decima quid sit & cui pręstatur, ibidem glo. & feu. c. xi. glo.
Decima cui debetur, potest de iure cõmuni petere interdici domino fundi ne fructus colligat nisi eo vel eius nuncio pręsente, li. ij. ar. xlviij. glo.
Decimarum actio ad forũ spirituale spectat, li. ij. ar. xlviij. glo.
Decimam non soluens quę pœna, ibidẽ, li. ij. ar. xlviij. glo.
Decimas accipere admittebatur feudalibus laicis et quomodo, ibidẽ li. ij. ar. xlviij. glo. et ar. lvij. glo. feu. c. xi. glo. copiosius.

Declaratio.

Declaratio debiti mortue manus quomodo fit, vide Spe. saxo. li. i. ar. vi. & li. iij. ar. xxxi. Iure muni. ar. lxvij.
Declaratio, vide ad hanc materiam in dictione mortua manus.

Dediticius.

Dediticij qui sint, vide li. iij. ar. xliij.
Dediticiorum et latinorum diferentia, ibidem, li. iij. ar. xliij. glo. fina.
Dediticij viliores sunt latinis li. iij. ar. xlv. glo.
Dediticius & originarius differunt, ibidẽ & Iure muni. ar. l.
Dediticius maiorem verigeldum obtinet q̃ originarius q̃uis vilior sit, rationẽ istius vide, li. iij. ar. xlv. glo.
Dediticius, vide ad hunc passum plura in dictione originarius, & dictione latinus.

Defensio.

Defendere quomodo quisq; se potest in iudicio secundũ gradus aut dignitatis cõditionẽ, tam miles, ciuis, q̃ rusticus, occasione pred̃ aut furti obiecti, li. i. ar. lxij. glo.
Defensio bonorum duplex, li. ij. ar. xxxvi. glo. Iure muni. ar. cxxxv. glo.
Defendens vnus vitam suam quõcumq; illam defendit ignoscendum est. Spe. saxo. li. iij. ar. lxxviij. glo.
Defense seu repulse necessarie probatio, & quę requiruntur quod necessaria defensa dicatur, ibidem glo. & li. ij. ar. xiij.
Defendere vitã tutius est q̃ violentiã querulari, ibidem glo.
Defendens domus violentiam ille veram facit defensam, ibidem li. iij. ar. lxxviij. glo.
Defensam facere dicitur si gladio quem occidit eum armis impetentem animo nocendi, q̃uis eundem inuasor nõdum ledat, li. iij. ar. lxxviij. glo.
Defensam necessariam probare vnus cogitur metseptimus li. iij. ar. lxxviij. hodie tamen defensa probatur duobus testibus non omni exceptione maioribus, ibidem in annota.
Defensa eque spiritualibus sicut secularibus admittitur, ibidem li. iij. ar. lxxviij.
Defendere quilibet propior est vitam, honorem q̃ alter eum cõuincere. Iure muni. ar. lxxv. glo.

Denarius.

Denarij quales esse debent in exsoluenda mulcta, emenda, & verigeldo, in iudicio. Spe. saxo. li. iij. ar. xl. & lxiij. Iure mu. ar. xlvij. feu. c. lxix. glo.
Denarij, vide de denarijs infra super titulo moneta, & magis in dictione nũmus.

Depositum.

Deposito nulla condicio superaddi debet, alias si conditio apponatur, nõ iam vt depositum erit sed magis pignoraticium vel conductum, li. i. ar. xv. glo.
Depositum habens manifeste si vendicetur res illa per alium furto nõ potest accusari. Spe. saxo li. iij. ar. v.
Depositarius etiam ille cui aliq̃d cõceditur quid facere debet cum res aliqua apud eũ vendicatur, ibidem.
Deposita res si ex furto spoliis, incendijs amissa sit, nullam in eo depositarius sustinebit pœnam, nisi dolo malo feciſſet, ibidem.
Depositi natura est vt illud econtra restituat, ibidem glo.
Depositũ quando potest non reddi. ibidẽ.
Depositum manifeste seruari debet, ibidẽ
Deposita pecunia publice, eque manifeste seruatur in cista seu scrinio sicut equus in stabulo, & vacca in campo, ibidẽ, & Iure muni. ar. lvi. glo.
Depositum accomodatum mutuum differunt, ibidem li. iij. ar. v.
Deposito vti non debet depositarius, ibidẽ
Depositarius non soluit rem perditam etiam si negligentius custodit eandẽ, ibidem
Depositi quatuor vtilia consideranda, & alia de deposito plura vide, ibidẽ li. iij. ar. v
Depositarius arestare depositum non potest, etiam si quid sibi tenetur deponẽs vel in eum delinquens immo non reddens effi citur infamis, ibidem, li. iij. ar. v. glo.

Deus.

Deus est principiũ & finis omnium rerũ omniumq; scientiarũ caput & autor. Spe. saxo. in pro. & in glo.
Deus hominem cunctis pręfecit animalibus. li. ij. ar. lxi.
Deus, quod á Deo statutum est perfectũ habetur li. ij. ar. xxiij. glo.
Deus hominem ad suam creditur imaginem cõdidisse, & glorioso redemit sanguine, li. iij. ar. xlij.

Digitus: dens.

Digitus, dens, quomõ soluitur si leditur Spe. saxo. li. ij. ar. xvi.

Dilatio.

Dilationes iuris quę sint, li. ij. ar. x. glo.
Dilatio nõ datur in certis casibus, li. ij. ar. iij. feu. c. lxv.

Diuisio.

Diuidere vnam volentes hereditatem senior diuidit, iunior eligit. Spe. saxo. li. iij. ar. xxix. Iure muni. ar. xxv. glo. feu. c. xxxij. glo. Si vero plures sint qui ad diuisionem pertineant, quid faciendum, ibidem vide.
Diuisio rerū triplex, ibide m li. iij. ar. xxix. glo. feu. c. xxxij.
Diuidens rem cum alio non oportet in minutas partes scindere eandem, ibidem li. iij. ar. xxix.
Diuisio bonorum fieri ita nō potest quod vnus agrum habeat alter vero censum soluat, ibidem glo.
Diuidere nollens cum ei diuisio competat iudex diuidet, ibidem li. iij. ar. xxix.
Diuisio quādoq; venit ex necessitate quę tamen iure esse non deberet. feu. c. xxxij.

Diuortium.

Diuortio subsequuto dos peti potest. Spe. saxo. li. i. ar. xxi. glo.
Diuortium triplex, ibidem. glo.
Diuortij causę in legibus habentur multe li. i. ar. xxi. glo.
Diuortio ex legittima causa subsequuto, vt pote, quia contrahere non poterant, pueris in iure non derogatur qui ante diuortium nati sunt, nec huic quem in vtero gestat, li. iij. ar. xxvij, & alia plura de diuortijs ibidem vide in glo.
Diuortium vt sit nulli rectius agere competit nisi cosanguineis li. iij. ar. xxvij.
Diuortio legittime subsequuto mulier obtinet dotalicium in proprietate viri & edificia, sed illa non auferret, dotem etiam nō obtinebit, li. iij. ar. lxxiiij. & alia plura vide ibidem que cedūt mulieri diuortio subsequuto.
Diuortij causa coram iudice spirituali agi debet, sicut & causa dotis, ibidem glo.
Diuortio facto pueri ab vtrisq; enutriri debent apud matrē tamen manebūt quo ad adoleuerint ad triennii, ibidem.
Diuortij q causam non prestat apud illū pueri manebunt, ibidem li. iij. ar. lxxiiij.

Dominus.

Domini sunt duplices in respectu ad famulos, & in respectu ad seruos, li. ij. ar. xvi. glo.
Dominus seruum cōdemnatum excipere potest, & quomodo li. ij. ar. xix.
Dominus pro famulo nonnisi quantum precij constat respondebit, li. ij. ar. xxxij. li. iij. ar. vi. feu. c. lx.
Dominus mercenarium expellens plenā ei prestabit mercedem, ibidē li. ij. ar. xxxij. Iure muni. ar. lxxx. feu. c. lx.
Dominus non tenetur de facto famuli nisi mandauerit vel ratum habuerit illud, ibidem li. ij. ar. xxxij.
Dominus pro seruo emptitio respōdere tenetur, estq; in arbitrio eius, aut seruū extradere, aut damnum soluere, ibidem glo.
Domino seruum occidere non licet, ibidē Spe. saxo. li. ij. ar. xxxij.
Dominus cuius auriga damnū facit cum equo vel curru, & fugit, damnum soluet, & ad maiora non obligat, li. ij. ar. xl. & lxij. glo.
Dominus equorum cuius auriga aliquem curru interemit nō tenetur nisi amicis defuncti vnum verigeldum, iudici vero nihil tribuitur, li. ij. ar. xl. in annota.
Dominus tria tantummodo probare contra vasallum potest quod loquitur, quod facit, quod promittit in iudicio, feu. c. xlvi.
Dominus alienare feudalem & censitum, non potest, q̄diu facit ea quę ex debito facere tenetur. feu. c. xli.
Dominus quomodo res per famulum ludo amissas repetet, vide clare li. iij. ar. vi.
Dominus duo pro rato tenere cogitur, quę per famulum vel filiū eius gesta sunt Spe. saxo. li. iij. ar. vi. glo.
Dominus non tenens promissa vasallo, a iuramento vasallus absoluitur, li. iij. ar. xix ibidem vide plura quę dominus erga vasallum seruare debet.
Dominus quomodo in seruo vel ancilla ius perdat suum, & ille vel illa exinde in libertatem eripitur, li. iij. ar. lxxij.
Dominus super vitam sanitatem hęreditatem vasalli, cognati & ecōtra iudicabit, nec per id ledit fidelitatem suam li. iij. ar. lxxvij.
Dominus vasallum & econtra insequi potest eum debellare & alia facere citra eius fidelitatem, ibidem.
Dominus occidens vasallum in defendendo & econtra non delinquit, ibidem.
Dominus defendere potest tam actiuum q̄ passiuum hospitem, tum socium vię contra vasallum & econtra, ibidem li. iij. ar. lxxvij.
Dominus occidens vasallum & econtra, vita, honore, bonis priuaē, li. iij. ar. lxxxiij.

Domus.

Domus vicini licite destrui potest, tempore incendij propter euitare maius malum, & si ignis ad illam vsq; domū venerit destruens manet sine damno si non peruenerit illuc, resarciendum est damnum, li. ij. ar. xlix. glo.
Domo sua quiuis pro libitu vti potest, sine tamen damno vicinorum. Iure muni. ar. cxxv. glo.
Domus si sit ruinosa & damnū imminet vicino quomodo procedendum & qualiter damnum resarciendum, ibidem, & Iure muni. ar. cxxvi.
Domum meam extruere possum quantū alcius mihi placuerit, dato etiam quod officiat luminibus vicini mei, ibidem li. ij. ar. xlix. & ar. li. glo.
Domus violentiam defendens, ille iustam & necessariam repulsam facit, li. iij. ar. lxxviij. glo.
Domorum irruptio quomodo probatur & quę pœna. Iure muni. ar. xc.

Donatio.

Donatio quam vir vxori facit triplex li. i. ar. xx. Iure muni. ar. xxij. feu. c. xxxi. glo.
Donatio propter nuptias quę sit. li. i. ar. xx Iure muni. ar. xxij. feu. c. xxxi. glo.
Donatio propter nuptias mulieri vera fit in proprio, tempore tamen vite mariti est ipsius vitę prouisio seu expectantia feudalis, post mortem vero est eius feudum li. i. ar. xx. li. iij. ar. lxxv. Iure muni. ar. xxij. gl.
Donationem quam mulier viro facere potest. Spe. saxo. li. i. ar. xxxi. glo.
Donationem faciens cum id facere non potest donatio nulla, li. i. ar. lij. Iure muni. ar. lxv. glo. feu. c. xxxi. glo.
Donata egritudinis tępore pro his vxor post mortē viri nō respōdebit, Sed nec familia ,p eo inculpari potest, ibidē li. i. ar. lij
Donata contra volūtatem heredum illud heredes repetere possunt, ibidem.
Donationē inter viuos quis facere potest, & quis non, ibidem vide per longū in glo.
Donationem mulier viro impedire minime potest, ibidem.
Donatio rerum ab vxore quomodo valet, ibidem glo.
Donare quid potest filius familias, ibi. glo.
Donatio inter cōiuges non valet nisi mortę confirmetur, ibidem li. i. ar. lij. glo.
Donatio perficitur nedum inter presentes sed etiam inter absentes per nunctium vel epistolam, ibidem in glo.
Donator tenetur ad traditionem rei quā dare promisit vel eius estimationem, ibidem glo.
Donatio, in donationibus Saxonum lex, ibidem, li. i. ar. lij. glo.
Donatio excedens quingentos aureos indiget scriptura, ibidem glo.
Donans Saxo cum id facere minime potest, donatio nulla, quia dat quod suum non est sed heredum, & alia de donationibus, ibidem in glo. vide.
Donationem ciuis facere potest ex bonis quę non ex successione nec ex admortuo cedunt, si ita est fortis quod iudicio stare potest cum donatio fit. Rusticus si pertransire potest per stadium insequēs aratrum. Mulier si ad ecclesiam iert viginti virgis à domo distantē, ibidem glo. & Iure muni ar. xx. feu. c. xxxi. glo.
Donans sua alicui quacunq; donatione teneri debet, ex lege xij. tabu. non tamen Iure Saxonico, ibidem li. i. ar. lij.
Donari possunt mobilia tempore egritudinis actualiter & quantum, ibidem li. i. ar. lij. Iure muni. ar. xx. & lxv. feu. c. xxxi.
Donatio non fit sine consensu heredum. Intellige de bonis admortuis secundum Ius municipale. quo ad villanas vero intelligitur de omni proprio, ibidem li. i. ar. lij. Spe. saxo. in annota.
Donationem videns & ei non contradicens posthac contradicere non potest, li. ij ar. vi. Iure muni. ar. xx. feu. c. xvij.
Donatio, proponatur si contra vnum q̄ donationem vidisset iuramento se absolutere poterit q̄is etiam protunc iudicio adesset, nisi forsan ad donationem huiusmodi verbo aut facto iuuisset, ibidem li. ij. ar. vi. glo.
Donationem videns & non contradicens quomodo postmodum contradicere debet, ibidē li. ij. ar. vi. Iure muni. ar. xx. glo.
Donatio triplex, Mobilium, Immobiliū, Seruorum, li. ij. ar. xxx. glo. fina.
Donata & benefacta non tenetur quis resarcire nisi prius suam protegat necessitatem. li. iij. ar. xxxix. glo.
Donum à magistratu aut iudice accipi denegatur ex lege xij. tabularum sub pœna nexę li. i. ar. lx. glo.
Donata & empta pprior est possessor obtinere quā eū quis cōuincere li. iij. ar. iiij.
Donatio perfecta reuocari non potest ibidem. glo.

Donatio reuocatur in certis casibus & quomodo valet,quō vero non,ibidē glo.
Donator non tenetur de euictione rei donate,nisi sit dolo malo,ibidem,& li.iij.ar. lxxxiij.Iure muni.ar. xxx & lvi.
Donatarius astringitur naturaliter donatori ad antidona hoc est retributionem, li. iij.ar.iiij.glo.li.iij.ar. lxxxiij. glo.
Donationē promissā adimplēdā nō debet ꝓmissor artari nisi inquantū potest,ibidē li.iij. ar,iiij.& ar.xxxix.Iure mu.ar.xxvij.
Donatio seu vitę ꝓuisio vera fit & fieri debet in proprietate & non in feudo.li. iij.ar.lxxv.
Donatio in feudo multis modis viciari potest, ibidem.
Donatio propter nuptias in re feudali defuncto viro non valet, nisi dominus post modum consenciat,ibidem ar.lxxv.
Donata tribus diebus possidentur & quō intelligitur li. iij.ar. lxxxiij. Iure muni.ar. xxx.& lvi.& in glo.
Donatum si cui quid sit in eo donatarius nonnisi donationem probare poterit li. iij. ar. lxxxiij.
Donator an tenetur de euictione seu varendatione,ibidem li.iij.ar.lxxxiij.glo.
Donatione facta inter virum & vxorem omnium bonorū, mobilium, immobiliū, gerada nihilominus cedit cognatę. Iure muni.ar.xxiij.glo.
Donatio fieri potest coram hominibus iudicio pertinētibus si iudex & scabini mortui sint, adminus tamē duo scabini adesse tenentur. Iure muni. ar.lv.
Donata iudicialiter viro aut mulieri, quibus illorū cum his facere potest quicquid vult.Iure muni. ar.lvi.
Donauerit si quis aliquid eo animo vt ille deprehendatur cum re huiusmodi? quid faciendum est quod sine culpa maneat, ibidem,& Spe. saxo.li.iij.ar.v.
Donatione facta mulieri in bonis immobilibus cui cedunt bona illa mortua muliere.Iure muni.ar. lvij.glo.
Donatione facta domus mulieri omnia ad id pertinentia possidebit,ibidem.
Donatio facta mulieri iudicialiter illā obtinet iudice & scabinis, ibidē & Spe. saxo.li.i.ar. xx.
Donationem factam extra iudicium manu vnica confirmabit,ibidem Iure muni. ar.lvij.& Spe.saxo.li.i.ar.xx.
Donationem extra iudicium factam in hereditate mulier metseptima cum viris & mulieribus obtinebit,& alia de donationibus abūde vide ibidē Iure mu.ar.lvij.
Donatione facta vxori omnium bonorū post mortem vxoris cui cedunt bona illa, ibidem. ar. lvij.
Donata alicui prius iudicialiter si post modum eadem quis donare velit,contradicere prior poterit.Iure muni.ar.lx.Spe.saxo. li.iij.ar. lxxxiij.
Donata ędificia pueris vel vxori à viro si post mortem eius ea quis alloqui vellet, mulier & pueri facilius ea obtinebunt q̄ quis ea euincere poterit. Iure muni.ar.lxi.
Donare seu dare in lecto ęgritudinis nullus quicq̄ potest vltra tres solidos sine heredum consensu,& alia de donis in lecto ęgritudinis plura vide. Iure muni.ar. lxv. & item Spe.sax.li.i. ar. lij. quodammodo habetur.
Donatio duplex inter viuos et causa mortis,ibidē glo.&.Spe.saxo,li.i.ar.lij.glo.
Donatio trifariam inutilis redditur, ibidē ar.lxv. Iure muni.
Donatio, vide infra in dictione venditio ad hunc passum.

Dos dotalicium.

Dotalicium seu vitę prouisionem q̄uis illi abrenunciauerit,mulier repetere potest, nisi forsan de non repetendo iurauerit li. i. ar.iij.feu.c.lvi. circa ar.xxxi.li.i.
Dos,pro dote quid militaris dare potest vxori sine heredum consensu.Non militaris vero quantū vide Spe. saxo. li. i.ar.xx
Dotem mulier proprio obtinet iuramento. Possessionem cū testibus,li.i.ar.xx.Iure muni.ar.xxij. & lvij.
Dotem vxor viro dicitur dare,vir autem vxori donationem propter nuptias, ibidē li.i.ar.xx.glo.& li.iij.ar.lxxiiij.glo.
Dos quādoq̄ dicitur donatio propter nuptias, quandoq̄ ante nuptias, quandoq̄ dotaliciū, quandoq̄ sponsalicia largitas, ibidem li.i.ar.xx.
Dos, ad hoc vt dos sit, necessario requiritur quod matrimoniū sit contractū non solum de facto sed etiā de iure, li.i. ar. xx.
Dos seu dotalicium quare hoc nomine nuncupatur, ibidem li.i.ar. xx.glo.
Dotalicium mulieres in pueros erogare non tenentur,ibidem li.i. ar.xx. glo.
Dos dari dicitur viro propter onera matrimonij, & item dos equari debet donationi,ibidem ar.xx.
Dotem accipiens mulier hereditatem non capit & econtra,ibidem.
Dos,ex dote mulier nulla soluit debita, et

quomodo id intelligi debet, ibidem glo. & feu.c.xxxi. abunde.
Dos percipitur ante omnia debita, & quō id intelligatur. ibidem.li.i.ar.xx. Iure muni.ar.xxij.feu.c.xxxi.& c.lvi. glo.
Dos peti potest marito viuente, sed vergente ad inopiam,ibidem Spe.saxo.li.i.ar. xx.feu.c.xxxi. vide amplius.
Dotalicium, nec cum voluntate, nec sine voluntate per virum alienari potest, alias mulier illud tempore viri lucrari poterit, nisi iuramento forsan abrenūciauerit, ibidem li.i.ar.xx.glo.li.ij.ar.xxiiij,glo.
Dotis & dotalicij prerogatiue maxime, ibidem glo.li.i.ar.xx.
Dotalicium datur mulieribus in proprietatibus, in iudicio sub banno cum consensu heredum.li.i.ar.xxi.Iure muni.ar.xxij. glo.feu.c. xxxi.
Dotalicium mulieribus nullus infringere potest,ibidem.li.i.ar.xxi.feu.c.xxxi.
Dotalicium in certis casibus perditur, ibidem li. i.ar. xxi. Iure muni.ar.xxij. feu.c. xxxi.glo.
Dotalicium obtinetur etiam diuortio subsequuto, ibidem li.i.ar.xxi. Iure muni.ar. xxij.feu.c.lvij.
Dos, vir habens duas vxores, pueri primę vxoris accipiunt dotem matris suę per eam importatam vltra alios & patrē eorundem,ibidem li.i.ar.xxi.glo.
Dos perditur & donationem propter nuptias vir nihilominus dare cogitur ex sex causis, ibidem li.i.ar.xxi.Iure mu.ar. xxij. feu.c.xxxi.glo.
Dote & donatione vxor carens in quartam bonorum viri partem succedit, ibidē. Spe.saxo.li.i.ar.xxi. & xxiiij. Iure muni. ar.xxij.ibi ad tertiam partem admittitur.
Dos accipitur post res expeditorias.li.i.ar. xxiiij.
Dos,ad dotem quid pertineat? & dos rusticarum fœminarum alia, ibidem.
Dos, ex dote necquicq̄ alicui prestatur, nec lectum vidua sternere cogitur, li.i.ar. xxiiij.in annota.
Dos, ad dotem etiam pertinere dicitur, si quid in pecunijs aut alijs rebus sibi datū sit, li.i.ar. xxiiij. in annota.
Dos,pro dotalicio iure spirituali agi potest li.i.ar. xxxi.glo. imo causa dotis corā iudice ecclesiastico agitāda,li.iij.ar.lxxvij.glo.
Dotē nō accipit vxor quā apportauit marito, sed loco illius capit dotalicium, causas istius & alia de dote plura vide,ibidem li.i.ar. xxxi.
Dotis dotalicij & donationis propter nuptias causa tam iure spirituali, q̄ ciuili instituī potest,li.i. ar.xxxi. glo.
Dotem importatam in pecunijs paratis maritus accipit non tutorio nomine, sed ibi datur ex eo quia ipse etiam sibi reformationem dotalitij facit vel vitę prouisionis,li.i.ar.xxxi.glo.
Dotē accipit mulier ante oīa,dato qd' bona obligata sint.feu.c.lvi.circa ar.xxxi.li.i.
Dos,super dotalitio viuente marito necessario mulier habet tutores. feu.c. lvi. circa ar.xxxi. li.i.
Dotalitium denominatū in bonis vel frumentis si mulier habeat in certa summa,illa taxare nō poterit secundū velle suū. sed cōmune forū. feu.c. lvij. circa ar. xxxi.li.i.
Dotalicium aut vitę prouisio inscripta mulieri in bonis mariti non potest ea loco proprij vsurpare, alias perdit illud, li i. ar. xxxij.li.ij.ar.xxi. Iure muni.ar. lvij.
Dotalicium ex triplici causa perditur, ibidem.li. i.ar. xxxij.
Dotalicij ꝓgatiuas, vide li.i.ar.xxxij.gl.
Dotalicium si mulier habet in aliqua proprietate edificia derelicta ab ea non mulieris hęredibus sed viri cedūt, li.i.ar. xxxij.li.ij.ar.xxi. Iure muni.ar.lvij.
Dotalicium, in dotaliciū assignata bona emere periculosum est.li.i.ar. xliij.
Dotalicium mulieres tollunt etiam ex bonis damnatorum,li.ij.ar.xxxi. glo.
Dotem comestibiliaq̄ non hęreditat mulier tēpore vitę viri,nisi ea post mortē eius cœperit. li.iij.ar. xxxviij.
Dotaliciū verū in proprietatibus fit & nō in feudo,li.iij.ar. lxxv.
Dos,diuortio subsequuto nō redditᵉ sed bene dotaliciū seu vitę ꝓuisio. li.iij.ar.lxxiiij.
Dotalicium in feudo inscriptum, mulier marito secundo nubenti dare non potest feu.c.lvij.circa ar.lxxvi.li.iij.
Dotalicij, Expectancię feudalis, & vitę prouisionis diferentia.li.iij.ar.lxxvi.glo.
Dotem vxor perdit si virum occidere procuret,li.iij. ar. lxxxiiij.
Dotaliciū seu vitę prouisio per virū reformata in bonis indeterminate,vir nihilominus oppignorare potest, nisi reformatio illa sit in bonis specificatis, q̄a vt tunc oppignorare non poterit.Iure muni.ar.xxij.
Dotalicium in bonis denominatum,& si

peiorantur bona, obtinet tamē mulier ante omnes creditores & debitores quibus post reformationem dotalicij cōtraxerat, ibidem ar. xxij.

Dotalitiū q̄uis mulier consenserit oppignorari, cum reseruatione iuris sui in bona in quibus dotalicium reformatum sit in primis nihilominus obtinet dotalicium, ibidem. Iure muni. ar. xxij. & ar. cxl.

Dotalicium habens inscriptum mulier, & postmodum obligationē faciat cum marito in illis bonis vel fideiussoriam, libera esse non potest à solutione, ibidem Iure muni. ar. xxij. feu. c. xxxi.

Dotalicium inscriptum in bonis censualibus, census ille antehac persessus p̄cedit solutionem dotalicij. ibidem Iure muni. ar. xxij.

Dotalicium sine condicione vxori denominatum, ipsa mortua sine prole dotaliciū cedit vxoris patri, cum cōdicione vero denominatum, hoc est quod vir denominet post mortem suam dotalicium tolli, illa mortua manet dotalicium apud maritum, ibidem.

Dotalicium per fideiussoriam promissum reformari cum dos daretur, non subsequaturq̄ reformatio ac maritus interim moriatur, si probetur quod dos exoluta sit fideiussores dotaliciū exsoluere tenentur, ibidem.

Dotalicium denominatum coram viris fidedignis, siue sit postmodum inscriptum siue non, vxor dotaliciū probabit suo iuramento, possessionem vero per testes, ibidem ar. xxij. & lvij. glo. & item Spe. saxo. li. i. ar. xx.

Dotalitium si non sit denominatum quāuis mulier apportet pecuniam ad virum dotalicium expeti non potest, actio tamen haberi poterit super pecunia apportata. ibidē Iure muni. ar. xxij.

Dotalitium vxoris ex priori marito vir secundo nubens & eā superuiuens, quāuis non sit à pueris diuisa, post mortem eius obtinet quod ei competere videbatur. ibidem, & Spe. sax. li. iij. ar. lxxvi.

Dotalicium ex gratia institutum est mulieribus. ibidem. ar. xxij. Iure muni.

Dotē Iure municipali mulier relicta non accipit & quomō intelligitur, ibidē.

Dotis secūdum ius Prouinciale & Municipale differentia. ibidem.

Dotalicium si non sit denominatum per maritum, & bona habent labore acquisita tertiam bonorum vxor accipit partē, ibidem, & Spe. saxo. li. i. ar. xxi. glo. vbi in quartam partē admittitur, & cum hoc parafernam seu geradam tollit.

Dotalicium vnde dicatur, & cur hoc vocetur nomine ibidem Iure muni. ar. xxij.

Dotalicium obtinet mulier etiam si à viro separetur per ecclesiam, ibidem, ar. xxij.

Dotalicij tollendi consuetudo Maidburgi vsitata, illa tamē deriuari non debet ad alias ciuitates ita quod cętere ciuitates illā seruare teneātur, nec secundum illā Maideburgen. in causa dotalicij appellata iudicant, ibidem Iure muni. ar. xxij.

Dotaliciū viuente viro, apud virū manet, & cibaria domestica. Iure muni. ar. xxiij.

Dotaliciū si nullū mulier habuerit in bonis viri, in eisdem viri bonis manebit & necessarijs prouidebitur quoad uixerit. Iure muni. ar. lvij.

Dotalicium si quis infringere mulieribus nitatur illud mulier probare potest cum viris & mulieribus metseptima, qui fuerunt p̄sentes, ibidem.

Dotaliciū vitę prouisionis in hereditate inscriptū diuendi non potest, ibidem Iure muni. ar. lvij.

Dotalicium propter paupertatem & imperitiā prouidendi, impignorari alteri potest & quomodo, vide practicam ibidem & item Spe. sax. li. i. ar. xxi. glo.

Dotalicium denominatum sine determinatione post mortem vxoris viro adhuc viuente cedit patri vxoris, cum specificatione vero apud maritum manet, ibidem Iure muni. ar. lvij.

Dotalicio quomodo renūciatur, vide practicam. feu. c. lvi. circa articulum xxxi. li. i.

Dotalicium quomodo per relictam expeti debet, vide practicam, feu. c. xxxi. glo.

Dotalicium in bonis inscriptum loco pignoris, mulier post mortem viri pignus illud inuadiare potest. Iure muni. ar. xcv.

Dotalicium mulieri reformatum in bonis viri, dato quod illa consenciēte bona obligentur, vendantur, perdi dotaliciū non potest dummodo p̄custodiat ne illud noceat iuri suo. Iure muni. ar. cxl. & supra xxij

Dotalicij p̄rogatiue tres. Spe. saxo. li. i. ar. xx. feu. c. xxxi.

Dotalicium, vide ad hunc passum plura infra in dictione vitę prouisio.

Dubietas.

Dubietas triplex, iuris, probationis, & facti. Spe. saxo. li. iij. ar. xxvi. glo. feu. c. x. vide amplius. glo.

Dubitatur si quis super facto alicuius qd̄ in bonam vel in malam interpretari potest partem, potius in bonam interpretari debet, ibidem Spe. saxo. li. iij. ar. xxvi. glo.

Dubium, etiam in dubijs est obediendū melior enim est obedientia q̄ victima, li. iij. ar. lxiiij. glo.

Dubietas, vide infra ad hanc materiam in dictione Opinio.

Duellum.

Duellum iure admittitur. Spe. saxo. li. i. ar. xviij. Iure muni. ar. xxxv.

Duellum abrogatum est & venit ad iuramentum septem testium, li. i. ar. xxxix. glo. & lxiij. Iure muni. ar. xxxv.

Duellum admittitur in tribus casibus, ibidem li. i. ar. xxxix. glo. & lxiij. feu. c. lv.

Duellum indictum mutilato, eius agnatus eum defendit. li. i. ar. xlviij.

Duellum indictum mutilato, & qui tutorem habere non potest tacto sacramento pugilem pecunia conducere poterit, ibidē

Duellum contra mortuum indictum itidē defendi potest, ibidem.

Duellum, in duello si se per pugilem defendere quis nititur, actor etiam p̄r pugilem agat, ibidem.

Duellum abrogatum & venit ad septem testes, ibidem, & ar. lxiij. glo, ex statuto Alberti Imperatoris. Iure muni. ar. xxxv.

Duello plagiarium suum conuincere volens si propter debilitatem corporis id pro tunc facere non potest, Iudex in tēpus differat certū. li. i. ar. xlix.

Duella seu pugilationes Saxones seruabant ex eo quia militares erant. ibidem glo. & Iure muni. ar. xiij. & xxxv. & ar. lxxiij. glo.

Duellum bannitus alteri sibi equali indicere volens, quatuor progenitores indiget scire. li. i. ar. li.

Duellum indictū alteri, & id iure probatū fuerit iniuste factum, prouocanti emendā dabit. Ibidē. li. i. ar. li.

Duellū quomodo indicitur, & quę solennitates seruātur circa id per lōgū vide li. i. ar. lxiij. Iure muni. ar. xxxv.

Duellum quid sit, ibidē. li. i. ar. lxiij. glo. & Iure muni. ar. xxxv.

Duellum prohibitum Iure Canonico & Ciuili ibidem. Spe. saxo. & Iure muni. ar. xxxv.

Duellum denegare potest in generatione deteriori sed non deterior meliori ibidem li. i. ar. lxiij. Iure muni. ar. xxxv. Articulus tamen iste reprobatus est.

Duellū Carolus confirmauit Saxonibus specialiter. Fredericus vero vbiq̄ tenendū instituit. ibidē li. i. ar. lxiij.

Duellum post meridiem indictum denegari potest. ibidem ar. lxiij. & Iure muni. ar. xxxv.

Duellum denegatur cōtra cognatū. ibidē ar. lxiij. & Iure muni. ar. xxxv.

Duellū pro occiso mortuo recte admittitur nō obstātibus priuilegijs quibuscunq̄ rationes vide Spe. sax. li. i. ar. lxiij. Iure muni. ar. xxxv.

Duellum ex legibus ortum habet. ibidē. li. i. ar. lxiij. glo.

Duello alloqui volens, tria in se habere debet, ibidē li. i. ar. lxiij. Iur. muni. ar. xxxv feu. c. lv.

Duellum illatum alicui si non venit quomodo vincitur. ibidē. & ar. lxv.

Duellū recte admittitur in certis casibus non obstante constitutione aliqua. li. i. ar. lxiiij. glo.

Duellum indici potest pro vulneribus liuidis. li. i. ar. lxviij.

Duellum cum interpositione duelliū verborū potest quis alium ad duellum capere. li. i. ar. lxviij.

Duello probare volens mortuū aut vulneratum adductū iudicio, si deficit in probatione, ipsemet vt violator pacis condēnetur. li. i. ar. lxix.

Duellum si indicitur ex obrupto non p̄custodito, inducię sibi dari debēt secundū sui generationē. li. ij. ar. iij.

Duellum prouocare seu indicere est criminaliter accusare. ibidē glo. & in annota.

Duello prouocatus & dilationē petens, fideiussoriā statuere oportet, nec sufficit promissio si non sit possessionatus. ibidē. li. ij. ar. iij. glo.

Duello super iniurijs conuictus pœnā demerebitur capitalē. li. ij. ar. xvi.

Duellariter alloqui quid sit. li. iij. ar. xxvi. ar. xxxv. Iur. mu. ar. xxxiij. & xxxv. glo.

Duellum indicens comprehenso in iudicio & actione translata, pax vtriq̄ indicetur. li. iij. ar. xxxvi.

Duellum ex rancore factum est peccatū. Iure muni.ar.xxxv.
Duello superatus quid demeretur, & de duello plura cum instantijs, ibidem Iure muni.ar.xxxv. feu.c.lv.glo.
Duellum clericus promittens an illud explere tenetur, & interficiens aliquem an deponi possit ab officio: & item clericus per pugillem duellariter interficiens vnū, an efficitur irregularis: Iure mu.ar.xxxv
Duello accusatus tribus querelis, si contra vnamquamq; septem testibus expurgari poterit, duellum acceptare non oportet, ibidem Iure muni. ar.xxxv.
Duellum decretum pro homicidio quomodo procedendum est, & quomodo recusatur. Iure muni.ar.lxxxij.
Duellum, quomodocumq; se vir tuetur duellariter eodem etiam modo alloqui duellariter debet. Iure muni.ar.lxxxij.
Duello agnatus interfecti repellit omne testimonium quodcūq; producere vellet contra interfectū. Iure mu.ar. lxxxvij.
Duello victus eius pueri sunt ifames. feu. c.lv.glo.
Duellum vasallus domino indicere potest sed prius bona quę ab ipso in feudum habet renunctiare tenetur, alias faceret contra honorem suum. feu.c.lv.glo.

Dux.

Dux vnde nomen sortitur. li.iij.ar. liij. & lviij.glo. Iure.muni.ar.vij.
Dux, princeps, de aliquo ducatu inuestitus dux proprie dicitur. li.iij.ar.lxiij.glo.
Ducis & Principis differentia. feu.c.lxxij circa ar.liij.li.iij.

Ebrietas.

Ebrietas est origo mali. li.iij.ar.lxix.

Ecclesia.

Ecclesia non defendit eos qui in illis delinquunt. li.ij.ar.x. Iure muni.ar.ix.glo.
Ecclesia, ad ecclesiam vel cimiterium fugientes liberi sunt, & ecclesia dat eisdē alimenta. ibidē li.ij.ar.x. Iure mu.ar.ix.
Ecclesia vel cimiterū non defēdit quinq; genera hominū. ibidem. li.ij.ar.x. Iure mu. ar.ix. & alia de immunitatibus ecclesię ibidem plura vide.
Ecclesiam fugieñ, trahi ex ea non debent verum victus non ministretur. ibidem li. ij.ar.x.
Ecclesia reformationes itinerum & pontium agnoscit, quia respicit pietatem. li.ij. ar.xxvij.
Ecclesia est mater sacri Imperij. li.iij.ar. lvij.
Ecclesiam fugieñ vel cimiterium & si inuestigentur, sineq; strepitu detinentur possunt exinde trahi si per sacerdotes nō prohibentur, secus est si prohibeātur. Iure muni.ar.ix.glo.
Ecclesiarum ministri si prohibent ad cimiteria ingredi, obtemperandū est. ibidē.
Ecclesiam fugientes malefactores extradi non debent, nisi pro vita promittatur ibidem.ar.ix.
Ecclesię res sacrę oppignorari sed nec diuendi possunt, etiam quacūq; vrgente necessitate subsequente, nisi pro redemptione captiuorum & sustentatione pauperū. Iure muni.ar.cxl. & Spe.Sax.li.iij.ar.vij. nec oppignorari. li.ij.ar.xxiiij.glo.
Ecclesia, vide supra in dictiōe Cimiteriū.

Edificia.

Edificia in quibus mulier habet vitę pro uisionem seu dotalicium, post mortē eius cedunt heredibus mariti, li.ij.ar.xxi.
Edificia feudalia filius feudalis pociori obtinet iure q̄ heres Iure prouinciali, ibidem
Edificia fundi eius sunt cuius fundus est, & manere circa fundum debent, ibidem, & li.iij.ar.xxxviij.glo.
Edificia extollere vnus potest in fundo suo, si extra seruitutem fundus sit quām alte voluerit etiam si officiant luminibus vicini. li.ij.ar.xlix. & li.glo.
Edificia struens in damnum vicini iudici denūciandum est, & iste edificia demolire cogitur, li.ij.ar. xlix. glo.
Edificia censualis quę fecit tollere potest cum recedit preter sepem anteriorem & posteriorē, domum & fimum illa enim dominus redimit, li. ij.ar.liij.
Edificia prediorū seu villarū nonnisi propter violentiam in sexu muliebri patratā destrui possunt, & quomodo in his proceditur. Spe.saxo.ar.vlti.li.ij. & item li.iij. ar.i. & lxviij. Iure mu.ar. xxxix. rationes in glo. vide.
Edificia castrorum propter quid destruuntur, li.iij.ar.i. Iure muni.ar.xxxix. rationes vide in glo.
Edificia in vitę puisione non cedunt heredis relicte, nisi illa tempore vite transferat in alium locum hereditarium seu feudalem. li.iij.ar.xxxviij.
Edificia omnia manent circa hereditatem li.ij.ar.xxxviij.
Edificia quomodo & q̄ alte construi possunt sine licentia iudicis li.iij.ar.lxvi
Edificia prediorū ex tribus causis destruuntur. Iure muni.ar.xl. glo.
Edificia in bonis censualibus vxori donata coram domino villę, & alter postmodum ea impetat, mulier obtinet edificia si probauerit donationem. Iure muni.ar.lxi.
Edificia puer non emancipatus cum consensu matris vendere potest, dato quod non superueniat consensus emancipatorū Iure muni. ar.lxiij.

Electus Electio.

Electi ad officia ciuitatum ea acceptare tenentur, alias puniūtur tribus libris auri, & nihilominus officium acceptare tenebū tur. Spe.saxo.li.i.ar.lv.glo.
Electus in causa ciuitatis contra ciuem exequi tenetur, ibidem glo.
Electio Regis Romanorum Theutonicis competit, & de solennitatibus electiōis Imperatoris vide li. iij. ar. lij.
Electio, ex electione quędam admittuntur quę alias de iure locum habere non possunt. Spe. saxo.li.i.ar. lvi.
Electionem Imperatoris impedit excōmunicatio. li.iij.ar. liiij. glo.
Electionem quamcunq; impedientia, ibidem, sed si post electionem euenerint non deponitur sed datur sibi curator.
Electores imperij qui sunt ex ordine, li.iij. ar.liij..glo. & clarius lvij. in textu.
Electio post illos primos cedit omnibus principibus, & quomodo id intelligitur, ar. lvij.
Electorum imperij declaratio, ibidē glo.
Electores imperatoris si negligentes sunt in electione, an apostolicus eundē eligere possit, li.iij.ar.lvij.glo.
Electus in Episcopum, Abbatem, Abbatissam qui scuto fruuntur bellico à Rege accipere feudum tenentur, ab ecclesia vero curam spiritualem, li.iij.ar.lix.
Electus si nō sit Episcopus, Abbas, in sex septimanis electio cedit Regi & ille eligit quem vult ibidem.
Electio Prelati de iure pertinet ad capitulum. ibidem.
Electio Prelati quācito fieri debet. ibidē. li.iij.ar.lix.glo.
Electio duplex, Spiritualium & Secularium. ibidem.
Electio cedit Imperatori si infra sex septimanas nō eligitur ille qui iure eligi debet, papę vero per tres menses. ibidem. & feu. c.ij.
Eligeñ dominū Papam Cardinales quomodo in conclaui seruantur & quantum cibi eis prestatur. li.iij.ar.lix.glo
Electionum iura & electionis differentię ac vtilitates. ibidem li.iij.ar.lix. Iure muni. ar.xliiij. feu.c.ij.
Electionem anihilantia causę. xlv. ibidem li.iij.ar. lix.
Electores Imperij citati cum appellatum sit ex Maideburgo, si non venerint pœnā regi soluunt. Iure muni.ar.x.glo.
Electio Consulum Maideburgi, quomō fit & quę electionem impediunt. Iure muni.ar.xliij.glo.
Electionis Consulū, & itē Mechanicorū apud Maideburgeñ. consuetudinem vide Iure mu.ar.xliij. & in glo. abūdānius.
Eligens ad officium aliquē quid pręcauere debet. ibidē. Iure muni. ar.xliij.glo.
Electio circa electionē cōsiderāda. ibidē.

Emancipati.

Emancipatorum filiorum pueri non accipiunt sortē aui sui nisi auo fuissent admortua. Spe.sax.li.i.ar.v. in annota.
Emancipati pueri ad diuisionem non admittuntur nisi importauerint illud quod ceperant preter vtensilia & res expeditorias. li.i.ar.x. & xiij. Iure muni.ar. lvij.
Emancipatus renuncians hereditate, illa carere debet. li.i. ar.xiij. nisi iuramento se expurget.
Emancipatus renuncians iudicialiter iuramento contrauenire nō poterit. ibidem & Iure mu.ar.lvij.glo.
Emancipati quicquid vnus relinquit tempore mortis patris cedet in collationem cū non emancipatis ęre alieno soluto. li. i.ar. xiij.glo.
Emancipati filij & filię omnes mortuo patre non opus est quod importent quę ceperunt, sed diuidunt equaliter illud quod reliquum est secundū Maideburgeñ. ibidem. li.i.ar. xiij. in annota. Iure muni. ar. xcvi.glo.
Emancipatio fit coram iudice, & alia plura de emancipatione, ibidē vide. li.i.ar.xiij. & li.ij.ar.xix.

Emancipare pater filium potest coram iudicio quęcunq; sint res quibus emancipatur etiam minime dummodo sint per eum acceptate li. ij. ar. xix.
Emancipans pater filium donansq; bona sua omnia, nihilominus tamen bona illa pater apud se seruat cōmittatq; pater interim maleficiū cui cedūt bona illa. ibidē.
Emancipare filium pater non potest eo inuito. ibidem
Emancipatus patrem necessario nutrit si ad paupertatem deuenit, & alia de emancipatione plura, ibidem. li. ij. ar. xix.
Emancipatio quid sit, li. ij. ar. xxx. & Iure muni. ar. lvij.
Emancipare pater filium cogitur in certis casibus ibidem li. ij. ar. xxx.
Emancipati mortuo vno ex fratribus qui non emancipatus est eque percipiunt successionem bonorum illius mortui cum nō emancipatis. Iure muni. ar. lvij. & in glo.
Emancipati importare nō tenentur arma bellica, vestimenta & geradam, ibidem. Iure muni. ar. lvij. & Spe. saxo. li. i. ar. x. & xiij.
Emancipati quomodo diuidunt cum non emancipatis. Iure muni. ar. xcvi.

Emenda.

Emenda et verigeldus pręconis duplex Spe. saxo. li. i. ar. viij.
Emendam qui in iudicio despexerit amplius ea carebit li. i. ar. xvi. li. ij. ar. vi. li. iij. ar. xxxij.
Emenda post mulctam soluitur in quindena, li. ij. ar. v. Iure mu. ar. xlvi. feu. c. lxix.
Emenda prius acquisita q̄ mulcta, prius exsoluitur, ibidem li. ij. ar. v. Iure muni. ar. xlvi.
Emenda & mulcta soluitur nummis qui cōmuniter in prouincia currunt, li. iij. ar. xl. Iure muni. ar. xlvi. glo.
Emendam non diminuit si quis tempore senectutis tutorem sibi eligit. li. i. ar. xlij.
Emenda varendę quę sit, li. ij. ar. xv. Iure muni. ar. cxvi.
Emenda propter quid datur, li. ij. ar. xxi. feu. c. li.
Emendam quilibet habet secundum sui generationem si eam suis non diminuit vicijs, li. ij. ar. xvi. & li. iij. ar. xlv. glo.
Emendam plenam habet quiuis homo, licet in aliquo membro defectum patiatur, dummodo illum defectū antehac iudicio non publicauit, li. ij. ar. xxi.
Emenda domino cedit si quid in seruum comittatur flagitij. li. ij. ar. xxxiiij. Iure mu. ar. iij.
Emenda per rusticos ville concluſa maiorq; quę iure descripta est, illos duntaxat ligat, vicinis vero minime nocere potest, li. ij. ar. xlvij. glo.
Emenda cui cedit si quis deliquerit sicut si & inquantum multi ad vnam proprietatem pertineant vel feudū, ita qd' vnus ab alio teneat. li. ij. ar. lvij.
Emenda ad maximum extenditur ad triginta solidos, li. i. ar. lxvij. li. iij. ar. xlij. & xlv. Iure muni. ar. lxxxvij. medium emędę xv. solidis. Iure muni. ar. cxxix.
Emenda vniuscuiusq; hominis secundū status taxata, liberorum, dominorum, seruorum, per longum vide, li. iij. ar. xlv. & Iure muni. ar. l.
Emenda datur secūdum vniuscuiusq; generationem sed non verigeldus, ibidem li. iij. ar. xlv. glo. finali, & in annota. ibidem.
Emendę medietatem mulier habet viri sui & virgo itidem medietatē ortus sui, ibidē
Emenda apud Saxones omnium rerum taxata, & in eo magna eorum prerogatiua, ibidem glo.
Emenda per Imperatorem statui potest secundum eius beneplacitum, per Principes vero & iudices determinate secundum leges, ibidem glo.
Emenda secundum leges expeti potest ab illo qui passus est quantumcūq; voluerit, Iudex vero eam moderabit. ibidē. glo.
Emenda originariorum secundū ius prouinciale sunt quindecim solidi. li. iij. ar. xlv. secundum vero Ius municipale sunt triginta solidi. Iure muni. ar. l. Concordantiam tamen istius vide ibidem. Iure muni. ar. l. in glo.
Emenda non eque similis vel eque magna prestatur pro excessu paruo, sicut p excessu magno, li. iij. ar. xlvij. glo.
Emenda non soluitur cum quis vitam demeretur siue manum, li. iij. ar. l.
Emendam illustres habent, li. iij. ar. liij.
Emenda nemini datur nisi actori, ibidem ar. liij.
Emende, mulcte, verigeldi diferentia. Iure muni. ar. cxxix. glo. feu. c. li.
Emenda lusorum pugillum, mulieris publicę, pro percussione absq; vulnere xv. solidi, ibidem. Iure muni. ar. cxxix.

Emenda duplex, corporalis & pecuniaria ibidem ar. cxxix. & feu. c. li. glo.
Emenda, vide in hunc passum infra plura in dictione pœna.

Emptio.

Emptionis & venditiōis conditiones amplas, vide li. i. ar. ix. & li. iij. ar. iiij.
Emptori si violentia vel iniuria comitat in re empta, venditor nō tenetur eam vrendare li. iij. ar. iiij. glo.
Emptam vel donatā rem propior est possessor obtinere, q̄ quis eum cōuincere poterit, & quomodo intelligitur, ibidem.
Emptam rem mettertius probare potest, & alia de emptione plura vide, ibidem li. iij. ar. iiij. Iure muni. ar. cxxxiiij. & item li. i. ar. xv. & li. ij. ar. xxxvi.
Emptio, de emptionibus & ad quid emptor teneatur, vide li. iij. ar. lxxxij. glo.
Emptori iura venditoris prodesse debent, ibidem li. iij. ar. lxxxij. glo.
Emptionis & venditionis practicam, vide abunde Iure muni. ar. cxl. feu. c. lv.
Emptori incumbit damnum rei empte si eandem in possessionem cœpit, secus est si se bonis non intromiserit, quia vt sic negatiua absoluitur. ibidem iure mu. ar. cxl.
Emptio, vide infra in dictione venditio.

Emphiteosis.

Emphiteos concessa duobus fratribus vt post mortem eorum ad ecclesiam reuertatur, mortuo vno pars eius accrescit fratri non ecclesię, li. iij. ar. lxxix.
Emphiteosim pro se, vxore sua, & pueris accipiens, an pueris etiam pertineat parentibus viuis, li. iij. ar. lxxix.
Emphiteosis dicitur esse melioratio vel ꝓuentus ex bonis conductis iuxta contractum, & aliam vberiorem eius declarationem vide Iure muni. ar. vij. feu. c. v. glo.

Episcopus.

Episcopi secundum obtinent dignitatis dipeum. li. i. ar. iij.
Episcopus in recōuentionalibus coram seculari iudice comparere tenetur. li. ij. ar. xij glo. ibidem in annota. limitationem istius vide.
Episcopus electus prius feudum q̄ curam pastoralem suscipere debet. li. iij. ar. lix.
Episcopus si non eligitur in sex septimanis electio cedit Imperatori. ibidē li. iij. ar. lix.
Episcopatus seu Archiepiscopatus in Saxonia quatuor. li. iij. ar. lxij.
Episcopi habent nobilitatem acquisitam. Iure muni. ar. viij.
Episcopatus Maideburgensis est fundatus ex ducatu Schartanię per Imperatorē Ottonem. Iure muni. ar. xvi. glo.
Episcopus eligit scabinos Maideburgi. ibidem.
Episcopus, Abbas, Ius feudale habens nō ꝓ hoc dicitur habere Ius prouinciale feu. c. xx. glo.

Equus.

Equo fesso spicas licet de agris tollere vnum pedem in via tenendo. Item in sylua virenti gramina cedere li. ij. ar. lxviij.
Equo vendito vel empto quę sunt cauenda. Iure muni. ar. xcix.
Equi arestatio quomodo fieri debet. Spe. saxo. li. ij. ar. xxxvi. Iure muni. ar. cxxxij. & cxxxv.
Equo vel animali mortuo pro quo vnus fideiusserat, cutem illius apportādo liberatur & quomodo intelligendum vide li. iij. ar. x. Iure muni. ar. cxix.
Equo qui freno difficile tenetur puerum imponens occidaturq; puer ex casu equi, cui cedit damnum. Iure muni. ar. xxxviij.
Equus emptus & acceptatus ad optata tamē emptoris apud vēditorē in stabulo relictus interimq; damnum in equo eueniat cui cedit damnum illud. Iure muni. ar. cxl.

Etas.

Etates mundi septē & quando vnaquęq; ꝓ inicium sumpsit & finem vide li. i. ar. iij. feu. c. i.
Etatem habere quomodo dinoscitur li. i. ar. xxiij. &. xlij.
Etas, vide supra titulo anni discretionis.

Eterna salus.

Eternam salutem consequendam omnes sumus similes. Iure muni. ar. ij.

Euictio.

Euictio, re euicta in causis vbi locum habet euictio, sumptus veniūt ad interesse in euictione, li. ij. ar. xv. glo.
Euictor in proposito intantū est sicut vrendator iure nostro, de hoc vide titulo varenda infra.

Exactio seu collecte.

Exactiones soluere tenentur forenses, li. ij. ar. lv. glo.

Exactio, si vnus ab exactiõe liberat, pars oneris non accrescet alijs, ibidem.
Exactio, vniuersitas priuilegiare rusticum non potest ne collectas soluat, ibidem.
Exactiones veteres nouus incola soluere non tenetur, ibidem li.ij.ar.lv.
Exactionem nouam iudex statuere non potest absq; prouincialium consensu, li.iij ar.xci.
Exactionẽ quiuis soluere tenetur ex omnibus quę possidet sub iuramẽto. Iure muni.ar. xlviij. glo.
Exactionem non soluens debito modo, quid demeretur? & à quibus rebus soluitur exactio à quibus vero nõ, ibidẽ vide.
Exactionem solui non oportet à gerada & rebus bellicis, secundum aliquos tamen soluitur iuxta laudum ciuitatis, ibidẽ.
Exactio soluenda à censibus etiam quę vnus extra municipium habet & quomodo soluitur ibidem.
Exactio seu collecta potissimum exigi debet iuxta laudũ & plebiscitũ vniuscuiusq; ciuitatis. Iure muni.ar.xlviij.in annota.
Exactiones à censu soluit ille qui censum capit, ibidem Iure muni.ar. xlviij.

Exceptio.

Exceptionis effectus, li.iij.ar.xvi.
Exceptiones contra querelas duplices, Peremptorię & dilatorię, vide. li.ij.ar. xxij. glo.
Exceptiones duplices contra querelam, et contra iudicem.feu.c. lxviij.

Excessus.

Excessus si ciuitati vel cõmunitati ascribi debet, quid requiritur quod recto ac iusto ascribatur, li.iij.ar.lxxxvi.glo.
Excessus contigit quadrupliciter. li.iij. ar. xlv.glo.& li.ij.ar.xxxviij.
Excessus communior grauius punitur, sicut est furtum, li.ij.ar.xxxix.glo.
Excessus, pro excessu qui corpore punit, mulcta non exsoluitur, li.iij.ar.l. ratiões ibidem vide glo.
Excessus contra nos factos quomodo propinquis nostris ex precepto diuino dimittere debemus, & quomodo nõ, & an pœna pro malefacto & excessu expeti debet Iure muni. ar.xvij.Spe. saxo.li.ij. ar.xiij. glo.
Excessus commissus intelligitur dupliciter erga nos & erga iuris precepta, ibidẽ Iure muni.ar.xvij.
Excessum in ciuitate faciens princeps demandare non potest vt suscipiatur à ciuitate nisi prius cum parte lesa componat, Iure muni.ar.cij.

Excomunicatus.

Excomunicatus in foro spirituali agere & testificare non potest. Spe.saxo.li.ij.ar. lxiij. etiam in foro seculari, vt ibidem in glosa.
Excomunicatus in vna ecclesia est excomunicatus quantum ad alias, li.ij.ar. lxiij. glosa.
Excomunicari nullus debet nisi pro mortali, li.ij.ar.lxiij.
Excomunicatus, cum excomunicatis comunicare prohibitum est sub pœna spirituali, li.iij.ar.xxiij.glo.
Excomunicatio electionem impedit ex multis respectibus, li.iij.ar.liij.glo.
Excomunicatio animę & non corpori nocet, li.iij.ar.lxiij.Iure muni.ar.v.
Excomunicatio non deteriorat vnum in iure suo, si proscriptio non subsequatur, ibidem, li.iij.ar.lxiij. Iure muni.ar.v. intelige tamen vt ibidẽ declaratur, qui minus iuste in excomunicationem inciderit, vide tamen oppositum Iure muni.ar.iiij.articulus tamen iste reprobatus est.
Excomunicatio quid sit, li.iij.ar.lxiij.Iure muni.ar.v.feu.c.xij.
Excomunicatio quando est inualida, & quod sententię excomunicationis quandoq; iniuste proferuntur ex multis causis, ibidem li.iij.ar. lxiij.
Excomunicato vel hęretico aut bãnito domino vasallus seruire non tenetur, li.iij. ar.lxiij.
Excomunicatio in duobus casibus aduertenda non est, ibidem li.iij.ar.lxiij.
Excomunicatio iniusta an tolleranda est, ibidem, & Iure muni. ar.v.
Excomunicans iniuste aliquem quid demeretur, ibidem li. iij.ar.lxiij. Iure muni. ar.v.
Excomunicatus in vno loco est excomunicatus in alio.li.iij.ar. lxxxij.glo.
Excomunicari seu damnari iure spirituali quis potest post mortem in tribus casibus Spe. saxo. li.i.ar.ij. glo.
Excomunicatus etiã derogat iuri suo. Iure muni. ar. iiij.
Excomunicatus, in excomunicationem iuste incidens testificari non potest, nec ei respondere quis tenetur, sed ille de se que-

rulanti respondere cogitur, ibidẽ Iure muni.ar.iiij.feu.c.xij.& lxviij.
Excomunicatus friuole in censuris perseuerans, est iure priuatus. Iure muni.ar.v. glo.
Excomunicatus etiam iniuste debet de ecclesia exire nisi in certis casibus non, ibidem glo.
Excomunicatio persimile animę nocet sicut proscriptio corpori, ibidẽ. Iure muni. ar. v.
Excomunicatus tempore iam nacti officij non propter hoc perdit officium sed abstinere debet per id tempus ab officio exercendo. Iure muni ar.xvi.

Exemplum.

Exemplum pro declaratione alicuius positum regulam non restringit communẽ, li. i.ar.lxij. in annota.

Exhereditatio.

Exhęreditatur potissimum filius ex tribus casibus, li.i.ar.xvij. glo.
Exhereditationis causę quatuordecĩ. Spe. saxo.li.i.ar.xvij.li.iij.ar.lxxxiij.feu.c.xxvij
Exhereditari potest filius si bona tempore patris violenter occupat.li.iij.ar.lxxxiiij glo.

Expeditorie res.

Expeditorias res agnatus capit, vtensilia domus cognatus, li. iij. ar.xv. Iure muni. ar. xxiij.& xxv.
Expeditorie res, vide ad hanc materiã supra in dictione arma bellica, & infra titu. hergewet.

Expense.

Expense pro expensis, cibi, potus, accusatus si non recognoscit, vt pro alio debito respondebit, si recognoscit & non habet vnde soluat quomodo pignorari debet, vide iure muni. ar.lxxvij.& in glo. ibidem.

Expurgatio.

Expurgatio quid sit & quomodo vnus expurgare se debet de obiecto furto, spolio. Spe.saxo. li.i.ar. xxxix.

Faber.

Fabri in ciuitate habentes domos, prouidere caminos debent ne damnum vicinis inferant, possunt tamen libere officinã struere eam prouidendo. Iure muni.ar.cxxiiij. & cxxv.
Faber edificare ante domum non debet angariam, hoc est locum sufferendorum equorum sine consensu consulũ. Iure muni.ar.cxxv.

Factum manifestum.

Facto credendum non est nisi appareat, probatio, li.ij.ar.vi.
Facto manifesto deprehensus statim iudici est presentandus, & septem conuincitur testibus. Spe.saxo.li.i.ar.lxvi.
Factum manifestum quid sit, & quomodo probatur, ibidem glo.
Factum pernoctatum Burgrabius iudicat, & nullus alter. Iure muni.ar. xxxviij.
Factum manifestum, vide de hac materia infra in dictione, manuale factum.

Falsum.

False accusans aliquem eandem subit pœnam. Spe.saxo.li.ij.ar.viij.
Falsas literas ostendens coram iudicio si moritur & alter easdem ostenderit contra secundum actio dabitur. li. iij. ar. x. glo.
Falsas merces si vendiderit vel pecuniam falsam exposuerit quid demeretur? Iure muni.ar.xcix.glo. finali.
Falsum, occasione falsi manum alicui conuincere volens istud facere debet metertius cum iure dignis. Iure muni. ar. cix.

Famulus.

Familię precium de hęreditate primum persoluitur.li.i.ar.xxij.
Familia eodem iure & prerogatiua quãdoq; vtitur cũ dñis suis.li.ij.ar.xxvij.
Famuli duplices. li.ij.ar.xxxij.glo.
Famulum alienum si quis detinet captiuat percutiat, quę pœna & cui emendatur.li. ij.ar.xxxiiij.Iure mu.ar.lxxx.feu. c.lx.
Famulus ludo amittens, vendens res domini sui eadem dominus repetere potest. li.iij.ar.vi.
Famulus res proprias ludo amittens sibi ipsi imputabit, quamuis etiam dominus de omnibus eundem indemnẽ reddere promiserit. ibidem.
Famulus in seruitio res suas furto perdẽs dominus resarciet, & actio eidem ad recuperandũ res huiusmodi relinquetur. ibidẽ.
Famulus prefectus alicui officio si aliquid commodat quod non cessit in vtilitatem, dominus soluere nõ tenetur. ibidẽ glo.
Famulus respectu domini, & filius respectu patris vnum ius habent in acquirẽdo & perdendo. ibidem glo.

Famulus in obsequio domini detentus quantum redimi debet, et quis illud facere debeat, ibidem glo. ar. vi. li. iij. & feu. c. iiij. in fine glo. clarius.
Famulus propter longum seruitium alicui prestitum, non propter hoc efficitur seruus illius. li. iij. ar. xlij. Iure mu. ar. lxxx. glo.
Famuli non dicuntur proprie serui, ibidē li. iij. ar. xlij. Iure muni. ar. iij.
Famuli & serui diferentia, & quod famulus miles esse potest, ibidē li. iij. ar. xlij. Iure muni. ar. iij. feu. c. lxij.
Famulus res domini per longum tempus tentas eas sibi minime vēdicare potest. feu. c. lxij. & circa ar. xlij. li. iij.
Famulus liber in municipio mercedē quā promeruerit obtinere ad sacra potest occasione quinq; solidorum, sed si dominus solutionē debiti probare velit, propior est id facere mettertius ad sacra q̄ famulus illud obtinere possit. Iure muni. ar. lxxvij.
Famulus, vide ad hanc materiam infra in dictione mercenarius, & item dictione seruus, & item in dictione ministerialis.

Fatui.

Fatui & furiosi non subeunt sententiam mortis vel membri, li. iij. ar. iij. feu. c. xvij. in glo, per longum, vide ad hanc materiā infra in dictione furiosus.

Femina.

Fœmineū genus auariſſimū. li. i. ar. xx. glo
Fœmina, de fœminis vide infra in dictione, mulier.

Fere.

Fere, damnum per feras comissum quis resarcire tenetur. li. ij. ar. xl. glo.
Feras syluestres occidens, nec vitam nec sanitatem demeretur, li. ij. ar. lxi. Iure muni. ar. cxx. glo.
Feras venari & si prohiberi minime potest, tamen intrare syluas alienas vetatur, & ita per indirectum venatio prohibetur, li. ij. ar. lxij. Iure muni. ar. cxxiij.
Fere, de feris vide lacius supra in dictione animal, & in dictione bestia, & infra titu. pecus.

Ferendarius seu procurator.

Ferendarium habere nō possunt iure priuati & illegitimi. Spe. saxo. li i. ar. xlvij.
Ferēdarius, sine ferēdario quiuis conqueri et respondere potest, si sustinere damnū vult, quod in emissione verborum euenit. li. i. ar. lx. Iure muni. ar. xvi. feu. c. lxvij.
Ferendarius, sine ferendario loquens verba emissa reiterare non potest. ibidem. li. i. ar. lx.
Ferendario loquente per actorem verba reiterari possunt, & nihil demeretur, ibidē li. i. ar. lx. Iure muni. ar. xvi. & xlij. feu. c. xix. & lxvij.
Ferendarij verba non consentiens actor damnum non sustinebit. li. iij. ar. xiiij. feu. c. xix.
Ferendarium primo postulatū, Iudex dare debet. li. i. ar. lx. Iure muni. ar. xvi. & xlij in practica.
Ferendarium se nullus negare potest vbi possessionatus est vel actionē aut ius, pse quitur. ibidem. li. i. ar. lx. Iure muni. ar. xvi. & xlij. glo.
Ferendarius seu aduocatus quomodo se excipere potest vt non loquatur cū sibi Iudex precipit. ibidem. li. i. ar. lx. Iure muni. ar. xvi. & xlij.
Ferēdarius, aduocatus, causidicus quid sit ibidem. li. i. ar. lx. & Iure muni. ar. xvi.
Ferendarius dari per iudicem debet, fœminis, pupillis, iuuenibus, debilibus, per potēciam oppressis. ibidem. li. i. ar. lx.
Ferendarij esse nō possunt heretici, iudei. & item esse ferendarius nō potest, surdus, cecus, infamis, iure priuatus, mulier & c̄. ibidem li. i. ar. lx. Iure muni. ar. xvi. & xlij. feu. c. ix. glo. Ibidē & de ferēdarijs plura.
Ferendarius iure feudali nisi vasallus esse pōt. feu. c. lxv. & circa ar. lx. li. i. in annot.
Ferendarius quid sit, & item qui ferendarij esse nō possunt, vide abunde Iure muni. ar. xvi.
Ferendarius verbis minacibus verba dicere non debet, ibidem li. i. ar. lx. Iure muni. ar. xvi. glo.
Ferendarius esse non potest infamis, vel si quis sit iudex vel scabinus in causa aliqua signanter pœnali, ibidem li. i. ar. lx.
Ferendarius esse potest infamis in certis casibus, ibidem.
Ferendarius quomodo obtinetur, ibidem li. i. ar. lx. glo.
Ferendarius quo pacto tueri se debet vt verba alicuius non dicat, ibidem.
Ferendarium qui habere non potest. ibidem ar. lx. glo.
Ferendarij vtilitas, ibidem, & Iure muni.

ar. xvi. feu. c. ix. glo.
Ferendarius per iudicem ammonitus vt verba dicat & ille non vult, eum posthac iudex audire non tenetur, ibidem li. i. ar. lx. Iure muni. ar. xlij. glo.
Ferendarium habere non potest qui suū negotium corā iudice enodare cœpit, ibidem li. i. ar. lx. & li. iij. ar. xxx. Iure muni. ar. xvi. glo.
Ferendarius an precio conduci possit, ibidem li. i. ar. lx. glo.
Ferendarius seu potius aduocatus pro labore accipere potest pro vna causa centū solidos & non plus, ibidem li. i. ar. lx.
Ferendarius diuidere cum fratribus non tenet id quod ex aduocatia lucratur, ibidē.
Ferēdarius est miles iuris. ibidem li. i. ar. lx Iure muni. ar. xvi. & xlij. feu. c. xxx. glo.
Ferendariorum pœna pro eorum excessu est quod iure priuantur ibidē. li. i. ar. lx.
Ferendarij verba reuocari possunt q̄diu non adsit consensus, vel si altera pars desu per ortilegium non quesiuit. feu. c. lxvij. & circa ar. lx. li. i. Spe. sax.
Ferendarius à duobus postulatus, est in arbitrio iudicis eum dare cui vult. li. i. ar. lxi. Iure muni. ar. xvi. glo.
Ferendarius si fuerit titubans clientulūq; suum per verba titubantia neglexerit alter aduocatus suum potest supplere defectum, ibidem li. i. ar. lxi.
Ferendarius quilibet in Saxonia esse potest, dummodo sit bone fame, preter tamē clericos, ibidem li. i. ar. lxi.
Ferendarius semel acceptatus sine reiteratione licencie iudicis, pro principali respondebit nisi sibi sit ablatus, ibidem.
Ferendariorum cautele ne damnum incurant, ibidem glo. & feu. c. xix.
Ferendarius, iudex clientulum interrogare debet si dictis ferēdarij cōsentit, & vt sic interrogatus dicere potest sic vel non, & interloqui poterit, aut sententiam increpare. li. i. ar. lxij. feu. c. xxx. & lxviij.
Ferendarium habens manifeste coram iudicio loqui non debet, ibidem li. i. ar. lxij.
Ferendarij verba detractari possunt dum modo in ea non consentit, et quamdiu desuper sententiatum non sit. li. iij. ar. xiiij. Iure muni. ar. xlij. & in glo. clarius.
Ferendarij verba in iure spirituali retractantur post triduum, iure Saxonico ante prolatam sententiam, ibidem li. iij. ar. xiij. glo.
Ferendarium quiuis habere potest, & eo carere si vult. li. iij. ar. xxx. glo.
Ferendarios habere tripliciter contigit, & à certis personis etiam ex necessitate habētur, ibidem. li. iij. ar. xxx. feu. c. lxviij.
Ferendarios qui habere non possunt, ibidem li. iij. ar. xxx. feu. c. lxviij.
Ferendarij ordinati sunt ad communem vtilitatem. Iure muni ar. xvi. & xlij.
Ferendarius quomodo à iudice expeti debet & alia de officio ferendarij seu procuratoris. Iure mu. ar. xx. glo.
Ferendarius cū verba alicuius facit signāter in actione manualis facti quomodo precustodire se debet ne damnū incurrat. Iure muni. ar. xlij.
Ferendarius quomō cogi potest vt verba alicuius dicat. ibidē. ar. xlij. glo.
Ferendarius excedens cōmissum domini in dicendo quid demeretur? & quomodo se excusare poterit. ibidē. ar. xlij. glo.
Ferendarium esse est honorificum, quia vnusquisq; iure dignus ferendarius esse poterit. ibidem.
Ferendarius iudicialiter primo postulatus decerni debet quāuis alter se cum eo conferen habere dicat. ibidem.
Ferendarius, in expetendo ferendario quē libenter haberet vnus cautela. ibidem. Iure muni. ar. xlij.
Ferendarius precustodiens sibi vt iuris est si damnum incurrat, principalis cum eis berare tenetur. ibidē. Iure muni. ar. xlij.
Ferendarius cuius verba nō cōsentit principalis potest ad emendam perduci per dominum, & quibus verbis. feu. c. xix.
Ferendarius, vide ad hanc materiam supra in dictione aduocatus, & infra titulo procurator.

Ferie.

Ferfatis diebus licite proscriptus arestetur sed non condemnetur, nisi in furto manifesto. Spe. saxo. li. ij. ar. x.
Feriato tempore non iuratur nisi pax & sup malefactores in facto manifesto ibidē
Feriato tempore violentia cōmissa ferie eum non defendunt, ibidem.
Feriato tempore quicquid excepta iniuriarum actione in presentia partium coram iudice propositum sit id licite iudex iudicabit, ibidem.
Feriato tempore iudici bānire iudicitū non licet, ibdē in glo vide quomodo intelligit

Ferię, dies feriati seu varie dilationes iuris quę sunt, & hę duplices, quasdam iudex dat, quasdam vero iudicium ipsum cõfert, ibidem & feu.c.iiij.glo.
Ferie iudiciales sunt dies certi festiui in quibus iudicium prohibitum est, ibidẽ li. ij.ar.x.feu.c.iiij.glo.
Ferię, de celebratione feriarum vel dierũ festorum, ibidem li.ij.ar.x. abunde.
Feriarum pręcipuus est dies dominicus, ibidẽ li. ij.ar. x.
Ferię seu festiui dies quando inchoantur, ibidem.
Ferię rusticorum, ferię dominorum quę sunt, ibidem, & feu.c.iiij.
Feriatis diebus tempore quadragesimę etiam solẽnis paschę latrones torturis dari & furca suspendi possunt, ibidẽ li.ij. ar.x.
Ferijs iurgia amoueri debent ex lege xij. tabu.li.ij.ar.x. glo.
Ferię obseruande sunt fori non litigãtium li.ij.ar. xi.glo.
Feriatis & ligatis diebus pax esse debet, nedum temporalis, sed & ab actionibus ciuilibus, li. ij.ar.lxvi. glo.

Feudum.

Feudo non succedunt, gnaui, homuncio nes, surdi, muti, sine pede aut manu. Spe. saxo.li.i.ar.iiij. feu. c.v. glo.
Feudum quid sit & vnde dicatur. feu. in prohemio, & ar. ix.li.i.in glo.
Feudale ius quid sit. Spe. saxo. in prolo. Iure muni.ar.i.feu. in prohe.
Feudalia bona diuendi non possunt sine licẽtia domini. Spe.sax.li.i.ar.ix.feu.c.xvi.
Feudalia resignare promittens coram domino, id explere tenetur, ibidẽ li.i.ar. ix.& feu.c. xvi.
Feudum etiam si dominus illud emere no lit inuito eo alienari non potest. maxime burgeñ.& ignobili li.i.ar. ix.glo.
Feudalia bona habere quid sit, ibidem li. i.ar.ix.glo.
Feudalium bonorum resignatio quomodo fit & quomodo varendari ea oportet, & quomodo non, ibidem li.i.ar.ix.
Feudum si in societate plures habeant facta diuisione ita ordinetur, quod ille cui feudum cedit nonnisi vnius domini vasallus efficiatur, li.i.ar.xij.glo. finali.
Feudali iure dominus vnum de filijs in feudo surrogare potest, similiter & pater, non tamen Iure prouinciali li.i. ar. xiiij. et feu. c.vi.
Feudum perditur ex sex causis, ibidem li. i.ar.xiiij.feu.c.xxiij. & Iv.hoc idem etiam vide circa articulum xlij.li.ij.Spe.saxo.
Feudum, pro feudo iudex prouincialis iudicare non potest, nisi iure reconuẽtiona li.li.i.ar.xiiij.ibidem etiam vide annotatio nem & aplicationẽ quomodo per simile pro bonis terestribus vnus conueniri potest in iudicio ciuili, signanter cum patet duplicia relinquit pueris bona, ciuilia & te restria.
Feudalis iuris autor fuit Fredericus Impe rator, ibidem li.i.ar.xiiij.
Feudum alicui aduenire potest, non tamẽ ius prouinciale, vt patet de monacho in Abbatem electo, li.i. ar.xxvi.glo.
Feudum acquirit vir superducens vxorẽ feudalem, ibidem.
Feudum si quis ex causa perdiderit cui ce dit? feu.c.liiij.& circa ar.xxvi.li.i.
Feudum Gograuij quomodo rustici seu villani infringere possunt. li.i.ar.lvi.glo.
Feudalis expectantia quę sit? li.i.ar.xxxiij li.iij.ar. lxxv. & lxxvi.feu.c.v.
Feudi, pignoris, venditionis, conductionis differentia. feu.c.lv. & circa ar. xxiiij.li.ij. Spe.sax.
Feudum hereditariũ qd sit? feu.c.xxxvij. & circa ar.xlij.li.ij.Spe.sax.& item feu.c. liiij.& circa ar.lij.li.i.Spe.sax.
Feudalia bona si quis occupari conqueritur quomõ procedi debet.li.ij.ar.xlij.
Feudi dominus tenetur testimonium prębere pro vasallo super feudo. ibidem.
Feudum hereditarium quid sit.li.ij.ar.xlij. glo.
Feudum perditur ex sex causis. feu.c.lv.et circa.ar.xlij.li.ij.
Feudum per annum & diem possessum propter absentiam domini sui non perditur, ibidem li.ij.ar.xlij.
Feudum si duo allegẽt habere ab vno domino quomodo se ad eum trahere debent ibidem.
Feudi dominus non tenetur sistere se coram iudice prouinciali, ibidem glo.
Feudum, in feudi occupatione quomodo proceditur, & quod prescriptio in feudo fit anno & die, ibidem li.ij.ar.xlij.
Feudum si quis bona dixerit alter vero ꝓprietatẽ suam affirmet, citius proprietarius ea obtinebit, & quomodo, vide li.ij.ar. xliij.

Feudalia bona anno & sex septimanis possidentur, & prescribunt, ibidem, & feu. c.xliij.
Feudalibus decimę prius admittebantur, li.ij.ar.xlviij.& ar.lviij.glo.
Feudum multis pertinens ita quod vnus ab alio teneat, quicquid in eo delinquitur libero possessori emendatur, li.ij.ar.lviij.
Feudali hęrede si quis careat, hęres prouincialis deseruita bona in feudo tollit.li.ij ar.lviij.feu.c.vi.glo.
Feudi redditus deseruiti quando tolluntur & quomodo, & à quibus rebus li. ij. ar. lviij.feu.c.xxvi. glo.
Feudum, deficientibus masculis si vasallus decesserit licebit hęredibus edifficia expor tare si quę facta sunt vel dominus ea redimet, ibidem.li.ij.ar. lviij.
Feudum à Romanis ortum habet, ibidẽ li.ij.ar.lviij.Iure muni ar.vij.feu. in prolo. & c.lx.
Feudalia bona quis habere non potest li. ij.ar.lviij.glo.
Feudalia bona quę sint. li. ij.ar.lix.glo.
Feudi & proprij differentia. feu.c.liij. & circa ar.lix.li.ij.Spe. saxo.
Feudum curię habẽs necessario quod ad hoc natus sit, dapifer, Marsalchus, Camerarius, vel pincerna, li.iij.ar.xlij.
Feudalis iurisdicio per quam quis in vita aut membro condemnatur in quartã personam non confertur, li.iij.ar. lij. quomodo autem id intelligatur, vide in glo declarationem.
Feudale vexillum vltra annum Rex diutius retinere non potest, li.iij.ar.liij.
Feudo an succedant filię, vide li.ij.ar. xxi. glo.fina. Spe. saxo.
Feudum in iudicando non licet habere ali cui nisi sit liber scabinus & qui fidem prestiterit Regi, & per hanc fidem etiam iurat, li.iij.ar.liij.
Feudum illustrium principum, vide li. iij. ar.lviij.
Feudum vexilli nullum est de quo possit illustris fieri nisi constitutus à Rege, ibidẽ
Feudum alteri prius collatum, sequenti illustriam non tribuit dignitatem, ibidem, li.iij.ar.lviij.
Feudum, de feudo Episcoporum, Abbatum, etiam quomodo illud quęrere à Rege debent anteq̃ ad curam spiritualẽ admittantur, vide li. iij.ar. lix.
Feudum quomodo spiritualibus & secularibus confertur per Imperatorem, li. iij. ar.lx.feu.c.ij.glo.
Feudum per annum vacare non debet, ibidem, li.iij.ar.lx.feu.c.vi.glo.
Feudum per principes ab imperio petitur per genuflexionem, ibidem li.iij.ar.lx.glo.
Feudo clerici, mulieres, rustici, carent, ibidem.& feu.c. ij.
Feudum spiritualibus principibus sceptro confertur, & nonnisi ad tutellam. ibidem li.iij.ar.lx.& feu.c.ij.
Feudum, infeudate mulieres equitare bellum non tenentur, sed decimam partẽ pro uentus soluunt.feu.c. xxxiiij.
Feudorum vexilla in Saxonia septem. li. iij.ar.lxij.
Feudum accipiens à sibi in generatiõe pari, per hoc non originem suam, aut iura ciuilia, idest emendã quę sibi cedit iure prouinciali, sed tantummodo feudi dignitatẽ id est scutum bellicum minorabit, li.iij.ar. lxv. & in glo.
Feudum, in feudo vera donatio mulieri esse non potest li.iij.ar.lxxv.
Feudum viuente marito mulieris est propter nuptias donatio, ibidem.
Feudum neq̃ vir neq̃ mulier nisi ad tempora vitę retinere potest, ibidem.
Feudum, res in feudo donata mulieri donationem propter nuptias retinere non potest, nisi dominus postmodum consentiat, & alia de feudo plura vide ibidem li. ij, ar. lxxv.
Feudum quod Episcopi Abbates habent non propter hoc iura prouincialia habere possunt, hoc est iudicium exercere minime poterint, vbi in vitam vel sanitatem extendatur. feu.c.xx.
Feudalis hęres filius est si vixerit post mortem patris, ita quod vox eius audiri potuit inter quatuor parietes, ibidem feu. c.xx.
Feudum mulierũ quadruplex, li.iij.ar lxxvi.glo.
Feudale prędium, anno & die varendari debet.li.iij.ar.lxxxiij. Iure muni. ar.xxx.
Feudalium bonorum successionis regulã vide, li.iij.ar. lxxxiiij.glo.
Feudum Episcopus conferre non potest nisi regale habeat à Rege. Iure muni.ar. xvi. glo.
Feudum scabinorum in filios deriuatur, ibidem.
Feudum recusare non potest Episcopus

ſcabinorum digno.ibidem.
Feudum ſignanter ſcabinale Epiſcopus recuſat in certis caſibus,ibidem, Iure muni. ar.xvi. glo.

Fidefragus.

Fidefragus & fugiens de ſeruitio imperij conuictus perdit honorem feudum,ſed non vitam,li.i.ar.xl.
Fidefragus quomodo accuſari debet,ibidem practicam vide.
Fidemfrangi contigit tripliciter, ibidem li. i.ar.xl.
Fides, vide de fide inſtrumentorum pulchra,li.ij.ar.xlij. Spe. ſaxo.glo.
Fides cum promittitur etiam hoſti ſeruãda eſt,li.iij.ar. lxiij.glo.

Fidelitas.

Fidelitas triplex vnius erga alium.Spe.ſaxo.li.iij.ar.lxxviij.glo.
Fidelitatem iurans quid menti habere debet, videlicet vaſallus erga dominum & econtra.li.iij.ar. xix.

Fideiuſſor.

Fideiuſſor non moleſtetur q̃diu principalis inueniri poteſt.Spe. ſaxo. li.i.ar.vi.glo.
Fideiuſſoriam patris hęres ſoluere non tenetur niſi ſub certis conditionibus, li. i. ar. vi. glo.
Fideiuſſoriam actor ſtatuere non debet, niſi alius terminus ad agendum ſibi prefigat.ideſt lite conteſtata.li.i.ar.lxi.feu.c.lij.
Fideiuſſoriam non habens in criminalibus eundem ſiue ſit actor ſiue reus iudex ſeruabit.ibidẽ li.i.ar.lxi.Iur.mu.ar.xxvij.
Fideiuſſoriã ſtatuere oportet in loco vbi hęreditate caret,pro pœna iudicis & emẽda,non tamen prius niſi eam demeruerit. ibidem.li.i.ar. lxi.
Fideiuſſoria carens ſi detinetur non reddi tur infamis nec derogat iuri ſuo.ibidem.li. i. ar.lxi.Iure.muni. ar.xxvij.glo.
Fideiubens pacis violatorem & iniuriosum ſtatuere, & nõ ſtatuit, verigeldo abſoluitur.li.i.ar.lxv.Iur.mu.ar.xxxi.glo.
Fideiubens aliquem ſtatuere & non ſtatuit non derogat iuri ſuo.ibidem.
Fideiuſſor nolens dolo ſtatuere quem fideiuſsit quomodo punitur.ibidẽ.glo.
Fideiubens in criminalibus reum defendere minime tenetur, nec patitur pœnam illã nec occidendus eſt propter id, ſed verigeldo abſoluitur. ibidem li. i. ar. lxv. Iure muni.ar.xxxi.glo.
Fideiuſſoria expeti poteſt a debitore ante diẽ ſolutioni prefixum, licet ſolutio expeti non poſſit li. i.ar.lxv.glo.
Fideiuſſorum in ciuilibus et criminalibus differentia & cautela li.i.ar.lxv. glo.
Fideiuſſor in ciuilibus reum defendere poteſt et iudicium eius in ſe ſuſcipit & defenſam ac ius ipſius omne ſed & damnũ ſubſequutũ. ibidem li.i.ar. lxv. feu.c.lij. & itẽ li.ij.ar.iiij.glo.fi. li.iij.ar.ix.glo. Iure muni. ar.cxvij.glo.
Fideiuſſorie cautionalis quadruplex vtilitas ibidem li.i.ar.lxv.
Fideiuſſoria in criminalibus facilior eſt q̃ in ciuilibus ibidem li.i.ar.lxv.li.ij.ar.x.li iij. ar.ix.Iure mu. ar.xxvij. cauſas ibidẽ in glo.vide ſignanter ar.x.li.ij.
Fideiuſſoria,ad fideiuſſoriam iudex vnũ dare nõ debet in criminalibus ſi actio per noctata non ſit ibidẽ.li.i.ar.lxv.glo.
Fideiuſſoria,modus quomodo quis in criminalibus per fideiuſſoriam vnũ eliberare poteſt.ibidem.ar.lxv.li.i.
Fideiuſſoriam non habens, cuſtodię eſt dandus ſi non eſt poſſeſsionatus,non duris tamen carceribus torqueri debet.li.ij.ar iij. Iure muni.ar.xxvij.
Fideiuſſores quomodo proſcriptus ſtatuere debet, cum ſe à proſcriptione expiare vult.li.ij.ar. iiij.
Fideiubens pro aliquo & eum ſtatuere non poteſt legale impedimentum ad non poſſe eum ſtatuendi ſolus fideiuſſor declarabit & nullus alter, li.ij.ar.iiij. & ar. vij. Iure muni. ar.xlvij.glo.
Fideiubens aliquem occaſione iniuriarũ mulctã ſoluere tenetur & cui cedit mulcta illa,li.ij.ar.iiij.glo.
Fideiuſſoriam ſtatuere non cogitur in actione iniuriarum ſi tantum proprij habet quantum verigeldus ſuus ſit,li.ij.ar.v. Iure muni.ar. xxvij.
Fideiuſſoriã ſtatuere oportet in ciuilibus actionibus'dato quod poſſeſſionem habeat ſi accuſatur pro maiori ſumma q̃ ſua ſe extendant bona,ibidem li. ij.ar.v. & Iure muni,ar.xxvij.
Fideiuſſoria in iudicio propter quid expetitur.li.ij. ar.v.
Fideiuſſoriam ſtatuere cogitur actor & reus,ibidem in glo.li.ij.ar.v.Iure muni.ar. xxvij.
Fideiuſſoriam iudex ab actore & reo ac

cipere tenetur,in criminalibus vt iuri ſe p̃ſentent,li.ij. ar.ix.
Fideiuſſoriam captiuus ſtatuere poteſt ſi actio in craſtinũ trãsferatur,niſi ſit occaſione manualis facti, ibidem.
Fideiuſſoriam vnus ſtatuere non oportet vltra menſuram ſui verigeldi intellige in criminalibus,li.ij. ar.x.
Fideiuſſoriam ſtatuere oportet vltra menſuram verigeldi in debitis recognitis, vel ſi debita contra eum iure fuerint compro bata, ibidem.
Fideiuſſoria duplex in criminalibus & ciuilibus,& declarationem vtriuſq̃, vide ibidem,li.ij.ar.x.glo.
Fideiuſſor in proceſſu vulnerum morte ſubſequta non tenetur ad illam pœnam. li.ij.ar.xvi.glo.
Fideiuſſor promittens aliquem ſiſtere in iudicio & non ſiſtit tenetur pro eo ad ſoluendum ſecundum modum actionis in re ciuili. li.iij.ar.ix.Iure muni ar.xxxi. & ar. cxvij.
Fideiuſſor in re quę ſe ad vitam extendit verigeldo abſoluitur qui & parti cedit,iudex tamẽ mulctã in eo etiam lucrabit̃,ibi dẽ.li.iij.ar.ix.Iure mu.ar.xxxi.et.ar.cxvij.
Fideiuſſor reum non ſtatuens in actione criminali ſecundum leges arbitrarie punitur, ibidem glo. Saxones vero in eo caſu ſequantur priuilegium & textum articuli, verigeldo enim abſoluit ur fideiuſſor.
Fideiuſſor pro pace ſeruanda etiam verigeldo abſoluitur.li.iij.ar.ix.
Fideiuſſor liberatur ſi ſe principalis ſolus in abſentia ſtatuerit dummodo id proteſtetur & alia quędam fideiuſſorie ſpecialia, ibidem & Iure muni.ar.xxxi.& ar.cxvij
Fideiuſſor captiuum ſtatuere promittens certo die eundem ſtatuere ſolus tenetur et non captiuus ipſe,ibidem li.iij.ar.ix.in anota. Iure muni. ar. cxvij.
Fideiuſſor in re criminali qui reum non exhibet arbitrio iudicis punitur ſecundum leges,non autem ſecundũ Saxones,ibidẽ li.iij.ar.ix.
Fideiuſſoria duplex coram iudicio & extra iudicium, ibidem, & item Iure muni ar xxvij.& cxvij.
Fideiuſſoria in iudicio triplex,voluntaria, verbo,facto,ibidem li.iij.ar.ix.Iure muni. ar. cxvij.
Fideiuſſoria duplex, in actionibus criminalibus & ciuilibus,ibidem li.iij,ar.ix.Iure muni.ar. cxvij.
Fideiuſſorie extraordinarie quinq; ſpecialia & vnicuiq; fideiuſſori ſcitu neceſſaria, ibidem, & Iure muni.ar. cxvij.
Fideiuſſoria immutata fideiuſſor liberatur.Spe. ſaxo,ibidem,& Iure muni.ibidẽ
Fideiubens rem malam & inconſuetam explere non tenetur, ibidem li.iij.ar.ix.Iure muni.ar.xxvij.
Fideiuſſor in criminalibus verigeldo abſoluitur, ille tamen quẽ fideiuſſit proſcribi tur li.iij.ar.ix.Iure muni. ar. xxvij.
Fideiuſſorie non datur qui manuali facto detinetur,ibidem li.iij.ar. ix.glo. Iure muni.ar.cxvij.
Fideiuſſorie pro iniuria & pace fracta triplex conuenientia & differentia eiuſdem, ibidem li.iij. ar.ix.
Fideiuſſor propterea principalem ſtatuere cogitur & nõ ipſe principalis ſemetipſum, quia fideiuſſori creditur & nõ principali li.iij.ar.ix.glo. finali.
Fideiubens ſub fide aliquid &non explẽs non redditur infamis,ibidem glo.
Fideiubens in actione iniuriarum vel pacis fracte, &interim ſi reus moritur pręſentans mortuũ liberatur li.iij.ar.x. Iure muni.ar.cxix.
Fideiubens in ciuili actione vel debito ſi moritˉ illius mortẽ fideiuſſor mettertius ꝓbabit & liberatur,hęresq; pro debito reſpondebit,ibidem li.iij.ar.x. Iure muni ar. cxix.in gloſa tamen declaratur hoc eſſe verum ſi pro pecunijs non fideiuſſit quia alias teneretur ad ſoluendum.
Fideiubens pro animali ſi moritur cutim eius pręſentans liberatur, ibidem li.iij.ar. x. Iure muni.ar.cxix.
Fideiuſſor debitorem pro quo fideiuſſit non ſtatuens vel debitum ſoluit vel iure debitoris ſe defendit,ibidem li.iij.ar.x.glo. & ſupra ar.ix.glo.eodem li.& item li.i.ar. lxv.li.ij.ar.iiij.glo.Iure muni.ar.cxvij.glo.
Fideiubens pro iuramento preſtando per aliquem & ille moritur,fideiuſſor aut hęres accuſati exequi tenetur,vel ſoluere pro quo iurare debuit accuſatus, li.iij.ar.xi.
Fideiuſſores iudiciales ſextuplices,ibidem glo. & feu.c. lij.
Fideiuſſor ſi ad preſtandum ſacramentũ artatur pro illo vel loco illius quem fide iuſſerat quomodo ſe defendere debet,& quomodo iurabit ſi ſe à iuramento defendere non poterit,ibidem li.iij.ar.xi.glo.

Fideiussor nollens iurare pro illo quem fideiussit debitum soluet, & heres sibi de illo respondebit, ibidem li.iij.ar. xi.
Fideiussoria duplex occasione futuri damni & de parendo iuri, Iure muni.ar.xxvij. feu.c.lij.glo.
Fideiussorie cõiuncte manus solutio quomodo fieri debet & quomodo extorquẽda & an omnes in solidum ad solutionem teneantur.li.iij.ar.lxxxv. Iure mu.ar.xxxi.
Fideiussores multi si pluribus promiserint satisfacto soli creditori ab omnibus liberantur, ibidem li.iij.ar. lxxxv.
Fideiussorem statuens ad satisfaciendum solutioni promisse soluente principali fideiussor liberatur, ibidem ar.lxxxv. & iure muni.ar.xxxi.
Fideiubens seu promittens certam pecuniam pro alio, ipsi incũbit probatio super satisfactione, ibidem li. iij.ar. lxxxv. Iure muni.ar.xxxi.
Fideiussoris nomẽ est generale continens sub se mandatorem, constitutorẽ, & eum qui ex toto in se alienam obligationẽ trãsfert, li.iij.ar.lxxxv. glo.
Fideiussorie accusatus pro debito patris id probare contra eum cogitur, sed si ille negauerit absoluitur sua innocentia, Iure muni. ar. lxvij.
Fideiusor, vide ad hunc passum supra in dictione cautio, & in dictiõe compromissio, & infra titu.obligatio, & itẽ promissio

Filius Filia.

Filij nondũ emancipati filius mortuo patre recipit portionẽ patris in bonis aui, nepos vero filiarum minime.li.i.ar.v.
Filia non emancipata non diuidit vtensilia matris cum emancipata, sed bene hereditatem.li. i.ar.v. ibidem in glo. rationem istius vide, etiam si emãcipata illud quod cœperat importare vellet.
Filij filiorum quare recipiunt porcionem aui. & non filiarum, ibidem glo.
Filius militaris ducens rusticam pueri eius hereditant in bona aui secundum ius prouinciale non feudale, ibidem li. i.ar.v. glo.
Filius vendentis possessionem & resignationem promittentis adimplere nõ tenetur, nisi heres promiserit solus, li.i.ar.ix.
Filius in bonis paternis extraneo preferetur emptori in annota.li i.ar.ix.
Filius donata vestimenta equos à patre tẽpore quo id facere potuit diuidere cum fratribus non tenetur nec à domino patris, li. i.ar.x. & ar. xiij. hoc idem etiam intelligi potest de alijs mobilibus si quę dederit tũ etiam & de filiabus & earum ornatu, ibidem glo.
Filius donatos libros lucrum ex eis accipiens ex aduocatia diuidere non tenetur cũ fratribus, ibidem li.i.ar .x.
Filius septena dona cum fratribus diuidere non tenetur, ibidem li.i.ar.x. glo. & ar. xiij. nõnulla tanguntur ad id.
Filius quicquid acquirit tempore patris patri ptinent, ibidem li.i.ar.x. Iure muni. ar. xcvi.glo.
Filius educare patrẽ tenetur li.i.ar.xiij. gl.
Filius arte carẽs incuria patris necessaria sumministrare non tenetur, nec ex meretrice natus ex lege xij. tabu. ibidem in annota.circa ar. xiij.
Filium vendere patri licet ex lege xij.tabu la.ibidem li.i. ar.xiij. in annota.
Filius liber iura nanciscitur sui patris li. i. ar.xvi.& in glo.vide rationem huius.
Filius agnationem sequitur patris & nõ matris, ibidem glo.
Filio absq; liberis mortuo succedit pater si non sit vocetur mater omnibusq; fratribus prefertur, li.i.ar.xvij.
Filius est hospes in possessione matris & econtra. ibidem.
Filius accipit hereditatem & non filia, ibidem li.i.ar.xvij.& in glo. vide quomodo id intelligit, oppositũ etiam codẽ li.ar.xxvij vbi expresse habetur quod succedant.
Filij naturales an succedunt vel legittimi tantummodo vide distinctionem, li.i.ar.li. glo.
Filij duplices, naturales & legitimi.ibidẽ & item Iure muni.ar.iiij.
Filij legittimi duplex ius habent in tollenda hereditate. ibidem li.i.ar.li.& Iure muni.ar.iiij.
Filius familias donare etiã potest aliquid ex certis causis.li.i. ar.lij. glo.
Filius pro iurijs patris quandoq; respondere cogitur.li.ij.ar.xvij.glo.
Filię iure prouinciali equę hereditãt sicut filij.li.ij.ar.lvij& li.ij.ar.xxi.glo.finali.
Filius non respondebit pro defuncto patre in causa violentię seu iniurię. li.i.ar.vi. li.ij.ar.xvij.li.iij.ar.xxxi.feu.c.xlv
Filij propter delictum patris quãdoq; puniuntur, licet non corpore infames tamen pronunciantur.li.ij.ar.lxxi. glo.

Filius furto auferens patri aliquid an furto accusari potest.li.iij.ar.v.glo.
Filius respondere non tenetur pro patre. vide quomodo intelligitur quia respondet pro bonis derelictis.li.iij.ar.x.feu.c.xlv.
Filius soluit debita patris.ibidem.
Filius non soluit debita paterna si non accipit recõpensam bonorum ibidem li.iij. ar.x.glo.
Filius etiam emancipatus importare non tenetur quicquid ei pater dedit, equos, vestimenta, arma. Iure muni.ar.lvij. Spe.sax. li.i. ar.x. &.xij.
Filię etã emãcipatę importare nõ tenent vestimẽta, suppellectilem, ornamenta sua à parentibus data ad diuisionem faciendã. ibidem Iure muni. ar.lvij. & Spe.saxo.li. i.ar.v.&.x.
Filiatio quòmodo probatur vtriusq; parentis. Spe.saxo. li.iij.ar.lxxij. glo.
Filij castigatores parentum esse non debent li.iij.ar. lxxxiiij.
Filij, ex filijs Noe septuaginta due prodiere gentes. Iure muni. ar.vi.glo.
Filius & filia eque proprium & supellectilem capit, feudum vero si sit filius duntaxat accipit. Iure muni.ar.xcvi.glo.
Filius, vide plura infra in dictione heres.

Finium regundorum.

Finium regundorum seu limitum lapides effodiens, triginta solidis punitur, si ignoranter facit, si vero violẽter id faciat vt violator pacis punitur. li.ij. ar.xxviij.glo.
Finium regundorum arbores seu lapides ponere volens, vicinus ad id vocandus est li.ij.ar.l. Iure muni.ar.cxxvij.
Finium regundorum quędam specialia, ibidem glo.li.ij.ar.l.
Finium regũdorum iudicium pertinet ad superioritatem. Iure muni. ar.cxxvij.
Finium regundorum vide infra plura in dictione limites.

Flumen.

Fluminibus nauigabilibus seruitus an imponi possit.li.ij.ar.li.glo.
Flumina vicẽ iudicis obtinent delentq; et auferunt dominia.li.ij.ar.lvi.glo.

Fons seu puteus.

Fontes seu putei aquarum prẽmuniri debent scq; ad genua ne damnum exinde eueniat.li.ij.ar.xxxvij. in annota.

Fornax.

Fornaces, cloace, stabuli porcorum, trium pedum à sepe spacio edificandi sunt, li.ij. ar.li. Iure muni. ar. cxxiiij. & item cxxv. qd' fabri pistores fornaces ,puidere debẽt.
Fornax protegenda ne à scintillis damnũ fiat vicino li.ij.ar.li. Iure muni.ar.cxxiij.
Fornacem pistor in domo sua extruere non potest nisi sit consensus ciuitatis. Iure muni. ar.cxxv.glo.

Fortitudo.

Fortitudo laudanda non est si non sit iusticia comes, li.ij.ar.xij. glo.

Forum.

Forum quid sit & quid dicatur, li.i.ar.lix. glo.
Forum seu villa foralis nonnisi octo stadijs ab alia edificari debet.li.ij.ar.lxvi.
Forum seu ciuitas foralis erigi & munirí non debet sine licencia iudicis prouincialis vel principis, & quante altitudinis munitio esse possit sine licencia iudicis, ibidem li.iij.ar.lxvi.& li.ij.ar.xxvi.
Foro seu in nundinis fori quicquid emitur statim debet solui, ibidem.
Foro, in foro non debet fieri contractus seu monopolia vt aliter merces non diuendantur, nisi vt ipsi inter se composuerint sub pœna qnquaginta pondo auri, ibidẽ.
Forum sine licentia iudicis ideo non erigitur ne augeatur numerus inobedientium, ibidem li.iij.ar.lxvi.

Frater.

Fratres duo, duas sorores sibi copulantes, et tertius extraneam, pueri eorum indistincte succedunt alter in alterius bona, li.i.ar. iij.ibidem in glosa, vide limitationem istius de bonis maternis.
Frater non ex vtroq; parente hoc est medius & filij fratris mei germani equales sunt in successione mea ibidem glo. & itẽ ar. xx. li.ij.glo.
Frater vnus cum vxore accepta bona cũ fratribus diuidere nõ cogitur.li.i.ar.xi. glo clarius vero.ar.xij.in textu.
Fratrum indiuisorum lucrum & damnũ commune est, per oppositum vero illorũ qui diuisi sunt.li.i.ar.xij.
Frater vnus bonorum si quid ludo, luxuria, aut prodigalitate dissipauerit preter aliorum consensum damnum ipsi soli imputi

tabitur, ibidem. li.i.ar.xij.
Frater filiam suam locans non ex cõmunibus eam locabit, ibidem glo.
Fratres equaliter succedunt in bona, li i. ar.xiiij.&in glo.
Fratres & sorores indistinctorum fratrũ, idest ex vtroq; parente prouenientiũ preferũtur alijs ex distinctis fratribus progenitis,li.ij.ar.xx.
Fratrũ indistinctorum pueri eque similes sunt cum fratribus distinctis, ibidem li. ij. ar. xx.

Fructus.

Fructus arboris si cadunt de tua arbore in vicini fundum illius sunt, li.ij. ar.lij.feu. c.lxxi.hoc idem etiam habetur ex lege xij. tabu.ibidem circa ar.lij.vide copiose.& Iure muni.ar.cxxviij. glo.

Frumenta fruges.

Frumenta seu annonam de die furans,decolatur,de nocte suspenditur li.ij.ar.xxxix Iure muni. ar.xxxviij.glo.
Fruges dimisse in campo cum aliorum vicinorum introducte sunt si conculcentur à nemine persoluantur,li.ij.ar. xlviij.
Frumentum prius molendino allatum prius molitur, li.ij.ar.lix.feu.c. xi.glo.
Frumenta seu sata conculcare venãdo nemini licebit, postq̃ in nodulos se preparent li.ij. ar. lxi.
Frumentorum spicas equo fesso succidere licet tenendo vnum in via pedem,li. ij. ar. lxviij.
Fruges alterius secans,suas vel domini esse putans & nõ aufert eas,non peccat,imo merces ei dabitur,li.iij.ar.xxxvij.
Frumenta non debent maiori precio vendi nisi secundum quod deus illa statuit,li. ij.ar.lxvi.
Frumenta, vide infra in dictione sata & segetes.

Fuga.

Fuga facit quandoq; vnũ adeo suspectũ quod contra ipsum sententia ferri possit,li. ij.ar.xxxv.glo.

Fundus.

Fundus indistincte collatus per dominum edificia fundi eiusdem erunt,li.ij.ar.xxi.
Fundũ alterius occupare volẽs exindeq; limitatio agrorum superueniat victus si sit tantum amittit quantum occupare voluit, li.ij.ar.l.glo.Iure muni. ar. cxxvij.
Fundus q̃ alte fepiri potest sine licentia iudicis,li.iij.ar. lxvi.

Funus et funebris pompa.

Funebris pompa ante omnia expediri debet,li.i.ar. xxij.
Funeris impense pro modo facultatum fieri debent ibidem glo.
Funus impediri non debet quominus sepeliatur, ibidem glo.

Fur furtum.

Furta,lusoria,spolia,heres non soluit, li.i. ar.vi.Iure muni.ar.ciij.Articulus tamẽ iste condemnatus est.
Fur & predo ius perdens si posthac de furto accusatur per iuramentum non euadet,li.i.ar.xxxix.& quomodo se expurgare poterit, ibidem vide, & Iure muni. ar. xxxij.&xcij.articulus tamen ille reprobatus est.
Furis & predonis expurgatio triplex,ibidem li.i. ar.xxxix.
Furto ablata restitui possunt sine heredũ consensu li.i. ar.lij.
Furtiua & ablata decrepitus restituere potest sine heredum consensu, ibidem.
Fur quid sit,li.i.ar.lij. in annota.
Fur vel raptor infra diem naturalem non iudicatus vel conuictus, gograuius eum non iudicabit, sed ad feudalis iudicis spectat iurisdictionem li.i.ar.lvij.Iure muni.ar. xxxvij.& xlvij.glo.
Fur quid sit,ibidem li.i.ar.lvij.glo.li.iij.ar. lxxxix. glo.
Fur est duplex,manifestus & occultus, ibidem li.i.ar.lvij.
Fur suspendi debet.li.ij.ar.xiij. & rationẽ in glo. ibidem vide.
Furtum minus trium solidorum punitur, cute & carne, & que sit pœna in cute & carne, vide li.ij.ar.xiij.Iure mu.ar.xxxviij
Furtum minus trium solidorum redimi potest, ibidem.
Fur redimens cutim & carnem infamis est, ibidem.
Fur suspensus non debet deponi sine licencia iudicis,ibidẽ glo.& Iure mu.ar.xxxvi.
Furtum nocturnum grauius est diurno quare & grauius punitur, ibidem li. ij.ar. xiij. & xxviij. & item xxxix.
Furtũ quia cõmunius est grauius punitur

quare nec in sacris sepeliuntur fures,ibidẽ, li. ij.ar. xiij.
Furem dimittens iudex pro fure reputatur ibidem.
Furtum ex lege xij.tabu. quomodo punitur, ibidem li.ij.ar.xiij.glo.
Furti tenetur quamuis furtũ solus non fecerit sed ope & consilio affuit, li.ij.ar.xiij. glo.
Furtiue res furibus ablate cui cedunt li. ij. ar. xxv.
Furtiue res in facti fuga repeti possunt sine licentia iudicis,li.ij.ar.xxv.glo.
Furans in die gramina vel ligna secta carnis vel cutis tormentis dabitur, si nocte furetur suspenditur,li.ij.ar. xxviij. Iure muni.ar. xxxviij.glo.
Furtiue res fiunt si negãtur inuente non tamen in vitam vel honorem vergunt,sed cum mulcta & emenda illas restituere cogitur,li.ij.ar.xxix.Iure mu.ar.cxxxv. glo.
Furto incusari non potest cui per alluuionem res applicãtur,ibidem li.ij.ar.xxix.
Furta, spolia inuenta apud aliquem per annale tempus obseruantur per iudicem, si nullus interim venerit, iudex ea seruabit li.ij.ar. xxxi.
Furtiue res post alterũ diem inuente quomodo arestari debent & quopacto in eo casu proceditur,li.ij.ar.xxxvi.
Furtiue res vsu capi non possunt ex lege xij tabu.ibidem glo.
Fur non semper est apud quem furtum reperitur,ibidem ar.xxxvi.& lxviij.li.ij.glo. & Iure muni.ar.xcij. &.cxxxv. glo.
Furtum apud quem inuenitur ad hoc q̃d fur non nominetur necessario tria in se habere debet,ibidem li.ij.ar.xxxvi.Iure muni.ar.xcij.& cxxxv.
Furtiua res si transmutatur non datur in restitutionem,vt si equum furetur & dat pro boue,bos non restituitur, ibidem li.ij. ar.xxxvi.glo.
Furtiue res per longi temporis possessionem prescribi non possunt, ibidem & ar. lxiiij.glo.li.iij.ar.iiij.glo.
Furtiue rei arestatio quomodo fieri debet per longum vide li.ij.ar.xxxvi Iure muni. ar. cxxxv.
Furtum committit si rem inuentam negat li.ij.ar. xxxvij.
Furibus abacte res debent coram vicinis denunctiari li. ij.ar.xxxvij.
Furtũ contigit quatuor modis, li.i.ar.lvij. & li.ij.ar. xxxvij. & alia plura de furto et re furtiua,ibidem.
Furtum quid sit,ibidem li.i.ar.lvij. li.ij.ar. xxxvij.& lxi.glo.li.iij.ar.v.Iure muni. ar. xcij.& cxxij.
Furtum comittere quis potest non tamen erit fur nec res illa furtiua dicetur, li.ij.ar. xxxvij.
Furtum cõmunius preda li.ij.ar.xxxix.
Furtum grauius punitur quia communius ibidem,& Iure muni ar.xxxviij.glo.
Furans annonam noctis tempore suspenditur,in die vero furãs, decolatur, li.ij. ar. xxxix.
Furto ablata vestis apud sartorem furq̃ intercipiatur,contra quem competit actio isti cuius vestis est,li.ij.ar.lx.
Furto an quis accusari potest pro feris syluestribus,li.ij.ar.lxi.Iure mu.ar.cxxij.glo.
Furto, spolio deprehensus cum clamore violentiarum accusari debet,li.ij.ar.lxiiij.
Furto accusatus nocumentum habet in tribus,ibidem,& Iure muni.ar.xxxvi.glo.
Furtum,in furto tria requirũtur quod nominari furtum debeat,li.ij.ar.lxviij. glo.
Furto accusari non potest si res acommodata aut sub testimonio deposita apud aliquem reperiatur & quid in eo casu faciendũ si res huiusmodi apud eum vendicetur vel repetatur, li.iij. ar.v.
Furtum non impingitur nisi quando quis contrectat rem alterius dolose propter commodum suum, ibidem glo.
Furto pater filium & maritus vxorem minime accusare potest, ibidem. glo.
Furti & rei furtiue differentię tres,ibidem glo,& li. ij.ar.xxxvi. & xxxvij. & item li.iij.ar.xxij. glo.
Furtiua res tibi deposita animo vt apud te inueniatur quomodo in eo procedendum & que pœna eiusdem,li.iij.ar.v. glo.Iure muni. ar.lvi.
Furtum non comittit si rem commodatã vltra prefixum tempus tenet.li.iij.ar. xxij.
Furtiua res esse potest,ille tamen qui eam habet fur non est,ibidem.
Furtum aut spolium alicui obiectum probandum est iudice & testibus, li.i.ar.viij. li.iij.ar.xxviij.Iure muni ar. xxxij.
Furtum sine damno restitui potest per heredes si ex illis locupletatus est quis,si autẽ non,nec restituere tenetur li. iij.ar.xxxi.
Fures vel raptores si plures fuerint quilibet tenetur in solidum conditiõe furti, sed

vno ſoluente ceteri liberantur, in actione vero furti vnus alium non liberat li.iij,ar. xxxi.
Furti actio datur ad pœnam, conditio vero furti ad rei proſequutionem, ibidem li. iij,ar. xxxi. glo.
Furti actio etiam pro vno nummo inſtituí poteſt, non tamen pro huiuſmodi parua re ſuſpenditur, li.iij.ar.xlvij.glo.
Fur in manuali facto detentus nullum poteſt habere varendatorem, li.iij.ar. xxxv. & Iure muni.ar.cxiiij.
Furto ablatas res ſi apud aliquem inuenerit extra manuale factum ipſe iuſte varendatorem nominabit, ibidem.
Fur manifeſtus quis ſit, ibidē li.iij,ar. xxxv.glo. amplā declarationē vide.
Fur recognoſcens ſuper aliquem de furto etiam ſi ſuper id moriatur, ille propior erit ſe expurgare ſacramento niſi alia ſuperueniat probatio, li.iij.ar.xxxix. glo.finali.
Furtum comittens in animali ſeu pecoribus capite punitur. li.iij. ar.xlviij.
Furto accuſari non poteſt ſi quis rem alicuius accipit putans eſſe ſuam illamq; non occultādo tenet, quod ſi criminaliter accuſetur iuramento abſoluitur, li.iij.ar.lxxxix
Furtum manifeſtum quid ſit. Iure muni. ar.xxxviij.glo.
Furto manifeſto deprehenſus quomodo proceditur contra eum, ibidem.
Furum & prędonum damna & incomoda cum pœnę iniunctione, ibidem.
Furē cute & carne pœnari, ferro in facie comburri, & alias infligere pœnas quid ſit, ibidem & Spe.ſaxo. li.ij.ar.xiij.
Fur de nocte prędentus in domo etiam ſi nihil furetur occidi & furto accuſari poteſt, & alia de furibus abunde, ibidem Iure muni.ar.xxxviij.
Fur nocturnus minus q̄ tres ſolidos furās & item fur nocte frumēta auferrens reſtē ſeu funę punitur, ibidem.
Fur & latro per clamorem eſt inueſtigandus, ibidem.
Furum & prędonum ex facto ſubſequuta damna & pœnę, ibidem glo.
Fur qualiter iudicio preſentari debet, ibidem Iure muni.ar.xxxviij.
Furis detenti practica. Iure.mu.ar.xli.glo.
Furtum non dimititur niſi ablatum reſtituatur.li.iij.ar.lxxxvi.
Furtum importatum in domum probi hominis & inuenitur, iuramento abſoluitur. Iure muni.ar.xcij.
Furto ſi ablatę ſint res quomodo procedatur in recuperandis illis, ibidem glo.
Furem in platea inſequens ſine clamore & res mittat, eas tollere licet ſine conſenſu iudicis, ſed ſi clamor excitatus ſit, iudicis cō ſenſus neceſſario venit, ibidem.
Furem dimittens prēter volūtatem vel ſe vi eripiat, ſi inculpatur à iudice, iuramento abſoluitur, ibidem.
Furis ad carcerem dati proteſtatio coram iudice, ibidem.
Furto cōmiſſo quomodo procedendum in perquirendo fure, & quod ciuitas occludi debet, & furtum in domibus perquiri. ibidem Iure muni.ar.xcij.
Furtum committi poteſt in animalibus, ferís, volucribus. Iure muni.ar.cxxij.glo.
Furans auem beſtiam ſuſpēdi non debet ibidem.
Furtiua res efficitur multis modis. Iure muni,ar. cxxxv.
Fur iudicio adductus quomodo procedit contra eum. Iure muni,ar,xxxviij.& xcij. glo.
Furtum, vide infra in dictione pręda, & dictione ſpolium.

Furioſus.

Furioſis & prodigis dandi ſunt tutores & hi fieri debent proximiores agnati, li.i. ar. xij. Spe. ſaxo. & ex lege xij. tabu. ibidem
Furioſus ignominiam inferre non poteſt. li.ij.ar. xxxiiij.
Furioſus, contra furioſos & fatuos ſentētia mortis vel membri amiſſionis non promulgatur, ſed pro damno tutores reſpondebunt. Spe. ſaxo. li.iij.ar.iij.
Furioſus poſt malefactum quur detinetur exquoquidem tutores damnum reſarciūt rationes vide binas li.iij.ar.iij.glo.
Furioſus, vide plura in hunc paſſum ſupra in dictione fatuus.

Gallus.

Galli ad hereditatem annumerantur, li.i. ar.xxiiij.Iure muni.ar.xxij. & xxvi.
Gallus quomodo verigeldo ſoluitur. li. iij. ar.li.
Galli et gallinę damnum faciētes vicino, alę eis abſcindantur, & vicino galli trāſmittantur. Iure muni. ar.cxxij.
Gallina damnum faciens ſi occidatur exſoluitur verigeldo. ibidem.
Galli euolati in do mū alterius non ꝓpter

hoc illius ſunt, ibidem Iure muni.ar.cxxij.

Generatione ſimilis.

Generatione inequalis hereditatē non accipit. li.i.ar.xvij.glo.
Generatione equalis quis dicitur, li.i.ar. xvij.glo.et ar.li.& item li, iij. ar. xlv. feu. c.xx.
Generatione ſimilem eſſe alicui intelligitur quadrupliciter, li.i.ar.xlv.li.iij. ar.lxxiij
Genelogiam amici teſtificari poſſunt, li.iij ar.xxxij Iure muni.ar. iiij.
Generatione ſi quis accuſetur teſtibus cōtra eum probare neceſſe eſt, li.iij.ar.xxviij Iure muni.ar.xxxij.
Generationis queſtio & probatio propríe competit foro ſpirituali, ibidem.li.iij.ar.xxviij.glo.
Generationem non aliud diſtinguit niſi libertas & ſeruitus, li.iij.ar.xlv.& li.i.ar. xvij. glo.& ar.li.
Generatione illuſtris eque ſimilis eſt homini ſimplici libero tamen, ſed ratione militaris dignitatis & clypei vnus eſt nobilior alio, ibidem li.iij.ar.xlv.
Generatione poteſt vnus argui, vt quia nimis tempeſtiue vel nimis tarde natus ſit iure tamen reici non poteſt niſi illud per dat Iure muni. ar.iiij.
Generatione ſimilis, vide ad hunc paſſum infra titulo paris conditionis, & dictione ſimilis generatione.

Gerada.

Geradam cur tollunt mulieres ante omnē diuiſionem, ratio eſt, quia viri in recompēſam tollunt arma bellica. Spe.ſax.li.i.ar.v. & xxiiij. Iure muni.ar.xxiij.& xxv.
Geradā maiori iure cognata vxoris mortuę tollit, q̄ mater mariti ſuperſtitis. li, i.ar. xx.
Geradam tollit mulier poſt dotem, li.i. ar. xxiiij.feu.c.lvi.
Gerada, ad geradam quid pertinet, ibidē li.i.ar.xxiiij.& Iure muni.ar.xxij.& lvij. feu.c.lvi. & lvij.
Gerada vnde dicitur & quid ſit, & alia plura de gerada vide, li.i.ar.xxiiij.& xxvij Iure muni. ar.xxiij.
Gerada maior datur vxori poſt mortem viri q̄ cognate poſt mortem vxoris, vt liquet de vaſis argenteis &c. rationes vide ibidem, li.i.ar.xxiiij. feu. c. lvi. Iure muni. ar.xxiij.
Gerada non accipitur niſi vbi hereditas non datur mulieribus, ſed ſi hereditatem tollūt datur arbitrio eorūdem eligere quid volunt, ibidem li.i.ar.xxiiij.
Gerada eſt ſuppellectilis domeſtica, li.i.ar. xxvij.Iure muni.ar.xxiij.
Gerada alienari non poteſt viuente virō ſine conſenſu cognatę, etiam nec viro ipſo nec alteri extraneo. feu.c. lvij. & circa ar. xxvij.li.i.& item Iure muni.ar.xxiij.
Gerada in defectu cognate cedit iudici, li. i.ar.xxvij.
Geradam accipiens debet eſſe cognatus ex parte fuſi.li.iij.ar.xv.Iure mu.ar. xxiij. & lvij.
Geradam quę pertineant & exceptiones quę ad geradam non pertinent ſecundum ſtatum diuerſorum hominum. Iure muni. ar.xxiij.vide etiam ar.lvij.glo.
Geradam accipiēs cognata ſtratum ornatum marito relinquit ſicut fuit tempore vxoris, & menſam cum menſali. Iure mu. ar.xxiij.Spe. ſaxo. li.iij. ar.xxxvij. feu.c. lvi.cauſamq; quur id frat ibidem vide.
Gerada & proprium de gratia mulieribus confertur, li.iij.ar.lxxvi. glo.
Gerada non neceſſario expeti debet ante triceſimum. Iure muni,ar.xxiij.
Geradam ante triceſimum corā iudice oſtēdi ſibi petens et ille denegat, quid demeretur. Ibidem Iure muni.ar.xxiij. & Spe. ſaxo.li.iij.ar. xv.
Gerada quomodo expeti debet, vide practicam per longum vt ſupra. Iure muni. ar. xxiij.
Gerada an cognatę pertinet donatione omnium bonorum inter virum & mulierem facta, vide practicam ibidem.
Geradam ex officio querere cupiens & ſi non inuenit, vel ſi inuenit quām ille negauit: quid demeretur, ibidem.
Gerada variorum Mechanicorum panni ficum, ſartorum, fabrorum, mulierum manibus proprijs laborantium, aurificū, tabernatorum, diuerſoria publica adminiſtrantium, vario diſcerni debet, ibidem longum vide campum. Iure muni. ar.xxiij.
Gerada, ad geradam cōputari poteſt quicquid vxor in ſcrinio habet ſuo, ad quod nullus prēter ipſam clauem portat, ſi vero in ſcrinio viri ſit ad hereditatem pertinebit ibidem.
Geradam aut hergevet pertinentes res ſi

ſint impignorāte quomodo proceditur in negotio, & an libere ſine exemptione ſequi debent, ibidē, et Spe. ſaxo.li.i.ar.xxiiij
Geradam pertinentes res & hergewet impignorate exemi non debent ex communi pecunia, ſed ille exemit cui per ſucceſſionem ceſſerunt, ibidē Iure muni.ar.xxiij.
Gerada & hergewet non poteſt nuncupari niſi poſt mortē illorum qui illa relinquunt, aprimo etenim poſt deceſſum illorum gerade vel hergewet nomen ſortiuntur, ibidem, & feu.c.lvij. circa ar. xxvij.li.i. Spe. ſaxo.
Geradam alienans mulier etiam cum conſenſu viri, vir tandem poſt mortem reſpōdere tenetur, ibidem Iure muni. ar. xxiij. feu.c. lvij.
Geradam cum mulier alienat tempore vite ſue, quomodo vir ſibi prēcauere debet ne damnum incidat. Iure mu.ar.xxiij.glo.
Gerada oppignorata per virum tempore ſanitatis mulieris pro neceſſitate eius, an cognate libere extradi debet, ibidem Iure muni.ar.xxiij.
Gerada oppignorata tempore ſanitatis vxoris eandem cognata exemere debet, & vir necquicq̄ occaſione illius pati cogitur. Spe. ſaxo.li.i. ar.xxiiij. Iure muni.ar.xxiij
Geradę expeditio prēcedit expeditionem armorum bellicorum. Iure muni.ar. xxiij.
Geradā maiori iure tollit filius ſcolaris, q̄ ſoror matris. Iure mu.ar.xxiij. ſcolaris vero filius & ſoror ſua per ęquum tollunt. li.i.ar.v. Spe. ſaxo.
Geradam maiori Iure tollit mater femellę mortuę q̄ filius eiuſdem mortuę, & mater mortuę matris pociori iure geradam accipit q̄ mater viri. Spe. ſaxo.li.i. ar. xx. Iure muni. ar.lvij.glo.finali.
Gerada, vide in hūc paſſum infra in dictione paraferna, & in dictione vtenſilia.

Gladius.

Gladij duo dati per Chriſtum, Eccleſię poteſtatem duplicem deſignantes. li.i.ar.i. li.iij.ar.xliiij. Iure muni.ar.vij.
Gladium euaginans in damnum alterius gladius cedit iudici. li.i.ar.lxij. Iure muni. ar.xlij.glo.
Gladij nomine alia arma intelliguntur. ibidem.li.i.ar.lxij.in annota.feu.c.lxi.
Gladium nemini ferre licet in ciuitatibus, villis, caſtris, vbi domicilium vel manſionem habet quis. li.ij. ar.lxxi.
Gladius reſtituēdus non eſt illi qui depoſuit ſi factus eſt furioſus. li.iij.ar.v.glo.
Gladium ſpirituale Spirituales à papa acquirunt, quemadmodum ſeculares ab Imperatore. Iure muni.ar.vij.
Gladium accipiunt agnati, ad deſignandā tutelam, interpretationem iſtius vide Iure muni.ar. xxv. &.xxvi.
Gladium portans contra ſtatutum ciuitatis arma preſentari in pignore ciuitati debent occaſione tranſgreſſionis ſtatuti. Iure muni. ar. xlvij.
Gladius, vide ſupra in dictione arma.

Gnauus.

Gnaui homuntiones, nec hereditatem nec feudū percipiunt, ſed proximi bona eorū adminiſtrant. li.i.ar.iiij. feu.c.v. Iure tamē naturali hereditant. Intelligendus ergo paragraphus quoad adminiſtrationē.

Gograuius.

Gograuius ſeu pedaneus, Iudex eligitur à ruſticis trium villarum adminus, cum violentia vel furtum committitur, & alia de gograuijs vide li.i.ar.lv. &.ar.lvi. &.lvij. li.iij.ar.lxiiij. Iure muni. ar.xlv. & xlvij.
Gograuius dicitur propter id, quia cauſas ſubito emergentes iudicat. li.i.ar.lvi.
Gograuij vnde nanciſcuntur autoritatem ſuam li. i.ar.lvi.glo.
Gograuius vnde dictus, ibidem li.i.ar.lvi. glo.
Gograuius, in gograuionatu hoc eſt ſubito electo iudice, non pertinet feudū nec ſuccеſſio, ibidem, & li. iij.ar. liiij. glo.
Gograuius ad arbitrium ruſticorum deponitur, & alia de gograuijs plura vide, ibidem.li.i.ar. lvi.
Gograuius non iudicat ſuper furem & prędonem ſi per diem naturalem non condemnatur, li.i.ar.lvij.
Gograuius an alios exceſſus preter euenięns furtū vt pote homicidiū violentiā iudicare poſſet, li.i.ar.lvij.
Gograuius non iudicat ſuper violentias virginum & ſuper homicidia, ibidem glo.
Gograuius non iudicat pernoctata, ibidē, & Spe.ſax.li.ij.ar.xiij. Iur.mu.ar.xxxviij. &.xlvij.glo.feu.c.lxxviij.
Gograuius ad tempus electus ſpacioſum prouideri debet à domino prouincię in feudo licitęq̄ vt ſic pernoctata iudicabit. li.i.ar.lviij.

Gograuij iudicium ceſſat, adueniente iudicio comitis, ibidem.
Gograuij infeudatio quomodo fieri debet li.i.ar.lviij. glo.
Gograuius ſeu ſcultetus iudicat eodem die ſuper furto trium ſolidorū. li.ij.ar. xiij. & alia de gograuijs, ibidem.
Gograuius ad quantā ſummā iudicare poteſt in ciuilibus cauſis, ibidē li.ij.ar.xiij.gl.
Gograuius, Phalanſgrauius Margrabius, Burgrabius, vnde dicantur, li.iij.ar.liij.
Gograuio quantum mulcte datur in iudicio eius. li.iij.ar.lxiiij. Iure muni. ar.x.
Gograuius, vide ad hanc materiam infra in dictione ſcultetus.

Gratia.

Gratia, ex gratia ſeruiens, per gratiam monere debet mercedem. li.i. ar.xxij.
Gratiam allegans illam probare tenetur, ibidem glo.
Gratię ſeu voluntati aduerſarij ſe ſubiciēs non renunciat iuri ſuo, In defectu enim gratię recuperat ius ſuum, ibidem glo.
Gratię date male vti volens perdit illam li. i.ar.xxxij.glo.li.ij.ar.xliiij.glo.
Gtatia non iuuat niſi illum cui cōceſſa eſt li.iij.ar.lxxvi. glo.
Gratia, in gratiam alicuius confugiens defendi pro poſſe debet. li.iij.ar.lxxviij. glo.

Gradus.

Gradus cognationis ſeu agnationis ſeptē. li.i.ar.iij.
Gradu equales qui ſunt hereditatē relictā eque percipiunt, proximior vero prefert illi qui vlteriorem obtinet gradum, ibidem li.i.ar. iij.
Gradu ſeptimo terminatur agnatio in cō ſequenda hereditate, ibidem.

Gramen.

Gramina furans, ſecans, de die aut de nocte que pœna. li.ij.ar.xxviij.

Granicies.

Granicies, vide ad hanc materiam ſupra in dictione finium regundorum & infra in dictione limites.

Halla.

Hallenſis Ciuitas quo iure fundata eſt & vbi illud in defectu querere debet, vide Iure muni.ar.x. &.xi.
Halleñ vnde ſententiam reportare debēt. ibidem.ar.x.

Hereditas: Heres.

Hereditatis perceptio finitur in ſeptimo gradu, ſecundum Saxones. Spe.ſax.li.i.ar. ij. ſecundum Sueuos vero quamdiu probare poterit eſſe illius agnatus. li.i.ar.xix.
Hereditatis percipiende vide gradus. li.i. ar.iij. & xvij. glo. & quod deſcendentes primum, poſthac vero aſcendentes ſuccedunt pre omnibus collateralibus.
Hereditatē nō accipit gnauus. li.i.ar.iiij.
Hereditatē percipit iure ciuili ſurdus, mutus, claudus, nō feudali, ſed ſi poſthac euenerit caſus aliquis non propter hoc feudū perdit, ibidem li.i. ar.iij
Heredibus vnus carere cogitur ex triplici cauſa. li.i.ar.v.glo.feu.c.lxxij.glo.latius.
Hereditas dicitur cum quibuſcūq; bonis homo moritur. li.i.ar.v. & ar.vi.
Hereditas quid ſit lege communi. ibidem ar.v. & Iure muni.ar.xxvi.
Hereditatem aui, nepos, ex filio accipit & non ex filia. ibidem li.i.ar.v.
Hereditas non ſemper dicitur id quod qs poſt mortem ſuam reliquit niſi illud ad quę ius habuit. ibidem li.i.ar.v. glo.
Hereditatis nomine appellātur bona omnia morte derelicta. li.i.ar.vi.
Hereditatē accipiens debita ſoluit inquātum hereditas in mobilibus perdurabit. ibidem li.i.ar.vi. Iure muni.ar.xxvi.glo.
Heres furta ſpolia luſorie perdita ſoluere non tenetur, nec aliqua debita niſi de quibus hereditas fuerat ampliata, vel que ſolus fuerit ſtipulatus. ibidem li.i.ar.vi.articulus tamen iſte reprobatus eſt.
Heres ſi non fecit inuentarium ad ſolutionē omnium debitorum tenetur. ibidem, li.i.ar.vi.glo.
Heres quantū temporis habeat ad faciendum inuentariū poſt mortem illius cui ſuccedit. ibidem li.i.ar.vi.
Heres ex delicto defuncti ad quid teneatur ibidem li.i.ar.vi.glo.
Heres tenetur de ſcietia recognoſcere veritatem ſuper debito mortui patris ſi actor renūctiat teſtibus. li.i.ar.vi.
Heres ad omnē querelam occaſiōe debiti & pecuniariā reſpōdere tenet ſed nō ratione furti, ſi vero pro dolo contra Imperiū cōmiſſo accuſet defēdere tenebit. ibidē gl.
Heres non tenetur fideiuſſoriā patris exſoluere niſi ex certis cauſis ibidē glo.
Heres negans bona percepiſſe ex quibus

debita ſoluat, ſi poſtmodum aliter inueniatur, duplum ſoluit. li.i.ar.vi. Iure muni.ar xxvi.glo.
Hęres an venditiõem patris explere teneꝫ & an pecuniam deſuper datam reſtituere cogitur. li.i.ar.ix. glo.
Hęres occaſione depoſiti, locati, an iurare poteſt, vel quomodo proceditur. li.i. ar. xv. glo.
Hęreditatẽ patris, matris, fratris, ſororis, filius accipit & non filia, & quomodo id intelligatur. li.i.ar.xvij. & in glo. vide interpretationem.
Hęreditas carẽs hęrede, fratre, ſorore, illã omnes vtriuſq; ſexus qui propinquiores fuerint tollent. ibidem.
Hęreditatem non percipit qui in generatione eſt inequalis. ibidem.
Hęreditatẽ nõ tollunt Suaue de ſexu fœmineo. ibidem.
Hęreditatem percipiunt patres, matres & omnes aſcendentes ante fratres & ſorores & alia plura de ſucceſſione vide ibidem. li.i.ar.xvij.
Hęredes accelerañ qui dicanꝫ, hęreditaſq; in deſcendeñ proueniens cedere dicatur, in aſcendẽtes vero deuoluta ſtare nuncupatur. li.i.ar.xvij. glo.
Hęreditates inteſtatorum primum hęredes, hijs deficientibus agnati tollunt ex lege. xij. tabu. ibidem li.i.ar.xvij.glo.
Hęres licite intrat ad viduam poſt triceſimum diem. li.i.ar.xxij.
Hęredis cum voluntate ſepultura procuretur ibidem.
Hęres de hęreditate primum ſoluit familie precium ibidem. & Iure mu.ar.xxvi.
Hęres ante triceſimum nihil de bonis tollet. ibidem li.i.ar.xxij.
Hęres quo tempore hęreditatem adire & eam vendicare debeat. li.i.ar.xxij.glo.
Hęreditas appellatur omne aliud excepta gerada & quę ad eam pertineant, vide li.i.ar.xxiiij. Iure muni.ar.xxvi. et lvij.
Hęreditarie res tempore mariti obligate vidua reddere non tenetur, ſed hęres ea exemet ſi vult, ibidem. li.i.ar.xxiij.
Hęreditas eque in filiam ſicut in filium cedit. li.i.ar.xxvij.
Hęreditas, expeditorie res hęredibus non extantibus poſt triceſimum iudici preſententur, & eas elapſo anno in vſus conuertet ſuos. li.i.ar.xxviij. exceptiões tamẽ huius vide in glo. & Iure muni.ar.lix.
Hęreditas relicta ſine hęredibus eã vxor capit excluſo fiſco. li.i.ar.xxvij. in annota
Hęreditas caret hęrede quadrifariam. ibidem. li.i.ar.xxvij. & Iur.muni.ar.xxvi. & lix.feu.c.lxxij.glo.
Hęres in certis caſibus poſt annũ repetere hęreditatẽ poteſt. ibidem li.i.ar. xxviij.
Hęreditas in mobilibus anno preſcribit, immobiliũ vero triginta vno annis & anno & die ibidem li.i.ar.xxviij. & xxix.
Hęreditas dupliciter in Principem deuoluitur propter exceſſum & cum hęredes deficiunt. feu.c.lxxij. circa li.i.ar.xxviij. in annota.
Hęres ignorans mortem illius cui ſuccedere debeat, an per id negligat ſe in iure ſuo. vide li.i.ar.xxviij.glo.
Hęreditas per aduenam percipi debet nõ ſecundum ſuę perſonę, ſed ſecundum iura terrę. li.i.ar.xxx. ibidem in glo. cauſas vide cur id fiat.
Hęreditarię res quę ſint, & ad hęreditatẽ quę ptineãt. li.i.ar.xxiiij. Iur.mu.ar.xxvi.
Hęreditas derelicta per viduam vel mulierem nullo extãte puero, ſuccedit in agnatos proximiores li. i.ar.xxvij.. Iure muni. ar.lviij.
Hęreditatem derelictam eque tollit mulier ſicut & vir. Spe.ſaxo. li.i.ar.xxvij. Iure muni.ar.lviij.
Hęreditas confiſcata quomodo eliberatur per hęredes. li.i.ar.xxxviij.glo.
Hęreditas ſine conſenſu hęredum & legitimo termino iudiciali alienari non poteſt. ibidem. li.i.ar.lij. Iure muni.ar.xx.
Hęreditas ex lege. xij. tabularum teſtamẽtaliter alienari poteſt, non tamen iure noſtro ſaxonico. ibidem. li.i.ar.lij.glo.
Hęreditas duplex ſtans & iacẽs. feu.c.liiij & circa ar.lij. li.i. Iure muni.ar.xxi.glo.
Hęreditatis ſucceſſionem, vide Spe.ſaxo. li.i.ar.iij. & xvij. li.ij.ar. xx.
Hęreditatem vẽdicans ſibi non iure agnationis ſed promiſſionis, pro iniuſticia reputatur, niſi ſit coram iudicio confirmata, li.ij.ar. xxx.
Hęreditatis ſucceſſio ſi teſtibus probari poteſt quod promiſſa eſt coram iudicio valet & ſuccedere poteſt, ibidem glo.
Hęreditate vendita hęres nihilominus remanet creditoribus obligatus, li.ij.ar. xxx. glo.
Hęreditatem ſi quis donare alicui velit illam euacuare tenetur, li.ij.ar.xxx.glo. fin.

Hęreditas licet multis pertineat quicquid in ea delinquitur libero poſſeſſori emendetur. li.ij.ar.lvij.
Hęres prouincialis tollit bona deſeruita feudalia, in defectu hęredis feudalis, li.ij.ar. lviij.
Hęres feudalis puer eſſe nõ poteſt, ibidem glo.
Hęres feudalis eſt filius, pater, auus qui de ſtirpe procedunt militari & ſanus eſſe debet, hęres vero prouincialis eque filia eſt, ibidem li.ij.ar.lvij. feu. c.vi. & li.ij.ar. xxi. & li.i.ar.vi.glo. Iure muni.ar,xvi. & ar. xcvi.
Hęreditas ſeu proprium quod quis non emit ſed per ſucceſſionem venit ſine conſenſu hęredum alienari non poteſt, & practicã huius vide abunde. Iure mu.ar. xx. clarius ar.lvij.
Hęreditas ruſticorum dicitur, cum bona quę ſub cenſu eis tribuuntur eorum induſtria meliorantur, huiuſmodiq; meliorationem quę hęreditas ruſticorum dicitur diuendere poſſunt, ſaluo cenſu domini cenſualis, li.ij.ar.lix. glo.
Hęres tenetur coheredem ſuper hęreditate abſceſſa varendare. li.iij.ar.iiij.glo.
Hęreditarie res poſt triceſimum ſi à multis apud vnum expetuntur eas dare non tenetur niſi ſopita inter eos lite, li.iij.ar.xv.
Hęreditarias res retinens poſt triceſimum & poſtulatus non reddit, mulctã et emendam ſoluit, ibidem.
Hęreditas cum diuiditur, ſenior diuidit, iunior acceptat, li.iij. ar.xxix.
Hęreditatem expetens, ſcabinorum ſede dignus ſi ſibi non creditur progenitores ſuos probare tenetur, ibidem li.iij.ar.xxix.
Hęreditarie res apud aliquẽ derelicte pro quibus lites habentur iudici tuto preſentẽtur li.iij.ar.xv.
Hęres pro debito reſpondere non tenetur patris, niſi bona illa ſub ſe habeat pro quibus inculpatur li.iij. ar.xxxi.feu.c. xlv.
Hęredis appoſitione in perpetuum omnes ſuccedentes continentur. li.iij.ar. xxxi. glo.
Hęredibus reſpondetur de preda in patre eorum patrata, ibidem li.iij.ar. xxxi.
Hęredes non tenentur reſpondere ſuper maleficio vel preda patris, ibidem, & item feu.c.xliij. & xlv. glo.
Hęres querens debitum patris contra viuum debitorem non oportet probationẽ facere metſeptimus, ibidem li.iij.ar.xxxi.
Hęreditatem patris & matris, proles ingenua obtinet, li.iij.ar.lxxij.
Hęrede non extãte hęreditas cedit Regi, & quomodo Rex ibidem accipitur. li. iij. ar.lxxx. Iure muni.ar.lix.feu.c.lxxij.
Hęreditatem capit fiſcus non extantibus conſanguineis vltra etiam affines, ibidem li.iij.ar.lxxx.glo.
Hęreditatum reſignationes quomodo fieri debent, & quis proceſſus ſeruandus, Iure muni.ar.xx.
Hęreditas quę non eſt empta, vel quam quis reſignatam non habet reſignari ſine hęredum conſenſu non poteſt, ibidẽ. Exinde eliciunt quidam quod hęreditas quę à parentibus venit alienari non poſſit, textus ad hanc ſententiã eſt clarus. Iure muni.ar.lvij.
Hęreditas propriis empta pecunijs reſignari libere poteſt. Ibidem Iure mu.ar.xx
Hęres primum ſepulturam expedire debet, ibidem.
Hęreditatem vnam ſi plures accipere debent, vel etiam hergevet, ſenior inprimis accipit gladium, & quare id fit, ibidem. Iure muni.ar.xxvi. vide.
Hęreditatem accipiens ad quid obligatur ibidem ſufficienter vide.
Hęreditate vendita & interim venditor moritur quomodo impeti debet emptor p hęredes venditoris. Iure muni.ar.xxx.glo.
Hęreditas in dotalicio mulieri ſine conſenſu hęredum aſſignata an alienari poteſt. Iure muni.ar. lvij.
Hęreditas relicta per mulierem carente prole eius cognatis cedit, hoc idem de viro intelligendum eſt. Iure mu.ar.lviij. & Spe. ſaxo. li.i.ar.xxvij.
Hęreditas, ad hęreditatem quid pertinet, ibidem. Iure muni. ar. lviij.
Hęreditas eſt terminus vniuerſalis extendenſe ad proprium geradam & hergevet. Iure muni.ar.lix.glo.
Hęrede nullo extante iudici cedit hergevet & gerada, & quare id fit, alia vero bona vt proprium cui cedunt. Iure muni. ar. lix. Spe.ſaxo. li. iij. ar.lxxx.
Hęreditas per caducum quę cedit officio, per annum & diem ſeruari debet, ibidem Iure muni.ar.lix.
Hęreditatem non emancipati vendere minime poſſunt ſine coheredum conſenſu. Iure muni. ar.lvij.

Hęres consentiens in legata testamenti & debita cum hoc nonnulla sint expedire vtrunq; cogitur. Iure muni. ar. lxv.
Hęreditatem si quis alloquatur esse suam ex parentibus, & alter qui eam possidet dicit iusto eius esse prędium censuale euicto rem apportans, cicius iste circa eam permanebit q̄ ille eandem ab eo eripere possit, sed si in defensa defecerit, ille qui impetit obtinet. Iure muni. ar. lxix. vide ad id Spe. saxo. li. ij. ar. xliij. sub alio tamen sensu.
Hęreditas quę ex mortuo venit potiorem defensam habet q̄ quę ex venditione possidetur, ibidem Iure muni. ar. lxix. & Spe. saxo. li. ij. ar. xliij
Hęreditatem iudicialiť in debito dans, vel oppignorans, qui eam accipit, iudicio soli/dum soluit. Iure muni. ar. cv.
Hęres occupat omne ius mortui cuius est hęres, & agere potest tam actione ciuili q̄ criminali post mortem & quomodo id intelligatur, vide feu. c. xlv.
Hęreditas, vide ad hanc materiam supra in dictione bona, infra in dictione proprium, & dictione res.
Hęres, vide in hunc passum supra titulo filius.

Hergewet.

Hergewet dicitur quod ad expeditionem bellicam spectat. li. i. ar. xxij. & xxvij. glo. Iure muni. ar. xxv. feu. c. lvi.
Hergewet qui repetere vult necessario agnatus esse debet ex parte gladij, geradā vero cognata ex parte fusi li. iij. ar. xv. Iure muni. ar. xxiij. & xxv.
Hergewet non dicitur nec nomen sortitur suum, nisi primo post mortem illius à quo hergewet expectatur. Iure muni. ar. xxiij.
Hergewet accipiens ad quid obligatur. Iure muni. ar. xxvi.
Hergewet, vide ad hunc passum plura in dictione arma bellica, & dictione expeditorie res.

Homagium.

Homagium pręstans sibi in generatione equali vel si infeudetur à sibi simili nō originem aut iura ciuilia ideſt emendā quę sibi iure cedit sed tantummodo feudi seu militię dignitatem minuit. Spe. saxo. li. iij. ar. lxv.

Homicidium.

Homicidio detentus & contra eū actio sit cepta, si concordat cū parte cū iudice vero non, an cogere illū iudex possit ad actionem prosequendam. li. i. ar. lxij. glo.
Homicidium triplex. li. ij. ar. xiij. Iur. muni. ar. xxxviij. glo. feu. c. xxxiij. glo. Iuxta vero articulum xxxviij. li. ij. quadruplex homicidium inuenitur.
Homicidij actio duntaxat competit viris & non mulieribus. li. ij. ar. xvi. glo.
Homicidium an patrari in defensa dicat iudicis arbitrio committitur. li. ij. ar. xiiij.
Homicidio nedum tenentur qui illud patrarunt, sed & alij tanq; socij & auxiliatores. li. ij. ar. xiiij.
Homicidę non omnes puniendi, vt patet de illis qui in defensa aliquem occidunt. li. ij. ar. xiij. & ar. lxix. glo. finali.
Homicidio accusatus quę damna sustinet li. ij. ar. lxiiij.
Homicidij particeps siue facto siue consilio pro homicida reputari debet, ibidē. glo.
Homicidium quomodo probatur vel defenditur. Iure muni ar. xxxviij. glo.
Homicidium casuale variomodo cōmittitur & quomodo procedendum in eo, ibidem glo.
Homicidio accusatus expurgans se iudicialiter vni ex hęredibus, guarendaq; accepta non tenebitur alijs respondere. Iure muni. ar. xci.
Homicidio accusatus querela simplici euadet per innocentiam solus. Iure mu. ar. xci. glo.
Homicidio accusatus & decreta sibi sit expurgatio per iuramentum, si deficit veri/geldum soluet, & iudici mulctam, ibidem.
Homicidij quod conscius sit decreta sibi expurgatione si deficit quid demereť, ibidē
Homicidio cōmisso, & corā iudice quęstum iam sit & tandem concordatum cui mulcta cedit, ibidem.
Homicidio vel pro vulnere mulier detēta eque conuinci potest sicut vir, si vero honesta mulier de homicidio illoidem die patrato accusata sit dataq; ad fideiussoriam propior est metseptima euadere q̄ qď conuincatur, si factū sit pernoctatū sola euadet, ibidem. Iure muni. ar. xci. glo.

Homo.

Hominum tria genera ex ciuitate pellenda. li. i. ar. iiij.
Hominum differentia triplex, liberi, serui, & libertini. li. i. ar. xvi. glo.

Homines triplices ius scire non tenētur. li. i. ar. xxviij. li. ij. ar. lv. li. iij. ar. lxxix.
Homo ex duobus cōstituitur li. iij. ar. xlij.
Hominem occupās vt seruū peccat in dei potestatem. li. iij. ar. xlij.
Homo sine honore pro mortuo reputatur li. iij. ar. lxxviij. glo.
Hominum triplex genus in ecclesia necessarium, li. iij. ar. lxxix.
Homines omnes aut liberi sunt aut serui. Iure muni. ar. ij.
Homines mediocris status & conditionis ad Consulatum ac alia officia potissimū eligi debent. Iure muni. ar. xliij. glo.
Homo liber & puer in pignus dari nō potest. Iure muni. ar. cxl.

Hospes.

Hospes tam actiuus q̄ passiuus defendi pro posse debet etiam contra dominum suum, li. iij. ar. lxxviij.
Hospes manet sine culpa, si hospites in domo eius mutuo se vulnerent, vel occidat vnus alium, si illum detinere in fuga minime potuit. li. iij. ar. xci.
Hospites fouētes ciues, an lectisternia omnia inter geradam computari debent apud eos. Iure muni. ar. xxiij. glo.
Hospites seruans non dicitur nisi ille qui cōmuniter victū ex hospitibus habet vel illos fouet, ibidem.
Hospitibus iustitia omni die ministranda pro debito etiam si cum testibus agant & solutio vltra aliam noctem decerni debet. Iure muni. ar. xlvi.
Hospes dicitur ille qui per vnam diem ad iudicium venire non potest, & eum pro eo iurare oportet, & quomodo, ibidem Iure muni. ar. xlvi.
Hospiti semper Burgrabius & scultetus iudicium exercere debet, ibidem ar. xlvi.
Hospes hospitem pro debito impetēs quō absoluitur. Iure muni. ar. lxviij.

Humulus.

Humulus si sepem transcrescat cuius sit, li. ij. ar. lij. Iure muni. ar. cxxviij.

Illegittimus et illegittime factum.

Illegittimus procurator ēsse non potest, li. i. ar. xxxvi. glo.
Illegittimus legittimos procreare non potest pueros nec ei succedit, li. i. ar. xxxviij. & in fine glo. vide quomodo id intelligaťe
Illegittimi & capite diminuti nec in suis actionibus nec duellis tutores habere possunt, li. i. ar. xlviij. causam istius vide in gl.
Illegittimi, ioculatores, fistulatores, lusores neminem quidem accusare possunt, interfectores tamen eorum puniuntur quia & si sunt famosi non tamen fures, li. i. ar. l. & in glo. clarius.
Illegittimus legittimo non succedit, li. i. ar. li. vide tamen in glo. limitationem eius & quopacto succedere possunt.
Illegittimi non repelluntur ab honoribus, ibidem. & Iure muni. ar. i. ij.
Illegittimus legittimari potest & per consequens succedere, & hoc contigit tribus modis, ibidē li. i. ar. li. glo. li. iij. ar. xlv. glo.
Illegittimus natus de scorto māser dicitur, spurius de cōcubina, nothus de adulterio, in anno. circa ar. li. lib. i.
Illegittime factum pro non facto reputatur li. ij. ar. xxxvi. glo.
Illegittimum vocans aliquem testibus contra eū probare oportet. li. iij. ar. xxviij. Iure mu. ar. xxxij.
Illegittimitas alicui obiecta facilius eidem datur defensa. ibidem li. iij. ar. xxviij. Iure muni. ar. xxxij.
Illegittimum occidens, vulnerans, puniri debet vt violator. li. iij. ar. xlv.
Illegittimis sunt viliores clericorum filij. ibidem. li. iij. ar. xlv. nec ordinari possunt ad officia. rationes vide in glo.
Illegittimus an succedat legittimo & quo pacto, vide adunde Iure muni. ar. lix. & Spe. saxo. li. i. ar. li.
Illegittimi filij filius legittimus si sit, succedit auo secundum quosdam, nam vitium censetur purgatum per mediam personā. li. iij. ar. lxxij. glo. fina.
Illegittimus, vide plura ad hanc materiam infra in dictione legittimus.

Illustris.

Illustres & domini possunt absq; iudicio cōmutare ministeriales. li. i. ar. lij.
Illustres & superillustres, ac item nobiles qui sint. li. i. ar. iij. Iure muni. ar. viij.
Illustres vbi per iusiurandum se confederauerint nisi Imperium excipiant contra Imperij delinquent maiestatē. li. ij. ar. i.
Illustres emendam habent. li. iij. ar. lij.
Illustrium vitam aut sanitatem nemo iudicat nisi Imperator. li. iij. ar. lv.
Illustris, vide infra plura in dictione Princeps.

Impedimentum.

Impedire aliquem quod ſuũ conſequi non poſſet acſi ipſe ſibi ſolus auferat & veluti predo iudicatur,li.ij,ar.xxxvi.

Imperator.

Imperatori gladius & poteſtas ſecularis à Chriſto commiſſa eſt li.i,ar,i

Imperator auxilio eſſe debet Pontifici Romano,ibidẽ li.i,ar.i. & li.iij,ar,lxiiij.

Imperator intromittere ſe poteſt in forum ſpirituale in certis caſibus,ibidẽ.li.i.ar.i.

Imperator poteſt puniri,iudicari,excõmunicari ibidem li.i,ar.i. & li.iij,ar.lvij.

Imperator Titus cum patre ſuo Veſpaſiano Hieruſalem euertit, tantęq; liberalitatis fuit quod petẽti eum nemini quicquã denegauit dicens, Nullum triſtem debere recedere ab Imperatore.li.iij.ar.vij.glo.

Imperator, ad Imperatorem ſeu Regem confugitur in certis dubijs & caſibus,li.iij. ar.xxxiiij.

Imperatoris iudex eſt Palatinus Rheni,li. iij.ar.lij.Iure muni.ar.viij. & ix. & hoc intellige poſtq̃ ab officio exautoriſatus ſit, quia Imperator inquantũ Imperator à nemine iudicari debet, vt ibidem in glo.

Imperator ſecuri iudicatur, & non gladio. Iure muni.ar. viij.

Imperatoris iuramẽtum, & quomodo nõ eſt reiterandum,li.iij,ar.liiij.Iure muni.ar. viij.feu. c. iiij.

Imperatorum iura quę habentur expreſſe in ſpeculo Saxonũ excerpta ſunt ex conſtitutionibus Caroli, quando Imperium Germanis tradidit nec habẽtur in legibus ibidem.li.iij.ar.liiij. Iure muni.ar. viij.

Imperator ſemel iurans amplius non iurabit,ibidem li. iij.ar.liiij.Iure muni ar.viij.

Imperator eſt iudex ſuper vitam Illuſtriũ & nullus alter,li.iij.ar. lv.

Imperium è cœlis à Deo collatum eſt vt iuſticia mediante omnia gubernẽtur,li.iij . ar.lij.glo.

Imperator à tempore conſecrationis niſi in tribus caſibus excõmunicatur,li.iij.ar.lvij. Iure muni. ar. viij. feu.c.iiij.glo. articulus tamen iſte erroneus eſt.Imperator etenim ratione cuiuſſibet exceſſus excommunicari poteſt nedũ ab apoſtolico ſed & ab inferiori iudice,vt ibidem glo. declarat.

Imperatoris electionem qui princip es celebrare debent,ibidem li. iij.ar. lvij.

Imperatoris officium eſt Eccleſiam defendere,dominũ Papã exaltare,tueri clericos & miſerabiles perſonas,li.iij.ar.lvij.glo.

Imperator,an Papa,quis eorum ſit iudex ſuperior,ibidem li.iij.ar.lvij.Iure muni.ar. vij. & item li. i.ar.i. glo.

Imperator propter exceſſus nedum excõmunicari verum & deponi poteſt,ibidem li.iij.ar.lvij.glo.Iure muni.ar.viij.

Imperator quomodo feuda cõfert ſecularibus & ſpiritualibus,li.iij. ar. lx.

Imperatore ad ciuitatem veniente omnia thelonea & monetę ſibi vacant q̃diu illic moratur, ſimiliter & iudicium, ibidem li.iij.ar.lx.Iure muni.ar. viij.

Imperium Clenodia habet quinq;, ibidẽ li.iij.ar. lx. glo.

Imperator Conſtantinus imperium occidentis tribuit apoſtolico & alia de eius vita & munificentia plura vide li.iij.ar.lxiij. Iure muni. ar.vij.

Imperatoris & Pape nunctijs non'creditur quantumcunq; etiam inſignes ſint niſi literas publicauerint.li.iij.ar.xxvi.et xxx iiij.ac lxiiij.

Imperij occidentis donatio per Conſtantinum Siluestro Pape facta an ſit valida, vide li.iij.ar.lxiij.glo.

Imperator propter quid & ob quam cauſam Auguſtus nuncupatur,ibidẽ li.iij. ar. lxiij.

Imperator primus Teutonicorum Otto magnus.li.iij.ar.lxxxiij.

Imperatori ius ſtatutum quod ſedem defendat Chriſtianam. Iure muni.ar.viij.

Imperator ipſe Romanus aduocatus dicitur,ibidem Iure muni.ar. viij.

Imperator niſi in tribus vitã honorẽ demereẽ,ibidem ar.viij. & ar.ix.Spe.ſaxo.li. iij.ar. lvij. articulus reprobatus iſte eſt.

Imperator omnibus iudicibus committit iudicium,ibidem Iure muni.ar. viij.

Imperator electus quomodo iurare debet. ibidem.

Imperatoris condemnati caput cum aureo dolabro abſcinditur,ibidem Iure muni.ar. viij.glo.feu. c.iiij.glo. & cauſas iſtius vide, ibidem.

Imperator, vide infra ad hanc materiam in dictione Rex.

Imperium.

Imperium, & Sueuus non preſcribunt in hereditatibus,li.i.ar.xxix.

Imperium merum niſi Papa & Imperator habent,mixtum vero omnes inferiores iudices,li.i.ar.lix. glo.

Imperiorum origo & tranſmutatio & q̃modo ad Romanos venit. Spe.ſaxo.li.iij. ar.xliiij.Iure muni.ar.vi.& vij.

Impetitio.

Impetens bona aliqua & ea non conſequatur,mulctam aut emendam non preſtabit dummodo illa non inuaſerit. li.i.ar. liij.

Impetat ſi quis rem minus iuſte eandẽ viceuerſa dimittere cogitur cum mulcta & emenda,li.ij.ar.xxv.Iure muni.ar.cxxxix. glo.

Impetant ſi duo rem ſimili teſtimonio ipſis res erit ex ęquo diuidenda & quopacto teſtimonium illud fit, & alia de impetitionibus,li.iij.ar. xxi.

Impetitio bonorum quopacto fit & quę eius vtilitas.li.i.ar.lxx. per totum.

Impetitio rei quando & quomodo fieri dicitur.li.ij.ar.ij. glo.&. feu.c. xiij.& circa ar.xliiij.li.ij. in annota.vide.

Impetant ſi duo rem vnam apud me,nulli eorum datur niſi prius iure inter ſe diſcernant.li.iij.ar.xv.& xxi.

Impetitio, vide ad hanc materiam plura infra in dictione vendicatio.

Inducie.

Inducię quid ſint.li.ij.ar.xij.

Infamis.

Infames iure ſpirituali teſtificari poſſunt in tribus caſibus. li.i.ar.viij. li.iij.ar.xvi.& lxx.Iure muni. ar.iiij.glo.

Infames ſunt certantes,pugiles,hiſtriones, furta & ſpolia paciſcentes,& qui anno et die in proſcriptione perſeuerauerint.li.i.ar. xxxvij. clarius vero ar.xxxviij.& alia de infamibus in vtroq; articulo abunde.

Infamis fit ſi in cauſa famoſa tranſactionẽ facit,ibidem li.i. ar.xxxviij.li.ij. ar. xiij.& lxiiij. glo.

Infamis ferendarius eſſe poteſt in certis caſibus li.i.ar.lx.

Infamis iudicetur qui vitam aut manum eliberauerit condemnatam,li.i.ar.lxvi.in fine textus.

Infamis non fit, torturis licet datus ſit, ſed cauſa propter quàm id fit infamiam irrogat,li.ij.ar.xiij.glo.

Infamis an efficiatur recompenſa manum redimens,li.ij.ar.xv.glo.

Infamiam irrogare non poſſunt fatui pueri,vir vxori,dominus ſeruo,pater filio,li. ij.ar.xxxiiij. glo.

Infames tutores habere non poſſunt,li.iij. ar.xvi.

Infames vt pote luſores, pugilles,meretrices,percutiat ſi quis ſine vulnere,accuſatus demerebitur iudici mulctam & parti medium emende,hoc eſt quindecim ſolidos. Iure muni.ar. cxxix.

Infamis,vide ad hãc materiam infra in dictione, iure priuatus.

Infidelis.

Infideliter agere euenit tripliciter.li.i.ar.xl.

Infidelis, propter infidelitatem nullus vitã demeretur niſi Chriſtianus qui apoſtotauerit,li.ij.ar.xiij.

Inimicus.

Inimicus ſeu hoſtis nullus honeſtior niſi qui publice imperio bellum indicit & cõtra,li.iij.ar.xli.glo.

Inimicis noſtris quomodo exceſſus dimittere debemus, & quomodo non. Iure muni.ar.xvij.

Iniuria.

Iniuriam illatam ſi clamore excitet quis illam proſequi tenetur, li.i.ar.lxij.

Iniuria quid ſit,li.i.ar.lxviij.Iure muni,ar. lxxxix.glo.feu.c.xxiij.& lxix.

Iniuria triplex inuenitur,ibidẽ li.i,ar.lxviij & Iure muni.ar.lxxxix.glo.feu.c.xxiij.& lxix.

Iniuriarum actiones ciuiliter & criminaliter inſtitui poſſunt,ibidem li.i. ar.lxviij. glo.

Iniuriam augmentantia quę ſunt, & alia de iniurijs plura, ibidem li.i.ar.lxviij. Iure muni.ar.lxxxix.

Iniuria vxoris per virum,patrẽ, & ipſam ſolam querulari poteſt,iniuriam vero marito illatam niſi ipſe ſolus querulabit,ibidẽ li.i.ar.lxviij. Iure muni. ar.lxxxix.li.iij.ar. xlv.glo.

Iniuriam actor eſtimare quidem poteſt, iudex tamen prout iure deſcriptũ eſt eandem taxabit, li.iij.ar.lxviij.glo.

Iniuria ſecundum dignitatem perſonę refunditur,ibidem.

Iniurię quomodo rependi debent ex lege xij.tabu.vide circa arti.lxviij.li.i.

Iniuriari nemini ex odio debemus.li.i. ar.

lxix. à prin. glo.
Iniuriarum actiones occasione furti, homicidij, &c. cum clamore proponende sunt, li.i.ar.lxx.li.ij.ar.lxiiij. Iure muni.ar.xxxvi
Iniuriarum varię pœnę, li.ij.ar.xiij.
Iniuria prouocatus ad iram si verba iniuriosa dixerit non tenetur de verbis iniuriosis, li.ij.ar. xvi.
Iniurijs duello si actor quem conuincit reus qua pœna punitur, li.ij.ar.xvi.
Iniuria, pro iniuria patris filius respondere tenetur, si tempore vitę cœptum est negocium, & ille recognouit vel negauit. feu.c. xliiij. circa ar.xvij. li.ij.
Iniuria illata ex verbis mendacio obiectis, emenda secundum sui generationem absoluitur, li.ij.ar.xvi.
Iniuria illata libero famulo alicuius cui cedit actio, li.ij.ar.xxxiiij.
Iniuria bestijs illata propterea vitam aut sanitatem non perdit, li.ij.ar. lxi. Iure muni. ar.cxx.
Iniurię & violentię differentia & quid vtrunq; sit & quomodo defendi vtrunq; debet, li. iij.ar.lxxviij.
Iniuria, de iniurijs vide supra in dictione actio iniuriarum, & item in dictione contumelia.

Innocens.

Innocęs redditur noxius facti ex certis causis, li.ij.ar.xlv. Iure muni.ar.cxij.

Inquilinus.

Inquilinus alienari potest cum proprietarius solus domũ inhabitare vult, vel eandem edificare, & alias item causas vide, li. i.ar.liiij. & li.ij.ar.lix.
Inquilino dominus indicere debet ante tẽpus cũ eum alienare vult. li.ij.ar.lix.
Inquilinus conducens domũ eius tota suppellex est pignus pro censu domini nec eã alienare potest immo alienatam dominus recuperabit, li.i.ar.liiij. & li.ij. ar. lix. Iure muni.ar. cxl.
Inquilinus, de inquilinis vide supra in dictione locatio & conductio.

Institor.

Institoris mortui vxor quomodo geradã percipit. Iure muni.ar.xxij.
Institorum seniores singulis quatuor septimanis cũ duobus Cõsulibus debent pondera merciũ reuidere. Iure mui ar.xix.
Institores diuersi generis. Iure muni. ar. xliij.glo.
Institorum ordinatio in venundandis rebus & quomodo obedientiam seruare debent, ibidem.
Institores onera ciuitatis sufferentes alios exteros in venundandis rebus prohibere minime possunt, nisi habeant priuilegium speciale, ibidem Iure muni.ar. xliij.glo.
Institor, vide infra titulo mercator.

Instrumentorum fides.

Instrumentum, de instrumentorum fide, vide plura li. ij.'ar.xlij. glo.
Instrumenti amissio non mutat substantiam veritatis, ibidem.

Insula.

Insula in medio agrorum facta cõmunis vtriusq; est, li.ij.ar.xxix. &. lvi. glo.
Insula propior agro alicuius ad illum pertinet, ibidem. & ar. lvi.
Insula nata in mari quod raro accidit occupantis fit, li.ij.ar.lvi. glo.

Interdictum.

Interdictorum tria genera, prohibitorij, restitutorium, exhibitorium. Iure muni.ar. cxxv. glo. Spe. saxo.li.ij.ar.li.glo.

Interfectus.

Interfecti in torneamẽtis in sacris non sepeliuntur locis, li.i.ar.xx.glo.
Interfectus in violentia nullam soluit mulctam morte enim illã exsoluit sua, li.i. ar. liij. glo. li. iij.ar. lxxviij.
Interficiẽs aliquem causa necessitatis quid facere debet, & quomodo & per quid absoluitur, li.ij.ar.xiij. Iure. muni.ar. xxxviij.
Interfectus ex sententia vel seipsum occidẽs, hęres succedit in bona vel agnatus, li. ij.ar. xxxi.
Interficiens aliquem ignoranter, sagitando, iaciendo &c. verigeldo absoluitur, li.ij ar.xxxviij.
Interfectus, de interfectis vide infra in dictione occisus.

Interloquutoria.

Interloquutoria potest esse tribus vicibus inter partes, li.i.ar.lxij. feu.c.lxix.

Intromissio.

Intromittens se non iure in bona alie-

na si iure reddere compellitur, mulctã prestabit, li.iij.ar.xliij.
Intromittere se in bona fit dupliciter, cum consensu & sine consensu, ibidem.
Intromittere quomodo se quis in bona potest, ibidem glo.

Inuente res.

Inuente res per sex septimanas seruande sunt à denunciando, li.ij. ar.xxix.
Inuentas res si occultauerit quę pœna, ibidem.
Inuentas res occultans non condemnatur vita honori, nisi emenda, ibidem.
Inueniens rem & negans furtum cõmittit. li.ij. ar. xxxvij.
Inuente res denunciãde vicinis sunt, ibidẽ.
Inuente res quamdiu seruari debent, ibidẽ.
Inueniens aliquid in publica via vel ciuitate & nullus adsit qui illud repetat medium cedit sibi medium ciuitati, ibidem glo.

Iudeus.

Iudei arma deferre non debent propter cõtumeliam, li.iij.ar.ij.
Iudei à quatuor abstinere tenẽtur, & quatuor eisdẽ potissimũ interdicũtur, ibidẽ glo
Iudeus quomodo testificari debet contra Christianum, ibidem li.iij.ar.ij. Iure muni. ar.cxxxviij.
Iudeus Christiani varendator esse nõ potest, li.iij.ar.vij. Iure muni.ar.cxxxviij. causas ibidem in glo. vide.
Iudeus Christianum percutiens vel interficiens & econtra, quę pœna, ibidem li.iij. ar.vij. Iure muni.ar. cxxxviij.
Iudeus res emens sacras si non habet varẽ datorem vt fur condemnetur, ibidem li.iij. ar.vij. & Iure muni. ar.cxxxviij.
Iudeus res furtiuas clara luce emens non perdit pecuniam desuper datam & hoc si testes habeat, ibidem li. iij.ar.vij.
Iudeorum specialia quędam, ibidem li. iij. ar.vij.glo.
Iudeis admittitur res emere furtiuas vt facilius recuperari possint, ibidem & Iure muni.ar.cxxxviij.
Indeus seruum Christianum habere non potest nec scholã nouam extruere, & alia plura eisdẽ denegantur. ibidem li.iij.ar.vij. & co.li.iij.ar.ij.in annota.
Iudeus conuersum ad fidem Christianum iudeum molestans comburritur, ibidem.
Iudeus testificari non potest contra Christianum, sed bene econtra, ibidem.
Iudeus testificari potest in certis casibus et pro parua re contra Christianũ, vt pro debitis, ibidem & Iure muni.ar.cxxxviij.
Iudeus hereticus iure Saxonico testimonio vincitur per Christianum & non ecõtra, ibidem.
Iudeis res ecclesię diuendi non possunt nisi in certis casibus & quod primum in materiam conflentur informem, ibidem.
Iudeus hereticus Christianum accusare et infamare non potest, iniuriam tamen sibi illatam querulari eidem admittitur, ibidẽ. li.i.ar.vij.
Iudeus accusari per Christianum non potest nisi corã iure suo. Iure mu.ar.cxxxvij.
Iudeus si ius seu iuramentum promittat suum, hoc facere debet in schola sua, ibidẽ
Iudeus conuinci potest per Christianum mettertius pro debito cum Iudęo & Christiano, & econtra. Iure muni.ar.cxxxviij.
Iudęorum iuramentũ. Iure mu.ar.cxxxix.
Iudeus extra sinagogam exire non debet sine mitra iudaica. ibidem Iure muni.ar. cxxxviij.

Iuder Iudicium.

Iudicium, vbi non est ius scriptum iudicari ex consuetudine debet, in defectu vero iudicabit ex simili. Spe. saxo. li. i. in prolo.
Iudicia in Saxonia triplicia quę vnusquisque querere oportet & eisdem interesse & quid querulatur, ibidem, quę pœna desuper statuta, & alia ad id multa vide. Spe. saxo.li.i.ar.ij.
Iudicium Comitum in decemocto septimanis celebratur, Sculteti vero iudicium in sex septimanis fit, ibidẽ li.i.ar.ij.li.iij.ar. lxi. Iure muni. ar. xlv.
Iudicio Comitum Bãniti interesse debẽt, Iudicio sculteti ,pprietarij, Pagani hoc est proprium non habentes Gograuiorum querent iudicium, ibidem li.i.ar.ij. & Iure muni.ar.xlv.
Iudicio magno agi non potest id quod coram alio iudicio cœptum est, ibidem li.i. ar. ij.
Iudicijs celebratis quid scultetus accusare debet, ibidem.
Iudicium vbi cœptum est ibidem finiri debet, ibidem li.i.ar.ij.glo. & alia de re iudicata plura, & li.iij.ar.xiij.
Iudex nõ iudicat super pacta verbalia aut manualia, & item lusorie perdita. Spe.saxo.li.i.ar.vi. Iure muni.ar.ciij. & ciiij.

Iudicium, coram iudicio si quid actum sit negare vnus non potest nam tunc actor cum testimonio duorum & iudicis eundē conuincet, li.i.ar.vij.
Iudex metseptimus testificari oportet sup proprij donationem alienationem, vel si in derogationem vite sanitatis quid actū sit, cum illis qui sententiam inuenerunt. li.i. ar.viij. & xxviij. Iure muni.ar.xxxij.
Iudex non potest ante tricesimum pignorare, nec aliquid iure expetere ab heredibus, li.i.ar.xxij.
Iudicium dupliciter exercetur, li.i.ar.xxvi. feu.c.lxi.glo.
Iudicio presidetur ex duplici causa, feu.c.li. & circa ar. xxvi.li.i.
Iudex hereditatem capit quę relinquitur sine heredibus & exinde etiam prouidere debet carceres patibula, li. i. ar. xxviij. in annota.
Iudex iudicare debet non secundum iura actoris aut rei, sed secundum iura prouincię. feu.c.lxv. & circa ar. xxx.li.i.
Iudicis error duplex, li.i.ar.xxxiiij. glo.
Iudex impediens aliquē in sua causa quę pena, li.i.ar.xxxiiij. Iure mu.ar.xi.et.xvij.
Iudicij locus eligendus est vbi tuto & sine incōmodo litigantium ius reddi possit, li.i. ar.lix. glo.
Iudicis officium est prouidere de aduocato pupillis, fœminis, debilibus, & his qui sue mentis non sunt, & qui per potentiam oprimuntur, etiam non petentibus, li.i. ar. xlvi.glo.
Iudicio quicquid actum est propior est actor conuincere aduersarium cum illis qui iudicio presidebant, li.i. ar.vij.
Iudicio honeste quiuis habere se debet, li. i.ar. liij.
Iudicio presidetur ex duplici causa, ibidē.
Iudicium seculare inicium traxit ab arbitrio & electione, li.i.ar.lv.
Iudex de iure esse nō potest nisi electus et infeudatus, & iudices dupliciter eliguntur, ibidem, ar.lv.
Iudex quis & qualis esse debeat, eum etenim esse oportet non periurum, non proscriptum, & alia vide ibidem li.i.ar.lv.feu. c.lxi.
Iudex quilibet quatuor virtutes in se habere debet, ibidem li.i.ar.lv. & li.ij.ar.xli.Iure muni.ar. xi.feu.c.lxvij.
Iudex subito electus à rusticis, alias Gograuius non oportet quod eum sequatur feudum vel successio, li.i.ar.lvi.
Iudex Gograuius ad arbitrium rusticorū deponitur, ibidem.
Iudex Gograuius sic electus, si dominus sibi officium confert in feudum tenetur cū bonis feudalibus sibi facere collationē & filijs eius, ibidem li.i.ar. lvi.
Iudex, à non competenti iudice quecunq; fiunt pro nō factis reputantur, li. i.ar.lvij. glo.
Iudicium quod in vitam transit non adeo large extēdi debet, nec de facili alteri subdelegari, li.i.ar.lvij.glo.
Iudices pedanei qui sunt, li.i.ar. xiij.
Iudice superiore adueniente iudicium inferioris cessat, li.i.ar.lviij. Iure muni.ar. viij. feu.c. lxv.
Iudicia omnia cōmittuntur à Rege ex eo quia solus vbiq; iudicium exercere nō potest, li.i.ar.lviij. li.iij.ar.lij. Iure muni.ar.viij
Indices illiterati homines esse posśūt dum modo habeant naturalem industriam, ibidem li.i.ar. lviij.
Iudex peritus esse debet nec quęrere ab aliis quid eum loqui oporteat, ibidem.
Iudex assidere sibi potest viros spectabiles si venerint, & actionē non habuerint, ibidem, & Iure muni.ar.viij.feu.c.lxv. & li. ij.ar.xij.glo.
Iudicium quando & quomodo cessat seu dissoluitur, ibidem li.i.ar.lviij.glo.
Iudex sedendo iudicet actionem vero habentem stare iubeat & sedere non permittat, ibidem li.i.ar.lviij. & li.ij.ar.xij.glo.
Iudex omnimodas actiones iniurias ac pacem fractam vbiq; locorum in sua iurisdictione iudicare potest, li.i.ar.lix.
Iudex sub imperij Banno cognoscere nō potest nisi illud ab imperio habeat, ibidem li.i.ar.lix. Iure muni.ar.xi.
Iudicis locus quomodo per iudicē eligendus vel custodiendus, ibidem li.i.ar. lix.
Iudex iure prouinciali vel feudali, an semper iudicium exercere debet. feu.c.lxv. & circa ar.lix.li.i.
Iudicem vel scabinos si actio tangat non nisi in legittimo loco sub banno Regio iudicandum erit, itidem si sit actio super proprio, ibidem li.i. ar.lix.
Iudex in certis locis iudicium exercere non potest, vt in prostibulis, ibidem glo. & Iure muni.ar.x.feu.c.lxv.
Iudex in alieno territorio non iudicat, ibidem li.i. ar.lix. & Iure muni.ar. xxviij.

Iudex triplices querelas non iudicat, ibidē.
Iudex etiam extraneos ad suum iudicium venientes iudicare potest, ibidem glo.
Iudicem quis iudicabit, ibidem, & iure muni.ar.xvij.
Iudicare aliquem volens ipsemet sine offensa esse debet, ibidem li.i.ar.lix.glo.
Iudicium sub banno Regio ante meridiē exerceri debet, ibidem li.i.ar.lix.
Iudicio durāte nullus discedat intellige ad iudicium pertinens, ibidem.
Iudex tunc incipit esse iudex quando iudicium bannitur, ibidem, & Iure muni. ar. xviij.
Iudex iure prouinciali iudicare tenet quādo expetitur ab eo occasione debiti, & manualis facti, super feudo vero nisi ante meridiē. feu.c.lxv. et circa ar.lix.li.i. Spe.saxo.
Iudex omnibus postulantibus etiam non postulantibus ferendarium dare debet, li.i. ar.lx.
Iudicis in arbitrio est cum causę duę propositę sint audire vnam ex his quam vult nisi vnus prioritatem propositionis comprobet, li.i.ar.lxi.
Iudicis in iudicio autoritas duplex, ibidem li.i.ar.lxi.
Iudex clientulum interroget si dictis ferendarij consentiat, li.i.ar.lxij. & li.iij. ar.xiiij. glo.
Iudex interrogās litigantē an dictis ferēdarij cōsentiat, respondere cogitur sic vel nō, vel ad colloquendum inducias petat aut sententiā increpare poterit, ibidē ar.lxij.
Iudex sententiam quęrere debet inter verba duorum, ibidem, & feu.c.x.
Iudicium in omnibus locis est in quibus iudex per sententiam scabinorum iudicialiter pronunciat, ibidem li.i.ar.lxij.
Iudex propter commodū suum non iudicet, ibidem.
Iudex procedere pro homicidio potest, dato quod concordia subsequatur, ibidē glo.
Iudicij principium formale est litis contestatio, Citatio vero non nisi prędudiū, ibidem li.i.ar.lxij.glo.
Iudicum doctrina in eliberando captiuo, li.i.ar. lxij.glo.
Iudex equum sese prestet vtriq; parti, li.i. ar.lxij.glo.li.iij.ar. xvi. glo.
Iudicum cautela, ibidem li.i.ar. lxij.glo.
Iudicialiter condemnatus si vitam redimat fit infamis, li.i.ar.lxv.
Iudicum cautela cum ad fideiussoriā vnū dare volunt, li.i.ar.lxv.glo.
Iudex pœnam à iure decretam mittigare non debet etiam si reus petat, li. ij. ar.lxix. glo. & li. ij.ar.xiij.
Iudicio pertinētes qui sint, li.i.ar.lxx. in annota. & li.iij.ar. lxi.
Iudicio non pertinentes quomodo iudex eis demandare debet vt compareāt, vide li.i.ar. lxx.
Iudex oculatus plurimū esse debet ne cuiq; preiudicet, li.i.ar.lxxi.glo.fina.
Iudex non debet iudicare secundum scientiam & noticiam, sed secundum declarationem & allegata, li.ij ar.i.feu.c.li.
Iudex vnum terminum negligens iudicialem illum dūtaxat actor perdit quod querulari protunc non potest, & non plus, li. ij.ar. ij.
Iudex negligens plures terminos in actione iniuriarum, actor necessario de nouo actionem incipere tenetur, ibidem.
Iudex dare tenetur dilationem reo, ibidem glo.
Iudicis officium conquiescere debet dilatione pendēte nisi partes consentiant, li.ij.ar. iij. glo.
Iudicium non veniens cum tenetur mulctam pręstet, nisi legittime se excuset, li.ij. ar.vi.Iure muni.ar. xlvij.
Iudex est publica persona potestq; subiectis precipere & pro bono illorum agere li.ij.ar. ix. glo.
Iudex obseruare debet ferias fori non ferias litigantium, li.ij.ar.xi.feu.c.lxv.
Iudicium bannire non licet diebus feriatis li.ij.ar.x. & xi. & quomodo id intellígatur vide ibidem glosam.
Iudex superior dicitur non ratione nobilitatis sed ratione sedis, li.ij.ar. xij.glo.
Iudex scultetus seu ad tempus electus actiones criminales pernoctatas non iudicat, sed superior iudex infeudatus, li.ij.ar. xiij.
Iudex ad tempus electus qui & Gograuius dicitur ad quātam summā iudicare potest, ibidem.
Iudex si actiones iniuriarum non iudicet quomodo punitur, ibidem li.ij. ar.xiij. & Iure muni.ar.xi. & xvij.
Iudex dimittens furem ipsemet pro fure reputatur, li.ij.ar.xiij. Iure muni. ar. xvij.
Iudici qui iusticiam petenti denegat obediendum non est, ibidem li.ij.ar. xiij. Iure muni.ar.xviij.
Iudex curare maxime debet vt in simili-

bus casibus similes ferat sentencias, li.ij.ar. xviij.glo. In similibus enim simile ius fit. li. iij, ar. lxxxvi.glo.

Iudex contra iudicem si quis est quid probaturus testimonio eius non indigebit, si actio mulctam non excedat, li.ij.ar.xxij.

Iudex tenetur probare veritatem quã scabini eidẽ insinuarũt, licet iudici sit ignota, ibidem.

Iudex si testare noluerit temerarie, probãs nihilominus illorũ quę corã iudice testificaturus est sufficienter probasse dicitur, ibidem.

Iudices triplices, ibidem li.ij.ar.xxij. & li.i. ar. lv, Iure muni.ar.xvi.xvij.&xlv.glo.

Iudices conuinci testimonio possunt, & quomodo quiuis illorum, ibidem li. ij. ar. xxij.glo. Iure muni.ar.xvij.

Iudex iurãti super expensas credere debet ibidem li.ij.ar. xxij.

Iudex testes interrogare tenetur, de loco, hora, tempore, ibidem.

Iudex sciens aliquem iniuste aliquid possidere eundem eiicere nõ debet nisi iure vincatur, li.ij.ar.xxiiij.glo. Iure muni.ar.cxxxix. glo.

Iudex vbi solus iudicare non potest Rex ipse iudicabit, li.ij.ar.xxv.

Iudex nullus sui esse potest nec vlcisci violentiam, li.ij.ar.xxv.& lxx.li.iij.ar.xiij. Iure muni.ar.xxvij.& xli.ac.cxij.& quę incõmoditates exinde, ibidem abunde vide.

Iudex non debet accipere tertium denariũ de rebus furtiuis, ibidem li. ij. ar. xxv. & ar. xxxvij.

Iudex res furibus &prędonibus ablatas si nullus venit repetendum duas partes illis qui prędones abierunt dabit, tertiam vero pro se accipiet, ibidem li.ij.ar.xxv.

Iudex falsarium monetę dimittens capite punitur, li.ij.ar.xxvi.

Iudex nõ semper tres denarios accipit pro violentię clamore, vt quidam vsurpant, id enim locum habet cum vnus nõ prosequitur clamorem, si vero prosequatur soluere minime cogitur, li.ij. ar. xxvij.

Iudicis consensus minime prodest ad vendicationem rei, si res illa tua nõ sit, li. ij. ar. xxxvi.glo.

Iudex neminem ad periurium cogere debet, cogens vero aliquem est plus q̃ homicida, li.ij.ar.xl.

Iudicium contemnens non potest iudiciũ in subsidium habere, ibidem glo.

Iudex mulctam, verigeldũ, & alia in iure acquisita iuramento mettertius probare debet, & nonnisi tres mulctas ac vnum verigeldum, li.ij.ar.xli.

Iudex quatuor in se habere debet, ibidem glo. & Iure muni.ar.xi.

Iudex quandoq; ex non scripto iudicare potest &hoc in rebus parui momenti, li.ij. ar.xli.glo.

Iudex secundum ius scriptum & non secũdum suam noticiam iudicare debet, etiam si sciat aliquem insontem esse, ibidem li.ij. ar.xli.feu.c. li.

Iudex sciens aliquem insontem homicidij vel alterius facti, secundũ probationes & non secundum suam scientiam iudicabit, ibidem li.ij.ar.xli.

Iudicio presidens iudex & item actor & reus quid p̃cogitare & qd in se habere debent, feu.c.lxviij.& circa ar. xli.li. ij. Speculaxo.

Iudicialiter accusatus in sui presentia &aut fugit, est iudicialiter superatus, li.ij.ar.xlv. & Iure muni.ar.cxij.

Iudicium subterfugiens videtur de sua iustícia diffidere, li.ij.ar.xlv.glo.

Iudex aliam obseruationem habet in iudicio pro rebus parui momenti q̃ pro rebus magnis, li.ij.ar.xlvij.glo.

Iudex tria demandare potest precustoditionem futuri damni, restitutionem ablati, et adimpletionẽ illorũ quę promissa sunt, li.ij.ar.li.Iure muni.ar.cxxv. glo.

Iudex nedum excessus verum & ne quis inutiliter vtatur rebus suis, tum inanes expensas prohibere potest, li.ij.ar.liij.

Iudex quicquid fecerit cum consensu maioris partis populi vel ordinare voluerit, id à minori parte obseruandũ est, li.ij.ar.lv.

Iudex donum accipiens ob rem dicendam pecuniamq; extorquens capite punitur ex lege xij.tabu.li.i.ar.lx. glo.

Iudicium legittimum exerceri non potest diebus feriatis, & item feria quinta, sexta, sabbato, & die dominico, li.ij.ar.lxvi. glo. istud tamẽ ex vsu & cõsuetudine iã cessit

Iudicio citatus pro violentia seu pace fracta non plus q̃ triginta secum ad iudicium apportare potest, li.ij.ar.lxvij.

Iudicari nõ debet super impregnatam mulierem, intellige quoad executionem sentencię, li.iij.ar.iij.feu.c.xviij.quomodo aũt seruari debet, vide ibidem abunde in glo.

Iudicium duplex, primo quando sentenci-

aliter declaratur quis, & item cum sentẽcia exequitur, ibidem li.iij.ar.iij.glo.feu.c. xviij. glo.

Iudicium quandoq; suspenditur in exequendo, ibidem li.iij.ar.iij.

Iudicis mandato obediendũ est, li.iij.ar.xv glo.

Iudex ab actione nullum propellere potest, li.iij.ar.xvi.quinimo cuilibet querulãti iudicare, vide hoc idẽ. Iure mu.ar. xxxij.

Iudicari non debet ex opinione, li. iij. ar. viij. Iure muni. ar.xiiij.

Iudicis inferioris respectu superioris triplex honor, li.iij.ar.xxiiij. glo.

Iudice mortuo successor in iudicialibus actionibus testis esse debet illorũ quę acta sunt tempore prędecessoris sui inquantum fuerit per scabinos informatus, li. iij. ar. xxv. Iure muni. ar. xxxij.& lij.

Iudicari non debet quod extra iurisditionem actum sit, ibidem.

Iudicio in extraneo nullus cõueniri debet, ibidem li.iij.ar.xxv.et ar.lxxxvij. Iure muni.ar.xxviij.& lxvi.

Iudex iudicare potest omnes querelas quomodo intelligitur, ibidem li.iij.ar.xxv Iure muni.ar.xxvij.

Iudex iustus esse debet omnibus nec sententiam inuenire nec appellare & quomodo id intelligitur, vide li. iij. ar. xxx & in glo.

Iudex sententiam iniustam pronunctians & illi qui inueniunt, & qui ad id consultant eadem pœna puniuntur, ibidem glo.

Iudicũ doctrina in iudicãdo, li.iij.ar.xxx. glo.

Iudex nemini preiudicare debet propter timorem, auaritiam, odium, amorem, ibidẽ li.iij.ar.xxx.glo. Iure muni. ar.xvij.

Iudici spirituali si apostolicus cõmittat negocium seculare rescriptum non valet, li. iij.ar. xxv.

Iudicare super seruitute nullus potest nisi iudex prouincialis, ar.xxxij.glo.li. iij.

Iudex circa opinionem quę probationem infert stare debet quoad contrarium probetur, li.iij.ar.xxxvij.glo.

Iudex Comitis scultetus est, intellige in ciuilibus causis, quia in criminalibus Imperator, li.iij.ar.lij. Iure muni. ar.xvi.

Iudex Imperatoris Palatinus Rheni est, Marchionis vero Burgrabius, Scultetus vero Burgrabij, ibidẽ li.iij.ar.lij. Iure muni.ar.viij.& ar.ix.& quomodo id intelligatur vide glo.ibidem.

Iudices omnes nomine Imperatoris vel regis iudicãt, ibidẽ li.iij.ar.lij.feu.c.lxi.&lxv

Iudices vnde ortum habeant, ibidem li.iij. ar.lij.

Iudex in suo iudicio mulctam habet & non emendam, li.iij.ar. liij.

Iudicium diuidere aut integrum conferre non licet ita quod ille cui collatum est habeat successionem, ibidem, & quomodo id intelligitur in glo. declarationem vide.

Iudici in tribunali residenti et si non cõpetat emenda sed solum mulcta, sed si queratur coram superiori iudice eidem emendare oportet vt actori quinimo accusatus propter pacem fractam quãdoq; corpore punitur, ibidem glo.

Iudicium, iudicij nomen sortiri non potest nisi postq̃ per Ortulegium sententiatur, ibidem glo.

Iudicem in suo iudicio ꝑesse intelligi potest dupliciter, vnomõ ciuitate illius iurisditiõis vbi est iudex, alio modo cum in sede iudiciali residet, ibidem glo.

Iudex in loco iudicij an emendam obtinet & quomodo, vide ibidem, li.iij.ar.liij.

Iudex per fidem prius prestitam iurat cũ in testem vocatur, li.iij.ar.liiij.

Iudex contra ius scriptum esse non debet nec ex consuetudine iudicare, alias esset homicida, ibidem.

Iudices qui feudum iudicij habere debẽt, adminus opus est vt liberi sint, ibidem.

Iudex dato quod ad officium vt iuris est non iuret, sed illud acceptat si excedat in iudicando, periurus fit, ibidem li.iij.ar. liij.

Iudex super vitam principis nullus est, nisi Imperator, super vitam vero bannitorũ condemnatorum, preco, li.iij.ar.lv.

Iudex quilibet potest querelas audire sup illustres personas propositas, easq; conscriptas Regi presentare tenetur qui tandem per sententiã negociũ discutiet, ibidẽ.

Iudices triplices qui tantummodo causam exaudiunt, qui determinant & q̃ exequuntur, ibidem li.iij.ar.lv. Iure muni.ar.x.

Iudicia vacant Regi illo aduenient, li.iij. ar.lx.

Iudicare Rex potest omnes causas in aduentu suo quę coram iudicio cœpte non sint, ibidem li.iij.ar.lx.

Iudex quantumcunq; supremus absq; ordine iudicij probationibusq; sufficientibus nullum interficere debet, ibidem glo.

Iudex ſuperior cognoſcere poteſt de omnibus cauſis de quibus inferior iudex cognoſcit, & quomodo intelligatur, ibidem glo.
Iudex quilibet prouidere debet ne ſubditi depauperentur, li.iij.ar.lxi.glo.
Iudicium Comitis quando celebratur & quę perſonę intereſſe iudicio tenẽtur, rationesq; iſtius vide abunde, li.iij.ar.lxi. Iure muni.ar.xlv.
Iudex ingenuus eſſe debet & ex illa iuriſditione oriundus, ibidem.
Iudicium Comitis preſtolare tenentur omnes illius iuriſditionis ab ortu ſolis ad meridiem, ibidem ar. lxi.
Iudicium ſobrie exerceri debet & ſedendo, ibidem li.iij.ar.lxi. clarius tamẽ ar.lxix. Iure muni. ar. xvi.
Iudicij locus debet eſſe notus oĩbus, ibidẽ li.iij.ar.lxi. quod ſi locũ iudicij imutare cõtingat publicare illum iudex debet. Iure muni. ar.x.glo.fi.
Iudicij tramites qui ſunt, li.iij.ar. lxiij. feu. c. xij.
Iudex ſeu aduocatus partem aduocatie vt nomine & ſub banno Regio iudicetur cõferre alteri non poteſt, li.iij.ar. lxiiij.
Iudiciũ Marchionis quomodo ſit & quomodo ſententię inueniantur, li.iij.ar.lxv.
Iudices ſub banno Regio iudicantes quomodo induti eſſe debent, quodq; iudicent ieiuni & ſedentes, li.iij.ar.lxix. & quare id ſit declarationem vide ibidem in glo.
Iudicio preſidentes ſub banno iudicare ſuper quemlibet poſſunt Theutonicum aut Sclauum, liberum aut ſeruum, & hoc nemini alteri facere licet, ibidem li.iij.ar.lxix.
Iudices ſedere non ſolum debẽt cum diffinitiue pronunciant, ſed etiam cum res quę agitur plenam cognitionẽ deſiderat, li.iij. ar. lxix. glo.
Iudex quilibet ſuper vitam ſanitatem, hęreditatem vaſalli iudicare poteſt, nec per id infringit ſuã fidelitatem, li.iij.ar.lxxviij.
Iudici reſiſtere quilibet poteſt ſi quid contra vnum facit iuris ordine non ſeruato, ibidem glo.
Iudicia omnia ſunt feuda, ibidem.
Iudex non dicitur ille qui ſententiam inuenit ſed qui interrogat, ibidem.
Iudex ſententiam inuentam pronunciare debet quia inuenta nihil valeret ſi non pronunciaretur, ibidem.
Iudex iuuare iuſticiam contra dominum tenetur etiam ſi ſibi iurauerit, ibidem ar. lxxviij. li.iij.
Iudex teſtificari non poteſt vt iudex in alia iuriſditione, li.iij.ar.lxxxij.
Iudex cum ſcabinis per literas teſtificari poſſunt, ibidem.
Iudex nuncios mittere debet occaſione ſententię increpate, ibidem.
Iudex in tribus caſibus nunctios mittere poteſt pro veritate inquirenda, ibidem.
Iudicis officium non extenditur niſi in ſua iuriſditione, ibidem li.iij. ar.lxxxij.
Iudex tutius agit cum accuſatum ex opinione liberum dimittit q̃ quòd eundem ex dubio occidat, li.iij.ar.lxxxiiij.
Iudex in iudicando via cõmuni & media procedere debet, li.iij.ar.lxxxv. glo.
Iudex maxime curare debet ne quid aut durius aut remiſſius pro exceſſibus q̃ qđ conſtitutum eſt procedat, li.iij.ar. lxxxvi. glo.
Iudex quomodo ius denegare dicitur, li. iij.ar.lxxxvij.
Iudicium duplex, ſpirituale & ſeculare, ibidem glo.
Iudex ſecularis manutenere debet ſententias iudicis ſpiritualis & econtra, ibidem li.iij.ar.lxxxvij.
Iudex & ſcabini ſub imperij fidelitate preſtabunt teſtimonium ceteri iurati ſub ſuo ſacramẽto, li.iij.ar.lxxxviij. Iure mu.ar.xi.
Iudex non poteſt aliquem nec cum tutore nec ſine tutore inculpare durius q̃ ad ſuam negatiuam excepto actore duelli, li. iij. ar. xci. vide etiam ad id Iure muni.ar. xlviij.
Iudex non poteſt aliquod preceptum exactionẽ aut ſtatutũ facere ſine cõſenſu prouinciałium, ibidem. Spe.ſaxo.li.iij.ar.xci.
Iudices omnes in loco dei ſedẽt & ideo domini vocari debent. Iure muni.ar. viij. & Spe.ſaxo.li.iij.ar.lij. feu.c.lxv.
Iudices ſeculares quemadmodum gladiũ habent à Rege, ita ſpirituales gladium ſpiritualem ab apoſtolico obtinent. Iure muni.articulo. viij.
Iudex commutare volẽs locum iudicij ex certis cauſis quomodo id facere debet. Iure muni.ar.x. glo.
Iudex nolens iudicare ſuper re quam iudicare tenetur tria incurrit incommoda. Iure muni.ar.xi.glo.
Iudex ſuſcipiens officium animo vlciſcendi, vel propter commodũ non eſt dignus officio, ibidem.

Iudex tria in ſe habere debet, ibidẽ et Spe. ſaxo.li.i.ar.lv.li.ij.ar. xli.
Iudicum cautela in ſententijs edicendis. Iure muni.ar.xiiij.glo.
Iudex ſententię iniuſte ſequelam dare nõ debet, & quomodo in his procedendum. Iure muni.ar.xiiij.glo. & Spe. ſaxo. li.iij. ar. xxx.
Iudices, pallãtię, & exinde iudices quicũq; vltime inſtãtię, ſi in ferẽda ſentẽcia dubitauerint vel concordare non poſſent, ad ſuum principem relegare negocium tenentur. Iure muni. ar.xv.fi.glo.
Iudicij banniendi modus diebus legittimis & extra dies legittimos, tum & de iudicibus plura vide. Iure mu. ar.xvi. & Spe. ſaxo. li. i.ar. lix.
Iudex loco Dei ſedet & ideo mulctam loco Dei accipit. Iure muni. ar.xvi.
Iudicij in loco depingi debet imago extremi iudicij, vt iudex recogitet quod & ipſe ſententiabitur, ibidem Iure muni.ar.xvi.
Iudicis in iudicando requiſita. Iure muni. ar.xvi.glo.
Iudex impediens aliquem in ſua querela vel iuſtitiam non iuuãs, quomodo procedit contra eum, & quopacto ille euadet. Iure muni.ar.xvij.
Iudex teſtimonio accuſatus ſimili teſtimonio euadere cogitur, ibidem.
Iudex inferior accuſatus de non miniſtranda iuſtitia & non comparet ad defendendum ſe, damnum parti reſarciet quod incurrit. In criminalibus vero hoc idem iudicium contra eũ extendetur quod miniſtrare denegauit, nec recõpenſa liberare ſe poterit, ibidẽ. Iudici an ſalubrius eſt malefactorem dimittere vel potius eundem punire, ibidem.
Iudici preſentatus captiuus ſi euaſerit abſq; eius culpa quomodo liberatur tam in ciuili q̃ criminali actione, ibidẽ & in glo. latius.
Iudex expetitus pro iuſticia in actione iniuriarum, vt pro furto preda eandem exequi debet nec pecuniam accipere audeat, ſi pœna ex iure ſtatuta expetitur, ibidem.
Iudex malefactorem, iuſtis conuincẽs ſententijs ad mortem non peccat, ibidem. Iure muni.ar. xvij.
Iudex iuſtitiam non miniſtrans vel ſolus iniuſtitiam faciens quomodo contra eum proceditur, & quę pœna ſi citatus non cõparet, & quomodo de loco moueri debet. Iure muni.ar.xvij. & in glo.
Iudex tria habet nomina, prętor, prefectus, & iudex, interpretatione vniuſcuiuſq; vide, ibidem. Iure muni.ar.xvij.glo.
Iudices antehac ſoli infligebant pœnas, ibidem.
Iudex dicitur quaſi ius dictans vel pronũctians, ibidem glo.
Iudex propter nullam cauſam ſignanter ex quatuor, iudicium inuertere minime debet, ibidem. Iure muni. ar. xvij.
Iudex inter duos agnatos, inter agnatũ & cognatum, poteſt eligere tutorem quẽ cernit pro cõmodo fore pupilli. Iure muni.ar. xxvi.glo.
Iudex cogi poteſt agnatum ad ſuſcipiendam tutelam, ibidem.
Iudicis plura iduſtrię cõmittũtur, dato qđ nullus accuſator ſit, nec aliqua probatio iudicialis ſignanter in malefactores. Iure muni.ar. xxvij. glo.
Iudex nullo inſtigante ex officio malefactores cohercere poteſt, ibidem.
Iudiciarie poteſtati preſentatus, & accuſatus propter iniuriam nõ obeſt honori ſuo nec iuri, ibidem Iure mu.ar.xxvij. & Spe. ſaxo.li.i.ar.lxi.
Iudicio extraneo accuſatus non ſe excipiens ſententiã latam ſuſtinere cogitur. Iure muni. ar.xxviij.
Iudex in alia iuriſditione etiam ſuę iuriſdictionis homines iudicare non poteſt, ibidẽ.
Iudicia Burgrabij legalia ter in anno celebranda. Iure muni.ar.xlv. & Spe. ſaxo. li.i.ar.ij.
Iudicium legale ſi in feriatum diem ceciderit perditur & amittitur, ibidem. Iure muni.ar. xlv.
Iudicij legalis autoritas quę ſit & itẽ quomodo celebratur & quid in eo iudicatur, vide abunde ibidem. Iure muni.ar.xlv.
Iudicio ceſſante caſtellani ſequitur iudiciũ ſculteti per quatuordecim noctes, ibidem. Iure muni.ar. xlv.
Iudiciũ exercere Burgrabius & ſcultetus ſemper poteſt ſi ſine teſtimonio agitur, & item de iudicijs hoſpitum vide. Iure muni. ar.xlvi.
Iudicia ſculteti legalia tria, iure mu.ar.xlvij
Iudicium ſculteti ſi in feriam ceciderit trãſponi debet, ibidem.
Iudicium ſculteti nullus exercet niſi ipſe ſcIus vel ſuus preco, ibidem.

Iudicium Burgrabij à Romanis ortũ habet, ibidem. Iure muni. ar. xlvij. glo.
Iudex feudalis annos attingens tutorem in iudicio habere non debet in damnũ aliorum, verum in sua querela habere poterit. Iure muni. ar. xlviij.
Iudex nullus esse potest nisi attingat viginti vnum annos, ibidem.
Iudex in ciuitate possessionatus contra ciuitatem excedens meliorare eum oportet, ibidem.
Iudex in ciuitate cõmuni libertate vt alij ciues vti potest, cereuisiã propinare, brasea facere &c. ibidem. Iure muni. ar. xlviij.
Iudex ex eo quia arma bellica & geradã per caducũ tollit, pauperes homines exinde enutrire debet, cõmunem vtilitatem defendere, furiosos & fatuos fouere. Iure muni. ar. lix.
Iudicialiter si cui quid siue viro siue mulieri absentium vel donatũ sit, cũ illo quiuis facere potest quicquid voluerit. Iure muni. ar. lvi. hoc itidem intelligendũ de bonis quę sibi iure adiudicata sunt vel ad eum hereditata, vt ibidem in glo. habetur.
Iudex prouidere tenetur de carcere, patibulis, statuis, & alijs pœnarum locis & ratione istius per caducum tollit hereditatem quę caret herede. Iure mu. ar. lix. Spe. sax. li. i. ar. xxviij. in annota.
Iudicari non debet in extraneo iudicio cũ quis peregre vel mercatum transit verum id fiat coram competenti iudice. Iure muni ar. lxvi.
Iudicio extraneo nullus respondere cogitur q̃diu coram competenti suo iudice responsurum se ofert. Iure muni. ar. ci.
Iudicialiter si aliquod donum asceditur, solidus debet reponi iudicio. Iure muni. ar. cv.
Iudex post q̃ iudicauerit malefactores cũ ad id vocatus sit, tandem actorem in suã restituet rem, vel eum in possessionẽ mittet. Iure mu. ar. cxij. Spe. saxo. li. ij. ar. xxv.
Iudex & scabini dato quod sciant aliquẽ iniuste occupasse bona alicuius, attamen sine strepitu iuris alienare eum ab illis nõ debẽt. Iure muni. ar. cxxxix. glo.
Iudicium humanum decipere homines potest non iudicium diuinum. Iure muni. ar. cxl.
Iudices esse non possunt, clerici, fœminę, illegittimi, infames, serui, feu. c. lxi.
Iudex misericordiam facere dicitur cum facit ea quę iuris sunt malos puniendo iuxta demerita, & ita liberat animas, corpus penis afficiendo. feu. c. li.
Iudex, ad hanc materiam vide supra in dictione Burgrabius, & in dictione Comes & infra titu. scultetus.

Juramentum.

Iuramentum per actorẽ prestita guarẽda delatum reus illud acceptare non cogitur, sed actor intentum probare tenetur suum. li. i. ar. vi. in annota. & ex ar. xxij. li. ij. & Iure muni. ar. xvij. liquide apparet.
Iuramentum factum cedit loco solutionis li. i. ar. vij. in annota.
Iurare principalis non cogitur si iudice & duobus testibus quid probet, ibidem li. i. ar. vij. in annota.
Iurare non oportet super his quę manifeste apparent, li. i. ar. xv. & xvij. Iure muni ar. xl.
Iuramentum delatum actori per reum necesse habet iurare. ff. de iureiurã. L. ait prętor. & ex ar. vi. li. i. satis liquide apparet.
Iuramentum est remedium vltimũ & extraordinarium cum alie probatiões desint li. i. ar. xvij. & ar. xxij. glo.
Iuramentum in iudicio fit ex tribus rationibus, ibidem.
Iuramentum si cui defertur & completum est contra illud non admittitur actio neq; probatio super periurio, ibidẽ li. i. ar. xvij. glo. & li. ij. ar. xxxiij.
Iurare non poterit vnus pro eo quod coram iudicio actum est, li. i. ar. xij.
Iurare vnus non admittitur super his quę vnus corporaliter probare potest, li. i. ar. xij. glo. nec super rebus quę apparent iuramento absolui poterit, sed vt eas prestet compellitur, li. i. ar. xxij.
Iuramentum hęredum cum confiscata bona eliberare volunt quomodo fieri debet, vide li. i. ar. xxxvij. glo.
Iuramentum calumnię an in vsu habetur apud Saxones, li. iij. ar. xiij. & lxij. in annota. feu. c. lxvij. & circa ar. lxij. li. i. Spe. saxo.
Iuramentum mulieribus decretum non tutor sed persona iuret principalis, negatiua tamen prius fieri debet per tutorem, li. i. ar. xlvi. & in glo.
Iuramentum in certis casibus vt pote in criminalibus non admittitur, & alia de iuramentis vide li. i. ar. lxij. & Iure muni. ar.

iij. glo.
Iuramentum non extenditur ad ea de quibus dictum non est vel cogitatum, ibidem li. i. ar. lxij. glo.
Iuramentum, In iuramento magis attenditur animus q̃ verba, li. i. ar. lxij. glo. & alia de iuramentis ibidem vide.
Iurare Saxo potest cum sibi iniuriatur, sed in damnum alterius minime, li. i. ar. lxv. glo.
Iuramẽtum contra imperium factum seruari non oportet, li. ij. ar. i.
Iuramentum in his quę sunt contra leges, prohibetur ibidem.
Iurans & non adimplens forsan propter id quia leges illud vetant, an periurus efficiatur, li. ij. ar. i. glo.
Iusiurandũ si Illustres aut spectabiles inter se fecerint nisi imperium excipiant, contra imperij maiestatem delinquisse dicuntur, li. ij. ar. i.
Iuramentum, pueri ex iuramento patris p iuri non efficiuntur, ibidem li. ij. ar. i. glo.
Iuramentum vniuersitatis an transit in successores, ibidem li. ij. ar. i. glo.
Iurans ex mandato Episcopi & periurans culpa non datur Episcopo, ille enim non cogit ad periurium sed canones ita facien dum disponunt, ibidem in annota.
Iurare an permittere iudex debet vnũ quẽ scit false iurare velle, responde quod sic, ibidem li. ij. a. i. glo.
Iuramẽtum non fit diebus feriatis, nisi occasione pacis & super malefactores facti manifesti, li. ij. ar. x.
Iuramentum stipulatus finitis feriatis diebus exsoluitur, ibidem.
Iuramentum delatum si reus illud facere vult, in instanti actor illud acceptare tenetur, ibidem li. ij. ar. x.
Iurare promittens pro debito, & id tempore statuto non exsoluit in debito condemnatur nisi legali impedimento se defendat, li. ij. ar. xi. & ar. xv. glo.
Iuramentum coram iudice promissum & non prestitum, iudici pœnam & actori emendam reus soluit, ibidem.
Iuramentum si reus facere sit paratus, loco & tẽpore statuto actor illud respuit vel presens non sit, reus vt sic liber erit à sacramento & debito, ibidem.
Iuramenti terminum prefigi oportet ne delator semper expectare cogatur, ibidem li. ij. ar. xi. in annota.
Iuramentum quodlibet tres Comites habere debet, veritatem, iudicium, & iusticiã ibidem li. ij. ar. xi. & ar. xxxiij. feu. c. iij. & lxix.
Iuramentũ etiã corã arbitris promitti potest, & si non expletur, lucratur debitum postq̃ id coram iudice probatum sit, ibidẽ ar. xi. glo. li. ij.
Iuramento domini seruus condemnatus liberatur. li. ij. ar. xix. glo.
Iuramento alterius homo liber condemnatus liberari non potest, rationes vide ibidem glo. li. ij. ar. xix.
Iuranti super expensis iudex credere debet li. ij. ar. xxij. glo.
Iuramentum accusato delatum illud acceptare & explere tenet, nec illud vicersa referre in actorem admittit, li. ij. ar. xxij. in annota. & ar. vi. li. i. & item Iure muni. ar. xvij. liquide apparet.
Iuramento necessario vt adsit veritas, sinceritas, iusticia, alias periurus erit, li. ij. ar. xxxiij. glo.
Iuramentum maxime iudex euitare debet vt non fiat, li. ij. ar. xl. glo.
Iuramentum Principibus decretum illud per suos vasallos facere possunt contra inęquales, li. ij. ar. xlij. & item per procuratorem, li. iij. ar. lxv.
Iuramentum plenipotenti decretum principalis illud explere tenetur, & quomodo id intelligatur, ar. xlij. li. ij.
Iuramentum per alium expletum in quẽ extenditur an in principalem vel istũ qui iurauit, ibidẽ li. ij. ar. xlij. glo. li. iij. ar. lxv. gl
Iuramentum ex opinione esse non debet, li. iij. ar. viij. Iure muni. ar. xiij.
Iuramentũ defertur apud Saxones si nõ sufficientes habeat probationes, li. iij. ar. ix. glo.
Iuramentum prestare si fideiussor artatur pro illo quẽ fideiusserat qui interim mortuus est, quomodo se tueri potest & quomodo sine periculo iurabit, li. iij. ar. xi.
Iuramentum fideiussor facere cogitur pro illo pro quo fideiusserat, & cui adiudicatũ erat iuramentum, ibidem.
Iuramentum delatũ alicui in negotio qd̃ sibi ignotum est acceptare nõ tenet, ibidẽ.
Iuramentum alicui delatum an ille sibi viceuersa referre possit, ibidẽ li. iij. ar. xi. glo. vide etiam circa ar. xxij. libri secundi ad hanc materiam in annota.
Iuramento nullus excessum defendere po-

test qui crimine notatus est, li.iij. ar. xvi. glo. finali.
Iuramentum fidelitatis vasalli, li.iij, ar.xix. feu.c.iij. glo.
Iuramentum prestans feudalis sex consideret, ibidem li.iij, ar.xix. feu.c.iij. glo.
Iuramentum, à iuramento absoluitur vasallus si sibi dominus promissa non seruat ibidem li.iij, ar. xix.
Iuramentum & promissum equipolent, li. iij. ar.xix.
Iuramentum dicitur ortilegium seu sententia Dei. li.iij. ar.xxi.glo.
Iuramentum non debet admitti nisi aliter veritas non posset inuestigari, ibidē glo.
Iuramentum duobus non debet admitti super vnare, necesse enim venit quod vnus eorum periurus erit, quod si contingat duos super vna re iurare diuidi eis illa res equaliter debet, ibidē li.iij. ar.xxi. feu.c.xl.
Iuramentum legittime nationis quomodo fit, quodq; vir illud facere debet metse ptimus, mulier vero sola per se, li. iij. ar. xxviij.glo.
Iuramento vnius creditur cum nemini cedit ad iniuriam, li.iij. ar.xxix.glo.
Iuramētum ex inopia probationis venit, li.i. ar.xv.
Iurans vel promittens propter conseruationem sanitatis, & si ea implere nequiuerit, iuri non derogat suo. li.iij. ar.xli.
Iurans & promittens contra iuris ordinē, tenere non oportet. ibidem.
Iuramentū Regis quomodo fit, & quod non est reiterandum. li.iij. ar.liiij. Iure mu. ar.viij. feu.c.iij. glo.
Iurans alicui & eius successori non oportet postmodū successori iurare, ibidē glo.
Iuramentum fidelitatis per procuratorem prestari potest. ibidem.
Iuramentū fidelitatis si exigatur vltra formā consuetam est ipso iure nullū. ibidē.
Iuramentū predecessoris ille qui succedit in dignitate temporali seruare tenetur. ibidem glo.
Iuramentum iudicum ac aliorum quibus administratio committitur vel qui Omagium prestant imperio per longum passū declaratur. li.iij. ar.liiij. Iure muni. ar.viij. glo.
Iuramentum preconis quomodo fit. li.iij. ar.lvi.
Iurare non oportet actor, cum iudice & testibus probat quid. li.iij. ar.lxxxviij. Iure muni. ar.xi.
Iuramentū proconsulis. Iur. mu. ar.xix.
Iuramentum occasione promissi facere velēs, manu ad sacra id facere eum oportet, vel si manū non habeat trunco manus id faciat. Iure muni. ar.xxij. glo.
Iuramentum Consulū Iure. muni. ar.xliij.
Iuramentum delatum cum testibus, principalis primum iurabit, tandem alij factum confirmabunt. Iute muni. ar. lxxv. glo.
Iurare metseptima oportet mulier in causa homicidij obiecti. Iure mu. ar.xci.
Iuramentum alicui decretum pro iuriis dimittere illud actor non potest sine voluntate iudicis. ibidem.
Iuramentum prestans in iudicio apponere & deponere potest, intellige digitos sine pœna iudicis. Iure muni. ar.xcvij.
Iuramentum in diem feriatum cadens, differre iudex potest. ibidem glo.
Iurare volens qui balbutit potest reiterare verba sine pœna. ibidē ar.xcvij. Iure muni. & Spe. saxo. li.i. ar.lxxi.
Iuramentum ex consensu iudicis dimissū, iuramenti denarium iudici soluere non oportet. Iure muni. ar.xcviij.
Iuramento expleto an iudici mulcta prestanda sit nec ne. Iure muni. ibidem.
Iuramentum fieri debet secundum quod querulatum sit. ibidem. & in glosa latius practicam vide.
Iuramentum quo pacto fieri debet in causis contra aliquem propositis. ibidem. Iure muni. ar.xcviij.
Iuramentum illorum qui confirmant iuramentum principalis, quopacto fieri debet. ibidem.
Iuramentum occasione obiecti homicidij quo pacto fit. ibidem.
Iuramētum illorum qui accusantur quod conscij sint facti quomodo fit. ibidem.
Iuramentum prout decernitur ita inscribi debet & tempore determinato exequi, ibidem.
Iuramento decreto si non expleuerit & oberrauerit potest bis post primum reiterare, & pro qualibet reiteratione mulctā iudici soluit, ibidem Iure muni. ar.xcviij.
Iuramentum iudęo decretum vbi illud pagere debet Iure muni. ar.cxxxvij.
Iuramentum iudęorum quomodo fit, vide abunde Iure muni. ar.cxxxix.
Iuramentum, vide ad hanc materiam infra in dictione periurium.

Ius Justicia Jurisdicio

Ius naturale, humanum, gentium, ciuile, publicum, priuatum, prouinciale, municipale, militare, quiritum, quid vnūquodq; horum sit, vide Spe. saxo. li.i. in prolo. & ibidem li.i. ar.lv. Iure muni. ar.i. feu. in prolo. li. iij. ar. lxiiij. in glo. de Iure militari vide. de Iure vero gentium li.iij. ar.xlij. in glo. vide.
Iuris & iusticię diffinitionem vide Iure muni. ar.i. & Spe. saxo. in prolo. glo.
Iuris diuersitas vnde ortum habeat, Spe. saxo. in prolo.
Iuris naturalis pręcepta quę sint, vide Spe saxo. in prolo. Iure muni. ar.i. & ar.xviij.
Ius naturale dicitur diuinum ex quatuor causis, Spe. saxo. in prolo. Iure muni. ar.i. feu. c.lv. glo.
Ius, non est nostrum ius extendere aut distinguere aliquid vbi lex non distinguit ibidem Spe. saxo. in prolo. glo.
Ius finitum est ibidem glo.
Juris vtriusq; pręceptum est quod nihil asserere presumamus nisi quod confirmare possumus, aut autoritate legis aut canonis, aut autoritate cōsuetudinis aut statuti. Spe. saxo. in prolo. glo.
Ius vnum vt pote seculare, auxilio alteri esse debet, Spe. saxo. li.i. ar.i. & li.iij. ar.lxiij
Ius naturale vetustius est ciuili, li.i. ar.iij. & ar.iiij. glo. & item ar.lv. feu. c.i.
Ius seu statutū immutatur ex triplici causa, li.i. ar.iij. li.ij. ar.xxvi. Iure muni. ar.i.
Iuris derogationē vite aut sanitatis iudex metseptimus probabit, li.i. ar.viij.
Ius fauorabilius est ad eliberandum vnū q̄ ad condemnandum, li.i. ar.viij. glo. & xviij. li.iij. ar.xvij. et xxvi. glo.
Ius vnum trahi ex alio potest, & in similibus per idem iudicatur. li.i. ar.ix. glo. & ar. lxv. glo.
Ius secūdarium & non principale habens super aliqua re non potest cum illa re disponere sine requisitione domini principalis quantum ad alienandū vt patet de vasallo & item vsufructuario li.i. ar.ix. glo.
Ius, ad ius pertinēt prouinciale contractus omnes ,pmissiones vēditiones. Spe. saxo. li.i. ar.ix. glo.
Iuris diuersitas ex tribus prouenit, li. i. ar. xiiij. glo.
Iure prouinciali feudum vni ex fratribus per dominum collatum vel per patrem donatū si sit, compelli potest ad equam diuisionem non tamē Iure feudali li. i. ar. xiiij.
Ius reconuentionale an apud Saxones seruatur, vide infra in dictione reconuentio.
Ius prouinciale antiquius est feudali, li.i. ar.xiiij. & li.iij. ar. lxxviij.
Ius posterius derogat priori, li.i. ar.xiiij. & ex lege xij. tabu. ibidem & item li.ij. ar.xxvi. li.iij. ar. lxxviij.
Ius terrestre Saxonibus constituit Carolus, feudale Fredericus, li.i. ar.xiiij. glo.
Ius nemo aliud obtinet nisi quod sibi sua genelogia aportat, li.i. ar.xvi.
Ius sibi aliud vendicans in iudicio q̄ quod habet & deficiat testimonio perdit vtrūq;. Spe. saxo li.i. ar.xvi. glo. & li.ij. ar. vi.
Iura libertini erga patronum, ibidem li. i. ar.xvi.
Iure representatiuo filius premortui fratris cum fratre sui patris, hoc est patruo suo est equalis in bona fratris patris sui, hoc est alterius patrui defuncti, li.i. ar.xvij. glo. & in annota. & alia de iure representatiuo ibidem plura.
Iura triplicia Saxones obtinuerunt pręter consensum Caroli Imperatoris. li.i. ar.xviij
Ius nemo sine voluntate Imperatoris vel Principis condere potest, li.i. ar. xviij. glo.
Iura Sueuorum non discrepant à Saxonicis nisi in appellationibus & hęreditatibus tollendis, li.i. ar.xix. quia Saxo nisi ad septimum tollit hęreditatem, vt Spe. saxo. li.i. ar.iij. Sueuus vero q̄diu probare poterit se esse agnatum.
Ius scire non tenentur, milites, pueri, mulieres. li.i. ar.xxviij. li.iij. ar.xxxix. adnumerā tur etiam his agricolę et censiti qui itidem ius scire non tenentur nisi naturale, vt li.iij ar.lxxix.
Iuri naturali & consuetudini bonorū adminiculo ius scriptum introductū est. Spe. saxo. li.i. ar.lv. Iure muni. ar.i.
Ius duplex ad aliquam rem habens maiori iure illam obtinet q̄ qui simplex ius habuerit. li.i. ar.li. Iure muni. ar.iiij. li.ij. ar.xx. glo.
Iure spirituali querulari non potest sine tutore nisi habeat quatuordecim annos. li.i. ar.xlij. glo.
Iuri quod ex vsu venit est derogatum. li.i. ar.xlviij.
Ius bannitorum in tollenda hęreditate qd sit. li.i. ar. li. glo.
Ius naturale constitutionibus tripliciter

opprimitur illis tamen leges in cõtrarium iterum subuenire solent.li.i.ar.li.clarius vero ar.lij.glo.
Iura triplicia Saxones habent in successione bonorum & quare id fit,ibidem li.i.ar. lij.glo.
Ius seculare ab arbitrio & electione iniciũ traxit,li.i.ar.lv.
Ius scriptum varijs adinuentum est modis li.i.ar.lv.glo.
Iura nobilium & plebeiorum discrepant quandoq; ,li.ij.ar.iij. glo.
Iuris dilationes varie,li.ij.ar.x.glo.
Ius quandoq; fit durius respectu personarum,li. ij.ar. v.
Ius Saxonicum & Marchię differt in certis casibus.li.ij.ar.xij.& li.iij.ar.lxx.glo.
Iuris Saxonici Canonici legum differentia in appellando.li.ij.ar.xij.
Iustificaturum se per testes offerens oportet habere declaratam necessitatem defensę,& hoc intellige si pro homicidio inculpatur.li.ij.ar.xiij.
Ius triplex li.ij.ar.xxij.& Iure mu.ar.xvij.
Iure quęcunq; descripta non sunt seu specialiter expressa complanari debent, li. ij. ar.xv.
Iuri suo vnus renunctiare potest etiã scripto per se vel per alium,li.ij.ar. xxiiij.
Ius, q̃quid vnus facit quod ius suadet recte facit & facere tenet.li.ij.ar.xxxiij. glo.
Ius suum non defendẽs negotium perdit, li.ij.ar.xxxvi.
Ius,quicquid contra ius fit pro non facto reputat,ibidẽ li.ij.ar.xxxvi.& li.iij.ar.xiij
Ius,in iure Saxonico vbi defectus habetur recurrendum est ad leges & canones, li.ij.ar.xxxvi,& li.iij.ar. xliiij. glo.
Ius nemini ampliare vel minuere licet sed nec interpręetare nisi Imperatori, ibidem li, ij.ar.xxxvi. feu.c.x.
Iurisditionis eiusdem qui dicantur, li.ij.ar. xxxvij.
Ius maiorem misericordiam complectitur q̃ aliquis iudex. Spe. saxo. li.ij.ar.xli. Iure muni.ar.xvij.
Ius citius absoluit absentem q̃ pręsentem, hoc est non ita rigide procedit contra illũ qui non est pręsens &c. li.ij.ar.xlvij.
Ius cõdere non potest priuatarũ personarũ voluntas li.ij.ar.xlvij.glo.& ar.lxij.glo.
seruatur tamẽ inter illos qui in id consentiunt,ibidem vide.
Iure quicq̃d fit iuste fit, li.ij.ar.lviij. glo.fi,
Iusticia duplex habet significatũ, li.iij. ar. xiij.glo.
Iurisditio,quicquid extra iurisditionem actum sit hoc in ea non est iudicandum, li. iij.ar. xxv.
Ius municipale differt à prouinciali in certis casibus, li.iij. ar.xxv. & ar.xxxiij. Iure muni.ar.xxviij.glo.
Ius, extra ius vel iurisditionem suam nullus trahi vel iudicari debet, li.iij. ar. xxv. & lxxxvij.Iure muni.ar.xxviij.& ar.cl.
Ius Saxonibus datum causa fuit fides suscepta, Spe.saxo.li.i.ar.iij.
Iura scire omnes tenẽtur.li.iij.ar.xxvi.glo. & li.ij.ar.xxxi.li.iij.ar. xxiij.glo.
Iura vnde ortum habeant,ibidem.
Ius Saxonicum extractum ex iure imperiali,li.iij.ar.xxxiij.
Ius suum quiuis coram Rege obtinet,li.iij ar.xxxiij.& quomodo id intelligatur,vide glo.ibidem.
Iura multa inuẽta sunt propter opiniones, li.iij.ar.xxxvij.
Iura Franconum quę sunt, & quod Rex electus Romanorum iura Franconũ habere debet,li.iij.ar. liij.
Ius, non omniũ quę in iure descripta habentur,ratio iuuestiganda est,in potestate enim primi legislatoris fuit sic vel sic constitui.li.iij. ar.li. glo. fi.
Ius patronatus donari quidem potest, diuendi vero minime. li.ij.ar.lix.glo.
Iurisditio queuis nomine principis confertur,li.iij.ar.lx.glo.
Ius suum priuatus vendere non tenetur etiam principi,li.iij.ar.lx. glo.
Iuris plus nullus alteri conferre potest q̃ quod solus habuit.li.iij.ar.lx.glo.
Ius prouinciale quare Speculum Saxonũ nuncupatur.li.iij.ar.lxij. glo.
Iura frustra conderentur nisi sint hi qui illud defendant. li.iij.ar.lxiij. Iure muni.ar. viij.& xvij.
Iuris tramites multiplices, vide lib.iij.arti. lxiij.glo.
Ius scriptum obfuscare non potest ius naturale li.iij.ar.lxv.& lxxviij.glo.
Ius Maideburgeñ quare dicitur. li.iij. ar. lxij. glo.
Iure naturali omnes liberi nascuntur. li.iij. ar.lxiij.
Iuris abrogatio in probationibus vitanda. li.iij.ar.xxiij.ar.lxv.& lxxviij.glo.
Ius Marchionatus duplex.li.iij.ar.lxx.

Iura specialia censualium rusticorum.li.iij ar. lxxix.
Iure quicquid non interdicitur,ius fieri admittit,li.iij.ar.lxxxvi.
Iure spirituali laicus contra laicum agens quid demeretur,li.iij.ar.lxxxvij. Iure muni.ar.xxviij.
Ius duplex,spirituale & seculare, ibidem li.iij.ar.lxxxvij.Iure muni.ar.xxviij.
Ius,ad ius extraneum nullus trahi debet nisi in certis casibus,li.iij.ibidem,& Iure muni.ar. xxviij. & lxvi. & quę pœna cum vnus ad extraneũ ius aliquem trahit,ibidẽ glo.
Ius denegare iudex aut reus quomodo dicitur,ibidẽ li.iij.ar. lxxxvij. Iure muni.ar. xxviij.
Ius simile in similibus obseruari debet,li.ij ar.xvij.& li.iij.ar.lxxxvi.glo.fina.
Ius municipale per Ottonẽ Ruffum Maideburgeñ datum anno noningentesimo quadragesimo quinto, vide Iure muni. in prolo.
Ius triplex,Diuinum,ciuile seu municipale,& prouinciale.Iure muni.ar.i.declaratiõnem per longum vide.
Ius municipale non derogat Speculo saxonum sed magis elucidat, ibidem ar.i.
Ius municipale Maideburgensibus datũ ex certis causis,ibidem.
Iuris origo vnde sit,ibidem Iure muni.ar. i.& ar.viij.feu. c.xi.
Ius scriptum seu lex quadrifariam originẽ habet.Iure muni.ar.i.Spe.saxo.li.iij.ar. xliij.glo.
Ius scriptum propter quam causam adinuentũ sit.Iure muni.ar.i. glo.
Iuris naturalis à iuribus humanis differentia.Iure muni.ar.i.glo.
Ius ciuile seu municipale partim extractũ est ex iure prouinciali quod Speculum saxonum dicitur,certis quibusdam plebiscitis superadditis. Iure muni.ar.i.& ar. x.
Ius municipale dicitur esse elementũ iuris prouincialis, ibidem.
Ius municipale est etiã quodammodo supplementum iuris prouincialis,ibidem Iure muni.ar.i.
Ius ciuile quando cœpit & quare hoc nomine vocetur, ibidem.
Ius prouinciale seu gentium & iura naturalia vnde dicantur.ibidem.
Ius omne quo vtimur vel se extendit ad personas,vel ad bona seu querelas,aut ad actiones,ibidem Iure muni.ar.i.in fi.glo.
Iuris personarum hęc est summa diuisio quod omnes homines aut liberi sunt aut serui.Iure muni.ar.ij.
Ius duplex,naturale et positiuum.Iure muni.ar.ij.glo.& Spe.saxo.li.iij.ar.xlij.
Iure naturali omnes sunt liberi, iure vero scripto seu positiuo seruitus indita, ibidem Iure muni.ar.ij.& Spe. saxo li.iij.ar.xlij.
Ius,plus iuris vnus habere dicit super hoste quem bello capit q̃ super bonis ipsius cum bona nihil in eum delinquerũt verum hostis & inimicus eius.Iure mu.ar.ij. Spe. saxo.li.iij.ar.xlij.glo.
Ius,à iure suo nullus abigi potest qui anno & die nõ alloquutus in iure municipali confederit nisi ius suũ tunc perdiderit ita quod homo sit suspectus.Iure muni.ar.iiij.
Ius à iure suo nullus reici potest nisi illud perdat furto,spolio vel alijs modis quibus ius perdit, aut excõmunicatus seu proscriptus.Iure muni.ar.iiij.
Ius municipale vnde ortum habet, & nomen vnde sumpsit suum,in Babilone eñ à Nemroth originem cœpit. Iure mu. ar. vi.vij.viij.ix. abunde declaratur.
Ius municipale priuatum ius dicitur. Iure muni.ar. vi.
Ius Imperatori statutũ quod sit. Iure muni.ar.viij.
Ius municipale triplex nomen habet. Iure muni.ar.ix. glo.
Ius municipale vnde dicatur & quid sit abunde vide.Iure muni.ar.ix.
Ius municipale dicitur etiam esse ius Maideburgeñ. rationes vide.Iure muni. ar.x. glo.
Iuris municipalis suprema ciuitas est Maideburgum, ibidem.
Iuris prouincialis, municipalis, imperialis, spiritualis, in appellando differentia. Iure enim Maideburgensi appellatur de vna ciuitate in aliam, Iure vero imperiali appellatur ab vno iudice ad alium.Iure autem spirituali appellari potest ab infimo iudice ad supremum omittendo intermedios,iure prouinciali secus est, ibidem.
Ius Emphiteoticum quid sit, Iure muni. ar.vij.& item ar.x. ibidem.
Ius municipale extractum est ex Speculo Saxonum per Burchardum sacri Pallatij sequestratorẽ, professorem Theologię iuris & legum doctorem,de mandato Ottonis Ruffi superadditis nonnullis Maide-

burgenſium plebiſcitis, Idem etiam Burchardus gloſam in Speculum Saxonum fecit & proceſſum iuris compilauit.
Iure muni.ar.x.ibidem vide plura de ſcriptoribus iuris Saxonici in glo.
Iure admittūtur multa quę ex ſe eſsēt peccatum. Iure muni.ar.xi. glo.
Ius municipale per equum omnibus inſeruit. Iure muni.ar. xxij.
Ius prouinciale diſcrepat à municipali in cauſa dotis & itē in tollēdis rebus per relictam vxorem poſt mortem mariti. Iure muni.ar.xxij. & item diſcrepat in emendis extorquendis. Iure muni.ar.l.
Ius nullus alteri pinguius tribuere poteſt niſi vt ſolus habuit. Iure mu.ar. xxvi. glo. Spe.ſaxo.li.iij.ar.lx. & lxxvij.
Iuſticiā ſibi nullus per ſe adminiſtrare debet, ſed illam ab officio expetat. Iure muni ar.xxvij. & cxij.
Ius fauorabilius eſt reo q̄ actori. Iure muni.ar.xxxv. & xxxviij. glo.fina. & ar.liij. glo.
Iuris & legum intentio eſt velle temeritati reſiſtere. Iure muni.ar.xli.
Iuris municipalis concluſio. Iure muni.ar. cxxxix.
Iuri naturali nihil ſimilius eſt q̄ quod quiſq; bona dimittat ſua cui voluerit. Iure muar. cxl.
Iuris ſtrepitu multa admittūtur, quę tamē in foro conſcientię non valent. Iure muni. ar.cxl. glo. fina.
Ius, vide ad hunc paſſum & pro ſuplemēto paragraphi preſentis infra immedietate titulo, iure priuati, & item in dictione lex, & ſupra titulo conſtitutio.

Iure priuati aut iuris beneficia perdentes.

Ius quod alicui abiudicatum ſit propter nefas probare contra eum oportet, iudice & ſcabinis. li.i.ar.viij. li.iij. ar.xxviij. Iure muni. ar.iiij. & ar.xxxij.
Iure priuati qui ſint. li.i. ar. xxxviij. & li. iij.ar.xvi. li.iij.ar.lxx. Iure muni.ar.iiij. feu. c.ij.
Iuris beneficia furto aut ſpolio perdens ſi poſthac furtum comiſiſſe dicatur non abſoluitur niſi corporali purgatione. li. i. ar. xxxix. Iure muni.ar.xxxij. & xcij.
Iure priuati ſunt multi qui non ſunt à matrimonio contrahendo interdicti. li. i.ar.li. Iure muni.ar.iiij. & quomodo id intelliga, tur, vide glo ibidem.
Iuris indiffamati eſt, qui ex duobus auis et duabus auijs patre & matre indifamatus procedit nec eum quis diffamare poteſt niſi ipſe ſolus ſe diffamet, vel ſic iuris indiffamati dicitur, qui patrem & matrem ac eorum parentes indiffamatos habet nec ſolus coinquinauit ſe, dato quod proauus fuerat diffamatus, quia ſcandalū vel honor non deriuatur niſi in tertiam perſonā. Spe. ſaxo. li.i.ar.li. Iure muni.ar.iiij.
Iure priuati triplices. ibidem li.i.ar.li. Iure muni.ar. iiij.
Iure priuati quidam per iudices priuātur iure, quidam per ſeipſos ac alia de iure priuatis, ibidem li.i.ar.li.glo.feu.c. ij.
Iure priuati vxores ſuperducere poſſunt, ibidem li.i. ar.li.
Iure priuati dicūtur multis modis. li. iij.ar. xvi.glo. Iure muni.ar. iiij.
Iure priuatorum pœna triplex, ibidem li. iij.ar.xvi. & Iure muni.ar.iiij.glo.
Iure priuati in certis caſibus teſtificari poſſunt. li.i.ar.viij. li.iij.ar.xvi. &.ar. lxx. Iure muni. ar. iiij.
Iure priuati duplices, perpetuo, & ad tempus priuati. Spe.ſaxo.li.iij. ar.xvij.
Iuri ſuo derogant homines multis modis. li.i.ar.xxxviij. li.iij.ar.xvi. &.lxx. Iure muar. iiij.
Iuri derogans in vno loco ſeu iudicio vbiq; in eo erumnam ſuſtinebit dum per iudicem & ſcabinos probetur. Spe. ſaxo. li. iij.ar.lxxxij. Iure muni.ar.iiij.glo.
Iuris derogatio contra aliquem propoſita probari debet per illum iudicem corā quo ius derogauit. Spe.ſaxo.li.iij.ar.lxxxij. Iure muni.ar. iiij.
Iure priuati perpetrantes aliquid non requiritur ad conuincendum eos probatio ſuper facto illo, ſed ſufficit probare quod ſunt iure priuati. Iure muni.ar.xxxij.glo.
Iuri derogant ſuo qui cutim' & crines libe rauerint. Iure muni. ar. xliij.
Iure priuati, ad hanc materiam vide ſupra in dictione infames.

Lanij.

Laniorum ordinatio in venundādis eſculentis. Iure muni.ar.xliij.glo'
Laniorum pœna in vendendis pecoribus inualidis, ibidem.

Latinus.

Latini qui ſint & qui dicebantur, et de latina libertate, vide li. iij. ar. xliij.
Latinorum & dediticiorum differentia, ibidem li. iij.ar.xliij.
Latinorum emenda quę ſit. li.iij.ar.xlv. & in glo.
Latinus, vide ad hanc materiam infra in dictione originarius, & titulo dediticius.

Latrones.

Latrones torturis dari & furca ſuſpendi, die ſolenni etiam paſchę poſſunt. li.ij.ar.x. glo.
Latrones, vide ad hunc paſſum ſupra in dictione fures & infra in dictiōe malefici.

Legale impedimentum.

Legalis impedimenti cauſę quatuor, li.ij. ar.vij. vide in gloſa alias cauſas quę in his includunt̄, & Iure muni.ar.xlvij.glo. feu. c.xxiiij. glo.
Legale impedimentum in actione vbi fideiuſſoria ſuperuenit nullus importare poterit niſi fideiuſſor ipſe, ibidem & ar. iij. feu.c.xxiij.glo.
Legale impedimentum per nunctium importatur & iurando confirmatur per nunctium, vel per illum qui importari procurat, ibidem li.ij.ar.vij. Iure muni. ar.xlvij. feu.c.xxiij. glo.
Legale impedimentum facit infirmitas corporis, nedum ſua ſed etiam ſuorū, li. ij. ar. vij.glo.
Legalis impedimēti cauſę alie, Inundatio, Equi amiſſio, negociatio &c. omnes tamē reducuntur ad quatuor primas cauſas, ibidem li.ij.ar.vij. Iure muni.ar.xlvij. feu. c. xxiiij.glo.abunde.
Legalis impedimenti poteſt eſſe quęlibet iuſta & legittima cauſa iudici publicata et iuramento confirmata per nunctium vel per ſolum cum venerit. ibidem li.ij.ar.vij. Iure muni.ar.xlvij.
Legale impedimentum ſi non probet veniendo ruet in cauſa. li.ij.ar.vij. Iure muni. ar.xlvij. feu.c.xxiiij.
Legale impedimentū eſt in arbitrio actoris admittere probationē ſeu nunctio ſeu illi cum venerit reo. ibidem.li.ij.ar.vij.glo. feu.c.xxiiij.
Legale impedimētum importare quilibet poteſt etiā ſi ſit ſeruilis conditionis. feu.c. xxiiij.& ibidē circa ar.vij.li.ij.in annota,

Legatum.

Legatum iniuſtum à legatario per ſententiam exquiratur li.i. ar. lij.
Legata quecunq; ſeruari debent ex lege xij.tabu. ibidem li.i.ar.lij.glo.
Legauerit ſi quid vnus egritudinis tempore vxor pro iſto non erit inculpanda, nec familia, ibidem li.i.ar.lij.
Legatum, ad hanc materiam vide infra in dictione teſtamentum.

Legittimus.

Legittimus vel legittima illegittimo non ſuccedit. Spe.ſaxo.li.i.ar.xxxviij. & li. Iure muni.ar.lix. & quomodo id intelligatur vide ibidem in glo.
Legittimatus ad actus ſpirituales intelligit etiam legittimatus eſſe quoad actus ſeculares. li.i.ar.li.glo.
Legittimi duplex ius habent ſucceſſionis. li.i.ar.li.glo. Iure muni.ar.iiij.
Legittimari filios contigit tripliciter. ibidē li.i.ar.li.
Legittime nationis iuramentum quomodo fit. li.iij.ar.xxviij.glo.
Legittime nationis queſtio tantummodo pertinet ad forum ſpirituale, ibidem glo.
Legittima proles clypeum ſui patris & hę reditatem eius & matris accipit ſi ſint paris conditionis, li.iij.ar.lxxij. Iure muni.ar.iiij.
Legittimus ſuccedit parentibus non diſtinguendo, an ab initio, an ex poſtfacto fuerit de legittimo matrimonio natus. li.iij.ar. lxxij. glo.
Legittimus, vide plura ad hanc materiam ſupra in dictione illegittimus.

Leprosus.

Leproſi non hęreditāt. Spe.ſaxo.li.i.ar.liij
Leproſi ex ciuitate pellendi, ibidem glo.
Lepra nedum Regiam ſed & aliam quācunq; impedit electionem. li.iij.ar.liiij.

Lex leges.

Lex quid ſit. Iure muni.ar.i. Spe. ſaxo. in prolo.glo.
Leges quare adinuēte ſunt. Iure mu. ibidē.
Lex ſeu conſtitutio qualis eſſe debet. Spe. ſaxo.li.i.in prolo. Iure muni.ar.i.ar.xxij. et xliiij. glo.
Leges duplices, diuinę & humanę. Iure muni. ar.i.
Leges in libros rediere Rome Numa Pōpeius primum curauit. Iure muni.ar. vij.
Legum primi inuētores qui fuere. Spe.ſaxo.li.i.in prolo. Iure muni.ar.i.

Legum originem vide abunde. Iure mu
ni.ar.vij.Spe.saxo.in prolo. & li.iij.ar.xl
iiij.ibidem etiam habetur quomodo leges
xij. tabula. Romam introducte sunt. &
ipsorum origo.
Leges imperiales adminiculo veniunt iuri
naturali vbi ius naturale per constitutio
nes opprimitur.Spe. saxo.li.i.ar.lij.
Leges omnes scire tenentur.li.iij. ar. xxvi.
glo.
Leges scire non tenentur certe quędam p
sonę.li.iij. ar.xxxix. & lxxxix. & li. i. ar.
xxvij.li.ij.ar.lv.glo.
Legi naturę contrauenientia tria.li.i.ar.lij.
glo.
Lex, non omnia quę in legibus continen
tur ex pręcepto fiunt,sed quędam de con
silio ponuntur.Spe.saxo.li.i.ar.lviij.
Leges eque iseruire debēt diuiti sicut pau
peri.li.ij.ar.iiij.glo.distingue tñ hanc auto
ritatem quia videlicet leges sunt duplices,
cōmunes & priuilegiate,ibidem declarati
onem vide.
Leges constitutionibus quibuscunq; pre
ferri debent. li.ij.ar.xli.
Lex, pro lege haberi debet quicquid iu
dex superior, vt pote Rex in aliqua causa
decidit.li.iij.ar.xxvi, & xliiij.glo.Iure mu
ni.ar.i. glo.
Leges seu constitutiones adinuente sunt
quadrifariam,li.i.ar.lv.li.iij.ar.xxvi.&.xl
viij..Iure muni.ar.i.
Leges cōtrauenire non possunt priuilegio
Saxonum,ibidem li.iij.ar.xliiij. glo.
Leges frustra essent nisi sint hi qui leges
defendant.li.iij.ar.lxij. & lxxviij.Iure mu
ni.ar.vij. & xviij.& li.i.ar.lv. glo.
Leges multa in fauorem mulierum sanxe
runt.li.iij.ar. lxxv.
Lex, vide ad hanc materiam supra in di
ctione Constitutio, & dictione Ius.

Libertas liber.

Libertas triplex. Spe. saxo. li.i.ar.ij.feu.c.
lxxiij.
Libertas quid sit. Iure muni. ar.ij.
Libertas,ad libertatem seruo dandā que
requirantur.li.i. ar.xvi. glo.
Libertinorum iura erga patronos. li. i. ar.
xvi. glo.
Libertus decedens intestatus sine hęrede
patronus succedit ex lege xij.tabu.ibidem
li.i.ar.xvi.glo.
Liber quod vnus dicatur sufficit quod pa
ter & mater ac eorum parentes liberi sint
dato quod proauus fuit seruus, honor eī
vel scandalum parentum nonnisi in tertiā
deriuatur generationem.li.i.ar.li.Iure mu
ni. ar. iiij.
Liberi,ingenui, & ministeriales, corā Im
peratore testes esse & sententias inuenire
possunt.Spe.saxo.li.iij.ar.xix.
Liber homo locum natalis ac suos proge
nitores non necessario nominare debet ni
si in casu vbi inferatur alicui duellum.li.
iij. ar.xxix.
Liber quilibet aduena reputari debet nisi
testibus conuincatur. li. iij. ar. xxxij. Iure
muni.ar.iiij.
Liberum se esse profitens & alter seruum
suum eundem fore dicat eo quod se in ser
uum dederit liber euadet sacramento do
nationē negando,nisi coram iudicio actū
sit.li.iij.ar. xxxij.
Liber vendens se in seruum ad hoc quod
valeat venditio quatuor requiruntur.li.iij.
ar.xxxij Iure muni.ar.iij.
Libertatem obtinens anno & die facilius
in ea conseruatur cum id probauerit,q̄ ali
quis eum seruum suum esse probet.li. iij.
ar.xxxij.Iure muni. ar. iiij.
Libertatem seu ingenuitatem si in possessi
one eius est,probare vnus non tenetur ni
si sponte probationis onus assumat,& alia
de libertate plura vide. Spe. saxo. li iij.ar.
xxxij. Iure muni.ar.iiij.
Libertatem consequitur vnus ex tribus ca
sibus. li.i.ar. xvi.li. iij.ar.xxxij. glo. feu. c.
lviij.Iure muni. ar.iij.
Libertatē vbi & in quo loco vnus pro
bare debeat, li. iij.ar. xxxij.glo.
Libertas & seruitus sunt distinguētia nos
in generatione. li.iij.ar.xlv. Iure muni.ar.
ij.glo.
Libertas scabinorū dignis, est vilior om
nibus.li.iij.ar.liiij.Iure muni.ar.xxxij.
Libertas, ad hoc quod proles libera dicat
quid sufficiat.li.iij.ar.lxxij.Iure mu.ar.iij.
Liberi omnes nascuntur iure naturali, li.
iij.ar.lxxij.Iure muni.ar.ij.& ar.iij.
Liber reputari debet vbi non est probatio
quod sit seruus, ibidem li.iij.ar.lxxij.glo.
Liber seruam superducens vel econtra, p
les quem illorum sequi debet,li.iij.ar.lxxij
Iure muni.ar.iij.per totum.
Libertas alicui donata per Regem vel do
minum ille ius obtinet prouincialium libe
rorum,li.iij.ar. lxxx.

Libertas, Rex aut alter dominus mini
sterialem aut seruum si liberum faciat, ille
ius obtinet prouincialium liberorum.li.iij.
ar. lxxx.
Liberum vnum dimittere ex opinione tu
tius est q̄ ex dubio occidere.li.iij.ar.lxxx
iiij.glo.
Libertatem commutans in seruitutē, vtrū
q; perdit.Iure muni.ar.iij.
Liberi homines in pignus dari non pos
sunt.Iure muni. ar.cxl.
Liber, vide infra ad hanc materiam plura
in dictione manumissus.

Libra.

Libram auri constituunt septuaginta duo
solidi id est aurei. Spe. saxo. li.ij.ar.i.glo.
iuxta vero ar. xlv. li. iij. octuaginta aurei
nummi libram faciunt, verius tamen est
quod lxxij.aureorum nummorum libram
auri constituunt per. L. quotienscunq;.
C.de fusce. prepo. & arca.
Libra argenti bis quinq; solidi idest aurei
ibidem li.ij.ar.i.
Libre viginti eris vnus aureus,ibidem.
Libra continet viginti solidos, & quilibet
solidus xij. denarios antiquos,li.ij.ar. xiij.
glo.Iure muni.ar.xlvij.feu.c.lxix.
Libras decem constituunt ducenti solidi.li.
ij.ar.xl.glo.
Libre decem est verigeldus rusticorum li
berorum li.iij.ar. xlv.

Ligna.

Ligna & gramina cedens aliena & in flu
minibus piscans,tribus solidis punitur &
damnum resarcit,li.ij.ar. xxviij.
Ligna vel gramina iam secta nocturno tē
pore furans suspenditur,si diurno crinis et
cutis pœnam subibit, ibidem.
Lignum seu tignum alienū furtiuum edi
bus vel vineis suis iniunctum vel imposi
tum eximere vnus non cogitur sed duplū
soluit,ex lege xij.tabu.ibidē li.ij.ar.xxviij.
in annota.

Limites.

Limites arborum violans vel lapides aut
arbores exinde violent accipiēs capite pu
nitur,si ignoranter mulctat.li.ij.ar.xxviij.
glo.
Limites si quis agrorum vel aliorum po
nere velit vicinus vocandus est,li.ij.ar.l.Iu
re muni. ar.cxxvij.
Limitationis agrorum quinq; provenien
tia,li.ij.ar.l.Iure muni. ar. cxxvij.
Limitare potest dominus suum fundum
prout vult.ibidē li.ij.ar.l.
Limites nisi triginta annis pscribūt, ibidē.
Limites, ex limitatione qui conatur alte
rius fundi partem occupare victusq; sit tā
tum amittit de suo quantum ipse vicini oc
cupare voluit,ibidem li.ij.ar.l.glo.
Limites edificiorum quomodo fieri debēt,
ex lege xij.tabu.ibidem.glo.ar.l.
Limites, vide supra in dictione finium re
gundorum.

Litere.

Literę, cōtra literas obligatorias quomō
vnus iuramento absoluitur. feu. c.xix. &
circa ar.xv.li.i. glo.
Literas famosas appendens decolatur.li.ij.
ar.xvi.glo.
Literę seu priuilegia reiciuntur ex multis
causis.li.i.ar.xlix. glo.
Literę diuersę producte ab vno eis nō est
credendum,li.ij.ar.xlij.glo.
Litera est inefficax & est restituenda per
creditorem soluto debito,ibidem glo.
Literę misse debent diligenter inspici & si
gnanter in sigillis, ibidem glo.
Literas falsas in iudicio reproducens si mo
ritur & alter itidem easdem reproduxerit
cōtra istum secundū datur actio. li.iij.ar.x.
Literę Regie nō omnino acceptande sunt
si contrariantur iuri scripto, li.iij.ar. xxvi.
xxxiiij.&. lxiiij.

Litis contestatio.

Litis contestatio est principium formale
iudicij.li.i.ar.lxij.glo.
Litis contestationē facit propositio & re
sponsio li.ij.ar.ij.glo.li.iij.ar.xxx.glo.
Litis contestatio non est q̄diu respondens
non respondet ad propositionem actoris,
li.ij.ar.ix. glo.
Lite contestata ab actione recedere non li
cet sine iudicis autoritate in causis crimi
nalibus.li.iij.ar.xc.glo.

Locatio.

Locatio,de locatione vide supra in dictio
ne,conductio.

Lucrum.

Lucrū ex cōmunibus proveniēs in cōmu
ne cedit. li.i.ar.xij.
Lucrum nisi constat priuatim ex quo sit,
ex cōmunibus coniectari debet nisi inter

uenerit ſocietas, quia vt ſic illud erit cõmune, ibidem.

Ludus luſoria.

Luſorię perdita hęres ſoluere non tenetur Spe. ſaxo. li.i. ar. vi. Articulus tamẽ iſte reprobatus eſt.

Luſoria pacta, non iudicantur ſed nec illis apud quos luditur propter eorum emolumẽtum, ſi quid in ludo perdiderint iudicium exercetur. Spe. ſaxo. li.i. ar. vi. Iure muni. ar. ciij. & ciiij.

Ludo acõmodans an ſoluere teneatur, & alia de ludo, ibidem glo.

Ludo amittens aut vendens famulus res domini ſui ea repetere poteſt, li. iij. ar. vi. Iure muni. ar. ciiij. glo.

Ludo amittens famulus res ſuas ſibipſi imputabit, ibidem.

Ludo amiſſas per ſeruum res quomodo dominus repetat, vide practicã, ibidẽ glo.

Luſor peior prędone, ibidem glo.

Luſores falſos taxillos deferẽtes ſunt ſicut fures infames & ſine iure, ibidem.

Ludens falſis taxillis capite punitur, ibidẽ

Luſor qui non eſt ſoluendo non poteſt coram officio accuſari nec ad maius niſi in his quę circa ſe habet pignorari, & ſi effugerit abſoluitur, ibidem li. iij. ar. vi. & Iure muni. ar. ciij. & ciiij.

Luſoria nec reſpõdere pro his tenetur, nec iudex iudicare, & alia plura de aleę ludo prohibendo vide. Iure muni. ar. ciij. & ciiij

Luxuria.

Luxurię peccatum contigit tripliciter, li. i. ar. xxxvij. glo.

Malefactor malefactũ.

Malefactum nullus alteri impingere debet alias mulctatur. li. i. ar. liij. glo.

Malefactor per teſtes conuinci debet & quomodo, vide li. i. ar. lxiiij. glo.

Malefactor pœnam temporalem infligẽs miſericordiam in eo facere dicitur li. ij. ar. xiij. glo.

Malefactorem tutius eſt per ius occidere q̃ viuere permittere. li. ij. ar. xiij. glo.

Maleficium, non ſolum tenentur de maleficio illud perpetrantes, ſed & alij tanquã ſocij & auxiliatores nedum ex inſultu & coadunatione fauorem prebeñ, imo ex ſola preſentia ſi per eam inſultus reddatur timidior. li. ij. ar. xiiij. glo. & receptatores maleficorum eadem pœna cum violatoribus puniuntur. li. ij. ar. lxxij. glo.

Malefici ſocietatem habere minime poſſunt. li. ij. ar. lxxij.

Malefactum, in maleficio & in atrocioribus nec ſeruus nec ſubditus excuſatur, Nihil enim refert vtrum malum facias an domini cauſa malũ prẽſtes. li. ij. ar. lxxij. glo.

Maleficium cõmittens impregnata mulier an puniri debet & quomõ. li. iij. ar. iij.

Maleficium ex mandato alicuius cõmiſſũ an eum excuſare iſtud poſſit. Iure muni. ar. cxv. glo.

Maleficus vnus contra alium querulari non poteſt in iudicio ſuper diuidundo aut quod non ſeruat promiſſum. li. ij. ar. lxxij.

Malefactorem iudex veris ſententijs ad mortem iudicans non peccat. Iure muni. ar. xvij.

Maleficium contigit quadrupliciter. Spe. ſax. li. iij. ar. xlv. glo. li. ij. ar. xxxvij. glo.

Malefici prẽſentati ſine manuali facto torturis applicantur Tarquinij lege. Iure muni. ar. xxvij.

Malefici, vide plura in hunc ſenſum ſupra in dictiõe fures & dictione latrones.

Malus.

Mali tollerandi ſunt, intellige ab illis quibus iudicium comiſſum non eſt, ſecus eſt de illis qui iudicio prẽſunt, illi etenim maleficos viuere ſuper terrã ſinere non debent li. iij. ar. lvi. glo.

Malum, quantumcũq; vnus in malo perſeuerauerit non efficitur bonum. li. iij. ar. lxiij. glo. finali.

Malum, inter duo mala minus malum eſt eligendum. li. i. ar. lxiiij. glo. Iure muni. ar. xxxv. glo.

Mandatum.

Mandata ſeu prẽcepta quę iudices ſtatuunt triplicia ſunt, prohibitoria, reſtitutoria, & exhibitoria. li. ij. ar. li. glo. Iure muni ar. cxxv. glo.

Mandatum, ex mandato alicuius faciens quicquam mali an illũ excuſare poteſt. li. ij. ar. xxxv. glo.

Mandatum Regium reiciendum eſt ſi cõtrariatur iuri ſcripto, & ſecundum leges iudicandum. li. iij. ar. xxvi. glo. ar. xxxiiij. & lxiij.

Mandatũ Regiũ triplex. li. iij. ar. lxiij.

Mandatum Regium tranſgredięn mulctantur. ibidem.

Mandatum vide ſupra in dictione cõmiſſum ad hunc paſſum.

Manifeſtum aut manuale factum.

Manifeſto facto deprẽhenſus ſtatim iudici prẽſentari debet. li. i. ar. lxvi. Iure muni. ar. lxx.

Manifeſto facto deprẽhenſus ſeptem conuincitur teſtibus. ibidẽ li. i. ar. lxvi. Iure muni. ar. cxv.

Manuale factũ quid ſit & quomodo probatur. ibidem. li. i. ar. lxvi. li. ij. ar. xxxv. & lxiiij. Iure muni. ar. xxvij. & cxv.

Manualis facti tria conſideranda & triplex exinde querela. li. ij. ar. xxxv. Iure muni. ar. cxv.

Manualis facti actio triplex. ibidem li. ij. ar. xxxv. Iure muni. ar. cxv

Manualis facti ius periculoſum ex tribus ibidẽ. li. ij. ar. xxxv. Iure mu. ar. cxv. glo.

Manualis facti triplex iudicium. ibidem li. ij. ar. xxxv. Iure muni. ar. cxv. glo.

Manuale factum impingi non poteſt qui poſt alterum diem furtum aut ſpolium inuenerit. li. ij. ar. xxxvi. Iure muni. ar. xxvij. & cxv.

Manuale factum, raptus, furti, homicidij, ſpolij, per clamorem conqueri debet. li. ij. ar. lxiiij. Iure muni. ar. xxxvij. & xxxviij.

Manuale factum vbi non eſt, clamor violentię non eſt oſtendendus. ibidem li. ij. ar. lxiiij. & Iure mu. ar. xxxvij. & xxxviij.

Manuale factum oſtendi debet clamore & teſtibus. ibidem. li. ij. ar. lxiiij.

Manuali facto captus in feriis, ſolennitatibus, & ligatis diebus iudicatur. li. ij. ar. lxvi.

Manuale factum vbi non eſt accuſatus propior eſt euadere q̃ eum quis conuincere poſſet. Spe. ſax. li. ij. ar. lxiiij. Iure muni. ar. xxxviij.

Manuali facto deprẽhenſus non datur ad fideiuſſoriam. li. iij. ar. ix. Iure mu. ar. xxvij & cxvij.

Manuale furtum ſeu factum quid ſit. li. iij. ar. xxxv. glo.

Manuali facto detentus guarendatorem habere non poteſt. li. iij. ar. xxxv. Iure muni. ar. cxiiij. rationes ibidem vide.

Manuale factum impingi non poteſt ſuper re quę inuenta eſt apud aliquem ibidẽ li. iij. ar. xxxv.

Manualis facti probatio in criminalibus metſeptimus, in ciuilibus mettertius. li. iij. ar. lxxxviij. Iure muni. ar. cxv.

Manualis facti iudicium ortum habet à Romanis. Iure muni. ar. xxvij. glo.

Manualis facti actio quomodo formari debet per ferendarium. Iure mu. ar. xxvij. & xlij. & ar. cxij.

Manuale factum pro vulnere teſtari debet metſeptimus. Iure muni. ar. cx.

Manuali facto pro furto aut ſpolio accuſatus eum iudex inſequi tenetur. Iure muni. ar. cxij. & Spe. ſax. li. ij. ar. xxv.

Manuale factum etiam dicitur cum vulneratus in vna ciuitate & prę debilitate corporis illum inſequi non poteſt, vel iudicium habere non poterit, & venit in ciuitatem in qua ille malefactor poſſeſſionatus eſt & queruletur, vt ſic factum nõ erit pernoctatum. Iure muni. ar. cxiij.

Manuale factũ etiam in alia iuriſdiõe q̃ vbi commiſſum eſt probari poteſt & q̃modo id ſit, vide. Iure muni. ar. cxiij. in fine glo.

Manuale factum impingi non poteſt cũ quis non ocultando rem vltra diem ſeruat Iure muni. ar. cxv.

Manuale factum, vide ad hanc materiam ſupra titu. factum manifeſtum, & infra in dictione violentia.

Manſus.

Manſus medius valet verigeldum. li. i. ar. xxxiiij. glo.

Manumitti.

Manumitti q̃ nõ poſſunt. li. i. ar. xvi. glo.

Manumittendi neceſſario veniunt vel libertatem conſequuntur ex tribus. ibidem. & Iure muni. ar. iij. glo.

Manumitti, vide ſupra in dictiõe libertas, & in dictione miniſterialis.

Manus.

Manum alicuius pro falſo conuincere volens, illud facere debet mettertius cum viris fide dignis. Iure muni. ar. cix.

Manus cõiuncte obligatio quõ fit, vide Spe. ſax. li. iij. ar. lxxxv. Iure. mu. ar. xxxi.

Manus mortuę probatio quomodo fit, vide infra in dictione mortua manus.

Marca.

Marca auri valet duodecim marcas argẽti. Spe. ſaxo. li. iij. ar. xlv. Iure muni. ar. xiij. & ar. xv.

Marca ponderoſa continet xxxvi. ſolidos. Iure muni. ar. xix. & xliij in fine arti.

Marchio.

Marchionatus quid sit, li.ij.ar.xij.glo.
Marchioni quare minus mulctę datur. li. ij.ar.lxiiij.
Marchio vnde dicitur. ibidem
Marchia vnde dicatur. li.iij.ar.lxiiij.
Marchio quomodo iudicat. li.ij.ar. lxv. &. Iure muni.ar.x.
Marchia, in Marchia quilibet sententiam contra alium inuenire potest qui non est passus iuris detrimentum. li.iij.ar.lxv.
Marchia, in Marchia nullus respondebit ad duellū nisi in generatiōe ęquali ibidē.
Marchionis iudicium quomodo fit. ibidē, li.ij.ar.lxv.
Marchio bannit iudicium sub sua fidelitate, Comes sub banno Regio. li.ij.ar. lxv. Iure muni.ar.x.
Marchia, in Marchia non iudicatur sub banno Regio ergo mulcta leuior. li.ij.ar. lxx.glo
Marchionatus ius duplex. ibidem. li.ij.ar. lxx.glo.

Maritus.

Maritus & vxor habent bona indiuisa. li. i.ar.xxxi.
Maritus post mortem vxoris accipit mobilia ꝑter vtensilia & proprietatē. ibidē.
Maritus q̄primum duxerit vxorem mobilia mox accipit iure proprio, hereditatem & dotalicium in tutelam duntaxat ibidē. & in glo. vide tamen in annota. limitationem huius ibidem.
Maritus accipit dotem in pecunijs paratis non nomine tutorio sed propter explēda onera matrimonij & in recompensam eidem denominat dotalitium, ibidem glo.
Maritus ex obligatione vxoris conueniri non potest nisi pro ea stipulatus sit. li.i.ar. xxxi.glo.
Maritus post desponsationem est tutor vxoris licet ei non sit paris conditionis, li. i.ar.xlv. & li.iij.ar.xlv.
Marito mortuo mulier absoluitur à iure ipsius, ibidem li.i.ar.xlv. & li.iij.ar. xlv. secundum leges vero retinet honorem & dignitatem defuncti mariti donec alteri nupserit, vt ibidem in glo.ar.xlv.li.i.habetur.
Maritus qui est coniuncta persona cum vxore non cogitur mandatum allegare, debet tamē de rato cauere, li.i.ar.xlv.glo.
Maritus non cogitur assecurare bona cū vxore accepta nec rationē reddere de his, nec alienari à tutela potest, li.i.ar.xlv.glo.
Maritus post mortem vxoris omnia capit mobilia. li.iij.ar.lxxvi. Iure muni.ar.xxij.
Maritus accipiens bona vxoris in tutelā ea assecurare non oportet, & alia de mariti tutela erga bona vxoris vide. Iure muni ar.xxvi.glo.
Maritus, vide plura ad hunc passum infra in dictione vir.

Masculus.

Masculus militaris duplicem relinquit hereditatem. li.i. ar. xxvij.
Masculi non militares vnam dūtaxat relinquunt hereditatem, ibidem.
Masculus, vide plura in dictione vir.

Mater maternitas.

Mater manens cum filio superducente vxorem mortuo illo vxor eius capit dotem ante matrem filij prętacti. li.i.ar.xx.
Mater est heres in expectando, pueri quē in vtero gestat. li.iij.ar.xxxviij. glo. hereditasq̄ pueri mortui in sinum eius deuoluitur, ibidem vide.
Maternitas probatur per testes scilicet per obstetrices quę interfuerunt partui, li. iij. ar.lxxij.glo.
Mater semper certa est, pater autem est is quē nuptię demonstrant, li.iij.ar.lxxij.glo.
Matre mortua successio cedit pueris, illis vero morte ablatis cedit patri exclusis agnatis matris. Iure muni.ar.lxiij.glo.
Mater filiū pro debito aut excessu intercedere in iudicio nō potest. Iure mu.ar.xciiij.

Matrimonium.

Matrimonium inter ascendentes & descendentes perpetuo prohibetur, etiā Adā cum posteritate si viueret, nubere nō posset. li.i.ar.iij. glo.
Matrimonium in quo gradu contrahi p̄mittitur. li.i.ar.iij.glo.
Matrimonij causa donatio triplex, li. i.ar. xx.glo. Iure muni. ar.xxij.
Matrimonio ipso nihil naturalius est, li. i.ar.xxi.glo. & alia plura de matrimonio & sponsalibus, ibidem.
Matrimonij causa leges potissimum sancte sunt, ibidem. (glo.
Matrimoniū ipediētia tria, li.i.ar. xxxvij.
Matrimonium, de matrimonio contrahēdo vide plura. li.i.ar.xxi. glo.
Matrimonij actio ad ius pertinet spirituale, li.i.ar.xxv. glo.

Matrimonium in sponsalibus si debet valere debet esse puer septem annorum, & hoc si posthac consenserint. li.i.ar.xlij.
Matrimonium iure priuati cōtrahere possunt, li.i.ar.li.
Matrimonio inabiles triplices, li.i.ar.li.
Matrimonium maxime cōmendatur quia oppositum eius puta cœlibatus interdicitur ex lege xij.tabu. li.ij.ar.xxiij.glo.
Matrimonij status est omnium ordinum primus prętractq̄ immortalitatem omnibus, li.ij.ar.xxiij. à principio glo. & est initium omniū bonorum, li.ij.ar. xxxiij. glo. li.iij.ar.xxvij.glo.
Matrimonium honoratum ex triplici causa, ibidem li.ij.ar. xxiij.
Matrimonij dotes & dignitates, ibidem
Matrimonium contrahere quinq̄ genera hominum non possunt, & alia de matrimonio ibidem.
Matrimonij actus intentione prolis quolibet tempore peragi potest, vel proposito libidinis refrenāde, aut adulterij cuitandi. ibidē li.ij. ar.xxiij.
Matrimonium nemo impedire debet etiā dominus famulum sine emenda dimittere cogitur non expleto tempore quo conuenit secum super seruiendo, immo pręcium per illud tempus deseruitum dominus soluere cogitur, li.ij.ar. xxxiij.
Matrimonio promissio vel cōdicio nulla superaddi debet & addita non valet, li.iij. ar.ix. glo.
Matrimonium lege nature fieri potest inter consanguineos, secundum vero cōstitutiones minime. li.iij.ar.xxvij.glo.
Matrimonium qui contrahere non possunt vel contractum dirimunt, per longū habetur, ibidem glo.
Matrimonij actus fit propter tria, ibidem.
Matrimonij actus quādo prohibet, ibidē.
Matrimonij actus tempore menstruorum & tempore puerperij prohibitus, ibidem.
Matrimonium nullus incusare vel vt diri matur instigare potissimum nisi cōsanguineus debet, li.iij.ar. xxviij.glo.
Matrimonio non iniuriat qui ipsum ignorat. li.iij.ar.xlvi.glo.
Matrimonij causa coram iudicio spirituali est tractanda, li.iij.ar.lxxiiij. & supra li. i.ar.xxv.glo.
Matrimoniū nullomodo esse potest inter liberum & seruū. Iure mu.ar.iij. Spe. saxo. li.iij.ar.xlv, contrarium tamē istius vide li. iij.ar.lxxiij.glo. vbi habetur exquoquidē matrimonium sacramentum Ecclesię sit, quare nec seruis denegari debet.

Maideburgum.

Maideburgum fundatum per Ottonem magnum. Iure muni. in prologo de Ottone magno. & ar.x.glo. & lxiij.
Maideburgeñ ciuitatis priuilegium & cōtenta ciusdem. Iure muni. in prolo.
Maideburgeñ Ciuitatis locatio Iure municipali. Iure mu.ar.x. & priuilegiū ciusdē.
Maideburgū appellatur de Polonia, Bohemia, Lusatia, prius tamē in Hallam, tandem ibi. Iure muni.ar.x.
Maideburgum quare dictum & vnde nomen sortitum habet. ibidem.
Maideburgū est ciuitas suprema Iuris municipalis. ibidem.
Maideburgeñ in vexillo et insignio habēt virginem inter duas turres stantem crinile gestantem, quid id designet. Iure muni.ar. x. glo. vide.
Maideburgeñ cōsuetudo in dotalicio expetendo. Iure muni.ar.xxij.
Maideburgeñ consuetudo in eligendis senioribus contubernij Consulum & ordinationis prouisio, Iure muni.ar.xliij.glo.
Maideburgeñ ciues q̄diu non negant se responsuros coram iudice suo, sicut Episcopo, Burgrabio, tamdiu ad extraneum iudicium trahi non debent. Iure mu.ar. ci.

Mechanicus.

Mechanici omnes superioritati Consulū subesse debent, dato quod Ciuitas libera sit. Iure muni.ar.xix.glo.
Mechanici quomodo seniores eligunt secundum Maideburgeñ. Iure mu. ar.xliij. glo.
Mechanici in eligendo seniores vbi conuenire debent. ibidem.
Mechanici plebiscitum inter se facere non possunt ad vtilitatem contubernij eorum sine consensu Consulum. ibidem.
Mechanicorum ordinatio. ibidem.
Mechanici artificiū interdicere nulli possunt sine consensu Consulum. ibidem.
Mechanici onera ciuitatis soluen̄ alios exteros artifices venundare res prohibere nō possunt nisi habeant priuilegium speciale. ibidem.

Mendacia.

Mendacia verba si cui inferantur ei secū-

dum generationem emendam prestet, li. ij.ar. xvi.

Mendici.

Mendicantes validi ex ciuitate pellendi, li. i.ar.iiij.glo.
Mendici vide infra titulo pauperes.

Mensura.

Mensura omnium potabilium & aliorũ mensurabilium sub insignio ciuitatis esse debet. Iure muni. ar.xix. glo.

Mercator.

Mercatores etsiquidẽ alterius iurisditionis sint nec ad iudicium vbi aduenient pertinent, citati tamen comparere eos oportet. li.i.ar.lxx.glo.
Mercatores cõspirationẽ facientes merces suas pro libitu diuẽdi, mulctantur. L. libr. auri. li.ij.ar.i.in annota. li.iij.ar.lxvi.
Mercator mercatum equitans pro debito in alia iurisditione impeti non potest, Iure muni. ar.lxvi. & in glo. ibidem.
Mercator quomodo cauere debet emptori super mercibus falsis sibi venditis. Iure muni.ar.xcix.glo.
Merces suas iustas quilibet obtinere potest mettertius. Iure muni.ar.cxxxiiij.
Merces, vide ad hunc passum infra titulo vendicio.
Mercator, vide supra titulo institor.

Merces mercenarij.

Merces deseruita post obitũ patris familias primum soluitur, li.i.ar.xxij. Iure muni. ar.xxvi. & lxxviij.glo.
Mercenarijs prouiditur post obitum de victu ad triginta dies, ibidem ar.xxij. Iure muni.ar.lxxx.glo.
Mercenarius cõductus cogi potest ad seruiendum ad tempus conductum, ibidem li.i.ar.xxij. Spe. saxo.
Mercenarius plus accipiens salarij à mortuo vltrac̃ debuit restituere non cogitur, ibidem.
Merces maior q̃ vnius anni septem testibus obtinetur, ibidem glo.
Mercenario hęres negans mercedem vnius vel medij anni mercenarius iuramento illam obtinebit, vltra vero vnum annum metseptimus, ibidem li.i.ar. xxij. Iure muni.ar.xxvi.glo. vide tamen oppositum Iure muni.ar.lxxviij.de domino respectu serui, & concordantiam istius vide in glosa, ibidem.
Mercenarius ex gratia seruiens per gratiã expetat mercedem, ibidem li.i. ar.xxij.
Mercenarius si moritur ante tempus constitutum precium eius quod deseruit eius hęres tollit, ibidem, & Iure muni.ar.lxxx.
Merces, ad hoc quod sit merces duo requiruntur, ibidem li.i.ar.xxij.
Mercenarius conducticius ad seruiẽ cogi potest ad tempus prefixum, li.i.ar.xxij. glo.
Merces contra dominum iudicialiter obtẽta non per id pœnã subit iudici dominus, sed eodem die pretiũ soluere cogitur. Iure muni. ar. lxxix.
Mercenarius per dominũ expulsus ei plenam mercedẽ dominus dabit, li.ij.ar.xxxij. Iure muni.ar.lxxx. feu.c. lx.
Mercenarius dominum relinquens importune quantum precij eius est soluere domino obligatur, si quid precij cœpit duplum soluet, li.ij.ar.xxxij. Iure mu.ar.lxxx feu.c.lx.
Mercenarius in certis casibus licite à domino ante tempus recedere potest, vt pote si matrimonium contrahere vult, vel si tutela sibi incumbit, & quid precij sibi cedit, li.ij.ar.xxxiij. feu.c.lx. glo. Iure muni. ar.lxxx. glo.
Merces expetita à domino ille solutionem mettertius facilius probabit. Iure muni.ar. lxxviij.oppositum tamen habetur, li.i. ar. xxij.quod seruus facilius probabit mercedem, concordantias & declarationem in glosis vide, ibidem.
Mercenarius, vide supra in dictione famulus & infra in dictione seruus.

Meretrix.

Meretricans ex luxu corporis famam perdit, sed non hereditatem, li.i.ar.v. Iure muni ar. xxij.
Meretricem opprimens preter eius voluntatem violentiam cõmittit, & punitur capite. li.iij.ar.xlvi. & quomodo id intelligatur vide glosam ibidem.
Meretrix quid sit, ibidem glo.
Meretrices nulla excusat causa, ibidẽ glo.
Meretricaria veste incedens etiam si sit Imperatoris filia non potest agere iniuriarũ causa, ibidem li.iij.ar. xlvi.

Miles militia.

Militia duplex, iuridica & bellica, & queuis illarum subdiuiditur, iuridica etenim cũ iure quid defenditur, alia est cum appositione pœnę vt sunt illi qui exequuntur sententias iudicum, Militia bellica etiam est duplex, innata & acquisita. Spe. saxo. li.i. ar.iij.feu.c.i. & c.xix. glo.
Militia innata nobilior est acquisita. li.i.ar ij. Iure muni.ar.viij.glo.
Miles superducens rusticam an pueri eius eo mortuo succedant in bona aui. li.i.ar.v. glo.
Militari stirpe natus quid pro dote vxori dat, & item qui non est de militari progenie quantum conferre potest. li.i.ar. xx.
Militari stirpe natus quis dicatur. ibidem. glo.
Miles si effectus sit rusticus non propter id ius militare habet. ibidem. li.i. ar. xx. & xxvij.
Miles efficitur ex operibus strennuis. ibidem. li.i.ar.xx.feu.c.ij.glo.
Militaris ordinis qui non sunt ex patre & auo feudo carent. feu.c.ij.
Milites non prescribunt in militia existentes. li.i.ar.xx.feu.c.ij.glo.
Militaris stirpis quis sit. li.i.ar.xx. & xxvij feu.c.ij.
Militie vtilitates & prerogatiue. ibidem. li.i.ar. xx.
Militum ius ex sex causis perditur. ibidẽ.
Militiam exercere an sine peccato sit ibidem li.i.ar.xx.glo.
Milites quomodo perdunt ius militare. li.i. ar.xx.feu.c.ij.
Militia duplex. ibidem. li.i.ar.xx.feu.c.ij.
Milites in bello occidere possunt & spolia accipere, & alia de militibus plura. ibidem. li.i.ar.xx. feu.c.ij
Militum officium est viduas, pupillos & & ecclesiam dei defendere, iniustitiam deprimere. Iure muni. ar.viij.
Militem quę requiruntur, & ad creandũ militem multa concernunt. li.i. ar. xxvij. feu.c.ij.
Militum ius quis proprie habere dicitur secundum Saxones. ibidem. li.i.ar.xxvij.
Militaris stirpis vir duplicem post se relinquit hereditatem videlicet arma bellica in agnatum, & hereditatẽ in quemlibet proximiorem. Itidem militaris mulier vtensilia in proximiorem cognatam, hereditatẽ in proximiorem ex linea siue sit masculus siue fœmina. li.i.ar.xxvij.
Militię cingulo carentes nonnisi hereditatem post se relinquunt & non arma bellica. ibidem. li.i.ar.xxvij.
Milites in bonis censualibus residere nõ debent. li.ij.ar.xxi. feu.c.lx.
Militi non iniuriatur eum percuciendo qui militem fore ignorat li.iij.ar.xlvi.glo.
Militia ex se non est peccatũ sed si fit occasione prede pro peccato habetur li.iij.ar. lxiiij.
Militare etiam sub homine sacrilego vir iustus potest, si occasione pacis fiat li.iij.ar. lxiiij. glo.
Militię summa laus est obedientiam reipublicę vtilitatibus exhibere, & quicquid sibi vtiliter imperatum fuerit obtemperare li.iij.ar. lxiiij.
Militare ius quid sit, ibidem & in pro. li.i.
Milites si conducũtur per iudicem ad prouinciam pro cõprimendis predonibus, incolę non tenentur de expensis eis prouidere li.iij. ar. lxviij.

Minera.

Mineram excidere non licet sine proprietarij loci voluntate li.i.ar.xxxv.
Minera fodi non debet per vsufructuariũ in loco vsufructus ibidem.

Ministerialis.

Ministerialium proprietas non deuenit in potestatem regalem aut dominorum licet iuri suo derogabunt li. i.ar.xxxviij.
Ministeriales corã Imperatore testes esse possunt, & sententiã inuenire li.iij.ar.xix.
Ministeriales cõtra scabinos testificari nõ possunt vbi causa, vitam, aut honorem, concernit ibidem.
Ministeriales differunt à seruis li.iij.ar.xix. & ar.xlij. & itẽ ar.lxxx. & in glo. Oppositum tamẽ istius videtur ar.lxxxi. ibidem li.iij. vbi innuitur quod serui sunt.
Ministeriales sunt ęquales cum scabinis in Clypeo li.iij.ar.xix.et li.i.ar.iij.
Ministerialis seu famulus potest esse miles & alia de ministerialibus vide li.iij.ar.xlij. feu.c.lxiij.
Ministerialis per Regem aut dominum manumissus, iura nanciscitur liberorum prouincialium li. iij.ar.lxxx.
Ministeriales creari possunt in scabinos p Regem in defectu scabinorum dignis, li. iij.ar. lxxxi.
Ministerialibus creatis in scabinos Rex prouidere debet super proprietate ibidem.
Ministeriales hereditatem accipiunt sicut liberi, secundum Ius prouinciale in illo dominio vbi ministeriales sunt ibidem.

Miniſterialis, vide ad hanc materiam ſupra in dictione famulus, & titulo manumitti.

Miſericordia.

Miſericordia quid ſit, feu.c.li.
Miſericors iudex dicitur cum facit ea quę leges precipiunt malos puniendo iuxta demerita, vt ſic enim exercet miſericordiam legis, li.ij.ar.xiij.glo.feu.c.li.

Mobilia.

Mobilia accipit maritus mortue vxoris, li. i. ar. xxxi.
Mobilia conferre poteſt mulier etiam ſecũ aportata pręter parafernam & ſupellectilem, ibidem.
Mobilia omnia ſine heredum conſenſu dari poſſunt ſi precinctus gladio equum aſcendere valeat, li.i.ar.lij.
Mobilia bona duplicia, ibidem glo.
Mobilia vt ſerui homines alienari nõ poſſunt, ibidem li.i.ar. lij.
Mobilia, vide ſupra in dictione bona mobilia ad hanc materiam, plura.

Molendinum.

Molendinum habens in flumine an alteri prohibere poteſt ne illud edificet. li. ij.ar.li. glo.
Molẽdino prius allata frumẽta prius molliuntur. li.ij.ar.lix.
Molendinator ſub cenſu tenẽs molendinũ ſine damno alterius illud tenere debet. feu. c.xi. & circa ar.lix. li.ij.
Molendinator ſi faciat obſtaculũ aquę in damnum vicini & ille deſtruat cui cedit querela, ibidem. feu.c.xi. & circa ar.lix. li.ij
Molendinum poſſeſſum per triginta annos an alter aliud extruere poſſit in dãnũ iſtius. feu.c.xi. & circa ar.lix. li.ij. Spe. ſaxo.

Monachus.

Monachus non ſuccedit cum fratribus li. i. ar. xxv. & xxvi. & item li. ij. ar. xxij. glo. rationes ibidem in gloſa vide.
Monachetur puer ante annos diſcretionis exiens de monaſterio recuperabit ius tam hereditarium q̃ feudale, ibidẽ li.i. ar. xxv. feu. c.ij.
Monachetur adultus perdit vtrunq; licet e monaſterio exierit, ibidẽ li.i. ar. xxv. feu. c.ij. glo.
Monachetur vir ſine conſenſu vxoris exiens repetit bona hereditaria non feudalia. ibidem li.i. ar. xxv.
Monachus etiã iure noſtro teſtis eſſe poteſt, li.i. ar. xxv.
Monachetur puer vel moriatur, tutor qui habuit bona heredi reſtituet, ibidem.
Monachetur vnus ſine conſenſu vxoris eundem vxor repetere poteſt, ibidem glo.
Monachi licet non ſuccedant monaſteria tamẽ loco eorũ ſuccedunt iure cõmuni nõ tamen iure Saxonico, ibidem glo.
Monachos non ligant iura laicorum, ibidem glo.
Monachus vel alter quiuis an cogi poſſit ad alterius ordinis ſuſceptionẽ, li.i. ar. xxv. glo.
Monachi ab ordine relaxati vbi & apud quos manere debeant, ibidem glo.
Monachi et ſerui pro mortuis reputantur li.i. ar. xxv. glo.
Monachi intrantis religionem quis bona eius interim antequam profeſſionem faciat adminiſtrare debet & quomodo, li.i. ar. xxv. glo.
Monachi triplices ſunt, ibidem li.i. ar. xxv.
Monachus in Epiſcopum vel monialis in Abbatiſſam electi, militię cingulum & nũ iura acquirũt ciuilia, li.i. ar. xxvi. nec vt ſic hereditatem accipit nec aliquis poſt eum hereditat, ibidem glo.
Monahetur quis adultus licet non ſit corã iudicio factum, poteſt tamen probare illũ fuiſſe profeſſum, li.i. ar. xxv. & li.ij. ar. xxij
Monachus Iura ciuilia amittit, quare id dicatur & quomodo intelligitur, li.i. ar. xxvi
Monacheẽ ſi quis eo animo quod poſthac in Abbatem eligatur, electio illa erit nulla, li.iij. ar. lix. glo.
Monachus, vide ſupra in dictiõe Abbas.

Moneta.

Monetã denariorum in aduentu domini eſt renouãda, li.ij. ar. xxvi. Iure mu. ar. viij
Monetarij vnum denarium falſum exponentes in emendo, morte puniuntur, ibidem, li.ij. ar. xxvi. feu. c. xi.
Monete tres denarij cum medio inuenti apud illum qui non eſt pleni iuris, perdit manum niſi oſtendat varendatorem, & declarationem vide quare id fit, ibidem li. ij. ar. xxvi. & feu. c. xi.
Monetę vnus ſolidus repertus apud illum qui non eſt pleni iuris, perdit pecuniam, ſi plures perdit manum niſi det varendatorẽ ibidem li. ij. ar. xxvi. & feu. c. xi.
Monetarius nummos ſuos falſificans non poteſt alijs obicere crimen falſi, ibidem li. ij. ar. xxvi.
Moneta nummorum debet cudi equi põderis & valoris, ibidem.
Monetam non licet cudere ſeu exaltare ſine conſenſu principis, ibidem.
Moneta nõ debet cudi alteri ſimilis, ibidẽ.
Moneta cum prohibetur licitum eſt ea vti in ſoluendis debitis ad quindenam, poſtmodum licite frangatur a monetario, ibidem li.ij. ar. xxvi. & li.iij. ar. xl. glo.
Monetę cuiuſlibet tria ſunt neceſſaria, ibidem li.ij. ar. xxvi.
Monetę falſarium iudex ſi dimiſerit capite punitur, ibidem glo.
Moneta ſi falſificatur in domibus pupillorum tutores puniuntur, ibidem li.ij. ar. xxvi. & alia de pœnis falſificantium monetã
Monete vacãt Regi, Rege adueniente in illam ciuitatem q̃diu illuc moratur, li.iij ar. lx. Iure muni. ar. viij. glo.
Moneta vel pecunia falſa apud aliquem inuenta quid demeretur. Iure mu. ar. xcix.
Monetę origo. Iure muni. ar. viij. glo.
Moneta, vide in dictione nummus, & dictione denarius.

Mora.

Mora cuilibet nociua, li.iij. ar. xxij. glo.
Moroſus tenetur de caſu fortuito, & alia plura de mora & periculo moroſi, ibidẽ.
Moroſus vt quis dicatur, quę requiruntur ibidem glo.

Mors mortuus.

Mors, poſt mortem nullus damnatur niſi in tribus caſibus, li.i. ar. ij. glo.
Mortuorum cadauera ex ciuitate pellenda nec in ciuitate ſepelienda, li.i. ar. iiij. glo. & ex lege xij. tabu. ibidem.
Mortuo viro ſine liberis cui cedit hereditas, li.i. ar. xvij.
Moriatur puer iuuenis vel monachetur tutores tenentur res heredi preſentare, li.i. ar. xxv.
Moriatur puer poſt obitum patris mater in hereditate ſuccedit, li.i. ar. xxxiij. Iure muni. ar. lvij. vide ibidem poſt mortẽ matris bona cui cedunt huiuſmodi.
Mortua vxore viro viuente, in proximũ nonniſi proprietatem & vtenſilia hereditat, cętera bona apud virum manent, li. i. ar. xxxi.
Mortuum aut vulneratum captum ducẽs in iudicium & eum pacis violatorẽ probare pretendat deficiens ipſemet condemnetur, li.i. ar. lxix.
Mortuus ex febre ſuperueniente poſt vulnus quomodo eſt iudicandum, li.ij. ar. xvi. glo.
Mortuus infra triduum poſt vulnus preſumit̃ quod ſit ex vulnere mortuus, ibidẽ.
Mortem vlciſci an competit fratri matris vel agnato, ibidem.
Mors pro morte agnati agnatus ex parte gladij agit & nõ ille ex parte matris, ibidẽ
Mortuorum ſepulchra violatores decem libris argenti puniunt̃, ibidem li.ij. ar. xvi.
Mortem conſcientes ſibi bona cui cedunt li.ij. ar. xxxi.
Moriatur ſi iudex eius ſucceſor in iudicialibus teſtificari illorum debet quę per ſcabinos ſibi declarabuntur, li.iij. ar. xxv. Iure muni. ar. xxxij. & ar. lij.
Morte condemnatus efficitur ſeruus pœnę, li.iij. ar. L. glo.
Mortuo marito ſi relicta cum heredibus mariti permanſerit breui aut longo tempore diuidit illud quod ſibi cedit quãdo vult, li.iij. ar. lxxvi. & li.i. ar. xx.
Mors duplex & mori contingit aliquem dupliciter, videlicet morte naturali, & iuris, li.iij. ar. lxxx. & li.i. ar. xxv. glo.
Mortuũ in cãpo ſi quis ſepelit nõ deliquit, li.iij. ar. xc. immo opus piũ facit, ibidẽ glo.
Mortuo vno puerorum non emancipatorum eque percipiũt ſucceſſionem eius nõ emancipati cum emancipatis. Iure muni. ar. lvij. & in gloſa vide ibidem, quomodo id intelligatur.
Mortuo puero bona cedunt matri, illa tandem mortua bona cui cedunt, ibidem.
Mortuo viro qui nec fratrem nec ſororẽ habet omnes qui in equali linea ſe declarauerint hereditatem tollunt. Iure muni. ar. lxiij.
Mors, vide ſupra ad hunc paſſum in dictione conſcientes ſibi mortem.

Mortua manus.

Mortuę manus probatio cedit actori ex eo quia factum patris heredi eſt incognitum & citra iacturam conſcientię, vix illud heres defendere poſſit. li.i. ar. vi. glo.
Mortuę manus probatio fuit antehac per ſeptuaginta duos viros, hodie tamen venit ad ſeptem teſtes. li.i. ar. vi. Iure mu. ar. lxvij & in glo. ibidem.
Mortuę manus actor renũctians teſtibus

& de ſcientia heredum impetere heres cogitur quod de ſcientia ſua dicat veritatẽ, & vnica ſolus abſoluitur manu,ibidem,li. i,ar.vi.
Mortuę manus probatio quomodo fit, li. iij. ar.xxxi.Iure muni,ar,lxvij. & ar.ciij. glo.feu.c.xlv.
Mortuę manus per fideiuſſoriam querela quomodo fit & quomodo ille impetitus abſoluitur.Iure muni.ar.lxvij.
Mortuam manum probans metſeptimus, ille etiam ſolutionẽ probare poterit, ibidẽ glo.
Mortuę manus probatio fit per ſeptem teſtes.Iure muni. ar. ciij.
Mortua manus, vide plura in hunc paſsũ ſupra titulo debitum mortuę manus.

Mulcta.

Mulctas iudicis pro diuerſis exceſſibus, vt pote ſi violentiarum clamorem non inſequitur,actionem non proſequitur,debitum adiudicatum non exſoluit &c. vide li.i.ar.iiij.
Mulcta ſoluitur quãdo emenda parti porrigitur,quandoq; tamen mulcta iudici datur vbi nulla emenda parti cedit,vt in illis qui indiſciplinate ſe gerunt apud iudiciũ ibidem li.i.ar.liij.Iure muni,ar.xvi.
Mulctam non ſoluens debito tempore,eũ preco pignorabit & illa pignora vendere vel inuadiare poterit, ibidem li.i.ar.liij.
Mulctam nemo bis preſtat pro vno actu ibidẽ, contrariũ iſtius vide li.iij.ar.xxxix.
Mulcta preſtatur quãdoq; bina pro vno actu,hoc eſt tam Eccleſiaſtico q̃ ſeculari iudici,ſi in die feriato violentiam cõmiſerit per quam canonem incidat,ibidem.
Mulcta ſpiritualium ſexaginta ſolidi.mulcta ſecularium diuerſimode fit,ibidẽ glo.
Mulctam non ſoluit interfectus, etiam in violentia,quia morte pro illa ſatis fecit ſua ibidem glo.
Mulcta pro ſimplici exceſſu tres ſolidi, ꝓ exceſſibus vero grauioribus preſtatur maior,li.i.ar.lxij. in annota.
Mulctam ſoluit ſi iudicio non comparet qui teneť,niſi ſe legittime excuſet,li. ij. ar. vi.Iure muni.ar.xlvij.
Mulcta ſoluenda eſt poſt ſex ſeptimanas, emenda poſt mulctam in quindena, recompenſa in duodecim ſeptimanis, li. ij. ar.v.Iure muni.ar.xlvi.feu.c.lxix.
Mulcta non datur arbitris ſi quis tranſgreditur ſententiã arbitrorum,li.ij.ar.xi.glo.
Mulcta iudicis à preçone iudicium negligentis,li.ij. ar.xvi.
Mulctam animal non ſoluit ex facto ſuo rationes vide iſtius, li. ij.ar.xl. glo.
Mulcta ratione cuius ſoluitur iudici,ibidẽ, li.ij.ar.xl. Iure muni.ar.liij.feu. c.li.glo.
Mulcta iudici non ſoluta quomodo repeti debet & quid faciendum circa id,li.ij. ar.xli.Iure muni.ar.liij.
Mulctam & verigeldũ & alia quę iudex in iudicio lucratus eſt,probare cogitur iuramento mettertius,li. ij.ar.xli.
Mulctam nullus niſi iudex accipere debet loco dei, ibidem.
Mulctam iudex iuſte accipit & dimittens eam male facit, ibidẽ li.ij.ar.xli. Iure muni.ar.xvi. & liij.feu.c. lxv. rationes vide ibidem glo.
Mulcta & verigeldus ex mobilibus primum,tandem ex cenſibus ſi mobilia non ſunt, & vltimo ſi vtrunq; deficit ex hereditate exigitur,ibidem li.ij.ar.xli.Iure muni.ar.liij.feu.c.lxv.
Mulcta pœna dei eſt, & quomodo conſignatur cum non exſoluitur,ibidem li.ij. ar.xli.Iure muni.ar liij.
Mulctas trinas pro exceſſu iudex accipere poteſt in anno in vnius correctione perſone,ibidẽ li.ij.ar.xli.Iure mu.ar.xlvij.glo.
Mulctam iudex prouincialis in feudo expetere non debet quia hoc pertinet ad iudicem feudalem,ibidem li.ij.ar.xli.glo.
Mulcte & pœnę differentia, mulcta eſt proprie in pecunijs ſit,pœna vero in corpore,li.iij. ar.iij. glo.
Mulcta datur iudici à fideiuſſore qui promiſit ſtatuere aliquem & non ſtatuit promendacio quod fecit in promiſſo, li.iij.ar. ix.glo.
Mulcta ſoluitur iudici vbicunq; verigeldus ſeu emenda actori datur,li.iij.ar.xxxij
Mulcta iudicis à ſeruo conuicto eſt quod alapam ſibi dabit pro exceſſu,ibidem glo.
Mulcta triplex ſoluitur pro vna actione ratione contumacie ſi tribus vicibus citatus non compareat,li.iij.ar.xxxix.
Mulcta ſoluitur nummis illis qui communiter in prouincia accipiũtur, itidem & emẽda,li.i.ar.xxxiiij. li.iij.ar. xl. Iure muni.ar. xlvi. glo.
Mulcta & emenda non ſoluitur cum vitam quis propter iniuriam demeretur ſiue illam redimat ſiue nõ,li.iij.ar.l.rationes vide ibidem in glo.

Mulcta datur iudici in iudicio non emenda,li.iij.ar. liij.
Mulcta à Conſtantino Imperatore apoſtolico data lx. ſolidi li.iij.ar. lxiij. & Iure muni.in prolo.
Mulctam ſoluunt mandatum Regis tranſgredieñ ſignanter cũ bellicam expeditionem indixerit, li.iij.ar.lxiiij.
Mulctas diuerſi ſtatus & ordinis hominũ & item iudicum officialium omnium ordinum,vide ibidem li.iij.ar.lxiiij. Iure muni. ar.xv. & xlvi.
Mulcta quędam preſtatur quę ad potandum ruſticis vel villanis cedit.li.iij.ar.lxiiij in fine textus & in glo.
Mulcta quid ſit ſecundum leges et alia de mulctis plura,ibidem li.iij.ar.lxiiij. feu.c.li.
Mulcta quomodo & ad quantum exigi poteſt ſecundum leges,ibidẽ li.iij.ar. lxiij.
Mulcta impoſita non eſt remittenda niſi paupertas condemnati iudicem perſuaſerit li.iij.ar. lxiiij. Iure muni.ar.liiij.
Mulcta propter quid datur, ibidem li. iij. ar.lxiiij.feu.c.li.& item li.i.ar. liij.
Mulcta data non irrogat infamiam,ibidẽ li.iij.ar. lxiiij.
Mulctę aplicari debent fiſco,ibidem.
Mulcta cum villa villę damnum infert,li. iij.ar.lxxxvi.
Mulcte ſculteto tres ſolidi & quomodo id verum ſit,ibidem li.iij.ar.lxxxvi.
Mulcta loco Dei ſoluitur iudici.Iure muni.ar.xvi.& liij.ſed & recipi debet nec dimitti,ibidem.
Mulcta aduocati ſi iudicio bannito vnus alium infeſtauerit,tres libręs, ſculteti vero octo ſolidi. Iure muni. ar.xvi.& xlvi.& item xlvij.& ar.cxxix. Quales autem denarij eſſe debent in exſoluenda mulcta vide ibidem Iure muni.ar.xlvij.& ar.cxxix & itẽ Spe. ſaxo.li.iij.ar.xl. & lxiiij.
Mulctę quantum preſtatur, Burgrabio, Sculteto, Aduocato ſub banno Regio et extra bannum.Iure mu,ar.x.& Spe.ſaxo. li.iij.ar. lxiiij.
Mulctę decem libras ſoluit iudex accuſatus de non adminiſtranda iuſtitia, totiens quotiens citatus non comparet.Iure muni. ar.xviij. glo.
Mulcta maxima iudicis eſt medius vergeldus. Iure muni.ar.lxxxvij.
Mulctam ex iuramento proueniente iudex non accipit, ſi iuramentum cum iudicis conſenſu dimiſſum ſit. Iure muni. ar. xcviij.
Mulctę,emendę,verigeldi differentia.Iure muni.ar.cxxx.
Mulcta duplex,corporalis & pecuniaria, Iure muni, ibidem.& feu.c.li.

Mulier.

Mulier luxu corporis perdit famam ſed non hereditatem.Intellige tamen de muliere libera. li. i. ar. v. rationem iſtius vide ibidẽ in glo.& Iure muni.ar.xxij.glo.
Mulier clericum habens fratrẽ in heredi tate ſecum coequatur.ibidem li.i.ar.v.
Mulier non emancipata parafernam matris non diuidit cum clerico beneficiato.ibidem.li.i.ar.v.
Mulier tutor eſſe poteſt in certis caſibus. li.i,ar.xi.glo.
Mulier habens maritum tutor eſſe nõ poteſt.ibidem.
Mulier poſt triceſimum edificia dotata tollit.li.i.ar.xx.
Mulier dotata remanens poſt mortẽ mariti cum pueris tollit dotem quando vult, & alia quę ſibi concernunt. ibidem.li.i.ar. xx.& li.iij.ar.lxxvi.
Mulieribus Saxones ad iuramenta omnia admiſerunt.ibidem.li.i.ar.xx.
Mulierum genus auariſsimũ.ibidem.
Mulier dotem tollens hereditatem accipere non poteſt,ſi hereditatem accipit dote carebit. ibidem.
Mulier ex dote nulla ſoluit debita ibidem
Mulier vitę prouiſionem habens & vna cum marito debitum contrahat poſt mortem viri an creditor in heredibus debitum quęrere debeat vel in vitę prouiſione mulieris.feu.c.xxxi.& circa ar.xx.li.i.in glo.
Mulier quelibet militaris duplicem relinquit ſucceſſionem, li.i.ar.xxvij.feu.c.lvi.
Mulier eque ſuccedit in hereditate ſicut et vir. Spe.ſaxo.li.i.ar.xxvij.Iure mu.ar.lviij
Mulier nullo puero genito decedens in proximiorem agnatum hereditat,itidẽ & vir li. i.ar.xxvij.Iure muni.ar.lviij.
Mulier non poteſt ſuum dare ſine conſenſu mariti,li.i.ar.xxxi.Iure mu,ar. lxv. cauſas ibidem in glo.vide.
Mulier in immobilibus aut proprietate nullam facere poteſt marito donationem, ibidem li.i.ar.xxxi.& xliij. Iure muni.ar. xxvi.interpretationem iſtius vide, ibidem in glo.
Mulier mobilia dare poteſt marito labore

acquisita, & alia plura de donatiõibus mu
lieris erga maritum, vide ibidẽ li.i,ar.xxxi
Iure muni. ar.xxvi.
Mulier ob culpam mariti non conuenitur
nec bona perdit,li.i.ar.xxxi.glo.
Mulier viuente viro super dotalitio neces
sario habet tutores. feu.c. lxi. & circa arti
culum xxxi.li.i.vide.
Mulier vel eius heres propter vsufructũ
dotalicij non potest vendicare proprietatẽ
alias perdet vtrunq;,fallit tamen in certis
casibus, li.i. ar. xxxij.li.ij.ar.xxi.Iure mu
ni.ar.lvij.
Mulier impregnata ante obitũ mariti aut
infra tricesimum si se pregnantem osten
derit, posthumus hereditat, li.i.ar. xxxiij.
feu.c. xx.glo.
Mulier quadraginta diebus fetum porta
re potest antecꝫ dinoscatur,ibidem li.i.ar.
xxxiij.feu.c. xx.
Mulier fetum portare potest decem men
sibus & duobus diebus & non vltra, ibi
dem li.i.ar.xxxiij.feu. c.xx. ex lege tamen
xij.tabu.vide diuersas circa id opiniones,
ibidem circa ar.xxxiij.li.i.
Mulier ad donationem acceptandam tu
torem habere tenetur,li.i.ar.xliij.
Mulier bona dare aut vendere non potest
sine mariti consensu,li.i.ar.xlv.
Mulieres,viduę, virgines, ꝓprietates alie
nare possũt sine licentia tutoris si heres tu
tor earum non fuerit, ibidem.
Mulier honorem viri obtinet, li.i.ar. xlv.
glo.li.ij.ar.xxvij.glo.
Mulieres maritate & virgines in omni a
ctione necessario habẽt tutores,li.i.ar.xlvi.
Mulieres testimonio superari non possũt,
etiã potestas iudiciaria eas nõ cõuincit,ne
cessario ergo per tutores recognoscunt,ibi
dem li.i.ar.xlvi.& li.ij.ar.lxiij. vide tamen
oppositũ. Iure muni.ar.xxij. si contra im
perium machinetur testimonio vincitur.
& item in causa perdẽde dotis,preterea Iu
re muni.ar.xci.in causa homicidij conuin
citur testibus vt alter vir.
Mulieres varendam prestare tenẽtur per
suos tutores, ibidem li.i.ar.xlvi.
Mulieres necessario habent tutores in a
ctionibus ex triplici causa ibidem, & item
feu. c.lvi. glo.
Mulieres in iudicio necessario habẽt tuto
res ne damnum incidant,ibidẽ li.i.ar.xlvi.
Mulier procreare potest prolem quadru
plicem nobiles,seruos,legittimos, illegitti
mos,li.i.ar. li.
Mulier pro nulla re mariti respondebit ni
si quę tempore mortis mariti sue custodie
sunt mancipate, li.i. ar.lij.
Mulieres in causis ciuilibus etiam crimina
libus minime incarcerande sunt, & alia de
prerogatiuis mulierum vide,li.i.ar.lxx. in
annota.li.iij.ar.xvij. glo.
Mulier quotiens voluerit nubere potest,
li.ij.ar. xxiij.
Mulieribus procurare non licet,necꝫ sine
tutore agere,hec enim omnia perdidit eis
Calfurnia, li. ij. ar.lxiij. feu. c.ij.et c.lvi. in
glo. abunde.
Mulieres procurare possunt in sex casibus
ibidem.li.ij.ar.lxiij.feu.c.ij.& lvi.glo.
Mulier pregnans nisi super cutim & car
nem in iudicio condemnatur.li.iij.ar.iij. Iu
re muni.ar. xcvi.& li.i.ar.xxxiij.vide.
Mulierem superducens cũ qua postmodũ
ex causa legittima diuortiatur,pueris non
derogat.li.ij.ar.xxvij.
Mulieres quur vt cõmuniter sex septima
nis in puerperio iacent,causas vide li.iij.ar
xxvij.glo.
Mulier,à mulieribus abstinendum est tẽ
pore menstruorũ, & tẽpore quo in puer
perio iacent, rationes vide ibidem li.iij.ar.
xxvij.
Mulier pregnans relicta post mortem vi
ri eici à bonis non debet,li.iij. ar.xxxvij.
Iure muni.ar.xcvi.
Mulier non hereditat dotem & comesti
bilia tempore vitę viri nisi post mortem.li.
iij.ar.xxxvij. glo.
Mulier subesse viro debet.li.iij.ar.xlv.gl.
Mulieres quadruplex feudum habent. li.
iij.ar.lxxvi.glo.feu.c.lvij.ibidem circa eun
dem articulum.
Mulier habens virum an proprium alie
nare potest, ibidem li.iij.ar.lxxvi.
Mulier dotalicium in bonis feudalibus in
scriptum secundo nubenti marito dare nõ
potest.feu.c.lvi.& circa ar.lxxvi.li.iij.
Mulier quod ad geradam pertineat testi
ficare eam oportet mettertiam cum agna
tis.Iure muni ar.xxiij.
Mulieribus nere innatum est quare om
nes ab eis descendẽtes et ex genelogia ea
rũ Saxonico iure ex parte fusi descendere
dicũtur siue sit masculus siue fœmina. Iure
muni.ar. xxiij.
Mulier testificare potest. Iure muni ar.lvij.
& in glo.

Mulier in homicidio deprehensa testimo
nio conuincitur.Iure muni.ar.xci. glo. &
item si contra imperium machinata sit.Iu
re muni.ar.xxij.feu. c.xxxi. etiam in cau
sis occasione perdende dotis.
Mulier accusata de homicidio & ad fide
iussoriam data absolui potest septem testi
bus,ibidem Iure muni.ar. xci.
Mulier testibus conuinci & se testibus se
ptem excusare potest, ibidem Iure muni.
ar.xci.& xxij.
Mulier accusata pro pernoctato vulnere
per se iuramento absoluitur, ibidem Iure
muni.ar. xci.
Mulier post mortem viri bona in dotali
tio impignorata inuadiare potest in sum
ma sua.Iure muni.ar.xcv.
Mulier que se impregnatam sentit post
mortem viri quid facere debet, & quomõ
impregnatio declaranda.Iure mu.ar.xcvi.
& Spe.saxo.li.iij.ar. xxxvij.
Mulieris impregnatę tempus quomodo
computatur,ibidem Iure muni.ar. xcvi.
Mulier impregnata si delinquit in pœnã
corporis seruanda est quo ad fetum enixa
sit, ibidem.
Mulier etiã testificare potest, itidem mo
nachi & sacerdotes in causa pueri nati ba
ptisati. Spe. saxo.li.i.ar.xxxij.
Mulier, de mulieribus vide supra in dicti
one fœmina, & infra in dictione vidua,et
item in dictione vxor.

Munitio.

Munitiones seu fortalitia, castrorũ, oppi
dorum, curiarum,fundorum,quales con
strui possunt sine licencia iudicis, & qua
les non,li.iij.ar. lxvi.
Munitiones seu propugnacula fieri non
debent sine licẽcia iudicis ne numerus in
obediencium augeatur, ibidem glo.
Munitio,vbi pauciores munitiões ibi ma
ior obedientia &econtra,li.iij.ar.lxvi.glo.
Munitio seu fortalitium triplicẽ habet si
gnificationem.Iure muni.ar.ix. glo.
Munitio,vide supra ad hunc passum plu
ra in dictione castrum.

Municipium.

Municipium quid sit. Iure muni.ar.ix.
Municipale ius quid sit, vnde ortum ha
bet, & quare hoc vocabulo nuncupatur,
vide supra in dictione ius municipale.
Municipalia officia que sint, ibidem ar.ix
Iure muni.

Mutilatus.

Mutilati sine tutore se defendere debent,
& actiones instaurare excepto duello ꝙa
tunc agnatus erit tutor, li.i. ar. xlviij. li.ij.
ar.xxi.glo.
Mutiletur seu abscidatur membrum ali
cui quod antehac in iudicio sit ei persolutũ
nonnisi emendam pro eo cõsequitur, li. ij.
ar.xvi.
Mutilans vel membrum abscidens pœ
na talionis fit ex lege xij.tabu. & circa.ar.
xvi.li.ij.
Mutilans plenum Verigeldum habet nõ
emendam si antehac coram iudicio mem
brum lesum non sit solutum,li.ij.ar. xxi.
Mutilatus,vide ad hunc passum infra plu
ra in dictione vulneratus.

Naufragium.

Naufragium pacienti nihil est accipiendũ
sed totũ restituendum,secus facientes quid
demerentur,li.ij.ar.xxix. glo.
Naufragiũ patiẽs res suas nõ desinit possi
dere ꝙa nõ volũtarie eas abiecit immo di
citur mentaliter easdem possidere, li.ij.ar.
xliij. glo.

Negligentia.

Negligẽtia seu ex improuisione cõmissum
si quid sit, verigeldo exsoluitur,li.ij.ar.xxi.
Negligentia, an vnus ex negligentia res
amittere possit suas, li.ij.ar.xxiij.glo.
Negligentia seu improuisio est grauis ex
cessus que est mater omnis noxe, li. ij.ar,
xxxvij.glo.
Negligẽtia est cuilibet nociua, li. ij. ar. xl
vij.glo.

Negocium.

Negocium quiuis prudens à leuioribus
semper inchoare debet,li.i.ar.lvij.glo.
Negocium alterius vtiliter factum repeti
tur pro eo impensa,li.ij.ar.xxxvij.glo.
Negotium gerens alienum non interueni
ente speciali pacto casum fortuitum fer
re non compellitur,ibidem.

Nepos.

Nepos ex filio accipit bona auí & non ex
filia,li.i.ar.v.ibidem in glosa vide oppositũ
huius cum limitatione textus.
Nepos vtriusꝙ sexus,patribus,matribus,
fratribusꝙ & sororibus preferuntur, li.i.
ar.xvij.ibidem de successiõe nepotum &
iure representatiuo plura.

Nobilitas.

Nobilitatis vide gradus, li.i.ar.iij.li. iij. ar. xxix. Iure muni.ar.viij. feu.c.i.
Nobilitas a natura venit, officium ex constitutionibus, li.iij.ar.xxix. Iure mu.ar.viij.
Nobilitas duplex, innata & acquisita, qd' & nobilitas innata est nobilior acquisita, li.i.ar.iij. Iure muni.ar.viij. feu.c.i.
Nobiliorem se faciens q̃ sua genelogia sit in probatione & defecerit cadit iure ab vtroq;, li.i.ar.xvi.glo.
Nobilitatis nihil addit officium, ergo rusticus electus ad officium scabinatus ex officio non efficitur nobilis, li.iij.ar.xxix. Iure muni. ar.xxxiij.feu.c.iiij.
Nobilitas maior in principibus q̃ in scabinis, non ratione generationis, sed ratione officij, li.iij.ar. xlv.
Nobilitas omnis & dignitas militaris a Rege ortum habet. Iure muni.ar.viij. glo.
Nobilitas, vide plura supra in dictione militia.

Nomen.

Nomina sunt finita res vero infinite, li. i. ar.xxiij.glo.
Nomina & verba rebus adequari debent li.ij.ar.lxi.glo.fina.li.iij.ar. lxxv. glo. fina. & quomodo id intelligatur, vide li. iij. ar. lxxviij.glo.
Nomina virorum qui leges Rome corrigebant & exinde leges xij.tabu.nomẽ sortite. Spe. saxo.in prolo., Iure muni.ar.i. & ar.vij.glo.

Notarius.

Notariorum precium in sententijs scabinorum edicẽdis. Iure muni.ar.xi. & ar.xvi

Nunctius.

Nunctij quare mittebantur apud Saxones in appellando sententiam aliquam, li. ij.ar.xij.glo. Iure muni. ar.xi. glo.
Nunctius, per nunctium licite debitũ exsoluitur, necessario tamen est quod ad id coram iudicio constitutus sit, li.iij.ar.xl.
Nũctijs Imperatoris et Pape quantũcũq; insignes sint non creditur sine literis, li. iij. ar.xxvi.. & xxxiiij. & item ar.lxiiij.
Nunctiũ alicuius amicorum etiam inimicorum intercipiens capite punitur, secundũ leges, secundum canones excõmunicatur, li. iij.ar.xl.glo.
Nunctios iudex mittere potest pro veritate inquirenda in tribus casibus, li. iij.ar. lxxxij.glo.
Nunctius qui legale impedimentum importat reici non debet siue sit seruus siue liber. feu.c.xxiiij.et circa ar.vij.li.ij. Spe.saxo.

Nummus.

Nummus, quibus nummis seu pecunijs exsolui debet excessus maleficij vel debitũ ex contractu veniens, li.i.ar.litij. glo.
Nummos vel argentum soluere promittens et pignus offert non per id liber efficitur, li.iij.ar.xl. & quomodo id intelligatur vide glo. ibidem.
Nummi in exsoluẽda mulcta, emẽda, verigeldo, esse debẽt quibus panis, cereuisia, & vinum emitur & cõmuniter in prouincia curreñ. ibidem li.iij.ar.xl. Iure muni.ar. xlvij.
Nummi sex valere debent grossũ, & alia de nummis ponderosis vide ibidem, li.iij. ar.xl.glo.
Nummus aureus quantum contineat. li.iij ar.xlv. Iure muni.ar.l.
Nummorum origo quodq; nummorum primi inuentores Romani fuerũt. Iure muni.ar.viij.glo.
Nummus vnde dictus, ibidem Iure muni. ar.viij. Spe.saxo.li.ij.ar.xxvi.li.iij.ar.lx.
Nummus, vide plura ad hanc materiam supra in dictione denarius, & dictione moneta.

Nundine.

Nundinis foralibus que quis emit statim soluere tenetur, li.iij.ar.lxvi.glo.
Nundinis prohibetur monopolia, & alia de nundinis plura vide ibidem.

Obedientia.

Obedientiam seruans omnem adimplet legem & omnia iure facere dicitur, li.i. ar. litij. glo.
Obedientia sextuplex personarum respectu alterius, li.i.ar.liij. glo.feu.c. lxv.

Oblatio.

Oblatio est interpretatiua solutio, quomodo autem debitor pecuniam quam tenet offerre debet, & alia de oblationibus, vide li.i.ar.lxv. glo.
Oblatio, ad hanc materiam vide in dictione solutio, infra.

Obligatio.

Obligatio fit quadrupliciter, li.i.ar.vij.glo.
Obligate res certe ad arma bellica seu geradam pertinentes alias in generali omnes post mortẽ illius quis exemere illas tenetur & ex quibus pecunijs, li.i.ar. xxiiij. Iure muni.ar. xxiij. glo.
Obligare aliquid ciuitas non potest nisi illud vergat in illius vtilitatẽ, li.ij.ar.lv.glo.
Obligatum animal vel pecus si moritur p̃ter culpam creditoris, soluere non tenetur si id probauerit, summam autem perdit capitalem, li.iij.ar.v.
Obligatur nemo ex contractu alterius nec maritus pro vxore aut ecõtra, li.i.ar.xxxi.
Obligatio si oriatur contra pupillum necessario requiritur consensus tutoris, ibidẽ. li.i.ar.xxxi.glo.
Obligatio legalis & obligatio conuentionalis quid sint, li.iij.ar.xlv.glo.
Obligatorum bonorum proprietas apud quem manet. Iure muni.ar.cxl.glo.
Obligata bona vltra velle creditoris per illum qui obligauit vlterius diuendi vel oppignorari non possunt, nec econtra, ibidem Iure muni. ar. cxl.
Obligationis regule, ibidem. Iure muni. ar. cxl.
Obligata bona si interim damnificentur cui cedit damnum. Iure muni.ar.cxl.
Obligatio seu impignoratio & venditio quomodo differunt, ibidem, & item feu.c. lv. glo.
Obligata bona nec vendi nec varendari possunt nisi in illa summa in qua obligata sunt, q̃uis annus aut duo transierint, ibidẽ Iure muni.ar.cxl.feu.c.lv.glo.
Obligatio. In bonis obligatis necessaria edificia struẽs an is q̃ exemere vult illa resarcire teneatur, Ibidem Iure muni.ar.cxl.
Obligatorum bonorũ prouentus nisi hoc in contractu exprimatur, quod cum vtilitatibus & prouentibus tradantur creditori cedunt & defalcari debẽt ad rationẽ summe capitalis, ibidem Iure muni ar. cxl. & feu.c.lv. glo.
Obligata bona predecessori meo vbi desuper litere habentur quomodo per successorem repeti debent, ibidẽ Iure mu.ar.cxl.
Obligata bõa si sint & ea principalis tandem alteri diuendat, is cui obligata fuerãt debitum suum querere potest, vel in bonis que obligata habet, vel in persona, ibidẽ.
Obligari non potest homo liber & puer ibidem.
Obligata bona si preter istius culpam diminuuntur, & ille exemere velit, iste dãnum resarcire non tenetur, ibidem. & feu. c. lv.
Obligata bona condicione adiecta vt in defectu solutiõis termini prefixi illa diuendere possit interimq; non exemũtur an diuendi illico possunt & quomodo cum his procedendum, ibidem Iure muni ar. cxl.
Obligata bona etiam iure acquisita creditor anno & die seruare debet non diuendita, ibidem. Iure muni.ar. cxl.
Obligatio coniuncte manus quomodo fit & quomodo solutio coniuncte manus expetitur, li.iij.ar.lxxxv. Iure mu. ar.xxxi.
Obligata bona nunq̃ prescribunt. li.ij.ar. xxiiij.feu.c.lv. Iure muni.ar.xx. & cxl.
Obligationis definitionem vide. Iure muni.ar.xxxi.glo.
Obligatio, vide ad hanc materiam infra in dictione pignus.

Obscurum.

Obscura, in obscuris sequitur minimum, li.iij.ar.lxxxv. glo.

Obsidium.

Obsidiũ vie vel alibi faciens tarẽ fur vel predo metseptimus conuictus p̃ cena capitis punitur. Iure.muni.ar.xxxviij.
Obsidia nullus iudicat nisi Burgrabius, ibidẽ. Iure mu.ar.xxxviij. & xlv. & ar.xc.
Obsidiũ, vide plura in dictione violentia.

Occisor occidens.

Occidens aut vulnerans aliquem illumq; in iudicium presentet eundem vt violatorem conuincere volens, si defecerit in culpa solus obiecta permanebit, li.i.ar.l. & lxiiij. & lxix.
Occidẽs illegittimum, ioculatorem, & adduxerit eum vt supra, punitur eo modo in defectu probationis, ibidem li. i.ar. l. Iure muni.ar.cxxxix. glo.
Occidi vnus licite potest ex certis causis, ibidem li.i.ar.l. glo.
Occisus in furto & rapina duello potest superari, li. i. ar.l. & lxiij. Iure muni. ar. xxxviij.
Occisus in violentia nullam mulctam soluit, li.i.ar. liij.
Occidens aliquem etiam ex officio cum tamen sibi id commissum non sit, homicida dicitur & non iudex li. i.ar.lvij.
Occisus in rapina & iudicio apportatus quomodo superatur. li.i.ar.lxiiij.
Occisum si septem virorũ testimonio su-

perari poterit non oportet duellum inire, ibidē li.i.ar.lxiiij.& Iure muni.ar.xxxviij
Occisoris agnatus si defendere se obtulerit amicum, duello dirimit omne testimoniū ibidem. li.i.ar.lxiiij.Iure muni. ar.xxxviij. lxxxvij. & lxxxviij.& in glo.vide racio/nes istius in fi.
Occisus sine duello non potest condemnari nisi sit proscriptus,ibidem li.i.ar.lxiiij.
Occisorem maleficum vincere cū duello est abrogatum per Ottonem Imperatorē & est conuincendus testibus ibidem.
Occidi vnus potest absq; carnis lesione vt trudendo iactando & alijs modis. li.i. ar.lxviij.
Occisorum nomine omnes intelliguntur qui quouismodo intereunt siue iugulati, gladio aut lapide percussi, telo necati, veneno extincti,vide ibidem. li.i. ar. lxviij. glo.
Occisum iudicio aportans eum pacis violatorem accusando,si deffecerit ipsemet cō demnetur.li.i.ar. lxix.
Occidere vnus impune alium potest si nocctu in domo sua occlusa eum preuenerit siue furetur siue non. li.ij.ar.xiij.glo.
Occidens aliquem causa necessitatis quomodo se iudici presentare & preoccupare querelam debet,quis processus seruandus, & qd demeretur li.ij. ar.xiiij. Iure muni. ar.lxxxviij.
Occisus etiam in defensa nondum sepultu re datus,iudicio tandem adductus quomo do procedendum, li.ij.ar. xiiij. Iure muni. ar.xxxviij.
Occidens aliquem causa necessitatis & si preoccupetur querela quomodo respondere debet,ibidem li.ij.ar.xiiij.
Occidens aliquem qui eum occidere vult manet sine damno, ibidem.
Occisi amici quomodo occisorem alloqui debent,ibidem glo.
Occisori patris pacem reddere debet pupillus cum autoritate tutoris,& decreto iudicis,li.ij.ar.xvi. glo.
Occidere seruum domino non licet, li. ij. ar.xxxij. glo.
Occidens canem vrsum aut simile animal nocere sibi volens in sui defensa si iuramēto id probauerit nihil demeretur, li. ij. ar. lxij.Iure muni. ar. cxxiij.
Occidere proponens aliquem & nonnisi vulneret eundem vt homicida iudicatur, li.ij.ar.lxiiij.glo.
Occisus in facto cum violentiarum clamore iudicio presentari debet, ibidem li.ij. ar. lxiiij.
Occidens aut vulnerans pacis violatorē nihil demeretur si iurare audet metsepti/mus,quod in facto aut in facti fuga id fecerit,li.ij.ar.lxix.vide instātiā huius ibidē.
Occidere aliquem nemini licet nisi habeat gladij potestatem, ibidem li.ij. ar. lxix. Iure muni.ar.cxij. glo.
Occidere licet depopulatorem agrorum et alia ad hunc passum quando quis aliū impune occidere potest, vide ibidem li. ij.ar. lxix. glo.
Occidere licet in defendendo non in prouocando,ibidem li.ij.ar. lxix. glo.
Occidere vnus gladio alterum in defensa potest si eum armis impetat animo nocendi q̄s eum non ledat. li.iij.ar.lxxviij.glo.
Occidens patrem, fratrem, aut alium de cuius morte successionem expectabat, perdit ius illud successionis nisi forsan ignorāter vt iuris est id fecisse probauerit,li.iij.ar lxxxiiij.raciones vide ibidem in glo.
Occisum in campo sepeliens non delinqt li.iij.ar.xc.
Occidatur si cui pater,frater,cognatus,& occisorem scit, eum sepelire nō licet si iam actio cepta est sine licencia iudicis & alia ad hanc materiam plura vide ibidem. li.iij.ar. xc.
Occisus in campo in sacro loco sepeliri debet nisi aliquod obstet impedimētum, ibidem ar.xc,li.iij.glo.
Occidat vnus alium in hospicio guerra facta & hospes eum detinere nō potest,manet hospes sine damno. li.iij.ar.xci.
Occisus casualiter cedendo ligna,edificando,in loco torneamentorum,sagittando, quomodo interfector absoluitur.Iure muni.ar.xxxviij. glo.
Occisus si sit puer equo irrefrenato impositus dominus equi emendare cogitur.Iure muni. ar.xxxviij.glo.
Occisus si sit vnus veniens ad torneamēta ipse sibi imputabit,ibidem glo.
Occisus puer à puero tutor resarciet damnum, ibidē & Spe. saxo.li.ij.ar.lxv. & li. iij.ar.iij.
Occidēs vnum qui plures habeat pueros, accusatus ab vno factaq; guarenda expurget se se respondere posthac alijs non tenetur. Iure muni ar.xci.
Occidens alicuius auem,bestiam,quomodo expurgare se debet.Iure muni.ar.cxxij. glo.
Occisus,vide ad hanc materiam supra in dictione homicidiū & dictiōe interfectus.

Occupans.

Occupans rem alterius putans suam fore & non ocultat, criminaliter accusari non potest sed se expurgabit ciuiliter, li. iij. ar. lxxxix.
Occupans rem alicuius et postulatus post triceſimum dare non vult, & tandem accusatus iudici mulctam & emendam dabit,li.iij.ar. xv.
Occupans rem accomodatā vltra tempus non tenetur ad emendam,li.iij.ar. xliij.
Occupans rem furtiuam quid demeretur, ibidem, glo.
Occupans rem alicuius violenter reddere tenetur cum emenda,li.iij.ar.xlvij.
Occupans rem preter voluntatem & reddere non potest soluere debet secundū estimationem actoris aut valorē minuere sacramento,li.iij.ar.xlvij. ibidem & ar.li.
Occupata res preter voluntatem si nō potest restitui per simile soluitur,ibidem glo.

Officium.

Officio accusatus quis cū testibus, propior est cum testibus absolui,li.iij.ar.xxviij. Iure mui.ar.iiij. & xxxij.
Officium aut dignitas aliquem iuuare minime potest quod malefaciat,li.iij.ar.lvi.
Officium administranti si aduenīat defectus aliquis nō propter hoc deponitur sed abstinere debet ab exercendo officio,li.iij. ar.liiij.Iure muni.ar.xvi.
Officium publicum gerere,vel rempublicam administrare criminosum nō est, sed ideo rempublicā curare vt diuitias tibi adaugeas damnabile est, li.iij.ar. lxiiij.glo.à principio.
Officio quidem accusari vnus potest,a iure tamē nō propter id ꝓpellitur nisi illud perdat. Iure muni ar. iiij.
Officium quodlibet ad communē vtilitas spectans ab Imperio Romano venit.Iure muni.ar.xviij.
Officio multa admittuntur quę alias in se non licent,vel quę priuato denegantur.Iure muni.ar.xi.et xxxij.in fi.glo. Spe.saxo. li.iij.ar.xxv.
Officium nō nobilitat aliquem, sed prout vnus nanciscitur officium ita manet. Iure muni,ar,xxxiij.& Spe.saxo,li,iij,ar.xxix. rationes vide ibidem.
Officio indignus reputatur qui propter cōmodum proprium illud acceptat.Iure muni.ar. xi.glo.
Officia,ad officia & magistratus eligendi sunt mediocris status homines.Iure muni. ar.xliij.glo.
Officio eligendo indigni q̄ sunt. Iure mu. ar.xliij.

Opus seu labor.

Operas seu labores suos an aliqs perpetuō locare possit. li.ij. ar.xxxiij. feu.c. lx.

Opinio.

Opinio quid sit.li.iij.ar.viij.glo.
Opinio duplex vera & falsa ibidē.glo.
Opinio,ex opinione nec iurandum,nec iudicandum,nec credendum est.ibidem.li.iij ar.viij. Iure mu.ar.xiiij.
Opinionis seu dubietatis acceptiones vide li.ij.ar. xxvi.feu. c.x.glo.
Opinio quadruplex, & alia de opinionibus pulchra,vide li.iij.ar.xxxvij.glo.
Opinio,tutius est ex opinione vnum libē rum dimittere q̄ quod ex dubio occidatur li.iij.ar.lxxxiiij.

Opiso seu titubans.

Opiso seu titubans quid sit. li.i.ar.lxi. Iure muni.ar.xcvij.
Opiso iurans vel aliud iudicialiter quid agens,potest sine emenda verba reiterare, ibidem.li.i.ar.lxi.&.Iure mu.ar.xcvij.

Originarius.

Originarij qui sunt vide li.i.ar.ij.& ar.vi. li.ij.ar.lix.li.iij.ar.xliiij. Iure muni.ar.l.
Originarius & deditiius quomodo differunt.li.iij.ar.xliij.
Originarius superducens liberam pueri sibi in generatione similes non sunt.li.iij. ar.lxxiij.
Originario mortuo,dño cedit equus melior & vestis quottidana. Iure muni.ar. L.
Originarius si demeruerit pœna aut emēda datur triginta solidi,mulcta quatuor solidi. ibidē vide oppositū li.iij. ar.xlv. Spe. sax.& concordantiam in glosa.
Originarius quicquid iniuriarum fecerit domino suo in cuius bonis sedet vel corā aduocato suo respondebit. ibidem. Iure muni.ar.l.
Originarius,vide ad hunc passum suprà in dictione deditiius.

Otto.

Otto Cęsar quando imperabat & quid Saxonibus constituit.li.iij.ar. lxxxiij. glo. Iure muni. in prolo.
Otto magnus primus Teutonicorum Imperator, & item Ottonis magni laudes & gesta egregia.li iij.ar.lxxxiij.glo.
Otto magnus Maideburgum fundauit, anno domini noningentesimo quadragesimo quinto & alia de Ottone plura vide Iure muni.in prolo.
Otto Ruffus Ottonis magni filius ius municipale Maideburgi stabiliuit. ibidem. in prolo.Iure muni.

Paganus.

Pagani qui sint. li.i.ar.ij.& in glo.

Pallātia Pallāsgrauius

Pallāsgrauium quelibet prouincia teutonicę nationis habet.li.iij.ar.liij.
Pallansgrauij vnde originem habent. ibidem glo.
Pallāsgrauij, Margrabij, Burgrabij, Gograuij deriuatio. Spe.saxo.li.iij.ar.liij. & feu.c.lxxij.ibidem circa arti.eundem.
Pallansgrauius vnde dicatur, est ēm compositum nomen ex Italico & Germanico ibidem li.iij.ar.liij.glo. feu.c.lxxij.
Pallantię ciuitates in Saxonia quinq;.li. iij.ar.lxij.
Palansgrauij seu Palatini prout & Comites sub banno iudicāt Regio li.iij.ar.lxiiij.
Pallantiam de Maideburgo appellatur ꝓ vltima instantia.Iure muni.ar.xij.
Pallantia quę sit, & quomodo ordinata ꝑ Imperatorem Ottonem, & qui interesse Pallantię tenentur.Iure muni.ar.xiij.
Pallantiam Cęsar Otto Ruffus instituit. ibidem.
Pallantię autoritas &prerogatiua magna ibidem.Iure muni.ar.xiij.
Pallantia, à Pallantia sententia reprobari potest.ibidem Iure muni.ar. xiij.& Spe. sax. li.i.ar.xvij.
Pallantia quomodo citari & congregari debet, & per quem modum. Iure muni. ar.xiiij.
Pallantia, ad Pallantiam qui pertineant, et quomodo citari debent. Iure mu.ar.xv.
Pallantiam pertinentes citati si non venerint, qd demerētur & illoꝝ pœna, ibidē.
Pallantia, si in pallantia per iudices dubitatum quid sit in edenda sententia, relegare negotiū ad Regēvel Principē debēt ibidē. Vnde dat̄ per iddoctrina alijs quoq; iudicibus vt in dubijs recursum ad eorum principem habeant.

Pannus.

Pannus apud sartorē furto ablatus, furq; detentus si sit, actionē vel cōtra furem vel sartorē intentare possum. li.ij.ar.lx.glo.

Papa.

Papa tenetur ius tēporale promouere. Spe sax.li.i.ar.i. Iure muni.ar.vij.
Papę data est potestas Spiritualis, Imperatori sęcularis.ibidem.li.i.ar.i.
Papę in albo equo equitare constitutum est.ibidem.
Papa cum ascendit equum, à principe sella tenetur.ibidem.li.i.ar.i. & Iure mu.ar.vij.
Papę inobedięn à principe arcentur. ibidem.li.i.ar.i.& li.iij.ar.lxiij. vide ad id.
Papa Imperatorem in imperio iuuare debēt.ibidē.li.i.ar.i.glo.
Papa intromittere se potest in ius sęculare in certis casibus ibidem.glo.
Papę maxima exaltatio per Constantinū Iure muni. ar.vij.
Papa an Imperator quis eorum sit in dignitate maior & superior iudex li. i.ar.i. glo.li.iij.ar.lvij. Iure muni.ar.vij.
Papa nullam decretalem dare potest in p̄ iudicium Iuris Saxonici.li.i.ar.iij. Articulus tamen iste reprobatus est, vt ibidem in glosa declaratur.
Papa constituere contra iura & item derogare iuri potest, si disponant contra salutē animę, etiam si per directum nō exprimat illud.ibidem glo.& li.iij.ar.lvij.glo.
Papa ligat & soluit, verum est si non est contra Euangelium & legem naturę.li.i. ar.xxv. glo.
Papa quicquid ligauerit est ligatū & quomodo intelligitur. li.ij.ar.iiij glo.
Papa propter hęresim deponitur.li.iij.ar. liij.& lvij.

Paraferna.

Parafernam filia non emancipata diuidere non cogitur cum emancipata.li.i.ar.v.
Parafernam clericus diuidit cum sororibus, ibidem.
Paraferna quid sit & vnde dicatur, li.i.ar. xx.Iure muni.ar. xxiij.
Paraferna, vide ad hāc materiā plura sup̄ in dictiōe gerada, & infra dictiōe vtēsilia.

Parens.

Parentum honor vel scandalum nonnisi in tertiam deriuatur generationem, li.i.ar. li. Iure muni. ar. iiij.
Parentibus debetur honor etiam si non habeant filios in potestate.li.ij.ar. xix. glo.
Parentes violentiam filię suę illatam non quęrulantes in exilium dātur,li.ij.ar.lxiiij. glo.Iure muni. ar. xxxvij.glo.
Parens, vide infra in dictione progenitores, & dictione pater.

Paries.

Paries quomodo dinosci debet quod hūc & non illum vicinū pertineat,li.ij.ar.l.glo.

Paris condicionis.

Paris conditionis esse trifariam intelligitur li.i.ar.xlv.li.iij.ar.lxxiij.glo.
Paris conditionis, vide ad hunc passum plura supra titulo, generatione similis, & infra dictione, similis generationis.

Parricida.

Parricidarum pœna quę sit, vide pulchrā declarationem.li.ij.ar.xiiij.
Parricidis denegantur quatuor elementa, li.ij.ar.xxvi.
Patrem, matrem, fratrem, occidēs, eius successione carebit,li.iij.ar.lxxxiiij.

Pastor.

Pastor quomodo emendam prestat super damno in pratis facto, li.ij.ar.xlvij.
Pastor amittens pecus in sua custodia, tenetur ad eius restitutionem, li.ij. ar. xlviij. & liiij.
Pastoris precium,li.ij.ar. liij.
Pastorem nemo priuatum tenere debet, ibidem.
Pastor insequi tenetur si lupus quid cœperit, ibidem.
Pastor nominare pecus debet quod in alio pauperiem seu damnum fecit & aliud pecus leserit iurareq; desuper si incusetur, ibidem.
Pastor suo iuramento vnico probare potest pecus damnum alteri fecisse,ibidem.
Pastor accusatus quod pecus non reportauit iuramento absoluitur, ibidem.
Pastor quomodo non potest excusari super pecore perdito, & alia de pastoribus, ibidem.
Pastor conductus mercede si immiserit boues in locum vbi cōmuniter homines pascere solent, & lupus rapit, damnum resarcire tenetur, & alia de pastoribus & eorū precio plura vide ibidem, li.ij.ar.liij.
Pastorum officium est gregem custodire comissum & non defensę insistere,li.ij.ar. lxxi.glo.
Pastor, vide ad hunc passum supra in dictione custos.

Pater paternitas.

Pater post mortem vxoris pueros habens omnia materna bona eis restituere tenet̄, itidem & mater, li.i.ar. xi. Iure muni. ar. xxij. Intellige tamen de bonis immobilibus, vt ibidem in annota. declaratur quia mobilia lucratur maritus.
Pater tollit omnia quę filij tempore vitę ipsius acquirunt non emancipati, quia eius omnia sunt quę tempore vitę acquiruntur li.i.ar.xiij.glo.
Patria potestas erga pueros septena, qd̄q; pater filium vendere potest, ibidem glo.
Pater, à patria potestate quomodo vnus soluitur, vide abunde li.i.ar.xiij.glo.
Patrem filius educare cogitur, si vero arte careat patris inertia alimenta sibi sumministrare minime tenetur, ex lege xij.tabu. ibidem in annota.
Pater filium vendere potest tēpo re famis, ibidem glo.
Pater tollit bona per filium derelicta, ibidem glo.
Pater succedit filio, post illum mater, si vterq; non sit extunc fratres, li.i.ar.xvij.
Patris occisori, pupillus pacem cum consensu tutoris & autoritate iudicis dare potest,li.ij.ar.xvi. glo.
Pater filium super iniuria accusatum excipere potest & quomodo,li.ij.ar.xvij.Iure muni.ar. xxvi. clarius tamen ar. lxxvi.& in glo.
Pater cum filio in vno comprehensus facto eum excipere minime potest, nisi se prius excusauerit, ibidem li.ij.ar.xvij.Iure muni.ar.xxvi.& lxxvi.
Pater contumeliam faciens verbo aut facto negocium q; sit ceptum tēpore patris, filius post mortem eius respōdere cogitur, li.ij.ar.xvij.in annota.
Pater quomodo filium pro iniuria accusatum excipere potest & quomodo nō, vide li.ij.ar.xvij.glo.Iure muni.ar. lxxvi. glo.
Pater filium in potestate habet & nō mater. li.ij.ar.xix.glo.

Pater propter bannum & proscriptionem priuatur filio.li.iij.ar.xxiij.glo.
Pater adoptare volẽs aliquẽ vel bona alie nare sua,de iure cogitur tertiam partẽ bonorum relinquere suis pueris. li.ij. ar.xxx.
Paternitas per nuptias probatur. li. iij. ar. lxxij.glo.
Pater, vide ad hũc passum plura in dictiõe parens, & infra in dictione progenitores.

Patibulum.

Patíbuli & aliarũ pœnarũ inuentor Tarquinius superbus.Iure muni. ar.xxvij.
Patíbulum, carceres, iudex prouidere debet, & ex eo hereditates ex caduco ad eũ cedunt. Iure muni. ar.lix.glo.

Patronus.

Patronorũ iura à suis libertinis. li.i.ar.xvi. glo.
Patronus non succedit líbertino in certis casíbus,ibidem. glo.li.i.ar.xvi.
Patroni qui esse nõ possunt. li.i.ar.lx.glo.
Patronus alicuius beneficij si deuenerit ad egestatem, fructus beneficij percipere potest, ibidem.glo.
Patronorum iura vide abunde ibidem. li. iij. ar.lix.glo.
Patronus mutare votum potest in conferendo beneficio,ibidem.li.iij.ar.lix.glo.
Patronus collationem vel ius conferendi Ecclesiam donare vel abscedere quidem potest,sed nullomodo vendere, vendita tamen villa collatio etiam illa non nominata alienatur. li.iij.ar.lix.
Patroni, vide plura de patronis,sub alia tamen significatione supra in dictiõe ferendarius.

Pauper.

Pauperibus qui sua culpa & vicio in egestatem deuenerunt subueniendum non est li.iij.ar.xxxix.
Paupertas in delictis non excusat,ibidem.
Pauperes, vide supra in dictione mendici.

Pax.

Pacẽ pupillus occisori patris cũ tutore de autoritate iudicis dare debet, li.ij.ar. xvi. glo.
Pax in Saxonia à Regia maiestate diuersi status hominibus sancita, li.ij.ar.lxvi.
Pacem omni die,tempore, & in perpetuum habere debent, clerici,religiosi,mulieres,Iudei in corpore & rebus, Item strata Regia,molẽdina, Ecclesię,cimiteria, aratra, & alia ibidem,li.ij,ar.lxvi.
Pax etiam fieri debet diebus feriatis & ligatis,dominica,quinta,sexta feriis & sabbato,ibidem & rationes annexas vide.
Pacem habere non possunt capti in manuali facto, ibidem.
Pacẽ habere debent agricolę & quilibet in domo ipsius infra sua septa,ibidem glo.
Pax sit diebus feriatis & ligatis nedum tẽporalis sed & ab actionibus iuridicis, ibidem ar.lxvi. li.ij.
Pax, de pace diuersa prouincię Saxonicę data, vide ibidem li.ij,ar. lxvi. glo.
Pacem quilibet habere debet infra quatuor angulos domus suę vel infra septa,li.ij. ar.lxvi. glo.etiam conductor domus.
Pax,pro pace fracta accusatus vltra trigínta viros non accipiat secum ad iudicium, & hoc inermes, gladios tamẽ habere possunt. li.ij.ar.lxvij.
Pax in iudicio statuta fracta si sit, corpore punitur,verbo vero pecunia absoluitur seu. c.lxix.& circa ar.lxvij.li.ij. Spe.saxo.
Pacis violatorem interficiens nihil demeretur si metseptimus iuret eum in facto aut in facti fuga interemisse. li.ij.ar.lxix.vide tamen instantiam in glo.ibidem.
Pacis violator puniri debet secundum iura scripta. li.ij.ar.lxx.
Pacis tempore arma nemo portet exceptis gladijs,nisi ad obsequium Regis & tornementa. li.ij. ar.lxxi.
Pacis tempore arma deferens bannitus sit ibidem.
Pax iurata fieri potest diebus feriatis,ibidẽ
Pax iurata tria in se specialia continet, ibidem li.ij.ar.lxxi.glo.
Pacis violator si in castrum fugerit quomodo procedítur, & quomodo prefectus arcis precauere sibi debeat,li.ij.ar.lxxij.
Pax etiam principibus & illustribus infringi dicitur, li.iij.ar.viij.
Pax duplex, ex promisso seu voluntario & debito, ibidem.
Pacẽ pro alio stipulatam quomodo emẽdare tenetur vnus. li.iij. ar.ix.
Pacem pro seipso stipulatam frangẽs morte punitur,ibidem.
Pax vel trãsactio in eodẽ iudicio vbi facta sit cõtradicẽda vel meliorãda venit, ibidẽ.
Pax si cui promissa est interim tẽporis nemini agere contra ipsum licet,ibidem.
Pacem stipulatam frangens alicui potest cõtra eum agere per duellum,vel sine duello, ibidem.
Pacis promisse violator punitur etiam in iurata pace,ibidem.
Pax si sub fide promittatur interimq; frãgatur non propter hoc frangens pacẽ redditur infamis,emendare tamen cogitur,ibidem glo.
Pacis tempore si castra expugnentur perpetrantes suos fideiussores iuramento excusare non possunt, ibidem.
Pax, de pace & pœnis pacis violatoribus infligendis, vide seu. de pace tenenda.
Pacem non stipulatam frangens eque capite punitur,sicut qui transactionẽ promissam violat,ibidem glo.li.iij.ar.ix.
Pacem promissam in vna iurisditione, & frangens eam in alia,vtrobiq; punitur,ibidem.li.iij.ar.ix.
Pacem iudex in iudicio actori & non reo in cuius absentia id fit pronunciat,& quomodo id intelligatur,li.iij.ar.xij.Iure muni.ar.xli.
Pax indicta tempore quo actio criminalis habetur,& si interim frangatur prius super violatione pacis agi debet sine duello,li.iij. ar.xxxvi.
Pacem violans etiam non interficiens sed tantũmodo baculo percutiens, capite punitur, ibidem glo.
Pax quomodo decernitur in iudicio cum donatio sit.Iure muni.ar.lx.
Pacem manu promissam frangens citius contra illum probare poterit q̃ se ille excusare valeat.Iure muni.ar.lxxxvij.glo.

Pecora.

Pecora in alterius sata immissa quomodo arestari debent &quomodo damnum exsoluitur,li.ij.ar.xlvij.
Pecora quę pastorem sequí possunt domi non seruẽtur, exceptis suibus lactantibus, li.ij.ar.liij.
Pecora segregatim pascere nemini licet, ibidem,& exceptionem vide in glosa.
Pecora locata ad pascendum ex certa mercede,& ille in communi pastura dimiserit sine custode damnũ exinde si fiat pastor resarcire tenetur, ibidem.
Pecus vicini cum suis pecoribus domum pellens & in craftino dimittens non peccat, li.iij.ar. xxxvij.
Pecus vicini occidens quod manducari potest verigeldo soluitur statuto, qui vero mutilet medio verigeldo sine emenda, & ille pecus retinet cuius erat,li.iij.ar.xlvij.
Pecus vicini furto auferens vitam demeretur,occidens illud verigeldo absoluitur. li.iij.ar.xlvij.rationes vide ibidem glo.
Pecus, vide ad hanc materiã supẽ in dictiõe animal, & dictiõe bestia, & titulo fera.

Pecunia.

Pecunia si declarari possit quod publice eam accipit,eque publicę in scrinio seruatur ac si equus in stabulo & vacca cum in campum pellitur. Iure muni.ar.lvi.li.iij. ar.v.glo.
Pecuniam suam quilibet obtinere potest, & veras merces mettertius. Iure muni.ar. cxxxiiij.
Pecunia arestari nõ potest,li.i.ar.xv.li.ij. ar.xxxvi.Iure muni.ar.cxxxiij.& cxxxv.
Pecunia, vide ad hanc materiam supra in dictione moneta & dictione numinus.

Pedanei.

Pedanei iudices qui sint,li.i.ar.xiij.

Pena.

Pœna semper minuitur dum de excessu dubitatur.Spe.saxo.li.i.ar.xli.glo.
Pœna talionis punitur si quis occisum ducat in iudicium & eum pacis violatorem accuset in actioneq; deficiat, li.i.ar.l.ar.lxiiij.lxix.& li.ij.ar.lxiiij. & lxxi.in glo.
Pœna,de pœna talionis vide,item li.ij ar. viij.&li.iij. ar. lx.
Pœna talionis fallit si violatorem insequitur,quia vt sic verigeldo absoluitur in defectu probationis,li.ij.ar.lxxi.in fine arti.et glo.finali.
Pœnam à iure decretam mitigare nõ debet iudex,etiam si damnatus petat,quia alias erit homicida,& ille qui petit seipsum interficere dicit, li.i.ar.lxix.li.ij.ar.xiij.glo.
Pœna coniuratorum si imperium non exceperint quę sit,li.ij.ar.i.
Pœna irrogatur durior respectu personarum etiam in eodẽ excessu, li.ij.ar.v. glo. li.iij.ar.viij.glo.
Pœna talionis punitur si accusat aliquem cum dispendio honoris vel corporis grauitate,& ille se se expurgaucrit, li.ij.ar. viij. li.iij.ar.lx.glo.finali.
Pœna iudicis si appellatione stante vlterius in causa procedat quę sit.li.ij,ar.xij.Iure muni.ar.xiiij.glo.
Pœna vulnerantium, mutilantiũ,est manus amissio,li.ij,ar.xvi.

Pœna pro varijs exceſſibus deſcriptas vide,li.ij.ar.xiij.
Pœna pacis violatoribus quę infligitur, ibidem.
Pœna furti in die minus trium ſolidorum crine & cute punitur, ibidem li. ij. ar. xiij. Iure muni.ar.xxxvij.glo.
Pœna in cute & carne quę ſit,declaratio nem vide,li.ij.ar.xiij..glo.
Pœna iniuſtarum menſurarum,ſicariorũ, occiſorum,prędonum, illorũ qui fures celauerint, Chriſtianorũ apoſtotatorũ, venena prębentium,vide ibidem li.ij.ar.xiij.
Pœna iudicis qui ſuper pacis violatorem non iudicat, vel iuſticiam non miniſtrat, ibidem li.ij.ar.xiij.Iure muni.ar.xi.et xvij.
Pœna non debet durior decerni per iudicem q̃ quę legibus expreſſa ſit, vbi vero expreſſa nõ habetur in humaniorem procedere debet partem ęquitate ſeruata, ibidem li.ij. ar.xiij.& li.iij.ar.lxxxiiij.
Pœnam iudex q̃uis rogatus immutare nõ debet, q̃ quę decreta eſt à iudicio, ibidem li.ij.ar.xiij.
Pœna furti eſt grauior alijs, quia non ſepeliuntur in ſacris locis, Ratio, quia peccatum eſt cõmunius ergo magis puniẽ,ibidẽ
Pœna vbi deſcripta non eſt iudex ſeruabit ęquitatem in humaniorem declinando partem, ibidem glo.
Pœna voluntarij homicidij ſecundum leges in ſublimibus eſt deportatio & omniũ bonorum confiſcatio,in minoribus decapitatio. li.ij.ar.xiij.
Pœna incendiariorũ,ibidẽ.li.ij.ar.xiij.glo.
Pœna ad cutem & carnem, eſt ad ſtatuã virgis ceſio, & crinium ad caput alligatio vel abſciſio, ibidem.li ij.ar.xiij.Iure muni. ar.xxxviij.abunde & quomodo id intelligatur ibidem vide.
Pœna per virgis ceſionem nulli infligitur niſi pro furto,preda,& ſimilibus.Iure muni.ar.xliij.
Pœna illorum qui vxores ſuas ad adulterandum exponunt, vel lenocinium probas mulieres ad opprimendum ordinando exercent, eſt ſimilis illorum qui violenter virgines opprimunt. li.ij.ar.xiij.glo.
Pœna parricidarum quę ſit: vide pulchrã declarationem li. ij. ar.xiiij.
Pœna maior eſt priuatio honoris q̃ aliqua pœna corporalis,li.ij. ar.xv.glo.
Pœnę iuxta quantitatem exceſſus infligẽ de ſint,li.ij.ar.xv.in fi.glo,li.ij.ar,lxij.glo.
Pœna membri rupti talio eſt, oſſis verã fracte nummaria pœna ex le. xij.tabu.li. ij.ar.xvi.glo.
Pœna preconis negligentis iudicium eſt, maldrata Regis, hoc eſt xxxij. plage cum quercina virga.ibidem li.ij.ar.xvi.& li.iij. ar.lvi.glo.
Pœna qui alium vulnerat in ore,naribus, oculo,auribus,genitalibus,pedibus,digito pedica,dente,vide ibidem li.ij.ar.xvi.
Pœna abſcindentis manum illi cui iam eſt ſoluta,eſt duntaxat ſua emenda ibidem.
Pœnam non tenetur prouocatus ad iram ſi dixerit verba iniurioſa ibidem.glo.
Pœna an multiplicatur ex multiplicitate delicti.li.ij.ar.xvi. glo.
Pœna falſificantium literas,qui frumenta coemunt vt carius diuẽdãt, qui noua theolonea inſtituũt,qui liberum hominem diuendunt, qui contra imperium machinati ſunt,contra violatores ſepulchrorum,ſeditiones facientes,famoſos libellos ſcribentes, aggerum ruptores,vide abunde ibidẽ. li.ij.ar.xvi. & ar.lvi.glo.
Pœnales actiones ex maleficijs in heredes non computantur. li.ij.ar.xvij.glo.li.iij.ar. xxxi.
Pœnas falſificãtium monetas vide deſcriptas,li.ij.ar.xxvi. glo.
Pœna thelonea tranſgredientium li.ij. ar. xxvij.
Pœna ligna & gramina incidentium, in fluuijs aut ſtagnis piſcantium eſt tres ſolidi, ſi vero in piſcaturis foditis piſcauerit, aut arbores plantatas ſeu limitũ effoderit, triginta ſolidos exſoluet.li.ij.ar.xxviij. ibidem in gloſa vide de quibus arboribus intelligatur.
Pœna capitis puniuntur ſi quí ex propoſito tempore diluuij, tẽpore naufragij, & tẽpore incẽdij res aliquas ceperint ſi à caſu ſibi aduenerant vel ſibi apportate ſunt reſtituere cogitur.li.ij.ar.xxix.glo.
Pœna ſeruum percutiens alicuius quę ſit. li.ij.ar.xxxiiij.
Pœna propter cogitationem nemini infligenda eſt.li.ij.ar.xxxvij. glo.
Pœna frumentã furans de nocte,li.ij.ar. xxxix.Iure muni.ar.xxxvij.
Pœna qui agrũ alterius arat.li.ij.ar.xlvi.
Pœna qui pecora in ſata alterius immittit li.ij.ar.xlvij.
Pœnam vltra ius deſcriptam ſtatuere cõmunitas villę vel Ciuitatis poteſt pro exceſſu,illa tamen non ligat vicinos circumiacentes, ſed ipſoſmet duntaxat,li.ij.ar. xlvij.glo.
Pœna paſtoris pecus amittentis, li. ij. ar. xlvij.
Pœna contra raptores & fures triplex, li. ij.ar.lxiiij.Iure muni ar. xxxvij.
Pœnam mortis non demerentur pueri & furioſi,li.ij.ar. lxv.glo.
Pœna violantium mulieres liberas coniugatas, deodicatas, li.iij.ar.i. glo.
Pœna non infligitur niſi ſit voluntas & factum,li.iij.ar. ij. ſecus eſt ſi machinatus ſit in principem vbi ex ſola voluntate etiã punitur,vt li.ij.ar. lxxi. glo.
Pœna non infligitur illis qui ex improuiſione factum committũt niſi emẽda,ibidẽ.
Pœnę & mulcte differẽtia ga pœna fit in mẽbris. Emenda in ſolutione pecuniaria, ibidem li.iij.ar.iij.glo.
Pœna iure priuatorum triplex, li. iij. ar. xvi. Iure muni.ar.iiij.& etiam li.i.ar.vij. hoc idem tangitur.
Pœnam duplicem Adam per lapſum ſuũ nobis relinquit, li.iij.ar.xlij. Iure mu.ar.ij.
Pœnam animę Chriſtus immutauit morte ſua non pœnam corporis, ibidem li.iij. ar. xlij.
Pœna,à pœna non appellatur ſed à mulcta li.iij.ar.lxiiij. glo.
Pœnę vaſalli erga dominum decẽ libręPrinceps vero feudi vexillo à Rege inſtitutus, centũ libras illius monete vbi pœna acquiritur ſoluit. feu.c.lxix.
Pœna vbi non eſt iure deſcripta eam iudex magis moderare debet q̃ adaugere,li. iij.ar.lxxxiiij. glo.
Pœna, tutius eſt ex opinione vnum dimittere q̃ ex dubio interficere,ibidem glo.
Pœna non venientium ad palantiam cũ citati fuerint.Iure muni.ar.xv.
Pœna ſculteti apud aduocatum accuſati de non miniſtrãda iuſticia qui cittatus nõ venit ſe excuſaturus.Iure muni.ar.xvij.
Pœnam pro malefacto an expetere ex fide noſtra debemus vel potius exceſſum dimittere, ibidem.
Pœnã contra tranſgreſſores ſtatutum ciuitatis vel proconſulis inſtitutã ſi quis redimerit infamis erit. Iure muni.ar.xix. & ar.xliij.
Pœnas omnis generis in malefactores & torturas excogitauit Tarquinius ſuperbus Iure muni.ar.xxvij.
Pœna peneſticorum, reuenditorum, & aliorum falſificantium eſculenta.Iure muni.ar. xliij.
Pœna laniorum qui pecora inualida venundant,ibidem.
Pœna vendentium eſculenta falſa,ibidem
Pœnam Scultetus Burgrabio ſoluit ſi ad iudicium non venerit. Iure muni. ar.xlvi. & quando eſt ſoluenda, ibidem vide.
Pœna ſeu emenda duplex, corporalis & pecuniaria.Iure muni.ar.cxxx.glo.
Pœna,vide ad hunc paſſum ſupra in dictione Emenda.

Peneſtici.

Peneſtici vel reuenditores demerentes cõtra ſtatutum ciuitatis puniuntur in cute & carne.Iure muni.ar.xliij.glo.& ar.xix.
Peneſtici redimentes cutem & carnẽ manent iure priuati ibidem.
Peneſticorum ordinatio, ibidem.

Percutiens.

Percutiens aliquem ita quod loca tumeſcant, liuida ſint vel ſanguinolenta abſq; tamen vulnere & ſi conqueritur illeq; nõ venerit ſe excuſandum proſcribitur, li. i. ar.lxviij.
Percutiens aliquem cittatus ſi non venerit proſcribitur,percuſſus tamen iudici ſe preſentare debet, ibidem.
Percutiens aliquem fuſtibus baculo in dorſo ventre & teſtes habuerit iudicẽ & homines iudicio pertinentes propior eſt duellum acquirere, li.i.ar.lxviij. Iure muni.ar. lxxxix.
Percutiens aliquem pluries an pro quolibet actu puniri debet,vel vna pœna abſolui,li.ij.ar.xvi.Iure muni.ar.xc.
Percuſio duplex vna fit cum violẽtia, alia ſimplex,li.ij.ar.xxxiiij.
Percutiens aliquem leuiter aut per capillos trahens vitam non demeretur niſi mulctã, dato quod cũ clamore iudiciario accuſet, li.iij.ar. xxxvij. & ſi ſint vulnera cruenta in ciuili actione medio v erigeldo,in criminali ad cutem punitur.Iure mu. ar xxxvij
Percutiant ſi plures vnum & probari non poteſt,euadunt iuramento ſi fatentur quilibet ſoluit emendam & iudicio mulctam, & alia plura de percuſſionibus & verberibus mortalibus vel ſimplicibus vide.Iure muni.ar. lxxxix.
Percutiat ſi quis hominem infamẽ vt pote luſorẽ, pugillem, meretricem abſq; ta-

men vulnere, accusatus demerebitur iudici mulctam, parti vero medium emende, hoc est quindecim solidos. Iure muni. ar. cxxix. Spe. saxo. li. i. ar. l.

Periurium.

Perjurium quadrupliciter fit, li. ij. ar. i. glo.
Periuri pueri non sunt ex iuramento patris, ibidem.
Periurij peccatum in quem deriuatur an in iudicem, vel in illum qui false iurat, ibidem li. ij. ar. i. glo.
Peiurium, super periurio non datur actio si cui iuramentum defertur & ille exequit illud li. i. ar. xvij. li. ij. ar. xxxiij. glo. & hoc intellige secundum Saxones, secundū vero leges admittit probatio in contrariū.
Periurium homicidio voluntario & adulterio comparatur. li. ij. ar. xi. glo.
Periurij pœna. li. ij. ar. xi.
Periuriū, vide supp in dictōe iuramentū.

Pignus Pignoratio.

Pignorare licite dominus cēsualem potest li. i. ar. liiij. glo. & li. ij. ar. lxx. glo.
Pignus, super impignoratam rem vnus probare potest quantitatem debiti iuramento. li. i. ar. xv. li. iij. ar. vij. glo.
Pignorare non licet preconi aliquem nisi per sententiam vel iure ad id deputatus. li. i. ar. liij. & item li. iij. ar. lvi.
Pignus in debito acceptum tribus vicibus per quindenam ad fideiussoriam si postuletur dari potest & si non postuletur nihilominus per sex septimanas seruetur, si interim nō liberatur vendi poterit, & alia de pignoribus vide li. i. ar. lxx.
Pignore se quilibet tueri potest contra debitorem ibidem. glo.
Pignus loco fidei datur li. ij. ar. v.
Pignorate res aut obligate nunquam prescribunt. li. ij. ar. xxiiij. in annota. feu. c. lv. ibidem circa eundem articulum. Iure muni ar. xx. & cxl.
Pignorari non possunt bona sextuplicia. li. ij. ar. xxiiij. feu. c. lv. glo.
Pignoris, feudi, conductionis, venditionis differentia. feu. c. lv. & circa articulū xxiiij. li. ij. Iure muni. ar. xx.
Pignorata ciuitas si sit, extorqueri ab ea exactiones non debēt vltra solitum. ibidē feu. c. lv. & circa ar. xxiiij. li. ij.
Pignoris quędā specialia li. ij. ar. xxiiij.
Pignorari quilibet potest occasione damni in campo patrati sine licentia iudicis. li. ij. ar. xxvij. glo. li. iij. ar. xx.
Pignoret si quis alium, alter vero dicat se fore spoliatum, cui cedit probatio. li. ij. ar. xxviij.
Pignorans aliquem cum arbores insertas euellit citius eum conuincet q̄ ille se excusare poterit ibidem. li. ij. ar. xxviij.
Pignus si bene custoditur & subtractum sit, soluere non tenetur nec hęres eius. li. ij. ar. lx. glo. feu. c. lv.
Pignus perlusum alienatum à patre, hęres non soluit, ibidem li. ij. ar. lx.
Pignorata bona aut concessa, si ille amiserit, perluserit, ille qui concredidit nulli actionem intentare potest nisi illi cui bona cō credidit sua. li. ij. ar. lx.
Pignus reddere oportet nō peioratum vel soluere secundum valorem, li. iij. ar. v.
Pignoratum animal si moritur sine creditoris culpa, soluere non tenetur nisi id fiat dolo malo, summam tamen debiti creditor amittit nisi forsan aliter in contractu expressum sit, ibidem li. iij. ar. v.
Pignus obligari non potest alij creditori à primo creditore vltra summam quam in re habet, li. iij. ar. v. glo. & alia de pignoribus ibidem vide.
Pignus si quis accipiat & fideiussores, nō poterit fideiussores impetere, nisi pignus reddat, li. iij. ar. ix.
Pignus, oppignorate vestes per virum tēpore sanitatis mulieris pro necessitate eius, ille exemere cogitur post mortem eius cui iure cedunt. Iure muni. ar. xxiij.
Pignore se tuens cōtra creditorem, pignus illud per iudicem taxari debet an valeat summā nec ne. Iure mu. ar. xxvij. glo.
Pignoris loco dari non potest homo liber & puer. Iure muni. ar. cxl.
Pignorata bona quandoq; efficiuntur bona ex seipso quāuis oppignorata non sint, vt supellectilis apportata ad domū censualē. Iure mu. ar. cxl. & Spe. saxo. li. ij. ar. lix.
Pignus, res ex oppignoratione quomodo desinunt vnius esse. Iure mu. ar. cxl. glo.
Pignus, vide ad hunc passum supra in dictione obligatio.

Piscantes.

Piscantes in riuis alienis, tribus solidis puniuntur & damnū refarciūt, In stagnis vero alicuius piscans, triginta solidis punitur li. ij. ar. xxviij. & quomodo id intelligatur vide glo. ibidem.

Pistores.

Pistor domum emens fornacem si prius illic non erat construere non potest sine cō sensu ciuitatis. Iure muni. ar. cxxv.

Plebiscitum.

Plebiscitum quid sit, vide Spe. saxo. li. i. ar. lxij. glo. et li. ij. ar. xlvij. Iure mu. ar. i. et xiiij
Plebiscitum quale esse debet. Spe. saxo. li. i. in prolo. Iure muni. ar. i. ar. xxij. & xliiij. glo.
Plebiscitum anno & die seruatū iuris vigorem obtinebit. Iure muni. ar. i.
Plebiscita quomodo constitui debent ad hoc quod robur obtineant, ibidem Iure muni. ar. i.
Plebiscita fieri debent non contra ius scriptum, nec contra Ecclesiam catholicam, ibidem Iure muni. ar. i. & ar. xiiij. in glo. abunde.
Plebiscitum iudex si cum maioris partis populi consensu ordinauerit à minori parte necessario obseruatur, li. ij. ar. lv.
Plebiscita per Romanos ciuitatibus data. Iure muni. ar. vij.
Plebs à populo differt sicut species à genere. Iure muni. ar. i.
Plebiscitum quādo concluditur, legittimā et rationabilē necessario vt habeat causam ad vtilitatem reipublice, & quod honestū sit, ciuitati, temporiq; cōpetens. Iure muni. ar. xxij. & xliiij. & item ar. i. & Spe. saxo. li. i. in prolo.
Plebiscitum differt à cōsuetudine. Iure muni. ar. xliiij.
Plebiscitum seu cōsuetudo vt valeat quid in se habere debet. Spe. saxo. in prolo. Iure muni. ar. xxij. & xliiij.
Plebiscitum vt valeat bis secundum illud iudicari debet & contradicendo vt vincatur secundum illud. Spe. saxo. in prolo. Iure muni. ar. xliiij.
Plebiscitum differt à consuetudine ibidē. Iure muni. ar. xliiij.
Plebiscitum in quibus fieri potest. Iure muni. ibidem.
Plebiscitum constitutum cōmunitati, cum cōuentum habeant suum, publicari debet iudicandumq; vigore illius bis vel ter, & si per communitatem acceptabitur vigorē habebit legis. Iure muni. ibidem.
Plebiscita Mechanici inter se pro eorum vtilitate facere non possunt sine Consulū assensu, ibidem Iure muni. ar. xliiij.
Plebiscitum statui potest vbi ius dubitatur super aliqua re & item vbi Ius deficit. feu. c. xxix.
Plebiscitum, vide ad hanc materiam supra in dictione constitutio, & dictione consuetudo.

Pondera.

Pondera omnium rerum ponderabilium esse debent sub insignio ciuitatis. Iure mu. ar. xix.
Pondera per Cōsules & seniores institotū adminus semel in mense conspici debent, ibidem.

Possessio.

Possessionem alicui admittēs ante resignationem nihilominus varendator eius esse debet, li. i. ar. ix.
Possessor rei facilius potest probare met tertius illam rem suam fore q̄ quod actor contra eum agat, li. i. ar. xv. Iure muni. ar. cxxxiiij. feu. c. xxxvij. fallit tamen in certo casu, vt ibidem li. i. ar. xv. à principio articu li habetur.
Possessio tripliciter acquiritur. li. i. ar. xxv. glo.
Possessio, ad possessionem veram tria requiruntur, li. i. ar. xxix. glo. feu. c. xiij. glo.
Possideri non possunt quinq;, ibidem li. i. ar. xxix. feu. c. xi.
Possessio incorporalium eque consistit in aptitudine sicut & in actu, li. i. ar. lix. glo.
Possessio dari debet agenti tribus vicibus super bonis quę dicit sibi ptinere, li. i. ar. lxx, & in glo. vide eius interpretationem & item Iure muni. ar. xxiij. practicam vide quomodo id fieri debeat.
Possessio nulli auferri debet licet male possideat nisi iusta querela victus aut contumax. Spe. saxo. li. i. ar. lxx. li. ij. ar. xxiiij. & ar. lxx. li. iij. ar. lxxxiij. feu. c. xxxix. Iure muni. ar. xxix. & ar. cxxxix. & cxl. copiosam vide huius declarationem.
Possessio accepta per actorē, potest in annali spacio cum iuramento eidem contradici, li. i. ar. lxx.
Possessionis vtilitas triplex, ibidem glo. & item feu. c. xiij. glo.
Possessionē intromissus et eā tenens anno & die an prescribat, vide distinctionē bonorum, ibidem li. i. ar. lxx.
Possessor quis sit, & quis proprie dicatur, li. ij. ar. v.
Possidens immobilia quę valent decē &

accuſatus ciuiliter pro centum fideiuſſoriã ſtatuere cogitur pro reſiduo, ibidem.
Poſſeſsio bonorum amittitur multis vicibus, & poſsidere rem vnus deſinit multifariam. Spe.ſaxo.li.ij.ar.xxiiij.Iure muni. ar. xx.ar.cxxxix.& ar. cxl.
Poſſeſsionẽ nactus actor etiã iniuſte propter contumatiam citati, an iſte perdit iuſto bona ſua, li.ij.ar.xxiiij.glo. Iure muni. ar.cxl. glo.
Poſſeſsio bonorum finitur multis modis, ibidem li.ij.ar.xxiiij.Iure muni.ar.cxxxix & cxl.
Poſſidens violenter aliquid quõ contra eũ proceditur.li.ij.ar.xxv.Iure mu.ar.cxxxix
Poſſeſsio reſpectu ſerui triplex. li. ij. ar. xxxij.
Poſſeſsor quo tempore tenetur rem poſſidere vt veram in ea nanciſcat poſſeſsionem, li.ij.ar.xxxvi. glo.
Poſſeſsione p querelã fruſtratus & varẽdator venire negligat ad defendẽdum eũ, an iſte ius perdat ſuum, dicendum quod non q̃diu ille introductus non preſcribat, anno & die, li.ij.ar.xlij.glo.
Poſſeſsio in quibuſdam caſibus ſeptem teſtibus probatur, in quibuſdam vero duo ſufficiunt teſtes, li.ij.ar.xliiij.in annota.
Poſsidens bona anno & die illorum verus efficitur poſſeſſor, li.ij.ar.xliiij.
Poſsideri non poſſunt violenter occupata, furto ablata, & item res eccleſie, ibidem.
Poſſeſsio vera non acquiritur nec preſtatur licet ea diutius obtinet, q̃diu vera actio poterit comprobari, ibidem.
Poſſeſsio quid ſit, ibidẽ in glo.per longum vide declarationem.
Poſſidens aliquid non violenter ſi illud p ſententiam ab eo euincatur fructus perceptos retinet ibidem.
Poſſeſsio appellata eſt quaſi pedum poſitio.li.ij.ar.xliiij.glo.
Poſſeſsio multis acquiritur modis, ibidem li.ij.ar.xliiij.feu.c.v.glo.per longum vide.
Poſſeſsio duplex, Corporalis & Mentalis ibidem li.ij.ar.xliiij.feu.c.xi. & alia de poſſeſſionibus plura.
Poſſeſsor rei duplicem defenſam habet, li. ij.ar. xxxvi. Iure muni.ar.cxxxv.glo
Poſſeſsio an fieri poſſit rerum de quibus ignoramus vt theſauri qui abſq; ſcitu in agro iacẽt meo. li.ij. ar.xliiij.glo.
Poſſeſsorẽ ſi quis violenter extruderit ille vt pacis violator puniri debet, li. ij. ar.lxx.
Poſſeſſor rerum mobilium ſibi venditarũ donatarum, propior eſt eas obtinere met tertius ſi poſthac venditor vel donator eas demvendicare velit.li.iij.ar.iiij. vide contrariũ, ibidem in gloſa in certo caſu.
Poſſeſſor rei non ſemper propior eſt conuincere eum qui rem alloquitur, ibidem.
Poſſidentis condicio melior eſt q̃ illius qui alloquitur, ibidem glo.
Poſſeſſor habet tria pro ſui defenſa, videlicet poſſeſsionẽ, iuramẽtum, et probationẽ, aduerſarius niſi duo, iuramẽtum & teſtes, ibidem glo.
Poſſeſsionis vtilitas & commodum, ibidẽ li.iij. ar. iiij.
Poſſeſſor hereditatis vel rei poſt triceſimũ ſi à multis pro ea impetatur, nulli eorum eandem tribuat niſi lite inter eos ſopita vel concordata.li.iij.ar.xv.
Poſſeſſor vel retentor armorum bellicorũ ſuppellectilis hereditatis poſt triceſimum poſtulatus q̃ exhibere non vult minus iuſte, mulctam iudici ſoluit & parti emendã ibidem.
Poſſeſsa ſi ſit res cõmunis à pluribus quilibet poſſidere dicitur pro ſua parte. li. iij. ar.xxi.glo.
Poſſeſſor ſtatim reſpondere tenetur ſuper his quę per annum & diem non poſſederit.li. iij.ar.xxxviij. Iure muni.ar. xxix.ar.lx.& lxij.ibidem in gloſis vide lacius quomodo contradicere debeat.
Poſſeſsio reſpectu ſerui, & item libertatis quomodo acquiratur.li.iij. ar.xxxij.glo.
Poſſidentur donata tribus diebus, li.iij.ar. lxxxiij.Iure muni.ar.xxx.
Poſſeſsionem obtinere non eſt neceſſe in his quę per querelam euincuntur, ibidem li.iij.ar. lxxxiij.
Poſſeſsorio obtinere & ſecundum determinatos annos preſcribere iure Saxonico aſſimilãtur, li.iij.ar.lxxxiij.in annota.
Poſſeſsio rerum triplex, vel poſſeſsio acquiritur tripliciter, ibidem li.iij. ar. lxxxiij. Iure muni.ar.xxix.feu.c.xiij.& xliij.
Poſſeſsionem impedire volẽs tria in ſe habere debet, li.iij.ar.lxxxiij.Iure mu.ar.xxix
Poſſeſſor rei iudicialiter quo pacto ſe contra vendicatorem tueri debeat. Iure muni. ar. lxiiij.
Poſſeſsionem ex parte iudicij nactus

quid facere debet vt proficere eidem poſſit ibidem ar.lxiiij.Iure muni.
Poſſeſsionem ſi nactus ſit ex areſto vel alloquutione nullum ius ad ea habens ſed ex eo duntaxat quod alter ſe negligit, an iure vel iuſte bona illa obtinet. & quod ſic Iure muni.ar.cxl.
Poſſidens bona cenſualia ab Eccleſia vel ab aliquo, citius illa obtinebit q̃ dominus ſibi ea denegare valeat.Iur.muni.ar. lxij.
Poſſidere iniuſte ſi iudex & ſcabini aliquẽ certo ſciant bona aliqua, non propter hoc eici debet niſi iure vincatur, Iure muni ar. cxxxix.
Poſſeſsio bonorum iure acquiſitorum quõ obtinetur.Iure muni. ar. lxiiij.
Poſſeſsio ſpoliato quomodo reſtituitur.Iure muni. ar. cxxxix.
Poſſeſsionem perdit tribus vicibus citatus ſi non comparet.Iure muni.ar.cxl.& Spe. ſaxo.li.i.ar.lxx.in glo.abunde.

Potabilia.

Potabiliũ menſurę ſub ſigno ciuitatis eſſe debent.Iure muni.ar.xix.
Potu, cibo, accuſatus quomodo euadere poteſt, & ſi recognoſcit quomodo pignorari.Iure muni ar.lxxvij.

Practica.

Practica quomodo contra falſarium monetę procedi debet, li.ij.ar.xxvi.
Practica ſuper vendicatione rei furtiue, li. ij.ar.xxxvi.glo.
Practica quomodo in ciuilibus & criminalibus procedendum vt ad fideiuſſoriam detur, li.i.ar.lxv.
Practica quo pacto actio occaſione iniurię contumelię q̃ illatę inſtituenda ſit, li.i. ar.lxviij.
Practica quomodo fidefragus accuſatur li.i.ar.xl.
Practica quomodo ſe vnus à proſcriptione eliberare debet, li.ij.ar.iiij.
Practica neceſſaria cum occiſum quis in defenſa iudicio apportat quid facere debet vt euadat pœnã, li.ij.ar.xiiij.& in gloſa copioſe cum inſtantijs pro & contra.
Practica quomodo vicinus procedere debet ſi domus vicini ruinam minatur vt caueat de periculo, li.ij.ar.xlix.glo.
Practica quomodo dominus res per ſeruũ perluſas repetere poteſt, li. iij.ar.vi.
Practica quomodo occaſione, prędę, furti transactio fit vt non deroget famę iſtius, ſeu quomodo à proſcriptione accuſatũ pro huiuſmodi maleficio liberare poterit vt nõ ſit infamis, li.iij.ar.xvij.
Practicam vide quomodo iudex de fede iudiciaria amouetur cum quis contra eum agere velit.Iure muni.ar.xviij.
Practicam vide quomodo ter citatus non comparens actor mittitur in poſſeſsionem Iure muni.ar.xxiij.
Practicam de expetenda gerada, vide ibidem.Iure muni.ar.xxij.
Practica quomodo procurator à iudice expeti debet cum vnus reſignationem bonorum facere vult.Iure muni.ar.xx.glo.
Practica & ſolennitas cum quis bona reſignare vult ſua, ibidem glo.
Practica detenti in manuali facto & ad iudicium adducti.Iure muni.ar.xxvij.
Practica contra debitorem iudicio adductum, ibidem.
Practica quomodo duellum alteri infertur Iure muni.ar.xxxv.Spe.ſaxo.li.i.ar.lxiij.
Practica contra furem iudicio adductum. Iure mu.ar.xxxviij.& ĩtẽ xli.glo.amplius.
Practica quomodo ferendarius pręcuſtodire ſe debet cũ verba alicuius facit in manuali facto, & quomodo in actione manualis facti procedendum eſt, ar. xlij. Iure muni.
Practica quomodo ferendarius expetendus vt dicat verba alicuius & quomodo ad id cogitur, ibidem glo.
Practica citationis & quomodo in citationibus proceditur. Iure muni.ar.xlviij.glo.
Practica de tutoria acquirenda. Iure muni.ar.xlix.glo.
Practica cum negotium in iudicio actũ ad tranſactionem datur de conſenſu partium Iure muni.ar.li.
Practica quomodo mulier dotalitium oppignorare debet. Iure mu.ar.lviij.glo.
Practica in actione occaſione furtiue rei Iure muni. ar.xcij.glo.
Practicam vide quomodo iuramentũ fit iuxta modũ querelarũ. Iur.mu. ar. xcviij.
Practica manualis facti pro furto.Iure muni. ar. cxij.
Practica occaſione iniuriarum cum nõ poteſt prę valetudine corporis illuc eum accuſare vel ius denegatur, poterit eum inſequi in aliam iuriſditionem, & manuale factum ſibi impingi, ſi non eſt factum pernoctatum Iure muni.ar.cxiij.glo.

Practica ſuper cane vel alio animali aut fera vulnerata lucrata. Iure mu.ar.cxxiij.glo
Practicam vide ſuper vendicatiõe rei furtiue. Iure muni.ar. cxxxv.
Practicam pulchram vide ſuper reſtitutiõe ſpoliatorum aut ſuper eo cum quis rem ſuam ſiue ſit mobilis ſiue immobilis apud vnum repetit, & ſe iuris adminiculo intromittit. Iure muni. ar.cxxxix glo.
Practicam vide copioſam ſuper venditione, emptione, oppignoratione, & aliorum quo aliqs deſinit poſſideri. Iure mu.ar.cxl.
Practicam copioſam vide ſuper conducto locato, & an creditor obligata bona illico diuendi poſſit, ibidem.
Practicam vide an agenti contra alicuius bona & ille ſe negligit dari debet intromiſſio bonorum, ibidem. Iure muni.ar.cxl.
Practica quomodo dotalicium expetitur. feu. c. xxxi.
Practica quomodo vxor renũciare debet dotalicio. feu. c.lvi.glo.

Preco.

Preco quomodo, & ex quo genere hominum eligitur. Spe. ſaxo. li.i.ar.ij. li.iij. ar.xlv & lvi.
Preconis teſtimonium ſtat loco duorum vbi ſeptem teſtibus quid probatur, ſecus eſt ſi teſtetur duobus vel tribus, quia tunc duntaxat vnum teſtem valet. li.i.ar.viij. & ar.xv. li.iij. ar.lvi.
Preconis emenda & recompenſa duplex, ibidem li.i.ar. viij.
Preconis mulcta ſi iudicium neglexerit eſt quod xxxij. plagis fuſte quercina afficiatur, li.ij.ar. xvi.
Preco eſt nunctius dei ex duplici cauſa. li. i.ar.liij.glo.li.iij. ar.lvi.
Preco eſt iudex ſuper vitam bannitorum, li.iij.ar.lv.
Preco eligit à iudice et ſcabinis, li.iij.ar.lvi
Preco electus tenetur preſtare fidem Regi, ibidem.
Preco quomodo iurare debet, ibidem.
Preconis officium & quomodo incedere debet quia ſine armis, ibidem.
Preco pignorandi, areſtandi, detinendi cũ per ſententiam id ſibi decretum ſit facultatem habet, ibidem.
Preco iniuriam committens vt alter puniatur, ibidem.
Preconi decimus homo condemnandus cedit & illum dimittere poterit ſi redimat, ibidem, qualiter autem id intelligi debeat, vide in glo. & alia preconem concernentia, ibidem.
Preconi cedũt tres ſolidi vbi proprietas donatur & donationi pax denunciat, ibidẽ
Preco vnum hominem abſoluere poteſt à iudicio, excepto ſculteto, ſi contra eum nõ ſit querela, ibidem.
Preconis ſpecialia quedam, ibidem glo.
Preconis iuramentum, ibidem glo.
Preco quid facere debet, ibidem.
Preco tria in ſe habere tenet ad hoc quod nunctius dei recte nuncuparetur, ibidem li.iij. ar.lvi. glo.
Precones pace Regia prouiſi ſunt, ibidem li.iij.ar.lvi.glo.
Preco occidere malefactores ſine peccato poteſt, & alia de precone plura vide ibidẽ li.iij.ar.lvi. per totum.
Preco adminus dimidium manſum habere debet proprietatis, li.iij.ar.lxi.
Preco vnde dicitur, li.iij.ar.lxi.glo.finali.

Predium.

Predium quodlibet eſt liberum niſi appareat de ſeruitute. li.ij.ar.li.

Predo.

Preda obiecta, militi, ciui, ruſtico, quomodo eis venit defenſa. li.i.ar.lxiij. & ar.lxiiij.
Iure muni. ar.xxxv.
Predo de iure non eſt ſpoliandus & debet reſtituui. li.ij.ar.xxiij. glo.
Predo, pro predone & fure reputatur qui in vſufructu aliquem proprie rei impedit.
Iure muni.ar.cxxxv.glo.
Predo, vide infra in dictione ſpolium ad hanc materiam.

Prefectus.

Prefectus quid ſit. Iure muni.ar. xviij.

Pregnans.

Pregnans mulier intra triceſimum ſe impregnatam oſtendere debet & quomodo agendũ in eo caſu. li.i.ar.xxxiij.ac alia plura de impregnata muliere ibidem. & Iure muni.ar.xcvi.
Pregnans relicta poſt mortem viri à bonis alienari non debet. li.iij.ar.xxxvij. Iure muni.ar.xcvi. Rationes vide ibidem in glo. & feu.c.xx. & quãdiu tollerari in domo debet, ibidem in fi. glo. vide.
Pregnantis relicta & pueri nondum nati quis tutor eius & bonorum eiuſdem eſſe debeat, vide pulchram annotationẽ ibidẽ

li.iij.ar.xxxvij.glo.feu.c.xx.
Pregnans mulier iudicari non debet niſi ad cutim et crines, ſi vero demeruerit vitã, ſententia in exequendo prolongetur quoad enixa ſit. li.iij.ar.iij. Iure muni.ar.xcvi. & li.i.ar.xxxiij.
Pregnans, ad materiam iſtam vide ſupra in dictione mulier.

Prelatura.

Prelaturas habere non poſſunt niſi habeant xx. annos. li.i.ar.xlij.

Preſcriptio.

Preſcriptio mobilium anni ſpacio terminatur. li. i. ar. xxviij. li. ij.ar.xxxi. & item xliij.glo.contrarium iſtius eſt articulo ſequenti.xxix. vbi preſcriptionem mobiliũ in triennio ponit.
Preſcriptio propter quid fit, & quare adinuenta eſt, & alia de preſcriptionibus vide li.i.ar. xxix. & ar.lxx.li. iij. ar. lxxxiij.feu. c.xxxix.
Preſcribens ſimilis eſt ſoluenti ſiue ſatiſfacienti. li.i.ar.xxix. glo.
Preſcriptio quur adinuenta ſit. ibidem.
Preſcriptio proprij & fundi eſt. xxx. annis, & anno & die aduerſus Saxones. li.i. ar. xxix.
Preſcribi non poſſunt famuli nobis ſeruientes, ſerui fugitiui, res ſacre, res furtiue & per violentiam occupata. li.i.ar.xxix.glo.
Preſcribere non poteſt, Imperium & Sueuus quouſq; in probatione non deficiant, ibidem.
Preſcribi non poſſunt puer & in militia exiſtens. li.i.ar.lxx.glo.feu.c.xxxix & alia de preſcription ibus ibidem.
Preſcriptio hereditatis in triginta annis anoq; & die. li.ij.ar.vi. & hoc intellige inter preſentes, inter abſentes vero cicius fit, vt ibidẽ declaratur, & feu.c .xxxix.
Preſcribi mulier nõ poteſt in iure ſuo nec puer, quia ſunt ſub tutela. feu.c.lxxij. et circa ar.lxx.li.i. Spe. ſaxo.
Preſcriptio contra illum qui donationem videt, & ei non contradicit fit in inſtanti. li.ij.ar.vi. & ar.xliij.
Preſcriptio bonorum ſecũdum leges que ſit. li.i. ar.xxix.li.ij.ar.xliiij.
Preſcriptio bonorum à fiſco vel imperio emptorum fit in iſtãti, ibidem, li.i.ar.xxix. li. ij.ar. xliiij.
Preſcriptio eccleſie contra eccleſiam fit in quadraginta annis ibidem li.i.ar.xxix.li.ij. ar.xliiij. Iure muni.ar.xxi.
Preſcriptio ſequẽs rei traditionẽ confirmat emptori dominiũ. li.ij.ar.xxxvi. in annota.
Preſcriptio feudi in vno anno proprij vero contra illum qui vidit donationẽ in inſtanti contra abſentem in xxxi. annis. li.ij. ar.xliij.glo. & li.i.ar.xxix.
Preſcriptio non fit contra violenter occupata & res furtiuas, ac item res eccleſie, li. ij.ar.xliiij. feu.c.xi.glo.
Preſcriptio contra abſentem fit xxx. annis & anno & die, cõtra preſentem anno & die, contra pupillum xiij. annis, contra Eccleſiam xl, contra ciuitatẽ nullomodo preſcribitur, cõtra Imperium in quinq; annis, cõtra Imperatorem vel Imperatricẽ in inſtanti. li.ij.ar.xliij. Iure mu. ar.xxi. & cxl.
Preſcribi non poſſunt bona obligata vel oppignorata. li.ij.ar.xxiiij. Iure muni. ar. xx. & cxl. feu.c.lv.
Preſcribi non poſſunt res furtiue. li.ij.ar. xxxvi.glo.
Preſcriptio ſeruitutis quomodo cauſatur. li.ij.ar.li.glo.
Preſcriptio contra pupillum quando fit. Iure muni.ar.xxi. clarius vero ar.xxvi.glo preſcribi non poteſt res data vel commiſſa famulo per dominum in adminiſtrationẽ nec per huiuſmodi poſſeſsionem eandem ſibi vendicare poterit. feu.c.lxij. & circa articulum xlij.li.iij. Spe. ſaxo.
Preſcriptio donatarũ rerum fit ad triduũ. li.iij.ar.lxxxiij. Iure muni.ar.xxx.
Preſcriptio rerum que per querelam iudicialiter obtinentur, & que hereditario veniũt fit in inſtanti. li.iij.ar.lxxxij. Iure muni.ar. xxx. feu.c.xiij.
Preſcriptionis differentia, quia in certis locis fit xxx. annis. & anno & die, in aliquibus quoad viuit. li.iij.ar.lxxxij. Iure muni ar.xxx.feu.c.xiij. & xxxix.
Preſcriptio proprij varia ſecundum quod etiã varie bona poſſidentur. li.ij.ar.lxxxiij Iure muni.ar. xxx.
Preſcriptio feudi fit ãno et die. feu.c.xxxix Iure muni. ar. xxx.

Pretor.

Pretor quid ſit. Iure muni.ar.xviij.

Princeps.

Principes duplices, Superilluſtres, & Illuſtres. li.i.ar.iij. li.ij.ar.i. li.iij.ar. lviij. Iure muni.ar.viij. feu.c.i.
Princeps, vbi Princeps ibi ſecuritas. li.ij.ar.

xiiij.glo.
Principes omnes iudices nuncupantur.li.ij. ar.xxvi.glo.
Principes & Illustres nō tenentur iudicio personaliter sisti, sed per nunctium cū credentia.li.ij.ar.xlij.glo.rationes ibidē vide.
Principes necessario procuratores in iudicijs habere coguntur. li.ij. ar. xlij. li.iij. ar. xxx. glo.
Principes iuramentum contra inequales facere possunt per suos vasallos.ibidem & item per procuratores. li.iij.ar.lxv. glo.
Princeps, Dux, Comes quomodo differūt feu.c.lxxij.circa li.iij.ar.lij.
Princeps quis dicatur. feu.c.lxxij. & circa ar.lij.li.iij. in annota.
Principes licet seruitium hereditarium habeant, non tamē per id serui sunt.li.iij.ar. lvij.glo.
Principes Imperij nullū dominum habent ꝑter Regem,li.iij.ar.lviij.glo.feu.c.lxxij.
Princeps non potest fieri cum vexillo nisi per Regem,ibidem.
Principes Imperij dinoscuntur ex tribus, li.iij.ar.lviij.glo.
Princeps oportet vt Ducatus habeat. ibidem.
Princeps inter fratres qui ducatū obtinet, ille sit Imperij princeps, ibidem. & feu.c. lxxij.
Princeps non potest vni quicquā accipere & alteri conferre. li.iij.ar.lx. glo.
Princeps non debet mandare malefactorem in ciuitatem suscipere, nisi aportet documētum quod composuerit cum amicis. Iure muni.ar. cij.glo.
Princeps saluum conductum dare non debet sine consensu ciuitatis, nec ciuitas sine iudice.Iure muni.ar.cij. ibidem glo.
Princeps, vide ad hanc materiam plura in dictione Illustris.

Priuilegium.

Priuilegium quid sit & vnde dicatur.Iure muni.ar.i. Spe.fax.li.iij.ar.lxxxij.
Priuilegiatus nemo presumitur nisi illud probet.li.i.ar.xviij.glo.
Priuilegium naturaliter haberi nō potest ibidem.ar.xviij.glo.
Priuilegium amittitur per abusum. li.i. ar. xxxij.glo.
Priuilegium vxori concessum etiam ad sponsum extenditur,sicut priuilegium concessum monachis extēditur ad regulares, & concessum religiosis ad Episcopos.li.i. ar. xlv. glo.
Priuilegium, hoc nomine non nuncupatur nec esset priuilegium nisi aliquid speciale contineat. li.i.ar.xlix.glo. & ar. lxiij. glo.
Priuilegio derogatur ex quatuordecim cōditionibus.li.i.ar.xlix.
Priuilegio priori per postsequens obtentū derogari non potest,nisi specialiter nominetur & exprimatur illud prius. li. i.ar. iij. li. iij.ar.xliij.
Priuilegiare cōmunitas non potest rusticum ne soluat collectas. li.ij.ar.lv.
Priuilegium Speculi saxonum datum est prouincię & non personis.li.iij.ar.xxxiij.
Priuilegiū personis datum immutari potest non quod datur prouincijs.li.i.ar.xxx. & item li.iij.ar.xxxiij. Iure muni.ar.i.
Priuilegium, quicquid aliquis contra priuilegium obtinet nocere nō potest nisi illud prius specialiter nominetur & exprimat. li. iij. ar. xliij. vel nisi ex nomine errorem prioris priuilegij exprimat. vt li.i. ar. iij.in fi.glo.habetur.
Priuilegium cuilibet concedi potest quem constitutio concedentis artare poterit.li.iij. ar. lviij.
Priuilegium quandoq; ex consuetudine fit.li.iij.ar. lviij.
Priuilegij interpretatio ad illum pertinet qui illud concessit ibidem.
Priuilegium speciale saxonibus per quem in quo loco, & quando datum sit, ac conclusio eiusdem,li.iij.ar.lxxxij.glo.
Priuilegijs omnibus nomina Imperatorū vel principū preponi debent.li.iij.ar. lxxxij.glo.
Priuilegiū Ottonis magni Ciuitati Maideburgeñ.datum.Iure muni.in prolo.
Priuilegiū Maideburgensibus datum merito dicit Ius Ciuile seu Municipale, causas istius vide.Iure muni.ar.i.
Priuilegium super locatiōe Maideburgeñ Ciuitatis vide Iure muni. à principio in probe.
Priuilegium Ottonis Ruffi super Ius municipale.Iure muni. ar.x.glo.
Priuilegij Iuris municipalis cōclusio. Iure muni. ar. cxxxix.

Probatio.

Probatio vbi defuerit, iuramentum reo cedit, & vt sic absoluitur.li.i.ar.vi.glo.& ar. xv.glo.
Probatio dominij alicuius rei non solum fit per testes sed & per instrumenta, ac alia quę dominiū cōcludunt.li.i.ar.viij.glo
Probatio contra aliquem duplex, Corporalis & Verbalis.li.i.ar.xv. glo. & alia de probationibus ibidem & feu.c.xix.
Probatio contra iuramentum non admittitur. Iure saxonico.li.i.ar.xviij.
Probatio ei incumbit q dicit seu allegat, non ei qui negat secundū leges.li.i.ar.lxvi. glo. & li.iij.ar.xviij.
Probatio fit iudici & nulli alteri. li.ij. ar. xviij.glo.feu.c.x.glo.
Probatio non debet decerni qualiter possessionē doceat quis, nisi prius decernatur quod probari debet.li.ij.ar.xviij. glo.
Probationē si reus actori admittat in causa mortis, an Iudex ferre sentētiam debeat li.ij.ar.xviij.
Probatio vbi cum septem testibus venit pro eo testimonio sunt xxi.interrogandi. li.ij.ar.xxij.
Probaturus si quis est aliquid contra Iudicem in ea probatione testimonio iudicis non indigebit,ibidem.
Probatio sufficiens redditur cum duobus sententiam inuenire solitis vbi actio non extenditur nisi ad mulctā & pœnā,ibidē.
Probās intentionem per scultetum & scabinos Iudex tenetur probare cū illis id qđ audit ex eis, ibidem.
Probare aliquid per testes volens,quotcūq; voluerit nominare potest,si pauciores nominauerit à principio sibi preiudicabit,ex post enim plures inducere nō poterit. li.ij. ar. xxij.glo.
Probare volens per iudicem & scabinos, & ille proterue testare nollet ea quę ex scabinis audit, sufficienter iste suam probabit intentionem, ibidem li.ij.ar.xxij.
Probare si quis velit per distinctiones & differentias vt id fiat necesse est, li. ij. ar. xxxiiij.glo.
Probare ille cogitur qui casum allegat aliquem, & alia de probationibus vide li. ij. ar. xlij.
Probatio incumbit actori & non reo, & quomodo id intelligatur, li.iij.ar.iiij.glo.
Probatio incumbit etiam reo, ibidem glo. & li.i.ar. xv.
Probatio, actore non probante rem apud me alloquutam esse suam,ego probare nō teneor esse meam quia eam possideo,ibidē

li.iij. ar. iiij.
Probante actore rem esse suam,ego probare possum in contrarium rem esse mihi donatam, venditam,ibidem.
Probatio respondentis non incumbit nisi actor probet rem fuisse suam ibidem. li. iij.ar.iiij.
Probatio mortuę manus quomodo fit.li.i. ar.vi.li.iij.ar.xxxi. Iure muni.ar.lxvij.
Probatio negotij per testes necessario venit siue coram iudicio siue extra actum sit. li.iij.ar.ix.glo.fina.
Probatio reo non venit nisi actor varendam pręstet. li.iij.ar.xiiij.glo.
Probationem allegans & non probat victus est,li.iij.ar.xvij. Iure muni.ar.xxxij.
Probatio natiuitatis proprie competit iuri spirituali. li.iij.ar.xxviij.
Probatio seruitutis quadruplex. li. iij. ar. xxxij. ibidem de probationibus seruitutis & de possessionibus eorundem vide.
Probationes omnes adinuēte sunt propter opiniones. li.iij.ar.xxxvij.
Probationes omnes sunt ferme quasi opiniones vide per longū.li.iij.ar.xxxvij.glo.
Probatio nulla melior nisi cum quid corporaliter ostenditur, ibidem glo.
Probatio testibus pro bonis siue pro varenda in iudicio quomodo fieri debet.li. iij.ar.lxxxviij.
Probatio manualis facti est metseptimus in criminalibus,in ciuilibus vero metterti⁹ us,ibidem glo.

Proconsul.

Proconsul ad vnum annum eligitur. Iure muni.ar.xix.
Proconsulis officium & potestas signanter in quatuor, ibidem glo.
Proconsul quomodo iurare debet,ibidem.
Proconsul est quasi medius inter alios iudices,ibidem glo.
Proconsul vnde nomen accepit, ibidem.
Proconsul pręesse & dominare alijs debet ibidem.
Proconsul cum consulibus omnia administrat,ibidem.
Proconsul cum consulibus constituere p̄cepta ciuitatis possunt quicquid se extēdit infra xxxvi.solidos, & qui id redimerit infamis est.
Proconsul, vide supra ad hanc materiam in dictione Consul.

Procurator.

Procurator illegittimus esse non potest, li. i. ar. xxxvi.
Procurator verba alicuius faciens nullum sustinet damnum. li. i. ar. xlvij. glo.
Procuratoris officium est vilissimum. in annota. li. i. ar. lx.
Procurator quis sit, li. i. ar. lx.
Procuratorū cautela, li. i. ar. lxi. feu. c. xix.
Procuratorem esse, testificare, agere, & se defendere vnicuiq; licet, nisi forsan sit proscriptus. li. ij. ar. lxiij.
Procurator mulier esse non potest, & itē monachi, hęretici, ibidem li. iij. ar. lxiij. glo. in certis tamen casibus mulier procurator esse poterit, ibidem glo. vide.
Procurator si agat causam cum mandato etiam si malum sortiatur finem negotium, ipse repetet sumptus, secus est si non habuit mandatum, li. iij. ar. vi. glo.
Procurator quomodo à iudice expetitur. Iure muni. ar. xx. glo.
Procurator, vide adhunc passum supra in dictione Ferendarius abunde.

Prodigus.

Prodigalibus necessario dandi sunt tutores sicut & furiosis, li. i. ar. xij. glo. tum ex lege xij. tabu. ibidem.

Proditor.

Proditor quis sit, li. iij. ar. lxxvij. glo.

Progenitores.

Progenitores, de pgenitoribus quatuor vide, li. i. ar. xxvij. & Li. li. iij. ar. xxvi.
Progenitorum honor vel scandalum non nisi in tertiam deriuatur generationem, li. i. ar. li. Iure muni. ar. iiij.
Progenitores suos nominare cogitur quādo duellum sibi simili indicere vult. li. i. ar. li. li. iij. ar. xxix.
Progenitores hoc estauum & patrēsi quis non habet militaris ordinis feudo caret. feu. c. ij.
Progenitores, ad hanc materiam vide supra titulo pater.

Proles.

Proles portari potest in vtero matris antequā dignoscat xl. diebus, li. i. ar. xxxiij. glo. Iure muni. ar. xcvi.
Proles antequā nascatur portari in vtero materno potest decem mensibus & duobus diebus & non vltra, ibidem li. i. ar. xxxiij. Iure muni. ar. xcvi. vide tamen ibidem circa ar. xxxiij. li. i. opiniones plures quod videlicet diucius portari fœtus potest.
Proles maturius genita ante diffinita tempora increpari potest, li. i. ar. xxxvi. Iure muni. ar. xcvi.
Proles vidue post obitū patris tardius genita itidem increpatur, ibidem li. i. ar. xxxvi Iure muni. ar. xcvi.
Proles legittima, clypeum patris ac hęreditatem eius & matris obtinet si sit equalis generatione, li. iij. ar. lxxij. Iure muni. ar. iiij.
Proles ex bannito vel pagano seu villico genita, non matri sed patri in emenda & verigeldo equatur, li. iij. ar. lxxiij. Iure muni. ar. iij.
Proles genita ex bannita muliere & villico hęreditatem non accipit matris nec alicuius agnati ex parte matris, ibidem li. iij. ar. lxxiij.
Proles ministerialiū quomodo succedit, ibidem.
Proles sclauorum an sit libera vel serua, et item proles Theutonicorū qualis sit, ibidē.
Proles ex seruo & libera & ecōtra genita quem sequi debet, ibidem li. iij. ar. lxxiij. Iure muni. ar. iij.
Proles, vide ad hanc materiā supra in dictione filius, & infra in dictione puer.

Promissio pactum.

Promittens rem tenetur ad eius traditionē, vel ad ipsius estimationem si rem tradere non potest, li. i. ar. lij. glo.
Promittat si vnus aliqd, illud explere tenetur dato quod post modum penituerit, & alia plura de promissionibus & stipulatione vide abunde in glo. li. i. ar. vij. & li. iij. ar. ar. xl. glo. & ar. xli.
Promittens sine determinato tempore instanti explere tenetur, li. ij. ar. v. glo.
Promittens coram iudicio quid, nō aduersario sed iudici promittere dicitur, li. ij. ar. xv. glo.
Promittēs proptietatem resignare, id facere tenetur ipse vel eius hęres dūmodo pecunia exsoluta sit, li. i. ar. ix.
Promissum & conditio ius limitat omne li. ij. ar. x. glo.
Promittens contra iuris ordinem recedere à promisso potest. li. ij. ar. xxxiij. glo.
Promissum non extenditur ad compromittentis hęredes si de ipsis non sit in compromisso cautum, li. ij. ar. xi. glo.

Promissio seu pactum an valeat de futura successione, li. ij. ar. xxx. glo. & alia de promissionibus ibidem plura.
Promissum vel pactum si sit quod in meo pariete fenestram non edificem & simile an liget emptorem vel successorem, nz. qd non nisi tunc appareat pactum appositū contemplatione tui prędij, hoc est quod prędium vel prędij possessor ad illam seruitutem obligetur, li. ij. ar. li. glo. & alia ad propositum plura ibidem.
Promittens aliquid ad expletionem donationis artari non debet nisi in quantum potest. li. iij. ar. iiij. Iure muni. ar. xxvij.
Promittens rem malam explere nō tenetur li. iij. ar. ix. Iure muni. ar. cxvij.
Promittens sub fide aliquid facere, & id explere non potest, non propter hoc reddi tur infamis, ibidem. li. iij. ar. ix.
Promittens & nō iurans eque tenetur ad seruandū. li. iij. ar. xix. & secus faciens periurus est, vide hoc idem feu. c. iij.
Promittens solutionem moneri non debet ante tempus contractus. li. iij. ar. xxij. glo.
Promissum non debet expeti nisi inquantum facultas promittentis se extendat, & quod prius suę succurrat necessitati. li. iij. ar. xxxix. glo.
Promissum filio à patre, vel seruo à domino, repeti apud iudicem non potest, & si quidem ex natura promissi seruari & reddi debeat. li. iij. ar. xl. glo.
Promittens aliquid propter vitę sanitatem & implere non potest non propter hoc iuri derogat suo, li. iij. ar. xli.
Nota. Promissum contra iuris ordinem factum seruare non oportet, & alia de promissionibus plura vide ibidem li. iij. ar. xli. glo.
Promittens soluere pro aliquo eidem incūbit probatio qui promisit quod solutū est per eum vel alium, li. iij. ar. lxxxv.
Promittens de promissionibus manus coniuncte, vide ibidem.
Promittens disiunctiue x. vel xx. soluere non tenetur nisi illud quod est minus ibidem.
Promissum in obscuris illud quod est minimum seruari debet, ibidē li. iij. ar. lxxxv. glo.
Promissiones omnes debent esse ore & p manus stipulationem, si manū non haberet trūco vt id faciat necesse est. Iure muni. ar. xxij.
Promissum negans manu ad sacra euadere debet, ibidem.
Promissio, vide ad hanc materiam supra in dictione Cautio, dictione Cōpromissio & fideiussio, & item titulo obligatio, & titulo stipulatio.

Propriū. Proprietas.

Proprietarij qui sint, li. i. ar. ij. li. iij. ar. xxxij glo.
Proprietas & propriū quid sit. li. i. ar. viij. feu. c. liij.
Proprietas seu proprium datum impignoratum comprobatur iudice cum septem testibus. li. i. ar. viij.
Proprietatem alteri resignare stipulans implere tenetur ipse vel eius successor si ille moriatur, itidem de alijs bonis censendū. li. i. ar. ix.
Proprium non alienatur sine hęredum cōsensu. li. i. ar. xxi. & ar. lij. Iure muni. ar. xx. & lxi.
Proprietas & fundus xxxi. annis & sex septimanis aduersus Saxonem prescribit, li. i. ar. xxix. & li. iij. ar. lxxxij.
Proprietas propter vsufructū quem mulier habet in ea alienari non debet, li. i. ar. xxxij. li. ij. ar. xxi. Iure muni. ar. lvij. quia alias perdit vsufructum fallit hoc in certis casibus, vide glosam ibidem.
Proprietas sine licentia iudicis alienari potest, dummodo sit consensus hęredum, li. i. ar. xxxiij.
Proprietas & siquidem sine licentia iudicis alienari potest possideri tamen non poterit nisi resignatione subsequuta, ibidem in annota.
Proprietatem alienare volens dimidietatē mansi & fundi in quo currus verti possit retinere tenetur, & causam istius vide ibidem, li. i. ar. xxxiiij. in glo.
Proprietatem suam dans alicui in feudū, donatio illa domino non proderit nisi ab eo anno & die possideatur, elapso integro anno secure hęreditatem tenebit, nec eam donator sed nec hęres eius in propriū sibi vendicabit, ibidem.
Proprietas in iure ciuili sita coram Rege resignari potest, & hoc si iudex resignationem sibi denegabat, ibidem & in glo.
Proprietatis resignationis vtilitas quadruplex, ibidem, li. i. ar. xxxiiij. Iure muni. ar. xx. glo.
Proprietas proscriptorum cedit Imperiali maiestati, & si hęredes infra annum &

diem eandem non eliberauerint postmodū actio eis denegabitur.li.i.ar.xxxvij.
Proprietas ministerialium non cedit in potestatem Imperatoris vel dominorum licet iuri derogauerint suo, li.i.ar.xxxvij.
Proprietas donata cōtra iusticiam sine heredum consensu heres eam veris postulet sententijs, & eandē quasi donator obijsset obtinebit.li.i.ar.lij.
Proprietatem aut seruum sine heredū consensu & absq; legittimo iudiciali termino nullus alienare potest,li.i.ar.xxi.& lij. Iure muni ar.xx. & lxi.
Proprium seu hereditas duplex, stans & iacens.Iure muni.ar.xxi,feu.c.liij.& circa ar.lij.li.i. Spe.saxo.
Proprium nonnisi quod quis emit alienari potest sine heredum consensu. li.i. ar.lij. Iure muni ar.xx.feu.c.liij. vide etiam li.ij. ar.lix.glo.ad id.
Proprium quid sit & quod duplex est,emptum & deuolutum,li.i.ar. lij.
Proprium quod quis non emit sed per successionem habet alienari sine heredum cōsensu non potest,li.i.ar.lij. Iure mu.ar.xx. & hoc secundum ius municipale, secundū vero ius villanorum intelligi debet de omni proprio,& exinde eliciunt quidam qđ bona à parentibus deuoluta alienari non possunt sine consensu heredum quia empta non sunt,quod & clarius habetur.Iure muni.ar.lvij.in textu,dura tamē hęc est deriuatio & extra practicam ac vsum modernorum.
Prorij alienatio iudicialiter quomodo fit & quę solennitates seruādę,li.i.ar.lij.copiosius tamen iure muni.ar.xx.
Proprium cum quis alienare vult, quantas vires ostendere coram iudicio tenetur, miles, ciuis,rusticus,mulier, li.i.ar.lij. Iure muni.ar. xx.
Proprietas si testibus probanda decernatur actor in continenti vel proximo iudicio eos statuat,li.i.ar.lxij.
Prorij & feudi differētia.feu.c.liiij.& circa ar.lix.li.ij.
Proprietatem si quis suam esse dixerit & alter feudum suum fore alleget facilius proprietarius obtinebit,li.ij.ar.xliij.vide etiam Iure muni.ar.lxix.sub alio tamen sensu.
Proprietas hereditaria facilius obtinetur q̄ empta vel donata,ibidem li.ij.ar.xliij.Iure muni.ar,lxix.rationes istius vide ibidem in glo.
Proprietas prescribitur cōtra illum qui donationem videt in instanti, ibidem li.ij.ar. xliij.contra absentes xxx.annis & anno et die,li.i.ar.xxix.
Proprietatem si quis vsurpare velit in feudo vel dotalicio matris, illam testimonio sex bannitorum probare necesse est, li. ij. ar.xliij. alias sufficiunt duo testes ad probandū possessionem vt ibidem in annota.
Proprietas acquiritur tripliciter, ibidē glo.
Proprietas non est iudicāda extra territorium vbi sita est,li.iij.ar.xxxiij.
Proprietas non est iudicanda secundū iura personarum qui eam impetunt, sed secundum leges prouincię illius, ibidem.
Proprietas,in proprietatibus vera donatio fit mulieri & non in feudo,li.iij.ar.lxxv.
Proprium duplex.li.iij.ar.lxxvi.glo.
Proprium an per mulierem virum habentem alienari potest,ibidem.
Proprietas à pagano relicta hęrede nō exstante cui cedit,li.iij.ar.lxxx.Iure mu.ar.lix
Proprium aut res mobiles si quis vendiderit quousq; vixerit varendator illorū esse tenetur,li.iij.ar.lxxxiij,& quomodo id intelligitur,ibidem glo.vide.
Proprium alienatum per patrem anno vel vltra ante mortem, an filius repetere illud possit. li.iij.ar. lxxxiij. glo. Iure muni. ar. xxx.glo.
Prorij resignationes quomodo fieri debent.Iure muni.ar.xx.
Proprium varendatur anno & die. Iure muni. ar. xxi.
Proprium alicuius si consignatum sit quotiens intra vel extra vadit,totiens mulctā iudici dabit. Iure muni.ar.liiij.& Spe.sax. li.ij.ar.xli.
Proprium alienare volens vt id coram iudicio fiat necesse est. Iure muni.ar.lv. glo. & Spe saxo.li.i.ar.lij.
Proprium,super proprio alicuius testificari volens metseptimus vel mettertius illud facere debet cum hominibus possessionatis. Iure muni.ar. cvi.
Proprium, vide plura ad hanc materiam supra titu.hereditas.

Proscriptus seu bannitus.

Proscriptus anno & die in proscriptione Regia iacens, infamis est & proprietatem dominus tollit, li.i.ar. xxxviij. Iure muni.

ūr.v.ar lxviij.& lxxi.
Proscriptorum hęredes si infra annum bona parentum iuramento non eliberauerint perdent ea nisi iure ostendant impedimentum, li.i.ar.xxxvij.feu.c.xiij.
Proscriptus iuri derogat suo. Iure muni. ar. iiij.
Proscriptionem annum & diem tollerans adhuc remissionem habebit vt non interficiatur,capitis tamē diminutionē nō recuperabit nisi in Regis acie Rege pugnāte vnum lanceatum intuadat,tunc primū statum obtinebit non tamen bona,ibidem li. i.ar.xxxvij.feu.c.xij.
Proscriptionem Imperij anno & die tollerans infamis fit feudumq; eius domino,hęreditas vero Imperatori vaccabit, li. i. ar. xxxvij.
Proscriptorum hęredes quomodo bona eliberare debent,ibidē li.i.ar. xxxvij. feu. c.xiij.
Proscriptus Saxo restituitur honori non bonis,ibidem li.i.ar.xxxvij.et quare id fit vide ibidem in glo.
Proscriptio simplex & proscriptio maior quid sit,ibidem li.i.ar.xxxvij.glo.Iure muni.ar.v.
Proscriptus septem testibus conuincitur li. i.ar.lxvi.
Proscripto vita non aufertur, nisi in proscriptione nominatim fuerat condemnatus ibidem.
Proscriptus propter solam contumaciam potissimū proscribitur li.i.ar.lxvi.et lxvij.
Proscriptus contra proscriptum testificare volens, non solum eum proscriptum esse sed & factum causamq; proscriptionis testificare eū oportet,ibidem li.i.ar.lxvi.glo.
Proscribi nullus debet nisi in actione quę mortem aut membri amissionem inferat, li.i.ar. lxvij.in annota.
Proscriptus ob contumaciā propter quid proscribatur, ibidem glo.
Proscriptio fieri potest pro liuidis vulneribus,li.i.ar. lxvij.
Proscriptus pro quacunq; causa si comprehensus iudicio presentetur vltimo supplicio damnabitur,ibidē li.i.ar.lxvij.& lxxi. Iure muni.ar.v.
Proscriptus à proscriptione absolutus iuris beneficia obtinet,ibidem li.i.ar.lxvij.
Proscriptus an pro confesso habeatur,li.i. ar. lxvij.
Proscriptus à Gograuio si perseuerauerit Comes eum vlterius proscribit & tandem Rex.li.i.ar.lxvij.et lxxi. Iure mu.ar.v.
Proscriptio quomodo probatur, li. i. ar. lxxi.glo.
Proscriptus in vno loco non dicitur proscriptus in alio,Intellige de proscriptione inferiorum iudicum,li.i. ar.lxxi. glo.
Proscriptus an appellare possit nec ne,li.i. ar.lxxi.glo.
Proscriptus in vna iurisditione signāter inferioris iudicis nō dicitur proscriptus vbiq; locorum,li.i.ar. lxxi.glo.
Proscripti non pro omni proscriptione priuantur bonis nisi cum iam per imperij maiestatem proscribuntur,ibidem li.i.ar.lxxi. glo.
Proscriptus quomodo se à proscriptione liberare debet, li.ij.ar.iiij.Iure muni.ar.cxiij.
Proscriptus indebite impeditus ab aliquo iureiurando à proscriptione liberans, iam vlterius manet sine proscriptiōe,li.ij.ar.iiij.
Proscriptionem contra actorem absolutā quomodo euadere debet,ibidem li.ij.ar.iiij
Proscriptus promittēs venire & non venit mulctam idest verigeldum iudex ab eo capit & non actor, ibidem li. ij. ar. iiij. Iure muni. ar.cxiij.
Proscriptus diebus feriatis licite detinetur, sed in his non condemnetur nisi in facto manifesto, li.ij.ar.x.
Proscriptus in proscriptione existens Imperatoris vel iudicij, nec agere, nec testificari,nec se defendere potest,li.ij.ar.lxiij. Iure muni. ar.v.
Proscriptis nemo respondere tenetur, illi vero alijs respondebunt,li.iij.ar.xvi. Iure muni.ar.iiij.
Proscripti qui dicātur.li.iij.ar.xvi.in fi.glo.
Proscriptus vbiq; locorum in illa iurisditione vbi proscribitur se expiare potest, li. iij. ar.xvij.
Proscriptus fideiussorem statuere debet vt iuri pareat,ibidem.
Proscriptus fideiussorem non habens detinetur,ibidem.
Proscriptio duplex & dupliciter etiam ex ea vnus liberatur,ibidem li.iij.ar.xvij.Iure muni.ar.v.& ar.xciij.feu.c.xij.
Proscriptus quomodo se à proscriptione exuí debet ibidem.
Proscriptio Imperij duplex, ibidem li.iij. ar.xvij.& Iure muni.ar.v.feu.c.xij.
Proscribuntur homines propter duplices excessus,& exinde etiam diuerse liberātur

ibidem li.iij.ar.xvij.
Proscriptus perpetue aut infamis erit aut periurus ibidem.
Proscripto quomodo iuuari potest à proscriptione contra eius dominum vide practicam ibidem glo.
Proscriptus quomõ iurare debet eliberando se,ibidem.
Proscriptus si dixerit proscriptionem euasisse illud probare debet per iudicem,scultetum & testes,& si deficit actor vlterius proscriptionem probare non tenetur,li.iij. ar.xvij. feu.c.xij.glo.
Proscriptus sub banno Regio testimonio duorum sue expiationis indigebit, ibidem li.iij.ar.xvij.feu.c.xij.glo.
Proscriptus ab Imperio literis expiationis Imperatoris indigebit,ibidem li.iij.ar.xvij feu.c.xij.
Proscriptus à iudice infeudato,testimonio iudicis et duorum ad iudicium pertinentiũ indigebit,ibidem li.iij.ar.xvij.
Proscriptus prout tripliciter proscriptionẽ incurrit ita triplex probatio erit quod ab ea sit liberatus li.iij.ar.xvij.
Proscribi pro debito non debet aliquis, li. iij.ar.xxij.glo.
Proscriptum fouens,recipiens,etiam patrẽ mulctam prestabit,li.iij.ar.xxij.et in glo. vide declarationem,ibidem.feu.c.xij.glo.
Proscriptus & proscriptio quid sit,li.iij.ar. xxij.Iure muni.ar.v.
Proscriptionis ignorantia duplex, ibidem li.iij.ar.xxij.
Proscriptus extra protectionem communis pacis positus est, ibidem li. iij.ar. xxij. glo.
Proscriptus,cum proscriptis communicare est prohibitum sub pœna vitę, ibidem & feu.c.xij.glo.
Proscriptus damnari non potest nisi in illa iurisditiõe vbi ꝓscriptus est,li.iij.ar.xxiij.
Proscriptus apud superiorem iudicem proscriptus erit apud inferiorem & non ecõtra nisi rationabiliter id ostendatur,ibidem
Proscriptionem superioris inferior dignoscere non debet nisi sit actio manifesta qđ vellet superioris loco testificari super ea, ibidem.
Proscripto vita non aufertur nisi conuincatur testimonio iudicis & septem testibus,ibidem.
Proscriptum nonnisi illic vbi proscriptus est iudex conuincit testibus,ibidem.
Proscribitur vnus ꝓpter duplicem excessum & secundum id proscriptus in vna iurisditione etiam proscribi potest in alia in certo casu, ibidem li.iij.ar.xxiij.
Proscriptus quomodo illegalitatem euadere debet,li.iij. ar. xxxiij.
Proscriptus quomodo se à proscriptione liberare tenetur.li.iij.ar.xxxiij.
Proscriptione se eliberans et iudicio se nõ sistit de se iusticiam ministraturus denunctietur proscriptus in summo tanꝝ per annum in illegalitate iacuisset, ibidem.
Proscriptio hominem morti condemnat si in ea sit deprehensus ius autem sibi non aufert nisi in ea contumaciter perseueret, li.iij ar.lxiij.
Proscriptio in iure seculari nocet corpori sicut excõmunicatio animę,ibidẽ glo.
Proscriptus non in manuali facto iudicio adductus quomõ contra eum procedi debet, & quomõ cõuinci,li.iij.ar.lxxxviij.
Proscriptus pro iniurijs & manualiter detentus quomodo conuincitur ibidem.
Proscripto respondere non oportet ipse vero omnibus querulantibus respondebit.Iure muni.ar.iiij.li.iij. ar.xvi.glo.
Proscriptio qd sit, Iure muni.ar.v.glo.fi.
Proscriptio & bannus differunt Iure muni.ar.xciij. glo.
Proscribi debet vnus illic vbi demeruit vel ibidem sententiari si detinetur non obstante quod alterius iurisditionis sit.Iure muni. ar. cxiij. glo.

Publicanus.

Publicanus vñ dictus sit.li.ij.ar.xxvij.glo

Puer. Posthumus.

Puer cum separari voluerint à patre, pater omnia bona materna eisdem restituere tenet.li.i.ar.xi.Iure muni.ar.xxij. Iutellige tamen vt in glosa declaratur de bonis immobilibus.
Puer contra patrem in iudicio querulari non potest.li.i.ar.xiij.glo.
Puero posthumo viuente post mortẽ patris,feudum dominus eidem restituet ab ipso tentum.li.i.ar.xxxiij.
Puer posthumus tollit ꝓprietatem patris, ibidem.
Puero mortuo hereditatẽ eius accipit mater,li.i.ar. xxxiij.
Puer manifeste Ecclesię presentatus omnes qui eundem audierunt viderunt testimonium de eius vita dabũt, ibidem li. i.ar.

xxxiij. Iure muni.ar. xcvi.
Puer si moritur ante baptismum Christianus agnatus tollit hereditatem, ibidem li. i.ar.xxxiij.
Pueri duplices,naturales et legittimi,li.i.ar. li.Iure muni. ar.iiij.
Puer pubes factus vxori sue & aliorum tutor erit & duellum sufferet, li.i.ar.xlij.
Pueri ex iuramento patris periuri nõ sunt li.ij.ar.i.in annota.
Pueri indistinctorum fratrum sunt eque propinqui sicut distincti fratris in percipienda successione, li.ij.ar.xx.
Puer ante annos discretionis occidens aliquẽ vitã demereri non potest. li.ij. ar. lxv. Iure muni.ar.xxxviij.& hoc verum est ni si sint doli capaces, vt ibidem in glo.limitatur finali.
Puer occidens aliquem vel damnum inferens tutores verigeldum soluent, ibidem li.ij.ar.lxv.Iure muni.ar. xxxviij.
Puer interficiens aliquẽ plenum soluet verigeldum, ibidem li.ij.ar.lxv.
Puer delinquẽs quomodo de iure nostro & secundũ leges puniri debet, li. ij.ar.lxv. glo.
Puerum corigens,virga cedens,si iuramẽto confirmabit propter excessum id fecisse nihil demeretur,ibidem.
Puer & innocens non debet interfici propter excessum parentum,li.iij.ar.iij.glo.
Pueris ex diuortio subsequuto inter parentes iuri non derogatur, li.iij.ar. xxvij.
Pueri concepti tempore puerperij cõmuniter fiunt leprosi,lunatici,ibidem glo.
Puerperio quur mulieres sex septimanas decubant,ibidem li.iij.ar.xxvij.glo.
Pueri ex legittimis nuptijs nati legittimi manent,dato quod coniuges per sententiã iuris spiritualis dirimantur, li.iij. ar. xxvij. glo. finali.
Puero mortuo post mortẽ patris non extante hęrede bona deuoluuntur ad matrẽ. Iure mu.ar.lvij.& Spe.saxo.li.i.ar.xxxiij.
Pueri qui in hereditate patris mortis tempore fuerint accipiũt bona, et non hij qui emancipati sunt, hereditatem tamen vẽdere non possunt absq; heredum consensu. Iure muni ar. lvij.
Puer non emancipatus cum consensu matris vendere edificia patris potest sine consensu emancipatorum. Iure muni. ar.lxiij.
Pueri si duplices sint & primi emancipati fuerint alijs etiam datum nõnnihil sit,illud quod collatum est pueri retinebunt residuum quicquid sit diuident inter se equaliter. Iure muni.ar.xcvi.
Pueri partem non faciunt viuis parẽtibus, nec emphiteosis instrumentum cuis parẽtes pro se & eorum pueris accipiũt,pueris prodesse potest interim quod parentes viuunt.li.iij.ar.lxxix.
Puer,vide plura ad hunc passum supra in dictione filius,& dictione proles.

Pugil.

Pugiles sunt qui pro pecunia decertant,li.i. ar.xxxix. glo.
Pugilatio venit ad probationem septem virorum exceptis tribus casibus,ibidẽ.
Pugile quilibet se defendere potest sed homo bone fame per pugilem conuinci minime poterit,li.i.ar.xlviij.
Pugiles,vide plura in hunc passum supra in dictione certantes & dictione duellum.

Pupillus.

Pupillus apud suspectum tutorem educari non debet ex lege xij. tabu. circa ar. xxiij. li.i.glo.& in annota. ibidem.
Pupillo mortuo tutor heredi eius rationẽ facere tenetur.Iure muni.ar.xxvi.glo.
Pupillorum bona mobilia taxari primum debent anteq; illa tutor accipit, ibidem.
Pupillorum bona diuendi nec impignorari possunt,ibidem,& ar.cxl.
Pupillorum bona deperdita tutor necessario probabit non sua fore factum culpa, ibidem. Iure muni.ar.xxvi.
Pupillorum bona diuendi possunt ex certis causis,ibidem.
Pupilli vendita per tutores bona recuperari possunt postq; annos attigerint, ad vnũ annũ si sunt presentes, si absentes ad xxx. annos & anno & die,ibidem.
Pupillus sine tutore respondere non tenetur,& alie eorundem prerogatiue,ibidem
Pupillus citatus coram iudice datur eidem ad quindenam, tandem secundo & tertio si non venerit lucratus est in querela & hoc nonnisi in actione iniuriarum, ibidẽ.
Pupillus non nisi in actione iniuriarum citari potest,ibidem.
Pupillorum bona peiorari non debent, ibidem.
Pupillorum bona quomodo per creditores occupantur, ibidem.
Pupillorum bona per creditores occupata quomodo econtra pupilli eliberant, ibidẽ

Iure muni. ar.xxvi.
Pupilli sine tutore querulari non possunt nec quicq̃ facere, nec bona susc̃ipere etiam in vtilitatem ipsorum, ibidem, & feu.c.lvi. glo.
Pupillus quomodo probabit annos discretionis, ibidem Iure muni. ar.xxvi.
Pupillus probans annos suos potest cum bonis facere quicquid vult, ibidem.
Pupillus nihil dare tutori potest, ibidem.
Pupillus, vide plura ad hunc passum infra super titulo Tutor.

Puteus.

Putei aquarum prẽmuniri debent vsq; ad genua ne damnum contingat, li.ij.ar.xxxviij. in annota. & glo.

Quadrans.

Quadrans quid sit. li.iij.ar.xlv.

Querela.

Querulari in iure spirituali non potest nisi habeat quatuordecim annos. li. i. ar. xlij. glo.
Querelę omnes in absentia alicuius proponite, tribus vicibus coram iudicio proponi debẽt, li.i.ar.lij.glo. clarius vero in textu ar.lxvij.
Querelas pernoctatas nullus iudicat nisi Burgrabius, li.i.ar.lvij. Iur.mu.ar.xxxviij.
Querela reconuentionalis iure Saxonico quomodo instituitur, & alia de reconuentionibus plura vide, li.i.ar.lxi.glo.
Querulari necessario veniunt nullo etiam initigante tria hominum genera, li.i.ar. lxij.glo.
Querela, in querela quam quis desistere vult tria vitanda vt non incidat in pœnã iudicis, ibidem glo.
Querela duplex contra contumacem, li.i. ar. lxxi.
Querela nulla esse potest vbi iudex non adsit, li.ij.ar.ij .glo.
Querela, à querela reiectus acsi querelam non incepisset reputatur, li.ij.ar.xv.glo.
Querela duplex, transitoria & perhennis li.ij.ar.xvij.glo.feu.c.xliiij.glo.
Querela fit quatuor modis, ibidem li.ij.ar. xvij. & feu.c.xliij. glo.
Querela institui potest iure feudali triplici ter. feu.c.lxi, & circa ar. xvij. li.ij.
Querela quandoq; competit vni iudici decidenda, cum vero incidentaliter quid eueniat ad alium iudicem remitti negotium oportet, li.ij. ar.xlij.
Querelę quędam sunt quod vtraq; para & actor & respondens esse potest, li.iij.ar. xxi.glo.
Querela, exceptiones cõtra querelam quę sint, li.iij. ar.xxij.glo.
Querele annali spatio desertantur & quomodo id intelligat, li.iij.ar.xxxi, & in glo. ibidem.
Querela duplex vbi necessario varendator habetur, li.iij.ar.xxxv.glo. Iure muni. ar.cxv.glo.
Querelę si sint in mortem aut sanitatẽ sententiari non debet, nisi recognoscat aut cõuincatur, li.iij.ar.xxxix.glo.
Querelę & responsionis vide pulchra ibidem.
Querulari licet etiam pro minima re. li.iij. ar.xlvij. & li.ij.ar.xxxix. & ibidem in glosis vide distinctionẽ quia si sit delusus, deceptus, conuenit querela pro damno quod se extendit ad duos solidos, si contra furẽ etiam pro vno nummo.
Querela duplex, ibidem li.iij.ar.xlvij.
Querele necessario proponende pro stupro pręda, & cum clamore institui debent Iure muni. ar.xxxvi.
Querelas necessarias quę pernoctate sunt nullus iudicat nisi Burgrabius. Iure muni. ar. xxxix.
Querulari contra vnumquemq; potest siue sit clericus siue alter quiuis quem iudex suus ordinarius ad suum trahere non potest iudicium. Spe. saxo. li.iij. ar. lxxxvij. glo.
Querelę omnes & iniurię cum clamore in iudicio proponite vbi probatio sit, iurare pro illis non poterit, si vero nulla probatio sit citius vnus iure sese expurgabit. Iur.muni.ar.xl.
Querelę triplices, Iure muni.ar.xlvij. vide ibidem Spe.sax.li.i.ar.lxij.glo.
Querela mortuę manus quomodo absoluitur. Iure mu.ar.lxvij.
Querela hospitis contra alium pro debito quomodo absoluitur. Iure mu.ar.lxviij.
Querelę coram iudicio proponite crimina les, differri non possunt sine consensu iudicis, alias oportebit eum actionẽ de nouo incipere. Iure muni.ar.xci.glo.
Querelę iniuriarum quędam specialia. Iure muni.ar.xci. glo.
Querela, vide ad hanc materiam plurã supra in dictione actio, & dictiõe actor, & infra in dictione reconuentio.

Quod semel placuit.

Quod semel placuit amplius displicere nõ debet, quomodo intelligitur. li.i.ar.iij.glo.

Raptus.

Raptus virginum et mulierum noxa grauissima in iure, & aggrauatur ex tribus. li.ij.ar.lxiiij.
Raptorum pœna triplex, ibidem glo.
Raptor, de raptoribus damna facientibus vide li.ij.ar.lxxi. & lxxij. abunde in textu & in glo.
Raptus, vide infra in dictione violentia, et dictione stuprum.

Ratihabitio.

Ratohaberi debent domini seu patres familias quę filij vel serui eorum fecerint, rationes vide. li.iij.ar.vi. glo.

Recompensa.

Recompensa quę sit vnicuiusq; status hominis, & quomodo exsoluitur, & alia infra vide plura in dictione vergeldus.

Recompensatio.

Recompensatio quid sit. li.i.ar.xliij.

Reconuentio.

Reconueniri occasione feudi vnus potest coram iudice prouinciali, & alia de reconuentionibus plura, li.i.ar.xiiij.glo.
Reconueniri potest clericus coram iudice seculari, li.i.ar.xxvi.glo. & ar.lxi. glo.
Reconuentio, vbi quis aliquem conuenerit, ibidem reconuenietur. li.i.ar.lxi. li.iij ar. xij. & ibidem vide in glo. quomodo ex antiquo ius istud seruabatur, & item vide li. iij.ar.lxxix. Iure muni.ar.xxviij. feu.c.xviij glo.
Reconuentionis ius apud Saxones seruatur, & quomodo, ibidem li.i.ar. lxi.
Recõuentio, causę tres in quibus reconueniri vnus non potest, ibidem li.i.ar.lxi. & li. iij.ar.xij. feu.c.xviij.glo.
Reconuenire potest pars respondẽs actorem pro his quę in alijs iudicijs indecisa sunt, vel nondum cepta vel non concordata, ibidem li.i.ar.lxi. feu.c.xviij.
Reconuentionali iure etiam Episcopus coram seculari iudice respondere cogitur, li.ij ar.xij. glo.
Reconuenire, vide ad hanc materiam supra in dictione conuenire.

Repetere.

Repetens ab aliquo donata & vẽdita qd ille facere debet, & quomodo procedendũ li.iij.ar.iiij.
Repetere bona contingit dupliciter, li.iij. ar.iiij.glo.

Res.

Res accomodate quę differentiam sui habẽt heres sine testimonio obtinere poterit, quę vero nullam habent differentiam vt sunt pecunię &c. heres iuramento obtinebit, li.i.ar.xv.glo.
Res sunt finite nomina vero infinita nec omniũ rerum appropriatum nomen imponi potest sed quandoq; circumloquutiuũ, li.i.ar.xxiij.glo.
Res tempore mariti obligate is redimat cui de iure debentur, li.i.ar. xxiij. & Iure muni ar.xxiij.abunde glo.
Rerum male acquisitarum succedet fiscus li.i.ar.xxviij. glo.
Res desinunt vnius esse multifariam, li.ij. ar.xxiiij.glo.
Res maioris importantię etiam maiori indigent prouisione, li.ij.ar.xiij.glo.
Res tempore tẽpestatis ex naui eiecte eicientis sunt, li.ij.ar.xxix.glo.li.ij.ar.xliiij.glo
Res ex negatione furtiue fiunt non tamen contra illum proceditur ad vitam, ibidem li.ij.ar.xxix. Iure muni.ar.cxxxvi.glo.
Res per alluuionẽ applicate restitui debẽt ibidem li.ij.ar.xxix.
Res seu bona propter excessum alicuius si sub eo reperta sunt non vsurpantur etiam si ille morte intereat, verum ad dominum proprium deueniunt, li.ij.ar.xxxi.
Res honesto modo acquisita furtiua efficitur, vt si quid mihi locas, vel quid inuenio & postmodum illud negetur habere. li.ij. ar.xxxvij.
Res parua aliter iudicatur quã magna. li. ij.ar.xlvij.glo.
Res aliena tua efficitur sextupliciter. li.ij.ar liij.glo.
Res vẽdicari potest dupliciter. ibidẽ glo.
Rem suam alicui accõmodans, oppignorans, in depositũ dans, vel alioquouis modo de voluntate sua alienans, & ille tandẽ perluserit amiserit, ille non poterit repetere, nisi ab isto cui cõcredidit. li.ij. ar. lx.
Rem obligatam, concessam, morte istius ab heredibus expetere vnus potest. li. ij. ar.lx.

Rem nullius esse contigit multipliciter.li. ij.ar.lxi.glo.
Res quę nullius sunt sextuplices inueniuntur.ibidem glo.
Res Eccleſię diuendi possunt propter redemptionem captiuorū & sustentatiōem pauperum.Iudęis tamen non venduntur, nisi in priorem materiam conflentur. li.iij. ar.vij.glo. Iur.mu. ar.cxl.
Res simili testimonio impetita quomodo diuidi debet,& quomodo probatio admittitur.li.iij.ar.xv.& ar.xxi.
Res litigiosa si à duobus impetatur,retentor eam iudici si id postulet prę sentabit ad causę vsq; decisionem asseruandam,& vt sic liberatur. li.iij.ar.xv.
Re etiam propria vnus male vti prohibetur.li.iij.ar.xxix.li.ij.ar.xxxij.glo.
Rem clarius enucleans maiori est laude dignus, q̄ qui adinuenit.li.iij.ar.xxxix. gl.
Res cōmissa famulo seu procuratori per dominum prę scribi non potest,nec eā vendicare poterit.feu.c.lxij.et circa ar.xlij.li.iij
Rerum duarum per aliqua inserta verba cōmixtio naturam earū non facile miscet adinuicem. li. iij.ar.xlij.glo.
Res triplices quę vendicari possunt. li. iij. ar. xlij. glo.
Rerum vendicatio quomodo fit, ibidem glo.
Rem sibi non iure vsurpans si iure ab ea propellitur, eandem restituet cum mulcta & emenda,ibidem. li.iij.ar.xlij.
Res iniurioſe accepta, solui debet cum emenda siue sit multum siue parum,& si iurauerit eam non habere, secundum estimationem soluet nisi valorem minuat Iuramento. li.iij. ar.xlvij.
Res quarum verigeldus non est taxatus, secundum valorem estimationis solui debet si solutionem faciens iuramento non minuet. li.iij.ar.li.
Rem vnius Rex non potest alteri conferre,li.iij.ar.lx.glo.
Rem alicuius accipiens putans esse suam & non celauerit,furto accusari non potest res tamen illa restituitur,li.iij.ar.lxxxix.
Res, vide ad hanc materiam supra in dictione Bona,& dictione Inuente res.

Rescriptum.

Rescriptum apostolici vel alterius non valet quando cōmittit seculari vt rem secularem spirituali iudicet iure,& quomodo intelligitur,li.iij.ar.xxv.glo.

Resignatio.

Resignatio bonorum iuridica est vtilis ad quatuor.Spe.sax.li.i.ar.xxxiiij.Iure muni. ar. xx.
Resignationis hereditatum quis modus seruandus,& quę cerimonię. Iure municipali vide per longum. Iure muni.ar.xx. & Spe.sax.li.i.ar.lij.
Resignari nō potest hereditas sine consensu heredū,si illa hereditas non sit sibi abscessa vel resignata, hereditas vero empta cuilibet resignari poterit,Iure muni.ar.xx. & ar.lxi. & item Spe.saxo.li.i.ar.xxi. ar. xxxiiij.& lij.& ibidem ex textu elici potest quod hereditas quę à parentibus venit resignari non potest, ex eo quia resignata non est.
Resignationem accipiens necessario cum iudice & scabinis ad domum ire debet ad acceptandum intromissionem,& tandem ad iudicium viceuersa veniat ad confirmādum resignationem & possessionem,ibidem Iure muni, ar.xx.
Resignatio bonorum nociua est illis qui presentes sunt & silent, illis vero qui absentes sunt minime obest. Iure muni, ibidem.ar.xx.
Resignatio,ad resignationem exequendā quomodo procurator expeti debet à iudice,ibidem.
Resignationis hereditatum formam amplam, vide ibidem Iure muni.ar.xx.glo.
Resignatio vt valeat vel admitti debeat, quę requiruntur ad vniuscuiusq; statum & ordinem, videlicet milites, ciues, villanos,mulieres. ibidem. Iure muni. ar.xx. Spe.sax.li.i.ar.lij.
Resignatione facta signum poni debet in caput suscipientis resignationem, ibidem. Iure muni.ar.xx.
Resignatio bonorū vnde ortum habeat, ibidem.
Resignans proprietatem varendare illam debet anno & die. Iure muni. ar.xxi.
Resignatione facta quid scabinis datur, ibidem.
Resignatione facta in iure municipali cōsedens, & negotium sit quod varendatiōe indiget eum varendare oportet q̄diu vixerit,ibidem Iure muni. ar. xxi.
Resignatio aut donatio si fieri debet & scabini mortui sint,eligi debent duo scabini, & quatuor ad iudicium pertinentes

à domino villę.Iure muni.ar. lv.
Resignata bona viro vel mulieri coram iudicio ille vel illa facere potest cum huiusmodi bonis quicquid voluerit, Iure muni. ar.lvi.
Resignatiōe nondum subsequuta emptor si se bonis emptis vel dono intromiserit,dānumq; interim eueniat,emptori attribuet & non venditori, secus est si se bonis non intromiserit, quia vt sic negatiua absoluet q̄is pecuniam desuper dederit.Iure muni. ar.cxl.glo.
Resignatio bonorum in illo iudicio esse debet vbi hereditas sita est. Iure muni. ar. cxl.& alia de bonis quę per resignationē vni adueniunt,ibidem glo.

Responsio.

Responsa prudentum quę sint. Iure muni. ar.i.
Respondenti quādoq; cedit ,pbatio siue respōsiōis, & nō actori,li.i.ar.xv.li.iij.ar.iiij.
Respondere clericus tenetur coram iudice seculari in tribus casibus, li.i.ar.xxvi.
Responsio triplex ad querelam occasione debiti,li.i.ar. lxv.
Respondere mulier pro rebus mariti non tenetur quę ipse tempore vitę distraxit, li. i.ar.lij.
Respondere potest quis & agere sine ferēdario si damnum exinde subsequutum sustinere vult.li.i.ar.lx.
Respondentis regula in respondendo,li.i. ar.lxij. glo.
Respondere vnus tenetur in instāti pro re quam non possedit anno & die,à contrario ergo sensu si quis possederit respōdere non tenebitur,li.ij.ar.ij.li.iij. ar.xxxvij.
Respondenti datur dilatio ad prę meditandum,ibidem, li.ij.ar.ij.
Respondere vnus tenetur in omni actiōe excepto duello in instāti per affirmationē vel negationem,li.ij.ar.iij.feu.c.lxv.et quō id intelligatur,ibidem vide in glosa,& circa ar.xxxvij.li.iij.
Respondenti non datur dilatio in certis casibus, & signanter vbi in recognitionem vnius datur,ibidem li.ij.ar.iij.glo.
Respondere incipiens & non finita causa in alium terminum prorogetur, reus non statuens se vt victus condemnetur, li.ij.ar. ix. & ar.xxiiij.
Respondere non dicitur aliquis nisi ad obiecta responderit, ibidem li. ij.ar.ix.
Respōsio, q̄us contumax non respondere rit condemnat tamen tanq̄ victus, li. ij. ar.ix. in annota.
Respondere si cœperit quis diebus feriatis iudicetur super eo,intellige occasione iniuriarum, li.ij.ar.x.
Respondere filius non tenetur pro patre defuncto, occasione iniurię vel violentię facte,li.ij.ar.xvij.
Respondere dominus non tenetur pro famulo dūtaxat quantum pręcij eius sit, nisi forsan aliter stipulatus fuerit, li.ij.ar.xxxij.
Responsio,q̄diu me defendo respōdere tā diu non respondeo, li.ij.ar.ix.li.ij.ar.xxx. feu.c.lxvij.glo.
Respondere vnus non tenetur alicui nisi se ille prius sibi iustificauerit quem accusauit,li.iij.ar.xij.
Respondere non tenetur pluribus super vno conquerentibus, nisi a primo sit prius absolutus, ibidem.
Respondere si reconuentus nolit,nec ipsi respondebitur. li. iij. ar. xij. glo.
Respondere proscriptis & excōmunicatis vnus non tenetur,illi vero omnibus de se querulantibus respondebunt.li.iij.ar.xvi. Iure muni.ar.iiij.
Respondere vnum nō oportet qui nec domicilium nec bona in illo iudicio possidet. li.iij.ar. xxv.
Respondere vnus in alieno iudicio non tenetur,ibidem li.iij.ar.xxv.& lxxxvij.Iure muni.ar.xxviij.&.ci. in glosis vide ibidem declarationem.
Respondere in extraneo iudicio oportet in certis casibus.li.iij.ar.xxv.& ar.lxxxvij Iure muni. ar.xxviij.& lxv.glo.
Responsio duplex,ad querelam,& contra querelam. li.iij.ar.xxx.glo.feu.c.lxij. &.c. lxvij.
Respondere quis non tenetur in certis casibus, ibidem li. iij. ar. xxx. & lxxi. feu.c. lxviij.
Respondere si quis ceperit in iudicio ferendario carebit,ibidem li.iij.ar.xxx.
Respondere vnus non tenetur super spolio,vulnere &c. heredibus mortui,si post anni spacium moriatur nisi ante decessum actio intentata fuisset. li.iij.ar. xxxi.
Respondere hęres non tenetur super spolio quod pater patrauit,& alia de responsionibus singularia quędam vide ibidem. li.iij.ar.xxxi.
Respōdere quiuis vbiq; locorū corā Re-

ge tenetur nō ſecundū iura actoris, ſed ſecundum iura ſua. li.iij.ar.xxxiij. ibidem in gloſa vide huius declarationem, ſi ſcilicet ibidem pr̄ſens eſt pars reſpondens, alias ſi non ſit pr̄ſens, citari non debet, ſed in illa iuriſditiōe vbi reſidet per iudicem illius iuriſditionis iudicabitur

Reſpondere pro duello non tenetur vnus niſi in territorio ſuo ibidem.

Reſpondere etiam non tenetur extra territorium ſuper proprio, ibidem.

Reſpondere vnus coram Rege vel Imperatore non tenetur in certis caſibus. li.iij. ar.xxxiij.

Reſpondere ad obiecta quilibet tenetur per affirmationem, Intellige ſuper mobilibus. feu.c.lxv. & circa ar.xxxviij.li.iij.

Reſpōdere qui ſpernit in iudicio ſuper proposita cum à iudice ſibi precipiatur mulctā pr̄ſtabit, ſecundo & tertio ſi demandetur ei vt reſpondeat & non vult, in actiōe eſt ſuperatus, ſi vero ſit criminalis actio tenetur actor metſeptimus id comprobare. li.iij.ar.xxxix.

Reſponſiones occaſione debiti, vide ibidē glo.

Reſponſio, quemadmodum actori non creditur abſq; probatione querlę, ita reſpondens reus habetur quoad ſe excuſet. ibidem.

Reſpondere ſecularis coram ſpirituali iudice tenet̄ in certis caſibus. li.iij.ar.lxxxvij. Iure muni.ar.xxviij.

Reſpondere Sclauus nō tenetur Theutonico ſi eū nō intelligit. li.iij.ar.lxix. & lxxi.

Reſpondere quiuis in prouincia ſua tenetur, Intelligendū eſt de ſimplicibus non de principibus, quia illi non niſi coram Imperatore reſpondebunt, li.iij.ar.lv.glo.

Reſpondere vnus tenetur in illo iudicio vbi agere vult contra aliquem, li.i.ar. lxi. li.iij.ar.xij. & lxxix. Iure muni. ar. xxviij.

Reſpōdere ſpoliatus non tenetur niſi mittatur in poſſeſsionem rei ſpoliate, li. iij. ar. xxxvi.glo.

Reſpondenti ius fauorabilius eſt q̄ actori Iure muni.ar.xxxv, & xxxviij.glo.finali.

Reſpondere vnus non tenet̄ pro re quę iā tranſacta eſt. Iure muni. ar.li.

Reſpondere reus ad actionem non tenet̄ ſi actio non innato ſermone proponatur & niſi intelligat ea quę ſibi obiciuntur, li. iij.ar. lxxi.

Reſpondens etiam reſponſionem facere debet eo ſermone quem actor et iudex intelligat, rationes vide ibidem, & hoc fieri debet per ipſum ſolum ſi linguagium illud callet, vel per procuratorem ſuum.

Reſpondens quomodo ad reſpondendum ſermone extraneo compelli debet, ibidem.

Reſpondere coram Imperatore nullus cogitur niſi ſuo ſermone, ibidem.

Reſpondere poteſt actori in alia lingua, et ille agere in alia dummodo vterq; vtrūq; cal'eat linguagium, ibidem.

Reſpondens quomodo ſe defendere debet quod non reſpondeat in aliena lingua, ibidem.

Reſpondere nemo cogitur niſi veracit̄ intelligat ea quę ſibi obiciuntur, nec ex ſua reſponſione obligatur niſi intellexerit ea quę ab aduerſario obiciuntur, ibidē li. iij. ar.lxxi.glo.

Reſpondere vnus non tenetur in quatuor caſibus, ibidem li.iij.ar.lxxi.glo.

Reſpondere nemo tenetur in aliquo iudicio ſecundum iura ſpecialia villę, ſed ſecundum ius cōmune, niſi ſit occaſione hereditatis aut alijs bonis aut debiti, li.iij.ar. lxxix.

Reſpondens extra manuale factum propior eſt euadere q̄ quis eum conuincere, vnde ſi extra iudicium in aliquo linguagio negotia exercuit, poſthac vero cū cōtra eū iudicialiter proponitur negat ſe linguagiū illud callere, cuadet iuramento. Iure muni. ar. xxxviij. & li.iij.ar.lxxi.glo.

Reſponſio contra reſponſionem fieri poteſt. Iure muni.ar.lxviij.glo.

Reſpōſionem triplicem habet ille cum res apud illum vendicatur. Iure mu ar.cxxxvi glo.

Reſtitutio.

Reſtitui ablata poſſunt ſine hęredum conſenſu, li.i. ar. lij.

Reſtitutio, vide infra in dictione ſpolium.

Reuenditor.

Reuenditor quid demeretur excedens ſtatutum ciuitatis. Iure muni.ar.xix. & xliij.

Reuenditor demerens cutim & carnē & eliberans eandem manet infamis & ſine iure, ibidem. & ar. xliij.

Reuēditor, vide ſupra in dictiōe Peneſtici

Reus.

Reo ex reſponſione quandoq; incumbit probatio defenſę ſuę, li.i.ar.xv.glo.

Reus quomodo ſe defendere cum accuſatur poterit & quomodo non. feu.c.xix. & circa ar.xv.li.i.vide.

Reus pro pręda ſibi obiecta metſeptimus propior eſt ſe defendere, li.i.ar.lxiij.

Reo dilatio danda eſt ad reſpondendum, li.ij.ar.ij. in gloſa alias ſi voluerit reſpondere poterit ininſtanti.

Reo licet quod & actori, ibidem li.ij.ar.ij glo. & li.i.ar.xv.li.ij.ar.lxvij. glo.

Reo dat̄ dilatio ſecundū Saxones ad.pxima bina iudicia, nec eidē terminus abreuiari debet, ſecundū Canones vero et leges dantur xij. dies, ibidem li.ij.ar.ij. & ar.iij.

Reus extra duellum in omni actione tenetur vel fateri vel negare. li.ij.ar.iij. & in gloſa vide limitationem, quod reus etiam poteſt habere dilationem ocaſione debiti.

Reo non datur dilatio in certis caſibus, ibidem. li.ij.ar.iij. feu.c.lxv. ibidem circa articulum eundem.

Reus efficitur actor in excipiendo. li.ij.ar. vi.

Reus ſi admittit probationē actori in cauſa mortis, Iudex ferre debet ſententiam. li. ij.ar.xviij.glo.

Reus efficitur ex ſola confeſsiōe, ibidē.

Reus cui cauſa ante guarendam in eius conſcientiam non eſt delata pr̄ſtita guarēda nō tenet̄ poſitioni actoris reſpondere ſed actor cogitur actionē probare. li.i.ar. vi. & li.ij.ar.xxij. in annota.

Reus contra quem teſtimonium producitur vel ſibipſi defertur, ininſtanti reſpondere poteſt, vel ad deliberandum accipere ſi vult. li.ij.ar.xxij.glo.

Reus negans rem petitam poſſidere cum tamen poſſideat facta de hoc fide q̄uis actor non probet rem eſſe ſuam tranſferenda tamē eſt in eum poſſeſſio. li.ij.ar. xxxvi. glo.

Reus efficitur quandoq; vnus dato quod innocens ſit ex certis cauſis. li.ij.ar.xlv.glo. Iure muni. ar.cxij.glo.

Reus comparendo fit quandoq; contumax. li.ij.ar.lxvij.

Reus facti fit vnus quatuor modis. li.ij.ar. lxxij. Iure muni.ar.xli.glo.

Reo competit etiam probatio. li.iij.ar.iiij. glo.

Reo aſſignatus terminus ad reſpondendū occaſione iniuriarum, & actor infra illum terminum reum reperit, eum areſtare poteſt ad ſtatuēdum cautionem vt eius querimonijs reſpondeat. li.iij.ar.xiij.

Reo probationis tempus non currit niſi prius actor varendam preſtet. li.iij.ar.xiiij. glo.

Reus actorem ab actione repellere poteſt & ei non reſpondere. li.iij.ar.xvi.

Reus ſtipulandi, dicitur reus à re non à reatu. li.iij.ar.lxxxv.

Reus poteſt in qualibet cauſa tribus vicibus interloqui et in conſultādo immorari tamdiu quoad tribus vicibus per ſententiam reuocetur, ita quod reuocationem audiat. feu.c.lxix.

Rex.

Rex eſt ſupremus iudex omnium, & ille loco ſui ſubdelegat alios quia ſolus per ſe vbiq; iudicium minime exercere poteſt. li.i.ar.lviij.li.iij.ar.lij. Iure muni.ar.viij.glo.

Rex eſt communis iudex omnium. li. iij. ar.xxvi.feu.c. lxv.

Regis vel Imperatoris ſingularia quędam ibidem li. iij.ar.xxvi.

Regium mandatum reiciendum, ſi ſit cōtra leges & ſecundum iura iudicandum, & item literis Regijs credi non debet ſed nec acceptentur ſi quid diſponunt contra ius ſcriptū, ibidē li.iij.ar. xxvi. ar.xxxiiij. & lxiij.

Rex, corā Rege ius qlibet obtinet ſuum li. iij. ar.xxxiij.

Rex, coram rege vbiq; quiuis reſpondere tenetur. ibidem.

Rex quinq; cauſas iudicare non poteſt. ibidem li.iij.ar. xxxiij.

Rex, ad regem fit recurſus in certis caſibus. li.iij.ar.xxxiiij.

Regna Romano Imperio ſubiecta ī Ducatus tranſmutata ſunt. li.iij.ar.xliij. Iure muni.ar.vij.

Regem eligere Theutonici debent. li.iij. ar.lij. Iure muni.ar.viij.feu.c.iiij.glo.

Regis electionis ſolennitas, ibidē li. iij.ar. lij.glo.

Rex eſt iudex ſuper proprium feudum & vitam vniuſcuiuſq; ibidem.

Rex non poteſt eſſe vbiq;, vnde Principibus committit iudicia, & illi tandem officialibus. ibidem li.iij.ar.lij. Iure muni.ar.viij. glo.

Regem eligendi Carolus Theutonicis dedit facultatem, Iuxta tamen veriorem declarationem, Eccleſia & Apoſtolicus hanc eis conceſſit auctoritatem, ibidem li. iij. ar.lij. glo. & in annota. feu. c.iiij. Iure

muni.ar.viij.
Rex fit ex electione, Imperatoriam dignitatē cōsequitur actibus bellicosis, nomē vero Imperatorium ex consecratione Apostolici, ibidem. li.iij.ar.lij.glo.
Rex feudale vexillum vltra annum retinere non potest. li.iij.ar.liij.
Regis circa electionem iuramentum. li.iij. ar.liij.
Rex facto semel iuramento postmodum non iurabit, nisi forsan de fide accusatus, ibidem li.iij.ar.liij.
Rex semel facto iuramento postmodum testis erit verbo omnium rerū, ibidem.
Rex, in regem qui eligi non potest, ibidem. & feu.c.iiij.
Rex iura Franconie habere debet cuiuscunq; fuerit nationis, & quomodo id intelligatur. li.iij.ar.liij.
Regis vitam nemo in iudicio impetere potest, nisi prius fuerit imperio priuatus, ibidem
Regium verbum loco iuramenti esse debet, omniaq; verba eius vera sint, acsi iuraret, ibidem.
Rex de legittimo thoro esse debet iure nō maculatus. ibidem glo.
Rex nemini subesse debet in quantū rex, ibidem li.iij.ar.liij. Iure muni.ar.viij.
Rex quomodo iudicari debet. Iure muni. ar.viij
Regis Romanorum ius quale sit, ibidem Iure muni.ar. viij.
Rex potest filium suum cōstituere regem sine electione quo ad nomen, sed non quo ad regimen. li.iij.ar.lvij. glo.
Regis Romanorum coronatio triplex. li. iij.ar.lvij.glo.
Regis in aduentu ad aliquam prouinciam Thelonea & monete sibi vacabunt, iudicare etiam licebit omnes causas quę corā iudicio cepte nō sunt, omnes etiam detenti eidem presentabuntur. li.iij.ar.lx.
Rex vel Princeps non potest rem vnius alteri conferre, ibidem li iij. ar. lx. glo. nisi legittima precedente causa.
Rex indicens publicam expeditionem vel iudicium omnes adesse tenentur. li. iij. ar. lxiiij.
Regium mandatum triplex, ibidem glo.
Rex & iudex quilibet super vitam, fanitatem, hereditatem vasalli & cognati iudicare potest nec per id ledit fidelitatem, li.iij. ar.lxxviij.

Rex, vbicunq; in processu iuris saxonici sine appositio Rex nominat, de Rege Romanorū intelligēdū est. li.iij.ar.lxxviij.glo
Rex obtinet primum gradum nobilitatis Iure muni. ar.viij. & a Rege nobilitatis & militaris dignitatis origo habetur.
Rex debet esse Theutonicus. Iure muni. ar. viij. & ar. xiiij. in fi. & Spe.saxo.li.iij. ar.liij.
Regnum, de regnorū transmutationibus vide Iure muni.ar. vij.li.iij.ar.xliij.
Regi Romanorum vasallus in nullo contrauenire potest nisi forsan contra imperium quid machinatus sit, aljs vero cōtra/ uenitur in certis causis, li.iij.ar. lxxviij.
Rex, vide ad hunc passum supra titulo Imperator.

Rippa.

Rippa, vide ad hāc materiā sup titu. agger

Romani.

Romani Imperium tenent ex parte sancti Petri. Iure muni.ar.vij.
Romani ab vrbe condita & imperio nacto nulla viuebant lege, ibidem Iure muni ar.vij.
Romanorum principes prouincias subiugantes, feudum instituerunt & censum. li. ij.ar. lviij. & liij. Iure muni.ar.vij.
Romani vtrunq; gladium & secularem & spiritualem obtinent. li. iij.ar.xliij.
Romani prouincias subiugātes Reges dominari permiserunt, transmutatisq; nominibus in testimonium quod subiecti erant duces & phalansgrauij vocitabantur. li.iij. ar.liij. glo.
Romani totius mundi tenent principatum. li.iij.ar.xliij. Iure muni.ar.vij.
Romani Imperij origo. vide li.iij.ar.xliij. & item Iure muni.ar.vi. & item vij. & sequentibus articulis per longum.
Romani Prouincijs & ciuitatibus iura & plebiscita tulerunt. Iure muni.ar.vij.
Romani precipui legum inuentores, num morumq; & censuum. Iure muni. ar.viij. & sequentibus articulis.

Rusticus.

Rustici iura scire non tenentur, li.i.ar.xxviij.li.ij.ar.lv.li.iij.ar.xxxix. & lxxix.
Rusticus effectus miles non per hoc efficitur de stirpe militari. li. i.ar. xx. & xxvij. feu. c. ij.
Rustici arma bellica non tollunt, li. i. ar.

xxvij.
Rusticum nullus infeudare tenetur. li.i.ar. xxvij.glo.
Rusticorum scrutinium quomodo fit & quo pacto obseruatur. li.i.ar.lviij.glo.
Rusticorum prediorum iura & seruitutes li.ij.ar.xxvij.glo.
Rustici inter se statuere possunt maiorem pœnam pro depascendis segetibus q̄ que iure descripta est, illam tamen villani alterius villę seruare non tenent, li.ij.ar.xlvij.
Rusticorum maior numerus quicquid cū scultēto pro cōmodo fecerit, illud a minori parte seruari debet, li.ij.ar.lv.
Rusticis admissum est vt quicquid pro cō modo de cōsensu maioris partis cōclusum sit vt illud teneatur quia iura scire non tenentur, ibidem li.ij.ar.lv.
Rusticus alium rusticum eiusdem iurisdictionis in causa damni facti in campo pignorare non debet, li.iij.ar.xx.glo. ibidem rationem vide.
Rusticus in scabinum vel ad aliud officiū electus non propter id efficitur nobilior. li. iij.ar.xxix. Iure muni. ar.xxxiij.
Rusticorum censualium iura specialia. li. iij. ar. lxxix.

Sacerdos.

Sacerdos sciens aliquem fore in mortali peccato eidem sacram Eucharistiam ministrare debet. in annota. li.ij.ar.i.
Sacerdotū filij nullomodo legittimari possunt. li.iij.ar.xlv.glo.
Sacerdote mortuo quid cedit archipresbytero. Iure muni.ar.l.
Sacerdos, vide supra ad hanc materiā plura in dictione clericus.

Saluus conductus.

Saluum conductum prębens a damno p̄cauere tenetur. li.ij.ar.xxvij.
Saluum conductum habens contra eum agere non potest. li.iij.ar.ix.
Saluus conductus transgressoribus ciuitatis dari a Principe non debet sine consensu ciuitatis, nec ciuitas sine consensu iudicis. Iure muni.ar. cij.glo.
Saluus conductus, vide super titulo. Conductor pacis de hac materia.

Sanguis.

Sanguinem fundens pro aliquo excessu est eius mulcta & emenda nec aliā mulctā aut emēdam soluere tenet, li.iij.ar.l.glo.

Sata segetes.

Sata pertransire venando nemini licet, li. ij.ar.lxi.
Sata, vide plura de hac materia titulo Frumenta.

Saxo.

Saxones per Constantinum & Carolum ad fidem conuersi. Spe.saxo.in prolo. Iure muni. in prohe.
Saxonibus ius datum causa fuit fides suscepta. Spe.saxo.li.i.ar.iij. glo.
Saxones triplicia obtinuerunt iura preter Caroli voluntatem. Spe.saxo.li.i.ar. xviij. & in glosa vide quomodo id intelligatur ibidem.
Saxones anteq̄ ad fidem cōuersi sunt nulla iura habebant sed consuetudinibus vtebantur, li.i.ar.xviij.
Saxo testibus conuinci potest, ibidem glo. & li.ij.ar.xlvij.
Saxo quicquid extra iudicium fecerit absoluitur sacramento non obstante probatione conuincibili quacunq;, li.i.ar.xviij.articulus tamen iste condemnatus est.
Saxones exempti sunt a legibus & iure Cesareo, li.i.ar.xviij.li.iij.ar.xxxiij.et xliij
Saxonis speciale quid, quod honori restituitur & non bonis, li.i.ar.xxxviij.
Saxones habent triplicia iura, secundum quod triplicia bona sunt, mobilia, feudalia proprietates, et quomodo illa dare possunt li.i.ar.lij. glo.
Saxo donans aliquid quando id facere nō potest, donatio nulla, quia dat quod suum non est sine heredum consensu, ibidem.
Saxones cum eis ius largitum est, litteras non multum curabant, immo non intelligebant, quare in appellādo nunctios proprios mittebant ad iudicem superiorem negotium denunciantes. li.ij.ar.xij. glo. Iure muni ar.xi.glo
Saxones in defectu priuilegij vel iuris sui recursum habent ad leges & canones. li.ij. ar.xxxvi.li.iij.ar. xliij.
Saxonum prouincia prius incolebāt Thuringi, vel secundum aliquos Sclaui. li.iij.ar. xliij. Iure muni. in prohe.
Saxonum progenies & quomodo in prouinciam illam aduenerunt & alia de origine Saxonum per longum habetur. li.iij.ar xliij. Iure muni. in prohe. & item ar.viij.

&ar.x.glo.
Saxones vnde dicti. ibidem.
Saxones verigeldum statutum habēt om nium rerum & emendam determinate.li. iij.ar.xlv.
Saxones sunt multum priuilegiati in cau sis quę iniurias seu contumelias attinent. li.iij.ar.xlv. glo.
Saxo contra Sclauum extra bannum Re gium sententiam inuenire non potest,& ecōtra nec testificare. Ratio est quia inui cem semper fuerunt hostes capitales. li.iij. ar.lxx.
Saxo non patitur etiam sentētiam Sclaui nec testimoniū extra bannū Regiū.ibidē.
Saxo in crimine pacis fracte sententiam et testimonium patitur Sclaui & econtra ibidem.
Saxonię quinq; ciuitates sunt quę Pallan tię dicuntur,septem feuda,quatuor Archi episcopatus. li.iij.ar. lxij.
Saxones Sclauos ex proprijs pepulerunt sedibus.li.iij.ar.lxx.&lxxiij.glo.Iur.muni. in prohemio.
Saxones iura à Constantino,& potissi mum Carolo habent. li.iij.ar. lxxxij. glo. Iure muni In prohe.

Scabinus seu bannitus

Scabini qui sint, & quę ad id requirūtur. li.i.ar.ij.& ar.vi.& li.Iure muni. ar.xxxiij & ar.xvi. feu.c.iiij.
Scabino seu bannito indictum duellum, necesse est eū scire quatuor progenitores & locum banniti sui.li.i.ar.li.
Scabinorum sede dignus quomodo locū sui banniti iudicij denominare & declara re debet,& quis sit locus huiusmodi.li.i.ar li.li.iij.ar.xxvi.Iur.mu.ar.xxxiij.glo.
Scabinus pro iniurijs accusatus nonnisi in legittimis iudicijs respōdebit.li.i.ar.lix.
Scabinus seu bannitus ter citari debet sex septimanas semper inducias dando,causas iltius vide li. i.ar.lxvij.
Scabini seu banniti nonnisi ad bannū Re gium ad locum legittimum citari debent. ibidem.
Scabinorum sede digni inducias habent pro duello sex septimanas,alij vero nōnisi quatuordecim dies.li.ij.ar.iij.
Scabinus seu bannitus quemlibet senten tiabit,ipse autem à nullo vbi vitam,hono rem ,& hęreditatē attigit nisi à suis equa libus.li.ij.ar.xij.feu.c. ix.glo.
Scabinorum sede dignus quis sit. li.ij.ar. xij.Iure muni.ar.x.&xxxiij.feu.c.iiij.
Scabinorum sede digni propter officium & ex natura sunt nobiliores q̄ ministeria les,li.iij.ar.xix. glo.
Scabini habent speciale quid ratione offi cij in iudicio illo vbi president, ibidem.
Scabinus si in alio iudicio quęstum sit con tra eum respondere tenetur, & si quid de meretur pœnam luet, ibidem.
Scabini quicquid testantur hoc iudex cū eis testificari tenetur,li.iij.ar.xxv,Iure mu ni.ar.xxxij. & lij.
Scabinus respondere non tenetur in causa duelli coram iudice extraneo, hoc est nul lus eum iudicabit nisi comes vel sculletus, & hoc in iudicio legittimo,li.iij.ar.xxvi.li. i.ar.lix.Iure muni.ar.xxxiij.
Scabini coram quo respondere debent.li. iij.ar.xxvi.Iure muni.ar.xxxiij.
Scabinorum sede digni in quem hereditāt sedem suam. ibidem li.iij.ar.xxvi. & Iure muni.ar.xxxiij.
Scabinali sede dignus locum sui ortus & progenitores non oportet monstrare,nisi inferat alicui duellū.li.iij.ar.xxix.Iure mu ni ar.xxxiij.& item.li.i.ar.li.& alia de sca binis ibidem plura.
Scabinatum nactus & ad officium illud electus rusticus,non propter hoc fit nobi lior,li.iij.ar.xxix.Iure muni.ar.xxxiij.
Scabinus in expetenda hęreditate proge nitores suos probare tenetur,li.iij.ar.xxix.
Scabinus iurando bannum sui scabinatus cōmonstrare potest licet illud non possi deat,ibidē li.ij.ar.xxix.Iure mu.ar.xxxiij.
Scabinorum libertas est omnium vilior, li.iij.ar.liiij.Iure muni.ar.xvi.& xxxiij.
Scabini sub banno iudicantes Regio qua liter vestiti esse debent, & quomodo con sedere in capucijs pileis,peplis,cirotecis,& quod ieiuni iudicent, li.iij.ar.lxix.glo.
Scabinorum prerogatiuas vide ibidem, & Iure muni. ar.x. in priuilegio Ottonis.
Scabini sub banno Regio tam super Scla uum q̄ Theutonicum sententiabunt, ibi dem,li.iij.ar.lxix.
Scabini ex ministerialibus eligi possunt cum deficiunt scabinorum sede digni,li.iij ar.lxxxi.Iure muni.ar.xxxiij.
Scabino ex ministeriali electo Princeps prouidere debet de proprietate vt officium ab eo exercere possit,ibidem li.iij.ar.lxxxi
Scabini Maidęburgeñ ex cōstituōe Im

peratoris numero esse debēt vndecim,scul tetus duodecimus.Iure mu.ar.x.& ar.xvi.
Scabini ex priuilegio feudum accipere de bent ab Episcopo si regale habuerit à Re ge.Iure muni.ar.x.
Scabini nullomodo deponi debent nisi ius amittant,ibidem.
Scabinorum multe prerogatiue ex priui legio Ottonis concesse.Iure muni.ar.x.
Scabinorum sententia Maidęburgi repro bata nisi in presentia electorum in pallan tia decidetur,ibidem.
Scabini occasione sentencię inuente nullū incurrunt damnum, ibidem.
Scabini vnde dicti & vnde nomen accipi unt suum, ibidem.
Scabinus iuris reprobati esse non debet, & alia plura de libertatibus eorum vide, ibidem Iure muni.ar.x.
Scabinis Maidęburgeñ quid dat̄ in sentē tijs edicendis,& quid notario. Iure muni. ar.xi.glo.
Scabini licite solidos accipiunt pro fatiga in iudicio, ibidem ar.xi.& ar.xvi.
Scabini & iudex quatuor in se habere de bent,ibidem Iure muni.ar.xi.
Scabini actionum in iudicio actorum sub sacramento prestito testificabunt & alio iuramento non indigent. Iure muni.ar.xi.
Scabini propter id quod quis sententiam reprobauerit malum animum contra vnū habere minime debent. Iure muni.ar.xiiij.
Scabini vndecim & sculletus duodecimus instituti ad memoriam vndecim apostolo rum,excepto Iuda, & quare id factum sit apud Saxones.Iure muni.ar.xvi.
Scabini minus q̄ vndecim esse possunt ad exercendum iudicium, ibidem glo.
Scabini minores numero esse possunt in alijs ciuitatibus extra Maidęburgum,vt pote septem vel adminus sex ibidē glo.
Scabini vbi deficiunt plures, potest licite iudicium banniri vbi sunt quatuor vel ad minus tres,ibidem glo.
Scabini Maidęburgi eliguntur ab Epi scopo.ibidem.
Scabini Maidęburgi feudum accipiūt ab Episcopo,& illud hęreditant in filium vel agnatum,ibidem.
Scabinale officium recusare potest Episco pus in certis casibus,ibidem.
Scabino existēte si superueniat ei defectus aliquis deponi non debet,ibidem.
Scabinus excōmunicatus non perdit locū scabinalem,sed non exercet interim offi cium ad tempus, ibidem.
Scabini liberi esse debent & ad clypeum nati ibidem.
Scabini vt digni sint loco scabinali quas conditiones necessario habere debent,ibi dem. Iure muni. ar.xvi.
Scabini ad nullum hęreditant officium il lud & locū nisi sit in generatione equalis. ibidem. Iure muni.ar.xvi. & Spe.sax.li.i. ar.vi.li.iij.ar.xxvi.
Scabini testes esse possunt contra vnum quēq; ex parte officij.Iure muni.ar.xvi.
Scabini pro duello inequalibus non respō dent, sed nec locum scabinatus ostendere tenentur si inequalis iudicium prouocet, ibidem.
Scabinus nullibi respondere tenetur in iu rijs nisi in iudicio suo.ibidem.
Scabini si deficiunt Maidęburgi ad illum locum nati,& Imperator coronatus non sit & per consequens Episcopus regalia non habeat ab Imperatore vigore cuius eos infeudet,quomodo alij debent eligi, & quis ordo seruandus.ibidē.
Scabinus vltimo electus efficitur Came rarius aliorum & prouidet solidos,ibidem
Scabini diuidunt solidos singulis quatuor temporibus anni, & nullus cum eis diuidit extraneus, ibidem.
Scabino cū sentētia ꝓnunciat̄ Maidębur gi vnicuiq; cedit solidus vnus,notario ve ro duo solidi,ibidem.
Scabinus quis dicitur, ibidem Iure muni. ar.xvi.
Scabini testes esse debent occasione resi gnationis facte et intromissionis date quē admodum iudex testificat. Iure mu.ar.xx.
Scabini quid accipiunt à resignatione.Iure muni.ar. xxi.
Scabinus ad sedem scabinalē electus pro pter id nec nobilitatur nec deprimitur.Iure muni.ar.xxxiij. Spe.sax.li.iij.ar.xxix.glo. feu.c.iiij.glo.
Scabinus Burgrabio aut sculteto non te netur sententiam inuenire extra veros di es iudiciales nisi factum sit manifestum.Iu re muni.ar.xlvi.
Scabini necessario veniunt ad omnia iudi cia Burgrabij,sculteti.Iure mu.ar.xlvij.gl
Scabini non debent tribus horis sentētias pronunciare in iudicio. Iure mu.ar.xlviij.
Scabinis mortuis testificari potest homi nibus fide dignis qui iudicio affuerunt oc

casione transactionis. Iure muni. ar. lij.
Scabini quicquid testificãtur hoc iudex testificare cogitur, ibidem.
Scabinis & iudice mortuis, sedes scabinalis suppleri potest aliis viris ad iudiciũ pertinentibus adminus tamen duo scabini sint in causa donationis. Iure muni. ar. lv.
Scabinus in sede scabinali improperatus occasione sententię inuentę lucratur emendam & iudex mulctam seu pœnam. Iure muni. ar. lxxiij.
Scabinus improperatus postq̃ sententia diffinita sit & consensus aliorum scabinorum superueniat omnes acquirunt emendas seu mulctas, & quotquot emendę fuerint totidẽ pœnę iudici acquiruntur, ibidẽ
Scabinus iure Maideburgeñ vinci testimonio non potest, ibidẽ glo. & Spe. saxo. li. ij. ar. xij.
Scabinus, ad scabinorum testimonium se trahens si illis non creditur, iuramento eos confirmare necesse est. Iure mu. ar. lxxiij. glo.
Scabinus pecuniam accipiens & dans sententiam sine consensu aliorum, sentẽtia est inanis & sede priuatur scabinali. Iure mu. ar. cij. rationem vide in glo.
Scabinus, vide supra ad hunc passum titulo Bannitus.

Scamnum.

Scamna ante quatuor venire, est ad iudicium bannitum constitui. Iure muni. ar. xx.

Scharthania.

Scharthanię ducatus Maideburgeñ per Ottonem fundatus. Iure muni. ar. x.

Sclauus.

Sclauus defendere potest responsionem cõtra Theutonicum si eum non intelligit, li. iij. ar. lxix. & lxxi.
Sclauus non patitur sententiam Saxonis nec testimonium eius extra bannum, rationem vide in glosa, li. iij. ar. lxx.
Sclauus in crimine pacis fracte detentus patitur testimonium & sententiam Saxonis, & econtra, ibidem.
Sclaui cum Saxonibus inimici ab antiquo semper fuerunt, ibidem li. iij. ar. lxx. glo.
Sclaue an sunt serue & an proles Sclaui libera sit nec ne, vide li. iij. ar. lxxiij.
Sclaui per Saxones ex sedibus propriis pulsi & quam prouinciam prius incolebãt et alia de Sclauis vide, li. iij. ar, lxx. & lxxiij glo. Iure muni. in prohe. abunde.

Scultetus.

Scultetus quid iudicare aut accusare in iuditijs debeat. Spe. sax. li. i. ar. ij.
Scultetus in causa emancipationis vel renunciationis contra paganum vice iudicis testificetur. li. i. ar. xiij.
Scultetus quis sit & vnde dicatur. li. i. ar. xiij. in glo. circa finem.
Scultetus quicquid fecerit cum maiori parte paganorum cõsensu tenẽdum est à minori parte. li. ij. ar. lv.
Scultetia in quartam descendit infeudationẽ & nullum aliud iudiciũ. li. iij. ar. lij.
Scultetus alias prefectus nullus esse potest nisi ingenuus & ex illa iurisditione oriundus. li. iij. ar. lxi. Iure muni ar. xvi.
Scultetus primam sententiam Comiti inuenire debet. Iure mu. ar. x. ar. xvi. & xlv.
Scultetus sine vndecim scabinis iudicium habere non potest. Iure muni. ar. x.
Scultetus bannum habet à Comite, sculteciam à domino terrę. Iure muni. ar. xi. & xlvij.
Scultetus est iudex Burgrabij intellige in ciuilibus causis, Burgrabius super Margrabium. Iure muni. ar. xvi. & Spe. saxo. li. iij. ar. lij.
Scultetus est iudex inferior inter feudales ibidem.
Scultetus dictus est Prefectus & Iudex, vide ibidem..
Sculteti mulcta est octo solidi. li. iij. ar. lxiiij Iure muni. ar. xlvij.
Scultetus impediens aliquem in sua querela quomodo contra eum procedi debet, & qualiter ipse euadere potest. Iure muni. ar. xvij.
Scultetus accusatus de non ministranda iusticia & non comparens se iustificaturũ, pœnam soluit aduocato decem libras, & non instanti iusticiam ministrans si in criminalibus sit, hoc idem iudicium super illũ fieri debet quod ille facere recusauit, ibidẽ.
Scultetus iudicat super aduocatum, et ecõtra, ibidem.
Scultetus iudicium Burgrabij non veniẽs pœnam dabit. Iure muni. ar. xlv.
Sculteti iudicia ter in anno celebranda. Iure muni. ar. xlvij. & Spe. saxo. li. i. ar. ij.
Scultetus semper iudicium exercere potest vbi non indiget sententijs scabinorum. Iure muni. ar. xlvij. glo.

Scultetus si non fuerit domi & criminale nephas oriatur potest eligi iudex pro crimine illo. Iure muni. ibidem.

Scutum.

Scutum bellicum quando quis diminuere dicitur. feu. c. liij. & circa ar. lij. li. i. Spe. sax.
Scutum, vide supra in dictione Clypeus.

Secularis.

Secularis trahens secularem ad ius spirituale quę pœna. Spe. saxo. li. iij. ar. lxxxvij. Iure muni. ar. xxviij.
Secularis in iure spirituali respondere tenetur in certis casibus, li. iij. ar. lxxxvij. Iure muni. ar. xxviij. glo.

Senatus consultum.

Senatus consultum quid sit. Iure mu. ar. i.

Senex.

Senex ablata sine heredum consensu restituere potest, li. i. ar. lij.
Seniori competit diuisio hereditatis & iuniori electio, li. iij. ar. xxix.

Sententia.

Sententia lata facit ius elapsis decem diebus, li. i. ar. ij. glo.
Sententia lata cui non cõtradicitur, tribuit ius ei qui non habet & alteri aufert, & alia plura de sententia & re iudicata, ibidem vide abunde.
Sententia coram imperio nulla tam iusta fieri potest, si Saxo manũ suam ad id exponendo eam increpare vellet eidem admitti debet, li. i. ar. xviij. Iure muni. ar. xiij. articulus tamẽ iste reprobatus est.
Sententia à iure prolata ratione alicuius delicti, alia vt sic nõ est necessario ferẽda, requiritur tamen iudicis declaratio sententię illius, & hoc per inquisitionem vocata parte, li. i. ar. xxxvi. glo.
Sententiam passi vt suspensi, capite plexi, an in sacris locis sepeliri debeãt, li. i. ar. liij.
Sententiam latam per arbitros increpare non licet, li. i. ar. lv.
Sententia quid sit, li. i. ar. lxij. li. ij. ar. iiij. li. iij ar. v.
Sententia lata per iudicem secundum arbitrium suum & non dicta partium non valet, li. i. ar. lxij.
Sententia ferri debet ex propositiõe & responso, ibidem & item feu. c. x. & lxviij.
Sententia primo postulata primo edicitur ibidem li. i. ar. lxij. feu. c. lxviij.
Sententia fertur sepius sine culpa iudicis in preiudicium partis iuxta informationem partiũ, & an valeat, vide feu. c. lxvi. & circa ar. lxij. li. i. Spe. saxo.
Sententialiter condemnatus si vitam aut manum redimat infamis est, li. i. ar. lxv. & lxvi.
Sententialiter damnatus non debet petere sibi pœnam minui, sed nec iudex istud facere debet petitus, li. i. ar. lxix. glo.
Sententia per quam pronunciantur bona rei per actorem cõuenti vendi debere, est interloquutoria non diffinitiua & ideo reuocari potest vbicunq; rationabilis subest causa, li. i. ar. lxx. glo.
Sententia non ligat cõtra absentem, li. i. ar. lxx. Ibidem absencie quinq; genera vide, & li. ij. ar. xiiij. & ar. xxiiij.
Sententia infringi seu rescindi non debet li. ij. ar. iiij. glo. li. i. ar. lxx. glo.
Sententia proscriptionis seu banni retractari potest sicut & sententia mulcte quia est interloquutiua, li. ij. ar. iiij. glo.
Sententiã audiẽs & non appellans vlterius non habebit appellãdi locum, li. ij. ar. vi. Iure muni. ar. x. ar. xi. ar. xiij. & xx. feu. c. xxxix. rationes vide in glo.
Sententia etiam non reprobata non valet in certis casibus, li. ij. ar. xi. & li. iij. ar. lxiij. glo. Iure muni. ar. xi. glo. feu. c. lxx. glo.
Sentẽtia etiã appellata ligat, nec datur appellandi locus in certis casibus, li. ij. ar. xi. feu. c. lxx. Iure muni. ar. xi.
Sententia, de sententijs arbitralibus vide abunde, li. ij. ar. xi. glo.
Sententia inueniri non debet infra parietes obseratas & sub tecto feu. c. lxxiij. & circa ar. xi. li. ij.
Sententia non fertur contra extraneum et quomodo intelligat. Spe. saxo. li. i. ar. lxxi.
Sententiam inuenire non debet vasallus contra dominum nec econtra, nec cognatus contra consanguineum, vbi vitam, saniatem aut honorem tetigerit, li. ij. ar. xij.
Sententias extra bannũ Regium licitum est pronunciare et appellatio fieri in illis casibus de quibus extra bannum potest cognosci, ibidem.
Sententię reprobatio debet fieri ad superiorem iudicem, vltimo ad Regem, ibidem. Iure muni. ar. xi. glo.
Sententię in appellatiõe prosequenda quales nunctij esse debẽt, & quomodo in expensis prouideri, ibidem & in glo. decla-

rationem vide, & Iure muni. ar.x. & ar. lxxiiij.feu.c.lxx.
Sententia in comitatu reprobata ad Marchionem appellari non potest nisi ad Regem,ibidem li.ij.ar.xij.
Sententia quęsita ab aliquo qui eam inuenire nescit, alter quęratur et tandē alius,iuramento tamen prius confirmetur quod ignoratur sententia,ibidem.
Sentētiam tandē vltimus inuenire nescięs inducias habebit ad tempus aliud, ibidem.
Sententiam inuentam si Saxo reprobauerit defferens eam dextre manui,quomodo pugnare debet,ibidem.
Sententia interrogatus si inuenerit secundum suam conscientiam etiam iniustam sine pœna manebit,ibidem & Iure muni. ar. xiiij.
Sententię inuente non prebens cōsensum & aliam veriorem exprimens in quam plures consentiunt illa vires obtinebit & nullus incurrit pœnam mulctę, ibidē li.ij. ar.xij.
Sentētiam increpans quomodo loqui debet, ibidem & Iure muni. ar.lxxiiij.
Sententiam Saxonis si Sueuus increpet coram imperio determinabitur,li.ij.ar.xij.
Sententia stando sub banno Regio increpatur & sedendo in sua sede promulgetur ibidem li.ij.ar.xij.
Sententiam increpans,si ad sedē illam natus non sit postulare debet sibi sedem dare ad inueniendum eam,ibidem.
Sententia,pro sentētia increpata iudex nō oportet interrogare consensum scabinorū ibidem.
Sententiam inueniens ab ea recedere non licet sine consensu partis in cuius profectū pronunctiata est, ibidem.
Sententiarum increpationes contingunt trifariam,li.ij.ar.xi. & ar.xij.glo.
Sententiam increpare non licet qui pro iniuria comprehensus iudicio presentet nec is cui duellū indictum est,ibidem.
Sententiam reprobatam si in sex septimanis non reproducit an perdit causam, ibidem vide etiam ad hunc passum.Iure muni. ar.xi. glo.
Sententia non ex narratis inueniri debet, li.ij.ar.xij.glo.
Sententiam increpans si inculpatur quod non zelo iusticię sed dilatiōis causa fecerit iurare cogit feudali iure.feu.c.lxx. & circa. ar.xij.li.ij.
Sententia inueniri debet non in colloquēdo inter se scabini, sed quilibet ex se, ibidē li.ij.ar.xij.feu.c. lxv.
Sententia elici non debet exemplo aliorū iudicum,etiam perfectissimorum,sed secūdum leges, ibidem li.ij.ar.xij.
Sententia stando pronuncianda est, ibidē glo.
Sententiari non debet qualiter quis puniendus sit nisi ille prius per sententiam condemnetur,li.ij.ar.xviij.
Sententiari non debet qualiter quis hęreditatem aut possessionem probare debeat nisi sententieť ei incumbere probationē, ibidem li.ij.ar.xviij.Iure muni.ar.cxxxix.glo
Sententia non ad omnia quęsita inueniri debet, li.ij.ar.xviij. & alia de sententijs vide ibidem in glosa.
Sententia in communi & generali ferri nō debet, li.ij.ar.xviij.glo.
Sententia contra absentem lata non valet nisi ex contumatia,li.ij.ar.xxiiij.li.i.ar.lxx, Iure muni. ar.cxxxix.
Sententia ferri non debet nisi precedant probationes,li.ij.ar.xxv.Iure muni.ar.cxij
Sententia mortis vel membri nō fit super fatuos & furiosos, li.iij.ar.iij.feu.c. xviij.
Sententia necessario differtur in certis casibus,ibidem li. iij.ar.iij. feu.c.xviij. abunde in glo.
Sententia aquę quę sit, li.iij.ar.xxi. feu.c. xl. glo.
Sententia ferri ex opinione non debet li.iij ar.viij.Iure muni.ar.xiiij.
Sententia per superiorem iudicem vt pote Regē lata pro lege seruari debet,li.ij.ar. xxvi. & xliij.glo.
Sententiam increpare volens ferēdario carere debet,li.iij.ar.xxx.glo.
Sententia super Christum quomodo lata fuit,li.iij.ar.xxx. glo.
Sententiam iniustam qui inuenit qui pronunciat & qui consultat eadem pœna punitur,ibidem glo.
Sententiari non debet ex querela in mortē vnus nisi recognoscat vel conuincatur, li. iij.ar.xxxix. glo.
Sententia quandoq; iniuste profertur ex multis causis,li.ij.ar.lxiij.glo. per longum vide.
Sententia inueniri debet ieiuno & sedendo.,li.iij.ar.lxix. feu.c.iiij.glo.
Sententiam increpare volēs quomodo sedē optare et vbi se se trahere debeat,ibidē

li.ij.ar.lxix.li.ij.ar.xij.
Sententia non sedendo pronunctiata,est ipso iure nulla,ibidem glo.fi.
Sententiare possunt Scabini in bāno Regio contra quemlibet, etiam contra Sclauum,ibidem glo.& ar.lxx.
Sententia prolata quando valeat & qñ nō.li.iij.ar.lxiij.
Sententia potest ferri extra bannum & testimonium,excepto Sclauo contra Saxonem & econtra, li.iij.ar.lxx.
Sentētia pro iniurijs vel pace fracta ferri potest per Saxonem contra Sclauum & econtra. li. iij.ar.lxx.
Sentētia per Scabinos Iudici declarari debet publice non occulte, & alia de sentētijs vide.li.iij.ar.lxxviij.
Sententia plurium vt communiter validior. li.iij.ar.lxxviij.
Sententiam reprobatam quam cito importare necesse est. Iure muni.ar.xi.
Sententia proferri debet in presentia vtriusq; partis,ibidem.
Sentētia per appellationem reportata nulibi nisi coram quatuor scabinis & iudicio aperiri debet, ibidem..
Sententia,in reportatione sentētię specialia quędam,ibidem. Iure mu.ar.xi.glo.
Sentētia reportata si fuerit & pars aduersa pro termino non comparuerit,quod incommodum exinde sequitur,ibidem. Iure muni. ar.xi.glo.
Sententia Maideburgi reprobata vbi appellatur & quomodo,quia ad Pallantiam Iure muni.ar. xij.
Sententia ad Pallantiam appellata quomō proceditur in appellādo & quis modus seruandus.Iure muni.ar.xiij.
Sententia in Pallantia lata pro iure municipali seruari debet, & exinde sequitur qđ sententia in vltima instantia decisa pro iure habetur,ibidem.
Sentētiam appellans & deficiens quid & cui demereatur, expensasq; soluet & alia de sententijs plura vide ibidem. Iure muni.ar.xiij.
Sententiam in Pallantia increpare potest Saxo, & quomodo quia per duellum,ibidem.& Spe.sax.li.i.ar.xviij.
Sententię iniustę sequelam Iudex prębere non debet,sed caute procedat vel negotium transponat, Iure muni. ar.xiiij.
Sententiā increpās vlcisci de eo Iudex vel Scabini nō debent,nec sibi irascī ibidē.
Sententia in qua dubitatur in Pallantia ad Regem defertur ad discutiēdum, Iure muni.ar.xv.
Sententia ferri debet,dato quod non omnes adsint qui ad id pertinent, sed citati nō conuenerunt.Iure muni.ibidem.
Sententijs pronunctiandis alter modus seruatur,Iure Cęsareo,Spirituali,& alter Iure Saxonico.Iure muni. ar.xvi.glo.
Sentētias inuenire vltra tres horas scabini non tenentur. Iure muni.ar.xlviij.
Sententię vituperatio apud Saxones in iure Canonico & Imperiali dicitur appellatio,Iure muni.ar. lxxiiij.glo.
Sententia à scabino edicta qui pecuniam accipit sine consensu aliorum est irrita & priuatur sede scabinali. Iure muni.ar. cij. Rationem vide in glosa.
Sentētia inueniri debet ante meridiē ab ortu solis,incepta tn causa ieiune añ meridiē pōt ferri sentētia post meridiē. feu.c.iiij gl.
Sententia,vide plura ad hanc materiam supra in dictione Appellatio.

Sepes.

Sepes faciendi sunt ne damnum fiat vicino & quomodo.li.ij.ar.xlix.glo.Iure muni.ar.cxxvi.
Sepire vnusquisq; tenetur curiā suā, alioqui damnum refarcire cogitur.li.ij.ar.xlix.
Sepiens curiam,arbusta virgarum versus suum fundum ponere debet. li.ij.ar.l.Iure muni.ar.cxxvij.
Sepes quomodo dinoscuntur,quod hunc & non vicinum pertineant.ibidem li.ij.ar. l.glo.
Sepem faciens quantum spacij relinquere tenetur.ibidem.glo.
Sepem si transcrescat humulus cui cedit.li. ij.ar.lij.
Sepem quam alte vnus extruere potest sine licentia iudicis. li.iij.ar.lxvi.
Sepiens alienum agrum quid demeretur. li.ij.ar. lxxxvi.

Sepultura.

Sepultura primum expediri debet ante solutionem omniū debitorum. li.i.ar.vi.
Sepulturam vidua facere debet cum hęredum consensu.li.i.ar.xxij.
Sepultura funeris per nullum impediri debet,ibidem glo.
Sepeliens occisum in campo nō delinquit. li.ij. ar.xc.

Seruus. Seruitus.

Serui à seruando in bellis dicti. li.i.ar.xvi. li.ij.ar.xxxiij. & ar.xxxiiij. li.iij.ar.xlij.glo Iure muni. ar.ij. feu.c.iiij.

Seruum manumittere qui vult.xx.annorũ esse debet.li.i.ar.xvi. glo.

Serui necessario manumittuntur & libertatem consequuntur ex tribus. li.i.ar.xvi. Iure muni. ar.iij.

Seruus habens plures dominos si vnus eũ dimittere vult,alter consentire cogitur solutis eidem.xx.solidis li.i.ar.lij.

Seruum alienare non licet sine consensu heredum & legittimo iudicio, ibidem. & item Iure muni.ar. xx.

Seruus si noxam fecerit,dominus duplicẽ habet optionem, vel eum actori dare pro excessu, vel noxã soluere.li.ij.ar.xvij.gl.

Seruum condemnatum dominus iuramẽto excipere potest, & eum defendere. li.ij. ar.xix.li.iij.ar.xxij.

Seruus cõdemnatus cur excipi potest per dominum cum tamẽ libero homini id nõ permittitur. li.ij.ar.xix.

Seruus condemnatus, & per dominum iuramento eliberatus efficitur infamis, causam istius vide, ibidem li.ij.ar.xix.

Seruus conductus ad seruiendum cogi potest.li.i.ar.xxij.glo.

Serui pro mortuis iure reputantur. li.i.ar. xxv.glo.

Seruitutes rusticorum prediorum,iter,via actus.li.ij.ar.xxvij.& li.

Seruus seruit pro mercede,hoc est vita donata in bello.li.ij.ar.xxxij.

Serui noxàm facere possunt dupliciter,ibidem glo.

Seruorum tota multitudo si delinquit,an omnes puniendi veniunt,ibidem glo.

Seruum dominus occidere non debet ex duobus. li.ij.ar.xxxij.

Serui propter seuiciam dominorũ potius diuẽdi debent, q̃ quod interficiantur vel eis abutatur.li.ij.ar.xxxij.glo.

Seruitus,stillicidium edificiorum nullus in aream vicini immittat.li.ij.ar.xlix. Iur.muni.ar.cxxvi.

Seruitutes stillicidij anno & die prescribunt ibidem. li.ij.ar.xlix. glo.

Seruitus,area si non habet ventum nisi ex vna parte,ex illa parte edificia strui non debent ne area vento careat,ibidẽ glo.

Seruitus,edificia vnus potest struere q̃ alte vult,etiam ad cœlum dato quod luminibus vicini officiat.li.ij.ar.xlix.& li.

Seruitutem vicino constituere volens pactionibus & constitutionibus illud facere tenetur, ibidem li.ij.ar.xlix.

Seruitus ne inferatur vicino potest vnus heredem testamentaliter obligare ibidẽ.

Seruitus,feneſtre facte in curiã vicini prohiberi possunt,et ille sumptibus suis restaurare cogitur,ibidem glo.

Seruitus,si cõmunitas villę consueuit infra limites alterius villę à tempore quo nõ extat memoria hominum animalia pascere,ligna secare,aut gramina,seruari debet consuetudo. li.ij.ar.xlvij.

Seruitus,quãtum distare debet murus, sepulchrum, puteus, oliua aut alię arbores, & item in edificijs alijs.li.ij.ar.l.& ex lege xij.tabu. ibidem.

Seruitus,fornaces,cloacę,stabuli porcorũ quantum distare debent à sepe vicini. li.ij. ar.li.

Seruitus,de seruitutibus rusticorum & vrbanorum prediorum vide abunde li. ij.ar. xxvij.& ar.li.in glo.abunde.

Seruitus quomodo prescribitur. li. eodem ar.li.glo.

Seruitus an fieri possit in fluminibus nauigabilibus.li.ij.ar.li.glo.

Seruitutem aggerum reparandarum vna villa vicine tenetur,& quę pœna si id omiserit.li.ij.ar lvi.

Seruus in obsequio dñi captiuatus quantum redimi debet.li.iij.ar.vi.feu.c.iiij.in fine glo.

Seruum esse innatum quomodo probari debet li.iij.ar.xxxij.

Seruus vnus impetitus qđ sit alterius seruus cui cedit probatio ibidem.

Seruus metseptimus citius probabit suam libertatem.ibidem.& Iure muni.ar.iiij.

Seruum possidens citius ei admittitur probatio,q̃ illi qui non possidet,ibidem li,iij. ar.xxxij.

Seruum se dare volens heres licite contra dicere potest, ibidem & Iure muni. ar.ij. in glosa vide,quodq; non aliter eum liberare potest nisi restituta pecunia.

Seruus apud dominum ad mortem seruiens dominus eius capit hereditatẽ & prolem.ibidem li.iij.ar.xxxij.

Seruum se denegans vnius & alterius se esse dicat,si iste eum non defendit,illi pri

ori datur probatio,ibidem.

Seruus conuictus in iudicio quod seruus sit,colapho per dominum percutietur loco emende,ibidem.

Seruitutis impetitio quadruplex & vnius cuiusq; specialis probatio,ibidem glo.& Iure muni.ar.iiij.

Seruorum possessio triplex.li.iij.ar.xxxij. glo.

Seruitus quomodo probari debet. ibidem li.iij.ar.xxxij.Iure muni.ar.iiij.

Seruum conuictum iudex etiam colapho percutere potest pro mulcta, ibidem li.iij. ar.xxxij.

Seruus in alia iurisditione liberum se asserens,ibidem contra eum agi oportet. li.iij. ar.xxxij.glo.

Seruus fugiens suspẽdi non debet ibidẽ.

Seruorum possessio triplex ibidẽ glo.

Seruum se vendens quę requirũtur vt valeat venditio,ibidem li.iij.ar.xxxij.glo.

Seruitus quid sit, li.iij. ar.xlij. Iure muni. ar.ij.

Seruitutes lege naturę prohibẽtur.li.iij.ar. xlij.Iure muni. ar.ij.

Seruitutes vnde ortum habeant multe opiniones.li.iij.ar.xlij.Iure muni.ar.ij. tum & argumenta in contrarium adducta cum eorũ solutionibus ibidẽ in glo.reperies.

Serui vnde dicti.Iure muni.ar.ij.

Seruitus in Principibus locum non habet. Iure muni.ar.ij.

Seruitus secundum rei veritatem venit ex captiuitate & oppressionibus. li.iij.ar.xlij. Iure muni.ar.ij.feu.c.lxij.

Seruus proprie non est famulus,ibidem li. iij.ar.xlij.Iure muni.ar.iij.

Serui, famuli,ac ministerialis differentia, li.iij.ar.xix.& ar.xlij.Iure muni.ar.iij.

Serui seruitium est essenciale, famuli accidentale,li.iij.ar.xlij. Iure muni.ar.iij.feu.c. iiij.& lxij.& li.ij. ar.xxxij. glo.

Seruus quid sit,ibidem li.iij.ar.xlij.

Seruus iure positiuo seu scripto admittitur non autem iure naturali,ibidem.

Seruitium duplex inuenitur,videlicet ratione personę & illud proprie seruitus est, & ratione bonorum, vt sunt infeudati & illi non sunt serui,ibidem li.iij.ar.xlij. Iure muni.ar.iij.

Seruorum triplex beneficium à iure concessum,li.iij.ar.xliiij.Iure muni. ar.l.feu.c. lviij.

Seruitium hereditarium Principes habent non tamen per id serui sunt,li.iij.ar.lvij.gl.

Seruus, in seruum alicuius cõmissum flagitium,domino illius emendatur, li. ij. ar. xxxiiij.Iure muni.ar.iij.et ar.iiij.

Seruitus,de seruitute natiuitatis an à patre vel à matre originẽ habeat, vide Iure muni.ar.iij.& item Spe.saxo.li.iij.ar.lxxiij.

Seruitus qui libertatem in seruitutem cõmutauit vtrumq; perdit.Iure muni.ar.iij.

Serua concipiens & libertatem consequuta iterum se in seruam dederit,fructus liberi erit,ibidem Iure muni.ar.iij. Spe.saxo.li.i. ar.xvi.glo.

Serui efficiuntur tripliciter. Iure muni. ar. iij. glo.

Seruus,liber homo in seruum se vendere volens quę requiruntur quod venditio valeat. Iure muni.ar.iij.ibidem,& Spe.saxo. li.iij.ar.xxxij.

Seruus quomodo liber esse potest & quę ad id requiruntur.Iure muni.ar.iij.glo.

Seruus superducens liberam & econtra, nullum inter eos est matrimonium,quare separari possunt & vnus superducere alitũ, & alias seruorum incõmoditates vide ibidem Iure mu.ar.iij.Spe.sax.li.iij.ar.xxvij. Contrariũ tamẽ istius vide li.iij.ar.lxxiiij. vbi matrimonium ipsis admittitur.

Seruus,vide ad hunc passum supra in dictione Mercenarius, & dictiõe Famulus.

Sigillum.

Sigillum cuius non potest scriptura legi reprobatur, nec dicitur sigillum. li. ij.ar. xlij.glo.

Sigillo domini statur contra dominũ & preiudicat sibi vt confessio,ibidem. li.ij.ar. xlij. glo.

Sigillo ignoto an credatur,ibidem glo.li. ij.ar.xlij.

Sigillum,contra sigillum quod non sit suũ nec litterę sigillatę suę sint metseptimus iurabit.feu.c.xix.& circa ar.xv.li.i.

Sigillum est diligenter inspiciendum & alia de sigillis plura vide ibidem.

Similis generationis.

Similem esse alicui generatione, intelligitur quadrupliciter. li.i.ar.xlv.li.iij.ar.lxxiij. Similem generatione esse quadrupliciter dicitur, ad intelligendum textum Speculi saxonum locus maxime necessarius,ibidẽ li.iij.ar.lxxiij.

Similis generationis, vide supra in dictiõe Generatiõe similis et dictiõe Paris cõditiõis

Sinodus.

Sinodus ter in anno celebrãdus.li.i.ar.ij.
Sinodo omnes intereſſe debent banniti, proprietarij, pagani & quid ibidem iudicandum diſcutiẽdumue ac alia de ſinodo plura ibidem vide copioſe.

Societas.

Societatis omnia cõmunia. li.i.ar.xij.feu. c. xxxij.glo.
Societas minime fieri debet ita qd' vnus ſubiaceat in toto damno, alter vero lucro, ibidem.li.i.ar.xij. glo.
Societas cum infantibus contrahi non poteſt, ibidem li.i.ar.xij.
Societas diſſoluitur ex ſex cauſis, ibidem et feu.c.xxxij.
Socius equitans temere in ſocietate & dãnum contigerit, illud ſolus tollerabit, ibidẽ li.i.ar.xij.& alia de ſocietate plura.
Societas in maleficijs eſſe non poteſt, li. ij. ar.lxxij.glo.
Societas non contrahitur in rebus illicitis, ibidem.
Socius in via contra quemlibet etiam cõtra dominum ſuum defendi debet, li.iij.ar. lxxviij.rationes iſtius in glo.vide.

Solidus.

Solidus ideſt aureus à ſoliditate auri dictus, li.ij.ar.i.in annota.
Solidi ſeptuaginta duo conſtituunt librã ibidem.
Solidus interpretatur etiam pro aureo, li. ij.ar.xiij. in annota.
Solidus valet xij denarios antiquos et xx ſolidi libram conſtituunt, ibidem in annota.& li. iij.ar.xlv.glo.
Solidi ducenti conſtituunt decem libras, li. ij.ar.xl.
Solidi loco in pallantia quid datur. Iure muni. ar.xiij.
Solidus in pallantia eſt aureus & quantũ valet, ibidem.
Solidus ſolui debet iudicio cũ quid donatur, reſignatur vel locatur. Iure muni. ar. lxxiij.& ar.cv.
Solidum ſolui non oportet ab inchoatiõe cauſę. Iure muni.ar.cxxxvi.

Solutio.

Solutio ante diem ſtatutum expeti quidẽ non debet, ſi tamen ante diem preſtandę pecunię agat ex iuſta cauſa ad interponẽdam cautionẽ fiat condemnatio, li.i.ar.lxv
Solutio debitorum iure acquiſitorum mulctę, emendę, quando fit. li.ij.ar.v.
Solutio fit quatuor modis, li.ij.ar. vi.glo.
Solutionem allegãs probare illud tenetur, ibidem glo.& li.ij.ar.v. in annota.
Solutio, naturale eſt vt eo modo quis liberetur quo pacto obligatio facta fuit, li.i.ar. vi. glo.
Solutionem facere promittens alicui, & ſi actor non venerit vel accipere nollet diem perdit actor, & non pecuniam, li.ij.ar.xi.
Solutionem negligens ad tempus certum damnum ſubſequutum reſarcire tenetur, li.i.ar.liij.
Solutio quandoq; fit contra velle alicuius q̃ quod ſibi promiſſum eſt ita quod ſi promiſſa pecunia ſit, mobilia accipere cogitur li.iij.ar.ix.ar.xxxix.& xl. glo.
Solutio debitorum ſeu accommodatorum multiplex.li.iij.ar. xxij.
Solutionem promittens moneri nõ debet ante tempus promiſſum, ibidem.
Solutio debitorum quid ſit, li.iij.ar.xxxix.
Solutio debitorũ expeti multis modis poteſt, ibidem glo.
Solutionem creditor preſtolare cogitur tripliciter, ibidem glo.
Solutio debiti ad occaſum ſolis preſtolanda eſt in ſua aut vicina iudicis domo, li. iij.ar. xl.
Solutio verigeldi, mulctę, emendę, debet eſſe nummis cõmuniter currentibus, ibidẽ glo.
Soluere non habens nummos, preſtans pignus non abſoluitur, ibidem limitationem in gloſa vide.
Solutionem promittens in vno loco & nõ faciens poteſt conueniri in alio, ibidẽ glo.
Solutio debiti fit duobus modis, & alia de ſolutionibus, vide ibidem, li.iij.ar.xl.
Solutio fideiuſſorię cõiunctę manus quomodo extorquenda, li.iij.ar.lxxxv.
Soluto creditori ſoli etiam ſi pluribus promittatur ab omnibus debitor liberat, ibidẽ
Solutio eque valet per ſubdelegatum ſicut per principalem, li.iij.ar.lxxxv.glo.fi.
Solutio, vide ad hanc materiam ſupra in dictione Debitum, & dictione Oblatio.

Speciale.

Speciale derogat generali.li.ij.ar.xxxiiij.

Speculum ſaxonum.

Speculum ſaxonum ex latino in germanicum tranſlatum per Ecke de Repkaw Spe.ſax.li.i.in prolo.li.ij.ar.xxxvi.li.iij.ar. xxxix.& xlv.glo. Iure muni. ar.x.
Speculum ſaxonum eſt ius priuatũ Saxonibus datum. Spe.ſax. in prolo.
Speculum ſaxonum vnde dicatur & lẽ Ius prouinciale, Ius Maideburgeñ. li.iij.ar lxij.glo.
Speculum ſaxonum ſeu priuilegium qñ ſaxonibus datum eſt per quem, & in quo loco, & eiuſdem concluſio. li.iij.ar.lxxxij. glo.& item li.i.ar.xiiij.
Speculo ſaxonum nihil derogatur per Ius municipale, ſed eſt elucidatiuum eius. Iure muni.ar.i. glo.
Speculum ſaxonũ gloſis illuminauit Burchardus de Manſfeldt, qui & Ius municipale ex Iure prouinciali ſuperadditis plebiſcitis quibuſdã ex mãdato Imperatoris Ottonis Ruffi compilauit. Iure muni.ar.x.glo.

Spirituales.

Spirituales gladium ſpiritualem acquirũt à Papa, quemadmodum ſeculares ab Imperatore. Iure muni ar.viij.

Spolium.

Spolium, de reſtitutione ſpoliatorum vide plene. li.ij.ar.xxv.glo.
Spolia & furta apud ſententiatum inuenta, Iudex per annum ſeruabit & tandem in vſus conuertet ſuos. li.ij.ar.xxxi.
Spolium duplex li.ij.ar.xxxiiij.
Spolia & furta raptoribus accepta quamdiu ſeruari debent, & cui cedunt. li.ij.ar. xxxvij.
Spolia raptoribus erepta ſi infra determinatum tempus non repetuntur à quoquã, pars ereptoribus, duę partes iudici cedunt, ibidem.
Spoliatus cum violentiarum clamore agere debet. li.ij.ar.lxiiij.
Spoliatus reſpondere non tenetur niſi reſtituatur in poſſeſſionem. li.iij.ar.xxxvi.
Spoliatus reſtitui debet cum emenda. Iure mu.ar.cxxxix.glo.& Spe.ſax.li.ij.ar.xxv.
Spolium, vide ſupra in dictione furtum, & dictione preda.

Sponſalicia largitas.

Sponſalicia largitas quid ſit, li.i.ar.xx.glo. Iure mu.ar.xxij.
Sponſalicia largitas vide ſupra in dictione dos.
Sponſalia, de ſponſalibus vide li.i. ar. xxi. glo.abunde.

Spurius.

Spurius, manſer, nothus quid ſint & eorũ differentiam vide li.i.ar.li.

Status.

Status ciuitatis non debet propter aliquẽ violari ex duplici cauſa. li.i.ar.xxx.
Status quantumcumq; eminens non addit facultatem male operandi. li.iij.ar.xix. glo.
Status Chriſtianitatis in tria genera hominum diuiſus. li. iij.ar.lxxix.glo.

Statutum.

Statutum aſtringere ad peccandum nullũ poteſt. li.i.ar.lxiij. glo.
Statutũ qd' diſponit, p homicidio pœnã pecuniariã dari debere an valeat li.ij.ar. xiij.
Statutum ſi quid ſit à maiori parte cõmunitatis, à minori parte contradici non potèrit quodq; due partes vniuerſitatis adſint neceſſe eſt. li.ij.ar.lv.
Statutum per iudicem ſine conſenſu communitatis concludi non poteſt. li.iij.ar.xci.
Statutum ciuitatis tranſgredięs mulctatur & quandoq; etiam proſcribitur ſi caret pecunia pro mulcta. Iure muni.ar.xlvij.
Statutum, vide ſupra in dictione plebiſcitum plura.

Stillicidium.

Stillicidium ędificiorũ nullus immittat in aream vicini. li. ij. ar. xlix. Iure muni. ar. cxxvi.
Stillicidium anno & die ſi quis poſſederit preſcribit. li.ij.ar.xlix.glo.

Stipulatio.

Stipulatus ſi quis aliquid ſit reddere tenet li.i.ar.vij.
Stipulatio ſine cauſę expreſſiõe eſt ſufficiens cauſa ad agendum, ibidem glo.
Stipulatio vnde dicta ibidem.
Stipulatio, vide plura ad id ſupra in dictione promiſſio.

Stuprum.

Stuprum eſt peccatum grauiſſimũ ex tribus, li.ij.ar.lxiiij. Iure muni.ar. xxxviij.
Stuprum, obſidia, irruentiam domorum, Burgrabius iudicat et nullus alter. Iure muni.ar.xxxvij.ar. xlv. & xc.
Stupratam virgo vel mulier ſe eſſe allegãs

disperſisq; crinibus ad iudicium veniat,et ille non est detentus in manuali facto sed libere venit non adductus metseptimus iuramento absoluitur.Iure muni. ar.xxxviij glo.
Stuprum, vide infra in dictione Violentia & supra dictione Raptus.

Successio successor.

Successio ascendentium, descendentium, collateralium,& quis primum succedit,vide li.i.ar.iij.& xvij.abunde. Iure muni ar. lxiij.
Successio,de successione puerorum ex diuersis fratribus & sororibus vt pote qui ex vtroq; parente & qui ex vno dūtaxat & item de successiōe qui sint equalis gradus vel diuersorum graduum, vide li.i.ar. iij.& li.ij.ar. xx.
Successio, in successionibus hereditatum triplex inuenitur gradus descendentiū,ascēdentium & collateralium, li.i.ar.iij.glo.
Successionis bonorū ius triplex apud Saxones,li.i.ar.lij.glo.
Successionis regulam vide,li.ij.ar.xx. glo.
Successio,in successionibus indistincti preferuntur distinctis,li.ij.ar.xx.& alia de successionibus bonorum,ibidem vide p totū.
Successio promissa si testibus probari possit valet,li.ij.ar.xxx.glo.
Successio de futura successione an promissum seu pactum valeat,li.ij.ar.xxx.glo.
Successor in dignitate tēporali tenetur seruare id quod promisit aut iurauit eius predecessor,li.iij.ar.liiij. glo.
Succedit fiscus in bona deficientibus consanguineis, affinibus exclusis li.iij.ar. lxxx
Successionem habens in aliqua bona, & si illum occidit cuius in expectando est p dit ius illud,li.iij.ar. lxxxiiij.
Successionis bonorum feudalium certe regule, ibidem glo.
Successores bonorum siue sint hereditates siue hergewet, siue gerada obligantur ad aliquid, Iure muni.ar.xxvi.glo.
Successio bonorū ex matre ad pueros ex pueris ad patrem,seclusis omnibus agnatis matris.Iure muni.ar.lxiij.
Successio bonorum deficiētibus fratribus sororibus, cadit ad omnes qui in linea equali se ostendant.Iure muni ar. lxiij. glo. & li.i.ar. xvij.
Successionem ascendens proximus vnus accipit, sed descendentes quot sunt accipiunt id quod stirps eorum acceptura esset, ibidem Iure muni.ar.lxiij.& Spe.saxo.li.i. ar.xvij.glo.
Successio, vide plura in dictione Hęres.

Sucuus.

Sueue non percipiunt hereditatem de sexu fœmineo,li.i.ar.xvij.
Sueui vnde dicantur, ibidem.
Sueui tam expeditorias q̄ hereditates tollunt, nedū in septimo gradu sed quousq; comprobare poterint quod de illa genelogia sint,li.i.ar.xix.
Sueui vbi appellare solēt,ibidē li.i.ar.xix.
Sueuorum iura à Saxonicis non discrepāt nisi in apellationibus & tollendis hereditatibus,ibidem.

Surdus.

Surdus & mutus sine pede,manu.Iure ciuili hereditant non autē feudali, li.i.ar.iiij.

Suspensus.

Suspensi, capite plexi,in sacris locis sepeliuntur,de consensu tamen iudicis vt sit necesse est,li.i.ar.liij.glo. li.iij.ar.l.glo.
Suspensi quare vt cōmuniter non sepeliūtur,li.ij.ar.xiij. glo.
Suspendi pro quo excessu quis debeat, li ij.ar.xiij.

Tarquinius.

Tarquinij superbi lege malefactores tortu ris afficiuntur dato quod nullus accusator sit,nec probatio.Iure muni.ar.xxvij.glo.
Tarquinius excogitauit patibula & aliorum tormentorum genera,ibidem.

Tectum.

Tectum non licet immittere in curiam alterius. li.ij.ar.xlix.

Theloneum.

Theloneum qui pontis aut valuarum non soluerit quadruplū refundet.li.ij.ar. xxvij.
Theloneum forense qui non dederit xxx. solidos pœnę dabit, ibidem.
Theloneum quantum dant pedites, equites,à curru,ibidem.
Theloneo sunt immunes clerici & milites omnes, ibidem.
Theloneo est immunis q̄libet qui pontiū & nauium non indigent transfretatione. ibidem.
Theloneū à clericis exigēs et si non reddit requisitus triplū soluere cogitur, ibidē glo.

Theloneum si iusto accipitur est sine peccato, rationes vide ibidem in glo.li. ij. ar. xxvij.et alia plura de theloneis & gabellis ibidē in glo. vide.
Theloneo liberi sunt qui de propinquo pōtium residunt,quia ad structuram cogūtur eorundem, ibidem li.ij.ar.xxvij. glo.
Thelonea ex Imperatorum constitutionibus propter publicam vtilitatē statuta sunt li.ij.ar.xxvij. glo.
Theloneum non soluens an furtum committat & an suspendi debeat,li.ij.ar.xxvij. glo.
Theloneum non soluūt triplices homines, ibidem ar.xxvij.glo.
Theloneum iustum non soluens peccat, ibidem glo.
Theloneum qui accipit iter debet securum tenere &damnum transeunti resarcire,ibidem,& Iure muni. ar.viij.feu.c.xi.
Theloneum preteriens quadrupliciter soluit quia est manifestum furtum, ibidem li. ij.ar.xxvij.
Thelonei propter transgressionem nullus suspendi potest, ibidem.
Theloneum imponens nouum capite punitur,ibidem.
Theloneum non debet esse propter auaritiam,ibidem,& cōductio pacis sit propter necessitatem,ibidem li.ij.ar.xxvij.
Thelonea vacant Regi quando in ciuitatem aduenit, q̄diu illuc moratur.li.iij.ar.lx Iure muni.ar.viij.feu.c.xi.glo.
Thelonea inuenta sunt propter cōmunem vtilitatem. Iure muni.ar.viij.feu.c.xi.glo,
Thelonea Romani inuenerunt & quare, ibidem.Iure muni.ar.viij.feu.c.xi.glo.
Theloneum conducens si Rex venerit cessantibus theloneis conducentis est damnū li.iij.ar.lx.glo.& lxxvij.Iure muni,ar.viij. & ar. xxvij.

Temeritas.

Temeritas seu temere agere fit tripliciter, li.iij.ar.xiij.glo.Iure muni.ar.xli.glo.

Territorium.

Territorium vnde dicatur, li.i.ar.lix.glo.

Thesaurus.

Thesaurus absconditus in terra profundius aratri meatu ad Regem pertinet,li.i.ar. xxxv.feu.c.xi.glo.
Thesaurus est pecunia recondita, ibidem li.i.ar.xxxv.& li.ij.ar.lxi.glo.
Thesaurus inueniri potest in quinq; locis & inuentus cui cedat,ibidem li.i.ar.xxxv. in glo.
Thesaurus in agro meo occultus de quo etiam nescio, possideri mentaliter dicitur, li.ij.ar.xliij.

Testamentum.

Testamentum septem testibus aprobatur, li.i.ar.viij Iure muni.ar.lxv. in glo.fina.
Testamentaliter disponi potest ne seruitus fiat vicino, vt pote in erigendis edificijs, ne officiatur lumini alterius,li.ij.ar.xlix.gl
Testamentaliter in lecto egritudinis sine consensu heredum, vltra tres solidos dare non potest.Iure muni.ar.lxv.&quomodo id sit verum,ibidem glo.vide.& alia de donationibus in lecto egritudinis plura,ibidē comperies.& Spe.saxo.li.i.ar.xxi.
Testamētum factum coram Principe vel apud acta iudicis habet vim testamenti publici & insinuati,li.ij.ar. xxx.glo.
Testamentum corā quot viris & quomodo cōditur.Iure muni.ar.lxv.glo.
Testamenti condendi quales testes esse debent, & an condere testamentum Saxo iure possit.ibidem.
Testamentum, vide supra in dictione Legatum.

Testis testimonium.

Testium probatio antehac fuit signanter in causa mortue manus per lxxij.testes,hodie tamen venit ad septem viros Iure Saxonico, secūdum canones ad duos, li.i.ar. vi. & in glo.
Testibus si renunciat quis & illum quem impetit de sua scientia conueniat sub sacramento dicere cogitur veritatem, ibidem li. i.ar.vi.li.ij.ar.xxij. & vnica euadit manu. Iure muni. ar.xvij.
Testimonium pro hereditate fieri debet p iudicem & septem scabinos, li.i.ar.viij.
Testimonium ad infringendum ius aut p vita alicuius,itidem per iudicem & septem scabinos fit,ibidē,li.i.ar.viij.li.iij.ar.xxviij. Iure muni. ar.xxxij.
Testimonium preconis stat vice duorum in causa vbi septē testibus agitur,secus est si est probatio duorum vel trium testium ibidem li.i.ar.viij.& ar.xv.li.iij.ar.lvi.glo.
Testes qui esse non possunt,ibidem li.i.ar. viij.& xxxviij.li.ij.ar.xxij. glo.& ar. liij. glo.feu. c.xxxviij
Testificari iure spirituali infames possunt

in tribus casibus,ibidem li.i.ar.viij.li.iij.ar. xvi.& ar.lxx.Iure muni.ar.iiij.glo.
Testimonio falso convicti è saxo deicie bātur hoc est odebātur ex lege xij,tabu. ibidem li.i.ar. viij.glo.
Testibus si quis me inculpat cū testibus purgari me oportet, li.i.ar. xv. in annota.
Testium dubietas semper contra eum qui producit est interpretanda,quia qui proba re vult clare & aperte probare debet, qd' si non facit non proderit sibi talis obscura probatio, ibidem in annota.
Testificari monachus iure nostro potest, li.i.ar.xxv.
Testificari possunt monachi, sacerdotes, mulieres, in casu cum agitur de puero si viuus natus sit nec ne,li.i.ar.xxxij.glo.vi de itidē de mulieribus quod testificari pos sunt occasione dotalicij.Iure muni.ar.lvij. & item testibus conuinci.Iure muni.ar.xci
Item testificare mulieres obstetrices posūt super partu,li.iij.ar.lxxij.
Testimonio non possunt vinci virgines et mulieres, li.i.ar.xlvi.
Testi obiciens inabilitatem in instanti pro bare eum oportet,li.i.ar.li.in glo.
Testibus defficiens & impetens bona ali qua pœnam soluit, li.i.ar.liij.glo.
Testificare volens contra proscriptum nō solum proscriptum eum fore sed & factū testificare eum oportet,li.i.ar. lxvi.glo.
Testibus si quis probaturū se ofert in sex septimanis vel in continenti producantur, li.i.ar.lxij. Iure muni. ar.lxxv. & item ar. lxxxviij.
Testibus si proprietas probari debet in cō tinenti vel proximo iudicio ,producātur,ibidē
Testificare vnus potest vel ex visu, vel ex auditu et non necessario ex vtroq;,li.ij.ar. vi.glo.& ar.xxij.glo.
Testificari possunt arbitri in re quam cō ponunt sub fide & valebit testimoniū ac si coram iudicio actum sit,li.ij.ar.xi.glo.
Testibus si vnus probare vnam rem vult & alter audire nollet,actor conuincit eum ibidem glo.
Testibus qui iustificare se vult testes habe re oportet qui recognoscāt,li.ij.ar.xiiij.glo
Testimonium septem virorum vbi contigit,super eo xxi.viri possessionati sunt in terrogandi,li.ij.ar.xxij.
Testimonio si probare vellet aliquid si is aduersus quē testimonium producitur in testem vocetur, necesse est eum sub sacramento testimonium perhibere veritatis & eius proprio conuincitur testimonio, li. ij. ar.xxij.& supra li.i.ar.vi.Iure mu.ar.xvij.
Testibus probare volēs aliquid,testes no minare potest quotquot vult, si pauciores nominet sibijpsi imputabit, expost enim plures inducere non poterit, li.ij.ar.xxij.
Testibus probare quicquam volens eos dem nominare eum oportet quos &iudex cogere potest ad edisserendum veritatem li.ij.ar.xxij.glo.
Testes interrogandi sunt de loco,hora, tē pore.ibidem li.ij.ar.xxij.
Testimonio Saxo vincitur, immo vnius testimonium valet,li.ij.ar.liij. vt patet de pastore & pecore damnum inferente, ra tiones vide, ibidem in glo.
Testimonium vnius in causa quę damnū non infert valet sicut si Ecclesia sit consecrata si est baptisatus,ibidem li.ij.ar.liij.
Testimonio Saxo vincitur & quomodo id intelligendum,li. ij.ar.lxij.glo.
Testificari quilibet potest nisi sit proscriptus, li.ij.ar.lxij.
Testificari potest Christianus contra Iudeum cum vno Christiano & vno Iudeo Iudeus vero cum duobus Christianis & vno Iudeo, li.iij.ar.ij.glo.
Testificari quandoq; veniūt illa quę corā iudicio aguntur,li.iij.ar.ix.glo.finali.
Testes coram Imperatore esse possunt li beri & ministeriales, & sententias inueni re,li.iij.ar.xix.
Testificari ministeriales non possunt con tra scabinos,vbi de vita,honore, & amissi one bonorum agitur, & quomodo id in telligi debet, ibidem.
Testificari non potest nisi sit homo liber, ibidem. glo.
Testificari non potest nisi prius iuret,vel testimonium non valet nisi precedat iura mentum, ibidem glo.
Testis quis esse potest feudali iure. feu.c. lxix.& circa ar.xix.li.iij.
Testimonio simili impetita res aliqua per equum diuidi debet, & qui testimonium plurium habuerit eidem res cedit, li.iij. ar. xxi.
Testimonium fieri non debet ex narratis, ibidem glo. & ar.xxiiij.glo.
Testes in certis casibus cogi possunt ad te stimonium perhibendum, ibidem, & ex ceptiones in glo.vide.& feu.c.xl.
Testibus qui indiget eis impēsas ministra

bit, ibidem. li.iij.ar.xxi.
Testibus qui indiget eos iudici adducere debet,ibidem.
Testes non sunt cogendi in criminalibus, ibidem.
Testimonium trium proborum hominū plus valet q̄ centum prauorum, ibidē glo.
Testes non possunt cogi qui sunt alterius iurisditionis nisi aliter negocium inquiri nō possit, & alia de testibus plura,ibidē vide.
Testimonium potest esse ex narratis vt patet de iudice p̄mortuo vbi successor eius testificabit quę à scabinis audit, li. iij. ar.xxv.Iure mu.ar.xxxij.&.lij. & in glo sa vide maiorem huius interpretationem.
Testimonium legittime nationis quomo do fieri debet,li.iij.ar.xxviij. glo.
Testimonium vnius est validum & cre ditur ei quando non impeditur ab aliquo li.iij.ar.xxix.Iure muni. ar.xxxiij.
Testimonio vnius creditur cū nulli obest & illi prodest,li.iij.ar.xxix.Iure muni. ar. xxxiij.glo.
Testificari amici & propinqui possunt in certis casibus, li. iij.ar.xxxij.Iure muni. ar. iiij.
Testificari seruus potest contra aliū seruū, sed nō contra liberū hominē, li.iij.ar.xxxij
Testem se offerrens anteq̄ à iudice interro getur à testimonio cadit,li. iij. ar. xxxvij. rationes vide in glo.
Testium probationes faciunt iudicem opi natiuum,testibus enim non aliter fides da tur nisi propter id quod opinatur & credi tur illos verū dicere,ibidem li.iij.ar.xxxvij
Testimonium non patitur Sclauus Saxo nis extra bannum Regium nec econtra, rationes vide li.iij.ar.lxx.
Testificare inimicus nō potest contra ad uersarium suum, nec consanguineus con tra consanguineum,ibidē glo. li. iij.ar.lxx glo.
Testimonium patitur Sclauus Saxonis et econtra in actione pacis fracte, ibidem.
Testimonium ex auditu fieri potest, li. iij. ar. lxxxij.
Testificari iudex in alia iurisditione non potest vt iudex,li.iij.ar.lxxxij.glo.
Testes per campum duci non possunt in quibus casibus id verum sit, vide ibidē gl.
Testificare iudex cum scabinis per litteras potest,ibidem.
Testificari iudex & scabini sub Imperij fi delitate tenentur, alij iurati sub suo sacramento,li.iij.ar.lxxxviij.
Testibus probatio pro bonis coram iudi cio quomodo fieri debet,ibidem.
Testis agnatus esse non potest in causis cōmunibus sed in aliquibus bene.Iure mu ni.ar.iiij.
Testificare mulier cogitur cum agnatis oc casione geradę,quod videlicet agnata de functę sit.Iure muni ar.xxiij.
Testibus se probaturum offerens & defi ciens in probatione pœnā incidit.Iure mu ni.ar.xxxij.& Spe.saxo.li.iij.ar. xviij.
Testimonium esse potest hominibus fide dignis si scabini mortui sint.Iure mu. ar.lij.
Testificari mulier potest in causa occasio ne donatiōis & dotalicij mulieris.Iure mu ni.ar.lvij.glo.
Testes quales esse debent in condendo te stamento.Iure muni.ar.lxv.glo.
Testes si instanti haberi non possunt, in causa homicidij expurgandi extra manua le factum, obtinet ter quindenas.Iure mu ni. ar.lxxxviij.
Testibus septem mulier se expurgare co gitur in causa homicidij si data sit ad fide iussoriam.Iure muni.ar.xci.sed & testibus se absoluere tenetur, ibidem glo.
Testibus conuincitur mulier in causa ho micidij,manualis facti, ibidem, & item si machinata est contra imperium. Iure mu ni.ar.xxij.feu.c.xxxi.& item in causa per ditionis dotis, ibidem ar. xxij. & li.i. Spe. saxo.ar. xxi.
Testimonio si quis indiget Consulū eorū quę coram ipsis acta sunt coram iudice id omnes facere debent, & quomodo. Iure muni. ar.c.glo.
Testificare volens aliquis super proprio metseptimus aut mettertius,istud facere de bet cū hominibus possessionatis,Iure mu ni.ar.cvi.glo.
Testimonio tali vnus se expurgare cogi tur,quali contra eum agebatur.Iure muni ar.xvij.
Testes debitorum persolutorum super p prio alicuius possessionati esse debent,Iu re muni. ar. cvij.
Testimonio si vnus manum alterius lu crari vellet pro falso, id facere cogitur met tertius cū hominibus fide dignis. Iure mu ni.ar.cix.
Testimonium pro vulneribus in manuali facto debet esse septem testium, Iure mu ni.ar.cx.

Testimonium occasiõe iniuriarum quod cedit ad vitam, vel sanitatẽ, perficere vnus debet metseptimus. Iure muni. ar. cxi.
Testibus se probaturum offerens & deficiens causam illam perdit quam probaturus esset. feu. c. xxiiij. glo.

Teutonicus.

Teutonici Regem eligere habent, li, iij. ar. lij.
Teutonicorum laudes, ibidem li. iij. ar. lij. glo.
Teutonica prouincia quelibet suum habet Pallansgrauium, li. iij. ar. lij.
Teutonicę prouincię antęq̃ subiecte fuerant à Romanis regna fuere, ibidẽ, et Iure muni. ar. ij.
Teutonicis vexilla feudalia ablata erant, ibidem li iij. ar. lij.

Titubans.

Titubans seu opiso in suis dictis vel verbis si ceciderit vel se retardauerit sine damno potest sese subleuare & verba reiterare, li. i. ar. lxi. Iure muni. ar. xcvij.
Titubãs quis sit, ibidem li. i. ar. lxi.

Torture.

Torturis applicatus etiã fustiũ ictus infamiam nõ irrogat sed causa propter quã id fit li. ij. ar. xiij. glo.

Transactio seu cõcordia

Transactio hoc est reconciliatio pax stipulata in iudicio concepta duobus testibus probatur, extra iudicium vero septem, intelligę in criminalibus, in ciuilibus vero tribus, li. i. ar. viij. Iure muni. ar. lij.
Transactioni datum negotium à iudicio & compositum innouari nõ debet, nec respondere pro eo vnus cogitur, li. i. ar. viij. Iure muni. ar. li.
Transactio maxime custodienda est intãtumq̃ valet sicut iuramentum super pace factũ, ibidem li. i. ar. viij. glo.
Transactiõis virtus triplex, & alia de trãsactionibus abunde vide ibidem, li. i. ar. viij. Iure muni. ar. lij.
Transactionis autoritas non minor est q̃ rei iudicate, ibidem li. i. ar. viij.
Transactio super vna re nõ porrigitur in prędiudicium super alia re, li. i. ar. ix. glo.
Transactio facilius de iure admittitur ad probandum q̃ quod actor eum impetere possit. Iure muni. ar. lij. glo.
Transactionis declaratio abunde habetur li. i. ar. ix. Iure muni. ar. lij. glo.
Transactionem viciantia quę sunt, ibidẽ.
Transactionẽ non impedit infirmitas corporis, ibidem.
Transactio in causa famosa irrogat infamiã, li. i. ar. xxxviij. li. ij. ar. xiij. li. iij. ar. xvij. & ibidem vide quomodo procedendum est quod infamiam pręcaueat transactiõe facta pulchrum notabile.
Transactio per querelam violari potest, li iij. ar. ix. glo.
Transactio sub fide promissa & eam frangere contingat nõ propter id efficitur infamis, sed emendare cogitur, li. iij. ar. ix. glo.
Transactio eandem vim habet sicut sentẽtia, li. iij. ar. xli.
Transactio vel compositio negocij, si ciuitati cõmittat inter principes vel magnas psonas quid facere debent vt pręcaueat dãno ciuitatis. Iure muni. ar. li.
Transactio & pax stipulata si coram iudicio facta sit testificari potest iudice & scabinis, si scabini mortui sint testificabitur hominibus fidedignis. Iure muni. ar. lij.
Transactionem principalis violans & cõuictus, pro vulnere manũ, pro homicidio collum demeretur, si alter violauerit statuto verigeldo emendabit. Iure muni. ar. lij.
Transactio per arbitros sub pœna vallata decerni debet, ibidem & Spe. saxo. li. ij. ar. xi.
Transactio dupliciter violatur, ibidem Iure muni. ar. lij.

Tutor tutela.

Tutor quilibet bona pupillorum postq̃ se abinuicem seperare voluerint restituere tenetur. Spe. saxo. li. i. ar. xi. glo.
Tutor si confitetur per modum cõtractus & proprio motu nõ nocet pupillo sed tãtum quando confitetur iudicialiter iudice cogente, li. i. ar. xi. glo.
Tutoris negligentia imputatur non in collocando sed in non conueniendo debitores, ibidem.
Tutor contra tutorem qui non fecit inuentariũ absq̃ causa in litem iuratur, ibidem.
Tutor in tutandis rebus pupilli non tenetẽ recte nisi de dolo & lata culpa. ibidem.
Tutor non faciens ea quę facere quilibet legittime se defendens tenetur, nõ videtur defendere, ibidem glo.
Tutor in reddenda ratione tutoris sufficit contra eum probare quod fructus bona fide percipi potuerunt, licet percepti per eum

non probentur, ibidem glo.
Tutor vel curator quicquid acquirit ex pecunia minoris efficitur minoris, li. i. ar. xi. glo. & circa arti. xxiij. in annota. Iure muni. ar. xxvi.
Tutor potest pecuniam à pupillo sub ratione mutui accipere & seipsum obligare, ibidem.
Tutor non potest nomine pupilli plus expendere ex bonis eius q̃ ex suis honestissime esset erogaturus, ibidem.
Tutor expensas faciens circa personam suam non imputatur tutori nisi salarium per iudicem sit sibi ordinatum, ibidem.
Tutor rationem reddere tenetur omnium quę facit & ea facere non debuit, & ea quę facit committendo dolum seu latam culpam, ibidem.
Tutor quid sit, & alia de tutoribus plura vide, ibidem li. i. ar. xi. Iure muni. ar. xxvi.
Tutores ab officio eligi possunt vltra velle suum, ibidem li. i. ar. xi. glo.
Tutor esse non potest si paris conditionis non sit, ibidem.
Tutelę se excusare vnus poterit ex certis causis, ibidem, & Iure muni. ar. xxvi. feu. c. xxvi.
Tutor mulier esse potest in certis casibus, ibidem li. i. ar. xi.
Tutor mulier esse non potest quę virum habet Iure Saxonico, ibidem glo.
Tutor auus matri nepotum rationem facere tenetur, ibidem in annota.
Tutores necessario dantur prodigalibus sicut & furiosis, li. i. ar. xij. glo.
Tutor heredis feudalis tenetur omnia pro ipso prestare seruicia donec ad veros pertenerit annos, li. i. ar. xxiij. feu. c. xxvi.
Tutor heredi pueri percepta singulis annis computare tenetur, ibidem li. i. ar. xxiij. Iure muni. ar. xxvi. & xlix.
Tutor cautionẽ facere tenetur ne res pupilli deperdantur, li. i. ar. xxiij. Iure mu. ar. xxvi. & xlix.
Tutela & hereditas in vnam concernens personam nec cautionẽ nec rationẽ facere cogitur, li. i. ar. xxiij. Iure muni. ar. xxvi. feu. c. xxvi.
Tutor heredis etiam viduę tutor erit si sit ei in progenie equalis quousq̃ maritũ superduxerit, ibidem li. i. ar. xxiij. Iure muni. ar. xlv.
Tutoris seu curatoris administratio nõ trãsit ad heredem, ibidem li. i. ar. xxiij. glo.
Tutor non potest tutelam administrare ni si faciat inuentarium, ibidẽ li. i. ar. xxiij.
Tutoria per iudicem concedi debet, ibidẽ glo.
Tutor puerorum mortui necessario agnatus erit, & si sit etiam minorennis, tũ proximior eius sequit. li. i. ar. xxiij. Iure muni. ar. xlix.
Tutores testamẽtaliter libere dari possũt, etsi non dant, agnati tutelã suscipiũt, ex lege. xij. tabu. ibidem. li. i. ar. xxiij. glo.
Tutor cum matre pupilli cohabitare prohibetur ex lege. xij. tabu. vide in annota circa ar. lxxvi. li. iij.
Tutor suspectus si sit non necessario apud eum pupillus educatur ex lege. xij. tabu. li. i. ar. xxiij.
Tutoria triplex legittimorum ibidem. li. i. ar. xxiij. Iure muni. ar. xxvi.
Tutoris bona pignus sunt pupilli. li. i. ar. xxiij. Iure muni. ar. cxl.
Tutores mater suis pueris petere debet & alia de tutoribus plura ibidem. li. i. ar. xxiij in glo.
Tutor potissimum ex bonis mobilibus rationem facere tenetur, quia maximo subsunt periculo. li. i. ar. xxv. in fi. glo.
Tutores vocantur puerorum, Mulierum vero & senũ administratores. li. i. ar. xxxi. glo.
Tutor nullum donum pupilli nec quicq̃ accipere debet li. i. ar. xxxi. & xliij.
Tutor nec per interpositam personã rem pupilli emere potest, à fortiori prohibetur sibi donatio. li. i. ar. xxxi. glo.
Tutoris ius est vt pupillum ab omni collusione defendat, quare nec ipse solus eundem colludere debet. li. i. ar. xxxi. glo.
Tutoris & Administratoris differentia. li. i. ar. xxxi.
Tutorem necessario mulier habet viuente marito in dotalitio acceptando. feu. c. lvi. & circa ar. xxxi. li. i.
Tutores accusari possunt in duobus casibus. feu. c. lvi.
Tutor accusatus per virginem, viduam de male administrando, si ter citatus nõ comparet, vt suspectus abicitur. li. i. ar. xli. feu. c. lvi.
Tutelam iudex accipit post abiectionem tutoris, & bona alienata reuocet, ibidem. li. i. ar. xli.
Tutores omnes accusari possunt, tã corã ordinario iudice q̃ subdelegato, ibidẽ glo.

Tutor ſuſpectus accuſari ab omnibus etiã mulieribus admittitur, ibidem & Iure mu ni.ar.xxvi.feu.c.lvi.
Tutor nõ ſolum remouetur ſed & punitur, ibidem. li.i.ar.xli.
Tutor remouetur etiã ſine accuſatore & cauſas quando id fieri debeat vide ibidẽ li.i.ar. xli. & Iure muni.ar.xxvi.
Tutor remoueri poteſt propter latam culpam et ex ſola contumacia reddit̃ adeo ſuſpectus quod remoueri poſſit, ibidem ar. xli. glo.
Tutor dicitur ſuſpectus ex moribus nõ ex diuitiarum defectu, ibidem li.i.ar.xli.
Tutorem alium iudex dare cogitur cum quis habiturus eſt litem cũ tutore ibidẽ.
Tutorem iudicat iudex prouincialis, In ciuitatibus vero iudex ciuilis, ibidem. & feu c.lvi.glo.
Tutorem accuſare poteſt mater, auia, & quelibet mulier, & iſtud ius eſt ſpeciale in fauorem tutele ſancitum, ibidem li.i.ar. xli. Iure muni. ar.xxvi.feu.c.lvi.
Tutorum ſuſpectorum pœna eſt quod efficiuntur infames. li.i.ar.xli. Iure muni. ar. xxvi.feu.c.lvi.
Tutoriam prohibere quid ſit, li.i.ar.xli.feu c.lvi. abunde.
Tutorẽ habere vnus poteſt ante tẽpora diſcretionis & tpa ſenectutis. li.i.ar.xlij.
Tutorem non habens in preſens eum ad terminum à iudice aſſignatum ſtatuere tenetur, ibidem.
Tutorem habens ſenex per id non diminuit emendam, ibidem.
Tutela duplex in bonis & honore. ibidem li.i.ar.xlij. & xliij.feu.c.xxvi.
Tutela itẽ triplex ſecundũ ius feudale, bonorum, honoris, et vite. feu.c.lvi. ibidem, circa ar.xlij.li.i.
Tutela finitur multis modis. ibidem. li. i. ar. xlij. Iure muni. ar. xxvi. feu. c. xxvi. & lvi.
Tutor, ſine tutore querulari non poteſt iure ſpirituali niſi habeat quatuordecim annos, ibidem li.i.ar.xlij.
Tutorem dare poteſt iudex mulieribus in omni actione violentiarum quę nõ infert duellum ſi verum habere non poſſunt tutorem & in omni manuali facto, li. i. ar. xliij. Iure muni. ar.xxvi. glo.
Tutor mulieris erit agnatus in actiõe quę infert duellum, ibidem li.i.ar.xliij.
Tutor mulieris in actionibus duellum nõ inferentibus eſſe poteſt ferendarius & alter quiuis ad id idoneus, ibidem li.i.ar.xliij. glo.
Tutor, ſi fœmina vidua vel vxor agat cõtra tutorem propter male occupata bona, iudex eius tutor erit, li.i.ar.xliij.
Tutor, vxori ſi maritus donationem propter nuptias in hereditatibus facere velit in recompenſationem, in hoc caſu iudex tutor eius erit, ibidem li.i.ar.xliij. & feu.c. lvi.glo.
Tutor ſuſpectus abſtinere debet à tutela q̃diu non diſcernatur inter eos, ibidem li.i. ar. xliij.
Tutor defendit pupillum impenſis pupilli, ibidem.
Tutor, quemadmodum tutori prohibetur rem emere pupilli ſic & eius vxori, ibidem li.i.ar.xliij.glo.
Tutor pupillam maritare poteſt & bona in dotem aſſignare, ibidem de tutoribus plura.
Tutoribus nihil dare poteſt mulier, ibidẽ.
Tutorẽ neceſſario habet mulier ad donationem acceptandam, ibidem in annota.
Tutor vxoris maritus eſt q̃uis ſit ei non equalis generatione li.i.ar.xlv.
Tutor viduę poſt mortem mariti eſt eiusdem vxoris agnatus proximus et non mariti, ibidem.
Tutoria mariti reſpectu vxoris differt ab aliis tutelis, ibidem & Iure muni.ar.xxvi. glo. & alia de tutoria viri in reſpectu ad vxorem, ibidem.
Tutelę mariti triplex effectus vel tutelę mariti cum aliis triplex conuenientia, ibidem li.i.ar. xlv.
Tutores veri vt pote vir vxoris vel agnatus varendam pro eis preſtare tenentur et promiſſam adimplere, li.i.ar.xlvi.
Tutores neceſſario habẽtur à virginibus, mulieribus, in omnibus actionibus & cauſis vide ibidem ar. xlvi.
Tutores neceſſario habẽt mulieres in actionibus ex triplici cauſa, ibidem ar. xlvi.gl.
Tutores neceſſario eligere tenentur mulieres ſi occaſione bonorum contra ipſas agatur, alias cadũt ab actione, ſi tutorem verum habeant qui tamen abſens ſit inducię eis dantur, li.i. ar. xlvi.
Tutor à iudicio datus debet pro fœmina varendam promittere & recipere & nihil amplius ſuſtinere, li.i.ar.xlvij.
Tutor à iudicio datus expirato iudicio eius

officium ceſſat, ibidem.
Tutor dari poteſt mulieribus à Iudice in omnibus terminis cum verũ tutorem habere non poſſunt. ibidem.
Tutor ſeu curator ſimpliciter ad litem datus intelligitur ad omnes lites dari, & dato curatore in eadem cauſa, alter dari non debet ſecundũ ius cõmune. li.i.ar.xlvij.gl.
Tutor à iudice datus ſine damno manet, quia eſt ſicut procurator, & non niſi iudicio durante eius autoritas durat. ibidẽ glo.
Tutor dari poteſt per iudicem prius habẽti tutorem ex ſex cauſis. ibidem li.i.ar.xlvij Iure mu.ar.xxvi.feu.c.xxvi.
Tutores habere non poſſunt illegittimi et iure priuati. li.i.ar.xlvij.
Tutores habere potentiores nulli admittitur. ibidem glo.
Tutor accipitur multis modis. ibidem. li.i. ar.xlvij.glo.
Tutor pupilli an pacem reddere poſſit occiſori patris pupilli. li.ij.ar.xvi. glo.
Tutor de ſuo reſpondere non tenetur ſuper exceſſu pupilli ſi abſq; eius culpa factũ quid ſit. li. ij.ar.lxv. glo.fi.
Tutor quiuis aſſecurationẽ facere tenetur de bene adminiſtrando bona pupillorum exceptis tutoribus quos parentes conſtituunt. li.iij.ar.xi.glo. & Iure mu.ar.xxvi.
Tutor quis eſſe debet pregnantis relictę & pueri nondum nati, tum bonorum, vide pulchram declarationẽ. li.iij.ar.xxxviij. Iure muni. ar.xcvi.
Tutores vnde ſint dicti. Iure mu.ar.xxvi. glo.
Tutela incumbit agnato, ergo in ſignum iſtius accipiũt gladiũ, vide interpretationẽ huius, Iure mu.ar.xxvi. & xlix. et itẽ. Speſax. li.i.xxiij.
Tutorẽ quis eligere pueris poteſt omiſſo agnato & quomodo id fieri debeat, vide ibidem. Iure muni. ar.xxvi.
Tutor ſi pupillus moritur rationem heredi eius facere tenetur, ibidem Iure mu. ar. xxvi. Speſaxo. li.i.ar. xxi ij.
Tutor rationem & calculum facere non poteſt ſine preſentia illorum qui ſunt expectantes. Iure muni. ar.xxvi.
Tutor, nullus ſe intromittere debet tutelę, niſi ad iuramentum & ad fidem ſuam, ibidem.
Tutores veri & legittimi qui ſunt et quod ſint in triplici genere, ibidem.
Tutor agnatus tutelam ſuſcipiens aſſecurare debet bona pupillorũ fideiuſſoribus immortalibus, ibidem.
Tutor bona pupillorum deſtruere nõ debet, ibidem.
Tutor rationem facere de anno in annum tenetur, ibidem.
Tutor non poteſt bona pupillorum oppignorare vendere ſine conſenſu expectantium, nec alienatio huiuſmodi aliquid iuuat, ibidem.
Tutor expenſas proprias faciens in bonis pupillorum an vtilitatẽ exinde tollet, ibidẽ
Tutore expenſas faciente in bonis pupillorum cui cenſus cedunt, vide ample ibidẽ
Tutor ſuſcipiens tutelam bona mobilia taxare debet, ibidem.
Tutor ſoluens liquida debita pro pupillo, pueri tutoris propinquiores erunt id obtinere quam pupilli negare, ibidem.
Tutor probare ſolus tenetur ſi bona pupilli deperdita ſunt quod non eius negligentia id factum ſit, ibidem.
Tutor poteſt bona pupillorum diuenderẽ ex certis cauſis, ibidem.
Tutor in iudicio reſpondebit pro pupillo, ibidem.
Tutoris poteſtas cum iudicialiter cõfirmatus ſit erga pupillos, ibidem.
Tutor ex proximioribus agnatis per iudicem eligendus eſt, ibidem.
Tutor ex duobus agnatis, vel aliis remotioribus etiam cognatis per iudicem eligi poteſt quem nouit fore pro commodo pupillorum, ibidem.
Tutoriam vt ſuſcipiat agnatus iudex eum cogere poteſt, ibidem.
Tutor, pupilli ſine tutore nec quicq̃ agere poſſunt, nec hereditates ſuſcipere, nec promiſſum facere, nec aliquid acceptare, etiã ſi vertat in vtilitatem eorũ, ibidem & feu. c.lvi. glo.
Tutores qui eſſe non poſſunt, ibidẽ. Iure muni.ar.xxvi.
Tutor propter quid potiſſimum accuſatur, ibidem.
Tutores conuinci per teſtes ſeptem poſsũt & per ſententiam reici, ibidem.
Tutor reici non poteſt niſi victus, ibidem
Tutor per ſententiam ſe tutelę ingerere debet, ibidem.
Tutori pupillus nihil dare poteſt, nec tutor ab eo quicq̃ acceptare, ibidem.
Tutoria eſt nomen officij, ibidem.
Tutela viri reſpectu vxoris qualis eſt, &

reſpectu bonorum qualis eſſe debeat, ibidē
Tutor etiam dicitur procurator, prouiſor, & alia de tutoribus plura vide, ibidem. Iure muni. ar. xxvi.
Tutorem habere dupliciter fit. Iure muni. ar. xlviij.
Tutela ſi incumbit alicui, quomodo proceditur, vt tutoria ſibi cōmittatur. Iure muni.ar. xlix.
Tutores ſunt aliqui qui rationē facere mīnime tenētur. Iure mu.ar.xxvi.feu.c.xxvi.
Tutorum bona vadium eſt pupillorū cū ſe tutelę intromittunt. Iure muni,ar.cxl.& Spe.ſaxo.li.i,ar. xxiij.
Tutor bona pupillorum vēdere obligare non poteſt, niſi illud cedat in vtilitatem pupilli, ibidem. Iure muni. ar.cxl.

Varenda.

Varendam et cautionem pro virginibus, mulieribus, tutores veri promittere debent & eam promiſſam adimplere, li.i. ar.xlvi.
Varendam tutores de iure dati recipere & promittere tenentur, ſed non requiritur vt adimpleant, li.i.ar.xlvij.cauſas vide ibidē.
Varenda facta iuramentum delatum reus ſuſcipere non tenetur, li.i.ar.vi.li.ij.ar.xxij.
Varenda poſt querelam prēſtanda eſt p actorem, li.i,ar,lxiij. Iure muni. ar. xxxv. & xli.
Varenda, ante prēſtitionē varendę vnus quiuis querelam meliorare poteſt, ibidem li.i.ar.lxiij.Iure muni.ar.xxxv. & xli.
Varenda prēſtatur ex eo quia reum pro eadem cauſa nullus impetere poteſt, li.ij. ar. xv.
Varenda in propoſito eſt euictio vel cautio pro indemnitate, ibidem glo.
Varendam qui prēſtat illum defendere cogitur qui impetitur, & cui varendam prēſtiterat, ibidem li.ij.ar.xv.li.iij.ar.xiiij.
Varendam qui prēſtat in actione coram iudicio cœpta, & poſtmodum alter ſuperueniens cauſam eandem in iudicio proponat, ſi ille qui prior egerit ſuperuenientem iure amouere non poſſet, cauſam dimittere eū oportet cū dimidio verigeldo, aut carere manu dextra cum qua prēſtitit varendam & iudici mulctam, ibidem li.ij.ar.xv. Iure muni. ar. cxvi. & quare id fiat, vide gloſam, ibidem.
Varenda ſi promittatur ſeu prēſtetur pro bonis hereditarijs, rebus expeditorijs, vtēſilibus ſeu mobilibus, ille vero varendam ratam non tenuerit ita quod ſibi per ſentētiam infringatur, promittens iudici mulctā dabit, & res illius cum emenda dimittere cogitur, ibidem li.ij.ar.xv. Iure mu.ar.cxvi
Varendam promittens & non explens an fidefragus nuncupari poſſit necne. li.ij.ar. xv. glo.
Varendam promittens & nō explens mamumq; amittat, vt textus habet, an ſit infamis, ibidem glo. li.ij.ar.xv.
Varendę vtilitates, vide li.ij.ar.xv,li.iij.ar. xiiij. Iure muni.ar.xli.glo.
Varenda iure Saxonico adaptatur & cōformatur euictioni aut euictori in legibus, ibidem li.ij.ar.xv.glo.
Varendam qui prēſtare viderit & non cōtradixerit agere poſtmodū nō poteſt, ibidem li.ij ar.xv.
Varendam actor quilibet prēſtare debet in cauſa mortis, homicidij.mutilatione, & vulnerum pro domino ſuo & ſuis agnatis li.ij.ar.xvi. & in glo. vide quomodo hic dominus accipi debet, & item Iure muni. ar. cxvi.feu.c.lxx.glo.
Varendam prēſtare nullus cogitur niſi cui competit actio vel querela, ibidem li. ij. ar.xvi. glo.
Varendam maritus pro vxore prēſtabit, & non vxoris agnatus, ibidem glo.
Varendator ſeu euictor quomodo procedere debet in negotio cum res furtiua apud aliquem inuenitur, li.ij.ar.xxxvi. Iure muni.ar.cxv. & cxxxij.
Varendam in actionibus ciuilibus promittens & eam non implens quid demeretur, Iure muni.ar.cxvi.glo.finali.
Varendare Principes & Illuſtres emptores ſuos debent litteris per nunctium innatum tranſmiſſis, li.ij.ar. xlij.glo.
Varendare venditor emptorem oportet cum opus fuerit, ibidem glo.
Varenda, quędam ſunt quę non neceſſario varendantur, li.iij.ar.iiij.glo. & inueniuntur quindecim modi vbi varendare vnū non cogitur alter, ibidem in glo. expreſſe.
Varendare ſi non vult rem quā vendidiſſe recognoſcit, hic fur aut furi ſimilis prēſumitur niſi illud in venditione expreſſerit, li.iij. ar.iiij.
Varendę diuerſitatem vide ſecundum qđ bona diuerſimode venduntur, donantur, ibidem.
Varendari bona immobilia non tenentur ſi nondum reſignata ſint, ibidem.

Varendator quis proprie dicatur & cui prēſtatur varenda, ibidem.
Varendator Chriſtiani iudęus eſſe nō poteſt, li.iij.ar.vij. Iure muni.ar. cxxxvij.
Varenda in actione iniuriarum primum expeti debet, li.iij.ar.xiiij. Iure muni.ar.xli.
Varenda prēſtita actor querelam corrigere non poteſt, ibidem li.iij.ar.xiiij. Iure muni.ar. xli.
Varenda cum perficitur vel cauetur, tunc debitum non poteſt meliorari aut maiorari, ſed bene minorari, ibidem li iij. ar.xiiij. in annota. Iure muni.ar.xli.
Varenda nō ſufficit quod promittatur, ſed quod actu prēſtetur neceſſe eſt, ibidem li. iij.ar.xiiij. in annota.
Varendę vtilitates quod videlicet te nullus pro iſta cauſa accuſare poterit, & varendator te tueri tenebitur, & alias varendę vtilitates vide., ibidem li.iij.ar.xiiij. Iure muni.ar.xli. glo.
Varenda, ab illo expetitur qui accuſat, ibidem li.iij.ar.xiiij.
Varenda, poſt varendę prēſtationem poteſt peti iuramentum calumnię, ibidem in annota.
Varenda prēſtita actor non poteſt meliorare cauſam ſed bene minuere, ibidem glo.
Varendator eſſe non poteſt in furto manualis facti, li.iij.ar.xxxv. declarationē vide ibidem in gloſa. & Iure muni. ar.cxiiij. & hoc idem trahi poteſt ad homicidiū manualis facti.
Varendator datur vbi res furtiue apud aliquem inueniuntur, ibidem li.iij.ar.xxxv.
Varendator, querela duplex eſt vbi varēdator neceſſario habetur, ibidem.
Varēdare oportet mobilia quoad vixerit, feudalia anno & die, donata non varendātur, li. iij.ar.lxxxiij. Iure muni.ar.xxi. & ar. xxx. & item li. i. ar.xxix.
Varendatori dande ſunt res quę vendicātur vt eas defendat, li.iij.ar. lxxxiij.
Varendare emptorem venditor oportet contra prēſentem anno & die, contra abſentem xxx.annis & anno & die vel quoad vixerit, cōtra pupillū ad quatuordecim annos. Iure muni.ar.xxi. & Spe. ſaxo.li.i. ar.xxix.li.ij.ar.xliiij. ibidē etiam vide quomodo contra Imperium & ciuitatem varendatur, ad hunc paſſum itidem vide abūde. Iure muni.ar.cxl.glo.
Varēdator ad quem me traho ſi aufugerit, vel eundem habere non poſſum, rem impetitam dimittere cogor cum mulcta et emenda. Iure muni.ar.lvi.glo. & Spe. ſax. li.ij.ar.xxxvi.
Varendatio quomodo promitti debet in equo vendito & alijs rebus quę ſubſunt periculo. Iure muni,ar,xcix. & in gloſa vide ibidem.
Varendatione non indiget aurum, argētum non formatum. Iure muni.ar.cxxxiij. & Spe. ſaxo.li.ij.ar.xxxvi.
Varendare quamdiu venditor tenetur emptorem. Iure muni.ar.cxl. & Spe. ſaxo.li. ij.ar.xxix.li.iij.ar.iiij.
Varendari bona obligata non poſſunt niſi ſub hac condicione quod obligata ſunt, & quod ille non exemit ad tempus prēſixum. Iure muni.ar.cxl.

Vaſallus.

Vaſallus, de ſucceſſione vaſallorum vide li.ij.ar.lviij.glo.
Vaſallus per ſucceſſionem nō cogitur de hereditario debitum ſoluere nomine feudi ſed dūtaxat de fructibus feudi. li.ij.ar. lviij. glo.
Vaſalli iuramentum quid contineat, li.iij. ar.xix. feu.c.iij. glo.
Vaſallus tenetur iuuare in deſtructionem caſtri domini ſui feudalis ex certis cauſis, li.iij.ar.lxviij. & lxxviij.
Vaſallus licite domino & Regi in iniurijs reſiſtere poteſt, nec ſuam in eo ledit fidelitatem, li.iij.ar. lxxviij.
Vaſallus licite inſequi poteſt dominum et cognatum &c. et econuerſo in cauſa pacis fracte, ibidem.
Vaſallus quid facere poteſt contra dominum citra eius fidelitatem, ibidem.
Vaſallus ſocium vię, hoſpitem tam actiuū q̄ paſſiuum, & illum qui ad gratiam confugit contra dominum defendere debet, ibidem.
Vaſallus, de vaſallis vide plura quę facere poſſunt citra offenſionem fidei, ibidem.
Vaſallus contra omnes dominum iuuare debet, excepto ſuperiore domino qui ceteris preeſt, ibidem.
Vaſallus in guerra dominum iuuare tenetur, & quomodo, ibidem.
Vaſallus excōmunicatum dominum iuuare non tenetur, ibidem.
Vaſallus contra dominum agēs caute pro

cedere debet, ibidem.
Vasallus insequi dominum potest duplici ter, ibidem.
Vasallus nullibi contra dominū agere potest nisi coram vasallis, & hoc occasiōe feudi, in alijs vero causis corā iudice prouinciali, ibidem li.iij.ar.lxxviij.
Vasallus dominum accusans an eum hostiliter insequi, vel contra eum procedere possit, li.iij.ar.lxxviij.glo.
Vasallus interficiens dominum vita honore bonis priuatur, & econtra dominus occidens vasallum, li.iij.ar.lxxxiij.feu.c.iij.
Vasalli bonorum successio distincta, ibidē li.iij.ar.lxxxiiij. glo.
Vasallus ex debito omagium domino prestare tenetur, & quomodo, vide feu. c.iij.

Venatio.

Venādo sata ptransire nō licet.li.ij. ar.lxi.
Venatio ferarum licet sit libera prohiberi tamen vnus potest ne syluam intret alienā & ita per indirectum venatio prohibetur, li.ij.ar.lxi.Iure muni.ar.cxxiij. glo. & alia de venationibus, ibidem.

Vendicatio rei.

Vendicatio, ad vendicationē rei tria requiruntur, li.ij.ar. xxxvi. glo.
Vendicatio bonorū quomodo fit & quę requiruntur vt valeat, li.i. ar.lxx. glo.li.ij. ar.xxxvi.glo.Iure muni. ar.cxxxv.glo.
Vendicatio rei ablatę quomodo fieri debet, ibidem Iure muni.ar.cxxxv.
Vendicari seu alloqui res nō possunt nisi quę sui differentiam habēt, vt pecora, equi vestes, &c. nummi vero vendicari nō possunt, ibidem li.ij.ar. xxxvi. Iure muni. ar. cxxxv.
Vendicare rem vnus qui bona voluntate alteri oppignorauit cōcrediture et p eūdem amittatur ludo vel furto non potest nisi apud illum cui concredidit, dato quod apud alium eandem preueniat, li.ij.ar.lx.
Vendicatio contra quem cōpetit si vestis apud sartorem furto ablata sit furq; deteneatur, an cōtra furem vel sartorē ipsum, ibidem. li.ij.ar.lx.
Vendicans rem apud aliquem absq; iuris ordine, violentiamq; eidem in possessiōe faciat vt violator iudicatur, immo si suam etiam rē accipiat non iuridice, perdit eam, Si alterius rem vendicet putans suam esse, duplum reddit, & hoc si veraciter putet suā esse, alias vt p̄do iudicat. li.ij.ar.lxx glo.fi. & li.iij.ar.xliij.glo. & ar.xx.glo.
Vendicans rem alienam punitur, soluit enim mulctam & emendā.li.iij.ar.xx.glo.
Vendicata si sit res apud aliquem quomō iste potest obtinere varēdatorem & quomodo non.li.iij.ar.iiij.
Vendicare quis poterit rem quę vltra prefixum tempus contra iusticiam occupatur li.iij.ar.xxij.
Vendicans rem contra iuris ordinem si iure ab eadem repellitur dimittere eam cogitur cū mulcta & emēda. li. iij. ar. xliij. & in glo. ibidē, vide plura ad propositū.
Vendicare rem contigit dupliciter, ibidē. li.iij.ar.xliij.feu.c.lxix. & li.ij.ar.liij. & alia de vendicationibus plura.
Vendicatio rerum quomodo fit, ibidem. li.iij. ar.xliij.
Vendicata re apud aliquem ille triplicem desuper habet responsionem, ibidem.
Vendicare rem volens, istud per sententiā iudicis obtinere debet, ibidem.
Vendicari non possunt aurum argentum non elaboratū, si ille qui possidet ita locuples & diues est, quod citra suspicionem illa possidere possit.li.ij.ar.xxxvi.Iure muni. ar.cxxxiij.
Vendicatio, à vendicatione rei si iusto vē dicet rem nihil soluit iudici & scabinis. Iure muni.ar.cxxxvi.
Vendicare rem volens apud aliquem inuē tam quomodo procedendum. Iure muni. ar.cxxxv. & ar.cxxxix.
Vendicatio, vide supra plura in dictione Impetitio.

Venditio: venditor.

Venditionis & emptionis conditiones vide abunde li.i. ar.ix. glo.
Venditor emptoris varendator esse debet ibidem li.i.ar.ix.li.ij.ar.xlij.li.iij.ar.iiij.Iure muni.ar.xcix. & cxl.
Venditionem an hęres explere tenetur mortuo patre, & an pecuniam restituere debeat, li.i.ar. ix. glo.
Vendite res & tradite post pręcium solutum emptori acquiruntur ex lege xij.tabu.ibidem li.i.ar.ix.glo.
Vēdicio immutat dominium non iuridica absessio vel resignatio, li.i.ar.xxxiiij. glo.
Venditio & obligatio quo differunt, li.ij. ar.xxiiij. glo.
Venditor iure municipali tenetur emptori de euictiōe & q̄diu, li.ij.ar.xxxvi. glo. Iure muni.ar.xxi.&. cxl.glo.

Venditionis, pignorationis, feudi, differentia, feu.c.lv. & circa ar.xxiiij.li.ij. Spe.sax.
Venditor tenetur defendere emptorem in foro emptoris, li.ij.ar.xxxvi.glo. & alia q̄ plura de venditione ibidem, clarius etiam vide ad id li. ij.ar.xlij. glo. li.iij.ar.lxxxiij. glo.
Venditio & locatio in quibus differunt, li. ij.ar. lix.glo.
Venditor si venditionem recognoscit & varendare non vult, habendus pro fure nisi in contractu id exceperit, li.iij.ar.iiij.
Venditor non tenetur de euictione si violētia vel iniuria in re empta sit emptori, ibidem glo.
Vendita vel donata mobilia si quis vendi cet venditionem negans possessor metteritus eam venditam vel donatam esse citius probabit, li.iij.ar.iiij.
Vendita & donata citius obtinentur q̄ is qui vendidit negare poterit, ibidem glo.
Venditor ius suum emptori in subsidium defense tribuere debet, ibidem.li.iij.ar., iiij. glo.
Venditio, in venditione equi quę sunt cauenda. Iure muni.ar.xcix.
Venditio omnium rerum quomodo caue tur etiam in mercantijs, ibidem glo.
Venditor quomodo euincere emptorem debet, ibidem pulchra vide.
Venditor recognoscens venditionē, si res sit falsa, & ille dicat quod non promiserit sibi pro falso appareatq; expresse falsitas, respondere eum super falso oportet, ibidē Iure muni. ar.xcix.
Vendens rem falsam & posthac probatur falsitas demeretur pœnam varende, ibidē.
Vendere qui vult aliquid debet esse rei dominus. Iure muni.ar.cxl.
Venditio quomodo valet & quomō non vide per longum ibidem.
Venditio esse debet cum denominatione summe ibidem. & feu.c.lv.
Venditio inualida est nisi subsequatur voluntas vtrorūq;, ibidem Iure mu.ar.cxl.
Vendens domum vbi & pars pecuniarū datur, emptorq; possessionem accipiat & tandem tergifacit emptionem, prius dare viceuersa cogitur possessionem domus vēditori, & tādem agat pro pecunia desuper data, ibidem
Vendens bona, domum, & simile quid, et resignatione non susequuta damnificantur bona, cui cedit damnū illud. ℞. quod emptori, ibidem.
Vendens bona etiam dato quod pecunia datur, & ille non accipit bonorum possessionem cui cedit damnum si interim eueni at. ℞. quod emptor negare poterit emptionem, pecuniā tamen desuper datam perdit, posthac tamen occasione illius agere poterit, ibidem glo.
Vendens equum quem etiam emptor in possessionem accipit suam, rogat tandem venditorem vt in stabulo eius ad tempus maneat, si eueniat damnū in equo, cui cedit damnum illud. ℞. quod emptori, et alia de venditione & emptione plura ibidem.
Vendi bona obligata non possunt nisi in illa summa in qua fuerunt obligata, ibidē glo.
Venditio, conditio in venditione vel emptione apposita obseruāda plurimū est. Iure muni.ar.cxl.glo.
Venditio & obligatio in quibus differunt ibidem Iure muni.ar.cxl. feu.c.lv.
Venditio, vide supra ad hanc materiā plura in dictiōe Emptio, & dictiōe Mercator.

Verigeldus.

Verigeldi medius mansus taxa est qui ali quando ad decemocto libras, quandoq; ad decē, aliquando nouē extēditur, li.i.ar. xxxiiij.li.iij.ar.xlv.Iure muni.ar.xvij.
Verigeldus post tres mēses à tempore acquisitionis soluitur, li.i.ar.lxv.
Verigeldus proscripti, iudici cedit & non actori, li.ij.ar.iiij.glo.
Verigeldi fideiussoriā statuere non oportet si tantum proprij habet quantum verigeldus valet, li.ij. ar.v.
Verigeldus medius soluitur si quis varendam promittens defendere se nō valeat, li. ij.ar.xv. & item pro mutilatione & vulneratione varia de verigeldo vide ibidem, li. ij. ar. xvi.
Verigeldus non proscripti per fideiussores ad statuendum promissi & non presentati cedit parti, li.ij.ar.iiij. & li.iij.ar.ix.
Verigeldus nonnisi vnus soluitur, & hoc medius pro multis vulneribus in vna guerra illatis, li.ij.ar.xvi. glo. Iure muni. ar.xc.
Verigeldum plenum & emendam habet, licet defectū in mēbro patiatur, li.ij.ar.xxi.
Verigeldus propter quid datur, ibidē glo.
Verigeldus rusticorum ducenti solidi qui faciunt decem libras. li.ij.ar.xl.glo.li.iij.ar. xlv.

Verigeldus primum ex mobilibus, tandē ex censibus si mobilia non sunt, vltimo in defectu istorū ex hereditatibus expetitur, li.ij. ar.xli.glo.
Verigeldum quandoq; iudex accipit, vt pote ab illis qui proscripti sunt & qui fide iussoriam statuunt comparendi & nō sta tuuntur, rationes vide ibidem glo.
Verigeldum in alijs casibus extra proscri ptum pars aduersa capit, ibidem glo.
Verigeldus emenda & mulcta soluitur pecunijs cōmuniter in prouincia currenti bus.li.ij.ar.xl.glo.
Verigeldus à fideiussore de non statuēdo illo quem fideiussit in actiōe criminali ad actorem pertinet. li.iij.ar.ix.
Verigeldus secundum Saxones est speci ficatus pro vnoquoq; excessu, secundum leges vero non.li.iij.ar.ix.glo.
Verigeldus vniuscuiusq; status hominū, tam dominorum, liberorum, seruorum, il legittimorum, per totum vide. li.iij.ar.xlv. feu.c.lxix.glo.
Verigeldi mediam partem habet vxor vi ri sui & virgo sui ortus, ibidem.
Verigeldo illegittimi carent, ibidem, li.iij. ar. xlv.
Verigeldus dediticiorum maior est q̄ ori ginarium q̄is illi sunt vilioris conditionis rationes vide, ibidem glo.
Verigeldus vbi non habetur expressus ali cuius rei actor taxabit rem & reus minu et iuramento taxam, secundum leges ali ter fit.li.iij.ar.xlvij.& li. vel secundum sui valorem, vt li.ij.ar.xl.glo.
Verigeldum taxatum diuersi generis ani malibus per longum vide, li.iij.ar.li.
Verigeldum certa animalia non habent et res mobiles, quare secundum estimationē si solutionem faciens suo non minuerit sa cramento persoluantur, ibidem.
Verigeldus quod sic & nō aliter alicuius rei impositus sit ratio perquirēda non est, hec enim voluntas legislatoris fuit, ibidem li.iij.ar.li.
Verigeldus Iure municipali est xviij.talē ta medius vero ix. talenta. Iure muni. ar. xvij. Spe. saxo. li.i.ar.xxxiiij.glo.& li.iij. ar. xlv.
Verigeldus nonnisi apud iudicem & co ram scabinis soluitur. Iure muni.ar.cxxx.
Verigeldi, mulctę, emēdę differencia, ibi dem glo.feu.c.li.

Verres.

Verres quid sit. li.ij.ar.lxij.glo.

Veritas.

Veritas non defensa opprimitur, li.i.ar.lxij

Via: viator.

Vias vetitas in agris pertransiens à quali bet rota nūmum vnum soluit, & equitās dimidium & damnum cum hoc resarciet, li.ij.ar. xxvij.
Via esse debet octo pedum, in angulis se decim pedum, ibidem glo.& infra eodem li.ar.lix. Iure muni.ar.cxxxi.& ex lege xij tabu. hoc idem habetur, ibidem.
Via per agrū facta vno anno publice cō tinuata sine prohibitione nulli prohibetur ibidem li.ij.ar.xxvij. in annota.
Viator frumenta depascens & non expor tans soluit damnum. li.ij.ar.xxxix. Intelli gitur de illis qui pecoribus immissis depa scunt, ibidem.
Via esse debet libera de vna villa in aliam li.ij. ar.xlvij. glo.
Via regia qualis esse debet, & currus, e ques, pedester, quomodo se in via obser uare debent. li.ij.ar.lix. Iure muni.ar.cxxxi
Via arcta si fuerit aut super pontem quo mō currus se obseruare debet, aut si equi tans, transiens persecutionē patiatur, quo modo eos gerere oportet, & alia quomō se vnus erga alium in eundo, equitando in via habere debet. li. ij.ar.lix.
Viator equū fessum habēs licet spicas eidē iuxta viam succidere & equo apponere, dummodo pedem in via contineat, & ea si non asportet, li.ij.ar.lxvij.
Viatori licitum est equum fessum refocil lare in syluis & viridi herba, li.ij.ar.lxvij. glo.
Viarum socijs specialia quędam, li. iij.ar. lxxvij.
Vię socius defendere socium potest etiam contra dominum suum dato quod sibi pa cem promittat, ibidem.
Vię socius quis sit, ibidem li.iij.ar. lxxvij.

Vidua.

Vidua post mortem mariti quantum bo norum accipit, & quomodo seperatur à bonis, li.i.ar.xx. Iure muni.ar.xxiiij.
Vidua post tricesimum cum hęrede do mestica diuidit cibaria, li.i.ar.xxij.
Viduę, virgines, proprietates vēdere pos sunt sine licentia tutoris si hęres tutor non sit, li.i.ar.xlv.

Vidua secundum voluntatem hęredis se pulturam procurabit, li.i.ar.xxij.
Vidua post tricesimum cum hęrede dome stica diuidet cibaria in omnibus locis pos sessionis defuncti, ibidem & iure muni.ar. xxiiij. & lvij.
Vidua post dotem accipit res expeditorias & quę sint quę ad dotem pertineant, li. i. ar. xxiiij.
Vidua quomodo ali debet post mortem viri de bonis mariti, li.i.ar.xlv.glo.
Vidua intra annum restitutionis dotis ali debet ab hęredibus viri de fructibus suę dotis, ibidem li.i.ar.xlv.glo.
Vidua retinet honorem & dignitatē de functi mariti donec alteri nupserit, li.i.ar. xlv.glo.& hoc secundum leges.
Vidua post mortem viri q̄diu sine marito manserit tamdiu euacuare locum non tene tur nisi eam hęredes expediuerint iure vel bonis vt sic enim pecunijs acceptis possessionē euacuare tenebitur, quod si fideiussio rīā habuerit super his hęredes monere non oportebit. Iure muni.ar.xxiiij. Spe.saxo.li. i.ar. xxij.
Vidua superducens virum quę nondū est expedita ab hęredibus prioris mariti, mo riaturq; illa vir superstes obtinet ius in bo nis mobilibus eiusdem exceptis edificijs & supellectili. li.iij.ar.lxxvi. Iure mu.ar. xxij.
Vidua quid capit post mortem mariti & quomodo diuidit cum hęredibus, ibidem li.iij.ar.lxxvi.
Vidua pueros habens post mortem viri cum tutore pupillorum cohabitare non de bet, ex lege xij.tabu. propter suspicionem In annota.circa arti.ibidem lxxvi.li.iij.
Viduam superducens quę habet feudum aut proprium, aut dotalicium, si quid aran do in agro laboris fecerit ipsa decedente vi ro cedit annona, & alia ad hanc materiam ibidem vide.ar.lxxvi.li.iij.
Viduam superducens & moriatur, census perseßi viro cedunt, ibidem.
Viduam superducens quę habet pueros et vir item habet suos ex priori vxore bona labore acquisita et exinde hęreditas empta eandem pueri viri maiori iure obtinent q̄ pueri mulieris, si donationem vxori nō fe cerit. Iure muni.ar.xcvi.glo.
Vidua, vide ad hanc materiam plura supra in dictiōe Mulier, & infra dictione vxor

Villa: villani.

Villani ex vno pago si à tempore quo nō extat memoria infra limites alterius villę pecora pascere consueuerunt, ligna & gra mina succidere, consuetudo tenenda est, li.ij. ar. xlvij. glo.
Villę & predia iuxta aggeres site ad repa rationem aggerum tenentur, li.ij.ar.lvi.
Villam fundare in desertis incipientibus rusticis licebit domino fundi cēsum eis sta tuere, li.iij.ar.lxxix.
Villā nouā fundantibus rusticis dominus nō potest iura noua in preiudiciū iudicis prouincialis statuere quo mulcta maior ad augeatur, ibidem.
Villa, in villa respondere vnus non tenet secundum iura specialia, sed secundum ius cōmune nisi cōqueratur super hęreditate, ibidem.
Villani vnius villę si damnum fecerint vil lanis alteris villę quid soluunt, li. iij. ar. lxxxvi.
Villę super suis terminis dissidentes villę adiacentes vocentur & discutiant contro uersiam. feu.c.lxxi.

Vindicta.

Vindicta duplex, li.ij.ar.xvi.

Violentia.

Violentia aut euidens furtū si euenerit & iudex ordinarius desit, Gograuius ab inco lis adminus trium villarum seu prediorum eligatur, li.i.ar.lv. Iure muni.ar.xlv.
Violentię clamorem non insequēs mulctā prestabit, li.i.ar.liij.
Violentię illatę nescięs actorem in actio ne eum nominet absolute, li.i.ar.lxij.vtilita tem istius & quomodo id fiat, vide in glo.
Violentia in ferijs cōmissa ferię eum non defendunt, li.ij.ar.x.
Violentiam si quis per duellum contra ali quem probauerit, pœnam capitalem de merebitur, li.ij.ar.xvi.
Violenter possidens aliquid si contra eum conqueratur, iudex in continenti sequi te net, li.ij.ar.xxv. Iure mu.ar.cxij.et cxxxix.
Violentiam illatam nullus per se vlcisci de bet nisi sit in fuga, vel in facto cū sibi in fertur quid violenter, ibidem li .ij.ar. xxv. & lxx.li.iij.ar.xiij. Iure muni.ar.xxvij.xli. & cxij.
Violentia illata virginibus & mulieribus cum clamore conqueri debet, li.ij.ar.lxiij. Iure muni.ar. xxxvij.

Violentia illata in furto,homicidio, spolio cũ clamore cõqueri super violatorẽ debet, ibidem li.ij.ar.lxiij.Iure muni.ar.xxxviij.

Violentia,virginibus,mulieribus illata ex tribus agrauatur, li.ij.ar.lxiij. Iure muni. ar.xxxvij.&xxxviij.

Violentię clamor esse non debet vbi non est manuale factum,ibidem li.ij.ar.lxiij.

Violentia, non nisi ex volũtate fit,li. ij.ar. lxv.glo.

Violentię & damni differentia,ibidẽ glo.

Violentia,pro violentia seu pace fracta citatus cum quot personis ad iudicium venire,& quomodo armatus esse debeat,li. ij.ar.lxvij.

Violatorem pacis interficiens vel vulnerans nihil demeretur,si iuret eum in facto vel facti fuga occidisse, li.ij.ar. lxix, vide ibidem instantiam in glosa.

Violentię clamorem omnes insequi debẽt exceptis clericis, mulieribus, pastoribus, sacristis, li.ij.ar.lxxi.

Violator pacis quomodo insequi debet, & quomodo procedendum contra eum si in aliam fugierit iurisditionem, ibidem.

Violator pacis in manuali facto inuestigatus & comprehensus in aliam iurisditionem fugiens extradi debet ad ius vbi pa trauit violentiam,ibidem.

Violatorem pacis insequens in aliam iurisditionem,cautionem statuat super verigeldo,si forsan iniuste contra illum agatur, ibidem li.ij.ar.lxxi.

Violator pacis si super aliquod castrum fugierit quid faciendum, li.ij.ar.lxxij.

Violator pacis quomodo cõtra eum procedendum, ibidem glo.

Violatorem pacis si quis in arce fouet eũdem pœna consequitur triplex,ibidem ar. lxxij.glo.

Violentia in sexu patrata edificia prędiorum destruuntur,li.iij.ar.i.& propter eandem violentiam animalia etiam decolant, ibidem.

Violentię secutores dato qd' reus victus non sit,non delinquunt, dummodo illum iudicio presentent, ibidem.

Violari possunt tres gradus sexus muliebris,liberarũ,coniugatarum, deodicatarũ, ibidem.

Violatorum sexus muliebris pœna sextuplex,ibidem.

Violentia est stuprum in virgine sorore filia patratum quomodo ex lege xij. tabu. punitur,li.iij.ar.i.

Violata virgo an castitatem perdit, li. iij. ar.i. glo.

Violenter trahens aliquem à iudicio contra quem actio iniuriarũ proponitur si cõprehensus fuerit simili pœna punitur,si effugerit proscribitur,li.iij.ar.ix. Iure muni. ar. cxviij.

Violator pacis indicte tempore actionis alicuius primum debet super pace fracta actio terminari,li.iij.ar.xxxvi.

Violator pacis in manuali facto deprehẽsus,sententiatur vt pacis violator, ibidem.

Violatori pacis non est respondẽdum nisi prius emendet pacem fractam, ibidẽ glo.

Violans pacem etiam sine occisione, sed tantummodo baculo percutiẽs capite punitur,ibidem li.iij.ar.xxxvi.glo.

Violentia in vendicando aliquam rẽ vel se intromittendo cõtigit dupliciter, li. iij.ar. xliij. glo.

Violentia cõmittitur etiam in meretrice si prẽter eius volũtatem eam opprimat,li.iij. ar.xlvi.immo & vita punitur,in glosa tamen vide intellectum istius.

Violẽter aut iniuriose aliquid accipiens sive multum sive parum reddere compellit cum emenda,li.iij.ar.xlvij.

Violentię & iuiurię differentia, & quid vtrunq; sit, & quomodo defendi debeat, li.iij.ar. lxxviij.

Violentię resisti potest dupliciter,cum armis & sine armis,ibidem.

Violenter bona occupans ante mortem alicuius perdit ius quod expectabat habere post mortem illius,li.iij.ar. lxxxiiij.

Violatorem nequientes comprehendere villani sine culpa manebunt si sacramento probabunt insequi eum nõ potuisse, li. iij. ar.xci.

Violenter domos irruens prędoni similis est,& per clamorem contra eum agi oportet.Iure muni.ar.xxxviij. & xlv. glo.

Violentiam si virgo sparsis crinibus iudicium veniendo contra aliquem declaret, & accusatus libere non vinctus ad iudicitũ veniat absoluitur metseptimus,Iure muni. ar.xxxviij.

Violẽtię accusatus homo probus si sit extra manuale factum, euadet metseptimus Iure muni.ar.lxxi.

Violentia & irruptio domorum probari potest vulneribus,& sectione edificiorum & protestans iudice & scabinis duellũ ac-

quirit.Iure muni.ar.xc.

Violentiam & iniuriam faciens, ibidem proscribi & sententiari debet vbi demeruit Iure muni.ar.cxiij. glo.

Violentia vi & armis propelli debet.Iure muni. ar. cxxxv.li.ij.ar.lxxi.glo.

Violentia non est in verbis aut voluntate si actio non subsequatur, feu.c. xxxix.

Violenter rem etiam suam possidere volens contra illum qui est in possessione, secundũ ius prouinciale perdit collũ,secundum ius feudale perdit feudũ, feu.c.xxxix.

Violentia, vide ad hunc passum plura in dictione Manuale factum, dictione Raptus,dictione Stuprum,& titulo Obsidia & titulo Pax.

Vir.

Vir copulatus vxori omnia accipit in tutelã, li.i.ar.xxxi.intellige tamen de immobilibus bonis quia mobilia ipso iure vsurpat sibi,ibidem glo.

Vir etiam vitricus, prouignis ex mobilibus nisi vtensilia dare tenetur,ibidem glo.

Vir mortua vxore succedit in dote et alijs bonis secundum ius Saxonicum,secus est de iure cõmuni vbi pater tollit, ibidem li.i. ar.xxxi.& alia plura de donationibus inter virum & mulierem.

Vir tueri debet vxorem sed non econtra, li.i.ar.lxviij.li.ij.ar.lxxi.glo.

Vir mortua vxore aliam & tandem aliã licito superducere potest vxorem,& econtra vxor etiam,li.ij.ar.xxiij.

Vir & vxor cõpatres simul esse non possunt,li.iij.ar.xxvij.glo.

Vir obtinet illud totum ius vxore mortua quod sibi competere videbatur ita quod dotalicium mariti prioris ꝗuis sibi per heredes non fuit deputatum & diuisum, alter superducens vir post mortem vxoris tollit.Iure muni.ar.xxij.& Spe.saxo,li.iij. ar.lxxvi.

Vir alienari vxori admittens bona quę alienare non deberet in damnum cognatorum respõdere pro his tenetur. Iure muni. ar.xxiij.& li.i.ar.xxxi.

Viri honor mulierẽ nobilitat,li.iij.ar.xlv. glo.

Vir filium habens si superducat viduã etiã puerũ habentẽ lucrata per eos bona post mortem ipsorum, filius mariti maiori iure obtinet ꝗ filius vxoris.Iure mu.ar.xcvi.gl.

Vir habens proprietatem & feudum relinquat filios & filias propriũ & mobilia cedunt vtriscp, feudum duntaxat filijs.Iure muni.ar. xcvi.glo.

Vir duplices habens pueros, & primi sunt emancipati,alijs item fecit donationem aliquã,residuũ diuident per equum,ibidem.

Vir, vide ad hunc locum plurà supra in dictione Maritus.

Virga.

Virga quantum cõtineat, li.iij.ar.xlv.glo.

Virgis ad statuam nemo ceditur nisi pro furto,pręda & simili excessu. Iure mu.ar. xliij. glo.

Virgo.

Virgo propter violentiam cum clamore proponere debet,li.ij.a. lxiij.

Virginũ raptus aggrauatur propter tria, & pœna eiusdẽ triplex,ibidẽ li.ij.ar.lxiij.

Virgines,viduę, ,pprietates vendere possunt sine licentia tutoris si heres tutor non sit,li.i.ar. xlv.

Vita.

Vitam amittens aut manum propter iniuriã siue redimat eandẽ siue nõ, mulctam et emendam propter hoc non soluit,li.iij. ar. l.rationes vide ibidem in glosa.

Vitam pro paganismo vel infidelitate nemo demeretur nisi Christianus qui apostotauerit,li.ij.ar.xiij.

Vite prouisio.

Vitę prouisio mulieribus data quid sit & quę dicitur,li.i.ar.xx.Iure mu.ar.xxij. feu. c.xxxi. glo.

Vitę prouisio,feudum mulierũ,quomodo differunt,ibidem li.i.ar.xx.feu.c.xxxi.

Vitę prouisionis triplex beneficiũ, li. i. ar. xx.glo.

Vitę prouisio nouem modis amittitur, li.i. ar.xxi. Iure muni.ar. xxij.& item li.iij.ar. lxxv. Spe.saxo.

Vitę prouisionẽ mulieres conducere locare possunt indicendo hęredibus,li.i.ar.xxi. Iure muni.ar. xcv.

Vitę prouisio vere fit mulieribus in propri etate & non in feudo,li.iij.ar.lxxv.

Vitę prouisionis,feudalis expectantie,donationis ,ppter nuptias, differẽtia, li.iij.ar. lxxvi.

Vitę prouisio,de vitę prouisionibus vide etiam.Iure muni.ar.lvij.

Vitę prouisio,vide ad hanc materiam supra in dictione Dos seu Dotalitium.

Vitricus.

Vitricus ſuis preuignis mortua eatũ matre in bonis mobilibus pręter vtenſilia nihil dare tenetur, li.i.ar.xxxi. in annota. & in gloſa ibidem clarius vide.

Vniuerſitas.

Vniuerſitas ſeu cõmunitas ciuitatis vel vil ę vt dicatur deliquiſſe quę requiruntur, li. iij.ar.lxxxvi. glo.

Voluntas.

Voluntas dupliciter accipit, li.ij.ar.xxxvij glo.
Voluntas, ex ſola voluntate non damnatur quis niſi ſubſequatur factum, li. ij. ar. xxxvij.glo.& xxxviij.glo.li.iij.ar.iij. glo.
Voluntas & notitia alicuius rei differunt, li.ij.ar.xliiij.glo.
Voluntas quandoq; etiam punitur eadem ſeueritate ſicut et effectus, vt patet in crimine leſe maieſtatis, li.ij.ar.lxxi.glo.
Voluntatem ſuam nullus immutare debet cum damno alterius. li. iij.ar.xli.glo.

Vſufructus.

Vſufructus quid ſit. li.i.ar.xxxij. glo.
Vſufructuarius non poteſt vendere illa quę ad vſum ſibi data ſunt, li.i.ar. xxxij.
Vſufructus quomodo & in quibus conſtituitur, & quomodo perditur, vide ibidẽ li.i.ar.xxxij.glo.abunde.
Vſufructuarius non habet ius fodiendi argentum ſeu minerã in fundo quẽ in vſum tenet, li.i.ar.xxxv.glo.
Vſufructuarius tenetur ad refectionẽ domus & ad tributum, li.ij.ar.xxi.in annota.

Vſura.

Vſurã non eſſe peccatum dicens pro hęretico reputatur, li.i.ar.liiij.glo.
Vſura quid ſit, ibidem li.i.ar.liiij.glo.
Vſura admittit̃ in certis caſibus, ibidẽ glo.
Vſurarium facit ſpes lucri prouenientis, ibidem glo.

Vſurpatio.

Vſurpatio, ex vſurpatione maioris autoritatis tria ſunt quę amittuntur, li.ij.ar.vi.

Vtenſilia.

Vtenſilia & res expeditorias non tenetur ĩportare emãcipata ad diuiſionẽ, li.i.ar.xiij
Vtenſilia mulieris mortue facilius cognata obtinet eius q̃ vxor viri, li.i. ar.xx. Iure muni. ar.lvij.
Vtenſilia, vide plura ſupra dictione Geralda, & item in dictioue Paraferna ad hunc paſſum.

Vtilitas.

Vtilitas publica pręfertur priuate. Intellige ſi vtilitas priuata etiam in illa includat vtilitate, alias cuilibet admittitur propriam vtilitatem preferre communi, li.ij.ar. liiij.
Vtilitas recõpenſata quę ſit, vide li.i.ar.lxx
Vtilitas, propter vtilitatem cõmunem multa ſtatuuntur in republica etiam cum dampno priuati hominis, li.ij.ar.liiij.glo.

Vulnus.

Vulneratus ſi illum qui eum vulnerauit duello conuincere velit propterq; corporis debilitatem venire non poteſt, iudex eidẽ inducias dabit, li.i.ar.xlix.
Vulnerans aut occidens aliquem, & eũ iudicio pręſentet volẽs eum pacis violatorẽ cõprobare, ſi non perfecerit ipſe ſolus condemnetur, li.i.ar.l. & lxiiij. & lxix.
Vulnerans mutilans alium conuictus manum amittit, li.ij.ar.xvi. Iure muni.ar. lxx.
Vulnerans aliquẽ in ore, naribus, lingua manibus, genitalibus, quomodo punitur, ibidem li.ij.ar. xvi.
Vulneratus digitto dente, &c. quomodo punitur, ibidem.
Vulneratus aliquod vulneribus in vno mẽbro in vno actu, & non occiditur dimidio verigeldo liberatur, ibidem, et Iure muni.ar. xc.
Vulneratus ſecundario in alio membro verigeldus multiplicatur, ibidẽ li.ij.ar. xvi.
Vulneratus ſeu verberatus abſq; carnis vulnere ei emenda ſecundum ſui generationem pręſtetur, vulnerãs ergo non poteſt ſe expiare emenda ſed medio verigeldo, ibidem & Iure muni.ar.lxxxix.
Vulnus illatũ ſtudioſe in genitalibus quę pœna, ibidem li.ij.ar.xvi.in annota.
Vulnera plura in vna guerra illata vno medio verigeldo ſoluuntur, ibidem.
Vulnerans, ſpolians aliquem, ſi infra annũ non agatur contra ipſum & ille moriẽ, reſpõdere hęredibus nõ tenet̃, li.iij.ar.xxxi.
Vulnere pro vno niſi vnus impetitur li.iij ar.xlvi.opere & auxilij poſſunt plures incuſari, illa tamen incuſatio eſt ſimplex, ſed ſi recognoſcũt ęque culpabiles ſunt, ibidẽ vide.
Vulnerans aliquem eo propoſito quod eũ occidere vellet non tamen occidit, vt homicida reputatur, li.ij.ar. lxiij.

Vulneratus in campo ex caſu, vel ab aliquo in hoſpitium tandem receptus ſi moritur, domeſticus ille manet ſine damno, immo expenſe ſibi perſoluentur, li.iij.ar.xc.
Vulnera, liuida, tumida etiam actiones iniuriarum cum clamore proponi debent. Iure muni.ar.xxxvij. glo.
Vulneratus ſi clamorem excitauerit, & illum qui eũ leſit iudicio apportet metſeptimus eum conuincet. Iure muni.ar.lxx.
Vulnus duellare quo pacto menſurari & dignoſci debet. Iure muni.ibidem glo.
Vulnus vbi profunditatem habuerit vnguis & longitudinem membri manũ amittit, pro homicidio collum, ibidem. Iure muni ar.lxx. & Spe. ſaxo.li.ij.ar.xvi.
Vulneris profunditas quomodo cõputatur, ibidẽ. Iure mu.ar.lxx. & in glo.latius.
Vulneratus ſi eodem die iudiciũ non quęſierit, et qui inculpatur apparet, abſoluitur metſeptimus, ſed ſi querimoniam cœperit & ille non comparet proſcribitur quarto iudicio. Iure muni. ar. lxxij.
Vulnus ſi eſt pernoctatum prefigi terminus debet ad proximum iudicium, ibidem.
Vulnus etiam ſi ſit non duellare ad proximum iudicium differri debet, ibidem.
Vulneratus cum clamore iudicium veniens & illos qui clamorem audierunt habuerit tot poteſt accuſare quot vulnera habet Iure muni. ar.lxxxi.
Vulnera ſi duellaria ſint illiq; cõparuerint duellum in illis acquiret, ibidẽ ar. lxxxi.
Vulneratus ſi plures accuſauerit q̃ vulnera ſint, alij omnes vltra numerum vulnerũ accuſati euadunt vt iuris eſt quilibet metſeptimus, ibidem de actione vulnerũ plura
Vulnus, ſi duellum acquirit pro vulnere & victor exiſtat, victo tranſit ad manum vel collum. Iure muni.ar.lxxxij.
Vulnerent ſe duo inuicẽ & ad iudiciũ veniant qui primam probauerit querelã duellum cõtra aduerſarium acquirit, dato q̃d vtriuſq; vulnera ſint duellaria. Iure muni. ar.lxxxiij.
Vulnerũ auxilio ſi quis accuſatus ſit cum clamore metſeptimus excuſare ſe cogitur. Iure muni. ar. lxxxiij.
Vulnera ſi duellaria ſint necne, antehac iudex & ſcabini vel ad id deputatus iuratus medicus conſpiciebant. Iure muni. ar. lxxxiij. glo.
Vulnera triplicia, carnalia, patentia, & duellaria, ibidem glo.
Vulnerati mutuo ſi vnus vadit ad domũ iudicis, alter ad quatuor ſcãna iudicij, iſte ſecundus primã acquirit querimoniam. Iure muni.ar.lxxxiiij.
Vulnerent ſe mutuo vnus gladio alter cultello, pro cultello collũ demeretur, pro gladio manum ſi vulnera duellaria comprobentur, cultellus enim furtiuam & occultã infert mortem. Iure muni.ar.lxxxv.
Vulnerans aliquem datus ad fideiuſſoriã & in illa fideiuſſoria occidat illum contra quem cautionatus eſt metſeptimus euadet. Iure muni.ar.lxxxvi.
Vulnus, ſi pro vulnere coram iudicio bãnito pax promiſſa ſit vt ſupradictum eſt, citius contra iſtum probabitur per ſeptẽ teſtes q̃ is ſe euincere poſſet, ibidem.
Vulnerent ſe mutuo & vterq; iudicium veniat querulando, ſi actione tranſpoſita vnus moriatur interim, & alter ad terminum compareat euadet metſeptimus. Iure muni.ar.lxxxviij.
Vulneratus ſeu potius verberatus in dorſo, ventre, & vulnera ſint liuida, conquerens iudici obtinet duellum, & quomodo proceditur, et quid demeretur. Iure mu.ar. lxxxix. & Spe. ſaxo.li.i.ar. lxviij.
Vulneratus ſeu verberatus in caput, brachia, & probatiões nõ habet, ille abſoluitur iure ſuo, ibidem. Iure muni.ar.lxxxix.
Vulnus capitis ſi ſuam habet profunditatem eſt duellare. Iure muni. ar.xc. glo.
Vulneratus ſi quis iu vno loco pluribus vulneribus ab homine vno non poteſt ſingulariter inculpari, p quolibet vulnere, ſed omnia illa vulnera excuſare poteſt ad ſacra ſi audet metſeptimus, ibidem glo.
Vulnera manualis facti teſtari debẽt ſeptẽ teſtibus. Iure muni.ar.cx.
Vulneratus ſi p̃ valetudine corporis querulari non poteſt contra malefactorem in illo iudicio vbi eum leſit, vel ius ſibi denegauerit, poteſt ad aliũ iudicium eũ inſequi & ſi factum non eſt pernoctatum, poteſt ei manuale factum intẽtari. Iure muni.ar. cxiij. glo.finali.
Vulnerans, occidens iure priuatos, infames, mulieres publicas, quid demeretur? Iure muni.ar.cxxix. & Spe.ſaxo.li.i.ar.l.
Vulneratus, vide ſupra ad hunc paſſum in dictione Mutilatus.

Vxor.

Vxorem alicuius manifeſte adulterãs vel ſolutam violans & eam poſtmodũ in matrimonium ſuperducere velit nunq; prolẽ

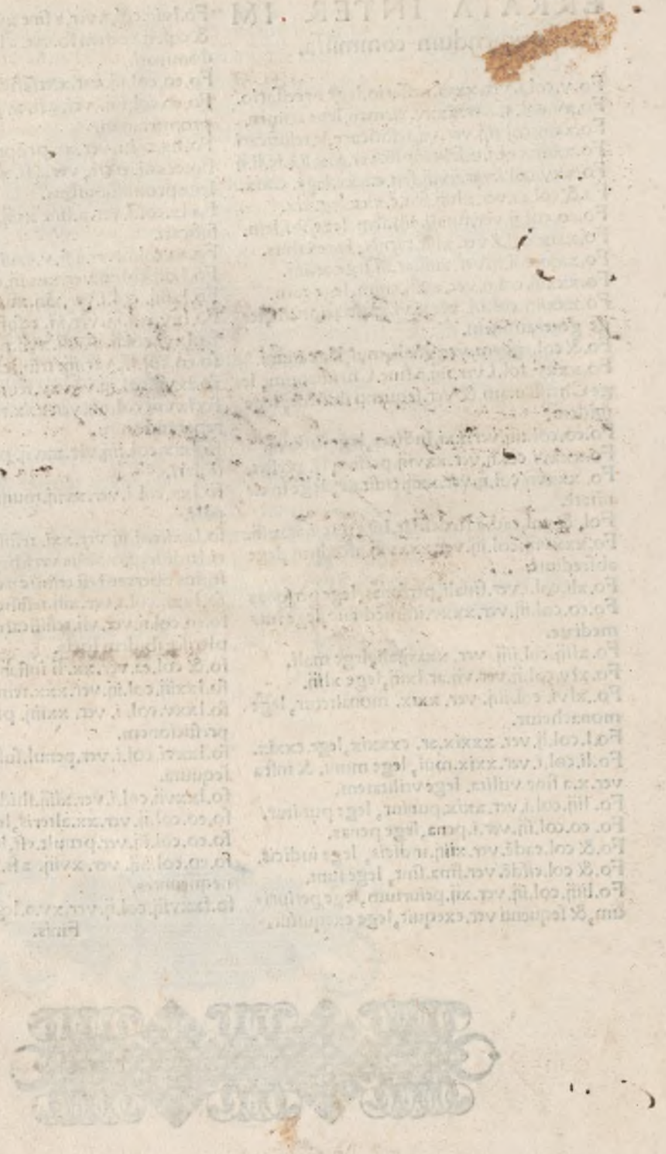
legittimam ex ea procreare poterit. Spe. saxo. li. i. ar. xxxvij. rationes vide in glo. articulus tamen iste condemnatus est.
Vxori si maritus suam proprietatē vel dotionē propter nuptias errogare velit in eo casu iudex eius tutor erit, li. i. ar. xliij.
Vxor q̄ primū maritatur ius acquirit viri eo mortuo ab eius iure liberat̄. li. iij. ar. xlv.
Vxor relicta quę nec dotem nec donationem nuptialem habet à viro in quartam partem bonorū viri succedit. Spe. saxo. li. i. ar. xxi. glo. Iure muni. ar. xxij. in fine glo.
Iuxta vero aliquarū pūinciarū consuetudinē in tertiā, li. i. ar. xxiiij. glo. fina. Secundum ius vero municipale si labore mutuo bona vir & vxor acquisiuerint vxor relicta in tertiā succedit bonorum partem. Iure muni. ar. xxij. glo.
Vxor etiam nō dotata ali debet à viro, & post mortē extra domū si male tractaretur in domo, li. i. ar. xlv. glo.
Vxor quicquid acquirit de operibus suis marito acquirere dicitur, li. i. ar. xlv. glo.
Vxore perpetuo abstinere, fit quadruplici ter, li. iij. ar. xxvij. glo.
Vxore mortua suppellectilē agnata accipiens quid marito relinquere tenetur, li. iij. ar. xxxviij. Iure muni. ar. xxiij.
Vxor cum lectum mariti ascenderit per illam copulationem eidē in generatione coequatur, li. iij. ar. xlv.
Vxor occidēs maritum perdit dotem, li. iij ar. lxxxiiij.
Vxor relicta, quę bona secundū ius municipale tollere potest post mortē mariti. Iure muni. ar. xxij.
Vxor relicta quid vltra dotē iure prouinciali & quid iure municipali accipit. Iure muni. ar. xxij.
Vxori si vir certam summā denominet, & loco pignoris bona mobilia & immobilia obligauerit, an illa vendere poterit, et an id nocere vxori possit. Iure muni. ar. xxij.
Vxor relicta quantū cibariorū tollit post mortē viri. Iure muni. ar. xxiiij. ar. xxvi. & lviij. & Spe. saxo. li. i. ar. xxij.
Vxorē superducēs vir bona cum illa acceptа & etiam cum secunda, potest cū illis disponere quicquid voluerit. Iure muni. ar. xcvi. & Spe. saxo. li. i. ar. x.
Vxor, vide plura ad hūc passum supra in dictione Mulier, & dictione vidua.

THELOS.

ERRATA INTER IMprimendum commissa.

Fo. v. col. i. ver. xxvi. nessario. lege necessario.
Fo. xv. col. ij. ver. xxxv. eirmen. lege crimen.
Fo. xxiij. col. iiij. ver. vij. testificare, le. testificari
Fo. xxiij. col. i. ti. Exemplū. ver. xix. li. i. le. li. ij
Fo. xxv. col. i. ver. xviij. feu. c. xxx. lege. c. xix.
Fo. & col. ea. ver. xliij. feu. c. xxx. leg. xix.
Fo. eo. col. ij. ver. finali. iibdem. lege ibidem.
Fo. xxix. col. i. ver. xlij. carnis, lege crinis.
Fo. xxxi. col. ij. ver. xiij. ar. iij. lege. ar. iiij.
Fo. xxxij. col. ij. ver. xxij. enim, lege eum.
Fo. xxxiij. col. ij. ver. xvi. geneiationem, lege generationem.
Fo. & col. eisdem. ver. finali, mui, lege muni.
Fo. xxxv. col. i. ver. iiij. a fine. Christianum, lege Christianam. & ver. sequenti ibihem, lege ibidem.
Fo. eo. col. iij. ver. xxi. indices, lege iudices.
Fo. xxxvi. col. ij. ver. xxviij. prestet, le. prestet.
Fo. xxxvij. col. ij. ver. xxij. ciuitate, lege in ciuitate.
Fol. & col. ead. a fi. deficit. Iure muni. ar. viij.
Fo. xxxviij. col. ij. ver. xxxviij. asceditur, lege absceditur.
Fo. xli. col. i. ver. finali, personas, lege personas
Fo. eo. col. iij. ver. xxxv. immeditate, lege immediate.
Fo. xliij. col. iiij. ver. xxvij. ali, lege mali.
Fo. xlv. col. ij. ver. vij. ar. lxiij, lege xliij.
Fo. xlvi. col. iiij. ver. xxix. monahetur, lege monachetur.
Fo. l. col. ij. ver. xxxix. ar. cxxxix, lege. cxxix.
Fo. li. col. i. ver. xxix. mui, lege muni. & infra ver. x. a fine vtilita. lege vtilitatem.
Fo. liij. col. i. ver. xxix. puniur, lege punitur.
Fo. eo. col. iij. ver. i. pena, lege penas.
Fo. & col. eadē. ver. xiij. indicis, lege iudicis.
Fo. & col. eisdē. ver. fina. sint, lege sunt.
Fo. liij. col. ij. ver. xij. peiurium, lege periurium, & sequenti ver. exequit, lege exequitur.
Fo. lviij. col. i. ver. a fine xvi. testare, lege testari & col. ij. eodem fo. ver. a fi. x. dominare, lege dominari.
Fo. eo. col. iij. ver. x. testificare, lege testificari.
Fo. eo. col. iij. ver. a fi. x. propietatem, lege proprietatem.
Fo. lix. col. i. ver. xx. prōptens, lege ꝓmittēs.
Fo. & col. eisdē, ver. a fi. xij. promissionibus, lege promissionibus.
Fo. lx. col. i. ver. a. fine xvij. testificare, lege testificari.
Fo. eo. col. ij. ver. a fi. v. exui, lege exuere.
Fo. lxij. col. iij. ver. xxvij. querle, le. querele.
Fo. lxiij. col. i. ver. xij. xij. dies, lege xx. dies.
Fo. lxv. col. iij. ver. xi. testificare, le. testificari.
fo. lxvi. col. ij. ꝟ. a fi. xvij. testificar, le. testificat
fo eo. col. iij. ver. iij. testificare, le. testificari.
fo. lxvij. col iij. ver. xv. sententia, le. sententiā.
fo. lxviij. col. iij. ver. xxx. reparandarum, le. reparandorum.
fo. lxix. col. iij. ver. xxvij. presiolare, lege presiolari.
fo. lxx. col. i. ver. xviij. municile, lege municipale.
fo. lxxi. col. ij. ver. xxi. testificare, lege testificari. Itidē sequentibus versibus & sequenti col. sepius oberratū est testificare pro testificari.
fo. lxxij. col. i. ver. xij. testificabit le. testificabit
fo. eo. col. ij. ver. vij. testificare, leg. testificari & plerisq; ibidem locis.
fo. & col. ea. ver. xx. si instanti. le. si in instanti.
fo. lxxiij. col. ij. ver. xxx. tempora, le. tempore
fo. lxxv. col. i. ver. xxiij. prestacionem, legē prestitionem.
fo. lxxvi. col. i. ver. penul. susequuta, lege subsequuta.
fo. lxxvij. col. i. ver. xiij. ihidem, le. ibidem.
fo. eo. col. ij. ver. xx. alteris, lege alterius.
fo. eo. col. iij. ver. penult. est, lege &.
fo. eo. col. iiij. ver. xviij. a fi. nequientes, lege nequeuntes.
fo. lxxviij. col. ij. ver. xv. a. lege ar.

Finis.

5.000 —